PRACTICAE
CRIMINALIS
ILLVSTRATÆ
P. LVDOVICI M. DE AMENO.

PARS PRIMA.

A. R. P.
LUDOVICI M. SINISTRARI
DE AMENO
STRICTIORIS OBSERVANTIÆ MINORUM

Concionatoris Generalis, Sacræ Theologiæ Lectoris Emeriti, ac olim Illustriss. & Reverendiss. Avenionen. Archiepiscopi Theologi, ac in Spiritualibus Vicarii.

PRACTICA CRIMINALIS ILLUSTRATA
HOC EST
COMMENTARII PERPETUI, ET ABSOLUTI
IN PRACTICAM CRIMINALEM FRATRUM MINORUM,
IN QUIBUS TEXTUS

Accuratissima explicatione dilucidatur in obscuris: necessariis additionibus suppletur in defectivis: & discussis Quæstionibus maximè practicabilibus, totius materiæ Criminalis completè traditur

THEORIA, ET PRAXIS.

OPUS NOVUM.

Judicibus Sæcularibus commodum, Regularibus utile, Prælatis verò Provincialibus, ac Localibus Minorum Observantiæ Regularis, ac Strictioris omninò necessarium.

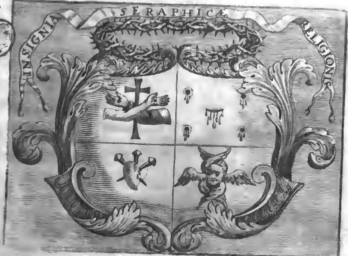
PARS PRIMA.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

ALDERANO CYBO

SACRI COLLEGII APOSTOLICI DECANO

Conv. S. M.a Totius Ordinis FF. Minorum Protectori Vigilantissimo. de Scala urbis.

ROMÆ, Typis Joannis Jacobi Komarek Bohemi apud S. Angelum Custodem. 1693.

SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

OENA, & prœmium duo ſunt, per quæ ſemper immota Rerumpublicarum felicitas conſiſtit. Duo hæc firma Imperij ſunt fulcra, quibus ſtantibus, inter aduerſas caducorum viciſſitudines iſtud minimè nutat. Politici cœli ſunt cardines, ad quos diuertens Princeps Sol, ab ecliptica iuſtitiæ nunquam deflectens ſubiectam tellurem, pro naturæ exigentia, perenniter fœcundat. Aut torperet frigore ſolum iners; aut flagraret incendio; aut floridæ vanitatis inutili luxuriaret apparatu, ſi ſublunarium moderator originum in Borei, aut Auſtrini Poli metis immotus quieſceret. Sed quia modò feruentiſſimas Cancri partes luſtrat; nunc in algida Capricorni ſtatione moratur, modo Æquatoris geminos, oppoſitoſque car-

dines,

dines alioquin non errabundus, pererrat, illa Mundum varietate exornat, quæ non tantùm ad viuentium omnium necessitatem alimenta suppeditat; sed& humanas mentes incitat ad contemplandam pariter, & laudandam diuinæ politiæ prouidentiam. Nil minùs in Republicã præstare ea debet Moderator, aut Princeps, quæ Sol in Mundo. Nunc prœmio, nunc pœnis sibi vtendum; sicut per caloris, ac frigoris vicissitudinem, & temperiem in Regno suo Natura mirabilem rerum diuersitatem, ad iugem, & pacatam ipsius conseruationem procreat. Ars Populos regendi, Musices Naturam imitatur: Et quemadmodùm hæc harmonicos ita temperat sonorum numeros, vt grauis depressio per acuti sublimitatem eleuetur, eiusque superantem excessum illius grauitas castiget, ità decet Choragum Principem prœmiorum sublimitate virtutem imum humilitatis petentem erigere; & sontium temeritatem, legum fines supergredi ausam, pœnarum grauitate deprimere. Hinc Sancta Mater Ecclesia suos inaugurando Rectores Episcopos baculo initiat Pastorali, cuius rectum hastile in summo recuruum, in imo acutum probat, Reipublicæ Christianæ regimen in eo potissimum versari, vt iustitiæ perpetua rectitudo in manu Moderatoris nunc præmijs alliciendo ad se attrahat benemeritos;

ritos; nunc pœnarum diſtrictione peruerſos pungendo, aut corrigat, aut pellat.

Non aliter, PRINCEPS EMINENTISSIME, Seraphica Fratrum Minorum Religio habet, & ipſa regulas tùm prœmiorum, quibus virtutem promoueat, tùm pœnarum quibus vitia reprimat. Hæc quemadmodùm pura Euangelij conſilia ſibi ſtatuit in præcepta; ita Eccleſiæ Catholicæ oeconomiam ſcrupuloſa imitatione æmulatur. Non contenta proindè recta ſemper per iuſtitiam brachia curuare ſiue ad amplexus, ſiue ad coronas virtutis; nouit, illâ pariter dirigente, ſtylo ſeueritatis vitium aut in ſe pungere, aut à ſe diſpungere. Habet Arca hæc in ſe Librum Legis, quo rectè ſubiectos inſtruat; habet Manna, quo remunerationis dulcore meritum, & paſcat, & recreet; habet etiam Virgam, qua ſcelus vel arceat, vel domet. Nec mirùm in tot perfectorum cœtu imperfectos verſari; ſuiſque Statutarijs Legibus, quibus Chriſtianæ virtutes ad complementum perficiuntur, pœnales inſeri ſanctiones, quibus delicta turbentur. Non his illæ inficiuntur; nec iſtarum rigor, quo ſontes terret, illarum ſuauitatem, quâ innocui recreantur, vitiat; quemadmodùm & roſarum fragrantia ſpinarum aculei non minuunt, ſed tutantur. Legum Seraphicarum Codex Columna eſt; quâ monſtrante iter, per Religioſæ

pœni-

pœnitentiæ deſerta Populus à mundana Ægypto profugus promiſſionis terram petit: debuit ergo nunc amiciri nube placida, quæ ab vrente æſtu protegat, nunc ſepiri flammis, quibus cruciet; æquali interim genio, licet diſpari natura, ad itineris rectitudinem conducentibus nube, & igne. Nouum minimè eſt malos inter bonos verſari, vt ij per illos aut diſcerni poſſint, aut exerceri; vtquè æterna habeat prouidentia, quibus vel prœmiantem, vel punitiuam iuſtitiam impendat. Ad Vniuerſi ornatum facit iſta varietas; velut clara figurarum lineamenta per vmbrarum antitheſim acriùs micant in tabula. In naturæ creatæ crepundijs, Diuina Sapientia in Angelis ſuis reperit prauitatem; & in Eccleſiæ naſcentis primordio inter Apoſtolos Apoſtatam proditorem ſuſtinuit. Vitia erunt donec homines; & quamuis Religionis magiſterium illos doceat perficere mores, non dat tamen exuere humanitatem, cuius corruptæ fomes peccata progerminat. Hoc inſeparabile naturæ vitium admirationem minuit ei, qui ſtupet in ſchola perfectionis verſari imperfectos, & remota à ſæculo de mundano quandoque puluere Religioſa corda ſordeſcere.

Neceſſarium proindè fuit, culparum veneno vindicis Iuſtitiæ alexipharmacis obſiſtere, nè contagione ſerpat, ac inordinatas, deuiaſque

à tra-

à tramite rectitudinis peccantium voluntates, dirigere per flagella, reordinare per pœnas. Harum regulas, Sacris Canonibus emedullatis, breuissimâ epitome suis statuit Iudicibus seruandas Religio Seraphica; at quia laudabilem breuitatem, vt plurimum, damnanda vitiat obscuritas, Claustralis, quæ Rector quieto Sacrarum literarum studio assuetus, contentiosi fori strepitus auersatur, egrè, nec sine periculo, ex illa haurire poterat quomodò inter tot varios litium criminalium anfractus sit procedendum. Huic incommodo obuiare volens Reuerendissimus Pater Frater Petrus Marinus Sormannus totius Franciscani sodalitij: olim Primicerius Practicæ Criminalis nostræ Commentarijs illustrandæ mihi Prouinciam demandauit. Tanto oneri impares ingenioli mei vires roborauit obedientia; nec sine multo labore præstiti, ad quod sine sufficienti virtute fueram destinatus.

Cui verò, EMINENTISSIME PRINCEPS, nisi Tibi hoc qualecunque Opusculum fuerat consecrandum? Præteream quæ in Te micant quibus conuincitur, me nullum potiùs, nullum validiùs illi præsidium EMINENTIA TUA potuisse nancisci. Taceam, quæ à SERENISSIMA Stirpe Tua hauriasque vota, & quantâ Heroum Atauorum gloriâ iustus Heres potiaris: de illis enim

§ § minus,

minus, quam par sit, proloqui in congruum; & ad æqualitatem dicere imbecillitati meæ negatum est; debita proindè profari mihi impari silentium erit pro laude: Transibo, quæ EMINENTIÆ TUÆ confert prima, post supremam, in Orbe Catholico Dignitas, in Apostolico Purpuratorum Patrum Senatu Decanatus. Quamuis enim ea sit tanti gradus sublimitas, vt etiam Regibus suspicienda proponatur; quamuis in Te sit laborum, quos pro Ecclesia Vniuersa gloriosè subijsti, iustum stipendium, ascititium tamen confert iubar. Te contemplor in Te, & ex Te tua; nec laudi Tuæ duco, quæ ab alijs habes, sed quæ alijs ex Te præstas. Nec tamen omnia recensere patitur angusta hæc nuncupatoria; nec tantus est insufficientiæ meæ ausus, vt ad ea pro dignitate enarranda anhelet. Ea sola tanquam, quæ erga Seraphicam Tibi commissam Familiam paternâ sedulâ, iugique vigilantiâ exerces. Istius Gubernator, Protector, ac Corrector à s. m. Innocentio Vndecimo constitutus, impossibile affatu, qua benignitate corrigas, qua securitate protegas, qua strenuitate gubernes. Totus in hanc es, nec grauissima Christianæ totius Reipublicæ, quibus incumbis, negotia ita Te præmunt, quin curæ Tibi commissæ partes laboriosissima assiduitate præstes.

Atten-

Attento Superiorum Generalium zelo, laus Deo ſit, nil eſt in ea, quæ externam exigat cenſuram; omnia tamen geſtis noſſe; omnibus vis proſpicere, vt vel gaudeas de Religioſo tuorum Clientum profectu, vel acrioribus ſtimulis virtutem inter illos promoueas.

Tibi igitur profectò ſoli, PURPURATE PRINCEPS, nuncupanda fuit Practica hęc Criminalis Illuſtrata; cum enim Religionis Gubernator ſis, iure meritò Tibi debetur, quod ad rectam, in puniendis ſontibus, dirigit illius œconomiam. Cum Protector exiſtas officio, conuenit Opuſculo hoc Patronum contra impugnatores imploranti Te humili flexum Auctoris ſupplicatione potentiſſimum patrocinium ex benignitate impendere, ex dignitate firmare. Cum enim nomen tuum pro glorię, pro ſecuritatis teſſera in fronte gerat, decet, vt à quolibet tanquam Tuum agnoſcatur, ſicque à nemine ad iniuriam oppugnetur. Et quia tandem Corrector es, debuit ad pedes tuos ſtatui, vt auctoritatiuâ cenſoriâque virgulâ, à Te caſtigatum inoffenſo apud omnes pede decurrens, ab omnibus recipiatur. Accedit, quod Textus Practicæ quem Commentarijs illuſtratum Tibi offero, EMINENTISSIMO FRANCISCO BARBERINO in Protectione Ordinis Prædeceſſore Tuo ordinante, compoſitus vulga-

tusque fuit, illiusque partialis expositio in tractatu Pœnalium districtionum ab Auctore Patre Sanctoro de Melphi ingeniosè contexta eidem Cardinali, vt decuit, dicata fuit. Debuit ergo etiam Tibi sacrari absoluta eiusdem explanatio: cum enim eodem cum illo munere fungaris, fieri minimè potest, vt pari humilitatis, deuotionis, ac famulatus mei obsequio defrauderis; Excipe igitur, EMINENTISSIME PRINCEPS, hoc qualecumque munus, quod de paupere penu Tibi offert ingenioli mei mendicitas, ac, vt ipsum non spernas, affectum offerentis respice, non censum; Ita enim fiet, vt benigno à Te vultu comprobetur, sicut Mulierculæ minuta grandi alacritate in gazophylacium immissa laudatam à Christo Domino, eorundem oblationem reportarunt. Vale.

Emin. Tuæ

Humillimus, ac deuotiss. Cliens
Fr. Ludouicus M. de Amino.

AD

AD LECTOREM.

Scribendi occasio, intentio, œconomia.

CRIPTVRIENTI huic sæculo nouos Libros offundere, inutile perindè, ac periculosum censeo, beneuole Lector. Siquidem in quouis disciplinarum genere ad excessum abundant Auctores; ac tam exactâ diligentiæ limâ expolita prodeunt Neotericorum Opera, vt spes recentiori scribenti non sit, acris censuræ notas effugere, nisi ad Cleanthis lucernam examinata proferat, & quæ cæsum pluteum, & demorsos sapiant vngues. Hoc mihi semper fixum in animo fuit; vt proindè in Scenam prodire, & Typis committere, quæ ad exercitium studiorum intrà priuatos cellæ parietes quandoque exaraui, semper sim auersatus. Sed propositum inuertit obedientia: Superioris enim mei Generalis mandato. Commentarios in Practicam Criminalem Fratrum Minorum Regularis, & Strictioris Obseruantiæ lucubrare paritèr, & vulgare sum compulsus.

Occasionem dedit contractus ad obscuritatem illius Textus; cuius causâ, nostri Iudices Sacræ Scripturæ, Artium, ac Theologiæ studijs vacantes, non satis ab eo poterant haurire, quæ in legente Legalium phrasium, ac forensium actuum peritiam supponunt. Textus iste adornatus vsui nostri Ordinis, apud plerosque aliarum Religionum Superiores, aliosque Ecclesiasticos Iudices cum approbatione, & vsu exceptus est, vt proindè pluries, & postremò additis quibusdam breuibus notis, recusus fuerit. Nec immeritò; non enim vel latum vnguem recedit à Communibus Sacrorum Canonum Sanctionibus pro re Criminali; & ità omnes comprehendit, vt paucæ admodùm in eo desiderentur. Cumque in Ordinatorijs Ecclesiasticæ Curiæ omnes Sæculares paritèr, ac Regulares conueniant, omnibus quadrat, quod pro vno Ordine contextum fuit, libero alioquin cuiuis Iudici relicto spatio ad municipalium suarum Constitutionum edicta in Decisorijs Sententiam regulare. Subijt proindè mihi acrior vltrà obedientiam ad scribendum stimulus, dum laborem meum non priuato tantùm Religionis meæ commodo, sed omnibus communitèr speraui profuturum, ac eâdem approbatione, qua Textus receptus fuit, eius Commentarios forè recipiendos.

Intentio scribendi, Testis mihi Deus sit puram Religionis vtilitatem habet pro scopo? Miseratione me dignum proderem, si pro vanâ captandâ gloriolâ, tot laboribus succubuissem. Hinc magna spes veniæ à Te mihi affulget, amice Lector, si quid fortè offenderis, quod minùs rectè interpretatum censoriæ virgulæ subijciendum iudicaueris; parces enim Auctori, in quo purum animum proximo subueniendi deprehendes. Hinc est, quod peregrinas eruditiones, quas ad ornatum Operis, & commendationem Auctoris faciunt, quasque congerere, laboriosum licet, non tamen difficile fuisset, non inuenies; totus enim in hoc fui, vt clara methodo procederem ad puram Iudicis instructionem. Si quid obuium præter hanc offendes, non ex instituto, non frequenter, sed obiter, & perfunctoriè accipies exaratum.

Ordo perpetuus est, vt verbatim primò Textus explanetur. Necessarium fuit hoc ad intentum Scribentis: nisi enim termini aperiantur, ægrè percipiuntur propositiones. Puduisset scribere quid sit Præsumptio, *quid* Lis contestata, *quid* Transactio, *& sexcenta huiusmodi, si pro expertis in re Criminali scripsissem. At quia pro ine-*

inexercitatis in arena Forensi laborem subij necessum fuit incognitas voces aperire, ne de significatione anxij legendo hærerent. Elementis suis diffinitiones præfixit Euclides: Digestis, & Codici præposuit Imperator Institutiones, quibus Legum vocabula iurisprudentiæ Candidatis prælucerent. His quidem fax etiam ad Criminalem tractationem præmittitur: Sed quia, vt supra monui, ex suorum studiorum institutis Regulares minimè illis vacant, oportuit, occasione per Textum oblatâ, terminos dilucidare. Obscura quandoque in eodem offendi, quæ Lectorem potuissent, aut ex difficultate remorari, aut ad lapsus malè intellecta deflectere: hæc explicui eo sensu, quo existimaui accipienda, si Communi Iuri, ac concordi Doctorum consensui debeant, prout debent, cohærere. Duriusculas fortè aliquandò circa ista, Amice Lector, inuenies interpretationes, sed verborum sensum apparenter repugnantem ad veritatem trahere, non duces piaculo. Post Textus explanationem Quæstiones subieci. In his non omnia apud Criminalistas controuersa disputaui: selegi, quæ ex casuum frequentia maximè vsui posse venire perpendi, maximèque ad praxim faciunt, & in his non diutiùs, quàm par fuerit, sum immoratus (variarum opinionum placita recensendo, propugnando, aut expugnando) contentus Conclusiones illas amplecti, quæ communiori Doctorum calculo probantur. His suppleui. quæ desiderabantur in Textu ad completam Criminalium tractationem.

Elocutionem laxare ad faciliorem captum coactus sum; contracta enim succosior quidem est, & docto legenti grata, sed breuitatem damnat indiuidua comes obscuritas. Hinc, ne deuiarem à scopo, debui insinuare pluribus, quæ paucioribus verbis potuissem, si pro inexpertis in Forensi concertatione non scripsissem; ideòq; opportunum duxi, non rarò exemplis practicis theorica præcepta dilucidare. Catalegos Doctorum accumulare ad firmandas Conclusiones, illisque legentes interturbare nolui; hoc enim, quod in aliquibus Scriptoribus non Lectoris frugi, sed ostentationi Auctoris factum non laudo, mihi verti in vituperationem posse sum veritus. Paucos, sed fideliter cito; & tunc solùm quando Textus Pontificius, aut Cæsaréus mihi non fuit in promptu, vel conclusioni firmandæ prolixa de necessitate exprimenda fuisset ratio; breuiori proinde vnius, aut alterius ex magis Classicis Auctoribus calculo eam comprobaui. Emanuelem Rodericum nostrum rerum Regularium tractandarum Coriphæum imitari gestiens Legum, ac Doctorum citationes ad marginem statuere decreueram; sed Typographi in Typis ordinandis difficultatem fugientis ex suggestione, & exemplo Ioannis Caramuelis, eas ad calcem cuiusuis Tituli ablegaui, appositis tamen fidelissimis notis, per quas non incommodum erit Lectori desideratas inuenire. Post hanc Primam Partem, quâ Textum theoricè absolui, Secundam subijcio sub Titulo Formularij Criminalis, *in qua per extensum traduntur Formulæ quorumcumque necessariorum absolutè texendam telam Criminalem, & ista iam sub prælo est. Tertiam* de Delictis, & Pœnis *Deo vitam, viresque dante, post has publici iuris faciam. Interim, Lector Beneuole, æqui, bonique consulas saltem animi desiderium iuuando Proximo intentum, si Opus probandum abnueris. Si quid minùs rectè dictum inueneris, ignorantiæ meæ hoc tribuas; si quid boni offenderis, illud acceptum referas summo bonorum omnium largitori Deo Optimo, & Maximo, cui honor, laus, & gloria.*

APPRO-

APPROBATIO ORDINIS.

De mandato Reuerendissimi P. Fr. Caroli Francisci à Varesio Commissarij Generalis Obseruantium, & Reformatorum S.P.N.FRANCISCI, perlegimus attentè Nos infrascripti Opus, cui Titulus est: *Commentaria in Practicam Criminalem &c.* ab Adm.Reu.P.Fr.Ludouico de Ameno Lectore emerito, & viro Iuris vtriusque peritissimo elaboratum; nihilque in eo reperimus, quod vtrique iuri non sit consonum, imò ad rectè administrandam inter Regulares iustitiam, fore valdè vtile non dubitamus; Quare dignum censemus, vt ad communem vtilitatem Typis mandetur. Datum Romæ in Conuentu S. Petri Montis aurei hac die 28. Iunij 1691.

Ego Fr.Casimirus Lusitanus Lector Controuersiarum, ac Diffinitor.
Ego Fr. Antonius à Cerchiaria Ex-Diffinitor, & Conuentus S.Petri in Monte Aureo de Vrbe Guardianus.

Facultas Superioris Generalis.

FR. CAROLVS FRANCISCVS DE VARESIO Ordinis Minorum Strictioris Obseruantiæ S.P.N. FRANCISCI Lector emeritus, Supremæ, & Vniuersalis Inquisitionis Qualificator, ac Cismontanæ Familiæ Obseruantium, & Reformatorum Commissarius Generalis, & seruus. Dilecto Nobis in Christo Adm.Reu.P.Fr. Ludouico ab Ameno Lectori emerito nostræ Reformatæ Prouinciæ S.Didaci salutem.

CVM non paruo profectui futurum Iudicibus Regularibus, & Ordini nostro Seraphico iudicetur Volumen a Te nuper eruditè, ac dilucidè elaboratum, cuius Titulus est: *Practica Criminalis illustrata &c.* Si per impressionem iuris communis fiat: Hinc iuxtà Apostolicas, & Ordinis Nostri Constitntiones, præmissa necessaria reuisione, & approbatione, cum sit Opus valdè vtile Regularibus ad rectè administrandam iustitiam, consonumque vtrique Iuri; Tenore præsentium ad salutaris obedientiæ meritum facultatem tibi impertimur, quatenus seruatis seruandis illud Typis mandare valeas, Dat.Romæ die 27.Maij 1691.

Fr. Carolus Franciscus de Varesio Commissarius Generalis.

Reg.Tit.Prou.

De mandato S.P.Reuerendissime
Fr. Innocentius de Cryptis ad Mare Sec.Gen.

APPROBATIO.

DE mandato Domini mei Reuerendissimi P.Fr.Thomæ Mariæ Ferrari Sacri Palatij Apostolici Magistro perlegi Librum conscriptum : *Practica Criminalis Minorum illustrata* ; Nihilque in eo inueni ab Orthodoxa Fide , ab vtroque, minùsque à Municipali Seraphicæ Religionis Obseruantiæ , ac Reformationis (pro quibus elaboratum) Iure dissonum, ideoque eidem Religioni necessarium, cæteris perutilem , per amænum , Præloque dignum existimo .

Alexander Lucidus de Monte Alto Picenus , necnon in Sacra Vniuersali Inquisitione pro Reis Aduocatus , & Consultor .

Imprimatur .

Si videbitur Reuerendiss. Patri Sacri Palatij Apostolici Magistro .

Stephanus Ioseph Menattus Episc. Cyrenen. Vicesg.

Imprimatur .

Fr. Thomas Maria Ferrari Ordinis Prædicatorum , Sacri Apostolici Palatij Mag.

IN-

INDEX
TITVLORVM, ET QVÆSTIONVM.

TITVL. PROEMIAL. *pag.* 1.

TITVLVS PRIMVS.
Quid Iudex, & quotuplex. pag. 13.

TITVLVS SECVNDVS.

Quales esse debeant Iudices. pag.72.

TITVLVS TERTIVS.

Canones circà Recursum, & Appellationem. pag.96.

TITV.

TITVLVS QVARTVS.

Delictorum discrimina. pag. 187.

TITVLVS QVINTVS.

Pœnarum genera. pag. 222.

TITV-

TITVLVS SEXTVS.

Applicatio singularum Pœnarum singulis delictis. pag.331.

TITVLVS SEPTIMVS.

Quam Formam iuris seruare debeat Iudex. pag.337.

TITVLVS OCTAVVS.

Accusatio, siuè Actor. pag.346.

TITVLVS NONVS.

Denunciatio. pag.384.

TITV-

TITVLVS DECIMVS.

Corpus Delicti, pag.403.

TITVLVS VNDECIMVS.

Inquisitio. pag.436.

TITVLVS DVODECIMVS.

Exceptio. pag.470.

TITVLVS DECIMVSTERTIVS.

Indicia. pag.486.

TITVLVS DECIMVSTERTIVS.
Fama, Infamia, Clamorosa insinuatio. pag.506.

TITVLVS DECIMVSQVINTVS.
Testes. pag.515.

TITVLVS DECIMVSSEXTVS.
Tortura. pag.578.

TITVLVS DECIMVSSEPTIMVS.
Probationes. pag.639.

TITVLVS DECIMVSOCTAVVS.
Carcer. pag.647.

TITVLVS DECIMVSNONVS.
Reus. pag.657.

TITVLVS VIGESIMVS.
Patronus. Defensiones. pag.703.

TITVLVS VIGESIMVSPRIMVS.
Sententia. pag.770.

PRACTICA CRIMINALIS MINORVM ILLVSTRATA

TITVLVS PROEMIALIS.

TEXTVS.

Practica Criminalis ad sanctè administrandam iustitiam in Ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci Regularis Obseruantiæ iuxtà præscriptum Statutorum Generalium ex Sacris Canonibus, & probatis Authoribus compendiosè collecta, Generali Capitulo Romano Anno 1639. probante, & mandante.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Titulus est præcipua pars Libri.*
Ab eo incohoanda Tractatus explicatio.
Eum minio colorabant antiqui.
2. *Legis scopus ex proemio cognoscitur.*
3. *Vsus loquendi nouitati vocabuli præferendus.*
Practica significat consuetudinem.
Item formam aliquid agendi.
4. *Causa Criminalis, & Ciuilis quæ?*
5. *Forma procedendi cõtrà criminosos in Religione, quandò præscripta.*
6. *Sanctum, & sanctè quid significent.*
Pœnæ latæ contrà non obseruantes Practicam nostram in procedendo.
7. *Lex omnes casus singulares non comprehendit.*
Institutiones ciuiles explicant legales terminos.

1. EXPLANATIONEM huius *Tractatus Criminalis* aggressuri clarissimũ *Iure Consultũ Vlpianum* imitandum duximus, qui explanaturus Edictum *Prætoris de Rebus creditis*, ait (*a*) *E re est priusquàm ad verborum interpretationem perueniamus, pauca de significatione ipsius tituli referre.* Idem, & Nos præstare pretium operæ esse censuimus, *titulus* enim præcipua pars est, imò quasi caput totius libri, in quo breuissimo continetur, quod longiori sermone toto operis contextu traditur. Mirum proinde non est, Antiquos consueuisse librorum *titulos* colorare minio, vt meminit *Poeta* canens. (*b*)

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. Vndè Iure consulti legum titulos rubro colore efformatos *Rubricas* nominarunt *titulum* prò rubrica, & viceuersa accipientes, vt innuit *Paulus Iure Consultus* (*c*) quod & tetigit *Satyricus* dum ait, (*d*) *Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras Maiorum Leges &c.............. nempè titulos iuris ex minio, aut rubro colore*, vt explicuit *Lubinus*; agnoscentes siquidem inter reliqua omnia præcipuum esse operis *titulum* duxerunt rubri coloris distinctione dignificandum præ cæteris, quæ communi atramento exarabantur.

2. Et hoc iure meritò; *Titulus* enim, maximè in libris, siuè legibus, quibus Authoris, seu Legislatoris non præfigitur proemium, habendus est pro proemio; & sicut materia legis, & principalis intentio Statuentis ex proemio cognoscitur (*e*) hæc eadem habentur à *titulo*, vt infrà videbimus.

Titulus ergo est *Practica Criminalis*; mordebitur fortè à scrupulosis Grammaticis nomen *practica* hic substantiuatum, cum re vera sit adiectiuum deriuans à *Praxi*; culpabuntque *Authorem* minimè latinè locutum fuisse, cum tale nomen neque apud antiquos, neque apud medij æui Scriptores inueniatur; quod conijcere licet ex eo, quod non reperitur nequè apud præcipuos *Iureconsultos*, qui antiquos terminos collegerunt, & illustrarunt, vt *Alciatum*, *Beroaldum*, *Brissonium*, *Gothofredum*, & alios; neque apud *Onomasticos Scriptores*, qui in eorundem collectione desudarunt, vt *Albericum*, *Spiegelium*, *Prateium*, *Laurentium*, *Duchangium*, & alios *Lexicorum Authores*.

3. Sed à doctis viris ridendos Gram-

matizantes ridentes relinquimus ; non enim nomina , sed res tractamus, nec de recta locutione, sed de solida doctrina curamus; & ad monitum *Bartoli (f)* vsum loquendi significato, aut nouitati vocabuli præferimus. Fateor nomen *practicæ* inuectum à scriptoribus, qui florere inceperunt postquam latinæ locutionis maiestas Barbarorum incursu (per quem studia bonarum artium cessarunt) sepulta fuit; post tempora tamen *Accursij Glossatoris* , *à Iureconsultis* frequenter inuenitur vsurpatum . Varias hoc sortitum est significationes, aliquando enim significat consuetudinem (g), & ab hoc dicitur *practicatum* , quod ex consuetudine seruatur; aliquoties significat formam aliquid agendi vt passim *Abbas*; (h) aliquoties significat amicitiam , familiaritatem , cohabitationem , siuè conuictum , & in hoc sensu accipitur,quando quis dicitur habere *malam practicam* cum mala muliere, aleatoribus, furibus ; vt frequenter reperitur in tractatibus antiquorum *Criminalistarum* . In nostro autem *Textu* accipitur *Practica* in secundo sensu , nempè pro forma, secundùm quam debent tractari acta in foro Criminali, & nomen hoc taliter vsurpatum reperitur à clarissimis viris , nempè *Iulio Claro Criminalistarum Coriphæo*, qui doctissimum , & ab omnibus receptum, laudatumque Opus suum circa delictorum coercitionem intitulauit *Practicam criminalem*, quo vocabulo vsus est etiam ante eum *Baldus*, Rodulphinus pariter *Practicam Romanam* scripsit, & ante eum *Practicam Papiensem Ferrarius* , *Practicam Medicam* Massaria, *Practicam Arithmeticam Vicecomes Placentinus*, & quam plures alij, quos , superuacaneum , recensere.

4. Practica ergo hæc importat formam , secundum quam regulari debent acta fori Regularis in puniendis delinquentibus, & proindè additur *Criminalis*, quod si quæras, à quo dicatur causa criminalis, & ciuilis, & in quo differat forma agendi criminaliter, aut ciuiliter. Breuiter respondeo,quod causa criminalis est quando in ea quæritur commodum publicum;quandò verò quæritur priuatum, causa est ciuilis, & hæc est communis opinio relata per *Iulium Clarum (i)*, qui multos citat. Quia verò vtilis est Reipublicæ punitio criminosorum , ideò quandò agitur ad punitionem delictorum, causa semper est criminalis . Differunt autem in multis formæ procedendi ciuiliter , & criminaliter . Quia in criminalibus non admittitur , quod Reus possit respondere per Procuratorem ; secùs in ciuilibus , in illis infertur Reo tortura , in istis minimè; multi Testes admittuntur in ciuilibus , qui repelluntur in criminalibus , in istis requiruntur probationes luce meridiana clariores ; non sic in illis ; vltrà multas alias differentias , quæ non faciunt ad intentum .

5. Sequitur Textus *Ad sanctè administrandam iustitiam in Ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci Regularis Obseruantiæ* . Hic exprimitur causa motiua, siuè finalis , propter quam à Capitulo Generali fuit promulgata hæc *Practica* procedendi , & quarè ad eam obligati fuerint Iudices *Minores Obseruantes*; & antequam verba *Textus* expendamus, expedit recensere formam seruatam in Ordine in puniendis delictis antè hu-ius *Practicæ firmamentum*. *Seraphicus Pater Frãciscus* in sua Regula per *Honorium* confirmata sic ordinauit (l) *Siqui Fratrum instigante inimico mortaliter peccauerint pro illis peccatis , de quibus ordinatum fuerit inter Fratres ; vt recurratur ad solos Ministros Prouinciales, teneantur prædicti Fratres ad eos recurrere quam citius poterant sine mora . Ipsi verò Ministri , si Præsbiteri sunt , cum misericordia iniungant illis pœnitentiam , si verò Præsbiteri nonsunt , iniungi faciant per alios Sacerdotes Ordinis &c.* Licet hic textus videatur prima facie loqui *de Pœnitentia Fratribus peccantibus imponenda*, (vt sonat titulus illius Capituli) in foro interno , vt colligitur ex verbis, *ipsi verò Ministri si Præsbiteri sunt &c.* tamen æquè accipi potest etiam prò foro externo , quandoquidem ab initio Ordinis vsquè modo punitio grauiorum , & enormium criminum fuit semper *Ministris Prouincialibus* reseruata ; cum ergò dicatur *de illis peccatis , de quibus ordinatum fuerit inter Fratres vt recurratur ad solos Ministros Prouinciales*, nec possibile esset quod in tanta Religiosorum multitudine aliquis grauioris criminis non esset futurus publicè Reus , sequitur quod & in publico foro pœnitentiari deberet , & ita in foro externò . Nullas pœnas criminibus apposuit *Seraphicus Pater* , sed totum negotium commisit prudentiæ *Ministrorum* , quibus solam

mi-

misericordiam commendauit, quod & fecit in alio Capitulo (*m*) eiusdem *Regulæ*, in quo agitur ex professo de *correctione*, vbi *Ministris* nihil aliud inculcat, nisi vt *visitent*, *& moneant Fratres suos, & humiliter*, *& charitatiuè corrigant eos*. Aduerto amplius quod *Regula* loquitur de Fratribus peccantibus ex fragilitate, & dæmonis tentatione, dicit enim *instigante inimico mortaliter peccauerit*; nihil verò de illis, qui peccaturi erant ex peruersitate, & consummata malitia. Insuper euidenter apparet, quod *Regula* loquitur de Reis spontè comparentibus, dicit enim *teneantur ad eos recurrere quàm citiùs poterunt sine mora*, patet autem, quod recursus est ab animo spontaneo, non autem coacto. De Reis verò pertinacibus, fugitiuis, & punitionem declinantibus, qui debent à Iudice per vim publicam coerceri, nullum penitùs verbum, sed hoc *Ministrorum Generalium*, & *Prouincialium* discretioni reliquit. In *Testamento* porro suo *Seraphicus Patriarcha* de vindicta Fratrum delinquentium sumenda loquens, videtur mentem suam esse, quod non per *Ministros*, sed à *Cardinali Protectore* deberent castigari, ait enim. *Et qui inuenti essent, qui non facerent officium secundum Regulam* (hoc est non seruarent præcepta Regulæ ea publicè transgrediendo in materia graui, aut à Religione essent Apostatæ, verba enim illa *facerent officium secundum Regulam* sunt idiotismus Italicus, idem sonans, ac *si non viuerent secundum Regulam*, *aut si non obseruarent Regulam*) *& vellent alio modò variare* (nouam nempè Regulam, veteri derelicta, inducere volentes, & sic diuisionem in ordine affectantes,) *aut non essent Catholici; omnes Fratres vbicunque sunt per obedientiam teneantur, quod vbicunque inuenerint aliquē ipsorum proximiori Custodi*, (hoc est *Guardiano*) *illius loci, vbi ipsum inuenerint debeant præsentare, & Custos teneatur per obedientiam ipsum fortiter custodire sicut hominem in vinculis die, noctuque, ità quod non possit eripi de manibus suis, donec propriâ persona sua ipsum repræsentet in manibus sui Ministri. Et Minister teneatur firmiter per Obedientiam, mittere ipsum per tales Fratres, qui die, noctuque custodiant ipsum sicut hominem in vinculis donec repræsentent ipsum coram Domino Ostiense, qui est Dominus Protector, & Correctior, istius fraternitatis*. Sed, quæ hic à *Sancto Patre* fuerunt ordinata, non fuerunt executioni demandata, tum quia hoc ipsius *Testamentum* non est obligatorium, vt respondit *Gregorius Nonus*, & *Papa Nicolaus Tertius* (*n*) tum quia impossibile esset, ea seruare, cum enim per omnes terras longè, latèque diffusa sit Religio, non possent à tot longinquis partibus delinquentes in vinculis ad *Cardinalem Protectorem* duci castigandi; attentò maximè quod à *Summis Pontificibus* adempta est *Protectori Ordinis* expresè facultas animaduertendi in Fratres particulares peccantes, vt constat ex Bulla *Gregorij XIII.* (*o*) in qua insertæ sunt aliæ Bullæ *Gregorij XI. Sixti IV. & Iulij II.* Idem continentes.

Tota ergò facultas castigandi delinquentes fuit apud *Generalem*, ac *Ministros Prouinciales* respectiuè, qui prò libito castigabant, nec à *Capitulis Generalibus* vlla forma procedendi sibi fuerat præscripta; & hoc seruatum fuit à principio Religionis vsque ad *Capitulum Cadurcense* celebratum anno 1333. (*p*) In hoc porrò ordinata fuerunt pauca quædam circà iuridicas denunciationes à Prælatis recipiendas; dum enim nimia facilitate eas acceptarent, etiam quandò denuncians non poterat probare crimen, de quo denunciabat, sternebatur via calumniatoribus cum frequenti iactura famę innocentium; Statuit ergò *Capitulum* ne postmodum acceptarentur denunciationes nisi cum exhibitione denunciantis *se fore paratum, ea, quæ sic dixit, & pro vt ea denunciat deponere vt testis, & in præsentia denunciati iurare*; & insuper alia paucaquædam statuit seruanda circà inquisitionem faciendam, & acta criminalia seruanda in libris Prouinciæ. In *Capitulo* autem *Assisiensi* celebrato anno 1354. (*q*) cum fortè procedere cogerentur Prælati ad omnes iuris apices, propterquod difficilis reddebatur criminosorum punitio, & turbationes orirentur in Religione, supplicarunt apud *Bonifacium Octauum*, ut à solemnitatibus iuris seruandis *Iudices Ordinis* absoluerentur, quod & concessit *Papa* per suum *Breue* incip. *Ad augumentum*, quod reperitur insertum in statutis illius *Capituli*, in quo etiam taxatæ sunt plures pœnæ varijs delictis, vt ibidem videre est; nihil alioquin specialiter disposito super forma procedendi. Subsecutum est *Capitulum Generale Interamnen.* Celebratum

anno 1500. in quo publicata fuere *Statuta Generalia*, quæ à nomine *Alexandri VI.* (cuius iussu fuere compilata) dicta sunt *Alexandrina*; In his porro (r) multa saltuatim, & inordinata methodo, circà modum procedendi in criminalibus tradita sunt, sed non est firmata Praxis vniuersalis procedendi. Anno exindè 1553. in *Capitulo Generali* celebrato *Salmanticæ* edita fuere *Statuta Generalia* dicta *Salmanticensia*, in quorum decimo capite (s) datum fuit succosum compendium modi procedendi in criminalibus, in quo ex doctrina nostri *Doctoris*, *Irrefragabilis Alexandri Alensis* traduntur necessaria, quæ spectant ad personam *Iudicis*, *Actoris*, & *Rei*, & ad modum procedendi per viam accusationis, denunciationis, & inquisitionis. Sed quia Regulares, vt plurimum studio Canonico, aut legali non incumbunt, ex nimia breuitate illius cōpendij non poterat plenè edoceri Iudex de ijs omnibus, quæ in legitima structura processus sunt requisita. Hæc salubriter cōsiderata in *Congregatione Generali Neapolitana* anno 1590. mouerunt *Capitulum* ad decernendam formam vniuersalem procedendi pro Religione nostra, & causā reddens huius Decreti ait (t) ait *Quoniam ex varia minusque distincta in formandis processibus, causis iudicandis, & visitationibus obeundis forma, varias hucusquè orta sunt incommoda, difficultates, contentiones, lites, & grauamina quamplura: vt in administranda iustitia, & castigandis excessibus vna sit omnibus Ordinis Prælatis, & Superioribus communis procedendi via, & hæc quidem certa, & distincta; formam diu excogitatam, primo quoque tempore Superiorum iussu edendam, præscribendam duximus, pro ut præsenti constitutione præscribimus*; quod Decretum fuit postea renouatum in *Capitulo Generali Vallisoletano*, & integraliter insertum in *Statutis Generalibus*, quæ à *Capitulo* illo dicta sunt *Vallisoletana* (u) Elapsi nihilominus sunt plures anni post talia Decreta, nec tamen prodierat forma procedendi iam per duo *Capitula Generalia* determinata, donec anno 1639. in quo Romæ fuit celebratum *Generale Capitulum* ex ipsius decreto (x) prodijt tandiù desiderata *Practica Criminalis*, quæ iussa fuerat antè compo ni mandato facto *Patri Sanctoro de Melfi* viro doctissimo ab *Eminentissimo Cardinali* recolendæ memorię *Francisco Barberino Protectore Ordinis*. Causa ergò finalis huius *Practicæ* prout suprà expressum legitur in decreto *Congregationis Neapolitanę* fuit remotio in conuenientium, & grauaminum, quæ emergebant ex variâ, & minus distincta procedendi forma, quæ respectiuè tradita erat, & seruabatur à Prælatis in procedendo; quot enim erant capita, totidem erant sententiæ, & cum imperitiam Iudicum aliquoties comitaretur eorum in Reos vel simultas, vel passio, emergebant grauamina, ob quæ excitabantur lites, discordiæ, tumultus inter Superiores, & subditos, & Religio sus, dequè iactabatur. Vndè necessum fuit formam stabilire vnam, quam seruarent omnes, & per eam rectè, & inculpabiliter procederetur.

6. Et hoc est, quod compediosissimè gnificatur in hoc *Titulo* dum dicitur *Ad Sanctè administrandam iustitiam &c.* Aduerbium hoc *sanctè* descendit à verbo *sancire*, quod significat firmare, decernere, constituere, consecrare; hinc dicuntur *leges sanctæ*, quia sanctione sunt firmatæ, ità vt nefas sit eas violare, vndè scripsit *Martianus* (z) *Sanctum est, quod ab iniuria hominum defensum, atquè munitum est*, proindè muri, & portæ Ciuitatis dicuntur *sanctæ res*, vt ait *Caius* (a) & eas violare sine capitis discrimine nemo priuatus potest, vt testatur *Pomponius*. *Sanctè* ergò hic accipitur prò *firmè, determinatè*, & *inuiolabiliter*; significatquè *Practicam* hanc ideò esse compositam, vt iustitia punitiua, quæ ante incerta, & varia methodo administrabatur, modò firmè, immutabiliter, & determinatè tractetur. Pariter *sanctè* hoc est *inuiolabiliter* seruetur, etenim tum in *Statutis Vallisoletanis*, tum in Decretis *Congregationis Generalis Neapolitanæ* recensitis suprà, à quibus decreta fuit edenda hæc Practica, habetur, quod postquam fuerit edita *ab omnibus Ordinis Prælatis, & Superioribus exactè quidem, atquè inuiolabiliter seruetur, sub priuationis officiorum, & alijs grauioribus pœnis contrafacientibus, vel negligentibus etiam omninò subeundis*; & ex pœnis hic appositis contrà violantes hanc formam procedendi ipsa redditur *sancta*.

Sequitur *iuxta præscriptum Statutorum Generalium*, puta factorum in *Congregatione Neapolitana*, & *Capitulo Vallisi-*

lispoletano, & *Romano* recensitis. *Ex sacris Canonibus, & probatis Auctoribus compendiosè collecta*. Re vera *Practica* hæc potest vocari medulla Sacrorum Canonum ad rem criminalem spectantium, nec latum vnguem enim ab ipsis elongatur, vt *Santorus* ipse testatur (b) & ad oculum patet legenti.

7. Quia verò Sacri Canones de singulis incidentibus vniuersaliter non habentur, non enim possunt omnes casus singillatim legibus comprehendi, vt dicit vna *lex* (c) necessarium fuit mutuare à *Doctoribus*, qui ex professo rem criminalem tractauerunt ea, quæ in Canonibus desiderantur, & proinde ex *probatis Auctoribus* etiam fuit *compendiosè collecta*. Compendiosè tradita aut indigent explicatione siuè voce, siuè scripto; aut manca, aut obscura euadunt.

Dum breuis esse volo, obscurus fio, (dicebat *Horatius*) nec disciplina, tyroni tradita per compendium, potest illum, vt debet, erudire. Scio *Iustinianum Imperatorem* pro Candidatis Iurisprudentiæ instruendis curasse, vt omnes leges in Compendium ordinatæ redigerentur ipsis prælegendum, quod *Institutiones* vocauit; tamen illud fuit potius ad aperiendos terminos legales, quam ad ipsos docendos legum dispositiones, vt idem asserit in *Proemio* (d) dicens se per *Tribonianum*, *Theophilum*, & *Dorotheum* componere fecisse *Institutiones*, *Vt liceat vobis* (legum studiosis) *prima legum cunabula* (nempè legum) *elementa* vt explicat *Gothofredus* (e) *discere*. Nullus porrò ambigit elementa scientiarum esse explicationem terminorum. Cæterum non per tale Compendium solum censuit idem Imperator scholares legum ordinationem esse, (vt decet) intellecturos, & ideò edicto ad *Antecessores* facto de ratione, & methodo iuris docendi, voluit vt per annum eorum Discipuli vacarent studio *Institutionum*, sequentibus verò quinque annis sibi prælegerentur materię legales, quas ibi (f) præscribit. Dum ergò *Practica* hæc sic est *compendiosè* tradita, non per eam solam potest Iudex Regularis perfectè instrui circa agenda in materia criminali; attento maximè quod in Religione, in qua consueta studia sunt *Theologiæ Scholasticæ*, aut *Polemicæ*, aut *Moralis*, siuè *sacræ Scripturæ* per pauci Sacris Canonibus, saltem in ijs, quæ tangunt forum contentiosum, incumbunt. Obscurum ergò, cum ipsis euadat hoc compendium, necessarium fuit illud explicare, & Commentarijs illustrare, prò viribus, ad *Superiorum Generalium* mandatum, quod præstare, Deo dante, aggredimur.

I. Quæritur. Quanta sit authoritas huius Practicæ Criminalis?

SVMMARIVM.

8. *Practica Criminalis est pars Statutorum Generalium.*
Communitas potest leges municipales condere.
Lex vt obliget, publicationem requirit.
9. *Statutum, & consuetudo procedunt à pari.*
Valet argumentum de vno ad aliud.

8. RESpondeo. Quod vt paulo supra (g) visum est *Practica* hæc composita iussu trium *Capitulorum Generalium* fuit per Viros doctos, *per idoneos Patres atque peritos diligenter recognita, ac in Generalis Romani Capituli Diffinitorio proposita, ab eoque probata, & Typis mandari præcepta*, vt habetur in Epistola Reuerendissimi Patris *Ioannis Merinero Ministri Generalis* data 7. Septēbris 1639. ad omnes Superiores, & subditos huius Cismontanæ Familiæ, quæ Epistola, simul cum approbatione Reuisorum, & decreto *Diffinitorij Generalis*, reperitur impressa in fronte ipsius *Practicæ* impressæ Romæ. Ipsa ergò censenda est pars *Statutorum Generalium*, attento maximè eo, quod dicitur in *Statutis Reformatorum*, (b) quod scilicet, in casibus pœnarum inferendarum per viam iuris, de quibus *statuta* ipsa nihil disponunt, seruetur hæc *Practica*. Sequitur ergò quod ipsa habenda est tanquam lex municipalis, & Statutaria, quam sibi quælibet *Ciuitas*, & à fortiori *Ordinis Vniuersitas* constituit, vt ex iure deducunt *Doctores*. (i) Et hoc conuenit ipsi duplici titulo. Primus quidem est, quia vt præfertur ipsa est sancita decretis *Capitulorum Generalium*, consulta, approbata, & (quod magis facit ad rationem legis, quæ vt sit obligatoria publi-

blicationem requirit)(*l*)de mandato *Capituli Romani*, ac *Diffinitorij Generalis* promulgata. Secundus autem eſt, quia acceptata eſt, & vſu recepta; omnes enim Prouinciæ *familiæ Ciſmontanæ* ſtatim poſt eius publicationem cœperunt ea vti, & ſic eius obſeruantia tranſijt in conſuetudinem, à qua ſortiretur ſuum robur, licet hoc non habuiſſet aliunde.

9. Quandoquidem conſuetudo venit nomine *ſtatuti*, quià ſtatutum, & conſuetudo à pari procedunt, & valet argumentum de vno ad aliud, vt dicunt *Doctores*. (*m*) Dupliciter ergò habet vim *ſtatuti*, & tantæ authoritatis eſt, quantæ *ſtatuta Ordinis*.

II. Quæritur. An Practica hæc indiguerit confirmatione Apoſtolica ad hoc, quod ad eam obligarentur Superiores, & Subditi?

SVMMARIVM.

10. *Practica noſtra criminalis non indiguit confirmatione Apoſtolica, vt obliget.*
Ius ciuile quid ſit?
Senatus habet ius condendi leges.
Capitulum Generale poteſt condere leges obligatorias.
Et hoc etiam habet ex priuilegijs.
Principi propriè conuenit facultas condendi leges.

11. *Statuta Ordinis obligant independenter à confirmatione Apoſtolica.*

12. *Confirmatio in forma communi nouum ius non addit.*

13. *Statuta aliqua quare indiguerint confirmatione in forma ſpecifica?*
Confirmatio in forma ſpecifica quid operetur.
Confirmatio in forma communi dat robur rei confirmatæ.

14. *Pœnæ non recipientium ſtatuta Capituli Generalis.*

10. RESpondeo, quod non, quià vt diximus ſuprà *Practica* hęc compoſita, & promulgata fuit per Decretum *Capituli Generalis*, & eſt pars *ſtatutorum Ordinis*. Porrò non eſt ambigendum, quod *Capitulum General* habeat poteſtatem condendi leges obligatorias omnium ſibi ſubiectorum, tum quia *Capitulum Generale* repreſentat totam Religionem, cum ad ipſum conueniant, vltrà *Miniſtros*, *Cuſtodes* miſſi ab omnibus, & ſingulis Prouincijs, qui nomine ipſarum ſuffragantur, & proinde ſunt compromiſſarij illarum, ità vt *Capitulum Generale* ſit Conuentus omnium, & ſingulorum Fratrum ad illud conuenientiũ vel actualiter per ipſos, vel virtualiter per *Cuſtodes Vocales*. Habet ergò ex hoc ſufficientem authoritatem condendi leges ex ſe, ad quas obligetur tota *Religio*, quæ vt diximus, in eo interuenit, quià de iure Communi eſt, quod quælibet Vniuerſitas ſibi, & prò ſe poſſit ſibi leges ſtatuere, quæ vocantur à *Iuriperito Ius Ciuile* (*n*), tum quia ſi *Capitulum Generale* conſideratur vt totius Religionis *Senatus* compoſitus ex Superioribus *Generalibus*, & *Prouincialibus*, vt *Optimatibus* apud quos eſt regimen ipſius, etiam hoc modo habet facultatem publicandi leges, quæ totam *Religionem* ligent, quia etiam *Senatui* data eſt poteſtas condendi leges, vt apertè habetur in quodam *digeſto* (*o*). Tum quia poteſtas legiſlatiua naſcitur à iuriſdictione ordinaria, quam habet *Capitulum Generale* in ſubditos, vndè ſequitur quod validas, & obligatorias leges ferre valeat, vt ex *D. Thoma* deducit *Donatus* (*p*) Tum quia leges cõdendi poteſtas ſpecialis facta eſt *Ordini Ciſtercienſi* à *Martino Quinto*, & *Congregationi Camaldulenſi* ab *Eugenio Quarto*, & *Leone Decimo*, vt refert *Rodericus* (*q*), quæ facultas ratione communicationis priuilegiorum extenſa eſt ad omnes *Ordines Mendicantes*. Et licet hoc ſibi liceret de iure communi, tamen ex tali priuilegio Apoſtolico maius robur ſortiuntur leges à *Capitulis Generalibus* conditæ, vt potè quibus ferendis additum eſt votum *Principis*, cui ſoli leges vniuerſales ferendi reſeruata eſt facultas, vt dicitur in iure, (*r*) & in hac concluſione conueniunt communiter *Doctores*, (*s*) & ipſis ad ſtipulatur Praxis omnium *Religionum*. Verum tamen eſt, quod non poteſt condere leges contrarias iuri communi, aut ipſum aliquo modo vulnerantes, nullus enim inferior habet poteſtatem deſtruendi factum Superioris. (*t*)

11. Valorem autem habent huiuſmodi ſtatuta independenter à confirmatione

ne *Apostolica* quandoquidem hoc varijs *Religiosis Ordinibus* in specie concesserunt multi *Summi Pontifices*, nempè *Iulius Secundus Oliuetanis*, vt scribit *Rodericus*, & ab eo *Donatus*, & *Peyrinus*. *Clemens Septimus*, & *Paulus Tertius Iesuitis*, vt docet idem *Peregrinus*, & *Suarez*, (*u*) de quo priuilegio etiam nos participare dubitandum non est, vt scribit *Sanctorus*, (*x*) licet etiam priuilegium hoc non addat aliquod ius speciale *Capitulo Generali* ferendi leges; quæ validæ essent quandoquidem si leges condere de iure communi, & ex citatis priuilegijs cumulatiuè potest eius statuta valorem habet independenter à confirmatione; quandoquidem valor legis pendet à potestate legislatoris. Præterquamquod talis confirmatio, quæ per hæc priuilegia videtur indulta, est solum in forma communi, hæc autem nullum nouum ius rei confirmatæ addit, sed antiquum solùm conseruat, quia non est noua concessio, sed pura probatio.(*z*)

12. Vndè si ex se talia statuta non essent validè lata, vtpotè à non habente legitimam iurisdictionem ea condendi, per talem confirmationem in forma communi nullam acquirerent validitatem.

13. Quod si *Statuta* Religionis condita in *Capitulis Generalibus* fuerunt confirmata in forma specifica, quæ enumerat *Sanctorus* (*a*) hoc fuit; quia fortè in illis aliqua erant, quæ iuri communi aduersabantur, & cum *Capitulum Generale* nequeat statuere contrà *Canones*, vt dictum est, necessaria fuit confirmatio in forma specifica, quæ habet vim nouæ concessionis, & validandi actum inualidum, vt ex iure elicitur, (*b*) & hoc manifestè apparet ex *Bulla Vrbani Octaui* (*c*) per quam confirmata fuerunt *Statuta Reformata*, dicitur enim ibi. *Cum autem sicut dilectus filius Commissarius Generalis: Nobis nuper exponi fecit Statuta Generalia à Nobis approbata, & confirmata typis mandari debeant; præmissæ verò concessiones, & indulta, necnon ordo in eisdem Statutis circa præcedentiam stabilitus cum nonnullis Apostolicis Constitutionibus non concordent, Nobis propterea idem Commissarius Generalis supplicari fecit, vt præmissa pro illorum subsistentia firmiori Apostolicæ nostræ confirmationis patrocinio communire dignaremur*; Ex quibus habetur ideò Statuta illa indiguisse confirmatione in specie, quia continebant nonnulla, quæ Apostolicis Constitutionibus non concordant. Nec tamen dicendum, quod confirmatio in forma communi, licet validitatem legi confirmatæ non det, nihil per hoc operetur; quia illi robur addit, & lex maiorem authoritatem sortitur, vt post duas *Glossas* tenent communiter *Doctores*. (*d*)

Ex his ergo apparet, *Practicam* hanc nulla indiguisse confirmatione ad hoc, quod posset omnes obligare, tum quia vt dictum est fuit determinata à *Capitulo Generali*, quod habet legitimum ius legum condendarum ad *Religionis* profectum: tum quia nihil continet, quod *Sacris Canonibus*, & legitimis *Religionis* priuilegijs non concordet, cum hæc sit, vt præfertur, à *Sacris Canonibus* collecta, Vndè qui vellet hanc *Practicam*, aut alia *Statuta Ordinis criminari*, *ex eo quod à Sede Apostolica confirmata non fuerint*, *negaret vniuersalissimum principium lumine naturæ notum*, vt scripsit *Sanctorus*. (*e*) Retundenda proindè venit audax, & temeraria aliquorum ignorantia, qui Statuta à *Capitulis Generalibus* edita impugnant hoc titulo, quia confirmata à *Sancta Sede* non sunt. Euenit paucis ab hinc annis casus hic; quædam Prouincia nolebat admittere Statutum conditum in *Capitulo Generali Toletano* celebrato anno 1682. fauore antiquioris Lectoris duodennalis in vnaquaque Prouincia. Vndè pro Statuti illius valore scripsi, & Allegatio impressa est in Quarto Tomo *Orbis Seraphici*, & in causa inualui, vt constat ex diffinitiua ibidem impressa. Facinus tam insolens sapit rebellionem, & diuisionem in *Ordine* attentat, cum subuertere, & conuellere nitatur summam in toto *Ordine Capituli Generalis* authoritatem, quam sibi scioli, sed verè ignorantes, ad censuram audent vocare. Simile attentatum alias lego.

14. Quædam enim Prouincia decretum fecerat de non acceptãdis quibusdam Statutis, in quodam *Capitulo Generali* factis. Sed erroris huius scandalosi nascentis, (qui temporis progressu totam Relionem perturbare potuisset,) initia validissimè repressit *Cõgregatio Generalis Romana* de anno 1603. hoc decreto (*f*) *Determinatum*, *decretumque est in Diffinitorio Patrum*, *& ordinatum*, *quod si quid tale* (nempe decretum de non recipiendis Statutis conditis in *Capitulo Generali*) *(quod absit) in aliqua Prouincia fuerit in posterum*

rum attentatum, eadem Prouinciæ nomine careat ipſo facto, omneſque eius Conuentus contiguis coaptentur Prouincijs, ſicuti Capitulo melius videbitur expedire: ſed illi omnes præfatæ Prouinciæ, qui ſuum tale præſtiterunt in Congregatione arbitratum exequtiuè contrudantur in carceres pœna atrociſſimi criminis initæ rebellionis ſeuerè mulctandi.

III. Quæritur. An deſumpta ab Authoribus, quæ citantur paſſim ad marginem huius Practicæ habeant vim legis?

SVMMARIVM.

15. *Ius commune iuuatur per municipale.*
16. *Iuſtinianus vim legis dedit reſponſis priſcorum Iureconſultorum.*
17. *Leges quomodo ab Imperatoribus, & Principibus condendæ.*
18. *Decretum Gratiani an fuerit confirmatum.*

15. RESpondeo affirmatiuè, quia enim *Capitulum Generale* conſtitutiones iuris communis poteſt declarare, innouare, delictis pœnam in iure omiſſam apponere, aut veterem aliqua rationabili ex cauſa augere, vel minuere, & ius commune ſupplere, vbi ipſum deficit nouas leges præceptorias, aut prohibitiuas condendo, hoc enim non eſt ius commune ſubuertere, ſed illud adiuuare, quod eſt licitum argumento cuiuſdam *Canonis* (g) ſequitur, quod poterit etiam in hoc præſtando, vti doctrinis *Iuriſprudentium*, qui eas illuſtrando, ſuppleuerunt defectum legum, & conſuluerunt quid agendum ſit in caſibus, ſuper quibus iura nihil diſpoſuerunt. Quia *Doctores* in ſcribendo ſequuntur legum Sanctiones, & ducto argumento à ſimili, mutuantur ab alijs iuribus diſpoſitiones, quæ applicantur facto ſpeciali, de quo ſcribunt. Cum ergo nihil contrà legem *Doctores*, præſertim *famoſi* ſcripſerint, imò legi coherenter, liquet, quod *Capitulum Generale* potuit talium *Doctorum* placita ſequi. Sicut enim poteſt ex ſe ius commune pro Religione authenticè declarare, ità etiam poterit aliorum declarationes amplecti, & ſuas facere & illis robur legis, & authoritatem impartiri.

16. Et hoc totum probatur exemplo *Iuſtiniani*, iſte enim volens *duo millia volumina, & trecentiens decem millia verſuum*, (h) quibus conſtabant leges Romanæ in vnum volumen redigere *Triboniano*, aliiſque doctiſſimis *Iuriſperitis* commiſit tam grande opus, iniungens, vt ſententias *Vlpiani*, *Pauli*, *Marciani*, aliorumque *Iuriſconſultorum* inſertas in notis *Æmilij Papiniani* minimè reſpuerent, ſed ſi neceſſarias iudicarent ad operis perfectionem retinerent, & ne poſteri dubitarent de validitate talium ſententiarum, num ſcilicet eſſent authenticæ, & vim legis haberent, ſubiunxit, (i) *hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, vt omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentiſſimi viri habeant authoritatem, tanquam ſi eorum ſtudia ex Principalibus Conſtitutionibus profecta, & noſtro diuino fuerint ore profuſa: omnia enim merito noſtra facimus, quia ex Nobis ei impartitur auctoritas.* Quibus verbis innuit, quod licet ex ſe talium *Doctorum* ſententiæ auctoritatem legis minimè haberent, tamen hanc adeptæ ſunt, ex quo *Principis* auctoritate fuere firmatæ.

17. Quod magis, ex hoc conualidatur, quod *Principum* edicta, quæ veræ ſunt leges, non ſunt ex improuiſo ab ipſis dictata, & promulgata, ſed prius à viris prudentibus excogitata, inter ſe collata, in *Senatu*, ſiuè concilio recitata, *Principi* propoſita, & ab eo probata, &, vt legis à cunctis ſeruandas à *Principe* promulgata, quod eleganter *Imperatores Theodoſius*, & *Valentinianus* expreſſerunt in vna lege *Codicis* (l) dicentes. *Humanum eſſe probamus, ſi quid de cætero in publica, priuataque cauſa emerſerit neceſſarium, quod formam generalem, & antiquis legibus non inſertam expoſcat, id ab omnibus antea tam proceribus noſtri Palatij, quam glorioſiſſimo cœtu veſtro, Patres conſcripti, tractari, & ſi vniuerſis tam Iudicibus, quam vobis placuerit, tunc legata dictari: & ſic ea denuò collectis omnibus recenſeri: & cum omnes conſenſerint, tunc demùm in Sacro numinis noſtri Conſiſtorio recitari: vt vniuerſorum conſenſus noſtræ ſerenitatis auctoritate firmetur.* Patet ergò, quod Priuatorum

rum sententiæ euadunt in leges, ex quo *Principis* authoritate roborantur, publicanturque.

18. Quod etiam quadrat libro *Decretorum* collectorum à *Gratiano* post *Burchardum*, & *Iuonem Carnotensem*; licet enim de ipsius confirmatione multi multa dicant, alijs asserentibus fuisse confirmatum ab *Eugenio Tertio*, vt dicitur in vita *Gratiani*, quæ reperitur in fronte *Decreti* impressi Lugduni anno 1531. à *Francisco Fradin*, alijs à contrà negantibus: clarum est, quod valor *Canonum* ab eo citatorum pendet vel ab auctoritate *Papæ*, qui eos confirmauit tanquam leges seruandas, & in Scholis prælegendas, (si vera est prima sententia,) vel ex communi acceptatione *Doctorum*, qui eas in Scholis tanquam legitima *iura Canonica* prælegerunt, vt scripsit *Abbas*. (*m*) Cum itaquè *Capitulum Generale* multas sententias *Doctorum* ad rem criminalem pertinentes hìc inseruerit, liquet quod eas authenticauit, & debent tanquam leges seruari; non vt à talibus *Doctoribus* scriptas, sed vt à *Capituli Generalis* authoritate firmatas, & emanatas.

IV. Quæritur. An Statuta antiqua circa modum procedendi criminaliter per hanc Practicam censeantur abrogata?

SVMMARIVM.

19. *Decretales antè Gregorium Nonum non insertæ in corpore iuris sunt abrogatæ.*
Pariter emanatæ post Gregorium, & antè Bonifacium VIII. non insertæ in 6. Decretalium.
20. *Acta fori ordinatoria, & decisoria quæ?*
Ordinatoria seruanda iuxtà stylum loci iudicij.
21. *Statuta Religionis antiqua in ordinatorijs sunt abrogata.*
Non sic in aliquibus decisorijs non expressis in Practica criminali.

19. Respondeo, quod *Gregorius Nonus* post *Decretales* ex mandato suo in vnum volumen collectas, cæteris *Constitutionibus Apostolicis* euulgatis antè illam compilationem omnem vigorem ademit, (*n*) dum ordinauit quod in Iudicijs, & Scholis vniuersi vterentur illa *tantum compilatione*: per quæ verba *Decretales* iam æditæ, & in illa compilatione non insertæ, resecatæ fuerunt, vel tanquam superfluæ, vel tanquam contrariæ: vt notauit *Abbas*. (*o*) Hoc idem præstitit *Bonifacius Octauus* in collectione quam fecit *Decretalium* emanatarum post *Gregorium*; præcepit enim etiam ipse, vt in iudicijs, & scholis in vsu, & valore essent tantummodo illæ quas ipse in *Sexto* inseruerat. (*p*) Eodem modo videretur respondendum absolutè, quod nempè ex publicatione huius *Practicæ* cessarent omnia alia Statuta ad rem criminalem facientia, retrò ædita: attento maximè quod in *Statutis Vallisoletanis* de anno 1593. (*q*) expressè habetur *Statuta* tunc condita *alijs omnibus abolitis* seruari debere; per quæ verba adeptus est totaliter valor antiquioribus *Statutis*: & cũ *Practica* hæc fuerit in illo eodem *Capitulo*, vt vidimus decreta, licet non fuerit vsquè ad annum 1639. euulgata, dicendum videtur, quod talis abrogatio *Statutorum* in concernentibus criminalitatem, etiam contineatur simpliciter in hac *Practica*.

20. Tamen distinguenda est quæstio, & præmittendum, quod actuum forensium duo sunt genera; alia enim sunt *ordinatoria*, alia verò *decisoria*. *Ordinatoria* sunt, quæ dant certum, & determinatum modum procedendi in iudicio, & non tangunt merita, & iustitiam causæ, quorum plura exempla dat *Mascardus*. (*r*) *Decisoria* verò dicuntur illa, quæ litis decisionem, siue finalem sententiam respiciunt, vt sunt testium attestationes, instrumenta, confessiones, & alia similia acta probatoria, nec non qualitas pœnæ cuiuis delicto infligendæ. (*s*) Statuta autem ordinatoria iudicij seruanda sunt in foro, vbi lis agitur siue ciuilis, siue criminalis sit quantumuis litigantes essent alterius fori, vt communiter scribunt *Iuristæ*. (*t*) Et ad hunc punctum deberent benè aduertere *Curiales Romani*, & *Auditores Dominorum Cardinalium*, quibus aliquando committuntur reuisiones causarũ Regularium. Statim enim, ac vident processus, licet sint in valida forma iuxtà Regularium Con-

TITVLVS DECIMVSOCTAVVS.
Carcer. pag.647.

TITVLVS DECIMVSNONVS.
Reus. pag.657.

TITVLVS VIGESIMVS.
Patronus. Defensiones. pag.703.

TITVLVS VIGESIMVSPRIMVS.
Sententia. pag.770.

PRACTICA CRIMINALIS MINORVM ILLVSTRATA
TITVLVS PROEMIALIS.
TEXTVS.

Practica Criminalis ad sanctè administrandam iustitiam in Ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci Regularis Obseruantiæ iuxtà præscriptum Statutorum Generalium ex Sacris Canonibus, & probatis Authoribus compendiosè collecta, Generali Capitulo Romano Anno 1639. probante, & mandante.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Titulus est præcipua pars Libri.*
Ab eo incohoanda Tractatus explicatio.
Eum minio colorabant antiqui.
2. *Legis scopus ex proemio cognoscitur.*
3. *Vsus loquendi nouitati vocabuli præferendus.*
Practica significat consuetudinem.
Item formam aliquid agendi.
4. *Causa Criminalis, & Ciuilis quæ?*
5. *Forma procedendi cõtrà criminosos in Religione, quandò præscripta.*
6. *Sanctum, & sanctè quid significent.*
Pœnæ latæ contrà non obseruantes Practicam nostram in procedendo.
7. *Lex omnes casus singulares non comprehendit.*
Institutiones ciuiles explicant legales terminos.

1. EXPLANATIONEM huius *Tractatus Criminalis* aggressuri clarissimũ *Iure Consultũ Vlpianum* imitandum duximus, qui explanaturus Edictum *Prætoris de Rebus creditis*, ait (*a*) *E re est priusquàm ad verborum interpretationem perueniamus, pauca de significatione ipsius tituli referre*. Idem, & Nos præstare pretium operæ esse censuimus, *titulus* enim præcipua pars est, imò quasi caput totius libri, in quo breuissimo continetur, quod longiori sermone toto operis contextu traditur. Mirum proinde non est, Antiquos consueuisse librorum *titulos* colorare minio, vt meminit *Poeta* canens. (*b*)

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. Vndè Iure consulti legum titulos rubro colore efformatos *Rubricas* nominarunt *titulum* prò rubrica, & viceuersa accipientes, vt innuit *Paulus Iure Consultus* (*c*) quod & tetigit *Satyricus* dum ait, (*d*)
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Maiorum Leges &c.............. nempè titulos iuris ex minio, aut rubro colore, vt explicuit *Lubinus*; agnoscentes siquidem inter reliqua omnia præcipuum esse operis *titulum* duxerunt rubri coloris distinctione dignificandum præ cæteris, quæ communi atramento exarabantur.

2. Et hoc iure meritò; *Titulus* enim, maximè in libris, siuè legibus, quibus Authoris, seu Legislatoris non præfigitur proemium, habendus est pro proemio; & sicut materia legis, & principalis intentio Statuentis ex proemio cognoscitur (*e*) hæc eadem habentur à *titulo*, vt infrà videbimus.

Titulus ergo est *Practica Criminalis*; mordebitur fortè à scrupulosis Grammaticis nomen *practica* hic substantiuatum, cum re vera sit adiectiuum deriuans à *Praxi*; culpabuntque *Authorem* minimè latinè locutum fuisse, cum tale nomen neque apud antiquos, neque apud medij æui Scriptores inueniatur; quod conijcere licet ex eo, quod non reperitur nequè apud præcipuos *Iureconsultos*, qui antiquos terminos collegerunt, & illustrarunt, vt *Alciatum, Beroaldum, Brissonium, Gothofredum*, & alios; neque apud *Onomasticos Scriptores*, qui in eorundem collectione desudarunt, vt *Albericum, Spiegelium, Prateium, Laurentium, Duchangium*, & alios *Lexicorum Authores*.

3. Sed à doctis viris ridendos Gramma-

matizantes ridentes relinquimus; non enim nomina, sed res tractamus, nec de recta locutione, sed de solida doctrina curamus; & ad monitum *Bartoli (f)* vsum loquendi significato, aut nouitati vocabuli præferimus. Fateor nomen *practicæ* inuectum à scriptoribus, qui florere inceperunt postquam latinæ locutionis maiestas Barbarorum incursu (per quem studia bonarum artium cessarunt) sepulta fuit; post tempora tamen *Accursij Glossatoris, à Iureconsultis* frequenter inuenitur vsurpatum. Varias hoc sortitum est significationes, aliquando enim significat consuetudinem *(g)*, & ab hoc dicitur *practicatum*, quod ex consuetudine seruatur; aliquoties significat formam aliquid agendi vt passim *Abbas*; *(h)* aliquoties significat amicitiam, familiaritatem, cohabitationem, siuè conuictum, & in hoc sensu accipitur, quando quis dicitur habere *malam practicam* cum mala muliere, aleatoribus, furibus; vt frequenter reperitur in tractatibus antiquorum *Criminalistarum*. In nostro autem *Textu* accipitur *Practica* in secundo sensu, nempè pro forma, secundùm quam debent tractari acta in foro Criminali, & nomen hoc taliter vsurpatum reperitur à clarissimis viris, nempè *Iulio Claro Criminalistarum Coripheo*, qui doctissimum, & ab omnibus receptum, laudatumque Opus suum circa delictorum coercitionem intitulauit *Practicam criminalem*, quo vocabulo vsus est etiam ante eum *Baldus*, Rodulphinus pariter *Practicam Romanam* scripsit, & ante eum *Practicam Papiensem Ferrarius*, *Practicam Medicam* Massaria, *Practicam Arithmeticam Vicecomes Placentinus*, & quam plures alij, quos, superuacaneum, recensere.

4. Practica ergo hæc importat formam, secundum quam regulari debent acta fori Regularis in puniendis delinquentibus, & proindè additur *Criminalis*, quod si quæras, à quo dicatur causa criminalis, & ciuilis, & in quo differat forma agendi criminaliter, aut ciuiliter. Breuiter respondeo, quod causa criminalis est quando in ea quæritur commodum publicum; quandò verò quæritur priuatum, causa est ciuilis, & hæc est communis opinio relata per *Iulium Clarum (i)*, qui multos citat. Quia verò vtilis est Reipublicæ punitio criminosorum, ideò quandò agitur ad punitionem delictorum, causa semper est criminalis. Differunt autem in multis formæ procedendi ciuiliter, & criminaliter. Quia in criminalibus non admittitur, quod Reus possit respondere per Procuratorem; secùs in ciuilibus, in illis infertur Reo tortura, in istis minimè; multi Testes admittuntur in ciuilibus, qui repelluntur in criminalibus, in istis requiruntur probationes luce meridiana clariores; non sic in illis; vltrà multas alias differentias, quæ non faciunt ad intentum.

5. Sequitur Textus *Ad sanctè administrandam iustitiam in Ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci Regularis Obseruantiæ*. Hic exprimitur causa motiua, siuè finalis, propter quam à Capitulo Generali fuit promulgata hæc *Practica* procedendi, & quarè ad eam obligati fuerint Iudices *Minores Obseruantes*; & antequam verba *Textus* expendamus, expedit recensere formam seruatam in Ordine in puniendis delictis antè huius *Practicæ* firmamentum. *Seraphicus Pater Franciscus* in sua Regula per *Honorium* confirmata sic ordinauit *(l) Siqui Fratrum instigante inimico mortaliter peccauerint pro illis peccatis, de quibus ordinatum fuerit inter Fratres, vt recurratur ad solos Ministros Prouinciales, teneantur prædicti Fratres ad eos recurrere quam citius poterant sine mora. Ipsi verò Ministri, si Præsbiteri sunt, cum misericordia iniungant illis pœnitentiam, si verò Præsbiteri nonsunt, iniungi faciant per alios Sacerdotes Ordinis &c.* Licet hic textus videatur prima facie loqui *de Pœnitentia Fratribus peccantibus imponenda*, (vt sonat titulus illius Capituli) in foro interno, vt colligitur ex verbis, *ipsi verò Ministri si Præsbiteri sunt &c.* tamen æquè accipi potest etiam prò foro externo, quandoquidem ab initio Ordinis vsquè modo punitio grauiorum, & enormium criminum fuit semper *Ministris Prouincialibus* reseruata; cum ergò dicatur *de illis peccatis, de quibus ordinatum fuerit inter Fratres vt recurratur ad solos Ministros Prouinciales*, nec possibile esset quod in tanta Religiosorum multitudine aliquis grauioris criminis non esset futurus publicè Reus, sequitur quod & in publico foro pœnitentiari deberet, & ita in foro externo. Nullas pœnas criminibus apposuit *Seraphicus Pater*, sed totum negotium commisit prudentiæ *Ministrorum*, quibus solam mi-

misericordiam commendauit, quod & fecit in alio Capitulo (*m*) eiusdem *Regulæ*, in quo agitur ex professo de *correctione*, vbi *Ministris* nihil aliud inculcat, nisi vt *visitent, & moneant Fratres suos, & humiliter, & charitatiuè corrigant eos*. Aduerto amplius quod *Regula* loquitur de Fratribus peccantibus ex fragilitate, & dæmonis tentatione, dicit enim *instigante inimico mortaliter peccauerit*; nihil verò de illis, qui peccaturi erant ex peruersitate, & consummata malitia. Insuper euidenter apparet, quod *Regula* loquitur de Reis spontè comparentibus, dicit enim *teneantur ad eos recurrere quàm citiùs poterunt sine mora*, patet autem, quod recursus est ab animo spontaneo, non autem coacto. De Reis verò pertinacibus, fugitiuis, & punitionem declinantibus, qui debent à Iudice per vim publicam coerceri, nullum penitùs verbum, sed hoc *Ministrorum Generalium*, & *Prouincialium* discretioni reliquit. In *Testamento* porro suo *Seraphicus Patriarcha* de vindicta Fratrum delinquentium sumenda loquens, videtur mentem suam esse, quod non per *Ministros*, sed à *Cardinali Protectore* deberent castigari, ait enim. *Et qui inuenti essent, qui non facerent officium secundum Regulam* (hoc est non seruarent præcepta Regulæ ea publicè transgrediendo in materia graui, aut à Religione essent Apostatæ, verba enim illa *facerent officium secundum Regulam* sunt idiotismus Italicus, idem sonans, ac *si non viuerent secundum Regulam, aut si non obseruarent Regulam*) *& vellent alio modò variare* (nouam nempè Regulam, veteri derelicta, inducere volentes, & sic diuisionem in ordine affectantes,) *aut non essent Catholici; omnes Fratres vbicunque sunt per obedientiam teneantur, quod vbicunque inuenerint aliquē ipsorum proximiori Custodi*, (hoc est *Guardiano*) *illius loci, vbi ipsum inuenerint debeant præsentare, & Custos teneatur per obedientiam ipsum fortiter custodire sicut hominem in vinculis die, noctuque, ità quod non possit eripi de manibus suis, donec propriâ persona sua ipsum repræsentet in manibus sui Ministri. Et Minister teneatur firmiter per Obedientiam, mittere ipsum per tales Fratres, qui die, noctuque custodiant ipsum sicut hominem in vinculis, donec repræsentent ipsum coram Domino Ostiense, qui est Dominus Protector, & Corrector, istius fraternitatis*. Sed, quæ hic à *Sancto Patre* fuerunt ordinata, non fuerunt executioni demandata, tum quia hoc ipsius *Testamentum* non est obligatorium, vt respondit *Gregorius Nonus*, & *Papa Nicolaus Tertius* (*n*) tum quia impossibile esset, ea seruare, cum enim per omnes terras longè, latèque diffusa sit Religio, non possent à tot longinquis partibus delinquentes in vinculis ad *Cardinalem Protectorem* duci castigandi; attentò maximè quod à *Summis Pontificibus* adempta est *Protectori Ordinis* expressè facultas animaduertendi in Fratres particulares peccantes, vt constat ex Bulla *Gregorij XIII.* (*o*) in qua insertæ sunt aliæ Bullæ *Gregorij XI. Sixti IV. & Iulij II.* Idem continentes.

Tota ergò facultas castigandi delinquentes fuit apud *Generalem*, ac *Ministros Prouinciales* respectiuè, qui prò libito castigabant, nec à *Capitulis Generalibus* vlla forma procedendi sibi fuerat præscripta; & hoc seruatum fuit à principio Religionis vsque ad *Capitulum Ca-durcense* celebratum anno 1333. (*p*) In hoc porrò ordinata fuerunt pauca quædam circà iuridicas denunciationes à Prælatis recipiendas; dum enim nimia facilitate eas acceptarent, etiam quandò denun-cians non poterat probare crimen, de quo denunciabat, sternebatur via calumniatoribus cum frequenti iactura famę innocentium; Statuit ergò *Capitulum* ne postmodum acceptarentur denunciationes nisi cum exhibitione denunciantis *se fore paratum, ea, quæ sic dixit, & pro vt ea denunciat deponere vt testis, & in præsentia denunciati iurare*; & insuper alia paucaquædam statuit seruanda circà inquisitionem faciendam, & acta cri-minalia seruanda in libris Prouinciæ. In *Capitulo* autem *Assisiensi* celebrato anno 1354. (*q*) cum fortè procedere cogerentur Prælati ad omnes iuris apices, propterquod difficilis reddebatur criminosorum punitio, & turbationes orirentur in Religione, supplicarunt apud *Bonifacium Octauum*, ut à solemnitatibus iuris seruandis *Iudices Ordinis* absoluerentur, quod & concessit *Papa* per suum *Breue* incip. *Ad augmentum*, quod reperitur insertum in statutis illius *Capituli*, in quo etiam taxatæ sunt plures pœnæ varijs delictis, vt ibidem videre est; nihil alioquin specialiter disposito super forma procedendi. Subsecutum est *Capitulum Generale Interamnen.* Celebratum

anno 1500. in quo publicata fuere *Statuta Generalia*, quæ à nomine *Alexandri VI.* (cuius iussu fuere compilata) dicta sunt *Alexandrina*; In his porro (r) multa saltuatim, & inordinata methodo, circà modum procedendi in criminalibus tradita sunt, sed non est firmata Praxis vniuersalis procedendi. Anno exindè 1553. in *Capitulo Generali* celebrato *Salmanticæ* edita fuere *Statuta Generalia* dicta *Salmanticensia*, in quorum decimo capite (s) datum fuit succosum compendium modi procedendi in criminalibus, in quo ex doctrina nostri *Doctoris*, *Irrefragabilis Alexandri Alensis* traduntur necessaria, quæ spectant ad personam *Iudicis*, *Actoris*, & *Rei*, & ad modum procedendi per viam accusationis, denunciationis, & inquisitionis. Sed quia Regulares, vt plurimum studio Canonico, aut legali non incumbunt, ex nimia breuitate illius cōpendij non poterat plenè edoceri Iudex de ijs omnibus, quæ in legitima structura processus sunt requisita. Hæc salubriter cōsiderata in *Congregatione Generali Neapolitana* anno 1590. mouerunt *Capitulum* ad decernendam formam vniuersalem procedendi pro Religione nostra, & causā reddens huius Decreti ait (t) ait *Quoniam ex varia minusque distincta in formandis processibus, causis iudicandis, & visitationibus obeundis forma, varias hucusquè orta sunt incommoda, difficultates, contentiones, lites, & grauamina quamplura: vt in administranda iustitia, & castigandis excessibus vna sit omnibus Ordinis Prælatis, & Superioribus communis procedendi via, & hac quidem certa, & distincta; formam diù excogitatam, primo quoque tempore Superiorum iussu edendam, præscribendam duximus, pro ut præsenti constitutione præscribimus*; quod Decretum fuit postea renouatnm in *Capitulo Generali Vallisoletano*, & integraliter insertum in *Statutis Generalibus*, quæ à *Capitulo* illo dicta sunt *Vallisoletana* (u) Elapsi nihilominus sunt plures anni post talia Decreta, nec tamen prodierat forma procedendi iam per duo *Capitula Generalia* determinata, donec anno 1639. in quo Romæ fuit celebratum *Generale Capitulum* ex ipsius decreto (x) prodijt tandiù desiderata *Practica Criminalis*, quæ iussa fuerat antè compo ni mandato facto *Patri Sanctoro de Melfi* viro doctissimo ab *Eminentissimo Cardinali* recolendæ memoriæ *Francisco Barberino Protectore Ordinis*. Causa ergò finalis huius *Practicæ* prout suprà expressum legitur in decreto *Congregationis Neapolitanæ* fuit remotio in conuenientium, & grauaminum, quæ emergebant ex variâ, & minus distincta procedendi forma, quæ respectiuè tradita erat, & seruabatur à Prælatis in procedendo; quot enim erant capita, totidem erant sententiæ, & cum imperitiam Iudicum aliquoties comitaretur eorum in Reos vel simultas, vel passio, emergebant grauamina, ob quæ excitabantur lites, discordiæ, tumultus inter Superiores, & subditos, & Religio sus, dequè iactabatur. Vndè necessum fuit formam stabilire vnam, quam seruarent omnes, & per eam rectè, & inculpabiliter procederetur.

6. Et hoc est, quod compediosissimè gnificatur in hoc *Titulo* dum dicitur *Ad Sanctè administrandam iustitiam &c.* Aduerbium hoc *sanctè* descendit à verbo *sancire*, quod significat firmare, decernere, constituere, consecrare; hinc dicuntur *leges sanctæ*, quia sanctione sunt firmatæ, ità vt nefas sit eas violare, vndè scripsit *Martianus* (z) *Sanctum est, quod ab iniuria hominum defensum, atquè munitum est*, proindè muri, & portæ Ciuitatis dicuntur *sanctæ res*, vt ait *Caius* (a) & eas violare sine capitis discrimine nemo priuatus potest, vt testatur *Pomponius*. *Sanctè* ergò hic accipitur prò *firmè*, *determinatè*, & *inuiolabiliter*; significatquè *Practicam* hanc ideò esse compositam, vt iustitia punitiua, quæ ante incerta, & varia methodo administrabatur, modò firmè, immutabiliter, & determinatè tractetur. Pariter *sanctè* hoc est *inuiolabiliter* seruetur, etenim tum in *Statutis Vallisoletanis*, tum in Decretis *Congregationis Generalis Neapolitanæ* recensitis suprà, à quibus decreta fuit edenda hæc Practica, habetur, quod postquam fuerit edita *ab omnibus Ordinis Prælatis, & Superioribus exactè quidem, atquè inuiolabiliter seruetur, sub priuationis officiorum, & alijs grauioribus pænis contrafacientibus, vel negligentibus etiam omninò subeundis*; & ex pænis hic appositis contrà violantes hanc formam procedendi ipsa redditur *sancta*.

Sequitur *iuxta præscriptum Statutorum Generalium*, puta factorum in *Congregatione Neapolitana*, & *Capitulo Vallisoletano*

lisô-

lisbletano, & *Romano* recensitis. *Ex sacris Canonibus*, *& probatis Auctoribus compendiosè collecta*. Re vera *Practica* hæc potest vocari medulla Sacrorum Canonum ad rem criminalem spectantium, nec latum vnguem enim ab ipsis elongatur, vt *Sanctorus* ipse testatur (*b*) & ad oculum patet legenti.

7. Quia verò Sacri Canones de singulis incidentibus vniuersaliter non habentur, non enim possunt omnes casus singillatim legibus comprehendi, vt dicit vna lex (*c*) necessarium fuit mutuare à *Doctoribus*, qui ex professo rem criminalem tractauerunt ea, quæ in Canonibus desiderantur, & proinde ex *probatis Auctoribus* etiam fuit *compendiosè collecta*. Compendiosè tradita aut indigent explicatione siuè voce, siuè scripto; aut manca, aut obscura euadunt.

Dum breuis esse volo, obscurus fio, (dicebat *Horatius*) nec disciplina, tyroni tradita per compendium, potest illum, vt debet, erudire. Scio *Iustinianum Imperatorem* pro Candidatis Iurisprudentiæ instruendis curasse, vt omnes leges in Compendium ordinatæ redigerentur ipsis prælegendum, quod *Institutiones* vocauit; tamen illud fuit potius ad aperiendos terminos legales, quam ad ipsos docendos legum dispositiones, vt idem asserit in *Proemio* (*d*) dicens se per *Tribonianum*, *Theophilum*, & *Dorotheum* componere fecisse *Institutiones*, *Vt liceat vobis* (legum studiosis) *prima legum cunabula* (nempè legum) *elementa* vt explicat *Gothofredus* (*e*) *discere*. Nullus porrò ambigit elementa scientiarum esse explicationem terminorum. Cæterum non per tale Compendium solum censuit idem Imperator scholares legum ordinationem esse, (vt decet) intellecturos, & ideò edicto ad *Antecessores* facto de ratione, & methodo iuris docendi, voluit vt per annum eorum Discipuli vacarent studio *Institutionum*, sequentibus verò quinque annis sibi prælegerentur materiæ legales, quas ibi (*f*) præscribit. Dum ergò *Practica* hæc sic est *compendiosè* tradita, non per eam solam potest Iudex Regularis perfectè instrui circa agenda in materia criminali; attento maximè quod in Religione, in qua consueta studia sunt *Theologiæ Scholasticæ*, aut *Polemicæ*, aut *Moralis*, siuè *sacræ Scripturæ* per pauci Sacris Canonibus, saltem in ijs, quæ tangunt forum contentiosum, incumbunt. Obscurum ergò, cum ipsis euadat hoc compendium, necessarium fuit illud explicare, & Commentarijs illustrare, prò viribus, ad *Superiorum Generalium* mandatum, quod præstare, Deo dante, aggredimur.

I. Quæritur. Quanta sit authoritas huius Practicæ Criminalis?

SVMMARIVM.

8. *Practica Criminalis est pars Statutorum Generalium.*
Communitas potest leges municipales condere.
Lex vt obliget, publicationem requirit.
9. *Statutum, & consuetudo procedunt à pari.*
Valet argumentum de vno ad aliud.

8. RESpondeo. Quod vt paulo supra (*g*) visum est *Practica* hæc composita iussu trium *Capitulorum Generalium* fuit per Viros doctos, *per idoneos Patres atque peritos diligenter recognita, ac in Generalis Romani Capituli Diffinitorio proposita, ab eoque probata, & Typis mandari præcepta*, vt habetur in Epistola Reuerendissimi Patris *Ioannis Meriuero Ministri Generalis* data 7. Septẽbris 1639. ad omnes Superiores, & subditos huius Cismontanæ Familiæ, quæ Epistola, simul cum approbatione Reuisorum, & decreto *Diffinitorij Generalis*, reperitur impressa in fronte ipsius *Practicæ* impressæ Romæ. Ipsa ergò censenda est pars *Statutorum Generalium*; attento maximè eo, quod dicitur in *Statutis Reformatorum*, (*b*) quod scilicet, in casibus pœnarum inferendarum per viam iuris, de quibus *statuta* ipsa nihil disponunt, seruetur hæc *Practica*. Sequitur ergò quod ipsa habenda est tanquam lex municipalis, & Statutaria, quam sibi quælibet *Ciuitas*, & à fortiori *Ordinis Vniuersitas* constituit, vt ex iure deducunt *Doctores*. (*i*) Et hoc conuenit ipsi duplici titulo. Primus quidem est, quia vt præfertur ipsa est sancita decretis *Capitulorum Generalium*, consulta, approbata, & (quod magis facit ad rationem legis, quæ vt sit obligatoria publi-

blicationem requirit)(l)de mandato *Capituli Romani*, ac *Diffinitorij Generalis* promulgata. Secundus autem est, quia acceptata est, & vsu recepta; omnes enim Prouinciæ *familiæ Cismontanæ* statim post eius publicationem cœperunt ea vti, & sic eius obseruantia transijt in consuetudinem, à qua sortiretur suum robur, licet hoc non habuisset aliunde.

9. Quandoquidem consuetudo venit nomine *statuti*, quià statutum, & consuetudo à pari procedunt, & valet argumentum de vno ad aliud, vt dicunt *Doctores*. *(m)* Dupliciter ergò habet vim *statuti*, & tantæ authoritatis est, quantæ *statuta Ordinis*.

II. Quæritur. An Practica hæc indiguerit confirmatione Apostolica ad hoc, quod ad eam obligarentur Superiores, & Subditi?

SVMMARIVM.

10. *Practica nostra criminalis non indiguit confirmatione Apostolica, vt obliget.*
Ius ciuile quid sit?
Senatus habet ius condendi leges.
Capitulum Generale potest condere leges obligatorias.
Et hoc etiam habet ex priuilegijs.
Principi propriè conuenit facultas condendi leges.
11. *Statuta Ordinis obligant independenter à confirmatione Apostolica.*
12. *Confirmatio in forma communi nouum ius non addit.*
13. *Statuta aliqua quare indiguerint confirmatione in forma specifica?*
Confirmatio in forma specifica quid operetur.
Confirmatio in forma communi dat robur rei confirmatæ.
14. *Pœnæ non recipientium statuta Capituli Generalis.*

10. RESpondeo, quod non, quià vt diximus suprà *Practica* hęc composita, & promulgata fuit per Decretum *Capituli Generalis*, & est pars *statutorum Ordinis*. Porrò non est ambigendum, quod *Capitulum General* habeat potestatem condendi leges obligatorias omnium sibi subiectorum, tum quia *Capitulum Generale* repræsentat totam Religionem, cum ad ipsum conueniant, vltrà *Ministros*, *Custodes* missi ab omnibus, & singulis Prouincijs, qui nomine ipsarum suffragantur, & proinde sunt compromissarij illarum, itá vt *Capitulum Generale* sit Conuentus omnium, & singulorum Fratrum ad illud conuenientiū vel actualiter per ipsos, vel virtualiter per *Custodes Vocales*. Habet ergò ex hoc sufficientem authoritatem condendi leges ex se, ad quas obligetur tota *Religio*, quæ vt diximus, in eo interuenit, quià de iure Communi est, quod quælibet Vniuersitas sibi, & prò se possit sibi leges statuere, quæ vocantur à *Iuriperito Ius Ciuile (n)*, tum quia si *Capitulum Generale* consideratur vt totius Religionis *Senatus* compositus ex Superioribus *Generalibus*, & *Prouincialibus*, vt *Optimatibus* apud quos est regimen ipsius, etiam hoc modo habet facultatem publicandi leges, quæ totam *Religionem* ligent, quia etiam *Senatui* data est potestas condeudi leges, vt apertè habetur in quodam *digesto (o)*. Tum quia potestas legislatiua nascitur à iurisdictione ordinaria, quam habet *Capitulum Generale* in subditos, vndè sequitur quod validas, & obligatorias leges ferre valeat, vt ex *D. Thoma* deducit *Donatus (p)* Tum quia leges cōdendi potestas specialis facta est *Ordini Cisterciensi* à *Martino Quinto*, & *Congregationi Camaldulensi* ab *Eugenio Quarto*, & *Leone Decimo*, vt refert *Rodericus (q)*, quæ facultas ratione communicationis priuilegiorum extensa est ad omnes *Ordines Mendicantes*. Et licet hoc sibi liceret de iure communi, tamen ex tali priuilegio Apostolico maius robur sortiuntur leges à *Capitulis Generalibus* conditæ, vt potè quibus ferendis additum est votum *Principis*, cui soli leges vniuersales ferendi reseruata est facultas, vt dicitur in iure, *(r)* & in hac conclusione conueniunt communiter *Doctores, (s)* & ipsis ad stipulatur Praxis omnium *Religionum*. Verum tamen est, quod non potest condere leges contrarias iuri communi, aut ipsum aliquo modo vulnerantes, nullus enim inferior habet potestatem destruendi factum Superioris. *(t)*

11. Valorem autem habent huiusmodi statuta independenter à confirmatio-

ne

ne *Apostolica* quandoquidem hoc varijs *Religiosis Ordinibus* in specie concesserunt multi *Summi Pontifices*, nempè *Iulius Secundus Oliuetanis*, vt scribit *Rodericus*, & ab eo *Donatus*, & *Peyrinus*. *Clemens Septimus*, & *Paulus Tertius Iesuitis*, vt docet idem *Peregrinus*, & *Suarez*, (u) de quo priuilegio etiam nos participare dubitandum non est, vt scribit *Sanctorus*, (x) licet etiam priuilegium hoc non addat aliquod ius speciale *Capitulo Generali* ferendi leges; quæ validæ essent quandoquidem si leges condere de iure communi, & ex citatis priuilegijs cumulatiuè potest eius statuta valorem habet independenter à confirmatione; quandoquidem valor legis pendet à potestate legislatoris. Præterquamquod talis confirmatio, quæ per hæc priuilegia videtur indulta, est solum in forma communi, hæc autem nullum nouum ius rei confirmatæ addit, sed antiquum solùm conseruat, quia non est noua concessio, sed pura probatio.(z)

12. Vndè si ex se talia statuta non essent validè lata, vtpotè à non habente legitimam iurisdictionem ea condendi, per talem confirmationem in forma communi nullam acquirerent validitatem.

13. Quod si *Statuta* Religionis condita in *Capitulis Generalibus* fuerunt confirmata in forma specifica, quæ enumerat *Sanctorus* (a) hoc fuit; quia fortè in illis aliqua erant, quæ iuri communi aduersabantur, & cum *Capitulum Generale* nequeat statuere contrà *Canones*, vt dictum est, necessaria fuit confirmatio in forma specifica, quæ habet vim nouæ concessionis, & validandi actum inualidum, vt ex iure elicitur, (b) & hoc manifestè apparet ex *Bulla Vrbani Octaui* (c) per quam confirmata fuerunt *Statuta Reformata*, dicitur enim ibi. *Cum autem sicut dilectus filius Commissarius Generalis: Nobis nuper exponi fecit Statuta Generalia à Nobis approbata, & confirmata typis mandari debeant; præmissæ verò concessiones, & indulta, necnon ordo in eisdem Statutis circa præcedentiam stabilitus cum nonnullis Apostolicis Constitutionibus non concordent, Nobis propterea idem Commissarius Generalis supplicari fecit, vt præmissa pro illorum subsistentia firmiori Apostolicæ nostræ confirmationis patrocinio communire dignaremur*; Ex quibus habetur ideò Statuta illa indiguisse confirmatione in specie, quia continebant nonnulla, quæ Apostolicis Constitutionibus non concordant. Nec tamen dicendum, quod confirmatio in forma communi, licet validitatem legi confirmatæ non det, nihil per hoc operetur; quia illi robur addit, & lex maiorem authoritatem sortitur, vt post duas *Glossas* tenent communiter *Doctores*. (d)

Ex his ergo apparet, *Practicam* hanc nulla indiguisse confirmatione ad hoc, quod posset omnes obligare, tum quia vt dictum est fuit determinata à *Capitulo Generali*, quod habet legitimum ius legum condendarum ad *Religionis* profectum: tum quia nihil continet, quod *Sacris Canonibus*, & legitimis *Religionis* priuilegijs non concordet, cum hæc sit, vt præfertur, à *Sacris Canonibus* collecta, Vndè qui vellet hanc *Practicam*, aut alia *Statuta Ordinis criminari*, *ex eo quod à Sede Apostolica confirmata non fuerint, negaret vniuersalissimum principium lumine naturæ notum*, vt scripsit *Sanctorus*. (e) Retundenda proindè venit audax, & temeraria aliquorum ignorantia, qui Statuta à *Capitulis Generalibus* edita impugnant hoc titulo, quia confirmata à *Sancta Sede* non sunt. Euenit paucis ab hinc annis casus hic; quædam Prouincia nolebat admittere Statutum conditum in *Capitulo Generali Toletano* celebrato anno 1682. fauore antiquioris Lectoris duodennalis in vnaquaque Prouincia. Vndè pro Statuti illius valore scripsi, & Allegatio impressa est in Quarto Tomo *Orbis Seraphici*, & in causa inualui, vt constat ex diffinitiua ibidem impressa. Facinus tam insolens sapit rebellionem, & diuisionem in *Ordine* attentat, cum subuertere, & conuellere nitatur summam in toto *Ordine Capituli Generalis* authoritatem, quam sibi scioli, sed verè ignorantes, ad censuram audent vocare. Simile attentatum alias lego.

14. Quædam enim Prouincia decretum fecerat de non acceptãdis quibusdam Statutis, in quodam *Capitulo Generali* factis. Sed erroris huius scandalosi nascentis, (qui temporis progressu totam *Religionem* perturbare potuisset,) initia validissimè repressit *Cõgregatio Generalis Romana* de anno 1603. hoc decreto (f) *Determinatum, decretumque est in Diffinitorio Patrum, & ordinatum, quod si quid tale* (nempe decretum de non recipiendis Statutis conditis in *Capitulo Generali*) *(quod absit) in aliqua Prouincia fuerit in poste-*

rum

rum attentatum, eadem Prouinciæ nomine careat ipso facto, omnesque eius Conuentus contiguis coaptentur Prouincijs, sicuti Capitulo melius videbitur expedire: sed illi omnes præfatæ Prouinciæ, qui suum tale præstiterunt in Congregatione arbitratum executiuè contrudantur in carceres pœna atrocissimi criminis initæ rebellionis seuerè mulctandi.

III. Quæritur. An desumpta ab Authoribus, quæ citantur passim ad marginem huius Practicæ habeant vim legis?

SVMMARIVM.

15. *Ius commune iuuatur per municipale.*
16. *Iustinianus vim legis dedit responsis priscorum Iureconsultorum.*
17. *Leges quomodo ab Imperatoribus, & Principibus condendæ.*
18. *Decretum Gratiani an fuerit confirmatum.*

15. Respondeo affirmatiuè, quia enim *Capitulum Generale* constitutiones iuris communis potest declarare, innouare, delictis pœnam in iure omissam apponere, aut veterem aliqua rationabili ex causa augere, vel minuere, & ius commune supplere, vbi ipsum deficit nouas leges præceptorias, aut prohibitiuas condendo, hoc enim non est ius commune subuertere, sed illud adiuuare, quod est licitum argumento cuiusdam *Canonis (g)* sequitur, quod poterit etiam in hoc præstando, vti doctrinis *Iurisprudentium*, qui eas illustrando, suppleuerunt defectum legum, & consuluerunt quid agendum sit in casibus, super quibus iura nihil disposuerunt. Quia *Doctores* in scribendo sequuntur legum Sanctiones, & ducto argumento à simili, mutuantur ab alijs iuribus dispositiones, quæ applicantur facto speciali, de quo scribunt. Cum ergo nihil contrà legem *Doctores*, præsertim *famosi* scripserint, imò legi coherenter, liquet, quod *Capitulum Generale* potuit talium *Doctorum* placita sequi. Sicut enim potest ex se ius commune pro Religione authenticè declarare, ità etiam poterit aliorum declarationes amplecti, & suas facere & illis robur legis, & authoritatem impartiri.

16. Et hoc totum probatur exemplo *Iustiniani*, iste enim volens *duo millia voluminа, & trecentiens decem millia versuum, (h)* quibus constabant leges Romanæ in vnum volumen redigere *Triboniano*, alijsque doctissimis *Iurisperitis* commisit tam grande opus, iniungens, vt sententias *Vlpiani*, *Pauli*, *Marciani*, aliorumque *Iurisconsultorum* insertas in notis *Æmilij Papiniani* minimè respuerent, sed si necessarias iudicarent ad operis perfectionem retinerent, & ne posteri dubitarent de validitate talium sententiarum, num scilicet essent authenticæ, & vim legis haberent, subiunxit, *(i) hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, vt omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri habeant authoritatem, tanquam si eorum studia ex Principalibus Constitutionibus profecta, & nostro diuino fuerint ore profusa: omnia enim merito nostra facimus, quia ex Nobis ei impartitur auctoritas.* Quibus verbis innuit, quod licet ex se talium *Doctorum* sententiæ auctoritatem legis minimè haberent, tamen hanc adeptæ sunt, ex quo *Principis* auctoritate fuere firmatæ.

17. Quod magis, ex hoc conualidatur, quod *Principum* edicta, quæ veræ sunt leges, non sunt ex improuisò ab ipsis dictata, & promulgata, sed prius à viris prudentibus excogitata, inter se collata, in *Senatu*, siuè concilio recitata, *Principi* proposita, & ab eo probata, &, vt legis à cunctis seruandas à *Principe* promulgata, quod eleganter *Imperatores Theodosius, & Valentinianus* expresserunt in vna lege *Codicis (l)* dicentes. *Humanum esse probamus, si quid de cætero in publica, priuataque causa emerserit necessarium, quod formam generalem, & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri Palatij, quam gloriosissimo cœtu vestro, Patres conscripti, tractari, & si vniuersis tam Iudicibus, quam vobis placuerit, tunc legata dictari: & sic ea denuò collectis omnibus recenseri: & cum omnes consenserint, tunc demùm in Sacro numinis nostri Concistorio recitari: vt vniuersorum consensus nostræ serenitatis auctoritate firmetur.* Patet ergò, quod Priuatorum

rum ſententiæ euadunt in leges, ex quo *Principis* auctoritate roborantur, publicanturque.

18. Quod etiam quadrat libro *Decretorum* collectorum à *Gratiano* poſt *Burchardum*, & *Iuonem Carnotenſem*; licet enim de ipſius confirmatione multi multa dicant, alijs aſſerentibus fuiſſe confirmatum ab *Eugenio Tertio*, vt dicitur in vita *Gratiani*, quæ reperitur in fronte *Decreti* impreſſi Lugduni anno 1531. à *Franciſco Fradin*, alijs à contrà negantibus: clarum eſt, quod valor *Canonum* ab eo citatorum pendet vel ab auctoritate *Papæ*, qui eos confirmauit tanquam leges ſeruandas, & in Scholis prælegendas, (ſi vera eſt prima ſententia,) vel ex communi acceptatione *Doctorum*, qui eas in Scholis tanquam legitima *iura Canonica* prælegerunt, vt ſcripſit *Abbas*. (m) Cum itaquè *Capitulum Generale* multas ſententias *Doctorum* ad rem criminalem pertinentes hic inſeruerit, liquet quod eas authenticauit, & debent tanquam leges ſeruari; non vt à talibus *Doctoribus* ſcriptas, ſed vt à *Capituli Generalis* authoritate firmatas, & emanatas.

IV. Quæritur. An Statuta antiqua circa modum procedendi criminaliter per hanc Practicam cenſeantur abrogata?

SVMMARIVM.

19. *Decretales antè Gregorium Nonum non inſertæ in corpore iuris ſunt abrogatæ.*
Pariter emanatæ poſt Gregorium, & antè Bonifacium VIII. non inſertæ in 6. Decretalium.

20. *Acta fori ordinatoria, & deciſoria quæ?*
Ordinatoria ſeruanda iuxtà ſtylum loci iudicij.

21. *Statuta Religionis antiqua in ordinatorijs ſunt abrogata.*
Non ſic in aliquibus deciſorijs non expreſſis in Practica criminali.

19. Reſpondeo, quod *Gregorius Nonus* poſt *Decretales* ex mandato ſuo in vnum volumen collectas, cæteris *Conſtitutionibus Apoſtolicis* euulgatis antè illam compilationem omnem vigorem ademit, (n) dum ordinauit quod in iudicijs, & Scholis vniuerſi vterentur illa *tantum compilatione*: per quæ verba *Decretales* iam æditæ, & in illa compilatione non inſertæ, reſecatæ fuerunt, vel tanquam ſuperfluæ, vel tanquam contrariæ: vt notauit *Abbas*. (o) Hoc idem præſtitit *Bonifacius Octauus* in collectione quam fecit *Decretalium* emanatarum poſt *Gregorium*; præcepit enim etiam ipſe, vt in iudicijs, & ſcholis in vſu, & valore eſſent tantummodo illæ quas ipſe in *Sexto* inſeruerat. (p) Eodem modo videretur reſpondendum abſolutè, quod nempè ex publicatione huius *Practicæ* ceſſarent omnia alia Statuta ad rem criminalem facientia, retrò ædita: attento maximè quod in *Statutis Valliſoletanis* de anno 1593. (q) expreſsè habetur *Statuta* tunc condita *alijs omnibus abolitis* ſeruari debere; per quæ verba adeptus eſt totaliter valor antiquioribus *Statutis*: & cũ *Practica* hæc fuerit in illo eodem *Capitulo*, vt vidimus decreta, licet non fuerit vſquè ad annum 1639. euulgata, dicendum videtur, quod talis abrogatio *Statutorum* in concernentibus criminalitatem, etiam contineatur ſimpliciter in hac *Practica*.

20. Tamen diſtinguenda eſt quæſtio, & præmittendum, quod actuum forenſium duo ſunt genera; alia enim ſunt *ordinatoria*, alia verò *deciſoria*. *Ordinatoria* ſunt, quæ dant certum, & determinatum modum procedendi in iudicio, & non tangunt merita, & iuſtitiam cauſæ, quorum plura exempla dat *Maſcardus*. (r) *Deciſoria* verò dicuntur illa, quæ litis deciſionem, ſiue finalem ſententiam reſpiciunt, vt ſunt teſtium atteſtationes, inſtrumenta, confeſſiones, & alia ſimilia acta probatoria, nec non qualitas pœnæ cuiuis delicto infligendæ. (s) Statuta autem ordinatoria iudicij ſeruanda ſunt in foro, vbi lis agitur ſiue ciuilis, ſiue criminalis ſit quantumuis litigantes eſſent alterius fori, vt communiter ſcribunt *Iuriſtæ*. (t) Et ad hunc punctum deberent benè aduertere *Curiales Romani*, & *Auditores Dominorum Cardinalium*, quibus aliquando committuntur reuiſiones cauſarũ Regularium. Statim enim, ac vident proceſſus, licet ſint in valida forma iuxtà Regularium Con-

stitutiones, (secundùm quas, apices, & solemnitates iuris non obseruantur) dicunt de nullitate processus, quia non est fabricatus iuxtà stylum Curiæ, quem illi seruant, & Reos impunitos dimittunt cum maxima Iustitiæ læsione, & Religionis damno. Non sic facere debent, sed sequi ordinatoria, quæ præscribuntur à *Constitutionibus* pro foro Regulari, nec debent Iudices Religiosi indagare, & sequi stylum Curiæ Romanæ, sed ordinata à suis *Statutis*; & Iudex appellationis debet attendere tantùm *decisoria*, si probationes legitimæ sint, aut si in sententia contineatur grauamen, & super his pronunciare de nullitate, non verò conuellere *ordinatoria*, quibus etiam ipse tenetur se conformare. Et insuper si tales deputantur ad instruendum processum intrà claustra contra aliquem Regularem, debent sequi ordinem præscriptum in illius *Constitutionibus*, non enim per hoc, quod ipse *Iudex* Regularis non est, sibi licet stylo sæculari vti; quia ipse succedit in locum *Iudicis Regularis*, & iudicium Regulare, & forum Regulare, & ordinatoria Regularia sequi debet; sicut si *Iudex Laicus* esset à *Papa* datus *Clerico* debet sequi formam datam à iure *Canonico*, & non à *Ciuili* in procedendo. Et hoc in praxi præstitum vidi ab integerrimo, & doctissimo viro *D. Ioseph Ferrario Auditore Nunciaturæ Apostolicæ Neapoli*, cui demandata fuit quædam causa criminalis quorundam Regularium: ipse enim attentè lustratis *Constitutionibus* illorum *Ordinis*, instruxit processum ad earum normam, sequens doctrinam supra tactam, quam omnes amplecti debent, vtpotè communiter receptam.

21. Ad punctum ergo redeundo, dico, quod in *ordinatorijs* antiqua *Statuta Ordinis* nullum ampliùs valorem habent, & per hanc *Practicam* sunt absolutè reuocata; vndè si Iudex, hac omissa, vellet sequi in illis, pro aliquo casu, datam, attentaret, & acta euaderent, ipso facto, nulla, vt in *Statutis Generalibus Ordinis* habetur. (*u*) In *decisorijs* autem adhuc distinguendum; quia vel sumus in casu, de quo hæc *Practica* disponit, vt puta de pœna aliqua, quæ taxata reperitur in ea, pro aliquo delicto, vel sumus in alio super quo nihil reperitur in ea dispositum. Si primò; absolutè est dicendum inualida prorsùs esse *Statuta antiqua*, sunt etenim per hanc vel abrogata, vel correcta, & ità attendenda est dispositio *Practicæ*, & non *Statutorum veterum*, quæ correcta fuerunt. (*x*) Si autem secundò, dico, quod abrogata non sunt, & possunt etiam ab ijs sumi, quibus Iudex in sententiando reguletur. Ratio est, quia in hac *Practica* non omninò omnia recensentur delicta, quæ committi possunt, neque pro ipsis pœnæ decretæ; malitia enim hominum aucta ex natiua fragilitate, & Dæmonis suggestione plus potest operari, quam concipere prouidentia Legislatoris. Hinc necessum fuit, etiam *Iurisperito*, titulum ordinare de *Extraordinarijs delictis*; (*z*) non tantùm ob pœnam extraordinariam, quam exposcunt, sed & quia tam varia sunt, vt nomina propria non sint sortita; neque hoc fuit satis, vnde arbitrio Iudicis pœnas maleficiorum committere, oportuerit. Est ergo necessarium Iudici, aliundè petere, vnde aptam pœnam infligat delinquenti. Et hoc disponitur in *Textu* infra (*a*) sic dicente. *Has pœnas enumerasse sufficiat, alias videre poterit Iudex in Statutis Generalibus Ordinis, vel ex Sacris Canonibus, & approbatis legibus, ac consuetudinibus, prout ratio suaserit elicere.* Si ergo in antiquis *Statutis Ordinis* aliquid reperiat Iudex faciens ad causam, de qua nihil habeat *Practica* hæc, vtique illud potest sequi, quia in hoc sensu non sunt derogata.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag. 1. col. 1.

(a) *l. 1. ff. de Rebus creditis si cert. pet.*

(b) *Ouid. de Pont. Eleg. 1.*

Pag. 1. col. 2.

(c) *l. Interdictorum §. penult. ff. de Interdict. sin. extr. act.*

(d) *Iuuenal. Satyr. 14. vers. 193.*

(e) *l. 1. ff. de orig. Iur. l. 1. ff. ad Macedonian. l. final. cum ib. not. ff. de Hæred. instit. Mascard. Fenzon. apud Conciol. ad Statut. Eugub. Pralad. num. 197.*

Pag.2.col.1.

(f) *Bartol. in Proem. Digestor. & in l. Instrumentorum ff. de Fid.instr.& in Authent. Sacramenta. C. si adu. vend. Abb. in Proem. Decretal. num.8.*

(g) *Bald.in l.Illud,ff.de Excus. tutor. & in cap. 1. de Feud.sine culp.& Cons.136. num. 3. lib.1. Angel. in l. final. de Relig. & sumpt.fun. Dec. cons.358.Butr.in cap.final.de consuet.*

(h) *Abb.in cap.Ad applicationem num.2.de Renunciat.& in cap.1. num.7. de Mutu. petit. & in cap.Significasti n.7.de Test.*

(i) *Clar.§.final.quæst.1.vers.Ex quorum.*

Pag.2.col.2.

(l) *Regul.Minor.cap.7.*

Pag.3.col.1.

(m) *Regul.Minor.cap.10.*

Pag.3.col.2.

(n) *cap.Exiit, §.Cæterum de verb.sign.in 6.*

(o) *Constitut.Prouisionis nostræ ann. 1578. 13. Calen. Iannar. Roderic. Bull.fol. m. 430. Orb. Seraph.Tom.1.lib.3.cap.34.§.2. num.16.*

(p) *Orbis Seraph.tom.3.fol.40.col.2.*

(q) *Orb.Seraph.tom.3.fol.58.col.2.*

Pag.4.col.1.

(r) *Orb.Seraph.tom.3.fol.172.& seqq.*

(s) *Orb.Seraph.tom.3.fol.333.& seqq.*

(t) *Congregat.Gen. Neapol.1590. cap. 33.Orb. Seraph.tom.3.fol.391.col.1.*

(u) *Stat.Gen.Vallisolet.tit. de Admonit. & correct. Frat.vers.Cæterum.*

(x) *Stat.Capit.Gen.Roman.tit.de Regest.in fin. Orb. Seraph.tom.4.fol.51.col.1.*

Pag.4.col.2.

(z) *l.Sanctum ff.de diuis.rer.& quali.*

(a) *l.1.§. Diuini.l.final.ff.de diuis.rer.& quali.*

Pag.5.col.1.

(b) *Sanctor.de Pœn. cap. 19. quæst. 4.diffic.4. vers. Respondeo.fol.260.*

(c) *l.Non possunt ff.de leg.*

Pag.5.col.2.

(d) *Proem. Instit. §. Cumque hoc.*

(e) *Dionys.Gothofr. Annot.in Proem.instit. vers.Cunabula.*

(f) *Instit. Iustinian. Omnem. De Rat. & meth.iur. docen.*

Pag.5.col.1.

(g) *num.5.prop.fin.*

Pag.5.col.2.

(h) *Stat. Gen. Refor. cap.10.*

(i) *Instit.de iur.natur.gent.& ciu.l.omnes populi, & ibi D.D.ff.de iust.& iur.Carpan.ad Statut.Mediolan.in Prælud. apud Conciol.ad Stat.Eugub. Prælud.num.1.*

Pag.6.col.1.

(l) *Auth.vt fact.nou.Const.Coll.5.tit.21.Plot.in l.Si quando num. 859. C.Vnde vi, D. Thom. 1.2. qu.90.art.4.Donat Prax.Regul.tom.1. tract.1. quæst.9.*

Pag.6.col.2.

(m) *Iason in l.Omnes populi, in 1.lect. ff. de iust. & iur. Alex.cons.190.num. 11. lib.2. Barbos.Loc. comm.arg.loc.105.num.3. Giurb.& Rot.decis. 210. num. 5. coram Ottobon. apud Conciol. ad Stat.Eugub.Prælud.num.2.& 3.*

(n) *l. Omnes populi §. Nam quod ff.de Iust.& iur.c. Cum accessissent. Extra de Constit.apud Sanctor. de Pœn.cap.28.quæst.4.fol.365.*

(o) *l.Non ambigitur, ff.de Leg.& Senat.*

(p) *D.Thom.1.2.q.90.art.3.& 2.2.quæst.91.art.2. apud Donat.Prax.Regul.tom.2.par.3.tract.12. q.2.num.1.*

(q) *Roderic.qq.Regul.tom.1.quæst 41.art.2.*

(r) *l.final.C.de Leg.& const.Gothofr.in l.Non ambigitur in V. Senatum, ff.de leg.& Senat.*

(s) *Suar.de leg.lib.4.cap. 6. num. 21. Anton.à Spir. Sanct. Direct. Regul. tract. 4. disp. 8. sect. 2. num.38.*

(t) *cap. Quod super.Extra de Maio.& obed.cap.Institutionis 25.q.2.Panormit. Io:Andr. Nauarr. & Suar.apud Donat.Prax.Regul.tom.2.par.3. tract.12.quæst.3.num.2.*

Pag.7.col.1.

(u) *Roderic.tom.1.quæst.41.art.2.Donat.l.cit.quæst. 2.num.2.Peyrin.ad Constit.Pyrrh.nu.10. Suar. de Relig.tract. 10. lib. 1. cap.4.num.12.Peregrin.Comp.Priuileg. par. 1. tit. Constitutiones. Anton. à Spir. Sanct. Direct. Regul. tract. 4. disp.8.num.391*

(x) *Sanctor.de Pœn.cap.28.quæst.4.*

(z) *cap.Ex parte,cap. Quia intentionis.Extra de Priuil.cap. Quia diuersitatem,de Concess.præb.cap. Dudum in fin.de Deci.*

(a) *Sanctor.de Pœn. cap.28. quæst.4. vers. Ad secundam.*

(b) *cap.1.cap.Veniens de Transact.Suar.de Leg.lib. 8.cap.18.num.12.Peyrin.ad Constit.2.Sixt.IV. num.4.*

(c) *Vrb. VIII. Bull. Alias pro Congregatione 22. Decemb. 1642. Orb. Seraph. tom. 4. fol.112. col.2.*

Pag.7.col.2.

(d) *Gloss.in cap. Quia diuersitatem in v.forma.De Concess.præb. c. Quis nesciat 11.Dist.Gloss.& DD.in l.1. C.de Carbon. edict. Bartol. in l. 3. §.Missum,ff.eo tit.*

(e) *Sanctor.de Pœn.cap.28.quæst.4.vers.Ad primum, fol.365.*

(f) *Congregat.Gen.Roman.1603. tit. Statuta, vers. Quoniam insuper in fin. Orb. Seraph. tom. 3. fol.593.col.1.*

Pag.8.col.1.

(g) *cap.1.Extra de Non.oper.nuncia.iunct.glos. in v, Adinuantur, & ibi Canonist. communiter, Donat.Prax.Regul.tom.2.par.3.tract.12. quaest.3. num.6.& 7, Anton.A Spir. Sanct. Direct. Regul.tract.4.disp.8.num.51.*

(h) *C.de confirm.Digest.§.omnia igitur .*

Pag.8.col.2.

(i) *C.deConcept.ff.§.Sed neque ,*

(l) *l.Humanum, C.de leg.& Senat,*

Pag.9.col.2.

(m) *Abb.in cap.Ex parte,num.9 in fin.de Rescript,*

Pag.9.col.1.

(n) *Proem. Decretal. §.Volentes, vbi DD. communiter .*

(o) *Abb. in Proem. Decretal. §. Rex pacificus num.*10.

(p) *Proem.lib.6.Decretal.§.final.*

Pag.9.col.2.

q) *Statut.Valtisolet.tit.dè Obseruat.hor.Statut.vers. Et ne labor.Orb.Seraph.tom.3.fol. 553. colum. prima .*

(r) *Mascard.de General.Statut.interpr.concl.7,num. 76.& seqq.Scacc.de Iudic. lib.2. cap.2.n-456.*

(s) *Tusc.litt.S.concl.458.Grass.de Effect.Cleric. Effect.2.num.135.& seqq.apud Conciol. ad Stat. Engub.Prælud.num.36.*

(t) *Bartol.in l.1. C.de Sum. Trin. Alex. cons. 164. num.3.lib. 6. Fenzon. ad Stat. Vrb. in Præfat. num. 5. & cap. 66. num. 35. Conciol.Allegat. Forens.72. num. 6, & ad Stat.Engub.Prælud. num.37.*

Pag.10.col.2.

(u) *Statut. Gen. Ord. cap. 10. num. 11. Sanctor.de Pœn.cap.19.quæst.4.difficult.4.vers.Respondeo 1.fol.260.*

(x) *Bartol.in l.Omnes populi,num. 68.ff. de Iust. & iur. Bald.in 1.Constit.Cod. §. Quibus, num. 2. Gomez In §, in personam num.17. Institut. de Action.I.B.Nicola.Regul.iur.tom.1.fol. 119. vers.Amplia primo .*

(z) *ff.lib.47.tit.11.*

(a) *Text.tit.Applicatio §.60.*

TITVLVS

TITVLVS PRIMVS.

Quid Iudex, & Quotuplex.

TEXTVS.

§. I. Iudex est, qui Iudicium, ideſt Rei abſolutionem, vel condemnationem, miniſtrat. Iudex triplex eſt. Ordinarius Delegatus, Arbitrarius. Primus à iure; Secundus ab Ordinarij commiſſione; Tertius à partium aſſenſu poteſtatem habet.

SVMMARIVM.

1. *Iudex non ſeruans ius, non cenſetur Iudex.*
2. *Iudicij definitio, & diuiſio.*
3. *Iudex triplex Ordinarius, Delegatus, Arbitrarius.*
4. *Ordinaria ſunt, quæ habentur in iure ſcripto.*
5. *Iudicis Ordinarij, Delegati, & Arbitrarij definitio.*

COMMENTARIVS.

1. PTIMVS ordo eſt, vt prius de *Iudicis* perſona, quàm de eius officio, poteſtate, aut actibus tractetur. Eſt ergo *Iudex*, quaſi *Ius dicens*, vt ait *Vlpianus*, (a) quod niſi fecerit, non eſt cenſendus *Iudex*. (b) Hoc autem fit, dùm Iudex exercet iudicium, quod *eſt actus legitimus quo mediante Iudex de cauſa propoſita cognoſcit, & ſecundùm æquitatem pronunciat*.

2. Et hanc iudicij definitionem, quam tradit *Ioannes Oldendorpius*, amplectitur *Prateius* in *Lexico*, reiecta tanquam frigida illa, quæ communiter aſſignatur. Quod nempè ſit *actus trium perſonarum ſcilicet Iudicis, Actoris, & Rei*; quam etiam, impugnatam à *Zabarella*, ſaluare, quo ad aliquam partem, nititur *Abbas*. (c) Sed quia Iudicium diuiditur in *priuatum*, in quo ius litigatorum cognoſcitur, & *publicum*, quod publicam quærit vindictam, quantùm eſt in ſe, hæc duo iudicia *Iudex* pro munere ſuo miniſtrare debet. *Omnia enim iudicia*, ſcripſit *Cicero*, (d) *aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt*. Ex hoc autem videretur, culpari poſſe *Textus* noſter, qui *Iudicium ad Rei abſolutionem, vel condemnationem* limitat, ac ſi ad alias cauſas *Iudicis* officium non extenderetur. Sed aduertendum quod hic tractatur de *Iudice criminali*, cuius munus eſt, publicam vindictam de ſontibus quærere, proindè eius officium ad *Rei abſolutionem, vel condemnationem* reſtrinxit. Præter quam quod poſſemus dicere, quod cum etiam in iudicio ciuili reperiatur Reus, & Actor, *Iudicis* officium eſt, Reum ad petitionem Actoris adimplendam, vel condemnare, vel abſoluere, & ità in *Textu* optimè aſſignatur munus *Iudicis*.

3. *Iudex triplex Ordinarius, Delegatus, Arbitrarius*. Trina diuiſio *Iudicis* ſatis patet ex iure. (e)

4. Quia verò ordinaria dicuntur, quæcunque iure ſcripto iuſſa ſunt, argumento cuiuſdam legis, (f)

5. *Ordinarius* dicitur *Iudex* omnis, qui à lege datus eſt, & ideò optimè dicitur quod *primus*, nempè *Ordinarius*, *à iure* poteſtatem habet. *Delegatus* autem, quia non ſuo iure, ſed alieno beneficio, (Superioris nempè Delegantis) habet Iuriſdictionem, (g) benè dicitur, quod ab *Ordinarij commiſſione* illam ſortitur. *Arbiter* autem, quia neque à lege, neque à *Principe*, ſed à partium electione iuriſdictionem ſortitur. (h) Optimè aſſignatur, quod à *partium* aſſenſu poteſtatem habet.

TEXTVS.

§.II. Ordinarij Iudices in Ordine nostro sunt Minister, Vicarius, Commissarius Generalis. Prouincialis, Vicarij, & Commissarij Prouinciales eorumdem. Procurator Generalis, Cõmissarius Curiæ, Procurator Generalis Reformatorum in suos subditos, Guardiani, Præsidentes, Superiores locales, qui in absentia Guardianorum ex iure, vel ex consuetudine, authoritatem habent in casibus, qui inferiùs recensebuntur.

SVMMARIVM.

6. *Minister Generalis est Iudex Ordinarius.*
7. *Vicarius est, qui vices alterius gerit.*
8. *Vicarius, & Commissarius Generalis est Iudex Ordinarius.*
9. *Diffinitorium Prouinciale est Iudex ordinarius.*
10. *Ad validitatem actus Collegij requiritur consensus maioris partis Collegij.*
11. *Minister, Vicarius, & Commissarius Prouincialis, quo sensu sint Iudices Ordinarij.*
12. *Procurator Ordinis Generalis, & Reformatorum, ac Commissarius Generalis Curiæ sunt Iudices ordinarij.*
13. *Eorundẽ authoritas limitata ad personas, & locum.*
 Apostatarum, & Fratrum Forensium sunt Iudices Ordinarij.
14. *Guardiani, Præsidentes, & alij Superiores locales sunt Iudices Ordinarij.*
 Sunt Prælati, & habent Iurisdictionem quasi Episcopalem.
15. *Prælatus localis quiuis potest, & debet criminosos subditos punire.*
16. *Præsidentium Conuentuum duplex differentia.*
17. *Præsidentes à Diffinitorio electi sunt Ordinarij.*
18. *Delegatus est, cui Ordinarius committit causam.*
19. *Præsidentium electorum à Diffinitorio potestas.*
20. *Vicarij Conuentuum non sunt Prælati.*
 Sunt Delegati Guardianorum.
21. *Parocho per bimestre absenti subrogatur Viceparochus.*
22. *Guardianus absens per bimestre nequit absque approbatione Prouincialis demandare curam Conuentus Vicario.*

COMMENTARIVS.

6. CVM supradictum sit *Ordinariũ* esse *Iudicem* qui à iure scripto habet iurisdictionem, *Minister Generalis* primus in *Ordine* nostro *Iudex Ordinarius* est. Habemus siquidem in Statutis Ordinis (*i*) *Minister Generalis ordinariam potestatem in Ordine summam habet, à qua nemo eximitur.* Pariter idem est dicendum de *Vicario Generali.*

7. Etenim *Vicarius* est, qui gerit omnes vices eius, in cuius loco ponitur, (*l*) & cum is, qui in ius succedit alterius, & iure, quo ille vtitur vti debeat, (*m*) ex consequenti *Vicarius*, qui *Ministro Generali* succedit in munere, eidem succedere debet in iurisdictione, & sicut ille *Ordinarius Iudex* est, ità etiam erit *Vicarius Generalis.*

8. *Commissarius* itidem *Generalis* eodẽ potitur iure, ex *Statutis Ordinis*, (*n*) vbi habetur *Ordinaria Commissarij* (Generalis potestas) *ad omnes sibi Ordinis, Prouincias, Fratres, Moniales, tam Prælatos, quam subditos se extendit.* Et clariùs (*o*) *eadem authoritate* (potest) *vti, qua vti posset Ministẽr Generalis.* Omnes ergo supradicti supremam, vel in toto *Ordine*, vel in sua respectiuè *Familia* iurisdictionem habent in vtroque foro, tàm paterno, quàm iudiciali, & possunt omnia delicta, seu grauia, seu grauissima, ordinario iure punire. Quod autem dicitur in *Textu* de *Ministro, Vicario, & Commissario Prouinciali*, sobriè, & cum distinctione intelligendum est. Quia si loquamur de delictis leuibus, & etiam quibusdam grauibus, de quibus Superiores puniunt Subditos per pœnitentias salutares, vt habetur in *Textu* infra, (*p*) vtique verum est. quod ipsi sunt *Iudices Ordinarij*; de ipsis enim inquirunt, & extraiudicia-

dicialiter sententiant. Sed de grauioribus, & grauissimis non sic dicendum est. Licet enim ipsi possint, & debeant de ipsis inquirere, dum tanquam *Iudices* procedunt, non tamen possunt de illis iuridicè sententiare, quod est principale, & adæquatum Iudicis officium. Etenim in *Statut. Generalibus Ord.* (q) apertè decernitur, quod *Minister Prouincialis* se solo, & absque maiori parte *Diffinitorij* sententiare, non potest, in foro iudiciali.

9. Vndè euidenter apparet quod respectu *Prouincialium* potestas iudicandi competit pluribus, vt *Collegio*, nempe *Diffinitorio* composito ex *Ministro*, *Custode*, & *Definitoribus*, & proinde iudicandi iurisdictio, & exercitium non est apud singulos, sed apud corpus fictum *Collegij*, & repræsentatum per singulos simul collectos. (r)

10. Vndè ad validitatem actus opertet, quod maior pars concurrat, (s) & ex præscripto *statutorum Ordinis*, (t) minor pars debet se subscribere sententiæ maioris partis. Sequitur ergo hinc, quod *Diffinitorium Prouinciale* est *Ordinarius Iudex* respectù propriæ *Prouinciæ*.

11. Sed *Prouincialis Minister*, seu *Vicarius*, siuè *Commissarius* est *Ordinarius* tantummodo respectu inquisitionis super delictis, cum se solo sententiare non possit, & si facit attentat, quià sibi ius scriptum resistit.

12. Censetur pariter inter *Iudices Ordinarios Procurator* tum *Ordinis*, tum *Reformatorum*, tum *Commissarius Curiæ*, quorum vnum, & idem munus est, Differuntque per solos Subditos: Nam *Procurator Ordinis* habet iurisdictionem in casibus, (de quibus infrà) supra Fratres de *Regulari Obseruantia* de Familia illa, de qua est *Minister Generalis*; *Commissarius Curiæ* super eosdem de familia *Commissarij Generalis*; *Procurator* verò *Reformatorum* super *Reformatos Cismontanos*.

13. Verum est, quod ipsorum iurisdictio est limitata quo ad personas, & locum; nàm solùm supra Fratres Forenses, qui (vel negotiorum causa cum Obedientialibus litteris, vel absque illis, vt Apostatæ pro absolutionis beneficio,) Curiam adeunt, extenditur. *Apostatarum ergo Iudices Ordinarij sunt* inquit *Sanctorus*, (u) vt pluribus Statutis cauetur. (x) Sed etiam quod Forensium Fratrum, dum in Curia commorantur, *Superiores* sint, & *Prælati*, probatur ab eodem *Sanctoro* ibidem ex declaratione *Capituli Toletani* sic dicentis. *Declaratur, quod Fratres, qui ex vtraque Familia Romam venerint negotiorum causa, immediatè sint subditi Prælatis Curiæ, non verò Ministro, aut Guardiano Conuentus Aracæli*. *Procurator* tamen *Reformatorum* licet ex dispositione *Bullæ Vrban. VIII.* (z) eodem munere, & prærogatiuis gaudeat, quibus fruitur *Procurator Generalis Ordinis*, alio tamen modo se habet circa Forenses, quàm *Procurator Ordinis*. Etenim ex ordinatione *Statutorum Reformatorum* (a) per tres dies tantùm, quò ad cæteros Superiores *Prouincialem*, & *Localē* super Fratres exteros, tanquàm eorum *Prælatus*, iurisdictionem habet. Post triduum verò subsunt correctioni, & obedientiæ *Guardiani*; cum hoc tamen, quod antequàm è Conuentu exeant, facultatem, & benedictionenem, etiam à *Procuratore Generali*, recipere, debent ex *Breui Alexandri VII*. Liquet ergo Apostatarum, (ad illos absoluendos à censura,) & Fratrum Forensium, prædictos *Procuratores*, & *Commissarium Curiæ* respectiuè *Iudices ordinarios* esse. Suprà recensitis Iudicibus addit *Textus Guardianos*, *Præsidentes*, & *Superiores locales qui in absentia Guardianorum ex iure, vel ex consuetudine authoritatem habent*.

14. Hos omnes Iudices Ordinarios esse in foro paterno, ambigendum non est, *Guardiani* enim *Prælati* sunt (b) & habent in Subditos iurisdictionem ordinariam, & dignitatem Ecclesiasticam, in qua *Parochos* superant, cum habeant iurisdictionem quasi Episcopalem, vt de *Prioribus Prædicatorum* scribit *Passerinus*. (c) quibus parificantur *Guardiani Minorum*, & cæterarum Religionum *Prælati locales* quocunque nomine nuncupentur, & eandem habent authoritatem in suo Conuentu, quam *Generalis* in tota Religione, & *Minister Prouincialis* habet in sua Prouincia, nisi per Generalia Ordinis Statuta sibi fuerit limitata, (d) quia habent iurisdictionem à iure scripto (puta à Regula cap. 10. *Obediant suis Ministris in omnibus &c.* Vbi nomine *Ministrorum*, *Prælatos* indifferenter intelligi explicant commun iter *Regulæ Commentatores*;) & etiam à *Constitutionibus Ordinis*. (e)

15. Et vniuersaliter de Iure communi certum est, quod *Prælati locales* possunt, & tenentur subditos suos de quibusuis crimini-

minibus castigare, vt elicitur ex multis *Capitulis*; *(f)* vndè concluditur, ipsos *Ordinarios Iudices* esse. *Præsidentes* itidem, siuè *Vicarij in capite*, vel à *Diffinitorio* electi, vel à *Guardianis*, vt dicemus, instituti, eandem habent authoritatem, quam *Guardiani*, respectu correctionis Subditorum.

16. Et hic aduertendum, quod *Præsidentes* sunt in duplici differentia. Alij sunt veri *Superiores locales* per secreta vota *Diffinitorij* instituta pro aliquo Conuentu fabricæ, aut alio, in quo sufficiens numerus Religiosorum nequit subsistere, qui durant à Congregatione ad Congregationem, & absque legitima causa priuari officio nequeunt. Alij sunt *Præsidentes*, qui vel à *Ministro*, vel à *Guardiano* instituuntur in proprio Conuentu ad hoc vt ipsum regant, durante eius absentia, & isti ad nutum instituentium sunt amouibiles, & eorum iurisdictio cessat superueniente *Guardiano*. Pariter distinguendum est de duplici foro, paterno scilicet, & iudicali.

17. Dico ergo, quod *Præsidentes* in aliquo Conuentu, in quo aut ratione fabricæ, aut causa belli, aut per mortem *Guardiani*, à *Prouinciali*, & *Diffinitorio* instituti sunt; siue nomine *Vicarij*, siue nomine *Præsidentis* censeantur, sunt veri *Superiores Ordinarij*, & eandem authoritatem habent in vtroque foro, quam habent *Guardiani*.

18. Etenim, vt optimè aduertit *Rodericus*, *(g)* non potest, dici quod isti non habeant anthoritatem, cum sint Superiores in Conuentu; quod si eam habent, oportet quod sit vel *Delegata*, vel *Ordinaria*; Delegata non est, quia *Delegatus* est, cui Iudex committit causam in locum sui ipsius, *(h)* sic autem non sunt isti *Præsidentes*, & *Vicarij in Capite*, tum quia familia Conuentus illius localem Superiorem ordinarium debet, habere præsentem, ne sit acæphala, hoc est absque capite; tum quia Delegatus non habet facultatem à iure, sed à voluntate Delegantis; sed isti *Præsidentes*, & *Vicarij* eam habent à Constitutionibus Ordinis, & per legitimam electionem fiunt; tum quia authoritas Delegati expirat per mortem Delegantis re integra: non sic est in istis, qui semel electi à *Prouinciali*, & *Diffinitorio*, per eorum mortem non cessant; tum quia Delegati iurisdictio durat ad placitum Delegantis, non ita est in prædictis, quia eorum potestas non potest extra tempus à iure statutum, (puta extra *Capitulum*, vel *Congregationem*, in qua alij eliguntur,) ipsis auferri: relinquitur, ergò quod sit *Ordinaria*. *(i)*

19. Cum ergò isti sic habeant iurisdictionem ordinariam, sequitur, quod possunt delegare, & ipsis data sunt omnia priuilegia, quæ Superioribus localibus, quocunque nomine censeantur, sunt concessa: & ita possunt absoluere, ligare, præcipere, punire, Corporalia benedicere, & omnia alia, quæ possunt *Guardiani*, seu *Priores*, vel *Correctores*, seu *Præpositi*, pro vt vsus variarum Religionum est, Superiores locales intitulare. *(l)*

20. De *Vicarijs* vero Conuentuum, qui eliguntur à *Prouinciali*, & *Diffinitorio*, seu a proprij *Guardianis* instituuntur, aliter est dicendum. Isti siquidem nequè *Prælati* sunt, neque animarum curam habent, iurisdictionem in Conuentu nullam exercere, possunt præsente, seu existente *Guardiano* in *Conuentu*; & proindè non sunt *Superiores Ordinarij*, sed tantùm Delegati à *Guardianis*, vel *Prouincialibus*. Hinc nisi *Guardianus* declarauerit, quod in Refectorio, in Choro, & in Capitulo à Subditis sibi obediatur, non possunt illi aliquem præcepto obedientiæ adigere, dum tamen *Guardianus* in Conuentu, aut eius districtu est, *(m)* & ideò ordinatur in *Statutis Reformatorum*, *(n)* quod in absentia *Guardianorum* ordinibus à *Guardianis* relictis ipsi *Vicarij* obedire debeant, qua lege declaratur ipsos non esse *Superiores Ordinarios*, sed *Delegatos*, vt potè à *Guardianis* dependentes. Nec facit aliquod in Contrarium ex hoc, quod *Vicarij*, vt moris est, à *Diffinitorio*, per vota secreta, eligantur, (saltem in aliquibus Prouincijs,) & ipsis post *Guardianos* immediatum locum dent *Statuta Generalia Reformatorum*, *(o)* & quod absente *Guardiano* extrà districtum suæ iurisdictionis in omnibus functionibus præcedant omnes, vt cauetur per statuta, *(p)* & Fratres forenses ad se declinantes absoluere ab excessibus, & Censuris omnibus, & eis ministrare Sacramenta Eucharistiæ & extremæ vnctionis possint; non faciant inquàm, hæc ad probandum, quod sint *Superiores Ordinarij*: quia electio ipsorum per vota, tantùm facit, quod mortuo *Guardiano*, cuius sunt *Delegati*, (cum tamen eorum delegatio à *Guardianis* facta non sit, sed à

Dif-

Diffinitorio) delegatio eorum, non spirat, vt notat Rodericus. (q) Præcedentia non concludit Superioritatem Prælatitiam, sed tantùm dignitatem, vt patet in *Lectoribus Iubilatis*, & *Patribus Prouinciæ &c.* qui licet non sint Prælati, tamen habent præcedentiam: absoluunt Fratres à censuris, & casibus ex speciali priuilegio vt notat *Donatus*; (r) & tandem dant facultatem absoluendi subditos à casibus, & censuris, ne in malo statu Religiosus pœnitens diù detineatur, vt dicit *Peyrinus*. (s) Proindè ex his non concluditur, quod *Prælati*, aut *Iudices Ordinarij* sint, sed sunt instituti ad hoc, quod sint *Guardianis* in administros, in partem sollicitudinis vocatos, & maximè in Conuentus œconomia, & ad subrogationem in ministerijs pro *Guardianis*, qui aliquoties grauioribus gubernij curis implicati, nequeunt vbique interesse. Et sic in Refectorio præsunt, in Choro, cæterisque publicis officijs in loco *Guardianorum* substituuntur, vt publicas functiones dirigant. Quod magis confirmatur ex hoc, quod in absentia *Guardiani*, quando extrà *Prouinciam* pergit, aut in eius morte, *Vicarius* non ipso iure, aut facto in eius locum, pro regimine Conuentus, succedit, quia in his casibus, omisso *Vicario*, potest *Prouincialis* loco *Guardiani Præsidentem* instituere ad Conuentus gubernationem vt disponunt *Statuta Reformata*, (t) quod non esset, si *Vicarius* ordinariam iurisdictionem in absentia *Guardiani* haberet. Possunt quidem *Guardiani*, qui à districtu, seù quæstuatione sui Conuentus elongantur, & per limites *Prouinciæ* ambulant, *Vicario* suo demandare curam Conuentus, & ipsis delegare suam iurisdictionem, & tunc, vt dictum est, mandata *Guardiani*, licet absentis, seruare debent, eo quia eorum absentia, cum intrà fines *Prouinciæ* contineatur, non censetur ipsis adimere Conuentus regimen, *vt ex Graff. Posseuin.* & *Gonzalez docet Sanctorus* (u) Si tamen extrà *Prouinciam*, aut vltra bimestre abesse, deberent, delegatio facta à *Guardiano* non teneret; sed requiritur vel assensus *Prouincialis*, vel alia delegatio à *Prouinciali* facta de alio *Præsidente*.

21. Ordinatur enim à *Tridentino*, (x) quod si *Parochus* ex legitima causa, vltra bimestre, à Parochia abesse, contingerit, debet, suffici *Vice Parochus*, cum *Episcopi* approbatione.

22. Et cum *Guardianus*, ratione curæ animarum, æquiparetur *Parocho*, & *Prouincialis Episcopo*, liquet quod *Guardianus* in casu tantæ absentiæ nequit, absque approbatione *Prouincialis*, *Vicario* suo Curam Conuentus demandare, & *Prouincialis* potest pro suo arbitrio alium *Præsidentem* instituere.

23. Cum ergo *Vicarius* sic institutus à solo *Guardiano*, (qui intra bimestre est reuersurus, & extrà Prouinciam non vadit,) habeat potestatem *Guardiani* delegatam ad vniuersalitatem causarum spectantium ad regimen Conuentus, liquet ipsum posse, pro tunc, ea omnia, ex delegatione, quæ potest *Guardianus* ex ordinaria potestate. Dixi ex ordinaria potestate, quia si aliqua iura dant aliquam facultatem *Guardianis* exercendam per se ipsos, & non per alios, *Guardiani* ipsam nequeunt delegare, & in his non habet facultatem *Vicarius* sic delegatus. Et ità poterit iubere, corrigere, punire, pœnitentiare, & Subditi tenentur obedire sicut *Guardiano*-deleganti. Verum est tamen, quod inter *Delegatum*, & *Vicarium* est differentia, vt optimè ex iuribus obseruat *Rodericus*; (z) quia Delegatus, vt supra diximus, est cui Iudex committit causam in locum sui, & vicem ipsius gerit; *Vicarius* autem est, quem Superior constituit loco absentis, vel defuncti, vel impediti, & proindè uidetur, quod *Vicarij* authoritas sit ordinaria, vt tenet quædam *Glossa*, & *Doctores*. (a) Sed hoc limitandum, est vel ad *Vicarios* deputatos à *Principe*, illos nempe qui Feudum à *Principe* obtinent cum titulo *Vicarij*, & ea possunt, quæ potest *Princeps* directus Dominus Feudi: vel ad *Vicarios* deputatos à *Sede Apostolica*, qui sunt loco Prælati, & omnia possunt, quæ possunt Prælati: (b) vel ad *Vicarios* perpetuos alicuius *Ecclesiæ*, qui sunt *Ordinarij* respectu populi sibi commissi, quia priuatiuè quo ad cæteros sibi competunt iura parochialia, licet non possint alium *Vicarium* sibi substituere, vt habetur in quodam *Canone*. (c) Non sunt autem in tali gradu *Vicarij Conuentuum*, vt prætertur, siquidem, neque à *Principe* eliguntur, nec perpetui sunt, pro indè illorum potestas delegata tantum est, vt diximus.

24. Verum tamen est, quod ordinaria iurisdictio tum *Guardiani*, tum *Præsidis*, seù *Vicarij in capite* ampla, & vniuer-

uersalis est, quo ad forum paternum, in quo delicta leuia, & non nulla grauia per pœnitentias salutares tantùm puniuntur. Non sic verò in foro iudiciali, vbi scriptò procedendum est, vt cauetur in *Textu* infrà. *Tit. Delictorum discrimina* §. *In leuibus*. Nam Iurisdictio Ordinaria *Guardianorum*, vel *Præsidum &c.* limitatur tantùm ad casum inobedientiæ contumacis, & notoriæ, de qua infrà dicemus.

T E X T V S.

§. III. Delegati sunt, qui ad aliquam, vel aliquas causas ab Ordinarijs destinantur. Ordinarij Iudices ij tantùm sunt, quos ad Ordinis Officia, & Dignitates, generalia Statuta, & Pontificiæ Constitutiones habilitant. Delegari non possint, nisi ætate maturi, moribus graues, eruditione conspicui, & non nisi, qui Ministeriatus Officio functi sunt, vel Definitores Generales, vel Patres Ordinis sint, vel saltem Prædicatoris, vel Lectoris titulo, & exercitio decorati fuerint, vt in re, quæ diuina est, quantum fieri poterit non erretur. Delegati ad vniuersitatem causarum, ad aliquam subdelegare possint, quod vsui receptum est in Visitatoribus Prouinciarum, etiamsi in ipsorum patentibus dicatur, *de tua prudentia, &c.* Nisi aliud ex mente Delegantis, & negotij qualitate suadeatur. Delegati authoritas, re adhuc integra, mortuo Delegante, & ipsa expirat. Non sic si causam sibi delegatam cognoscere inceperit, citando Reos, vel Testes examinando. Moriente autem ipso Visitatore Prouinciæ, incepta iam visitatione, acta visitationis sigillo Prouinciæ sigillata, per Secretarium demortui conseruentur, Successori, vel alteri ad Reuerendissimi Patris Generalis imperium tradenda. Interim eodem Patre Generali de obitu commonefacto, Prouincialis Prouinciam gubernet, vt Prouincialis, si non dum triennium expleuit: si verò expleuit, vt Commissarius Prouinciæ.

SVMMARIVM.

25. *Conditiones Iudicum delegandorum à Sede Apostolica.*
26. *Eorundem delegandorum in Religione.*
27. *Personatus quid importet?*
28. *Lectores Theologi, & Prædicatores Clarissimi habent Personatum.*
29. *Delegatus ad vniuersitatem causarum potest subdelegare.* *Item Delegatus à Principe.* *Delegatus à Generali est Delegatus à Principe.*
30. *Delegati authoritas quando expirat morte mandantis.*
31. *Iurisdictio incohata non finitur per mortem, sed per reuocationem.*
32. *Actus, per quos dicitur incohata iurisdictio.*
33. *Cõmissarius Visitator per quos actus incohoet exercitiũ suæ iurisdictionis.*

COMMENTARIVS.

25. Optimè, & cohærenter Sacris *Canonibus* decernuntur hìc conditiones Iudicum Delegandorum, vt enim habetur in *Iure* (d) non indiscriminatim committuntur Delegationes Apostolicæ, sed tantùm habentibus *Dignitatem*, aut *Personatum*, aut *Canonicatum in Cathedralibus Ecclesijs*; & quia inter hos frequenter reperiuntur nonnulli minùs litterati, quàm ipsorum munus exigat, *Concilium Tridentinum* (e) statuit quod vltra conditiones recitatas expressas in *Decretali Bonifacij VIII.* sint, vt apti ad id munus exercendum, destinati in *Concilijs Prouincialibus*, & *Diœcesanis*. In his autem concurrit tum status dignitas, tum morum compositio, tum eruditionis præstantia, tum ætatis conditio, quæ omnia ad officium Iudicis necessaria sunt, & à iure requisita, vt infra dicemus, cum de Iudicis

dictis conditionibus habebitur sermo. Tales ergo, ex nostri *Textus* præscripto similiter requiruntur ad hoc, quod à Superioribus ordinarijs in Iudices delegentur.

26. Vndè in Religione debent primo esse *ætate maturi*, vt ex rerum experientia prudenter possint se gerere, nec sint in iudicando præcipites, ætas enim prouecta, & experientia causat maturitatem in agēdo. *Moribus graues*, ne nimia familiaritate cum Reis conuersentur, à quibus contemnantur, cum nimia familiaritas contemptum pariat. *Eruditione conspicui*, ne in substantialibus iudicij turpiter errent, & ità vitietur processus. Tales autem supponuntur esse *Patres Ordinis*, *vel Prouinciæ*, *vel Definitores Generales*, ex eo, quod ad talia munera supponitur, quod non assumantur, nisi scientia, moribus, ætate, & virtute spectabiles.

27. Et omnes isti dicuntur habere *Personatum*, qui secundum vnam *Glossam* (*f*) importat aliquam præeminentiam, vt illorum, qui in *Capitulo*, & alibi alios præcedunt, non tamen super illos habent iurisdictionem: quod habent prædicti, qui cæteros iuxta *Statutorum* dispositionem præcedunt.

28. Pariter qui *Lectores*, & *Concionatores* non tantùm titulo, sed etiam exertitio, sunt, ijsdem de causis ad passiuam Delegationem habilitantur: & si essent *Lectores Theologi*, & *Prædicatores Clarissimi*, etiam isti, cum in Regulari Obseruantia, ex *Constitutionum* præscripto (*g*) alijs præcedant, *Personatum* habere dicuntur. Inter Reformatos itidem est respectu *Lectorum Sacræ Theologiæ* actualium, qui iuxta dispositionem *Bullæ Vrbani VIII*. (*h*) post actuales *Diffinitores* primum locum obtinent; Et *Lectores Sacræ Theologiæ* duodennales, qui gaudent priuilegijs Ex *Ministrorum Prouincialium* ex dispositione *Statuti Toletani* confirmati per *Breue Apostolicum*. (*i*)

29. Quod *Delegati* ad vniuersitatem causarum ad aliquam causam particularem subdelegare possint, consonat *iuri*, & *consuetudini*, quæ est optima legum interpres. *Iuri* quidem quia *Delegatus* ad vniuersitatem causarum parificatur *Ordinario*, vt habet quædam *Glossa*, (*l*) & proinde si *Ordinarius* delegare potest, hoc poterit, & *Delegatus*. Disparitas autem inter *Ordinarium*, & *Delegatum* est, quod *Ordinarius* totam suam authoritatem delegare, potest; *Delegatus* autem non, sed partem tantùm, puta ad vnam causam particularem. Hoc autem verum est in *Delegatis* ab alio, quam à *Papa*. Sed *Delegatus Papæ* æquè, ac *Ordinarius* ex integro potest causam sibi commissam subdelegare, vt dicunt *Canones* (*m*) Consonat pariter Vniuersali Religionis *consuetudini*, siquidem *Commissarij Visitatores*, qui sunt *Delegati* ad Visitationem totius Prouinciæ localem, & personalem, tum in capite, tum in membris, ad aliquem, vel aliquos Conuentus visitandos *Secretarium* subdelegant, & inter *Reformatos* per *Generalia* ipsorum *Statuta* (*n*) *Commissarijs* circa hoc datur specialis facultas. Et iure merito, quia habens à *Principe* potestatem cognoscendi, habet potestatem delegandi in causa, quam cognoscit (*o*) & subdelegare ea, quæ sunt meri, & mixti imperij (*p*) & dicitur esse de maioribus Iudicibus, (*q*) & delegare potest, siue sit solus, siue habeat Collegas. (*r*) *Commissarius* autem *Visitator* facultatem habet à *Generali*, qui in Religione est *Princeps*, & dicitur *Delegatus Principis*, quia in Prouincia, quam visitat non agnoscit Superiorem. (*s*) Vnde poterit alium subdelegare, licet non totam Visitationem.

30. *Delegati authoritas re adhuc integra*, &c. Consonat hoc iuri communi; (*t*) Delegatio quippè mandato comparatur; & morte mandantis mandatum expirat, vt dicit vna *Glossa* (*u*) vnde & delegationem finiri per mortem *Delegantis* æquum est. Hoc autem debet intelligi *re adhuc integra*, hoc est, quod *Delegatus* nullo modo inchoauerit suam iurisdictionem, quia si aliquos actus iurisdictionales suæ delegationi competentes fecit, per mortem *Delegantis* non finitur eius delegatio: vt enim habetur in *iure*. (*x*) Iurisdictio inchoata non expirat per mortem, sed per reuocationem.

31. Ad hoc autem quod iurisdictio inchoata dicatur in delegatione, oportet quod *Delegatus* incœperit actus proprios competentes iurisdictioni, vt docet *Abbas*. (*z*)

32. Actus verò sunt, ad minùs, litis contestatio, & citatio, vt dicit idem alibi: (*a*) & iurisdictionem in *Delegato* non continuari (mortuo Delegante) per actum citeriorem litis contestatione, tenent communiter *Iurisperiti* (*b*) contra quandam *Glossam*, (*c*) & *Hostiensem* qui tenet, quod si

Delegatus vocauit Tabellionem, & Testes, & publicauit commissionem sibi factam tanquam *Delegatus*, animo perpetuandi iurisdictionem, sit ipsa perpetuata: quæ tamen opinio non approbatur à *Doctoribus*, vt asserit *Panormitanus*, (d) qui testatur de communi.

33. Sequitur ergo ex hoc, quod si *Commissarius Visitator* acceptis patentibus suæ Commissionis, intrauerit Prouinciam visitandam, nondum autem patentes litteras, (prout moris est,) in Refectorio legere fecisset, & ipse in loco Superioris non consedisset, se tanquam legitimum Superiorem declarando adepta possessione officij, per talem actum, qui verè est actus iurisdictionalis; & intereà aduentaret nuncius de morte *Generalis*; sequitur inquam, quod expiraret in Commissario facultas visitandi, eo quia res suæ visitationis adhuc integra est. Si autem patentes etiam legere per *Secretarium* fecisset, & ipse in loco Superioris in Refectorio non sedisset; pariter expirata esset authoritas ipsius, quia per talem lecturam simpliciter non demonstratur, nisi facultas, & animus ipsius visitare volentis, sed non actus alicuis iurisdictionis adeptæ; Proindè Visitatio, adhuc est res integra. Quid autem si patentes fecisset legere, & in Refectorio sedisset, non autem adhuc recepisset a Prouinciali sigillum, quod est insigne superioritatis? Dico, quod possessio iurisdictionis non pendet a sigillo Officij, ita vt absq; sigillo non possit acquirere possessionem: sed pendet ab actibus iurisdictionalibus legitimè, & cum assistentia iuris factis; assistit autem sibi ius ex deputatione facta à *Generali*, cuius validitas apparet ex patentibus sigillatis sigillo maiori Religionis, & munitis subscriptione ipsius Superioris, ac *Secretarij Generalis*, quibus sufficienter docet de sua delegatione, & tenentur per talem ostensionem Fratres omnes ipsum, vt Superiorem, recognoscere, vt dicit *Panormitanus*, (e) & alij *Doctores*.

TEXTVS.

§.IV. Arbitri easdem conditiones habeant, & minimè à partibus eligantur, nisi Ordinarij Iudicis, cuius interest, consensus accedat. Semel autem electi à partibus, vel à Superiore, qui in nominationem consensit, (nisi id vnanimes retractaucrint) impediri non possint, quo minùs causæ commissæ finem imponant. Possint tamen iustis dè causis à Generalibus remoueri, (nisi & ipsi in tales Arbitros consensissent,) quo casu, ad Ordinarium causæ cognitio pertinebit. Latæ ab arbitris sententiæ omninò stetur, nec ab illa appellare licebit, nisi de iniquitate manifestè constet, vel antè iudicium appareat Arbitrum aliquem corruptum, vel graui iniustitiæ suspicione laborare. Tunc enim integrum alterutri ex partibus erit, ab iniquis Arbitris appellare.

SVMMARIVM.

34. *Arbitri sunt Iudices.*
Habent iurisdictionem delegatam.
Eorum sententia est ad instar iudiciorum.
35. *Quid sit Arbiter?*
Arbiter iuris qualis sit?
Arbiter compromissarius quis dicatur?
36. *Arbitrator quis sit?*
37. *Arbitri debent habere conditiones Iudicis.*
Non sic Arbitratores.
38. *Arbitri quando, & à quibus nominandi?*
Semel electi non possunt impediri, quin sententiam proferant.
39. *Arbitrorum electio, quando possit, retractari?*
40. *Compromissum quomodo possit retractari?*
41. *A sententia Arbitrorum, quando possit, appellari?*

COMMENTARIVS.

34. QVia *Arbitrorum* laudum, hoc est sententia, ad instar iudiciorum est, vt dicitur in *Iure* (f) & *Arbitri* sunt, quasi Iudices, quia procedere debent iuris ordine seruato, vt notat *Abbas*, (g) immò funguntur

vice

vice Delegatorum, & habent delegatam iurisdictionem, vt ex *Archidiacono*, & *Bartolo* tradit *Francus*, (b) ideò meritò postquam dictum est de *Iudice Ordinario*, & *Delegato*, *Textus* loquitur de *Arbitris*. Multa quidem de officio istorum dici possent, sed quia, vt plurimùm, ea quadrant prò litibus ciuilibus, & in hoc Opere nos loquimur tantùm de criminalibus, quæ agitantur in nostra Religione, ideò pauca quædam de *Arbitris* libabimus ad intelligentiam *Textus*, fusius tractaturi, quando agemus de recusatione Iudicis ab *Arbitris* cognoscenda: & qui alia vult, videre, quærat in corpore vtriusque iuris, (i) vbi habentur Tituli dè hac materia.

35. *Arbiter* ergo dicitur persona assumpta ad lites terminandas, vt dicunt *Canonistæ*, (l) & diuiditur in *Arbitrum Iuris*, & in *Arbitrum ex compromisso*. *Arbiter iuris* est *Arbiter* necessarius, qnia ex necessitate eligitur iuxta formam iuris præscribentis, quod in tali casu *Arbitri* adhibeantur, & eligantur vel à partibus, vel à Iudice, vel ab alijs, vt iura sonant; & de his est mentio expressa in pluribus *Capitulis*, & *Codice*. (m) Alij autem sunt *Arbitri Compromissarij*, qui liberè à partibus eliguntur, & dicuntur etiam voluntarij, quia nedum in libertate partium est, vt eligant hunc, & non illum, sed etiam vt eligant absolutè, & non eligant. Differunt autem isti *Arbitri Compromissarij* ex modo, seù forma, iuxtà quam debent, proferre laudum suum, virtute compromissi in eos facti à partibus; quia aliquoties partes compromittunt in Arbitros *de iure tantùm*, hoc est, quod *Arbiter* moderetur laudum suum iuxtà rigorem iuris; aliquando etiam *dè amicabili*, hoc est quod ratione componendæ litis habeat facultatem minuendi aliquid de iure vnius partis, ad faciliùs reducendam litem ad compositionem.

36. In primo casu *Arbiter voluntarius* non differt ab *Arbitro Iuris* in procedendo: in secundo casu propriè dicitur *Arbitrator*, & procedit vt quidam amicabilis compositor extrà iudicium, & hoc sibi conceditur tanquam bono viro; vt ait *Abbas*. (n) Differunt autem *Arbiter* ab *Arbitratore* in multis, quæ longum esset recensere, & qui vult ea videre adeat *Syluestrum*. (o)

37. Dicit ergo *Textus*, quod *Arbitri easdem conditiones* (illas nempè, quas suprà dixit esse necessarias in Iudice Ordinario: & Delegato) *habeant*, & hìc loquitur de *Arbitris de Iure*: cum enim isti debeant, arbitrari secundùm iura, debent etiam, iuris dispositionem calicre, & ad hoc requiritur, quod sint dotati conditionibus requisitis in Iudice Ordinario, & Delegato, quod tamen non est necesse in *Arbitris de amicabili*, siuè *Arbitratoribus*; cum enim isti nec Iudices sint, nec secundùm ius regulare teneantur laudum suum, non requiritur quod sint dotati conditionibus Iudicum, sed possunt etiam liberti, & in fames, & viles esse electi ad arbitrandum, vt habet *Textus ciuilis*. (p)

38. *Et minimè à partibus eligantur, nisi Ordinarij, cuius interest consensus accedat*. Hoc consonat iuri communi, si quidem ex multis *Capitulis* (q) *Arbitri* adhibendi sunt, quando ex ratione suspicionis recusatur *Iudex*. Cum autem *Iudex* habeat interesse in causa, ideò eligi *Arbitri* non possunt, nisi de consensu ipsius. Interesse Iudicis consistit in hoc, quia ille, qui recusatur vel est *Iudex*, siuè *Superior Ordinarius*, & sic habet interesse suum; vel recusatur *Iudex* ab eò *Delegatus*, & tunc pariter habet interesse, quia potest vt dicetur aliàs, vel ipse per se cognoscere causas recusationis, vel consentire quod *Arbitri* eligantur secundùm *Canones* ad eas cognoscendas. Etenim si ageretur ciuiliter, vel criminaliter per viam accusationis, *Arbitri* in casu recusationis *Iudicis* ob suspicionem, deberent eligi à partibus hinc indè, scilicet *Actore*, & *Reo*; sed quando *Iudex* procedit ex officiò, puta in Inquisitione, vel Denunciatione, & recusatur à Reo, vt suspectus, tunc Arbitri sunt eligendi ad cognoscendum super causis recusationis, vnus quidem a *Iudice* recusato; alius verò à *Reo* conuento. *Semel autem electi &c.* Hic *Textus* louitur quando aliquis recusat vt suspectum *Iudicem Delegatum* ab inferiori Superiore, vt potè à *Prouinciali*, & adhibendi sunt Arbitri super validitate causarum recusationis. Vt enim alibi dicam, de causis recusationis potest cognoscere vel Superior, qui delegauit, vel *Arbitri* electi a partibus. Dicit ergo *Textus*, si eueniat casus, quod aliquis *Iudex Delegatus à Prouinciali* recusetur vt suspectus, causæ autem recusationis sint dubiæ, & proindè ab alio Iudice sint cognoscendæ, si *Prouincialis*, qui est Superior Delegans, consensit in no-

nominationem *Arbitrorum* electorum à *Iudice* recusato, & à *Reo*, facta tali nominatione, & acceptato arbitrãdi officio à sic nominatis, non possunt tales *Arbitri* impediri, quo minùs sententiam proferant super negotio, de quo conoscere, debent: nisi tum *Prouincialis*, tum *Delegatus* recusatus, tum *Reus* recusans, id vnanimes retractauerint. Quod si Superior in nominationem *Arbitrorum* non consensisset, & vellet ipse cognoscere de validitate causarum recusationis, vtique ab ipso possent impediri, ne sententiam ferrent; vel etiam causam delegatam ad se auocando, vt aliàs dicemus. *Possint tamen iustis dè causis &c.* Si *Prouincialis* in *Arbitros* consensisset, nequit ipse retractare consensum iam præstitum, nec impedire quin *Arbitri* pronuncient super recusatione; hoc tamen benè poterit *Generalis* ex sui authoritate, scilicet cognoscendo ipsemet, aut alius ab eo delegatus, iustam causam recusationis; & hoc rationabile est, quia, vt paulò antè tetigimus, & suo loco amplius dicemus, casu quo recusetur *Iudex* inferior, siuè *Ordinarius*, siuè *Delegatus*, causæ recusationis coram ipso adductæ, debent examinari vel ab *Arbitris* electis, vel à *Iudice Ordinario Superiori*. Si verò etiam *Generalis* ipse consensum præbuisset in electione *Arbitrorum*, non possent ipsi impediri in sententiando; intellige, nisi tum partes, tum Superior simul compromissum, siuè commissionem arbitrandi non retractauissent, vt suprà dictum est. Sed pone, quod recusetur *Delegatus*, & de consensu *Prouincialis Arbitri* sint electi, *Generalis* autem ipsorum electionem irritet, causa, siuè principalis, siue recusationis, à quo est cognoscenda? Dico, quod cognoscenda est a *Prouinciali* ipso, quia dicit Textus, *quo casu ad Ordinarium causæ cognitio pertinebit*. Quia ex quo *Prouincialis* semel consensit in electione *Arbitrorum*, non potest, se retractare; benè autem hoc potest *Generalis*, qui habet maiorem authoritatem, & est suprà *Prouincialem*, (si tamen etiam *Generalis* ipse non consensisset in nominationem;) & ideò, ablato impedimento, reuertitur causa ad ius primæuum, secundùm quod scilicet *Prouincialis* poterat ipse, cognoscere tùm de causa principali delegata, tum de causis recusationis ipsius *Delegati*.

39. Quod autem supra dicitur, quod semel facta electione *Arbitrorum*, non potest amplius retractari, sobriè est intelligendum, nempè si nulla de nouo post electionem factam superueniat legitima causa illam retractandi. Quod si causa esset legitima, & de nouo nata, vtique posset retractari electio vnius *Arbitri*, & subrogari alius ab eo, qui retractauit. Et hoc consonat tum rationi, tum iuri scripto: rationi quidem, quia *Arbiter*, tanquam non suspectus parti, eligitur ad cognoscendam causam recusationis *Iudicis* suspecti, quod si ex causa superueniente ipse *Arbiter* redderetur legitimè suspectus eidem parti, liquet quod eius electio rationabiliter esset retractanda. Iuri autem scripto, quia hoc manifestè disponitur in quadam *lege*, (r) in qua dicitur, quod *Arbiter* reuocari potest, *si inimicitiæ capitales inter eum, & litigatores, aut alterum ex litigatoribus intercesserint*, vel *si ætas, aut valetudo, quæ postea contingit, id ei munus remittat*; vbi *Glossa (s)* aduertit, quod causa istius reuocationis debet esse nata post electionem, non antè; si enim anteà fuisset, non posset reuocari, sed benè potest, si nata est post electionem, prout etiam tenet *Speculator*. (t) Ideò dispositio *Textus* nostri vetantis retractari *Arbitrorum* electionem debet intelligi, quando nulla noua post electionem suboritur causa.

40. Pariter etiam alio modò posset reuocari simpliciter cõpromissum per partes simul vnitas; si nempè reiectis *Arbitris* adirent vnanimes *Iudicem Ordinarium*, vt ipse cognosceret dè causa compromissa, vt dicunt *Iuristæ*. (u) Et ratio est, quia voluntate compromittentium, expirat compromissum, vt ait vna *lex*: (x) vndè in ciuilibus si stante compromisso, partes concordant, non possunt amplius *Arbitri* iudicare, vt habetur in *Textu*, (z) aliàs laudum esset nullum pro vt scripsit *Bartolus*. (a) Si partes ergo puta *Actor*, & *Reus*; siuè *Iudex* recusatus, & *Reus* recusans, qui *Arbitros* elegerunt, super cognitione causæ recusationis conueniant, & concordent, quod illa causa non amplius per *Arbitros*, sed à *Iudice Ordinario Superiori* cognoscatur, vtiquè valet talis reuocatio. Si verò vna tantùm pars, nulla noua causa legitima exorta, factam electionem *Arbitri* vellet, reuocare ex sè, non potest, vt suprà dicitur in *Textu*; & hoc intellige etiam si nollet amplius alium *Arbitrum* eligere, sed ad *Iudicem Ordinarium* recurrere, quià etiam in tali

casu

casu dicunt *Doctores*, (*b*) sic recurrens incidit in pœnam compromissi: & si *Ordinarius* in electione *Arbitrorum* consensit, non posset de illa causa cognoscere, sed debent *Arbitri* sententiare, vt supradictum est.

41. *Latæ ab Arbitris sententiæ omninò stetur &c.* Dispositio ista *Textus* cohæret totaliter iuri communi; & potest dupliciter contingere; puta, vel quod reuocetur commissio facta in *Arbitrum* ex causa legitima ante sententiam, vt dictum est; vel quod appelletur à sententia *Arbitrorum*, quià contineat notoriè iniustitiam. Exemplum demus. Ego recusaui vt suspectum *Iudicem* ex causa inimicitiæ. Ad cognoscendum super veritate huius causæ pro parte mea elegi *Fratrem Serium*, & *Iudex* prò sua elegit *Fratrem Acutum*, vt essent *Arbitri*. Accidit quod intereà cognoui à fide dignis, quod *Frater Serius* fuit corruptus aut promissis, aut prœmio ad hoc, quod declaret causam suspicionis à mè adductam esse insubsistenlem; possum nè ego reuocare electionem factam in personam *Fratris Serij*, & in sui locum substituere pro parte mea *Arbitrum Fratrem Integrum*? Dico quod sic, dicit enim *Textus* hoc posse fieri, quandò cognoscitur *Arbitrum esse corruptum*, *vel graui iniustitiæ suspicione laborare*, ex eo fortè, quia post electionem ipsius in *Arbitrum*, inter mè, & *Fratrem Serium* orta est de nouo inimicitia, etiam non Capitalis, ob quam possum suspicari dè iniustitia, vt dictum est supra. Pariter Ego excepi contrà *Iudicem*, vt præfertur, & *Arbitri* hinc indè electi sunt; & coram ipsis per testes omni exceptione maiores probaui inimicitiam inter *Iudicem*, & me, & insuper talem inimicitiam esse notoriam per totam Prouinciam, vel Conuentum, & tamen ab *Arbitris* sententiatur *non constare de tali inimicitia*, & *causam recusationis esse nullam*, possum ne ego appellare à sententia *Arbitrorum*? Dico quod sic, quia in tali sententia *de iniquitate manifestè constat*; & huic *Textui* concordat quædam *Glossa* (*c*) quam sequuntur multi *Doctores*: (*d*) & hoc etiam colligitur ab alijs iuribus, (*e*) & ratio est, quia isti *Arbitri* sunt veri *Iudices*, & eorum sententia est verà sententia, quæ parit actionem *Iudicati*, & exceptionem *rei Iudicatæ*. Proinde potest ab eis, vt præfertur, appellari. Sed aliqua militat ratio in sententia *Arbitrorum*, quod non militat in *Iudice Ordinario*, siuè *Delegato* ad hoc, quod ab ea possit appellari. Etenim à definitiua *Iudicis* siuè *Ordinarij*, siuè *Delegati* appellari potest simpliciter de grauamine quoquo modo, siuè euidenti ex se, siuè probabili tantũ. Ad hoc verò, vt à sententia *Arbitrorum* possit appellari, requiritur, quod in sententia iniquitas sit *Manifesta*, & de ea *Manifestè constet* vt dicitur in *Textu*: aliter si sententia Arbitrorum quoquo modo esset appellabilis, lites criminales nimis prolongarẽtur contrà quietem religiosam, & mentem *Pontificum*, qui idcircò à Claustris eliminarunt solemnitates iuris, vt compendiosè causæ tractarentur. Sed si ego dicerem *Manifestè constare de iniquitate* in sententia Arbitrorum, & *Iudex* contrà me negaret hoc, quid agendum, & cui standum? Dico, quod in tali casu debet recurri ad Superiorem, is enim super informationibus captis ab Arbitris breuiter pronunciat, & ipsius sententiæ statur. Et si iniquitas Arbitrorum cognoscitur ex hoc, quod noluerunt examinare omnes testes à me productos ad probandum inimicitiam, sed non nullos subornauerunt, alios seduxerunt, aliquibus minati sunt &c. Quid agendum? Tunc possum reuocare electionem, quia iusta causa de nouo nata est; vt suprà diximus. Et coram quo debeo facere talem reuocationem? Dico quod debet fieri coram *Iudice* recusato, & testibus, & in scriptis assignando causam, & causas reuocationis, & nominando alium *Arbitrum* pro parte sua, & protestando, quod *per hoc non intendit consentire in Delegatum tanquam Iudicem in causa*, *super qua recusatur*, *sed simpliciter comparere ad faciendam nouam electionem Arbitri non suspecti*, *remoto*, & *reuocato suspecto*; & debet talis reuocatio etiam coram testibus intimari *Arbitro* recusato inhibendo, *ne amplius in tali casu prò parte sua se ingerat*. Et quod licet mihi circà recusationem dictam, licet etiã *Iudici* respectu *Arbitri* pro parte sua; concludit enim *Textus*, quod *Tunc* (hoc est in supradictis, & similibus casibus) *integrum alterutri ex partibus erit ab iniquis Arbitris appellare*. Sed hæc materia fusiùs pertractabitur, vbi de recusatione *Iudicis* agetur.

I. Quæritur An Superior Regularis teneatur castigare Subditos delinquentes?

SVMMARIVM.

42. *Superior tenetur ex iustitia, punire Subditos delinquentes.*
Et non castigans fit infamis.
Et mortaliter peccat.
Et pœnas illis debitas subit.
43. *Superior non puniens, aliorum peccata approbat.*

42. RESpondetur affirmatiuè. Tenetur enim ex iustitia Subditos punire, vt habent multi *Canones, (f)* si enim non punit sontes, alterius flagitij pœnas debet luere, vt dicitur in libro *Regum. (g) Quia dimisisti virum dignum morte, erit anima tua prò anima illius.* Imò non castigans, secundùm quandam *legem Codicis, (h)* infamiæ pœnam incurrit. Prælati enim ad hoc à Deo instituti sunt, vt gregi *Christi* inuigilent, ipsum ad salutaria pascua virtutum dirigendo, lupos arcendo, oues tabidas curando, aut insanabiles separando, & fures repellendo tanquam boni *Pastores*, qui prò ouium cura insudant, non mercenarij, qui propriam vtilitatem quærunt. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur*, dicit *Apostolus, (i)* ad quem locum scribit *D. Thomas. Prò hominibus constituitur, idest propter ipsorum vtilitatem.* Vtilitati ergo Subditorum, maximè verò spirituali, debet incumbere, quia ad hoc munus instituti sunt à *Deo Prælati*. Quod si bonum Subditorum negligat tum in communi, tum in particulari, ipsum non procurando, mortaliter peccat; *(l)* quia lædit iustitiam in re graui. Cum autem inter cætera bona Subditorum maxima censeatur esse sontium punitio, nè inulta mala ipsorum conuersatio cæteros peruerso exemplo perdat, hinc est quod sub mortali tenetur corrigere peccantes Subditos, Et hoc manifestè probatur ex illis verbis *Dei* ad *Ezechiel (m) Si me dicente ad impium, impiè morte morieris, non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Ad quem locum respiciens *Diuus Augustinus (n)* ait. *Videte quam sit Patribus tacere periculosum: moritur enim, & rectè moritur in impietate sua, & in peccato suo moritur, negligentia enim eius occidit eum.* Hoc item sonant multæ *Decretales*; *(o)* & luculenter quædam sic habet, *(p) Prælati ad corrigendum Subditorum excessus maximè Clericorum, & reformandos mores prudenter, ac diligenter intendant, nè sanguis eorum de suis manibus requiratur.* Et iurè meritò damnationis pœna percutitur *Prælatus*, qui Subditum peccantem non corripiat, aut puniat, quia ipse, licet sit aliàs vitæ innocentis, sic tamẽ errantium peccata approbat, & in ijs participat. *(q)* Et per hoc iustè damnatur cum peccatoribus, qui peccatores tolerat, quia dicebat *Symmachus Papa. Non est grandis differentia an lethum inferas, vel admittas; mortem enim languentibus probatur infligere, qui hanc cum possit non excludit. (r)* Hinc aduertant *Prælati*, qui benè suo muneri putant satisfecisse, si corporalibus Subditorum necessitatibus prouideant, non curantes de reliquo, ipsos Subditos, aut in *Dei* seruitio tepidos, aut ad Chorum negligentes, & in Constitutionum, ac Regulæ obseruantia relaxatos, redarguere, sed sinunt illos suo modo viuere, tum ne pacem Conuentus perturbent corrigendo, tum vt acquirant bonum nomẽ à Subditis, qui eos palpant, dicendo illum esse bonum *Prælatum*, quia neminem conturbat, omnes consolatur, nulli facit malum, & strepitosus non est. Profectò si *Non est pax impijs*, ista, quæ vocatur pax impiorum, est durissimum bellum contrà *Deum*. *Pax, Pax, & non erat pax.* Hanc pacem non venit *Christus* ponere in terram, *sed gladium*, gladium ancipitem *ad faciendam vindictam in nationibus, & increpationes in populis*, puta errantibus, & peccantibus. Audiant quæso *Prælati* illi, qui gaudent nominari tanquam homines mansueti, calamum quassatum non confringentes, & lignum fumigans non extinguentes, audiant inquam, quid dicebat *Sanctus Papa Anacletus (s) Nihil illo Pastore miserius, qui gloriatur luporum laudibus, quibus si placere, voluerit, atque ab his amari, elegerit, erit hinc ouibus magna pernicies. Nullus igitur Pastor placere lupis, & gregibus ouium potest.* Et *Diuus Gregorius Papa (t) Admonendi sunt Prælati, ne dum nimis* hu-

humanam pacem desiderant, prauos hominum mores nequaquam redarguant, & consentiendo peruersis, ab Auctoris sui se pace disiungant. Quod etiam scripsit *Euripides* apud *Stobæum*.
Malos homines castigare bonum est.
Quæ nunc à quibusdã benignitas nominatur
Vitam omnem remisit ad improbitatem.

Discant ergo ex hoc, quod non debent, ad venandam famam mansuetorum à Subditis, dissimulare transgressiones ipsorum, sed charitatiua seueritate, & zelo in ipsos animaduertere; nec timere debent, se nominari tanquam Subditis molesti; etenim molestia hæc oritur ab amore, quam erga *Deum*, & proximum attendere debent ad vindicandam Diuinam offensam, & proximum à malo retrahendum, dicente *Augustino*. *Molestus est Medicus furenti phrenetico, & Pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo sed ambo diligendo.*

II. Quæritur. An Superior in punitione debeat magis vti rigore iustitiæ, an lenitate misericordiæ?

SVMMARIVM.

44. *Canones aliquando commendant rigorem iustitiæ.*
Aliquando lenitatem misericordiæ.
45. *Correctio debet habere plus mansuetudinis, quam rigoris.*
Asperitas in correctione non recipit correctionem.
46. *Superior quomodo se gerere debeat in corrigendo.*
47. *Vulnus, quod vnguento non sanatur, igne curandum.*
48. *Superior puniens misericordiam ostẽdit.*
Castigans sontes facit eleemosynam.
Misericordia rigore miscenda.

44. RESpondetur, quod non potest de hoc dari regula vniuersalis; quandoquidem zelus maximè indiscretus potest in aliquibus perditionem potiùs, quàm correctionem promouere, & si ad apices iustitiæ rigorosæ vellet *Superior* semper castigare, non esset semper iustus ex vulgato *Summum ius, summa iniuria*. Vice versa si semper vellet, mansuetudine vti, ex eius misericordia nonnulli fierent audaciores ad peccaudum, sub spe veniæ. Hinc Sacri Canones diuersimodè sunt locuti.

45. Aliquoties commendant misericordiam, dicendo, quod correctio plus debet habere mansuetudinis, quam rigoris. (*u*) attento quod asperitas in correctione nec correctionem recipit, nec salutem. (*x*) Aliquoties præcipiunt magis asperitatem rigoris, quàm benignitatem clementiæ. (*z*)

46. Dico ergo, quod *Superior* debet ad punitionem moueri ex charitate, & secundùm diuersitatem culparum extendi. (*a*) Debet ergo esse sicut *Medicus*, qui ægrotum tribulat fame, siti, amaris pharmacis, igni, ferro, & similibus, tamen hoc non aliundè prouenit, quàm ex desiderio sanandi infirmum. Hinc non in quauis infirmitate, nec cuiuis ægro idem propinat medicamentum: diligenti enim indagine ægroti temperamentum examinat, tempus, ætatem, vires, symptomata morbi librat & ad eorum exigentiam, nunc præscribit potionem lenitiuam, nunc catharticam, membra nunc fouet oleo, nunc nunc scarificat ferro, & pro diuersitate, & morbi, & temperamenti diuersis vtitur pharmacis, & remedijs. Nil minus debet curare *Superior*. Ad correctionem, & punitionem debet moueri ex sola charitate, & desiderio emendationis proximi, non ex aliquo liuore, vel passione priuata; non debet amare eius confusionem, sed conuersionem; nec debet, impugnare flagella ad ostentandam auctoritatem suprà Subditum, sed punire ex simplici, & efficaci motiuo charitatis. Hac posita, examinet temperamentum Subditi vitio ægrotantis. Num peccet ex fragilitate, num ex consuetudine, an sit naturæ facilis, ad obediendum promptæ; an feruidæ, & ad parendum duræ; num timidus sit, qui de culpa erubescit, num frontosus, qui, etiam confusus, colorem non mutat.

47. Planè stat, quod si Subditus peccauit ex fragilitate, & ex verecundia vultus agnoscitur in illo indicium internæ pœnitudinis, indiscretus esset *Superior*, qui vellet contrà hunc rigore, & ferro vti, dum oleum lene placidæ correctionis ad pristinam sanitatem emendatam animam potest, restituere. Si verò vitiosam consuetudi-

tudinem delinquendi agnoscit in Subdito, qui de crimine non dolet, imò lætatur; cum malè fecerit, & exultat in peccato suo, huic summa crudelitas, est mansuetudine vti: imò non oleo clementiæ, sed igne, & ferro amputandum est vulnus, quod vnguenti lenitatem aspernatur. (b)

48. Nec eo casu *Iudex* misericordiam derelinquit seuerè puniendo, imò misericordiam exercet, dum castigat, quod eleganter dicit quædam *Glossa* (c) sic aiens, *Iudex semper facit misericordiam, cum facit, vt ille conteratur inter flagella, ne deterior fiat. Vndè eo ipso quod Iudex punit aliquem, misericordiam facit:* (d) *Delinquentes enim punire, genus est eleemosynæ.* (e) Mitissimus erat *Moyses* super omnes homines, tamen quādo vidit idololatriam in populo *Israel*, qui toties irritauerat Dei bonitatem, zelo *Dei* accensus, seposita mansuetudine, iustitiam exercuit. Zelantissimus erat *Elias*, qui Cœlum clausit, ignem de supernis descendere fecit, qui ferrum strinxit contrà *Prophetas* Baal pro *Dei* honore vindicando: tamen quando puerulum *Sunamitidis* voluit resuscitare, se illi cōformauit, se ad illum inclinauit, & cordis proprij calore fouit. Sic debet esse *Superior*, sit *Moyses* mansuetus, aliquandò seuerè vindicans: sit *Elias* zelo accensus, aliquandò indulgens; & sic misceat cum seueritate clementiam, cum mansuetudine rigorem. (f) Vndè concludebat *Dinus Gregorius* (g) *Sit amor, sed non emolliens, sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæuiens; sit pietas, sed non plùs, quàm expediat parcens.* Et *Tridentinum* (h) *Cum mansuetudine rigor, cum misericordia iudicium, cum lenitate seueritas est adhibenda.* Quod si ex humana imperfectione, (quæ non nouit aliquando in facti contingentia an rigore, an misericordia potiùs esset vtendum,) Superior peccare debet, minùs culpabile esset, quod in misericordia, quàm in nimia iustitia peccaret. Sunt *Prælati Dei* vicem gerentes; *Deum* ergo pro viribus imitari debent. *Deus* autem ex *Theologica doctrina*, (cum eius *proprium sit misereri semper, & parcere*) semper punit citrà condignum: & maximè notandum quod ex dicto *Prophetæ*. *Misericors Dominus, & iustus*; & licet æqualem misericordiam, & iustitiam habeat, tamen subiungit, *Et Deus noster miseretur.* Ex quo in *Superiore* concludendum est, misericordiam debere in correctione superexaltare iudicium. Concludit proindè *Diuus Bonauentura.* (i) *Ad benignitatis partem plus declinet, per quam reddatur Subditis magis amabilis, & ob quam libentiùs obtemperent.*

III. Quæritur. An de leuibus etiam transgressionibus teneatur Superior Subditum castigare?

SVMMARIVM.

49. *Leuia delicta etiam punire debet Superior.*
Transgressio Statuti leuis, est peccatum veniale.
50. *Religiosus propositum faciens non seruandi Statuta Religionis, peccat mortaliter.*
51. *Statuta Regularia obligant sub pœna, non sub culpa.*
Ea transgrediens quomodo peccet.
Ea non obseruans ex praua consuetudine, mortaliter peccat.
Sunt antemurale Ciuitatis religiosæ.
52. *Superior non puniens participat in peccato Subditi.*
Peccat mortaliter non corrigendo, licet omnes Subditi peccent venialiter.

49. Respondetur affirmatiuè: & pro hoc aduerto, quod transgressio leuis alicuius Statuti, aut consilij contenti in Regula, importat peccatum veniale tantùm; vndè Religiosum etiam proponentem seruare tantùm præcepta Regulæ, & non consilia peccare tantùm venialiter docuit *Sanchez*. (l) Hoc autem sano modo intelligendum est. Quia si Religiosus actum voluntarium propositi sui ponit tantùm super præcepta Regulæ dicendo, firmiter volo obseruare præcepta, ad quæ obligor ex Regula, quam promisi, nulla habita aduertentia, neque facto proposito aliquo circa consilia de ijs non seruandis, nec nè, vera est recitata sententia.

50. Si verò facit propositum nullo modo seruandi consilia, contentus solummodò præcepta exequi; falsa est talis doctrina,

na, imò Religiosus sic faciens, & taliter proponens, peccaret mortaliter, quia iste esset verè contemptus consiliorum Regulæ, & præscriptorum in *Constitutionibus*, in quorum inobseruantia, vbi contemptus adest, interuenit semper peccatum mortale. *(m)* Peccat ergo venialiter solùm Religiosus, qui ex fragilitate consilia suæ Regulæ, aut dispositiones *Statutorum* non seruat, licet etiam nulla seruaret, dummodo non habeat voluntatem positiuam illa non seruandi.

51. Licet autem quoad statutarias leges sub culpa *Religiosus* non obligetur, sed tantùm sub pœna, vt præter communem *Theologorum moralium* doctrinam, habemus expresè nos *Reformati Minores* in *Statutis Reformatis*; *(n)* tamen contrà Statuta peccatur ex negligentia, libidine, in obedientia, & alijs vitijs, quæ vel venialia, vel mortalia sunt, vt notat *Peyrinus*: *(o)* ità vt impossibile sit Statutum transgredi, quin saltem venialiter peccetur; non quod transgressio Statuti ex se venialis sit, sed quia, simul cum ea, aliquod vitium ex recensitis semper est, & ratione talium actuum vitiosorum peccatum committitur, in quantùm virtuti oppositæ contrariatur. Si verò *Religiosus*, licet non fecerit positiuum propositum non seruandi consilia Regulæ, & *Statuta* propria, tamen ea non obseruat, aut ex continua negligentia, aut alio vitio consuetudinario, & in illo verificatur dictum Senecæ. *Quæ fuerunt vitia, mores fiunt*, iste, ratione periculi non obseruandi præcepta Regulæ, cum sic transeuret consilia, peccat mortaliter. *(p)* Etenim *Statuta*, & *Consilia* conducunt ad obseruantiam præceptorum, & moraliter impossibile est, quod aliquis vniuersaliter *Statuta* non seruet, & cum hoc præcepta Regulæ perfectè adimpleat. Muri sunt Ciuitatis Regularis præcepta Regulæ, quæ custodita à vigilibus Religiosis Dæmonem hostem, ne Ciuitate potiatur, tutantur. *Statuta* verò, & consilia sunt antemurale, quod facit ad conseruationem muri. Ecce ergo quid dicebat Hieremias *(q) Luxit antemurale, & murus dissipatus est*. Derelicta nempè custodia antemuralis, & data copia inimico, vt ipsum destruat, patet illicò ipsi aditus, vt contra muros arietet, & illos euertat; & ità vigente Statutorum inobseruantia, aperitur illicò transitus ad totalem præceptorum transgressionem.

52. Hæc præmisi ad solutionem quæsiti. *Superior* enim non puniens ex officio Subditum peccantem, participat in eodem peccato: *(r)* si ergò Superior non puniat Subditum, qui consuetus est nulla consilia Regulæ, aut *Statuta Ordinis* seruare vniuersaliter, iste in peccato communicabit non castigando; ratio est, quia, vt supra probatum est transgressio vniuersalis *Statutorum* ratione periculi inobseruantiæ præceptorum, in Subdito est peccatum mortale; tali ergo peccato delinquet Superior ex negligentia non castigans. Pariter licet Subditi leuiter peccarent tantùm, dum aliquam Constitutionem non obseruant, vt, verbi gratia, silentium non custodiendo, otiosè viuendo &c. & ad singulas, vel ad illorum maiorem partem talis inobseruantia transiret in tantùm, vt in illo Conuentu, nulla violati silentij, aut otiositatis practicatæ haberetur ratio; quantumuis Subditi venialiter tantùm peccarent, sic agentes; tamen Superior non puniens, & illi transgressioni non resistens, mortaliter peccat. Quia Prælatus sub mortali tenetur expurgare suam Rempublicam à consuetudine etiam leui peccati, & ipsam abstrahere à peccato etiam veniali, quando frequenter cõmittitur. Licet enim singularibus personis notabile damnum non causetur, tamen Reipublicę notabile nocumentũ infertur; tum quia facilis est transitus de vna ad aliam transgressionem, & à violatione *Statutorũ* ad inobseruantiam Regulæ, qui enim *spernit modica, paulatim decidet*. *(s)* Nec ad excusandas excusationes in peccatis dicat aliquis, quod cum Subditi quilibet, in tali casu, non peccent, nisi venialiter, neque *Prælatus* plusquam venialiter peccabit, cum vna, & eadem res non debeat diuersimodè iudicari. Est enim falsa consequentia. Quantumuis enim ingredientes vineam, & asportantes racemum vuæ, non peccent nisi venialiter, tamen Custos vineæ ex officio, qui tenetur prohibere, & non prohibet, peccat mortaliter, si ex ex multiplici asportatione læsus manet Dominus vineæ in notabili quantitate, vt communiter tenent *Doctores*. Sic est *Prælatus*, qui potest dicere. *Posuerunt me custodes in vineis, vineam meam non custodiui*. *(t)* Quantumuis venialiter tantùm peccantes habeat Subditos, tamen ex frequenti, & tolerata, absque correctione tot venialium praxi, ipse negligens peccet mor-

taliter. (u) Ex his liquidò apparet, quomodo Superior teneatur Subditum, vel Subditos etiam de leuibus castigare.

IV: Quæritur. An expediat magis paternaliter, quàm iudicialiter punire?

SVMMARIVM.

53. *Crimina paternaliter magis, quam iudicialiter castiganda.*
54. *Denunciatio intendit solam emendationem.*
Scaturit à fonte charitatis.
55. *Correctio fraterna, quando præmittenda denunciationi.*
56. *Processus malè fabricatus quot damna causet.*
57. *Superior quando iudicialiter, & quãdo paternaliter debeat procedere.*
Charitas super omnia illi necessaria.

53. Respondetur, quod præstat magis Subditorum crimina paternaliter punire, quàm iudicialiter vindicare. Quia pari motiuo regulari debet priuatus Religiosus, qui peccatum alicuius detegit Superiori, vt castigetur, & *Prælatus*, qui in criminosum debet ex officio animaduertere, quia ambo principaliter debent habere pro scopo, Fratris, & Subditi, respectiuè, emendationem. Non enim solum zelum iustitiæ vindicatiuæ in castigando directorem sui iudicij debet habere *Prælatus*, sed mansuetudinem charitatis, quæ Subditi sanitatem principaliter intendit. Debet cum *Samaritano* infundere oleum, & vinum, & alligare vulnera Fratris, & sic eum curare; hoc est miscere oleum misericordiosæ charitatis, & vinum temperatæ iustitiæ, non acetum mordax, & exulcerans, & vulnera inflammans, hoc est rigorosam, & seueram animaduersionem; & super omnia debet alligare vulnera, ne videantur; hoc est, quantùm sibi licet, curare, quod secreta remaneant crimina, & fama proximi conseruetur, & minùs, quàm possit, lædatur. Boni *Medici* est, ad præceptum *Hippocratis* infirmum curare *Citò*, *Tutò*, & *Iucundè*. Sic & Superior celeritatem debet seruare in Subdito per punitionem medendo, ne in infirmitate peccati sui contabescat, & abyssus abyssum inuocet, hoc est à simplici peccato in scelus qualificatum proruat. Debet pariter curare *Tutò* adhibendo ea media, quibus scit Subditum esse recuperaturum pristinam sanitatem; non dare illi pharmaca, aut periculosa, aut eius complexionis vires superantia, quæ potiùs mortem, quàm salutem in ipso possint promouere, iniungendo scilicet, aut crimen excedentes, aut nimis confusibiles pœnitentias, ob quas potiùs Subditus exasperetur, & nouo peccato moriatur, quàm per pœnitudinem cordis ad pristinam valetudinem reducatur. Sed, & debet curam *Iucundè*, vt minùs, quàm fieri possit æger doleat in curatione: & ferro, aut igne non curetur morbus, qui oleo potest tolli; hoc est per affectuosam charitatis mansuetudinem, ità se gerat *Superior*, quod Subditus cognoscat, quod ex amore ad punitiuam curationem mouetur, & ea tantùm applicat media, quæ faciunt ad sui incolumitatem, non tormentum; desiderans in totum sanitatem suam, & nullo modò confusionem. In summa sicut ad alium sensum cecinit *Horatius*.
Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci. ità perfectus erit Superior ille, qui *vtilitatem* tum Subditi peccantis, tum Religionis totius procurabit in castigando criminosum; sed *vtilitatem* miscebit cum *dulcedine* sic se regendo in præscribenda punitione, vt in ea primas partes occupet charitatis dulcedo, & non rigoris acrimonia.

54. Sic ergo se gerat *Superior* puniens, sicut Subditus denuncians crimen. Stat enim, quod denunciatio nil aliud intendit, quàm proximi emendationem, (x) scaturit enim à puro fonte Charitatis. (a) Qui ergò ex charitate Fratris salutem desiderat, duo media habet, puta correctionem fraternam ad præscriptum *Euangelij Si peccauerit in te Frater tuus, vade, & corripe*; & denunciationem. *Si non audierit dic Ecclesiæ*.

55. Constans autem *Doctorum* sententia est, quod fraterna correctio denunciationi præmittenda est, quando per eam emendatio Fratris delinquentis speratur; vnde firmant quod denunciatio criminis, etiã publici, siuè tendat in solum damnum delinquentis, vt gula, fornicatio, & huiusmodi; siuè se extendat ad damnum tertij, puta alterius Religiosi, siuè Religionis, vt detractio famæ; vita scandalosa, & similia, denunciatio inquam Superiori non est facien-

cienda, quando probabiliter speratur emẽdatio per correctionem fraternam. (&) Pari modo duo habet fora *Superior*, qui etiam ipse ex motiuo charitatis se debet gerere; vnum est *Paternum*, & aliud *Iudiciale*; in illo præsidet mansuetudinis clementia; in isto iustitiæ rigor, sed vtrumque dirigit charitas. Si ergo per pænitentiam salutarem iniunctam in paterno foro speratur plenè Subditi emendatio, quãtumuis pœna non æquet grauitatem criminis, *Superior* procedat vt *Pater*, & virga corrigat; sic enim plenè animam Fratris sui lucrabitur. Si autem paterna correctio non sufficit; vel quia subditus crimen non agnoscit, vel quia ipsum non vult confiteri, vel quia crimen ipsum enorme est, & non seuerè punitum potest alijs dare ansam peccandi, tunc procedat vt *Iudex*, & faciat vt ad mensuram delicti, sit etiam plagarum modus; & vulnus, quod non curat vnguentum, curet ferrum. Sed bone Deus, quot inconuenientia videntur, imò lugentur à bonis in Religionibus passim ex neglecta hac praxi?

56 Nonnulli Superiores reperiuntur, qui statim ac simplicem denunciationem dè aliquo remediabili crimine habent, nulla adhibita aduertentia, si denunciatio est præmissa correctione fraterna, vt debetur; nec si procedat à simplici desiderio emendationis Fratris peccantis; an ex æmulatione, simultate, vel liuore; & sub nomine denunciationis palliata incedat accusatio; nec à quibus denunciatio fiat, putà si à Religioso timorato, vel à Fratre rixoso, inquieto, aut æmulo denunciati; statim inquam, ea recepta, cum facultatiuum, vt dicam aliàs, ipsis sit procedere vt *Patres*, induunt personam *Iudicis*; & ad construendum processum accinguntur. Sed quo exitu? Vndequaque pernicioso, tum *Iudici*, tum *Reo*, tum quod magis est, *Religioni* vniuersæ. Etenim,

Rara auis in terris, nigroq; simillima Cygno, reperitur intrà Claustra, qui benè nouerit, & legaliter fabricare processum. Licet enim ex priuilegio Bonifacij VIII. non teneantur ad apices, & solemnitates iuris, tamen ad eius essentialia tenentur, & in his multipliciter peccant in tantùm, quod processus euadunt nulli, & hoc, vel quia ordinem ex ignorantia non seruant, vel quia ex passione suggestiuas interrogationes Testibus faciunt, vel aliàs inhabiles ad testificandum admittunt, & centum huiusmodi. Præter quam quod, viget falsissima inter plerosque maxima, & est quod Superior aggrediens processum, si Reum processatum aliqua pœna non puniat, propriæ existimationis iacturam facit. Hinc siuè *Reus* prætensus, reperiatur de iure punibilis, siue non, volunt omninò ipsum quaquauersum, non zelo persequẽdi criminis, sed tuendi proprij honoris causa, pœnitentiare. Et si *Aduocatus* Rei nullitates in processu existentes demonstret, & processum inualidum probet; contrà ius, & fas, (& plerunque per indirectas vias) volunt proprios errores sustentare, vt legitimos; & exuta persona *Iudicis* induunt officium partis; scribunt ad Superiores *Generales* mille imposturas, tum contrà processatum, tum contrà *Aduocatum*, dicentes se non posse Prouinciam benè gubernare culpabiles castigando, quia habent patronos defendentes, omnes relaxatos, quia & ipsi talis vitæ sunt; & licet crimen, super quo fabricatus est processus nou sit ad normam legis probatum, tamen *Reum* prætensum debere ex multis alijs capitibus puniri, quia est homo inobseruans, scandalosus, secularizans, & centum huiusmodi, vt plurimum falsa, & ità miser *Prouincialis* cum sit ignarus criminalista angitur molestijs læsæ existimationis, & propriam animam tot peccatis vinculat, quot detractionibus famam proximi apud Superiores *Generales* deturpat. En primum damnum processanti.

Non leuius detrimentnm patitur processatus. Ex hoc enim, quod processatus auditur in Prouincia maximam sentit propriæ existimationis iacturam, & apud alios Religiosos malè audit. Insuper ex eò quod auiditatem suæ confusionis in *Superiori* agnoscit obstinatur in tegendo crimine, & peccatum illud, quod paternè monitus agnouisset, iudicialiter inquisitus non tantùm tacet, sed & peierando negat, & in obstinatione sè firmat incorrectus. *Religionis* tandem ex his deplorabilis fit conditio, etenim nudantur eius ignominiæ Sæcularibus, & qui ex reliquorum deuotione ædificati optimam de ipsa habebant opinionem, rescientes talia intrà claustra perpetrari, bonam existimationem dè illa amittunt scandalizati. Etenim *processatus* vult se quoquomodo tueri: hinc Appellationis beneficio, quod denegari iustè non potest, Curiam petit, munitus Potentium commendationibus, & quod deplo-

plorabiliùs est, etiam pecunia; sæculares *Aduocatos* consulit, *Prælatos* informat, *Cardinales* supplicat, negat affàtim delictum, & totum processum in passionem, & animositatem *Superioris* refundit. Lustrantur acta, examinantur probationes, istæ inueniuntur inefficaces, illa nulla, *Reus* absoluitur, & tandem apparatus iste iurisdicè instructus, terminat in hoc, quod *peccator* remanet impunitus, *Superior* vt liuorosus agnoscitur, & totum in miseræ *Religionis* damnum tandem refunditur.

57. Quid ergò faciendum? Abstinendum totaliter à faciendis processibus, & dimissa iudiciali via puniri debent Subditi tantùm paternaliter? Hoc dicere vniuersaliter tutum non est; quandoquidem refragatur lex, quæ in grauissimis, enormibus, & atrocioribus criminibus; in *Accusatione*, & in *Exceptione* vetat absque tela iudiciaria procedere. Quid igitur præstandum à *Prælatis*? In *denuntiationibus*, & in *clamorosa insinuatione*, in quibus arbitrarium ipsis est procedere vt *Patres*, & vt *Iudices*; punitionem paternalem amplectantur. In cæteris, in quibus iudicialis via necessaria est, meminerint eorum, quæ scribit *Ambrosius* (a) *Dum iusto ampliùs irascimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus*. Dum *Iudex* liuore tabidus, contrà Subditum culpabilem ira efferuescit, & eius vult peccata punire, ex passione, in grauiora mala prolabitur. Igitur passionem exuat *Prælatus*, subditum vt Fratrem ægrotantem agnoscat, & medicinam pœnalem ex sola charitate propinet. Vnde *Chrisostomus* nil magis in *Prælato* necessarium charitate agnouit scribens (b) *Oportet autem, vt antè reliqua omnia charitatem habeant in sè Pastor* quod prosequitur, demonstrare exemplo *Petri*, *Moysis*, *Dauid*, *Samuelis*, & *Pauli*, quorum feruentissima apparet erga Subditos charitas. Meminerit iterum, eius quod dicit *Psalmographus*. *Erudimini qui iudicatis terram*; non se accingat ad instituendum processum, si eruditione, & scientia criminali idonea non se probat sufficienter instructum, sed se peritiori negotium committat. Vt ambos euitet scopulos, culpas in foro paterno ipse emendet, prò *Iudicali* alium deleget minimè *Reo* suspectum, & in re criminali expertum, ità fiet, vt processus aut ex cœcitate passionis, aut defectu scientiæ non vitietur; ipse immunis erit à labore, & censuris; *Religionis* commodo tandem, & Criminosorum punitioni salubriter prouidebitur.

V. Quæritur quos Subditos debeat Superior Regularis punire, mediatos, aut immediatos?

SVMMARIVM.

58. *Triplex Superior Ordinarius.*
59. *Subditos immediatos debet Superior castigare.*
60. *Ordo diuinæ administrationis in Creaturis.*
Imitari debet in Regimine Religionis.
61. *Superior Magistratus cognoscat, vbi inferior negligit.*
62. *Prouincialis cumulatiuè cum Guardiano pœnitentias iniungere potest.*
Punit, si Guardianus est negligens in puniendo, Subditos.
Nequit differre pœnitentias, vt ad Visitatores referantur infligendas.
63. *Fortitudo necessaria in Prælato.*
64. *Prælatus localis est sicut Episcopus.*
Ecclesia Collegiata comparatur Cathedrali.
65. *Archiepiscopis cōparatur Prouincialis, Generalis est sicut Patriarcha.*
Archiepiscopus qualem iurisdictionem habet in Subditos Episcopi.
66. *Prouincialis quomodo in sua Prouincia possit, quæ Generalis in tota Religione.*
67. *Generalis potest subditum eximere ab Obedientia Superioris localis, vel Prouincialis.*
Obedientia erga Guardianos est præceptum eminens.
68. *Prouincialis non potest omnes Fratres Prouinciæ sibi soli subdere.*
69. *Prouincialis non potest regulariter corrigere in Capitulo culparum.*
70. *Guardianus potest resistere Prouinciali, qui turbat eius Officium.*
Respondetur ad instantiam.
71. *Ordinarij nomine, qui Superiores veniant.*
72. *Dictio* dumtaxat *quid importet.*

Cau-

art. 3. *Causæ, etiam apud Regulares, in prima instantia tractandæ coram Superioribus Ordinarijs.*

58. Respondeo, quod quilibet Subditus Religiosus triplicem *Superiorem Ordinarium* habet, scilicet *Localem*, *Prouincialem*, & *Generalem*, & licet sit sub omnium obedientia, tamen non æquali modo, & ordine ab omnibus respicitur. Nàm in actionibus ordinarijs Religiosorum, vt exempli gratia, exeundi à Conuentu, eundi ad Chorum, Refectorium, & similibus, subest potestati, & correctioni *Guardiani*, qui tamen non potest in nonnulla, ad quæ non se extendit ordinaria ipsius facultas; vt puta dimittendi ad Ordines, puniendi per viam Iudicialem delicta grauiora, quæ ex *Constitutionem* præscripto per solùm *Iudicem* legitimum possunt expediri. Pariter *Prouincialis* erga hunc Subditum habet propria munera, quæ ipsi conueniunt ex officio; vt dimittere ad Ordines, dare obedientiam eundi per propriam, & conterminas Prouincias, & huiusmodi. Nequit tamen alia, quæ ad solum *Generalem* pertinent, vt concedere facultatem eundi ad concionandum in Ciuitatibus Prouinciarum longè à sua distantium; dispensare super dispositionibus *Statutorum Generalium*, & similia. Quilibet ergo Superior habet sua distincta officia respectu eiusdem Subditi, ità vt in vno casu vni, & in alio casu alteri Superiori subijciatur; vnde fit quod vnus, & idem subditus respectu alicuius Superioris sit in vno casu Subditus immediatus, in alio mediatus. Exempli gratia. Clericus negligens ad surgendum ad Matutinum pro correctione, & pœnitentia debita suæ desidiæ est subditus immediatus *Guardiano*, sed mediatus *Prouinciali*, & *Generali*, omnes enim isti tres paternaliter possunt hanc negligentiam punire. Sed in alio casu puta in percussione graui alterius Religiosi, non est subditus *Guardiani*, quo ad cognitionem huius criminis, sed immediatè subijcitur *Prouinciali*, qui priuatiuè quo ad *Guardianum* de hoc habet iudicare, & mediatè *Generali*.

59. Quibus stantibus dico, quod rectum ius est, quod *Superior* in Suos subditos immediatos iurisdictionem exerceat: in mediatos verò, in casu, quo *Superior* immediatus culpabiliter negligeret, vel Subditus à *Superiore* immediato, ad mediatum causa grauaminis appellet. Assertio hæc militat pro vtroque foro paterno, & iudiciali; fundatur verò in ratione tum *Politica*, tum *Canonica*. Etenim ordo hierarchicus est, vt supremus regat infimos per medios, & infimi per medios ad supremum reducantur; vt dicitur in quadam *Extrauaganti*. (c) In hierarchia enim cælesti non immediatè à *Deo* illuminantur infimi *Angeli*, neque reguntur cæteræ creaturæ, sed sibi immediatos Spiritus *Deus* illuminat, & ab his inferiores illuminantur. Non immediatè se solo *Deus* effectus naturales in Mundo producit, sed ad ipsius rectum gubernium vtitur creaturis, tanquam instrumentis, licet sibi minimè necessarijs. Omnia quidem summo, & absoluto ipsius imperio subsunt, non tamen sic immediatè, quod creaturæ inferiores non habeant supra se alias creaturas *Deo* viciniores in perfectione tum naturæ, tum gratiæ. Hinc bruta hominibus, hi *Angelis Custodibus*, isti *Archangelis*, *Thronis*, *Dominationibus* respectu Ciuitatum, Prouinciarum, Imperiorum subsunt, donec veniamus ad supremum Spiritum, qui *Deum* solum habet sibi immediatè Superiorem. Pari modo regulatur hierarchia Religionis, supremus enim hierarcha *Generalis* est, post hunc *Prouincialis*, & *Localis* Superior, qui infimis, hoc est subditis Religiosis præsident.

60. Sicut ergo *Deus*, vt dicebat *Augustinus*, *sic res, quas condidit administrat, vt proprios motus agere sinat*; ità pariter fieri debet in Religione. Si loquamur in foro paterno, localis *Superior* suos motus, iurisdictionem nempè suam, *Prouincialis* pariter suam iuxtà proprij officij exigentiam exercere debent; nec in officio *Guardiani Prouincialis*, aut in munere huius *Generalis* debet se immiscere. Turpe, & inconueniens est, quod *Prouincialis* velit se gerere *Guardianum* in pœnitentiando Subditum pro culpa, quam emendare spectat ad *Guardianum*, hoc enim est interrumpere ordinem hierarchicum, & turbare possessionem, & vsurpare officium alterius; quod non permittitur in iure.

61. Sancitur enim, quod solùm quando *Magistratus* inferior negligit, debet *Superior* cognoscere. (d) In actu visitationis si Prouincialis reperit Subditum punibilem, quem impunem localis Superior negligens in proprio officio relinquit; & Subditum, qui peccauit, & Superiorem lo-

ca-

calem, qui non correxit debet punire.

62. Concedo quidem *Prouincialem* posse aliquam pœnitentiam iniungere pro delicto, etiam leui, tum *in*, tum *extrà* Visitationem: cum enim hoc cõcedatur *Guardianis* de iure, non priuatiuè quò ad Superiores maiores, censetur cumulatiuè illis concessum, vt doctè aduertit *Sanctorus.* (e) Sed vti tali potestate sibi licita, *Prouinciali* non consulo. Multa licent, non omnia tamen expediunt; talis enim potestatis vsus tacitè offendit Superiorem localem, quasi ipse sit ineptus, Subditos, pro officio, emendare. Inuenio in antiquissimis *Statutis Narbonensibus*, (f) vbi *Custodes*, & *Guardiani* declarantur esse *Ordinarij Superiores*, monitum hoc, *Caueant tamen ne in officijs suis se conturbent*; quod profectò sequeretur, si *Prouincialis* punitionem Subditorum *Guardiano* demandatam ipse absque causâ exerceret. Si negligentem in corrigendo *Guardianum* obseruet, ipsum corripiat, & castiget, & ad complendas sui officij partes compellat. Sed hoc parùm vidi practicatum. Super Subditos plerunque cadunt flagella, non super Superiores in Visitationibus, quæ tamen ad sindicatum *Superioris localis* institutæ sunt. Si enim aliquando, aut loco dimotos Superiores locales vidi, aut aliquo modo pœnitentiatos, hoc fuit ob aliquam aliam causam, non quia negligentes fuerint in pœnitentiandis Subditis suis. Et tamen ista super cæteras transgressiones grauissima est in *Guardiano*, & toti Religioni perniciosissima. Quod enim ipse sit indeuotus, gulosus, ebriosus, & similia, hæc sunt vitia, quæ sibi soli officiunt, & Subditis nocent solùm ratione mali exẽpli, quod ipsis præbent. Quod sint nimis auari, in prouidendo victu parci, aut eleemosynas Conuentus fraudantes, hoc nocet quidem omnibus, sed corporaliter tantùm. Sed quando culpas subditorum non emendant, sed sinunt eos facere, quod sibi bonum videtur, hoc exitiosissimum in Religione est, sunt enim Subditi illi, vt milites absque Duce ordinante, vt oues absq; pastore custodiente, quæ expositæ sunt luporum vastitati hostili, & in extremam perniciem miseræ illorum animæ incorrectæ adducuntur. Res quidem deploranda, vt dicebat *Bernardus*. *Cadit asinus, & est, qui subleuet, cadit anima, & non est, qui corrigat*. Nec se eximunt istiusmodi *Superiores* à culpa, dum ipsi defectus Subditorum obseruant, & silent, & posteà in visitatione deferunt *Prouinciali*, vt castiget. Quia sui officij est Subditos suos immediatos sic castigare; & sic peccant peccato omissionis. Secundò famam proximi produnt, quem si emendassent, aut secretò, aut publicè, in illo solo Conuentu, eius crimen non ità euulgaretur, sicut quando pœnitentiatur à *Prouinciali*, & sic peccant contra charitatem. Tertiò si suo tempore fuisset correptus Subditus se emendasset, & dum emendationem eius tanto tempore distulerunt, animam illius in peccato insordescere reliquerunt, & sic peccant contrà iustitiam. Hinc est, quod in *Statutis Reformatis* (g) cauetur ne *Prouinciales Ministri* pœnitentias delinquentium differant, ad hoc vt isti à *Visitatoribus* puniantur, quod pariter ex identitate rationis debet extendi ad *Guardianos* respectu *Prouincialium* visitantium.

63. Et hoc prouenit vt in pluribus ex defectu fortitudinis, quæ debet esse in Superiore. *Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem. Eccles. septimo* dicebat *Spiritus Sanctus*. Si Religiosus se cognoscit natura timidum, neque habere eam animi constantiam, quæ ad frangendam audaciam proteruorum necessaria est, non acceptet superioritatem, quia inter cæteras virtutes fortitudo in *Prælato* necessaria est, vt probat *Peyrinus. (h)* Nec timor, quem habet, quod si corrigit pro debito Subditum, iste molestè accipiet, & in Superioris vitam armabitur, excusat Superiorem localem sic non corrigentem; quia iste tenetur etiam cum periculo propriæ vitæ illum corrigere. *(i)* Ex dictis ergo patet quomodo in foro paterno quilibet Superior immediatos Subditos suos punire debet. Sed quid de iure, si *Prouincialis* se vellet immiscere in officio Guardiani, & ipsius Subditos indiscriminatim pœnitentiare? Posset ne *Guardianus Prouinciali* resistere?

64. Dico, quod sic. Etenim Superiores locales sunt sicut *Episcopi*, *(l)* quod patet ex hoc, quod *Ecclesia Conuentualis* comparatur *Cathedrali*, *(m)* & proindè etiam *Prælatus localis Episcopo*.

65. Porrò *Prouinciales* sunt sicut *Archiepiscopi*, & *Generalis* vt *Patriarcha*, *(n)* qui soli *Romano Pontifici*, & Vniuersali subest. *Archiepiscopus* verò iurisdictionem non habet in subditos *Episcopi* suffraganei sui, nisi in casibus in iure expressis. *(o)* Nos autem

autem habemus in iure nostro, quod in criminibus leuibus, & nonnullis grauibus, quæ sinè scripto puniuntur *Guardiani* puniant, & *Prouinciales* in grauioribus, quæ per iudicium expediuntur procedant; (*p*) ergo solum in istis poterunt *Prouinciales* castigare. Dicetur fortè, quod hoc procedat in foro iudiciali, non in paterno, proindè in paterno possit *Prouincialis* pro libito punire. Sed contrà. Ità habet duplex forum *Guardianus* in casibus svi iuris, sicut *Prouincialis* in suis, ergo sicut non potest *Guardianus* præueniri, aut impediri à *Prouinciali* in foro suo iudiciali, ità nec in foro paterno. Quod autem in foro iudiciali præueniri sic non possit, infrà probabo. Instabis; sicut *Generalis* potest eximere Subditum ab obedientia *Guardiani*, in toto Ordine, vt contrà *Rodericum*, & *Mirandam* benè probat *Sanctorus Comment. cap. 12. Statut. 12. quæst. 4. verf. An Generalis possit fol. 685.* ità idem poterit *Prouincialis* in Prouincia sua, sed in tali casu Subditus ille sic immediatè esset sub obedientia Generalis, quod illum paternè corrigere posset solus Generalis priuatiuè quoad *Guardianum*, ergo, & omnes Subditos alicuius *Guardiani* potest *Prouincialis* sic paternè corrigere, licet hoc possit etiam *Guardianus*, à cuius obedientia non sunt exempti. Ad hoc respondeo, & dico, quod maior est falsa.

66. Verum enim est, quod illa, quæ potest Generalis in tota Religione, potest Prouincialis in sua Prouincia, hoc tamen intelligi potest in casibus iure cautis; quod si absolutè intelligatur propositio illa, falsa est, non enim potest super Constitutionibus Ordinis dispensare, nec ea authenticè declarare, nec pœnas ab illis taxatas remittere Prouincialis in sua Prouincia, quæ omnia tamen potest Generalis, vndè ruit similitudo.

67. Pariter admisso, quod ex aliquo motiuo rationabili Prouincialis aliquem Subditum sibi immediatè subderet, & tali casu supra illum duplicem potestatem immediatè, & vniuersaliter exerceret, puta paternam, & iudicialem, non tamen sequitur, quod posset tali modo eximere omnes Fratres ab obedientia Guardiani. Ratio est, quia obedientia erga Guardianum est ex præcepto Regulæ, & cum importetur per verba imperatiua (*q*) inter eminentia connumeratur. Quantumuis autem possit Prælatus dispensare super præceptis Regulæ, tamen ad hoc, quod dispensatio sit, oportet, quod sit cum legitima causa, (*r*) aliter non erit iusta dispensatio, sed iniusta dissipatio. & non potest esse dispensatio vniuersalis super omnibus præceptis, tum quia moraliter impossibile est, quod adsint iustæ causæ dispensandi in omnibus; tum quia taliter dispensatus, saltem in actu exercito, non esset *Religiosus*. Ex eodem ergo principio, impossibile est, quod tales causæ dentur, ob quas omnes *Religiosi* eximerentur validè ab obedientia *Prælati localis*. Seqnitur igitur, quod si ratione talis exemptionis valida, & licita astruitur in *Prouinciali* facultas puniendi Subditos paternè, vniuersaliter, & regulariter, illa non subsistente, hæc pariformiter ruit.

68. Et re vera destrueretur tali pacto ordo hierarchicus, si omnes *Fratres* possent à *Prouinciali* sibi soli subdi, & superfluerent *Superiores locales*, qui ad hoc solum sunt instituti, vt monitis, & præceptis Subditos ad bonum instruant, & à malo retrahant. Hoc autem præstare solus non posset *Prouincialis* in tota Prouincia, sed ad plus in eo Conuentu, in quo ipse esset. Et si taliter eximere posset omnes *Religiosos Conuentuum* (statim ac aduenit ad illos) *Prouincialis*, per eius aduentum cessaret in *Guardiano* exercitium iurisdictionis in Subditos; eius officium esset tumultuarium, nec aliquo pacto posset dici *Ordinarius*, & *Regulæ* dispositio violaretur.

69. Ex falsitate ergo illius assumpti patet, quod *Prouincialis* non potest manens in aliquo Conuentu se ingerere in auscultandis (vt vulgo dicitur) culpis, & corrigendis paternè defectibus ordinarijs in *Refectorio*, siuè in *Capitulo culparum*; sed hoc est munus *Superioris localis*, quod nec debet, nec potest à *Prouinciali* vsurpari. In aliquo casu particulari in quo *Prouincialis* vidit defectum Subditi ignotum *Superiori locali* non nego, quod possit *Prouincialis* corrigere, & punire: sed hoc facere vniuersaliter, & regulariter, hoc est cum omnibus *Fratribus*, & pro omni defectu (vt vidi fieri ab aliquibus, qui ægrè ferebant esse muti in Refectorio, dum *Superior localis* reprehendendo, vt solitum est, loquebatur pœnitentiando, proindè ipsi tale munus ordinarie sibi assumebant) nullo modo potest.

70. Hinc Guardianus in casu posset

calem, qui non correxit debet punire.

62. Concedo quidem *Prouincialem* posse aliquam pœnitentiam iniungere pro delicto, etiam leui, tum *in*, tum *extra* Visitationem: cum enim hoc cōcedatur *Guardianis* de iure, non priuatiuè quò ad Superiores maiores, censetur cumulatiuè illis concessum, vt doctè aduertit *Sanctorus.* (e) Sed vti tali potestate sibi licita, *Prouinciali* non consulo. Multa licent, non omnia tamen expediunt; talis enim potestatis vsus tacitè offendit Superiorem localem, quasi ipse sit ineptus, Subditos, pro officio, emendare. Inuenio in antiquissimis *Statutis Narbonensibus*, (f) vbi *Custodes*, & *Guardiani* declarantur esse *Ordinarij Superiores*, monitum hoc, *Caueant tamen ne in officijs suis se conturbent*; quod profectò sequeretur, si *Prouincialis* punitionem Subditorum *Guardiano* demandatam ipse absque causa exerceret. Si negligentem in corrigendo *Guardianum* obseruet, ipsum corripiat, & castiget, & ad complendas sui officij partes compellat. Sed hoc parùm vidi practicatum. Super Subditos plerunque cadunt flagella, non super Superiores in Visitationibus, quæ tamen ad sindicatum *Superioris localis* institutæ sunt. Si enim aliquando, aut loco dimotos Superiores locales vidi, aut aliquo modo pœnitentiatos, hoc fuit ob aliquam aliam causam, non quia negligentes fuerint in pœnitentiandis Subditis suis. Et tamen ista super cæteras transgressiones grauissima est in *Guardiano*, & toti Religioni perniciosissima. Quod enim ipse sit indeuotus, gulosus, ebriosus, & similia, hæc sunt vitia, quæ sibi soli officiunt, & Subditis nocent solùm ratione mali exēpli, quod ipsis præbent. Quod sint nimis auari, in prouidendo victu parci, aut eleemosynas Conuentus fraudantes, hoc nocet quidem omnibus, sed corporaliter tantùm. Sed quando culpas subditorum non emendant, sed sinunt eos facere, quod sibi bonum videtur, hoc exitiosissimum in Religione est, sunt enim Subditi illi, vt milites absque Duce ordinante, vt oues absq; pastore custodiente, quæ expositæ sunt luporum vastitati hostili, & in extremam perniciem miseræ illorum animæ incorrectæ adducuntur. Res quidem deploranda, vt dicebat *Bernardus*. *Cadit asinus, & est, qui subleuet, cadit anima, & non est, qui corrigat.* Nec se eximunt istiusmodi *Superiores* à culpa, dum ipsi defectus Subditorum obseruant, & silent, & postea à visitatione deferunt *Prouinciali*, vt castiget. Quia sui officij est Subditos suos immediatos sic castigare; & sic peccant peccato omissionis. Secundò famam proximi produnt, quem si emendassent, aut secretò, aut publicè, in illo solo Conuentu, eius crimen non ità euulgaretur, sicut quando pœnitentiatur à *Prouinciali*, & sic peccant contra charitatem. Tertiò si suo tempore fuisset correptus Subditus se emendasset, & dum emendationem eius tanto tempore distulerunt, animam illius in peccato insordescere reliquerunt, & sic peccant contrà iustitiam. Hinc est, quod in *Statutis Reformatis* (g) cauetur ne *Prouinciales Ministri* pœnitentias delinquentium differant, ad hoc vt isti à *Visitatoribus* puniantur, quod pariter ex identitate rationis debet extendi ad *Guardianos* respectu *Prouincialium* visitantium.

63. Et hoc prouenit vt in pluribus ex defectu fortitudinis, quæ debet esse in Superiore. *Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem. Eccles. septimo* dicebat *Spiritus Sanctus*. Si Religiosus se cognoscit natura timidum, neque habere eam animi constantiam, quæ ad frangendam audaciam proteruorum necessaria est, non acceptet superioritatem, quia inter cæteras virtutes fortitudo in *Prælato* necessaria est, vt probat *Peyrinus.* (h) Nec timor, quem habet, quod si corrigit pro debito Subditum, iste molestè accipiet, & in Superioris vitam armabitur, excusat Superiorem localem sic non corrigentem; quia iste tenetur etiam cum periculo propriæ vitæ illum corrigere. (i) Ex dictis ergo patet quomodo in foro paterno quilibet Superior immediatos Subditos suos punire debet. Sed quid de iure, si *Prouincialis* se vellet immiscere in officio Guardiani, & ipsius Subditos indiscriminatim pœnitentiare? Posset ne *Guardianus Prouinciali* resistere?

64. Dico, quod sic. Etenim Superiores locales sunt sicut *Episcopi*, (l) quod patet ex hoc, quod *Ecclesia Conuentualis* comparatur *Cathedrali*, (m) & proindè etiam *Prælatus localis Episcopo*.

65. Porrò *Prouinciales* sunt sicut *Archiepiscopi*, & *Generalis* vt *Patriarcha*, (n) qui soli *Romano Pontifici*, & Vniuersali subest. *Archiepiscopus* verò iurisdictionem non habet in subditos *Episcopi* suffraganei sui, nisi in casibus in iure expressis. (o) Nos

autem

autem habemus in iure nostro, quod in criminibus leuibus, & nonnullis grauibus, quæ sine scripto puniuntur *Guardiani* puniant, & *Prouinciales* in grauioribus, quæ per iudicium expediuntur procedant; *(p)* ergo illum in istis poterunt *Prouinciales* castigare. Dicetur fortè, quod hoc procedat in foro iudiciali, non in paterno, proindè in paterno possit *Prouincialis* pro libito punire. Sed contrà. Ità habet duplex forum *Guardianus* in casibus sui iuris, sicut *Prouincialis* in suis, ergo sicut non potest *Guardianus* præueniri, aut impediri à *Prouinciali* in foro suo iudiciali, ità nec in foro paterno. Quod autem in foro iudiciali præueniri sic non possit, infrà probabo. Instabis; sicut *Generalis* potest eximere Subditum ab obedientia *Guardiani*, in toto Ordine, vt contrà *Rodericum*, & *Mirandam* benè probat *Sanctorus Comment. cap. 12. Statut. 12. quæst. 4. vers. An Generalis possit fol. 685.* ità idem poterit *Prouincialis* in Prouincia sua, sed in tali casu Subditus ille sic immediatè esset sub obedientia Generalis, quod illum paternè corrigere posset solus Generalis priuatiuè quoad *Guardianum*, ergo, & omnes Subditos alicuius *Guardiani* potest *Prouincialis* sic paternè corrigere, licet hoc possit etiam *Guardianus*, à cuius obedientia non sunt exempti. Ad hoc respondeo, & dico, quòd maior est falsa.

66. Verum enim est, quod illa, quæ potest Generalis in tota Religione, potest Prouincialis in sua Prouincia, hoc tamen intelligi potest in casibus iure cautis; quod si absolutè intelligatur propositio illa, falsa est; non enim potest super Constitutionibus Ordinis dispensare, nec ea authenticè declarare, nec pœnas ab illis taxatas remittere Prouincialis in sua Prouincia, quæ omnia tamen potest Generalis, vndè ruit similitudo.

67. Pariter admisso, quod ex aliquo motiuo rationabili Prouincialis aliquem Subditum sibi immediatè subderet, & tali casu supra illum duplicem potestatem immediatè, & vniuersaliter exerceret, puta paternam, & iudicialem, non tamen sequitur, quod posset tali modo eximere omnes Fratres ab obedientia Guardiani. Ratio est, quia obedientia erga Guardianum est ex præcepto Regulæ, & cum importetur per verba imperatiua *(q)* inter eminentia connumeratur. Quantumuis autem possit Prælatus dispensare super præceptis Regulæ, tamen ad hoc, quod dispensatio sit, oportet, quod sit cum legitima causa, *(r)* aliter non erit iusta dispensatio, sed iniusta dissipatio. & non potest esse dispensatio vniuersalis super omnibus præceptis, tum quia moraliter impossibile est, quod adsint iustæ causæ dispensandi in omnibus; tum quia taliter dispensatus, saltem in actu exercito, non esset *Religiosus*. Ex eodem ergo principio, impossibile est, quod tales causæ dentur, ob quas omnes *Religiosi* eximerentur validè ab obedientia *Prælati localis*. Seqnitur igitur, quod si ratione talis exemptionis valida, & licita astruitur in *Prouinciali* facultas puniendi Subditos paternè, vniuersaliter, & regulariter, illa non subsistente, hæc pariformiter ruit.

68. Et re vera destrueretur tali pacto ordo hierarchicus, si omnes *Fratres* possent à *Prouinciali* sibi soli subdi, & superfluerent *Superiores locales*, qui ad hoc solum sunt instituti, vt monitis, & præceptis Subditos ad bonum instruant, & à malo retrahant. Hoc autem præstare solus non posset *Prouincialis* in tota Prouincia, sed ad plus in eo Conuentu, in quo ipse esset. Et si taliter eximere posset omnes *Religiosos Conuentuum* (statim ac aduenit ad illos) *Prouincialis*, per eius aduentum cessaret in *Guardiano* exercitium iurisdictionis in Subditos; eius officium esset tumultuarium, nec aliquo pacto posset dici *Ordinarius*, & *Regulæ* dispositio violaretur.

69. Ex falsitate ergo illius assumpti patet, quod *Prouincialis* non potest manens in aliquo Conuentu se ingerere in auscultandis (vt vulgo dicitur) culpis, & corrigendis paternè defectibus ordinarijs in *Refectorio*, siuè in *Capitulo culparum*; sed hoc est munus *Superioris localis*, quod nec debet, nec potest à *Prouinciali* vsurpari. In aliquo casu particulari in quo *Prouincialis* vidit defectum Subditi ignotum *Superiori locali* non nego, quod possit *Prouincialis* corrigere, & punire: sed hoc facere vniuersaliter, & regulariter, hoc est cum omnibus *Fratribus*, & pro omni defectu (vt vidi fieri ab aliquibus, qui ægrè ferebant esse muti in Refectorio, dum *Superior localis* reprehendendo, vt solitum est, loquebatur pœnitentiando, proindè ipsi tale munus ordinarie sibi assumebant) nullo modo potest.

70. Hinc Guardianus in casu posset

calem, qui non correxit debet punire.

62. Concedo quidem *Prouincialem* posse aliquam pœnitentiam iniungere pro delicto, etiam leui, tum *in*, tum *extrà* Visitationem: cum enim hoc cōcedatur *Guardianis* de iure, non priuatiuè quò ad Superiores maiores, censetur cumulatiuè illis concessum, vt doctè aduertit *Sanctorus.* *(e)* Sed vti tali potestate sibi licita, *Prouinciali* non consulo. Multa licent, non omnia tamen expediunt; talis enim potestatis vsus tacitè offendit Superiorem localem, quasi ipse sit ineptus, Subditos, pro officio, emendare. Inuenio in antiquissimis *Statutis Narbonensibus*, *(f)* vbi *Custodes*, & *Guardiani* declarantur esse *Ordinarij Superiores*, monitum hoc, *Caueant tamen ne in officijs suis se conturbent*; quod profectò sequeretur, si *Prouincialis* punitionem Subditorum *Guardiano* demandatam ipse absque causa exerceret. Si negligentem in corrigendo *Guardianum* obseruet, ipsum corripiat, & castiget, & ad complendas sui officij partes compellat. Sed hoc parùm vidi practicatum. Super Subditos plerunque cadunt flagella, non super Superiores in Visitationibus, quæ tamen ad sindicatum *Superioris localis* institutæ sunt. Si enim aliquando, aut loco dimotos Superiores locales vidi, aut aliquo modo pœnitentiatos, hoc fuit ob aliquam aliam causam, non quia negligentes fuerint in pœnitentiandis Subditis suis. Et tamen ista super cæteras transgressiones grauissima est in *Guardiano*, & toti Religioni perniciosissima. Quod enim ipse sit indeuotus, gulosus, ebriosus, & similia, hæc sunt vitia, quæ sibi soli officiunt, & Subditis nocent solùm ratione mali exēpli, quod ipsis præbent. Quod sint nimis auari, in prouidendo victu parci, aut eleemosynas Conuentus fraudantes, hoc nocet quidem omnibus, sed corporaliter tantùm. Sed quando culpas subditorum non emendant, sed sinunt eos facere, quod sibi bonum videtur, hoc exitiosissimum in Religione est, sunt enim Subditi illi, vt milites absque Duce ordinante, vt oues absq; pastore custodiente, quæ expositæ sunt luporum vastitati hostili, & in extremam perniciem miseræ illorum animæ incorrectæ adducuntur. Res quidem deploranda, vt dicebat *Bernardus*. *Cadit asinus, & est, qui subleuet, cadit anima, & non est, qui corrigat.* Nec se eximunt istiusmodi *Superiores* à culpa, dum ipsi defectus Subditorum obseruant, & silent, & postea à visitatione deferunt *Prouinciali*, vt castiget. Quia sui officij est Subditos suos immediatos sic castigare; & sic peccant peccato omissionis. Secundò famam proximi produnt, quem si emendassent, aut secretò, aut publicè, in illo solo Conuentu, eius crimen non ità euulgaretur, sicut quando pœnitentiatur à *Prouinciali*, & sic peccant contra charitatem. Tertiò si suo tempore fuisset correptus Subditus se emendasset, & dum emendationem eius tanto tempore distulerunt, animam illius in peccato insordescere reliquerunt, & sic peccant contrà iustitiam. Hinc est, quod in *Statutis Reformatis (g)* cauetur ne *Prouinciales Ministri* pœnitentias delinquentium differant, ad hoc vt isti à *Visitatoribus* puniantur, quod pariter ex identitate rationis debet extendi ad *Guardianos* respectu *Prouincialium* visitantium.

63. Et hoc prouenit vt in pluribus ex defectu fortitudinis, quæ debet esse in Superiore. *Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem. Eccles. septimo* dicebat *Spiritus Sanctus*. Si Religiosus se cognoscit natura timidum, neque habere eam animi constantiam, quæ ad frangendam audaciam proteruorum necessaria est, non acceptet superioritatem, quia inter cæteras virtutes fortitudo in *Prælato* necessaria est, vt probat *Peyrinus.* *(h)* Nec timor, quem habet, quod si corrigit pro debito Subditum, iste molestè accipiet, & in Superioris vitam armabitur, excusat Superiorem localem sic non corrigentem; quia iste tenetur etiam cum periculo propriæ vitæ illum corrigere. *(i)* Ex dictis ergo patet quomodo in foro paterno quilibet Superior immediatos Subditos suos punire debet. Sed quid de iure, si *Prouincialis* se vellet immiscere in officio Guardiani, & ipsius Subditos indiscriminatim pœnitentiare? Posset ne *Guardianus Prouinciali* resistere?

64. Dico, quod sic. Etenim Superiores locales sunt sicut *Episcopi*, *(l)* quod patet ex hoc, quod *Ecclesia Conuentualis* comparatur *Cathedrali*, *(m)* & proindè etiam *Prælatus localis Episcopo*.

65. Porrò *Prouinciales* sunt sicut *Archiepiscopi*, & *Generalis* vt *Patriarcha*, *(n)* qui soli *Romano Pontifici*, & Vniuersali subest. *Archiepiscopus* verò iurisdictionem non habet in subditos *Episcopi* suffraganei sui, nisi in casibus in iure expressis. *(o)* Nos

autem

autem habemus in iure nostro, quod in criminibus leuibus, & nonnullis grauibus, quæ sinè scripto puniuntur *Guardiani* puniant, & *Prouinciales* in grauioribus, quæ per iudicium expediuntur procedant; *(p)* ergo solum in istis poterunt *Prouinciales* castigare. Dicetur fortè, quod hoc procedat in foro iudiciali, non in paterno, proindè in paterno possit *Prouincialis* pro libito punire. Sed contrà. Ità habet duplex forum *Guardianus* in casibus sui iuris, sicut *Prouincialis* in suis, ergo sicut non potest *Guardianus* præueniri, aut impediri à *Prouinciali* in foro suo iudiciali, ità nec in foro paterno. Quod autem in foro iudiciali præueniri sic non possit, infrà probabo. Instabis; sicut *Generalis* potest eximere Subditum ab obedientia *Guardiani*, in toto Ordine, vt contrà *Rodericum*, & *Mirandam* benè probat *Sanctorus Comment. cap.* 12. *Statut.* 12. *quæst.* 4. *vers. An Generalis possit fol.* 685. ità idem poterit *Prouincialis* in Prouincia sua, sed in tali casu Subditus ille sic immediatè esset sub obedientia Generalis, quod illum paternè corrigere posset solus Generalis priuatiuè quoad *Guardianum*, ergo, & omnes Subditos alicuius *Guardiani* potest *Prouincialis* sic paternè corrigere, licet hoc possit etiam *Guardianus*, à cuius obedientia non sunt exempti. Ad hoc respondeo, & dico, quod maior est falsa.

66. Verum enim est, quod illa, quæ potest Generalis in tota Religione, potest Prouincialis in sua Prouincia, hoc tamen intelligi potest in casibus iure cautis; quod si absolutè intelligatur propositio illa, falsa est, non enim potest super Constitutionibus Ordinis dispensare, nec ea authenticè declarare, nec pœnas ab illis taxatas remittere Prouincialis in sua Prouincia, quæ omnia tamen potest Generalis, vndè ruit similitudo.

67. Pariter admisso, quod ex aliquo motiuo rationabili Prouincialis aliquem Subditum sibi immediatè subderet, & tali casu supra illum duplicem potestatem immediatè, & vniuersaliter exerceret, puta paternam, & iudicialem, non tamen sequitur, quod posset tali modo eximere omnes Fratres ab obedientia Guardiani. Ratio est, quia obedientia erga Guardianum est ex præcepto Regulæ, & cum importetur per verba imperatiua *(q)* inter eminentia connumeratur. Quantumuis autem possit Prælatus dispensare super præceptis Regulæ, tamen ad hoc, quod dispensatio sit, oportet, quod sit cum legitima causa, *(r)* aliter non erit iusta dispensatio, sed iniusta dissipatio .. & non potest esse dispensatio vniuersalis super omnibus præceptis, tum quia moraliter impossibile est, quod adsint iustæ causæ dispensandi in omnibus; tum quia taliter dispensatus, saltem in actu exercito, non esset *Religiosus*. Ex eodem ergo principio, impossibile est, quod tales causæ dentur, ob quas omnes *Religiosi* eximerentur validè ab obedientia *Prælati localis*. Seqnitur igitur, quod si ratione talis exemptionis valida, & licita astruitur in *Prouinciali* facultas puniendi Subditos paternè, vniuersaliter, & regulariter, illa non subsistente, hæc pariformiter ruit.

68. Et re vera destrueretur tali pacto ordo hierarchicus, si omnes *Fratres* possent à *Prouinciali* sibi soli subdi, & superfluerent *Superiores locales*, qui ad hoc solum sunt instituti, vt monitis, & præceptis Subditos ad bonum instruant, & à malo retrahant. Hoc autem præstare solus non posset *Prouincialis* in tota Prouincia, sed ad plus in eo Conuentu, in quo ipse esset. Et si taliter eximere posset omnes *Religiosos Conuentuum* (statim ac aduenit ad illos) *Prouincialis*, per eius aduentum cessaret in *Guardiano* exercitium iurisdictionis in Subditos; eius officium esset tumultuarium, nec aliquo pacto posset dici *Ordinarius*, & *Regulæ* dispositio violaretur.

69. Ex falsitate ergo illius assumpti patet, quod *Prouincialis* non potest manens in aliquo Conuentu se ingerere in auscultandis (vt vulgo dicitur) culpis, & corrigendis paternè defectibus ordinarijs in *Refectorio*, siuè in *Capitulo culparum*; sed hoc est munus *Superioris localis*, quod nec debet, nec potest à *Prouinciali* vsurpari. In aliquo casu particulari in quo *Prouincialis* vidit defectum Subditi ignotum *Superiori locali* non nego, quod possit *Prouincialis* corrigere, & punire: sed hoc facere vniuersaliter, & regulariter, hoc est cum omnibus *Fratribus*, & pro omni defectu (vt vidi fieri ab aliquibus, qui ægrè ferebant esse muti in Refectorio, dum *Superior localis* reprehendendo, vt solitum est, loquebatur pœnitentiando, proindè ipsi tale munus ordinarie sibi assumebant) nullo modo potest.

70. Hinc Guardianus in casu posset

E Pro-

plorabiliùs est, etiam pecunia; sæculares *Aduocatos* consulit, *Prælatos* informat, *Cardinales* supplicat, negat affatìm delictum, & totum processum in passionem, & animositatem *Superioris* refundit. Lustrantur acta, examinantur probationes, istæ inueniuntur inefficaces, illa nulla, *Reus* absoluitur, & tandem apparatus iste iurisdicè instructus, terminat in hoc, quod *peccator* remanet impunitus, *Superior* vt liuorosus agnoscitur, & totum in miseræ *Religionis* damnum tandem refunditur.

57. Quid ergò faciendum? Abstinendum totaliter à faciendis processibus, & dimissa iudiciali via puniri debent Subditi tantùm paternaliter? Hoc dicere vniuersaliter tutum non est; quandoquidem refragatur lex, quæ in grauissimis, enormibus, & atrocioribus criminibus; in *Accusatione*, & in *Exceptione* vetat absque tela iudiciaria procedere. Quid igitur præstandum à *Prælatis*? In *denuntiationibus*, & in *clamorosa insinuatione*, in quibus arbitrarium ipsis est procedere vt *Patres*, & vt *Iudices*; punitionem paternalem amplectantur. In cæteris, in quibus iudicialis via necessaria est, meminerint eorum, quæ scribit *Ambrosius (a) Dum iusto ampliùs irascimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus*. Dum *Iudex* liuore tabidus, contrà Subditum culpabilem ira efferuescit, & eius vult peccata punire, ex passione, in grauiora mala prolabitur. Igitur passionem exuat *Prælatus*, subditum vt Fratrem ægrotantem agnoscat, & medicinam pœnalem ex sola charitate propinet. Vnde *Chrisostomus* nil magis in *Prælato* necessarium charitate agnouit scribens (b) *Oportet autem, vt antè reliqua omnia charitatem habeant in sè Pastor* quod prosequitur, demonstrare exemplo *Petri*, *Moysis*, *Dauid*, *Samuelis*, & *Pauli*, quorum feruentissima apparet erga Subditos charitas. Meminerit iterum, eius quod dicit *Psalmographus*. *Erudimini qui iudicatis terram*; non se accingat ad instituendum processum, si eruditione, & scientia criminali idonea non se probat sufficienter instructum, sed se peritiori negotium committat. Vt ambos euitet scopulos, culpas in foro paterno ipse emendet, prò *Iudicali* alium deleget minimè *Reo* suspectum, & in re criminali expertum, ità fiet, vt processus aut ex cœcitate passionis, aut defectu scientiæ non vitietur; ipse immunis erit à labore, & censuris; *Religionis* commodo tandem, & Criminosorum punitioni salubriter prouidebitur.

V. Quæritur quos Subditos debeat Superior Regularis punire, mediatos, aut immediatos?

SVMMARIVM.

58. *Triplex Superior Ordinarius.*
59. *Subditos immediatos debet Superior castigare.*
60. *Ordo diuinæ administrationis in Creaturis.*
Imitari debet in Regimine Religionis.
61. *Superior Magistratus cognoscat, vbi inferior negligit.*
62. *Prouincialis cumulatiuè cum Guardiano pœnitentias iniungere potest.*
Punit, si Guardianus est negligens in puniendo, Subditos.
Nequit differre pœnitentias, vt ad Visitatores referantur infligendas.
63. *Fortitudo necessaria in Prælato.*
64. *Prælatus localis est sicut Episcopus.*
Ecclesia Collegiata comparatur Cathedrali.
65. *Archiepiscopis cōparatur Prouincialis, Generalis est sicut Patriarcha.*
Archiepiscopus qualem iurisdictionem habet in Subditos Episcopi.
66. *Prouincialis quomodo in sua Prouincia possit, quæ Generalis in tota Religione.*
67. *Generalis potest subditum eximere ab Obedientia Superioris localis, vel Prouincialis.*
Obedientia erga Guardianos est præceptum eminens.
68. *Prouincialis non potest omnes Fratres Prouinciæ sibi soli subdere.*
69. *Prouincialis non potest regulariter corrigere in Capitulo culparum.*
70. *Guardianus potest resistere Prouinciali, qui turbat eius Officium.*
Respondetur ad instantiam.
71. *Ordinarij nomine, qui Superiores veniant.*
72. *Dictio* dumtaxat *quid importet.*

Cau-

73. *Causæ, etiam apud Regulares, in prima instantia tractandæ coram Superioribus Ordinarijs.*

58. Respondeo, quod quilibet Subditus Religiosus triplicem *Superiorem Ordinarium* habet, scilicet *Localem*, *Prouincialem*, & *Generalem*, & licet sit sub omnium obedientia, tamen non æquali modo, & ordine ab omnibus respicitur. Nàm in actionibus ordinarijs Religiosorum, vt exempli gratia, exeundi à Conuentu, eundi ad Chorum, Refectorium, & similibus, subest potestati, & correctioni *Guardiani*, qui tamen non potest in nonnulla, ad quæ non se extendit ordinaria ipsius facultas; vt puta dimittendi ad Ordines, puniendi per viam Iudicialem delicta grauiora, quæ ex *Constitutionem* præscripto per solùm *Iudicem* legitimum possunt expediri. Pariter *Prouincialis* erga hunc Subditum habet propria munera, quæ ipsi conueniunt ex officio; vt dimittere ad Ordines, dare obedientiam eundi per propriam, & conterminas Prouincias, & huiusmodi. Nequit tamen alia, quæ ad solum *Generalem* pertinent, vt concedere facultatem eundi ad concionandum in Ciuitatibus Prouinciarum longè à sua distantium; dispensare super dispositionibus *Statutorum Generalium*, & similia. Quilibet ergo Superior habet sua distincta officia respectu eiusdem Subditi, ità vt in vno casu vni, & in alio casu alteri Superiori subijciatur; vnde fit quod vnus, & idem subditus respectu alicuius Superioris sit in vno casu Subditus immediatus, in alio mediatus. Exempli gratia. Clericus negligens ad surgendum ad Matutinum pro correctione, & pœnitentia debita suæ desidiæ est subditus immediatus *Guardiano*, sed mediatus *Prouinciali*, & *Generali*, omnes enim isti tres paternaliter possunt hanc negligentiam punire. Sed in alio casu puta in percussione graui alterius Religiosi, non est subditus *Guardiani*, quo ad cognitionem huius criminis, sed immediatè subijcitur *Prouinciali*, qui priuatiuè quo ad *Guardianum* de hoc habet iudicare. & mediatè *Generali*.

59. Quibus stantibus dico, quod rectum ius est, quod *Superior* in Suos subditos immediatos iurisdictionem exerceat: in mediatos verò, in casu, quo *Superior* immediatus culpabiliter negligeret, vel Subditus à *Superiore* immediato, ad mediatum causa grauaminis appellet. Assertio hæc militat pro vtroque foro paterno, & iudiciali; fundatur verò in ratione tum *Politica*, tum *Canonica*. Etenim ordo hierarchicus est, vt supremus regat infimos per medios, & infimi per medios ad supremum reducantur; vt dicitur in quadam *Extrauaganti*.(c) In hierarchia enim cælesti non immediatè à *Deo* illuminantur infimi *Angeli*, neque reguntur cæteræ creaturæ, sed sibi immediatos Spiritus *Deus* illuminat, & ab his inferiores illuminantur. Non immediatè se solo *Deus* effectus naturales in Mundo producit, sed ad ipsius rectum gubernium vtitur creaturis, tanquam instrumentis, licet sibi minimè necessarijs. Omnia quidem summo, & absoluto ipsius imperio subsunt, non tamen sic immediatè, quod creaturæ inferiores non habeant supra se alias creaturas *Deo* viciniores in perfectione tum naturæ, tum gratiæ. Hinc bruta hominibus, hi *Angelis Custodibus*, isti *Archangelis*, *Thronis*, *Dominationibus* respectu Ciuitatum, Prouinciarum, Imperiorum subsunt, donec veniamus ad supremum Spiritum, qui *Deum* solum habet sibi immediatè Superiorem. Pari modo regulatur hierarchia Religionis, supremus enim hierarcha *Generalis* est, post hunc *Prouincialis*, & *Localis* Superior, qui infimis, hoc est subditis Religiosis præsident.

60. Sicut ergo *Deus*, vt dicebat *Augustinus*, *sic res, quas condidit administrat, vt proprios motus agere sinat*; ità pariter fieri debet in Religione. Si loquamur in foro paterno, localis *Superior* suos motus, iurisdictionem nempè suam, *Prouincialis* pariter suam iuxtà proprij officij exigentiam exercere debent; nec in officio *Guardiani Prouincialis*, aut in munere huius *Generalis* debet se immiscere. Turpe, & inconueniens est, quod *Prouincialis* velit se gerere *Guardianum* in pœnitentiando Subditum pro culpa, quam emendare spectat ad *Guardianum*, hoc enim est interrumpere ordinem hierarchicum, & turbare possessionem, & vsurpare officium alterius; quod non permittitur in iure.

61. Sancitur enim, quod solùm quando *Magistratus* inferior negligit, debet *Superior* cognoscere. (d) In actu visitationis si Prouincialis reperit Subditum punibilem, quem impunem localis Superior negligens in proprio officio relinquit; & Subditum, qui peccauit, & Superiorem lo-

ca-

calem, qui non correxit debet punire.

62. Concedo quidem *Prouincialem* posse aliquam pœnitentiam iniungere pro delicto, etiam leui, tum *in*, tum *extrà* Visitationem: cum enim hoc cõcedatur *Guardianis* de iure, non priuatiuè quò ad Superiores maiores, censetur cumulatiuè illis concessum, vt doctè aduertit *Sanctorus.* (e) Sed vti tali potestate sibi licita, *Prouinciali* non consulo. Multa licent, non omnia tamen expediunt; talis enim potestatis vsus tacitè offendit Superiorem localem, quasi ipse sit ineptus, Subditos, pro officio, emendare. Inuenio in antiquissimis *Statutis Narbonensibus*, (f) vbi *Custodes*, & *Guardiani* declarantur esse *Ordinarij Superiores*, monitum hoc, *Caueant tamen ne in officijs suis se conturbent*; quod profectò sequeretur, si *Prouincialis* punitionem Subditorum *Guardiano* demandatam ipse absque causa exerceret. Si negligentem in corrigendo *Guardianum* obseruet, ipsum corripiat, & castiget, & ad complendas sui officij partes compellat. Sed hoc parùm vidi practicatum. Super Subditos plerunque cadunt flagella, non super Superiores in Visitationibus, quæ tamen ad sindicatum *Superioris localis* institutæ sunt. Si enim aliquando, aut loco dimotos Superiores locales vidi, aut aliquo modo pœnitentiatos, hoc fuit ob aliquam aliam causam, non quia negligentes fuerint in pœnitentiandis Subditis suis. Et tamen ista super cæteras transgressiones grauissima est in *Guardiano*, & toti Religioni perniciosissima. Quod enim ipse sit indeuotus, gulosus, ebriosus, & similia, hæc sunt vitia, quæ sibi soli officiunt, & Subditis nocent solùm ratione mali exẽpli, quod ipsis præbent. Quod sint nimis auari, in prouidendo victu parci, aut eleemosynas Conuentus fraudantes, hoc nocet quidem omnibus, sed corporaliter tantùm. Sed quando culpas subditorum non emendant, sed sinunt eos facere, quod sibi bonum videtur, hoc exitiosissimum in Religione est, sunt enim Subditi illi, vt milites absque Duce ordinante, vt oues absq; pastore custodiente, quæ expositæ sunt luporum vastitati hostili, & in extremam perniciem miseræ illorum animæ incorrectæ adducuntur. Res quidem deploranda, vt dicebat *Bernardus*. *Cadit asinus, & est, qui subleuet, cadit anima, & non est, qui corrigat.* Nec se eximunt istiusmodi *Superiores* à culpa, dum ipsi defectus Subditorum obseruant, & silent, & postea visitatione deferunt *Prouinciali*, vt castiget. Quia sui officij est Subditos suos immediatos sic castigare; & sic peccant peccato omissionis. Secundò famam proximi produnt, quem si emendassent, aut secretò, aut publicè, in illo solo Conuentu, eius crimen non ità euulgaretur, sicut quando pœnitentiatur à *Prouinciali*, & sic peccant contra charitatem. Tertiò si suo tempore fuisset correptus Subditus se emendasset, & dum emendationem eius tanto tempore distulerunt, animam illius in peccato insordescere reliquerunt, & sic peccant contrà iustitiam. Hinc est, quod in *Statutis Reformatis* (g) cauetur ne *Prouinciales Ministri* pœnitentias delinquentium differant, ad hoc vt isti à *Visitatoribus* puniantur, quod pariter ex identitate rationis debet extendi ad *Guardianos* respectu *Prouincialium* visitantium.

63. Et hoc prouenit vt in pluribus ex defectu fortitudinis, quæ debet esse in Superiore. *Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem. Ecclesi. septimo* dicebat *Spiritus Sanctus*. Si Religiosus se cognoscit natura timidum, neque habere eam animi constantiam, quæ ad frangendam audaciam proteruorum necessaria est, non acceptet superioritatem, quia inter cæteras virtutes fortitudo in *Prælato* necessaria est, vt probat *Peyrinus.* (h) Nec timor, quem habet, quod si corrigit pro debito Subditum, iste molestè accipiet, & in Superioris vitam armabitur, excusat Superiorem localem sic non corrigentem; quia iste tenetur etiam cum periculo propriæ vitæ illum corrigere. (i) Ex dictis ergo patet quomodo in foro paterno quilibet Superior immediatos Subditos suos punire debet. Sed quid de iure, si *Prouincialis* se vellet immiscere in officio Guardiani, & ipsius Subditos indiscriminatim pœnitentiare? Posset ne *Guardianus Prouinciali* resistere?

64. Dico, quod sic. Etenim Superiores locales sunt sicut *Episcopi*, (l) quod patet ex hoc, quod *Ecclesia Conuentualis* comparatur *Cathedrali*, (m) & proindè etiam *Prælatus localis Episcopo*.

65. Porrò *Prouinciales* sunt sicut *Archiepiscopi*, & *Generalis* vt *Patriarcha*, (n) qui soli *Romano Pontifici*, & Vniuersali subest. *Archiepiscopus* verò iurisdictionem non habet in subditos *Episcopi* suffraganei sui, nisi in casibus in iure expressis. (o) Nos

autem

autem habemus in iure nostro, quòd in criminibus leuibus, & nonnullis grauibus, quæ sinè scripto puniuntur *Guardiani* puniant, & *Prouinciales* in grauioribus, quæ per iudicium expediuntur procedant; (*p*) ergo solum in istis poterunt *Prouinciales* castigare. Dicetur fortè, quod hoc procedat in foro iudiciali, non in paterno, proindè in paterno possit *Prouincialis* pro libito punire. Sed contrà. Ità habet duplex forum *Guardianus* in casibus sui iuris, sicut *Prouincialis* in suis, ergo sicut non potest *Guardianus* præueniri, aut impediri à *Prouinciali* in foro suo iudiciali, ità nec in foro paterno. Quòd autem in foro iudiciali præueniri sic non possit, infrà probabo. Instabis; sicut *Generalis* potest eximere Subditum ab obedientia *Guardiani*, in toto Ordine, vt contrà *Rodericum*, & *Mirandam* benè probat *Sanctorus Comment. cap. 12. Statut. 12. quæst. 4. vers. An Generalis possit fol. 685.* ità idem poterit *Prouincialis* in Prouincia sua, sed in tali casu Subditus ille sic immediatè esset sub obedientia Generalis, quod illum paternè corrigere posset solus Generalis priuatiuè quoad *Guardianum*, ergo, & omnes Subditos alicuius *Guardiani* potest *Prouincialis* sic paternè corrigere, licet hoc possit etiam *Guardianus*, à cuius obedientia non sunt exempti. Ad hoc respondeo, & dico, quod maior est falsa.

66. Verum enim est, quod illa, quæ potest Generalis in tota Religione, potest Prouincialis in sua Prouincia, hoc tamen intelligi potest in casibus iure cautis; quod si absolutè intelligatur propositio illa, falsa est, non enim potest super Constitutionibus Ordinis dispensare, nec ea authenticè declarare, nec pœnas ab illis taxatas remittere Prouincialis in sua Prouincia, quæ omnia tamen potest Generalis, vndè ruit similitudo.

67. Pariter admisso, quod ex aliquo motiuo rationabili Prouincialis aliquem Subditum sibi immediatè subderet, & tali casu supra illum duplicem potestatem immediatè, & vniuersaliter exerceret, puta paternam, & iudicialem, non tamen sequitur, quod posset tali modo eximere omnes Fratres ab obedientia Guardiani. Ratio est, quia obedientia erga Guardianum est ex præcepto Regulæ, & cum importetur per verba imperatiua (*q*) inter eminentia connumeratur. Quantumuis autem possit Prælatus dispensare super præceptis Regulæ, tamen ad hoc, quod dispensatio sit, oportet, quod sit cum legitima causa, (*r*) aliter non erit iusta dispensatio, sed iniusta dissipatio. & non potest esse dispensatio vniuersalis super omnibus præceptis, tum quia moraliter impossibile est, quod adsint iustæ causæ dispensandi in omnibus; tum quia taliter dispensatus, saltem in actu exercito, non esset *Religiosus*. Ex eodem ergo principio, impossibile est, quod tales causæ dentur, ob quas omnes *Religiosi* eximerentur validè ab obedientia *Prælati localis*. Seqnitur igitur, quod si ratione talis exemptionis valida, & licita astruitur in *Prouinciali* facultas puniendi Subditos paternè, vniuersaliter, & regulariter, illa non subsistente, hæc pariformiter ruit.

68. Et re vera destrueretur tali pacto ordo hierarchicus, si omnes *Fratres* possent à *Prouinciali* sibi soli subdi, & superfluerent *Superiores locales*, qui ad hoc solum sunt instituti, vt monitis, & præceptis Subditos ad bonum instruant, & à malo retrahant. Hoc autem præstare solus non posset *Prouincialis* in tota Prouincia, sed ad plus in eo Conuentu, in quo ipse esset. Et si taliter eximere posset omnes *Religiosos Conuentuum* (statim ac aduenit ad illos) *Prouincialis*, per eius aduentum cessaret in *Guardiano* exercitium iurisdictionis in Subditos; eius officium esset tumultuarium, nec aliquo pacto posset dici *Ordinarius*, & *Regulæ* dispositio violaretur.

69. Ex falsitate ergo illius assumpti patet, quod *Prouincialis* non potest manens in aliquo Conuentu se ingerere in auscultandis (vt vulgo dicitur) culpis, & corrigendis paternè defectibus ordinarijs in *Refectorio*, siuè in *Capitulo culparum*; sed hoc est munus *Superioris localis*, quod nec debet, nec potest à *Prouinciali* vsurpari. In aliquo casu particulari in quo *Prouincialis* vidit defectum Subditi ignotum *Superiori locali* non nego, quod possit *Prouincialis* corrigere, & punire: sed hoc facere vniuersaliter, & regulariter, hoc est cum omnibus *Fratribus*, & pro omni defectu (vt vidi fieri ab aliquibus, qui ægrè ferebant esse muti in Refectorio, dum *Superior localis* reprehendendo, vt solitum est, loquebatur pœnitentiando, proindè ipsi tale munus ordinariè sibi assumebant) nullo modo potest.

70. Hinc Guardianus in casu posset

Prouinciali resistere, & ius suum tueri, & apud *Generalem* contrà ipsum mouere querelam, vtpotè qui ordinariam eius iurisdictionem turbaret. Et si hac de causa *Prouincialis* vellet *Guardianum* castigare, aut ab officio suspendere, quia illi resistit, potest *Guardianus* se defendere interponendo appellationem, quæ in tali casu esset licita, quia *Guardianus* iniustè grauaretur. Sed quid iuris de subdito, cui *Prouincialis* aliquam pœnitentiam de leui, & ordinario defectu iniungeret; aut eundi extrà Conuentum licentiam daret, contrà reclamante, & in contrarium ordinante *Guardiano*? Cui teneretur obedire, *Prouinciali*, an *Guardiano*? Dico, quod *Prouinciali*, vt Superiori maiori ex rationibus supradictis. *(f)* Ergo (dices) si Subditus tali casu teneretur obedire *Prouinciali*, *Prouincialis* potest iubere, sunt enim correlatiua iubere, & obedire, quod si ex iustitia hoc obligat, aliud secundùm iustitiam erit. Distinguo consequens: potest *Prouincialis* præcipere Subdito mediato *validè*, concedo, *licitè* nego. *Validum* ergo est *Prouincialis* præceptum, & Subditum obligans in conscientia: *licitum* autem non est, eo quia contra regularem ordinationem est. Sed ob hoc non licet Subdito mandatis non obedire, sicut Excommunicationi validæ est deferendum, licet ipsa sit iniusta, & proindè non licita. *(g)* Patet ergo ex hucusque dictis, quomodo in foro paterno *Superior* quiuis in proprios Subditos immediatos potest suã iurisdictionem exercere *licitè*, & *validè*; in mediatos autem *validè*, sed non *licitè*.

71. Quæ autem hucusque dicta sunt de foro paterno, à fortiori concludunt de iudiciali, & in hoc ità debent *Superiores* in suos subditos immediatos tantùm iurisdictionem exercere, quod si in mediatos ipsam exercere volunt, iudicium est nullum. Hoc manifestè probatur ex dispositione Conciliari *Tridentini*, *(q)* quod sic habet. *Causæ omnes ad forum Ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiam si beneficiales sint in prima instantia coram Ordinarijs locorum dumtaxat cognoscantur*. Vbi aduertendum, quod nomine *Ordinariorum* veniunt non tantùm *Episcopi*, sed omnes *Superiores* ordinariam iurisdictionem habentes in causa seù ciuili, seù criminali, de qua agitur. *(i)*

72. Pariter aduertenda est clausula taxatiua *dumtaxat*, per quam excluduntur extranea, & dissimilia, *(l)* dum ergo dicit, quod in prima instantia causæ omnes cognoscantur ab *Ordinarijs locorum dumtaxat*, excluduntur alij Superiores, qui proindè in tali casu nullam iurisdictionem habent, & ità si in prima instantia cognoscerent, iudicium ipsorum nullum esset ex defectu iurisdictionis, nec *Reus* teneretur respondere in iudicio, nec veritatem fateri, quia legitimè non interrogaretur à *Iudice*.

73. Et quamuis multi *Doctores* dati per *Barbosam (m)* dicant prædictum decretum ad Regulares non pertinere, nec quo ad primam instantiam ipsorum aliquid noui inducere, & asserant ità fuisse decisum à *Sacra Congregatione*, tamen contrarium puto verius, cum militet eadem ratio pro Regularibus, sicut pro cæteris, puta ordinata dispositio hierarchiæ, vt benè ponderat *Sacrorus*. *(n)* Attentò maximè, quod de tali decreto authenticè non constat, nec est publicatum, nec consequenter habet vim legis.

VI. Quæritur. An Nouitios, & Tertiarios possint Superiores Regulares castigare?

SVMMARIVM.

74. *Nouitij in vtroque foro subijciuntur Prælato Regulari priuatiuè quoad ad cæteros.*
Gaudent Priuilegio Fori, & Canonis.
Sunt veri Religiosi.
Hos de delicto, quamuis enormi, punit, etiam iudicialiter, Superior Regularis.

75 *Tertiarij seruientes in Conuentu gaudent priuilegijs Fratrum.*
Et sunt exempti à foro Episcopi.
Iudici Regulari subduntur.

76. *Nouitios, & Tertiarios, commisso delicto, volentes sæcularizari, punire potest Superior Regularis.*
Etiam si deliquerint extrà Claustra.

77. *Clericus delinquens, factus laicus, punitur à Iudice Ecclesiastico.*

78. *Præstat illos Episcopo puniendos tradere.*

Respon-

74. RESpondeo, quod contrà vtrosque in vtroque foro, tum paterno, tum iudiciali agere possunt. Nouitij enim gaudent priuilegio Canonis *Si quis suadente Diabolo*, ex aperta dispositione textus (r) vbi ait, *Quamuis autem is, qui Religionem ingreditur, Religiosus cum effectu dici non possit, donec sit tacitè, vel expressè professus. si quis tamen violentas manus in eum injiciat, Excommunicationis latæ à Canone vinculum non euadet*; & hinc sequitur, quod si gaudet priuilegio Canonis, quod est maius, à fortiori gaudebit priuilegio fori, quod est minus. (s) Et ità pro nullo delicto conueniri poterit coram Iudice Laico, nec coram Episcopo: sed in omnibus, instar Professorum, subijcitur Prælatis Religionis, eo quia est membrum, & pars illius, (t) & est Ecclesiastius, & eius appellatione venit, (u) & licet non sit immutabiliter in Religione, tamen est verus Religiosus, & gaudet omnibus priuilegijs Professorum, quæ statui Nouitij non repugnant. (x) Hinc ergò patet quod subijcitur totaliter iurisdictioni Superioris localis, & Prouincialis, & Generalis tanquam Ordinarijs, sicut cæteri Professi, & respectu ipsius Superiores Ordinarij habent potestatem œconomicam, spiritualem, & iudiciariam (z) exceptis ijs, quæ spectant ad ipsius educationem, & instructionem in vita Regulari, in quibus subijcitur Magistro suo ad præscriptum Clementis VIII. (a) Ex his ergo apparet Nouitios subdi Superioribus Regularibus priuatiuè quoad ceteros, tam in foro paterno, quam iudiciali, & ipsos posse cognoscere de crimine Nouitij, quantumuis enormi, etiasi ageretur dè homicidio intrà, vel extrà septa Conuetus cõmisso. Et ità firmant communiter Doctores, (b) posse in tali casu Superiorem circà Nouitium, sicut circa Professum.

75. Pariter *Tertiarios*, qui seruiunt in Conuentibus, ijsdemmet priuilegijs, quibus gaudent Religiosi, gaudere, dubium non est, non solum ex *Canonistarum* (c) sententia, sed etiam ex declaratione *Sacræ Congregationis*, (d) quæ ità sonat. *Sacra Congregatio Cardinalium Concilij Tridentini interpretum consulta respondit. Fratres Tertiarios Mantellatos, Corrigiatos, aliosque similes ità demum ordinis, cuius Tertiæ Regulæ habitum assumpserunt priuilegijs potiri, & ab Ordinarij iurisdictione exemptos esse, si viri collegialiter viuant, aut cum Claustralibus habitent*. Quod si priuilegijs Fratrum gaudent, & à foro *Episcopi* etiam exempti sunt, liquet esse sub iurisdictione *Superiorum Ordinis*, & ipsos posse dictos *Tertiarios* sic punire, sicut alios suos subditos Religiosos. Aduerto tamen tum *Nouitios*, tum *Tertiarios*, prædictos non habere permanentiam fixam in Religione, quia *Nouitij* licet habitum probationis deferant, adhuc voto solemni non sunt ligati; *Tertiarij* itidem aut nullum votum emittunt, aut tantummodò est votum simplex circà Regulam *Tertij Ordinis*; & ità possunt à conuictu Fratrum, & habitatione cum Fratribus separari, & sic denuò tum *Nouitij*, tum *Tertiarij* secularizari. Posito autem hoc, & dato casu, quod vel *Nouitius*, vel *Tertiarius* aliquem *Nouitium*, vel *Professum* vulneraret, aut occideret, & post commissum delictum vellet redire ad sæculum, & ità priuilegio, quo gaudet renunciare, quid agendum in casu? Posset ne *Superior* ipsum incarcerare, torquere, & sententiare?

76. Dico quod sic, quia, vt habetur in iure, (e) ad fundandam iurisdictionem prò puniendis delictis attenditur tempus commissi criminis; supponimus autem in casu nostro, quod crimen commissum sit tempore, quo censetur *Nouitius* esse membrum Religionis initiatiuè, & super illo, vt suprà probatum est, *Superior Regularis* habet iurisdictionem etiam coactiuam. Habet ergo *Superior* fundatam iurisdictionem cognoscendi dè tali crimine. Dicetur quod illa iura procedunt rebus permanentibus in eodem statu, secùs autem illo mutato, vt dicit vna *Glossa*, (f) quam sequuntur multi *Doctores*: (g) vndè cum *Nouitius* velit dimittere habitum Religionis, & reuerti ad sæculum statum mutat; & ità debet iudicari à *Iudice* status, in quo est nempè à *Laico*, non verò status illius, in quo commisit delictum; & confirmatur responsio, quia si *Laicus* commisso delicto fiat *Religiosus* non potest dè tali delicto puniri à *Iudice laico*, cuius foro amplius non subest, vt dicunt *Iurisperiti*, (h) ità à pari cum *Nouitius Religiosus ex priuilegio* transierit ad alium statum, non poterit ampliùs puniri à *Iudice Regulari*, cuius iurisdictioni ampliùs non est subditus. Sed ad hoc respondeo, quod si *Superior Regularis Nouitium* habitu probationis exuat, & extrà Nouitiatum expellat, tum re-uera *Nouitius* est profectè secularizatus, &

amplius illius subditus non est, nec contra illum poterit procedere; & quod dico dè *Noutio* pariter intelligendum est de *Tertiario*, & sic valet illa instantia; Sed si Superior *Nouitium* in habitu *Nouitiatus* manuteneat, & in loco *Nouitiatus* custodire faciat, & ipsi petenti habitum sæcularem deneget, donec iustam pœnam commissi criminis soluat, iste non potest dici, quod statum adhuc mutauerit, licet mutauerit voluntatem; quia ex iurisdictione coactiua, quam habet *Superior* in ipsum tempore commissi delicti, fixatur eius status vsque ad tempus congruum, in quò iustitiæ satisfiat. Amplius si *Episcopus* loci iudicat delinquentem exterum, vt habet quidam *Canon*, (i) eo quia delictum facit, quod quis sortitur forum in loco, in quo deliquit vt notat *Abbas*, (l). & delictum commissum in *Ecclesia* punitur per *Iudicem Ecclesiasticum*, vt idem tenet (m) licet delinquens sit laicus; etiam *Superior Regularis*, maximè *Prouincialis*, qui habet auctoritatem, quantùm ad iurisdictionem coactiuam, sicut *Episcopus*, poterit talem *Nouitium*, qui deliquit intra Claustra, quæ sunt locus suæ iurisdictionis, punire, & iste, ratione talis delicti, suo foro subijcitur.

77. Quod magis clarum fit ex hoc, quia *Clericus* reuersus ad statum laicalem non iudicatur à *Iudice laico* de delicto cõmisso in statu Clericali, sed super illud inquirit *Iudex Ecclesiasticus*, & hoc sępè fuisse decisum referunt multi *Doctores*. (n) Ergo à pari licet *Nouitius* iste ad statum laicalem transilièt, ex hoc, quod delictum commisit, dum erat sub obedientia *Superioris Regularis*, ab illo debet iudicari, & puniri, & in hac conclusione conueniunt *Doctores*. (o) Et non solum dè delictis intrà claustra à *Nouitio* commissis iudicare debet *Prælatus Regularis*, sed etiam si ea commiserit extrà claustra, vt scribit *Giurba*: (p) & quod dicitur de *Nouitio*, idem est dicendum dà *Tertiario* seruiente in Cõuentu.

78. Dicta hucusque procedunt de iure, an autem ità exequi prudentia dictaret, maximè in *Religione* nostra, asserere non audeo. Potius consulerem *Superiori* abstinendum esse à punitione talis criminis, tum quia nimia esset perturbatio Religiosæ quietis in condendo tali processu, prò quò forsan non haberet Superior totalem peritiam, qualem in casibus ità arduis habere oportet: tum quia concitarentur odia, & maleuolentiæ agnatorum *Inquisiti* contrà Religionem; tum quia non est ità firma talis conclusio supra stabilita, quod non habeat suos contradictores, quos vult videre, adeat *Thoro* citatum. (q) Vndè vt *Superior* sè expediret à molestijs processus, vitaret tricas de competentia iurisdictionis, & curaret nè delictum impunitum remaneret, consulerem, talem *Nouitium*, seù *Tertiarium* consignare in fortijs *Curiæ Ecclesiasticæ*, (cui deberetur, (r) ratione delicti in *Statu Ecclesiastico* commissi,) vt ab Episcopo puniretur.

VII. Quæritur. An Aduenas Religiosos, qui in suis Prouincijs, vel Conuentibus delinquunt, possint Prouinciales, vel Guardiani respectiuè punire?

SVMMARIVM.

79. *Religiosos Aduenas delinquentes punit Superior localis, & Prouincialis. Delinquens sortitur forum Iudicis, loci, vbi deliquit.*

80. *Prouincialis delinquens extrà suam Prouinciam, à quo puniendus.*

79. Respondetur affirmatiuè: quià vt Superiori quæstione dictum est quilibet delinquens de iure communi (s) sortitur forum illius Iudicis, in cuius loco iurisdictionis deliquit; dicitur enim in quodam *Canone* (t) *Ibi semper causa agatur, vbi crimen admittitur*, vbi *Glossa* reprobat opinionem quorundam dicentium, quod semper debet primò *Iudex Ordinarius* delinquentis causam cognoscere, & postea remittere eum ad *Iudicem loci*, vbi deliquit. Oppositum enim verum est de iure tum *Canonico*, tum *Ciuili*. (u) Proindè ratione delicti *Episcopus* loci, vbi fuit delictum commissum cognoscere potest in prima instantia, quamuis non sit ordinarius domicilij delinquentis; vt refert decisum *Franciscus Leo*. (x) Nec facit in contrarium *Concilium Tridentinum*, (z) vbi inualidantur processus facti etiam ab *Episcopis* contrà *Clericos* sibi non subditos delinquentes, nisi cum proprij ipsorum *Clericorum Episcopi* interuen-

uentu per se, vel per alium; quia *Concilium* loquitur dè *Episcopis*, qui virtute priuilegij volunt in non subditos animaduertere, vt asserit *Aldanus*. *(a)* Nec tollit *Concilium* in hoc ius commune debitum *Episcopis*. *(b)* In *Religione* autem nostra habemus legem municipalem, per quam non solùm ratione delicti, sed etiam ratione hospitalitatis, siuè transitus Aduenę, & Forenses Religiosi obedientiæ, & iurisdictioni *Prouincialium*, & *localium Superiorum* subduntur, habetur enim in statutis Ordinis, *(c)* quod *Prouinciales in hospites etiam Aduenas in suis Prouincijs delinquentes ordinariam iurisdictionem habeant*, & in Reformatis *(d)* *Al Ministro come à Superiore Ordinario sono obligati vbidire tutti li Frati della Prouincia, & anco Forastieri*. Et licet Statuta hæc loquantur tãtùm expressè dè *Ministris Prouincialibus*, debent intelligi etiam de *Superioribus localibus*, tum quia hoc expedit ad bonum regimen *Religionis*, non semper enim vbique locorum adest præsentia *Prouincialis*, qui possit crimini non patienti dilationem obuiare; tum quia eadem prorsùs militat ratio prò omnibus. Pro indè, in casibus iure nostro cautis, ità poterunt contra *Forenses* delinquentes in suo *Conuentu* procedere *Guardiani*, sicuti *Prouinciales*. Et quod dè *Guardianis* dicitur intelligendum est etiam dè *Præsidentibus*, seù *Vicarijs in capite*, de quibus par est ratio, ac dè *Guardianis*, vt supra docuimus.

89. Sed ponamus quod *Prouincialis actualis* alterius Prouinciæ delinquat in mea Prouincia, possum ne ego, qui sum *Prouincialis* ipsum punire? De casu hoc neminem scribentem reperire licuit; tamen ex principijs iuris resolui potest negatiuè. Quia *Episcopus* delinquens in aliena *Diæcesi* non punitur ab *Episcopo*, sed à *Papa*, vt dixit vna *Glossa*, *(e)* quæ affert plures *Canones*, & leges, *(f)* & hoc statuunt infiniti penè alij *Canones*, quos plena manu congerit *Eminentissimus de Lauræa in Epitome*; *(g)* specialiter *Concilium Tridentinum* pluribus in locis. *(h)* Quod si *Prouinciales* ratione dignitatis, & Prælationis comparantur *Episcopis*, imò *Archiepiscopis*, vt dictum est, consequenter dicendum est, quod licet delinquant extrà propriam Prouinciam, non tamen possint puniri à *Superiore Prouinciæ*, in qua commissum est delictum, sed eorum punitio *Generali Ministro*, vt supremo, reseruetur, à quò vel per se, vel per specialem delegationem debent castigari.

Et hoc magis probatur ex eo quod Statuta tum Ordinis, tum Reformata *(i)* disponunt, quod *Patres Prouinciæ*, qui munere *Ministeriatus* functi sunt non possunt aut à *Prouincialibus*, aut à *Visitatoribus* pœnitentiari, aut puniri, nisi conuocatis cæteris omnibus *Prouinciæ Patribus*, & cum assensu maioris partis eorum. A fortiori ergo concludendum est, quod & idem seruari debet in eo, qui actualiter in dignitate *Prouincialatus* cõstitutus est; pro ipso enim sententiando conuenire deberent non tantum *Patres Prouinciæ*, in qua deliquit, sed etiam *Prouinciæ* ipsius Sententiandi, eo quia ius ipsorum, in tali casu, (cum versetur circa personam ipsius Sentẽtiandi,) est quodammodo personale, & inseparabiliter personæ adhæret, & ipsam consequitur, præscindendo à loco, seu tempore. *(l)* Et hoc esset in praxi impossibile; non enim *Prouincialis*, qui vellet sententiare habet ius conuocandi *Patres* alterius *Prouinciæ*, ad quam non se extendit ipsius authoritas. Vndè in facti alicuius contingentia, in quo ageretur de atroci aliquo crimine commisso à *Prouinciali* extrà suam Prouinciam, consulerem processum fabricare vsque ad *Rei* constitutionem, & acta ad *Patrem Generalem* transmittere, qui vel causam per se expediret, vel alicui terminandam delegaret, cum opportuna authoritate. Quod si crimen esset adeò atrox, quod posset rationabiliter timeri fuga ipsius *Rei* à Religione; dico tunc posse ipsum in carcerem detrudi ad custodiam; & hoc posset etiam fieri à *Superiore locali*, (si delictum esset notorium) cum consilio *Discretorum Conuentus*; vt determinant *Statuta Ordinis*. *(m)*

VIII. Quæ-

VIII. Quæritur. An primus Discretus Ordinis tempore interregni ob mortem Ministri Generalis, possit cognoscere de criminibus, quæ ad forum Generalis pertinent?

SVMMARIVM.

81. *Discretus primus Ordinis quis sit.*
Non potest cognoscere dè causis spectantibus ad Generalem.
82. *Officium quid sit.*
Quid importet Dignitas.
83. *Discretus primus Ordinis nullam potestatem habet ordinariam, vel delegatam.*
84. *Delegatus re integra, mortuo Delegante, amittit iurisdictionem.*
85. *Primus Discretus Ordinis circà quæ habeat ordinariam iurisdictionem.*

85. EX dispositione *Statutorum Generalium Ordinis (n)* habetur, quod, in casu mortis *Ministri Generalis*, dignior *Discretus Ordinis* in ea Familia *Cismontana*, siuè *Vltramontana*, dè quà fuit assumptus *Generalis*, debet eos, (ad quos de iure spectat habere votum pro electione *Vicarij Generalis*,) conuocare; & si *Discretus* ipse habuerit certam notitiam de *Generalis* obitu, & aliqua ex causa sigilla *Ordinis* nondum ad ipsum delata sint, debet per quatuor integros menses expectare, quibus elapsis, & sigillis non comparentibus, ad conuocationem *Vocalium* debet procedere, cusis priùs nouis sigillis, vt cauetur in ijsdem *Statutis*. *(o)* Quæstio ergo est, num in hoc tempore, quod interuenit inter mortem *Ministri Generalis*, & electionem *Vicarij* ipsius; *Discretus Ordinis*, qui facultatem congregandi Electores, & præsidendi electioni habet, possit vt *Supremus Superior* in tali Familia dè causis spectantibus ad *Generalem* cognoscere. Negatiuè resoluitur quæstio; iste enim primus *Discretus* vt probat *Sanctorus*, *(p)* *Superior Generalis* non est nec ex electione, nec ex compromisso, nec ex Statuto; proindè non habet authoritatem ordinariam.

82. Quia ista habetur vel ab Officio, vel à Dignitate, vel à iure scripto, *(q)* & nullum istorum interuenit in casu nostro: primus enim *Discretus* Officium non est; nec Dignitas; cum *Officium* sit *rerum* Ecclesiasticarum administratio siuè cum præeminentia, & iurisdictione, siuè non; *Dignitas* verò importet administrationē, & iurisdictionem, vt expressè dicit vna *Glossa*. *(r)*

83. Hæc autem in *Discreto* tali non sunt, & pariter nulla lex communis, aut municipalis est ipsi tribuens iurisdictionem: proindè ordinariam potestatem nullam habet. Pariter neque authoritatem *delegatam* habet, cum ipsa debeat esse ab homine, vt volunt iura, & nullus est in Religione, qui talem authoritatem delegare possit, nisi *Minister Generalis*, & iste in casu nostro supponitur mortuus; & licet etiam viuens ipsam dedisset, illo mortuo expiraret authoritas illa, eo quia per mortem Delegantis, re ad huc integra, cessat iurisdictio in Delegato, vt communiter *Iuris periti*. *(s)*

84. Et hoc magis conualidatur ex positiua determinatione *Statuti Generalis Romani*, in quo disponitur, quod *Dignior Pater* (nempè talis primus Discretus,) *qui sigilla seruat, non habet aliam iurisdictionem, nisi in linea electionis Vicarij Generalis celebrandæ, conuocando, præsidendo, & suffragando*; vt habetur in *Statutis Ordinis*. *(t)*

85. Omnia ergò, quæ dè directò spectant ad electionem celebrandam ipsi, dè directo, competunt, & in hoc est *Ordinarius Superior* à iure scripto habens authoritatem. Quia verò sancitur in *Statutis Generalibus*, quod electio *Vicarij Generalis* fiat cum ijsdem solemnitatibus, ritu, & methodo, quæ seruantur in electione *Generalis Ministri*, *(u)* ideò optimè aduertit *Sanctorus*, *(x)* quod ipse authoritatem habet non tantùm directiuam, sed etiam coercitiuam in decernendis, & eligendis *Officialibus* prò seruitio Vocalium, deputandis ad regēdas Cathedras pro Thesibus tuendis; ad concionandum durante tempore *Capituli*, & ea omnia præstanda, quæ ex præscripto *Constitutionum*, vel ex consuetudine, in celebratione *Capituli Generalis* practicantur. Vndè si aliquis ab eo ad aliquod munus, ex prædictis, destinatus, pertinaciter obedire renueret, aut in ministerio iniuncto culpabiliter delin-

que-

queret, possit in istos in vtroque foro, pro modulo culpæ, vt verus in hoc Superior animaduertere, vt à *Sanctoro* ibidem egregiè probatur.

IX. Quæritur. An Procurator Generalis Ordinis, & Commissarius Curiæ præter absolutionem Apostatarum possint Forenses delinquentes in Curia punire?

SVMMARIVM.

86. *Procurator Ordinis, & Commissarius Curiæ æqualem habent iurisdictionem.*
87. *Procurator Ordinis excedit Commissarium Curiæ in tribus.*
88. *Pro tempore varia est eorum potestas.*
89. *Forenses in Curia sunt sub iurisdictione Officialium Curiæ.*
Prælati in Subditos habent potestatem directiuam, & coercitiuam.
90. *Officiales Curiæ habent iurisdictionem in administros suos.*
Forensium delicta vsquè ad diffinitiuam inclusiuè soli castigant.

86. PRo solutione præmittendum quod *Procurator Ordinis*, & *Commissarius Curiæ* æqualem in suos Subditos, (dè quibus infra) habent iurisdictionem; in nullo enim differunt nisi in hoc, quod *Procurator Ordinis* dicitur, & est *Commissarius Curiæ* pro illa Familia *Cismontana* scilicet, aut *Vltramontana*, ex qua electus est *Generalis* ad tenorem *Bullæ Vnionis*; *Commissarius* verò *Curiæ* est *Procurator Ordinis* prò Familia, ex qua assumptus est *Commissarius Generalis*, vt patet ex *Statutis Lugdunen*; & *Salmanticen.* (a)

87. Verum quidem est quod in tribus *Procurator Ordinis* excedit *Commissarium Curiæ*, puta in Titulo magis decoroso, cum dicatur *Procurator Generalis Ordinis*; secundò in hoc, quod ipse solus locum habet in *Capella Pontificia*, & statis diebus coram *Papa* concionatur; Tertiò in propositione, & instantia, quæ fit in *Capella Papali* pro *Seruis Dei* canonizandis, quæ priuatiuè quo ad alios ad *Procuratorem Generalem* spectat, vt cautum fuit in *Capitulo Romano* (a) tamen respectu suorum respectiuè Subditorum, cæterorumque agendorum pares sunt.

88. Præmitto secundò, quod prò temporum varietate mutata est istorum authoritas suprà Fratres Forenses. In *Capitulo* enim *Messanensi* (b) ipsorum potestas in Forenses erat circa eorum negotia, & ipsos mittendos per Vrbem, aut dimittendos ad suas Prouincias: sed circa defectus, & scandala à Forensibus commissa isti suberant correctioni *Guardiani Aracælitani*. Ex indè in *Congregatione Generali Neapolitana* (c) declarati sunt esse *veri*, & *legitimi Prælati* Fratrum Forensium, & per hoc fuit correctum dictum *Statutum Messanense*; si enim *Prælati veri*, & *legitimi* Forensium erant, ad ipsos priuatiuè spectabat eorum delicta coercere; & hoc *Neapolitanum* fuit renouatum in *Vallisoletano Statuto*, (d) & ex indè roboratum alio statuto *Toletano* (e) declarante, quod Forenses *immediatè sint subditi Prælatis Curiæ, non verò Ministro, aut Guardiano Conuentus Aracæli*. Et quamuis in *Statutis Sambucanis* (f) citantibus prò se ad marginem *Toletana* ann. 1633. & ann. 1658. videatur derogatum supradictæ dispositioni decernendo, quod Forenses post octo dies, ex quo in *Curiam* venerunt sub gubernatione *Guardiani Aracælitani* sint, tamen non esse attedenda, & quomodo sint intelligenda decidit authoritatiuè *Pater Generalis Samaniego* (g) resoluendo quod *Officiales Curiæ habent iurisdictionem ordinariam immediatam in omnes Fratres Forenses priuatiuè ad Prouincialem Romanum, & Guardianum Aracæli prò toto tempore, quo prædicti Forenses Romæ permanserint*.

89. His ergo stantibus, resoluendum est, quod Forenses in *Curia* commorantes in vtroque foro, paterno nempè, & iudiciali, subduntur *Officialibus Curiæ*, quia sunt eorum *Prælati* immediati, vt supra dictum est: & cum *Prælati* in Subditos immediatos directiuam, & coercitiuam habeant potestatem, vt volunt *Canones* (h) concluditur, quod ipsi possunt, & debent Forenses delinquentes in *Curia*, siuè intrà, siuè extra Claustra tum paternè, tum iudicialiter castigare.

90. Et quia super *Secretarios* suos, cæterosque administros sui Officij eandem iurisdictionem habent, (i) etiam eosdem de suis defectibus, & criminibus debent cor-

corrigere, & punire. Quod si graue aliquod delictum, ad cuius vindictam per telam iudicialem esset procedendum, à Forensi esset commissum, censet in prædicta decisione *Pater Samaniego (l)* quod posset quidem *Officialis Curiæ* condere processum, & etiam, in casu suspicionis fugæ, Reum incarcerare, minimè verò posse eum sententiare, sed debere *Superiori Generali* sententiandum remittere: & ratio eius asserti est, quia cum eiusmodi sententiæ non committantur à Statutis solo *Prouinciali*, sed integro *Definitorio*, à simili neque soli *Officiali Curiæ* liceret sententiam in casu ferre, sed deberet iudicio *Superioris Generalis* remitti. Sed salua semper reuerentia, & authoritate tanti viri, qui in hac parte loquitur vt *Doctor*, consulendo, sed non vt *Generalis* decidendo; ego diuersimodè sentio: & dico posse, & debere *Officialem Curiæ* non solum condere processum, sed etiam sententiare finaliter se solo; Quia ex quò Statuta nominant *Officialem Curiæ* verum, & legitimum *Prælatum* Forensium, priuatiuè etiã quo ad *Prouincialem* loci, vbi residet *Curia*, liquet ipsi concedi per legem eam omnem potestatem, quam *Prælati Ordinarij* habent in Subditos, & proindè etiam vim coercitiuam, quæ, mediante sententia, exercetur. Nec est, quod ad eam validè ferendam requiratur consensus alicuius Coniudicis, quandoquidem nulla lege cauetur, quod *Iudex Ordinarius* Coniudices, *Consiliarios*, aut *Adsessores* in ferenda sententia adhibeat, ad hoc, vt ipsa sit valida, licet possit prò sui arbitrio illis vti, vt sincerius euadat iudicium. *(m)* Quod si Prouincialis nequit solus sententiare validè, sed requiritur consilium *Definitorum*, hoc ideò est, quia de eo apertè sic disponit lex nostra Statutaria, quæ requirit consilium *Definitorum* ab eo adhibendum; & quando consilium præcipitur ad aliquod, si omittatur, actus redditur nullus, vt dicunt *Iurisperiti*. *(n)* Argumentari porrò à *Prouinciali* ad *Officialem Curiæ* non concludit, quia à minori ad maius destruendo consequentia non tenet, longè enim maior in Officio, & Dignitate est *Officialis Curiæ*, quam *Prouincialis*, qui ab eo præceditur; vndè non sequitur, *Prouincialis* nequit sententiare se solo, ergo neque *Officialis Curiæ*. Et ità teneo posse ipsum solum Forensis delinquentis causam per sententiam vltimare.

X. Quæritur An Procurator Generalis Reformatorum possit delicta Forensium in in loco, in quo est Curia, commissa punire?

SVMMARIVM.

91. *Procurator Generalis Reformatorum habet priuilegia Officialium Curiæ.*
92. *Priuilegium est ius singulare, & lex priuata.*
93. *Procurator Reformatorum per tres dies solos habet iurisdictionem integram in Forenses.*
Forensis Reformatus enormiter delinquens, etiam post tres dies punitur ab eo.
Supra Ministros suæ Curiæ integram iurisdictionem habet.

91. RESpondeo, quod *Procurator Generalis Reformatorum* ex concessione *Clementis Octaui* facta viuæ vocis oraculo, de quo testatur authenticè *Cardinalis Matthæius*, *(o)* vt habetur in *Archiuio Procuratoris Reformatorum Romæ*, gaudet *omnibus priuilegijs, quibus fruitur Procurator Fratrum de Familia*, & ità etiam sonant *Statuta Generalia Reformationis*, *(p)* quæ exprimunt: *Goderà tutti li Priuileggi, e gradi, che gode il Procuratore Generale dell'Ordine*. Difficultas posset aliqualis esse in hoc, quod viuæ vocis *oraculum* supradictum nominat tantùm *priuilegia*; *Statutum* verò nominat pariter *priuilegia*, & *gradus*, & nihil loquuntur de iurisdictione: proindè videretur dicendum, quod in vim prædicti *oraculi*, & *Statuti* habeat tantùm mera *priuilegia*, & *gradus*, (puta de immediata subiectione *Superiori Generali*; præcedentia super *Prouinciales*, & *Generales Diffinitores*; voto perpetuo in sua Prouincia, &c.) non verò parem iurisdictionem in Forenses *Reformatos*.

92. Tamen dicendum est ipsum frui æquali iurisdictione respectu suorum, sicut *Officiales Curiæ* super Obseruantes. Quia priuilegium à Iurisconsultis vocatur ius singulare, seu lex priuata, *(q)* & hoc respicit non solùm ea, quæ in eius vim priuilegiatus recipit, sed & ea, quæ eius vigore

gore agere poteſt; & ideò iuriſdictio in aliquos à iure communi exorbitans poteſt dici priuilegium; vt priuilegia benedicendi Corporalia; diſpenſandi Inceſtuoſos occultos in petitione debiti; celebrandi diuina officia tempore Interdicti; admittēdi ad Sacramenta, & ſepeliendi ſæculares domeſticos, & commenſales; Regularibus conceſſa, &c. quæ facultatem faciendi aliquod, ſiuè iuriſdictionem tribuunt. In propoſito; ſi Forenſis aliquis delinquit, de iure communi ſubijciendus eſt *Superiori loci* delicti, quia ratione delicti quiuis ſortitur forum, vt aliàs (r) diximus, & ità deberet puniri à *Guardiano*, vel *Prouinciali* loci. Quod ergo Delinquens in *Curia* ſubijciatur *Officiali Curiæ*, & iſte habeat iuriſdictione in illum, eſt priuilegium *Officialis* ipſius; & ſic cum *Procurator Reformatorum* gaudeat iiſdem priuilegijs, quæ habet *Procurator Ordinis*, eandem habebit iuriſdictionem in Forenſes *Reformatos* delinquentes in *Curia* pro foro vtroque.

93. Verum eſt, quod pro *Procuratore Reformatorum* extat *Breue Alexandri Septimi*, (s) in quo eius in Forenſes iuriſdictio limitatur ad tres dies, ſed ijs elapſis ſubijciuntur *curæ Guardiani Conuentus Sancti Franciſci in his, quæ morum correctionem, & Regularem diſciplinam concernunt*. Et per hoc modificatur facultas *Procuratoris Reformati*, quæ in Forenſes tanta non eſt extenſiuè, ſicut *Officialium Curiæ*, quibus vt *Prælatis* ſubduntur Forenſes toto tempore, quo in *Curia* commorantur. Sed pone, quod Forenſis *Reformatus* poſt tres dies in Conuentu, vel extrà, ſocium vulneret, vel occidat, aut aliud enorme crimen committat, ad quem ſpectat in hoc caſu punitio iuridica? Conſtanter dico, quod ad *Procuratorem* ſpectat. Ratio euidentiſſima eſt quia, vt ſupradictum eſt *Procurator Reformatus* habet eadem priuilegia, & iuriſdictionem, ſicut *Officialis Curiæ*; Breue ſupradictum limitat ipſius facultatem poſt triduum ſubdendo Forenſes *Guardiano* in his, quæ ſpectant ad *morum correctionem, & diſciplinā Regularem*, puta in foro paterno; non autem in delictis iudicialē indaginē requirentibus, de quibus ſic, in vim *Statutorum*, nequit cognoſcere *Guardianus*, nec Breue dat *Guardiano* ampliorē iuriſdictionem, quàm ſibi per *Statuta* conueniat. De *Prouinciali*, ad quem pertineret de iure communi inquiſitio talis delicti, nulla fit mentio in Breui: ſequitur ergò, quod ad Procuratorem ſpectat, nec reſpectu iſtius caſus recitatum Breue corrigit diſpoſitionem Statutariam, quæ tribuit ipſi eam iuriſdictionem, quam habet Ordinis Procurator. Supra Miniſtros verò ſuæ Curię integram habet iuriſdictionem, ſicut Officiales Curiæ, quia de illis nihil loquitur Breue.

XI. Quæritur an Guardianus poſſit Delegari ad aliquam cauſam Criminalem?

SVMMARIVM.

94. *Guardianus olim poterat eſſe Delegatus Papæ.*
Delegatus Papæ debet habere Dignitatem Eccleſiaſticam.
Guardianatus, & Prioratus ſunt Dignitas.
95. *Eccleſia Conuentualis eſt Collegiata.*
Eccleſia Conuentualis comparatur Cathedrali.
96. *Delegandi à Sede Apoſtolica eligi debent in Synodis.*
Vocantur Iudices Synodales.
Guardiani de iure nouo nequeunt eſſe Delegati Apoſtolici.
97. *Guardiani, qua tales, non poſſunt eſſe Delegati Prouincialis in iudicando.*
Statutum, ſeù lex, modificatiuè diſponendo, dat formam agendi.
Conditio requiſita à lege, ſi non verificatur, non habet locum diſpoſitio legis.
Maximè in rebus magnæ importantiæ.
98. *Dictio Niſi in lege negatiua quid importet.*
99. *Guardianus, vt ſic, nequit delegari à Prouinciali.*
Defectus iuriſdictionis reddit actus nullos.
100. *Subdelegatus requirit conditiones Delegati.*
101. *Papa ex certa ſcientia procedens poteſt, quem ſibi placuerit delegare.*
Generalis quomodo poſſit delegare non habentem conditiones requiſitas.
102. *Papa quando dicatur procedere ex certa ſcientia.*
103 *Princeps non præſumitur ſcire, quæ ſunt facti.*

94. *Guardianum* de iure antiquo posse esse à *Papa Delegatum* multi *Doctores* sentiunt. (*t*) Quia enim ex pluribus *Canonibus* (*u*) requiritur, quod *Delegatus Papæ*, habeat *Dignitatem Ecclesiasticam*, vel *Canonicatum in Cathedrali*, vel sit *Prior Conuentualis*, liquet, quod *Guardianatus* est *Dignitas*, non enim differt à *Prioratu*, nisi vocabulo; *Prioratum* autem *Dignitatem* esse, (si Conuentualis sit) habetur ex *Textu*, (*x*) vbi dicitur *Dignitas Prioratus*; & talis *Dignitas* est in *Ecclesia Collegiata*.

95. *Conuentualis* enim *Ecclesia* propriè est *Collegiata*. vt dicunt *Canonistæ*, (*z*) immò ipso iure esse *Collegiatam*, *dum Conuentualis* est, sensit *Hostiensis*, (*a*) & *Ecclesia Conuentualis Regularis* æquiparatur *Cathedrali*, vt docet *Gregorius Tholosanus*: (*b*) vndè sequitur *Guardianos* posse esse *Iudices Delegatos Apostolicos*, quia habent conditiones ab antiquo iure statutas. De iure autem nouo stabilito in *Concilio Tridentino* (*c*) aliter dicendum est.

96. Vltrà enim requisita per *Bonifacium Octauum* in Canonibus citatis, voluit *Concilium*, quod in *Synodis Prouincialibus*, & *Diæcesanis* sic Delegandi essent ad hoc specialiter electi, & vocantur *Iudices Synodales*. Quod Concilij Decretum fuit innouatum à *Clemente Octauo* in sua Regula Cancellariæ, (*d*) quam per extensum refert *Moneta*. (*e*) Vndè ex hoc iure nouo habetur, quod *Guardiani* non possunt de iure communi esse *Iudices Apostolici Delegati*.

97. Quæstio autem nostra non est de hoc, sed de delegatione criminali, quæ frequenter fit in Religione, in qua solet *Prouincialis* grauioribus curis impeditus delegare aliquem ad inquirendum, & prosequendum iudicium vsque ad definitiuam exclusiuè super aliquo crimine: & non loquor de *Guardiano* habente conditiones requisitas ad officium *Delegati*, de quibus suprà dictum est, sed de eo, qui cum non sit nec *Lector*, nec *Concionator* exercitio, simpliciter est *Guardianus*. Considerata ergò nostri *Textus* dispositione resoluendum est, quod non. Etenim *Statutum*, siuè lex disponens cum certis modificationibus, & qualitatibus, quidquid ibi exprimit formam dare dicitur, vt dicunt *Canonistæ*, (*f*) ità vt si conditio, vel qualitas non verificetur, non habet locum dispositio legis, (*g*) & maximè quando aliquid præcipit fieri circa res graues, & magnæ importantiæ, vt dicit *Paulus de Castro*. (*h*)

98. Et præcisa forma inducitur, & necessitatem præcisam ità seruandi importat lex, quando habet dictionem *Nisi* iunctam orationi negatiuæ præcedenti, vt ait *Decianus*, (*i*) quia prohibet contrarium, & reddit nullum actum, qui fit contrà ipsius dispositionem. In nostro autem *Textu* ità habetur. *Delegari non possint nisi ætate maturi*, *&c.* & *nonnisi qui Ministeriatus officio*, *&c.* per quas particulas annullatur aliter factum; & licet non apponatur explicitè clausula irritans, tamen implicitè ibi continetur, cum Statutum sit conceptum verbis negatiuis, quæ faciunt legem prohibitiuam. Quod magis patet ex causà talis dispositionis, quam reddit infrà, vbi dicit, *Vt in re*, quæ *diuina est*, *quantum fieri poterit*, *non erretur*. Ac si dicat; *iudicare* est res magni ponderis, & quæ requirit tum scientiam, tum dignitatem in persona, cui potestas iudicialis deleganda est; proindè *delegari non possint nisi &c.*

99. Ex hoc ergò sequitur, quod si *Prouincialis* Delegationem committeret alicui *Guardiano* conditiones requisitas, vt præfertur, non habenti, omnes actus à tali *Delegato* facti essent nulli. Et ratio est euidens, quia essent facti à *Iudice* non habente iurisdictionem, neque potestatem; quia enim hæc non potest conferri, nisi in personam præditam qualitatibus à lege præscriptis, sequitur, quod perindè est delegatio facta in persona inhabili ex defectu cōditionum requisitarum; & defectus iurisdictionis in persona exercente iudicium. Vndè sicut defectus iurisdictionis reddit actus nullos, vt dicit *Textus*, (*l*) ità & Delegatio facta in persona inhabili. Proindè Reus sic antè talem *Delegatum* constitutus non tenetur respondere, quia *Iudex* non habet legitimam auctoritatem interrogādi, vt aliàs dicam; & descriptio corporis delicti, inquisitio, Testium examinatio, citatio Rei, & omnia, quæ præcedunt constitutionem ipsius, sunt ipso iure nulla, etiam si à *Reo* adhuc nulla facta esset exceptio.

100. Quæ autem dicta sunt de *Delegato*, etiam extenduntur ad *Subdelegatum*, ità vt *Subdelegatus* esse non possit, nisi habeat conditiones in *Delegato* requisitas, vt dicunt *Doctores*. (*m*) Aduertant proindè *Prouinciales* ad hoc punctum, & non committant passim Delegationes personis indiscri-

discriminatìm sibi benè visis, sed eligant viros præstantes doctrina, maturitate, & cæteris conditionibus, quas lex nostra requirit, ne, cum sui irrisione, processus à *Delegato* factus nullus euadat. Et hoc etiam punctum benè adnotent *Aduocati*, est enim bonum brochardicum, pro suis *Clientulis* defendendis, opponere nullitatem processus ex incompetentia Officij, & proindè ex defectu iurisdictionis in *Iudice*.

Nec contrà nostram solutionem facit; quod si non maiores, saltem æquales conditiones requiruntur in *Iudice Delegato*, sicut in *Ordinario*; *Prouincialis* autem *Minister* in sua Prouincia *Iudex Ordinarius* est; vndè videtur posse inferri, quod sicut ad posse eligi in *Ministrum Prouincialem* sufficit, quod per duas vices fuerit *Guardianus*, licet non sit *Prædicator*, nec *Lector* exercitio, vt habetur in *Statutis*, (u) ità possit esse *Iudex* à Prouinciali *Delegatus* ille, qui simpliciter fuerit bis *Guardianus*, licet alias conditiones non habeat. Quia falsum est, quod Guardianatus bis exercitus sufficiat ad hoc, quod aliquis possit esse *Prouincialis*; & hunc errorem natum ex malo intellectu citati *Statuti* correxit *Capitulum Generale Romanum* 1688. *fol.* 60. Sed hoc etiam admisso non sequitur intentum; nam vbi habemus legem apertam, non debemus ambulare per coniecturas arguendo, & ratiocinando. Leges enim positiuæ non semper eidem rationi innituntur, sed aliquando latæ sunt, quia sic placuit illi, qui condendi leges habuit legitimam auctoritatem. Absurdum sanè est, quod possit esse *Iudex Ordinarius*, *Prouincialis* nempè *Minister*, qui bis tantùm fuerit *Guardianus*, & tamen *Iudex* ab eo *Delegatus* digniores requirat conditiones. Sed huius rei nulla est ratio, nisi quia sic vult lex, quam debemus seruare, non autem de ipsius rationabilitate disputare. Hoc etiam videmus in iure *Canonico*, in quo sancitur, quod *Delegatus Apostolicus*, licet esset *Bartolus* in doctrina, tamen talis esse non potest, nisi habeat conditiones à *Tridentino* requisitas, vt suprà diximus. Et tamen *Episcopus*, qui dignitate longè est maior, potest esse, qui competentem tantùm doctrinam, & morum grauitatem habet.

101. Quod autem hucusque dictum est, quadrat pro *Delegato* à *Prouinciali*: non sic autem dicendum est de *Iudice Delegato* à *Ministro Generali*, siuè ad Vniuersitatem causarum, vt *Commissarij Visitatores*, siuè ad aliquam causam particularem. Quia sicut *Papa* de plenitudine potestatis potest Iudicem *Delegatum Apostolicum* creare simplicem Sacerdotem siue Secularem, siuè Regularem, licet iste non habeat conditiones à *Tridentino* requisitas, quando *Papa* in deputatione talis *Iudicis* procedit ex certa scientia, vt dicit vna *Glossa* (o) docens, quod licet *Officialis Episcopi*, qui non sit principalis, sicut, & *Prior Claustralis* nequeat dari *Apostolicus Delegatus*, potest tamen si detur ex certa scientia argumento cuiusdam *Canonis*, (p) ità, & *Generalis* aliquem suum *Delegatum* creare potest ex certa scientia sua, licet non habeat conditiones in Statutis præscriptas. Et ratio est, quod sicut *Papa* potest super legibus Ecclesiasticis positiuis plenè dispensare, ità etiam potest *Generalis* in casu sibi benè viso derogare legibus, quæ sunt merè municipales Religionis in *Statutis* enunciatæ, & non habent clausulam indispensabilem, vt dicit *Sanctorus*. (q) Difficultas autem circà praxim potest esse in hoc, quando scilicet *Generalis* in deputatione *Delegati* sui censeatur procedere ex certa scientia. Ponamus enim casum, quod *Generalis* mittat aliquem *Commissarium*, qui non habeat conditiones præscriptas à Statutis; quomodo cognosci poterit, quod *Generalis* talem deputationem fecerit ex certa scientia, ità vt contrà talem sit *Delegatum* non possit opponi incompetentia officij, & ità nullitas iurisdictionis, & actuum?

102. Ad hoc dico, quod *Papa* dicitur aliquid facere *ex certa scientia*, quando in litteris suis hoc exprimit, vt habetur argumento cuiusdam *Canonis*, (r) & dicit apertè vna *Glossa*, quam sequuntur communiter *Doctores*: (s) vel quando ex litteris suis cognoscitur, quod *Papa* habuit notitiam, vel facti de quo rescribit, vt volunt *Francus*, & *Alexander*, (t) vel Personæ, quam delegat: ità ut *Papa* delegando causam Ecclesiasticam Laico sibi noto, censetur ex certa scientia facere, & valet delegatio, maximè quando non appellauit *Delegatum Clericum*, neque *Magistrum*, prout solet de stylo facere, quando *Clericum*, vel Ecclesiasticam personam facit *Delegatum*, vt docet Panormitanus. (u)

103. Hinc deducitur, quod si litteræ delegationis sint directæ alicui non cogni-

to ipsi *Papæ*, nisi per relationem, & *Papa* iuxtà stylum nominet ipsum *Doctorem*, vel *Magistrum in Theologia*, vel *Iure Canonico*, & iste *Delegatus* nec *Doctor*, nec *Magister* sit, talis delegatio non valet, quia non procedit *Papa* ex certa scientia, quia personam non nouit; & nominando ipsum *Doctorem*, vel *Magistrum*; cum talis non sit, patet quod *Papæ* fuit repræsentatum falsum, & litteræ sunt subreptæ, & ideò in talibus litteris non censetur à *Papa* iuri communi derogatum; & ità delegatio illa nulla est; quia talis nominatio est quid facti, quia, quæ facti sunt non præsumitur *Princeps* scire, vt ait *Alexander*: (x) & in tantum ipsum delegauit, in quantum repræsentatum illi fuit, quod esset *Doctor*, vel *Magister*; quod si sciuisset, eum talem non esse, ipsum non delegasset, & proindè resistente sibi lege communi, talis delegatio est nulla. Simili modo dicendum est de *Generali Ministro*. Potest enim ipse, vt dicebamus, in *Statutis* dispensare maximè in iis, quibus non apponitur clausula, quod sint indispensabilia, vt est *Statutum de Commissarijs Visitatoribus*, & alijs *Iudicibus Delegatis*. Non autem ex hoc, quod litteras, & patentes delegationis alicui mittit, censetur dispensare super Statutis, si iste, ad quem tales litteræ diriguntur, aliàs non habet conditiones requisitas à Statuto, per quas ad delegationem habilitetur; sed vel requiritur, quod in patentibus exprimatur implicitè, vel explicitè Statutorum derogatio, vel quod *Generali* sit nota persona, & conditio ipsius *Delegati*. Si enim *Generalis* cognoscit illum, & scit esse quidem virum zelantem prudentem, & expertum, non tamen esse *Lectorem*, & *Concionatorem* exercitio, & tamen ipsum delegat, censetur dispensare secum super Statuto. Si autem, vt multoties euenit, *Generalis* non habet notitiam, nisi ex relatione aliquorum, qui repræsentant talem esse virum eximium, doctum, expertum, idoneum ad munus *Visitatoris*, & *Generalis* ipsum deputat, & in patentibus tribuit illi titulum *Theologi*, & *Concionatoris*, vt passim fit, cum reuera talis non sit, dico, tunc talem deputationem non valere, eo quia Statutum repugnat, & clarè apparet, quod *Generalis* in Statuto non dispensauit, tum quia in patentibus de dispensatione non apparet; tum quia conditiones *Delegati*, sicut & eius persona non sunt notæ *Generali*; tum quia dum *Generalis* tribuit illi tales titulos, supponit *Delegatum* esse talem, qualem Statuta requirunt, quod si sciuisset illum deficere in illis conditionibus, ipsum non delegasset, vndè ex defectu intentionis nulla est delegatio.

XII. Quæritur. An Prouincialis possit delegare causam criminalem alicui vsque ad sententiam diffinitiuam inclusiuè?

SVMMARIVM.

104. *Ordinarius Iudex causam potest delegare.*
Etiam causam criminalem meri, & mixti imperij ex consuetudine delegat.
105. *Minister Prouincialis criminales causas vsque ad sententiam definitiuam delegare potest.*
106. *Tantam authoritatem habet Delegatus, quantam Delegans.*
107. *Expedit aliquando, quod Prouincialis causam deleget vsque ad diffinitiuam inclusiuè.*
Tali casu Prouincialis non debet ingredi congressum Diffinitorij.
108. *Commissio excitatiua iurisdictionis qua sit.*
109. *Iudici Delegato consulente Diffinitorium, quis locus sibi debeatur.*
110. *Delegans, absque causa, non debet Delegato causam inceptam auferre.*

104. ORdinarium Iudicem ex sua iurisdictione posse causam ad se spectantem delegare ex *iure* tum *Canonico*, tum *Ciuili* notat *Abbas*. (z) Et licet stando in iure communi causæ criminales meri, & mixti imperij non possint delegari, vt tradunt *Doctores*, (a) tamen hodie ex generali consuetudine omnes causas indistinctè ab *Ordinarijs* delegari, testatur *Iulius Clarus*. (b)

105. Secundùm hæc ergo procedendo, etiam *Minister Prouincialis* causam criminalem delegare potest, tribuendo *Delegato* facultatem non solùm inquirendi, Testiũ depositiones recipiendi, Reum constituendi, torquendi, carcerandi ex nostrarum legum præscripto, sed etiam finaliter, & definitiuè sententiandi.

106. Cum

106. Cum enim tantam authoritatem habeat *Delegatus*, quantam *Delegans*, nisi aliud in litteris delegationis exprimatur, vt dicunt *Doctores*, (c) liquet, quod hæc omnia præstare poterit *Delegatus*, si *Prouincialis* plenariam suam potestatem illi communicet, committendo scilicet, vt super tali crimine inquirat, constituat, & puniat.

107. Licet autem in *Religione* hoc multùm in vsu non sit, cum plerique *Prouinciales* causas committant vsque ad sententiam diffinitiuam *exclusiuè*, tamen hoc posse fieri perspicuum est, nullam enim legem habemus, quæ contrarium disponat. Immo in multis casibus consulerem, vt *Ministri* ità facerent; tum vt Subditos sibi magis beneuolos redderent ipsos non per se, sed per alios castigando; tum nè Subditus, qui aliquando suspicatur, Superiorem non æquo animo erga fe esse, credat sententiam proprij delicti punitiuam procedere potiùs ex animositate ipsius, quàm ex iustitiæ debito, & ideò potiùs *Reus* ex punitione fiat prior, quàm melioretur, & pœniteat. Verùm tamen est, quod *Prouincialis* pro illius causæ expeditione in nullo potest se ingerere, si causam alicui *Delegato* absolutè terminandam commiserit. Hoc est, si *Delegatus Reum* arctare, carcerare, torquere debeat, patet quod ex Constitutionum præscripto, nullum istorum potest absque Diffinitorij consilio, & assensu. (d) Dato ergo casu, quod Iudex, vt præfertur, *Delegatus Reum* habeat sic torquere, & ad hoc congregandum sit *Diffinitorium*, *Minister Prouincialis* non debet in tali *Diffinitorio* interuenire. Ratio euidens est, quia causa illa est expedienda auctoritate delegata: si autem interueniret *Prouincialis*, qui ordinariam habet iurisdictionem, *Delegati Iudicis* cessaret authoritas, vbi enim est maior, ibi minor cessat, & maior est *Ordinarius Delegato*; nec ad eandem causam cognoscendam interuenire potest iurisdictio ordinaria, & delegata. Quod si dicatur in eodem *Iudice* concurrere posse auctoritatem ordinariam, & delegatam; vt quando *Princeps*, siuè *Generalis* remittit aliquam causam cognoscendam à *Prouinciali*, quam causam deberet alioquin *Prouincialis* ipse ex ordinaria sua iurisdictione cognoscere; ità in nostro casu posse interuenire in tali *Diffinitorio Prouincialem*, qui auctoritate ordinaria, & *Commissarium*, qui auctoritate delegata illam causam cognoscat.

108. Respondeo, quod quando *Princeps* remittit *Iudici* causam, quam *Iudex* ex suo ordinario officio cognoscere aliàs debuisset, si fuisset ad suum tribunal delata, *Iudex* tunc non procedit auctoritate delegata, sed ordinaria, non obstante commissione *Principis*; & ratio est, quia talis *commissio* dicitur *excitatiua* ordinariæ iurisdictionis, non autem *collatiua*, seu *delegatiua* iurisdictionis nouæ, & maximè, quãdo in rescripto non additur, seu minuitur aliquid ordinariæ iurisdictionis, vt tenent plures *Doctores*. (e) Proindè non agit tunc ex duplici auctoritate, *ordinaria* nempè, & *delegata*. Vndè nec in casu nostro deberet interuenire *Prouincialis* ordinariam habens auctoritatem, & *Commissarius* habens delegatam in *Diffinitorio*, nè aut *Commissarius* iurisdictionem amitteret, aut eadem causa simul duplici iudicio subderetur, quod in iure non subsistit. Et hic monitos volo tum *Prouinciales*, tum *Delegatos* de re, quæ passim fieri à multis consueuit, quæ tamen iuri non cohæret; & est. Aliquoties *Prouincialis* causam alicui delegat expediendam vsque ad sententiam definitiuam *exclusiuè*; euenit, quod *Reus* est arctandus, seu carcerandus; *Delegatus* adit super hoc *Prouincialem*; & iste congregat *Diffinitorium*, in quo aut excluso *Delegato* initur consilium super carceratione, vel arctatione, aut admisso *Delegato Prouincialis* proponit, resoluit, & de carceratione, aut arctatione decretat. In hoc facto est iuris dissonantia; siquidem *Delegatus* in tali causa repræsentat *Prouincialem*, incongruum ergo est, quod interueniat in eodem negotio repræsentans, & repræsentatus, & eadem causa à duplici *Iudice* cognoscatur. Videmus enim, quod si *Commissarius*, qui *Prouinciam* visitauit conuocat *Capitulum* pro electione *Prouincialis*, si in loco *Capituli* adest *Generalis*, *Commissarius* votum nullum habet, nec aliquem actum facit, quia præsens est Ordinarius, qui ipsum delegauit; & similiter debet fieri in causa, de qua loquor, vt in illo *Diffinitorio*, aut *Prouincialis*, aut *Delegatus* non interueniat. Quid ergo agendum? Dico, quod ex quo *Prouincialis* auctoritatem suam *Delegato* committit vsque ad sententiam diffinitiuam exclusiuè; non debet *Prouincialis* se ingerere in illa causa antè sententiam. Officium *Delegati* est consulere, simul cum *Diffinitorio* super processu,

cessu, & indicijs, & resoluere, an competat arctatio, aut carceratio, nec nè. In ista consultatione *Delegatus* est *Iudex* principalis, *Diffinitores* sunt *Consiliarij*, & in hoc munere sunt inferiores *Delegato*, qui principalem iurisdictionem habet in causa, & *Prouincialem* repræsentat: & proindè in congressu illo dignior locus sibi debetur.

109. Quod si *Prouincialis* ipse *Diffinitorium* congregaret, & processum referret, vel etiam coram se à *Delegato* referre faceret, consultaret cum *Definitoribus*, & ferret decretum de arctatione, siuè carceratione, auctoritas *Delegati*, in tali casu, expirasset, & absque noua deputatione non posset ampliùs, in illa se ingerere.

110. Quia ex quo *Prouincialis* est præsens, vt dictum est, nequit *Delegatus* aliquem actum iurisdictionalem facere: & cum ea, quæ erant muneris *Delegati* præstiterit Prouincialis, censentur causam ad se auocasse; quod, vt exprimitur in iure, (*f*) potest, absque qualibet causa, facere, licet de honestate hoc facere non debeat absque causa; puta, vel quia *Delegatus* est negligens in causa, vel quia non rectè procedit, vt notat *Abbas*. (*g*) Absque noua ergò delegatione nequiret *Delegatus* procedere, ex eo quod fuisset per talem actum factum à *Prouinciali*, qui se in causa immiscuit, antiqua iurisdictio sublata, vndè noua deputatione egeret ad iudicium prosequendum. Vndè concludendum est, debere *Prouincialem*, vel causam ad se auocatam prosequi; vel nouam delegationem facere; vel, quod magis iuri, & æquitati consonat, ab ingressu *Diffinitorij* abstinere, & relinquere *Delegatum* fungi officio suo.

XIII. Quæritur. Quid priùs, & antè omnia facere debeat Delegatus?

SVMMARIVM.

111. *Delegatus ante omnia debet docere de sua delegatione.*
112. *Commissarius Visitator quid primò facere debeat in Prouincia.*
Delegatus antè præsentationem litterarum non habet iurisdictionem proximam.
Impunè non paretur ei, qui priùs non docuit dè delegatione.
Nulli creditur dè delegatione, nisi faciat dè ea constare.
113. *Commissarius ad causam particularem quomodo se gerere debeat in sua iurisdictione ostendenda.*
114. *Delegationis litteræ si pereant incæpta causa quid agendum?*
Testis quomodo ab alio Conuentu vocandus.
Delegationis litteræ benè custodiendæ.
Cautela prò litteris delegationis conseruandis.

111. Respondeo, quod antè omnia *Delegatus* debet docere dè sua delegatione, faciendo constare quod legitimè *Delegatus* est, tum ratione *Delegantis*, qui delegare potuit, tum sui qui habet conditiones ad passiuam delegationem requisitas, tum ratione causæ, siuè negotij, quod delegabile sit. Et ad maiorem claritatem distinguo quæstionem; vel enim loquimur dè *Delegato* ad vniuersitatem causarum in vtroque foro, paterno scilicet, & iudiciali, vt dè *Commissario Visitatore* destinato à *Generali* ad visitandam *Prouinciam*; vel dè *Commissario Delegato* similiter à *Prouinciali* ad visitandum *Conuentum* cum facultate in vtroque foro; vel loquimur dè *Delegato* ad certam causam particularem criminalem.

112. Dico ergò primo, quòd *Commissarius*, vt præfertur destinatus ad visitandam *Prouinciam*, siuè *Conuentum*, debet ostendere litteras patentes suæ delegationis, & ipsas publicè facere legi in *Capitulo* Fratrum ad hoc specialiter congregato, vel in publica refectione, ad quam maior saltem pars *Communitatis* conueniat. Et ratio est, quia, antè præsentationem litterarum, non habet proximam iurisdictionem, nec illius exercitium, vt dicitur in *iure*: (*h*) nec vllus cogitur exequi mandata illius, nisi priùs constito de legitima delegatione, aliàs impunè ei non paretur, vt habetur ex *textu*. (*i*) Quia enim delegatio est quid facti, non præsumitur, nisi probetur vt docet *Ludouicus Romanus*. (*l*) Hinc etiam habetur in *Iure Ciuili*, (*m*) quod *Commissarij* ad *Prouincias* missi, antequam exercere suum officium incipiant, debent præsentare litteras suæ Commissionis *Præsidi Prouinciæ*, & hoc communiter tenent *Doctores*. (*n*) Hinc si aliquis veniret in *Prouinciam*, vel

Con-

Conuentum, & aſſereret ſe miſſum *Commiſſarium* à *Generali*, vel *Prouinciali*, nullum poteſt actum iuriſdictionalem inſtituere, nec Fratres tenentur illum recipere vt talem, & ipſi parere, niſi oſtendat litteras originales munitas ſigillo, & ſubſcriptione *Delegantis*: & non ſufficit oſtendere tranſumptum, etiam authenticum, vt probat *Ludouicus Romanus* ſupracitatus, (*o*) licet eſſet alioquin Pater grauis, & dignus, maximè ſi in tali delegatione, aut Viſitatione interueniret præiudicium alicuius; quià in tali caſu non creditur alicui quantumuis magno; imò nec *Epiſcopo*, nec *Cardinali* aſſerenti ſe eſſe à *Papa Delegatum*, vt ex *Panormitano*, & *Fagnano* tenet *Paſſerinus*. (*p*)

113. Si autem loquamur dè *Commiſſario* ad cauſam particularem, adhuc diſtinguendum eſt. Vel enim delictum eſt notum, & ignoratur Auctor; vt exempli gratia inuentus eſt aliquis in Conuentu occiſus, ſed neſcitur, à quò occiſus fuerit; vel eſt inſtituendus proceſſus contrà particularem, vel particulares accuſatos, diffamatos, vel denunciatos. In primo caſu, antequam incipiatur inquiſitio, certè conſtare debet de delegatione, & quia delictum notum eſt, & Delinquens ignotus, *Iudex* reſpectu omnium, & ſuper omnes ibi commorantes (ex quorum numero cenſetur eſſe Delinquens,) debet habere iuriſdictionem ad ipſos examinandos; proindè ad fundandam iuriſdictionem debet litteras delegationis producere, & facere legi, vt ſuprà diximus. Verum tamen eſt, quod hoc etiam aliter poſſet fieri, nempè oſtendendo ſingillatim omnibus, qui debent examinari, ſuam delegationem, antè quam examinentur, ſed melius fit, legendo eas in publico *Capitulo*: quia vnica lectura apud omnes fundat ſuam iuriſdictionem. In ſecundo verò caſu non eſt neceſſe quod publicè faciat legere patentes; imò multoties expediret, quod eius delegatio eſſet ſecreta, ne aut *Reus* aufugiat, aut Teſtes ſubornet, aut à veritate dicenda per minas deterreat; ſed ſufficit quod antè examen Teſtium oſtendat cuilibet originale ſuæ delegationis, quod etiam facere oportet antè *Rei* examen, ad hoc, quod ſciant illum legitimè eſſe *Delegatum*, & habere iuriſdictionem exigendi iuramentum, & interrogandi; & ipſos eſſe obligatos in conſcientia ad reſpondendum.

114. Quid autem faciendum, ſi, poſtea quam cœpta eſt inſtructio proceſſus, ſint ablati à camera *Delegati* actus iam facti, vel incendio, aut alia cauſà perierint, & ſimul cum illis etiam litteræ delegationis; vel citandus ex alio *Conuentu* eſt Teſtis, qui examinari renuit, & præcepto obedientiæ eſt adigendus, quomodo tunc reſpectu ipſius fundanda eſt iuriſdictio, cum ipſi oſtendi non poſſint litteræ delegationis originales, quæ iam colligatæ ſunt cum proceſſu, vel furto, aut alio caſu perierunt? Dico quod tunc probanda eſt iuriſdictio vel per tranſumptum authenticum litterarum delegationis, vel per depoſitionem Teſtium, qui fidem faciant, quod viderint litteras originales talis delegationis, vt probat *Maſcardus*. (*q*) Et ideò in caſu, quò Teſtis ab alio *Conuentu* eſſet vocandus, & ſimpliciter monitus nollet comparere, debet *Delegatus* formale præceptum in ſcriptis formare, & in ipſo inſerere authenticam copiam delegationis, & per nuncium, ad hoc ſpecialiter deſtinatum, ipſi intimare, ad hoc quod ſic Citato conſtet legitimè dè ſua delegatione. Prò hoc benè aduertant *Delegati* ad id, quod ipſis conſulit *Angelus Aretinus*, (*r*) nempè, quod debent cuſtodire litteras ſuæ delegationis *vt pupillam oculi*, ne, ipſis deperditis, non habeant, vndè poſſint dè ſuà delegatione legitimè docere. Et ad fugienda omnia incommoda, & præcauenda pericula accipiant conſilium *Paſſerini*, (*s*) qui inſtruit *Commiſſarios* ſic *Delegatos* ad oſtendendas litteras delegationis *Superiori Conuentus*, in quo debent ſuam iuriſdictionem incipere, aut exercere, & faciant ipſam regiſtrari fideliter in libro Conuentus, ad hoc quod, ſi periret Originale, ſit vndè poſſit authenticum tranſumptum compulſari, & tranſcribi. Verum tamen eſt, quod ſi Teſtis, ſic vt ſuprà dixi, vocatus, cum copia delegationis inſerta in citatione, comparuerit, & petierit ſibi oſtendi litteras originales delegationis, *Iudex* tenetur ipſas illi oſtendere ante examen, aliter tum proceſſus, tum ſententia, tum quiuis alius actus contra ipſum eſſet nullus, vt tradunt communiter *Doctores*. (*t*)

XIV. Quæ-

XIV. Quæritur. Ad quæ se extendat Iudicis Delegati iurisdictio?

SVMMARIVM.

115. *Causa commissa committuntur omnia ad eam necessaria.*
Delegatus cognoscit de annexis, & connexis causæ delegatæ.
Nisi connexum esset reseruatum priuatiuè alteri tribunali.
Connexa, vel incidentia dupliciter contingunt.

116. *Delegatus cognoscit de ijs, quæ suam iurisdictionem impediunt.*
Quibus in casibus procedit vltrà expressa in delegatione.

117. *Commissarius Visitator impeditus ne visitet, quid facere debeat.*

118. *Cautela in ferendis censuris per Delegatum.*
Ante Excõmunicationem facienda trina monitio.

119. *Impedimentum iurisdictionis notorium quomodò tollendum.*
Si non est notorium, sed tantùm coniecturale.
Si impedimentum est manifestum, sed Author ignoratur quid agendum?

120. *Ad Iudicem spectat cognoscere an sua sit iurisdictio.*

121. *Incidentia in causa quotuplicia.*

122. *Iudex Delegatus non punit delicta non impedientia suam iurisdictionem.*
Nec ea, quæ iam impediuerunt, sed modò non impediunt.

123. *Si reperit incidens, quod transfert causam ad aliud forum, quid agere debeat.*
In incidentibus separabilibus à causa, se abstineat à cognitione.

115. RESpondeo, quod Causà aliquà, siuè pluribus, siuè omnibus commissis per delegationem, (regulariter loquendo,) censentur commissa omnia ea, sinè quibus expediri non possunt, & proindè respectu horum omniũ habet *Delegatus* communiter iurisdictionem, vt dicit *Textus* cum *Iure Consultis* ibi scribentibus. (u) Ideò *Iudex Delegatus* super vno negotio cognoscit dè omnibus *dependentibus*, *incidentibus*, *annexis*, & *connexis*, sinè quibus causa commissa commodè nequit expediri, vt dicit vna *Glossa*, (x) nisi aliquod adnexum esset *Papæ* reseruatum, aut alteri tribunali priuatiuè subiectum, vt dicit *Felinus*. (z) *Connexa* autem, vel *incidentia* in causa dupliciter possunt se habere, nempè vel tangentia iurisdictionem, vel dependentia à delicto; explico. Si fundatà iurisdictione per ostensionem litterarum delegationis, & incepto exercitio ipsiusmet iurisdictionis per citationem alicuius Testis, vel iste, vel *Reus* non vult comparere; vel *Guardianus* mittit extrà Conuentum alios Testes necessarios ad expeditionem causæ, ad hoc ne examinentur; vel aliquis minis terret; vel subornationibus impedit Testes, ne testificentur; vel *Guardianus* auxilia necessaria ad visitationem corporis delicti non dat, & his similia; hæc inquam dicuntur *tangentia iurisdictionem Delegati*, quià per illa impeditur quominus causa sibi demandata executionem sortiatur. *Dependentia* verò à delicto dicuntur ea, quæ vel antecedunt, vel subsequuntur, vel sunt simul cum delicto. Exemplum. *Prouincialis* recepta denunciatione quod *Frater Peruersus* inuentus est fornicarius, delegat *Fratrem Zelantem* suum *Commissariũ* ad fabricandum processum super delicto fornicationis. *Delegatus* prosequendo causam per examen testium inuenit, quod testes probant *Fratrem Peruersum* sibi parasse pecuniam ex furto, quia furatus est supellectilem coquinæ, quam vendidit: ipsam expendisse in meretricando cum muliere in loco sacro. Tria ergò hæc crimina, scilicet *furtum*, *proprietas*, & *Sacrilegium* habent dependentiam à fornicatione.

116. Constans ergò *Doctorum* sententia est, quod *Iudex Delegatus* habet iurisdictionem cognoscendi, & procedendi in omnibus ijs, in quibus impeditur sua iurisdictio pro expedienda causa sibi delegata, & super hoc est aperta dispositio *Canonum*. (a) Et vna *Glossa Notabilis* (b) ait quod *Iurisdictio Iudicis Delegati extenditur ad omnes illos, qui illius iurisdictionem impediunt, licet de illis in litteris non fiat mentio*. In hoc autem recoli debet doctrina *Innocentij*, quam refert, epilogat, & amplexatur *Panormitanus*, (c) vt clarè appareat quando, & quò casu vltrà expressa in delegatione, possit *Delegatus* procedere. Dico ergò, quod aliquoties potest

test aliquis delinquere in *Delegatum* ipsũ iniuriando, percutiendo, aut alio modo offendendo, & hoc ratione inimicitiæ priuatæ, quam habet cum *Delegato*; aliquoties potest illa facere deterrendo, aut ad effectum impediendi *Delegatum* quominus in causa procedat; tertio modo cum delinquit in præsentia *Delegati* pro tribunali sedentis contrà personas ad iudicium necessarias ob priuatam causam; quartò quandò contrà eosdem delinquit, causà impediendi iudicium; quintò quandò persona ad iudicium necessaria delinquit in eo, quod præstare debet: vt *Testis*, qui respondere ad interrogata non vult; *Actuarius*, qui ex professò vitiat actus, vt processus nullus euadat. Ad hæc ergò resoluenda dico cum *Abbate*, quod *si tertius delinquit in personam Iudicis Delegati, non potest Iudex Delegatus illum punire, nisi per hoc contingat suam iurisdictionem impediri. Sed eo casu, quo potest Delegatus punire, non intelligas, quod possit imponere pœnam ordinariam, sed extraordinariam, quia ipse non est deputatus super illa iniuria. Si delinquitur contrà Partes, vel alias personas necessarias in iudicio, conclude: quod si impeditur sua iurisdictio, potest se impedire, aliàs secus, & ad limites impedimenti potest se impedire, & non aliter. Contrà Officiales delinquentes coram se, tenet Innocentius in cap. Dilectus. de Pœn. quod non potest ipse procedere, nisi impediretur sua iurisdictio, sed debet eos facere punire per Ordinarium.* Hæc *Abbas*. Et his ergò habetur Regula certa, quod *Delegatus* potest suam iurisdictionem defendere procedendo contrà eos, qui impediunt eam sibi in causa delegata.

117. Hinc deduces, quod si *Commissarius* destinatus ad visitationem *Prouinciæ*, vel *Conuentus*, impediatur in executione suæ delegationis, pro ipsa tuenda, potest procedere. Et quia hic casus maximè est practicabilis, illustremus ipsum exemplo. Destinatur *Commissarius* aliquis à *Generali*, vel *Prouinciali* ad visitandam *Prouinciam*, vel *Conuentum*, cum ampla facultate tàm in capite, quàm in membris. De hac delegatione commonitus est *Prouincialis*, vel *Guardianus*, qui habet talem *Commissarium* prò inimico, & nollet quod iste visitationem iniunctam faceret; proindè ordinat ea, quæ necessaria sunt, quominùs talis *Commissarius* admittatur in *Prouincia*, seù *Conuentu*, vt legitimus *Delegatus*. Pertingit *Commissarius ad* Conuentum, occurrit Ianitor, qui iam benè instructus est. *Commissarius aut* litteras obedientiales *Generalis*, siuè *Prouincialis*; aut patentes delegationis illi dat, vt deferat ad Superiorem. Ianitor respondet in Conuentu non esse locum nouis Hospitibus, & litteras non vult recipere, nec eas videre, dicens se nescire legere. Replicat *Commissarius* se esse *Delegatum* à Superiore ad visitationem, pro indè iubet admitti. Respondet Ianitor se illum non agnoscere: & claudit ianuam, excluso *Commissario*. Quid potest tunc *Commissarius*? Potest ne procedere per Censuras fulminando incontinenti Exc̃omunicationem, aut alias Censuras, vt infrà dicemus? Dico, quod licet sic resistentes, & impedientes talem *Commissarium*, quominùs ad mittatur, in foro conscientię, incurrant Excommunicationem *Papæ* reseruatam, vt refert *Rodericus*, (*d*) de qua loquemur infrà; tamen in foro fori *Commissarius* nihil adhuc potest contrà eos, quia adhuc non fecit illis iuridicè constare de sua delegatione. In tali ergo casu *Commissarius* adeat *Iudicem Ecclesiasticum* loci, si ibi ad est, sin minùs *Iudicem laicum*, & per *Notarium Apostolicum*, si aliquis ibi est, aut per alium publicum *Tabellionem*, litteras suæ delegationis faciat transcribere, & authenticare per subscriptionem *Notarij*, & signum sui Tabellionatus. Indè *Commissarius* Monitorium directum *Guardiano*, *Vicario*, seù *Superiori*, *Discretis*, & omnibus, & singulis Religiosis *Sacerdotibus*, *Clericis*, & *Laicis* in illo Conuentu commorantibus formet, in quo Monitorio doceat de suo aduentu, & legitima auctoritate per Epistolas *Superioris*, cuius exemplar authenticum ibi inserat, proindè moneat eos vt se paratos exhibeant, ad eum recipiendum, quando ad illos se contulerit, sub pœna Excommunicationis &c. Tum per *Cursorem*, siuè *Nuncium* publicum intimare ipsum Monitorium faciat personaliter Superiori, vel Fratribus, si tutus pateat ad ipsos accessus; sin minùs per affixionem ipsius Monitorij ad valuas Ecclesiæ, vel Conuentus, vt commodè possit legi: & faciat quod *Cursor*, seù *Nuncius* relationem faciat, more solito, ipsi *Notario*. Hoc sic intimato, *Delegatus* sufficienter de sua delegatione docuit, & contrà repugnantes, siuè non admittentes, tanquam contrà impedientes suam iurisdictionem, potest procedere per

Censuras, vt modò dicam, Si autem in Conuentu iam receptus est, & patentes legere fecit, & impeditur quominùs visitet; vel minis terretur, vt discedat: cum hæc omnia iurisdictionis sint impeditiua, poterit procedere.

Sed quæres quomodò procedere possit ad defendendam suam iurisdictionem, hoc est quibus medijs debet vti? Respondeo, quod in iure Ciuili *Iudex* contemptus *pœnali iudicio* pellit contemnentes ad obediendum, vt habetur in *Digestis (e) & sic contempta Maiestas Prætoris vindicatur*. Sed de iure Canonico dicit *Abbas (f)* quod potest per Censuras procedere contrà impedientes suam iurisdictionem, licet hoc non exprimatur in litteris delegationis: potest insuper incarcerare, disciplinare, & aliàs pœnitentias iniungere, etiam si sint extraneæ personæ, & aliàs non subditæ, vel etiam si impediens iurisdictionem sit *Ordinarius*, puta *Guardianus*, vel *Prouincialis* vt per *Doctores* relatos à *Barbosa (g)* constat. Et patet ex ratione quià in foro Ecclesiastico *Iudex Delegatus* potest Clericos contumaces, suam iurisdictionem impedientes, mulctare: hoc est in pœnam pecuniariam interlocutoriè condemnare, vt cum *Innocentio*, & *Hostiensi* sensit *Abbas*. *(h)* In Religione autem nostra, vbi pecunia non est, loco mulctæ, succedit pœna corporalis, iuxtà legem, *Qui non habet in ære, luat in corpore:* & sic per ieiunia, disciplinas, & alia pœnalia opera potest *Delegatus* suam iurisdictionem defendere: quod si his nihil proficit; potest excommunicare illos, cum limitatione, vt dicam infrà, & etiam incarcerare. Nec facit contrà hoc, quod in Statutis habeamus, quod non potest quis incarcerari, nisi de *Diffinitorij* consilio, & assensu, vt dicitur infrà in *textu*. *(i)* Quia ibi loquitur de carcere, qui datur ad torturã & pœnã: in alijs verò casibus, in quibus carcer adhiberi à iure conceditur, non requiritur talis assensus *Diffinitorij*, vt patet in casu inobedientiæ contumacis, vbi *Guardianus* cum consilio tantùm *Discretorum Reum* incarcerat ex *textu*. *(l)* Ità in casu nostro, cum *Delegatus* repræsentet personam *Generalis*, vel *Prouincialis Delegantis*, & in ipsorum iurisdictionem succedat, liquet, quod sicut *Generalis*, vel *Prouincialis* sic inobedientem, & contumacem potest, ex officio absque *Diffinitorij* consilio, incarcerare, ad effectum ipsum compellendi ad obediendum, ità poterit etiam *Delegatus* ad suam iurisdictionem sustinendam; aliter eius auctoritas esset elusoria, vt dicit *Paulus de Castro*, & alij *Doctores*. *(m)* Sed quia suprà dictum est, quod etiã per Censuras, nempè per Excommunicationem, & alias, putà Suspensionem (quibus potest competere,) & Interdictum procedere potest, & fortè *Delegati* non essent in hac materia valdè periti, dicendum est, quam formam tenere debent in ferendis his Censuris.

118. Dico ergò, quod in quodam *Canone (n)* consulitur *Delegatis Apostolicis*, vt in procedendo contrà impedientes suã iurisdictionem, ergà *Episcopos*, vt potè maiori dignitate præditos, seruent maiorem cautelam in procedendo. *Ità quod* (ait) *eis quadam condigna reuerentia supportatis, ingressus primò ipsius Ecclesiæ, vel Sacerdotale impediatur ministerium, ac deindè ab Officio suspendantur, & subsequenter aggrauetur Censura Ecclesiastica contrà eos*. Pari modo etiam procedere debent Regulares *Delegati* contrà impedientes suam iurisdictionem. Non enim primo impetu debent æqualiter procedere contrà *Sacerdotes*, sicut contrà *Laicos Conuersos*, siuè *Clericos simplices*; nec æquali methodo contrà *Guardianos*, vel *Prouincialem*, sicut contrà reliquos Religiosos, sed reuerentiã exhibendo dignitati Sacerdotali, siuè officio Prælaturæ, debent contrà sic resistentes, & impedientes suam iurisdictionem, à leuioribus Censuris incipere, nempè ab *Interdicto*, aut *Suspensione à Diuinis*, antequam ad *Excommunicationem*, quæ est remedium extremum, deueniatur. Quãuis autem, vt plures *Doctores* senserunt, non sit necessè, quod præcedat monitio, quando *Delegatus* vtitur Censura ad suæ iurisdictionis defensam, quià tunc procedit non vt *Iudex*, sed vt *Pars*. Tamen æquum est, meliùs fit, & ità consulo, quod priùs imponat præceptum sub aliquo termino peremptorio, quò elapso, si illi non paruerint, gladio Censuræ percutiantur: & hoc etiam voluerunt præstantissimi *Doctores*, *(o)* quorũ sententia in praxi est tutior. Ampliùs aduertant, quod formale præceptum debent in scripris redigere, & Sententiam Censuræ pariter in scriptis ferre, & *Reis*, coram testibus, intimare, & in publica Communitate debent nunciari, & publicari sic Censurati, ad hoc vt ab alijs euitentur, si sunt excommunicati; vel alij deterreantur, ne simile crimen com-

committant. Ideò si processus, est incœptus, & citatur aliquis Testis, vel *Reus*, & comparere non vult, scribatur in actis eius recusatio, & pariter monitio, & assignatio termini peremptorij ad obediendum; quò elapso, fiat decretum de declaratione facienda, citetur ad audiendam declarationem, & feratur Sententia, intimetur, & in actis inseratur iuxtà formam, quam dabimus in Praxi Parte secunda. Si nondum processus est incœptus, & illa est prima citatio, describatur pariter totum factum, & procedatur vt suprà, redigendo semper in scriptis, ad hoc quod *Delegatus* possit suas actiones iustificatas *Ordinario* exhibere. Sed quid si omnes commorantes in illo Conuentu conspirauerint, & noluerint obedire, nequè esse Testes respectu actuum, qui ad hoc, quod sint legitimi, requirunt Testium præsentiam? De hoc plenè dicam quandò agemus de Rebellione in Superiorem, vbi dabimus remedium.

Viso autem de medijs, quibus potest vti *Delegatus* prò tuenda iurisdictione, remanet dicendum de casibus, in quibus potest talibus remedijs vti. Dico ergò, quod impedimentum iurisdictionis vel est notorium, vt nulla possit tergiuersatione celari, vt quandò aliquis publicè, vel coram Testibus sufficientibus citatus, non vult comparere, vel iussus non vult obedire; Aut impedimentum non est notorium, sed sunt aliquæ coniecturæ; puta quià talis, qui obedire, vel comparere renuit, coniecturatur ex aliquo motiuo probabili, quod à tali Religioso consilietur ad non obediendum; Aut omninò est occultum; puta quià bene videtur, quod iste non obedit, qui aliàs obediens erat, & modò est contumax, & hoc non potest esse, nisi quia ab aliquo malè consiliatur, sed quis sit Consiliator iste, omninò occultum *Delegato est*.

119. In primo ergo casu omnes *Doctores* concordant, quod potest procedere, compellendo per Censuras, & alia remedia, vt suprà dictum est, ad obediendum. In secundo casu dicit *Panormitanus*, (*p*) quod *Delegatus* potest procedere contrà turbatorem, vel Consiliarium, de quò coniecturatur, quod suo malo consilio impediat; & ipsum cogere ad præstandam cautionem de non impediendo, opere, vel consilio, suam iurisdictionem; & hoc deduci argumento cuiusdam *Canonis*, (*q*) in quò ordinat *Papa*, quod *Mulier* restituitur *Marito*, sed quià ab istius feritate timebatur, priùs à Marito debeat dari cautio, de non sæuiendo in ipsam. Sed hoc remedium in *Religiosis Franciscanis* non habet locum, non enim potest dari cautio pecuniaria, aut fideiussoria vt patet. Bona cautio esset iuramentum de non consiliando ampliùs, sed hoc inutile est, quia malus Consiliarius, qui non curat offendere *Deum*, in dando malum consiliũ contrà præceptum obedientiæ, nequè curabit de iuramento dato; & sic fiet periurus, & adhuc durabit impedimentum iurisdictionis. Meliùs est ergò quod cautio detur hoc modo, puta mittendo ipsum in alium Conuentum, donec processus fuerit expeditus, & ista est licita, & bona cautela. Et benè ad hoc aduertant *Iudices* in vniuersùm, quià multoties ipsis proficiet, remouendo à Conuentibus, in quibus processus condunt, quosdam homines turbulentos, qui gaudent *Iudicibus* ponere impedimenta, & frequenter ob priuatas simultates. Verumtamen est, quod si *Iudex* est *Delegatus*, debet in processu adnotare fundamenta coniecturæ suæ, etiam, si oportuerit, ponendo informationes habitas extraiudicialiter, ex quibus legitimè coniecturauit, quod ille malè consiliaret, & ideò dedit Obedientiam, vt ad alium Conuentum vicinum se conferret, vsque ad tempus &c. Et hoc vt appareat quod *Delegatus*, sic operando, non excessit fines sui mandati. In tertio autem casu, puta quando impedimentũ cernitur manifestum, sed nescitur à *Iudice* Auctor illius; diuisæ sunt *Doctorum* opiniones; *Innocentius* enim tenet, quod *Iudex* potest tunc summariè inquirere, Testes examinando super hoc. *Speculator* verò (*r*) tenet, quod non potest procedere; sed melior sanè est opinio *Innocentij*, cum qua etiam consensit *Abbas*. (*s*)

120. Et ratio fundamentalis est, quia quando, (vt habet quædam Glossa (*t*) notabilis) dubitatur de Iurisdictione alicuius *Iudicis*, ad eum spectat cognoscere, An cognitio ad eum spectat, vel non; vt habetur in *Iure Ciuili*. (*u*) Sicut ergò potest cognoscere super dubio iuris, an sibi competat iurisdictio ad illam extendendam, ità potest cognoscere super facto, quod sibi adhuc non est clarum, & inquirere, ad hoc vt plenè cognoscat, & ibi exerceat suam iurisdictionem, si eam sibi com-

G 2 pete-

petere iudicauerit. Quò ad praxim ergò, aduertat *Delegatus*; quod in hoc casu debet in processu adnotare, quod *Videns contumaciam siuè Rei, siuè Testis, qui aliàs erat humilis, simplex, & obediens Religiosus, & cognoscens ipsum subornari, & seduci ab aliquo malo Consiliario; decreuit super hoc inquirere pro remouendo obstaculo, quod impedit suam iurisdictionem &c.* & sic Testes formiter examinentur. Quod si ex Testiū depositione emergant tantum coniecturæ, procedat, vt in secundo casu supradictum est, adhibendo cautelam remotionis ab illo Conuentu. Si autem appareant claræ probationes, citet *Reum*, examinet, det tempus congruum defensioni, & ipsum puniat, iuxtà crimen per Censuras, si adhuc in crimine perseueret; sin minùs, remittat ad *Ordinarium*, cum copia actorum, ad hoc, quod ab *Ordinario* puniatur dè crimine iam commisso.

121. Hucusque diximus de *connexis* causæ delegatæ, quæ tangunt Iudicis iurisdictionem; nunc dicendum est de ijs, quę *incidunt in causa*, vel ab ipsa *dependent* tanquam qualitates ipsius inseparabiles; vel sunt quidem causæ *connexa*, sed sunt separabilia ab illa, & possunt cognosci absquè illa. Primi generis sunt omnia delicta vel in personā, vel in præsentia *Iudicis* commissa; vel contrà personas ad iudicium spectantes, vt *Actuarij*, *Testium*, & similia, quæ tamen delicta non lædunt *Iudicem* in exercitio suæ iurisdictionis, sed tantùm ipsum afficiunt iniuria, & contumelia, aut immediatè, aut mediatè. Secundi generis sunt qualitates, quæ quidem diuersificant speciē delictum, non tamen possunt cognosci separatæ à delicto. Vt si aliquis est denunciatus de furto, & in inquisitione reperitur, quod furtum fuit de re sacra, patet quod hæc qualitas mutat speciem delicti, non tamen est cognoscibilis separatim à delicto furti, super quo formatur inquisitio. Tertij generis sunt ea, quæ quidem dederunt causam, vel fuerunt effectus delicti, tamen absque delicto possunt de se cognosci. Vt si aliquis est accusatus de fornicatione, in formando processu emergit, quod furatus est nummos, quibus mediantibus fornicatus est; furtum tunc potest esse causa, aut effectus fornicationis. Causa quidem si fornicatus est, accepta occasione pecuniæ, quā est furatus: effectus verò si furatus est, vt fornicaretur. Hoc tamen furtū est delictū separatim cognoscibile à fornicatione.

122. Dico ergò, quod respectu *connexorum*, siuè *incidentium in causa* primi generis *Iudex Delegatus* non potest suas, nec suorum iniurias, quæ non impediunt eius iurisdictionem, vlcisci; sicut nec punire delicta, quæ impediuerunt suam iurisdictionem, sed modò non impediunt; debet verò de his delictis informare *Ordinarium*, vt puniat, vt volunt *Doctores*. (x) Et ratio est, quia non habet mandatum procedendi in ijs, quæ exorbitant à causa sibi delegata. Et licet *Iudex* possit iniuriam sibi factam vlcisci; hoc tamen intelligendum de *Ordinario*, non de *Delegato*, quià ille habet de omnibus cognoscere ex officio, hìc verò non, sed tantùm ea, quæ sibi sunt commissa. Nec facit in contrarium, quod dicitur in Formulario *Textus* nostri, (z) quod si *Reus* delinquit in præsentia *Iudicis*, *Iudex* ipsum condemnet in eadem figura iudicij; quia debet intelligi de *Iudice Ordinario*, non verò de *Delegato*. Quo ad praxim ergo, si aliquis iniuriam protulerit, vel irreuerenter se habuerit, vel percusserit illum, aut alium; *Delegatus* in scripta redigat, &, pro modulo culpæ, commoneat aut *Guardianum*, si delictum commissum, vtpotè verbale, est ab eo punibile; vel *Prouincialem*, si delictum est grauius, ad hoc, quod ipsi *Reum*, potestate ordinaria, castigent. Si autem est quid connexū causæ secundi generis, distinguendum est, quia aut qualitas connexa transfert delictū de foro ad forū, vt quādò interuenit qualitas, ratione cuius, cognitio delicti pertinet ad *Tribunal Fidei* priuatiuè quo ad alios; aut non transfert.

123. Si transfert; vt exempli gratia, inquirendo super fornicatione reperiatur, quod fuerit secuta, sub prætextu Confessionis, vel ex sollicitatione in Confessione: tunc *Iudex*, siuè *Ordinarius*, siuè *Delegatus* nequit ampliùs inquirere; sed debet leuare manum à processu, & denunciare *Inquisitoribus*. Et benè aduertant ad hoc punctum *Regulares Iudices*, ne ex inaduertentia se immisceant in causa spectante ad *Sanctum Officium*, & in multas pœnas, & Censuras incidant, vt aduertit de *Bictis*. (a) Si autem qualitas adnexa inseparabiliter est cum delicto, & cognitionem ipsius non transfert; ad plenè probandum delictum, etiam super qualitate, inquirat, hæc enim est ipsius facultas; cum enim accessorium sequatur naturam prin-

principalis, si *Delegatus* habet facultatem inquirendi super delicto, quod principale est, censetur habere eam etiam super qualitate, quæ delicto est accessoria. Si autem est quid connexum tertij generis, vt explicuimus, *Delegatus* non potest se ingerere in inquisitionem illius, quia hoc excedit limites suæ delegationis. In casu ergò illo debet scribere ad *Ordinariū Delegantem*, certiorando eū, quod emergunt indicia circà alia delicta ab eo, super quo fuit delegatus; & *Delegans*, vel eius cognitionē sibi reseruabit, seù nouam facultatem tribuet *Delegato* ad inquirendum super nouo delicto, de quo apparuerunt indicia. Et aduertat *Delegatus*, quod si nouam delegationem super tali delicto habebit, meliùs faciet, incipiēdo processum separatum ab alio, ad euitandam confusionem, vt dicam in *Praxi*. Quæ autem hucusque dicta sunt, vt plurimùm, quadrant in *Delegato* ad causam particularem. Quia *Delegatus* ad vniuersitatem causarum potest procedere, vt *Ordinarius*; proindè prudens Lector benè aduertat, & adaptanda adaptet cui, & quando debet.

XV. Quæritur An Delegatus possit subdelegare in aliquo casu?

SVMMARIVM.

124. *Delegatus ad vniuersitatem causarum potest aliquem subdelegare.*
Communitas, & Vniuersitas idem sunt.
Ità conuenit Villæ, aut Castro sicut Prouinciæ.
Vniuersitas quid importet.
Delegatus ad Vniuersitatem causarum vnius Conuentus potest subdelegare.
Vt talis dicatur quid requiritur.
Vniuersitas non afficitur ex actibus singulorum.
Factum Vniuersitatis aliud à facto singulorum.

125. *Quos possit Delegatus subdelegare.*
Subdelegandus sufficit, quod sit subditus Delegantis.

126. *Delegatus ad causam particularem an possit subdelegare.*
Si est Delegatus à Principe potest subdelegare.
Sed non quando est electa industria personæ.

127. *Electâ industriâ personæ, nec Delegatus à Papa potest subdelegare.*

128 *Quando dicatur electa industria personæ.*
Clausula per te ipsum, *vel* arbitrio tuo, *vel* Personaliter accedas, *vel* per te inquiras, *vel* tu expedies *dicunt electam industriam personæ.*
Clausula de tua prudentia, *vel* integritate, *vel* Peritia *dicunt electam industriam personæ.*
In casibus grauibus eligitur industria personæ.

129. *Cardinalis Protector non habet iurisdictionem castigandi delicta particularia, sed communia.*
Ab eo Delegatus dicitur Delegatus à Principe.

130. *Delegatus à Prouinciali ad causam particularem nequit subdelegare.*
Fallit hoc in duobus casibus.
Procurator habens speciale mandatum potest substituere.
Articulus causæ non requirens iurisdictionem potest subdelegari.

131. *Actus iurisdictionem requirētes qui.*
Statuta facere, carcerare, pœnitentiare, præcipere per obedientiam, visitare sunt actus requirentes iurisdictionem.
Examinare Testem spontè iurare paratum non requirit iurisdictionem.
Cogere Testem ad examen requirit iurisdictionem.
Iurare spontaneè quilibet potest.
Iurisdictio requiritur ad compellendum Testem ad iurandum.
In Subdelegato requiruntur eædem qualitates sicut in Delegato.

124. RESpondeo, quod vltra ea, quæ diximus supra de facultate, quam habent *Delegati* ad vniuersitatem causarum; (prout sunt *Commissarij Visitatores*, qui habent facultatem subdelegandi tum à iure, tum à consuetudine,) pro pleniori materiæ huius practicabilis intellectu, remanent adhuc alia dicenda. Siquidem aliquis potest destinari *Delegatus* à *Prouinciali* ad visitandum Conuentum, cum ampla facultate in vtroque foro inquirendi, & faciendi opportunos processus, vsque ad sententiam diffinitiuam exclusiuè. Pariter aliquis potest ad causam particularem delegari à *Ministro Gene-*

Generali, siuè à *Prouinciali*. Quærimus ergo, si isti possint, & quid possint de causa, vel causis sibi commissis subdelegare. Dico ergo, quod in primo casu ille, qui *Delegatus* est ad visitandum Conuentum cum facultate, vt præfertur, siuè à *Generali*, siuè à *Prouinciali* delegetur, potest aliquam causam alteri subdelegare. Ratio euidentissima est, siquidem vt habetur ex *Textu*, & suprà diximus in *Commentario*, *Delegatus* ad vniuersitatem causarum, potest aliquam causam particularem delegare; ad hoc autem quod aliquis dicatur sic delegatus, non est necesse, quod sibi committantur causæ omnes vnius *Prouinciæ*, sed sufficiunt causæ omnes vnius *Conuentus*: quia, vt dicit *Bartolus*, (b) *Communitas*, quæ idem est, quod *Vniuersitas*, tam conuenit *Villæ*, aut *Castro*, sicuti *Prouinciæ*. *Vniuersitas* enim non importat, nisi Congregationem multorum in vnum, eidem Capiti subiectorum, secundùm *Oldradum*. (c) Multi autem ità sunt congregati sub vno ad cõuiuendum in *Villa*, sicut in *Prouincia* multi habitant sub dominio alicuius Rectoris; vndè sequitur, quod ità nomine *Vniuersitatis* gaudeat *Oppidum*, seù *Villa*, sicut *Ciuitas*, vel *Prouincia*. Et ità à pari dicendum est de *Conuentu*, & de *Prouincia* in Religione: in ea enim reperitur *Communitas* in vno *Conuentu*, sicut in vna *Prouincia*; hinc æquè benè congregatur à *Guardiano Capitulum Conuentuale*, sicut à Ministro *Capitulum Prouinciale*. Sicut ergo potest demandari alicui *Commissario* vniuersitas causarũ alicuius *Prouinciæ*, ità poterit fieri aliquis Delegatus ad vniuersitatem causarum alicuius *Conuentus*: & quemadmodùm *Delegatus* ad vniuersitatem causarum in *Prouincia*, vt *Commissarij Visitatores*, possunt subdelegare, vt suprà dictum est, ità poterunt etiam *Delegati* ad vniuersitatem causarum vnius Conuentus. (d) Hic autem aduertendum est, quod ad hoc quod quis dicatur *Delegatus* ad vniuersitatem causarum; oportet, quod eius delegatio sit concepta in terminis *Vniuersitatis*: si enim esset concepta in terminis singularitatis, non sic diceretur *Delegatus* ad vniuersitatem, quantumuis illa singularia simul Vniuersitatem complecterentur. Pone casum, quod in vno Conuentu sint tria delicta, super quibus debeat fieri inquisitio, & alia nulla sint. Prouincialis delegat *Commissarium*, cum facultate fabricandi processus cõtrà A.B.C. denunciatos singillatim de illis tribus delictis, dicitur ne ille *Delegatus* ad vniuersitatem causarum? minimè; quia esto, quod illa tria delicta adæquent vniuersitatem causarum in illo *Conuentu*, non tamen vniuersitatem constituunt, quia importantur vt singula, & distincta, non vt collecta in vnum. Et hoc probatur, quia *Vniuersitas*, tanquam vnum corpus, non afficitur ex actibus singulorum de *Vniuersitate*, vt dicit *Oldradus*; (e) & aliud est factum *Vniuersitatis*, & aliud singulorum, iuxtà *Doctores*: (f) proindè electio, quæ debet fieri à *Capitulo* nulla est, quamuis fiat à singulis, qui integrant *Capitulum*, quia venit nomine singulorum, non nomine *Vniuersitatis*. A' pari ergo est in casu nostro. Quia delegationes illę sũt factę super singulis personis, vt distinctis, ideò licet re vera vniuersitas causarum illius *Conuentus* non excedat illas tres causas, tamen illæ tres sic enumeratæ, & distinctæ, non faciunt, quod *Delegatus* ad eas dicatur *Delegatus* ad vniuersitatem causarum. Ad hoc ergo, quod *Delegatus* talis sit, & proindè possit subdelegare, oportet, quod in patentibus exprimatur, quod deputatur ab *Ordinario* ad visitandum, & inquirendum tum in capite, tum in membris illius *Conuentus*, cum ampla facultate in vtroque foro, apposita illa limitatione, quæ sibi placuerit apponenda.

125. Sed pro pleniori instructione, quærere libet, quomodò, & in quos possit sic *Delegatus* subdelegationem conferre; videtur enim, quod cum subdelegare, sicut & delegare, sit actus iurisdictionis, non possit sic *Delegatus* subdelegare aliquem, nisi sit de familia illius *Conuentus*, ad cuius causarum vniuersitatem delegatus est; non enim videtur, quod in alios vllam habeat iurisdictionem. Sed contrarium est tenendum, puta, quod possit subdelegare alium sibi benè visum, qui sit Subditus *Ordinarij*, qui ipsum delegauit. Ratio est, quia, commissa causa, censentur commissa ea omnia, sinè quibus commodè expediri non potest, vt ex *Textu* (g) aliàs diximus: cum ergò, ad expeditionem commodam vniuersitatis causarum sibi commissarum, necessaria sit alicuius ex illis subdelegatio, liquet quod tum ex dispositione iuris, tum ex præsumpta facultate *Ordinarij*, potest in quemuis causam subdelegare, in quem *Ordinarius* ipse posset, talem facultatem conferre; atqui hoc non posset nisi in suos

Sub-

Subditos, proindè in quemlibet, ex Subditis *Ordinarij*, poterit *Delegatus* subdelegationem decernere. Et hoc magis conualidatur arguendo à pari. Potest enim ex propria auctoritate *Delegatus* ex alijs Conuentibus Fratres quosuis ad se vocare, ad eos examinandos in causis sibi commissis, & isti sic vocati debent parere, quia super illos habet iurisdictionem indirectè, & reductiuè: potest etiam *Notarium*, Peritos, & alios ad causarum commissarum expeditionem à quocumque Prouinciæ loco petere; ergo à simili poterit etiam subdelegationem conferre alicuius causæ particularis alicui extrà Conuentum suæ delegationis, eo quia non minùs confert hic ad suæ iurisdictionis exercitium, & causæ complementum, quàm illi; vndè sicut potest illos vocare, poterit etiam hunc subdelegare è quocunque Conuentu petitum.

126. Quantùm ad secundum casum, puta quandò ad causam particularem aliquis delegatur, an subdelegare possit in causa criminali; distinguendum est: vel enim delegatur à *Principe*, vel ab *Ordinario* inferiori. Si delegatur à Principe, causa infirmitatis, potest alium subdelegare, vt habetur *in iure*: (b) & licet *Abbas* (i) cum *Innocentio* limitent hoc in articulo non iurisdictionali; ità vt *Delegatus* etiam à *Principe* articulum iurisdictionalem subdelegare non possit; tamen debet hoc intelligi, quandò *Princeps* in delegando elegit industriam personæ; aliàs potest benè subdelegare, vt tenet Baldus, (l) & alij *Iuristæ*. Cum ergò *Delegatus* à *Generali Ministro* censeatur *Delegatus Principis*, vt suprà (m) demonstrauimus, concludendum videtur, quod si aliqua causa particularis à *Generali* committatur, *Delegatus* ad hanc, possit subdelegare. Hoc autem de iure dictum, videtur de consuetudine non subsistere. Nunquam enim vidi causam à *Generali* delegatam alteri subdelegari. Benè vidi; quod si *Generalis* aliquam denunciationem ad se transmissam mittat *Prouinciali*, ad hoc vt super illa sumat informationes; multoties *Prouincialis* alium deputat ad fabricationem processus: sed in hoc casu *Prouincialis* procedit per ordinariam iurisdictionem, quandoquidem delegatio sibi facta à *Generali* est tantùm excitatiua suæ ordinariæ iurisdictionis, vt suprà (n) tetigi.

127. Sed quando aliquis procedit per meram iurisdictionem sibi à *Generali* factam, nunquam vidi in aliū subdelegatam, & hanc puto esse rationem, quia quando eligitur industria personę ad aliquam causam, tunc licet Delegatus esset à *Papa* subdelegare non potest, prout dicitur in *Textu*. (o) Quandò autem *Generalis* aliquem delegat ad causam particularem, censetur eligere industriam personæ, maximè quandò, neglecto *Prouinciali* illius Prouinciæ, in qua causa agitur, destinatur alius siuè ex eadem, siuè ex aliena Prouincia. Sed quia non semper *Generalis* sic delegans eligit industriam personæ, & si omittit Prouincialem, est ex eo motiuo solo, quod iste habeat interesse in causa delegata; & in tali casu, *Delegatus* absque vllo scrupulo, potest articulum, vel partem causæ sibi delegatæ alteri subdelegare; ideò ad plenariam instructionem debemus explanare casus, in quibus, iuxtà *Doctores*, intelligatur esse electa industria personæ; ad hoc quod *Delegati* in facti contingentia sciant, quid facere possint.

128. Dico ergo, quod industria personæ dicitur esse electa tribus modis. Primus est, quandò hoc constat ex tenore litterarum delegationis, vt si dicatur *Per te ipsum*, vel *personaliter cognoscas*, vel *arbitrio tuo determines*, vel *per te inquiras*, vel *tu expedies*, & similia, ex quibus verbis conijcitur mentem fuisse *Delegantis*, vt *Delegatus* ipse personaliter causam tractet, vt dicunt *Doctores*. (p) Secundus casus est, quando ex litteris apparet, quod doctrina, aut prudentia, aut integritas, aut experientia, aut alia personalis *Delegati* conditio fuit causa motiua, ob quam Delegans ipsi commissionem demandauit; vt quandò dicitur de *tua prudentia*, vel *peritia*, vel *integritate confisi*, vel *de qua plurimum in Domino confidimus*, & similia: ex quibus clarè apparet, quod si Delegās huic committit causam, est, quia cognoscit in eo tales conditiones personales, quæ cum in alio non sint, saltem notæ *Deleganti*, faciunt, quod alteri nequeat causa subdelegari. (q) Tertius casus est magnitudo, siuè importantia negotij, aut enormitas criminis, aut difficultas causæ, quæ oritur, aut ex litigio ratione competentiæ, vel incompetentiæ iurisdictionis, vel quia debet tractari cum Magnatibus; vel quia *Reus* est *Pater grauis*, vt *Ordinis*, vel *Prouinciæ*, & similibus; & vniuersaliter omnia, quæ explicanda sunt coram *Principe*, censentur com-

commissa induſtriæ perſonæ, vt docet *Felinus*. (r) Et ſic in cauſis omnibus, ſuper quibus *Generalis* vult ipſe ſententiare, dicenda eſt electa in Delegato induſtria perſonæ, quia cauſæ illæ debent coram ipſo referri, ſi ſuper illis ſententiare intendit.

129. Quæ autem hucuſque diximus de *Generali*, à fortiori dicenda ſunt de *Cardinali Protectore Ordinis*: licet enim iſte de iure communi non habeat auctoritatem corrigendi delicta particularia, ſed vniuerſalia totius *Religionis*, vt probat *Sanctorus*, (s) tamen, ex particulari facultate ſibi conceſſa à *Summo Pontifice*, cognoſcit paſſim de delictis particularibus; vndè cum iſte, ratione *Cardinalatus*, ſit *Princeps Ecclesiaſticus*, cuius poſt *Papam* maxima eſt in Mundo Dignitas, vt declarauit *Eugenius Quartus*, (t) & ratione iuriſdictionis ſuper vniuerſo *Ordine* habeat eminentem auctoritatem, liquet, quod ſi committit aliquam cauſam, *Delegatus* ad iſtam dicetur *Delegatus à Principe*, & proindè etiam huic quadrant ea, quæ diximus de *Delegato à Miniſtro Generali*.

130. Si verò eſt aliquis *Delegatus* ad cauſam particularem à *Miniſtro Prouinciali*, iſte, re vera, non poteſt aliquem alium ſubdelegare, iuxtà ea, quæ ſuprà diximus. Fallit tamen reſolutio in duobus caſibus. Primus eſt, quando *Delegans* in patentibus delegationis exprimit, quod *Delegatus* per ſe, aut per alium commiſſam cauſam tractet. Quia licet à lege non habeatur quod *Delegatus* ab inferiore Ordinario poſſit ſubdelegare, tamen hoc poteſt eſſe ab homine. Quia ſicut *Procurator* ad iudicium, antè litem conteſtatam, non poteſt ſubſtituere ex poteſtate legis, niſi eſſet datus in rem ſuam; tamen ſi habet ſpeciale mandatum poteſt ſubſtituere, vt dicit *Textus* in pluribus locis, (u) ità etiam licet à iure non habeat *Delegatus* ab *Ordinario* inferiori, vt poſſit ſubdelegare; tamen hoc poteſt habere ab homine, & hoc idem tenet vna *Gloſſa* (x) communiter recepta. Vndè ſi *Prouincialis* in patentibus ſuis exprimat, quod *Delegatus* ab eo, ſi fortè ſit aliquo iuſto impedimento detentus, poſſit aliquem in cauſà commiſſà ſubdelegare, hic poterit cauſam alij, non ſolùm in partem, ſed etiam in totum ſubdelegare: & ratio potiſſima eſt, quia *Delegatus* hoc facit, non ex ſuà, ſed ex auctoritate *Ordinarij Delegantis*.

131. Secundus caſus limitationis eſt, quandò eſt articulus aliquis cauſæ, qui non requirit iuriſdictionem, iſte enim articulus poteſt à *Delegato* alteri ſubdelegari, & ità tenent *Iuriſtæ*. (z) Quocircà ſciendum eſt, quod actus iuriſdictionem requirentes ſunt ij, qui non poſſunt fieri niſi ab habente merum, aut mixtum imperium, aut iudicialem iuriſdictionem; his enim tribus membris comprehenditur tota iuriſdictionis amplitudo, vt dicitur in iure. (a) Proindè, quantùm ad noſtram rem faciunt, *præcipere ſub obedientia, Statuta facere, carcerare, pœnitentiare, viſitare* dicuntur actus requirentes iuriſdictionem in eo, qui illos facit; cæteri autem, qui poſſunt fieri ab alio, licet iuriſdictionem non habeat, non dicuntur iuriſdictionales. Quandò ergò dicimus, quod *Delegatus* poteſt articulum ſubdelegare, qui non ſit actus iuriſdictionis, intelligo de ijs, qui iuriſdictionem non requirunt. Illuſtremus rem exemplo, quandoquidem pro imperitis laborem hunc ſuſcepi. *Delegatus* aliquis indiget pro perficiendo proceſſu ſuo, quod verbi gratia è libro baptizatorum vnius loci, aut ex *Archiuio* publico habeatur fides baptiſmi, aut extrahatur copia authentica alicuius ſcripturæ, vel viſitetur corpus delicti, vel ſumantur informationes ſuper aliqua conſuetudine, vel deſcribatur diſpoſitio ſitus, ſiuè loci, & ſimilia, & ipſe ob aliquam rationabilem cauſam non poteſt ſe conferre ad locum, in quo ſupradicta debent perfici, certè ſi delegauerit aliquem alium ad hæc præſtanda, valebit ſubdelegatio, quia hæc omnia non ſunt actus iuriſdictionales, & poſſunt à quouis præſtari. Quantùm autem ad Teſtium examen, puta an *Delegatus* ad cauſam particularem poſſit alium ſubdelegare ad examinandum aliquem Teſtem diſtantem pro cauſa illa, dubium eſt an actus iſte requirat iuriſdictionem. Dico ergò; quod dupliciter poteſt hoc contingere, vno modo, quod Teſtes ſimpliciter rogati ad veritatem dicendam ſe ſubijciant examini, iuramentum præſtent, & interrogationibus reſpondeant. Alio modo, quod Teſtis vocatus comparere recuſet, vel ſi compareat non velit iurare, nec reſponſionibus ſatisfacere. In primo caſu ſic examinare Teſtes non requirit iuriſdictionem: ſiquidem, vt deducitur ex vna *lege*, (b) quilibet voluntariè, & ſpontaneè poteſt iurare, & iuxtà iuramentum datum interrogationibus ſibi factis reſpondere;

& in

& in praxi videmus, quod Teftes ad perpetuam alicuius facti memoriam, ad inftantiam alicuius, cum iuramento examinantur à *Notarijs*, & fic in publicas tabulas eorum depofitiones recipiuntur. Si ergò *Subdelegatus* hoc modo recipiat examen alicuius Teftis, actus ifte, fic factus, valebit; hic enim ad fui validitatem non expofcit, in recipiente tale examen, iurifdictionem, fed Teftis ciuiliter, & familiariter monitus fpontè præftitit iuramentum. Et in hoc fenfu loquutus eft *Pafferinus*, (c) dum inter actus non requirentes iurifdictionem numerauit etiam *Teftium receptionem*. In fecundò autem cafu patet, quod requiritur iurifdictio, & auctoritas ad compellendum ad iuramētum Teftem, qui nec iurare, nec examinari vult, vt deducitur ex *iure*. (d) Proindè, ad tale examen faciendum, non poteft à *Delegato*, vt præfertur, alius fufidelegari. Et meminerint vniuerfi *Delegati*, quod fi in cafibus à iure permiffis, vt fuprà dicitur, alios fubdelegare eos, contingerit, feligant perfonas, quæ habeant conditiones à Statutis requifitas, ad hoc vt actus illi valeant: tales enim, imò eædem qualitates debent effe in *Subdelegato*, ficut in *Delegato*, vt dicit vna *Gloffa notabilis*. (e)

XVI. Quæritur quantum duret iurifdictio Iudicis Delegati.

SVMMARIVM.

132. *Duratio delegationis pendet à placito Delegantis.*
Primus Difcretus Ordinis nequit prorogare iurifdictionem Commiffario Vifitatori.
Ordinarius, re integra, vel non, poteft caufam delegatam auocare.
Subdelegans poteft caufam fubdelegatam ad fe vocare.
133. *Delegante mortuo, depofito, feù abfoluto ab Officio, re integra, ceffat iurifdictio Delegati.*
Et in hoc cafu nulla exceptio eft neceffaria.
Iurifdictio non eft radicata, donec ea vti cœperit Delegatus.
134. *Re non integra, durat iurifdictio Delegati, etiam mortuo Delegante.*
Argumentum à contrario in iure fortiffimum.
135. *Res integra quandò dicatur.*
Per creationem Notarij Delegatus incipit vti iurifdictione.
Notarij creatio iurifdictionem requirit.
Notarios creare qui poffint.
Prælati Generales, & Prouinciales hoc poffunt.
136. *Acta vt fint authentica per Notarium fcribenda.*
Notarij fcriptura duobus Teftibus æquiualet.
Notario fidem, & effe dat iuramentum, & authoritas Superioris.
Notarij creari ex confuetudine poffunt.
137. *Iudicij nomine veniunt etiam præparatoria ad iudicium.*
138. *Caufa connexæ, & difcretæ quæ.*
Causā vnà incœptà, prorogatur iurifdictio pro connexis non incœptis.
Pro non connexis non eft prorogata iurifdictio.
Cautela in creatione Notarij ad incipiendam iurifdictionem.
139. *Delegatus ad vniuerfitatem caufarum, vnà tantùm incœptà, continuat iurifdictionem pro omnibus.*

IVrifdictionem *Delegati* ab arbitrio *Delegantis* pendere dubium non eft. Cum enim aliquem delegare ad caufam, vel caufas plures, aut caufarum vniuerfitatem fit facultatiuum *Ordinario*, tantum durabit in *Delegato* iurifdictio, quantum voluerit *Ordinarius* eam durare. Certum eft autem, quod vltra hoc, poteft eius iurifdictio etiam ab alio capite plùs, aut minùs durare. Si enim alicui delegetur caufa particularis, vfque ad fententiam diffinitiuam tum inclufiuè, tum exclufiuè; poteft protrahi iurifdictio ex hoc, quod vel *Reus*, vel *Teftis* neceffarius aut ratione abfentiæ, aut ratione infirmitatis, fiuè alia de caufa, non poteft in iudicio fifti; & ità caufa, quæ intrà paucos dies expediretur, fi tale impedimentum non adeffet, non poffit terminari, nifi fpatio multorum menfium, & fic in primo cafu iurifdictio *Delegati* curta fuiffet, & modò, ex impedimento proueniente, prorogatur. Sed vt ordinatè procedamus fecundùm cafus magis practicabiles, diftinguendum nobis eft de *Delegatione*. Alia

est enim ad rem, siuè causam certam, & determinatam, quæ actu est, vel fuit; vt delegatio ad visitandam *Prouinciam* ratione celebrationis *Capituli Prouincialis*, vel ad fabricandum processum super delicto commisso, &c. Alia verò est delegatio ad causas incertas, possibiles, seù futuras; vt quandò in vna *Prouincia magna*, quæ habet quatuor, vel sex Conuentus valdè remotos à cætero corpore *Prouinciæ*, *Minister Prouincialis* ad hoc, quod celeriter obuietur inconuenientibus, quæ possunt oriri, destinet aliquem *Patrem grauem*, qui curam gerat illorum Conuentuum, eo modo, quo olim vbique, & modò in aliquibus *Prouincijs Vltramontanis*, adhuc sunt Custodiæ sub vno *Custode*, non per electionem Capitularem, sed per deputationem à *Prouinciali* instituto: qui *Commissarius* habet auctoritatem delegatam pro expediendis omnibus causis illorum Conuentuum vsque ad sententiam diffinitiuam exclusiuè.

132. Dico ergò quod iurisdictio *Delegati* hoc modò, totaliter dependet ab arbitrio *Delegantis*, nisi aliquo iure aliter prohibeatur. Hoc dico quià ex *Statutis* habemus, quod iurisdictio *Commissarij Visitatoris* non durat nisi per tres menses, (intrà quos celebrare *Capitulum* debet,) & per viginti dies numerandos ab ipsius celebratione; vndè si ex aliqua causa non possunt negotia Prouinciæ expediri, oportet, quod à *Generali* fiat illi iurisdictionis prorogatio. Et si daretur casus quod *Generalis*, qui esset ex eadem Familia moreretur illo tempore antè *Capitulum* celebratum, & non posset intrà trimestre *Capitulum* celebrari, certè expiraret *Commissarij* iurisdictio, nisi sibi à *Papa* Protectore, vel *Sacra Congregatione* prorogaretur; eo quià primus *Discretus Ordinis* illius Familiæ nullam habet iurisdictionem, nisi in ordine ad conuocandos *Electores* tempore præscripto, & præsidendum electioni *Vicarij Generalis*, vt suprà demonstrauimus. Pendet ergò duratio iurisdictionis in *Delegato*; in quocunque casu, à voluntate *Delegantis*, quandoquidem siuè re integra, siuè causa incæpta, semper potest *Ordinarius* ad se causam auocare, & sic iurisdictionem *Delegati* terminare, vt dicit apertè *Textus*. (*f*) Et hoc etiam militat in *Delegato* ad vniuersitatem causarum respectu Subdelegati; cùm enim ille, vt aliàs diximus, æquiparetur *Ordinario*, sequitur quod sicut *Ordinarius* potest, quandò vult, causam ad se auocare, & ità *Delegati* iurisdictionem intercidere; ità etiam *Delegatus* ad vniuersitatem causarum, si alium ad particularem causam subdelegauit, potest huic iurisdictionem adimere, causam, quandò sibi libuerit, ad se auocando, vt habetur per duas *Glossas*. (*g*)

133. Cessat autem iurisdictio tum *Delegati* ad causam, vel causarum vniuersitatem, tum *Subdelegati*, etiam per mortem, depositionem, siuè terminationem Officij ipsius *Delegantis*, vel *Subdelegantis*, si res, siuè causa sit integra; & ista cessatio iurisdictionis est ipso iure inducta, absque vlla ope exceptionis: hoc est, ad hoc, quod iurisdictio in *Delegato*, aut *Subdelegato*, re integrà, cesset, non requiritur quod *Reus* exceptionem hanc opponat *Delegato*, vel *Subdelegato*, protestando de nullitate actorum, eo quia post mortem *Delegantis*, vel *Subdelegantis* eius auctoritas expirauerit; sed etiam nulla facta exceptione, ex ipsa iuris dispositione hoc sequitur, vt dicunt plures *Canones*. (*h*) Et ratio euidens est, quià quamuis iurisdictio à tempore receptionis litterarum Delegationis imprimatur, non tamen est effectualiter radicata in *Delegato*, siuè *Subdelegato*, donec ea vti cœperit, vt expressè dicit vnus *Canon* (*i*) per hæc verba, *Iurisdictio, ex quo ipsa vsus non extitit, non censeatur in eum efficaciter transiuisse*; & ideò antè illius vsum pendet in sui duratione à *Delegantis* iurisdictione, quæ eius morte, depositione aut terminatione Officij desinit.

134. Si, ergò, re integrà, cessat, ex dispositione iuris, in *Delegato*, vel *Subdelegato*, iurisdictio, ergò, re non integrà, aut causà iam incœptà, non cessabit, per argumentum à contrario, quod in iure est fortissimum, vt dicit *Abbas*, (*l*) & hoc est communiter receptum vt pluribus probat Sanchez. (*m*)

135. Sed quià vt suprà diximus, causa non incipitur, ità vt possit dici *res non integra*, nisi, ad minùs, per citationem, vt latè disputat, & pluribus secum vectis, firmat *Passerinus*, (*n*) & citatio Testium in scriptis, & executio citationis, & relatio de executione sunt de solemnitatibus, & apicibus iuris, vt dicitur in *Textu*, (*o*) quæ ex priuilegio *Bonifacij Octaui* non seruantur in nostra *Religione*, sicut, & in cæteris: vt dicit *Canon quidam*. (*p*) Ideò videndum est; à quo, seù per quem actum

in

in nostra *Religione* censeatur causa incœpta, ad hoc quod iurisdictio in *Delegato*, siuè *Subdelegato Iudice* perpetuetur, licet moriatur naturaliter, seù ciuiliter *Delegans*, siuè *Subdelegans*. Quantùm ad hoc dico, quod censenda est res non integra, quandò *Delegatus* aliquid facit, quod fieri non potest absquè iurisdictione; ità vt actùs ille dicatur iurisdictionalis priuatiuè quo ad alios. Tetigimus suprà hoc loquendo de actibus iurisdictionalibus *Commissarij Visitatoris*, per quos incœpta dicitur eius iurisdictio exercitatiuè, vt sedere in publico *Capitulo* in loco *Prælati*, sermonem habere ad Fratres post lectionem litterarum patentium. Modo loquendo de *Delegato* ad causam criminalem, dico quod si *Delegatus* creauit *Notarium*, qui sibi inseruire debet pro *Actuario*, in causa ad quam *Delegatus* est, & formam seruauit, quam aliàs suo loco (q) dabimus, incœpit vti sua iurisdictione, & per talem creationem *Notarij* ad illam causam describendam, res non est ampliùs integra. Etenim creatio *Notarij* iurisdictionem supponit in sic Creante, & si credimus *Oldrado* (r) iurisdictionem *Papalem*, aut *Imperatoriam* exposcit: *Quod enim credatur pelli mortuæ*, (vt ipsius verbis vtar,) *est contrà ius commune*: proindè solus *Princeps Supremus*, aut *Papa*, aut *Imperator*, qui iuri communi potest derogare, valet, *Notarios* constituere. Verumtamen tum *Præsides Prouinciarum*, tum *Iudices Ordinarij* possunt, de iure, creare *Notarios*, vt expressè habet vnus *Canon*, (s) cum ibi *Scribentibus*: & *Superiores Generales*, & *Prouinciales Regularium* hoc idem possunt ex Motu proprio *Beati Pij Quinti*, qui ad hoc dedit Priuilegium *Ordini Prædicatorum*, de quo participant omnes, qui communicant in priuilegijs cum ipsis, vt scribit *Rodericus*, (t) qui etiam prædictum Motum propriū refert per extensum. Nec facit quod nonnulli priuilegiati ab *Imperatore*, vt sunt *Comites Palatini*, possint *Notarios Imperiales* creare, licet illi nullam iurisdictionem habeant. Etenim licet non habeant iurisdictionem prò alijs casibus, tamen habent prò isto, sicut & legitimandi filios natos ex illegitimo thoro, & creandi *Doctores*, & similia iuxtà tenorem sui priuilegij, per quod, respectu istorum, sibi datur facultas, & iurisdictio necessària à Concedente priuilegium, siuè fuerit *Imperator*, siuè *Papa*.

136. Firmum ergò est, quod creatio *Notarij* iurisdictionem supponit siuè à iure, siuè per priuilegium in sic Creante. Pariter stabilitum in iure est, quod ad legalitatem actorum in iudicio, oportet, quod acta omnia, puta citationes, intimationes, relationes, interrogationes Testium, & Rei, eorum responsiones, decreta, Sententia, & omnia, quæ actitantur, scribantur, vel per duos Scriptores idoneos, vel per *Notarium*, ad hoc quod probent, & sint authentica, vt apertissimè disponunt duo *Textus Canonici*. (u) Et hoc non esse de solemnitate, sed de substantia iuris, patet ex hoc, quià si ibi scripta debent plenè probare contrà, vel prò *Reo*; oportet quod à testimonio duorum saltem comprobentur, iuxtà illud. *In ore duorum, vel trium Testium stat omne verbum*, aliter nihil probarent. Si ergò duò essent Scriptores, qui eadem acta scriberent in eodem iudiciò, vt præfertur, scriptura eorum haberet vim probandi ex testimonio illorum; si autem adhibeatur *Notarius*, sufficit, ex eo, quod iuramentum, quod interuenit in creatione *Notarij* supplet vicem vniùs Testis, & scriptura æquiualet alteri Testi, & sic scriptura *Notarij* plenè probat, quia *Notarius* sic creatus æquiualet, scribendo, duobus Testibus vel dicentibus, vel scribentibus, vt eleganter ait vna *Glossa*. (x) Quod autem *Iudex*, etiam *Delegatus*, pro validitate actorum, debeat vti vel duobus Scribentibus, vel vno *Notario*, habetur manifestè ex alia *Glossa*; (z) debet enim etiam ipse reddere actus suos authenticos, maximè adhibendo *Notarium*, cui vt dicit *Ægidius* (a) *Bellamere*, fidem, formam, & esse duò dant, nimirum *Iuramentum*, quod in sui creatione præstat, & *Authoritas Superioris* ipsum constituentis. Vlteriùs certum est quod *Delegatus* creando *Notarium* per receptionem iuramenti, de fideliter præstando officio suo in processu, non creat ipsum, vt inseruiat prò alijs actibus Religionis iuxtà *Motum Pij Quinti*, & sit sicut *Notarius publicus in Religione*; sed creat ipsum prò determinata causa criminali, prò qua habet delegationem, & *Notarius* ipse, sic creatus, est effectus iurisdictionis sibi delegatæ à *Prouinciali*, qui regulariter in Patentibus dat facultatem sumendi sibi personam benè visam in *Notarium*, siuè *Scribam*, dando illi iuramentum vt moris est. Et etiam si *Prouincialis* in litte-

ris suæ delegationis hoc non exprimeret, adhuc tamen concessa sibi facultas creandi *Notarium* censeretur, ex eo quod concesso officio, conceduntur necessaria ad officium, vt aliàs *(b)* diximus; & praxis, & consuetudo *Religionis* est, quod omnes ità *Delegati* creent huiusmodi *Notarium*, & prò indè etiam à consuetudine habent isti quod iurisdictionaliter creent *Notarium* Scribam suum, & quod ex sola consuetudine introductum valeat hoc ius creandi *Notarios*, firmat *Hostiensis*, *(c)* & alij *Canonistæ* communiter. Cum ergò creatio *Notarij* requirat iurisdictionem, & *Delegatus* creet *Notarium* prò sola causa commissa, & ad hoc faciendum non habeat aliam iurisdictionem, nisi illam, quæ sibi tribuitur vel à *Delegante*, vel à consuetudine, liquet, quod in creatione *Notarij* ipse incipit exercere suam iurisdictionem: ità vt, hoc creato, & registratis litteris suæ delegationis, vt moris est, & facto decreto procedendi in causa commissa, & ipso per *Notarium* registrato, vt moris est, licet adhuc nullius Testis examen receperit, aut illum citauerit, intelligatur incepta exercitatiuè sua iurisdictio, & causa non integra. Dicetur fortè quod causa sibi commissa est iudicium ferendum, seù pronunciandum inter *Actorem*, & *Reum*, & proindè nunquam posse dici cœptum iudicium, nisi saltem citentur Testes ante se prò tribunali sedentem, à quibus via sternatur ad iudicandum. Respondeo negandò consequensequentiam; quià creatio *Notarij* est præparatio necessaria ad iudicium; in iure autem, eodem nomine veniunt expressa Res, & præparata prò re: *(d)* vndè nomine *iudicij* veniunt præparatoria ipsius iudicij.

137. Cum ergò iurisdictio Delegati censeatur incœpta in actu iudicij, dicetur etiam incœpta in actu præparatorio necessario ad iudicium: attentò maximè, quod, ad hunc actum legitimè faciendum, interuenit præcisè eadem iurisdictio sibi delegata ad iudicandum. Nec facit quod à *Bartolo*, *Io. Andrea*, & alijs *Iurisperitis* communiter, vt scribit *Abbas*, *(e)* reiciatur sententia *Hostiensis*, qui ait, quod si *Iudex* vocat *Tabellionem*, & Testes, & publicat commissionem sibi factam tanquàm *Delegatus*, animo perpetuandi iurisdictionē, illa sit perpetuata; vndè videtur, quod ab eisdem *Doctoribus* improbetur etiam allata doctrina, scilicet quod per creationem *Notarij* sit incœpta iurisdictio. Quia non est per ratio hic, & ibi. In foro enim sæculari sunt *Notarij* publici, qui omnibus seruire tenentur, & sunt idonei ex sui officio ad quosuis actus fori; nec in formandis processibus ipsis datur iuramentum fidelitatis, quià hoc sufficienter, & in vniuersùm præstiterunt, quandò fuerunt creati. Proindè tales *Notarios* vocare, coram Testibus patentes legere, commissionem publicare, & similia non sunt actus requirentes iurisdictionem necessariò, siquidem iure familiaritatis omnia illa possunt fieri. Pariter habere animum perpetuandi iurisdictionem, non est actus externus iurisdictionis manifestatiuus, sed purè internus, proindè optimè concludunt *Doctores*, quod per omnia hæc non censeatur prorogata iurisdictio. Inter *Regulares* verò non sic est; quandoquidem *Notarij* creantur, vt plurimùm, ad hoc solum, vt seruiant prò causa illa, quæ est actitanda. Possunt quidem iuxtà præcitatum priuilegium *B. Pij Quinti* creari ad hoc, vt seruiant Religioni prò omnibus actibus iuridicis, qui fauore Religionis fieri debent, & formam huiusmodi *Notariorum* creandorum dat *Peyrinus*; *(f)* & Ego, qui hæc scribo, creatus fui *Notarius* anno 1660. à *Ministro Prouinciali Reformatæ Prouinciæ S. Didaci* in debita forma, ad effectum legalizandi quasdam scripturas in fauorem Religionis, cum nullus alius reperiretur *Notarius* publicus, qui vellet illud facere. Si *Iudex Delegatus* tali *Notario* vteretur, non esset necesse, quod prò fabricando processu iuramentum præmitteret, & alia faceret, quæ nunc solent fieri; sed sufficeret dicere in principio, quod *Delegatus acciuit P. N. Notarium Religionis publicum sibi notum, prò vt constat ex libro Prouinciæ, ad quod &c.* Et in tali casu per deputationem talis *Notarij* non diceretur incępta Iudicis iurisdictio, quandoquidem per talem deputationem, quæ aliàs poterat fieri ab *Ordinario*, simul cum deputatione ipsius *Delegati*, nullum actum iurisdictionis exercet *Delegatus*. Sed quià rarissimi in Religionibus tales *Notarij* sunt, & semper creantur particulares, & prò illa causa, & à *Delegatis*, & ex sola iurisdictione, quæ sibi tribuitur simpliciter in causam commissam, concludendum est, per *Notarij* creationem actum iurisdictionis incipere, & ideò hoc facto, causam non esse integram. Sed de

Notarij alia necessaria, suo loco dicemus.

138. Sed ponamus, quod per easdem litteras patentes vni *Delegato* committantur tres causæ & cœpta vna causa moriatur *Delegans*, poterit ne *Delegatus* alias causas cognoscere? Ad hoc pariter distinguendum est; vel enim sunt causæ connexæ, vel sunt discretæ, & separatæ. Explico, pro claritate, exemplo. *Frater Peruersus* accusatur de Furto, proprietate, & fornicatione, tria hæc delicta sunt, & tres reatus possunt illi dari: sed quià habent consequentiam ad inuicem, furtum enim commisit, vt fornicaretur, & quia furtum retinuit proprietarius fuit; ideò ista tria dicuntur delicta, & causæ connexæ, & vno processu expediuntur. Causæ autem discretæ, & separatæ sunt illæ, quæ ad inuicem non habent consequentiam, & vna cognoscitur absquè alia, & hæc siuè sint respectu eiusdem, siuè diuersarum personarum. Exempli gratia quod *Frater Peruersus* commisit furtum, blasphemauit, & Fratrem percussit; vel quod *Frater Discolus* vulnerauit Fratrem; *Frater Insolens* contumeliam intulit *Superiori*; & *Frater Ceruicosus* fuit contumaciter inobediens; hæc dicuntur delicta separata. Si ergò loquamur de causis connexis siuè concernant eandem, siuè plures personas delinquentes, incœpta vna causa, durat iurisdictio quo ad alias; ità sentiunt *Canonistæ*. (g) Ratio euidentissima est, cum enim causæ illæ omnes cognoscantur per vnicum processum, & non possit plenè cognosci vna, sine alijs, patet quod processus incœptus prò vna, erit incœptus prò omnibus: & prò indè iurisdictio exercita in vna, facit rem non integram etiam prò alijs, sinè quibus non potest plenè cognosci illa vna, & quæ non possunt iudicari sine illa vna. Dixi autem siuè illæ causæ sic connexæ sint respectu vnius, seù diuersarum personarũ; sed hoc sano modo debet intelligi; hoc est quod causæ non solùm sint connexæ inter se, sed etiam quod connectant plures in eisdem criminibus; puta si Frater *Peruersus* habuit complicem *Fratrem Discolum* in furto, & *Fratrem Frontosum* in fornicatione. Et si litteræ delegationis dantur cum facultate inquirendi super furto, proprietate, & fornicatione *Fratris Peruersi*, & *Discoli*, & *Frontosi*, respectiuè, complicum furti, & fornicationis, tunc vnica fit super omnibus istis delictis inquisitio. Non sic autem posset fieri, si distinctæ essent datæ delegationes, & distincti per hoc faciendi essent processus: quia tunc, licet, ratione complicitatis causę, essent connexę, etiam respectu diuersarum personarum, tamen ex distinctis delegationibus, necessariò essent ineunda distincta iudicia, & fieri ad hoc distinti processus, quorum respectu est distinta iurisdictio, & ità cœpta vna, non dicetur cœpta alia. Si autem causæ distinctæ sunt, siuè sint in eadem persona, siuè in diuersis, incœpta vna; non censetur, respectu aliarum, perpetuata iurisdictio. Et ratio est, quod de ijs debent fieri distincta iudicia, & distincti processus, & iurisdictio incœpta pro vno, non perpetuat aliud. Sed quid Iuris si tres causæ licet distinctæ, inciperentur per vnicum processum? Respondeo hoc non faciunt prudentes *Iudices*, sed prò distinctis delictis distinctas formant inquisitiones. Si tamen hoc fieret, processus non esset nullus, & cœpto processu prò vna, prorogaretur iurisdictio prò alijs. Ratio est, quia cum suprà probauerimus *Delegatum* exercere iurisdictionem in creatione *Notarij*, perspicuum est, quod in tali processu præmitteretur. *Quod Delegatus ad effectum cognoscendi super tali, tali, & tali crimine iuxtà præinsertas litteras suæ Delegationis creauit Notarium Patrem N. dato iuramento &c. ad hoc vt sibi prò legitimo Actuario inseruiat &c.* Ex creatione ergò *Notarij* ad illas tres causas expediendas, liquet, respectu illarum triũ, cœptam esse iurisdictionem. Aduerto tandem quod siuè causæ sint connexæ, siuè non, siuè respectu vnius, siuè plurimum personarum, si *Delegatus* in creatione Notarij exprimit se creare illum, vt sibi seruiat prò tali, tali, & tali causa, & sic omnes enumeret, prò omnibus causis incœptum est exercitium suæ iurisdictionis; vndè licet, cœpta vna tantùm, sequatur mors *Delegantis*, potest securè prosequi etiam alias. Proinde *Delegati* vtantur hac cautela, vt in creatione *Notarij* omnes causas sibi demandatas explicent ad effectum incipiendi exercitium suæ iurisdictionis.

139. In *Delegato* autem ad causarum vniuersitatem sufficit exercitium iurisdictionis in vna, ad hoc quod dicatur ipsa perpetuata respectu cæterarum, vt sentiunt communiter *Doctores*. (h) Et ratio est quod ipsius commissio est vna, & generica, & per modum generis impertita.

Cum

Cum autem genus contineat sub se omnes species, ad quas est genus, & in vnaquaqne illarum essentialiter contineatur, liquet, quod exercita iurisdictione in vna causa specifica, quam *Delegatus* cognoscit ex iurisdictione generica, incœpta est eius generica iurisdictio, quam proinde continuat in omnibus, in quibus talis ratio genericè saluatur. Pariter eius iurisdictio est quasi totum successiuum, quo incœpto per partem, intelliguntur etiam incœptæ omnes partes, quæ requiruntur ad integrandum illud totum. Et in hoc dubium non est, vt quotidiana consuetudine, & praxi firmatur.

XVII. Quæritur An Delegatus ex sua authoritate possit à quocunquè Conuentu Prouinciæ personas necessarias prò sua causa ad se vocare?

SVMMARIVM.

140. *Delegatus ex quacunque parte Prouinciæ potest Fratres vocare pro causa sibi commissa.*
Delegatus etiam Papæ non potest trahere Reum ad suum Tribunal vltrà dietam.
Hoc intelligitur extrà Diæcesim Rei.
Diæcesis quid significat.
Apud Nos Prouincia potest diei Diæcesis.
141. *Causa debet fieri in loco delicti.*
Delegatus debet Reum trahere ad suum Tribunal, non ipse trahi à Reo.

140. RESpondeo, quod sic; cum enim vt dictum est aliàs, (*i*) concessa delegatione, concessa censeantur omnia necessaria ad causam delegatam,& cum necessaria sit ad illam Testium examinatio, aliquoties ipsorum confrontatio cum *Reo*, Peritorum iudicium, & similia, liquet quod *Iudex* per delegatam sibi iurisdictionem, eos vocare efficaciter potest, & ad ipsos opportunas litteras citatorias, quæ loco Obedientialium sunt, dirigere, & sic auocare à quocunque Conuentu Prouinciæ, quamuis remoto. Dicetur fortè ad hanc resolutionem, quod *in iure* (*l*) determinatur, quod Delegatus non potest trahere ad suum tribunal Reum vltrà vnam *Dietam*, licet sit *Delegatus Papæ*; ergò à fortiori *Delegatus* ab inferiori non poterit trahere Testem, aut Peritum, (de quibus maior est ratio,) vltrà vnam dietam, & sic non poterit vocare ab omnibus Conuentibus, sed tantùm ab his, qui non distant vltrà dietam à loco iudicij. Sed ad hoc dico, quod *Decretalis* illa disponit hoc, quando *Delegatus* extrà Diæcesim *Rei* iudicium exercet, dicit enim. *Extrà Ciuitatem, & Diæcesim possit contrà prædictos causa committi; Nullus tamen eorum vltrà vnam dietam à fine suæ Diæcesis valeat conueniri*. Sed quando *Actor*, & *Reus* sunt eiusdē diæcesis, & in diæcesi *Rei* agitur causa, nulla extat talis prohibitio; ita vt non solùm per vnam, sed duas, & plures dietas trahi possunt, iuxtà amplitudinem diæcesis. In casu autem nostro non sic est. Siquidem cum *Diæcesis* non significet nisi *Diuisionem, seu gubernationem, quia diuisa est ab Ecclesia alterius Episcopatus*, vt ait, *Additionator ad Glossam* (*m*) illius *Decretalis*, nomine *Diæcesis* venit *Prouincia* in Religione, quæ diuisa est à gubernatione alterius *Prouincialis*: & ideò cum *Delegatus* habeat suum tribunal in *Prouincia Rei*, non habet locum dispositio illius Textus. Pariter *Canon* ille loquitur tantùm de *Reo*, non de Testibus, Peritis, & alijs ad iudicium necessarijs, isti enim à quocumque loco vocantur, expensis Impetrantis, siuè *Actoris*, vt notum est, non attenta tali distantia dietæ vnius. Nos verò loquimur de Testibus, & alijs à *Reo*; proindè oppositio non concludit.

141. Sed quid dicendum de *Reo*? Dico, quod *Iudex* debet se conferre ad locum delicti, & ibi inquirere, quia ibi debet fieri causa, vbi commissum est delictum, vt dicitur *in iure*. (*n*) Et *Iudex* debet imitari *Deum Iudicem*, (cuius locum tenet,) qui ait, *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum venit ad me, descendam, & videbo, &c.* ità, & ipse debet ire ad locum criminis patrati, & veritatem inquirere. Sed non sic debet adire *Reum* ad ipsum constituendum, nisi fortè ob timorem fugæ, aut alia ex causa esset carceratus, aut non posset de Conuentu exire. Sed quandò *Reus* est in libertate, debet Iudex trahere *Reum* ad suum tribunal, non ipse trahi à *Reo*, hoc enim esset indecorum officio, quod gerit. Et ità potest *Reum* ipsum à quocunq; Conuentu euocare.

XVIII.

XVIII. Quæritur quænam præcedentia in Nostra Religione Iudicibus Delegatis conueniat?

SVMMARIVM.

142. *Delegatus ad vniuersitatem causarum præcedere debet omnes.*
Commissarij Visitatores etiam in præsentia Generalis præcedunt omnes.
Commissarius Delegatus à Prouinciali ad vniuersitatem causarum præcedit omnes de Conuentu.
143. *Delegatus ad causam particularem nullum præcedit.*
Iudex sedere, alij stare debent in actu iudicij.
Delegatus subest Superiori locali in foro paterno.

142. Respondeo, quod distinguenda est questio hæc, vel enim loquimur de delegatione ad vniuersitatem causarum in vtroque foro facta à *Generali*, vel *Prouinciali* pro *Prouincia*, aut *Conuentu*; vel loquimur de delegatione particulari ad causas, vel causam criminalem. In primo casu dico, quod præcedentia debetur *Delegato* suprà omnes, qui suæ delegationi subsunt. Ex eo enim, quod *Delegatus* ad causarum vniuersitatem, vt suprà dictum fuit, æquiparatur *Ordinario*, & est Superior respectu omnium, in quos, tum in capite, tum in membris habet iurisdictionem directiuam, & coercitiuam; liquet, quod omnes illos vbique locorum, & in omnibus actibus, debet præcedere. Et ità, (sicut continua consuetudine probatur) *Commissarij Visitatores* à *Ministro Generali* missi in omnibus, & per omnia, intrà fines *Prouinciæ* visitatæ præcedentiam habent respectu quorumcumque, etiam si essent *Patres Ordinis*; tales enim *Commissarij* sunt veri *Superiores Prouinciales*, durante sua Commissione, & ideò, in omnibus actionibus Diffinitorialibus, Capitularibus, & cæteris, præsunt. Sed præsente *Ministro Generali* deberent ne præcedere? Strictè loquendo, & de iure, dico, quod non. Ratio est, quia per præsentiam *Delegantis* suspenditur iurisdictio in *Delegato*; & hoc videtur manifestè, quia, in tali casu, *Commissarius* nec habet votum, nec congregat, nec præsidet in *Diffinitorio*, si *Generalis* in eo interuenit; & hoc iure fit, si quidem duplici auctoritate, nempè ordinaria, & delegata, eadem causa tractari non potest, vt aliàs diximus. Et pariter strictè loquendo, neque deberet *Commissarius*, tunc *Diffinitorium* ingredi, nisi vocaretur ad habendam informationem super aliqua re, vtpotè conuenienter assumendam ab eo, qui *Prouinciam* visitauit; sed ad consiliandum non deberet adhiberi, quippè qui votum consultiuum, & electiuum habet præcisè, ex iurisdictione delegata, quæ cum tunc sit suspensa, etiam suspendit ea, quæ ab ipsa deriuant: & sicut votum, vt dicebamus, electiuum non habet, ità nec consultiuum habere debet. Et hoc magis probatur ex hoc, quod *Discreti Ordinis*, qui ex *Statutis* (o) vnicum tantùm actualem Superiorem habent, in loco in quo sunt, in præsentia *Prouincialis* præcedunt *Guardianos*, & in præsentia *Generalis* præcedunt *Prouinciales*, cum alioquin hi sint Superiores ipsis *Discretis*, ità à pari, etiam *Prouinciales* vnicum tantùm Superiorem habere debent actualem, qui cum, in casu, sit *Generalis* præsens, *Commissarius* non poterit *Prouincialem* præcedere, & pari ratione non poterit præcedere *Diffinitores*, nec *Guardianum*, nec alios, sed iuxtà statum sibi debitum, ac si non esset *Commissarius*, deberet incedere. Sed loquendo de conuenientia aliter est dicendum; si quidem licet sit suspensum exercitium iurisdictionis in actu, remanet tamen in habitu; & sicut *Sacerdos* licet suspensus ab officio, tamen debet honorari ratione characteris, & gaudet omni alio priuilegio fori, & *Canonis*; ità debet etiam *Commissarius* sic honorari per præcedentiam, etiam in præsentia *Generalis*. Et infœlix nimis, & mutabilis, & contemptibilis esset *Commissarij* conditio, si tali vicissitudini esset obnoxia, vt modò præcederet, paulo post præcederetur; vndè nimis timidè *Commissarij* munus suum implerent, & apud Subditos non essent in ea existimatione, quam decet officium suum. Proindè, consuetudine approbante, *Commissarij Visitatores* semper decorantur præcedentia, præ *Prouincialibus Ministris* etiam in præsentia *Generalis*. Et circà prædicta habemus decisionem factam à

Reue-

Reuerendiſſimo Commiſſario Generali Carolo Franciſco de Vareſio, ex compromiſſo in ſe facto à *Diſcretorio Reformatorum* in nuperrimo *Capitulo Generali Romano* celebrato nona Iunij 1688. quæ ſic ſonat. *Commiſſarius Viſitator alicuius Prouinciæ, etiam præſente Generali Miniſtro, aut Commiſſario, ſua gaudet præcedentia, vt cautum eſt in Statutis Generalibus*.

Pari autem modo dicendum eſt de *Commiſſario* deſtinato à *Prouinciali* ad vniuerſitatem cauſarum, cum plenitudine poteſtatis tum in capite, tum in membris pro aliquo *Conuentu*. Iſte ſiquidem æquiualet *Superiori Ordinario* deleganti; & proindè debet præcedere omnes, ſuper quibus extenditur ſua iuriſdictio; & cum etiam extendatur ſuper Superiorem localem, vt ſupponitur, etiam ipſum præcedere debet.

143. Si autem loquamur de *Commiſſario* ad cauſam, vel cauſas particulares, nulla ex hac delegatione ſibi debetur præcedentia. Ratio eſt, quia neque de iure communi, neque de lege Statutaria taliter *Delegatis* vlla præcedentia decernitur. Verum quidem eſt, quod omnes, qui poſſunt eſſe neceſſarij ad illud iudicium, & maximè *Reus*, ſubſunt iuriſdictioni illius, quando eſt in actuali exercitio ipſius, & facit figuram Iudicis; proindè poteſt Teſtes vocare, Peritis iubere, vt viſitent, & referãt, *Reum* conſtituere, & omnes iſti in illo actu iudicij ſunt inferiores illo: & ideò ille ſedet ſemper in actu iudicij, vt multipliciter dicitur *in iure*: (p) & cæteri omnes ſtant, tanquàm ipſo inferiores, (vt expreſsè ſancitur in *Codice*,) (q) qui quantumuis aliàs, & alibi ſint, & cenſeantur *Iudice* digniores, tamen in actu, & illo loco, in quo *Iudex* pro tribunali ſedet, maior, & honorabilior eſt illis, qui ad cauſam, quàm cognoſcit, quoquomodo pertinent. Sed extrà illum actum nullam habet præſtantiam, reſpectu eorum. Et hoc multipliciter apparet in ſimilibus. Simplex enim *Sacerdos Hebdomadarius*, dum eſt in Choro, primus eſt in dicto Choro: pariter, in actu audiendi confeſſiones, *Confeſſarius* Ordinarius ſedet, & ante ipſum genuflectit etiam *Prælatus* ſuus, qui ipſi confitetur. In illo ergo actu iuriſdictionali ipſe digniorem ſe repræſentat, dignior enim eſt *Confeſſarius* Pœnitente, etiam ſi eſſet *Cardinalis* iſte, & ille ſimplex *Præsbiter*. Sed extrà illum actum mutantur vices, & *ſuperior* fit inferior. Ità hìc, licet *Delegatus* habeat ſuperioritatem reſpectu eorum, qui in cauſam ingrediuntur, & maximè *Rei*; tamen hoc eſt præcisè in actu iudicij, aliàs non, quia extrà illum, nulla præcedentia ſibi debetur. Et hoc debet intelligi ſolùm, quandò cauſa delegationis militat contrà Fratrem Subditum; ſed quando eſt contrà Superiorem, *Delegatus*, etiam extrà actum iudicij, debet ipſum præcedere. Et hoc habemus deciſum in Statutis, (r) vbi decernitur, quod talis *Commiſſarius Delegatus* etiam à *Generali*, *Non precederà ne il Miniſtro, nè il Guardiano, ſe non foſſe deſtinato contra di loro, ò che nella patente ſi dichiari altrimente*. Et huic Statuto cohærenter decidit idem *Pater Commiſſarius Generalis*, qui ſuprà per hæc verba. *Commiſſarius Delegatus à Superioribus Generalibus ad aliquam cauſam criminalem, aut ciuilem, ſi debeat inquirere ſuper caput, & membra Prouinciæ, aut Conuentus, vel litem inter illa componere, omnes præcedet illius Prouinciæ, aut Conuentus reſpectiuè. Sin autem contrà priuatam aliquam perſonam ſolummodò: iuxtà noſtra Statuta, nulla ipſi competit præcedentia, niſi cauſa aliter expoſcere videbitur, ad arbitrium Superioris Generalis*. Proindè corrigenda eſt inſolentia nonnullorum, qui ex hoc quod ſunt *Delegati à Prouinciali* ad aliquã qualem qualem cauſam, ebrij ſuperbia, ſibi videntur *Prætoria Dignitate* eſſe ornati, & ex imaginaria authoritate tument, & *Superiores locales* ex ſimplici vocabulo *Commiſſarij*, quo nominantur, præcedere geſtiunt. Talibus reſiſtant *Superiores locales*, & ad reprimendos ſuperbiæ fumos, illos in officio contineant, ij enim, etiam ſi aliorum Iudices ſint; ſubſunt correctioni *Guardiani* in foro paterno.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag. 13. col. 1.

(a) *l. 1. ff. de Iuriſd. omn. Iudic.*
(b) *Cap. Forus. Extrà de Verb. ſign.*
(c) *Abb. Rubric. de Iudic. verſ. Quæ definitio.*

Pag. 13. col. 2.

(d) *Cicer. Orat. pro Cecin.*
(e) *Tit. de Off. Iud. Ordin. de Off. & Pot. Iud. Delegat. de Arbitr. Extra. & lib. 6.*
(f) *l. Nullo modo, ff. ad leg. Cornel. de Falſ.*

(g) Pra-

(g) Pratei.Lexic.verſ.Delegatus.
(h) l.Societatem §. Arbitrorum,ff.Pro ſocio. Abb.in cap. Quintanallis,num.7.Extra.de Inreiur.

Pag.14.col.2.

(i) Stat.Gen.Ord.Cap.8. §.11.num.2.
(l) Alciat.Rubr. ff. de Offic.eius cui mand.l.1. §.A. Præfectis ff.de Leg.
(m) Sanctor.Comment. cap.8. Stat.25. verſ. Prima dubitatio.
(n) Stat.Gen.Ord.cap.8.§.23. num.4.
(o) Stat.Gen.Ord.loc.cit.num.6.
(p) Text.Tit.Delictorum,§.1.& 3.

Pag.15.col.1.

(q) Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.32. & 33.& cap. 8.§.39.num.10 & 11.
(r) cap.Irrefragabili,§.Exceſſus, de Off. Ordin. cap. Manumittitur 32.q.2.Abb.in cap.Prudentiam, de Off.Deleg.Bart.& Alex.in l.Pomponius, ff. de Re iudicat. Felin. in cap. Auditis, de Præſcript.
(s) cap.1.de His, quæ fi.à maio.l. Quamaior,ff.Ad municip.Gloſſ.in cap.2.de Arbitr.in 6.
(t) Stat.Gen Ord.cap.8.§.39.num.10.
(u) Sanctor.Comment.cap.8.Stat.38.quæſt.2.
(x) Stat.Salmant.cap.2.Stat.Gen.Ord.cap.2. §.8.n. 25.Stat.Gen.Reformat.cap.8.n.66.

Pag.15.col.2.

(z) Vrban.VIII.Conſtit.Iniuncti.1639.
(a) Stat.Gen.Reformat.cap.8.num.67.
(b) Clement.Exivi.de Verb.ſignif.
(c) Paſſerin.Trib.Regular. qu.2. n.10.& de Elect. Canon.cap.25.q.34.num. 436. Anton. à Spir. Sanct.Direct.Regul.Tract.4.Diſp.4.n.134.
(d) Compend.privil.verb.Guardianus, Cordub. q. 4. in cap.8.Regul.Sylveſt. verb. Prælatus, num.2. Angelic.verb.Delegatus, §.3.Mirand.Manual. Tom.2.q.19.art,1.3. & 4. Concl.2. apud Sanctor.Comment.cap.1.Stat.4.§.11.
(e) Statut.Gen.Ord.cap.1.num.6.

Pag.16.col.1.

(f) cap.Suſcepimus,cap.Sicut,cap.Significaſti,il 2.de Homicid.cap.Moniales de Purgat. Canon.cap. Abbates 18 q.2.Abb.in cap. Si quis num.50.de For.compet.apud Peyrin.de Prælat.q.1.cap.4. num.18.
(g) Raderic qq.Regul.tom.2.q.76.art.1.
(h) cap.Sanè 2. de Offic.Delegat.

Pag.16.col.2.

(i) Gloſ.in l.2.C.de Offic.ei.qui vic.alter.ger.Alex.in Rubr.n.13.ff.de Offic.ei,cui mand. eſt iuris. Alciat.in Rubr.n. 25.de Offic.Ordin.Roderic.Tom. 3.q.76.art.1.Portel. verb. Guardianus num.3. apud Sanctor.Comment.cap.8. Stat.51. Donat. Prax.Regul.tom.2.tract.9.quæſt.5.cap. In ſingulis.de Stat.Monach.Angelic. verb.Prælatus, in princip. Roſella verb.Delegare num.11.
(l) Sanctor.Comment. cap.8. Stat. 51. verſ. Sextum Vicarius. Portel.verb,Vicarius in capite.
(m) Sanctor.loc.cit. verſ.Tertium quomodo. Peyrin. de Prælat.q.3.cap.4.num.6.
(n) Statut. Reformat.cap.8.num.61.
(o) Statut. Reformat.cap.8.num.52.
(p) Stat.Gen.Ord.cap.8.§.44.num.2.

Pag.17.col.1.

(q) Roderic.qq.Regul.tom.3.quæſt.76.art.3.in fin.
(r) Donat.Prax.Regul.tom.2.tract.9.quæſt.6.n.5.
(s) Peyrin.ad Conſtit.4.Sixt.V.§.6. nu.16. Lantuſc. Theatr.Regul.verb.Vicarius localis.
(t) Stat.Reformat.cap.8.num.60.
(u) Sanctor.Comment. cap.8. Stat.51. verſ. Quartum obedire.
(x) Concil.Trid.ſeſſ.23.cap.1.de Reform.

Pag.17.col.2.

(z) cap.Sanè, de Offic. Delegat.l.2.C.de Offic. ei. qui ger.vic.Roderic.tom.3.quæſt.76. art.1.
(a) Gloſſ.in l.2.C.de Offic.ei,qui vic. Bartol.in l. Necquiquam,§.Vbi decretum, nu.6.ff de Offic.Proconſ.Alex.Rubr.num.13.ff de Offic.ei cui mand. Alciat.Rubr.num.25.de Offic.Ordin.
(b) cap.Eccleſiæ. Extra.de Suppl. neglig. Prælat.Oldrad. conſ. 208. verſ. Et quod dixi apud Tuſc. litt.V.concl 192.
(c) cap.Clericos. Extra de Offic.Vicar.

Pag.18. col.2.

(d) cap.Statutum, de Reſcript.lib.6.
(e) Concil.Trid.ſeſſ.25.cap.10.de Reform.

Pag.19.col.1.

(f) Gloſſ.in cap.Conſuetudinem in verb.Conſuetudinem. de Conſuet.lib.6.
(g) Statut.Gen.Ord.cap.8. §.53.
(h) Vrban.VIII. Conſtit. Aliàs pro Congregatione 22.Decemb.1642.
(i) Stat. Capit. Toletan.1682. Orb. Seraph. tom.4. fol.263.col.1. Innocent. XI. Exponi nobis 28. Martij 1686.
(l) Gloſſ.in cap.Statuimus, §.Inſuper, in verb. Moderatas, de Reſcript.in 6.& in cap.Super. §.Si verò, in verb.Delegare,de Offic. Delegat. Abb. in cap.Cum Bertoldus, num.20. de Sent. & re iudic.& in cap. Qualiter, & quando, il 2. de Accuſat.num.3.

Pag.19.col.2.

(m) cap.Iudex, cap. Quamuis, de Offic.Deleg.in 6. vbi Paſſerin.num.12.
(n) Statut.Gen.Reform.cap.8.num.5.
(o) Abb.in cap.Quod ſanè, num.2.de Iudic.
(p) Abb.in cap.Quod ſedem,num.3. de Offic.Ordin.
(q) Abb.in cap.de Cauſis,num.13.de Offic. Delegat.
(r) Abb.in cap.Quamuis, num.1.de Offic. Delegat.
(s) Abb.in cap.Paſtoralis num.2.de Offic.Delegat. Roderic.qu.68.art.3. Tom. 1. Sanctor.Comment. cap.1.Statut.4.§.1.verſ.Itaque ex Rodcrico.
(t) cap.Hac conſtitutione, cap. Si à Subdelegato, de Offic. Delegat. cap. Si cui, de Præben. Abb. in cap.Licet vndique, num.1.de Offic.Delegat.
(u) Gloſſ. in cap. Si Delegatus,not.3. de Offic.Delegat.in 6.
(x) l.Iudicium ſoluitur, ff.de Iudic.Bald.in l.Meminiſſe, ff.de Offic.Proconſ.Federic.conſil.251.
(z) Abb.in cap.licet,num.7,de Offic.Delegat. Archidiacon.in cap.Non ita 2.q.6.& in cap. Quamuis de Offic.Deleg.in 6. Io:Monach. in cap. Vt animarum, de Conſtit.in 6.
(a) Abb.in cap.Relatum num.1.2.& 4.de Offic.Delegat.

gat. & in cap.cap.final.num.1.5.& 10.de Offic, Legat.

(b) Bartol.in l.1 ff.de Indic. Gloss.2. in l. Si conuenerit, Io;Andr. Add.ad Speculat. apud Abbat. in cap.1.num.18.de Iudic.

(c) Gloss.in cap.Si à Subdelegato in verb.Processum, de Offic.Delegat.Hostien.in cap.Licet.Extra de Iudic.

Pag.20.col.1.

(d) Abb.in cap.Licet, num.8.de offic.Delegat.

Pag.20.col.2.

(e) Abb.in cap.Prætereà,nn.5.in fin. de Dilat.Bald. in l. Necquiquam, §. Vbi decretum ff, de Offic. Proconsul.

Pag.20.col.2.

(f) l.1.ff.de Recept.Arbitr.

(g) Abb.in cap.Quintaualllis, num.7.de Iureiur.

Pag.21.col.1.

(h) Franc.in cap.ab Arbitris, num.2. de offic.Delegat.in 6.

(i) Tit.de Arbitr. Extra, & in 6. tit.de Recept.Arbitr ff.lib.4.tit.de Arbitr.C.lib.2.

(l) Archidiacon.Io;Andreæ,Dominic.in cap.Ab Arbitris, de Off.Delegat.in 6. Vbi Passerin. n. 2.

(m) cap.Si contra,cap.Ab Arbitris,de Offic.Deleg. in 6.cap.Pastoralis,de Rescript.cap.Suspicionis, cap.Cum speciali,de Appellat. l.Apertissimi,C. de Iudic.

(n) Abb.in cap.Quintanallis, num.7. in princip. de Iureiur.

(o) Syluest.Summ.verb.Arbiter.

Pag.21.col.2.

(p) l.Pedius, ff.de Recept.Arbitr.

Pag.21.col.2.

(q) cap. Cum speciali, cap. Suspicionis. Extra de Appellat.

Pag.22.col.2.

(r) l.Licet autem.ff.de Recept.Arbitr.

(s) Gloss.in l.Licet autem, in vers. Postea,ff.de Recept. Arbitr.

(t Speculat.tit.de Arbitr.vers.Item si capitales.

(u) Bald.Consf.339.in princip.lib.3. Roman. Consf. 338.in princip.apud Tusc.litt. C.concl. 531. num.27.

(x) l. Non distinguemus, §. Compromisso, ff. de Recept.Arbitr.

(z) l.Si conuenerit.ff.de Re iudicat.

(a) Bartol. in l. Quod tamen.in princip. ff. de Arbitr.

Pag.23.col.1.

(b) Bald.consf.461.num.4.lib.1.& consf.339.in princip.lib.3. Ludouic. Roman. consf. 338. in princip.

(c) Gloss. in cap. Ab Arbitris, in verb. Appellandum,de Offic.Delegat.in 6.vbi Ancharan.num. 2.Butr. num.2. Domin.num.7. Franc. num.3. Turrecremat.in cap.Iudicibus 2.q.6.

(d) Marant.par.6.tit.de Appellat.num.272. Scacc. de Appellat.quæst.17.limit.13. num.5.Barbos. in cap. Ab Arbitris, num. 5. de Offic.Delegat. in 6.vbi Passerin.num.5.citat prædictos.

(e) l.Arbitrio. ff. Qui satis.cogan.l.final.ff.A qui.appell.non lic.l.Ex consensu, ff.de Appellat.

Pag.24.col.1.

(f) cap.Non est, cap. Qui malos,cap.Si audiens,cap. Si vos 23.quæst.5.cap.Si is,qui.ea can.quæst.4. cap.Legi Syromasten ea.cau. quæst.8. D.Thom. 2.2.quæst.67.art.4.Menoch. Instit. politic.lib. 2. cap. 12. Bell.lib.1. de Princip. Christian. cap.10.

(g) Reg.lib.3.cap.20.vers.42.

(h) l.Seruos. §.Iudicem,C.ad leg.Iul.de vi publ.Roman. Singular. 77. Peyrin.de Prælat. quæst.2. cap.3.§.15.num.139.

(i) Hebræ.cap.5.vers.1.

(l) Barthol.in Authent.de Hæred.& Falcid.in princip.num.4.Roderic.tom.3.quæst.34.art.5. Peyrin.de Prælat.quæst.1.cap.7.num.13.

(m) Ezechiel.cap.3.vers.18.

(n) D.Augustin.lib.de Pastor.cap.9.

Pag.24.col.2.

(o) cap.Cum ad Monasterium.de Stat.Monach. cap. Ne Religiosi,de Regul.

(p) cap.Irrefragabili, de Offic.Iudic.Ordin.

(q) cap.Error.83.Dist.cap.Culpam 86.Dist.

(r) cap.1.83.Dist.

(s) cap.Nihil 81.Dist.

(t) D.Gregor.Pastoral.par.3. Admonit.23.

Pag.25.col.1.

(u) cap. Qui sincerè, 45.Dist.

(x) cap.Beatus, 45.Dist.

(z) cap.Fraternitas,12.quæst. 2.cap.Ecce,cap.Illud 24.quæst.3.

Pag.25.col.2.

(a) cap.Corripiantur 24.quæst 3.

Pag.26.col.1.

(b) cap. Quia aliquanti.82.Dist.

(c) Gloss.in cap.Omnis, in verb.Portat 45.Dist.

(d) cap.Et qui emendat.cap.final.de Pœnit.Dist.vlt.

(e) cap.Tria sunt 45.Dist.

Pag.26.col.2.

(f) cap.Corripiantur 24.quæst.3.

(g) D.Gregor.lib. 20.Moral.cap.8.

(h) Concil.Tridènt.sess.13.cap.1.de Reform.

(i) D.Bonauent.lib.de sex alis Seraph.

Pag.26.col.2.

(l) Sanch.lib.6.in Decal.cap.5.n.3.& seqq. Caietan. 2.2.quæst.186.art.2.

Pag.27.col.1.

(m) D.Thom.2.2.quæst.186. art.9.D.Antonin.par. 1.tit. 16.cap.1. §.9. Less lib.2. de Iust.& iur. cap.7.Dub.1. num.2.& cap.41.Dub.9.n.76. Vasq.1.2.disp.158.cap.4.num.37.Salas par.2. quæst.96.tract.14.disp.10 sect.8. apud Peyrin. de Subd.quæst.1.cap.5.§.1.

(n) Stat.Gen.Reform.cap.12.num.4.

(o) Peyrin.de Subd.quæst.1.cap.5.§.2.& 3.

(p) Peyrin.loc.cit.cap.5.vers. Explicat etiam,& §. 1.loc.cit.vers. Ex quo sequitur.

(q) Thren.cap.3.vers.1.

Pag. 27.col.2.

(r) cap.Culpam 86.Dist.cap.Error 83.Dist.

(s) Sot.de Tegen.secret.memb.2. quæst.1. & quæst.3. cap.3.Roderic.tom.2.quæst.8.art.6. Suar.Bann.

Sà

Sà Tanner. Hurtad. Compluten. Salmantic. Lorca. Ouied. Trullench. apud Leandr. in Decal. tract. 6. quæst. 9.

(t) *Caut. 2. vers. 6.*

Pag. 28. col. 1.

(u) *Nald. verb. Prælatus num. 11. Donat. Prax. Regul. tom. 2. tract. 9. quæst. 9. num. 4.*

Pag. 28. col. 2.

(x) *Abb. in cap. Super his num. 2. de Accusat.*

(z) *Roderic. qq. Regul. tom. 2. quæst. 6. art. 1.*

Pag. 29. col. 1.

(&) *Cordub. Add. ad Sot. de Tegent. secret. quæst. 4. concl. 5. apud Roderic. tom. 2. quæst. 6. art. 4. 5. & 6.*

Pag. 30. col. 1.

(a) *D. Ambros. lib. de Ioseph. cap. Ira sæpè 11. qu. 3.*

Pag. 30. col. 2.

(b) *D. Io: Chrisost. Homil. 29. in Epist. ad Roman.*

Pag. 31. col. 2.

(c) *Extrauag. Vnam sanctam, §. In hac. de Maio. & obed.*

(d) *Consuet. Feud. tit. de Inuestit. lib. 1.*

Pag. 32. col. 1.

(e) *Sanctor. Comment. cap. 1. Stat. 4. §. 16.*

(f) *Orb. Seraph. tom. 3. fol. 10.*

Pag. 32. col. 2.

(g) *Stat. Gen. Reformat. cap. 7. num. 9.*

(h) *Peyrin. de Prælat. quæst. 2. cap. 3. §. 18. num. 179.*

(i) *Caiet. 2. 2. quæst. 33. art. 2. in resp. ad 4. vbi Aragon. col. penult. vers. 4. Suar. de Charit. disp. 8. sect. 5. num. 4 Soto de Tegen. secret. memb. 2. quæst. 2. concl. 7. Valent. tom. 3. disp. 3. quæst. 10. punct. 2. vers. Tertia sententia apud Peyrin. de Prælat. quæst. 1. cap. 7. num. 19.*

(l) *Donat. Prax. Regul. tom. 2. tract. 10. quæst. 3.*

(m) *Gregor. Tholosan. Partit. Iur. Canon. lib. 1. tit. 27. cap. 3. num. 5. Moneta de Conseruat. cap. 5. num. 26.*

(n) *Roderic. tom. 1. qu. 12. art. 5. Sanctor. Comment. Stat. 4. §. 1. vers. Qua potestatis cap. 1.*

(o) *Text. in cap. Pastorali. in princip. de Offic. Ordin. cap. Romana, cap. Venerabilibus, de Sent. excom. Clement. Si vna, de Reb. Eccl. non alie. Hostien. Cap. 2. de Translat. Episc. Scacc. de Appellat. quæst. 8. num. 98. apud Passerin. in cap. Romana num. 4. 5. & 6. de Offic. Ordin. in 6.*

Pag. 33. col. 1.

(p) *Tit. Delictorum §. 3.*

(q) *Clement. Exiui, §. Item quia, de Verb. sign.*

Pag. 33. col. 2.

(r) *Suar. de Relig. tom. 4. tract. 8. lib. 2. cap. 12. num. 28. Pelizar. Manual. Regul; tract. 9. cap. 3. num. 189. Anton. à Spir. Sanct. Direct. Regul. tract. 4. disp. 4. sect. 6. num. 281. cap. Cum ad Monaster. de Stat. Monach.*

Pag. 34. col. 1.

(s) *Peyrin. de Subdit. quæst. 1. cap. 7. §. vnic.*

(g) *Concil. Lateranen. Tert. in Appendic. tit. de Appellat. cap. 21. Gregor. VII. lib. 6. ep. 7. & lib. 9. ep. 22. apud Laurz. Epitom. vers. Excommunicatio iniusta.*

Pag. 34. col. 2.

(q) *Concil. Trid. sess. 24. cap. 20. de Reform.*

(i) *Sahagun. apud Roderic. tom. 1. quæst. 36. art. 4. Nauar. cons. 2. num. 4. de For. compet. in antiq. vel cons. 9. de Priuil. in nou. Narbona l. 59. Gloss. 1. num. 66. tit. 4. lib. 2. Recopil. apud Barbos. Collect. in Concil. sess. 24. cap. 20. num. 7. de Reform.*

(l) *Euerard. loc. à natur. diction. taxatiu. num. 4. Abb. in cap. Cum dilecta num. 8. de Confirmat. Barbos. Diction 97. num. 5. Passeriu. de Stat. homin. tom. 1. quæst. 185. num. 95.*

(m) *Barbos. Collect. in Concil. sess. 24. cap. 20. de Reform. num. 9.*

(n) *Sanctor. de Pœn. cap. 29. quæst. 3. vers. Dico primo fol. 380.*

Pag. 35. col. 1.

(r) *Text. in cap. Religioso, de Sent. excomm. in 6.*

(s) *Suar. contr. Reg. Angliæ lib. 4. cap. 29. num. 7. Layman. lib. 4. tract. 9. cap. 7. num. 1.*

(t) *Donat. Prax. Regul. tom. 2. tract. . quæst. 1. per tot.*

(u) *Syluest. verb. Clericus num. 1. Alyos. Ricc. Prax. par. 4. resol. 239.*

(x) *Nauar. cons. 6. num. 3. de Testam.*

(z) *Donat. Prax. Regul. tom. 2. tract. 5. quæst. 8. nu. 3.*

(a) *Clemen. VIII. Decret. de Recept. Nouit.*

(b) *Roderic. tom. 2. quæst. 2. art. 10. Donat. tom. 2. tract. 6. quæst. 4. num. 4. Sgroi lux Prælat. par. 2. cap. 1. num. 22. & seqq. & par. 7. cap. 3. num. 114.*

(c) *Abb. in cap Cum dilectus, de Consuet. Felin. in cap. Ecclesia S. M. de Constit. Syluest. verb. Statutum, num. 3. Roderic. tom. 1. quæst. 66. art. 5. in fin. Donat. tom. 1. tract. 6. quæst. 21.*

(d) *Sac. Cong. Concil. apud Donat. tom. 1. tract. 6. quæst. 21. num. 9. Barbos. Collect. Bull. verb. Tertiarij. Peyrin. ad Constit. 4. Sixt. IV. §. 7. num 38. Lezan. Summ. cap. 14. num. 40.*

Pag. 35. col. 2.

(e) *l. 1. ff. de Pœn. l. Iniuriarum, ff. de Iniur. l. Doli §. Si quis ff. de Seru. corrup. Clar. quæst. 36. num. 36. Layman. lib. 4. cap. 4. num. 4. Bonacin. de Cens. disp. 2. q. 4. pun. 1. §. 2. num. 5.*

(f) *Gloss. in l. Nemo potest; ff. de legat. 1. vers. Quia nec.*

(g) *Alex. in l. Nemo, num. 31. ff. de leg. 1. Graff. Effect. 1. num. 865. & 866. Thoro Comp. Decis. tom. 3. par. 1. verb. Clericus se obligans.*

(h) *Ricc. decis. par. 4. Anton. de Marin. Resolut. quotid. lib. 1. cap. 48. num. 6. Sanfelic. tom. 1. decis. 2. num. 23. & seqq.*

Pag. 36. col. 1.

(i) *cap. Postulasti de For. compet.*

(l) *Abb. in cap. At si Clerici, num. 22. de Iudic.*

(m) *Abb. in cap. Inter alia num. 29. de Immunit. Eccl.*

(n) *Thom. Grammat. decis. 10. Franc. decis. 410. nu. 4. & 5. Diau. par. 3. tract. 1. resol. 34. Thoro tõ. 3. Comp. verb. Clericus se obligans M. A. Genuen. Pract. Neapol. cap. 9. num; 1. Graff. Effect. 1. num. 1074. Donat. to. 2. tract. 6. q. 6. num. 2.*

Pag.36. col.2.

(o) *Sanchez to.7.in Decal.lib.6. cap. 10. num.14. Dian.tract.1.de Immunit.Eccl.Resol.33.& 34. Lezan. tom.3. verb. Clericus num. 22. & tom. 4.verb. Prælatus, num.9.Roderic. tom.2. quæst. 2.art.10.apud Sgroi par.2. cap.1.num.25.*

(p) *Giurba consil.15.nu.9. quem dat Sgroi Lux Prælat.par.2.cap.1.num.25.*

(q) *Thoro Compend.Decis.tom.3. verb. Clericus se obligans, in fin.*

(r) *Bonacin.de leg.disp.10.quæst.2.pun.1. §.2. nu.5. Sayr. Abb,Clar.Layman.Diana. Castropal.Bordon.Pelizar.Aut.à Spir.Sanct. apud Sgroi par. 2.cap.1.num.25.*

Pag.36.col.1.

(s) *cap. Postulasti de For. compet. Abb. in cap. At si Clerici, num.22.de Iudic.& in cap.Inter alia, de Immunit.Eccles.cap. Placuit 6.q.3.*

(t) *cap.Ibi semper 3.quæst.6.*

Pag.36. col.2.

(u) *cap.Postulasti, de For.compet.ubi Abb. num.2.l. final.ff.de Accusat.l.de Militibus, ff. de Custod. & exhib. Reo.*

(x) *Thesaur.For.Eccl.par.2.cap.1.num.75.*

(z) *Tridentin.sess.14.de Reform.cap.8.*

Pag.37.col.1.

(a) *Aldan. Compend. Canonic. resol. lib. 5. tit. 9. num 8.*

(b) *cap.final.de For.compet.Barbos.Collect. in Concil. session. 14. de Reformat. cap. 8. num. 1. & 2.*

(c) *Statut.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.75.*

(d) *Statut. Reform.cap.8.num.39.*

(e) *Gloss.in cap.Ibi semper , in verb. Causa 3. quæst.6.*

(f) *cap.Si autem 9. quæst. 3. cap. Inferior 21. dist. cap.Nolite ea.dist.cap.A nobis.Extra, de Sent. Excomm.*

(g) *Cardinal.de Laura.Epit.Canon.verb.Episc.quomod.iudic.ubi, & à quibus senteut.*

(h) *Concil.Trident.sess.13.de Reform.cap.6.& cap. final.& sess.24.de Reform.cap.5.*

Pag.37.col.2.

(i) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.71.num.8. Stat. Gen. Reform.cap.8.num.10.*

(l) *Abb.in cap.Ex parte, num.5.de Decim.*

(m) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.14.*

Pag.38.col.1.

(n) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.16.& 17.*

(o) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.17.num.4.*

(p) *Sanctor.Comment.cap.8. Stat. 33. vers. Quæro primo.*

(q) *l.Nullo modo, ff. ad leg.Cornel. de Fals. Morla Empor.iur.par.2.tit.2.num.88. Molin.de Iust. tom.6.disp.8.num.2,& 3.apud Barbos.de Offic. & potest.Episc.par.2.Allegat.36.num16.*

Pag. 38.col,2.

(r) *Gloss.in cap.1. in verb. Consuetudinem , de Consuet in 6.*

(s) *DD.in l.Mori,ubi Bartol. num.7. Alex. num.2. Iason.num.15.Dec.num. 19.ff. de Iurisd. omn. Iudic.Couaru.lib.3.varia. cap.15. num.3. Farinac.quæst.29.num.74. Passerin. in cap. Si delegatus,num.8.de Offic. Iud.delegat.in 6.*

(t) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.20.num.8.*

(u) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.16.num.4.*

(x) *Sanctor.Comment.cap.8.Statut.33. vers. Quæro primo.*

Pag.39.col.1.

(z) *Stat.Lugdunen.1518.Orb.Seraph. tom.3.fol. 23. col.1.Stat.Salmantic. 1553. cap. 8.tit.de Procur.& Comm.Cur.Orb.Seraph.loc. cit.fol.327. col.2.*

(a) *Stat.Roman. 1676. Orb. Seraph. tom.4.fol.218. col.1.vers.Declaratur,& tom.1.lib.3. cap.23. §.5.num.39.*

Pag.39. col.2.

(b) *Congreg.Messan.1532.Orb. Seraph. tom.3. fol. 276.vers.Decimooctauo.*

(c) *Congreg.Neapolit.1590.cap.21.Orb. Seraph.to. 3.fol.387. col. 1. & tom. 1.lib.3. cap.23.§.5. num.47.Chronolog.Ordin.fol.353.*

(d) *Statut. Vallisoletan. tit. de Fratr. quan. de cau. Orb.Seraph.tom.3.fol.442.col.2. & tom.1.lib. 3.cap.23.§. 5.num.44.*

(e) *Statut.Toletan.1633.Chronol.Ord.fol.699.Orb. Seraph.loc.cit.num.54.vers.Vt similibus.*

(f) *Statut.Tolet.1658.cap.3.§.8.num.2.*

(g) *Orb.Seraph. tom.1. lib.3. cap.23. §.5.num.56. vers.Tertium, & vers.Septimum.*

(h) *cap.Irrefragabili,cap.Conquerente, cap. Perniciosa,de Offic.Ordin.cap.si Clericos de sent. excomm.in 6.*

(i) *Orb.Seraph.tom.1.lib.3.cap.23.§.5.num.28.*

Pag.40.col.1.

(l) *Orb.Seraph.loc.cit.vers. Quartum.*

Pag.40.col.2.

(m) *cap.Prudentiam de Offic.Delegat.l.Licet, C.de Assessor.& dome.*

(n) *Gloss.in cap.Non est,de Consuet.in 6.Abb.in cap. Ad Apostolicam,in fin.de Regular.Felin.in cap. Ex parte, init.de Constit.Bart.in l.1.§.Si plures, vers. Aut ei qui, ff.de Exercit.act.*

Pag.40. col.1.

(o) *Orb.Seraph. tom.1.lib.3.cap.33.§.6.num.67.*

Pag.40.col.2.

(p) *Stat.Gen.Reform.cap. 8.num.63.*

(q) *cap.Priuilegia,3.dist.Isid.lib.5. cap. 18. Pratei. Caluin.in Lexic.*

Pag.41.col.1.

(r) *Tit. Quid, num.79.*

(s) *Alexand. VII. Breu. Illius qui , 1659. Orb. Seraph.lib.3.cap.23.§.6.num.79.tom.1.*

Pag.42.col.1.

(t) *Armilla,vers.Conseruator,num.2.Roderic.tom.1. quæst.65.art.13.Mirand.tom.2.quæst.19.art.1. apud Moneta,de Conseruat.cap.5.num.26.*

(u) *cap.Statutum,de Rescript.cap.final.de Offic.Delegat.in 6.Clement.2.de Rescript.*

(x) *cap.Nisi essent, de Præben.*

(z) *Innoc. in cap. Cum dilecta , de Excess. Prælat. Card.in cap. Nobis, de Iurepatr. Mascard. de Probat.concl.380.*

(a) *Hostien.in cap.Nobis, de Iurepatr.*

(b) *Gre-*

(b) *Gregor.Tholosan.Partit.Iur.Canon.lib.1.tit.27. cap.9.num.5.apud Moneta, de Conseru.cap.5. num. 26.*
(c) *Concil.Trident.sess.25.de Reform.cap.* 10.
(d) *Clemen.VIII.19.Mart.1591. Sanctissimus.*
(e) *Moneta de Conseruat.quæst.5. num.145.*
(f) *Felin in cap.Cum dilectus, vers. Nonnum siguum, de Rescript.Anchar.consf.241.infin. Roland. à Vall.cons.72.num.61.& seqq.lib.3.Soccin.inn. cons.2.num.7.lib.2.*
(g) *Decian.cons.72.num.25.& seqq.lib.2.*

Pag.42.col.2.

(h) *Paul.de Castr.cons.325. vers. Nec etiam obstat, lib.2.*
(i) *Decian. dict.consil.72.num.35.lib.2.*
(l) *l.1.§.Hæc autem.ff.Quod quis.iur.Farinac.cons. 48.num.4.Gnazzin.defens.1.cap.1.num.1.*
(m) *Alex.cons.77.num.5.vers.Et idem habet, lib.2. Castren. cons. 66. num. 4. vers. Ad Testium, lib.1.*

Pag.43.col.1.

(n) *Stat.Gen.cap.8.§.37.num.& Statut.Gen.Refor. cap.8.num.31.*

Pag.43.col.2.

(o) *Glos.final.in Clement.2.de Rescript.*
(p) *cap.Cum olim, de Priuileg.*
(q) *Sanctor.Comment.cap.12.Stat.12.vers.Respondeo tertio .*
(r) *cap.Si motu proprio, de Præben.in 6.*
(s) *Gloss.in cap.Statutum, de Rescr in 6. Vitalin. in Clem.2.num.44.eo.tit.Abb. consil.101.num.9. lib.1.*
(t) *Franc.in cap. Statutum, in princ. de Rescr. in 6, Alex.cons.122.num.2.lib.4.*
(u) *Abb.cons.62.vers.Dico, quod delegatio lib.1.*

Pag.44.col.1.

(x) *Alex.cons.122.in fin.vers.Tertiò lib.4.*

Pag.44 col.2.

(z) *cap.Vt litigantes, de offic.Ord.in 6. cap. Te quidem 11. quæst. 1.l. vnic. C.Qui pro sua.iurisf. Abb.in cap.Nemini,num.3. de Offic.Legat.*
(a) *DD.in l.1.de offic.ei,au mand.est iurisd.*
(b) *Clar.§.final.quæst.41.in princip.*

Pag.45.col.1.

(c) *Dominic.in cap.final.de Offic.Vicar.in 6. Rebuff. Menoch. Corset. Sanchez apud Sanctor. Comment.cap.7.Stat.1.quæst.9.*
(d) *Text.tit.Tortura §.3.*

Pag.45.col.2.

(e) *Angel.cons. 214.in princip.Ancharan. cons.201. num.2.vers.Non obstat. Signorol.cons.76.vers. Quarto præmitto, DD.in l.Et quia, ff. de Iurisd.omn.Iud.*

Pag.46.col.2.

(f) *cap.Super quæstionum . Extra de offic. delegat. l. Iudicium,ff de Iudic.*
(g) *Abb.in cap. Cum causam, num.2. de Iuram. calumn.*
(h) *cap.Cum in iure, iunct.Gloss de Offi-Iud.Delegat.*
(i) *cap.2.de Dilat.cap. Cum super.de Offic.Delegat. Felin.in cap.Super de Rescr.& in cap.Suborta, de Re iudic.*
(l) *Ludouic.Roman.cons.336.num.4.*
(m) *Authent.de Collat. §.Eos.*
(n) *Bart.in l.Prohibitum,C.de Iur.Fisc.lib.10.Bald. in l.1.C.de Superindict.lib.10. Text.in l.1.C. de Mandat.Princip.*

Pag.47.col.1.

(o) *Roman.dict. cons.336. num. 5. Fagnan. in cap. Cum in inoe num.8.& 10.de Offic.Delgat.*
(p) *Passerin.Tribun.Regul.quæst.2.num.25.*

Pag.47.col.2.

(q) *Mascard.concl.492.num.14. & seqq.Tusc. litt. D.concl.154.num 22.*
(r) *Aug Aretin.cons.5.num.7. 8. 16. & seqq. vers. Non obstat tertium .*
(s) *Passerin.Trib.Regul.quæst.2. num.28.*
(t) *Syluest.verb.Delegatus,num.5.Nauar.cons.4. in antiq.& cons.5.in non.de Sent.Excom.Mirand. de Iud.Ord.tit.1 quæst. 2. num. 99. Fagnan. in cap. Cum in iure , num. 29. de Offic-Ind. Delegat.*

Pag.48.col.1.

(u) *l.2.vbi DD.de Iurisd. omn.Iudic.*

Pag.48. col.2.

(x) *Gloss.in cap.Cum dilectus, de Arbitr.*
(z) *Felin.in cap.Præterea,de Offic. Delegat.*
(a) *cap. Quia quæsitum, cap.Præterea, cap. Significasti,cap.Prudentiam. Extra, de Offic.Iud.Delegat.*
(b) *Gloss.in cap.1.in verb.Impedire , de Offic.Iud. Delegat.*
(c) *Abb.in cap.1.num.6.de Offic.Iud.Delegat.*

Pag.49.col.2.

(d) *Roderic.tom.1.quæst.54.art.1.& 4.*

Pag.50.col.1.

(e) *l.1.l.Si familia,ff.de Iurisd.omn.Iud.*
(f) *Abb. in cap. Quæsitum,num.6. circ.fin.de Offic. Iud.Delegat.*
(g) *Barbos.in cap.1.num.12 & 13.& in cap.Significasti, num.3.de Offic.Ind. Delegat.apud Passerin.Trib.Regul.quæst.1.num.20.*
(h) *Abb.in cap.de Causis,num.12.de Offic.Ind.Delegat.*
(i) *Tit.Carcer.vers.Carcer qui.*
(l) *Tit.Applicatio,§.12.*

Pag.50.col.2.

(m) *Fulgos. & Alexand. in l. 2. ff. de Iurisd. omn. Iud.*
(n) *cap.2.de offic.Ind.Delegat.in 6.*
(o) *Couarru.in cap.Alma mater. par.1. §.9.num.6. Sayr.de Cens.lib.1.cap.12.num.20. Suar. disp. 3.Sect. 10.num.102. de Censur.*

Pag.51.col.1.

(p) *Abb.in cap. Quia quæsitum,num.6.in fin.de Offic.Iud.Deleg.*

Pag.51.col.2.

(q) *cap.Litteras in fin.Extra, de Rest.spoliat.*
(r) *Speculat.tit.de Delegat.§. Sequitur, vers. Item ad eius officium .*
(s) *Abb.in cap.1.n.6.in fin.de Offic.Iud.Delegat.*
(t) *Gloss. in cap. Statuimus, de Offic. Ind.Delegat. in 6.*
(u) *l.Si quis,ff.Si quis in ius. voca.non ierit.*

Pag.

Pag.52.col.2.

(x) *Innocent.in cap. Dilectus,de Pæn Bald. & Abb. in cap. Præterea, de Off. Delegat. apud Sgroi par.1.cap.1.num.99.*

(y) *Formular.tit.Form.const.Re,§.7.*

(a) *Philipp.de Bist.Epitom.crimin quæst.5. Prælud. num. 5.& 6.*

Pag.54.col.1.

(b) *Bartol in Extrauag.ad reprimendam,vers.Communitas.*

(c) *Oldrad.consil.315.num.1.*

(d) *Barbos. in cap. Cum causam num. 5. de Appell. Sanch.de Matr.lib.7.disp.31.nu.12. apud Passerin.Trib.Regul.quæst.2.num.14.*

Pag.54.col.2.

(e) *Oldrad.cons.224.num.19.vers.Non obstat hoc.*

(f) *Federic.de Sen.Consil.15.vers.Præterea alind,in princip.Anton.Gabriell.lib.6.tit.de Cuiuf.Vniuers.nom.concl.1.*

(g) *l.2.& ibi DD.de Iurisd.omn.Iud.*

Pag.55.col 1.

(h) *cap.Venerebili,cap.Si pro debilitate, de Off.Delegat. Abb.in cap.Venerabili,num.5.eo.tit. Federic.de Sen.Cons.216.init.*

(i) *Abb.cons.61.col.2.vers. Secundo dicta sententia. Innocent.in cap. Cum Bertoldus, de Re iudic. Gloss.in Authen.de Defensor. Ciuit.prop.finem apud Tusc.litt.D.concl.150.num.8.*

(l) *Bald.cons.449.vers. Et ad declarationem, lib.1. Franc.& Francisc. Aretin. apud Tusc. loc. cit. num.20.& seqq.*

(m) *Suprà num.29.*

(n) *Suprà num. 108.*

Pag.55.col.2.

(o) *cap.final.de Off.Iud.Delegat.*

(p) *Passerin.Trib.Regul.quæst.2.num.18.Bald. cons. 121. num.6. vers. Et in summa lib.5. Decian. cons.29.num.49.lib.2.Felin. in cap. final. §. Is autem, de Off.Delegat.*

(q) *Bald.d cons.121.vers Item industria, Felin. in d.cap.final. vers. Vtrum per ista. Roman. cons. 330 num.3.vers.Tertiò,quia.*

Pag.56.col.1.

(r) *Felin.in cit.cap. final. §. Is autem,in fin. de Off. Delegat.*

(s) *Sanctor.Comment.cap.1.Stat.2.§.2.*

(t) *Eugen. IV. Constit. 15. Non mediocri.*

(u) *Cap.Non indiscretè,§.Licet autem, cap.Quamuis,cap.final.de Procurat.in 6.*

(x) *Gloss. notab. in cap. Is cui, in §. Nisi forma,in vers. Per alium eo. cap. de Off. Delegat. in 6. Franc. Arcein.Cons.13.num.19.vers.Et adeo.*

Pag.56.col.2.

(z) *Innocent.in cap.cum Bertold.de Sent.& Re iudic.vbi Abb.num.19.Felin. num. 17. Couarru. varia.cap.10.num.11.Sanch.de Matrim. disp. 3.num.10.Passerin.Trib.Regul.quæst.2. nu.13. & in cap.Quamuis num.14. de Offic. Delegat. in 6.*

(a) *l.Imperium iunct. Gloss.ff.de Iurisd.omn.Iud.*

(b) *l.Ait Prætor.§.Eum cum quo,ff. de Iureiur.*

Pag.57.col.1.

(c) *Passerin.Trib.Reg.quæst.2.num.13. Gloss. in cap. Statuimus, §.Cum vero, de Rescript.in 6.*

Pag.57.col.2.

(d) *l.1.ff de Iureiur. l.Iusiurandum, §. Pupillus, l. Admonondi,ff.eo.l.Videamus, §.Deferre, ff. de In lit iur.*

(e) *Gloss.notabil.in cap.Hac Constitutione, de Off. Deleg.in 6.*

Pag.58.col.1.

(f) *l.Iudicium,ff.de Iudic. Barbos. in cap. Quamuis, num.7.de Off.Iud.Delegat.Couarru.Pract.cap. 9.num.1.apud Passerin.in cap. Quamuis,num. 9.de Off.Iud.Deleg.in 6.*

Pag.58. col.2.

(g) *Gloss.in cap.Statutum,§.Insuper,in verb.Moderatas, de Rescr.& in cap. Super, §. Si vero, in verb.Delegare,de Off.Iud.Deleg.Couarru. lib. 3.Varia.cap.final.num.11.*

(h) *cap.final.de Off.Delegat.in 6.cap.Gratum, cap. Licet. Extrà eo. tit. cap. Si cui, de Praben. Gloss.in cap.final.in verb.Ipso iure,de Off. Delegat.in 6.& in cap.Cum venisset, de Test.*

(i) *cap. Quamuis, de Off.Iud.Delegat.lib.6.*

(l) *Abb.in cap.Oblatæ, num.8. de Appell.*

(m) *Sanchez de Matrim. disp.28. nn.50. apud Passerin.in cap.Si Delegatus,num.8. de Off.Deleg. lib.6.*

(n) *Passerin.in cap. Quamuis, quæst.vnic.art.1. à n. 18.de Off.Iud.deleg.in 6.*

(o) *Tit. Quam, §.2.*

(p) *cap. Qualiter, & quando, il 2.de Accusat.*

Pag.59. col.1.

(q) *Tit.Inquisitio, num.47.*

(r) *Oldrad.consil.75.in princip.*

(s) *cap.Cum P.Tabellio.iunct.glos.in vers. Auctoritate,de Fid.instr.vbi Abb. num,18. Felin.n.14. Bartol.in l.Nec ei,§.Eum,ff.de Adopt.*

(t) *Roderic.tom.3.quæst.8.art.1.*

Pag.59.col.2.

(u) *cap. Quoniam, de Probat.cap. Vt officium, de Hæret. lib.6.Bald.in l. Non enim, num. 2. de Adopt.*

(x) *Glos.in cap. Quoniam,in verb.Duos viros. Extrà, de Probat.*

(z) *Gloss.in d.cap. Quoniam, in verb. Extraordinarios, de Probat.*

(a) *Ægid.Bellamer.consil.42 num.4.*

Pag.60.col.1.

(b) *Supr.num.115.*

(c) *Hostien.in cap.Cum P.Tabellio. num.4. de Fid. instr.vbi Io.Andr.num.4. Bellamer. num. 24. Butr.& Imol.n.4.Felin.num.14.*

(d) *l.In argento,ff.de Aur.& arg.legat.*

(e) *Abb.in cap.1.num.18.de Iudic.*

Pag.60.col.2.

(f) *Peyrin.ad Constit.9.B.Pij V.num.9.*

Pag.61.col.1.

(g) *Innocent. in cap. Licet,de off.Iud. Deleg. & ibi Io:Andr.num.17.Card.quæst.7.Bellamer.n.11. Abb.num.5.Imol.in cap.Pastoralis,§. Quoniam n.9.de Rescript. Sanchez de Matrim. disp. 28. n.25.*

n.25. quos dat. Passerin. in cap. Quamuit, n.27. de Off. Delegat. in 6.

Pag.61.col.2.

(h) *Bald. in cap. Pastoralis, §. Quoniam, de Rescript. & in cap. Licet vndique n.6. de off. Delegat. vbi Butr. n.15. Ancharan. q.4. Imol. n.3- Sanchez de Matr. d. disp.28. n. 27. apud Passerin. loc. cit. num.28.*

Pag.62.col.1.

(i) *Supra num.115.*

(l) *cap. Statutum, §. Cum vero, de Rescr. in 6.*

Pag.62.col.2.

(m) *Adde. ad Gloss. in cap. Statutum in verb. De sua Diœcesi, de Rescript. in 6.*

(n) *l. Sunt, ff. de Extraord. crim.*

Pag.63.col:2.

(o) *Stat. Gen. Ord. cap.8. §.53. n.1.*

Pag.64.col.1.

(p) *l. Quisquis, C. de Postulan. in fin. l. final. C. Vbi Senat l.1. C. de Off Ciu. Iud. Authent. Vt ab Illustr. Coll.5.*

(q) *l. Honorati, C. de Off. Ciu. Iud.*

Pag.64.col.2.

(r) *Stat. Gen. Roform. cap.8. num.12.*

TITVLVS

TITVLVS SECVNDVS.

Quales esse debeant Iudices.

TEXTVS.

§.I. Licet Ordinarij Iudices esse non possint, qui ab Officijs excluduntur; attamen, claritatis gratia, tàm quo ad Ordinarios, quàm quo ad Delegatos hæc seruanda erunt. Primùm naturaliter inhabiles ad iudicandum, cuiusmodi sunt surdi, & muti, perpetuo furiosi, illiterati, amentes; siuè tales defectus habeant antè, siuè post acceptum munus Iudicis, & Superioris, Iudices esse non possunt. Præterea infames, excommunicati vitandi.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Conditiones eligendorum in Iudices,*
Superiores habent iurisdictionem in foro paterno, & iudiciali.
2. *Officia ordinaria in Religione quæ sint.*
Secretarij Visitatorum mittendi ad visitandum Conuentum quales esse debent.
Si non habent conditiones requisitas, possunt recusari.
3. *Iudex esse non potest, qui non potest esse Superior ordinarius.*
Impedimenta Prælaturæ.
Infirmitas prohibet promoueri ad Prælaturam.
Valetudinarij eligi non possunt.
Eorum electio est nulla.
4. *Leprosi.*
Scabiosi enormiter.
5. *Lue venerea euidenter contaminati.*
6. *Phtisici, Tabidi, marasmo laborantes.*
Podagrici perpetui.
7. *Itinerare pedestres non valentes.*
8. *Paralytici.*
9. *Epileptici.*
10. *Maniaci, lunatici, furiosi.*
11. *Energumeni, Arreptitij.*
12. *Fatui, stolidi, stulti, Amentes.*
13. *Deformes notabiliter in Statura.*
14. *Carentes naso, auribus, oculo, manu, digitis.*
15. *Claudi, & Gibbosi.*
16. *Cæci.*
17. *Surdi, & muti.*
18. *Hermaphroditi.*
Non omnia impedimenta vniuersaliter inhabilitant ad munus Iudicis.
Delegatus, & Arbiter esse potest, qui non habet, quod exercitium talis muneris impediat.
19. *Irregulares nequeunt eligi.*
20. *Priuationis pœna perculsi.*
21. *Aleatores, & Ebriosi.*
22. *Maculati circa fidem.*
Neophiti.
Pœnitentiati à Sancto Officio.
13. *Bigami.*
Bigamia vera, interpretatiua, similitudinaria.
24. *Illegitimi non possunt habere dignitates.*
25. *Minores ætate requisita.*
26. *Infames.*
Infamia quid sit.
Infamia duplex iuris, & facti.
Infames de iure ciuili, sunt etiam de iure Canonico.
27. *Excommunicati.*
28. *Suspensi.*
29. *Interdicti singulariter.*
30. *Priuatus iure suffragiorum non potest esse Iudex Ordinarius, benè tamen Delegatus.*
Qualitates Ordinarij, requisitæ in Delegato quæ.
Pœna priuationis habet tres gradus.
Priuati Officijs Ordinis nequeunt esse Visitatores.
31. *Magister Nouitiorum, & Confessarius Monialium sunt Officia Ordinis.*
In lege nihil superfluum admittitur.

Ele-

Electio generalissimè accepta quid importet.
Eadem accepta specificè à quo distinguatur.
32. *Electio Canonica quid.*
Debet necessariò fieri à Collegio.
Prouisio, & collatio fit à Superiore.
Superior deputans Commissarium non eligit.
Vno tantùm remanente de Collegio, ille vnus potest eligere.
Deputare Commissarios spectat ad Superiorem.
33. *Priuatus iure suffragiorum est tantùm inhabilis ad electionem actiuam, & passiuam.*
Visitatores non habent votum in electionibus.
Differentia inter priuationem actuum legitimorum, & iuris suffragiorum.
34. *In odiosis fit stricta interpretatio.*
Dignitas sumitur largè, & strictè.
Dignitas quid sit.
Superior quis dicatur.
35. *Diffinitoriatus quomodo sit Prælatura.*
Diffinitores qui sint.
Cardinales pars corporis Papæ.
Senatores pars corporis Imperatoris.
36. *Visitator potest esse, qui actibus legitimis est priuatus.*
Visitator non est Prælatus.
Prælatura importat iurisdictionem ordinariam.
Visitatoris iurisdictio est delegata.
Duabus Prælaturis nemo frui potest.
37. *Commissarij ad visitationem Conuentus, qui sunt priuati actibus legitimis, esse possunt.*
Hoc item destinati ad causas particulares.

1. PRæmittitvr in hoc *Textu* Generalis Regula, pro habendis conditionibus eorũ, qui, in *Seraphica nostra Religione*, munus *Iudicis* debẽt exercere, & dicitur. Quod Regula generalis est, quod qui non potest assumi ad *Officia Ordinis*, nequè etiam poterit esse *Iudex Ordinarius*, aut *Delegatus*: & intellige etiam *Arbitrarius*, ex eo, quod suprà dixit, *Arbitri easdem conditiones habeant &c.* Ratio regulæ est, quià *Superiores* habent iurisdictionem in vtroque foro tum paterno, tum iudicali ordinariam, vt dicunt *Canones*, (a) &, vt suprà visum est, *Delegati*, &, *Arbitri* debent habere easdem conditiones, quas habent *Ordinarij*: sequitur ergò, quod si aliquis non potest esse *Superior*, neque poterit esse *Iudex Ordinarius*, *Delegatus*, nec *Arbiter*. Qui ergò *excluduntur ab Officijs Ordinis*, *non possunt esse* Iudices Ordinarij.

2. *Officia* autem *Ordinis* in nostra Religione sunt, vt dicitur in *Statutis*, (b) *Quæ cum dignitate, & Superioritate coniuncta sunt*, & alibi singillatim enumerantur (c) *Ministeriatus*, *Vicariatus*, *Commissariatus Procuratoratus*, *Diffinitoriatus Generales*; *Ministeriatus*, *Vicariatus*, *Commissariatus*, *Custodiatus*, *Diffinitoriatus Prouinciales*; *Guardianatus*, *Vicariatus*, *seù Præsidentatus Locales*. Vnde qui aliquid, ex prædictis *Officijs*, habere, iuxà leges Religionis non potest, nequè poterit esse Iudex. Et vellem ad hoc punctum Superiores, maximè *Commissarios Visitatores*, benè aduertere, qui aliquoties mittunt *Secretarios* suos, qui, ratione ætatis adhuc immaturæ, non possunt esse *Guardiani*, ad visitandos aliquos *Conuentus*, & putant hoc sibi licere, quia in *Statutis Reformatorum* (d) hoc sibi conceditur. Sed Statuta debent intelligi coherenter ad alia iura. Tales sic *Subdelegati*, vt suprà vidimus, debent habere conditiones *Delegatorum*: si ergò, ratione ætatis, tales *Secretarij* non possunt esse *Superiores Ordinarij*, nec *Delegati*, neque poterunt subdelegari, vt sonat apertè hic *Textus*. Et re vera indecens est, quod aliquoties *Guardianus* grauis, & canitie venerandus *Visitatorem Conuentus* sui habeat adolescentem immaturum ad regimen, qui debeat seniorem syndicare, & vt plurimùm cum fastu, & superbia, ob præcoquam dignitatem, aut sinè remedio eorum, ob quæ instituti fuerunt *Commissarij Visitatores* in Religione, quæ sunt reformatio abusuum, disciplinæ Regularis incrementum, & delictorum opportuna punitio, ad quæ inepta est iuuenilis ætas aut præceps, aut inexperta, aut rigoris parùm amica. Abstineant ergò *Visitatores* à talium Adolescentium deputatione, & si hoc fore sibi necessarium præuiderint, seligant sibi in *Secretarium* Religiosum maturum, qui habeat requisita à legibus ad fungendum tali subdelegatione. Aliter posset *Guardianus*, qui sciret ea, quæ sunt sui iuris, talem *Subdelega-*

legatum recusare, (vt re vera hoc potest, vt aliàs dicam,) eo quia *Commissarius* non potest, contrà leges nostras, illum sic destinare. Licet autem *Textus* recensitam Regulam tradiderit, attamen claritatis gratia affert ea, quæ, tàm ad quò Ordinarios, quàm quoad Delegatos seruanda sunt. Dicit ergò. *Primò naturaliter inhabiles ad iudicandum, vt surdi, muti &c.* Aduertendum hic, quod *Textus*, exprimendo conditiones nonnullorum, qui *Iudices* esse non possunt, vt *Surdi, Muti &c.*, non enumerat omnia, quæ impediunt, quominùs aliquis possit fieri *Iudex*, sed loquitur exemplariter.

3. Quia enim paulò suprà dixerat, quod qui non potest esse *Superior Ordinarius*, neque poterit esse *Iudex*, liquet quod omnia impeditiua adipiscendæ *Prælaturæ* militant etiam prò *Officio Iudicis*; vndè si posteà descendit ad particulare dicendo *Naturaliter inhabiles vt Surdi, & Muti &c.* hoc dicit tradendo exemplum naturalis inhabilitatis, non enumerando omnia naturalia impedimenta, quæ inhabilitant ad iudicandum, & quę etiam consequi *Prælaturas* impediunt. Naturaliter ergò inhabiles ad *Prælaturam* primò sunt, qui ratione infirmitatis munus *Prælaturæ* exercere oon possunt, vt dicunt multi *Canones*, (e) & præsertim (f) *Tridentinum*, quod ait, *In posterùm non fiat prouisio, nisi ijs, qui iam ætatem, & cæteras habilitates integrè haberc dignoscantur, aliter irrita sit prouisio*: qui autem est impotens ad exercendum Officium, saltem cum debita decentia, non habent *habilitates* ad illum requisitas. Et licet ibi loquatur *Concilium* de *Dignitatibus, Personatibus*, & *Beneficijs*, quæ sunt in *Cathedralibus*, tamen etiam debet intelligi de ijs, quæ sub illis nominibus veniunt etiam inter *Regulares*, vt scribit *Comitolus*. (g) Et hoc confirmatur per *Decreta Clementis Octaui, Pauli Quinti, Gregorij Quintidecimi*, & *Vrbani Octaui* pro *Reformatione* Regularium, vt notat *Peyrinus*. (h)

Primò autem sunt *Valetudinarij*, illi scilicet, qui ex causa infirmitatis, aut ætatis, non possunt vitam communem sequi, & rigorem seruare: & isti non solùm sunt ineligibiles, sed etiam, si eligantur, de facto, electio redditur nulla, vt habetur in quodam *Canone*: (i) sed & in conscientia sic Electi tenentur, officijs renunciare, aliter non possunt absolui, vt testantur intelligens *Doctores*; (l) & in nostra Religione per multa *Statuta* cauetur, ne ad *Prælaturas* assumi possint, qui rigorem communis vitæ in victu, vestitu, cæterisque omnibus, seruare non valent: & hoc nouissimè firmauit *Sanctissimus Dominus Innocentius XI.* (m) in suo *Motu proprio*, & in *Breui Confirmationis Statutorum Capituli Generalis Romani* nouissimi.

4. Secundo ineligibiles sunt *Leprosi*, isti enim sunt abominabiles, vt dicit quidam, *Canon* (n) in tantùm, quod, ex mandato *Dei*, à cohabitatione aliorum seuerissimè arcebantur: proindè etiam repelluntur, quominùs ad præsidendum cæteris assumantur; vt communiter *Doctores*. (o) Et nonnulli tenent, (p) quod etiam *scabiosi* illi, qui non minùs, ac leprosi, horribiles sunt, à *Prælaturis* debeant elongari.

5. Tertiò non possunt eligi, qui *lue venerea sunt infecti*, & hac de causa faciem crustis deformatam habent, & pili, & capilli deciderunt, vndè glabri, & depilati scandalosè apparent; isti si quidem vt publici peccatores, notoriè infames, & publici concubinarij etiam, *A Sacerdotis honore*, vt dicit *Canon*, (q) hoc est *Prælatura*, elongantur.

6. Quartò. Non possunt eligi in *Prælatos Phthysici*, siue *Tabidi*, aut *Marasmo laborantes*: isti enim morbi contagiosi sunt non minùs, ac lepra, totum corpus inficiunt, nauseam aspicientibus mouent, & sunt incurabiles, & ideò isti etiam à *Prælaturis* repelluntur, vt deducitur ex quodam *Capitulo*, (r) in quo laborantes morbo incurabili, maxime si contagiosus sit, ineligibiles declarantur.

Quintò *perpetuò Podagra laborantes*, ità vt, vel semper, vel prò maiori parte anni cogantur, in lecto decumbere in tantùm, quod nec Choro, nec communi Refectorio possint interesse, & Subditorum vtilitatibus, aut necessitatibus prospicere, & accurrere; & hoc etiam ex citato *Canone* deduci, tradunt communiter *Scribentes*. (s)

7. Sextò, qui *Pedestres non possunt itinerare* à Superioritatibus Prouincialibus elongantur. Hoc non à *Canonibus*, neque à *Regula* habemus nos *Reformati*, sed à *Statutis* (t) *Reformationis*. Quarè autem *Prouinciales* tantùm, & non etiam *Generales*, & *locales Superiores* hoc impedimentum afficiat, ratio nulla est, nisi

quia

quia sic *voluere priores*, cum omnis ratio, quæ contrà *Prouinciales* militat, militet etiam contrà *Guardianos*, qui debent ire ad *Capitulum*, & *Generales*, qui debent visitare *Religionem*.

8. Septimò *Paralitici*, aut *Apopletici*, etiam ipsi *Prælati* esse non possunt, & hoc manifestè prohibetur per *Textum (u)* expressum in *Decretalibus*.

9. Octauò. *Laborantes morbo caduco*, siue *Epyleptici*, etiam si hoc morbo semel tantùm vexati sint: tum quià hic morbus vix sanabilis est, tum quia intuentibus horrorem, & stomachum mouet. Et hos assumi ad dignitates prohibetur expressè in vno *Canone*. *(x)*

10. Nonò *Maniaci*, *Lunatici*, qui lucida interualla habent; & perpetuò *Furiosi* ijsdem de causis, ob quas *Epileptici*, remouentur à *Prælaturis*, vt affirmant multi *Doctores*, *(z)* qui firmant electionem talium esse ipso iure nullam.

11. Decimò *Energumeni*, siuè à *Dæmone obsessi*, & *Arreptitij*, qui à malis spiritibus ad terram eliduntur, pariter non possunt esse *Prælati*, & hoc habemus in iure *Canonico (a)* de quibus videre, est apud ibi scribentes.

12. Vndecimò. *Fatui*, *Stolidi*, *Stulti*, & *Amentes* quoque inhabiles sunt, vt probatur ex *Canone*, *(b)* & qui vult istorum differentiam scire, adeat *Glossam*, *(c)* *D. Thomam*, *(d)* & *Archidiaconum*. *(e)*

13. Duodecimò. Qui notabilem deformitatem habent in statura Corporis siue ob altitudinem, siue ob paruitatem, etiam ipsi ad superioritatem nequeunt promoueri, vt habetur ex multis *Capitulis*, *(f)* & communiter tradunt *Canonistæ*. *(g)*

14. Tertio decimò. *Carentes naso*, *auribus*, *altero oculo*, *manu*, *vel digitis*; ipsi quoque sunt ineligibiles tum ratione deformitatis, tum quià carentes membro necessario ad munus *Superioritatis* exercendum, nequeunt illud consequi, & hoc disertè habent plures *Textus Canonici*. *(h)*

15. Quartodecimò *Claudi*, illi nempe, qui neque stare, neque ambulare possunt, nisi, appositis fulcris subtùs axillas, sustententur: *Gibbosi*, illi scilicet, qui recurui, oculos in Cælum non possunt attollere, aut qui ad pectus, & dorsum extraordinarium gibbum habent: isti inquam ratione deformitatis excessiuæ elongantur à *Superioritatibus*: & de *Gibbosis* specialis *Canon*. *(i)* habetur.

16. Quintodecimò. *Cœci* totaliter etiam ipsi arcentur à *Prælaturis*, & hoc siuè sint à natiuitate, siue ex infirmitate; siue oculis totaliter careant, siue eos habent cataractis impeditos, siuè in neruis opticis occultum habeant obstaculum, quominùs obiecta discernant; nomine enim Cœcorum veniunt isti, & de ipsis loquitur idem *Canon*. *(l)*

17. Sextodecimò *Surdi*, & *Muti* non possunt eligi in *Prælatos*, quià Subditorum querelas non possunt audire, nec ad eos exhortationis, & correctionis verba facere, vt tenentur ex officio, vt passim tenent *Doctores*. *(m)*

18. Decimò septimò *Hermaphroditi* sunt ineligibiles ad dignitates. Si enim in ipsis præualeat sexus fœmineus, de iure diuino, sunt inhabiles. Si verò præualeat sexus virilis, à *iure Canonico* inhabilitantur *(n)*, vt communiter scribunt *Auctores*. *(o)* Quæ autem hucusque dicta sunt, sunt irregularitates ex defectu corporis, ob quas illi, qui talibus laborant à *Prælaturis* arcentur, & ideò etiam ab officio *Iudicis* secundùm *Textus* dispositionem. Sed tamen non ità strictè facienda est hæc interpretatio, vt inhabilitans ad *Superioritatem*, inhabilitet ad omne munus *Iudicis* simpliciter, sed inhabilitat ad illud, quod, ex tali impedimento, præstare non potest. Vt exempli gratia surditas, & cæcitas, & amentia, & similia inhabilitant simpliciter ad esse *Iudicem* siuè *Ordinarium*, siue *Delegatum*, siue *Arbitrum*: siquidem impossibile simpliciter est, quod talibus corporis vitijs affectus possit *Reum* interrogare, & ipsum loquentem audire, corpus delicti visitare, & merita causæ prudenter discutere, quod necessarium munus *Iudicis* est. Sunt autem aliqua impedimenta, quæ reddunt inhabilem ad esse *Iudicem Ordinarium*, & etiam *Delegatum* ad vniuersitatem causarum, vt impotentia itinerandi pedestrem, quæ impedit posse eligi in *Prouincialem*, impedit quoquè ad essendum *Commissarium Visitatorem*, quia, ex munere *Visitationis*, debet pedester facere iter; sed non impedit quin possit esse *Iudex* in causa particulari *Delegatus*, in qua fortè tale iter non est faciendum, sicut nec impedit esse *Arbitrum*. Et ratio est quià, non obstante tali impotentia, itinerandi, potest sic *Delegatus*, seù electus fungi perfectè suo munere. Quandò ergò

dicitur, quod, qui non potest esse *Superior*, nec etiam poterit esse *Iudex*, intellige *Iudex Ordinarius*; Sed neque *Delegatus*, neque *Arbiter* si impedimentum, propter quod non potest esse *Superior*, est tale, quod, stante eo, non posset bene exercere munus *Delegati*, aut *Arbitri*. Sed quando non impedit exercitium talis muneris, bene potest deputari in *Delegatum*, & nominari in *Arbitrum*, licet habeat impedimentum, propter quod nequit esse *Superior*. Et istud suadetur ex hac ratione; quià sicut non omnis infirmitas, etiam perpetua, impedit ad eligi ad omnem *Prælaturam*, sed ad illam tantùm, cuius muneris executio incompossibilis est cum tali infirmitate, vt dicit vna *Glossa*, (p) ità neque corporales defectus recensiti inhabilitare debent vniuersaliter ad *Officium Iudicis*, sed tantùm ad illud, cuius muneris executio à tali defectu impossibilitatur.

19. Decimò octauò *Irregulares* ex delicto nequeunt eligi ad *Prælaturas*, vt dicunt multi *Canones*. (q) Quod si eligantur electio est, ipso iure, nulla; vt scribunt *Doctores* passim (r)

20. Decimò nonò *Priuati* iure suffragiorum, *Actibus legitimis*, aut *Officijs Ordinis* non possunt eligi in *Superiores*: apud nos enim hoc apertè sonat dispositio *Statutorum Ordinis*. (s) Quæ cum sit concepta verbis negatiuis dicendo, *ità vt priuatus nec eligere, nec eligi ad quodcunque officium Ordinis possit*, irritat, ipso, iure factum in contrarium.

21. Vigesimò publici *Aleatores*, & *Ebriosi*, ij nempe, qui frequenter in ebrietatem incidunt, à *Prælaturis* arceantur, & irrita, ipso facto, redditur eorum electio, tum quià hoc habent plura *Capitula*; (t) tum quia sic communiter scribunt *Doctores*; (u) tum quia huiusmodi vitiosi sunt irregulares, vt puta infames, & viles personæ, quibus portæ dignitatum patere non debent, vt ibi probat *Peyrinus*.

22. Vigesimò primò *Maculati circà fidem*, puta *Hæretici*, eorum receptores, fautores, defensores, tam manifesti, quàm occulti, & hoc etiam post publicam emendationem; insuper *filij hæreticorum*, fautorum, receptatorum, & defensorum tam legitimi, quàm illegitimi, pariterque *qui abiurauerunt* de formali in *Tribunali fidei* sunt ineligibiles ad *Ecclesiasticas dignitates*. (x) Itemque *Neophiti* hoc est à *Iudaismo*, *Maumetismo*, aut *Paganismo* recenter conuersi, vt plures *Doctores* (z) scribunt. Et licet qui abiurauit de leui, aut de vehemēti, (vt optime aduertit *Peyrinus*,) (a) ex hoc solo quod taliter abiurauit, non remaneat ineligibilis, tamen eligi non potest in *Prælatum* ratione pœnitentiæ, quæ à *Sacro Tribunali* taliter abiurantibus imponi solet ad normam *Decreti Vrbani Octaui*: (b) quod etiam firmatur in *Constitutionibus Ordinis*, (c) in quibus sancitur; quod abiurans de leui in *Tribunali fidei*, actibus legitimis priuatus remanet; dè graui autem, ad omnia *Ordinis Officia* inhabilis existat.

23. Vigesimò secundò *Bigami* seù *verè* (quandò nempè aliquis duas habuit vxores) seù *interpretatiuè* (quandò scilicet duxit in matrimonium, viduam, vel anteà corruptam, aut vxorem propriam adulteram scienter, aut ignoranter agnouit) seu *similitudinariè* (quando nempe, post solemne votum Castitatis emissum, vel explicitè in professione Religiosa, vel implicitè in susceptione Ordinis sacri nupsit) sunt inhabiles ad dignitates Ecclesiasticas, vt deducitur *ex iure*. (d)

24. Vigesimò tertiò *Illegitimi* ij, nempè qui ex legitimo matrimonio nati non sunt, aut per subsequens matrimonium legitimati non sunt, inepti censentur ad *Prælaturas*, vt constat ex pluribus *iuribus*. (e)

25. Vigesimò quartò *Minores* ætate, quæ per *Ordinis Constitutiones* præscribitur, vt habetur in *Statutis* tum *Ordinis*, tum *Reformationis*. (f)

26. Vigesimò quintò *Infamia* promotionem ad dignitates impedit. Est autem infamis ille, cuius status lege, & moribus reprobatus est, vt deducitur ex *Iure*: (g) & infamia dupliciter diuiditur in infamiam scilicet *Iuris*, & *facti*; *Iuris* quidem, cum *Iudex* condemnat aliquem de crimine, per quod *Reus* notatur infamia. *Facti* verò cum aliquis infamatus est apud bonos, & graues viros de delicto infamiam importante; vt dicit vnum *Capitulum*. (h) Et licet *Abbas*, (i) quem multi sequuntur, diuiserit infamiam iuris *Canonici*, & *Ciuilis*, tamen superflua videtur huiusmodi subdiuisio, ex eo, quod omnes infames de *Iure Ciuili*, sunt etiam infames de *Iure Canonico*, vt habetur expressè ex *Textu* (l) dicente *Omnes*, *quos Ecclesiasticæ leges*, *vel sæculi*, *infames pronunciant*. Et licet *Glossa* dicat quod *Omne crimen infamet*

met secundùm Canones, (*m*) tamen, vt habetur in illo *Capitulo*, viginti sunt crimina ibi enumerata, ob quæ facti infamia incurritur, de quibus, sicut & de cæteris videri possunt ij, qui ex professo de *Censuris* tractant, & nos suo loco, loquendo de criminibus, dicemus.

27. Vigesimò sextò *Excommunicati* excommunicatione maiori siue à iure, siue ab homine, ad munus *Superioris*, & proindè etiam *Iudicis*, nequeunt assumi, vt disponunt *Canones*. (*n*)

28. Vigesimò septimò *Suspensus* siue ab *Ordine solo*, siue à *sola iurisdictione* tum temporali, tum spirituali, siue ab vtrisque, est inhabilis ad *Ecclesiasticas dignitates*, & ex consequenti etiam ad *Officium Iudicis*, & ità habetur in pluribus *Decretalibus*. (*o*)

29. Vigesimò octauò *Interdictus* singulariter arcetur ab electione ad *Superioritates Ecclesiasticas*, & proindè etiam à ministerio *Iudicis*, & ità disponunt multa *Capitula*. (*p*)

30. Aduertendum tamen, quod licet *priuati iure suffragiorum*, *actibus legitimis*, *& Officijs Ordinis* æque sint inteligibiles ad *Prælaturas*, vt supradictum est, & ità etiam ad officium *Iudicis Ordinarij*, tamen respectu *Iudicis Delegati*, aut *Arbitri* non vniuersaliter afficiunt illæ priuationes. Priuatus enim tantùm *Iure suffragiorum*, quamuis non possit fieri *Iudex Ordinarius*, quia non potest assumi ad *Prælaturam*, non tamen impeditur quin possint esse *Delegatus*, hoc enim nulla lege prohibetur. Quod si dicas easdem qualitates requiri in *Delegato*, sicut in *Ordinario*, vt paulò suprà dictum est, & cum priuatus *Iure suffragiorum* non possit esse *Ordinarius*, sequitur quod non possit esse *Delegatus*. Respondeo quod illa Regula non est vniuersaliter vera; ad munus enim *Iudicis Ordinarij* requiritur, quod iste sit *Prælatus*, quod tamen non requiritur in *Delegato*; sed debet accipi quoad qualitates personales, vt ætatis, doctrinæ, grauitatis, & similium; quæ ad iudicium bene, & auctoritatiuè dirigendum spectant, quod innuit *Textus* supra, (*q*) dum dicit *Delegari non possint, nisi ætate maturi, moribus graues, eruditione conspicui, vt in re, quæ diuina est, quantùm fieri poterit, non erretur*. Priuatus ergò *Iure Suffragiorum* inhabilitatur tantùm ad actiuam, & passiuam electionem ad *Prælaturas*, & ità ad officium Ordinarium *Iudicis*, vndè non est quod extendatur ad *Delegatum*. Quod fortiùs suadeo: quià in *Statutis*, pœna *priuationis* habet tres gradus, infimum, (& est *priuatio suffragiorum*,) medium, (& est *priuatio actuum legitimorum*,) & supremum, (& est *priuatio officiorum Ordinis*.) Porrò medius inuoluit infimum, & supremum medium, eo quià ad plura se extendunt supremus, & medius respectiuè, quam infimus. Ex hoc habetur, quod ea, quæ prohibentur per supremum, & medium, non sunt prohibita per infimum, aliter nulla esset inter ipsos graduatio; habetur autem expressè in *Statutis* (*r*) quod priuati *Officijs Ordinis* non possunt esse *Visitatores*, & consequenter *Iudices Delegati* ad vniuersitatem causarum, ergò non potest hoc idem inferri de priuatis tantùm *Iure suffragiorum*, qui minima priuatione sunt affecti. *Doctissimus Sanctorus* (*s*) contrarium sentire videtur, scribit enim, priuatum *iure suffragiorum* non posse esse *Visitatorem*, nec *Commissarium*, quià sic priuatus non potest eligi *ad quodcunque Officium Ordinis*. *Visitatoratus* autem est *Officium Ordinis*, & institutio, facta a Superiore alicuius in *Visitatorem*, est vera electio: quia electio canonica potest consistere in vno solo: quià ius Communitatis potest remanere in vno solo, & ità electio *Commissariorum* fiat à solo *Generali*; nec requiritur electio facta à pluribus, quià hæc tantum fit in *Ecclesijs Collegiatis*, vbi omnes vocem habent, non verò vbi ius eligendi est in vno solo, vt in nostro casu; & tandem quià priuatus iure suffragiorum delictum commisisse constat, & turpè est *Prælatum* constituere eum, quem vita dedecorat.

31. Sed eruditissimi viri salua semper reuerentia, adductæ rationes non quadrant. Quià si nomine *Officiorum Ordinis*, ad quæ prohibentur eligi, & eligere *priuati iure suffragiorum*, veniunt vniuersaliter omnia *Officia Ordinis*, taliter priuatus non posset institui *Magister Nouitiorum*, & *Confessarous Monialium*, quæ sunt *Officia Ordinis*, vt *Sanctorus* ipse (*t*) fatetur: sed ad hæc Officia, ex *Statutis*, (*u*) possunt eligi etiam, qui affecti sunt pœna priuationis *actuum legitimorum*, quæ est grauior priuatione *iuris suffragiorum*, & illam inuoluit, vt suprà dictum est: non potest ergò adaptari priuatio *Iuris suffragiorum* ad omnia *Officia Ordinis*. Præterea, si pœna hæc inhabilitaret ad omnia *Ordinis*

of-

Officia vniuersaliter, esset eadem penitùs, saltem quo ad electionem, cum alijs duabus, puta *priuatione actuum Legitimorum*, & *priuatione Officiorum Ordinis*, & sic superflueret talis distinctio, quod non admittitur in lege, in qua nihil superfluum admitti debet. (x) Quod & ampliùs suadetur, quià in priuatione *Officiorum Ordinis* ponitur expressè munus *Visitatoris*, ex quo de alijs priuationibus non debet intelligi, aliter superfluè ibi poneretur, & idem absurdum sequeretur. Quod autem institutio, deputatio, & delegatio differant tantùm nomine ab electione, quià electio non importat nisi liberum arbitrium eligendi, & non est nisi alicuius personæ idoneæ ad dignitatem canonica vocatio, non subsistit. Verum enim est, quod electio generalissimè accepta importat quamlibet prouisionem, collationem, institutionem, postulationem, præsentationem, nominationem, deputationem, omnemquè alium modum, quo prouidetur *Ecclesia de Prælato*, aut alio *Officiali*, vel *Beneficium de Rectore*; sed talis sic generalissimè accepta non dicitur *electio Canonica*, hoc enim nomine venit tantùm illa, quæ specificè sumitur, & contradistinguitur à collatione, institutione, creatione, confirmatione, prouisione, aut deputatione, quæ fit à solo *Superiore*; & distinguitur pariter à postulatione, præsentatione, & nominatione, quæ fit vel ab inferioribus, vel ab habente ius præsentandi, aut nominandi; vt plenè aduertit, & docet *Passerinus*, (z) apud quem videre est, quid importent singuli ex recensitis modis, quibus de Ecclesiasticis Officijs, seù Beneficijs fit prouisio, quæ iuxtà quandam *Glossam* (a) est latum verbum comprehendens nominationem, postulationem, præsentationem, collationem, & electionem.

32. Electio verò sic specificè sumpta à Baldo, & Passerino ità definitur: (b) *Determinatio Voluntatis alicuius Collegij Ecclesiastici ad personam idoneam, quæ in Prælatum, vel in Rectorem, vel ad aliquod Officium, vel Beneficium Ecclesiasticum eligitur, producta in actum per formam debitam, & numerum competentem*; ex qua aduerto id, quod maximè ad rem nostram facit, nempè determinatio voluntatis alicuius *Collegij Ecclesiastici*, hoc enim essentiale est electioni Canonicæ, vt fiat à *Collegio*, apud quod, iuxtà *Canones*, (c) residet ius eligendi; prouisio enim, quæ fit à *Superiore* non est *electio canonica*, sed *collatio*, & ab electione canonica specificè distinguitur. Ex dictis ergò apparet falsitas assumpti à *Sanctoro*; Superior enim creans, deputans, instituens, aut delegans *Commissarium Visitatorem*, non dici potest canonicè eligere. Nec saluat dictum *Sanctori*, quod *electio Canonica* potest residere etiam in vno solo Eligente, quià ius Communitatis in vno solo remanere potest. Quia in illa *lege* (d) ius residet penès vnum de *Vniuersitate*, quià solus remanet, pereuntibus cæteris de *Vniuersitate*, cui ius primò, & principaliter conueniebat. Proindè etiam remanente vno tantùm de *Collegio*, ad quod primò pertinet ius eligendi, potest ille solus eligere, vt *Canonistæ* (e) docent. Tum quià *Collegium* non est priuandum iure eligendi, tum quià in vno solo saluatur ius *Collegij*. Vera est ergò propositio *Sanctori*, quandò electio ad totum *Collegium* spectat, & casu deficientibus cæteris de *Collegio*, vnus tantum superest, in quò, (vt genus, & species in vno indiuiduo) saluatur *Collegium* repræsentatiuè. Sed hoc non currit in casu nostro, quià Deputatio *Visitatorum*, & *Commissariorum* nullo modo spectat ad *Collegium Conuentuale*, *Prouinciale*, aut *Generale* Religionis: tum quià in omnibus Statutis, ab initio ipsius vsq; modò, tales deputare, spectat ad *Superiores Generalem*, & *Prouincialem* respectiuè: tum quia illorum iurisdictio est delegata, & proinde emanat ab *Ordinario* delegante: tum quia, si nomine totius Religionis sic à *Superiore* deputarentur, eorum authoritas esset *Ordinaria*, quod nullo modo est dicendum. Porrò quod electio à pluribus fiat in *Ecclesijs Collegiatis*, non verò quandò potestas eligendi residet in vno solo, vt subiungit *Sanctorus*, nihil facit ad propositum; quià, vt supradictum est; *Canonica electio* requirit essentialiter, quod sit facta à *Collegio*; quod si est ab vno tantùm habente facultatem eligendi, & confirmandi electionem, hæc dicitur Collatio, Creatio, siue Institutio vt dictum est. Tandem quod priuatus *iure suffragiorum* supponatur commisisse delictum, ipsum maculans, cuius ratione arceri debeat à *Visitatoratu*, non conuincit intentum; nam pœna *priuationis suffragiorum*, vt inter tres priuationes supradictas minima, apponitur minimis delictis inter grauiora, vt frangentibus ieiunium, officium non recitantibus, notabiliter

liter

liter otiosis, *Prælatum* iniuriantibus, *Nouitios* non legitimè recipientibus, & similibus criminibus, quæ grauem notam non inurunt, & via iudiciali, ex consuetudine non vindicantur. Proindè talem non impingunt maculam, vt per eam, qui sic fuit priuatus, nequeat deputari *Visitator*.

33. Concludo ergò, quod *priuatus iure suffragiorum* inhabilis est ad electionem actiuam, & passiuam, ad *Officia Ordinis*, nempè *Prælaturas*, & *Dignitates*, quæ ordinariam sapiunt iurisdictionem, non verò delegatam. Aduerto autem quod si *Visitator* esset affectus tali priuatione inflicta à iure communi, aut *Pontificia* sanctione, super quibus, vt suppono, nequit *Generalis* dispensare, ille nequiret habere votum electiuum, neque decisiuum in electionibus *Capitularibus*, quià priuatus est iure eligendi. Licet enim, de iure *Statutario*, (*f*) *Visitatores* tale votum non habeant, tamen de consuetudine ipsis tribuitur à *Generalibus*, cuius tamen incapaces sunt, si priuatione, vt præfertur, sunt affecti; sed si priuatio est tantùm per Statuta, tunc intelliguntur dispensati. Maior difficultas esse potest in *priuatione actuum legitimorum*, nempè, vtrum, qui taliter sunt priuati, possint esse *Commissarij Visitatores*, aut *Delegati* ad Vniuersitatem causarum. Prò responsione præmitto, quod differentia inter priuationem suffragiorum, & actum legitimorum hæc est, quod priuati suffragijs non possunt eligi, nec eligere ad *Ordinis Prælaturas*, bene tamen possunt eas administrare, casu quò priuatio sibi aduenerit post illas adeptas; sed priuati actibus legitimis nequeunt, exercere actus Officiorum, *quæ cum dignitate, & Superioritate sunt coniuncta*. Vndè sequitur quod adueniente, alicui *Prælaturam* adepto, tali priuatione, licet in actu primò non intelligatur priuatus *Officio*, tamen priuatus remanet exercitio illius *Officij*.

34. Hoc posito prò resolutione difficultatis aduerto, quod, cum versemur in lege pœnali, & odiosa, verba legis tantummodò strictam admittunt interpretationem, iuxtà *Leges* tum *Canonicas*, tum *Ciuiles*. (*g*) Cum autem *Statutum* dicat, quod priuati actibus legitimis sunt inhabiles ad *Officia Ordinis*, quæ cum *Dignitate, & Superioritate* sunt coniuncta, liquet quod debet accipi *Dignitas*, & *Superioritas* propria, & stricta, & non extendi ad latam, & impropriam, quandoquidem nomen *Dignitatis* largè, & strictè accipi scripsit *Franciscus Aretinus*. (*h*) Quid autem propriè importet *Dignitas* difficilem esse quæstionem ait *Abbas*, (*i*) tamen, post multa dicta, affert conclusionem, quam testatur esse communem, puta, quod is dicatur habere *Dignitatem*, qui habet iurisdictionem, quod etiam fuit de mente *Archidiaconi* ibidem citati, qui ait, quod *Dignitas* presè accepta *est administratio rerum Ecclesiasticarum cum iurisdictione*, ad differentiam *Personatus*, qui importat prærogatiuam sine iurisdictione, vndè euidenter concluditur, quod *Prælati* tantum, nempè *Generales*, *Prouinciales*, & *Locales* apud nos strictè *Dignitatem* habere dicuntur, ex eo, quod soli administrationem habent, cum iurisdictione; quod videtur apertiùs significari in citato *Statuto*, dum ait, *quæ cum dignitate, & superioritate sunt coniuncta*, cum enim nomen *dignitatis* lato vocabulo possit extendi ad quodcunque officium importans præeminentiam, siue cum iurisdictione, siue non, addit, & *Superioritate*, quæ importat simpliciter iurisdictionem cum *Superior* dicatur, qui potest corrigere, comminari, seù contentiosè iudicare, vt scripsit *Oldradus*: (*l*) & per hoc nomen *Dignitatis* in tali *Statuto* expressum, accipi debet pro ea, quæ habet iurisdictionem, puta pro *Prælatura*, ad quam taliter priuati, sunt inhabiles. Verum est, quod in citato *Statuto*, in quo statuitur inhabilitas exercitij *Officiorum*, quæ cum *Dignitate*, & *Superioritate* sunt coniuncta, respectu illorum, qui actibus legitimis sunt priuati, connumeratur etiam *Diffinitoriatus*, qui *Prælatura* non est; imò iuxtà mentem *Sanctori* (*m*) nec *Prælaturam*, nec iurisdictionem importat.

35. Tamen si benè examinetur munus *Diffinitoris*, dicemus esse aliqno modò *Prælatum*, eo quia, & dignitatem & iurisdictionem habet. *Diffinitores* enim non sunt tantum *Consiliarij*, sed etiam sunt *Ordinarij coniudices*, idem integrãtes tribunal cũ *Superiore Generali*, vel *Prouinciali*. Syndicare habent *Superiores in Capitulis Generalibus* si *Diffinitores Generales* sint, & possunt eos deponere, & punire iuris ordine seruato, & ab eorum sententia appellatio non datur, vt ex *Statutis*, & *Bullis* quibusdam astruit *Sanctorus*. (*n*) Si

sunt

sunt *Diffinitores Prouinciales* sunt *Iudices ordinarij causarum Prouinciæ*; *Syndicatores Prouincialium*, *legislatores Statutorum Prouincialium*, ius habent eligendi *Guardianos*, instituendi Lectores, *Concionatores*, *Confessarios*, *Magistros*, *Nouitiorum*, recipiendi Sæculares ad habitum, & omnia Prouinciæ negotia grauia dirimendi; & quæ maior iurisdictio? *Dignitatem* pariter habent, quià cæteros præcedunt, iuxtà *Statuta*. Cum ergo præeminentia, & iurisdictione potiantur, liquet, *Prælatos* dici posse. Fateor non posse dici absolutè *Prælatos*, cum hic vnus tantùm esse debeat, aut *Generalis*, aut *Prouincialis*, aut *Localis*, ne tot capita habens *Religio* euadat in monstrum, *Diffinitores* autem multi sunt. Tamen sunt *Prælati* prout simul cum Prouinciali regunt *Prouinciam*, & eiusdem *Prælati* censentur esse pars, sicut *Cardinales* ab *Eugenio IV.* (o) vocantur *pars corporis Papæ*, quo titulo *Senatores* fuerant ab *Imperatoribus Arcadio, & Honorio*, (p) iam pridem, decorati. Vndè cum *Diffinitorum* iurisdictio ordinaria sit, sicut, & eorum dignitas, iure optimo dicuntur habere *Officium* importans *Dignitatem*, & *Superioritatem*. Ad rem ergò nostram redeundo, videtur quod inter *Officia*, quæ *Dignitatem*, & *iurisdictionem* dicunt, connumerari debeat etiam *Visitatoratus*, quià etiam iste fert præeminentiam, (Cum *Commissarius Visitator* omnes de *Prouincia* præcedat,) & iurisdictionem in foro vtroquè; quià, & paternaliter, & iudicialiter punit, & syndicat tum *Prouincialem*, tum *Diffinitores*, & consequenter esset dicendum, quod priuatio actuum legitimorum inhabilitet ad exercitium huius muneris.

36. Saluo tamen meliori iudicio dicerem contrarium esse verius. Ducor, quia, vt suprà vidimus, taliter priuatis interdicitur exercitium tantùm *Prælaturæ* formaliter acceptæ, aut partialiter, vt diximus de *Diffinitoratu*; porrò *Visitatoratus* non importat *Prælaturam*, licet dicat *Dignitatem*, & *iurisdictionem*, eoquià *Prælatura* importat *iurisdictionem ordinariam*, iurisdictio autem *Visitatoris* est *Delegata*, vt patet: proindè nequit vllo modo comprehendi inter *Prælatos*; & cum simus in pœnalibus, non est vndè fiat extensio, vt paulò suprà dictum est. Quod autem *Visitator* non sit *Prælatus* amplius concluditur ex hoc, quod *Prælatus*, aut *Generalis*, aut *Prouincialis*, aut *Localis* est, nullus horum potest esse *Visitator* quià nec *Generalis*, nec *Localis* superior est, vt patet, *Prouincialis* item esse non potest, quià per hoc, quod *Visitator* est in *Prouincia*, non desinit *Prouincialis* esse verus, & *Ordinarius Superior*, & vt talis dimittit ad Ordines, sedet vt *Iudex* in *Deffinitorio*, recipit *Nouitios*, destinat *Concionatores*, deputat *Confessarios Monialium*, distribuit spolia Defunctorum, quæ omnia argumenta *Prælaturæ*, cum sint negata *Visitatoribus* per *Statuta*, (q) concludunt ipsos non esse *Prælatos Prouinciales*; quod si non tales, neque alio modo esse possunt. In super *Visitator* potest institui tù *Prouincialis* actualis, tum *Guardianus*, de quibus non potest ambigi, quod non sint *Prælati*; si ergò *Visitatoratus* esset *Prælatura*, vnus posset vno, & eodem tempore frui duabus *Prælaturis*, quod est manifestè contrà *Canones*. (r) Et fortius vrget, quod in citato *Statuto*, in quo exprimitur effectus priuationis actuum legitimorum ponitur, quod taliter priuatus potest exercere *Lecturam*, & munus *Concionatoris*, *Confessarij Monialium*, & *Magistri Nouitiorum* non tamen *Confessarij Sæcularium*; de *Visitatoratu* autem nulla prorsus mentio; numero autem sequenti, in quo ponuntur effectus *priuationis Officiorum Ordinis*, expressè ponitur inhabilitas ad munus *Visitatoris* in sic priuato.

37. Ex hoc deduco quod si mens *Statuti* fuisset comprehendere etiam *Visitatores* in *priuatione actuum legitimorum*, ipsos expressisset; quod si ibi tacuit, & solùm recensuit *in priuatione Officiorum Ordinis*; concludendum est *Statutum* voluisse inhabilitare ad *Visitatoratum* solummodò priuatos *Officijs Ordinis*, non verò actibus legitimis. Quod si de *Commissarijs Visitatoribus*, de quibus potior est ratio dubitandi, hoc probauimus, à fortiori concludendum idem est de *Commissarijs* destinatis à *Prouinciali* ad visitandum vnum Conuentum, aut ad causam particularem, cum, in istis sic Delegatis, minor militet ratio dignitatis, & iurisdictionis, & ideò licet sint priuati *Iure suffragiorum*, aut *actibus legitimis*, possunt delegari.

TEXTVS.

§. II. Inimici etiam non capitales, aliàs suspecti; vel à quibus aliàs fuerit appellatum, Iudices recusari poterunt.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

38. *Repellentia ab Officio Iudicis.*
Inimicitia etiam non capitalis.
Qualitas reddens suspectum Iudicem.
Appellatio aliàs ab ipso facta.
Coniunctio Iudicis cum Actore, aut Reo.
Si Iudicis Secretarius est Actor, aut Reus.

39. *Potissima causa recusationis Iudicis est inimicitia.*
Capitalis inimicitia quæ.
Eius causæ adnumerantur.

40. *Inimicitia capitalis inter Regulares quomodò probanda.*
Iniuria est factum contrà ius.
Iudex, qui legitimè damnauit non potest censeri inimicus.
Ad Iudicem spectat decernere in facto leuem, aut grauem causam inimicitiæ.
Conatus ad crimen, quando puniatur, vt crimen consummatum.
Iniuria verbalis aliquando est causa inimicitiæ.
Quando hoc accidat.
Religiosus propter decentiam sui status maximè iniurias sentit.

41. *Coniectura ad dignoscendum, si ex iniuria verbali sit contracta inimicitia.*
Per scripturam irrogatur grauis iniuria.
Epithefes quid sint.
Libelli famosi Compositores, qua pœna puniantur.

43. *Ex quibus factis irrogetur iniuria.*
Factum atrox quando sit.
Accusatio, & lis Criminalis causa inimicitiæ.
Inimicitia ad quos extenditur.

43. *Iudex, qui fuit iniuriatus, aut iniuriauit, potest, recusari, vt inimicus.*

44. *Consideranda à Iudice Regulari, vt decernere possit quandò constet de inimicitia.*

45. *Factionum diuersitas potissima causa inimicitiæ inter Regulares.*
Iudex contrariæ factionis potest recusari.

40. *Dictio* Aliàs *quid importet.*
Iudex non habens conditiones requisitas à iure ad Officium Iudicis, potest recusari.
Iudex potest à me recusari, ex eo quod scio esse excommunicatum.
Iudex riualis, ignorans, auarus, iniquus ex consuetudine, potest recusari.

47. *Iudex à quo fuit benè appellatum, & malè iudicatum potest recusari.*
Item ille, qui aliàs grauauit.

48. *Iudex coniunctus sanguine, aut amicitia cum Actore, aut Reo potest recusari.*
Aduertentia Iudicum, qui debent sententiare super causis recusationis.
Causa recusationis in iure expressa non potest elidi à præsumptione.
Arbitri debent ferre sententiam ad præscriptum legum.

38. HVcusque *Textus* locutus est de ijs, quæ de iure repellunt aliquem ab *Officio Iudicis*, nunc aggreditur ea, ob quæ repellitur aliquis à iudicando, siue sit *Iudex Ordinarius*, siue *Delegatus*, per recusationem ipsius factam à *Reo*. Et hæc sunt in duplici differẽtia; aliqua enim pertinent ad *esse* ipsius *Iudicis*; alia verò spectant ad *operari* eiusdem. Quæ pertinent ad *esse*, sunt 1. Inimicitia etiam non capitalis; 2. Qualitas suspectum reddens ipsũ *Iudicem*. 3. Appellatio aliàs ab ipso facta; 4. Coniunctio eiusdem cum *Actore*, vel *Reo*; & 5. Si *Iudicis Secretarius*, aut *Socius* esset *Accusator*, vel *Reus*. Quæ dependent ab *operatione* ipsius recensentur in §. *sequenti*, ex quo tamen duo vltima membra excerpsimus, nè confunderemus causas recusationis, quæ dependent ab *esse*, cum illis, quæ dependent ab *operari Iudicis*.

39. Prima ergo recusationis causa est *Inimicitia*. Hæc causa est potissima, inter eas, quæ statuuntur ad *Iudicem* recu-

sandum, & habetur multipliciter in vtroque *Iure.* (s) Et licet non appareat ex alijs iuribus, quod inimicitia, etiam non capitalis sit causa legitima recusationis, vndè apud alios sit tantùm opinio *Doctorum*; (t) tamen Nos habemus pro lege, quod etiam non capitalis, sufficiat, dicit enim *Textus*, *Inimici etiam non capitales*. *Capitalis* autem *Inimicitia* dicitur ea, in qua inter partes intercedit odium capitale, hoc est graue, vt dicit *Innocentius*, (u) & oritur vel ab expoliatione, vel lite mota ad spoliationem totius, vel maioris partis facultatum, vel ex morte, aut mutilatione intentata, vel minitata inimico; vel data fratri, vel consanguineo ipsius, de qua fusè scribit *Abbas*, (x) & *Iureconsulti* passim ad iura citata. Causæ autem Inimicitiæ compendiantur à *Pegna*, (a) & alijs, & sunt 1. Qui occidit consanguineum; 2. Qui conatus est occidere aliquem; 3. Qui minatus est occidere. 4. Qui parauit insidias ad mortem. 5. Qui accusauit in causa capitali, seù grauissima. 6. Qui deposuit contrà aliquem, aut deponere voluit falsò in causa capitali. 7. Qui detinuit aliquem iniustè in vinculis. 8. Qui graues iniurias in aliquem protulit. 9. Qui pudicitiam matris, sororis, vel consanguineæ maculauit, vel attentauit. 10. Qui litem mouit de gradu honoris, seù bonis in quantitate magna. 11. Qui grauiter offendit aliquem in persona, vel rebus. 12. Qui vulnerauit aliquem, maximè in facie, vel membrum mutilauit. 13. Descendentes, vel consanguinei, vel familiares, vel socij in officio, vel stricti amici eius, qui est capitalis inimicus. 14. Qui sunt contrariæ factionis, vt *Guelphi* contrà *Gibellinos* dicuntur capitales inimici. Sed quia supradicta non omnia possunt quadrare Regularibus, maximè ex nostra Religione, pro qua scribo, recensebo ea, quæ faciunt inter nos, probationem de inimicitia sufficienti ad recusandum *Iudicem*; & exemplis clarificabimus.

40. Sit ergo hæc Regula firma. Ex iniuria facta, siue attentata vel verbo, vel scripto, vel factis in personam, vel honorem alicuius, vel suorum oritur inimicitia. Dixi *Iniuriam*, hoc est factum contrà ius, vt dicit quædam *Lex.* (a) Quod enim secundùm ius factum est, neminem debet mouere ad inimicitiam; vndè ad hoc, quod ex facto aliquis debeat reddi inimicus, oportet, quod factum ipsum iniustum sit, per quod iustè possit conqueri, quod fuerit læsus. Vndè *Iudex*, qui sententiauit legitimè aliquem ad carceres, aut aliam pœnam grauem, non potest reputari inimicus Sententiati, ex eo, quod talis sententia non fuit contrà ius, immò à iure secundùm quod *Iudex* processit in officio suo vt dicit vna *Lex*, (quam sequitur *Farinacius*,) quæ habet, sic, *Quæ iure potestatis à Magistratu fiunt, ad iniuriarum actionem non pertinent*. (b) Dixi *grauem* non enim censetur rationabiliter, quod, ex leui iniuria, aliquis ad inimicitiam accendatur; & si in aliquibus hoc accidit, est, quia iniuriatus apprehendit, & falsò iudicio reputat iniuriam leuem esse grauem. Sed hoc circumscribi debet à *Iudice*, qui secundùm *Abbatem* (c) debet iudicare, spectata conditione loci, temporis, personæ, modi, & aliarum circumstantiarum, quandò iniuria fuerit leuis, an grauis. Dixi *facta siuè attentata*, quandò scilicet, qui iniuriam attentauit, fecit quantum potuit, & per ipsum non stetit quin executioni demandaret cum effectu. Et hoc rationabile est, quia sicut, in iure, ordinaria pœna punitur in graui, & enormi crimine conatus, & affectus, licet effectu non secuto, (vt habet vna *lex*, (d) quandò scilicet delinquens deuenit ad actum delicto proximum, & per eum non stetit quin effectus sequeretur, vt explicant *Doctores*, (e) ità vt in pœna parificantur affectus, & effectus;) ità rationabiliter sic offensus, & ex consequenti æqualiter inimicus censendus est is, qui si non effectiuè, saltem affectiuè grauem iniuriam est passus. Dixi *Verbo*; quia iniuria, etiam merè verbalis, est causa sufficiens inimicitiæ. (f) Vndè si personæ graui dicitur *Tu mentiris*, *Tu es Bastardus*, irrogatur iniuria secundùm *Bartolum*, & *Abbatem*, (g) si tamen talia verba non sint prolata familiariter, sed animo iniuriandi, vt ibi aduertit *Abbas*, & dicit *Lex*: (h) & hoc procedit etiam si persona iniuriata non fuerit præsens, (i) & de illo per detractionem disseminantur vel falsa crimina, vel vera, occulta tamen, ad nocendum suæ bonæ famæ, vel contrà illam proferuntur conuicia, vt dicendo, quod est infamis, indignus, relaxatus, scandalosus, & similia, vt passim tradunt *Doctores*, quos cumulat *Farinacius*. (l) Et hæc omnia maximè procedunt inter *Religiosos*, vt benè aduertit *Rodericus*, (m) qui licet minimi sint, tamen, propter decentiam status, iniu-

iniurias maximè sentiunt; & proindè non admittitur limitatio, quam ponit ad supradicta *Mascardus*, & *Farinacius*, (n) qui volunt contumeliosa verba iniuriam inferre solùm *Nobilibus*, & præcipuis viris, non verò vilibus, & gregarijs.

41. Magnum tamen indicium (ad discernendum si à verbo iniurioso contrà eum prolato aliquis offensus est, (ità vt possit conijci, ex tali prolatione inter iniuriantem, & iniuriatum ortam esse inimicitiam) credo esse, obseruare si iniuriatus postquam talia verba audiuit, excanduit irà, immutatus eit in vultu, aut alium subitaneum motum fecit; quia ex eo coniicitur, se à tali verbo fuisse sensibiliter inflammatum ad iram, & proindè ad inimicitiam præsumptam.

Dixi *vel scripto*, quia etiam per scripturam grauis irrogari potest iniuria, & eò grauior, quàm ea, quæ oretenùs, & verbo profertur, quò durabilior, & pluribus manifestabilior est scriptura, quàm verba, qnæ tantùm à circumstantibus audiuntur, & raptim transeunt. Et hoc potest contingere multipliciter; puta quandò euulgatur aliquis *Liber*, vel *Allegatio in Iure*, &, ex hoc incidenti, Auctor inserit in ea dicteria, scommata, sarcasmos; & satyrizat maledicis verbis aliquem ad denigrandam eius famam, siuè in scientia, siuè in moribus; aut cum data opera componuntur, diuulgantur, sparguntur, aut in publico affiguntur. Libelli famosi, aut cantiones contumeliosæ, aut compositiones maledicæ, quas *Itali* vocant *Pasquinate*, *Vlpianus* autem (o) *Epithesses*, hoc est, *Inscriptiones appositas in contumeliam alicuius factas*, vt interpretatur *Prateius*; (p) Ex horum omnium compositione enormis consurgit iniuria, vt dicunt *Leges*: (q) & datur ex his actio iniuriarum contrà Compositores, qui, de *Iure Ciuili*, vltimo supplicio afficiuntur, de *Canonico* autem Fustigatione, vt cum quadam *Glossa*, (r) tenent quamplures *Doctores*. Pariter eadem, nascitur iniuria ex scriptura quandò aliquis animo nocendi mittit aliquod *Memoriale* continens falsa crimina ad *Superiores*, maximè *Generales*, ad hoc, quod iniuriatus malè audiat apud *Curiam*, & impediatur, hoc modo, quominùs ad dignitates, quas meretur perueniat: & de his memorialibus in specie loquitur vna *Lex*. (s) Dixi *vel facto in personam*, quod multipliciter contingere potest, siuè percutiendo, siuè mutilando, siuè vulnerando, minando, terrendo, falsò accusando, siuè contrà testificando, spoliando, mortem intentando, & similibus; quia nimius essem, si de singulis vellem loqui; ex his namque clarum est iniuriam irrogari, & inimicitiam oriri, maximè quandò factum terminatur in propria persona, quod, iuxtà *Bartolum*, (t) tunc dicitur *atrox*, & causat inimicitiam capitalem. Dixi *vel honorem* oritur enim grauis inimicitia ex contumelia per quam minuitur honor alicui, maximè in præsentia exterorum, apud quos iniuriatus est in existimatione; siuè talis contumelia fiat verbis indecentibus, siuè fit factis indicantibus vilipendium ipsius; Pariter ex artificijs, & suasionibus factis apud *Electores*; ob quas non electus est Iniuriatus ad *Prælaturam*, quam merebatur; prætereà etiam ex accusatione criminali alicuius delicti grauis, de quo pœnitentiatus fuit, & læsionem honoris est passus, aut per priuationem ab Officio, aut per amissionem voti; Insuper etiam ex lite ciuiliter secùm habita super re graui, vt super puncto præcedentiæ, aut prætensione Lecturæ, in qua Iniuriatus succubuit; ex omnibus in-quàm similibus, oritur præsumptiuè *capitalis inimicitia*, & maximè de lite, & accusatione criminali apertè loquitur *Textus*, (u) & in vno *Capitulo* (x) *Accusator* vocatur *Inimicus*. Dixi *vel suorum*; & hoc nomine veniunt non tantùm ascendentes, & descendentes, sed & laterales, consanguinei, affines, coniuncti amicitiâ, factione, seruitute, clientela, patrocinio, magisterio, discipulatu, & similibus, quæ nomine *suorum* comprehenduntur. Ex iniuria ergo illata alicui ex nominatis, præsumitur orta etiam inimicitia cum consanguineo, amico, factionario, &c. qui potest ex hoc recusari, vt suspectus *Iudex*, & ità in terminis loquitur vna *lex* (z) *Lege* Cornelia *cauetur, vt non iudicet, ei, qui agit Gener, Socer, Vitricus, Priuignus, Sobrinusuè, pro-biusuè eorum, quemquam ea cognatione, affinitateuè, attinget, quiuè eorum eius, parentisuè cuius eorum Patronus erit*. Et huius rationem reddit alia *lex* in eodem *Digesto*, (a) dicens, *Spectat ad nos iniuria, quæ ijs fit, qui vel potestati nostræ, vel affectui subiecti sunt*. Vndè ibidem (b) dicitur, quod *Quoties funeri Testatoris fit iniuria dicendum est Hæredi quodammodo factam*.

43. Ex his ergò concludimus, quod si aliquo modorum supradictorum iniuriā

fecerim *Titio*, vel alicui ex suis, si *Titius* est meus *Iudex Ordinarius*, vel *Delegatus*, possum illum recusare, vt inimicum à lege præsumptum. Pariter si *Titius* eadem simili modo contrà me, & meos fecerit, etiam si me ità læserit absque vlla causa ex parte mea, tamen, ex illis, meus præsumitur inimicus, non tantùm ob illatam iniuriam, sed & quia *Proprium ingenij humani est*, (vt profundissimè more suo *Tacitus*) *odisse, quem læserit*. (c)

Quæ autem hucusque dicta sunt de inimicitia, sunt tantùm præsumptiones iuris, quæ inter *Religiosos* non multùm durare præsumuntur. Ponamus enim, quod vnus *Religiosus*, alium vna, vel altera ex recensitis iniurijs affecerit, ob quā ambo effecti sint *capitales inimici*; fortè potest præsumi, quod inter eos talis inimicitia sit aut perpetuò, aut per multum temporis duratura, sicut inter Sæculares? Hoc nequit legitimè præsumi, & faciunt in contrarium frequentia *Sacramentorum*, orationes, pœnitentiæ, & alia exercitia perfectionis in vita Regulari, per quas, si non immediatè post receptam iniuriam, saltem paulò post, quàm deferbuit ira, præsumitur, inimicitiam esse extinctam, & perfectam reconciliationem secutam. Non nego tamen esse aliquos peruersos, qui (sicuti *Iudas in Collegio Apostolico*) etiam in Religione, (quæ est schola virtutum,) in vitijs miserrimè viuunt, & venenata conscientia ad *Sacramenta* sacrilegè accedunt; & fateor, in his, non minùs, ac inter Sæculares, immortalem, ex recepta iniuria, inimicitiam perseuerare.

44. Tamen, vt in pluribus, non sic est. Et ideò cum decernere quandò constet de inimicitia, sit arbitrarium *Iudici*, (d) qui causas pro recusatione *Iudicis* adductas examinare debet in *iure*, & *facto*: debet benè pensare longitudinem temporis, ex quo irrogata fuit iniuria, signa reconciliationis secutæ; conuersationem, familiaritatem, acta, officia mutua Iniuriantis, & Iniuriati; huius naturam, mores, genium, & huiusmodi, ex quibus omnibus possit coniecturari, & pronunciare, si abolita sit inimicitia, an adhuc sufficienter subsistat, ad effectum recusationis. Et prè omnibus caueat, & aduertat simulatam reconciliationem nonnullorum, qui *Moliti sunt sermones suos super oleum, & ipsi sunt iacula*. Fingunt se iniuriam condonasse, & pepercisse ob amorem Dei, sed parcunt, vt fert adagium, *More Fratrum*, & expectant tempus vlciscendi, maximè quandò sunt *Superiores*, & vtuntur auctoritate publica ad satisfactionem passionis priuatæ. Ab his sint *Iudices* oculati, & benè caueant.

45. Vt autem in re, quæ passim occurrit, verum fatear; nulla inter *Regulares* verior, & magis legitima causa recusandi *Iudicis* ob inimicitiæ, non dico suspicionem, sed existentiam est, quàm Factionum diuersitas, hoc est, si *Reus*, siuè *Actor* sit ex vna, *Iudex* autem ex alia Factione. Incidimus in mala tempora, ea scilicet, in quibus cum *dormirent homines*, hoc est, *remissius agerent Prælati*, vt explicat *Beda*, inimicus homo superseminauit zizania in agro Religionis, in quo Cælestis ille Agricola bonum semen, omnium nempè virtutum, seminauit. Ille idem Spiritus ambitionis, quem *Diabolus* suggerere tentauit inter *Apostolos*, qui cum omnia Mundi dimisissent, vt sequerentur Christum, *inter eos* tamen *facta est contentio, quis eorum videretur esse maior*; eosdem identidem affectus suscitauit inter *Religiosos* nostra tempestate. Res sanè cordato viro an ridenda, an deploranda, ambiguum est. Ridenda sanè videretur istorum fatuitas, qui delicijs carnis, mundi illecebris, sæculiquè pompis despectis, vitamque asperam inter Regulæ rigores ducentes nudi, famelici, mendici pro Christi amore, terribile certamen (vt de *Virginibus fatuis* philosophatur *Chrisostomus*) superauerint; & posteà cadant in pugna longè minori, dum se submitti sinunt ab ambitu infelicissimæ dignitatis, quam, vtinam saltem, cum *Tertulliano* (vt infinita alia, quæ de illa dici possent, omittam,) *Vnius anni volaticum gaudium* appellare, liceret. At iugibus lachrymis potiùs est à bonis viris deploranda: quandoque terribili hoc spiritu concutiuntur, & quassantur anguli domus *Religionis*, vndè & extremum imminet periculum, nè eius tam turpiter fatiscentibus fundamentis irreparabiliter corruat ædificium. Etenim ab hoc ambitu nascitur, quod qui gestiunt dominium inter *Religiosos* consequi, vel prorogare, non minùs ac si de Regno, vel parando, vel tuendo esset agendum, conquirunt socios, sequaces venantur, clientes inuitant, & ex his, tanquam militari agmine facto contrà cæteros, qui ipsorum potentiam inuisam habent bellum gerunt; incruentum fateor,

fateor, sed longè periculosius, quam cruẽtum: in hoc enim tantùm vitæ discrimen subitur, in illo autem sauciatur, & occiditur fama, quę, iure meritò, debet vitę corporali præferri. Etenim & calamo, & lingua impetitur vita, licet innocens, illorum, qui suæ militiæ nomen dare renuerunt, & monopolijs, artificijs, murmurationibus, figmentis, subornationibus tanquam stratagematibus agitur, vt illi, vel apud Superiores infami nota irreligiositatis signentur, vel soli derelinquantur à desertoribus, qui ad aliena signa conuolantes, defectionis præmia consequuntur. Sic ergo hinc indè stabilitis Factionibus, & declaratis Partibus inter *Religiosos*, mirum est, qua beneuolentia inter se afficiantur, qui compare gaudent tessera, & qua animositate inuehantur in alios, qui opposita signa sequuntur; ità vt, licet nulla personalis interuenerit iniuria, tamen quia vnus est *Pauli*, alius est *Apollo* non secùs, ac inter milites oppositi exercitus, capitalis inter eos viget inimicitia. Et, quod etiam mirabilius est, non contenti huiusmodi *Optimates* factiosi, in propria *Prouincia* habere sequaces, etiam in alijs fautores sibi similes conquirunt, & mutuum spondentes auxilium pro se, & suis, strictè fœderantur; hinc si *Religiosus* aduena ex fœderata *Prouincia* aduenit omnia humanitatis hospitalis obsequia consequitur à Socijs collegatis, rusticitatibus alioquin passis ab eo, aut ijs, qui non fœderatæ *Factioni* adhærent: ità vt identitas non *Religionis*, non Prouinciæ, non Conuentus, non Patriæ, non Nouitiatus, non Scholæ, (plùs dicam) non sanguinis, aut parentelæ amicitiam inter istos tueatur, sed sola *Factio*, & ab hac sola, (*stupendum*,) amor, & odium inter illos mensuratur. Non omnes tamen huius farinæ sunt, qui viuunt in *Claustris*, in quibus optimi, & sanctissimi, & zelantes Religiosi, vt plurimùm sunt; & de his non est sermo meus. Sed loquor de quibusdam, qui superbia tumidi, virtute vacui, alios gestiunt per *Prælaturas* anteire: his enim malis artibus eas violenter, dolosè, & culpabiliter inuadunt, tuentur, & protendunt; & sic inter inimicitiarum discrimina, de dominatione anxij, miserrimè viuunt.

Si ergò talis farinæ sit *Iudex* siuè *Ordinarius*, siuè *Delegatus*, *Reus* verò, aut *Actor* sit diuersæ *factionis*, dico euidenter constare de inimicitia, & posse huiusmodi *Iudicem* recusari, quia tutum non est sibi coràm illo litigare, etiam si *Iudex* esset ex aliena *Prouincia*, dummodò sit ex *Factione* fœderata. Quia in quodam *Canone* (e) causa committitur *Iudici Delegato* extrà *Ciuitatem*, vel *Diœcesim Actoris*, quia ipse *Eandem Diœcesim*, *aut Ciuitatem intrare non audet*, & hoc *quia Actor*, vt habet ibi Glossa (f) *est fortè Gibellinus*, *& ibi regnant Guelphi*; hoc est contrariæ *Factionis*. Sicut ergo potentia Factionis aduersæ est *Actori* causa sufficiens ad recusandum locum iudicij, ità vt hac de causa, ex præallegata *Decretali*, ad alium locum iudicium transferatur; ità à fortiori, vel saltem à pari, diuersitas *Factionis* in persona *Iudicis* erit legitima causa *Actori*, & *Reo*, (de quo maior est ratio, præsertim in criminali iudicio) recusandi *Iudicem*: & sic tenuit *Rodericus*, (g) post *Baldum*, & *Royas*; licet dicat ex propria sententia, hoc non habere locum in *Religione*, in qua ex multiplici virtutum exercitio censet, discordias ipsas, aut non nasci, aut natas paulò post emori; sed non ità scripsisset, si hoc tempore infelici vixisset. Ideò fundatissimam causam pro recusando *Iudice*, teneo esse diuersitatem *Factionis* à *Reo* in *Iudice*: quod etiam ex *Baldo* firmauit *Sapia Additionator Abbatis*. (h)

46. Secunda causa spectans ad *esse* Iudicis, ob quam potest, vt suspectus recusari, est *qualitas reddens illum suspectum*; & licet hoc membrum, quod ponitur vt specificè contradistinctum à primo videatur continere illud, vt genus species (ex eo quod inimicia, ex qua *Iudex* inimicus dicitur est *qualitas reddens Iudicem suspectum*;) tamen non sic ipsam accipimus: sed nomine qualitatis reddentis *Iudicem* suspectum, intelligimus alias conditiones personales distinctas ab inimicitia, ob quas legitimè redditur suspectus. Dicit enim *Textus*, *aliàs suspecti*; quod aduerbium *Aliàs*, licet ex vi vocabuli non importet nisi alietatem *temporis*, aut *loci*, vt vult *Calepinus*, (i) tamen in iure importat etiam alietatem *modi*, (l) *actus*, (m) & etiam *causæ*, vt ex *Bartolo* (n) habemus in explicatione vnius *legis*. Et secundùm hunc vltimum intellectum accipitur in nostro *Textu*, ità vt *Aliàs suspecti*, idem importet, ac si diceretur, *suspecti* ob alias *causas*, *qualitates*, siuè *conditiones* ab inimicitia contradistinctas. Pro his autem sequentem Regulam statuo.

47. Iu-

47. *Iudex* habens qualitatem, ob quam, iurisdictionem non potest exercere, vel ob quam *Actor*, vel *Reus* potest legitimè timere de grauamine, aut præiudicio, potest iustè recusari.

Duas partes habet Regula hæc. Prima est, si *Iudex* habeat aliquam ex qualitatibus suprà recensitis, à quibus impeditur à iure ne officium *Iudicis* possit exercere, maximè si aliquà esset innodatus censurà. Licet enim hoc impedimentum sit à iure, per quod processus redditur ipso iure nullus, tamen non tollitur, quin etiam possit contrà illum in iudicio proponi ab homine. Et ne proponamus casum Metaphisicum sicuti est, quærere si *Actor*, aut *Reus* potest recusare *Iudicem* excommunicatum denunciatum vitandum; casus enim hic licet possibilis sit, nunquam tamen est actu dabilis, vt scilicet ità fatuus esset *Superior*, vt excommunicato denunciato, aut publico percussori *Clerici* vellet, delegationem iudicandi committere. Demus casum maximè practicabilem. Ego citor ad comparendum, & respondendum, vti *Reus*, à *Iudice*, (siue *Ordinarius* sit, siue *Delegatus* perindè est,) & scio illum introduxisse fœminas in Monasterium, vel dignitates Religionis ad cõmendationes laicorum contulisse, vel aliud simile gessisse, propter quod incurratur excommunicatio *ipso facto*, possum ne ego ex hac excommunicatione, quæ *Iudicem* inhabilitat, ipsum recusare, licet non sit re publica sed nota solùm mihi, & duobus alijs, quorum testimonio possum, factum probare? Dico quod sic, quià possum nolle communicare cum illo, & sic recusare iudicari ab illo, quem scio in foro externo excommunicatum, licet fortè ipse pro interno receperit absolutionem; & ita post *Suarez*, & *Lezanam* firmat *Passerinus*. (o) Secunda pars est, quandò ex qualitate personali, quæ est in *Iudice*, iustè potest *Reus* habere suspicionem de grauamine, aut *Actor* de præiudicio, & sic potest illum recusare. Hoc autem multipliciter contingere potest. Puta si *Iudex* est meus *æmulus*, concurrens mecum ad dignitatem obtinendam, & suspicari mihi licet, quod faciat contrà me, quantum poterit adhoc, quod ego condemner, & ità tollatur mihi spes de illa consequenda. Pariter si est *illiteratus*, & *ignorans*, & regitur ad nutum *inimici mei*, qui est ipsius *consiliarius*, vndè timere iustè possum, quod ex ignorantia, & malitia sibi suggesta, grauiter causæ meæ præiudicabit. Item si est *indiscretus*, ex consuetudine *iniquus*, & *crudelis*, gaudens affligere proximum; item si est *auarus*, & timere possum ne muneribus ab *Accusatore* possit induci ad me grauandum; ex his inquàm, & similibus qualitatibus ipsius, à quibus possum timere præiudicium, ipsum possum recusare, vt communiter *Doctores*. (p)

Tertia causa recusationis est, si *Reus*, aliàs, ab eodem *Iudice* appellauit. Hoc autem debet intelligi, non absolutè, sed cum moderatione; puta si à *Iudice*, *ad quem* fuit data sententia, quod benè fuerit appellatum, & malè iudicatum. Si enim aliàs appellasset, & iudicatum posteà fuisset, appellationem nõ habuisse iustam causam, & sic *Appellans* coactus fuisset subire sententiam *Iudicis à quo* appellauit, non esset hæc legitima causa recusationis. Ratio autem istius est, quià præsumitur quod *Iudex à quo* appellatum est, odium in tali casu conceperit contrà appellantem: siquidem per talem appellationem, in Superiori Tribunali cognita est eius ignorantia in malè fabricando processu, & iniustitia in grauando indebitè Appellantem. Et ista iuris præsumptio authenticatur quotidiana experientia. Quandò enim aliqui *Prouinciales*, vel *Visitatores* fabricant processum contrà aliquem, & ipse appellat ad *Generalem*, incredibile dictu est quas artes, violentias, industrias non adinueniant isti *Iudices*, vt processus à se facti, licet mille nullitatibus scatentes, subsistant. Pugnant enim prò ijs, quasi prò aris, & focis adhoc, vt declarentur subsistentes, & sic ipsorum non appareat turpitudo intellectus, aut voluntatis; & sic ab *Officio Iudicis*, quo per sententiam sunt plenè functi, transeunt ad partes *Actoris*, & frequentissimè etiam *Accusatoris*, & vtinam cum iustitia. Appellans autem ità ipsis inuisus est, ac si *Læsæ maiestatis* in primo capite *Reus* apud ipsos existeret. Optimo ergo iure firmata est dispositio talis causæ recusationis, quam canonizat tum *Lex*, (q) tum communis opinio *Doctorum*. (r) Alia etiã causa rationabilis est, quià si semel *Reus* fuit, in alia causa, ab hoc *Iudice*, grauatus iniustè, potest præsumere, quod sit etiam grauaturus in hac, quam habet præ manibus iuxtà *regulam iuris*, (s) maximè si grauamen fuit per torturam indebitam,

aut

aut carcerationem, quæ species tormenti est; tunc enim talis, sic indebitè tortus, torquentis *Iudicium* declinare potest, vt dicit *Angelus*. *(t)*

48. Quarta, & Quinta causa possunt copulari ex eo, quod ambæ loquuntur de coniunctione vel sanguinis, vel affectionis cum *Accusatore*: vel *Reo*. Si ergò *Accusator*, vel *Reus* erunt affines, vel consanguinei vsquè ad quartum gradum, vt vult *Passerinus*: *(u)* vel *Secretarius*, vel *Socius* ipsius *Iudicis*, poterit ipse vt Suspectus recusari. De *Secretario*, vel *Socio* constat ex *Textu*, de affine, vel consanguineo extat dispositio aperta *Canonum*. *(x)* Et ponderabile punctum adducitur, prò *Iudicibus*, qui debent cognoscere super causa recusationis *Iudicis*, à *Passerino*, *(z)* & est; quod cum probatio causæ legitimæ recusationis pendeat multùm ab arbitrio *Iudicis* eam cognoscentis, vt suprà diximus; multoties à grauitate, religiositate, & moribus *Iudicis* recusati, de quo non potest faciliter præsumi, quod ex priuata passione velit iustitiam violare, mouentur *Iudices* ad sententiandum causam recusationis non esse legitimam. Sed benè aduertant, quod vbi causa specifica recusationis est in iure expressa, & pars vtitur exceptione recusationis, non potest impediri ab inferiori *Iudice*, saltem regulariter, ex præsumpta personæ rectitudine, ne illam in *Iudicem* recuset. Et ratio, licet ipse nullam adducat, esse potest, quia sententia *Arbitri* debet regulari secundùm leges, quià ipse debet procedere seruato ordine iuris, vt dicit *Abbas*: *(a)* & arbitrium *Iudicis* non est, sententiare secundùm propriam voluntatem sed secundùm *Ius*: *(b)* proindè, cum supponamus casum specificè expressum in iure, non possunt *Arbitri* aliter iudicare, ex causa præsumpta, in contrarium.

T E X T V S.

§. III. Ad hæc recusari poterunt, qui iuris ordinem non seruauerint. Qui parti nimiùm fauerint; Qui inimico, suprà quàm decet, familiares se ostenderint; Qui modum Commissionis, & executionis excesserint; Qui Reos extraiudicialiter grauauerint; Qui votum suum ad fauorem partis manifestauerint; Qui Recusantes minati sunt; Hi omnes recusari poterunt. Aduertentes Reos, ne sub colore concepti, vel imaginati grauaminis, probos Iudices recusent. Quià, nisi certò timeant, sibi à Iudice imminere periculum, eum leuiter recusantes in mortalis culpæ reatum incurrunt.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

49. *Iudex non seruans ordinem iuris potest recusari.*
Hæc exceptio in quacunque parte litis potest opponi.

50. *Iudex, qui parti nimiùm fauet recusari potest.*
Familiaris quis dicatur.
Familiaritas duplex.
Familiaritas nimia quandò sit.

51. *Iudex excedens modum Commissionis potest recusari.*

52. *Iudex extraiudicialiter grauans recusari potest.*
Grauamen fit verbis, & factis.

53. *Iudex manifestans votum ad fauorem partis potest recusari.*

54. *Iudex, qui minatus est, potest recusari.*
Minæ quales esse debeãt, vt sufficiant ad recusationem.
Cautela prò Iudicibus, qui debent pronunciare super minis.

55. *Absquè legitima causa recusans Iudicem, peccat mortaliter.*

56. *Religiosus non potest recusare Iudicem, nisi ex causa certa.*
Qualis esse debet certitudo causæ prò recusatione.

57. *Papa quo casu committere possit causam Iudici suspecto.*

58. *Grauamen duplex.*

49. HIc ponuntur causæ recusationis, quæ spectant ad *Operationem Iudicis*, ex quibus se prodit *Iudex* vel actualiter grauantem, vel probabiliter

ter grauaturum, & eas singillatim expendemus. Recusari ergò possunt ij, *Qui iuris ordinem non seruauerint*. Hoc debet intelligi de ordine iuris essentiali, non verò de solemnitatibus iuris; quæ autem sint de essentia, & quæ de solemnitate dicemus infrà *Tit.* 7. licet ergò essentialis forma *iudicij* non seruata, etiam sine alia exceptione reddat processum *ipso iure* nullum, tamen hoc potest etiam exceptiuè proponi ab *Actore*, seù *Reo* ad *Iudicem* recusandum; *(c)* & hoc vel antequam *Reus* constituatur, vel in quacunque alia parte iudicij, in qua apparuit, ordinem iuris seruatum non fuisse. Vt exempli gratia, Si nulla præcedente *infamia*, *Accusatione*, siue *denunciatione* incœptus esset processus: vel dum *Iudici* non constitit de corpore delicti iuridicè, ipse tamen ad inquisitionem processit; & hæc ità essent nota *Reo*, vt posset ea probare, posset vtiquè *Reus Iudicem* recusare ob non seruatum iuris ordinem, etiam antequam constitueretur. Hoc etiam potest postquam semel constitutus est, dum tamen notitia huius peruenisset ad ipsum post constitutum, & hoc posset probare, vt aliàs dicemus, & constat *ex Iure*. *(d)*

50. *Qui parti nimium fauerint*. Hoc procedit vel quando iudicium procedit *ciuiliter*, vel quandò *criminaliter per viam accusationis*: in his enim casibus in Religione possunt dari partes litigantes. Si ergo nimium fauorem ostendat *Iudex* ergà *Actorem*, vel *Reum*, poterit alia pars, ex hoc titulo, ipsum recusare; & ità communiter tenent *Doctores*, quos congerit *Guazzinus*. *(e)* Quid autem sit, & in quo consistat hæc nimia *Familiaritas*, difficile est assignare. *Familiaritas* enim in *Iure*, *(f)* vt exponit *Prateius*, idem est ac Amicitia, vel domesticitas, & puto hoc verbum transumptiuè esse dictum. Propriè enim *Familiaritas* est quædam facultas, quam vnus habet in alium, cum quo viuit, vel habitat, eandem familiam constituendo, vt optimè habet *Baldus*, *(g)* & quædam *Glossa*, *(h)* & diuiditur in *potestatiuam*, vt Patris in filium, Domini in seruum, Mariti in vxorem, Magistri in discipulum; & *Socialem*, vt Patris familias in seruitorem liberum, Mercatoris in Socium mercaturæ, Officialis in Comparem in eodem officio, & similia. Sicut ergò, iure familiaritatis supradictæ siue *potestatiuæ*, siue *socialis* potest quis aliquid iubere, seù obtinere ab eo, cum quo habet *Familiaritatem*, ità domesticitas, amicitia, & conuersatio cum aliquo venit nomine *Familiaritatis*: quia ratione illius, amicus amico, comes comiti, socius socio potest iubere, & obtinere id, quod absque tali familiaritate non iuberet, aut non impetraret. Ad hoc ergò quod nimia censeatur *Familiaritas* ad effectum recusandi &c. non puto sufficere, quod *Iudex* illum, de quo præsumitur nimia familiaritas, salutet, alloquatur, & hilari vultu eum excipiat, aut aliquandò secùm, prout cum alijs Religiosis, extrà Conuentum vadat; si quidem omnia ista indifferenter à morigeratis cũ omnibus Religiosis fiunt. Sed requiruntur extraordinaria signa beneuolentię: vt puta quandò in loquendo vtuntur illo modo, quo solent tractare solummodò ij, qui inter se sunt confidentissimi; quandò Iudex exeundo à conuentu, vt plurimum impetrat à Superiore vt sibi detur ille in sociũ; quandò causa absentiæ suæ committit illi clauem suæ cameræ, aut aperitionem suarum litterarum; quando frequenter noctu conuenit alius in camera *Iudicis* ad discurrendum; quandò ab alijs sequestrati frequentur loquuntur, siue ad aures, & similia, quæ omnia recensere longum esset. Ex his, & alijs, quorum discussio arbitrio *Iudicum* relinquitur, potest cognosci nimia *familiaritas*, ob quam *Iudex* vt suspectus, recusetur; & ex dictis etiam explicata remanet tertia causa, puta *Qui inimico, suprà quam deceat, familiares se ostenderint*; cum enim pars collitigans sit aduersaria, *ciuiliter* censetur inimica, licet nulla reuera, (vt decet inter collitigantes, maximè Religiosos,) inter eos esset inimicitia; & proindè quadrant pro parte aduersa ea, quæ quadrant pro inimico.

51. *Qui modum commissionis, & executionis excesserint*. Hæc causa præcipuè *Delegatos* tangit, qui licet attentent, hoc est nulliter procedant ipso iure, quando excedunt limites mandati, tamen hæc nullitas potest fortificari etiam ex exceptione partis ex hoc capite recusantis *Iudicem*, & hoc habetur ex *Canone* quodam. *(i)* Exempla sunt si *Delegatus*, cui commissa vna causa, vellet inquirere de alia; si commissum est, vt examinet tantùm *Fratres*, & ille vellet examinare etiam *Sæculares*; si haberet in mandatis vt *paternaliter*, aut *ciuiliter* cognosceret, & ipse vel *iudicia-*

liter,

liter, vel *criminaliter* procedere tentaret, & similia.

52. *Qui Reos extraiudicialiter grauauerint*. Grauamen multiplex esse potest, vel *verbis*, vel *facto*; *verbis* quidem mordacibus, exaggeratiuis, & exorbitantibus à crimine, super quo facta est paterna correctio, ex quibus colligitur malus animus *Superioris* erga Subditum, quem illis verbis inhonorat, infamat, & facit eum malè audire apud cæteros Religiosos. *Factis* verò dum ipsis opera magis laboriosa, ex malo animo, committit, indebitè fatigat, & in pœnitentijs iniungendis excedit pœnam alijs dari consuetam, aut à *Statutis* taxatam pro tali defectu. Ex his ergo extraiudicialibus grauaminibus apparet malus animus Iudicis contrà grauatum, ex quo potest iustè timeri, ne etiam ipsum iudicialiter grauet, & ideò iustè recusatur, & coincidit hæc causa inimicitiæ cum alia, de qua suprà dictum est.

53. *Qui votum suum ad fauorem partis aduersæ &c.* Hoc non potest contingere in criminalibus *Criminaliter*, vbi quæritur publica, sed tantùm *Ciuiliter* tractatis, vbi quæritur priuata vtilitas: & proindè vbi *Iudex* manifestauit votum parti, antequam sententiauerit, arguitur extraordinaria familiaritas ipsius cum parte, & proindè inducitur iusta præsumptio recusationis, vt dicunt præter *Textum*, etiam *Doctores*. (l)

54. *Qui recusantes minati sunt*. Minæ istæ debent esse graues, & ortæ ex graui causa, & de recenti, & à persona, quæ sit solita minas exequi, ad hoc vt inducant præsumptionem legitimam. Si enim habent recitatas conditiones, patet, quod arguunt animum inimicum in sic minitante, & ijsdem de causis, & iuribus legitimatur hæc causa recusationis, quibus probatum est de inimicitia. Si verò ex leui motiuo ortæ, aut iam à multo tempore minæ fuerunt incussæ, & à persona subitanei motus ad bilem, ex nonnullis, qui solent subitò excandescere in iram, & statim deferuent, nulla retenta iniuriæ memoria, (sicut Canes, qui impetuosissimi in ira, si, statim ac percussi fuste sunt, illis dominus abblanditur, illicò, irà dimissà, sunt familiarissimi;) puto reijciendam esse hanc præsumptionem, nec posse *Iudicem* ex hac recusari; quià minæ illæ fuerunt potius verbales, quam reales; cautè tamen in ijs examinandis ambulent *Iudices*; quià multoties.

Qua flumen placidū est, ibi latet altiùs vnda. Et uidentur nonnulli, qui apparent placati, reseruare iram tempore vindictæ, & ipsis, vt de *Iunone Virgilius* cecinit,

. . . . *Latet altum in pectore vulnus*; ideò in libranda natura eius, qui minatus est, sint benè oculati.

55. *Aduertentes Reos nè sub colore &c.* Quod præsidio innocentiæ à lege inductū est, non debet à malitia humana detorqueri ad maculandam innocentiam. Recusatio *Iudicis*, ex iusta causa, introducta, fuit ad fauorem *Rei*, ne à *Iudice* inimico, aut simpliciter, aut plùs iusto grauaretur; non debet ergo esse causa, nisi iusta ad hoc vt recusatio sit iusta; aliter si *Reus* ob imaginatam suspicionem sibi timeret, & ob hanc recusaret *Iudicem*, aut (quod grauius est) fingeret sibi hostem, quem sciret; aut ad protelandum iudicium; aut ex occulta ipsius animositate contrà *Iudicem*, (præterquam quod excideret à causa in iudicio *Arbitrorum*,) etiam peccaret mortaliter, quia iniustè infamaret *Iudicem* in re graui, vt sentiunt *Doctores* plures cum *Textu*.

56. Proindè sciendum est, quod Religiosus non potest recusare *Iudicem*, siuè *Ordinarium*, siuè *Delegatum* ex causa sola probabili, siuè dubia, sed solùm ex certa, & manifesta, vt tenent communiter *Doctores*. (m) Certitudo autē ista triplex esse debet; puta quod sit certa *in iure*, idest, quod causa, ob quam ipse recuset sit *à iure* expressa tanquam sufficiens ad recusādum. Secundò quod sit certa *in facto*; hoc est, quod *Iudex* recusatus certò talis sit, qualem Recusans dicit, vtpotè inimicus, excommunicatus, & similia. Tertiò quod sit moraliter certus de grauamine iniusto, quod sibi euenturum est à tali *Iudice*; & non sufficit quod periculum talis grauaminis sit probabile, vel dubium. Et licet de re futura non possit haberi certitudo physica, potest tamen haberi moralis, quià, pensatis circumstantijs, & qualitatibus, & modo agendi *Iudicis* cum *Reo* extraiudicialiter, inducitur vehemens præsumptio, quod etiam in iudicio simili modo contrà *Reum* debeat agere: & ista præsumptio *in iure* æquiualet probationi, ex qua inducitur moralis certitudo. Grauamen autem de quo timetur, non sufficit, quod sit quodcunque, sed requiritur quod sit grauamen iniustum, & ad hoc benè explicandum recolenda est doctrina *Abbatis*. (n)

57. Vbi mouet dubium, si Papa, *ex certa scientia* (quod idem est, ac *de plenitudine potestatis*,) potest committere causam *Delegato* suspecto? Dicit ergò *Abbas*, quod aut causa, quæ committitur est de re, quæ dependet à simplici potestate *Papæ*, ita vt in ea possit pro libito suo disponere; aut non dependet simplicer ab ea, sed debet iudicare secundùm ius, & iustitiam, ex eo quod agatur aut de persona, aut de re, in qua, vel ad quam pars habet ius. In secundo casu dicit *Panormitanus*, quod *Papa* non potest committere causam *Iudici* suspecto: eò quia recusatio *Iudicis* est de iure naturæ, & grauamen, quod timetur à tali *Iudice*, est grauamen iniustum, ex eo quod pars habet ius in causa, de qua agitur. In primo verò casu potest, quià grauamen, quod posset timeri non esset iniustum, vt pote facultatiuè dependens à voluntate *Papæ*. Ad maiorem claritatem, *Aulus*, & *Baldus* litigant inter se; *Papa* dat *Caium Iudicem Delegatum* in Causa cum clausula. *Ex certa scientia*; *Caius* verò est inimicus *Auli*; potest ne *Aulus* recusare *Caium*? Distinguitur casus. *Aulus*, & *Baldus* litigant de re, quæ dependet à facultate simplici *Papæ*, vtpotè de *Canonicatu*, cuius collatio dependet à sola voluntate *Papæ*, qui potest illum conferre cui vult, nulla facta alteri inustitia; aut litigant de re non dependente à mero arbitrio *Papæ*, sed à iure; vt si litigant de *Canonicatu*, qui est de *Iurepatronatus* alicuius, & *Aulus*, exempli gratia, est persona, cui competit ius ad talem *Canonicatum*, vel quia ipse habet ius præsentandi, & se præsentat, vel quia præsentatur ab ijs, in quibus est *Iuspatronatus*; ex aduerso prætendente *Baldo*, quod tale ius præsentandi non subsistat. Et in hoc casu *Papa* non potest decidere pro libito, sed debet iudicare secundùm iustitiam. In primù ergo casu tenet delegatio, & non potest *Iudex* recusari, in alio verò non tenet delegatio, & potest fieri recusatio.

58. Ex hac ergo doctrina elicimus, quod duplex est grauamen, vnum quidem contrà iustitiam, aliud verò non. Timor ergo futuri grauaminis contrà iustitiam est causa sufficiens ad recusationem, sed grauamen, quod non est contrà iustitiam, non est causa sufficiens. Clarificemus rem exẽplo practico Ciuili, & Criminali. Litigant duo quidam *Guardiani* de *Villa*, & ambo prætendunt eam esse de districtu sui *Conuentus* quò ad quæstuationẽ; declaratio autem talis districtus pendet à beneplacito *Prouincialis*, & *Diffinitorij*, à quibus potest talis *Villa* adiudicari cuilibet Conuentui, nulla facta alteri iniuria. *Prouincialis Delegatum* in causa deputat, qui vni *Guardiano* est inimicus, à quo potest timere, quod grauetur adiudicando *Villam* alteri. Hoc grauamen sufficit nè ad illum recusandum? Dico, quod non, eo quia absque vlla iniustitia, sed ex solo motiuo sibi benè viso, *Diffinitorium* potest illam *Villam* ab vno Conuentu, qui per multùm temporis ibi quæstuauerit, auferre, & alteri tradere. Sed faciamus, quod lis sit criminalis, & vnus *Guardianus* accusat alium de *Apostasia*, quia fuit in illa *Villa*, quæ prætenditur esse extrà districtum sui Conuentus, absque licentia, aut obedientia *Prouincialis*. *Delegatus* inimicus poterit recusari? Dico, quod sic, quia grauamen, puta sententia, quod ille ceciderit in *Apostasiam*, (cum tamen non ceciderit) potest esse iniustum, quia *Guardianus* ille habet ius ad se probandum, & manutenendum innocentem, & ad se defendendum per viam recusationis. Ex quo deducitur, quod in ciuilibus non potest esse grauamen (apud nos, qui nullum ius in re, nec ad rem habemus,) sed tantùm in criminalibus.

I. Quæritur quæ nam personæ Iudicis sint necessaria?

SVMMARIVM.

59 *Scientia Iudici necessaria.*
Competens debet esse, & de quibus,
Scire debet quisquis, quæ sunt su muneris.

60. *Ignorans necessaria ad aliquod munus, illud non potest acceptare.*
Si acceptat, peccat mortaliter.
Etiam si nullum damnum sequatur.

61. *Non habens peritiam Constitutionum non potest esse de corpore Diffinitorij.*

62. *Prudentia necessaria Iudici.*
Moderatrix virtutum est.
Ipsius partes potentiales quæ?
Eubulia, Synesis, & Gnomis quid?
Prudentiam præ omnibus petijt Salomon.

Fon-

63. *Fortitudinem debet habere Iudex.*
Circà quæ versetur fortitudo.
Maximè in respuendis muneribus.

59. Respondeo, quod multa sunt necessaria *Iudici*, quorum tamen præcipua expendemus, ne omnia recensere volentes, vt nimij arguamur. Dico ergo, quod *scientia Iudici* necessaria est iuxtà dictum *Psalmographi*, (o) & habetur in multis *Capitulis*. (p) Verumtamen est, quod non requiritur necessariò, quod sit peritissimus, sed sufficit, quod habeat *scientiam* competentem tum ordinis iudiciarij essentialis, tum legum, ad quarum normam iudicare debet. (q) Ratio autem, & quidem potissima istius est, quia vnusquisque tenetur scire ea, quæ sunt sui muneris, vt post *D. Thomam* multi communiter docent. (r)

60. Et proindè qui publica officia assumit exercenda cum illa ignorantia, vt verisimile sit per illorum exercitium aliquod notabile damnum aut *Reipublicæ*, aut *priuatis* euenturum, peccat mortaliter, argumento quarundam *legum*: (s) & hoc verissimum est non solùm, quandò ex huiusmodi administratione damnum sequatur; sed etiam cum, nullo damno secuto, officia eiusmodi appetit quis, qui, ex ignorantià, illa, vt conuenit, administrare non valet, ex multis iuribus probat *Nauarrus*, (t) qui addit non posse talem absolui, nisi illis renunciet, vel habeat animum efficacem renunciandi, & hoc ratione periculi alios damnificandi, cui se exponit.

61. Hinc saluberrimè in nuperrimo nostro *Capitulo Generali Romæ* celebrato (u) declaratum indispensabiliter est, non posse ad munus aliquod de corpore *Diffinitorij* assumi, qui non habet competentem scientiam *Canonum*, & *Constitutionum Ordinis* proditam exercitio *Lecturæ*, vel *Concionandi*, quia omnes, qui ingrediuntur *Diffinitorium*, *Iudices Ordinarij* causarum Prouinciæ esse debent, ad quod munus exercendum, necessaria est talis scientia.

62. Desideratur pariter in Iudice *Prudentia*, siuè discretio, quæ est iuxtà *Bernardum*. (x) *Non tantùm virtus, quam quædam moderatrix, & auriga virtutum, ordinatrix affectuum, & morum doctrix.* Non enim omnia, quæ leges iubent vniuersaliter, & in singulis exequi oportet, sed in aliquibus moderandus quandoque, quandoque augendus illarum rigor. Expedit quandoque *Reipublicæ*, & etiam Subditis, crimina dissimulare, & in aliud tempus punienda differre, quia, vel maius damnum *Reipublicæ*, ex vindicta de fonte capta, eueniret, vel fructuosiùs ex secreta correctione, quàm, ex publica punitione, *Reus* emendaretur. *Prudentiæ* partes potentiales iuxtà *D. Thomam* (z) *Eubulia, Synesis, & Gnomis*; prima est habitus rectè consultandi in dubijs. Secunda est habitus rectè iudicandi quid magis expediat ex cōsultatis, & hoc ex consideratione communium principiorum practicorum, nempè rerum naturalium, & positiuarum. Tertia porrò est habitus rectè iudicandi ex principijs quibusdam altioribus contrà tenorem verborum *Legis*, sed tamen iuxtà mentem *Legislatoris*. Tria hæc *Iudici* necessaria sunt in inquirendo de corpore delicti, Testibus examinandis, Reo constituendo, interrogando, torquendo, sententiando, &c. cum enim multa arbitrio *Iudicum* committantur, vt passim reperire est in toto Operis huius progressu, *Prudentia* magna opus est ipsi, vt suum arbitrium ad præscriptum verborum legis regulet; aliquando autem ad sensum Legislatoris altiorem, qui ad publicam vtilitatem leges instituit, illud moderetur, & communia principia practica derelinquat, vt secundùm altiora determinet. Certè *Dauid Ioab* homicidam punire debebat ob necem à se illatam *Amasæ*, & *Abner* iuxtà principia communia legis; sed iudicando secundùm principia altiora, puta ne Regnum ex punitione viri potentissimi turbaretur, punitionem distulit, vsq; ad ipsius senium quandò eius decreuerat potentia, & Regno optimè firmato, illius mortem *Salomoni* filio exequendam commisit. Proindè *Salomon* nihil à *Deo* magis petijt, quàm *Prudentiam*, & *Discretionem*, vt populum rectè iudicare potest. (a) *Dabis* (inquit) *seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum, & malum.* Et ex defectu *prudentiæ* in *Iudice* oppressionem iniustam multorum oriri testatur *Sapiens*(b) *Dux indigens prudentia multos per calumniam opprimet.*

63. Insuper pollere debet Iudex *fortitudine*, ne potentiam *Reorum* paueat, sed strenuè officium suum exerceat, vndè dicebat *Ecclesiasticus* (c) *Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute* (puta fortitudinis) *irrumpere iniquitatem Timor* autem, quo primò peccatur contrà fortitudinem

M 2 iux-

iuxtà *D. Thomam (d)* de *Iudice*, vt plurimum circà duo versatur, puta circà malum, quod imminere timetur, & circà bonum, quo priuari metuitur. Accidit primum quando *Reus* potens est, vel vi natiua percutere solitus; vel authoritate, aut adhærentia potentis. Rarius illud intrà *Claustra* est, in quibus talium violentia validè reprimitur, & tali incommodo per vim publicam potest *Iudex* obuiare, carceri mancipando ad custodiam illum, qui minas iactauit, aut insidias struxit contrà *Iudicem*, seù aliàs personas ad iudicium necessarias. Frequentiùs accidit aliud, si enim *Reus* adhærentiam habet, & dependentiam à *Magnatibus*, qui volunt noxium impunitum, sibi metuit *Iudex* ab illis persecutionem, omnibus enim conatibus contrà *ius*, & *fas*, illi nituntur *Superioribus* imponere, processatum esse virum bonum; accusationem prodijsse ex malignitate æmulorum, *Iudicem* non ex zelo, sed ex priuata simultate motum ad procedendum; & si deberet fieri super ipsius moribus inquisitio, quæ formatur contrà *Reum* prætensum, longè grauiora delicta reperirentur, & similia; & ità dum *Iudex* sibi metuit potentium inimicitiam persecutionum fœcundam, iustitiæ obliquat rectitudinem, nec, vt deberet, strenuè munus suum prosequitur. Timet etiam speratis bonis ex eodem capite. Si enim à *Magnate Reum* protegente sperat *Iudex* ad dignitates promoueri, scit illas non esse consecuturum, si contrà *Magnatis* desiderium *Rei* crimina legitimè probabit, & ad legum præscripta ad pœnam damnabit, hinc trepidans priuari desideratis, obnubilat veritatem criminum, Accusatorem reprimit, Testes corrumpit, eorum dicta mutilat, & tandem malum bonum apparere facit. Nec contrà munera Iudici oblata minori ipse indiget ad resistendum *fortitudine*; potentissima hæc machina ad euertendam *Iudicum* integritatem, & pauci sunt, qui obsistant; vndè dicebat *Propheta (e) Principes tui* (alia littera legit) *Iudices tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributione.*

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.73. col.2.

(a) *cap. Ea quæ. de Stat. Monach. cap. Si quis contra. de For. comp. cap. Ne Religiosi. de Regular. & ibi Abb. Specul. tit. de Off. Ordin.* §.1.

(b) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 3.*

(c) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 1. num. 1.*

(d) *Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 5.*

Pag.74. col.1.

(e) *cap. Nisi. §. Alia vero. de Renunc. cap. 2. de Cler. ægrot. cap. Exposuisti, cap. Thomas. de Corp. vitiat.*

(f) *Concil. Trident. sess. 22. de Refor. cap. 4.*

(g) *Paul. Comitol. Resp. Moral. lib. 6.*

(h) *Peyrin. de Prælat. quæst. 2. cap. 4. num. 2. & ad Constit. 10. Vrb. VIII. num. 53.*

(i) *cap. final. de Rescr. in 6.*

Pag.74. col.2.

(l) *D. Thom. 2.2. quæst. 185. art. 4. Nauar. Manual. cap. 25. num. 133. Paris. de Resign. benef. lib. 5. q. 6. num. 9. Suar. in 3. par. disp. 51. sect. 2. num. 17. apud Peyrin. de Prælat. d. q. 2. cap. 4. n. 3.*

(m) *Innocent. XI. Militantis. §. Item statuitur. 22. Nouemb. 1679. & Const. Solicitudo. §. Quia verò. 20. Nouemb. 1679. apud Orb. Seraph. tom. 4. fol. 221. & 224.*

(n) *cap. Tua nos. de Cler. ægrot.*

(o) *D. Thom. par. 3. q. 82. art. 10. ad 3. Sayr. lib. 6. cap. 9. num. 7. de Censur. Maiol. de Irregular. lib. 2. cap. 18. num. 1.*

(p) *Campanil. Diuers. iur. Canon. Rubr. 11. cap. 17. num. 163. Sayr. loc. cit. num. 9.*

(q) *cap. Sacerdotes. 50. dist.*

(r) *cap. Ex parte. de Cler. ægrot.*

(s) *Paris. de Resign. benef. quæst. 6. num. 3. Reginald. Prax. lib. 30. num. 57.*

(t) *Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 31.*

Pag.75. col.1.

(u) *cap. final. de Cler. ægrot.*

(x) *cap. Communiter. iunct. glos. in verb. Exceptis. 33. Dist.*

(z) *Petr. Gregor. Syntagm. lib. 47. cap. 9. num. 12. & 14. Molin. tract. 3. de Iust. disp. 70. num. 12. Campanil. Diuers. iur. Canon. Rubr. 11. cap. 17. num. 179. Sigismund. à Bonon. de Elect. dub. 89. num. 4.*

(a) *cap. Maritum. cap. Communiter. 33. dist.*

(b) *cap. Petrus. 39. dist.*

(c) *Gloss. in d. cap. Petrus. 39. dist.*

(d) *D. Thom. 2.2. quæst. 46. art. 1.*

(e) *Archidiac. in cap. de Constantinopolitana. 22. dist. vbi Glos. in verb. Stultus.*

(f) *cap. Hinc etenim. 49. dist. cap. 2. iunct. Glos. in verb. Deformitatem. de Cler. ægrot. cap. final. de Corp. vitiat.*

(g) *Innocent. in cap. Ex parte. de Cler. ægrot. Abb. in cap. 2. num. 2. & 3. eo. tit. Tiraquel. in l. 2. Connub. glos. 1. par. 2. num. 59.*

(h) *cap. Qui in aliquo. 51. dist. cap. Pœnitentes. 55. dist.*

Dist.cap.2. & cap.final. de Cler. ægrot.
Pag.75.col.2.
(i) *cap. Hinc etenim. 49. Dist. iunct. glos. in verb. Gibbosus.*
(l) *d.cap.Hinc etenim. §.Cæcus.49.Dist.*
(m) *Sayr.de Cens.lib.6.cap.8.num.17. Petr.Gregor. Syntagm.lib 47.cap.9. num.3.& 10. Reginald. lib.30.tract.2.num.51. vers.7.*
(n) *cap.Si Testes.4.q.2.§.Hermaphroditus.*
(o) *Azor.par.2.lib.6.cap.2.quæst.3. Suar. in 3.par. Tom.5.Disp.51.sect.2. num.1. Auila de Cens. par.7.Disp.3.Dub.5.*
Pag.76.col.1.
(p) *Gloss.in cap.Nisi. verb. Impotens. Extra de Renunc.*
(q) *cap.Si eo. de Rescr.in 6. cap. Is, qui. de Sent. Excom.in 6.cap.2.de Cler. pugn. cap.Dudum. il 1.de Elect.cap.Studeat. 50.Dist.*
(r) *Suar.de Censur.Disp.40.Sect.2. num. 36. & de Relig.Tom.4.tract.1.lib.2.cap.3.num.24.Sayr. eo.tit.lib.6. cap.1 n. 25. Bonac. Disp. 7. q.1. par.3. num.6. apud Peyrin. de Prælat. quæst. 2. cap.5.§.3.num.44.*
(s) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.1.3.& 4.*
(t) *cap.A crapula. de Vit.& Honest.Cleric.cap.Episcopus 35.Dist.Concil. Trident.sess.22. de Refor.cap.1.& sess.24.cap 12.eo.tit.*
(u) *Cened. Aldret. Barbos. Menoch. Salzed. Rebuff. Hostien. Sayr. Tabien. Maiol. Specul. Medic. Gutier.citat.à Peyrin.loc.cit.num. 58. 61. 62. & seqq.*
(x) *cap. Quicumque. §.Hæretici. cap. Statutum. il 2.de Hæret.in 6.*
Pag.76.col.2.
(z) *Peyrin.de Prælat.quæst.2. cap. 5. §. 6. num. 82. & 83.*
(a) *Peyrin.loc.cit.§.7.num.92.*
(b) *Decret.Inquisit.1.Octob.1626. apud Peyrin. ad Const.9.Paul.V.num.29.*
(c) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.73.*
(d) *cap. 1.& 2.Dist.33.cap.1.2.& 3.de Bigam.Trident.sess.23.cap.17.de Refor.Peyr. loc.cit. §.8. num.96.& seqq.& ad Constit.2. Iul.II. §.29. num.120.*
(e) *cap.Cum in cunctis.cap.Innotuit.de Elect.cap.1. & cap.final.de Fil. Presb.cap.1. & 2. eo. tit. lib.6. cap. Per venerabilem. Qui fil. sint leg. cap. Consuluit.iunct. glos.de Sern.non ord. cap. Nisi. §.Personæ. de Renunc.*
(f) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.37.num.1. & §.39.n. 12. & §.43.n.2.Stat.Gen.Refor.cap.8.num.32.40. & 53.*
(g) *l.Sed si.§. Prætor.iunct.glos. ff. de In ius voc. l. Honori.l.Licet.ff.de Obsequ.à libe.*
(h) *cap.Sunt plurimi 6.q.1.*
(i) *Abb.in cap.Testimonium. Extra de Test.*
(l) *cap.Infames.6.quæst.3.iunct.glos. in verb.Fures.*
Pag.77.col.1.
(m) *cap. Omnes.cap.Illi qui 6.q.1.*
(n) *cap.Constitutus.de Appell. cap.Nos in. 9.quæst. 2.cap.Postulastis.de Cler.excom. cap.1. de Rescr.in 6.*
(o) *cap.Cum dilectus. §. Quia nobis. de Consuetud. cap.Cum inter.§.final.de Elect.cap.Cum bonæ. de Aetat.& qualit.Ord.*
(p) *Cap.Inter R.de Elect.cap.p.de Postul.Prel.cap. final.de Excess.Prælat.*
(q) *Tit.Quid.§.3,num.24.*
Pag.77.col.2.
(r) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.4.*
(s) *Sanctor.de Pœn.cap.3.quæst.2.Diffic.8. vers.Respondeo tamen.fol.516.*
(t) *Sanctor.loc.cit.Diffic.6.fol.114.*
(u) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.3.*
Pag.78.col.1.
(x) *Castrens.cons.242. vers. Videndum. in fin. lib.1. Roland.à Vall.cons.1.num.122. & 123. lib. 3. & cons.61.num.14.& seqq.eo.lib. apud Tusc. litt.S.concl.894.num.6.& concl. 895. num. 7. & 35.*
(z) *Passerin.de Elect.Canon.cap.1.quæst.2.num.35.*
(a) *Gloss.in Clement.vlt.verb.Prouisione. de Elect.*
(b) *Bald.in cap.1.num.1.de Elect.Passerin.de Elect. Canon.cap.1.quæst.2.num.36.*
(c) *cap.Congregatio 16.q.7.cap.2.3. & 4. Cau.18. q.2.cap.p.Extra.de Elect.cap.Cum Ecclesia.eo. tit.Gloss.in cap. final.in verb. Communiter. de Suppl.negl.Prælat.*
Pag.78.col.2.
(d) *l.Sicut.in fin.ff. Quod cuius. Vniuer.*
(e) *Abb.in cap.Cum nobis. num. 10. vbi Innoc. n.5. Gloss. in cap. Gratum. de Postul. Prælat. & ibi Abb.num.9.& apud eum Innocent.& Hostien. Gloss.in cap.1.& ibi Abb. num.6.de Elect.*
Pag.79.col.1.
(f) *Stat.Gen.Ord. cap. 8. §.56.Stat. Reform. cap.8. num.10.*
(g) *cap. Odia. de Reg.iur. in 6. l. Si de interp. ff. de Pœn.l.Cum quidem ff.de Liber.& posth.l.Arianus.ff.de Act.& obl.*
Pag.79.col.2.
(h) *Aretin.cons.23.num.5.& 6. apud Tusc. litt. D. concl.419.num.3.*
(i) *Abb.in cap.de Multa.num.21. Extra de Præben.*
(l) *Oldrad.cons.128.vers. Quartò arguitur. num. 14. & seqq.Tusc.litt.S.Concl.897.*
(m) *Sanctor. Comment. cap. 8. Statut. 37. quæst. 5. vers.Respondeo tertiò.*
(n) *Sanctor.loc.cit. quæst.4.vers.Sunt Syndicatores.*
Pag.80.col.1.
(o) *Eugen.IV.Const.Non mediocri.apud Cherubin. Bullar.tom.1.Const.15.Eugen.4.*
(p) *l. Quisquis. C.ad l.Iul.Maiest.*
Pag.80.col.2.
(q) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.56.vers.Commissarij Visitatores.*
(r) *cap.De multa. Extra de Præben.*
Pag.82.col.1.
(s) *cap.Quod suspecti.3.q.5.cap.Sciscitatus. de Rescr.cap.Suspiciones.de Off. Delegat. cap. Cum speciali. de Appell. cap. Cum oporteat. iunct. glos.in verb. Inimicus. de Accusat. l. Apertissimi.C.de Iudic.*
(t) *Guazzin.Defens.1.cap.21.num.5.*

(u) *Inno-*

(u) *Innocent. in cap. Bona. il 1. de Elect.*
(x) *Abb. in cap. Accedent. il 1. num. 3. Vt lit. non cont.*
(z) *Pcun. Comment. 116. in 3. par. Direct. Inquisit. Farinac. quæst. 49. num. 1. Berti Pract. crim. tit. 3. cap. vnic. num. 21.*
(a) *l. 1. ff. de Iniur. & fam. lib.*

Pag. 82. col. 2.

(b) *l. Iniuriarum. §. Quæ iure. ff. de Iniur. & fam. Farinac. q. 49. n. 72.*
(c) *Abb. in cap. Peruenit. n. 3. de Sent. Excomm.*
(d) *l. Is qui cum telo. C. Ad Leg. Cornel. de Sicar.*
(e) *Angel. Alber. Rayn. in l. Qui ea, ff. dè Furt. Bald. conf. 316. vers. At tu. lib. 1. apud Farinac. q. 124. n. 37.*
(f) *cap. Veniens. de Iniur. vbi Bald. Iason. Marsil. Grammat. quos dat Roderic. tom. 2. quæst. 16. art. 3. vers. Sextò oritur.*
(g) *Bart. in l. Si quis extraneus. ff. de Acquir. hæred. Abb. in cap. Cum te. num. 27. & 28. de Sent. & re. iudic.*
(h) *l. Illud relatum. §. Sanè. de Iniur. & fam. lib.*
(i) *l. Item apud. §. Conuicium. ff. de Iniur. & fam. lib.*
(l) *Farinac. quæst. 49. num. 39. 43. & seqq.*
(m) *Roderic. tom. 2. quæst. 16. art. 3. vers. Sed.*

Pag. 83. col. 1.

(n) *Farinac. quæst. 49. num. 45.*
(o) *l. Lex Cornelia. §. Si quis. ff. de Iniur. & fam. lib.*
(p) *Pratei. Lexic. iur.*
(q) *d. l. Lex Cornelia. §. Si quis. & §. Eadem pœna. l. Item apud. §. Hac autem. ff. de Iniur. et fam. lib.*
(r) *Glos. in cap. Qui alterius. 5. q. 1. vbi Archidiac. Bellamer. Præposit. Turrecrem. apud Farinac. q. 105. num. 430.*
(s) *l. Item apud. §. Si quis libello. ff. de Iniur. & fam.*

Pag. 83. col. 2.

(t) *Bart. in l. 4. §. final. ff. de Adimen. legat.*
(u) *Authent. de Test. vers. Si verò dicatur. Coll. 7.*
(x) *cap. Meminimus. Extra de Accusat.*
(z) *l. Lex Cornelia. ff. de Iniur. & fam. lib.*
(a) *l. Iniuria. §. Item aut. ff. de Iniur. & fam. lib.*
(b) *l. citat. §. Quoties.*

Pag. 84. col. 1.

(c) *Cornel. Tacit. Vit. Agricol. circ. med.*
(d) *Bald. conf. 472. num. 6. vers. Breuiter. lib. 1.*

Pag. 85. col. 2.

(e) *cap. Statutum. §. Cum verò. de Rescr. in 6.*
(f) *Gloss. in d. cap. Statutum. in verb. Non audent. de Rescr. in 6.*
(g) *Roderic. tom. 2. quæst. 16. art. 3. vers. Decimo dico. Berti Pract. Crim. tit. 3. num. 21. Bald. in l. Vnic. C. de Rapt. virg. Roias conf. 200. num. 8.*
(h) *Bald. in cap. de Causis. de Offic. Iud. Delegat. Sebast. Sapia Add. ad Abbat. in cap. Cum special. num. 10. de Appellat.*
(i) *Ambros. Calepin. verb. Aliàs.*
(l) *l. Diuortio. ff. de Negot. gest.*
(m) *l. Qui testamento. §. Mulier. ff. de Testam.*
(n) *Bartol. in l. 1. vers. Quintò quæro. ff. de Condit. & demonstr.*

Pag. 86. col. 1.

(o) *Suar. de Censur. disp. 15. sect. 7. num. 3. Lezan. verb. Excommunicatio à num. 7. apud Passerin. Trib. Regul. quæst. 3. art. 6. num. 132. in fin.*

Pag. 86. col. 2.

(p) *Bald. in cap. Ad nostram. de Probat. Franc. in cap. Postremo in fin. de Appellat. Marant. par. 6. num. 37. Iason. in l. Apertissimi, C. de Iudic. Pax Iordan. lib. 13. tit. 4. num. 111. apud Passerin. loc. cit. num. 133.*
(q) *cap. Ad hæc. il 1. cap. Propofuit. de Appell.*
(r) *Io: Andr. in d. cap. Ad hæc, & ibi Franc. de Appellat. Scacc. quæst. 17. limit. 47. mem. 3. num. 2. Guazzin. Defens. 1. cap. 21. num. 24.*
(s) *cap. Semel. de Reg. iur. in 6.*

Pag. 87. col. 1.

(t) *Angel. in l. 2. num. 4. ff. de Appell. Scacc. loc. cit. num. 3.*
(u) *Passerin. Trib. Regul. q. 3. num. 113.*
(x) *cap. Postremò. de Appell. cap. Accusatores. 3. q. 5. cap. Existimamus. 13. q. 2. l. Quia poterat. ff. Ad S. C. Trebell.*
(z) *Passerin. loc. cit. num. 114.*

Pag. 87. col. 2.

(a) *Abb. in cap. Quintauallis. num. 9. de Iudic.*
(b) *Abb. in cap. 1. num. 13. de Constit. & in cap. final. num. 9. de Transact.*

Pag. 88. col. 1.

(c) *Direct. Inquisit. par. 3. quæst. 67. vbi Peun. vers. Tametsi.*
(d) *cap. Insinuante. de Offic. Iud. Delegat.*
(e) *Guazzin. Defens. 1. cap. 21. num. 25. cap. Ad hæc de Rescr. cap. Cum. R. Extra de Offic. Delegat.*
(f) *l. Qui iure ff. de Acquir. poss. Pratei. Lex. verb. Familiaritas.*
(g) *Bald. in l. 1. C. de Episc. & Cler.*
(h) *Gloss. in cap. In litteris. verb. De familia. de Test.*

Pag. 88. col. 2.

(i) *cap. Super quæstionum. §. 2. de Offic. Delegat. Stephan. de Recusat. num. 73. Nauar. in cap. Si quando. 6. de Rescr. apud Berti Pract. Crim. tit. 3. num. 33.*

Pag. 89. col. 1.

(l) *Cæsar de Graff. decis. 93. num. 5. & 9. Berti tit. 3. num. 40. vers. Si Iudex. Carauit. conf. 134. num. 2. Guazzin. Defen. 1. cap. 21. num. 64.*

Pag. 89. col. 2.

(m) *Sanchez Decalog. lib. 6. cap. 8. in fin. Castropal. Tom. 3. Tract. 16. Disp. 4. par. 16. num. 11. Lugo de Iust. Disp. 37. quæst. 14. num. 176. Lezan. tom. 1. cap. 9. num. 8. Peyrin. de Subd. quæst. 1. cap. 19. Pasqualig. decis. 348. in fin. Bict. quæst. 6. num. 58. Sgroi par. 5. cap. 1. num. 44. apud Passerin. Trib. Regul. quæst. 3. art. 4. num. 66.*
(n) *Abb. in cap. Cum inter num. 9. de Except.*

Pag. 91. col. 1.

(o) *Psalm. 2. vers. 10.*
(p) *cap. fin. 2. quæst. 2. cap. 1. dist. 6. de Pœnit. cap. Ex litteris. de Consangu. & affin. Auth. de Iudic. in*

in princip. Gloss in cap. Seiscitatus. de Rescr.

(q) *cap. Cum nobis. de Elect. cap. Cum in cunctis, cap. Dudum. eo. tit. cap. Si fortè eo. tit. in 6. Clemen. 1. junct. Glos. de Ætat. & qual. Ord.*

(r) *D. Thom. 1-2. quæst. 76. art. 2. D. Antonin. 3. par. tit, 9. Sylvest. verb. Iudex, quæst. 4. num. 10. Navar. Manuol. cap. 25. num. 12. & in cap. Si quando. de Rescr.*

(s) *cap. final. junct. glos. in verb. Imperitia. de Injur. & damn. Instit. de Leg. Aquil. §. Imperitia. lib. 4. l. 6. §. 7. ff. de Offic. Præsid. l. Imperitia. ff. de Reg. iur. l. Si quis fundum. ff. locat.*

(t) *Navar. in cap. Inter verba 11. q. 3. concl. 18. cap. Non est. §. Quisquis. 1. quæst. 1. & cap. Non est, de Reg. iur. in 6.*

(u) *Capit. Gen. Roman. 1688. Tit. Pro Reformat. num. 46.*

(x) *D. Bernard. serm. 49. in Cantic.*

Pag. 91. col. 2.

(z) *D. Thom. 2. 2. q. 51.*

(a) *lib. 3. Reg. cap. 3. vers. 9.*

(b) *Prouerb. cap. 28. vers. 16.*

(c) *Eccl. cap. 7. vers. 6.*

Pag. 92. col. 1.

(d) *D. Thom. 2. 2. quæst. 125.*

Pag. 92. col. 2.

(e) *Isai. cap. 1. vers. 23.*

TITVLVS

TITVLVS TERTIVS.

Canones circà Recursum, & Appellationem.

TEXTVS.

§. I. Quia recusare Iudicem, & ab illo appellare, non minùs concernit Reos, in quorum innocentiæ præsidium conceditur, quàm ipsos Iudices, qui recusantur, & à quibus prouocatur. Ideò in hac parte, vbi de Iudicis persona agitur, totam materiam Recusationis, & Appellationis congerimus. Primò appellari potest tàm ab Ordinario, quàm à Delegato.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Canon Regulam significat.*
Regula, quid sit.
Dogma, quid apud Iureconsultos.
Et quid apud Theologos, & Canonistas.
2. *Mandatum, quid importet.*
Decretum, quid sit.
Sanctio, quid sit.
3. *Appellatio, quid significet.*
Duplex est.
Extraiudicialis dicitur Prouocatio
Iudicialis duplex est.
4. *Sententia interlocutoria, quæ dicatur.*
Diffinitiua, quæ sit.
5. *Recusatio, quid sit.*
Æquiparatur appellationi iudiciali.
6. *Recursus, quid sit.*
Ipsum impediens incidit in crimen læsæ Maiestatis.
Non admittitur à Supremo, nisi habitus sit priùs ad Superiorem intermedium.
In quo differat ab Appellatione, & Recusatione.
7. *Appellatio, & Recusatio Iudici* à quo *est ignominiosa.*
8. *Appellatio potest fieri tàm ab Ordinario, quàm à Delegato.*
Appellatio, & Recusatio sunt de iure naturæ.

1. VIA prò imperitis scribo necessarium est etiam terminos, (quos viris doctis explicare, tum me puderet, tum illis ità esset iniurium, sicut superfluum) aperire, ne Lector, qui in hac materia versatus non est, ex vocum nouitate incognita, dubius hæreat, & in doctrinæ intelligentia laboret. Circà *Titulum* ergo tria sunt explicanda, nempè *Canon*, *Recursus*, & *Appellatio*. *Canon* nomen *Græcum* est, & idem importat sicut Latinè *Regula*, vt ex *Isidoro* dicit quoddam *Capitulum (a)* *Regula* verò vt ibidem subiungitur; *est ex eo, quod rectè ducit, nec aliquem aliorsùm trabit*, vel vt alij dixerunt, *quod normam rectè, & benè viuendi præbeat*, vel *quod distortum, prauumque corrigat*: *Canon* ergo genericè sumptus, vt est Regula morum, siuè *Ecclesiastica lex*, vt aduertit *Glossa (b)* sub se habet quatuor species, quæ enunciantur in alio *Capitulo*, *(c)* puta *Dogma*, quæ apud *Iureconsultos* significat *Decretum*, aut *Senatusconsultum*, vt ex quadam *lege (d)* scribit *Prateius*: *(e)* apud *Canonistas* autem, & *Theologos* importat *Doctrinam ad fidem substantialiter spectantem*: vndè dicitur *Theologia dogmatica*, hoc est, quæ tradit ea, quæ tanquam de fide habentur ex *Canonibus* Sacris, & ex *Scriptura Sacra* excerpta.

2. *Mandatum* verò *Accursio (f)* definiente, importat *Officium gratuitum ab eo, qui suscepit exhibendum*; & apud *Canonistas* potest significare *præceptum* pertinens ad mores, quod ex præscripto *Ecclesiæ* iniunctum est *Christianis*, qui *Ecclesiæ* ipsi Obe-

Obedientiam in baptismo promiserunt, dicente *Sacerdote* verba *Christi*. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*. *Decretum*, quod apud *Iuristas*, vel est *Deliberatio Iudicis cum causæ cognitione ad mixtum Imperium pertinens*, vt habetur ex quadam *lege*, (g) vel deliberatio *Iudicis* interponentis auctoritatem suam in iurisdictione voluntaria, vt ait *Spiegelius* (h) ex *Alciato*: apud *Canonistas* autem importat ordinationem ab *Ecclesiæ* auctoritate dimanatam circà aliquod tenendum, vel præstandum à fidelibus; Et *Sanctionem*. Est autem *Sanctio lex cum terrore pœnæ*, vt elicitur ex iure, (i) vndè in *Sacris Canonibus* omnes leges pœnales nomine *Sanctionum* veniunt. Sicut ergò nomine *Canonum* veniunt *Ecclesiasticæ leges*, quæ Regulæ sunt certæ, & infallibiles, quibus populus *Christianus* in foro spirituali, & animæ gubernatur, quas leges nullus inferior *Romano Pontifice* abrogare, nec irritare potest, ità *Practica* hæc nostra nomine *Canonum* insignit ea, quæ in hoc *Tit. lo* dicere intendit, innuens debere adamussim seruari, & non posse à *Reis*, aut *Iudicibus* aliter practicari, ex eo quod sunt excerpta *Sacrorum Canonum*, facientium ad rem, de qua tractant, quibus vt dictum est, nullus *Summo Pontifice* inferior potest aliquid contrarium aut statuere, aut seruare.

3. Secundus terminus est *Recursus*, sed quia meliùs de hoc habebitur intelligentia, postquàm de *Appellatione*, & *Recusatione Iudicis* dictum erit, ideò priùs de *Appellatione* dicemus. *Appellatio* ergò secundùm *Hermogenianum* (l) est *iniquitatis sententiæ querela*: vel, vt dicit *Canon* quidam, (m) *A minori Iudice ad maiorem prouocatio*. Diuiditur autem in *extraiudicialem*, & *iudicialem*. *Extraiudicialis* (quæ propriè non dicitur *Appellatio*, sed *Prouocatio*; vndè in odiosis non venit nomine *Appellationis*) est, *quæ fit extrà iudicium à Iudice, vel alio quidem procedente extraiudicialiter, sed tamen ex publico Officio, ad Superiorem à præsenti, vel futuro grauamine verisimili*, vt ait *Passerinus*. (c) Vt exempli gratia, si *Guardianus* pro defectu imponeret pœnitentiam nimis grauem; aut iuberet aliquid faciendum, comminata graui pœna ni illud faciat, & Subditus appellet ab illo grauamine, dicitur *Appellatio extraiudicialis*, siuè *Prouocatio ad Superiorem*. *Iudicialis* autem *appellatio* est, quæ fit in iudicio à *Superiore minori*, vt *Iudice ad Superiorem maiorem*.

4. Porrò hæc duplex est. Alia est à *sententia interlocutoria*; alia est à *sententia diffinitiua*. *Sententia* autem *interlocutoria* dicitur ab interloquendo; *Interloquitur*, verò, *Prætor, cum quid, donec causa principalis disceptatur, pronunciat*, ait *Prateius*, (o) vndè dicitur *sententia interlocutoria* decretum *Iudicis*, quod in actitatione causæ fertur. Exempli gratia. Si *Iudex* tulerit *Decretum*, quod *Reus* carceretur ad *custodiam*, quod *arctetur*, quod non exeat è *Camera*, & similia, antequam per sententiam diffinitiuam causa, seù iudicium absoluatur. *Sententia* autem *diffinitiua* est, vt placuit *Modestino* (p) *quæ finem controuersiarum pronunciatione Iudicis accipit, quod vel condemnatione, vel absolutione contingit*.

5. *Recusatio*, vt eam definit *Speculator*, (q) *est Iurisdictionis, seù audientiæ Iudicis, causà suspicionis, proposita declinatio*, & hanc definitionem recipiunt *Doctores* communiter scribentes super vtroque *Iure*. (r) Porrò *Recusatio*, & *Appellatio iudicialis* æquiparantur, vt sentiunt *Iurisperiti*, (s) ambæ enim requirunt causam legitimam ad hoc, vt possint proponi; ambæ sunt pro defensione *Rei*; ambæ suspendunt regulariter iurisdictionem, vel sententiam *Iudicis*, & causam ad maius Tribunal deuoluunt. Differunt solummodò in tempore, in quo proponuntur, quia *Appellatio* propriè interponitur post sententiam interlocutoriè, aut diffinitiuè latam, postquam *Iudex* se immiscuit in causa: *Recusatio* autem proponitur etiam antequam *Iudex* causam incipiat, aut saltem antequam sententiet, ad effectum eius forum declinandi.

6. *Recursus* verò definiri potest, quod sit *imploratio Iudicis Superioris in casibus, in quibus denegatur Appellatio, seù Recusatio*, vt est in notorio, aut excepto crimine, vt vbi à *Papa* commissa est causa cum clausula *quacunque Appellatione, & Recusatione remota*. (t) Hinc infertur, quod *Recursus* habet locum, quandò non habet locum *Appellatio*, vt dixit *Paulus de Castro*, (u) quia est introductus fauore *Rei*, cui deficit remedium *Appellationis*. Imò ità licitus est, quod *Iudex* inferior, qui tentaret impedire *Recursum* ad *Superiorem*, siuè ad *Principem*, incideret in crimen Læsæ Maiestatis, vt cum alijs probat *Farinacius*. (x) Verumtamen est, quod *Recursus* nòn

admittitur, nec est licitus, quandò *Iudex* immediatè *Superior*; qui potuit expedire, non fuit requisitus; vt si aliquis recurreret ad *Protectorem*, omisso *Generali*, qui poterat prouidere, super causa cognita à *Prouinciali*. Et ratio huius est, quià omisso hæc illegitima *Superioris immediati* dicitur quidam contemptus, seù spretus immediati *Superioris*, vt deducitur ex *Iure*. (*u*) Licet autem *Recursus* regulетur secundùm terminos *Appellationis*; tamen differt ab *Appellatione*, & *Recusatione*, quià in ijs suspenditur *Iudicis* iurisdictio, retardatur executio sententiæ, & deuoluitur causa ad Superiorem; non sic autem est in *Recursu*, quià per hunc nec iurisdictio impeditur, nec executio retardatur, vt ex *Menochio* docet *Tuscus*. (*a*) Ex his ergò habemus intelligentiam *Tituli*, sub quo annotantur ea, quæ sunt seruanda in *Appellatione*, & *Recusatione Iudicis*, & *Recursu* ad *Superiorem*.

7. *Quia recusare Iudicem &c.* Sanè *Recusatio Iudicis*, & *Appellatio* ab eius sententia non ità fauorabilis est *Reo*, vt possit per eas defendi: quin *Iudici*, qui recusatur, aut à quo appelletur, iniuriosa quodammodò, aut saltem ignominiosa non sit. Cùm enim *Recusatio* ipsius possit aliquandò fieri ex causa turpi, & famosa, aut ad minùs ex causa inimicitiæ, vel amicitiæ cum Inimico, vt suprà visum est, & *Appellatio* ab ipso supponat iniustum grauamen, patet quod, quoquo modò eueniat, indecorum *Iudici* semper est; quià sic recusatus, aut per appellationem declinatus, indigitatur tanquam aut realiter, aut præsumptiuè iniustus, si non ex malitia, saltem ex ignorantia. Hinc est quod subscribere non possum *Paridi*, (*b*) & alijs quos citat *Farinacius*, (*c*) qui dicunt, quod allegare suspectum *Iudicem*, nisi sit in causa famosa, & inhonesta, non tendit in ipsius dedecus, imò potius in honorem, & commodum, ex quo ipsum exonerat à munere iudicandi. Imò totum oppositum est, quià Iudices se tenent maxima ignominia affectos, & omnem mouent lapidem, vt nec *Recusatio*, nec *Appellatio* decernatur valida, & causa ad ipsos remittatur. Hinc in tantum irascuntur contrà *Recusantem*, quod etiam *lex* præsumit, quod ex ista *Recusatione*, seu *Appellatione Iudex* fiat *Capitalis inimicus* Appellantis, in tantùm, quod habemus ex *Textu*, vt *Titulo* præcedenti visum est, quod *recusari* vt suspectus possit *Iudex*, à quo *fuerit aliàs appellatum*; eo quod præsumitur sic *Recusatus*, iniisse grauem inimicitiam cum *Appellante*, ex qua, in alia causa iustè possit recusari.

8. *Primò appellari potest tam ab Ordinario, quam à Delegato.* Quis *Ordinarius*, & quis *Delegatus Iudex*, alias dictum est. Quod autem ab *Ordinario*, & *Delegato* possit appellari, & ipse possit recusari, patet ex pluribus textibus vtriusque *Iuris*. (*d*) Licet autem in quodam *Capitulo*, in quo *Papa* loquitur de *Appellationis*, & *Recusationis* forma, sic per duas *Decretales* habeatur (*e*) *Cæterum has duas Constitutiones præmissas nolumus ad Regulares extendi contrà suas speciales obseruantias*; tamen in Nostra Religione tum *Appellatio*, tum *Recusatio*, quæ à *Sacris Canonibus* ordinatur, in iudicijs criminalibus admittitur ex eo quod *Textus* noster, quem habemus pro lege, apertè ipsas decernit, vt patet, & hoc modo in substantialibus iudicij nec latum vnguem à *Sacris Canonibus* recedit. Scio *Doctores* controuertere inter se an *Appellatio*, & *Recusatio* sit à Regularibus admittenda, alijs dicentibus quod sic, quià ambæ, sunt *de iure naturæ*, alijs tuentibus quod non, quià sunt tantùm de *solemnitatibus iuris positiui*, ad quas Regulares non obligantur. (*f*) Mihi compertum est, quod vt dicit *Textus*, (*g*) *Quodammodò naturale est suspectorum Iudicum iudicium declinare*; & *ratio ipsa dictat, quod suspecti, & inimici Iudices esse non debeant*, vt habet alius *Canon*, (*h*) & quod *Apertissimi iuris est licere litigantibus Iudices recusare*, vt ait *Imperator*. (*i*) Vndè *de iure naturæ*, (per quod quisquis potest ab iniusto aggressore se defendere,) *Appellationem*, & *Recusationem* esse non est ambigendum; & idem dicitur in *Clementina*, (*l*) & sic cum *Turrecremata* testante *de Communi* (*m*) tenet *Peyrinus*. (*n*) Et verum est quod in Religione nostra, sicut & in alijs apices, & solemnitates iuris non seruantur: tamen eo quià ad substantiam Iudicij *Appellatio*, & *Recusatio* pertinent, extrà omnem aleam est, quod inter nos seruari, & practicari debet, etiam ex nostræ legis præscripto, & de hac materia agemus infrà.

TEX-

T E X T V S.

§.II. Secundò. Recusans Iudicem Ordinarium, coram ipso adducere debet legitimam causam, siuè scriptò, siuè voce. Puta, si eadem die, eademque iudicij formà persistente, Appellatio incontinenti interponatur: vel si publicè, aut coram Testibus Reus protestetur, & ad Superiorem petat recursum. Tunc Iudex in actis hanc instantiam, vel Appellationem redigere debet, quam (si friuola sit) reijciat, si legitima, admittat; Reumquè, vel ad Superiorem remittat, vel ei alium Iudicem non suspectum assignet. Si dubia, electis vtrinque Arbitris, de Appellationis validitate decernatur. Quibus non concordantibus, de Arbitrorum consensu adijciatur tertius. Ex quorum iudicio valida existente Appellatione, à iudicio abstineat, & Reo alium Iudicem concedat, vel (vt dictum est) ad Superiorem remittat. Si verò non subsistere iudicetur, Reus Ordinarij sui iudicio stet, qui circà illum suo fungatur Officio. Quæ omnia seruari debent in recusatione Iudicis Delegati, præcipuè vbi grauis causa agenda esset, & Periti in hac professione, non ità facilè reperirentur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

9. *Recusans Ordinarium debet adducere causas recusationis.*
Et istæ debent exprimi specificè.

10. *Quid agendum, si causa sit Iudici turpis, aut tertio præiudicialis.*
Et quid si Iudex iuramento non vult acquiescere?

11. *Recusatio potest fieri etiã sinè scripto.*
Expedit & scripto, & coram Testibus eam producere Iudici.

12. *Quandò interponenda Recusatio.*
Citatus à Iudice, & nolens respondere, quandò possit declarari in cõtumacia.
Incontinenti *quid importet.*
Causæ recusationis vno libello producendæ.

13. *Recusatio potest fieri etiam coram alijs, quam Iudice, & quibus, & quandò.*
Publicè factum quid dicatur.

14. *Quid agendum, si illi, coram quibus est producta recusatio, nollent eam recipere.*
Quid si Recusans non reperit, qui velint esse Testes?
Publicare quid importat.

15. *Recusatio antè omnes actus facienda.*
Ex causa potest proponi etiam post conclusum in causa.
Ignorantia facti non nocet.

16. *Facta Recusatione si Reus comparet coram Iudice, in eum consentit.*

17. *Recusatio humilibus, & reuerentibus verbis facienda.*
In Appellatione præstanda omnia, quæ in Recusatione.

18. *Recusatio producta debet inter acta recipi.*
Notarius non describens fideliter acta tenetur de falsò.
Si Notarius grauaret Reum non fideliter scribendo quid agendum?

19. *Causæ Recusationis dicuntur friuolæ, dubiæ, & legitimæ dupliciter.*
Si friuolæ sunt in iure, aut in facto, reijciendæ sunt.
Si legitimæ admittendæ.
Si dubiæ Arbitri sunt eligendi.

20. *Arbitri quomodò eligendi.*
Vnus etiam potest eligi Arbiter de consensu partium.
Remotus non valdè *quis dicatur.*

21. *Arbitri non requiritur quod sint subditi Iudicis recusati.*
Illos potest Iudex recusatus compellere ad sententiandum.
Electio Arbitrorum apud Nos practicanda.
Expedit Iudici recusato causam ad Superiorem dimittere.

22. *Arbitris præfigi potest terminus ad pronunciandum super recusatione.*
Et debet esse competens.
Ipsis non concordantibus, ab eisdem nomi-

nominandus tertius.

Tenentur in conscientia, & sub mortali in tertio concordare.

23. *Quid si Recusans Arbitrum non inueniret prò parte sua?*

24. *Suspecto Ordinario, & recusato, causa si committitur Delegato, debet esse de consensu Recusantis.*

Aliter ad Superiorem remittenda.

25. *In recusatione Delegati, quæ seruanda?*

Vrgentiores causæ requiruntur pro recusando Ordinario, quam Delegato.

9. Agitur hic primò de *recusatione Iudicis Ordinarij*, secundò verò de *recusatione Delegati*. *Recusans Iudicem Ordinarium coram ipso adducere debet legitimam causam Recusationis*. Hoc est expressum in *iure Canonico*:(o) quandoquidem de *iure Ciuili* sufficit iuramentum de calumnia, sed hoc nihil ad Nos. Habet ergò *Recusans* adducere causam, seù causas, ob quas *Iudicem*, vt suspectum, recusat. Causa autem debet exprimi specificè, non autem generaliter, vt dicunt *Doctores*: (p) hoc est, non sufficit dicere *Recuso te in Iudicem, quià es mihi suspectus*; sed debet specificare causam, ob quam suspectum illum habet, vt dicendo *Recuso te, quia es meus inimicus*, vel quià *minatus es mihi*, vel quià *corruptus fuisti ab Actore*, & similia. Ratiò autem est, quia ad hoc, quod causa legitima sit, oportet quod probari possit, aut ex facti euidentia, vt puta si *Actor*, aut *Accusator* esset consanguineus *Iudicis*: aut per Testes. Quod autem sic proponitur generaliter, vt bene aduertit *Passerinus*, (q) non potest probari, & ideò debet exprimi in specie.

10. Sed hic occurrit non leuis difficultas, & est: si causa exprimenda esset scandalosa, aut in ea interueniret præiudiciũ tertij, quid agendum in casu? Do exemplum. Ego debeo recusare *Iudicem*, qui est inimicus meus, quià est riualis meus; vel quià fornicatus est cum sorore mea, & ipse scit me de hoc esse conscium, & tentasse illi vitam adimere ob iniuriam mihi allatam: quapropter ex malò animo meo contrà illum, ipse habet inimicitiam contrà me. In his casibus, teneor ne ego, causas istas occultas prodere cum dedecore, & infamia *Iudicis*, & tertij? In hoc casu, dicit *Scialoia*, (r) deberet sufficere iuramentum *Recusantis*, & *Iudex* deberet libentissimè acquiescere *recusationi*, ne eius infamia publicetur in probatione causæ propositæ, sicut etiam prudenter debet facere, quandò *Recusans* proponit causam *Iudici* ignominiosam, puta quod est *Excommunicatus*, *ignarus*, *corruptus pecunia &c.* & *Iudex* scit has causas esse veras, & à *Recusante* plenè probabuntur. Tunc enim optimum consilium *Iudicis* erit, acquiescere *recusationi*, & causam ad Superiorem remittere. Difficultatem habet in hoc *Passerinus*, (s) quià specificatio causæ *recusationis* est de iure *Canonico*, nec sufficit iuramentum, cui *Iudex* derogare, aut in ipso dispensare nequit. Sed hoc parùm curandum est, quia *Canones* intelligi debent, quod tunc exprimendæ sunt causæ *recusationis*, quandò, absque læsione tertij, fieri potest; quandoquidem videmus quod etiam in *Confessione Sacramentali* reticeri potest circumstantia mutans speciem peccati, si *Confessarius* veniret ex manifestatione illius in cognitionem *Complicis*, vt dicunt *Theologi Morales*. (t) Si ergo, quantumuis explicatio talis circumstantiæ peccati sit de iure diuino, & forum pœnitentiale secretissimum, tamen dispensatur, expressio talis circumstantiæ, ne prodatur fama *Complicis*; à fortiori dispensari debet obseruantia introducta de mero iure positiuo, ne fama tertij in foro publico lædatur. Tum quià talis expressio est potiùs de solemnitate, quàm de substantia iudicij: quià si talis esset, etiam seruaretur in *iure Ciuili*, in quo optimè essentialia iudicij præscribuntur; ad illa autem, quæ de solemnitate sunt non obligantur Regulares. Tum tertiò quia hoc inductum fuit *à iure* in fauorem *Iudicum* quisquis verò fauori suo renunciare potest. Ideò tenendum est cum prima opinione, quam, argumento quorundam *Canonum*, (u) etiam tenuit *Abbas*, (x) qui dicit, illam naturali æquitati congruere.

11. Sed quid iuris, si *Iudex* nollet tali iuramento acquiescere, aut quià nescit causam, quam vult proponere *Reus* ad sui *Recusationem*; aut quià sibi ipsi persuadet, quod *Reus* non probabit? In tali casu *Reus* de necessitate tenetur causam aperire, ipsam tamen explicando tali modo, quod non possit causari graue præiudiciũ tertio. Quod si famæ *Iudicis* damnum inferatur, ipse sibi imputet.

Causam verò sic specificatam debet *Reus*

Reus exhibere se ad probandum coram quibus de iure; vt infrà dicemus. Et licet de *iure Canonico*, & *Ciuili* (z) teneatur *Reus* recusationem in scriptis *Iudici* præsentare, tamen ex *Textu* habemus, quod hoc fieri possit *siuè scripto*, *siuè voce*, & hoc fieri posse sensit etiam *Turrecremata*. (a) Melius tamen semper erit, si scripto præmeditato feratur; ità enim fiet, vt *Reus* cum maiori ponderatione procedet. Insuper bonum erit *Reo*, si coràm Testibus huiusmodi libellum recusationis offerat, ne *Iudex* possit illum dissimulare, & negare, vt possunt facere illi, qui magnam ignominiam sibi timent ex tali *Recusatione* euenire.

12. Tempus hinc præscribitur exprimendę recusationis, dum dicit, *si eadem die, eademque iudicij forma persistente Appellatio incontinenti interponatur*. Sensus huius *Textus* est, quod statim ac *Reus* in iudicium vocatur, debet *Recusationem* opponere, sed quia *Reus* fortè ex improuiso citatur ad comparendum, & nescit aliquo modo esse processatum, nisi ex citatione, & proinde non potuit libellum *Recusationis*, vt præfertur, præparasse, ideò dicitur quod *Appellatio*, hoc est *Recusatio interponatur eadem die*, puta naturali. Ex hoc rationabile est, vt *Reus* possit habere tempus congruum ad consulendum Peritos prò sui indemnitate: attento maximè, quod si ipse citatus à *Iudice* ad respondendum, & nollet respondere, non potest, declarari contumax, nisi trina monitione præmissa, vt ex vtroque iure colligit *Abbas*: (b) (quæ monitio, cum deberet habere debita interualla, non potest expediri in minori tempore, quàm diei naturalis;) ità *Reus* habet tale spatium ad producendam *Recusationem* suam. Interponenda pariter *Appellatio* est *incontinenti*, *eadem iudicij forma persistente*. Hęc particula non sumitur hic in rigore grammaticali, sed accipitur prò vt significat iuxta *Iurisperitos*. *Incontinenti* enim factum dicitur etiam illud, quod est factum cum aliquo spatio temporis intermedio, vt elicitur ex *textu in Digesto nouo*, (c) vbi dicitur, *Quod ait lex Iulia, incontinenti filiam occidat, sic erit accipiendum, ne occiso hodiè adultero, reseruet, & post diem filiam occidat, vel contrà. Quod si non affectauit, sed dum adulterum occidit profugit filia, & interpositis horis apprehensa est à Patre, qui persequebatur, incontinenti videbitur occidisse*. Imo *incontinenti* resistere dicitur, qui etiam interuallo trium dierum resistit, & homo vulneratus, si intrà tres dies moriatur, dicitur incontinenti mortuus, vt ex *Digestis*, & *Codice* (d) colligit *Spiegelius*. (e) Vult ergo dicere *Textus*, quod *Reus* facta sibi citatione à *Iudice*, *incontinenti*, hoc est nulla præstita illi obedientia in præstando iuramento, aut in respondendo interrogationibus sibi factis, (si enim *Reus* hæc præstitisset, in *Iudicem* consensisset; nisi fortè protestationem præmisisset, quod licet ità faciat, aut respondeat, non tamen intendit in ipsum, vllo modo, consentire) *eadem forma iudicij persistente*, puta perseuerante adhuc pura *Reicitatione*, *Reus*, intrà tempus diei naturalis, *Recusationem* suam proponit.

Aduertendum hic pariter est, quod *causæ recusationis*, quæ intrà illud tempus produci debent, debent simul in vno libello produci. Vndè si hoc non faciat prępsumptio vrget contrà *Recusantem*, & eum de dolo arguit, vt docuit *Hostiensis*. (f) Quod si *Recusans* ex interuallo causas exprimat, vel reijciendus est, vel si *Iudex* ipsum non vult repellere, debet illi præfigere diem, in qua omnes exprimat, post quam, non debet illum ampliùs audire, nisi causa exprimenda sit noua, aut de nouo cognita, vt post alios docet *Passerinus*. (g)

13. Non est autem necessè, quod *Recusatio* predicta fiat in presentia *Iudicis*, quià multoties impediretur modus debitæ defensionis, quandò scilicet *Reus* timidus veretur, & timet faciem *Superioris*, & *Iudicis*, & sicnon posset se tueri; sed valet *Recusatio si Reus publicè*, aut coram Testibus protestetur, & ad superiorem petat recursum. *Publicè* autē fieri dicitur, quod coram Populo fit, vt ex *Alciato* docet *Prateius*. (h) Vndè infertur, quod si in aliquo loco, vbi esset maior pars Fratrū Conuentus, recusatio, & protestatio talis fieret, valeret. Sed melius est, ipsam interponere coram *bonestis viris*, & duobus testibus; vt dicunt *Doctores* (i) loquentes de *Appellatione*, de qua eadem est ratio, quæ est de *Recusatione*. Si ergò timet, vel veretur faciem *Superioris*, vt *Iudicis*, compareat coram duobus ex grauioribus *Patribus* illorum, qui sunt in Conuentu, vocatis ad hoc duobus Testibus, & dicat, *Quod, quià timet sibi inferendum esse grauamen in causa, quæ contrà ipsum agitatur coram Superiore*,

re, qui est sibi suspectus ob motiua expressa in libello recusationis; & ex reuerentia, & timore non audet coram eodem Superiore sic comparere; vt indemnitati suæ consulat, coram illis Patribus N.N; tanquam coram honestis Viris, & in præsentia N.N. Testium, illum libellum recusatorium producit, rogans ipsos Patres, vt talem libellum ad Iudicem recusatum deferant, vt in actis inseratur. Poterit etiam (si tales *Patres* graues difficulter potest habere) idem facere coram *Notario* causæ, & Testibus vt dicunt alij *Doctores*. *(l)*

14. Quid autem iuris, si *Patres* illi, vel *Notarius*, coram quibus produxit libellum *Recusationis*, nollent ipsum vllo modo recipere? Quid agendum? Dico quod illi malè facerent, quià hoc est contrà *iustitiam*, & *charitatem*. Per fictionem enim Iuris illi *Patres* succedunt loco *Iudicis*, & sicut *Iudex* tenetur illum libellum inter acta recipere, ità etiam tenentur facere illi. Pariter esset contrà *charitatem*, quià tenentur proximo succurrere in graui necessitate. Nec tamen eorum defectus debet nocere *Reo*. Proindè *Reus*, si ipsi nolunt recipere libellum, ad eorum pedes ipsum reuerenter ponat, coram iisdem Testibus, & ità dimittat. Quod si illi nolint ipsum colligere, & ad *Iudicem* deferre, ipsi viderint. Certè *Reus* sibi sufficienter prouidit, & si causæ legitimæ productæ sunt, & *Iudex*, non attenta tali *Recusatione*, in causa procedat, omnia indè secuta sunt per Superiorem rescindenda. Ad sui securitatem autem *Reus* habeat transumptum, siuè copiam illius libelli, quam faciat subsignare à Testibus, qui præsentes fuerunt, fidem faciendo, quod *copia similis illi, fuit producta à Reo tali loco, & die coram Patribus N.N. in præsentia Testium N.N.* Ità enim fiet, vt *Reus* habeat pœnes se rationem se defendendi, faciendo constare de recusatione interposita.

Si autem *Reus* non reperiret aliquos, qui vellent esse Testes, & se subscribere, vt in pluribus accidit, dum Religiosi ægrè se immiscent huiusmodi actibus criminalibus, tum ne Superioribus se reddant inuisos; tum quià timent aliquod præiudicium subire, quid agendum tunc? Dico quod *Reus* suæ indemnitati potest consulere, affigendo in aliquo loco patenti, & publico libellum Recusationis; vt pote ad valuas Refectorij; ità vt nequeant illud dissimulare Religiosi, aut *Superior* ipse *Recusatus*. In illo autem libello debet præmittere causam Recusationis, vt suprà dictum est, & etiam causam, propter quam, in modum edicti, coactus est, de *Recusatione Iudicem* commonere; puta, quod ob reuerentiam non ausus est in facie *Superioris* illam proponere; & quod nullus voluit esse Testis de ea proponenda coram honestis Personis, & proindè, vt sibi iuxtà iustitiam, prouideat, coactus est tali modo, puta per modum edicti, procedere. Ratio huius est, quià ex *Textu* habemus, quod *publicè* fiat recusatio. Cum autem hæc ex eodem *Textu* possit fieri vel voce, vel scripto; si voce fiat, vel publicetur, oportet, quod fiat in loco, & tempore, in quibus Religiosi conueniunt, vt in Choro, Refectorio, & Capitulo, cum *publicare* importet, quod actus fiat in loco, & actibus, in quibus Populus loci conuenit, & tempore, quo conuenit: vndè licet fiat actus in loco publico, non extantibus aliquibus, non dicitur fieri publicè, vt dicunt *Doctores*. *(m)* Si autem publicetur per scripturam, sufficit vt scriptura affigatur in loco patenti, & publico, in quo consueuit conuenire maior pars populi, sicuti de publicatione Constitutionis, siuè Legis singulariter docet *Abbas*: *(n)* hoc enim modò dicetur sufficienter publicata *Recusatio*, & publicè interposita *Apellatio*.

15. Aduertendum insuper circa tempus proponendæ Recusationis; quod ipsa debet proponi antè omnes actus, qui fiunt in iudicio. Cum enim inter nos summariè procedatur, & litis contestatio non fiat, (ex eo quod hoc est iuris solemnitas,) sequitur, quod, inter nos, lis criminalis dicetur contestata per primum actum, qui fit circà *Reum*, vt est ipsius citatio. Antè quam ergò hic actus compleatur, & sortiatur effectum suum, debet interponi *Recusatio*. Hoc est, si citatur *Reus* ad comparendum coram *Iudice*, & *Iudex* illi iubet *vt præstet iuramentum de veritate dicenda*, præmissa admonitione eorum, quæ contrà ipsum constant in processu, ob quæ potest ipsum legitimè constituere, & interrogare: *Reus* debet statim *Recusationem* proponere, aut si ipsam paratam non habet, debet recedere, nullo præstito iuramento, nec facta responsione; vel si *Iudex* minando, aut terrendo ipsum adigat ad iurandum, debet præmittere protestationem dicendo, *se non intendere iurare*,

rare, aut in ipsum consentire, nisi quatenus erit de iure, & citrà præiudicium ipsius, & facere quod *Notarius* illam protestationem in actis redigat; hoc enim modo fiet, vt quantumuis *Recusatio* ex post interponatur, retrotrahatur, & valida fiat, & actus præstiti in nullo erunt *Reo* præiudiciales, vt dicunt *Doctores*. *(o)* Hoc autem dico, si *Reus* nullam habeat notitiam, quod contrà illum instituatur processus; si enim hoc sciat, (vt communiter euenit) melius erit *Reo Iudicem* præuenire, concipiendo libellum recusationis hoc modo; puta, quod, *cum fama deferente, ipse Reus audierit à Iudice processum fabricari contrà ipsum, & Iudex ipse meritò sit suspectus ipsi, ex causa tali, & tali, ipsum recusat in Iudicem, & promptum se offert probare expositia, & proindè appellat ab omni, & quouis actu, quem Iudex ipse præstitit, vel præstabit &c.* Quià semper melius est quod *Iudex* hoc modo præueniatur, & sic antè litis contestationem *Recusatio* interponatur, vt cum multis alijs dicit *Guazzinus*. *(p)* Quod si causa *Recusationis* superuenerit post litem contestatam, aut probari possit, quod cognità fuit à *Reo* solummodo ex post; & causa ista esset notoria, & clara; etiam postquam fuisset conclusum in causa potest interponi *Recusatio*, vt pluribus adductis idem *Criminalista (q)* probat. Vt exempli gratia si *Reus* postquam examinatus est, & sunt illi datæ defensiones, & etiam post sententiam cognouerit, quod *Iudex*, vel antè fabricationem processus, se iactauerit, velle ex illa occasione se vindicare de *Reo* ob acceptam iniuriam, aut alio modo se prodiderit extraiudicialiter inimicum *Rei*, & *Reus* possit probare, se hoc cognouisse tantùm, postquam conclusum fuit in causa, habet adhuc tempus ad recusandum illum, & rescindendos actus contrà illum factos vt à *Iudice* inimico. Et ratio euidens est, quià sibi nocere non potuit ignorantia illa, quæ fuit *facti*, & non *iuris*, vt habetur ex *Canone: (r)* proindè habet adhuc tempus vtile ad *recusandum*, & se tuendum.

16. Quod si facta *Recusatione* antè *Iudicem* compareat, allegando, producendo Testes, petendo dilationes, & similia; *Reus* per illos actus sibi, & suæ *recusationi* præiudicat, & à *Iudice* remouet suspicionem, vt tenet *Doctores*, *(s)* Et est *Textus* expressus *in iure*. *(t)* Proindè *Reus* facta Recusatione *Iudicis*, antè ipsum non compareat; vel si comparet præmittat protestationem, *se comparere citrà præiudicium interpositæ recusationis, & intendere per actus illos se nullo modo in Iudicem consentire*; ità enim habet *Praxis Vrbis*, vt post alios testatur *Bictus*. *(u)*

17. Tandem si *Reus Iudicem* recusare necesse habet, faciat hoc reuerentibus, & humilibus verbis, non *Superiorem*, aut *Iudicem* increpando, aut iniurando, sed demonstrando se ad hoc adactum ex pura necessitate. Hoc enim etiam *Aduocatis* inculcat disertè *Imperator* dicens *(x) Agant, quod causa desiderat, temperent se ab iniuria. Nam si quis adeo procax fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum: opinionis suæ imminutionem patietur*; cui concordat *Canon*. *(z)* Et quæ dicta sunt hucusquè de *Recusatione*, seruari etiam debent in *Appellatione*, excepto tempore interponendæ *Appellationis*. Quia *Appellatio* interponi debet post *Sententiam* siuè *interlocutoriam*, siuè *definitiuam* & non antè, vt aliàs dicemus.

18. *Tunc Iudex in actis &c.* Hic ponitur quid debeat præstare *Iudex* post propositam *Recusationem*; siuè enim *voce*, siuè *scripto*, feratur, debet in actis describi, & acceptari, adnotando non tantùm verba Recusantis, sed etiam modum loquendi, & acta ipsius, puta si humiliter, genuflexus, porrexit, rogans acceptare &c. siuè imperiosè, procaciter, aut alio modo spretum *Iudicis* indicante, ipsam interponat; & hæc omnia præstare tenetur *Notarius* fideliter, ne *Reus* grauetur. Si enim aliquod ex his siue pro, siue contrà *Reum* malitiosè non scriberet, aut diuerso modo notaret, aut *Reum* quaquauersùm grauaret, peccaret contrà iustitiam, esset periurus, & deberet puniri crimine falsi, vt dicunt *Doctores*. *(a)* Proindè *Reus* faciat, quod Testes, quos adhibebit ad præsentandam *Recusationem*, benè aduertant omnia, & si inuenerit *Notarium* notabiliter alterasse veritatem in scribendo, protestetur illicò de falsa descriptione illius actus, & nullo modo se subscribat, nisi descriptio corrigatur, non quidem cassando, quod scriptum iam fuit, sed explicando meliùs, vel si necesse fuerit etiam retractando, quæ anteà scripta erant; sic enim fiet, vt nullum præiudicium subibit, in proponenda *Recusatione*.

19. *Quam si friuola sit reijciet, &c.* Hic *Textus* debet benè ponderari ne ex illius mala

mala intelligentia resultent turbida, & indebitæ dissensiones. Sciendum ergò, quod *causæ Recusationis* dupliciter possunt dici *friuolæ*, *legitimæ*, & *dubiæ* puta aut *de iure* aut de facto. De iure quidem, causa vel *friuola*, vel legitima est, si vt talis *in iure*, exprimitur, puta si ius dicat talis, vel talis causa friuola est, (vt in *Textu* hoc eodem *Titulo* expressas habemus causas, quæ *friuolæ* sunt;) talis, aut talis *legitima est* (vt pariter in *Textu Titulo* præcedenti dictum est, quæ sint *Causæ legitimæ Recusationis*;) *Dubiæ* verò sunt, quæ ex iure non habentur, quod sint *legitimæ*, aut *friuolæ*, & proindè *Arbitrorum* iudicio standum est. Nec per hoc intelligendum est, eas solas causas esse *friuolas*, vel legitimas, quæ vt tales in *iure* annotantùr. Quia etiam aliæ tales esse possunt, licet vt tales non sint expressæ in *iure*, sed relinquantur iudicio *Arbitrorum*, qui debent in hoc regulari à similitudine rationis inter causas *Recusationis* in iure expressas, & à *Reo* propositas, vt optimè aduertit *Abbas*. (*b*) *De facto* autem dicetur causa *friuola*, quæ euidenter est falsa; *legitima* autem, quæ patenter est vera, *dubia* verò est, de cuius veritate, seù falsitate euidenter non constat. Clarificemus rem exemplo. Si *Reus* esset *Laicus Conuersus*, & vellet recusare *Iudicem* suspectum, quia ipse est *Sacerdos*, *Reus* verò suspectos habet *Sacerdotes*, ista esset recusatio *friuola* ex iure. Si recusaret *Iudicem*, quia suspectus ex causa, quod *Accusator* in illa causa est propinquus, siuè consanguineus *Iudicis*, & hoc euidenter falsum est, dicetur *friuola* ex facto. Pariter si recusatur *Iudex*, vt inimicus, ista causa est *legitima* ex iure; & si notoria est inimicitia, quia exempli gratia, *Reus* percussit *Iudicem*, *&c.* dicetur legitima etiam de *facto*. *Dubia* verò, quando nec ex iure, nec ex facto resultat, quod *friuola*, vel *legitima* sit. Ad hoc ergò, quod causa recusationis reijci possit à *Iudice*, sufficit, quod sit *friuola* aut *de iure*, aut *de facto*; & ità intelligitur *Textus*, dum ait, *si friuola sit, reijciat*. Ad hoc vt admitti debeat requiritur, quod sit *legitima* (*c*) tum *ex iure*, tum *ex facto*, & hoc sonat *si legitima admittat*. Si verò aut *ex iure*, aut *ex facto* non constat, quod sit friuola, vel legitima, tunc redditur *dubia*. Quod si legitima fuerit causa, debet *Reum ad Superiorem Iudicem remittere*, *vel alium Iudicem non suspectum assignare*. Hoc manifestè præcipitur in *Decretali* quadam, (*d*) vbi præscribitur, quod causa Recusationis *Probatâ legitimè, de Recusatoris assensu personæ idoneæ committat negotium Recusatus, vel ad Superiorem remittat, vt in eo ipse procedat secundùm quod fuerat procedendum*. In quo *Textu*, vt optimè aduertit *Glossa*, (*e*) intelligi potest, quod de arbitrio *Recusatoris* sit eligere, vel quod causa alteri *Iudici* non suspecto committatur, vel ad *Superiorem* remittatur, vt tenuit opinio *Ioannis Andreæ*, quam *Glossa* probabilem dicit, & quam recitat, nec improbat *Abbas*. (*f*) Aut si facultatiuum *Iudici* est, vel remittere ad *Superiorem*, vel alteri causam delegare, tamen necessitatur *Iudex*, si alteri causam vult committere, talem *Delegatum*, de consensu *Recusatoris* eligere, ne possit ab hoc *recusari* suspectus, vt pluribus confirmat *Abbas*. (*g*) Si verò *dubia* est vel ex iure, vel ex facto, *electis vtrinque Arbitris, de Appellationis validitate decernatur*. Hoc consonat iuri communi, (*b*) in quo statuitur, quod si causa siuè ciuilis sit, siuè criminalis per accusationē procedens, *Arbitri* eligi *vtrinque* ab *Actore*, & *Reo*; aut si causa criminalis sit, & *Iudex* in ea procedat ex officio, *Arbitri* debent eligi à *Iudice*, & *Reo*.

20. Modus autem electionis, est quod *Iudex* vnum eligat pro se, *Reus* verò pro se eligat alium. Sed quia vix, aut nunquam, *Arbitri* ità electi concordarent, melius est, si *Reus* quatuor, aut sex *Patres* sibi non suspectos nominet, ex nominatis autem à *Reo Iudex*, siuè *Actor* duos seligat: ità enim fiet, quod *Arbitri* erunt electi vtrinque, à *Reo* quidem per propositionem, à *Iudice* verò, siuè *Actore* per nominationem. Hoc autem, quod dicitur, quod *Arbitri* plures eligendi sunt, ad cognoscendum super causa Recusationis, non est de necessitate, imò potest, vt ex quadam *Glossa*, & *Speculatore* (*l*) aduertit *Abbas*, vnus tantùm eligi de consensu partium, siuè *Iudicis*, & *Rei*, & hoc facilè fieri potest, si, vt dictum est, *Reus* multos proponat, & *Iudex*, siuè *Actor*, ex sic propositis, vnum nominet. Et ego ad citiùs, & absque controuersia expedienda negotia, semper ità faciendum iudicarem. *Arbitri* verò plures sunt eligendi vtrinque, hoc est vnus à *Reo* alius ab *Actore*, siuè *Iudice*, quandò nunquam posset *Iudex*, vel *Actor* conuenire in aliquo ex nominatis à *Reo*.

23. Quia verò *Reo* difficilè esset in pro-

propria *Priuincia* aliquandò inuenire *Arbitrum* pro se, quilibet enim Subditus *Prouincialis* recusati timeret contrà *Prouincialem* sententiam proferre super validitate *Accusationis*; maximè si hæc fieret ex causa turpi, vel si *Reus Arbitros* factionis aduersæ *Prouinciali* proponeret, iste nullum istorum vellet eligere, & necessarium esset, quod *Prouincialis* ex sua factione, & *Reus* ex sua, alterum nominaret, & ex ista *Arbitrorum* diuersitate fieret, quod nunquam conuenirent in sententia, & magnæ orirentur dissensiones: ad euitanda hæc omnia, melius est, si *Reus* ex *Prouincijs* conterminis proponat *Arbitros* nominandos, vt præfertur. Et hoc expressè habetur in quadam *Decretali*, *(m)* in qua dicitur, quod *Partes in aliquos non valdè remotos conueniant*. Non valdè autem remoti dicuntur, secundùm *Abbatem*, qui non distant vltrà duas dietas. Et hoc quidem rationabile est, vt idem subiungit, ex eo, quod *Sæpè Iudex est ità potens in vno loco, maximè si est Prælatus loci, quod Accusans non habeat idoneos Arbitros in loco*; & ità per electionem *Arbitri*, siuè *Arbitrorum* ex aliena *Prouincia*, indemnitati *Rei*, Religiosæ quieti, & expeditioni causæ omninò prouidetur. Nec facit in oppositum id, quod ex *(n) Sgroi*, scribit *Passerinus*, *(o)* quod *Arbitri* debent esse tales, in quos *Iudex* habeat iurisdictionem, vt eos compellere possit, ad arbitrium suscipiendum, & in casu discordiæ ad eligendum tertium, & causam Recusationis terminandam per sententiam. Quia nullibi habetur in iure, quod *Arbitri* de necessitate debeant eligi ex Subditis Recusati: quod patet ex hoc, quod recusato *Delegato*, de necessitate adhibentur *Arbitri*, qui non possunt esse Subditi *Delegati*, quia extrà illam causam nullam habet iurisdictionem, vt supponitur. Ergò de necessitate non est, quod *Arbitri* tales sint, quod *Iudex* possit illis *Arbitrium* suscipiendum iubere. Arbitrium enim sicut est voluntarium ex parte Eligentis, ità etiam ex parte Electi; nec potest ad hoc aliquis adstringi, nisi in casu necessitatis; in quo illud, quod aliàs est facultatiuum, fit, & cadit sub præcepto, vt patet de obligatione eleemosynæ in casu extremæ necessitatis proximi; ad quam obligamur ex iustitia, & extrà illum casum pendet à mero arbitrio charitatis. Suscepto verò arbitrio, quantumuis *Arbitri* non sint Subditi *Iudicis*, tamen circà electionem tertij, & pronunciationem sententiæ super validitate causarum Recusationis, subduntur iurisdictioni *Iudicis Recusati*. Quæ fundantur in *iure (p)* ordinante, quod ille possit *Arbitros* compellere ad illa præstandum; & ità cessat ratio *Passerini* ad probandum adducta, quod *Arbitri* eligi debeant intrà Religionem, & Prouinciam *Iudicis Recusati*. Quod verò electio *Arbitrorum* ab Aula in Vrbe, & Statu Ecclesiastico recesserit, vt ex *Farinacio* ibidem probat *Passerinus*, non facit, quod apud nos seruari non debeat, vt expressè habet noster *Textus*, ad cuius normam debemus nostra iudicia tractare. Fateor, quod habere recursum ad *Superiorem*, vt cognoscat super causis Recusationis, securius est. Tamen etiam hìc modus habet suas difficultates. *Generalis* enim deberet nihilominùs alterum delegare ad examinandos Testes à *Reo* adductos ad probandas causas Recusationis, non enim potest per se facere; & ità plus temporis consumeretur, quàm in electione *Arbitrorum*. Ideò, *me Iudice*, satiùs est, ad lites truncandas, quod dubia existente siuè *ex iure*, siuè *ex facto* causa *Recusationis*, Recusatus in hoc dubio inclinet in fauorem *Rei*, & causam ex integro ad *Superiorem* remittat, ità enim citiùs se expediet à litium anfractibus; & ab odio *Reorum*; & *Reo* demonstrabit, se contrà illum inimicitiam, aut liuorem non habere.

22. Quod si *Reus*, & *Actor*, siuè *Iudex* non possunt conuenire in deputatione vnius *Arbitri*, ità vt necessarium sit, duos eligere hinc indè, vt suprà dictum fuit, potest *Iudex* Recusatus ipsis statuere terminum, intrà quem debeant super validitate *Recusationis* sententiare, vt dicit *Canon. (q)* Et si intrà terminum præfixum non pronunciauerint, causa reuertitur ad *Iudicem* recusatum. Verum tamen est, quod terminus debet præfigi competens ad hoc, quod possint à *Reo* fieri probationes super causis propositis; debet item *Iudex* prorogare terminum ad petitionem *Rei* (cum protestatione tamen, quod per hoc non consentire intendit in illum, vt *Iudicem* super principali,) vt fit quandò conceduntur dilatoriæ *Aduocato*, pro præsentandis defensionibus.

Quibus non concordantibus de Arbitrorum consensu adijciatur tertius. *Textus* hic debet intelligi, quod adiectio tertij non fiat à partibus, qui *Arbitros* elegerunt,

sed ab ipsismet *Arbitris*, vt expressè habet *Glossa:*(r) & re vera *Textus Canonis* sic habet. *Si nequiuerint* (Arbitri) *in vnam concordare sententiam aduocent tertium*, ex quo habetur, quod ab *Arbitris* ipsis debet tertius aduocari; & hoc faciliter potest fieri si ille, qui est *Arbiter* pro parte *Rei*, nonnullos proponat, ex quibus vnum nominet alius, qui erit pro parte *Iudicis*, vel *Actoris*, aut vice versa. Et *Canon* præuidit posse dari casum, quod *Arbitri* sint inter se, ità discordes, ex propria ceruicositate, vt neque in sententiando, neque in aduocando tertium, conuenire possint: & circà hoc prouidit per hæc verba. Arbitri *sciant, ad id fideliter exequendum, ex iniuncto à nobis in virtute Obedientiæ, sub obtestatione Diuini iudicij districto præcepto, teneri*. Ex quibus euidenter constat *Arbitros* teneri sub pœna peccati mortalis, & etiam *Excommunicationis*, vel concordare in sententia, vel in electione tertij ad hoc, quod cognitio causæ *Accusationis* terminetur, & ad hoc possunt à *Iudice* recusato per iuris remedium compelli, vt habet *Glossa* supracitata.

23. Quid autem iuris, si Reus non inueniret aliquos, qui vellent *Arbitri* officium acceptare, vt frequenter accidere potest ex magna potentia *Iudicis* Recusati, quem omnes, etiam ex alienis Prouincijs, timent? Non reperio casum hunc in iure expressum, nec *Doctorem* de eo loquentem adhuc inueni; dicerem tamen, quod deberet fieri recursus ad *Superiorem*; neque *Iudex* posset, sic causam ad se auocare post *Recusationem*. Licet enim possit terminum *Arbitris* sic statuere ad sententiandum, & ipsos compellere, vt dictum est, non potest tamen præfigere illum *Reo* sic, vt si iste, post adhibitam diligentiam ad inueniendum *Arbitrum* pro parte sui, non inuenerit, causa ad illum reuertatur, hoc enim modo absque sua culpa priuaretur *Reus* beneficio legis, quod non debet. Vndè *Iudex* ex officio debet præcipere alicui ex nominatis, vel requisitis à *Reo*, vt arbitrium acceptet, & hoc non obstante, quod ipse *Iudex* iam recusatus sit, vt in terminis expressis dicit quædam *Glossa* (s) (si tamen ipsi essent eius Subditi,) vt fit quandò *Iudex Reo* non inuenienti *Aduocatum*, ipse, ex officio, aliquem sibi assignare tenetur, vt dicetur in *Textu* infrà. Vel ad *Superiorem* causa deferatur circà cognitionem *Recusationis* legitimæ, vel super principali. Hoc enim modo consulitur indemnitati *Rei*.

24. *Ex quorum iudicio valida existente, &c.* Factis, & adductis à *Reo* probationibus coram *Arbitris* super causis, *Recusationis*, si *Arbitri* sententient validam fuisse *Recusationem*, debet Iudex à iudicio abstinere, & *Reum*, vel ad *Superiorem Iudicem* remittere, vel ipsi alium *Iudicem* non suspectum designare. Licet verò non posset recusari *Delegatus* ex hoc solo motiuo; puta quia *Delegans* suspectus est, vt optimè probat *Passerinus*, (t) vndè ad recusandum illum requiritur, quod alia causa concurrat preter suspicionem *Delegantis*; tamen debet *Iudex Recusatus* assignare *Reo Delegatum* de consensu ipsiusmet *Rei*, vt suprà dictum est. Quod si *Reus* omnes quomodolibet *Delegatos* à *Iudice* recusato ipsi propositos recusaret, & nollet vllum illorum acceptare, neque *Reus* ipse vellet aliquos *Iudici* Recusato proponere, ad hoc vt ex illorum numero alicui causam delegaret, quantumuis præsumi posset illam perpetuam *Recusationem* esse calumniosam, vt pluries tenuit *Rota (u)* tamen censerem causam esse *Superiori* maiori remittendam; tum quia secundùm opinionem, quam suprà retulimus in facultate *Rei* est eligere, vt causa vel alteri committatur, vel ad *Superiorem* remittatur; tum quia ità magis consulitur *Reo*, cui magis quàm *Actori*, seu *Iudici* fauendum est; tum quia nullus potest præsumi dolus, iniustitia, seu corruptio in *Superiore maiori*.

25. *Si verò non subsistere iudicetur, &c.* Ex eo, quod nulla militat tunc legitima exceptio, iurisdictio *Ordinarij*, quæ ex interposita Recusatione manebat sopita, denuò reuiuiscit, & ità munere suo plenè fungi potest. Caueant tamen *Iudices*, qui ex *Recusatione*, quæ de ipsis fit immoderatè turbantur, & contrà *Recusantes* irascuntur, nè ex odio concepto ex tali *Recusatione*, grauent *Reum* in sententijs interlocutorijs, quia erit locus *Reo* ad appellandum de grauamine, & causæ *Recusationis*, quæ non fuerunt priùs admissæ, possunt cumulare eausas appellationis à grauamine, & ipsas sufficientes reddere, quæ sine ipsis forsan sufficientes non essent; & ità coram *Iudice ad quem* recusationem validare. Ideò cauti sint ne odium conceptum prodant contrà *Reum*, ipsum potiùs mitiùs, quàm cum rigore iuris tractando.

Quæ omnia seruari debent in Recusatione

tione Iudicis Delegati, &c. Et hoc maximè si sit *Delegatus* ad vniuersitatem causarum, qui æquiparatur *Ordinario*; & hoc intelligendum est quantùm ad prædicta circà *Recusationem*, non verò quantùm ad iudicium circà validitatem causarum *Recusationis*. Etenim maior, & vrgentior debet esse causa pro recusando *Ordinario*, quam *Delegato*, quia magis læditur per Recusationem *Ordinarij iurisdictio*, quæ est sibi propria, & officio suo connaturalis, quam iurisdictio *Delegati*, quæ est ascititia, & debilis, vtpotè pendens ab arbitrio *Delegantis*. Vndè *Arbitri* debent ad hoc benè aduertere, & in sententiando super validitateRecusationis *Ordinarij* rigorosiùs examinare causas, quàm in recusatione *Delegati*. Addit tamen *Textus*, quod *vbi grauis causa agenda esset, & Periti in hac professione non ità facilè reperirentur*, idem seruari debet in *Delegato*, sicut in Ordinario. Sensus huius *Textus* est, quod si aliqua fuerit causa *grauis*, puta quia est scandalosa, & sæcularibus nota; vel quia delictum est atrox, vt si ageretur de homicidio, veneno, aut similibus; & *Periti in hac professione ità facilè non reperirentur*, per quos benè posset construi processus: in tali casu seruanda sunt adamussim omnia tum circà propositionem causarum *Recusationis* faciendam coram *Recusato*, tum circà probationem earum faciendam coram *Arbitris*, ità si Recusatus fuerit *Delegatus*, sicut si fuerit *Ordinarius*.

TEXTVS.

§. III. Tertiò. Appellatione interposita, & adhuc pendente, Iudex, sub pœna nullitatis actuum, & priuationis officij, non debet procedere in causa. Admissa deindè Appellatione, causa tota ex integro cum effectu suspensiuo, & deuolutiuo ad Superiorem Iudicem deferatur. Excepta sententia lata Excommunicationis, quam Appellatio non suspendit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

26. *Appellatione interposita, Iudex non procedit.*
Si procedit, ipse euadit priuatus officio, & actus sunt nulli.
Appellatio ab interlocutoria, in quibus casibus licita.
27. *Regula Generalis pro licita appellatione ab interlocutoria.*
28. *Appellatione interposita, suspenditur Iudicis iurisdictio.*
29. *Appellatione admissa, causa deuoluitur ad Superiorem.*

26. QVia in hoc *Titulo*, vtpotè materiæ affines comprehenduntur omnia, quæ faciunt ad *Iudicis Recusationem*, & *Appellationem* ab eius sententia, postquam de *Recusatione* hucusque dictum est, modò loquitur de *Appellatione*. Cum autem duplex sit *Appellatio*, nemnè ab *interlocutoria*, & à *diffinitiua*, cuius definitiones suprà dedimus, in hoc paragrapho loquitur de *Appellatione ab interlocutoria*. Dicit ergò, quod *Appellatione interposita*; putà tali, quæ euidenter non sit friuola, vt exponit vna *Glossa*; (x) & *adhuc pendente*; hoc est, quod etsi nondùm fuerit discussum à Iudice ad quem, an talis appellatio sustinenda sit, nec nè, *Iudex sub pœna nullitatis actuum, & priuationis officij, non debet procedere in causa*. Hoc autem congruit apertè dispositioni *textus* in quodam Capitulo (z) dicentis, quod *Appellatione* interposita, siuè ea recepta fuerit, siuè non, medio tempore nihil nouari oportet. Quia autem hic est sermo de *Appellatione ab interlocutoria*, vt dictum est; *Concilium Tridentinum (a)* autem circà tales appellationes nouum ius induxit; ideò quid circà hoc seruandum sit explicandum est. Dico, quod appellare à sententia interlocutoria, vel à quocunque alio grauamine antè sententiam diffinitiuam, in foro Ecclesiastico vetitum est: hoc autem intelligendum est, de grauamine, quod in diffinitiua reparari posset, vt post decretum Sacræ Congregationis Episcoporum (*b*) recitatum à *Barbosa* tenent plures *Doctores*, (*c*) quod concordat iuri Ciuili (*d*) & hoc verum esse etiamsi grauamen possit reparari, sed non ex toto, vel ma-

gna cum difficultate, seù præiudicio, tenet *Surdus*, *Gratianus*, *& Hieronymus Rodericus*. (e) Quænam autem sint grauamina, quæ non possunt reparari per diffinitiuam, si fuerint illata in interlocutoria, post multos alios, quos citat *Barbosa*, (f) recitat ipse: (g) & nos excerpemus ea, quæ faciunt ad rem nostram. Appellari ergò licet ab interlocutoria.

Primò. Ab iniusta articulorum admissione, vtpotè si Actor, vel Reus quosdam articulos admitti instet à Iudice, pars autem dicat non esse admittendos, Iudex autem admittendos esse decernat, potest alia pars appellare à tali decreto; vel ab eorum denegata iusta admissione. (h)

Secundò. Quandò Iudex se pronunciat competentem, vel incompetentem, & sic recusationis (à Reo, seù parte interpositæ) causam dicit friuolam, & Recusator dicit legitimam. (i)

Tertiò. Ab admissione, vel reiectione Testium, an scilicet Testes admittendi sint, vel non admittendi. (l)

Quartò. A reiectione articulorum propositorum, dum declarat Iudex illos esse impertinentes, siuè calumniosos, Reus autem dicit legitimos ad sui defensam facientes; itemque à reiectione probationum. (m)

Quintò. Quandò Iudex daret dilationem adeò breuem ad probandum, vt ex breuitate possit deficere facultas probandi, & hoc siuè in Accusatione, siuè in Defensione. (n)

Sextò. A decreto torturæ cuiusuis, puta arctationis, funis, taxillorum, ieiunij, flagellationis, & cuiusuis afflictiui corporis, quod venit nomine Torturæ, & hoc tenent communiter *Doctores*, (o) quos dat *Barbosa* ibidem.

Septimò. A sententia interlocutoria, vt quis conijciatur in carcerem: quia hoc etiam continet damnum irreparabile. (p) Hoc autem intelligendum, si non adest suspicio de fuga.

Octauò. A sententia Excommunicationis per decretum interlocutorium prolata. (q)

Nonò. A sententia lata, qua quis excluditur ab aliquo publico officio tum consequendo, tum consecuto. (r)

Decimò. A denegatione copiæ actorum, vel instrumentorum communium. (s)

Hæc autem exemplariter dicta sunt, non omnes enim casus, in quibus licet appellare ab interlocutoria, hic sunt numerati, itàut præter hos, alij non dentur: Siquidem alij optimè dari possunt.

27. Ad sciendum verò vbi & quandò appellatio conueniat, sit Regula generalis, quàm dat *Textus Concilij Tridentini*, (t) & est, quod licet appellare à sententia interlocutoria *Diffinitiuæ vim habente*, *& cuius grauamen per Appellationem à diffinitiua reparari nequeat*, in his enim casibus semper appellare licet, & Iudex Appellationi deferre tenetur. Vt exempli gratia *si Iudex* decerneret *Guardianum* processatum discedere à Conuentu suo, donec compleatur processus; aut *Lector Theologus*, qui deberet in breui terminare tempus ad iubilandum, remoueretur à lectura, & *Iudex* in longum duceret absolutionem processus, & ità insensibiliter ipsum suo munere (saltem inchoatè) priuaret: pariter si *Iudex* ad petitionem *Rei*, siuè *Aduocati* petentis reuelationem nominum Testium iunctam depositionibus illorum in processu offensiuo, decerneret sibi non concedendam; & ita non haberet locus *Reus* se tuendi exceptionibus personalibus contrà Testes: itidem si *Reus* præsentaret *Iudici Aduocatum*, seù *Procuratorem* ad sui defensam, & *Iudex* illum non concederet, & ad assumendum alium adstringeret: in his enim, & similibus casibus potest *Reus*, ità interlocutoriè grauari, quod in diffinitiua, non possit, aut difficiliter possit reparari. Et aduertendum, quod hoc procedit non solùm quandò *Iudex Ordinarius*, siuè *Delegatus* iudicialiter, sed etiam quandò extraiudicialiter grauat, vt docet, post *Narbonam*, *Modernus*, (u) qui refert ità à *Sacra Congregatione* fuisse decisum. Auctores autem, qui plures casus in specie recensent, in quibus potest ab interlocutoria appellari; vide plena manu, more suo, congesta per *Barbosam*, (x) à quo hæc mutuasse, candidè profitemur. Aduertendum autem est, quod in Appellatione ab interlocutoria, debet exprimi causa grauaminis, super quo appellat, vt habet *Glossa*: (z) & quomodò debeat hoc intelligi, & de qua interlocutoria, vide *Abbatem*, (a) à quo disces quid est *interlocutoria*, quæ habet vim *definitiuæ*: & est ea, per quam finitur *Officium Iudicis*.

28. *Appellatione* ergò sic interposita super interlocutoria, suspenditur, in Iudice *à quo*, iurisdictio; itàut nulliter procedat,

dat, si procedit. Sed quid iuris si *Iudex* talem *Appellationem* non admitteret, sed reijciendam decerneret? Dico, quod si *Reus* vlteriùs non appellaret, & *Iudex* procederet, validè procederet. Ratio est, quia *Iudex* potest friuolam *Appellationem* iustè repellere, vt notum est; dum autem *Appellationem* sic, vt præfertur, per suum decretum reijcit, sententiat *implicitè*, & aliquandò *explicitè* illam esse *friuolam*; si autem *Reus* vlteriùs non appellet, signum est, quod acquiescit tali decreto reijcienti *Appellationem*, vt *friuolam*, & illam, vt talem concedit, & sic *Iudex* validè procedit, quia *Reus* etiam concedit *Appellationem* illam à se interpositam esse *friuolam*. Vt ergò *Reus* sibi consulat, moneo ipsum, vt semper sit vltimus in appellando, & semper Appellationem reiteret; & sic si *Iudex* dicat *non admitto*, siuè *reijcio*, siuè *est friuola Appellatio*, *Reus* semper replicet; *Appello*, *Appello*, *Appello*: ita enim fiet, vt *Iudex*, Appellatione sic pendente, procedere nequeat, donec à *Iudice ad quem* sit prolata sententia super validitate illius *Appellationis*.

29. *Admissa deindè Appellatione*, puta à *Iudice ad quem*, qui sententiauit Appellationem fuisse legitimam, & sic admittendam; *causa tota ex integro cum effectu suspensiuo, & deuolutiuo ad Superiorem Iudicem deferatur*. Et hoc rationabile est; quia licet *Appellatio* ab *interlocutoria* sit super articulo incidenti, tamen ipsa si legitima est, debet etiam suspendere iurisdictionem *Iudicis*, & deuoluere totam causam principalem ad *Superiorem*, eo quia, sicut *Iudex*, *à quo* appellatum fuit, grauauit in *interlocutoria*, præsumptio est contrà ipsum, quod etiam in *diffinitiua* grauabit, & ità causa ex integro sibi adimitur. Quod si à *Iudice ad quem* sententiatum fuerit, Appellationem interpositam non sustineri, causa reuertitur ad *Iudicem à quo*, ac si à *Reo* minimè fuisset appellatum. *Excepta sententia lata Excommunicationis*, *&c.* & intelligi debet etiam *Suspensionis à diuinis*, & *interdicti*, vt dicit vna *Glossa*. (b) *Excommunicatio enim suspensio*, & *Interdictum*, quo ad hoc, paria, sunt; & sicut *Appellatio* interposita super sententia *Excommunicationis* non suspendit eam, licet cognitionem validitatis eius deuoluat ad *Superiorem*, ità est de *Suspensione à Diuinis*, & de *Interdicto*, vt est textus expressus in *Sexto Decretalium* (c) circà hoc.

T E X T V S.

§. IV. Quartò. Vbi Appellationi sit locus, à Prouinciali ad Generalem, à Generali ad Protectorem, a Protectore ad Sacram Congregationem, à Sacra Congregatione ad Sanctissimum appelletur. Quo ordine temerè non seruato, Appellans non audiatur, immò omni suffragiorum iure trienniò careat, & bimestri carceri mancipari debet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

30. *Appellatio gradatim facienda.*
Aliter nulla redditur.
Si appellatio fit immediatè ad Papam sustinetur.
31. *Pœna non seruantium gradationem in Appellatione.*
Temerè, *quid significet.*
Temeritas, quæ?

30. IN hoc *Textu* præscribitur gradatio *Appellationis* faciendæ, & hoc tam ab *interlocutoria*, quàm à *diffinitiua*, & licet incipiat à *Prouinciali ad Generalem*, tamen non est, quin habeatur alius gradus adhuc inferior. Cum enim (vt aliàs probatum est) possit Subditus à *Superiore locali*, paternaliter etiam, inferente grauamen *appellare*, dicendum est, quod à *Superiore locali* ad *Prouincialem*, ab hoc ad *Generalem*, & deinceps *appellandum* sit. Hic autem modus gradatim ascendendi in *Appellatione* interponenda, non tantùm fundatur in *Generalibus Constitutionibus Ordinis*, (d) sed absolutè iniungitur per *Constitutionem Gregorij XIII.* (e) sic habentis. *Si se à Prælatis suis grauari prætendant, ad Generalem Ministrum ipsius Ordinis, seù illius Protectorem, aut Vice Protectorem in Romana Curia, vel ad Nos, siuè Romanum Pontificem successorem nostrum*

Supre-

Supremum in Ecclesia Dei Iudicem recursum habeant. Vbi notandum, quod *Papa* minimè expressit hic *Sacram Congregationem Regularium*, sicut exprimitur in *Textu*, eo quia illud *Purpuratorum Patrum Tribunal* nondùm erat erectum, sed institutum fuit ex post à *Sixto V*. Hoc autem, quod à *Gregorio* specificatum fuit in prædicta Constitutione, longè priùs statuerat *Honorius Tertius*, in quadam famosa *Decretali*, (*f*) ex qua *Glossa* hanc Regulam statuit: *Quod gradatim est appellandum*; hoc est, vt *Canonistæ* communiter ibi scribentes, habent, quod ad *Superiorem* immediatum *Iudici, à quo* appellatur, appellandum sit; aliter *Appellatio*, & processus nulli sint, vt tenent multi *Doctores*, quos dat *Bictus*. (*g*) Quatuor autem exceptiones huic Regulæ ponit *Abbas* (*h*) ex *Glossa*, & quinque extrà *Glossam*; sed ad nostrum intentum vna tantùm exceptio militat, & est, quod non vitiatur *Appellatio* ratione non seruatæ gradationis, quandò immediatè à *Iudice* inferiori appellatur ad *Papam*, omisso medio, vt habetur ex *Textu* vnius *Canonis*, (*i*) & in hoc differt *ius Canonicum* à *Ciuili*: hoc siquidem gradationem ità seruandam in *Appellatione* præscribit, vt Appellationem factam à *Iudice* minori ad *Imperatorem*, omisso, medio annullet, vt in *textu* quodam exprimitur: (*l*) illud autem factam à minimo *Superiore* ad *Papam* sustinet.

31. *Quo ordine temerè non seruato, &c.* Cùm simus in pœnalibus, strictè interpretanda est *lex*, iuxtà *Regulam*: (*m*) quapropter pœnas in *Textu* expressas non debent subire, nisi qui *temerè* ordinem appellationis præscriptum non seruant. *Temerè* autem factum, dicitur id, quod, absque ratione vlla, est factum: vndè *temeritas* dicitur, cum quid facimus propria voluntate, & citrà *Superioris* auctoritatem, vt ait *Geminianus*: (*n*) & *temerè litigare* dicuntur, qui per calumniam quid petunt, aut sine iusta causa; (*o*) vndè habemus in *Institutionibus Ciuilibus* Titulum *de Pœnis litigantium temerè*, hoc est, *absque iusta causa*, vt explicat *Prateius*. (*p*) Ad hoc ergò, quod pœnæ, quæ exprimuntur in *Textu* afficiant *Appellantes* sic absque gradatione seruata, oportet, quod *temerè*, hoc est, *absque legitima ratione*, ità *appellent*: si enim aliquam rationabilem causam adducant, puta, quod *Iudex* intermedius sit sibi suspectus, aut penès se habet suspectos Appellanti, aut causam non videbit ipse, sed committet alijs, de quorum persona non confidit, quod iustitiam faciant: vel nimis in longum causa traheretur, & similia; certè valet *Appellatio* talis, quia Appellans non violat ordinem præscriptum *temerè*, sed ex causa rationabili; & ipsam causam debet exprimere in libello *Appellationis*: siuè, si oretenùs appellet, curare, vt ab *Actuario* in scriptis redigatur, vt sic appareat de iustitia suæ *Appellationis*.

T E X T V S.

§. V. Quintò. Appellatio interposita, post decem dies à sententia, nulla est. Numerari tamen debent dies ab habita cognitione sententiæ, vt absentium indemnitati consulatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

32. *Appellatio interponenda post decem dies à sententia.*
Dies computantur de momento ad momentum.
Aduocatus Rei vocandus ad audiendam sententiam.
In grauamine successiuo etiam post decendium potest appellari.
33. *Remedia ad remouendum grauamen post latam sententiam, & expirato decendio.*

32. Hic loquitur *Textus* de tempore interponendæ *Appellationis*, tum ab *interlocutoria*, tum à *diffinitiua*; & vt habet quædam *Glossa*, (*q*) intelligi debet etiam de *Appellatione extraiudiciali*, & super grauamine iam illato. Debet ergò, iuxtà *Canones*, (*r*) quibus etiam concordat *ius Ciuile*, (*s*) interponi Appellatio intrà decem dies, & isti debent computari de momento ad momentum, vt habet *Glossa*;

Glossa; (t) hoc est, si prima die mensis, hora octaua matutina lata fuit sententia; *Appellatio* debet fieri antequam expiret hora octaua matutina diei decimæ eiusdem mensis; hoc autem intelligi debet, quandò in præsentia *Rei*, & *Procuratoris* sui, lata fuit sententia. Hoc dico, eo quod potest dari casus, quod *Reus* totaliter ignoret hoc tantùm temporis à iure esse concessum ad appellandum, quod si sciret in tempore appellaret. Vt ergò eius indemnitati consulatur vocandus est ad audiendam sententiam etiam eius *Patronus*, seù *Procurator*, qui præsumitur scire, quæ sui iuris sunt, & non sinet expirare tempus vtile *Clientulo* suo, ad appellandum. Dicit ergò *Textus*, quod *Appellatio interposita post decem dies, à sententia lata nulla est*; post tale enim spatium transit sententia in *rem iudicatam*, vt dicit vnum *Capitulum*. (u) *Numerari tamen habent dies* modò suprà exposito, de momento, nempè ad momentum, *ad habita cognitione sententiæ*. Si enim proferretur sententia in absentem, non currunt illi decem dies, nisi postquàm sibi fuerit intimata.

Quod autem dictum est, non procedit in grauamine successiuo, vt puta si aliquis ob crimen damnatus esset ad Carcerem, vel exilium; dum enim durat tale grauamen; hoc est, dum est actualiter carceratus, aut in loco exilij, semper habet tempus vtile ad appellandum, etiam post decem dies, vt post *Rotam* (z) docet *Farinacius*, cum alijs, (a) & testatur de obseruantia. Et ideò bona cautela est, quod in tali casu *Reus*, post decem dies, non appellet à grauamine sibi illato per sententiam, quia cum expirasset tempus sibi vtile ad appellandum non ampliùs audiretur; sed debet appellare ab illo grauamine, quod actualiter sustinet, & habet tractum successiuum, vt optimè ex *Franco*, & *Scaccia*, aduertit de *Bictis*. (a)

33. Licet autem post decem dies *Reo* appellare non liceat, non tamen sibi adempta sunt alia remedia ad subleuandum se à grauamine; potest enim dicere apud *Iudicem Superiorem* de nullitate sententiæ; & etiam implorare officium *Iudicis* ab eo; ad illum habere recursum, & alijs extraordinarijs remedijs vti; vt ex *Doctoribus* idem docet de *Bictis*. (b) Quod si *Reus* præsentiam *Iudicis à quo* habere non potest, aut ipsum reformidat, aut ex reuerentia ipsum adire non audet, potest appellare coram honestis personis, & duobus Testibus, vel coram *Notario* causæ, vel coram *Iudice ad quem*, si eius præsentiam habere potest, vel per modum edicti, si alius sibi modus non suppetit, vt suprà de Recusatione docuimus; & post multos scribit *Guazzinus*. (c)

TEXTVS.

§. VI. Sextò. Admissa Appellatione, tenetur Iudex, à quo, ad Iudicem, ad quem appellatum est, per ipsum Reum copiam sigillatam, & gratis concessam, intrà triginta dies cum litteris obedientialibus destinare. Nisi ille sit de fuga suspectus; quia tunc, Reo in custodia recento, sufficit per alterum acta transmittere, antè quorum receptionem Iudex Appellationis nihil in causa decernere debet, aliàs processus erit nullus, nisi in eo casu, quo processus copia in tempore Statuto non mitteretur, tunc enim quid iustitia suaserit exequatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

34. *Iudex quid præstare debet admissa Appellatione.*
35. *Apostoli quid in iure significent.*
Conuentionales quid sint?
Qui Refutatorij.
Dimissorij quandò dicantur.
Reuerentiales qui vocentur.
Testimoniales qui, & à quibus concedantur.
Quando petendi.
Elapso termino petendi apostolos, Reus habetur prò non appellante.
Apostolos ter petere eodem contextu sufficit.
36. *Reo idiotæ apostolos non petenti debet ex officio concedere Iudex.*

37. *Iu-*

34. LOquitur *Textus*, de eo, quod præstare debet *Iudex à quo* appellatur in *sententia interlocutoria* casu, quo *Appellatio* admittatur, eo quià causa expressa in *Appellatione* est legitima, *vel dubia*, vt dictum est. *Admissa ergò appellatione &c.* Multà omittuntur in hoc *Textu*, quæ debent præcedere consignationem copiæ actorum sigillatæ *Reo* faciendam, à *Iudice*, de qua hic loquitur, & omissa supplere necesse est, ne illi, qui rem criminalem non perfectè callent, perplexi reperiantur. Dicam ergò quomodo se gerere debeat *Reus* in appellando ab interlocutoria: & *Iudex*, postquàm *Appellatio* interposita est, vsquè ad copiæ consignationem, quid facere debeat. Et ad hoc quod faciliùs res possit intelligi figuro casum. Processatur *Frater Iracundus*, & constito de corpore delicti, ex depositione vnius Testis de visu, quod baculo grauiter percusserit *Fratrem Modestum*, dum *Reus* stat in negatiuo, decernitur à *Iudice*, de consensu *Diffinitorij*, *Reum* esse arctandum, ad habendam confessionem; Hoc decretum Iudicis est *Sententia interlocutoria*, vt dictum est, & *Reus*, si debet legaliter appellare ab hoc, oportet quod adducat causam legitimam appellandi; vt potè dicendo *Appello ab hac sententia, in qua grauatum me sentio, quià articuli propositi à meo Aduocato in mei defensam non fuerunt recepti*; aut *ipsius responsiones, & rationes ad destruenda indicia, irrationabiliter indicatæ sunt insufficientes*; vel *quià Iudex denegauit aperire nomen Testis, qui deposuit contrà mè, vndè non potui facere legitimas exceptiones personales contrà ipsum*, & similia &c. *Insuper instanter, instantius, & instantissimè, sæpè, sæpius, & sæpissimè insto, rogo, & supplico, vt mihi, intrà tempus à Iure statutum, concedatur copia actorum, cum apostolis ad prosequendam meam Appellationem coram Superiore.* Hunc autem, vel similem libellum *Appellationis* cum omni reuerentia debet *Reus Iudici* præsentare coram Testibus ad hoc vocatis, vel *Notario*, vel honestis viris, vel in publico affigere, si alius modus non suppetit, vt aliàs diximus. Et hic terminatur id, quod debet præstare *Reus* appellare volens *ab interlocutoria*.

35. Quià verò de *apostolis* hic facta est mentio; & de tempore statuto à iure ad ipsos concedendos, ideò quidnam sint, & quandò concedi debeant, dicendum est. *Apostoli* ergò qui petuntur, non sunt *Apostoli Petrus, & Paulus*, quasi qui petit apostolos, petat quodammodo *Apostolicam Sedem*, ad quam vt ad caput omnium *Iudicum*, Appellationem prosequi intendat, vt audiui aliquãdò interpretatum à viris, etiam aliàs doctis. Interpretatio hæc ridicula est; sed nomine *apostolorum* veniunt litteræ dimissoriæ quibus *Reus* dimittitur à *Iudice inferiori* ad *Superiorem* vt dicit vna *Glossa*, (d) & vt habet alia *Glossa* notabilis cuiusdam *Clementinæ* (e) aliquoties vocantur *Epistolæ*, aliquoties *dimissoriæ*, & à *Textu* nostro hic vocantur *litteræ obedientiales*. De his verò *apostolis* mentio fit etiam in *iure ciuili*, (f) & ait Modestinus *Dimissoriæ litteræ dicuntur, quæ vulgò dicuntur apostoli. Dimissoriæ autem dictæ sunt, quod per eas causa ad eum, qui appellatus est,*

est, *dimittitur* : *Hostiensis* verò dicit eos deriuari à *Græco Apo*, quod latinè valet *Dè & stolon*, quod est *Missio*, quasi *Dimissio*, nempè causæ à *Iudice*, ad *Iudicem*. Horum quinquè dantur species, vt ait *Speculator*, (g) quas explicat quædam *Glossa*; (h) alij enim sunt apostoli *Conuentionales*, quandò *Pars* admittit *Appellationem* siue *Iudicialiter* tacente, vel refutante *Iudice*; siue *extraiudicialiter*. Alij *Refutatorij*, per quos apparet, quod *Iudex* non detulit *Appellationi*. Alij *Dimissorij*, per quos *Iudex* dimittit Appellantem ad *Iudicem ad quem*, quià Appellationi detulit. Alij *Reuerentiales*, in quibus *Iudex* ob reuerentiam *Superioris* appellati defert *Appellationi*, cui aliàs deferre non tenebatur. Alij *Testimoniales*, & isti non conceduntur à *Iudice*, sed ab *honestis viris*, qui testantur *Reum* tempore, & modò debito *apostolos* petijsse, & sibi fuisse denegatos. Eodem ergò contextu, quo interponitur *Appellatio*, debent *apostoli* peti à *Iudice à quo*, & non tantùm semel, aut bis, sed sæpè, & sæpiùs, vt expressè habet *textus Clementinæ*; (i) non tamen est ità necessarium, quod tempore eodem, quo interponitur *Appellatio*, petantur *apostoli*, vt ibi aduertit *Glossa*, (l) sed sufficit, si tempore, aut intrà tempus debitum, petantur; Et si in eodem contextu, quo interponitur *Appellatio*, petantur *apostoli*, valet petitio, vt habet alia *Glossa* (m) *notabilis*. Tempus autem, à iure statutum prò *apostolis* petendis, sunt triginta dies, vt dicit *Textus*, (n) & isti numerandi sunt à die Sententiæ latæ incipiendo, si *Appellatio* interponatur intrà decem dies à lata Sententia, vt dictum est suprà. Si verò *Appellatio* interposita sit post decem dies, eo quod Sententia fuit lata in absentia *Rei*, tali casu, triginta dies incipiunt currere à die notitiæ, quam habet *Reus* de Sententia lata, siue *interlocutoria*, siue *diffinitiua* sit, vt habet *Glossa* proximè citata. Quod si intrà tempus, vt præfertur, *apostolos* non petierit *Reus*, habetur prò non appellante, & sic poterit *Iudex* non obstante *Appellatione*, ad vlteriora procedere, vt habetur ex *textu duarum Decretalium*. (o) *Apostoli* autem, vt dixi paulò suprà, debent *instanter*, & *sæpiùs*, & *repetitis vicibus* peti. Quid autem, si eodem tempore *Reus* dicat *Apostolos peto*, & *iterum peto*, *atquè iterùm*, & *tertiò peto*? Sufficit ne hoc, ne *Reus* sua intentione frustretur; & de suo iure minuat? Dico quod sic; tum quià hæc est iuris solemnitas, ad quam nos non arctamur : tum quià consuetudine introductum est, quod petitio semel facta illo modo, nempè ter petendo *apostolos*, habetur prò sufficienti, vt dicatur petitio facta cum instantia, vt, post *Speculatorem*, habet *Glossa*: (p) tum quià ità, post *Scacciam*, tenuit etiam *Rota Romana*; (q)

36. Quæ autem dicta sunt, de rigore iuris procedunt, & quandò *Iudex Appellationi* non detulit, vt dicunt *Doctores*: (r) & in foro *Ecclesiastico* sæculari, in quo litigantes, siue Rei habent in promptu *Procuratores*, & *Aduocatos* sibi paratos pecunia. Sed in *Religione* nostra, vbi *Frater simplex*, aut *idiota* hos iuris apices nescit, nec *Procuratorem* facilè inuenit, & si inuenit, moltoties etiam ipse hæc ignorat, debent nè hæc strictè curari, ità vt, ijs non seruatis, periclitetur Processati causa? Hoc non patitur charitas. Proindè amplector *Sententiam Glossatoris* dicentis, quod *Iudex* charitatiuus, & timens *Deum*, *Reo*, præsertim *idiotæ*, *appellanti*, debet ipse, tempore congruo, concedere *apostolos*, licet *Reus* illos non petat: (s) quod si hoc prò Sæcularibus in foro laico deberi, Sanxit *Imperator* in quodam *Authentico*, (t) à fortiori, dico, in *Tribunali Regulari* esse seruandum. Et licet nonnulli *Doctores* (u) limitent hoc in casu, quod *Iudex* Appellationi detulerit; Ego tamen crederem inter Regulares debere vniuersaliter obseruari: vt *Iudex*, etiam non facta ab Appellante petitione *apostolorum*, tamen debeat illos ex officio concedere; non enim ex ignorantia *Rei*, (in negotio præsertim, cuius scientiam habere non tenetur,) sibi tantum præiudicium nasci, æquitas patitur.

37. Quid autem iuris, si *Iudex Reo* petenti *apostolos* denegat, Appellationi non defert, & obstinatus in sua opinione procedit contrà *Reum*? Dico quod non valet processus, vt dicit *Glossa notabilis* supracitata, (x) & *Iudex* peccat. Quantumuis enim videat causam Appellationis adductam esse friuolam, aut falsam, (dum tamen notoriè talis non sit, quià tunc posset ipsam spernere, vt aliàs dictum est,) si *Reus* persistat in *Appellatione*, & petitione *apostolorum*, debet concedere illi *apostolos refutatorios*, vt dicam infrà, & habet *Glossa* quædam (z) notabilis. Sed quomodò se tuebitur *Reus*? Hunc casum vidi multoties

toties in praxi; & frequenter euenit. Ideò benè explicandum est, quid debeat tunc *Reus* facere, vt sibi consulat. Vel *Iudex* procedit solùm per præcepta formalia, & Censuras; vel minatur post præcepta formalia, & trinam monitionem, procedere contrà Reum, tanquam contrà contumacem, & ipsum in carcerem detrudere. Si primò modo; & *Iudex Reum* vel coram Testibus, vel in Refectorio, præcepto Obedientiæ adigit, vt pareat decreto interlocutorio de se disciplinando, ieiunando, aut arctatione subeunda; Rèus cum omni reuerentia, & humilitate dicat, *Reuerende Pater, non vt vestra mandata spernam, sed vt meæ indemnitati consulam, cogor à vestra sententia, & decreto appellare. Appellaui iam, & denuò appello ad Superiores maiores, & apostolos peto, atque peto, & iterum peto, & hoc in præsentia Patrum F.F. N. & N.* Et hæc cuicunquè præcepto facto opponat. Quod si, trina monitione facta, ipsum excommunicatum declaret; non debet curare de Excommunicatione vllo modo, abstinendo ab executione Ordinum, talis enim Excommunicatio, post interpositam *Appellationem*, non solùm est iniusta, sed etiam nulla, & est *Textus* expressus *in iure*. *(a)* Et hæc est differentia inter *appellationem* interpositam antè, & post sententiam Excommunicationis; si enim est interposita antè, suspendit Censuram, si post ac Excommunicatio est lata, non suspendit, vt post *Sanchez* tradit *Antonius à Spiritu Sancto*. *(b)* Si verò vltrà Excommunicationem vellet per vim in Carcerem detrudere, aut Officialibus, (vt vidi aliquandò à Superiore stulto, & furioso) iuberet ne darent *Reo* cibum, & potum ita vt coactus esset fame aut mori, aut obedire; si *Reus* expectat tale tempus, vt Superior ordinet Fratribus, quod, facto impetu, ipsum apprehendant, ligent, & in Carcerem trudant; aut præceptum audiat factum Officialibus, de victu ipsi denegando; potest tum *Superiori* præcipienti, tum Fratribus iussis protestari de violentia, & aufugere si potest; sin minùs dicere, *omnes esse excommunicatos tanquam iniicientes manus violentas in Clericum*; per substractionem enim alimentorum Clerico, seù Religioso, incurritur etiam talis censura. Sed non consulo, quod *Reus* tale tempus expectet, & censuram subeat, aut in carceres detrudatur. Facta secunda monitione, (& maximè si Iudex sit homo solitus minas exequi, & minatus sit post tertiam monitionem velle excommunicare, vel incarcerare;) *Reus* adeat *Patres* illos, quos in Testes vocauit, & specialiter nominauit, quandò ipse appellauit, & petijt *apostolos*, & ab ipsis petat, vt sibi concedant *apostolos testimoniales*, in quibus fidem faciant à tali *Reo* Appellationem fuisse repetitam, & ad formam iuris *apostolos* fuisse ab illo petitos, & denegatos à *Superiore*, qui minatus, est illum carcerare &c. Quapropter cum ipse *Superior* solitus sit minas exequi, *Reus* suæ indemnitati prospiciens, & volens beneficio legis vti, *apostolos testimoniales* petijt ab ipsis, causa adeundi Superiores rectà via, quos ipsi denegare de iure non poterunt.

38. Quid autem si pauper iste *Frater*, vt accidere potest, nec reperiat *Religiosos*, qui ne reddantur inuisi *Superioribus*, velint concedere *apostolos testimoniales*? Dico, quod prò tuendo se à grauamine notabili, vt carcerationis indebitæ, & similium, potest recurrere ad *Episcopum*, si ibi adest, sin minùs ad *Iudicem laicum*; non quidem appellando ad ipsorum tribunal, etenim sic appellando esset excommunicatus excommunicatione *Papæ* reseruata, ac alias pœnas incurreret fulminatas à *Gregorio XIII*: *(c)* sed ad illos recurrendo, vt grauamen iniustum impediant, modò tamen sibi licito, puta suadendo *Prælato*, vt vel abstineat à vi iniusta, vel det locum *Appellationi*, vel nouos *Iudices* destinet; ità post *Portellum (d) Antonius à Spiritu Sancto*: *(e)* Et hunc modum defensionis, quam *Tuitiuam* vocant, approbatum fuisse in *Romana Curia*, in contradictorio iudicio in quadam causa *Indiarum Occidentalium*, ex *Fratre Emmanuele à Monte Oliueti*, *(f)* scribit citatus Ant. à *Spiritu Sancto* ibidem. *(g)*

39. Hucusquè ergò dictum est de ijs, quæ præstanda sunt à *Reo*, qui appellauit ab *interlocutoria*; nunc dicendum, quid nàm facere tunc debeat *Iudex à quo* appellatum fuerit. Dato ergò libello *Appellationis ab interlocutoria* à *Reo*, cum assignatione causæ *Appellationis*, vt diximus, *Iudex* debet benè ponderare causam adductam à *Reo* in *Appellatione* an sit legitima, nec nè; & hoc non ad pronunciandum an causa sit legitima, aut non, quià hoc est officium *Iudicis ad quem*; sed tantùm ad instructionem sui, vt sciat quomodò se debeat gerere circà

cà illam *Appellationem*, vt dicunt *Canonistæ*. (b) Et ideò, debet post petitos à se *apostolos*, vt præmissum est, in suo decreto ità pronunciare, *Admitto*, vel *Non admitto*, vel *reijcio*, *&c.* hoc enim est *quid facti* ad ipsum spectans; non autem debet in decreto apponere, quod iudicauerit *Appellationem illam esse admittendam*, *vel non*, quia hoc est, *quid iuris ad Iudicem ad quem* spectans, vt ex *Franco*, & *Seaccia* aduertit de *Bictis*. (i) Ad cognoscendum autem an *Appellatio* legitima, dubia, aut friuola sit, debet eo modo se gerere; quo diximus suprà de Recusatione, puta in examinandis causis Recusationis. Non tenetur autem *Iudex* statim ac *Appellatio* est interposita, & *apostoli* sunt petiti pronunciare, si Appellationem admittat, nec ne, & quos *apostolos Reo* concedat puta *dimissorios*, *reuerentiales*, vel *refutatorios*; sed habet triginta dies ad deliberandum; isti verò numerari debent sicut de petitione *apostolorum* dictum est, & ità testantur *Doctores*. (l) Quæ autem dicuntur à Scribentibus communiter, quod *Iudex* potest præfigere terminum *Reo* ad comparendum, pro recipiendis *Apostolis*; & ipso comparente, terminum alium infrà illos triginta dies assignare; & *Reo* non comparente in tempore illo *Appellatio* censenda sit deserta, & *Iudex* possit ad vlteriora procedere, & centum alia, quæ recitat *Bictis*; (m) sunt potiùs apices, & solemnitates iuris, ne dicam cauillos, & subtilitates Litigantium, quæ à plano modo procedendi, quem debent seruare Regulares, obseruanda minimè sunt.

Aduertendum tamen est, quod audita causa *Appellationis*, & ipsa benè ponderata, *Iudex* si aduertit causam esse legitimam, vel ad minùs dubiam, potest suam Sententiam interlocutoriam, & grauamen *Reo* in illa allatum reuocare, vt habetur ex *Textu*, & *Glossa notabili* cuiusdam *Capituli*. (n) Non enim est par ratio de Sententia interlocutoria, & diffinitiua. Diffinitiuam enim Sententiam *Iudex* reuocare non potest; quia iam, illa prolata, functus est officio suo semel iudicando siue benè, siue malè. (o) Sed per pronunciationem interlocutoriæ non plenè adhuc functus est officio suo, & ideò potest eam reuocare. Et ego consulo *Iudici*, vt semper reuocet interlocutoriam, si viderit causam Appellationis *Rei* esse dubiam; quia in dubio, *Reo* fauendum est; & dubia Appellationis existente causa, vt habet *Textus* infrà, debet pronunciari pro *Reo*. Vndè si ipse ex se non reuocet, reuocabitur nil minùs sententia sua per *Iudicem ad quem*, & hoc erit ipsi Appellato indecorum, & causa ad ipsum ampliùs non reuertetur. Vndè meliùs faciet, si ipse, misericordiam ostendens, reuocet interlocutoriam, & se prodat *Sapientem*, cuius est, aliquandò *mutare consilium*.

40. Nunc ergò explicandus ingreditur *Textus* noster. *Admissa Appellatione teneatur Iudex*, *&c.* Hoc non debet accipi *taxatiuè*, ità vt si Iudex non admittat, non det copiam; sed accipitur *exemplariter*; hoc est, si *Iudex* Appellationem admittat, det *Reo* copiam, &c. si autem non admittat, non minùs debet dare *Reo* copiam actorum. Et hìc benè aduertant *Iudices*, nè errent. Facta Appellatione, & petitis à Reo *apostolis*, licet *Iudex* in suo decreto, dicat *Appellationem non admitto*, siue *eam refuto*, vel *reijcio*, *&c.* tamen non potest per hoc *apostolos* denegare, sed debet illi concedere *apostolos refutatorios*; hoc modo. *Cum N. Reus prætensus appellauerit à tali decreto à Nobis facto prout in actis, &c. & Appellationis causam talem, &c. proposuerit, ipsam reiecimus, & reijcimus prout, &c. Quia verò iterum appellauit, & apostolos petijt, ipsos, vt de iure, (eius appellationis causam semper refutantes) concedimus. Intendendo, quod per hoc talem Reum à nostra iurisdictione minimè dimittimus, sed ipsius causam, vt de iure, prosequi, & diffinire velle, pronunciamus, &c.* Quod si quæras quidnam operentur, & quare concedi debeant isti *apostoli refutatorij*? Dico, quod concedi debent ex eo, quod licet causa *Appellationis* ab interlocutoria, sicut & *Recusationis*, proponenda sit coram *Iudice* appellato, siue recusato; tamen probanda est, siue coram *Arbitris*, vt dictum est de *Recusatione*, vel coram *Iudice ad quem*. Proindè interposita à *Reo Appellatione* non potest *Iudex à quo* iudicare an sit admittenda *de iure*, nec ne; sed *de facto* ipsam admittit, vel non, vt dictum est. Per hoc autem, quod ipse *de facto* non admittit, non tollitur quominùs iudicandum sit, an admitti de iure debeat; quod cum spectet ad *Iudicem ad quem*, *Reo* debent omnimodè concedi *apostoli*. Vt verò declaret *Iudex à quo* mentem suam, in concedendo illos, exprimit, se *de facto Appellationem* reijcere; quia, sic faciendo, declarat, se non ablegare *Reum* à sua iurisdictio-

ctione, imò intendit causam esse continuandam coram se, ac *Reum* remittendum ad suum Tribunal, si *Iudex ad quem* iudicauerit, *Appellationem* factam *de iure* non esse sustinendam. Si enim *Iudex* non declararet se *Appellationem* reijcere, & *Reo apostolos* siue dimissorios, siue reuerentiales absolutè concederet, quamuis *Appellatio* esset friuola; causa non ampliùs esset ad illum remittenda, quantumuis *Iudex ad quem* sententiasset, *Appellationem* non esse sustinendam. Quia concedendo illos *apostolos* dimissorios, seù reuerentiales suam iurisdictionem in illa causa abdicauit à se, & transtulit in *Iudicem ad quem*, vt habet *textus* cuiusdam *Decretalis*. (p) Cum autem explicat se, dicendo, quod *Appellationem* illam reijcit, & causam dimittere non intendit, continuat iurisdictionem, suam, & si à *Iudice ad quem*, *Appellationem non esse sustinendam* sententietur, causa debet remitti ad *Iudicem à quo* vt expressè sonant iura. (q) Et quia fortè aliquibus videbitur nouum, quod dixi; de concessione *apostolorum* refutatoriorum, dò verba præcisa *Glossæ*. (r) *Ponamus, quod Iudex* à quo *dedit apostolos reuerentiales, siue dimissorios, posteà Iudex Appellationis pronunciauit malè appellatum, & benè iudicatum; vtrum teneatur causam principalem remittere ad Iudicem* à quo? *Respondeo, quod non, nam ex quo Iudex* à quo *detulit Appellationi friuolæ, videtur abdicasse à se cognitionem causæ principalis, ideò Iudex Appellationis poterit retinere causam principalem. Tamen remittet ad Iudicem* a quo *quandò Iudex* à quo *præsumit Appellationem friuolam, & non deferat Appellationi, sed det Appellanti apostolos refutatorios*. Ad euadenda autem hæc incommoda, *Iudex* in decreto *Appellationis* recipiendæ, vel reiciendæ se ponat in tuto, ità dicendo *Appellationem non admittimus, nisi quatenus de iure, & non aliter, &c.* Et ratio est, quia hæc clausula saluat ipsum à reatu, quem incurrere potest, tum in reijcienda *Appellatione iusta*, tum in admittenda *Appellatione friuola*, vt pluribus probat *Abbas*. (s)

41. Non tenetur tamen *Iudex à quo* concedere vllo modo *apostolos*, nec etiam Refutatorios, quandò notorium est, quod causa *Appellationis* est friuola ex iure (puta quia est in iure expressa tanquam friuola) aut *ex facto*, quia notoriè est falsa. Sed debet pronunciare de notorietate causæ, quod sit friuola, & Appellationem reijcere, & ad vlteriora procedere, puta sic decernendo. *Audita appellatione, & causa eius producta à Reo prætenso, Pater N. Iudex dixit, causam adductam esse notoriè friuolam, & proindè Appellationem, vt notoriè nullam reijcit, & ea minimè obstante, in causa procedere intendit, &c.*

42. Quod si *Reus* à Sententia declaratoria notorietatis appellet. (& appellare potest, quia hæc habet vim Sententiæ diffinitiuæ,) dicendo, *non constare de notorietate, quod nempè causa Appellationis interpositæ friuola sit*; quid debet facere *Iudex*? Oportet, quod hanc secundam *Appellationem* super Sententia declaratoria notorietatis admittat, in tali enim casu licita est *Appellatio*, vt dicitur in *Textu* infrà; & *apostolos refutatorios* det; & si *Iudex ad quem* pronunciauerit *de notorietate non constare*, ipse *Iudex ad quem* procedet ad cognoscendum super validitate causæ *Appellationis* ab interlocutoria. Si verò sententiauerit constare de notorietate causæ friuolæ, tunc causa principalis reuertitur ad *Iudicem à quo*, quia sic corruit, ex integro, *Appellatio* interposita.

43. Si autem admittitur *Appellatio*, vel quia de iure admittenda est, vel quia ob reuerentiam *Iudicis ad quem* appellatum est, *Iudex à quo* ipsi detulit; debet iste dare *Reo* copiam processus *sigillatam*, ne scilicet *Reus*, cum præiudicio Curiæ, videat merita causæ principalis, & quid in processu contrà ipsum constet; *intrà triginta dies*, de quibus iam suprà dictum est, *cum litteris obedientialibus*, puta apostolis *dimissorijs*, siue *reuerentialibus* ad hoc, vt se præsentet *Iudici ad quem*, vt cognoscat de causa principali. Siue enim causa *Appellationis* sit sustinenda, siue non, tamen ex quo *Iudex à quo* ipsi detulit, causam principalem à sua iurisdictione transtulit in *Iudicem Appellationis*, vt dictum est. Hoc verò debet intelligi, *nisi ille sit de fuga suspectus, quia tunc, Reo in custodia retento, sufficit per alterum acta transmittere*. Quandò autem possit dici aliquis suspectus de fuga, dicemus suo loco, quandò nempè de *carcere* agemus.

44. Quæ autem hucusque dicta sunt, quadrant prout à *Canonibus* disponitur. Sed vt quies Religiosa minùs perturbetur, & vagandi occasio, semper Religiosæ perfectioni inimica, intercludatur; melius est, (si *Reus* appellet ab interlocutoria,) scribere ad *Superiorem Generalem*, vt ipse

in

in partibus, siue in illa, siue in proxima Prouincia, *Iudices* deleget, qui de causa Appellationis cognoscant; & hoc vidi multoties practicatum, & ità debet fieri in partibus illis, quæ sunt valdè remotæ à *Superiore Generali*.

45. Subiungit verò *Textus*, quod antè actorum *receptionem Iudex Appellationis in causa nihil decernere debet, aliàs processus erit nullus, nisi in eo casu, quo processus copia in tempore statuto non mitteretur*. Fateor, quòd hæc possent aliqualiter remorari Lectorem, qui ità posset discurrere. Si vt paulò suprà dictum est, *Iudex à quo* debet mittere *Reum ad Iudicem Appellationis*, cum copia actorum sigillata, & quomodò poterit dari casus, quod *Iudex Appellationis* aliquid decernere possit in causà, non recepto processu? Sed optimè dicit *Textus*, si benè capiatur. Euenit aliquando, quod, *Reo* appellante, nolit *Iudex*, nisi maxima cum difficultate, copiam actorum tradere, ex eo quod scit, processum esse aut malè fabricatum, aut non sufficienter probare; vel *Reus* est detentus in Carcere, & non potest ad *Generalem* copiam actorum deferre. *Reus* grauatus scribit ad *Superiorem Generalem*, se appellasse ad illum, & causam aperit Appellationis. *Superior Generalis* nolens, inaudito *Iudice*, vt debet, procedere, scribit, vt transmittatur processus. *Iudex à quo* retardat, quantum potest, mittere, ne appareat ipsius ignorantia, aut passio. En ergò quid dicit *Textus*. Decernit, quod *Iudex Appellationis*, sub pœna nullitatis processus, non procedat super cognitione causæ *Appellationis*, nisi priùs receperit copiam processus fabricati à *Iudice à quo*: & hoc rationabile est; si enim aliter fieret, esset iudicare parte inaudita, quod in iure non subsistit, vt notum est; dum enim *Reus* appellat, circà articulum Appellationis *Iudex* migrat in partem, & tunc maximè quandò *Iudex* Appellationem reijcit. Debet ergò etiam ipse audiri, scilicet per productionem actorum à se fabricatorum.

46. Quod si *Iudex à quo* in longum duceret, & processum, tempore sibi per *Generalem* Statuto, non mitteret, *Reo* miserrimo intereà intrà Carceris angustias afflicto, potest tunc *Iudex Appellationis* exequi, *quod iustitia suaserit*. Et quid suadet iustitia? Certè maxima oritur præsumptio contrà *Iudicem à quo*, ex eo quod differt comparere, media copia actorum, coram *Iudice Appellationis*, & arguit ipsum, aut iniquo esse animo contrà *Reum*, quem vult diù detinere in carcere sic protelando iudicium suæ *Appellationis*; aut prodit se ignorantem, ex eo, quod timet essentiales defectus sui processus in propatulo poni; aut iniustitiam detegit, sciens non adesse sufficientes probationes ad taliter grauandum *Reum*, ob quod non audet processus copiam in medium proferre. Suadebit ergò iustitia, ab indebita vexatione *Reum* appellantem liberare, & *Iudicem à quo* in locum Rei substituere. Ità enim consultum Religioni censeo, in huiusmodi iniustos aut ex ignorantia, aut ex passione, *Iudices* animaduertere, sicuti Sontes dignis pœnis in proprijs excessibus coercere.

T E X T V S.

§. VII. Septimò. Dubia appellationis existente sententia in Rei fauorem Iudex inclinare tenetur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

47. *In causa Appellationis dubia, standum pro Reo.*
Et hoc ab omni Iudice, & in omni iudicio.
In dubijs Reo fauendum, tum in dubio iuris, tum facti.
Non autem in foro Paterno, vbi standum pro Prælato, & disciplina Regulari.
A correctionibus Regularibus non datur appellatio.
48. *A Iudice* ad quem *datur vlterior appellatio.*

47. DVbia *sententia Appellationis, &c.* hìc accipitur pro *causa Appellationis*; cum hucusq; enim dixerit de *Appellatione* ab interlocutoria, in qua *Appella-*

pellatione necessarium est exprimere in specie causam grauaminis, vt dictum est, & constat *ex iure*, (g) subiungit modò, quod si causa *Appellationis* sit dubia, vndè *Iudex* perplexus reddatur, an sit illi deferendum nec nè, *in Rei fauorem Iudex inclinare tenetur*. Hoc aut debet accipi de omni *Iudice* tum *Ordinario*, tum *Delegato*, tum *Arbitris*; tum *à quo*, tum *ad quem*; tum in *Recusatione*, tum in *Appellatione* vniuersaliter. Siue enim *Iudex Ordinarius*, siue *Delegatus* sit; dum *Reus* illum recusat, siue ab eo interlocutoriè appellat, & causa *Recusationis*, siue *Appellationis* dubia sit, ità vt euidenter non appareat ipsam esse friuolam, tenetur inclinare in fauorem *Rei*, & admittere eius *Appellationem*, & hoc propter reuerentiam *Superioris* appellati, vt post *Innocentium*, & *Ioannem Andream* tradit *Abbas*. (b) Pariter *Iudex ad quem*, siue *Arbitri*, qui debent cognoscere de causa Recusationis, siue *Appellationis* semper debent inclinare in fauorem *Rei*, & pronunciare Recusationem, siue *Appellationem* esse admittendam, quandò causa adducta fuerit dubia. Et ratio est, quia in *Dubijs Reo potiùs quàm Actori est fauendum* iuxtà commune dicterium *Iuristarum*. Hoc verò accipiendum est tum de dubio *iuris*, tum de dubio *facti*, non quidem cumulatiuè, sed diuisiuè; scilicet, potest esse causa dubia, an nempè admittenda sit, cum in iure non exprimatur, quod talis causa sit admittenda; & pariter in eodem iure non expressè dicatur, quod talis causa non sit admittenda; vndè animus *Iudicis* redditur dubius, ex hoc, quod non reperit in *iure* expressum, quod sit admittenda, vel reicienda. Causa ergò tum est dubia ex *iure*, & *Iudex* debet in fauorem *Rei* decernere. Item potest esse dubia ex *facto*, ex eo quod causa, quæ de *iure* legitima est, non sufficienter, & plenè, sed semiplenè tantùm probatur, vndè dubius redditur *Iudex* ex *facto*; & tunc pariter debet *Iudex* in fauorem *Rei* pronunciare. Non est verò necessè, quod ad hoc, quod *Iudex* teneatur pro *Reo* sententiare, concurrat in causa duplex hæc dubietas, *iuris* nempè, & *facti*, sed sufficit alterutra; semper enim verificatur, quod sit, dubia causa, siue sit ex solo *iure*, siue ex solo *facto*. Quod si concurrat vtraque dubietas, non minùs *Iudex* debet fauere *Reo*, eo quia *Textus* loquitur vniuersaliter, vel indefinitè, quod in iure æquipollet vniuersaliter dicto.

Quod autem dictum est, puta quod, dubia existente *Appellationis* Sententia, *Iudex* debet fauere *Reo*, intelligi debet de foro iudiciali tantùm, non verò de paterno. Si enim *Superior*, vt *Pater* pœnitentiam Subdito infligeret, & iste se grauatum diceret ex eo, quod *Superior* modum excederet, & ità Subditus appellaret: dubia existente causa illius Appellationis, *Iudex* non pro *Reo*, sed pro *Superiore* pronunciare deberet; & ratio est, quia, cum habeamus in *iure* expressum, quod à correctionibus Regularibus non datur *Appellatio*, (i) dubia causa grauaminis non potest excusare ab executione legis certæ prohibentis *Appellationem*; vndè oportet, quod ad hoc, quod Subditus paternaliter punitus appellare possit, grauamen sit euidens, vt post *Glossam*, *Suarez*, & *Sanchez*, quos sequitur, docet *Castropalao*. (l) Si ergò grauamen sit dubium *Reus* appellare non potest, & proindè si appellat, nulliter appellasse, pronunciandum est à *Iudice ad quem*. Et ideò in punitione paterna, dubia existente causa *Appellationis* non in fauorem *Rei*, sed *Superioris* punientis, imò in fauorem disciplinæ Regularis *Iudex* debet inclinare. Proindè minimè (saltem in nostra Religione) est admittenda doctrina *Antonij à Spiritu Sancto* (m) dicentis, quod hæc est differentia, quæ datur inter *Clericos*, & *Regulares*: puta quod *Clericis* absolutè conceditur *Appellatio* à grauamine, vndè sufficit grauamen dubium; at verò *Regularibus* absolutè *Appellatio* interdicta est, ac proindè requiritur grauamen manifestum. Si enim hoc intelligit de foro iudiciali, in qua *Superior*, iudiciali forma essentialiter seruata, procedit, nulla est inter *Regulares*, & *Sæculares* Clericos differentia; debent enim omnes æqualiter seruare essentialem formam iudicij; quod autem *Reus* in iudicio possit defendi, est de essentia iudicij, quo impedito iudicium est nullum; *Appellatio* autem est primum remedium *Reo* ad se defendendum, proindè circa hanc inter *Clericos*, & *Regulares* non potest dari differentia; & maximè inter *Nos*, qui habemus *Textum* clarum. In foro autem paterno, in quo iudicij rigorosam formam non seruat *Superior* (ibi enim est Pater, non Iudex) vtique *Appellatio* minimè datur nisi ex notabili, & euidenti grauamine; proindè grauamen dubium minimè admittitur. Et sic debent accipi *Canones*, vt suprà dictum est.

48. Sed

48. Sed quid Iuris, si *Iudex ad quem*, in causa dubia, non pronunciet pro *Reo*, & ipsum grauet? Dico, quod potest *Reus* secundò appellare ab isto *Iudice*, & ad *Superiorem* recurrere, vt post *Speculatorem* docet *Abbas*. *(n)*

TEXTVS.

§. VIII. Octauò. A correctionibus Regularibus, à mortificationibus, pœnitentijsque salutaribus, de quibus processus non formatur, ab obedientiæ præscriptis, ac à pœnis in Statutis Generalibus Ordinis taxatis, nulli fas est appellare, nisi vbi modus notabiliter in mortificationibus excederetur; & non à pœna legis; sed à Iudice pœnam applicante, appelletur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

49. *Modus notabiliter excedens in mortificationibus, quis.*
Notabiliter, *quid importet.*
Facta notabiliter, *quæ.*
A pœna legis non appellatur, sed à Iudice declarante.

49. TRadit modò *Textus* casus illos, super quibus interlocutoriè, & extraiudicialiter non licet appellare, sed quia satis locuti fuimus de istis suprà, quandò docuimus de casibus, in quibus non licet recusare *Superiorem*, vt suspectum, ideò non immoror super his. Remanet solùm explicandum quid importet *modus notabiliter excedens in mortificationibus*, in quo licet appellare. Dico ergò, quod hoc loco ly *notabiliter* sonat, ac si dicatur *inferens infamiam*. Vndè habet *Glossa* cuiusdam *legis*. *(o) Facta notabiliter*, idest, *quæ fiunt ad notam, & infamiam alicuius*. Et *notabilem*, idest, *infamem*, vt explicat *Abbas (p)* reddunt delicta, & mali mores. Modus ergò *excedens notabiliter*, est modus, qui infamiam irrogat in mortificationibus, vt exempli gratia deferre lignum probationis; aut se disciplinare in publico Refectorio in illis Prouincijs, in quibus vsus est, quod soli *Apostatæ* in tali loco se disciplinent, cæteri autem ob ordinarios defectus, quibus à Superiore pro correctione indicitur flagellatio, hoc præstant in cella vinaria, secretò, ob maiorem honestatem. Si ergò in danda pœnitentia præseruatiua, aut ob exercitium mortificationis, in quibus *Superior* arbitrio suo procedit, taliter, vt præfertur, modum excederet, pœnam nempè, infamantem, apud Religiosos, iniungendo; vel si pro aliquo defectu, cui à *Statutis* taxata est pœnitentia determinata, *Superior* præciperet Subdito, vt talem pœnam subiret tali modo irrogante infamiam; diceretur Superior *notabiliter* excedere modum mortificationis, & posset tunc Subditus appellare. *Sed tunc non à pœna legis, sed à Iudice pœnam applicante appellaretur*. Quia enim à dispositione *legis* nulli appellare licet, quandòquidem *Lex ligat omnes*; si est in casibus suprà dictis *Appellatio* permissa, hoc erit non à pœna ipsa iniuncta per *legem*, sed à modo executionis pœnæ determinato per *Iudicem*. Et hoc *iuri* concordat *(q) communi*, & *Statutis*. *(r)*

TEXTVS.

§. IX. Nono. Si Reus fuerit repertus indebitè iudicatus, & notabiliter grauatus, Iudex, à quo appellatum fuit, puniatur. Si verò rectè iudicatus reperiatur, ei pœna iniuncta duplicetur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

50. *Iudex* ad quem *fuit appellatum quid debeat facere.*
Pronunciat super interlocutoria, & causa principali.
Etiam potest punire Iudicem à quo, *qui grauauit.*
51. *Iudicis malè iudicantis pœna.*
An debeat audiri, antequam puniatur

tur, Iudex grauans.
Si grauamen apparet ex actis euidenter notorium non est citandus.
Notorius homicida, etiam non citatus priuatur beneficijs.
52. *Si Iudex à quo rectè pronunciauit, Reo appellanti pœna est duplicanda.*
Reus talem pœnam euadit, si habet prò se motiuum probabile.

50. Concluditur in hoc *Textu* id, quod à *Iudice ad quem* præstandum est, recepta Appellatione. Quià enim *Appellatio* deuoluit causam, non tantùm ex accessorio, sed etiam principalem ad *Iudicem Appellationis*, potest *Iudex ad quem*, quando appellatum est ab interlocutoria antè definitiuam, pronunciare *malè esse interlocutum, & benè appellatum*, & de causa etiam principali cognoscere, sicut potest ipse *Ordinarius*, etiam si *Iudex* sit *Delegatus* ad causam Appellationis, vt dicunt *Doctores*. (s) Ex hoc ergò poterit, ex officio suo, reuocare omnia attentata per *Iudicem à quo*, etiam absquè petitione *Partis*; & ipsummet *Iudicem* punire. Si ergò à *Iudice ad quem Reus repertus fuerit iudicatus indebitè*; puta vel quia essentialem iuris ordinem non seruauit; vel *quià notabiliter grauauit*, & hoc in Sententia aut interlocutoriâ, aut diffinitiua, *Iudex à quo appellatum fuerit puniatur*: puta ab eodem *Iudice ad quem*, vt probat *Sanctorus* ibidem; Ipsius enim munus est cognoscere de meritis Appellationis, & Causæ principalis.

51. Si verò quæras quà pœna puniendus sit *Iudex* malè procedens, vel non deferendo Appellationi, vel indebitè *Reum* grauando, vel iuris ordinem non seruando: dico cum *Abbate*, (t) quod debet *priuari Officio*, & ex nostro *Textu*, vt suprà dictum est habetur, quod *Pendente appellatione Iudex sub pœna nullitatis actuum, & priuatione Officij, nequit in causa procedere*. Hoc autem concordat cum *textu Canonico* (u) vbi habetur, quod debet *submoueri ab Officio Cleri*, hoc est deponi ab Officio, vt explicat quædam *Glossa*. (x) Et vtinam in Religione *Superiores Generales* curarent hoc *Statutum* seruari: plura enim bona à tali obseruantia prouenirent.

Dubium verò oritur, an casu, quo *Iudex à quo* reperiatur malè iudicasse, ordinem iuris non seruasse; aut notabiliter grauasse, ipse debeat audiri à *Iudice ad quem*, antequam ab isto puniatur tanquam malè iudicauerit? *Sanctorus* (z) distinguit dicendo, quod si agatur ad pœnam imponendam debet audiri, secùs si agatur de sola reuocatione Sententiæ, vt habet quædam *Glossa* communiter approbata à *Doctoribus*, (a) quià citari debet, & audiri ad tuendum suum honorem, & ostendendum se bene processisse, vt habent quædam iura. (b) Ego aliter distinguo, vel notoriè patet ex actis, quod *Iudex* iuris ordinem non seruauit (puta suggestiuè interrogando; Testes absque iuramento examinando; Reum non præcedentibus sufficientibus indicijs constituendo, & similia,) aut quod grauauerit notabiliter *Reum* in Sententia; vel non est notorium ex actis grauamen, ex eo quod *Iudex à quo* vel habet rationes *ex facto*, ob quas contrà talem Reum ità processit, (quod factum non potest apparere ex actis;) vel habet rationes *ex iure*, puta opiniones aliquorum *Doctorum*, qui scribunt illum ità potuisse operari. Explico secundum membrum, vt bene capiatur. Est aliquis *Reus* homo inquietus, rixosus, turbidus, immorigeratus, & defectus suos ita callidè celat, vt nunquàm de ipsis poterit iuridicè conuinci; licet à *Superiore* extraiudicialiter sciantur; & de his est fama publica. Processatur iste, & constituitur vt *Reus*, eo quod Religiosum alium percutere minatus sit grauiter, & delictum est tantùm semiplenè probatum. Negat *Reus* delictum, & *Iudex* ad habendam veritatem cum consilio *Diffinitorij* ipsum arctare decernit. Appellat iste à Decreto, & petit *apostolos*; *Iudex* illi refutatorios dat; sed quia est de fuga suspectus, ipso in custodia retento, ad *Superiorem* mittit copiam actorum. In hoc casu ergò licet videatur grauamen, quod arctandus esset *Reus* prò solis minis verbalibus forte ex iracundia inaduertenter prolatis, aut ex his possit custodiri in carcere, vt de fuga suspectus, tamen notorium non est grauamen, quià *Iudex à quo* habet prò se rationem, quarè illum sic seuerè arctandum decreuerit, puta quia est Religiosus malus, inquietus &c. Et *Iudex* voluit, hac occasione accepta, illum punire de delictis, quæ vera sunt, & extraiudicialiter sciuntur, sed in iudicio non potuerunt probari; & ratio ista, quam habet *Iudex à quo* pro se, non patet ex actis transmissis ad Iudi-

Iudicem ad quem. Pariter videtur, quod cum delictum ipsius non sit atrox, grauamen sit, ipsum habere suspectum de fuga, & sic custodiæ mancipare, sed hoc notorium non est, quod grauamen sit; quia *Iudex à quo* probare potest *Reum* fugæ consilium inijsse, licet hoc minimè constet in actibus transmissis.

Dico ergò si grauamen notorium ita est, ex actis transmissis ad *Iudicem ad quem*, quod nulla possit tergiuersatione celari, *Iudex à quo* minime debet citari, aut audiri, eo quià constat expressè nullam defensionem ipsi competere, vt dicunt *iura*, & *Doctores*. (c) Sic notorius homicida priuatur beneficijs, etiam si non citetur, vt dicit quædam *Decretalis*, (d) & beneficia conferuntur alijs *liberè*, idest *sine contradictione*, puta ipsius, qui notoriè deliquit, vt explicat *Hostiensis*, non enim citatur ad contradicendum. Sententiare ergò debet *Iudex ad quem*, & pronunciare suprà grauamine notorio, & *Iudicem à quo*, qui notoriè deliquit in non seruata iuris forma, in pœnam *priuationis ab Officio* condemnare, atque eius actus rescindere. Si verò notorium non sit ipsum grauamen, & possit aut ex iure, aut ex facto aliqualiter defendi Sententia *Iudicis à quo*, tunc concedo quod debet citari, & audiri, vt sonant iura à *Sanctoro* adducta. Consulerem tamen ad vitanda litigia, & querimonias, vt *Iudex à quo* semper audiretur, vt alibi dicemus.

52. *Si verò rectè iudicatus reperiatur, ei pœna iniuncta duplicetur*. Si appellatum fuerit ab interlocutoria, debet *Reus* remitti ad *Iudicem à quo* (si tamen iste appellationi non detulit absolutè, vt dictum est) & coram eo, & ab eo puniri, iniuncta duplici pœna, vt dicit *Textus*. Si verò appellatum fuit à diffinitiua, pœna debet iniungi à *Iudice ad quem*, eo quia, per prolationem diffinitiuæ *Iudex à quo* functus iam est officio suo. Aduertendum tamen quod *Reus* euadit pœnas malè Appellantium, si adducit motiuum probabile *ex iure*, ob quod aliquo modo probari possit, quod rationabiliter appellauerit; aut (si causa Appellationis dependeat *ex facto*,) semiplenè saltem probauerit causam adductam, in facto subsistere; vt puta, quod *Iudex* ad consilium Inimici dictauit Sententiam; quod inimicum se *Rei* prodidit &c. Et ratio est, quia sicut Accusans, semiplenè tantum probans euadit pœnam talionis, vt habet *Textus*, (e) ita à pari Appellans, si probabilem Appellationem suam fuisse *ex iure*, siue *ex facto* demonstraret, malè appellantium pœnas debet euadere; quod, & benè sentit *Sanctorus*. (f)

Quæ autem in hoc paragrapho dicta sunt tum de *Iudice* male iudicante; tum de *Reo* male Appellante, ac de eorum pœnis, debent accipi non tantùm in appellatione ab interlocutoria, sed etiam à diffinitiua.

TEXTVS.

§.X. Decimò. Si Reus non expectata Sententia, vel Appellatione interposita; vel ea interposita, non expectatis litteris obedientialibus, copiaquè processus Superiores ipsos adierit; ad Iudicem à quo appellauit, vel discessit remittendus est, ab ipso iudicandus, atquè Apostatarum pœna plectendus.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

53. *Reus Superiorem indebitè adiens ad Iudicem remittendus.*
Arripiens iter ad Superiorem, vt à grauamine subleuet, censetur appellare.
54. *Grauamen debet esse notabile, vt Subditus, absquè obedientia, recurrat ad Superiorem.*
Et quod grauamen duret.
Grauamen notabile quidnam.

53. Hic *Textus* debet sobriè, & cum maturitate accipi, vt iuri communi cohæreat, vt de facto concordat. Non enim vniuersaliter, & absolutè sumptus *Reo* tales pœnas importat, sed ita debet intelligi. *Si Reus*, nullo pressus grauamine inflicto, imminenti, aut præsumpto, *non expectata Sententia*, siue interlocutoria, siue diffinitiua, vel *Appel-*

latione interposita; hoc est minimè proposita appellatione coram Iudice à quo, super grauamine aut illato, aut comminato; *vel ea interposita, non expectatis litteris obedientialibus*, puta apostolis; vt supra dictum est; *copiaquè processus*, quam ex legis præscripto, vt visum est, debet Iudex Reo dare, *Superiores ipsos adierit*, vel Curiam Romanam petendo, vel se conferendo ad præsentiam Superioris Generalis, *ad Iudicem à quo appellauit, vel discessit remittendus est, ab eo iudicandus, Apostatarum pœna plectendus*. Quod autem cum prædicta limitatione debeat *Textus* accipi, patet ex communi doctrina, quam tradunt *Doctores*, quas plena manu congerit *Barbosa*, (g) qui docent, quod licet *Concilium Tridentinum* (h) determinet *Ne liceat Regularibus à suis Conuentibus recedere, etiam prætextu ad Superiores suos accedendi, nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint*; tamen dicunt, quod si *Religiosus* supra modum grauatus sit à *Prælato* suo; & ad redimendam iniquam vexationem recursum habeat ad *Superiorem*, non incurrit vllam pœnam Apostatæ, licet à *Prælato* nullas obtinuerit litteras obedientiales. Et ratio est, quia iusta defensio est de iure naturæ, ideò cum alia via non suppetit se defendendi, nisi per recursum ad *Superiorem*, de iure naturæ est, quod *Subditus* grauatus ipsum adeat vt dicit *Nauarrus*. (i) Nec valet dicere, quod potest à *Superiore* grauante petere licentiam, aut appellare legitimè, ideò si Subditus hæc omittit, debet puniri. Quià si certus moraliter est, quod non concederet, frustrà peteret licentiam ab eo, qui iam grauat; imò non solùm eam denegaret, sed ex petita, & denegata obedientia, conijciens *Reum* velle ad *Superiorem* confugere, ipsum vincularet, & grauamen grauamini adderet. Pariter non est petenda licentia ab eo, ad cuius grauamen tollendum pergitur ad *Superiorem*, vt ex quadam *Glossa* scribit *Rodericus*, (l) Et dum iter aliquis arripit ad *Superiorem*, vt à grauamine subleuet, censetur appellare, vt apertè dicit vna *Decretalis*: (m) imò aduertit ibi quædam *Glossa notabilis*, quod *plus est facto quam verbo appellare*: & itinerando ad *Superiorem* appellat facto, quod plus est, quàm verbis.

54. Optimè autem aduertit *Sanctorus*, (n) quod ad hoc, quod *Subditus* possit sic, sine obedientia in scriptis, *Superiorem* adire, oportet quod grauamen, quo præmitur sit notabile, & causa non leuis, & pariter *Reus* non iam grauatus sit, sed vel actualiter grauetur, vel de proximò esse grauandum iustè timeat. Quia decretum *Sacræ Congregationis Regularium*, quod ibidem adducit *Sanctorus* prohibet *Regularibus Romam adire*, ob recursum ad *Superiorem*, *temerè*, *leuiuè ex causa*; vndè adhoc quod adire possint, oportet, quod *rationabiliter*, & *graui ex causa* recurrant. Pariter si iam grauatus fuit, & iam non durat grauamen, potest per litteras ad *Superiores* recurrere, nec opus est, quod ipse vadat, vt notat *Hieronymus Rodriquez*: (o) proindè necesse est ad hoc quod talis recursus legitimetur, quod grauetur Subditus actualiter, vel grauandus legitimè timeatur.

Quæ nam autem dici possint grauamina notabilia, ob quæ licitum sit *Reo* sic confugere ad *Prælatos maiores* pluribus *Doctoribus* citatis (p) explicat *Sanctorus* alibi: (q) & sunt; quandò Reus in iustè carceratus detinetur, vel carcerari timeret; quando *Iudex*, minas solitus exequi, minaretur velle *Reum* ex communicare, sententiare, vel inauditum condemnare; quandò *Ordinarius*, vel *Delegatus* esset inimicus *Rei*, & contrà ipsum processum formaret, non seruato iuris ordine, ex quo posset irreparabili Sententia condemnari; quandò appellaret à Sententia in re graui, & *Iudex* Appellationem non admitteret, vel ei se defendendi commoditatem denegaret, negando *Procuratorem*, vel *Aduocatum*; non recipiendo articulos ad sui defensam; non examinando Testes à se propositos; quandò *Reum* tormentis iniustè vellet subijcere; & his similia, non enim omnia grauamina, ob quæ ita recurrere licet, hic sunt enumerata, sed alia plura adhuc suppetunt, quæ, iudicio prudentis, *Iudicis ad quem* relinquuntur examinanda.

Quod verò Reus sic, vt præfertur, adiens Superiores, *ad Iudicem à quo appellauit, vel discessit remittendus sit ab ipso iudicandus, atquè Apostatarum pœna puniendus*, intelligendum est quandò *Reus* non habuisset legitimam causam sic recurrendi ad *Superiorem* absquè *apostolis &c.* constito enim de iniusto recursu, & de causa Appellationis non subsistente, ad *Iudicem à quo* male aufugit, debet remitti, & ab eo puniri.

Si ergò Iudex *ad quem* cognoscit nullam

lam Reo fuiſſe cauſam appellandi, ſed hoc feciſſe ex mera malitia, vt nempe occaſionem ſumeret euagandi, aut *Iudicem à quo* diffamandi, vt iniuſtum, iniquum &c. (vt fit à quibuſdam peruerſis Religioſis, qui mille tricas, cauillos, iurgia, & centum huiuſmodi peſſimi Mercurij artes callent, fingunt, verſant;) iſtis nullus habendus eſt reſpectus, debent nanquè ad *Superiorem à quo* remitti ad iuris totum rigorem puniendi, tum ſuper principali, tum ſuper crimine mali recurſus habiti. Et vtinam ſimilis farinæ homines poſſent à *Religione* exterminari; ſunt enim *Religioni* exitio; Sęcularibus ſcandalo; *Superioribus* martyrio; Subditis patientiæ exercitio; publicæ pacis inquietudini, & Regulari Reipublicæ confuſioni.

TEXTVS.

§.XI. Vndecimo. Friuolæ Appellationes omninò reijciantur; eæ autem ſunt. Primò cum appellàtur à delicto notoriè commiſſo, quod nulla poſſit tergiuerſatione cælari, niſi à Iudice declarante notorietatem appellaretur. Secundò: cum appellat Reus confeſſus; & conuictus, niſi probare vellet confeſſionem factam per vim, metum, vel errorem. Tertiò: ſi Iudici interroganti reſpondere, vel citatus comparere noluerit, ex quo tanquam confeſſus, & contumax fuit condemnatus, niſi priùs purgauerit contumaciam. Quartò: ſi Sententiam acceptauit, vel ſuo nomine ſubſcribi fecit. Quintò: ſi poſt trinam Appellationem, quartam addere vellet: poteſt enim Reus in eadem cauſa apud diuerſos Iudices bis, vel ad ſummùm ter appellare; vlteriùs non poteſt. Sextò: ſi nullam iuſtam Appellationis cauſam afferret, quià ex Bernardo ad Eugenium, qui non grauatus appellat, manifeſtè liquet, quod autem grauare intendit, aut tempus redimere: id autem habet locum cum ab interlocutoria, ſiue extraiudicialiter, vel à correctionis exceſſu appellatur, non verò cum à diffinitiua, & iudicialiter. Septimò: ſi à Iudicis Arbitri, in quem conſenſit, Sententia appelletur. Octauò, cum appellatur ab interlocutoria, quæ per diffinitiuam reparari poteſt. Si enim reparari non poteſt, vt accidit in carceratione indebita, in tortura, in Excommunicatione etiam comminata, Suſpenſione, Interdicto, quæ ſunt damna irreparabilia, vel interlocutoria vim diffinitiuæ haberet, tunc Appellationem acceptare tenetur. Atque hæ friuolę Appellationes dicendæ ſunt.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

55. *Appellationes friuolæ quæ?*
Notorium quid, & quotuplex.
Notorium iuris multiplex.
Notorium facti itidem multiplex.
Factum coram maiore parte populi dicitur notorium.
Notorietas debet probari.
Plura de Notorio.

56. *In notorijs quandò procedendum.*
In illis non ſeruatur forma iudicij ſtricta.
Probanda eſt notorietas per Teſtes.
Pronunciandum eſt, conſtare de notorio, aliter proceſſus eſt nullus.

57. *An in notorio debeat citari Reus.*
Fruſtrà citatur qui nihil poteſt opponere.
Si eſt dubium, quod Reus poſſit aliquod opponere in notorio, eſt citandus.

58. *Si delictum eſt notorium etiam Iudici, quid agendum.*
Quando dicatur notorium Iudici.
Notorium quomodò proponatur in Sententia.
In notorio friuola eſt Appellatio.

59. *Si notorium non proponatur in ſententia, ab ea poteſt appellari.*
Appellari etiam poteſt ſi pœna non eſt à iure taxata.

Vel

Vel si pœna est maior eà, quæ imponitur à lege.

60. *Appellari potest à Iudice declarante notorietatem.*

Notorietas quoquo modo obfuscetur, valet appellatio.

Forma processus in delicto notorio.

61. *Reus confessus, & conuictus friuolè appellat.*

Confessus quandò appellare possit.

In Appellatione à diffinitiua, nulla est exprimenda causa Appellationis.

62. *Friuola est Appellatio eius, qui Iudici interroganti non respondet.*

Respondere nolens, per fictionem iuris, est contumax.

Contumax comparens antè Sententiam est audiendus.

Etiam si compareat intrà decendium à Sententia lata.

Contumacia quomodò purgatur.

63. *Friuola Appellatio eius est, qui Sententiam acceptauit.*

64. *Friuola est Appellatio, postquam ter appellatum est.*

65. *Appellatio sine iusta, causa est friuola.*

In Appellatione extraiudiciali, & ab interlocutoria iudicialiter causa est exprimenda.

Iudex interlocutoriam potest reuocare.

In Appellatione à diffinitiua non requiritur expressio causæ.

66. *Friuola est appellatio ab Arbitro, in quem quis consensit.*

67. *Friuola est appellatio ab interlocutoria reparabili per diffinitiuam.*

Grauamen irreparabile quid.

Interlocutoria habens vim diffinitiuæ, quæ sit.

55. IN hoc *Textu* enumerantur omnes friuolæ *Appellationes*, quæ de iure reijciuntur: vndè si ipsæ notoriè, & euidenter tales sunt, à Iudice possunt contemni, & ad vlteriora procedi, absque metu, quod processus reddatur nullus.

Prima est, quandò Reus appellat *à delicto notoriè commisso, quod nulla posset tergiuersatione cælari*. Ad huius intelligentiam sciendum, quod, iuxtà *Iurisconsultos*, (r) *Notorium* dicitur id, cuius veritas nulla potest tergiuersatione cælari. Multiplex autem est, nempè *iuris*, & *facti*. *Iuris* autem aliud est *notorium præsumptum*, vt qui nati sunt in domo sint filij Coniugum, aliud quod apparet ex confessione *Rei*; aliud quod consurgit ex probationibus Testium non impugnatis; aliud, quod constat ex ventre publici instrumenti; vel ex registro publico, & multis alijs modis, quos recensent *Doctores*. (s) *Notorium* verò *facti*, aliud est *facti transeuntis momentanei*, vt quod aliquis, coràm maiore parte populi, occiderit hominem; aliud *facti transeuntis interpellati* (meliùs fortè diceretur interpolati,) vt quod aliquis quibusuis adsẽ accedentibus det ad vsuras; aliud verò *facti permanentis*, vt quod aliquis careat oculis. (t) Quià verò hic *Nobis* loquendum est de crimine *notorio*, liquet, quod hoc debet accipi de *notorio facti*, & non iuris. Hinc sciendum, quod factum siue momentaneum, siue interpolatum transiens redditur notorium, si sit factum, vel fiat, coram maiore parte populi astantis, vel cum scientia pleræque multitudinis, vt dixit *Salycetus*. (u) Vnde quod potest probari per Testes vltra decem, dicitur transire in *notorium*, licet factum sit momentaneum, vt cum *Baldo* ait *Farinacius*, (x) qui testatur de communi; si tamen concurrant tria, nempe *loci qualitas*, scilicet quod sit factum in publico loco; *adstantium multitudo*; & *temporis qualitas*, vt de die, vel in nocte illuminata, pro vt aduertit *Baldus*. (z) Ista autem notorietas debet formiter probari, ad hoc quod *Iudici* de illa constet; & debet etiam ferri sententia, *quod delictum est Notorium*, ad hoc quod in illa causa possit procedi non seruato iuris ordine, vt scripsit *Abbas*. (a) Probatur autem per duos saltem Testes, qui deponant de visu, & quod fuit factum delictum coram maiore parte populi; vel fuisse factum publicè coram multitudine personarum; vel in platea; vel quod maior pars populi sciat hoc; vt *Doctores* communiter. (b) Pariter *factum transiens momentaneum* tunc est notorium ipsi *Iudici*, quandò committitur in præsentia *Iudicis*, quandò sedet pro tribunali in actu iudicandi, & cum hoc adsunt saltem duo Testes, vt scribunt *Doctores*, (c) vel *Reus* confiteatur delictum iudicialiter, quantumuis neget qualitatem delicti, puta dicendo illud non esse *notorium*. (d)

56. Vt autem sciatur quandò, & quomodò verificetur id, quod traditur in *Textu*, quod nempè repellenda à *Iudice* tanquam friuola sit *Appellatio*, quandò inter-

terponitur super notorio delicto, necessarium est dicere quomodò procedere debeat *Iudex* in delictis notorijs, attento maximè, quod in nostra *Praxi criminali*, nullibi habetur sermo de hoc, & multùm conferet pro expediendis processibus in multis casibus, in quibus *Iudices* nostri solent multum laboris impendere absque necessitate.

56. Dico ergò quod licet multa *Iura Canonica* (e) habeant, quod in *notorijs*, non sit seruanda forma iudicij; tamen hoc intelligendum est sobriè, ita vt iura illa non excludunt omnem formam iudicij, sed tantum formam rigorosam, & solemnem; admittunt tamen ordinem iuris aliqualem; & hoc, vltrà consensum omnium *Canonistarum*, habetur ex *Textu* cuiusdam *Decretalis*, (f) in qua dicitur: *In eis* puta notorijs, *non est ordo iudiciarius obseruandus, qui debet in alijs obseruari*, vbi *Glossa* subiungit *ex toto*, innuens quod debet seruari in parte. Quod & clariùs subiungit idem *Textus* infrà vbi dicit *Subtilitatem Ordinis iudiciarij, quam in his non seruari per omnia, iuris ratio postulat*. Quod si dicit non seruari *per omnia*, patet quod in aliquibus seruatur, vt firmat *Passerinus*, qui testatur de communi (g). Primum ergò quod seruari debet est, quod sicuti in cæteris iudicijs, in quibus proceditur per *Accusationem*, siue *Inquisitionem* ante omnia constare debet de corpore delicti; ita *Iudici* procedenti in *causa notoria*, prius constare debet de *notorietate* delicti. Potest autem delictum esse *notorium* Populo, & non *Iudici*, siue sit delictum facti permanentis, siue transeuntis, & potest esse *notorium* etiam ipsi *Iudici*. Si est *notorium* Populo, & non *Iudici*, debet probari in iudicio *notorietas*: (h) vnde *Iudex*, qui non potest procedere nisi in *notorijs*, prius debet probare qualitatem *notorij*; vt sunt, & facere debent *Conseruatores Regularium*. (i) Probatio autem debet fieri concludenter, & plenè, per duos saltem Testes contestes iuratos omni exceptione maiores, qui deponant non solùm super delicto de visu, sed etiam quod illud tale sit *notorium* toti, siue maiori parti Populi; ita *Panormitanus Mascardus, Farinacius, Speculator, Butrius, Clarus Capra, Moneta, quos dat*, & sequitur *Passerinus*, (l) Vnde aduertit *Farinacius*. (m) post *Felinum*, quod Testes saltem grossò modo debent deponere quid sit *notorium*, aliter notorietatem non probarent, quia deponerent super *re*, nempe *notorietate*, quam nesciunt. Sufficienter verò probarent, si dicerent, delictum illud esse notum maiori parti populi, quia fuit publicè commissum coram pluribus, qui illud diffamauerunt, vt docet *Passerinus*: (n) sic enim *notorietatem* probarent, licet ipsam nescirent diffinire.

Sic probata *notorietate* delicti, Iudex debet pronunciare, quod constat de *notorietate*; ità quod si hoc non fiat, processus sit nullus, vt tenuerunt multi (o) licet alij contrarium sentiant; tamen sine vllo dubio, tutiùs est taliter sententiare, sic enim fiet, quod ex nulla parte possit processus impugnari, & sic consulit *Passerinus*. (p)

57. Dubium autem est, an sic constito de *notorietate* debeat citari *Reus*, & audiri in suis defensionibus? Pro Responsione distinguitur dubium. Quia vel *Iudex* est certus, quod *Reus* nullo modo potest se defendere, eo quia delictum tales habet qualitates, quod nulla possit tergiuersatione excusari nec in toto, nec in parte: tunc non est necesse citare eum; frustrà enim citatur, qui citatus nihil habet opponere, quod sit releuans; vt ex *iure* (q) deducunt *Doctores*. Vel est dubium an *Reo*, quantumuis *notoriè* delinquenti, possint aliquæ defensiones competere; & tunc omninò est citandus, & debet sibi dari tempus congruum, & omnia necessaria ad se defendendum, quod si aliter fiat processus est nullus, & præcipuè quandò agitur contrà absentem, vt docuit *Butrius*. (r) Sed quo ad praxim difficillimum, imò moraliter impossibile est, quod *Iudex* possit esse certus, quod *Reus* nullas prorsùs habeat exceptiones, per quas vel in toto, vel in parte possit impugnari delictum, vel eius qualitates, vel *notorietas*, nisi audiat ipsum *Reum*, qui aliquandò contrà Testes, vel eorum dicta potest adducere, & probare exceptiones, quas *Iudex* nunquam imaginatus est. Vndè infero, quod cum in nullò casu, in quo per dicta Testium probatur *notorietas* delicti, possit *Iudex* esse certus, quod *Reus* nullas habeat exceptiones, nisi *Reus* ipse audiatur, in omni tali casu debeat *Reus* citari, & audiri priusquam condemnetur. Hinc non possum subscribere opinioni *Sanctori* (s) dicentis non esse citandum *Apostatam*, vel qui aufugit à Conuentu vbi Fratrem *notoriè*

riè occidit, eo' quia non habet exceptiones, quas possit adducere in sui defensam, & per hoc citatio est frustranea. Quia doctrina hæc theoricè est vera; hoc est, si datur hypothesis, quod Apostata, vel Homicida nullam prorsùs exceptionem habeat pro se tuendo; tunc est verum non esse necessariam citationem. Practicè autem est falsa, quia nunquàm potest in praxi dari casus, quod *Iudex*, siue *Superior* sit certus, quod *Reus* nullas habeat exceptiones, si non ad excusandum delictum in totum, saltem in partem, & ità possit euadere pœnam saltem ordinariam. Potest enim probare se discessisse à Conuentu, aut ob inimicitiam capitalem alicuius sibi mortem machinantis per venenum; vel ob habendum recursum ad *Superiorem*, *&c.* Pariter, si occidit alium, fuit ad sui defensam, vel inuoluntariè iocando; vel tunc erat ebrius, &c. & centum huiusmodi exceptiones. Pariter potest excipere contra Testes, qui deposuerunt super *notorio*, dicendo esse inimicos suos, siue iure inhabiles ad testificandum, & similia. Et re vera si citatur *Reus* absens, licet sit conuictus per contestes, ad se defendendum, vt est praxis *Iudicum* in toto Mundo, quare non debet pariter citari *Reus*, licet *notoriè* delinquens in casu, quo per Testes probata sit *notorietas?* Certè sicut non potest dici *Reus* plenè conuictus, nisi nihil habeat proponendum, per quod contrà Testes excipiat; ità neque dicetur plenè probatum *notorium*, si *Reus* ostendat per exceptiones legitimas, Testes, per quos *Iudex* probauit *notorietatem*, non esse omninò integros. Si Apostatæ minimè citati, apud Nos, in prima refectione, iuxtà *Statuta*, declarantur excommunicati, hoc fit ex eo, quod ità inualuit vsus, prout *Sanctorus* ipse ibidem fatetur. Non est autem hoc iuxtà veras Regulas iustitiæ, deberent enim citari, sicut in omnibus alijs delictis citantur *Rei*, etiam absentes, per affixionem Monitoriorum, de quibus suo loco dicemus. Vndè concludendum est, quod in casu, in quo per Testes probatur delictum esse *notorium*, semper debet citari, & audiri *Reus* antequam condemnetur.

58. Si autem delictum sit *notorium* etiam *Iudici*, aliter est dicendum. Est autem *notorium* etiam *Iudici* aliquod delictum, quandò factum est coram ipso, non prout *Iudex* est vnus de populo, sed vt est in actu, & exercitio iudicandi, vel in loco, & actu exercendi suam iurisdictionem, vt ex *Archidiacono*, & *Butrio* docet *Passerinus*. (t) Exemplum sit. Si aliquis in Refectorio præsente Guardiano, & tota Communitate, alium percuteret pugno, tale delictum esset plenè notorium tum populo, quia ibi est Fratrum Communitas congregata; tum *Iudici*, quia Refectorium est locus tribunalis Guardiani, & dum ibi sedet, exercet suam iurisdictionem, punit, iudicat, & alia iubet. Pariter, si *Reus* dum est coram *Iudice* sedente pro tribunali, & ipsum examinante, committeret aliquod delictum, illud pariter esset *notorium Iudici*. Nec subscribo *Passerino* dicenti quod ad hoc, quod aliquid sit *notorium Iudici*, non sufficere, quod fiat coram persona *Iudicis*, si simul non adsint tot Testes, quot sunt necessarij ad *notorium*. Etenim hoc modo non daretur, quod *Reus* dum examinatur, posset coram *Iudice notoriè* delinquere; examinatur enim vt plurimum cum solo Actuario, aut in grauissimis in præsentia duorum Assistentium, & isti non sufficiunt ad faciendum *notorium* populo. Dico ergò, quod sufficiunt duo Testes si adsunt, imò sufficit sola scriptura *Notarij* testantis *Reum* in præsentia *Iudicis* blasphemasse, exempli gratia, nomen *Domini*, ad hoc, quod delictum dicatur *Iudici notorium*, & appareat tale ex processu, & *Iudex* procedere possit ad puniendum. Et in nostra *Practica (u)* habemus, quod si *Reus* coram *Iudice* delinquat, vt blasphemando, Actuarius debet in processu scribere totum, & *Iudex* debet *Reum* interrogare cur sic blasphemauit? Quod si *Reus* confitetur, statim ipsum condemnet, si negat examinentur duo Testes, qui de facto deponant, & statim ipsum condemnet in ipsa figura iudicij. Ex quo patet, quod si *Iudex* statim condemnat, nulla data defensione, supponit lex delictum fuisse Iudici *notorium*, absque eo, quod examinentur decem ad minùs Testes, quot requiri ad faciendum, & probandum notorium, scripsit *Baldus*. Si autem Testes examinandi non adsint, ego dico, quod sufficit, quod *Iudex* legi in faciem *Rei* faciat id, quod Notarius scripsit: puta quod *Reus* in præsentia *Iudicis* blasphemauit. Quia si acta per Notarium plenè probant in iudicio, & quare non plenè probabit scriptura illa ad *Reum* conuincendum, attento maximè, quod *Iudi-*

ci

ci notum ex euidentia est delictum, licet *Reus* proteruiat in negando?

Casu ergò quo delictum sit *notorium Iudici*, vt præfertur, non est necessarium, quod *notorium* esse probetur, neque *Iudex* interlocutoriè decernat, quod *constet de notorio*; quia hoc supponitur ipsi euidens: licet verò eximatur *Iudex* ab onere faciendi constare de *notorio*, non tamen tollitur quin debeat ipsum proponere, vt latè probat quædam *Glossa* singularis (a) communiter recepta à *Canonistis*, & *Iuristis*. (a) Proponere autem debet hoc modo, dicendo. *Quia notorium est, quod Titius tale delictum commisit, eum condemnamus in talem pœnam*.

Sic ergò explicato ordine procedendi in *notorio* crimine, benè intelligetur, quandò dicetur esse *friuola Appellatio in crimine admisso*, & vt friuola à *Iudice* debeat sperni. Si enim delictum est *notorium Iudici* modo suprà explicato, non conceditur *Reo*, quod possit appellare, vndè si appellat, *friuola* erit *Appellatio*, & vt talis reijcienda est, vt dicit *Textus noster*, cui concordant *Canonistæ*. (b)

59. Limitatur autem hæc doctrina, si *Iudex* condemnando *Reum* non proponeret, vt suprà dictum est, *delictum esse notorium*, & quod *Reum damnat*, *quia crimen ipsius notorium est*. Si enim simpliciter pronunciet, dicendo ipsum condemno ad talem pœnam ob tale crimen, potest *Reus* appellare, vt argumento cuiusdam *legis* (c) *Canonicæ*, pluribus *Doctoribus* citatis probat *Farinacius*. (d) Et ratio est, quia *notorietas* delicti est, quæ facit, quod super tali delicto non possit fieri *Appellatio*; si ergò *Iudex notorietatem* eius non proponit, sed absolutè dicit *condemno ob tale delictum*, videtur condemnare non ratione delicti, vt *notorij*, sed delicti vt sic in genere sumpti, & minimè qualificati; proindè deficiente propositione *notorietatis*, quæ reddit Sententiam inappellabilem, fit ipsa appellabilis.

Pariter à sententia super delicto *notorio Iudici* appellari potest, quandò non habetur pœna à iure taxata pro tali delicto, sed eius punitio remittitur *arbitrio Iudicis*, & hoc probari potest argumento cuiusdam *Capituli (e)* dicentis, quod in *notorijs* non possit recusari *Iudex*, vbi *Abbas* ex *Ioanne Andreæ*, & *Hostiensi* docet, quod si pœna delicti est à iure taxata non potest *Iudex recusari*; si verò est *Iudici arbitraria* recusari potest, quia potest grauare *Reum*, vt aliàs docuimus. Sicut ergò quandò pœna delicti est in *Iudicis* arbitrio *Iudex* recusari potest, quantumuis delictum ipsi *notorium* esset; ità in tali casu à Sententia *Iudicis* appellari poterit ex eo, quod *Recusatio*, & *Appellatio* parificantur, imò plus est *Recusatio Iudicis*, quæ ipsi totaliter impedit iurisdictionem, quàm *Appellatio*, quæ solùm impedit in illo articulo, siue in illa causa. Quod si *Recusatio* in tali casu admittitur, à fortiori admittenda est *Appellatio*. Et re vera *Appellatio* in tantùm vniuersaliter sustinetur, in quantùm vel non probatum est perfectè delictum, super quo *Iudex* sententiauit; vel *Reus* grauatus est in Sententia condemnante in talem pœnam, quæ non est delicto proportionata; & ideò in *notorio Appellatio* vniuersaliter non datur, quia non potest claudicare Sententia ex parte delicti non probati; cum enim *notorium* sit, probatione non indiget; non potest pariter claudicare ex parte Sententiæ, quæ grauet, quandò lex expressè habet, quod tali delicto talis pœna detur, & *Iudex* dat *Reo* pœnam illam à lege taxatam. Si autem pœna remittitur *arbitrio Iudicis*, Sententia illius non est ità euidens, quod sit iustificata ex lege, quin impugnari à *Reo* possit, eo quia arbitrando grauare potuit; vndè concluditur, quod *Appellatio*, in tali casu etiam *notorio*, possit sustineri; & hoc multò magis quandò *Iudex* grauiorem pœnam imponeret, quàm imponat lex, si in lege expressa esset tali delicto pœna, vt ex *Farinacio* aduertit *Passerinus*. (f)

60. Hinc apparet intelligentia illius, quod subiungit Textus dicentis, quod non datur *Appellatio in notorijs, nisi à Iudice declarante notorietatem appellaretur*. Suprà enim diximus de delicto *notorio Iudici* ipsi, à quo non appellatur, nisi aut grauet in pœna; aut grauare in ea possit, quia in iure non est expressa; aut condemnando, *notorietatem* delicti non proponat. Modò debet intelligi de *notorio* Populo, quod diximus reddi *notorium Iudici* per probationes Testium deponentium super *notorietate*, in quo casu debet *Iudex* pronunciare interlocutoriè, quod *constet de notorietate delicti*. Dicit ergò *Textus*, quod à *Iudice* sic declarante *notorietatem* appellari potest, & ratio est, quia quocunque modo offuscetur *notorietas* semper valida est *Appellatio*, vt dicit vna *Glossa*, (g) quàm se-

sequuntur multi. Dum ergò notorietas non constet *Iudici*, nisi per probationes, si istæ infirmantur à *Reo*, qui contrà illas habet excipere, *notorietas* ipsa obfuscatur, & sic *Appellatio* admitti debet, quia tunc tantùm repelli potest, quandò *notorietas* delicti clara est. Et hoc idem senserunt multi *Doctores*, (b) qui subiungunt, quod, in hoc casu, si *Iudex* procedat ad executionem Sententiæ, erit non minùs attentatum, quàm si essemus in quouis alio casu appellabili. Dum enim *Appellatio* admittitur à iure regulariter, sequitur effectus suspensionis, qui solet causare attentata. Pariter cum suprà dictum sit, quod (cum variæ sint opiuiones *Doctorum*, quid requiratur ad constituendum *notorium*) remittitur *Arbitrio Iudicis* determinare an in delicto, de quo agitur, interueniat notorietas. Si *Iudex* ergò pronunciet delictum illud esse *notorium*, & *Reus* prætendat non esse *notorium*; potest *Reus* appellare à *Iudice notorietatem declarante*, vt habet *Textus*. Aduertendum tandem est, quod in *Appellatione*, quæ fieret in crimine prætenso *notorio*, vt præfertur, *Reus* tenetur proponere *causam Appellationis*, aliàs *Appellatio* non subsistit. Ratio est, quia hæc *Appellatio* est ab interlocutoria, in qua *Appellatione* proponenda est causa, ob quam appellatur, vt suprà docuimus.

Libet autem ad instructionem inexpertorum dare exemplum, quomodò procedere possit in *notorijs* Superior recapitulando breuiter, quæ dicta sunt. Demus casum, quod dum maior pars Fratrum vnius Conuentus est ad ignem communem, tempore hyemis, vnus percutiat alium. *Prouincialis* vel ex denunciatione, vel ex fama motus vult procedere ad punitionem. In hoc casu potest, imò debet procedere per viam *notorij*. Incipiat ergò descriptionem actorum hoc modo. *Cum notorium sit in tali Conuentu Fratrem N. percussisse ligno Fratrem N., decreuit ex sui officio P.N. Prouincialis Reum castigare; & accito me N. Notario Secretario suo à quo, &c. prout iuraui in præsentia N. & N. Testium, se contulit in illum Conuentum; vbi vocare fecit Fratrem N. Testem assumptum ex officio ad probandam notorietatem, cui dedit iuramentum de veritate dicenda, &c.* Et ità ipsum interroget breuiter super substantia, & qualitate delicti, puta quod *notoriè* commissum fuerit, coram maiori parte Fratrum illius Conuentus, à quibus diffamatum est, ità vt omnes hoc sciant & omnibus notum factum est. Examinet autem etiam alios Testes ad minùs duos, & meliùs erit si examinet omnes. His captis depositionibus sententiam ferat, *Constare de delicto notoriè commisso*; & citet *Reum* ad dicendum quarè non debeat condemnari in pœnam taxatam à Statuto. Si *Reus* compareat, & neget delictum, non audiatur, quia iam conuictus est, & non debet interrogari an delictum commiserit, quia *notorium* est, quod deliquit. Sed solùm audiri, si pro se habet proponere aliquid, per quod possit defendi. Si *Reus* dicit simpliciter *Appello ad Generalem*; tali Appellationi nullo modo debet deferre, quia, non assignata causa aliqua legitima, *Appellatio ab interlocutoria* non valet, vt dictum est. Si dicit *appello, quia non est verum, quod notoriè percusserim, quia qui testificati sunt contrà me sunt inimici*; vel *quia non sunt sufficientes ad constituendum notorium*; aut aliam causam adducit, quæ obfuscet *notorietatem*. Si causæ adductæ sunt euidenter falsæ, aut friuolæ, *Iudex* iterum decernat, eas *non releuare*; & sic ad condemnationem procedat. Si verò causæ adductæ sunt veræ, aut dubiæ, iam obfuscatum redditur *notorium*; ideò debet deferre *Appellationi*, & via ordinaria debet construere processum. Quod si *Reus*, vt præfertur, nullam causam legitimam *Appellationis* adduxerit; *Prouincialis* cum *Diffinitorio* ipsum condemnet ad pœnam Statutariam. Nec mirari debet Lector, quod hanc formulam præscribam à *Iudice* Regulari seruandam, dum procedit in *notorio*, in quo dicunt *Doctores*, quod non est necessaria scriptura, neque in ipsa sententia ferenda. Apud nos enim scriptura necessaria est circà acta, quia *Prouincialis* non potest procedere se solo, sed debet adhibere consilium *Diffinitorij*, coram quo debent produci acta legitima. Pariter debet registrari in libro copia sententiæ, vt præscribitur in *Statutis*, (i) vndè necessaria est scriptura in condemnando. Insuper potest *Reus* appellare ab interlocutoria super *notorio*, vt dictum est; item appellare in diffinitiua in eodem casu. Quomodò autem posset *Iudex ad quem* cognoscere, an benè iudicatum sit in *notorio*, si non adesset copia actorum ad ipsum transmittenda? Meliùs ergò fiet, omnia (vt præfertur) scribendo, vt *Iudex Superior* possit ostendere, se legaliter omnia fecisse.

61. *Se-*

61. *Secundò cum appellat Reus confessus, & conuictus, &c. Appellatio* hæc potest interuenire tum in *interlocutoria*, tum in *diffinitiua*, quia potest *Reus* super vno articulo esse confessus, & conuictus, sicut super causa principali. *Textus* autem noster cumulatiuè loquitur, dicendo *confessus, & conuictus*, ità vt ad reddendam *Appellationem*, ex hoc capite, friuolam vtrumque requiratur; & hoc concordat cum aperta dispositione Imperatoris, *(l)* vbi ait. *Argumentis conuictus, Testibus superatus, voce etiam propria vitium, scelusque confessus ne audiatur appellans*, & subiungit. *Æquum est Testibus productis, instrumentisque probatis, alijsque argumentis præstitis, si sententia contrà eum lata sit, & ipse qui condemnatus est, aut minimè voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus contrà se aliquid dixerit, prouocandi licentiam ei non denegari*. Ex quo euidenter habetur, quod ad hoc, quod *Appellatio* non recipiatur oportet, quod *Reus* non tantùm *conuictus* sit per Testes, sed quod *confessus* sit scelus etiam *voce propria*, hoc est sponta nea, & *non territus tormentis*, vt ait ibi *Glossa* in *verbo Propria*. Si verò *conuictus* sit, sed non *confessus*; vel *confessus* per tormenta, potest appellare. Supradicta autem Regula suas patitur exceptiones, proindè subiungit *Textus nisi probare vellet confessionem factam per vim, metum, vel errorem*. Quod *confessus* spontè, licet non *conuictus*, non possit *appellare*, quia non potest se dicere grauatum, docet de *Bictis*. *(m)* Si autem probare vellet, quod si *confessus* est crimen, non fuit sponte, sed per *vim* tormentorum iam incussorum, vel per *metum* eorum indigendorum; vel per *errorem* reminiscentiæ, tunc debet admitti *Appellatio* etiã *Rei confessi*, & hoc egregiè probat *Abbas* super quadam *(n) Decretali*. Hinc deducitur, quod si quis, vt præfertur *confessus* appellare voluerit, tenetur assignare causam, per quam obfuscetur sua confessio, & se offerre incontinenti expressam causam probare, aliàs videretur, quod appellaret ad redimendum tempus, vt notat *Scaccia*. *(o)* Et licet in *Appellatione* à diffinitiua non sit necessè exprimere causam, vt notatur in quibusdam *Capitulis*, *(p)* tamen in hoc casu, in quo appellatur contrà ius, debet exprimi causa, quæ vincat ius prohibens *Appellationem*, vt tenuit *Innocentius*, & *Speculator*; *(q)* & illa sic producta debet *Iudex à quo* ipsi deferre, & *Iudex ad quem* de causa à *Reo* producta cognoscere, & inhibere *Iudici à quo*, vt ab executione Sententiæ supersedeat, vt ex vtroque iure probat *Abbas*. *(r)*

Aliam etiam exceptionem patitur adducta Regula, & est; quod si pœna inflicta per sententiam excederet pœnam impositam à lege pro tali delicto; aut si lex relinqueret in arbitrio *Iudicis* pœnam infligendam pro illo, & *Iudex* in arbitrando excessisset modum; in talibus casibus *Reus* licet *conuictus*, & *confessus* appellare potest. Et hoc procedit vniuersaliter in omnibus casibus, in quibus est prohibita *Appellatio*; quandocunque enim grauatur *Reus*, semper illi appellare licebit, vt, ex *(s)* iure, notant *Doctores*.

62. *Tertiò. Si Iudici interroganti respondere noluerit &c.* Ex quo supra dictum est quod *Reus confessus*, delictum appellare non potest, sequitur quod idem dicendum est de *Reo*, qui vel coram *Iudice*, qui eum interrogat, est contumax in respondendo; vel citatus est contumax ad comparendum coram eodem. Qui enim à *Iudice* interrogatus non dat responsum, per fictionem iuris, vt vult *Bartolus*, *(t)* & *Felinus*, habetur pro confesso delictum, super quo interrogatur, vt habet *textus* expressus cuiusdam *Digesti (u)* dicentis, *Qui tacuit apud Prætorem, & omnino non respondit, contumax est*; quod etiam est verum de iure *Canonico*, *(x)* in quo decernitur, quod non tantùm qui interrogatus à *Iudice* non respondet, sed & qui citatus legitimè non comparet, habetur pro confesso. Sicut ergo vere confessus crimen non admittitur in *Appellatione*, ita neque defertur *Appellationi* eius, qui delictum confitetur ex fictione iuris, sicut est contumax in respondendo, vel in comparendo.

Aduertendum verò, quod ad reddendam sic *Appellationem* friuolam non sufficit, quod *Reus* per contumaciam sit ficte confessus; sed requiritur, quod etiam sit sententiatus, subiungit enim *Textus ex quo tanquam confessus, & contumax fuit condemnatus*: Quia si *Reus* postquam fuit *contumax* per aliquot dies, compareat antequam sententietur, omnia, quæ præcesserunt reducuntur in vim simplicis citationis; ipse *Reus* audiri debet, & sibi competunt ordinaria iuris remedia, vt dicunt *Criminalistæ*. *(z)* Si autem compareat

reat post sententiam, intrà decem dies à sententia lata computandos, admitti etiam debet eius *Appellatio*, & ità testatur *Rota*. (a) seruari in *Curia Romana*. Transacto verò termino illo, & sententiato in contumacia, non debet audiri, *nisi prius purgauerit contumaciam*. Purgatio contumaciæ potest fieri, vel adducendo rationes legitimas coram *Iudice*, ob quas non potuit in tempore venire; vt pote quod fuit detentus infirmitate, aut alia causa, quæ ipsum impediuit; sic enim probando legitimam causam ostendit se non fuisse contumacem ex dolo, & ita euadit pœnas contumaciæ, vt ex quadam *lege glossata* colligit *Bartolus*. (b) Imò licet in criminalibus non possit *Reus* respondere *Iudici* per Procuratorem, vt multis rationibus probat *Abbas* (c) communiter receptus, tamen admittitur Procurator ad proponendas exceptiones, & excusationes pro *Reo*, vt habetur ex quadam *Decretali*. (d) Et ità posset *Reus* per Procuratorem suum ostendere *Iudici*, & probare causam, quæ ipsum impediuit ad veniendum intrà tempus sibi assignatum, puta *quod fuit tali tempore occupatus in officio publico vt concionandi in Quadragesima*, vel *fuit febricitans*, vel *socium non potuit habere*; vel *viæ erant impracticabiles*, & centum similia, vt ait *Sanctorus*. (e) Et hoc modo dicetur purgata contumacia per causam rationabilem. Alio etiam modo potest purgari contumacia per pœnam. In foro quidem sæculari contumacia purgatur per mulctam, vt plurimum pecuniariam. Sed apud Nos, qui pecunia caremus, quià eam habere à Regula prohibemur, loco mulctæ, debet succedere pœna corporalis; & hoc arbitrio *Iudicis*, qui debet esse in arbitrando eam discretus. Mulcta si quidem, quæ ad luendam contumaciam imponitur, est *Iudici arbitraria*, vt post *Bossium* & *Menochium* scribit *Farinacius*. (f) Sicque purgata contumacia potest *Reus* appellare.

63. *Quarto*. *Qui sententiam acceptauit, eique subscripsit, aut suo nomine subscribi fecit*. Tum quià iuri suo renunciauit, vt ait *Sanctorus*, (g) tum quià iam causa per diffinitiuam sententiam transiuit in rem iudicatam. Vndè non est amplius locus appellationi, bene tamen potest haberi recursus ad Superiorem, quo ad deuolutiuum, non quo ad suspensiuum.

64. *Quinto*; *si post trinam Appellationem, quartam addere vellet*. *Potest enim Reus in eadem causa apud diuersos Iudices bis, vel ad summum ter, appellare; vlterius non potest*. Huic consonant *iura* tum *Canonica*, tum *Ciuilia*; (h) & hoc ità cauetur, vt notat *Abbas* (i) tum vt euitetur infinitas in litigando; tum propter præsumptionem iniustitiæ, quæ orta est contra appellantem ex quo toties succubuit.

65. *Sexto*. *Si nullam causam Appellationis afferret*, *quià ex Bernardo ad Eugenium*, *qui non grauatus appellat*, *manifestè liquet*, *quod aut grauare intendit*, *aut tempus redimere*. *Id autem locum habet*, *cum ab interlocutoria*, *siue extraiudicialiter*, *vel à correctionis excessu appellatur*, *non vero cum à diffinitiua*, *& iudicialiter*. Duæ sunt species *Appellationis*, vna quidem *extraiudicialis*, cum nempe Subditus appellat à grauamine illato, vel inferendo à *Superiore vt Patre*, & non vt *Iudice*; vt alias dictum; alia verò *iudicialis*, & est, quando *Appellatio* fit à grauamine iudicialiter illato, & hoc siue sit per sententiam interlocutoriam, siue per diffinitiuam, vt olim explicuimus. Quandò ergò aliquis appellat *extraiudicialiter*, vel à *sententia interlocutoria iudicialiter* debet adducere in libello suæ *Appellationis*, siue oretenus coram *Iudice*, & *Notario*, (& Testibus ad cautelam) causam quarè appellet, & hanc in specie exprimere; alias *Appellatio* non valet, vt habet *textus* expressus cuiusdam *Decretalis* (l) dicentis. *Coram eodem Iudice causa probabili Appellationis exposita*; & ita tenent *Doctores* communiter. (m) Et ratio esse potest, quià si Superior in *Appellatione extraiudiciali*, siue *Iudex* in *Appellatione ab interlocutoria* audiat causam *Appellationis* propositam à *Reo* potest de illa recogitare, desistere à grauamine inferendo, & mutare, siue reuocare sententiam interlocutoriam, hoc enim *Iudex* potest dum interloquitur, non verò postquam diffinitiuè pronunciauit, vt dicit apertè vnus *Textus* cum sua *Glossa*. (n) Et ita non priuatur *Iudex* iure suo, cognoscendi scilicet super principali, casu quo ad *Iudice ad quem* pronuncietur *bene appellatum*, & *male interlocutum*. Vnde sequitur, quod si in *appellatione extraiudiciali*, siue ab *interlocutoria* iudiciali causa non exprimatur, friuola redditur talis *Appellatio*, vt dicit *Textus*. Expressio autem talis causæ non

non est necessaria quandò appellatur in diffinitiua, sed sufficit quod dicat *Appello à grauamine*, vt dicunt *iura*. (o) Et ideò ridendi sunt non nulli *Iudices* Regulares, qui *Appellatione* interposita à *Reo* in diffinitiua instant vt *Reus* assignet causam, quarè appellet, protestantes se nolle *Appellationi* deferre, nisi *Reus* causam expresserit. Ad hoc ipse minimè tenetur, proindè discant amodò tales *Iudices* non sic se prodere ridiculos, & ignorantes eorum, quæ scire debent. *Iudicis* enim *ad quem* officium est cognoscere de causa *Appellationis*. Et *Iudex à quo*, pronunciatâ diffinitiuâ, functus est officio suo: nec est vndè possit se amplius immiscere in causa cognoscenda, sed tantum in sententia exequenda, nisi per *Appellationem* executio suspendatur, & ad Superiorem causa ex integrò deuoluatur.

66. *Septimò*; *Si à Iudicis Arbitri, in quem consensit, sententia appellaret*. Hoc contingere potest in causa ciuili, non verò in criminali, in hac enim non eliguntur à partibus Arbitri, nisi ad cognoscendum super causa Recusationis *Iudicis*, & ab istorum sententia, quandò manifestè est iniqua, appellari potest, vt habetur alibi ex *Textu*. (p)

67. *Octauò*. *Cum appellatur ab interlocutoria, quæ per diffinitiuam reparari potest*. Hoc suprà satis abundè probatum est ex *Concilio Tridentino*, (q) vbi etiam habetur; Quod *Si reparari non potest, vt accidit in carceratione indebita, in tortura, in Excommunicatione, etiam comminata, Suspensione, Interdicto, (quæ sunt damna irreparabilia,) vel interlocutoria vim diffinitiuæ haberet*, vt ad litterã habet Textus, Iudex *Appellationẽ acceptare tenetur*. Et ad prædicta bene intelligenda, aduertendum est, quod aliud est sententia continens *grauamen irreparabile*, aliud *sententia interlocutoria habens vim diffinitiuæ*. Grauamen enim irreparabile, est *Omnis actus irretractabilis, & à quo mandato executioni pars grauata amplius non subleuatur Appellatione à diffinitiua, vel nõ sine difficultate, & præiudicio subleuaretur*; vt ait *Berti* (r) *sententia* verò *interlocutoria habens vim diffinitiuæ* est, quæ diffinit vnum articulum causæ substantialem; vel etiam totum negotium perimit, licet per indirectum; vt si quis repellatur ab agendo, hoc est vt non possit esse *Actor* in iudicio per aliquam exceptionem; sententiato siquidem, quod non potest esse *Actor* in tali causa, perimitur totaliter causa illa. Siue ergo *interlocutoria* contineat grauamen irreparabile, siue habeat vim diffinitiuæ, semper valet Appellatio ab ea. Et qui vult videre differentiam inter sententiam interlocutoriam, & diffinitiuam, adeat *Felinum*, *Hostiensem*, & *Abbatem*. (s)

T E X T V S.

§.XII. Duodecimò. Appellatio à Subdelegato non ad Delegatum, sed ad Delegantem deferenda est, nisi Delegatus fuerit ad vniuersitatem causarum, ad quarum aliquam Commissarium posteà destinauit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

68. *Appellatio à subdelegato fit ad Delegantem, non ad Delegatum.*
Fallit in Delegato ad Vniuersitatem causarum.

68. MVlta congerunt Scribentes de *Appellatione*; ad quem nempè facienda sit, & qui vult hanc materiam videre; præter Antiquos adeat *Passerinum* super *Sexto*, (t) qui ad saturitatem multa cumulat. Sed quia illa quadrant potius prò causis ciuilibus, quam criminalibus, & pro foro sæculari potiùs, quàm pro Regulari, ideò simpliciter explico *Textum* exemplariter, quià apud imperitos aliquam habet difficultatem. Demus casum, quod *Generalis* deputet *Commissarium* in aliquam *Prouinciam* ad duos casus particulares, vnum quidem homicidij, alium verò percussionis grauis. *Commissarius*, vt se expediat subdelegat facultatem suam *Secretario* suo, & mittit ad inquirendum super percussione; iste in prosecutione processus aliquam sententiam interlocutoriam profert non reparabilem in diffinitiua, vel extraiudicialiter grauat *Reum*, ità quod iste extraiudicialiter ab ipso appellet, ad quem de-

bet appellare? Respondetur, quod *non ad Delegatum*, puta ad *Commissarium*, *sed ad Delegantem* puta ad *Generalem deferenda est*. Hoc autem fallit in *Commissario Visitatore*, eo quod ipse est *Delegatus ad vniuersitatem causarum*, quià licet ipse Delegatus sit, tamen si causam particularem alicui subdelegat, Appellatio super tali causa non ad *Generalem Delegantem*, sed ad ipsum *Commissarium Delegatum* facienda est.

TEXTVS.

§.XIII. Decimo tertio. Causas Appellationis tenetur examinare Prouincialis, cum suo Dffinitorio. Commissarij, Visitatores, & Delegati eiusdem Dffinitorij voto, & consilio vti debent, nisi aliud causæ genus, & ratio suaserit, quo casu probatos aliquos Patres illius Prouinciæ in hoc examine adhiberi poterint.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

69. *Causæ Appellationis à Delegato, vel à Superiore locali factæ examinantur à Diffinitorio.*
Prouincialis solus nequit eas admittere, vel repellere.
Si solus hoc facit potest ab eodem appellari.
Omnes casus graues iudicandi à Dffinitorio.
70. *Dictio* Et *copulatiua, & disiunctiua est.*
Contrà ius naturale, & diuinum est, quod aliquis sit Iudex sui.
Supremus potest esse Iudex in causa propria.
Qui allegantur suspecti nequeunt de causa suspicionis cognoscere.
Causæ, ob quas, qui sunt de corpore Dffinitorij non possunt causas Appellationis examinare.
Causæ ob quas, quis potest recusari suspectus, sufficiunt vt excludatur à Diffinitorio.
71. *Licet Reus non excipiat contrà aliquem vt suspectum, potest hoc facere Prouincialis ex officio.*
Iudex debet iudicare ex solo motiuo Iustitiæ.
72. *Ratio quid sit.*
Eam quærere in ijs, quæ probantur ad sensum, infirmitas rationis est.
Ratio naturalis tacita lex est.
Quandò ratio dictat aliquem excludendum à consiliando in Dffinitorio, excludi potest.
Casus, in quibus ratio hæc potest cadere.
Iudex ignorans recusari potest.
Ignorantia mater errorum.
Iudex prius iudicans, quam intelligens incidit in labyrinthum.
Diffinitores sub mortali tenentur cognoscere merita causæ.
73. *Statuti Vallisoletani circà Dffinitores eligendos mens explicatur.*
Iudex debet habere scientiam prò cognoscendis meritis causarum.
Et supplere in Rei fauorem, quæ desunt Aduocato.
Dffinitor esse cupiens, qui est ignorans peccat mortaliter.
Debet renunciare Officio, si illud adeptus est.
74. *Diffinitor imperitus non satisfacit suo muneri adhærendo alijs.*
75. *In locum Diffinitorum imperitorum, alij substituendi sunt, & qui.*

69. CVm suprà dictum sit quod in *Appellatione à Diffinitiua* non sit necessè aliquam causam adducere, sed benè in *interlocutoria*; & pariter demonstratum sit, quod licet causa *Appellationis* sit proponenda coram *Iudice à quo*, non tamen coram eodem examinanda est, sed à *Iudice ad quem*; itemque dictum sit quod *Appellatio* semper fit à minori ad maiorem *Iudicem*, liquet, quod *Textus* iste non potest intelligi, nisi de *Appellatione iudiciali interlocutoria* facta coram *Iudice Delegato*, siue de *Appellatione extraiudiciali* à grauamine illato, vel ab excessu correctionis factæ à *Superiore* locali; minimè enim fieri potest, quod appelletur quo-

quo-

quomodo à Prouinciali, *& causam Appellationis teneatur examinare Prouincialis cum suo Diffinitorio.* Intelligitur ergò quod si à *Prouinciali* delegatur aliquis ad causam particularem, & *Reus* appellet ab *interlocutoria* huius *Delegati*; Vel si *Superior* aliquis localis grauetSubditum in excessu pœnitentiæ impositæ, & iste appellet a tali grauamine, adducendo causam; causas istas debent examinare *Prouincialis*, & *Diffinitorium*. Et ad hoc aduertant *Prouinciales*; multoties enim ego vidi, quod ipsi soli, absque *Diffinitorio*, tales *Appellationes* vel remittunt, vel reijciunt, secundum quod ergà *Guardianos*, à quibus appellatum fuit, sunt bene, vel male affecti. Hoc nullo modo possunt. Talis enim causa *Appellationis* cum grauis sit, nequit, *iuxtà statuta*, (*u*) à solo *Prouinciali*, sed cum *Consilio, & assensu Diffinitorij* iudicari debet. Vndè si sic appellans à *Guardiano*, à *Prouinciali* solo iudicaretur, & remitteretur ad *Guardianum*, vt castigaretur, posset optimè appellari à *Prouinciali* ex causa, quod non seruat ordinem iuris, & valeret sua *Appellatio*. Et optimo iure cautum est, ne solus *Prouincialis* de causis huiusmodi cognoscat, sed pendeat à *Diffinitorio*; quandoquidem affectio istius ergà *Delegatum* à se missum, vel ergà *Guardianum* amicum, multoties *Rei* grauati querelas non admittit. Idipsum autem facere debent etiam *Commissarij* ad causas particulares, *Commissarij Visitatores*, & *Delegati* quiuis, nam in iudicando vt *Iudices*, semper *debent vti Diffinitorij voto, & consilio*. Et de hoc est *Statutum* expressum (*x*) sic habens. *Casus graues, qui in visitationibus occurrerint nullo pacto per diffinitiuam sententiam Commissarius Visitator terminet nisi de consilio, & consensu Diffinitorum.*

70. *Nisi aliud causæ genus, & ratio suaserit.* Hic *Textus*, ità afficit *Prouinciales*, sicut *Commissarios Visitatores*. Duo autem casus exprimuntur hic, in quibus possunt excludi vel omnes, vel aliqui ex *Diffinitoribus* tum à *Prouinciali*, tum à *Commissario* à iudicio causæ alicuius; & hoc non solùm fiagatur de causis *Appellationis* admittendæ, vel non, sed etiam de causa principali, & sententia diffinitiua ferenda. Primus est *causæ genus*, secundus verò est *Ratio*; & licet *Textus* hæc duo coniungat per ly *&*, quæ videtur copulatiua, tamen ego censerem posse commodè sumi etiam disiunctiuè, quia talis dictio etiam disiunctiuè interpretatur, vt docet *Tuscus*. (*z*) *Causæ genus* ergò est si ageretur causa contra *Diffinitorium*, vel aliquem ex *Diffinitoribus*. Quia vt optimè ex *Panormitano, Constant. Tiraquell. D.Thoma*, & *Scaccia*, notat *Sanctorus* (*a*) contrà naturale, Diuinum, & humanum ius est, quod aliquis sit *Iudex* sui; & licet hoc fallat in *Iudice Supremo*, qui *Iudex* esse potest in causa propria, vt ex iure eliciunt *Doctores*, (*b*) tamen *Prouinciales, & Diffinitores*, qui *Iudices Supremi* non sunt in propria causa iudicanda non possunt se ingerere. Itidem si aliquis, vel omnes *Diffinitores* essent allegati suspecti coram *Commissario*, & allegata legitima causa suspicionis, nequirent ipsi in tali causa cognoscenda interuenire ad pronunciandum num sit legitima, nec ne. *Iudex* enim recusatus procedens in causa antequàm pronunciatum sit super dicta recusatione facit contrà iuris formam, vt dicunt *Doctores*, (*c*) præter quamquod, nunquam causa recusationis cognoscenda est à *Iudice* recusato, sed à *Iudice ad quem*, vt aliàs diximus. Pariter si causa siue *Recusationis*, siue *Appellationis* ab interlocutoria cognoscenda; aut causa principalis per diffinitiuam terminanda sit alicuius *Rei*, qui sit consanguineus, affinis, vel ità coniunctus amicitia cum aliquo, aut aliquibus de *Diffinitorio*, vt legitimè præsumi posset, quod isti vt amico faueant, rectitudinem iustitiæ peruertere curabunt, *Prouincialis*, ipsis exclusis, alios *Patres* in ipsorum locum substituere potest pro tali iudicio faciendo. Ratio est, quia vt optimè habet *Sanctorus* (*d*) causæ vrgentes, ob quas potest *Iudex* recusari suspectus, de quibus suprà abundè dictum est, sunt etiam sufficientes, vt *Prouincialis* possit à *Diffinitorio* excludere aliquem, vel aliquos *Diffinitores*, & alios substituere; cum autem amicitia, sicut & inimicitia *Rei* cum *Iudice* vna sit ex causis ibi expensis, liquet quod ex causa amicitiæ, aut consanguinitatis cum *Reo* poterit *Diffinitor* excludi; & hoc pariter dicendum est de inimicitia, & alijs causis, quæ in *Textu* (*e*) suprà sunt enumeratæ.

71. Licet autem Recusatio *Iudicis* fieri debeat vel ab *Actore*, vel à *Reo* iuxtà causarum exigentiam, non tamen est, quin possit *Iudex* ex officio pro indemnitate iustitiæ aliquem è *Diffinitoribus*, vel aliquos, vel etiam omnes *Diffinitores* omittere

tere in cognoscenda aliqua causa, quandò videt iustitiam periclitari, licet nulla ab *Actore*, vel *Reo* proposita sit recusatio; aut causa talis sit, quod *Iudex* in ea procedit ex officio. Quia *Iudex* tenetur Iustitiam, & iuris ordinem tueri, & sub mortali obligatur pro bono publico ad delinquentes puniendos ad legum præscriptum. Si ergò *Prouincialis* videt aliquos *Rei* inimicos in *Diffinitorio*, qui ex liuore detorquebunt rectitudinem iustitiæ, & in amaritudinem conuertent iudicium, ipsos non debet admittere ad iudicandum in illa causa, quantumuis *Reus* contrà tales suos inimicos recusationem non proponat, quia fortè tale remedium ignorat. Pariter, si *Reus* habet in *Diffinitoriò* consanguineos, aut amicos, qui possint contrà iustitiam Delinquentem absoluere, *Prouincialis* pari modo poterit illos amouere. Et ratio est, quia *Iudex*, vt docet *D. Thomas* (*f*) debet moueri ad iudicandum ex solo motiuo iustitiæ, & proindè indemnitatem rectitudinis ipsius siue pro, siue contrà *Reum* ex officio tenetur tueri.

72. Alius casus est *Ratio*, quæ potest mouere *Prouincialem* ad omittendum consilium aliquorum de *Diffinitorio*, ac alios substituere. *Ratio* autem *certa veritatis demonstratio est*, vndè rationem quærere in his, quæ ad sensum probantur infirmitas rationis est, vt pulchrè scripsit *Baldus*. (*g*) Hinc ratio non minùs debet mouere *Iudicem*, quàm *lex*; siquidem vbi *lex* non est, *Ratio naturalis tacita quædam lex est*, vt ait *Paulus Iurisconsultus*. (*h*) Quandò ergò *ratio* euidens, nempè veritatis probatio, suadet *Prouinciali* non esse admittendum aliquem in consilio super aliqua causa decidenda, tunc poterit illo omisso, alium consiliarium in *Diffinitorio* adhibere, ex dispositione istius *Textus*: Præcipua autem (me Iudice) *ratio* esset, si causa esset valdè ardua, aut ex delicti natura; aut ex probationum ambiguitate; vel decernenda esset tortura maximè funis, taxillorum, aut alia simili; & notoria esset ignorantia *Diffinitoris* circà ius *Canonicum*, & materiam criminalem, & inhabilitas ad tale studium, ità vt etiam adhibita diligentia studendi, nil minùs incapax esset ille *Diffinitor* ad capiendas, & enodandas difficultates, & benè consulendum iuxtà legum fundamenta. Ducor, quia, vt aliàs diximus recusari potest *Iudex* ob ipsius personales conditiones, nempè si sit indiscretus, furiosus, præcipitosus, nimis seuerus, impatiens, de quibus multi scribunt, (*i*) maximè verò si sit illitteratus, & ignorans. Ignorantia siquidem mater est cunctorum errorum, vt ait *Canon*, (*l*) nec minùs grauaminis potest timeri, vel iustitiæ, vel *Reo* ab ignorantia, quàm à malitia *Iudicis*. Vndè si *Iudex* in labyrinthum incidit, quia priùs iudicat, quàm intelligat, vt dicit quoddam *Capitulum*, (*m*) multò magis ità fiet, si iudicare debet id, quod nullo modo intelligit. Porrò *Diffinitores* sunt *Iudices* simul cum *Prouinciali*, & sub peccato mortali, & restitutione damni illati tenentur probè nosse merita causæ, quàm iudicant, vt argumento cuiusdaam *Canonis* (*n*) tenent multi *Doctores* allegati per *Sanctorum*, (*o*) Si ergò causa valdè ardua sit, & Prouincialis ipse non multum calleat iuris Regulas, & cognoscat in *Diffinitorio* aliquem, vel aliquos, qui sunt totaliter incapaces rerum criminalium, etiam si per annum talium studio incumbant, in hoc casu *Prouincialis* non solùm potest, sed debet, illis omissæ, alios in eorum loco sufficere, ne scilicet Iustitia periclitetur, & ne *Reus* plus iusto puniatur, & etiam ne *Prouincialis* ipse in iudicando erret. *Diffinitores* siquidem *Consiliarij* ipsius sunt; quod si ipsi ignorantes iuris sint, quomodò poterit ab illis consiliari circà agenda de iure, quod non nouerunt?

73. Nec dicendum, quod ex quo iam electi sunt, & iudicati idonei ad tale munus, supponuntur habere scientiam, vndè non debent hac de causa priuari iure consulendi, & iudicandi cum cæteris in *Diffinitorio*, nec tenentur illi in tali casu suo iuri renunciare, attento maximè, quod si aliquis *Diffinitor* est indoctus, potest audire alios peritiores, & ipsorum sententiæ se confirmare.

Quia. Respondeo, quod non valet hæc consequentia aliquis promotus est ad officium, quia ab eligentibus iudicatus est dignus; ergò in re talis est. Siquidem Electores aliquoties, plus propriæ, quam Religionis vtilitati studentes, in electionibus seruant dispositionem Constitutionum in cortice, non in medulla, sicque legem obseruant materialiter, non verò formaliter, quia verbis, non menti legis adhærent. *Statuta* (*p*) *Vallisoletana* præscribunt quidem conditiones eorum, qui possunt eligi in *Diffinitores*, dicendo, quod

vltrà

vltrà ætatem ibi expressam debeant esse *Lectores*, vel *Concionatores exercitio* per quadriennium, vel per *Triennium Magistri Nouitiorum*, *Secretarij Prouincialis*, vel *Guardiani*. Cortex hic est *Statuti*, & qui sistit in hoc, profectò menti ipsius non obtemperat. Quis enim sibi persuaderi poterit, vt grauissimum *Statutum* concernens electionem *Senatorum Prouincialium*, & tanta maturitate discussum in famosissimo *Capitulo Vallisoletano* 1593. contentum fuisse, vt *Diffinitores Prouinciales* possent eligi ij, qui tantùm per triennium *Magistri* fuerint *Nouitiorum*, aut *Secretarij Ministri*, aut *Guardiani*? An nè ignorabat Capitulum *Diffinitores* esse debere *Consiliarios*, *Assessores*, *Collegas*, & *Coniudices Prouincialis*? Certè, quod non. An nè ignorabat, quod ex quo *Coniudices* sunt in causis Religionis debent scire non tantùm Statuta Religionis, sed etiam essentialia Ordinis iudicialis pro discernendis meritis causarum, & sententijs ferendis, & vt notant nonnulli *Doctores* (q) post *S.Thomam* debent habere scientiam discernendi, & perpendendi iura, quæ allegant Aduocati pro *Reis* num scilicet euacuent indicia, & elidant probationes contrà *Reum*, imò multoties debent ipsi ex officio in *Rei* fauorem supplere ea, quæ *Aduocatus* ex inaduertentia, aut ignorantia fortè omisit, vt ordinat *Imperator*, dicens. (r) *Non dubitandum est Iudicem, si quid à litigantibus, vel alijs, qui negotijs assistunt, minus fuerit dictum, id supplere, & proferre, quod sciat legibus, & iuri publico conuenire*; ità vt si hæc non præstent, peccent mortaliter? Neque dici, quod non. Quæ scientia ergò, circà prædicta, argui potest in aliquo ex hoc, quod triennio fuerit *Nouitiorum Magister*. (Cum talis possit esse simplex *Confessarius*, qui sit deuotus, & Orationis mentalis amicus, & in cæremonijs Ecclesiasticis instructus.) *Secretarius Prouincialis* (quod munus peritiam rectè scribendi tantùm requirit) aut *Guardianus*, qui ex *Statutis* potest etiam esse *Laicus* ?(s) Dicendum ergò est hunc esse corticem *Statuti Vallisoletani*, mentem autem ipsius aperiri in paragrapho immediatè præcedenti, vbi sic habet. (t) *Prudenter quidem, & sanctè decretum est, vt qui ad dignitates vocantur tales esse debeant, qui suis muneribus, ac eorum necessitatibus pares esse, & sufficienter respondere, ac satisfacere valeant*. En ergò supponit *Statutum*, quod eligantur in *Diffinitores* ij, qui re vera habent scientiam, secundùm quam consiliare in dubijs *Prouincialem*, & causarum merita rectè expendere possunt; exindè requirit, quod, cum scientia, simul adsint exercitia lecturæ, Concionum, Magisterij Nouitiorum, Secretariatus, siue Guardianatus. Quod autem aliquis sit Lector titulo, non ex scientia, sed ex fauoribus, procurato; sit exercitio prædicans in diebus festiuis Quadragesimæ per quadriennium; prædicet autem Conciones ab alijs compositas, quas tamen non intelligit ob ignorantiam, non est vllo modò sufficiens ad hoc, quod possit eligi in *Diffinitorem*, quia sibi deficit id, quod substantialiter *Statuta* requirunt, neque ex hoc, quod sit electus habet tales conditiones absque doctrina, sequitur, quod scientiam sufficientem, & requisitam à *Statutis* habeat. Imò ait *Sanctorus*. (u) Ex *D. Thoma*, *Antonino*, *Nauarro*, & *Caietano*, quod eligentes huiusmodi *Diffinitores* ignorantes peccant mortaliter, quia *Rempublicam* offendunt, quia constituunt in illa *Iudices*, à quorum ignorantia patitur detrimētum; offendunt sic *electos*, quia constituunt ipsos in continuo periculo peccandi; quia dum mali iudicant ex ignorantia peccant; quia tenentur scire, quæ sui muneris sunt; offendunt tandem *iustitiam*, & alios *Religiosos* idoneos, quia tollunt sibi dignitates, quæ deberentur eorum virtuti, & indignis conferuntur. Licet ergò tales *Diffinitores* habeant materiales conditiones à *Statuto* requisitas, non sequitur, quod excludi non possint à *Diffinitorio*, si deficit sibi doctrina, quæ est formalis qualitas à Constitutione in *Diffinitoribus* desiderata.

Hinc deberent huiusmodi indocti, & ambitiosi priùs suas vires, habilitatem nempè scientificam, perpendere, antequam dignitatem quærant, vt habet quædam *Glossa*, (x) quæ ad hunc sensum accommodat *Lyrici* versus:

Sumite materiam vestris, qui scribitis æquã
Viribus, & versate diu quid ferre recusent,
Quid valent humeri.......

& postquam illam adepti sunt, & in facto vident, quod habent administrare munus, quod nesciunt debent muneri renunciare, quia iuri naturali repugnant, quod cantare nesciens officium Cantoris assumat, & fiat *Iudex*, & iudicium tentet exercere, qui iuris Regulas, & præcepta ignorat,

rat, habet enim hic formalem indignitatem officio repugnantem, ob quam, vt expresè habet *Canon* (z) abstinere ab officio tenetur.

74. Verùm tandem est, quod si imperitus erit *Diffinitor* in materia legali, & ordinis seruandi in processibus, nè proximo, aut iustitiæ noceat in ferendo voto suo, voto aliorum peritiorum potest se accommodare. Bona qualis qualis est hæc cautela, non tamen legitimat vndequaque permanentiam talis *Diffinitoris* ignari in consessu *Diffinitorij*. Quia vt benè notat *Sanctorus* ibidem. (a) Ex quo *Diffinitores* sunt *Coniudices*, & *Collegæ Prouincialis* non satisfaciunt suo muneri credendo aliorum dictis, sed cognoscendo merita causarum. Quomodò enim cognoscent, quod ille, cuius consilio adhærent meliùs consiliet, quam alius; & consulat ex animi sinceritate, & veritate doctrinæ, & non ex subtilitate cauillosa ad liberandum *Reum* amicum suum, aut detorqueat in damnationem eius rectitudinem iustitiæ, quia *Reus* est sibi exosus, nisi *Diffinitores* ipsi habeant ex se peritiam discernendi inter dictum, & dictum, rationem, & rationem, consilium, & consilium? Et hæc omnia tandem confirmantur ineluctabiliter ex *Statuto Toletano*, (b) quod sic habet *Diffinitorium Generale declarat Statutum de Diffinitoribus adhibendis pro Iudicibus, & Institutione, & examine Lectorum, intelligendum esse, quatenus ijdem Diffinitores, ac cæteri, qui ad idem officium vocantur sint periti, scilicet, quod Philosophiam, & Theologiam legerint, seù docuerint; alioquin Superiores Generales, vel Prouinciales, cum consilio, & assensu duorum saltem digniorum Prouinciæ Patrum deputare debeant peritos*. Ex qua declaratione ità arguo; si *Statuti* mens est, quod ad iudicium ferendum pro *Lectoribus* instituendis, adhibeantur *Iudices Diffinitores* illi; qui ex habito exercitio *Lecturæ de Philosophica*, & *Theologica* materia habent peritiam, vtique mens etiam eiusdem Statuti erit, quod ad iudicandum in criminalibus causis illi soli adhibeantur *Diffinitores*, qui legalem peritiam habent; & hoc à fortiori, cum maius sit damnum, quod prouenire potest ex iniusto grauamine irretractabili facto alicui *Reo*, quam sit ex institutione *Lectoris* minùs periti, qui facilè potest loco moueri per *Prouincialem* si benè non fungatur suo officio. Sicuti ergò pro *Lectoribus* examinandis, remouentur *Diffinitores imperiti*, & alij docti in eorum locum adhibentur, ità in causis criminalibus decidendis excludendi sunt illi, qui non sunt criminalium periti, & alij experti sunt substituendi. Et benè aduertant *Prouinciales* ad hunc punctum. Si enim hoc curabunt, vt debent, non ità frequenter processus criminales, aut sententiæ reuocabuntur in casu *Appellationis*; cum dispendio, & iacturæ conscientiæ, & famæ eorum, qui iudicauerunt.

75. Exclusis ergò imperitis debet *Prouincialis probatos aliquos Patres illius Prouinciæ in hoc examine adhibere*. Sed quos nam? vtique *Patres Prouinciæ*, qui nempè aut *Prouinciales*; aut *Lectores Iubilati* fuerint, aut *Custodes &c*. Sed si isti pariter imperiti in criminalibus fuerint, vt multoties euenit? Dico, quod isti non sunt *probati* quales *Textus* requirit. *Probati* enim sunt, *qui benè possunt docere*, vt ex *Canone* (c) dicit *Prateius*, vndè si tales *Patres periti* non sint, qui in consiliando in causa illa benè docere non possint, non sunt *probati*, sed qui substituantur alijs quærendi sunt. Hoc verò non pendet ab arbitrio Prouincialis, ità vt eos, qui bene visi fuerint sibi, ipse solus substituere possit; sed ad hoc debet habere *Consilium*, & *assensum duorum saltem digniorum Prouinciæ Patrum*, vt sonat recitatum *Statutum Toletanum*, cuius dispositio ex identitate rationis debet extendi etiam ad casum, de quo hucusque fuimus locuti; & non est facienda restrictio ad substitutionem *Patris dignioris* in loco *Diffinitoris* absentis, vt fit in casu electionis alicuius celebrandæ.

TEX-

TEXTVS.

§.XIV. Decimo quarto. Cui appellare conceditur, is in quacunquè parte causæ, vbi grauaminis suspicio aduenerit hoc naturæ, & legis beneficio vti potest.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

76. *Grauamen illatum est causa appellationis.*

Appellatio à grauamine futuro non tenet, nisi præcesserit illatum.

Recusatio proponenda antè litis contestationem, si causa suspicionis præcesserit.

Et post causam ceptam, si causa suspicionis exorta est post.

Etiam si Reus dederit Iudici causam inimicitiæ.

Ex noua causa, etiam post scriptam sententiam proponi potest.

76. IN hoc *Textu* confunditur nomen *Recusacionis* cum *Appellatione*, ità vt declinatio à *Iudice*, quæ propriè est *Recusatio*, nomine *Appellationis* intituletur. Siquidem non est verum, quod vbi adsit suspicio grauaminis, aut in quacunquè parte causæ licet *Reo* appellare. Grauamen enim illatum est causa immediata *Appellationis*, vt dicunt *iura*, (d) & *Doctores* communiter, & in tantum quis potest appellare à grauamine futuro, in quantum iam illatum est aliud grauamen, quod in *Appellatione* debet exprimi ad hoc quod valeat *Appellatio* à futuro, alias non tenet, prò vt docet *Abbas*. (e) Sequitur ergò quod à *Iudice* nullo modo licet appellare, nisi actu grauauerit. Quod si non grauauit, sed esse grauaturum, timeret potest ipse *recusari*, vt alias dictum est; sed quia *recusatio* eundem effectum producit Regulariter, nempè suspensiuum, & deuolutiuum, sicut *Appellatio*, ideò *Textus* noster vocans *recusationem Appellationem* dicit, quod is, *cui appellare conceditur* puta in casibus, & ex causis suprà declaratis, *is in quacunque parte causæ, vbi aduenit suspicio grauaminis* poterit *Iudicem* recusare. Et ita antequam lis inchoetur, siue formetur inquisitio, si causa suspicionis præcessit, recusari poterit *Iudex*. (f) Pariter si post initium causæ, attamen antè illius conclusionem fuerit orta, vt dicunt *Canones*. (g) Itidem si etiam antè causæ initium orta fuerit, sed postea ad recusantis notitiam peruenit, vt probat *Couaruuias*. (h) Itemque licet, si *Reus* dederit *Iudici* causam, ob quam redditus est eius inimicus, & ideo suspectus. (i) Vlterius ex noua causa postquam *Iudex* sententiam scripsit, & *Notario* tradidit recusari potest, vt suspectus, ità vt teneatur supersedere à promulgatione sententiæ, vt multis citatis docuit *Passerinus*. (l) Ex his concluditur, quod in quacunquè parte causæ *Iudex* suspectus poterit recusari.

TEXTVS.

§. XV. Decimo quintò. Post Appellationem si Iudex tempus prosequendæ Appellationis non determinauerit. Reus Appellans habet sex menses, quibus sua iura deducere potest. Iis autem expletis censetur Appellationis iuri cessisse, nisi infirmitate, vel simili aliquo impedimento se detentum fuisse monstraret, quominus appellationem prosequi valuerit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

77. *Tempus vtile prosequendæ Appellationis est annus, & ex causa biennium.*

Iudex potest præfigere breuiorem terminum Appellanti.

Apud nos tempus vtile Appellationis sunt sex menses.

Potest tamen Iudex abbreuiare.
Reus potest terminum longiorem petere, Iudex tenetur dare.

77. TEmpus statutum à iure communi ad Appellationem prosequendam est annus, & ex causa biennium. (m) Potest autem *Iudex à quo* præfigere breuiorem terminum appellanti, intrà quem suam *Appellationem* prosequatur, & doceat de prosecutione (n) non tamen potest assignare terminum, intrà quem *Appellatio* finiatur, quià esset imponere legem *Superiori*. (o) Tamen apud nos terminus Appellationis prosequendæ abbreuiatus reperitur; vt causæ criminales, quæ religiosam quietem interturbant citiùs terminentur; Vndè per *Textum* hunc correctà est iuris communis dispositio, vt notauit *Sanctorus*, (p) & redacta est ad sex menses, intrà quos iura sua tenetur deducere coram *Iudice* ad quem. Hoc autem intelligi debet si *Iudex* terminum *Reo* non abbreuiet, vt potest. Et ad hoc vt sciant *Iudices* quid facere debent in assignando tali termino, aduertendum est; quod quatuor terminos possunt statuere ab *Appellatione* interposita, siue ab interlocutoria, siuè à Diffinitiua. Primus est terminus, intrà quem debent accedere ad ipsum ad patendos *Apostolos*. Secundus ad iter arripiendum ad *Iudicem ad quem*. Tertius est ad se præsentandum antè illum. Quartus est prosequendam coram eo *Appellationem*, vt docet *Passerinus*. (q) Sed istè sunt potius iuris solemnitates, quam substantialia. Quià de substantia iudicij solum est, vt *Iudex* terminum *Reo* præfigat ad prosequendam *Appellationem*. Aduerto autem, quod si termini præfixio nimis breuis esset, attenta longitudine itineris, tempore hyemali, vel si per mare arripiendum esset iter, vel *Reus* esset grauis ætatis, & valetudinis infirmæ; potest tunc *Reus* terminum prolixiorem petere. Et si *Iudex* denegat, potest *Reus* à tali denegatione, & termini breuitate appellare, vt optimè *Passerinus* ibidem. Si verò *Reus* terminum competentem assignatum transgressus sit, nullamque causam legitimam, ob quam possit defendere se, adduxerit, censetur Appellationem deseruisse, & tutum *Iudici* est causam ad se auocare denuò, & eam prosequi, vsque ad sententiæ executionem inclusiuè.

I. Quæritur. An liceat Regularibus Iudicem Recusare, vel ab eo appellare?

SVMMARIVM.

78. *Appellatio, & recusatio an Religiosis licita sit variæ sunt sententiæ.*
Recusatio Iudicis suspecti est de iure naturæ specifico.
Est modus securior, & breuior se tuendi.
79. *Statutum potest condi, per quod prohibeatur Appellatio inducta per ius positiuum.*
Non verò inducta de iure naturæ.
Causa dubia appellationis est de iure positiuo.
80. *Regulares procedunt in criminalibus simpliciter, & ed plano.*
Obligantur tamen ad essentialia iuris.
81. *Concordantur diuersæ opiniones circà Appellationem Regularium.*
Apud Nos licita est appellatio.
Regula Minorum ex fragmentis Euangelij composita.
Practica nostra Criminalis medulla est Sacrorum Canonum.

78. REspondeo, quod in iure communi in pluribus locis, & signanter in vno *Capitulo*, (r) in quo loquitur Textus de causis, personis, & forma recusationis ità habetur. *Cæterùm has duas Constitutiones præmissas nolumus ad Regulares extendi contrà suas speciales obseruantias.* Vndè dicendum videtur, quod inter Regulares *Iudicis* tum *Ordinarij*, tum *Delegati* recusatio locum habere non possit. Diuisæ sunt in hac re sententiæ alij (s) enim dicunt, quod Regulares habentes obseruantiam perfectam non possunt *Iudicem* maximè *Ordinarium* recusare. Alij (t) distinguunt inter *Prælatum* iudicantem, & corrigentem secundum Regulam, & inter *Prælatum* excedentem modum in corrigendo; & dicunt in primo casu non licere; in secundò verò licere. Alij (u) aliter distinguunt dicentes, quod si causa recusationis est leuis, & dubia; non possunt; si grauis, & certa possunt Regulares recusare. Sed meo uideri hæc opinionum diuersitas optimè potest con-

concordari, si benè perpendantur causæ, ob quas in iure introducta est *Recusatio Iudicis*, & causæ ob quas telæ iudicialis solemnitas à Regularibus sit eliminata; & his cognitis apparebit veritas; & *Doctorum* sententiæ minimè inter se pugnabunt. Dico ergò quod *Recusatio Iudicis* suspecti est de iure naturæ, quia homo habet ius à natura ad se defendendum à damnis, iniurijs, ac iniustitijs imminentibus; vndè sicut pro tuenda vita, licet se defendere contrà iniustum aggressorem, & hoc de iure naturæ; ità habet etiam ex eodem iure vndè possit tueri suam famam, rem, dignitatem &c. *Recusatio* autem *Iudicis* suspecti species est iuridicæ, & iustæ defensionis introducta ad anteuertendum malum imminens, proindè sequitur quod talis *Recusatio* de iure naturæ sit. Et sicut de iure naturæ est quod homo possit fugere à facie inimici ipsum aggredientis, ita pariter de eodem iure erit, quod recusando *Iudicem* inimicum fugiat, & declinet ab eius foro; Et hæc est communis conclusio *Canonistarum* fundata in iure. (x) Licet autem Felinus, (z) quem nonnulli sequuntur dicat, quod sit de iure naturæ generico tantùm, in quantum defensio sui sumpta in genere est de iure naturæ; non autem sit de iure naturæ specifico; sed specificè sit de lege positiua; contrarium tamen verius est, & euidenter demonstro. Sicut enim non datur genus, nisi ratione specierum, nequè species nisi ratione indiuiduorum; ità non conceditur genus, nisi quia conceduntur species, & indiuidua. Posito ergo, quod se tueri ab iniquo aggressore sit de iure naturæ generico, tueri se in iudicio ab iniquo Iudice pariter erit de iure naturæ. Videamus nunc quotupliciter contingere poterit ista defensio. Patet quod quatuor modis, nempè vel appellando à *Iudice*; vel recurrendo ad *Superiorem*; vel impediendo *Iudicem* occidendo, aut inhabilitando ad iudicandum; vel ab eius tribunali declinando. Ex his duò prohibentur à lege, siquidem occidere iniquum *Iudicem*, etiam si certò ab ipso immineat grauissimum damnum nullus potest; vt constat ex propositionibus damnatis ab *Alexandro Septimo*. Recurrere personaliter ad Superiorem sub prætextu grauaminis, sine requisita licentia prohibetur à *Tridentino*, (a) & licet multi *Doctores* relati à *Barbosa* (b) doceant nullam adesse prohibitionem, quandò grauis, & vera subest causa recursus, vt alias diximus; tamen est res plena periculi, attenta maximè praxi introducta de mandato *Sacræ Congregationis Episcoporum*, & *Regularium*, quod Religiosi Romam petentes absque licentia, seù obedientia, etiam pro recursu legitimo ad Superiores non audiantur, nisi in carceribus. Tertius modus, qui est *Appellatio* siue ab interlocutoria habente vim diffinitiuæ, siue à diffinitiua non perfectè defendit, tum quia *Appellatio* aliquoties non habet vtrumquè effectum, nempe suspensiuum, & deuolutiuum, vt in Excommunicatione, & donec à *Iudice* ad quem cognoscantur merita causæ, Appellans cogitur subire grauamen; tum quià *Iudex* potest fingere in *Reo* suspicionem fugæ, & ipsum ad custodiam carceri mancipare, & donec de *Appellationis* validitate cognoscatur, opprimitur tali grauamine; tum quià dum *Reus* sit à *Iudice* suspecto contrà se fabricari processum semper est anxius de periculo iniustitiæ imminente. Relinquitur ergò qnartus modus, qui est securior, & breuior, puta *Recusatio Iudicis*, per istam namquè, compendiariâ via, *Reus* sibi vsquequaquè consulit, & tollitur affatim metus, & grauamen tum reparabile, tum irreparabile per diffinitiuam. Si ergò defensio sui in iudicio de iure naturæ est, & nulla breuior methodus defensionis, nequè naturalior dari potest, quam fugere à *Iudice* offensore per ipsius recusationem, liquet quod *Recusatio* talis erit de iure naturæ non tantùm genericè, sed etiam specificè. Et hoc concessit etiam *Passerinus*, (c) qui immemor eorum, quæ suprà scripserat asserendo, quod *Recusatio Iudicis* est de iure naturæ tantum genericè, sed specificè esse de iure positiuo; concedit quod vbi est vera, & subsistens causa recusationis, vt *inimicitia Iudicis*, recusatio est de iure naturæ; vbi verò sunt causæ non naturales, sed aliæ à iure introductæ, quæ sunt potius iuris solemnitates, tunc *Recusatio* est de iure positiuo. Sed nos loquimur de causis naturalibus, & veris, vt potè inimicitia reali *Iudicis*, & loquimur de *Recusatione*, quæ fit ob iustam causam, proindè *Recusationem* sic esse de iure naturæ specifico affirmamus, & ita tenet *Peyrinus* (d) cum iuribus (e) quæ citat.

S 2 79. Hinc

79. Hinc sequitur posse quidem in Religione condi Statutum, per quod prohibeatur *Appellatio*, & *Recusatio* illa, quæ inducta est per ius positiuum; puta, quod non possit recusari *Iudex* ob talem, aut talem causam, quæ de iure naturæ non est sufficiens ad recusandum. Non verò prohiberi *Recusatio* illa, quæ habet causam naturalem, vtpotè *Iudicis inimicitia*. Et ratio est, quia illud, quod de iure naturæ est, per quamcunque inferiorem legem tolli non potest, vt est iustus modus se defendendi; & ità contrà *Megalam* (f) tenet *Pasqualigus* (g) cui, & ego subscribo.

Insuper aduerto, quod, vt suprà probauimus, causa *Recusationis* debet esse euidens, & moraliter certus Religiosus de futuro grauamine iniusto; & ista causa tales habens conditiones, est causa de iure naturæ sufficiens ad *Recusationem*; imò ad ipsam requisita. Si autem causa est dubia, aut probabilis tantùm, aut grauamen non sit ità patenter iniustum, aut enorme, & tamen à iure approbatur talis causa, aut metus à tali grauamine, vt sufficiens ad recusationem; tunc causa illa non est naturalis, aut de substantia iudicij, sicut est naturalis defensio, sed est solemnitas à iure inducta, quæ, salua iudicij essentia, potest tolli.

80. Ampliùs aduerto, quod licet Regulares omnes ex diuersis ipsorum priuilegijs, quæ recitat citatus *Passerinus*, (h) vltrà ea, quæ exprimuntur in iure (i) procedant in causis criminalibus *simpliciter, de plano sine strepitu, & figura iudicij*; tamen ad iudicij essentialia tenentur, hæc enim sunt partim de iure naturali, partim de iure diuino, quibus nec *Pontificum* dispositiones, nec Regularia Statuta possunt contraire. Et nos specialiter habemus ex *Textu* infrà, (l) in quo sancitur, quod ad apices, & rimulas iuris non tenemur, sed ad iuris essentialia obligamur, quibus non seruatis, actus sunt nulli, & *Iudices* procedentes officij priuatione castigantur. Ratio autem saluberrimæ huius dispositionis est, vt & Religiosæ quieti, & Superiorum auctoritati, & iustitiæ debito, & *Reorum* indemnitati consulatur. Ex eo enim, quod multoties reperiuntur *Superiores*, aut nimio, & indiscreto zelo accensi, aut aliqua passione moti, qui in puniendo non commensurant pœnam delicto; aut ex leui indicio, aut alicuius informatione, nulla facta assequendæ veritatis indagine, contrà illos, quos volunt *Reos* procedunt, & pœnas graues carcerationis, priuationis, & alia huiusmodi infligunt; salubriter institutum est, vt seruentur; substantialia iudicij, & nulla pœna, nisi Statutaria, aut extraordinaria, iuxtà modum delicti, & probationum, irrogetur *Reo* confesso; aut conuicto; citato, & defenso. Ex eo autem, quia etiam, vt dicebat *S. Leo Papa. De mundano puluere Religiosa corda sordescunt*, & intrà claustra reperiuntur Subditi ceruicosi, vafri, inobedientes, callidi, & litigiosi, qui si ad iudicium sisterentur tanquam *Rei*, rimulas, & apices iuris obseruando, aut *Iudicem* ea non seruantem impugnando, debitas pœnas eluderent, lites immortales fierent, iudicia in infinitum protraherentur, & Religiosa quies nimis perturbaretur; hinc prouidè cautum est ne ad solemnitates iuris Regulares arctentur, & ità tum *Prælatis*. tum *Religioni*, tum *Reis* consultissimè est prouisum. Cum ergò vt supra probatum est *Rei* defensio de iure naturæ sit, & talis etiam *Iudicis suspecti recusatio* ex certa, & naturali causa, vt inimicitia; liquet hanc spectare ad substantialia Iudicij; puta naturalem defensionem.

Qua autem *Recusatio* est solemnitas iuris, ratione causæ, quæ non est de iure naturæ, sed positiuo tantùm, pertinet ad apices iuris. Concludendum ergò est, quod *Recusatio* ex certa, & naturali causa, puta inimicitiæ, ob quam legitimè timetur futurum grauamen, non esse eliminatam à Regularibus, sed ad ipsam teneri, vt ad substantiale iuris. Quæ autem ab alia causa est solùm per ius positiuum inducta; talis est iuris solemnitas, inter Regulares minimè seruanda.

81. Prima ergo opinio illorum, qui dicunt *Recusationem* à Regularibus respectu *Iudicis Ordinarij* non esse seruandam, intelligetur ad *Recusatione* in secundo sensu, vt est iuris apex. Secunda opinio intelligitur de *Recusatione*, quæ fit Superioris in foro paterno corrigentis, non de ipso in foro iudiciali castigantis; & verè in illo foro nulla est *Recusatio* suspensiua iurisdictionis, sed tantùm deuolutiua; proindè benè potest in illo fieri *Appellatio* à grauamine ob excessum punitionis; vt aliàs dicam, non verò *Recusatio* per quàm declinatur *Superioris* iurisdictio. Tertia tandem sententia, quæ *Recusationem Iudicis* ad-

admittit ex causa graui, & certa, concordat cum nostra sententia, quæ in tali casu agnoscit *Recusationem* ad substantiam iudicij pertinere. Vt autem illam à Regularibus reijcit, loquitur pariter nobiscum, dum dicimus eam sic esse de iuris solemnitate.

In nostra autem *Seraphica Religione* minimè est ambigendum, quin possit suspectus *Iudex* recusari siue sit *Ordinarius*, siue *Delegatus*, tum ad vniuersitatem causarum, yt *Visitatores*; tum ad causas particulares; & hoc siue delegentur à *Generali*, siue à *Prouinciali*. Ratio istorum est, quia ex *Textu* (m) habemus ità. *Appellari potest tam ab Ordinario, quàm à Delegato. Secundò Recusans Iudicem Ordinarium coram ipso, &c.* Vbi aduertendum est, quod promiscuo nomine declinationem fori intitulat *Appellationem*, & *Recusationem*; *Recusatio* siquidem *Appellationis* species est, & non differt, nisi quia *Recusatio* fit antè sententiam super grauamine, quod timetur infligendum; *Appellatio* autem post decretum, siue sententiam à grauamine per illam illato. Et apparet ex hoc, quod PRACTICA hæc nostra est in hac materia criminali medulla *Sacrorum Canonum*, nec latum vnguem se ab ijs elongat; & peculiare *Seraphicæ Familiæ*; hoc est, *Apostolicæ Romanæ Sedis vestigijs inhærere, seque illis prorsùs conformare.* Sicut enim *Seraphicus Pater* Apostolicam viuendi formam ex puris textibus Euangelij composuit, vt ingeniosissimè post *B. Conradum de Spira* demonstrauit *Hugo de Dina*, (n) & *Romanæ Ecclesiæ* politicum Regimen in sua Religione à principio inuexit, ità eius filij à *Sacrorum Canonum* sanctionibus, ipsiusque *Ecclesiæ* communibus legibus nunquam declinarunt; & sicut puram *Regulæ Minoriticæ* obseruantiam ab ipsius explicatione in corpore iuris clausa (o) auspicantur, ità etiam quidquid *Summi Romani Pontifices* canonicè sanxerunt, nihil penitùs immutato, vt obedientissimi filij seruandum receperunt, nec sibi scioli terminos transgressi sunt, quos posuerunt Patres eorum. Et sic quidquid in re iudiciali ius commune statuit, *Textus* noster succosa, ac medullari hac *Epitome* est amplexatus.

II. Quæritur. An à Superiore Ordinario possit quis appellare, aut ipsum recusare in foro paterno?

SVMMARIVM.

82. *Forus paternus, quis sit.*
In eo proceditur ex informata conscientia.
A correctionibus paternis non datur Appellatio.
Neque etiam Recusatio.
83. *Correctio si est excedens, ab ea potest appellari.*
Grauamen in correctione paterna potest esse multiplex.
84. *De correctione verbali apprehensiue graui nequit conqueri Subditus.*
85. *De ipsa appretiatiuè, aut realiter graui potest apud Superiorem querelare.*
Prælati abstinere debent à verbis contumeliosis in correctione.
Verba iniuriosa plus lædunt, quàm vulnera.
Subditus, qui iniuriatur non proficit ex correctione.
Prælatus, si vult honorari, honoret pro modulo Subditos.
86. *Subditus potest appellare à pœna graui paternè imposita.*
Excessus pœnæ in foro paterno quandò contingat.
Considerandа à Superiore circà hoc.
87. *Appellari non potest à pœna Statutaria.*
Neque quandò iniungitur pœnitentia ad mortificationem.
Pœnitentia non infamat, sed crimen.
88. *Ab excessu pœnæ Statutariæ appellari potest.*
89. *In foro paterno licet possit aliquandò quis appellare, non tamen potest Superiorem recusare.*
Appellatio in foro paterno humiliter facienda.
Forma appellationis in foro paterno.
Monitio ad Superiores à quibus, *& ad* quos *appellatur.*
90. *Superior cognoscens de Appellatione in foro paterno ad se facta, paternaliter debet cognoscere.*

82. Respondeo, quod *Fori paterni* nomine venit locus, in quòs Superior, vt Pater, qui filiorum errores

rores leuiter corrigit, & castigat, pœnitentiam pro defectibus quotidianis leuibus, & quibusdam etiam grauibus ex officio, sinè scriptura infligit, & locus iste est vbi habetur *Capitulum culparum*, quod ex præscripto *Constitutionum (p)* tenetur tribus diebus inqualibet hebdomada siue in Refectorio, siue alibi, iuxtà morem *Prouinciarum*. In hoc foro autem Superior extraiudicialiter castigat, non enim formalem inquisitionem criminis instituit, priusquam puniat, vt fit in foro iudiciali, sed ex informata conscientia, quandoque ex officio, aliquoties ad aliorum instantiam, aut relationem procedit. Quantùm autem ad hoc forum resoluitur quæstio negatiuè, & hoc apparet ex aperta dispositione Textus, (q) vbi dicitur. *Quia remedium Appellationis non ideò est inuentum, vt alicui à Religionis, & Ordinis obseruantia exorbitanti debeat in sua nequitia patrocinium exhibere; mandamus quatenus si quandò quilibet Subditorum tuorum ad remedium Appellationis conuolauerit, non ideò minùs eum iuxtà tenorem mandati, quod in prædicta Regula continetur, & institutionem Ordinis corrigas, & castiges*; & huic concordant aliæ duæ *Decretales*. (r) Proindè illum Textum summando, ait *Abbas*. (s) *A correctione non appellatur*. Cum autem *Appellatio*, & *Recusatio Iudicis* perindè sit, quo ad effectum deuolutiuum, & suspensiuum, vt dictum est, & est Communis doctrina *Canonistarum*, vt cum *Io: Andreæ* scribit *Abbas*, (t) ideò si Subdito non licet *appellare* à Correctione Prælati in foro paterno punientis, ex consequenti neque poterit ipsum in eodem foro procedentem *recusare*; & huius rationem reddit *Glossa*, (u) dicens, quod ideò à correctione paterna Superioris appellare, ipsumque recusare non licet, quia correctio fit ad pœnitentiam, hoc est emendationem Subditi à delicto, quod est vndequaque bonum, & proficuum ipsi Subdito, & in hoc nullum potest subire grauamen; punitio autem iudicialis fit ad vindictam publicam commissi criminis principaliter, & ad profectum aliorum, vt à punitione, quàm vident in vno, cæteri ad delinquendum deterreantur; licet minùs principaliter etiam conuersio Subditi, & eius reordinatio per punitionem intendatur; & in hac potest interuenire grauamen; super quo licet appellare.

83. Quia autem correctio aliquoties potest fieri cum modo excedenti, & inferre grauamen; in tali casu potest Subditus *appellare*, non quidem à correctione, sed à modo, & grauamine ipsius, & circà hoc est dispositio clara *Canonum*. (x) Difficultas autem est assignare quandò possit dicere Subditus se esse grauatum, ità vt liceat ipsi appellare à modo correctionis. Rem autem hanc valdè intricatam, & quæ frequenter ad praxim venit conabor per multas aduertentias declarare. Dico ergò, quod vel Superior pro arbitrio imponit aliquod opus pœnale, vt verbi gratia, disciplinam, vel ieiunium in punitionem alicuius defectus Subditi; vel imponit pœnam illam præcisè, quæ taxata est à *Constitutionibus* pro tali delicto. Exempli gratia. Aliquis violat silentium in Dormitorio, aut Refectorio; vel ridet, & incompositè versatur in Choro; pro his defectibus non habemus pœnam taxatam à *Statutis*, sed relinquitur iniungenda arbitrio *Superioris*. Alius non surgit ex desidia ad Matutinas, huic delicto taxata est pœna à *Statutis*, (z) in quibus habetur, quod prima vice brachijs deductis ad modum Crucis, genuflexus, in Refectorio quinquies recitet Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam. In primo casu potest excedere Superior, vel in verbis, quibus vtitur ad Subditum corrigendum, vt vulgo dicitur *nell'ascoltar la colpa*, vel in pœnitentia ipsi iniungenda, puta quandò *Superior* dicit Subdito, vt pro illo defectu faciat talem, vel talem pœnitentiam. Grauaminis autem excessus etiam potest tripliciter contingere aut *apprehensiuè*, aut *appretiatiuè*, aut *realiter*, & hoc tum in verbis correctionis, tum in pœnitentia iniuncta. Pariter excessus grauaminis huiusmodi potest esse vel *absolutè*, vel *comparatiuè*. Explico terminos. Excessus grauaminis *apprehensiuè* ille est, qui re vera excessus non est, sed vt talis apprehenditur à Subdito vel quia ignorans, vel quia nimis sensitiuus, vel quia nimis suæ existimationis amans, vt sunt nonnulli, qui ad minimum verbulum contrà eos prolatum excandescunt in iram, & ex læuitate, aut superbia loquenti succensent, honorem suum esse læsum, criminantes, (Italicè. *Perso il rispetto*) *Appretiatiuè* est ille, quia totà Cōmunitate reputatur esse maximè ignominiosus; vt comedere panem, & aquam in terra absque caputio; aut deferre ligna probationis. *Realis* est, qui re-

uera

uera talis est, vt disciplinatio per totos septem Psalmos Pœnitentiales, ieiunium quindecim dierum in pane, & aqua. Excessus grauaminis *absolutè*, est per quod vniuersaliter, & indifferenter Religiosus seu Sacerdos, seu Laicus quiuis grauatur. *Comparatiuè* autem est grauamen, quod est excedens, attenta qualitate personæ. Exempli gratia. Disciplinatio per totos septem Psalmos esset grauis pœna cuicunque Religioso cuiusuis conditionis; & hoc *absolutè*. Facere autem disciplinam, (vt vtar idiotismo Italico) per vnum *Miserere*, Clerico non esset grauamen; *Patri* autem *graui*, aut *Sacerdoti seni*, grauamen esset ex *comparatione*, spectata sui qualitate. Iuxta ergo factam diuisionem totam materiam absoluemus.

84. Dico ergo, quod si Superior corrigit Subditum ob defectum, & excedit in verbis, quæ apprehensiuè tantùm grauant Subditum, iste nullo modo potest conqueri, aut apud Superiorem maiorem mouere querelam contrà *Prælatum* inferiorem. Ratio est, quod sicut imaginatio, aut falsa apprehensio alicuius non reddit obiectum apprehensum realiter tale, ità nec imaginatio Subditi falsa, quæ apprehendit correctionem *Superioris* verbalem, vt grauem reddit eam talem, si talis non est realiter; puta iniuriosa; & proindè licet Subditus se læsum ex illa reputet, non tamen *Prælatus* illum realiter iniustè læsit, neque in legem commisit, ob quod possit à Subdito in iudicium vocari. Historiam ad rem ridiculam do. Redibat ad Conuentum post cursum Quadragesimalium Cõcionum Prædicator quidam ex nostris habens in comitatu Rusticum; cui in sportula tradiderat Conciones suas ad brachium deferendas; voluit Rusticus ad se eximendum à labore sportulam portandi, illam alligare inter reliquas sarcinas, quibus onustus erat asellus. Obstitit Concionator, dicens Conciones ex quassatione passuras detrimentum. Denegat Rusticus periculum; replicat Concionator, persistit Rusticus, & varias affert excusationes. Tum Concionator imperiosè ait. (Dicam Italicè, quia maiorem habet emphasim) *Non mi far del Teologo, portala al braccio*. Obmutuit Rusticus, nec vt antea solebat, vlla verba Concionatori faciebat; & aliquoties ab isto interrogatus, responsum denegauit. Iratum ex hoc ipsum cognoscens Concionator ad Rusticum conuersus, quid inquit est hoc? Quare non loqueris? Cur concidit vultus tuus? Tum Rusticus, pœnè plorans dixit. Ex quo in hoc mundo sum nullus me tantùm iniuriauit; sicut hodie mihi factum est. Pauper sum, & mendicus, verum est, tamen sum honoratus. Admirans Concionator replicauit. Insanis? Quis te iniuriauit? Tu Pater (ait ille) iniuriasti me. Et quomodò subintulit Concionator. Tum ille. Vocasti me *Theologum*; & per gratiam Dei nec ego, nec vllus ex meis vnquam fuit *Theologus*. Ex falsa ergo imaginatione, quæ apprehendit nomen *Theologi*, vt iniuriosum, conquærebatur Rusticus se grauatum verbis Concionatoris; quod tamen non fuit; ridenda proindè est eius querimonia. Pari modo dicendum est in casu nostro, de Subdito, qui reputat se grauatum à Superiore corrigente verbis apprehensiuè tantùm grauatiuis, vndè non potest de his contrà Superiorem moueri.

85. Si autem *Superior* grauat Subditum verbis, aut *appretiatiuè*, aut *realiter* grauantibus, Subditus potest iustè à *Superiori* maiori iustitiam petere, & agere contrà *Prælatum* sic indebitè corrigentem actione iniuriarum. Sicut enim punitur ille, qui calumniatur valdè occulto delicto, quod probare non potest, diffamat proximum, vel contrà illum iniuriosa, & contumeliosa verba profert, ità debet etiam puniri Prælatus, qui tali modo Subditum offendit; imò seueriùs castigari, quia abutitur potestate sibi tradita nòn in ædificationem, sed in destructionem, non ad promouendam morum correctionem, sed ad prouocandum Subditum, & sæpè sæpiùs ad proprias passiones adimplendas; ex quo fit, quod Subditus exasperatus maneat incorrectus, & erga Prælatum non se gerit, vt filius humilis, & obediens, quem videt superbia elatum, irritantibus, & contumeliosis verbis procedere, & per contemptum contrà illum quidquid sibi passione dictante in buccã venerit effutire. Audiant *Prælati* monitum Tridentini (a) ad Episcopos, & proindè ad quosuis *Superiores* directum. *Se Pastores, non percussores esse meminerint, atque ita præesse sibi Subditis oportere, vt non in eis dominentur, sed illos tanquam filios, & fratres diligant, elaborentque, vt hortando, & monendo ab illicitis deterreant, nè vbi deliquerint, debitis eos pœnis coercere cogantur*. *Quos tamen, si quid*

si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab eis seruanda perceptio, vt illas arguant, obsecrent, increpent, in omni bonitate, & patientia, cum sæpè plus erga corrigendos agat beneuolentia, quàm austeritas; plus exhortatio, quàm comminatio; plus Charitas, quàm potestas. Pariter Superiores locales audiant *Statutum Vallisoletanum*. (b) *Illud verò, vel in primis Superiorem ipsum admouendum necessariò duximus; vt in arguendis Fratribus, & pœnitentijs imponendis, à contumelijs, iniurijs, improperijs, & calumnijs, vel maximè abstineat: nec verò concitatè, nisi quantùm zelus Dei, secundùm scientiam, suaserit, sed animo per omnia sedato, grauibus verbis, seueritate opportuna, cum paterna lenitate coniuncta, reprehendat, & arguat, hortetur, & moneat; ac memor salutaris moniti Beatissimi Patris Nostri Francisci cum misericordia pœnitentiam iniungant; caueatque omninò, ne irascatur, & conturbetur propter peccatum alicuius; quia ira, & conturbatio in se, & in alijs impediunt charitatem. Denique, quod nullius confusionem velit, aut desideret, sed tantùm Dei gloriam, animarum salutem, singulorum emendationem, omnium ædificationem, & quærat, & optet, & verbis, & factis, quæ ad eius fieri potest ostendat. Nullum aggrauet, neminem confundat, nisi prout iustitia poposcerit; sed magis ità paternæ charitatis studio efficere conetur; vt sua quisque culpa ad salutem confundatur, nec verò ad iracundiam filios prouocet, vt Apostolus admonuit. Demùm ità seueritatem cum humanitate, cum lenitate asperitatem, indulgentiam cum rigore coniungat, ac vinum, & oleum ità misceat; vt nemo ex rigore confringatur, ex indulgentia nemo insolescat, nullus ex humanitate laxetur, ex seueritate nemo desperet; sed omnes hinc comitate illecti, illinc grauitate deterriti, regularis disciplinæ rigorem, & suaue Christi iugum suauiter, ac patienter ferant.* Longiusculè textum Statuti dedi, sed nec verbum omittendum duxi, totum enim pretiosum, & magni ponderis est. Et ex neglectu aduertentiæ tam salubris euenit plerumque, quod Subditi ex aliquorum *Prælatorum* correctionibus minimè proficiant, quia (vt eruditè scripsit *Caietanus*. (c) *Repræsentatur Subditis, quod non ex charitate, sed ex passione procedant, fiuntque deteriores non suscipientes disciplinam, leuiusque verba, quàm contumeliosa verba suscipiunt.* Vndè subiungendum duco documentum *Statuti*. (d) *Consultissimè Prælatis abstinendum est à conuitijs, quæ humanos animos amarulentius, quàm corporalia vulnera exulcerant.* Quod etiam doctissimè more suo prosecutus est *Nauarrus*. (e) Monet proindè *Prælatos Abbas*, (f) vt discant à *Canone*, (g) quomodò se gerere debent in correctione Subditorum defectuosorum. *Episcopi* (ait) *Sacerdotes sciant se esse, non Dominos. Honorent Clericos, quasi Clericos, vt ipsis Episcopis à Clericis, quasi Episcopis honor deferatur.* Conqueruntur nonnulli *Prælati*, quod à Subditis honor debitus Obedientiæ ipsis non præstetur; sed non agnoscunt propriam culpam, dum in correctione imperiosa, & superciliari Subditos contemptui habere ostendunt, verba vilipendij, contumeliæ, & quæ defectum nimis exagerant ipsis improperando. Quidam durissimè increpant de re leui defectuosum, tanquam si *Christum* crucifixisset; & hoc, quia Subditus est sibi inuisus, vtpotè ex Factione contraria. Alios imponere Subditis defectus, quos non commiserunt, aut comminisci eorum, de quibus iam fuerunt puniti, & emendati, & ipsos denuò improperare; aut seriem totius vitæ suæ, non solùm in Religione, sed etiam in sæculo recensere, cum sarcasmis, & scommatibus mouentes auditores ad cachinnos; alios vilitatem natalium, aut maculatum genus exprobare; alios dolosè reticere defectus, per quos pœnitentiant, dicentes se illos non aperire, ne cæteri Fratres scandalizentur, ex quo grauem iacturam propriæ famæ patitur *Subditus*, & centum iudicia temeraria faciunt alij in diuinando, quodnam delictum potuit tam enormè committi ab illo, quod non ausus fuerit *Superior* aperire. In his, & similibus casibus à grauamine Subditus potest (non quidem appellare, quia cum illud illatum sit per verba, quæ transeunt, non potest reuocari,) sed recursum habere ad *Superiorem*, & agere contrà *Prælatum*, aut de calumnia, aut de iniuria. Et ratio est, quia *Prælatus* non se gessit, vt *Pater*, qui filij correctionem amat, & punit quidem, sed honorem eius tuetur; at vt *Iudex* iniquus, imò vt inimicus. Et vtinam *Prælati* maiores continerent in officio inferiores, castigando eos, quando in correctionibus, sibi concessa abutuntur potestate. Per hoc enim viitiata correctio non habet virtutem reformandi mores in Subditis, & Regularis di-

disciplinæ vigor sensim eneruatur.

86. Si verò *Superior* (quando arbitrariè procedit) excedit pœnam rationabiliter debitam, & nimis sæuit, aut per nimium zelum indiscretum, aut ob aliquam passionem priuatam, Subditus potest ab illa appellare ad *Superiorem* maiorem, quia exceditur modus in correctione. Difficilè autem, ne dicam impossibile, est regulam fixam statuere ad discernendum, quādo talis excessus pœnitentiandi adest. *Glossa* quædam (*b*) excessum pœnitentiandi, ob quem appellatum fuit à *Canonico Regulari* à correctione sui *Prioris*, (quam Appellationem *Papa* sustinuit) describens dicit, quod *Prior Canonicum fecit vestibus vsque ad camisiam spoliari*. Possemus à simili dicere etiam nos, quod excessus committeretur à *Superiore* iubente, vt Subditus, aut retentis solis fœmoralibus se flagellaret; aut in publico Refectorio se disciplinaret, si in illa Prouincia mos esset, quod soli Apostatæ illud facerent; aut si iuberetur Subditus absq; chorda, & caputio comedere in terra panem, & aquam, aut signum probationis deferre, & similia. Sed horum excessus in modo corrigendi, relinquitur iudicandus arbitrio *Superioris ad quem* appellatum est, & iste debet librare qualitatem defectus commissi; grauitatem pœnitentiæ aut realiter, aut appretiatiuè, vt suprà dictum est; facere discrimen inter pœnitentiatum, & pœnitentiatum, quia vna, & eadem pœnitentia erit grauis *Sacerdoti*, *seni graduato*, quæ talis prudenter non iudicari debet inflicta *Laico*, *Clerico*, aut *Sacerdoti* iuueni, & ordinario. Pariter considerari alia concomitantia, & adiuncta in *Superiore*, puta si est indiscretus, partialis, factionarius, contrarius pœnitentiato; & etiam qualitates pœnitentiati, si est nimis defectuosus immodestus, litigiosus, ità vt potuerit *Prælatus* illa pœnitentia punire multos alios defectus, de quibus aliàs punitus non est, sumpta occasione castigandi ab illo, ob quod fuit inflicta pœnitentia, quæ censeretur grauis, si esset pro illo solo defectu, sed non est talis, si est data ad puniendos multos alios.

87. Si autem Prælatus iniungit pœnitentiam præscriptam in *Statutis* pro tali crimine, nullo modo potest *Reus* ab illo appellare; & de hoc apertè loquuntur *Canones*, quos in principio citauimus; sicut etiam si iuberet vt Subditus faceret aliquod opus pœnale, vt ieiunium, disciplinam, &c. *ob mortificationem, siue ad exercitium virtutis*. Ratio est, quia proprium *Pastoris* est Subditos suos ad actus virtutis exercere, nec vllum ipsis resultat in hoc grauamen, nec vlla paritur infamia, quod causa mortificationis aliquis flagellationem, aut ieiunium, aut aliud opus mortificatiuum fecerit. Non enim, vt plerique autumant subitur infamia ob pœnam, sed tantùm ob culpam; & si pœnitentia affert aliquam ignominiam; hoc est occasionatiuè; & remotè, puta quia declarat talem sic pœnitentiatum fuisse delinquentem, & ideò dedecorosa est pœnitentia non ex se, sed quia culpam regulariter supponit. Si autem *Superior* iniungit pœnitentiam, & declarat se non ob culpam aliquam, sed tantùm ad virtutis incitamentum illam iniungere, nullo modo potest Subditus illam recusare, quia sibi nulla potest per hoc irrogari iniuria, nec infligi grauamen, à quo legitimè possit appellari. Quid autem iuris si *Superior* dubitans fortè nè Subditus pœnitentiam recuset, dicat illi. *Vade ad faciendam disciplinam ob mortificationem*; exindè, illa facta, aperiret causam aliam, & diceret se ob talem, aut talem defectum illam pœnitentiam iniunxisse? Dico, quod si pœnitentia iniuncta non excedit modum, & defectus est verus, debet Subditus humiliter acquiescere. Si autem excedit modum, aut delictum est falsum, potest ad *Superiorem* maiorem mouere querelam contrà inferiorem, qui debet de hoc puniri. Non enim *Superiores*, eo quia paternè corrigunt, possunt pro libito procedere ex tali quali informatione circà defectus Subditorum, neque præcipit inter se gerere ad relationem cuiusuis in fulminandis pœnitentijs, sed debent cautè procedere, & non adhibere tam citò fidem Referendarijs, qui aliquoties ob priuatas passiones, maximè contrà iuuenes, vendunt falsa pro veris. Quia licet defectus impositi sint leues, tamen maximè conturbant Religiosos, & præsertim eos, qui gaudent fama vndequaque incontaminata, si vident se falsò accusatos, & verè punitos; & pœnitentia ex causa siue vera, siue falsa, semper aliquale dedecus ipsis affert, ad quod reparandum, licitum illis est ad *Superiorem* recurrere.

88. Si autem Superior excedit pœnam taxatam à *Statuto*, & nulla est conditio

aggrauans defectum, dico, quod ab illa pœna potest Subditus appellare. Ratio euidens est; quia sicut in foro iudiciali nequit *Iudex* excedere in Sententia pœnam ordinariam præscriptam à lege pro tali delicto; ità nec potest *Superior* in foro paterno maiorem pœnitentiam iniungere, quàm sit à *Statutis* determinatum; quia non habet Superior arbitrium; nisi in casu, in quo non disponit lex; hic autem legis ordinationem habemus, proindè nequit *Superior* illam transgredi.

89. Licet autem, vt suprà dictum est, in casibus istis liceat à *Superioribus* in foro paterno super grauamine appellare, non tamen potest Subditus ipsum *Superiorem* recusare in illo foro, ità vt per talem recusationem suspendatur in Superiore auctoritas, & iurisdictio paterna, sicut per recusationem in *Iudice* cessat iurisdictio in causa. Ratio est, quia sicut si recusetur aliquis *Superior Ordinarius* in foro Iudiciali, talis Recusatio non suspendit Ordinariam eius iurisdictionem, quam habet, vt *Pater* in Subditum, vt notum est; ità licet à *Superiore* appelletur super aliquo grauamine, non tamen tollitur, quin in foro paterno sibi sarta, & tecta remaneat eius iurisdictio; & proindè recusari non potest, ità vt Recusans ab ordinaria ipsius, paternaque potestate eximatur. De iure enim diuino est, quod Subditus *Superiori* pareat; & videmus in *Ecclesiastica Hierarchia*, quod quilibet *Ecclesiastico Superiori* suo locali, (vt *Parocho*) Prouinciali, (vt *Episcopo*,) & Generali, (vt *Summo Pontifici*) ità subiectus paternaliter est, vt nullo modo, aut quauis de causa, etiam enormis grauaminis, ab eorum cura eximi possit. Caueant proindè Subditi ne ad Appellationem deueniant, nisi enorme, & manifestum sit grauamen; & quando appellare coacti sint, humilibus, & modestis verbis appellent, non *Superiori* insultando, nou dicendo illum *iniustum*, *Tyrannum*, *inimicum*, & huiusmodi; sed modo reuerenti dicant illi. *Bona vestra venia, Reuerende Pater, in pœnitentia, quàm mihi infigitis nimis grauatum me sentio, proindè non vt recusem obedientiam, sed vt curem indemnitatem meam, super hoc appello ad Patrem Prouincialem, Generalem, &c.*

Pariter *Superiores*, à quibus Appellatur, non debent ex ista Appellatione turbari, aut contrà Subditos furere, se se fortè despectos criminantes; quia hoc iuridicum præsidium illos non lædit, & ità consulit indemnitati Subditorũ, vt in minimo Superiorum auctoritatem non labefactet. Aut enim à *Superiore ad quem* declaratur, non subsistere *Appellationem*, aut subsistere; si primum, non doleant *Superiores* de *Appellatione* interposita à Subdito, sed propriam aut passionem, aut aliam imperfectionem culpent, ob quam ab ipsis inflicta fuit pænitentia indebita. Si verò non sustinetur Appellatio ipsi redundabit ad honorem, si quidem Subditus, qui indebitè appellauit debet remitti ad *Superiorem à quo*, & debet pœnitentiam impositam duplicatam adimplere; iuxtà *Textum (i)* infrà, & in hoc caueant *Superiores* maiores, qui ad retundendam nonnullorum Subditorum audaciam debent *Superiorum* minorum auctoritatem defendere, nec esse faciles ad decernendum *Appellationem* Subditi fuisse legitimam. Si causa *Appellationis* non est manifestè, & euidenter iusta nullo modo debet admitti; si patenter nulla est, & à Subdito fuit interposita, vt frequenter accidit, ad solum finem eludendi pœnam sibi impositam, & insultandi *Superiori minori*, *Prælati maiores* armentur zelo iustitiæ prò tuenda dignitate *Superioris*, & frangenda insolentium Subditorum temeritate. Ad normam legum duplicent pœnitentiam Subdito malè appellanti, & mittant eum ad *Superiorem à quo* appellatum est, tum vt magis eum timeant, cæteri Subditi, tum vt resarciatur tali modo eius existimatio, tum vt castigata Appellantis temeritate, cæteri non tam facilè Superiorum mandata despiciant, & iugum obedientiæ, sine qua dissipatur Religio, excutiant. Et pro amore Dei, non faciant *Superiores maiores*, vt multoties vidi, scilicet quià *Prælatus inferior* non est sibi amicus, decernunt Appellationem à Subdito defectuoso interpositam iustam fuisse, & *Superiorem minorem* indebitè illum grauasse, & sic insolentiorem Subditum reddunt, & contemptibilem faciunt Prælatorum minorum auctoritatem: Aut si Subditum iustificare non possunt, ipsi nec pœnitentiam duplicant, vt debent, nec ad *Superiorem à quò* appellatum est, Subditum, qui appellauit, remittunt, & interea Subditus gloriatur, quod *Superior* ille non potuit habere intentum suum, scilicet illum pœnitentiandi coràm se. Hoc nullo modo potest fieri, & *Superior maior*

hæc

hæc faciens peccat mortaliter contrà iustitiam, quià lædit ius tertij, puta *Superioris minoris*, & hoc in re graui; ille enim habet ius puniendi suum Subditum errantem, quo non debet priuari; & Subditus debet puniri in loco, in quo deliquit, & à Iudice loci delicti, vt notum est. Pariter peccant in causa, quià sic fouent insolentiam in Subdito, qui ex tali indulgentia redditur audacior ad peccandum. Deniquè peccant scandalo, quià à tali exemplo inuitantur cæteri ad contemnenda mandata Superiorum localium, & obediunt ipsis, quando volunt, nec *Superior* audet illos, vt par esset, cogere per pœnitentias, ne in periculo ponat auctoritatem suam, puta quod à pœnitentia appelletur, & ità vigor Regularis disciplinæ eneruatur. Nec per hoc dico, quod *Supiriores maiores* debeant sic tueri dignitatem inferiorem, vt ipsos, licet euidenter iniustos, defendant; quià pari modo contrà iustitiam peccarent. Contigit aliquando *Superiorem localem* præcipitosum esse, indiscretum, fatuum, totam familiiam conturbantem, & quià amicus *Prouincialis* est, omnia sibi cedunt in bonum, ità vt nulla contrà ipsum, licet iusta, Subditorum querela audiatur. Si Subditus, indiscreta pœnitentia grauatus, ab illo appellat, quantumuis iusta sit Appellatio, nihilominus durè à *Prouinciali* tractatur, & ad eundem *Superiorem* remittitur, vt dupliciter puniatur; & dicunt ità debere fieri ad bonum regimen, prò defendenda *Prælatorum localium* dignitate. Sed fallissimum hoc est, quia bonum est regimen, quod fulcitur iustitia; iustitia autem debet erga omnes, & cõtra omnes ostendi æqualitate geometrica, non arithmetica. Si *Superior localis* iniustè pœnitentiauit, sibi ipsi imputet si inhonoratus remanet, quià iniustè puniendo ipse priùs propriam dignitatem dehonorauit. Subditus ex alia parte habet ius se tuendi, & famam suam defendendi, & ob hoc, iustum recursum habet ad *Superiorem*. Quod si *Superior* hoc negligat, & *iustitiam iusti aufert ab eo*, vt dicit *Propheta*, certè peccat mortaliter, & ob iustitiam despectam, iustum incurrit *Væ ibidem* comminatum. Si enim Subditus in amaritudine animæ suæ videns se manifestè læsum clamet ad *Deum*, maximè si est pauper Fraterculus, & proindè oppressus, certè à Deo exaudietur. Et si in desperationem actus fugiat à Religione, perditio illius iniusto *Superiori* imputabitur, & eius exactissimam rationem reddet in puncto mortis. Librent ergò *Superiores maiores*, & maturum consilium adhibeant, omni passione seposita, in iudicanda causa Subditi Appellantis. Arbitria iusta dent semper *Superiori*, quorum potior debet esse ratio, fauore disciplinæ Regularis, sed vbi arbitrium non habet locum, quià euidens est iustitia, iuxtà illam iudicent, nec respectum habeant siue *Superiori*, siue Subdito. Quod si *Prælatus* cognoscens de causa Appellationis euidenter iniustè iudicat, & grauet vel *Superiorem localem*, ipsius auctoritatem contrà Subditum non sustinendo; vel Subditum, iustitiam illius contrà *Superiorem* localem non defendendo, poterit vterquè super illo grauamine, aut appellare, aut recursum habere ad *Superiorem Generalem*; vterquè enim habet ius ad tuendam dignitatem, siue indemnitatem suam.

90. Sed demus, quod Subditus in foro paterno, vt præfertur, Appellet à *Superiori locali*, & super causa Appellationis debeat *Prouincialis* cognoscere; quomodò procedet? Dico, quod debet procedere vt *Pater*, non autem vt *Iudex*; & ratio est, quia eodem modo cognoscitur de Appellatione, sicut de causa principali; & cum ista sit in foro paterno, etiam in illo debet cognosci Appellatio. Quid autem si *Reus* Appellans vellet, quod Prouincialis iuridicè inquireret, ex eo quod relationes, quæ veniunt ad *Prouincialem* sunt diuersæ, imò inter se contrariæ? Dico, quod nil minus debet *Prouincialis* summariè, & sine scripto procedere, aliter enim esset infælicissimum ipsius regimen, nec Religiosæ quieti accommodum, si deberet institui processus iuridicus super hoc. Verum tamen est, quod ad habendam veritatem, debet *Prouincialis*, aut tempore visitationis, aut alio commodo, (dummodò interea non expiraret officium *Superioris à quo* appellatum est) se informare à testibus de veritate, præmisso iuramento, & secundum illam informationem sententiare simul (cum Diffinitorio vt habet Textus supra) super iustitia *Appellationis*. Imò cõsulo, quod *Prouincialis* ad sui iustificationem, ne teneatur fortè in syndicatu *Commissarij*, seriem facti, super qua sententiauit, redigat in scriptis munitam attestatione iurata Testium; & ità optimè iustitiæ, & indemnitati suæ erit consultum.

III. Quæritur. An possit recusari Prouencialis in actu Visitationis?

SUMMARIUM.

91. *Prouincialis in visitatione nequit recusari.*
Appellatio à correctionibus in visitatione non datur.
Et non habet effectum suspensiuum.
Episcopus impeditus ne visitet, procedit per Censuras.

92. *Prouincialis habet ius visitandi.*
Si Prouincialis vellet iuridicè visitare, ex iusta causa potest recusari.

93. *Effectus suspensiuus, & deuolutiuus quis?*
Suspensio alia est Censura, alia est pœna.
Vt pœna est incboata priuatio.
Fertur ob delictum, non præmissa monitione.
Apud nos est remotio à ciuili administratione.
Priuatio Officij est mors ciuilis.
Suspensio ab Officio non potest infligi ob exercitium virtutis.
Nequè ex leui causa.

94. *Prouincialis tenetur assignare causam suspensionis.*
Forus paternus, & iudicialis in quibus conueniant.
Sententia lata contrà inauditum est nulla.
Si Prouincialis non assignat causam suspensionis non tenetur Guardianus obedire.
Causam pœnitentiæ debet assignare Superior.
Et debet esse rationabilis.
Religiosus tenetur obedire in contentis in Regula, vel ad eam conducentibus.
Prælatus non potest præcipere indifferentia nisi, cohonestata fine bono.
Si causa assignata est leuis, aut falsa, potest appellari à suspensione.

95. *A sententijs Episcoporum, quæ continent grauamen, etiam in Visitatione potest appellari.*
Si tamen est grauamen irreparabile per diffinitiuam.

96. *Si totus Conuentus recusaret Prouincialem, & visitationem impediret quid faciendum?*
Episcopus impeditus ne visitet procedit per Censuras.
Pariter frangit muros, portas, & remouet obstacula.
Inuocat auxilium brachij sæcularis.
Ad eum præstandum adigit Iudicem laicum per Censuras.
Brachium sæculare inuocandum post fulminatas Censuras.

97. *Impedientes Visitationem Episcopus excommunicat.*
Sed debet præmittere trinam monitionem.
Nullus potest dici contumax, nisi ter priùs monitus.
Monitio, & citatio sunt de iure diuino.

98. *Prouincialis impeditus visitare, eadem præstet, quæ Episcopus.*
Sed expedit alia via prudentiali vti.

Respondeo, quod euenit aliquandò casus, quod *Superior localis* sibi parum amicum reputat *Prouincialem*, & supponit hunc in visitatione debere aliquod grauamen sibi inferre velle, siue pœnitentiando, siue suspendendo ab officio, inquirimus nunc si in tali casu possit *Guardianus* recusare *Prouincialem*, & ita ipsum impedire quominus visitet. Ad hoc dico, quod hoc nullo modo potest; & circà hoc est aperta dispositio *Tridentini*, (*l*) quod pro visitatione Episcoporum ità sanxit. *Nec in his, vbi de visitatione, aut morum correctione agitur exemptio, aut vlla inbibitio, Appellatio, seu querela, etiam ad Sedem Apostolicam interposita executionem eorum, quæ ab his mandata, decreta, aut iudicata fuerint quoquomodò suspendat, aut impediat.* Ex quibus habetur, quod si nulla admittitur Appellatio ab Episcopo in actu visitationis circà concernentia visitationem ipsam, vel morum correctionem, à fortiori non admitti debet Appellatio, siue recusatio ipsius quominùs fungatur munere suo visitandi, ad quod ex Canone (*m*) ius habet, & ita tenent Communiter *Doctores*. (*n*) Imò illud idem quod decernit Concilium, & militat etiam ad punctum nostræ quæstionis, renouauit *Sacra Congregatio Concilij* in suo *decreto* approbato à *Clemente Octauo*, quod per extensum re-

fertur à *Quarenta*, (o) vbi habetur, quod *Appellationes in causis visitationis ordinariorum, aut correctionis morum, quò ad effectum deuolutiuum tantùm admittantur*. Vndè deducitur quod *Appellationes* suspensiuæ in visitatione admitti non debent, & à fortiori nec admitti *recusatio* super visitatione ne fiat; nec per eã suspenditur recusati iurisdictio, vt notum est. Et cohærenter huic doctrinæ *Paulus V.* in suo *Breui* sub *die* 29. *Octobris* 1610. quod per extensum dat *Barbosa* (p) scripsit *Episcopo Portugalen.* declarando, *Episcopum, vel alium, cui legitimè competit, visitantem non posse vti suspectum recusari, non obstantibus &c.* Et posse *Episcopum* si ab aliquibus, prætendentibus se aliquo iure exemptos à visitatione, impediretur, quominus visitaret, procedere per Censuras excommunicando taliter eius visitationem impedientes docent multi *Doctores*, (q) eo quià licet ipsi gladio spirituali ius suum defendere, vt dicit *Canon*. (r)

92. Cum autem vt alias dictum est, optimo iure *Prouinciales* non tantum *Episcopis*, sed etiam *Archiepiscopis* comparentur, ea, quæ dicta sunt de *Episcopis*, extendi debent ad *Prouinciales Regulares* in visitandis suis *Prouincijs*. Tum quià etiam isti, ex mandato *Tridentini*, (s) vltrà proprias *Constitutiones*, tenentur ad visitationem omnium Conuentuũ suæ *Prouinciæ*, vt *Episcopi*. Tum quià declaratio allata *Pauli Quinti* loquitur in specie non solum de *Episcopis*, sed dicit, *Vel alium, cui legitimè competit Visitantem*, & cum *Prouinciali* legitimè competat visitatio, vt dicit vna *Clementina*, (t) liquet quod ipsi in visitatione nullo modo possunt recusari, nec eorum iurisdictio per recusationem suspendi. Hoc autem semper intelligendum est de visitatione paterna generali, & ordinaria. Si autem veniret *Prouincialis* ad visitationem generalem quidem, sed iuridicam, ex eo quod constat sibi ex denunciatione, aut fama, delictum esse ibi commissum, cuius auctor ignoratur, & ex iusta causa timeret Guardianus sibi imminere grauamen à *Prouinciali*; vtique posset ipsum recusare vt *Iudicem*, nec in hoc sensu loquuntur suprà citata *Decreta*, vt tenet *Franciscus Leo*: (u) & ad idem faciunt ea, quæ ad legitimam *recusationem Iudicis ordinarij* requiruntur, vt suprà docuimus.

93. Sed ponamus quod *Prouincialis* de facto, (licet de iure nequeat, vt alias dicemus) in visitatione paterna suspẽdat *Guardianum*, poterit ne *Guardianus* appellare, ità vt Appellatio sortiatur effectum *suspensiuum*, vltrà *deuolutiuum*? Explico terminos pro imperitis. Effectus *suspensiuus* est quandò sententia, siue iudicialis, siue extraiudicialis suspenditur, & impeditur, sicut & *Iudicis*, seù *Superioris* iurisdictio. *Deuolutiuus* autem est, per quem causa deuoluitur ad alium *Superiorem* maiorem à quo debet cognosci. Prò clariori intelligentia dubij dò exemplum. *Prouincialis* visitat modo cõsueto Conuentum meum, sermonem, habendo in *Capitulo*, quod vulgo dicitur *Rendere la visita* vocat me Guardianum, & dicit *ob imperfectiones, siuè defectus in meo Officio commissos, me suspendere ab Officio:* vel priuatè me vocat, & dat litteras obedientiales in quibus non exprimit se me *suspendere* ab officio; vel, in discessu suo à Conuentu, relinquit Obedientiam mihi consignandam, in qua præcipit, vt ad alium Conuentum me conferam. Quærimus ergò an mihi liceat in Refectorio, vel quandò tradit mihi obedientiam appellare ab ipso ad *Generalem*, ità vt facta illa *Appellatione* possim contrà mandatum ipsius continuare in Officio meo, (& hic esset effectus *suspensiuus* Appellationis;) aut non obstante tali *Appellatione* debeam obedire, & recursum interea ad *Generalem* habere?

Turbida est quæstio hæc; & vt eam clarificemus aduertere debemus, quod *Suspensio* alia est *Ecclesiastica Censura*, *qua impeditur persona Ecclesiastica vti iure aliquo, vel potestate*, vt dicunt *Summistæ*, (x) quæ non incurritur, siue fulminatur, nisi propter culpam mortalem, vt ex multis probat *Layman*, (z) & de hac non loquimur hic. Alia verò est tantum *pœna*, & induit *naturam* inchoatæ *priuationis*, & censura appellari non potest, & hoc fertur ob delictum patratum nulla præmissa monitione, vt post *Innocentium* docet *Abbas* (a) ex quodam *Canone*, (b) & de hac loquimur nos in casu proposito; & vniuersaliter quando in *Statutis* prò aliquo delicto ponitur *pœna Suspensionis ab Officio*. (licet Superiores Regulares ex sua potestate possent ferre etiam censuram Suspensionis ab Ordine, sicut, & possunt excommunicare) tamen semper intelligitur *Suspensio ab Officio*, quæ est pura pœna, & impedit ab Officio, quatenus Officia

ficia concernunt ciuilem administrationem, & talis pœna infligitur, vt sic suspensus impediatur per impedimentum regiminis, vt optimè aduertit *Sanctorus*. *(c)* Hæc autem pœna grauis est, quià vt dixi est *priuatio* imperfecta, & sicuti *priuatio ab Officio* est pœnarum grauissima, est enim mors ciuilis, quià priuatus ab officio, dicitur capite minutus, quià *statu permutatus*, vt dixit *Caius*, *(d)* ità imperfecta priua tio, quæ est *Suspensio ab Officio* erit pœna grauis. Vndè cum *iuxtà mensuram delicti debeat esse plagarum modus*, *(e)* sequitur, quod non poterit, nisi pro culpa graui, infligi huiusmodi pœna *Suspensionis*. Proindè non adhæreo sententiæ *Sanctori (f)* dicentis posse *Prouincialem* suspendere Guardianum, *si id fieret ad obedientiæ exercitium, vel aliqualem mortificationem, quæ esset species pœnitentiæ salutaris, & ad breue tempus*. Si quidem exercitium mortificationis, & obedientiæ non debet esse cum infamia, vel dedecore Religiosi, & amissione bonæ existimationis; stat autem quod in Religione Suspensus aliquandò ab Officio iacturam patitur in fama: communiter enim existimatur, quod sic Suspensus deliquerit in illo Officio, à quo suspensus est; vndè solet sibi ab ijs, in quorum oculis ipse positus est, exproba ri, quod suspensus fuerit ab Officio, & *Suspensio* talis impedit, & retardat quominùs aliàs ad Officia promoueatur, ex quo semel suspensus fuit, & ita impeditur ipse a consequendis illis honoribus, qui ex Religiosa conuenientia sibi debentur. Stat ergò, quod non ex solo mortificationis exercitio potest Guardianus sic suspendi, ne infamiam absque crimine incurrat, sed requiritur causa criminosa, cum *Suspensio* pœna sit, qua, nisi pro crimine, non debet vllus inuri; vt fatetur paulo post prædicta ipse *Sanctorus (g)* sibi non cohærens. Et quandò *statuta* loquuntur, quod defectuosi Guardiani in tali, vel tali delicto, *arbitratu Superioris*, suspendantur ab Officio, censendum est, quod Statutum non reputet delictum illud, pro quo infligit *Suspensionem*, esse leue, alioquin esset irrationabile, quià delicto leui, grauem pœnam apponeret.

94. Ex his ad quæsitum dico; Quod *Prouincialis*, vel absolutè suspendit Guardianum ob Officio, non assignans causam suæ *Suspensionis*; vel dicit se illum suspendere ob tale, aut tale crimen. Si primum, dico, quod Guardianus potest à tali *Suspensione* appellare, si *Prouincialis* rogatus ab illo non vult detegere causam *Suspensionis*, & sic interposita *Appellatione* potest continuare in Officio suo. Ratio est quia forum paternum non differt à iudiciali quantùm ad substantialia iudicij, vtrobiquè enim interuenit corpus delicti, & probationes, & *Reus*, & citatio eius, & *Iudex*, & Sententia. Differentia est solummodò in forma probandi, & sententiandi, quià, vt notum est, in foro iudiciali, probationes per Testiũ depositiones iuratas fiunt, quod non est necessarium in paterno; pariter in iudiciali sententiatur ad præscriptũ legis; in paterno verò iuxtà dictamen rationis, & prudentiam *Superioris*. Sicut ergò in iudiciali *Reus* condemnandus de necessitate scire debet delictum, de quo sententiatur; imò in sententia ipsa debet inseri per extensum, vt ex illa delinquens cognosci possit, vt determinatur in *Textu*; *(h)* ità etiam in paterno *Reus* debet habere notitiam de delicto, ob quod pœnitentiatur; tum vt possit cognoscere si pœna delicto commensuretur, & scire si ipsi infertur grauamen; tum vt valeat se defendere adducendo causas, quibus potest tueri se quominùs pœnitentietur; tum vt possit de delicto, de quo punitur emendari, attento quod finis principalis punitionis paternæ est Delinquentis emendatio. Si ergò *Superior*, qui Guardianum suspendit non vult illi reuelare præcisam causam talis punitionis. Sed dicit tantum in genere, quod sit propter defectus suos, potest Guardianus Appellare ad *Generalem*, & non obstante *Suspensione*, perseuerare in suo Guardianatu, quià sicut non tenetur obedire *Prouinciali* iniustè aliquid præcipienti, ita neque tenetur obedire tali *Suspensioni* inflictæ sine causa. Sine causa illam dico, quià in iure idem iudicium est de his, quæ non sunt, & de his, quæ non apparent; & cum *Prouincialis* non velit, aut nesciat ipsi manifestare causam *Suspensionis*, signum est nullam talem subesse; vndè cum sententia lata pro delicto nulla sit, si delictum commissum non sit, nulla pariter censenda est talis *Suspensio* lata pro delicto, quod, cum non appareat manifestatum à Iudice, idem operatur ac si non esset. Pariter sententia lata contrà *Reum* inauditum, & indefensum est nulla, vt dicunt *iura*, *(i)* est enim citatio, & defensio de iure naturali,

rali, & diuino; Si ergò *Prouincialis* negat aperire causam, neque potest *Reus* scire delictum, de quo punitur, nec defensiones idoneas opponere, ità vt cogatur sic manere indefensus, proindè sententia *Suspensionis* nulla est. Nec dicendum allatam rationem quadrare pro foro iudiciali, & non pro paterno, in quo *Superior* procedit ex informata conscientia; siquidem vt dicebam etiam in paterno *Superior* procedit seruando substantiam iudicij, & sicut *Reus* in iudicio iudicialiter citatur ad se defendendum, ita in foro paterno paternaliter debet audiri. Habetur hoc ex *Euangelio*, vbi Pater familias, audiens Seruum dissipasse ipsius bona, ipsum citauit ad reddendam rationem villicationis, de qua, vt male administrata, fuerat accusatus. Debet ergo *Superior* quandò pœnitentiam iniungit, obijcere Subdito delictum suum, ad hoc vt sciat pro tali malè facto se puniri, vt in posterum caueat à simili lapsu, & se emendet; pariter, vt possit Subditus, si fortè falsò accusatus est, se defendere, & maximè quandò pœnitentia grauis est, & ignominiosa vt *Suspensio ab Officio*, de qua loquimur. Et si Subditus quærit a Superiore causam, & hic nolit aperire; neque ille cogitur obedire, quia indebito modo illi præcipitur. Non tamen hoc velim de quauis pœnitentia, & de quouis Subdito indifferenter accipi. Quia si Subditus est, exempli gratia, *Clericus*, aut *Laicus neophitus*, & huic Guardianus iubeat, vt se ob defectus suos disciplinet, ieiunet in pane, & aqua, priuetur obsonio, & alijs huiusmodi pœnitentijs, quæ consueuerunt dari in Religione iuxta morem Prouinciarum, & non sunt infamatoriæ, seu ignominiosæ, nec dantur pro determinatis delictis, nec in pœnam, sed ad exercitium mortificationis, certè Subditus nullo modo potest eas recusare, nec ab illis appellare, nec a *Superiore* quærere causam quare tales pœnas iniungat. Imo si Subditus temerariè hanc respuat, & velit scire causam, debet *Superior* interpellatus dicere hoc esse ob sui mortificationem; sed nouam pœnitentiam imponere, grauiorem, pro temeritate, quam ostendit. Et debet quidem *Superior* illam causam adducere, quæ sit rationabilis, quia sine causa rationabili non tenetur Subditus obedire ex vi voti; nam ex hoc ea solum præstare tenemur, quæ vel in Regula, vel in conducentibus ad Regulam continentur, vt dicunt *Theologi*. (l) Vndè Prælato præcipienti indifferentia, nisi cohonestentur fine bono, non tenemur obedire, vt docuit *Layman*. (m) Si ergò dicit *Superior* se talem pœnitentiam iubere ob mortificationem, assignat causam rationabilissimam, & obediri debet, attento maximè quod non est excessus in modo, nec detrimentum famæ in tali pœna. Sed si dicit talem pœnitentiam iniungere, quia *sibi sic placet*, aut quia *sic sibi videtur*; Dico quod Subditus si simpliciter obediret, benè faceret, maximè Nos *Minores*, qui debemus obedire in omnibus, *quæ non sunt contrà animam, & Regulam nostram*. Sed de rigore iustitiæ non tenetur obedire, & si recusaret illam pœnitentiam facere, & ad Prouincialem appellaret, deberet valere Appellatio; quia licet à correctionibus paternis non admittatur Appellatio, tamen intelligitur de factis rationabiliter, & debito modo, non de factis irrationabiliter, & indebito modo.

Si autem *Prouincialis* assignet causam Guardiano, per quam ipsum suspendit, quæ in *Statutis* reperitur expressa, & euidens. Sit, quod Guardianus talem defectum commiserit, non potest vllo modo appellare; tum ob euidentiam, & notorietatem criminis; tum quia a pœna taxata in *Statuto* appellare non potest, maximè quod modus non exceditur. Sed si assignat causam, quæ vera non est & Guardianus paratus est se probare innocentem; aut si causa, quam assignat non est in *Statuto* expressa, cui debeatur pœna *Suspensionis*, ita vt per hanc Guardianus grauetur, tunc poterit appellare, & talem *Suspensionem* suspendere; & ea non obstante in suo Officio perseuerare, ob rationes, quas dedimus Superiori Quæstione loquendo de grauamine illato, propter excessum modi in correctione.

95. Nec facit contrà prædictam resolutionem decretum *Concilij Tridentini*, quod dedimus in principio Questionis, per quod reijcitur omnis Appellatio a morum correctione in visitatione *Episcopi*, cui simile tradiderat idem *Concilium* in alio loco (n) dicens, *In causis visitationis, & correctionis, siuè habilitatis, & inhabilitatis ab Episcopo non appelletur. Nec Episcopus Appellationi huiusmodi, tanquam friuolæ deferre teneatur &c.* Ex quo decreto multi *Doctores* (o) deducunt conclusionem, quòd a Visitatione Episcopi præsertim correctio-

ctione morum non datur Appellatio. Quia *Concilium* loquitur de decretis, siue sententijs interlocutorijs in visitatione *Episcoporum* factis, quæ non continent Grauamen, & de *Appellationibus* interpositis absquè expressione causæ grauaminis, istæ enim nullo modo admitti debent in tali actu visitationis, vt adnotauit *Stephanus Vueyms*. (p) Non autem intellexit de *Appellationibus*, quæ interponuntur cum expressione causæ, & super grauamine prodeunte ab interlocutoria, quod per diffinitiuam non potest reparari. Et ne hoc videatur gratis dictum, legatur *Concilium* lococitato, sic enim habet, *Nisi grauamen huiusmodi per diffinitiuam sententiam reparari, vel ab ipsa diffinitiua appellari possit, quibus casibus sacrorum, & antiquorum Canonum Statuta illibata persistant*. Et concordat cum hoc *Decretum Sacræ Congregationis Concilij*, de quo suprà meminimus, per quod *Appellatio* ab interlocutoria, aut extraiudiciali sententia spectante ad morum correctionem in visitatione tollitur, habet enim sic post verba suprà allata, *Nisi de grauamine per diffinitiuam irreparabili agatur*, & in hoc sensu accipitur *Concilium*, vt multi *Doctores* (q) sentiunt, & ad litteram hoc idem sonant *Statuta Generalia Ordinis* loquendo de *Appellatione*. (r) Cum ergo grauamen indebitæ *Suspensionis*, si executioni, demandetur reparari non possit, (fieri enim nequit, quod priuatio administrationis, qua perculsus est is, qui mansit suspensus, pro tempore, quo *Suspensionem* subijt, retrò trahatur,) ideò concludendum est, quod a tali grauamine irreparabili Guardianus in actu visitationis ex iusto motiuo, pro vt diximus, possit, appellare, etiam quo ad effectum suspensiuum, sed de hoc alias.

96. Quid autem iuris, si Guardianus coniuratus cum tota familia recusaret *Prouincialem*, vt suspectum, & nollet ipsum ad faciendam visitationem admittere, & ipsum vel in Conuentu non reciperet, vel vocati ad visitationem Fratres, nollet obedire, nec ante ipsum comparere, prætextu interpositæ *recusationis*; Quid facere deberet *Prouincialis*? Responsionem distinguo prius dicendo quid possit de rigore iuris; secundò quid debeat de dictamine prudentiæ. De rigore iuris posset idem quod *Episcopus*, quandò impeditur ab aliquo in Visitatione. Cum enim *Prouincialis* ad visitandos Conuentus suæ *Prouinciæ*, idem ius habeat, quod habet *Episcopus* in visitanda sua *Diœcesi*, ijsdem medijs, quibus ad tuendam suam iurisdictionem potest vti *Episcopus*, potest etiam vti *Prouincialis*. *Episcopus* ergo si, respectu alicuius *Ecclesiæ exemptæ*, habet ius visitandi, aut vt *Delegatus Apostolicus*, aut alia de causa legitima, & impediatur à possessoribus illius *Ecclesiæ*, aut personaliter *Episcopum*, aut *Visitatores* ab eo destinatos repellendo, siue fores, & ostia claudendo; potest vti gladio spirituali excommunicationis, ipsam fulminando de facto contrà eum in visitatione impedientem, vt dicit quædam *Decretalis*. (s) Potest etiam vti gladio materiali confringendo portas, deijciendo ostia, diruendo parietes, & obstacula remouendo, vt dicunt *Canonistæ*, (t) & si *Episcopus* non habet familiam armatam, & illi, qui resistunt, sunt armati potest recurrere ad *Iudicem Laicum*, & inuocare auxilium brachij sæcularis, imò potest illum cogere ad dandum sibi auxilium, etiam per censuras vt habetur ex *iure*. (u) Difficultas solùm est an prius gladio temporali vti debeat *Episcopus* inuocando brachium armatum laicorum ad tuendam suam iurisdictionem, an potius prius per censuras procedere, & his inutiliter tractatis, confugere ad præsidium potestatis sæcularis. Nonnulli enim *Doctores* (x) censent posse *Episcopum* antequam censuris vtatur, inuocare brachium sæculare, & *Iudicem laicum* teneri ad illud præstandum, quantumuis *Episcopus* adhuc non processerit per censuras. Imò nonnulli eorum (z) autumant taliter disposuisse *Concilium Tridentinum*, (a) vbi datur facultas Episcopis vtendi brachio sæculari ad eijciendas à Diœcesi, vel Ciuitate Adulteras, & publicas Concubinas. Sed salua horum riuerentia non ità loquitur *Concilium*, vt patet legenti, imò in illo Capitulo ordinat, quod Concubinarij *Si postquam ab Ordinario, etiam ex Officio ter admoniti ea de re fuerint, Concubinas non solum eiecerint, seque ab eorum consuetudine non seiunxerint, excommunicatione feriendos esse, à qua non absoluantur, donec re ipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in concubinatu per annum censuris neglectis, permanserint, contrà eos ab Ordinario seuerè, pro qualitate criminis procedatur*. Et post, idem sancit de mulieribus adulteris, siue concubinis, quas iubet post tri-

trinam monitionem grauiter puniri, exinde extrà Diœceſim expelli. *Inuocato ſi opus fuerit brachio ſæculari*. Patet ergo, quod *Concilium* tum pro viris, tum pro mulieribus iniungit trinam monitionem; & expreſſè iubet pro viris excommunicationem; vndè hæc debet etiam intelligi pro mulieribus quia trina monitio non fit, niſi in ordine ad cenſuram; & hoc fieri debet ex præſcripto *Concilij*, antequam eijciantur mulieres impænitentes (nec reſipiſcentes per monitionem, & Cenſuram) à Diœceſi; & adhoc præſcribit inuocationem brachij ſæcularis *ſi opus fuerit*, hoc eſt, ſi fruſtranea fuerit monitio, & cenſura ſpiritualis, vndè opus ſit, vi ſenſibiliori corporali vti. Vndè verior eſt ſententia, quam tenent multi *Doctores*, (b) quod priuſquam vtatur brachio laico debet *Epiſcopus* vti cenſuris, & donec iſtæ non ſunt expertæ inualidæ, non tenetur, *Iudex laicus* auxilium armatum præſtare; tum quià brachium ſæculare inuocatur contrà contemptores excommunicationis, vt dixit *Ancharanus*; (c) tum quia debet inuocari, quando remedia Eccleſiaſtica deficiunt, & non incipiendum à cauda, vt lepidè ſcribit *Federicus de Senis*. (d) Alia pariter difficultas eſt, an *Epiſcopus* poſſit reſiſtentes ſibi, quominus viſitet, ſtatim excommunicare, nulla præmiſſa monitione Canonica.

97. Multi *Doctores*, (e) Theologi potiùs, quàm *Canoniſtæ* tenent opinionem affirmatiuam, moti, quia aliud eſt excommunicare per modum iudicij, vt *Iudex*, aliud extraiudicialiter per modum defenſionis, vt Pars, & dicunt neceſſariam eſſe monitionem in primo caſu, in ſecundò verò neceſſariam non eſſe, proindè poſſe *Epiſcopum* incontinenti, ſtatim ac videt ſibi factam reſiſtentiam, excommunicare, nullo iuris ordine ſeruato; & diſtinctionem hanc oſtendunt in *iure* (f) fundatam. Sed longè verior eſt oppoſita ſententia, quàm tenuerunt celeberrimi *Canoniſtæ* antiqui, & moderni, (g) licet à *Campanili* citentur *Innocentius*, & *Abbas* pro oppoſita ſententia, ſed immeritò, vt optimè aduertit *Peyrinus*, qui docet nullo modo poſſe *Epiſcopum*, vt præfertur excommunicare, omiſſa canonica monitione. Quia monitio eſt neceſſaria ſimpliciter antè omnem cenſuram, & maximè excommunicationem ferendam, vt cantant tot *Canones*. (h) Et cum ad hoc requiratur iuriſdictio, vt Excommunicatio fulminari poſſit, liquet, quod diſtinctio allata de *Epiſcopo* procedente, vt *Iudex*, & vt *pars*, eſt aerea; vt enim eſt *pars* iuriſdictionem non habet excommunicandi, & *Canon* ille (i) in quo ſe fundant nihil habet de hoc. Pariter cenſura, vt pœna pro delicto præterito fertur ob contumaciam, nullus autem poteſt dici, nec eſt contumax, niſi fuerit monitus, proindè, nec excommunicari. Et vrgentius eſt, quia monitio, ſeù citatio eſt de iure diuino, quod nec per conſuetudinem, nec per *Papam* poteſt tolli prout *Chartarius*, (l) & alij ſuſtinent.

98. Correſpondenter ergò ad hucuſq; tradita de *Epiſcopo* impedito à viſitatione facienda, debet dici de *Prouinciali* in caſu propoſito. Si enim Guardianus, & alij nollent ipſum admittere in Conuentum, & Eccleſiam etiam clauderent (quod tamen penès me inauditum hucuſque in noſtra Religione eſt, ſed accidit in alia, in Conuentu campeſtri) *Prouincialis* deberet monitorium facere cum termino competenti, verbi gratia, ſex dierum, quorum duo eſſent pro primò, duo pro ſecundò, & duo pro peremptorio termino, & ipſum affigere ad valuas Eccleſiæ. Quibus elapſis, ſi non reſipiſcerent, deberet ſententiam anathematis ſcripto ferre, & ibidem affigere. Quod, ſi die ſequenti non obedirent, tunc poſſet inuocare auxilium brachij ſæcularis. Et hoc Prouinciali licere pro cogendis Subditis ad obedientiam patet expreſsè in *Statutis* (m) tum *Ordinis*, tum *Reformationis*, in quibus ſancitur, quod *Apoſtatæ poſſunt à Superioribus cogi ad faciendas pœnitentias pro Apoſtaſia commiſſa, etiam inuocato, ſi opus fuerit, auxilio brachij ſæcularis*. Et cum non ſit maior ratio de iſtis Fratribus ſic renuentibus obedire cenſuræ latæ à *Prouinciali*, quàm de *Apoſtatis* recuſantibus ſubire pœnitentiam, vtrobique enim idem crimen eſt, puta rebellio, & contumax inobedientia, patet, eodem remedio eſſe vtendum, & æquali vi eſſe eradicandam. Et hæc omnia, & eodem ordine fieri deberent, ſi Fratres admitterent quidem *Prouincialem* in Conuentum, nollent tamen ſinere, ſe ab illo viſitari, nec illi obedire. Et eadem prorſùs poſſet Guardianus, caſu quo maior pars Familiæ contrà ipſum eſſet coniurata, & rebellis, quandoquidem crimen inobedientiæ contumacis, vt aliàs dicam ſpe-

V

spectat ad *Guardianum* in suo *Conuentu*, sicut ad *Prouincialem* in tota *Prouincia*.

Sed aliud longè diuersum remedium in hoc casu adhibendum dictat prudentia. Fateor hucusque dicta esse de pleno iure, & licere *Prouinciali* ità facere, sed vt dicebat *Apostolus*. *(n) Multa licent, sed non multa expediunt*. Periculosum nimis esset tali remedio vti, & maius damnum Religioni eueniret ex medicina, quàm ex ægritudine. Bonum *Religionibus* est, quod earum imperfectiones claustri sæpe limitentur: si inter sæculares euulgentur, actū est de *Religione*, quia de bona ipsius fama actum est. Non tam altas radices in Laicorum memoria agit exemplum virtutis tot perfectorum, sicut scandalum vnius peruersi Religiosi, & vnius crimen omnes maculat, dum multorum virtutes illos tantùm, vt par est, commendat. Concedam apud viros cordatos, & graues iustitiæ rigorem exercitum in ea non maculare, imò commendare Religionem; sed apud plebem, cui non minùs debet *Religio Mendicans*, quam Nobilibus, non ità est. Plus enim scandalizantur pusilli de crimine admissō, quàm ædificentur de crimine per iustitiam vindicato. Non enim recogitant, quod Deus *etiam in Angelis suis reperit prauitatem*, (o) & quod *Necessarium est de mundano puluere etiam Religiosa corda sordescere*, vt dicit *D. Leo Papa*, (p) sed sibi monstrum videntur cernere, cum aliqua imperfectio scandalosa auditur ab aliquo ex Religione, maximè nostra, in qua solitum est non aliud, quàm virtutis exempla intueri. Dimissa ergò via suprà recensita, *Prouincialis*, vt præfertur, recusatus, non irascatur, sed dissimulet, & reprimat bilem. Placidis verbis illos alloquatur; & quasi de visitatione parum curaret, dicat illis, *si me suspectum habetis, alium non suspectum mittam; in omnibus volo vos consolari, vt filios, ne vobis molestus esse, vt ostendam, & probem factis, in quanto vos fallamini*. Discedat tunc, & mittat alium *Delegatum* prudentem, & dextrum in agibilibus. Hic visitet, & obedientias largiatur, aut in alium Conuentum mittat illos, quos nouit esse seductores, & sic omnes separet, & alios in illo Conuentu sufficiat. Tum *Prouincialis* sic dispersos viriliter puniat, & in eorum temeritatem seuerissimè animaduertat, ità fiet, vt diuiso impiorum consilio, quieto modo, & sensim, & secretò ipsorum contumaciæ obuietur. Quod si coniurati, nec *Delegatum Visitatorem* nollent admittere, nec à Conuentu discedere, nec separari ab inuicem, tunc nulla habita ratione de toto iustitiæ rigore, prout primo loco dictum est, procedere oporteret.

IV. Quæritur. An Commissarius Visitator Delegatus à Generali possit recusari, vt suspectus in Visitatione paterna?

SVMMARIVM.

99. *Commissarius destinatus congruo tempore ad visitandum nequit recusari.*
Eius deputatio iuri naturali, diuino, & humano cohæret.
Recusantes ipsum incurrunt excommunicationem Papæ reseruatam.
Hoc verò intelligendum est in foro paterno.
In iudiciali ex causa recusari potest.
Commissarius ligatur legibus Religionis.
100. *Inimicitia, factio, vel partialitas non sufficiunt, vt tanquam suspectus possit recusari.*
Quilibet procurare tenetur vtilitatem Reipublicæ.
101. *Commissarius missus quouis tempore ad visitandum non potest recusari.*
Generalis, quoties expediens indicauerit, potest mittere Commissarium ad visitandum.
Visitatio salus est Religionis.
Debet esse bis, aut semel in anno.
Quoties necessitas fuerit, potest Superior visitare.
Vigiles plures præfecti ad visitandam Vrbem propter incendia.
Superiores debent frequenter visitare.
102. Frequenter *dicitur fieri*, *quod bis fit*.
Frequenter *significat aliquandò* multoties, *aliquandò* assiduè.
Frequens visitatio conducit morum reformationi.
103. *Optima esset frequens visitatio.*
Abusum initia comprimenda.
104. *Consuetudo mittendi Visitatorem singulo triennio, non impedit, quin Generalis possit frequentiùs mittere.*

Ge-

Generalis ex Regula debet ipse visitare Prouincias.
105. *Visitationis scopus quis?*
Remedia præseruatiua excellentiora subleuatiuis.
106. *Procurationes, quæ sint.*
In Ordine Minorum Visitatores procurationes non recipiunt.
Pedestres incedunt.
Generalis modesto comitatu vtitur.
Licet nulla sit in Prouincialibus negligentia, potest Generalis quoties vult mittere Visitatorem.
Archiepiscopus suffraganeorum Diœceses visitare potest, licet isti non sint negligentes.
In ijs, quæ sunt meræ facultatis, non præscribit consuetudo.
107. *Opponitur Statutum resolutioni quæstionis.*
Statutum illud est adulteratum.
Refertur Statutum genuinum.
Generalis potest Commissarios destinare pro suo arbitrio.
Et etiam ad instantiam Prouinciarum.
108. *Commissarius ità destinatus nequit recusari.*
109. *Commissarius destinatus ad præsidendum electioni alicui non potest recusari.*
Dummodò causa destinationis sit valdè notoria, & vrgens.
110. *Deficientibus illis conditionibus potest recusari.*
Generalis ligatur legibus Religionis.
Capitulum Generale est suprà Generalem.
Et si deliquerit, Generalis à Capitulo punitur.
Statuta per verba negatiua, vel cum clausula irritanti reddunt nullum factum in contrarium.
Potestas Generalis pendet à Capitulo Generali.
In prohibitis per Capitulum non potest dispensare.
111. *Quid iuris si Diffinitores admitterent Commissarium, contrà reclamante Ministro, aut viceuersa?*
Electiones deberent annullari.
Ad electiones non admittendi, nisi qui votum habent.
Debent recusantes Commissarium protestari de nullitate, & non interesse electioni.
112. *Capita, quæ possunt adduci pro recusatione Commissarij.*
Vt Generalis possit talem Commissarium ex se mittere, oportet, quod causa sit valdè notoria, & vrgens.
Notorium dicitur, quod nulla potest tergiuersatione celari.
Causa vrgens, est causa grauis.
Causa grauis, est causa Ecclesiæ, vel in qua agitur de alicuius præiudicio.
Causæ grauis in Religione exemplum.
Si talis Commissarius dicitur missus ad instantiam maioris partis Diffinitorij, & hoc verum non sit, potest recusari.
113. *Generales obtinere solent facultatem à Papa dispensandi super Statutis.*
114. *Commissarius licet non habeat conditiones requisitas, recusari non potest.*
Qualitates requisitæ iuxtà iura in Visitatoribus.

99. Respondeo, quod multæ possunt suppetere causæ recusationis, & singulas expendere oportet, quia respectu singularum alia, & alia sunt resolutionis fundamenta. Vel enim *Commissarius* destinatur tempore consueto, & congruo, iuxtà Statutorum dispositionem ad visitandam Prouinciam, pro celebratione Capituli; vel destinatur extrà tempus ad visitandam Prouinciam tantùm, quia *Generalis* fortè audiuit in ea esse multa inconuenientia, quæ indigent remedio: vel destinatur ad præsidendum in *Congregatione Capitulari* intermedia, & hoc ad instantiam alicuius, vel ex motu proprio *Generalis*: vel *Visitator* non habet conditiones à Constitutionibus præscriptas: vel est factionarius, & auersionem habet a *Prouinciali*, & ideò ratione inimicitiæ est sibi suspectus. Iuxtà ergò factam diuisionem singillatim respondeo, & dico.

Primò. Commissarius, qui habet conditiones à *Constitutionibus* requisitas, missus tempore debito ad visitandam *Prouinciam*, non potest in visitatione paterna quomodolibet recusari, neque sub prætextu inimicitiæ. Ratio autem fundamentalis est, quia deputatio talis *Visitatoris* est fundata in iure scripto, puta *Constitutionibus*; (q) tum *Ordinis*, tum *Reformationis*, & illos sic destinare. *Non est contrà Regulam, aut eius Pontificias declarationes, immò naturali, Diuino, atque humano iuri, & nostro potissimum consentaneum*, vt dicitur

citur in *Statutis antiquis*. (r) Vndè, & ipsorum authoritas ad visitandum est præscripta à *Tridentino* (s) his verbis. *Visitatores eandem habeant authoritatem in suæ Congregationis Monasteria, ac Regulares in eis commorantes, quàm alij Præsides, & Visitatores in cæteris habent Ordinibus*; & licet *Concilium* re vera ibi loquatur de *Visitatoribus Religionum Monachalium*, quæ solis *Abbatibus* suberant, & ibi iubentur in *Congregationes* erigi, Præsidem eligere, ac *Visitatores* destinare; tamen de omnibus *Visitatoribus* quarumcunque Religionum indifferenter debet accipi, quia de omnibus eadem est ratio. A *Visitatoris* ergò iurisdictione nullus eximi potest, neque *Prouincialis* ipse, licet sibi facta esset *Commissio in propria Prouincia, etiam cum plenitudine potestatis à Generali*, vt expressè habetur in *Statutis Ordinis*, tum quia vanum, & superfluum esset mittere *Visitatorem* suprà *Prouincialem*, & illum à *Visitatoris* authoritate subtrahere; tum quia licet in libertate *Generalis* sit *Visitatorem* destinare, non tamen potest eximere quenquam ab eius iurisdictione, quàm habet à lege, quæ ligat manus *Generali*, vt optimè aduertit *Sanctorus*. (t) Ex hoc ergò sequitur, quod omnes tenentur talem Visitatorem *recipere, & illius Ordinationes exequi*, vt ordinat *Tridentinum*. (u) Proindè nullo modo recusari possunt in foro paterno, quia ipsi succedunt in officio *Prouincialis*, quem debent syndicare, & proindè sicut in paterna visitatione *Prouincialis* recusari nequit, vt probauimus, pari modo, nec poterit recusari *Visitator*, aut appellare à pœnitentijs impositis ad morum correctionem, dummodò non fiat excessus in modo, & emergat grauamen, quemadmodum de *Prouinciali* suprà probatum est. Quod totum confirmatur ex *Constitutione* (x) *Gregorij Decimitertij*, in qua, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ reseruatæ *Papæ* priuationis officiorum obtentorum, & inhabilitatis perpetuæ ad alia obtinenda ipso facto incurrenda, præcipitur omnibus, & quibusuis Superioribus, & Subditis, ne audeant talibus *Commissarijs resistere, nec iis se opponere, aut contradicere, seu se rebellem exibere, ipsos quacunque de causa, vel quæsito colore, non recipiendo*. Quæ tamen intelligenda sunt cum sobrietate; non enim intendit per hæc impedire Subditos, vt in casibus à iure permissis appellare non possint, quandò scilicet grauamen aliquod Subdito interueniret, aut *Commissarius* in fora iudiciali procederet. Sicuti nec incurrerent Subditi illas pœnas, si essent inobedientes *Commissario*, dum præciperet aliquod, quod iuxtà *Constitutiones* non posset. Quia vt benè dicit *Rodericus*, (z) licet habeant plenam authoritatem in concernentibus, *Visitationem* tamen etiam illi sunt ligati legibus Religionis, vltrà quas non possunt præcipere, & si præcipiunt, non tenetur Subditus obedire.

100. Nec facit ad *Commissarium* paternaliter recusandum, inimicitia, quàm habet contrà *Prouincialem*, aut suspicio, qua iste laborat, quia ille est factionarius, aut amicus æmulorum *Prouincialis* ipsius, ex qua timet *Prouincialis*, quod *Commissarius* erit partialis, non castigabit defectuosos amicæ Factionis, scribet ad *Superiores Generales* aggrauando *Prouincialem*, & eius amicos, & disponet omnia ad hoc, quod in Capitulo fiant electiones omnes, aut saltem principaliores, ad fauorem aduersæ Partis. Hæc inquam, & similia in nullo releuant, vt per hoc *Commissarius* recusari possit. Etenim supradictæ causæ militare tantùm possunt in foro iudiciali, aut quandò in paterno infertur grauamen. Quod autem partialis sit in castigando, aut curet, vt electiones sequantur in personas Factionis diuersæ à *Prouinciali*, hoc nullum est ipsi grauamen, quandoquidem non habet *Prouincialis* aliquod ius perpetuandi in suos Dignitates, & Officia. Si *Commissarius* partialis est in castigando, vel vnum, & non alium puniendo, vel in pœnas nimis graues infligendo, vtique potest *Prouincialis* recursum habere ad *Superiores*, & qui grauatus est, potest pœnitentiam recusare, & appellare, vt suprà dictum est. Pariter potest protestare *Prouincialis*, quod informationes, quæ à *Commissario* mittantur ad *Superiores Generales* sunt suspectæ, quia veniunt ab inimico. Insuper si *Commissarius*, aut muneribus obligatus, aut factiosorum adhærentia procuraret aliquos patenter indignos promouere ad officia; non solùm *Prouincialis*, sed quiuis etiam priuatus Religiosus non solùm potest, sed etiam teneretur ad reclamandum contrà *Commissarium*, quia malè electiones vergunt in extremum damnum Religionis, ad cuius conseruationem quilibet pro modulo

dulo

dulò suo obligatus est, argumento eius, quod dicitur in *iure*, (a) vbi ait *Paulus I.C. nam Reipublicæ interest quamplurimos ad defendendam suam causam admittere*. Sed ipsum recusare quominùs visitet, puniat, corrigat, & alia præstet in foro paterno, nullo modo potest, quia hoc nullo iure fulcitur.

101. Dico secundò, quod *Commissarius*, qui habet conditiones requisitas à *Statutis*, missus extrà tempus consuetum à *Generali* ex proprio motu cum facultate ad visitandam *Prouinciam* paternaliter, & etiam iudicialiter, in foro paterno, non potest recusari. Probatio huius conclusionis pendet à resolutione quæstionis, An liceat *Generali*, extrà tempus celebrandi *Capitulum*, mittere *Commissarium*, ad visitandam *Prouinciam*. Et in hac quæstione doctissimi duo Regularium rerum *Scriptores*, nempè *Peyrinus*, (b) & *Sanctorus* (c) Quæstionem negatiuè resoluunt. Sed *Peyrinus* re vera tractat quæstionem pro *Generali suæ Religionis*, & in casu quo ob fines priuatos lucri, aut alterius commodi, *Generalis* vel visitaret per se, vel alios *Visitatores* mitteret, nulla extante legitima causa mittendi *Visitatorem*, ex eo quod *Prouincialis* rectè, & in bona Regulæ obseruantia *Prouinciam* gubernet. *Sanctorus* verò insistens vestigijs *Peyrini*, resolutionem illius applicat pro nostra Religione, cuius fundamenta infrà summatim dabimus, cum illa soluemus. Dico ergò, quod *Generalis*, sicut, & *Prouincialis* potest per se, vel per alios, quoties expediens iudicauerit, *Prouinciam*, & Conuentus, respectiuè, visitare. Quia visitatio salus Religionis est, fit enim, vt ait *Hostiensis* (d) ad hoc vt *Ecclesia* sanctiùs regatur, crimina purgentur, & virtutes inserantur; & visitationis fructus vberrimos recenset *Io: Franciscus de Pauinis* (e) ex quadam *Glossa*. (f) vndè ad tales fructus vbertim procurandos, non est cur *Visitationes* multiplicatio possit inhiberi. Habemus siquidem circà hoc diuersa iura, quia nonnulli *Canones* (g) habent, quod visitatio debet esse annua; alij verò (h) ordinant, quod debet esse bis in anno. Sed *Canones* prædicti intelligi debent quantùm ad obligationem, quàm habent Prælati visitandi ordinariè loquendo, non autem quantùm ad facultatem, quàm habent, & necessitatem, si se obtulerit visitandi. Ità vt si *Conuentus*, vel *Prouinciæ* sibi commissæ, quo ad visitationem, regulariter viuant, *Superior* suo muneri satisfacit, si bis, vel ad minùs semel in anno visitet; non autem per hoc tollitur, quod si, peracta visitatione, intelligat, aliqua inconuenientia in locis iam visitatis exorta esse, non possit iterum, atque iterum visitare; aut etiam visitationem *ex Officio* reiteraret ad hoc, quod Subditi in Officio contineantur. Et hoc sonant manifestè *Canones*, (i) & nonnullæ *Glossæ*, (l) quæ dicunt, quod *Quoties necessitas fuerit*, potest *Superior* visitare. Quod si plures *Visitatores* super eadem re, & respectu eiusdem loci congruè dari possunt, argumento quarundam *legum*, (m) imò *Septem cohortes constitutæ sunt præpositis eis Tribunis, & super omnes Spectabili Viro, qui Præfectus Vigilum appellatur, vt Vrbes ab incendijs defendantur*, vt dicitur in quodam *Digesto*, (n) ità vt vigiles perpetuò lustrarent Ciuitatem, & vnus locus per vigilem visitatus ab alio, & alio vigili, atque vigilum *Præfecto* visitabatur, & sic multiplex, & reiterata, ad euitandum incendium, erat Vrbium visitatio; ità maximè congruit, quod, ad euitandum spirituale incendium, quod ex ignitis Diaboli tentationibus excitari potest, maximè inquam congruit in *Religionibus* replicata sæpiùs ipsarum visitatio.

102. Ad quod maximè facit *Tridentinum*, (o) quod non limitat *Visitatoribus* facultatem visitandi, imò iniungit obligationem reiterandi eam, dicendo. *Teneantur suæ Congregationis Monasteria frequenter visitare*. Admisso enim, quod *Prælati* suo muneri satisfaciant si bis, aut semel in anno visitent iuxtà suprà datos *Canones*, attento maximè, quod in quodam *Authentico* (p) dicitur fieri *frequenter*, quod bis fit. Tamen iuxtà pleniorem mentem *Concilij* est, quod *Superiores* visitent *frequenter* hoc est *multoties*, vt notatur in *iure* (q) siuè *assiduè*, vt explicant nonnullæ leges, (r) ex eo enim, quod vt dicit *Apostolus*, (s) *Aduersarius Diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens, quem deuoret*; & ideò ipse confessus est. (t) *Circuiui terram, & perambulaui eam*; voluit *Concilium*, quod etiam *Pastores* vigilantes super gregem suum *assiduè* circumeant visitando, & custodiendo oues; ità vt possint dicere Subditi cum *Iob* (u) *Visitatio tua custodiuit spiritum meum*. Enim verò nunquam magis Religiosi se colligunt, & à vitijs temperant, quàm quandò vel actu est, vel

instat

instat visitatio *Prouincialis*; nec magis *Superiores locales* curant ea, quæ muneris sui sunt, exequi, quàm eo tempore quo in in visitatione sub syndicatu debent esse. Quod si aut semel, aut bis tantùm in anno se visitandos, ità vt ampliori visitationi non posse subdi, scirent certò, pro illo determinato tempore se cohiberent à vita laxiori, habenas in posterum proprijs voluntatibus laxaturi; Si autem nesciunt *qua hora Dominus* (Superior nempè) *venturus sit* ad visitationem, & vna peracta, ex improuiso, alia inopinata subsequeretur, profectò vigilarent in custodia, & mores suos in meliùs reformarent.

103. Ex hoc ergò deducitur, quod si *Generalis*, vel *Prouincialis* zelo reformandæ Religionis *Prouincias*, & *Conuentus*, vel per se, vel per *Commissarios* sæpè sæpiùs visitarent; optimè quidem facerent, & non solùm contrà ius, imò menti *Concilij* rem conformem, & Religioni vtilissimam præstarent. Quod euidentiùs fit, si ad aures *Superioris* peruenirent, extrà tempus visitationis, rumores, qui eius præsentiam desiderarent: Frequentissimè succedit hoc. Si quidem vel in *Conuentu*, vel in *Prouincia* ex factionum diuisione suscitantur discordiæ, vel ex oscitantia Superioris irrepit abusus, qui paterna virga corrigi debet, aut per *Superioris* præsentiam sopiri, vel per alicuius viri grauis deputationem componi potest. Si *Superior* haberet manus ligatas quin per se, vel alium visitare posset ad plenè indagandam causam, vt opportunè prouideretur, & coactus esset expectare, donec veniret tempus ineundæ alterius visitationis, quæ nam mala Religioni euenirent? Sanè scintilla parua, quæ in initio facilè posset extingui, magnum discordiæ generaret incendium; & pustula de facilè curabilis, in incurabilem cancrenam degeneraret, & simplex abusus; in apertam inobseruantiam Regulæ adolesceret. Debet ergò tunc *Superior* (& vtinam hoc facerent) attendere ad monitum *Poetæ*.

Principijs obsta. Serò medicina paratur
Cum mala per longas inualuere moras.

Debent cætera omnia negotia postponere, & personaliter ire; nullum enim vrgentiùs negotium possunt habere ex Officio suo, quàm obseruantiam Regulæ, Religiosam disciplinam, & Subditorum charitatem, & pacem procurare. Quod si ex infirmitate nequeant, debent mittere statim *Visitatores*, qui interrogent omnes, & audiant ab omnibus veram causam discriminis, quàm ex priuatorum litteris non possunt cognoscere, nisi decurtatim, palliatè, & vt plurimum, ad proprium interesse compositis, & ità falsò.

104. Nec facit in contrarium prima ratio *Peyrini* sumpta ex consuetudine, per quàm probat, quod consuetudo in sua *Religione* inoleuit, quod *Generalis* semel tantùm visitet. Quod argumentum vrget *Sanctorus* ex eo, quod consuetudo in nostra *Religione* est, quod semel in triennio *Generalis* mittat *Commissarium Visitatorem*, & hæc consuetudo debet haberi pro lege, ex qua deducatur, quod alium *Visitatorem* intrà triennium deputare non possit. Hæc inquam ratio non quadrat. Quia retorqueo argumentum. Consuetudo est, quod in nostra *Religione* visitatio *Prouinciarum* fiat per *Visitatores Commissarios*, ergò ità pro lege haberi debet, vt *Generalis* non possit visitare Religionem per se, sicut facit *Generalis Minimorum*, & *Capuccinorum*. Consequentia falsissima est. Hoc enim habet ex Officio per *Textum Regulæ (x) Fratres, qui sunt Ministri, & serui aliorum Fratrum visitent, & moneant Fratres suos, &c.* & mittere *Commissarios*, quandò ipsi non possunt per se, fuit istis indultum per *Statuta*. (z) Ergò falsum est illud antecedens. Concedo si quidem consuetudinem esse mittendi singulo triênio *Commissarium*, ex præscripto *Constitutionum*, ad visitandum pro celebratione *Capituli*; non tamen talis consuetudo limitat facultatem *Generali* visitandi per se, & alios, quod habet à iure; sicut etiam consuetudo est, quod quilibet Christianus in Paschate semel communicet in sua Parochia, iuxtà *Canonem*, & (a) non per hoc limitatur illi facultas communicandi extrà tempus Paschale in eadem Parochia. Dicetur cum *Sanctoro*, quod hoc esset *ordinem, & consuetudinem perturbare*. Sed hoc nego. Iniusta quippè esset ista perturbatio, si Fratres turbarentur ex hoc, quod *Generalis* zelo manutenendæ obseruantiæ in Religione per se, vel alios frequenter visitaret. Quod si ex causa rumorum, quos audiuit, esse in *Prouincia*, *Commissarium* extrà tempus ad visitandum destinaret, vt illis rumoribus obuiaret, non possent Fratres, qui ex tali visitatione perturbarentur, de alio conqueri, nisi de se ipsis, qui causam dederunt visitationi, vt dicunt

dicunt quædam *Capitula*. (*b*) Quod si nomine perturbationis intelligatur suspensio iurisdictionis in *Ministro*, quæ quo ad aliqua concernentia regimen politicum cessat, dum *Commissarius* est in *Prouincia*; dico, quod si *Generalis Commissarium* ad visitandam *Prouinciam* destinaret, & visitationem vltra congruum tempus producere faceret, ex hoc solo motiuo, quod suspēderetur *Prouincialis* iurisdictio nulla alia legitima extante causa; *Generalis* quidem iniustè, sed tamen validè hoc faceret, sicut diximus de eodem cognoscente causas pertinentes ad inferiores *Prælatos* in prima instantia; iniustitia quippè *Prouinciali* fieret si interrumperetur, & turbaretur absque causa propriæ iurisdictionis exercitium. Nec tamen posset ex se *Prouincialis* talem *Commissarium* recusare, & impedire in munere *Visitationis* sibi demandato; sed deberet recursum habere ad *Eminentissimum Protectorem*, siuè ad *Sanctam Sedem*, vt à tali grauamine liberaretur. Quantumuis re vera *Prouincialis* posset se tueri, dicendo, quod non potest *Generalis* ipsius iurisdictionē absq; causa suspendere iuxtà Statuta, & pariter sine causa talem *Commissarium* destinare, per quem eius iurisdictio si non in totum, saltem in partem suspenditur; tamen quomodò poterit probare, quod *Generalis* hoc faciat absque causa, cum commodissimum sit *Generali* ipsi (attento maximè, quod *Nemo sine crimine viuit*, & *Prælati positi sint sicut signum ad sagittam*, vt dicit *Canon* (*c*)) in *Prouincialis* gubernio multa reperire, ob quæ arguatur ipsius regimen, vt defectuosum tali remedio corrigendum? Et hac ratione motus *Sanctorus* (*d*) monet nè temerè missis à *Generalibus* opponatur, cum nesciri possint, (saltem in modo, qui probari possit) causæ, ob quas *Commissarij* tales mittantur. Si verò *Generalis* patentem habeat causam, quia ex clamoribus *Prouinciarum* intendit *Prouincialem* inertem nullum castigare, sed ventri, & somno deditum Subditos proprijs voluntatibus dimittere; siuè liuore factionis tabidum contrà sibi inuisos malignari; aut œstro furoris percitum in aduersos furere, omnia ad libidinem adhærentium facere, partiales defectuosos non solùm defendere, sed etiam exaltare, cunctam tandem *Prouinciam* contrà ius, & fas turbare; saluberrimum in Religione esset, *Commissarium* destinare ad visitandum, vt sic perniciosi *Prouincialis* limitaretur nocendi licentia, & mala in Religione diutiùs non grassarentur, ex nociuo ipsius regimine. Et faxit *Deus*, quod *Generales* verò zelo, & charitate moti hoc vtilissimum remedium adhiberent, obuiaretur enim per hoc tot inconuenientibus, quæ ideò serpunt, quia regimini *Prouincialium* virga non adhibetur, nisi in fine triennij, quandò malum iam inualuit, & tunc non pro delicto, sed pro forma, &c.

Pariter non facit secunda, tertia, & quarta ratio *Peyrini* pro nostra Religione contrà sententiam suprà datam; si quidem illæ fundantur super iure municipali *Ordinis Minimorum*, non verò quadrant in Religione nostra, pro qua scribo.

105. Quinta ratio est, quod *Tridentinum* (*e*) loquendo de fine visitationis ait, quod scopus eius est *Sanam doctrinam inducere, bonos mores tueri, prauos corrigere, & subiectas oues cohortationibus, & admonitionibus ad Religionem, & pacem accendere.* Vndè sequitur, quod vbi non fuerit causa corrigendi &c. non poterit institui visitatio. Sed hæc ratio nihil concludit; imò facit ad oppositum. Si enim *Tridentinum* diceret ad hoc solum institutam esse *visitationem*, puta ad castigandum defectus, euellendos abusus, dissensiones sopiendas; valeret consequentia, quod vbi hæc non adessent, non deberet institui visitatio. Sed non ita loquitur *Concilium*, imò dicit *sanam doctrinam inducere, bonos mores tueri, & oues admonitionibus ad pacem accendere*. Palam autem est, quod hæc non necessariò supponunt in *Prouincia* visitata semper oppositum; puta quod *sana doctrina* inducatur, quià ibi peruersa succreuit; aut *boni mores* plantentur, quia mali inoleuerunt; aut *oues ad pacem accendantur*, quià in bello sunt, vel fuerunt. Sed ad doctrinam, bonos mores, & pacem, quæ iam in Prouincia sunt firmanda, stabilienda, & augenda, est instituta visitatio. Hæc siquidem medicina spiritualis est, & remedium animæ. Ineptum autem est dicere, quod omne remedium supponat infirmitatem iam existentem, siquidem sunt remedia præseruatiua, quæ sanitatem vigentem à futura infirmitate præseruant; & talia (teste nostro *Doctore*) (*f*) longè nobiliora sunt, quam remedia subleuatiua, quæ curant ab ægritudine, quæ iam præualuit. Negare ergo *visitationem*, quià *Prouincia* sana, & quieta est, re-

reſpuere medicinam præſeruatiuam, quam nullus ſanus reſpuet, ni mente laboret.

106. Similiter ſexta ratio non concludit, admiſſo enim quod *Tridentinum (g)* iniunxerit *Prælatis*, quod congruo tempore *viſitationes* non prætermittant; non tamen ſequitur, quod auferat ab ipſis facultatem viſitandi cum libuerit. Illud enim *neceſſitatis* ex præſcripto legis eſt, quod nequeunt prætermittere; ſed non ob hoc impeditur id, quod *facultatis* eſt, imò & magis menti legis accommodatur, vt ſuprà demonſtrauimus.

Vltima tandem ratio pœnitus nil concludit, puta, quia ſubditus ſcit nullam eſſe legitimam cauſam viſitandi; ergò ſupponendum eſt *Superiorem* hoc facere ex fine priuato lucri, aut alterius cauſæ. Falſum eſt totum argumentum. Tum quià multa ſciunt *Superiores*, quæ neſciunt ſubdditi; tum quià ſemper adeſt cauſa *viſitationis* nempè manutenentia Religioſæ obſeruantiæ; ſi non adſunt abuſus extirpandi; & ſic ruit antecedens. Pariter interpretari, quod ex motiuo malo Superior bonum opus, *viſitationem* nempè, præſtaret, ſapit calumniam, & iudicium temerarium, quod de omnibus, & præſertim de *Superioribus* vitandum eſt; & ità etiam conſequentia argumenti eſt neganda.

Vnam re vera cauſam aſſignare poſſemus, ob quam viſitationem reiterare extrà tempus non licet, & hæc eſt expenſa, ſiuè ſumptus, qui fit in *procurationibus Viſitatorum*, vt habetur in *iure. (h) Procurationis* autem nomine veniunt expenſæ, quæ fiunt à *Viſitatoribus* in alimentis, equitatu, & cæteris; quorum quantitatem taxauit *Benedictus XII. (i)* Si enim *viſitationes* pro libito poſſent multiplicari à *Superioribus, Eccleſiæ* nimis grauarentur, & Conuentus depauperarentur, & debitis ſe redderent obnoxios. Sed quid quid valeat hæc ratio pro cæteris Religionibus, in quibus *Monaſteria*, & *Prouinciæ* dant *Superioribus* debitas procurationes; in noſtra *Sacra minorum familia* ſaltem *Reformata*, hoc non quadrat. Si enim aliarum *Religionum Viſitatores* iuxtà licitum, & conſuetum ipſarum inſtitutum vadunt *Hi in curribus, & hi in equis*; in noſtra, *Viſitatores* ambulant *In nomine Domini* pedeſtres, ex eo quod ex *Statutorum (l)* noſtrorum præſcripto, niſi peditando viſitare non poſſunt, & ad tale munus nequeunt deputari, qui Apoſtolico hoc more non valent peregrinari. Victus pariter tenuis eſt, & qui ſobrietatem ſapiat Religioſam; dempta enim prima, vel ſecunda ad plus refectione, in qua aliquid particulare obſonium ſibi, & ſocijs datur, (ſicut & omnibus alijs Aduenis, qui apud nos hoſpitantur) refocillandi cauſa vires ex itinere fractas, in cæteris menſà, cibis, cella, & obſonio communi vtitur nullo facto diſcrimine inter *Viſitatorem*, & alium quemuis ex gregarijs hoſpitibus. *Generalis* pariter modeſtiſſimo vtitur Commitatu ad Statutorũ *Generalium* normam *(m)* nec pecuniarias procurationes recipit; ita vt hæc ratio pro noſtra Religione minimè officiat quominus *Generalis* poſſit per ſe, vel alios, quoties expedire iudicabit, *Religionem* viſitare, quantumuis nulla ſit in *Prælatis* inferioribus negligentia. Et quod magis vrget contrà ſententiam *Peyrini*, & *Sanctori* eſt, quod habemus circà hoc apertam diſpoſitionem *Canonis (n) Bonifacij Octaui* dicentis. *Perpetuò declaramus edicto, Archiepiſcopum poſſe ſuam Prouinciam viſitare liberè, licet non ſint eius Suffraganei negligentes, & iterare viſitationem eandem, & procurationes recipere à locis viſitatis*; vbi *Gloſſa (o)* dicit. *Quod licet Epiſcopi non ſint negligentes in viſitandis ſuis Diœceſibus, tamen nihilominus poterit Archiepiſcopus illas Diœceſes Suffraganeorum viſitare, & non ſolum ſemel, ſed pluries, & iteratè*. Quod ſi, (vt communiter Scribentes concedunt,) *Generalis*, vel *Prouincialis Archiepiſcopis*, vel *Primatibus* comparantur; liquet, quod illud, quod circà viſitationis reiterationem præſenti *Canone* ſancitur, quadrat pro *Generalibus*, & *Prouincialibus* non tantum noſtræ, ſed & aliarum quarumuis *Religionum*.

Tandem quod ſecurim ad radices huius difficultatis agit, eſt *Conſtitutio Gregorij XIII. (p)* quæ ſic ſonat. *Volentes eumdem Miniſtrum Generalem quotieſcunque ſibi expedire videbitur, quos voluerit Commiſſarios ad quoſcunque ſui Ordinis vtriuſque Familiæ Prouincias, quibuſcis conſuetudinibus, ac Statutis, per quaſlibet perſonas in contrarium factis non obſtantibus, liberè mittere poſſe*. Non ſatis proindè mirari poſſum, *Sanctorum (q)* voluiſſe contrà expreſſa verba, & ſenſum *Bullæ* arctare *Generales* ad mittendos *Commiſſarios* ſingulo triennio, cum *Bulla* dicat *Generalem*

ralem, posse illos liberè mittere *Quotiescunque sibi expedire videbitur*. Quomodo potest *Sanctorus* tueri suam sententiam, ex *Consuetudine Statuti*, mittendi eos quolibet triennio, si *Gregorius* subiungit *quibusuis consuetudinibus, & Statutis per quaslibet personas in contrarium factis minimè obstantibus*? Profectò si de Statutis loquimur, nullum tale habemus, prohibens *Generali* mittere *Visitatores*, quandò sibi placuerit: imò reperio in *Statutis Benedicti XII.*, (r) quod si visitata aliqua *Prouincia*, emerserit aliqua causa, propter quam Generalis iudicauerit eam visitare per se, vel per alium, hoc possit; nec lego vllibi talis Statuti derogationem. Quod attinet ad *Consuetudinem*, verum est, quod singulo triennio mittuntur, sed per hoc non tollitur, quin, extrà tale tempus, possint mitti *Visitatores*. Hos enim deputare, merè facultatiuum est *Generali*, & in ijs, quæ sunt meræ facultatis, non datur præscriptio contrariæ consuetudinis, vt notum est in *iure*. (s) Et dato, quod essent *Statuta*, & *Consuetudo* contraria, ipsis derogat *Gregorius*, vt dictum est. Nec desinam apponere verba *Sanctori*, vt ipsius rationibus plenè satisfiat. Dicit ergò, *Mens* (Gregorij) *statuentis est, seruare illæsam; & liberam facultatem Generalis, vt suis temporibus Visitatorem mittat. Ait enim in proemio*. Vel Commissarios ab ipso Generali, pro tempore, deputatos, &c. *& in dispositione ait*. Ne quis Prouincialis, &c. ab ipso Generali missis pro visitandis Prouincijs resistere, & c. *pro* tempore *autem*, & visitandis Prouincijs *respicit Consuetudinem, & Statuta Ordinis, quæ singulo quoque triennio visitari præcipiunt. Et quoad hoc, annullat consuetudines, & Statuta in contrarium. Et præterea notanda sunt illa* quotiescunque expedire videbitur. *Extra autem tempus nec expedit, nec vtile, sed pacis conturbatiuum, scandalorum generatiuum, & magnarum conturbationum productiuum est*. Hæc *Sanctorus*. Ad quæ dico, falsum esse, quod mens *Papæ* fuerit ea, quam ipse scribit. Ecce proemium *Bullæ* ex quo (vt ipse cum *Abbate* profitetur) mens Statuentis cognoscitur. *Quoniam nostro pastorali potissimum incumbit officio, vt ea, quæ ausu temerario ab Ecclesiasticis personis plerumque attentantur, opportunis remedijs compescamus: Idcircò, cum referente dilecto filio Christophoro de Capite Fontium Fratrum Minorum Ministro Generali, nuper intellexerimus: quosdam Religiosos Ordinis huiusmodi, ab ijs, quæ per Prælatos eiusdem Ordinis, etiam Guardianos, siue Prouinciales, vel Commissarios ab ipso Generali Ministro pro tempore deputatos, acta sunt; & decreta, ad Tribunalia sæcularia appellare, & ad ea temerè confugere*. Iudicet prudens Lector, si ea fuit mens *Papæ*, quam *Sanctorus* scribit. Principaliter fuit compescere *temerè Appellantes* ad Laicos, contrà *Prælatorum* quorumuis obedientiam, numerat enim *Guardianos, Prouinciales*, & *Commissarios* à *Generali Ministro, pro tempore, deputatos*, ly enim *pro tempore* refertur ad *Generalis Ministros*, & est sensus à *Generali Ministro*, qui *pro tempore* fuerit, ne posset fieri expositio, quod Bulla arctaret tantùm rebellantes contrà *Commissarios* deputatos à *Christophoro Generali*, qui eam impetrauerat. Pariter refertur ad *Guardianos*, & *Prouinciales pro tempore*, cum de ijs, eodem clausulæ contextu, dicatur. Nec sustineri potest expositio, quod ly *pro tempore* coniungatur cum ly *destinatos*, & faciat sensus *destinatos pro tempore*, nempè *iuxtà consuetudinem, & Statuta Ordinis, quæ singulo triennio visitare præcipiunt*. Etenim, vt dictum est, consuetudo talis, cum sit de re facultatiua *Generali*, non præscribit, nec vllum reperire est Statutum prohibitiuum contrarium; & gratis admisso, quod ly *pro tempore* copulandum esset cum ly *destinatos*, faceret hunc sensum *secundùm tempus*, vel *quandò* erunt destinati; & sic nihil concludit ad intentum *Sanctori*, qui excusari non potest, quà truncum dat textum *Bullæ*, vt ad suum sensum trahat, dum dicit *notanda sunt illa* quotiescunque expedire videbitur, *extrà autem tempus nec expedit, &c.* Bulla enim dicit *Quotiescunque sibi*, (hoc est Generali, *expedire videbitur*, qui est sensus longè diuersus, vt patet, per quem traditur facultas *Generali* mittendi *Visitatores*, quandò ipse iudicabit expedire. Quod porrò non expediat, quia est *pacis conturbatiuum*, etiam falsum est. Pax *Prouinciarum*, in qua molliter regens *Prouincialis*, Subditos, pro libito, relaxatè viuere sinit, non est pax, sed bellum contrà *Deum*, Religionem deuastans. Præiudicialem hanc pacem *visitatione rigorosa* turbare affatim expedit. Conquerebatur *Achab* de zelante *Elia*, dicens. (t) *Tu ne es ille, qui conturbas Israel?* Sed respondit Propheta: *Non ego turbaui Israel*, dum honorem Dei, & legis obseruantiam procuro, *sed tu, &*

domus Patris tui, qui dereliquistis mandata Domini. Ità in casu. Turbant *Prouincias Ministri* malè regentes, aut ex iniustitia, aut ex conuiuentia circà Subditos relaxatos, aut ex furiosâ factione, quâ armantur contrà inuisos: si ergò, ad istos compescendos, mittuntur *Visitatores*, non potest dici turbata *Prouincia*, ad cuius bonum mittuntur, sed turbati malè administrantes, de quorum turbatione curandum non est, ipsi enim sunt in causâ quare mittantur *Visitatores*.

107. Quod si contrà hoc obijciatur *Statutum*, (*u*) in qua determinatur, quod *Commissarij* non possunt destinari *Extrà tempus celebrationis Capitulorum, nisi vrgentibus de causis à maiori parte Patrum Prouinciæ requirantur*. Dico, *Statutum* illud esse vnum ex adulteratis, quæ dederunt causam, vt in *Capitulo Generali Toletano* 1682.(*n*) fieret ordinatio, quod compilatio illorum *Statutorum*, facta à *Generali Sambuca*, corrigeretur, ad normam *Statutorum* antiquorum, ex quibus illa excerpta fuit. *Statutum* ergò citatum sumptum est à *Vallisoletanis* de anno 1593., vt in margine adnotatur. *Vallisoletana* autem sic habent. (*z*) *Nisi vrgentibus de causis, tumque Generali anteà probatis, Commissarij Visitatores in Prouincias non mittantur, nisi ab ipsis Prouincijs, vel à maiori parte Patrum, petantur*. Quod *Statutum* longè distat à sensu præcedentis, & loquitur, vt patet de *Commissarijs* destinatis ad instantiam partis. Non tamen ligat manus *Generali*, quin possit, pro suo arbitrio, *Commissarios* tales mittere. Et ne videar gratis hoc dicere, ecce quod sequitur in *Vallisoletano*. *Quod si quidem pro arduo negotio, aut Generalis ipsius arbitrio, aut ad postulationem alicuius Prouinciæ, quandoque mitti contigerit, &c.* Quibus verbis clarissimè apparet *Generalem* posse pro suo arbitrio, & ad instantiam *Prouinciarum* sic deputare *Commissarios*; Et *Statutum* illud intelligi de missione illorum ad alicuius instantiam; non autem inhiberi arbitrium *Generalis*, cuius potestas ad eos, vt præfertur, deputandos, abundè probata est.

108. Sic ergò resoluta quæstione, patet, quod *Generalis*, destinando virum idoneum ad visitandam *Prouinciam*, etiam extrà tempus *Capituli*, ad sui arbitrium, vel etiam ad alicuius instantiam, non excedit limites suæ facultatis. Et proindè talis *Commissarius*, prętextu cuiusuis inimicitię, nequit vllo modo recusari.

109. Dico tertiò. Quod *Commissarius* missus à *Generali*, sponte, ad præsidendum electionibus in *Congregatione intermedia*, ex causa valdè *notoria*, & *vrgenti*; vel ad petitionem maioris partis *Diffinitorij*, non potest à *Prouinciali*, sub quouis prætextu inimicitiæ, recusari. Fundamentum huius resolutionis stabilitur in *Statutis Ordinis*, (*a*) quæ ex *Capitulo Romano* 1639. ità habent. *Item prohibemus eisdem Prælatis Generalibus, ne posthac ad Prouincias quemquam mittant, vt celebrandis Congregationibus intermedijs præsit, nisi causa valdè notoria, & vrgens se obtulerit; vel maior pars Diffinitorij Prouinciæ ità postulet. Alioquin Prouinciales, & alij, ad quos spectat, vti iure suo, in hac parte, permittantur*. Ex hoc ergò clarè patet, quod *Generalis* potest ad illum effectum Commissarium destinare, & ideò cum contrà ius non fit, aut in electionis negotio aliquid iudicialiter agitetur, clarum est, quod, quauis inimicitia extante, à *Prouinciali*, siuè alijs, recusari non potest. Difficultas sola est: an, deficientibus conditionibus in Statuto præscriptis, recusare illum liceat.

110. Et resolutiuè dico, quod sic. Quia etiam *Generalis* tenetur legibus Religionis, non solùm quo ad vim directiuam, sed etiam quoad coercitiuam, vt elicitur ex *iure*, (*c*) & scribunt *Doctores*. (*c*) Quia *Capitulum Generale* est suprà *Generalem*, vt declaratum fuit in *Capitulo Romano* 1652., & habetur in *Statutis Ordinis*, (*d*) & si deliquerit, syndicatur, & punitur ad normam *Constitutionum Ordinis*, vt ex pluribus *Statutis* probat *Sanctorus*. (*e*) Nequit ergò *Generalis* aliter facere, quàm sibi præscribatur per *Statuta*, maximè quandò non sunt directiua tantùm, sed sunt negatiuè concepta, & habent formam irritantem, quod tunc est, quandò vel in *Statuto* expressè ponitur clausula irritans; vel lex *Statutaria* importatur per verba negatiua, & prohibitiua, quæ, cum adimant potestatem facienti, reddunt actum nullum, vt elicitur ex *iure*, (*f*) & scribunt communiter *Doctores*, quos dat *Tuscus*. (*g*) In proposito autem, *Statutum* præcitatum importatur per verbum *Prohibemus*, vndè apparet, quod *Capitulum Generale* non dat facultatem *Generali* mittendi tales *Commissarios*, nisi cum altera ex appositis conditionibus. Et cum tota potestas

testas *Generalis*, in dispensandio super *Statutis*, pendeat à facultate sibi facta per *Capitulum*, vt dicitur ibidem, sequitur, quod si *Capitulum* prohibet *Generali* aliquid facere, *Generalis* potestatem dispensandi super *Statuto* non habet; & cum actus factus, sine auctoritate illum faciendi, nullus sit, sequitur, quod factum in contrarium *Statuto* sic prohibenti, nullum est. Nulla ergò censenda erit deputatio *Commissarij*, vt præfertur, missi absque eo, quod subsistat altera ex causis requisitis à *Statuto*; & proindè benè poterit tum *Prouincialis*, tum cæteri de corpore *Diffinitorij*, illum recusare. Et hoc manifestè dicitur in finali clausula Statuti, quæ, me Indice, importat aliam nouam clausulam irritantem factam in contrarium. Dicit porrò. *Alioquin Prouinciales, & alij, ad quos spectat, vti iure suo in hac parte permittantur*. Quid enim importat hæc clausula, nisi quod *Prouinciales*, & alij de *Diffinitorio* talem *Commissarium* recusare possint? Certè ius *Prouincialis* est, in electionibus, quæ fiunt per *Diffinitorium*, regulariter præsidere, & ius *Diffinitorum* est excludere eos, qui suffragandi ius non habent, à *Diffinitorio*; si ergò his *iure proprio vti conceditur* in tali casu, conceditur pariter talem *Commissarium*, vt *Præsidem* electionis, non recipere, & illum à suffragando excludere; per quod ruit totaliter, vt nulla, eius deputatio.

111. Quid autem iuris, si *Diffinitores* talem *Commissarium* admitterent, & cum eo *Congregationem* celebrarent, contrà reclamante *Ministro*? Et quid iuris si *Minister* admitteret, recusantibus vno, vel pluribus *Diffinitoribus*? Et quid agendum in tali casu? Dico primò, quod *Congregatio* illa sic facta, recusante *Ministro*, vel *Diffinitoribus* illum Commissarium, debet annullari. Ratio est, quia ad electiones non debent admitti, nisi qui vocem habent in *Capitulo*, vt dicitur in *iure*: (b) ex suppositione ergò, quod talis *Commissarius* legitimè recusetur, votum non habet; annullanda proindè veniet electio sequuta, vt optimè aduertit *Passerinus*. (i) Dico secundò. Quod vel *Prouincialis*, vel *Diffinitores* debent coram Testibus voce, vel scripto protestare: *Se talem Commissarium, ex tali capite non admittere, protestare de inualiditate electionis, si fiet; appellare à grauamine ad Superiores*, quibus de iure, & tali *Congregatione* nullo modo interesse, nec suffragari in ea. Ità enim fiet, quod nihilominùs alij *Commissario* adhereat, & *Congregationem* celebrent, electiones factę in ea sint annullandæ ex alio capite, puta quia in illa non interfuerunt, & fuerunt contempti, qui vocem habebant, cum ipsi non negauerint *Congregationi* interesse, si illa legitimè facta esset, sed noluerunt cõuenire ad illam factam contrà prescripta à lege.

112. Sed quænam capita possunt adduci in tali protestatione ad hoc, quod recusatio *Commissarij* sic *Præsidentis* valida sit? Respondeo, quod sunt defectus conditionum appositarum in *Statuto*, quibus non subsistentibus, *Generalis* non potest talem *Præsidem Commissarium* destinare; quæ conditiones sunt expressæ illis verbis. *Nisi causa valdè notoria, & vrgens se obtulerit; vel maior pars Diffinitorij Prouinciæ, ità postulet*. Istas autem causas expendere hìc libet, quia hoc est frequenter practicabile in *Religione*. Prima causa quadrat casu quo *Generalis* ex arbitrio, non ad alicuius instantiam, destinet talem *Commissarium*; secunda verò, quandò, aliquibus sic postulantibus, mittit. Ad hoc ergò, quod *Generalis ex Officio* possit sic mittere, requiritur, quod in *Prouincia* adsit causa *valdè notoria, & vrgens*. *Notorium* porrò in *iure* (l) dicitur, quod *per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione celari*, vt ait *Prateius*. (m) *Vrgens* autem venit à verbo *vrgere*, quod significat *impellere, accelerare, & premere*; & proindè *vrgens causa*, potest dici *causa grauis*, hæc enim ob rei magnitudinem animum premit, & ipsum impellit ad accelerandum remedium, siue ad prouidendum. Multæ autem dici possunt *causæ graues*, sed ad rem nostram faciunt, quæ dicit vna *Glossa*, & *Abbas*, (n) dicentes, quod *causa grauis* dicitur in *Causa Ecclesiæ*; siue in qua agitur de alicuius præiudicio. Vt ergò *Generalis* possit deputare *Commissarium*, vt præfertur, oportet, quod in *Prouincia causa grauis* sit, hoc est præiudicium *Ecclesiæ*, puta *Religionis*, & cum hoc talis causa sit *valdè notoria*, hoc est, talem habens euidentiam, quod nullo modo celari possit. Dò exemplum. Audit *Generalis* in vna *Prouincia* diuisa à Factionibus, quod *Prouincialis* cum assensu totius, vel maioris parti *Diffinitorij*, eligit Superiores locales indignos, ratione inhabilitatis, vel morum; aut quod maior pars *Diffinitorij* colligata contrà *Prouincialem*, illum cogit, ad proponendos pro *Superioribus* homines similis

fari-

farinæ, qui sunt eorum adhærentes, & ità nota est talium *Guardianorum* ineptitudo, quod celari non potest. *Generalis ex officio* non solùm potest, sed tenetur, *Commissarium* mittere, qui electioni præsideat, non proponat nisi habiles, & illos sic indignos excludat. Ratio est, quia hæc *causa* est *grauis*, redundat enim in graue præiudicium *Religionis*, quod per indignos gubernetur; & ex hypothesi, est etiam *notoria*. Quod autem *Prouincialis* cum maiori parte, vel maior pars *Diffinitorij*, distribuat pleraque officia inter suos Factionarios, in quibus tamen est habilitas, & meritum, abiectis remanentibus alijs diuersæ Factionis, non existimarem esse *causam grauem*, ob quam strictè posset sic deputari *Præses Congregationis*. Ratio est, quia licet, ad pacem in Religione conseruandam, debeat vigere iustitia distributiua, & in hoc casu supponatur talis iustitia non adesse, tamen defectus talis iustitiæ in nullo lædit *Religionem*, ex eo, quia ipsa alioquin gubernatur per idoneos, vt supponitur; sed præiudicat tantùm priuatis, qui cum aliàs habeant meritum, non tamen Dignitatem consequuntur. Imò præiudicium hoc non potest, stricto modo, vocari tale, eo quia licet ipsi ob virtutem, & habilitatem habeant meritum ad consequenda Officia, non tamen ad illa habent ius, quod si ipsis non conferantur, remaneant præiudicati, & læsi in iure suo. Quandòquidem de rigore iuris est, quod digni ad Officia eligantur, sed de iure non est, quod omnes, qui sunt digni, Superiores fiant, alioquin posset dari casus, quod omnes deberent esse *Superiores*, & nullus Subditus, vel ad satisfaciendum omnibus dignis, oporteret singulis hebdomadis *Superiores* mutare. Pessimum in Religione concedo esse, optima quæque inter suos diuidere, & de alijs non curare; sed si qui assumuntur, digni, & ministerijs subeundis pares, verè sunt, non est locus querimoniæ, siquidem non iustitia, sed conuenientia tantùm violatur. Si ergò hac de causa (puta, quia vna Factio est Officijs destituta, alia pro libito gubernante *Prouinciam* per suos asseclas dignos) *Generalis Præsidem Congregationis* destinaret, non auderem condemnare eos, qui illum recusarent, quia causa illum mittendi non est, vt requirunt Statuta, *valdè grauis*.

Alia conditio est, quod *maior pars Diffinitorij* postulet illum *Præsidem*. Si ergò in litteris patentibus suis dicat *Generalis se illum mittere ad instantiam Prouinciæ*, & re vera maior pars *Diffinitorij* ad talem instantiam non concurreret, certè poterit *Commissarius* iustissimè recusari, quia missus est contrà formam, & ità nulliter.

113. Sed quæ diximus hucusque, procedunt de toto rigore iuris. Sed in facti contingentia, prudentia dictante, non ità consulerem. Siquidem *Generales* solent obtinere à *Pontifice* auctoritatem dispensandi super *Statutis*, vt opportunum iudicauerint; proindè operantur eo modo, quo *Spiritus Sanctus* ipsis suggerit, absolutà vinculis *Statutorum*. Si certus quis posset esse, quod talis facultas sibi non fuisset concessa, posset quis ius suum tueri fundatum in Statutorum dispositione. Sed quis potest de hoc certificari, nisi qui hoc didicerit à *Papa* ipso? Ideò admoneo omnes, vt in recensitis casibus inclinent caput, colligant humeros, & *Generali* obediant, scientes, quod *Durum est, contrà stimulum calcitrare*.

114. Dico quartò, quod *Commissarius* destinatus à *Generali*, quantumuis non habeat conditiones personales in *Statutis* præscriptas, nullo modo potest in foro paterno recusari. Ratio est, quia licet *Tridentinum* (o) disponat, tales debere esse *Visitatores*, vt possint *sanam doctrinam inducere, bonos mores tueri, prauos corrigere, & subiectas oues cohortationibus, & admonitionibus ad Religionem, & pacem accendere*. Et in iure (p) decernatur debere esse *Religiosas, & circumspectas personas*, & in *Statutis* (q) ordinetur, quod assumantur ad munus visitandi, *Prudentia, Pietate, ac Religione insignes, rerum agendarum vsu, ac dexteritate præstantes; qui aliàs Ministri fuerint, vel sint, aut Diffinitores Generales, vel Patres Ordinis, seu Prouinciarum Diffinitores*. Tamen, vt optimè aduertit *Sanctorus* (r) hæc omnia sunt potiùs consultiua, & directiua, quàm præceptiua, & coarctatiua facultatis *Superioris Generalis*. Vndè passim videntur destinari *Commissarij*, qui *Patres* nec *Ordinis*, nec *Prouinciæ* sunt, nec talibus *Commissarijs*, ex hoc hoc titulo, vlla vnquam facta est oppositio. Vndè nec possunt, ex hoc motiuo, vllo modo recusari. Nec dicendum, tales viros non esse muneri visitationis idoneos, quia, cum non sint doctrina, aut dignitate spectabiles, nequeunt exequi tale Officium,

quod

quod requirit *Sacrorum Canonum*, & *Constitutionum Religionis* peritiam, regiminis experientiam; & si non sunt Dignitatis charactere insigniti, à Fratribus visitatis non timentur, aut existimantur, vndè graue damnum emergit in *Religione*; imò quod sicut ex titulo ignorantiæ iuris potest recusari *Iudex Delegatus*, vt dictum fuit; ità videtur, quod possit recusari *Commissarius* indoctus, & requisitas conditiones non habens. Quia hæc omnia non cogunt, siquidem officium *Generalis* est, indemnitati Religionis consulere; & si ipse talem idoneum iudicauit, non est, vndè contrà ipsius iudicium, nisi temerè, possit opponi. Vt enim elegantissimè dicitur in quadam lege Codicis, (*r*) *Disputare de Principali iudicio non oportet. Sacrilegij enim instar est, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator*. Nec per hoc, quod *Generalis* in tali deputatione erret, licitum sit, de facto ipsum corrigere, recusando à se Deputatum: non enim *Superior* debet sic ab inferiori patenter confundi, sed ad plus, si audiretur talis *Commissarius*, qui idoneus non esset, esse deputatum, antequam in *Prouinciam* ingrederetur, posset *Prouincialis* humiliter commonere *Generalem* de necessitate Prouinciæ, in qua, cum sint Religiosi turbidi, & ceruicosi, necessè esse mittere virum strenuum, & multæ opinionis, & famæ, qui metum illis possit incutere, & in officio continere. Sed postquam ingressus est *Prouinciam*, nec licitum est, de iure, illum recusare, nec prudentialiter esset factum, electionem illius factam à Generali, inutiliter, imò damnosè mordere. Nec est par ratio de *Iudice* per ignorantiam recusabili, & de *Visitatore*; Quia Recusans habet ius sic recusandi *Iudicem*, quia probabiliter, & iustè timet grauamen, quod potest sibi ab illius ignorãtia prouenire; non sic autem est in *Commissario* in foro paterno. Quantumuis enim ex illius ineptitudine damnum timeatur Religioni euenturum, non tamen quiuis, ex officio, debet tale damnum anteuertere, sed hoc spectat ad *Generalem*, qui & rationem reddet. Possumus benè monere, vt damnum impediat, si autem monitio non proficit, non per hoc possumus esse Censores *Generalis*, & illius errorem in tali deputatione emendare, recusando à se Deputatum. Quod si *Prouincialis* à tali *Commissario* paternaliter grauaretur, tutum illi est, sicut supra diximus, ab illo appellare.

Dico vltimò, quod *Commissarius* licet sit amicus Factionis contrariæ, imò etiam positiuè inimicus *Prouincialis*, siue alterius *Superioris localis*, minimè potest recusari in foro paterno, quominùs visitet. Et de hoc iam suprà abundè dictum est.

V. Quæritur. An, vt suspecti possint recusari Diffinitores, Assessor, Consiliarius, Peritus, vel Notarius, siue Actuarius, aut Scriba?

SVMMARIVM.

115. *Qui nam interuenire soleant in iudicijs Religionis.*
Recusari potest totum Diffinitorium, vt suspectum, ex causa legitima.
Vniuersitas, Ciuitas, Senatus integer potest recusari, vt suspectus.
Iudex familiaris, aut dependens ab inimico potest recusari.
Recusato Episcopo, potest recusari Vicarius.
116. *Possunt aliqui, vel aliquis de Diffinitorio recusari, vt suspecti.*
Et hoc siue sint electi, siue subrogati, siue substituti.
Differentia inter subrogatum, & substitutum.
117. *Assessores, qui dicantur.*
Non possunt se sententijs subscribere.
Dirigunt Iudicem in causis arduis.
Assessor potest esse Laicus in causa Clerici.
Consilia à Sapientibus quærenda.
D. Augustinus paratus erat doceri à puero.
Ignorantia non prodest, quandò potest sciri per se, vel per alium.
Assessor suspectus potest recusari.
118. *Peritus, quis sit.*
Perito creditur in arte sua.
Peritus potest recusari suspectus.
Pariter Consiliarius, Aduocatus, Procurator, Adiunctus, & omnis in iudicio interueniens.
119. *Notarius recusari potest, ex causa, suspectus.*
Causa probari potest per solum iuramentum.
Hoc pariter in recusatione Periti.

115. Re-

115. Respondeo, quod in iudicijs criminalibus, quæ fiunt in nostra Religione, interueniunt præcitati, licet non in omnibus iudicijs omnes. De necessitate in omnibus interueniunt vltrà *Prouincialem*, qui est *Iudex*; *Diffinitores*, qui sunt *Coniudices*, & *Assessores*, & *Notarius*, siue *Actuarius*, siue *Scriba*. Sed datur casus, quod etiam debet adhiberi *Assessor*, puta Religiosus doctus, qui dirigat consilio *Prouincialem*, qui non habet multam peritiam fabricandi processum. *Consiliarius*, siue *Consultor*, qui ex præscripto Practicæ criminalis nostræ consulitur à *Prouinciali* in causis arduis, vbi debet *Reus* torqueri; & *Peritus*, qui debet adhiberi ad faciendum constare de corpore delicti, vt in *Furto*, *Defloratione*, *Percussione*, & similibus. De istis ergò omnibus quærimus, An possint recusari, quominùs interueniant in iudicio, si *Reo* sint suspecti?

Dico ergo primò, quod omnes de corpore *Diffinitorij*, siue *collectiuè*, siue *distributiuè* possunt recusari, si *Reus* habeat legitimam causam recusandi. Dixi notanter *collectiuè*, quia potest recusari totum *Diffinitorium* vnitum, si contrà totum, vt sic, militat causa legitima Recusationis, & hoc patet in *iure*, (t) vbi habetur, quod potest recusari *Vniuersitas*, & *Ciuitas*, si eius iudicium sit suspectũ, vt notat *Abbas* (u) imò etiam *Concilium Prouinciale*, & *Senatus* integer, vt probant *Nauarrus*, & *Menochius*. (x) Procedit autem hoc non solùm, quãdò omnes de corpore *Diffinitorij* sint suspecti, ob causam personalem inimicitiæ, sed etiam si pendeant à nutu *Prouincialis*, aut ratione auctoritatis, aut Factionis, aut alia de causa, ob quam licet *Reo* suspicari, quod quantumuis recusetur *Prouincialis*, ne procedat in iudicio, sed alteri committat causã, tamen ipse per *Diffinitorium* ab ipso dependens poterit grauare. Et ratio est, quia sicut *Iudex* amicus, familiaris, aut interesse, siue dependentiam habens cum inimico, potest recusari, vt habent *Canones*, (z) ità etiam *Diffinitores*, maximè si sint homines triuiales, subleuati ad illud munus fauore *Prouincialis*, qui semper solent in omnibus obsequi illi, & sequi sensum suum, poterunt, illo recusato, recusari. Et est etiam potior ratio alia de his talis conditionis; quod quia non habent meritum ex propria virtute, & tamen *Prælaturas* intemperanter ambiunt, omnibus medijs, licet turpibus, venantur amicitiam potentum; qua permanente, stat eorum fortuna, & qua ablata, abiecti viuunt; ideò nihil non faciunt, vt per obsequium, & cæcam obedientiam illam sibi confirment. Sicut ergò, recusato *Episcopo* ratione inimicitiæ, recusari potest eius *Vicarius*, quia creatus fuit ab eo, & ab eo timere potest, quod deponatur, si quid iudicet contrà eius inclinationem, vt dicunt duæ *Glossæ*: (a) ità etiam tales *Diffinitores* possunt recusari: quia licet non possint à *Prouinciali* deponi, sicut *Vicarius* deputatus ab *Episcopo*, tamen, absoluto officio, ad statum abiectum possunt redigi, & in diutina subiectione contempti viuere. Et quod dico de dependentia *Prouincialis*, dico etiam de dependentia ab aliquo alio graduato magnæ existimationis, & potentiæ, (Italicè *Capo Rioni*,) qui sit inimicus *Rei*, si enim *Diffinitorium* totum ab illius nutu pendet, vtique, ex prædicta ratione, optimè poterit recusari.

116. Dixi etiam *distributiuè*; quia si non recusatur totum *Diffinitorium*, quia totum non est suspectum, potest tamen recusari vnus quiuis, vel plures quilibet de *Diffinitorio*, si suspecti sint. Ratio est, quia *Diffinitores* sunt verè *Iudices*, simul cum *Prouinciali*, qui, se solo, iudicare, vel procedere per sententiam, non potest, & integrant cum illo vnum Tribunal. Cum ergo *Iudices* sint (vt benè docet *Sanctorus*) (b) liquet, quod etiam ipsi recusari possunt, ex toties citatis iuribus. Et hoc etiam in *Praxi* est in alijs *Collegijs*, vbi plures sunt *Iudices*, vt est *Senatus Mediolanensis*. In causis enim tum Ciuilibus, tum Criminalibus passim recusantur à litigantibus, & *Reis*, Senatores illi, qui sunt suspecti, & sic recusati abscedunt à consessu, nec de hoc conqueruntur, est enim de toto rigore iuris. Quod autem dico de *Diffinitoribus* actualibus siue electis, siue *subrogatis*, intelligi etiam debet de *Substitutis* (dicuntur autem *subrogati*, qui succedunt in locum *Diffinitoris* mortui; *Substituti* verò, qui succedunt in locum absentis, vt dicit *Statutum*,) (c) ità vt si ille etiam, qui debet *substitui* in locum *Diffinitoris* absentis, sit suspectus, potest etiam recusari, quia militat, etiam de istis, eadem ratio.

117. *Assessores* dicuntur, qui à *Iudicibus* in consilium adhibentur, ità dicti, quod illis iuri dicendo assideant, vt ex *Digestis*, & *Codice* elicitur. (d) Isti autem non iudicant,

dicant, imò lege *Imperatoris* prohibentur libellos, vel sententias subscribere sub pœna exilij, vt dicitur. in *Codice Iustinianeo*: (e) sed consilio suo dirigunt *Iudicem*, vt iuxtà leges ciuiliter, & criminaliter iustitiam administret. Vndè *Assessores* debent esse multùm in iure versati, ad hoc, quod *Iudicem* benè possint dirigere. His vti non est vetitum *Iudicibus* in foro *Ecclesiastico*, non enim reperitur in *Sacris Canonibus* hoc prohibitum. Imò tum *Speculator*, tum *Hostiensis* de horum officio scribunt, notantes, quod etiam Laicus potest esse *Assessor Iudicis Ecclesiastici*, (f) etiam in causa *Clerici*: aduertendo tamen, quod non potest iudicare, nec sententiam dictare, nec torquere, aut vllam iurisdictionem exercere, sed purè consulere, vt per plures leges probat *Abbas*. (g) Scio hoc inter nos recessisse ab aula, nullus enim reperitur *Prouincialis*, qui in construendis processibus talibus *Consiliarijs* vtatur; & hoc fortè ne videantur imperiti. Sed vtinam se in hoc humiliare dignarentur, & viros in hac parte peritos consulerent, ità enim fieret, vt non passim apparerent tot processus inualidi, quia peccantes in substantialibus. Sanè à Sapientibus consilia quærere, laudem meretur, sicut è conuerso *D. Gregorius* reprehensibilem dicit quendam *Episcopum*, quia *Consilia Sapientium, & rectè suadentium nulla ratione patiatur suscipere, vt quod per se nequit attendere, ab altero saltem possit addiscere*, (h) vbi *Glossa* notat celebre dictum *D. Augustini*. *Quod à puero nondum anniculo paratus erat doceri*, & qui aliter facit *stultus esse conuincitur*. *Nec Iudici licet deuiare à responso prudentum*, *& dicit lex*, *quod tunc non prodest alicui ignorantia*, *quando potuit scire per se*, *vel per alium*. (i) Vndè talium imperitorum *Superiorum* errores in construendis processibus, non deberent excusari ex illorum ignorantia circà criminales causas, sed puniri tanquam *Iudices* malè iudicantes, quia ignorantia ipsorum punibilis est, quia etiam culpabilis, cum possint eam auertere per consilium *Assessoris* adhibitum, quod tamen ex superbia aspernantur. Dato autem, quod aliquis fortè legens hoc monitum, *Assessorem* aliquem, qui Reo esset suspectus adhiberet, *Reus* posset talem *Assessorem* recusare. Ratio est, quia ità potest grauari à consilio istius, sicut à decreto *Iudicis*, ex eo quod supponitur, quod *Iudex* acta processus sui dirigat, eo modo, quo *Assessor* illi dat consilium. Cum ergo possit, ità nocere *Assessor* consilio, sicut *Iudex* decreto, potest etiam ille, ex causa suspicionis, legitimè recusari.

118. *Peritus* licet à *Prateio* restringatur ad peritiam, & experientiam legum, & iudiciorum, iuxtà interpretationem cuiusdam *legis*; (l) tamen communiter sumitur pro eo, qui habet experientiam in qualibet arte, siue scientia. Regulare autem est, vt dicunt nõnulli *Textus*, (m) quod *Peritis* credatur de qualibet re. Necessarium autem est *Iudici* in multis casibus adhibere consilium *Peritorum*, & hoc maxime in faciendo constare de corpore delicti, quod, vt diximus, necessarium est, antè inquisitionem Delinquentis. Vt si agatur de veneficio, debent adhiberi *Medici* ad visitandum cadauer, siue Laborantem veneno; siue materiam ipsam propinatam. Si de vulneratione, debet audiri iudicium *Chirurgorum* circà vulnera, si sunt mortalia, necne? Si de defloratione adhibendæ sunt *Obstetrices*, vt suo loco dicemus. Cum ergo, vt dictum est, in qualificatione corporis delicti in iudicio, *Peritis* credatur, non minus grauamen potest prouenire à iudicio illorum, quàm à sententia *Iudicis*. Ex ijsdem ergo rationibus, ex quibus *Iudex* inimicus, vt suspectus, recusari potest, pariter recusari poterit *Peritus*. Et ijsdem de causis recusari pariter poterit tum *Adiunctus* datus à Superiore Iudici suspecto, tum *Consultor*, tum *Aduocatus*, siue *Procurator* destinatus à *Iudice* ad defendendum *Reum*, & vt vno verbo omnes claudam, recusari possunt omnes ij, qui in cognitione causæ interueniunt, vt dicunt *Doctores*. (n) Et licet in iure expressè non habeatur, quod huiusmodi recusari possunt, tamen, quæ dicuntur de *Iudice* suspecto, ad istos optimè extendi possunt, recusatio enim *Iudicis* suspecti introducta est à iure, iuxtà dictamen naturale ad fauorem, & præsidium innocentiæ, quapropter optimè extensionem admittere debet.

119. De *Notario* autem, siue *Actuario* an possit, vt suspectus recusari, non video aliquid in iure expressum. Tamen perspicuum est, quod cum possint multum nocere, si suspecti sint, recusari ex causa possunt, & hoc simplici iuramento dato coram Iudice, vt tenuit *Rota*. (o) Sicut etiam solo iuramento recusari posse

Peri-

Peritum, docet, post *Sanchez*, *Fermosinus*, vt testatur *Passerinus*; (*p*) qui, ex *Scialoia* subiungit, etiam *Commissarium* destinatum ad recipiendum examen, posse per solum iuramentum recusari; non quia non requiratur causa legitima recusationis, sed quia sufficit causa leuis, & ideò per simplex iuramentum probanda. (*q*) Licet verò nonnulli (*r*) dicant, quod in Recusatione *Notarij* non sufficiat iuramentum, sed probari debeat causa Recusationis per examen Testium, & alia legitima documenta; tamen hoc intelligendum est in foro Laico, in quo adsunt *Notarij ex officio*, qui, ex scriptura, mercedem recipiunt: vndè ex leui, aut non legitima probata causa, non debent damnificari tum in existimatione communi, tum in omissione lucri, quod ex scriptura perciperent. Apud Nos autem *Notarij ex officio* regulariter non sunt, nec ex labore scripturæ commodum capiunt, & ideò cum, per recusationem, talem iacturam non incurrant, benè possunt simplici iuramento recusari, hoc est adducta causa Recusationis, & ea probata per iuramentum.

VI. Quæritur. Quid facere possit Reus, si Iudex pronunciet, esse friuolam causam Recusationis, quæ Reo videtur legitima?

SUMMARIUM.

120. *Iudice reijciente causam Recusationis, vt friuolam, ab eo potest appellari.*

Iudices sint faciles in Arbitris admittendis.

120. Respondeo, quod huic quæstioni satisfacit *Abbas*, (*s*) dicendo, quod si *Iudex* non defert *Recusationi* de se factæ, & pronunciat causam illius esse friuolam, & ad vlteriora procedit, *Reus* potest se tueri per *Appellationem*: appellando scilicet à decreto, siue sententia interlocutoria declarante causam adductam esse friuolam, & ideò spernendam. Et sententia *Abbatis* fundatur in argumento cuiusdam *Canonis*, (*t*) & hic casus potest esse frequentissimus, dum proponitur à *Reo* Recusatio. Ex hoc ergo discant *Iudices* non esse difficiles in admittendo electionem *Arbitrorum*, pro cognoscenda validitate causarum *Recusationis*. Licet enim ipsi *Recusationem* nolint admittere, & ad normam iuris *Arbitros* eligere, tenentur tamen deferre Appellationi interpositæ super decreto nullitatis causæ productæ, aliter acta indè sequuta, possent nihilominùs reddi nulla à *Iudice*, *ad quem* Appellatio huiusmodi deuoluta fuerit.

VII. Quæritur. Quidnam facere debeant Arbitri, recepto munere iudicandi super causis Recusationis.

SUMMARIUM.

121. *Arbitri, quæ præstare debeant, accepto arbitrio.*

Debent examinare, sic ausa Recusationis subsistit in iure.

Item assignare Recusanti terminum ad probandum in facto.

Item Testes formiter examinare, & eorum testimonia per Notarium scribere.

Testes renuentes possunt compellere.

Vt veri Iudices habent iurisdictionem, & coercitionem.

Non possunt Notarium creare.

Debent procurare, vt à Prouinciali creetur.

Antè sententiam debent citare Recusantem.

Debent sententiam ferre scripto.

Et si est causa Recusationis dubia, debent pronunciare pro Recusante.

121. Respondeo, quod cum *Arbitri* sint veri *Iudices*, debent, seruata tela iudiciali, cognoscere de causa Recusationis. Primo ergo debent considerare, si causa sit legitima, vel friuola ex iure; si friuola sit, debent sententiare statim eam talem esse, & Recusantem ad Iudicem recusatum remittere. Si autem legitimam ex iure eam agnouerint, eo quia est vna ex expressis in iure, vel habet similitudinem ad eas, debent statuere

tuere Recusanti terminum, intrà quem habeat probare, ex facto, causam allatam esse subsistentem, vt dicitur in vna *Decretali*: (u) & si *Reus* petat termini prorogationem, debent eam sibi concedere competentem ad hoc, vt possit suas probationes deducere, præsentando attestationes, instrumenta, Testes, & alia subministrando, quæ de iure faciunt ad probationem. Habent ergo *Arbitri* examinare Testes à Recusante productos formiter, & accito *Notario*, vt veri *Iudices*, processum formare, & possunt etiam procedere contrà illos, qui nollent se subijcere examini, per Censuras, & alia iuris remedia: cum enim sint *Iudices*, illis *sicut iurisdictio, sic & cætera, sine quibus explicari non potest, intelliguntur esse commissa*, vt ait *Textus*: (x) vndè vt ibi habet *Glossa*, *Habent iurisdictionem, & coercitionem, & possunt compellere Testes, & impedientes punire*, & ideò cognoscunt de omnibus ad causam suspicionis spectantibus, incidentibus, & necessarijs, vt dicunt *Canonistæ*. (z)

Quod si quæras, an habeant facultatem creandi *Notarium* pro suo processu, censerem, quod non, cum huiusmodi facultas, vt aliàs dictum est, sit concessa *Prælatis Prouincialibus* per priuilegium, quod cum sit odiosum, quia exorbitat à iure, recipit strictam interpretationem, nec potest extendi ad non expressa. Si ergo nolint vti *Notario* causæ iam cœptæ à *Iudice* recusato, (quod & consulo) seligant virum idoneum, quem præsentent *Prouinciali*, qui, seruata forma aliàs tradita, ipsum creet *Notarium*, vt *Arbitris* seruiat. Et omnia acta ista scribantur à *Notario* causæ, & inserantur in *Processu*. Et si *Prouincialis* ibi non est, quia fortè Recusatus est *Delegatus*, scribant *Arbitri* ad *Prouincialem*, vt sibi, vel alijs det facultatem creandi *Notarium* pro processu *Arbitrorum*.

Insuper debent antè sententiam citare Recusantem, ad dicendum, si aliquid habet subministrandum pro probatione causæ propositæ, ne locus sit querelæ, quod eius iura non fuerint audita, & denuò petat admitti ad nouas probationes.

Tandem debent sententiam ferre, & illam *Iudici* recusato significare ad hoc, vt causam incœptam prosequatur, si causa fuerit iudicata friuola, vel ad *Superiorem* remittat, si causa Recusationis fuerit iudicata legitima. Si autem causa Recusationis dubia est, vel ex iure, vel ex facto, quia sufficienres probationes non habet nec pro, nec contrà, & est tantùm semiplenè probata; *Arbitri* debent sententiare pro *Reo*; hoc enim manifestè habetur in *Textu*, (a) vbi ordinatur, quod *dubia Appellationis existente sententia in Rei fauorem Iudex inclinare tenetur*. Et cum *Arbitri* verè *Iudices* sint, & iuridicè procedant, & Recusatio, ac Appellatio æquiparentur, sicut fit in cognoscendo de validitate Appellationis, ità fieri debet de Recusatione.

VIII. Quæritur. An Arbitri debeant admittere Iudicem recusatum, ad opponendum contrà causam Recusationis propositam, & eius probationes?

SVMMARIVM.

122. *Iudex recusatus non admittendus ab Arbitris ad dicendum contrà recusationem, si causa est incœpta per accusationem.*

Pariter quandò causa Recusationis non est Iudici turpis.

Sed si causa est turpis, aut Iudex procedit ex Officio, debet admitti.

123. *Præsumptio oritur contrà Iudicem, cuius sententia fuit retractata.*

Præiudicium Iudicis maius est in Recusatione, quam in Appellatione.

122. RESpondeo, quod distinguenda est quæstio hæc, cum sit valdè perplexa, nec adsint aperta iura, quæ de illa loquantur. Dico ergo, quod vel causa procedit per *Accusationem*, vel in ea *Iudex* agit *ex officio*. Pariter vel causa Recusationis producta à *Reo* est *Iudici* turpis, vel non. Si iudicium est incœptum per *accusationem*, & *Reus* recusans *Iudicem*, producit causam Recusationis non turpem ipsi *Iudici* recusato, puta dicendo, quod recusat *Iudicem* ex hoc, quod est Consanguineus, vel Factionarius *Accusatoris*, censerem *Iudicem* recusatum nec requirendum, nec admittendum esse ab *Arbitris*, ad impugnandas causas Recusationis

tionis nec ex iure, nec ex facto. Ratio petitur à simili ex quadam *Decretali*, (b) in qua ordinatur, quod si in aliquo casu interponatur appellatio ad *Archiepiscopum* super sententia excommunicationis lata ab *Episcopo*, & Appellans instet, vt *Episcopo* Excommunicati imponatur pœna, ob sententiam latam contrà se; & hoc quandò lis procedit ad instantiam partis; vel Appellans simpliciter instat admitti appellationem, & rescindi sententiam datam ab *Episcopo*, qui in causa procedit *ex officio*: his duobus casibus *Archiepiscopus* debet admittere, & audire *Episcopum* contradicentem Appellanti. Et ratio decisionis euidens est, cum enim agatur de pœna alicui imponenda, siue de præiudicio, & interesse suæ iurisdictionis, omninò debet audiri, eo quia in præiudicium absentis nihil est innouandum, vt multipliciter dicitur in *iure*. (c) Infertur ergo per argumentum à contrario, quod in iure est fortissimum, (d) quod vbi Appellans non petit, quod puniatur *Iudex à quo*, vel iste non procedit *ex officio*, non debet citari *Iudex*, vel audiri in cognitione Appellationis, quia de eius præiudicio non agitur. Si ergo Recusatio interposita non contineat causam *Iudici* turpem, quæ ipsi præiudicet, & causa principalis tractetur ad instantiam partis, liquet, quod nullum interuenit *Iudicis* recusati præiudicium, vndè *Arbitri* possunt ferre suam sententiam super Recusationis causa, minimè citato, nec audito *Iudice* recusato. Si verò causa Recusationis sit turpis, (vt quod recusatur *Iudex*, quia excommunicatus, infamis, &c.) in tali casu, cum agatur de ipsius præiudicio, debet audiri: licet enim causa Recusationis ab *Arbitris* tractetur ciuiliter, nec possit ab istis sententiari, aut puniri de quouis crimine *Iudex* recusatus, & exindè nullum præiudicium pœnale possit sibi nasci, tamen subit in hoc præiudicium infamiæ, dum probatur, & constat causa turpis, siue criminosa, ob quam recusatur. Et ideò, ad eam elidendam, debet admitti ad suæ famæ tutelam. Pariter, si *Iudex ex officio* procedit, ex quauis causa, siue turpi, siue alia recusetur, semper habet præiudicium circà exercitium suæ iurisdictionis, quæ per Recusationem impeditur, vndè ad ipsam tuendam, debet audiri super probatione, & impugnatione causarum Recusationis.

123. Quod confirmatur, quia ex quadam *Glossa*, (e) quam sequitur *Innocentius*, *Hostiensis*, & *Abbas*, habetur, quod si causa Recusationis cognoscitur coram *Iudice Superiori*, debet vocari *Iudex* recusatus, quandò iste vel processit *ex officio*, vel Recusans agat ad pœnam *Iudici* imponendam, quia, cum agatur de eius præiudicio, debet vocari. Imò addit *Abbas*, quod vbi *Iudex* processit ad instantiam, nec agitur ad puniendum illum, tamen potest assistere in processu pro cognoscenda validitate Appellationis, aut ab interlocutoria, aut diffinitiua, licet necessariò vocandus non sit, quia quædam præsumptio oritur contrà eum, ex retractatione suæ sententiæ, vt dicitur in *iure*, (f) & proindè, ratione talis præsumptionis, quæ illi præiudicat, potest interesse processui. Et hoc idem sensit *Antonius de Butrio*, & *Federicus de Senis*, qui (g) addit ex *Innocentio*, (h) processum esse nullum, si *Iudex*, qui processit *ex officio*, non fuit citatus per *Iudicem* Appellationis, cui opinioni etiam consentit *Abbas*. Si ergo in cognitione facienda à *Superiore*, debet in casibus supradictis, vt præfertur, audiri *Iudex* recusatus, idem dici debet, quandò eadem causa cognoscitur ab *Arbitris*, qui, & ipsi sunt *Iudices*; & respectu ipsorum, militat eadem ratio; ità vt si ad euadendum sui præiudicium, debet admitti *Iudex* recusatus, dum causa cognoscitur coram Superiore; idem præstari debet etiam, cum ab *Arbitris* ventilatur; nec est assignabilis vlla ratio disparitatis ad probandum contrarium. Similiter si, vt probatum est, admittitur *Iudex à quo* in iudicio Appellationis ad tuendam suam sententiam, à fortiori debet admitti in iudicio Recusationis. Et ratio est, quia maius præiudicium potest resultare *Iudici* in Recusatione, quã in Appellatione; tum quia in casu Appellationis à sententia iam *Iudex* functus est officio suo; in casu verò Recusationis impeditur officium suum quoad exercitium iurisdictionis; tum quia Appellatio interponi tantùm potest super grauamine sententiæ, Recusatio verò potest proponi etiam ex causa turpi, ex qua maius præiudicium oritur *Iudici*, quam ex illatione grauaminis, aut ex iuris ordine non seruato. Si ergo, ratione præiudicij sui cauendi, auditur *Iudex à quo* in iudicio Appellationis coram Superiore, à fortiori debebit audiri in iudicio Recusationis coram *Arbitris*, vbi maioris præiudicij periculum potest subire.

IX. Quæ-

IX. Quæritur. An processus factus à Iudice post recusationem interpositam, sit ipso iure nullus?

SVMMARIVM.

124. *Processus factus à Iudice recusato; quando ipso iure nullus est.*

Recusari non potest, vt suspectus Papa.

Nec Concilium Oecumenicum.

Nec Imperator.

Nec Princeps, qui Superiorem non agnoscit.

Iudicis iurisdictio suspenditur per causam Recusationis legitimam, aut dubiam.

125. *Causa Recusationis proponenda coram Iudice recusato.*

Aliter processus à Recusato factus est validus.

Reuocata Recusatione tacitè, vel expressè, valet processus factus.

Assignata causa Recusationis, debet Iudex supersedere.

Sententia lata post interpositam Appellationem, est nulla.

Vbi non est locus Appellationi, neque est Recusationi.

126. *Iudex si causam legitimam reijciat dicens friuolam, processus post Recusationem non est ipso iure nullus.*

Hoc autem intelligitur, si Reus non Appellat à reiectione.

127. *Ordinarius Iudex iurisdictionem habet à lege.*

Lex prohibens suspendit iurisdictionem Iudicis circà prohibita.

Appellatio est remedium grauaminis illati.

Appellatio conditionata, hoc est, si grauabis appello *non sustinetur.*

Recusatio inficit iurisdictionem Iudicis.

Iudex recusatus nequit causam committere, nisi dè consensu Recusantis.

128. *Reiecta recusatione à Iudice, & interposita Appellatione, si Iudex procedit, actus sunt ipso iure nulli.*

Reiecta Recusatione, cuius causa est notoriè legitima, licet non appelletur à Reiectione, si Iudex procedit, nullus est ipso iure processus.

Reiecta Recusatione, cuius causa est dubia, si Reus non appellauit, & Iudex processit, processus non est nullus, sed annullandus iuxtà casum.

Reiectio Recusationis sanat iurisdictionem.

Recusatio ex causa friuola notoriè siue reijciatur, siue non, minimè vitiat acta.

Iudex non potest procedere contrà Recusantem, eo priùs non citato.

124. RESpondeo, quod scabrosa quæstio est hæc, ob multiplicem *Doctorum*, diuersa sentientium, varietatem, & qui vult eorum opiniones videre adeat *Passerinum.* (i) Nos claritatem, & breuitatem affectantes, omissis disputationibus, quæ ad praxim faciunt, afferemus. Dico ergo, quod si *Iudex* talis sit, qui possit recusari, & legitima, aut dubia proponatur coram illo causa Recusationis, cui tacitè, vel expressè, renunciatum à *Reo* non fuerit, & *Iudex*, illa non reiecta, ad vlteriora procedit, processus erit ipso iure nullus.

Dixi notanter, *si Iudex talis sit, qui possit recusari,* quia validus est processus, non obstante quacunque, & ex quauis causa proposita Recusatione, si *Iudex* est talis, qui non possit recusari, vt est *Papa, Concilium Oecumenicum, Imperator*, siue quiuis *Princeps* Superiorem non agnoscens, vt dicunt *Doctores.* (l)

Dixi *si legitima, aut dubia proponatur causa Recusationis.* Ad hoc enim, quod per Recusationem suspendatur *Iudicis* iurisdictio, oportet, quod causa vel legitima sit, vel saltem dubia; si enim friuola notoriè sit, non læditur eius authoritas, & potest eam spernere, & ad vlteriora procedere, vt ex *Decretalibus* suprà habet *Textus* noster; si legitima debet totaliter à causa abstinere, vt præscribunt *Canones*; (m) si verò dubia, *Arbitri* sunt eligendi, suspensa in *Iudice* remanente Iurisdictione, vsque ad *Arbitrorum*, siue *Superioris* sententiam, vt aliàs dictum est.

125. Dixi *coram illo proponatur.* Determinatur enim in citatis *Decretalibus*, vt supra docuimus, quod causa coram *Iudice* recusato proponatur, debet enim de ea ipsi iudicialiter constare, aliter est inualida, & processus tenet, vt habet quoddam

Capitulum. (*n*) Vndè necesse est, quod *Iudex* scientiam habeat de Recusatione, ad hoc, quod teneatur abstinere, à prosequendo processu; & per hoc, validum esse processum fabricatum à *Iudice* ignorante recusationem, probat quidam (*o*) apud *Farinacium*.

Dixi, *cui tacitè, vel expressè renunciatum à Reo non fuerit*. Quia si taliter fuerit reuocata, processus erit validus; & tunc censetur facta reuocatio tacita, si Recusator, in prosecutione causæ, comparuerit coram *Iudice* recusato, qua comparitione stante, processus non erit nullus, vt dicunt *plures*, (*p*) & multoties tenuit *Rota* apud *Passerinum*. (*q*)

Si ergo *Iudex* causam adductam non reijciat, sed ad vlteriora procedat, processus erit ipso iure nullus, & hoc tenent vltrà *Textum* famosissimi *Canonistæ*: (*r*) & ratio est, quia talis Recusatio (hoc est, proposita ex causa legitima, seu dubia) per se suspendit iurisdictionem *Iudicis*, qui propterea supersedere debet à iudicando, vt dicit *Canon*: (*s*) & *Iudex*, cuius iurisdictio est suspensa, nulliter agit. Tum quia in *iure* (*t*) præscribitur quid agendum, si proposita fuerit causa Recusationis legitima, aut dubia: quod, scilicet *Iudex* recusatus vel abstineat, vel causam committat, vel *Arbitros* deputari faciat: forma autem non seruata inualidat actum, vt notum est. Tum quia sententia lata, post Appellationem iustam, est ipso iure nulla, vt habet *Textus*: (*u*) Recusatio verò, & Appellatio æquiparantur, & vbi non est locus Appellationi, nec etiam est locus Recusationi, vt dicitur in *iure*. (*x*) Tum quia vna *Glossa notabilis* (*z*) habet; quod licet *Iudex* sit suspectus, dum tamen non recusetur, tenet eius processus. Notatur ergo à contrario sensu, quod si recusetur non tenet, & ad idem allegat *Bartolum*. (*a*) Nec faciunt in contrarium *Innocentius*, *Io: Andreæ*, *Ancharan*. *Zarabella*, & alij, quos plena manu citat *Passerinus*, (*b*) qui cum illis videtur sentire, quod Recusatio independenter ab Appellatione non irritat processum subsequutum: ità quod non sufficiat Recusationem, esse propositam coram *Iudice* recusato, ad hoc, vt processus indè sequutus sit ipso iure nullus. Quia *Canonistæ* illi loquuntur vel de Recusatione friuola, vel de Recusatione à *Iudice* reiecta. Clarum enim est, quod proposita causa friuola, siue *Iudex* illam reijciat, siue non, & ad vlteriora procedat, non proindè processus est in tali causa proposita nullus, eo quia talem causam Recusationis potest spernere, vt supra dictum fuit, & dum ad vlteriora procedit ipsam spernit de facto; & proindè sustinetur processus, non obstante, quod fuerit proposita Recusatio, hæc enim non qualis qualis fuerit suspendit iurisdictionem *Iudicis*, ità vt, ipsa simpliciter proposita, *Iudex* debeat abstinere, aliter processus sit nullus; sed si causa ipsius fuerit legitima, aut dubia, & in hoc sensu locuti sunt *Doctores* citati.

126. Pariter, si *Iudex* causam reijciat, vt friuolam, licet ipsa legitima, aut dubia sit, si *Reus* non appellet, & *Iudex* ad vlteriora procedit, certè processus secutus non est ipso iure nullus; sed eius nullitas, aut, aut valor, dependet à sententia *Iudicis ad quem*, si *Reus* appellabit à diffinitiua; & ità est vera opinio *Innocentij*, (*c*) secundùm quam alij secuti sunt eum, præcipuè *Rota Romana in 13. Decisionibus* citatis per *Passerinum*, (*d*) & re vera rationi, & æquitati congruit. In tantùm enim iurisdictio *Iudicis* impeditur, in quantùm causa Recusationis legitima est, aut dubia, & *Iudex* vt talem ipsam admittit; liquet enim, quod friuola admissa, aut non, eius iurisdictionem non vitiat. Si ergo *Iudex* reijciat causam, quantumuis legitima, aut dubia sit, *Iudex* per talem reiectionem quodammodò sanat eius iurisdictionem, ità vt, procedendo ad vlteriora, non procedat nulliter ipso iure, sed nullitas cognoscenda sit ab alio *Iudice*, & ab ipso declaranda. Conclusio autem nostra loquitur de causa legitima, aut dubia proposita, & non à *Iudice* reiecta. Dices, siue reijciat per decretum, siue non, semper tamen censeri eam reieciste saltem implicitè, ex quo ad vlteriora procedit, ergo nihil facit talis reiectio explicita; quandoquidem in causa friuola, etiam non apposito decreto reiectionis, si procedit, procedit validè. Respondeo negando consequentiam. Siquidem dum *Iudex* explicitè reijcit causam, quantumuis legitima, aut dubia sit, explicat mentem suam, quæ iudicat causam adductam esse friuolam, & proindè reijcit eam, & iuxtà formam legis scriptæ operatur, licet in iudicando erret: proindè per talem explicitam reiectionem adimit quodammodo vim causæ propositæ inficiendi suam iurisdictionem, & processum reddendi nullum ipso facto. Non sic au-

autem est dum, audita propositione causæ, nullo facto super ea iudicio, aut decreto reiectionis, ad vlteriora procedit, quia tunc causa proposita habet totam suam vim suspendendi iurisdictionem ipsius *Iudicis*, ex eo quod, iuxtà leges, *Iudex* eà audita debet, vel à causa principali abstinere, vel *Arbitros* decernere. Nec est parratio de friuola, quæ adhuc non explicitè reiecta, tamen non reddit processum nullum, & de causa legitima, aut dubia; quia illa de iure non habet vllam vim inficiendi iurisdictionem *Iudicis*, sicut habent causa legitima, aut dubia, proindè istæ non reiectæ, vt præfertur, vitiant, illa verò non suspendit iurisdictionem *Iudicis*.

127. Nec facit ad propositum responsio *Passerini (e)* dicentis, quod Recusatio prohibet quidem ne *Iudex* ad vlteriora procedat, sed eius iurisdictionem non suspendit. Quia *Iudex* in tantùm validè procedit, & iurisdictionem habet, in quantùm sibi conceditur à iure, maximè si est *Iudex Ordinarius*, qui talis est, quia iurisdictionem habet à lege, vel Statuto, vt dicit *Bartolus*, & *Baldus*: *(f)* si ergo lex prohibet, ne procedat in tali casu, lex eadem sibi adimit iurisdictionem procedendi, & ità parificantur in hoc, quod *lex prohibeat*, & quod *iurisdictio suspendatur*, siue hoc est effectus eius. Sicut ergo, suspensa iurisdictione, *Iudex* nulliter agit, ità etiam nulliter agit, si agere à lege prohibetur. Porrò *Capitulum* illud, *(g)* quod allegatur à *Passerino* ad probandum, quod, ad reddendum processum ipso iure nullum, non sufficit recusatio *Iudicis*, sed requiritur *Appellatio* est contrà illum, non pro illo. *Glossa* enim ibi *(h)* habet. *Nota quod potest à Iudice suspecto recedi per Appellationem, vel etiam per Recusationẽ. Et quidquid sit, post Recusationem æquè causatur, sicut fieret post Appellationem*. Et huic *Glossæ* facta Additio dicit, ex *Patre Canonistarum Innocentio*. *Nos non credimus, quod à Iudice Ordinario, vel Delegato possit appellari ex ea causa, quia suspectus est, cum tunc habeatur certum medium Recusationis*, & hoc idem disertè habet alia *Glossa*. (i) *Sufficit protestari suspicionem, & quidquid post ipsam protestationem fit, non tenet, sicut si post Appellationem esset factam*. Pariter alia *Glossa (l)* habet *citationem esse nullam, interposita euidenti Recusatione*. Primus autem actus iurisdictionis, quo *Iudex* explicat ipsam, maximè si est *Delegatus*, est citatio, vt aliàs dictum est, ergo si nulla est citatio post Recusationem, nullus pariter erit quiuis alius actus. Et re vera aut Recusatio aliquid debet operari independẽter ab Appellatione, aut non: si non, ergo erit futilis, & nulliter inuenta, & inutiliter in iure præscripta, quod non est dicendum, cum in tot famosis *Canonibus* non perfunctoriè, sed ex instituto, præcipiatur. Ergo aliquid, & sic aliud non erit nisi suspensio iurisdictionis in *Iudice*, ad quam ineuitabiliter sequitur actuum nullitas; Et effectus Recusationis, ex se sola independenter ab Appellatione annullantis acta, patet ex hoc, quod processus factus à *Iudice*, etiam inimico notorio, valet, nisi à *Reo* opponatur exceptio inimicitiæ, vt notum est; si autem opponatur inimicitia notoria, est ipso iure nullus, etiam post conclusum in causa; ergo eadem exceptio opposita in Recusatione, vel antè litem contestatam, vel post, debet reddere nullos omnes actus *Iudicis* absque Appellatione. Et re vera illi, qui dicunt Appellationem requiri cum Recusatione ad annullandos actus *Iudicis*, ponunt *Iudicem* iniquum in tuto, vt possit iuxtà inimicitiam, quam habet contrà *Reum*, agere, nec *Reo* locus sit se defendendi. Quia ponamus, quod ex diffamatione *Reus* sciat *Iudicem* venisse ad Conuentum, in quo manet *Reus*, ad ipsum processandum, *Reus* autem cõpareat coram illo, & ipsum recuset ex causa legitima; palam est, quod *Reo* nulla adhuc competit Appellatio; super quo enim appellabit, si Appellatio non introducta est à iure, nisi in remedium grauaminis illati, vt dicunt *Canonistæ*, *(m)* & *Iudex* adhuc in nullo grauauit? Pariter quid faciet Appellatio, si tunc etiam simul cum Recusatione fiat conditionatè super futuro grauamine, scilicet si contingat *Iudicem* Recusationem non admittere? Nihil penitùs: quia Appellatio tali modo conditionatè interposita, nihil operatur, vt ex *Præposito*, *Farinacio*, & *Fermosino* docet *Passerinus*. *(n)* Ergo, si talis Recusatio ex se non valeret interposita ante litis contestationem, neque valeret, si ipsi copularetur Appellatio; & ità nihil operaretur ad annullandos actus futuros, nec ex se sola, nec simul cum Appellatione, & ità *Iudex* posset suum processum instituere, & Testes extraiudicialiter instruere, & in iudicio contrà *Reum* examinare; ità vt ex pro-

processu nullum appareret grauamen, & sic pro libito nocere, quæ omnia absurda sunt. Insuper secundùm *Abbatem (o)* ex sola propositione Recusationis inficitur adeò *Iudicis* iurisdictio, vt etiam committere non possit causam, sine consensu Recusatoris, nec procedere in principali; nisi discutiatur articulus Recusationis; vt probat ibi *Abbas* ex multis iuribus. *(p)* Ergo actus procedentes ex iurisdictione infecta erunt ipso iure nulli. Ergo de primo ad vltimum patet, quod proposita Recusatione ex causa legitima, siue dubia, quam *Iudex* non reiecerit, si ipse procedit ad vlteriora, processus est ipso iure nullus.

128. Si autem causa recusationis legitima, aut dubia reiecta fuerit à *Iudice*, & *Reus* appellauerit, & non obstante Appellatione *Iudex* procedat, processus pariter erit nullus ipso iure, ità *Baldus*, & alij. *(q)* Ratio autem esse potest, quia, per Appellationem interpositam, iterum suspensa est *Iudicis* iurisdictio, quam ipse sanauerat ex reiectione Appellationis, & proindè dum procedit ex iurisdictione suspensa, attentat, & nulliter facit.

Si verò Recusationis causa est notoriè legitima, & euidens tum ex iure, tum ex facto, & *Iudex* ipsam reijciat, licet *Reus* non appellet, tamen processus erit nullus; ità docent multi *Doctores* ex quadam *Decretali*: *(r)* & ratio est, quia cum causa Recusationis notoria supponatur, ità vt nulla possit tergiuersatione celari, reiectio Recusationis nulla est, & proindè per eam non potuit sanari iurisdictio *Iudicis*, quæ ex Recusatione fuit suspensa.

Si autem Recusationis causa dubia fuerit, & *Reus* non appellauerit à decreto reiectionis, si *Iudex* procedat, processus non erit ipso iure nullus, sed annullandus venit à *Iudice ad quem* (si appellatio interponatur à diffinitiua) vel ab *Arbitris* electis ad cognoscendum de iustitia Recusationis. Si enim iudicabunt sustineri causam, processus per ipsorum sententiam est annullandus; si non sustineri, processus erit validus, & ità tenent *Doctores*. *(s)* Ratio autem est, quia reiectio ipsius Recusationis sanauit iurisdictionem in *Iudice* vulneratam à Recusatione facta, & cum reiectio ipsa non sit notoriè iniusta, sustinetur, donec per sententiam, prout in iure, decidatur.

Si tandem Recusatio fit ex causa notoriè friuola, siue à *Iudice* per decretum reijciatur, siue non; & à *Reo* super reiectione appelletur, siue non; processus erit semper validus, & in hoc omnes *Doctores* conueniunt, prout etiam expressum habemus in *Textu* suprà.

Quoad praxim autem, vt securiùs procedatur, consulo, vt *Reus* post Recusationem, si *Iudex* illam reijcit, semper interponat Appellationem. Nec est vndè possit timere *Reus*, quod *Iudex*, ipso initio, post Recusationem procedere possit. Siquidem *Iudex* contrà Recusatorem procedere non potest, nisi priùs illum citet, vt dixit *Rota*: *(t)* Quandò ergo ipsum citabit, appellet, & protestetur de nullitate; & ità, cumulata Recusatione, & Appellatione, ligat manus *Iudici*, quo minùs ampliùs procedere possit validè, priusquam causa Recusationis plenè fuerit discussa.

X. Quæritur. An in crimine notorio possit Iudex recusari, vt suspectus.

SVMMARIVM.

129. *In delicto notorio actus transeuntis Iudex suspectus potest recusari.*
In notorio facti permanentis, pro quo pœna est Iudici arbitraria, potest iste recusari.
In notorio facti permanentis, cui pœna est taxata à iure, non datur Recusatio.

129. Respondeo, quod ex *Textu* habemus, quod super delicto *notoriè* corammisso, quod nulla possit tergiuersatione celari, non admittitur *Appellatio*, sed si admittenda sit *Recusatio*, nec ne, non loquitur *Textus*. Dico ergo, quod dupliciter distinguenda est quæstio. Vel enim loquimur de *notorio facti transeuntis*, vt exempli gratia, quod aliquis coram Fratribus in Refectorio congregatis, alium pugno percusserit; vel de *Notorio facti permanentis*, vt quod aliquis, dimisso habitu, apostatauerit à Religione, & adhuc in habitu sæculari, inter sæculares commoretur, hoc sciente tota vicinia. Pariter vel loquimur de delicto, cuius punitio est *Iudici* arbitraria, ità vt pro eo possit pœnam sibi benè visam iniungere, vt est in extraordinarijs delictis; vel loquimur

mur de delicto, cui à lege taxata est pœna, quam non potest *Iudex* iustè transgredi, vel excedere. Si loquamur de delicto *notorio actus transeuntis*, dico, quod potest recusari *Iudex*, vt suspectus, Ratio est, quia vt habet vna *Glossa,(u)* & patet etiam argumento cuiusdam *Capituli (x)* in *notorijs* facti transeuntis requiruntur probationes, ad probandam notorietatem, vndè *Iudex* suspectus posset in illis recipiendis partem grauare, & hinc meritò potest recusari suspectus.

Si verò delictum sit *notorium facti permanentis*, cuius punitio sit *Iudici* arbitraria, etiam potest fieri *Recusatio*; & ratio est, quia potest grauare in arbitrando pœnam. Et hæc fuit sententia *Antonij de Butrio*, (z) quam dicit fuisse *Archidiaconi.* (a) Sed *Abbas (b)* dicit fuisse originaliter *Hostiensis*, quem secutus est *Io: Andreæ*, (c) & *Sebastianus Sapia*. (d) Quod autem possit appellari, & ex consequenti etiam recusari *Iudex*, qui potest in pœna arbitrari, vltrà *Glossam*, (e) probat *Bartolus* supra quadam lege. (f)

Si verò fuerit notorium facti permanentis, cui in lege reperitur determinata pœna, quam non potest *Iudex* excedere, & *Reum* grauare, tunc non est locus Recusationi, & hoc patet manifestè ex *Textu*. (g)

XI. Quæritur. An processus incœptus à Iudice recusato sit validus.

SVMMARIVM.

130. *Acta Iudicis Recusati gesta ante Recusationem sunt valida.*
Sed ad Rei petitionem debent annullari.

131. *Recusato Notario, ad Rei petitionem, sunt annullandæ illius scripturæ.*
Similiter annullandum Iudicium Periti.

130. Respondeo, quod cum *Iudex* antè Recusationē non habeat impedimentum suæ iurisdictionis, acta per eum sunt legitima, & debent sustineri, nihil enim adhuc interuenit, per quod eorum valor labefactetur; Vndè gesta per *Iudicem* recusatum, antè recusationem, tenere decidit *Rota Romana*. (b) Tamen si *Arbitri* sententient validam fuisse Recusationem *Iudicis*, & *Reus* petat annullari acta *Iudicis* recusati debent annullari, nec visitatio corporis delicti, Testium depositiones, & alia ab ipso gesta, possunt ad aliquid inseruire alteri *Iudici*, nisi tanquam notitiæ extraiudiciales; sed ipse debet ex integro nouum processum cudere, ac si alius minimè cœptus esset. Ratio est euidentissima. Siquidem, vt plurimùm, processus incipiuntur, & Testes secretò examinantur, *Reo* de tali processu minimè informato; & proindè non potuit, antè acta à *Iudice*, ipsum præuenire, & recusare. Pariter *Iudex* suspectus plus potest grauare in fabricando processu, instruendo Testes, depositiones aut truncando, aut extendendo vltrà illorum dicta; corpus delicti describendo, quàm inferenda sententia; quia in hoc dependet à consilio *Diffinitorum*, qui *Iudicem* possunt compescere ne grauet; sed in illo solus, & ad proprium dictamen operatur. Si ergo ob præsumptionem grauaminis inferendi valet *Iudicis* suspecti Recusatio respectu actuum futurorum, ità valere debet noua *Recusatio* facta à *Reo* circa acta præterita ipsius *Iudicis*, quia militat eadem præsumptio, quod potuerit grauare, & fortè grauauerit in illis actitandis. Et sicut per *Recusationem Iudicis* tollitur omnis vigor ipsius iurisdictioni, ne quid contrà *Reum* possit; ità noua *Recusatio* actuum illius, quæ sunt *Reo* suspecta, vtpotè procedentia ab origine sibi pariter suspecta, auferre debet illis totum eorum valorem, per quem posset *Reus* grauari; & ità annullari debent à *Iudice ad quem*.

131. Et hæc ratio quadrat etiam pro recusatione *Notarij*, & *Periti*, quandoquidem ambo potuerunt nocere *Reo*, ille in non scribendo fideliter, aut falsificando Testium dicta, vel alias scripturas; ille autem aggrauando iudicium circà corpus delicti. Si ergo *Reus* recuset *Notarium*, vt suspectum, ex causa legitima, seu etiam dubia, & iuret super ei us veritate, ad illam probandam, vt dictum est; *Iudex* tenetur remouere *Notarium*; & si *Reus* iterum recuset, & protestetur illius scripturas tanquam sibi suspectas de vitio, per quod ipse sit grauatus; tenetur *Iudex* illas habere pro nullis, & noua acta aggredi, & per *Notarium* non suspectum describi facere de nouo; sicut & iudicium *Periti* pari modo rescindere, & nouum iudicium à *Perito* non suspecto procurare.

XII. Quæ-

XII. Quæritur. An appellatio à suspensione Guardianatus, seu alterius Superioritatis, ipsam sententiam suspendat.

SVMMARIVM.

132. *Suspensio duplex, nempè Censura, & pœna.*
Vt Censura alia est ab Officio, alia à Beneficio.
Suspensio à Prælatura, est pœna.

133. *Suspensio, vt Censura currit eodem modo cum Excommunicatione.*
A suspensione, vt pœna datur Appellatio quoad vtrumque effectum.
Censura medicinalis est.
Ratio quare detur Appellatio à Suspensione, vt pœna, & non vt Censura.
A Depositione datur Appellatio.

132. Respondeo affirmatiuè, & ratio est, quia *Suspensio* alia est, quæ est *Ecclesiastica Censura, qua persona Ecclesiastica impeditur vti iure aliquo, vel potestate Ecclesiastica*, vt dicunt *Canonistæ*, & *Theologi* communiter, *(i)* & diuiditur in *Suspensionem ab Officio*, & à *Beneficio*, seu totalem, & partialem. Alia verò est *pœna*, & induit naturam priuationis inchoatæ, & hæc non potest appellari Censura. *(l) Suspensio* autem à Guardianatu, vel alia Superioritate, non est Censura, sed pœna, quia vt optimè dicit *Sanctorus*, *(m)* licet Officia Religionis *Ecclesiastica* sint, quatenùs in personis Fratrum, qui Clerici sunt, reperiuntur, & administrationem spiritualem in Subditos habent, & materia *Suspensionis*, vt Censuræ, esse possint; tamen *Suspensio*, quam incurrunt *Prælati* & Officiales delinquentes, respicit, vt plurimum, Officia quatenùs sunt ciuiles administrationes. Vndè videmus, quod Officiales, ità suspensi ab Officio, omnia alia munera Ordinis exequuntur, excepta sola administratione ciuili, vt *Superiores*, seù *Patres familias* sunt.

133. *Suspensio* ergo, vt Censura est, pari passu ambulat cum *Excommunicatione*, & Interdicto, vt ait *Abbas*, *(n)* & sicut *Appellatione* non suspenditur Excommunicatio, vt dictum est paulò suprà, ità neque suspenditur sententia *Suspensionis*, vt Censura est. Si verò suspensio feratur, vt pœna tantùm, vt fit in Religione, vt plurimum, (& posse ità fieri, probatur ab *Innocentio*) *(o)* suspenditur per *Appellationem* sequentem, vt optimè dicit *Abbas*. *(p)* Et ratio est, quia Censuræ sunt medicinales, & feruntur principaliter ad corrigendum, vndè antequam ferantur, præmittenda est monitio, vt dicitur in *iure*. *(q)* Vndè nè prætextu friuolæ *Appellationis* impediretur correctio, fuit introducta illa specialitas, quod scilicet *Appellatio* interposita eas minimè suspendat. Et ideò sententia illius *Suspensionis*, quæ Censura est, per *Appellationem* non suspenditur. Vt autem *Suspensio* Censura non est, sed pura pœna, non potest dici medicina; & ad eam ferendam non requiritur, quod præcedat monitio; & proindè *Appellatio* interposita benè ipsam suspendit. Et huic simile est, quod, vt notat *Abbas*, ibidem ex quadam *Glossa*, *(r)* Appellatio à Depositione suspendit Depositionem, licet hæc sit perpetua remotio ab Altaris ministerio, & proindè in se includat *Suspensionem*: & tamen *Appellatio* non suspendit sententiam *Suspensionis*, quia hæc datur in medicinam, & illa in pœnam. Vndè concludendum est, quod si aliquis interlocutoriè, siue iudicialiter, siue extraiudicialiter suspendatur à Guardianatu, siue alia Superioritate, & iste appellet, Appellatio vtrumque effectum, suspensiuum nempè, & deuolutiuum, sortiri debet.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.96.col.2.

(a(*cap.Canon.3.Dist.Isidor.lib.6.Ethimol. cap. Regula.ea.Dist.*

(b) *Glos.in cit.cap.Canon.3.Dist.*

(c) *cap.Si quis.25.quæst.2.*

(d) *l.2.ff.Ad S.C.Velleian.*

(e) *Pratei.Lexic.iur.verb.Dogma.*

(f) *Instit.de Mandat.Vide.Spiegel.Pratei.& Caluin, in Lexic.iur.*

Pag 97.col.1.

(g) *l.Nequicquam.§.Vbi.ff.de Offic.Procons.*

(h) *Spiegell.Lexic.verb.Decretum.*

(l) *Sa-*

(i) *l.Sacra loca.§.Propriè.ff.de Diuis. rer. l.Sanctis. ff.de Pœn.*
(l) *l.Præfecti.ff.de Minor.*
(m) *cap.Placuit.2.quæst.6.*
(c) *Passerin.Trib.Regul.quæst.32.num.3.*

Pag.97.col.2.

(o) *Pratei.Lexic.iur.*
(p) *l.1.ff.de Re iudic.*
(q) *Speculat.Tit.de Recus.par.1.§.1.*
(r) *DD.in l.Apertissimi. C.de Iudic.cap.Suspicionis de Off.Deleg.cap. Secundò requiris. cap. Cum de speciali. de Appell. cap.Quod suspecti. 3. quæst.5.*
(s) *Scacc.de Appell.quæst.16. limit.1. num.8. Farinac.Fragm.crimin.litt.I.verb. Iudex, à n.685. apud Bict.quæst.6.num.57.*
(t) *Menoch. de Arbitr. Iud. quæst. 70. num.23. & seqq.*
(u) *Paul.deCastr.cons.89.vers. Quintus autem lib.1.*
(x) *Sforz.Odd.apud Farinac.quæst.113.num.62. & 63.cit.à Bict.quæst.110.num.21.*

Pag.98.col.1.

(z) *l.Litigatores.ff.de Arbitr.*
(a) *Tusc.litt.R.Concl.64.num.5.*
(b) *Paris.cons.31. num. 89. lib.1. Carauit. sup.Rit. Mag.Cur.265. num.2.*
(c) *Farinac.Fragm.crim.litt.I.num.919.*

Pag.98.col.2.

(d) *cap.Placuit.2. q.6.cap.Siquis.il 2.de For.comp. cap.Ad hæc de Appell.cap.Cum speciali. iunct. Glos.in verb. Cum Iudice, & in verb. de Recusation.eo.tit.cap.Index de Off.Delegat. in 6. l.Nemo. C.de Iurisd.omn. Iud. l.Apertissimi. C.de Iudic.*
(e) *cap.Cum speciali de Appell.*
(f) *Passerin.Trib.Regul. quæst. 3. art. 1. & 4. per tot.*
(g) *cap.Quod suspecti.3.quæst.5.*
(h) *cap.Secundò requiris. de Appell.*
(i) *l.Apertissimi.C. de Iudic.*
(l) *Clement.Pastoralis.de Sent.& re iudicat.*
(m) *Turrecrem.in cap.Quod suspecti.num.6. Cau. 3.quæst.5.*
(n) *Peyrin. de Subd.quæst.1.cap.19. vers.Respondeo adhuc.in fin.*

Pag.100.col.1.

(o) *cap.Cum speciali.de Appell.cap Secundò requiris. §. final. eo. tit. cap. Legitima. de Appell. in 6.*
(p) *Specul. lib.1. tit. de Recusat. §. 4. Marches. de Commis.par.2.cap.8.§.1.num.23.Pax Iordan. lib.13.tit.4.num.122.*
(q) *Passerin.Trib.Regul.quæst.3.num.81.*
(r) *Scaloia.Tract.de For.compet. cap.6. num 145. Abb.in cap.Secundò requiris. num.17. de Appellat.*

Pag.100.col.2.

(s) *Passerin.Trib.Regul.quæst.3.num.93.*
(t) *Nauar. Manual. cap. 7. Bann. Caietan. Valent. Præposit.apud Busemba.de Integr.Confess.*
(u) *cap.Nicolao.de Appell.cap.Statutum. de Rescr. lib.6.*

(x) *Abb.in cap.Secundò requiris.num.16. de Appell.*

Pag.101.col.1.

(z) *Glos.in cap. Quoniam. in verb. Recusatione. de Probat.vbi Barbos.cum alijs num. 26. l. Apertissimi.C.de Iudic.iunct. glos.in verb. Libello. l.final.eo.tit.& lib.*
(a) *Turrecremat. in cap. Quod suspecti. num. 4. in fin.3.quæst.5.*
(b) *Abb.in cap.final.num. 12. de Eo qui mi. in poss. cap.Honoratus.73.Dist. cap. Quisquis.4.qu.5. Glos. in cap. Querela. de Procurat. Bart. & glos.in l.Si finita.§.Iulianus ff.de Damn.inf.*
(c) *l.Quod ait.§.final.ff.Ad leg.Iul.de Adult.*

Pag.101.col.2.

(d) *l.Sciend.ff.de Ædilit.edict.l.1. iunct. glos. C. de Emend.Seru.*
(e) *Spiegel.Lexic.verb.Incontinenti.*
(f) *Hostien.Summ.tit.de Recusat. §. Qualiter recusatio.*
(g) *Passerin.Trib.Reg. quæst.3. num. 83. Speculat. lib.1.tit.de Recusat.§.5.num.32. Pax Iordan. lib.13.tit.4.num.128.*
(h) *Pratei.Lexic.iur.verb.Publicè.*
(i) *Ferrar.Maran.Franc.Card.Alex.Surd. Scacc.de Appell.quæst.6. num.20. & 23.quos dat Bict. quæst.148.num.3.*

Pag.102.col.1.

(l) *Misinger. Gramm. Marsil. Vestr. apud Guazzin. Defen.36.cap.1.vers.Et potest.*

Pag.102.col.2.

(m) *Geminian.Consil.75.num.2.3. & 4.apud Tusc. litt.P.concl.964.num.1.*
(n) *Abb.in cap.Cognoscentes.num.11.in fin.de Constit.*

Pag.103. col.1.

(o) *Guazzin.Defen.1. cap.19. num. 92. apud Bict. quæst.6.num.23.*
(p) *Bertazz.cons.8.num.5.lib.1. Guazzin. Defen.1. cap.19.num.87.apud Bict loc.cit.num.22.*
(q) *Carauit.Franc.Maran. Guazzin. quos dat Bict. loc.cit.*
(r) *cap.Ex tenore. Extra. Qui fil.sint legit. Abb. in cap.Referente num.5.eo. tit.*
(s) *Abb.in cap.Inter Monasterium. num.2. de Sent. & re iudicat.& in cap. Cum venisset. de Test. & ibi DD.communiter.*
(t) *cap.Gratum.de Off.Deleg.cap.Si à Iudice.de Appell.in 6.cap.3.de Eo,qui mitt.in poss.cap.Cum venisset.de Test.*

Pag.103.col.2.

(u) *Bict.quæst.6.num.26.*
(x) *l. Quisquis. C.de Postul.*
(z) *cap.In loco. 5.quæst.4.*
(a) *Guazzin.Defen.14.cap.2.num.5.& 6.apud Passerin.Trib.Regul.quæst.9.num.108.*

Pag.104.col.1.

(b) *Abb.in cap.Cum speciali.num.7.de Appell.*
(c) *Rota decis.284.num 4.par.2.Recentior.& decis. 20.num.27.par.6.apud Passerin.Trib. Reg.q.3. num.86.*

Pag.104.col.2.

(d) *cap.Cum speciali. Extrà de Appell.*

(e) *Glos.in cap. Cum speciali. in verb. de Recusatoris. de Appell.*
(f) *Abb.in d.cap.Cum speciali.num.11.de Appell.*
(g) *Abb.loc.cit.num.13.& seqq.*
(h) *d.cap.Cum speciali. Extra de Appell.*
(l) *Glos.in cap.Secundò requiris. vbi Abb.in Addit. num.12.de Appell. Speculat.tit. de Recusat. §. Effectus.vers.Sed nunquid.*

Pag. 105.col.1.

(m) *cap.Secundò requiris.§.Consultationi.vbi Abb. in Addit.num.7.de Appell.*
(n) *Sgroi Lux Prælat.par.5.cap.1.num.25.*
(o) *Passeria.Trib.Regal.quæst.3.num.150.*

Pag. 105.col.2.

(p) *Text.in cap. Suspicionis. Extra de Off.Iud. Delegat.*
(q) *cap.Cum speciali . Extra de Appell.*

Pag.106.col.1.

(r) *Glos.in d.cap.Cum speciali.in verb.Tertiam.Extra de Appell.*
(s) *Glos.in cap.Suspicionis. In verb. Ad quos. vers. Sed quid dices. de Offic.Iud.Delegat.*

Pag.106.col.2.

(t) *Passerin.Trib.Regal.quæst.3.num.51.& seqq.*
(u) *Rota decis.563. num.1. par.1. diuers. & decis. 197.coram Seraph. & in Hispalen. primitiar. 31. Maij 1617. coram Pamphilio. Beltram.ad decis.327.Gregor.XV.num.15.*

Pag.107.col.2.

(x) *Glos.in cap.Post appellationem. §.Appellatione. in verb.Interposita 2.quæst.6.*
(z) *d.cap. Post Appellationem . §. Appellatione. 2. quæst.6.*
(a) *Concil.Trident sess.13.de Reform.cap.1. & sess. 24.eo.tit.cap.20.*
(b) *Sac.Congr. apud Barbos. Collect. in Concil. sess. 13.cap.1.num.13.de Refor.*
(c) *Quaranta Summ. Bullar.verb. Archiep. auctoritas. vers. Primo quæro. Ricc. Prax. decis. 105. vel 405.Piasec. Prax. Episcop. par.2. cap.4. num.98.*
(d) *l.Ante sententiam. ff.de Appellat.*

Pag.108.col.1.

(e) *Sard.decis.39.num.14 & 15. Gratian. Discept. For.cap.14.num.12.& 13.& cap.77. num.9. Hieron.Roderic.resp. l.10.num.36.*
(f) *Barbos.Collect.in Concil. sess. 24. de Refor. cap. 20.num.38.*
(g) *Barbos.loc.cit.num.21.& seqq.*
(h) *Salgad de Reg.protect.tom.1.par.2. cap.1. num. 141.cum Bald.Mascard,Tusc.Sard. Ricc. Gratian.Scacc.*
(i) *Salgad.loc.cit.num.138.*
(l) *Salgad ibid num.151.*
(m) *Salgad.cum alijs pluribus.ibi.num.138.*
(n) *Salgad.loc.cit.num.118.cum Scacc. & Alexand. Trentac.*
(o) *Reg.Lusitan.lib.3.tit.69.§.1.& lib.5.tit.122.§. 3.Hippolit.in l.1.num.34.ff.de Quæstion.Clar. Azeued.Ricc.Zerola, Scaccia, Narbona, Salgad.apud Barbos. Collect. in Trident. sess. 24. cap.20.num.30.de Reform.*

(p) *Barbos.loc.cit.num.31.*
(q) *Barbos.ibid.num.32.*
(r) *Gam.Lusitan.decis.139.num.1.apud Barbos.loc. cit.num.33.*
(s) *Ducas.Azeued.Ricc.Salgad.apud Barbos.loc.cit. num.35.*

Pag.108.col.2.

(t) *Tridentin.sess.24.de Reform.cap 20.*
(u) *Narbon.l.52.Glos 1.num.179. Modern.de Suppl.ad Sanctiss.par.2.cap.5.§.2.num.10.& cap. 23.num 26.*
(x) *Barbos.Collect.in Concil.Trid. sess.24. cap.20. num.20.& 38.de Ref.*
(z) *Glos.in cap. Quod ad.de Sent.& re iudic.text.in cap.Vt debitus de Appell.*
(a) *Abb in cap.Peruenit.de Appell.num.7.*

Pag.109.col.2.

(b) *Gloss.in cap. Is, cui.§.Sanè.in verb. Sequentem. de Sent.Excom.in 6.*
(c) *Text.in d.cap.Is, cui. de Sent. Excom.lib.6.*
(d) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.7.num.2.*
(e) *Gregor.XIII. Quoniam nostro.8. April. 1575. in Stat.Gen.Ord.cap.7.§ 8.in fin.*

Pag.110.col.1.

(f) *cap.Dilecti.il 3.de Appell. & ibi Glos. in verb. Post huiusmodi.cap.Romana.eo.tit.*
(g) *Bict. quæst. 151.num. 2. & 9. & ibi Archidiac. Bart.Hostien.Innocent. & Scacc.*
(h) *Abb.in cap.Dilecti. a num.7. ad 15.il 3.de Appell.*
(i) *cap.Ad Romanam.2.q.6.*
(l) *l.Imperatores.ff de Appell.& rat.*

Pag.110. col.2.

(m) *cap.Odia.de Reg iur.in 6.*
(n) *Geminian.in cap. Eum, qui, §. Insuper de Præben.*
(o) *l.29.§.1.ff.de Libera. cau.*
(p) *Pratei.Lexic.verb.Temerarius litigator.*
(q) *Gloss.in cap. Concertationi. verb. Grauatum. de Appell.in 6.*
(r) *cap.Non solum. cap. Concertationi. de Appell in 6.*
(s) *l.Addictos.iunct.glos.§.final.C.de Episc.audie.*

Pag.111.col.1.

(t) *Glos.in d.cap.Non solum. in verb. Infra decendium de Appell.in 6. & in cap. Concertationi. in verb.Scimerit.eo.lib.& tit.*
(u) *cap. Quod ad. Extra de Sent.& re iudic.*

Pag.111.col.2.

(x) *Roc.decis.4.alias 54.de Restit. spoliat.in antiq.*
(z) *Farinac.Fragm.crimin.litt.A.num. 236. Guazzin.Defen.36.cap.1. num.5. Scacc. de Appell. quæst.12.num 145. apud Bict.quæst.148.nu.9.*
(a) *Philipp.de Bict.quæst.148.num.10.*
(b) *Bict.loc.cit.num.16.*
(c) *Guazzin.Defen.36.cap.1 vers.Et potest.*

Pag.112.col.2.

(d) *Glos.in cap.Cordi nobis. in verb. Petat. de Appell.in 6.*
(e) *Glos.notab.in Clement. Quamuis.eo.tit.*
(f) *l. Vnic. ff. de Dimiss. libell.l. 106. ff. de Verb. sign.*

Pag.113.col.1.

(g) *Speculat.par.4.tit.de Appellat.* §.*Sequitur.*
(h) *Gloss.notab.in Clement.1.de Appell.*
(i) *Clement. Quamuis rigor.de Appell.*
(l) *Gloss.in citat.Clement.verb.V no contextu.*
(m) *Gloss.in cap.Ab eo.de Appell.in 6.*
(n) *Text.in d.cap.Ab eo de Appell.in 6.*
(o) *Clement. Quamuis. de Appell.d.cap.Ab eo eod. tit.in 6.*

Pag.113.col.2.

(p) *Specul.par.4.tit.de Appell.*§.*Sequitur. Glos. in d.cap.Ab eo.in verb.Instanter.*
(q) *Scacc.de Appell.q.13. num. 26. Rota decis. 46. aliàs 351.de Appell.in nouis.*
(r) *Franc. Geminian.apud Scacc.loc.cit. num.42.*
(s) *d.Gloss.in cap. Ab eo. in verb. Instanter. de Appell.in 6.*
(t) *l.Eos, qui.*§.*final.C.de Appell.& consult.*
(u) *Anchar.Franc.Geminia. apud Scacc. de Appell. quæst.13.num.27.*
(x) *Glos.notab.in cap.Ab eo.de Appell.in 6. cap. Vt super.iunct.glos.eo.tit.& lib.*
(z) *Gloss.notab.in cap. Cum appellationibus. de Appell.in 6.*

Pag.114.col.1.

(a) *cap. Preterea.il 2. vbi Abb. num. 11. Extra de Appell.*
(b) *Sanch.lib.3.consl.cap.vn.num.246. Anton.à Sp. Sanct.Direct. Regul. par. 2. tract. 3.disput.6. num.816.*

Pag.114.col.2.

(c) *Gregor XIII. Quoniam nostro. 8.April.1575. apud Stat.Gen.Ord.cap.7.post*§.*9.*
(d) *Portell.Addit.ad Dub.Regul.V.Appellare. num. 3. Sousa in Bull.Cæn.cap.15.Disp.78.num.2. Del Ben. de Immun.Ecc.Tom.2.cap.9.Dub.6. Sect.1.num.23.*
(e) *Anton. à Sp.Sanct.Direct.Regul.Par.2.Tract.3. Disp.6.num.776.*
(f) *Emman. à M. Olinet. Pract.Regul.Par.2.art.7. num. 495.*
(g) *Anton. à Sp.Sanct.loc.cit.num.777.*

Pag.115.col.1.

(h) *Innocent.in cap. Pastoralis.* §.*Præterea. de Off. Delegat.Abb. in cap.Ad audientiam. num.11. & ibi. Franc.n.2. de Appell.*
(i) *Franc. in cap. Constitutus. num. 19. de Appell. Scacc.eo.tit.quæst.10.num.4.apud Bict. Quæst. 148.num.24.*
(l) *Lancellot.Vestr. apud Scacc. de Appell.quæst.13. num.42.quos dat Bict.d.quæst.148.num.29.*
(m) *Bict.loc.cit.à num.30.*
(n) *cap. Si à Iudice.*§.*Nisi ad hoc.de Appell. in 6.*
(o) *cap. In litteris. cap. Venerabilis. de Off. Deleg. l.Iudex.ff. de Re iudicat.*

Pag.116.col.1.

(p) *cap. Cum appellationibus.*§. *Si vero.de Appell. in 6.*
(q) *cap. Vt debitus. cap. Romana* §. *Cum autem. de Appell.in 6.*
(r) *Gloss. in cap.Cum appellationibus. in figur. cas. vers. Sed quid. de Appell. in 6.*
(s) *Abb. in cap. De priore.num.2.Extra.de Appell.*

Pag.118.col.1.

(g) *cap. Vt debitus. vbi. Abb. num. 1. Extra de Appel.*
(h) *Innocent. in cap. Pastoralis.*§.*Præterea. de Offic. Iud. delegat. Io. Andr. in cap. Si à Iudice de Appell. in 6.Abb.in cap. Vt debitus. num. 30. Extra eo.tit.*

Pag.118.col.2.

(l) *cap. Reprehensibilis.cap.Ad nostram cap. Cum specials. de Appell.*
(l) *Castropal.Tom.3.Tract.16.Disp.4.P.15.n.3.*
(m) *Anton. à Sp.Sanct. Direct.Regul.Par.2. Tract. 3. Disp.6.num.791.*

Pag.119.col.2.

(n) *Specul. Par.4. Tit. de Adpell.* §. *Nunc dicamus. vers.1. Abb. in cap.Vt Debitus. num.27. eo.tit.*

Pag.119.col.1.

(o) *Gloss.in l. Item apud Labeon.* §. *Ait Prætor.in V. Notabiliter.ff. de Iniur. & fam. lib.*
(p) *Abb. in cap. De Priore.num.2. de Appell.*

Pag.119.col.2.

(q) *cap. Ad nostram. cap. Cum speciali.de Appell.*
(r) *Stat. Gen. Ord. cap. 7.*§. *7.*

Pag.120.col.1.

(s) *cap. Vt debitus. & ibi Innoc.Host.Butr.& Abb. De Appell. Sanctor. de Pœn. cap. 26. quæst.5. vers. Altera difficultas.*
(t) *Abb. in cap. De Priore in Addit. num. 7. De Appell.*
(u) *cap. Decreto. 2. quæst. 6.*
(x) *Gloss. in d. cap. De Priore. in V. Excessu. de Appell.*

Pag.120.col.2.

(z) *Sanctor. de Pœn.cap.26.quæst.5.vers. Sed hic est difficultas.*
(a) *Gloss. in cap.Sacro. De Sent. excom. & in cap. Cum speciali.*§.*Porro. De Appell. Boer. Decis. 259. Viui. Commun. opin.414. Clar.quæst.94.*
(b) *l.final. C. de Offic.Vicar.l.1.ff. Ne vis fiat ei.*

Pag.121.col.1.

(c) *cap. Cum olim.iunct. glos. de Sent. & re iudic. & ibi Felin.num.11.vers. Non est citandus. & in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ. vers. Tertio limita. de Constit. cap. Ex insinuatione. de Appell.circ. fin.*
(d) *cap.1. de Homicid. in 6. vbi Hostiens.*

Pag.121.col.2.

(e) *Tit. Accusatio.* §. *4.*
(f) *Sanctor. de Pœn.cap.26.Quæst.5.vers. Respondeo secundo.*

Pag.122.col.1.

(g) *Barbos.Collect. in Concil. Sess.25.cap.4.num.9. de Regular.*
(h) *Trident. Sess.25. de Regul. cap.4.*
(i) *Nauar. in cap. Non dicatis. n.61.Cau.12.q.1.*
(l) *Gloss. in cap. Cum pastoris.2.q.7. Roderic.Tom. 1. Quæst.30. art. 17.*
(m) *Cap. Dilecti.52. de Appell.*
(n) *Sanctor. Comment. cap. 3. Stat. 22. vers. Prima est.*

Pag.122.col.2.

(o) *Hieron. Roderic. Resol.11.num.18.*

(p) *D. Thom.2.2. Quæst.69.art.4.ad 2. Sot. lib.5. de Iust & iur. Quæst.6.art.4.Vasq.1.2.Disp. 174.cap.2.num.10.Less.cap.3.Dub.5.lib.2.Lezan.Summ.verb.Apostata.n.6.*

(q) *Sanctor. de Pæn. cap.9. Quæst. 2.vers. Sed quæ sint causa.*

Pag.124.col.1.

(r) *Clar. Quæst.9.num. 2. Menoch. de Arbitr. Iud. Cas. 166. n. 1. & 4.*

Pag.124.col.2.

(s) *Dec. in cap. Cum speciali. §. Porrò. num. 2. de Appell. Iason. in l. Si verò §. Qui pro rei. num. 8. ff. Qui satisd. coga. Tusc. litt. N. Concl.107. per tot.*

(t) *Bartol. in l. Ciues. C. de Appell. vbi Bald. & Paul. de Castr. Abb. in cap. Vestra. de Cohab. Cler. & mul.*

(u) *Salycet. in l. Ea quidem. C. de Accusat.*

(x) *Bald. in l. Si verò §. Qui pro rei. ff. Qui satisd. coga. Farinac. quæst.21.num.47.in fin.*

(z) *Bald. in l. Ciues & incolæ. C. de Appell.*

(a) *Abb. in cap. Ad nostram. il 3.num.7.de Iureiur.*

(b) *Clar. Quæst.7. num.6. Abb. in cap. Vestra. num. 17. de Cohab. Cler. & mul. Gemin. in cap. 1. de Off. Deleg. in 6. Salycet. in d. l. Ea quidem num. 82. C. de Accus. Bouer. Singul. incip. Notorium. num.6. Gomez. de Delict. num.44.*

(c) *Butr. de Notorio. art.4.num.35. Capra. eo. Tit. Memb.4.num.35. Scacc. de Iudic. cap.76.num. 8. Boss. Tract. crimin. Tit. de Denunciat. n.5.*

(d) *Passerin. in cap. Hac constitutione. Quæst. vnic. num.200. de Off. Iud. delegat. in 6.*

Pag.125.col.1.

(e) *cap. Peruenit. de Test. cap. Ad nostram. il 3. de Iureiur. cap. Consuluit. de Appell. cap. Manifesta. de Restit spoliat.*

(f) *d. cap. Ad nostram. il 3. de Iureiur. iunct. glos. verb. Obseruandus.*

(g) *Passerin. in cap. final. quæst. vnic. num.188. de Off. Delegat in 6.*

(h) *cap. Pudenda. 24. q.1. cap. Eorum qui. 2. q.3. cap. Præsentium. 17. q.4. Speculat. in Rubr. de Not. crim. n.10. Mascard. Concl. 1103. n.27. apud Monet. de Conseru. cap.8.n.58.*

(i) *Butr. Tract. de Notor. num.40. art.4. Innoc. in cap.1. de Off. Deleg. in 6. iunct. glos. in verb. Conseruatores.*

(l) *Passerin. in d. cap. final. q. vnic. num.205. & 209. de Off. Deleg. in 6.*

(m) *Farinac. Quæst. 21. num. 104. Felin. in cap. Cum contingat. de Restr.*

Pag.125.col.2.

(n) *Passerin. loc. sup. cit. num.207.*

(o) *Abb. Cons.100.n.3. lib.p. Monet. de Conseruat. cap. 8. num. 79. Barbos. de Off. Episc. Alleg. 106.num.18. Tambur. de Iur. Abbat. Tom.3. Disp. 17. quæst.2.num.19.*

(p) *Passerin. in d. cap. final. Quæst. vnic. num.212. in fin. de Off. Iud. Delegat. in 6.*

(q) *cap. Cum sit. cap. Consuluit. de Appell. Abb. in c. Ex insinuatione. in fin. eo. tit. c.1. Cau. poss. & propr. Menoch. de Arbitr. l.1. Quæst.17. n.15. apud Monet. loc. cit. de Conseruator. c.8.n.23.*

(r) *Butr. Tract. de Notor. Art. 4. num.17. Capra. eo. tit. Memb.4. num.19. apud Monet. loc. cit. num. 29.*

(s) *Sanctor. de Pæn. cap.1. Quæst.4. vers. Aduertendum tertiò.*

Pag.126.col.2.

(t) *Archidiac. in cap. 1. de Off. Deleg. in 6. Butr. Tract. de Notor. Art.4.num.15. apud Passerin. in cap. final. n.199. de Offic. Iud. deleg. in 6.*

(u) *Tit. Forma constituendi Reum. §. 7. in Formular.*

(x) *Bald. in l. Si vero. §. Qui pro Rei. ff. Qui satis. cogan.*

Pag.127.col.1.

(z) *Gloss. in Clement. Appellanti. in verb. Alias causas. de Appell.*

(a) *Alex. in l.2. col.6. ff. Si quis in ius. Iason. in l. Si verò §. Qui patri. ff. Qui satisd. coga. Felin. in cap. Cum omnem. de Rescr. & in cap.1. num.9. de Sent. & re iud. Monetn de Conseru. cap. 8. num.72. apud Passerin. in cap. final. n.210. de Off. Deleg. in 6.*

(b) *Innocent. in cap. Ex parte. ib.1. de Verb. signif. Dominic. Singular. 324. Dec. in cap. Cum speciali. §. Porrò. de Appell.*

(c) *cap. Romana. §. Si autem. de Appell. in 6.*

(d) *Farinac. Quæst. 21. num.126.*

(e) *cap. Proposuit. vbi Abb. num.5. 24. de Appellat.*

Pag.127.col.2.

(f) *Passerin. in cap. Hac Constitutione. quæst. vnic. num 124. de Off. Iud. deleg. in 6.*

(g) *Gloss. in cap. Romana. §. Si autem. in V. Mandetur. vbi Monach. num.13. de Appell. Franc. in cap. cum speciali §. Porrò num. 13 eo. tit.*

Pag.128.col.1.

(h) *Speculat. Tit. de Recusat. vers. Hoc etiam nota. Abb. Cons.100. num.3. lib.1. Lancellot. de Attentat. cap.12. limit.9 num.13.*

Pag.128.col.2.

(i) *Stat. Gen. Ord. cap.12. §.23. num.3.*

Pag.129.col.1.

(l) *L. Obseruare. C. Quorum Appell. non recip.*

(m) *Bict. Quæst.147.num.18.*

(n) *Abb. in cap. Cum speciali. §. Porrò. num.5. de Appell. vbi Bald. Butr. Dec. Franc. Host. quos sequitur Boss. de Appell. num.27.*

(o) *Scacc. de Appell. quæst.17. limit.4. nu.15. vers. Declara nunc.*

(p) *cap. Quod ad consultationem de. Sent. & re iudic. cap. Cum in Eccl. de Appell.*

(q) *Innoc. in cap. Pastoralis §. Præterea. de Off. Deleg. Speculat. Tit. de Execut. sent. §. Nunc dicendum. vers. Sed nunquid.*

Pag.129.col.2.

(r) *Abb. in cap. Cum speciali §. Porrò. num.6. & 7. de Appell.*

(s) *cap. Nouit. vbi DD. de Appell. Innoc. Butr. & Hostien. in cap. Cum speciali eo. tit. Farinac. Quæst.101.num.100.*

(t) *Bart.*

(t) *Bart. in l. Eius qui Delatorem. ff. de Iur. fisc. Felin. in cap. Cum non. vers. Vtrum autem de Iudic.*
(u) *L. de ætate. §. Qui tacuit. ff. de Inter. action.*
(x) *cap. Si post. de Confess. in 6.*
(z) *Boss. Tit. de Bannit. n. 4. Clar. Quæst. 44. vers. Quare nunc. Bibl. Quæst. 147. num. 11.*

Pag. 130. col. 1.

(a) *Rota Decis. 16. aliàs 364. in fin. de Dol. & contumac. in nou. Bibl. quæst. 147. num. 11.*
(b) *Bart. in l. Vnic. ff. Si quis ius d. vbi Gloss. in §. final.*
(c) *Abb. in cap. Veniens. num. 7. de Accus.*
(d) *cap. Veniens. Extra de Accusat.*
(e) *Sanctor. de Pœn. cap. 1. vers. Cum hæc tamen. fol. 36.*
(f) *Boss. Tit. de Mulct. num. 8. Menoch. de Arbitr. lib. 2. Cas. 280. Alex. Iason. apud Farinac. Quæst. 18. num. 31.*
(g) *Sanctor. de Pœn. cap. 27. quæst. 4. vers. quarta sententia.*

Pag. 130. col. 2.

(h) *cap. Sua nobis. de Appell. l. vnic. C. Ne lice in vn. & ca. Marsil. in l. Extra. ff. de Iurisd. & in l. vnic. C. de Rapt. virg.*
(i) *Abb. in cap. Sua nobis. num. 7. de Appell.*
(l) *cap. Vt debitus. de Appell.*
(m) *Speculat. Par. 6. Rubr. de Appell. num. 147. Gemin. in cap. Cordi eo. tit. in 6. Abb. in cap. Cum in Eccl. extra eo. tit. Bald. in l. Minoribus. C. de His quib. vt ind. apud Sanctor. de Pœn. cap. 26. quæst. 4. vers. Sexta si adppellatio.*
(n) *cap. Si à Iudice. inuct. Gloss. de Appell. in 6.*

Pag. 131. col. 1.

(o) *l. Scio. ff. de Appell. l. 2. C. eo. tit. Gloss. in cap. Cum in Ecclesia. eo. tit. Abb. in cap. Vt debitus. num. 2. eo. tit. & ibi Sebastianus Sapia. in Addit.*
(p) *Tit. Quid. §. final.*

Pag. 131. col. 2.

(q) *Trident. Sess. 13. cap. 1. de Reform.*
(r) *Berti Pract. crim. Tit. 27. cap. 4. Sac. Cong. Concil. apud Quarant. vers. Archiepiscopi auctoritas in Addit. n. 20. Franc. de Appell. in cap. Super eo. 2. not. 2. Rebuff. in Concord. Tit. friuol. Appell.*
(s) *Felin. in Rubric. de Sent. & re iudic. Host. in Summ. Tit. eo. num. 2. Abb. in cap. Sua nobis. nu. 2. & in cap. Peruenit. de Appell.*

Pag. 132. col. 1.

(t) *Passerin. in cap. Si is cui. De Off. Iud. deleg. in 6.*

Pag. 133. col. 2.

(u) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 32.*
(x) *Cong. Gen. Roman. 1603. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 585.*

Pag. 133. col. 2.

(z) *Tusc. litt. D. Concl. 274.*
(a) *Sanctor. de Pœn. cap. 1. vers. Noto etiam non esse. fol. 13.*
(b) *l. Et hoc Tiberius. ff. de Hæred. inst. Bald. in l. Est receptum. ff. de Iurisd. omn. Iud. Innoc. in cap. Ex parte. de Verb. sign.*
(c) *Gloss. in l. Apertissimi. C. de Iudic. & in cap. Quotiens. 2. q. 6. Bart. & Alexand. in l. Quia paterat. ff. Ad S. C. Trebell*
(d) *Sanctor. de Pœn. cap. 1. vers. Causas vrgentes. fol. 14.*
(e) *Tit. Quales. §. 3.*

Pag. 134. col. 1.

(f) *D. Thom. 2. 2. Quæst. 108. art. 2. Passerin. Trib. Regul. Quæst. 2. num. 2.*
(g) *Bald. in l. 1. C. de Seru. fugit.*
(h) *l. Cum ratio. ff. de Port. qua lib. damn. conced.*

Pag. 134. col. 2.

(i) *Bald. in cap. Ad nostram. de Prob. Franc. in cap. Postremo. in fin. de Appell. Marant. Par. 6. n. 37. & 97. Iason. in l. Apertissi. C. de Iudic. Pax Iordan. lib. 13. Tit. 4. num. 111. apud Passerin. Trib. Regul. Quæst. 3. num. 133.*
(l) *cap. Ignorantia 38. Dist.*
(m) *cap. Sciendum. 29. Dist.*
(n) *cap. final. de Iniur. & damn. D. Antonin. Par. 2. Tit. 3. cap. 6. §. 4. Sayr. Clau. Reg. lib. 12. cap. 13. Nauar. in cap. Inter. verba. 11. q. 3. Concl. 1. n. 18. D. Thom. 1. 2. quæst. 76. art. 2.*
(o) *Sanctor. de Pœn. cap. 1. vers. Super quo obiter. fol. 10.*
(p) *Statut. Vallisolet. 1593. cap. 8. Tit. de Diffinitor. Prouinc. Orb. Seraph. Tom. 4. fol. 504.*

Pag. 135. col. 1.

(q) *Sanch. lib. 1. in Decal. cap. 9. Molfes. Tract. 8. cap. 9. n. 93. & 94. apud Sanctor. de Pœn. cap. 1. vers. Respondeo non condemn. fol. 12.*
(r) *l. vnic. C. Vt qua des. Aduocat.*
(s) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 41. n. 14.*
(t) *Valisolet. 1593. cap. 8. Tit. de Diffinit. Prouinc. vers. Et quia. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 504.*

Pag. 135. col. 2.

(u) *Sanct. de Pœn. cap. 1. vers. Respondeo non condemnarem. fol. 11.*
(x) *Gloss. in cap. Non est putanda. in verb. Prius. 1. quæst. 1.*

Pag. 136. col. 1.

(z) *cap. Non est putanda. 1. q. 1*
(a) *Sanctor. de Pœn. d. cap. 1. vers. Nec credendum fol. 13.*
(b) *Capitul. Gen. Tolet. 1682. Tit. Pro Vltram. Famil. num. 64. Orb. Seraph. Tom. 4. fol. 260.*

Pag. 136. col. 1.

(c) *cap. final. 24. q. 2. Pratei. lexic. verb. Probati.*

Pag. 137. col. 1.

(d) *cap. Suggestum. de Appell. cap. Ad Romanam. 2. q. 6. text. & glos. in cap. Vt debitus. de Appell. Abb. in cap. Consuluit. num. 4. vbi citat. Innocent. Host. & Io. Andr. eo. tit.*

Pag. 137. col. 2.

(e) *Abb. in cap. Dilecti filij. num. 6. de Dilat.*
(f) *cap. Quod suspecti. 3. q. 5. Villagut. Pract. crim. Tit. de Accus. Concl. 16.*
(g) *cap. Insinuante. de Off. Deleg. Glos. in cap. Scifcitatus. vers. Infamem de Rescr.*
(h) *Couarnu. Pract. Quæst. cap. 26. num. 1.*
(i) *Statut. de Appell. cap. 11. num. 52. Farinac. Fragment. litt. I. num. 879. apud Passerin. Trib. Regul. Quæst. 3. num. 138.*

(l) Scia-

(l) *Scialoia de For.comp.cap.9.num.127. Fermosin. in cap. Si quis de For. compet.q.18.n.4. apud Passeria.l.cit.num.139.*

Pag.138.col.1.

(m) *cap. Cum sit.cap. Personas. de Appell. cap. Ex ratione.eo.tit.*

(n) *cap.Ad aures.iunct.gloss.de Appell.*

(o) *cap. Ex insinuatione. de Appell. Franc. in cap. Personas.eo.tit.Berti Prax. crim. Tit.27.cap.4.num.6.*

(p) *Sanctor.de Pœn.cap.26. Quæst.2.vers. Est igitur seruandum.in fin.fol.337.*

Pag.138.col.2.

(q) *Passerin.Trib.Regular. Quæst.32.num.13.*

(r) *cap. Cum speciali.de Appell.*

(s) *Marches. de Commis. Part.2. cap.8.§.2.num.8. Paris.Cons.30.num.111. Franc.in cap. Postremo.de Appell.*

(t) *Hostien.in cap. Cum speciali. num. final. de Appell.vbi Io.Andr.num.18. Butr. & Bellamer. num.14.*

(u) *Sanch.lib.6.in Decal.cap.8.in fin.Palao Tom.3. Tract.16.Disp.4. p.16. num.11.Lug. de Iust. disp.37.Sect.14. Lezan.cap.9.n.8. Bict.quæst. 6.n.8.apud.Sgroi.Part.4.cap.11.num.44.*

Pag.139.col.1.

(x) *cap. Quod suspecti.3.q.5. cap.Secundo requiris. de Appell.Clementin. Pastoralis. de Sent.& re iud.Turrecrem.ad d.cap.Quod suspecti.nu.6.*

(z) *Felin.in cap. Cum inter. num.9.de Except. Fermosin. in cap. Si quis. quæst. 1. num. 3. de For. comp.apud Passerin. Trib.Regul.Quæst.3.art. 1.num.8.*

(a) *Trident. Sess.25.de Regul.cap.4.*

Pag.139.col.2.

(b) *Barbos.Collect.in Concil.Sess.25. de Regul.cap. 4.num.9.& seqq.*

(c) *Passerin.Trib.Regul. Quæst.3.Art.4.n.73.*

(d) *Peyrin.de Subdit. Quæst.1.cap.19.vers. Respondeo adhuc. in fin.*

(e) *Clement. Pastoralis.in fin.de Sent. & re iud. Innoc.in cap. Quæ. in Eccl.num.3.de Constit.*

Pag.140.col.1.

(f) *Megal. Pract.Canon.cap.4.num.23.vers. Aduerte autem.*

(g) *Pasqualig.Decis.348.*

(h) *Passerin.Trib.Regul. Quæst.5.Art.2.à num.22.*

(i) *cap. Qualiter,& quando.il 2.cap.Olim de Accus. cap. Per tuas de Simon. cap. Ea quæ de Stat. Monach.*

(l) *Tit. Quam.§.3.*

Pag.141.col.1.

(m) *Tit.Canones.§.1.*

Pag.141.col.2.

(n) *Hugo de Dyna in Exposit. Regul. S.Franc. sub init.*

(o) *cap. Exijt. de verb.signif. in 6. Clement. Exiui. eo.tit.*

Pag.142.col.1.

(p) *Stat.Gen.Ord.cap.5.§.3.& Stat. Reform. cap.3. num.34.*

(q) *cap.Ad nostram.de Appell.*

(r) *cap. Reprehensibilis.§. Nec.cap.Cum speciali.§. Cæterum.de Appell.*

(s) *Abb. in d.cap.Ad nostram.in princip.de Appell.*

(t) *Abb.in Rubr.de Appell.num.1.*

(u) *Gloss. in d.cap.Ad nostram. in verb.Minùs. de Appell.*

Pag.142.col.2.

(x) *cap.Super quæstion.de Offic.Deleg.cap. De priore. iunct. gloss. in verb. Contempsit.de Appell. Gloss. in cap. Ad nostram. in verb. Minus. vbi Innocent.Tancred.Vincent.& Abb.num.7. de Appell.*

(z) *Stat.Reform. cap.3. num.5.*

Pag.143.col.2.

(a) *Concil.Trident.Sess.13.de Reform.cap.1.*

Pag.144.col.1.

(b) *Stat.Vallisolet.Tit.de locali Capitulo.vers.Illud vero.Orb.Seraph.Tom.3.pag.511.col.2.*

(c) *Caietan.in 2.2.quæst.72.art.2.in corp.*

Pag.144.col.2.

(d) *Sot. de Iust.& iur. Quæst.9. art.2.*

(e) *Nauar.in cap.Inter verba.Concl.6. à nu.17.apud Peyrin.de Prælat. Quæst.2.cap.3.§.16. n.149.*

(f) *Abb.in cap.Ad nostram.num.1. de Appell.*

(g) *cap.Esto.iunct. gloss.in verb. Quasi Clericos.95. Dist.*

Pag.145.col.1.

(h) *Gloss.in cap. De Priore.in figurat. cas. Extrà de Appell.*

Pag.146.col.2.

(i) *Tit.Canones.§.9.*

Pag.148.col.2.

(l) *Concil Trident.Sess.24.cap.10.de Reform.*

(m) *cap.1.de Cens.in 6.*

(n) *Garc.de Benef.Par.3.cap.2.num.198.Salzed.de Protect.Reg. Par. 2.cap.15.n.63. Barbos. Collect.in Trident.Sess.24.cap.10.num.11.Donat. Prax. Regul. Par.2. Tom.p. Tract.10. Quæst. 37. Fagnan in cap. Conquerente de Off. Ordin. num.37.*

Pag.149.col.1.

(o) *Quarant.Summ.Bullar.verb. Archiepiscopi auctoritas.fol.m.68.*

(p) *Barbos. de Off. & post. Epi. Par.3. Allegat. 73. num.8.*

(q) *Genuen. Prax. Archiep. cap.18. n.5.Campanil. Diuers.iur. canon. Rubr.12.cap.13.n.51. Barbos.l.cit. Allegat.74. num.22. Donat. Tom.p. Par.2.Tract.13.Quæst.69.num.1.*

(r) *cap.Dilecto.de Sent.Excom.in 6.*

(s) *Trident.Sess.25.cap.1. de Regul.*

(t) *Clement.Attendentes.de Stat.Monach.*

(u) *Thesaur.For.Eccl.Par.2.cap.2.num.77.*

Pag.149.col.2.

(x) *Summist.verb.Suspensio,Nauar.Manual.cap.27. num.151.Aula deCensur.Par.3.Disp.1.dub.1. Henriq.lib.12. cap.3. num.2.Coninch. Tom.2. Disp.15.dub.1.Sayr.lib.4.Thesaur.cap.1.*

(z) *Paul.Layman.lib.p.Tract.4.de Suspens.cap.3. in princip.*

(a) *Abb.in cap. Reprehensibilis.num.4.de Appell.*

(b) *cap.Ex litteris, Extra. de Test.*

Pag.

Pag.150.col.1.

(c) *Sanctor.de Pæn.cap.1. quæst.3. verf. Quatenus autem.fol.20.*
(d) *l.1.ff.de Capit.dimin.*
(e) *Deuteronom.cap.25.*
(f) *Sanctor.de Pæn.cap. 1. quæst.3. verf. Respondeo affirmatiuè.*
(g) *Sanctor.loc.cit.verf.Respondeo secundò.*

Pag.150.col.2.

(h) *Tit.Sententia.§.4.*
(i) *l. Desertorem, §. Si ad diem.ff.de Re milit. l. Vnius.§.Cogniturum.ff.de Quæst.l.Defensionis. C.de Iur.fisc.cap. Qualiter, & quando, il 2. de Accus.cap. Cum inter. de Except.Clement. Pastoralis.de Sent.& re iud.*

Pag.151.col.2.

(l) *D.Thom.2.2.quæst.104.art.5.D.Bonauent.in 2. dist.44. art. 3. quæst.2. Mayron.Syluest.Sanch. Vasquez.Mirand.apud Sanctor.de Pæn. cap.1. quæst.3.verf.Respondeo secundò.*
(m) *Paul Layman.de Iust.& iur.lib.4. Tract.4.cap. 9.num.5.*
(n) *Trident. Seff. 13. de Reform.cap.1.*
(o) *Lancellott.de Attentat.limit.18.in princip.num. 6.Ruginel.de Appell.§.2.cap.3.num.46. Marchesf.de Commiss. par. 1. cap. 6. num.78.apud Ricc.Prax.Resol.7.num.1.& seqq.Barbof.Coll. in Conc. Seff. 13. cap.1. de Refor.num.5.*

Pag.152.col.1.

(p) *Stephan. Vucyms. ad Constit. 24. innouat. per Trident. Const. 17. num.15. quem dat Barbof. loc.citat.*
(q) *Soar. de Pac. Quaranta. Nauar. Riec. Piasec. apud Barbof.loc.cit.num.9.*
(r) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.7.num.1.*

Pag.152.col.2.

(s) *cap.Dilecto. de Sent.Excom.in 6.*
(t) *Innocent.in cap.Venerabilis.num.4.de Cens.& in cap.1.verf.Item alia ratione. vbi Abb. num.5. dd Immun. Eccl. Fusc. de Visit.lib.2. cap.19. num.1.Tambur.de Iur.Abbatis.Disp.17.qu.3. num.4.Genuen.Prax.cap. 18. apud Barbof. de Offic.& & pot.Episc.par.3.Alleg.74.num. 22.*
(u) *cap.Statuimus.iunct. gloff. in verb. Contra eum. de Maled. Abb. in cap. 1. de Off. Ord.Menoch. Marta Roderic. & alij. apud Barbof. Coll. in Concil.seff.24.cap.8, num.6.*
(x) *Calderin.conf.95.nu.4.alias 1. de Treug.& Pac. Farinac.quæst.98. num.98.apud Bict. qu.157. num.12.Bellegrand. Tract.11.quæst.12.nu.4.*
(z) *Tusc.litt. B. Concl. 125.num.4. Pafferin.Trib. Regul.quæst.31.num.2.in fin.*
(a) *Trident.seff.24.cap.8.de Refor.*

Pag.153.col.1.

(b) *Felin. in cap. Significasti. de Off. Ordin. Oldrad. conf.89.in fin.Federic.de Sen.conf.251.in fin.*
(c) *Ancharan.in cap.Postulasti.de Homicid.*
(d) *Federic. de Sen. conf. 251. num. 4. verf. Item dato.*
(e) *Suar.de Censur.disp.2.sect.4.Graff.in Appendic. ad decis.lib.3.de Monit.neceff. cap.1. num 24. & 25.Genuen.Prax.cap.18.num.5.Campanil. diuerf.iur.Can.Rubr.12.cap.13.num.53.Vulp. Prax.cap.1.num.10.*
(f) *cap. Sacro. de Sent. Excom.cap. Nonne de Præsumpt.l.Cum Prætor.ff.de Indic.*
(g) *Innoc.in cap.1.num.3.de Immunit. Eccl.Abb. in cap.Venerabili.num. 3. de Cens. Felin. in cap. Cum sit.num.16.de Appell. Couarr.in cap. Alma mater.par.2.§.9.num.6.Sayr.de Cens.lib.1. cap.2.num.20.Dian.par.5.Tract.9. Resol. 18. Peyrin.Addit.ad Constit.Sixt.IV.num.7. apud Donat.tom.1.par.2.tract.13. quæst.69. num.4. 7.& seqq.*
(h) *cap.Sacro.cap.Contingit. cap. Romana. de Sent. Excom.*

Pag.153.col.2.

(i) *cap.Dilecto. de Sent.Excom.*
(l) *Chartar. decis.69. num. 6. Alphons. de Leon. de Censur.Recoll.6.num.213.apud Donat.loc.cit. num.8.*
(m) *Stat.Gen.Ord.cap.2.§.8.num.28.Stat.Gen.Refor.cap. 2.delli Apost.num.21.*

Pag.154.col.1.

(n) *P.Corint.cap.6.verf.12.*
(o) *Iob cap.4.verf.18.*

Pag.154.col.2.

(p) *D.Leo Papa Serm.de Ieiun.sept.mens.*

Pag.155.col.2.

(q) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.56.& Stat. Gen. Reform. cap.8.num.2.*

Pag.156.col.1.

(r) *Capit.Aquilan.1559.num.6.Orb.Seraph.Tom.3. fol.348.*
(s) *Trident.seff.25.de Regul.cap.8.*
(t) *Sanctor.Commentar.cap. 8.Statut.58. verf. Primum est.*
(u) *Conc.Trident.seff.25.de Regul.cap.20.*
(x) *Gregor.XIII. Quoniam nostro. 8.April. 1575. in Stat.Ord.cap.7.§.8.*

Pag.156.col.2.

(z) *Roderic.Tom.1.quæst.55.art.4.in fin.*

Pag.157.col. 1.

(a) *l.In prouinciali. §.Si in publico. ff. de Oper.nou. nunc. l.Nam Reip.ff.eo.tit.*
(b) *Peyrin.de Subd.quæst.1.cap.18.§.1.per tot.*
(c) *Sanctor.Comment.cap.8.Statut.68. verf. Prima certum.*
(d) *Hostien.Summ.de Offic.Archid. §.Quod sit.verf. Sed dices.*
(e) *Franc. de Panin. Bacul. Pastor. cap. 20. per tot.*
(f) *Gloff.in Clement.1. §. Quia vero. in verb. Curia.de Stat.Monach.*
(g) *cap.Conquerente. de Off. Ord. cap. Episcopum. cap.Placuit.10.q.1.*
(h) *cap. Regenda. 10. quæst. 1. cap. Non semel.28. quæst.2.cap.Cum venerabilis. de Cens.cap.Excommunicamus. §.Dicimus.de Hæret.*

Pag.157.col.2.

(i) *cap.Mandamus. de Off. Archid. cap. Non semel. cap.Sicut.de Consc.Dist.1.*

(l) *Gloff.*

(l) *Gloss. in cap. Cum venerabilis. in verb. Bis in anno. de Cens.& in cap.Conquerente. In Verb. Annuam. de Off.Ord.& in Clement. 2.de Stat. Monach. in verb. Annis. Henric. in cap. Cum Apostolus. de Cens.Marian. Tract.de Visit.Diaz Regul.787.apud Io. B. Nicola. Reg. iur.Tom.2.fol.463.*
(m) *l.Nam Reip.l.In Prouinciali. §.Si in publico.ff. de Oper.non.*
(n *l.3.ff.de Off.Praefect.vigil.*
(o) *Trident.sess.25.de Regul.cap.8.*
(p) *Authent. de Defens.ciui.in fin.*
(q) *Proem.Decretal.§.Sane.*
(r) *l.Nam & his.ff.de Inoff.test.l.Et sine. ff. de Minor.*
(s) *P.Petr.cap.5.vers.8.*
(t) *Iob.cap.1.vers.12.*
(u) *Iob.cap.10.vers.12.*

Pag.158.col.2.
(x) *Regul.Minor.cap.10.*
(z) *Statut. Salmantic. 1553. cap. 8. Orbis Seraph. Tom.3.*
(a) *cap.Omnis vtriusque.de Poenit.& remiss.*

Pag.159.col.1.
(b) *cap. Conquerente de Offic. Ordin.cap.Visitandi. 17. quaest. 2. cap.Mandamus. de Offic. Archidiac.*
(c) *cap.Qualiter, & quando. il 2. de Accusat.*
(d) *Sanctor.Comment.cap.8.Statut.68. vers.Moneo tamen. fol.m.537.*

Pag.159.col.2.
(e) *Concil.Trident.sess.24.de Reform.cap.3.*
(f) *Scot.in 3.Dist.3.quaest.vnic.*

Pag.160.col.1.
(g) *Trident.sess.25.cap.1.de Reform.*
(h) *cap. Cum Apostolus. cap. Sopita. iunct. glos. de Cens.*
(i) *Extrauag.vnic.de Cens.*
(l) *Statut.Reform.cap.8.*

Pag.160.col.2.
(m) *Stat.Gen.Ord.cap.8.*
(n) *cap. Perpetuò. de Cens.in 6.*
(o) *Gloss. in cap. Perpetuò. de Cens. in 6. in figur. cas.*
(p) *Gregor. XIII. Constit. Quoniam nostro. April. 1575.*
(q) *Sanctor.Comment.cap.8. Stat.68. vers. Respondeo attendendum. fol.m.537.*

Pag.161.col.1.
(r) *Statut.Benedict.XII.cap.16.Orb. Seraph. Tom. 3.fol.38.col.1.*
(s) *l.Haec autem. ff. de Seru. praed. vrban. cap. Ex parte. de Concess.praeben. Cyn. in l.2. C. Quae sit long. temp. Io: Andr. in cap. Ioannes. de Cler.Coniug.Abb.cons.101. num.7.lib.1.*

Pag.161.col.2.
(t) *3.Reg.cap.18.vers.17.*

Pag. 162.col.1.
(u) *stat.Gen.Ord.cap.8. §.56.num.5.*
(n) *Orb.Seraph.Tom.4.fol.259.col.1.num.1.*
(z) *Orb.Seraph.Tom.3.fol.519.col.2.*

Pag.162.col.2.
(a) *Statut.Gen.Ord.cap.8.§.11. num.14.*
(c) *cap.Cum. omnes. de Constit.l. Digna vox. C. de leg.l.Ex imperfecto. C.de Thesaur.l.1.ff. Quod quisque iur.cap.Non licet. 12.q.3.*
(c) *Roderic.Tom.1.quaest.68.art.3.Hieron. Roderic. Compend. Resol. 90. num. 33. apud Sanctor. Comment. cap. 12. Statut. 12. quaest. 4. fol.m. 681.*
(d) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.11.num.11.*
(e) *Sanctor. Comment. cap.12.Stat.12. vers. Quaeritur quarto.*
(f) *l.Nam quod.§.final.ff.de Poen.legat. Alex. Cons. 87.num.3.*
(g) *Tusc.litt.L.concl.269. & litt. P. conclus. 464. per tot.*

Pag.163.col.1.
(h) *cap.1.cap. Quia propter. de Elect.*
(i) *Passerin.de Elect.Canon.cap.3. num.35.*

Pag.163.col.2.
(l) *cap.final. de Cohab. Cler. & mul. cap.Cum dilectus. de Purgat. Canon. cap. de Manifesta. 2.quaest.1.*
(m) *Pratei.Lexic.verb.Notorium.*
(n) *Gloss.in cap. Querelam pennlt. & ibi Abb.nu.9. de Procur.*

Pag.164.col.2.
(o) *Concil.Trident.sess.25.cap.3.de Reform.*
(p) *cap.In singulis. Extra de Stat.Monach.*
(q) *Statut.Gen.Ord.cap.8.§.56.num.3.*
(r) *Sanctor.Comment.cap.8. Statut.67. vers. An recipi debeat.*

Pag.165.col.1.
(s) *l.Disputare. C.de Crimin.sacrileg.*

Pag.166.col.1.
(t) *cap.licet. de For.compet. Clement. Pastoralis. §. Pisana. de Sent. & re ind. Gloss. in cap. In singulis. de Stat.Regul.*
(u) *Abb.in cap.1.num.14.de Iudic.*
(x) *Nauar. Cons. 3. de Appell. Menoch.de Arbitr. Iud.lib.2.cap.458.apud Berti Prax.crim.tit.3. num.14.& 15.*
(z) *cap.Insinuante .4.de Off.Delegat.cap. Accedens. il 2. Vt lit.non cont. cap. Postremò. de Appellat.*

Pag.166.col.2.
(a) *Gloss.in Clement.final.de Procur.& in Clement. Et si principales. verb. Per electionem de Rescript.vbi Cardin. num. 20. Ancharan. num.9. Passerin.Trib.Regul.quaest.3.num.39.*
(b) *Sanctor.Comment. cap.8.Stat.27. quaest.4. vers. Respondeo secundò.*
(c) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.39.num.3.in fin.*
(d) *l.1. & pennlt. ff. de Adsessor. l. Studiorum. l.In Consiliarijs C.de Adsess.*

Pag.167.col.1.
(e) *l.Praesides.§. Quod si quis. C.de Adsess.*
(f) *Speculat.Tit. de Offic. Assessor. §. Officium. Hostien.in cap.Decernimus.de Iudic.*

(g) *Abb.*

(g) *Abb. in cap.2.num.13.Extra de Iudic.*
(h) *cap. Peruenit. vbi Gloss. in verb. Consilia.* 84. *dist.*
(i) *l.In bonorum.ff.de Bon. poss. l.Regula. ff. de Iur. & fact.igno.*

Pag.167.col.2.

(l) *l. Iurisperitos.ff.de Excusat.tutor.*
(m) *l.* 1. *in princip. ff. de Inspic. ventr. l. Septimo mense.ff.de Stat.hom.*
(n) *Tusc.Bald.Caualc.apud Guazzin.Desen.*1.*cap.* 19. *num.* 21. *Bill. Quaest.* 6. *num.* 20. *quos dat Passerin. Trib. Regul. quaest.* 3. *num.* 54. 108. & 130.
(o) *Rota in Roman. elect.Notar.*14.*Nouemb.*1611. *coram Vbald. apud Marches.de Commiss. Par.* 2. *cap.* 8. §.1. *Bald. in cap. Super.quaestionum. num. p. de Offic. Deleg. Franc. in cap. Cum speciali num.* 43. *de Appell.*

Pag.168.col.1.

(p) *Sanch. de Matr.lib.*7. *Disp.* 13.*num.* 8. *Fermosin. quaest.*7. *num.* 8. *apud Passerin. Trib. Regul. quaest.* 3. *num.*100.
(q) *Passerin.loc.cit.num.* 100.
(r) *Scialoia de For. compet. cap.*9.*num.* 140. *Tondut. Tract. de Prauent. cap.* 26. *num.*10.
(s) *Abb.in capit. Cum speciali num.* 6. *Extrà de Appell.*

Pag.168.col.2.

(t) *cap.Suspicionis §.final. de Offic. Indic. Delegat.*

Pag.169.col.1.

(u) *cap. Cum speciali. de Appell. cap. Suspicionis. iunct. glos. in verb. Termini. de Offic. Indic. Delegat.*
(x) *d.cap.Suspicionis. iunct.glos.in verb.Ad quos. de Off.Iud.Delegat.*
(z) *Dominic.in cap.Si contra.num.*1. *Franc. num.*2. *de Offic.Iud.Delegat.in* 6. *Hostien. in cap. Suspicionis. num.*5.7.8.& 9.*Io:Andr. num.* 2. 6. & 7.*de Off. Delegat.*

Pag.169.col.2.

(a) *Tit.Canones. num.*47.

Pag.170.col.1.

(b) *cap.Venerabilibus. de Sent.Excom.in* 6.
(c) *cap.*1.*de Can.poss.& propr.cap. Inter.de Maio. & obed.cap.Caueant.cap. Omnia.*3.*q.*9.
(d) *Abb.in cap.Oblatae.num.*8.*de Appell.*

Pag.170.col.2.

(e) *Gloss.in cap.Cum speciali. §. Porrò.in verb. Coram Superiore. de Appell. vbi Abb. num.* 8. *Host. & Innocen. in cap. de Caetero. de Transact.& in cap. In nostra. de Procurat. Glos. in cap. Sacro. in verb. Constiterit. de Sent. Excomm.*
(f) *l.Si suspecto ff.de Inoff. Testam. l. A sententia. ff. de Appell. Abb.in cap. Cum speciali. §. Porrò. num.*6.*de Appell.& in cap.Cum super.de Sent. & re iudic.*
(g) *Federic.de Sen.Consf.*254.
(h) *Innocent.in cap.penult.de Sent.& re iudic.*

Pag.171.col.2.

(i) *Passerin. Trib. Regul. quaest.*3. *art.* 9. *num.* 151. *& seqq.*
(l) *Lancellott.de Attent.cap.* 6. *num.* 41. *Franc. in cap.Cum speciali. num.*32.*Extra de Appell.*
(m) *cap.Suspicionis. de Off.Deleg. cap. Secundò requiris. cap.Cum speciali. de Appell.*

Pag.172.col.1.

(n) *cap.Iudex.de Off.Deleg.in* 6. *vbi Domin.nu.*12.
(o) *Thom.Triuisan.decis.*151.*apud Farinac. Frag. crim.litt.I.num.*947.
(p) *Butr.in cap.Iudex.num.*6.*de Offic. Deleg.Abb.in cap.Cum speciali.num.*12. *de Appell.*
(q) *Passerin.Trib.Regul.quaest.*3.*num.*161.
(r) *cap. Iudex vbi Ancharan. num.* 3. *Butr. num.*4. *Domin.num.*12. *Franc. num.*7. *Barbos.num.*8. *de Off.Deleg.in* 6. *Hostien.in cap. Cum speciali, & in cap.legitima. de Appell, & in Summ. tit.de Recus.Iud.Deleg.§. Quis effectus.num.*6. *Abb.in d.cap.Cum speciali.num.*12.
(s) *cap. Quoties.*2.*q.*6.*Bald.in cap. Suspicionis.n.*1. *&* 4.*vbi Imola.num.*6.
(t) *cap. Secundò requiris. de Appell. cap. Suspicionis.de Off.Delegat.*
(u) *cap.Cum olim.de Off.Deleg.cap.Dilecti.§. Quia verò. de Appell.*
(x) *cap.Super eo.cap.Cum speciali.de Appell.*
(z) *Gloss.in cap.Iudex.de Off.Deleg.in* 6.
(a) *Bartol.in l. Quia poterat, ff.ad Trebell.*
(b) *Passerin.Trib.Regul.quaest.*3.*num.*166.

Pag.172.col.2.

(c) *Innocent.in cap.Cum speciali. num.*6.
(d) *Passerin.loc.num.*166.

Pag.173.col.1.

(e) *Passerin.loc.cit.num.*167.
(f) *Bart.in l. Ambitiosa. in fin.ff. de Decret.ab Ord. fac.Bald.cons.*40.*lib.*1.*& cons.*364.*lib.*3.
(g) *cap. Quotiès Episcopi.* 2.*q.*6.
(h) *Glos.in d. cap. Quoties. in verb. Appellent.*2. *quaest.*6.
(i) *Glos.in cap. Quod suspecti. in verb. Canonicè.* 3.*quaest.*5.
(l) *Glos. in cap. Si Episcopus. in verb. Conuocari. vers.Item si euidens.* 3.*q.*2.

Pag.173.col.2.

(m) *Innoc.in cap.Cum speciali.num.*1. & 6.*de Appell.& ibi Hostien. in verb. Recusationis. Ancharan.num.*1.*Bellamer.num.*1.3. & 5. *Butr. n.*8.*Abb.num.*6.*Franc.n.*6.
(n) *Passerin.Trib.Regul.q.*3.*n.*144.

Pag.174.col.1.

(o) *Abb.in cap.Cum speciali. num.*14.
(p) *cap.Iudex. cap. legitima. cap. Suspicionis. cap. Secundò requiris. de Appell.*
(q) *Bald.in d.cap.Cum speciali. n.*14. *in fin. de Appell.vbi Imola num.*19.*Dec. num.*31. *Praeposi. Mediolan.n.* 40.*Iacob.de S.Georgio in l.Apertissimi.n.*16. & 18.*C.de Iudic.Bellegr. Tract.* 4.*quaest.*23.*num.*2.
(r) *cap.Iudex.de Off.Deleg.in* 6. *vbi Domin. nu.*12. *Franc.num.*7.*Bald.in cap.Cum speciali.nu.*14. *de Appell.& ibi Franc. num.*47. *Alex.de Nanio.num.*46.*Tusc.litt.S.concl.*913.*num.*17. & 19.& *litt.I.concl.*42.*num.*19.

Pag.174.col.2.

(s) *Io:de Arian.in cap.Suspicionis. de Off. Delegat. num.5.Paul.de Castro in l.Apertissimi.num.4. C.de Iudic.& ibi Aretin.num.3.*

(t) *Rota decis.345. num. 3. par. 2.Recent.& decis. 518.num.7.apud Passerin.Trib.Regul. d.quæst. 3.num.170.*

Pag.175.col.1.

(u) *Gloss.in cap.Manifesta. 2.q.1.*

(x) *cap.Sicut. de Sent.& re iudicat.*

Pag.175.col.2.

(z) *Anton.de Butr.in cap.Proposuit. de Appell.*

(a) *Archidiacon.in cap. Quod suspecti.5.quæst.5.*

(b) *Abb.in d.cap.Proposuit.n.6.de Appell.*

(c) *Hostien.& Io:Andr.in cap.cum speciali. de Appellat.*

(d) *Sebast.Sapia. Add. ad Abb. in d. cap. Proposuit. num.5.de Appell.*

(e) *Glos.in cap.Super his. de Accus.*

(f) *Bart.in l.Si qua.ff.de Verb.sign.*

(g) *cap. Proposuit, & ibi Abb.num.3. & 6. de Appellat.*

Pag.175.col.1.

(h) *Rota in Toletan. Decimarum. 2. Iunij* 1666. *apud March. de Commiss. Tom. 2. tit.de Iud. susp.quem dat Sgroi par.5.cap.1.num.41.*

Pag.176.col.1.

(i) *Nauar.Manual.cap.27.num.151.Suar.de Censur. lib.1.Auila par.3.disp.1.dub.Sayr.Thesaur.lib. 4.cap.1.Henriq.lib.12.cap.3.num.2. Coninch. tom.2.disp.15.dub.1.*

(l) *Nauar.loc.cit.num.152.Suar.de Censur.disp.25. sect.1.num.2.*

(m) *Sanctor.de Pœn.cap.1. quæst.3. vers. Quatenùs verò.*

Pag.176.col.2.

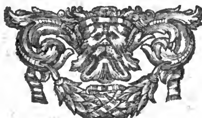
(n) *Abb.in cap.Sapè. num. 16. de Appell.& in cap. Quærenti.num.2.de Verb.sign.*

(o) *Innocent.in cap.1.de Excess.Prælat.*

(p) *Abb.in d. cap. Sapè contingit. num. 16. de Appellat.*

(q) *cap.1.de Sent.Excomm.in 6.*

(r) *Abb.in d.cap.Sapè. in verb.Sententia. vers. Sed pone. de Appell.*

TITVLVS

TITVLVS QVARTVS.

Delictorum Discrimina.

TEXTVS.

§. I. Cum Iudicis munus delicta punienda, & emendanda respiciat, libet delictorum adnotare discrimina. Delicta, vel sunt leuia, vel sunt grauia, vel grauiora, vel grauissima. Leuia sunt quotidiani defectus, vt silentij violatio, cibi, vel potus, sine licentia, sumptio. Incessus sine Religiosa modestia. Ad recitandum Officium morosa accessio. Leuis irrisio, vel prouocatio æqualium. Temporis iactura, & alia huiusmodi, quæ culpam mortalem non habent, & solent à Guardianis, in publico Refectorio per quotidianas pœnitentias emendari.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Delictorum diuisio generalis.*
Apud nos leuia, grauia, grauiora, & grauissima.
Delictorum grauitas, à quo sumatur.
2. *Delicta leuia, quæ sint.*
In istis proceditur sine scripto.
Ab istis non datur Appellatio.

1. MVLTIPLICEM delictorum diuisionem statuunt *Criminalistæ*. Dicunt siquidem alia delicta esse *publica*, alia *priuata*. Alia purè *Ecclesiastica*; alia purè *Laicalia*; alia *mixta*. Alia *nominata*; alia *innominata*. Alia *excepta*, alia *non excepta*. Alia *ordinaria*, alia *extraordinaria*. Alia *notoria*, alia *manifesta*, alia *occulta*. Alia *facilis*, alia *difficilis* probationis. Alia facti *permanentis*, alia *transeuntis*. Et qui vult eorum diffinitiones habere collectas, adeat *Passerinum*. (a) Sed quia parum ad rem nostram, neque pro Tribunali Regularium faciunt illæ diuisiones, ideò attendimus tantùm diuisionem, quæ nobis datur in *Textu*, qui distinguit delicta in *leuia, grauia, grauiora, & grauissima*. Grauitas autem, aut leuitas delictorum vel sumitur ab intrinseco ex eorum specie, ratione virtutis, cui opponuntur, vel obiecti circà quod sunt, & hoc modo grauiora sunt, quæ perfectiori virtuti sunt opposita, & sic grauissima sunt, quæ opponūtur virtutibus *Theologicis*, quæ habent *Deum* pro immediato obiecto, vt docet *D. Thomas*. (b) Vel sumitur ab extrinseco, puta à circumstantia personæ delinquentis, vel personæ offensæ, vel temporis, vel loci, vel armorum, vel partis corporis læsæ, vel euentus, vel consuetudinis delinquendi, & centum huiusmodi, de quibus scribunt communiter *Doctores*. (c) Sed quia de grauitate, vel leuitate delictorum mensura sumenda est à dispositione legū Regularium, & Religio quęquis sua peculiaria habet *Statuta*, ità, vt quod apud aliquos leue, aut nullum delictum est, apud alios est grauissimum, vt benè notat *Sgroi*, (d) de grauitate cuiusque delicti loquemur, dum de singulis tractabimus.

2. Pro nunc apud nos *leuia* delicta sunt, *quæ culpam venialem tantùm inuoluunt*, & solent per quotidianas pœnitentias à Superioribus localibus emendari in capitulo culparum, siuè extrà. In his autem coercendis non procedit *Superior* scripto, neque iuridicè, vt *Iudex*, sed tanquam *Pater*, vt, præter continuam praxim, scribunt *Doctores*. (f) Et hoc congruit dispositioni iuris Ciuilis, in quo Imperator correctionem leuium delictorum permittens senioribus de familia, grauium punitionem ad Iudicem reijcit, ait enim: *l. vnic. C. de emend. Propinq. Iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compescat. Quodsi atrocitas facti ius domesticæ*

emendationis excedat, placet, enormis delicti Reos dedi Iudicum notioni. Et pro pœnitentijs impositis ex talibus delictis non potest Subditus *Superiorem* recusare, neque ab eo appellare, nisi modus excedatur in punitione, vt aliàs dictum est, & habetur in iure (g) expressum. Ex quo autem de *Capitulo culparum* dictum est, opportunè nonnullæ quæstiones, suo loco, sunt examinandæ.

T E X T V S.

§. II. Grauia sunt, quæ culpam mortalem continent. Vt si quis Missam die Festo non audierit; Ieiunium fregerit. Diuinum Officium non recitauerit; vel Choro notabiliter, contrà obedientiam, non interesse consueuerit. Diuinis verbis in prophanis colloquijs, abusus fuerit. Communionem, & Confessionem, vel Missam celebrare, sine causa, cum scandalo, notabiliter omiserit. Otio cum Fratrum scandalo indulserit. Obscœna verba, & scandalosa, coram alijs protulerit. Grauiora sunt, quæ grauiorem continent culpam. Vt si quis notabili infamia Fratrem affecerit. Qui conuicia, & enormes contumelias Fratri obiecerit. Qui alicui, *Tu mentiris*, improperauerit. Qui percutere grauiter minatus fuerit. Qui falsum testimonium in Iudicio dixerit. Qui Fratrem manibus, ligno, vel alio instrumento, citrà ferrum, grauiter percusserit. Qui obedientiæ contumax extiterit. Qui proprietarius in re notabili repertus fuerit. Qui Religionis secreta reuelauerit. Qui libellos famosos publicauerit, vel composuerit, vel scripserit. Qui libros sine licentia Superiorum Ordinis, & aliorum imprimi fecerit. Qui in suspecto consortio deprehensus fuerit. Qui actum carnalem sollicitauerit. Qui furtum vel ex bonis Conuentus, vel ex aliorum domibus, cum scandalo, vel iteratò, commiserit. Qui in omnem Apostasiam, excepta grauissima, inciderit. Qui arma offensiua, vel defensiua aut secum tulerit, aut in Cella detinuerit. Qui de Protectore, vel Cardinalibus oblocutus fuerit. Qui receperit, vel ad Professionem admiserit, non seruatis Constitutionibus, & Statutis. Qui à Nouitijs dona acceperit contrà Regulam. Qui camisias, vel linea indumenta detulerit, vel cum ijs, sine necessitate, regulariter dormierit. Qui Comœdias in sæcularium domibus recitauerit. Qui æquitauerit sine causa, & licentia. Qui notabiliter Orationi vacare contempserit. Qui principum negotia sine licentia, & contrà voluntatem Superiorum acceptauerit, vel egerit. Qui ex officio tenetur, & charitatem circà hospites, & infirmos neglexerit. Qui sine licentia confessiones audierit, vel à reseruatis absoluerit. Qui in morbum gallicum inciderit ex delicto. Qui, vt alius ordinetur, non seruatis seruandis, licentiam concesserit. Qui suo Conuentui, vel officio notabiliter; & sine legitima causa non resederit. Grauissima sunt, quæ summam culpam, vel turpitudinem ostendunt, vt fornicatio, crimen pessimum, & innominabile. Aggressio ferro facta, secuta percussione, vel vulnere, vel morte. Falsificatio manus, vel sigilli Generalis, vel Prouincialis, vel etiam Principum, ac notabilium personarum. Introductio mulierum intrà Claustra ad malum finem. Conspiratio in Superiorem. Diuisionis Ordinis procuratio. Recursus ad Tribunalia Sæcularia. Simoniam quoquomodo committentes. Confessionis Sacramentalis reuelatio. Grauissima Apostasia. Rebellio in Generalis, & Commissarios Visitatores Prouinciarum. Subornatio in electionibus. Alchimiæ confectio. Monetarum adul-

adulteratio. In Romanum Pontificem oblocutio. Susceptio Ordinum sine patentibus, vel in non susceptis administratio. In clausuram Monialium, sine licentia, ingressio, vel eiusdem violatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

3. *Delicta grauia, grauiora, & grauissima, quæ.*
4. *Delicta grauia, & grauiora determinare est Iudici arbitrarium.*

3. IN hoc *Textu* enumerantur delicta grauia, & sunt ea, quæ *grauem*, nempè mortalem *culpam continent*, & eorum enumeratio satis patet. *Grauiora* autem, quæ *grauiorem* continent *culpam* non tantùm *Theologicam*, quàm *Ciuilem*, puta, quia quieti Religionis maximè obsunt, & hæc pariter in eorum enumeratione clara sunt. *Grauissima* autem, quæ summam *culpam* ostendunt, & quæ sint, apertè habetur ex *Textu*, qui proindè explicatione non eget, attento maximè, quod de ijs specialem *Tractatum*, *Deo* fauente, daturi sumus.

4. Porrò hæc distinctio delictorum, eorumque enumeratio omnem difficultatem *Iudici* adimit in iudicando, & decernendo pœnas delicti. Cum enim in alijs Tribunalibus tum *Laicis*, tum *Ecclesiasticis* sit arbitrarium *Iudici* declarare, quæ delicta grauia, aut grauiora sint, vt post multos docet *Farinacius*, (g) in nostra Religione determinatam à lege graduationem delictorum habemus, proindè *Iudici* difficilè non erit, decernere, qua nota qualificandum sit delictum, de quo debet iudicare.

T E X T V S.

§. III. In leuibus Superiores locales sine scripto procedant, qui etiam aliquandò in grauibus (pariter sine scripto,) per salutares pœnitentias, procedere poterunt, præcipuè vbi fragilitatis pondus, & charitatiua correctio emendationem promittunt. Si autem scripto procedendum esset, Superiores locales à grauium correctione desistant.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

5. *Prouinciales non se debent ingerere in punitione delictorum leuium.*
Superior localis procedit sine scripto.
Si Superior localis hæc negligit, potest, & debet ipse puniri.
Ex consuetudine delicta grauia, & multa grauiora Superiores locales castigant.
6. *In delictis grauibus Guardiani procedunt per pœnitentias salutares.*
Pœnitentia salutaris, quæ.
Pœna est ordinatiua culpæ.
Pœna omnis est salutaris pœnitentiato.
Pœna vni inflicta alium deterret.
Pœnæ, quæ infamant.
7. *Pœnæ salutares principaliter sunt ad delinquentis emendationem.*
Delicta, quæ sunt ex fragilitate, sunt leuiora, & mitiùs puniuntur.
8. *Quandò in grauibus delictis possit procedi sine scripto.*

5. IN hoc *Textu* habetur expressè, quod alibi (h) docuimus, quod nempè *Superiores Prouinciales* non debent se ingerere in punitione defectuum quotidianorum, qui sunt culpæ leues. Dum enim *Textus* est conceptus sub verbo imperatiuo, dicendo *in leuibus delictis Superiores locales sine scripto procedant*, patet, quod per modum legis iniungitur; & dum leuium punitio assignatur *Superiori locali*, ex consequenti interdicitur *Prouinciali*, non enim Superioritates gradatim ordinatæ debent, in suis muneribus, seipsas impedire. Verumtamen est, quod hoc debet sanè intellig; non enim dico, quod *Prouincialis* non possit castigare Subditum

tum de leui culpa absolutè; hoc enim falsum est: cumulatiuè siquidem omnes Superiores, in *Hierarchia* ordinati, ab infimo ad Supremum, possunt de vna, & eadem culpa cognoscere. Sed dico, quod *Prouincialis* hoc non debet, nisi casu quo *Superior localis* aut esset ignarus delicti commissi; aut negligens, & remissus in Subditorum correctione. Quia si *Prouincialis* scit culpam alicuius, quam *Guardianus* ignorat, vtique potest illam punire; non enim tenetur ille *Guardianum* monere, vt puniat, quia potest ex se correctionem adhibere. Siue *Guardianus* aut ex conniuentia, aut ex negligentia, aut alio motiuo, culpas alicuius dissimulat, & non punitas relinquit, *Prouincialis* tunc tenetur iustitiam læsam vindicare in *Superiore* dissimulante. Et vtinam hoc fieret. Si enim inuigilarent *Superiores locales* in paterna leuium culparum correctione, seu punitione, non erumperent Subditi insolentes ex indulgentia, in grauia, & enormia crimina: & si *Prouinciales* super *Locales* extenderent virgam, non essent ità remissi in proprio munere, cum Religionis irreparabili iactura.

Procedunt autem *Superiores locales* ad punitionem *sine scripto*: hoc quidem in Religione semper in vsu fuit, & aliter practicari non debet; tum quia necessarium non est; tum quia nimis molestum esset *Superiori*, si omnes pœnitentias leues vellet scripto mandare. Tamen aliquoties *Guardiani*, etiam scripto, procedere debent, vt dicam inferiùs.

Licet verò omnes *culpæ leues* sint de cognitione *Superioris localis*, non tamen est, quin etiam de alijs cognoscere non possit. Quia *aliquandò in grauibus, pariter sine scripto, per salutares pœnitentias, procedere poterunt*. Ex continua autem Religionis praxi non tantùm *aliquandò*, sed semper, *locales Superiores* castigant culpas illas, quæ sub nomine grauium sunt suprà enumeratæ in *Textu*; imò etiam pleraque grauiora simili modo puniri consueuerunt, exceptis nonnullis, de quibus suo loco dicemus. Hoc autem, introductum ex consuetudine, non tollit, quin *Prouincialis*, si velit, de illis criminibus iudicialem cognitionem instituere possit, si tamen *Guardianus* non puniuit: & de hoc iterum inferiùs redibit sermo. Præscribitur autem *Superioribus localibus*, vt procedentes sic in illis delictis grauibus puniendis, hoc faciant *per salutares pœnitentias*.

6. Quid autem nomine *pœnitentiæ salutaris* veniat, non est facilè assignare. *Sanctorus (i)* ait illas esse, *quas emendandis negligentijs quotidianis, verbo tenus, coram Communitate, vel etiam priuatè, adhibere solent Prælati, & super venialibus, vt plurimum cadere solent*. Sed ista descriptio non sufficienter indicat formalitatem *pœnitentiæ salutaris*; tum quia oretenùs possunt etiam iniungi punitiones graues; tum quia in hoc *Textu* decernitur, *Superiores locales* posse per *salutares pœnitentias* punire delicta grauia; quod non esset, si *pœnitentiæ salutares* dicerentur illæ, quæ peccatis venialibus adhibentur, non enim par culpæ pœna esset. *Peyrinus (l)* explicando *Decretum Vrbani Octaui*, (quo sancitur Regulares, *quibus pro delictis ad S. Inquisitionis Officium spectantibus pœnitentiæ genus aliquod impositum fuerit (salutaribus pœnitentijs exceptis) eo ipso ad omnes Religionis suæ gradus inhabiles censeantur*,) ait, *quod pœnitentiæ salutares dicuntur, quæ solæ extraiudicialiter infliguntur, & priuatim, & in secreto complentur. Vt ieiunia, disciplinæ, recitationes psalmorum, &c.* Sed neque doctrina hæc quadrat ad nostrum *Textum*, quia pœnitentiæ salutares apud nos, vt plurimùm, fiunt in publico, in plena Fratrum Communitate, & non priuatim, aut secretò. Dico ergo, quod licet secundùm *Theologos* omnis pœna sit reordinatiua culpæ; & ideò infligatur, vt homo, qui per peccatum desciuit ab ordine legis, per pœnam reordinetur, & proindè *pœna* omnis sit *salutaris* pœnitentiato; tamen pœnæ inflictæ alium, præter hoc, sortiuntur effectum, quia etiam deterrent alios, ne in delicta similia labantur. (m) Vndè *Iudex Reo* pœnam decernens hos duos effectus semper sortitur. Verum tamen est, quod vnus præ alio, potest ab ipso *Iudice* intendi; ità vt aliquoties primariò intendatur vindicta criminis ad hoc, vt mali homines deterreantur à simili delicto patrando; secundariò verò, vt delinquens ipse puniatur: quandoque autem primariò, & principaliter intenditur delinquentis emendatio, secundariò verò; & minùs principaliter aliorum eruditio ad talia delicta cauenda. *Pœnæ* autem, quæ in primo casu infligun-tur, sunt ad rigorem legis impositæ, per sententiam latæ; in publico executioni deman-

demandatæ, & ideò tales pœnitentiatum infamant; istæ vocantur *pœnitentiæ punitiuæ*, seu *vindicatiuæ*.

7. His oppositæ sunt *pœnitentiæ salutares* institutæ ad puram delinquentis emendationem, licet secundariò proximum etiam ædificent, à malo deterreant, & in virtute confirment. Vndè istæ non sunt iniunctæ ad rigorem legis pœnalis, sed sunt multò mitiores. Non feruntur à *Superiore*, vt *Iudice*, qui vtatur gladio animaduersionis; sed vt *Patre*, qui virgula corripit filium; non in foro contentioso per sententiam; sed in adhortatione quieta per mandatum; non subeuntur à Subdito per vim coactiuam, sed per voluntariam obedientiam; & licet in publico fiant, non tamen pariunt infamiam, quia leuitas pœnæ, & prompta obedientia, turpitudinem criminis velat, & animæ, sauciatæ per culpam, obducit, & sanat cicatricem. Tales ergo sunt *pœnitentiæ salutares*; quæ sunt omnia, quæ à Superioribus infliguntur ad mortificationis exercitium, & aliqualem commissi criminis punitionem, & testimonium internæ pœnitudinis, quam habet Subditus, qui peccauit. Ob id subiungit *Textus*, quod talibus pœnitentijs vtatur Superior, *præsertim vbi fragilitatis pondus, & charitatiua correptio emendationem promittunt*. Et meritò peccata, quæ ex infirmitate committuntut leuiora censentur ijs, quæ ex malitia, vndè eo faciliùs debent dimitti, vt ait, quoddam *Capitulum*. (n) Et pariter, si *correctio est charitatiua*, hoc est, quod pœnitudo animi ortum habeat à Charitate erga *Deum*, quem offendisse delinquens doleat, & ità qui priùs deliquit, ab amore Diuino corripiatur, iste vtique veram emendationem promittit, nulla enim securior emendatio est, quàm illa, quæ procedit ab amore *Dei*, & non à timore pœnæ; cum amor Dei, excitans contritionem veram, non tantùm animam emendet à vitijs, sed etiam per gratiam sanctificet, vt communiter *Theologi* docent.

8. Difficultatem tamen non leuem ingerit id, quod subiungitur. *Si scripto procedendum esset, Superiores locales à grauium correctione abstineant*, quia *Textus* non exprimit casus, in quibus de necessitate procedendum sit scripto, & illos, in quibus sine scripto procedere possit Superior, licet delicta grauia sint. Dico ergo, quod quando delinquens, ipse agnoscit, & humiliter confitetur peccatum suum, & pœnitentiam petit, & emendationem promittit, tunc, licet graue esset delictum, possit procedi sine scripto. Ratio est, quia principalis intentio Religionis in decernendis pœnis est peccatorum emendatio, & obstinatorum in peccato punitio. Pariter scripto proceditur quandò *Reus* delictum denegat; & necesse est, per Testium dicta ipsum conuincere. Si ergo *Reus* de plano delictum fatetur, si obstinationem nullam prodit, imò emendationem ostendit, non est eur scripto procedendumt sit.

T E X T V S.

§. IV. Quippè grauium, grauiorum, & grauissimorum, seù enormium, atque atrocium, scelerum iudicium ad Prouinciales, ac Generales, eorumque Vicarios, & Commissarios de iure, & consuetudine spectare dignoscitur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

9. Atrox *quid significet*.
Delictum atrox *quandò dicatur*.
Pœna delictorum atrocium maioribus Superioribus reseruata.

9. IAm suprà diximus, in *Textu* digesta esse delicta in grauia, grauiora, & grauissima, sed quià hic loquitur de enormibus, seù atrocibus, ad eorum intellectum sciendum, quod hoc verbum *Atrox* plura in iure habet significata. Aliquandò enim importat excessum iniustitiæ, vt *Atrox vis* dicitur ab *Vlpiano* (o) qua quis de fundo vi eijcitur. Aliquandò importat pessimam famam ex flagitio, & crudelitate, & ità apud *Paulum Iureconsultum* (p) *Atrox persona* dicitur, quæ maiora, & famosiora habet delicta ob, quæ sæuitiam præsefert. Aliquandò magnitudinem contumeliæ, & ita in iure (q)

Atrox iniuria quasi contumeliosior, & & maior accipitur. *Atrox* ergo *delictum* importat excessum in malitia, quæ reperitur in ipso delicto, & secundùm *Iustinianum*, (r) æstimatur vel ex facto, vel ex loco, vel ex persona, vel ex parte corporis, vel ex tempore, & huiusmodi, quæ tamen omnia qualificanda veniunt à *Iudicis* arbitrio, vt ibidem dicitur. Omnium ergo huiusmodi atrocium delictorum punitiones meritò *Generalibus*, & *Prouincialibus* reseruantur punienda, quia maiora delicta maiorem exigunt pœnam, pœnaque maior nequit, nisi à maiore *Iudice*, infligi.

T E X T V S.

§. V. Verùm enim verò vbi periculum esset in mora, & delictum Notorium, nec Prouincialis in proximo reperiretur, possint, & debeant Guardiani, aliique Superiores locales, tanquam Prouincialium delegati, cum Discretorum Consilio, delinquentem quemcunque carceribus, vel Custodiæ mancipare, & statim Prouincialem de delicto certiorem reddere. Et si de corpore delicti, nisi in instanti caperetur, informatio, eius cognitio deperiret, vel non ita clarè appareret, eadem auctoritate possunt, & debent Superiores locales, iuxtà formam inferius describendam, corpus delicti in scripta redigere, Prouinciali, vel eius Commissario consignandum.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

10. *Periculum esse in mora, quomodò cognoscatur.*
Carcerare possunt Superiores locales, quandò periculum est in mora.
Et quando delictum est notorium.
Et Prouincialis in proximo non reperitur.

11. *Consilium Discretorum adhibendum in carceratione.*
Consilium petendum non obligat ad sequendum.
Carcer tunc non est formalis.
Verbum debent *est obligatorium.*
Deberi dicitur, quod ab inuito exigi potest.

12. *Peccant Superiores non carcerantes Reos de fuga suspectos.*
Et debent puniri illis pœnis, quas illi merentur.

13. *Quilibet Religiosus potest carcerare criminosum de fuga suspectum.*
Reipublicæ damnum quilibet tenetur impedire.
Apostatæ ab omnibus Fratribus possunt carcerari.
Fugam meditans comparatur Apostatæ.

14. *Corpus delicti quando describendum à Superiore locali.*

15. *Corpus delicti descriptum à Superiore locali, debet per ipsum, & alios Testes iuratos in processu probari.*

10. Non ita facile est, assignare Regulam certam, per quam possit cognosci, *quandò periculum esset in mora, & delictum notorium*, ad hoc, quod Superiores quiuis incarcerare possint. vt disponit *Textus*; proindè hoc existimarem, quod pendeat à *Superioris* arbitrio, cui tamen committitur audire *Discretorum* consilium. Tamen nonnulla dabimus, quæ facere possunt ad intentum. *Periculum* ergo primò *in mora* est, quando vel ex grauitate delicti, vel ex vsu apostatandi præsumitur *Reus* esse de fuga suspectus, & si tunc non capietur, fugam inibit, & frustrà posteà quæretur ad pœnam. Periculum itidem esset in mora, si delictum nondum fuerit consummatum, sed nisi impediatur probabiliter secuturum est, vt si Frater exacerbatus contrà *Superiorem*, à quo fuit pœnitentiatus, vel contra alium Fratrem, cum quo est rixatus, minatus est, & iurauit se velle illum de medio tollere, vulnerare, vel fuste cædere, & iste solitus est minas exequi, & aliàs, & alibi delicta similia patrauit; tali casu, nisi impediatur per carcerationem, quia nulla securior suppetit via, periculam diceretur esse in mora. Pariter cognoscit ex euidentibus indicijs *Superior*, quod Frater meditatus est fugam, seductus à mu-

à muliere, vel ab alio malefactore, & nisi carceretur, nocte sequenti est arrepturus fugam, tunc etiam periculum esset in mora; his, & similibus casibus intrat dispositio huius *Textus*. Et aduertendum, quod licet hic ad incarcerandum duo requirantur, puta *periculum in mora*, & *Notorietas delicti*, non tamen hoc debet accipi taxatiuè, ita, vt si hæc duo copulatiuè non reperiantur non liceat incarcerare, sed debet hoc sumi exemplariter. Hoc est, si delictum aliquod sit consummatum, & de auctore sola adest suspicio, licet vehemens, non tamen hoc sufficit ad carcerandum, sed requiritur *Notorietas*, non quidem illa sola, quæ est ex euidentia delicti patrati, coram maiori parte Communitatis, de qua alias diximus, sed etiam alia, quæ habetur per contestes, talis enim *Notorietas iuris* est, vt ait *Corradus*, (*s*) & quæ habetur ex confessione *Rei* extraiudiciali, iunctis alijs indicijs de delicto commisso, vt vult *Bartolus*, (*t*) & fortè etiam *Notorietas* præsumpta, maximè à lege, vt ait *Iason*. (*u*) Vt si reperiretur occisus Frater, qui nullam habebat inimicitiam, quàm cum alio, cum quo sero præcedenti acriter iurgatus est, & furibundus, & minans discessit; præsumitur *Notoriè* ab eo occisus, in his casibus, *Notorium* dicerem esse delictum sufficiens ad incarcerandum. Et licet *Notorium* ad hoc, vt tale dicatur debeat constare *Iudici*, vt *Iudici*, hoc est in iudicio per contestes iuratos &c. Et non sufficiat extraiudicialis informatio, vt dicit, post *Decium*, *Clarus*, (*x*) tamen hoc debet intelligi in ordine ad puniendum, non vero in ordine ad capiendum *Reum* pro securitate, ne aufugiat. Ratio autem prædictorum est, quià mens *Textus* est, tum aditum præcludere *Reo*, nè pœnas euadat; tum impedire mala maiora, quæ sequi possunt ex eius fuga. Si autem *Textus* acciperetur præcisè pro casibus, in quibus esset delictum consummatum, & hoc *Notoriè* ex solo facto, nimis restricta esset huius legis prouisio, & non sufficienter scandalis, quæ Religioni maximè obsunt, obuiaretur. Præter quam quod, detrusio in carcerem ad custodiam, non est quid tam graue, nec infamatorium, vt exquisitam *Notorietatem*, (pro vt est illa, quæ consistit in euidentia facti inexcusabilis) requirat, adhoc, quod possit infligi. Hinc optimè fieri debet extensio ad alios casus, in quibus delictum nondum est consummatum, sed in proximo est, vt consummetur, nisi per carcerationem impediatur; in his enim omnibus, si notum est delictum patrandum, vel indiciatum *Superiori* per legitimos Testes, etiam extraiudicialiter auditos, maximè si accedant alia indicia; vel *Rei* ipsius pariter extraiudicialis confessio, cum alijs, concludendum est, quod militat huius *Textus* dispositio, & talis *Reus* carcerari potest, quia *periculum* est *in mora*, & delictum est sufficienter *Notorium*.

11. Hæc autem supponunt aliam conditionem, puta quod *Prouincialis in proximo non reperiretur*: sed hæc conditio debet intelligi, quod per notitiam datam *Prouinciali*, æquè bene, posset malum anteuerti; sed si talis notitia non suffragaretur, tunc minime attendenda est, aliter enim lex suo fine frustraretur. Vt exempli gratia, si *Prouincialis* monitus non posset venire nisi die sequenti, & *Reus* fugam capere potest nocte præcedenti aduentum *Prouincialis*, tunc non est attendenda vicinitas *Prouincialis*. Alia pariter cautela adhibenda est à *Superiore*, puta quod talis carceratio fiat cum *Discretorum consi.io*. Quærere autem potest quis, si *Superior* teneatur in hoc casu sequi consilium *Discretorum*, aut possit, audito consilio aliorum, agere, pro vt sibi videbitur? Ad hoc dico, quod quando lex iniungit adhibendum esse consilium ad faciendum aliquod, non obligat tamen ad ipsum sequendum; vndè *Iudex Ecclesiasticus* si iubetur assumere *Assessorem*, vel Consultorem in sententiando, non obligatur ad sequendum consilium illius in sententia ferenda, vt dicit *Abbas*, & alij. (*z*) Cum ergo in *Textu* præscribatur petendum esse tantùm consilium à *Discretis*, non verò consensum, liquet, posse *Superiorem*, audito ipsorum consilio, resoluere, pro vt magis in Domino sibi videbitur expedire. Sic autem *delinquentem quemcunque carceribus, vel custodiæ mancipare poterit, & debebit Superior*; sed aduerte, quod nomine *carceris* non venit hic carcer formalis, pro quo carceratus chorda, & caputio priuatur; sed materialis tantùm, & ad custodiam datus, vndè ly *vel* non sumitur alternatiuè, sed declaratiuè, hoc est quod delinquens detrudatur in *carcere*, idest *in custodia*; & ita non debet priuari chorda, & caputio. Et si in Conuentu carcer non adesset, vel non esset securus, vel pericu-

lum esset, quod delinquens à complicibus excarceraretur, in tali casu omnia seruanda essent, quæ in inferiori quæstione dicetur circa carcerationem rebellis. Iuuat autem ponderare illa duo verba expressa in *Textu*, nempe quod Superiores *possint*, *& debeant* sic incarcerare, vbi notandum, quod sic incarcerare delinquentes non tantùm sit facultatiuum *Superioribus*, sed obligatorium. Verbum enim *debeant* obligationem importat, siquidem deberi dicitur, quod ab inuito exigi potest, vt dicitur in *iure*, (a) vnde *Cicero* (b) *Nihil quisquam debet, nisi quod turpe est non reddere*.

12. Obligantur ergo Superiores ad delinquentes tales incarcerandos, quod si non faciunt, peccant mortaliter, quia deficiunt in officio suo in re graui, & Rei sunt omnium delictorum, quæ sequuntur ob non adimpletam carcerationem: sicut enim peccat mortaliter, qui crimen ex officio tenetur impedire, & non impedit, ita peccant *Superiores* illi, qui aut ex priuata affectione, aut alio prauo motiuo, omittunt anteuertere mala, quæ ex fuga talium delinquentium, qui apostando innumera committunt scandala, oriuntur; & deberent *Superiores* tales seuerissimè puniri, & puto ijsdem pœnis, quibus plecti debent tales delinquentes iuxtà dictum Spiritus Sancti. *Quia dimisisti virum dignum morte, erit anima tua pro anima illius*.

Ponamus autem, quod talis casus homicidij notorij consummati, siue alterius meditati delicti, pro vt præfertur, in aliquo Conuentu eueniat in absentia *Guardiani*, siue alterius Superioris, poterit ne Maior, qui tunc est in Conuentu, & in eius defectu, quiuis alius de familia, Reum mandare custodiæ, modo supra assignato?

13. Respondeo quod sic, vt post *D. Thomam*, & *Megalium* scribit *Sgroi*. (c) Ratio esse potest quia quilibet de Republica tenetur eius damnum præuenire, si tale per alium, ad quem ex officio impedire spectat, siue simpliciter, siue voluntariè impediri non potest. Patet vero quod fuga *Rei*, qui delictum vel iam commisit, vel commissurus est, semper est damnosa Religioni, quæ iacturam famæ, & existimationis patitur à scandalis, quæ huiusmodi *Apostatæ* committere solent; non solùm ergo potest, sed etiam debet quiuis, qui membrum est Religionis, damnum hoc impedire, & talem fugitiuum mandare custodiæ. Et circa hoc habemus duo *Statuta*, (d) in quornm primo facultas, facta ab *Innocentio IV*. Ordini, capiendi *Apostatas*, extenditur ad Fratres omnes ait enim. Capere Apostatas *Possint Custodes*, *& Guardiani in casu necessitatis*: *Et Fratres alij auctoritatem habeant nostri Ordinis capiendi*. Quod confirmatum fuit per aliud simile Statutum factum 146. annis post, & sic habet. *Omnes Fratres habeant potestatem Apostatas capiendi*, quæ Statuta pariter innouata leguntur à *Capitulo Generali Vallisoletano* (e) per hæc verba, *In casu necessitatis etiam Fratres alij facultatem habent Apostatas nostri Ordinis capiendi, vt Constitutionibus etiam Apostolicis cautum est*. Par autem ratio est eius, qui jam est *Apostata*, cum eo qui apostatare paratus est, nisi impediatur: de proximo enim accingendus habetur pro accincto; vnde facultas, quam habent Fratres priuati, per Statuta, in primo casu, extendenda est pro secundo casu. Quod fortiùs suadetur, quia militat in eo eadem ratio, quæ est in primo. Facultas enim capiendi Apostatas Fratribus priuatis data non est simpliciter, vt *Reus* Commissorum criminum pœnas luat; hoc enim non inducit necessitatem in tempore, ità vt eius punitio nequeat differri; sed est, ne *Apostata* vlteriora scandala imminentia ab eius vagatione committat; quod penitus ita congruit in secundo, sicut in primo casu. Nec est dicendum, quod ex quo ille, qui præsidet in Conuentu non curat Custodiæ demandare, non licet gregarijs Fratribus hoc facere. Si quidem vulneratus à Latronibus curam recepit à *Samaritano*, qui eius vulnera alligauit, cum tamen Sacerdos, & Leuita ipsum videntes neglexerint. Si ergo qui præsidet ratione ætatis, aut dignitatis alligare non curat vinculis tales, facinorosos, qui verè sunt vulnera Religionis à latronibus inferni fauciatæ, ea, & cum commendatione charitatis, alligare potest *Samaritanus*, gregarius nempè Religiosus, motus solo zelo præueniendi damna secutura. Et prædictæ Statutariæ dispositioni concordant eleganter *l. 1. & l. final. C. Quando lic. vni. sin. iud.* in quibus Imperator dat facultatem cuicunque priuato capturandi *Desertores militiæ*; vt in puncto sunt Apostatæ à castris claustralibus fugitiui.

14. *Et si de corpore delicti &c.* Hoc non solum

solùm præstandum est, quando debet *Reus*, vt præfertur, incarcerari, sed in omni casu etiam, in quo ex dilata cognitione corporis delicti, eius vestigia, vel nullo modo, vel difficulter apparent. Si enim occisus reperiretur Frater, & non prorsùs esset indicium, aut præsumptio delinquentis, ita vt nullus ob tale crimen deberet incarcerari; tamen deberet fieri recognitio occisi; si enim sepeliretur antequam posset *Prouincialis* venire, aut *Commissarium* mittere ad inquirendum super delicto, putrescerent vulnera, ac notabiliter alterarentur, & vel nullo modo, vel difficulter posset cognosci, an cæsim, an punctim, an contusione, an magno sclopo, vel sclopeto essent facta, & sic impediri indicia, quæ aliter possent haberi. Itidem si pugnis in facie, vel ligno in aliqua parte corporis facti sunt liuores, tuberculi, vel stigmata, vel leue vulnus, quæ breui rempore, & ante aduentum *Iudicis* possunt sanari, nullo remanente vestigio, satiùs est, quod *Guardianus*, siue alius *Superior*, adhibitis Testibus, describat illud corpus delicti, ad hoc quod descriptio talis *Iudici* præsentetur, & via sternatur ad processum. Licet enim hoc possit probari per Testes, vt fit in delictis facti transeuntis; tamen non æquè benè hoc præstatur, sicut in actuali descriptione. Et raro contingit, vt ita probetur corpus delicti perfectè per Testium depositiones, quod inter eos non aliqua interueniat discrepantia, quæ frequentissimè subministrat materiam cauillis, & subtilitatibus *Aduocatorum*, cum molestia *Iudicis*. Vndè melius est, ad hæc euadenda, vt *Superior* sic recognoscat, & describat corpus delicti *Prouinciali*, *vel eius Commissario consignandum*.

15. Aduertere hic autem oportet, quod facta descriptio non plenè probat corpus delicti, nisi formiter examinentur *Guardianus*, & *Testes*, qui descripserunt. Ratio est, quia licet descriptio facta à *Notario*, siue *Actuario* de mandato *Iudicis* plenè probet corpus delicti, non tamen censerem ita pariter probari per descriptionem factam à *Superiore locali*. Ratio disparitatis est, quia *Notarius* præstitit iuramentum de fideliter exercendo munere suo, & prò indè descriptio ab illo facta suum robur à iuramento sortitur, & sic probat. In casu autem nostro nec *Guardianus*, nec *Testes* in tali descriptione iurant; vndè sicut Testis absque iuramento nihil probat, vt notum est, ita neque talis descriptio, quæ succedit loco depositionis testium. Ad hoc ergò vt plenè probatum dici possit corpus delicti, præuio iuramento examinandus est *Guardianus*, & Testes, qui interfuerunt recognitioni. Verum tamen est, quod non est necessarium, quod quilibet adamussim, & in specie, repetat in examine particularitates obseruatas in corpore delicti, sed præstito iuramento, sufficit illis legere talem descriptionem, & interrogare *an recognoscant subscriptionem propria manu factam*? an *recognitioni tali personaliter interuenerint*? & *quomodò corpus delicti repererint*? & ipsi debent respondere, illud taliter reperisse, prò vt in illa descriptione dicitur. Et hoc sufficit pro integra probatione.

Quomodo autem describendum sit corpus delicti cum omnibus circumstantijs, suo loco dicemus.

I. Quæritur. An Superiores locales teneantur in conscientia tenere Capitulum culparum.

SVMMARIVM.

16. *Superior localis tenere Capitulum culparum debet.*
Et hoc sub mortali peccato.
Statuta Religionis quando obligent sub mortali.
Sunt Religionis antemurale.
17. *Statuta in graui materia obligant ad mortale.*
Venialibus non emendatis, ruitur in mortale.
In corrigendo, Superior quomodò se gerere debeat.

16. Respondeo, quod hoc est coæuum *Seraphico* nostro *Instituto*, & in multis Statutis sæpius inculcatum. Non solum enim à *Statutis* sub *Alexandro Sexto*, *Iulio Secundo*, *Neapolitanis*, *Vallisoletanis*, *Segouien*, & *Toletanis*, atque *Romanis* hoc iniunctum fuit, vt notat *Sanctorus*, (f) sed etiam à Statutis *Benedicti XII*. publicatis in Capitulo Ca-

durcen. (g) expressè fuit iniunctum sub pœna depositionis *Superioribus localibus*, & *Prouincialibus*, si illud non curauerint adimpleri. Statuitur autem inibi eius celebratio, ordinans quod ter in hebdomada fiat, cum ex more Religionis anteà semel tantum haberetur. Et licet à *Capitulo Neapolitano* 1590. & *Vallisoletano* 1593. in suis *Statutis* (h) restitutum sit iuxtà antiquam consuetudinem, vt nempe vna vice per hebdomadam habeatur, tamen in *Statutis Reformatis* cautum est (i) vt ter in hebdomada nempe secunda, quarta, & sexta feria teneatur.

Vtilitatem porrò talis *Capituli*, prò spirituali Religiosorum profectu multis cumulatis prosequitur eruditè, more suo, *Sanctorus*, (l) qui demonstrat antiquissimum, ac omnibus Religionibus hoc familiare fuisse. Quibus stantibus dicendum est, peccarè mortaliter illos *Superiores*, qui *Capitulum* tale celebrare negligunt. Ratio est, quia licet *Statutorum* obseruantia non obliget Subditum ad peccatum mortale, nisi ex grauitate materiæ iure naturali, Diuino, aut Ecclesiastico prohibitæ, vt expressè habent *Statuta Reformata*, (m) tamen obligati *Superiores* sunt ad curandam *Statutorum* obseruantiam. Statuta enim Religionum sunt quodammodò antemurale, præcepta verò Regulæ sunt mænia Ciuitatis, & sicut hostis nequit mænia euertere, nisi priùs diruerit antemurale, ità neque Diabolus potest in anima Religiosi, siue in Religione ipsa, muros præceptorum per inobedientiam violare, nisi priùs *Statutorum* antemurale, ità quassauerit, vt ampliùs non seruentur. Lugebat *Hieremias* destructionem *Hierusalem*, quæ optimè est typus Religionis, & dicebat, (n) *Luxit antemurale, & murus pariter dissipatus est*. Sequitur ergò quod si *Statuta*, quæ maximè communem profectum Religiosorum concernunt, *Superior* negligit, facilitat Diabolo modum destruendi Religionem per inobseruantiam præceptorum; minimè enim fieri potest, vt seruentur illæsa præcepta, si negliguntur Statuta condita ad præceptorum tutamen. Quemadmodum ergò *Superiores* sub mortali tenentur ad curandam in subsistis Regulæ Obseruantiam, ità & eodem modo tenentur ad procurandam manutenentiam eorum, quæ salubri consilio Statuta sunt, ad Religiosæ perfectionis conseruationem, & ità firmant plures *Doctores*, (o) Vnde tollendus est abusus, qui sensim serpit, vt rarissimè *culparum Capitulum* habeatur, imò in aliquibus *Prouincijs* penè in anno semel habetur, dum feria secunda, quarta, & sexta, vice culpas suas acusandi, Religiosi omnes, *Superiore* præuio, recitant in Refectorio, diductis brachijs semel Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam. Non hoc antiquissimo mori Ordinis, nec Religiosæ perfectionis obseruantiæ congruit. Admitto quod *Statutum Toletanum*, (p) se remittit ad consuetudinem *Prouinciarum*, sed remissio ista consistit in hoc, an tantùm semel, puta feria sexta, vt antiquitus fiebat, an ter in hebdomada, vt ex post cautum fuit, tale *Capitulum* habeantur. Licet ergò sit facultatiuum *Superiori* iuxtà *Prouinciæ* morem, vel semel, vel ter illud habere, non tamen facultatiuum est ipsum ommittere, & loco ipsius semper *Pater noster* recitare. Imò in eodem *Statuto Toletano*, (q) ordinatur quod *Sexta saltem quaquè feria, in Capitulo, vel Refectorio omninò omnes suam dicant Culpam*; & supra grauibus verbis eius obseruantiam iniungit dicens *obseruari omninò mandamus*; & addit *sub grauioribus pœnis contra facientibus, & negligentibus infligendis*. Ex quibus verbis manifestè conuincitur obligatio, quam sub mortali habent Superiores illud obseruandi. Etenim liquet, quod pœna proportionari debet culpæ, cum sit ordinatiua illius; ergò grauior pœna non apponitur à lege, nisi grauiori delicto. Quod si negligentes Superiores *Capitulū culparum grauioribus pœnis*, castigantur, ergò tale *Capitulum* negligere erit & grauior culpa: Culpæ autem non solum grauiores, sed etiam simpliciter graues sunt, *quæ culpam mortalem continent*, vt dicitur in hoc *Textus* (r) ergò negligentia illius erit Superiori mortale peccatum.

17. Nec dicendum *Statuta* minimè obligare ad obseruantiam sub mortali, vt supra tetigi. Quia benè obligant sub mortali; si talia Statuta faciunt ad votorum essentialem obseruantiam; si sunt in materia graui; si ipsa trasgredientibus pœna grauis imponitur, vt multis adductis probat *Sanctorus*. (s) Huic verò trasgressioni grauior pœna imponitur, vt visum est. Grauis etiam materia est, quia facit ad correctionem continuam venialium, quibus non emendatis, ruitur in mortale, dicen-

cente Spiritu Sancto. *Qui spernit modica paulatim decidet*, & nihil plus facit ad custodiam essentialium Regulæ præceptorum, quàm vindicta minutarum culparum circà eadem. Non enim fiet, vt Religiosus Castitatem fornicatione, paupertatem proprietate violet, si Superior Religiosum, qui frequentiùs, quàm par sit è Conuentu exeat, & maiore familiaritate, quam decet, cum Mulieribus versetur, castiget; vel puniat illum, qui curiosis, ac superfluis rebus delectatur; qui cameram tabulis ornatam amat, qui coronas pretiosas, qui medaleas argenteas, Agnos Dei auro, vel argento ornatos, & fœminea iocalia procurat, vt donet. Præterquam quod ex continua, & charitatiua reprehensione culparum quotidianarum assuescit Religiosus reprehensioni, nec molestum habet, quod *Prælatus* in publico delictum suum persequatur. Quod si omittatur mos taliter corrigendi, fiet, vt si Superior aliquoties velit aliquem, vt debet, publicè emendare, ipse vltra iustum nimis sibi confusibilem correctionem illam existimabit, Superiori succensebit, & nulla in ipso apparebit correctio, sed exasperatio. Cum ergò in materia graui, vtpotè concernenti essentialium præceptorum obseruantiam, Statutum hoc versetur, concludendum est ad ipsius obseruationem, sub mortali, Superiores obligari.

Nec dissimulare possum, aut tacere monitum saluberrimum, quod *Superioribus* dedit *Capitulum Neapolitanum* 1590. & continuauit *Vallisoletanum* 1593. & renouauit *Toletanum* 1658. ab eo siquidem neglecto prouenit, quod paternales punitiones non producunt illum fructum in Subditis, qui est intentus à Religione, quæ à sui primordijs Patrum priscorum vestigijs inhęrendo, Capitulum Culparum introduxit. Audiant ergò quid vno ore loquentia dicant *Capitula* recitata *(t) Illud, vel in primis Superiorum ipsum admonendum necessario duscimus, vt in arguendis Fratribus, & pœnitentijs imponendis à contumelijs, iniurijs, & calumnijs omninò abstineant, nec verò concitatè, nisi quatenus zelus Dei secundum scientiam suaserit; sed animo per omnia sedato, grauibus verbis, seueritate opportuna, cum paterna lenitate coniuncta, reprehendat, & arguat, hortetur, & moneat; ac memor salutaris moniti Beatissimi P. N. Francisci, cum misericordia pœnitentiam iniungat; caueatquè omninò ne irascatur, & conturbetur propter peccatum alicuius, quia ira, & conturbatio in se, & in alijs impediunt Charitatem.* Quod si hæc attenderent non nulli Superiores præcipites, furiosi, indiscreti, & penè fatui, non lacessirent tot improprijs aliquando Subditos, ità vt peiores euadant post reprehensionem, quam anteà fuissent. Etenim non correctionem, sed satyram affectant; non zelum, non charitatem, sed odium, & liuorem producunt, nec tandem emendationem in Subditis, sed confusionem, ignominiam, & vituperationem procurant, sed de his aliàs diximus.

II. Quæritur. An Superior localis possit, & debeat pœnitentiare Patres graues, sicut cæteros suæ familiæ.

SVMMARIVM.

18. *Patres graues, qui sint.*
Subduntur correctioni Superioris localis.
Crimen eo grauius, quo maior status criminosi.
19. *Patres graues notabili pœnitentia quomodo afficiendi.*
Notabilis punitio quæ.
Confusio punitiua quæ.
Cum discretione sunt corrigendi Patres graues.

18. Respondeo quod nomine *grauiorum Patrum* veniunt illi, qui aliquod conspicuum munus in Religione subeunt actu, vel habitu, & diuiduntur in quatuor classes. Alij sunt qui *Ministri*, *Vicarij*, vel *Commissarij Generales* electi fuerunt secundum *Bullam Vnionis*, vel *Procuratores Ordinis*, vel *Commissarij Curiæ*, vel *Procuratores Generales Reformatorum* per triennium, & hi sunt *Patres Ordinis* primi generis, qui in proprijs *Prouincijs* votum perpetuum habent. Alij sunt etiam *Patres Ordinis* secundi generis, illi nempè, qui *Diffinitores Generales* fuerint. Alij sunt *Patres Prouinciæ* maio-

maiores, nempè qui fuerunt *Ministri*, seù *Vicarij Prouinciales* per biennium, *Ex Præfecti Missionum*, *Lectores Iubilati* gaudentes; *Chronologi Ordinis* iuxtà *Statutum Toletanum*, *Lectores Theologi duodennales Reformati* iuxtà idem *Statutum Toletanum* (u) *Guardiani Hierusalem*, *Secretarij Ministri*, *Vicarij*, siuè *Commissarij Generalis* per triennium, & *Commissarij Terræ Sanctæ* per duodennium. Vltimi tandem sunt *Patres Prouinciæ* Minores, nempè *Custodes*, & *Diffinitores Prouinciales*, *Lectores Generales* Sacræ *Theologiæ* actuales, & *Prædicatores clarissimi*, & inter *Obseruantes* etiam *ex Custodes*, & ex *Diffinitores Prouinciales*. Isti ergò subduntur Superiori locali, vt *Patri*, & ipsi tenentur obedire sicut cæteri Religiosi, nequè eximuntur ab ipsius correctione, & punitione, si defecerint in disciplina Regulari. Nec status ipsorum eos immunes reddere debet à punitione, si fuerint publicè defectuosi, imò, vt benè scripsit *Sanctorus*, (x) cum *Patres* sint, debent alijs exemplo prælucere: vndè si errant ipsi maius damnum Reipublicæ suis erroribus inferunt, qui malo exemplo suo ad malum alios formant, quam si essent fratres priuati; & per hoc non minùs, ac alij, debent corripi, attento maximè, quod quo maior est dignitas peccantis, eo grauior redditur peccati conditio dicente *Satyrico*.

Omne animi vitium tantò conspectiùs in se
Crimen habet, quantò quis peccat, maior habetur.

19. Nec contrarium facit *Statutum Generale*, tum *Ordinis*, tum *Reformationis* (z) prohibens *Commissarijs Visitatoribus*, & *Prouincialibus* huiusmodi, ne possint *Patres Ordinis*, vel *Prouinciæ*, qui gaudent priuilegijs *Exministrorum*, absque consensu *Generalis*, vel maioris partis cæterorum *Patrum* punire. Etenim Statutum habet, quod tales *Patres graues*, vt præfertur, cogi non possunt *Ad notabilem aliquam punitionem, aut confusionem subeundam*. *Notabilis* autem punitio dicitur illa, quæ parit infamiam, vt ex quodam *Canone* (a) probat *Sanctorus*, & nos alibi explicuimus. Confusio pariter importat dedecus, opprobrium, ob quod aliquis rubore suffunditur. Prohibetur ergo *Prouincialis*, siue *Commissarius* per viam iuris, vt *Iudex*, *notabilem punitionem*, aut *confusionem* ipsis inferre, non verò tollitur quin *Prouincialis*, & *Guardianus* possint illos paternè corrigere, & salubriter pœnitentiare. Non enim vllo modo credi potest, quod Statutum voluerit talibus *Patribus* habenas laxare, & à iugo obedientiæ eximere, quin, tàm quò ad directiuam, quàm quò ad coercitiuam Superioris auctoritatem, ipsius Pastorali curę subdantur. Et sic tenet *Sanctorus*. (b)

Verum tamen est, quod magnam discretionem, tum in corrigendo, tum in puniendo debet habere *Superior localis* ergà tales *Patres*; non enim simili modo, & eadem pœnitentia debet puniri Religiosus simplex, & *Pater grauis*; licet enim idem sit delictum, non tamen eadem est conditio delinquentis, & in eodem peccato varietas personarum consequitur varietatem pœnarum, vt dicunt *Canones* (c) *Seniorem ne increpaueris, sed obsecra, vt Patrem* (d) dixit *Paulus ad Timotheum*, si aliquis ex talibus fortè sit ad Chorum negligens, particulariter comedens, aut relaxatè aliter viuens, debet *Superior* potiùs exorando, quàm increpando corrigere; maximè dicente *D. Gregorio Iuuenes plerumque rigoris asperitas ad profectum dirigit. Senes verò ad bonum admonitio blanda componit.* Si cæteri in publico corripiuntur, isti debent in secretò admoneri: Si alij verberibus, isti verbis tantùm debent increpari. Et si cæteris pro aliquo delicto pœna grauis deberetur, vt domus disciplinæ, aut arctatio, istis simplex disciplina deberet sufficere, cum dignitas conditionis grauet leuitatem pœnitentiæ.

III. Quæritur. An Prouincialis possit denuo castigare delinquentem de crimine, ob quod fuit pœnitentiatus à Superiore locali.

SVMMARIVM.

20. *Pœnitentiatus in foro paterno potest puniri in iudiciali.*
Pœna debet commensurari culpæ.
Deus non punit bis in idipsum, quandò flagellatus pœnituit.
Deus non præuenitur sententia Iudicis.

21. *Pœnitentiatus in foro paterno non debet puniri in iudiciali.*
Cessante fine legis, cessat lex, quomodò.
Cau-

Causa finali actionis cessante, cessat actio.
Legis pœnalis, quæ causa finalis sit.
22. *Absolutus de certo crimine de eo accusari non potest.*
Crimen idem diuersis pœnis non vindicatur.
Et hoc licet pœna data in vno foro, minor sit, danda in alio foro.
Pœnitentia in foro animæ non tollit pœnam in foro externo.
Si pœnitentia est data publicè non potest quis puniri in duplici foro.
23. *Criminosus, Prælati faciem præueniens, salutari pœnitentia emendandus.*
Superiores locales sunt Prælati.
Statutum assignans Guardianis punitionem leuium, & grauium tantùm, est purè directiuum.
24. *Cautela adbibenda à Guardianis in pœnitentiandis Reis delictorum grauiorum.*
Grauiora crimina sunt delicta scandalosa.
Item frequenter commissa.
Pariter malitiosa.
Impietas est Prælato esse indulgentem in puniendis illis.
Et Prælatus peccat mortaliter,
Et est obnoxius restitutioni.
Et euadit infamis.
25. *A censura reseruata Prouinciali nequit Guardianus absoluere.*

20. MVltùm anceps redditur huius quæstionis resolutio, ex eo, quod in nostris *Statutis* nihil habemus circà hoc expressum, & ius commune, à quo petenda sunt fundamenta solutionis, contraria, vt assolet, tribuit argumenta, nec *Doctorem* inuenio hucusque, qui mihi facem præbeat. Dico ergo, primò quod, de rigore iuris loquendo, *Prouincialis* potest pœnitentiatum pœnitentia salutari pro vno delicto à Guardiano, pro eodem ipsum punire in foro iudiciali pœna *Statutaria*. Ratio est quia habemus ex *Textu*, quod punitio delictorum grauium spectat ad *Prouincialem*; sicut ergo *Confessarius* simplex non potest absoluere, neque pœnitentiam iniungere pro casibus reseruatis; ità neque *Superior localis* potest Subditum *Reum* absoluere à delicto graui, iniunctà pœnitentia: & sicut *Confessarius* simplex ità absoluens attentat, & pœnitens tenetur se præsentare coram *Superiore*, à quo absolutionem obtineat, ità etiam *Guardianus*, pœnitentiando Subditum suum *Reum* grauis delicti, attentat, & non valet talis absolutio, quin à *Superiore Prouinciali* ualeat, ad exigentiam reatus, castigari. Accedit quod, vt dicunt *iura (e)* pœna debet commensurari culpæ, dicente etiam scriptura *(f) Iuxtà mensuram delicti erit, & plagarum modus*, vndè culpæ graui, grauis etiam est pœna iniungenda; non potest autem *Guardianus* iniungere pœnas graues, neque assignatas in Statutis pro compescendis grauibus delictis; proinde iustum est, vt à *Prouinciali*, æqua lance, castigentur. Et hoc confirmatur; quia licet *Deus non puniat bis in idipsum*, hoc tamen, vt habet quidam *Canon, (g)* non est vniuersaliter verum, sed solum quando flagellatus condignè pœnituit: quod si pœna, qua flagellatur homo in hac vita leuis sit, & non æqualis delicto, *Deus* benè bis in idipsum iudicat, & hic flagellando, & in alia vita torquendo. Vndè dicebat *D. Hieronymus (h) Deus vt omnium rerum, ità, & suppliciorum scit mensuras, & non præuenitur sententia Iudicis, nec illi in peccatores excercendæ pœnæ aufertur potestas*. Sicut ergo sententia, & pœna lata in *Reum* ab homine *Iudice* non tollit, quin *Deus* Superior *Iudex* eundem *Reum* de eodem delicto iterùm puniat, ità neque pœnitentia iniuncta à *Guardiano* debet impedire *Prouincialem*, quin de eodem crimine *Reum* puniat. Additur verò, quod si pœnitentia lata à *Superiore locali* redderet *Reum* grauis delicti liberatum à pœna Statuti imponenda per *Prouincialem*, omnes *Rei*, post commissa grauia crimina, ad petendam pœnitentiam salutarem *ad Guardianum* accederent, & ità delicta leuiter hoc modo punita, ansã darent cæteris liberiùs delinquẽdi, sub spe leuis pœnitẽtiæ.

21. Dico secundo, quod non debet *Prouincialis* pro eodem delicto castigare delinquentem, qui fuit, per salutarem pœnitentiam à *Guardiano* iniunctam, sufficienter emendatus. *Ratio* est quia habito fine cessat motus, vt dicunt *Philosophi*, & cessante causa legis, vel Statuti cessat ipsa lex, vt dicunt *iura (i)* multa cumulata per *Io. Baptistam Nicolaum: (b)* quæ regula debet intelligi de causa finali, quæ inter causas potissima est, & ad agendum mouet, non verò de causa impulsiua, vt pluribus iuribus, & rationibus probat

idem

idem ibibem. (*m*) Vndè in specie, causa finali actionis cessante, cessat actio: (*n*) & causa banni cessante, cessat bannum, vt dicunt *Bartolus*, & *Baldus*. (*o*) Stat autem quod causa finalis legis Statutariæ pœnalis est *Reorum* emendatio, & cæterorum metus, nè in similia crimina erumpant, vt dicunt plures *Canones*, (*p*) vndè dicebat *Augustinus* ad *Macedonium*. (*q*) *Et plectendo, & ignoscendo hoc solum benè agitur, vt vita hominum corrigatur*. Sequitur ergò, quod si delinquens emendatus est per salutarem pœnitentiam, iam in ipso cessat finis vlterioris punitionis à *Prouinciali* faciendæ. Quod magis confirmatur ex eo, quod pœnitentiæ salutares, à *Superioribus localibus* datæ, non sunt secretæ, sed publicæ, ità vt ab omnibus Religiosis sciantur, & per similes pœnitentias alijs inflictas deterrentur cæteri à similibus delictis perpetrandis. Vndè per illas vterq; finis legis pœnalis adimpletur; nempè *Rei* emendatio, & cæterorum exemplum; & sic in tali pœnitentia iniuncta, cessat causa finalis vlterioris punitionis.

22. In specie autem habetur textus cuiusdam *Canonis* (*r*) decernentis, quod absolutus de certo crimine, de eodem iterum accusari, & ex consequenti (neque puniri) non potest; neque de eodẽ crimine in duobus foris inquiri potest, ex eo quod, vt dicit *Lex*, (*s*) idem crimen diuersis pœnis non vindicatur, & hoc maximè quando vtraque pœna tendit ad eumdem finem; punitus enim in vno foro non potest accusari, aut castigari in alio, vt expressè habet *textus*, (*t*) licet pœna data in vno foro sit minor alia, vt docet *Abbas*. (*u*) Si ergo in foro paterno *Superioris localis* aliquis punitus est, non debet in foro iudiciali *Prouincialis* denuò puniri, licet pœnitentia salutaris iniuncta in illo, sit minor pęna statutali, quæ in isto fertur per sententiam; attentò maximè, quod vtraque pęna tendit ad *Rei* emendationem, & aliorum exemplum. Quod si dicatur quod pęnitentia peracta in foro animæ, siuè Sacramentali, non tollit, quin *Reus* in foro iudiciali accusari, & puniri possit de eodem crimine, de quo pęnituit, vt habet *Glossa* ad quoddam *Capitulum*; (*x*) poterit ergo in foro *Prouincialis* castigari *Reus* pro crimine, de quo punitus fuit in foro Superioris localis. Sed respondeo negando paritatem. Quia pęna, quæ imponitur in foro Sacramentali, est pęna secreta, & per hanc non satisfit publicæ iustitiæ, neque ex ea possunt cæteri sumere exemplum non delinquendi. Sed in casu nostro ità publica est pęna iniuncta à *Guardiano*, sicut à *Prouinciali*, & per illam, ità satisfit publicæ iustitiæ, sicut per istam; Vndè *Hostiensis*, & *Butrius* (*z*) concludunt, quod, si pęnitentia fuit imposita publicè, non potest quis de eodem crimine iudicari in duplici foro. Vndè sicut *Episcopus* non potest in visitatione iterùm punire punitos à *Prælatis* inferioribus, nec ab eis absolutos cogere ad demonstrandam propriam innocentiam, vt ex *Armendariz* vult *Barbosa*, (*a*) ità nec *Prouincialis* pęnitentiatum à *Guardiano* potest iudiciali pęna percutere.

23. Et hucusque dictis videtur concordare *Generale Statutum*, tum *Ordinis*, tum *Reformationis*, (*b*) quo decernitur. quod si aliquis *Reus*, ac pœnitens faciem *Prælati*, antequam de crimine accusetur, præuenerit, coram Testibus, *Prouinciales* à pœnis debitis pœnitentem, quò ad forum externum, quietare valeant, pœnitentia salutari eidem impositâ. Cum autem *Superiores locales* per electionem promoti *Prælati* sint, vt notum est, si *Reus* coram illis delictum fatetur, & pęnitentiam petat, liquet, quod pęnam Statutariam rigorosam effugit. Qui autem est pęnitentiatus à *Guardiano*, & ex animo pęnitentiam acceptat, crimen fatetur, & emendationem promittit, faciem *Prælati* præuenit, & coram Testibus, quia publicè fatetur crimen, & publicè pęnam subit; vndè ampliùs non est locus accusationi apud *Prouincialem*. Verum est quod ex Statuto apparet, quod in tali casu pęnitentia minùs confusibilis, de consilio Testium, sibi est danda. Tamen censerem esse æque bene satisfactum legi, si talis pęna sibi à *Guardiano* infligeretur, sicut si esset data à *Prouinciali*; quia pęna à *Prouinciali* danda debet esse *minùs confusibilis*, hoc est secreta, data vero à *Guardiano* esset maior, quia esset publica, & ita plùs satisfieret legi per pęnitentiam datam à *Guardiano*, quam à *Prouinciali*. Quæ omnia magis confirmantur ex hoc, quod tum mox citatum Statutum, tum dispositio *Textus* assignantis punitionem grauium, & grauiorum criminum *Prouincialibus*, est merè directiua, & non habet clausulam irritantem, quapropter non possunt facta in contrarium argui de nullitate.

Pos-

Posset autem responderi rationibus positis pro prima resolutione. Quia non est par ratio de Confessario simplici respectu absolutionis à reseruatis, & *Guardiano* respectu punitionis delictorum grauium. Ille si quidem habet legem prohibitiuam, ne absoluat, & clausulam irritantem, ac censuras si absoluere præsumperit. *Guardianus* autem simili lege ligatus non est, cum dispositio Statutalis circà hoc merè directiua sit, vnde negatur paritas. Secunda ratio procedit quando agitur de toto rigore iustitiæ, non tamen tollitur quin pęnæ possint misericorditur temperari, maximè quoandò peccator delictum agnoscit, & emendationem promittit. Tertia verò non currit vniformiter, si enim *Deus* pùnit vlterius crimen, quod per penam ab homine castigatum est, hoc est in foro animæ, qui est longè diuersus à nostro casu, cum ambo fora, nempe *Prouincialis*, & *Guardiani* sint externa. Quarta tandem non conuincit, quia per accidens est, quod Mali à facilitate veniæ arripiant occasionem vlterius delinquendi; imò à misericordia *Superioris* faciliùs incitarentur delinquentes ad penitentiam, & proprij criminis confessionem. Et re vera videmus nonnullos inquisitos à *Prouincialibus*, vt puniantur via iudiciali, propria crimina negare, & se ipsos defendere, ne pęna Statutaria percellantur; & sic per viam iuris multoties euadunt liberi, absque vlla pęna; & gloriantur de hoc, & impœnitentes æque, ac impuniti remanent; qui si in foro paterno corrigerentur per salutares penitentias à *Guardianis*, libenti animo ipsas subirent, & crimine confesso emendarentur. Preterquam quod non passim consulerem, & de omnibus, & cum omnibus indiscriminatim ità practicandum esse à *Guardianis*, sed cum cautela, quam infrà subiungo.

24. Et est, quod, vt monet suprà *Textus*, *Superior* rationem habeat ad crimina commissa per fragilitatem, & quod subditus humiliatus fateatur culpam, & emendationis signa ostendat. Sed non sic se debet habere quando *Reus* negat se talem, nec vult, nisi conuictus, culpam fateri; iste enim indignum se reddit misericordia, quia non voluntariam demonstrat pœnitudinem, sed rigore iustitiæ debet frangi eius peruicacitas obstinata. Pariter quandò sunt crimina, quæ ex circumstantia notabiliter aggrauantur; vt sunt peccata *scandalosa*, (c) quæ malo exemplo plures ad peccandum inuitant, vel Religionis, & bonorum existimationem apud sæculares lædunt; *frequenter commissa*, (d) quæ demonstrant hominem non ex fragilitate, & semel, sed ex inueterata consuetudine, ac prauo vsu iterum atque iterum esse relapsum; *Malitiosa*, (e) quæ ex determinata deliberatione, & animi peruersitate procedunt; *proximi notabiliter*, *offensiua*, *exceptuata*, & *enormia*; ac centum huiusmodi; Respectu similium impietas est *Prælato* esse pium, & crudelitas esse misericordem. Imò non condemnando *Reum* ad soluendas pęnas à lege impositas ex integro, mortaliter peccat, vt cum *Diuo Thoma* tenet *Aragon*, (f) imo restitutioni Iustitiæ sunt *Prælati* ipsi obnoxij, vt dicitur in scriptura. (g) *Quia dimisisti virum dignum morte, erit anima tua pro anima illius*. & secundum *leges* (h) redduntur infames, & debent plecti pęna illa, quà, iuxta leges, debebant in Reos animaduertere.

25. Alia cautela est, quod delicta, de quibus dant Subditis pœnitentiam salutarem, non habeant adnexam Censuram reseruatam *Prouinciali*. Si enim reseruatam censuram publicè tollerent, (præterquam quod nihil agerent, & laqueo censuræ se ipsos innodarent,) neque pœnitentiæ ipsæ in vllo suffragarentur, quominùs, ex integrò, *Prouincialis* sic penitentiatos adhuc iudiciali pœna percuterent. Quià, non ablatà priùs Censura, ipsi omnino incapaces sunt fructuosæ pœnitentiæ, vt notum est, & cum *Superior localis*, ob reseruationem Censuræ, nihil egerit, non est vndè, pœnitentia salutari imposita, possint iuuari.

IV. Quæritur. An Guardianus possit procedere contrà Subditum, qui impositam salutarem pœnitentiam subire renuit.

SUMMARIUM.

26. *Recusans pœnitentiam salutarem est carcerandus.*
Quæ conditiones ad hoc requiruntur.
Renuere *quid significet.*

Consilium, & assensus important necessitatem in actu.
27. *Discretis absentibus, alij seniores consulendi.*
Ex causa inobedientiæ dubia nequit quis carcerari.
Discretis negantibus consentire in carcerationem, quid agendum?
28. *Præcipitanter agens peccat contrà prudentiam.*
Peccat Superior præcipitans pœnitentias.
Citò credere nociuum est.
Forma carcerandi inobedientem.
29. *Si vnus consensit in carcerationem, & alij duo Discreti abnuant quid agendum?*
Prælatus petens consilium à Capitulo non auget numerum.
30. *Præceptum inobedienti factum, & eius causam, & acta omnia debet Guardianus scribere.*
Guardianus potest Rebellum incarcerare, non autem eum liberare.

26. Frequentissimus hic casus in Religione est, & rarò vidi *Guardianos* vti propria potestate, quià ignorant quid possint. Vndè ad communem vtilitatem dicam quid possit, & debeat facere *Guardianus* in proposito casu. Respondeo ergò, quod circà hoc adest *Statutum Ordinis* ità determinans (*i*) *Qui pœnitentiam per Superiorem localem sibi impositam subire renuerit, de Discretorum consilio, & assensu, trina monitione etiam non præmissa, carceri mancipetur*. Quod statutum primò debet intelligi de penitentia salutari imposita, vt est ieiunium, disciplina, vel alia corporis mortificatio, vt explicat *Sanctorus*. (*l*) Secundò de *Superiore locali* quouis siue sit *Guardianus*, siuè *Vicarius in Capite*, siue *Præses Conuentus*. (*m*) Tertiò quod sit imposita in loco publico, puta in *Capitulo* siue *Refectorio*, vbi adest Tribunal *Superioris localis* ex consuetudine Religionis. (*n*) Quartò quod recusatio fiat non simpliciter negando pœnitentiam exequi, sed pertinaciter, &, obfirmato in rebellione animo, resistendo; tum quia hoc punitur pœna carceris, quæ est grauissima, & proindè supponit grauem culpam inobedientiæ, quæ talis esse non potest, nisi insimul adsit contumacia; tum quià Statutum vtitur verbo *Renuerit*, renuere verò non tantùm significat negationem obedientiæ ex animi dissensu, sed importat etiam motum capitis talem dissensum exprimentis, vt ait *Calepinus*; (*o*) quod indicat ità vehementem animi motum, quod etiam signo corporis externo manifestetur, & sic probatur expressè contemptus. Omnibus ergò prædictis interuenientibus *Reus* debet à *Guardiano* carcerari *de consilio, & assensu Discretorum Conuentus*; vbi notandum, quod non sufficit *Consilium*, quod excitat ad deliberandum, non tamen ad exequendum, vt plures tenent, (*p*) sed requiritur etiam *assensus*, qui imponit necessitatem illud sequendi, & dat actui formam, sine qua actus non esset validus, vt multis eruditissimè, more suo, probat *Rodericus*, & ex ipso *Sanctorus*. (*q*) Vndè si, absque assensu *Discretorum, Guardianus* carceraret esset *Reus* carcerationis indebitæ, & vt Excommunicatus deberet puniri tanquam manus violentas in personam Religiosam iniecisset. Licet autem Statutum concedat vt *Guardianus* hoc possit, etiam trina monitione non præmissa, tamen cum hoc sit procedere de toto rigore iuris, melius est vt *Superior*, proximo compatiens ex charitate, trinam monitionem præmittat, vt ante fulminationem Excommunicationis decernunt *Canones*, (*r*) datis tribus congruis interuallis; quæ possent esse, si in vno prandio fieret prima, in cœna sequenti secunda; in alio prandio tertia, vt monet *Sanctorus*. (*s*) Quod si *Reus* post hæc adhuc in sua obstinatione persistat, tunc poterit *Guardianus* in carcerem formalem absque chorda, & caputio detrudere.

27. Quid autē Iuris, si *Discreti* absint à *Conuentu*, & nequeat ab eis *Guardianus* habere Consilium, & assensum? Dico quod alios Seniores, qui sunt in *Conuentu*, ad hoc assumere potest, & debet: eo quia *Discreti* non sunt aliqui per electionem in *Capitulo* factam, sed tales sunt, qui in *Conuentu* Seniores sunt; quapropter recedente à *Conuentu* vno *Discreto*, succedit Senior post ipsum.

Quid autem, si causa inobedientiæ non esset euidenter iniusta, sed dubia, posset ne, stante dubietate, carcerare? Dico quod non. Quia *in dubijs fauendum est piæ causæ*. Et *Iura sunt promptiora ad absoluendum, quam ad condemnandum*.

Si verò *Discreti*, vt faueant *Reo* ipsorum

rum amico, nollent assensum præbere, vt carceretur, verbis ambiguis excusando, *se non agnoscere causam sufficientem*; aut negantes velle dare tali casu consilium suum, quia *ignorant quid debeant consiliare*, & ex alio capite apparet euidenter contemptus Obedientiæ, ita vt nulla valeat tergiuersatione celari, quid agendum tunc? *Sanctorus* cum *Roderico* (t) tenet posse *Guardianum* absque tali consilio, & assensu contumacem prædictum carcerare, & hoc multis probat. Sed salua semper tantorum virorum reuerentia, hoc non auderem consulere. Siquidem ità præscribit *Statutum* hoc, quod *Guardianus Reum* carceret ex *Consilio & assensu* Discretorum, sicut aliud *Statutum*, quod habetur in *Textu*, (u) ordinat sententiam diffinitiuam pronunciari debere à *Prouinciali*, seù *Visitatore* cum *Consilio*, *& assensu* Diffinitorum; sicut ergo *Prouincialis* sententians absque *Diffinitorio* attentaret, ita dicendum est de *Guardiano*, qui sine consilio, & assensu *Discretorum* carceraret. Nec enim verosimile est *Statutum*, quod aliàs requirit consilium, & assensum seù *Diffinitorum*, seù *Discretorum* in negotijs penè omnibus expediendis à *Superiore Prouinciali*, & *locali* respectiuè, voluisse, arbitrio solius *Guardiani* committere grauissimam pœnam carceris iniungendam. Dato etiam casu, quod *Discreti* ad fauendum *Reo* minimè vellent assensum præbere, cum aliundè commodè habeatur via, qua possit prospici, ne Subditorum temeritas queat impunè insultare *Superioribus*; nec isti mendicata occasione, & palliato prætextu in Subditos possint proprium liuorem aliquando exercere. Dico ergò quod sicut, (vt suprà dictum est ex *Textu*,) (x) si *Prouincialis*, seu *Visitator* aduertit ex *Diffinitorio* esse aliquos suspectos causa amicitiæ, vel inimicitiæ *Reo*, potest, ipsis omissis, alios non suspectos in *Diffinitorio* substituere; de quorum consilio, & assensu sententiet; ita debet facere *Guardianus* in casu quo *Discreti*, ob amicitiam cum *Reo*, consilium, & assensum ad carcerationem non præbeant. Vtrobique enim militat eadem ratio, & optimè potest fieri extensio. Et ita ipsis omissis, alios *Discretos*, qui à tali exceptione immunes sint, substituat, & de consilio, & assensu eorum carceret.

28. Vt verò informentur *Superiores locales* adamussim, quomodo se gerere debeant in tali casu, practicemus totam rem exemplo. Est aliquis Religiosus, qui iurgatus est cum alio, & multa verba vilipendij in ipsum protulit. Debet *Superior* se super hoc informare à Testibus, qui præsentes fuerunt, & non credere simplici querelæ Religiosi illius, qui iurgium passus est. Quantumuis enim *Guardianus*, in foro paterno, non teneatur ad examen Testium rigorosè, ipsi dando iuramentum de veritate dicenda, tamen debet de veritate criminis summariè inquirire, & se diligenter informare, ne, ex vnius aduersarij falsa relatione, pœnitentietur innocens Subditus, vt multoties accidit, maximè à *Superioribus* imprudentibus. Hinc peccant grauiter contrà iustitiam, & contrà prudentiam, qui omnem accusationem sibi factam putant esse veram, non aduertẽtes multoties sub larua zeli, in Accusatore personatam latitare inuidiam, & liuorem; & clausis oculis, & parte inaudita, ad punitionem deueniunt. Peccant inquam *contra prudentiam*, eo quia inconsideratè, & præcipitanter agunt ad punitionem; qui modi agendi secundùm *D. Thomam* (z) sunt primæ speciei peccatorum contra prudentiam; licet secundùm se, non sint peccata nisi venialia, tamen ratione periculi alterius peccati grauis, puta iniustitiæ, cui se exponunt, etiam illi possunt euadere peccata mortalia, vt ex *Lessio* docet *Peyrinus*. (a) Peccant aliquandò grauiter *contra iustitiam*, quia ad falsas relationes iniungunt pœnitentias. Et licet istæ, eo quia salutares sunt, non inferant infamiam legalem, tamen inferunt malum nomen in Religione, quod potest dici infamia moraliter, & hoc maximè iuuenibus, qui si frequenter pœnitentientur, ex motiuo defectuum, notantur nomine *immorigerati, indomiti, relaxati, & incorrigibilis*, ex quibus incipiunt malè audire apud Fratres, & impediri illorum Religiosi profectus. Adde, quod isti pœnitentiati videntes se immeritò puniri, & positos esse tanquam signum ad sagittas persequentium, & videntes Superiorem credentem inconsideratè falsis accusationibus inimicorum calumniantium, concipiunt iram, & odium tum contra tales Accusatores, tum contra *Superiorem* præcipitanter procedentem, & ex hoc peccato, quod frequentissime accidit, in sic pœnitentiatis, redditur peccatum mortale

le præcipitatio Superioris in penitentiando. Non ergo Superiores sint faciles ad credendum *omni verbo*, vt monet Ecclesiasticus,(b) & audiant mellifluum, & salubriter pungentem Bernardum (c) dicentem ad *Eugenium*. *Est vitium, cuius si te immunem sentis, inter omnes, quos noui, ex his, qui cathedras ascendunt, sedebis solitarius*; & infrà *Facilitas credendi hæc est, cuius callidissimæ vulpeculæ Magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, indè innocentium frequens addictio, indè præiudicia in absentes*. Vndè etiam *Ouidianum*. illud. (d)

Nec citò credideris, quātū citò credere lædat
Exemplum vobis non leue Procris erit.

Priusquam ad punitionem procedant examinent, quantum possunt, motiuum Accusatoris, seu referendarij; nec referentium grauitas suppleat Testium defectum. *Senes* enim, qui innocentem calumniati sunt *Susannam*, instruunt nos, non semper eminentiæ gradus, aut dignitatis, copulatam esse virtutem. Si de Subdito *Superior* audiet defectum soli relatori cognitum, minimè procedat ad publicam penitentiam, quia defectus secretus secretam requirit cognitionem, & correctionem, &, ex defectu Testium, nequit *Superior* iustificatè procedere, si de illo defectu spargitur rumor inter Fratres, signum est, quod Accusator non bono zelo ductus accusauit apud *Superiorem*, sed animo maligno nocendi, ex quo turpitudinem Fratris non velauit, sed omnibus eius famam prostituit. Si verò Accusator Testes habet, ab ijs informetur *Superior* de veritate; & ad procedendum exactè, & iustificatè, debet, antequam in publico puniat, vocare defectuosum, & ipsi crimen obijcere, de quo accusatur, vt habeat spatium se defendendi, multoties enim talia habebit motiua, ob quæ puniendus minimè veniet. Quod si ex verbis ipsius cognoscit *Superior*, Subditum excusationes friuolas, in uerisimiles, ac mendicatas pro suis defectibus tuendis adducere, tunc poterit, tuta conscientia, ad publicam punitionem deuenire, ex eo, quod ad eam omni cum ponderatione procedet, nec se exponet periculo, vt Subditus crimen neget, penitentiam renuat, & *Superior* ipse aut iniustus, aut nimis credulus appareat.

Faciamus ergò, quod *Superior* prò illo crimine flagellationem, & ieiunium in pane, & aqua illi iubeat. Subditus autem apertè deneget, talem pœnitentiam subire. Si Superior denuo, & iterum sub formali præcepto, & per sanctam Obedientiam iubeat, vt pœnitentiam exequatur, Subditus verò alta voce, perfricta fronte, & animo resoluto, dicat *Nolo talem pœnitentiam facere*; & multò magis si diceret; *non agnosco te, vt Superiorem*, vel *nolo mandatis tuis obtemperare*; & à Refectorio discederet, aut ad mensam accumberet, tunc *Superior* debet in scriptis redigere casum notorium rebellionis illius iuxtà formam, quam Parte secunda dabimus.

Ex post debet conuocare *Discretos Conuentus*, qui vt notat *Sanctorus* (e) non possunt esse pauciores duobus, sed de consuetudine Religionis, & conuenientia, debet esse *Vicarius Conuentus*; & duo maiores cæteris dignitate, vel ætate. Istis conuocatis, proponere debet excessum sequutum in Refectorio, & ab ijs petere consilium, & assensum circà carcerationem *Rei*. Et si maior pars eorum annuat, vt statim carceretur, debet ipsorum consilium, & assensum in scriptis redigere, vt in secunda Parte dicitur.

29. Quid autem si vnus ex tribus *Discretis* iudicaret carcerandum, duo autem contrarium sentirent? Dico quod debet sequi consilium duorum, & abstinere à carceratione. Quià talis carceratio pendet à consilio, & assensu *Discretorum* iuxtà Statutum. Si ergò tres sint *Consiliarij*, & duo abnuant à carceratione, liquet consilium esse pro resolutione negatiua; vndè *Guardianus*, qui regitur in hoc casu à consilio, nequit contrà sensum maioris partis operari. Nec dicendum, quod *Guardianus* volens incarcerare, simul cum alio *Discreto*, qui in carcerationem inclinat, æquet vota aliorum duorum dissentientium eb ea; & cum pars maior censeatur in *iure* (f) illa, in quam inclinat *Prælatus*, in hoc casu possit dici, quod maior pars carcerationem consuluerit. Quia resolutio carcerationis dependet, non à placito *Guardiani*, sed à consilio, & assensu *Discretorum*. In illo ergò congressu *Guardianus* si ingreditur vt *Prælatus*, argumento cuiusdam *Glossæ*, (g) vocem non habet, & eius votum non auget numerum; dum autem conuocat, vt consilium petat, liquet, quod hoc facit, vt *Prælatus*,

tus, ibi enim vt Consiliarius non interuenit, non enim potest quis à se consilium petere, hoc enim nihil est, & nemo sibi consilium dat, sed, ad plus, post considerationem deliberat. Si ergò *Guardianus* voto suo non auget numerum Consiliariorum, patet quod si vnus *Discretus* consensit, & duo dissentiunt à carceratione, *Guardianus* nequibit carcerare, quia non habet ad carcerationem consilium, & assensum *Discretorum*, quæ Statutum requirit. Si verò *Discreti* consulunt, quod debeat *Guardianus* alias duas Canonicas monitiones facere, ad videndum si *Reus* à pertinacia discedat, & sinè ipsis non præbent assensum, quod carceretur; debet *Guardianus* monitiones illas facere. Licet enim Statutum in tali casu concedat, quod *Reus* carcerari possit *trina monitione etiam non præmissa*, tamen idem Statutum requirit ad carcerationem consilium, & assensum *Discretorum*: & cum *Discreti* denegent assensum carcerandi, nisi trina monitione præmissa, debet hoc omninò practicari; attento maximè, quod talis monitio trina magis est conformis charitati, & Sacris *Canonibus*.

30. Et aduertendum, quod illud, quod fuit conclusum, & actitatum in tali *Discretorio*, debet adnotari in scriptis, modò suprà exposito. Licet enim in hoc *Textu* dicatur *Guardianum* debere procedere ad punitiones paternas sinè scripto, tamen in hoc casu scribere debet, tum quia procedit vt *Iudex*, tum quia hoc modo legitimè post docere de suo modo procedendi, & iustificatè omnia ad *Prouincialem* transmittere; tum vt habeat documenta, quibus petere possit auxilium brachij Secularis, si opus erit, vt infrà dicam. Vndè benè monet *Sanctorus*. (b) *Guardianum* debere scribere exactè præceptum à se factum, causam præcepti, puta delictum, inobedientiam, & rebellionem *Rei*, consilium petitum à *Discretis*, sensum *Discretorum*, & tandem omnia acta singillatim vsque ad carcerationem inclusiuè.

Quod si *Reus* obstinatus in sua rebellione etiam post trinam monitionem permaneat; tunc poterit Guardianus carceri mancipare, & si in illo Conuentu carcerem tutum non habeat, poterit in aliqua camera, cuius ostium nequeat ab intus aperiri, claudere, & manicis, compedibus, vel catenis alligare, nè aufugiat; hęc enim nō superant cōditionē carceris, ità vt possiit dici, quod *Guardianus* faciens in tali casu ligare *Reum* excedat pœnam tali crimini taxatam à *Statuto*. Quia licet magis afflictiuum sit esse compeditum in carcere, quam liberum, hoc tamen est cæteris paribus, hoc est, quod carcer securus sit. Dum autem carcer talis non est, & ad securitatem ipsius, *Reo* adhibentur vincula, non est vndè possit dici, quod in carceratione sit ipse grauatus supra dispositionem Statuti; talia enim vincula succedunt loco securitatis illius carceris. Debet autem *Guardianus* totam seriem carcerationis, & omnes circumstantias secutas in captura adnotare, vtpotè si *Reus* fecit resistentiam Fratribus, qui de mandato ipsius capere voluerunt, si minatus tantùm est; si pugno eos percussit, si manu armata, ligno, ferro, aut alio instrumento, si liuorem in facie impressit, si vulnus inflixit, & omnia adamussim scribere. Et ad imperitorum instructionem in secunda Parte formam trademus.

Ex post *Guardianus*, copiam authenticam illorum actorum subsignatam à *Discretis Conuentus*, & Sigillo ipsius munitam debet ad *Prouincialem* mittere, ipsius enim est arbitrio commissum, decernere, per quantum temporis debeat talis carceratio durare. Vndè benè ex *Statutis Alexandrinis* concludit *Sanctorus*, (i) quod *Guardianus* benè potest talem Rebellem incarcerare, sed non potest illum liberare, quia hoc spectat ad *Prouincialem*.

Quia verò multa circa casum prædictum occurrere possunt, quæ tenerent suspensum *Guardianum* imperitum, qui in facti contingentia nesciret quid deberet agere, ad ipsius instructiones sequentes quæstiunculas resoluemus.

V. Quæ-

V. Quæritur. Quid agendum si Subditus, cui pro defectu commisso Guardianus iniungit pœnitentiam, dicat se non pœnitentiam renuere ob inobedientiam, sed quia delictum, pro quo Superior talem pœnitentiam iniungit, non fuit ab eo commissum; & paratum esse, alioquin pœnitentiam illam facere, gratia mortificationis, non ob commissum delictum.

SUMMARIUM.

31. *Negans commisisse delictum; & renuens pœnitentiam nequit carcerari.*
In tali contingentia, quid debeat facere Guardianus.

31. Respondeo, quod tali casu non potest puniri Subditus, vt inobediens; quandoquidem ipse promisit quidem obedientiam cœcam, non tamen irrationabilem. Vndè dicebat *Apostolus, Rationabile obsequium vestrum.* Quod autem quis pœnitẽtiam subeat pro crimine, & crimen non sit ab eo commissum contrà rationem est. Vndè si renuit pœnitentiam datam pro crimine; quod tamen non commisit, non potest dici inobediens, nec vt talis puniri. Difficultas sola est an debeat *Guardianus* suæ negationi acquiescere, & iniungere, vt eandem pęnitentiam subeat si non ob crimen, saltem gratia mortificationis? Ad hoc dico, quod duæ viæ sunt vna quidẽ iuridica, alià verò prudentialis. Si primam vult tenere, debet *Guardianus* pro tunc dimittere Subditum, dicendo *melius de hoc informabor*. Et post à Testibus debet denuò iuratas informationes capere: quod si contestes sint, patet, quod per eos posset etiam in foro iudiciali *Reus* esse conuictus. Vndè à fortiori dicendum est in foro paterno, quantumuis *Reus* delictum neget. Si ergò Testes secretò iurent, & in substantialibus conueniunt, *Guardianus* non obstante *Rei* negatione, ad punitionẽ procedat, imò quia negauit falsũ, & cõmunitatem scandalizauit, pęnitentiam maiorem debet addere; Etsi ipse appellet, non deferat *Guardianus* appellationi, si quidem à correctionibus Regularibus, & pęnitentijs salutaribus non datur appellatio, vt ex *Textu* suprà dictum est. Si autem Testes iuramento adacti tergiuersentur, & cognoscat ex eorum verbis *Guardianus*, quod falsum crimen detulerint ad se; de rigore iustitiæ deberet *Superior* contra illos animaduertere, & coram tota Communitate pęnitentiare, tum vt se iustificaret coram Fratribus, ostendendo, quod si illi Subdito pęnitentiam iniunxit, ideò fecit, quia delictum de eo sibi fuerat repræsentatum; tum vt calumniandi crimen in illis Testibus vindicaret, tum vt famæ Subditi falsò accusati satisficret. Quod si pro bono pacis nollet *Guardianus* contra Testes in publico procedere, contentus acri, & secreta correctione, debet tamen in publico, pro sananda sui existimatione, & fama Subditi, dicere, *Se fuisse malè informatum circà crimen sibi obiectum, & facta diligenti inquisitione, reperisse illum esse innocentem à tali delicto, proindè à penitentia iniuncta se illum absoluere*. Alia via prudentialis est, quod si Subditus se paratum offert, pęnitentiam illam exequi, in exercitium mortificationis, & non in pęnam delicti, *Guardianus* acceptet oblationem, & pęnitentiam quoquo modo factam, vt satisfactoriam mandato habeat. Sed tunc debet cauere *Guardianus*, ne crimen à Subdito negatum in medio denuò producat. Sed dicat. *De tali crimine fuisti apud me accusatus, Tu denegas, & alij affirmant*. Quis nam verum affirmet, nouit Deus. Tu pęnitentiam fecisti; siuè fuerit in punitionem criminis, siuè in exercitium mortificationis, optimè fecisti, &c.

VI. Quæritur. Quid iuris si dicat Subditus, se pœnitentiam renuere, quia Superior excedit modum in correctione, & proindè ad Prouincialem appellare?

SUM-

SVMMARIVM.

32. *Renuente Subdito pœnitentiam, vt grauem, quid agendum?*
A pœnitentia taxata à Statutis nequit appellari.
A pœnitentia Superiori arbitraria appellari potest.

32. Respondeo, quod si pœnitentia illa est à Statuto imposita, & taxata pro tali delicto, & *Reus* tamen obiectum non neget, sed tantùm dicat pœnitentiam excedere delictum, *Guardianus*, nullo modo, appellationi debet deferre, sed ipsam spernere tanquam friuolam, & ad punitionem procedere, prout suprà dictum est. Si autem pœna est arbitraria *Guardiano*, in reuerentiam *Superioris* appellati, debet suspendere executionem, donec *Superior* consulatur, vt aliàs dictum est. *Prouincialis* autem, si malè à Subdito fuisse appellatum iudicabit, debet illi pœnitentiam duplicare iuxta Statuta: (*l*)

VII. Quæritur. Quid agendum, si Reus post rebellionem, & contumaciam præstitam antè, vel post trinam monitionem; dum Guardianus cum Discretis consulit de illo carcerando, nec nè; in se reuertitur, culpam agnoscit, & se ad pœnam subeundam offert?

SVMMARIVM.

33. *Si contumax resipiscat, quid agendum.*
Per pœnitentiam nemo desinit esse nocens.

33. Respondeo, quod de rigore iuris non minùs posset carcerari, eo quia crimen rebellionis iam commisit, & eius delictum est consummatum, proindè posset debita pœna carcerationis vindicari. Si quis enim furtum, vel homicidium committeret, non ideò tamen, quia ipsum pœnitet de tali delicto, debet euadere pœnam à lege tali delicto sancitam; *nemo enim*, vt eleganter, ait *Vlpianus* (*m*) *pœnitentia sua nocens esse desijt*, cui concordant alia *iura*. (*n*) Tamen satiùs esset ad misericordiam deflectere, & ad paternum sinum conuolantem filium, rebellionis postliminio reducem, charitatis brachijs amplecti; ità enim ad maiorem pœnitudinem ex Patris, & *Superioris* clementia promoueretur; fructuosior euaderet pœnitentia, & *Superior* ipse melius apud Subditos, & *Prælatos* audiret, vt docet *Sanctorus*. (*o*)

VIII. Quæritur. Quid agendum, si Guardianus iuberet Laicis Conuersis, siue alijs, vt Fratrem rebellem caperent, & isti nollent obedire?

SVMMARIVM.

34. *Ad mandatum Guardiani tenentur Fratres contumacem carcerare.*
Non tamen, si esset cum propriæ vitæ periculo.
Cum periculo vitæ non tenetur Religiosus ire inter infideles.
35. *Brachium Sæculare, quandò potest implorare Guardianus.*
Pro capiendis Apostatis inuocatur.
Extensio de casu ad casum quandò facienda.
Extensio fit ex identitate rationis.
36. *Ratio propter quàm implorandum est brachium sæculare.*
Quo casu tenetur Iudex sæcularis brachium dare.
Quomodò petendum à Guardiano brachium sæculare.
Non iniuriatur Ecclesia ex inuocatione brachij sæcularis.
Vbi Ecclesiasticus non potest, subuenit Laicus.
37. *Cautelæ adhibendæ à Guardiano in petitione brachij sæcularis.*
38. *Protestatio est necessaria, quandò quis vocatur ad quæ non habet ius.*
Conseruatoris munus, quid sit.
Conseruator potest procedere contrà Regulares, & Sæculares.
Et inuocare brachium sæculare.
Et compellere per censuras ad illud dandum.

34. Re-

34. Respondeo primò. Posse *Guardianum*, & debere illos per formale præceptum adstringere ad obediendum, & illi sub mortali essent obligati ad parendum tali præcepto, quod non esset contrà animam, & Regulam. Imò *S. P. Franciscus* in Testamento suo iubet *Guardianis*, quos nomine *Custodum* appellat, vt Fratres delinquentes, & non facientes officium secundùm Regulam, incarcerare faciant; imò ait, *(p) Custos teneatur per Obedientiam ipsam fortiter custodire, sicut hominem in vinculis die, nocteque, ità quod non possit eripi de manibus suis, donec propria persona sua ipsum repræsentet in manibus sui Ministri*. Stat autem, quod ità, prout à *Sancto Patre* præscribitur, non potest à *Guardiano solo* talis delinquens carcerari, nec in vinculis detineri, nisi Fratres cæteri auxilium præstent, vndè conuincitur, ipsos etiam mandato *Sanctissimi Patris* ad hoc impelli.

Respondeo secundò. Si Subditi habent metum rationabilē cadentem in constantem virum, ex eo quod *Reus* homo fortis est, & viribus validus, & minatur percutere eos, qui illum capere tentabunt, & solitus est minas exequi, vndè probabile est periculum, quod si ipsum tentabunt carcerare, grauiter percutientur, vel verberabuntur; non tenentur, eum tali periculo mutilationis, vel mortis, *Superiori* præcipienti obedire; cum etiam non teneantur, cum periculo vitæ, *Religiosi* obedire mandato *Superioris* præcipientis, vt vadant ad prædicandum infidelibus, *(q)* vt dicunt *Doctores*. Quod, si dicatur Subditum eum periculo vitæ debere obedire *Superiori* mandanti ea, quæ faciunt ad conseruationem *Religionis*, vt ad seruiendum Fratribus infirmis peste laborantibus, vt docet *Moronus*; *(r)* proindè etiam obligari, licet cum periculo vitæ, ad capiendum talem *Reum*, quia ipsius punitio tendit in bonum *Religionis*. Respondeo, quod non est par ratio. Quia seruitus Fratri ægroto non potest differri, aut per alium absque periculo impendi, & ideò tenetur, tunc Subditus, necessitate vrgente, obedire, etiam cum periculo suo. Sed non ità est in casu. Etenim illius *Rei* punitio potest differri, absque *Religionis* detrimento, & eius captura potest fieri per alios vel viribus robustiores, vel animo magis constanti; vel armatos, ità vt nullum respectu ipsorum possit adesse periculum, quod à *Reo* vulnerentur.

35. Respondeo tertiò. Si in Conuentu nullus adesset, qui posset, aut uellet illum rebellem incarcerare, potest *Superior* implorare auxilium brachij sæcularis, sed cum maiori cautela possibili, ne scandalum in populo suscitetur. Et hæc resolutio fundatur in aperta dispositione *Statuti Generalis Ordinis*, *(s)* ità disponentis *Apostatæ pœnas latas subire recusantes, per iuris, & facti remedia, inuocato etiam auxilio brachij brachij sæcularis, grauiter arceantur*, quod etiam decernitur in *Statutis Reformatorum*, *(t)* & fuerat anteà determinatum in *Statutis Vallisoletanis*. *(u)* Et licet de Apostatis recusantibus subire pœnas loquatur, tamen ad alios casus similes debet fieri extensio ob similitudinem rationis. Licet enim regulariter non fiat extensio de casu ad casum, nec de persona ad personam, vt dicitur in *iure*, *(x)* tamen hoc intelligitur quandò lex, vel Statutum loquitur præcisè de vno, & de alio contrarium disponit, secùs si lex, vel Statutum loquitur de certis, ratione frequentioris vsus, quia alia non excludit, vt elicitur ex quadam *lege*. *(a)* Imò vbi vnica ratio potest assignari habetur pro expressa, & tunc fit extensio ex identitate rationis, quæ non est interpretatio extensiua, sed comprehensiua, & intellectiua, vt docet *Alexander*. *(a)* Patet autem, quod Statuta nostra non vetant, quod recusantes pœnas impositas ob alia crimina, quàm præter Apostasiam, non possint coerceri per inuocationem brachij sæcularis, imò si hoc expressè concedant contrà recusantes subire pœnas Apostatarum, hoc ideò est, quia in hoc crimen recusandi pœnitentias frequentiùs incurrunt Apostatæ, qui vt plurimum sunt homines perditissimi, quàm cæteri; & proindè Statutum de his apertè disponit, non tamen exclusis cæteris casibus similibus. Imò vnica ratio est, ob quam Statutum concedit recursum ad brachium seculare, & est, vt contumacia rebellium, quæ alia via frangi nequit, compescatur, & Regularis Obedientiæ vigor per disciplinæ rigorem subsistat in Religione.

36. Hæc autem ratio militat in casu nostro; supponimus enim Superiorem localem tentasse omnia media ad remouendum Rebellem persistentem in contumacia, & Fratrum auxilium implorasse ad ipsum carcerandum; quæ cum inutiliter

ter sint practicata, & necessaria sit vis externa prudenter adhibita, ad tutamen auctoritatis *Superioris*, & disciplinæ Regularis, remanet solùm vti auxilio brachij Sæcularis, quod à Statutis, in casu simili, Superioribus indulgetur. Modus autem hoc practicandi talis esse debet. Quia *Iudex Sæcularis* non debet dare brachium, nisi iustè imploretur, & ipse debet summatim hoc examinare, vt dicunt *Doctores*: (b) vndè si Ecclesiasticus non iustè decernit non tenetur Sæcularis illi parere in hoc, vt tradunt plures *Iurisperiti*. (c) Quandò tamen iniustitia est manifesta ex ventre sententiæ, quia aliàs non potest Sæcularis de iniustitia cognoscere, neque de nullitate, prout habet *Romanus*. (d) Hinc est, quod ad iustificatè procedendum in casu nostro, oportet, quod *Guardianus* descriptionem authenticam facti ostendat *Iudici* Sæculari, ad hoc, vt videat, quod *Guardianus* iustè procedit. Nec est, quod aliquis dicat cum *Hostiensi*, qui citat quædam *Capitula*, (e) quod non debet *Ecclesiasticus* inuocare auxilium brachii Sæcularis, quia est species iniuriæ, quæ fit *Ecclesiæ*, tradere personam Diuino cultui mancipatam in manus Laicorum; quia vt habet *Textus* cuiusdam *Canonis*, (f) datur facultas *Episcopis* inquirendi, vlciscendi, & iudicandi scelera; *Et cum opus fuerit, publicum conuocandi auxilium, non ad præiudicandum, sed potius ad ea, quæ Deo sunt placita, prosequendum*. Cum ergo *Guardiani* quasi *Episcopalem* habeant in Subditos, (quos Censuris ligare possunt) iurisdictionem, rebellio autem crimen Religioni perniciosissimum sit, (sublata, quippè Prælato obedientia, Religio erit inordinata hominum confusio,) patet quod, sicut *Episcopus* potest sæcularem potestatem implorare, idem poterit etiam *Guardianus* & in hoc nulla efficitur contumelia *Ecclesiæ*; quia non per hoc, quod curatur captura illius *Rei* per manus Laicorum præiudicatur Ecclesiæ, consignando Religiosum in fortijs Sæcularium, cùm ille captus debeat manere in carcere Conuentus; imò iuuantur hoc modo iura *Ecclesiæ*, quia quod contumaces in eam quoquomodo castigentur, magis expedit, quàm quod à vi Laica sit immunis ille *Ecclesiasticus*, qui *Ecclesiæ* ipsæ iniurius, *Superiorum* mandata iusta contemnit. Imò falsum est, quod talis captura manu Laicorum facta, dicatur facta à Laica potestate, hoc enim verum est tantùm materialiter, sed formaliter est facta à potestate *Ecclesiastica*, quæ vtitur familia Laica, tanquam puro instrumento, vim iuridicam habente à potestate *Ecclesiæ*, sicut, & omnes capturæ, quæ fiunt a familia armata *Episcopi*, dicuntur factæ à foro *Ecclesiastico*, licet illi familiares sint Laici. Non est ergo vndè possit argui huiusmodi captura in casu nostro, nec ex parte iurisdictionis in *Guardiano*, nec ex disconuenientia actus. De obseruantia quippè Curiæ est, quod in criminalibus, vbi *Iudex Ecclesiasticus* non potest criminosos capere, vtatur brachio Sæculari, vt testantur plures (g) *Doctores*.

37. Monitos tamen volo *Superiores locales*, vt antequam ad hanc resolutionem deueniant, omnes moueant lapides ad inducendum *Reum*, vel Fratres Conuentus ad obedientiam; protestando ipsis, se velle Curiam sæcularem accersere, si illi non capiant; & illos futuros esse causam scandali, si quid sequeretur ex tali captura. Pariter moneo, vt *Guardianus* roget *Iudicem* Sæcularem, vt personaliter interueniat huiusmodi capturæ, ad hoc, vt ex eius præsentia res maiori cum quiete fiat. Poterit enim fortè *Reus* contumax ex solo aspectu, & verbis *Iudicis* moueri, ità vt spontè vadat in carcerem; & si hoc nolit *Iudex*, præsentia sua in officio continebit satellites solitos malè tractare eos, quos capiunt, ita vt capturam quidem perficiant, non autem, vltrà necessitatem, vim inferant capto. Insuper admoneo, vt talis captura fiat nocturno tempore, ad hoc, quod scandalum non oriatur apud Sęculares videntes *Iudicem*, cum familia armata, intrare Conuentum, quod est insolitum. In summa, omnia debet agere *Guardianus*, vt reparetur quidem eius iurisdictio sauciata per rebellionem Subditi, sed hoc fiat com minori detrimento Religionis, quod possibile sit. Proindè roget *Iudicem*, vt sub pœna aliqua graui, familiæ suæ, circà hoc, silentium imponat, ne factum apud populum, cùm famæ Religiosæ iactura, diuulgetur.

38. Quià vero quædam *Glossa* (h) ex nonnullis iuribus dicit, *quod protestatio necessaria est, quando aliqui aduocantur ad ea, in quibus ius non habent*. *Iudices* autem Laici ius non habent Religiosum capiendi, vt notum est; optima est cautela pro *Guardiano* ad iustificatè agendum, vt

inuocando brachium sæculare præmittat *Iudici* protestationem coram *Notario*, & Testibus, totumque factum in scripta redigat, vt in secunda Parte formam describemus.

Quæ verò hucusque dicta sunt, intelligi debent de eo, quod, attento rigore iuris, potest facere *Guardianus*, sed non de eo, quod, prudentia dictante, suadeo faciendum. Si enim salutarem pœnitentiam iniunctam, cum contumacia tantùm, renuit Subditus, vt nulla vlterius rationabilis suppeteret causa recursum habendi ad brachium sæculare, non esset vndè grauem admirationem, & scandalum causaret in sæculo (cum penè impossibile sit, quod talis carceratio maneat occulta) sic carcerando, & tale remedium magis noceret Religioni, quam vulnus acceptum per contumaciam illius. Dico ergo quod si *Guardianus* non est certus, quod Fratres iussi, capiant contumacem, ex quauis causa siue vera, siue præstituta, non debet ponere suam auctoritatem, in periculo, nempè iubendo carcerationem, quæ tamen à nullo ponetur in executionem. Sed debet vti gladio spirituali, puta ex communicatione, ad quam deuenire potest etiam sine *Discretorum* assensu. Si ergo Subditus ter monitus adhuc perseuerat in sua contumacia, potest illum excommunicare solemniter iuxtà formam, quam dabimus secunda Parte, & per nuncium expressum informare *Prouincialem*, illi transmittendo copiam actorum; & interim talem contumacem expellere ab *Ecclesia* tempore diuinorum *Officiorum*; in Refectorium non admittere, & omnia seruare, quæ *Sacri Canones* decernunt circà *Excommunicatos denunciatos*. *Prouincialis* autem vel per se, vel per *Delegatum* debet modis solitis compellere *Reum*, vt *Prælato locali* obediat. pœnitentiam ab eo iniunctam in illo Conuentu exequendo; & illum in pœnam contumaciæ carcerare, ad præscriptum *Statutorum*. Si verò periculum imminens, & fundatum est, quod Subditus peruersus, filius Belial, in vitam Superioris, aut alterius Fratris armabitur, & *Discreti* Conuentus necessariam ducant carcerationem, vt præfertur, tunc poterit ad carcerationem modo assignato deueniri.

Aduertere tamen debet *Guardianus*, quod si in loco illo adest *Iudex Conseruator*, debet ipse priùs adiri. Vt enim habetur *ex iure*, & *Constitutione Gregorij XV.* (*i*) illorum munus est, defendere *Religionem* in notorijs, & manifestis iniurijs, & violentijs, à quibus nequit se defendere *Religio* sibi commissa. In casu autem nostro adest iniuria notoria, & violentia illata *Prælato*, & sic etiam *Religioni*, à Subdito Rebelle; proindè, cum nequeat, vt supponitur, *Prælatus* alio modo suam iurisdictionem tueri, ad *Conseruatorem* debet confugere, tum quia Ecclesiasticus est; tum quia maiori zelo iura *Religionis* tuebitur; & ille debet familiam armatam impetrare à *Iudice*; & in tali casu non est necessaria protestatio, quam diximus faciendam *Iudici Seculari*. Quod si dicatur, munus *Conseruatoris* esse tueri *Religionem* à violentijs, quæ fiunt à sæcularibus, aut extrà *Religionem*, non vero à Fratribus Religionis ipsius. Respondeo negando assumptum, quia munus *Conseruatoris* est, defendere *Religiosos*, & *Religionem* sibi commissam ab iniurijs manifestis contrà quoscunque; nec est respectu huius aliqua distinctio personarum, vt docent *Communiter scribentes*, (*l*) & manifestè deducitur ex priuilegio concesso à *Clemente Septimo Minimis*, quod refertur à *Compendio Priuilegiorum Societatis Iesu*, (*m*) vbi habetur, quod Conseruator potest procedere *contrà personas quascunque Ecclesiasticas tam Regulares, quam saculares, nec non laicos, Communia Ciuitatum, & Diœcesum*; & non solùm per Censuras, sed etiam inuocando auxilium brachij sæcularis, vt dicunt *plures*, (*n*) & si illud sibi denegetur, potest per excommunicationem compellere *Potestatem* sæcularem, ad illud concedendum, vt docet *Passerinus*, & alij. (*o*) Cum ergo simus in casu, quod notoria iniuria infertur *Prælato*, cuius iurisdictio à Rebelle contemnitur, liquet quod eam tueri, ad *Conseruatorem* pertinent. Quia per accidens est, quod notoriè iniurians sit membrum eiusdem *Religionis* iniuriatæ.

IX. Quæ-

IX. Quæritur. Quid agendum, casu quo maior pars familiæ, vt potest contingere in paruis Conuentibus, sit coniurata, & Rebellis contrà Guardianum, & ipsi nullo modo velit obedire?

SVMMARIVM.

39 *Guardianus quid agere debeat, si totus Conuentus est sibi rebellis.*
Punitio multorum delictorum quandò differenda.
Delicta, quæ puniri nequeunt, Diuino iudicio sunt reseruanda.

39. RESpondeo, quod, in tali casu, *Guardianus* deberet per nuncium expressum scribere ad *Prouincialem* statum sui Conuentus, & ab eo remedium expectare. Non enim tutum sibi est, confugere ad auxilium brachij sæcularis, quià cum omnes, aut maior pars, rebellis supponatur, difficile est, ni fortè impossibile, facere constare in scriptis de notorietate delicti, ad inuocandum potestatem laicam. Adde, quod isti possent contrà familiam armatam vniri inter se ad defensionem, & succedere de facili mutilationes, & homicidia, vt accidit *Papiæ* paucis ab hinc annis; Superior enim cuiusdam *Conuentus* petijt familiam armatam *Episcopi* contrà nonnullos *Studentes* sibi inobedientes, sed isti conglobati sunt contrà Satellites, quorum duo in conflictu remanserunt mortui, læthaliter etiam vulnerato *Baricello*, ex quo maximum scandalum ortum est in tota Ciuitate, & *Superior* ille dictus fuit ab omnibus, fuisse imprudentissimus. Sunt enim delicta nonnulla, quorum punitio vtiliter differtur ad maius malum cauendum; vt fecit *Dauid*, qui punitionem delictorum *Ioab* distulit, quià sibi erat necessarius in militia, & *Salomoni* commisit post eius mortem, vt patet *libro tertio Regum*: (p) imò dicit quidam *Canon* (q) quod punitio quorumdam delictorum, quæ emendari nequeunt, diuino Iudicio est Relinquenda.

X. Quæritur. Quid agendum casu suo in Conuentu non sit locus Custodiæ tutus?

SVMMARIVM.

40. *Guardianus quid facere debeat si in Conuentu non est carcer tutus?*
Quando Reum poterit deponere in custodia publica.
Potestas Ecclesiastica iuuanda per laicam.

40. REspondeo quod antè recursum habendum ad brachium sæculare, debet *Guardianus* priùs de hoc cogitare, & super hoc sententiam audire à *Discretis* tum sanioribus, tum senioribus. Si enim isti concludunt, quod de facili *Reus* à fautoribus è carcere nocturno tempore eriperetur, & postquam ereptus fuerit, mortem inferre *Guardiano*, siue alteri Religioso tentabit; vel ad campum exibit Apostata, & Bannitis copulabitur, & sicarij vitam aget; vt cum deplorabili Religionum damno multoties accidit, præsertim in *Regno Neapolitano*; & hæc euentura probabiliter iudicabuntur attenta peruersa natura, & pessima indole *Rei*, qui Apostata aliàs fuit, aut aliquo alio famoso facinore fuit notatus; vel quià hæc facere minatus est, & iste est homo præceps, & solitus minas exequi; poterit, hoc habito consilio, *Guardianus* ipsum *Reum* deponere in Custodia publica, donec de eo prouideat aliter *Prouincialis*. Hoc quidem iuri, & rationi, & praxi congruit. Iuri quidem, quia potestas Ecclesiastica debet per potestatem laicam iuuari, vt dicunt *Canones*, (r) & ita cum illi deficiat securitas custodiæ, debet hæc à laica potestate ministrari. Rationi quia tantum malum, vt est homicidij periculum, siue scandalosa Apostasia, debet omni remedio anteuerti. Praxi verò etiam congruit, qui in multis locis vbi *Episcopi* securos non habent carceres, fortè ex *Reorum* potentia, ipsos deponunt in publico, & securiori carcere custodiendos; & hoc in specie vidi *Bergomi*, dum eram ibi Studens *Theologiæ* in *Conuentu Sanctæ Mariæ Gratiarum*; *Inquisitor* enim, cum non

haberet in suo Conuentu *Sancti Bartholomæi* carceres securos, vtebatur carceribus publicis ad suos *Reos* custodiendos. Verum tamen est, non esse apud Nos hoc practicandum, nisi vrgentissima premeret necessitas, & maximè adhibenda esset circà hoc cautela. Quandoquidem incredibile est scandalum, quod nasceretur ex tali carceratione, quæ nullo modo posset remanere secreta; vnde ad talem resolutionem non esset deueniendum, nisi minus malum Religioni esset, nasci tale scandalum, in comparatione illius mali, quod sequeretur ex fuga detenti in carcere Conuentus; puta aliquòd homicidium, aut apostasia illius à Religione, & copulatio cum bannitis, seu latronibus. Cautela itidem necessaria est, vt præcedat protestatio reciproca inter *Guardianum*, & *Iudicem laicum* ne facta depositione *Rei* in manus ipsius, aut impune dimitteret, aut restituere nollet, ex quo grauis controuersia iurisdictionalis oriretur, cuius causa inter *Principes sæculares*, ac *Sedem Apostolicam* magna oriuntur dissidia, & malè audiretur Religio, quæ talem occasionem dedisset. Ideò formam dabimus, iuxtà quam debet se gerere *Guardianus* in tali casu. Habeat ergò, vt diximus, priùs consilium cum *Discretis* antequam *Iudicem sæcularem* imploret, & exquirat ab ipsis num iudicent necessarium, ex causis suprà expressis, vt *Reus*, postquam fuerit captus à brachio sæculari, ad securitatem debeat deponi in publico carcere, cum debita protestatione &c. Et totum describat, vt in secunda Parte dicemus.

XI. Quæritur. An Vicarius Conuentus, vel Præses à Ministro institutus, possit, quæ de Guardiano scripta sunt?

SVMMARIVM.

41. *Vicarius in capite, vel Præses Conuentus potest ea, quæ Guardianus.*
Vicarius in longa absentia Guardiani est Superior localis.
Quandò dicatur longa absentia.
42. *Quid autem in dubio an longa, an breuis, futura sit absentia Guardiani.*
Causæ meri, & mixti imperij à solo Principe possunt delegari.
Illa sunt, in quibus requiritur industria personæ.
Pœna tanta non debetur percutienti Vicarium, sicut Guardianum.
43. *Carcer de apostatare volente non est formalis.*
Vicarius quandò possit absoluere à Reseruatis vt Guardianus.
44. *Vicarius nequit excommunicare.*
Alios præcedere non semper arguit Prælaturam.

41. Respondeo, quod vt alias (s) diximus *Vicarij*, alij sunt, qui in morte, vel longa absentia *Guardiani*, sunt instituti à *Prouinciali*, vt Conuentum gubernent, & isti communiter dicuntur *Præsidentes*; alij sunt in *Capitulis*, & *Congregationibus* instituti per electionem à *Diffinitorio*, saltem pro Conuentibus principalioribus, in quibus, iuxtà *Statuta Generalia Ordinis*, (t) debent ad tale munus promoueri Religiosi *grauiores*, imò ex *Statutis Reformatis*, (u) promouendi debent habere conditiones *Guardianorum*; alij sunt *Vicarij* deputati ad tale munus ex sola voluntate *Guardiani*. Si ergò loquamur de *Vicarijs* primò modo, qui dicuntur *Vicarij in capite*, vel *Præsidentes*, & Gubernant independenter à *Guardianis*; Dico quod isti sunt verè *Superiores locales*; & omnem auctoritatem directiuam, & coercitiuam habent, qua pollent *Guardiani*, vt dicunt *Doctores*; (x) & ideò possunt pœnitentias iniungere, ferre Censuras, carcerare in casibus, in quibus hoc permittitur *Guardianis*; & proindè poterunt huiusmodi *Vicarij in capite*, siue *Præsidentes*, quocunque nomine vocentur; vel tales, siue quia *Guardianus* mortuus est, & ipsi sic à *Prouinciali* sunt instituti ad regimen Conuentus ne familia sit acephala; siue tales sint quia Conuentus duodecim Fratres ad præscriptum *Constitutionum* non potest alere, quià fabrica nondum est perfecta; aut quia Regio est deuastata per bellum, aut famem; poterunt inquam, huiusmodi *Vicarij* aut *Præsides*, in casu Rebellionis Subditi ea omnia agere, quæ diximus suprà, debere in simili casu perfici à *Guardianis*. Ratio euidentissima est ex dis-

dispositione *Statuti* citati in principio huius Quæstionis, (z) quod sic habet. *Qui pænitentiam per locorum Superiores sibi impositam, & iniunctam agere, vel subire renuerit, de Discretorum*, &c. Ex quo manifestè patet, quod constitutio non limitatur ad solos *Guardianos*, sed loquitur de omnibus *Superioribus localibus*, & cum tales *Vicarij in capite*, siue *Præsidentes*, veri *Superiores* sint, vt dictum est, sequitur, quod etiam de illis debet accipi Statutum.

Dico secundò, quod si loquamur de *Vicarijs* per electionem institutis à *Diffinitorio*, distinguendum iterum est; vel enim gubernant Conuentum in absentia *Guardiani*, qui per longum tempus, puta vltra bimestre, debet abesse à Conuentu; aut eundem Conuentum regunt in absentia *Guardiani*, quid intrà paucos dies probabiliter, reuersurus est; vel gubernant Conuentum, dum *Guardianus* ab illo manè exijt, reuersurus in serò, vel die sequenti, quia non exit districtum quæstuationis suæ; vel gubernant in Refectorio absente *Guardiano*, qui exempli gratia, decumbit in lecto ob podagram, vel aliam infirmitatem. Si primo, modo dico, quod *Vicarius* est *Superior in capite*, & gubernat independenter à *Guardiano*. Ratio est, quia licet ex sui institutione hoc non habeat, tamen hoc habet ex præsumpta intentione, & voluntate *Diffinitorij*, à quo fuit institutus, vt dicit *Miranda (a)* de *Vicario*, qui cum sit in tabula Capitulari institutus à *Diffinitorio*, remanet *Superior* post mortem *Guardiani*. Non habet verò ex institutione, quia potest *Prouincialis* instituere *Præsidem* alium à *Vicario*, cui *Præsidi* tenetur *Vicarius* ipse subesse, & hoc firmatur ex praxi communi omnium *Prouinciarum*, in quibus in morte, aut longa absentia *Guardiani*, arbitrarium *Ministro Prouinciali* est, vel *Vicario* relinquere administrationem Conuentus, vel vltrà *Vicarium* alium *Præsidem* instituere. Si ergo, sic absente per longum tempus *Guardiano*, *Vicarius* Conuentum regit, & *Prouincialis* nullum alium *Præsidem* designat, patet, quod hoc facit ex præsumpta voluntate *Prouincialis*, qui dum nullum alium *Præsidem* illi Conuentui præficit, declarat se velle, quod *Vicarius* habeat munus *Præsidentis*, & ea omnia possit, quæ posset *Præsidens*, vt præfertur institutus. Liquet autem, vt suprà probauimus, quod *Præses* est verus *Prælatus*, & ea omnia potest, quæ potest *Guardianus*, ergo idem dicendum erit de *Vicario*, qui remanet ad regimen Conuentus in longa absentia *Guardiani*. Longam autem dixi absentiam *Guardiani* tempus, quod superat duos menses ex hoc, quod *Concilium Tridentinum (b)* disponit, vt curam animarum habentes non possint vltrà bimestre abesse à Parochia, sicut etiam *Episcopi* à Diœcesi vltrà duos, & ad summum tres: & hanc *Concilij* dispositionem non tantùm *Parochos*, sed etiam *Regularium* quorumuis *Superiores locales* afficere tradunt *Doctores*. (c) Hinc est, quod cum *Guardiani*, secundùm aliquos, *Parochis*; secundùm alios verò, *Episcopis* comparentur, vt aliàs diximus; illud tempus, quod *Concilium* præscribit *Parochis*, vltrà quod non possunt abesse à Parochia, debet etiam regulare *Guardianos*; & sicut, ex eiusdem *Concilij* dispositione, non potest *Parochus* in tanta absentia *Vicecuratum* substituere, absq; speciali *Episcopi* licentia, ità neque *Guardianus* suum *Vicarium Præsidem* Conuentus relinquere, sine *Prouincialis* facultate, vel expressa, vel præsumpta. Si ergo in tali casu *Prouincialis*, qui benè nouit absentiam *Guardiani*, qui de sui licentia abesse debet à Conuentu, per tale tempus, nullum alium *Præsidem* Conuentui præficit, signum est, se implicitè *Vicarium* in *Præsidem* designare, & ità absque dependentia *Guardiani* gubernat Conuentum absolutè, & quamcumque auctoritatem directiuam, & coercitiuam habet sicut *Guardianus*, vndè poterit simili modo, vt diximus suprà, rebelles, incarcerando, aut excommunicando, compescere.

42. Si verò incertus est numerus dierum absentiæ *Guardiani*, qui iuit fortè ad valetudinarium grauatus infirmitate, à qua intrà paucos dies sanandus speratur, sed etiam dubium est, quod morbus longior euadat, & ità diutius ad Conuentum reuertatur, res valdè dubia est pro decisione absolutè ferenda. Saluo tamen iudicio meliori dicerem *Vicarium*, tunc non esse *Superiorem* in capite, & non habere, quoad prædicta, facultatem, quam habet *Guardianus*. Rationem potissimam peto à consuetudine. Siquidem in Religione nunquam fuis mos instituendi *Præsidem* suprà *Vicarium*, quandò *Guardianus* abest à Conuentu causa ægritudinis, nisi casu quo infirmitas Medicorum iudicio longam exigeret absentiam; sed quandò incer-

certum est tempus durationis ęgritudinis, in regimine Conuentus succedit *Vicarius*: vel *Guardianus* ipse, si *Vicarium* ad regimen non omninò habilem cognoscit, *Præsidem* ex sua familia idoneum designatgnat; nec *Prouincialis* se ingerit in *Præside* huiusmodi creando. Siue ergo *Vicarius*, siue *Præses* à *Guardiano* relictus Conuentum gubernet, semper habet dependentiam à *Guardiano*, & eius, licet absentis, mandata exequi debet, vt disponunt *Statuta Reformata*. Quia *Vicarius*, quà talis, non potest esse in absentia *Guardiani Superior in capite*, nisi accedat facultas tacita, vel expressa *Prouincialis*, vt diximus. *Prouincialis* autem nullam omninò concessionem talis facultatis tribuit, ex eo, quod, cum incertum sit tempus absentiæ *Guardiani*, non cogitat *Prouincialis* de facultate danda, vel neganda. Sequitur ergo, quod si gubernat, hoc facit ex sola deputatione *Guardiani*, sicut etiam facit *Præses à Guardiano* relictus vltrà *Vicarium*, vndè non regit independenter à *Guardiano*, sed est eius *Delegatus*. Non ergo *Vicarius*, aut *Præses* in tali casu sunt *Prælati*, sed Superiores tantùm Oeconomici, aut sicut *Patres familias*; in vno siquidem *Episcopatu*, aut *Parochia* nequeunt esse duo *Episcopi*, aut *Parochi*, & cum per absentiam temporis incerti, non desinat *Guardianus* esse *Prælatus* illius Conuentus, liquet quod eiusdem Conuentus nequit insimul esse *Prælatus Vicarius*, aut *Præses*. Cum itàque *Prælatus* non sit, neque independenter gubernet, concludendum est non posse taliter rebellantes incarcerare. Nec dicendum, quod ex quo *Guardianus* auctoritate ordinaria sibi per Statutum collata rebellem incarcerat, & auctoritatem suam *Vicario* delegat, videtur etiam talem facultatem incarcerandi sibi committere, ex eo quod ea, quæ de potestate ordinaria sunt, possunt delegari. Quia Causæ meri, & mixti imperij regulariter non possunt delegari, & ideò Ordinarius eas nequit delegare, quia ad ipsas expediendas censetur electa industria personæ, nisi Delegans esset *Princeps*, vt docet *Iulius Clarus*, (d) qui testatur hoc esse de communi *Doctorum* opinione. Liquet verò, quod incarcerare, pertinet ad merum mixtumque imperium *Guardiani*, hoc enim summum est, vltrà quod eius facultas non extenditur in ordine ad pœnas corporales Subditis sontibus infligendas; nequibit ergo ipse talem facultatem *Vicario*, aut *Præsidi* à se instituto delegare.

Et cohærenter ad hæc loquitur *Statutum Toletanum* anni 1658., (e) sic habens. *Qui Prælato suo in culpa, vel in mensa rebellis, aut inobediens inuentus fuerit, &c. carceri mancipetur*; quod Statutum ad intentum nostrum optimè aperit mentem *Statuti Vallisoletani*, de quo facta est mentio pluries in hac quæstione; quia cum hoc habeat, quod carcerari debent Rebelles *Superiori locali* poterat esse dubitatio, si Statutum intelligi deberet de quocunque *Superiore locali*, & ità comprehenderentur in eius dispositione etiam *Vicarij* Conuentuum, vt præfertur, in absentia *Guardianorum*, regentes, qui & ipsi pro tunc sunt *Superiores locales*. Sed dubitationem aufert *Toletanum*, dum enim exprimit illos esse carcerandos, qui sunt Rebelles *Prælato suo* euidenter limitat casus ad illos *Superiores locales*, qui *Prælati* sunt, saltem authoritatiuè. Quia cum simus in lege pœnali, quæ est strictæ interpretationis, non potest ipsa extendi ad *Superiores*, qui *Prælati* non sunt, sed tantùm Oeconomicè gubernant; attento maximè, quod cum hæc lex Statutaria carcerationem huiusmodi sanciat, *etiam trina monitione non præmissa*, vulnerari videntur per hanc *Sacri Canones*, qui trinam monitionem antè Excommunicationem requirunt, & ideò ad solos *Prælatos* est restringenda. Sequitur proindè, quod cum *Vicarij* in casu nostro *Prælati* non sint, ad illos nequit, vllo modo, Statutum extendi. Et hoc quidem conueniens est, quia non tantùm crimen committeret, & tanta pœna puniendus non esset, qui manus violentes injiceret in *Vicarium*, sicut qui in *Guardianum*, vt probat *Rodericus*, (f) quia *Vicarius* Conuentus non habet dignitatem, neq; iurisdictionem sicut *Guardianus*, vndè non debetur illi tantus honor, sicut *Guardiano*, & sic non meretur tantam pœnam, qui in illum peccat, sicut qui in *Guardianum*. Cum ergo rebellio in *Guardianum* coerceatur carceratione, non est, vndè, pari modo, etiam carceratione punienda veniat rebellio in *Vicarium*, aliter minus, & maius delictum æquali pœna castigarentur, quod est contrà rationem. Et re vera magna possent sequi inconuenientia, si *Vicarij* huiusmodi talem facultatem carcerandi haberent. Siquidem frequenter, & vt in pluribus præsertim

tim in paruis Conuentibus, *Vicarij* instituuntur iuuenes, qui sunt inconsiderati, &, ex efferuescentia bilis, furiosi. Quod si auctoritatem haberent incarcerandi sibi Rebelles, frequentissimi acciderent huiusmodi casus, ex quibus orirentur infinitæ perturbationes in *Prouincia*, multos enim agnosco, qui vanitate ostentandi potentiam suam potiùs, quàm bono zelo ducti, pœnitentiam æqualibus, & fortè sibi antiquioribus in Religione, data opera, iniungerent, & modo ità pungitiuo, & exasperanti, vt ad recusandam pœnitentiam irritarentur; & ex hoc venarentur occasionem ampliùs ostendendi auctoritatem suam illos incarcerando. Salubriter proindè prouisum est à *Statuto*, vt in longa absentia *Guardiani* possit *Prouincialis Præsidem* vltrà *Vicarium* creare, qui Conuentum gubernet, & hoc passim fit, quandò *Prouincialis* cognoscit, non tantam esse in *Vicario* prudentiam, & maturitatem, quanta ad regimen requiritur; perniciosum siquidem Religioni esset talibus iuuenibus furiosis, & inexpertis regimen animarum committere, & ensem in manu phrenetici ponere.

43. Dicetur fortè contrà prædicta, quod Rebellem ità incarcerare non est quid spectans ad merum, & mixtum imperium, eo quia per *Statuta Ordinis (g)* conceditur facultas incarcerandi Apostatas etiam Subditis. Pariter in *Textu (h)* decernitur, quod *vbi periculum esset in mora, & delictum notorium, nec Prouincialis in proximo reperiretur possit, & debeant Guardiani, alijque Superiores locales, tanquam Prouincialium delegati, &c. incarcerare, &c.* Si ergo incarcerare in his casibus conceditur alijs Superioribus localibus à *Guardianis*, & etiam Subditis respectiuè, sequitur, quod facultas carcerandi potest delegari, attentis maximè verbis *Textus* dicentis, quod alij *Superiores locales* illud possint, *tanquam Prouincialium Delegati*, & ità carcerare, apud Nos, non erit spectans ad merum, & mixtum imperium *Guardiani*.

Sed respondeo, quod carceratio facta vel à Subditis de aliquo apostatare volente, vel ab alijs Superioribus de atroci, & notorio Delinquente, non est incarcerare formaliter, sed est ad custodiā. Carcer enim formalis datur ad solam pœnam, & tunc carceratus manens ibi priuatur chorda, & caputio iuxtà Statuta. *(i)* Quandò autem datur ad Torturam, vt in *Arctatione*, (de qua suo tempore dicemus,) siue ad custodiam, non habet rationem formalem carceris, & proindè non aufertur à carcerato chorda, aut caputium. Carcerare ergo formaliter, hoc est, in pœnam carceris formalis condemnare in vltionem delicti, est spectans ad merum, & mixtum *Guardiani* imperium, & hoc nequit delegari, vt dicebamus, nisi à *Generali*, quia est in Religione *Princeps*, vt aliàs probauimus. Sed carcerare ad custodiam non est formaliter carcerare, & ideò potest etiam alijs conuenire; & sic non currit paritas. Pariter carcer formalis datus Apostatæ capto à Subditis, est sibi datus à Statuto, itaut Subditi capiendo Apostatam sunt meri executores legis; non sic verò esset carcer datus a *Vicario*, quia esset ab homine, licet secundùm legem arbitrante, & ità non valet illatio.

Instabitur, quod incongruum est, quod Conuentus maneat absque *Prælato locali*, qui possit animarum saluti prospicere; & proindè sicut *Vicarius* in absentia *Guardiani*, seu *Correctoris*, vel *Prioris*, quę excedat 24. horas potest absoluere ab ijs, à quibus potest absoluere *Guardianus*, vt, ex *Naldo*, *Peirinus*, *(l)* ità pariter poterit punire rebellionem in Subdito per carcerationem, sicut *Guardianus*.

Sed negatur paritas, quia benè stat, quod habeat *Vicarius* facultatem absoluendi à reseruatis, ne Subditus in malo statu diutiùs perseueret; non tamen habeat facultatem puniendi rebellionem per carcerationem, quia huiusmodi punitio potest commodè ad aliud tempus differri, punienda pro demeritis à *Prælato*. Aliud enim est facultatem habere ad ligandum, & puniendum, & aliud ad absoluendum. Hoc siquidem spectat ad saltem animarum, quas non expedit relinquere diutiùs innodatas Censuris, vel culpis, &. respectu ad hoc incongruum est relinquere Conuentum absque *Superiore*, qui habeat facultatem medendi vulneribus spiritualibus Subditorum. Non sic est in puniendo per Censuras, vel pœnas hoc enim non spectat ad salutem animæ, quia aliquis peccator benè potest saluari impunitus, sed non à peccato inabsolutus. Et proindè cum nullum animabus immineat periculum à dilata punitione, benè potest concedi Vicario facultas absoluendi, non verò, vt præfertur castigandi.

44. Sa-

44. Sanè in sententia plurium, & etiam *Peyrini*, (m) *Vicarij* non possunt excommunicare, nisi vacante Conuentu per mortem priuationem, aut longam absentiam *Prælati localis*, illi enim nullam aliam habent auctoritatem, quàm eam, quam sibi censentur commitere *Prælati*, & quæ est simpliciter necessaria ad rectam gubernationem Conuentus; ligare autem per vinculum excommunicationis non est simpliciter necessarium ad tale regimen, quod potest per directiua præcepta obedientiæ administrari, dilata interim punitione, donec adueniat *Prælatus*, qui non supponitur per longum tempus abesse; vndè excommunicare non poterunt. Nec est quod dicatur, quod *Guardianus* potest per longum tempus abesse adhuc; & ita *Vicarius*, ex longa absentia, iurisdictionem *Prælati*, nanciscatur. Quia casus noster non est quando absentia *Guardiani* certò est longa, sed quandò probabiliter, & in dubio est talis. Proindè ex probabili, & incerta diuturnitate absentiæ non quæritur *Vicario* certa auctoritas, & iurisdictio, & lex de dubijs, & incertis non disponit.

Ex hucusque dictis patet solutio prò vltimis duobus membris distinctionis casus nostri. Si enim non potest *Vicarius* sic rebellantes incarcerare, in absentia *Guardiani* absentis à Conuentu per tempus incertum, & extra districtum suæ quæstuationis; à fortiori idem non poterit, si *Guardianus* exijt à Conuentu, non tamen extrà limites suæ quæstuationis, & est reuersurus in serò, aut manè sequenti, vel post duos, aut quatuor dies; nec quandò *Guardianus* est in Conuentu, licet non in Refectorio, vel loco *Capituli*; tunc enim nullo modo *Vicarius* est *Prælatus*. Difficultatem aliqualiter posset facere consuetudo fundata in *Statuto*, & ratione, & est; quod, cum sic decernatur, ex dispositione *Statuti Reformationis*, (n) *I Vicarij in absenza de Guardiani nell' attioni publiche, precederanno anco tutti li sopradetti*. hoc est *Diffinitores*, & *Prouinciæ Patres*; inducta est consuetudo, quod si *Guardianus* abesse debet à Conuentu per diem naturalem, *Vicarius* omnes supradictos præcedat; sed in alijs locis non præcedit, nisi *Guardianus* absit per tres dies. Ex hoc ergò posset argui, quod sicut, in tali absentia *Guardiani*, *Vicarius Patres Prouinciæ* præcedit, ità dicendus sit tunc *Prælatus*, & ità possit illud, quod potest *Guardianus*. Sed negatur consequentia, puta quod ex quo *Vicarius Patres Prouinciæ* præcedit, reddatur *Prælatus localis*. Siquidem sic præcedere non arguit *Prælatum*, sed ad plùs *Personatum*; *Diffinitores* enim, *Prouinciæ Patres*, ac *Lectores Theologi* præcedunt, nec tamen *Prælati* sunt. Quod si *Vicarijs*, tali tempore, præcedentia conceditur, hoc est ex quadam pura conuenientia; cum enim gubernationem Conuentus œconomicam tunc habeant, conueniens etiam est, quod loco primario potiantur.

XII. Quæritur. An Superior, qui est in Capitulo, vel Refectorio, (qui tamen Guardianus, vel Vicarius non est) pœnitentiare per obedientiam iubere, & renuentes pœnitentiam, modo supradicto, incarcerare possint.

SVMMARIVM.

45 *Qui primus est in Refectorio in absentia Prælati non est Prælatus,*
Pœnitentiæ salutares multiplices.
Qui præsidet in Refectorio pœnitentias à Statutis latas iniungere potest.
Et tenetur Subditus obedire.
Quo casu, qui sic præsidet possit arbitrariè pœnitentiare.
Præcipere potest ea, quæ per Statuta ordinantur.
Non potest præcipere per obedientiam.
46 *Dignior officio debet Refectorium regulare.*

45. Respondeo, & dico, quod ille, qui sic est *Superior* in Refectorio, aut *Capitulo* ex fortuita, aut parua, & breui absentia *Guardiani*, vel *Vicarij*, siuè *Præsidis*, non est *Superior* nisi quoad quandam politicam, seu ciuilem ordinationem, secundum quam ille, qui ætate, dignitate, opibus, seu alia prerogatiua, alios excellit, inter ceteros Ciues quandam præeminentiam possidet, ob quam cæteri eius directioni, vt plurimùm voluntariè subijciuntur. Ità est in Religione, qui enim vel antiquitate habitus, vt *Senes*, vel dignitate Magistratus administrati, vt *Patres Prouinciæ*, vel excellentia

lentia exercitij, vt *Lectores Theologi* alios præcellunt, alios etiam Religiosos dirigunt iuxtà præcepta, vel consuetudines Religionis; hoc verò non ex voluntaria Religiosorum subiectione, sed ex inueterata, rationbaili, & vniuersali consuetudine: Sequitur ergò quod licet aliquis istorum in Refectorio, Choro, siuè processionibus alijs præsit, non tamen est eorum *Prælatus*, nec ad aliud se extendit eius facultas, nisi ad dirigenda ea, quæ iuxtà Regulam, & Constitutiones, præstari debent in loco, & actione, cui præest.. Hoc adnotato euidens est solutio ad dubium propositum, quod est trimembre; primum est. An possit pęnitentiare; Secundum. An per obedientiam iubere tertium. An renuentes pœnitentiam incarcerare. Ad primum ergò distinguitur; nonnullæ enim pęnitentiæ sunt (de salutaribus loquor) à Statutis taxatæ, aliæ à *Superiori locali* per modum legis latæ pro determinatis defectibus; aliæ ab arbitrio quidem *Superioris* dependentes, sed ex consuetudine redactæ ad determinatam materiam, & formam; aliæ pendent à mero arbitrio *Prælati*. Exemplum primi membri est, vt in *Statutis reformatis*:(o) sancitur quod qui ad Matutinas horas in Choro non conuenerit pro prima vice diductis in formam crucis brachijs, genuflexus recitet quinquies orationem Dominicam, ac Salutationem Angelicam, &c. Exemplum secundi est, si *Guardianus* legem statueret pro *Clericis*, vel alijs *Sacerdotibus*, maximè iuuenibus, quod,qui tres errores in legendo in Choro commiserit, ob quos à *Chori Vicario*, siuè *Superiore* corrigatur, is in prima refectione priuetur obsonio, siuè piatantia. Exemplum tertij est; quod licet ab arbitrio *Superioris* pendeat dare talem, siuè tantam pęnitentiam *Clericis* quotidie, vel cæteris Fratribus ter in hadeomada culpam in *Capitulo*, seù Refectorio dicentibus, tamen ex introducta vniuersaliter consuetudine est, quod, si culpa peculiaris non interuenit, recitetur semel *Pater noster*, & *Aue Maria*. Quartum explicatione non indiget. Si ergò loquamur de primo; secundo, & tertio membro, ille, qui licet *Prælatus* non sit, gubernat tamen, & dirigit Communitatem, potest iniungere pęnitentias impositas, vel à *Statuto*, vel à *Superiore*, vel à *Consuetudine*. Ratio est, quia cum Subditus obligetur ex præcepto Obedientiæ ad conseruandam Regulam, & Statuta, & consuetudines, quæ sunt iuxtà Regulam, & faciunt ad eius obseruantiam, & obligetur itidem ad *Superioris* præcepta, liquet quod tenetur ad subeundas illas pęnitentias, ad quas obligatur non ex mandato illius, qui, vt præfertur, præsidet Communitati, sed ex mandato *Statuti Superioris*, vel *Consuetudinis*, quæ vim legis habet. Talis enim qui prælidet, dum pęnitentiam sic iniungit, declarat tantùm, defectum esse commissum ab illo, qui pęnitentiatur, qui cum sit defectus notorius, (vt supponitur) non indiget probatione, neque sententia punitiua; probatione quidem, quia euidens omnibus fuit, sententia verò, quia punitio ipsius iam est taxata à *Statutò Superiore*, aut *Consuetudine*. Ille ergò qui pęnitentiam iniungit, nil aliud facit, nisi dirigere actum illum spectans ad obseruantiam eorum, quæ in Communitate præstari debent; ità enim conuenit; quod talis pęnitentia fiat, sicut quod debito, modo legatur in mensa seruetur silentiũ, amoueantur vtensilia à mensa in fine refectionis, &c. & sicut iste habet facultatem hæc dirigendi, ità pœnitentiandi, quia hoc spectat ad ordinatam gubernationem Religionis, cuius ipse est simplex director, administer, seù executor, super intendens tamen. Si autem loquamur de pœnitentia, quæ pendet à mero *Superioris* arbitrio, iste nullo modo potest se ingerere in pœnitentiando aliquem nisi expressum mandatum *Superioris* ad esset, quod nempè esse, tanquam ab ipso delegatus à Subditis reciperetur. Ratio est, quia pœnitentiare arbitrariè supponit iurisdictionem fundatam in *Prælatura*, siuè *Superioritate*; *Principis* enim, siuè *Prælati* est, *gladium portare ad vindictam malefactorum*, vt dicit *Apostolus*, cum ergò iste, de quo loquimur, *Superior* non sit, liquet ipsum non posse arbitrariè castigare. Si verò *Superior* localis puta *Guardianus*, siuè *Præses* declarasset, se velle, quod *Superiori in Refectorio sicut à se delegato in omnibus, & per omnia obediretur, tanquam sibi*, tali casu dubium non est, quod potest arbitrariè pœnitentiare, sortiretur siquidem auctoritatem à delegatione *Prælati*.

Quantùm ad secundum membrum, pariter est distinguendum de mandatis, alia enim sunt, quæ à Regula, vel a Statutis,

tutis, vel à consuetudine habente vim legis, præcipiuntur; alia sunt, quæ à *Prælato* iuxta Regulam fiunt. Exemplum in primis sit, mandatum, quod ex *Statutis Reformatis* (p) habetur, vt scilicet *Clerici* toto tempore Clericatus, Laici verò per quinquennium à professione culpas suas quotidie in Refectorio dicant, & qualibet feria sexta ibidem se disciplinent. Exemplum secundi est, vt si Superior iuberet *Clerico*, vt haustam frigidam à Cisterna apponeret ad mensam in aliquo casu, vel loco, in quo esset consuetudo, quod aqua ponderetur in mensa ab eo, qui curam habet parandi Refectorium. Respectu ergò eorum, quæ sic importantur à *Regula*, *Statuto*, & *Consuetudine*, dico quod talis, sic dirigens Refectorium, potest præcipere per obedientiam, & tenetur Subditus obedire, & si renueret, & contemneret mortaliter peccaret. Ratio est quia licet ille, qui mandat ea, iurisdictionem non habeat; tamen mandatum ab eo fundatur in *Regula*, vel *Statuto*, ità vt ipse sic mandans, nil noui mandet; sed licet verbis præceptiuis vtatur, nil aliud facit, nisi Subdito intimare præceptum sibi factum à lege. Quod autem hoc possit facere, patet, quia ipse tunc ità Communitatem dirigit, vt quilibet præstet ea, quæ per *Regulam*, vel *Statutum* præstare debet; ità vt ius mandati radicetur expressè in *Regula*, vel *Statuto*, non autem in iurisdictione præcipientis. Sequitur ergò, quod Subditus obligatur ad facienda ea, quæ iniunguntur sub obediendia, non quidem eius qui præcipit, sed *Regulæ*, vel *Statuti*, quibus tenetur obedire ex vi voti, vel præcepti. Hinc sequitur, quod si ea non præstat, imò præstare contemnat, peccat Subditus mortaliter, aut ex grauitate materiæ, circà quam est præceptum, (vt si præciperetur per obedientiam recitatio officij, & Subditus recitare illa die absolutè nollet,) vel ex contemptu, qui mortalem facit inobedientiam circà Statuta, licet hæc, ex se, præscindendo ab alijs legibus, nullam culpam, neque venialem important, sed tantùm ad pęnam in ipsis expressam obligent, vt dicitur in *Statutis Generalibus Ordinis*, & *Reformationis*. (q) Respectu autem eorum, quæ vel vltrà, vel præter Regulam fiunt, patet, quod ista nullo modo per obedientiam præcipere potest, nec Subditus tenetur illi obedire, cum enim ille *Prælatus* non sit, præcipiendi, sub obedientia, auctoritatem non habet. Et in hoc turpiter errant nonnulli, qui ex quo remanent sic *Superiores* in Refectorio, ex causa absentia *Prælati*, audent, vt audiui aliquoties, sub præcepto obedientiæ iubere, vt auctoritatem ostendant. Isti sunt præsumptuosi, ac temerarij vsurpatores auctoritatis *Superioris*, & deberent acriter coerceri dignis pęnis tamquam inuasores principatus.

46. Quantum autem ad tertium membrum, ex dictis patet resolutio, quod scilicet isti minimè possint inobedientes mandatis suis carcerare. Cum enim *Superiores* non sint, & per obedientiam præcipere non possint, sequitur, quod Subditus, istis non obediens, minimè possit dici, aut esse rebellis. Et cum talis non sit, neque carcerari debet, quia carceratio lata est tantùm contrà rebellantes. Quia verò aliquoties vidi oriri discordias ex hoc, quod nonnulli, ex eo quod senes sunt, prætendunt dirigere Communitatem in absentia Superiorum, licet in Refectorio adsit *Lector Theologiæ*, libet aduertere, quod ille, qui ratione officij habitualis, vel actualis alios præcedit, licet Religione, & ætate iunior sit, debet dirigere Communitatem in actibus suis: & proindè *Pater Prouinciæ*, aut *Lector Iubilatus*, qui sunt *Patres habituales*; siuè actualis *Lector Sacræ Theologiæ*, qui ratione muneris alios præcedit, debet sic in Refectorio præesse, & de hoc habemus Statutum, (r) sic determinans. *Declaratur quod Lectores Theologiæ in Conuentibus, vbi legunt, absente Guardiano, Vicario, aut Præside ab ipso delegato, si non adsit in Conuentu alius, qui iure ipsos præcedat, debet præsidere in Conuentu ipso, & eius Communitatibus. iuxtà Statutum Toletanum de anno* 1658. Dicendum etiam esset de alio casu, in quo *Guardianus* potest procedere ad punitionem, licet sit crimen ex grauioribus, puta inobedientia contumax: sed quia omnia, quæ explicata sunt de renuente pęnitentiam, pro contumaciter inobediente quadrant, & iterum redibit sermo de hac materia; ad alia properamus.

Cita-

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.187.col.1.

(a) *Passerin.Trib.Regul.Quæst.4.per tot.*

Pag.187.col.2.

(b) *D.Thom.1.2. Quæst.73.art.3.& 4.*

(c) *D.D.in leg.Aut facta.§.Pœna grauior.§.de Pæn. & in leg.Denunciasse.§. Quid tamen. ff.Ad leg. Iul. de Adulter. Passerin. dict. quæstion. 4. numer.9.*

(d) *Sgroi Lux. Prælat. Part. 2. cap. 1. numer. 11. & sequentib.*

(f) *Lap. Allegat.74. num.5. Federic. de Sen. Cons. 105. Io. Monach. in cap.1. de Relig. Domi. in 6. apud Berti Prax. criminal. Tit.5. capit.2. nu.9.*

Pag.188.col.2.

(g) *Cap. Ad nostram. cap. Reprehensibilis. cap. Cum speciali §.Porrò.cap. De prior. de Appell.Villagut.Pract.crim.can.lib.6.Conclus.3. Auersa Mod.proce.in caus.Regul.cap.5.num.4.& cap. 6. num.10. quos dat Berti loc.cit. num.10.*

Pag.189.col.2.

(g) *Alciat.Bald.Corad. Innocent. Menoch. Farinac. Quæst.18.num.62. apud Ricc. Quæstion.107. num.10.*

(h) *Tit. Quid.num.60.*

Pag.190.col.2.

(i) *Sanctor. de Pæn. cap.1. vers. Respondeo primò. fol.1.*

(l) *Peyrin.ad Constit.9.Paul.V.§.2. num.30.*

(m) *cap. Frater.17. quæst.4. cap. Qua propter.27. quæst.2.*

Pag.191.col.1.

(n) *cap.Vnum orarium.§.Criminis.25.Dist.*

Pag.191.col.2.

(o) *leg.1.§.1.vers. Ad solam.ff. de Vi,& vi arma.*

(p) *l.3.§.1.ff de Offic.Præfec.vigil.*

(q) *l.2.& 3.ff.de Ferl. Prætor.ff.de Iniur.*

Pag.192.col.1.

(r) *Instit.lib.4.Tit.de Iniur.§.Atrox. iniuria.*

Pag.193.col.1.

(s) *Corrad.Breuiar.§.3.fol.239. nu.6.& seqq. apud Tusc.litt.N.Concl.105.num.8.*

(t) *Bartol.in leg. Ictus fustium.ff.de Iis qui not. infam.*

(u) *Iason.in l.si verò §. Qui pro rei.num.8.ff. Qui satisd.coga.*

(x) *Dec Cons.606. num.13.Clar.quæstion.9.num.5. vers. Caueat ideo.*

Pag.193.col.2.

(z) *Abb.in capit.2.num.13. de Iudic.vbi Dec.num. 17. vers. Tertiò non obstat. Roman. Cons.228. num.14.vers. Quo ad vltimum.*

Pag.194.col.1.

(a) *l.Debitor.ff.de Verb.sign.*

(b) *Cicer. in Paradox.*

(c) *D.Thom.2.2.quæst.65.art.3.in corp.& in Resp. ad 3.Megal.verb.Carcer.num.10.vers. secundò limita.& num.15.vers. Quando autem apud Sgroi Par.4.cap.15.num.30.in fin.*

Pag.194.col.2.

(d) *Statut.Assisien.1354.cap.7.circ.fin.Orb.Seraph. Tom.3.fol.65.col.1.Statut. Interamn.1500. cap.7. vers.final.Orb.Seraph.l.c.fol.178.*

(e) *Cap.Vallisolet.1592.Tit.de. Apostat. vers. Declaramus præterea Superiores.*

Pag.195.col.2.

(f) *Sanctor.Comment.cap.8.Stat.65. init.*

Pag.196.col.1.

(g) *Orb.Seraph.Tom.3.fol.41.col.2.*

(h) *Statut. Neapol.1590. cap.13. Vallisolet.1593. Tit.de locali Capitulo.*

(i) *Statut.Refor.cap.3.num.24.*

(l) *Sanctor.Comment.cap.8.stat.65.fol.m.530.*

(m) *Stat.Refor.cap.12.num.4.*

(n) *Thren.cap.4.*

Pag.196.col.2.

(o) *Sanch.in Decal.lib.1.capit.6.num.19.Vald.verb. Prælatus.num.11.Peyrin.de Prælat. Quæst.1. cap.5.num.63. Sot. Bann. Lopez.Medin. apud Coriolan.de Cas.Reseruat.Par.1.Sect.1. art.5. num.11.*

(p) *Statut.Toletan.1658.cap.5.§.3. num.2.*

(q) *Stat.Toletan.loc.cit.num.3.*

(r) *Tit. Delictorum §.2.*

(s) *Sanctor.Comment.cap.12.Stat.12. Quæst.1. per tot.& de Pæn.cap.2.Quæst.3.*

Pag.197.col.2.

(t) *Statut-Gen.Ord.cap.5.§.3.num.4. Vallisolet.Tit. de Capit.local.Statut.Neapol.cap.13. Orb. Seraph.Thom.3.*

Pag.198.col.1.

(u) *Capitul. Gener. Toletan. 1682. Orb. Seraph. Tom.4.*

(x) *Sanctor de Pæn.cap.30. Quæst.2.vers. Respondeo posse.fol.403.*

(z) *Statut.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.33.Stat. Reform. cap.8.num.10.*

Pag.198.col.2.

(a) *cap.Ex parte. Extrà.de Test.*

(b) *Sanctor.de Pæn.cap.30. Quæst.3. fol.404.*

(c) *capit.Fraternitas. 12.quæst.2. cap.Si res. in fin. 14.quæst.6.*

(d) *P.Timoth.cap.5.vers.1.*

Pag.199.col.2.

(e) *cap.Sanè nu.2.de offic.Deleg.cap. final.de Transact.cap. Sicut.de Homicid.*

(f) *Deuteronom. cap.25.*

(g) *capit. Sunt plures. §. Authoritas. de Pœnitent Dist.3.*

(h) *cap. Quærat.de Pænit.Dist.3.*

(i) *l. Adizere.§. Quantumuis.ff.de Iurepatr.l. Quod dictum.ff.de Pact.*

(h) *I. B. Nicola. Regul.iur. Tom. 1. lib.3.fol.136. verſ.Cauſa legis ſiue.*

Pag.200.col.1.

(m) *I.B.Nicola.l.cit.fol.147. verſ. limita primo.*
(n) *leg. Si pro ea. C. Mandat.l.Si ad comparandas. C.Eo.l. Si Procuratores. §.Mandat. eo.tit.*
(o) *Bart.& Bald.in l.1.§.final.ff.de Requir.reis.*
(p) *cap. Ex iniuſta. 23. quæſt. 4. cap. Factæ ſunt.4. Diſt.cap.Non vos.cap.Nonfruſtra.iainſt.gloſſ. in verb.Vtilitas. 23.q.5.*
(q) *cap.Prodeſt.23.q.5.*
(r) *cap.de his. de Accuſ.*
(s) *l.Sanctio ff.de Pœn.*
(t) *l.Prætor edixit.ff.de Iniur.& fam.lib.*
(u) *Abb. in cap.De his.eam.7.de Accuſat.*
(x) *Gloſſ. in l. Admonere. in verb. Pœnitentia. 23. quæſt.2.*

Pag.200.col.2.

(z) *Hoſtien.in cap.dua.de Procurat.Butr.in cap. De his. de Accuſat.*
(a) *Armeadar,de Epi.lib.7.num.11.apud Barboſ. de Offic.Epi.Par.3.Allegat.73.num.32.*
(b) *Statut.Gen.Ord.cap.7.§.3. nu.8. Statut.Reform. cap.7.num.11.*

Pag.201.col.1.

(c) *cap.Præcipuè.11.q.3.*
(d) *cap.Conſideret.cap.Falſaſ.de Pœn. Diſt.5. cap. Legatar.cap.Damnationis. 15.q.1.*
(e) *cap.Illud.cap. Meritò.cap. Firmiſſimè.15.q.1.*
(f) *D. Thom.2.2. quæſt.67. art.4. Aragon.ibi.& q. 62.art.7.col.16.*
(g) *3.Reg.cap.20.*
(h) *leg.Seruos.C. Ad l.Iul. de Vi pub. Roman.Singul 77.Peyrin.de Prælat. Quæſt.2.cap.3.n.139.*

Pag.202.col.1.

(i) *Stat. Gen.Ord.cap.1.§.1.num.7.*
(l) *Sanct.Commen.cap.1.Stat.4.§.15.*
(m) *Sanct.loc.cit.§.16.*
(n) *Sanctor.ibid.§.17.verſ. Impoal.& de Pœn. cap. 6.quæſt.2.verſ. Reſpondeo negatiue.*

Pag.202.col.2.

(o) *Ambroſ.Calepin.verb.Renaere.*
(p) *Sanch.de Matr.lib.5.Diſp.34.nu.24. Couarr.in cap. Quamuis.de Pact.in 6. Bart. Garz.Menoch.apud Barboſ. Axiomat. iur.55.a.2.*
(q) *Roderic.Tom.1.Quæſt.30.art.6. Sanctor.Comment.cap.1.Stat.4.§.19.*
(r) *cap.Conſtitutionem.§.Statuimus.de Sent.Excom. in 6.*
(s) *Sanctor. Comment. capit.1. Statut.4.§.20. verſ. Interualla.*

Pag.203.col.1.

(t) *Sanctor.loc.cit.§.19.verſ. Quid ſi Diſcreti. Roderic.Tom.2.quæſt.103.art.1. verſ. Ad ſecundum dubium.*
(u) *Tit.Sententia.§.5.*
(x) *Tit.Canones. §.14.*

Pag.203.col.2.

(z) *D.Thom.2.2. q.53.art.2.*
(a) *Leſſ.de Iuſt.& iur. lib.1. cap.2. num.20.Peyrin. de Prælat.q.2.cap.3.§.12.num.118.*

Pag.204.col.1.

(b) *Eccleſ.19.*
(c) *D.Bernard.de Conſiderat.lib.2.cap.final.*
(d) *Ouid. lib.3.de Art. amand.*

Pag.204.col.2.

(e) *Sanctor.Commen.cap.1. Stat.4.§.18.*
(f) *Gloſſ.in cap.A collatione. verſ.Nota quod Epiſcopus.de Appell.in 6.*
(g) *Gloſſ.in d.cap.A collatione. loc.cit.*

Pag.205.col.1.

(h) *Sanctor.Comment.dict.cap.1.Stat.4.§.19. verſ. Debet tamen.*

Pag.205.col.2.

(i) *Statut.Alexandrin.cap.7.Sanctor.de Pœn. cap.4. q.4.verſ.Ad cuius amplior.*

Pag.207.col.2.

(l) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.7.num.5.*
(m) *l.Qui eo.ff.de Furt.*
(n) *leg.1.§. Si rem depoſitam. ff. Depoſit. leg. Prodeſt.ff.de Vi bon.rapt.leg.3.Cod.de Apoſtat.*
(o) *Sanctor. Comm.cap.1.Stat.4.§.19.verſ.Quares adhuc.*

Pag.208.col.1.

(p) *Teſt.S.P.Franc.circ.med.*
(q) *Moron. Reſp.3. num.76. Anton. à Spir. Sanct. Direct.Regal.Par.2.Tract.3. Diſp.6.n.67.*
(r) *Moron.loc.cit.num.77.*

Pag.208.col.2.

(s) *Stat.Gen.Ord cap.2.§.8.num.28.*
(t) *Stat.Reform.cap.2. num.21.*
(u) *Stat.Vallisolet.ann.1593.*
(x) *cap.Sanè.de Priuileg. Abb. Conſ.57.verſ. Non obſtante. lib.1.*
(z) *l.Cum Prætor. ff.de Iudic. Alexand.Conſ.54. nu. 6.lib.4.*
(a) *Alexand.Conſ.34.num.8lib.5.*

Pag.209.col.1.

(b) *Federic.de Sen.Conſ.251.num.3.verſ. Quidplus. Taſc.litt.B.Concl.125.num.12.*
(c) *cap.Adminiſtratores.23.q.5.Felin.in cap.Cum ſit nu.8.de For. comp. Afflict. Deciſ.220. Angel. Conſ.286.Anchar. Conſ.382.*
(d) *Ludouic.Roman.Conſ.51. per tot.*
(e) *Hoſtien.in cap.2.de For.comp.verſ.Sed. caueat. cap Vniuerſitatis. cap. Vt fama.§. Laici. de Sent.Excom.*
(f) *cap.Perniciosam. de Offic. Iud.Ord.*

Pag.209.col.2.

(g) *Oldrad. Conſ.278.num.9. Federic.de Sen. Conſ. 251.num.4. Archid.in cap Inquiſitionis. in fin. de Hæret.*
(h) *Gloſſ.in cap. Perniciosam. in verb. Præiudicandum.de Off.Ord.cap.Pontifices.7.q.5.cap.Preſbiteri. 24. Diſt.*

Pag.210.col.2.

(i) *cap.1.cap.final. de Off. Iud. Deleg.in 6. Gregor. XV.Conſtit.Sanctiſſimus.*
(l) *Roderic. Tom.1.q.65. art.15. Mirand. Manual. Tom.2.q.47.art.3.Don.Par.2. Tract.17. q.8. num.11. Paſſerin.in cap.Hac Conſtitutione.nu. 96.de Off.Deleg.in 6.*
(m) *Compend.priuil.Societ.Ieſu.Tit.Confer.§.9.*

(n) Sy-

(n) *Sylu. verb. Conseruator. num. 4. Penn. Direct. lib. 3. Comment. 115. Farinac. Quæst. 97. num. 86. Barbos. de Pot. Episc. Allegat. 106. num. 39. apud Passerin. in cap. final. num. 127. de Off. Iud. Deleg. in 6.*

(o) *Fermosin. in cap. Si Clericus. de For. compet. q. 32. num. 223. Barbos. de Off. Episc. Allegat. 106. nu. 38. Tambur. de Iur. Abbat. Tom. 3. disput. 17. Quæst. 2. num. 20. apud Passerin. loc. cit.*

Pag. 211. col. 2.

(p) *Reg. lib. 3. cap. 1.*

(q) *cap. Sanè cauendum. de Pæn. dist. 3.*

(r) *cap. Cum ad verum. 95. Dist. cap. Ventum est. 1. q. 1. cap. de Liguribus. 23. q. 5. Gloss. in cap. 1. in verb. Publicum. & in cap. Quoniam. in verb. Brachio Sæculari. de Off. Iud. Ord.*

Pag. 212. col. 1.

(s) *Tit. Quid. num. 20.*

Pag. 212. col. 2.

(t) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 44. num. 1.*

(u) *Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 61.*

(x) *Roderic. Tom. 1. q. 12. art. 6. Sanctor. Comment. cap. 1. Stat. 4. §. 12. Mirand. Tom. 2. q. 20. art. 1. Concl. 2.*

Pag. 213. col. 1.

(z) *Stat. Vallisolet. cap. 1. Tit. de Obedientia, vers. Qui autem pœnitent.*

(a) *Mirand. Manual. Prælat. Tom. 2. Quæst. 20. art. 1. Concl. 3.*

Pag. 213. col. 2.

(b) *Trident. Sess. 23. cap. 1. de Reform.*

(c) *Valent. Tom. 3. Disp. 10. pun. 5. Less. de Iust. lib. 2. cap. 34. Dub. 29. num. 160. Sanctarel. Var. Resol. q. 4. Barbos. Collect. in Concil. Trid. Sess. 23. de Refor. cap. 1. num. 25.*

Pag. 214. col. 1.

(d) *Iul. Clar. q. 41. vers. Aut loquimur. in inferiore.*

Pag. 214. col. 2.

(e) *Stat. Tolet. 1658. cap. 1. §. vnico. num. 7.*

(f) *Roderic. Tom. 2. Quæst. 34. art. 3. vers. Ex his quæ dicta.*

Pag. 215. col. 1.

(g) *Stat. Gen. Ord. cap. 2. §. 8. num. 29.*

(h) *Tit. Delictorum. §. 5.*

(i) *Nald. Sum. verb. Abesse. nu. 11. & verb. Absolutio. num. 25. apud Peyrin. ad Constit. 4. Sixt. IV. §. 5. n. 26.*

Pag. 216. col. 1.

(m) *Sylu. verb. Prælatus. num. 2. Anila de Censur. Par. 2. capit. 3. Disput. 1. Dub. 1. Fangund. in 2. Præcept. Eccles. lib. 8. cap. 4. nu. 5. apud Peyrin. de Prælat. Quæst. 3. cap. 4. num. 6.*

Pag. 216. col. 2.

(n) *Stat. Reform. cap. 8. num. 25.*

Pag. 127. col. 1.

(o) *Stat. Reform. cap. 3. num. 5.*

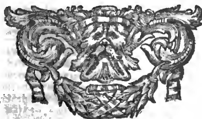
Pag. 218. col. 1.

(p) *Stat. Reform. cap. 2. num. 37.*

(q) *Stat. Gen. Ord. cap. 12. §. 24. num. 1. Stat. Reform. cap. 12. num. 4.*

Pag. 218. col. 2.

(r) *Congreg. Gen. Roman. 1679. num. 11. Orb. Seraph. Tom. 4. fol. 244.*

TITVLVS QVINTVS.

Pœnarum genera.

TEXTVS.

§. I. Pœnæ, quibus Seraphicus Ordo Noster hucusque vsus est, sunt sequentes. Priuatio vocis, actiuæ, & passiuæ, seù iuris suffragiorum, quæ inhabilitat tàm ad ferenda, quam ad consequenda suffragia, in quacunque electione.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Pœna est delictorum coercitio.*
Quarè pœnæ à legibus statutæ.
Ad pœnas latas à lege, antè sententiam non obligamur.
2. *Clausula* ipso facto; eo ipso; ipso iure *quid important.*
Tales Clausulæ licet positæ in lege, tamen requirunt sententiam declaratoriam.
3. *Pœnæ multiplex diuisio.*
Pœnæ ciuiles, criminales, mixtæ.
Pœna temporalis, & perpetua.
Peccatis grauibus datur pœna perpetua.
Pœna est perpetua, vbi tempus non adijcitur.
In dubio pœna est temporalis.
Perpetuitas pœnæ, & è contrà, stat in arbitrio Diffinitorij.
4. *Pœna ordinaria, & extraordinaria, aut arbitraria quæ.*
Arbitria Iudicis quomodò regulanda.
5. *Priuatio vocis actiuæ, & passiuæ quid importet.*
Eadem est cum priuatione iuris suffragiorum.
Excommunicatus, aut suspensus nequit eligere, aut eligi.
Priuatio vocis actiuæ separabilis est à voce passiua.
Excommunicatus excommunicatione minori potest eligere, sed non eligi.
Suspensus à beneficio tantùm potest eligere, sed non eligi.
Aliquis potest priuari ab electione actiua, & non à passiua.
6. *Qui simplicites dicitur excommunicatus, intelligitur de excommunicatione maiori.*
Qui dicitur suspensus absolutè intelligitur de suspensione ab Officio.
Quandò dicitur in Statutis priuatur iure suffragiorum, *aut* sia priuo di voto *intelligitur de priuatione vocis actiuæ, & passiuæ.*
7. *Priuatus voce ad eligendum, non est priuatus voce ad alia.*
Prouincialis, sic priuatus potest in Diffinitorio proponere eligendos in Guardianos.
Priuatus voce actiua, & passiua, dat votum suum in Capitulo Conuentuali.

1. POSTQVAM de delictis dictum est in genere, nunc consequenter de *Pœnis* est dicendum, siquidem istæ sunt delictorum consequentiæ; nomine enim *Pœnæ* venit omnium *delictorum coercitio*, qua delinquentes emendantur, & ad cuius exemplum multi timent, vt dicunt *iura*. (a) In Religione ergò delictis appositæ sunt *Pœnæ*, vt Mali, contemplatione istarum, à peccando deterreantur, iuxtà illud.
Oderunt peccare mali formidine Pœnæ.
Libet autem quærere num *Pœnæ* istæ in foro conscientiæ obligent antè Iudicis sententiam, exeo, quod multoties dicitur in Constitutionibus *sit ipso facto excommunicatus*, vel *eo ipso priuatus remaneat*, & huiusmodi.

Dico ad hoc, quod licet nonnulli *Doctores* (b) senserint delinquentem teneri in foro conscientiæ subire pœnas à lege impositas etiam antè sententiam, tamen apud

apud nos extrà, omnem controuersiam est, quod ad pœnas in nostris *Constitutionibus* taxatas, in conscientia, non obligamur, nisi post sententiam legitimè latam, aut declarationem à *Iudice* factam, ità enim deternitur in *Statutis Generalibus Ordinis* (c) *Declaratur, quod quandò in Statutis pœnæ imponuntur priuationis, carceris, excommunicationis, suspensionis &c. nolumus ad eos obligari Fratres, nisi scienter, & deliberatè deliquerint. Et vbi ipso facto incurrenda imponitur, decernimus in huiusmodi pœnam neminem incidere, nisi post declarationem à Prælato factam, quod dicimus etiam de suspensione*; & clarius Statuta Reformata (d) *Dichiariamo non incorrersi la scommunica, carcere, sospensione, priuatione fulminate in questi Statuti, se non vi sia stata scienza, e deliberatione; Ne meno quando si dice*, ipso facto *incorra, se non dopo la dichiaratione fatta dal Giudice, il quale non farà tale dichiaratione, se non doue sia euidenza del delitto, & ordine di giustitia. Ma fatta la dichiaratione subito resterà legato dalla pena.*

2. Quod si quæratur quid importent illæ Clausulæ *ipso facto sit excommunicatus, eò ipso priuatus remaneat*, & huiusmodi, videntur enim futiles, & nugatoriæ, si non habent vim ligandi antè *Iudicis* declarationem. Respondetur, quod clausulæ illæ, pro foro externo, sunt comminatoriæ, & positæ ad incutiendum terrorem. Hoc enim est vniuersaliter in omni lege, aut Statuto, vt notat *Suarez* (e) quod licet imponatur pœna *ipso iure*, aut *ipso facto*, vel etiam *ante Sententiam*, incurrenda quamuis in foro interno liget, prò externo. Tamen non est fulminatoria, sed comminatoria, & irrogari debet per sententiam, quæ non est condemnatoria, sed declaratoria, quæ est vnus effectus ferendi leges huiusmodi, idque pluribus (f) probat *Suarez*.

3. Plures autem sunt apud *Iuristas* pœnarum diuisiones, quas explanare libet, multum enim conducunt ad dicendorum intelligentiam. Primò ergò diuiduntur in *Criminales*, *Ciuiles*, & *mixtas*. *Criminalis* actio respicit vindictam publicam. Vt quod Apostata, seu blasphemus puniatur de delicto suo, ad deterrendum alios, ne similiter peccent. *Ciuilis* concernit commodum priuatum, vt actio, quam aliquis instituit ad hoc, quod fur sibi restituat res ablatas. *Mixta* verò, quæ de vtroque participat, vt accusatio adulterij, quæ potest esse criminalis, prout respicit vindictam publicam, & *Ciuilis* pro vt concernit bonum priuatum. Hoc autem tertium membrum elicitur ex quodam *Canone*, (g) vbi dicit Papa *Huiusmodi accusatio & si de crimine sit, non est tamen Criminalis, sed quasi mixtam inter Ciuilem, & Criminalem*; prima vero duo communiter assignantur ab omnibus *Doctoribus*, quorum plures citat *Moneta*. (h) Secunda diuisio est in *Pœnam temporalem*, & in *Pœnam perpetuam*; *Temporalis* est, quæ aliquo spatio temporis concluditur. Vt quod aliquis per semestre carceri mancipetur. *Perpetua* verò, quæ perpetuitatem adnexam habet. Vt si aliquis dicatur perpetuò suspensus. Sed quià multa *Statuta* habemus indefinitè loquentia, quæ non exprimunt neque tempus limitatum, neque perpetuitatem, dubium est si debent interpetrari de pœnis perpetuis, an temporalibus. Ad hoc dico, quod si crimen graue est, quod perpetuam pœnam meretur, licet *Statutum* indefinitè loquatur, debet interpretari, quod pœna, per illud inflicta, sit perpetua ita *Sanctorus*, (i) & hoc probat ex quadam *Lege Ciuili* (l) dicente *si non distinxit Præses, vtrum Iulia publicorum, aut Iulia priuatorum, tum ex crimine erit æstimandum*, & dicit in eandem sententiam iuisse *Innocentium*, (m) & *Doctores* communiter scribentes. (n) Vndè *Glossa* regulam firmauit in quadam *Clementina* (o) *Pœna de sui natura perpetua est, ex quo tempus non adijcitur*. In dubio vero, pœna existimanda est, esse temporalis, vt ex *Angelo*, & alijs iuribus probat *Sanctorus*, (p) qui etiam addit pœnarum temporalitatem, siue perpetuitatem pendere ab arbitrio *Diffinitorij* tanquam *Iudicis*, qui spectata grauitate criminis ex ratione personæ, modi, temporis, loci, doli, consuetudine peccandi, ac alijs adminiculis, debet pœnæ durationem determinare.

4. Tertia diuisio est in *Pœnam ordinariam*, *extraordinariam*, vel *arbitrariam*. *Ordinaria* est illa, quæ in iure, puta *Sacris Canonibus*, *Concilijs*, vel *Religionis Statutis*, reperitur expressa pro tali, vel tali crimine. *Extraordinaria*, vel *arbitraria*, quæ *Iudicis*, arbitrio determinanda pendet, vt ex *Iure* (q) probat *Sanctorus*. (r) Aduertendum autem, quod licet à lege decernatur, quod *Iudex* arbitrariè procedat

cedat, non tamen arbitrium *Iudicis* ab omni æquitatis lege, & conuenientiæ absolutum est. Imò debet *Iudex* cum maturitate, & prudentia, tanquam *bonus vir* procedere, & ad hoc, videatur idem *Sanctorus*, (s) qui, more suo, egregiè dicit, Vndè arbitrium *Iudicis* Regularis in puniendo est vnam pœnam præ alia indigere, quandò lex alternatiuè plures pœnas decernit; vel pœnæ durationem determinare, quandò pœna habet tractum successiuum, vt carceratio, vel suspensio; vel modum grauiorem in pœnitentia exequenda iniungere, vt magis rationi, & delicto sibi videbitur expedire.

5. Descendendo autem ad species pœnarum, quæ in nostro *Seraphico. Ordine* inueniuntur. Prima est *Priuatio vocis actiuæ, & passiuæ, seù iuris suffragiorum*. Quid importetur per hanc pœnam clarè disponitur in *Statutis generalibus Ordinis*, (t) in quibus habetur, quod *Priuatio iuris suffragiorum, siue uocis actiuæ, & passiuæ est, ad ferenda, & consequenda suffragia, ita vt priuatus nec eligere, nec eligi ad quodcumque Officium Ordinis possit*; & talis *priuatio* in Statutis Reformatis venit sub nomine *priuationis vocis*, itá vt quando *Statuta* ipsa in pœnam alicuius criminis indigunt *la priuatione di voto*, vt videre est in multis *Statutis (u)* accipi debet pro *priuatione* vocis actiuæ, & passiuæ. Hæc autem *pœna*, quæ in antiquis Statutis Ordinis reperitur, fundamentum habet in *iure Canonico*, licet non exprimatur, nomine præcisò, *priuationis vocis actiuæ, & passiuæ*. Etenim multi *Canones* (x) sanciunt, quod excommunicatus excommunicatione maiori, non potest eligere, nec eligi; sicut nec idem potest suspensus ab Officio simpliciter, aut ab officio, & beneficio, vt cum quadam *Glossa* tenet *Panormitanus*. (z) Non autem ita vniuntur hæc duo inter se, puta priuatio vocis actiuæ, & passiuæ, vt nequeat vnum ab altero separari. Si quidem potest quis priuari voce passiua, ita vt eligi non possit, non tamen per hoc est priuatus voce actiua, vt non valeat eligere. Si quidem etiam in iure excommunicatus excommunicatione minori potest quidem eligere, sed nequit eligi, vt habet textus expressus cuiusdam *Decretalis*; (a) sicut & iden potest suspensus ab Officio tantùm, vt dicitur in *iure*. (b) Pariter aliquis potest priuari potestate eligendi tantùm, & non potestate ad eligi passiuè, vt dicunt nonnullæ *Decretales*. (c)

6. Verum tamen est, quod sicut aliquis si in *iure* dicitur simpliciter excommunicatus, vel suspensus, intelligitur excommunicatione maiori, vel suspensione ab officio, & beneficio, per quæ priuatur iure eligendi passiuo, & actiuo, vt dicunt *Canones*; (d) ita quandò dicitur in *Statutis*, quod aliquis priuetur *iure suffragiorum*, aut *sia priuo diuoto*, (vt pluries habent *Reformata*) debet intelligi de priuatione vocis actiuæ, & passiuæ.

7. Quæ nam autem sint *Officia Ordinis*, ad quæ voce actiua priuatus nec eligere, nec eligi potest, dictum est alias (e) in hoc libro. Aduertendum autem, quod sic priuatus voce ad eligendum, non tamen est priuatus voce ad alia, quia cum hæc sit lex pœnalis non debet extendi vltrà expressa in iure; & cum ex *Textu*, & *Statutis* limitetur pœna ad priuationem vocis in electionibus, non debet ad alia extendi. Proindè si esset, sic priuatus voce, *Prouincialis*, posset iste in electione *Guardianorum* proponere, & nominare eligendos iuxtà *Statuta*, propositio enim illa licet fit in ordine ad electionem, non tamen est electio, nec per eam aliquis acquirit ius ad electionem, aut officium, licet, sine illa præuia, eligi non possit. Pariter *Diffinitor* sic priuatus voce actiua, & passiua potest ingredi *Diffinitorium*, dare votum suum in sententiando *Reos*, in acceptando ad Ordinem, & in omnibus alijs, in quibus non fit electio ad officia; similiter Examinator ita priuatus potest dare votum in approbatione, seu reprobatione examinatorum pro Ordinibus, Lectura, Prædicatione, siue Confessione; tandem quilibet sic priuatus voce, valet nihilominus dare votum pro *Nouitijs* ad professionem admittendis, (f) seu alijs casibus, in quibus requiritur consensus *Capituli Conuentualis*, iuxtà rerum exigentiam, & omnia alia administrare, quæ officio suo competunt. Ad hæc verò plenius illustranda, nonnullæ postea soluendæ sunt quæstiones.

TEX-

TEXTVS.

§.II. Priuatio actuum legitimorum est inhabilitatio ad omnia Officia Ordinis, idest Ministeriatum, Diffinitoriatum, Custodiatum, Guardianatum, Discretatum, & ad omnia Officia, quæ sunt cum dignitate, & Superioritate coniuncta.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

8. *Actus legitimus quis sit difficile est assignare.*
Actus legitimus est qui obuenit, vel firmatur à lege.
Actus legitimi quo ad priuationes pœnales crescunt, & decrescunt.
9. *Priuatio actuum legitimorum, quæ comprehendat.*
Inhabilitatem ad eligere, & eligi facit, sed non ad administrationem Officij.
10. *Priuatus actibus legitimis potest promoueri ad Ordines.*
Item Confessarius Monialium institui.
Non potest institui Lector, aut Concionator.
In lege prohibitiua concessum de vno est negatum de alio.
Directè prohibitum, per consequentiam non admittitur.
11. *Priuatio actuum legitimorum importat de sui natura negationem omnium officiorum Ordinis.*
Maius est institui in Officio, quam illud exercere.
Discretatus quid sit.
Priuatus actibus legitimis potest esse Discretus Conuentualis.

8. Quid nam propriè sit *actus legitimus* difficile assignare est, cum circà hoc nullam habeamus diffinitionem ex *iure Canonico*, aut *Ciuili:* habetur quidem in *Canonico (g)* Regula *Actus legitimi conditionem non recipiunt, neque diem*, mutuatam ab alia lege *Ciuili, (h)* sed nulla *Glossa* diffinit, quid nam nomine actus legitimi importetur, sed tantùm enumerantur vt tales *Mancipatio*, *Acceptilatio*, *hereditatis additio*, *Serui optio*, *datio Tutoris*, quæ non admittunt additionem temporis, vel conditionis saltem apertam, & explicitam, quia tacitam additionem recipere possunt, vt docet *Ioannes Baptista Nicolaus*: *(i)* nec in hoc discordat *Glossa*. Imò *Glossa* illius *Capituli (l)* ait, quod nonnulli *actus legitimi* benè recipiunt conditionem, & diem, sicuti *Contractus*, qui, vt habetur ex *Iure*, *(m)* benè admittunt conditionem, & tempus. Hæc autem parùm faciunt ad intelligentiam nostri *Textus*; proindè accipere possumus diffinitionem, quam dat *Summa Angelica (n)* dicens, quod *Actus legitimus est, qui obuenit, vel firmatur à lege*, & hæc definitio congruit cum opinione *Alexandri (o)* qui dicit Appellatione *actus legitimi* veniunt actus ab aliquo iure scripto inuenti, quod probat ex *Glossa*, *(p)* & applicando ad *Ordinem* nostrum, subiungit *Angelus* loco citato, *quod est Regere, Prædicare, Confessiones audire, legere, visitare, definire, eligere, eligi, accusare, testificari, & ad Ordines promoueri*; & his addit *Sanctorus (q) Ordines exercere, necessaria à Superiore exigere, alios tueri in defensionibus, sui gradus exemptiones expetere in Capitulo, suam sententiam aperire*, & his similia. Sed quia vt benè aduertit *Sanctorus* ibidem actus isti, quo ad priuationes pœnales crescunt, & decrescunt secundùm variationem *Capitulorum Generalium*, ideò standum est dispositioni *Statutorum Ordinis* nouissimè compilatorum, quæ sic habent.

9. *Priuatio actuum legitimorum, est inhabilitatio ad omnia Ordinis Officia, quæ cum Dignitate, & Superioritate coniuncta sunt, vt Ministeriatus, Diffinitoriatus, Guardianatus. Potest autem sic priuatus sacras functiones exercere, & ad Sacros Ordines promoueri. Potest quoque prædicationes, & lectiones exercere, sed non confessiones, saltem sæcularium; Potest tamen Monialium Confessarius institui, ac Magister Nouitiorum esse, & pro eis ad professionem* ad-

admittendis suffragia dare. Et ex hoc Statuto aperta colligitur differentia, quæ est inter *priuationem suffragiorum*, de qua suprà dictum est, & *priuationem actuum legitimorum*, quia illa in habilitat ad eligere, & eligi ad officia *Ordinis*, puta *Prælaturas*, sed non tollit quin ille, qui sic priuatus est, ipsas administret, si *priuatio* sibi superuenit post adeptam possessionem officij. *Priuatio* vero *actuum legitimorum* non solùm tollit electionem ad *Prelaturas*, sed etiam earum exercitium negat.

10. Ex hoc autem, quod *Statutum* loquitur quod sic priuatus potest ad *Ordines Sacros* promoueri, & in illis ministrare, & *Confessarius Monialium* institui, sed de lectura, & prædicatione simpliciter dicitur, quod potest illa exercere, & *Magister Nouitiorum* esse, oritur difficultas si sic priuatus possit institui *Lector*, *Prædicator*, vel *Magister Nouitiorum*. Ad hoc Respondeo negatiuè. Quia concessum de vno (maximè in lege prohibitiua) de alijs negatum videtur, vt *iura* (r) dicunt, & quod directè, & principaliter prohibetur, nec per consequentiam, vel obliquum admittitur, (s) vt habetur in pluribus *Authenticis*. Patet autem, quod Statutum illud habet prohibitiuam dispositionem, quia sancit quod priuatus actibus legitimis *inhabilitatur*, siue *inhibetur &c.* Si ergo in eo aliquid conceditur de vno ex prohibitis, non debet censeri concessum de alio, sed prohibitum, nisi aliter exprimatur. Prohibita verò sunt *institutio*, & *exercitium* Prælaturæ, Ordinum, lecturæ, Concionum, Confessionum secularium, & Monialium, & Magisterium Nouitiorum; si ergo respectu nonnullorum ex illis specialiter permittitur non tantum exercitium, sed etiam institutio, (vt est respectu *Sacrorum Ordinum*, & *Confessariatus Monialium*,) respectu autem aliorum, vt *lectura*, *Concionum*, & *Magisterij Nouitiorum*, specificatur tantùm permissio exercitij, non est vndè ad talia Officia, possit extendi concessio institutionis in eisdem, quæ concessio stat specificata tantùm de alijs.

11. Et clariùs patet hoc ex consideratione, quod *priuatio actum legitimorum* de sui natura importat negationem omnium *Officiorum Ordinis*, quorum nomine saltem in lata significatione venit etiam *Lectura*, *&c.* sequitur ergo, quod hæc est principaliter prohibita. Si ergo lex pœnalis relaxat rigorem, & respectu *Lecturæ*, *Concionum*, *&c.* exprimit permissionem *Exercitij*, non potest *institutio* trahi ad ista *per consequentiam*, (puta, quod sicut institutio permittitur in *Sacris Ordinibus*, & *Confessariatu Monialium*, ità permittatur consequenter etiam de *Lectura*, *&c.*) vel *obliquum*; attento maximè, quod maius certè censetur institutio in officio, quàm exercitium ipsius iam adepti; vndè ex concessione illius, quod est minus, non potest inferri concessio eius, quod est maius.

Quod autem dicitur in *Textu* de *Discretatu*, quod nempè priuatus actibus legitimis non possit esse *Discretus*, non debet accipi de *Discretatu*, illo scilicet, qui nunc est in *Senioribus* Conuentus, siue *Dignioribus*; hoc enim nullo modo officium est, sed gradus quidam in Religione, & non habet statum, nisi tumultuarium, cum per aduentum *Dignioris* statim cesset. Præter quam quod *Discreti* tales non habent nisi votum consultiuum, iuxta casus in Statutis expressos; vndè si priuatis actibus legitimis conceditur votum pro *Nouitijs* ad professionem admittendis, quod votum accedit proximè ad electiuum, & proindè maius simplici consultiuo; à fortiori potest concedi, quod priuatus actibus legitimis possit esse *Discretus Conuentualis*, cui ratione talis gradus conuenit votum consultiuum tantùm. Debet ergo accipi *Textus* de *Discreto Vocali*, qui aliàs eligebatur à Conuentu, & votum habebat in *Capitulo Prouinciali*, sed à *Sacra Congregatione* pro *Cismontana* nostra *Familia* fuerunt sublati imposito super ipsis perpetuo silentio.

TEX-

TEXTVS.

§. III. Priuatio Officiorum Ordinis inhabilem reddit, non solùm ad supradicta, sed etiam ad Confessionem, Prædicationem, Lecturam, Paternitatem, & munus Visitatoris.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

12. *Priuatio Officiorum Ordinis, quæ?*
Promotio ad Ordines, & eorum exercitium non comprehenditur in vlla priuatione.
13. *Priuatus Officijs Ordinis, potest esse Commissarius ad causam.*
Laicus non potest esse Vicarius Episcopi, neque Arbiter in causa spirituali.
Potest esse Assessor in causa Clerici.
Ex deputatione Papæ potest esse Commissarius in causa Ecclesiastica.
14. *Commissarius Delegatus in causa particulari apud Nos impropriè dicitur Iudex.*
Officium Iudicis, quale sit.
Iurisdictio, quam habet Commissarius ad causas, pendet à iurisdictione Committentis.
15. *Durationes, seu tempora priuationum, quandò confundantur opinio.*
Non confunduntur, & probatur.
Priuatio perpetua, quandò commutanda in aliam pœnam.
16. *Priuatio Officij, quid importet.*
Officium propriè, & impropriè, quid significet.
Priuatus Officio intelligitur de principaliori tantùm.
17. *Suspensionis quadraginta nouem species.*
Quid sit suspensio.
Quotuplex sit.
Superior, qui potest excommunicare, potest etiam suspendere.
Suspensus ab Officio priuatur vsu iurisdictionis.
Peccat mortaliter se ingerens in eo.
Suspensio ab Officio non est censura.
Censura lata cum clausula, ipso facto, *incurritur pro foro interno antè declarationem Iudicis.*
Suspensio ab Officio est vindicatiua, non præseruatiua pœna.
18. *Suspensio lata in Statutis comprehendit spiritualia, & temporalia.*
Suspensus à fundamento, suspenditur ab omni, quod super eo potest ædificari.
Suspensus simpliciter ab Ordine, suspensus est in omnibus dependentibus ab Ordine.
19. *Quænam competant Prælato, vt talis est.*
Lex absolutè loquens intelligitur simpliciter de omnibus.
Suspensio lata per Statuta diuersa à lata per Prælatum.
Suspensio est priuatio inchoata.
Suspensio a Prælato, vt plurimum respicit iurisdictionem temporalem.
20. *Suspensus ab Officio, in quibus nàm impeditur.*
21. *Dare votum electiuum, non est fructus beneficij, sed munus Officij.*
Votum electiuum non potest quis renunciare.

12. Patet de se *Textus*, sed corrigitur per *Statuta Generalia Ordinis*, quæ sic habent. *Poterit Sacros Ordines recipere, ac Sacras eorum Functiones exercere, qui sic priuatus fuerit. (t)* Vndè habetur, quod promotio, & exercitium *Sacrorum Ordinum* effugit triplicem hanc priuationum speciem, puta suffragiorum, actuum legitimorum, & Officiorum *Ordinis*. Difficultas autem esse potest, si pœnæ istæ sic se habeant, quod maior minorem inferat, hoc est; si priuatio actuum legitimorum inferat priuationem, suffragiorum, cum hæc sit minor, & illa maior; vel si priuatio officiorum Ordinis, quæ est maxima duas præcedentes includat. Et dico, quod non, quia vt habet regula iuris *(u)* in odiosis stricta est interpretatio facienda, non ergo debet extendi pœna vltrà id, quod fertur à lege. Licet ergo priuatus actibus legitimis sit inhabilis ad *Officia Ordinis Ministeriatus, &c.*

&c, tam quoad promotionem, quàm quo ad exercitium, non tamen priuatus existit voce actiua, quæ sibi possit aliundè competere, quam per Officium Ordinis, vt erat olim suffragari in electione *Discreti Vocalis*; & ità tenet *Sanctorus*. (x) Sed loquendo de tertia priuatione, aliter dicendum est. Siquidem apertè habet *Textus*, quod reddit *inhabilem non solùm ad supradicta*, &c. hoc est, quod importat inhabilitates omnes, quæ inferuntur per priuationem vocis actiuæ, & passiuæ, & per priuationem actum legitimorum.

13. Difficultas autem potest esse circà prædictas priuationes in *Commissario* destinato (non quidem ad visitandam *Prouinciam*, quia *Textus* apertè denegat,) sed ad fabricandum processum in vna, vel pluribus causis. Circà hoc *Sanctorus* loco citato tenet negatiuè, motus ex hoc, quod *Commissariatus* sit officium *Ordinis*, concedit tamen, quod si casus esset grauis, & non adesset alius Peritus in criminalibus, posset institui *Commissarius* ille, qui etiam voce actiua, & passiua esset priuatus; non verò, si esset priuatus *Officijs Ordinis*, eo quod talis *Commissarius* est *Prælatus*, *iurisdictionem*, & *authoritatem delegatam habens*. Ego verò sum in opposita sententia, & dico, quod nulla trium supradictarum priuationum impediat quominùs aliquis delegari possit ad condendos processus. Ratio est, quia etiam Laicus, qui peritiam haberet processandi, posset sic delegari; & non tantùm Laicus Religiosus, sed etiam Sæcularis; licet enim non possit esse *Vicarius Episcopi*, neque Arbiter in causa spirituali, vt dicunt *iura*, (z) tamen potest esse *Assessor Iudicis Ecclesiastici*, maximè in defectu Clericorum peritorum, vt notant *Canonistæ*, (b) & de *Papæ* permissu, ipsi conceditur posse excommunicare, & esse *Commissarius* in foro *Ecclesiastico*, vt notat *Abbas*. (c) In tantùm verò sibi denegatur esse *Arbiter*, aut *Vicarius*, in quantùm hæc duo officia sunt *Iudicis* propriè, & importantia directam iurisdictionem in Clericos, cuius Laicus est incapax; nisi de *Papæ* dispensatione.

14. Si autem rectè examinetur *Officium Commissarij*, vt inter Nos in vsu est, qui informationes iuridicas præsertim in causa criminali sumit, construendo processum, vsque ad sententiam diffinitiuam exclusiuè; patet, quod iste impropriè dicitur *Iudex*. Nam officium *Iudicis* siuè *Ordinarij*, siue *Delegati* est, vel iure suo, vel *Magistratus*, qui iubendi potestatem habet, auctoritate, de re aliqua cognoscere, & iudicare, vt docet *Prateius*. (d) Cum ergo *Commissarij* inter Nos delegati non habeant facultatem cognoscendi, nec iudicandi in causa sibi demandata, sed tantùm super facto inuestigandi, liquet abusiuè *Iudices* dici. Sunt enim sicut *Actuarij Criminales*, qui in foris *Episcoporum* processus etiam contrà Clericos instruunt, qui licet in actionibus interloquantur, & sic aliquam sententiam proferant, admittendo, siue reijciendo libellos, articulos, exceptiones, appellationes, concedendo dilatorias, & huiusmodi, quæ meram iuris interpretationem sapiunt, nullo tamen modo iurisdictionem super Clericis important, & hac de causa tales *Actuarij*, vt plurimum sunt Laici; & si Clericis intimant præcepta, nullum robur habent, nisi ab auctoritate *Vicarij*, siue *Episcopi* subsignantis. Ità licet apud Nos *Commissarij* habeant auctoritatem in *Reum*, & alios spectantes ad causam sibi commissam, & præceptis suis teneantur parere, etiam non subsignatis à Prælato; tamen hoc est, non quia *Commissarius* iurisdictionem in illos habeat, sed quia ipse est instrumentum iurisdictionis *Prælati* committentis, nec inter nos requiritur, quod libelli, siue citationes subsignentur à Committente, quia hæc est iuris solemnitas, attento maximè, quod præcepta oretenus fiunt, validitatem autem, & vim obligandi habent ab auctoritate Delegantis. Quod magis confirmatur ex hoc, quia tales *Commissarij* facultatem non habent torquendi *Reos*, nec Testes, aut carcerandi, nisi ex voto, & mandato *Diffinitorij*, tales enim sententiæ interlocutoriæ sapiunt vim diffinitiuæ, & sunt per diffinitiuam irreparabiles; ex quo conijcitur, quod licet tortura ingrediatur tanquam instrumentum inuestigandi veritatem in facto; tamen quia redolet iurisdictionem in mandante torqueri, non potest competere simplici *Commissario*. Si ergo iurisdictionem nullam habet *Commissarius* in eos, quos constituit, aut examinat, & si actus iurisdictionales exercet, hoc est, tantùm instrumentaliter, sequitur, quod esse sic *Commissarius* cum limitata facultate ad simpliciter capiendas informationes iuridicas, nullo modo erit *Prælatura*, aut *Officium Ordinis*. Quod si ipse facultatem habe-

beret non solum inquirendi in causa, vt delegatam, sed etiam cognoscendi, & iudicandi, esset diuersa ratio, quia tunc reuera esset *Officialis Ordinis*; sed in nostra Religione, saltem à *Prouincialibus*, nunquam committitur causa vsque ad diffinitiuam inclusiuè. Concludendum ergo est, quod cum talis *Commissarius* Officialis *Ordinis* non sit; sic priuatus voce actiua, & passiua, & actibus legitimis, & *Officijs Ordinis*, potest nihilominùs deputari ad condendos processus, vt præfertur.

15. Demus verò, quod aliquis committat crimen, ob quod aliqua ex tribus recitatis priuationibus ad sexennium sit punitus; durante verò tali tempore nouum crimen admittat, per quod triennij priuatione sit puniendus; dubium est, an triennium incipiat currere à prolata sententia, an verò post completum sexennium prioris priuationis? Fuit circa hanc quæstionem sententia *Io: Andreæ*, (e) qui ait tempus secundæ priuationis confundi cum tempore primæ, ità vt posset eodem tempore satisfieri durationi ambarum priuationum; vt si tempore, quo adhuc sibi remanebant complendi tres anni primæ priuationis, committeret delictum, pro quo debetur illi pœna priuationis per triennium, tribus annis sequentibus possent illæ duæ priuationes compleri; ex eo, quod pœna incipit currere à delicto commisso. *Bartolus* verò (*f*) distinguit, dicendo, quod vel lex loquitur, quod à commisso delicto incurratur pœna, quæ specificatur imposita, & sic incipiet currere priuatio à commissi delicti tempore, & tali modo tempora confunduntur, vt dicebat *Io: Andreæ*; vel lex loquitur indeterminatè, puta dicendo, *qui fecerit tale delictum tanto tempore priuetur*, & tunc tempus secundæ priuationis incipiet currere, terminata prima, & huic sententiæ adhæret *Abbas*, qui illam recitat, (*g*) cui concordat *Antonius Franciscus* eius *Additionator*, nec dissentit *Sanctorus*. (*h*) Sed salua tantorum virorum reuerentia, non video, quod hoc possit sustineri. Quantumuis enim lex loquatur, quod aliquis, ipso iure, siue, ipso facto, aliquam pœnam incurrat à commisso crimine, tamen talis pœna non incurritur nisi post sententiam *Iudicis*, vt suprà docuimus; non ergo potest pœna ligare antè sententiam, & sic tempus priuationis non currit statim à crimine commisso, quod est fundamentum resolutionis *Ioan. Andreæ*, & primi membri distinctionis *Bartoli*; & ità nequeunt tempora confundi, prout ipsi sentiunt. Quod confirmatur, quia aliàs sequeretur, quod *Reus* pœnam legis posset euadere, & sic peccare impunitus. Si enim aliquis crimen committeret, ob quod per triennium, deberet voce priuari, si à commisso delicto curreret tempus, vt illi volunt, & ipse non accusaretur de delicto, nisi completo triennio, non posset puniri priuatione, quia iam tempus præscriptum esset absolutum. Si etiam sententiaretur ad priuationem secundam, non completo tempore primæ, & tempora confunderentur, non subiret iste pœnam legis, nisi diminutam, quia secunda priuatio, incipiens currere à sententia lata, pro illo tunc, nullam afflictionem punitiuam delicti ipsi infligeret, quam anteà non habuisset, & sic nullam pœnam pro secundo delicto haberet in toto tempore à lege præscripto, sed in parte temporis, & ita diminutam. Concludendum ergo, quod secunda priuatio debet incipere post completum tempus primæ, vel secunda priuatio commutari in aliam pœnam, prout debet de necessitate fieri, si punitus priuatione perpetua nouum crimen, punibile priuatione, committeret, vt benè aduertit *Sanctorus*. (*i*) Quibus verò de causis incurrantur supradictæ priuationes, tum ex *Constitutionibus Apostolicis*, tum ex *Statutis Ordinis*, videri potest apud *Sanctorum*, (*l*) qui ipsarum Cathalogum magna solertia adnotauit.

16. Mancus verò videtur quodammodò *Textus* in hoc *Titulo*, ex hoc, quod, recensendo pœnas in *Seraphico Ordine* vsitatas, non nominat *pœnam priuationis Officij*, & pœnam *Suspensionis ab Officio*, de quibus frequentissima est mentio in *Statutis* tum *Ordinis*, tum *Reformationis*. Posset quidem aliquis dicere, quod *pœna priuationis* includeretur in pœna *priuationis Officiorum*, vt species in genere; sed hoc non potest dici, longè enim distant inter se pœna *priuationis Officiorum Ordinis*, & pœna *priuationis Officij*, quia per primam inhabilitatur priuatus ad *Confessionem, Prædicationem, &c.* prout dicitur in *Textu*, quod non est per secundam. Ideò dico, quod *priuatio Officij* importat priuationem tantùm illius Officij, quod sic priuatus administrat, & non limitatur ad Officium *Superioris* actualis, siue *Prælaturæ*.

turæ. Siquidem, vt benè aduertit *Sanctorus*, (m) hoc nomen *Officij*, vel sumitur propriè, & strictè, & ità significat tantùm *Prælaturas*, vel sumitur impropriè, & largè, & ità significat omne ministerium in *Ordine* institutum, & ità *Lector*, *Concionator*, *Magister*, siue *Nouitiorum*, *siue Clericorum*, *Vicarius*, *Sacrista*, *Rector Chori*, & similia possunt dici *Ordinis Officia*; quandò ergo dicitur in *Statutis* pro tali defectu, vel delicto, criminosus priuetur *Officio*, intelligitur de illo *Officio*, quod gerit siue *Superior* sit, siue alius. Et hoc probatur, quia in varijs Statutis apponitur talis pœna priuationis officij criminibus, qui esse possunt in alijs à *Superioribus*, vt exuentes habitum pro Comœdijs recitandis, (n) Recusantes facere hebdomadam, (o) equitantes sine licentia, (p) & multi alij puniuntur pœna *priuationis Officij*, constat verò, quod talia delicta non supponunt de necessitate, quod taliter delinquens sit *Superior*, sequitur ergo, quod illa priuatio non est *Officij* tantùm *Prælaturæ*, sed etiam adaptatur cuiuis alteri officio in Religione. Non extenditur verò illa pœna vltrà illud officium, quod censetur in ipso principale, ità vt, si aliquis est *Magister Nouitiorum*, vel *Lector*, & priuetur officio, intelligitur præcisè de *Officio Magisterij*, aut *Lecturæ*, & non de alijs, siquidem isti possunt prædicare, confessiones audire, &c. quod non possent, si essent priuati *Officijs Ordinis* in vniuersum, vt sunt fornicarij, adulteri, & similes criminosi in delictis atrocioribus iuxtà *Statuta*.

37. Loquendo autem de Suspensione, cuius quadraginta, & nouem species, siue modos ex vniuerso *Iure Canonico* colligit *Glossa* quædam, (q) dico, quod est *Ecclesiastica censura, qua Ecclesiastica persona impeditur, ne functiones exerceat sui Officij, Beneficij, vel Ordinis*, vt communiter *Doctores*. (r) Distinguitur autem, quia alia est *Suspensio ab Ordine*, alia à *iurisdictione*, alia à *Beneficio*. Duæ primæ suspensiones includuntur in *Suspensione ab Officio*, quod cum sit vel respectu *Ordinis*, vel respectu *iurisdictionis*, ideò constituit illas duas species. Sed ad nostrum intentum non faciunt istę suspensiones, de quibus videri possunt *Theologi Morales* in materia de *Censuris*. Sed illa suspensio, de qua vt plurimum loquuntur nostra *Statuta*, est *Suspensio ab Officio Regulari*, vt importat exercitium iurisdictionis, non verò *Ordinis*; non tamen dico, quod *Suspensio* illa, quæ propriè est censura, & priuat exercitio *Ordinis*, non possit infligi à *Superiore Regulari*, cum enim *Excommunicatio*, & *Suspensio* pertineant ad vnam, & eandem iurisdictionem, vt earum causam efficientem, vt scribunt communiter *Doctores*; (s) sequitur, quod *Superiores Regulares*, qui possunt Subditos suos excommunicare, possunt etiam illos suspendere, vt cum alijs scribit *Lezana*. (t) Suspensus ergo *ab Officio*, vt, verbi gratia, *Guardianus*, priuatur tantùm vsu, & exercitio iurisdictionis sibi competentis ratione *Guardianatus*. Vndè durantè tempore *Suspensionis* peccat mortaliter si se ingerat in *Officio* sibi prohibito, contrariatur enim per hoc legi, siue præcepto prohibenti in materia graui, vt scribit, post *Portellum*, *Lezana*. (u) Huiusmodi autem *Suspensio* non est propriè censura, siquidem non incurritur, nisi post declarationem *Iudicis*, vt clarè habetur in *Statutis Ordinis*, & *Reformationis*, (x) quod est contrà rationem censuræ, quæ semper incurritur antè declarationem, quandò est lata per legem cum clausula, *ipso iure*, vel *ipso facto*, vt probat *Lezana*. Vndè non erit nisi *pœna* purè vindicatiua, & non præseruatiua, præsertim cum imponi soleat propter delictum præteritum, & sine præmissa monitione, quod non competit censuræ propriè dictæ. (a) Aduertendum verò, quod sicut in *iure Canonico* variæ sunt graduationes *Suspensionis* ab administratione officij, quia aliquandò suspenditur quis ab administratione simpliciter, vt dicitur in quadam *Decretali*; (b) aliquandò cum determinatione temporis certi, vt habetur in alia; (c) aliquandò incerti, vt in alia, (d) aliquandò respectu vnius rei tantùm, aliquandò respectu plurium, aliquandò omnium actuū iurisdictionalium; ità etiam suspensio *ab Officio* in Religione, vel potest esse vniuersaliter respectu omnium actuum iurisdictionalium, vel vnius, vel aliquorum tantùm, & hoc, vel ad tempus determinatum, vel arbitrarium *Superiori*. Quia verò in pluribus casibus imponitur Superioribus *Suspensio ab Officio*, vt videre est in *Statutis* (e) *Generalibus Ordinis*, & liberum est *Prouinciali* se solo suspendere ab officio illum, cui ob crimen *priuatio officij* debetur, vt disponitur in eisdem *Statutis*, (f) & ideò operæ prætium est declarare, quid im-

importet huiusmodi *Suspensio ab Officio*, & quæ nàm taliter priuato prohibeantur. Supposita enim communi doctrina, quam suprà dedimus, quod huiusmodi suspensio non suspendit exercitia *Ordinis*, vt celebrare, confessiones audire, Sacramenta alia ministrare, sed tantùm iurisdictionis; & cum iurisdictio alia respiciat spiritualia, vt censuras ferre, à reseruatis absoluere, &c. alia respiciat externam politiam, siue gubernium Conuentus, videndum est, si per suspensionem supradictam impediatur exercitium, tam circà spiritualia, quàm temporalia, an verò circà temporalia tantùm. Pariter, quia in *Statutis Reformatis* dicitur, (*g*) quod *Prouincialis* possit suspendere *Guardianos* ad trimestre, dubium est ad quæ se extendat huiusmodi *Suspensio*.

18. Dico ergo, quod *Suspensio ab Officio* lata à *Statutis* importat prohibitionem exercitij Iurisdictionis tum circà spiritualia, tum circà temporalia. Licet enim suspensus per legem ab officio generaliter, & sine vlla restrictione sit priuatus omni vsu Ordinis, & iurisdictionis, vt volunt *Doctores*, (*h*) tamen respectu *priuationis Officij* inter Regulares venit tantùm prohibitio exercitij iurisdictionis competentis *Prælato*, vt *Prælatus* est. Stat autem, quod iurisdictio se extendit ad spiritualia, & temporalia, vndè cum *Statutum* loquatur absolutè, & sine restrictione, quod aliquis suspendatur pro crimine *ab Officio*, hoc est à *Prælatura*, patet, quod suspenditur in omnibus, quæ fundantur in *Prælatura*, suspensus enim à fundamento, videtur suspensus ab omni ædificio, quod est supra fundamentum, vt dicitur in *iure*: (*i*) & sicut suspensus simpliciter ab *Ordine*, suspenditur ab omnibus, quæ dependent ab Ordine, vt docet *Panormitanus*, (*l*) ità suspensus ab officio *Prælaturæ* prohibetur ab omnibus, quæ sibi competunt, vt *Prælato*.

19. Constat autem, quod *Guardiano*, vt *Prælato* competit iurisdictio ligandi per Censuras, absoluendi à reseruatis, & multa alia spectantia ad ius spirituale; spectat etiam regimen Conuentus, quoad temporalia, vt clarum est, ergo omnia hæc prohibentur tali suspenso. Scio quidem posse hæc duo, puta iurisdictio in spiritualibus, & in temporalibus ad inuicem separari, sed quandò lex absolutè loquitur, & generaliter de suspensione *ab Officio*, debet intelligi de omnibus, quæ *ab Officio* procedunt, vt dicunt *Doctores*. (*m*) Et hic aduertere oportet aliam esse suspensionem, quæ per Statutum fertur contrà *Prælatos*, ab ea, quæ fertur contrà alios Officiales, licet importentur sub eodem nomine suspensionis ab officio; siquidem alij Officiales, vt plurimum non habent, nisi administrationem ciuilem, vt scribit *Sanctorus*, (*n*) & patet in *Lectoribus*, *Magistris Nouitiorum*, *&c. Prælati* verò etiam spiritualem; tamen sicut alij suspensi *ab officio* priuantur omnibus iuribus spectantibus ad suum officium, ità etiam *Guardiani*, seu alij Officiales habentes iurisdictionem spiritualem, & temporalem, si suspendantur à *Prælatura*, suspenduntur etiam à cæteris, quæ ab illa deriuant. Magis autem conualidatur conclusio ex hoc, quod talis suspensio *ab officio* induit naturam priuationis inchoatæ, vt ait *Sanctorus*, sicut ergo *Guardianus* priuatus ab officio nihil potest eorum, quæ ad *Guardianum* spectant nec in spiritualibus, nec in temporalibus, ità neque eadem poterit durante suspensione.

Sed loquendo de *Suspensione*, quæ non est lata per Statuta, sed inflicta ab homine, puta *Generali*, vel *Prouinciali*, aliter est dicendum. Quia cum exercitium iurisdictionis spiritualis, & temporalis sint separabilia, exploranda est mens suspendentis ad sciendum, si prohibere intendit omnes actus vtriusque iurisdictionis, an tantùm alicuius ex illis. Si enim esset *Guardianus*, verbi gratia, ignorans scientiam moralem, (industrius alioquin in agibilibus in temporalibus,) & in administratione Sacramenti pœnitentiæ deliquisset, aut vice versa, posse occasione eius, in quo deliquit suspendi quoad exercitium iurisdictionis tangentis materiam delicti, alia iurisdictione sibi permissa. Quod si absolutè, suspendatur nulla facta tali declaratione, puto intelligendum esse, quod suspensio sit respectu vtriusque iurisdictionis; quia verbum absolutè prolatum, & sententia absolutè lata, sumi debet in absoluta, & vniuersali significatione, vt notum est.

Hic autem aduertere oportet, ne feram scrupulos, quod circà praxim *Religionis* multi *Superiores* locales dicuntur à *Guardianatu* suspensi, qui tales, re vera, minimè dici possunt; aut si suspensi sunt, hoc tantùm est interpretatiuè, seù implicitè,

citè, & solum quo ad temporalem administrationem. Declaro Rem frequenti exemplo. Est in aliquo Conuentu *Guardianus* nimis suspiciosus, vel litigiosus, qui ex quauis leui occasione conturbat Fratres, & familiam tenet inquietam. Venit *Prouincialis*, & ad ipsum mortificandum dat illi Obedientiam, vt se conferat ad alium Conuentum ibi mansurus vsque ad nouum ordinem, vel illi concedit facultatem, vt vadat ad visitandum Sanctuarium in contigua *Prouincia*, nulla penitùs contrà illum prolata sententia, nec iudicialiter, nec extraiudicialiter, per quam ipsum suspendat ab officio. Communiter in Religione hic *Guardianus* dicitur suspensus, sed re vera talis non est. Absentia enim eius à Conuentu, licet inuitus vadat, non concludit suspensionem, potest etiam à Conuentu inuitus ab esse per obedientiam, quæ illi iniungat aliquod exercitium, vt Concionandi, procurandi litem &c. Et per hoc ipe suspensus non erit. Nec causa defectuosa, (puta malum ipsius regimen, per quam sic ablegatur à Conuentu,) reddit ipsum suspensum, quià licet delictum sit causa inflictionis pœnæ, tamen ipsum minimè pœnam infligit, nisi adsit sententia *Iudicis* punientis. Cum ergò *Prouincialis*, vt suppono mentionem non faciat de *Suspensione*, ipse, nullo modo, poterit dici suspensus. Quantumuis verò mens *Prouincialis* esset ipsum suspendendi, tamen cum eius mens foris non pareat, & de occultis, siue internis lex non disponat, non est vndè iste possit dici suspensus, nisi interpretatiuè, & limitatè solùm circà administrationem temporalem, ex eo quod illam solam actu *Prouincialis* ipsi interdicit per elongationem eius à Conuentu. Ad hoc ergo quod possit reuera dici aliquis suspensus à *Prouinciali*, oportet quod iudicialiter cum *Diffinitorio*, declararetur explicitè suspensus ab officio. Quod patet ex hoc, quod si tempore, quo manet sic ablegatus à Conuentu per *Prouincialem*, siue *Visitatorem*, quod perindè est, veniret tempus *Capituli* celebrandi, iste posset optimè suffragari in *Capitulo* per eius enim absentiam à Conuentu vocem non amittit, sed si esset per bimestre suspensus ab Officio per sententiam, & interea celebraretur *Capitulum*, vocem in illo dare non posset, cum *suspensus ab Officio* eligere non possit vt dicunt plures *Canones*. (o)

20. Ex dictis infertur, quod *Guardianus*, vt præfertur suspensus per sententiam *Diffinitorij*, minimè potest absoluere à reseruatis, nec facultatem absoluendi ab illis concedere Confessario eam petenti, nec sibi eligere Sacerdotem, qui ipsum absoluat iuxta facultatem, quam à iure habent (p) *Prælati*; nec ligare per censuras; nec præcipere per Obedientiam, nec benedicere corporalia, & similia facere, quæ possunt *Guardiani* à iure, vel per priuilegium ratione *Prælaturæ*, etiam si *Guardianus* sic *suspensus* non exiret à suo Conuentu, sed ibi dimitteretur ad maiorem sui mortificationem; & in tali casu neque debet tenere locum *Guardiani* in Refectorio, sed esse in ordine suo, iuxtà locum, qui sibi aliundè competit, quàm per *Guardianatum*. Quod si tales actus exercere præsumeret, peccaret mortaliter ex suo genere, (q) & attentaret si aliquam à reseruatis absolueret, aut ille simplici Sacerdoti, prætextu priuilegij, confiteretur: vel in aliquem Subditum suum excommunicationem fulminaret, omnes actus isti essent nulli ex defectu iurisdictionis, quæ per suspensionem ab officio est illi interdicta. Hoc autem minimè dicendum est quandò *Guardianus* ablegatur à Conuentu per *Prouincialem* nulla facta sibi intimatione *Suspensionis ab officio*; cum enim iste reuera *suspensus* minimè dici possit *ab officio*, potest licitè, & validè ea, quæ ad suum officium spectant, & ab eo dependent, exercere, dummodò eorum facultas non alligetur loco.

Contrà supradicta autem inuenio *Antonium à Spiritu Sancto*, (r) qui dicit suspensum ab officio habere votum in *Capitulo Generali*, *Prouinciali*, *ac locali*, eo quià sic suffragari in *Capitulo* non est per se *Officium Ordinis*, quià etiam competit *Monialibus*, nec est vsus alicuius iurisdictionis Ecclesiasticæ; vt cum *Palao* notauit *Pellizarius*, (s) & addit, quod *Prælatus* ita suspensus, & in suo Conuentu manens, non priuatur suo loco, nec à *Præsidente* sui Conuentus potest reprehendi, nec *Præses* Conuentus potest illi signum efficere in locis communitatis, imò ipse *Superior* Suspensus potest exire à Conuentu absque licentia *Præsidentis*, solum manifestando ei suum exitum, vt ei det Socium, quem ipse non potest eligere, &

horum

horum ratio est, quia sic Suspensus non amisit officium, sed tantum executionem, & proindè manet verus *Superior localis*, *Prouinciali* immediatè subiectus, & ideò *Præsidi Conuentus* subijci non potest. Sed, salua doctissimi Viri pace, hæc subsistere non possunt. Vt enim suprà docuimus, per Suspensionem impeditur *Prælatus* exequi ea omnia, quæ ratione officij efficere potest, ista enim sunt radicata in iurisdictione, cuius exercitium cum impeditum sit per Suspensionem, etiam illa prohibita sibi sunt, licet non remaneat impeditus in exercitio illorum, quæ sibi conueniunt ex alio fonte, quam à Prælatura. Suffragari ergò in *Capitulo locali*, vt pro recipiendo *Nouitio* ad professionem, vel etiam in *Prouinciali*, *vel Generali* in ijs rebus, seu negotijs, ad quæ omnium Religiosorum vota exquiruntur iuxtà varia Religionum Statuta, vtiquè poterit, quia hoc sibi conueniret, non quia *Superior localis*, sed quia Religiosus; sed dare votum in *Prælatorum* electione, ad quam soli *Prælati locales*, seù *Prouinciales* suffragari possunt iuxtà Religionum Constitutiones, omninò non potest. Quia sic suffragari est exercitium iuris, quod habet, vt *Prælatus*, a quo exercitio cum sit suspensus, ipsum nullo modo exhibere potest. Falsum proindè est quod sic suffragari in electionibus *Prælatorum*, non sit vsus iurisdictionis *Ecclesiasticæ*, cum tales electiones minimè fieri possint, nisi à *Prælatis localibus*, seu *Prouincialibus*, qui, vt tales, habent ad eam tale ins, quod si vnus spernatur ab alijs Capitularibus, & ad tempus congruum non expectetur, electio ab alijs facta inualidatur ad ipsius requisitionem, vt dicunt iura, & *Doctores*. (t) Et licet *Sigismundus à Bononia* (u) teneat, quod sicut Suspensus ab officio, non est suspensus a beneficio, vt dicunt *Doctores*, (x) ita vbi ius eligendi est veluti fructus beneficij, per suspensionem ab officio, sicut non suspenditur à beneficio, ita non suspendatur à iure eligendi, & ex consequenti *Superior localis* suspensus ab officio, non possit quidem suffragari in electione *Discreti localis*, tamen vocem habeat in *Capitulo Prouinciali*, vbi ex beneficio *Prioratus*, seu *Guardianiæ* suffragator existit.

21. Tamen hæc doctrina nullo modo subsistere potest, quia gratis dicitur, quod sic suffragari in *Capitulo* sit Fructus Beneficij; quia eligere est ministerium *Clericale*, quod venit sub nomine Officij, quod contradistinguitur à beneficio, nec est fructus beneficialis, sed munus officiale; & ideò licet quis possit fructus beneficij sui renunciare, non tamen potest, qui habet votum ad electionem, ad sui beneplacitum renunciare illud; si enim vt optimè discurrit *Rodericus*, (z) vnusquisque propria authoritate posset iuri suo dandi suffragium renunciare, omnes in *Capitulo* congregati possent hoc facere, cum non sit maior ratio de vno, quam de duobus, multis, & omnibus, & sic fieret contrà bonum commune Religionis, ad quod electio dirigitur. Sequitur ergo quod sic eligere est munus, ministerium; & officium, quod debent locales *Prælati* impendere *Religioni* ratione officij, quod gerunt, & ideò *suspensi* à tali *Officio*, suspensi etiam sunt dicendi à suffragando in electionibus, & ita firmat *Passerinus*. (a) Consequenter *Superior* suspensus manens in suo Conuentu, nec locum digniorem debet habere, nec potest à Conuentu exire non petita licentia *Præsidentis*; imo *Præsidens* potest ipsum sicut cæteros subditos suos reprehendere, & circà ipsum, sicut circà alios, suam auctoritatem exercere. Ratio est quia tenere locum primum in *Capitulo*, & in *Refectorio*, sicut & egredi de Conuentu ad sui libitum, competunt *Superiori*, vt *Prælato*, & sunt actus suæ iurisdictionis; sequitur ergo, quod etiam in istis impeditus sit. Et licet in actu primo, vt loquuntur philosophi, suspensus remaneat adhuc in suo statu, puta immediatæ *Subiectionis Prouinciali*, non sic tamen est in Secundo, puta in actibus iurisdictionalibus, quæ sunt per suspensionem illi prohibita, in istis enim subijcitur *Præsidenti*, qui est verus *Superior localis*, qui taliter suspensum potest reprehendere, & sicut cæteros subditos pænitentiare; ex eo enim quod est de sua familia, est ipsius *Prælatus*, non enim in vno Conuentu possunt esse duo *Superiores locales*; vndè cum *Præsidens* à *Prouinciali*, seu *Diffinitorio* institutus, verus *Prælatus* sit, sequitur quod *Guardianus* suspensus sit verus eius subditus, nihil suffragante eius *Prælatura*, in qua est suspensus. Et de hac materia, dicemus infrà. (b)

T E X T V S.

§. IV. Carceris pœna est alicuius reclusio in obserato loco sine chorda, & caputio. Includit priuationem actuum legitimorum.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

22. *Pœna Carceris, quæ sit.*
Carceratus debet esse vinculatus.
Sequestratus in Cella non dicitur Carceratus.
Nec priuatur actibus legitimis.
Carcer datur ad custodiam, & ad pœnam.
Carceratus ad Custodiam non priuatur chorda, & caputio.
Nec subit pœnam Carceratorum.

22. IN hoc *Textu* exprimitur formalitas Carceris, dum dicitur quod est *Alicuius reclusio in obserato loco*. Quod enim locus obseratus requiratur ad formalitatem Carceris habetur ex quadam *lege*, (c) in qua etiam dicitur, quod vltrà locum obseratum, requiritur, quod qui Carceratus dicitur, etiam vinculis in Carcere sit constrictus, ait enim ibi *Vlpianus*, *Verum est, eum, qui in Carcere clausus est, non videri, neque vinctum, neque in vinculis esse, nisi corporis eius vincula sint adhibita*; quod etiam replicatur in alia lege *Codicis*. (d) Verum vinculorum vsus, maximè in Religione nostra desueuit, & non adhibentur, nisi quando ex atrocitate criminis, aut ex Custodia non satis secura, posset legitimè timeri fuga *Rei*. Infertur ergo ex hoc quod si aliquis *Religiosus* de mandato *Prælati* iubeatur ire in propriam Cellam, seu aliam cameram Conuentus, & etiam in cameram Carceris, & iubeatur ab illa non egredi, nullo tamen modo posset dici Carceratus, si locus, in quo manet, clausus deforis non sit, nec subit Carceratorum pœnam (puta priuationem actuum legitimorum) quantumuis per multos dies, & etiam sine caputio, & corda ibi detineatur; quia deficit substantialis forma Carceris, puta obseratio, & ita sensit *Sanctorus*. (e) Aduertendum vero est, quod aliquando aliquis incarceratur ad custodiam, aliquando ad pœnam. Et licet in *iure Ciuili* nullo modo Carcer detur ad pœnam, vt scripsit *Bartolus*, (f) tamen in *iure Canonico* reperitur datus ad pœnam ex multis *Decretalibus* (g) citatis per *Sanctorum*. Scio quidem, nonnullos sentire contrà *Bartolum*, scribentes de *iure*, etiam *Cæsareo*, Carcerem ad pœnam dari, & hanc conclusionem astruunt ex quadam *lege Codicis*, (h) in qua determinatur, quod pro debitis publicis non debet quis poni in Carceribus, inferentes ex hoc ergò pro alijs causis, quam pro debitis, aliquis, iuxtà *ius Ciuile*, puniri potest pœna carceris. Sed hæc deductio non est legitima; imò ex illa lege, vt patet, iubetur ne Carcer in pœnam publicis debitoribus detur, ex eo quod vt notat ibi *Glossa* (i) *Ad custodiendum, non ad puniendum est carcer*; vndè habetur in alia *lege* (l) *Digestorum*, quod nonnulli *Præsides* solebant ad perpetuos carceres damnare; at hoc legibus vetitum est, quia vt ibi scribit *Vlpianus*, *Carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet*. In *Religione* verò nostra, quæ *iure Canonico* regitur datur Carcer ad Custodiam, & etiam ad pœnam. Quando datur ad custodiam Carcerato non detrahitur chorda, neque Caputium, & proindè, qui sic carceratus manet, non potest dici carceratus formaliter, vndè non incurrit, ex carceratione, priuationem actuum legitimorum. Quando verò est ad pœnam datus Carcer, tunc secum affert priuationem illam, pro vt dicit *Textus*. Vltrà *Custodiam* autem, & *pœnam*, ob quas, & ad quas infligitur carceratio, datur etiam carcer ad arctationem, quando arctatio est qualificata, vt aliàs dicemus, quæ est tormenti genus differens à Carceratione tum ad *Custodiam*, tum ad *pœnam*, sed de hac redibit sermo ex professo in Titulo de Tortura.

TEX-

TEXTVS.

§. V. Pœna triremium, quæ, quoad Sacerdotes, commutari potest in reclusionem intrà Ergastulum, quod à Sanctissimo D. N. Vrbano Octauo, ad aliqualem Sacerdotalis culminis honorem, erectum est.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

23. *Pœna triremium succedit deportationi.*
In nostra Religione, est pœna subsidiaria.
Melior est conditio damnatorum ad mortem, quam ad triremes.

23. Triremium pœna, quæ ex *Follerio*, & *Diaz* (*m*) successit deportationi, siue damnationi ad metalla, rarissimè, & solummodo in grauissimis casibus, in nostra *Religione* practicatur. Et hoc optimè fit, ex eo quod pœna ita, vt notat Donatus, (*n*) est Religioni subsidiaria, nempè casu quo non possit alia via in *Religione Reus* sufficienter puniri, ac emendari. Vndè & *Reo*, & *Religioni* præstat, diuturno, vel perpetuo carcere, pro modo culpæ, *Reos* punire, quam ad triremes damnare maximè ad tempus. Etenim *Reus* in triremibus, in quibus est schola enormissimorum scelerum, quæ argutè, & ingeniosè recitat *Peyrinus*, (*o*) non emendatur, imò vt praxis docet, fit scelestior, quam intrauerit, & eius anima in statu ità periculosò versatur, vt Viualdus (*p*) ratione securitatis salutis concludat meliorem longè esse conditionem damnatorum ad mortem, quam ad triremes; illi enim potiora habent auxilia, quibus anima iuuatur ad salutem, quàm isti, qui in tormentis continuis viuunt, peccatis saginantur, & finaliter damnantur. *Religioni* etiam probro, saltem apud vulgum ducitur, quod eius alumni ad triremes damnentur, vndè bona ipsius existimatio læditur; & quod plus est, dum sic ad tempus damnati ad triremes, expleto tempore, redeunt ad Claustra, non mortificati, correcti, aut verecundi, at impudentes, effrontes, temerarij, omnibus vitijs, & maximè obscœnitatibus dediti, vndè incredibile, quantam pestem in Religionem inuehant, in quam triremium corruptelam conuictu important; & ob hoc iudicat *Rodericus*, & *Peyrinus*, (*q*) melius, esse pro *Religione*, aut ad triemes non damnare; aut si criminis qualitas patitur, damnare in perpetuum; vel si tantam pœnam delictum non exigit, curare vt, finito tempore damnati maneant in sæculo, & non reuertantur amplius, quàm nouis vitijs commaculent iuuentutem, maximè suo malo exemplo corrumpendo. Optimo proindè consilio, & ad Sacerdotalis maximè dignitatis reuerentiam *Vrbanus Octauus* Ergastulum erexit propè *Cornetum*, (quod est oppidum *Romam* inter, & *Centum Cellas*, quod Italiè dicitur *Ciuita Vecchia*,) in quo Sacerdotes inclusi tempus habent horas Canonicas recitandi, Orationi vacandi, & spiritualibus exercitijs, ac salutaribus pœnitentijs antiquas culpas diluendi. Sed ad hunc locum non admittuntur, nisi qui soluere possint manutentionem victualem, vndè non potest esse vniuersaliter prò omnibus, sed pro diuitibus tantùm Religionibus, quæ tales expensas facere possunt, vel pro ijs, quorum agnati diuites sunt, qui hoc facere velint, & ideò cæteri ad triremes mittuntur.

TEXTVS.

§.VI. Eiectio, seu expulsio ab Ordine, quæ dyscolis, & incorrigibilibus imponitur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

24. *Expulsio Regularium pœnarum maxima.*
Comparatur excommunicationi.
Fertur in dyscolos, & incorrigibiles.
25. Dyscolus, *quid significet.*
Difficilis, & Morosus *idem sunt.*
Morosus *quis dicatur.*
Dyscolus in Religione quis dicatur.
26. *Incorrigibilis dicitur dupliciter.*
In corrigibilis de iure quis dicatur.
Incorrigibilitatis fundamentum est obduratio in malo.
Ex vno delicto non potest dici vnus incorrigibilis.
Incorrigibilitas de facto includit eam, quæ est de iure.
27. *Ad incorrigibilitatem formalem quæ requirantur.*
Ex tribus grauibus delictis quis est incorrigibilis.
Delicta non debent esse eiusdem speciei.
Magis peruersus proditur, qui peccat pluribus diuersis criminibus, quàm qui pluries vno solo.
28. *Trina monitio est necessaria ad censuras, & quarè.*
Ad incorrigibilitatem requiritur monitio, & punitio triplex.
Præscriptio delictorum quandò valeat.
29. *Incorrigibilis quando quis possit ostendi in vno delicto.*
30. *Ad incorrigibilitatem non requiritur, delicta punita fuisse iudicialiter.*
Sufficiunt paternaliter correcta.
Correctio magis habetur per punitionem paternam, quàm per iudicialem.
31. *Ad incorrigibilitatem probandam completè requiritur Carcer.*
Et debet esse formalis.
Et carceratus debet ter in hebdomada ieiunare, & flagellari.
Clericus carcerandus non spoliatur habitu Clericali.
32. *Pœnitentia publica est exemplar pro alijs à pœnitentiato.*
33. *Carcer debet esse per annum non interruptum.*
Eductio è carcere ad respirandum non interrumpit carcerationem.
34. *Carcer, qui datur incorrigibili est ad medicinam.*
35. *Antè Carcerationem pro incorrigibilitate requiruntur tria delicta punita.*
Post illa non requiritur delictum nouum ad carcerationem.
Per carcerationem punitur consuetudo delinquendi.
36. *Incorrigibilitas perfecta debet ostendi signis, vel factis.*
Transacto anno carcerationis debet explorari mens carcerati incorrigibilis
Facto qui se prodit incorrigibilem potest expelli.
37. *Post annuam carcerationem malè viuens potest expelli, licet graue crimen non commiserit.*
Mala conuersatio arguit mentem non correctam.
Præsumptio incorrigibilitatis stat pro carcerato.
38. *Delicta in ordine ad expulsionem debent aliqualiter continuari moraliter.*
Quomodò continuata sint, iudicare, est Iudici arbitrarium.
Benè viuens per triennium à delicto dicitur emendatus.
39. *Completo anno carcerationis emendationem promittens, statim debet educi.*
Ostendens obstinationem potest carceratus detineri.
Expellere incorrigibiles est facultatiuum Superiori, non præceptiuum.
40. *Si intrà annum fugiat à Carcere, non potest dari sententia expulsionis.*
Petere licentiam à Sacra Congregatione expedit.
Fratrum Minorum ergà Sedem Apostolicam cæca est Obedientia.

24. Om-

24. Omnium pœnarum Regularium exstremum est *Eiectio, vel expulsio ab Ordine*, quæ ex sententia *D.Thomæ*, (r) comparatur excommunicationi, quia sicut excommunicatio est maxima spiritualium pœnarum, est cum magna sobrietate adhibenda, & non fertur nisi in criminosos contumaces, ita etiam expulsio, vt optimè philosophatur *Donatus*. (s) Difficultatibus magnis implexa est materia hæc expulsionis, tum ex ijs, quæ de iure communi sunt; tum ex ordinatis per *Statuta Religionis*, tum ex *Decretis Sacræ Congregationis* de hac disponentibus; nec tamen nos difficultates omnes spectantes ad expulsos explanare decreuimus, sed quia *Praxim criminalem* nostræ *Religionis* elucidamus, ea tantum tractabimus, quæ ad praxim expulsionis ipsius faciunt, ablegantes Lectores ad illos, qui de rebus Regularibus scripserunt, vt *Rodericum* vtrumque, *Portellum*, *Pellizarium*, *Pasqualigum*, *Lezanam*, *Bordonum*, *Donatum*, *Peyrinum*, *Antonium à Spiritu Sancto*, & alios, apud duos omnia ad expulsionem, & expulsos pertinentia enodantur. Quia ergò, vt habetur ex *Textu expulsio* pęna est quæ *Dyscolis*, *& incorrigibilibus imponitur* videndum est primò quis nam sit *Dyscolus*, & *incorrigibilis*, vt possit expelli à Religione?

25. Respondeo, quod in propria significatione *Dyscolus*, idem est ac *difficilis*, vel *morosus* ducta deriuatione à græco *Dyscolo*, qui *Calepino*, (t) teste vitij genus est. *Difficilis* verò, & *morosus* homo idem est. *Morosus* autem *is est, qui multorum morum inter se contrariorum est*, vt ex *Porphyrio* ait idem, (u) vndè dicebat *Cicero*(x) *At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes; si quærimus etiam auari, sed hæc morum vitia sunt, non senectutis*. Hinc est, quod diuersis vitijs exagitatus modo vnum vult, modo aliud, quod prius amabat respuit, quod nolebat, modo vult, ex quo vitiorum conflictu sequitur, quod sibi nunquam satis constat, & redditur familiaribus, Seruis, & Amicis molestus, eo quia diuinare debent quomodo, & in quod ipsius genium feratur, vt sibi possint satisfacere, & ità ei placere. Vndè tali, (maximè si is *Dominus*, *Superior*, aut ex *Magnatibus* sit) conuiuentes semper anxij viuunt, & conturbati, ex ipsius dyscolia, ex qua oritur, quod nunquam sibi, vt vellet, famulatur, nec enim ipse certò scit, quid velit, strepitosus est, ex quauis minima re excandescit, domesticos increpationibus, minis, querelis, conturbat. Transumptiuè autem hoc verbum *Dyscolus* intelligitur in *Textu*, ducta metaphora ab effectu. Sicut enim *Dyscolus*, vel *morosus*, vt dicebamus domum suam, ac familiares, quibus molestus est, conturbat, ità *Dijscolus* in *Textu* accipitur, qui Religionem, & Fratres turbat inquietudine, loquacitate murmurationibus, calumniationibus, scandalis, irreligiositate, & delictorum frequentia, ex his enim vitijs, quæ in totius *Religionis* deturpationem cedunt, maximè conturbatur Religiosa quies, & in anxietate semper viuunt Fratres, ne sic dyscolus nouis scandalis Religionem commaculet. Ad expulsionem ergò primò requiritur, quod aliquis sic *Dyscolus* sit conturbationem in Religione suis delictis causans; sed hoc non sufficit, nisi etiam *incorrigibilis* sit.

26. Dupliciter autem dicitur incorribilis, vt plures habent *Doctores* vno modo *de iure*, alio modo *de facto*. (z) *De facto* quidem secundùm eos quando aliquis non cessat à vitijs, & ex mala ipsius inclinatione, & pessimo habitu erumpit in scelera, de his minimè erubescit, semper promptus est ad malum, & nullum respuit vitiorum genus, in quod frequenter nō prolabatur. Sed meo videri talis descriptio incorrigibilis *de facto* non vndequaquè subsistit, posito enim quod, aliquis passim in plura, grauia, & distineta, siue numero, siue specie delicta prolabatur, non tamen, ex eorum frequentatione, potest dici *de facto* incorrigibilis. Sicut enim insanabilis non potest dici ille, qui plures patitur infirmitates, sed ille, cui, cum omnia remedia, iuxta Medicorum scientiam, adhibita sint, sanatus non est, ità neque incorrigibilis potest dici ille, qui plura delicta commisit, sed ille, cui adhibitæ fuerunt omnes correctiones paternæ, & iudiciales, & tamen post eas nihil melius se habuit, nec emendauit. Et ita incorrigibilem non esse aliquem, nisi de præteritis delictis punitus sit, tenent *Menochius*, & alij. (a) Ad hoc ergo, quod incorrigibilitas de facto adsit, oportet, quod euidenter appareat, quemadmodum notorietas facti est, quandò ita euidens est factum, quod nulla potest tergiuersatione celari; ita debet etiam talis esse incorrigibilitas *de facto*, quæ tunc est, quandò delinquens pa-

pate nter ostendit animum perseuerandi in peccato. Quandò enim frequenter peccat, non apparet incorrigibilitas *de facto*, sed interpretatiua tantùm, quæ potiùs est incorrigibilitas *de iure*; potest enim talis frequenter delinquens suam incorrigibilitatem celare dicendo, se peccasse, non quia in peccatis corrigi nolit, sed ex fragilitate; & ità non posset dici incorrigibilis *de facto*. Et ista incorrigibilitas *de facto*, ita manifestatur in eo, qui semel deliquit, sicut in eo, qui pluries. Si enim, quis delictum commisit, & ter monitus, & punitus de eo, pœnitere non vult, vt apparet in contumaci, & rebelli, iste reuera *incorrigibilis est de facto*, quia de facto perseuerantiam firmatam in malo ostendit. *De iure* autem incorrigibilis dicitur, qui talis esse præsumitur secundùm iura, licet in eo minimè concurrant qualitates, quæ constituant incorrigibilem *de facto*. Quia verò Decretum *Sacræ Congregationis de Apostatis, & Eiectis*, vult quod *Verè incorrigibilis minimè censeatur, nisi non solùm concurrant ea omnia, quæ ad hoc, ex iuris communis dispositione, requiruntur, sublatis, in parte hac, Statutis, & Constitutionibus cuiuscunque Religionis, & Ordinis, etiam à Sede Apostolica approbatis, & confirmatis, verùm etiam vnius anni spatio in ieiunio, & pœnitentia probetur in Carceribus: Elapso autem anno, si nihilominus non resipuerit, sed animo indurato in sua pertinacia perseuerauerit, ne contagione pestifera plurimos perdat, tanquam pecus morbida, & membrum putre eijci tandem possit*. Ideò non attendentes, quid circà incorrigibilitatem decernant *Statuta* municipalia *Religionum*, debemus ex iure communi, & præscriptis in citato Decreto venari rationem formalem incorrigibilitatis. Vt ergò optimè habet *Sayrus*, (b) ex iure communi, vt patet ex multis *Decretalibus*, (c) dicitur *incorrigibilis* si reuertitur ad priora delicta, & in eis perseuerat, vel æquè grauia committat, si assignatum pęnitentiæ locum, vt carcerem verbi gratia, deserat fugiendo; si ter monitus non desistat à criminibus præteritis, vel alijs similibus; si in modo confitendi delictum apparet eum esse incorrigibilem, quia ostendit se non pęnitere de scelere, sed potiùs dolere non sibi ex voto successisse, & non esse perfectiùs perpetratum, vt post *Panormitanum* dicunt multi; (d) Si contemnit subire pęnam prò delicto commisso; cum contemnere sit de nouo peccare, vt ait *Bonacina*, & *Riccius*. (e) Ex his ergò apparet, quod verum fundamentum incorrigibilitatis est obfirmatio voluntatis in malum, quæ cognoscitur ex reiteratione delictorum, quibus delinquens prodit se minimè correptum, vel ex actibus exterioribus, quibus euidenter conuincitur se minimè pęnitere de malo facto, ipsum denuò approbare, & in eo sibi complacere. Hinc est, quod non possum subscribere *Donato*, (f) quis ex *Roderico*, & *Carolo de Grassis*, docet posse aliquem declarari incorrigibilem, respectu vnius delicti, (si nempè habeat tales circumstantias, ob quas esset damnandus ad mortem,) & ita à Religione expelli. Quia quidquid sit de iure antiquo, certè, post Decretum *Sacræ Congregationis*, non potest iste expelli sub formalitate sententiæ *expulsionis*, quia ob vnum delictum quamuis grauissimum, nequit aliquis præsumi incorrigibilis de iure, nisi de tali crimine ipse nullam ostenderet pęnitudinem, imò post multas exhortationes ad pęnitentiam, ipse semper in malo animo perseueraret. Verum quidem est, quod posset expelli indirectè, nempè damnando ipsum ad triremes, ob quam pęnam remanet à Religione expulsus, vt suprà dicimus. (g) Quod autem dictum est de incorrigibili *de facto*, & *de iure*, non ità accipiendum est, vt hæc duo sint tanquam membra contradistincta; ità vt quandò dicitur in citato *Decreto*, quod *incorrigibilis minimè dicatur, nisi in eo concurrant omnia, quæ de iure communi requiruntur* ad constituendum incorrigibilem, intelligatur de eo solùm, qui est incorrigibilis *de iure*, ac si decretum illud excluderet incorrigibiles *de facto*; sed debent sic accipi, vt vnum includat aliud; qui enim incorrigibilis est *de facto*, incorrigibilis est etiam de iure licet non vice versa; quia incorrigibilis de *facto* euidentiùs suam incorrigibilitatem ostendit, quàm qui est incorrigibilis *de iure* in quo tantùm cõcurrit probatio præsumptiua, & in incorrigibili *de facto* cõcurrit probatio euidens, & palpabilis. Quemadmodum enim notorium iuris, & facti sic se habent, quod notoriũ facti, quod est ex euidẽtia, notoriũ etiam est de iure, siuè iuris, licet non vice versa, ità etiam *incorrigibilis de facto* censetur esse *incorrigibilis de iure*, ità vt tali incorrigibilitate existente, & concurrentibus cæteris à *Decreto* requisitis benè potest fieri

ex-

expulsio, & ità tenet *Alphonsus de Leone.* (b)

27. Non sufficit autem ad incorrigibilitatem formalem multiplicatio delictorum, sed Requiritur grauitas eorundem. Si enim exempli gratia aliquis esset negligens ad Chorum, vel Silentium in Refectorio violans, vel otiosus, & de his defectibus, licet sępè sæpiùs monitus, ac penitentiatus non corrigeretur, tamen non posset dici incorrigibilis in ordine ad expulsionem; Requiritur ergò, quod delicta sint ex grauibus, grauioribus, seu grauissimis iuxtà diuisionem, quæ habetur suprà ex *Textu*, (i) & sunt illa, quæ ordinis conturbationem, Religionis dedecus, Fratribus ignominiam, Sæcularibus scandalum, & pusillis peruersionem causant: nam ideò expelluntur, ne tanquam pecus morbida aliàs inficiant, vt post multos *Sanctorus*. (l) Licet autem ex *Statuto Vallisoletano* (m) videatur requiri, quod incorrigibilis idem graue crimen sæpiùs committat, ad hoc vt talis dici possit, ait enim, quod incorrigibilis est *Qui ter de eodem graui crimine conuictus, & punitus non resipuerit*; tamen hoc non debet accipi taxatiuè, sed exemplariter; hoc est non quod incorrigibilis dicatur solummodò is, qui ter commisit idem graue delictum, sed sicut incorrigibilis est, qui idem graue ter commisit, ita pariter si, tribus grauibus delictis speciè diuersis à se commissis, non resipuerit, & ita post *Abbatem*, & alios tenet *Petrus ab Angelis*. (n) Ratio enim incorrigibilitatis, sicut, & motiuum expulsionis non alligatur eidem delicto specifico reiterato; sicut enim ex reiteratione eiusdem delicti conturbatur Religio, ita pariter ex multiplicatione variorum grauium delictorum, imò magis peruersius proditur, qui ad plura delicta differentia se paratum ostendit, quàm qui in idem solitus est reincidere; hoc si quidem peccare potest ex fragilitate naturæ ad illud tantùm vitium inclinantis; ille verò demonstrat voluntatem totaliter deprauatam, & ad omnia maleficia promptam; & proindè magis incorrigibilis dicendus est iste, quàm ille, & emendatio magis sperari posset ab eo, qui in vno deficit, quàm ab eo, qui ad omnia mala procliuis est.

28. Dubium est autem, an ad incorrigibilitatem requiratur monitio, & punitio trina delictorum? Auctores, quos vidi, videntur hæc duo confundere, puta monitionem, & punitionem, & proindè in varias abeunt sententias. Sustinet enim *Rodericus*, quem sequitur *Peyrinus*, incorrigibilem esse, qui pluries deliquit, licet de præcedentibus delictis non fuerit punitus; hoc negat *Sanctorus*. *Megalius* probat posse aliquem dici incorrigibilem, nulla monitione præmissa; & huic refragatur *Donatus*. Vt ergò clarè procedamus distinguere debemus materiam, & primò dicamus de monitione; an scilicet requiratur trina monitio ad hoc, quod possit, quis declarari incorrigibilis? *Marcellus Megalius* (o) ait, quod licet trina monitio præcedens, & non pariens emendationem in monito, ipsum declaret incorrigibilem, tamē sinè ipsa potest quis dici talis; & *Carolus de Grassis* (p) plures casus enumerat, in quibus *Clericus* etiam non monitus, est incorrigibilis; subnectens, quod licet *Menochius* (q) supponat incorrigibilitatem duo copulatiuè requirere, nempè correctionem antecedentem, & perseuerantiam in malo, tamen inferiùs (r) concludit duas monitiones sufficere ad faciendum incorrigibilem. Et hoc ipsum docet *Castro*. (s) Sed hoc minimè sustineri potest, quia trina monitio necessaria est, cum sit numerus à *Sacris Canonibus* prærequisitus pro ferendis censuris: per illam enim, vt ait *Sanctorus*, (t) fragilitati, negligentiæ, & ignorantiæ *Rei* consulitur; patientia, charitas, & maturitas *Iudicis* in grauissima re proditur, & delinquentis incorrigibilitas manifestatur. Non potest autem *Reus* dici incorrigibilis, nisi sit in delicto suo contumax; contumacia verò tunc dicitur, si ter monitus, adhuc resistit, & hæc omnia habentur ex *iure*, (u) & tenet *Donatus*, qui concludit, quod si rationes *Grassi* probant aliquid, hoc debere accipi de incorrigibili *de facto* non *de iure*.

Quantum autem ad punitionem, an scilicet requiratur præcedens delictorum punitio, ad hoc, quod quis dicatur incorrigibilis. *Rodericus*, quem sequitur *Peirinus* (x) sustinet incorrigibilem non solùm esse, qui ter monitus, & punitus non se emendauit; sed etiam cum bis, aut ter crimina remissa, condonata, dissimulata, emendationis spe, fuere, & tamen non se correxit; quod dictum probat *Rodericus* multis rationibus, & firmat *Clari*, (z) *Cassanæi*, & *Salzedo* auctoritate; huic opinioni adstipulatur etiam *Sanctorus*, qui multos (a) citat, sed confundit incorrigibilem

bilem *de facto* (de quo mox) cum incorrigibili *de iure*. Sed huic Conclusioni minimè subscribo; licet enim rationes *Roderici*, quæ verè validæ sunt, concludant incorrigibilitatem de iure antiquo, in ordine ad expulsionem, non tamen eam probant de iure nouo post *Decretum Congregationis*. Et ratio vna, & meo videri validissima, est, quia mens *Congregationis*, vt exprimitur in *Decreto (b)* est; vt Superiores *nihil intentatum relinquant, vt lucrentur animas Fratrum suorum in profundum ferè malorum delapsas, antequam grauissimum, atque extremum expulsionis remedium experiantur*. Planè autem stat, quod qui admonitione, exhortatione, prece, & correctione verbali, quantumuis efficaci, & repetita, delinquentem à malo auertere satagit, si iste in sua malitia perseuerat, non sufficientibus medijs vsus est ad procurandam ipsius emendationem. Si inutilia verba experitur Pater in corripienda insolentia filij, debet deuenire ad verbera. *Medicus* in curando vlcere, si videt, quod hoc non curat vnguentum, ad præceptum *Hippocratis* vtitur ferro, & tandem igne. Ità *Superior* non omnia media ad correctionem Subditi mali tentat, si in solis paternis exhortationibus, & suauibus reprehensionibus confidit, sperans illum clementia, & mansuetudine ad bonam frugem esse redigendum. Talium natura, vitijs adsueta, surda est ad verba exhortationis. Debet ergo *Prælatus* exuere personam *Patris*, & vestire munus *Iudicis*, & debitis pœnis, & iusta seueritate ipsum coercere, omnemque mouere lapidem, vt delinquens à malo resipiscat. Si ergo ad hoc, quod aliquis verè incorrigibilis censeatur, iuxtà *Decretum*, oportet, quod *Superior* circà illum nihil intentatum reliquerit ad ipsum emēdandum, liquet, quod oportet, quod in delictis suis non solùm sit adhibita charitatiua, & paternalis trina correctio, sed iusta, & iudicialis punitio, & ità expressè tenet *Portellus*. (c) Et ex hoc apparet minimè sustineri posse in praxi opinionem *Sanctori (d)* dicentis, quod si aliquis Religiosus pluries deliquit, inquietus est, cum omnibus litigat, est inobediens, perturbator, effrons, & exlex viuit, & *Superiores* amore, timore, vel alia causa ipsum impunitum reliquerunt, possit, non obstante *Decreto de Electis*, contrà ipsum iuridicè procedi; & in vnico processu probari incorrigibilis Fratris vita, & lata sententia, detrudi in carcerem, ad expulsionis effectum; quia ius commune declarat, etiam incorribilem non tantùm ter monitum, & punitum, sed etiam qui contumax, & Rebellis fuerit, & per vnum delictum. Sed pace tanti viri, nescio quomodò eius ratio stare possit, quod nempè de iure communi declaretur incorrigibilis non tantùm ter monitus, & punitus, sed etiam contumax, & Rebellis pro vno delicto. Quomodò enim aliquis dici potest contumax, nisi trina præcesserit monitio? Nonnè in *Textu* habetur. (e) *Contumax est, qui trina monitione præmissa, inobediens perseuerat?* Si ergo est à iure, declaratus aliquis incorrigibilis, quia contumax, hoc fuit trina monitione supposita; ergo minimè fieri potest, quod, trina monitione non facta, aliquis possit dici incorrigibilis. Quod autem trina monitio non sit de forma legis, ità vt, ea non seruata, actus corruat, sed detur ad solemnitatem; hoc quidem verum est in excommunicatione ferenda, & in carcerando renuentem pœnitentias; quia vt aliàs diximus excommunicatio, trina monitione nō præmissa, est quidem illicita, sed tamen valida; & de carcerando Rebellem habemus legem scriptam, quod, vna monitione etiam tantùm facta, possit carcerari, vt suprà dictum est: non autē est verū in declaratione incorrigibilis; vt enim ex citato *Decreto Cōgregationis* diximus, Superior omnem viam adhibere debet ad reuocandum Subditum ad pœnitentiam, & emendationem; non omnis autem via potest dici tentata ab illo *Superiore*, qui reiterata Subditi delicta dissimulauit, vel illi pepercit; vel etiam paterna correctione verbali, & admonitione corripuit; sed debet etiam pœnis, & rigore iudiciali delinquentem pro delictis replicatis castigasse, & cum omnibus his nihil profecisse; tunc enim verè poterit dici incorrigibilis, cum *Superiori* nulla vlterior suppetat via ad Subditum emendandum. Vndè euidenter concluditur monitionem trinam, & punitionem esse de substantia incorrigibilitatis de *iure nouo*. Concedo quidem, quod in casu, quem assignat *Sanctorus*, possit institui processus de vita, & moribus illius dyscoli Religiosi, (præcedente tamen infamia denunciatione, siue accusatione delictorum in specie, aliàs processus nihil valeret,) & in illo processu de omnibus delictis inquiri, & de illis puniri; cum enim punitus de ijs non fuerit, vt suppono; & semper in mala vita, & sce-

ſceleribus perſeuerauerit, non poteſt ſe tueri delictorum præſcriptione; quia lex ſaluat, ſi poſt commiſſum à longiſſimo tempore delictum, *Reus* emendatus eſt, & benè viuit; Nos autem ſupponimus illum à multo tempore vixiſſe in peccatis, nec vnquam de delictis pœnituiſſe, imò antiqua ſcelera nouis facinoribus auxiſſe. Nego tamen, quod peracto illo proceſſu, & ſententiato *Reo*, poſſit carcerari in ordine ad expulſionem. Quia punitio iuridica per vnam ſententiam eſt vna, & accidit, quod inferatur ob multa delicta; nec ex illis multis delictis patratis, de quibus per monitiones, & pœnas non fuit correctus, poteſt cenſeri incorrigibilis, ità vt poſt vnam punitionem de omnibus illis, poſſit incarcerari, ad effectum probandi totaliter incorrigibilitatem. Neque enim tentata aliàs fuit in illo via punitionis, ad ipſum emendandum. Ille ergo proceſſus, ſiue ſententia erit tantùm, ac ſi de vno delicto eſſet punitus; quod ſi denuò peccet poſt illam pœnam, non ſtatim declarandus eſt incorrigibilis, quia non ter, vt vult lex; ſed ſemel tantùm punitus eſt. Quod ſi dicas multiplicationem delictorum arguere incorrigibilitatem, tum quia poſt quoduis delictum propria conſcientia delinquentem arguit, & ità monet; tum quia habituatur in delictis, & vt dicebat *Seneca*, *Quæ fuerunt vitia mores fiunt*, vndè ex habitu peruerſo, qui de difficili eſt mobilis à ſubiecto, poſſit ſæpè delinquens dici incorrigibilis. Reſpondeo hoc minimè valere; monitiones enim conſcientiæ occultæ ſunt, & de his non iudicat lex, nec etiam vniuerſaliter in omnibus delinquentibus reperiuntur illi remorſus conſcientiæ, maximè in perditiſſimis, *qui lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis*; proindè debent adhiberi ſenſibiles, & efficaces monitiones à *Superiore*, vt lex requirit; & licet habituatus in ſceleribus difficiliùs corrigatur, tamen non poteſt talis dici, niſi experimentum triplicatum fiat in eo, & videatur, quid poſſint flagella punitionis ſeueræ, ad ipſum emendandum: Si enim, his adhibitis, adhuc reincidit de nouo; vel impœnitens remanet de antiquo, verè incorrigibilis eſt.

28. Sed poteſt nè aliquis, qui vnum commiſit crimen ſe prodere incorrigibilem. Dico, quod ſic. Si enim aliquis *Prælato* aliquid iuſtè, & legitimè præcipienti obedire nollet &, facta debitè, per ſolita interualla trina monitione in contumacia perſiſteret; ſi carceraretur, vt ex pœna carceris reduceretur ad obedientiam, & ipſe nihilominùs in obſtinatione perſiſtens nullo modo vellet obedire, iſte re vera ſe proderet incorrigibilem, & tranſacto anno carcerationis, poſſet ſententiari ad expulſionem. Ratio eſt, quia vera incorrigibilitas conſiſtit in voluntate peruerſa in malo obſirmata; in caſu verò dato, euidenter apparet de ſui perſeuerantia in malo. Dicitur aliàs incorrigibilis ter delinquens, punitus, & denuò delinquens, quia ſupponitur dediſſe in præteritorum delictorū punitione aliquod ſignum emēdationis; & nouum delictum ab eo patratum declarat ſe reuera minimè fuiſſe correctum. Quod ſi in primo delicto nullam emendationem ſigno, vel verbis ſaltem prodidiſſet, pœnam reſpuiſſet, pœnitudinem non oſtendiſſet, imò de malo facto gauiſus eſſet, iſte euidentiſſimè ſe manifeſtaſſet incorrigibilem, & iſte dicitur incorrigibilis *de facto*, in quo non requiritur ſemper delictorum reiteratio, & iſte benè poteſt expelli, vt tenent plures, quos dat *Donatus*. (f) Non concedo tamen id, quod docet *Carolus de Graſſis*, cui conſentire videtur *Donatus*, (g) nec abnuit *Rodericus*, quod nempè aliquis poſſit delinquere crimine ità enormi, & qualificato, quod pro illo tantùm poſſit ab Ordine expelli, hoc enim verum non eſt, niſi caſu quo de illo crimine delinquens ſe proderet minimè pœnitentem. Nec *Canones*, quos aduocant iſti in probationem ſuæ ſententiæ concludunt pro illis, ſed pro me. Quia non eſt verum, quod, ob ſolum homicidium commiſſum, Clericus *Iudici* Sæculari tradatur, quia *Textus* (h) ſic habet. *Si Clericus in quocunque Ordine conſtitutus in furto, vel homicidio; vel periurio, ſeu alio crimine fuerit deprehenſus legitimè, atque conuictus, ab Eccleſiaſtico Iudice deponendus eſt: Qui ſi depoſitus incorrigibilis fuerit, &c.* Neque verum eſt, quod, ex ſolo crimine proprietatis, *Monachus* expellatur à Monaſterio, quia alius *Textus* (i) ità loquitur: *Si verò poſt hoc* (puta poſt reſignationem rerum ſibi repoſitarum factam *Superiori*, vt diſponit idem *Capitulum*) *proprietatem aliquam fuerit deprehenſus habere, Regulari monitione præmiſſa, de Monaſterio expellatur.* Et quis non videat non puniri expulſionibus homicidium, nec proprietatem, ſed ſolam incorrigibilita-

tem? In primo siquidem Canone Clericus ob homicidium deponitur; *Quod si depositus incorrigibilis fuerit*, (certè vel nouum delictum patrando, vel de primo delicto non pœnitendo,) tunc traditur *Iudici* Sæculari. Pariter *Monachus* ad hoc, vt caussa proprietatis expellatur, oportet, quod in proprietate sit recidiuus, vt patet ex *Textu*, & in recidiuatione sit contumax; ordinat enim *Textus*; quòd, *Regulari monitione præmissa, de Monasterio expellatur.* Monitio adhibetur ad hoc, vt quis à peccato desistat, & facta prima monitione, si corrigitur delinquens, superfluunt aliæ. Si ergo *Textus* decernit expulsionem, *præmissa monitione Regulari*, hoc est trina, patet, quod supponit, quod trina hæc monitio sit de facto necessaria, & talis non est, nisi sit in delinquente obfirmatio in malo. Si ergo conceditur expulsio, post monitionem, conceditur ex eo, quod monitiones fuerunt inutiles, & quod monitus perseuerauit in malo, & ità expulsio non datur ratione proprietatis semel commissæ, sed ratione incorrigibilitatis, Quod aliquod delictum, licet vna vice commissum, possit esse ità qualificatum, vt possit pro eo quis damnari ad triremes, & ità indirectè expelli ab Ordine, non abnuo, & suprà diximus. Sed vt possit eijci seruata formalitate directæ expulsionis, hoc nullo modo verum est, nisi adsit incorrigibilitas de facto, vt explicuimus.

30. Optimum autem est aduertere, quod licet grauia ad minùs debeant esse delicta reiterata in ordine ad expulsionem, & quod de omnibus istis fuerit punitus, vt diximus; hoc non ità accipiendum est, vt punitionis illæ fuerint per processum, & seruata fori criminalis, ac telæ Iudicialis indagine. Rem declaro exemplo; est in Religione aliquis, qui furatus est de Cella Fratris, siue Officina Monasterij; furtum autem licet sit de re sufficiente ad peccatum mortale, nou tamen est qualificatum, & enorme. Postea rixatus est cum alio Fratre, & ipsum pugno percussit, ex post cum aliquo scandalo Sæcularium pudicitiam mulieris attentauit. *Prouincialis* de omnibus istis delictis paternaliter ipsum, non per sententiam puniuit; pro primo enim delicto sex vicibus intrà vnum mensem ieiunio in pane, & aqua, & flagellatione spatio integri psalmi *Miserere*, in publica Refectione Fratrum, ipsum mulctauit. Pro secundò, per quindecim dies in domo disciplinæ ipsum macerauit. Pro tertiò, vltrà disciplinas, & ieiunia nonnulla absque caputio, iniunxit claustralem carcerem per spatium vnius anni. Quærimus ergo, an trinæ illæ punitiones licet non factæ ad rigorem iuris, sint sufficientes, vt post illas possit carcerari *Reus* in ordine ad expulsionem? Nullum inuenio *Doctorem*, de hoc loquentem. Sed ego dico, quod sic. Ducor, quia, vt alias diximus, correctio inter Regulares magis importatur castigando via paternali, quam iuridica; & ego consului *Superiores*, vt hac via vtantur in grauibus, & grauioribus delictis; tum quia hoc fit expeditiùs, quàm per processus; tum cum minori perturbatione Fratrum; tum ob carentiam peritorum in benè fabricanda inquisitione; tum quia *Reus* acceptabit libenter pœnitentiam paternè inflictam, qui aliàs renuet, & effugiet ab eadem illata per sententiam, à qua appellabit, & defensores inueniet, & pœnas eludet, & *Superiorem* ridebit; & ex impunito delicto, euadat peior. Pariter in punitionibus Regularibus non seruatur vsquequaque iuris Ordo, vt in Sæcularibus iudicijs, & hoc ex *Canonum* præscripto, vt patet ex pluribus *Capitulis*. (l) Si ergo ex facti veritate inspecta, sine processu Superior castigat in foro paterno, plenè implet mentem legis requirentis punitionem trinam in delinquente, ante quam declaretur incorrigibilis. Quia mens legis est, vt efficacioribus medijs vtatur Superior in procuranda Subditi emendatione; efficacior verò via est castigare paternaliter, quàm iudicialiter, quia plus emendatur Subditus Regulariter per illam, quam per istam. Igitur post trinam punitionem paternalem, benè poterit *Superior* incarcerare in ordine ad expulsionem, nullam enim habemus legem, quæ decernat incorrigibilem esse eum solum, qui punitus ter per sententiam adhuc delinquat; sed qui punitus secundùm Regularia instituta, non desistit peccare. Dicetur fortè contrà hoc, quod suprà diximus, quod ex *Decreto de Eiectis Superior* non debet relinquere aliquod intentatum ad Subditum reducendum ad bonam frugem, antequàm expellat, non tentata autem esse omnia media, si delicta non sint punita pœna ordinaria, & per sententiam. Respondeo negando minorem, quia cum efficacior ad conuersionem Subditi sit punitio paterna, quam iudicia-

cialis, vt dictum est, certè plus adimplet mentem *Decreti Superior*, qui efficaciori vtitur medio ad conuersionem Subditi puniendo paternaliter, licet pœna extraordinaria sit, & minor; quam procedendo iudicialiter, in quo modo, licet pœna inflicta sit maior, minorem tamen habet efficaciam ad procurandam emendationem. Vndè concludendum est, quod, tentata inutiliter hac via, paternè scilicet puniendi, optimè potest decerni iuridicè incarceratio in ordine ad expulsionem. Et huic resolutioni adstipulatur etiam *Sanctorus*, (m) dum docet, quod ter puniti sine strepitu, & figura iudicij, & non formato processu, possunt carcerari ad expulsionem.

31. Quæ autem hucusque dicta sunt de incorrigibilitate, debent accipi initiatiuè, hoc est, quod, ipsis existentibus in aliquo casu, dicitur incorrigibilitas initiatiuè probata, non verò completè; ad ipsam enim perfectè concludendam requiritur carceratio annua, vt ex *Decreto* præallegato constat. Carcer verò debet esse formalis, puta in loco obserato sine caputio, & chorda, & etiam debet ieiunium in pane, & aqua in publico Refectorio, simul cum flagellatione, adhiberi. Patet hoc, quia carcer iste adhibetur ad pœnam delicti, debet ergo esse carcer formalis, & ità tenet *Sanctorus*, & *Donatus*. (n) Carcer verò formalis apud nos, vt ordinatur in *Statutis* (o) importat priuationem caputij, & chordæ, flagellationem, & ieiunium in pane, & aqua; concludendum ergo est, quod hæc omnia debent adhiberi cum carcerato ad probandam incorrigibilitatem. Vndè non consequenter docet *Sanctorus*, (p) dum ait, hoc ieiunium, & flagellationem non esse adhibendam, quia cum agatur de re graui, & odiosa, non debemus declarare hoc per *Statutum Ordinis*, sed per ius commune, in quo non conueniunt isti rigores. Ratio enim hæc est potius ad oppositum. Quia cum agamus de re grauissima, & de extremo remedio ad procurandam delinquentis conuersionem, omni rigore iuris est procedendum. Si enim carceratus sic nullam cogeretur subire confusionem in se disciplinando, & ieiunando coram Fratribus, sed communi victu vteretur in carcere, in quo liber est ab omnibus oneribus Religionis, iste sanè non molestum, nec ad pœnam, haberet ipsum carcerem, imò ad delicias, maximè si Carceratus esset ex illis, qui somnò dediti, satiùs ducerent dormire carcerati, quam liberi surgere ad Matutinas. Carcer ergo, absque tali ieiunio, inutilis est ad finem correctionis consequendum, ob quod à *Decreto Congregationis* iniunctus est. Quod si vult *Sanctorus*, quod carcer debet esse iuxtà ius commune, in quo non iniungitur tale ieiunium, & non iuxtà ius Statutarium, quod iniungit, præter ieiunium, flagellationem; quarè admittit, quod Carceratus, ad incorrigibilitatem probandam, debet priuari forma habitus, puta caputio, & chorda, vt alibi (q) docet? Fortè de iure communi Carcerandi debent priuari habitu Clericali? Quod si hoc non; sed talis priuatio fit ex præscripto Statuti ordinantis talem priuationem; & quare non seruanda est alia conditio, ex Statuto iniungenda carceratis, formaliter, puta ieiunium, & flagellatio? Non est maior ratio, quod carcer adhibeatur formalis, iuxtà *Statuta Ordinis* in priuatione habitus, quàm in ieiunio, quod si in illa sequimur ordinationem *Statuti*, pariter sequi debemus in ieiunio, & disciplinatione, vt dictum est. Nec replicare valet, quod de iure communi Clerici carcerandi ad pœnam expoliandi sunt habitu Clericali, quia quoddam *Capitulum* (r) iubet *Desertorem Clericum cingulo honoris, atque Ordinis sui exutum, aliquo tempore Monasterio relegari*, & in alia *Decretali* (s) dicitur, quod Clerici *à suis Ordinibus degradati detrudi debeant in arctis Monasterijs*, & sicuti in degradatione spoliantur Degradati omni habitu Ecclesiastico, vt dicitur *in iure*, (t) ità Clericus carcerandus, de iure, debeat spoliari habitu Clericali; vndè concludi possit, quod expoliatio habitus Religiosi in carcerato ad pœnam sit de iure communi, vt probare contendit *Sanctorus*. (u) Quia *cingulum honoris, atque Ordinis*, quo exul iubetur Clericus in primo *Canone*, non est habitus Clericalis, sed est locutio metaphorica, & significat exercitium suorum Ordinum, à quibus manet suspensus, dum manet in Monasterio, & ità explicat *Glossa* (x) aiens. *Cingulo, idest executione; non enim deponitur*. Degradatio autem, iniuncta Clericis criminosis in secundo *Canone*, est degradatio verbalis, puta depositio, vt habet summa illius Capituli, quæ dicit *Clericus pro magno scelere ab eo commisso deponi debet*, & in hac non fit vestium expoliatio,

quæ tantummodò fit, cum fit degradatio solemnis, ad effectum tradendi Clericum in manus *Iudicis* Laici, vt patet ex textu illius *Decretalis in sexto libro*. Non ergo de iure communi est, quod carcerandus ad pœnam expolietur habitu Clericali; sicut, & praxis totius mundi declarat, & ideò inter nos est de iure Statutario; & ideò in casu, de quo loquimur, si Carcerato, iuxtà Statuta, detrahitur caputium, & chorda, ità eidem iniungi debet ieiunium, & flagellatio ab eodem *Statuto* Carcerato decreta.

32. Ex eo autem, quod *Decretum*, vltrà carcerem, præscribit adhibendum incorrigibili *Ieiunium, & pœnitentiam*, autumat *Sanctorus* ieiunium debere esse semel in hebdomada, pœnitentia autem, si pari modo euocetur è carcere ad Capitulum culparum, & ibi Superior ipsum redarguat, obsecret, increpet, vt ad bonam frugem conuertatur. Sed meliori sanè modo adimpletur *Decreti* mens, si taliter carcerato adhibetur carcer formalis ad normam *Statuti* nostri, vt dictum est. Siquidem semel in hebdomada ex vi regulæ tenetur ieiunare; si ergo iste ieiunat in pane, & aqua, qualificat sanè ieiunium taliter, quod ista priuatio cuiusuis alterius cibi, æquiualet ieiunio alterius diei facto secundùm ius commune, quod, vt ait ex *Zacharia Pasqualigo Sanctorus ipse*,(z) non importat, nisi vnicam in die comestionem, ab abstinentiam a cibis Paschalibus. Pariter flagellatio succedit loco pœnitentiæ, quæ cumulatur ex publica exhibitione, quæ in Refectorio qualibet sexta feria fit; maximè si addatur à *Superiore* non semper, sed aliquandò, exhortatio paterna, & efficax tali pœnitenti, vt conuertatur. Et ità non tantùm salubrior methodus pro ipsius correctione practicatur, si carcer sit formalis iuxtà dispositionē Statutorum, prout nos dicimus; sed etiam eius exemplaris punitio transit in exemplum pro cæteris, ne in mala similia prolabantur.

33. Taliter verò Carceratus debet manere per annum, qui vt benè notat idem *Sanctorus* (a) debet esse continuus, & non interruptus. Quod si à Custode ad aliquam horam dimitteretur, respirandi aeris causa, è carcere (assistente tamen Custode, & in loco non publico,) non potest dici carcer interruptus, vt ex *Abbate*, & *Marsilio* probat idem *Sanctorus*, (b) qui etiam addit, quod si carceratus taliter, aut non esset obseratus in carcere sub seris, & vectibus, sed cubaret quidem in loco carceris, sed ostio aperto; aut minimè ieiunaret, nec pœnitentijs affligeretur; annus ille probationis in carcere non valeret ad expulsionem, tum quia de substantia carceris est, vt aliàs diximus, quod sit clausus, tum quia cum pœnitentiæ rigores ibi non expertus sit, non est adimpleta mens *Congregationis*, quæ requirit afflictionem in taliter carcerato, vt formam essentialem, pro experienda ipsius incorrigibilitate, & ipsa non seruata, corruit actus, vt docet etiam *Donatus*. (c)

Nec audiendus est *Petrus ab Angelis*, (d) qui docet annum probationis in carcere posse esse interpolatum, tum quia *Statutum* pœnale, in quo assignatur aliquod spatium temporis, & non exprimitur, quod debeat esse continuum, explicandum est de tempore, etiam interpolato, vt deducitur ex *Textu* (e) *Ciuili*, cui adstipulantur *Iurisconsulti*, (f) tum quia in legibus, & Statutis magis attendendum est ad finem, quam ad verba legis; finis autem *Decreti* præcipientis annuam carcerationem est, vt longum tempus ad pœnitentiam adhiberetur delinquenti, & in illo posset melius certiorari *Iudex* de corrigibilitate; hæc autem æquè possent haberi in anno interpolato, sicut in continuo, vt latè prosequitur impugnans *Sanctorum*.

34. Sed quidquid sit de illa doctrina *Saliceti*, & *Iasonis*, non quadrat ad propositum, etenim carcer, qui datur ad probationem incorrigibilitatis, licet sit pœnalis, non tamen est ad puram pœnam; sed est ad remedium carcerati, & ad probationem ipsius incorrigibilitatis; ad rationem verò remedij, & probationis, necessaria est continuitas illa. Quia si afflictio illa angustiæ carceris esset interpolata, non ità torqueret *Reum*, sicut si esset continua, & ex ipsa tortura minori, non disponeretur fortè, ad eiurandam eius duritiem in malo. Patet hoc exemplo in remedijs corporalibus, quę adhibentur nonnullis morbis chronicis, siue sint interna per pharmaciam, siue topica per Chirurgiam. Si enim ęger indiget decoctionibus per mensem, siue balneis, siue sudatione per quadraginta dies; certè hæc omnia continuè, & absque interpolatione præstantur; & ratio est, quia prima potio, balneatio, siue suda-

fudatio incipit disponere pro secunda, & hæc pro tertia, & sic deinceps; & hoc modo humores noxij mouentur, alterantur, & tandem expelluntur; quod, si facta vna, vel altera balneatione, æger quiesceret per octo, vel decem dies, ità vt humores aliqualiter moti ad antiquum statum reducerentur; licet adæquaretur numerus balneationum à Medicis præscriptus, tamen non sequeretur effectus intentus, ex eo quod in illo interuallo humores ad pristinũ statum reducuntur. Pariter, si probatur aurum in cinerario, siue crucibulo non sufficit, quod per duas, vel tres horas interpolatas sit in igne, hoc enim modo nunquam à metallis admixtis defæcaretur; quia ad probationem, qua cognoscitur auri puritas continuitas illius tormenti necessaria est. Ità in casu nostro. Carceratio annua *Rei* est remedium pœnale, & tormentum probatorium ad expugnandam inueteratam *Rei* malitiam, & explorandam eius incorrigibilitatem. Quod si tale tempus interpolatum esset; si *Reus* per tres menses fugeret, & iterum carceraretur, iterumque fugeret, & sic deinceps, carceratio illa trimestris non esset ità molesta, & grauis *Reo*, vt per illam antiquos mores abiurare compelleretur, neque per illam posset certiorari *Iudex*, incorrigibilitatem eius esse inuincibilem, vt est mens *Sacræ Congregationis*. Certè malitia eius, qui est humor peccans, si in illo tempore, quo fuit carceratus, aliquo modo motus est, & fortè cogitauit de emendatione; quandò fugit è carcere, per perniciosam libertatem ad pristinum statum reuertitur; vndè fit, quod noua carceratio ipsum ità induratum, imò plus induratum in peruersitate inueniat, quàm anteà fuisset; vndè non est, cur possit trimestre prioris carceris computari pro annuo remedio, vel probatione præscripta. Constat ergo allatam doctrinam *Petri ab Angelis* non quadrare ad punctum nostrum, & ità manet firma sententia *Sanctori*, quæ est communis, & roborata *Decreto Sacræ Congregationis Concilij*, quod dabo in calce istius paragraphi. Et valdè miror, quod ipse *Petrus ab Angelis*, qui idem *Decretum* recitat, & dicit habere apud se authenticatum, conetur per extortas, & inutiles expositiones ipsum eludere, contrà patentem, & expressum ipsius sensum, vt suam opinionem tueatur; imò magis miror, quod ipse fateatur pœnes se habere authenticatum manu, & sigillo *Cardinalis Caraffæ Præfecti*, *Decretum* illud *Sacræ Congregationis*, & ex alia parte, citatis multis *Doctoribus*, (g) de prædicti *Decreti* validitate dubitet. Etenim *Doctores*, qui sentiunt *Decreta Sacræ Congregationis* non habere vim obligandi loquuntur cohærenter ad *Decretum* eiusdem *Sacræ Congregationis Concilij*, & *Rituum*, *Vrbano Octauo* mandante, in quo habetur non habendã ijs fidem in iudicio, & extrà, nisi sint munita sigillo, & signata manu *Præfecti*, ac *Secretarij* eiusdem *Sacræ Congregationis*, quod *Decretum* per extensum refert *Donatus*, vltrà *Barbosam*, & *Lezanam*. (b) Cum ergo ille fateatur habere tali modo authenticum, non est vndè de ipsius valore possit legitimè dubitare; attento maximè, quod tale *Decretum* non est dispositiuum alicuius de nouo, sed tantum declaratiuum præcedentis legis ab eadem *Sacra Congregatione* emanatæ, de cuius legis interpretatione, & mente, nemo melius docere potest, quam ipse Legislator, qui fuit ipsa eadem Congregatio, cui licet à principio suæ erectionis factæ à *Sixto V.* non sit data potestas condendi leges de nouo, vt aduertit *Donatus* (l) tamen habuit (i) *Auctoritatem promouendi reformationem Cleri*, & *populi*, vt habetur in *Bulla* eadem, & patet, quod reformationem promouere minimè potuisset, nisi per *Decreta*, in ordine ad reformationem Cleri Regularis, siue Sæcularis. Constat ergo, quod, etiam independenter à noua *Papæ* approbatione, potuit talis *Congregatio Decretum* illud condere, & authenticè declarare, ex eo quod versatur circà Regularium reformationem: & quamuis in illo *Decreto de Apostatis*, & *Eiectis* exprimatur, quod sit conditum *de peculiari Sanctitatis suæ facultate*, hoc ponitur ad cumulandam ipsi *Decreto* auctoritatem, non quod talis facultas specialis necessaria esset ad ipsius valorem. Miror insuper, quod idem *Petrus ab Angelis*, vt inconsequenter scrupulosum ponderet *P. Sanctorum*, qui admittit, quod censeatur esse completus annis carcerationis, licet illi desint aliqui dies; & negat posse dici completum eundem annum, si carceratio fuerit interpolata; si enim benè, & attentè legisset *Sanctorum* reperisset se consequenter vtrobique esse locutum, licet enim *vers. Respondeo secun-*

secundò, statuerit annum carcerationis debere esse continuum, tamen ratione paruitatis materiæ, & alias causas, quas recenset infrà. *vers. Respondeo cum de essentia fol.* 253. docet, posse dici, & esse continuum annum, licet ad modicum tempus, vt suprà diximus ad relaxandum animum, vel aliud peragendum, de licentia Custodis, è carcere exiret; quod ergo doceat, quod annus poterit dici completus, etiamsi illi desint aliqui dies, est consequenter loqui, & nullibi esse scrupulosus; hoc adnotare volui, vt à doctissimo Confratre maculam inconstantiæ, qua nimis deturpantur Scriptores, auertam.

Difficultas verò esse potest, an carcer, qui adhibetur, debeat esse pro tertio delicto exclusiuè; & an absque nouo delicto. Explico difficultatem aliquis bis grauiori Apostasia peccauit, de quibus punitus est, exindè aliam Apostasiam, vel aliud graue crimen committit; quærimus, si ad puniendum hoc crimen possit carcerari ad annum, qui annus sit probatorius incorrigibilitatis, vel requiritur etiam, quod de tertio delicto iuxtà leges sit punitus, independenter ab illa carceratione. Pariter quærimus, si postquam pœnitentiam compleuit de tertio delicto, possit de facto incarcerari ad probationem incorrigibilitatis, nullo nouo patrato delicto, an verò debeat expectari quartum delictum, ad hoc, quod incarcerari possit.

35. Quoad primam partem *Alphonsus de Leone (m)* sustinet, quod de duplici delicto punitus, pro tertio, potest carcerari ad expulsionem. Sed hoc non probatur, quia *Decretum Congregationis* exigit, quod *verè incorrigibilis non censeatur, nisi non solùm concurrant ea omnia, quæ ex iuris communis dispositione requiruntur, &c.* hæc autem sunt trina monitio, ac trina punitio, vt suprà diximus; & posteà subiungit: *Etiam vnius anni spatio probetur in carceribus*; ergo apparet, quod trina punitio independenter à carceratione debeat ipsam præcedere, & ità tenet *Sanctorus*, *(n)* & ità carceratio sequi debet ad complementum totius iuris communis, quod trinam punitionem requirit, prout diximus.

Quò verò ad secundam partem, opinatur *Sanctorus*, *(o)* quod non possit incarcerari incorrigibilis, qui in prioribus delictis per punitionem emendatus est, nisi iterum peccet, & ità pro hoc nouo peccato carceretur ad pœnam, & pro aliis ad experimentum. Sed salua viri reuerentia, hoc non placet. Quia si carceratur, hoc est, in pœnam consuetudinis delinquendi inductæ per triplicatum delictum, & est in probationem incorrigibilitatis; non ergo requirit nouum delictum, quia per carcerationem punitur consuetudo, quæ punita non est, licet puniti sint actus singuli per quos inducta est. Pariter, si hoc verum esset, oporteret, quod ad actualem expulsionem, quinquies deliquisset Expellendus, nempè ter antè carcerationem; semel pro carceratione ineunda, & illa peracta, iterum pro effectu expulsionis. Atqui hoc inauditum est, nec apud vllum *Auctorem* inuenitur necessaria patratio quinq; delictorum successiuorum. Sequitur ergo, quod tribus delictis commissis, & ipsis vel ordinaria pœna per sententiam, vel sine figura iudicij punitus, decerni potest à *Diffinitorio* carceratio annua ad completam probationem, absque vllo nouo delicto, quia per illam, vt dicebamus, punitur consuetudo delinquendi aliàs non punita, & initur legitimum experimentum incorrigibilitatis.

36. Peracto verò anno carcerationis, non adhuc censetur absolutè probata eius incorrigibilitas, sed debet ipsam manifestare vel *signis*, vel *factis*; *Signis* quidem; quia, si prout scribit *Donatus*, *(p)* in anno carcerationis iste se ostendat minimè humiliatum, & de præteritis delictis non pœnitentem; imò dicat se velle, quandò erit liber, de suis æmulis vlcisci, aut iugum claustrale excutere; in blasphemias; imprecationes, & minas erumpat ob illam carcerationem; transacto verò anno *Prouincialis* ad eum mittat *Patres graues*, cordatos, & timoratos, qui ipsum exhortentur ad emendationem, ipse autem dicat *se nullo modo velle acquiescere*, sed indignabundus, & impatiens in verba contemptus, & contumeliæ contrà illos erumpat; certè euidentissimè apparet se in sua peruicacia perseuerare, & ità verè se prodit formaliter incorrigibilem; & facta à *Patribus* illis, (qui ad minùs debent esse duo, & meliùs erit si ad hoc officium charitatis etiam Testes adhibeantur, qui possint super tali facto deponere) relatione iurata *Prouinciali*, quæ scripto excipi debet à *Notario* causæ, & examinatis Testibus, qui astiterunt monitioni factæ Carcerato, à prædictis *Patribus*, poterit deueniri ad

ad sententiam expulsionis, de qua suo loco dicemus. *Factis* verò, quia si in anno carcerationis ipse humiliatum, & pœnitentem se simulet, imò etiam lachrymis emendationem protestetur, & spondeat, se velle in melius mutare vitam, patienterque sufferre ostendat pœnam illam, & ità anno completo educatur è carcere; sed ex post, non multo tempore elapso, in aliud graue delictum recidiuet, iste certè se probat incorrigibilem, & expelli potest; & ità cum *Alphonso de Leone* concludit *Donatus*. (q) Hæc verò praxis cohæret totaliter *Decreto de Eiectis*, ait enim. *Elapso autem anno si nihilominus non resipuerit, sed animo indurato in sua pertinacia perseuerauerit: eijci tandem possit*. Perseuerantia enim in malo ostenditur *(de facto) signis*, & *verbis*, quibus declarat punitus, se ex carceratione magis esse exacerbatum, quam correctum: *de iure* autem proditur nouis delictis, quibus manifestat, quod licet verbis emendationem promiserit, & alijs signis pœnitudinem ostenderit, tamen verba, & signa fuisse falsa, & ità non verè se fuisse correctum, sed hypocrisi vitiosa peruersam suam voluntatem occultasse; proindè siue sic, siue sic, perfectè erit probata incorrigibilitas, quæ viam sternit ad sententiam expulsionis.

37. Quid autem, si iste priùs carcere probatus non committat graue delictum, sed ad solitam vitam relaxatam reuertatur crapulando, se inebriando, aleis ludendo, turpia loquendo, peierando, blasphemando, Fratres inquietando falsis relationibus, detractionibus, minis, paruis furtis, &c. vt prius solebat. Poterit nè vt incorreptus, & incorrigibilis expelli? Dico quod sic. Quia ex tali conuersatione, quæ est contraria verbis, quibus promisit emendationem, apertè videtur, se ex diutino carcere minimè fuisse emendatum, & ità docet *Petrus ab Angelis*. (r) Non enim expectari debet, quod nouo delicto graui Religionem conturbet. Præsumptio autem incorrigibilitatis stat contrà illum, de quò rectè præsumitur, quod fallacibus verbis emendationem promiserit, & ipsi incumbit onus probandi emendationem per mutationem malæ conuersationis antiquæ. Sed cum hanc moribus non exhibeat, imò malè viuat sicut priùs, præsumptio firmatur, & transit in legitimam probationem incorrigibilitatis, ob quàm potest ad expulsionem deueniri. Sed in hoc casu, opus est magna discretione, in *Iudicibus*. & quod continui sint actus peccaminosi talis Expellendi, & quod sint benè probati; Ideò cautè ambulent in re tàm graui *Superiores*.

38. Aduerto autem, quod noui delicti patratio, de qua locutus sum, debet habere aliquam continuationem moralem cum præcedentibus. Pluralitas enim delictorum, meo videri, non prodit incorrigibilitatem, nisi adsit moralis illorum continuata voluntas malè faciendi. Hæc autem moralis continuatio conijci potest ex breuitate temporis, intrà quod delicta commissa sunt, ac alijs adminiculis. Exemplis rem declaro. Deliquit quis Apostasia dum fuit *Clericus*, & de hac fuit punitus, & per quatuor, vel sex annos Religiosè vixit, posteà factus *Sacerdos* lapsus est in fornicationem, de qua similiter ad normam legum punitus est, & per pœnitentiam mortificatus per tres annos morigeratam vitam ostendit; exindè rixatus est, cum Fratre, & ipsum baculo percussit, & de hoc iterum pœnam subijt, quam patienter acceptauit. Poterit ne iste ob hæc tria delicta incarcerari ad expulsionem tanquam incorrigibilis? Non credo: Ratio est, quia de singulis delictis emendatus est, & veram emendationem demonstrauit vita sua morigerata, & composita; Si ergò iterum, atque iterum peccauit, hoc non fuit ex eius obfirmatione in malo, in qua sola consistit incorrigibilitas, vt dixi, sed peccauit ex fragilitate, ob quam non potest deueniri ad expulsionem. Delicta ergò plura non habuerunt moralem continuationem, quod scilicet prodierint ex voluntate eadem in malo perseuerante; si enim voluntas illius mala fuit, quando deliquit, interrupta est per actus pœnitentiæ, & emendationis, quos manifestauit benè viuendo. Sicut ergò insanabilis non dicitur æger, qui sanatus ab vna ægritudine, postquam sanus vixit per tres, vel quatuor annos in aliam, & similiter post nouam sanitatem, in aliam infirmitatem decidat, sed oportet, quod omnes illæ ægritudines procedant ex distrasia corporis nunquam reparata, nec reparabili; ità nec incorrigibilis potest dici ille, qui pluries peccauit, si post singula delicta emendatus est, & benè vixit. Moralis autem continuatio delictorum colligitur ex breuitate temporis, (intrà quod delicta commissa sunt), adminiculata ex ma-

malis moribus delinquentis. Verbi gratia; aliquis commisit delictum, de quo punitus est; & ex post non multùm Religiosè viuit, fugit ab oratione, negligit Chorum, crapulæ, & vino deditus est, murmurator, otiosus, indeuotus, turpia loquitur, aleis ludit, & relaxatè viuit, & post sex, vel octo menses in aliud graue delictum ruit; & priorem vitam ducit, etiam post punitionem talis delicti; exinde, sic transacto alio mense, aliud crimen committit, certè delicta illa dici possunt moraliter continuata per continuationem prauæ voluntatis ipsius, quæ manifestatur ex actibus, & vita irreligiosa ipsius delinquentis.

Dico ergo, quod ad hoc, quod aliquis possit, ad probandam incorrigibilitatem, carcerari, oportet, quod delicta continuentur moraliter. Et si quæres intrà quantum tempus plura delicta possint dici continuata, dico, quod non est assignare tempus determinatum, sed hoc relinquitur arbitrio *Superiorum*, consideratis adminiculis, puta actibus vitæ, & conuersationis delinquentis circà prædicta. Tamen, qui post delictum commissum per triennium laudabiliter viuit, & in illo tempore bonam famam habet probatur correctus, vt post *Dynum*, & *Ludouicum Romanum* tenet *Iulius Clarus*, (s) qui testatur de communi: fingitur enim esse nouus homo, & de eo emendatio vera præsumitur, nisi probetur continuatio, & perseuerantia in malo, vt alibi habet idem *Clarus*. (t) Si ergò aliquis post delictum commissum per triennium benè vixerit, debet præsumi emendatus, & ità plura ipsius delicta nequeunt dici moraliter continuata ad effectum carcerationis in ordine ad expulsionem.

39. Completo autem anno carcerationis, dubium est, an statim de carcere liberari debeat? Ad hoc dico, quod vel in carcere signa emendationis dedit, vel in obstinatione persistit. Si primum, liberandus statim est, & vltra annum, carceratio ipsius non potest protelari, quia *Decretum* assignat tale spatium, quod *Iudex*, siue *Superior* excedere non potest; cum nequeat, vltrà pœnas à iure statutas, punire. Si verò in obstinatione persistit, non tenetur *Superior*, expleto anno, ipsum excarcerare, sed facultatiuum ipsi est, vel in carcere detinere, vel ad expulsionem procedere. Ratio est, quia expellere in corrigibiles *conceditur*, non autem *iniungitur Superioribus*. Dicit enim *Decretum de Electis, Eijci tandem possint*, quibus verbis denotatur facultas, non autem obligatio expellendi, & ita tenet *Sanctorus*. (u) Cum ergò hoc ex tali *Decreto* arbitrarium *Superioribus* sit, imò etiam, ex *Statutis Reformatis*, (x) remittatur arbitrio *Superiorum*, pro talibus carcer perpetuus, Triremes, vel Eiectio, liquet, quod transacto potest ad huc detineri in carcere ad beneplacitum, vel ad eiectionem procedere.

40. Quid autem iuris, si aufugeret de carcere, non completo anno carcerationis? posset nè iste condemnari, & contrà ipsum proferri sententia expulsionis, ità vt habeatur amodo pro expulso? Respondeo, quod de iure strictò non potest, quia carceratio annua est de substantia probationis incorrigibilitatis, vt supra diximus, qua non seruata, corruit actus, vt tenet *Donatus*. (z) Et ità resoluit *Sacra Congregatio* in suo *Decreto* declaratorio super nonnullis dubijs sibi propositis spectantibus ad hanc materiam expulsionis, quod *Decretum* in calce huius paragraphi debimus per extensum. Optimum autem remedium est in tali casu, petere dispensationem à *Sacra Congregatione Concilij*, quę ex tali fuga cognoscens euidenter eius incorrigibilitatem, dispensare potest, prout in facti contingentia cum quodam dispensatum fuisse, narrat *Donatus* loco citato; Et ego vidi dispensatum fuisse super carcere annuo ab eadem *Sacra Congregatione*, cum quodam Religioso, qui post nonnulla delicta, quæ etiam non erant grauissima fugit Apostata, & ex dispensatione *Congregationis*, durante Apostasia, contrà ipsum prolata est sententia expulsionis, & mansit per quindecim annos extrà Religionem, & tandem emendatus ad eam reuersus est, & modò exemplariter viuit. Testatur pariter *Pyrrhus Corradus*, (a) eodem *Donato* referente, eandem *Sacram Congregationem* dispensasse in anno, & pęnitentia carceris cum aliquo Religioso, qui è carcere aufugit antè tertiam punitionem, puta dum esset iste carceratus pro puniendo tertio delicto, arripuit fugam è carcere, & *Sacra Congregatio* dispensauit, quod attenta tali fuga, quæ est argumentum incorrigibilitatis *de facto*, concessit, quod non obstante, quod ipse Apostata annuo carcere post tertiam punitio-

nitionem non esset probatus, tamen posset sententiari ad expulsionem. Et ad hoc punctum benè attendant *Superiores*; difficillimum enim expulsionis negotium possunt, hac via, facilitare, & Religionem expurgare à noxiorum humorum malignitate. Inuenio autem apud *Antonium à Spiritu Sancto*,(b) qui, ex *Vidal*; dicit *Decretum Sacræ Congregationis de Apostatis*, & *Eiectis* in multis Religionibus non fuisse vsu receptum, nec de illo constitisse authenticè. Infert hinc *Superiores* Religionum, vbi tale *Decretum* non est vsu receptum, non teneri Eiectos quærere, nec illos denuò admittere, quantumuis redeant correcti, & emendati: & hoc maximè si in Religione detur *Statutum* vetans ad Ordinem recipere Eiectos in perpetuum, citando pro his multos, (c) & non dissentit ab hac doctrina *Sanctorus* probans, quod si *Generalis* alicuius Religionis, quæ in sola aliqua Regione concludatur, Verbi gratia, in *Gallia*, *Germania*, *&c.* in qua tale *Decretum* acceptatum non fuerit, aliquem (seruatis iure communi, ac proprijs Statutis) expellat, talem expulsionem valere. De hac doctrina nolo modò disputare, quia, apud nos, effet de subiecto non supponente. *Religio* quidem nostra, quæ *Sanctæ Romanæ Ecclesiæ* speciali quodam voto in sua *Regula* se obligat, cecà obedientia eius mandata suscipit, simpliciter exequitur, nec ea discutit, sed reuerenter amplectitur, hoc *Decretum de Eiectis*, sicut & omnia alia, seruat tàm pro *Vltramontana*, quàm pro *Citramontana* Familia. Vnde non est, vt respectu nostri disputemus de validitate talis *Decreti*, de cuius obseruantia apud Nos minimè ambigitur.

Ad plenam autem resolutionem dubiorum ad hanc materiam expulsionis spectantium apponimus sequens *Decretum Sacræ Congregationis*, quod multi citant, & per extensum refert *Lantusca* (e) compulsatum à *Registro* eiusdem *Sacræ Congregationis*.

Dubia, & Responsiones Sacræ Congregationis Concilij ad Eiectos, & incorrigibiles pertinentia.

Procurator Generalis Ordinis Sanctæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captiuorum; Mediante intercessione Emenentissimi de Lugo Card. Protectoris, supplicat pro sua, (vt inquit,) & aliorum Superiorum Regularium intercessione, per hanc Sacram Congregationem responderi ad infrà quæsita super Decreto de Apostatis, & Eiectis, iussu Summi Pontificis, ex sententia eiusdem Sac. Congreg. edito anno 1624.

1. *An Regularis constitutus in Carceribus, spatio vnius anni in ieiunio, & pœnitentia, ad finem, vt tanquam incorrigibilis à Religione eijciatur, si è carceribus fugiat, dicto carcerationis anno non dum expleto, & deindè sit captus, possit tunc, vt incorrigibilis eijci, an verò, quid aliud faciendum sit?*

2. *An Regularis pluribus interpolatis vicibus pro reiteratis delictis in diuersis temporibus commissis, in carceribus detentus, possit vno incarcerationis anno, (vt suprà interpolato) expleto, tanquam incorrigibilis à Religione eijci, si post dictum annum carcerationis interpolatum, animo indurato in sua pertinacia perseuerans, iterum delinquat?*

3. *An Generalis Ordinis possit delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus, seu Commissarijs, vel Vicariis Generalibus: Et an delegatio sit à Generali facienda, an quolibet casu, an verò indefinitè in omnibus casibus?*

4. *An sex Patres, de quorum consilio, & assensu fieri debet, sint eligendi de tota Religione, an potius sufficiat ex qualibet Prouincia, seu Regno?*

5. *Quod si à Religione huiusmodi sex Patres non fuerint electi in Capitulo, seu Congregatione Generali, quid faciendum sit vsque ad primum Capitulum Generale?*

6. *An sufficiat, vt Prælatus Conuentualis, seu Prouincialis conficiat Processum (stylo Religionis seruato,) & illius Summarium transmittat Generali Ordinis, seu illius Delegato, qui adhibitis sex Patribus electis, quilibet illorum videat eumdem processum, vt transmittat votum suum per litteres eidem Generali, seu Delegato?*

7. *An Generalis, seu Delegatus possit ferre sententiam eiectionis à Religione, quandò à tribus ex sex Patribus electis, seu ab illorum maiori parte, dicta sententia approbetur; an potius sit necessarium, vt omnes sex dent votum, ità vt ex defectu voti, etiam vnius, non possit sententia validè ferris*

Die 21. Iunij 1653.

Sacra Congregatio Eminentissimorum Cardinalium Concilij Tridentini interpretum omnibus maturè perpensis.

Ad primum Respondit. Regulares delinquentes, vti incorrigibiles, eijci non posse, à Religione, anno carcerationis nondum completo.

Ad secundum. Non sufficere annum carcerationis interpolatè expletum, sed requiri spatium vnius anni continuum, & integrum.

Ad Tertium. Generalem Ordinis non posse delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus pro eorum Prouincijs, seu Commissarijs, vel Vicarijs Generalibus.

Ad Quartum, Inhærendo declarationi aliàs factæ die 5 Augusti 1625. à San. Mem. Vrbano Octauo approbatæ, respondit sex Patres eligi posse in vnaquaque Prouincia, seu Regno.

Ad Quintum. Respondit recurrendum esse ad Sacram Congregationem in singulis casibus.

Ad Sextum. Processus esse conficiendos iuxtà stylum, & Constitutiones Religionis, & illorum transumptum authenticum esse transmittiendum ad singulos sex Patres electos, qui per litteras possint votum dare.

Ad Septimum. Sententiam eiectionis à Religione fieri debere saltem de voto maioris partis sex Patrum electorum.

Petrus Aloysius Cardin. Caraffa Præf.

Franciscus Paulutius Sac. Cong. Concil. Segret.

In Registro huius Congregationis fol. 189.

T E X T V S.

§. VII. Pœna Talionis est, qua accusans, & non probans delictum obiectum puniri debet, ac si ipse tale delictum commisisset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

41 *Talionis pœna in legibus duodecim tabularum.*
Est similitudo vindictæ.
Inducta est iure diuino, & lege Cæsarea, & Canonica.
Calumniator impunitus aperit viam malignitati.

41. TAlionis pœna in duodecim *Tabulis*, in quibus *Populi Romani* antiquissimæ leges descripte erant, reperitur ità expressa. *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit talio esto*, quàm legem ex *Aulo Gellio (f) S. Cæcilium* explicuisse refert *Prateius. (g)* Porrò *Sanctus Isidorus (h)* ipsam explicans ait *Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur, vt fecit*; hoc ex natura, & lege est institutum; vndè habetur in *Exodo, (i)* & *Deuteronomio (l) Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* proindè *Talionis* pœnam esse de iure diuino scribit *Ignatius Lopez. (m)* Licet autem *ius ciuile* aliquandò hanc pœnam uisum fit, in aliquibus criminibus puniendis, vsurpasse, vt *qui hominem malo dolo occiderit morte puniatur*, vt habetur in *Digestis, (n)* non tamen in omnibus vniuersaliter criminibus compescendis hac pœna vtitur, cum plura damna, ac iniurias illatas præcipiat, pecunia compensari, vt liquet ex *Institut. (o)* In *iure* verò *Canonico* hæc pœna restricta est ad Calumniatores, seu falsis criminis in iudicio accusantes, & hanc inter *Ecclesiasticas leges* primus inuexit *S. Damasus Papa.* Dicitur enim in ipsius legenda *(p) Pœnam talionis constituit ijs, qui alterum falsi criminis accusassent*; & licet hæc exulauerit à Curia, & in antiquatam transierit, vt testatur *Clarus (q)* maximè in foro Laico, tamen in *Ecclesiastico* per plura *Capitula (r)* sancitur, vndè *Iudex Ecclesiasticus* ex suo offiuio nobili, aut mercenario, debet istam pœnam Calumniatoribus irrogare: quod si non faciat, redargutione dignus est, vt scribit *Abbas, (s)* imò mortaliter peccat secundùm *Sanctorum. (t)* Et ratio est, quia crimen calumniationis impunitum fores reserat cuiuis peruerso, ad malignandum impune contrà proximum, vndè bonorum fama quàm sæpissimè læditur, Reipublicæ pax turbatur, ridentibus istis filijs iniquitatis, qui vt politicum consilium iactant laqueos parasse pedibus innoxij Fratris per ma-

ignas eorum adinuentiones, & calum-
. In *Religione* noſtra habemus circà
ſalubrem diſpoſitionem, quam ſuo
o ex *Textu* expendemus; ſed vtinam
ec ad praxim reduceretur. At nunquam
di caſtigatum Calumniatorem, (non di-
ſubdolum Denunciatorem; iſti enim
n prætio habentur; ità vt licet patenter in
lelicto falſitatis delatæ Rei reperti ſint, nil
tamen minùs, non ſolùm pęnas euadunt, ſed & in pretio habentur apud eos, qui contrà ſibi inuiſos, falſarum delationum inuentores, *Obſeruantiæ Regularis zelatores* appellant,) ſed etiam in iudicio accuſantem, inuenit enim iſte ſibi propitium *Iudicem*, qui rarò accuſationem recepiſſet, ſi contrà *Reum* aliqua animoſitate non laboraret; & ità fultus Accuſator illius beneuolentia, pęnas à lege ſtatutas eludit.

T E X T V S.

§. VIII. Probationis Caputium, ſeù Caparonis delatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Pœna caputij probationis eſt ſpecies diminutæ degradationis.*
In degradatione Reus ſpoliatur habitu ſui Ordinis.
Pœna caputij priuationis infamat ex ſe.
Variatur tamen exiſtimatio à conſuetudine Prouinciarum.

42. HÆC pœna licet leuis appareat, & ità communiter exiſtimetur, non tamen reuera talis eſt; ſiquidem eſt ſpecies diminutæ degradationis. Sicut enim in degradatione *Reus* ſpoliatur habitu Eccleſiaſtico conueniente Ordini, in quo reperitur, vt habetur ex *Textu*, (u) ità quodammodò ſimilitudinariè, per eam aufertur habitus Profeſſorum, & forma habitus Nouitiorum induitur, & eſt quaſi temporaria expulſio à cœtu Profeſſorum. Proindè pœna hæc infamiam irrogat, maximè ſpectata conditione, & grauitate Religioſi, cui incutitur. Tamen, quia pœna hæc, & eius grauitas magis attenditur ex apprehenſione, quàm ex re, conſuetudini Regionum, ac Prouinciarum remittenda eſt eius exiſtimatio. Quid ſit verò *Caparonis delatio*, multi multa dicunt, alij enim volunt, quod ſit Caputium oblongum antè pectus, & ſpatulas protenſum vſque ad cingulum, quo vtuntur *Patres Minimi*, & deferunt *Nouitij* inter *Patres Capuccinos*; Alij aliud genus veſtis, ſiue quoddam ſignum diſtinctum habitus *Nouitiorum* ab habitu profeſſorum; quiuis in ſuam ſententiam abit, & *Marchantius (x)* refert ſe interfuiſſe *Hiſpaniæ* tempore *Generalium Comitiorum* cuidam diſputationi hac de re, inſtitutæ, in qua nihil fuit concluſum. In *Italia* mos eſt, quod *Nouitij* à Profeſſis in habitu diſtinguantur per duas petiolas panni pendentes à caputio antè pectus, & humeros, ex *Statutis Reformatis (z)* iubentur eſſe longitudinis vnius palmi. Quod facit ergo ad *Textum* noſtrum eſt, *probationis Caputium*, eſt delatio caputij, cum illis duabus petiolis pendentibus inflicta in vltionem criminis, & vocatur Italicè *Portare le Pezzette*.

T E X T V S.

§. IX. Excommunicationis, vel Suſpenſionis ſententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Excommunicatio conſiderari poteſt, vt cenſura, & vt pœna.*
Alia eſt lata à iure, alia ab homine.
Excommunicatio, Suſpenſio, & Interdictum ambulant pari paſſu.
Excommunicatio maior eſt pœna peccati mortalis.

43. QVia de materia *Excommunicationis*, & aliarum *Cenſurarum* omnes *Theologi Mo-*

rales

Die 21. Iunij 1653.

Sacra Congregatio Eminentissimorum Cardinalium Concilij Tridentini interpretum omnibus maturè perpensis.

Ad primum Respondit. Regulares delinquentes, vti incorrigibiles, eijci non posse, à Religione, anno carcerationis nondum completo.

Ad secundum. Non sufficere annum carcerationis interpolatè expletum, sed requiri spatium vnius anni continuum, & integrum.

Ad Tertium. Generalem Ordinis non posse delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus pro eorum Prouincijs, seu Commissarijs, vel Vicarijs Generalibus.

Ad Quartum, Inhærendo declarationi aliàs factæ die 5 Augusti 1625. à San. Mem. Vrbano Octauo approbatæ, respondit sex Patres eligi posse in vnaquaquè Prouincia, seu Regno.

Ad Quintum. Respondit recurrendum esse ad Sacram Congregationem in singulis casibus.

Ad Sextum. Processus esse conficiendos iuxtà stylum, & Constitutiones Religionis, & illorum transumptum authenticum esse transmittendum ad singulos sex Patres electos, qui per litteras possint votum dare.

Ad Septimum. Sententiam eiectionis à Religione fieri debere saltem de voto maioris partis sex Patrum electorum.

Petrus Aloysius Cardin. Caraffa Præf.

Franciscus Paulutius Sac. Cong. Concil. Segret.

In Registro huius Congregationis fol. 189.

T E X T V S.

§. VII. Pœna Talionis est, qua accusans, & non probans delictum obiectum puniri debet, ac si ipse tale delictum commisisset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

41 *Talionis pœna in legibus duodecim tabularum.*
Est similitudo vindictæ.
Inducta est iure diuino, & lege Cæsarea, & Canonica.
Calumniator impunitus aperit viam malignitati.

41. TAlionis pœna in duodecim *Tabulis*, in quibus *Populi Romani* antiquissimæ leges descriptę erant, reperitur ità expressa. *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit talio esto*, quàm legem ex *Aulo Gellio (f) S. Cæcilium* explicuisse refert *Prateius*. (g) Porrò *Sanctus Isidorus (h)* ipsam explicans ait *Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur, vt fecit*; hoc ex natura, & lege est institutum; vndè habetur in *Exodo, (i)* & *Deuteronomio (l) Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* proindè *Talionis* pœnam esse de iure diuino scribit *Ignatius Iopez. (m)* Licet autem *ius ciuile* aliquandò hanc pœnam uisum fit, in aliquibus criminibus puniendis, vsurpasse, vt *qui hominem malo dolo occiderit morte puniatur*, vt habetur in *Digestis*, (n) non tamen in omnibus vniuersaliter criminibus compescendis hac pœna vtitur, cum plura damna, ac iniurias illatas præcipiat, pecunia compensari, vt liquet ex *Institut.* (o) In *iure* verò *Canonico* hæc pœna restricta est ad Calumniatores, seu falsis criminis in iudicio accusantes, & hanc inter *Ecclesiasticas leges* primus inuexit *S. Damasus Papa*. Dicitur enim in ipsius legenda *(p) Pœnam talionis constituit ijs, qui alterum falsi criminis accusassent*; & licet hæc exulauerit à Curia, & in antiquatam transierit, vt testatur *Clarus (q)* maximè in foro Laico, tamen in *Ecclesiastico* per plura *Capitula (r)* sancitur, vndè *Iudex Ecclesiasticus* ex suo offiuio nobili, aut mercenario, debet istam pœnam Calumniatoribus irrogare: quod si non faciat, redargutione dignus est, vt scribit *Abbas*, (s) imò mortaliter peccat secundùm *Sanctorum*. (t) Et ratio est, quia crimen calumniationis impunitum fores reserat cuiuis peruerso, ad malignandum impunè contrà proximum, vndè bonorum fama quàm sæpissimè læditur, Reipublicæ pax turbatur, ridentibus istis filijs iniquitatis, qui vt politicum consilium iactant laqueos parasse pedibus innoxij Fratris per ma-

pœnas eorum adinuentiones, & calumnias. In *Religione* nostra habemus circà salubrem dispositionem, quam suo ex *Textu* expendemus; sed vtinam ad praxim reduceretur. At nunquam castigatum Calumniatorem, (non dico subdolum Denunciatorem; isti enim in pretio habentur, ità vt licet patenter in delicto falsitatis delatæ Rei reperti fiut, nil tamen minùs, non solùm pęnas euadunt, sed & in pretio habentur apud eos, qui contrà sibi inuisos, falsarum delationum inuentores, *Obseruantiæ Regularis zelatores* appellant,) sed etiam in iudicio accusantem, inuenit enim iste sibi propitium *Iudicem*, qui raro accusationem recepisset, si contrà *Reum* aliqua animositate non laboraret; & ità fultus Accusator illius beneuolentia, pęnas à lege statutas eludit.

T E X T V S.

§. VIII. Probationis Caputium, seù Caparonis delatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Pœna caputij probationis est species diminutæ degradationis.*
In degradatione Reus spoliatur babitu sui Ordinis.
Pœna caputij priuationis infamat ex se.
Variatur tamen existimatio à consuetudine Prouinciarum.

42. HÆC pœna licet leuis appareat, & ità communiter existimetur, non tamen reuera talis est; siquidem est species diminutæ degradationis. Sicut enim in degradatione *Reus* spoliatur habitu Ecclesiastico conueniente Ordini, in quo reperitur, vt habetur ex *Textu*, (u) ità quodammodò similitudinariè, per eam aufertur habitus Professorum, & forma habitus Nouitiorum induitur, & est quasi temporaria expulsio à cœtu Professorum. Proindè pœna hæc infamiam irrogat, maximè spectata conditione, & grauitate Religiosi, cui incutitur. Tamen, quia pœna hæc, & eius grauitas magis attenditur ex apprehensione, quàm ex re, consuetudini Regionum, ac Prouinciarum remittenda est eius existimatio. Quid sit verò *Caparonis delatio*, multi multa dicunt, alij enim volunt, quod sit Caputium oblongum antè pectus, & spatulas protensum vsque ad cingulum, quo vtuntur *Patres Minimi*, & deferunt *Nouitij* inter *Patres Capuccinos*; Alij aliud genus vestis, siue quoddam signum distinctum habitus *Nouitiorum* ab habitu professorum; quiuis in suam sententiam abit, & *Marchantius* (x) refert se interfuisse *Hispaniæ* tempore *Generalium Comitiorum* cuidam disputationi hac de re, institutæ, in qua nihil fuit conclusum. In *Italia* mos est, quod *Nouitij* à Professis in habitu distinguantur per duas petiolas panni pendentes à caputio antè pectus, & humeros, ex *Statutis Reformatis* (z) iubentur esse longitudinis vnius palmi. Quod facit ergo ad *Textum* nostrum est, *probationis Caputium*, est delatio caputij, cum illis duabus petiolis pendentibus inflicta in vltionem criminis, & vocatur Italicè *Portare le Pezzette*.

T E X T V S.

§. IX. Excommunicationis, vel Suspensionis sententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Excommunicatio considerari potest, vt censura, & vt pœna.*
Alia est lata à iure, alia ab homine.
Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum ambulant pari passu.
Excommunicatio maior est pœna peccati mortalis.

43. QVia de materia *Excommunicationis*, & aliarum *Censurarum* omnes *Theologi Morales*

Die 21. Iunij 1653.

Sacra Congregatio Eminentissimorum Cardinalium Concilij Tridentini interpretum omnibus maturè perpensis.

Ad primum Respondit. Regulares delinquentes, vti incorrigibiles, eijci non posse, à Religione, anno carcerationis nondum completo.

Ad secundum. Non sufficere annum carcerationis interpolatè expletum, sed requiri spatium vnius anni continuum, & integrum.

Ad Tertium. Generalem Ordinis non posse delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus pro eorum Prouincijs, seu Commissarijs, vel Vicarijs Generalibus.

Ad Quartum, Inhærendo declarationi aliàs factæ die 5 Augusti 1625. à San. Mem. Vrbano Octauo approbatæ, respondit sex Patres eligi posse in vnaquaquè Prouincia, seu Regno.

Ad Quintum. Respondit recurrendum esse ad Sacram Congregationem in singulis casibus.

Ad Sextum. Processus esse conficiendos iuxtà stylum, & Constitutiones Religionis, & illorum transumptum authenticum esse transmittiendum ad singulos sex Patres electos, qui per litteras possint votum dare.

Ad Septimum. Sententiam eiectionis à Religione fieri debere saltem de voto maioris partis sex Patrum electorum.

Petrus Aloysius Cardin. Carafa Praef.

Franciscus Paulutius Sac. Cong. Concil. Segret.

In Registro huius Congregationis fol. 189.

TEXTVS.

§. VII. Pœna Talionis est, qua accusans, & non probans delictum obiectum puniri debet, ac si ipse tale delictum commisisset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

41 *Talionis pœna in legibus duodecim tabularum.*
Est similitudo vindictæ.
Inducta est iure diuino, & lege Cæsarea, & Canonica.
Calumniator impunitus aperit viam malignitati.

41. TAlionis pœna in duodecim *Tabulis*, in quibus *Populi Romani* antiquissimæ leges descriptę erant, reperitur ità expressa. *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit talio esto*, quàm legem ex *Aulo Gellio (f) S. Cæcilium* explicuisse refert *Prateius*. *(g)* Porrò *Sanctus Isidorus (h)* ipsam explicans ait *Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur, vt fecit*; hoc ex natura, & lege est institutum; vndè habetur in *Exodo*, *(i)* & *Deuteronomio (l) Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* proindè *Talionis* pœnam esse de iure diuino scribit *Ignatius Iopez.(m)* Licet autem *ius ciuile* aliquandò hanc pœnam uisum sit, in aliquibus criminibus puniendis, vsurpasse, vt *qui hominem malo dolo occiderit morte puniatur*, vt habetur in *Digestis*, *(n)* non tamen in omnibus vniuersaliter criminibus compescendis hac pœna vtitur, cum plura damna, ac iniurias illatas præcipiat, pecunia compensari, vt liquet ex *Institut. (o)* In *iure* verò *Canonico* hæc pœna restricta est ad Calumniatores, seu falsis criminis in iudicio accusantes, & hanc inter *Ecclesiasticas leges* primus inuexit *S. Damasus Papa*. Dicitur enim in ipsius legenda *(p) Pœnam talionis constituit ijs, qui alterum falsi criminis accusassent*; & licet hæc exulauerit à Curia, & in antiquatam transierit, vt testatur *Clarus (q)* maximè in foro Laico, tamen in *Ecclesiastico* per plura *Capitula (r)* sancitur, vndè *Iudex Ecclesiasticus* ex suo offiuio nobili, aut mercenario, debet istam pœnam Calumniatoribus irrogare: quod si non faciat, redargutione dignus est, vt scribit *Abbas*, *(s)* imò mortaliter peccat secundùm *Sanctorum*. *(t)* Et ratio est, quia crimen calumniationis impunitum fores reserat cuiuis peruerso, ad malignandum impunè contrà proximum, vndè bonorum fama quàm sæpissimè læditur, Reipublicæ pax turbatur, ridentibus istis filijs iniquitatis, qui vt politicum consilium iactant laqueos parasse pedibus innoxij Fratris per ma-

ignas eorum adinuentiones, & calum-s. In *Religione* noſtra habemus circà salubrem diſpoſitionem, quam ſuo o ex *Textu* expendemus; ſed vtinam ec ad praxim reduceretur. At nunquam di caſtigatum Calumniatorem, (non di- o ſubdolum Denuneiatorem; iſti enim n prætio habentur, ità vt licet patenter in delicto falſitatis delatæ Rei reperti ſint, nil tamen minùs, non ſolùm pęnas euadunt, ſed & in pretio habentur apud eos, qui contrà ſibi inuiſos, falſarum delationum inuentores, *Obſeruantiæ Regularis zelatores* appellant,) ſed etiam in iudicio accuſantem, inuenit enim iſte ſibi propitium *Iudicem*, qui rarò accuſationem recepiſſet, ſi contrà *Reum* aliqua animoſitate non laboraret; & ità fultus Accuſator illius beneuolentia, pęnas à lege ſtatutas eludit.

TEXTVS.

§. VIII. Probationis Caputium, ſeù Caparonis delatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Pœna caputij probationis eſt ſpecies diminutæ degradationis.*
In degradatione Reus ſpoliatur habitu ſui Ordinis.
Pœna caputij priuationis infamat ex ſe.
Variatur tamen exiſtimatio à conſuetudine Prouinciarum.

42. HÆC pœna licet leuis appareat, & ità communiter exiſtimetur, non tamen reuera talis eſt; ſiquidem eſt ſpecies diminutæ degradationis. Sicut enim in degradatione *Reus* ſpoliatur habitu Eccleſiaſtico conueniente Ordini, in quo reperitur, vt habetur ex *Textu*, (u) ità quodammodò ſimilitudinariè, per eam aufertur habitus Profeſſorum, & forma habitus Nouitiorum induitur, & eſt quaſi temporaria expulſio à cœtu Profeſſorum. Proindè pœna hæc infamiam irrogat, maximè ſpectata conditione, & grauitate Religioſi, cui incutitur. Tamen, quia pœna hæc, & eius grauitas magis attenditur ex apprehenſione, quàm ex re, conſuetudini Regionum, ac Prouinciarum remittenda eſt eius exiſtimatio. Quid ſit verò *Caparonis delatio*, multi multa dicunt, alij enim volunt, quod ſit Caputium oblongum antè pectus, & ſpatulas protenſum vſque ad cingulum, quo vtuntur *Patres Minimi*, & deferunt *Nouitij* inter *Patres Capuccinos*; Alij aliud genus veſtis, ſiue quoddam ſignum diſtinctum habitus *Nouitiorum* ab habitu profeſſorum; quiuis in ſuam ſententiam abit, & *Marchantius* (x) refert ſe interfuiſſe *Hiſpaniæ* tempore *Generalium Comitiorum* cuidam diſputationi hac de re, inſtitutæ, in qua nihil fuit concluſum. In *Italia* mos eſt, quod *Nouitij* à Profeſſis in habitu diſtinguantur per duas petiolas panni pendentes à caputio antè pectus, & humeros, ex *Statutis Reformatis* (z) iubentur eſſe longitudinis vnius palmi. Quod facit ergo ad *Textum* noſtrum eſt, *probationis Caputium*, eſt delatio caputij, cum illis duabus petiolis pendentibus inflicta in vltionem criminis, & vocatur Italicè *Portare le Pezzette*.

TEXTVS.

§. IX. Excommunicationis, vel Suſpenſionis ſententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Excommunicatio conſiderari poteſt, vt cenſura, & vt pœna.*
Alia eſt lata à iure, alia ab homine.
Excommunicatio, Suſpenſio, & Interdictum ambulant pari paſſu.
Excommunicatio maior eſt pœna peccati mortalis.

43. QVia de materia *Excommunicationis*, & aliarum *Cenſurarum* omnes *Theologi Mo-*

 rales

Die 21. Iunij 1653.

Sacra Congregatio Eminentissimorum Cardinalium Concilij Tridentini interpretum omnibus maturè perpensis.

Ad primum Respondit. Regulares delinquentes, vti incorrigibiles, eijci non posse, à Religione, anno carcerationis nondum completo.

Ad secundum. Non sufficere annum carcerationis interpolatè expletum, sed requiri spatium vnius anni continuum, & integrum.

Ad Tertium. Generalem Ordinis non posse delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus pro eorum Prouincijs, seu Commissarijs, vel Vicarijs Generalibus.

Ad Quartum, Inhærendo declarationi aliàs factæ die 5 Augusti 1625. à San. Mem. Vrbano Octauo approbatæ, respondit sex Patres eligi posse in vnaquaquè Prouincia, seu Regno.

Ad Quintum. Respondit recurrendum esse ad Sacram Congregationem in singulis casibus.

Ad Sextum. Processus esse conficiendos iuxtà stylum, & Constitutiones Religionis, & illorum transumptum authenticum esse transmitiendum ad singulos sex Patres electos, qui per litteras possint votum dare.

Ad Septimum. Sententiam eiectionis à Religione fieri debere saltem de voto maioris partis sex Patrum electorum.

Petrus Aloysius Cardin. Carafa Præf.

Franciscus Paulutius Sac. Cong. Concil. Segret.

In Registro huius Congregationis fol. 189.

T E X T V S.

§. VII. Pœna Talionis est, qua accusans, & non probans delictum obiectum puniri debet, ac si ipse tale delictum commisisset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

41 *Talionis pœna in legibus duodecim tabularum.*
Est similitudo vindictæ.
Inducta est iure diuino, & lege Cæsarea, & Canonica.
Calumniator impunitus aperit viam malignitati.

41. TAlionis pœna in duodecim *Tabulis*, in quibus *Populi Romani* antiquissimæ leges descriptę erant, reperitur ità expressa. *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit talio esto*, quàm legem ex *Aulo Gellio (f) S. Cæcilium* explicuisse refert *Prateius*. (g) Porrò *Sanctus Isidorus (h)* ipsam explicans ait *Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur, vt fecit*; hoc ex natura, & lege est institutum; vndè habetur in *Exodo, (i)* & *Deuteronomio (l) Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* proindè *Talionis* pœnam esse de iure diuino scribit *Ignatius Lopez. (m)* Licet autem *ius ciuile* aliquandò hanc pœnam uisum sit, in aliquibus criminibus puniendis, vsurpasse, vt *qui hominem malo dolo occiderit morte puniatur*, vt habetur in *Digestis*, (n) non tamen in omnibus vniuersaliter criminibus compescendis hac pœna vtitur, cum plura damna, ac iniurias illatas præcipiat, pecunia compensari, vt liquet ex *Institut.* (o) In *iure* verò *Canonicò* hæc pœna restricta est ad Calumniatores, seu falsis criminis in iudicio accusantes, & hanc inter *Ecclesiasticas leges* primus inuexit *S. Damasus Papa*. Dicitur enim in ipsius legenda *(p) Pœnam talionis constituit ijs, qui alterum falsi criminis accusassent*; & licet hæc exulauerit à Curia, & in antiquatam transierit, vt testatur *Clarus (q)* maximè in foro Laico, tamen in *Ecclesiastico* per plura *Capitula (r)* sancitur, vndè *Iudex Ecclesiasticus* ex suo offiuio nobili, aut mercenario, debet istam pœnam Calumniatoribus irrogare: quod si non faciat, redargutione dignus est, vt scribit *Abbas*, (s) imò mortaliter peccat secundùm *Sanctorum*. (t) Et ratio est, quia crimen calumniationis inpunitum fores reserat cuiuis peruerso, ad malignandum impune contrà proximum, vndè bonorum fama quàm sæpissimè læditur, Reipublicæ pax turbatur, ridentibus istis filijs iniquitatis, qui vt politicum consilium iactant laqueos parasse pedibus innoxij Fratris per ma-

ignas eorum adinuentiones, & calum-
s. In *Religione* noſtra habemus circà
; ſalubrem diſpoſitionem , quam ſuo
o ex *Textu* expendemus; ſed vtinam
ee ad praxim reduceretur. At nunquam
di caſtigatum Calumniatorem, (non di-
ſubdolum Denunciatorem; iſti enim
n prætio habentur, ità vt licet patenter in
elicto falſitatis delatæ Rei reperti ſint, nil
tamen minùs, non ſolùm pęnas euadunt,
ſed & in pretio habentur apud eos, qui
contrà ſibi inuiſos, falſarum delationum
inuentores, *Obſeruantiæ Regularis zela-
tores* appellant,) ſed etiam in iudicio ac-
cuſantem, inuenit enim iſte ſibi propi-
tium *Iudicem*, qui rarò accuſationem re-
cepiſſet, ſi contrà *Reum* aliqua animo-
ſitate non laboraret; & ità fultus Accuſa-
tor illius beneuolentia, pęnas à lege ſtatu-
tas eludit.

T E X T V S.

§. VIII. Probationis Caputium, ſeù Caparonis delatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Pœna caputij probationis eſt ſpecies diminutæ degradationis.*
In degradatione Reus ſpoliatur habitu ſui Ordinis.
Pœna caputij priuationis infamat ex ſe.
Variatur tamen exiſtimatio à conſuetudine Prouinciarum.

42. HÆC pœna licet leuis appareat, & ità communiter exiſtimetur, non tamen reuera talis eſt; ſiquidem eſt ſpecies diminutæ degradationis. Sicut enim in degradatione *Reus* ſpoliatur habitu Eccleſiaſtico conueniente Ordini, in quo reperitur, vt habetur ex *Textu*, (u) ità quodammodò ſimilitudinariè, per eam aufertur habitus Profeſſorum, & forma habitus Nouitiorum induitur, & eſt quaſi temporaria expulſio à cœtu Profeſſorum. Proindè pœna hæc infamiam irrogat, maximè ſpectata conditione, & grauitate Religioſi, cui incutitur. Tamen, quia pœna hæc, & eius grauitas magis attenditur ex apprehenſione, quàm ex re, conſuetudini Regionum, ac Prouinciarum remittenda eſt eius exiſtimatio. Quid ſit verò *Caparonis delatio*, multi multa dicunt, alij enim volunt, quod ſit Caputium oblongum antè pectus, & ſpatulas protenſum vſque ad cingulum, quo vtuntur *Patres Minimi*, & deferunt *Nouitij* inter *Patres Capuccinos*; Alij aliud genus veſtis, ſiue quoddam ſignum diſtinctum habitus *Nouitiorum* ab habitu profeſſorum; quiuis in ſuam ſententiam abit, & *Marchantius* (x) refert ſe interfuiſſe *Hiſpaniæ* tempore *Generalium Comitiorum* cuidam diſputationi hac de re, inſtitutæ, in qua nihil fuit concluſum. In *Italia* mos eſt, quod *Nouitij* à Profeſſis in habitu diſtinguantur per duas petiolas panni pendentes à caputio antè pectus, & humeros, ex *Statutis Reformatis* (z) iubentur eſſe longitudinis vnius palmi. Quod facit ergo ad *Textum* noſtrum eſt, *probationis Caputium*, eſt delatio caputij, cum illis duabus petiolis pendentibus inflicta in vltionem criminis, & vocatur Italicè *Portare le Pezzette*.

T E X T V S.

§. IX. Excommunicationis, vel Suſpenſionis ſententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Excommunicatio conſiderari poteſt, vt cenſura, & vt pœna.*
Alia eſt lata à iure, alia ab homine.
Excommunicatio, Suſpenſio, & Interdictum ambulant pari paſſu.
Excommunicatio maior eſt pœna peccati mortalis.

43. QVia de materia *Excommunicationis*, & aliarum *Cenſurarum* omnes *Theologi Morales*

malis moribus delinquentis. Verbi gratia, aliquis commisit delictum, de quo punitus est; & ex post non multùm Religiosè viuit, fugit ab oratione, negligit Chorum, crapulæ, & vino deditus est, murmurator, otiosus, indeuotus, turpia loquitur, aleis ludit, & relaxatè viuit, & post sex, vel octo menses in aliud graue delictum ruit; & priorem vitam ducit, etiam post punitionem talis delicti; exinde, sic transacto alio mense, aliud crimen committit, certè delicta illa dici possunt moraliter continuata per continuationem prauæ voluntatis ipsius, quæ manifestatur ex actibus, & vita irreligiosa ipsius delinquentis.

Dico ergo, quod ad hoc, quod aliquis possit, ad probandam incorrigibilitatem, carcerari, oportet, quod delicta continuentur moraliter. Et si quæres intrà quantum tempus plura delicta possint dici continuata, dico, quod non est assignare tempus determinatum, sed hoc relinquitur arbitrio *Superiorum*, consideratis adminiculis, puta actibus vitæ, & conuersationis delinquentis circà prædicta. Tamen, qui post delictum commissum per triennium laudabiliter viuit, & in illo tempore bonam famam habet probatur correctus, vt post *Dynum*, & *Ludouicum Romanum* tenet *Iulius Clarus*, (s) qui testatur de communi: fingitur enim esse nouus homo, & de eo emendatio vera præsumitur, nisi probetur continuatio, & perseuerantia in malo, vt alibi habet idem *Clarus*. (t) Si ergò aliquis post delictum commissum per triennium benè vixerit, debet præsumi emendatus, & ità plura ipsius delicta nequeunt dici moraliter continuata ad effectum carcerationis in ordine ad expulsionem.

39. Completo autem anno carcerationis, dubium est, an statim de carcere liberari debeat? Ad hoc dico, quod vel in carcere signa emendationis dedit, vel in obstinatione persistit. Si primum, liberandus statim est, & vltra annum, carceratio ipsius non potest protelari, quia *Decretum* assignat tale spatium, quod *Iudex*, siue *Superior* excedere non potest; cum nequeat, vltrà pœnas à iure statutas, punire. Si verò in obstinatione persistit, non tenetur *Superior*, expleto anno, ipsum excarcerare, sed facultatiuum ipsi est, vel in carcere detinere, vel ad expulsionem procedere. Ratio est, quia expellere in corrigibiles *conceditur*, non autem *iniungitur Superioribus*. Dicit enim *Decretum de Electis, Eijci tandem possint*, quibus verbis denotatur facultas, non autem obligatio expellendi, & ita tenet *Sanctorus*. (u) Cum ergò hoc ex tali *Decreto* arbitrarium *Superioribus* fit, imò etiam, ex *Statutis Reformatis*, (x) remittatur arbitrio *Superiorum*, pro talibus carcer perpetuus, Triremes, vel Electio, liquet, quod transacto potest ad huc detineri in carcere ad beneplacitum, vel ad electionem procedere,

40. Quid autem iuris, si aufugeret de carcere, non completo anno carcerationis? posset nè iste condemnari, & contrà ipsum proferri sententia expulsionis, ità vt habeatur amodo pro expulso? Respondeo, quod de iure strictò non potest, quia carceratio annua est de substantia probationis incorrigibilitatis, vt supra diximus, qua non seruata, corruit actus, vt tenet *Donatus*. (a) Et ità resoluit *Sacra Congregatio* in suo *Decreto* declaratorio super nonnullis dubijs sibi propositis spectantibus ad hanc materiam expulsionis, quod *Decretum* in calce huius paragraphi debimus per extensum. Optimum autem remedium est in tali casu, petere dispensationem à *Sacra Congregatione Concilij*, quę ex tali fuga cognoscens euidenter eius incorrigibilitatem, dispensare potest, prout in facti contingentia cum quodam dispensatum fuisse, narrat *Donatus* loco citato; Et ego vidi dispensatum fuisse super carcere annuo ab eadem *Sacra Congregatione*, cum quodam Religioso, qui post nonnulla delicta, quæ etiam non erant grauissima fugit Apostata, & ex dispensatione *Congregationis*, durante Apostasia, contrà ipsum prolata est sententia expulsionis, & mansit per quindecim annos extrà Religionem, & tandem emendatus ad eam reuersus est, & modò exemplariter viuit. Testatur pariter *Pyrrhus Corradus*, (a) eodem *Donato* referente, eandem *Sacram Congregationem* dispensasse in anno, & pęnitentia carceris cum aliquo Religioso, qui è carcere aufugit antè tertiam punitionem, puta dum esset iste carceratus pro puniendo tertio delicto, arripuit fugam è carcere, & *Sacra Congregatio* dispensauit, quod attenta tali fuga, quæ est argumentum incorrigibilitatis *de facto*, concessit, quod non obstante, quod ipse Apostata annuo carcere post tertiam punitio-

nitionem non esset probatus, tamen posset sententiari ad expulsionem. Et ad hoc punctum benè attendant *Superiores*; difficillimum enim expulsionis negotium possunt, hac via, facilitare, & Religionem expurgare à noxiorum humorum malignitate. Inuenio autem apud *Antonium à Spiritu Sancto*,(b) qui,ex *Vidal*;dicit*Decretum Sacræ Congregationis de Apostatis*,& *Eiectis* in multis Religionibus non fuisse vsu receptum, nec de illo constitisse authenticè. Infert hinc *Superiores* Religionum, vbi tale *Decretum* non est vsu receptum, non teneri Eiectos quærere, nec illos denuò admittere, quantumuis redeant correcti, & emendati: & hoc maximè si in Religione detur *Statutum* vetans ad Ordinem recipere Eiectos in perpetuum, citando pro his multos, (c) & non dissensit ab hac doctrina *Sanctorus* probans, quod si *Generalis* alicuius Religionis, quæ in sola aliqua Regione concludatur, Verbi gratia, in *Gallia*,*Germania*, *&c.* in qua tale *Decretum* acceptatum non fuerit, aliquem (seruatis iure communi, ac proprijs Statutis)expellat, talem expulsionem valère. De hac doctrina nolo modò disputare, quia, apud nos, effet de subiecto non supponente. *Religio* quidem nostra, quæ *Sanctæ Romanæ Ecclesiæ* speciali quodam voto in sua *Regula* se obligat, cecà obedientia eius mandata suscipit, simpliciter exequitur, nec ea discutit, sed reuerenter amplectitur, hoc *Decretum de Eiectis*, sicut & omnia alia, seruat tàm pro *Vltramontana*, quàm pro *Citramontana* Familia. Vnde non est, vt respectu nostri disputemus de validitate talis *Decreti*, de cuius obseruantia apud Nos minimè ambigitur.

Ad plenam autem resolutionem dubiorum ad hanc materiam expulsionis spectantium apponimus sequens *Decretum Sacræ Congregationis*, quod multi citant, & per extensum refert *Lantusca* (e) compulsatum à *Registro* eiusdem *Sacræ Congregationis*.

Dubia, & Responsiones Sacræ Congregationis Concilij ad Eiectos, & incorrigibiles pertinentia.

Procurator Generalis Ordinis Sanctæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captiuorum; Mediante intercessione Emenentissimi de Lugo Card. Protectoris, supplicat pro sua, (vt inquit,) & aliorum Superiorum Regularium intercessione, per hanc Sacram Congregationem responderi ad infrà quæsita super Decreto de Apostatis, & Eiectis, iussu Summi Pontificis, ex sententia eiusdem Sac. Congreg. edito anno 1624.

1. *An Regularis constitutus in Carceribus, spatio vnius anni in ieiunio, & pænitentia, ad finem, vt tanquam incorrigibilis à Religione eijciatur, si è carceribus fugiat, dicto carcerationis anno non dum expleto, & deindè sit captus, possit tunc, vt incorrigibilis eijci, an verò*, quid aliud *faciendum sit?*

2. *An Regularis pluribus interpolatis vicibus pro reiteratis delictis in diuersis temporibus commissis, in carceribus detentus, possit vno incarcerationis anno, (vt suprà interpolato) expleto, tanquam incorrigibilis à Religione eijci, si post dictum annum carcerationis interpolatum, animo indurato in sua pertinacia perseuerans, iterum delinquat?*

3. *An Generalis Ordinis possit delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus, seu Commissarijs, vel Vicariis Generalibus: Et an delegatio sit à Generali facienda, an quolibet casu, an verò indefinitè in omnibus casibus?*

4. *An sex Patres, de quorum consilio, & assensu fieri debet, sint eligendi de tota Religione, an potius sufficiat ex qualibet Prouincia, seu Regno?*

5. *Quod si à Religione huiusmodi sex Patres non fuerint electi in Capitulo, seu Congregatione Generali, quid faciendum sit vsque ad primum Capitulum Generale?*

6. *An sufficiat, vt Prælatus Conuentualis, seu Prouincialis conficiat Processum (stylo Religionis seruato,) & illius Summarium transmittat Generali Ordinis, seu illius Delegato, qui adhibitis sex Patribus electis, quilibet illorum videat eumdem processum, vt transmittat votum suum per litteres eidem Generali, seu Delegato?*

7. *An Generalis, seu Delegatus possit ferre sententiam eiectionis à Religione, quandò à tribus ex sex Patribus electis, seu ab illorum maiori parte, dicta sententia approbetur; an potius sit necessarium, vt omnes sex dent votum, ità vt ex defectu voti, etiam vnius, non possit sententia validè ferris*

Die 21. Iunij 1653.

Sacra Congregatio Eminentissimorum Cardinalium Concilij Tridentini interpretum omnibus mature perpensis.

Ad primum Respondit. Regulares delinquentes, vti incorrigibiles, eijci non posse, à Religione, anno carcerationis nondum completo.

Ad secundum. Non sufficere annum carcerationis interpolatè expletum, sed requiri spatium vnius anni continuum, & integrum.

Ad Tertium. Generalem Ordinis non posse delegare facultatem eijciendi à Religione Prouincialibus pro eorum Prouincijs, seu Commissarijs, vel Vicarijs Generalibus.

Ad Quartum, Inhærendo declarationi aliàs factæ die 5 Augusti 1625. à San. Mem. Vrbano Octauo approbatæ, respondit sex Patres eligi posse in vnaquaque Prouincia, seu Regno.

Ad Quintum. Respondit recurrendum esse ad Sacram Congregationem in singulis casibus.

Ad Sextum. Processus esse conficiendos iuxtà stylum, & Constitutiones Religionis, & illorum transumptum authenticum esse transmittendum ad singulos sex Patres electos, qui per litteras possint votum dare.

Ad Septimum. Sententiam eiectionis à Religione fieri debere saltem de voto maioris partis sex Patrum electorum.

Petrus Aloysius Cardin. Carafa Præf.

Franciscus Paulutius Sac. Cong. Concil. Segret.

In Registro huius Congregationis fol. 189.

T E X T V S.

§. VII. Pœna Talionis est, qua accusans, & non probans delictum obiectum puniri debet, ac si ipse tale delictum commisisset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

41 *Talionis pœna in legibus duodecim tabularum.*
Est similitudo vindictæ.
Inducta est iure diuino, & lege Cæsarea, & Canonica.
Calumniator impunitus aperit viam malignitati.

41. TAlionis pœna in duodecim *Tabulis*, in quibus *Populi Romani* antiquissimæ leges descriptę erant, reperitur ità expressa. *Si membrum ruperit, ni eum eo pacit talio esto*, quàm legem ex *Aulo Gellio (f) S. Cæcilium* explicuisse refert *Prateius*. (g) Porrò *Sanctus Isidorus (h)* ipsam explicans ait *Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur, vt fecit*; hoc ex natura, & lege est institutum; vndè habetur in *Exodo*, *(i)* & *Deuteronomio (l) Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* proindè *Talionis* pœnam esse de iure diuino scribit *Ignatius Lopez. (m)* Licet autem *ius ciuile* aliquandò hanc pœnam uisum fit, in aliquibus criminibus puniendis, vsurpasse, vt *qui hominem malo dolo occiderit morte puniatur*, vt habetur in *Digestis*, *(n)* non tamen in omnibus vniuersaliter criminibus compescendis hac pœna vtitur, cum plura damna, ac iniurias illatas præcipiat, pecunia compensari, vt liquet ex *Institut. (o)* In *iure* verò *Canonico* hæc pœna restricta est ad Calumniatores, seu falsis criminis in iudicio accusantes, & hanc inter *Ecclesiasticas leges* primus inuexit *S. Damasus Papa*. Dicitur enim in ipsius legenda *(p) Pœnam talionis constituit ijs, qui alterum falsi criminis accusassent*; & licet hæc exulauerit à Curia, & in antiquatam transierit, vt testatur *Clarus (q)* maximè in foro Laico, tamen in *Ecclesiastico* per plura *Capitula (r)* sancitur, vndè *Iudex Ecclesiasticus* ex suo offiuio nobili, aut mercenario, debet istam pœnam Calumniatoribus irrogare: quod si non faciat, redargutione dignus est, vt scribit *Abbas*, *(s)* imò mortaliter peccat secundùm *Sanctorum*. *(t)* Et ratio est, quia crimen calumniationis impunitum fores reserat cuiuis peruerso, ad malignandum impunè contrà proximum, vndè bonorum fama quàm sæpissimè læditur, Reipublicæ pax turbatur, ridentibus istis filijs iniquitatis, qui vt politicum consilium iactant laqueos parasse pedibus innoxij Fratris per ma-

malignas eorum adinuentiones, & calumnias. In *Religione* nostra habemus circà hoc salubrem dispositionem, quam suo loco ex *Textu* expendemus; sed vtinam hæc ad praxim reduceretur. At nunquam vidi castigatum Calumniatorem, (non dico subdolum Denunciatorem; isti enim in pretio habentur, ità vt licet patenter in delicto falsitatis delatæ Rei reperti fiunt, nil tamen minùs, non solùm pęnas euadunt, sed & in pretio habentur apud eos, qui contrà sibi inuisos, falsarum delationum inuentores, *Obseruantiæ Regularis zelatores* appellant,) sed etiam in iudicio accusantem, inuenit enim iste sibi propitium *Iudicem*, qui raro accusationem recepisset, si contrà *Reum* aliqua animositate non laboraret; & ità fultus Accusator illius beneuolentia, pęnas à lege statutas eludit.

T E X T V S.

§. VIII. Probationis Caputium, seù Caparonis delatio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Pœna caputij probationis est species diminutæ degradationis.*
In degradatione Reus spoliatur habitu sui Ordinis.
Pœna caputij priuationis infamat ex se.
Variatur tamen existimatio à consuetudine Prouinciarum.

42. HÆC pœna licet leuis appareat, & ità communiter existimetur, non tamen reuera talis est; siquidem est species diminutæ degradationis. Sicut enim in degradatione *Reus* spoliatur habitu Ecclesiastico conueniente Ordini, in quo reperitur, vt habetur ex *Textu*, (u) ità quodammodò similitudinariè, per eam aufertur habitus Professorum, & forma habitus Nouitiorum induitur, & est quasi temporaria expulsio à cœtu Professorum. Proindè pœna hæc infamiam irrogat, maximè spectata conditione, & grauitate Religiosi, cui incutitur. Tamen, quia pœna hæc, & eius grauitas magis attenditur ex apprehensione, quàm ex re, consuetudini Regionum, ac Prouinciarum remittenda est eius existimatio. Quid sit verò *Caparonis delatio*, multi multa dicunt, alij enim volunt, quod sit Caputium oblongum antè pectus, & spatulas protensum vsque ad cingulum, quo vtuntur *Patres Minimi*, & deferunt *Nouitij* inter *Patres Capuccinos*; Alij aliud genus vestis, siue quoddam signum distinctum habitus *Nouitiorum* ab habitu professorum; quiuis in suam sententiam abit, & *Marchantius* (x) refert se interfuisse *Hispaniæ* tempore *Generalium Comitiorum* cuidam disputationi hac de re, institutæ, in qua nihil fuit conclusum. In *Italia* mos est, quod *Nouitij* à Professis in habitu distinguantur per duas petiolas panni pendentes à caputio antè pectus, & humeros, ex *Statutis Reformatis* (z) iubentur esse longitudinis vnius palmi. Quod facit ergo ad *Textum* nostrum est, *probationis Caputium*, est delatio caputij, cum illis duabus petiolis pendentibus inflicta in vltionem criminis, & vocatur Italicè *Portare le Pezzette*.

T E X T V S.

§. IX. Excommunicationis, vel Suspensionis sententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Excommunicatio considerari potest, vt censura, & vt pœna.*
Alia est lata à iure, alia ab homine.
Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum ambulant pari passu.
Excommunicatio maior est pœna peccati mortalis.

43. QVia de materia *Excommunicationis*, & aliarum *Censurarum* omnes *Theologi Morales*

rales abundantissimè, & ad nauseam tractant, non est cur de ijs hic longus sermo habeatur; dicemus ergo, quæ ad puram *Praxim Criminalem* faciunt. Præmissa autem famosa distinctione *Excommunicationis*, puta in *Censuram*, & *pœnam*; & in latam *ab homine*, & *à iure*; in præsenti loquemur tantùm de ea, vt *pœna* est, siquidem de pœnis tantummodò in hoc *Titulo* nobis sermo est. Aduertendum porrò, quod quæ de *Excommunicatione* dicuntur, pariter debent intelligi de *Suspensione*, & *Interdicto*, huiusmodi enim seu *Censuræ*, seu *pœnæ*, pari passu ambulant, vt habet expressè *Textus* cuiusdam *Decretalis*, (a) & quod *Excommunicatio* siue *à iure* sit, siue *ab homine* non potest esse, nisi pœna peccati mortalis, vt dicitur in *Iure*. (b)

T E X T V S.

§.X. Infamiæ pœna.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

44. *Infamia duplex Iuris, & Facti.*
Infamia iuris auctoritate legis infligitur.
Sed requirit sententiam Iudicis, vel notorietatem facti.
Infamia facti oritur ex indignitate actionis, & existimatione bonorum.

45. *Infames de Iure Canonico, qui sint.*
Infamia sequitur culpam.
Filius non debet portare iniquitatem Patris.
Corpore vitiati non sunt infames, sed irregulares.

46. *In Iure Canonico datur infamia iuris, & facti.*
Infamia facti resultat ex improbatis moribus.
Infamia iuris tollitur per solum Principem.
Infamia facti eliditur per emendationem vitæ.

47. *Infamis est irregularis.*
A publicis officijs arcetur.
Suspenditur à beneficijs donec se purget.
Infamis infamia facti priuat à beneficijs obtinendis, & obtentis.
Non potest accusare, nec testificari.

48. *Infamia apud Nos importat priuationem Officiorum Ordinis.*

44. Communis est diuisio *infamiæ*, puta in infamiam *Iuris*, & in infamiam *Facti*, vt habetur in *Digestis*. (c) *Infamia* autem *Iuris* sola legis auctoritate nominatim infligitur. Vndè ex famosis actionibus condemnatus iustam contrahit nominis maculam, vt habet *Prateius*. (d) Hinc est, quod ad *Iuris infamiam* contrahendam non solùm requiritur, quod sit commissum crimen, ob quod à lege infamia irrogetur, sed etiam, quod talis criminis notitia fiat nota, vel per sententiam *Iudicis*, vt est communis sententia *Iuristarum* ad quandam *legem*, (e) vel saltem ex notorietate, vel publicitate facti; quo casu solemnitas facti supplet defectum sententiæ, quæ non requiritur, nisi ad ingerendam populo notitiam delicti, vt dicunt *Doctores*. (f) *Infamia* verò *facti* ex ipsa rei indignitate secundùm existimationem bonorum virorum est, vt ait *Iureconsultus*, (g) licet enim per leges infamia talibus factis minimè irrogetur, tamen hominum proborum opinio talia facta exercentes infames reputat, vt exercitium Carnificis, Satellitis, Mimi, Histrionis, Macellarij, Cauponis, & similium artium, quæ apud homines probos habentur pro infamibus.

45. *In Iure* autem *Canonico* non reperitur inflicta infamia, nisi ob aliquod crimen, quod vel diuinæ legi, vel mandatis Ecclesiæ aduersetur, vt patet enumerando eos, qui vt infames recensentur in *Iure Canonico*, *Concilijs*, & *Bullis Pontificum*, sic enim habet *Textus* cuiusdam *Capituli* (h) *Infames esse, eas personas dicimus, quæ pro aliqua culpa notantur infamia; idest omnes, qui Christianæ legis normam abijciunt, & Statuta Ecclesiastica contemnunt. Similiter fures, & sacrilegos, & omnes capitalibus criminibus irretitos, sepulcrorum quoque violatores, & omnes, qui aduersus Patres armantur, qui in omni mundo infamia notantur. Similiter, & incestuo-*

cestuosos; homicidas; periuros; raptores; maleficos; veneficos; adulteros; de bellis publicis fugientes; & qui indigna sibi petunt loca tenere, aut facultates Ecclesiæ auferant iniustè; & qui Fratres calumniantur, aut accusant, & non probant; & qui contrà innocentes Principum animos ad iracundiam prouocant; & omnes anathematizatos; vel pro suis sceleribus ab Ecclesia repulsos, & omnes quos Ecclesiastica leges, vel sæculi infames pronunciant. Vndè præter supradictos ex diuersis *Canonibus*, *Concilijs*, *Bullis*, *& legibus Cæsareis (i)* declarantur infames *Simoniaci*; *Monachi procreantes filios*; *Incestuosi*; *filias prostituentes*; *falsi Testes*; *libellorum famosorum compositores*; *conspirantes in Episcopum*, *existentes in crimine notorio*; *Duellantes*, *spectantes*, *adiuuantes*; *Mulierum raptores*; *Sodomitæ*, *Rei læsæ Maiestatis*, quos omnes collegit *Marchinus (l)* & ex eo recitat *Barbosa*, licet autem ex citato *Canone (m)* ad obtinendos *Sacros Ordines* non admittantur, *serui*; *publicè pœnitentes*; *Bigami*; *Curiæ deseruientes*; *corpore*, *vel mente læsi*; *furiosi*; *spurij*, non tamen sequitur hos repelli ab altari tanquam infames. Infamia siquidem pœna est, quæ non debet sequi nisi culpam, & ex alieno crimine, quis non debet puniri, nec filius debet portare pœnam iniquitatis patris, vt dicunt multa *Capitula*. *(n)* Quid autem criminis ex eo, quod aliquis natus sit ex adulterio, fatuus, cæcus, luscus, strabo, & similia? Quamquam ergo isti repellantur ab *Ordinibus Sacris*, hoc non est ratione infamiæ, sed irregularitatis, vt ibi aduertit *Glossa*. *(o)*

46. Non tollitur tamen quin etiam in *Iure Canonico*, detur infamia *iuris*, & *facti*, licet ambæ ratione tantùm criminis irrogentur, quod non est in *Iure Ciuili*, in quo infamis habetur exercens, licet absque peccato, artem infamem, vt *Laniones*, & *Carnifices*. Quia infamia *Iuris Canonici* est, quæ oritur ex delicto, cui ex *Iure Canonico* adnexa est infamia, & hoc, vel per sententiam declarato; vel ex euidentia notoria. *Infamia* verò *facti est*, quæ resultat ex improbatis moribus, vt dixit *Couarruuias*, *(p)* & cum mali mores dicantur ex criminibus, vel crimine consueto, hinc est, quod etiam *infamia facti*, ortum habet à crimine; puta tali, quod non per sententiam solet condemnari, sed apud probos viros facit malè audire; vt esse *ebriosum*; *ventri deditum*; *mendacem*; *impostorem*; & similia. Et aduertendum, quod *infamia iuris* tollitur per solum *Principem*; puta *Papam*, *Generalem*, *&c.* vt dicunt *iura*. *(q)* *Infamia* verò *facti*, quæ contrahitur ex quolibet peccato mortali, tollitur facto contrario, puta per pœnitentiam sublato peccato, & vita emendata, vt notant quidam *Canones*. *(r)*

47. Ex hoc autem, quod aliquis *infamis* existit, percutitur irregularitate, & non potest ad Ordines, seu Dignitates, & Officia promoueri, incapax enim est officiorum spiritualium, nec potest esse *Tabellio*, nisi rogetur à partibus, nec *Iudex Ordinarius*, nec *Delegatus*, vt habet *Canon*, *(s)* nec *Procurator*; pariter suspenditur à beneficio donec se purgauerit, & *infamia facti* non solum priuat à beneficijs obtinendis, sed & obtentis; & si delictum est enorme, potest infamatus suspendi à Diuinis; item repellitur ab accusando, & testificando, nisi in causa priuilegiata, vel Ciuili, in qua non defertur solemnitati iuris Ciuilis, vt ex diuersis iuribus *Abbas (t)* sparsim colligit.

48. Transferendo ergo pœnas enarratas ad *Religionem nostram*, liquet, quod pœna infamiæ inter nos, importat priuationem officiorum Ordinis, in qua omnes citatæ pœnæ comprehenduntur, vt patet eas singillatim examinando. Hoc autem habetur ex *Statutis Generalibus Ordinis*, *(u)* vbi dicitur. *Qui notabili infamia laborauerit: ad omnia officia Ordinis perpetuo inhabilis* existat; quod Statutum suo loco examinabimus.

T E X T V S.

§. XI. Exilium.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

49. *Exilij pœna generi humano contemporanea.*

Eius tres sunt species.

Diuiditur in temporale, & perpetuum.

Relegatio, quid sit.

Deportatio, quid importet.

Exi-

Exilium perpetuum æquiparatur morti.

De iure etiam Canonico datur Exilium.

50. *In Religione nostra exilium à solo Generali infligitur.*

Diffinitorium Prouinciale nequit dare pœnam Exilij.

Exilij loco succedit carcer Claustralis.

51. *Patres graues possunt mitti in exilium, si ex carceratione sequatur scandalum.*

Declaratur, quale possit scandalum nasci.

52. *Cessante causa legis, cessat lex.*

Hoc axioma patitur quadraginta limitationes.

Intelligitur de causa finali, non impulsiua.

Causa impulsiua non est substantialis.

Causa impulsiua, quid sit, & quomodo differat à finali.

Postulare, *quid in iure significet.*

53. *Patres Prouinciæ sunt priuilegiati.*

De Decurione damnato quæstio non debet haberi.

Causa finalis, quare Patribus grauibus, loco carceris, detur exilium.

49. ANtiqua hæc pœna est, & humano generi coæua, statim enim, ac homo conditus fuit, perduellionis perfidia maculatus, exilij, pœnas sensit, dum à *Paradiso* expulsus ad tellurem spinis (tanquam ad vlciscendam iniuriam Creatoris) armatam exercendam, damnatus est; vndè paterno exilio mulctati, & nos exules filij *Æuæ* gementes, & flentes conquerimur in hac lachrymarum valle. Hancquoque pœnam statuerunt *leges Ciuiles*, in vna (x) quarum recitantur tres species Exilij. *Exilium* (ait ibi *Marcellus Iureconsultus*) *triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum interdicatur, præter certum locum, aut Insulæ vinculum, idest Relegatio in Insulam*: & in vna lege *Codicis* (z) statuitur, ne missus in exilium, possit in loco exilij carcerari. Ratione autem durationis diuiditur in temporale, & perpetuum, vt dicunt *iura*. (a) Exilium autem ad Relegationem, & deportationem est, velut genus ad species. Relegatio enim est, cum quis in exilium mittitur, ità vt patriæ fines egredi iubeatur. Deportatio autem, cum illi, qui damnatus est, certo spatio circumscribitur pœnæ pendendæ locus, vt ait *Budæus*. (b) Relegatio verò siue deportatio, seu exilium, si perpetuum sit æquiparatur morti; vndè in dubio sub nomine pœnæ capitalis venit exilium, non mors, vt multis probat *Clarus*. (c) In iure autem *Canonico*, exilij pœna etiam infligitur, vt patet ex multis *Canonibus*, (d) in quibus videre est causas, ob quas infligitur.

50. In nostra pariter *Religione* talis pęna inuecta est, ex *Sacris Canonibus* mutuata, & hoc tum ad tempus, tum in perpetuum; ad tempus quidem cum quis ob scandalosum crimen à *Prouincia* propria pellitur, vel assignando illi *Prouinciam* aliquam, in qua morari debeat, nec indè possit exire; vel ipsum relinquendo arbitrio *Patris Generalis*, vt eum mittat, quo sibi placuerit, nullo determinato exilij loco, in quo moretur; & hoc per spatium determinatum durationis. Perpetuum verò, cum perpetuò sibi interdicitur reuersio in *Prouinciam*; vel cum tanquam incorrigibilis expellitur à Religione, ad quam non possunt recipi ampliùs eiecti, vel ad triremes damnati, vt aliàs dictum est.

Circà hanc pœnam irrogandam verò aduertendum est, quod tale habetur Statutum. (e) *Exilij pœna mulctati suam vnusquisque repetat Prouinciam, & in compensationem sublati exilij, subeant pœnam reclusionis in Conuentu, secundùm tempus exilij remissi, de quo non possit exire, nisi de Obedientia Superioris, ob Conuentus ipsius exigentem necessitatem, non tamen extrà terminos quaestæ loci eiusdem. Indultum autem hoc non intelligatur de illis, qui à Prælatis Generalibus exilij pœna sunt affecti. Ac proindè probibetur, ne aliquis in posterum pœnam exilij valeat infligere, cuius occasione Fratrum euagationes noxiæ exoriuntur. Verùm tamen Patres graues, qui propter sua delicta notabilia merentur carceris reclusionem, ad euitandum scandalum, vel inconueniens, quod possit oriri propter hoc, exilij pœna possunt mulctari.* Ex hoc autem *Statuto* euidenter habetur, quod adempta est *Diffinitorio* facultas infligendi pœnam exilij, & eius loco succedere debet Carcer Claustralis, quod scilicet *Reus* claustra Monasterij non egrediatur, nisi ob necessitatem Conuentus, puta vel ratione Processionis publicæ faciendæ, vel asso-

cian-

ciandi cadauer ad sepulturam, vel quæstuationis gratia, casu quo *Superior* alium non haberet quem commodè posset mittere; vel Delinquens puniendus est alia pœna, iuxtà criminis exigentiam, vt habet illud *Statutum*. (*f*) Sequitur proindè, quod facultas huiusmodi mittendi in exilium reseruata sit *Patri Generali*, & hoc rationabiliter eo, quia *Diffinitorium* extrà propriam *Prouinciam* iurisdictionem non habet; vndè auctoritas taliter exiliandi, ac de exiliato disponendi esse debet in *Generali* solo, cuius potestas nullo *Prouinciarum*, aut locorum, particulari limite clauditur.

Circà *Statutum* autem citatum notandum est, quod ex quo disponitur, *Patres graues*, (qui merentur carceris reclusionem, ad euitandum scandalum, vel inconueniens, quod posset oriri propter hoc) exilij pœna posse mulctari; dubium oriri potest quodnam *scandalum*, vel *inconueniens* intelligatur, ob quod possit commutari carcer in exilium; & an cessante tali scandalo, & inconuenienti, possit absolutè in *Patribus* grauibus fieri talis commutatio?

51. Quantùm ad primum dico, quod *scandalum*, & *inconueniens*, de quo loquitur *Statutum*; esse potest, quandò *Pater grauis* est valde notus, & spectabilis in sæculo, & magnæ auctoritatis in populo, & existimationis apud *Principes*, *Episcopos*, & *Magnates*, & ex ipsius diuulgata carceratione oriretur scandalum inter Sæculares audientes in viro spectabili crimen; & possent arguere, quod si criminosus repertus est ille; qui dignitatis, & virtutis opinione pollebat, multò plus deteriores esse cæteros Religiosos, qui apud populum non sunt in tanto pretio, sicut erat ille, & ità malè de Religione sentire, & opinari ipsam perditis hominibus, non bonis Religiosis abundare. Scandalum verò tale cessaret, si talis *Pater grauis* mitteretur in exilium, hoc enim posset apud Sæculares colorari; ipsum scilicet à *Patre Generali*, ob secreta, & grauia Religionis negotia esse missum, & ità tecto proximi crimine, sartam eius famam, & Religionis decorem custodire, facilè est. Porrò inconueniens esse posset, si *Pater* iste grauis haberet in Sæculo; vel Religione amicos potentes, qui vel coram, & aperta vi excarcerarent, (vt accidit in quodam loco, in quo Religiosus quidam, qui carceratus erat in Conuentu remoto à Sæcularium habitationibus, excarceratus fuit à quibusdam nobilibus agnatis suis, qui armata manu ingressi Conuentum, & territis Fratribus ne vocem darent, neuè Campanam pulsarent, Religiosum illum è carcere ereptum, secum abduxerunt,) vel clam, & occulta violentia, noctu scilicet frangendo carceres, &c. & hoc accidere potest in *Patre graui*, qui plures haberet clientes, vel Factionarios, de quibus posset rationabiliter hoc suspicari. Tali ergo casu posset quidem commutari carcer in exilium.

52. Quantùm verò ad secundam, resolutio pendet à quæstione illa, quæ agitatur inter *Iuristas*, an scilicet cessante causa legis, cesset lex? Dico ergo, quod Regula ista *Causa legis, siue ratione cessante, cessat & ipsa lex*, quæ elicitur ex pluribus iuribus (*g*) patitur quadraginta limitationes, quas collectas fusè tradit, & explicat *Ioannes Baptista Nicolaus*. (*h*) Harum verò limitationum prima, quæ est apud *Iuristas*, & *Canonistas* communiter recepta, est, quod debeat intelligi de causa finali, siue ratiocinatiua, illa enim cessante, cessat profectò etiam ipsa lex, vt *Iuristæ*, & *Canonistæ*, quos idem dat, (*i*) ex multis iuribus ibi congestis, deducunt. Non sic verò est in causa impulsiua, quia, vt ait *Baldus*, (*l*) causa impulsiua non est substantialis, & ideò non dependet ab ea effectus, nec aliquid operatur, nisi ad benè esse; & ideò hac causa cessante, non cessat lex. Quia verò Sapientibus, & insipientibus debitor sum, non abs re erit explanare, quæ sit causa *impulsiua*, & in quo differat à *finali*. *Impulsiua* ergo causa est, cuius occasione fertur lex; & differt à *finali*, quia hæc est ratio perpetua, ob quam mouetur Legislator ad legem ferendam. Exemplum desumitur a lege prima de *Postulando in Digestis*, in qua ex doctrina *Vlpiani* prohibetur mulieribus *postulare*, hoc est, vt ibidem (*m*) dicitur, *Desiderium suum, vel amici sui, in iure, apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere*. Causa ergo finalis, siue ratio huius legis est, vt explicat ibidem *Textus* (*n*) *nè contrà pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, nec virilibus officijs fungantur mulieres*, & hæc quidem causa, siue ratio est perpetua, quare mulieribus sit interdicta postulatio, siue fungi officio *Procuratoris* in causis apud *Iudicem*. Impulsiua verò causa, siue vt subiun-

iungit inibi Textus, *Origo introducta est à Calphurnia improbissima fœmina, quæ inuerecundè postulans, & Magistratum inquietans, causam dedit edicto*. Occasione ergo huius mulieris, impulsus est *Prætor*, ad tale edictum ferendum, qua tamen cessante, non cessat lex ipsa, quia subsistit causa finalis eiusdem legis, puta ratio pudicitiæ muliebris, quæ est perpetua.

53. Hac ergo, stante doctrina dico, quod *scandalum*, siue *inconueniens*, quod nasci potest ex carceratione *Patris grauis* est causa impulsiua, non verò finalis, quare cum ipso debeat carcer in exilium commutari. Ratio est, quia vt habetur ex *Statutis Ordinis (o) Patres Prouinciæ* priuilegiati sunt, ità vt contrà eos nequeant *Prouinciales, Generali* inconsulto, ad notabilem punitionem deuenire. Et dignitati quidem habitæ is honor deferendus est, vt non communi pœnarum coercitioni subijciantur. Si enim, secundùm leges, (p) de *Decurione* damnato quæstio haberi non debet; vndè etiam si *Decurio* fierit esse, deindè damnetur, non esse torquendum in memoriam prioris Dignitatis, respondit *Paulus Iureconsultus*; similis etiam honor deferendus est *Prouinciæ*, siue *Ordinis Patri*, qui *Magistratum Religionis* administrauit, ità vt communibus pœnis non censeatur; attento maximè, quod ratione status dignioris quælibet pęna, licet leuis, inflicta sibi grauior euadit, quam si gregario, cuius Religioso adhiberetur. Quod ergo carcer cum istis in exilium commutetur, causa finalis, & ratio, est conditionis Dignitas in *Patribus grauibus*, ob quam turpe est illos, sicut ceteros, carceri mancipari in pœnam. Quod verò ex talium carceratione scandala, & inconuenientia orta sint, quæ causam dederint tali Statuto condendo, hæc profectò causa impulsiua est, qua cessante, vt dicebamus, cessare non debet legis dispositio. Quare resoluendum est, quod cum *Patribus grauibus* absolutè Statutum illud seruandum est, & pœnam carceris esse in pœnam exilij commutandam.

I. Quæritur. An in pœnis detur extensio de casu in casum?

SVMMARIVM.

54. *Extensio de casu in casum fit in delictis, quæ Reipublicæ maximè obsunt.*
Item in delictis correlatiuis.
Pœna non extenditur, vbi est diuersa ratio delicti.

54. Respondeo, quod licet existat famosum axioma *Iuristarum*. *In pœnis non fieri extensionem*, iuxtà *Canones*, (q) tamen communis opinio est, quod extenduntur in delictis, quæ maximè Reipublicæ nocent: fauor enim publicus Communitatis, & Religionis extendit pœnas, vt pœna lata contrà homicidas extendatur in consulentes, & adiiuuantes; pęna contrà componentes libellos famosos contrà Religionem, extendatur ad scribentes, vulgantes, & huiusmodi, vt probat *Sanctorus*. (r) Pariter extenditur in correlatiuis, in quibus militat eadem ratio, non verò in illis, in quibus est diuersa ratio. Vndè si lex prohibet ne vendatur frumentum, nè Ciuitas prematur fame, & vendentes punit; eadem pęna puniendus venit emptor, sicut venditor, eadem enim in vtrisque est ratio delicti, quo ad causandam famem in Ciuitate. Sed si ratio delicti diuersa est non fit extensio pęnæ. Quia pęna contrà dantem ad vsuram non extenditur ad accipientem; ratio enim delicti in dante, est auaritia, in recipiente verò necessitas. Extrà hos casus non fit extensio pęnæ de casu ad casum, vt probat *Sanctorus*. (s)

II. Quæritur. An pœna imposita pro delicto extendatur ad actum proximum?

SVMMARIVM.

55. *Pœna Statutaria non datur nisi pro delicto consummato.*
Aut quandò lex punit etiam conatum.
Aut quandò deuentum est ad actum proximum.
In atrocissimis punitur conatus pro effectu.
Punitur tamen pœna extraordinaria.
Iudicare de conatu maiori, aut minori est Iudici arbitrarium.

55. Re-

55. Respondeo, quod pęna imposita pro delicto, per *Statutum*, infligi non poteſt, niſi delictum cum effectu ſit coniunctum; & conatus non poteſt puniri, niſi lege cautum ſit, aut deuentum ſit ad actum proximum, & tunc punitur non pęna ordinaria, ſed extraordinaria, pro maiori, vel minori approximatione ad actum. Hæc autem concluſio probatur ex multis, quæ adducit *Sanctorus* (t) ibidem; qui tamen ſubiungit, quod in atrociſſimis, vt in crimine *læſæ Maieſtatis, oppugnationis Patriæ, Simoniæ*, & aliis, quæ ibi enumerat, in ſententia *Iulij Clari* (u) punitur conatus pro effectu. Tandem dicendum eſt, quod pęna extraordinaria tantùm puniatur, quia plus pęnæ debetur delicto iam patrato, quàm conatui; prudentis autem *Iudicis* eſt, iudicare de conatu maiori, vel minori, aut de actu magis, vel minus proximo. & iuxtà iſtas differentias, pęnarum diuerſitatem metiri, & pœna extraordinaria maiori, vel minori percellere.

III. Quæritur. An pœnæ extendantur ad mandantes, conſulentes, adiuuantes, & non impedientes.

SVMMARIVM.

56. *Mandans delictum, punitur pœna Delinquentis.*
Magis punitur mandans, quàm Mandatarius.
Mandatarius, quis ſit.
Conſulens, & patrans delictum pari pœna puniuntur.
Mandatum plus obligat, quàm conſilium.
Mandans, vt puniatur, debet influere in delictum.
Mandatum tacitum eadem pœna percutitur, ſicut expreſſum.
57. *Conſilium ad delictum, vt puniatur, duo requirit.*
Dolus, quid ſit.
Conſilium quando dicatur doloſum.
Conſilij mali vis pernicioſior, quàm mandati.
58. *Adiuuans delictum pari pœna puniendus cum Delinquente.*
Adiuuare quis poteſt multipliciter.
Adiuuans Delinquentem poſt delictum præſumitur particeps.
Adiuuans Delinquentem, quandò extraordinariè puniendus.

56. Respondeo, quod *mandans* fieri delictum tenetur ad pęnam ordinariam, etiam ſi in lege, vel Statuto non fiat mentio de *mandante*. Quinimò magis puniendus eſt *Mandans*, quàm exequens, qui dicitur *Mandatarius*, quia ille eſt cauſa principalis, iſte verò inſtrumentalis, vt dicitur in *iure*. (x) Vndè *Mandans* fieri damnum, non minùs tenetur ad reſtitutionem, quàm exequens, vt communiter ſcribentes (z) in materia de Reſtitutione. Quod ſi agentes, & conſentientes, pari pœna puniuntur, & pari pœna itidem percellitur ille, qui *conſulit*, ſicut qui patrat delictum, vt ſentit *Clarus*, (a) à fortiori idem dicendum erit de *Mandante*, quia plus eſt mandare, quàm conſentire, & conſulere, quia qui mandat antecedenter conſentit, & maiori efficacia conſulit; nam efficaciùs obligat mandatum, quàm conſilium, vt pluribus citatis probat idem *Sanctorus*. (b) Quæ autem dicta ſunt, intelliguntur de *Mandante*, qui fuit vera cauſa delicti ſecuti. Quod, ſi Mandatarius ex ſe, & abſque mandato, iam delictum illud volebat committere, aliter eſt dicendum; quia cum *Mandans*, in tali caſu, non ſit cauſa delicti, non eſt, vndè ſibi debeat infligi pęna ipſius Delinquentis; vndè non ſit irregularis ille, qui *mandat*, vel conſulit homicidium, ſi in illud aliqua ratione non influxit; vt ex *S. Thoma*, *Paludano*, *S. Antonino*, & alijs probat idem *Sanctorus*. (c) Imò addit ex *Claro*, (d) quod eadem pœna mandatum tacitum, ſicut expreſſum puniatur, ex eo quod ad ratihabitionem reducitur, de qua eſt *Regula* (e) *Ratihabitionem retrotrahi, & Mandato non eſt dubium comparari.*

57. Pariter *conſulens* pari pœna punitur, ſicut qui committit delictum. Debet autem conſilium, ad hoc, quod ſit punibile, duas circumſtantias habere; vna eſt, quod habeat influxum realem in effectum malum, ità vt delinquens non deliquiſſet, niſi tale conſilium interfuiſſet; alia eſt, quod conſilium fuerit doloſum. Dolus autem *eſt machinatio ſtudioſa*, vt dicitur in *iure*. (f) *Conſilium* ergo *doloſum*, eſt il-

lud, quo *consulens* consulit rem euidenter malam, vt si aliquis det consilium alteri, vt occidat proditoriè inimicum. Quod si consilium dolosum non sit, licet ex illo malè eueniat inimico, non potest consulens puniri, iuxtà Regulam vtriusque iuris. (*g*) *Nullus ex consilio, nisi fraudulentum sit, obligatur*. Et *Vlpianus*, *Consilij non fraudulenti nulla est obligatio; cæterum si dolus, & calliditas intercesserit, de dolo actio competit*; & ità ex *Claro* firmat *Sanctorus*. (*h*) Verum tamen est, quod si delinquens ex se non esset perfectè determinatus, & propter consilium, & exhortationem, maiori resolutione motus fuisset; vel perfectè, seu completè motus; tunc puniendus veniret *consulens* secundùm mensuram virium additarum ad causandum excessum, ità cum *D. Antonino*, *Medina*, *Nauarro*, *Maiore*, *Couarruuia*, & *Claro* docet idem ibidem, (*i*) qui & addit perniciosiorē esse vim consilij mali, quàm mandati, siquidem, qui dedit mandatum de delicto faciendo, si antequàm fiat, mandatum reuocet, & Mandatarius de tali reuocatione edoctus, nihilominùs committat delictum, Mandans non tenetur de tali delicto. Aliter est in *consulente*, nam postquam datum est consilium, & per efficaces rationes persuasus est Operans, non sufficit dicere, *Reuoco* consilium, nec seriò contrarias rationes adducere, quia si consultus per istas nouas rationes à persuasione iam tradita non remouetur, *consulens* est in culpa, vt dicunt plures *Doctores*, quia consilium primò datum realem influxum habuit in delictum.

58. Simili modo *Adiuuans* in patratione delicti, eadem pœna cum delinquente debet puniri, vt ex *Claro* docet idem, qui supra. (*l*) Varij autem sunt modi adiuuandi, puta comitando, assistendo, arma præbendo, equos ad fugam parando, locum ad refugium dando, promittendo auxilium, fauorem pro indemnitate, euasione, &c. Quod si quis, post delictum iam patratum, adiuuet Delinquentem, de quo scientiam, aut participationem non habuit antè delictum, nulla pœna tenetur in ordine ad delictū, siquidē sic adiuuans non fuit aliquomodo particeps delicti iam patrati absque sua scientia. Præsumitur autem *adiuuans* etiam post delictum, quod fuerit particeps ipsius, nisi probet ignorantiam talis delicti; vt potè probando, quod delinquens non erat illi affinis, amicus, cognitus, &c. & quod ex tali delicto nullum commodum, lucrum, aut satisfactio sibi sequuta sunt. Si verò deliquens, absque tali adiutorio, nil minùs delictum commisisset, aut sola assistentia iuuasset solùm aliqualiter, debet tunc *adiuuans* mitiùs puniri, & non per pœnam ordinariam.

Circà illos verò, qui prohibere possunt, & non prohibent, est distinguendum. Vel enim tenentur ex officio prohibere, vt *Pater* respectu filij; *Superior* respectu Subditi, &c. vel non tenentur. Si tenentur ex officio, liquet, quod eadem pœna cum delinquente puniri debent, vt dicit *Abbas* (*m*) ex quodam *Iure* (*n*) *Canonico*, quod sic habet. *Mortem languentibus probatur infligere, qui hanc, cum possit, non excludit, quia error, cui non resistitur, approbatur, & veritas cum minimè defensatur, opprimitur; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare*; & ideò ponitur inter principia restitutionis *Non obstans*, qui scilicet ex officio tenetur obstare; vt ex *S. Thoma*, *Adriano*, *Martino*, & *Petro Nauarro*, *Molina*, & *Lessio* probat *Sanctorus*. (*o*) Si autem ex officio impedire non tenetur, non est vndè puniri possit, cum ad tale delictum impediendum nulla lege obligetur.

IV. Quæritur. Si in Statutis Religionis pro eodem delicto reperiuntur sancitæ pœnæ diuersæ, quamnam pœnam debet Iudex infligere?

SVMMARIVM.

59. *Si pœnæ diuersæ vni delicto infligantur à Statuto, & sunt incompossibiles, potest Iudex mitiorem dare.*
Si sunt compossibiles, & delictum atrox, debent complicari.

59. Respondeo distinguendo scilicet, vel pœnæ illæ sunt inter se incompossibiles; vel sunt compossibiles. Si primò, in arbitrio *Iudicis* est, sequi quam maluerit Statutorum dispositionem, vt habetur expresè ex *Textu* cuiusdam *legis*: (*p*) æquum tamen est, vt mitiorem pœnam imponat. Si verò pœnæ com-

compossibiles sint, & delictum atrox, & scandalosum, vel delinquens assuetus peccare, tunc poterit *Iudex* omnes pœnas complicare, & infligere; vt tenet *Sanctorus*. (q)

V. Quæritur. An priuatus voce passiua possit eligi in Vicarium Conuentus?

SVMMARIVM.

60. *Priuatus voce passiua, non potest esse Vicarius in Capite, siue Præses.*
Officiales Ordinis ab initio Religionis, qui fuerint.
Vicariorum Conuentualium nulla mentio in Statutis antiquis.
Si casus dabatur fiebant à Superioribus localibus.
Quo tempore cœperint ordinariè eligi.

61. *Officium inter Ecclesiasticos quid dicatur.*
Vicarius Conuentualis non est Officialis Ordinis.
Nullam iurisdictionem ordinariam habet.

62. *Est coadiutor Guardiani in Oeconomia.*
Secundum Sanctorum Vicarius electus à Diffinitorio est Officialis Ordinis.
Impugnatur hæc sententia.
Iurisdictio importat ius puniendi.
Vicarius iurisdictionem non habet.

63. *Priuatus voce passiua, potest esse Vicarius Conuentualis.*
In maioribus Conuentibus Vicarius requirit conditiones Guardiani.
De quibus conditionibus hoc intelligatur.

60. Respondeo, quod supra distinctio data est inter *Vicarios in Capite*, qui nomine alio *Præsidentes* vocantur, (r) & *Vicarios à Diffinitorio* quidem electos, qui tamen in præsentia *Guardiani* nullam habent iurisdictionem, & in ipsorum absentia, si succedunt, hoc est ex interpretata voluntate *Prouincialis*, qui posset, omisso *Vicario*, Præsidem Conuentui præficere; ac *Vicarios à Guardianis* deputatos, & ab eorum voluntate pendentes. Si loquamur de primis, clara est resolutio negatiua quæstionis, quia probatum est suprà tales *Vicarios*, siue *Præsidentes* habere iurisdictionem ordinariam, & veros esse *Prælatos*; proindè voce actiua, & passiua priuati nequeunt ad tale officium eligi. Si verò de *Vicarijs* in tertio sensu loquamur, Quæstio affirmatiuè resoluitur, etenim tales iurisdictionem ordinariam non habent, sed delegatam à *Guardianis*, proindè non sunt *Prælati*, vndè ad istos non extenditur priuatio vocis actiuæ, & passiuæ, ità vt hac priuatus, nequeat sic delegari, vt etiam tenet *Sanctorus*. (s) Difficultas est respectu *Vicariorum*, qui, vt fit in aliquibus *Prouincijs*, eliguntur per vota secreta *Diffinitorij*, proponente *Ministro*, vt fit de *Guardianis*; & de his satis confusè loquuntur rerum nostrarum Scriptores *Rodericus*, *Miranda*, *Portellus*, & *Sanctorus*, nec aliundè rem explicant. Solutio autem quæstionis pendet ab hoc, num scilicet tales *Vicarij*, possint dici *Officiales Ordinis*, res sanè intricata est, ex eo, quod apertè de ipsa non loquuntur Statuta.

Dico ergo, quod tales *Vicarij* non sunt *Officiales Ordinis*; & ad hoc, quod hæc veritas possit ostendi, dicendum est, qui nam fuerint *Officiales Ordinis* à principio Religionis, & quandò inceperit hoc munus *Vicarij Conuentualis*. Ex *Textu* quidem *Regulæ* habemus *Officiales Ordinis* esse *Ministrum Generalem*, *Custodes*, *Ministros Prouinciales*, ac *Guardianos*. *Vicarij Generalis* Officium antiquissimum est, licet non nominatum in Regula; cum, viuente *Seraphico Patre*, *Frater Elias* fuerit *Vicarius Generalis Ordinis*. *Diffinitoris Generalis*, siue *Prouincialis* munus, etiam antiquissimum est, licet sub nomine *Discretorum* veniret. *Commissarij Generalis* officium inuectum fuit in Ordine per dispositionem *Leonis X.* in *Bulla Vnionis. Ite & vos, &c.* anno 1517. *Commissariatus Prouincialis*, item *Procuratoratus Ordinis*, ac *Commissariatus Curiæ* varijs temporibus initium sumpserunt in Religione. *Vicarij* item *in Capite*, siue *Præsidentes* antiquitùs etiam fuerunt in domibus, in quibus numerus determinatus Fratrum non reperiebatur, ad constituendum Conuentum necessarius. Sed de *Vicarijs Guardianorum*, qui, ipsis *Guardianis*, præsentibus in Conuentu, essent sic nominati, in antiquis Ordinis Statutis nō reperitur. Siquidem in *Statutis Farinerijs* (t) habetur, quod *Guar-*

diani non possunt, quandò de domo egrediuntur, Vicarios instituere, nisi certos Fratres discretos, & securos, & hoc de consilio Ministrorum suorum, vel Custodum; & in Statutis Alexandrinis (*u*) ordinatur, quod *possunt constituere Vicarium Custodes, & Guardiani de consensu Discretorum, si casus necessitatis id requirat*. Ex quibus *Statutis* euidenter apparet, quod tunc *Vicarij Conuentuum* minimè eligebantur per *Diffinitorium*, sicut nunc. Inceperunt ergo fieri per electionem, ex præscripto Constitutionum *Cardinalis Matthæi Protectoris*, qui ordinauit, (*x*) quod *Vicarij* in Conuentibus, in quibus erant 20. vel ad minùs 12. Religiosi, eligi deberent ætatis annorum 30. quæ Constitutiones fuerunt insertæ in *Statutis Vallisoletanis*, in quibus (*z*) Statutum est, vt *Vicarij* eligendi, vltrà 30. annos ætatis prærequisitos, haberent etiam 10. annos Religionis: quæ omnia fuerunt replicata in *Barchinonensibus*, (*a*) & in sequentibus *Statutis* vsque ad nostra tempora.

61. Licet verò tales *Vicarij* sic eligi præscribantur, non tamen aliqua iurisdictio, vel administratio ab eisdem *Statutis* sibi data est, ob quam inter *Officiales Ordinis* possint connumerari. Perspicuum enim est, quod vt ait *Aretinus* (*b*) *Officium est rerum Ecclesiasticarum administratio, siue cum præeminentia, & iurisdictione, siue non*. Cum autem *Vicarijs Conuentuum* nulla, per Constitutiones Ordinis, assignetur administratio, non est vndè possint dici esse *Officiales in Ordine*. Quod magis patet ex eo, quod in *Statutis Barchinonensibus* (*c*) ordinatur, quod quacunque de causa vacet Conuentus, à Guardiano, instituatur à *Ministro Prouinciali, Præsidens*, qui omnimodam facultatem habeat, sicut *Guardianus*, & loquendo de *Vicarijs Conuentus* subiungit *Vicarij Conuentuum moribus, & vita probati sint, & maximè idonei, & qui trigesimum ætatis annum, & Religionis decimum attingerint, instituantur. Nullusque* Præses *nominetur, etiamsi præsideat in locis, in quibus minùs quàm duodecim Fratres viuere possint*. Et idem statuitur in *Statutis Reformatis* (*d*) circà deputationem *Præsidentis*, casu quo vacet per mortem, longam absentiam, aut priuationem *Guardiani*, Conuentus. Ex his ergo *Statutis* aduertere licet, quod *Vicarius* nullam habet iurisdictionem, & proindè Officialis non est; quia omnis Superiorum iurisdictio in Religione vel *Generalis*, vel *Prouincialis*, vel *localis* est; *Vicario* autem Conuentus, neque *Generalis*, neque *Prouincialis* iurisdictio competere potest, vt notum est, sed neque *localis*, quia dum Guardianus Conuentui præest, alius Superior localis iurisdictionem in eo habere non potest, aliter Conuentus esset monstrum duo habens capita. Neque dicendum *Vicarium* esse etiam ipsum Superiorem, sed Guardiano subordinatum; quia hoc falsum est, cum *Vicarius*, præsente Guardiano, nihil in Conuentu possit; neque vlla est Constitutio, quæ det, in tali casu, vllam iurisdictionem *Vicarijs*, neque in Clericis instruendis, (de quibus potissima videatur esse ratio) cum frequentissimè instituantur, vltrà *Vicarium*, *Clericorum Magistri*, quod non posset esse, si *Vicarij ex officio* hoc haberent. Pariter neque ex sua institutione habent *Vicarij* iurisdictionem, casu quo Guardianus absit à Conuentu, quia liberum Guardianis est, Conuentus regimen demandare aut *Vicario*, aut alij *Præsidi* sibi bene viso, prout aliàs dictum est, & vsus in Religione obtinuit. Insuper neque habet *Vicarius* iurisdictionem, casu quo Conuentus per mortem naturalem, seu Ciuilem Guardiani Superiore careat; quia non succedit *Vicarius* in regimine Guardiano, ex hoc, quod, ex citatis *Statutis, Prouincialis* Conuentui vacanti debet instituere *Præsidem*; qui Conuentui præsit; imò ex eisdem *Barchinonensibus* non potest à *Prouinciali Vicarius* nominari in *Præsidem* Conuentus, quod non esset, si *Vicarius*, ratione sui officij, haberet succedere Guardiano in Conuentus administratione; & si, nunc in casu tali succedit *Vicarius*, hoc est ex præsumpta, vel expressa deputatione *Prouincialis*, cui, cum liberum sit destinare, quem sibi libuerit ad Conuentus regimen, si alium *Præsidem* non destinat, præsumitur, quod *Vicario* curam demandet; vel expressè hoc sibi delegat; & tunc iurisdictio *Vicarij* non est ex eius institutione in *Vicarium*, sed ex deputatione in *Præsidentem*. Cum ergò nullam iurisdictionem à lege habeat *Vicarius*, non erit vllo modo *Officialis*.

62. Sed rogabis, ad quid ergo eius noua institutio in Ordine, si nullam habet iurisdictionem? Quodnam erit *Vicarij* munus? Dico, quod ad hoc instituti sunt, vt sint Coadiutores Guardianorum in re-

gi-

gimine preſertim Oeconomico; non enim conueniens erat, vt ad humiliora, (neceſſaria tamen,) Conuentus miniſteria curanda per Superiorem, (ſi Guardianus ex per ſe præſtare non poteſt,) ſuccedat primus *Diſcretus Conuentus*, qui ſemper eſt cæteris ætate, vel dignitate præſtantior; proindè conueniens fuit *Vicarium* inſtituere, cuius munus ſit, in talibus, & alijs negotijs Conuentus, ad nutum Guardiani, ipſius eſſe coadiutor. Pariter in dirigendis actibus publicis in *Choro*, *Capitulo*, *Refectorio* conueniens fuit, vt aliquis eſſe caput in abſentia, licet modica, ne ex incerta præſidentia vnius, vel alterius *Diſcreti*, tumultarium euaderet regimen Conuentus. Ob hæc inſtituti ſunt *Vicarij*, qui fixum hoc habeant munus, quod tamen nullo modo ſapit iuriſdictionem; non enim habent poteſtatem *coercitiuam*, vt aliàs demonſtratum eſt, ſed ſimpliciter *directiuam*. Et licet *Statuta* dent illis ſuprà cæteros præcedentiam, non tamen ex hac poteſt inferri iuriſdictio, ſicut patet de præcedentia *Lectorum Theologiæ*, *ex-Prouincialium*, *&c.* qui præcedunt cæteros, non tamen per hoc habent iuriſdictionem ſuper illis, quos præcedunt; vndè concludendum eſt Vicarios Conuentuum non eſſe *Officiales Ordinis*. Quod ſi obijcias à *Statutis Generalibus Ordinis (e) Vicarios locales* connumerari inter *Officiales Ordinis*. Dico, quod Statutum intelligi debet de *Vicarijs localibus in Capite*, hoc eſt de *Præſidentibus*, qui independenter à Guardianis regunt Conuentum; non verò de *Vicarijs* hucuſque intellectis, ſiquidem iſti iuriſdictionem nullam habent, & ità etiam docet *Sanctorus*. *(f)*

Scio *Sanctorum (g)* tenere *Vicarios* electos à *Diffinitorio* eſſe *Ordinis Officiales*; quia eligentes tribuunt illis auctoritatem ſuo officio competentem; tribuunt pariter facultatem illis commenſuratam; & quia inſtituuntur, vt in abſentia Guardianorum eorum vices gerant, & tantam authoritatem habent, quantam ipſemet Guardiani; & ad hoc citat ipſe *Compendium Priuilegiorum*. *(h)* Sed doctiſſimi Scriptoris ſalua reuerentia, rationes, quas tangit non cogunt. Electio enim *Vicariorum* tumultuaria eſt circà formam, in aliquibus enim *Prouincijs Vicarij* fiunt per vota ſecreta, in aliquibus ij tantùm, qui deputantur pro maioribus Conuentibus; in alijs fiunt à *Prouincialibus* tantùm, & leguntur in *Tabula Capitulari*; & in alijs deſignandi relinquuntur à Guardianis. Quod ergo fiant à *Diffinitorio*, non tribuit illis maiorem iuriſdictionem, quàm habeant aliter inſtituti, & cum facti non ſint *Ordinis Officiales*, vt *Sanctorus* ipſe fatetur, non per hoc euadunt Officiales, quia à *Diffinitorio* creantur. Quod magis patet ex hoc, quod *Diffinitorium* non creat illos, vt ex vi ſuæ inſtitutionis ſuccedant Guardianis in iuriſdictione, & officio, quia in longa abſentia Guardiani, ipſi deberent ex officio regere Conuentum, nec poſſet Prouincialis ſuper eos conſtituere *Præſidem*, quod tamen ex *Statutis*, & praxi paſſim fit, quandò *Vicarius* eſt Iuuenis, aut leuis armaturæ vir. Nec maiorem iuriſdictionem poteſt *Diffinitorium Vicarijs* dare, aut noui generis *Officiales* in Religione carere, quàm ſibi per *Statuta* detur, aut ordinetur; in *Statutis* autem nulla talis iuriſdictio *Vicarijs* datur, nec in *Conſtitutionibus* ordinantur tales *Officiales*, quales vult *Sanctorus* euadere ab electione *Diffinitorij*. Dat quidem illis *Diffinitorium* authoritatem correſpectiuam officio *Vicarij*, & quæ nam eſt? Dirigere actus *Chori*, *Refectorij*, & alios actus publicos in abſentia Guardiani, & circà illos facultatem coercitiuam non habet, vt aliàs diximus. Non habebit ergo iuriſdictionem, quia *iuriſdictionis præcipuus ſcopus eſt, vt eius, Magiſtratuſque authoritas pœnali aliquo ſemper defendatur iudicio*, vt dicitur in *Iure*. *(i)* *Lector* pariter, & *Clericorum Magiſter*, & *Chori Rector*, taliter electi in Capitulo, directionem habent circà ea, pro quibus eliguntur, ſed quia iuriſdictionem non habent, pariter non ſunt *Officiales Ordinis*; tales ergo etiam non erunt *Vicarij Conuentuales*. *Compendium* autem *Priuilegiorum* non loquitur de iſtis, ſed de *Vicarijs in capite*, aut *Vicarijs* regentibus tanquam *Præſides* ex præſumpta voluntate *Prouincialis*, de quibus ratio eſt diuerſa.

63. His ergo ſuppoſitis, dico, quod priuatus voce actiua, & paſſiua poteſt inſtitui *Vicarius*, ſaltem in Conuentibus minoribus, in quibus neceſſitas non eſt, quod *Vicarij* habeant conditiones eligendorum in Guardianos. Ratio eſt, quia *Vicariatus* non eſt *Officium Ordinis* propriè habens adnexam iuriſdictionem, vel adminiſtrationem, vt ſuprà demonſtratum eſt; cum autem priuatio vocis actiuæ,

&

& passiuæ inhabilitet ad promoueri per electionem ad *Officia Ordinis* tantùm, & non extenditur ad alia, puta *Lecturam*, *Confessionem*, & similia, sequitur, quod ad *Vicariatum* potest eligi. Dixi autem in Minoribus Conuentibus, quia ex *Statutis Reformatis (l)* eligendi in *Vicarios* pro maioribus Conuentibus debent habere conditiones eligendorum in Guardianos; vna verò conditio est, quod eligendus in Guardianum non sit priuatus voce actiua, & passiua, vndè similiter videretur dicendum de *Vicario*. Sed reuera hæc ratio non cogit, quia *Statutum* illud, requirens in *Vicarijs* conditiones Guardianorum, debet intelligi circà annos ætatis, & Religionis prout disponunt *Vallisoletana* suprà recensita, non verò de cæteris conditionibus. Siquidem *Vicarius* potest perpetuò durare per nouam electionem in Capitulo, seu Congregatione absq; vlla vacantia in eodem, siue alio Conuentu, in quo immediatè fuit *Præsidens*, hoc enim nullo iure habetur prohibitum, & tamen Guardianus, ex Statutis, esse non potest; ità vt concludere non liceat, quod omnes conditiones eligendorum in Guardianos debeant esse pro *Vicarijs* principaliorum Conuentuum.

Nec dicendum, quod in iisdem *Statutis Reformatis (m) Prouinciales* expleto officio non possunt eligi in *Vicarios*, vndè videtur, quod *Vicariatus Officium Ordinis* sit, & ità ad hoc nequeat priuatus voce actiua, & passiua eligi. Negatur enim consequentia, quia ex eodem Statuto prohibetur, quod ipsi nequeunt etiam esse *Confessarij Monialium*, nec per hoc sequitur, quod *Confessarij Monialium* sint *Officiales Ordinis*, prout infrà demonstrabimus.

VI. *Quæritur*. An priuatus voce passiua possit institui Præsidens in aliquo Conuentu, aut Vicarius in capite per deputationem Prouincialis.

SVMMARIVM.

46. *Priuatus voce passiua non potest fieri Præses Conuentus à Prouinciali.*
A ratione legis ad legem valet argumentum.
Quod prohibetur vna via non admittitur alia via.
Quomodo hoc intelligendum.

64. RESpondeo, quod non, quantumuis enim in Textu, & Statutis Ordinis habeatur *(n)* solùm, quod priuatus voce actiua, & passiua non potest eligi ad Officium quoduis Ordinis, ità quod hæc lex, cum pœnalis sit, & proindè strictè interpretanda, non intelligi debeat, nisi de electione per vota Capituli, seu Definitorij, tamen contrarium est dicendum. Quia lex debet interpretari, vt habeat locum à ratione legis, quia vbicunque ratio militat, vel cessat, pariter militat, vel cessat ipsa lex, vndè valet argumentum de ratione legis ad legem, vt scribit *Lapus*, *(o)* proindè nunquam potest fieri interpretatio, per quam lex sine suo frustretur. Patet autem, quod ratio legis pœnalis, per quam in Religione aliquis punitur priuatione vocis actiuæ, & passiuæ est, vt, in vindictam commissi criminis, sic punitus non possit consequi, nec alios promouere ad *Officia Ordinis*. Si ergò fieret interpretatio legis, quod nempè priuatio vocis actiuæ, & passiuæ importaret consecutionem Officiorum Ordinis per viam electionis solùm, & non simpliciter, esset frustranea lex pœnalis, priuationem vocis indicens; quia aliquis, qui sic priuatus non potest per viam electionis promoueri ad officium, posset per viam institutionis, siuè prouisionis ad illum assumi, vndè lex illa pœnalis vana omninò redderetur, impeditus enim vna via, nempè per electionem, sibi remaneret alia aperta ad eundem finem, puta per institutionem, siuè prouisionem. Et ad hoc optimè facit doctrina *Abbatis (p)* per quam exponitur illa Regula iuris. *(q) Cum quid vna via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, & est, quod quandoque aliquid prohibetur vna via, attento effectu, quandoque prohibetur aliquid vna via, attento modo; in primo casu intelligitur prohibita etiam alia via, & omnis modus, per quem perueniri possit ad illum effectum; in secundo verò non prohibetur alius modus, siuè alia via; & isti expositioni concordat *Glossa*. *(r)* Exemplum sit, si edictum ponatur in Ciuitate obsessa, ne quis audeat egredi per portam Ciuitatis,

non

non est licitum exire neque per murum, quia prohibitio est facta, attento effectu, scilicet, ne quis exeat propter hostes, vndè omnis modus exeundi est prohibitus. Secùs autem, si fieret prohibitio, ne quis exiret Ciuitatem per murum, nam tunc potest quisquis exire per portam, quia prohibitio fuit, attento modo, scilicet ne violaretur murus Ciuitatis. In casu autem nostro priuatus voce actiua, & passiua prohibetur eligi ad officia Ordinis, attento effectu, indignum siquidem est, vt qui propter culpam tali pœna percellitur, ad *Ordinis Officia* assumatur; sequitur ergo, quod si sic priuatus non potest per viam electionis consequi Officium Religionis, etiam prohibeatur omnis alia via, per quam ad illud possit perueniri.

VII. Quæritur. An priuatus voce actiua, & passiua possit eligi in Confessarium Monialium.

SVMMARIVM.

65. *Priuatus voce passiua quandò possit fieri Confessarius Monialium.*

65. Respondeo distinguendo. Vel enim simplex est *Confessarius Monialium* nullam habens iurisdictionem, nisi earum confessiones excipiendi: vel habet iurisdictionem in aliquos Fratres, qui, & ipsi inseruiunt *Monialibus in Sacramenti* pœnitentiæ, ac aliorum administratione, vt in *Monasterio S. Magdalenæ Neapoli*, ac *Conuentu Clarissarum Auenionensi*; & in Familia *Vltramontana*, & in *Germania*, pluribus in locis. In primo casu liquet, quod *Confessariatus Officium Ordinis* non est, cum iurisdictionem non importet; & ità poterit ad hoc munus assumi aliquis, licet esset voce actiua, & passiua priuatus, vt apertè habent *Statuta Generalia Ordinis*. (s) Si verò loquamur secundo modo, aliter est dicendum. Siquidem tales Confessarij ex hoc, quod habent Fratres sibi Subditos, ab alio Superiore locali non dependentes, isti reuera habet iurisdictionem spiritualem in ipsos, & ipsi sunt verè *Officiales Ordinis*. Vndè priuati voce, non possunt vllo modo ad tale munus assumi, quia verum est *Officium Ordinis*, vt tenet *Sanctorus*. (t)

VIII. Quæritur. An Prouincialis, seù Commissarius Visitator possit Guardianum suspendere arbitrio suo.

SVMMARIVM.

66 *Suspensio est priuatio incboata.*
Priuatio est capitis diminutio.
Pœna commensurari debet delicto.
Pœna grauis, apud nos, non infligitur nisi per processum.
67 *Suspensio interpretatiua quando sit.*
Residentia Curatorum est de iure Diuino.
68. *Prælatus debet abstinere à verbis iniuriosis in correctione.*
Potest circà hoc peccare leuiter, & quomodo.
Delinquere etiam grauiter, & quo casu.
69. *Euagatio Religiosorum parit scandala.*
Residentia est de iure diuino, & grauiter obligat.
Lectura Statutorum suo tempore neglecta, materia grauis est.
Custodia Archiuij non curata est materia grauis.
70. *Prouincialis, & Visitator possunt suspendere Guardianum.*
Tamen in solis casibus, in quibus priuatio incorritur.
Probatur pro Statuta Generalia.
Declarantur Statuta Reformata.
71. *Suspensio perpetua sapit priuationem.*
Extrà illos casus nequit Prouincialis, se solo, suspendere Guardianum.
Et in illis casibus vltrà bimestre non potest.
Prouincialis, se solo, nequit iudicialiter suspendere Guardianum.
Suspensio vulnerat bonam existimationem.
Guardianus, si suspendatur à Prouinciali, potest appellare.

72. Pre-

72. *Prouincialis non potest præcipere Guardiano, sub pœna suspensionis, vt pœna tantum.*
Suspensio, excommunicatio, & interdictum pari passu ambulant.
Leges quandoque concedunt maius, & denegant minus.
Prouincialis potest amouere Guardianum à regimine.
Et tali casu non est suspensa in Guardiano iurisdictio circà spiritualia.

RESpondeo, quod in hac quæstione *Sanctorus* valdè implexus est, & non ità facilè haberi potest, quid reuera ipse sentiat; imò videtur inconstans. Si quidem (*u*) primò dicit *Prouincialem*, vel *Commissarium Visitatorem ad Obedientiæ exercitium*, *vel aliqualem mortificationem*, *quæ esset species pœnitentiæ salutaris, & ad breue tempus, Guardianum posse suspendere*; & hoc *sinè processu, & per modum paternalis correctionis*; Secundò dicit *sinè causa non posse Prælatos Guardianum suspendere* suspensione, *quæ daretur tanquam pœnitentia salutaris, & ad mortificationem*, *siuè quæ irrogaretur tanquam pœna*. Tertiò distinguit de suspensione, vt pœna. Quartò dicit suspensionem, vt pœnam *ferri non posse à Prælato, nisi præcedente iuridico processu*. Quintò infert peccare mortaliter *Prouincialem*, qui ex sola generali inquisitione Guardianum suspenderet, nisi esset in delicto notorio. Sextò, quod Guardianus suspensus non debet ablegari à Conuentu, nisi esset suspensus *ob simultates, rixas, conturbationes Fratrum, & pacis violationem*. Septimò concludit *suspensionem, quam dare possunt Prælati, extrà Difinitorij consensum, non posse esse perpetuam, vel ad tempus, quo Officium absolueretur*.

Salua tamen semper tanti Viri reuerentia, non omnia, quæ dicit in hac quæstione sustineri possunt, imò vna Conclusio alteri contradicere videtur. Studio ergò indagandæ veritatis, non animo contendendi, eius conclusiones examinabimus, & ità vno, & eodem tempore quæstio resoluetur, & soluentur etiam oppositæ rationes.

66. Suppono autem primò cum eodem *Sanctoro* (*x*) suspensionem, vt pœnam induere *naturam priuationis inchoatæ*, *vel imperfectæ*: priuationem etiam ab officio maximam pœnam esse, eo quod mors ciuilis dici potest, imitans naturalem mortem, (quæ est *Aristotele* teste) *Extremum omnium terribilium*, quia per priuationem, quis moritur *Dignitati*, vel *Magistratui*, & cum ex *Superiore* fiat *Subditus* statum mutat, & *capite minuitur*, vt dicitur in *iure* (*z*) *ex facto hominis* vt explicat *Glossa*. Vt ergò suspensio est inchoata priuatio, erit etiam pœna grauis. Suppono secundò, grauem pœnam solummodo graui delicto esse applicandam. Iudex enim *pœnam metiri debet ex culpa*, & *proportionari pœna delicto*, nec *pœna est vlterius protrahenda*, *quam delictum fuerit in excedente repertum*, vt dicunt nonnulli *Textus*. (*a*) Suppono tertiò, cum eodem *Sanctoro*. (*b*) Pœnam grauem infligi non posse, nisi instituto legitimo processu, vt probat ipse *ex Statutis*. (*c*) Ex his ergò euidenter impugnatur prima conclusio, quod scilicet possit *Prouincialis* ad exercitium mortificationis, aut tanquam pœnitentiam salutarem, *suspensionem* ferre in Guardianum. Pœnitentiæ enim salutares non debent esse graues, & infamatoriæ, sicut est *Suspensio*, ob quam Suspensus apud Religiosos malè audit; & si in his pęnitentis iniungendis *Superior* modum correctionis excedit, potest Subditus ab illis appellare, vt aliàs probatum est. Pariter *suspensio*, hæc pęna est, siuè sit ad exercitium mortificationis, siuè ad punitionem delicti, & grauis pęna est, vt probauimus; & vt talis non potest infligi, nisi ex graui causa, vt fatetur *Sanctorus* conclusione secunda, & causa probata per processum iuridicum, vt dicit idem conclusione quarta, ergò non potest extraiudicialiter, aut ex leui defectu & in foro paterno, vllo modo infligi.

67. Quod si dicatur *Sanctorum* non intellexisse de *suspensione ab officio* explicita, quando scilicet *Prælatus* dicit *suspendo te à Guardianatu*, sed tantùm de interpretatiua, quandò scilicet *Prælatus* mittit Guardianum ad alium Conuentum, non aperiendo mentem suam, quare hoc faciat, sed sub alio prætextu. Dico quod *Sanctorus* expressè loquitur de *suspensione vera*, & non interpretatiua; & de hac etiam magna esse difficultas, si absque causa defectuosa, & ad solam mortificationem, & exercitium patientiæ posset *Prouincialis* Guardianum interpretatiuè suspendere; & ego dicerem, quod non; tum quia residentia in Curatis animarum, (vt sunt

Guar-

Guardiani,) est de iure diuino, nec debet, cum læsione ipsius, indici exercitium virtutis, quod est supererogationis, tum quia, vt dicebam, talis suspensio, etiam interpretatiua, infamat suspensum tanquam ineptum regimini ex imprudentia, præcipitatione, negligentia, relaxatione, vel alia causa causa turpi. Imò *Sanctorus* ipse ablegationem à Conuentu reputat grauiorem *Suspensione* in Conuentu, quia magis lædit famam taliter Suspensi, vt probat idem. *(d)* Non poterit ergo grauis hæc, & infamatoria pœna imponi ob mortificationem, sed solùm ex causa graui, puta ex rixa, simultate, inquietudine, conturbatione, quam Guardianus causat in sua Familia, quæ cum notoria sit, vt suppono, eximunt *Prouincialem* ab instituendo processu, sine quo aliàs, non posset infligi, vt *Sanctorus* ipse ex Statutis probat.

68. Nec *Statutum* allatum à Sanctoro probat intentum suum, quod scilicet ex leui causa possit *Prouincialis*, ad mortificationem, Guardianum suspendere. Dò integrum Statutum. *(e) Prælati Ordinis in reprehendendis criminibus, modestis, ac temperatis verbis semper vtantur, ità vt nullo modo turbationis causa Subditis præbeatur. Qua modestia, & temperantia quoquè vtendum erit, quotiès ijdem Prælati ad Fratres capitulariter congregatos exhortationis verba proponunt, aut sermocinantur. Qui secùs fecerit, corrigatur, vel etiam suspendatur ab Officio, Superioris arbitratu.* Ex hoc aduerto grauem pœnam, & mitem relinqui arbitrio *Superioris*, infligendam Guardiano indebitè loquenti in correctione, vel exhortatione; ergo intelligendum est *Statutum*, quod pœna leuis, nempè *correctio*, adhibeatur, si Guardianus in loquendo leuiter deliquerit; pœna verò grauis, puta *Suspensio*, infligatur, si grauiter errauerit. Si quidem potest leuiter in culpa auscultanda errare Guardianus, impetuosè loquendo, excandescendo, neq; debita charitate seruata, Subditum increpando: & cum culpa sit tantùm venialis, & contrà charitatem in corrigendo, debet Guardianus ità culpabilis simili correctione à Prælato reprehendi. Potest etiam Guardianus in tali casu, vel insermocinando ad Fratres, mortaliter peccare: puta impingendo Subdito, vel Communitati infamatorium delictum, quod non fuit commissum; vel exprobrando genus maculatum; vel vilitatem natalium; vel crimen omninò occultum, & infamans, quod probari non potest, vel falsum. In tali casu Guardianus esset castigandus, vt calumniator, & Subditi possent contrà illum agere actione iniuriarum, vt aliàs probatum est. In tali ergò casu *Prouincialis* grauem pœnam, puta Suspensionem incutere potest Guardiano, non tamen absque *Diffinitorio*, & non instituto processu, nisi eo modo, quo in *Notorijs* proceditur; quia essemus in crimine *notorio*, vt patrato coram tota Communitate. Non ergò ex tali *Statuto* infertur conclusio à *Sanctoro* illata, puta, quod ex leui delicto, & ad mortificationem, possit *Prouincialis*, aut *Visitator* Suspensione Guardianum percellere. Pariter ex quatuor Statutis, quæ ibi citat non potest haberi, quod pro leui culpa Suspensio à Prouinciali possit infligi. Non ex primo desumpto ex Vallisoletano. *(f)*

69. Patet enim, quot scandala oriantur, & quantum damnum patiatur *Religio*, ex nimia vagatione Religiosorum, præsertim dyscolorum. Si ergo *Prouinciales* in ipsa cohibenda segnes sint, & notabiliter incurij, delinquunt in materia graui, tangente bonum publicum *Religionis*, & ideò Suspensione digni, quam debent indigere *Generales*, & vtinam hoc facerent. Nec ex secundò desumpto ex eodem *Vallisoletano*. *(p)* Etenim Residentia, cum sit de iure diuino, materia grauis est, & qui circà illam delinquit, grauiter peccat; & *Statutum* ipsum inibi, quod truncatum dat, sic habet, *Si quis contrà huius Decreti* (de Residentia) *dispositionem abfuerit, decernimus, & statuimus, præter alias pœnas aduersùs non Residentes, ex Sacrorum Canonum iure præscriptas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrunt, etiam Officio suspendendum esse.* Supponit ergo *Statutum*, sic Suspendendum peccare mortaliter in non residendo, quomodo ergo ex hoc potest probari intentum, scilicet, quod ex leui culpa possit infligi *Suspensio*? Non ex tertiò ex eodem. *(b) Vallisoletano*, quia lectura *Statutorum* est materia grauis spectans ad totam Communitatem, cum enim nequeant seruari leges, nisi sciantur, *Statuta* verò leges sint *Religionis*, seruari nequibunt nisi sciantur, & non sciri, nisi publicentur per publicam lecturam: & perindè est, *Statuta* omnia negligere, & ipsa non curare, quod suis temporibus le-

gantur. Ob id in eodem *Statuto*, loco citato, non solùm apponitur *suspensio*, sed etiã *priuatio* Guardianis lecturam *Statutorum* negligentibus. Non ex quartò ex eisdem (i) *Vallisoletanis*. Quia negligentia in *Archiuijs* custodiendis est, & ipsa, in materia graui; ex incuria enim *Suspensorum* circà ea, pereunt scripturæ; & monumenta iurium *Religionis*, ob quorum defectum infinita damna, & præiudicia, ob vnius culpam, incurruntur; meritò ergo graui pęna *suspensionis* talis culpa castigatur. Ergo de primo ad vltimum in his *Statutis* nulla est culpa leuis, quæ *Suspensione* castigetur.

Apparet ergo ex his, quod si *Suspensio* ferenda est, hoc debet esse, vel in *notorijs*, in quibus non seruatur ordo iuris, & cum hoc in casibus in quibus per *Statuta* irrogatur *Suspensio*; vel debet institui processus, & infligi per sententiam, & hoc non à solo *Prouinciali*, sed à toto *Definitorio* ferendam, vt *Sanctorus* ipse (l) fatetur.

Quia verò *Statuta*, tum *Ordinis*, (m) tum *Reformationis* (n) concedunt, quod *Ministri*, & *Visitatores* possint suspendere *Guardianos*, & apud multos, ac plerosque, viget opinio, quod *Prouincialis*, ad sui arbitrium possit, *Guardianos* suspendere. (o) Ideo quid tenendum sit in hac graui, & quotidiana materia resoluendum est.

70. Dico ergo, quod *Prouincialis* ex se suspendere potest Guardianum, casu quo commiserit delictum, ob quod priuationem officij mereretur. Hoc autem probo ex Statutis Vallisoletanis, quæ se inuicem declarant. Ista ergo in vno loco, (p) ità habent. *Prouincialis ex causa legitima, poterit Guardianum Officio suspendere, donec, & quousque, Patribus consultis, diffiniri possit, prout iustitia suaserit*. Hoc *Statutum* reuera obscurum est, eo quod non declarat quænam sit causa legitima, ob quam quis possit suspendi, & multo obscurior redditur ex hoc, quod subiungit, *donec, & quousque, Patribus consultis, diffiniri possit, prout iustitia suaserit*; non enim consultatio hæc potest esse in Ordine ad *suspensionem*, eo quia ipsa iam supponitur irrogata; & dum consultatio initur ad diffiniendum, quid iustitia suaserit, oportet, quod sit in ordine ad aliud, quàm ad *suspensionem*, quam *Prouincialis ex legitima causa*, & proindè, *iustitia suadente*, incussit. Sed tollitur difficultas ex alio loco, (q) eiusdem *Statuti*, quod sic habet. *Quod si Guardianus quispiam, ex Constitutionum præscripto, priuationis pœnam ipso facto incurrerit, Officio quidem, Prouincialis arbitrio, suspendi possit*. Sensus ergo istorum *Statutorum* est, quod si Guardianus commiserit crimen, cui imponatur pęna priuationis *ipso facto*, *Prouincialis* potest ipsum suspendere ad arbitrium suum, donec causà ipsius, iuxtà terminos iuris, à *Diffinitorio* decidatur. Ad hoc autem, quod *Prouincialis* suspendere possit, oportet, quod sit *ex legitima causa*, hoc est, secundùm legis præscriptum concepta, & iuridica informatione capta, prout benè explicat *Sanctorus*. (r) Hoc autem declaro exemplo. Accusatur *Guardianus* apud *Prouincialem*, quod absque licentia ingressus sit Clausuram Monialium. Huic delicto debetur priuatio Officij *ipso facto*. Potest nè *Prouincialis*, accepta *accusatione*, ipsum suspendere? Minimè, sed debet, ad hoc, vt habeat causam *legitimè probatam*, processum instruere, & Testes examinare. Postquam sibi per Testes constitit de delicto, donec cæteri actus perficiantur, & *Diffinitorium* possit cogi ad sententiandum super priuatione, arbitrarium est *Prouinciali* ipsum Guardianum suspendere. Et hic est germanus sensus *Statutorum*, qui magis aperitur, & confirmatur ex Statutis Ordinis *cap. 8. §. 39. num. 9.* vbi sic habetur. *Liberum erit Prouinciali, vbi priuatio ipso facto sit imponenda, Guardianum vel Confessarium suspendere, dummodo vltra tres menses suspensio non deferatur. Sed infrà hoc spatium à Diffinitorio iudicetur*. Quod si in *Statutis Reformatis* (s) dicitur, *Non potrà* (Prouincialis) *priuare Guardiani, ò Confessori di Monache senza il Diffinitorio, quantunque li possa sospendere per due, ò tre mesi al piu*, ex quo *Statuto* apparet, quod *Prouincialis*, ad tempus determinatum, potest, se solo, Guardianum suspendere. Respondeo *Statutum* hoc loqui coherenter *Vallisoletano*, ex quo desumptum est, vndè in margine illius *Statuti Reformati* annotatur *Vallisolet. 1593.* indicans non aliud, neque nouum *Statutum* pro *Reformatis* conditum esse, sed esse illud idem, quod pro Ordine vniuerso latum fuit. Sensus ergo istius *Statuti Reformati* est idem ipse, qui est *Vallisoletani*, & ità accipiendus; puta, quod, tali casu, se solo, possit *Prouincialis* suspendere *Guardianum*, quandò ipse commisit crimen, cui, *ipso facto*, priuatio debeatur.

71. Nec facessit negotium, quod in *Statutis Reformatis* addatur tempus limitatum durationis Suspensionis *per due, ò tre mesi*, quod non habetur in *Vallisoletanis*. Quia Clausula hæc est, non ad limitationem *Statuti Vallisoletani*, sed ad declarationem. Quia *Suspensio perpetua* sapit priuationem, vt dicunt *Doctores*, (t) per *Vallisoletanum* autem conceditur facultas suspendendi, non priuandi. Quod si *Suspensionem* perpetuam posset *Prouincialis* infligere, posset realiter priuare, saltem quoad effectum realem, licet nomine tenùs diceretur suspendere. Ex *Vallisoletano* ergo, concedente solam *Suspensionem* implicitè, habetur, quod eam non possunt *Prouinciales* perpetuam infligere. Et ideo *Statutum Reformatum* illud declarat, assignando tempus, vltrà quod non licet *Prouinciali* ipsam incutere, vt etiam declarat Statutum Ordinis supra citatum. Quod si vniuersaliter liceret *Prouinciali* in casibus, in quibus deberetur priuatio per sententiam, infligere *Suspensionem* pro tempore sibi benè viso, posset fieri fraus legi; in delictis enim grauioribus, quibus pro pœna ordinaria ponitur priuatio, quæ, maior est Suspensione, posset amico suo delinquenti minorem pęnam exrtaordinariam, puta *Suspensionem* adhibere, & sic, se solo, pęnas minuere, quod non licet, vt aliàs dicemus, & sic fraudari lex, & excusari iniquitas.

Patet ergo ex dictis, extrà casus, in quibus debetur priuatio, non posse *Prouincialem Suspensionem* ferre, & in illis casibus, nisi per duos, vel tres menses, vt interea processus perducatur vsque ad sententiam priuationis à *Diffinitorio* dandam. Quod euidentiùs patet ex hoc, quia clarum est, quod *Prouincialis* per sententiam, se solo, suspendere Guardianum non potest absque *Diffinitorio*, vt patet ex *Statutis*. (u) Si ergo Guardianus commiserit crimen, cui per *Statuta* debeatur *Suspensio*; *Prouincialis* se solo non poterit illam infligere. Quomodo ergo suspendere poterit, se solo, extraiudicialiter, si, se solo, iudicialiter non potest? Vel ergo dicendum, quod ex quo delictum iuridicè cognoscitur, aggrauetur, & hoc non, quia delictum, cum iam supponatur consummatum, propriam grauitatem habet independenter ab inquisitione. Vel quod plus possit *Prouincialis* in extraiudiciali cognitione criminis, quàm in iudiciali circà inflictionem pęnæ; & hoc non; tum quia minores debent esse pęnæ extraiudiciales, quia extrà ordinem, quàm iudiciales; quia debent ferri ordinariè; tum quia nulla potest assignari rationabilis causa huius diuersitatis. Ergo dicendum est, quod *Prouincialis* se solo, & extraiudicialiter suspendere non potest Guardianum, prout *Sanctorus* ipse expendens *Statutum* (x) *Vallisoletanum* probat (z) ex grauitate pęnæ, quam affert *Suspensio*, quæ in Religione valdè lædit, & vulnerat bonam existimationem. Sequitur ergo non posse *Prouincialem Suspensionem* infligere extrà casus in *Statutis* expressos; nec se solo, & sine debita inquisitione, nisi delictum *notorium*, & inexcusabile omninò esset. Vndè neque aliquod præcipere potest sub pęna *Suspensionis*; tum quia in *Statutis* assignatæ sunt pęnæ contrà inobedientes, & ipsas non potest *Prouincialis* alterare; tum quia ratione materiæ præcepti in eisdem *Statutis* apponuntur pęnæ contraueutoribus, & illas pęnas nequit *Prouincialis* mutare; tum quia extraiudicialiter, & in foro paterno non potest grauem, & infamatoriam pęnam ferre, sicuti est *Suspensio*. Quod si extrà casus, vt præfertur, à *Statutis* determinatos, *Prouincialis* Guardianum suspẽdat; potest iste appellare à *suspensione* illa, vt diximus supra *Tit. Canones quæst. finali*; & sic in suo regimine permanere, quia nulla est pęna illa, cum ad eam non extendatur *Prouincialis* iurisdictio. Et tandem, hucusque probatæ conclusioni vltimum calculum addit Statutum Generale Reformationis *cap. 7. num. 6. & 7.* sic habens *Dichiaramo, non incorrersi la Scommunica, Carcere, Sospensione, Priuatione fulminata in questi Statuti, se non vi sia stata scienza, e deliberatione. Nè meno, quando si dice*, Ipso facto, *s'incorra, se non dopo la dichiaratione fatta dal Giudice, il quale non farà tale dichiaratione se non doue sia euidenza del delitto, & ordine di giustitia*. Si ergo, excitato Statuto, sententia *Suspensionis* non potest ferri nisi à Iudice declarante, post iuridicam discussionem, à fortiori non poterit ferri *Suspensio* à Prouinciali extraiudicialiter, & vt Patre; tum quia sentententia Declaratoria incursionis pęnæ Statutariæ minorem requirit iurisdictionem in declarante, quàm Decisoria, in qua Iudex regulatur ab arbitrio: quod si illa, in casu, non potest ferri nisi iudicialiter, sequitur quod eadem *Suspensio*

non poterit ferri per Decisoriam, nisi iuridicè. Tum quia si Declaratoria talis non potest fieri nisi à Prouinciali, vt Iudice; non poterit decisoria talis ferri ab eodem, vt Patre, extraiudicialiter, & sine voto Diffinitorij.

72. Intelligo autem non posse *Prouincialem* præcipere sub pena *Suspensionis*, quæ nempè sit pura pena; non autem sub pena *Suspensionis*, quæ sit censura. Quia sicut potest iubere sub pena *excommunicationis*, ità pari modo idem poterit sub pena *Suspensionis*, & *interdicti*, quia istæ tres censuræ pari passu ambulant, vt dicitur in *iure*. (*a*) Ratio autem diuersitatis nulla esse potest, nisi quia sic leges voluerunt, quæ aliquoties, ex motiuo sibi benè viso, concedunt, quod est maius, negato, quod est minus, quia hoc minus potest aliquoties conturbare Rempublicam magis, quàm quod est maius. Reuera enim longè maior pena est *excommunicatio*, quam *priuatio Officij*, tamen potest *Prouincialis* se solo Subditum excommunicare, aut sub pena excommunicationis aliquod præcipere, nec per hoc potest Guardianum Subditum, se solo, Officio priuare, aut sub pena priuationis Officij illi aliquid iubere, licet priuatio Officij sit vnus ex effectibus excommunicationis. Ità licet maior sit *Suspensio*, vt censura; quam *Suspensio*, vt pena, imò *suspensio ab officio*, quo ad iurisdictionis spiritualis, & temporalis exercitium, sit vnus effectus *Suspensionis*, vt censuræ vniuersaliter latæ, tamen *Suspensionem*, *vt censuram* ferre potest *Prouincialis*, & sub pena talis censuræ aliquod præcipere Guardiano, quod tamen præcipere non potest sub *Suspensione ab Officio*, vt pura pena, & hoc non alia ex causa, nisi quia si liceret hoc *Prouinciali*, posset nimis conturbari Religio ex frequentibus *Suspensionibus ab Officio* illatis contrà Guardianos sibi non adhærētes, & oppositæ factionis, quod non potest nunc, quia est alligatus *Diffinitorio*.

Quæ autem hucusque dicta sunt, intelligo de *Suspensione ab Officio Prælaturæ* propriè dicto, quandò nempè *Superior* dicit, *Suspendo te ab Officio*, siuè Suspensum relinquat in suo Conuentu, siue aliò mittat. Non tamen nego quin *Prouincialis* possit ex graui causa, puta vel ex malo eius regimine, vel ex inimicitia cum persona potenti extrà *Ordinem*; vel ex alio motiuo iusto, Guardianum amandare in alium Conuentum. Licet enim sit suspensa in actu exercito eius administratio circà Oeconomiam, & gubernium politicum Conuentus, non tamen potest dici suspensus, quia sibi remanet iurisdictio circà spiritualia; & si transiret fortè per Conuentum suum eundo ad alium locum, pro illo tempore, pro quo est in Conuentu, tenere debet locum suum, & administrationem nancisci, quia nullo modo suspensus dici potest, licet in alium Conuentum sit amandatus. Et hoc modo possunt *Prouinciales* practicare *Suspensionem* Guardiani, quia tali pacto est sibi permissa.

IX. Quæritur. Quot, & quales Carceres in vnaquaque Prouincia esse debeant?

SVMMARIVM.

73. *Carceres debent esse in omnibus Conuentibus principalioribus Prouinciæ.*
Causæ huius ordinationis Statutariæ.
Debent esse carceres securi, humani, & lucidi.
Lex Ciuilis erga carceratos humana.

74. *Carceres subterranei non admittendi, & tollendi.*
Ponens aliquem in carcere, ex quo verisimiliter est moriturus, morte secuta, est irregularis.

73. RESpondeo, quod quoad numerum carcerum in *Statutis Generalibus* disponitur, (*b*) quod *in omnibus locis, saltem in præcipuis Prouinciæ, habeantur Carceres*. Hoc verò salubriter ordinatum est ad hoc, vt in omnibus Conuentibus habeatur locus pœnalis ad coercendos inobedientes, & Rebelles. Cum enim, vt aliàs diximus, & iterum dicemus, *Superiores locales* possint Subditos contumaces, & Rebelles incarcerare, sicut, & Apostatas, & atrocis criminis Reos de fuga suspectos, expedientissimum est in Conuentu carcerem tutum habere ad ipsos compescendos, ne cogantur, cum graui Religionis iactura, Religiosos sontes vinculatos, aut satellitibus stipatos, mittere in carcerem in alijs Conuentibus, transeundo per Vrbes, & Oppida, aut in publicos carceres tradere, si id exigeret maioris damni peri-

periculum, quàm quod eueniret ex scandalo sæcularium, vt benè ponderat *Sanctorus*. (c) Quoad qualitates autem Carcerum, in supracitato *Statuto* præscribitur, quod sint *Omninò fortes, humani tamen, & lucidi, vt Carcerati Diuinum Officium recitare, & spirituali Lectioni vacare valeant*. Securitas ergo in carceribus primò requiritur ex eo, quod, vt diximus, regulariter ad custodiam Reorum adhibentur, ad quàm inepti sunt carceres non securi. Debent autem esse sufficienter *lucidi*, vt Carcerati legere possint, tum horas Canonicas, tum alios libros spirituales, ad hoc, vt excitentur tum ad emendationem vitæ, tum ad supportandam pœnam illam pro suis Reatibus inflictam. Quod si erga Carceratos humanitatem ostendere Laicos, docet *Lex Ciuilis*, (d) multò maiorem ipsis exhibere, docere debet *Lex Charitatis* Religiosos erga Fratrem, cui non mors, sed correctio per carcerationem quæritur: & indecens est minùs pios erga Fratres esse Ecclesiasticos, quàm Sæculares erga proximum.

74. Proindè tollendi omninò sunt carceres subterranei, lumine carentes, tetri, horridi, fœtentes, qui potiùs vocandi sunt sepulchra viuentium, quàm domicilia iustitiæ Religiosæ vindicantis, vt fusè prosequitur *Sanctorus*. (e) In illis enim causantur, maximè ex humiditate, infirmitates incurabiles, & frequenter etiam mors. Ideò *Prælatum Regularem* censeri homicidam, & irregularem, si ad custodiam ponit Religiosum in Carcerem, in quo verisimiliter est moriturus, sequuta morte, ex *Antonio à Spiritu Sancto*, & *Blasio* probat *Sgroi*, (f) cui subscribit *Passerinus*. (g)

X. Quæritur. Quis possit carcerare?

SVMMARIVM.

75. *Carcerem dare ad pœnam, spectat ad Diffinitorium.*
In notorijs, Prouincialis, vel Visitator idem potest.
In tribus casibus potest Guardianus sic incarcerare.
Guardianus potest incarcerare contumacem, sed non excarcerare eum.

76. *Carcerare ad Custodiam omnes Superiores possunt.*
Et etiam Discreti Conuentuum in absentia Guardiani.

75. Respondetur distinguendo, puta de carcere ad *pœnam*, vel ad *Custodiam*. Infligere carcerem *ad pœnam* spectat ad totum *Diffinitorium* regulariter. Ratio est, quia talis carceratio non potest fieri, nisi per sententiam, ad sententiandum verò requiritur integrum *Diffinitorium*, vt cauetur in *Statutis Ordinis*. (h) *Prouincialis* item solus, sicut & *Commissarius Visitator* poterit, in sententia aliquorum, ad pœnam incarcerare in casibus notorijs, in quibus in *Statutis* inflicta sit pœna carceris. Ratio est, quia in notorijs facti, quæ nulla possunt tergiuersatione celari, non seruatur ordo iuris, nec pœna decernitur per sententiam, nec scripto, vt aliàs dictum est; sequitur ergo, quod Iudex tali casu potest se solo, pœnam infligere absque Collegarum consilio, nullum enim requiritur consilium, quandò inexcusabiliter patet crimen, & patenter; & vltrà hoc clarè apparet de dispositione legis certam pœnam tali crimini applicantis, vndè omissa consultatione, solummodò pena debet executioni demandari. Hæc tamen opinio in praxi non est secura. Quia moraliter impossibile est, quod detur tale notorium, quod nō possit, in parte saltem obfuscari, vndè meliùs semper est ad euadendas tricas, quod carcer detur *ad pœnam*, cum consilio Diffinitorij. Pariter Guardianus, siue alius Superior localis in capite, potest ad pœnam incarcerare, & hoc in tribus casibus. Primus est, quando Subditus impositam à Superiore locali pœnitentiam contumaciter adimplere renuit, vt dicitur in Statutis, & nos suprà abundè explicuimus. Secundus est, quando Subditus est contumax ad obediendum mandato Prælati, post trinam monitionem, vt habetur in *Textu*, (i) & de hoc suo loco dicemus. Tertius est, quando aliquem Religiosum Apostatam inuenit; sancitur enim in Statutis Ordinis, (l) ità *Declaramus Superiores omnes, tam Prouinciales, quàm locales, potestatem ordinariam habere excommunicandi, capiendi, & carcerandi Apostatas, etiamsi aliarum Prouinciarum sint, & ad suas diuerterint; in necessitate autem Fratres etiam Subditi capiendi Apostatas facultatem habeant, prout Apostolico indulto cautum est*. Aduertit autem

San-

Sanctorus (m) ex *Statutis Alexandrinis cap.7.* posse quidem Guardianum incarcerare ad pœnam Subditum inobedientem contumacem, vt præfertur, cum consilio, & assensu *Discretorum*; non posse autem inconsulto *Prouinciali* ipsum è Carcere dimittere.

76. Si autem loquamur de Carcere *ad Custodiam*; dico, quod non solùm *Prouincialis*, & *Commissarius*, *Visitator*, & *Commissarius*, siue *Iudex Delegatus* ad condendum processum, potest incarcerare, (requisito tamen voto *Diffinitorij*, aut aliorum proborum Patrum, vt decernitur in *Textu*, (n) vbi de hoc pleniùs dicetur.) Sed etiam *Superior* quiuis localis, *vbi periculum esset in mora*, *& delictum notorium*, *nec Prouincialis in proximo reperiretur*, potest incarcerare, vt ex *Textu* (o) suprà exposuimus. Et hoc etiam ex epycheia censeo licere *Discreto*, qui, ex breui *Superioris localis* absentia, Conuentum regit; militat enim eadem ratio, puta periculum fugæ in mora, siue magni inconuenientis, &c. & potest esse, quod si expectatur reditus *Superioris*, *Reus* fugiat, vel damnum graue *Religioni* adueniat: vndè expediens est, illud damnum consecuturum anteuertere, per carcerationem *Rei* ad custodiam.

XI. Quæritur. Quinam possint carcerari?

SVMMARIVM.

77. *Carcerari ad pœnam possunt Rei sententiati ad carceres.*
Item delinquentes notoriè in crimine, cui carcer debetur.
Item Rei suspecti de fuga.
Quid requiratur, vt quis possit carcerari.
Superuenientibus indicijs, post capturam, iustè detinetur.

78. *Inter Regulares aliæ causæ ad carcerandum requiruntur, quàm inter Laicos.*
Ratio diuersitatis.
Debet adesse semiplena probatio delicti, vt Reus Regularis carceretur.
Et secundùm aliquos probatio plena.
Et vlteriùs requiritur, quod Reus sit suspectus de fuga.

79. *Suspicio fugæ vndè legitimè desumatur.*
Carceratus ob delictum atrox, etiam post appellationem, non est excarcerandus.

77. RESpondetur autem per Superiorem distinctionem; de carcere *ad pœnam*, & *ad custodiam*. Carcerari *ad pœnam* possunt, vel notoriè delinquentes in crimine, cui per *Statuta* carcer debeatur; vel *Rei* condemnati per sententiam ad carcerem; & de his nulla difficultas est. Carcerantur verò *Rei* inquisiti *ad Custodiam*, si de fuga sint suspecti, vel si Arctatione qualificata opus est, ad confessionem criminis habendam. In hoc autem puncto carcerationis aliter se debent habere Regulares, quàm Sæculares, cum valdè dispares sint eorum personæ, sicut & forum. Scio quidem apud Criminalistas haberi pro constanti, quod ad hoc, quod aliquis capiatur, & in carceres mittatur, oportet, quod contrà ipsum militet semiplena probatio resultans ex grauibus indicijs, vel ex dictis vnius Testis omni exceptione maioris, vltrà constantiam de corpore delicti, & quod probatio talis sit in actis deducta, & non tantùm extraiudicialiter habita, vt dicunt *Doctores*. (p) Quia si inquisitus non potest, vt *Reus* interrogari, nisi contrà illum adsit semiplena probatio, multò minùs, sine illa præcedente poterit quis capi, & ad carceres deduci. Imò nonnulli sentiunt, quos sequitur *Guazzinus*, (q) quod etiamsi aliquis, sine præcedentibus indicijs, fuerit captus, si superueniant indicia iustè detinetur; & quod iniustè captus pro vno delicto, possit iustè detineri pro alio, vt scribit (r) *Farinacius*.

78. Hoc autem minimè sufficere apud *Regulares* censeo ad hoc, quod inquisiti possint carcerari. Etenim alia est consideratio Laicorum, alia autem *Religiosorum*. Intantùm enim Laicus ex causa vel Ciuili, vel Criminali potest carcerari siue delictum sit leue, siue graue, in quantùm iste faciliter potest se subtrahere à potestate *Iudicis*, vel fugiendo extrà suum territorium; vel se recipiendo in locum immunem; nullo enim alio vinculo alligatur; & ità ex quauis causa, etiam leui, intrat in Laico suspicio fugæ; non sic autem est de Religioso; quia iste alligatus voto Obedientiæ non potest à Conuentu discedere

absque

absque *Iudicis*, siue Superioris facultate; & si discedit duro, & inextricabili excommunicationis, & grauium pœnarum vinculo constringitur; non ergo præsumi potest, quod ex leui causa, vel pœna, quàm debet subire ob crimen aliquod, sit ipse fugam initurus, & maiori crimini, ac consequenter grauiori pœnæ, se obnoxium redditurus. Ex hoc ergo sequitur, quod illa causa, quæ esset sufficiens *Iudici* Sæculari ad carcerandum Laicum, non debet sufficere *Iudici* Regulari ad decernendam capturam contrà *Reum* Regularem, quia non ità faciliter intrat suspicio fugæ in isto, sicut in illo. Pariter perpendendum est, quod carceratio non multum infamat Sæculares, vt notum est; non sic verò est in *Religione*, in qua ex carceratione alicuius, licet ad simplicem Custodiam, bona ipsius fama notabiliter læditur, vt habetur in *Textu* (s) infrà. Proindè non ita facilis debet esse carceratio *Regularis*, sicut Laici; nec sufficere ad illam, quod delictum sit quoquomodo indiciatum, vt faciunt Laici; sed debet adesse saltem semiplena probatio; imò *Antonius à Spiritu Sancto* (t) vult, quod delictum sit probatum per duos, vel tres Testes contestes, & ideò plenè, ne Religiosus irreparabilem carceris iacturam, vt dicunt *Doctores* (u) subire cogatur. Hoc autem adhuc non sufficit ad hoc, quod possit relaxari captura contrà *Regularem*, nisi ipse sit de fuga suspectus. Potest enim, verbi gratia, aliquis esse conuictus de crimine, cui debeatur *priuatio Officij*, non tamen per hoc antè sententiam carcerari potest; non enim ex pœna illa, quam debet subire, potest rationabiliter præsumi, quod sit fugam initurus. Concluditur ergo tanquam firma conclusio, quod non potest vllo modo carcerari *Religiosus* ob quoduis crimen, nisi rationabiliter à *Iudice*, vt dicetur infra, iudicetur esse suspectus de fuga.

79. Difficultas verò est assignare Regulam, per quam aliquis possit dici de fuga suspectus. Dico ergo, quod suspicio fugæ desumitur, vel ex conditione personæ, quandò *Reus* fuerit iuuenis, leuis, indeuotus, non multum spiritualis, qui extraiudicialiter auditus sit velle fugere; aut visus reculas suas in sportula condere, quasi iter meditans; vel clausuram Conuentus circuire, scalas quærere, eas in hortum recondere, quæ omnia indicia sunt fugæ meditatæ, vel etiam si aliàs solitus sit fugere, iuxtà *Regulam iuris*. (x) Hæc inquam, faciunt indicium ad fugam; aliter enim præsumendum est de Iuuene, aliter de Sene; aliter de Sacerdote simplici, Clerico, siue Laico, aliter de Patre qualificato; de illis enim faciliùs habetur suspicio fugæ, quàm de isto. Ex qualitate verò delicti oritur suspicio, quandò crimen est enorme, vt si sit homicidij, hæresis, veneficij, sodomiæ, fornicationis, conspirationis, &c. tunc enim dubium non est, quod recta ratio in suspicionem fugæ inducit. (z) Hinc fit; carceratum propter delictum atrox non esse liberandum à Carceribus, etiam post appellationem, quia esset illum ad fugam instruere. Secùs, si delictum non esset tale, quod Apostasiæ grauissimæ non præponderaret, quia non debemus suspicari, quod ad fugiendam minorem pœnam, velit quis incidere in maiorem, vt *Sanctorus*, & à *Spiritu Sancto* ibidem tenent. Sed de hac materia iterum redibit sermo in alijs locis.

XII. Quæritur. An Regulares Carcerati possint compedibus, manicis, vel catenis constringi?

SVMMARIVM.

80. *In probabili periculo fugæ carceratus potest vinculari.*
Periculum vndè oriri possit.
Vincula, qualia debent esse.
Peccant mortaliter Superiores, vltrà fas, crudeliter tractantes carceratos.
In carcere data ad torturam possunt adhiberi vincula.

80. Respondeo, quod si adest probabile periculum fugæ, potest *Reus* assecurari per compedes, aut catenas, vt dictum est in *iure*, (a) & hoc siue carcer sit ad custodiam, siue ad pœnam. Periculum verò fugæ oritur vel ex eo, quod carcer non est tutus, vel ex grauitate delicti, cui debetur pœna mortis; vel ex qualitate personæ vilis, vel potentis, ex adherentia, vel vi, fortitudine, & vafritie carcerati, & huiusmodi. In his casibus

fibus possunt vltrà carcerem adhiberi vincula, non tamen ea, quæ pœnam, seu cruciatum inferant, sed tantùm, quæ fugam impediant, vt dicitur in citata lege. Extrà hos casus non licet carceratos vinculare, vt docet *Farinacius*, (b) & mortaliter peccarent *Superiores*, seu *Iudices*, qui immanes, & crudeles se exhiberent contrà carceratos, ipsos sine causa vinculando, cibos subtrahendo, vel aliò modo vltrà leges, & sententiam cruciando, vt multis cumulatis probat (c) *Sanctorus*; Aduertit autem *Passerinus*, (d) quod, si carcer daretur ad torturam, vel ad pœnam, & non ad puram Custodiam, si aliàs esset iusta causa sic torquendi *Reum*, posset carceratus vinculis, & compedibus alligari; cum enim *Rei* tortura pendeat ab arbitrio *Iudicis*, posset quidem per vincula *Iudex* hoc modo *Reum* torquere, vel ad eruendam veritatem, vel ipsum puniendo per sententiam, cui consentit *Farinacius*. (e)

XIII. Quæritur. Quæ nam sint causæ, ob quas in nostra Religione possit quis carcerari?

SVMMARIVM.

81. *Carcerari potest Reus delicti, pro quo pœna carceris in Statutis datur.*
Quænam sint remissiuè.
Carcerari ad custodiam, potest quis pro manifesto, & enormi delicto.
Manifestum siue notorium est, siue iuris, siue facti.
82. *Enorme delictum, quid possit dici?*
Criminum grauitas cognoscitur à pœna per legem data.
Delictorum frequentia reddit graue crimen, quod de se est leue.
Plura furta multiplicans, fit Latro famosus.
Etiamsi de præcedentibus furtis, fuerit punitus.
Consuetudo delinquendi, quandò puniatur.
Perfidia, quid sit.

81. Respondeo, quòd sunt delicta omnia, quibus in *Statutis* apponitur pœna Carceris, & horum Cathalogum texit *Sanctorus*. (f) Nos verò alibi expendemus. Si verò carcer datur ad Custodiam adest *Statutum Generale Ordinis* sic habens. (g) *Carceri nullus possit mancipari, nisi pro manifesto, & enormi delicto, vel excessu. Enorme delictum dicimus, vel ratione generis peccati, vt est inobedientia contumax, lapsus carnis, perfidia, Hæresis, & similia; vel ratione circumstantiæ, vt frequens iteratio furti, etiam non notabilis. Et de alijs casibus reseruatis idem est iudicium.* Ex quo *Statuto* habetur, quod ad hoc, quod quis carcerari possit, vt suspectus de fuga, ratione grauitatis criminis, vt suprà diximus, oportet, quod hæc duo copulatiuè requirantur, nempè crimen *manifestum*, & *enorme*. Hic verò accipitur *manifestum*, vt idem est, ac *notorium iuris*, quod est clara iudicialis confessio, vel inuincibilis probatio, & irretractabilis definitio, & consurgit, vel ex confestium insuperabilium depositione, vel ex iudiciali *Rei* confessione, vel ex *Iudicis* sententia, vt ex quodam *Capitulo* probat *Sanctorus*. (h) Quod si, in notorio iuris, carceratio potest decerni, à fortiori idem dicendum erit de notorio facti, si tamen, cõstaret vera delicti notorietas inexcusabilis, quæ sufficeret ad condemnationem, non seruato iuris Ordine, vt aliàs diximus. Notorium autem iuris, quod idem est, ac *manifestum*, de quo loquitur *Statutum*, non sufficit, quod probari possit per Testes, sed requiritur, quod sit plenè probatum, vt paulò suprà diximus, & docet *Sanctorus* ibidem. (i)

82. Quò verò de *enormitatem* delicti, vltrà ea, quæ declarat *Statutum* prædictum exemplificando, potest statui Regula, quod votorum, essentialium, siue præceptorum eminentium *Regulæ*, seu diuinæ legis mortalis transgressio, maximè, si scandalum adsit, aut *Religionis* perturbatio, reddit crimen enorme, & hoc iudicari potest ex pœna apposita in *Statutis* pro delictis. Siquidem criminum grauitas cognoscitur à posteriori ex pœnis, quibus vindicantur, vt volunt *Doctores*. (l) Frequentia etiam delinquendi reddit crimen enorme, licet de suo genere tale non sit. Quia, quod modicum est in se, replicatione malignatur; ità vt sit Doctrina communis, quod furta modica, si sæpiùs committuntur, aggrauent pœnam, ità

ità vt faciant latronem famosum, ac furca dignum, vt deducit *Melchior de Fano*. (m) Ad verificandam verò frequentem iterationem furti rei, etiam non notabilis, (quę tamen sit sufficiens ad peccatum mortale, vt trium, vel quatuor iuliorum) sufficit constare, quod tria furta commiserit, quia ob tria furta constituitur famosus latro, qui, & laqueo suspendi debet, vt ex *Claro* firmat *Sanctorus*. (n) Et quod dicitur de furto, debet intelligi etiam de alijs criminibus replicatis, vt de percussione, Apostasia leui, prouocatione, minis replicatis, & similibus. Et licet de illis delictis fuisset semper punitus, tamen ex repetitione seueriùs castigatur, quia non punitur delictum, de quo semel fuit emendatus per pœnam *Reus*, sed punitur consuetudo delinquendi, quæ censetur crimen nouum, attento maximè, quod criminosus, sic correctus, non se emendauit, & ideò grauiùs puniendus est, vt optimè dicit *Sanctorus*. (o) *Perfidia* autem, de qua in citato Statuto mentio fit, accipitur pro defectione à Religione, vt accipitur ex *Iure*, (p) *perfidus* enim dicitur, qui fidem violauit, vt ex *Spiegelio*, & *Diaz* notat *Sanctorus* ibidem. (q)

XIV. Quæritur. Quid circà Carceratos obseruandum?

SVMMARIVM.

83. *Carceratus ad pœnam priuandus est forma habitus.*
Forma habitus Minoritici, in quo consistat.
Clericus tradendus Curiæ Sæculari degradatur.
Degradatio fit per spoliationem vestis Clericalis.
84. *Carceratus ad pœnam non debet habere tonsuram.*
Tonsura pertinet ad formam habitus.
Carcerati communicantes in Paschate debent tonderi.
85. *Carceratis petentibus confiteri, quandò concedi debeat Confessarius.*
Si Reus est in infirmitate periculosa, non est denegandus ei Confessarius.
Debet in Paschate concedi Eucharistia.
In die Paschatis, Carcerati ponendi ad largam.
Et lautioribus cibis recreandi.
Extrà tempus Paschale de facili non est illis concedenda Eucharistia.
86. *Qualibet sexta feria debent ieiunare in pane, & aqua.*
Item se disciplinare in publico Refectorio, ad aliorum exemplum.

83. Respondeo, quod carceratus ad pęnam, debet priuari forma habitus Religionis, non quidem totaliter, sed eius, quæ est distinctiua ab alijs Regularibus; tum quia sic ostenditur carcerari *Religiosum*, non quia talem, sed quia peccatorem; tum quia cuculla, cui apud nos succedit caputium, denotat innocentiam, qua spoliatus declaratur, qui ob delicta in carcere, tanquam peccator punitur. Quia verò forma habitus *Minoritici*, per quem Nos ab alijs secernimur, est *caputium*, & *chorda*, vt probat *Sanctorus*, (r) ideò Carceratus ad pœnam priuatur *caputio*, & *chorda*, ità disponente *Statuto*. (s) *Tempore, quo Carcerati permanserint sine chorda, & caputio maneant.* Et multò magis, si damnatus quis esset ad perpetuos carceres, ad quos destinari possunt Religiosi *Rei* de crimine, propter quod in sæculo pœna capitali punirentur. Sicut enim Clericus, Curiæ Sæculari tradendus, prius degradatur, & degradatio fit per detractionem vestium suo officio conuenientium, vt disponitur in quadam *Decretali*, (t) ità etiam *Regularis* damnatus ad pœnam vltimo supplicio æquiualentem, debet quodammodò degradari, spoliando nempè illum forma habitus suæ professionis.

84. Secundò, damnatus ad carcerem siuè perpetuum, siue ad tempus, quoad vsque manet in carcere, non debet tonsuram suo statui congruentem habere. In Religione siquidem nostra, non solùm Clerici, sed etiam Laici Conuersi habent formam tonsurę suę, præscriptam à *Statutis*; (u) illa ergo debent priuari, dum detinentur in carcere ad pœnam, tum quia tonsura etiam spectat ad formam habitus; & sicut Carceratus priuatur ista, ità debet priuari etiam illa: tum quia elicitur ex *Statutis*, (x) in quibus disponitur, quod perpetuò Carcerati suscipiant in Paschate Sacram Eucharistiam, *Barba, & Capite, de Religioso more, anteà tonsi*, ex qua dispositione per argumentum à contrario sensu,

(vt optimè infert *Sanctorus*, (a) qui plures eruditiones ad hoc punctum cumulat) cōcluditur, quod manentes in carcere tonderi non debent, aut ferre formam habitus sui, concernentem tonsuram. Licet autem *Statutum* suprà datum strictè debeat interpretari de damnato ad carcerem perpetuum, tamen seruari etiam debet in damnato *ad tempus*, quia eadem militat vtrobique ratio, & facit etiam consuetudo *Religionis*, quæ sic practicat, vt scribit *Sanctorus*. (a)

85. Tertiò. Carceratis Sacramentum Pœnitentiæ petentibus, concedi debet. Distinguendum verò est de tempore, quo ipsis debet indulgeri. Vel enim sic carcerati possunt petere post informationem ab ipsis captam per examen; vel antè; si petunt post informationes captas, aut etiam post sententiam, per quam sunt damnati ad pœnam carceris, tunc absolutè, toties quoties petunt, debet ipsis concedi Confessarius, qui eorum Sacramentalem Confessionem excipiat, consoletur, ad tolerantiam pœnitentiæ animet, & ad emendationem inducat; & grauiter peccaret *Superior*, si Confessarium talibus Carceratis petentibus non indulgeret, vt benè *Sanctorus*. (b) Si autem loquamur de petentibus antè informationem Curiæ, distinguendum est, vel petunt determinatum Confessarium, à quo præsumi potest, quod instruantur contrà Curiam, (quod maximè est, quandò petunt determinatum Confessarium, nec alteri volunt confiteri,) & sic delictum negent; vel petunt Confessarium quemcumque pro expianda conscientia, & cessat præsumptio, quod possit simulari confessio in damnum Curiæ. In primo casu potest licitè denegari copia illius Cōfessarij, ne Curia impediatur, & sic docent *Marsilius*, & *Chartarius*; (c) Limitatur autem hoc, si nempè *Reus* esset in infirmitate, aut mortis periculo, tunc enim, nullo modo, debet ipsi negari Confessarius, ne animæ salus periclitaretur, quantumuis suspicio vigeret, quod à Confessario potest instrui ad denegandum delictum. In secundò verò casu debet concedi, sed adhibenda cautela, vt nempè destinetur Sacerdos maximè deuotus, & Deum timens, de quo præsumi non posset, quod instruat *Reum* ad negandam veritatem, & impediendam iustitiam. Debet item ipsis concedi in Paschate *Sacramentum Eucharistiæ* ex dispositione *Statutorum Ordinis*, (d) & hoc, non solùm ratione præcepti Ecclesiastici, sed etiam ob reuerentiam tantæ solemnitatis. Si enim Imperiales *leges*, vt habetur in *Codice* (e) indulgent, vt Carcerati, in die Paschatis prima, è carcere educti, ponantur ad largam (exceptis tamen atrocibus criminibus;) à fortiori, in tali die, debent Religiosi carcerati, (in infirmaria tamen, aut alia Cappella secreta) *Sacram Sinaxim* sumere, imò etiam lautiori cibo corporali restaurari; nec charitas patitur, vt omnibus fidelibus *Christi*, ob eius *Resurrectionem* lætantibus, ipsi soli inedia, & carceris squallore contabescant, & spirituali cibo, & etiam corporali non recreentur. Licet verò *Statuta Ordinis* citata loquantur tantùm de damnatis ad perpetuos carceres; tamen debent etiam intelligi de damnatis ad carceres temporales, cum eadem militet ratio pro vtrisque. Extrà tempus Paschale verò, etiam petentibus, non debet ità faciliter *Eucharistia* concedi, vt etiam hoc ipsis cedat in pœnam, & proindè etiam emendationem. Hoc autem arbitrio charitatiui, ac prudentis *Superioris* committitur; cuius etiam diligentia esse debet, vt custodia adhibeatur ipsis *Reis*, dum è carcere deducuntur, ne, occasione *Sacræ Communionis* arrepta, fugam capiant, & sub falsa specie boni, ad noua mala perpetranda ansam sumant.

86. Quartò. Carcerati ad pœnam qualibet sexta feria in publico Refectorio se debent disciplinare, & ieiunare in pane, & aqua, iuxtà *Statuta Ordinis*, (f) hoc autem fit non solùm, vt talis flagellatio, ieiunium, & confusio, ea præstandi coram Fratribus, ipsis cedat in pœnam, sed etiam vt exemplo talis punitionis cæteri à delinquendo deterreantur, vt scribit *Sanctorus*. (g)

XV. Quæritur. Quænam pœnæ consequantur carcerationem?

SVMMARIVM.

87. *Carcerati ad custodiam nullam pœnam incurrunt.*

Carcerati ad pœnam actibus legitimis priuantur.

In arctatione, etiam legitima, irrogata non incurritur priuatio actuum legitimorum.

88. *Vt*

88. *Vt carceratio importet priuationem requiritur, quod illa fuerit formalis.*
Item quod sit legitimè irrogata.
Carceratus ad Arctationem non incurrit priuationem.
Testis contumax carceratus, incurrit priuationem.
Factum non legitimè habetur pro minimè facto.
89. *Nullitas carcerationis oportet, quod sit ex ordine iuris essentiali non seruato.*
Multa sunt valida, licet illicita.
90. *Nullitas actorum est pœna Iudici.*
Excommunicatio absque trina monitione est illicita, sed valida.
Sic excommunicans est interdictus per mensem.
Iudex siue Ordinarius, siue Delegatus habet ius torquendi.
91. *Ius sententiandi diffinitiuè residet in toto Diffinitorio.*
Ius carcerandi inobedientem residet in Discretorio Conuentuali.
Quandò valeat executio rescripti facta sine consilio, quod est iniunctum.
Guardianus à iure habet, vt Rebellem incarceret.
Omittens consilium Discretorum illicitè, sed validè carcerat.
92. *Actus inualidatur, non seruata forma substantiali.*
Forma substantialis censetur, quandò apponitur clausula irritans.
Actus, quandò irritetur.
Guardianus carcerans sine Discretorum consilio illicitè, sed validè incarcerat.
93. *Carceratus à Guardiano in pœnam priuatur actibus legitimis.*
Guardianus non habet plenam libertatem carcerandi.
Carceratio facta à Guardiano, est mixta cum iurisdictione Prouincialis.
Carceratus ex ordine Protectoris, aut Papæ, incurrit priuationem actuum legitimorum.

87. RESpondeo, quod si carcer est ad custodiam, nullam pœnam prorsùs ex illa *Reus* incurrit. Si verò detur ad pœnam incurrit priuationem actuum legitimorum, & hoc habetur ex *Statutis Ordinis (b)* sic habentibus. *Carceris pœna est reclusio alicuius in aliquo obserato loco, sine caputio, & chorda, Generalis, aut Prouincialis authoritate facta, & consequenter est actuum legitimorum priuatio. Nam ex quo quis est carceri mancipatus, eo ipso, intelligitur actibus legitimis priuatus.* Ex quo *Statuto* clarè patet, quod priuatio actuum legitimorum sequitur carcerationem, vt pœnam, non vt ad custodiam datam.

88. Hic autem aduertendum est, quod non sufficit ad irrogandam pœnam priuationis actuum legitimorum, quod carceratio fuerit in pœnam, sed cum hoc, duo alia cumulatiuè requiruntur. Puta, quod carceratio fuerit formalis; hoc est cum priuatione caputij, & chordæ; & quod fuerit legitimè lata. Hinc est, quod licet carceratio, quæ datur in Arctatione qualificata sit pœna, (quia vt habetur in iure *(i)* pœna nomen generale est, quod complectitur omnem delictorum coercitionem;) & etiam sit irrogata per sententiam, puta interlocutoriam, *(l)* non tamen ad illam sequitur priuatio actuum legitimorum, quia talis carceratio non est formalis; & per eandem rationem neque carcer, qui datur, vt Domus disciplinæ; vel si daretur ad purgandam infamiam; quia in his casibus non priuatur quis forma habitus. Carceratio autem in cogendo Testem contumacem, quia, (cum sit in pœnam contumaciæ) debet esse formalis, infert priuationem prædictam. Ampliùs requiritur ad priuationem eandem incutiendam, quod carceratio fuerit legitimè irrogata. Cum enim id, quod legitimè non fit, sit nullum, & pro non facto haberi debeat, vt dicunt iura; *(m)* liquet, quod carceratio etiam formalis, illegitimè facta sit nulla; & carceratus tali modo habendus est, ac si nunquam fuisset carceratus; vndè non potest affici tali priuatione.

86. Et hoc itē intelligi debet in omni casu, in quo indebitè pronūcietur, quis fuisse incarceratus, vt multis probat *Sanctorus. (n)* Subtilem aduertentiam, circà indebitam carcerationem, dissimulandam tamen non duco: & est, quod ad hoc, quod ad euadendam pœnam priuationis actuum legitimorum, vt quis dicatur indebitè carceratus, oportet, quod carceratio reddatur indebita ob essentialem iuris formam non seruatam, non verò ex alio capite. Dupliciter enim contingit, quod aliquis indebitè carceretur; primò quandò essentialis ordo iuris seruatus non est, puta si ali-

aliquis carceratus fuisset, vt Apostata, & posteà pronunciaretur illum non incurrisse apostasiam; secundò quandò accidentalis ordo iuris seruatus non est, vt si *Prouincialis*, seu *Iudex Delegatus* aliquem *Testem* contumacem carceraret, non petito consilio, & assensu *Definitorij*, vt præscribunt *Statuta Ordinis*, & *Textus*. (o) In primo casu liquet carcerationem esse nullam; quia, cum supponatur facta contrà essentialia iuris, haberi debet pro infecta, vt paulò suprà diximus. In secundo verò casu non sic, quantumuis enim *Prouincialis*, siue *Iudex Delegatus* carceret absque assensu *Diffinitorij*, tamen actus ille licet illicitus, non est inualidus. Ex hoc enim, quod *Textus Iudici* sic carceranti, absque assensu *Diffinitorij*, apponit pœnam priuationis Officij, non autem inualidat actum, sequitur, quod actus ille validus est. Quandò enim, ex non seruata forma essentiali, actus redditur inualidus, in *Textu* exprimitur eius inualiditas. Vt in vno loco, *finè bis*, (puta in Accusatione Accusatore, in Denunciatione charitatiua monitione, in Inquisitione diffamatione,) *procedere Iudex non potest, aliàs processus erit nullus*; & alibi, (q) *Per litteras missiuas, sine nomine, nullus Iudex moueatur ad procedendum, inqui rendumque, aliàs processus erit nullus*; & in alio loco, (r) *Processus, in quo de corpore delicti, præcipuè facti permanenti, si non constat, omninò est nullus, &c.* Dum ergo in illo *Textu*, (s) sic habetur. *Carcer, qui ad Artationem datur, sine consensu Diffinitorij dari non potest, qui etiam Domus disciplinæ dicitur*; & in alio, (t) *Torqueri nullus potest, nisi ex consilio, & assensu Definitorij. Qui secùs fecerit Officio priuandus venit*, patet, quod ex hoc, quod sola pœna priuationis officij, sic Torquenti apponitur, & nulla fit mentio de nullitate actus, talis carceratio, est quidem illicita; sed tamen valida; & lex illa, in respectu ad actum, est purè directiua, licet in ordine ad *Iudicem*, sit pœnalis.

90. Et euidentiùs patet ex hoc, quod pœnæ non sunt augendæ vltrà expressa in iure, nullitas autem actuum suorum, pœna est *Iudici*, quandò ex sola legis prohibitione fit nullitas, vt (u) docet *Iason*, & *Cassadorus*, & alij; Dum ergo *Iudex*, ità carcerans absque *Diffinitorio* punitur pœna priuationis Officij, & alia pœna non apponitur in lege, non potest ipsi cumulari alia pœna, vt esset actuum nullitas.

Patet verò in simili de *Iudice* excommunicante, qui ex dispositione *Canonum*, (x) debet præmittere trinam monitionem; qui si illam omittit, punitur quidem *Iudex* pœna Interdicti per mensem, & alijs pœnis, vt habetur in *textu*, (z) & *glossa*, non tamen per hoc excommunicatio est nulla, sed valida, licet illicita, siue iniusta, vt habet *Glossa* (a) communiter recepta. Ità licet, in nostro casu, *Iudex* assensum *Diffinitorij* non requirat, punitur quidem pœna priuationis Officij, non tamen actus eius, puta carceratio, nullus redditur. Nec dicendum, quod nullus est actus procedens à non habente iurisdictionem, & in illo casu *Iudex* non habet iurisdictionem carcerandi absque *Diffinitorio*, vndè actus ille nullus dici debet; & sic vt nulla esset sententia diffinitiua à solo *Prouinciali* data, ità pariter nulla dicenda sit interlocutoria data prò carceratione, absque *Diffinitorio* à solo *Iudice*. Quia falsum est, quod *Iudex* non habeat iurisdictionem torquendi, licet habeat eam alligatam ad consensum *Diffinitorij*: quia talis dependentia præscribitur sibi per legem directiuam, quo ad actum, vt dictum est, non verò sub forma irritante actum. Vndè cum habeat iurisdictionem condendi processum, habet etiam torquendi *Reum*, cum tortura sit instrumentum necessarium ad habendam veritatem. Nec est per ratio de sententia diffinitiua, quæ, à solo *Prouinciali* lata, est nulla, & de interlocutoria, per quam decernitur carceratio; quia, ad sententiandum finaliter, *Prouincialis* non est *Iudex* solus, sed habet *Diffinitores* coniudices, & ius sententiandi residet pœnès totum *Collegium Diffinitorij*, ob id *Prouincialis* solus non habet iurisdictionem ferendi sententiam. Non sic est autem de *Iudice* ad condendum processum, siuè is *Ordinarius* sit, siue *Delegatus*; etenim se solo inquirit, & in se solo residet ius fabricancandi inquisitionem, & se solo fert interlocutoriam, etiam quandò à *Diffinitorio* exquirit consilium, & assensum ad carcerandum, proindè non inualidari potest eius actus, ex defectu iurisdictionis.

91. Dicitur vlteriùs contrà supradicta, quod carceratio data à *Guardiano*, sinè consilio, & assensu *Discretorum* est nulla, quia non est seruata forma actus à lege præscripta, vt habet *Sanctorus*; (b) ergo nulla pariter censenda est carceratio facta

à *Pro-*

à *Prouinciali*, seu *Delegato* absque consilio, & assensu *Diffinitorij*. Ad hoc Respondeo transeat antecedens, & consequentia negatur. Sicut enim, vt paulò suprà dictum est, ius sententiandi diffinitiuè residet in toto *Diffinitorio*, & ob id *Prouincialis*, se solo sententians, nulliter procedit, ex defectu iurisdictionis, ità ius carcerandi residet in *Discretorio Conuentuali* ex Guardiano, & *Discretis* composito; vndè si Guardianus se solo carceraret, attentaret, quia absque iurisdictione procederet. Dixi autem transeat antecedens, vt tanto viro, vt *Sanctorus* est, reuerentiam conseruarem. Tamen si ad calculos iuris examinetur illa propositio, non inuenietur ita vera, vt supponitur. Etenim, prout docet *Rodericus*, (c) valet executio rescripti dati *cum consilio, & assensu alicuius*, licet illa minimè exquirantur ab Executore rescripti, si aliàs talis Executor illud posset; valet inquam talis executio, licet Executor peccet. Stat autem, quod Guardianus cum sit *Prælatus*, (& habeat proindè potestatem coercitiuam in Subditos, imò tantam potestatem habeat in suo Conuentu sicut *Prouincialis* in *Prouincia*, & *Generalis* in *Religione*, vt docet idem *Rodericus*, (d) nisi lege limitetur) potest aliundè, (puta ex sua ordinaria iurisdictione,) quam per *Statutum*, Rebellem, siue inobedientem carcerare. Ergo licet peccet non seruando *Statutum*, & carcerando sine consilio, & consensu *Discretorum*, tamen actus ille non est nullus, sed validus; puniri tamen debet Guardianus pena malè, hoc est illicitè, non tamen inualidè carcerantium. Imò *Sanctorus* ipse alibi (e) concedit posse Guardianum non exquisito consilio &, consensu *Discretorum* carcerare Rebellem notorium, si *Discreti* inter se colludant in negando assensu, vel conspirent in bonum Religionis; hoc tamen nullo modo esse posset, si requisitio talis consilij, & assensus esset, ità necessaria, vt absque ea actus redderetur nullus.

92. Quod verò addit *Sanctorus* nullam esse carcerationem illam, quia non seruatur in ea forma præscripta; non conuincit. Siquidem forma non seruata inualidat actum, quando substantialis est, & tunc censetur talis, quando ipsi additur clausula irritans, vt dicunt *Doctores*. (f) Cum verò irritatio actus multis modis importetur, sciendum, quod quando alicui præcipitur, vt aliter facere non possit; si detur ei potestas agendi, quam non habet, sed datur sub conditione, *vt aliter non operetur*, *quàm sibi præcipitur*, tunc actio facta, tanquam à non habente potestatem, est nulla, vt dicunt *iura*. (g) Sed si non datur potestas agendi; sed habita excitatur, & mandatur; verbi gratia *Episcopo*, vt det beneficium alicui sub tali forma; nisi cum mandato apponatur decretum irritans, forma illius mandati non est substantialis, & collatio aliter facta valet, vt patet ex quodam *Capitulo*. (h) Similiter si alicui præcipiatur, vt hoc modo faciat, & non aliter facere possit, attendi debet si per clausulam illam negetur potestas faciendi validè, vel faciendi licitè. Nam in primo casu irritat, in secundo non; vt ex (i) *Couaruuia*, & alijs probat *Passerinus*. (l) Applicando ergo ad intentum nostrum patet, quod Guardianus iure *Prælaturæ*, Rebelles potest carcerare; non ergo sibi datur potestas carcerandi per illud *Statutum*, in quo iniungitur, vt carceret cum consilio, & assensu *Discretorum*. Ergo talis forma ibi præscripta non est substantialis, ita vt omissa illa vitietur actus. Pariter non habet clausulam irritantem, quæ decernat actum in contrarium esse inualidum, nec illicitum, imò importat per verba directiua, & non prohibitiua; concludendum est ergo, quod actus in contrarium non sit nullus; ideò illud antecedens meritò est negandum.

93. Quia verò *Statutum* iniungens (m) Carceratis pœnam priuationis actuum legitimorum, videtur restringi ad carcerationem factam ex *auctoritate Generalis*, *seu Prouincialis*, ideò dubitari potest, an carceratus à Guardiano, in casibus sibi permissis, talem pœnam incurrat? Difficultati respondet *Sanctorus* (n) dicendo, quod si carceratio est ad custodiam; non incurrit; sed si est ad pœnam incurrit. Guardianus siquidem in duobus casibus potest suum Subditum carcerare ad pœnam, primo quando iniunctam pœnitentiam pertinaciter subire renuit, vt dicitur in *Statutis Ordinis*; (o) Secundò quando est contumaciter inobediens, vt habetur in *Textu* infrà, (p) sed nullum fundamentum resolutionis assignat, nec propositam ex *Statuto* difficultatem attingit. Dico ergo, quod Carceratus à Guardiano in pęnam optimè incurrit pęnam priuationis actuũ legitimorum. Quia licet Guardiano, vt *Prælatus* est, conueniat de iure communi po-

potestas coercitiua in Subditos tamen illa sibi modificatur per *Statuta*, per quæ sibi permittitur punitio delictorum leuium, & etiam nonullorum grauium in foro paterno tantùm, vt in *Textu*, (p) reseruata *Prouincialibus* punitione grauiorum. Si ergo *Statutum* in illis duobus casibus grauissimis dat Guardianis iurisdictionem carcerandi, permittit quidem, quod sibi de iure communi aliàs debetur, non tamen ità liberè permittit, vt talis carceratio fit in ipsius plena libertate priuatiuè, quo ad alium. Hoc autem patet, quia si *Prouincialis* esset præsens, dum Subditus est Guardiano Rebellis, vel contumax, non Guardianus, sed *Prouincialis* ipsum carceraret; imò licet Guardianus facultatem habeat incarcerandi, minimè tamen potest semel carceratum iustè pro illis delictis excarcerare, inconsulto *Prouinciali*, vt disponunt quædam *Statuta*, (r) ex quibus duobus conuincitur, quod licet Guardianus propria iurisdictione incarceret, non tamen in ea plenam habet libertatem, sed eius iurisdictio est vinculata, & mixta cum iurisdictione *Prouincialis*, cuius esset, (si esset præsens) carcerationẽ ordinare; & cuius est, carcerationis durationẽ taxare. Ex ista ergo mixtione iurisdictionum Guardiani, & *Prouincialis* fit, quod carceratio illa, licet à solo Guardiano inchoata, tamen dicatur facta etiam auctoritate *Prouincialis*, & ita resoluendum est, quod ipsam subsequatur priuatio actuum legitimorum. Potest etiam aliter dici, nempè, quod *Statutum*, (s) diffiniens pœnam carceris, dum dicit, quod *est reclusio, &c. Generalis*, vel *Prouincialis auctoritate facta*, loquatur exemplificatiuè, non taxatiuè; aliàs sequeretur, quod aliquis carceratus in pœnam auctoritate *Protectoris*, *seu Papæ* non incurreret priuationem actuum legitimorum, quod non est dicendum. Licet ergo ibi specificetur tantùm auctoritas *Prouincialis*, & *Generalis*, tamen intelligenda etiam venit auctoritas Guardiani, si ipse in pœnam, in casibus sibi permissis, incarceret, vt dictum est.

XVI. Quæritur. Quæ nam sint pœnæ indebitè carcerantium?

SVMMARIVM.

94. *Carcerantes indebitè dicuntur à Sanctoro excommunicati.*
Sed hoc non habetur ex Statutis.
Indebitè carcerans actibus legitimis priuatur.
Carcerans indebitè per sententiam punitur pœnis malè iudicantium.
Etiam si sententia esset lata sinè scripto.

95. *Carceratio dupliciter redditur indebita.*
Carcerans indebitè contrà ordinem iuris, incurrit excommunicationem.
Excusatur Iudex à censura, si habet pro se opinionem probabilem.
Non autem si facit ex ignorantia.
Ignorantia iuris in Iudice non excusat à delicto.
Ignorantia iuris ex culpa leui non obligat ad pœnam, sed ad resarciendum damnum.
Fallit quando damnum non potest reparari.

96. *Carcerans, absque forma præscripta à Statuto, incurrit tantùm priuationem actuum legitimorum.*
Respondetur iuribus in contrarium.
Probatur ex Statutis data decisio.

97. *Guardianus carcerans Rebellem, absque consilio Discretorum, non excommunicatur.*
Respondetur rationi in contrarium.

94. RESpondeo, quod *Sanctorus* (t) ait, quod sunt excommunicatio, & actuum legitimorum priuatio; & citat pro hac resolutione *Statutum*. (u) Sed ex *Statutis* non habetur excommunicatio, sed actum legitimorum priuatio tantum, vt patet ea legenti; & refertur in *Statutis Generalibus Ordinis*, (x) illud *Statutum* sic *Carcerari nullus possit nisi pro manifesto, & enormi delicto, vel excessu, & qui aliter indebitè quempiam incarcerauerit, omnibus actibus legitimis priuatus sit*. Verum benè est, quod indebitè carcerantes, siuè ad custodiam, siue ad pœnam, in casu, de quo infrà, incurrunt excommunicationem maiorem; hoc tamen nullo modo est ex dispositione huius *Statuti*, in quo non fit mentio de excommunicatione, sed ex sanctione *Canonis Si quis suadente*, vt modò dicam. Sed vt clariùs procedatur, distinguendum est de carcere ad *custodiam*, & de carcere ad *pœnam*, illa enim potest fieri extraiudicialiter auctoritate

Guar-

Guardiani, vel alterius non *Iudicis*, vt aliàs dictum est; & contigit in suspectis de fuga, qui manifestè, & atrociter deliquerunt, Apostatis, & alijs, qui in *Statutis* exprimuntur; ista verò iudigitur à *Iudice Ordinario*, vel *Delegato* per sententiam. Secundùm ergo istam distinctionem potest responderi ad quæsitum. Si enim carceratio est ad *penam*, & per sententiam à *Iudice*, & sit indebitè data, Carcerans debet puniri penis *Iudicum* malè iudicantium, de quibus aliàs dicemus. Et licet non procederet per sententiam scripto, vt in notorijs facti fit, adhuc ità puniendus veniret; quia facit officium *Iudicis*, dum ità incarcerat, & per accidens est, quod delictum sententiam scriptam non requirat. Si autem est ad *custodiam* data, tunc vlteriori distinctione opus est ad materiam enodandam.

95. Distinctio autem est in expositione illius termini *indebitè*; potest enim dici carceratio indebita ex eo, quod non seruatur ordo essentialis iuris, vel indebita ex eo, quod non seruatur forma accidentalis. Essentialis iuris Ordo est, quod capi non potest *Reus*, nisi delictum enorme sit, notorium, aut plenè, vel semiplenè probatum, & cum hoc adsit præsumptio legitima fugæ in *Reo*. Accidentalis est, quod non possit quis carcerari, nisi cum consilio *Discretorum*, siue *Diffinitorij*; vt aliàs dictum est. In primo casu dico, quod sic carcerans ad *custodiam* non solum *actibus legitimis* priuatur, sed etiam *officio*, & incidit in maiorem excommunicationem latam contrà inijcientes manus violentas in Religiosam personam. Ratio autem euidens est, quia in vt dicit *Sanctorus*, (a) cum contrà iustitiam agat, certè suadente Diabolo operatur; quia in *Iudice* lata culpa æquiparatur dolo; & ità *Iudex* incidit in pœnam *Canonis Si quis suadente Diabolo, &c.* Excusaretur autem, si *Iudex* carcerans haberet opinionem probabilem, pro se, quia tunc præsumi non potest, quod operaretur cum dolo. Addit autem *Sanctorus*, quod excusaretur etiam *Iudex*, si hoc faceret ex ignorantia, quæ à censuris excusat. Sed hoc non admitto; licet enim ignorantia censurarum excuset ab incurrenda censura, vt communiter sentiunt *Summistæ*, non tamen posset excusari *Iudex*, qui per ignorantiam eorum, quæ sunt sui officij, *Reum* grauaret, indebitè carcerando. Si quidem hæc est ignorantia iuris, quæ iuxtà *leges*, non excusat (b) à delicto, quia quilibet tenetur scire, quæ sui iuris sunt, & hæc ignorantia esset crassa, & supina, quia potest ab alijs petere consilium, & ità vincere ignorantiam, quod cum non fecerit, ignorantia ipsius æquiparatur dolo, & per talem ignorantiam non euadit *Iudex* delictum, nec liberatur à pena delicti, vt pluribus locis docet *Panormitanus*. (c) Et licet ignorantia iuris procedens ex culpa leui, vel leuissima excuset à pœna criminali, & obliget solummodo ad resarcitionem damni, vt ex quadam lege probat *Cynus*; (d) fallit tamen, quando esset factus excessus, qui non potest puniri per resarcitionem damni; quia tunc puniri potest (delinquens ex ignorantia) criminaliter, vt post *Felinum* docet *Ioannes Baptista Nicolaus*. (e) Patet autem, quod carceratio affert damnum irreparabile, vndè concludendum est, quod indebitè carcerans ex ignorantia, etiam cum culpa leui, aut leuissima, debet criminaliter puniri pœnis contrà indebitè carcerantes, siue violentiam, & iniuriam afferentes Religiosis, & ità maioriori excommunicatione.

96. In secundo autem casu dum delinquit tantùm contrà formam à *Statuto* præscriptam, non petendo consilium, punitur tantùm pena Statutaria, puta *priuatione actuum legitimorum*. Nec contrà hoc faciunt *iura*, (f) in quibus videtur determinari, quod nullus *Episcopus* vllam causam audiat sine suorum Clericorum præsentia, alioquin sententia sit irrita, ex quibus iuribus *Rodericus* (g) deducit, quod *Generales, Prouinciales*, & à fortiori *Iudices* inferiores, nequeunt Regularem punire, non exquisito consilio *Patrum*, sibi à Statutis præfixo, vt tradunt *Io. Andreæ*, *Butrius, Dominicus, & Oldradus*, quos ipse citat, aliter actus nulli euadunt, vt multis probat idem *Rodericus* ibidem. Quia ibi loqpitur de punitione ptr sententiam finalem, non verò de alijs incidentibus in causa, in qua ipse procedit, seruata essentiali forma iudicij, & in istis, licet iure Statutario requiratur *consilium*, & *assensus Patrum*, non tamen, si omittatur, vitiatur actus, nec *Iudex*, aliter procedens, alia pena, quam *Statutaria*, est percellendus.

Hec autem distinctio quadrat etiam pro *Iudice* carcerante ad penam, siue *interlocutoriè*, vt in cogendo Testem contuma-

macem, siue *diffinitiuè*. Si enim carceret indebitè contra iuris formam essentialem, vtique iniustam violentiam infert Religioso, & sic incidit in excommunicationem. Si verò indebitè contrà formam accidentalem, quia sine consensu *Diffinitorij* arctat *Reum*, & ipsum carcerat, sola *priuatione officij*, & alia pena, *Generali* arbitraria est puniendus. Et hoc manifestè deducitur ex *Textu* infrà (b) sic habente *Torqueri nullus potest nisi ex consilio, & assensu Diffinitorij Prouinciæ, vel si ratio id suaserit aliquorum proborum, & peritorum Patrum. Qui secus fecerit, Officio priuandus, vel Generalis arbitratu puniendus venit*. Et subiungit parographo sequenti. *Sine causa legitima, & legitimè in actis probata, nec Testis, nec Reus tormentis subijciatur sub pœna excõmunicationis latæ in Canone*, Siquis suadente Diabolo,&c. *in Iudicem temerè procedentem, qui etiam Officio destituendus, &c.* En ergo apertertissima decisio. In primo enim *Textu* apponitur pena *Iudici* non requirenti consilium, & assensum in danda tortura; cuius tamen legitima existit causa ipsam inferendi, & pena *Statutaria* tantùm est, puta *Officij priuatio*. In secundo autem *Textu* punitur *Iudex* violans formam iuris essentialem, torquendo contrà *leges Canonicas* sine causa legitima, & legitimè probata, & ob id excommunicatione percellitur. Cum autem carceratio in Arctatione qualificata genus torturæ sit, & par iniuria inferatur Religioso, etiam in carceratione indebita, in penam per sententiam diffinitiuam, liquet quod sic carcerans, in vtroque casu, indebitè contrà formam iuris essentialem, debet excommunicatione feriri; non verò indebitè contrà formam accidentalem.

97. Hinc minimè possum subscribere *Sanctoro*, qui in *Commentarijs* (s) tenet, quod si Guardianus Subditum inobedientem incarceraret, non requisito consilio, & consensu *Discretorum*, *Reus* erit indebitæ carcerationis, & puniendus tanquam excommunicatus. Ex hoc enim, quod erret Guardianus circà formam iuris accidentalem, non petendo consilium iuxtà *Statutum*, debet puniri pœna *Statutaria* tantùm; non verò excommunicatione, quæ tunc tantùm infligitur, quando contrà iuris formam essentialem alicui Religioso violentia infertur. Quod si dicas ita iniustam, quia contrà leges *Statutarias*, esse carcerationem factam, non exquisito consilio, sicuti contrà leges est carceratio in delicto, vel leui, vel non satis probato, vel extrà præsumptionem fugæ, & proindè in vtroque casu iniuriam, & violentiam inferri Religioso, vndè sic iniustè carcerans debet incidere in excommunicationem. Respondeo negando paritatem; qnia contra ius naturele, diuinum, & Ecclesiasticum est, quod aliquis, ob leue crimen, graui pena carceris percellatur; aut delicto non probato *Reus* damnetur; aut dum nulla interuenit suspicio fugæ, ipsi libertas violenter per custodiam adimatur; & ideò cum essentialis iudicandi Ordo peruertatur, contra omne ius, meritò actus illius *Iudicis* nulli sunt, & inualidi, vt diximus, & *Iudex* excommunicationis mucrone iustè feritur, quia omninò iniustas, & violentas manus inijcit in Religiosum. Non sic verò est quando tantùm consilium aliorum à *Statuto* præscriptum non requirit, habens aliter causas iustas carcerandi *Reum*. Tunc enim solummodò committit in legem humanam *Statutariam*, præscriptam tantùm ad perfectionem, siue solemnitatem actus, vt dicebamus, & proindè etiam Statutaria pena sola est mulctandus.

XVII. Quæritur. An priuatio actuum legimorum, quæ consequitur iustè Carceratum, & indebitè Carcerantem sit perpetua?

SVMMARIVM.

98. *Pœna priuationis actuum legitimorum data Carcerato, vel indebitè Carceranti est perpetua.*
Dispensabilis est à Generali, vel Capitulo Prouinciali.
In Capitulo tali requiruntur omnia vota Capitularium.
Nomine Populi non venit solus Magistratus, sed omnes de Populo.
Factum, vt sit à Collegio, oportet, quod sit à maiori parte Collegarum.
Collegium debet consistere ad minus in duobus ex tribus partibus, quibus constat.
Pœna imposita à iure est perpetua.

Ref-

98. Respondeo, quod iustè carceratus iuxtà *Statuta*, (*l*) licet liberetur à carcere, non tamen intelligitur liberatus à pœna priuationis actuum legitimorum, nisi reparetur per liberationem à *Generali*, vel *Capitulo Prouinciali*. Vndè, secundùm se, talis pęna perpetua est. Et aduertit optimè *Sanctorus*, (*m*) quod *Prouincialis* cum *Diffinitorio* solo, (licet in *Capitulo Prouinciali*) non potest *Reum* à tali priuatione releuare, sed debent interuenire vota omnium *Capitularium*; quia nomine *Capituli Prouincialis* veniunt omnes, qui sunt de gremio *Capituli*, & illud componunt; sicut nomine *Populi* non venit *Magistratus* tantùm, sed cætus omnium *Ordinum Ciuitatis*, vt dicitur in iure: (*n*) & non potest dici aliquid fieri, vel factum à *Collegio*, nisi interueniat maior pars eorum, qui sunt in *Collegio*; argumento (*o*) cuiusdam *Decretalis*: & *Collegium* ipsum consistit in duabus ex tribus partibus, ad minus, vocandorum ad ipsum, vt scripsit *Abbas*. (*p*) Quia verò in *Statuto*, (*q*) quo decernitur indebitè Carceranti pœna *priuationis actuum legitimorum*, non apponitur durationis tempus, talis pęna est censenda perpetua: quia *Pœna de sui natura perpetua est, ex quo tempus non adijcitur*, vt dicit quædam *Glossa*, (*r*) si imponitur à iure, & propter crimen, vt egregiè notat *Abbas*. Debet tamen, aut saltem potest, à *Diffinitorio*, (si punitus tali pęna est illi subiectus,) vel à *Generali Superiore* releuari, cum pęnarum duratio, (quando aliter in iure expressum non est,) vt plurimum *Superiorum* arbitrio relinquatur, vt scripsit *Sanctorus*. (*s*)

XVIII. Quæritur. Si, supposita legitima causa carcerationis, Reus appellet, an talis Appellatio suspendat carcerationem, ità vt si Iudex, illa spretà, incarceret, pœnas malè Carcerantium incurrat.

SVMMARIVM.

99 *Carcerans post interpositam Appellationem legitimam, aut non euidenter friuolam, pœnas malè iudicantium subit.*

Carcerans ad custodiam, etiam interposita Appellatione, non incurrit pœnam.

Præsumptio tamen fugæ debet esse legitima.

99. Respondeo distinguendo, si *Iudex* per interlocutoriam, vel diffinitiuam, decernat carcerem ad pęnam, vel Arctationem qualificatam, quæ vt diximus, genus pęnæ est, & *Reus* appellet, seruato ordine Appellationis, ità vt euidenter friuola non sit, debet *Iudex* deferre Appellationi, vt aliàs diximus, & suspendi carceratio; quod si aliter faciat *Iudex*, indebitè carcerat, & pęnis malè iudicantium subijcitur. Si autem decernit carcerationem ad custodiam, tunc per Appellationem non suspenditur carceratio, & *Iudex* carcerans non subit pęnam, nec dicitur indebitè carcerare, (si alioquin legitima sit præsumptio fugæ,) tum quia talis carceratio non datur per sententiam, sed est *Iudici* arbitraria; tum quia si talis appellatio subsisteret, vani essent carceres; siquidem omnes Delinquentes appelarent, & eluderent iudicium, vt ex *Iulio Claro* concludit *Sanctorus*. (*t*)

XIX. Quæritur, Qua pœna puniendus sit, qui fugit de carcere?

SVMMARIVM.

100. *Carceratus iniustè potest legitimè fugere.*

Debet tamen recta via ire ad Superiorem.

Et si Carceratio est notoriè iniusta, cæteri possunt illi auxiliari in fuga.

Etiam contrà præceptum Superioris.

Præcepto euidenter iniusto non parendum.

Fugiens à carcere, animo reuertendi, & reuersus est, mitiùs punitur.

Fugiens, absque carceris fractura, mitiùs puniendus.

In dubio præsumitur mala cura Custodis.

101. *Fugiens ob sæuitiam Iudicis, aut Custodis, nullam pœnam incurrit, si vadat ad Superiorem.*

Est enim tacita Appellatio.

Causa tamen debet esse vera.

Si causa fugæ est colorata, & itur ad Superiorem, ipsius arbitrio fuga punienda.

102. *Carceratus iustè, fugiens, est Apostata simpliciter.*

Dummodò fugiat sine fractura carceris.

Carcer est locus Sacer, sicut, & muri Ciuitatis.

Determinata pœna contrà effractores carcerum non est in iure Canonico.

Arbitrio Iudicis puniuntur.

103. *Si fugiens vltrà fracturam occideret, mutilaret, aut percuteret, conuenientibus pœnis est coercendus.*

Quæsitus ad carceres, fugiens è manibus quærentium, nullam pœnam incurrit.

Dummodò non exeat à Conuentu.

Si armata manu percutit, vel terret, vel minatur, puniendus est respectiuè.

Percutiendo cùm moderamine, vt effugiat carcerem iniustè dandum, euadit pœnam.

Si carceratio non est euidenter iniusta, aut excedens moderamen defensionis, punitur.

100. RESpondeo distinguendo; vel Carceratus est *iustè*, vel *iniustè*. Si est Carceratus *iniustè*, & per vim, potest fugere absque nota apostasiæ, etiam vim inferendo Custodibus, carcerem frangendo, etiam assumendo arma ad hoc faciendum, dummodò, recta via, recursum habeat ad Superiorem, vt eum liberet à grauamine illato. Et si iniustitia carcerationis est notoria, possunt alij Religiosi ipsi consilium, fauorem, auxilium, & instrumenta ministrare ad fugiendum, non obstante quocunq; formali præcepto *Superioris* Carcerantis, etiam sub pœna excommunicationis; nemo enim præcepto euidenter iniusto parere tenetur, vt dicunt *Doctores*, (u) & sic nullam incurrit pœnam. Nullam etiam subit pœnam, qui fugit à Carcere, animo reuertendi, & reuersus est; nam iste non punitur pœna ordinaria, sed mitiùs, & hoc propter contemptum iurisdictionis *Iudicis*, iuxtà culpam maiorem, vel minorem, *Iudicis* arbitrio, iuxtà *Menochium*, & *Mascardum*, quos dat (x) *Passerinus*. Pariter, qui fugit à carcere, nulla facta ruptura, sed quia inuenit carcerem apertum ob negligentiam Custodis, vel ob fracturam ab alijs factam, sine tamen ipsius cooperatione, non punitur pœna ordinaria, sed mitiori, iuxtà Criminalistas. (z) Et in dubio præsumitur mala cura *Custodis*, & ad illum pertinet probare oppositum, vt ex *Matta*, & *Menochio*, probat (a) *Sgroi*.

101. Insuper non incurrit pœnam fugientium, qui fugit ex causa iusta, vt si fugiat sæuitiam *Iudicis*, aut *Custodis* Crudelis, qui cibum sibi subtrahit, aut iniustè alio modo maltractat, & ità arripiat iter ad *Superiorem*: quia talis fuga rationem habet appellationis, vt deducitur argumento cuiusdam *legis*. (b) Aduertendum tamen, quod causa debet esse iusta, & honesta, & talis, quæ sufficiat ad iustam appellationem; vt omnem pœnam euadat. Sed si haberetur tantùm causa colorata, siue dubia; licet recursus haberetur ad Superiorem immediatè post fugam, deberet puniri mitiori pœna arbitraria, vt ait *Passerinus*. (c)

102. Si verò iustè carceratus est, & fugit, pœna Apostatarum est puniendus, nam hic non habet iustum titulum se defendendi contrà *Iudicem*, qui procedit ex iustitia, ità *Doctores* post *Clarum*, (d) & proindè neque appellandi. Sed quia fugere potest cum fractura Carceris, vel sine, ideò distinguendum est. Si fugit absque fractura, tunc cum committat simplex delictum fugæ, non alia pœna, quam Apostatarum punitur; perindè enim est, ac si fugeret à Conuentu, nullam enim iniuriam infert carceri. Si verò fugit cum fractura carceris, eo quia Carcer locus Sacer est, sicut, & muri Ciuitatis, vt dicunt *Iura*, (e) debet puniri. Vt autem relinquamus, quæ dicuntur in *Iure Ciuili* contrà effractores Carcerum, quia non faciunt pro *Regularibus*, dico, quod nec in *Iure Canonico*, nec in *Statutis* reperitur pœna stabilita contrà *Reos* effractores Carcerum, vndè *Clerici*, & *Religiosi*, ad instar regularum Ciuilium, possunt puniri pœna arbitraria, qualitatibus delictorum, & personarum considerata, vt ex *Farinacio* docet (f) *Passerinus*.

103. Et proindè, si, vltrà Carceris effractionem, *Custodem* occideret, mutilaret, vel percuteret, teneretur ad pœnas contrà homicidas, sacrilegos, vel percussores *Religiosorum*; vltrà pœnam Apostatis inflictam, & alia arbitraria ob effractum Carcerem. Quid autem, si *Religiosus* fugiat, antequam carceri mancipetur, vel antequam

quam capiatur, vel, poſtquam captus eſt, è manibus capientium elabatur? Dico, quod ſi iſte aſtu tantùm, aut pedum velocitate, aut alio ſagaci modo fugiat, & etiam ſi Captores tantùm minls, & verbis deterreat, eos tamen nullo modò offendendo, & extrà Conuentum non exeat, tam de iure, quam de conſuetudine, nullam pœnam incurrit, vt cum *Guazzino*, & *Scaccia* ſcribit *Paſſerinus*. (g) Si verò manu armata ligno, vel ferro, vel ſclopeto, minetur paratus ad percutiendum, vulnerandum, occidendum, aut percutiat, vulneret, occidat; vel à Conuentu fugiat; tunc debet puniri pœnis minantium manu armata, vel percutientium, vulnerantium, Apoſtatarum, &c. iuxtà *Ordinis Statuta*, vt dicetur alibi. Ratio eſt, quia cum iſte iuſtè capiendus ſupponatur, nullum iuſtum ius reſiſtendi habet, proindè actus illi ad reſiſtentiam ordinati iniuſti ſunt, & in illis delinquit, ac ſi eos feciſſet extrà actum capturæ. Sed ponamus, quod dum *Iudex* decreuit capturam contrà *Reum*, ſupponendo habere iuſtam cauſam carcerandi, *Reus* ſe defendat ne capiatur, & aliquem ligno percutiat, aut vulneret; poſtmodum ſententiatus appellet, & *Iudex ad quem* decernat malè, & iniuſtè fuiſſe carceratum, debet ne ſubire pœnas percutientium, vulnerantium, &c.? Reſpondeo, quod ſi ſe defendit cum moderamine inculpatæ tutelæ, puta vibrando arma ad terrorem tantùm, cum intentione ſola deterrendi Captores, & casù, & inopinatò ſecuta eſt vulneratio, vel mors alicuius; & *Reus* erat conſcius de ſua innocentia; & euidens ſibi erat iniuſtitia ſuæ carcerationis, nullam pœnam pati debet ob percuſſionem, &c. Quia reſiſtentia in cauſa iuſta erat, & ideò iuſtè etiam facta omnia, quæ ad illam tendebant; vndè nulla pœna poteſt iſte mulctari. Aliter verò eſt dicendum, ſi *Reo* non eſt euidens iniuſtitia capturæ; aut ipſe excedit modum inculpatæ tutelæ, quia tunc deficit iuſtitia qualificans reſiſtentiam, vt licitam, & deficit iuſtus modus ſe defendendi; proindè delinquit, & venit iure puniendus, licet non pęna ordinaria.

XX. Quæritur. Quas pœnas incurrant, qui ad Carceratorum fugam cooperantur?

SVMMARIVM.

104. *Cooperari ad fugam Carcerati aliquis poteſt dupliciter.*
Dans Carcerato conſilium, auxilium, &c. fugiendi carceratur.
Guardianus conſentiens Officio priuatur.
Negligentia Cuſtodis Carcerum propè dolum eſt.
Quandò præſumatur in Cuſtode dolus malus.
105. *Quandò carcer reperitur apertus, ſine fractura, probatur dolus.*
Pena auxiliantis Carceratum ad fugam Prælato arbitraria.
Pena carceris, à Statuto ipſi, decreta debet augeri.

104. Reſpondeo, quod ad fugam Carcerati poteſt aliquis influere *omittendo*, vel *committendo*. *Omittendo* quidem, ſi *Cuſtos*, vel alius, cui demandata eſt Carceratorum cura, per aliquod ſpatium temporis, donec *Cuſtos* redeat, non adhibeat debitam cuſtodiam. *Committendo* autem, ſi aliquis conſilio, auxilio, vel fauore, influat actualiter in fugam *Rei*, frangendo oſtium, vel parietem Carceris rumpendo, ſubminiſtrando ſcalas, funes, inſtrumenta ad perforandum, & ſimilia. Circà hæc autem habemus *Statutum* tale, (h) *Liberans aliquem à carcere; vel ad illius fugam conſilium, aut auxilium præbens; vel ſi Cuſtos Carcerati in id conſenſerit, poſtquam de malitia legitimè conſtiterit, carceribus, arbitrio Prouincialis, mancipetur. Quorum ſi Guardianus dolo, aut negligentia particeps eſſe conuictus fuerit, Officio priuetur, & grauiùs etiam, Superiorum arbitrio puniatur*. In hoc verò *Statuto* comprehenduntur omnes caſus, qui occurrere poſſunt in hac materia. Dicit enim *liberans aliquem à carcere*, puta vel vi armata eripiendo, vel fractura carceris, oſtij, ſeu vinculorum, ipſum adiuuando, *vel ad illius fugam conſilium, aut auxilium præbens*; hoc eſt ipſum conſulendo, vt fugiat, demonſtrando illi viam, & modum fugiendi; *vel dando auxilium*, puta vel clauem adulterinam dando, vel per ſe [illegible] per alium, carcerem, aut comp[illegible], aut catenas aperiat, vel potion[illegible] ſomniferam tribuat *Cuſtodi*, & ab [illegible] dormiente claues legitimas aufer[illegible], & carcerem aperiat; vel *Cuſtodem* diuertat, vt interea Carceratus fu-

fugere poſſit; vel tribuat Carcerato inſtrumenta ad frangendum carcerem, funes, ſcalas, & alia opportuna ad fugam ſubminiſtret; *vel ſi Cuſtos Carcerati in id conſenſerit*, vel aperto conſenſu, vel interpretatiuo; vt eſt, quandò craſſam negligentiam adhibet in ſuo officio, non viſitando carcerem ſuis temporibus; non claudendo oſtia feris, & vectibus, & ſimilibus, talis enim negligentia propè dolum eſt, vt ait *Vlpianus*: (i) in omnibus, inquam his caſibus, *poſtquam legitimè de malitia conſtiterit*, puta per legitimam probationem, in qua debet conſtare de dolo, qui nunquam præſumitur, niſi probetur, vt dicitur in *Iure*; (l) *carceribus, arbitrio Prouincialis, mancipetur*. Aduerto autem cum *Sanctoro*, (m) quod dolus in *Cuſtode* præſumitur, ſi omittit facere id, quod debet; puta carcerem viſitare, aut eius claues non relinquere in loco, à quo quilibet, aut alius, faciliter auferre poſſit; hoc enim probato, præſumitur in ipſo dolus, ſufficiens ad punitionem, maximè ſi alijs adminiculis fulciatur.

105. Et extrà omnem aleam in *Cuſtode* dolus, & participatio ad fugam probatur, quandò poſt fugam *Rei*, carcer reperitur illæſus, & apertus, vt poſt *Peyrinum* ſcribit *Antonius à Spiritu Sancto*, (n) niſi ipſi probaret apertum fuiſſe claue adulterina; vel proprias claues ſibi aſtu, furto, vel violentia ſublatas fuiſſe. Aduertendum tamen, quod pęna carceris, Prouincialis arbitratu, infligitur *Cuſtodi*, cuius auxilio, vel craſſa negligentia carceratus fugit; quia cauſæ Regularium, vt plurimum non ſunt capitales, & ideò arbitrario carcere puniuntur, vt benè notat *Sanctorus*. (o) Non tamen hæc pęna *Statuti* vniuerſaliter eſt ſufficiens *Cuſtodi* Carcerum ità delinquenti. Habetur enim *Textus* expreſſus in *Iure*, (p) per quem obligatur *Cuſtos* pęnæ, cui obnoxius de iure erat, qui culpa Cuſtodis fugit. Si ergo Carcerato ob enormiſſimum crimē mors, carcer perpetuus, vel triremes in vita debebantur, & in ipſius fugam *Cuſtos*, (& quod dico de hoc, intelligitur de alijs adiuuantibus) influxerit doloſè, maiori certè pęna percelli debet carceratione à *Statuto* præſcripta. Vndè concludit *Sanctorus* loco citato, quod conſiderari debet culpa, attenta qualitate criminis Carcerati, & cooperatione *Cuſtodis*, ſiue alterius in fugam influentis, & pro modo illius puniri, arbitrio *Iudicis*.

XXI. Quæritur. An Diffinitorium poſſit liberè, in caſibus expreſſis per Statuta, damnare ad triremes?

SVMMARIVM.

106. *Regulares poſſunt damnare ad triremes.*
Arguunt nonnulli hoc non licere.
Ipſis reſpondetur.
Forma expellendi à Religione eſt modificata, non autem damnandi ad triremes.
Motiuum Sacræ Congregationis in faciendo decretum de Apoſtatis, & Eiectis.
107. *Prohibitum vna via, quandò cenſeatur prohibitum etiam alia.*
Sacra Congregatio prohibuit punitionem Incorrigibilium via expulſionis, non via triremium.
Suadetur exemplo matrimonij.
Expedit Religioni ad triremes damnare.

106. Reſpondeo affirmatiuè, non ſolùm ratione communis vſus, & conſuetudinis, vt ſcribunt multi *Doctores*, (q) ſed etiam ex iure conceſſo per priuilegia multis Religionibus, de quibus ſcribunt *Peyrinus*, & *Donatus*, (r) in quibus priuilegijs, ratione communicationis priuilegiorum, Religiones omnes participant. Et apud *Seraphicam* noſtram *Religionem* hoc eſt extrà omnem aleam, ex eo quod nos hoc habemus per noſtra *Statuta*, vt videre eſt in multis caſibus, in quibus decernitur pęna triremium, quod non fieret, ſi *Superiores*, quibus ex officio incumbit delinquentes per talem pęnam coercere, ipſam minimè poſſent indigere.

Non deſunt tamen nonnulli, inter quos *Lezana*, & *Hieronymus Rodericus*, (s) qui dicunt, quod cum damnatus perpetuò ad triremes ſit eiectus ab *Ordine*, & pro eijciēdis incorribilibus, per *Decretum Sacræ Con-*

Congregationis sit adempta facultas *Diffinitorio Prouinciæ*, videtur; quod pariter sit illa sublata damnandi ad triremes perpetuas. Imò, quia in nostra *Religione* est determinatum per *Statuta*, (de quibus infrà) quod si aliquis, completo tempore pœnæ, reuertatur à triremibus, non ampliùs ad *Ordinem* recipiatur, concluditur, quod apud Nos perindè est eiectio ab *Ordine*, & damnatio ad triremes, & ita, sicut quis non potest per *Diffinitorium* expelli ab *Ordine*, ità neque possit ab eodem damnari ad triremes.

Sed hæc minimè obstant, quia, vt optimè notauit *Sanctorus*, (t) *Decretum Sacræ Congregationis* disponit de expellendis ab *Ordine*, non verò de puniendis; & dando formam pro illis, pro secundis, nihil innouat reuocatquè priuilegia in ordine ad expulsionem, non verò in ordine ad alias penas sancitas per *Statuta Religionum*, iuxtà *Priuilegia* earum. In ordine quidem nostro aliæ erant pęnæ pro expellendis, aliæ verò pro damnandis ad triremes; illæ moderatæ sunt per *Decretum* illud; in quo, cum nec verbum habeatur de pęna triremium, sequitur, quod circà hanc nihil sit innouatum; attento maximè, quod sententia condemnatoria ad triremes, non est formaliter sententia expulsionis, vndè, cum simus in materia odiosa *Religioni*, vt est suæ iurisdictionis restrictio, non est vndè *Decretum* illud limitatiuum facultatis ipsius, quod expressè loquitur de expulsione, extendi debeat ad damnationem ad triremes. Quod tandem idem effectus expulsionis sequatur ità per damnationem ad triremes, sicut per sententiam expulsionis non debet officere; quia non prohibetur effectus in se, puta expulsio ab *Ordine*, sed relatus ad illam formam, puta ad formalem sententiam expulsionis. Et pro hac materia dilucidanda, aduertendum est, quod motiuum, quod habuit Sacra Congregatio concedendi illud Decretum fuit *summouere scandala, & succrescentem numerum* Expulsorum *frangere*, vt dicitur in proemio *Decreti* illius; Vndè cum scandali orirentur ex nimio numero Apostatarum, & Eiectorum, & eorum excrescens numerus oriretur ex facilitate *Reos* incorrigibiles expellendi; ideò facultatem *Religionibus* limitauit circà expulsionē. Quod ergo damnatus ad triremes maneat sic expulsus, non est contrà *Decretum* illud; quia per damnationem ad triremes, non ità excrescit numerus Expulsorum: vt enim optimè aduertit *Sanctorus* loco citato, (u) ad triremes non passim mittuntur, & facilè, sed ob grauissimas causas, quæ de rarò succedunt, & post legitimas appellationes, *Reis* mouentibus omnem lapidem, ne tam grauem pęnam subire compellantur, & ità cessat ratio multitudinis. Pariter, qui detinentur in triremibus non euagantur, neque scandalizant sæculum, vt Eiecti, qui pro libito vbique discurrunt; & fallit ratio vagationis, & scandalorum. Insuper expulsus ab *Ordine* nec tenetur redire ipse, nec *Religio* habet ius reuocandi; damnatus temporaliter ad triremes tenetur ipse redire ad *Religionem*; & *Religio* potest ipsum compellere, licet meliùs sit de eo non curare; imò vt dicam infrà ad ipsum non recipiendum *Religio* nostra habet Statuta prohibitiua. Imò, si potest, post eiusmodi *Decretum*, Religiosum *Reum* ad perpetuos Carceres deputare, & si non essent in *Religione* Carceres tuti, posset ad carcerem publicum destinare, vt probat *Sanctorus*, (x) quare non potest ad triremes damnare, cum vtrobique emergat idem effectus, scilicet eiectio ab *Ordine*, à quo ità remanet exclusus perpetuò detentus in carcere sæculari, sicut damnatus ad triremes?

107. Facit verò ad propositum doctrina *Abbatis* (z) aliàs expensa, & est, quod aliquandò aliquid prohibetur vna via, attento effectu, aliquandò attento modo. Hoc potest patere exemplo. Si enim *Superior*, tempore bacchanalium, ne Religiosi ad vana spectacula diuerterent, ferret præceptum, ne aliquis exiret ianuam Conuentus, liquet, quod si aliquis exiret è Conuentu per ianuam Ecclesiæ, iste violaret præceptum, quia prohibet *Superior* egressum attento effectu, & proindè non solùm prohibitus intelligitur egressus per ianuam Conuentus; sed etiam quocumq; alio modò, & ità accipitur Regula iuris in 6. *Cum quid vna via prohibetur alicui, ad id alia via non debet admitti*: Si verò dicit Superior *nemo exeat de Conuentu hodie per ianuam Ecclesiæ*; tunc non transgreditur præceptum, qui egreditur per portam Conuentus, quia non est prohibitus effectus, puta egressio, sed modus, puta *per ianuam Ecclesiæ*. In proposito autem, in eiectione à *Religione* duo possunt considerari, puta effectus, qui est reuera expurgatio *Religionis*, & modus, qui est per

per viam expulſionis. *Decretum Sacræ Congregationis* prohibet expulſionē attento modo, non attento effectu, nunquam enim fuit mens *Eminentiſſimorum Patrum*, quin ſordes Religionis poſſent expelli, & membrum putre reſecari; hoc enim omni iuri tum naturali, tum diuino, tum humano conuenit. Non fuerunt ergo in eo conſilio, vt incorrigibiles morarentur cum bonis *Religioſis* de neceſſitate, nec poſſent ab illis ſeparari. Itaque prohibitio fuit tantùm circà modum, puta per expulſionem, ne ſcilicet Superiores, antiqua facilitate, poſſent ſuos Subditos ità expellere. Hoc autem ità prohibitum vna via, non cenſetur prohibitum alia via, puta per damnationem ad triremes.

Appoſito tandem exemplo hoc totum idem concluditur, & eſt, quod de iure diuino prohibita eſt ſeparatio Mariti ab Vxore in matrimonio rato, & conſummato, quoad vinculum, dicente Scriptura: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*. Vndè non poteſt Vxor, quacunque ex cauſa, liberari à vinculo matrimonij. Tamen, ſi Vxor accuſat Maritum de crimine, ob quod ipſi mors irrogetur, ipſo mortuo, liberata eſt à vinculo, & ità diſſolutio matrimonij ſibi vetita vna via, ſibi conceditur alia via. Ità ſumus in caſu. Prohibita quidem eſt *Religio*, cum qua per profeſſionem ſolemnem *Religioſus* contraxit matrimonium ſpirituale, hoc vinculum diſſoluere, ipſum expellendo à ſe alia forma, quam ſibi præſcribatur à *Decreto Sacræ Congregationis*, non tamen tollitur, quin alia via hoc idem importet, accuſando nempè, & damnando illum ad pœnam triremium, ad quam ſequitur idem effectus eiectionis, ſicut diſſolutio matrimonij ſequitur ad mortem Mariti.

Sequitur ergo ex dictis, quod per *Decretum de Apoſtatis, & Eiectis* nihil immutatum eſt circà damnandos ad triremes; & ità ſicut antè illud poterat *Diffinitorium* pœnam triremium infligere, ità & modò, & ſic firmat *Donatus*. (a) Addo etiam, quod cum ſaluberrimum remedium ſit pro grege *Religionis*, infectas oues ab alijs ſanis ſecernere, ne contagione peſtifera alias inficiant, optimum *Religioni* conſilium erit, eam expurgare per damnationem ad triremes. Cum enim tot difficultatibus implexa ſit expulſio ab Ordine, meliùs eſt vti via compendiaria, damnandi ſcilicet ad triremes, hoc enim modo purificatur *Religio*, quia reuerſi à triremibus prohibentur recipi denuo ad *Religionem*, niſi cum conditionibus, quas infrà dabo, & ità remanet defæcata à ſordibus peruerſorum.

XXII. Quæritur. Quænam ſint circà damnationem ad triremes obſeruanda?

SVMMARIVM.

108. *Pro damnatione ad triremes remiſſiuè.*
Damnatus ad triremes, debet retineri in carcere Religionis.
Manens in carcere, non debet ieiunare, neque flagellare ſe.
Niſi exprimeretur in ſententia.
Debet priuari chorda, & caputio.

109. *Coram Fratribus debet ſpoliari habitu Religionis ad exemplum.*

110. *Degradatio ſolemnis, & verbalis.*
Damnandus ad carceres perpetuos degradatur.
Degradandus pariter damnatus ad triremes.
Degradatio verbalis debet eſſe.
Clericus non degradatur ſolemniter, niſi quandò traditur Curiæ Sæculari ad mortem.
Degradatio verbalis fit per ſententiam.

111. *Ad aliorum terrorem, quandò ſpoliatur, repetenda eſt ſententia.*
Datur copia authentica ſententiæ Iudici Sæculari, ad Trierarchum deferenda.

108. Reſpondeo, quod circà delicta, ob quæ quis damnari poteſt ad triremes in noſtra *Religione*, ſuo loco ea expendemus. Circà proceſſum, acta, defenſiones, ſententiam, &c. nihil particulare in hac materia adnotandum eſt. Solummodò ergo dicenda ſunt illa, quæ debent fieri poſt ſententiam. Dico ergo primò, quod damnatus ad triremes, debet detineri in Carcere in *Religione*. Patet enim, quod, ſi non eſſet ità aſſecuratus per Carcerem, fugeret à pœna tam graui, & ità eſſet nouus error, & noui delicti occaſio. Dixi autem detinendum in Carcere *Religionis*, quia ſi mitteretur ad Carceres publicos, in quibus aſſeruantur alij, ità con-

condemnati, qui manent in Carcere, quæ dicitur *Communis*, & *ad largam*, statim diuulgatur per Ciuitatem (tanquam quid rarum) *Religiosum* esse damnatum ad triremes; ob curiositatem plurimi aduentant ad Carcerem, exquirunt ab eo causam damnationis, & iste, (vt plurimum solent perditi homines) non crimen suum fatetur, sed criminatur *Iudicem*, *Superiores*, *Diffinitorium* tanquam iniustum, & quod propter persecutionem potentium, ità est damnatus. Traducit *Religionem*, dicit plenam simultatibus, inimicitijs, & malis hominibus; aliorum delicta prodit; & si nullum est, fingit; studens aliorum criminibus propria scelera tegere, ac seipsum, ceteris damnatis, iustificare; quæ omnia in summam *Religionis* perniciem redundant.

Sic permanendo in carcere in *Religione* non debet, neque potest subijci pœnis eorum, qui carcerari sunt formaliter, puta ieiunio, & flagellatione; quia, vt aliàs dictū est, formalis Carcer datur solùmodò ad pœnam, & cum iste supponatur damnatus ad pœnam triremium, non potest alia pena, puta carceris formalis percelli; nisi hoc exprimeretur in sententia; scilicet, quod maneret in carcere formali, donec consignaretur in manibus Laicorum. Verùm tamen est, quod, post quam sententia contrà illum lata transijt in rem iudicatam, & non potest *Reus* ipse ab illa vlteriùs appellare, & sola remanet ipsius exequutio, debet priuari caputio, & chorda; posset etiam totaliter indui habitu sæculari, quia reuera tunc incipit sententiæ executio; nihilominùs ducerem, meliùs esse sibi lacerum, & obsoletum habitum, seù tunicam relinqui (habita tamen consideratione temporis, ne frigore intereat, vt suadet charitas) ad hoc, quod exemplari ipsius despoliatione facta coram Fratribus, vt modò dicam, reliqui à delinquendo terrerentur.

109. Tempore autem, quo ceteri damnati, ducuntur ad triremes, nocturno tempore, ad vitanda scandala, damnatus debet expoliari habitu Religionis, conuocatis ad hoc specialiter Fratribus; & præmisso graui sermone à *Superiore*, ad hoc, vt tali, & tanta punitione territi ceteri sumant exemplum benè viuendi; debet indui habitu sæculi, sibi adempto signo tonsuræ Regularis, siue Clericus, siue Laicus sit.

110. Quia verò damnatus ad triremes traditur in manus Laicorum, hanc autem traditionem solet præcedere degradatio, ideò non abs re erit quærere num talem damnatum ad triremes conueniat antè degradare. Ad hoc dico, quod duplex est degradatio, vna quidem solemnis, quæ à solis *Episcopis* fit, expoliando *Degradatum* vestibus conuenientibus Ordini, in quo reperitur degradandus, cuius formam præscribit quædem *Decretalis Bonifacij Octaui*; (b) & de ea loquuntur multi *Doctores*. (c) Alia verò verbalis, quæ fit per prolationem sententiæ. Sic ergò aliquis damnatur ad triremes perpetuas debet degradari, quia perpetuis carceribus includendus per definitionem *Vrbani Sexti*, quam refert *Pegna*, (d) degradandus est; ergo pariter debet degradari damnandus perpetuò ad triremes, quia vna, & eadem est ratio pro vtrisque, vndè idem pro vtrisque est statuendum, vt ex *Iure* deducit *Peyrinus*. (e) Verùm tamen est, quod pro destinandis ad triremes adhibenda est degradatio verbalis tantùm, non solemnis, vt præter *Pegnam* loco citato ait *Salzedo*. (f) Solemnis enim tantùm est in vsu, quandò Clericus tradendus est Curiæ Sæculari ob hæresim, aut aliud crimen, quod morte violenta plectatur. Idem ergo erit dicendum de damnato ad triremes temporales, vt sentit *Donatus*. (g) Cum itaque degradatio hęc verbalis fiat per prolationem sententiæ, per quam priuatur damnatus ad triremes exercitio perpetuo Sacrorum Ordinum, liquet, quod post sententiam, à qua *Reus* non appellauit, remanet ità degradatus, siue depositus. Tamen meliùs fiet, si in actu, quo coram Fratribus, vt dictum est, quis spoliatur totaliter habitu Religioso, ad maiorem terrorem ceteris incutiendum, Superior repetat verba sententiæ, per quæ ità degradatus remanet, non quidem ex scripto recitando, vt fit, quandò sententia intimatur, sed oretenùs pronunciando, postquam ipsi Superior exprobrauit delicta, ob quæ sic manet damnatus.

111. Ità sæcularizatus debet consignari Birruarijs, & copia sententiæ authentica, & munita subscriptione totius *Diffinitorij*, cum sigillo maiori *Prouinciæ*, debet consignari *Iudici* Sæculari ad hoc, quod per Officialem suum ipsam transmittat ad Trierarchum, vt sciatur quanto tempore sit ipse condemnatus detinendus in triremibus.

mibus. Et optimum etiam esset, pro maiori *Religionis* indemnitate, curare, vt iste damnatus, dum è carcere sæculari educitur arrepturus iter versùs triremes, includeretur rheda adductis cortinis, vt communiter practicatur cum illis, qui ad tegendum dedecus familiæ tali cautela vtuntur, licet hoc esset cum aliquali sumptu *Religionis*; longè enim maius est dispendium, quod pateretur ob scandalum, quod reciperent pusilli ex hoc, quod iste palàm, & publicè sic duceretur ad triremes, quàm sit sumptus ille, qui, ad talem cautelam procurandam, deberet impendi.

XXIII. Quæritur. An ille, qui in triremibus pœnam subijt, expleto tempore, debeat iterum ad Religionem recipi?

SVMMARIVM.

112. *Superiores non tenentur reuocare damnatos ad triremes, etiam completo tempore pœnæ.*
Varia Statuta circà non recipiendos reuersos à triremibus.
Prælati non tenentur recipere redeuntes à triremibus.
Si rediens recurrit ad Sacram Congregationem, aut Papam, vt recipiatur, Religio debet sua iura defendere.
Prouincialis recipiens, debet puniri.
Receptio, si facienda est, debet fieri à toto Diffinitorio.

113. *Receptus per triennium, debet carere forma habitus.*
Hoc tempore si benè vixerit, à Diffinitorio potest sibi restitui habitus, cum voto tamen maioris partis Conuentus.

114. *Sic receptus, priuatus remanet perpetuo exercitio Sacrorum Ordinum.*
Pœna triremium facit infamem.
Et succedit deportationi.
Infamia, quæ incurritur ratione delicti, inducit irregularitatem.
Notatus infamia iuris, est irregularis.
Prælati Regulares possunt in ea dispensare.

115. *Contrarium supradictis sensit Donatus.*
Impugnatur sententia Donati.
Ex Adulterio damnatus ad triremes, non potest prætendere restitui Vxori.
Propter crimen quoduis non separatur Vir ab Vxore.
Propter Adulterium, separatur.
Expulsus à Religione, tenetur ad vota essentialia Religionis compatibilia cum suo statu.
Obligari etiam ad Regulares Obseruantias tenent nonnulli.
Posset Religio reuocare damnatum ad triremes.
Sed damnatus non habet ius reuertendi ad Religionem.

116. *Solemniter professus Regulam obligatur ad Statuta.*

112. Dico ad hoc, cum *Sanctoro*, (b) quod *Prælati* non tenentur reuocare hos condemnatos, etiam si iudicarent ipsos esse emendatos; tum quia prohibentur *Superiores* per *Statuta*, (quæ infrà dabo) illos recipere; tum quia indicium emendationis non potest haberi legitimum, nec de hoc *Prælatus* tenetur inquirere; tum quia consuetudo nulla est tales requirendi; quia mos est, vt finito tempore, damnatus ostendat Trierarcho copiam suæ sententiæ (quam consulo, vt secum habeat,) & probet per eam tempus suæ pœnitentiæ esse completum, ad hoc, vt dimittatur; *Superiores* autem Regulares nullo modo se vnquam immiscuerunt ad eorum liberationem à Trierarcho procurandam.

Dico secundo, quod circà receptionem eorum, qui completa in triremibus pœnitentia, volunt ad Religionem reuerti, varia sunt *Statuta Religionis* ad idem tendentia. Capitulum Romanum 1587. (i) sic habet: *Omnes Fratres, qui ad triremes fuerunt damnati, si misericorditer posteà ab ipsis triremibus liberati venerint, sint perpetuò indispensabiliter voce actiua, & passiua, actibusquè legitimis, priuati*. Capitulum aliud Romanum 1612. (l) decreuit, quod *Nullus ad triremes damnatus, ampliùs ad Ordinem admittatur; circà quod Capitulum Generale declarat, damnatum ad triremes, eo ipso, intelligi ab Ordine pulsum, quamuis in sententia non explicetur*. Congregatio pariter Romana (m) 1615. ordinauit, ità *Ad triremes damnati, tam iudicio Prælatorum Religionis, quàm à quolibet* alio

alio Tribunali Superiori, nullo modo ad Religionem iterum admitti poterunt; Si verò aliquem talem contigerit à Sanctissimo Domino obtinere, vt iterum ad Religionem admittatur, id (supplicibus præcibus humiliter porrectis Sanctissimo Domino) vitari curetur. Si coacti fuerimus illum recipere, non statim illi caputium tribuatur, sed sine illo, quasi Tertiarius, ad coquinam, hortum, aut alia humilitatis exercitia deputetur, vt ibi inseruiat sine corona, etiam si fuerit Sacerdos. Si verò per triennium hoc modo exempliter vixerit, iudicio Patrum Diffinitorum, iterum caputium poterit illi reddi, nullo tamen modo ad exercitium Sacrorum Ordinum admittatur. Quod etiam *Statutum* insertum reperitur in *Statutis Generalibus Ordinis ex Decreto Capituli Toletani* 1658. compilatis. *(n)*

Ex his ergo *Statutis*, prout etiam optimè *Sanctorus* aduertit, *(o)* colligitur primò, quod *Prælatus* non tenetur recipere redeuntem à triremibus, siue fugiat, siue condemnationem terminet; tum quia replicatis *Statutis* hoc prohibetur, nam tales sceleratiores, vt plurimum, redeunt, & Religionem infamant; tum quia lex naturæ dictat, posse nos tueri à perturbationibus, quas certò scimus aduenturas ex pessimi viri consortio, quod omnes vitare debent; tum quia lex ordinatæ charitatis magis debet respicere quietem, & honorem Communitatis, quàm vnius membri particularis; & mala esset charitas, quæ omnes læderet, vt vni prospiceret.

Colligitur secundò, quod si liberatus à triremibus recurrat ad *Superiores* extrà *Religionem* ad hoc, vt denuò recipiatur; debet *Religio* sua iura defendere, ne ad illum recipiendum adigatur, & ad hoc non potest compelli, nisi per auctoritatem *Sanctissimi*, aut *Sacræ Congregationis*, quæ deroget *Statuto*, & *Prælato* iubeat, vt recipiat illum. Nec facit in contrarium *Decretum Sacræ Congregationis de Apostatis, & Eiectis*, tum quia *à diuersis non fit illatio*, cuiusmodi sunt *à Religione expellere*, & *ad triremes damnare*; tum quia contrà tale *Decretum* inducta est consuetudo, per quam roboratur *Statutum Religionis*, vt optimè ait *Sanctorus*. *(p)*

Colligitur tertiò, quod *Prouincialis* recipiens ad *Religionem* taliter reuersum à triremibus, debet puniri tanquam transgressor grauissimi *Statuti*; & pœna debet esse extraordinaria, & arbitraria, sed tamen grauis; quia grauis etiam esset legum offensio, ac grauis iniuria Religioni inureretur, vt dicit idem *Sanctorus* ibidem. *(q)*

Colligitur quartò, quod huiusmodi receptio non debet fieri à solo *Prouinciali*, sed à toto *Diffinitorio*, (nisi aliter suaderet auctoritas præcipientis;) hæc enim grauis, imò grauissima res est, absque *Diffinitorum* consilio minimè expedienda, vt idem notat. *(r)*

113. Colligitur quintò, quod debet per longum tempus, nempè per triennium, durare in taliter recepto, memoria pœnæ transactæ, per denegationem formæ habitus, nempè caputij, ac tonsuræ Religiosæ, iuxtà *Statuti* dispositionem; & hanc minimè posse sibi restitui (etiam si dederit emendationis signa) à solo *Prouinciali*, sed interueniente consilio, & assensu *Diffinitorij*, & attestatione maioris partis Familiæ, in qua degit. Si enim absque *Diffinitorij* consilio ad *Ordinem*, & voto Familiæ, Conuentus ad professionem, nequit recipi *Nouitius*, de quo nullum malum precessit, & bonum rationabiliter speratur, à fortiori idem erit faciendum, cum tali priùs damnato ex proprio scelere, de quo parum boni sperari potest ex antecedentibus, nisi accedat *Mutatio dexteræ excelsi*.

114. Colligitur sextò, quod talis est perpetuò impeditus in *Sacrorum Ordinum* exercitio; tum quia pœna triremium facit infamem, & irregularem, vt ait *Thesaurus*: *(s)* tum quia irrogatur ex causa famosa, & succedit deportationi, & condemnationi ad metalla, quæ ex *Iure Ciuili (t)* parit infamiam; & ità præter *Sanctorum* tenent multi *Doctores*. *(u)* Nec audiendus est *Riccius*, & *Diana*, *(x)* qui sentiunt ex pœna triremium non incurri irregularitatem eo, quia pœna infamiæ non contrahitur nisi in casibus in iure expressis, non verò habetur textus in *Iure Canonico*, aut *Ciuili*, qui declaret tales esse infames; licet enim assimilentur damnatis ad metalla, vt dicunt *Doctores*, non tamen sequitur, quod sint similes ijs in omnibus; vndè nec dicendi sunt irregulares, quia irregularitas non incurritur nisi in casibus expressis, vt dicitur *in Iure*. *(z)* Quia infamia, quæ nascitur ratione delicti, inducit irregularitatem, quæ reducitur ad irregularitatem, quæ oritur ex corpore vitiato; & notatus infamia iuris est irregularis, vt docent multi Doctores, *(a)* quos dat *Donatus*. Verùm tamen est, quod su-

per tali irregularitate possunt dispensare *Prælati* Regulares, vt multis probant *Donatus*, & *Peyrinus*, à quo non dissentit *Sanctorus*, (b) qui subiungit, quod sic liberatus à triremibus remanet inhabilis ad officia, suffragia, actus legitimos, nec potest in his *Generalis* dispensare; vndè si fiat oppositum, peccatur grauiter, & illegitimè exercentur Officia, quia in *Statuto* dicitur, *nec ad ea amplius habilitari possit*, & in *Statuto Capituli Romani* anni 1587. quod suprà dedimus, ponitur clausula *indispensabiliter*, per quam *Generali* adimitur facultas dispensandi, vt alibi adnotauit *Sanctorus* ipse, (c) & ità circà dispensationem impeditur potentia actiua, & passiua.

115. Inuenio autem *Donatum*, (d) qui contrà supradicta sustinet damnatum ad triremes, peracta pœnitentia, debere à Prælatis iterum ad *Religionem* recipi; quia sicut maritus per condemnationem ad triremes, carcerem, vel exilium, siuè ad tempus, siuè in perpetuum non absoluitur à vinculo matrimonij, & reuersus, vxori suę restituitur; ità etiam debet fieri de *Religioso*, qui per vota copulatus est *Religioni*, cum qua, per solemnem professionem, matrimonium spirituale contraxit. Sed doctissimi viri pace, non benè argumentatus est. Nam restituitur vxori vir, qui damnatus est ob crimen, in quo vxorem non offendit, nec in eam peccauit, quod si in eam deliquit, non sic est. Etenim, si vir notorium, siuè publicum ex iure, vel facto, commisit adulterium, cuius causa mulier petat diuortium à *Iudice*, & obtineat, & causa commissi adulterij vir decennio mulctetur carcere, vel exilio, reuersus ab exilio, vel carcere non potest prętendere iterum restitui vxori, sed cogitur viuere separatus ab ea argumento cuiusdam *Decretalis*. (e) Verum est, quod propter grauissimum crimen, siuè delictum, non potest separari vir ab vxore sua, etiam si aliquis ipsorum communem filium occidisset, vt est casus in *Iure* (f) expressus; tamen quandò crimen commissum est contrà vxorem, vt adulterium, &c. separatur maritus ab vxore; & si vxor non vult spontè denuò recipere, & non consentiat cohabitare illi non potest ad hoc vllo iure compelli. Sumus ergo in casu, quia verum est, quod votorum obligatio inducta per professionem est spirituale matrimonium, & indissolubile quoad vinculum; vndè sicut separatus ab vxore quo ad thorum, & habitationem, tenetur seruare iura coniugij compatibilia cum illo statu, puta seruare fidem Coniugi, & nequit alteri copulari, coniuge viuente; sic etiam separatus à *Religione* per expulsionem, tenetur tamen ad omnia vota solemnia *Religionis* compatibilia cum statu sæculari, in quo manet, vt docent *Bonacina*, *Vasquez*, *Sotus*, & *Donatus*, (g) imò secundùm graues *Doctores*, (h) etiam manet obligatus ad *Regulares Obseruantias* suæ *Religionis*, licet ab ea sit expulsus. Tamen si *Religiosus* grauissimè delinquit contrà *Religionem*, eius vota violando, vt in grauissima Apostasia, homicidio, vel alijs criminibus, quibus iniuncta est pœna triremium; poterit quidem ipsa separare illum à cohabitatione sui, & diuortium facere ab eo in hoc spirituali matrimonio. Et ità posset quidem *Religio* ipsum denuò ad se reuocare (habet enim ius in illo, & ad illum, sicut vxor potest, si vult, recuperare virum, cum quo diuortium fecit,) nisi *Statutaria* lege prohiberetur; sed nequit ille prætendere denuò Religioni vniri, quia ex crimine in eam commisso perdit ius cohabitationis, quod habebat; sicut maritus separatus ab vxore propter adulterium, non potest pretendere vxorem sibi restitui.

116. Addo autem, quod qui solemniter profitetur, obligat se, non tantùm ad præcepta, & vota Regulæ, sed etiam ad obseruantiam *Statutorum Religionis*: cum ergo inter *Statuta* sit talis dispositio, quod reuersus à triremibus, non ampliùs ad *Religionem* admittitur, liquet, Profitentem ad *Statutum* tale obligari, & in illum consentire; tantùm ergo abest, quod teneatur *Religio* ipsum acceptare denuò, quod etiam nequit ipse hoc prætendere, quia, promittendo *Statuti* obseruantiam, priuauit se iure tali.

XXIV. Quæ-

XXIV. Quæritur. An Religiosus, qui se obligauit, sub iuramento, ad pœnam triremium, si denuò in aliquod crimen inciderit, possit, illo commisso, ad triremes damnari?

SVMMARIVM.

117 *Qui se obligauit cum iuramento ad triremes, nouiter delinquendo, si delinquit crimine, quod triremes mereatur, debet ad eas damnari.*
Item, si crimen non sit tam graue, sed referatur ad præcedentia.
Punitur consuetudo delinquendi.

118. *Si delictum neque ex se, neque copulatum cum alijs meretur triremes, non potest ad eas damnari.*
Religiosus non est Dominus suæ vitæ, aut famæ.
Pœna infligenda per sententiam non relinquitur arbitrio Rei.
Sententia continens pœnas alternatiuas, est nulla.

119. *Damnatus ad mortem, non tenetur non fugere.*
Sententia conditionata, cum conditione, de futuro, est nulla.
Lata contrà legem, est nulla.
Iuramentum de re illicita, non obligat.

120. *Obligatio ad triremes iurata, continet taliter iurantes in officio.*
Impedit ne possint appellare, casu quo ad triremes damnentur.

117. FRequens est hìc casus in nonnullis malis Religiosis, qui criminum multiplicatione, & reiteratione Religiosam Rempublicam perturbant, vt sunt nonnulli verberones, rixosi, minaces, qui ad minimam quamuis occasionem percutiunt; Fures, qui frequentibus latrocinijs Conuentus inquietant; Apostatæ, qui fugam à Claustris reiterant, & similes; isti nanque, vt in posterùm compescantur, adiguntur à *Superioribus*, vt se subscribant pœnæ triremium, si ampliùs delinquent, & aliquandò scripturam iuramento confirmant. Quæritur ergo, si ob talem iuratam conuentionem possint ad triremes damnari?

Respondeo distinguendo, vel delictum denuò commissum tale est, quod se solo spectatum, iuxtà *Statuta*, pœnam triremium meretur; vel est tale, vt relatum ad præcedentia, & moraliter copulatū cum illis, tali pœna triremium puniendum venit; vel tale nullo modo est. Si primum nulla est difficultas, sicut enim ob tale delictum, præscindendo etiam à tali obligatione, illa pœna debetur, dubium non est, quin illa debeat rationabiliter infligi. Si secundum neque difficultas est, licet præcedentia delicta fuerint pœna Statutaria emendata, quia ex nouo delicto augeri debet pœna, quæ tanta delinquenti non deberetur, si aliàs non deliquisset. Rem collustro exemplo. Deliquit quis ter furto, primò surripuit librum; secundò furatus est est sandalia; tertiò rapuit sportam; & de omnibus istis ad *Statutorum* apices punitus est. Recidit exindè in aliud furtum, quo abstulit sudaria lanea, & braccas nouas Fratri; hoc crimen quartum, licet separatum ab alijs, tamen in punitione copulatur alijs, licet de illis castigatus sit; & ità grauiori pœna puniendus venit, quam si alia præcedentia non commisisset; Quia punitur in hoc quarto consuetudo delinquendi, quæ non posset dici inducta, nisi delicta alia præcessissent; & à fortiori hoc dicendum est, si de delictis præcedentibus non fuisset debitè castigatus; grauior enim pœna, illis debità, occasione huius quarti delicti, sibi infligitur, & sic post *Cassaneum, Couarruiam, & Clarum* tenet *Sanctorus.* (i) Hoc autem intelligendum venit siuè delicta sint eiusdem generis, vt plura furta, siue diuersi, vt Apostasia, percussio, furtum, fornicatio. Si enim sunt eiusdem generis, licet ex se non multum grauia essent, tamen, ratione reiterationis in eodem genere, euadunt enormia, vt dispo nitur in *Statutis.* (l) Si verò diuersi generis, multiplicata faciunt incorrigibilem, qui, ex *Statutis* ijsdem, ad triremes damnari potest.

118. Si verò tertium, puta, quod tale sit delictum commissum, quod siuè copulatum cum alijs, siuè se solo consideratum, pęna triremium non mereretur; dico, quod nullo modo potest sibi infligi, licet delinquens ad pęnam triremium se obligasset. Quia *Religiosus* non est dominus suæ vitæ, neque famæ, neque volun-

tatis, vt notum est; ergo nequit suam vitam periculis exponere; neque corpus tormentis; neque famam suam perdere *vltrà, contrà*, vel *præter* id, quod sibi legibus debetur; Ergo nequit se ad talem pęnam obligare; & hoc neque accedente *Superioris* assensu. Siquidem iste debet esse regulatus à iure, neque *Superior* potest vltrà leges castigare. Pariter nunquam pęna per sententiam infligenda relinquitur arbitrio *Rei*, non enim debet *Reus* se condemnare, maximè si per legem non damnatur, sed per *Iudicem* condemnandus est; & tantùm abest, quod in arbitrio *Rei* possit poni pęna, quod etiam nulla est illa sententia, in qua *Iudex* apponit pęnas alternatiuas, vt dicendo, *Sententiamus esse fustigandum, vel exiliandum, prout fustigari præcipimus, vel in exilium mittimus*, relinquendo voluntati *Rei* electionem pęnæ, quia pęna pronunciata in incertum non valet, vt ex *Iure* dicunt (m) *Doctores*.

119. Insuper sicut damnatus ad mortem, debet quidem mortem patienter sufferre, & ad eam merè passiuè se habere, non autem vllo modo actiuè ad eam cooperari, (esset enim sui homicida; vndè docet *D.Thomas*. (n) *Damnatum iustè ad mortem non teneri manere in carcere, & sic non fugere. Tantùm enim tenetur pati pœnam, non autem aliquid agere, ex quo mors sequatur*) ità à pari damnatus ad triremes, debet quidem pati, & subire pęnam sibi à *Iudice* inflictam, non tamen debet, aut potest, ipsam pęnam sibi ipsi infligere. Nec dicendum in tali casu pęnam illam triremium esse, vel posse dici latam à *Superiore*, quandò *Reum* puniuit de delicto antecedente, & obligauit illum ad se subscribendum pęnæ triremium. Quia talis pęna non esset lata absolutè per sententiam *Superioris*, sed esset conditionata, apposita conditione de futuro, quæ secundùm *Doctores* (o) inualida est. Tandem cum pęna illa, vt supponimus, non sit per legem infligenda pro tali delicto, euidenter patet, quod est contrà legem; sententia autem contrà legem lata, est ipso iure nulla, (p) vt dicitur in quadam lege *Codicis*. Et hanc resolutionem non debet remorari, quod obligatio illam, ad quam se adstrinxit *Reus*, sit iuramento firmata, quia iam demonstrauimus, esse contrà legem, imponere sibi talem pęnam, ergo talis obligatio erat de re illicita; iuramentum autem de re illicita non obligat, vt dicunt *Canones*, (q) & in specie non teneri iuramentum de re, per quam salus corporis lædatur, docet *Hostiensis*, (r) & patet, quod pęna triremium salutis corporis est læsiua. Et sic non subsistit fundamentum *Donati*, (s) qui sequens sententiam *Capiblanchi*, (t) & aliorum apud eundem, ait: *Religiosum* condemnatum in exilium, vel aliam pęnam, quam iurauit, sub pęna remigationis, obseruare, in casu inobseruantiæ, posse ad remum condemnari: tùm quia licitum est *Regularibus* damnare criminosos ad triremes; tùm quia, quæ cadunt sub iuramento, si aliàs sint licita, sunt obseruanda. Verùm enim est, posse *Regulares* damnare ad triremes in casibus iure communi, vel municipali concessis, non autem absolutè; & cum nos supponamus delictum non esse de illis, quibus per legem talis pęna debetur, talis pęna, vt dicebamus, est illicita, & ità minimè obligatorium euadit iuramentum super ea præstitum.

120. Sed dices ad quid ergo prodest praxis quorundam *Prouincialium*, prudentium etiam, & doctorum, qui tales obligationes, & iuramento firmatas, à Criminosis procurant, & in Prouinciæ Archiuio asseruant? Dico ad hoc, quod cum talis conuentio communiter reputetur obligatoria, valet aliqualiter ad continendos in officio tales solitos delinquere, & ad compescendos eos, ne in vlteriora flagitia prorumpant. Valet insuper, quod si tales committant aliquod crimen, cui pęna triremium debeatur, ipsi, attenta tali obligatione, per quam in illam pęnam consenserunt, & ipsam acceptarunt, nequeunt ab ea appellare, vt habetur suprà ex *Textu*. (u) Non autem prodest ad ipsum condemnandum, si criminis qualitas, ex lege, illam pęnam non mereatur.

XXV. Quæritur. Quibus de causis possit quis expelli ab Ordine nostro?

SVMMARIVM.

121. *In Statutis non specificantur crimina ad Eiectionem requisita.*

Expelli possunt à Religione Rei criminum, pro quibus datur pœna capitalis,

Crimina, quæ plectuntur capitali pœna

ua sunt abortus fœtus animati.
Adulterium.
Blasphemia.
Castratio sui ipsius.
Liberatio violenta, damnati ad mortem.
Grassatio viarum.
Hæresis.
Homicidium.
Incendium.
Falsi crimen.
Tortura indebita vsque ad mortem data.
Crimen læsæ Maiestatis.
Compositio libelli famosi.
Sodomia.
Sortilegium.
Magia demoniaca.
Veneni propinatio.
Falsificatio monetæ.
Vulnus illatum proditoriè paruo sclopo (pistoletto) *etiam morte non secuta.*
Coitus cum Moniali.
Falsificatio sigilli Principis.
122. *Stupratio puellæ non viripotentis, siuè puberis per vim.*
Bestialitas.
Coitus cum Dæmone succubo, aut incubo.
Mollities.
Coitus cum Cadauere.
Bestialitas de Iure Diuino, punitur pœna mortis.
Pariter & mollities.
Coitus cum Cadauere, habet grauitatem sacrilegij.
123. *Propter alia crimina etiam fit expulsio.*
Regula ad ea dignoscenda.
Causa finalis expulsionis est liberare Religionem à periculo corruptelæ.
Membro non parcitur, vt corpus saluetur.
Perniciosus Reipublicæ non crudeliter, sed misericorditer eijcitur.
124. *Incorrigibilis in delictis, per quæ turbatur, seu corrumpitur Religio, debet expelli.*
Delicta alia nocent Delinquenti tantùm; alia verò etiam alijs.
Peruersa doctrina maximè nociua Religioni.
Carnalis vitij, quanta damna.
Lusus alearum in Religionibus perniciosus.
Crimina alia, quæ Religionem inquietant.
Ex Apostasia maximè deturpatur Religio.

121. Respondeo, vt iam suprà dictum est, quod causa expulsionis est incorrigibilitas in grauibus, grauioribus, vel grauissimis delictis. Quia verò horum existimatio relinquitur perpendenda arbitrio *Superiorum*, & in classe grauium delictorum, suprà (x) data, penè omnia, & in classe grauiorum multa delicta sunt, ob quæ, etiam iterata, non censerem posse aliquem eijci ab Ordine, & ideò possent *Superiores* aliqualiter remanere suspensi in decernenda causa sufficienti ad expulsionem, ideò non abs re erit quæstionem super hoc ex instituto tractare, vt materiæ difficultates enodentur. In *Statutis Generalibus Ordinis* (z) decernitur tantummodò, quod *cum incorrigibilibus Decretum de Apostatis, & Eiectis à Sacra Congregatione Concilij Tridentini editum, seruari debet omninò*. Sed cum *Concilij Decretum* non determinet delicta in specie, in quibus debet esse aliquis incorrigibilis ad hoc, vt eiiciatur, remanet res intricata. *Statuta Reformata* clariùs loquuntur, dicunt enim. (a) *Chi conuinto, e punito tre volte dell'istesso delitto non s'emenderà, sia carcerato in perpetuo, se la causa sarà grauissima, ò sia cacciato dall'Ordine, secondo il Decreto de Eiectis, & Apostatis, ò sia mandato in Galea à giudicio del Diffinitorio*. Sed hoc *Statutum* non est taxatiuum, puta, quod ob solam incorrigibilitatem in eodem specificè crimine, & in causa grauissima tantùm possit aliquis expelli; in tali enim *Statuto* nulla est clausula taxatiua, nec dictio exceptiua, nec dispositio importatur per verba negatiua, quæ aliter factum prohibeant. Vndè per tale *Statutum* non tollitur quin incorrigibilis in delictis grauibus, & grauioribus, (siuè idem delictum replicatum sit, siuè plura delicta specie diuersa commissa sint) à Religione eijci possit.

Dico ergo, quod *B. Pius V.* in quadam sua Constitutione pro *Monachis Sancti Hieronymi*, cuius meminerunt plures *Doctores* (b) concessit, quod ipsorum *Generalis*, cum consilio *Discretorum* possit à *Religione* sua expellere delinquentes in casibus, in quibus de iure communi, aliquis condemnatur ad mortem; & eodem priuilegio omnes *Religiones* communicationem priuilegiorum habentes, gaudere, docet

eet *Donatus*. Crimina autem ob quæ pœna capitalis de iure irrogatur ex *Claro* recenset *Sanctorus*, (c) & sunt *Abortus fœtus animati*, *Adulterium*, *Blasphemia*, *Castratio sui ipsius*, *liberans per vim condemnatum ad mortem*, *Grassator viarum*, *Hæresis*, *Homicidium*, *Incendiarius*, *falsi depositio ad mortem alicuius*; *torquens indebitè vsque ad mortem*, *crimen Læsæ Maiestatis*, *Libelli famosi compositor*, *Sodomia*, *Sortilegium*, *Maleficus*, *Venenum propinans*. Nonnulla alia addit *Portellus*, (d) puta *falsificatio monetæ*; *vulnus illatum cum sclopeto*, *etiam morte non secuta*, *si fiat proditoriè*; *coitus cum Moniali intrà septa Monasterij*; *falsificatio Sigilli Principis*.

122. Sed istis meritò addit potest *stupratio Puellæ non viri potentis*, *aut puberis per vim*; *Mollities*; *Bestialitas*; *Dæmonialitas*, puta coitus cum Dæmone succubo, aut incubo; *Coitus cum cadauere*. Hæc enim delicta cum contra naturã sint, pœna capitali puniuntur in quadam *Nouella*, (e) in qua, sub tali pœna, coitus contrà naturam genericè prohibetur; imò *Bestialitas* de iure diuino pœna mortis vindicatur (f) expressè; *Mollities* autem interpretatiuè, dum dicitur *Maledictus homo*, *qui seminat semen suum super terram*; & simili peccato delinquens, morte mulctatus est à *Deo*, vt habetur in *Genesi*. (g) De *coitu*, autem *cum cadauere* nulla expressa est lex; non enim tantùm facinus futurum præsumpsit, super quo sanciret pœnas; attamen non sine horrore audiui factum, & processum super hoc conditum, non sine stomaco legi; mollitiem existimat *Diana*, (h) & non abnuo, sed tali circumstantia affectam, vt transeat in *Sacrilegium* saltem *Ciuile*. Si enim propriè *Sacrilegium* est, *defraudare corpora Defunctorum*, *vel sepulturam*, *lapides transportando*, *seu cespitem remouendo*, vt habet *textus*, (i) & *Sacrilegium* morte plectitur, à fortiori tanquam Sacrilegus puniendus est, qui, effrænata libidine, mulieris cadauer violaret; vndè, & pena mortis vtique esset vindicandum scelus tam impium, à quo dum abhorret natura, sola perditissima libido ad ipsum potest impellere.

123. Sed non propter ista tantùm crimina, quæ atrocia, & atrocissima sunt expelli potest *Religiosus*, sed sunt etiam multa alia, vt *Apostasia à Religione*, *inobedientia contumax*; *Rebellio*; *conspiratio in personam Fratris*, *vel Superioris*, & alia huiusmodi, de quibus passim *Auctores*: sed neminem inuenio, qui Regulam assignet, per quam talia crimina cognoscantur, per quæ iustæ expulsioni ansa tribuatur.

Hanc ergo Regulam tradere possumus, puta, quod est expellendus à *Religione* incorrigibilis in illis criminibus, ad quæ Delinquens suo exemplo, suasione, vel conuersatione potest alios *Religiosos* perducere; & quæ cedunt in conturbationem, dedecus, & infamiam totius *Religionis*. Fundamentum huius Regulæ est; quia causa prima, & finalis expulsionis est liberare *Religionem* à periculo curruptelæ, quod sibi imminet ex talium peruersorum consortio; vndè dicitur in vno *Canone* (l) *Resecandæ sunt putridæ carnes*, & *scabiosa ouis è caulis repellenda*, *ne tota domus*, *massa*, *corpus*, & *pecora ardeant*, *corrumpantur*, *putrescant*, *intereant*. Hinc *D. Paulus*, (m) vt aduertit *D. Thomas*, (n) iniunxit *Corinthijs*, vt expellerent ab Ecclesia huiusmodi hominem, suo vitio alios corrumpentem, dicens. *Auferte malum ex vobis*, *modicum enim fermentum totã massam corrumpit*. Et *S. Augustinus* in sua *Regula* (o ordinauit. *Si quis emendatoriam subire vindictam recusauerit*, *de vestra societate proijciatur*; *non enim hoc fit crudeliter*, *sed misericorditer*, *ne contagione pestifera plurimos perdat*. Et eadem prorsùs verba repetit. *Decretum Sacræ Congregationis Concilij* (p) dicens *Ne contagione pestifera plurimos perdat*, *tanquam pecus morbida*, & *membrum putre*, *eijci tandem possit*. Et ratio naturalis hoc innuit, vt scilicet non parcatur membro, vt totum corpus saluetur, & *Religio* seruetur indemnis, ex damnatione vnius Delinquentis. Si etiam alicuius crimen est causa damni, conturbationis, siue infamiæ *Reipublicæ*, est ab ea expellendus. Sic *Iosue* damnauit *Acham*, ex cuius sacrilegio totus populus *Israel* damnum, & turbationem passus est, vndè dixit illi Iosue. (q) *Quia turbasti nos*, *exturbet te Dominus in die hac*; & expulsum extra castra lapidauit populus. Sic mulier sapiens liberauit *Abelam Ciuitatem* obsidione pressam à *Ioab*, tradito ipsi capite *Sebæ* filij *Bocbri*, qui in rebellionem contrà *Dauid* eam posuerat. (r) Sic quando Iudas proditor exijt de cœnaculo, dixit *Iesus* (s) *Nunc clarificatus est filius hominis*, infamia enim illius proditoris maculabat totum

tum *Collegium Apostolicum*, vndè dixit *Augustinus*. *Exijt Iudas, & clarificatus est Iesus, exijt filius perditionis, & clarificatus est filius hominis, & exeunte immundo, omnes mundi permanserunt*.

124. Sequitur ergo ex his, quod causa finalis, ob quam à iure inducta est *expulsio*, est, ad hoc, quod ex eorum consortio non deprauetur *Religio*: vndè concluditur, quod expellendus est à *Religione* incorrigibilis in illis delictis, quæ possunt causare peruersionem in cæteris Religiosis, vel solent esse originem perturbationis, infamiæ, siue alterius damni toti *Religioni*. Alia enim sunt delicta, quæ soli delinquenti nocent, & per accidens est, quod etiam alijs sint nociua, puta ratione mali exempli, quo cæteros prouocant; alia verò, quæ non vni tantùm, sed pluribus noxia sunt, vel in concernentibus salutem spiritualem, vel in spectantibus ad statum politicum. Exempli gratia Crapula, ebrietas. blasphemia, notabilis negligentia ad Chorum, otiositas, proprietas, & similia soli delinquenti sunt nociua, non enim transeunt in tertiam personam, nec tam facilè exemplo malo possunt alios corrumpere, cum sint vitia, non tam facilè propagabilia. Viceuersa carnalitas, hæresis, alearum vsus, homicidium, percussio, murmuratio, & his similia exitiosa sunt etiam alijs, vel quia sine alijs minimè patrari possunt; vel quia de facili in omnibus serpunt, vel quia aliorum quietem perturbant, vel quia apud Sæculares pariunt *Religioni* dedecus, & infamiam. Inter ista præcipua sunt *Hæresis, siue falsa doctrina* tendens ad relaxationem obseruantiæ Regularis, præsertim si disseminatur à viro, qui existimationem sapientiæ apud cæteros habet; serpit enim ista ad modum cancri, vel ob simplicitatem, & ignorantiam, vel ob naturalem inclinationem ad malum, quam ex corrupta natura habent omnes homines. *Lapsus carnis* quiuis, siue contra, siue extrà claustra, siue secundùm, siue contrà naturam; hoc enim vitium consummari non potest, nisi in tertia persona, socios faciliter inuenit ob summam pronitatem naturæ; alia vitia secum complicat, vt crapulam, furtum, proprietatem, sine nummis enim salaces isti, ac fornicarij rarò reperiuntur, quia sine illis non commodè possint propriam libidinem explere; & tandem vitium hoc maxima ignominia apud Seculares maculat *Religionem*, iuuentutem corrumpit, &, qui eo inficiuntur, difficillimè corriguntur. *Lusus alearum*: hic enim pluralitatem peccantium, & nummos, aut, ad minus, proprietatem requirit, non enim ex ioco, sed de re alicuius valoris, & vt plurimum ob auiditatem aliquid possidendi, huiusmodi lusores tale scelus exercent. *Homicidium, percussio, mutilatio, minæ intentatæ, detractio famæ proximi, Libellorum famosorum compositio, scriptio, disseminatio; furtum siue domesticum, siue sacrilegum; falsificatio manus, aut sigilli Superiorum; litterarum interceptio, retardatio malitiosa, aperitio iuxtà Statuta; conspiratio in personam alicuius Religiosi; Monopolium; factionis suscitatio, coniuratio contra Prælatos*, & his affinia crimina *Religioni* exitio sunt, inquietant enim Religiosos, pacem perturbant, serunt discordias, lites, inimicitias, odia, rixas, contentiones, emulationes, rebelliones, & *Paradisum Religionis* in Infernum conuertunt, dum in eo manentes Religiosi tot furijs diuexantur, quot vitia sunt, quæ, talium operatione intrà Claustra regnant. *Apostasia* tandem, & eo maximè si est habitu retento, & omne aliud crimen, quod intrà Sæculares committatur, & meximè si est *Adulterium*, siue *furtum*, incredibile est quantam *Religioni* pariat infamiam, quantùm ex ea tristentur boni Religiosi, & quam difficile sit pristinam bonam famam recuperare, ob scandala, quæ à talibus fugitiuis, & Apostatis committuntur.

Hac ergo aduertentia possunt vti *Superiores*, & bene enaminare conditiones, & qualitates, circumstantias delicti, delinquentis, loci, temporis, personarum, publicitatis, modi, & fecundum, quod viderint delicta fuisse *Religioni* perniciosa, iuxtà supradatam Regulam, poterunt de incorrigibilitate determinare.

XXVI. Quæ-

XXVI. Quæritur. A quo proferri debeat sententia expulsionis?

SVMMARIVM.

125 De iure antiquo Generales, & Prouinciales, cum consensu Capituli, expellebant incorrigibiles.
De iure nouo reseruatur Generali, cum consilio sex grauiorum Patrum.
Apud nos Vicarius, & Commissarius Generalis idem possunt.
Commissarius Generalis deputatus à Ministro Generali in sua absentia idem potest.
Pariter Commissarij Generales destinati ad regendas Nationes.
126 In Prouincijs remotis hoc idem possunt Visitatores.
127 Generalis nequit expellere nisi cum consilio sex Patrum.
Difficultates in hac re emergentes.
Prouisio facta à Sacra Congregatione Concilij.
128. Sanctorus negat, sed immeritò, talem prouisionem.
Dictum ipsius non debet remorari Superiores.
Subsistentia Decreti Sacræ Congregationis astruitur.
Argumentum ab auctoritate negatiuè non tenet.
Demonstratiò alia talis Decreti.
129 Patres in vnaquaue Prouinciæ deputari debent in quolibet Capitulo.
Sed ijdem possunt reeligi.
Quales debent esse tales Patres.
Causa meri, & mixti imperij committitur industriæ personæ.
130 Patres Consiliarij pro expulsione debent eligi per vota Capitularia.
Sed sufficit per vota Diffinitorij in actu tamen Capituli.
131. Dictio ex dicit causam materialem, & immediatam.
Dictio in addita loco, aut tempori, significat comprehensum in illis.
132. Captus in limine domus, dicitur captus in domo.
Nomine domus venit spatium inter muros comprehensum.
133. Exponitur clausula Decreti Sacræ Congregationis.
134. Lapsus Lezanæ, & Nouarij.
Vndè ortum habuit illorum lapsus.
Periculosum erat electionem sex Patrum soli Generali committere, & quare.
Facultas expellendi non potest à Generali delegari.
In Nostra Religione delegabilis est, ex priuilegio speciali, pro remotis Prouincijs.
Excusatur Lezana, & Peyrinus.
135. Consiliario ad expulsionem similis consiliationi ad electionem.
Absentes per nimiam distantiam non sunt vocandi ad electionem.
Immoderata distantia censetur duodecim dietarum.
Moderatè distat, qui vltrà tres dietas non distat.
Generali distanti à Prouincia vltrà tres dietas potest mitti processus, & vota Patrum ad expulsionem.
Non verò si distat solùm per tres dietas.
136. Confirmatur resolutio ex Statutis.
Absente Generali vltrà tres dietas, facienda est electio Vicarij Prouincialis.
137. In Statutis dieta est triginta milliarium Italicorum.
In iure Canonico, & Ciuili est viginti milliarium.
In casu nostro accipienda dieta de iure communi.
Corrigendum est ius minus, quàm possit.
Distantia computanda à confinijs Prouinciæ.
138. Si commodè conuenire possunt sex Patres, meliùs discutitur causa.
Non est necesse ad expulsionem, quod vota omnium vniformentur.
Sufficit maior pars.
139. Licet omnes Patres dent votum ad expulsionem non obligatur Generalis ad expellendum.
In paritate votorum nequit Generalis expellere.
Episcopus, si quid facere debet cum consilio Capituli, debet habere maiorem partem votorum.
Non sic quando, & ipse, habet votum in Capitulo.
Generalis solus debet expellere.
Consilium sex Patrum debet haberi à maiori parte.

Et

Et ità Decretum fuit à Sacra Congregatione.

140. *Votum decisiuum Generales, & Prouinciales habent in solis Electionibus & non vltrà.*

Aliud est, quod fit à superiore cum consensu Diffinitorij, & aliud, quod fit à toto Diffinitorio.

Maior, & sanior censetur pars, in quam inclinat Prælatus.

125. Respondeo, quod licet de iure antiquo ex concessione *Alexandri Sexti*, de qua meminerunt plures *Doctores (t)* possent *Generales Minorum* per se ipsos, & *Prouinciales* cum consẽsu *Capituli*, (incorrigibiles expellere, quo Priuilegio ratione communicationis omnes aliæ Religiones olim gaudebant, prout dicunt *Rodericus*, & *Miranda*) *(u)* tamen de iure moderno, post *Decretum* supracitatum *de Apostatis, & Eiectis* hoc reseruatum est, soli *Generali*, cum consilio, & assensu sex deputatorum ad hoc; Ait enim *Decretum paragrapho sextò; Eijci possit, sed ab ipso Generali tantum, de consilio, & assensu sex Patrum ex grauioribus Religionis eligendis in singulis Capitulis, vel Congregationibus Generalibus.*

Licet autem *Decretum* loquatur de *Generali* tantùm, ità vt apud nos videatur debere intelligi de *Ministro Generali* tantùm, tamen intelligitur etiam de *Vicario Generali*, iste enim est *Supremus in Ordine*, & eandem habet potestatem, quam habet *Generalis*, & ordinariam, vt patet ex *Statutis (x) Ordinis*. Idem pariter intelligendum est de *Commissario Generali* electo secundùm *Bullam Vnionis* pro sua Familia; in ista, siquidem ordinariam, ac vniuersalem iurisdictionem habet secundùm *Statuta Ordinis, (z)* & Constitutionem *Leonis Decimi, (a)* & ea potest in sua Familia, quæ *Generalis* in toto *Ordine*. Hoc poterit etiam *Commissarius Generalis* deputatus à *Generali* ad regendum Familiam, à qua *Generalis* discedit, dum in aliam Familiam pergit, vt probat optimè *Sanctorus, (b)* quia iste gerit omnes vices *Generalis*, & ipsi commissa est plenitudo potestatis ipsius *Generalis*, nisi aliquod sibi speciale reseruet; & hac de causa idem præstare etiam poterunt *Commissarij Generales*, quibus *Prouinciæ* alicuius *Nationis* regendæ commissæ sunt, dummodò ipsis à *Ministro*, seu *Vicario Generali* delegata sit ipsius plenaria facultas; à iure enim non habent aliam facultatem, quam sibi à *Generali Ministro*, seu *Vicario* fuerit delegata, vt ex *Statutis (c)* habetur.

126. Quia verò ob amplitudinem *Religionis*, & nimiam locorum distantiam ab *Indijs Occidentalibus*, & *Orientalibus*, & à *Prouincijs* inferioris *Germaniæ*, difficile est, quod *Generales* possint per se, ad expulsionem procedere, ideò *Sacra Congregatio Concilij* indulsit, vt in præfatis locis *Visitatores Prouinciales*, destinati à *Generali* cum amplitudine potestatis, hoc possint, vt habetur ex *Statutis Toletanis* 1682. *(d)* tenoris sequentis. *Et quoniam ob amplitudinem, & dilatationem Ordinis non potest Reuerendissimus Pater Generalis adire, quamplures Prouincias, præsertim Orientalium, & Occidentalium Indiarum, ac Insularum, nec non Germaniæ, & Flandriæ, eadem Sacra Congregatio indulsit supradictam facultatem (expellendi incorrigibiles) Commissarijs Visitatoribus ab eo destinandis ad dictas Prouincias, cum amplitudine potestatis, vt seruata in reliquis forma Decreti, hac de re editi, eiectio fieri possit ab illis, cum consilio, & assensu prædictorum sex Patrum (de quibus infra;) benignè annuente Summo Pontifice.*

127. Ex recensito autem *Decreto* nequeunt *Generales*, ex se, deuenire ad sententiam expulsionis, nisi adhibito *consilio, & assensu sex Patrũ ex grauioribus Religionis eligendorũ in singulis Capitulis, & Congregationibus Generalibus*. Innumeris autem, & pœnè insuperabilibus difficultatibus implexa erat res hæc; ità vt moraliter impossibilis redderetur incorrigibilium expulsio, & Religionis defæcatio, ex eo, quod sex isti grauiores *Patres*, non poterant esse in Comitatu *Generalis*, dum visitat *Religionem*, eo quia per *Statuta (e)* prohibetur secum ducere vltrà necessarios *Secretarios*, plusquam duos Socios; tum ad bonum exemplum; tum ad vitanda *Prouinciarum* dispendia; necessarium igitur erat expectare, quod *Generalis* esset *Romæ*, & ad se vocaret illos (neque enim ipsi Romæ degebant de familia,) vndè fiebat, quod ad multos annos causæ expulsionis protraherentur, cum nimio *Prouinciarum* incommodo, ac *Religionis* detrimento, ac inquietudine. Et quod plus est, non poterant isti *Patres* scripto benè informari de moribus, & grauitate delictorum, conditionibus, & qualitatibus incorrigibilium,

lium, quæ omnia pendent, vt plurimum ab experientiali cognitione, & autopsia ipsorum, locis, moribus, consuetudine Patriæ, & similium, quæ faciunt ad perpendendam delictorum atrocitatem; vndè poterat euenire minùs rectum judicium in re grauissima, in præiudicium *Religionis*, siue eijciendorum. Proindè eadem *Sacra Congregatio Concilij*, loco sex *Patrum* pro toto *Ordine*, feligendos indulsit sex in vnaquaquè *Prouincia*; de qua concessione vltrà *Statuta Capituli Generalis Vallisoletani* 1670. fit mentio in *Toletanis* 1682. in hæc verba, (*f*) *Iuxtà declarationem, & concessionem Sacræ Congregationis Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Sacrosancti Concilij Tridentini Interpretum tenoris sequentis videlicet*; (Sacra Congregatio Concilij Tridentini Interpretum, Sanctissimo Domino approbante, declarauit sex Patres in singulis Capitulis, vel Congregationibus Generalibus eligendos, de quorum consilio, & assensu Generalis, potest Regulares incorrigibiles à Religione eijcere, in vnaquaquè Prouincia eligi posse, eosdemquè hic electos si Generalis tam longè abfuerit, vt cum eis conuenire non possit, debere ad eundem transmittere summarium processus vnà, cum eorum voto, & iuxtà illud possit Generalis ad sententiam expulsionis procedere. Interea tamen vsquè ad primum Generale Capitulum, vel Congregationem proximè celebrandam, Sanctitas Sua annuit, vt eiectio, seruata in reliquis forma Decreti hac de re editi, possit fieri à Generali, cum consilio, & assensu sex Patrum, quos idem met Generalis in qualibet Prouincia infrà quatuor menses elegerit. Nona Augusti 1625. S. Cardinalis S. Susannæ loco ✝ sigilli. Prosper Fagnanus Sac. Congregationis Secretarius.) *Designantur in singulis Ordinis nostri Prouincijs, tam pro Obseruantibus, quàm pro Reformatis sex Patres, videlicet Minister Prouincialis, & Custos, duo antiquiores, seu digniores Prouinciæ Patres, duo antiquiores Lectores Iubilati apud Obseruantes, apud Reformatos autem, & vbi non sunt Iubilati, duo Lectores Sacræ Theologiæ, siue habituales, dummodò sint antiquiores; defectu verò duorum Prouinciæ Patrum, duo Excustodes, siue Diffinitores antiquiores in Officio*.

128. Vndè non est audiendus *Sanctorus*, (*g*) qui ait ex parte totius nostræ *Religiones* supplicatum fuisse de remedio (respectu difficultatis circà illos sex *Patres* eligendos à *Capitulo Generali*, quorum consilium, & assensus ad expulsionem requiritur) apud *Vrbanum Octauum*, qui nunquam petitioni assentiri voluit resistentibus ijs, qui primi *Decreti* artifices fuerunt. Quia magis credendum est, auctoritati totius *Capituli Generalis*, quod bis testatur de hoc secundo *Decreto* dispensatiuo super electione illorum sex *Patrum*, quod emanauit anno 1625. (de quo *Decreto*, saltem de auditu à fide dignis, testatur *Peyrinus*, (*b*) cui subscribit *Nouarius*, & *Lezana*; (*i*) licet iste postea sententiam mutauerit, (*l*) qui ante *Sanctorum* scripsit,) quàm priuatæ attestationi ipsius *Sanctori*, licet viri grauissimi; non enim ipse potuit omnia scire; & si ipse testatur, in praxi contrarium expertum fuisse, & quod *Religio* vniuersa, supplicans de remedio, exaudita non fuit; fortè hoc ideò euenit, quia *Religio* supplicauit non præcisè de electione sex *Patrum* dispensanda, (quia jam super hoc obtenta erat dispensatio ab anno 1625.) Sed de abolitione totius *Decreti de Apostatis, & Eiectis*, & reductione potestatis *Religionis* circà expulsionem incorrigibilium ad antiqua, & primæua iura, & huic negotio adlaborans *Sanctorus* expertus est, *Vrbanum Octauum* minimè annuisse; vel quia *Sanctorus*, & *Religio* tentabant expulsionem committi etiam *Visitatoribus Prouinciarum* vniuersaliter, vt sonabat *Decretum* illud à *Peyrino* recitatum, quod nullo modo secundùm talem dispositionem verum erat, vt nos infrà dicemus. Non debet ergo remorari *Superiores*, in exequendo suo munere, auctoritas *Sanctori*, qui præinsertum *Decretum* dispensatiuum non recitat; quia argumentum hoc est ab auctoritate, quod negatiuè nō tenet; & si ipse affirmat de opposito in praxi, non loquitur expresè, & specificè de electione sex *Patrum*, sed de denegata ab *Vrbano* concessione pro remedio, ad supplicationem *Religionis*, quæ fuit denegata. Addit robur subsistentiæ talis *Decreti*, quod ipsum impressum fuit ter Romæ: primò de anno 1671. *in Tabula Capituli Generalis Vallisoletani*: secundò pariter Romæ ab *Impressorem Cameræ Apostolicæ* 1683. *in Tabula Capituli Generalis Toletani*: tertiò in *Tom. 4. Orbis Seraphici* apud eundem Impressorem Cameralem 1685. & notum est, ibi minimè imprimi posse *Decreta*, nec à *Magistro Sacri Palatij Apostolici* concedi, quod

quod imprimantur, nisi de eorum authentica subsistentia constet; nec credendum est, duo *Capitula Generalia* voluisse super re grauissima disponere aliquid in contrarium primo *Decreto*, in quo contrafacientibus, (vltrà nullitatem actuum) pœna priuationis imponitur, nisi talis dispensatiui *Decreti* fundamento legitimo fuissent innixa. Et quod omnem elidit scrupulum est, quod prædicti *Decreti* dati 1625. fit mentio in alio *Decreto* eiusdem *Sacræ Congregationis Concilij* emanato 12. *Iunij* 1653. ad interrogationes factas à *Procuratore Generali Ordinis B. Mariæ de Mercede* super difficultatibus emergentibus ex primo *Decreto*, quod Decretum secundùm se habere apud se authenticatum manu, & sigillo *Cardinalis Caraffæ Præfecti*, & *Paulutij Secretarij* eiusdem *Sacræ Congregationis* testatur *Petrus de Angelis*, (m) quod etiam ad verbum dat: & nos, qui hæc Romæ scribimus ocularitet certificati sumus de eodem in Registro *Sacræ Congregationis Concilij*, & est prout refert *Latusca*, & nos suprà dedimus.

129. Constante ergo prædicti *Decreti* subsistentia: noto primò, quod *Statutum Toletanum* supracitatum disponens *Ministrum*, *Custodes*, duos antiquiores *Prouinciæ Patres*, duosquè *Lectores Iubilatos* adhibendos ad expulsionem, non esset perpetuum, neque habet vim legis perpetuò duraturæ, sed durare debuit tantùm vsquè ad proximum tunc futurum *Capitulum Generale*. Ratio est, quia *Decretum* primũ disponit, quod sex *Patres* debent eligi *in singulis Capitulis*, & *Congregationibus Generalibus*; vndè in vnoquoquè *Capitulo* facienda erat noua electio, non quidem nouarum personarum de necessitate, quia qui fuerunt electi in vno, poterant reeligi in *Capitulo* immediatè sequenti, vt notat *Sanctorus*, (n) sed per nouam votorum collationem: quia ex vi *Decreti* electio facta in vno Capitulo non potest perdurare, nisi vsque ad nouum Capitulum. Noto secundò, quod electiones faciendæ debent cadere super determinatis personis, non verò super officijs; tum quia ex vi *Decreti Patres* eligendi debent esse ex grauioribus Religionis: cum ergo indultum sit, vt possint eligi in vnaquaque *Prouincia*, debent esse ex grauioribus *Prouinciæ*. Accidit verò aliquandò, quod *Custos*, & *Diffinitores* non sint ex grauioribus, vndè illi sic deputati non sunt ad mentem *Decreti*; tum quia *grauiores* in hoc casu intelligendi sunt *Doctiores in Sacris Canonibus*, *Statutis*, & re criminali, cum enim debeant esse Coniudices in re grauissima, debent pollere maxima doctrina, & experientia, & multoties *Custos*, *Diffinitores*, & antiquiores in *Paternitate* deficiunt in doctrina prædictarum rerum, & non satisfactum esset *Decreto* in talium electione; tum quia *Decretum* volens illos *Patres* eligi in singulis *Capitulis Generalibus ex grauioribus Religionis* innuit, quod ad tantùm munus debet eligi industria personæ; causa enim hæc grauissima est, pertinens ad merum, & mixtum imperium, quæ cum commissa sit maiori Magistratui, puta soli *Generali*, & *sex Consiliarijs*, censetur ad eam electa industria personæ, vt habet *Iulius Clarus*; (o) vndè pariter ità interpretandum est *Decretum* dispensatiuum, & ità debent eligi tales *Iudices* sub nomine personæ, non verò dignitatis.

130. Noto tertiò, quod sicut ex dispositione primi *Decreti* eligendi erant per vota *Capitularium* sex illi *Patres* in *Capitulis*, vel *Congregationibus Generalibus* pro toto *Ordine*, ità videtur, quod in *Capitulis Prouincialibus*, per vota eorundem *Capitularium* eligi debeant, vt præfertur, sex *Patres* in vnaquaquè *Prouincia*. Ratio est, quia ex vi primi *Decreti* illi sex *Patres* debebant eligi per vota *Capituli*, & non per deputationem factam à *Generali*, vt patet ex eodem Decreto; cũ ergo ex secundò *Decreto* dispensatiuo, ijdem *Patres* in vnaquaquè *Prouincia* debeant eligi, certè debent eligi per vota, non enim in hoc secundo *Decreto* disponitur, quod possint creari à *Generali* per deputationem; non verò possunt eligi per vota *Capituli Gendralis*, quia impossibile moraliter esset, quod prò singulis *Prouincijs* tales electiones fierent per vota, cum *Capitulares*, licet possint habere cognitionem *Patrum* idoneorum in proprijs, & ad plus in contiguis *Prouincijs*, non tamen in remotis; sequitur ergo, quod electiones istę debent fieri in singulis *Prouincijs* pro vota *Capituli Prouincialis*, aut ad maiorem facilitatem per vota *Diffinitorij* in *Capitulo Prouinciali*; non enim *Decretum*, quod determinat electionem talium, arctat illam ad vota totius *Capituli*, sed dicit eligi debeant *in singulis Capitulis*, & *Congregationibus Generalibus*; vnde sicut praxi constante aliàs tales *Iudices* eligebãtur per vota *Diffinitorij Generalis*, ità amo-

do poterant eligi per vota *Diffinitorij Prouincialis*, dummodò fiat in *Capitulo*.

131. Et magis moueor ad persistendum in hac sententia, quod nempè *Patres* illi possint eligi in *Capitulo Prouinciali* per vota *Capituli*, seu *Diffinitorij Prouincialis*, ex consideratione *Decreti* dispensatiui supra recitati, vbi habetur *sex Patres in singulis Capitulis, vel Congregationibus Generalibus eligendos: in vnaquaque Prouincia eligi posse*. Patet enim apud *Iuristas* aliud significare eligi posse *in vnaquaq;* & aliud *ex vnaquaq; Prouincia*. Dictio enim *ex*, vt docent *Baldus* & *DD.* (*p*) dicit causam materialem, & immediatam, & ideò si dicitur *ex linea Titij aliquem vocari*, intelligitur *ex Titio*, quia coniunctionem inducit. Dictio verò *in* comparata, siuè præposita loco, vel tempori significat comprehensnm in terminis loci, aut temporis, vt dicit *Ludouicus Romanus*. (*q*)

132. Vndè *Statutum* disponens, quod quis non possit capi *in* Domo, non violatur, si capiatur in limine Domus, vt habet (*r*) *Signorolus*, quia nomine Domus venit præcisè spatium cemprehensum inter muros, qui sunt termini Domus; & ex communi vsu loquendi, aliquod faciendum *in* tali tempore, intelligitur in spatio comprehenso inter principium, & finem illius temporis, vndè præceptum adimplendum *in* tali die non valet, si adimpleatur illo transacto.

133. Ad propositum ergo, si Decretum Congregationis haberet sex Patres *in singulis Capitulis, vel Congregationibus Generalibus eligendos: ex vnaquaque Prouincia eligi posse*; sensus esset, quod *ex* gremio vniuscuiusq; *Prouinciæ* tanquam ex causa materiali immediata, eligerentur, in *Capitulo* tamen, vel *Congregatiome Generali*, hoc est, quod tempore *Capituli*, seu *Congregationis Generalis*, puta à vocalibus illius electio talium fieret. Sed ità non loquitur *Decretum*; sed dicit *in* vnaquaque Prouincia, ità vt ly *in* non importet nisi ambitum comprehensum à terminis *Prouinciæ*, separatum à dispositione primæ clausulæ. Vndè hìc potest esse germanus sensus *Decreti*; hoc est *sex Patres in singulis Capitulis, vel Congregationibus Generalibus eligendos*, putà iuxtà dispositionem primi *Decreti*, postmodùm ex dispensatione secundi *Decreti in vnaquaquo Prouincia eligi posse*; ità vt sicut pro tota Religione in *Capitulis Generalibus* eligebantur, ità modo *in vnaquaque Prouincia* eligi possint pro *Prouincia* illa. Et patet, quod non alio tempore siue modo eligi possunt, nisi secundùm quod priùs eligebantur; sed tunc tempore *Capituli*, & per vota *Capitularium*, ergo, & nunc, puta in tempore, & per vota *Capituli Prouincialis*. Et quod hìc sit optimus sensus illius *Decreti* patet ex responsione eiusdem *Sacræ Congregationis* ad quartum dubium sibi propositum, supra data; sic enim habet interrogatio. *An sex Patres, de quorum consilio, & assensu electio fieri debet sint eligendi* de *tota Religione*, *an potiùs sufficiat* ex *qualibet Prouincia*? Vndè pôderanda est particula *ex*, per quam apertè quæritur an *Patres* eligendi per *Capitulum Generale* possint ab illo, *ex* qualibet Prouincia, eligi. Respondetur. *Inhærendo declarationi aliàs factæ die 9. Augusti 1625. à S. Mem. Vrbano Octauo approbatæ* (ex quibus verbis constat de subsistentia Decreti dispensatiui, vt dictum est) *sex Patres eligi posse in vnaquaque Prouincia, seu Regno*. Ex qua resolutione apparet, quod cum nulla ampliùs mentio fiat de *Capitulo Generali*, à quo sit facienda talium electio, sed tantùm dicatur *in vnaquaque Prouincia eligi posse*, aperte demonstratur per vota *Capituli Prouincialis* esse eligendos, non enim *in vnaquaque Prouincia* celebratur *Generale Capitulum*, vt ab eo eligi debeant; & si à *Capitulo Generali* eligerentur non *in*, sed *ex* vnaquaque Prouincia eligerentur contrà contrà clara verba *Decreti*.

134. Et aduertere hìc licet lapsum *Lezanæ*, & *Nouarij*. (*s*) Ille siquidem (postquam in primo *Tomo c.23.n.5.* ex *Peyrino* admittit *Decretum* illud dispensatiuum circà electionem *sex Patrum*, & dicit virtute illius sic dispositum fuisse in suis *Constitutionibus Carmelitanis*, in quibus committitur facultas *Generali* eligendi *sex Patres* sibi benè visos ad effectum expulsionis, (*u*) mutauit sententiam, dicens non constare de tali *Decreto* dispensatiuo, & non valere dispositionem prædicti *Statuti* suæ *Religionis*; & quod cum anno 1635. *Constitutiones* cuiusdam *Religionis* oblatæ essent *Papæ* pro approbatione; *Cardinales*; & *Prælati* deputati ad earum examen, noluerunt admittere explicationem illam, puta posse *Generalem*, vel *Visitatorem Generalem*, in qualibet *Prouincia*, in qua id opus fuerit, assumere sibi sex ex *Diffinitoribus* illius, de quorum consilio, & assensu posset prædictos

ctos incorrigibiles eijcere. Lapsus ergo *Lezanæ*, & ex eo *Nouarij* est, quod ipse cum sua *Constitutione Carmelitana* ponebat in potestate *Generalis*, siue *Visitatoris*, in vnaquaque *Prouincia sex Patres* ex illius *Diffinitoribus* eligere, & hoc ex dispensatione *Sacræ Congregationis*. Dupliciter autem lapsus est; primò ponendo in *Generali*, vel *Visitatore* facultatem eligendi sex illos *Patres*; hoc autem nullo modo concessit in illo *Decreto Sacra Congregatio*, dixit enim solummodò posse eligi *in vnaquaque Prouincia*, non ponit autem in potestate *Generalis*, vel *Visitatoris* talem electionem facere. Sed intelligitur electio facienda in *Prouincijs* singulis pro se, sicut ex dispositione primi *Decreti* facienda erat pro tota *Religione* in *Capitulis Generalibus*; & sicuti in istis fieri debebant per vota *Capitularium*, seu ad minùs *Diffinitorij Generalis*; ità similiter in *Prouincijs*; & ex hoc magis confirmatur expositio *Decreti* dispensatiui, quam suprà dedimus. Et reuera periculosum nimis erat in solo *Generali* ponere facultatem eligendi sibi Assessores sex *Patres*; ex animositate enim ipsius contrà aliquem, potuisset in sua mente statuere alicuius expulsionem, & ad huius executionem eligere *sex Patres* ab eius nutu pendentes, qui cum violatione Iustitiæ ipsius placitis in grauissima re obsequerentur. Secundò lapsus est, quod cum in primo *Decreto* apertè disponatur, quod eiectio fieri possit *à solo Generali*; non potest hæc facultas alicui alteri delegari, prout respondit eadem *Sacra Congregatio* ad tertiam interrogationem sibi de hac materia factam, vt videre est in *Decreto* declaratorio, quod dedimus suprà. *Lezana*, & ipsius *Religionis Constitutiones* disponebant eiectionem fieri posse à *Visitatoribus*, qui certè, vt missi à *Generalibus*, habent facultatem delegatam, licet, vt in pluribus ad vniuersitatem causarum. Quod si Nos suprà docuimus posse *Visitatores à Generali* missos auctoritate delegata taliter eijcere, non absolutè locuti fuimus de omnibus *Visitatoribus*, sed tantùm de visitantibus nonnullas *Prouincias*; & hoc ex causa; puta quia nimis remotæ sunt, & quod plus est, ex speciali indulto *Sacræ Congregationis* facto *Religioni* nostræ ob ipsius amplitudinem. Vndè talis facultas non est delegabilis indiscriminatim omnibus *Visitatoribus* vicinarum *Prouinciarum*. Et si docuimus *Commissarium Generalem* delegatum à *Generali* ad regendam integram Familiam, vel plures *Prouincias* vnius *Nationis* posse eijcere; hoc diximus, quia in istis militat eadem ratio, quæ mouit *Congregationem* ad indulgendum, vt in remotis à *Generali Prouincijs* possit talis facultas *Visitatoribus* delegari. Quia si *Generalis* exit à *Familia*, verbi gratia, *Cismontana* pergens ad Hispanias, siue Gallias, patet, quod *Prouinciæ Familiæ Citramontanæ* respectu illarum sunt valdè remotæ, pariter *Commissarij Generales Nationales*, creantur pro Prouincijs longè dissitis, vt *Belgium*, & aliàs *Superior Germania*; vndè sicut ex distantia *Prouinciarum* facultas illa est delegabilis *Visitatoribus*, à fortiori dicendum idem est de *Gommissarijs Generalibus*, qui semper sunt *Patres grauiores*. Iure ergo noluerunt *Cardinales*, & *Prælati* dispositionem illarum *Constitutionum* approbare, quia aliter disponebant, ac fuerat à *Sacra Congregatione* in suo dispensatiuo *Decreto* indultum circà electionem *sex Patrum*. Sed excusabilis est doctissimus *Lezana*, quia ipse sequitur *Peyrinum* ijsdem verbis loquentem; nec culpabilis est *Peyrinus*, quia dispositionem *Decreti* dispensatiui taliter recitat ex auditu, non de visu.

135. Quia verò in hoc *Decreto* dispensatiuo habetur, ità, *Si Generalis tam longè abfuerit, vt cum eis* (nempè sex Patribus) *conuenire non possit, debere ad eundem transmittere summarium processus, cum eorum voto, & iuxtà illud Generalis possit ad sententiam expulsionis procedere*; non leue dubium remanere potest, quantam distantiam assignare possimus, vt possit verificari conditio assignata à *Decreto*, ob quam sex *Patres*, qui debent in consilio esse cum *Generali* in ordine ad expulsionem, & propria vota collegialiter, & oretenùs dare, vt docet *Sanctorus*, (x) dispensentur, vt vota sua simul cum summario processus possint ad *Generalem* transmittere. Cum hæc materia valdè affinis sit cum *Collegio*, quod debet fieri pro electione *Canonica*, iuxtà famosissimam *Decretalem*, (z) ex eo quod ità debent in nostro casu conferri vota ad expulsionem, sicut conferuntur ad electionem, censerem ea, quæ disponuntur pro electione, quoad locorum distantiam, etiam quadrare pro nostro casu. Habemus autem ex *Iure Canonico*, (a) quod absentes per nimiam distantiam vocandi non sunt ad electionem, ex eo quod commodè accedere non possunt, vt dicunt *Doctores*, & *Rota*. (b) Immoderata

rata verò, & nimia distantia pro certò est, quandò absens est aliquis quantùm *Capua* à *Panormo*, quæ est plusquam duodecim dietarum, & de hac distantia est *Textus* expressus in citato *Cap. Cum inter de Electione*. Sed quænam sit moderata distantia variè ab *Auctoribus* dicitur, & omnes penè relinquunt hoc iudicio prudentis arbitrandum. Mihi autem videtur, quod trium dietarum iter competens distantia esset, ità vt absens vltrà talem distantiam nimium distare, & in nostro casu *longè abesse*, posset, dici. Hoc autem deduco ex duabus *Glossis*, (c) quarum vna ait: *Nota, quod vocantur absentes à Mediolano vsq; ad Genuam, sed non vsque ad duodecim dietas*; & hoc idem confirmat secunda. Stat autem, quod *Mediolanum* distat à *Genua* per tres dietas plus miuus; Si ergo absentes per tres dietas ad electionem vocandi sunt, quia commodè possunt interesse, & non dicuntur abesse nimia, seu longa distantia, pari modo debet dici, quod si *Generalis* vltrà tres dietas abest à *Prouincia*, in qua debet dari sententia expulsionis *longè absit*, si verò intrà tres dietas *non longè* adsit; & ità in primo casu possit practicari missio Summarij, & votorum per literas; in secundo autem casu non.

136. Hæc autem resolutio confirmari potest à simili ex *Statutis*, (d) in quibus ordinatur, quod in casu mortis *Prouincialis*, si *Superior Generalis* absit à confinio *Prouinciæ* per tres dietas tantùm, consulatur ipse, antequam fiat electio *Vicarij Prouincialis*; si vltrà tres dietas, conuocatis Electoribus, ad electionem statim procedatur. Sicut ergo distantia vltrà tres dietas censetur nimia ad expectanda *Generalis* mandata pro electione; ità talis censeri debet ad hoc, quod obligentur sex *Patres, Generalem* adire, ad dandum oretenùs consilium de expellendo, & ideò in tali casu dispensantur, & possunt scripto mittere.

137. Scrupulus fortè poterit esse in assignando spatio itineris vnius dietæ, ad hoc, quod in re tam graui sine cauillo procedatur. In citatis *Statutis* assignantur triginta leucæ, hoc est nonaginta milliaria *Italica* pro tribus dietis, ità vt dieta deberet censeri iter triginta milliarium *Italicorum*. *In Iure* autem (e) dieta accipitur pro itinere viginti milliarium *Italicorum*. Debet autem accipi dieta in casu nostro secundùm acceptionem *Iuris Communis*, quod enim in *Statuto* illo sic taxentur dietæ, est pro illo casu determinato, qui non debet extendi, cum vitanda sit iuris communis correctio quantùm plus possit. Considerato maximè, quod *Patres* isti, qui debent consulere, vt in pluribus, sunt graues, senes, qualificati, & ad normam Regulæ debent ire pedestres; vndè longum sanè, & laboriosum est illis iter viginti milliarium in vno die. Proindè concludendum est, quod in distantia vltrà sexaginta milliaria, quæ tres dietas adæquant, possit seruari dispositio talis *Decreti* dispensatiui. Talem verò distantiam metiri debemus à confinijs *Prouinciæ* versus locum, in quo *Generalis* est, ex eo quod hoc similiter disponitur in suprà citato *Statuto* circà distantiam trium dietarum pro consulendo *Generali* ad electionem *Vicarij Prouincialis*, dicit enim. *Si contingat*(Generalem)*adesse in spatio trium dietarum, hoc est triginta leucarum computandarum à confinibus Prouinciæ, vbi vacantia contingit*.

138. Aduerto autem, quod si commodè omnes *Patres* possunt simul conuenire, materiam discutere, & vota conferre, meliùs certè fiet; ex conferentia enim, vt dicursu magis dilucidatur materia, & veritas elucescit, vt optimè aduertit *Sanctorus*. (f) Non est verò necessè ad expulsionem, vt omnia vota illorum sex *Patrum* in eam colliment, ità vt vno, vel altero ipsorum dissentiente, fieri non possit; sufficit enim, quod maiori illorum pats ad eam inclinet, vt declarauit *Sacra Congregatio* in citata declaratione, in responsione ad vltimum quæsitum.

139. Tandem aduerto, quod *Generalis*, licet sex *Patres* dent votum suum ad expulsionem, non tamen tenetur illum expellere. Ratio est, quia *Decretum de Electis* non dicit, quod probatus incorrigibilis *eijci tandem debeat*, sed *eijci tandem possit*. Ità vt benè verum sit, quod *Generalis* nequit expellere, nisi accedat consensus *Patrum*, quem ad expulsionem faciendam sequi tenetur; non tamen sequetur, quod obligetur ad illum expellendum, si sex *Patres* expellendum iudicent; sed potest illum expellere, vel non, ità vt *Generalis*, in *expulsione*, alligetur quidem consilio *Patrum*; in *non expulsione* verò non sic; quia potest eam velle, licet *Patres* in expulsionem inclinent. Dubium autem magni ponderis est, an si vota *Patrum* sint diuer-

sa

ſa in paritate, tribus, nempè, inclinantibus, tribus verò non conſentientibus in electione, poſſit *Generalis* expellere incorrigibilem? Et dico, quod non. Quia quando requiritur conſenſus maioris partis *Collegij*, ad hoc, quod *Superior* poſſit aliquid facere, non ſufficit æqualitas votorum *Collegij*. Et ad hoc optimè doctrina cuiuſdam *Gloſſæ*, (g) quæ ſic habet. *Scire debes, quod cum Epiſcopus habet conferre præbendam cum conſenſu Capituli, ſi ſunt viginti Canonici, & decem conſentiunt, non valet collatio, quia non habet maiorem partem Capituli. Sed ſi haberet votum in Capitulo Epiſcopus, vt Canonicus*; (Et collatio deberet fieri ab Epiſcopo, & Capitulo ſimul, vt ſupponit *Textus* expreſſus illius *Decretalis*) *tunc diceretur facta ab vndecim, & ſic ex maiori parte*; & hoc idem docent alij *Canoniſtæ*. (h) In propoſito autem noſtro, facultas eijciendi ſpectat ad ſolum *Generalem*, dicit enim *Decretum*, *Ab ipſomet Generali tantùm cum conſilio, &c.* ità vt non ad *Collegium* integratum ex *Generali*, & *ſex Patribus*, ſed ad *Generalem* ſolum eiectio ſpectet. Sicut ergo *Epiſcopus*, qui debet conferre præbendam cum conſenſu *Capituli*, conferre non poteſt, niſi adſit maior pars votorum *Capituli*, ità nec *Generalis*, qui ſolus eijcere poteſt cum conſilio, & aſſenſu ſex *Patrum*, expellere nequibit, niſi habeat conſenſum maioris partis, quæ tunc dicitur adeſſe, quandò ſuperat aliam partem, non quandò eſt alteri æqualis; & ità decidit *Sacra Congregatio* in *Decreto* ſæpè citato.

140. Quod ſi contrà hoc dicatur, *Prouinciales*, & à fortiori *Generalem* habere votum deciſiuum in electionibus, & omnibus negotijs à *Diffinitorio* reſoluendis juxtà indultum *Vrbani Octaui*. (i) Vndè in caſu noſtro poſſit *Generalis* addere votum ſuum, & ſic decidere, & decernere expulſionem. Reſpondeo negando paritatem; quia *Decretum* illud loquitur expreſsè de electionibus, & non poteſt extendi ad hanc materiam, quæ exorbitat ab electione. Pariter aliud eſt loqui de ijs, quę debent fieri à *Superiori* ſolo cum conſenſu *Diffinitorij*, & aliud de ijs, quæ debent fieri auctoritate totius *Diffinitorij*. In iſto ſecundò caſu benè poteſt *Prouincialis* habere votum deciſiuum, & inclinare in eam partem, quæ ſibi melior videtur, caſu quo vota ſint paria, quia maior, & ſanior cenſetur eſſe illa pars, in quam Superior, vt dignior inclinat, vt dicunt *Ioannes de Anania*, & *Alexander*, (l) dummodò contrarium non apertè exprimatur in iure. In primo verò caſu non ſic. Quia Superior ſolus habet ius ad illud agendum, & *Diffinitorium* tantùm requiritur in conſiliando, & aſſentiendo. Si ergo *Prælatus* a lege iubetur aliquid facere cum conſilio, & aſſenſu *Diffinitorij*: ad hoc, quod illud facere poſſit, oportet, quod maior pars *Diffinitorij*, non comprehenſo *Prouinciali*, ità conſulat, & aſſentiatur; in dando enim conſilio, & aſſenſu *Prouincialis* non cenſetur tunc de corpore *Diffinitorij*, aliter poſſet dici, quod conſiliaretur, & aſſentiretur ſibi ipſi, & ità eſſet conſulens, & conſultus, aſſenſum petens, & dans, quod eſt ridiculum. Cum ergo ſex *Patres* non habeant facultatem expellendi, ſed *Generalis* ſolus; & illi tantùm debeant dare conſilium, & aſſenſum, ſine quo nequit *Generalis* expellere, ſequitur, quod ad expulſionem requiratur maior pars votorum illorum ſex *Patrum*, nec ſufficiant tria vota, ad hoc, vt expellere poſſit, & ſic, vltrà prædicta firmat *Petrus ab Angelis*. (m)

XXVII. Quomodò facienda ſit incorrigibilium expulſio, & quæ ſeruanda ſint in praxi?

SVMMARIVM.

141. *Expellendus debet commiſiſſe tria grauia crimina.*
Quod fuerit de ijs monitus, & punitus.
Quod crimina illa habeant moralem connexionem.
Debet Prouincialis habere votum Diffinitorij ad Carcerationem.
Forma incipiendi proceſſum ad expulſionem remiſſiuè.

142. *In vnaquaque Prouincia debet eſſe liber continens ſententias latas.*
Huic libro datur plena fides in Iudicio.
Libris matriculatis Mercatorum adhibetur fides.
Difficultas ex Statuto, quod videtur contrarium.
Conciliantur Statuta contraria.

143. *Multi libri negotiorum Prouinciæ debent*

bent esse in Archiuio.
Enumerantur singillatim.
Forma adnotandi delictum commissum, & pœnitentiam datam.
Aduertentia adhibenda in adnotandis delictis, & pœnitentijs.
144. *Sermo habendus à Prouinciali Expellendo antè ipsius carcerationem.*
Adnotanda in actu sermonis, & incarcerationis.
145. *Si appellet Expellendus à Decreto carcerationis, non est audiendus.*
146. *Si in Carceratione aliquem percutit, immediatè puniendus est.*
Positus in carcere ieiunet, & se disciplinet, tanquam formaliter carceratus.
Bis, vel ter in mense publicè est monendus, & exhortandus ad se corrigendum.
147. *Si in captura percutiat, tempus carcerationis pro percussione, non confunditur cum tempore ad expulsionem.*
148. *Delinquens in carcere, debet puniri.*
Fugere cum fractura, tentans debet vinculari.
Custos sit erga eum humanus.
Fratres, qui eum exhortentur ad correctionem admittat.
Suspectos, qui possunt auxiliari ad fugam probibeat.
149. *Sub finem anni exploranda eius voluntas per duos Patres.*
Si pœnitentiam promittit, finito anno est excarcerandus.
150. *Processus in Archiuio reponendus.*
Et per triennium asseruandus.
Si emendationis signa sint dubia, adhuc per aliud tempus potest conseruari.
Statutum videtur contrarium.
Satisfit Statuto.
Processus comburendi post conclusum in causa, & res transijt in indicatum.
151. *Si intrà triennium denuò delinquit, faciendus, est ex integro, processus delicti vsque ad diffinitiuam exclusiuè.*
152. *Indicia euidentia, vel præsumptiua incorrigibilitatis.*
Carcerato incorrigibilitatem ostendenti dandus Aduocatus, cum copia actorum.
Patres destinati ad expulsionem conueniant ad Generalem, si vicinus sit.
Si Generalis abest vltrà tres dietas conueniant ad conferendum inter se.
Si conueniant in voto omnes, fiat vnum votum.
Si disconueniant, singuli votum suum faciant.
Acta omnia, cum votis, sigillata mittant ad Generalem.
Titulus inscribendus extrà processum.
153. *Sententia à Generali danda.*
Lata sententia Reo in carceribus intimetur.
Si fugam arripuit ad valuas Refectorij affigatur.
Si Reus appellet, causa deuoluitur, sed ipse manet in Carcere.
Post decem dies à Sententia lata expellatur.
Publicè spolietur habitu Religionis.
Habitu Clericali induatur.
154. *Eiectus à Religione, si est in Sacris, debet portare habitum Clericalem.*
Incedens in habitu Laicorum, peccat.
Si Conuersus est Eiectus, circa eius habitum variæ sunt sententiæ.
Si habet vndè viuat absque labore, debet incedere in habitu Clerici.
Sin minùs in veste Laicali, vt laboret.
Ratio decisionis.
Respondetur rationibus in contrarium.
Conuersus Eiectus non magis subijcitur Episcopo, quam cæteri Laici.
155. *Arbitrio Superioris stat, scripta à se composita concedere Expulso.*
Factus Episcopus antè consecrationem, debet omnes libros Religioni resignare.
Magis æstimatur manuscriptum viri docti, quàm liber impressus.
156. *Partus sequitur ventrem.*
Filius genitus in seruitute, manumisso Patre, remanet seruus.
157. *Sententia expulsionis notificanda Ordinario.*
Si expulsio fit Romæ, notificatur Cardinali Vicario Papæ.
Differentia inter Ordinarium, & Diæcesanum.
Diæcesani sunt soli Episcopi.
Ordinarij nomine non venit solus Episcopus, sed & alij, qui quasi Episcopalem iurisdictionem habent.
158. *Sententia expulsionis Ordinario in scriptis notificanda.*
De forma notificationis, Remissiuè.
159. *An Episcopus possit sententiam illam examinare.*
Lauretus de Franchis putat posse.
Impugnatur.
Nullo iure potest Episcopus de tali sententia cognoscere.

160. Re-

160. *Recognoscere causam actitatam ab alio Iudice, requirit iurisdictionem super Iudice ipso.*
Regulares sunt exempti ab Episcopis.
Episcopus non est Iudex appellationis in hoc casu.
Iudex Laicus non potest cognoscere de sententia Episcopi in traditione Clerici Curiæ Sæculari.
161. *Superior Expulso dat testimoniales suæ expulsionis.*
De forma testimonialium. Remissiuè.
Ad quid inseruiant tales testimoniales.

141. Respondeo, quod, vt patet ex supradictis, antè omnia ad Expulsionem necessaria, requiritur, quod Expellendus ter commiserit grauia crimina, & quod de ijs non solùm monitus, sed etiam punitus fuerit, & quod crimina illa habeant aliquam moralem connexionem, siue continuitatem, vt suprà adnotauimus. Hoc autem supposito, si *Prouincialis* iudicauerit esse expellendum debet congregare *Diffinitorium* suum, & ab eo exquirere consilium, & assensum ad hoc, quod possit iuxtà *Decretum* carcerari per annum in carcere formali, vt explicuimus; & habito assensu debet incipere processum, cuius formam dabimus in secunda Parte.

142. Quia verò supradiximus, non solùm ter pœnitentiatum per sententiam, sed etiam notabili pœnitentia ter punitum ob tria grauia, aut grauiora crimina non seruata forma iudicij, posse vt incorrigibilem expelli, ideò vt ad omnem euentum de illis pęnitentijs habeatur memoria authentica, & non laborent *Prouinciales* in examine Testium, ad probandum illum fuisse ter punitum, debent *Prouinciales* iuxtà *Ordinis Statuta (n)* librum habere, in quò scribantur Carcerati, pœnitentiati, & *Sententiæ*, siuè *Ciuiles*, siuè *Criminales*, & isti libro plena datur fides, & plenè probat sinè alio examine, vt docet *Sacctorus. (o)* Nam si creditur libris Matriculatis Mercatorum, & aliorum officialium, etiam in criminalibus, vt post *Tuscum* tenet *Rota:(p)* multò magis debet credi libris publicis *Religionis*, qui in Archiuio *Prouinciæ* asseruantur. Remanet tamen aliqualis difficultas circà hoc. Quia in primo *Statuto* citato*(q)* habetur, quod in libro *Prouinciæ* scribi debent *Carcerati, aut pœnitentiati, tacitis tamen defectibus, ob quos carcerati, seù puniti fuerint*. Hoc autem sano modo debet accipi, vt *Statutum Statuto* cohęreat. Ordinatur enim in alio *Statuto, (r)* quod copia *Sententiæ conseruetur in Archiuio Prouinciæ. In Sententia* verò *tenetur Iudex delictum rei recensere per extensum, vt ex illa delinquentes cognosci possint, & ipsorum memoria conseruari*, vt habet *Textus:(s)* quomodò ergò poterit stare, quod in libro adnotari debent *Carcerati, aut pœnitentiati, tacitis defectibus, ob quos carcerati, vel puniti fuerint?* Ad quid inseruiret talis carcerationis adnotatio, nisi scriberetur pariter crimen, quod fuit causa carcerationis, quo possimus vti ad expulsionem? Debet ergò intelligi *Statutum*, quod in vno libro *Prouinciæ*, in quo describuntur omnia acta Capitularia, Decreta *Diffinitorij*, & ea, quæ sunt alicuius momenti, notentur pariter Carcerati, & pęnitentiati tacitis tamen defectibus, vt consulatur famę proximi. Quia liber ille, vtpotè continens acta *Prouinciæ*, passim ostenditur omnibus, qui aliquod peculiare scire desiderant, & decens non est, quod crimen, aliquando commissum ex fragilitate, in tali libro describatur, itaut commodum sit alicui volenti, librum illum legere, & antiquati delicti memoriam, cum Religiosæ existimationis iactura, refricare. Consultum proindè est, vt in tali libro Carceratorum, & pœnitentiatorum nomina describantur, tacita causa pœnitentiæ; sed non tollitur per *Statutum*, quod in alio libro magis secreto non scribantur huiusmodi punitiones, carcerationes, & sententiæ criminales cum causis expressis, ad hoc, vt possint prò negotio expulsionis inseruire. Immò in alio *Statuto (t)* expressè habetur, quod in *Archiuio Prouinciæ* habeatur liber, in quo adnotentur receptiones *Nouitiorum*, & ipsorum testimoniales. Item alius liber prò adnotandis testimonialibus collatorum, ac susceptorum Ordinum, admissionibus ad prædicationem, Apostatarum notis, & delinquentium nominibus &c.

143. Patet ergò non vnum tantùm, sed plures libros debere esse in *Archiuio*, putà librum actionum Capitularium, & Decretorum *Diffinitorij*. Librum receptorum ad *Ordinem*, cum ipsorum attestationibus. Librum Examinatorum prò lectura, Confessione, Ordinibus, Concionibus, & Studijs. Et librum, in quo delictorum, & sententiarum pęnalium describatur memoria, ac sententiæ per extensum registrę-

tur, & in hoc libro summatim recensenda est causa pęnitentiæ, putà delictum, qualitas pęnitentiæ, & nomen pęnitentiati, & tempus durationis, cuius infrà exemplum dabo; & iste liber omnibus occultatur, (nisi in casu necessitatis,) vt famæ proximi prospiciatur, dum tamen alij duo libri, cuicumque eos legere volenti, tanquam publica monumenta, non sunt denegandi. Et clarius in hac materia loquuntur *Statuta Reformationis* (*u*) ordinando, quod causæ, & sententiæ, per extensum describantur, putà in libro memoriali maleficiorum, vt est praxis in hac Prouincia Romana, & puto esse aliarum *Reformationum*, iuxtà *Statuta Reformata*. Et ità benè stat, quod in libro *Prouinciæ* fiat memoria punitorum *tacitis defectibus*, vt dicit primum *Statutum*, cum hoc tamen, quod in libro memoriali maleficiorum tùm pęnitentia, tùm causa recenseatur, ad quod hoc inseruire possit ad expulsionem; non enim sufficit, quod in libro appareat de pęnitentia incussâ, nisi etiam ex eodem constet de crimine commisso, ac eius qualitatibus. Vt verò illi, ad quos spectat talia adnotare, & non experti sunt, sciant quomodò hoc præstare debeant, infrascriptum exemplum exhibemus.

Fr. N. Laycus, vel Clericus &c. fuit à Patre Prouinciali cum consilio Diffinitorij punitus per reclusionem in domo disciplinæ per quindecim dies, & sex ieiunia in pane, & aqua absquè caputio in publico Refectorio, & sex disciplinis per integrum Miserere; *quia rixatus est cum Fratre N. & ipsum percussit pugnis in Claustro Conuentus N. in præsentia Sæcularium, qui scandalizati multum remanserunt. Die N. Mensis N. Anni N.*

Ego N. Prouincialis.
Ego N. Secretarius.

Vel isto modo sequenti.

Anno, Mense, & Die N. In Conuentu N. In Camera ignis communis, in præsentia Fratrum, & PP. NN. Fr. N. Laycus &c. iniuriauit, & ligno, quod sibi venit ad manus percussit Fratrem N. in brachio, capite, &c. ex qua percussione factus est liuor, vel tumor, vel contusio, ex qua sanguis exiuit in magna, vel parua quantitate &c. qui Fr. N. delinquens confessus est delictum suum, & se remisit pietati Diffinitorij, vel Prouincialis, qui, de consilio, & assensu Diffinitorij, ipsum carcerari fecit per Mensem, vel talem, aut talem pœnitentiam iniunxit, quam præfatus N. delinquens acceptauit, & adimpleuit Anno, & Mense N. in Conuentu N.

Ego N. Minister Prouincialis.
Ego N. Secretarius.

Aduertendum autem, quod in adnotanda tali memoria, debet exprimi tempus, locus, & locus loci, & testes coram quibus commissum est delictum; item circumstantiæ aggrauantes, vel diminuentes delictum debent specificari; putà si percussio fuit ex incidenti, vel ex casu pẽsato; si cum scandalo magno, vel paruo Fratrum, vel Sæcularium; si eius notitia extrà claustra peruenit; pariter si delinquens magna, vel parua dedit signa pęnitudinis ob illud crimen; si libenter, vel ægrè subijt pęnitentiam, & similia; hæc enim faciunt multùm prò *Iudicibus* ad hoc, quod iudicare possint, an delictum fuerit ex fragilitate, vel mera malitia, & ità ad discernendam corrigibilitatem, vel incorrigibilitatem Rei.

144. Habito ergò consilio, & assensu *Diffinitorij* debet *Prouincialis* procedere ad incarcerationem, præmisso publico sermone ad *Reum* facto, in quo antiqua delicta, de quibus punitus, sed non correptus est, & noua, recenseat; decretum *Diffinitorij* ipsi significet; protestetur sibi nomine *Religionis*, quod expelletur si non corrigatur. Exoret, vt se emendet; det meritũ Obedientiæ Fratribus orantibus prò sua correctione. Describenda erunt minutè omnia, quæ accident in facto; putà si *Reus* erecta ceruice, perfricta fronte, vel potiùs humiliatus, & plorans sermonem *Prouincialis* excepit; si tacuit ad omnia, vel petita licentia locutus est ad sui defensionem; si à decreto carcerationis appellauit, vel prõptè ad illam subeũdam se habuit, & similia &c. & pariter ipsius carceratio secuta cum suis circumstantijs, putà si *Reus* statim iuit ad carcerem; si resistentiam fecit, & captus fuit per vim; si in captura aliquem percussit, qua percussione, in qua parte corporis; si fugam attentauit, & similia; & in fine descriptionis istius actus carcerationis debent notari Testes aliqui in specie, coram quibus hoc acciderunt, qui Testes debent subscribere se, cum *Prouinciali*, & *Actuario*.

145. Quid autem iuris, si *Reus* appellet ab huiusmodi *Decreto Carcerationis*, debet ne *Prouincialis* tali appellationi defer-

ferre? Dico, quod nullo modo;& ratio eſt, quia verſamur in notorio, in quò prout aliàs diximus, nulla admittitur appellatio. Cum enim ter deliquerit,& punitus fuerit, & hoc notum ſit toti *Prouinciæ*, (dum enim aliquis carceratione,vel alia notabili pœnitentia percellitur, ſtatim per totam *Prouinciam* hoc euulgatur, & cum coram tota Communitate Conuentus pœnitentiæ huiuſmodi fiant, reſpectu illius Conuentus,qui ſolet eſſe principalior *Prouinciæ*, certè erit notorium facti,) & de eo in libris publicis talis eſt euidentia, quod nulla poteſt tergiuerſatione celari. Quod autem, forſan, non ità notoria ſit mala illius conuerſatio,& mores poſt obitam tertiam pœnitentiam,non officit;ſiquidem ad incarcerationem, prout ſuprà diximus, non requiritur, quod vltrà tertium delictum aliud nouum committatur, ſed, expleta pœna tertij delicti,poteſt carcerari,vt probauimus.

146. Si verò vltrà appellationem vim faciat ne capiatur, & Fratres, qui, ex mandato *Prælati*, eum capiunt percutit, aut vulnerat, quid agendum? Spectato modo, & qualitate percuſſionis, liuoris impreſſi, vulneris, generis armorum &c. debet *Diffinitorium* ipſum condemnare ad pœnam Statutariam, ſecundum quod debet tale delictum puniri; & debet in proceſſu totum factum, & latam condemnationem *Notarius* deſcribere, vocatis ad hoc ſpecialiter Teſtibus, qui debent ſubſcribere; prout paulò ſuprà dictum eſt.Ratio iſtius eſt, quia,cum tale delictum ſit commiſſum coram tota Communitate eſt, ita notoriũ ex facto, quod non debet *Reus*, vt in alijs delictis citari, ſed ſolùm ſummariè audiri; in talibus enim notorijs nullus ordo iuris ſeruatur, ſed incontinenti ad punitionem proceditur. Cautus autem ſit *Notarius* in deſcribenda omni qualitate corporis delicti, puta circà vulnera, ſiuè liuores impreſſos, & prò hoc videat, quæ annotamus(x) circà deſcriptionem corporis delicti.

Ità ergò carceratus (detracto ſibi priùs caputio,& chorda) qualibet feria ſexta debet ieiunare in pane, & aqua, & ſe diſciplinare coram tota Communitate, iuxtà ea, quæ circà formaliter carceratos *Statuta*(z) diſponunt; & ad promouendam ipſius emendationem *Superior* bis, vel ſaltem ſemel in Menſe,debet coram Communitate ipſum paternè admonere, exhortari,obſecrare, vt à mala ſua vita ſe conuertat, & pertinaciam in malo exuat; talibus enim admonitionibus non ſolùm ſatisfit obligationi *Prælati*, qui omnem viam debet tentare,vt animam Fratris lucretur; ſed & magis adimpletur mens *Sacræ Congregationis*,quæ ordinat,quod omni conatu *Superiores* procurent eruere animas Subditorum in profundum malorum demerſas;& ſi *Reus* non corrigatur, magis apparet de ſua incorrigibilitate.

147. Aduertendum autem, quod ſi in captura, vt diximus, aliquem percutiat, aut vulneret, & *Diffinitorium* ad carcerem immediatè condemnet prò modo culpæ ſecundum *Statutorum* diſpoſitionem;tempus carcerationis prò hoc delicto minimè debet confundi cum tempore carcerationis annuæ, vt aliàs dictum eſt; ſed debet priùs ſubire carcerem prò delicto;& expleto tempore carcerationis prò illo, incipere poteſt annum carcerationis prò incorrigibilitatis probatione.

148. Si in carcere nouum delictum committat, aut fugam attentet frangendo oſtium, vel parietes &c. debet fieri ſuper hoc delicto inquiſitio ad denunciationem faciendam à *Cuſtode carceris*: debet viſitari corpus delicti,recipi Teſtes,conſtitui *Reus*, examinari,defendi,ac ſententiari. Et ſi fracturam carceris fecerit, poteſt aſſecurari cõpedibus, & catenis,iuxtà arbitrium *Prouincialis*. Dum autem detinetur in carcere,*Cuſtos* charitatem,& humanitatem ergà Deum oſtendat, ne in deſperationem deducat; omnia neceſſaria illi ſubminiſtret, nec in minimo affligat, vltrà quod ſibi debeatur per ſententiam *Prælati*; imò blandis verbis, & fraternis viſceribus ad tolerãtiam adhortetur. Debet etiam admittere Fratres ad eius viſitationem,qui eum conſolētur;ſed non admittere eos, qui poſſunt eſſe ſuſpecti, vt ad fugam animent, & ad eam inſtrumenta miniſtrent; & ſi tales ſuſpecti aliquandò non poſſunt impediri, *Cuſtos* maneat præſens ad ipſorum colloquia, & ea impediat conſilia, quæ fortè fugam poſſunt promouere.

149. Sub finem autem anni completi *Prouincialis* duos *Patres graues* mittat ad carcerem ad explorandam carcerati mentem, qui efficacibus, & charitatiuis verbis ipſum moneant, & ab eo ſciant,quid amodò intendant facere; ſi vult emendari, aut perſeuerare; & adhibeantur ad hoc alij

duo Testes; qui omnes referant *Prouinciali* iuridicè quid dixerint, & quid ille responderit, & totum in processu adnotetur, iuxtà formam in secunda parte dādam. Quia verò carceratus potest correctionem verbis simulare, & lacrymis se emendatum ostendere, licet in corde minimè mutatus sit; vel potest verbis etiam incorrigibilitatem patenter ostendere; operę pretium est ad pleniorem instructionem in vtroquè casu quid sit practicandū recensere. Si ergò carceratus verbis emēdationem promisit, signis exterioribus se humiliatum ostēdit, & lacrymis se pęnitere de delictis præteritis professus sit, nec se velle amplius peccare; Prouincialis debet, anno expleto, è carcere educere, & coram *Diffinitorio* vocare, vt secunda parte dicimus.

150. Processus autem iste debet in *Archiuio Prouinciæ* conseruari ad hoc, vt si denuò deliquerit, possit ad vlteriora procedi in causa expulsionis. Si verò quæras per quantum temporis debeat conseruari? Respondeo, quod cum suprà probatum sit, quod exacto triennio quis habetur prò correcto; si post punitionem tertij delicti *Reus* emendatum se prodit, & in aliud delictum non ruit, transacto triennio debet processus inceptus in ordine ad expulsionem comburi. Diximus enim debere delicta habere moralem quandam connexionem, quæ dato, casu demonstratæ emēdationis per triennium, totaliter cessat. Non ità autem rigorosè assigno spatium triennij ad processus combustionem, quin possēt etiam aliqualiter anticipari, maximè accedentibus signis indubitatis veræ emendationis. Sed triennium assignaui, vltrà quod censeo processum non debere conseruari, nisi fortè dubia signa emendationis in triennio illo essent, & prudentia suaderet diutiùs expectandum esse, ad habendam à tempore longiori legitimam probationem secutæ emendationis. Quod si dicas ex *Statutis* (a) Ordinis processus non posse in *Archiuio Prouinciæ* conseruari vltrà sex Menses, & ideò, transacto hoc termino, processum fabricatum in ordine ad expulsionem esse lacerandum; & ità non posse vsque ad triennium conseruari. Respondeo *Statutum* debere intelligi quando est conclusum in causa, & res trāsijt in iudicatum; sic enim habetur: *Semestre incipere intelligatur post conclusam, & terminatam causam, pœnæquè inflictæ executionem per sententiam diffinitiuam, seù Decretum, & hoc pacto perpetuum in illa causa silentium imponatur*. Non est autem conclusa causa expulsionis, per hoc, quod processus inceptus est, nisi per sententiam terminetur. Quod si iterum instes, quod hac de causa, puta quia sententia expulsionis lata non est, processus non debet expleto triennio comburi, sed debet perpetuò conseruari. Respondeo negando consequentiam; ratio est, quia tempus illud triennij, in quo *Reus* benè vixit sententiat (per fictionem iuris) prò *Iudice*; sicut enim *Iudex* pronunciare potuisset *Reum* carceratum iam per annum esse emendatum, & ideò non esse locum expulsioni; ità triennium illud, in quo benè vixit, sententiat illum esse correctum, & minimè posse expelli à *Religione*; & proindè, exacto triennio, tanquam causa conclusa, debet comburi processus.

151. Si autem intrà triennium delinquit denuò crimine graui, & scandaloso, debet sumi informatio iuridica visitando corpus delicti, si fuerit facti permanentis, vel per Testes examinatos faciēdo constare de illo, si est facti transeuntis, & ipsum delictum probari; examinādo Testes, constituendo *Reum*, carcerando, torquendò, prout de iure; debent sibi assignari tempora defensionum, & omnia perfici, vt in alijs processibus informatiuis, vsque ad sententiam expulsionis dandam à *Generali*, vt infrà dicemus.

152. Si verò *Reus*, ad quem explorandum de Mandato *Prouincialis* accesserunt *Patres*, vt suprà dictum est; ostenderit euidenter se minimè emendatum; dicat se fuisse ab inimicis contrà ius oppressum; maledicat diei, in quo ingressus est *Religionem*; blasphemet; irreuerenter loquatur; iactet, quod postquam exierit vindictam sumet de persecutoribus; velle potiùs inter Turcas, quàm intrà claustra viuere, & similia; aut si tàm patentibus verbis animum suum non prodit, & arte fingat *præmens altum corde dolorem*, quædam verba, quæ sapiunt correctionem, tamen ex vultu contracto, & meditatiuo, & modo loquendi truncato, sobrio, & penè coacto, conijci prudenter potest, quod simulet verbis emendationem, vt è carcere educatur, certè præsumendus est minimè correctus, & potest ad vlteriora procedi.

Siuè ergò signis, vel verbis adhuc carceratus, vel nouo delicto post excarcerationem patrato, vt dictum est, *Reus* se prodide-

diderit incorrigibilem, ipso in carceribus detento, debet à *Prouinciali* sibi assignari *Aduocatus*, cum terminis congruis ad faciendas suas defensiones, exhibita actorum copia, vt fit in cęteris causis, & Nos in secunda parte huius Operis, Deo dante, dicemus.

Præsentatis defensionibus, (fabricato etiam processu defensiuo ad probandos articulos ab *Aduocato* propositos, si opus fuerit,) si *Generalis* non abest à *Prouincia* vltrà tres dietas, sicut suprà dictum est, debent sex *Patres* Deputati, & electi ad expulsionem Incorrigibilis, cōuenire ad prçsentiam *Ministri Generalis*, cum copia authentica omnium actorum, & ad Sententiam procedere debet *Generalis*, vt infrà dicemus. Si verò *Generalis* abest à *Prouincia* per plusquam tres dietas, debent insimul conuenire sex illi *Patres*, omnem passionem exuere, merita causæ tam arduæ discutere adamussim, defensiones librare, & in punctis dubijs consilium à viris doctis, & *Iurisperitis* petere, & tādem votum suum scripto mandare. Quod si in eodem voto non conueniant, debent singuli, vel qui eiusdem sunt sententiæ, votum suum à se subsignatum, breuiter expressis legalibus fundamentis, quarè ita sentiant, ad *Generalem* transmittere sigillatum, simul cum cęteris Scripturis. Omnia verò suprà dicta, puta *Aduocati* assignationem, Decretum tradendi copiam actorum, terminorum ad defensiones faciendas prorogationem, processum defensiuum, defensionum præsentationem, conuocationem sex *Patrum*, omnium actorum præsentationem coram ipsis, oportet adnotare, quorum nō damus formulam, quia horum omnium praxim, prò cœteris causis in secunda parte damus. Licet autem ex indulto *Sacræ Congregationis*, quod suprà dedimus possint sex *Patres* mittere ad *Generalem Summarium processus, vnà cum eorum voto*; tamen quia fabricare rectum Summarium, non ità facilè est, & contrà Summarium, vtpotè deficiens, vel abundans, & ità veritatem lædens, potest opponi à *Reo*, ideò meliùs est copiam actorū ex integro transmittere ad *Generalem*, cum voto; & Processui inscribi titulus talis *Processus contrà Fratrem N. Prouinciæ N. in ordine ad expulsionem à Religione, vt incorrigibilis*.

153. Tum *Generalis* viso processu, & voto sex *Patrum*, si expellendum iudicauerit, poterit ad sententiam procedere sub forma, quam dabimus in Secunda Parte.

Lata Sententia debet *Reo* in carceribus intimari; vel si fortè fugam arripuit ad valuas Refectorij affigi, vt fit cum aliquis citatur per modum absentis. Si *Reus* intrà debitum tempus appellet, deuoluitur causa ad *Iudicem, ad quem*, *Reo* in carceribus intereà manente; si non appellat, debet è carcere educi transacto tempore appellationis ab intimata sententia, putà decem diebus, & debet tonderi à corona Clericali Regulari, & sibi fieri corona Clerici Sæcularis, si fuerit Clericus, vel Sacerdos, & in publica Fratrum Communitate, præmisso graui sermone, debet exui per Superiorem forma habitus, incipiendo à chorda, exindè caputio, & tandem tunica solis femoralibus ad honestatem relictis, & confusibiliter eijci à Refectorio in alium locum, vbi sint parata vestimenta Sæcularia suo statui conuenientia, quibus induatur. Ratio horum omnium est, quia ex eodem *Decreto Congregationis (b)* taliter eiecti in habitu Clericali debent incedere, & *Ordinarij* loci iurisdictioni subdi; ergò debent spoliari habitu Religionis. Ad formam verò habitus spectat etiam Religiosa tonsura, vndè sequitur, esse, modo, quo diximus, exuendum Religiosis, ac induendum Clericalibus vestimentis; cęremonia verò per *Superiorem* solemniter, vt præfertur, præstanda est, incutit enim *Religiosis* horrorem, & metum, & ab excutiendo, per vitia, & inobedientiam, Religionis iugo, plurimùm deterrentur.

154. Remanet autem non leuis difficultas circà habitum Clericalem, in quo degere iubentur *Expulsi*. In hoc enim incedere debere eos, qui in *Ordinibus Sacris* sunt, nulli dubium est, & hoc plures testantur, *(c)* vndè peccarent si in habitu sæculari incederent, & secùs facientes possent puniri, & compelli ad reassumendum habitum *Clericalem*, vt habet *(d) Graffius*: Sed de *Laicis Conuersis* diuersæ sunt opiniones; quia *Peyrinus, & Donatus (e)* existimant eos debere incedere indutos habitu *Clericali*, tum quia *Decretum* loquitur indefinitè de *Religiosis eiectis*, quorum appellatione veniunt etiam Laici; tum quia sic expulsi remanent *Religiosi*, & subiecti *Ordinario*, & proindè debent deferre habitum *Clericalem* in signum subiectionis ad *Episcopum*. *Lezana* verò quem sequitur *Antonius à Spiritu sancto*, *(f)* oppositum habet. Sed ego in hoc casu distinguendum pu-

putarem; vel enim eiectus habet in domo sua, vndè viuat, absquè eo, quod alicui mechanico exercitio addicatur; vel si vult viuere, oportet, quod, in sudore vultus sui laborando, sibi victum comparet. In primo casu certè tenenda est prima sententia cum suis fundamentis. In secundo verò casu sequenda est secunda. Ratio est, quia de iure naturæ est, quod sibi vnusquisque victum quærat; accidit autem, quod alicui nulla sit facultas quærendi victum sibi, nisi per Artem sordidam, & mechanicam, quam solam callet, ipsam verò exercere in habitu *Clericali* indecorum est; quàm turpè enim esset videre in habitu Clericali Veteramentarium, Cerdonem, Stabularium, Cauponem, Lanionem, Cupedinarium, & similia? Si ergò *Expulsus* non habet vndè viuat, nec vllam aliam artem callet, nisi ex recensitis, debet ne eam cum habitu *Clericatus* exercere? Minimè, quia esset opprobrium, & contumeliam *Ordini*, & vestibus *Clericalibus* inferre. Vndè ergò viuere? Fortè mendicando? Hoc non, tum quia si sanus, & robustus est non inueniet; qui eleemosynam tribuant, dicent enim omnes, *quarè non laboras, & panem lucraris?* tum quia potens de labore suo viuere, non potest eleemosynam veris pauperibus, & infirmis prærripere; non enim verè indiget, quia commodè potest sibi necessaria comparare laborando, vt textualiter ordinat vna lex *Codicis.* (*g*) Fortè obligatur *Religio* ad victum, & vestitum sibi dandum? hoc non, quia ex quo sua culpa eiectus est, sibi est damnum suum imputandum; nec *Religio* obligationem habet nutriendi à se Expulsum, sicut membrum separatum à corpore non participat de nutrimento corporis; vndè ipse tenetur suis manibus laborare, vt docet *Graffius.* (*h*) Sequitur ergò, quod in tali casu, vt exercitio suo victum sibi quærat; debeat in habitu Laico incedere, & laborare; & hæc ratio quadrat etiam pro *Clerico*, in Minoribus tantùm constituto, quando esset in tali statu, quod neque inseruiendo alicui Ecclesiæ, neque Grammaticam, aut alias Scientias docendo; neque Pedagogum agendo, posset viuere; præualet enim ius naturæ, cuiuis Ecclesiasticæ politiuæ dispositioni. Nec cogunt Fundamenta primæ Sententiæ, quia *Decretum Congregationis*, licet loquatur indefinitè de omnibus Religiosis eiectis, non tamen omnia, quæ in eo disponuntur pro omnibus ordinantur; quia in eodem disponitur, quod eiecti *sint perpetuò suspensi ab exercitio Ordinum*, (*i*) hoc autem pro Laicis quadrare non potest, quia nullos habent Ordines, à quibus suspendantur. Sicut ergò pro solis Ordinatis intelligendum est, ità, & *deferre habitum Clericalem* debet accipi de ijs solis, qui *Clerici* sunt; Quod verò debeant sic indui habitu *Clericali* in signum subiectionis iurisdictioni *Episcopi*, pariter non cogit; quia isti Eiecti non plus tenentur obedire *Episcopo*, quàm alij; siquidem ex vi voti Obedientiæ ad ei parandum non obligantur, non enim verum est, quod *Episcopus* sit eorum *Abbas*, vt contrà *Hostiensem*, & alios (*l*) tenent communiter *Doctores*: (*m*) & licet foro Episcopi sint subiecti, non sequitur, quod per hoc obligentur ad gestandum habitum *Clericalem*, etenim omnes Familiares, & Officiales *Episcopi*, de ipsius foro sunt, nec tamen ad portandum habitum Clericalem obligantur, vt aduertit *Sanctorus.* (*n*)

155. Libet autem pro praxi, quærere; an si, Verbi gratia, expulsus sit homo doctus, vel *Concionator*, & plures Conciones composuit, vel aliud opus Theologicum, vel in alia disciplina exarauit, an talia scripta sint sibi concedenda à *Superiore*? Et dico, quod in arbitrio *Superioris* est illa concedere, vel negare, & Expulsus nullo iure potest aliquid ex illis prætendere. Ratio est, quia quidquid *Monachus* acquirit, *Monasterio* acquirit, vndè sequitur, quod si in Religione ex commoditate, & alijs, quæ sibi dedit *Religio*, aliquos libros conscripsit, vel composuit, totum hoc debet cedere in beneficium *Religionis*. Et argumentari licet à fortiori ex hoc, quod *Religiosus* factus *Episcopus*, non solùm supellectiles, sed etiam libros, quos sibi parauit in *Religione*, debet antè Consecrationem resignare in manu *Superioris Regularis*, vt pro *Dominicanis* decreuit *Clemens Quartus*, ex relatione *Sancti Antonini*, (*o*) aliter à Pontificalibus remanent suspensi; & hoc idem sanxit *Alexander Quartus prò Minoribus*, vt ex *Monumentis Ordinum*, refert *Rodericus.* (*p*) Si ergò factus *Episcopus*, qui honorem *Religioni* ex Dignitate comparat, non tamen potest aliquid, quod in *Religione* habuit, secum habere, à fortiori idem dicendum erit de illo, qui vitijs, & excessibus suis *Religionem* dehonorauit, iste siquidem in pœnam delictorum, debet spoliari omnibus, quæ ibi habuit, & sicut nudus ingressus est in *Religionem*, nudus ab ea debet ex-

expelli, & quemadmodũ habitu *Religionis* ob sua scelera priuatur, ità debet etiã ceteris priuari. Nec dicendum dictas Constitutiones loqui de libris, & ideò debere intelligi de libris aliorum Auctorum impressis, vel manuscriptis, non verò de proprijs à se compositis, qui sunt veluti partus proprij ingenij, ad quos ius naturale habet, vt Pater in filios; imò magis amantur, quia maiore labore comparantur partus mentis, quàm partus ventris. Quia dictæ *Constitutiones* talem distinctionem non faciunt de libris impressis,& manuscriptis, nec de cõpositis à se, vel ab alio; liquet verò, quod plus æstimatur originale manuscriptum, cuius nullum extat vulgatum exemplar, maximè si sit compositum à Viro excellenter docto, quàm quiuis alius liber impressus, vndè magis lędetur *Religio* ab ipsius ablatione; vndè si cauetur indemnitati *Religionis* in minori damno, à fortiori idem erit in maiori.

156. Pariter si filius generatur in seruitute nascitur seruus, *quia partus ventrem sequitur*, vt dicitur in *iure*, (*q*) non autem ex hoc, quod manumittatur *Pater*, vel Mater, filius, qui natus est seruus, libertatem acquirit, argumento cuiusdam *legis*, (*r*) nec Patria potestas ad ipsum extenditur. A simili ergò cum *Religiosus* sit sub dominio *Religionis*, filij à mente sua geniti, hoc est libri à se compositi, sunt in dominio, & proprietate *Religionis*; dum autem ille expellitur à *Religione*, manumititur, quodamodò, (& quidem impropriissimè, non enim à votis *Religionis* absoluitur, nec antiquam libertatem recuperat,) sequitur ergò, quod non per hoc etiam à dominio Religionis absoluantur eius filij, nempè libri à se compositi.

157. Præter hucusque dicta tenetur *Prouincialis*, ex eodem Sacræ Congregationis *Decreto*, (*s*) *sententiam expulsionis Ordinario loci notificare*. Vndè sequitur, quod si fieret expulsio *Romæ*, sententia est notificanda *Vicario Papæ*, qui est *Iudex Ordinarius* omnium *Clericorum Romæ* degentium. Et aduertendum, quod *Decretum Congregationis* præcipit sententiam esse notificandam *Ordinario* loci, & non dicit *Diæcesano*, lata enim differentia est inter hos, *Diæcesanus* enim est, qui Diæcesi præest, & hoc nomen solis *Episcopis* conuenit, vt vult *Abbas*. (*t*) *Ordinarius* verò est quisquis habet vniuersitatem causarum, & iure suo beneficia conferre potest; proindè nomine *Ordinarij loci* non venit solus *Episcopus*, vt expressè habet *Glossa* cuiusdam *Decretalis*, (*u*) sed in loco nullius Diæcesis venit *Abbas*, *Archipresbiter*, *Archimandrita*, *Prior*, & quiuis, qui quasi *Episcopalem* iurisdictionem habet. Ex hoc ergo, quod iubetur *Superior Regularis* notificare *Ordinario* sententiam expulsionis, sequitur, quod si in illo loco præest *Episcopus* ipsi notificanda est sententia; si verò est alius *Ordinarius*, vt sunt quidam *Abbates*, & alij Episcopalem iurisdictionem habentes, quorum loca sunt nullius Diæcesis, ipsi notitia talis sententiæ est danda.

158. Si verò quæras, quomodo notificanda sit talis sententia, an oretenùs, an scripto? Dico, quod scripto, ad hoc, quod possit in *Archiuio Episcopali* conseruari, & *Episcopus* ostendere fundatam intentionem suam in casu alicuius criminis, ob quod puniendum, oriretur controuersia inter forum *Ecclesiasticum*, & Laicum; formula verò, secundum quam facienda est talis significatio, datur per extensum à *Peyrino*. (*x*)

159. Non leue autem dubium est, an possit *Episcopus* expulsionis sententiam examinare, & de iustitia eius, vel iniustitia iudicare? *Lauretus de Franchis*, (*z*) ampliandæ iurisdictionis *Episcoporum* suprà *Regulares* studiosissimus, respondet affirmatiuè, & fundat se in auctoritate *Cardinalis*. (*a*) Subiungens, quod ideò *Generales* tenentur sententiam expulsionis *Ordinario* loci notificare, quia *multi sunt Eiecti etiam culpa sua, & relicto habitu Regulari viuunt Clericaliter, & laxiori vita, quàm priùs, & sic videtur, quod eis suus dolus patrocinetur*. Sed hic *Auctor*, si attentè legisset *Cardinalem* in loco citato, inuenisset, quod solum habet, quod si *Monachus* eijciatùr è *Monasterio*, nec *Monachi* velint eum ampliùs recipere, ponitur ab *Episcopo* in alio *Monasterio*. Hoc autem non est inquirere, an iustè, vel iniustè sit eiectus. Insuper loquitur ibi de *Monachis* non exemptis, nam non posset ponere in alio *Monasterio*, sic hoc esset exemptum, vt optime habet *Pasqualigus* ibi. (*b*) Mens autem *Sacræ Congregationis* in tali *Decreto* non potuit esse, quod de iustitia causæ *Ordinarius* loci inquireret, non enim contenta fuisset, quod sententia expulsionis illi purè notificaretur; non enim ex tali simplici notitia potest *Ordinarius* cognoscere,

ſcere, an ſententia lata fuerit iuſta, vel iniuſta, ſed ordinaſſet, quod tum ſententia, tum proceſſus *Ordinario* præſentarentur. Si ergo *Sacra Congregatio* ordinat ſolam notificationem expulſionis, eſt, vt *Epiſcopus* ſuæ curæ *Expulſum* eſſe commiſſum, & eum tanquam Subditum de nouo factum agnoſcat, gubernet, & puniat.

160. Dico ergo, quod nullo iure, aut modo poteſt *Ordinarius* reuiſionem illius cauſæ prætendere, quod ſi hoc aliquandò aliquis *Epiſcopus*, ſeductus doctrina *Laureti*, hoc fecerit, attentabit. Siquidem recognoſcere cauſam ab alio *Iudice* actitatam, eſt actus Iuriſdictionis *Superioris*, qui poteſt actum illum retractare argumento quorundam (c) *Iurium*. *Ordinarius* autem non habet aliquam iuriſdictionem in *Regulares*, cum ſint omninò exempti, vt patet ex *Textu Concilij Tridentini*, & *Decretalibus*; (d) ergo ſi *Epiſcopus* procedit in hoc caſu, procedit abſque iuriſdictione, & ità attentat, & nulliter agit. Non ſe habet enim in hoc caſu *Ordinarius*, vt *Iudex appellationis*, & actiuè; ſed merè executionis, & paſſiuè; tenetur enim ex vi *Decreti Eiectum* inter ſuos Subditos recipere, nec poteſt ipſum expellere; ſicut non poteſt inquirere ſuper vita *Clerici* exulantis à propria, & commorantis in ſua *Diæceſi*; neque de cauſa, aut ſententia ſui exilij iudicare, ſed eum vti ſibi ſubiectum, donec in ſua *Diæceſi* manet, recipere, & agnoſcere. Porrò ſicut *Epiſcopus* Clericum degradatum à foro ſuo ablegat, & *Iudici Sæculari* ſubijcit, ità *Superior* *Regularis* à *Religione* expulſum, habitu *Religionis* exutum, & ità ſimilitudinariè degradatum, foro *Ordinarij* conſignat, & ſubijcit; ſicut ergo *Iudex Laicus* tenetur exequi ſententiam *Iudicis Eccleſiaſtici*, & de iuſtitia, vel iniuſtitia ſententiæ minimè poteſt cognoſcere, quia hoc ius eſt Eccleſiaſtici, & non Sæcularis iudicij, vt dicunt *Doctores*, (e) ità neque poterit *Epiſcopus* de iuſtitia cauſæ expulſionis inquirere, cum hæc ſpectet ad *Iudicem Regularem* priuatiuè quoad *Epiſcopum*, & ità firmant *Paſqualigus*, & *Sanctorus*. (f)

161. Tandem, vt hanc materiam concludamus, dico, quod *Superior* taliter expulſo debet concedere litteras teſtimoniales ſuæ expulſionis; & harum litterarum duas formulas dat *Peyrinus*, (g) quarum ſecunda ſicuti compendioſior, ità honeſtior, & charitati accommodatior. Quod ſi quæras ad quid poſſunt tales litteræ miſerabili expulſo? Dico, quod ſuffragantur in hoc, quod ſi fortè eſſet Laicus, & degeret in habitu Laico, quia ob victum ſibi parandum exercet aliquod opus Mechanicum, caſu quo à *Iudice Laico* ad carceres aliqua de cauſa quæreretur, aut aliquo onere grauaret; poſſet, per exhibitionem talium teſtimonialium, forum declinare, oſtendendo ſe Subditum *Epiſcopo*; & ità à moleſtia ſe tueri. Multa quidem & ſcitu digna eſſent de Eiectis dicenda, ſed quia ad praxim criminalem non faciunt, omittimus ipſa, & remittimus Lectorem ad rerum Regularium Scriptores, maximè ad *Rodericum*, *Lezanam*, & *Donatum*, vltrà *Peyrinum*.

XXVIII. Quæritur. Quinam poſſint in noſtro Seraphico Ordine Excommunicationis pœnam ferre?

SVMMARIVM.

162. *In Religione noſtra omnes Prælati Generales, Prouinciales, & locales poſſunt excommunicare.*
Habent enim auctoritatem quaſi Epiſcopalem.
Epiſcopi excommunicare poſſunt.
Prælati locales ſecundùm aliquos comparantur Archidiaconis.
Excommunicare poteſt quicunque habet adminiſtrationem, & iuriſdictionem ſpiritualem.
Superiores locales ſibi poſſunt eligere Confeſſarium, vt Epiſcopi.
163. *Qua de cauſa poſſit Guardianus excommunicare.*
Excommunicatio maior, ſupponit peccatum mortale.
Subditus non tenetur obedire præceptis contrà, *vel* ſuprà *Regulam.*
Neque infra, *vel* præter *Regulam ſine iuſta cauſa.*
Neque obedire præceptis indifferentibus, ſi bono fine non cohoneſtentur.
Tenetur obedire præceptis ſecundùm *Regulam, & Statuta.*
Et non ſolùm in contentis in illis directè,

ctè, & explicitè, sed etiam indirectè, & implicitè.

164. *In dubio, an præceptum sit* suprà, *vel* contrà *Regulam, debet Subditus Superiori obedire.*

Excommunicatio est legitima, si cadit super materia obligante ad mortale.

Monitum ad Superiores, ne sint faciles in vsu Excommunicationis.

165. *Excommunicationis latæ, aut ferendæ sententiæ exempla.*

Excommunicatio latæ sententiæ statim, post factum, ligat.

Latæ, seu ferendæ sententiæ per modum Ordinationis debet intimari in scriptis.

Aliter est nulla.

Excommunicationes oretenus latæ pro delictis futuris sunt nullæ.

166. *Moneri debet Communitas, & per longum tempus antè Excommunicationem.*

Ideò fertur scripto.

Ignorantia non potest allegari contrà legem scriptam, & publicatam.

Scriptum continens Excommunicationem debet affigi in loco publico.

167. *Quid iuris si quis transgreditur præceptum latum per modum ordinationis sub pœna Excommunicationis?*

Guardianus non potest scripto inquirere.

Neque in transgressione notoria sententiare.

Excommunicationis sententia tradenda est Reo in scriptis.

Aliter excommunicans manet suspensus, & interdictus.

168. *Excommunicatio potest ferri per modum Statuti, vel ordinationis, vel præcepti.*

Per Statutum lata ligat omnes, etiam post mortem statuentis.

Per Ordinationem ligat omnes, solùm durante potestate, aut vita Ordinantis.

Per Præceptum cadit tantùm super determinatam personam.

Statuta potest condere solùm Capitulum Generale, vel Prouinciale.

Ordinationes potest facere quiuis Superior Generalis, Prouincialis, & Localis.

Excommunicatio per Statutum, vel Ordinationem debet esse scripto.

Per Præceptum potest fieri oretenus.

169. *Exemplum Præcepti, sub pœna Excommunicationis.*

In ferenda Excommunicatione contenta in Statuto non requiritur trina monitio.

Lex scripta, facit pro monitione.

Trina monitio necessaria est ad excommunicandum pro contumacia.

Spatium inter vnam, & aliam monitionem requiritur.

Hoc committitur arbitrio Iudicis.

170. *Monitiones debent fieri personaliter.*

Sed quid, si Reus latitaret, aut non esset ad eum tutus accessus?

Monitiones scripto mandandæ, & locis publicis Conuentus affigendæ.

171. *Guardianus non potest excommunicare Subditum, qui ex fragilitate transgressus est præceptum sibi factum sub pœna Excommunicationis.*

Potest excommunicare solos inobedientes contumaces.

Præcipere sub pœna Excommunicationis potest.

Sententiam declaratoriam Excommunicationis ferre non potest.

172. *Antequam quis declaretur excommunicatus, debet citari.*

Ad expugnandam contumaciam Subditi, excommunicatio debet esse vltimum remedium.

162. Respondeo, quod vt habetur in *Constitutionibus Generalibus Ordinis*. (b) Excommunicare possunt *Minister*, *Vicarius*, *Commissarius* siue *Generalis*, siuè *Prouincialis*, *Guardianus*, *Vicarius in Capite*, siue *Præses localis*. Ratio verò est, quia isti *Prælati* sunt, & habent auctoritatem quasi *Episcopalem*; cum autem *Episcopi* auctoritatem habeant excommunicandi, vt dicunt *Iura* quamplurima, (i) sequitur, quod etiam isti eandem facultatem habeant; & in hoc communiter conueniunt *Scribentes*. (l) Nec facit in contrarium, quod *Guardiani*, & *Vicarij in capite*, seu *Præsides* iurisdictionem, quasi *Episcopalem* non habent, vt communiter tenent rerum Regularium Scriptores, qui *Guardianos* comparant *Archidiaconis*; quia, quidquid sit de hoc, de quo aliàs locuti fuimus, certum est, quod omnes *Prælati*; qui habent administrationem cum iurisdictione coniunctam, possunt excommunicare, vt dicunt multa *Iura*, (m) aliter esset inutilis, & ridenda ipsorum iurisdictio carens vi coercitiua, & esset prorsùs inermis, si esset gladio excom-

municationis destituta. Nullus autem negare potest *Guardianos*, ac *Vicarios in Capite* esse veros *Prælatos* iurisdictionem in Subditos habentes; & ideò etiam ipsi possunt vti facultate, quæ per *Canonem (n)* conceditur non tantùm *Episcopis*, sed etiam inferioribus *Prælatis* sibi eligendi Confessarium, vt præter multos docet *Diana*. (o) Sequitur ergo, quod ipsi etiam excommunicare possunt.

163. Dubium autem hìc oritur, quanam de causa, & quomodò per modum pœnæ, possit *Superior localis* excommunicationem fulminare? Rem declaro in praxi, ad hoc vt ab omnibus possit benè res intelligi. Accidit in aliquo Conuentu, quod ex deambulatione Fratrum per hortum post signum Campanæ, quod in serò datur pro *Salutatione Angelica*, aliquod periculum, scandalum, aut inconueniens probabiliter nasci potest. Guardianus, ad anteuertendum hoc malum, pluries Fratribus in Refectorio iussit, sub præcepto Obedientiæ, nullum posse, ire in hortum, transacta illa hora. Nonnulli Fratres tale præceptum paruipendentes in hortum vadunt. Guardianus, ad illos refrænandos, vult pœnam Excommunicationis contrafacientibus præcepto apponere, quærimus modò, quomodò in sancienda tali pœna se debet gerere?

Respondeo, quod excommunicatio ferri non potest, nisi supposito mortali peccato, vt suprà diximus, ad hoc ergo, quod Guardianus excommunicationem adnectat transgressioni sui præcepti, oportet, quod transgressio ipsa mortalis sit, aliter non teneret excommunicatio; quia lata sinè legitimo fundamento, puta sine legitima causa. Ad hoc ergo, quod transgressio præcepti facti à *Prælato locali* sit mortalis, oportet, quod præceptum illius sit obligatorium sub mortali, & ad sciendum hoc, scire oportet ea, in quibus, ex vi voti Obedientiæ, tenetur Subditus mandato Superioris obedire.

164. Omissis verò ijs, quæ diffusè traduntur a *Theologis Moralibus*, dico, quod *Religiosus* non tenetur obedire *Prælato* aliquid præcipienti *contrà*, vel *suprà* Regulam, neque *infrà*, vel *præter* Regulam sine iusta causa; neque indifferentia nisi bono fine cohonestentur; teneri tamen obedire in omnibus illis, quæ sunt secundùm *Regulam*, & *Statuta* non solùm directè, & explicitè, sed etiam indirectè, & implicitè, & in dubio an res sit illicita, vel licita; vel præceptum sit *suprà*. vel *contrà* Regulam, aut legem Dei, semper debet mandato *Superioris* obedire, ità ex *Vidal*, *Miranda*, *Corduba*, *Layman*, *Vasquez*, *Sanchez*, *Lessio*, *Lezana*, *Palaò*, *Moron*; *Suarez*, *Nauarro*, *Tamburino*, *Roderico*, & alijs colligit *Antonius à Spiritu Sancto*. (p) In qua doctrina ronueniunt omnes communiter. Ex ista ergo Regula facilè cognoscitur quandò Guardianus potest sancire excommunicationem in pœnam transgressionis præcepti sui; si enim præceptum ratione materiæ suprà quam cadit, obligat sub mortali, vtique excommunicatio ratione materiæ, de qua fertur, erit legitima. Monitos tamen *Superiores* locales volo, nec hoc mucrone spirituali tam faciliter abutantur, si enim temerè, aut leuibus ex causis incutiatur, magis contemnitur, quam formidetur à Subditis, & perniciem potiùs parit, quam salutem, vt ait *Tridentinum*. (q) Vndè alia via omnis tentanda est, vt Subditus à transgressionibus præceptorum auertatur, priusquam excommunicatione feriatur. Ex hucusque dictis ergo patet, quod præceptum factum à Guardiano, ne vllus illa hora possit per hortum deambulare, est obligatorium sub mortali, eo quia legitimè latum est, quia nec *contrà*, nec *suprà* Regulam, & ex iustissima causa, puta ad impedienda scandala, vt supponimus; sicque excommunicatio apposita transgressioni præcepti legitima est.

165. Quantum autem ad formam ferendæ excommunicationis, ipsa potest esse, vel *comminatoriè*, puta sententiæ ferendæ, vel *ipso facto*, siue lata sententia. Primo modo, vt si *Superior* diceret *Prohibeo omnibus de ambulare per Hortum post signum Campanæ, in serò datum, & hoc sub pœna excommunicationis: quod si aliquis hoc præsumpserit, excommunicabitur*; talis esset sententiæ ferendæ; & licet aliquis præceptum illud transgrederetur, non tamen esset excommunicatus, sed esset per *Superiorem* excommunicandus. Secundo modo, vt si diceret *Prohibeo, &c. sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda*; aut *contrafacientes excommunico*; & ità transgrediens præceptum illud, commisso crimine, remanet illigatus pœna illa, vt ex *Felino*, & *Nauarro*, docet *Berti*. (r) Præter hæc autem de forma ferendæ excommunicationis per modum ordinationis, (vt est

est in casu) est, vt feratur in scriptis, aliter nulla est, & hoc est manifestè expressum in *Statutis*, quæ sic habent. *(s) Præcipitur, vt nullus nostræ Religionis Prælatus inferat pœnam excommunicationis per modum ordinationis, vel Statuti ad præcauenda delicta, vt est probibitio ingressus ad Cellas, siue in aliquas Sæcularium domos, & id genus alia, nisi in scriptis: & prædicta excommunicatio aliter lata, ex præsenti Constitutione, nulla esse decernitur, & declaratur.*

166. Ex ex hoc deducitur, quod excommunicationes, siue *commiuatoriæ*, siuè *latæ sententiæ*, quæ feruntur oretenus à *Superioribus in Capitulo*, seù mensa; pro delicto futuro, sunt nullæ, quia in prædicto *Statuto* est clausula irritans, per quam impeditur iurisdictio, quam aliundè habent *Superiores* ad ferendas censuras. Ratio autem est, vt benè aduertit *Sanctorus*, *(t)* quia cum moneri debeat tota Communitas, & ad longum tempus, moraliter fieri, sinè scripto, non potest, quia traderetur obliuioni; scriptura autem monet omnes, & contrà legem scriptam, & publicatam, non potest allegari ignorantia, vt dicit *Regula iuris*. *(u)* Scripto ergo sic mandata excommunicatione, debet publicari à *Superiore*, & affigi in loco fratribus quidem patenti, sed Sæcularibus (ad euitandum scandalum, siue admirationem,) occulto, vt verbi gratia ad valuas Refectorij in parte postica, vel alio loco commodiori.

167. Quid autem iuris, si aliquis hoc præceptum Guardiani factum per modum ordinationis, transgrederetur, per hortum in serò deambulando, possèt nè Guardianus super tali delicto inquirere; vel ipsam excommunicationem ferre? Dico quod non, & ratio potissima est, quia, vt habetur ex *Textu (x)* suprà, quandò procedendum est scripto, *Superiores locales* minimè punire possunt; vel ergo notoria est transgressio præcepti, vel debet de ea formari inquisitio; si formanda inquisitio, vtique scripto procedendum est in inquirendo; si etiam factum notorium sit, etiam sententia, qua vel fulminatur excommunicatio, vel fertur declaratio excommunicationis ferenda est scripto, & eius copia tradenda est, *Reo* si petatur, & contrafaciens *Iudex* ipso facto remanet suspensus, & interdictus, secundùm, quod exprimitur in *textu* cuiusdam *(z) Decretalis*; sequitur ergo, quod quoquo modo fiat sèper deberet Guardianus scripto procedere, & ità mindmè posset, nec inquirere, nec declarare talem incidisse in excommunicationem. Vndè in tali casu debet Guardianus ad *Prouincialem* recurrere, à quo ferenda esset sententia, vel instituenda inquisitio. Sed dices, ergo inutilis erit authoritas Guardiani, cum non possit, nec excommunicare, nec excommunicationem declarare in tali casu. Sed negatur consequentia; quia si Guardianus ordinationem fecit, apposita cōtrauenientibus excommunicatione latæ sententiæ, iam ille remanet ipso facto excommunicatus, & hoc non aliâ excommunicatione, quam ea, quæ lata fuit à Guardiano; non ergo est, inutilis eius authoritas; quod verò ipse scripto non possit procedere, aut in ferenda sententia declaratoria, aut in inquisitione delicti, sine qua excommunicationem fulminare non potest, hoc non arguit in illo impotentiam simpliciter, illam pœnam infligendi, sed infligendi tali modo, puta per scripturam; quia procedendo sine scripto, vti fit quandò excommunicationem fert per modum præcepti, vtique excommunicare potest.

168. Et ad pleniorem instructionem sciendum, quod excommunicatio potest ferri, vel per modum *Statuti*, vel per modum *Ordinationis*, vel per modum *præcepti*. Horum differentia est, quia lata per modum *Statuti*, siue *Legis* tangit omnes Subditos, & durat etiam post mortem Statuentis, vel legem ferentis. Per modum *Ordinationis* ligat quidem omnes Subditos, sed in morte Ordinantis cessat ordinatio. Per modum verò *præcepti* cadit super persona particulari tantùm, cui fit præceptum. Liquet autem, quod excommunicationem, per modum *Statuti* ferre potest *Capitulum* tantùm, *Generale* pro tota *Religione*, & *Capitulum Prouinciale*, pro *Prouincia*; per modum autem *Ordinationis* hoc potest *Generalis* pro tota *Religione*, *Prouincialis* pro *Prouincia*, & *Superior localis* pro *Conuentu*, vt docet *Sanctorus*, *(a)* & in his duobus modis ferens excommunicationem eam debet scripto mandare, vt dictum est. Si verò feratur per modum præcepti, non est necessè quod scripto procedatur, sed potest fieri oretenus.

169. Et ad pleniorem intelligentiam

illustremus rem praxi. Guardianus iubet Subdito, exempli gratia, vt in pœnam sui defectus, se disciplinet. Subditus pœnitentiam respuit, iubet denuò Guardianus sub formali præcepto obedientiæ, & sub pœna excommunicationis, nisi obediat, quærimus quomodò in hoc casu, circà ferendam sententiam excommunicationis se debet gerere Guardianus?

Dico ergo, quod licet in ferenda sententia excommunicationis contentæ in *Lege*, vel *Statuto*, vel etiam *Ordinatione* scripta, necessaria non sit trina monitio, quia vt dicit *Innocentius (b)* lex, siue ordinatio scripta facit pro monitione non solum trina, sed continua: tamen in ferenda ipsa pro contumacia in obediendo, debet præcedere trina monitio, quia ipsa fertur ab homine, & ità expresse habent plures *Canones*. *(c)* In casu ergo nostro debet Guardianus coram Fratribus ter, hoc est per tres vices, cum tribus interuallis competentibus ipsum monere, adhoc, vt obediat. Nec dicendum, quod renuens pœnitentias etiam trina monitione, non præmissa puniri potest, vt habetur in *Statutis Ordinis*, *(d)* & nos aliàs diximus; quia tale *Statutum*, loquitur de inferenda pœna *Carceris*, non autem de fulminanda pœna excommunicationis, ad quam omnimodè trinam monitionem tenetur *Iudex* præmittere, vel vnam pro tribus, assignando spatia temporis conuenientia, & de hoc est expresse *textus Decretalis Conciliaris*. *(e)* Difficultas verò esse posset in assignandis spatijs necessarijs, puta, quodnam tempus inter vnam, & aliam monitiontm, debet mediare? Scio communiter existimari, quod spatium intercedens inter vnam, & aliam refectionem sit sufficiens; sed ego non ità concederem in monitionibus præuijs ad excommunicationem, quia *textus (f)* illius *Decretalis* sic habet, *Statuimus, vt inter monitiones, quas statuunt iura præmitti, Iudices, siue monitionibus tribus vtantur, siue vna pro omnibus, obseruent aliquot dierum competentia interualla*, ex quo habetur, quod inter vnam, & aliam monitionem, oportet, quod saltem interueniat dies naturalis; imò de stylo *Romanæ Curiæ* est, quod sex dies assignentur pro quolibet spatio, vt testatur *Berti*. *(g)* Verum est, quod in fine illius *Decretalis* dicitur *Nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda*, ità vt hoc videatur remissum arbitrio *Iudicis* moderandum, vt ibi aduertit *Glossa*: *(b)* tamen non censerem, spatia illa vllo modo esse ad horas decurtanda, vt communiter existimatur, nisi maxima, & vrgentissima accedente causa; ad hoc, quod *Reus* congruum tempus haberet recogitandi, priusquam formidabili excommunicationis mucrone feriatur.

170. Monitiones porrò illæ debent fieri personaliter, vt aduertit *Innocentius*, *(i)* nisi *Reus* malitiosè latitaret, vel vocatus nollet in Refectorium venire; vel ad ipsum non pateret tutus accessus. Et tunc quodnam adhibendum remedium? Dico, quod ad eius cameram Guardianus debet mittere duos Fratres; & si in ea non reperiatur, debet ille perquiriri in locis, in quibus solent Fratres morari, & omnem facere diligentiã, vt ipsum inueniant; quod si minimè inuenerint, quia latet, & vocatus non vult respondere, corã Fratribus in Refectorio debent illi Guardiano, cunctis audientibus, hoc referre; Guardianus autem tunc secundam, & tertiam monitionem debitis intaruallis seruatis, potest scripto mandare, & ipsam debet affigere, vel ad valuas Cameræ ipsius, vel Refectorij, argumento cuiusdam *Canonis*. *(l)* Licet verò Guardianus, scripto procedere, nempè inquisitionem formare, prohibeatur, non tamen tollitur, quin possit seriem totius facti describere, vt aliàs de carceratione diximus, ad hoc, quod possit *Prouinciali* ostendere acta, & de legalitate, secundùm, quam processit, in ferenda illa censura, docere. Formula ergo describendi delictum Contumacis pœnitentiam renuentis potest vti; & si ad *Reum* compellendum, ad obediendum, vel Carcer in Conuentu non est; vel *Discreti* carcerandum non iudicent, potest Guardianus ad ferendam sententiam excommunicationis, in qua exprimenda est causa ipsius, deuenire; Formulam autem dabimus in secunda parte. Verum est, quod ad ferendam huiusmodi sententiam in scriptis non arctantur Superiores, vt in Priuilegio *Leonis X.* quod ex *supplemento Ordinis Gabriele, Abbate, & Lapo, Rodericus*, *(m)* refert, conceditur; & reuera in praxi est, quod declaratoriam sententiam Apostasiæ, & consequenter etiam excommunicationis oretenus ferant *Prælati*. Tamen melius erit formam à *Canone* præscrip-

crip-

ctiptam, sequi, & scripto talem sententiam ferre, quià sic habet aliquid plus energiæ, validior est, tum ad cæteros deterrendos, tum ad *Reum* reducendum ad obedientiam.

171. Si autem non esset *Reus* formaliter contumax in inobedientia, sed transgrederetur præceptum sibi à Guardiano factum sub pœna excommunicationis, posset nè Guardianus procedere ad sententiam? Verbi causa. Guardianus ex iusto, & rationabili motiuo prohibet Subdito suo ne vadat ad talem cauponam, quia solitus est, ibi inebriari, & ebrius reuerti ad Conuentum, cum magno scandalo Sæcularium. Iste, non vt repugnet mandato *Prælati*, sed incitatus desiderio bibendi vadit ad cauponam; & hoc defertur ad Guardianum, potest nè Guardianus ad sententiam excommunicationis procedere?

Respondeo, quod non, & hoc siue prohibitio fuerit sub pœna excommunicationis ferendæ, siue sub pœna latæ. Et ratio est eadem, quam suprà diximus, dicendo, quod Guardianus non potest excommunicare contrauenientes ordinationibus suis factis sub pœna excommunicationis. Verum enim est, quod *Prelatis* localibus concessa est, facultas excommunicandi sibi formaliter inobedientes, & contumaces, hoc enim necessarium est; ad continendos Subditos sub disciplina; & eorum punitio aliquoties requirit remedium celere, ne cum cum maiori periculo malum diutiùs serpat; sed in cæteris criminibus, sibi per *Statuta* adempta est facultas procedendi. Pœnitentias quidem medicinales, & paternas iniungere sibi conceditur, vt est excommunicatio, quæ iuxtà *Canones (n)* iniungitur ad curandā inobedientiam; sed pœnitentias graues, & iudicialiter, infligere, sicut est excommunicatio in pœnam, solis *Prouincialibus* reseruatur. Vndè concludo, quod ob solam inobedientiam contumacem notoriam potest Guardianus excommunicare. Pro cæteris potest quidem sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda præcipere, sed eius declaratoriam nullo modo ferre, vt dictum est.

172. Quæ autem dicta sunt de Guardianis circà materiam, & formam ferendæ excommunicationis, debent etiam accipi de *Prouincialibus*. Isti tamen si aliquis contrafecerit ordinationi, siue præcepto à se facto sub pœna excommunicationis latæ, seu ferendæ sententiæ, possunt per inquisitionem procedere in forma solita practicari in omnibus delictis, & antè sententiam debet *Reus* citari, ad se defendendum, & allegandum, quarè non debeat declarari excommunicatus, vt dicit vna *Glossa*, & *Nauarrus*. *(o)* Aduertendum tamen est, quod nec Guardianus, nec *Prouincialis*, debet vti excommunicatione, vel ad expugnandam contumacian, vel ad puniendum delictum Subditi; nisi nulla alia sibi via suppetit ipsum corporaliter puniendi, sic *Ordinante Tridentino. (p) In Causis criminalibus, vbi executio realis, vel personalis fieri poterit, erit à Censuris abstinendum. Sed si dictæ executioni facilè locus esse non possit, licebit Iudici hoc spirituali gladio in delinquentes vti, si tamen delicti qualitas, procedente bina saltem monitione, etiam per edictum, id postulet.* & ideò si Guardianus, vel *Prouincialis* Subditum sibi inobedientem contumacem habeant, priùs per carceres, ieiunia, & alia corporis afflictiua debent ipsum compellere ad obediendum, & posteà si viderint his minimè proficere, vel etiam antequam ista tentent, si sciant ea minimè profutura; vel sunt in casu, in quo non possunt pœnis corporalibus vti, tunc possunt gladium excommunicationis euaginare.

XXIX. Quæritur. An ad effectum reuelandi Delinquentes, furta, aut res furto sublatas, liceat Superioribus excommunicationem ferre?

SVMMARIVM.

173. *Pro rebus furto sublatis Superior localis nequit excommunicationem ferre.*

Tridentinum, sic excommunicare, concedit solis Episcopis.

Hoc tamen idem possunt Superiores Regulares.

Pro reuelatione furti, siue delicti successiui occulti talis excommunicatio fertur.

Hoc conducit bono regimini.

174. *Antè talem excommunicationem alia me-*

media debet tentare Prælatus.
Et quod furtum sit Rei non vulgaris.
Aut de re, ex cuius defectu scandalum oriretur.
175. *Guardianus si ferat excommunicationem pro Fure inquirendo attentat.*
Quo casu possit ferre monitoria pro rebus furto sublatis.
Concilium dans facultatem Episcopis publicandi monitoria pro rebus furto sublatis, non ponit clausulam irritantem in contrarium.
Statutum nil amplius disponit, quam Tridentinum.
Prohibitio Concilij est, circà monitoria ad instantiam partis.
Necessitate impellente aliquid conceditur aliàs non concedendum.
Lex subiacet necessitati non è contrà.
Potens aliàs excommunicare, licet non seruet formam Concilij, validè excommunicat.
176. *Forma ferendi talia monitoria.*
Si tempus pro monitionibus non suppeteret, dies debent reduci ad horas.
Vel vna monitio tantùm præmitti.
Monitorium fiat lingua vernacula.
Expirato termino feratur excommunicatio.
177. *Excommunicatio solemnis fit, cum duodecim Presbyteris assistentibus.*
Et debent habere in manibus Candelas accensas.
Sic excommunicare solis Episcopis conceditur.
Vt Guardianus excommunicet non datur certa forma.
178. *Forma excommunicandi, quam potest seruare Guardianus.*
Quid significent Candelæ accensæ, & proculcatæ.
Maior solemnitas potest seruari à Prouinciali.

173. REspondeo affirmatiuè, sed non respectu *Superiorum localium*, talem enim excommunicationem ferre ex dispositione *Statutorum (q)* reseruatur solis *Generalibus*, ac *Prouincialibus Prælatis*. Nec facit in contrarium *Tridentinum*, (r) per quod ordinatur, quod monitoria huiusmodi, quæ conceduntur ad finem reuelationis pro deperditis, siue subtractis rebus, *à nemine prorsus, præterquam ab Episcopo decernantur*; quia ab hac facultate excluduntur *Prælati exempti*, quasi *Episcopalem* habentes dignitatem, qui Regulares non sunt, vt benè notat *Sanctorus*, (s) non excluduntur autem *Superiores Regulares*, qui similem habent dignitatem, vt patet in multis alijs, confessionibus, absolutionibus, dispensationibus, ordinationibus, ac punitionibus, quæ cum ex iure solis *Episcopis* concedantur, *Prælatis* tamen *Regularibus* communia sunt ex eo, quod quasi *Episcopali* dignitate sunt præditi.

174. Aduertendum tamen, quod huiusmodi excommunicationes ferũtur non tantùm ad reuelationem furti, siuè rei deperditæ, sed etiam ad effectum, quod occultus Delinquens in crimine, quod euidenter apparet, detegatur. Accidit enim aliquandò, quod aliquod graue delictum, per quod conturbetur *Religio* committatur, & maximè si habet tractum successiuum, & nesciatur Auctor. Conducit autem ad perfectam rationem regiminis, regularemque politiam, vt *Prælati*, *Maiores* saltem, habeant facultatem inquirendi veritatem per Monitoria, & Censuras; vt Delinquens detegatur, & malo, quod serpit, obuietur, vt optimè *Sanctorus*. (t) Aduertere insuper oportet, quod ad ferenda huiusmodi Monitoria in genere, siuè pro reuelatione Delinquentis; siuè pro restitutione furti; siuè pro recuperatione rei deperditæ, oportet, quod priùs *Superior* tentet omnes alias vias possibiles, inquirendo per media ordinaria, & consueta iuris, super huiusmodi Delinquentibus, vt ex *Concilio* deducunt multi dati à *Sanctoro* (u) loco citato. Pro restitutione verò rei amissæ, vel furto sublatæ, oportet, quod res ipsa, vt ait *Tridentinum* (x) non sit vulgaris, & hoc vel ratione valoris; vt si è Sacristia surreptus esset calix argentus, vel planeta ex auro, & serico, vel insignis artificij; vel ratione scandali, quod oriretur apud Sæculares, si res illa, quæ fuit dono data à persona qualificata ad hoc, vt pro Solemnitatibus in Ecclesia inseruiret, & solita erat statutis diebus exponi, ex improuiso deficeret, & talis furti nullus posset culpari, nisi aliquis ex Fratribus, & hac de causa infamaretur *Religio*, tanquam in sinu suo nutriens Latrones; vel ratione damni considerabilis, quod proximo accideret, vt si Concionatori essent surrepta scripta suarum Concionum,

ma-

maximè vicino, aut imminenti tempore illas habendi, quæ omnia iudicio, & prudentiæ *Prælati* examinanda relinquuntur, de ſingulis enim regulam dare eſt impoſſibile.

175. Quod autem dictum eſt, quod Guardianis talia Monitoria, & excommunicationes ferre non licet, non ità accipiendum eſt, quod intelligatur, quod ſi tales Cenſuras tulerint, ſint nullæ; quia vt modò modò dicam, validæ ſunt. Quod non poſſint ferre Cenſuras pro reuelatione Delinquentis, hoc verum eſt, & ſi ferunt attentant. Ratio eſt, quia talium criminum punitio priuatiuè, quoad Guardianos, ſpectat ad *Prouincialem*, vt aliàs diximus; ſicut ergò non habet Guardianus auctoritatem iſta puniendi, ità neque habet taliter inquirendi per Cenſuras, eius enim ſoliùs eſſe debet inquirere, cuius eſt vindicare delicta. Sed reſpectu rerum furatarum in Conuentu alia eſt ratio; imò poteſt dari caſus, quod expediat Guardiano talem Cenſuram ferre. Dò caſum. Deuota aliqua, & nobilis Matrona ſingularis *Benefactrix* Religionis, argenteam verbi gratiam aliquam Coronam, ſingulari arte fabricatam dono dedit Eccleſiæ, vt in Solemnitatibus *Beatæ Mariæ Virginis* imponatur eius ſimulacro, quod in Eccleſia, maximo cum Populi confluentis concurſu, veneratur. Inſtat Solemnitas intrà quatuor, vel ſex dies; Sacriſta diſponens ornamenta, Imaginis, Coronam ab armario ad eam poliendam extrahit, & ipſam relinquit ſuper tabula in Sacriſtia illicò reuerſurus. Reuertitur; Coronam ſublatam inuenit. Adit *Superiorem*. De furto conqueritur; *Superior*, adhibitis, de more, *Diſcretis*, Cellas, Officinas, & quælibet loca Conuentus luſtrat, &, omni adhibita diligentia, incaſsùm abit, minimè reperta Corona, nec detecto ſurreptore. Quid agendum tunc Guardiano? *Prouincialis* longè abeſt, ad quem licet ſpecialem Nuncium deſtinet, non tamen poterit ille, in tempore, remedium adhibere. Inſtat intereà ſolemnis dies, in qua ſi non apparebit Corona, vt de more, maximum ſcandalum in Populo diſſeminabitur, ex eo, quod Furem inter Fratres eſſe, propalabitur, cum maximo Religionis dedecore; nulla enim ſuppetit via demonſtrandi furtum à Sæculari fuiſſe commiſſum. Ad hoc ergò, quod, omni via, tantum Religionis damnum anteuertatur quid remedij?

Dico, quod in tali caſu poteſt Guardianus Monitoria publicare, ſeruata debita forma, quam poſteà dabimus. Ratio eſt, quia *Concilium Tridentinum* dum præſcribit talia Monitoria à ſolis *Epiſcopis* relaxanda, vtitur tantùm verbis directiuis, nec vllam clauſuram irritantem apponit, per quam nulla reddatur excommunicatio lata ab eo, qui alioquin excommunicandi facultatem habet, prout ſunt Guardiani, vt diximus. Pariter *Statutum* noſtrum decernendo à *Generalibus*, & *Prouincialibus* talia Monitoria eſſe concedenda, ita diſponit, ſicut à *Concilio* diſpoſitum eſt, dicit enim (a) *Decernimus iuxtà Sacri Concilij Tridentini Decretum &c.* Vndè *Statutum* non magis arctat auctoritatem Guardiani, quam reſtrinxerit *Concilium*; hoc autem non arctat ſub forma irritante; vndè nec *Statutum* irritat aliter factum; ſequitur proindè, quod ſi Guardianus in tali caſu excommunicat, valida erit Cenſura. Inſuper prohibitio Conciliaris reſpicit illa Monitoria, quæ feruntur ad inſtantiam partis, vt patet ex illis verbis: *Nec ad eas concedendas cuiuſuis Sæcularis &c.* Ex quibus colligitur qualis fuerit mens *Concilij*, impediendi nempè, ne paſſim, parte inſtante, tales Cenſuræ ferrentur; non ſequitur ergò hoc prohiberi, quando *Superior ex officio* procedit, maximè, quod hoc ſpectat ad bonum Conuentus regimen. Vlterius neceſſitate compellente aliquid conceditur, quæ aliàs non concederetur, neceſſitas enim abſoluta eſt à lege, quia lex ſubiacet neceſſitati, non è contrà, vt habet *Oldradus, Ancharanus, Iaſon, & Cephalud.* (a) apud *Tuſ. um*, & hoc procedit etiam in neceſſitate iuris. In caſu autem, cum nullum aliud ſuppetat remedium præcauendi infamiam Religionis, neceſſaria eſt fulminatio huiuſmodi Cenſuræ à *Superiore locali* ferendæ; ergò hoc non ſolùm poterit, ſed etiā debebit hoc facere Guardianus. Et finaliter, quantumuis talis forma præſcripta à *Concilio* nō ſeruaretur, & potens alias de iure excommunicare, talem Sententiam ferret, eſſet valida Cenſura, vt cum multis tenet *Sanctorus.* (b) Vnde concludendum eſt, quod, etiam extrà caſum illum neceſſitatis, Guardianus talia Monitoria relaxans *illicitè* quidem, quia contrà diſpoſitionem *Conciliarem*, & *Statutariam*, *validè* tamen procederet.

176. Forma autem ferendi Monitoria eſt, quod ſcripto debet ſuccintè mandari factum, ſiuè delictum, ſiuè res perdita, & de-

debet coram tota Communitate à *Superiore* intimari, & in loco debito, puta ad valuas Refectorij affigi, & hoc per tres vices habentes debita temporis interualla, vel vna vice, assignatis in ea tribus terminis, cum tempore competenti, vt suprà dictum est.

Noto autem, quod si tempus non suppeteret, putà, quia furtum, seù patratum, seù detectum est in peruigilio Solemnitatis, & non est tantùm tempus, in quo possit tantùm spatij inter Canonicas Monitiones concedi, tali casu possunt spatia decurtari, & ad horas deduci, & etiam vnica tantùm Monitione præmissâ, & expirato toto tempore, quod interiacet inter Monitionem, & tempus illud, in quo, si non restituitur res, quæ sublata est, scandalum ineuitabiliter nascitur, potest fulminari sententia; & hoc apparet ex *textu*, & *Glossa Decretalis* aliàs citatæ. (*c*) Noto secundò, quod propter ignorantiam linguæ Latinæ, in qua versantur *Laici Conuersi*, ex quorum numero potest esse *Reus*, vel habentes aliquam notitiam de *Reo*, meliùs, & fortè necessarium, est, Monitiones facere in lingua vernacula, debet enim, qui monetur, benè capere verba, & intentionem Monentis, aliter minimè valeret Monitio, & perindè est, ac si non fieret, si fieret modo, & verbis, à Monito minimè intellectis.

177. Quod si, expirato termino Monitionum, non apparet res ablata, nec aliquod eius indicium, tunc potest *Superior* ad fulminationem anathematis deuenire. Licet autem excommunicationem ferre in forma solemni, hoc est cum duodecim *Presbyteris* assistentibus candelas in manibus tenentibus, vt dicitur in *Canone*, (*d*) concedatur solis *Episcopis*; & consequenter etiam *Prouincialibus*, quasi *Episcopalem* Dignitatem habentibus; tamen censerem posse etiam Guardianum in tali casu vti forma non plenè solemni, sed aliqualiter. Solemnitas autem anathematis lati ab *Episcopo* attenditur ex parte loci, putà in Ecclesia, & præsente populo, & ex parte Ministrorum assistentium, putà duodecim Sacerdotum. Vndè censerem, quod respectu horum Guardianus, posset de Solemnitate minuere; attentò maximè, quod de hoc nulla est specialis forma tradita, quam inuenerim; nec etiam si Guardianus solemniter, hoc est in Ecclesia, cum duodecim Sacerdotibus, (non tamen adstantibus Sæcularibus, sed suis Subditis tantùm) ferret excommunicationem, nulliter ageret, aut aliquam pœnam, vel Censuram incurreret.

178. Forma ergò posset esse talis, Guardianus per sonum solitæ Campanulæ Fratres ad *Capitulum* conuocare debet, quibus in *Capitulo* consedentibus, Guardianus indutus alba, cingulo, stola, & pluuiali violaceo associatus à *Discretis Conuentus* ingrediatur *Capitulum*, & in suo loco sedens grauem sermonem præmittat super delicto, putà furto commisso; concludens, quod ex quo Delinquens perseuerat contumax in suo sacrilegio, cogitur ad cęterorum terrorem, & ipsius pœnam, ad extremam animaduersionem deuenire. Tũc accendi debent quatuor candelæ ad hoc præparatæ, quarum vnam debet Clericus *Guardiano*, aliam *Vicario*, aliàs duas *Discretis Conuentus* porrigere. Tunc sedens Guardianus, sibi assistentibus, ac stantibus *Vicario*, & *Discretis* alta voce, & aspectu minaci debet ad anathematismum deuenire, iuxtà formam, quam mutuauimus à *Peyrino*, (*e*) & dabimus in secunda parte, qui testatur, quod cum illa vsus fuisset aliquandò quidam *Prælatus Regularis*, pro enormissimo furto, statim fur apparuit, & furtum fuit restitutum.

Tum *Superior*, & *Discreti* candelas debent in terram proijcere, & pedibus conculcare, & omnes de *Capitulo* dicere, *fiat, fiat, fiat*. Candelæ autem illæ non debent ad aliquem vsum humanum ampliùs deseruire, vt notat *Glossa*, (*f*) sed debent foràs proijci, vt sal infatuatum, & igne comburi, illæ enim significant animas *Rei*, & *Complicum*, quæ priùs illuminatæ per gratiam *Spiritus sancti*, gestabantur in manibus *Sacerdotum*, qui illarum curam habebant, eas dirigendo, *Sacramentis* pascendo, & custodiendo, sed per anathema in eos latum extinguitur in eis *Spiritus sancti* communicatio, & ab *Ecclesia* expulsæ pessundantur à Dœmone, & destituuntur à *Deo*, nisi resipiscant.

Si autem à *Prouinciali* fulminanda erit excommunicatio, solemnior poterit esse forma, puta in Ecclesia, valuis tamen clausis, aut de nocte, & proindè expediret eam ferre post Matutinas; & hoc ad euitandum scandalum Sæcularium; & in maiori numero Sacerdotum sibi adstantium, putà duodecim, vt præscribit *Canon*.

Cita-

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.222.col.2.

(a) *l.Aliud est fraus, ff.de Verb.sign. l.Si pena.ff.de Pœn.l.1.C.Ad leg. Iul.repetun.*
(b) *Alphonf.à Castr.de leg.pœnal. lib.2. Felin.in c. 1.de Constit.Soto de Iust.& iur.lib.1. q.6.art. 6.& lib.4.q.6.artic.3. Piriel. in Authen. Nisi triennalis num. 32. C.de Bon.matr. Menchac. par.1.de Testam.§.10. num.665. apud Sanct. de Pen.cap.1.vers.Dixi probabile.q.2.*

Pag.223.col.1.

(c) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.40.*
(d) *Stat.Gen.Reform.cap.7.n.6.& 7.*
(e) *Suar.de leg.lib.5.cap.8.n.3.*
(f) *l.Eius qui ff.de Iur.fisc. Felin.in cap.final. nu. 37.de Rescr.Sanctor.de Pœn. cap.2.qu.2. vers. Respondeo.Resoluenda.*

Pag.223.col.2.

(g) *cap.Tuæ de Procurat.*
(h) *Moneta de Conseruat.c.7.n.208. & seqq.*
(i) *Sanctor.de Pen.cap.2.qu.5. vers.Dico secundo. Pena.*
(l) *l.Si Præses ff.de Pen.*
(m) *Innocent.in cap.Quod translationem.de Offic. Iud.deleg.*
(n) *DD.in cap.Ex litteris de Constit.*
(o) *Gloss.in Clemen.1.§.Si quis. in verf.Pœnam.de Reb.Eccl nonalien.*
(p) *Sanctor.de Pen cap.2.quæst.5.vers.Dico tertiò. In dubio.*
(q) *cap.Ad abolendam. §. Præsenti.de Hæret. cap. Inter.de Purg.canon.*
(r) *Sanctor.de Pen.loc.cit.vers.Concludo igitur.*

Pag.224.col.1.

(s) *Sanctor.Comment.cap.1.Stat.3.§.4. vers. Quoniam sæpè. Et de Pœn. loc.cit. vers. Respondeo sexto.*
(t) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.1.*
(u) *Stat.Gen.Reform.c.2.n.5.6.& 7.*
(x) *cap.Postulastis.cum sequen.de Cler.Excom.cap. Cum bona.de Aetat.& qual.cap.Cum dilect.de Consuet.cap.Ad proband.de Sent.& re iud.*
(z) *Gloss.in Clement.Cupientes.de Pœn. Abb.in cap. Cum dilectus.n.19.de Consuet.*
(a) *cap.Si celebrat.de Cler. Excom.*

Pag.224.col.2.

(b) *cap.Cum Vintonien.cap.Cum in cunctis de Elect. Abb.in cap.Apostolicæ.de Excep.*
(c) *cap. Quia propter.§.final. cap. Cum Cumana. de Elect.*
(d) *cap.1.& 2.de Iud.in 6.cap.Beuè 96. Dist.cap. Verum.93.Dist.cap.Cum Paulus.1. qu.1. Tabien.verb.Suspensio.n.4. apud Sanctor.de Pen. cap.3.vers.Reperiri.fol.105.*
(e) *Tit.Quid.§.1.*
(f) *Sanctor.de Pœn.cap.3.quæst.2.vers.Tertia difficultas.*

Pag.225.col.1.

(g) *cap.Actus de Reg.iur.in 6.*
(h) *l.Actus legitimi.78.ff.de Diuers.Reg.iur.*

Pag.225.col.2.

(i) *I.B.Nicola.Reg.iur. Tom.1.lib.1. fol.43.vers. Actus legitimus Papinia.*
(l) *Gloss.in cap.Actus.vers.Item nota,quod Regula. de Reg.iur.in 6.*
(m) *l.Hæc venditio,ff.de Contr.empt.*
(n) *Summ.Angelic.v.Actus legitimi.*
(o) *Alexand.cons.75.num.4.& 7.Volum.1.*
(p) *Gloss.in l.Actus legitimi.in princ.ff.de Reg.iur. l.legitima.iunct.gloss.ff.de Pact.*
(q) *Sanctor.de Pœn.c.3.q.1.in fin.*

Pag.226.col.1.

(r) *l.Maritus, C. de Probat. l. Quod Labeo. ff. de Compens.*
(s) *Authen.Vt Iud.fin quoq.§.eos. Auth. Vt hi,qui obl. Authen. de Alien. emph. §. Oeconomos. Auth.de Test.§.Quia verò. Azo. Summ.Rubr. 104.*

Pag.227.col.2.

(t) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.4.*
(u) *cap.in odiosis de Reg.iur.*

Pag.228.col.1.

(x) *Sanctor.de Pen.c.5.q.2. vers.Respondeo primo. Ratio.fol.110.*
(z) *cap.In noua.16.q.7.Abb.in cap.2.n.9.& 10.de Iudic.& in cap.Causam quæ n.5. de Arbitr.*
(h) *Hostien.& Abb.in cap.Contingit.nu.4.in fin.de Arbitr.& in cap.Decernimus.n.13.de Iudic.*
(b) *cap.Menna.iunct.gloss.in v.Arbitrio.2.q.5.*
(c) *Abb.in cap.final.n.5.de Cler.ægrot.*

Pag.228.col.2.

(d) *Pratei.Lexic. v.Index adpellatur.*

Pag.229.col.1.

(e) *Io. Andr. in Gloss. Clementin.2. de Magistr. in fine.*
(f) *Bartol.in l.In Senatu consulto. ff.Ad S.C.Turpil.*
(g) *Abb.in cap.Cum in cunctis. §.Clerici. num.7.de Elect.*
(h) *Sanctor.de Pen.cap.3.quæst.2. vers. Respondeo negatiuè.fol.119.*

Pag.229.col.2.

(i) *Sanctor.de Pen.cap.3.q.2.vers.Respondeo negatiuè.fol.119.*
(l) *Sanctor.loc.cit.q.3.fol.120.*

Pag.230.col.1.

(m) *Sanctor.loc.cit.quæst.2. vers.Respondeo.ex nostro.fol.109.*
(n) *Stat.Gen.Ord.c.2.§.9.n.18.*
(o) *Stat.Gen.Ord.c.3.§.1.n.3.*
(p) *Stat.Gen.Ord.c 3.§.9.n.1.*
(q) *Gloss. in Clement. Cupientes. in v, Suspensi.de Pœn.*
(r) *Nauar.Manual.cap.27. n.151. Suar.in 3.par. Disp.*

Disp.25.sect.1.Sayr.de Censur.lib.4.cap.1.Io. de Cruce.Tract.de Censur.art.3. Filiuc.Tract. 17.c.1.q.2.

Pag.230.col.2.

(s) *Angel.Sylu.V.Suspensio.Tolet.Summ. lib.1.cap. 42.n.1.Sayr.de Censur.lib.4.cap.2.*

(t) *Lezan.v.Censura Ecclesiastica.n.2. & v.Suspensio.num.3.Suar.Tom.4.de Relig.Tract.8.lib.2. c.9.nu.6.Cornexo Tom.2.Tract.5. de Censur. Disp.3.dub.1.*

(u) *Lezan. v.Suspensio. num.6. Portel.Dub.eod.V. num.2.*

(x) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.40. Stat.Reform.c.7. num.7.*

(z) *Lezan.Tom.1.cap.10.n.29.Sot.de Iust.quæst.3. art.6.Castro de Leg.pœnal.c.1.*

(a) *Suar.in 3.Par.Tom.5.Disp.25.sect.1.n.2.& 3. & sect.2.n.3.apud Bonacin.de Censur.Disp.3. Punct.1.num.2.*

(b) *cap.Si quorundam de Solut.*

(c) *cap. Hoc consultissimo de Reb. Eccl. non alien. in 6.*

(d) *Clement.Religiosi.de Decim.*

(e) *Stat.Gen.Ord.cap.2.§.7.n.9.& cap.3.§.9.n.3. & cap.11.§.1.num.3.& cap.eo.§.3.n.3.*

(f) *Stat.Gen.Ord.c.7.§.6.n.32.*

Pag.231.col.1.

(g) *Stat.Gen.Reform.c.8.n.39.*

(h) *Suar.Tom.5.in.3.Par.Disp.26.sect.1. Cornexo Tom.2.Tract.5.de Suspens.Disp.2.dub.1. Layman.lib.1.Tract.5.Par.3.cap.1.n.2.§.Suspensio totalis.Lezan.V.Suspensio.n.5.*

(i) *cap.Cum Paulus.1.q.1.*

(l) *Abb.in cap.Cum dilectus.n.20.de Consuet.*

Pag.231. col.2.

(m) *Henriquez.lib.13.cap.32.nu.1.Conincb.Tom. 2.Disp.15.Dub. 1.n.4.*

(n) *Sanctor.de Pœn.cap.1.q.3. vers.Quatenùs verò fol.21.*

Pag.232.col.2.

(o) *cap.Cum dilectus de Consuet.cap.Cum inter.de Elect.arg.à contr. cap.Si celebrat. de Cler.Excom.Abb.in cap.Cum dilectus.de Consuet.*

(p) *cap.final.de Pænit.& remiss.*

(q) *argum.c.2.de Maior. & obed. Nauar.Manual. c.27.n.155.Cornexo Tom.2.in 3.Par.Tract.5. de Suspens.Disp.2.Dub.1.Diana.Par.6.Trac. 1.Resol.26.*

(r) *Anton.à Sp.San. Tract.4. Disp.3. num. 383.& seqq.*

(s) *Pellizz.Manual.Tract.7.c.3.n.20.*

Pag.233.col.1.

(t) *cap.Quod sicut.vbi Gloss. in V.Consentire, & ibi Abb. num.3. de Elect. Innocent.in cap. Ecclesia vestra.n.4.& in cap. Quia propter,& in cap. Considerauimus de Elect. Hostien. Summ. Rubr.de Elect. §. Qualiter facienda. num.11. apud Passerin.de Elect.Canon.cap.11.n.119.*

(u) *Sigismund.à Bonon.de Elect.Dub.64.n.5.*

(x) *Sanchez de Matr.lib.3.Disp.31.n.12. Henriq. de Excomm.cap.32. §.3. Sayr.de Censur lib.4. num.6.*

Pag.233.col.2.

(z) *Roderic.Tom.2.quæst.53.art.10. vers. Neque obstat.*

(a) *Passerin.de Elect.Canon.c.10.n.93.*

(b) *Tit.Pænarum nu.66.& seqq.*

Pag.234.col.1.

(c) *l.Verum est.ff.de Verb.sign.*

(d) *l.In quacunque.§.2.C.de Custod.Reo.*

Pag.234.col.2.

(e) *Sanctor.de Pœn.c.4.init.fol.132.*

(f) *Bart.Tract.de Carc.ant.med.*

(g) *cap.Quamuis de Pæn.in 6.Clement.1.§.Duro. de Hæret. cap. Vt famæ.de Sent.Excom. cap.A nobis de Apost cap.Nouimus de Verb.sign.cap. Tuæ.de Pæn.cap.penult.§.Si qui.de Hæret.Sanctor.de Pœn.c.4.q.1.fol.134.*

(h) *l.Nemo carcerem.C.de Exact.tribut.lib.10.*

(i) *Glos.in l.Nemo.in V.Pænalium. C.de Exact.tribut.lib.10.*

(l) *l.Aut damnum.§.Solent.de Pœn.*

Pag.235.col.1.

(m) *Foller.Pract.crim.c.9. Diaz Pract.c.146.*

(n) *Donat.Tom.1.Par.2.Tract.9.q.3.*

(o) *Peyrin.de Subd. quæst.1. cap. 27. vers. Quibus omnibus.*

(p) *Viuald. Tract.de Deposit. & Degrad. num.38. fol.84.*

Pag.235.col.2.

(q) *Roderic.Tom.2.q.25.art.2.Peyrin.de Subd.q.1. c.27.vers.Dico secundo.*

Pag.237.col.1.

(r) *D.Thom. Quolib.12.art.37.*

(s) *Donat.Tom.1.Par.2.Tract.8.q.4.*

(t) *Ambros.Calepinus.V. Dyscolus.*

(u) *Ambros.Calep.n.V.Morosus.*

(x) *Cicero de Senect.*

Pag 237.col.2.

(z) *Sylu.V.Incorrigibilis,& V.Abbas.6.qu.3. Peyrin.de Subd.q.1.c.25.vers.In hoc mihi.Roderic. Tom.1.quæst.30.art.15. Donat.Tom.1.Par.2. Tract.8.q.9.à n.1.*

(a) *Menoch.consil.86. Farinac.q.24.n.9. Petr. ab Angel.Ind.Regul.cap.26.n.3.*

Pag.238.col.1.

(b) *Sayr.de Censur.lib.5.c.21.n.37.*

(c) *cap.Vt famæ.de Sent.Excom.cap.Contingit 2. eo.tit. cap.Cum non ab homine. de Iudic. cap. final.de stat.Monach.*

(d) *Abb.in cap.Cum non.n.29.de Iudic.Sanch lib.6. Decal.c.9.n.4.Graf.Decis.Par.1.lib.2. cap.24. n.19.Duard.in Bull.Cæn. lib.2. Can.15.q.11. num.85.apud Donat. Par.2. Tract.8. quæst.9. num.10.*

Pag.238.col.2.

(e) *Bonacin.de Clausur.q.2.Pun.12.§.1.n.6. Ricc. Par 4.Decis.102.& Par.1.Decis.87.*

(f) *Donat.Par.2.Tom.1.Tract.8.quæst.15.Roderic.Tom.1.quæst.30.art.15. Carol.de Graff.de Cleric.Effect.1.n.882.*

(g) *Sanctor.de Pœn.c.19.vers.Illud certum fol.245.*

Pag.239. col.1.

(h) *Alphons.de Leon.de Censur. Recoll.6. vers.Eijcere.*

cere.n.314.& seqq.apud Donat.Tom.1.Par.2. Tract.8.quæst.11.num.7.
(i) Tit.Delictorum.§.2.
(l) Compend.privileg.V.Eijcere. Mirand.Tom.1. q.52.art.1.concl.2.Bonacin.de Clauf.q.2.Pun. 62.§.1. Roderic.Tom.1.qu.30. art.18. & 19. apud Sanctor.de Pæn.c.19.fol.245.
(m) Stat.Vallis.c.7.Tit.de Incorrig.
(n) Abb.in cap.Cum non.n.30. de Iudic. Aldret.de Relig.Disc.lib 2.c.26.nn.38.apud Petr.ab Angel.Ind.Regul.c.26.n.2.

Pag.239.col.2.

(o) Megal.Prax.crim.cap.21.n.3.
(p) Carol.de Graff.Cleric.Effect.1.à n.799.
(q) Menoch.Consil.82.n.127.in fin.
(r) Menoch.loc.cit.n.130.
(s) Castro de Inst.Hæret.punit.c.2.
(t) Sanctor. de Pæn. cap. 19. vers. Illud certum in fin fol.245.
(u) cap.Contingit.de Sent.Excomm. in 6. cap.Cum non.de Ind. cap. Cum ad Monast. de Stat. Monach. Gloss.in Clement.1. de Vit. & hon. Cler. Donat.Tom.1.Par.2.Tract.8.q.10.
(x) Roderic.Tom.1.q.30.art.5.Peyrin.de Subd.q.1. cap.25.vers.Itaque secundùm istos.
(z) Clar.q.36. num.34. Cassanæ.sup. Consuet.Burgund. fol 5. Salzed. ad Pract. Diaz. cap.142. vers.Incorrigibilis.
(a) Sanct.de Pæn. c.19.vers.Sed hic est.fol.247. Alphons.de Leo.Recoll.6:n.314. Portell.V.Eijcere.n.1.§.3.Syln.V.Abbas.n.6.

Pag.240.col.1.

(b) Decr.S.Congr.Conc.de Apost.& eiect.§.8.
(c) Portel:Dub.Regul.V.Eijcere.nu.1. vers.Secundo nota.
(d) Sanctor.de Pæn. cap.19. qu.1. vers.Sed hic est. fol.247.

Pag.240.col.2.

(e) Tit.Applicatio.§.2.Stat.Vallisolet.c.7.

Pag.241.col.2.

(f) Sylu.V.Abbas.n.6. Roderic.Tom.1. qu.30.art. 15.in fi.Mirand.Manual.To1.q.52.ar.2.Concl. 2.Portel.V.Eijcere.n.1.vers.Certiorata.Donat. Tom.1.Par.2.Tract.8.q.11.
(g) Carol.de Graff.de Eff Cler.Effect.1.n.882.Dona. loc.cit.q.15.Roder To.1.q.30.ar.15.circ.med.
(h) cap.Cum non ab homine de Indic.
(i) cap.Cum ad Monasterium de Stat. Monach.

Pag.242.col.2.

(l) cap. Qualiter,& quando.il 2. de Accus. Text. Tit. Quam.§.7.Clement.Sæpe. de Verb.signif. §.Verum.

Pag.243.col.1.

(m) Sanctor.de Pæn.cap.19.q.4.vers.Hic dubitari. fol.261.
(n) Sanctor.loc.cit.q.2.fol.249.Donat.Tom.1.Par. 2.Tract.8.q.19.n.1.
(o) Stat.Gen.Ord.c.7.§.6.n.15.
(p) Sanctor. loc.proxime.cit. vers.Respondeo tertio. fol.251.

Pag.243.col.2.

(q) Sanct.de Pæn.cap.19.q.2.vers.Respondeo primo fol.251.
(r) cap.Placuit 21.quæst.2.
(s) cap.Tnæ de Pæn.
(t) cap.Degradationem.de Pæn.in 6.
(u) Sanctor.de Pæn.cap.4.q.9.fol.177.
(x) G.off.in.cap.Placuit.in V.Cingulo 21.q.2.

Pag.244.col.1.

(z) Zachar.Pasqualig.Prax.ieiun.Dec.1.& 8.Sanctor.de Pæn.c.19. qu.2. vers.Respondeo tertiò. fol.251.
(a) Sanctor.de Pæn.loc.cit.vers.Respondeo secundo. fol.151.
(b) Abb.in cap.Accedens.de Procur. Marsil.Pract. §.Attingam.n.24.Sanct.loc.cit.vers.Respondeo eum.fol.253.

Pag.244.col.2.

(c) Donat.Tom.1.Par.2.Tract.8.q.11.n.9.
(d) Petr.de Angel.Ind. Regul. Par.1. cap.26. vers. Verum quia.fol. m.178.
(e) Text.in l.Paulus,§.final.ff.de liber.cau.
(f) Salycet.in l. 2. C.Si mancipium. iunct. glos.& Iason.in l.Si idem,ff.de Iuris.omn.Iud.col.2.

Pag.245.col.2.

(g) Salas.de leg.Tract.14.Disp.2.sect.9.n.53. Sanchez de Matr.lib.8. Disp.4. num.10. Portel. V.Cardinalium declarat.nu.1. Peyrin.de subd. q.1.cap.25.§. Hoc dubium. Nauar.Cons.15.de sent.Excom.lib.9. Bonac. de leg. Disp.1.qu.1. Pun.8.n.4.Dian.Tract.10 de leg.Resol.29.
(h) Donat.Tom.1.Par.1.Tract.8. q.4.n.1. Barbos. Collect. Bullar.V.Congregatio.n.2.& 3.Lezan. Sum V.Sacr.Congr.
(l) Sixt.V.Constit.Immensa.1587.23.Mart.Cherub. Tom.2.
(i) Donat.loc.cit.n.14.

Pag.246.col.1.

(m) Alphons.de Leon Recoll.6.n.320.
(n) Sanctor.de Pæn.cap.19. quæst.3. vers. Si autem agatur,fol.255.
(o) Sanct.loc.cit.q.2.vers.Respondeo primò.fol.249.

Pag.246.col.2.

(p) Donat.Tom.1.par.2.Tract.8.q 19.

Pag.247.col.1.

(q) Alphons.de Leo.de Censur. Recoll.6.num.318. apud Donat.loc.cit.q.12.
(r) Petr.ab Angel.Ind.Regul.cap.26.sub n.4. vers. Secunda Difficultas,fol.m.182.

Pag.248.col.1.

(s) Dyn.in Regul.semel malus.de Reg.iur. in 6. Roman.cons.236.n.5.vers.sed textum,et n.6.vers. sed casum.Clar.q.21.vers.Benè verum est.
(t) Clar.q.54.n.16.in fin.Tusc.lit.M.concl.28.n.25.

Pag.248.col.2.

(u) Sanctor.de Pæn. Quæst.3.cap.19.fol.255.
(x) Stat.Reform.cap.7.num.10.
(z) Donat.Tom.1.par.1. Quæst.11.n.9.
[a) Corrad.Prax.dispens.Apost.lib.5.c.14.n.31.

Pag.249.col.1.

(b) Anton.à Sp.Sanct.Direct.Regul.Tract.4. Disp. 3.à n.459.Vidal.de Hor.canon.Inquis.3.n.35.
(c) Tambur.To.3.disp.8.q.8.n.12.Bassæ.V.Religio. 6.n.3.Vidal.Sanctorel.Sanch. Dian.Pellizzar. Tract.8.cap.7.num.18.

(d) *Sanctor.de Pæn.cap.19. Quæst.7.*
(e) *Lantusc.Theatr.Regular.verb.Electi.num.5.*
Pag.250.col.1.
(f) *A. Gell.Noct.Attic lib.20.cap.1.*
(g) *Pratei.Veter.Iurisprud.lib.4.l.75.*
(h) *Isidor.Origin.lib.5.cap.25.*
(i) *Exod.cap.21.*
(l) *Deuteronom.cap.20.*
(m) *Lopez Add.ad Pract.crim.Diaz. cap.68. vers. Illud autem.*
Pag.250.col.2.
(n) *l.1.§.Diuus Hadrianus.ff. Ad leg. Cornel.de Sicar.*
(o) *Instit.Tit.de Iniur.lib.4.*
(p) *Breuiar.Roman.11.Decemb.lect.1. Noctur.2.*
(q) *Iul.Clar.quæst.12. num.17.*
(r) *cap. Calumniator. 2.q.3.cap. Omnis.5.q.6.cap. Qui calumniam.ibi.Adrian.I.Epist. Decretal. cap.24.& 52.*
(s) *Abb.in cap.Cum fortiùs. num.2. de Calumn.*
(t) *Sanctor.de Pæn.cap.10.quæst.6.fol.445.*
Pag.251.col.1.
(u) *cap.Degradatio. de Pæn.in 6.*
Pag.251.col.2.
(x) *Petr.Marchant.Exposit.Regul.Minor.cap.2.*
(z) *Stat.Reform.cap.2.num.19.*
Pag.252. col.2.
(a) *cap.Is cui. de Sent. Excom. in 6. cap.Statutum. eo.tit.& lib.*
(b) *cap.Nemo.11.quæst.3.*
Pag.252.col.1.
(c) *l.Prætoris.ff.de His, qui not. infam.*
Pag.252.col.2.
(d) *Pratel.Lexic.Iur.verb.infamia.*
(e) *DD.in.l.Cum ancillis. C.de Incest.nupt.*
(f) *Castr.lib.de leg.pœnal.cap.final.Couar.var.lib.3. cap.3. num.2. Henriq. lib.14. cap.5. Tabien. verb.Infamia.num.2.Sanch.Sum. lib.6. cap.3. Garz.de Benefic.par.7.cap.8. nu.9. apud Thesaur.de Pæn.par.1.cap.33.Aduert.5.*
(g) *l.Honori.ff.de Obseq.à liber.& libert.*
(h) *cap.Infames.6.quæst.1.*
Pag.253.col.1.
(i) *cap.Sanè.15.q.3.cap.Si autem. 11. q.3. cap.Impudicas 27.q.1.cap.Notificamus. 35.q.6. cap. Euphemium.2.q.3.cap. final. de Secund. nupt. cap.Si quis.22.q.5.cap. Statuimus 1. q.1. cap. Illi.6.q.1.Trident.sess.25.cap.19. de Reform. & sess.24.cap.6.B.Pius V.Const.82.§.2.3. & 4.l.Cum vir.C.Ad leg.Iul.de Adult. l.1. 2. & 3.ff de His, qui not.infam. l.Quisquis, C. Ad leg.Iul.Maiest.*
(l) *Marchin.de Sacr.Ord.par.10. cap. 4. Barbos.de Off.Epi.Alleg 43.num.25.*
(m) *cap.Infames.6.q.1.*
(n) *cap.Nullius.cap. Quis locus. cap. Placuit. cap. Qui apud.1.q.4.*
(o) *Gloss.in cap.Infames.6. q.1.*
Pag.253.col.2.
(p) *Couarr.de Sponsal.par.2.cap.8. §. final. num.8. Apostill.ad Clar.q.72.in verb. Infamiæ.*
(q) *cap.Cum te.de Sent.& re ind.l.1. §.de Quæst. de Postul. Abb.in cap. Ex diligenti. num. 6.de Simon.*
(r) *cap.Euphemium.2.q.3.cap.2. & 3.Cau.6. qu.1. cap.Testimonium.de Test.*
(s) *cap. Scifcitatus. Extra. de Rescr.*
(t) *cap.Petrus.de Homicid.Abb. in cap. 1. de Purg. Canon.& in cap.Sicut.num.4.Ne Cler.vel Monac.& in cap.Cum Deputati.num.4. de Iudic. & in cap.Cum olim.de Cau.poss.& in cap. Per inquisitionem.num.11. de Elect. & in cap. Ex tua.num.1.de Purg.can.& in cap. 1.num. 6.de Accus.& in cap.Dilecti.num.6. de Iudic.*
(u) *Stat.Gen-Ord.cap.7.§.6. num.70.*
Pag.254.col.1.
(x) *l.Exilium. ff.de Interr.& Releg.*
(z) *l.Constitues. C.de Pæn.*
(a) *l.13.ff. Qui. ex cau.in poss.l.final. C.de Iniur.*
Pag.254.col.2.
(b) *Bude. in l.Capitalium.§.In exulibus. ff.de Pæa.*
(c) *Clar. quæst.67. num.1.*
(d) *cap.Cum beatus.45.Dist.cap. In primis. 2. q.1. cap.Hi,qui.iunct.glos.in verb. Et exilio.3.q.4. cap.Accedens.50.Dist.cap.In Synodo.63. Dist. cap.Accusatoribus. §. Si quis. 3.q.5.*
(e) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.81.*
Pag.255.col.1.
(f) *Congr.Gen.Roman.1625.vers. Deinceps nullus. Orb.Seraph.Tom.3.fol.615.col.1.*
Pag.255.col.2.
(g) *l.Adigere.§. Quamuis. ff.de Iurepatr. l. Quod dictum.ff.de Pact.cap.Dixit.32. q.1. cap.Duæ sunt 19.q.2.*
(h) *I.B.Nicola Regul.iur lib.3.fol.147. & seqq.*
(i) *l.2.§.final.cum glos.& Bartol. ff.de Donat. l. 1. §.Sexum. ff.de Postul. cap. Ex parte de Conu. coniu. cap. Magnæ. de Vot.cap. Si propter 61. Dist.cap.Duæ sunt 19.q.2.*
(l) *Bald.in l.1.vers.Item an cessatio.ff.Solu.matr. & in l.2.vers.De tertio.ff.de Iureiur.*
(m) *l.Hunc titulum. §.Postulare.ff.de Postul.*
(n) *d.l.Hunc titulum. §.Secundo loco. ff de Postul.*
Pag.256.col.1.
(o) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6. num.33.*
(p) *l.De Decurione.ff.de Decur.& eo.fil.*
(q) *cap.In pœnis.cap.Odia.de Reg.iur.in 6. cap.Pœnæ. de Pœnit. Dist.1. Gloss. in Clement. 1. de Consang.*
Pag.256.col.2.
(r) *Sanctor.de Pæn.cap. 2. quæst. 6.vers. Respondeo primo.*
(s) *Sanctor.loc.cit. vers. Extenditur etiam. & vers. Caterùm in pœnis.*
Pag.257.col.1.
(t) *Sanctor.loc.cit.vers.Respondeo secundò.*
Pag.257.col.2.
(u) *Clar.§.Sodomia. vers. Quæro nunquid.*
Pag.257.col.1.
(x) *l.Si lenones.C.de Episc.& Cler.*
Pag.257.col.2.
(z) *Molin.Tom.3.de Iust.& iur. Disp.729. num.6. Rebell.de Obligat.par.1.lib.2.quæst. 14. sect.3. num.13.*

(a) *Clar.*

(a) *Clar. Prax. Crim. quæst. 88. init.*
(b) *Bald. in l. 1. C. de Seru. fugit Corn. conf. 57. nu. 6. vol. 4. Riminal. Conf. crim. 105. vol. 1. Corset. in Reper. Abb. in verb. Mandans. Glos. in l. liber. ff. Ad leg. Aquil.*
(c) *Sanctor. de Pæn. cap. 2. quæst. 7. vers. Respondeo secundò.*
(d) *Sanctor. loc. cit. vers. Ad quam doctrinam.*
(e) *cap. Ratihabitionem. de Reg. iur. in 6.*
(f) *l. 1. ff. de Dol. mal.*

Pag. 258. col. 1.

(g) *cap. Nullus. de Reg. iur. in 6. l. Consilij. ff. eo. tit.*
(h) *Sanctor. de Pæn. cap. 2. quæst. 7. vers. Respondeo tertiò.*
(i) *Sanctor. loc. cit. vers. Verum si.*
(l) *Sanctor. loc. cit. vers. Respondeo quartò.*

Pag. 258. col. 2.

(m) *Abb. in cap. final. de Iniur. & damn. & in cap. Nouit num. 37. de Iudic.*
(n) *cap. 1. Dist. 25.*
(o) *Sanctor. de Pæn. cap. 2. quæst. 7. vers. Respondeo quintò.*
(p) *l. De ijs. §. Expilatores. ff. de Effract. Dyn. in l. In Prouinciali. ff. de Nou. ope. nunc.*

Pag. 259. col. 2.

(q) *Sanctor. de Pæn. cap. 2. quæst. 10. vers. Dices si in eisdem.*

Pag. 259. col. 1.

(r) *Tit. Quid. num. 20.*

Pag. 259. col. 2.

(s) *Sanctor. de Pæn. cap. 3. quæst. 2. vers. Respondeo distinguendo.*
(t) *Statut. Fariner. cap. 9. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 69.*

Pag. 260. col. 1.

(u) *Statut. Alexand. Tit. de Inst. Cust. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 183.*
(x) *Const. Card. Matth. num. 28. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 405.*
(z) *Stat. Vallisolet. Tit. de Vicar. Orb. Seraph. Tom. 3 fol. 506.*
(a) *Statut. Barchinonen. Tit. de Præsiden. Orb. Seraph. Tom. 4. fol. 670.*
(b) *Aretin. consf. 23. apud Sanctor. Comment. cap. 8. Stat. 1. initio.*
(c) *Statut. Barchinonen. cap. 7. tit. de Præsiden. ac Vicar. Conuent.*
(d) *Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 60.*

Pag. 261. col. 1.

(e) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 1. num. 1.*
(f) *Sanctor. Comment. cap. 8. Stat. 1. vers. Respondeo negatiuè.*
(g) *Sanctor. de Pæn. cap. 3. quæst. 2. post init. fol. 118.*
(h) *Comp. Priuil. vers. Vicarius. §. 5.*

Pag. 261. col. 2.

(i) *l. final. ff. de Iurisd. omn. Iud.*

Pag. 262. col. 1.

(l) *Statut. Reform. cap. 6. num. 61.*

Pag. 262. col. 2.

(m) *Statut. Reform. cap. 8. num. 58.*

Pag. 262. col. 1.

(n) *Statut. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 1.*
(o) *Lap. Allegat. 102. num. 5. vers. Quod ostenditur.*

Pag. 262. col. 2.

(p) *Abb. in cap. Tuæ. num. 4. de Procur.*
(q) *cap. Cum quid. 84. de Reg. iur. in 6.*
(r) *Gloss. in d. cap. Cum quid. vers. Satis circa. de Reg. iur. in 6.*

Pag. 263. col. 2.

(s) *Statut. Gener. Ord. cap. 7. §. 6. num. 2.*
(t) *Sanctor. de Pæn. cap. 3. quæst. 2. vers. Respondeo ex nostro.*

Pag. 264. col. 1.

(u) *Sanctor. de Pæn. d. cap. 1. quæst. 3. fol. 18.*
(x) *Sanctor. loc. cit. vers. Quatenùs verò. fol. 21.*

Pag. 264. col. 2.

(z) *l. Capitis diminutio. iunct. gloss. ff. de Cap. dimin.*
(a) *cap. Felicis. §. Illud autem. de Pæn. in 6. cap. Quæsiuit. de His, quæ fi. à maio.*
(b) *Sanctor. loc. cit. vers. Respondeo quartò. fol. 22.*
(c) *Statut. Vallisolet. cap. 7. tit. de Pæn. in genere. vers. Ideò statuimus.*

Pag. 265. col. 1.

(d) *Sanctor. loc. cit. vers. Respondeo sexto. fol. 24.*
(e) *Statut. Vallisolet. cap. 7. tit. de Verb. indeb. prolat. Orb. Seraph. Tom. 3. fol. 473.*

Pag. 265. col. 2.

(f) *Statut. Vallisoletan. cap. 3. tit. de Euagat. Fratr.*
(p) *Statut. Vallisolet. cap. 8. tit. de Residen.*
(h) *Statut. Vallisolet. cap. 12. tit. final.*

Pag. 266. col. 1.

(i) *Statut. Vallisolet. cap. 12. tit. de Archiu.*
(l) *Sanctor. de Pæn. cap. 1. quæst. 3. vers. Respondeo quartò. fol. 22.*
(m) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num 32.*
(n) *Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 39.*
(o) *Lantusc. in Theatr. verb. Guardianus.*
(p) *Statut. Vallisolet. cap. 7. tit. de Pæn. quib. Prælat. & Patr.*
(q) *Statut. Vallisolet. cap. 8. tit. de Diffinit. Prouinc.*

Pag. 266. col. 2.

(r) *Sanctor. de Pæn. cap. 1. quæst. 3. vers. Respondeo quartò. fol. 22.*
(s) *Statut. Reformat. cap. 8. num. 39.*

Pag. 267. col. 1.

(t) *Ledesma par. 2. quæst. 26. art. 2. de Suspen. Tolet. Summ. lib. 1. cap. 12. Sayr. lib. 4. Thesaur. cap. 1. num. 26.*
(u) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 32.*

Pag. 267. col. 2.

(x) *Statut. Vallisolet. cap. 7. tit. de Pæn. in gen.*
(z) *Sanctor. de Pæn. d. cap. 1. quæst. 3. vers. Respondeo quartò.*

Pag. 268. col. 1.

(a) *cap. Cum medicinalis. cap. Is cui. de Sent. Excom. in 6.*

Pag. 268. col. 2.

(b) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 10.*

Pag. 269. col. 1.

(c) *Sanctor. de Pæn. cap. 4. qu. 10. vers. Primò enim.*
(d) *l. 1. C. de Custod. Reor.*

Pag. 269. col. 2.

(e) *Sanctor. loc. cit. vers. Tertiò quoad.*
(f) *Sgroi par. 4. cap. 17. num. 4.*
(g) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 21. num. 15.*

(h) Stat.

Pag.269.col.1.

(h) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.32.*

Pag.269.col.2.

(i) *Tit.Applicatio.* §.12.

(l) *Statut.Gen.Ord.cap.2.§.8.num.29.*

Pag.270.col.1.

(m) *Sanctor. de Pœn.cap.2.quæst.5. vers.Respondeo quintò,& cap.4.quæst.4.vers.Ad cuius ampliorem.fol.167.*

(n) *Tit.Carcer.* §.3.

Pag.270.col.2.

(o) *Tit.Delictorum.* §.*final.*

(p) *Caren.par.3.tit.3.num.23. Bict.quæst. 78. Bordon.Pract.crim.cap.5.num.16.Sgroi par.4.cap.17.num.5.apud Passerin. Trib. Regul. qu. 21. num.17.*

(q) *Guazzin.Defen.5.cap.2.num.8.*

(r) *Farinac.quæst.27.num.155.& seqq.*

Pag.271.col.1.

(s) *Tit.Reus.§.3.*

(t) *Ant.à Sp.Sanct.Direct. Regul. Tract.4. Disp. 3. num.413. Pelizzar. Manual. Tract. 9.cap.4. num.32. Emmanuel. à M. Oliuet. par.2.art.1. num.88.*

(u) *Rodericr.tom.2.quæst.22.art.2. Peyrin. de Subd. quæst.1.cap.15.notab.2.*

Pag.271.col.2.

(x) *cap.Semel.de Reg.iur.in 6.*

(z) *Clar.quæst.28.vers.Scias autem.Sanctor.de Pœn. cap. 4. quæst. 1.fol. 159. Ant.à Sp.San.loc.cit. num.419.*

(a) *l.1. C.de Custod. Reor. Menoch. de Arbitr. cas. 505.num.1.& 6.*

Pag.272.col.1.

(b) *Farinac.quæst.27.num.102.*

Pag.272.col.2.

(c) *cap.Ex parte.de Cens. l.Si Seruus. ff. de Pignor. act.l.Nec supina ff.de Iur. & fact. ignor. cap. Disciplina 45.Dist.Roderic. Tom.2. quæst.17. art.3.Portel. Diaz apud Sanctor. loc.cit. vers. Illud tamen. fol.193.*

(d) *Passerin.Trib.Regul.quæst.21.num.16.*

(e) *Farinac.quæst.27.num.104.*

Pag.273.col.1.

(f) *Sanctor. de Pœn.cap.4.quæst.2.per tot.*

(g) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.8.& 9.*

Pag.272.col.2.

(h) *Sanctor.loc.cit.quæst.5. vers. Respondeo per Statutum fol.168.*

(i) *Sanctor. loc. cit. vers.Respondeo affirmatiuè .fol. 169.*

(l) *Bart.in l.Leuia.de Accus.Soccin.Cons.157. nu.5. lib.2. Barbat. cons. 48. lib. 2. Clar.lib.5.§.1. vers. Sunt etiam . apud Sanctor. loc. cit. vers. Respondeo ex Statut.cap.7.*

Pag.273.col.1.

(m) *l.Capitalium. §.Famosos,ff. de Pœn. l.Emptorem.ff.de Act.empt.Melch.de Fano Cons.Crim. Tom.2.cons.66.per tot.*

(n) *Sanctor.de Pœn.cap.4. quæst.5. vers. Respondeo secundò. fol.172.*

Pag.273.col.2.

(o) *Sanctor. loc.cit. vers. Respondeo cum Claro. fol. 174.*

(p) *l.Nemo.C.de Summ.Trinit.*

(q) *Sanctor.loc.cit.vers.Respondeo perfidia.*

(r) *Sanctor.de Pœn.cap.4.quæst.9.vers. Formam autem fol.178.*

(s) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.16.*

(t) *cap.Degradatio. de Pœn.in 6.*

(u) *Stat.Gen.Ord.cap.2.§.10.num.3.*

(x) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.11.*

Pag.274. col.1.

(z) *Sanctor.de Pœn.cap.4. quæst. 9. vers.Respondeo secundò. fol.179.*

(a) *Sanct.loc.cit.vers.Colligitur. fol.181.*

(b) *Sanctor.loc.cit.vers.Tandem causa.fol.185.*

(c) *Marsil.Pract.crim. §. Nunc videndum. num.15. Chartar.Pract.lib.3.cap.3.num.46.*

Pag.274.col.2.

(d) *Stat.Gen.Ord cap.7.§.6.num.11.*

(e) *l.Nemo.C.de Episc.audi.*

(f) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.15.*

(g) *Sanctor.de Pœn.cap.4.quæst.9. vers. Nec extra. fol.186.*

Pag.275.col.1.

(h) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.6.*

Pag.275.col.2.

(i) *l.Aliud.§.Inter mulctam.ff.de Verb.sign. Bart.in l.Si qua pena. num.7.eo.tit.& ff.*

(l) *Tit.Tortura.* §.2.

(m) *l.Filius.ff.de Cond.inst.l.Si se non. §. Condemnatum. ff. de Re iud. l. Non putauit. §. 1. ff de Bon.pos.cont.tab.cap.Culpa. 22.q. 2. cap. Neque.1.q.1.Azo.Summ.Rubr.10.*

(n) *Sanctor.de Pœn.cap.4.quæst.3.fol.164.*

Pag.276.col.1.

(o) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.20. Tit.Tortura. §.8.& tit.Carcer.§.3.*

(p) *Tit.Quam.§.3.*

(q) *Tit.Denunciatio.* §.10.

(r) *Tit.Corpus.* §.3.

(s) *Tit.Carcer.*

(t) *Tit.Tortura.* §.8.

(u) *Iason in l.Non dubium. num. 7. C.de leg. Tusc. litt.P.concl.205.num.5.Cassador. decis.3. sup. tit.de Rescrip.n.9.Alexand.cons.90. num.3. & seqq.lib.3.Zabarell. in Clement. 1. de Concess. præb-*

Pag 276.col.2.

(x) *cap.Cum speciali.de Appell.cap. Sacro. de Sent. Excom.cap.Contingit. il 2.iunct. glos.in verb. Tertiò.eo.tit.cap.Cum Præsbyterorum.17.q.4. cap.Omnes.16.quæst.7.*

(z) *cap. Sacro. iunct. glos. in verb. Per mensem. de Sent.Excom.*

(a) *Gloss.in d. cap. Sacro. in verb.Probari.de Sent. Excom.vbi Abb.qui citat Gloss.in cap.1.de Except.Pral.& in cap.Romana.eo.tit.in 6.*

(b) *Sanctor.de Pœn.cap.4.quæst.4.vers.Ad cuius ampliorem. fol.167.*

Pag.

Pag.277.col.1.

(c) *Roderic.Tom.2.Quæst.103. art. 1. vers. Adsecundum dubium.*

(d) *Roderic.Tom.1.q.17.art.3. & 4.*

(e) *Sanctor. Comment.cap. 1.Statut. 4. §.19. vers. Quid si Discreti.*

(f) *Molin.de Iust.Tract.1. Disput.81. Salas.de leg. Disp.16.Sect.9.num.14. Bonac.de leg.Disp.1. q.1.pun.7.§.5.num.17.apud Passerin.de Elect. Canon.cap.9.num.44.*

Pag.277.col.2.

(g) *Gloss.in Clement.1.in verb.Inhibentes. de Iure. patr.Felin.in cap.Ex.part.num.2. de Constit. Suar.de leg.lib.5.cap.31.num.9.apud Layman. Tract.4.lib.1.cap.16.n.7.& 8.*

(h) *Cap.Si soli.de Concess.prab.in 6.*

(i) *Couarn.in cap. Quamuis pactum. Par.2.§.4. Salas de leg. Disp.16.Sect.8.n.31.*

(l) *Passerin.de Elect.canon.cap.9. num.45. & .46.*

(m) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.6.*

(n) *Sanctor.de Pæn.cap.4.q.4.fol.165.*

(o) *Stat.Gen.Ord.cap.1 .n.7.*

(p) *Tit. Applicatio.§.12.*

Pag.278.col.1.

(p) *Tit.Delictorum.§.7.*

(r) *Stat. Alexandrin. cap.7.Orb.Seraph.Tom.3.fol. 174.col.1.*

Pag.278.col.2.

(s) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.6.*

(t) *Sanctor.de Pæn.cap.4.q.6. fol.174.*

(u) *Statut.Vallisolet.cap.7.*

(x) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num 8.*

Pag.279.col.1.

(a) *Sanct.dePæn.c.4.q.6.fol.175.Hostien.Sum.Rubr. de Excom.§.Quis possit. vers.Sexto in illo.*

Pag.279.col.2.

(b) *l.si post.C. de Iur.& fact.ignor.l.Cum putarem. ff.Famil.ercisc.l.Iuris.C.Qui admit.cap.Cum illorum.de Sent.Excom.cap. Si cupis.16.q.1.*

(c) *Abb.in cap.final nu.3. de Celebr. miss.& in cap. Per tuas.il 3.num.3.de Simon.& in cap. Super specula.n.4.Ne.Cler.vel Monac.*

(d) *l.Qui ades.ff.de incend.rui.nau.Cyn. in l. Data. C.Qui accus.non poss.*

(e) *Felin.in cap.Cognoscentes.vers.Concl.de Const. I.B.Nicola.Regul.iur.Tom.1.fol.581.*

(f) *cap.Nullus Epis.11.q.7.cap.1.Extra. de Excess. Prælat.*

(g) *Roderic.Tom.2.q.22. art.7.*

Pag.280.col.1.

(h) *Tit.Tortura. §.8.*

(s) *Sanct.Comm.c.1.Stat.4.§.19.vers.Verum consilium.*

Pag.281.col.1.

(l) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.6.*

(m) *Sanctor.de Pæn.cap.4.q.8.fol.176.*

(n) *Instit.Tit.de Iur.natur.§. Plebiscitum.*

Pag.281.col.2.

(o) *cap.Quia propter.de Elect.*

(p) *Abb.in cap.Eccles.vestra nu.6.de Elect.*

(q) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6. n.8.*

(r) *Gloss. in Clem.1.§.Si quis autem. in verb. Pœnam suspensionis.de Reb.Eccles.non alic. Innocent.in cap. Quod translation.de. Offic. Deleg. Abb.in cap.Ex litteris.n.10. de Constit.*

(s) *Sanct.de Pæn.cap.2.q.5.ver.Hanc autem fol.68.*

(t) *Clar. quæst 46. vers. Sed quid si Reus. Sanct.de Pæn.cap.4.q.7.fol.176.*

Pag.282.col.1.

(u) *Caiet.2.2.q.69. art.3.Bald.in cap. Ad nostram. de Appellat. Cardinal. in Clem.1.§. Præfata. de Stat.Monach.Graff.Decis.Part.1.lib.3.cap. 5.n.126.Peyrin.de Subd.q.1.cap.13.vers.Noto quarto. apud Anton. à Sp. San. Direct. Regul. Tract.4.Disp.3. n.434.*

(x) *Menoch.de Arbitr.Cas.301.nu.13. Mascard.de Probat.lib.2.Concl.266.nu.14. apud Passerin. Trib.Regul.q.21.n.58.*

Pag.282.col.2.

(z) *Clar.q.21.Farinac.q.30.n.260.Menoch. de Arbitr.Cas.301.n.2. Mascard. Concl.820.nu.15. apud Passerin.Trib.Regul.q.21.num.58.*

(a) *Sgroi Par.4.cap.17. n.22.*

(b) *l.Sed. & §.final.ff.Ex quibus cum maio .*

(c) *Passerin.Trib.Regul.q.23.n.60.*

(d) *Clar.qu.21. vers.3. Ledesma, Sayr. Belas.verb. Carcer.num.10.apud Anton.à Sp.San.Tract.4. Dis.3.n.436.Direct.Regul.*

(e) *l.1.ff.de Effract.carc.l.Milites.§.Cum tamen.ff. de Re milit.l.Eos ff de Cust.Reo.Clar.q.21.nu. 25.Cuman.Cons.106.in fin.apud Tusc.litt. C. Concl.88.n.1.*

(f) *Farinac.q.30.n.110.apud Passerin.q.21.n.42.*

Pag.283.col.1.

(g) *Guazzin.Defen.5.cap.4.n.3.Scacc.Tract.Crim. cap.46.n.29.cit.à Passerin.d.q.21. n.31.*

Pag.283.col.2.

(h) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.12.*

Pag.284.col.1.

(i) *l.Si fideiussor.l. Quod Nerua.ff. Deposit.*

(l) *l.Quoties.§. Qui dolo. ff.de Probat.l. Dolum.ff. de Dol.*

(m) *Sanct.de Pæn.c.4.q.11.ver. Quia etiã.fol.200.*

Pag.284.col.2.

(n) *Peyrin.Formul.litt.C.cap.4.n.4.A.Sp.San.Tractat.4.Disp.3.n.447.*

(o) *Sanct.loc.cit.vers. Ad obiectionem. fol.202.*

(p) *l.Ad Commentariensem. C.de Cust. Reo.*

(q) *Diaz.Pract.canon.cap.135.vers.Venit.Nauar. Com.3.de Regul.in cap Nullum.18.quæst.2.de Damnat.ad trirem.q.18.n.52.Roderic.Tom.2. q.25.art.1.Mirand.Tom.1. q.52. Rice. Prax. Par.2.Resol.104.& Decis.69.Par.4.apud. Donat.Tom.1.Par.2.Tract.9.q.1.n.2.*

(r) *Peyrin.de Subd.q.1.cap.27.vers.Secundò probatur.Donat.loc.cit. num.2.*

(s) *Lezan.verb.Triremes. n.5. Hieronym. Roderic. Resol.57.n.8.*

Pag.285.col.1.

(t) *Sanct.dePæn.cap.21.q.2.vers.Respondeo.Nescio. fol.289.*

Pag.285.col.2.

(u) *Sanctor loc.cit.vers.Et vt res fol.290.*

(x) *Sanct.loc.cit.vers.Addo.fol.290.*

(z) *Abb.in cap.Tua.n.4.de Procur.*

(a) Do-

Pag. 286. col. 2.

(a) *Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 9. q. 2. n. 2.*

Pag. 287. col. 2.

(b) *cap. Degradatio. de Pœn. in 6.*

(c) *Syluest. verb. Degradatio. num. 1. Sebast. Medic. Summ. peccat. cap. 22. Suar. tom. 5. de Censur. Disp. 30. sect. 2. à nu. 6. Ambrosin. de Imm. Eccl. cap. 17. n. 35. & 36.*

(d) *Penna in Direct. Inquis. par. 3. Comm. 6. versic. De eo verò.*

(e) *l. Illud. ff. Ad l. Aquil. Peyrin. de Subd. q. 1. cap. 27. vers. Dico 3.*

(f) *Salzedo ad Pract. Diaz. cap. 146. ver. Sed vtrum.*

(g) *Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 9. q. 6. num. 3.*

Pag. 288. col. 2.

(h) *Sanct. de Pœn. cap. 21. q. 4. fol. 292.*

(i) *Orb. seraph. tom. . fol. 371. vers. Mandamus.*

(l) *Orb. Seraph. loc. cit. fol. 606. Tit. de Correct. Frat.*

(m) *Orb. Seraph. tom. 3. fol. 615 vers. Incorrigibiles.*

Pag. 289. col. 1.

(n) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. n. 17. & 72.*

(o) *Sanctor. de Pœn. cap. 21. q. 4. vers. Respondeo secundò. fol. 293.*

(p) *Sanctor. loc. cit. vers. Nàm primo. fol. 294.*

Pag. 289. col. 2.

(q) *Sanct. loc. & fol. cit. vers. An autem.*

(r) *Sanctor. loc. cit. vers. Non esse. fol. 295.*

(s) *Thesaur. de Pœn. verb. Missa cap. 5. num. 4.*

(t) *l. Ad tempus C. Ex qui. cau. irro. infam.*

(u) *Io. de Imol. in l. 2. ff. de Publ. iud. Capyc. Decis. 153. n. 3. Clar. q. 67. n. 7. Farin. Caball. Ciarlin. apud Donat. tom. 1. par. 2. q. 23. n. 6.*

(x) *Ricc. par. 1. Decis. 19. Dian. par. 4. Tract. de Irregular. Resol. 83.*

(z) *cap. Is qui. de Sent. Excom. in 6.*

(a) *Nauar. Cons. 43. Tit. de Temp. ordin. Roderic. tom. 1. qu. 24. art. 6. Syluest. Augel. Anila. Layman. Maiol. Viuald. Barbos. apud. Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 9. q. 24. nu. 2.*

Pag. 290. col. 1.

(b) *Donat. loc. cit. q. 25. Peyrin. de Subd. q. 1. cap. 27. vers. Quos licet. Sanct. de Pœn. cap. 21. quæst. 4. vers. Exercitium. fol. 295.*

(c) *Sanctor. Comm. Stat. 12. cap. 12. fol. m. 9 6.*

(d) *Donat tom. 1. par. 2. q. 22.*

(e) *cap. Ex litteris. iunct. gloss. de Diuort.*

(f) *cap. Intelleximus. vbi Abb. notab. 2. de His qui fil. occi.* Pag. 290. col. 2.

(g) *Bonac. de Claus. q. 2. Pun. 12. §. 3. nu. 4. Vasq. 1. 2. q. 96. art. 4. Disp. 136. cap. 8. n. 89. Sat. de Iust. & iur. lib. final. q. vlt. art. final. vers. Sed contrà apud Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 8. q. 51. n. 4.*

(h) *S. Antonin. Syluest. Cordub. Roderic. Mirand. Portell. Peyrin. apud Donat. loc. cit. q. 52. n. 4.*

Pag. 291. col. 2.

(i) *Sanct. de Pœn. cap. 4. qu. 5. vers. Respondeo cum Claro. fol. 174.*

(l) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. n. 9. & 60*

Pag. 292. col. 1.

(m) *l. In Sententijs. ff. de Re iudic. Mysinger. Lap. Guazz. Defen. 35. cap. 15. num. 1. apud Bttl. q. 144. n. 5*

(n) *D. Thom. 2. 2. q. 69. art. 4. ad 2.*

(o) *Bntr. Tusc. apud Guazz. Defen. 35. cap. 17. n. 2.*

(p) *text. in l. 2. C. Quand. prouoc. non. Tusc. litt. S. Concl. 141. n. 1. Bertaz. Vant. Guazz. Def. 15. cap. 20. n. 1. quos dat Bttl. d. qu. 144. n. 7.*

Pag. 292. col. 2.

(q) *cap. final. Extra de Pact.*

(r) *Hostien. Sum. lib. 2. Rub. de Iureiur. §. Quodnam.*

(s) *Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 10. q. 26. n. 1.*

(t) *Capiblanc. tom. 2. cap. 33. nu. 8. sup. Pragma. 8. de Baron.*

(u) *Tit. Canones. §. 13.*

Pag. 293. col. 2.

(x) *Tit. Delictorum. §. 2.*

(z) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. n. 60.*

(a) *Stat. Gen. Reform. cap. 7. num. 10.*

(b) *Roder. tom. 1. q. 30. art. 16. Mirand. tom. 1. qu. 51. art. 1. Concl. 2. Peyrin. de Subd. q. 1. cap. 25. ver. Probatur ex concess. Surb. Comp. priuil. V. Eycere. Donat. tom. 1. par. 2. Tract. 8. q. 5. n. 4. Anton. à Sp. San. Direct. Reg. Tract. 4. Disp. 3. nu. 455.*

Pag. 294. col. 1.

(c) *Clar. qu. 68. Sanct. de Pœn. cap. 4. qu. 2. vers. Circa XIX. fol. 157.*

(d) *Laurent. Portell. Dub. Regul. verb. Eijcere ab Ord. Addit. num. 1.*

(e) *Authen. Vt non lux. cont. nat. Coll. 6.*

(f) *Leuit. cap. 20. vers. 15.*

(g) *Genes. cap. 38. vers. 9.*

(h) *Dian par. 9. Tract. 9. Miscell. Resol 1.*

(i) *l. Pergit. C. de Sepulcr. viol. vbi Bald.*

Pag. 294. col. 2.

(l) *cap. Resecandæ. 24. qu. 3.*

(m) *1. Corinth. cap. 5.*

(n) *D. Thom. Quodlibet. 12. art. 37.*

(o) *Regul. S. Augustin. cap. 20.*

(p) *Sac. Congr. Concil. Decret. de Apost. & elect. §. 6.*

(q) *Iosue. cap. 7. vers. 25.*

(r) *2. Reg. cap. 20.*

(s) *Ioann. cap. 13. vers. 31.*

Pag. 297. col. 1.

(t) *Monum. Ord. prim. impress. fol. 56. Casarub. Comp priuil. verb. Eijcere. Bonac. de Claus. qu. 2. pun. 12. §. 1. n. 15. Donat. to. 1. par. 2. Tract. 8. q. 16.*

(u) *Roderic. tom. 1. q. 30. art. 16. Mirand. tom. 1. qu. 52. art. 1. Concl. 1.*

(x) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 21. n. 4*

(z) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 25. n. 4. Roder. tom. 1. qu. 51. art. 4. Sanct. Comm. cap. 8. Stat. 36. qu. 2. fol. mihi 470.*

(a) *Leo X. Const. Ite & vos. 4. Cal. Iun. 1517.*

(b) *Sanct. de Pœn. c. 19. q. 4. vers. licet inquam. f. 258.*

Pag. 297. col. 2.

(c) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 20. n. 11.*

(d) *Orb. Seraph. tom. 4. fol. 266. col. 1. vers. Et quoniã*

(e) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 12. n. 4.*

Pag. 298. col. 1.

(f) *Orb. Seraph. tom. 4. fol. 266.*

(g) *Sanct. de Pœn. cap. 19. qu. 4. vers. Respondeo hæc difficultas. fol. 260.*

Pag. 298. col. 2.

(h) *Peyrin. ad Const. 10. Vrban. 8. §. 4.*

(i) *No-*

(i) *Nouar. Lucern. Reg. verb. Eijcere. n. 3. Lezan. tom. 1. cap. 23. n. 1.*
(l) *Lezan. tom. 2. cap. 12. n. 8.*
Pag. 299. col. 1.
(m) *Petr ab Angel. Iud. Regul. cap. 26. sub nu. 4. fol. mihi 176.*
(n) *Sanct. de Pœn, cap. 19. q. 4. vers. Tertia Difficultas. fol. 260.*
Pag. 299. col. 2.
(o) *Clar. q. 41. vers. Nam quidem.*
Pag. 300. col. 1.
(p) *Bald. conf. 321. in fin. lib. 1. Alex. conf. 124. n. 12. lib. 4. apud Tusc. litt. D. Concl. 276. n. 13.*
(q) *Ludouic. Roman. conf. 376. tuit. & num. 6. vers. Caterum.*
(r) *Signorol. conf. 16. text. in l. Cum Ancillis. Cod. de Incest. nupt.*
Pag. 300. col. 2.
(s) *Lezan. tom. 1. cap. 23. num. 5. Nouar. Lucer. Reg. verb. Eijcere. n. 3.*
(t) *Constit Carmelit. par. 4. cap. 21. §. 14.*
(u) *Lezan. tom. 2. cap. 12. n. 8.*
Pag. 301. col. 2.
(x) *Sanct. de Pœn. cap. 19. q. 4. ver. Sed melius. fol. 259.*
(z) *cap. Quia propter. Extrà. de Elect.*
(a) *cap. Cum inter. cap. Coram dilecto. Extrà. de Elect.*
(b) *Abb. in cap. Coram dilecto. nn. 3. de Elect. Biax. part. 3. cap. 7. n. 3. apud Passerin. de Elect. canon. cap. 11. n. 35. Rota decis. 288. coram Mantic.*
Pag. 30-. col. 1.
(c) *Gloss. in cap. Quanto. in verb. Genuam. 63. Dist. & in cap. Cum inter. in verb. Remoti. de Elect.*
(d) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 50. n. 6.*
(e) *l. 3. ff. de Verb. Sign cap. Nonnulli: de Rescr. Castellin. de Elect. cap. 8. nu. 1. apud Donat. tom. 2. tract. 4. q. 15. n. 3. Barbos. in cap. Cum inter. n. 7. de Elect.*
Pag. 302. col. 2.
(f) *Sanct. de Pœn. c. 19. q. 4. vers. Sed meliùs. fol. 259.*
Pag. 303. col. 1.
(g) *Gloss. in cap. Si ab Episcopo. §. Cum verò. in V. Assensu. Ne sed. vac. in 6.*
(h) *Abb. in cap. Postulasti. de Concess. preb. n. 14. vbi Imola. nu. 15. & ibi Nauar. Conf. 62. de Regul. Sanchez Summ. lib. 5. cap. 4. n. 37.*
(i) *Vrban. VIII. Religiosos viros. 10. Nouemb. 1642. Orb. Seraph. tom. 4. fol. 87.*
Pag. 303. col. 2.
(l) *Io. de Anani. Consil. 62. col. 3. vers. Circa secundum. Alex. Conf. 192. init. lib. 6.*
(m) *Pet. ab Angel. Iud. Reg. cap. 26. sub. n. 4. vers. Dico secundò. fol. m. 186.*
Pag. 305. col. 1.
(n) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 47. n. 6. & cap. 12. §. 23. num. 4.*
(o) *Sanct. de Pœn. cap. 19. q. 4. vers. Respondeo affirmatiuè fol. 262.*
(p) *Tusc. litt. F. Concl. 72. n. 19. Rot. dec. 416. n. 1. & 2. & dec. 619. n. 1. par. 3 in nouis.*
(q) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 47. n. 6.*
Pag. 305. col. 2.
(r) *Stat. Gen. Ord. cap. 12. §. 23. n. 4.*
(s) *Tit. Sententia. §. 12.*
(t) *Stat. Gen. Ord. cap. 12. §. 21. n. 3.*
Pag. 306. col. 1.
(u) *Stat. Reform. cap. 8. n. 35.*
Pag. 307. col. 1.
(x) *Tit. Corpus. §. 1.*
(z) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. n. 15.*
Pag. 308. col. 1.
(a) *Stat. Gen. Ord. cap. 12. §. 23. n. 4.*
Pag. 309. col. 2.
(b) *Sacr. Congr. Concil. Decr. de Aposta. & eiec. §. 8.*
(c) *Sanch. lib. 6. Decal. cap. 9. n. 55. Barbos. in cap. final. n. 13. de Regul.*
(d) *Graff. lib. 3. conf. 2. q. 3. de Reg. n. 12. cit. à Donat. tom. 1. par. 2. tract. 8. q. 41. n. 3.*
(e) *Peyrin. Formul. litt. E. cap. 39 n 3. Donat. tom. 1. par. 2. tract. 8. q 41. n. 2. Pelliz. Manual. tract. 8. cap. 7. nu. 18. Pasqualig. Ad Lauret. de Franch. num. 987.*
(f) *Lezan. Sum. verb. Eijcere. n. 8. Ant. à Sp. San. Direct. Reg. tract. 4. Disp. 3. n. 466. Nouar. Lucer. Reg. verb. Eiecti. n. . Cesped. de Exempt. Regul. cap. 21. Dub. 215. n. 11. Sanct. de Pœn. cap. 19. q. 4. Dico non debere. fol. 265.*
Pag. 310. col. 1.
(g) *l. vnic. C. de Mendic. valid. lib. 11.*
(h) *Graff. decis. par. 1. lib. 3. cap. 5. de Regul. n. 82. & tom. 1. de Reg. conf. 3. n. 8. Donat. tom. 1. par. 2. tract. 8. qu. 31. num. 1. Pasqualig. ad Lauret. de Franc. n. 991.*
Pag. 310. col. 2.
(i) *Sacr. Congr. Conc. Decr. de Aposta. & eiect. §. 10.*
(l) *Hostien. in. cap. Quod Dei timorem. de stat. Monach. Io. Andr. in Clement. 1. eo. tit. Ricc. 3. par. decis. 95. n. 2.*
(m) *Roderic. tom 1. qu. 30 art. 20. Barbos. in cap final. n. 11. de Regul. Bart. à S. Fausti. lib. 6. Thes. q. 128. Laiman. lib. 4. tract. 5. cap. 13. de Eiect. q. 1. n. 3. Donat. tom. 1. par. 2. tract. 8. q. 34. n. 3.*
(n) *Sanct. de Pœn. cap. 19. q. 4. vers. Dico non debere. fol. 265.*
(o) *D. Antonin. de Suspen. cap. 4. n. 20.*
(p) *Roderic. tom. 2. q. 58. art. 6.*
Pag. 311. col. 1.
(q) *l. Partum. C. de Rei vindic.*
(r) *l. Si ita. §. Sed & si ff. de Manum. quæ seru. al. vni.*
(s) *Sac. Cong. Concil. decret. de Aposta. §. 7.*
(t) *Abb. in cap. Cum olim. de Maio. & obed. & in cap. Ioannes. n. 2. de Testam.*
Pag. 311. col. 2.
(u) *Gloss. in cap. Ordinarij. in verb. locorum. de Offic. Ord. in 6. cap. Cum ab Ecclesiarum. Extra eo. tit.*
(x) *Peyrin. Formul. lit. E. cap. 39.*
(z) *Lauret. de Franc. Controu. Epi. & Regul. ad Decret. de Apostat. q. 3.*
(a) *Cardinal. in. Clement. 1. §. Quia verò. vers. Addo quarto. de Stat. Monach.*
(b) *Pasqualig. Add. ad Lauret. de Franc. loc. c. n. 974.*
Pag. 312. col. 1.
(c) *cap. Sententia. 35. q. 9. Gloss. in cap. Nemini. 17. q. 4. l. 1. in fin. ff. de Qu. l. 1. §. de qua ff. de Postlb. Bald. in l. 2. C. de Sent. ex peric. recit.*

(d) *Trident Seff.14.cap.5.de Refor.cap.Nimis prava.cap Nimis iniqua.de Excef.Prel. cap. Neque aliquis.de Privil.in 6.*

Pag.312.col.2.

(e) *Cened.ad Decr.Coll.55.n.2.Suar.de Paz.tom.2. Prælud.2.nu.30. Mendez.in Prax.Lufit. lib.2. cap.1.n.16.Mirand.Ord.iudic.q.1.art.5.Conc.6 apud Dian.de Immunit. Eccl. Refol.134.*

(f) *Pafqualig.qu.Canon Centur.2. q.155.n.2.Sanct. de Pœn.cap.19.qu.4.verf. Refpondeo negatiuè fol.264.Donat. tom.1.par.2.tract.8.q.55.n.3. Nouar.Summ. Bullar.tit.de Apoft.n.24.Cefped. de Exempt.Regul cap.21.Dub.315. n.12.*

(g) *Peyrin.Formular.litt.E.cap.37.& 38*

Pag.313.col.2.

(h) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.28.*

(i) *cap.Corripiantur.24.q.3.cap.Vifis 16.q.2. Glof. in cap.Nemo.2.qu.1.& in cap. Cum in cunctis. de Elect.*

(l) *Roder.tom. 2.q.35.art.8.Hieronym.Roder.Refol. 62.n.1.Sanct.de Pœn.cap.29.q.1.fol.352.*

(m) *cap.Cum ab Ecclefiarum.de Off. Ord. cap.1.de Elect.cap.legimus.93.Dift.Gloff.in cap.1. de Off.Archidiac.*

Pag.314.col.1.

(n) *cap.Ne pro dilatione. de Pœnit.& remiff.*

(o) *Dian.par.6.tract.8.Refol.15.*

Pag.314.col.2.

(p) *Ant.à Sp.San.Direct.Regul.tract.3. Difp.6.à n. 50.ad 87.*

(q) *Concil.Trident.Seff.25. de Reform.cap.3.*

(r) *Felin.in cap.Rodulphus.nu.35.de Refcr. Nauar. Manual.cap.27. nu.16. Berti Pract.Crim.tit. 28.cap.6.n.10.*

Pag.315.col.1.

(s) *Stat.Barchinon.cap.6.tit.de Pœn. Excom. verfic Rurfus.Orb.Seraph.tom.3.fol.661. col.2.*

(t) *Sanctor.de Pœn. cap.28.q.4 fol.362.*

(u) *cap.Ignorantia. de Reg.iur.in 6.*

(x) *Tit.Delictorum.§.5.*

Pag.315.col.2.

(z) *cap.Cum medicinalis.de Sent.Excom.in 6.*

(a) *Sanct.de Pœn. cap.28.q.4.fol.362.*

Pag.316.col.1.

(b) *Innocent.in cap.Sacro. de Sent. excommu. Berti Pract.crim.tit.28 cap.6.n.7.*

(c) *cap. Sacro. cap. Statuimus. cap. Conftituimus. iunct.gloff. de Sent. Excom. in 6. cap. Cum fit Romana de Appell.*

(d) *Stat. Gen.Ord.cap.1.n.7.*

(e) *cap.Conftitutionem.§.Statuimus.de Sent.excom. in 6.*

(f) *d.cap.Conftitutionem.§.Statuimus. de Sent. excom. in 6.*

(g) *Bert.. Pract.crim.tit.28 cap.6.n.7.*

Pag.316.col.2.

(h) *Gloff.in cap.Conftitutionem. in verb.Competentia. de Sent. Excom.lib.6.*

(i) *Innoc in cap.Si aduerfarius. de eo qui mif.in poff Couar in cap. Alma mater.par.1.§.9.*

(l) *cap.Sacro.de Sent.Excom.in 6. Marant. par.6.de Citat. n.126.*

(m) *Roderic.tom.2.q.59 art.2.*

Pag.317.col.1.

(n) *cap.1.de Sent.excom.in 6.*

Pag.317.col. 2.

(o) *Gloff.in Clement.Præfenti.de Cenf. Nauar.conf. 9.num.4. de Sent. excom.*

(p) *Trid.Seff.25.de Refor.cap.3.*

Pag.318.col.1.

(q) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.30.*

(r) *Trident.Seff.25.de Reform.cap.3.*

Pag.318.col.2.

(s) *Sanctor.de Pœn.cap.28.q.2. verf. Verum pofita. fol.354.*

(t) *Sanct.loc.cit.ver.Refpondeo affirmatiuè fol.355.*

(u) *Neuizzan.Nauar.Lazar.Mar.Anton. Genuen. Campanil.Sayr.Ricc. Decif.219.par.1.*

(x) *Trid.d.Seff.25.de Reform.cap.3.*

Pag.319.col.2.

(z) *Stat.Gen Ord.cap.7.§.6.n.29.*

(a) *Oldrad.Conf.190.in fin.Aachar conf.192. n.4.& 5.Iafon.in l.Si ex toto ff.de leg.Cephalud.conf. 451.n.300.apud Tuſc.litt.N. Concl.19.n.1.*

(b) *Sanct.de Pœn.cap.28. q.2.verf. Quod fi quærat. fol.356.& ibi Campanil.cap.15. nu.90. Mar. Antonin.Caf.75.Barbof.Alleg.96.nu.39.Garc. Bddit.ad Tract.de Benef.cap.5.n.585.*

Pag.320.col.1.

(c) *cap.Conftitutionem. §.final. iunct.Gloff.in verb. Neceffitas.de Sent.excom.in6.*

(d) *cap.Debent.11. qu.3.*

Pag.320.col.2.

(e) *Peyrin.Formul.litt.C.cap.6.*

(f) *Glof.in d.cap.Debent.in verb.Concedeentur. 11. qu.3.*

TI-

TITVLVS SEXTVS.

Applicatio singularum pœnarum singulis delictis.

TEXTVS.

§. 1. Qui Statutis ieiuniorum diebus, absque necessitate Superiori probata, non ieiunauerit, præceptum non solùm in qualitate, vel etiam in quantitate ciborum transgrediendo, suffragiorum iure priuandus est, Prouincialis arbitratu, à quo etiam grauiùs arceri debet, prout violationis ratio suaserit.

§ 2. Qui Officio Diuino non interfuerit, à Guardiano, secundùm consuetudinem Religionis, puniri debet. Qui autem illud aliquoties non recitasse conuictus fuerit, omni suffragiorum iure, triennio carere debet, & grauiùs etiam puniri, Prouincialis arbitratu.

§ 3. Qui Sacræ Scripturæ sensum, vel verba, in profanos vsus detorserit, eisque in familiaribus colloquijs abusus fuerit, voce actiua, & passiua triennio priuandus erit, & menstruo Carceri mancipandus.

§ 4. Qui sine causa Confessionem Sacramentalem facere, & Sacram Eucharistiam sumere, vel Missam celebrare, iuxtà probatam Ordinis consuetudinem, notabiliter neglexerit, pane, & aqua, in publico Refectionis loco, ieiuniare debet, Prouincialis arbitrio, vel etiam grauiùs, pro indeuotionis modo puniri.

§ 5. Qui inuenti fuerint notabiliter otiosi, suffragiorum iure priuentur, & grauioribus pœnis, etiam corporalibus arcendi sunt, Prouincialium, & Superiorum localium arbitratu, pro negligentiæ, modo, & contumaciæ ratione.

§ 6. Obscœna verba, coram alijs, vel cum scandalo proferens, si grauiter monitus se non correxerit, in eum animaduertatur, pro qualitate delicti, etiam cum pœna Carceris, aut grauiori, Superiorum arbitratu, quousque resipiscat, vt cæteri timorem habeant.

§ 7. Qui sine habitu, caputio, chorda, & femoralibus, extrà infirmitatis articulum, dormire deprehensus fuerit, humi sine caputio genuflexus, in pane, & aqua ieiunet, & recidiuus grauiùs puniendus est, Prouincialis arbitratu.

§ 8. Scienter aliquem infamans, Sacramentaliter absolui non potest, nisi à Prouinciali; & conuictus in iudicio subire debet pœnam criminis, de quo alterum infamauit, nec nisi priùs restituta fama.

§ 9. Qui in Prælatum improprij, & conuicij verba protulerit, genuflexus, in publico debet pane, & aqua ieiunare, & omni suffragiorum iure biennio carere; prouocans autem aliquem factis, aut verbis, pro prima vice probationis caputium deferre, pro secunda bimestre Carceri mancipari, ac actiua, & passiua voce decennio priuari debet.

§ 10. Qui Frater alteri, vel in Ordine, vel extrà, minabitur in persona, per mensem caputium probationis deferat. Si manum leuauerit, vel aliquid acceperit, vt percutiat, per tres menses. Si leuiter percusserit, per annum. Si grauiter percusse-

rit, vel quodlibet instrumentum, ad grauiter percutiendum arripuerit, semestri Carceri mancipandus venit: qua pœna puniendus erit, qui arma offensiua portauerit, vel in Cella, aut alibi retinuerit.

§ 11. Qui in iudicio, quidquam falsò, scienterque, deposuerit, vel deponi fecerit, aut verum reuocauit, vel reuocari procurauit, ipso facto est excommunicatus; cuius absolutio Prouinciali est reseruata: Semestri Carceri mancipandus, satisfaciat parti, & perpetuò infamis existit.

§ 12. Contumax (idest, qui trina monitione, eodem die, congruis interuallis præmissa, inobediens perseuerat: vel qui ità pertinaciter obedire recusat, vt de Discretorum consilio, Carceribus mancipari mereretur) est carcerationis pœna plectendus, & consequenter actibus legitimis priuandus.

§ 13. Proprietariorum pœna est, Carceratio, actuum legitimorum priuatio, nec non Ecclesiasticæ Sepulturæ, si quis Proprietarius moriatur: cum pœnarum augumento, vbi culpa replicata fuerit.

§ 14. Reuelans extrà Ordinem Religionis secreta, quibus fama, & candor ipsius Ordinis maculatur, incidit in excommunicationem maiorem, Generali, vel Prouinciali reseruatam, & perpetuò est priuatus actibus legitimis.

§ 15. Qui Libellos famosos, quomodolibet ediderit, vel publicauerit, ipso facto excommunicationis sententiam incurrit, à qua, si in Generalis, vel Prouincialis infamiam cedunt, nisi à Generali absolui non potest; vel à Prouinciali, si in aliorum infamiam vergant, debita satisfactione præmissa; & conuictus, semestri Carcere maceretur, vel ampliùs, Superiorum arbitratu.

§ 16. Libros imprimi faciens, vel publicans, sine licentia Ordinarij, & Generalis, scripta facultate, est eo ipso priuatus actibus legitimis.

§ 17. In suspecto consortio deprehensus, si monitus, se non correxerit, Superior ab Officio suspenditur, vel priuatur: Subditus actibus legitimis triennio careat, vel grauioribus pœnis vterque mulctetur, Superiorum arbitratu, nimirum actuum legitimorum priuatione, probationis delatione, arctationis reclusione, exilio ab illo Conuentu, pro clariori, vel obscuriori suspicionis iudicio, secundùm Ordinis sanctiones.

§ 18. Qui conuictus fuerit suspectam domum intrasse, actumuè carnalem sollicitasse, mox ab eo loco perpetuò exulari debet, & bimestri Carcere mancipari: negans, grauiter arctandus.

§ 19. Furtum committens, suffragiorum iure biennio est priuandus; Proprietariorum pœnam luere tenentur; & si furtum fuerit notabile, aut iteratum, vel ex Sacro loco, aut Sæcularium domibus, aut bonis, crescente sceleris turpitudine, crescere etiam debet seueritatis districtio, Superiorum arbitrio.

§ 20. Generalium, Prouincialium, aut Sæcularium Principum, & notabilium personarum litteras, siue ab ipsis, siue ad ipsos missas intercipientes, aperientes, impedientes, aut malitiosè retardantes, ipso facto, actibus legitimis destituendi sunt, & huius pœnæ incapaces, probationis caputium deferant Generalium, vel Prouincialium arbitratu, quibus respectiuè condonatio reseruatur.

§ 21. Qui Prouinciali, Guardiano, aut Vicario rebellauerit, omnium suffragiorum iure trienio carere debet.

§ 22. Apo-

§ 22. Apostatarum pœna est excommunicatio latæ sententiæ, Carceratio, & iuris suffragiorum priuatio, iuxtà Apostasiæ maioris, vel minoris excessum, prout in Statutis Ordinis ampliùs continetur.

§ 23. Impudenter obloquentes de Eminentissimis, Protectore, & Sanctæ Romanæ Ecclesiç Cardinalibus, deque Reuerendissimis Ecclesiarum Prælatis, cum scandalo, Carceribus sunt mancipandi, vel grauiùs etiam, pro oblocutionis excessu, puniendi, Superiorum arbitratu.

§ 24. Recipientes, vel ad professionem Nouitios admittentes, Apostolicis Constitutionibus, & Ordinis Statutis non seruatis, officio statim priuandi, & omnium suffragiorum iure perpetuò destituendi veniunt.

§ 25. A Nouitijs aliquid, vel minimum recipientes, vel eis ad sibi, vel aliquid relinquendum suadentes, præter pœnas in Sacro Tridentino Concilio decretas, Superiores priuari debent Officio; alij, vt proprietarij publicari.

§ 26. Camisiarum, & lineorum indumentorum linteaminum, anaclynteriorum vsus, sine necessitate, vetitus est, sub priuatione iuris suffragiorum per triennium, etiam Carceris pœna per duos menses, & ampliùs si monitus se non correxerit.

§ 27. Qui super habitum Regularem, vel (eo dimisso) Sæculares, vel alias quascunque vestes induerit, ad recitandas comœdias, vel alias tales laruatas repræsentationes, quacunque ex causa, vel occasione, & quocunque in loco, est eo ipso Suspensus, & grauiùs Carcere, priuatione Officij, vel suffragiorum iure à Superioribus puniendus.

§ 28. Equitantes, bigantes, quadrigantes sine licentia, & necessitate, bimestri Carcere macerari meretur, & si in hoc defectuosi fuerint, omnium suffragiorum iure sexennio carere.

§ 29. Notabiliter orationi deficientes, Guardiani, Officio priuandi; Subditi suffragiorum iure triennio mulctandi, ac etiam carcerandi, Superiorum arbitratu.

§ 30. Qui negotia Principum acceptauerit, egerit, procurauit sine licentia Superioris, priuari debet Officijs Ordinis.

§ 31. Superiores, qui charitatem circà Hospites, & infirmos neglexerint, Officio destituantur. Officiales ad id destinati, suffragiorum iure triennio carere debent.

§ 32. Qui Confessiones sine licentia auscultauerit, vel à reseruatis absoluerit, est ipso facto excommunicatus, & ad excipiendas Confessiones perpetuò inhabilis, carcerandus, & grauiùs puniendus, si in hoc crimine vitiosus repertus fuerit.

§ 33. Qui in morbum Gallicum ex delicto inciderit, declarandus est perpetuò inhabilis ad omnia Officia, & suffragia Ordinis, ac etiam ad audiendas Confessiones.

§ 34. Prouincialis concedens dimissoriales litteras ordinandis Fratribus, non seruatis Sacris Canonibus, & Ordinis Sanctionibus, suspendendus, vel etiam priuandus venit Officio, Superiorum arbitrio.

§ 35. Prouincialis, & Guardiani in suis Prouincijs, & Conuentibus, notabiliter, & sine legitima causa, non residentes, præter culpæ reatum, & pœnas

nas Canonicas, quas incurrunt, Officio suspendi, vel etiam priuari debent, Superioris iudicio.

§ 36. Conuictus, & Confessus in fornicationem lapsum fuisse, pro prima vice, semestri Carceri mancipetur, & omnium suffragiorum iure triennio Carcere debet, secunda vice, Carcer duplicandus, & omnibus Ordinis Officijs decennio priuandus est; tertia vice, Carcer longiùs protrahi, perpetuò ad Officia Ordinis inhabilis existere, vel etiam ad triremes mitti debet, Superiorum arbitratu.

§ 37. Sacrilegium committens, vel ad triremes mittendus, vel in perpetuum Carcerem detrudendus.

§ 38. Qui de innominabili scelere confessus, vel conuictus fuerit, nudus cum soli fęmoralibus, in cœtu Fratrum, ligatis manibus, ac recitans Psalmum: Miserere mei Deus, durissimè flagellari, ac leuiusculis flammis, hinc indè circumpositis quodammodò comburi, & ad perpetuos Carceres irreuocabiliter damnari debet, vbi in pane, & aqua, tribus saltem in hebdomada diebus ieiuniet. Si autem in idem scelus relapsus fuerit ad triremes perpetuò destinari.

§ 39. Qui gladio, baculo, vel pugillo Fratrem, aut Sæcularem percusserit, in Carceris vnius anni pœnam incidit, omnium suffragiorum iure, & actibus legitimis perpetuò priuari, ac per mensem, ter in qualibet hebdomada, coram Fratribus capitulariter congregatis, genuflexus comedere, ipsismet instrumentis, quibus ferire, vel percutere ausus est, ei de collo pendentibus, debet.

§ 40. Quod si mors secuta fuerit, vel atrox mutilatio; ad triremes omninò condemnandus est.

§ 41. Qui aliquem enormiter vulnerauerit, vel ei venenum dederit per se, vel per alium hæc, vel similia delicta machinans, eisdem pœnis subiacere tenetur.

§ 42. Prælatum localem, gladio occidens, ad triremes perpetuò condemnari, vulnerans non secuta morte, ad eosdem mitti Superiorum arbitrio debet.

§ 43. Prouincialem, vel leuiter percutiens ad triremes, Generalis arbitratu, mitti, si id gladio molitus fuerit, siue secuta, siue non secuta morte, ad eosdem triremes perpetuò damnari debet.

§ 44. Generalem quoquomodo, vel leuissimè, percutere ausus, ad triremes perpetuò, & omninò damnandus est.

§ 44 Falsificantes per se, vel per alium litteras, aut sigilla Prælatorum, Principum, Generalium, Prouincialium, aut notabilium personarum, sunt ipso facto excommunicati, Carceri mancipandi, Generalis arbitrio, atque ad omnia officia, & dignitatis Ordinis perpetuò inhabilitandi.

§ 46. Introducentes mulieres intra Claustra ad malum finem, in pęnas à Pio V. sancitas incidunt, & Carceribus conuenit mancipari, Superioris arbitratu, quas pęnas incurrunt, qui easdem in Hospitia Confessariorum Monialium, quouis colore, introducunt.

§ 47. Conspirantes aduersus Fratrem aliquem, & maximè Superiorem, omnibus Ordinis officijs priuati sint, Superiorum arbitrio.

§ 48. Ordinis diuisionem tentans, est ipso facto excommunicatus, & Carceri est mancipandus, Generalis arbitrio, cui & absolutio reseruatur.

§ 49. Ad Sæcularium Aduocatos, Procuratores, Iudices, & Tribunalia quæ-

cunque

cunque, prætextu iniustitiæ siue factæ, sibi pro consilio, siue pro fauore recurrens, actibus legitimis priuandus est, & grauiùs etiam puniendus Superioris arbitratu. Si verò ad locorum Ordinarios recursum habuerit, etiam à Superioribus puniendus. Appellantes autem ad eadem Tribunalia, sunt excommunicati, & à solo Summo Pontifice absoluendi, atque perpetuò priuari debent, iure suffragiorum, omnibus Ordinis officijs, & in perpetuum ad illa inhabilitari.

§ 50. Confessionis Sacramentalis reuelatio puniri debet, priuatione perpetua actuum legitimorum, & facultatis audiendi Confessiones, ac carceratione, vel arctatione, Prouincialis arbitrio.

§ 51. Qui in grauissimam Apostasiam primò inciderit, trimestri Carceri mancipari, triennio integro probationis caputium deferre; quo tempore, in communitate Fratrum singulis sextis ferijs, & disciplinam facere, & pane, & aqua, sine caputio genuflexus ieiunare; suffragiorum iure decennio carere, in suo Ordine vltimum locum tenere, vtensilia lauare, & è Conuentu nisi publicæ vtilitatis causa, nunquam egredi debet. Relapso in eandem, supradictæ pęnæ duplicantur. Tertiò reiterans, tanquam incorrigibilis expellitur ab Ordine, seruata forma nuperrimi Decreti, de Eiectis, & Apostatis, vel ad triremes decennio condemnetur; qui si superuixerit, si fuerit in Sacris constitutus, omnium Sacrorum Ordinum executione perpetuò est Suspensus.

§ 52. Qui Generali, vel Commissorio, ab eo misso ad visitandam Prouinciam, rebellauerit, excommunicationis Sanctissimo reseruatæ pęnam statim incurrit, ac priuationem suffragiorum, Officiorum Ordinis, & perpetuam inhabilitatem ad illa.

§ 53. Subornatores sunt excommunicatione Papali ipso facto ligati, actibusque legitimis priuati.

§ 54. Alchimiæ Studentes, vacantes, eam voce, vel scripto docentes, instrumenta, libros, qui ad illam pertinent retinentes, sunt ipso facti excommunicati, atque omnium suffragiorum iure perpetuò priuari, & Carceribus, vel arctatione Prouincialis arbitrio, macerari debent.

§ 55. Monetarum adulteratores, quoquo modo id faciant, ad perpetuos triremes condemnentur. In Italia verò obseruetur Constitutio Apostolica.

§ 56. De Summo Pontifice Maximo Christi in terris Vicario, deque illius dignitate, ac Decretis, & Constitutionibus, qui impudenter, vel minus, quam decet reuerenter obloqui ausus fuerit, trimestri Carceris pœna, vel grauiori etiam puniendus est, iuxtà delicti mensuram.

§ 57. Promoti per saltum, vel sine litteris dimissorialibus, vel furtiuè; quique in non susceptis Ordinibus ministrauerint, iuxtà pœnas Canonicas puniuntur.

§ 58. Ingredientes sine causa legitima Clausuram Monialium, sunt eo ipso excommunicati, alijsque Canonicis pęnis plectendi, priuandi insuper Officijs, & dignitatibus, & inhabilitandi in perpetuum, vnà cum Monialibus consentientibus.

§ 59. Simoniaci, qui dona dederint, aut promiserint per se, vel per alios, vt gradus, dignitates, officia, vel in sui fauorem sententiam consequatur, Canonicarum pęnarum animaduersione feriantur, atque in Constitutionem de largitione munerum incidisse, declarandi veniunt.

§ 60. Has

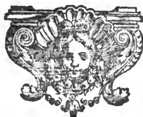
§ 60. Has pœnas enumeraſſe ſufficiat: alias vid'ere poterit Iudex in Statutis Generalibus Ordinis, vel ex Sacris Canonibus, & probatis legibus, ac conſuetudinibus, prout ratio ſuaſerit, elicere.

§ 61. Et licet pœnas has per Statuta Generalia impoſitas, Iudex commutare, & alterare, ſeu moderari regulariter non poſſit; tamen, vt in aliquo caſu, mutatis circumſtantijs, & qualitatibus delictorum, cum conſilio Patrum, qui ad ferendam ſententiam concurrunt, poterit, vel augere, vel minuere lenitatem, vel rigorem pœnarum, prout exceſſus, vel defectus criminis, ſiue ſcandalum, aut peccandi fragilitas, & conſuetudo ſuaſerint. Item locus, perſona, modus, & alia huiuſmodi. Nullum tamen ei relinquitur arbitrium circà moderationem pęnarum; vbi delicta, pro vt recenſita ſunt, committi contigerit.

COMMENTARIVS.

QVIA Titulus hic non reſpicit propriè modum procedendi, ſed Sententiam, & magna ex parte doctiſſimè explanauit *Sanctorus* in *Pœnalibus Diſtrictionibus*, eius explicationem pro nunc omitimus, tantam enim ſe ſolo hic exigeret, quantam in alijs *Titulis* dilucidandis pręſtauimus. Molimur proindè ſeparatam tractationem de *Pœnis* delictorum, in qua ſupplebimus ea, circà quæ *Textus* remiſſiuè ſe habet; & quam, *Deo* omnium bonorum largitore concedente, publici iuris facere ſperamus.

TI.

TITVLVS SEPTIMVS.

Quam formam iuris seruare debeat Iudex.

TEXTVS.

§. 1. Quatuor omninò seruare debet: Modum procedendi, Præparatoria, Sententiam, & pœnas. Modus quarduplex est. Per Accusationem, per Denunciationem, per Inquisitionem, per Exceptionem: In Accusatione requiritur Accusator. In Denunciatione, charitatiua monitio. In Inquisitione, Diffamatio. In Exceptione legitima obiectio. Sine his procedere Iudex non potest, aliàs processus erit nullus. Præparatoria sunt. Citatio Testium, & Rei; Delatio iuramenti; Concessio termini competentis, vel ad comparendum, vel ad probandum. Exceptiones, Defensiones, Appellationes; quibus non seruatis, Iudex Officio destitui debet; & processus annullari. Sentententia debet esse conformis Canonibus, & Statutis Ordinis. Pęna erit delicto conformis, etiamsi sit arbitraria; quia, iuxta mensuram delicti, erit plagarum modus.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Forma iuris criminaliter procedendi, in quo consistat.*
Modus procedendi dupliciter sumitur.
Quid sit modus procedendi.
Quadruplex est.
2. *Inquisitio quid sit.*
Duplex eius diffinitio.
Aliud est Inquisitio, & aliud modus inquisitionis.
Notitia criminis Iudici necessaria.
Hanc quotupliciter possit habere Iudex.

1.
POSTQVAM suprà de persona *Iudicis*, tum *Ordinarij*, tum *Delegati* dictũ est; pariterque distinctæ differentiæ delictorum, & eorum pœnæ traditæ sunt; accedit *Textus* ad docendum *formam iuris*, quam debet in procedendo seruare *Iudex*. Dicit autem *formam iuris*, in hoc consistere, vt quatuor omninò seruentur; nempè modum procedendi, præparatoria, sententiam, & pœnas. *Modus procedendi*, hic non accipitur *complexiuè*, hoc est, vt complectitur formam, secundùm quam se debet regulare *Iudex* in omnibus actibus, vt in visitando corpus delicti, examinando Testes, constituendo, & sententiando *Reum*; sic enim modus procedendi non contradistingueretur à præparatorijs, sententia, & pœnis collectiuè sumendo hæc tria; & ità vitiosa esset assignata diuisio; sed sumitur *initiatiuè*, ità vt modus procedendi dicatur is, à quo initiatur processus, seu, quo supposito, *Iudex* se accingit ad formationem processus, & hic modus quadrupliciter contingit, puta *per Accusationem, Denunciationem, Inquisitionem, & Exceptionem.*

2. Quoad *accusationem*, *exceptionem*, & *denunciationem* nulla est difficultas, quod debent præcedere processum; at de *inquisitione*, est difficultas. Inquisitio enim *est*, vt eam definit *Hostiensis (a) alicuius criminis manifesti, ex bono, & æquo, Iudicis competentis canonicè facta inuestigatio*, & ab hac diffinitione non discordant *Iurisperiti* dicentes, (b) quod *Inquisitio est criminis alicuius per torturam, seu aliter inuestigatio*. Sequitur ergo, ex hoc, quod *Inquisitio* est actio *Iudicis*, in qua per iu-

ris instrumēta indagat veritatē de crimine cōmisso; proindè sicut aliud est res, & aliud modus rei, ità aliud debet esse *Inquisitio*, à *modo inquisitionis*. Siquidē ità reperitur *Inquisitio* facta à *Iudice* de crimine, quando procedit per viā *Accusationis*, *Denunciationis*, & *Exceptionis*; sicuti quandò ex officio procedit, præcedente infamia criminis, & *Rei*; proindè non deberet hoc modo assignari *Modus procedendi*, per *Inquisitionem*, tanquam quid distinctum ab alijs tribus, ex eo, quod etiam in alijs reperitur *Inquisitio*. Sed benigna debet fieri explicatio, & non ad rigorem dialecticæ; ità vt hic sumatur *Inquisitio* pro modo procedendi, quandò *Iudex* motus ex officio ab infamia, quam audit de crimine commisso, procedit ad inuestigationem veritatis, ad finem puniendi *Reum*; in alijs enim modis procedit ad instantiam partis, vt fit in *Accusatione*, & *Exceptione*, vel ad notitiam datam ab vno, vt in *Denunciatione*. Requiritur quidem de necessitate antè processum, quod *Iudex* habeat notitiam criminis, quomodo enim procederet, nisi præsciret? Sed hæc notitia potest haberi ab eo, qui quærit vindictam de accepta iniuria, vel compensatione proprij damni, & sic est *Accusatio*. Aut habetur ab eo, qui vult arcere aliquem à dignitate adipiscenda, aut adepta; & ità est *Exceptio*. Vel tandem habetur à pluribus, fama deferente, & ità dicitur *Inquisitio*. Quià verò de istis singillatim in sequentibus dicendum est, & in *Textu* nulla est difficultas, ad alia properamus.

TEXTVS.

§. 2. Excludi debet à nostris iudicijs modus ordinarius procedendi, & ille solum admitti, qui Summarius dicitur, in quo de plano, sola rei veritate inspecta, rimulis omnibus, & apicibus, seu solemnitatibus iuris postpositis, proceditur. Solemnitates iuris sunt. Citatio iuris die non feriata, libelli porrectio in scriptis, litis contestatio; Testium multitudo, prolixæ dilationes; Testium post publicatas attestationes receptio; Sententiæ sedendo prolatio; citationum interualla. Interlocutoriæ, & cætera huiusmodi, quæ ad essentiam iuris non spectant.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

3. *Modus procedendi ordinarius quis?*
Apud Nos non seruandus.
Modus procedendi summarius apud nos practicandus.
Procedere summariè, & de plano *quid sit.*
Expedit Religioni procedere summariè.
4. *Nomine* multorum *veniunt duo, vel tres.*
Magnus numerus requiritur ad faciendam multitudinem.
Hoc autem intelligitur comparatiuè ad facienda.
Multi aliquando dicuntur, qui sunt vltrà quadraginta.
Multi aliquando dicuntur duo.
Pauci aliquando dicuntur viginti tria millia.
Multitudo necessaria Testium quæ.
5. *Dilationes sunt de iure naturæ.*
Si non conceduntur à Iudice, sententia est nulla.
Etiamsi causa sit cognoscenda summariè.
Dilationes, quo casu debeant esse prolixæ.
6. *Dilationes quomodo moderandæ.*
Sunt de substantia iuris.
Dilationes prolixæ, quæ sint.
7. *Iudex, in petitione noui termini dilationis, debet cognoscere de causa legitima illius.*
Aliter non obligatur Iudex, ad illam concedendam.
Causa dilationis probatur solo iuramento.
Actori duæ tantùm dilationes dantur; Reo autem tres.
8. *Citatio habet vim monitionis iuridicæ.*
Citationum interualla regulanda, vt

vt monitiones Canonicæ.
Hæc sunt de necessitate iuris.

3. *Ordinarius modus procedendi*, qui à nostris iudicijs hic excluditur, intelligitur esse is, quo vtuntur *Iudices* Curiarum Ecclesiasticæ, & Secularis, non qui à iure Ordinario, tanquam essentialis ad iudicium præscribitur; admittitur porrò ille, qui *Summarius* dicitur. Multa essent hic congerenda ad explicandum, quid sit *Sūmariè, & de plano* procedere, & quænam sint causæ, quæ *Summariè* cognoscuntur, & quid in illis seruandum sit. Sed quia de multiplici acceptione harum clausularum ad nauseam, vsque tractat quædam *Glossa* (c) omnibus obuia, & *Doctores*, ideò eas non enumero, quia ad rem nostram non faciunt: Sufficit hoc, quod *Summariè, & de plano* idem important, & per eas significatur, quod iudicium debet, esse breuè, & non in longum protelari, siue per magnum numerum Testium examinandorum; siue per longas dilationes, siue per expectationem dierum non feriatorum, & similia. Ità vt non excludatur per hoc, quod est, de iudicij essentia, sed processus breuiùs expediatur. Et hoc manifestum fit ex verbis *Textus* subiungentis, quod modus Summarius, & de plano à nobis admittitur, *in quo de plano, sola rei veritate inspecta, rimulis omnibus, & apicibus, seu solemnitatibus iuris postpositis, proceditur.* Quibus verbis declaratur, illas duas clausulas non accipi in tota sua latitudine, & secundùm multiplices sensus, quos assignant *Doctores*; sed limitari ad significandam breuitatem in nostris processibus vsurpandam, solemnitatibus iuris omissis, seruatis tantùm essentialibus. Et hoc reueta est salubre *Religioni* ad conseruandam quietem, quæ in fabricatione processuum multùm turbatur; necessarium proindè est, vt breuiter absoluantur.

4. Quænam sint solemnitates iuris satis explicantur in *Textu*. Sed aliqua est difficultas circà nonnullas. Prima est *Testium multitudo*, quia enim, vt elicitur ex quadam *Glossa*, & tenet *Abbas* (d) nomine *multorum* veniunt duo, vel tres, videtur, quod si *Testium multitudo* est solemnitas iuris, etiam talis sit probatio delicti per duos, vel tres testes; & sic sit sufficiens, quod delictum probetur per vnum Testem. Sed iste intellectus est falsus; licet enim duo, vel tres faciant numerum, qui est multitudo ex vnitatibus aggregata, *in iure* tamen non quilibet numerus venit nomine multitudinis, sed requiritur magnus numerus comparatiuè ad ea, de quibus lex loquitur; nec habetur *in iure* quantitas determinata ad faciendam multitudinem; Vt enim dicit vna *Glossa*, (e) aliquando dicuntur *multi*, qui sunt vltrà quadraginta; aliquandò etiam duo faciunt *multitudinem*; aliquandò vigintitria millia dicuntur *pauci*; itaut concludatur ex hoc, quod *in iure multi*, & *pauci* dicuntur tantùm respectiuè. *Testium* ergò *multitudo* non excludit eos, per quos necessariò probatur delictum, licet plures sint quàm duo, vel tres; possunt enim esse necessarij decem, vel plures *Testes* ad probandum delictum qualificatum pluribus circumstantijs, aut plura delicta connexa, quorum vnum ab aliquibus, aliud verò ab alijs *Testibus* sit probandum; & in tali casu *Testium multitudo* non est solemnitas iuris, sed quid essentiale.

5. Secunda est *prolixæ dilationes*. Quia enim *dilationes* sunt de iure naturæ, quia respiciunt defensiones, vt docuit *Bartolus*, (f) si petantur à *Reo*, & non concedantur, & *Iudex* sententiet, sententia est ipso iure nulla, vt tradunt *Doctores*; (g) etiamsi causa sit summariè cognoscenda, vt ex iure deducit *Bartolus*: (h) & proindè si *Actor*, vel *Reus* non habent tempus ad probandum, oportet, quod *Iudex* det *dilationes*, quæ aliquandò de necessitate debent esse prolixæ; putà quando Testes, qui debent examinari, aut sunt valdè distantes, aut in itinere detinentur ex longa infirmitate, aut alia de causa legitima. Item potest euenire, quod tempus assignatum à *Iudice* ad probandum, aut excipiendum sit breue, & petatur vna *dilatio*, & in hoc tempore *Actor*, seù *Reus* febri laboret, itaut alias *dilationes Iudex* requisitus concedere, de iure teneatur; videtur ergò, quod *dilationes* istæ non debent censeri inter solemnitates, sed inter essentialia iuris.

6. Sed ad hæc dico, quod iuxtà distantiam locorum, aut aliam legitimam causam, à qua impeditur *Actor*, vel *Reus* ea præstare, quæ *Iudex* iubet, oportet *dilationes* assignare tales, vt sint congruum tempus, intrà quod commodè possit *Actor*, aut *Reus* iussa *Iudicis* perficere, vt deducitur ex vna lege *Codicis Iustiniani*, (i) vbi adnotat *Gothofredus* (l) *dilationes* esse moderandas, iuxtà locorum distantiam. Talis

ergò *dilationes* sic regulatæ sunt de iuris substantia, qua non seruata, processus est nullus. Sed non dicuntur *dilationes prolixæ*; istæ enim dicuntur tales, quandò, vltrà congruitatem temporis, intrà quod præstanda expediri possunt, petitur aliud tempus superfluum, vel ad commoditatem exorbitantem petentis; vt si prò producendo instrumento ad probandum, quod *Actor*, seù *Reus* habet in camera, siuè in Ciuitate; & quod potest in vna hora, siuè incontinenti producere, peteret tres dies ad producendum, ista esset *dilatio prolixa*; quæ est iuris solemnitas, apud Nos minimè seruanda.

7. Et hìc obiter aduerto, quod assignato à *Iudice* tempore, si *Actor*, vel *Reus* congruam *dilationem* obtinuerit, qua durante non præstiterit agenda; & proindè nouam *dilationem* petat, non debet *Iudex* eam concedere, nisi cum cognitione causæ legitimæ, propter quam non adimpleuit, quæ debebat in tempore assignato; & ista cognitio causæ, cum probationibus necessarijs, est *de iure* ità stricto, quod dilatio secunda concessa est, ipso iure, nulla, vt probant *Bartolus*, & *Alexander*. (*m*) Et ad hunc punctum benè aduertant *Iudices*, potest enim esse vnum bonum brocardicum prò deneganda iustè secunda, vel tertia dilatione petita ab *Aduocato*, vel *Reo* ad protelandum iudicium, vel redimendum tempus; non enim est obligatus *Iudex* ad concedendam secundam dilationem, nisi sibi probetur à petente habuisse causam legitimam, per quam non potuit, in tempore assignato, ea præstare, quæ debuit. Verum est, quod probatio ista potest, fieri solo iuramento petentis recepto à *Iudice*, cui *Iudex* tenetur stare, vt voluit *Baldus*. (*n*) Non tot autem dilationes dantur *Actori*, sicut *Reo* in criminalibus. Etenim *Actori* duæ, *Reo* autem tres de iure dantur, vt textualiter dicit *lex*. (*o*) Est verò *Iudici* arbitrarium, cum cognitione iustæ causæ, quæ sibi legitimè constet, plures etiam assignare.

8. Tertia est difficultas circà *Citationum interualla*; vt enim aliàs dictum est inter vnam, & alteram Monitionem Canonicam, quę fiunt in ordine ad hoc, quod aliquis possit declarari contumax, requiritur *interuallum* temporis, ad hoc, quod monitus, qui ad primam, aut secundam Monitionem noluit obedire, habeat tempus recogitandi de se, & ità se remouendi à sua obstinatione. *Citatio* verò habet vim Monitionis iuridicæ, non enim aliud est, quam Monitio ad comparendum; sicut ergò in Monitionibus Canonicis requiritur tempus, ità videntur requiri *interualla* temporis inter *citationes*, si enim, vt aliàs dicetur, post trinam *citationem* non compareat *Reus*, æquè potest excommunicari, sicut ter monitus ad obediendum; debet ergò in *citationibus* habere *interualla*, sicut in Monitionibus; & ità *interualla citationum* erunt de essentia, & non de solemnitate; iniquum enim esset si *Iudex* citaret intrà spatium vnius horæ cum citatus est in Conuentu; quo non comparente citaret immediatè prò hora sequenti; qua elapsa iterum citaret prò tertia, qua finita contumacem declararet, & excommunicaret. *Reus* enim aliqua passione occupatus non habet tempus congruum ad recogitandum de se, & se remouendum ab obstinatione, in non comparendo. Debet ergò intelligi Textus de *interuallis prolixis*, non verò de congruis; & putò *interualla citationum* debent regulari, sicut *interualla* monitionum; & longa quidem. *interualla* inter *citationes* censeri inter solemnitates iuris, non verò congrua, & moderata, quæ necessaria reputantur.

TEXTVS.

§. III. Essentialia iuris, quæ sub pœna nullitatis actuum, & priuationis Officij obseruari debent, sunt. Primum, quod Iudex sinè Accusatione, Denunciatione, Infamia, Indicijs, Exceptionevè non procedat, vt dictum est. Secundum quod Testes tam prò Reo, quàm contrà Reum legitimè producti, cum iuramento audiantur, & examinentur. Tertium, quod Reus citetur, nec absens, nisi contumax condemnetur. Quartum, quod tempus ad necessarias probationes, excusationes; & defensiones tribuatur. Quintum, quod Reo petenti in sua causa Con-

sa Consiliarium, & Procuratorem, intrà Ordinem tamen, nunquam autem extrà, non denegetur. Sextum, quod iustæ Rei exceptiones admittantur. Septimum, quod Reus non nisi per plures Testes conuictus, vel confessus condemnetur. Octauum, quod Sententia secundùm allegata, & probata, siuè ad absolutionem, siuè ad condemnationem Rei, non verò secundum zelum, & affectum Iudicis proferatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

9. *Iuris essentialia, quo iure sint introducta.*
Quæ faciunt ad rei defensionem sunt de iure naturæ.
Defensio est de iure naturæ.
Quod Iudex, antè quam procedat, sciat delictum est de necessitate naturæ.
Exceptiones, & appellationes reducuntur ad ius naturale.
10. *Duo Testes ad probandum necessarij sunt de iure diuino.*
Iuramentum Testiũ est de iure scripto.
Sententia ferenda, iuxtà probata, est de iure scripto.
Mendax nemo præsumitur, nisi probetur.
Iuramentum Testium non est de iure Diuino.
11. *De nonnullis essentialibus iuris remissiuè.*

9. Essentialia iuris numerata non fundantur in vno, eodemquè *iure*; alia enim sunt de *iure naturæ*, alia de *iure diuino*, alia de *iure Canonico*. De *iure naturæ* sunt, quæ faciunt ad *Rei* defensionem; quod enim homo se defendat est de *iure naturæ*: (*p*) quod pariter *Iudex* non procedat contrà Delinquentem, nisi delictum sciat esse commissum hoc non tantùm *de iure*, sed etiam de necessitate naturali est; quomodò enim inscius de delicto posset somniare aliquem esse delinquentem ad effectum procedendi contrà illum? Et hoc modo primum, tertium, quartum, quintumq; ex essentialibus recensitis fundantur in *iure naturæ*. Sextũ fundatur in naturali ęquitate recipiẽte, quod iustũ est; Quod autem legitimæ exceptiones admittantur; siuè quod *Reus* appellans à *Iudice* suspecto, vel grauante, ad alium non suspectum, accedat, est æquitatis naturalis, & ad *ius naturæ* reducitur.

10. Secundum, & septimum, in quibus agitur de *Testibus* ad condemnationem necessarijs, siuè de *Rei* confessione ad eundem finem, sunt de iure Diuino, dicente: *In ore duorum, vel trium Testium peribit, qui interficietur*, (*q*) & *Deus* ipse non condemnauit *Adam*, & *Euam*, nisi post confessionem delicti commissi, in esu fructus vetiti. Quod autem *Testes* sint iurati, & sententia proferatur iuxtà allegata, & probata, hoc est *de iure* scripto, tum *Canonico*, tum *Ciuili* (*r*) sanciente, nullum esse testimonium *Testium* non iuratorum: & pariter *Iudex* sententiare, de crimine sibi soli noto, non potest, vt dicit *Canon.* (*s*) Proindè debet sententiam proferre, iuxtà allegata, & probata, vt communiter dicitur. (*t*) Scio quidem *Bartolum* tenere, (*u*) quod iuramentum sit introductum de *iure naturæ* in iudicijs, quod probare intendit ex *Exodo capit.* 22. *vers.* 8. quam opinionem etiam amplectitur *Practica criminalis*, quæ communiter dicitur *Roderici*. Sed si attentè perpendatur Textus ille, inueniemus iuramentũ ibi à *Moyse* iniunctum, nõ ad conualidãda dicta Testium, sed ad probandam innocentiam, ex defectu aliarum probationum; ait enim (*x*) *Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam, & ab eo, qui susceperat furto, ablata fuerint; si latet fur, Dominus domus applicabitur ad Deos, & iurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui*; quod vt patet est longè diuersum à iuramento, quod datur Testibus ad probandum delictum. Non ergò introductum est tale iuramentum à iure diuino, sed naturali; quandoquidem hoc magis indicat, cuicunquè homini aliquid simpliciter afferenti esse credendum: non enim quisquis præsumitur de iure mendax, itaut indigeat iuramento, vt credatur verax, quia esse mendacem, cum consistat in facto, non præsumitur. Sed nequè iuramentum Testium est de iure diuino, non enim reperio in Scriptura locum, in quo præcipiatur tale iuramentum, sed & Testes, qui referuntur contrà

trà aliquem testificasse non reperitur, quod iurauerint. vt patet de Testibus contrà Susannam, *Daniel.* 13. Contrà Stephanum. *Act.* 6. Contrà Dominum Iesum Christum. *Matth.* 26, *Marc.* 14. & *D. Paulus* (z) *ad Timotheum*, scripsit *Aduersus presbyterum noli accusationem recipere, nisi sub duobus, aut tribus Testibus*; vbi apparet Apostolum præcepisse quidem numerum Testium ad probandum; & hoc esse de iure diuino; non verò eorundem iuramentum. Vndè concluditur hoc esse de iure humano scripto.

11. Vltrà recensita sunt alia essentialia, etiam ad iudicium requisita; vt sunt scriptura actorũ omnium; Notarius iuratus; Testium secretum examen, quod esse de iure naturali, vel diuino nititur probare Practica *Roderici*, (a) ex quadam *Glossa*, & nonnullis *Doctoribus*, sed hoc non habet *Glossa* illa. Quia verò de omnibus his suis locis singillatim tractandum est, ea non recenseo. Sufficiat hoc, quod omnis forma, circà processus, qua omissâ, processus, aut est nullus ipso facto, aut debet annullari, est essentialis ad iudicium.

I. Quæritur. An Iudex inter Nos obseruans omnes solemnitates iuris delinqueret, & processus deberet annullari?

SVMMARIVM.

12. *Priuilegium Regularium est, quod non obligentur ad apices iuris.*
Regulares permittuntur ignorare iura humana.
Strepitus fori non accommodatur Religiosæ quieti.
Priuilegio vti, est in libertate priuilegiati.
Iudex Regularis, procedendo cum solemnitatibus iuris, non peccat.
Nec processus est ex eo annullandus.

12. Respondeo, quod, *Iudices Regulares* non obligari ad iuris apices, est priuilegium ipsis, & *Religioni* concessum, vt ex *Compendio priuilegiorum* deducit *Auctor Practicæ Criminalis Roderici*; (b) & hoc fuit ipsis concessum, tum quia *iura Canonica*, non ita perfectè callent, & ea ignorare permittuntur, vt scripsit *Innocentius*, (c) tum quia quieti *Religionis* non est accõmodatus strepitus iudiciorum, *Procuratorum*, & *Aduocatorum*, vt docent *multi* (d) *Doctores*. In libertate autem priuilegiati est, vti iure communi, vel iure priuato, quod dicitur priuilegium, proindè *Iudex Regularis*, qui in fabricando processu obseruaret solemnitates iuris, non faceret contrà ius, & proindè nullo modo esset culpabilis, quia operaretur iuxtà ius, si non priuilegiatum, & municipale, saltem iuxtà commune, quod priuilegiato excellentius est; & ita eius processus esset validus. Attento maximè, quod in nostro *Textu* hic, non ponitur clausula irritans processus aliter factos, eos nempè, qui sunt formati seruatis solemnitatibus; sed est dispositio merè directiua; vndè per contrarium factum non est nullum, nec annullatur. Et iuxtà prædicta habemus in terminis decisionem *Clementinæ*, (e) quæ sic sonat. *Si tamen in præmissis casibus*, (quandò nempè *Iudex* ex mandato Papæ debet procedere de plano sinè strepitu, & figura iudicij, vt fit in casibus Religiosorum) *solemnis Ordo iudiciarius in toto, vel in parte, non contradicentibus partibus, obseruetur; non erit processus propter hoc irritus, nec etiam irritandus.* Concludendum porrò, quod *Iudex* iuris solemnitates seruans inter Regulares, nec culpabilis, nec punibilis est, sed potius laude dignus, vt scribit (f) *Bittus*.

II. Quæritur. An Testium repetitio, citata parte, sit solemnitas, an potius quid de substantia iuris.

SVMMARIVM.

13. *Testes non recipiendi antè litem contestatam.*
Litis contestatio quid sit.
Iudicium est, vt ædificium.
Litis cõtestatio est fundamentũ iudicij.
Explicatio tituli quæstionis.
14. *Opinio asserens repetitionem Testium esse quid substantiale.*

Opi-

Opinio contraria dicit esse solemnitatem iuris.
Citatio partis nō requiritur, quādò Iudex procedit, sola facti veritate inspecta.
15. *Absquè semiplena probatione non constituitur Reus.*
Testes examinati, non citata parte, aliquid probant.
Dicta Testium in primo examine quādò approbentur à Reo.
Præualent dictis contrarijs in repetitione.
16. *Si Iudex, ad instantiam Rei, non repetit Testes, ruit processus.*
Duo consideranda in repetitione Testiū.
Repetitio Testium, vt respicit defensionem Rei, est quid substantiale.
Vt importat reiterationem prioris dicti, est solemnitas.
Concordantur in hoc opiniones.
Citationes necessariæ de iure.

13. RESpondeo, necessarium esse prò ijs, qui praxim fori contentiosi non benè norunt, explicare titulum quæstionis, ne in obscuris laborent. Sciendum ergò, quod iuxtà vtraquè *iura* non proceditur ad receptionem *Testium*, ita ut eorum dicta contrà *Reum* probent, antè litem contestatam. *Litis* autem *contestatio*, vt habet *Glossa* (g) *fit interrogante Iudice, Actore proponente suam actionem, & Reo respondente ad interrogationem Iudicis*. Exempli gratia, *Caius* accusat *Seium* de furto apud *Iudicem*; *Iudex* audit accusationem, decernit procedere ad inquisitionem veritatis, examinat *Testes* à *Caio* adductos, postmodum citat *Reum*, & hic delictum negat; tunc dicitur lis contestata inter *Caium*, & *Seium*. Ex vtroque verò *iure* (b) habetur, quod, lite non contestata, *Testes* non debent recipi, nequè sententia ferri, aliter sententia nulla est; Quia enim, vt habet *Hostiensis*, (i) iudicium est ad modum ædificij, & ad hoc, quod stet, requirit fundamentum, parietes, & tectum; porrò fundamentum est litis contestatio, parietes sunt probationes, & tectū est sententia: sequitur, quod sicùt sinè fundamēto ædificari nō potest, aliter esset ædificare in aere, & sinè illo ruit ædificium, ità neque probationes possunt subsistere, si non processerit litis contestatio, & iudicium est nullum, vt in pluribus *Capitulis* (l) textualiter apparet. Et licet in Causa Criminali Testes antè litis contestationem prò Fisco examinentur, tamen *Reum*, nequè ad torturam, neque ad sententiam minimè afficiunt. Ad hoc ergò, quod probent, ad finem torquendi, seù sententiandi, oportet, quod *Reus* examinetur, & sic lis contestatur; & postmodum repetantur Testes, & ità testimonia illorum tunc contrà *Reum* probant. Antequàm autem Testes repetantur in foris sæcularibus, citatur *Reus*, siuè eius *Procurator*, ad videndum Testes iurare, & contrà eorum personas, si aliquid habeat, opponendum. Quærimus modò an talis repetitio, citata parte, sit substantialis, an solemnitas iuris.

14. In hac quæstione diuisæ, prout in plerisquè, sunt *Doctorum* sententiæ. Nonnulli enim (m) volunt, Testium repetitionem esse vnum de substantialibus; itaut dicta Testium in informatione summaria, (quæ est examen eorum receptum à *Iudice* ante *Rei* citationem,) solùm seruiant ad dandum ius *Iudici* ad *Reum* legitimè interrogandum, non verò probent ad torquendum, seù condemnandum, & fundant suam sententiam super duobus *Capituli*; (n) in quibus dicitur *Testes* non debere recipi antè litem contestatam, & ex hoc deducunt, quod si recipiantur nihil probent.

Alij autem (o) sustinent, esse tantùm solemnitatem iuris, itaut etiam in foris sæcularibus, quandò *Iudex* potest iudicare, sola facti veritate inspecta; actus, sinè partis citatione, circumscriptis apicibus iuris, sit validus, quod etiam intelligendum est in criminalibus (p)

15. Sed benè considerando has opiniones dici potest, quod ambæ possint concordari, & ad bonum sensum reduci. Clarum enim est, quod absquè citatione *Rei* in criminalibus, prò informatione Curiæ Testes examinantur; & ijs examinatis proceditur ad constitutionem *Rei*; sed ad hanc deueniri non potest, vt *aliàs* (q) dictum est, nisi præcesserit semiplena saltem probatio; ergò tales Testes aliquid probant. Quod si dicatur, quod probant tantùm ad hoc, vt *Iudex* possit *Reum* constituere. Dico, quod falsum est, quia dato, quod *Reus* habeat Testes prò ritè receptis, & examinatis, & nullam protestationem faciat, aut reseruationem opponendi contra dicta, & personas eorum, & ipsos repetendi super articulos à *Patrono* proponendos, dicta Testium remanent approbata; vt

vt dicunt *Doctores*; *(r)* & sinè vlteriori examine potest procedi ad torturam, si *Reus* in suis defensionibus indicia non elidat; ergò examen illorum valet. Pariter si Testis, qui deposuit in informatione summaria, deponit contrarium in secundo examine, quandò repetitur, licet aliquid fidei minuatur primo dicto, tamen illi statur, vt post *Alciatum*, qui testatur de communi, scribit *Petrus ab Angelis*, *(s)* quia præsumitur, quod secunda depositio fuerit ad subornationem factam à *Reo*, vel eius *Procuratore*. Sequitur ergò, quod fidem principalem teneat primum dictum, licet prodierit antè litis contestationem, & parte non citata; ergò magis probat. Insuper quando *Iudex* procedit per viam inquisitionis, Testes recipiuntur non citata parte, & processus est validus, vt probat *Rodericus*, *(t)* adducens *Innocentium*, qui dicit hanc praxim seruare totum Mundum; sequitur ergò ex dictis, quod Testes taliter examinati probent.

16. Ex alia autem parte certum est, quod si *Reus* petit, antè torturam, copiam actorum, &, licet habuerit Testes pro ritè examinatis, reseruauit tamen ius ipsos repetendi, super articulis, qui ab eo proponentur examinandi; & contra eorum personas, & dicta opponendi; *Iudex* autem Testes non repetat, sed procedat ad torturam, vel sententiam, processus est nullus, & *Iudex* attentat. *(u)* Ergò dicendum, quod examen Testium, non citata parte, non probet; & sic *repetitio Testium* fit substantiale iudicij, quo non seruato, sententia corruit.

Sed dicendum, quod in *Testium repetitione* duo considerantur; vnum quidem est pura repetitio dictorum in primo examine; & hæc reuerà est iuris solemnitas, quandoquidem attestationes in primo examine benè probant pro Fisco, & sic concludunt rationes secundæ sententiæ. Aliud verò est examen super articulis, qui faciunt ad *Rei* defensionem, quod fit in repetitione Testium, & hoc substantiale est, quod fiat, citata parte. Quia citationes necessariæ, quæ nec per Principem tolli possunt, sunt citatio ad respondendum; citatio ad se defendendum; & citatio ad sententiam. *(x)* Quia autem in hac repetitione, debet examinari denuò Testis, ac si nunquam anteà examinatus fuisset, vt habetur ex *Textu* infrà, *(z)* ideò dicitur, quod *repetitio Testium* parte citata, scilicet ad sui defensionem, est substantiale iuris. Concordantur ergò prædictæ sententiæ in hoc, quod prima sententia intellexit de *repetitione* tangente *Rei* defensionem; Secunda verò de *repetitione* importante solam renouationem prioris dicti; & secundùm primam *repetitio* est substantiale iudicij: secundùm aliam est solemnitas, sicut est etiam citatio ad videndum Testes iurare; & ad has minimè obligantur summariè procedentes, vt sunt *Iudices Regulares*.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag. 337. col. 1.

(a) *Hostien. Summ. lib. 5. Rubr. de Inquisit.*
(b) *Io. Caluin. & Spiegel. in Lexic. V. Inquisitio.*

Pag. 339. col. 1.

(c) *Gloss. in Extrauag. Ad reprimendum. Quom. in crim. les. Maiest. vbi Bart. Tusc. litt. S. conclus. 886. & 887. Abb. in cap. Nouit. n. 30. de Iud.*
(d) *Gloss. in cap. Ad nostram. in V. Per multos. de Reb. Eccl. non alie. vbi Abb. n. 5.*

Pag. 339. col. 2.

(e) *Gloss. in cap. Latores. in V. Multitudinem de Cler. Excom. Gloss. in cap. Cum causam. in V. Effranatam. de Test. & attest.*
(f) *Bart. in Extrauag. Ad reprimendum. in V. Et figura iudicij. num. 12.*
(g) *Bald. cons. 340. nu. 5. vers. Prætereà lib. 1. Alex. cons. 181. n. 5. vers. Ad primum lib. 6.*
(h) *Bartol. cons. 97. in princ. lib. 1.*
(i) *l. 1. C. de dilat. l. 7. ff. de Fer.*
(l) *Dionys. Gothofr. ad l. 1. C. de dilat.*

Pag. 340. col. 1.

(m) *Bart. cons. 97. num. 3. & 4. lib. 1. vbi Apostill. in V. Ad secundam. & cons. 115. in princ. lib. 2. vers. Proquo facit. Alex. cons. 101. num. 6. lib. 5. Aufrer. decis. Tholos. 116.*
(n) *Bald. cons. 268. in princ. lib. 1.*

Pag. 340. col. 2.

(o) *l. final. ff. de Fer.*

Pag. 341. col. 1.

(p) *Clement. Pastoralis. §. Esto igitur. de Sentent. & re iudic.*

Pag. 341. col. 2.

(q) *Deuteronom. cap. 17. vers. 6.*
(r) *cap. Fraternitatem. cap. Nuper. de Test. cap. Hortamur. 3. q. 9. l. Iusiurandi. C. de Test.*
(s) *cap. Si peccauerit. 2. q. 1.*
(t) *Gloss. in cap. Quamuis. 11. q. 3. Abb. in cap. Illa præpositorum. de Accus. Couaru. lib. 1. Variar. cap. 1. num. 8. Cæsar de Grass. decis. 147. n. 6. & 10. apud Berti Tit. 24. cap. 4. n. 8.*

(u) *Bart.*

(u) *Bart. sup. Extrau. Ad reprimendum. §. Et figura apud Berti. Pract. crim. Tit. 5. cap. 3. n. 15.*

(x) *Exod. cap. 22. vers. 8.*

Pag. 342. col. 1.

(z) *P. Timoth. cap. 5. vers. 13.*

Pag. 342. col. 2.

(a) *Berti Pract. crim. Tit. 5. cap. 4. num. 14. & ibi Gloss. in l. Si quando. C. de Test. Bart. in Extrauag. Ad reprimendum. Villagut. lib. 6. Practic. crim. canon. cap. 1. concl. 11.*

Pag. 342. col. 1.

(b) *Compend. Priuil. V. Appellare. nu. 1. & V. Correctio Fratr. num. 6. Berti. Tit. 5. cap. 2. n. 25.*

(c) *Innocent. in cap. Cum in cunctis. de Elect.*

(d) *Abb. in cap. Si quis contra. & in cap. Cum contingat. de For. comp. Felin. in cap. Olim. de Accus. Lap. Alleg. 73. Villagut. Pract. crim. lib. 6. concl. final. Roderic. Tom. 2. q. 3. art. 1.*

Pag. 342. col. 2.

(e) *Clement. Sæpè. de Verb. signif.*

(f) *Bict. Quæst. 8. num. 16.*

Pag. 343. col. 1.

(g) *Gloss. in cap. vnic. in V. litis. de lit. contestat.*

(h) *Extra. Vt lit. non contestat. Nouell. 90. de Test. Coll. 7.*

(i) *Hostien. Summ. Rubric. de lit. contest. §. Quæ sit ratio. vers. Præterea sicut.*

(l) *cap. 1. & 2. cap. Accedens. Extra. Vt lit. non contest.*

Pag. 343. col. 2.

(m) *Aldret. de Relig. discipl. lib. 6. cap. 13. num. 4. & 5. Mirand. Ord. iudic. Quæst. 23. Sanchez Consil. lib. 6. cap. 8. dub. 2. num. 8. Iurist. & Canonist. apud Farinac. de Test. Quæst. 72.*

(n) *cap. Veniens. il 2. Extra. de Test. cap. Quoniam frequenter. Vt lit. non contest.*

(o) *Innocent. in cap. Bonæ memoriæ il 1. de Elect. Bald. in l. Edita. C. de Eden. Anania. in cap. Qualiter, & quando il 2. §. Debet. de Accusat. Suar. de Relig. lib. 10. cap. 12. n. 31. Lezan. tom. 1. cap. 27. n. 13. Petr. ab Angel. Tract. de Ord. iudic. cap. 17. n. 8. & apud eum Villalob. Blanc. Foller. Alex. Iodoc. et Chartar. Sgroi Par. 4. cap. 1. n. 13. et Par. 6. cap. 1. n. 15. et seqq.*

(p) *Bart. in l. 2. C. de Naufrag. lib. 11. Add. ad Abbat. in cap. 2. num. 8. litt. A. de Test. Gabriel. lib. 2. Tit. de Citat. conclus. 1. num. 345. Farinac. quæst. 72. num. 59.*

(q) *Tit. Tortura. num. 74.*

Pag. 344. col. 1.

(r) *Salycet. in l. Si Testibus. C. de Test. Foller Pract. crim. V. Concedatur. num. 18. Marant. Specul. Par. 6. art. 13. num. 2. Guid. Pap. Decis. 216. n. 2. Capyc. Decis. 74. nu. 2. Gabriel. cons. 178. n. 18. apud Sgroi. Par. 6. cap. 1. n. 24.*

(s) *Alciat. de Præsumpt. 29. num. 7. Petr. ab Angel. Tract. Ord. Iudic. cap. 16. n. 18.*

(t) *Roderic. Tom. 2. Quæst. 18. num. 3.*

(u) *Caball. Cas. 50. num. 2. Guazzin. Defen. 25. cap. 11. num. 13.*

Pag. 344. col. 2.

(x) *Bordon. Prax. crim. cap. 2. num. 22. et cap. 88. num. 16. apud Sgroi. Par. 6. cap. 1. n. 20.*

(z) *Tit. Patronus. §. final.*

TITVLVS OCTAVVS.

Accuſatio, ſiuè Actor.

TEXTVS.

§. I. Accuſatio eſt criminis apud Iudicem, vindicationis cauſa, ob bonum publicum delatio. Accuſator dicitur, qui per Teſtes idoneos, ad probationem legitimam, coram Prælato ſe obligat, quique legibus accuſare, non prohibetur. Et licet ad iuris apices Regulares non teneantur, recenſeanturque inter illos multa, quæ Accuſatoris perſonam ab accuſando repellunt, tamen vt iudicio noſtro tutior ſternatur via, nonnulla ex illis apponimus, vt quis inhabilis ſit ad accuſandum cognoſcatur. Primùm enim ab accuſando reijciuntur Infames tàm iuris, quàm facti; Excommunicati; Calumniatores, & Conſpiratores; Inimici; niſi ſuam proſequantur iniuriam; Accuſati de eodem crimine; Laici Sæculares, & Mulieres, niſi ſuam item proſequantur iniuriam; Socij criminis, niſi agatur de criminibus exceptis, vt Hæreſi; Maleficio; Sortilegio; Sodomia; Furto famoſo; Crimine læſæ Maieſtatis; Proditione; Simonia; in his enim caſibus omnes accuſare poſſunt, etiam inhabiles. Deindè nullus, ſub talionis pœna, accuſare poteſt de crimine, quod per Teſtes idoneos probare non valet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Quatuor ſpecies Accuſationis.*
Actio Ciuilis, & Criminalis cumulantur.
Actio mixta, quæ ſit.
Duplex eſt.
Sex ſpecies Accuſationis.
Diffinitio Accuſationis in genere.
2. *Accuſatoris diffinitio remiſſiuè.*
Accuſare non poſſunt infames.
Quotuplex ſit infamia remiſſiuè.
Item Excommunicati declarati, vel notorij.
Quod probari non poteſt dicitur occultum.
Item Calumniatores.
Calumniari multipliciter accipitur.
Calumniator propriè quis dicatur.
Vt ſit infamis debet eſſe damnatus, vt talis.
3. *Conſpiratores accuſare non poſſunt.*
Qui dicantur.
In quo conueniant cum Calumniatoribus.
Conſpiratio eſt quaſi ſimul ſpiratio.
Coniuratio, quæ ſit.
4. *Inimicus non poteſt accuſare.*
Accuſator non debet eſſe ſuſpectus.
Inimicus proſequens cauſam ſuam poteſt accuſare.
5. *Accuſatus de eodem crimine, non poteſt reaccuſare.*
6. *Accuſatus receptus inter Reos, non poteſt accuſare.*
Si non eſt receptus inter Reos, poteſt accuſare petendo.
Accuſator, quandò priùs audiatur, quàm reaccuſator.
7. *Accuſatus reaccuſans excipiendo auditur.*
Exempla ad declarationem dictorum.
Crimen probatum in exceptione punitur pœna extraordinaria.
8. *Laici non poſſunt accuſare Religioſos, niſi ob propriam cauſam.*
Socij criminis non poſſunt accuſare.
Crimino ſus eſt infamis.
In criminibus exceptis accuſare poſſunt.
Crimina excepta, quæ ſint.
Inhabiles ad accuſandum de iure ſcripto admittuntur ad accuſandum.
Inhabiles de iure naturali, vel ex magno

gno odio personæ inhabilis, non admittuntur.

9. *Consuetudo abrogauit leges scriptas de accusatoribus.*

Sed apud Nos sunt seruandæ.

Inhabilis ad accusandum, est inhabilis ad denunciandum.

10. *Accusans de crimine, quod probare non potest, incurrit pœnam talionis.*

Iudex recipiens accusationem absque legitimis Testibus, pœnam talionis subit.

Calumnia euidens quandò dici potest.

Iudex sic calumnians pœna extraordinaria punitur.

Sed apud Nos pœna malè iudicantium puniendus.

1. Ncipit primus modus procedendi, qui est per accusationem; & definitur hic, non accusatio in genere, sed in specie specialissima. Quia enim Accusator potest agere ciuiliter, aut criminaliter; & pariter potest accusare ob bonum priuatum, & ob publicum; hinc est, quod tot sunt species accusationis, quot sunt membra huius diuisionis; & ità quatuor sunt species accusationis, nempè facta ciuiliter ob bonum publicum; vt si quis accusaret *Caium* de furto facto de bonis Conuentus, intendens procurare à Iudice solam restitutionem rei ablatæ, non verò punitionem furis. Facta criminaliter ob bonum publicum, vt si quis ageret contrà *Titium* de furto de bonis Conuentus, vt ad aliorum exemplum puniatur de delicto. Facta ciuiliter ob bonum priuatum, vt si quis accuset *Petrum* de libello famoso contrà se vulgato, & agat tantùm ad suæ famæ restitutionem. Et tandem facta criminaliter ob bonum priuatum, vt si quis accuset Lucium de iniuria sibi illata, agens ad ipsius punitionem iuxtà leges. Possunt etiam istæ duæ conditiones agendi, putà *Ciuiliter*, & *Criminaliter* cumulatiuè reperiri in accusatione, quæ diceretur mixta, quæ cum dupliciter fieri contingat, nempè agendo, vel ad bonum publicum, vel ad priuatum, constituerent sex species accusationis. Dum ergo in *Textu* dicitur, quod *Accusatio est criminis apud Iudicem vindicationis causa, ob bonum publicum delatio*, patet, quod definitur hic vna ex recensitis accusationis speciebus. Proindè, qui vult eam in genere definire, debet ex *Hostiensi (a)* dicere, quod *Accusatio est criminis alicuius hominis apud Iudicem competentem, inscriptione interueniente, legitimè facta delatio*; cuius particulas ex iure Pontificio, & Cæsareo colligit *Hostiensis*, quas ibi videre, licet.

2. *Accusator dicitur, &c.* Diffinitio Accusatoris per se patet, & nulla eget explicatione; sed enumerandi sunt, qui ab accusatione per leges prohibentur, horum enim cognitio plurimum prodest Iudici Regulari, vt sciat quomodò se gerere debeat. Primi ergo ab accusando repelluntur *Infames, tam iuris, quàm facti*. Quotupliciter dicatur infamia, & quot modis contrahatur aliàs *(b)* dictum est, & repetere est superfluum. *Excommunicati*; isti etiam inter infames computantur, sed aduertendum est, quod debent intelligi excommunicati tantùm declarati, seu notoriè tales, non autem occulti; & tales dicuntur, quandò eorum crimen non est deductum ad forum contentiosum, & probatum, licèt enim nonnulli factum aliquod sciant, dum tamen probari non potest, dicitur occultum, de quo non iudicat Ecclesia. *(c) Calumniatores*; isti etiam recensentur in numero infamium. Ad hoc tamen aduertendum est, quod calumniari, à quo dicitur quis calumniator, in genere non importat, nisi militiam ingenij, vt ex *Hotomanno*, docet *Caluinus*, *(d)* vndè dicebat *Cicero*. *(e) Vt Carneadi respondeatis, qui sæpè optimas causas ingenij calumnia ludificare solet*. Propriè autem sumitur, vt ingenium ad malum alij intentandum exercetur, & ità calumniari aliquandò est per moras, & frustrationes negotium differre; aliquandò est alios litibus vexare; aliquandò est falsa crimine alicui obijcere; & calumniator dicitur, qui per fraudem, & frustrationes alium vexat, siuè litem iniustè mouendo, siuè petendo non debitum, siuè temerè alteri controuersiam mouendo, siuè falsum crimen in iudicio alteri obijciendo, vt ex iuribus deducitur. *(f)* Hic autem intelligendi sunt calumniatores propriè, & secundùm communem vsum loquendi. Illi nempè, qui ex peruersitate, malitia, & odio contrà proximum, illum accusant apud Iudicem de falso crimine. Et notandum, quòd ad hoc, quòd aliquis censeatur calumniator,

& de iure infamis, oportet, quòd à Iudice fuerit damnatus, vt talis, vt scribit *Vlpianus*, (g), & hoc non tantùm de calumniatore, sed & de omnibus infamibus *de Iure* accipiendum est.

3. *Conspiratores* sunt ij, qui aliqua fraudulenta confederatione facta in præiudicium alicuius siuè in re, siuè in persona, siuè in dignitate aliquod attentant, contrà quos iuxtà rescriptum *Adriani*, (h) à Iudice seuerè animaduertendum est. Conueniunt autem calumniator, & conspirator in hoc, quod ambo æquè gestiunt proximo nocere; differunt verò, quia calumniator in procurando malum proximo non quærit socios in crimine; conspirator verò, sicut enim benè ex *Panormitano*; & multis iuribus notat *Sanctorus*; (i) dicitur conspiratio, quasi simul spiratio, quia simul spirant, & tendunt contrà aliquem; cui, si additur iuramentum inter conspirantes, dicitur coniuratio.

4. *Inimici nisi suam prosequantur iniuriam*. Iustè repelluntur iuxtà *Canones*, (l) inimici ab accusando, quia, vt dicit *Anacletus Papa*. (m) *Inoffensus Accusatorum, & Testium affectus quærendus est, & non suspectus*. Hoc autem accipiendum est, dum instituitur Accusatio ob prætensum zelum publici boni, cuius multum interest, vt sontes castigentur. Sed si Accusator quærit propriam indemnitatem per accusationem, etiamsi inimicus sit, non est repellendus, quia propriam iniuriam prosequitur, vt habet *Textus*:

5. *Accusati de eodem crimine*. Hìc textus accipitur de Accusatis volentibus accusare Accusatorem suum *de eodem crimine*, non quidem tantùm in specie, sed etiam in grauitate.

6. Pro declaratione huius materiæ, quæ est satis intricata, & eam semel in praxi vidi, aduertendum primò est, quod accusatus de aliquo crimine, siuè ciuiliter, siuè criminaliter, si nomen eius receptum est inter Reos, nō potest reaccusare Accusatorem suum nec de æquali, nec de grauiori crimine, (n) & à fortiori neq; de minori. Si verò receptum non est inter Reos, tunc distinguendum est, vel enim Accusatus reaccusat per modum petitionis, vel per modum exceptionis. Si per modum petitionis, locum habet Regula, *qui prior appellat, prior agat*, (o) & ità debet audiri priùs Accusator, quam Reaccusator. Hęc autem Regula locum habet cum vtraque causa est ciuilis, vel vtraque criminalis, & nulla præiudicialis; siuè quandò prima Accusatio est de grauiori crimine, quàm secunda; item quandò crimina sunt æqualia, sed Accusans primò prosequitur iniuriam suam vel suorum, vt dicunt iura. (p) Sed si crimen primò Accusantis sit maius crimine primò accusati, & accusatus reaccusat Accusatorem suum de tali crimine; aut accusatus reaccusando Accusatorem, prosequitur iniuriam suam, vel suorum; priùs debet expediri iudicium contrà primùm accusantem reaccusatum, quam contrà primò accusatum.

7. Si autem accusatus reaccusat per modum exceptionis, semper cognoscendum est priùs de crimine opposito per modum exceptionis, quàm de opposito per modum petitionis. (q) Quia verò inexpertis de re criminali, pro quibus scribo, debitor sum, allatam doctrinam clarificabo exemplo. *Titius* accusat *Caium* de furto; Iudex examinat Testes, & eorum testimonia sufficiunt ad Reum constituendum: & Iudex eum tanquam Reum constituit, & examinat, aut decretum de illo constituendo, & examinando facit. Venit *Caius* ad Iudicem, & vult reaccusare *Titium* de homicidio, debet ne audiri *Caius*? Non. Ratio est, quia iste iam inter Reos receptus est, & accusando petit à Iudice, vt *Titius* puniatur: non verò excipit contrà ipsum ad sui defensam, ideò non debet audiri, nisi purgato crimine, de quo accusatus est. Aliter. *Titius* accusat *Caium* de furto libri facto *Lucio*; & Iudex recipit accusationem, sed nondùm examinauit Testes; vel si aliquos examinauit, eorum Testimonia nondùm probauerunt semiplenè, ita vt sufficiant ad *Caium* constituendum. Intereà venit *Caius* ad Iudicem, & petit; vt puniatur *Titius* de furto commisso contrà *Stichum*, siue de alio crimine æqualis grauitatis cum furto: debet ne Iudex petitionem *Caij* acceptare, & priùs procedere contrà *Titium*? Non: quia *Titius* priùs appellauit, seu petijt, proindè primò debet eius accusatio contrà *Caium* expediri. Aliter. *Titius* accusat *Caium* de furto facto contrà *Lucium*, & *Caius* non adhuc receptus inter Reos, accusat *Titium* de homicidio: aut de furto commisso contrà se *Caium*, vel contrà fratrem, vel consanguineum vsque ad sextum gradum, vel affinem, aut alium ad se attinentem modo, quo dicunt *Doctores* ali-

aliquos venire in iure nomine *suorum*, (r) quæ causa debet primò expediri. Contrà *Titium*, quia homicidium est grauius furto; aut *Caius* propriam, aut suorum iniuriam prosequitur accusando *Titium* de furto sibi, vel *suis* facto. Aliter. *Titius* accusat *Caium* de furto, & iste iam examinatus est, vt Reus, *Caius* autem accusat *Titium* de crimine proprietatis in dando nummos Testibus corruptis, vt falsum Testimonium dicerent contrà se, aut *Caius*, nondum receptus à Iudice inter Reos, sciens se esse accusatum à *Titio* de furto, ipsum accusat, vt infamem, cui à iure prohibetur accusare; contrà quem procedere, & de quo cognoscere primò debet Iudex? Contrà *Titium*; quia *Caius* in vtroque casu agit per viam exceptionis; hoc est excipiendo contrà *Titium* Accusatorem, ad hoc, quòd ipsius accusatio non subsistat, non verò petendo à Iudice, vt *Titius* ipse puniatur, licet posteà Iudex ex officio teneatur *Titium* ità exceptiuè reaccusatum, & probatum Reum punire, licet pœna extraordinaria, vt textualiter dicunt *Canones*. (s)

8. *Laici Sæculares, & Mulieres, nisi suam item prosequantur iniuriam*. Hoc consonum est vtrique iuri. (t) *Socij criminis*, hoc item statuunt, tum Canones, tum leges Ciuiles, (u) & ratio est; quia ex quo aliquis est criminosus, est infamis; vndè repelli debet; & etiam, quia vel ob spem veniæ; aut diminutionis pœnæ, aut ex odio, quod socium aggrauet, periculum est; proindè accusatio data, sicut etiam Testimonium latum à socio criminis, non acceptatur, *Nisi agatur de criminibus exceptis, vt Hæresis, Maleficio, Sortilegio, &c.* Quænam in iure dicantur crimina excepta, non reperitur Regula vniuersalis; inuenio solummodò quandam Glossam, (x) quæ vt excepta enumerat crimina Hæresis, Simoniæ, & læsæ Maiestatis, & Decretalem dicentem, *Tanta est labis huius criminis* (Simoniæ,) *quod etiam Serui aduersùs Dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem*, (z) ex quo textu deduci potest, quòd crimen atrox, & enorme, quod in iure est, quod punitur pœna mortis naturalis, vel Ciuilis, dicitur *crimen exceptum*; & proindè ad accusandum criminosos de illo, admittantur etiam illi, qui sunt inhabiles de iure, & quotidiana indicat praxis Iudicum, & infrà dicetur. Aduertendum tamen, quod inhabilis quis de iure ad accusandum est, aut respectu iuris humani Canonici, vel Ciuilis; aut respectu iuris naturalis. In criminibus ergo exceptis admittuntur ad accusandum etiam inhabiles de iure humano, non verò de iure naturali. Quapropter inimicus non admittitur, neque in crimine læsæ Maiestatis. Sicut etiam quandò inhabilitas est inducta in magnum odium personæ inhabilis, vt Excommunicatus denunciatus, quia non potest esse in iudicio, ipsique petenti ius negatur, vt dicunt *Canones*. (a)

9. Quæ autem hucusque dicta sunt de Accusatorum inhabilitate, intelligenda sunt quo ad leges; vsus tamen Iudicum Curiarum Ecclesiasticæ, & Sæcularis, contrarius est; recipiunt enim isti accusationes datas à quibusuis etiam de iure infamibus, easque palliant nomine *denunciationis*; & ex officio procedunt, & ità suo fine frustrantur leges de Accusatoribus. An bene faciant consulant cōscientiam suam, & ipsi viderint. Non ità debent facere Iudices Regulares; sed ad compescendam audaciam talium infamium Accusatorum, qui aliquandò viros de Religione optimè meritos accusare præsumunt, ipsos non admittant, nec eorum accusationes recipiant; istæ siquidem non emanant à bono zelo, sed ab occulto liuore laruato specie zeli, nec eorum accusationem in denunciationem conuertant; tum quia prohibitus accusare, prohibetur etiam denunciare, vt dicit *Textus, Titulo Denunciatio, vers. Inhabilis*; tum quia hoc esset, ipsis maiorem ansam nocendi præbere, quia liberarentur à periculo pœnæ talionis, quam deberent subire, deficiendo in probationibus per viam accusationis. Admittant tamen eos dum propriam iniuriam prosequuntur; nulli enim est deneganda iustitia. Quia verò omnes inhabiles ad accusandum, sunt à fortiori inhabiles ad testificandum, & de his redibit sermo in Titulo de Testibus, non enumero omnes tales de iure inhabiles, quia ibi eos recensebimus.

10. *Deindè nullus sub talionis pœna accusare potest de crimine, quod per Testes idoneos probare non potest*. Hæc inhabilitas ad accusandum afficit tum Accusatorem, tum Iudicem; Accusatorem quidem impedit in danda accusatione, quam, si dat, absque probatione legitima per Testes, incurrit pœnam talionis, non solùm ex Statutis

tutis Generalibus, sed etiam ex Canonibus, & legibus Imperatoris. (b) Iudicem autem in recipiendo accusationem, quam si videt esse absque legitimis Testibus, & nihilominùs eam prosequitur indebitè acceptatam, non euadit pœnam calumniatoris. Ratio est, quia calumnia euidens dici potest, quandò apud Iudicem nullum præcessit iudicium, vt dicunt *Doctores*, (c) si ergo Iudex acceptat accusationem, quam esse videt sine Testibus, & eam prosequitur inquirendo, ac si ex officio procederet, & nihil concludit cōtrà accusatum, clarum est, quod sit calumniator verus, & non præsumptus, & vt talis puniri debet pœna quidem extraordinaria, vt vult *Baiardus*, *Farinacius*, & *Guazzinus* (d) arbitrio Iudicis. Sed apud Nos debet puniri pœna ordinaria Iudicum malè iudicantium, & non seruantium ordinem iuris; eo quia sicut vetitum est Accusatori sine Testibus accusationem dare, ità est vetitum Iudici eam acceptare, sunt enim correlatiua. Et sicut pœna talionis, (quæ apud Iudices Sæculares desijt iam, & mutata est in pœnam extraordinariam, vt aliàs dicam,) in Ordine nostro viget pro Accusatore calumniante; ità pœna Iudicis malè iudicantis, quæ pro sæcularibus est extraordinaria, apud Nos est ordinaria ex iure Statutario, & illa debet in casu prædicto Iudici infligi; & vtinam ità fieret.

T E X T V S.

§. II. Accusatum aliàs, & correctum apud Capitulum scienter accusans non audiendus, sed talionis pœna plectendus est; cui pœnæ subiaceat Accusans aliàs Accusatum de ijs, quæ tanquam falsa iam reiecta fuerunt, nisi ad nouas probationes se obligauerit, in quibus deficiens eam pœnam subeat, quæ Reo deberetur, si legitimè probasset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

11. *Tripliciter potest quis absolui à crimine.*
Absolutus à crimine, quandò de eodem possit accusari.
Præuaricari quomodò dicatur Accusator.
Correctus de aliquo delicto, de quo non fuit accusatus, accusari potest.
Occulta pœnitentia, non tollit pœnam fori.

12. *Capitulum quotupliciter sumatur.*
Leges Canonicæ vocantur Capitula.
Imperiales autem intitulantur nomine legis.
Imperatoriæ leges aliquandò vocantur Capitula.
Libri legum Regalium vocantur Capitularia.
Locus Capituli quis.
Verbum Capitulare, *quid significet.*

13. *Capitulum est Collegium personarum Ecclesiasticarum.*
In hoc sensu triplex est Capitulum, Locale, Prouinciale, & Generale.

14. *In Religione olim, semel in anno, fiebant Capitula Prouincialia.*
Et quolibet triennio Generalia.
Ad hæc mittebantur visitationes paternæ, & Accusationes iudiciales.

15. Scienter *importat dolum malum.*
Ad probandum, quod dolo malo quis accusauit, oportet articulare, quod scienter *fuerit.*
Et scientia debet probari plenè, & non præsumptiuè.
Omnes de Prouincia, vel Regno præsumuntur scire ibi notoria,
Etiam si sint facti alieni.

11. Dispositio huius Textus desumpta est ex Statutis Salmanticensibus, (e) & congruit iuri communi, (f) in quo sancitur, quòd absolutus à crimine, non ampliùs accusari potest. Porrò, vt notat *Glossa* ad illum textum tripliciter contingit aliquem absolui à crimine, puta, vel quia dispensatus est à pœna per Iudicem, qui remittere potuit, vel Accusator crimen non probauit, & sic Reus est absolutus: vel quia per pœnam, quam subijt iam satisfecit iustitiæ. Quoquomodò aliquis sit à crimine absolutus,

non

non potest vlteriori accusatione percelli. Fallit tamen in secundò casu, puta quandò Accusatus fuit iudicatus, non puniendus ex hoc, quòd crimen non fuit probatum, quia si aliquis accusat alium de crimine, de quo aliàs absolutus est, proponens coram Iudice alias probationes ab ijs, quæ olim fuerunt propositæ, vt dicit hic *Textus*; vel si secundus Accusator velit probare primum Accusatorem fuisse præuaricatum (hoc est collusiuè cum Reo veras probationes delicti non producendo, vel falsas in defensione à Reo facta admittendo) vt iura (*g*) disponunt, debet admitti; & si non probat, ad normam huius Textus puniri. Aduertendum tamen est, quòd hic Textus dicit *Accusatum aliàs, & correctum*; & proindè cumulatiuè requiruntur istæ duæ conditiones. Si enim criminosus de aliquo delicto correctus verè esset, qui tamen nunquam fuisset in iudicio accusatus, iste benè potest accusari; quia occulta pœnitentia, & morum correctio, quæ coram Deo satisfacit, non tollit quin in foro fori Reus ab hominibus puniatur, vt habet vna *Glossa* celebris. (*b*)

12. Difficultatem aliqualem faciunt illa verba huius *Textus apud Capitulum scienter, &c.* non enim satis constat, quomodo accusatio apud *Capitulum* possit institui, quæ solet coram Prælato, vt Iudice proponi. Dico ergo, quod nomen *Capituli* æquiuocum est, aliquandò enim importat, vt scribit *Papias, Capitula librorum dicta, quod breuiter capiant, & contineant aliquam sententiam, quasi caput, & titulus maioris scripti*; siue, vt magis propriè ad hunc sensum habet *Caluinus in lexico*, *Capitulum* dicitur, quod *ponitur, vt distinguat vnam materiam ab alia, & sic dicuntur Capitula Decretalium*, & concordando has duas sententias dicendum est, quòd cum Canones collecti, siue à *Gratiano in* Decreto, siue à *Greg. IX. in Decretalib.* siue à *Bonifacio Octauo in Sexto*, sint breues collectiones, siue compendia sententiarum, Conciliorum, Sanctorum Patrum, siue Romanorum Pontificum, quæ tamen collectiones sunt inter se distinctæ ad exigentiam materiæ, de qua loquuntur, & in titulos digestæ, vt patet legenti Textum Canonicum; breues illæ, & distinctæ collectiones in iure Canonico vocantur *Capitula*, vt habetur in duabus *Decretalibus* (*i*) ad differentiam iuris Ciuilis, in quo collectiones similes, & similiter distinctæ, tum in Digestis, tum in Codice vocantur *Leges*; verum tamen est, quod aliquandò leges Imperatoriæ vocantur *Capitula*, vt in Codice Theodosiano. (*l*) *Quibus ità emendatis, omnibus Capitulis lex lata seruabitur.* Proindè Codices continentes leges à Regibus, seu Principibus factæ vocabantur *Capitularia*, vt habetur ex Textu cuiusdam *Decretalis*, (*m*) & explicat ibi *Glossa*. Communiter tamen, nomine *Capituli*, veniunt tantùm leges Canonicæ. Alio modo *Capitulum* significat breues lectiones, quæ in Diuino Officio loco lectionum leguntur; vndè scribit *Roduiphus Tungrensis*. (*n*) *Sicut ad vigilias noctis leguntur lectiones magnæ, ità ad Laudes, & Vesperas, & ad quinque paruas horas dicuntur paruæ lectiones, quas Beuedictus appellat in sua Regula lectiones; communi tameu vsu sæculi appellantur Capitula*. Vel etiam breues lectiones Regulæ Monasticæ veniunt nomine *Capitulorum*, vndè ex *Brouuero*, & *Smaragdo* scribit *Du Cange*. (*o*) *Notum est manè post Primam recitatam, antè quam Fratres exeant ad laborem, iam olim aliquod Regulæ Capitulum ijs fuisse perlectum.* Vndè locus, in quo conueniebant Monachi, siue Clerici communiter viuentes, dictus est locus Capituli, siue *Capitulum*, de quo scribit *Amalarius* (*p*) *Mos inoleuit, vt per Monasteria Deo deuota legatur lectio in Capitulo*; & actus etiam, siue Congregatio Clericorum, qui conueniebant ad talem locum post Primam ad audiendam breuem lectionem Regulæ, siue pro correctione morum, & pœnitentijs à Prælato imponendis, vocatum est *Capitulum*; & ratione huius correctionis, quæ in *Capitulo* fiebat, deriuatum est verbum *Capitulare*, quod significat correctionis causa in *Capitulo* sermonem habere, siue pœnitentiare, vndè scripsit *Eckeardns* (*q*) in vita *S. Galli*. *Ad Capitulum tamen nonnisi vocatus venit, cum sibi officium capitulandi, & puniendi grauissimum, vt ait, sit traditum.* Hinc nomine *Capituli* complectendo, tum Congregationem prædictam, tum locum, in quo post Primam congregabantur, sanxit *Concilium Aquisgranense*. (*r*) *Vt ad Capitulum primitus Martyrologium legatur*, & ibidem *cap. 7. Vt ad Capitulum lectio tradatur*, quod confirmari potest ex Rubrica *Breuiarij Romani*, quæ ponitur antè lectiones breues post Primam, quæ sic habet. *Ad absolutionem Capituli in Dominicis, & ferijs per annum, &c.* quod Capitu-

pitulum, ad cuius absolutionem illæ lectiones sunt ordinatæ, non potest accipi, nisi de supradicta Congregatione, quæ antiquitùs fieri solita ab omnibus Clericis in commune viuentibus, modò solùm seruatur à Claustralibus; qui etiam non quotidiè, neque semper post Primam tale *Capitulum* habent, sed Statutis diebus, & temporibus; exceptis *Cartusianis*, qui antiquum morem seruant. Clerici verò affatim soluti à communi conuictu, ipsius *Capituli* memoriam seruant solùm in precibus post Primam. Canonici verò, qui adhuc habent vmbram conuictus communis antiqui, *Capitulum*, hoc est Congregationem, & locum *Capituli*, hoc est eiusdem Congregationis, seruant semel in hebdomada, & quandò sunt tractanda negotia ad communem vtilitatem suæ Ecclesiæ spectantia, vt electiones, &c.

13. Ex his emersit alia significatio huius nominis *Capituli*, quæ non importat nec actionem congregandi; nec locum, in quo fit Congregatio, sed significat Collegium, siue corpus illarum personarum, quæ ius intrandi ad illam Congregationem habent. Et ità dicitur *Capitulum* Cathedralis, *Capitulum* Collegiatæ, hoc est corpus illorum Ecclesiasticorum, qui habent ius intrandi in talem Congregationem, qui vocantur *Capitulares*. Ad hæc nomen *Capituli* extenditur ad quemcunque Conuentum habentium legitimum ius aliquod faciendi, decernendi, siue statuendi. Hinc sunt *Capitula* Conuentualia, Prouincialia, Generalia, iuxtà diuersitatem agendorum secùdùm leges cuiuscunque Religionis. Et in hoc sensu Congregatio Diffinitorum pro electione, aut alio publico negotio tractando, potest dici *Capitulum*, sicut, & conuocari ad *Capitulum* per sonum Campanæ dicuntur Religiosi alicuius Conuentus, quando Superior facit vocari eos, qui sunt ibi de Familia, & habent ius intrandi in talem Congregationem, & locum, & in ea vocem habent iuxtà id, quod sibi à sua Regula, seu Statutis conceditur.

14. His ità (longiusculè, sed non inaniter) explicatis, restat videre, de quo *Capitulo* loquatur *Textus* hic, apud quem accusari prohibetur aliàs accusatus. Et dico, quod intelligi debet de Capitulo quouis, siue Prouinciali, siue Generali. Olim quippè, ad normam Regulæ, quolibet anno fiebant Capitula Prouincialia, & quolibet triennio Generalia, vt patet ex Statutis Farinerijs publicatis in *Capitulo Generali Assisiensi anno* 1354. (s) ad hæc porrò Capitula mittebantur Visitationes paternæ, & etiam inquisitiones iuridicæ, siue etiam accusationes, Testium attestationibus cōprobatæ contrà delinquentes, circà quas ad Capitulum Prouinciale, vel Generale, mittendas plura Statuta sunt in Constitutionibus *Benedicti XII.* (t) & *Farinerijs* supradictis. Cum ergo accusationes criminales per Testes comprobatæ ad Capitulum deferrentur, Capitulum Salmanticense, sanciens pœnas contrà accusantes illos, qui iam fuerant aliàs accusati, & correcti, vtitur phrasi, quæ antiquum modum accusandi in Religione sapit. Quia verò mos ille inoleuit, & iam antiquatus est, (cum accusationes non ampliùs ad Capitula, sed ad Prouinciales, aut Generales deferantur,) sequitur, quod dispositio Statuti, puniens tales malè accusantes apud Capitulum, afficit etiam accusantes apud Prouincialem, aut Generalem, qui in iure recipiendarum accusationum *Capitulo* successerunt.

15. Aduertenda tandem restat illa particula *scienter*, quæ supponit, siue importat, quod accusans aliàs accusatum, & correctum, sit in dolo malo, ad hoc, quod pœnam malè accusantium subeat. Vt ergo probetur, quod aliquis malo dolo aliquid commiserit, oportet, quod articuletur, & probetur, quod scienter fecerit, & si pœna grauis imponenda venit, oportet, quod scientia sit probata plenè, & non præsumptiuè tantùm, vt multi scribunt: (u) ignorans enim, regulariter, puniri non debet, vt dicit lex: (x) quia ergo, si aliquis, (vt malè accusans aliàs accusatum,) debet puniri tanquam dolosè accusans, oportet, quod hoc *scienter* fecerit, hoc est, quod sciuerit illum fuisse accusatum, punitum, correctum, siue innocentem declaratum. Ad probandum verò, quod habuerit scientiam de hoc, non sufficit præsumptio, secundùm quam omnes de Prouincia, aut Regno præsumuntur scire id, quod est notorium in Prouincia, & Regno; cum publicè nota præsumatur quilibet scire, etiam si sint facti alieni, vt dicit *Geminianus, & Io: de Anania.* (z) Sed requiritur plena probatio talis scientiæ; puta, quod sic accusans erat in eodem Conuentu, vbi manebat alius, quando fuit accusatus; vel fuit Testis in tali causa, vel fuit in Re-

fecto-

fectorio, quando publicata fuit sententia pro, vel contrà eum, aut quando pœnitentiatus est; vel extraiudicialiter locutus est cum alijs Fratribus de tali accusatione, vel punitione, &c. & hoc modo constando de scientia, constabit de dolo, quia scienter accusabit, & Statuti pœnam contrà malè accusantes incurret.

TEXTVS.

§. III. Nullius accusatio recipienda est, nisi priùs iuret, se malo zelo ad accusandum non moueri, & ad probandum se obliget sub pœna talionis. Quod si ex inaduertentia, vel ignorantia Iudicis non fiat, declarari debet, quemlibet Accusatorem ad pœnam talionis obligari. Accusatio de crimine in genere, & non expresso Accusatoris nomine, nullo modo recipienda est: sed ea solum, qua delictum in numero cum loci, personarum, & temporis circumstantijs offertur, vt possit Reus se tueri; & Actor, si non probauerit, pœnam talionis subire.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

16. *Iuramentum calumniæ post litis contestationem datur.*
Continet quinque conditiones.
17. *Iuramenti tria sunt genera.*
Iuramentum de malitia, in quibus differat à iuramento de calumnia.
Iuramentum de veritate dicenda, differt à iuramento calumniæ.
In quibus causis detur.
Iuramentum de calumnia, & de malitia datur Actori.
Iuramentum de veritate, datur Reo, & Testibus.
Iuramentum, quod datur in accusatione, est iuramentum de malitia.
18. *Pœna talionis, est de iure diuino.*
Reperitur etiam in Iure Ciuili.
In foro Ecclesiastico eam inuexit S. Damasus Papa.
In foro Laico mutata est in arbitrariam.
In foro Ecclesiastico renouata fuit per B. Pium Quintum.
Apud Nos seruari debet omninò.
19. *Accusatio in genere, quando fiat.*
Genus, & species in iure confunduntur.
Qualitas aliquando in iure vocatur substantia.
In accusatione crimen exprimendum in indiuiduo.
120. *Per inquisitionem potest procedi contrà criminosum in genere.*
Inquisitio est magis priuilegiata, quàm accusatio.
In accusatione non admittuntur Testes inhabiles.
21. *Lex concepta verbis prohibitiuis, annullat factum in contrarium.*
Accusatio debet fieri in scriptis.
Si Accusator nescit scribere, eam scripto excipiat Actuarius.
Ad accusationem de iure non adhibentur Testes.
Sed aliquando ex cautela sunt adhibendi.
22. *In accusatione non est necessarium exprimere nomina Testium.*
Nec Iudex potest ad hoc compellere Accusatorem.

16. IN hoc *Textu*, in quo determinatur, quod *nullius accusatio recipienda sit, nisi priùs iuret se malo zelo ad accusandum non moueri*, putant multi prescribi iuramentum calumniæ, quod post litis coutestationem in causa, tum Ciuili, tum Criminali ordinant vtraque iura. (*a*) Sed falluntur, etenim iuramentum calumniæ, vt habet *Glossa* quædam, (*b*) continet quinque, scilicet, quod iurans credat se bonam causam habere; interrogatus non negabit, quod verum esse credit, non vtetur falsa probatione; non petet dilationem in fraudem; non dedit, nec dabit, nec promittit, nec promittet aliquid pro causa, quam agit, nisi illis personis, quibus leges dare permittunt, quæ omnia his versibus clauduntur.

Illud iuretur, quod lis sibi iusta videtur,
Et si quæretur, verum non inficietur,
Nil promittetur, ne falsa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Yy quæ,

quæ, vt patet, longè diuersa sunt à iuramento, de quo loquitur *Textus*, quod scilicet solùm continet, quòd accusans *malo zelo*, hoc est odio, vel rancore, *non moueatur ad accusandum*.

17. Tria porrò genera iuramentorum reperiuntur in iure expressa: Primum est iuramentum calumniæ, de quo loquuntur supracitata iura: Secundùm est, iuramentū de malitia, de quo in nonnullis Decretalibus (c) fit mentio, & differt à iuramento de calumnia in quatuor, quia hoc datur post litem contestatam; Secundò semel tantùm; Tertiò in causis prophanis tantùm, de iure antiquo; Quartò ne aliquid calumniosè fiat in tota lite; iuramentum verò de malitia præstatur antè, vel post litem contestatam; secundò toties quoties aliquid in iudicio proponitur, vel petitur; tertiò in causis spiritualibus; quartò ne illud, quod proponitur, malitiosè proponatur. Tertium est iuramentū, de veritate dicenda, de quo in multis Capitulis (d) fit mentio, & differt in tribus à iuramento calumniæ. Primò quia hoc non habet locum in causis spiritualibus de iure antiquo; secundò quia in hoc iurans tenetur respondere id, quod existimat, vel credit; tertiò quia continet multa capitula, quæ non continentur in iuramento de veritate. Iuramentum autem de veritate datur in causis spiritualibus, vt dictum est; debet respondere *scio*, vel *nescio*: *est*, vel *non est*; & continet capitula longè diuersa ab alio, de calumnia, quæ qui velit scire adeat *Martinum Abbatem*, (e) de his scribentem. Addo tamen quòd iuramenta de calumnia, & de malitia dantur Actori, siue Exceptori, vt dicit vna Glossa; (f) iuramentum verò de veritate datur Testibus, & Reo. An verò iuramentum, quod in hoc *Textu* præscribitur sit de calumnia, vel de malitia? dubiū non est, quod hoc non est, nec potest esse de calumnia, prout paulò suprà diximus. Hoc enim iuramentum probat tantùm, quòd *malo zelo* Actor non accuset, & ità tantùm sistitur in causa motiua, seu finali, & interna ipsius Accusantis; quod non est in iuramento calumniæ, in quo quatuor, ex illis quinque, quæ præstat, versantur circà actus externos; aliud verò, quod respicit actum internum concernit actum intellectus, dum nempè iurans se bonam causam habere credit; hoc autem iuramentum testatur de actu voluntatis *malum zelum* excludendo. Scio quidem Statuta Salmaticensia (g) præscribere iuramentum de calumnia; sed quia *Textus* hoc præcipit, quòd toto cœlo à iuramento de calumnia differt, vt probauimus, ideò correctum, per hunc *Textum*, Statutum Salmāticense arbitror, licèt prędictum Statutum citet in margine. Relinquitur ergo, quod est iuramentum de malitia, licèt impropria, non enim comhendit omnes actus malitiæ, quæ in lite possunt fieri; sed limitatur tantùm in causa finali, quæ nihil obesse potest Reo. Quod enim Accusator, aut bono, aut malo zelo moueatur; dummodò per legitimas probationes concludat, quod proponit, respectu damni, quod potest per accusationem emergere Reo, perindè est. Vndè hoc potius concernit perfectionem, quæ debet esse in Religione, vt non sit, aut prodatur in ea aliquis malum zelum habens contrà Fratrem suum, quàm vtilitatem, quæ possit ex tali iuramento prouenire Accusato.

18. Sequitur verò in *Textu* alia conditio, quòd, nempè Accusator *ad probandum se obliget sub pœna talionis*. Pœna hæc de iure diuino sancita reperitur in *Exodo*, & *Deuteronomio*, (h) & à Romanis in legibus duodecim tabularum inserta; sed tractu temporis à *Prætoribus* reuocata fuit, vt scribit *Aulus Gellius*, (i) exindè ab Imperatoribus fuit denuò stabilita in multis casibus, vt videre est, in nonnullis legibus *Codicis*. (l) In foro autem Ecclesiastico pœnam hanc primus statuit *Sanctus Damasus Papa*, & hanc etiam alij Pontifices sancerunt, vt videre est in multis *Canonibus*. (m) Hanc autem recessisse ab aula in foro Laico communis est sententia *Doctorum*, & in locum ipsius successisse pœnam arbitrariam. (n) In foro autem Ecclesiastico adhuc valere, imò per Constitutionem *B. Pij V.* innouatam, scribunt alij. (o) Quid quid autem sit de alienis foris, de quibus à nobis parum curandum est, pro certò est, in nostra Religione hanc pœna infligi debere in casu punitionis Calumniatoris. Sicut enim pro suis respectiuè Constitutionibus, ad hanc obligari *Prædicatores*, & *Capuccinos* scribunt *Passerinus*, *Bictus*, *Sgroi*, & *Bellegrandus*, (p) ità, & in nostra Religione seruari omninò debet ex dispositione huius *Textus*. Pœnam verò istam subire debere Accusatorem, licet ipse non iurauerit,

pro

pro vt suprà, siue expressè non se obligauerit ad probandum crimen obiectum, & hoc siue fuerit *ex in aduertentia, vel ignorantia Iudicis*, qui non curauit, vel iuramentum exigere, vel obligationem in libello accusationis exprimere, ex *Textu* manifestum est.

19. Porrò *accusatio de crimine in genere, & non expresso Accusatoris, nomine recipienda non est*. Accusatio in genere est, quandò non indiuiduatur crimen, sed accusatur aliquis genericè, puta si diceretur, quod est *malus Religiosus, relaxatus, scandalosus*, & huiusmodi: dicitur etiam accusatio in genere, quandò quis accusatur in specie de delicto, vt si accusaretur *Caius*, quod est proprietarius, fornicator; homicidiarius, & huiusmodi crimina, quę enunciantur per modum habitus. Ratio est, quia in iure, (licet abusiuè) species, & genus confunduntur, & *Iurista* vocant speciem aliquando genus, (q) aliquando indiuiduum; sicut & qualitas aliquando ab illis vocatur substantia, vt scripsit Ioannes Igneus. (r) Oportet ergo, quòd crimen in accusatione enuncietur per modum actus, & exprimantur ea, per quæ crimen redditur indiuiduatum, vt dicendo, quod *Caius* occidit, aut vulnerauit *Titum* tali die, in tali loco, coram certis Testibus.

20. Dubium autem hic occurrit, an scilicet, ità prohibitus sit Iudex ex officio procedere contrà infamatum de crimine in genere, sicut est prohibitus recipere accusationem de delicto in genere? Et resolutiuè dico, quòd non, alia enim est ratio accusationis, quàm inquisitionis; hæc enim magis priuilegiata est, quàm illa; quia in inquisitione, in criminibus exceptis, aut quando aliter veritas haberi non potest admittuntur etiam Testes inhabiles, vt alio loco dicemus; in accusatione autem requiruntur Testes integri, vt dicunt *Doctores*, (s) excepta materia hæresis, quæ est priuilegiata. Imò magis proficua ad bonum Religionis, & necessaria est inquisitio ex officio, quàm accusatio, quia moraliter impossibile est, quòd Accusator aliqua animositate, ob causam priuatam, non laboret contra Accusatum, licet crimen publicum persequatur, eo quia æquè benè potest per denunciationem, sicut per accusationem, damnum Religionis amouere, quòd si hanc instituit, & non illam, aliquam passionem priuatam regulariter arguit. Inquisitio autem, contrà perniciosos Reipublicæ, munus est adnexum Prælaturæ, & hanc debent diligenter exequi, sub periculo animarum suarum, Superiores. Dato enim, quod in Conuentu essent multi criminosi, nec vllus alium accusaret, vel denunciaret, debet ex mala fama Iudex procedere, quantumuis fama sit de delictis in genere. Et pari modo, si audiat aliquem infamatum, vt proprietarium, siue fornicarium, aut ebriosum, quæ sunt crimina iterabilia, & tractum successiuum habent, vtique poterit contrà eos procedere, & ex Testibus etiam singularibus (dummodò sint plures, quam duo, & exceptiones non patiantur) ipsum condemnare saltem ad pœnam extraordinariam, vt alibi dicemus. Licèt ergo caueatur hic ne possit dari accusatio de *crimine in genere*; tamen de hoc benè poterit institui inquisitio ex officio. Quòd si in Curijs Sæcularibus Iudices hoc non solent, est quia procedunt semper ad querelam partis, (licet profiteantur se procedere ex Officio ad euadendas tricas, quæ interueniunt procedendo per viam accusationis,) & implorati exercent munus Iudicis *Mercenarij*; non sic autem est Regularis, qui procedere debet ex officio Iudicis nobili, cui interest damna Reipublicæ amoliri, licèt contrà sontem nemo conqueratur.

21. Aduertendum tamen, quòd cum dicat *Textus*, quòd *Accusatio* genericè data, *nullo modo est recipienda*, receptio in contrarium facta, ipso iure, est nulla, & nullus etiam processus indè secutus; est siquidem hæc lex concepta verba negatiuis, cum clausula *nullo modo* importante nullitatem actus facti in tontrarium, vt scripsit *Cæpbaludensis*. (t) Ad hæc aduertendum est, quod accusatio facienda est, in scriptis, & hoc siue accusans sciat scribere, siue non; si enim scribere nescit, debet instare apud Superiorem, vt suam accusationem scribi faciat à Secretario suo scribente verba præcisa Accusatoris, ne possit grauari Reus, vel Accusator vltrà expressa in accusatione, siue probando, siue non probando respectiuè. Accusationis autem scriptæ per Secretarium debet Accusans apponere nomen suum, & si etiam hoc ignorat, formare calamo, signum Crucis; & necessitatem scribendi accusationis Libellum communiter *Doctores* (u) statuunt; ex eo, quod Libellus

accusationis in iure vocatur *Inscriptio*. (x) At, requiruntur ne Testes in actu præsentationis Libelli coram Iudice? Respondeo, quod non, quia nullo iure hoc cauetur, imò in foris Laicis, & Ecclesiasticis Sæcularibus, accusationes fiunt secretæ, ne Accusatus de hac monitus sibi caueat, & fugiat. Sed inter nos in aliquo casu ad hibendam esse, puto cautelam Testium. Possunt enim Prouinciales partialitatem habere erga Reos, & eorum crimina non tantùm dissimulare, sed etiam tegere, vndè si secreta daretur accusatio, facilè possunt eam sepelire, & Accusatum monere ad hoc, vt spontè compareat, ac pœnam ordinariam euadat, prout de spontè comparentibus, & crimen fatentibus, prius quam de eo accusentur, siue denuncientur, decernunt Statuta. (z) Et hoc modo cum Religionis damno frustraretur suo fine accusatio, & iniquitas euaderet impunita. Casu ergo, quo Accusator timeat, ne Prouincialis accusationem repellat iniustè, aut acceptatam sepeliat, vel modo suprà enarrato eludat, consulo, quod Accusator exhibeat Testes, qui etiam accusationi se subscribant, tanquam Testes præsentationis. Quia verò etiam Testes aliquando, aut territi, aut subornati, possent negare se fuisse præsentes, optimè consuleret sibi Accusator, qui duo transumpta Libelli accusationis faceret, ambo subscripta à Testibus, & vnum præsentaret Iudici, aliud verò apud se seruaret, vt per illud, tum Iudicem, tum Testes de porrecta accusatione posset conuincere.

22. Pro complemento hnius materiæ aduerto, quod non est necessarium, quod in Libello accusationis producantur nomina Testium; hoc enim nullo iure cauetur, sufficit enim, quod antè sententiam Accusator producat, vel Testes, vel instrumenta, quibus opposita Reo delicta probet. Imò consulo, quod, ad euitandum periculum subornationis, Accusator dicat in libello, se paratum esse probare modis licitis asserta in libello, suo loco, & tempore; & ità singillatim Testes producere coram Iudice; & solùm tempore, quo Iudex eos vult examinare. Et si Iudex vellet, vt à principio Accusator omnes Testes produceret, non potest illum Iudex cogere ad hoc, quia cum agatur de interesse Accusatoris, qui punitur, si non probet; iste habet ius se tuendi, anteuertendo periculum corruptionis, siue subornationis Testium, non prodendo eos, nisi in tempore, in quo nequeunt subornari.

T E X T V S.

§. IV. Accusans de pluribus criminibus, nisi expresè obliget se ad probandum omnia, si vnum, aut alterum de obiectis probauerit, à talionis pęna liber existat. Actore non probante, Reus, absque alia iustificatione, absolutus censeatur. Accusator semiplenè probans delictum oppositum per vnum Testem omni exceptione maiorem, vel infamiam, vel id se audiuisse à viris fide dignis, talionis pęnam euadit, nisi Reus plenè suam innocentiam probaret, quia tunc minori aliqua, & arbitraria pęna Actor plectendus esset.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

23. *Crimina quomodo possunt esse connexa.*
Accusans de pluribus connexis, vno probato, euadit pœnam talionis.
De connexis idem est iudicium.
Probatio qualitatis est de substantia probationis.
Intelligitur quando qualitas specificat delictum.
24. *Accusans de pluribus non connexis, si vnum tantùm probat, non euadit pœnam talionis.*
Probatur pœna talionis inuecta ad compescendos Calumniatores.
25. *Obligans se ad probandum omnia, si aliqua tantùm probat, non probat.*
26. *Accusatore non probante, Reus est absoluendus.*
Negatiua non est probabilis.
Non entis nullæ sunt causæ.

27. Ne-

27 *Negatiua est triplex.*
Negatiua vaga, siue absoluta.
Negatiua coarctata tempore, & loco est probabilis.
Negatiua facti est probabilis, quando habet implicitam affirmatiuam.
Negatiua iuris est probabilis.
Negatiua formæ, seu qualitatis est probanda.
Negatiuam delicti debet probare Reus, contrà quem est præsumptio.
Præsumptio est imperfecta probatio.
Negatiua probanda est à Reo, qui sponte exhibet, probare se innocentem.
Aliter sentiunt alij.
Hæc limitatio procedit ciuiliter, non criminaliter.
Testes producti à Reo, debent admitti, etiam si Actor probauerit.
28 *Reus absoluendus, non probato delicto, nec militante præsumptione in eum.*
29. *Probatio plena, & semiplena quæ?*
Testis integer qui?
Infamia dupliciter sumitur.
Accusator probans infamiam legalem de Reo, euadit pœnam talionis.
Vel si probat audiuisse à viris fide dignis.
30. *Fama mala debet esse orta non à maleuolis; aut maledicis.*
Maleuolentiam inducit iniuria accepta.
Odit homo hominem, quem læsit.
Maleuolentia à quibus causis oriatur.
Maledicus quis dicatur.
Leuibus, & credulis, non facile credendum.
31. *Plena probatio quæ?*

23. IN hoc *Textu* ponuntur duo casus, in quibus Accusator non probans delictum, euadit pœnam talionis, & vnum in quo Reus censetur absolutus, ex eo quòd Accusator nō probat. Dicit ergò, quòd *accusās de pluribus criminibus, &c.* Debet verò distingui hic pluralitas criminum; vel enim habent aliqualem connexionem inter se, vel sunt totaliter separata. Connexio verò potest esse, vel ratione temporis, vel personæ, vel rei, & similium. Exempli gratia accusatur *Titius*, quòd tali die furatus sit calicem argenteum, & immediatè post apostatauerit, calicem vendiderit, & acceptis nummis, fuerit in taberna, in qua lusit aleis, & cum Meretrice in nocte fornicatus est. Hic sunt plura delicta, nempè furti, apostasiæ, proprietatis, ludi, & fornicationis; sunt verò connexa inter se, tum propter temporis continuationem, tum propter rem furto sublatam, quæ fuit, tum materia, *circà quam*, tum instrumentum delictorum: Separata verò essent, si accusaretur, quòd furatus sit tali die; apostatauerit alia die; luserit aleis, & fornicatus sit diuersis, & interruptis temporibus. *Accusans ergò de pluribus criminibus, &c.* quæ sunt inter se modo prædicto connexa, euadit pœnam talionis, si probat vnum, vel alterum, & ità accipi debet *Textus*, & ratio esse potest, quia *de connexis idem iudicium est*, vt dicunt iura, (*a*) & Reus de pluribus criminibus taliter connexis, censetur realiter affectus vno reatu habente tot qualitates aggrauantes, seù specificantes, quot sunt delicta. Si ergò probat vnum, vel aliud ex illis, probat Reum non plenè, sed semiplenè. Licèt enim semiplena probatio attendatur ex numero Testium minore eo, qui à lege præscribitur; tamen dici potest etiam semiplenè probatus Reus ille, qui inquisitus; seù accusatus de quatuor delictis, plenè probatur Reus de duobus; vtrobiquè enim deficit plenitudo, ibi in probationibus; hic in criminibus. Sicut ergò semiplenè probans crimen eximitur à pœna calumniantium, vt dicitur in *Textu*; ita si accusando de pluribus probat tantùm de paucioribus, iustum est, vt pœnam euadat. Accedit, quòd sic proponens in accusatione criminosum de pluribus connexis, videtur accusare de vno moraliter solo, licèt plurifariam qualificato; vndè licèt omnes qualitates non probet, tamen aliquas probat, & sic semiplenè probat. Scio benè, quod Abbas (*b*) vult, quòd probatio qualitatis est de substantia probationis, itaut si vnus probet factum sinè qualitate, non probet factum. Sed debet accipi quando à qualitate dependet substantia facti; itaut factum sinè tali qualitate non sit criminale; vt si aliquis alium accusaret, quòd comederit carnes in die ieiunij, si probet simpliciter, quòd carnes comederit, non probata qualitate temporis, non probat crimen; quia hoc dependet à tali qualitate; comedere enim simpliciter carnes, non est crimen; sed tale euadit ex qualitate temporis, quæ ideò necessariò probanda est, vt crimen probatum sit.

24. Si autem accusatio instituta est de plu-

pluribus criminibus minimè connexis, si aliquod illorum tantùm probat, non debet Accusator euadere pœnam talionis, maximè si delictum, quod est probatum, est minimum eorum, de quibus accusauit; vel delicta habent inter se magnam temporis discrepantiam. Ratio potissima est, quia pœna talionis inuenta est ad compescendam malignitatem eorum, qui ex mera malitia accusant, calumniando, vt proximo noceant. Proditur autem talis animus nocendi in sic accusante. Quia si delicta sint commissa diuersis temporibus, (vel dicantur sic commissa,) & tempora illa sint notabiliter distantia; putà vno anno percussit fuste; alio apostatauit; alio fornicatus est; & alio minatus est accusatorem armata manu; & tamen vno, & eodem tempore hæc delicta defert ad Iudicem, liquet, quod Accusator non mouetur ad accusandum zelo publici boni, ne mala serpant in Republica, quandoquidem accusasset quando delicta respectiuè commissa fuerunt; si ergò hucusquè distulit, & modo accusat, præsumendum est moueri à liuore concepto contrà accusatum, cuius famæ nocere intentat, per delationem talium delictorum. Si ergò ea non probat, æquum est, vt eius malignitas pœna calumniantium percellatur. Quod magis roboratur si in vno ex recensitis delictis Accusator prosequitur iniuriam propriam; alia verò crimina, nec Accusatorem, nec alium ex suis tangant, rationabiliter enim præsumi potest, quod Accusator, in vindictam iniuriæ sibi allatæ, talia crimina confixerit, ex quo probata non remanent; vndè meritò, vt calumniosus puniendus est. Et reuerà longè à iustitia est, quod quis impunè possit Iudici imponere, & famam proximi notabiliter lædere, si Accusator probato leui delicto tutus esset, si deficeret in probatione aliorum enormium, quorum simplex diffamatio, licèt aerea, insanabiliter intrà claustra vulnerat probi viri bonam famam. Stando enim in dato exẽplo aliquis, cui minæ, aut etiam pugnus impactus fuisset, ob odium contractum cum percussore, posset accusare ipsum de proprietate, apostasia, rebellione, crimine innominabili, ac alijs enormissimis; & ità eius bonam existimationem irrecuperabiliter lædere, & hoc impunè; sufficeret enim Accusatori probare percussionem pugni ad euadendam pœnam calumniantium. Hoc verò nimis viam aperiret malignitati ad nocendum; proindè *Textus* iste, iuxtà supra datum intellectum debet accipi.

25. Sequitur *nisi expressè obliget se ad probandum omnia.* Si ergò se obligat verbis expressis ad probandum omnia, nihil probat, si aliqua tantùm probat, vt volunt vtraque *iura*, (e) licèt enim aliquod eorum ad probándum intentum sufficeret, ita ut, altero illorum probato, intentum etiam probatum remaneret; tamen si proponens expressè se obligat ad probanda duo, vel plura; illa omnia probare debet, quantumuis illa omnia ad eundem effectum tenderent. Et ità dicens, & se obligans ad probandum Testes fuisse corruptos, & falsum deposuisse, & hoc ad finem elidendi eorũ testimonia; nihil probat, si probet tãtũ, vel ipsos fuisse corruptos, vel falsum deposuisse. A pari ergò, se obligans ad probanda omnia delicta in accusatione opposita, nihil probat, si aliqua tantùm probet; & tunc esset, vt calumniator plectendus.

26. *Actore non probante, &c.* Hæc est Regula, quæ datur in vtroquè *iure*, (d) & communiter quadrat in causa tum Ciuili, tum Criminali; multas verò patitur exceptiones, quas passim *Doctores* afferunt (e) Quia verò de Ciuilibus parùm ad Nos, qui Criminalia tractamus, Regulam hanc, prout aptatur criminalibus, expendemus. Habet ergò Canon, quod *Accusator, quod asseuerat probare, se non posse profitendo, Reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit; cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit.* (f) In hoc Canone assignatur ratio legis, & est, quòd cum negatio non sit probabilis, eo quod *non entis nullæ sunt causæ*, si reus se fundat in negatiua delicti, ipsius non est hanc negatiuam probare, sed spectat ad Accusatorem probare affirmatiuam oppositam.

27. Quia verò triplex est negatiua, vt aduertit ibi *Glossa*, nempè *facti*, *iuris*, & *formæ*, multipliciter etiam in causis criminalibus potest interuenire: Si ergo est negatiua *facti* vaga, & absoluta, (vt *me nunquam comedisse carnem in diebus ieiunij*,) ista reuerà est negatiua improbabilis; & ità si ego accusor de criminali carnium comestione, & ità generaliter crimen nego, negatiuam illam probare non teneor. Si verò est coarctata tempore, vel loco, vt dicendo tali die, vel tali loco in prandio, vel cœna carnes non comedisse; hæc negatiua probabilis est, vt ex iure habetur. (g) Pariter negatiua

usfacti est probabilis, quando habet implicitam affirmatiuam; vt textualiter habet quoddam Capitulum. (b) Negatiua verò *iuris* probabilis est, quia qui negat aliquid iustè factum, affirmat illud iniustè factum, & quia præsumitur aliquid factum potiùs iustè, quàm iniustè, ideò illud tenetur probare. Tandem negatiua *formæ*, quæ etiam dicitur qualitatis, (vt si dicatur *Caius* non est idoneus; non est legitimus; non est soluendo, &c.) est probanda ab illo, qui eam proponit, vt dicunt iura. (i) His adnotatis dico, quod Reus tenetur ad probandum, se non fecisse delictum, de quo accusatur, (si Accusator delictum non probauerit) quando contrà Reum militat præsumptio, vt habetur ex multis iuribus. (l) Præsumptio siquidem habet vim probationis, licèt non perfectæ, & ad hanc elidendam requiritur contraria probatio. Exempli causa, si aliquis, qui vociferauit, à Fratribus accurrentibus ad clamorem, inuentus est vulneratus recenter, omnesquè Fratres erant in Refectorio, & solus *Caius* aberat, & nullus alius erat in Conuentu; contra *Caium* currit præsumptio, quod vulnerauerit; proindè si accusatur *Caius* de hoc, nec potest Accusator probare delictum, nisi præsumptiuè, tenetur *Caius* se probare innocentem, probando non vulnerasse. Pariter, si Reus spontè assumpsit onus se probandi innocentem, vt dicitur in quodam Digesto. (m) Sed circà hoc alij *Doctores* aliter tenent, (n) putà, quod licèt Reus in se assumpserit onus probandi se innocentem, & in probatione deficiat, si Accusator crimen non probet, est tamen absoluendus, maximè si se munierit clausulis solitis. *Citrà onus, &c. Non se adstringens, &c.* Vndè posset dici, quod adducta limitatio procedat in Ciuilibus, secùs in Criminalibus. Admitti porro debent Testes producti à parte Rei, etiam Actore in contrarium probante in crimine læsæ Maiestatis, in Sacramentis desertis, in proditione Patriæ, & in crimine peculatus, & alijs, vt dicitur in duabus *Glossis*. (o)

28. In Religione autem nostra pro constanti habendum est, quod, si Accusator non probat delictum oppositum, nec contra Reum præsumptio militat, Reus absoluendus est; cœteri enim casus, de quibus suprà, in quibus admittitur Rei probatio contraria, non faciunt propriè in terminis, quando Accusator non probat, sed quando ipse probat, & nil minùs ad probationem contrariam Reus debet admitti.

29. Sequitur *Accusator semiplenè probans, &c.* Probationum multæ sunt species, de quibus suo loco dicemus. (p) Pro nunc dico duas esse, nempè plenam, & semiplenam. Hæc verò est illa, per quam aliqua fides Iudici fit, quod crimen sit commissum, sed non tanta, vt Iudex teneatur, vel possit eam sequi in sententia ferenda, vt scripsit *Passerinus*. (q) Sicut autem per duos Testes integros fit plena probatio, ita per vnum Testem similem fit semiplena. *Integer* porrò Testis, siuè *maior omni exceptione* est ille, cuius attestationi fides minui non potest ex aliqua causa legitima; vt dicendo, quod sit inimicus, infamis, excommunicatus, calumniosus, &c. Si ergo Accusator oppositum delictum sic probat per vnum Testem, semiplenè probat, & pœnam talionis effugit. *Vel infamiam*. Non accipitur hic infamia pro pœna læsæ existimationis inflicta à iure, aut ab homine, vel emergente à facto turpi; sed accipitur pro fama, siuè diffamatione de delicto commisso: fama siquidem de delicto vocatur infamia, vt dicitur in *Textu*. (r) Si ergo Accusator probat, quod inter Fratres adsit infamia de delicto, de quo accusauit, licèt alia probatio sibi non suppetat, pœnam calumniantium euadit. Aduertendum tamen, *Textum* loqui de infamia vera, & legali, quæ illa est, quæ ortum habet à Viris probis, & fide dignis, prout in iure (s) dicitur, quæ sola sufficit Iudici ad inquirendum: non verò de quauis diffamatione, vel infamia orta à Maleuolis, vel solitis calumniari. Ratio est, quia infamia, in nostro casu, debet habere aliquem colorem de probatione, vt per eã Accusator aliqualiter delictum probet. Infamia autem legalis aliqualiter in mente Iudicis generat credulitatem de delicto; & ideò ad inquisitionem procedit, & sic potest dici, quod aliqualiter probet. Non sic est alia infamia, quæ, vt aliàs dicemus, non sternit viam inquisitioni, proindè nec in minimo probat; proindè inepta est ad Accusatorem releuandum à pœna. *Vel id se audiuisse à Viris fide dignis*. Corroboratur per hæc verba id, quod dicebamus, quod nempè infamia, de qua hìc tractatur, est infamia orta à Viris fide dignis.

30. Sed nunquid omnes Religiosi fide digni non sunt? Quomodo ergo cognoscet Iudex eos Religiosos, qui in praxi fide digni

gni non sunt? Dico, quod in quodam *Capitulo, (t)* vbi decernitur, quod ad famam de delicto commisso Iudex ad inquisitionem procedat, habetur, quod talis fama sit orta: *Non quidem à Maleuolis, & Maledicis, sed à prouidis, & honestis*. Ex hoc ergo deduco, quod licèt omnis Religiosus, ratione sui status, sit fide dignus, tamen ad fundandam infamiam de delicto, quæ sufficiat ad inquirendum, oportet, quod Religiosus non sit, nec *Maleuolus*, nec *Maledicus*. Maleuolus verò quis potest esse ratione offensæ, vel *acceptæ*, vel *datæ*. *Acceptæ* quidem, quia inducit præsumptionem inimicitiæ; naturale siquidem est, quod offensus contra offendentem habeat inimicitiam, si non formalem, saltem animi auersionem. *Datæ* autem, quia ista naturaliter odium generat in offendente contra offensum; vndè dicebat *Cornelius Tacitus*: *(u) Proprium ingenij humani est, odisse, quam læseris*. Pariter maleuolentiam indueit contraria Factio, magna amicitia, vel coniunctio cum inimico, maximè si iste potens sit; æmulatio ob concursum ad Officia, vel Dignitates, temperamentum contrarium, à quo naturalis oritur antipathia. *Maledicus* autem est, qui de quouis, & de qua uis re etiam bona, malum dicit. Si ergo fama ortum habet ab aliquibus factionarijs, partialibus, inimicis, amicis inimici potentis; susurronibus, maledicis, ac huiusmodi farinæ viris, non ijs adhibenda est fides; quia fide digni non sunt. His addit *Glossa*, etiam personas *leues*, aut illos, qui de facili credunt, sicut enim malitia facit, quod suprà recensitis fides danda non sit, ita defectus prudentiæ in *Leuibus*, & de facili credentibus, facit quod ipsis sobriè sit credendum.

31. *Nisi Reus plenè suam innocentiam probaret*. Plena probatio censetur illa, per quam in mente Iudicis, nullus relinquitur locus opinioni, suspicioni, aut dubietati, vt docuit *Bartolus*, *(x)* sed Iudex certò cognoscit de delicto, quod non sit, vel sit; Oportet ergo, quod talis probatio detur per Reum, quod Iudex perfectè cognoscat, ipsum esse innocentem, & nullam probationem realem, vel coloratam de delicto extare. Et in tali casu rationabiliter *arbitraria pœna esset Actor plectendus*, quia deficientibus talibus probationibus, intrat præsumptio, quod accusatio fuerit malitiosè facta, & ita extraordinariè punibilis. Sed quare non pœna talionis? Quia non probatur dolus in Accusante, qui potuit fuisse deceptus ab eis, à quibus audiuit.

TEXTVS.

§. V. Accusans aliquem scienter de falso, Calumniatoris pęnam incurrit. Qui alium accusauit, & eius accusatio recepta fuit, iuxtà formam traditam, à prosequenda accusatione, sine Superioris consensu, recedere non potest: nisi propriam iniuriam prosequatur: tunc enim licitum ei erit suo iuri cedere.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

32. *Crimen falsi multiplex.*
33. *Accusatione nondum recepta, non est inceptus actus iudicialis.*
Quandò dicatur recepta à Iudice.
Acceptatio est primus actus iudicialis.
Acta iudicialia in scriptis redigenda.
Antè decretum acceptationis non est acceptata accusatio.
34. *Accusator quadrupliciter potest ab accusatione desistere.*
In criminalibus, & apud Nos, tripliciter.
Per motum proprium.
Per gratiam.
Per abolitionem.
Collusio quid sit.
Lite contestata Accusator non potest desistere ab accusatione.
35. *Accusans apud Nos nequit desistere ab accusatione absquè Superioris licentia.*
Quid faciendum à Superiore in hoc casu?
Aliquandò requiritur etiam consensus Rei.
Accusatio notificata Reo, aut vulgata inter Fratres, vt possit aboleri, requirit consensum Rei.

36. *Ac-*

36. *Accusator prosequens iniuriam suã, quo casu possit recedere ab accusatione, sinè Superioris licentia.*

32. TExtus hic accipi debet de *Accusante aliquem de falso* quouis crimine vniuersaliter, non *de falso*, hoc est de *crimine falsi*, quod multipliciter accidere potest, iuxtà communiter scribentes, (a) non enim maior est ratio de vno, quàm de alio crimine, si Accusans scit innocentiam Accusati, & tamen ipsum sic *scienter* accusat; apparet enim hoc non esse ex ignorantia, aut inconsideratione, sed ex mera malignitate; proindè meritò puniendus, vt Calumniator.

33. *Qui accusauit, & eius accusatio recepta fuit, &c.* Notanter dicitur, *& eius accusatio recepta fuit, &c.* si enim accusatio adhuc recepta à Iudice non est, non potest dici incepta actio iudicialis; vndè adhuc Accusator est in plena libertate eam instituendi, vel non. Sed quando nam dicitur recepta à Iudice accusatio? Dico, quod licèt Iudex dicat Accusatori oretenùs, se illam acceptare, tamen si decretum acceptationis non scribi faciat per Secretarium, vel Notarium, non potest dici acceptatam fuisse; Acta enim causarum in scriptis debent redigi, (a) acceptatio autem accusationis est primus actus iudicialis, quia ab eo incipit suum Officium Iudex, interloquendo super præsentata accusatione. Scio quidem, quod in iure *Canonico* licitum est Accusatori recedere ab accusatione, antè oblationem libelli, aut ante litis contestationem, (quando nempè Reus citatur, vt aliàs dictum est,) quod annotauit *Abbas*, (b) vndè videtur dicendum, quod tunc diceretur recepta accusatio à Iudice, quando Accusator se inscripsit in libello, & eùm Iudici præsentauit; vel quando Iudex, examinatis Testibus, Reum citat. Sed quidquid sit de iure communi, Nos stare debemus iuri Nostro municipali, & dicere, quod post oblatum libellum, si Iudex decretum receptionis non fecerit, semper liberum sit Accusatori, recedere ab accusatione. Quare autem requiratur consensus Superioris post receptam accusationem, ad hoc, vt possit Accusator desistere, dicendum est.

34. Sciendum ergo, quod vt scripsit *Abbas* (c) quatrupliciter potest Accusator desistere; primò *ex motu proprio*; secundò *per gratiam*; tertiò *per transactionem*; & quartò *per abolitionem*. Quia verò tertium membrum, putà *per transactionem* quadrat tantummodò in ciuilibus, aut quandò in criminalibus, & pro causa priuata, agitur ciuiliter, ideò dicemus pro Nobis tres esse modos; Nempè *per motum proprium*; *per gratiam*; *& per abolitionem*; Per *motum proprium*, quando Accusator mutat voluntatem, (quæ dicitur ambulatoria) ex aliqua causa, vel consideratione ex se facta. *Per gratiam*, quando ad preces Amicorum, vel Rei, Accusans mutat sententiam. *Per abolitionem*, videlicet impetrando à Iudice facultatem recedendi, & vt accusatio aboleatur, & cancelletur ex aliqua causa, quia per errorem, vel calorem iracundiæ eum accusauit, vel ex aliqua causa legitima, vt dicunt iura. (d) Quia verò in omnibus istis modis potest interuenire collusio, nempè *inter Actorem, & Reum, latens, & fraudulenta conuentio*, (e) ideò determinatur per iura, tum *Canonica, tum Ciuilia*, (f) quod dato accusationis libello, vel contestata lite, nequeat vllo modo Accusator desistere, nisi obtenta facultate à Iudice, cuius partes erunt inquirere, ex quo motiuo Accusator desistat; & si inueniat, quod ex motiuo malo, putà pecuniæ, aut alterius pacti illiciti, desistat; non debet concedere abolitionem.

35. Ad similitudinem ergo iuris communis est dispositio nostri *Textus*, qui ordinat, non posse Accusatorem recedere à prosecutione accusationis, nisi cum *Superioris consensu*. Sed quomodò se geret Superior in hoc casu? Debet inquirere quare Accusator desistere vult, & si causam licitam, & rationabilem reperiet, ob quam nolit ampliùs accusationem prosequi; debet assensum recedendi præbere. At Reo quid proderit, quod Accusator desistat? Nihil: Quia vt aliàs dictum est, debet tunc Iudex, seu Superior, ex officio procedere, & criminosum punire. Benè tamen prodest Accusanti, qui releuatur ab onere probandi, & à periculo pœnæ talionis. Sed si Iudex inueniat, quod Accusator scienter falsò accusauerit, aut suspicetur Iudex, quod calumniosè accusationem dederit; non debet dare consensum recedendi, sed debet cogere ad prosecutionem, vt dicit *textus* expressus *Codicis*, (g) & Accusatorem pœna talionis percutere, vt dicitur suprà. Non sufficit verò semper consensus simplex Superioris, ad hoc, vt possit, recepto libello à Iudice, Accusator recedere, quia requiri-

tur aliquando consensus Rei, vt habet expressè vna *Glossa,(b)* & tūc est, quādo Reus in corpore, vel in fama, ob talem accusationem, passus sit, vt iura disponunt. *(i)* Demus ergo, quod aliquis accusatus sit de furto, aut fornicatione, quæ in Religione multùm infamant, ac de tali accusatione sparsus sit rumor in Prouincia, vel Conuentu, vt frequenter accidit; Accusator autem consensum recedendi petat à Iudice, qui, (cùm sit eius amicus) ipsum tribuat, licèt sciat, vel suspicetur accusationem calumniosè fuisse datam, valebit ne iste consensus? Minimè; quia accusatus passus est infamiam ex tali accusatione, & potest prætendere, quod Accusator prosequatur litem, & puniatur pœna talionis, vel quia scit se esse innocentem, vel quia scit illum instituisse accusationem non legitimè, quia non habebat Testes sufficientes ad probandum, & ita calumniatum esse, vel realiter, vel præsumptiuè. Requiritur ergo in tali casu, etiam consensus Rei. Si verò ob accusationem nullum damnum euenit Reo, valebit consensus solus Superioris. Verùm tamen est, quod existimatio damni non debet fieri à Iudice, sed à Reo. Quia potest esse, quod Reus damnificatus sit in corpore intrinsecè, & hoc Superior nesciat, & damnum nullum accusato euenisse iudicet. Vt si Reus magnam apprehensionem habuit de accusatione contra se data, ob quam somnum per plures noctes amisit, cibi appetitum perdidit, emaciatus est, febri laborauit, & alia animi nociua pathemata supportauit. Vndè concludo, quod si notitia de accusatione data peruenit ad Reum, vel inter Fratres sparsa est, semper debet requiri consensus Rei.

36. Limitatur verò supradicta dispositio, iuxtà *Textum*, in casu quo *Accusator propriam iniuriam prosequatur, tunc enim licitum erit ei suo iure cedere.* Ista tamen limitatio etiam sobriè intelligenda est; quia exorbitat à iure communi, *(l)* in quo sancitur, quod, in actione famosâ, non licet sinè Iudicis auctoritate recedere ab accusatione; accusationes verò de crimine, etiam ciuiliter intentatæ, famosæ sunt. Vndè per hunc *Textum* correcta videtur iuris communis dispositio. Si ergo accusatio est ciuiliter instituta, vt si apud Superiorem accusaretur *Caius*, quod librum surripuerit, vel libellum famosum composuerit, & Actor intenderet solùm recuperare librum, vel famam; & accusatio legitimè fuit instituta, vtique posset Accusator cedere iuri suo. Non tamen releuaretur accusatus, contrà quem, vt dictum est, debet Superior *ex officio* procedere, si crimen publicum est, & criminaliter intentatum. Si verò calumniosa fuit accusatio, licèt propriam iniuriam prosequatur, recedere non potest sinè consensu Iudicis, & etiam Rei, vt suprà dictum est.

TEXTVS.

§.VI. Accusationes contra Prælatos, ac insignes personas, quales sunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, Generales Lectores, ac Clarissimi Prædicatores, non sunt recipiendæ, nisi à personis, de quarum zelo non ambigatur, quarumque vita omninò laudabilis existimetur, vt grauissimè Sacri Canones decreuerunt.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

37. *Prælati antiquitùs accusari non poterant.*
Horum Accusatores comparati cum Cham.
Prælati modò accusari possunt.
Prælati columnæ Ecclesiæ.
Columnæ ab ædificijs tolli non possunt.
Prælatus perniciosus tollendus.
38. *Iudici quid faciendum, si accusetur Prælatus.*
Examinet qualitatem Accusatoris.
Si Accusatoris vitam nescit, inquirat super eius fama.
Si Accusator est famæ diminutæ, eum repellat.
Et exindè ex Officio procedat.
39. *Accusator, prosequens iniuriam propriam, potest accusare Prælatos.*
Et Iudex acceptare accusationem tenetur.
40. *Prælatorum nomine, qui veniant.*
Prælatus est, qui præfertur Officio, Ordine, & Dignitate.

Insi-

Insigne importat excellentiam.
Insignes personæ quæ?
Patres Ordinis sunt veluti Consulares.
Patres Prouinciæ comparantur Proconsularibus.
Proconsulares à Senatu delecti.
Contrà Proconsulares nō dabatur actio de dolo malo.
41. *Lectores Theologi dicuntur personæ insignes.*
Theologiæ encomia.
Doctores Legum, & Medicinæ multa habent priuilegia.
Episcopum suum vocabat S.P.N. Franciscus S. Antonium Patauinum, quia Theologiam Fratribus legebat.
Theologis reuerentia debita ex mandato S.P.N. Francisci.
42. *Omnes Lectores Theologi sunt personæ insignes.*
Genus repræsentat omnes species.
Etiamsi post genus aliquæ species enumerentur.
Maximè in materia fauorabili.
Et species apponuntur exemplificatiuè.
Dictio Qualis *est exemplificatiua.*
Lectores Theologi, quo ad passiuam accusationem, comparantur cum Patribus Ordinis, & Prouinciæ.
43. *Dupliciter potest dici aliquis persona insignis.*
Conditio, exercitium, & gradus faciunt insignem.
Lectores Theologi sunt personæ insignes ratione exercitij.
Omnes Lectores Theologi æquali præcedentia gaudent.
44. *Prædicare est diuinorum diuinissimum.*
Aliud est recitare conciones, & aliud est prædicare.
Prædicator, quæ nam debeat scire.
Recitans Conciones alterius dicitur Prædicator æquiuocè.
Clarissimi Prædicatores gaudent priuilegio Lectorum Theologiæ.
Tales, qui dicantur.
Dispositio huius Textus seruanda inter Reformatos, sicut inter Obseruantes.
45. *Persona insignis importat etiam excellentiam personalem.*
Excellentia in artifice requirit artem proficuam Reipublicæ.
Poetæ nulla prærogatiua gaudent.
Excellenti in arte pœna minuitur.
Dummodò ars sit vtilis populo.
Insignis Confessarius, Canonista, Legista, Theologus, Nouitiorum Magister, Contemplatiuus, &c. dicitur persona insignis.

37. ANtiquitùs tanta erat in Ecclesia reuerentia ergà Prælatos, ac Maiores, vt inferioribus, eos accusandi, esset denegata potestas, vt in multis *Canonibus (m)* habetur, & talium Accusatores, seu Delatores comparantur *Cham*, qui Patris dormientis pudenda Fratribus impudenter ostendit, vt dixit *Sanctus Clemens, & Anacletus.(n)* Sed deficiente in aliquibus antecedentium Ecclesiæ Prælatorum vitæ innocentia, & cognoscentes *Summi Pontifices, ac Concilia*, quod non omnes Prælati sunt, sicut erat *Noe Vir iustus in generatione sua, & cum Deo ambulauit, (o)* permiserunt quidem sontium Prælatorum accusationes, tamen ità temperarunt Ecclesiæ politiam, vt nec Prælati possent impunè peccare; nec accusandi eos, quibuscunque esset data facultas; sed hominibus tantùm vitæ probatæ, accusationem contrà eosdem instituendi, fuit facta potestas, vt in multis *Canonibus (p)* legitur. Et ratio, ad hanc dispositionem *Canonum*, assignatur à *S. Anacleto*, dicente: *Apostoli statuerunt ne facilè commouerentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ Sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ Apostoli, & Successores eorum non immeritò dicuntur. (q)* Appositè vtitur titulo *Columnarum*, loquendo de Prælatis. Quemadmodùm enim non possunt concuti columnæ, quin omne ędificium ipsis innixum rimas patiatur, & ad ruinam disponatur; ità non possunt Prælati per accusationem pulsari, quin ædificium Ecclesiasticum detrimentum subeat. Scandalizantur quippè Subditi, & maximè simplices, si crimen Prælati per accusationem detectum audiunt; ergà ipsos non tantam exhibent reuerentiam; ipsorum mandatis non obtemperant, & eorum exemplo ad crimina similia prouocantur. Tales ergo columnæ quassari per accusationem, vel facilè tolli non debent, quandoquidem, neque *leges Ciuiles*, vt obseruat quædam *Glossa (r)* ab ædificijs tolli columnas patitur. Sicut verò columna vitiosa, carie, vetustate, aut alio incommodo debilitata, si non amoueatur, & melior in eius locum sufficiatur, periculum euidens est, quod per eius lapsum totum ruat ædificium;

ficium; ità etiam si Prælatus vitiosus, & criminosus est, malo exemplo suo, ac scandalosa vita omnes subditos, & Religionem perdet: vndè, & tolli, & Officio priuari debet, & ad hoc est permissa, & licita accusatio; non tamen cuicunque; sed probatis tantùm Viris, & de quorum zelo non possit ambigi, quin, pro fruge Religionis, ad accusandum moueantur, vt, inhærendo *Canonibus*, sapienter disponit *Textus* noster.

38. Quapropter dico, Iudices, quando siue accusationes, siue denunciationes cõtra aliquem Prælatum, aut personam insignem, coram ipsis producuntur, in decreto receptionis accusationis, seù denunciationis, debere ad hunc *Textum* aduertere; & siquidem Iudex est *Prouincialis Minister*, vt regulariter est, qui suorum Subditorum vitæ, & conditionis habet notitiam, potest in Decreto ponere hanc clausulam. *Quia Nobis nota est Religiosa probitas Patris N. Accusatoris, & quòd calumniosè eum accusare præsumi non potest, ex eius vita laudabili, ac morum grauitate: ideò accusationem, licèt contrà Prælatum, vel insignem personam, institutam recipimus, &c.* Si verò Iudex est *Commissarius Visitator*, vel alius ad vniuersitatem causarum *Delegatus*, in prædicto casu, quia non præsumitur habere notitiam de conditione Accusatoris, ità se debet gerere. Præsentata accusatione, debet facere decretum conditionatum, dicendo *Se prædictam accusationem, seù denunciationem acceptare, si & in quantum, & pròut de iure, &c.* Exindè, antequam inquisitionem formare incipiat contrà accusatum, debet hoc Decretum apponere. *Cum satis nota P. Commissario, &c. non esset qualitas P.N. qui P.N. Prælatum, vel insignem personam, &c. accusauit, decreuit, informationes de conditione eiusdem P.N. Accusatoris sumere, & ad hunc effectum vocari fecit P.N. commorantem de Familia cum eodem P. N. &c.* & ità examinet duos, vel plures Testes, dando interrogationes solummodò super fama eiusdem Accusatoris, non verò inquirat de vllo particulari crimine. Completo examine, si reperit Accusatorem integræ vitæ, concludat per hoc Decretum. *Cum ex informationibus, &c. appareat P.N. esse Virum probum, & vitæ commendatæ, decreuit P. Commissarius causam prosequi, & informatione (sumere super delictis, de quibus in libello, &c.* Si autem reperiatur esse vir leuis, turbidus, tumultuosus, & diminutæ famæ, decernat, prout sequitur. *Cum ex informationibus assumptis de persona P.N. appareat ipsũ esse Virũ turbidum, vel tumultuosum, vel leuem, & vitæ relaxatæ, &c. & per Sacros Canones, & Ordinis Constitutiones debeant repelli accusationes datæ contrà Prælatos à personis non integris, ideò P. Commissarius decreuit talem accusationem repellere, (prout de facto repellit,) & contrà P.N. accusatum nullo modo procedere. Quia verò delicta, si quæ sunt, emendari debent, & puniri, decreuit non ad instantiam prædicti Accusatoris, sed ex Officio suo, inquirere de prædictis criminibus, prout de iure, &c.* & ità potest prosequi processum per viam inquisitionis, (si tamen de delictis in accusatione expositis est fama inter Fratres) examinando Testes super fama, tum de delicto, tum de Delinquente. Si verò delicta opposita in denunciatione, siue accusatione sint talia, quod de illis non est fama, repulsò Accusatore, non potest vllo modo inquirere.

39. Quæ verò hucusque dicta sunt, procedunt, quando Accusator non prosequitur propriam iniuriam, sed accusat de crimine tangente tantùm iniuriam publicam: Quod si propriam iniuriam prosequatur, Iudex debet recipere accusationem, etiam contra Prælatos, maximè grauantes Subditos contra iustitiam, ac charitatem, non minùs, quàm contra alios; nullum enim in tali casu habent Prælati, Subditis iniuriosi, priuilegium, quod accusari nisi à probis Viris nõ possint. Quod magis suadetur ex hoc, quod vt suprà visum est, ex *Textu*, illi, qui legibus accusare prohibentur, si prosequantur iniuriam propriã accusare permittuntur; à pari ergo concludendum, quod accusationes contra Prælatos datæ à Viris non probis regulariter non admittuntur; sed in prosecutione suæ iniuriæ debent admitti, vt est communis praxis.

40. Sed, qui nam veniunt nomine *Prælatorum*? Dico, quod in Religione nostra sunt *Generales*, *Prouinciales*, *Guardiani*, *Vicarij in capite*, siue *Præsidentes Conuentuum*, vt aliàs dictum est. Siquidem omnes isti habent curam animarum, possunt Censuras ferre, & cœteris præferuntur Officio, Ordine, & Dignitate, quæ vt dicunt *Canones*, (s) Prælaturam important. *Contra Prælatos*, ergo huiusmodi accusationes recipiendæ non sunt. Sequitur verò *Textus*, *ac insignes personas, quales sunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, & Generales Le-*

cto-

ctores,& clarissimi Prædicatores. Hoc appellatiuum *insigne* ex se importat excellentiam super alia, interque aliquod dicitur *insigne*. Prout verò moribus adaptatur in bonam, & in malam partem vertitur. *Omne enim,quod excellit, siuè illud sit vitium, siuè virtus, insigne dicitur.* (t) Vndè *Insignis homo omni nota turpitudinis*, ait *Cicero*: (u) *Causam quærebat, quamobrem aliquid insigne faceret*. Scripsit *Terentius*: (x) *Insignem pietate virum*; canit *Virgilius*: (z) *Insignia scelera*; vocat *Tacitus*, (a) ita etiam in iure dicitur (b) *Insignis calamitas*, hoc est *magna*, vt explicat *Albericus* (c) *Insignis locus*, (d) hoc est nobilis, & præcipuus, & magnæ famæ, vt intelligit *Speculator*, & *Archidiaconus*.(e) In hoc ergo *Textu insignes personæ* dicuntur, vel ratione administratæ Prælaturæ, vel ratione exercitij, vel ratione virtutis spectatæ, & excellentis. Ratione Prælaturæ benè gestæ sunt *Patres Ordinis*, & *Prouinciarum*; illi enim sunt quodammodò Viri *Consulares*, qui nempè supremam dignitatem in Religiosa Republica gesserunt; isti autem comparantur *Præsidibus Prouinciarum*, quia supremam in *Prouincia* sua, post *Principem*, hoc est *Generalem*, potestatem habent; vel potiùs *Proconsulibus*, quia suam dignitatem nanciscuntur per electionem Capituli, sicut *Proconsules* à Senatu deligebantur, vt ex iure (f) deducitur, & auctoritate *Flauij Vopisci*, & *Lampridij* notat *Caluinus*. Hoc autem intelligitur dum sunt in actuali Officio Prouincialatus; sed, eo expleto, sunt ad modum Virorum *Proconsularium*. Spectabilibus porrò Viris istis varia priuilegia, exemptiones, & præeminentiæ dabantur, vt apparet ex pluribus iuribus *Codicis*, (g) & *Authenticorum*: & vt habet expressus *textus* cuiusdam *Digesti* (b) non poterat dari contra eos accusatio, siue actio de dolo malo.

41. Pariter *insignes personæ* dicuntur, ratione virtutis, *Generales Lectores*, putà Theologiæ. Hæc porrò est scientiarum apex, & culmen, & vt apposité habent *Statuta Salmanticensia* (i) est *Donum Dei*, & *ad defendendam Fidem Catholicam armatura fortissima, Corona Ordinis, lumen veritatis ad ostendendam æternæ salutis viam ijs, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent, & ad dirigendum pedes eorum in viam pacis*. Meritò ergo ipsius Professores inter priuilegiatas personas sunt recensendi, cùm *Doctores Legum*, & *Medicinæ*, & aliarum disciplinarum multiplicibus priuilegijs decorentur per plura iura, (l) & ad omnium Scientiarum Doctores debere extendi, scribit *Bartolus*. (m) Vndè, & legimus *S.P.N. Franciscum* solitùm fuisse vocare *S. Antonium de Padua*, (quem ad legendam Sacram Theologiam, destinauerat Bononiam) *Episcopum suum*: ac in supremis eius Tabulis legatum honoris, & venerationis relinquit Theologis conceptum his verbis: *Et omnes Theologos, & qui ministrant Nobis sanctissima verba diuina debemus honorare, & venerari, sicut qui ministrant Nobis spiritum, & vitam*.

42. Difficultatem tamen relinquere potest *Textus*, eo quod non dicit *Theologiæ Lectores*, sed *Generales Lectores*, ij nempè, qui iuxtà Statuta, in Studijs Generalibus legunt, vndè videtur, quod hoc priuilegium nō debeat extendi vniuersaliter ad omnes Lectores Thologiæ. Sed contrarium est tenendum. Quia *Textus* primò ponit *insignes personas* in genere, subiungit posteà aliquas in specie, dicendo, *quales sunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, Generales Lectores, &c.* Porrò constans doctrina *Iuristarum* est, quod per genus repræsentatur quælibet species, in genere suo; & per hoc dispositio Statuti includens genus, includit etiam omnes eius species; etiam si post genus enumeret aliquas species, vt scripserunt *Baldus*, *Dynus*, & *Geminianus*: (n) & maximè quando materia est fauorabilis, & species expressæ sunt ad maiorem euidentiam, & per modum exempli. (o) Dictio autem *Qualis* exemplificatiua est, exprimit enim qualitatem, quæ est fundamentum similitudinis, à qua sumitur, seu quę est ratio exempli. Cum ergo in *Textu*, primò ponatur genus, dicendo *insignes personæ*, & ex post subiungatur, *Quales sunt Generales Lectores, &c.* patet istas species poni exemplificatiuè, & proindè non limitant generalem dispositionem importatam primò, & omnes species *insignium personarum* comprehendentem. Et ità cōcludo, quod quilibet Lector Thologiæ in hac dispositione comparatur Patribus Ordinis, & Prouinciæ.

43. Quod si dicatur *Textum* dicere *insignes personas*, & per hoc importari tantùm excellentiam personalem in aliqua disciplina, aut virtute, non verò importare omnes Lectores Theologos vniuersaliter. Respondeo, falsam esse consequentiam;

tiam; dupliciter enim aliquis potest dici *insignis*; nẽpè, aut ratione cõditionis exercitij, seu gradus: aut ratione virtutis, & excellentiæ propriæ, ac personalis in tali cõditione exercitij, seu gradus. Primò modo, qui talem conditionem, exercitium siue gradum habet, *insignis persona* est. Et hoc modo quilibet natus de familia illustri; quilibet professor scientiæ excellentis; quilibet constitutus in gradu Superioritatis, dicitur insignis persona, quia conditio nobilis, exercitium scientiæ, gradus Superioritatis talem illum reddunt. Excellentia autem personalis in tali conditione, exercitio, aut gradu, est tantummodo eorum, qui sic excellunt. Ad rem ergo nostram, *insignes personæ*, quæ hic exprimuntur genericè, important, tum excellentiam professionis, aut gradus; tum excellentiam personalem in illis. Et ità videmus, quod quilibet Vicarius in capite, Præses Conuentus, & Guardianus gaudent tali priuilegio, qui licèt personaliter sint viri gregarij, tamen habent gradum Prælaturæ. Exercitium porrò Lecturæ Theologicæ ratione excellentiæ disciplinæ, etiam ipsum reddit *personam insignem*; quilibet ergo Lector Theologus erit *insignis persona*, licèt, in tali exercitio, personali excellentia non polleat. Et ità videmus, quod iura, quæ priuilegiant Doctores, de quibus supra diximus, decorant gradum doctoratus: & ità omnes, qui lauream doctoratus sunt adepti, licèt in doctrina excellentes personæ non sint, tamen eadem habent priuilegia; idem ergo est, concludendum de omnibus Lectoribus Theologis. Quod ampliùs patet ex hoc, quod iuxtà Statuta Ordinis *(p)* omnes Lectores Theologi æqualiter gaudent præcedentia post Diffinitores, nec est inter eos distinctio ratione excellentiæ personalis, quia tale honorificum concessum est scientiæ Theologicæ, quam profitentur. Dicetur fortè contrà hæc, quod si debet intelligi, omnes Lectores Theologos esse, vt præfertur, priuilegiatos, licèt *Textus* dicat *Generales Lectores*, ità pari modo dicendum esse, quod omnis Prædicator similiter sit priuilegiatus, quantumuis *Textus* habet *Clarissimi Prædicatores*.

44. Respondeo negando pariter consequentiam. Quia eædem totaliter est Theologia, eædem quæstiones, idem *Doctor subtilium Princeps Seraphicæ Scholæ Magister*, qui ab omnibus Lectoribus, vbiuis locorum explicatur. Proindè omnes Lectores priuilegiati pari modo sunt. Non sic verò est de Prædicatoribus. Licèt idem sit munus prædicandi *Diuinorum diuinissimum*, vt ipsum vocat *Dionysius Areopagita*; non tamen tale munus exercetur ab omnibus, qui dicuntur Prædicatores; vndè aliqui licet, dicantur Prædicatores, quia prædicant, tamen Prædicatores non sunt. Sicuti enim aliud est esse Musicum, & aliud esse Cantorem, (licet à vulgo omnes communiter Musici vocentur), ità aliud est esse recitantem, & aliud est esse Prædicatorem; licet vniuersaliter omnes nominentur Prædicatores. Prædicator si quidem debet esse in Sacra Scriptura versatus; in Sacra Theologia eruditus; in doctrina morali instructus, & in eloquentia exercitatus, ad hoc, quod Conciones suas componat refertas doctrina sana, ad errores propulsandos, eradicanda vitia, serendasque virtutes. Si quis verò alienas Conciones verbaliter recitet vt psitacus, non intelligendo eorum sensum: nullã notitiam habeat de libris Sacræ Scripturæ, ità vt neq; sciat quot sint libri Prophetarum, vel Epistolæ Apostolorũ; nullam peritiam habeat, aut de Theologia, aut de moralibus, aut de rhetorica; & tamen memoriæ mandatos aliorum Sermones recitet, (vt frequentissimè accidit;) talis connumerandus ne erit in numero Prædicatorum? Minimè, sed tantùm recitantium; & ad plus dicetur *Prædicator æquiuocè*, sicut *homo pictus* dicitur *homo*. Cum ergo *Textus* dicat *Clarissimi Prædicatores*, limitatur hoc priuilegium ad veros Prædicatores, nempe Viros doctos, ac eloquentes, qui propriam, non alienam doctrinam è suggestis populo proponunt; & isti sunt, qui in præcipuis pulpitis desudantes, cum animarum lucro, *Clarissimi* dicuntur; non enim accipio importatum, per illud appositum *Clarissimi*, *Clarissimatum*, qui est gradus, ad quẽ perueniũt illi, qui, per annos à Statutis præscriptos, in Cathedralibus, vel insignioribus Vrbium suggestis, prædicarunt; sed intelligo explicatos, veròs, doctosque Prædicatores omnes, licet ad *Clarissimatum* non peruenerint; non autem *recitantes*, de quibus suprà. Sicque euidens apparet ratio, quarè vniuersaliter priuilegiati sint Lectores omnes Theologi; Prædicatores verò non sic, sed tantùm *Clarissimi*. Quod magis confirmatur

ex

ex hoc, quia, si illa duo apposita *Generales*, & *Clarissimi* deberent expressè accipi de Lectoribus tantùm legentibus in Studiis *Generalibus*, aut Prædicatoribus, qui *Clarissimatu* potiuntur, sequeretur, hunc *Textum* posse tantùm quadrare pro *Obseruantibus*, non verò pro *Reformatis*, apud quos isti duo gradus non habentur. Quod falsum est, hæc enim dispositio *Textus* in vtraque familia Obseruantium, & Reformatorum seruanda est.

45. Pro complemento verò dilucidationis huius *Textus*, addo importari hic excellentiam etiam personalem nomine *insignium personarum*. Aduertendum verò, quod excellentia alicuius in arte, & professione, licet reddat *personam insignem*, vt suprà diximus, non tamen importat aliquod priuilegium, nisi exercitium ipsum ex se illud importet, vel eius ars summoperè Reipublicæ proficiat. Hoc patet in quadam lege *Codicis*, (q) quæ habet, *Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur*. Si ergo aliquis insignis in arte poetica est, dicetur quidem *insignis persona*, nullum tamen priuilegium ipsi prouenit, eo quia talis ars priuilegiata non est. Pariter in quodam *Digesto* (r) habetur, quod excellentibus in arte pœna, vel dimittitur totaliter, vel alleuiatur, vt *Doctores* communiter (s) scribentes, ad illam legem tenent. Tamen hoc non accipitur vniuersaliter, sed tantùm, si ars est populo proficua, dicit enim lex, *si eius laboris, vel artificij sint, vt dignè Populo Romano exhiberi possint*; & tunc etiam minimè nisi consulatur Princeps, vt concludit lex, & docet *Clarus*. (t) Ità etiam in casu nostro *insignis* potest esse aliquis in exercitio, vt insignis Pictor, insignis Cantor. Hæc autem exercitia nec ex se priuilegium importtant, nec Religionem notabiliter iuuant; vndè excellentes in similibus professionibus non ità priuilegiati sunt censendi, vt contrà eos institui, vt præfertur, non possit Accusatio. Sed exercitia virtuosa speculatiua, vel moralia important priuilegium ex se, vel quia Religiosæ Reipublicæ maximè prosunt. Et ità insignis *Confessarius*, vel *Canonista*, vel *Legista*, vel *Theologus*, licet numquam legerit; vel *Nouitiorum Magister*, vel orationi, vel contemplationi singulariter addictus, vel apud populum spectabilis ob negotia grauia tractanda, compescendas lites, sedandas inimicitias, & cœtera huiusmodi, debet censeri *insignis persona*, & supradicto priuilegio gaudere oportet.

T E X T V S.

§. VII. Receptam semel accusationem, nisi ex consensu Actoris, vel Superioris auctoritate, Iudex abolere non potest, & tunc minimè cum delatio, ac punitio criminis ad euidens Religionis emolumentum vergere dignoscatur. Legitimo Accusatore comparente, non potest Iudex accusationem respuere, sed tenetur illam acceptare, &, pro vt de iure, procedere.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

46. *Textus est Clarus, & non indiget expositione.*

49. Textus iste apertus est, nullamque patitur difficultatem, & de hac materia dicetur inferiùs in quæstionibus.

T E X T V S.

§. VIII. In vna accusatione, siue Libello, non possunt plures accusari, nisi plures ad idem delictum committendum concurrerint. De pluribus autem delictis, siue ex eodem, siue ex diuersis factis resultent, idem accusari potest.

COM-

pluribus criminibus minimè connexis, si aliquod illorum tantùm probat, non debet Accusator euadere pœnam talionis, maximè si delictum, quod est probatum, est minimum eorum, de quibus accusauit; vel delicta habent inter se magnam temporis discrepantiam. Ratio potissima est, quia pœna talionis inuenta est ad compescendam malignitatem eorum, qui ex mera malitia accusant, calumniando, vt proximo noceant. Proditur autem talis animus nocendi in sic accusante. Quia si delicta sint commissa diuersis temporibus, (vel dicantur sic commissa,) & tempora illa sint notabiliter distantia; putà vno anno percussit fuste; alio apostatauit; alio fornicatus est; & alio minatus est accusatorem armata manu; & tamen vno, & eodem tempore hæc delicta defert ad Iudicem, liquet, quod Accusator non mouetur ad accusandum zelo publici boni, ne mala serpant in Republica, quandoquidem accusasset quando delicta respectiuè commissa fuerunt; si ergò hucusquè distulit, & modo accusat, præsumendum est moueri à liuore concepto contrà accusatum, cuius famæ nocere intentat, per delationem talium delictorum. Si ergò ea non probat, æquum est, vt eius malignitas pœna calumniantium percellatur. Quod magis roboratur si in vno ex recensitis delictis Accusator prosequitur iniuriam propriam; alia verò crimina, nec Accusatorem, nec alium ex suis tangant, rationabiliter enim præsumi potest, quod Accusator, in vindictam iniuriæ sibi allatæ, talia crimina confixerit, ex quo probata non remanent; vndè meritò, vt calumniosus puniendus est. Et reuerà longè à iustitia est, quod quis impunè possit Iudici imponere, & famam proximi notabiliter lædere, si Accusator probato leui delicto tutus esset, si deficeret in probatione aliorum enormium, quorum simplex diffamatio, licèt aerea, insanabiliter intrà claustra vulnerat probi viri bonam famam. Stando enim in dato exēplo aliquis, cui minæ, aut etiam pugnus impactus fuisset, ob odium contractum cum percussore, posset accusare ipsum de proprietate, apostasia, rebellione, crimine innominabili, ac alijs enormissimis; & ità eius bonam existimationem irrecuperabiliter lædere, & hoc impunè; sufficeret enim Accusatori probare percussionem pugni ad euadendam pœnam calumniantium. Hoc verò nimis viam aperiret malignitati ad nocendum; proindè *Textus* iste, iuxtà supra datum intellectum debet accipi.

25. Sequitur *nisi expressè obliget se ad probandum omnia*. Si ergò se obligat verbis expressis ad probandum omnia, nihil probat, si aliqua tantùm probat, vt volunt vtraque *iura*, (e) licèt enim aliquod eorum ad probandum intentum sufficeret, itaut, altero illorum probato, intentum etiam probatum remaneret; tamen si proponens expressè se obligat ad probanda duo, vel plura; illa omnia probare debet, quantumuis illa omnia ad eundem effectum tenderent. Et ità dicens, & se obligans ad probandum Testes fuisse corruptos, & falsum deposuisse, & hoc ad finem elidendi eorū testimonia; nihil probat, si probet tātū, vel ipsos fuisse corruptos, vel falsum deposuisse. A pari ergò, se obligans ad probanda omnia delicta in accusatione opposita, nihil probat, si aliqua tantùm probet; & tunc esset, vt calumniator plectendus.

26. *Actore non probante*, *&c.* Hæc est Regula, quæ datur in vtroquè *iure*, (d) & communiter quadrat in causa tum Ciuili, tum Criminali; multas verò patitur exceptiones, quas passim *Doctores* afferunt (e) Quia verò de Ciuilibus parùm ad Nos, qui Criminalia tractamus, Regulam hanc, prout aptatur criminalibus, expendemus. Habet ergò Canon, quod *Accusator*, *quòd asseuerat probare*, *se non posse profitendo*, *Reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit*; *cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit*. (f) In hoc Canone assignatur ratio legis, & est, quòd cum negatio non sit probabilis, eo quod *non entis nullæ sunt causæ*, si reus se fundat in negatiua delicti, ipsius non est hanc negatiuam probare, sed spectat ad Accusatorem probare affirmatiuam oppositam.

27. Quia verò triplex est negatiua, vt aduertit ibi *Glossa*, nempè *facti*, *iuris*, & *formæ*, multipliciter etiam in causis criminalibus potest interuenire: Si ergo est negatiua *facti* vaga, & absoluta, (vt *me nunquam comedisse carnem in diebus ieiunij*,) ista reuerà est negatiua improbabilis; & ità si ego accusor de criminali carnium comestione, & ità generaliter crimen nego, negatiuam illam probare non teneor. Si verò est coarctata tempore, vel loco, vt dicendo tali die, vel tali loco in prandio, vel cœna carnes non comedisse; hæc negatiua probabilis est, vt ex iure habetur. (g) Pariter negatiua

ua facti est probabilis, quando habet implicitam affirmatiuam; vt textualiter habet quoddam Capitulum. *(b)* Negatiua verò *iuris* probabilis est, quia qui negat aliquid iustè factum, affirmat illud iniustè factum, & quia præsumitur aliquid factum potiùs iustè, quàm iniustè, ideò illud teneatur probare. Tandem negatiua *formæ*, quæ etiam dicitur qualitatis, (vt si dicatur *Caius* non est idoneus; non est legitimus; non est soluendo, &c.) est probanda ab illo, qui eam proponit, vt dicunt iura. *(i)* His adnotatis dico, quod Reus tenetur ad probandum, se non fecisse delictum, de quo accusatur, (si Accusator delictum non probauerit) quando contrà Reum militat præsumptio, vt habetur ex multis iuribus. *(l)* Præsumptio siquidem habet vim probationis, licèt non perfectæ, & ad hanc elidendam requiritur contraria probatio. Exempli causâ, si aliquis, qui vociferauit, à Fratribus accurrentibus ad clamorem, inuentus est vulneratus recenter, omnesquè Fratres erant in Refectorio, & solus *Caius* aberat, & nullus alius erat in Conuentu; contra *Caium* currit præsumptio, quod vulnerauerit; proindè si accusatur *Caius* de hoc, nec potest Accusator probare delictum, nisi præsumptiuè, tenetur *Caius* se probare innocentem, probando non vulnerasse. Pariter, si Reus spontè assumpsit onus se probandi innocentem, vt dicitur in quodam Digesto. *(m)* Sed circà hoc alij *Doctores* aliter tenent, *(n)* putà, quod licèt Reus in se assumpserit onus probandi se innocentem, & in probatione deficiat, si Accusator crimen non probet, est tamen absoluendus, maximè si se munierit clausulis solitis. *Citrà onus, &c. Non se adstringens, &c.* Vndè posset dici, quod adducta limitatio procedat in Ciuilibus, secùs in Criminalibus. Admitti porro debent Testes producti à parte Rei, etiam Actore in contrarium probante in crimine læsæ Maiestatis, in Sacramentis desertis, in proditione Patriæ, & in crimine peculatus, & alijs, vt dicitur in duabus *Glossis.* *(o)*

28. In Religione autem nostra pro constanti habendum est, quod, si Accusator non probat delictum oppositum, nec contra Reum præsumptio militat, Reus absoluendus est; cœteri enim casus, de quibus suprà, in quibus admittitur Rei probatio contraria, non faciunt propriè in terminis, quando Accusator non probat, sed quando ipse probat, & nil minùs ad probationem contrariam Reus debet admitti.

29. Sequitur *Accusator semiplenè probans, &c.* Probationum multæ sunt species, de quibus suo loco dicemus. *(p)* Pro nunc dico duas esse, nempè plenam, & semiplenam. Hæc verò est illa, per quam aliqua fides Iudici fit, quod crimen sit commissum, sed non tanta, vt Iudex teneatur, vel possit eam sequi in sententia ferenda, vt scripsit *Passerinus.* *(q)* Sicut autem per duos Testes integros fit plena probatio, ita per vnum Testem similem fit semiplena. *Integer* porrò Testis, siuè *maior omni exceptione* est ille, cuius attestationi fides minui non potest ex aliqua causa legitima; vt dicendo, quod sit inimicus, infamis, excommunicatus, calumniosus, &c. Si ergo Accusator oppositum delictum sic probat per vnum Testem, semiplenè probat, & pœnam talionis effugit. *Vel infamiam.* Non accipitur hic infamia pro pœna læsæ existimationis inflicta à iure, aut ab homine, vel emergente à facto turpi; sed accipitur pro fama, siuè diffamatione de delicto commisso: fama siquidem de delicto vocatur infamia, vt dicitur in *Textu.* *(r)* Si ergo Accusator probat, quod inter Fratres adsit infamia de delicto, de quo accusauit, licèt alia probatio sibi non suppetat, pœnam calumniantium euadit. Aduertendum tamen, *Textum* loqui de infamia vera, & legali, quæ illa est, quæ ortum habet à Viris probis, & fide dignis, prout in iure *(s)* dicitur, quæ sola sufficit Iudici ad inquirendum: non verò de quauis diffamatione, vel infamia orta à Maleuolis, vel solitis calumniari. Ratio est, quia infamia, in nostro casu, debet habere aliquem colorem de probatione, vt per eã Accusator aliqualiter delictum probet. Infamia autem legalis aliqualiter in mente Iudicis generat credulitatem de delicto; & ideò ad inquisitionem procedit, & sic potest dici, quod aliqualiter probet. Non sic est alia infamia, quæ, vt aliàs dicemus, non sternit viam inquisitioni, proindè nec in minimo probat; proindè inepta est ad Accusatorem releuandum à pœna. *Vel id se audiuisse à Viris fide dignis.* Corroboratur per hæc verba id, quod dicebamus, quod nempè infamia, de qua hìc tractatur, est infamia orta à Viris fide dignis.

30. Sed nunquid omnes Religiosi fide digni non sunt? Quomodo ergo cognoscet Iudex eos Religiosos, qui in praxi fide digni

gni non sunt? Dico, quod in quodam *Capitulo*, (*t*) vbi decernitur, quod ad famam de delicto commisso Iudex ad inquisitionem procedat, habetur, quod talis fama sit orta: *Non quidem à Maleuolis, & Maledicis, sed à prouidis, & honestis*. Ex hoc ergo deduco, quod licèt omnis Religiosus, ratione sui status, sit fide dignus, tamen ad fundandam infamiam de delicto, quæ sufficiat ad inquirendum, oportet, quod Religiosus non sit, nec *Maleuolus*, nec *Maledicus*. Maleuolus verò quis potest esse ratione offensæ, vel *acceptæ*, vel *datæ*. *Acceptæ* quidem, quia inducit præsumptionem inimicitiæ; naturale siquidem est, quod offensus contra offendentem habeat inimicitiam, si non formalem, saltem animi auersionem. *Datæ* autem, quia ista naturaliter odium generat in offendente contra offensum; vndè dicebat *Cornelius Tacitus*: (*u*) *Proprium ingenij humani est, odisse, quam læseris*. Pariter maleuolentiam inducit contraria Factio, magna amicitia, vel coniunctio cum inimico, maximè si iste potens sit; æmulatio ob concursum ad Officia, vel Dignitates, temperamentum contrarium, à quo naturalis oritur antipathia. *Maledicus* autem est, qui de quouis, & de quauis re etiam bona, malum dicit. Si ergo fama ortum habet ab aliquibus factionarijs, partialibus, inimicis, amicis inimici potentis; susurronibus, maledicis, ac huiusmodi farinæ viris, non ijs adhibenda est fides; quia fide digni non sunt. His addit *Glossa*, etiam personas *leues*, aut illos, qui de facili credunt, sicut enim malitia facit, quod suprà recensitis fides danda non sit, ita defectus prudentiæ in *Leuibus*, & de facili credentibus, facit quod ipsis sobriè sit credendum.

31. *Nisi Reus plenè suam innocentiam probaret*. Plena probatio censetur illa, per quam in mente Iudicis, nullus relinquitur locus opinioni, suspicioni, aut dubietati, vt docuit *Bartolus*, (*x*) sed Iudex certò cognoscit de delicto, quod non sit, vel sit; Oportet ergo, quod talis probatio detur per Reum, quod Iudex perfectè cognoscat, ipsum esse innocentem, & nullam probationem realem, vel coloratam de delicto extare. Et in tali casu rationabiliter *arbitraria pœna esset Actor plectendus*, quia deficientibus talibus probationibus, intrat præsumptio, quod accusatio fuerit malitiosè facta, & ita extraordinariè punibilis. Sed quare non pœna talionis? Quia non probatur dolus in Accusante, qui potuit fuisse deceptus ab eis, à quibus audiuit.

T E X T V S.

§. V. Accusans aliquem scienter de falso, Calumniatoris pęnam incurrit. Qui alium accusauit, & eius accusatio recepta fuit, iuxtà formam traditam, à prosequenda accusatione, sine Superioris consensu, recedere non potest: nisi propriam iniuriam prosequatur: tunc enim licitum ei erit suo iuri cedere.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

32. *Crimen falsi multiplex.*
33. *Accusatione nondum recepta, non est inceptus actus iudicialis.*
Quandò dicatur recepta à Iudice.
Acceptatio est primus actus iudicialis.
Acta iudicialia in scriptis redigenda.
Antè decretum acceptationis non est acceptata accusatio.
34. *Accusator quadrupliciter potest ab accusatione desistere.*
In criminalibus, & apud Nos, tripliciter.
Per motum proprium.
Per gratiam.
Per abolitionem.
Collusio quid sit.
Lite contestata Accusator non potest desistere ab accusatione.
35. *Accusans apud Nos nequit desistere ab accusatione absquè Superioris licentia.*
Quid faciendum à Superiore in hoc casu?
Aliquandò requiritur etiam consensus Rei.
Accusatio notificata Reo, aut vulgata inter Fratres, vt possit aboleri, requirit consensum Rei.

36. *Ac-*

36. *Accusator prosequens iniuriam suã, quo casu possit recedere ab accusatione, sinè Superioris licentia.*

32. Textus hic accipi debet de *Accusante aliquem de falsò* quouis crimine vniuersaliter, non *de falso*, hoc est de *crimine falsi*, quod multipliciter accidere potest, iuxtà communiter scribentes, (z) non enim maior est ratio de vno, quàm de alio crimine, si Accusans scit innocentiam Accusati, & tamen ipsum sic *scienter* accusat; apparet enim hoc non esse ex ignorantia, aut inconsideratione, sed ex mera malignitate; proindè meritò puniendus, vt Calumniator.

33. *Qui accusauit, & eius accusatio recepta fuit, &c.* Notanter dicitur, *& eius accusatio recepta fuit, &c.* si enim accusatio adhuc recepta à Iudice non est, non potest dici incepta actio iudicialis; vndè adhuc Accusator est in plena libertate eam instituendi, vel non. Sed quando nam dicitur recepta à Iudice accusatio? Dico, quod licèt Iudex dicat Accusatori oretenùs, se illam acceptare, tamen si decretum acceptationis non scribi faciat per Secretarium, vel Notarium, non potest dici acceptatam fuisse; Acta enim causarum in scriptis debent redigi, (a) acceptatio autem accusationis est primus actus iudicialis, quia ab eo incipit suum Officium Iudex, interloquendo super præsentata accusatione. Scio quidem, quod in iure *Canonico* licitum est Accusatori recedere ab accusatione, antè oblationem libelli, aut ante litis contestationem, (quando nempè Reus citatur, vt aliàs dictum est,) quod annotauit *Abbas*, (b) vndè videtur dicendum, quod tunc diceretur recepta accusatio à Iudice, quando Accusator se inscripsit in libello, & eùm Iudici præsentauit; vel quando Iudex, examinatis Testibus, Reum citat. Sed quidquid sit de iure communi, Nos stare debemus iuri Nostro municipali, & dicere, quod post oblatum libellum, si Iudex decretum receptionis non fecerit, semper liberum sit Accusatori, recedere ab accusatione. Quare autem requiratur consensus Superioris post receptam accusationem, ad hoc, vt possit Accusator desistere, dicendum est.

34. Sciendum ergo, quod vt scripsit *Abbas* (c) quatrupliciter potest Accusator desistere; primò *ex motu proprio*; secundò *per gratiam*; tertiò *per transactionem*; & quartò *per abolitionem*. Quia verò tertium membrum, putà *per transactionem* quadrat tantummodò in ciuilibus, aut quandò in criminalibus, & pro causa priuata, agitur ciuiliter, ideò dicemus pro Nobis tres esse modos; Nempè *per motum proprium*; *per gratiam*; *& per abolitionem*; Per *motum proprium*, quando Accusator mutat voluntatem, (quæ dicitur ambulatoria) ex aliqua causa, vel consideratione ex se facta. *Per gratiam*, quando ad preces Amicorum, vel Rei, Accusans mutat sententiam. *Per abolitionem*, videlicet impetrando à Iudice facultatem recedendi, & vt accusatio aboleatur, & cancelletur ex aliqua causa, quia per errorem, vel calorem iracundiæ eum accusauit, vel ex aliqua causa legitima, vt dicunt iura. (d) Quia verò in omnibus istis modis potest interuenire collusio, nempè *inter Actorem, & Reum, latens, & fraudulenta conuentio*, (e) ideò determinatur per iura, tum *Canonica, tum Ciuilia*, (f) quod dato accusationis libello, vel contestata lite, nequeat vllo modo Accusator desistere, nisi obtenta facultate à Iudice, cuius partes erunt inquirere, ex quo motiuo Accusator desistat; & si inueniat, quod ex motiuo malo, putà pecuniæ, aut alterius pacti illiciti, desistat; non debet concedere abolitionem.

35. Ad similitudinem ergo iuris communis est dispositio nostri *Textus*, qui ordinat, non posse Accusatorem recedere à prosecutione accusationis, nisi cum *Superioris consensu*. Sed quomodò se geret Superior in hoc casu? Debet inquirere quare Accusator desistere vult, & si causam licitam, & rationabilem reperiet, ob quam nolit ampliùs accusationem prosequi; debet assensum recedendi præbere. At Reo quid proderit, quod Accusator desistat? Nihil: Quia vt aliàs dictum est, debet tunc Iudex, seu Superior, ex officio procedere, & criminosum punire. Benè tamen prodest Accusanti, qui releuatur ab onere probandi, & à periculo pœnæ talionis. Sed si Iudex inueniat, quod Accusator scienter falsò accusauerit, aut suspicetur Iudex, quod calumniosè accusationem dederit; non debet dare consensum recedendi, sed debet cogere ad prosecutionem, vt dicit *textus* expressus *Codicis*, (g) & Accusatorem pœna talionis percutere, vt dicitur suprà. Non sufficit verò semper consensus simplex Superioris, ad hoc, vt possit, recepto libello à Iudice, Accusator recedere, quia requiri-

tur aliquando consensus Rei, vt habet expressè vna *Glossa*,(b) & tūc est, quādo Reus in corpore, vel in fama, ob talem accusationem, passus sit, vt iura disponunt. (i) Demus ergo, quod aliquis accusatus sit de furto, aut fornicatione, quæ in Religione multùm infamant, ac de tali accusatione sparsus sit rumor in Prouincia, vel Conuentu, vt frequenter accidit; Accusator autem consensum recedendi petat à Iudice, qui, (cùm sit eius amicus) ipsum tribuat, licèt sciat, vel suspicetur accusationem calumniosè fuisse datam, valebit ne iste consensus? Minimè; quia accusatus passus est infamiam ex tali accusatione, & potest prætendere, quod Accusator prosequatur litem, & puniatur pœna talionis, vel quia scit se esse innocentem, vel quia scit illum instituisse accusationem non legitimè, quia non habebat Testes sufficientes ad probandum, & ita calumniatum esse, vel realiter, vel præsumptiuè. Requiritur ergo in tali casu, etiam consensus Rei. Si verò ob accusationem nullum damnum euenit Reo, valebit consensus solus Superioris. Verùm tamen est, quod existimatio damni non debet fieri à Iudice, sed à Reo. Quia potest esse, quod Reus damnificatus sit in corpore intrinsecè, & hoc Superior nesciat, & damnum nullum accusato euenisse iudicet. Vt si Reus magnam apprehensionem habuit de accusatione contra se data, ob quam somnum per plures noctes amisit, cibi appetitum perdidit, emaciatus est, febri laborauit, & alia animi nociua pathemata supportauit. Vndè concludo, quod si notitia de accusatione data peruenit ad Reum, vel inter Fratres sparsa est, semper debet requiri consensus Rei.

36. Limitatur verò supradicta dispositio, iuxtà *Textum*, in casu quo *Accusator propriam iniuriam prosequatur, tunc enim licitum erit ei suo iure cedere*. Ista tamen limitatio etiam sobriè intelligenda est; quia exorbitat à iure communi, (l) in quo sancitur, quod, in actione famosa, non licet sinè Iudicis auctoritate recedere ab accusatione; accusationes verò de crimine, etiam ciuiliter intentatæ, famosæ sunt. Vndè per hunc *Textum* correcta videtur iuris communis dispositio. Si ergo accusatio est ciuiliter instituta, vt si apud Superiorem accusaretur *Caius*, quod librum surripuerit, vel libellum famosum composuerit, & Actor intenderet solùm recuperare librum, vel famam; & accusatio legitimè fuit instituta, vtique posset Accusator cedere iuri suo. Non tamen releuaretur accusatus, contrà quem, vt dictum est, debet Superior *ex officio* procedere, si crimen publicum est, & criminaliter intentatum. Si verò calumniosa fuit accusatio, licèt propriam iniuriam prosequatur, recedere non potest sinè consensu Iudicis, & etiam Rei, vt suprà dictum est.

T E X T V S.

§.VI. Accusationes contra Prælatos, ac insignes personas, quales sunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, Generales Lectores, ac Clarissimi Prædicatores, non sunt recipiendæ, nisi à personis, de quarum zelo non ambigatur, quarumque vita omninò laudabilis existimetur, vt grauissimè Sacri Canones decreuerunt.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

37. *Prælati antiquitùs accusari non poterant.*
Horum Accusatores comparati cum Cham.
Prælati modò accusari possunt.
Prælati columnæ Ecclesiæ.
Columnæ ab ædificijs tolli non possunt.
Prælatus perniciosus tollendus.

38. *Iudici quid faciendum, si accusetur Prælatus.*
Examinet qualitatem Accusatoris.
Si Accusatoris vitam nescit, inquirat super eius fama.
Si Accusator est famæ diminutæ, eum repellat.
Et exindè ex Officio procedat.

39. *Accusator, prosequens iniuriam propriam, potest accusare Prælatos.*
Et Iudex acceptare accusationem tenetur.

40. *Prælatorum nomine, qui veniant.*
Prælatus est, qui præfertur Officio, Ordine, & Dignitate.

Insi-

Insigne importat excellentiam.
Insignes personæ quæ?
Patres Ordinis sunt veluti Consulares.
Patres Prouinciæ comparantur Proconsularibus.
Proconsulares à Senatu dilecti.
Contrà Proconsulares nō dabatur actio de dolo malo.
41. *Lectores Theologi dicuntur personæ insignes.*
Theologiæ encomia.
Doctores Legum, & Medicinæ multa habent priuilegia.
Episcopum suum vocabat S.P.N. Franciscus S. Antonium Patauinum, quia Theologiam Fratribus legebat.
Theologis reuerentia debita ex mandato S.P.N. Francisci.
42. *Omnes Lectores Theologi sunt personæ insignes.*
Genus repræsentat omnes species.
Etiamsi post genus aliquæ species enumerentur.
Maximè in materia fauorabili.
Et species apponuntur exemplificatiuè.
Dictio Qualis *est exemplificatiua.*
Lectores Theologi, quo ad passiuam accusationem, comparantur cum Patribus Ordinis, & Prouinciæ.
43. *Dupliciter potest dici aliquis persona insignis.*
Conditio, exercitium, & gradus faciunt insignem.
Lectores Theologi sunt personæ insignes ratione exercitij.
Omnes Lectores Theologi æquali præcedentia gaudent.
44. *Prædicare est diuinorum diuinissimum.*
Aliud est recitare conciones, & aliud est prædicare.
Prædicator, quæ nam debeat scire.
Recitans Conciones alterius dicitur Prædicator æquiuocè.
Clarissimi Prædicatores gaudent priuilegio Lectorum Theologiæ.
Tales, qui dicantur.
Dispositio huius Textus seruanda inter Reformatos, sicut inter Obseruantes.
45. *Persona insignis importat etiam excellentiam personalem.*
Excellentia in artifice requirit artem proficuam Reipublicæ.
Poetæ nulla prærogatiua gaudent.
Excellenti in arte pœna minuitur.
Dummodò ars sit vtilis populo.
Insignis Confessarius, Canonista, Legista, Theologus, Nouitiorum Magister, Contemplatiuus, &c. dicitur persona insignis.

37. Antiquitùs tanta erat in Ecclesia reuerentia ergà Prælatos, ac Maiores, vt inferioribus, eos accusandi, esset denegata potestas, vt in multis *Canonibus* (*m*) habetur, & talium Accusatores, seù Delatores comparantur *Cham*, qui Patris dormientis pudenda Fratribus impudenter ostendit, vt dixit *Sanctus Clemens, & Anacletus.* (*n*) Sed deficiente in aliquibus antecedentium Ecclesiæ Prælatorum vitæ innocentia, & cognoscentes *Summi Pontifices, ac Concilia*, quod non omnes Prælati sunt, sicut erat *Noe Vir iustus in generatione sua, & cum Deo ambulauit*, (*o*) permiserunt quidem fontium Prælatorum accusationes, tamen ità temperarunt Ecclesiæ politiam, vt nec Prælati possent impunè peccare; nec accusandi eos, quibuscunque esset data facultas; sed hominibus tantùm vitæ probatæ, accusationem contrà eosdem instituendi, fuit facta potestas, vt in multis *Canonibus* (*p*) legitur. Et ratio, ad hanc dispositionem *Canonum*, assignatur à *S. Anacleto*, dicente: *Apostoli statuerunt ne facilè commouerentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ Sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ Apostoli, & Successores eorum non immeritò dicuntur.* (*q*) Appositè vtitur titulo *Columnarum*, loquendo de Prælatis. Quemadmodùm enim non possunt concuti columnæ, quin omne ędificium ipsis innixum rimas patiatur, & ad ruinam disponatur; ità non possunt Prælati per accusationem pulsari, quin ædificium Ecclesiasticum detrimentum subeat. Scandalizantur quippè Subditi, & maximè simplices, si crimen Prælati per accusationem detectum audiunt; ergà ipsos non tantam exhibent reuerentiam; ipsorum mandatis non obtemperant, & eorum exemplo ad crimina similia prouocantur. Tales ergo columnæ quassari per accusationem, vel facilè tolli non debent, quandoquidem, neque *leges Ciuiles*, vt obseruat quædam *Glossa* (*r*) ab ædificijs tolli columnas patitur. Sicut verò columna vitiosa, carie, vetustate, aut alio incommodo debilitata, si non amoueatur, & melior in eius locum sufficiatur, periculum euidens est, quod per eius lapsum totum ruat ædificium;

ficium; ità etiam si Prælatus vitiosus, & criminosus est, malo exemplo suo, ac scandalosa vita omnes subditos, & Religionem perdet: vndè, & tolli, & Officio priuari debet, & ad hoc est permissa, & licita accusatio; non tamen cuicunque; sed probatis tantùm Viris, & de quorum zelo non possit ambigi, quin, pro fruge Religionis, ad accusandum moueantur, vt, inhærendo *Canonibus*, sapienter disponit *Textus* noster.

38. Quapropter dico, Iudices, quando siue accusationes, siue denunciationes cōtra aliquem Prælatum, aut personam insignem, coram ipsis producuntur, in decreto receptionis accusationis, seù denunciationis, debere ad hunc *Textum* aduertere; & siquidem Iudex est *Prouincialis Minister*, vt regulariter est, qui suorum Subditorum vitæ, & conditionis habet notitiam, potest in Decreto ponere hanc clausulam. *Quia Nobis nota est Religiosa probitas Patris N. Accusatoris, & quòd calumniosè eum accusare præsumi non potest, ex eius vita laudabili, ac morum grauitate: ideò accusationem, licèt contrà Prælatum, vel insignem personam, institutam recipimus, &c.* Si verò Iudex est *Commissarius Visitator*, vel alius ad vniuersitatem causarum *Delegatus*, in prædicto casu, quia non præsumitur habere notitiam de conditione Accusatoris, ità se debet gerere. Præsentata accusatione, debet facere decretum conditionatum, dicendo *Se prædictam accusationem, seù denunciationem acceptare, si & in quantum, & prout de iure, &c.* Exindè, antequam inquisitionem formare incipiat contrà accusatum, debet hoc Decretum apponere. *Cum satis nota P. Commissario, &c. non esset qualitas P. N. qui P. N. Prælatum, vel insignem personam, &c. accusauit, decreuit, informationes de conditione eiusdem P. N. Accusatoris sumere, & ad hunc effectum vocari fecit P. N. commorantem de Familia cum eodem P. N. &c.* & ità examinet duos, vel plures Testes, dando interrogationes solummodò super fama eiusdem Accusatoris, non verò inquirat de vllo particulari crimine. Completo examine, si reperit Accusatorem integræ vitæ, concludat per hoc Decretum. *Cum ex informationibus, &c. appareat P. N. esse Virum probum, & vitæ commendatæ, decreuit P. Commissarius causam prosequi, & informatione (sumere super delictis, de quibus in libello, &c.* Si autem reperiatur esse vir leuis, turbidus, tumultuosus, & diminutæ famæ, decernat, prout sequitur. *Cum ex informationibus assumptis de persona P. N. appareat ipsū esse Virū turbidum, vel tumultuosum, vel leuem, & vitæ relaxatæ, &c. & per Sacros Canones, & Ordinis Constitutiones debeant repelli accusationes datæ contrà Prælatos à personis non integris, ideò P. Commissarius decreuit talem accusationem repellere, (prout de facto repellit,) & contrà P. N. accusatum nullo modo procedere. Quia verò delicta, si quæ sunt, emendari debent, & puniri, decreuit non ad instantiam prædicti Accusatoris, sed ex Officio suo, inquirere de prædictis criminibus, prout de iure, &c.* & ità potest prosequi processum per viam inquisitionis, (si tamen de delictis in accusatione expositis est fama inter Fratres) examinando Testes super fama, tum de delicto, tum de Delinquente. Si verò delicta opposita in denunciatione, siue accusatione sint talia, quod de illis non est fama, repulso Accusatore, non potest vllo modo inquirere.

39. Quæ verò hucusque dicta sunt, procedunt, quando Accusator non prosequitur propriam iniuriam, sed accusat de crimine tangente tantùm iniuriam publicam: Quod si propriam iniuriam prosequatur, Iudex debet recipere accusationem, etiam contra Prælatos, maximè grauantes Subditos contra iustitiam, ac charitatem, non minùs, quàm contra alios; nullum enim in tali casu habent Prælati, Subditis iniuriosi, priuilegium, quod accusari nisi à probis Viris nō possint. Quod magis suadetur ex hoc, quod vt suprà visum est, ex *Textu*, illi, qui legibus accusare prohibentur, si prosequantur iniuriam propriā accusare permittuntur; à pari ergo concludendum, quod accusationes contra Prælatos datæ à Viris non probis regulariter non admittuntur; sed in prosecutione suæ iniuriæ debent admitti, vt est communis praxis.

40. Sed, qui nam veniunt nomine *Prælatorum*? Dico, quod in Religione nostra sunt *Generales*, *Prouinciales*, *Guardiani*, *Vicarij in capite*, siue *Præsidentes Conuentuum*, vt aliàs dictum est. Siquidem omnes isti habent curam animarum, possunt Censuras ferre, & cœteris præferuntur Officio, Ordine, & Dignitate, quæ vt dicunt *Canones*, (*s*) Prælaturam important. *Contra Prælatos*, ergo huiusmodi accusationes recipiendæ non sunt. Sequitur verò *Textus, ac insignes personas, quales sunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, & Generales Lecto-*

ſtores, & clariſſimi Prædicatores. Hoc appellatiuum *inſigne* ex ſe importat excellentiam ſuper alia, inter quæ aliquod dicitur *inſigne*. Prout verò moribus adaptatur in bonam, & in malam partem vertitur. *Omne enim, quod excellit, ſiuè illud ſit vitium, ſiuè virtus, inſigne dicitur.* (t) Vndè *Inſignis homo omni nota turpitudinis*, ait *Cicero*: (u) *Cauſam quærebat, quamobrem aliquid inſigne faceret.* Scripſit *Terentius*: (x) *Inſignem pietate virum*; canit *Virgilius*: (z) *Inſignia ſcelera*; vocat *Tacitus*, (a) ita etiam in iure dicitur (b) *Inſignis calamitas*, hoc eſt *magna*, vt explicat *Albericus* (c) *Inſignis locus*, (d) hoc eſt nobilis, & præcipuus, & magnæ famæ, vt intelligit *Speculator*, & *Archidiaconus*. (e) In hoc ergo *Textu inſignes perſonæ* dicuntur, vel ratione adminiſtratæ Prælaturæ, vel ratione exercitij, vel ratione virtutis ſpectatæ, & excellentis. Ratione Prælaturæ benè geſtæ ſunt *Patres Ordinis, & Prouinciarum*; illi enim ſunt quodammodò Viri *Conſulares*, qui nempè ſupremam dignitatem in Religioſa Republica geſſerunt; iſti autem comparantur *Præſidibus Prouinciarum*, quia ſupremam in *Prouincia* ſua, poſt *Principem*, hoc eſt *Generalem*, poteſtatem habent; vel potiùs *Proconſulibus*, quia ſuam dignitatem nanciſcuntur per electionem Capituli, ſicut *Proconſules* à Senatu deligebantur, vt ex iure (f) deducitur, & auctoritate *Flauij Vopiſci*, & *Lampridij* notat *Caluinus*. Hoc autem intelligitur dum ſunt in actuali Officio Prouincialatus; ſed, eo expleto, ſunt ad modum Virorum *Proconſularium*. Spectabilibus porrò Viris iſtis varia priuilegia, exemptiones, & præeminentiæ dabantur, vt apparet ex pluribus iuribus *Codicis*, (g) & *Authenticorum*: & vt habet expreſſus *textus* cuiuſdam *Digeſti* (h) non poterat dari contra eos accuſatio, ſiue actio de dolo malo.

41. Pariter *inſignes perſonæ* dicuntur, ratione virtutis, *Generales Lectores*, putà Theologiæ. Hæc porrò eſt ſcientiarum apex, & culmen, & vt appoſitè habent *Statuta Salmanticenſia* (i) eſt *Donum Dei, & ad defendendam Fidem Catholicam armatura fortiſſima, Corona Ordinis, lumen veritatis ad oſtendendam æternæ ſalutis viam ijs, qui in tenebris, & vmbra mortis ſedent, & ad dirigendum pedes eorum in viam pacis*. Meritò ergo ipſius Profeſſores inter priuilegiatas perſonas ſunt recenſendi, cùm *Doctores Legum, & Medicinæ*, & aliarum diſciplinarum multiplicibus priuilegijs decorentur per plura iura, (l) & ad omnium Scientiarum Doctores debere extendi, ſcribit *Bartolus*. (m) Vndè, & legimus *S. P. N. Franciſcum* ſolitùm fuiſſe vocare *S. Antonium de Padua*, (quem ad legendam Sacram Theologiam, deſtinauerat Bononiam) *Epiſcopum ſuum*: ac in ſupremis eius Tabulis legatum honoris, & venerationis relinquit Theologis conceptum his verbis: *Et omnes Theologos, & qui miniſtrant Nobis ſanctiſſima verba diuina debemus honorare, & venerari, ſicut qui miniſtrant Nobis ſpiritum, & vitam*.

42. Difficultatem tamen relinquere poteſt *Textus*, eo quod non dicit *Theologiæ* Lectores, ſed *Generales* Lectores, ij nempè, qui iuxtà Statuta, in Studijs Generalibus legunt, vndè videtur, quod hoc priuilegium nō debeat extendi vniuerſaliter ad omnes Lectores Thologiæ. Sed contrarium eſt tenendum. Quia *Textus* primò ponit *inſignes perſonas* in genere, ſubiungit poſteà aliquas in ſpecie, dicendo, *quales ſunt Patres Ordinis, & Prouinciarum, Generales Lectores, &c.* Porrò conſtans doctrina *Iuriſtarum* eſt, quod per genus repræſentatur quælibet ſpecies, in genere ſuo; & per hoc diſpoſitio Statuti includens genus, includit etiam omnes eius ſpecies; etiamſi poſt genus enumeret aliquas ſpecies, vt ſcripſerunt *Baldus*, *Dynus*, & *Geminianus*: (n) & maximè quando materia eſt fauorabilis, & ſpecies expreſſæ ſunt ad maiorem euidentiam, & per modum exempli. (o) Dictio autem *Qualis* exemplificatiua eſt, exprimit enim qualitatem, quæ eſt fundamentum ſimilitudinis, à qua ſumitur, ſeu quę eſt ratio exempli. Cum ergo in *Textu*, primò ponatur genus, dicendo *inſignes perſonæ*, & ex poſt ſubiungatur, *Quales ſunt Generales Lectores, &c.* patet iſtas ſpecies poni exemplificatiuè, & proindè non limitant generalem diſpoſitionem importatam primò, & omnes ſpecies *inſignium perſonarum* comprehendentem. Et ità cōcludo, quod quilibet Lector Thologiæ in hac diſpoſitione comparatur Patribus Ordinis, & Prouinciæ.

43. Quod ſi dicatur *Textum* dicere *inſignes perſonas*, & per hoc importari tantùm excellentiam perſonalem in aliqua diſciplina, aut virtute, non verò importare omnes Lectores Theologos vniuerſaliter. Reſpondeo, falſam eſſe conſequentiam;

tiam; dupliciter enim aliquis potest dici *insignis*; nēpè, aut ratione cōditionis exercitij, seu gradus: aut ratione virtutis, & excellentiæ propriæ, ac personalis in tali cōditione exercitij, seu gradus. Primò modo, qui talem conditionem, exercitium siue gradum habet, *insignis persona* est. Et hoc modo quilibet natus de familia illustri; quilibet professor scientiæ excellentis; quilibet constitutus in gradu Superioritatis, dicitur insignis persona, quia conditio nobilis, exercitium scientiæ, gradus Superioritatis talem illum reddunt. Excellentia autem personalis in tali conditione, exercitio, aut gradu, est tantummodo eorum, qui sic excellunt. Ad rem ergo nostram, *insignes personæ*, quæ hic exprimuntur genericè, important, tum excellentiam professionis, aut gradus; tum excellentiam personalem in illis. Et ità videmus, quod quilibet Vicarius in capite, Præses Conuentus, & Guardianus gaudent tali priuilegio, qui licèt personaliter sint viri gregarij, tamen habent gradum Prælaturæ. Exercitium porrò Lecturæ Theologicæ ratione excellentiæ disciplinæ, etiam ipsum reddit *personam insignem*; quilibet ergo Lector Theologus erit *insignis persona*, licèt, in tali exercitio, personali excellentia non polleat. Et ità videmus, quod iura, quæ priuilegiant Doctores, de quibus supra diximus, decorant gradum doctoratus: & ità omnes, qui lauream doctoratus sunt adepti, licèt in doctrina excellentes personæ non sint, tamen eadem habent priuilegia; idem ergo est, concludendum de omnibus Lectoribus Theologis. Quod ampliùs patet ex hoc, quod iuxtà Statuta Ordinis (*p*) omnes Lectores Theologi æqualiter gaudent præcedentia post Diffinitores, nec est inter eos distinctio ratione excellentiæ personalis, quia tale honorificum concessum est scientiæ Theologicæ, quam profitentur. Dicetur fortè contrà hæc, quod si debet intelligi, omnes Lectores Theologos esse, vt præfertur, priuilegiatos, licèt *Textus* dicat *Generales Lectores*, ità pari modo dicendum esse, quod omnis Prædicator similiter sit priuilegiatus, quantumuis *Textus* habet *Clarissimi Prædicatores*.

44. Respondeo negando pariter consequentiam. Quia eędem totaliter est Theologia, eædem quæstiones, idem *Doctor subtilium Princeps Seraphicæ Scholæ Magister*, qui ab omnibus Lectoribus, vbiuis locorum explicatur. Proindè omnes Lectores priuilegiati pari modo sunt. Non sic verò est de Prædicatoribus. Licèt idem sit munus prædicandi *Diuinorum diuinissimum*, vt ipsum vocat *Dionysius Areopagita*; non tamen tale munus exercetur ab omnibus, qui dicuntur Prædicatores; vndè aliqui licet, dicantur Prædicatores, quia prædicant, tamen Prædicatores non sunt. Sicuti enim aliud est esse Musicum, & aliud esse Cantorem, (licet à vulgo omnes communiter Musici vocentur), ità aliud est esse recitantem, & aliud esse Prædicatorem; licet vniuersaliter omnes nominentur Prædicatores. Prædicator si quidem debet esse in Sacra Scriptura versatus; in Sacra Theologia eruditus; in doctrina morali instructus, & in eloquentia exercitatus, ad hoc, quod Conciones suas componat refertas doctrina sana, ad errores propulsandos, eradicanda vitia, serendasque virtutes. Si quis verò alienas Conciones verbaliter recitet vt psitacus, non intelligendo eorum sensum: nullā notitiam habeat de libris Sacræ Scripturæ, ità vt neq; sciat quot sint libri Prophetarum, vel Epistolæ Apostolorū; nullam peritiam habeat, aut de Theologia, aut de moralibus, aut de rhetorica; & tamen memoriæ mandatos aliorum Sermones recitet, (vt frequentissimè accidit;) talis connumerandus ne erit in numero Prædicatorum? Minimè, sed tantùm recitantium; & ad plus dicetur *Prædicator æquiuocè*, sicut *homo pictus* dicitur *homo*. Cum ergo *Textus* dicat *Clarissimi Prædicatores*, limitatur hoc priuilegium ad veros Prædicatores, nempe Viros doctos, ac eloquentes, qui propriam, non alienam doctrinam è suggestis populo proponunt; & isti sunt, qui in præcipuis pulpitis desudantes, cum animarum lucro, *Clarissimi* dicuntur; non enim accipio importatum, per illud appositum *Clarissimi*, *Clarissimatum*, qui est gradus, ad quē perueniūt illi, qui, per annos à Statutis præscriptos, in Cathedralibus, vel insignioribus Vrbium suggestis, prędicarunt; sed intelligo explicatos, verōs, doctosque Prædicatores omnes, licet ad *Clarissimatum* non peruenerint; non autem *recitantes*, de quibus suprà. Sicque euidens apparet ratio, quarè vniuersaliter priuilegiati sint Lectores omnes Theologi; Prædicatores verò non sic, sed tantùm *Clarissimi*. Quod magis confirmatur

ex

ex hoc, quia, ſi illa duo appoſita *Generales*, & *Clariſſimi* deberent expreſsè accipi de Lectoribus tantùm legentibus in Studijs *Generalibus*, aut Prædicatoribus, qui *Clariſſimatu* potiuntur, ſequeretur, hunc *Textum* poſſe tantùm quadrare pro *Obſeruantibus*, non verò pro *Reformatis*, apud quos iſti duo gradus non habentur. Quod falſum eſt, hæc enim diſpoſitio *Textus* in vtraque familia Obſeruantium, & Reformatorum ſeruanda eſt.

45. Pro complemento verò dilucidationis huius *Textus*, addo importari hic excellentiam etiam perſonalem nomine *inſignium perſonarum*. Aduertendum verò, quod excellentia alicuius in arte, & profeſſione, licet reddat *perſonam inſignem*, vt ſuprà diximus, non tamen importat aliquod priuilegium, niſi exercitium ipſum ex ſe illud importet, vel eius ars ſummoperè Reipublicæ proficiat. Hoc patet in quadam lege *Codicis*, (q) quæ habet, *Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur*. Si ergo aliquis inſignis in arte poetica eſt, dicetur quidem *inſignis perſona*, nullum tamen priuilegium ipſi prouenit, eo quia talis ars priuilegiata non eſt. Pariter in quodam *Digeſto* (r) habetur, quod excellentibus in arte pœna, vel dimittitur totaliter, vel alleuiatur, vt *Doctores* communiter (s) ſcribentes, ad illam legem tenent. Tamen hoc non accipitur vniuerſaliter, ſed tantùm, ſi ars eſt populo proficua, dicit enim lex, *ſi eius laboris, vel artificij ſint, vt dignè Populo Romano exhiberi poſſint*; & tunc etiam minimè niſi conſulatur Princeps, vt concludit lex, & docet *Clarus*. (t) Ità etiam in caſu noſtro *inſignis* poteſt eſſe aliquis in exercitio, vt ingnis Pictor, inſignis Cantor. Hæc autem exercitia nec ex ſe priuilegium important, nec Religionem notabiliter iuuant; vndè excellentes in ſimilibus profeſſionibus non ità priuilegiati ſunt cenſendi, vt contrà eos inſtitui, vt præfertur, non poſſit Accuſatio. Sed exercitia virtuoſa ſpeculatiua, vel moralia important priuilegium ex ſe, vel quia Religioſæ Reipublicæ maximè proſunt. Et ità inſignis *Confeſſarius*, vel *Canoniſta*, vel *Legiſta*, vel *Theologus*, licet numquam legerit; vel *Nouitiorum Magiſter*, vel orationi, vel contemplationi ſingulariter addictus, vel apud populum ſpectabilis ob negotia grauia tractanda, compeſcendas lites, ſedandas inimicitias, & cœtera huiuſmodi, debet cenſeri *inſignis perſona*, & ſupradicto priuilegio gaudere oportet.

T E X T V S.

§. VII. Receptam ſemel accuſationem, niſi ex conſenſu Actoris, vel Superioris auctoritate, Iudex abolere non poteſt, & tunc minimè cum delatio, ac punitio criminis ad euidens Religionis emolumentum vergere dignoſcatur. Legitimo Accuſatore comparente, non poteſt Iudex accuſationem reſpuere, ſed tenetur illam acceptare, &, pro vt de iure, procedere.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

46. *Textus eſt Clarus, & non indiget expoſitione.*

49. Textus iſte apertus eſt, nullamque patitur difficultatem, & de hac materia dicetur inferiùs in quæſtionibus.

T E X T V S.

§. VIII. In vna accuſatione, ſiue Libello, non poſſunt plures accuſari, niſi plures ad idem delictum committendum concurrerint. De pluribus autem delictis, ſiue ex eodem, ſiue ex diuerſis factis reſultent, idem accuſari poteſt.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

47. *Ratio quare vnico libello nequeunt plures accusari.*
Hic Textus est consultiuus non præceptorius.
Hoc non seruato, non ruit processus.

47. POtissima ratio, quare *in vna accusatione, seu libello non possunt plures accusari*, est, quia cum pro numero Reorum sint formandi tot processus, quorum singulis præponi debet accusationis libellus originalis, vt aliàs dicetur, nequit idem libellus in multis processibus inseri; & proindè necessarium est, toto esse libellos accusationis, quod sunt Rei delictorum separatorum. Hoc tamen non cogit, quia benè possent plures, etiam de diuersis, & separatis delictis, vnico libello accusari, & inserto libello in vno processu, pro incipiendis alijs, ex illo compulsare, siue authenticè transcribere, accusationem tangentem delictum alterius Rei, & sic processum prosequi. Proindè dispositio huius *Textus* est merè consultiua, & non obligatoria ad substantiam iuris spectans, vndè, etiamsi contrarium fiat, non vitiatur processus.

I. Quæritur. An Religiosis sit prohibitum accusare in iudicio?

SVMMARIVM.

48. *Religiosus quomodo possit accusare apud Tribunal extrà Religionem.*
Religiosus est sicut filius familias.
Habendus pro mortuo.
Accusatio facta à Religioso extrà Religionem, absque consensu Prælati, est nulla.
Ad iudicium legitimum tres personæ requiruntur, Actor, Iudex, & Reus.
Pro iniuria personali accepta nequit Religiosus, extrà Claustra, accusare.
Ad Prælatum spectat prosequi iniuriam Subdito factam.
49. *Licentia Prælati ad accusandum sufficit, quod sit præsumpta.*
Superior potest validare, aut inualidare accusationem datam à Subdito.
Ad accusandum apud Tribunal fidei non requiritur licentia Superioris.
50. *Religiosus, absque licentia Superioris, potest querelare apud quemuis Iudicem.*
Accusator quomodo differt à querelante.
Querelans est ad modum Denunciantis.
51. *Religiosus potest accusare Superiorem absque sui licentia.*
Reclamans contrà professionem agit coram Ordinario, & Superiore.
Si agit contrà Superiorem, procedit Ordinarius solus.
52. *Clericus non potest ad Tribunal Laicum accusare ad pœnam sanguinis.*
Religiosus quomodo potest accusare de delicto, cui debetur mors.
53. *Religiosus absque licentia Prælati, intra Clastra, potest quemlibet accusare.*
Accusatio benè circumstantionata est actus virtutis.
Quomodo dicatur illaudabilis intentio.
Accusatio aliquando cedit sub obligatione.
In denunciatione Denunciator, non habet ius petendi vindictam.
Præstat aliquando Religioni Accusatio magis, quam Denunciatio.

48. REspondeo, quod ad accusandum legitimè debet Religiosus habere licentiam sui Prælati, quando scilicet accusare vult aliquem extraneum apud Tribunal Sæculare Ecclesiasticum, vel Laicum de crimine, quod infidelitatem formaliter, vel reductiuè non non spectet. Quia in hoc Religiosi æquiparantur Filijsfamilias, aut Seruis, & eorum voluntas est voto obedientiæ vinculata suo Prælato, & pro mortuis habentur, vt tradunt *Doctores* cõmuniter. (u) Ad hoc ergo, quod possit Religiosus ad Tribunal extrà Religionem accusare indiget facultate sui Superioris. Vndè sequitur, quod si absque tali facultate accuset, iudicium per talem accusationem institutum est nullum. Quia cum ad iudicium, vt sit legitimum, requirantur tres legitimæ Personæ, nempè Actor, Iudex, & Reus, vt dicitur in iure, (x) si Actor, siue Accusator non est legitimus, sequitur, quod illegitimum

mum erit iudicium, & proindè nullum; (z) Vndè deducitur, quod pro iniuria sibi illata in persona, honore, aut bonis, nequit Religiosus, sine Prælati licentia, accusare, vt concludunt *Nauarrus*, & *Sylvester*. (a)

49. Non tamen est necessaria licentia expressa Superioris, sed sufficit præsumpta, siue interpretatiua, quando nempè Prælatus abest, nec patitur dilationem accusatio; aut Monachus, de licentia Superioris, degit, ad tempus, extrà Claustra, vt scribunt *Nauarrus*, & *Azorius*. (b) Proindè accusationem factam à Monacho, absque explicita licentia sua, potest Abbas validare, seu inualidare per ratihabitionem concessam, vel denegatam, vt voluit *Sanchez*. (c) Notanter autem dixi *de crimine, quod ad infidelitatem formaliter, vel reductiuè non spectet*, quia Reos de talibus criminibus non solùm possunt, sed tenentur, Regulares, absque vlla Superiorum licentia, apud Ordinarios, siuè Inquisitores accusare, siue denunciare, iuxtà Bullam *B. Pij V.* & decretum *Sacræ Congregationis Sancti Officij*. (d)

50. Licet autem non possit Regularis accusare, absque licentia, vt dictum est; potest nihilominus querelam exponere, apud quemuis Iudicem super iniuria facta, vel sibi, vel Religioni. Differt autem Accusator à Querelante, quia Querelans non petit vindictam à Iudice; nec se obligat ad probandum delictum; nec Iudex procedit, recepta querela, ad instantiam partis; quæ omnia in Accusatione reperiuntur. Vndè Querelans est admodum Denunciantis, & Iudex in querela procedit *ex officio*. Cum ergo querelans nihil in iudicio præstet, nisi Iudicem excitare, vt pro bono Reipublicæ, & iustitiæ administranda munere suo fungatur; liquet, hoc nullo modo esse vetitum Religioso, etiam absque licentia expressa Superioris, maximè si est de delicto, vel Religionem, vel totam Rempublicam conturbante, aut offendente; vt sunt proditiones Patriæ; auxilia data hostibus; coniurationes in Principem, & similia. Ad conseruandam enim publicam indemnitatem quilibet, qui sit membrum eius tenetur; vndè non est cur ad præstanda ea, ad quæ obligatur, habeat expressam Superioris licentiam.

51. Pariter potest Regularis absque licentia Superioris ipsum accusare, & in iudicio agere, quando accusatio est contra Prælatum ipsum, siue Monasterium; vt si aliquis reclamaret contra professionem suam, factam ad importunas preces Superioris; aut minas, aut alias artes prohibitas illius, siue alterius de Conuentu; in tali enim casu, ad præscriptum *Tridentini*, (e) causa proponenda est coram Ordinario. Et licet *Concilium* ordinet, quod ipsa proponatur intra quinquennium coram Superiore Regulari, & Ordinario copulatiuè, ità vt, si vnus procedat sine alio, nulla sit sententia, vt tenent *Riccius*, & *Tamburinus*; (f) tamen *Concilium* debet intelligi, casu quo agatur causa nullitatis contrà alios, quàm contrà Superiorem. Sed si agatur contra ipsum, nequit ipse esse in illa causa coniudex; esset enim Iudex, & Pars, quod repugnat iuri, non solùm scripto, sed etiam naturali, contra, quod nullus potest statuere. Proindè, vel alius Iudex pro parte Religionis esset habendus, qui simul cum Ordinario iudicaret; vel solus Ordinarius procedere deberet, quod est probabilius; quia Iudex, suspectus in locum Superioris accusati posset rationabiliter teneri suspectus, ob potentiam, amicitiam, adhærentiam Superioris, aut alia legitima de causa.

52. Licèt autem prohibitum sit Clericis accusare apud Tribunal Laicum quemquam de delicto, cui pœna sanguinis debeatur, vt dicunt *Canones*, (g) possunt tamen (supposita licentia Prælati expressa, aut præsumpta) tùm sine peccato, tùm sine metu irregularitatis, malefactores accusare in defensionem sui, & Religionis, de criminibus, quibus pœna mortis debetur, dummodò protestentur apud Iudicem *expressè, quod ad vindictam, seu pœnam sanguinis non intendunt*, vt habet litteraliter quædam *Decretalis*, (h) & ità tenent *Doctores* (i) communiter.

53. Dico secundò; posse Religiosum, absque licentia Superioris, apud Tribunal Religionis accusare, tum Superiorem ipsum, tum alios de crimine spectante, tum ad bonum publicum, tum ad priuatum, tum particularis Religiosi, tum ipsius Accusantis. Ratio est, tum quia hoc nullo iure prohibetur, & quod non est prohibitum, censetur concessum; tum, quia accusatio, & vindicatio, auctoritate publica, est actus virtutis iustitiæ, si fiat cum debitis circumstantijs, vt dicunt *Doctores*, (l) quæ circumstantiæ sunt, primò,

vt fiat sine odio, aut alia peruersa affectione, sed solo intuitu iustitiæ, & publici boni. Secundò, quod delictum sit legitimè probabile in iudicio, ne Accusati fama iniustè lædatur, & Accusator exponat se pœnæ talionis. Nec dicendum, quod accusatio debet exulare à viris Religiosis, quia Religiosam charitatem lædit, pacem perturbat, criminibus materiam præbet, vix sine culpa experiri potest, & proindè vocatur *illaudabilis intentio*, vt notat quædam *Glossa*. (m) Quia hoc verum est de Accusatione, quæ procedit ex odio, & priuatæ vindictæ desiderio, non verò de ea, quæ procedit ex charitate, vt per punitionem emendetur proximus, alij à criminibus deterreantur, & publicæ saluti, ac vtilitati prospiciatur; ex talibus enim motiuis accusans, publicæ salutis custodiam gerit, vt habetur in quadam lege *Codicis*. (n) Imò verò *Alensis*, quem sequitur *D. Thomas*, & alij *Canonistæ (o)* docet, quod accusatio, non solùm cuicumque est licita, sed aliquando est necessaria, & cadit sub obligatione, vt quando crimen est tale, quod vergat in detrimentum Reipublicæ, puta, cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, vel spiritualem. Nec placet responsio *Soti*, cui videtur adhærere *Rodericus*, (p) qui dicit, quod Religiosus non debet accusare, eo quia benè potest mitiori modo, puta per denunciationem, prospicere bono Religionis. Quia hoc non est vniuersaliter verum; quia in denunciatione Iudex procedit *ex officio*, & Denunciator nullum ius habet in petenda iustitia contra Denunciatum; quod, si Iudex est amicus, seu partialis Denunciati, recepta denunciatione, non procedit, vt debet, nè amico Reo noceat; nec Denuncians potest Iudici dicere, *quare sic facis?* & crimina cum damno Religionis manent impunita. Pariter multi turbidi, & litium satores, & maligni, specie zeli laruati, sed verè proximo nocere cupientes, subdolè denunciant aliquando viros graues, à quibus timent, & vt plurimum de falsis criminibus, vt impunè illis noceant, saltem in fama, scientes, quod denunciando nullam pœnam incurrunt, si crimen non probatur. Si ergo fiat accusatio, Iudex, etiam partialis Rei, obligatur per instantias Accusatoris, ad procedendum secundùm leges contra Reum; aliter à Iudice maiori puniendus reddetur, & ità per iustam accusationem criminosi puniuntur. Pariter malignis impeditur ars nocendi bonis, dum se vident pœnæ obnoxios, si accusando deficiant in probatione. Ideò aduertant ad hunc punctum Prælati, & dum vident talis farinæ homines denunciare volentes, illos obligent ad accusationem, sin minùs denunciationem non recipiant, vt habet *Textus Tit. Denunciatio* §.4. Et ità communi Religionis bono per accusationem consuletur.

II. Quæritur. An Prælatus Regularis debet acceptare accusationes datas à Mulieribus, Laicis, Sæcularibus, Clericis, vel Religiosis extraneis?

SVMMARIVM.

54. *Laici Sæculares nequeunt accusare Religiosum, nisi propriam iniuriam prosequantur.*
Rodericus, & Antonius à Spiritu Sancto volunt, quòd nec Clericus, nec Regularis alterius Ordinis.
Impugnantur.
Accusator, & Reus non requiritur, quod sint eiusdem fori.
55. *Ratio legis non est quærenda, quando dispositio est aperta.*
Cautela Iudicis Regularis in acceptanda accusatione facta à Sæculari.
Debet zelare Superior honorem proximi.
Examinanda est qualitas Accusantis.
Non statim, ac data est, accusatio debet recipi.
Superior se informet extraiudicialiter.
Si accusationem falsam cognoscat, Accusatorem, deterreat.
Si probabilem, aut legitimam videat, ad inquirendum procedat.
56. *Monitio ad Iudices Regulares.*
57. *Iudex Regularis recipiens accusationem ab extraneis, nullam incurrit censuram.*
Antonius à Spiritu Sancto infideliter recitat Lezanam.
Religiosus accusans Fratrem suum ad Tribunal externum, est Excommunicatus.

54. Re-

54. Respondeo, quod vt suprà visum est, Mulieres, & Laici Sæculares nequeunt accusare Religiosum, nisi propriam iniuriam prosequantur, vt dicunt *Doctores* communiter: (q) & alij dicunt, quod nec Clericus Sæcularis, nec Regularis alterius Ordinis, potest Religiosum accusare; & rationem fundant in hoc, quia eiusdem fori debent esse Accusator, & Accusatus, cum Accusator ad pœnam talionis, nisi probauerit, teneatur, quæ pœna à Iudice Regulari in Clericos, Religiosos sibi non Subditos, Laicos, vel Mulieres infligi non potest, vt habet *Rodericus*, quem sequitur *Antonius à Spiritu Sancto*. (r) Immò iste addit ex *Lezana*, Accusantes, & Iudices talem accusationem recipientes, incurrere excommunicationem latam à *Leone Decimo* in fauorem *Prædicatorum*. Sed, salua istorum reuerentia, prima assertio non subsistit; sequeretur enim, quod supradicti prohiberentur accusare Regularem, etiam quando propriam iniuriam prosequuntur, quod tamen ipsi concedunt. Consequentia manifesta est, quia etiam possunt calumniari, & deficere in probatione prosequendo iniuriam propriam, nec tamen Iudex Regularis posset illos punire, cum sui Subditi non sint; sequitur ergo, quod ex illo fundamento ineptè deducitur talis conclusio. Falsum pariter est Accusatorem, & Reum esse debere eiusdem fori; ex hoc enim fieret, quod Clericus Sæcularis nequiret Laicum accusare apud Iudicem Laicum; quod esse falsum deducitur ex *Decretali* (s) suprà citata, in qua traditur modus euadendi irregularitatem, si accusant in pœna sanguinis. Præter quamquod si tales accusando deficerent, & calumnientur, licet Iudex Regularis nequeat illos pœna talionis, siue extraordinaria (quæ modo in vsu est, vt inferiùs dicam) per se punire; potest apud Iudicem talium Accusatorum instare, vt puniantur, sunt enim probati Rei propter calumniam; & hac via non calumniarentur impuniti; vndè ex tali motiuo asserta conclusio non subsistit.

55. Dico ergo; Laicos vtriusque sexus, sicut & Clericos prohiberi à legibus accusare, vt visum est, nec rationem legis inquirere debemus, vbi aperta est eius dispositio. *Non enim omnium, qui à maioribus constituta sunt ratio reddi potest. Et ideò rationes eorum, quæ constituuntur inquiri non oportet; alioquin multa, quæ certa sunt subuertuntur, vt dixerunt Iulianus, & Neratius*. (t) Sufficiat ergo quod illi prohibentur à lege accusare, absque eo, quod prohibitionis ratio proferatur. Quo autem ad praxim talium accusationum recipiendarum, nec nè; debet Iudex Regularis aduertere, quod frequenter sollicitantur Laici Sæculares vtriusq; sexus, maximè pauperes, & viles, à malignis Fratribus ad accusandum, querelandum, aut denunciandum Religiosum, ob liuorem occultum, quem contrà illum gerit Sollicitans. Aliquando etiam diuites, & spectabilis conditionis, idem faciunt ob simultatem, quam habent contrà Religiosum, vel quia tutatus est iura Conuentus; vel quia strenuus fuit in corrigendo, vel à sua familia elongando Fratre scandaloso amico Accusantis Sæcularis, cui iste multa falsa repræsentauit de Religioso Accusato; vel ob inimicitiam, quam gerit Accusans cum consanguineis Accusati; aut ob alias similes causas, quarum multos casus vidi. Hoc ergo supposito, Iudex Regularis debet zelare honorem Fratris sui ex vna; & curare vtilitatem Religionis ex altera parte; & tandem compescere malignantium rabiem, ac sic scandalorum exempla punire. Examinet ergo, antequam querelam acceptet, qualitates laicæ personæ Accusantis; num honestæ conditionis, probatæ vitæ, bonæ famæ, num vilis, mali nominis, & malæ vitæ. Expiscetur, quo fine ducta accusationem, querelam, aut denunciationem producat; si ex Religionis zelo, vel potiùs ex priuato fine malo, quod facilè deprehendi potest à forma loquendi, vltrà conditionis considerationem. Si enim fœmina, vel alia persona vilis, venit ad Superiorem cum libello accusationis scripto, iniuriam suam, aut suorum non prosequitur, & procaciter instet, vt talis Religiosus puniatur, producit Testes viles, pueros, Mulieres, &c. protestatur, quod ad maius Tribunal recurret, si ille non castigetur, & similia; signum est Accusatorem fuisse instructum, ac sollicitatum ab occulto inimico Accusati. Sed quia hoc non est vniuersaliter verum, & potest dari casus, quod absque odio, & cum veritate Accusatio detur, (vt si accusaretur tali modo Religiosus de attentata, vel violata pudicitia filiæ, vxoris, sororis, vel consanguineæ, & de omnibus vniuersalis Regula tradi non potest,

test,) ideò Iudex, audita querela, non statim ipsam acceptet; sed grauibus verbis moneat Accusantem, vt benè consulat conscientiæ suæ, ne falsum crimen Fratri obijciat; spondeat se iustitiam administraturum; roget Accusantem, ne de crimine, aut accusatione data rumorem spargat in populum. Interim procuret, extraiudicialiter per multos, sed probos, informari de veritate; & benè libret præsumptiones, quæ militant contrà, vel pro Accusato. Tum vel deteget obiectum crimen omninò falsum; vel erit probabile, vel verè admissum, ex informatione extraiudiciali, comperiet. Si primum; accito Accusatore, acriter ipsum reprehendat de obiecta falsitate, minetur se velle procurare apud ipsius Iudicem, vt puniatur tanquam Calumniator, nisi reuelet eum, qui instigauit ad dandam talem accusationem; & eo detecto, si ipsius Subditus est, seuerè puniat iuxtà leges, vt verus Calumniator, quia si non per se, tamen per alium accusauit; si Subditus non sit, ipsum accersat, vel adeat, & reprehendat auctoritatiuè, vt debet, & terreat, minando se curaturum, vt à suo Iudice castigetur, si in posterùm talia attentabit; & ità Fratrem, & ouem suam defendet, hoc enim præstare debet, vt bonus Pastor. Si probabiliter conijciat esse commissum delictum; dicat Accusanti, se non credere, quod Religiosus suus tale crimen patrare potuerit; tamen quia sumus fragiles, & potest esse, quod delictum sit commissum, spondeat, informare se velle, & pro iustitia, & cum ipsius satisfactione processurum; & roget, vt ab accusatione desistat, secretumque teneat. Sed ad inquisitionem *ex officio* procedat, conuersa accusatione in denunciationem; aut supposita infamia, si ex informatione extraiudiciali plures inuenerit, esse de commisso crimine informatos. Si tandem crimen verè esse commissum deprehendet extraiudicialiter, querelam recipiat, & viriliter agat ad punitionem; rogando Accusatorem de secreto, vt famæ Religionis prospiciatur.

56. Sed Iudices Regulares, per IESV Christi viscera obtestor, vt in his præstandis passiones amoris, & odij exuant, ne sontes amore excusent, aut innoxios ex odio grauent; de amico enim nil mali à partialibus creditur; de Factionario diuerso omnis, licet falsa, querela acceptatur. Lugendas vidi ex hinc exortas consequentias; dum enim contrà verè criminosos denegata est iustitia Laicis Accusantibus, isti Curiam Sæcularem adierunt, & crimen in propatulo positum est, cum deplorabili Religionis iactura. Et viceuersa cum, his artibus, maligni Fratres voluissent bonos lædere, isti, se iustè tuendo, malignantium Fratrum technas, (quandoquidem aliter fieri non potuit) apud Tribunalia Sæcularia probarunt, & ità pessimè habita Religio, vt Conuentus malignantium, quæ debet censeri, (vt re vera est,) virtutum, & perfectionis Christianæ schola.

57. Quod autem Iudex Regularis incurrat excommunicationem latam à *Leone X.* in fauorem *Prædicatorum*, si recipiat accusationem datam à Laicis personis, seu Regularibus alterius Religionis, qui suas, vel suorum iniurias non prosequuntur, est merum commentum: & *Antonius à Spiritu Sancto*, qui citat ad hoc *Lezanam*, non fideliter recitat eius dicta. *Lezana enim* (u) citans *Aldrete*, *& Confettium* non scribit eo modo, quo ipse eum citando recitat, sed ex *Aldrete* docet *Excommunicationem latæ sententiæ à Leone X. in fauorem Ordinis Prædicatorum prolatam contrà Religiosos, qui alios eiusdem Ordinis, & quauis causa, conueniant coram Iudice externo; & etiam contrà Iudicem, si talem conuentionem admittat.* Vide etiam *Confettium, &c.* Quæ doctrina *Lezanæ* longè est diuersa ab ea, quam ex illo Auctore deducit *Antonius à Spiritu Sancto*, vt patet intuenti.

III. Quæritur. An Iudex Regularis Ordinarius possit abolere accusationem factam à Subdito suo, ipsam non acceptando, vel impediendo Subditum, nè ipsam prosequatur, postquam eam acceptauit.

SVMMARIVM.

58. *Superior potest pro libito abolere accusationem à Subdito suo sibi porrectam.*
Impugnatur hæc opinio.

Præ-

Prælatus, & Subditus comparatur Patri, & Filio, vel vt Dominus, & Seruus.
Pater, & Dominus, quæ possint in iudicio pro Filio, & Seruo.
Prælatus potest reuocare confessionem sui Subditi factam coram Episcopo.
Potest vindicare Monachum suum ab alieno Monasterio.
Monachus non potest agere in iudicio, sine consensu Abbatis.
Pater, & Filius censentur vna persona.
Pater quæ possit pro Filio, existente in sua potestate.
Pater, vt Iudex, non potest vti patria potestate.
59. *Controuersiæ leues inter Filios à Patre componi possunt.*
Pater non potest excessus graues filiorum punire.
Potest iniuriam factam filio remittere.
Si tamen iniuria fuit ab Extraneo, non à Coniuncto.
Quo sensu possit sustineri opinio Pellizary.
Querelam Subditi, in foro paterno, potest Superior non acceptare.
60. *Superior, vt Pater, nequit cognoscere paternaliter crimen graue sibi delatum per accusationem.*
Exuta persona Patris induit officium Iudicis.
Exemplo illustratur.
Philippus Secundus Hispaniarum Rex Filium damnauit ad mortem.
61. *Prouincialis non potest procedere, vt Princeps.*
Princeps quis dicatur.
In causa propria potest esse Iudex.
Ligatur lege naturali, & diuina.
Prouincialis comparatur Præsidi, vel Proconsuli.
Potest iudicare solùm iuxtà leges.
Accusatoris ius fundatur in iure naturali, & diuino.
62. *Periculosum esset, si Superior accusationem legitimam posset rescindere.*

58. RESpondeo, quod hanc quæstionem resoluit *Antonius à Spiritu Sancto* affirmatiuè, cum *Pellizzario*, (x) docendo, quod Prælatus Prouincialis, siue Generalis potest ex iusta causa, & citrà scandalum, abolere accusationem coram ipsis factam, aduersùs Religiosum Subditum, aut impedire Accusatorem, ne eam prosequatur, & hoc siuè accusatio sit de iniuria publica, siuè priuata: dummodò alia via restituantur damna Accusatori, si quæ illata sunt: & hoc per epicheiam extendit in aliquo casu ad Prælatos inferiores, eo quod non detur ad Prouincialem recursus. Quia Princeps Supremus dispensare potest in lege, & potest casus euenire, in quo expediat, vt dispenset, vndè idem poterit facere Prouincialis, cum sit primus in sua Prouincia. Sed allatam opinionem puto non veram; & si in iure possit habere fundamentum (quo tamen caret) esse tamen in praxi periculosam. Distinguendum enim est de Prælato, & de duplici eius foro. Vel enim consideratur, vt Pater, & paternaliter procedens, vel vt Iudex in foro iudiciali sententians, & sicut in prima consideratione de leuioribus tantùm causis ad dictamen prudentiæ cognoscit, & paternè punit, arbitrio suo; ità in secunda procedens, vt Iudex, legibus Religionis, tum Canonicis, tum Statutarijs ità vinculatur, vt non possit pro libito, sed, ad normam iuris, iudicare, teneatur. Verùm quidem est Prælatum, & Subditum Regularem comparari, vt Patrem, & Dominum, ad Filium, & Seruum, ità vt Prælatus possit in defensionem sui Religiosi, vt Pater pro Filio, & Dominus pro Seruo, comparere in iudicio, agere, tueri, allegare exemptionem non oppositam coram Episcopo, & reuocare confessionem sui Religiosi, vt scribit *Paulus de Castro*: (z) potest pariter vindicare Monachum suum existentem in alieno Monasterio, sicut Pater vindicat Filium, adiecta causa, de iure Ciuili, quia in eius potestate est, vt docent *Bartolus*, & *Baldus*. (a) Nec Monachus potest sine consensu Abbatis agere in iudicio, vt suprà visum est, & scripsit *Ioannes de Lignano*: (b) voluntas quippè Monachi est in voluntate Abbatis, sicut & voluntas Filij, qui est sub potestate Patris, est in voluntate Patris, quia Filius, & Pater censentur vna, & eadem persona, vt vbi vnus stat, vel est, alter stare, & esse videatur, vt deducitur ex iure. (c) Vndè Pater pro Filio, in sua potestate existente, facit testamentum, si decedat antè legitimam ætatem testandi, pro Filio impubere eligit Sepulturam, & iniuriam factam Filio potest remittere, si facta sit à persona non coniuncta, vt dicunt *Doctores*, & iu-

ra.

ra. (*d*) Ista verò minimè quadrant, si Prælatus agere debet, vt Iudex, quandoquidem in hoc casu voluntas Filij non censetur in voluntate Patris, nec Pater, vt Iudex, vti potest patria potestate. Hoc manifestè apparet in *leg.4. Cod.de Patr. potest.* vbi habetur. *Congruentius videtur intrà Domum inter te, ac Filios tuos, si quæ controuersiæ oriuntur, terminari. Sed si ità res fuerit, vt pro iniurijs eorum, & ad ius experiendum, & ad vindictam processeris, aditus Præses Prouinciæ exerceri iubebit ordinem Iuris.*

59. Ex hac autem lege deducitur primò, quod controuersiæ leues, inter filios exortæ, debent à Patre intrà familiam, auctoritate paterna, terminari. Deducitur secundò, quod iniuriæ, seu causæ graues inter filium, seu alios de familia, exortæ debent ad Iudicem deduci. Ampliùs, vt suprà visum est, Pater potest remittere, etiam coram Iudice, iniuriam factam filio à persona extranea, non verò, si iniuria sit sibi facta à persona coniuncta, vt Fratre, Nepote, Sorore, &c. vt post *Bartolum* dicit *Romanus*, & *Apostillator ad Decisionem Tholosan.* (*e*) His ergo firmatis patet Prælatum, qui est Monachorum Pater, debere auctoritate Patris compescere lites exortas inter filios, & leues eorum querelas terminare, paternaliter castigando, & in tali casu Accusatorem fratrem ab accusatione repellere, seu ipsam impedire, prout quieti, & bono Religiosæ Familiæ magis expedire iudicauerit; & in hoc sensu sustineri posset opinio *Pellizzarij*, & *Antonij à Spiritu Sancto*. Sicque querela de re leui, siue iniuria accepta, quam Subditus contrà Fratrem desert, à Superiore posset, pro bono publico, non acceptari, & alia via procurari congrua satisfactio parti læsæ, prout charitas, æquitas, & prudentia suaserit.

60. Sed si agatur de querela, & crimine, quod à Constitutionibus Religionis censetur graue, nequit Superior, vt Pater procedere, sed ad Iudicem debet recurrere, puta exuta persona Patris, se vt Iudicem gerere, vt præcipit lex citata, quæ iubet pro talibus iniurijs *Præsidem* adiri: neque potest remittere iniuriam factam filio ab alio fratre suo, sicut remittere posset, si sibi facta fuisset ab extraneo, vt visum est; & proindè neque impedire accusationem, sicut posset, si facta fuisset ad Tribunal extrà Religionem. Et hoc magis apparet exemplo. Quia, si Iudex quiuis Laicus, qui non esset Princeps, haberet filium, qui pugno percussit fratrem suum, aut leui iniuria affecit, posset illum paternè corrigere, flagellare, &c. aut fratrem iniuriatum, & querelantem ab accusatione compescere, eo quia fortè percussus, vel iniuriatus impubes est; percutiens autem natu maior, & pubes, cui, ratione ætatis, sit aliqualiter deferendum; Si verò læthaliter ipsum vulnerasset, nequit Pater vulnerati querelam abolere, nec paternè percussorem corrigere, sed tenetur, vt Iudex, procedere, filium carcerare, & ad mortem etiam, (si ità iura disponunt) damnare, quod iustè, & generosè ad constantiæ, & integritatis exemplar, fecit *Philippus Secundus Hispaniarum Rex*, qui filium vnicum Monarchiæ Successorem, ob graue crimen, ad mortem damnauit. Ità in pari casu etiam Superior in euentu querelæ grauis, nequit accusationem Subditi impedire, neque eam abolere, sed tenetur, vt Iudex, procedere, & ad normam legum sontem castigare.

61. Falsum proindè est, Prouincialem posse procedere, vt Principem, & iura mutare; quod est *Pellizzarij* fundamentum. Quia Princeps ei est, penès quem in Republica summa rerum potestas est, & non agnoscens Superiorem, potest in causa propria esse Iudex, vt dicunt *Iuristæ*: (*f*) & licet sit solutus legibus, ligatur tamen illis, quæ ex iure naturali, & diuino procedunt, vt ait *Baldus*. (*g*) Prouinciales porrò in Religione agnoscunt Superiorem, puta Generalem, nec possunt sibi ipsis ius dicere, quia controuersiæ contrà ipsos ad Generalem deferuntur, vt est quotidiana praxis omnium Religionum, & ligantur legibus Statutarijs Religionis, & à fortiori etiam Sacrorum Canonum, ad quas seruandas obligantur. Sunt propterea in Religiosa Republica Iudices quidem Ordinarij, sed subalterni, & propriè comparandi sunt *Præsidibus Prouinciarum*, vel *Proconsulibus*, qui à Republica, hoc est à Religione eliguntur; qui in Prouincia, quam regunt, sunt quidem maiores post Principem, hoc est Generalem; extrà Prouinciam tamen iurisdictionem non habent, & iuxtà leges iudicare debent, vt habetur in *Iure*. (*h*) Vndè falsum est, quod possint in lege dispensare, & ius Accusatoris impedire, aut tollere, quod fundatur in iure naturæ, & etiam diui-

diuino; quia se tueri, accusando nocentem de iure naturæ est, & dicitur in Euangelio, *Si peccauerit in te frater tuus, &c. dic Ecclesiæ*, hoc est Iudici, vt malum, quod pateris, auertat.

62. Et re vera periculosa esset res, si Iudex Regularis posset Accusatorem legitimum impedire, & eius accusationem repellere præter id, quod à iure ordinatur; in casibus enim, in quibus accusatus esset ipsius amicus, vel partialis, posset querelas sepelire, & crimina impunita relinquere sub specioso, & colorato aliquo prætextu, cum iniuria illius, cui iustæ accusationi iniustum imponeretur silentium, & cum Religionis iactura, in qua crimina impunita altiores radices figere solent. Repellenda proinde est opinio *Pellizzarij*, & *Antonij à Spiritu Sancto*. Et maximè apud Nos, qui habemus *Textum* hoc eodem Titulo §.7. ità statuentem. *Receptam semel accusationem, nisi ex consensu Actoris, vel Superioris auctoritate, Iudex abolere non potest; & tunc minimè, cum delatio, ac punitio criminis ad euidens Religionis augumentum vergere dignoscatur. Legitimo Accusatore comparante non potest Iudex accusationem respuere, sed tenetur illam acceptare, & prout de iure procedere.*

IV. Quæritur. An semel Accusatus, qui ob partialitatem Iudicis non fuit punitus, possit denuò accusari?

SVMMARIVM.

63. *Iudex non puniens criminosum, vt debet, dignitatem amittit.*
A fortiori, si Testes corrumpit.
Pariter si ex dolo processum inualidum format.
Prælatus ob negligentiam in corrigendo puniendus.
Propter negligentiam in castigando aliquando moritur.

64. *Iudex non puniens Reum fit eius complex.*
Consulens, & persuadens punitur, vt faciens.
Pluribus pœnis castigandus est Iudex dolosè vitians processum.

65. *Accusatio potest renouari contrà accusatum, non punitum.*
Reus, cuius crimen est a Iudice dissimulatum, puniri potest.
Accusatore præuaricante, Reus iterum potest ab alio accusari.
Accusator præuaricans, & Testis corruptus pacificantur.

66. *Iudex non puniens ad normam legum castigandus.*
Iudex, ex iusta causa, potest minuere pœnas.
Ipsius arbitrium à iure est regulandum.
Iudici arbitrariæ sunt pœnæ, quandò debet punire extraordinariè.
Ordinariam pœnam tenetur iniungere, quando crimen est plenè probatum.
Iudex non debet esse suprà legem, sed eam sequi.

67. *Amicitia est ratio minuendi pœnam in iudicio extraordinario.*
Ob amicitiam nemo debet peccare.
Iustitia personam non accipit.
Ob amicitiam non deserenda iustitia.

68. *Reus punitus leuiori pœna, quam fuerit delictum, nequit, denuò accusari.*
Idem crimen pœnis diuersis, non vindicatur.
Semel punitus, licet leuiter, nequit denuò puniri.
Crimen per accusationem delatum, potest denuò deferri ex noua qualitate grauante.

63. REspondeo distinguendo. Vel enim accusatus nullam pœnam subijt, & declaratus est innocens per sententiam Iudicis, qui dolosè vel Testes subornauit, vel corrupit; aut studiosè processum nullum fabricauit peccando in forma substantiali, & hoc modo dando occasionem, & ansam Aduocato Rei, probandi processum esse nullum; vel testimonia minimè delictum probauere, & ex hoc euasit Reus absolutus à crimine. Aut Reus punitus quidem est, sed non pœna lata ad normam legum, neque delicto proportionata, sed longè inferiori. In primo casu, dico duplicem posse institui accusationem, puta, contrà Reum, & contrà Iudicem. Quia prout habetur in duabus legibus *Codicis*, (i) Iudex, si crimen *apud se probatum*

tum distulerit, seu omiserit, vel impunitate donauerit (absoluendo nempè Reum, vt notat ibi *Glossa Accursij*,) *aut pœnam molliorem, quam quæ à legibus est præscripta prætulerit*; vel crimen dissimulauerit, Dignitate, & Officij administratione venit priuandus, & in pecunia, & in salutis, & vitæ periculo puniendus. Ex quo fundamento deducitur, quòd à fortiori puniendus venit ille, qui non solùm delicta, apud se probata non castigat, aut mitiùs punit, aut ex officio punienda dissimulat; sed positiuè impedit iustitiæ executionem contrà Reos; puta Testes subornando, vel Accusatorem corrumpendo; vel nullitates in processus fabricatione affectando. In primo enim casu minùs peccat contrà iustitiam, quia peccat peccato omissionis, non strenuè exercendo partes Iudicis ad legum præscriptum; in secundo verò peccat peccato commissionis, positiuè faciendo contrà leges, & earum executionem impediendo. Quæ omnia optimè iuri *Canonico*, congruunt, si enim ob negligentiam in dissimulandis criminibus puniendi sunt Prælati, vt dicunt multi *Canones*, (*l*) maximè dicente Scriptura *Sanguinem Subditorum de manibus Prælatorum esse requirendum*; vndè Prælatos in castigandis criminibus negligentes à Deo puniri aliquando, per ademptionem vitę corporalis, existimet Abbas, (*m*) quod probat exemplo *Heli Sacerdotis*; à fortiori puniendus venit Iudex, qui etiam regulariter est Prælatus, si criminosos absoluit, probationes criminum impediendo, per Accusatoris præuaricationem, Testium subornationem, essentialium regularum iuris voluntariam, & culpabilem inobseruantiam; Siquidem non solùm bono publico præiudicat, sontes sustinendo, sed eorum culpis participat; alios ad malum instigat; & in officio Iudicis delinquit.

64. Proindè talis Iudex puniendus est pœna complicitatis delictorum Rei absoluti, quia si ille, *qui potest emendare, & negligit participem se constituit. Nec careat scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare*, ac *consentire videtur erranti, qui ad resecanda, quæ corrigi debent, non occurrit*, vt dicunt *Canones*, (*n*) à fortiori se reddit complicem in eo crimine, in quo criminosum ipsum protegit, eius vindictam impediendo. Pariter puniri debet pœna, qua, iuxta leges, vindicantur delicta vel præuaricationis in Accusatore, vel falsitatis in Teste, quia iuxtà *Canonica, & Ciuilia iura.* (*o*) Consulens, & persuadens punitur sicut faciens. Itidem debet subire pœnam Iudicis malè iudicantis, & non seruantis ordinem iuris, (casu quo processum defectiuum studiosè essentialiter instrueret;) si enim Iudex ex ignorantia malè iudicans, aut processum nullum fabricans, vel malè procedendo, vel suggestiuè interrogando, punitur destitutione officij, ac alijs pœnis, vt alibi diximus; à fortiori puniendus est ille, qui non est ignorantia, sed ex studiosa malitia, idem crimen committeret, cum per illam grauiùs ipsum crimen reddatur. (*p*)

65. Similiter poterit de nouo institui accusatio contrà illum, qui, vt innocens in sententia pronunciatus est, ex eo quod Testes producti fuerunt subornati, vel Accusator præuaricauit suasu Iudicis. Tum quia *ex l. final. C. ad l. Iul. de vi pub. vel priuat.* Rei, quorum crimine sunt per Iudices dissimulata, non euadunt per hoc pœnam criminibus à lege sancitam; à fortiori ergo poterit institui contrà eos actio ad hoc, vt puniantur, si Iudex non simpliciter tantùm crimina dissimulat, sed data opera defendit. Nec facit, quòd aliàs fuerint accusati, perindè enim est, accusationem fuisse per malas artes impeditam, & suo fine frustratam; ac si Accusatio à nemine fuisset facta; aut à Iudice non acceptata. Quod ampliùs apparet ex hoc, quòd, vt dicunt iura, (*q*) si Accusator est præuaricatus, non tollitur, quin Reus possit denuò accusari ab alio Accusatore, erit ergo idem in casu nostro; quandoquidem accidit, quod Iudex ipse fit in causa, quare Accusator præuaricauerit; non enim attenditur, à quo sit procurata præuaricatio, neque ipsius modus, sed præuaricatio ipsa, propter quam Reus euadit impunitus; proindè, quod illa fit, vel à Reo, vel à Iudice, vel ab alio, contemplatione commodi Rei ipsius, est quidem merè accidentale, per quod legum dispositio non variatur. Quod autem dicitur de pręuaricatione Accusatoris, pariter concludit de corruptione, siue subornatione Testium, vtrobique enim militat eadem ratio, puta impunitas Rei, quæ nullo modo toleranda est, punire enim sontes ad Reipublicæ bonum, & vtilitatem spectat. Et prædicta ratio concludit, etiam in casu, quo Iudex, data opera, vitiosum processum institueret, vt Reus minimè puniretur,

saltem

saltem ordinaria pœna; quia pari modo, licet alia via, euadit Reus impunitus.

66. Si verò Iudex puniuit quidem Reum, sed quia eius partialis est, non puniuit pœna à lege Statuta, & ad rigorem, sed mitiori: dico, quod Iudex puniendus quidem venit, si probetur, quod non ex causa rationabili pœnam minuerit, sed ex iniusta partialitate; non tamen poterit Reus subijci nouo iudicio per nouam accusationem. Prima pars huius conclusionis probatur ex hoc, quòd Iudex, licet ex iusta causa pœnā minuere possit, vt ex *Iure* (r) deducitur, non tamen, pro libito suo, potest arbitrari; quia arbitraria sunt regulanda ad formam iudiciorum, (s) & ideò, in iudicando, debet iudicium suum regulare ad exemplar legum, nimirùm à similibus ad similia interpretando, & supplendo per iurisdictionem, quæ desiderantur, vt ex nonnullis iuribus deducit *Auctor Repertorij Inquisitorum*. (t) Non assentior autem opinioni de *B. Elis* docentis, hodie omnes pœnas, iuxtà facti, & personarum qualitates, arbitrio Iudicis esse remissas, quod probat ex *l. Hodie, ff. de Pœnis*. Quia hoc verum est tantùm, quandò Iudex extraordinariè procedit, non autem vniuersaliter, nec lex illa intentum suum probat; quia sic se habet. *Hodie licet ei, qui extrà ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem, ità tamen, vt in vtroque modo rationem non excedat*. Ex qua lege manifestè habetur, tunc solùm posse iuxtà criminis qualitates aggrauantes, vel minuentes, pœnas librare, quandò *extrà ordinem*, hoc est extraordinariè crimen cognoscit, vel de crimine *extraordinario*, cui non inueniatur in iure assignata pœna; vel si ordinariè procedit, esse tamen pœnam extraordinariam Reo dandam, quia delictum non fuit plenè probatum, vel quia fuit ex inaduertentia, ignorantia, vehementi passione, &c. & in hoc secundo casu non est locus Iudici pœnas augendi, sed eas solùm minuere potest. Sed quando ordinariè procedit Iudex, & delictum est plenè probatum, nec est vlla qualitas minuens grauitatem delicti, Iudex tenetur imponere pęnam legis, aliter efficitur Infamis; (u) nequit enim, sine iusta causâ, immutare pœnas à lege Statutas, (x) & nos circà hoc habemus *Textum* expressum, (z) dicentem; quòd *licèt pœnas pro Statuta generalia impositas Iudex moderari non possit regulariter, &c. Nullum tamen relinquitur arbitrium circà moderationem pœnarum, vbi delicta, prout recensita sunt, committi contigerit*. Et sic concludo, quod si Iudex *extraordinariè* cognoscit, habet arbitrium augendi, vel minuendi pœnas, non ad libitum, sed ad dictamen rationis rectæ, ità vt *in vtroque modo* (nempè augendo, vel diminuendo) *rationem non excedat*, vt dicit supracitata lex. Si ordinariè cognoscit, delictum verò non plenè probatum, aut ex tota malitia consummatum non est, pœnam extraordinariam, nempè minorem ea, quæ datur à lege, debet imponere; & sic habet arbitrium tantùm in minuendo eam plus, vel minus. Si delictum ex tota malitia est perfectum, & plenè probatum, debet dare simpliciter pęnam legis, nec vllo modo potest eam minuere, vel augere. Iudex enim non debet esse suprà legem, sed eam sequi, vt sanxit *Iustinianus*. (a) Si ergo absque vlla rationabili causa, (ex illis nempè, quas lex rationabiles existimat, vt earum contemplatione pœnæ minui possint, de quibus aliàs dicemus) Iudex pœnam m nuat secundùm prædicta, sed ex amicitia, & partialitate, quam habet cum Reo, puniendus vtique venit Iudex.

67. At dices. Nonnè amicitia est Iudici iusta ratio, vt in amicum mitiorem sententiam ferat? Respondeo hoc videri tenere *Tiraquellum*, & *Gothofredum* (b) non improbare. Sed hoc intelligi, & admitti posset ad plus in iudicio *extraordinario*, aut cognitione *extraiudiciali*; non verò secùs. Nemo enim ratione amicitiæ peccare debet, vt dicunt *Canones*, (c) & vt scripsit *Cassiodorus*. (d) *Iustitia non nouit Patrem; non nouit Matrem; Veritatem nouit; personam non accipit*. Nequit ergo rationabiliter Iudex Reo, quia amicus est, pœnam minuere, quia sic non institiam administrat, sed personas accipit, & contemplatione amicitiæ peccat, pœnam Reo debitam non infligendo.

68. Dico tandem non posse Accusatum, & vt præfertur punitum, de nouo per aliam accusationem postulari. Quia idem crimen diuersis pœnis non vindicatur, nec punitus in vno foro potest accusari in alio, licèt pœna data in vno foro, sit minor alia, vt dicunt iura (f) & nos (*Tit. Delictorum. Quæst. prima* supra) tetigimus. Hoc verò procedit, quando illa, qui vellet secundò accusare, præcisè accusaret de

eodem crimine, & æqualiter qualificato, de quo aliàs accusatus fuit; sed si secundus Accusator intentat accusationem de eodem quidem delicto, sed cum diuersa qualitate, quę transferat delictum in aliam speciem, vt si quis semel accusatus simpliciter de furto replicato, reaccusaretur de eodem furto commisso in Ecclesia; tunc, puto, posse denuo accusari; ex qualitate enim nouiter Iudici proposita, per quam antiquum delictum transfertur ad aliam speciem, puta ad sacrilegium, fit noua simpliciter accusatio; non enim potest dici fuisse Reum aliàs accusatum de sacrilegio, sed de furto; proindè habendus est, ac si nunquam accusatus fuisset; licèt furtum non fuerit reuera à sacrilegio separatum.

V. Quæritur. An Iudex, qui sibi datam accusationem non recipit, vel non prosequitur sit punibilis?

SVMMARIVM.

69. *Iudex mortaliter peccat accusationem legitimam, sine iusta causa, non prosequendo.*

Iudex accusationem legitimam non recipiens, litem facit suam.

70. *Ex iusto motiuo potest Iudex accusationem non recipere.*

Differenda punitio criminum, quæ habent potentes defensores.

Medicina non debet esse deterior morbo.

Crimina aliquando dissimulanda.

71. *Mala, quæ aliquando veniunt Prælato volenti punire Reum potentem.*

Cautela à Prælato tali casu adhibenda.

69. Respondeo, quod si Accusator nullum habet impedimentum, quod ipsum repellat ab accusando, & in debita forma accuset, assignando Testes idoneos, & alia, prout de iure, præstando, Iudex verò accusationem non acceptet, aut, ipsa acceptata, processum non prosequitur, sine iusto aliquo motiuo, mortaliter peccat, & est de iure puniendus. Ratio dictorum est, quia, si Accusator à legibus impediatur quominùs possit accusare, non peccat Iudex ipsum impediendo, ne datam accusationem prosequi possit; quia, ad legum dictamen, operatur, & ità nullo modo est culpabilis. Si verò nullum adest legale impedimentum, neque in persona accusante, neque in forma accusationis, peccat Iudex mortaliter, si accusationem non recipit, aut receptam non prosequitur; tum quia Iudex sub mortali tenetur ad leges seruandas in materia graui; tum quia Accusator, maximè prosequens iniuriam suam, ius habet contrà Reum; & si à Iudice ab accusando repellitur iniustè, lædit ipsius ius; tum quia ad Reipublicæ bonum spectat, Reos punire; & eorum punitionem impediendo, Iudex, culpabilis redditur, vt superiori quæstione dictum est: Quod totum confirmat *D. Augustinus (g)* dicens. *Si Iudex es, si apud te Accusator sit; si veris Testibus conuincitur; coerce, corripe, excommunica, degrada.* Proindè dum Iudex porrectam sibi accusationem iustam recipere non vult, litem suam facit, vt scribant multi *Doctores, (h)* & de Iudice fit Reus, & contra Iudicem potest intentari illa actio ab Accusatore, quam priùs intentauit contrà Reum.

70. Dixi autem notanter *sine iusto aliquo motiuo*, quia si iustum motiuum prudentiale Iudex habet non acceptandi accusationem quamuis legitimam, nec peccat, nec puniri debet, si eam repellat. Ratio est, quam tangit *Diuus Augustinus. (i) Quandocunque crimen notum est, & omnibus execrabile apparet, si tales non habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat seueritas disciplinæ*, & subiungunt *Statuta Salmanticensia. (l) Medicina enim non debet esse morbo deterior, propterea in talibus, ad tempus, est differenda pœnitentia*, & subdunt aliam auctoritatem *D. Augustini. (m) Errata delinquentium, quandoque ad tempus, silentio tegenda sunt, vt aptiori tempore corrigantur.* Ex hac ergo auctoritate habetur, quod quamuis crimen aliquod sit graue, & notorium, ac scandalosum, dissimulari debet, & in aliud tempus differri eius punitio, si crimen habet defensores ità potentes, vt possit maius malum oriri ex illo crimine punito, quàm id, quod nascitur in Reipublica ex eodem dissimulato, & tolerato; & hanc *Augustini* maximam esse verissimam, inter alia multa exempla probauit *Schisma Anglicanum*.

71. Potest ergo dari similis casus in Religione; si enim esset aliquis Religiosus potens

potens apud Curiam Principis, vel Magnates Reipublicæ, aut Ciuitatis, vt frequenter accidit; ſi contrà hunc de aliquo crimine fieret accuſatio, & à Iudice acceptaretur; maius malum, in detrimentum Religionis, oriretur, quàm illud ſit, quod naſcatur ex ſuo crimine impunito. Siquidem ille fretus amicitia Potentum, apud quos benè audit, Iudicis auctoritatem eluderet, & multa mala Religioni cauſaret. Diceret enim, Prouincialem, ex emulatione, quam habet contrà illum, malignaſſe, falſaque crimina ipſi impoſuiſſe, Teſtes corrupiſſe, & ad paſſionis libidinem omnia mouiſſe, vt ipſum infamaret. Credunt, vt ſolent, Sæculares his talium hypocritarum nugis; ſcandalizantur dum audiunt in Religione tantam malignitatem debacchari; Superioribus ſuccenſent; Subditis inſultant, de Religione, aliàs commendata, obmurmurant; Sontis patrocinium ſuſcipiunt; auctoritatem Ptincipis implorant; ſcribitur ab iſtis ad maiores Superiores; repræſentant Religioſum illum eſſe intaminatæ vitæ; & Principi chariſſimum; Prouincialem laborare contrà illum inuidia; & ob hanc, ſuſcitaſſe contrà illum perſecutionem; nullo modo tolerandum eſſe, vt liceat Prælato priuatæ paſſioni publica authoritate ſatisfacere; ob tales recommendationes mouentur Superiores Maiores, qui cum talibus Magnatibus habent negotia; vt illos ſibi obligent, proſecutionem proceſſus impediunt, (ob iuſta aiunt motiua;) crimen ſepeliunt; triumphat Reus; Prouinciali inſultat; iuſtitiam ridet; impunitus, incorrectus, peruicax in malo perſeuerat. Ecce quot mala emergunt in hoc caſu, dum ex alio capite nihil pro correctione proficitur. Meliùs ergo eſt in tali caſu criminoſum vnum tolerare, quàm ſuſcitare contrà totam Religionem tot Potentes, à quibus, contrà illam, tot diſcrimina naſcantur. Differat ergo Prouincialis punitionem in tempus congruum, ſicut fecit *Dauid* cum *Ioab*; ſcribat ad Generalem malam talis Religioſi vitam; & cauſas, ob quas eum caſtigare non poteſt; & partes erunt Generalis opportunè, & ſine Religionis diſcrimine, prouidere. Prouincialis ergo in tali caſu accuſationem non recipiens, aut acceptam non proſequens, prudenter aget, & ex iuſto motiuo; & proindè minimè ſe redderet culpabilem. Ne verò in Syndicatu teneatur, neceſſarium omninò eſt, vt ad Generalem ſcribat; & ſi iſte approbat, quod in accuſatione ſuperſedeatur, iam Prouincialis tutus eſt, quia ſe tuetur auctoritate Principis; ſi verò iubet, vt omnimodè iuſtitiam exerceat; iam habebit maius robur, ex eius aſſiſtentia, nec ità facilè erit Reo per fauorem Potentium Superioribus imponere, & falſam innocentiam vendere. Quod, ſi Accuſator propriam iniuriam proſequitur, non debet Prouincialis durè illum ab accuſatione repellere; neque etiam cauſam, ob quam non recipit accuſationem, illi aperire, ne aut videatur remiſſus, & pauidus in ſuo munere; aut ſe iniuſtum prodat in denegata iuſtitia; ſed ſuauiter ſuadeat Accuſatori patientiam, aliqualem ſatisfactionem ipſi ab Offenſore procuret; aut alio modo demulceat beneficijs, vt à cæptis deſiſtat. Et ità, prudenter dilata punitione, veniet tempus, in quo, abſque conturbatione Religionis, commodiùs poterit caſtigari.

VI. Quæritur. An iuramentum, quod datur in accuſatione, ſit de ſubſtantialibus Iudicij?

SVMMARIVM.

72. *Iuramenti de Calumnia omiſſio non vitiat proceſſum.*
Iuramentum de Calumnia, de Malitia, & de Veritate æquiparantur.
Iuramentum de Calumnia, parte opponente, eſt de ſubſtantia iudicij.
Debet dari in Accuſatione, ſi Reus petat.
Et hoc ſubſtantiale iudicij eſt.
73. *Accuſatore deſiſtente, Iudex debet procedere ex officio.*

72. RESpondeo, quod in iure (*n*) habetur, quod *Propter omiſſum tacitè, in tota cauſa, calumniæ iuramentum, iudicialis proceſſus, aliàs factus legitimè, non eſt nullus, nec etiam annullandus.* Quia verò, in *Clementina*, (*o*) Iuramenta de *Calumnia*, de *Malitia*, & de *Veritate* æquiparantur, quoad obligationem ipſa præſtandi, ſequitur, quod omnia tria hæc iuramenta, ſi tacitè omittantur, non vitiant vllo modo proceſſum, prout habet expreſsè *Gloſſa* illius *Clementinæ*. Quia

verò, *parte opponente*, iuramentum calumniæ eſt de ſubſtantia iudicij, vt tenent communiter *Doctores*, (*p*) & licèt poſſit remitti, vt non iuretur, non poteſt tamen omitti obligatio iurandi, ſi iuramentum petatur, ſequitur, quod ſi Reus petat, quod Accuſator, (qui non iurauit dando accuſationem,) iuret, Accuſator iurare debet, aliter proceſſus annullandus veniet; & hoc modo tale iuramentum à Reo petitum ſpectat ad ſubſtantiam iudicij.

73. Sed quid proficere poteſt Reo, quod Accuſator iurare renuat, quod malo animo non accuſauerit? Nihil. Quia licet proceſſus annullandus ſit in quantùm eſt per viam accuſationis, nec Iudex poſſit, ad inſtãtiam partis, vlteriùs progredi, quia tamen ſupponuntur iam Teſtes examinati antè litis conteſtationem, quæ ſit per citationem Rei, ſi ſufficientes probationes delicti habuerit Iudex, tenetur agere contrà Reum *ex Officio*, maximè ſi crimen tangat publicum bonum, (*q*) vt ſit, quando Accuſator ſpontè ab accuſatione deſiſtit; Quod enim ceſſet accuſatio, vno, vel altero modo, hoc accidit; & ſicut Accuſatore ſpontè deſiſtente ab accuſatione, in qua proſequitur propriam iniuriam, poteſt Iudex *ex Officio* procedere, ità repulſo Accuſatore, qui iurare renuit, Iudex, cuius eſt vindicare publica crimina, tenetur *ex Officio* procedere contrà Reum, cuius crimen iam eſt probatum per Teſtes. Et ſic, per denegationem talis iuramenti Reus in nullo releuatur.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.347.col.2.

(a) *Hoſticn.Summ.lib. 5.Rubr. de Accuſat. §. Quid ſit. num.1.*

(b) *Tit. Quales. §.2.& Tit.Pœnarum. §.10.*

(c) *Gloſ.in cap.Chriſtiana.32.q.5.Abb.in cap.Quaſitum.n.4.de Pœnit.& remiſſion.*

(d) *Calun.Lexic.verſ.Calumniari verbum.*

(e) *Cicer.lib.2. de Repub.*

(f) *l.233 ff.de Verb.ſign.l.3.ff.ad S. C.Turpil.l. penult.ff.Ne quis eum, qui ius.l.Cui neceſſitas.§.1.ff.de libe.cau.*

Pag.348.col.1.

(g) *l.Athletas.§.4.de His, qui not.infam.*

(h) *l.Diuus. ff.de Re iudicat.*

(i) *Sanctor.de Pœn.cap.16.quæſt.1. verſ.Dicitur autem. Abb. in cap.Venerabilis. nu.1. de Teſt.cogen.cap.Coniurationum. cap.Si quis Clerici.cap. Si Clerici, aut Monachi.11. q.1. cap. Denique 7.quæſt.1.*

(l) *cap.Accuſatores. cap.Suſpectos.3.q.5. cap. Cum oporteat.iunct gloſ.in verb.Inimicos.de Accuſ.*

(m) *Anaclet.Pap.Epiſt.3. cap.5.*

(n) *l.Si Maritus.§.Præſcriptiones. ff.de Adult. cap. Neganda.il primo.3. q. 11. iunct.gloſ.in verb. Accuſat.Hoſt.Sum.de Ord.cogn. verſ. Hæc autem.*

(o) *l. Quæ prior. ff. de Iudic. cap. Cum dilectus. §. Nos.de Ord.cognit.*

Pag.348.col.2.

(p) *l.Prius.l.Neganda.C.de His, qui accu. non poſſ.*

(q) *l.Exceptionem. C.de Probat. l. Si quidem. C.de Except.cap.Inter Monaſter.de Sent. & re iud. cap. Denique. de Except. Hoſt.de Ord. cogn. verſ.Sin autem Reus.*

Pag.349.col.1.

(r) *Farinac.q.2.num.58.apud Paſſerin. Trib. Regular.q.4.art.4.num.36.*

(s) *cap.Cum dilectus.§.Verum.de Ord.cognit.cap.1. §.Cæterum.de Except. l.Huius.ff. de His, qui not.infam.*

(t) *cap.De cætero.de Teſt. cap.Cum P.Manconella. de Accuſ.cap.Beatus.2.q.1. l.Qui accuſare.ff. de Accuſat.*

(u) *cap. Perſonas. cap. Veniens. de Teſt. cap.1. de Confeſſ.l.final.C.de Accuſat. l. Quoniam.C.de Teſt.*

(x) *Gloſ.in cap.Cum.P.Manconella.in verb.Laicus. de Accuſ.*

(z) *cap. Tanta.de Simon.*

Pag.349.col.2.

(a) *cap.Intelleximus.de Iudic.cap.1. de Except. in 6.Paſſerin.Trib.Regul.q.4.art.4.n.40.*

Pag.350.col.1.

(b) *Statut.Valliſolet.tit.de Pœn.talion.Orb.Seraph. Tom.3.fol.470.cap. Qui crimen.2. q.8. l.Noſtris.C.de Calumn.l.final.C.eo.l.final. verſ.Nec impunitam.C.de Accuſat.*

(c) *Menoch.de Arbitr.Iud. caſ.325.n. 23. Farinac. q.16.n.27.apud Paſſerin.Trib.Reg. q.7. art.5. num.26.*

Pag.350. col.2.

(d) *Baiard.ad Clar.q.62.n.29.Farinac. q.16. n.25. Guazzin.Defen.3.cap.13.n.9.*

(e) *Stat.Salmantic.cap.10. verſ.Nullus Frater.Orb. Seraph.Tom.3.fol.339.*

(f) *cap. De his.de Accuſat.*

Pag.351.col.1.

(g) *l.Prævaricationis.§.Nam ſi.ff.de Prævaric. l. Si quis homicidium. C.de Accuſat. cap.1. de Colluſ.deteg.Gloſ.in cap.De his.in verb. Replicari.de Accuſat.*

(h) *Gloſ.in cap.Admonere. in verb. Pœnitentia. 33. quæſt.2.*

(i) *cap. Quod in dubijs. cap.Inter alia.de Sent.Excomm.*

Pag.

Pag.351.col.2.

(l) *Cod.Theodos.lib.4.Tit.de Falf.Monet.*

(m) *cap.Nouerit.iunct.glos. in verb. Capitularibus. de Sent.Excomm.cap.Omnes.§.Hæc si quis.11. quæst.1.*

(n) *Radulph.Tungren.de Canon.obseru. Propos.13.*

(o) *Du Cange Gloffar.litt.C.verf. Capitulum locus. Brouuer. Antiquit. Fulden. cap. 12. Smaragd. Præfat. in Diadoc.Monach.*

(p) *Amalar.de Ecclef.Offic.lib.4.cap.2.*

(q) *Eckeard.Iun.de Caf.S.Galli cap.3.*

(r) *Concil.Aquifgranen.Can.69.*

Pag.352.col.2.

(s) *Stat.Farner.cap.10.& 11.Orb.Seraph. Tom.3. fol.69.& 71.*

(t) *Stat.Bened.XII. cap. 21. Orb. Seraph. Tom.3. fol.39.*

(u) *Crauet.Conf.6.n.73.Parif.Conf.23.n.241.lib.2. Pute.decif.147.n.2.lib.7.& decif.77.n.7.lib.2. Simon de Prat.conf.190.n.56.*

(x) *l.final.ff.de Decret.ab Ord faci.*

(z) *Gemin.conf. 144.nu. 3. verf.Sed ita.Anani.conf. 70.in fin.*

Pag.353. col.2.

(a) *cap.1.de Iuram.calumn.in 6.cap. Cæterum.cap. Cum caufam.cap.Cum in caufa.co.tit.Clement. Sæpè de Verb.fign.l.2.§.1. C.de Iureiur.propt. cal.l.Inter cohæredes. §. Qui familia.ff.Famil. ercifc.*

(b) *Glof.in cap. .in verb. Calumnia . Extra de Iuram.calumn.*

Pag.354.col.1.

(c) *cap.Cum dilectus.de Elect.cap.Paftoralis.de Except.Clement Sæpè.de Verb.fignif.*

(d) *cap.Ex litteris. de Iureiu.iunct. glof.in verb.Iuramentum.cap.Dudum.il 2.de Elect.*

(e) *Martin. Abb. apud Adden. ad Summ. Hoftien. Rubr.de Iuram.calumn.verf.Interijcias.*

(f) *Glof.in cap.Cum dilectus. in verb. Iuramentum. Extrà de Elect.*

Pag.354.col.2.

(g) *Stat.Salmantic.cap.10.Orb.Seraph. Tom.3.fol. 336.verf.Ordo etiam.*

(h) *Exod. cap. 21. verf. 23. Deuteronom. cap. 19. verf.21.*

(i) *Aul.Gell.Noct.Attic.lib.19.*

(l) *l.final.§.3.C.de Accu. l.Noftris.l.final. C.de Calumn.l.3.C.de His,qui accu.non pof.*

(m) *cap.Calumniator.cap.Qui non. cap.Paulum.2. q.3.cap.Nullus.4.q.4.*

(n) *Couaru.2.Variar.cap.9.n.1.Pegn.Direct.Inquif. par.3.Comm.24.§.Sed quid. Guazzin. Defen. 3.cap.13.num.3.*

(o) *Bict.q.23.num.6. Sgroi par.3.cap.1.n.7.Bellagrand.Tract.1.q.12.n.11.Farinac.q.16.n.5.*

(p) *Pafferin.Trib.Regul.q.7.n.21. Bict.q.23. nu.3. Sgroi par.3.cap.1.Bellegrand.Tract.1.q.12.*

Pag.355.col.1.

(q) *Bart.in l. Quæfitum.§.Si quis fundum. n.9. ff.de Fund.inftr.Bald.Conf.253.n.3.lib.5.*

(r) *Io: Igne.in l.Neceffarios. §.Non alias.n.95.*

(s) *Mafcard.concl.857.n.30.apud Sgroi par.4. cap. 3.n.33.Grammat.conf.45. n.12.Baiard.qu.24. n.122.Farinac.q.62.n.71.*

Pag.355. col.2.

(t) *Caphalu.conf.118.n.13.lib.1.Tufc. lit.C. concl. 311.num.4.*

(u) *D.Thom.2.2.q.68.art.2. Farinac.q. 16. Clar. q.12.Pafferin.q.6.n.3.*

Pag.356. col.1.

(x) *l.Penult.C.de Accu.l. 2.§.final. ff.de Adult.l.3. C.de His,qui accu.non pof.*

(z) *Stat.Salmant.cap.7. verf.Si tamen. Orb. Seraph. Tom.3.fol.319.col.2.Stat.Refor.cap.7. n.11.*

Pag.357. col.2.

(a) *cap. Quanto.de Iudic. cap. Prætereà . il 2. de Tranfact.cap.De iure.de Iurepatr. cap.Tranflato.de Conft.Abb.in cap. Querelam. num.9.de Elect.*

(b) *Abb.in cap.Licet.n.31.de Probat.*

Pag.358.col.2.

(c) *l.final. C.de Rei vindic.l. Qui teftamento. ff. de Excuf. tuto.cap.Cum Ecclefia. de Cau.poff. & propr.cap.Licet.iunct.glof.in verb.Se adftrinxit. de Probat.*

(d) *l. Qui accufare.C.de Eden.l.Negantes.C.de Obligat.l.2.C.de Proba. l.Si quidem. C. de Except. cap.1.Vt Eccl.benef.*

(e) *Speculat.Tit.de Probat.§.Probare.verf.Tunc ad propofit.Iafon. in l. Qui accufare. C. de Eden. Marfil. in l. De minore . §. Tormenta. ff. de Quæft.Purpurat.in d.l. Qui accufare. Iacob.de Ptolem.in l.Admonendi ff.de Iureiu.n.115.*

(f) *cap.Accufator.6.q.5.*

(g) *cap.Ex timore. de Teft.l. Optimam. C. de Contr.ftipul.cap.Bonæ memoriæ.il 1.de Elect.*

Pag.359.col.1.

(h) *cap.Super hoc.iunct.glof.in verb.Negat. de Renunciat.*

(i) *cap.Dudum.de Præfumpt.l.Cum quid. ff.de legib. l.Omni modò.C.de Inoffic.teftam.*

(l) *cap.1.iunct.glof.in verb. Actore. Vt Eccl.benef. cap. Ex infinuatione de Procura. cap. final. de Iureiur. l. Quintus. ff. de Donat. inter vir. & mulie.*

(m) *l.Circa.ff.de Probat.*

(n) *Mafcard.Marfil.Ofafc.Guazzin. Defen. 29.n.6. apud Bict.q.92.num.2.*

(o) *Glof. in cap. Accufator. 6.quæft.5.& in cap.1.in verb. Actore.Vt Eccl.benef.*

Pag.359. col.2.

(p) *Tit.Probatio.tot.titul.*

(q) *Pafferin.Trib.Regul.quæft.11.num.4.*

(r) *Tit.Fama.§.1.*

(s) *cap. Qualiter , & quando il 2.de Accuf. cap. Licet Heli.de Simon.*

Pag.360. col.1.

(t) *d.cap. Qualiter,& quandò.il 2.iunct.glof.in verb. A maleuolis.de Accuf.glof.in cap.In cunctis. in verb.Maledicorum.11.q.3.*

(u) *Tacit.in Vit. Agricol.*

Pag.360. col.2.

(x) *Bart.in l.Admonendi. num.14 & feqq. ff.de Iureiur. & in Extrauag. Ad reprimendum . in verb.*

verb.Summariè.num.7.verſ.Circà modum.

Pag.361. col.1.

(z) Cod.& Digeſt.Ad leg.Corn.de Crim.falſ. Extra. eo.tit.lib.5.
(a) Alex.conſ.74.num.9.lib.1.
(b) Abb.in cap.1.n.5.verſ.Et ex his.de Colluſ.deteg.
(c) Abb.loc.cit.

Pag.361. col.2.

(d) l.2.C.de Abolit.crim.gloſ.in cap. Si quem pœnituerit.2.q.3.
(e) Gloſ.in cap. Audiuimus. in verb. Colluſione.de Colluſ.deteg.
(f) cap.1.de Colluſ.deteg.l.1.C.Ad S.C.Turpil.
(g) l.final.C.de Abolit.Cod.Theodoſ.l.2. eo.tit.

Pag.362.col.1.

(h) Gloſ.in cap.1.in verb.Gratiam. de Colluſ.deteg.
(i) l.Fallaciter.C.de Abolit.arg.cap. Quidam.5.q.1.

Pag.362.col.2.

(l) l.Furti.§.Pactus ff.de His, qui not.infam.

Pag.363. col.2.

(m) cap.Clericus.cap.Maiorum.cap.Sententia. cap. Oues.cap. Accuſatio.2.q.7.
(n) S.Clement.Epiſt.2.ad Iacob.Anaclet.Ep.3.
(o) Gen.cap.6.verſ.9.
(p) cap.Si qui ſunt.cap. Querend.2. q.7. Conc. Nicen.1.ex Iul.cap.18.& 24. Luci.1.Epiſt.2.cap. Qualiter,& quandò il 2. de Accuſ.
(q) Anaclet.Epiſt.2.cap.Accuſatio.§.Hac.2.q.7.
(r) Gloſ.in cap.Accuſatio.in verb. Columna.2. q.7. l.Cætera.§.Item hoc.ff.de Legac. & fideicom.

Pag.364.col.2.

(s) cap.Cum ab Eccleſiarum.iuncta gloſ.de Off. Ord. cap.Decernimus.vbi Gloſſ.& Abb.n.16.de Iudic.Archidiac.in cap.Vt animarum.de Conſtit. in 6.Innoc.in cap.Firmiter de Sum. Trinit. & in cap. Quoniam. Vt lit.non cont.cap.Perlectis 25.Diſt.cap.Nemo.2.q.1. cap. Reprehenſibilis de Appell.cap.1.de Eo,qui furt.Ord.ſuſc.

Pag.365. col.1.

(t) Calepin.verb.Inſignis.
(u) Cicer.Orat.pro Rabir.
(x) Terent.in Eunuch.
(z) Virgil. Aeneid. lib.1.
(a) Cornel.Tacit.lib.2.Annal.
(b) l.Si ab Arbitr.§.final ff. Qui ſatiſd.cog.
(c) Alberic.Diction.verb.Inſignis calamitas.
(d) cap.Statutum de Reſcript.lib.6.
(e) Speculat. Tit. de Citat.§. 1.verſ. Sed quæ loca. Archidiac.in cap.Statutum.in verb.Inſignibus. de Reſcript.in 6.
(f) l.Obſeruare §.1.de Off.Procon. Vopiſ. Lamprid. apud Caluin.Lexic.verb.Præſes Prouinciæ.
(g) Tit.de Dignit.lib. 12.Nouell.30.38. 103. 105. 161.
(h) l.Non debet.ff.de Dolo.
(i) Stat.Salmant.Tit.de Studijs.Orb.Seraph.Tom.3. fol.451.

Pag.365.col.2.

(l) l.Medicos.C.de Profeſſor.lib.10. l.Miles.ff.de Re iudic.l.Ad egregias ff.de Iure. l.Centurio. ff.de vulg.& pupil.ſubſt. l.Libertus ff.de In ius voc. vbi Bart.l.1.ff. Qui bon.ced.poſſ.vbi Bald.
(m) Bart.in l.Medicos.C.de Profeſſ.lib.10.
(n) Bald.conſ. 239. in princip.lib. 1. Dyn.conſ.51. num.3.Gemin.conſ.6.num.3.4.
(o) Gemin.conſ.65.num.8.Signorol.conſ.70.num.11. & ſeqq.apud Tuſc.litt.V. concl.140. num.19. 21.& 25.

Pag.366.col.1.

(p) Stat.Gen.Ord.cap.8.§.53.num.15. Stat.Reform. cap.8.num.52.

Pag.367.col.1.

(q) l.Poetæ.C.de Profeſſ.lib.10.
(r) l.Ad beſtias.ff.de Pœn.

Pag.367.col.2.

(s) Tuſc.concl.520.num.1.litt.A.qui teſtatur de communi.
(t) Iul.Clar.§.final.quæſt.60.n.26.in fin.

Pag.368. col.2.

(u) cap.Cum dilectus. de Reſcript. Authent. Caſa quæ C.de Epi.& Cler.Nauar. Comm.2.de Regul.num.64.Sanch. Decal.lib.6. cap.12. Lezan. Tom.1.cap. 9: num. 11. Anton.à Spir.Sancto. Direct.Regul.par.5.Tract.4 diſp.3. num.177.
(x) cap.Forus. de Verb. ſign. vbi Canoniſtæ communiter.

Pag.369. col.1.

(z) Sanch.Decal.lib.6.cap.12.n.12.Lezan.verb.Accuſare.num.2.
(a) Nauar.Comm.2.de Regul.nu.29. & 64.Syluest. verb. Religio.8.quæſt.4.
(b) Nauar.loc.cit.n.65.Azor.lib.12. cap.11. quæſt. 9.Lezan.Tom.1 cap.9.n.11.
(c) Sanchez Decal.lib.6.cap.12.num.13.
(d) Peyrin.ad Conſt.9.Paul.V.num.25.Lezan. verb. Accuſare.num.7.

Pag.369.col.2.

(e) Tridentin.Seſſ.25.de Regul.cap.19.
(f) Ricc.Prax.Reſol.20.Tambur.de Iur.Abb.Tom.3. Diſp.6.quæſt.26. num.3. Barboſ in Tridentin. Seſſ.25.de Regul.cap.19.num.23.
(g) cap.Sententiam. Ne Cler. vel Monach.Couarr. in Clement.1.de Homicid.par.2.§.5.
(h) Text.in cap.Prælatis.de Homicid.in 6.
(i) Baccon.in 4.Diſt.25.qu.7. art. 2. Couarr.in Clement.1.de Homicid.par.2.§.5. Caietan. 2.2.q. 33.art. 7. Nauar. Manual. cap.27.n.213.Lezan.Summ.verb.Accuſare.
(l) D.Thom.2.2.q.108.art.1.& 2.Paſſerin.Trib. Regul.q.4.num. 46. Peyrin. de Subd. q.1. art.16. Pelizzar.Tract.9.cap.4. n.83. Anton.à Spir. Sanct. Direct. Regul. par. 3. Tract.4. diſp.3. num.170.

Pag.370. col.1.

(m) cap.Si quis Epiſcopus.2.q.7. vbi gloſ. in verb. Illaudabilis.
(n) l.vnic.C.de Fam.libel. cap.Si quis Epiſcopus.de Accuſ.
(o) Alenſ.4.par.quæſt.42.Memb.2.D.Thom. 2.2.q. 68.art.1.Abb.in cap.Nouit. de Iudic. Roderic. Tom.2.q.7.art.4.
(p) Sot.de Tegen.ſecret.Memb.2.q.5.concl.3. Roderic.loc.cit.

Pag.

Pag.371.col.1.

(q) *Nauar.lib.5.Consil.tit.de Accus. cons. 3. num. 2. Aldret.de Relig.discipl.lib.1.cap.4.num.7.Lezan.tom.1. cap. 27. num. 25. Pelizz.Tract.9. cap.4.num.87.*

(r) *Roderic.Tom.2.q.7.art.7.Ant.à Spir. Sanct.Direct.Regul.par.3.tract.4. Disp.3.n.185.*

(s) *cap.Prælatis:de Homicid.lib.6.*

Pag.371.col.2.

(t) *l.Non omnium.l.Et ideo ff.de leg.& Senat.*

Pag.372.col.2.

(u) *Lezan.Tom.2 cap.27.n.22.Aldret. de Relig.discipl.lib.1.cap.4.num.13.Confett. Comp. priuil. Bull.Leo.X.*

Pag.373.col.1.

(x) *Ant.à Spir.Sanct.Direct.Regul.par.3. Tract. 4. Disp.3.n.188.Pellizz.Manu. Regul. Tract.9. cap.4.num.88.*

Pag.373. col.2.

(z) *Castren. cons.432.n.5.lib.1.Tusc.concl.508.n.1. litt.P.*

(a) *Bart.in l.1.§.2.vers.Per hanc. ff. de Rei vindic. Bald.ad l.ea.*

(b) *Io:de Lignan.inter consil.Bellamer.5.num.8. & seqq.vers.Secunda conclusio, & num.14. vers. Si agatur.*

(c) *l.Cum satis.§.2.C.de Agric.& cens. lib.11. Oldrad.consf.224.n.22.& 35.*

Pag.374.col.1.

(d) *Bald.cons.126.in fin.lib.1.cap.Licet. de Sepult. in 6.Bart.in l.Si vnus.§.Si filius.ff.de Iniur.& in l.Lucius.ff Solut.matr.apud Tusc.concl.131. num.2.litt.P.*

(e) *Bart.in d.l.Lucius.ff.Solut. matr. Roman. singul. 93. Apostill. ad Decis. Tholosan. 241. apud Tusc.concl.131.n.11.litt.P.*

Pag.374. col.2.

(f) *Felin.in cap.Cum venissent. de Iudic. Bald.in l. 2.C.de Sent.quæ sin.cert. Bart. in l.Si alius. ff. Quod vi aut.Angel.in l.vnic.C.Ne quis in sua.*

(g) *Bald.in l.final. C.de legib.*

(h) *l.3.& 4.l.Congruit.l. Senatusconsulto. ff. de Off. Præsid.*

Pag.375. col.2.

(i) *l. Seruos. §.Indicem. l.final.C. Ad leg. Iul.de vi pub.vel priua.*

Pag.376. col.1.

(l) *cap. Licet Heli.de Simon. cap. Irrefragabili . de Off Ord.cap.final.de Regular.cap.Cum ad Monaster.§.fin.de Stat.Regul.*

(m) *Abb.in d.cap.Licet Heli.de Simon.*

(n) *cap. Error. cap.Consentire. cap. Quid enim.83. Dist.*

Pag.376. col.2.

(o) *cap.Sicut.§.Qui verò.cap.De cætero.de Homicid. l.Non solùm.§. Si mandato. ff. de Iniur.l. Qui occidit.§.penult. ff. Ad leg. Aquil.*

(p) *cap.Sciendum.de Pœnit. Dist.2.*

(q) *l.1.C.de Aduo.diu. Iud.l.Si quis homicid. C. de Accus.cap.1.& 2.de Collu.deteg. Glos. in cap. De his.de Accus.*

Pag.377.col.1.

(r) *l.Et si.C. Ex quib.cau.irr.infam.cap. de Causis.de Off.Delegat.Farinac. quæst.17.n.7. Alex.cons. 121.n.7.lib fin.Soccin.sen.in cap.Licet de Pœn.*

(s) *l.1.ff.de Arbitr.Abb.in cap.Cum Ioannes. n.13. de Fid.instr.Sot.in 4.Dist.27.q.vni.art.5. conclus.4 Nauar.de Sponsal.cons.23.n.1.*

(t) *l.Non possunt.l.Nam vt ff.de Arbitr. Repert. Inquisit.verb. Arbitr.in fin.Sanctor.de Pœn.cap.2. q.5.vers. Quomodò autem fol.70.*

(u) *l.Seruos.C.Ad leg.Iul.de vi pub.l.8.C.Theodos. de Appell.Clar.q.95.vers Vlterius.*

(x) *Authent.de Iudic. §. Oportet.cap. De causis. de Off.Deleg.*

(z) *Tit. Applicatio.§.final.*

Pag.377. col.2.

(a) *Nouell.82.cap.13. coll.6.*

(b) *Tiraquell.Tract. de Pœn.caus.16.& 17.Dionys. Gothofr.ad l.3. C.Ex qui.cau.irrog.*

(c) *cap.Faciat.cap.Omne genus.cap. Si quis te. 22. quæst.2.*

(d) *Cassiodor.super Psalm.*

(f) *l.Sanctio. ff de Pœn.l.Prætor edixit.ff.de Iniu.& fam.lib. Abb.in cap.De his.n.7.de Accus.*

Pag.378. col.2.

(g) *D.Aug.in Epist ad Corinth. cap.12.*

(h) *l.Mancipia.C.de Seru fugi. vbi Bald.& Salycet. Farinac.q.111.n.535.apud Bict.q.142.n.20.*

(i) *l.Mancipia.C.de Seru.fugit.Bict.q.142.n.20.*

(l) *D.Aug. lib. Contra Epist. Parmenian. Stat. Salmant.cap. 10. Orb. Seraph. Tom. 3.fol. 335. col.1.*

(m) *D.August.lib.de Conflict.Vitior.*

Pag.379.col.2.

(n) *cap.1.§.Propter.de Iuram. calum.in 6. Glos. in Clement.Sæpè.in verb.Excludi.de Verb.signi.*

(o) *Clement.Sæpè.de Verb.signif.*

Pag.380. col.1.

(p) *DD.in cap. 1.de Iuram. calumn. in 6.Farinac. q.16.n.22.Glos.& DD. in l.2.C.de Fid. instr. Clar.quæst.18.vers.Dicit etiam. Bict.quæst.24. n.2.Passerin.Trib.Regul.q.11.art.2.n.8.*

Pag.380.col.2.

(q) *Farinac.quæst.4.n.32. Passerin.Trib.Regul.q.7. art.2.num.14.*

TITV-

TITVLVS NONVS.

Denunciatio.

TEXTVS.

§. I. Euangelica, seu fraterna, respicit emendationem Fratris, actum charitatis, & bonum Delinquentis, vt scilicet resipiscat. Iudicialis verò respicit punitionem, actum iustitiæ, bonum priuatum, aut Communitatis, vt malus puniatur in aliorum exemplum. Illa accedit ad Superiorem, tanquam ad Patrem, ista tanquam ad Iudicem. Hinc nullus fraternè denunciare debet, nisi Euangelica correctione præmissa, excepto casu, quo iudicialis correctio magis profutura crederetur; & eo minùs, si Fratrem, remotis etiam labendi occasionibus, viderit emendatum: iam enim lucratus est Fratrem, si eum secretò corripientem audierit. In iudiciali autem Denunciatione, si delicta sint publica, & exceptuata, correctio charitatiua non est necessaria.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Denunciatio, quid sit.*
Differt ab Accusatione, & quomodo.
2. *Denunciatio quotuplex.*
Duplex est Euangelica, & Iudicialis.
Denunciatio Canonica reducitur ad Euangelicam.
Regularis confunditur cum Euangelica, & Iudiciali,
3. *Denunciatio Euangelica respicit emendationem Fratris.*
Eius differentia à Iudiciali.
Procedit à charitate.
4. *Denunciatio Iudicialis est actus iustitiæ.*
Punitio malorum est bonum Communitatis.
5. *Denunciatio Euangelica fertur ad Superiorem, vt Patrem.*
Superior consideratur, vt Pater priuatus, vel communis.
Denunciatio ad Superiorem, vt Patrem priuatum, quomodò fiat.
Superior bonam famam Subditi debet curare.
6. *Denunciatio ad Superiorem, vt Patrem Communem quando fiat.*
7. *Denunciatio Iudicialis fit ad Prælatum, vt Iudicem.*
Superior, quando tenetur corrigere Subditum secretò.
Denunciator in foro paterno, potest esse Testis in iudiciali.
Cautela Iudicis in libranda qualitate Denunciantis.
Quomodò procedet, si graue crimen sciatur à paucis.
Quid agendum, quando scitur à multis.
8. *Fraterna correctio præmittenda Denunciationi.*
Omitti potest, quandò creditur non profutura.
Quomodò cognoscatur non esse profutura.
Correctio facienda in peccatis reiteratis.
9. *Denunciatio iudicialis non annullatur per omissionem correctionis fraternæ.*
Pœnitentia priuata non releuat à pœna publici criminis.
Correctio fraterna non est necessaria in crimine excepto.
Superior quandò per viam inquisitionis procedere debeat contrà Denunciatum.

Denun-

1. D*Enunciatio*, prout ex multis iuribus deducit *Hostiensis*, *(a)* *est criminis alicuius apud Iudicem, sine inscriptione, legitimè facta delatio ad pœnitentiam peragendam, vel aliam pœnam legitimam imponendam, vel etiam ad vtrumque*. Differt autem ab Accusatione in multis. Primò, quia Denunciatio potest fieri per litteras; Accusatio non; Secundò. In Denunciatione non requiritur inscriptio, seu obligatio probandi delictum oppositum sub pœna talionis; in Accusatione sic; Tertiò. Procedendo per viam Accusationis Reus pœna ordinaria punitur; per viam Denunciationis autem pœna mitiori; Quartò. Accusatio tendit ad vindictam, siue punitionem; Denunciatio autem ad correctionem; Quintò. Actor in Accusatione potest appellare, scilicet casu, quo Iudex aut malè iudicet, aut remissè agat; in Denunciatione minimè; Sextò. In Denunciatione, quæ fit ad puram correctionem Rei, Actor potest examinari vt Testis; in Accusatione non. Et hæc omnia, multis cumulatis, *(b)* probat *Auctor Practicæ Criminalis* ad calcem *Roderici*.

2. Quamuis verò nonnulli *Doctores (c)* diuidant Denunciationem in quatuor species, nempè *Euangelicam*, (quæ etiam dicitur *Paterna*, *Fraterna*, vel *Charitatiua*;) *Iudicialem*; *Canonicam*; & *Regularem*; tamen, re benè considerata, duæ solæ statuendæ sunt species, nempè *Euangelica*, & *Iudicialis*; etenim Canonica reducitur ad *Euangelicam*, & *Regularis* confunditur aliquandò cum *Euangelica*, aliquandò cum *Iudiciali*; & hanc diuisionem traditam à *D. Antonino (d)* amplectitur *Auctor Practicæ Roderici*.

3. *Euangelica ergo, seu fraterna respicit emendationem Fratris, &c.* ex hoc habetur ratio differentiæ inter *Euangelicam*, & *Iudicialem*, quia prima est *actus* procedens ab habitu *Charitatis*, & habet pro causa finali, siue motiua, *Bonum delinquentis, vt resipiscat à crimine*.

4. Sed *Iudicialis* est *actus iustitiæ* habens pro causa finali *bonum priuatum*, nempè Denunciantis ipsius, si denunciat aliquem de iniuria sibi illata, vt obtineat reparationem damni, vt est in furto rei, vel famæ; aut *bonum Communitatis*, si ipsa damnificata est in bonis, vt in crimine peculatus, vel in dilapidatione, vel si damnificata est occasione scandali, siue mali exempli, vt in criminibus publicis, per quæ etiam damnum patitur, quia amittit bonam famam, & existimationem apud Sæculares; tale porrò bonum Communitatis obtinetur, quando *malus punitur in aliorum exemplum*.

5. Aduertendum porrò, quod *Euangelica* fertur *ad Superiorem, tanquam Patrem*, nempè extraiudicialiter procedentem; & hic facienda est distinctio; Superior enim potest considerari tanquam *Pater priuatus*, & sic vocatur *Pater*; vel vt *Pater communis* omnium Religiosorum, & ità vocatur Prælatus. Potest ergo fieri Denunciatio Superiori hoc casu, puta quando aliquis, post correctum Fratrem nihil profecit; vel quando probabiliter, considerata Fratris peccantis natura, credit per correctionem fraternam ipsum minimè esse emendandum, & tunc ex motiuo charitatis accedit secretò ad Superiorem, vt per secretam correctionem errantem corrigat sine iactura famæ suæ. Tunc Denunciatio fit ad Superiorem Patrem priuatum, qui se debet gerere vt *Pater*, corrigendo charitatiuè filium, eius criminis famam non prodendo. Hoc elegantissimè expressit *D. Petrus Chrysologus*, *(e)* qui expendens causam, ob quam Pater, in Euangelio, videns filium Prodigum ante se in genua prouolutum, ait ad seruos: *Citò proferte stolam primam, & induite illum*, *(f)* nec curauit corpus illius, ex custodia porcorum lutulentum, priùs lauari, quam vestiri; ità scribit. *Antè vestiri voluit, quam videri, vt nota soli Patri esset nuditas*. Verè ergo *Patrem* se ostendit Superior, qui criminalem subditi nuditatem, charitatis purpura tegit, eius salutem procurando per correctionem, sed sordes criminum tegendo per secretum.

6. Fit autem Denunciatio eidem, vt Prælato, siue *Patri* communi, quando aliquis, post correctum Fratrem iuxtà formam in Euangelio præscriptam, videns nihil profecisse, denunciat ipsum Superiori ad hoc, vt ipsum coràm aliquibus corripiat, & ad meliorem frugem reducat; vt habet *Practica Roderici*. *(g)* Et tunc Superior illum, coram Capitulo Fratrum, monet, & etiam paternè castigat, vt est quotidiana praxis Religionis.

7. Iudicialis verò Denunciatio est cum defertur Fratris crimen ad Superiorem

tanquam ad Iudicem. Pendet porrò à Denunciante, in praxi, differentia harum denunciationum. Si enim Denuncians dicit Superiori, se denunciasse Fratrem illi, vt *Patri*, vt siue secretò, siue coram aliquibus, vel omnibus Fratribus corrigat illum, prout crimen occultum est, vel scitur à duobus, vel tribus cordatis viris tantùm, qui illud non propalabunt; tenetur Superior, sub mortali, secretò, vel coram illis tantùm, qui sciunt delictum, corrigere, & non lædere Subditi famam; aliter non est *Pater*, sed proditor. Et sic in terminis habet Textus infra. (b) Si autem delictum à maiori parte Fratrum scitur, & Denuncians defert illud, vt *Patri*, potest quidem Superior publicè corrigere, & paternè punire; sed non tenetur ad puniendum paternè tantùm, sed potest vt Iudex procedere, maximè si delictum valdè scandalosum est. Tamen in tali casu Superior non procedit per viam denunciationis, sed per viam inquisitionis, & *ex Officio*. Quantumuis enim habuerit scientiam criminis à Denunciante, non tamen habet eam in foro Iudicis, sed *Patris*, & proindè illam denunciationem nullo modo debet recipere scriptò, sed oretenùs tantùm; & in tali casu Denunciator in foro paterno potest esse Testis in foro iudiciali, vt textualiter habet quædam *Decretalis*, (i) & dicit *Textus* in fine huius Tituli, quia non prætendit punitionem, sed puram correctionem Fratris. Vndè *Abbas* ibidem statuit vnam regulam generalē, & est, quod in omni negotio, vbi principalis persona, (puta primò, vel principaliter Denuncians) non est reportatura aliquod commodum, vel damnum, laudem, vel vituperium, nec aliqua affectione notatur, & non agitur de graui præiudicio alterius; non subest aliqua ratio, quare non debeat computari in numero Testium, quam doctrinam plurium Doctorum auctoritate roborat *Anton. Francisc. Additionator* (l) *Abbatis*. Cautè tamen procedat Iudex, & benè libret, si Denunciator passione caret, & si laus, commodum, vel aliud, ex ipsius testimonio possit euenire; & si graue præiudicium Reo ex hoc imminet; si enim hæc omnia non purificantur, nequit Denunciator vt Testis audiri; & si aliter fieret, sterni posset via malignitati aliquorum, qui possent simulare charitatem, & paternè denunciare, & se hoc modo exhibere idoneos ad testificandum, & nocendum. Vndè, si alia via suppetit, non vtatur *Iudex* tali testimonio. In casu ergo, quod Superiori, vt *Patri*, fiat denunciatio criminis grauis, quod sciatur à duobus, vel tribus tantùm, licet possit *ex Officio* procedere, vt Iudex, inquirendo, vt dixi; consulo tamen, quod hoc passim non faciat, ratione periculi, quod Denunciator, qui examinari potest, vt Testis, oculatam passionem non gerat, & impunè Denunciato noceat. Si sciatur à pluribus, incipiat processum per Inquisitionem; nullam faciat mentionem de Denunciante; præmittat examen Testium super fama, & sic procedat. Porrò, si denunciat, tanquam Iudici, debet Superior denunciationem scripto recipere, adnotando nomen Denunciantis, (qui tamen non se inscribit ad pœnam talionis in libello,) nomina Testium, & capita criminum; quorum omnium praxim dabimus in secunda parte.

8. Ex dictis ergo sequitur, quod *Nullus fraternè denunciare debet, nisi Euangelica correctione præmissa*; cum enim in tali denunciatione non intendat, nisi Fratris emendationem, debet iuxtà Euangelium primò corrigere inter se, & ipsum; exindè coram Testibus, & tertiò dicere Ecclesiæ, & concordant in hoc multi Canones. (m) Hoc autem sano modo intelligi debet, si enim denuncians probabiliter cognoscit, se nihil profuturum per fraternam correctionem; ea omissa, potest paternè denunciare. *Casu autem, quo iudicialis correctio magis profutura crederetur*, omissa tunc, & correctione fraterna, & denunciatione paterna, potest iudicialiter denunciare. Sed vndè poterit probabiliter scire se non profuturum ex fraterna correctione? Ex multis. Puta, vel à natura Fratris peccantis, qui est superbus, & reprehendenti succenset; vel ab experientia visa in alijs, qui corripuerunt, & emendatus non est; vel à dignitate peccantis, qui admonitionem pauperculi Religiosi spreturus est, & similibus. Nullo autem modo, aut paternè, aut iudicialiter denunciare debet, *si Fratrem, remotis etiam labendi occasionibus, viderit emendatum; iam enim lucratus est Fratrem, si is eum secretò corripientem audiuit*. Ex hoc deducitur, quod propriè correctio fieri debet, quandò crimen Fratris habet tractum successiuum, vt in fornicatione, proprietate, ludo, furto, ebrietate, &c. non verò quando ex fragilitate semel cecidit Frater, & se correxit.

9. Quæ

9. Quæ verò de fraterna correptione hucusque dicta sunt, sunt de consilio tantùm, & nullo modo de substantia. Proindè si hæc omittatur, peccatur quidem contrà charitatem, & fortè aliquando contrà iustitiam; & ideò mortaliter; tamen denunciatio iudicialis non vitiatur, ità vt inualidus reddatur processus, si Iudex procedat, quãtumuis Denunciator correptionem non fecerit; & etiam si denunciatus emendatus sit, & pœnitentiam priuatam egerit. Quia iura decernentia correptionem præmittendam, non inualidant denunciationem aliter datam; & licèt aliquis priuatim pœnitentiam egerit, non releuatur tamen, quin publicè puniri debeat, cum supponatur publicè peccasse ex eo, quod per Testes in iudicio crimen eius probandum sit. Concludit proindè *Textus*, quod *in iudiciali denunciatione, si delicta sint publica, & exceptuata, correptio charitatiua non est necessaria*. Quæ verò dicantur delicta publica, & exceptuata paragrapho sequenti dicemus. Ex dictis ergo patet, quomodò in Visitatione paterna se gerere debeat Superior. Si enim sibi denuncietur paternè delictum grauius, quod sciatur à pluribus, & de eo sit fama, licet vnus tantùm fuerit denunciator, & expediat illud non paternè, sed iudicialiter punire; debet processum per Inquisitionem incipere, quasi fama deferente audierit, nullo modo nominato denunciante; & probata per Testes fama, prosequi ad inquisitionem criminis, & sententiam.

T E X T V S.

§. II. Priuata delicta dicuntur, quæ priuatam Denunciantis, vel propriam Delinquentis perniciem concernunt; vt Gula, Superbia, Ira, &c. Publica verò, quæ in publicum Religionis detrimentum vergunt; vt crimen læsæ Maiestatis, vel Diuinæ, vel Humanæ; Hæresis, Blasphemia; Sortilegia; prophanationes Sacrorum; Conspiratio in Generalem, qui est Princeps Religionis, & in Prouinciales, eorumque Commissarios, ac Superiores locales; eorumque vulnerationes, Percussiones, Homicidia, Subornationes in Electionibus, Simonia, Peccatum nefandum, Fornicationes, Adulteria, dummodò periculum sit hæc tria publicari posse; secus inter publica, & perniciosa numerari non debent. In quo etiam fragilitas, & peccandi libido, oblata, aut captata occasio, seu malitia, consideranda sunt. In priuatis item delictis, licèt regulariter charitatiua correptio præcedere debeat, tamen quandò emendationis spes nulla affulget, nec tunc erit præmittenda.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

10. *Crimen publicum in Iure Ciuili, quid sit.*
Crimen, & delictum quomodò differant.
Delictum est maleficium lædens priuatam personam.
Noxa, quid sit.
Crimen est fraus, vel maleficium, quo læditur Respublica.
Crimina publica, quisquis accusare potest.
Crimen priuatum, quomodò ex Statuto reddatur publicum.
11. *Publica iudicia, & publicæ actiones, quæ sint.*
Delicta priuata, quæ.
Delicta publica, & priuata dependent à dispositione Statutor. municipaliũ.
In Iure Canonico omnia delicta sunt publica.
Omne mortale peccatum publicum parit infamiam.
12. *Delicta publica apud Nos sunt, quæ lædunt Religionem.*
Delicta priuata tangunt personam particularem.
Pernicies multa importat.
Exempla criminis priuati, & publici.
13. *Diuisio criminum allata est inutilis, & voluntaria.*
14 *Grauitas criminum in Religione à quo desumenda.*

Politia Ciuilis reputat grauiora crimina, quæ sunt turbatiua Reipublicæ.

Religio grauiora reputat crimina, quæ scandalo sunt populo.

Et quæ trahunt multos ad transgressiones.

Et quæ Religiosam quietem turbant.

Motiua, per quæ redditur crimen leue, aut graue remissiuè.

10. IN Iure Ciuili alia est ratio distinctionis delictorum inter priuata, & publica ab ea, quæ in hoc *Textu* adducitur. Siquidem publica sunt *crimina*, quæ proprie crimina vocantur. Licet enim *crimen*, & *delictum* communiter vsurpentur pro eadem re; in rigore tamen non ità est. Verùm est, quod *Bartolus (n)* censet, *Crimen* esse nomen generale, & comprehendere sub se omnia delicta; tamen, (vt optimè aduertit *Caluinus (o)* ex *Vlpiano*,) *Iureconsulti* ponunt distinctionem inter *crimen*, & *delictum*, ità vt *crimen* dicatur omnis fraus, vel maleficium, per quod læditur Respublica; *delictum* autem sit maleficium lædens priuatam personam; quæ etiam dicitur *noxa*. Crimina ergo publica sunt ea, contrà quæ datur actio publica, hoc est, quod licitum est cuiuis de populo, qui per leges ab accusando non repellitur, contrà ea Accusationem in iudicio instituere, vt ex *Iure* deducitur. *(p)* Vndè, si per aliquod Statutum determinetur, quod aliquod crimen possit ab omnibus accusari, quantumuis crimen in se priuatum sit, tamen ex dispositione Statuti, redditur publicum, vt scribit *Signorolus. (q)*

11. Hinc dantur contrà talia crimina publicæ actiones, siue publica iudicia, quę vt ait *Iustinianus. (r) Publica dicta sunt, quod cuiuis ex populo executio*, (hoc est persecutio,) vt ibi explicat *Gothofredus*, *(s) eorum plerumque data est*. De quibus publicis iudicijs extat *Titulus in Digestis. (t)* Crimina publica porrò recensentur in multis *Legibus*, vt *Iulia Maiestatis; de Adulterijs, Peculatus; de Vi publica, Vi priuata; Ambitus; Repetundarum; de Annona; Cornelia de Sicarijs; de Testamentis; Pompeia de Parricidis; Flauia de Plagiarijs, &c.* Priuata verò delicta dicuntur, quorum accusatio, vel persecutio permittitur ei, cui propriè, priuatim, ac specialiter interest, vt ait *Duarenus*, *(u)* vel quorum obligatio, & actio ad priuatam vtilitatem, refertur. Hæc quo ad ius *Cæsareum* antiquum; tamen, vt optimè aduertit *Gothofredus, (x)* modò omnia sunt mutata, iuxtà iura municipalia cuiuscumque Regionis; vnde ad determinandum quænam sint in vnoquoque loco crimina publica, vel delicta priuata, oportet adhærere locorum Statutis, vt voluit Clarus. *(z)* In iure autem *Canonico* omnia crimina, siue delicta censentur esse publica, vt habet quædam *Glossa*, *(a)* omnia enim secundùm *Canones* pariunt infamiam ex eo, quod sunt peccata mortalia, & per publicam authoritatem, mediante pœna legum, sunt sic peccantes ad pœnitentiam cogendi, vt elicitur ex multis Capitulis. *(b)*

12. In hoc autem *Textu* distinctio delictorum in publica, & priuata desumitur ab obiecto, quod læditur per tale crimen, nempè si est priuata persona, vel Respublica tota. *Priuata ergo delicta dicuntur, quæ priuatam denunciantis, vel propriam delinquentis perniciem concernunt*. Nomine *perniciei* venit quodlibet damnum, siue spirituale, siue corporale: vndè habetur *pernicies exempli; substantiæ pernicies*; hoc est destructio, vt ait *Glossa; perniciosum mercimonium; perniciosè*, (scilicet cum damno) *agere*, vt videre est in pluribus *Capitulis*, *(c)* & *Legibus*. Si ergo denunciat aliquis *Caium* de libro sibi ablato, aut de verbere incusso; delictum hoc priuatum est, respicit enim damnum passum à Denunciante. Si verò accusat *Caium*, quod inebriatus sit, vel quod carnes in die ieiunij comederit, est pariter priuatum delictum, quod tendit ad damnum spirituale, vel corporale Denunciati delinquentis. *Publica verò, quæ in publicum Religionis detrimentum vergunt, vt crimen læsæ Maiestatis, &c.* Et patet hic *Textus*, nec criminum, quæ hic enumerantur rationes aperimus, eorum species ex integro trademus in *Tractatu de Delictis, & Pœnis*, quem, Deo dante, publicabimus.

13. Vt verum autem fatear, mihi videtur, & inutilis, & prorsùs voluntaria apud Nos talis criminum diuisio. Inutilis quidem est ex eo, quod non solùm potest quiuis Fratrum accusare criminosum de quouis crimine, quod sit peccatum mortale, aut grauis transgressio contrà Ordinis Constitutiones; sed etiam adiguntur omnes, & singuli præcepto Obedientiæ ad denunciandùm saltem paternaliter tales cri-

minosos. Voluntaria autem, quia inter publica recensentur aliqua delicta, quæ Rempublicam totam non damnificant, sed priuatam personam, vel Delinquentis, (vt Blasphemia,) vel Corei, vt vitium innominabile; vel iniuriam passi, vt percussio, & similia. Accedit, quod neque ex enormitate, aut grauitate delictorum petitur ista distinctio; siquidem percussio, & subornatio in Electionibus non sunt crimina atrocia, aut enormia, & tamen inter publica ponuntur; vice versa peccatum nefandum Dæmoni ipsi abhominabile, quod in iure Ciuili (*d*) punitur morte, si non adsit periculum publicationis, enumeratur inter delicta priuata.

14. Ex verbis autem *Textus* dicentis Sodomiam, Fornicationem, & Adulterium computari inter crimina publica, ***dummodò periculum sit publicari posse***, aperitur via ad assignandum distinctionem criminum, ac eorum grauitatem pro Religiosa Republica. Aduertendum ergo, quod publica politia, in librandis pœnis pro criminibus, non attendit grauitatem delicti solùm, vt est offensiuum Dei, & prouocans iram suam, sed, vt in pluribus, punit grauiori pœna illa delicta, quæ publicam vtilitatem lædunt, vel personam Principis tangunt, vt videre est in crimine læsæ Maiestatis, proditionis Patriæ, Moneta falsa, homicidio, & similibus. Pari ergo modo procedit Religiosa Respublica, vt censeat grauiora, & grauiùs punibilia illa crimina, quæ magis Deum offendunt, & magis Religionem damnificant. Porrò Religio maximè damnificatur per crimina publica, quæ, attenta locorum qualitate, magnum scandalum ingerunt Sæcularibus, vndè amittit Religio bonam famam. Dixi attenta locorum qualitate, quia videre Religiosum ebrium in Germania non est magnum scandalum; sed in Hispania grauissimum est; sicut sumere tabaccum per suffumigium, in Gallia est Religiosis graue piaculum; in Italia minimè. Pariter damnificatur Religio per crimina, quæ alios trahunt in transgressiones per malum exemplum corrumpens alios. Vndè cecinit *Satyricus*. *Satyr.2.*

——— *Dedit hanc contagio labem,*
Et dabit in plures, sicut grex totus in agro
Vnius scabie cadit, & porrigine porci.
Vuaque liuorem conspecta ducit ab vua.

Insuper damnificatur per crimina, quæ publicam quietem, & pacem turbant, vt inobedientia, contumacia, percussiones, furta, & similia. Ex his ergo metiri debemus, grauitatem criminum, & ea existimare publica, vel priuata. Si enim sunt commissa cum magno scandalo Sæcularium, vel delinquens publicè, quo ad Fratres, peccat, ità vt alios possit ad similia exemplo suo prouocare, vel est consuetus in crimine Fratrum pacem lædente, tunc crimen, quod de se posset esset priuatum, fit publicum, & ab omnibus denunciabile, etiam minimè præmissa correptione. Si verò crimen est secretum, semel commissum, & emendatum, quamuis graue, dum Religioni nullo modo damnum attulit, censetur priuatum, quia solam animam delinquentis damnificauit. Sequitur *Textus*. *In quo etiam fragilitas, & peccandi libido, oblata, vel captata occasio, &c.* Hic tanguntur motiua, quæ possunt reddere crimen leuiùs, vel grauiùs; sed quia de his redibit sermo, dum loquemur de arbitrijs Iudicum, non immoramur. *In priuatis item delictis, &c.* Iàm suprà dictum est charitatiuam monitionem esse tantùm de consilio; proindè omitti semper potest in denunciatione iudiciali, absque eo, quod vitietur processus.

T E X T V S.

§. III. Inhabilis ad accusandum, est etiam inhabilis ad denunciandum iudicialiter. Denuncians iudicialiter tenetur, tempus, locum, crimen adnotare, ac Testes nominare, quos deindè Iudex ex Officio examinare debet, si Denunciatorem accusare iudicauerit rationabilirer. Si facta demùm denunciatione Denunciator insistit apud Iudicem, eumque stimulat ad procedendum, & puniendum, (quia tunc personam Actoris, sub titulo Denunciatoris abscondit,) tenetur Iudex illum cogere, vt se Denunciationi subscribat; & ad probandum, tanquam subdolus Accusator, obligetur. Et licèt purus Denunciator talionis pœna non subiaceat, quia non

non est Accusator, sed solùm viam aperit Iudici ad inquirendum, tamen si falsum denunciauerit, pœna extraordinaria puniri debet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

15. *Denunciator debet esse bonæ famæ.*
Denunciare non potest, qui non potest accusare.
Crimina excepta quilibet potest denunciare.
Denunciare paternaliter nullus prohibetur.
De consuetudine quilibet admittitur ad denunciandum iudicialiter.
16. *Denunciatio quænam debet continere,*
Testes in denunciatione dicuntur assumpti ex Officio.
Rationabiliter factum, quid dicatur.
Iudex omittens examinare Testes post denunciationem, peccat mortaliter.
Si tamen, ob bonum commune, non emendat paternaliter criminosum.
17. *Denunciator stimulans Iudicem ad procedendum est Accusator.*
Ad pœnam talionis debet se obligare.
Punitur, vt Accusator, deficiens in probatione.
Quid faciendum à Iudice, quando oretenùs Denunciator ipsum stimulat.
18. *Denuncians paternaliter nullam pœnam subit, si crimen non probatur.*
Denuncians paternaliter, non probato crimine, extraordinariè punitur.
Denuncians semper infert infamiam denunciato.
Aliquandò denuncians punitur pœna talionis.
Crimen mitiùs punitur per inquisitionem, quàm per accusationem.
Crimina excepta æqualiter puniuntur in Inquisitione, & Accusatione.
Denuncians de crimine excepto, quod non probatur, punitur pœna talionis.

15. CVM ex charitate erga proximum, & desiderio emendationis suæ fieri debeat denunciatio, vt supra dictum est, oportet Denunciantem esse virum integrum, & bonæ famæ, proindè ille, qui inhabilis est ad accusandum, est etiam inhabilis ad denunciandum *iudicialiter*, vt ex multis iuribus deducitur. (e) Duo autem aduertenda sunt; primum est, quod hoc intelligendum est de Denunciante, qui non prosequitur propriam iniuriam, si enim prosequatur iniuriā suam, habilis semper est, & repelli non debet; sicut enim inhabilis per leges ad accusandum, accusare permittitur, si propriam iniuriam prosequitur; ità dicendum est de Denunciante. Pariter, si denunciatio est de crimine excepto, vt Hæresi, Simonia, Rebellione, læsa Maiestate, Sacrilegio, dilapidatione bonorum Ecclesiæ, &c. in quibus omnes inhabiles admittuntur ad accusandum, exceptis inimicis; vt scribit *Berti*. (f) Secundum est, quod *Textus* dixit *iudicialiter*, vnde non excluditur, quod denunciare non possit *paternaliter*; & ità declarat praxis continuata Religionis, quæ in paternis Visitationibus omnes Religiosos indifferenter ad denunciandum admittit. Verum tamen est, quod supradicta procedunt de iure antiquo, quod modo per contrariam consuetudinem abrogatum est. Vnde ad denunciationem quilibet admitti potest, vt ex praxi omnium Curiarum, & opinione multorum *Doctorum*, (g) probatur; cum per denunciationem solùm sternatur via Iudici ad inquirendum.

16. Forma porrò dennunciationis est, quod *denuncians tenetur tempus, locum, crimen adnotare, ac Testes nominare*, prout etiam fit in Accusatione; ad hoc, quod Iudex sciat quosnam Testes debeat examinare ad probationem criminis; *quos deindè Iudex ex Officio examinare debet*; & hoc ad differentiam Accusationis: quando enim proceditur per eam, Iudex examinat Testes, vt ab Accusatore productos; quia verò in Denunciatione procedit *ex Officio*, vt dictum est, & non ad instantiam partis, proinde Testes tunc dicuntur *ex Officio assumpti*, quantumuis fuerint à Denunciante subministrati. *Si denunciatorem accusare rationabiliter iudicauerit*. Quid est autem accusare *rationabiliter*? Dico, quod est accusare ad formam legum; quia *rationabiliter* fit, quod fit iuxtà leges, quod enim iuxtà leges fit, rationabile est. (h) Confunditur verò hic Accusatio cum Denunciatione; & *accusare rationabiliter* accipitur pro denunciare ad for-

formam legum. Intantum autem debet Iudex ex officio examinare Testes post denunciationem *rationabiliter* factam, quod si hoc omittat, peccat mortaliter, negando iustitiam, (*i*) nisi casu, quo bonum commune aliud requireret, puta quod Iudex paternè crimen emendaret, vt aliàs dictum est.

17. *Si facta demum denunciatione, Denunciator insistat apud Iudicem, eumque stimulat, &c.* Familiare est intrà claustra palliare accusationem sub nomine denunciationis, vnde clarè dignoscitur animus Denunciantis, quod accusationem intendat, (licet denunciationem tantùm exhibeat,) si denunciatione data instet apud Iudicem, vt Denunciatum puniat. Tunc ergo Iudex debet eum obligare ad se inscribendum ad pœnam talionis, prout hìc dicitur, & eum punire, vt Accusator calumniosus, si deficiat, vt de Denunciatore deficiente volunt *Doctores*. (*l*) At quomodo constabit in processu, quod Denunciator institerit apud Iudicem, vt puniat Denunciatum, si in libello denunciationis nullam instantiam fecerit, sed simpliciter dixerit, *se denunciare*, & oretenùs posteà Iudicem stimulauerit ad puniendum Denunciatum? Dico, quod prudens Iudex debet in decreto receptionis denunciationis ponere instantiam oretenùs factam à denunciante, & decernere tunc, quod ipse se subscribat ad pœnam talionis, hoc modo. *Cum porrecta fuerit denunciatio, &c. à P. N. contrà P. N. prout, &c. ipseque P. N. denunciator oretenùs posteà dixerit Patri Prouinciali, vt contrà prædictum P. N. denunciatum, prout de iure procederet, aduertens Pater Prouincialis talem denunciantem colorare Accusationem sub nomine denunciationis, ipsum obligauit ad se subscribendum pœnæ talionis, &c.* & faciat, quod se subscribat; quod si noluerit, denunciationem non acceptet, quia tunc esset Accusatio non legitimè facta, & proinde minimè recipienda, vt aliàs dictum est. Sed si de crimine est fama, procedat ad Inquisitionem ex officio, probando famam, &c.

18. *Et licèt purus denunciator talionis pœnæ non subiaceat, &c.* Aduertendum hìc, quod *purus denunciator* dupliciter potest capi. Primò modò, si denunciet paternaliter, & tunc nullam omninò pœnam in foro externo subit, si non probat, aut calumnietur; nec etiam vllum Testem assignare tenetur ad probandum crimen, de quo denunciat, quia probandi partes non assumet, nec denunciationem prosequi intendit; nec vult, quod Prælatus procedat ad vllam pœnam; sed tantùm ad emendationem proximi. Secundò modò *purus denunciator est*, qui iudicialiter, quidem denunciat, vt sternatur via Iudici ad procedendum ex officio, & Testes assignat, vt Iudex faciliter possit crimen inuestigare; non tamen curat, quod Iudex procedat, necne. Iste ergo, si non probat delictum, non tenetur talionis pœnam subire, quia ad probandum non se obligauit, vt Accusator; tamen aliquam pœnam, puta extraordinariam debet incurrere, vt habet iste *Textus*, & in iure (*m*) est expressum. Et rationem huius optimè assignat *Abbas*, & est, quod licet denunciatur non agat ad pœnam, sed tantùm ad correctionem denunciati, tamen denuncians semper infert infamiam denunciato; si ergo deficit in probatione, tunc propter infamiam illatam denunciato contrà ius, & fas, debet puniri pęna extraordinaria; & ne ansam impunè infamandi arripiant calumniatores, vt habet *Textus*, & *Glossa* illius *Capituli*. Non tamen semper punitur denunciator deficiens in probatione pœna extraordinaria, sed etiam pęna talionis, quandò scilicet denunciatio est de crimine excepto, pro quo eadem imponitur pęna, si agatur per viam inquisitionis, ac si ageretur per viam accusationis. Regulariter enim mitiùs punitur crimen probatum per viam inquisitionis, quàm accusationis: (*n*) sed in criminibus exceptis, puta Homicidio, Simonia, & similibus eadem pœna imponitur, tam si agatur per inquisitionem, quàm si per accusationem, vt habet quædam *Decretalis*. (*o*) Si ergo denunciatio est de tali crimine excepto, denunciator non probans, debet puniri iusta pœna talionis, cui in denunciatione talium criminum, debet se omninò inscribere, vt *Abbas* optimè probat. (*p*)

TEXTVS.

§. IV. Aduersus Prælatos, magni nominis viros ab infimæ plebis hominibus denunciationis nullo pacto recipi debent, sed contrà ipsos, vt plurimum per accusationes procededum est. Per litteras missiuas sine nomine nullus Iudex moueatur ad procedendum, inquirendumque; aliàs processus erit nullus. Canonicè Denuncians tanquam Testis examinari potest, non qui iudicialiter.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

19. *Contradictio apparens in Textu.*
Conciliatur,
Denunciatio facta à criminosis non admittenda.
Personæ viles, non possunt denunciare Prælatos, & alios magni nominis.
Sed debent accusare, quos intendunt denunciare.
In foro paterno denunciare possunt.
20. *Viri magni nominis, qui sint.*
Religio omnes facit æquales.
Homines infimæ plebis in Religione qui sint.
Plebs in iure Ciuili, quæ dicatur.
Personarum tria genera in Ciuitatibus.
Ità pariter in Religione.
Plebs tres gradus hominum continet.
Plebs pariter Religiosa habet Supremos, medios, & infimos.
Infimæ plebis Religiosi aliquandò sunt audaces in denunciando.
Quarè isti denunciare prohibentur.
21. *Accusatio per litteras non potest dari.*
Per litteras fieri potest denunciatio.
Non tamen per litteras cæcas.
Scriptura priuata, vt valeat, debet subsignari.
De litteris cæcis nulla habenda est ratio.
Scripturæ sine nomine infamiam non afferunt.
A littera cæca potest excitari Superior ad indagandum extraiudicialiter.
Cautela Superioris circà litteras cæcas.
22. *Denunciatio Canonica quæ.*
Denunciator in foro iudiciali nequit esse Testis.
Scriptura subsignata nomine alterius, ipso inscio, est cæca,

19. Difficilis est iste *Textus* ex apparenti contradictione; suprà enim loquendo de Accusatione (q) dicitur, quod non est recipienda *nisi à personis, de quarum zelo non ambigatur*; hic verò dicitur, quod non recipiantur denunciationes *ab infimæ plebis hominibus, sed vt plurimum per accusationem procedendum est aduersus Prælatos*. Sed nulla est contradictio, quandoquidem aliud est, esse inhabiles ad denunciandum ratione status, & conditionis vilis, & abiectę; aliud est, esse inhabilem ad accusandum ratione malæ vitæ, & morum. Pariter aliud est, non posse denunciare, & aliud non posse accusare. Si ergo loquamur de inhabilitate oriente à vita criminosa, & mala fama; ista æqualiter consideratur in Denunciatore, sicut in Accusatore, & quemadmodum contrà Prælatos non admittitur accusatio, *nisi à viris probis, de quorum zelo non ambigatur*; ità contrà eosdem non debet admitti denunciatio facta à criminosis, & malis hominibus, vt per multa *iura* probat quædam (r) *Glossa*, quia Denunciator debet esse bonæ famæ. At aliquis potest esse bonæ famæ, sed status vilis, pauperis, & plebis infimæ, iste prohibetur ne accusare? Non: prohibetur tamen denunciare, ex hoc *Textu*; vndè si talis denunciare vult, debet à Iudice obligari ad accusandum, nempè se inscribendo pœnæ talionis. Ratio esse potest, quia per denunciationem aliqua infamia irrogatur Denunciato, vt dictum est &, Denuncians deficiens extraordinariè solùm, & non ad talionem punitur; ne ergo tales homines faciles sint ad denunciandum, & famæ Prælatorum, quæ maximè custodiri debet, tam faciliter lædi possit, obligantur tales ad strictam pœnam talionis, procedendo per accusatio-

nem

nem, vt ab ea deterreantur à denunciando, & hoc non audeant, nisi crimen verum sit, & probari possit. Aduertendum tamen, quod *Textus* intelligi debet de Denunciatione iudiciali, non verò in foro paterno. Si quidem in hoc non est aliqua distinctio, & in Visitationibus paternis, (vt est inuariata praxis,) æquè debent admitti.

20. At quinam sunt *magni nominis viri*, de quibus *Textus* loquitur? Dico, quod sunt illi, de quibus locuti sumus suprà, (s) tales enim redduntur ex virtute. Et qui nam *infimæ plebis homines* in Religione, quæ natalium eminentiam humiliat, humilitatem subleuat, & eas ad æqualitatem reducit; vndè de *Religione Minorum* verificari potest epigraphe, quæ apponitur Morti, puta *Sceptra ligonibus æquo*, dicente Poeta.

Pallida Mors æquo pulsat pede

Pauperum tabernas, regumque turres?

Dico, quod sunt *Tertiarij* seruientes in Conuentibus, *Laici Conuersi*, & *simplices Sacerdotes* nullo officio Religionis idonei. Isti dicuntur plebis infimæ, quia ad *Magistratus*, neque *munera Ordinis*, quæ qualificant Religiosum, vt Lectura, Conciones, Magisterium Nouitiorum, & similia, prè inhabilitate, assumi non possunt. Tales ergo in Religione possunt dici infimæ plebis. Quia in *iure Ciuili plebs* intelligitur ea pars populi, in qua *Patritij* non sunt. (t) Ciuitas enim tria genera personarum complectitur, nempè *Magistratus*, qui Rempublicam administrāt, *Patritios*, nempè Nobiles, ex quibus assumuntur *Magistratus*, & *Plebeios*, qui sunt ignobiles, & est pars vilior populi. A pari ergo Religio est; in illa enim sūt *Prælati*, & alij in dignitatibus constituti, qui eam gubernant, & sunt *Magistratus*; Sacerdotes doctrina, & vitæ probitate pollentes, qui conditiones habent, propter quas possunt eligi ad Prælaturas, & isti sunt *Patritij*; cœteri verò, qui in perpetuò statu subiectionis esse debent, (vel ratione conditionis, vt *Tertiarij*, *ac Laici Conuersi*; vel ratione inhabilitatis, vt *Sacerdotes simplices* litteraturæ, & gubernij incapaces,) sunt plebs Religionis. Quia ergo *Textus* dicit *infimæ plebis* aduertendum, quod non ex hoc, quod aliquis *simplex Sacerdos*, aut *Laicus* est, ideò censendus sit inidoneus ad denunciandum, quia licet de *plebe* sit, non tamen de *infima plebe* est; in *plebe* enim gradus sunt, nempè Supremi, vt *Mercatores*; medij, vt *Fabri*, & *artifices*; infimi, vt *Stabularij*, *Caupones*, *Baiuli*, & huiusmodi. Ità in Religiosa plebe, alij licet idonei non sint ad Prælaturas, tamen sunt idonei ad alia munera Religioni vtilia; vt esse *Moderator Chori*, *Cæremoniarius Sacrista*; aut respectu Laicorum, esse *Pistor*, *Infirmarius*, *Architectus*, *&c.* isti in plebe sunt Supremi. Nonnulli ex Sacerdotibus apti sunt vtilibus, sed minùs dignis Officijs, vt esse *Aromatarium*, vel *Receptorem hospitum*, aut *Bibliographum*; ex Laicis esse *Ianitorem* diligentem, *Quæstuarium* prouidum, *Sartorem* charitatiuum; isti sunt mediæ plebis; *infimæ* ergo *plebis* sunt cœteri nullius frugi, ad nihil apti, sed tanquam fuchi apum mel comedentes. Isti ergo sunt *Infimæ plebis*, qui à denunciatione Prælatorum arceri debent, maximè si vilitatem status, orationis, & deuotionis specialis studio nō adiuuerint. Aliquoties vidi ex istis aliquos factos audaciores, ex propria vilitate; dicunt enim, *quid amittere possum in Religione? Victus, & vestitus mihi in promptu est, sicut, & alijs*; hinc pœnas priuationis suffragiorum, vel actuum legitimorum, vel Officiorum Ordinis non metuunt, quia illis omnibus iam sunt priuati à propria inhabilitate; proindè audaces, & faciles sunt ad denunciandum, & aliorum famam prodendum. Optimè ergo prouidet *Textus*, ne talium ex *infima plebe* denunciationes recipiantur contrà Prælatos, ac alios viros dignos, sed tantùm accusationes, vt locus rigorosæ pœnæ talionis sit, si deficiant, & per hanc eorum audacia compescatur.

21. *Per litteras missiuas sine nomine*, *&c* Hoc intelligi debet, si Iudex ponat in actis Epistolam cœcam, tanquam fundamentum, suę Inquisitionis; hoc enim pacto procederet, absque Accusatore Denunciatore, aut Infamia, quod à iure vetatur, vt aliàs dictum est. Siquidem Epistola illa non potest habere vim Accusationis; Accusatio enim per litteras non potest dari: (u) vndè si Subditus accusat aliquem apud Superiorem per litteram missiuam, antequam incipiat procedere, debet Iudex vocare coram se Accusantem, à quo debet oretenùs accusatio fieri, & scripto mandari, vel à *Notario*, vel ab Accusatore ipso; & ità scriptæ accusationi debet se subscribere. Neque potest Epistola cœca habere vim Denunciationis, quia li-

cet denunciatio possit fieri per litteras, vt ex quodam *Capitulo (x)* deducitur, tamen subsignata non est, nullum effectum producere potest; scriptura enim priuata nullius est momenti, nisi sit proprio nomine à Scribente subsignata, & si est Epistolaris etiam contineat nomen eius, cui mittitur, vt scribit *Baldus.* (z) Tandem neque habet vim Infamiæ; tum quia est vnum folium particulare, vel priuatum: Infamia verò oportet, quod sit à multis; tum quia nescitur, an Scriptor sit vir probus, aut improbus; Infamia verò, à qua legitimè potest Iudex moueri ad inquirendum, oportet, quod ortum habeat à viris probis. (a) Et ità de litteris sine nomine non est habenda ratio, etiam si in eas describerētur Testes de delicto informati, vt deducitur ex *iure*, & tradit *Clarus:* (b) quia huiusmodi scripturæ sine nomine infamiam non afferunt. (c) Si verò Superior, accepta Epistola, excitatur ad inquirendum extraiudicialiter de delicto, & reperit de eo esse famam inter Fratres, etiam probos, non inimicos, leues &c. si incipit processum super infamia, de qua in principio constare faciat per duos Testes, &c. tunc processus erit validus, quia apparet inceptus legitimè, infamia præcedente; licet fuerit Iudex à littera cœca excitatus. Et hic modus aliquandò potest prodesse, quando, nempè Denunciandus, seu Accusandus est persona potens, quam omnes metuunt; & tamen expedit Reipublicæ, vt puniatur, & vir probus sibi metuit, si denunciat, aut accuset, ideò occultè scribit. Ideò cautus Superior benè aduertat ad hoc punctum, & videat, si denunciatio cœca est de viro, quem omnes timent ob auctoritatem, aut alia de causa iustum metum incutiente; si hoc est, cum dexteritate indaget de fama delictorum illius, & si hanc inuenerit, viriliter procedat, vt dictum est. (d) Quod si denunciatus est vir, de quo talis metus haberi nequit nullam rationem habere debet de tali Epistola cœca, quia tales scripturæ procedunt, vt plurimum, à nebulonibus, & malignis.

22. *Canonicè denuncians tanquam Testes examinari potest, non qui iudicialiter.* Ab antiquis Canonistis (e) denunciatio quadrupliciter diuisa est, in *Euangelicam*, *Canonicam*, *Iudicialem*, & *Regularem*, sed vt aduertit Passerinus, ex Cardinale de Lugo, (f) & nos supra diximus, ad duo membra reducitur, *paternam* nempè, & *iudicialem*. Quia verò *Canonica denunciatio*, à qua dicitur *Canonicè denuncians* definitur, quod sit *criminum apud Iudicem facta delatio, ad ea tollenda, damnumque Reipublicæ reprimēdum*, vt scribit *Berti*, (g) nascitur difficultas in hoc *Textu*, qui distinguit *Canonicè denunciantem*, contra denunciantem *Iuridicè*. Sed hic debet intelligi *Canonicè denuncians* pro Denunciante in foro paterno, qui benè potest, vt Testis examinari in foro iudiciali, Non verò, qui denunciat in foro iudiciali, quia iste parùm distinguitur ab Accusatore, licet nullam faciat instantiam apud Iudicem, vt procedat; vndè sicut Accusator nequit esse Testis, ità neque Denunciator. (h) Proindè aduertant, quod si aliquandò & in pluribus, (denunciatione missa per Epistolam, aut præsentata Prouinciali) Denunciator examinatur, hoc est, & fit non vt ipse probet aliquo modo delictum tanquam Testis; sed vel ad recognoscendam Epistolam à se scriptam, vt legitimè appareat de Denunciante, ne ab alio scripta esset Epistola, & eius nomine falsò subsignata, tunc enim habenda esset, vt Epistola cœca, & ideò nullus redderetur ex ea processus; vel ad magis informandum Iudicem de circumstantijs delicti, ad hoc, vt faciliùs sit eius probationes inuestigare.

I. Quæritur. An requiratur infamia, quando Iudex procedit per viam denunciationis?

SVMMARIVM.

23. *Tres modi procedendi reducuntur ad duos.*

Antiqui Canones loquentes de Denunciatione, intelligunt de Euangelica.

Ad procedendum iudicialiter ex Denunciatione Euangelica requiritur infamia.

24. *Procedendo ex Denunciatione iudiciali non requiritur infamia.*

Criminosus ex Denunciatione est sufficienter diffamatus.

De-

Denunciatio iudicialis introducta est de iure nouo.
Iuramentum in Denunciatione est necessarium.
Denunciatio debet æquiualere infamię præcedenti inquisitionem.
Denunciatio iurata æquiualet infamiæ.

23. RESpondeo, quod, vt benè aduertit *Passerinus*, (i) licet assignetur in *iure* triplex modus procedendi, nempè per *Accusationem*, *Denunciationem*, & *Inquisitionem*, tamen si capiatur Denunciatio iudicialiter facta, tres modi reducuntur ad duos. Quia vel Denunciator instat apud Iudicem, vt puniat; & tunc fit Accusator, vt dictum est, & Iudex procedit ad instantiam partis; vel simpliciter defert Iudici notitiam criminis, non instando, vt puniat, & tunc Iudex *ex Officio* procedit. Videtur ergo sequi ex hoc, quod in casu tali, ad hoc, vt Iudex procedere possit, requiratur infamia precedens, ità vt, si *Caius* denunciat *Seium* simpliciter de furto, de quo nulla est infamia, & solummodò sciatur à *Sticho*, & *Titio*, Iudex, ex officio, procedere non possit, ad inquisitionem. In hac sententia videtur esse *Berti*(l) citans multos, & mouetur, quia in quodam *Capitulo* narratur, Abbatem à Monachis fuisse denunciatū de quibusdā criminibus, de quibus nullus fuit locus inquisitioni, quia infamia nō præcesserat. At ista opinio minimè subsistit, si Denunciatio accipiatur, vt facta in iudicio, sed tantùm vera est in casu, quo fiat Superiori, vt Patri; & re vera omnes antiqui *Canonistæ*, quando locuti sunt de denunciatione, semper intellexerunt de *Euangelica*, quæ fit Superiori, vt Patri, proindè dicebant, & benè, quod ad procedendum per viam *Denunciationis Euangelicæ*, oportet, quod præcedat infamia; cum enim notitiam criminis non habeat Superior, nisi in foro Patris, & non Iudicis, & in Denunciatione procedat *ex Officio*, si non præcederet infamia, nulliter procederet, quia absque præuia notitia legali criminis: quod fieri non potest.

24. Tandem, resoluendo quæstionem, dico, quod procedendo per viam Denunciationis Iudicialis nullo modo requiritur, quod infamia præcedat, vt volunt communiter *Doctores*, (m) & ratio est: quia in Denunciatione iudiciali Denūcians producit Testes, vt suprà dictum est, & quamuis delictum sit solis Testibus notum, & proindè communiter dicatur occultum, re vera tamen tale in iudicio non est, cum per Testes possit fieri publicum, & per accidens est, quod de eo taceatur, Criminosus ergo per denunciationem remanet sufficienter diffamatus apud Iudicem. Nec est, quod opponatur, quod quandò Iudex *ex Officio* procedit, oportet, quod infamia præcedat; quia quandò *Canones* antiqui sanxerunt infamiam debere præcedere, cum *ex Officio* Iudex procedit, non agnouerunt nisi duplicem modum procedendi iudicialiter, puta per Accusationem, & per Inquisitionem; illam ad instantiam partis, & istam ex officio; & vt dictum est, Denunciationem accipiebant factam tantùm Superiori, vt Patri, & proindè *Canones* (n) semper requirebant correptionem fraternam præuiam Denunciationi, vt præcipit *Euangelium, Corripe inter te, & ipsum*, &c. *Adhibe duos*, &c. *Dic Ecclesiæ*, &c. Minimè verò agnouerunt Denunciationem iudicialem, quæ introducta est de iure nouo. In hac porrò crimen sufficienter diffamatur apud Iudicem, tum quia Testes à Denunciante producuntur; tum quia Denuncians ex communi praxi iurat de veritate in denunciando; licet enim iuramentum in denunciatione, secundùm nonnullos, (o) necessarium non sit, nisi quandò Denuncians est etiam simul Testis, vt est in *Tribunali fidei*, tamen *Bordonus* (p) docet necessarium esse, & communiter practicatur, & ego idem sentio. Quia cum delatio Denunciantis debeat æquiualere Infamiæ præcedenti inquisitionem, Iudice procedente *ex Officio*, (quæ infamia iuxtà leges oportet, quod sit à pluribus, qui non sint maleuoli, sed prouidi, & boni Viri,) necessarium omninò est iuramentum. Siquidem sicut scriptum *Notarij* iurati probat in iudicio, quia roboratur per duos Testes, nempè *Notarium*, qui scripsit, & iuramentum, quod succedit loco alterius Testis; vt aliàs dictum est, ità in denunciatione, Denuncians est vnus Testis, iuramentum est alius Testis; & sic iurata denunciatio æquiualet infamiæ, quæ à pluribus habetur. Pariter iuramentum de veritate præstitum in Denunciatione probat Denunciantem non calumniari, nec esse maleuolum, & hoc pacto Denunciatio iurata omnibus numeris absoluta est, & æquiualet Infamiæ, qua præ-

præcedente, Iudex legitimè, ex officio, procedit. Consulo proindè Iudicibus, vt à Denunciante exigant iuramentum de veritate, pro vt etiam sentit *Passerinus*. (q)

II. Quæritur. An validus esset processus, in quo reperta esset falsa Denunciatio, quæ fuit per Epistolam, cum falsa subscriptione data?

SVMMARIVM.

25. *Figuratio casus.*
Antè processum est necessaria Accusatio, aut Denunciatio, aut Infamia.
Factum contrà ius habetur pro non facto.
Denunciatio subscripta nomine alicuius, ipso inscio, est nulla.
Et processus, ex illa factus, est nullus.
26. *Etiamsi Reus esset per Testes conuictus, & confessus.*
Confessio Rei illi non ob est, non constito de corpore delicti.
Quid agendum tali casu.
Cautela Iudicis in receptione Denunciationis per Epistolam.

25. CAsus potest euenire, quod mittatur Denunciatio ad Superiorem per Epistolam, in qua adamussim describantur omnes circumstantiæ de delicto, & assignentur Testes, ità vt nihil vlterius possit desiderari à Iudice, ad habendam notitiam delicti. Iudex porrò non benè aduertens ad characteres, neque subscriptionem factam nomine Denunciantis, putauit esse legitimam, & non examinato Denunciante, processit ad examen Testium, qui integri sunt, & delictum plenè probant. Constituto autem Reo, & negante, data est copia indiciorum ad se defendendum; opponit Reus falsitatem Denunciationis, quam probat per dictum suppositi Denunciantis, qui negat, se denunciasse, & facta recognitione subscriptionis, inuenitur adulterata. Quæritur si exceptio sit legitima, & processus sit nullus?

Respondeo; quod indubitabile apud omnes Doctores est, & apertè iura (r) sonant, quod, ad hoc, quod Iudex legaliter procedat oportet, quod habeat notitiam de delicto, & delinquente per Accusationem, aut Denunciationem, vel Infamiam, aliter processus est nullus, vt habet *Textus* (s) suprà: & Reus, sine aliquo istorum præcedente, interrogatus non tenetur respondere, quia legitimè non interrogatur.

In casu ergo nostro, Iudex procederet absque vllo istorum; non enim esset Accusatio, quia supponitur facta Denunciatio, neque Infamia, suppono enim, quod delictum sit notum solummodò duobus Testibus, & apud alios sit occultum. Pariter nulla esset Denunciatio. Quia cum illa debeat continère nomen Denunciantis, Denuncians vèrò, (puta ille, qui scripsit Epistolam) non apposuerit nomen propriū, sed nomen alterius, liquet, quod Denuncians nomen suum non apposuit, & ità Denunciatio est absque nomine, & æquiualet Epistolæ non subscriptæ. Nomen quippè appositū ibi non est vllo modo Denunciantis. Cum ergo denunciatio legitimè facta non sit, perindè est, ac si nulla præcessisset; factum enim contra ius habetur pro non facto, (t) & non videtur esse factum, quod non est legitimè factum. (u) Sequitur ergo exceptionem esse legitimam, & processum esse nullum.

26. Quid autem, si Reus confessus esset crimen, aut per illos Testes esset plenè conuictus, posset ne puniri pœna inflicta per leges? Dico, quod non; cum enim iudicium fuerit illegitimum, habendum est pro non facto, proindè neque per Testes potest dici Reus legitimè conuictus, neque illi obesse posset sua confessio, sicut neque nocet Reo propria confessio, quando Iudici non constitit de corpore delicti, antè Rei constitutionem, vt dicit *Textus*, (x) si delictum fuit facti permanentis. Quod si delictum, de quo facta est Denunciatio nulla, est publicum, eo quod est de eo infamia; potest Iudex renouare processum *ex officio* procedendo per viam Inquisitionis, & ità reparare damnum, supposito tamen, quod de tali delicto iam præcessisset infamia antè Rei constitutionem. Sed si fama orta est post processum publicatum, ex occasione publicationis talis processus; esset valdè dubium, an posset institui nouus processus per Inquisitionem, quia tota fama ortum habuisset à principio vitiato, & contrà ius, & putarem non esse locum pœnæ contrà Reum nisi extraordinariæ, Proindè aduertant su-

Iudices, quando ſibi fiunt Denunciationes per Epiſtolas, vt Denunciantem coram ſe vocari faciant, & dato iuramento interrogent, poſtquam recognouerint Denunciationem, vt à ſe datam.

III. Quæritur. An Denunciatore, vel Accuſatore deficiente in probatione delicti, debeat ipſe citari, & audiri, antequam damnetur ad pœnam talionis, vel extraordinariam.

SVMMARIVM.

27. *Denunciator, & Accuſator non probans, præſumitur calumniator.*
Præſumptio hæc non eſt iuris, & de iure.
Denunciator deficiens, debet citari ad dicendum, quare non debeat puniri.

28. *Opinio Abbatis contraria.*
Accuſatori deficienti Iudex non debet dare pœnam momentaneam.
Debet dari pœna ſucceſſiua, donec ſe purgauerit.

29. *Impugnator opinio Abbatis.*
Certa pœna, incerto crimine, non datur.
Inauditus puniri non poteſt.
Calumniator puniendus, quandò cauſa probabilis illum non excuſat.
Calumniatorem præſumptum debet citare Iudex antequam puniat.

30. *Reſpondetur rationi Abbatis.*
Exorbitantia à iure communi non poſſunt trahi in conſequentiam.
Si Iudex non citat Calumniatorem, tenetur in Syndicatu.
Calumniator etiam per præſumptiones vindicatur à calumnia.

31. *Accuſator deficiens, poteſt ſententiari eodem proceſſu offenſiuo.*
Arbitrarium Iudici, eſt nouum proceſſum contrà Calumniatorem ſtruere.

27. RESpondeo, quod circà hoc variæ ſunt opiniones, quia *Bartolus* (a) vult, quod Accuſator, aut Denunciator, qui non probat, præſumatur Calumniator, vt habet quædam *Gloſſa*, (a) quam *Doctores* communiter ſequuntur: tamen præſumptio iſta non eſt *iuris, & de iure*, vt non detur contrà eam probatio. Vult proinde, quod antequam Iudex puniat Calumniatorem, debet ſtatuere terminum ad dicendum, quare non debeat condemnari de calumnia.

28. *Abbas* verò videns in quadam *Decretali*, (b) quod Papa mandauit quendam *Magiſtrum Scholarum Palentin.* ſuſpendi ab officio, & beneficio, *donec Canonicè ſuam purgauerit innocentiam, ſcilicet, quod non calumniandi animo ad crimina proponenda proceſſit*; nempè contrà Epiſcopum ſuum, dicit, ex hoc Textu potiùs videri contrarium, quia Papa non ſtatuit terminum ad ſe excuſandum, imò incontinenti mandauit puniri Denunciatorem, donec probaret innocentiam ſuam; & ſubiungit, quod ille Textus videtur mirabilis, vt primò puniatur Calumniator de calumnia, & poſteà recipiantur probationes ſuper innocentia, cum deberet eſſe potiùs totum oppoſitum. Ideò ponit opinionem ſuam, & eſt, quod Accuſatore ex toto deficiente, Iudex non poteſt imponere pœnam momentaneam Accuſatori, niſi priùs admittat ſuas probationes ſuper innocentia; ſed pœnam ſucceſſiuam, propter præſumptionem ortam ex deficientia, poteſt imponere, cum illa limitatione, *donec ſe purgauerit*, vt ex citato *Textu* deduci videtur.

29. Sed iſta opinio Abbatis minimè ſubſiſtit, tum quia refragatur rationi naturali, vt nempè puniatur aliquis certa pœna, dum incertum adhuc eſt, an ſubſit culpa; tum quia irrationabile, & contrà leges eſt, quod aliquis inauditus, & indefeſſus caſtigetur; tum quia in *Decretali* quadam poſteriori (c) *Innocentius IV.* ſtatuit calumniatorem incurrere pœnas ibi ſancitas, *n ſi manifeſtiſſimis conſtiterit documentis, quod ipſum à calumniæ vitio cauſa probabilis, & ſufficiens excuſaret*; tùm quia de iure communi (d) calumniæ *inquiſitio arbitrio cognoſcentis committitur, qui, Reo abſoluto, de Accuſatoris incipit conſilio quærere, qua mente ductus ad accuſationem proceſſerit; & ſiquidem iuſtum eius errorem reperit, abſoluit eum; ſiverò in euidenti calumnia eum deprehendit, legitimam pœnam ei irrogat*. Ex quibus euidenter deducitur, quod ante inflictionem pœnæ debet Iudex ab Accuſatore inquirere, & examinare, an animo calumniandi accuſauerit, & ipſum audire in ſuis defenſionibus.

30. Proinde poteſt dici in illo Capitulo

lo Papam processisse de plenitudine potestatis, ob aliquod iustum particulare motiuum, & ideò esse casum singularem, qui, cum exorbitet à iure communi, nequit trahi in consequentiam, iuxtà Regulam iuris. (e) Debet ergo Iudex, postquam vidit Accusatorem nec plenè, nec semiplenè probasse, ipsum citare ad dicendum, quare non debeat condemnari ad pœnam talionis, vel extraordinariam, & ità post *Clarum*, & alios, concludit *Passerinus*, (f) qui testatur de communi; & dicit *Clarus*, *ex Angelo*, quod si Iudex hoc omitteret, teneretur in syndicatu. Et ratio est, quia cum Accusator ex pluribus causis possit purgare malitiam in totum, vel in partem, non potest damnari nisi auditus, & defensus. Et doctrinam singularem addit *Farinacius*, & est: quod si Accusator, (qui defecit, & præsumitur ex hoc calumniosus) adducat probationes, quæ inducant præsumptionem, quod ipse calumniatus non sit, præsumptiones istæ elidunt præsumptionem contrariam de calumnia, & eum liberant à pœna.

31. Poterit autem Iudex damnare Accusatorem deficientem, qui nihil probauit pro se releuando à calumnia, in eodem processu, & sententia, in qua pronunciat absoluendo Accusatum, prout praxis Iudicum est, vt ibidem, ait *Clarus*; vel aliud Iudicium instituere ad instantiam Accusati, priùs absoluti; vel *ex officio*, contrà eundem procedere, & damnare, vt loco citato obseruat *Passerinus*.

IV. Quæritur. Quænam sint de forma substantiali Denunciationis iuridicæ?

SVMMARIVM.

32. *In Denunciatione, quæ sint præstanda à Denunciante, & à Iudice.*
Denunciatio debet dari in scriptis, vel per Actuarium scribenda.
Oretenùs dicta facilè excidunt à memoria.
Denunciatio debet constare in actis.
33. *Denunciatio scripta à Secretario Prouincialis non est authentica.*
Quid agendum, si Denuncians nescit scribere; & oretenùs denunciat.
34. *Tempus, & locus, quibus fit denunciatio in ea adnotanda sunt.*
Accusatio requirit diem, in qua datur.
Tempus potest prodesse in defensionibus Denunciato.
35. *Nomen Iudicis exprimi debet, cui fit Denunciatio.*
Apud Nos sufficit nomen Officij.
36. *Tempus, locus, & qualitas criminis, sunt exprimenda in Denunciatione.*
Item nomen Delinquentis.
Aliter Denunciatio est nulla.
Si Reus petit, quod exprimatur dies delicti, tenetur Denunciator exprimere.
37. *Denunciator non tenetur probare diem.*
Quid iuris; si Reus exciperet contrà partem temporis assignati per circumcirca.
Figuratur casus.
Resolutio est dubia.
Esset locus pœnæ extraordinariæ.
Testes de tempore delicti in genere copulantur cum alijs de delicto in specie.
38. *Locus debet describi per cohærentias.*
39. *Qualitas delicti est multiplex.*
Debet exprimi in Denunciatione.
40. *Nomen Delinquentis si nescitur, exprimitur per accidentia.*
Quo ad nomen, idem dicitur de Testibus, sicut de Denunciato.
41. *Iurare debet Denuncians.*
Sufficit iurare ante examen Testium.
42. *Denuncians se subscribit denunciationi datæ Iudici.*
Si in accusatione omittitur subscriptio, non ruit processus.
Denuncians de consuetudine se subscribit.
43. *Iudex perpendat delictum, si est de cognitione sua, vel alterius.*

32. Respondeo, quod nonnulla sunt, quæ debent præstari à Denunciante; nonnulla autem à Iudice. Licet autem suprà in Commentario *Textus* aliqua dicta sint, non tamen omnia sunt expressa; vnde hic omnia necessaria congerimus, vt vno intuitu percipiantur ea, quæ ad rem faciunt. Primum ergo est, quod Denunciatio detur in scriptis; vel si oretenùs detur, quod per *Notarium* redigatur in actis, vt ait *Clarus* (g) sequens contrà *Bartolum* opinionem *Salyceti*, quæ communiter practicatur. Et ratio est, quia

quia, quæ verbo dicuntur, facilè à memoria dilabuntur; nec posset Iudex esse certus quid, & quale delictum sit, nec suam proferre sententiam, nec eam ex actis iustificare. Præterquamquod, cum Denunciatio sit fundamentum processus, necessarium omninò est, quod de ea in actis constet.

33. Aduertendũ tamen, quod cum apud Nos non sint, saltem communiter, *Notarij* publici, nec tales soleant creari, nisi occasione formandæ Inquisitionis, non potest verè dici excepta Denunciatio à *Notario*, si Denunciatio data oretenùs à Laico, qui nescit scribere; excipiatur à Secretario Prouincialis eam scribente: & in tali casu putarem, Denunciationem non esse authenticam, quia neque scripta esset à Denunciante, neque à persona authentica, quæ talis redditur per iuramentum fidelitatis, prout aliàs diximus de *Notario*. Vnde duplici modo potest huic defectui obuiari. Primus est, quod Denuncians scribere nesciens, libellum Denunciationis scribi faciat per alium, & eam Iudici præsentet coram Secretario, qui scribat Decretum receptionis, prout infra dicemus. Secundus est, quod si Denunciator vult secretò, & oretenùs denunciare, Prouincialis, accito Secretario, incipiat processum in hac forma. *Cum comparuisset coram A. R. P. N. Ministro Prouinciali, &c. Fr. N. Laicus, & dixisset se velle iuridicè denunciare nonnullos Religiosos Reos de quibusdam criminibus ad effectum, &c. & nesciat prædictus Frater scribere, Pater Prouincialis volens suo muneri satisfacere, vocauit me infrascriptum Secretarium suum coram N. & N. Testibus à quo iuramentum fidelitatis exegit, prout præstiti tacto, &c. & Notarium creauit, iuxtà formam consuetam. Acta sunt hæc, &c. die, &c. loco, &c. Ego Testis N. Ego N. Testis, Ego Secretarius Notarius. Ità est Ego N. Prouincialis*. Dimissis postea Testibus, excipiat Denunciationem iuxtà formam, quam damus in *Secunda Parte*.

34. Secundum est, quod adnotetur dies dictæ Denunciationis, & locus; licet enim hoc non esse de substantia nonnulli dicant, (*b*) sed tantùm de consuetudine, vt scripsit *Clarus*, tamen contrarium existimo esse verius; tùm quia in iure, (*i*) vbi datur forma, iuxtà quam debet concipi libellus Accusationis, exprimitur *dies*; tùm quia debet constare de fundamento processus, & quod sequentia acta sint legitima, & non habita sine legitimo initio; vt vult *Pæsserinus*: (*l*) tùm quia dies potest facere ad valorem, aut nullitatem Denunciationis, puta, quod sit data tempore, quo Prouincialis erat suspensus ab officio; vel tempore, in quo Denuncians erat inimicus Denunciati, cum quo posteà Rediit in amicitiam; & ità non potuit neque dari, neque recipi Denunciatio. Vnde concludo, quod cum faciat ad rei indemnitatem, saltem de possibili; tanquam quid necessarium, debet exprimi dies denunciationis.

35. Tertium est, quod exprimatur nomen Iudicis, cui fit Denunciatio, & hoc etiam necessarium est, vt sciatur an Iudex sit competens nec nè, vt annotauit *Gothofredus*; (*m*) apud nos verò sufficit exprimere nomen officij Iudicis, puta *Ministri, Vicarij, Commissarij Prouincialis, &c. talis Prouinciæ*; tali enim pacto, sufficienter constat de Iudicis competentia.

36. Quartum est, quod debet exprimi *tempus, locus, & qualitas delicti, nomen Delinquentis*, ac *Testes*, prout habetur in *Textu* supra, (*n*) & omnia ista sunt ità necessaria, quod, si non exprimantur, denunciatio, est ipso iure nulla, & nullus processus inde secutus, quantumuis pars non opponat, vt post multos scribit *Clarus*, (*o*) qui testatur de communi. Et ratio est, quia si non exprimeretur locus, & tempus criminis, Denunciatio redderetur incerta, & vaga, nec posset Reus, probando negatiuam coarctatam, se tueri, aut Testes de falso conuincere. Quoad tempus autem exprimẽdum, de iure non habetur nisi mensis, & annus, vt dicitur in *Digesto*. (*p*) Sed si Accusatus petit, quod Accusator exprimat diem, quia vult probare fortè negatiuam coarctatam, quæ est magnum præsidium ad elidendas contrarias probationes, tenetur ne Accusator exprimere? Dico, quod sic, & ità tenetur communiter post *Bartolum*, (*q*) cui contradicens *Signorolus* carpitur à *Claro*, & ratio est, quia tolleretur via regia Reo se defendendi.

37. Verumtamen est, quod Denunciator tenetur quidem exprimere diem, sed non tenetur illum probare; & sufficit etiam, quod dicat, quod non recordatur de die præciso, sed esse circà talem diem mensis; & debet tunc excusari Denunciator, si cum iuramento deponat se diei præcisè memoriam non habere, vt ibidem ex opi-

opinione multorum concludit *Clarus*. Quid autem iuris, si neque denunciaret de die; neque Testes deponerent de eo, & Accusatus probaret negatiuam coarctatam ab vno, vel duobus diebus, qui possent comprehendi in tempore assignato ab Accusatore, & Testibus? Rem clarifico per exemplum. Accusatur *Caius* de furto ab eo commisso circà principium *Maij*, in Conuentu tali, anni elapsi. Testes deponunt de visu, se nempè vidisse de nocte *Caium* securi frangere ostium Sacristiæ, in qua commissum est furtum, & hoc fuisse circà initium *Maij*. *Caius* probat se die quarta, & quinta fuisse in alio Conuentu. Quæro an posito, quod de cætero Testes sint integri, & contestes, probent concludenter delictum; an verò negatio coarctata illo tempore elidat indicia? Fateor casum hunc esse valdè dubium; quia cum Accusator, & Testes deponant de tempore certo, dicendo *principium Maij* probant sufficienter delictum, non enim necessè est, quod exprimant diem, & horam, sed *circumcircà*, vt dictum est. Præterea cum principium mensis habet latitudinem decem dierum, (communiter enim diuiditur mensis in principium, medium, & finem, quorum quodlibet continet decem dies) licet Reus probet negatiuam coarctatam die quartæ, & quinta, non tamen probat negatiuam coarctam toto tempore, pro quo stat *principium Maij*; videtur proindè probatum delictum. Ex alia parte cum delictum non habuerit tractum successiuum, non potest dici, quod per assignationem talis temporis, quod importat successionem, sit etiam probatum momentum illius delicti, quia per probationem talis negatiuæ eliduntur duo dies, in quibus potuit delictum esse commissum; & sic non manet integraliter probatum tempus ab Accusatore expressum. Censerem proindè non esse locum pœnæ ordinariæ; sed tantùm extraordinariè ex defectu plenæ probationis. Prędicta autem resolutio procedit, casu quo per nullum alium Testem posset probari dies delicti. Quia si alij deponant de die certa, quandò delictum cmmissum fuit, licet totaliter ignorent Delinquentem, & etiam delicti particulares circumstantias; copulati cum Testibus de visu commissi delicti, & non recordantibus de tempore præciso, plenè probant. Quæ autem dicta sunt de die, quadrant etiam de parte diei, puta *de mane*, *à prandio*, *post Vesperas*: potest enim iuxtà varietatem casuum Reus se tueri per negatiuam coarctatam illa parte diei.

38. Quantùm ad locum communiter *Scribentes*(r) volunt, quod debeat præscribi per coherentias, vt dicendo *delictum esse commissum in tali platea, aut vico Ciuitatis antè Ecclesiam, Palatium, siue Domum talis, aut talis*; quod idem est, ac exprimere locum loci. Ità apud nos non sufficit dicere, quod delictum fuit commissum in tali Conuentu, aut Oppido, aut Ciuitate; sed debet exprimi, quod fuerit in horto, sylua, dormitorio, propè Cellam habitatam tunc à tali; vel cui est titulus talis; propè fenestram magnam, & similia. Eadem quippè est ratio de loco loci, sicut de parte temporis quoad negatiuam, quæ potest probari à Reo, quæ sicut coarctatur tempore, ità etiam coarctatur loco.

39. Quantùm ad qualitatem delicti multiplex esse potest, puta vel ratione substantiæ delicti, puta, quod *Furtum*, *Adulterium*, *Homicidium* commiserit, vel ratione modi, puta *proditoriè*, *à tergo*, *in insidijs*; vel ratione complicum, & similia, quæ faciunt ad augendum, vel minuendum delictum; & hæc omnia debent proponi in Denunciatione, quia per ea indiuiduatur delictum; à quo pendet substantia iudicij quoad pœnam inferendam.

40. Quantùm ad nomen Delinquentis, vel eius contrà, quod commissum est delictum, debet exprimi si scitur; quod si nesciatur debet describi, vel ab officio, vt puta *Sacrista*, *Ianitor*, *Coquus*, vel à statura, ætate, lineamentis, capillis, & similibus circumstantijs, per quas cognosci possit, certò quis sit Delinquens; & hoc pariter substantiale est ne vnus pro alio Reus condemnetur. Et quæ dicuntur de nomine Rei, casu quo ignoretur; pariter intelligitur de Testibus, quorum nomina si ignorantur, debent, vt præfertur, describi per accidentia, vt per ea Iudex venire possit in cognitionem personæ, & eos citare.

41. Quintum est iuramentum, quod debet præstare Denuncians de veritate dicenda; quod implicitè includit iuramentum de calumnia, & illi æquiualet, vt aduertit *Passerinus*:(s) quia nec calumniatur, nec præsumitur habere animum calumniandi, qui iurat se verum deponere. Hoc autem necessarium esse probauimus suprà.

ſuprà. Verum eſt, quod non eſt neceſsè, quod in actu præſentationis Denunciationis tale iuramentum præſtetur, ſed ſufficit, quod detur antè examen Teſtium; & iſta eſt praxis; nempè, quod data Denunciatione ſiue per libellum, ſiue per epiſtolam, Iudex examinet Denunciantem, ad plenè ſe informandum de circumſtantijs delicti, præmiſſo iuramento de veritate dicenda.

42. Sextũ eſt, quod, qui denunciat, ſe ſubſcribat denunciationi, vel ſignum Crucis apponat. Hoc autem de ſubſtantia non eſt; tum quia Denunciatio ſtrictè Accuſatio non eſt; tum quia etiam quando haberet rationem ſtrictę Accuſationis, tamen omiſſio inſcriptionis non vitiat proceſſum, vt voluit *Cardinalis Alexandrinus, & Follerius:(t)* cum etiam, absq; in ſcriptione, Accuſator deficiens in probatione teneatur ad pœnam talionis, vt habet *Text.* ſuprà. *(u)* Tamen de conſuetudine ſeruatur, quod Denunciator ſe ſubſcribat, vel neſciens ſcribere ſignum Crucis apponat.

43. Septimum eſt, quod Iudex, perpenſa qualitate Denunciantis, & etiam delicti, ſi nempè eſt de ſuo foro, nec nè; admittat, vel repellat Denunciantem; & decretum apponat de proſequendo proceſſu, vel non, prout fuerit de iure.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.385.col.1.

(a) *cap.Si quis cap.Illa.cap.Super his. cap. Cum dilectus. de Accuſat.Hoſt.Summ. Tit.de Denunciat.§.Quid ſit.*

(b) *Abb.in cap.Licet.n.2.de Accuſ.& in c.Dilectus. n.2 eo.tit.Nauar.Conſ.3.tit.eo. Butr. in c.Dilectus.de Simon. Hoſtien.in cap.1. de Offic. Cuſto.n.17.Boſſ. Tit.de Denuncia. nu. 14.cap.In omni. de Teſt vbi Butr.Anani.Io:Andr. Felin. Aretin apud Berti tit.7.cap.5.per tot.*

(c) *DD.in cap.Nouit. de Iudic. & in cap. Si peccauerit.2.q.1.Sylueſt.verb.Denunciatio. n.1.Angelic. eo. verb. in princip.Soto de Tegen. ſecr. Memb.2.quæſt.5.*

(d) *D. Antonin. par. 3.tit. 19. c. 9. Berti tit.7.c.4.*

Pag.385. col.2.

(e) *D.Petr.Chryſolog.ſerm.de Fil. Prodig.*

(f) *Luc.cap.15.verſ.22.*

(g) *Berti Pract.crim.Tit.6.cap.4.n.1.*

Pag.386. col.1.

(h) *Tit.Inquiſitio.§.3.*

(i) *cap.In omni.vbi Abb.n.4.Butr.Anani.Io:Andr. Felin.Aretin.de Teſt.*

(l) *Io:Andr. ad Speculat. tit. de Teſt.§.1. verſ. Sed & pone. Bart.in l.Deferre.ff. de Iur.fiſc.Innoc. in cap.Licet. de Tranſact. Bald. in l.Omnibus. C. de Teſt. & in l. Dictantibus. C.de Teſtam. apud Add.ad Abbat.in cap.4.de Teſtam. num. 3.litt.C.*

Pag.386. col.2.

(m) *cap.Nouit.de Indic.cap.Si quis. cap. Cum dilectus.de Accuſat.cap.Accuſatio. cap. Si quis. 2. q.7.Gloſ.1.in cap In omni.de Teſt.*

Pag.388. col.1.

(n) *Bart.in l.Tranſigere. C.de Tranſact.*

(o) *Caluin.Lexic.verb.Crimen.l.Quid ſit.§.Noxat. ff.de Aedilit.edict.*

(p) *l.1.§.Conſequens. ff.de Suſp. tutor. l.Eum,qui.§. In popularibus.ff.de Iureiur. Bolognin. Add.ad Io.de Anani.conſ.12.num.12.*

(q) *Signorol.conſ. 142. in fin. & conſ. 244.num.18. apud Tuſc.concl.1076.litt.C.*

(r) *Inſtit.lib.4.tit.de Publ.iudic.*

(s) *Diony.Gothof.ad Inſtit.lib.4.tit.18.verb.Execut.*

(t) *Digeſtor.lib.48.tit.1.*

(u) *Duaren.lib.1.diſp.36. Gomez de Delict. cap.1. n.9.Gothofr.ad tit.de Priu.delict. ff.lib.47.*

Pag.388.col.2.

(x) *Dionyſ.Gothofr.loc.cit.*

(z) *Clar.lib.5.ſentent.§.1.verſ. Hæc tamen omnia.*

(a) *Gloſ.in cap.Infames. in verb. Fures.6.qu.1.cap. Omnes.cap.Illi.ea.cau.& q.*

(b) *cap.Si Sacerdos.6.q.1.cap. Prædicandum.22.qu. 1.cap.Tam Sacerd.24.q.3.*

(c) *cap.Niſi.de Præben. Clement.2.§.Conſiderantes. de Pœn. Inſtit Quib.alien.lic. §. 2. vbi gloſ.in verb.Perniciem.l.3.C.de Commentar. l.Tutor. §.Nunc.ff.de Suſp.tuto.*

Pag.389. col.1.

(d) *l.Cum vir.C.Ad leg. Iul.de Adult.*

Pag.390.col.1.

(e) *cap.Qui ſine.3.q.4.cap. Cum dilectus. de Accuſat. Gloſ. in cap. In omni. in verb. In omni.de Teſt.Bart.in l.Diuus.n.7.ff.de Cuſt reo. Speculat.tit.de Denunciat.§.Quis poſſit. verſ.Canonica.Diaz Salyceti.Angel.Clar. Villag. apud Berti.Pract.crim.Tit.7.cap.6.num.4.*

Pag.390.col.2.

(f) *Berti.Pract.crim.Tit.7.cap.6.n.6.*

(g) *Angel.de Malef. in verb. Necnon ad denunciat. n.4.Maria.Soccin.in cap. Qualiter,& quando. il 2.n.81.de Accuſat. Corrad. Pract.fol.296.n. 9.Clar.q.7.num.3.*

(h) *cap.Ea,quæ.de Re iudic. vbi Abb. Gloſ. in cap. Si quando. in verb. Rationabiliter.de Reſcript. & in cap. final. in verb. Rationabilis. de Conſuet.*

Pag.391.col.1.

(i) *Gloſ.in cap. Excommunicamus.in verb.Neglexerit.de Hæret.D.Thom.2.2.qu.54.art.vlt.Abb. in cap.Cum dilectus. de Accuſ. Paſſerin. Trib. Regul.q.9.art.5.n.39.*

(l) *Cyn.in l.Seueriter.in fin.C.de Excuſ. tuto. Alberic.in l.Sancimus.n.6.C.de Iudic.Gratian.conſ. 92.num.2.lib.1.Catald. de Syndic. q.182. apud Clar.q.7.verſ.Sed nunquid.*

Pag.391.col.2.

(m) *cap. Cum dilectus. iunct. gloſ. in verb. Calumniandi.vbi Abb.n.3.& 8.de Calumniat.*

(n) *cap. Dilectus. il 2. de Simon.*
(o) *cap. Inquisitionis. de Accusat.*
(p) *Abb. in c. Inquisitionis. n. 6. vers. Sed ego. de Acc.*
(q) *Tit. Accusatio. §. 6.*

Pag. 392. col. 2.

(r) *Glos. in cap. In omni. vers. Item consueuit. de Test. c. Qui siue. c. Postulatus. §. Porrò. 3. q. 7. c. Multi. 1. q. 1. c. Episcopus in Synod. 35. q. 6. c. Præterea. de Test. coge. cap. Cum in tua. de Sponsal.*

Pag. 393. col. 1.

(s) *Tit. Accusatio. §. 6.*
(t) *l. Plebs. ff. de Verb. sign. vbi Gothofr. A. Gell. lib. 10. c. 20. Isidor. Orig. lib. 9. cap. 5. Ferret. in l. 2. ff. de Orig. iur. Brecb. in d. l. Plebs. ff. de Verb. sig. apud Calum. verb. Plebs. 2.*

Pag. 393. col. 2.

(u) *cap. Per litteras. 2. q. 8. Stephan. PP. Epist. 2. cap. 4. Abb. in cap. Licet. n. 2. de Accusat.*

Pag. 394. col. 1.

(x) *cap. Licet. vbi Abb. n. 2. de Accusat. Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 2. n. 8.*
(z) *Bald. Cons. 349. vers. Modo non est. lib. 1. apud Tusc. Concl. 74. n. 43. litt. S.*
(a) *cap. Qualiter, & quando. il 2. de Accusat.*
(b) *cap. Inquisitionis. de Accus. Clar. q. 5. vers. Neque in hoc.*
(c) *cap. final. de Accusat.*
(d) *Farinac. q. 1. n. 49. apud Sgroi par. 3. cap. 8. nu. 7. quos dat Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 2. n. 14.*

Pag. 394. col. 2.

(e) *DD. in cap. Nouit. de Iudic. & in cap. Si peccauerit. 2. q. 1. Syluest. verb. Denunciatio. n. 1. Angel. eo. verb. in princ. Soto. de Teg. secret. Memb. 2. q. 5. Berti Pract. crim. Tit. 7. cap. 5. n. 2.*
(f) *Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 1. n. 1. Lugo de Iust. & iur. Disp. 38. num. 13.*
(g) *Berti Pract. crim. Tit. 7. cap. 5. n. 2. vers. Canon.*
(h) *cap. Testes. 4. q. 3. cap. Forus. §. De omni. de Verb. sign. Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 5. n. 40.*

Pag. 395. col. 1.

(i) *Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 1. n. 2.*
(l) *Berti Pract. crimin. Tit. 7. cap. 3. n. 3. cap. Licet. de Accusat. Bald. in l. Ea quidem. eo. titul. Hostien. in cap. Qualiter. il 2. eo. tit.*
(m) *Clar. q. 7. init. Lug. de Iust. Disp. 37. n. 64. Bist. q. 13. n. 15. Lezan. Tom. 1. c. 27. n. 19. Sgroi par. 3. cap. 8. n. 10. Passeri. Trib. Reg. q. 8. art. 4. n. 16.*

Pag. 395. col. 2.

(n) *cap. Qualiter, & quando. il 2. de Accus. cap. Licet. de Simon. Passerin. Trib. Reg. q. 9. art. 1. n. 2.*
(o) *Passerin. Trib. Regul. q. 11. num. 9. & q. 9. art. 2. num. 10. & 11.*
(p) *Bordon. Pract. crim. cap. 4. n. 4. & 6.*

Pag. 396. col. 2.

(q) *Passerin. Trib. Regul. q. 11. n. 9. & q. 9. n. 10.*

Pag. 396. col. 1.

(r) *cap. Qualiter, & quandò. il 2. de Accusat. cap. Licet Heli. de Simon. vbi DD.*
(s) *Tit. Quam. §. 1.*

Pag. 396. col. 2.

(t) *l. Non dubium. §. Nullum. C. de Leg. l. 102. ff. de Reg. iur. Regul. 64. in 6.*
(u) *l. Etiam. C. de His, qui ve. atat. impet. l. Imperator. ff. de Pact. l. Si se non. §. Condemnatum ff. de Re iudic. l. Quamuis. §. 1. ff. ad S.C. Velleia.*
(x) *Tit. Corpus. §. 1. vers. Ante.*

Pag. 397. col. 1.

(z) *Bart. in l. Athletas. §. Item Præuaricator. ff. de His, qui not. infam.*
(a) *Gloss. in cap. 2. in verb. Calumniandi. de Calumniat. Abb. in c. Calumn. n. 2. de Pœn. Card. Alex. in c. Qui non. vers. Sed an præsumatur. 2. qu. 3. Villalob. Commu. opin. litt. C. n. 2. Clar. qu. 62. vers. Dixi supra. num. 6.*
(b) *cap. Cum dilectus. vbi Abb. n. 6. vers. Sed hoc dictum. num. 6.*

Pag. 397. col. 2.

(c) *cap. 1. §. Qui verò. de Elect. in 6.*
(d) *§. Notandum. 2. q. 3.*

Pag. 398. col. 1.

(e) *cap. Quæ à iure. de Reg. iur. in 6.*
(f) *Clar. q. 62. vers. Sed quæro. n. 9. Angel. verb. Et ad querelam. n. 70. Farinac. q. 16. n. 39. apud Passerin. Trib. Regul. Quæst. 7. art. 5. n. 47.*

Pag. 398. col. 2.

(g) *Clar. q. 12. vers. Quæro quæ sit. & ibi Bart. in Extrau. Ad reprimendam. in verb. Per inquisitionem. n. 33. Salycet. in l. penult. nu. 2. C. de Accus. l. Libellorum. ff. eo. tit.*

Pag. 399. col. 1.

(h) *Salycet. in l. penult. C. de Accus. Angel. de Malef. in verb. De anno præsenti num. 13. Clar. qu. 12. vers. Præterea. n. 8.*
(i) *l. Libellorum. ff. de Accusat.*

Pag. 399. col. 2.

(l) *Passerin. Trib. Regul. q. 9. art. 2. n. 10.*
(m) *Gothofred. ad l. Libellorum. in verb. Apud. ff. de Accusat. Petr. Gregor. lib. 32. cap. 8. Syntagm.*
(n) *Tit. eod. §. 3.*
(o) *DD. in l. Edita. C. de Eden. vbi Alex. n. 13. Deci. n. 34. Claud. n. 22. Ripa. nu. 26. Curt. Iun. nu. 83. Villalob. Commu. opin. litt. A. num. 13. quos dat Clar. q. 12. vers. Dixi. n. 9.*
(p) *l. Libellorum. ff. de Accusat. l. In causis. C. eo. tit.*
(q) *Bart. in l. Is, qui reus. n. 10. ff. de Pub. iudic. & in l. Arbitratria. § Si quis. n. 6. ff. de Eo q. cert. loc. Corset. in Repert. Abb. verb. Accusatio. Simanc. de Hæret. cap. 4. n. 4. Boss. Tit. de Inquisit. n. 92. Conrad. Plot. Viui. Alberic. apud Clar. quæst. 12. vers. Dixi etiam. n. 13.*

Pag 400. col. 2.

(r) *Angel. de Malef. verb. In platea. & in l. Hac consultissima. num. 2. C. Qui testa. fac. poss. Gandin. Rubr. Qualiter fit accusat. n. 3. Menchiac. lib. 1. de Testam. por. 1. §. 4. n. 33. quos dat Clar. q. 12. vers. Est autem.*
(s) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 11. art. 2. n. 7.*

Pag. 401. col. 2.

(t) *Card. Alex. in cap. de Accusat. one. 2. q. 8. col. 3. in fin. Foller. Pract. crimin. fol. 50. num. 50. apud Clar. q. 12. vers. De iure. n. 18.*
(u) *Tit. Accusatio. §. 3.*

TITV-

TITVLVS DECIMVS.

Corpus Delicti.

TEXTVS.

§. I. Delictum vel est permanens post factum, vt vulnus, fractura; vel transiens, vt iniuriæ, Blasphemia, Fornicatio. Corpus Delicti, est actualis Delicti inspectio, si est facti permanentis, vel probatio, quòd tale Delictum commissum fuerit, si transeuntis. Ante quamcunque informationem tenetur Iudex inquirere de Corpore Delicti, & facere constare, quòd Delictum commissum fuerit: Processus enim, in quo prius de corpore Delicti, præcipuè facti permanentis non constat, omninò est nullus; & si ex ipso constitutus esset Reus, etiamsi confessus fuisset, nihil illi nocere posset confessio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Delictorum diuisio.*
Facti transeuntis, & permanentis diffinitio.
Delictum facti permanentis est, quòd de sui natura potest vestigium relinquere; licet nullum de facto relinquat.
Delicta, quæ non relinquunt vestigium post se, alia committuntur solo animo, alia facto.

2. *De Corpore Delicti, quando dicatur constare.*
Iudex ante omnia debet probare Corpus Delicti.
Forma denominans præcedit subiectum denominatum.
Inquirendum est priùs de Delicto, quàm de Delinquente.
Processus, in quo priùs non constat de Corpore Delicti, est nullus.
Etiamsi Reus confessus esset crimen.

3. *De iure naturæ non est, quòd Corpus Delicti constet Iudici per* visum, & repertum.
Probatio Corporis Delicti per visum, & repertum, *est inducta iure humano.*
Consuetudo est ius non scriptum.
Omissio probationis Delicti per visum, & repertum, *non annullat Processum.*

4. *Nullitas non inducitur, nisi omittatur forma substantialis actus.*
Forma substantialis actus quomodo cognoscatur.
Probatio per visum, & repertum, *non est inducta iure naturali, diuino, aut scripto.*
Ex natura rei non requiritur, quod delictum pateat Iudici per visum, & repertum.

5. *Exponitur sensus Textus.*
Quod confessio Rei ipsi non noceat, nisi constiterit priùs de Corpore Delicti, quomodo intelligendum.

6. *Visitatio Corporis Delicti non est de iure Diuino.*
Exponitur locus Genesis.
Iudices non debent præcipitare sententiam.
Delicta Sodomorum fuerunt facti transeuntis.
Deus non visitauit cadauer Abel occisi.
Consulitur practica visitandi Corpus Delicti.

1.
Larus est Textus diuidens delicta facti permanentis, & transeuntis; illud quidem dicitur relinquere vestigium *post factum, vt vulnus, fractura, &c.* aliud verò, quia *transiens, vt iniuriæ, blasphemia, fornicatio* non relinquunt post se vestigium; & hæc est communis diuisio delictorum tradita per *Criminalistas*. (a) Hic au-

autem aduertere libet, quòd non dicitur delictum facti permanentis illud, quod de facto relinquit vestigium post se, sed quod natum est, quantùm est de sui natura, illud relinquere. Quia, si aliquis, alligato saxo ad collum alicuius hominis ipsum proijceret in mare, committeret quidem delictum facti permanentis, puta homicidium; nec tamen de facto aliquòd vestigium relinqueret post se. Pariter, vt optimè aduertit *Clarus*, (b) delicta, quæ nullum relinquunt vestigium post se, alia sunt, quæ solo animo complentur, vt hæresis, atheismus; alia verò, quæ verbis, vel facto committuntur, vt blasphemia, adulterium, fornicatio; & tamen aliquando etiam ista relinquunt vestigia post se; vt si Maritata, absente Marito, vtero gerit, vestigium est adulterij commissi.

2. Licet verò realiter *Corpus Delicti* sit ipsummet delictum commissum, & tunc dicatur constare de corpore Delicti, quando remanet probatum in iudicio, quòd delictum commissum sit; tamen communiter dicitur, quòd *Corpus Delicti est actualis delicti inspectio, si est facti permanentis*; nempè talis, quòd, de facto, reliquerit vestigium post se; quia si non reliquit actualiter vestigium post se, non potest haberi de eo actualis inspectio à Iudice, sed tantùm à Testibus, qui delictum ipsum viderunt. *Vel probatio*, puta per Testes de visu, *quòd tale delictum commissum fuerit, si transeuntis*. Ad hoc verò, quòd Iudex ordinatè procedat, debet *ante quamcunque informationem inquirere de Corpore Delicti, & facere constare, quod delictum commissum fuerit*. Hęc est tritissima conclusio omnium *Doctorum*, quæ elicitur ex quodam *Digesto*, (c) & licet *Clarus* dicat, (d) quod ex illo non habetur, nisi quod non potest deueniri ad torturam priùs, quam de corpore delicti non constet, salua tamen reuerentia talis Doctoris *Criminalistarum Magistri*, hoc non est verum, quia *textus* apertè loquitur, non solùm de tortura, sed de quauis alia inquisitione; ait enim §. immediatè sequenti. *Quæstionem autem sic accipimus, non tormenta tantum, sed omnem inquisitionem, & defensionem mortis*. Remanet ergo firmissima conclusio à nemine impugnata, quòd ante quamcunq; inquisitionem personę delinquentis, oportet, quòd Iudici constet de commisso delicto; & hoc naturale est, quia forma denominans naturaliter præcedit subiectum denominatum; & quia agens denominatur ab actione, & delinquens dicitur à delicto, ordo naturalis est, quod priùs cognoscatur delictum, & constet de eo, priusquàm de delinquente in specie inquiratur. Vnde optimè ait *Passerinus*, (e) hoc, quod tanquam substantiale in omni iudicio seruatur; originem habere, & esse, de iure naturæ. Sequitur ergo ex hoc, quòd *processus, in quo priùs de corpore delicti, præcipuè facti permanentis, non constat, omninò est nullus; & si ex ipso constitutus esset Reus, etiamsi confessus fuisset, nihil nocere potest confessio*; vt communiter *Doctores* (f) affirmant.

3. Aduertendum verò, quòd licet de iure naturæ sit, quòd, priùs constare debeat de delicto commisso, quàm de delinquente inquiratur; tamen non est de iure naturæ, quòd constet Iudici per ocularem eius, vel Notarij inspectionem corpus ipsius delicti, etiam permanentis, *per visum, & repertum*, vt communiter dicitur; quia hoc est de iure positiuo, vt scribit *Passerinus*: (g) non quod in iure *Canonico*, aut *Ciuili* aliquis textus sit, per quem talis visitatio iubeatur, sed quia hæc est vniuersalis consuetudo omnium Iudicum, per quam præscriptum censeatur ius ad hoc præstandum, quia consuetudo est ius non scriptum. (h) Sequitur ergo ex hoc, quòd licet processus esset nullus, non constito Iudici de delicto commisso ante inquisitionem delinquentis, non tamen deberet esse nullus, si ad accusationem, denunciationem, aut infamiam delicti permanentis Iudex Testes examinaret, per quos probaretur delictum esse commissum, & in eodem examine, etiam de delinquente, inquireret, non præmisso *visum, & repertum*.

4. Scio duram fortasse videndam esse hanc doctrinam, quam à nullo Scribente inuenio; sed quia optimis rationibus fulcitur, eam asserere non dubito. Quia non inducitur nullitas in actu, nisi quando actus peccat in forma substantiali, (i) qua omissa, actus ipse, quo ad substantiam ipsam, vitiatur; forma porrò, vel est à lege præscripta, (& maximè quando lex est concepta verbis prohibitiuis) vel habet clausulam irritantem, & tunc habetur pro substantiali, vt dicunt *Doctores*: (l) vel est ab institutione Diuina, vt est in formis

Sacramentalibus; vel est à natura rei exigente formam talem, & cum simus in moralibus, est à ratione dictante, hoc ita debere fieri, ita vt aliter factum non benè factum sit. Quòd autem fiat *visum*, & *repertum* ante Rei constitutionem, non est præscriptum tanquam forma substantialis requisita ad iudicium de iure Diuino; neque de iure positiuo *Canonico*, aut *Ciuili*, quandoquidem neque in Sacra Scriptura, neque in corpore vtriusque iuris textualiter reperitur. Pariter neque hoc est requisitum à natura ipsius actus, itaut nequiret haberi iudicium rectum de delicto, & delinquente, absque eo, quòd tale *visum*, & *repertum* fiat. Quia ad ferendum iudicium rectum non requiritur, nisi quòd Iudex habeat notitiam de substantia, & qualitatibus delicti, & quod fuerit cum dolo à Delinquente commissum; hoc autem habetur æquè benè per Testes integros, sicut ab oculari inspectione; imò per ocularem inspectionem non potest attingi nisi materiale ipsius delicti, hoc est obiectum, circa quod commissum est, & circa notitiam qualitatum habendam, nihil operatur Iudicis inspectio; quia illam debet habere à *Peritis*, vt in vulnerato, aut mortuo per venenum, in quibus casibus adhibenda est relatio *Chirurgi*, & *Medicorum*, cui statur, & qui optimè, tanquam Testes, aut Iudices, possunt deponere, & certificare Iudicem de qualitate delicti, absque eo, quod Iudex corpus delicti videat; imò in aliquibus delictis facti permanentis Iudex nullo modo potest oculariter visitare corpus delicti, vel propter honestatem, vt in defloratione virginis; vel propter periculum, vt in vulnerato, cuius vulnera discooperiri non possunt sine notabili ipsius læsione. Imo in delicto facti permanentis, quod non reliquit post se vestigium, vt in præcipitato in mare, nulla simpliciter potest haberi à Iudice inspectio; & tamen in omnibus istis casibus, probato delicto, & eius qualitatibus per Testes, & conuicto, aut confesso Delinquente, rectissimum fertur iudicium, & sententia contra Reum. Sequitur ergo ex dictis, quod, ex natura actus iudicialis recti, non requiritur simpliciter, quod præcedat *visum*, & *repertum*. Amplius: In delictis transeuntibus nullum reperitur tale corpus visitandum; & tamen ex sola Testium depositione certioratur Iudex, & rectum iudicium instituit; non est ergo necessariò requisitum *visum*, & *repertum* ex natura actus rectè iudicandi. Concluditur igitur ex his omnibus, quòd hoc nullo modo est de forma substantiali iudicij; vnde si omittatur non debet annullari processus.

5. Quòd si in *Textu* hoc dicitur, *nullum esse processum, etiam cum confessione Rei, si de corpore delicti Iudici priùs non constiterit*; hoc non debet intelligi, vt multi perperàm faciunt, quòd Delicti corpus pateat Iudici per *visum*, & *repertum*, sed quòd constet, vel ex probatione Testium, vel ex indicijs, vel ex præsumptionibus legitimis; & hoc verum est, & est de iure naturæ, vt supra diximus. Et quando *Criminalistæ* dicunt, quod Rei confessio non nocet Reo, si de corpore delicti non constiterit; (& ideò culpabilem dicunt Doctores nonnulli *(m)* quemdam Iudicem, qui damnauit quosdam homicidas, qui occisorum cadauera proiecerunt in mare, & inueniri minimè potuerunt;) debent intelligi, quòd hoc verum sit, quando delicti corpus, hoc est delictum ipsum, non est notum Iudici, neque per indicia, neque per præsumptiones, neque per Testes, sed ex simplici confessione ipsius Rei tantùm; & hoc verissimum est; & hoc communiter tenetur à *Doctoribus*.

6. Dicetur fortè contra prædicta, quod visitatio corporis delicti sit de iure Diuino, quia ex *Genes. cap.* 18. *num.* 21. habetur, quod licet ad aures Dei ascenderit clamor *Sodomorum*, & *Gomorrhæorum*, tamen corpus delicti voluit visitare, dicente Scriptura, *Descendam*, & *videbo*. Sed hoc nullo modo concludit, quia per illa verba non probatur, quod Iudex corpus delicti debeat visitare; sed concludit solùm, quod debet probare veritatem commissi delicti, antequam sententiet; vnde scripsit noster *Nicolaus de Lyra: Hoc dicitur non quia Deus indigeat tali inuestigatione, sed vt doceantur per hoc Iudices, non sententiare, donec diligenter inquisierint veritatem*. Et *Glossa Interlinearis*. *Vt se à præcipitatione iudicij compesceret, mala Sodomæ priùs voluit probare, quàm iudicare*. Et hoc idem volunt alij. *(n)* Præterquamquod delicta *Sodomorum* erant omnia facti transeuntis, dicente Scriptura. *(o) Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ. Superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius, & manum egeno, & pauperi non porrigebant*; circa quæ non habetur *visum*,

visum, *& repertum*. Vnde *Innocentius Tertius in Concilio Lateranensi*, (*p*) deducens ex citato Textu *Genesis* ordinem iudicialem, non ait, quod ex illo habeatur, quòd Iudex oculis suis visitet corpus delicti, sed quòd *debet coram Ecclesiæ senioribus veritatem diligentiùs perscrutari*; vt scilicet per inquisitionem, aut aliàs legitimas probationes certioretur de delicto commisso, quod longè diuersum est, & nos admittimus. Et si, quod ex aduerso prætenditur, deducendum esset ex *Scriptura*, hoc esset, quando ob perpetratum fratricidium, Deus venit ad sententiandum *Cain*, cuius delictum reliquit vestigium post se, nempè cadauer occisi; nec tamen dicit Scriptura, quòd Deus descenderit ad videndum cadauer *Abel*; sed tantùm habita accusatione, & querela, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*, venit ad illum interrogandum de fratre, *Vbi est Abel frater tuus?* Vt crimen fateretur. Quo facto, euidenter concluditur, quòd, data querela, & probato delicto, etiam absque oculari inspectione, posset benè Reus constitui, & hoc non esse contra substantialem formam iudicij, nec per hoc annullari processum. Fateor bene optimam esse cautelam, & à toto Mundo practicatam formam per *visum*, *& repertum*, & debere à Iudice Regulari obseruari; nego tamen, quod, si ex inaduertentia omitteretur, nullus reddatur processus, quando nempè delictum aliundè est sufficienter probatum, priusquam de Delinquente fiat inquisitio. Et in hanc sententiam abit etiam *Passerinus*, qui licet (*q*) dixisset, quod *probatio delicti per visum*, *& repertum est de substantia delicti ex iure positiuo*, *tamen num.20.* dicit, quòd non est de substantia iudicij in ordine ad sumendas informationes, etiamsi delictum sit facti permanentis; itaut talis probatio debeat de necessitate informationes præcedere; & ex *Claro* (*r*) probat, quòd licet non inueniretur corpus occisi, posset tamen Iudex cogere ad se præsentandum in iudicio toties quoties imputatum de homicidio; & concludit; *Vnde multò minus nullus non erit processus, si Iudex priùs examinet Testes, & informationes sumat, quàm per visum, & repertum probet corpus Delicti.*

TEXTVS.

§.II. Corpus Delicti permanentis constat, cum Iudex Cadauer, vulnus, incendium, &c. visitat coram Testibus, & scribi mandat, repertum esse tale delictum, secundùm formam suo loco assignandam. Corpus Delicti transeuntis, cum videri non possit, sufficit constare per indicia, & coniecturas, quæ probent commissum esse delictum. Si enim procedit ad instantiam partis, satis est, si Iudex examinet Testes, capiendo informationes contra Reum, quæ vnico contextu probent, delictum esse commissum, & à tali Delinquente. Debet tamen Iudex non inquirere contra Reum, nisi priùs constet Delictum esse commissum; etiamsi Testes deponant ex se, tale Delictum à tali persona esse commissum. In causa veneni, vel lethalis vulneris, vel deflorationis virginis, in quibus Fratres Periti non sunt, ad constandum de Corpore Delicti, adhibeat Iudex Medicos, Chirurgos, & Peritos in arte, ex quorum iurata depositione constare faciat qualitates Corporis Delicti, si tamen in illis locis talium copia fuerit, & describi faciat omnia reperta, circa cadauer, quantitatem vulneris, ligamenta, &c. examinando saltem duos Testes super repertis, & visis. Et si occisus repertus fuerit, cuius nomen, patria, cognomen nesciantur, describatur per accidentia extrinseca, & & apparentia staturæ, coloris vestium, &c. adnotentur vulnera, & ipsorum forma, & qualitates; nimirùm si erant mortalia, vel leuia, & in qua parte corporis.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

7. *Quando constet Iudici de corpore delicti ad inquirendum de Delinquente?*
Si Cadauer occisi non inuenitur, debet constare per Testes.
8. *Iudex potest mittere Notarium ad visitandum Corpus Delicti.*
Testes requiruntur in visitatione Corporis Delicti.
Quibus in casibus sint necessarij.
9. *Formale delicti requirit, quod malo dolo sit perfectum.*
In delictis lege naturali prohibitis dolus praesumitur.
Acta dubia, in meliorem partem interpretanda.
19. *Dolus malus, si non apparet ex Corpore Delicti, probatur coniecturis.*
Si coniecturae sint graues, aut leues, quid agendum?
In dubio praesumitur pro non delicto.
11. *De substantia Delicti requiritur plena probatio.*
Figuratio casus.
Ad inquirendum contra homicidam requiritur, quod inueniatur cadauer, aut constet de eo per Testes.
12. *Duo Testes plenè probant Corpus Delicti.*
Vnus Testis integer iuuatus praesumtione, & indicio sufficit ad inquirendum in specie.
Passerinus reijcitur.
Duo Testes probantes Corpus Delicti, quod amplius non apparet, non sufficiunt ad probandum Delinquentem.
13. *Qualitates aggrauantes, aut specificantes delictum sunt probandae simul cum corpore delicti.*
Sententiae Doctorum contrariae, circa necessitatem probandi qualitates, concordantur.
Ad inquirendum contra Delinquentem sufficit probatio substantiae Delicti.
Ad condemnandum, requiritur probatio qualitatis.
Si est in delicto qualitas, transferens eius cognitionem ad aliud forum, quid agendum.
Figuratio casus occisi ex maleficio venefico, & diabolico.
14. *In casu veneni, vulneris grauis, aut deflorationis adhibendi sunt Periti.*
Deflorata an sit visitanda controuersum est.
Oculi, & manus Obstetricum saepè falluntur.
Verenda marium inspicere vetuit Imperator.
Virginitas probatur per aspectum corporis.
Ex consuetudine inducta, est visitatio defloratae.
15. *Peritis absque iuramento credendum videtur.*
Testi sine iuramento non creditur.
Periti debent iurare.
Iuramentum Peritorum non est de veritate, sed de credulitate.
16. *De ijs, quae cadunt sub sensu, Periti sunt Testes.*
Eorum iuramentum est de veritate dicenda.
De remotis à sensu sunt vt Iudices, & iurant de credulitate.
Forma iuramenti Peritorum.
17. *Delictum non est probatum, si Peritus deponit in dubio.*
Quando substantia Delicti non est euidens ex se, adhibentur Periti.
Plures Peritos nonnulla iura requirunt; alia vnum tantùm.
Sententia Abbatis distinguens.
In causa ciuili, & parui momenti, sufficit vnus, sed in ciuili magni praeiudicij, aut criminali requiruntur duo.
Testes à locis remotis aliquando vocantur.
18. *In re facili sufficit vnus; in difficili requiruntur duo Periti.*
19. *Iudex Regularis iuxta datas distinctiones adhibeat Peritos.*
Casus imputatae deflorationis.
20. *In arduis, & quando iudicandum est de substantia Delicti, adhiberi debent peritiores ex Peritis.*
Mulieres, quae adhibentur, vt peritae, debent esse bonae famae, prouidae, & honestae.
Aliter reprobari possunt.
Periti pauperes, malae famae, & indocti reprobari possunt.
Peritiores debent substitui.
Maior sit diligentia Iudicis Regularis, quàm Saecularis in adhibendo Perito.
21. *Vtiliùs permittitur scandalum nasci, quàm veritas relinquatur.*

Si

Si vnus adhibetur, debet esse verè Peritus.

Vni Perito statur, si est salariatus in loco, & vnicus ibi est.

Afferenti, se esse Peritum, non credendum.

Verè Peritus dicendus est, qui communiter à grauibus Viris, vt talis reputatur.

22. *Reperta circa cadauer, omnia describenda.*

Itidem numerus vulnerum.

Testes in visitatione Corporis Delicti debent examinari.

Describuntur qualitates corporis, si cadauer est incogniti.

Pariter qualitas vulnerum, & quo instrumento apparent facta.

23. *Si vulneratus non potest sine detrimento discooperiri, sufficit relatio iurata Chirurgi circa numerum, & qualitatem vulnerum.*

7. IN hoc Textu traditur theorica, per quam possit cognosci, quando Iudici constat de Corpore Delicti, ad effectum inquirendi de Delinquente; dicitur ergo, quod *Corpus Delicti permanentis constat, cum Iudex cadauer, vulnus, incendium, &c. visitat coram Testibus, & scribi mandat &c.* Hoc debet intelligi non *taxatiuè, sed exemplariter*; hoc est, quod constat plenè de existentia Delicti permanentis, quando Iudex visitat cadauer, vulnera, &c. Sed si cadauer, facta omni diligentia, non inueniretur, quia esset asportatum, combustum, aut in flumen præcipitatum, quomodo constabit de delicto? Constabit per Testes, qui ipsum viderunt, & tunc minimè necessaria est Iudici visitatio delicti, cuius nullum est vestigium. Ex hoc ergo habetur, quod *Textus* non loquitur *taxatiuè*, sed *exemplariter*; & casu, quo de facto relictum sit vestigium Delicti permanentis; & vlteriùs comprobatur, quod visitatio per *visum*, & *repertum* non est absolutè, & simpliciter necessaria, itaut, ea deficiente, nulla reddatur inquisitio contra Delinquentem; aliter non relicto vestigio, aut eo minimè reperto à Iudice, in delicto facti permanentis; nullo modo constaret de Corpore Delicti, neq; Iudex posset procedere, quod falsum est.

8. Licèt verò dicat *Textus*, quod *Iudex visitet coram Testibus*, tamen hoc non est necessarium, quod præstet per se, sed potest *Notarium* ad hoc mittere, & hanc esse consuetudinem totius Orbis, & ita esse practicandum, docet, cum multis, *Clarus.* (s) Sed non sufficit aut Iudex solus, aut solus *Notarius* ad faciendam talem visitationem, sed requiruntur *Testes*, vt dicitur hic, & scribunt nonnulli. (t) Et qui nam debent esse? Dico, quod si ageretur de cadauere occisi, qui non esset Iudici, aut in illo loco, notus, Testes debent esse ij, qui ipsum, dum viueret, cognouerunt: Si agatur de vulnerato, ad se certiorandum de qualitate vulnerum, an sint lethalia, facta armis venenatis, vel specialiter prohibitis, aut de alijs qualitatibus, quarum notitia exorbitat à professione Iudicis, debet Iudex adhibere *Chirurgos*, vel *Medicos*. Sed quando cadauer esset hominis noti; vel de Corpore Delicti nulla esset qualitas, quæ non posset optimè cognosci à Iudice, vt combusta domus, fractum scrinium, arbores recisæ, & similia, non esset necessarium Testes adhibere, vt scribit *Passerinus*, (u) dicens, hoc etiam docere *Bittum* in sua *Praxi*; sed hoc apud *Bittum* minimè reperi, post omnem diligentiam. Et ego aliter sentio, saltem pro Nobis; tum quia præscribitur in *Textu*; tum quia fit ad firmitatem actus, vt pariter fit in creatione *Notarij*, intimatione sententiæ, &c. & ideo in praxi tutiùs est, Testes adhibere, vt communiter fit.

9. Quia verò in Corpore Delicti visitando concurrunt multa, quæ possunt variare iudicium, ideo de singulis hic libet agere. Primò ergo debet constare de causa formali ipsius delicti, quæ consistit in hoc, quod malo dolo perfectum sit. Si enim exempli gratia, reperiretur aliquis præcipitatus in valle, aut suffocatus in piscina, licèt euidenter appareat de cadauere hominis, non tamen constat statim, quod malus dolus interuenerit: puta, quod ab alio præcipitatus, aut submersus fuerit, cum vtrumque potuerit esse casu, & absque scelere alicuius. Et ideo iura (x) volunt, quod constet *de scelere*, ad hoc, quod de delicto constet. In delictis porro lege naturali prohibitis, absque alia probatione dolus præsumitur, vt vult *Farinacius*: (z) in dubio autem an factum sit patratum cum scelere, sumenda est interpretatio, quæ scelus excludat, quia actus dubius in meliorem partem est accipiendus, vt *iura* volunt. (a) In euidentibus, vt in cadauere confosso pluribus

vulne-

vulneribus, aut aliquo membro mutilato, nulla egemus probatione sceleris commissi.

10. Sed si non adsit sceleris euidentia ex Corpore Delicti, probatur per coniecturas, præsumptiones, indicia; vt si mortuus habebat inimicos; si fama est, quod aliquis fuerit ab alio præcipitatus in flumen, aut strangulatus; vel quod alius cum eo iurgatus est, vel eum minatus; si vulnera sunt in parte Corporis, quæ non potuerit mortuus sibimet inferre; aut in Corpore videntur signa violentiæ alterius manu factæ. Ita ergo in factis, quæ possunt esse cum scelere, vel non, debet Iudex recurrere ad coniecturas, & præsumptiones, quod si sint conuincentes, quod illud factum non potuit esse sine scelere, potest procedere ad inquisitionem Delinquentis. Sed si ita leues sunt, quod relinquant factum adhuc dubium, debet silere processus, & Diuino iudicio factum relinqui, quia in dubio semper presumi debet pro non delicto, vt scribunt *Doctores.* (b)

11. Aduertendum porrò, quod non sufficiunt præsumptiones, & indicia, quādo agitur de substantia ipsius Delicti, sed debet esse plena probatio. Rem explico; *Caius* iurgatus est cum *Titio*, & illum minatus est grauiter; & manè non reperitur *Titius* in Conuentu, & quædam stillæ sanguinis repertæ sunt in aliquo loco Conuentus; & in Cella *Titij*, quæ clausa erat, inuentæ sunt res suæ, Breuiarium, Braccæ, Sporta, Conciones, & similia. Suspicatur Superior *Titium* fuisse occisum à *Caio*, admonet de hoc Prouincialem; venit ipse, examinat Fratres, qui deponunt rixam *Caij* cum *Titio*; visitatur Conuentus, reperitur sanguis effusus, fit perquisitio in sepulcris, latrina, sterquilinio, sylua, & in omni loco Conuentus, nec reperitur Cadauer: Potest ne Prouincialis facere inquisitionem de delinquente, vel inquirere contrà *Titium*? Minimè, quia licet adsint indicia, & præsumptiones, de homicidio, quia *Titius* non reperitur, & *Caius* eum minatus est, & sanguis est repertus; non tamen illa indicia plenè probant delictum; imò probantur esse æquiuoca; quia *Titius* territus minis sibi factis à *Caio*, potuit aufugisse à Conuentu, & sanguis potuit fluxisse è naribus alicuius Sæcularis, qui non est de Conuentu. Ad hoc ergo, quod sit plenè probatum delictum, & possit Iudex procedere ad inquisitionem Delinquentis, quid requiritur? Oportet, quod cadauer inueniatur, aut quod Testes integri deponant de visu, & ità planè constat de delicto.

12. Quod si cadauer, facta diligentia, non reperitur, Testes duo integri, qui deponunt vidisse cadauer, quod modò non reperitur, delictum probant; imò etiam vnus Testis, si esset adminiculatus præsumptione, & indicio, puto, quod sufficeret ad hoc; quod Iudex posset *Caium* constituere. Si enim diceret, se vidisse *Caium* paulò post rixam occidisse cultro *Titium* in tali loco, & ibi repertus est sanguis, tria militarent pro probatione delicti; puta dictum Testis integri, qui licet (cum sit vnicus) non plenè probet, vt iura (c) volunt; tamen cum sit adminiculatum præsumptione, & indicio, plusquam semiplenè probat; vt de Teste vnico deponente de facto proprio, si concurrant adminicula præsumptionis, & indiciorum dicunt *Doctores.* (d) Obiter autem hic adnotare libet, quod *Passerinus*, (e) licet concedat, quod plenè, & liquidè constare dicatur de delicto, si de eo constet per Testes; tamen subiungit hoc non sufficere ad probandum delictum facti permanentis relinquentis post se vestigium; vndè in casu proposito haberet dicere, quod licet per contestes constaret *Titium* fuisse occisum, tamen non esset probatum delictum, nisi cadauer, aut aliud signum appareret; ad quod probandum citat *Clarum*, & alios. Sed isti *Authores* loquuntur in casu, quo nulli essent Testes, qui sufficerent ad plenè probandum; quia tunc requiritur Corpus Delicti, & hoc concedo, sed si non hoc, nec aliud signum reperitur, dummodò contestes integri sint, est probatum; plenè. Quid enim facit Corpus materiale Delicti ad probationem plenam, vniuersaliter loquendo? Fateor aliquando ex se solo delictum probat, vt si inueniretur cadauer in frustra sectum, hoc euidenter delictum probaret; sed si inueniretur simpliciter occisus, vel in flumen mersus, vel suspensus, hoc potest contingere absque scelere alterius, vel nullius, puta, quia casu in flumen cecidit, vel ex desperatione se suspendit, vel sibi manum consciuit; aut si ab alio occisus est, hoc fuit absque scelere, ad sui inculpatam defensionem. Si ergo, vt probauimus, non probatur delictum, nisi probetur, quod sit scelere factum, &

in visitatione occisi, si desunt Testes, sola indicia, & præsumptiones, (quæ tamen aliquando possunt esse dubiæ, aliquando falsæ) probant, quare probare delictum, tam quoad materiale, quàm quoad formale non poterunt duo Testes integri, quorum Testimonia regulariter ad probandum validiora in iure sunt quacunque præsumptione iuris? Quòd si plenè probant in Delictis transeuntibus, etiam casu, quo per accidens reliquerit vestigium, quare probare non poterunt in permanentibus, in quibus per accidens non relictum est vestigium? Teneo ergo, quod plenè probatum sit Corpus Delicti, per contestes solos, quando per accidens ipsum non relinquit post se vestigium, licet sit ex ijs, quæ illud regulariter post se relinquunt. Verum tamen est, quod illi duo Testes, per quos Delictũ probatur, dubiũ est an sufficerent ad plenè probandũ Delinquentẽ, quia essent sicut Denũciatores, siue Accusantes Delinquentem; & ideò contra ipsum nequirent esse simul Testes. Tamen si præcessisset infamia Delinquentis, quæ esset ad modum Accusatoris, puto quod posset per illos duos Testes conuinci Delinquens, vt fieret, si Delictũ esset facti transeuntis, vbi per Testes probatur Delictum, & Delinquens.

13. Aliud porrò attenditur in Corpore Delicti, nempè qualitates aggrauantes, vel minuentes, vel transferentes Delictum de specie in speciem, aut de foro ad forum; & indiciantes de vno, vel de pluribus Delinquentibus, & de his debet informari Iudex, adhibitis Peritis, si res exigit eorum iudicium; & in hoc omnes *Doctores* conueniunt. (*f*) Sed controuersia est, an dictæ qualitates sint de substantia iudicij, ità vt non sit validus processus. Illis omissis? *Eliseus de Bellegrandis* (*g*) tenet, quod de iure communi sint necessariæ, sed de iure speciali, in iudicio Regularium, putat, sufficere, quod sit probata substantia Delicti. *Passerinus* (*h*) negat esse de necessitate absolutè substantiali, quia ad damnandum Reum sufficit, quod verè deliquerit, sed quod deliquerit sic, aut sic, non spectare ad substantiam. Sed puto, quod meliùs dicatur distinguendo, & varietates opinionum concordando. Dico ergo, quod si quæritur de necessitate probationis qualitatum Delicti, vel est in ordine ad inquirendum de Delinquente, vel est in ordine ad ipsum condemnandum. In primo casu procedit, & vera est opinio *Passerini*; ad hoc enim, quod quis possit, vt Reus interrogari, sufficit, quod constet de substantia alicuius Delicti, de quo indiciatus est Reus. Si verò agatur ad ipsum puniendum, oportet absolutè, quod omnes qualitates Delicti constent, quia istæ necessariæ sunt ad augendam, vel minuendam pœnam, quam Iudex, in conscientia, dare debet proportionatam Delicto, quod regulariter augetur, vel minuitur per qualitates ipsi substantiales, & ità procedit sententia *Bellegrandi*, qui tamen non benè diceret, si ab hac necessitate absolutum Iudicem Regularem censeret: æquè enim obligatur iste, ac Sæcularis, ad plenè probandum Delictum, cum qualitatibus, ad Reum iustè puniendum; & hoc fatetur etiam *Passerinus loco citato num.* 17. dicens esse de substantia iudicij pleni, quod constet de omnibus qualitatibus Delicti. Pariter debet Iudex, (antequam inquirat contra Reum, si suspicionem aliquam potest habere, quod in Delicto fuerint qualitates, quæ transferant Delictum à suo ad aliud forum,) priùs de tali qualitate inquirere, & si inuenerit adesse vnam ex illis, quæ Delictum transferunt, vt præfertur, debet abstinere ab inquisitione. Exempli causa. Denunciatur Prouinciali, *Caium*, sumpta potione sibi data à *Seio*, mortuum, esse improuisò, & antequam expirasset, voces terribiles, irregulares, & quas homines non emittunt, dedisse; membra contrà virtutem naturalem distorsisse, & alia signa dedisse, quæ solent haberi ab Energumenis; ac post mortem statim intumuisse, cum spuma ad os, & cute maculis nigris, maximè circà præcordia obfuscata; & hæc omnia intra quatuor horas euenisse, cum ipse antea sanissimus esset; vnde inter Fratres orta est suspicio, quod mortuus sit ex veneno, & sortilegio malefico. Venit Prouincialis, visitat cadauer (illo exhumato, si humatum fuit) adhibet *Medicos*, qui deponunt iudicium de veneno propinato. Sufficit ne probatio talis qualitatis ad inquirendum de Delinquente? Sufficit quidem ad validitatem inquisitionis, quia de Delicto iam constat; sed Iudex non agit prudenter; quia debet inquirere super alia qualitate, quæ tum Delictum auget, tum illud ad Tribunal fidei transfert. Et quænam est hæc? Quod mortuus obsessum se prodidit à Diabolo; & hanc debet probare per Testes, qui viderunt

runt contorsiones, audierunt voces, & clamores insolitos ab eo: spuebat contrà Crucem, & alia faciebat, quæ communiter faciunt Energumeni; & ad hoc optimum esset etiam habere iudicium periti *Exorcistæ*. Sic ergo, probata tali qualitate, debet trãsmittere indicia ad *Fidei Quæsitorem*, & interim abstinere, ab inquisitione cõtrà Delinquentẽ, donec *Sacrum Tribunal* perfecerit ea, quæ ad ipsum spectãt.

14. *In causa veneni, vel lethalis vulneris, vel deflorationis Virginis, in quibus Fratres periti non sunt, ad constandum de Corpore Delicti, adhibeat Iudex Medicos, Chirurgos, & Peritos in arte*. Necessaria prorsùs est hæc cautela Iudici, quandoquidem si non apparet euidenter Delictum ex se, debet Iudex illud probare per iudicium aliorum; & hoc est non solùm in istis enumeratis per *Textum*; sed etiam in alijs omnibus, in quibus Corpus Delicti euidenter non probat se ipsum. Porrò *causa veneni* potest accidere, tum in aliquo, qui iam mortuus sit, vel in aliquo, qui æger decumbat ex suspicione veneni, & vtrobique debet interuenire iudiciũ *Medicorum*. *Lethalis vulneris*; hoc potest esse, aut ad probandum Delictum, aut ad qualitatem Delicti; quia si aliquis inueniretur mortuus cum magna contusione in capite, quæ potuit fieri sine scelere alicuius, puta ex casu ab alto, vèl ex percussione alterius manu facta, adhibendum est iudicium *Periti*, & hoc esset ad probandum substantiam Delicti; si verò ab alio vulneratus decumbit in lecto, tunc adhibendus *Chirurgus*, ad sciendam qualitatem Delicti per inspectionem vulnerum, an sint lethalia, nec ne. Vel *deflorationis Virginis*. Controuersum est inter *Doctores*, an inspiciendam sit genitale secretũ Puellæ ad probandum stuprum. Nonnulli (*i*) tenent, quòd non; quia occulus, & manus *Obstetricum* sæpè falluntur, vt dicit *textus*. (*l*) Et si indecorum existimauit *Iustinianus* verenda Marium inspici, ad probandam eorum pubertatem, vnde, & inspectionem talem expressè prohibuit, vt habetur in eius *Codice*; (*m*) à fortiori hoc dicendum est de vititatione Puellæ, cuius pudor, naturà dictante, exactiùs debet custodiri. Addo, quod inepta, & fini improportionata est talis visitatio, cum impossibile sit, quod ex oculari pudendorum inspectione, euidenter concludatur, quod Fœmina fuerit à Viro cognita, vt aliàs probabo. Alij verò (*n*) sustinent, quod per peritas Mulieres sit visitanda, sicut per aspectum corporis probatur Virginitas, vt habent textualiter multi *Canones*; (*o*) nec dissentit ius ciuile, (*p*) quod tum ex *Imperiali rescripto*, tum *edicto Prætoris* statuit *Ventris inspectionem* pro indaganda veritate, si Mulier vtero gerat. Quidquid sit de veritate; certum est, quod consuetudo est, quod talis visitatio fiat; & licet in aliquibus locis hoc non practicetur, & Delictum deflorationis per coniecturas solas, alijsque adminiculis probetur, tamen, apud nos, talis visitatio, ad pronunciandum cõstare de Corpus Delicti, est necessaria huius ex dispositione, *Textus*.

15. *Ex quorum iurata depositione, &c*. Difficultas esse potest in hoc *Textu*, quia Peritis in arte, sine iuramento, creditur, argumento cuiusdam capituli, (*q*) in quo statur Testimonio peritarum *Matronarum*, absque iuramento, vt obseruat *Ioannes Andreæ*. Amplius Testes isti non deponunt de eo, quod percipitur sensu corporeo; vndè cum possint errare faciliter periurium subirent. Proindè videtur, quod de iure communi non debent iurare, vt innuit quædam *Glossa*. (*r*) Contrarium tamen est verius; quia sine iuramento non creditur alicui Testi, (*s*) & in vtroque *iure*, (*t*) statuitur huiusmodi Peritos, qui ad iudicium adhibentur, ipsum ferre debere sub iuramento; & apud Nos est indubitatum, ex quo præscribitur hic *iurata depositio*. Sed quomodo, & de quo possunt isti iurare? Dico, quod non possunt iurare *de veritate*, puta, quod Puella fuerit à Viro cognita; aut mortuus veneno peremptus, quia hæc non cadunt sub aliquo sensu; sed debet iurare *de credulitate*; hoc est, quod ipsi verè, iuxtà propriam peritiam, credunt talia fuisse commissa, & ità tenent *Bartolus*, & *Abbas* argumento quorumdam iurium; (*u*) & hoc modo concordantur contrariæ opiniones circà hoc; puta, quod prima opinio negans, intelligatur de iuramento *veritatis*, ad quod non tenentur, nec dare possunt; secunda verò affirmans, intelligitur de iuramẽto *credulitatis*, quod dare possunt, & debent.

16. Aduerto autem, quod adhiberi possunt Periti, vel ad testificandum Iudici de ijs, quæ cadunt sub sensu, vt fractura in Puero, causata ex violentia innominabili; vel de ijs, quæ non sensu, sed ratione

percipiuntur, & hæc, vel sunt circà præteritum, & vt symptomatibus, quæ videntur in ægro, iudicare, quod venenum sumpserit; vel circà futurum, vt quod, ex tali vlnere possit percussus mori. Iuxtà ergo datam distinctionem resolui potest, quale sit iuramentum dandum à Peritis. Si enim est de re, quæ cadat sub sensu, istud reuera est iuramentum *de veritate dicenda*; & circà hoc Periti sunt veri Testes; quod enim ipsi vident, etiam non Peritus videre potest; & si adhibetur Peritus, est aut ob honestatem, vt in visitanda Puella, vel Puero; aut vt, ex re sensui patente, ferant iudicium iuxtà artem suam. Si autem est circà remota à sensu, & rationi tantùm patent, siue respiciant præteritum, siue futurum, iuramentum erit *de credulitate*; & tunc non sunt, vt Testes, sed vt Iudices, aut Consiliarij. Porro forma substantialis iuramenti est, quod non *priuato odio, amicitia; prece, vel pretio deponunt, &c.* & id, *quod deponunt, esse iuxtà peritiam artis eorum, & credunt ità esse*, vt habetur in quadam Decretali. (x)

17. Si autem Periti deponunt sub dubio, vel probabilitate, est ne probatum Delictum? Dico, quod non: quia debet esse iudicium certum, & præsumptio stat pro non Delicto, vt aliàs diximus, cum sit quid facti, quod in dubio non præsumitur. (z) Sequitur *Textus: Constare faciat qualitates Corporis Delicti*; hoc intelligendum est, quando Delictum euidens est ex se, vt de vulnerato in parte Corporis, in qua ipse, nec casu, nec ex instituto, potuerit se vulnerare; tunc enim à Peritis non quærit Iudex, nisi iudicium de qualitatibus Delicti, quia hoc sibi euidenter patet; sed quando Delictum non est ex se euidens, nec probari potest, nisi iudicio Peritorum, aut licèt sit ex se euidens, non licet tamen ob honestatem, vt Iudex illud visitet, tunc debet Iudex habere iudicium ab his, etiam super substantia Delicti. *Si tamen in illis locis talium copia fuerit*. Difficultas hic esse potest, an sufficiat vnus, an debeant esse plures Periti, quia nonnulla iura, tum *Canonica*, tum *Ciuilia* (a) vnum admittunt, *Si vnum solum Ciuitas habeat*; & ità tenent *Bartolus*, & *Ioannes Andreæ*. (b) Alia iura requirunt esse plures, vt habetur in *Decretalibus*; (c) *Textus* noster videtur amplecti primam opinionem, postquam enim disposuit adhibendos esse *Medicos*, *Chirurgos*, & *Peritos* in plurali numero, posteà se restringit ad limitationem, dicendo, *si tamen in illis locis talium copia fuerit*: quæ clausula nullum alium sensum habere potest, quàm quod si in illo loco non sunt plures, adhibeatur *vnus*, quandoquidem non potest importare, quod si in illo loco nullus est, omitterentur Periti; hoc enim est falsum, quia iudicium Peritorum est de necessitate, ad faciendum constare de Corpore Delicti, aut de eius qualitatibus. In hac difficultate mihi maximè arridet sententia *Abbatis*, (d) qui distinguit, aut Iudex eget iudicio Peritorum in causa parui momenti, & ciuili; aut in re magni momenti, & ardua, vbi agitur de vita hominis; an vulnus fuerit mortale, vel non; aut vbi agitur de graui præiudicio alterius, siue ciuiliter, siue criminaliter: In primo casu quando res sit facilis ad iudicari, vnus Peritus sufficit, etiamsi esset iudicium in loco, vbi sunt multi Periti: (e) sed si res esset difficilis ad iudicari, deberent adhiberi plures, si ibi sunt; sin minus, sufficit *vnus*; & ità debent accipi prima iura, quæ iubent vnum Peritum tantùm. Si verò causa grauis sit, & de graui præiudicio agitur; maximè quando proceditur criminaliter, tunc omninò adhibendi sunt plures, vt sonant iura, quæ requirunt plures. Quod si in loco iudicij plures non sunt, debent aliunde accersiri. Quia videmus, subiungit *Abbas*: *Quod si in depositione Clerici non sunt in Prouincia Episcopi in numero sufficienti, vocantur de locis vicinis*. (f) *Pro Testibus in sufficienti numero recipiendis, remittitur ad loca remota*, (g) *& isti Periti habent deponere tanquam Testes, quia in tantum debent esse numero plures; in quantum non deponunt de certa scientia, sed de credulitate, & æstimatione*; & in hac sententia est etiam *Boerius*, & *Socinus*. (h)

18. Præter hanc, posset dari alia distinctio; puta vel est iudicium facilè, vel difficile; & vel est iudicandum de qualitate, aut de substantia Delicti. Si iudicium est de re facili, & importante qualitatem Delicti, vt si aliquis esset vulneratus in ventre, hepate, aut pulmone, & de eo debet iudicare Peritus, puto esse sufficiens iudicium vnius Periti; si verò res esset dubia valdè, & difficilis, & deberet fieri iudicium de substantia Delicti, vt in desflorатione, & veneno, tunc de necessitate adhibendi sunt plures. Ratio est, quia à iudicio Periti in casu dubio, an interuenerit

sce-

ſcelus, nec ne, pendet probatio ſubſtantiæ Delicti, & multum intereſt, & de graui præiudicio tertij, contrà quod poteſt militare aliqua præſumptio, agitur, ſi Iudex formet contrà eum inquiſitionem, & ità patitur iacturã, ad minùs, famæ; & poteſt eſſe, & multoties accidit, quod nullum interuenerit Delictum. Quia ergo de re graui, & præiudiciali agitur, ne Iudex grauet conſcientiam ſuam, debet adhibere ſaltem duos.

19. Secundùm ergo datam theoricam debet Iudex in noſtra Religione regulare ſuam praxim; ex huius enim, tam grauis rei negligentia, audiui in quadam Religione duo luctuoſa exempla. Denunciatus fuit quidam dedoraſſe Puellam ſeptennem. Iudex inconſideratus, & præcipitoſus non aduertens, denunciationem datam fuiſſe ab inimico, qui nomine denunciationis palliauerat accuſationem, & indicia eſſe conficta à Factionarijs aduectis, viſitari fecit Puellam à Muliere ruſtica, & malæ famæ, quæ Mulieres ruſticorum, in caſis Campeſtribus viuentium, in partu adiuuabat. Tulit hæc iudicium, Puellam ſtupratam fuiſſe. Procedit Iudex ad inquiſitionem contrà Denunciatum; nulla probantur indicia; conſtituitur nihilominus. *Collegium Iudicum*, fauens Denunciatori, ipſum declarat Reum ſtuprii. Appellat. Reuiſa eſt cauſa Romæ. Pronunciatum fuit, *Reum benè appellaſſe; Aduocatum optimè defendiſſe; Collegium peruersè iudicaſſe, ac Iudicem inquirentem ignorantiſſimè proceſſiſſe*, eo quia inquiſitioni non erat locus, cum nulla alia adeſſent indicia, & re vera innocentiſſimus ex poſt probatus eſt, Famula quadam reuelãte, doloſam calumniam, quam Denuncians cum ruſtica Obſtetrice fuerat machinatus. Aliud exẽplum fuit in cauſa ſuſpicionis veneni, quod infra referam. Si ergo Iudex ille, in caſu tam graui adhibuiſſet duas Peritas, & Deum timentes *Obſtetrices*, non incidiſſet in illud barathrum cum tanta iactura famæ Religionis, & proximi, & ſalutis animæ propriæ.

20. Ad hæc aduerto, quod Periti, qui adhibentur, debent eſſe (maximè in caſibus arduis, & quando ferendum eſt iudicium de ſubſtantia Delicti) ex magis Peritis. Proindè in quadam nouella (*i*) ordinatur, quod in concedendis bonis Eccleſiaſticis in Emphyteuſim, Epiſcopi pro ſtabilienda quantitate Canonis ſoluendi Eccleſiæ ab Ephyteota, in Ciuitate Regia Conſtantinopolitana, vtãtur duobus *primatibus Mechanicis; aut Architectis*; in Prouincijs verò duobus *inſignibus Mechanicis, aut Architectis, aut etiam vno, ſi vnum Ciuitas habeat*, à quibus ſub iuramento definiatur *quantum conuenit pro hoc ſolui Sanctiſſimæ Eccleſiæ ſecundum modum Emphyteuſis*. Per quem *Textum* apparet quam peritiam debeant habere, qui ad iudicandum, ſecundùm artem ſuam, adhibentur, cum debeant eſſe ex *primatibus, & inſignibus*. In *iure* pariter *Canonico* (*l*) determinatur, quod Mulieres, quæ adhibentur ad inſpiciendas Fœminas, pro virginitate probanda, ſint *peritæ, prouidæ, & honeſtæ*. Ità vt quidam voluerit reprobare quaſdam Mulieres, quæ inſpexerant ventrem cuiuſdam fœminæ, quæ ſe Virginem profitebatur, ex eo, *quod erant malæ famæ, & crimmoſæ, cum illæ debeant eſſe prouidæ, honeſtæ, & peritæ in facto illo*; vt habet *Gloſſa* ibi (*m*) communiter recepta. Excludi ergo debent, quantum fieri poteſt, Periti pauperes, malæ famæ, & indocti, ob periculum grauis præiudicij, quod poteſt accidere, aut ex malitia, aut ex ignorantia, cum facile ſit, quod tales, vel corrumpantur pecunia, vel ſubornentur perſuaſionibus, vel decipiantur à propria imperitia. Vndè, ſi tales adhibeantur, poteſt contrà eos excipi de mala fama, imperitia, corruptione, &c. & alij magis Periti, benè famati, & integri ſubſtitui, vt ex citato *Capitulo* probat *Hoſtienſis*. (*n*) Scio quidem communem vſum apud Iudices Seculares eſſe, adhibere publicas *Obſtetrices, Chirurgos* ex mera practica, & in horum defectum, etiam *Barbitonſores* ruſticanos, & *Medicos* doctoratos quales, quales ſint, ad iudicandum de ſtupro, mortali vulnere, & veneno reſpectiuè; & ſtat Iudex dicto vnius ex iſtis (maximè quando ſalariatus eſt à Publico,) qui cenſetur Peritus, quia eſt Doctoratus. (*o*) Sed iſte eſt abuſus introductus ab auiditate nonnullorum Iudicum, qui volunt frequentia Delicta ob turpe lucrum, cuius contemplatione, vt plurimum, officium iudicandi emunt, vt iuſtitiam vendant. Volunt pariter Delicta aggrauare, vt burſas poſſint alleuiare; ideò venantur Delicta, ſicut canes lepores. Non ſic debet eſſe intrà Clauſtra, in quibus Iudex debet moueri à puro zelo iuſtitiæ in puniendis Delictis; & ideò ſicut non debet eſſe remiſſus, & negligens

in

in illis castigandis, ità non debet esse inconsideratus in decernendo, aut cupidus in inueniendo, aut aggrauando Delicta inuenta; attento maximè, quod Delicta Sæcularium, ut plurimùm; pecunia redimuntur; soli enim pauperes regulariter luunt in corpore, nisi Delicta sint atrocissima, in Religione verò non sic, quia constituti in numero Reorum, siue realiter, siue præsumptiuè, semper damnificantur in fama, quæ non solùm pecuniæ, sed etiam vitæ præstat. Ideò maiorem diligentiam debet habere Regularis in decernendo *constare de Corpore Delicti*, & adhibere Peritos plures in numero, excellentiores in scientia, & Dei timoratos in conscientia; quia in ipso deficit motiuum Iudicis Sæcularis, nempè lucrum; & maius periculum est aggrauandi irreparabiliter Subditum Religiosum, quàm Sæcularem, qui auro ferrum Carnificis auertit, &, capistro sibi erepto, Iudicem auro strangulat; quod ille non potest.

21. Dicetur fortè, consultiùs pro Religione fieri, si adhibeatur Peritus, qui sit Fratrum amicus, & seruet secretum, ne Sæculares resciant Delictum, & scandalum publicetur cum magna iactura Religionis, licet non sit ità Peritus, sicut alius non æquè benè affectus erga Religionem. Et dicetur etiam, quod sic vbique practicatur, & videtur fundatum in *Textu*, qui requirit plures, si *in illis locis talium copia fuerit*. Sed ad hoc respondeo, quod secundùm regulam iuris (p) *vtilius scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur*. Et cum inter cæteras veritates reperiatur *Veritas iudicij*, vt ibi notatur per *Glossam secundam*, potiùs debet permitti, quod nascatur scandalum, quam quod lædatur *veritas iudicij* in decernendo Corpore Delicti, quod ex ignorantia, & malitia Peritorum frequenter stabilitur in casu, in quo Delictum non est; ex quo multoties maiora nascuntur scandala, tum intra, tum extra Religionem, ob adhibendam imperitiam talium Peritorum. Posset ergo hoc admitti in casibus, in quibus de Delicto est euidentia, & solùm requiritur Delicti qualitas probanda iudicio Periti, non verò quando probanda est Delicti substantia. Quod si praxis Iudicum Regularium talis est, mala est, & corrigi debet. Et verus sensus nostri *Textus* non est, quod si vno loco non est, nisi vnus *Medicus*, *Chirurgus*, aut *Obstetrix*, ille qualis, qualis sit, adhibeatur, siue *Medicaster*, siue *Barbitonsore* sit nomine *Physici*, aut *Chirurgi* insignitus; sed supponit, quod sit verè Peritus; quod si non est, alius adhibeatur aliunde vocatus; sic enim fiet, quod non faciliter peccabitur in decernenda substantia Delicti, dum duo adhibentur. Et si aliter practicatum fuit hucusque, malè fuit, & ex mala intelligentia *Textus*. Discimus autem experientialiter, (& Testis sit mihi Deus, quod non mentior,) & ego in duobus casibus hoc vidi, quod ex hoc, quod vnus tantùm Peritus, peccans ex ignorantia, adhibitus est ad probandam substantiam Delicti, duo innocentissimi fuerunt inter Reos recepti, & carceribus mancipati, & multa passi sunt in corpore, & fama. Ergo stilus iste adhibendi in similibus casibus vnum tantùm Peritum, quamuis à lege esset firmatus (quod tamen non admitto,) & consuetudine roboraretur, corrigi debet, & non admitti, quàm, vt supra dictum est, in casibus, in quibus debet iudicare de sola qualitate Delicti. Dubium autem est à quo scire debeat Iudex, an, quem adhiberi intendit, sit verè Peritus, nec ne, num scilicet sibi, asserenti se esse Peritum, credere debeat? Ad hoc dico, quod *Boerius* (q) docet, quod standum sit, tanquam *Perito*, illi, qui est salariatus in loco, ex hoc, quod communi iudicio, tanquam Peritus, existimatur, & de Publico sibi datur salarium. Sed supponit *Boerius*, (& in hoc sensu concedo dictum ipsius,) quod tales Periti à libera voluntate Populi electi sint; si enim Periti famam experimentis alibi factis, non sint adepti, ad seruitium Communitatis non assumuntur. Sed vt pluribus non sic est; etenim, vel auctoritate *Feudatarij*; vel ex artificijs eorum, qui Communitatis negotia agunt, interuenientibus muneribus, coguntur pauperes rustici recipere Tyrones in Medicina; & si in Villis prouecti inueniuntur, communiter parùm docti sunt, quia si tales essent pinguiorem fortunam in Ciuitatibus procurassent. Nec etiam dictis ipsorum, asserentium se esse Peritos, credendum est. (r) Quilibet enim pistor panem suum laudat; & simplicitas est à Caupone percunctari *an bonum vinum vendat*; & illis potest dici illud, quod aiebant Iudæi. (s) *Tu de te ipso testimonium perhibens, testimonium tuum non est verum*. Peritia ergo

ergo iudicanda est à communi existimatione Populi. Si enim talis in arte sua communiter existimetur benè versatus, talis adhiberi, vt verè Peritus, à Iudice potest. Existimatio autem peritiæ est sicuti Fama, quæ petenda est à grauibus, prouidis, & honestis personis: Tali pacto etiam inuestigandum est de peritia à Viris cordatis, intelligentibus, & sinceris, non à rudibus, vilibus, & benè erga Peritum affectis.

22. *Describi faciat omnia reperta circa cadauer*, quia hæc frequentissimè porrigunt indicia Iudici ad veniendum in cognitionem de Delinquente; *quantitatem vulnerum, &c.* puta si vnum, aut plura; si cutanea, aut profunda, magna, aut parua, *examinando Testes saltem duos super repertis, & visis.* Sufficit quidem, quod Testes se subscribant, cum iuramento, descriptioni Corporis Delicti factæ, & Processus euadit compendiosior; sed quia hic præcipitur examen non omittendum est; puto tamen, quod sit de solemnitate, non verò de substantia; & iudices Sæculares tale examen non practicant contenti Testium assistentia registrata per Actuarium; & quidem si hoc valet in Testamentis, etiam valere debet in tali recognitione, & descriptione. *Et si occisus repertus fuit, cuius nomen, patria, cognomen nesciantur, describantur accidentia extrinseca, & apparentia staturæ, coloris vestium, &c.* Ista est praxis omnium Curiarum, vt testatur *Follerius*; (t) & debet omninò adimpleri, vt ex circumstantijs possit indagari aliquo modo Delinquens. *Adnotentur vulnera, & ipsorum forma*, puta rotanda, triangularia, lata, longa, punctim, cæsim, aut per contusionem facta; si facta ligno, saxo, vel alio corpore duro; aut gladio, ascia, stilo, sclopo, & similibus; *& qualitates; nimirum si erant mortalia, vel leuia, vel in qua parte corporis.* (u)

23. In cadauere hæc omnia præstari possunt absque particulari obseruatione; non ita in vulnerato, maximè de recenti; si enim vulnera notabile detrimentum probabiliter incurrerent, iudicio *Chirurgi*, si discooperirentur, sufficit ipsius relatio iurata; debet tamen adnotari, quod, cum *vulnera non possent absque periculo discooperiri, vt Chirurgus cum iuramento asseruit, visitata sunt fascijs alligata.* Cautus Iudex minutè obseruet locum, parietes, solum, & omnia inuenta circa cadauer, vestigia sanguinis, instrumenta apta ad percutiendum, si ibi inuenta sunt, situm, in quo iacet cadauer, & omnia in scriptis redigat, aliquoties enim ex minima re natum est magnum indicium ad detegendum occultum Delinquentem; & oportet in hoc Iudicem esse sagacem.

T E X T V S.

§. III. Vulneratum interroget de Auctore, causa, tempore, credibilitate, præsumptione eius, qui vulnerauit; de Socijs, armis, diligenter: & omnia, cum iuramento deposita in scriptis apparere faciat. Quia contrà, quem Vulneratus nominat, procedi potest ad inquirendum; & nolentem reuelare Auctorem, cogat Prælatus præceptis, & Carcere, vel diligenti custodia, prout vulnerum qualitas permittet. Nominatus autem à Vulnerato, si sit suspectus de fuga, poterit ad Custodiam, ante informationes, detrudi in carcerem.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

24. *Vulneratus est examinandus.*
Vulneratus morti proximus debet visitari, & examinari à Guardiano coram Testibus.
Prouincialis debet Testes illos examinare.
De quibus debeat Vulneratus examinari.
Cadauer etiam repertum visitari debet à Guardiano, si longè abest Prouincialis.
26. *Contrà nominatum à Vulnerato potest inquiri in specie.*
Si Vulneratus non vult detegere Reum, quid agendum.
26. *Suspectus de fuga quis sit? remissiuè.*
Nomi-

Nominatus à Vulnerato, suspectus de fuga, carcerandus.

Grauiter indiciatus, ex publico iudicio, suspectus de fuga, carcerari debet.

24. IVdex itaque *vulneratum interroget de Authore*; hoc potest facere, tum in actu visitationis Corporis Delicti, tum post; & si fortè esset vulneratus aggrauatus, nec posset faciliter loqui, potest examen dimidiare. Si verò vulneratus, aut euidenter, aut iudicio *Chirurgi* est morti proximus, & Prouincialis abest, qui agendum? Debet Guardianus à *Chirurgo* informari, si potest verosimiliter viuere donec Prouincialis veniat, aut mittat; si inuenit, quod probabile est, quod priùs moriatur, quàm possit venire Prouincialis, debet Guardianus, cum duobus Testibus accedere ad ipsum, & vulnera adnotare, & omnia circà Corpus Delicti describere, & vulneratum, præmisso iuramento, examinare de *Authore*, & illam descriptionem à Testibus, & etiam vulnerato (si scribere potest) subscriptam ad Prouincialem mittere. Hoc quidem simpliciter necessariũ non est, tamen maximè conducit causæ; quia, licet etiamsi post sepulturam possit visitari cadauer, & informari per Testes Iudex de Corpore Delicti; tamen cadauer humatum ex corruptione valde immutatur, nec potest Iudex æquè benè certificari, sicut si visitatur viuens; & ex dilatione temporis Testes obliuiscuntur multas particularitates, quæ conducere possunt dilucidationi Delicti; vndè melius est, quod à Guardiano fiat *visum, & repertum*, vt dictum est. Licet enim Iudex adueniens debeat posteà Testes repetere, formiter eos examinando de Corpore Delicti, tamen legendo ipsis descriptiorem iam factam, & ab ipsis subscriptam, faciliùs recordantur, & omnes circumstantias, ad plenum, in examine deponunt. Non solùm verò de authore debet examinari vulneratus, sed etiam *de causa*, quare scilicet illum vulnerauerit, si erat inter eos rixa, & qua de causa, *de tempore*, & similibus. Si verò authorem ignorat, quia fortè fuit vlneratus nocturno tempore, nec habebat inimicitiam cum aliquo à multo tempore, debet interrogari *de credibilitate, præsumptione eius, qui vulnerauit, &c.* Quod autem dictum est de vulnerato moribundo, de quo debet Guardianus facere *visum, & repertum*, quadrat etiam de cadauere reperto eadem enim militat ratio.

25. *Quia contrà, quem vulneratus nominat, potest procedi ad inquirendum* in specie, & non solùm generaliter, vt fit, quando Delinquens totaliter ignoratur. Sed de hoc infra dicetur, quando loquemur *de indicijs*. Et *nolentem reuelare auctorem, &c.* Si vulneratus fuit de nocte, vel à longinquo, ictu sclopi, vel à tergo, ab aliquo in insidijs posito; & dicit, *se nescire authorem Delicti*, ei credere debet Iudex; non enim præsumi potest periurus. Si verò fuit de die, & vulneratus in facie, aut parte corporis antica, & de proximo, puta gladio, stilo, baculo, &c. & dicat, se nescire percussorem, non est ei credendum, quia inuerisimile est, nisi talem causam afferat, quæ ignorantiam, quam asserit, verisimilem reddat. Si verò dicat, *se scire quidem percussorem, sed pro amore Dei illi ex corde ignoscit: & quod nõ vult, quod ille quid mali patiatur*; vel inuerisimilem ignorantiam de percussore prætendat, *cogat Prælatus præceptis*. Factis formiter præceptis, & datis debitis interuallis, si non vult reuelare, tunc est contumax præcepto obedientiæ; Iudex debet vti *carcere*, puta formali, quia datur ad pœnam contumaciæ, vt ab ea recedat, habito tamen consilio, & consensu Patrum, vt dicemus de Testibus, (a) & Reo; *Vel diligenti custodia*. Non potest hic accipi *carcer ad custodiam*, puta, quæ datur suspectis de fuga; nulla enim in sic vulnerato præsumi potest causa fugæ; sed dicitur *diligens custodia* Camera aliqua clausa, in qua vulneratus aliquam quidem afflictionem patiatur, vt ad reuelandum percussorem adigatur; *prout vulnerum qualitas permittet*. Consultiùs, puto hoc fieri vulneribus iam sanatis, ac parte consolidata; non enim prudenter fieret, aut benè audiretur, quod vulneratus carceri, aut Custodiæ manciparetur, vulneribus adhuc crudis, &, ex pathematibus animi, de facili notabiliter alterabilibus, cum periculo irregularitatis, quam incurreret Iudex, si vulneratus ex carcere, aut custodia, aggrauatus moreretur.

26. *Nominatus autem à vulnerato, si sit suspectus de fuga, poterit ad custodiam, ante informationem, detrudi in carcerem.* Suspectus de fuga quisnam dici possit, aliàs dictum est; aduertendum verò, quod non

non solummodò nominatus à Vulnerato, antè informationem, potest Custodiæ tradi, si sit suspectus de fuga, sed etiam ille, in quem cadit aliquod indicium graue, & publicum, vt rixa præcedens, minæ, inimicitia capitalis, & similia. Sed de hoc aliàs.

TEXTVS.

§. IV. Querelatus, & confessus Delicta transeuntis facti, condemnari potest, etiamsi de illius Corpore non constet, quia hæc aliàs probari non possunt. Secùs dicendum est de Delicto permanente, in quo nihil operatur confessio Rei, si de Corpore Delicti formiter non constiterit. Ex qua regula excipitur casus Occisi, cuius Corpus non reperiretur, sed apparent aliqua signa effusi sanguinis. Si his accederet confessio Rei, condemnari poterit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

27. *Querelatus, & confessus Delictum facti transeuntis, potest condemnari, licet de Corpore Delicti non constiterit.*
Sed non sic in Delicto facti permanentis.
Impugnatur hoc dictum.

28. *Confessio Rei facta vi, aut metu tormentorum, non sufficit ad condemnandum, si non apparet de Corpore Delicti facti permanentis.*
Confessos Delictum nonnullos, repertum postea est, non deliquisse.
Si Reus querelatus confitetur de plano Delictum, licet de eo non appareat, potest condemnari.
Probatur exemplo Achan, Ionathæ, & Amalecitæ.
Quod confessio non noceat Reo, nisi constet de Corpore Delicti, quomodo intelligendum.

27. IN hoc *Textu* aduertendum, quod nulla fit mentio de Testibus, sed tantùm fit comparatio confessionis factæ à Reo in delicto transeunte, ad factam in permanente; dicit ergo, quod *querelatus, & confessus Delicta transeuntis facti, condemnari potest, etiamsi de illius Corpore non constet*; & ratio est, quia nulla est maior probatio, quam confessio Rei, & Delicta *hæc aliàs probari nequeunt. Secus dicendum est de Delicto permanente, in quo nihil operatur confessio Rei, si de Delicto non constiterit*. Sed durus mihi est hic sermo. Ponamus enim, quod aliquis furetur pecuniam, aut aliud, quod distraxit, & reperiri nequit: Querelatur iste, carceratur, examinatur, & confitetur Delictum: iste ergo non poterit condemnari, quia, facta diligentia, non reperitur Delicti, nec Corpus, nec vestigium? Irrationabile prorsùs est hoc. Quia si confessio Rei querelati sufficit ad condemnationem in transeunte Delicto, quia hoc nequit alio modo probari; cum hæc eadem Ratio militet in pecunia furata, & expensa, & cadauere combusto, cuius cineres sunt in profluentem proiectæ; idem debet dici etiam in hoc casu, maximè si Reus fateretur pecuniam in ludo amisisse, & cadauer combussisse, aut in mare præcipitasse.

28. Quod si Criminalistæ omnes dicunt, nihil facere Rei confessionem ad ipsum condemnandum, vt aliàs diximus, quando non apparet de Delicto facti permanentis, loquuntur de confessione facta à Reo constituto in tormentis, vt patet attentè legenti *Clarum*; (x) qui (postquam asseruit, quod lex præcipiens, debere Iudici, ante omnia, constare de Corpore Delicti permanentis, loquitur de tortura,) subdit, *Et hoc adeò verum est, quod etiamsi Reus confiteretur, Delictum aliquod commisisse, non potest condemnari, nisi de ipso Delicto aliter, quam ex eius confessione, appareat*. Loquitur ergo, ibi cohærenter de Reo torto super Delicto, de quo non constat: cui propria confessio ad condemnationem non sufficit. Et alibi idem *Clarus* (z) assignans, ex *Grammatico*, causam, quare *Do-*

 ctores

ctores non reputant talem confessionem sufficientem ad condemnandum, dicit, *Quia aliquando aliqui confessi sunt Delictum, & postea reperti sunt non deliquisse*. Patet autem, quod talis confessio non fit regulariter à Reis absque tormentis; & ità cùm Rei sint contrà ius torti, (quia supponitur de Delicto non constare) nihil ipsis officit eorum confessio, quia supponitur vi tormentorum extorta. Quod si Reus, aut ex conscientia sceleris motus, aut alia de causa, (quam tamen vix, aut rarò contingere posse, fateor) ad accusationem alicuius captus, & examinatus de plano, non territus à tormentis, fateretur suum Delictum, dico, quod deberet ad pœnam condemnari, licet de Corpore Delicti nihil appareret; maximè si diceret, se cadauer, aut rem furatam combussisse, aut in mare proiecisse. Profectò *Acham* condemnatus fuit à *Iosue (a)* ad mortem, ex sui sola confessione ex furto regulæ aureæ, pecuniæ, & pallij coccinei, quæ absconderat in tabernaculo, &, *Iosue* inquirente, reperta sunt; Quid si agnum de anathemate *Hiericho* surripuisset, contrà Dei mandatum, comedisset, & ex hoc furto peccasset, sicut peccauit furto regulæ, & pallij; examinatusque, confessus similiter fuisset, fortè euasisset mortem, quia de Corpore Delicti, iam consumpti per comestionem, non apparuisset? Ridicula sanè esset talis resolutio. Videmus enim, quod etiam *Ionatas* fuit dãnatus ad mortem à *Saul* dicente, *Morte morieris Ionatha (b)* ex sola ipsius confessione, quod mel comedisset; & *Amalecites*, qui confessus fuit occidisse *Saul*, *(c)* fuit illicò à *Dauid* damnatus ad mortem, & de facto ad eius iussionem occisus; licet nihil adhuc de corpore *Saul* occisi constitisset ipsi *Dauidi*, nisi diadema, & armilla, quæ non concludebant mortem *Saul*, quia potuissent fuisse furto sublata, aut inuenta ab *Amalecita*. Si ergo, in his casibus, ex sola Rei confessione, ipse damnatus est, quomodo damnandus non esset Accusatus, qui sine violentia tormentorum, sicut fecerunt isti, crimen suum confiteretur, ex hoc solo motiuo, quod de Corpore Delicti non constaret? Si ergo *Criminalistæ* dicunt, non nocere Reo accusato, in ordine ad condemnationem, propriam confessionem, nisi appareat de Corpore Delicti in permanentibus, intelligunt de confessione extraiudiciali, quæ non sufficit ad condemnandum, sed solùm ad torquendum; aut de confessione generica, *fui latro, fui homicida*, & non in specie, *vt occidi Titium tali loco*, & tempore, illa enim non nocet, vt dicunt *Doctores*; *(d)* aut in casu, quod nulla præcesserit infamia, vel querela, quia omnia acta tunc sunt nulla, vt aliàs dictum est; aut in alijs casibus, in quibus spontanea confessio non nocet; vt suo loco dicemus. *(e)* Et consequenter ad hunc sensum loquitur etiam *Textus* noster. Sed si adest Accusator, qui Delictum vidit, & Reus examinatur, & ex remorsu conscientiæ, aut ex pœnitentia animi, ob crimen commissum, de plano confitetur illud, cum omnibus circumstantijs, & expressione causæ verisimilis, vtique damnandus esset, licet de Delicto nullum vestigium remansisset.

Et hanc opinionem, quam puto verissimam, & iustitiæ, & rationi maximè consentaneam confirmo ex sequentibus verbis *Textus*, quæ clara sunt, nec indiget expositione. *Ex qua regula excipitur casus occisi, cuius corpus non reperiretur, sed apparent aliqua signa effusi sanguinis. Si bis accederet Rei confessio condemnari poterit*. Et ex his, ità arguo, magis debet certificare Iudicem indicium magis certum, quàm dubium, & æquiuocum; sanguis porrò effusus est incertum indicium hominis occisi, potuit enim esse feræ occisæ, vel sanguis è naribus effluxus; & ex alia parte magis certum est dictum Accusatoris nullam exceptionem patientis, qui vidit Delictum commissum ad persuadendam Iudici veritatem; si ergo ex vestigio sanguinis, & Rei confessione, ità certus redditur Iudex, quod Reum condemnare potest, idem poterit, habita accusatione vel dicto Testis integri, & confessione Rei, licet Delicti vestigium non appareat.

I. Quæ-

I. Quæritur. Quomodo probatum reddatur Corpus Delicti, ità vt Iudex possit procedere ad inquisitionem contrà Delinquentem?

SUMMARIUM.

29. *Delicta facilis, & difficilis probationis.*
Vnde oriatur facilitas, & difficultas probationis.
30. *De Delictis facti permanentis quomodo constet.*
Quod patet ad sensum, est omnium probationum maxima.
Quomodo probetur occisus, qui non reperitur viuus, aut mortuus.
31. *Formale Delicti probatur indicijs, & præsumptionibus.*
Indicia, & præsumptiones, quæ possint esse tali casu.
Non requiruntur indicia certa, sed sufficiunt probabilia.
32. *Delicta difficilis probationis quomodo probentur.*
33. *Furtum factum quomodo probetur.*
Probatur coniecturis quando desunt vestigia.
34 *Crimen falsi reputatur difficilis probationis.*
Crimen falsi permanentis multis modis accidit.
In hoc debet constare de Corpore Delicti.
Crimen falsi non relinquens vestigium probatur coniecturis.
Coniecturæ, quales esse possint.
35. *Scriptura multipliciter potest esse criminalis.*
Scriptura, continens Delictum extra se committendum, facit præsumptionem, sed non probat.
Etiam si fuisset facta in præsentia Notarij, & asseruaretur in Archiuio.
36. *Crimen in scriptura publica contentum quomodo probetur.*
Ipsum transfert in Scriptorem onus probandi, se esse immunem.
Scriptura priuata ex se probat Delictum, sed non probat Delinquentem.
Ratio disparitatis inter scripturam publicam, & priuatam in probando contrà Delinquentem.
Vt scriptura priuata probet, requiritur recognitio.
37. *Quot modis probetur scriptura priuata.*
Scriptura imperfecta, deleta, æquiuoca, dubium sensum continens, non clare probat delictum.

29. RESpondeo, quod inter multiplices diuisiones Delictorum, quas aliàs (*f*) dedimus, diuiduntur Delicta in Delicta facilis, & difficilis probationis: quæ diuisio penè coincidit cum alia, in qua secantur Delicta in permanentia, & transeuntia; illa enim, quia relinquunt vestigium post se, de facili sunt probabilia; hæc autem, quia non relinquunt post se vestigium, sunt difficilis probationis. Facilis autem, & difficilis probatio desumitur etiam à qualitate criminis, ad quod patrandum, regulariter Delinquens celat se, quantum potest; siue, quod coram pluribus omninò patrari non potest, vt sollicitatio in actu confessionis, cui nullus potest adesse Testis, eo quia sollicitatio fit per verba secreta ad aures, (licet etiam possit fieri per tactus,) & hæc nullus regulariter audire potest. Adulterium autem, fornicatio, crimen nefandum, & similia, non solent committi nisi in occulto, & cum maxima cautela, nisi Delinquens esset omninò perfrictæ frontis, vt Meretrices, &c. ideò hæc dicuntur difficilis probationis. Alia verò, vt homicidium, incendium, furtum, &c. (quæ licet Reus occultè delinquere procuret, tamen solent committi coram multis,) dicuntur esse facilis probationis.

30. His adnotatis. Dico, quod in Delictis facti permanentis constat de Corpore Delicti, per actualem ipsius inspectionem: vt si inuenitur Cadauer in frusta concisum, aut pluribus vulneribus cōfossum, & hęc est omnium probationum maxima, ex eo, quod ad sensum patet, & in se continet materiale, & formale delicti. Huic probationi succedit probatio per Testes contestes integros, quando nempè Corpus Delicti perijt, combustum, aut submersum est, aut ita occultatum, vt post omnem diligentiam non inueniatur; vt supra probatum est; quia si in tali casu

 ad

ad inquirendum sufficit fama, prout dicunt *Doctores*, (g) à fortiori debet valere dictum Testium integrorum, quod magis probat, quam fama, vt notum est. Huic tandem succedit probatio per famam, quæ debet ortum habere ab honestis, & prouidis viris, & quæ debet esse tum de delicto, tum de delinquente, vt dicit *Textus* infra, (h) ad hoc, quod contra Delinquentem possit fieri inquisitio; aliàs, si fama est de solo delicto, non facit nisi ad inquisitionem Delicti. Quid autem, si fama vigeret de *Caio* occiso, & facta omni diligentia, non reperitur *Caius*, nec viuus, nec mortuus? Dico, quod si *Caius* non habebat, nec consuetudinem, nec causam discedendi longè à domo sua; aut quando exijt è domo, nemini domesticorum dixit, quò iret, cum tamen solitus esset semper, dicere, quò tenderet, quando extra Ciuitatem, aut Villam ibat; & pedester, & sine ense exijt, solitus aliàs quando facturus erat iter equitare, & armatus incedere; nec *Caius* patiebatur epilepsiam, aut aliū morbum, quo intercipi potuerit; ex tali absentia, quæ per Testes constaret Iudici, potest dici probatum præsumptiuè Corpus Delicti; & maximè, si *Caius* habebat inimicitias. Quia, si in furto dicitur probatum Corpus Delicti, si res, quæ probatur semper solita esse in tali loco, non reperitur, neque ibi, neque in domo, vt infra dicemus; eadem erit ratio de homine, qui solebat esse in domo, aut in Ciuitate, aut per præsentiam, aut per notitiam, & modo sublatus est. Verum est talem absentiam esse indicium valde æquiuocum; sed dico, ita esse etiam vestigium sanguinis reperti, vt aliàs diximus, & tamen iunctum cum fama, Corpus Delicti probare; poterit ergo idem præstare talis absentia, maximè, si est probata per aliquot dies, in quibus, si *Caius* viueret alicubi, de eo haberetur notitia. Et si *Caius* haberet inimicos capitales, dico, quod posset contra eos procedi ad inquisitionem; sicut refert *Clarus*, (i) de quibusdam imputatis de homicidio, qui coacti sunt à *Senatu Mediolani*, ad præstandam fideiussionem de se præstando toties quoties, &c. licet de cadauere occisi non appareret.

31. Quæ autem dicta sunt, quadrant de probatione Delicti quo ad materiale, & formale. Sed quomodo probatur formale tantùm, aliàs euidente materiali? Exempli gratia. Reperitur cadauer submersi in Cisterna, Piscina, Flumine, Puteo, Stagno, &c. vel præcipitati ab alto; vel laqueo suspensi; vel sectis faucibus; aut iugulo aperto, & similibus casibus, in quibus mors potuit sequi ex casu; aut quod occisus ex desperatione, aut insania seipsum præcipitauerit, iugulauerit, suspenderit. Quomodò constabit tunc de formali Delicti, puta, quod per scelus fuerit ab alio interemptus? Dico, quod non solùm per Testes, & famam, vt paulò ante diximus, sed etiam per indicia, & præsumptiones, vt ait *Passerinus*, (l) qui testatur de communi. Indicia quidem, quæ videntur in Cadauere ipso, vt plures contusiones, vel vulnera; vestigia digitorum, manuum, quibus strangulatus est; situs cadaueris in tali modo positi, quod videtur se defendisse, quantùm potuit, ne moreretur, & similia indicia probant Delictum; sicut probat à seipso vulneratum, qui pugionem in manu tenens in corde impactum, aut ensi incumbens, aut laqueo suspensus, solutis manibus, & similibus, inuentus est. Præsumptiones autem, quæ Delictum probant, sunt inimicitia, maximè capitalis, iurgia, rixa, minæ ab alio factæ, & similia, &c. Quæ verò Delictum ab alio factum negant, sunt si probaretur occisum morbo hypocondriaco, mania, seu insania, aut phrenesi laborasse; aliàs præcipitium, suspendium, vulnerationem contra seipsum attentasse, & fuisse impeditum; ex aliqua calamitate, quæ sibi superuenit fuisse desperatum, vel tædio infirmitatis diutinæ, & modestæ ita impatientem, vt se morti traditum, ad miseriam euadendam præsumi possit, vt *iura* quædam (m) dicunt. Aduertendum porro, quod non requiritur, quod ista indicia sint certa, vera, & indubitata; sed sufficiunt verisimilia; quia hic non agitur de condemnatione Rei, sed tantummodò de inquisitione, ad quam minor probatio sufficit. Vnde si videtur dicere *Passerinus*, (n) quod debent esse certa, debet intelligi in ordine ad condemnationem solam, non verò ad inquisitionem.

32. Si verò loquamur de Delictis difficilis probationis; Corpus Delicti probatur per Testes contestes, qui Delictum viderunt, vel per euidentiam facti de necessitate concludentis. Testes quidem, si viderunt furem asportantem res furatas; adulterum actu coeuntem, &c. vel viderunt ea, ex quibus inducitur violenta

præ-

præsumptio criminis, quæ sufficit non tantùm ad inquirendum, sed etiam ad condemnandum; vt quod vir nudus, cum nuda, in eodem lecto cubauerit; quod aliquis stricto ense, qui rubebat sanguine, exijt è camera, in qua inuentus est occisus de recenti ictu ensis. Euidentia autem facti, vt partus, aut prægnatio in ea, quæ existimabatur Virgo, aut Coniugata, cuius vir per annum ab ea absfuit, probat euidenter deflorationem, aut adulterium, nisi essemus in Gallia, in qua (ridendum sanè) mulieres dicuntur concipere ex vi imaginationis, vt Arresto suo declarauit in *Magdalena de Aubermont Parlamentum Gratianopolitanum*, vt ex authentica relatione probat *Torellus*. (o)

33. Quia verò de his Delictis difficilis probationis varia possunt concurrere indicia; breuiter dicemus, quæ nam in speciebus eorum nonnullis probant Corpus Delicti, nec nè, in ordine ad inquirendum. In Furto ergo, dico, quod si de eo remanet vestigium, vt ruptus paries, prostratum ostium, aperta arca, armarium, scrinium, fracta priùs sera, probatur Delictum per visitationem fracturæ, si adhuc extat; vel si est ita reparata, vt illius vestigium non appareat, debet probari per Testes, qui fracturam viderunt, sicut probantur delicta transeuntia. Si de furto non remanet vestigium, pro sumenda informatione, sufficit querela, siue denunciatio, & ad probandum Delictum in ordine ad inquisitionem specialem, sufficiunt coniecturæ. (p) Porro coniecturæ sunt bona fama querelantis, qui de furto iurauit; acclamatio, seu conquestio ipsius, statim ac aduertit rem sibi fuisse sublatam; Fama orta in vicina, quæ sit de re certa, & legitimè probata. (q) Fuga famuli, vel alicuius de Conuentu, maximè si de furto fuit aliàs punitus, aut diffamatus; scalæ inuentæ ad fenestram cameræ, vbi furtum factum fuit; si in loco, vbi dicitur commissum furtum, fuit à vicinis noctu auditus strepitus. (r) Quando ergo hæc indicia militant, dicitur furtum sufficienter probatum, & potest Iudex procedere ad inquisitionem furis.

34. Crimen falsi computatur communiter inter crimina difficilis probationis, sed salua pace *Doctorum*, hoc non puto vniuersaliter verum. Quia crimen falsi aliquando est facti permanentis; aliquando transeuntis. Permanentis quidem, vt *Notarius* scribendo falsum testamentum; copiam falsam è Protocollis compulsando; instrumentum super re illicita rogando, publicas scripturas alterando; *Mulier* se prægnantem asserendo; falsum partum supponendo; *Scriba* litteras Principis falsificando; *Alchimista* cuprum dealbatum pro argento vendendo; monetam cudendo, adulterando, tondendo, & similia, in quibus remanet vestigium commissæ falsitatis; in istis ergo constare debet de Corpore Delicti eo modo, quo diximus de criminibus facti permanentis; vt de moneta falsificata in specie scribunt *Doctores*. (s) In crimine porrò falsi non relinquente post se vestigium, vt in Teste falso; in eo, qui vtitur instrumento, vel Testimonio falso; in impediente aliquem testari; in subornante Testes, vt falsum dicant; in mutatione proprij nominis; in aperiente litteras alienas, & illas ostendendo aduersario, & similibus, in quibus iuxta *Clarum*, (t) committitur crimen falsi, probatur Corpus Delicti per indicia, & coniecturas. (u) Quia aliquando crimen hoc non potest committi, nisi cum actu interno; vt qui vtitur instrumento falso ad hoc, quod incidat in crimen falsi, oportet, quod habeat scientiam de illius falsitate; scientia porro consistit in habitu, & actu interno; aliquando per verba transeuntia, quæ secretò solent proferri, vt in inducente Testem ad falsum testimonium ferendum; hæc porro difficilis probationis sunt, proindè indicijs, & præsumptionibus probantur. Indicia porro sunt, dictum extraiudiciale; paupertas; mala vita in Teste; consuetudo delinquendi in simili crimine; natura astuta, versipellis, & fallere proximum solita, & centum huiusmodi, ex quibus rationabiliter mouetur Iudex ad credendum tale crimen subesse in facto.

35. Scriptura itidem criminalis potest esse duplici modo, puta continendo Delictum extra illam iam commissum, vel committendum, aut continendo Delictum in seipsa. Primò modo, vt si aliquis scribendo ad amicum, significaret se commisisse tale crimen propter quod cogitur fugere à Patria; vel si mandaret alteri, vt committeret homicidium. Secundò modo, vt scriptura seditiosa, animans populum ad rebellionem contra Principem, libellus famosus, &c. Primò modo facit quidem præsumptionem contra Delinquentem, sed non probat Delictum, vt

post

post multos probat *Farinacius*. (x) Imò, si Delictum fuisset commissum, etiam in præsentia *Notarij*, & inueniatur in publico *Archiuio*, vt si esset factum aliquod instrumentum, in quo multi paciscuntur inter se, de resistendo iusto mandato Principis, aut Prælati; (z) adhuc non probaret crimen, quia est aliquid separatum à scriptura, sed facit solum ad inquirendum.

36. Sed quando crimen continetur in scriptura ipsa; hoc potest contingere dupliciter, puta vel in scriptura publica, vel priuata. In scriptura publica, vt instrumento rogato per *Notarium* coram Testibus, in quo continetur aliquod concordatum contra Ecclesiam, vel Principem; aut contractum vsurarium; aut est instrumentum falsum; aut continet periurium, & similia, & ad hoc possunt coniungi plures scripturæ, ex quarum vna constet de iuramento, ex alia de mendacio, ex quibus emergit periurium euidens, vt optimè ex *Farinacio*, *Passerinus*. (a) In his ergo casibus ad constandum de Corpore Delicti sufficit ipsa scriptura publica, quæ etiam ita probat Delinquentem, quod transferat in ipsum onus probandi tale instrumentum falsum nō esse, vel minimè se rogante, præsente, vel consentiente actum esse; vt docet *Abbas*: (b) aliter probatus remanet illa esse delinquens. Si autem est scriptura priuata cōtinens in se delictum; Corpus Delicti probatur per eam, sicut per publicum instrumentum; sed cum hac diuersitate, quod instrumentum probat seipsum, Delictum, & etiam Delinquentem, cum sit scriptura publica, manu publici *Notarij* facta, coram Testibus, & signo tabellionatus, quæ probat quoad omnes: (c) scriptura autem priuata probat seipsam cum Delicto, vnde Iudex ex ea potest inquirere contra Delinquentem; non tamen ex se sola probat Delinquentem, sed requiruntur alia indicia. Ratio autem disparitatis est, quod in scriptura publica exprimuntur nomina Testium, *Notarij*, & contrahentium, vnde si Delictum contineatur in ea, iam per eam probatum remanet Delictum, & Delinquens ibi expressus, nisi ipse contra talem scripturam excipiat, vt dictum est; (d) sed in priuata aliud requiritur, puta recognitio.

37. Hæc autem fit octo modis, quos refert *Scaccia*. (e) Primò, per confessionem Aduersarij, contra quem est scriptura. Secundò, per recognitionem eius, qui scripsit. Tertiò, per examen Testium, qui viderunt auctorem scribentem, & scripturam legerunt, aliter si solùm Scribentem vidissent, scripturam autem non legissent, non probarent, sed requireretur comparatio litterarum, vt dicunt *Sousa*, & *Guazzinus*. (f) Quartò, per examen Testium, qui habent notam manum. Quintò, per examen Testium, qui illi subscripserunt. Sextò, per comparationem litterarum. Septimò, per comparationem, & examen Testium. Octauò, per contumaciam non recognoscentis. Modi porro isti non faciunt omnes ad probationem in iudicio criminali; sed nonnulli, puta, secundus, tertius, & octauus, & isti probant Delinquentem, aut verum, aut præsumptum, puta, qui contumax est in recognoscendo. Quartus, sextus, & septimus, semiplenè tantùm probant, & faciunt indicium ad torturam, secundùm *Sousam* loco citato, quod tamen non placet *Guazzino*. (g) Ego tamen subscribo *Sousæ*, quia hoc est Delictum probationis difficilis, vbi indicia, etiam minùs concludentia, sufficiunt ad torturam. Comparatio autem debet fieri cum litteris, quæ indubitatè probentur, scriptas esse à Reo. Tandemque aduerto, quod scriptura non integra, imperfecta, indigesta, emendata, & deleta, sed non tantùm quin aliqualiter legatur; æquiuoca; dubium sensum continens, non clarè probat Delictum, & ideò non sufficeret ad inquirendum de Delinquente, vt notat *Passerinus*. (h)

II. Quæritur. Quomodo probetur Corpus Delicti in casu deflorationis?

SUMMARIUM.

38. *Etiam turpia scire debent Medici animarum.*

Nulla signa Virginitatis certa possunt dari.

Priuatio non cognoscitur nisi per habitum.

Hymen à Modernis fabulosus existimatur.

In paucis reperitur, & iste morbosum quid est.

Non potest dari signum virginitatis amissæ, ex complexu maris.

Mulier vtero gerens potest habere intacta

sta vasa, quæ Virginitatem, vt creditur, astruunt.
39. *Vtraque iura præsumunt Virginitatem, ex inspectione corporis posse cognosci.*
Hymen, quid sit.
Signum Virginitatis iuxta Modernos.
Nymphæ, quid sint.
Carunculæ Myrtoides, quid, & quales sint.
In his statuitur signum virginitatis.
Bartolini opinio de hymene.
40. *Hymen illæsus potest probare Virginitatem.*
Disrupto hymene, non arguitur, de necessitate, expirata virginitas.
Per solum congressum cum viro amittitur Virginitas.
Olisbon, quid sit.
Ex fracto hymene, potest probabiliter argui amissa Virginitas.
41. *Amissæ Virginitatis signa multiplicia.*
42. *Non tamen concludenter probant.*
Sed probatur coniecturis, & præsumptionibus.
Obstetrices, non reddentes causam sui dicti, non probant.
Casus de duabus Obstetricibus.

38. Respondeo. Et priùs à candido, & modesto Lectore meo veniam peto, si in tractanda quæstione hac, de necessitate cogar nonnulla nominare, quæ pudicas Religiosorum aures fortè offendant. Sed hoc euitari non potest, si Iudex de hac difficili causa informari, ad bene gerẽdum officium, debet. Hoc idem accidit *Hostiensi*, qui in *Rubrica de Frigidis, & Maleficiatis*, ad exigentiam materiæ, coactus loqui de rebus, quas honestas refugit, ait. *(i) Non turberis, nam similia, & turpiora audiuntur, nec sunt talia ab animarum Medicis ignoranda.* Commune hoc incommodum est, etiam *Theologis* moralibus, tractantibus de impedimentis matrimonij, & Coniugatorum peccatis. Omnia munda mundis, & vocibus non inquinatur, qui opere non delectatur. Dico ergo, quod sicut nullæ dari possunt certæ, & inseparabiles notæ virginitatis, prout virginitas sumitur pro integritate vasorum muliebrium, quæ non maculata sint per virilem congressum, vt post multos *Medicos*, ac *Iureconsultos* firmat *Paulus Zacbia*, *(l)* ita consequenter nulla possunt dari signa indubitata expiratæ virginitatis, ex oculari inspectione, aut tactu partium muliebrium. Quandoquidem priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, cui opponitur; vnde amissæ virginitatis, quæ est priuatio, nulla potest dari certa cognitio, ex corporis inspectione, cum habitus oppositi, puta virginitatis, nulla sint certa signa. Quod enim de *hymene*, seu signaculo virginitatis antiqui *Medici* scripserunt, moderni *Anatomici*, in hoc obseruando attentissimi, fabulosum prorsus existimant: & in hoc omnes conueniunt; quod si *hymen* in mulieribus reperitur, non est in omnibus, sed in paucis; & in istis, est quid præter naturam, & morbosum, & de hac communi sententia testatur *Capiuaccius*, & alij *subscribunt*. *(m)* Vnde peritissimi *Anatomici*, qui multarum puellarum cadauera secuerunt, aut in nulla inuenerunt *hymen*, vt testantur *Laurentius*, *Vlmus*, & *Mercatus*, *(n)* aut in vna, vel altera, vt euenit *Columbo*, vel ad summum in tribus, vt accidit *Falloppio*. Dato autem quocunque signo corruptionem integritatis virginalis corporeæ testante, (si posset dari,) nullum adesset, per quod firmari posset, virginem esse corruptam per viri coniunctionem, vt probat ibidem ex multis *Doctoribus Zacchia*. *(o)* Sicut vice versa, nulla signa dari possunt, quæ certò probent virginitatem; Vnde potest Mulier vtero gerere, & habere integra omnia vasa, ex quibus dicitur virginitas agnosci, vt sibi accidisse, dum esset Iudex Spoleti testatur *Baiardus*; *(p)* qui narrat quandam puellam à duabus *Obstetricibus* fuisse visitatam, & istas testasse cum iuramento illam esse virginem; quæ tamen deprehensa est esse prægnantem. Proinde *Obstetrices*, pulsatas à Curia volente eas, vt periuras, punire, se excusasse, dicentes, virginitatis indicia esse fallacia.

39. Quia verò tum *Canones*, tum *Leges Ciuiles* virginitatem, aut corruptionem ex corporis inspectione cognosci posse præsumunt, vnde in facti contingentia ordinant ab *Obstetricibus*, & *Matronis* fęminas inspici, *(q)* vt apud nos ordinat *Textus* supra; ideo ne Iudex noster possit falli ab *Obstetricibus* in informatione, ad faciendum constare de Corpore Delicti, damus signa, quæ si singula non sufficiunt ad probandum, simul vnita, & cumulata cum alijs indicijs, sufficere debent. Explosa opinione antiquorum de *hymene*, siue signa-

signaculo virginitatis, quod finxerunt esse membranam quandam transuersam in collo vteri ad modum dyaphragmatis; Moderni omnes, pro signo virginitatis corporeæ, statuunt, in puellis, post nymphas, (quæ sunt duo corpuscula membranosa alarum modo expansa immediatè post pudenda, & labra vteri sita) interiùs, versùs intimum vteri osculum, quatuor carunculas, quas appellant *Myrtoides*, seu *Myrtiformes*, eo quod quatuor myrti folia referant, quarum singula est in singulis lateribus, nimirùm superno, inferno, dextro, & sinistro, & prominent, & se inuicem per acutiorem partem ita respiciunt, vt caryphylli nondum bene explicati imaginem repræsentent, & inuicem cohærent per quasdam membranulas, seu fibras, & hanc partem ità constitutam verum esse *hymenem*, neq; præter illam alium *hymenem* reperiri, tradunt concordes *Anatomistæ*, (r) quos sequuntur *Canonistæ*. (s) Licet post istos scribens *Thomas Bartholinus* (t) opinatus sit, de *hymene*, quod sit membrana transuersa intùs, in collo vteri, paulò supra collum vesicæ, in medio instar anuli perforata, ita vt minimi digiti apicem in adultioribus admittat, quæ ab eo dicitur *Eugion*.

40. Quidquid autem sit de hoc *hymene*, planè stat, quod ipse, si reperiatur illæsus, benè potest probare in puella virginitatem; non autem sequitur, quod si reperiatur disruptus, necessariò inferatur, quod virginitas expirauerit, & fuerit corrupta puella. Quia quandiù à maris coniunctione puella illæsa est, semper est virgo: etiam si vel suis manibus, vel alio quodcumque instrumento, claustra pudoris, vel per se fregerit, vel per alios sibi frangi permiserit, vt dicunt *Doctores*. (u) Neque enim minùs virgo dici potest, cuius virginalia claustra alio instrumento, quàm virili sunt disrupta, quam si pedem, aut manum dirupisset, vt docent *DD. Augustinus, & Thomas*. (x) Licet ergo, in facti contingentia, puella visitata partes illas disruptas habeat, non tamen, ex consequentia necessaria, sequitur hoc fuisse per stuprum à viro illatum, cum possit fieri vel simplici ipsius digito, stando in prima sententia de *hymene*; vel (si teneatur secunda) per mentulam vitream, aut coriaceam, quæ à *Græcis* vocabatur *olisbon*, vt scribit *Lubinus* (z) qua fœminæ impudicissimæ *tribades* dictæ se inuicem subagitabant, vt de *Laufella*, & *Medullina* canit *Satyricus*, (a) aut tandem per *clytoridem* fœmineum, quo aliquando puellæ procaces inter se luxuriantur, vt tradit *Bartolinus*. (b) Vel per alia instrumenta, quibus fœminæ, Veneris œstro percitæ, fœdissimè se contaminant. Possunt ergo in casu inuenti claustri fracti probabiliter, sed non certò, deponere Obstetrices de Corpore Delicti, fracturam nempè illam factam fuisse ex virili violentia.

41. Probabilitas porro ista alijs circumstantijs potest adminiculari: hæ verò pendent vel à parte viri, vel à parte puellæ; si frequentabat eam visitare; si munera dedit; si solus cum ea fuit; & maximè in camera clausa; si auditi sunt clamores puellæ, dum sequestri ab alijs fuerunt, & similia. Sed hæc potiùs faciunt ad probandum Delinquentem, quam Delictum. Ex parte verò puellæ sunt alia signa, quæ amissam virginitatem suadent, quæ tamen non sunt absoluta, perpetua, & indubitata, sed in pluribus apparentia. Hec verò sũt duplicia alia enim solo visui, alia tactui sunt subiecta. Primi generis sunt. Primò mammæ, quæ in virginibus rotundæ sunt ad instar pomi, & thoraci adhærent, in corruptis propendent, & rotundam figuram amittunt. Secundò, papillarum color in virginibus rubeus, & viuidus; in violatis non ita. Tertiò, lanugo pubis in vitiatis crispa, in virginibus extensa, & decidens. Quartò, labia pudendi, quæ in stupratis apparent depressa, & complanata; in virginibus attolluntur. Quintò. Labiorum commissura in virginibus tenta, constricta, & veluti ligamentosa; in temeratis flaccida, & laxa. Sextò, Nymphæ, quæ in virginibus paruæ sunt; in defloratis excrescunt. Septimò, orificium medium inter carunculas myrtiformes, quod in virginibus tertiam partem tantùm rimæ magnæ æquat, in temeratis autem magìs latum est. Secundi generis sunt glandulæ, seu substantia mammarum, quæ in virginibus sunt duræ, in corruptis molliores, & flaccescentes: & tandem membrana transuersa in collo vteri (quæ in secunda sententia est *hymen* virgineus) quæ in virginibus reperitur, & resistit ad tactum, & impulsum digiti medij immissi; in constupratis autem aut non reperitur, aut digiti ingressum absque vi, & dolore admittit. Et hæc ex *Bartholino* (c) hausimus. Porro ex

Zacchia

Zacchia (c) addimus sequentia. Si quatuor carunculæ myrtoides, de quibus supra dictum est, sunt, quoad magnitudinem crassæ, & quasi inflatæ; quo ad colorem viuidæ, & rubicundæ; quo ad colligantiam inter se cohæreant, medio tenuissimarum fibrarum, seu membranularum colligatæ, puella virgo est; si verò sint exiles, & flaccidæ, in colore subrubræ, aut liuentes; disgregatæ, & inuicem distitæ, stuprata est. Pariter orificium in virginibus est crispum; in corruptis, (maximè si multoties coitum admiserunt,) distentum magis, leue, & planum.

42. Reuera tamen omnia ista, licet conducant ad aliqualem cognitionem, non tamen concludenter probant Corpus Delicti, proindè magis probandum est coniecturis, & præsumptionibus, vt dicunt *Iureconsulti*. (d) Sicut ex visu, risu, colloquijs, frequentia, sequestratione, ex tempore, loco, fama, & similibus. (e) Quia verò vt supra diximus ex legum præscripto, & consuetudine, in casu stupri, adhibentur *Obstetrices*, quæ multoties & falluntur, & fallunt, aduertat Iudex, quod ad hoc, quod earum iudicium aliquid valeat, debent reddere causam sui dicti, aliter earum Testimonium nihil probat. (f) Si ergo in sua relatione afferant nonnulla, ex dictis signis, concurrentibus tamen alijs coniecturis, potest Iudex pronunciare, quod de Corpore Delicti constet, & ad specialem inquisitionem descendere. Si nullum ex illis afferunt, sed alia de suo cerebro confingunt, profectò somniantur, & nihil probant. Hoc vidi *Romæ* in casu, pro quo scripsi in iure. Duę *Obstetrices* visitata quadam puella, retulerunt Iudici fuisse stupratam à duobus mensibus; pro causa dicti adducebant, *quod nymphæ erant dilatatæ, & proinde amiserat sanguinem virginalem, qui in nymphis continetur; & quod in labijs pudendi, hinc inde, circa nymphas, apparebant duæ paruæ excoriaturæ, quæ non causabant dolorem in tactu; iudicabant proinde fuisse ex congressu virili, à bimestri, causatas.* Rogatus ab Amico Reo prætenso, allegaui in iure, argumentis deductis à doctrina *Medicorum*, & *Anatomistarum*, probando, quod prædicta signa nihil faciebant ad punctum, & secundùm illa posse concludi, aut omne publicum scortum esse virginem, aut omnes puellas esse defloratas. Et inualui in causa, fuit enim pronunciatum non constare de Delicto, deficientibus pariter alijs indicijs.

III. Quæritur. Quomodo probetur Corpus Delicti in casu veneni?

43. *In casu veneni consulendi sunt Medici.*
Medici nonnulli ex ignorantia falluntur, & fallunt.
Casus de iudicio Medici refertur.
44. *Venenorum diuisio multiplex.*
De ijs remissiuè.
45. *Signa veneni in eo, qui venenatus curatus fuit, & conualuit.*
46. *Signa veneni innati in eo, qui mortuus est, post longam ægritudinem.*
Signa veneni propinati ad tempus.
In veneno propinato contrariæ indicationes coniunguntur.
Signum distinctiuum veneni innati ab assumpto.
47. *Si breui tempore, qui priùs erat sanus moritur, & adsunt signa veneni, cum aliqua coniectura, potest credi Medico de veneno iudicanti.*
48. *Signa veneni in Cadauere reperto.*
Per dissectionem meliùs cognoscitur venenum.
49. *Signa veneni non necessariò inferunt, malo dolo, aliquem fuisse venenatum.*
Historiæ de venenatione secuta absque scelere.
50. *Non fidendum Medico asserenti, quid esse venenosum ex visu, olfactu, aut gustu.*
Dantur venena visui, naribus, & gustui iucunda.
Magis fidendum experientiæ.
Quod vni animali venenum est, alteri non est.
Canes facilè à cibo venenato patiuntur.

43. Respondeo: Quod ad determinandum an aliquis per venenum sit sublatus, Iudex debet consulere *Medicos*, quorum iudicio standum est, vt concorditer scribunt *Iuristæ*: (g) & proindè in casu veneni Iudicem nostrum debere adhibere Peritos, in visitatione Corpus Delicti, statuit *Textus* suprà. Sed *Medicos* quandoque falli, & fallere posse ex ignorantia, didici, ex casu sequenti, cuius historia

storiam, quam supra promisi fidelissimè recito. In quodam Conuentu erat Laicus non satis bene visus Superiori. Iam instante cœna haustam aquam è puteo, tulit in sitella lignea ad mensam; singulos aquales, incipiendo à loco Superioris, ex eadem aqua implet. Accumbit Superior mensæ cum cæteris. Siti stimulatus, antequam mappulam explicet, ciathum aqua implet, & auidè bibit. Vix duos haustus glutierat tussi intercipitur; illicò conclamat se venenatum. Ingurgitat se lixiuio, vomit, theriacam sumit; nullum symptoma passus est. Aqualis cum aqua interea asseruatus, statuitur in examine *Medici* vocati à Iudice, qui ad denunciationem Superioris localis, ex officio voluit procedere. *Medicus* aquam in calice vitreo iniectam examinat. Fert iudicium esse venenatam, nec aliam causam adducit, quam *quod erat turbidiuscula, non clara; circulum paruulum semispumosum ad lymbum calicis efformabat, & in superficie, sub radijs Solis posita, tenui colorum distinctione variegata videbatur, vt euenit cum aquis stagnantibus*; & iam à tempore suppositi veneficij decem dies effluxerant. Pronunciat Iudex constare de veneno. Procedit contra Laicum, qui coram tota communitate aquales impleuerat ex eadem aqua, de qua nullus passus quidquàm fuit, licet omnes biberint. Examinantur omnes de familia, nullum indicium nec proximum, nec remotum aut probatur, aut apparet. Constituitur Reus; dicit se innocentem. Assignatur ipsi tempus defensionum. Eius patrocinium rogatus suscipio, scribo, & allego non constare de Corpore Delicti; nec fuisse locum inquisitioni; & Iudicem esse puniendum, quia malè processerat. Ad hoc probandum impugno rationibus Medicis dictum, & relationem *Medici*. Allegationem statuo ante oculos *Collegij Medicorum*, qui, examinata allegatione, concludunt indignum esse nomine *Medici* illum, qui ex assignatis indicijs pronunciauerat, aquam fuisse venenatam. Sicque Clientulus meus remansit ex capite innocentiæ absolutus. Vt ergo discant Iudices quantùm debeant deferre relationi *Medicorum*, ex hoc casu, & experimento, edoctus hunc laborem suscipio, ne faciliter credentes somnijs alicuius *Medicastri*, errent in decernendo Corpore Delicti.

44. Distinguendum primò est de eo, qui venenatus quidem est, fuit autem per medicamenta curatus, & de eo, qui iam mortuus est, & hoc dupliciter, vel enim mortuus est post aliquot dies infirmitatis, vel in paucis horis, & ex improuisò, vel repertus est mortuus in cella sua. Omittendo ergo explicationem venenorum, quorum aliud est innatum, & congenitum; aliud ascitium, & externum. Huius verò aliud est naturale; aliud artificiale; aliud nocens pungendo; aliud tangendo; aliud per cibum, & potum, aliud per olfactum; aliud sanguinem congelans, aliud incendens; aliud corrodens, aliud corrumpens; aliud suffocans, aliud strangulans, & centies huiusmodi, de quibus videri possunt *Medici Guainerus, Baceius, Forestus, Cardanus, Pontzerius, Fernelius, Castellus, Ioubertus, Matthiolus, Cæsalpinus, Ardoinus, Gorreus, Sennertus*, & plures alij, quos plena manu congerit *Zacchia*. (b) Quia hæc ad *Medicos* spectant, adducemus tantùm signa veneni iam propinati, aut alio modo nocentis.

45. Et primò sit de eo, qui periculosè decubuit, & propinatis pharmacis conualuit. Primum ergo signum, in quo concordant *Medici*, & *Iuristæ*, (i) est, si statim, ac homo sanus ab assumpto cibo, vel potu, vel alicuius rei odoratu, vel tactu, in sequentia inciderit Symptomata, signum est propinati veneni. Signa porrò præcipua sunt, perturbatio, nausea, dolor ventriculi, cordis palpitatio, tremor; Syncopæ, & hæc si paulò post sumptum cibum eueniant, aut omnia, aut eorum maior pars sunt indicium perniciosissimi veneni. Succedunt his ructus malè olentes, & saporis praui, & ingratissimi; fœtor oris; vomitus; & hic aliquando est eiusdem veneni, aliquando corruptorum humorum, aliquando sanguinis; superuenit singultus, alui subductio, inquietudo; anxietas, virium præcipitatio; pulsus defectiones; morsus cordis; sudor frigidus; frigus extremorum; liuiditas vnguium, pallor corporis, eiusdemque tumor; mutatio coloris de pallore in ruborem; algores; flatus; conuulsiones; dolores maligni, ac vagantes; nigricatio labiorum; & linguæ inflatio; sitis inexhausta; vox rauca; faucium interceptio; facies liuida, & aliquando œdematosa; vertigo; oculorum contorsio; prolapsus, obscuratio; procliuitas ad somnum; lethargus; stupor; vrinæ impedimentum, & eiusdem mordacitas, & vredo; carnis laxitas;

xitas; totius corporis fœtor, eiusdem ingens grauitas; ac oneris sensus; maculæ rubræ, seu nigræ, aut liuidæ; mentis inconstantia, & alienatio, & hæc, vt ex *Cardano* refert *Zacchia*, (*l*) omnibus venenis sunt communia. Licet verò aliqua ex istis signis possint euenire absque scelere veneni præparati, sed à comestione ciborum naturæ parùm conuenientium; vt sunt fungi, ranæ, limaces, anguillæ, & huiusmodi, tamen non accidunt Symptomata cum tanta vehementia, sicut ex veneno formali; nisi esset magna ingestio talium ciborum, & hoc non esset, nisi per quatuor, aut quinque horas à comestione; Pariter si Symptomata sunt à cibis huiusmodi nociuis per vomitum statim cessant; non sic verò à veneno formali accepto. Si ergo ex recensitis Symptomatibus aliquis nonnulla passus sit, ita vt periculum mortis affuerit, sed propinatis medicamentis conualuit, præsertim, si, adhibitis vomitorijs, meliùs euidenter se habuit, & adsunt alia indicia, quod potuit fuisse venenatus, posset Iudex credere *Medico* asserenti, constare de veneno assumpto, & ad inquisitionem deuenire.

46. Si verò mors sit sequuta, & hoc post multos dies ægritudinis; sciendum est hoc posse accidere tum à veneno innato, tum à veneno, quod vocatur *ad tempus*. Veneni innati signa sunt morbosus apparatus corporis pleni malis humoribus, quod *Medici* vocant *Cacochymum*. Secundò, quando accidentia veneni vel comitantur, vel subsequuntur febrim. Tertiò, si in ægro fuit carentia sitis. Quartò, si æger halitu morbum causauit in aliquo ex sibi assistentibus. Quintò cita Cadaueris putrefactio. Sextò, si morbi præcedentis Symptomata aliquem seruabant periodum, vel intermissionem. Septimò, si in ipsa ægritudine non coniunguntur accidentia contraria, quæ sunt solita coniungi in veneno propinato; & sunt ventris fluxus cum crassitie linguæ, & labiorum; vomitus in principio morbi cum tumore ædematoso in facie; dissenteria cum difficultate respirandi; sitis inextinguibilis, & sudor frigidus; præfocatio gutturis cum dolore ventris; quæ ex *Cardano* tradit *Zacchia*. (*m*) Quia verò dantur venena *ad tempus*, quæ non statim ab assumptione interficiunt; sed in temporis decursu longiori, aut tardiori, iuxta veneni ipsius compositionem, vt pluribus citatis probat *Zacchia*; (*n*) horum signa in longa ægritudine difficilè est conijcere; tamen hoc vnum potest esse, quod omnibus externis venenis commune, & certum est, per quod hec distinguuntur à veneno innato, & est. Quod decumbens ex hoc habet periodos, in quibus æger nunc alleuiatur, nunc aggrauatur; Si autem venenatus est ab externo, postquam venenum Symptomatibus proditur, si illi per pharmaca subuenitur ab alleuiatione ad salutem sine reincidentia reducitur; sin minùs de malo in peius, perpetuò, vsque ad mortem, prosequitur.

47. Si autem, intra vnum, vel alterum diem, vel paucas horas, ægritudinis homo fuerit mortuus, & priùs sanus erat, boni habitus, ac temperamenti, nec ex aliqua causa naturali hoc euenisse persuasum sit, apparuerint verò signa primò dicta, & subsit suspicio veneni, cum coniectura aliqua; benè potest credi *Medico*, deponenti de veneno.

48. Quod si mortuus ex improuiso in cella repertus sit, visiteturque Cadauer, veneni signa sunt, iuxta *Galenum*, (*o*) & alios, corpus tumens, liuens, aut nigricans, aut varium, aut diffluens, aut putredinem molestam olens; vngues post mortem nigri, & qui facilè auelluntur; capilli spontè diffluentes, ita vt aliquibus, nullo labore, integri manipuli extirpentur; color cadaueris, si primùm citrinum, aut subliuidum appareat, mox infra horam integrè liuidum, & nigrum redditur. Proinde de Romanis viris, qui, ab vxoribus veneno interempti, ad tumulum deferebantur canit Satyricus. (*p*)

Instituitq; rudes melior Locusta propinquas,
Per famam, & populum nigros efferre maritos

Prætereà spuma ad os mortui; carnis laxitas, & fetor intolerabilis. Sed signa hæc ait *Zacchia* (*q*) minùs tuta esse pariter communia cum extinctis ab innato veneno, & eorum nonnulla non habent omnimodam veritatem. Proindè magis secura sunt signa, quæ haberi possunt ex Cadauerum dissectione. Quamobrem si inueniantur in fundo ventriculi, gulæ, aut intestinis exulcerationes, & earundem partium sphacelatio, & viscerum contaminatio, corruptio, nigredo, liuor, & similia, aut sanguis circa cor, & in cordis ventriculis congelatus; signa sunt veneni vel innati, vel assumpti. Quod si mortuus inuentus antea sanus erat, boni habitus, &

perfectæ valetudinis, illa sunt signa infallibilia veneni assumpti; huiusmodi enim exulcerationes à veneno innato non possunt fieri in momento, neque cum bona corporis valetudine.

49. Sed his omnibus signis apparentibus adhuc non potest certò determinari venenum fuisse scelere paratum; potuit enim ex aliquo venenato animali punctus, vel morsus homo interijsse, & de somno ad mortē transijsse; potuit item potionē, ex accidenti, venenatam hausisse, cuius exempla habemus ex duabus historijs, quarum primam recitat *Baccius*, secundam *Senuertus*. *(r)* Prima fuit, quod in quodam Monasterio, omnes Fratres eodem morbo ægrotarunt, & multi interierunt, in quibus dissectis apparuerunt signa hausti veneni. Facta fuit diligens inquisitio, &, iudicio *Medici* historiam referentis, inuētum est Corpus Delicti, & fuit. Quod in magna lagena cuprea, ex diuturnitate temporis stamnum, quo à principio, quando fabricata est, illa obducta fuit, corrosum fuerat à mordacitate vini, vnde remanserat nudum cuprum, ex quo genitum fuit viride æris, quod, ex infusione aquæ iniectæ ad purgandam quandoque lagenam, nec soluebatur, nec separabatur à cupro, & iam creuerat ad crassitudinem transuersi digiti. Per totam æstatem vinum in prædicta lagena pro Fratribus immittebatur, ad finem refrigerandi illud, demissa lagena in puteum. Hauserat vinum à viride æris qualitatem corrosiuam, qua, sensim sine sensu, exulcerato ventriculo Fratres circa Autumnum mortui è veneno sunt. Secunda fuit mors *Prioris*, & *Subprioris* alterius Monasterij ex veneno causato ab aranea, siue specie phalangij, quæ cecidit in amphora vini figulina, ex qua ambo biberunt in serò, & nocte sequenti ambo interempti sunt, inuento Corpore Delicti, nempè aranea ipsa satis crassa suffocata in fundo amphoræ. In his casibus ergo venenum fuit, & propinatum, sed casu, non scelere: à natura, non ab arte paratum; & potuisset fortè aliquis indiciatus de crimine, quod non affuerat, innocenter inter Reos constitui, & torqueri. Cautè ergo ambulet in hoc Iudex, & in decernendo delicto, magis fidat coniecturis, & præsumptionibus, quàm iudicio *Medicorum*; nisi moraliter certum sit, & adducat causas sui dicti suprà recensitis cohærentes.

50. Minùs fidat iudicio *Medici* asserentis materiam aliquam esse venenatam ex solo examine per visum, gustum, aut odoratum. Non omnia enim in colore liuentia, nigra, lutea, subobscura; in sapore acuta, stiptica, pontica, amara; in odore grauia, tetra, olida, fœtentia, sepulcralia, sunt venena; sicut nec omnia venena sunt his sensibus ingrata; nonnulla enim ita temperantur, vt iucunditatem in colore, & sapore inferant, & tamen mortem inuehant; dantur siquidem venena saporis non ingrati, quam conclusionem ex *Theophrasto* deducit *Zachia*. *(s)* Si, de venenata materia statuenda, alicui fidere possumus, hoc erit experientiæ; dando nempè talem materiam alteri cibo commixtam alicui cani, maximè ieiuno, si moritur, vel insigne nocumentum patiatur, signum est, quod venenum est. Sed nec huic signo perfectè fidendum, quia quod vni animali venenum est, fortè homini non est tale; & vice versa. Canes autem inter omnia animalia facilè à quouis veneno patiuntur, vt scribit *Zachia*. *(t)* Et ideò repeto, & concludo, in hac difficillima inuestigatione, magis coniecturis, & præsumptionibus, quàm cæteris esse fidendum.

IV. Quæritur. Quomodo Iudex debeat vti Perito?

SVMMARIVM.

51. *Peritus adhibetur quando substantia, aut qualitas Delicti non patet sensui.*
Peritus deputandus debet esse excellens in arte sua, & bonæ conscientiæ.
Periti aliquoties corrupti à partibus.
Periti debent esse ad minus duo.

52. *Iudex debet monere Peritum de obligatione rectè iudicandi.*
Et habere ab eo iuramentum de seruando secretò.
Lex ex identitate rationis extenditur.

53. *Peritus debet iurare de veritate, & credulitate respectiuè.*

54. *Peritus potest in scriptis relationem suam facere.*
Meliùs est, quod examinetur.

55. *Ordo, iuxtà quem debet Peritus interrogari.*

Circa

Circa ea, quæ sensui patent, Peritus est Testis.
Et eius iuramentum, est de veritate dicenda.
56. *Perito standum esse, etiam si rationem dicti sui non reddat, opinio Rotæ.*
Periti, vt Testes debent reddere causam dicti sui.
Periti, qui debent iudicare, duplicis generis sunt.
Iudicans secundùm existimationem hominum, non tenentur ad dandam rationem dicti sui.
57. *Qui debet regulare iudicium à ratione, debet reddere rationem dicti.*
Periti sunt Consiliarij, seu Assessores.
Iudex non semper tenetur stare iudicio Periti.
Sententia lata ad consilium Periti non transit in iudicatum.
Peritus tenetur reddere causam dicti sui.
58. *Iudicium Periti retractatur per dictum Peritioris.*
Sententia lata ad iudicium Periti, reuocatur per contrarium iudicium.
59. *Dictum Periti, absque examine, non valet.*
Peritus non reputatur, nisi rationes assignet peritiæ.
Qualitas omninò probanda est.
60. *Si Peritus non assignaret causas, tolleretur Reo defensio.*
Arbitrarium est Iudici stare iudicio Periti.

51. RESpondeo, quod in omni causa, in qua substantia, aut qualitas, Delicti sensui non patet, oportet, quod Iudex, ad faciendum constare de eo, Peritos adhibeat, & ità vltrà casum mortis ex veneno, vel deflorationis, de quibus *Textus* disponit suprà, adhibendus est Peritus, etiam in iudicando de damno dato; de pretio rerum furatarum; de falsa scriptura, & similibus; prout ex iure vtroque *(u)* colligitur. Non debet autem esse contentus Iudex Regularis, quod qui adhibendus est, sit Peritus taliter, qualiter, sed, cum agatur de maximo præiudicio Religiosi, oportet, quod diligentiam magnam adhibeat, in deputando Perito, qui in arte sua excellens sit, quantum possibile est in loco Delicti, vel in vicinia, reperire; & curet etiam, vt vtatur eo, qui, cum peritia magna, Dei timorem coniungit, & benè caueat in hoc: maximè si causa sit ad instantiam Partis. Euenit enim, vt Actores præoccupent similes Peritos, & precibus, amicitia, muneribus, eos corrumpant, vt referant Iudici ad proprium genium; *(x)* & maximè cauendum hoc in *Obstetricibus*, quæ sunt Mulierculæ *infimæ plebis*, & venales. Et insuper cum agatur de re maximi præiudicij, vt est fama Religiosi, non debet Iudex esse contentus vno Perito, vt suprà diximus, sed debet vti ad minùs duobus, prout docet *Abbas*, *(z)* qui ponderans, quod *Papa* voluit vti Testimonio septem *Matronarum peritarum* pro visitanda Fœmina, quæ se virginem asseuerabat, hanc conclusionem firmauit, quod in causa ardua non sufficit vnus, sed requiruntur plures Periti, & si vnus tantùm est in loco, sunt alij à vicinis locis vocandi, & sententia *Abbatis* fuit etiam *Cardinalis*, *Ioannis Andreæ*, *& Barbatiæ*, vt adnotauit ibi *Sebastianus Sapia*. *(a)*

52. Facta deputatione debet Iudex monere Peritum, vt pro sola veritate, & in conscientia referat, ostendens grauitatem peccati, si Reum, vltrà fas, iudicio suo grauaret: & quia multum interest famæ Religionis, quod Delictum secretum sit, putarem, obligari Iudicem ad procurandam ab eodem, maximè si Peritus conspicua persona non est, iuramentum de tenendo secretò. Ducor, quia *Textus* infrà *(b)* ordinat, quod in grauissima causa adhibeat Iudex *Consiliariū* in iure Peritum, à quo dirigatur in punctis difficilioribus, & etiam in iudicando, & ab hoc *secreti iuramentum exigat*; porrò, vt infrà dicemus, Peritus fungitur officio *Consiliarij*; Cum ergo in casu interueniat identitas officij, & etiam motiuum finis, puta conseruatio bonæ famæ Religionis, prædicta ordinatio quadrare debet etiam hic; & eo maximè, quia introducta est fauore Religionis, & interuenit identitas rationis, ob quæ lex extenditur de casu ad casum. *(c)*

53. Quia verò iuramentum præstandum à Peritis nihilominus est, prout ordinat *Textus*, *(d)* (siue illud sit iuramentum *de veritate*, siue *de credulitate*, de quo modo non curo) possèt sub eodem comprehendi, etiam obligatio seruandi secretum, ità vt illud euaderet non tantùm assertio-

sertorium, sed etiam promissorium, respectu diuersorum; & tunc Iudex, monens ipsos ad deponendum pro veritate, potest adiungere, vt etiam promittant secretum seruare, & super vtroque iuramentum recipere.

54. Cum autem *Textus* habeat, quod Iudex ex *Peritorum iurata depositione constare faciat qualitates Corporis Delicti*, exurgit dubitatio num depositio Peritorum sufficiat, quod scripto mandetur à Perito, & præsentetur Iudici, an verò debeat Peritus formiter examinari? Quantùm ad hoc dico, quod si Peritus in scriptis relationem plenam faceret, exactè describendo ea, quæ sensui patent, in visitando Corpore Delicti; & iudicium formando circa illa secundùm præcepta artis suæ; & rationes adduceret, quibus moueretur ad sic iudicandum, vtique posset in scriptis relationem suam dare. Sed quia, etiamsi Periti docti sint, possunt omittere aliquod, quod faciat ad rectum iudicium; & quamplures ex illis, (vt *Obstetrices*,) scribere nesciunt, & proindè oretenus deponunt, meliùs est, vt Iudex depositionem Periti recipiat, formiter ipsum examinando, sibi dato iuramento; & talis est consuetudo Curiarum.

55 Aduertendum porrò, quod ad hoc, quod examen ordinatè fiat, debet Iudex interrogare, an visitauerit cadauer, Puerum, Puellam, &c. & quid viderit in corpore illius? Et ad hanc interrogationem debet Peritus referre ea, quæ sensui patent. Et posteà interroget, quid iudicet ipse de ruptura, de vulnere, morte, &c? Et ad hæc debet dicere Peritus sententiam suam. Tandem interroget, ob quas rationes ità iudicet? Et istas tenetur Peritus assignare. Hæc autem probo, quantùm ad primum; quia circa ea, quæ sensui patent, Peritus est tantùm Testis: ad referendum enim ea, ità potest vti Iudex non perito, sicut Perito; imò Iudex ex se posset ea visitare, nisi vetaret honestas. Sicut ergo, super facto patēte sēsui, potest, & solet àquouis Teste informari, ità si informatur à Perito, informatur ab eo tanquā Teste. Apparet autē ex hoc, quod iuramentum Periti non est simpliciter *de credulitate*, sed est *de veritate*; respectu enim eorum, quæ sensui patent, verus Testis est, & iuramentum ipsius, ex consequenti, erit iuramentum Testis, quod est *de veritate* dicenda. Deducitur ex hoc alia confirmatio eius, quod supradiximus circà numerum Peritorum; cum enim vnus Testis nihil probet, vt notum est; neque valida debet, ex consequenti, esse relatio vnius Periti, & ideò requiruntur ad minus duo, vt per eos probatum remaneat Corpus Delicti, quod sensui patet, sed à Iudice ex honestate visitari nequit. Quantùm autem ad secundum, puta de iudicio, quod facere debet Peritus, nulla est controuersia, est enim vniuersalis conclusio, quod adhibendum est iudicium Periti in his, quæ sensui non patent, sed pendent à peritia scientiæ, siue artis.

56. Quantum verò ad tertium, num scilicet Peritus teneatur reddere rationem dicti sui, ad hoc, vt eius iudicium sit validum; quæstio est valdè controuersa. Perito standum esse, etiamsi rationem dicti sui non reddat, quia peritia in Perito inseruit loco rationis, post nonnullos *Doctores* tenuit *Rota.* (e) Sed non est hoc vniuersaliter verum; proindè repetenda est distinctio, quam suprà dedimus, & distinguendum est de Peritis. Alij enim adhibentur ad referenda ea sola, quæ sensui patent, quos diximus esse veros Testes, vt an Mulier vtero gerat, (f) vel si ex violentia nefanda accidat in impubere ruptura, quæ visitanda, & referenda est per *Chirurgos*; hæc enim visui patet, & ad faciendum constare de substantia, & qualitate, criminis innominabilis, sufficit pura relatio historica Peritorū, nā id, quod sensui patet, indicat præposterum concubitum, cum violentia, puta Delicti quid, & quale. Non est autem ambigendum, quod tales Periti debeant reddere rationem dicti sui; puta quod, ità referunt, quia oculis proprijs viderunt, & manibus tetigerunt id, de quo deponunt; cum enim, in hoc puncto, veri Testes sint, habent reddere rationem dicti sui, aliter nihil probant. (g) Alij autem vltra id, quod sensu perceperunt, subijcere debent iudicium, & isti sunt in duplici differentia; Alij enim iudicant secundùm communem hominum existimationem, quæ non ratione, sed opinione, siue appretiatione communi; siue decreto Principis, aut Statuti fulcitur. Exemplum sit in Perito, qui communiter vocatur *Æstimator*, & secundùm leges, (h) adhibetur ad iudicandum de valore rei; damno dato, & similibus. Iste reuera nullam debet reddere causam iudicij sui, sed quod iudicat secundùm artem suam, & peri-

peritia sua inseruit illi loco rationis, & in hoc vera est conclusio *Rotæ*, quam dedimus suprà. Cum enim commune placitum hominum, aut decretum Principis, siue Statuti, pretium rebus imposuerit, nulla est ratio, quam adducere Peritus possit, nisi quia talis res communiter tanti æstimatur, & ideò tantùm valere iudicat.

57. Alij autem habent regulare iudicium suum à ratione, quæ vel a principijs Scientiæ, vel à præceptis Artis petendæ sunt. Exemplum est in *Medico*, qui ex visitatione cadaueris, obseruatis circumstantijs, iudicat an homo sit mortuus improuisò ex apoplexia, vel veneno; & si ex innato, an ex propinato. In *Geometra*, qui, ex facta mensuratione laterum alicuius trapezij, iudicat tantam esse ipsius aream, seu superficiem, & similibus. Isti autem iudicium suum formant non ex placito hominum, quod variari potest; sed vel ratione demonstratiua, vt *Geometra*, vel ex firmo præcepto artis, vt *Medicus*. Illos autem ad rationem reddendam dicti sui, ad hoc, vt eorum iudicium valeat euidenter demonstrabo. In ijs enim, quæ rationi innituntur, in tantùm deferendum est dicto Asserentis, in quantùm ratione eius dictum fulcitur, qua non subsistente, corruit eius dictum in ea fundatum, subductis enim columnis sustentantibus, corruit de necessitate ædificium. Videmus proindè, quod *Iurisperiti*, in ferendo consilio, non sufficit, quod conclusionem, siue sententiam suam, nudè proferant, licet Peritissimi, & habeantur, & sint; sed quia eorum iudicium, seu consilium alligatur legibus, à quibus debent regulari, proindè rationem dicti sui assignant, & allegant leges, quibus illud probatur: hinc illud vulgatum, *Erubescimus sine lege loqui.* (*i*) Stat autem, quod Periti, in referendo iudicium suum, non sunt Iudices, sed Consiliarij: tum quia non tenetur semper Iudex eorum iudicio stare, & maximè quando cõstat de errore illorum, vt multi *Doctores* (*l*) affirmant; tum quia sicut sententia lata ad consilium Sapientis numquam transit in iudicatum, ità neque illa, quæ datur ad iudicium Periti, (*m*) qui proindè tanquam *Consiliarius* adhibetur. Vndè *Medicum*, cuius peritia vtitur Iudex, *Accursius*, (*n*) *Assessori*, siue *Consiliario* Iudicis, comparat. Si ergo *Consiliarij* sunt, & circa factum debent regulare iudicium, seu consilium, quod à ratione dependet, ad hoc, quod istud possit subsistere, rationes ipsas, & causas dicti sui adducere tenentur.

58. Et quidem in confesso apud omnes est, quod iudicium Periti destruitur per contrariam sententiam alterius peritioris: (*o*) imò sententia lata ad dictum Peritorum venit retractanda, si producantur postmodum peritiores affirmantes contrarium, sicut retractatur sententia lata per falsos Testes, vel instrumenta. (*p*) Quomodo autem potest euerti vnum per aliud iudicium, nisi hoc validiori rationi innitatur; in tantùm enim per contrariam sententiam vincitur opinio, inquantum illa efficacioribus argumentis roboratur. Si ergo Iudex iudicare debet, quænam opinio, siue iudicium debeat sustineri, oportet, quod vtrorumque rationes perpendat; ergo de necessitate vterque Peritus rationes dicti sui, coram Iudice, producere debet: aliter de iudicio suo, vt puta nulla ratione suffulto, curandum non est.

59. Quod euidentius fit, ex hoc, quia ad hoc, quod Iudex acquiescat dicto Periti, debet iste diligenter examinari; nec, absque hac diligentia, eius dictum valet, prout docet *Aretinus*: (*q*) nec reputatur Peritus nisi assignet rationes secundùm scientiam, vel artem suam, vt tenet *Baldus*; (*r*) & per hoc constet de peritia, quæ cum sit qualitas omninò probanda est. (*s*) Nullo autem modo, aut simpliciter Peritus, aut magis Peritus se probare potest, nisi firmas, & concludentes rationes sui iudicij assignet.

60. Res porrò plena periculi esset, si Peritus nudum iudicium suum proferret, non facta plena relatione eorum, quæ in Corpore Delicti visitato, ipse sensu percepit, neque vlla assignata causa iudicij sui; tolleretur enim Reo modus se valide defendendi, excipiendo contrà iudicium suum. Quia potest Corpus Delicti, aut immutari, aut perdi, & tunc non esset locus adhibendi peritiores. Quid enim possent iudicare de eo, quod non vident, aut immutatum vident? Oportet ergo, vt, & qualitates sensui patẽtes explicet, & rationes sui dicti in examine adducat; ab ijs enim possunt firmius iudicium Peritiores elicere; & demonstrare, aut æquiuocas, aut nullas rationes eius, qui primo iudicauit. Imò, vt notat *Clarus*, (*t*) non

non tenetur Iudex iudicio Periti stare; sed, considerata qualitate Corporis Delicti, & perpensa ratione iudicij, quam affert Peritus, arbitrarium ipsi est, pronunciare pro Delicto, vel non; & hanc esse communem opinionem scribit *Marsilius*. (*u*) Proindè si videt debilem esse rationem iudicij, refragante sibi qualitate Corporis Delicti, potest, omisso iudicio illius, pronunciare id, quod magis æquum censebit. Et non alia de causa signa deflorationis, & veneni in superioribus quæstionibus dedi, nisi ad hoc, vt Iudex Regularis, in facti contingentia, sciat, quid iudicandum sit de Corpore Delicti, habita Peritorum relatione. Si enim causas assignent ex enumeratis suprà respectiuè, potest firmiter de Delicto pronunciare; si autem, aut nullas producant, aut aliàs de suo cerebro confingant; nouerit, eorum peritiæ minimè deferendum.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.403.col.2.

(a) *Clar.quæst.4.vers.Scias tamen. num.4. Passerin. Trib.Reg.qu.19.n.4.*

Pag.404.col.1.

(b) *Clar. loc.cit.*

(c) *l.1.§.Item illud.ff.Ad S.C.Syllanian.*

(d) *Clar.qu.4.in princ.*

Pag.404.col.2.

(e) *Passerin.Trib.Regul.q.20. n-2.*

(f) *Clar.qu.55.vers.Potest etiam.n.10.Marsil.Pract. crim. §. Postquam. num.48. Grammat. Consil. crim.16.num.5.apud. Bict.quæst.5.n.11.& ibi Farinac.q.2. n.8.*

(g) *Passerin.loc.cit.n.17.*

(h) *Inst.de Iur.natur.§.Constat.& §.Ex non scripto. Bart.in l.2.ff.de leg.*

(i) *leg.1.Cod.de Appell. Damas.Reg.12. apud Io. Bapt.Nicola. de Reg. iur.Tom.1.verb.Forma vbi certa.in fin.fol.526.col.1.*

(l) *Glos.inClement.1.de Iurepatr.in verb.Iubibentes. Felin.in cap. Ex parte. num.2.de Constit. Suar.de leg.lib.5.cap.31. num.9. Layman. lib. 1.Tract.4.cap.16.num.7.& 8.Molin.Tract.1. Disput.81.Salas.de leg.Disput.16. Sect.9. nu. 41. Bonac. de leg. Disput. 1. quæst. 1. P. 7. §.5. num.17.Barbos.Clausul.80.Passerin.de Elect. canon. cap.9.q.5. n.44.& 45.*

Pag.405.col.2.

(m) *Angel.in l.Certum.n.2.ff. de Confess.* Paris.de *Pute.deSyndicat.verb.Confessio.cap.1.post.n.1. Clar.q.55.vers.Quomodo aut.n.11.circ.med.*

(n) *Concil. Lateran.Prim.cap.8. Abulen.& Cornel. à Lapid.in Gen.cap.18.verb.21.*

(o) *Ezech.cap.16.vers.49*

Pag.406.col 1.

(p) *cap.Qualiter, & quando. il 2.de Accusat.*

Pag.406. col.2.

(q) *Passerin. Trib.Regul.q.20.n.17.*

(r) *Clar.qu.4.verb.Quando verò.n.4.*

Pag.408.col.2.

(s) *Clar.q.4. vers.Quando verò. nu.4.circa med.& ibi Nonell.Iodoc.& Boss.*

(t) *Foller.Pract.crim.vers.Capiat. informat.num 4. Scacc.Tract.crim.q.83.n.14.Guazzin. Defen. 4.cap.2.n.21.*

(u) *Passerin.Trib.Regul.quæst.20.n.21.*

(x) *l.Cum aliter.§.Item illud ff.Ad S.C. Syllan. Farinac.q.2.n.1.& 4. Scacc.Tr. crim.q.93.nu.6. Guazzin. Defen.4. cap.2.n.1. Passerin. Trib. Regul.q.20.n.8.*

(z) *Farinac.q.2. n.1.& 4.Guazzin.Defen.4.cap.2. num.2.*

(a) *leg. Cum creditor. ff. de Furt. l. Merito. ff. Pro soci.*

Pag.409.col.1.

(b) *Clar.q.4.vers.Hac autem. sub n.5.in fin.Farin. quæst.2.nu.29.Scacc.Tr.crim.cap.83.n.6.8.& seqq.*

Pag.409.col.2.

(c) *cap.licet.vniuersis cap.Venient. cap. In omni de Test.cap.Admittere.33.quæst.5.cap. final. 35. quæst.5.*

(d) *Bart.Castren.Mascard.Menoch.Farinac. qu.63. n.221.apud.Bict.q.43.n.7.*

(e) *Passerin.Trib. Regul.q.20.n.10.*

Pag.410.col.1.

(f) *Clar.q.4.vers.Quando verò.n.4.cir.med.Foller. verb.Capiat.informat.n.429.Farinac.q.2.n.4. Guazzin.Def.4.n.2.*

(g) *Bellegrand.Tract.3.q.26. n.9.*

(h) *Passerin.Trib.Regul.q.20.n.7.*

Pag.411.col.1.

(i) *Tiraquel.de leg.connub.l.4.num.22.Franc.Marc. Decis.678.Par.2.Baiard.q.4.apud Bict.q.12. num. 8.*

(l) *cap.Nec aliqua.27.q.1.*

(m) *l.final.C.quand.tut.vel curat.*

Pag.411.col.2.

(n) *Clar.quæst.4.vers.Quando verò. num.4. circà fin. & ibi Baiard. qui citat Abbat. & Alberio.*

(o) *cap.Proposuisti.cap.Causam matrimonij.de Probat.cap. Fraternitatis. cap. final. de Frigid.& malef.*

(p) *l.1.§.1.& 10 ff.de Inspic.vent.*

(q) *cap.Proposuisti. vbi Abb.n.4. qui citat Io. Andrea.in verb.Testimonio de Probat.*

(r) *Glos. in leg. 1. in verb. Vel duæ. ff. de Inspic. ventr.*

(s) *l.Iusiurandi. C.de Test.cap.Præterea.eo.tit.*

(t) *cap.*

(t) *cap. Fraternitatis. iunct. glos. in verb. Districtè. de Frigid. & male. l. Hac edictali. C. de Secu. nupt. Nonell. De non alien. §. Quod autem. Coll. 2.*

(u) *Bart. in Proem. Digestor. Abb. in. cap. Proposuisti. num. 11. in fin. de Probat. l. Nemini. C. de Aduo. diu. Iudic. cap. Quoties de Test.*

Pag. 412. col. 1.

(x) *cap. Quoties. de Test. & attest.*

(z) *l. In bello. C. de Capt. & post. reuer. l. Si mancipati. C. de Collat.*

(a) *cap. Quia indicante. de Prescript. l. 3. Cod. Fini. regund. Nonell. de Non alien. §. Scire. vers. Non enim. Tit. 1 Coll. 2.*

(b) *Bart. in l. 1. ff. de Ventr. inspic. Io. Andr. in cap. Proposuisti de Probat.*

(c) *cap. Proposuisti. cap. Causam. de Probat. cap. Significasti. il 2. de Homicid. Alex. cons. 179. n. 8. lib. 2. & Cons. 35. lib. 1. apud Clar. §. Homicidium n. 43.*

Pag. 412. col. 2.

(d) *Abb. in cap. Proposuisti. vers. Ego potiùs, num. 5. de Probat.*

(e) *Apostill. ad Ludouic. Roman. Cons. 20. nu. 7. apud Tusc. Concl. 286. n. 74. litt. P.*

(f) *cap. Suggero. 3. q. 8. cap. final. 65. Dist.*

(g) *cap. Constitutus. da Fideiu. l. Si quando. Cod. de Test.*

(h) *Boer. Decis. 323. n. 21. & seqq. Socin. Regul. 16. fallent. 2. & 3. apud Tusc. Concl. 286. n. 9. & 40. litt. P.*

Pag. 413. col. 1.

(i) *Nouell. De non alien. §. 2. v. Non enim. Coll. 2. T. 1.*

Pag. 413. col. 2.

(l) *cap. Proposuisti. cap. Causam. de Probat. cap. Fraternitatis. de Frigid. Glos. in cap. 6. in verb. Matronas. eo. tit.*

(m) *Glos. in cap. Causam matrimon. in verb. Mulieres. de Probat.*

(n) *cap. Causam. Extra de Probat. Hostien. Summ. de Probat. §. Et quot sunt. verb. Octauò fit.*

(o) *Boer. Decis. 323. n. 21. & seqq. Bald. Cons. 328. vers. Tertiò dixi. lib. 2.*

Pag. 414. col. 1.

(p) *cap. Qui scandalizauerit. de Reg. iur.*

Pag. 414. col. 2.

(q) *Boer. Decis. 323. n. 21. & seqq. apud Tusc. Concl. 286. n. 9. litt. P.*

(r) *Guazzin. Defen. 4. cap. 5. num. 8. apud Passerin. Trib. Reg. q. 20. n. 38.*

(s) *Io. cap. 8. vers. 13.*

Pag. 415. col. 2.

(t) *Foller. Pract. crim. fol. 15. num. 4. apud Clar. q. 4. vers. Quando verò. n. 4.*

(u) *Angel. in l. Si rixam. n. 2. ff. Ad l. Cornel. de Sicar.*

Pag 416. col. 2.

(a) *Tit. Testes. n. 80.*

Pag. 417. col. 2.

(x) *Clar. q. 4. vers. Et hoc adeò. sub. n. 1.*

(z) *Clar. q. 55. vers. Potest etiam. sub. num. 10. Gram. Cons. crim. 16. n. 5.*

Pag. 418. col. 1.

(a) *Iosue cap. 7.*

(b) *Reg. lib. 1. cap. 14.*

(c) *Reg. lib. 2. cap. 1.*

Pag. 418. col. 2.

(d) *Boss. Paris. Roman. Farinac. q. 81. n. 31. apud Bist. q. 83. n. 30.*

(e) *l. Si confessus. ff. de Cust. Reo. cap. At si Clerici. de Iudic. Boss. Tit. de Confess. apud Clar. qu. 21. vers. Confessio. n. 31.*

Pag. 419. col. 2.

(f) *Tit. Delictorum. §. 1.*

Pag. 420. col. 1.

(g) *Bald. August. add. ad Angel. & Marsil. apud Baiard. ad Clar. q. 4. vers. Dictum. n. 4. apud Bist. q. 12. n. 7.*

(h) *Tit. Fama. §. 2.*

(i) *Clar. q. 4. vers. Quando verò. sub. n. 4.*

Pag. 420. col. 2.

(l) *Passerin. Trib. Reg. q. 20. n. 18.*

(m) *l. 1. §. Si quis non metu. ff. Ad S. C. Sylban. l. Qui rei. §. 4. & 6. ff. de Bon. eo. qui anc. sent.*

(n) *Passerin. Trib. Reg. q. 20. n. 18.*

Pag. 421. col. 1.

(o) *Pietr. Paol. Torell. Stranag. di Franc. fol. m. 42.*

(p) *Farinac. q. 2. n. 55. Gabriel. Concl. 17. nn. 14. Bist. q. 123. n. 31. apud Passerin. Trib. Reg. q. 20. n. 24.*

(q) *Bart. in l. Si quando. C. Vnde vi. Farinac. q. 2. nn. 19. Bist. qu. 123. num. 33. apud Passerin. loc. cit. num. 27.*

(r) *Abb. in cap. Super eo. num. 9. de Iis, quæ vi met. Mascard. Concl. 830. n. 12. apud Passerin. Trib. Reg. q. 20. n. 27.*

Pag. 421. col. 2.

(s) *Guazzin. Defen. 4. cap. 9. n. 4. Farinac. q. 2. nu. 21. Bordon. Pract. crim. cap. 6. nu. 16. cit. à Passerin. loc. cit. n. 34.*

(t) *Clar. lib. 5. Sent. §. Falsum. per tot.*

(u) *Passerin. Trib. Regul. q. 20. n. 34.*

Pag. 422. col. 1.

(x) *Butr. in cap. Cum in Ecclesijs. n. 14. de Maior. & obed. vbi Abb. n. 2. Felin. n. 1. Bald. n. 2. Specul. Tit. de Accus. §. 2. n. 28 Farinac. q. 84. n. 1.*

(z) *Carena Par. 3. Tit. 4. num. 3. Sousa. lib. 2. cap. 31. Clar. q. 54. Genon. de Script. prin. lib. 1. q. 14. nn. 3. Bist. q. 86. apud Passerin. qu. 19. num. 2. & ibi Bart. in l. In Senatus n. 2. ff. Ad S. C. Turpilian.*

(a) *Passerin. Trib. Reg. q. 19. nn. 4. & ibi. Farinac. qu. 84. num. 9.*

(b) *Abb. in cap. Cum in Ecclesijs. num. 2. de Maio. & obed.*

(c) *arg. l. Desiderium. C. Deposit. Bald. Cons. 149. n. 4. lib. 1. Anaui Cons. 85. in princip. vbi addit Bolognin. Angel. Cons. 220. in princip. apud Tusc. litt. P. Concl. 75. n. 1. 2. & 3.*

Pag. 422. col. 2.

(d) *l. Instrumenta. l. Rationes. l. Exemplo. Cod. de Probat.*

(e) *Scacc. de Iudic. cau. ciuil. lib. 2. cap. 11. q. 33. num. 29. Genoua de Script. priua. qu. 14. nn. 10. apud Passeriu. à. q. 19. n. 7.*

(f) *Sousa lib. 2. cap. 22. n. 14. & 15. Guazzin. Defen.*

20.cap.23.n.5.Pafferin.loc.cit.n.7.
(g) Gnazzin.Defen.20.cap.23,n.3,Pafferin. loc.cit.
(h) Pafferin.Trib.Regnl.q.19. n.12.

Pag.423. col.1.

(i) Hostien. Summ. Rubr. de Frig.& malef.§. Quæ impotentia sub n.6.
l) Ioubert. Error.popul.cap.4.Par.2.lib.de Rennucia. Auger.Ep.lib.1. Tom.2. Fidel.lib.3. de Relat. Medic. cap. 1. Codronc. Meth. testif. cap. 11. Nancell. lib.7. cap.3. Probl.5. Vlm.Vter.mulieb. cap.6. Valles. Sacr. Philos. cap.25. apud Paul. Zachia. Quæst.Medicoleg.Tom.1.lib.4. Tit.2.q.1.n.14.& ibi Cniac.lib.17.observ.cap. 20. Riolan. fil.Anthropo.lib.2. Sanch.Matrim. lib.7.Disp.3. n.10.

Pag.423.col.2.

(m) Capinac.Tract.de Sign.virgin. Vassa. Anatom. Fab.1.Francisc.Ranchin.de Morb.virg.Sect.1. cap.4. Torreblanc. de Delict.in quib.&c.cap. 19.n.9.apudZach.Tom.1.lib.4.Tit.2.q.1.n.16
(n) Laurent. Anatom. Vlm.Vter.mulieb.Sect.1.cap. 7.Mercat.de Partib.Par.4.Class.1.q.97.art.3. num.6.
o) Fortun.Fidel.Relat medic. lib.3.cap.1.Claudin. Resp.medic.n.40.Cniac.Observ.lib.17.cap.27. Mercat.de Partib.Part.4.lib.1.Class.4.q.124. num.3. Mercurial.lib.6.Varia lect.cap.23.quos dat Zach.Tom.1.lib.4.Tit.2.q.1.n.18.&seqq.
(p) Baiard. Add.ad Clar.q.4.vers. In stupro illato. sub.n.7.
(q) cap.Proposuisti. cap.Causam matrimonij.de Probat.cap.Fraternitatis.cap.Final. de Frigid. & malef.l.1.§.1.& 10.ff.de Inspic.ventr.

Pag.424. col.1.

(r) Gabriel. Falop. Riolan. Severin. Pina. lib.1. de Not.virg.cap.5. Zachi.Tom.1 lib.4.Tit.2.qu. 2.nu.5.& ibi Vesling. Syntagm.anatom.cap.7. in fin.
(s) Torreblanc. Epit. Delict. lib.2. cap. 19. vers.5. Sanch.Matrimon.lib.7. Disp.14.n.1.
(t) Thom. Bartolin.Tab.anatom.lib.2.cap.1. Regner. de Graaf.de Part.onipar.
(u) Para.Codronc.Roderic.de Castr. Med.Pol. lib.4. cap.12.Gnazzin.Defen.4. cap.6. apud Zachi. Tom.1.lib.4.Tit.2.q.1.n.3.4. & 5.
(x) D.August.de Civit. Dei lib.1.cap.18. D.Thom. 2.2.q.152.art.1.
(z) Lubin.Comment.in Iuuenal. Satyr.6.vers.322.

Pag.424. col.2.

(a) Iuuenal. Satyr.6.
(l) Thom. Bartol. Tabul.Anatom.lib.2.c.de Clytorid.
(b) Bartol.l.c.& lib.1. cap.32.33.& 35.

Pag.425. col.1.

(c) Paul.Zach.Quæst.Medicolegal.Tom.1.lib.4.Tit. 2.q.2.n.8.& seqq.& ibi Auerr.lib.Collig.cap. vltim.
(d) Maluas.Conf.59.nn.20.vol.1.Fantancl.de Pact. nupt.Claus.5.Glos.5.Par.2. n.18. Tom.2.Rot. Roman. Matrimon. 19. Ianuarij 1646. coram Argnelles.
(e) Burfat.Conf.69.n.10. lib.1. Rot.Roman. Matrimon. 1651. coram Othobon. apud Zachia. loc. cit.qu.3.num.14.
(f) Bald. & Monticell. apud Farinac.q.75.n.36.

Pag.425.col.2.

(g) Alex.Conf.115.n.3.lib.3.Boss.Tit.de Delict.nu. 7.Foll.Pract. crim. vers. Item, quod Sororem. Mascard de Probat.Concl.1034.n.7.Gnazzin. Defen.4.cap.6.n.13.& 18.apud Paul.Zachia. Tom.1.lib.2.Tit.2.q.1.n.1.

Pag.426. col.2.

(h) Paul.Zachia. Q.Q.Medicolegal.Tom.1.lib.2.q. 1.& 2.
(i) Salen.de Loc.aff. lib.6. cap.5. Class.4.Act.Serm. 13.cap.47.Codronch.Method.testif. lib.6.cap. 6.Boss.Tit.de Delict. n.6.Caball. De omn.gen. homicid.n.621.& 623.Gnazzin.Defen.4.cap. 5.num.5.

Pag.427. col.1.

(l) Cardan. Contradict. Medic.lib.2. Tract.5.apud Zachia.loc.cit.q.7.n.23.& seqq.
(m) Cardan.de Venen.lib.2.cap.2.apud Zachia.loc. cit.q.8.n.25.

Pag.427.col.2.

(n) Auicen.Guainer.Ponzett. Amat. Para.Ioubert. Valeriol.Matthiol.Vid.Vid. Gorræ. Bacc. Forest.Mercurial.Grilland. quos dat Zachia. loc. cit.q.10.n.3.
(o) Galen.de Loc.aff.lib.6.Cardan.de Venen. lib. 2.cap.13.Rud lib.2.de Pest. cap.5. citat. à Zachia. loc.cttat.q.7.n.30.& seqq.
(p) Iuuenal.Satyr. 1.
(q) Zachia.loc.cit.n.34.

Pag.428. col.1.

(r) Boni.Flagell.Medic.Sennert.lib.de Venen.

Pag.428. col.2.

(s) Zachi.loc.cit.q.7.n. 10.in fin.
(t) Zachi.loc.cit.q.8.n.23. in fin.

Pag.429. col.1.

(u) Glos.in cap.Fraternitatis.de Frig.& malef.cap. Proposuisti.de Probat.cap.Tna. cap. Significasti. il 2. de Homicid. l.1.ff. de Ventr.inspic.l. Hâc edictali.C. de Secund.nupt.

Pag.426.col.2.

(x) Clar.§.Homicid.vers. Scias autem.
(z) Abb.in cap.Proposuisti. n.4.& seqq. de Probat.
(a) Cardinal.Io.Andreæ. Barbat. apud Sebastian. Sapia.Add.ad.Abb.in cap.Proposuisti.n.4. litt.E. de Probat.
(b) Tit.Patronus.§.3.
(c) cap.Cū dilect.de Conf.vtil.Glos.notab.in l.1.C.de Condict.indeb.Abb.in cap.1.n.15. de His quæ fi.à maio.& in cap.Raynutius n.15.de Testam.
(d) Crot.de Test.n.17. vers. Quartò extenditur. Didac.Resolut.lib.2.cap.13.n.4.Felin.in cap.Proposuisti.n.15. de Probat. Afflict. Blanch. apud Clar.§.Homicidium.ver. Scias autem.

Pag.430.col.2.

(e) Dec.in cap.Proposuisti.n.33.de Probat. Gratian. Discept.926.n.16.Mascard. de Probat. Concl. 1175.n.15.Rota Decis.339. nu.18.Par.19.& Decis.308.n.10.Par.6.Recent.
(f) l.1.ff.de Inspic.ventr.
(g) Clar.q.53.vers.Præterea , dixi. & ibi Innoc. in cap.

cap. Cum causam. de Test. Marsil. Cons. 50. nu. 10. Bald. Cons. 182. num. 2. lib. 4. Nouell. Pract. crim. fol. 114. n. 15.
(h) *Nouell. De non alien. §. Quod autem. vers. Neque. Coll. 2.*

Pag. 431. col. 1.

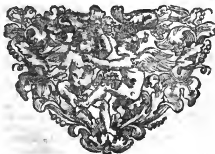
(i) *Authent. de Trient. & semiss §. Consideramus. l. Illam. C. de Collat. l. Quæsitum. §. Sabinus. ff. Ad S. C. Trebell. l. Eum qui. ff. de Dol. apud Io. Bapt. Nicolo. de Reg. iur. Tom. 2. fol. 21. col. 2. vers. Erubescimus.*
(l) *Bart. Bald. Angel. in l. 2. Cod. de Iur. fisc. lib. 10. Iason. in l. 1. C. de Error. calc. Bursat. Cons. 184. n. 9. Parisi. Cons. 89. col. penult. lib. 1. apud Tusc. litt. P. Concl. 286. n. 27. Clar. §. Homicidium. vers. Scias autem in fin.*
(m) *Bero. Cons. 144. n. 53. lib. 3. Paris. Cons. 132. n. 7. lib. 4. Clar. §. Homicid. vers. Sed pone. Roman. Riminald. iunio. apud Tusc. litt. P. Concl. 286. n. 8. 22. 29. & 31.*
(n) *Accurs. Thesaur. verb. Medicus.*

Pag. 431. col. 2.

(o) *Roman. Bero. Riminald. Iason. Port. Alex. Marzar. apud Tusc. litt. P. Concl. 286. n. 30. 31. 33. & 37.*
(p) *l. Falsum. l. Final. C. Si ex fals. instr. l. Diuus. ff. de Re iudic. cap. Cum venerabilis. de Except. Io. Andreæ. Add. ad Speculat. Tit. de Homicid. §. 1. vers. De secundò. quos dat Abb. in cap. Proposuisti n. 10. & 11. de Probat.*
(q) *Aretin. Cons. 144. n. 17. apud Tusc. litt. P. Concl. 286. n. 39.*
(r) *Bald. Cons. 328. vers. Tertiò dixi lib. 2.*
(s) *Port. Cons. 147. n. 31. Alexand. in l. 1. §. final. ff. de Verb. oblig. Marzar. Cons. 47. num. 6. in fin. cit. à Tusc. Concl. 286. n. 17. lit. P.*
(t) *Clar. §. Homicidium. vers. Scias autem.*

Pag. 423. col. 1.

(u) *Marsil. Pract. crim. §. Et quia. n. 16. & Consil. 7. n. 27. Apostil. ad Riminald. Cons. 181. sub nu. 1. apud Clar. §. Homicid. vers. Scias autem. in fin.*

TITVLVS VNDECIMVS.

Inquisitio.

TEXTVS.

§. I. Inquisitio, qua Iudex ex officio crimina inquirit, vel est generalis, vel specialis, vel mixta. Generalis respicit omnia delicta, & omnes omninò personas, spectatque ad Generales, Prouinciales, & eorum Commissarios, ac Visitatores ad vniuersitatem causarum destinatos. Specialis instituitur contra speciales personas, de certis criminibus. Mixta vel est specialis quo ad delicta, & generalis quo ad personas; vt cum scitur crimen, ignoratur Author. Vel est generalis quo ad delicta, & specialis quo ad personas, vt cum Fratres talis Conuentus infamati sunt de transgressionibus Regulæ, eæ autem nesciuntur. In generali Inquisitione Iudex à nullo iuramentum exquirere debet. Admoneat tamen Subditos, & per sanctam Obedientiam præcipiat, vt dicant, quæ Dei gloriam, & candorem Religionis concernunt, dummodò occulta non sint.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Inquisitionis diffinitio iuxtà Hostiensem.*
Reijcitur.
Eiusdem diffinitio, secundùm Passerinum.
Expenduntur eius particulæ.
Iudicis scopus non est tantùm condemnare, sed etiam absoluere.
Leges sunt promptiores ad absoluendum, quàm ad condemnandum.

2. *Inquisitio triplex, Generalis, Specialis, & Mixta.*
Generalis, respicit omnes personas, & delicta.
Specialis, est contra certas personas, & crimina determinata.
Mixta, vel est generalis quo ad personas, & specialis quo ad delicta, vel vice versa.
Generalis quo ad delicta, & specialis quo ad personas, regulariter spectat ad Prælatum, vt Patrem.

3. *Inquisitio meliùs diuiditur ratione finis, ad quem ordinatur.*
Quæ fit ad correctionem morum, spectat ad Superiorem, vt Patrem.
Quæ fit ad vindictam criminis, spectat ad eundem, vt Iudicem.
Quæ fit ad vindictam, diuiditur in genericam, & specificam.
Generica reperitur in quocumque modo procedendi.
Specifica est, quando Iudex ex officio procedit.

4. *In generali Inquisitione paterna, Prælatus iuramentum non exigit.*
Potest tamen, & expediret aliquando illud exigere.
Episcopus potest requirere iuramentum à visitatis.
Peruersitas eorum, qui simplicibus persuadent, non aperienda Visitatoribus mala, quæ sunt in Prouincia.

5. *Consulitur Visitatoribus tale iuramentum aliquando exquirere.*
Occultum dupliciter dicitur.
Occultum facti, quid sit.
Quid occultum iuris.
Hoc dupliciter accipitur, largè, & strictè.
In visitatione tenentur Fratres reuelare occulta.

6. *In Textu confusa sunt ea, quæ spectant ad visitationem paternam, cum ijs, quæ ad iudicialem pertinent.*
In Inquisitione generali paterna inquiritur de omnibus delictis, & delinquentibus.

Ad

Ad hanc non prærequiritur infamia, indicia, aut præsumptio aliqua.

7. *In Inquisitione generali iuridica requiritur præcedens fama, licet confusa.*

In hac inquiritur primo de delictis, postea de Delinquentibus.

Vocatur propriè Visitatio Iudicialis.

8. *Ad Visitationem iudicialem prærequiritur infamia, præsumptio, aut suspicio.*

9. *Commune est visitationi paternæ, & iudiciali, quod Superior præcipiat. Sibi reuelari, quæ contra Deum, & Religionem esse facta sciunt.*

Ad Visitationem iudicialem creandus est Notarius.

Talis visitatio est verus processus.

Per eam potest constitui Reus, & sententiari.

10. *In hac singulis Visitatis datur iuramentum de veritate dicenda.*

Occultum quotupliciter possit contingere.

Testis de visu, sciens delinquentem occultum, tenetur reuelare, si crimen est publicum.

Testis de auditu ab ijs, qui sunt de visu, tenetur reuelare.

11. *Occulto delicto, & Delinquente, Testis de auditu, non tenetur reuelare.*

Notitia delicti sciti à singulis Fratribus æquiualet famæ.

In reuelatione delicti non prærequiritur infamia.

Delictum, & Delinquens possunt esse diffamata inter Sæculares, & non apud Fratres.

In Visitatione iudiciali nullus Testis repellitur.

1. NTEQVAM diuisionem Inquisitionis, à qua *Textus* incipit, aggrediamur, præstat eius diffinitionem assignare. *Hostiensis* (x) ait, *quod est alicuius criminis manifesti ex bono, & æquo, Iudicis competentis Canonicè facta interrogatio.* Sed ista non conuenit omni Inquisitioni, sed tantùm Inquisitioni mixtæ, ideò hæc diffinitio non est data vniuersaliter, sed de vna tantùm specie Inquisitionis. Aliter ergo, & meliùs eam diffinit *Passerinus*, dicens. (z) *Inquisitio est incerta, & occulta inuestigatio eius, quod certò cognosci debet, vt Iudex iustè iudicare possit, & soluere, vel ligare.* Dicitur porro *inuestigatio incerta*, quia non habet in ea Iudex aliquam certitudinem indiciatiuam, aut de Delinquente, vt est in accusatione, ac denunciatione; aut de Delicto, & de Delinquente, vt in Inquisitione generali; proindè ad differentiam istarum ponitur *incerta*: *Et occulta* ponitur ad differentiam Inquisitionis, quæ fit in visitatione Corporis Delicti per *visum, & repertum*, quæ publicè fit. *Eius, quod certò cognosci debet*, puta per claras, & legitimas probationes, *vt Iudex iustè iudicare possit, & soluere, vel ligare*, & hic exprimitur causa finalis Inquisitionis, in qua Iudicis scopus non debet esse, *ligare* solummodò, vt multi perperàm putant, sed etiam *soluere*, hoc est absoluere Reum, ad quod, salua iustitia debet esse procliuior Iudex, quàm ad condemnandum, cum etiam leges proniores sint ad absoluendum, quam ad condemnandum, vt dicitur in *Digestis*. (a)

2. Sic ergo diffinita *Inquisitio, qua Iudex ex officio*, puta Patris, aut *Iudicis, crimina inquirit, vel est generalis*, & hæc propriè pertinet ad Superiorem, tum vt Patrem, vt infra dicemus, tum vt Iudicem; *vel specialis, vel mixta*; istæ sunt Prælati, vt Iudicis, & etiam Delegati à Prælato. *Generalis respicit omnia delicta, & omnes omninò personas, &c.* Fit enim huiusmodi inquisitio tum in capite, vt videatur si sanum est, & benè regat: tùm in membris, vt sciatur, si per obedientiam capiti adaptentur; *Spectatque ad Generales* inquirendo super Prouincialibus; *Prouinciales* inquirendo de Superioribus localibus, *& eorum Commissarios, & Visitatores ad vniuersitatem causarum destinatos*; Si enim ad causas particulares sint destinati, non possunt vniuersaliter inquirere, aliter excederent fines suæ Delegationis, & ad hoc non haberent iurisdictionem, sine qua nulla est quæcunque Inquisitio. *Specialis instituitur* à Prælato, vt Iudice, excitato à fama, aut clamorosa insinuatione; aut Accusatore; aut Denunciatore, *contra speciales personas de certis criminibus* infamatas, accusatas, siue denunciatas. *Mixta, vel est specialis quo ad delicta, & generalis quo ad personas, vt cum scitur* à Iudice per infamiam, aut clamorosam insinuationem, vel querelam *crimen*; *ignoratur* autem *Auctor*; *vel est generalis quo ad delicta, & specialis quoad personas, vt cum Fratres talis* Con-

Conuentus infamati sunt de transgressionibus Regulæ, eæ autem nesciuntur. Hoc autem vltimum membrum non competit Prælato vt Iudici, sed vt Patri regulariter, quia ante omnia debet constare de delicto certo,& in specie, non enim à Delinquente denominatur delictum, sed vice versa; & ideò non possunt accusari, denunciari, aut infamari aliqui, vel aliquis de delictis in genere, nisi exprimantur Prælato, vt Iudici delicta in specie, ad hoc, quod vt Iudex inquirat; & hinc non possunt dici sic generice Delinquentes, vt moueatur Iudex ad inquirendum de delictis, nisi in foro fraterno; Et si contra Fratres vnius Conuentus infamatos de delictis in genere procederet Prælatus, vt Iudex, esset per inquisitionem generalem iuridicam, non autem mixtam, quia licet Fratres vnius Conuentus respectu totius Prouinciæ dicantur particulares, tamen ex eo, quod indefinitè inquiritur contra Fratres illos, quo ad illum Conuentum, generalis est tum quoad personas, tum quoad delicta. Et hoc modo inquisitionis mixtæ paternalis inquirit Prouincialis contra Guardianum; & Commissarius Visitator contra eos, qui sunt de corpore Diffinitorij Prouincialis, si isti, ex confusa relatione, audiantur non bene se gerere, aut gessisse in suis respectiuè administrationibus.

3. Sed meliori fundamento diuiditur Inquisitio, & distinguitur ratione finis, ad quem ordinatur. Vel enim fit ad conseruationem boni communis, correctionem morum, dignoscendam vitam Subditorum, vt sciatur quinam sint ad Rempublicam religiosam administrandam in Prelaturis, ac Officijs assumendi, vt possint Religioni esse profectui: & hanc inquisitionem instituit Prælatus ex officio Patris communis, & ad eam nulla requiritur fama, Accusatio, Denunciatio nec Delictorum, nec Delinquentium; & ista est Inquisitio generalis; vel mixta secundo modo, puta specialis quo ad personas, & generalis quo ad delicta, vt dictum est; Et inquirit primò de Delictis, & secundò de Delinquentibus. Vel fit ad publicam vindictam,& ad puniendos Delinquentes,quę fit à Prælato, vt Iudice; & ista est duplex, puta generica, & specifica. Generica est illa, in qua, supposito crimine, Iudex inquirit in omni processu, siue procedat ad instantiam partis, vt in accusatione: siue *ex officio*, vt in denunciatione, vel clamorosa insinuatione. Specifica verò est, in qua delato crimine Iudici à fama publica, ipse *ex suo officio*, & non ad alicuius instantiam, mouetur ad inquirendum contra Delinquentes, & hæc, retento nomine generico Inquisitionis, distinguitur ab Accusatione, & Denunciatione, de quibus supra egimus; & vocatur *Iudicialis ex officio*, quæ fit, quando de certo crimine ignoratur Auctor, ideò de eo inquirit Iudex in genere, & correspondet Inquisitioni mixtæ primo modo. Vel, vulgato per famam delictorum Authore, Iudex de eo inquirit in specie: & hæc est, cum habita denunciatione, vel ex fama, vel ab aliquo, qui Prælato, vt Iudici denunciauit, ipse *ex officio* inquirit. Vel habita confusa notitia de Delictis, & Delinquentibus in genere, mouetur ad inquirendum, & hæc est generalis iuridica; hæcque in vtroque iure (b) fundatur.

4. *In generali Inquisitione*, nempè paterna, *Iudex*, hoc est Prælatus *à nullo iuramentum exquirere debet*; potest tamen, sicut hoc potest facere Episcopus in Visitatione, vt ait *Barbosa*; (c) & aliquando expediret, quando nempè (vt frequenter accidit,) Fratres inter se consilium inierunt non reuelandi Prelato inconuenientia, quæ sunt in Familia Conuentus; vel quando nonnulli falsi Doctores docent Fratres simplices non aperiri debere Commissarijs Visitatoribus mala, quæ sunt in Prouincia, ne Prouincia infametur apud exteros; dicuntque præceptum obedientiæ ab illis factum de reuelando, esse purè cœremoniale, & non obligatorium. Huic perniciosissimo errori, vt obuiaretur consultissimum existimarem, quod Prouinciales, & Commissarij, quando probabilem habent suspicionem de tali inconueniēti, adigerēt visitatos ad iurandum; licet enim maiorem obligationem reuelandi Regulæ transgressiones non inducat iuramentum ea, quæ sibi imponitur per præceptum Obedientiæ, tamen ad hoc adstringerentur fortiori vinculo, nempè Religionis, vt dicunt *Doctores*, (d) & terrore iuramenti mouerentur ad aperiendam veritatem.

5. *Admoneat tamen Subditos, & per sanctam Obedientiam præcipiat, vt dicant, quæ Dei gloriam, & candorem Religionis concernunt, dummodò occulta non sint*. Scandalosus potest esse *Textus* iste, si malè intelligatur, vt aliquando audiui etiam à viro alioquin non indocto. Videtur enim posse con-

concludi ex hoc, quòd si inconuenientia, quæ Prouinciales sibi reuelari iubent in visitationibus, non sint famosa, & inter Fratres ab omnibus scita, non debeant reuelari, eo quia habet Textus, *dummodò occulta non sint*, & paulò infrà, *(e) occultum autem in iure nominatur, quod licet duobus, vel tribus Testibus notum sit, de illo tamen nulla existit infamia*. Sed duplex *occultum* reperitur, nempè iuris, & facti. Facti quidem est, quod à nullo scitur, vel si ab aliquo, iste non potest alteri reuelare; vt sunt ea, quę sumūtur sub sigillo Confessionis, vel secreti naturalis. *Occultum* autem iuris duplex est largè, & strictè; Occultum iuris *largè* acceptum est omne, quod licet à multis sciatur, non tamen deductum est ad forum contentiosum formaliter, aut incidenter. *Strictè* autem est illud, quod licet duobus, vel tribus sit notum, non tamen est de eo fama in populo, qua possit Iudex excitari ad ipsum indagandum, vt probetur. Quando ergo *Textus* dicit, quod Superior Subditis præcipiat, *vt dicunt, quæ Dei gloriam, &c. dummodò occulta non sint*, non loquitur de occultis iuris, puta non deductis, aut deducibilibus ad forum iudiciale; imò ad hoc est instituta visitatio paternalis ad hoc, quod Superiori, vt Patri pandantur transgressiones occultæ, & secretæ, quæ sibi nec vt Iudici, neque vt Patri notæ sunt, vt secretum, aut publicum remedium, per correctionem, aut pœnitentiam medicinalem, apponat iuxtà transgressionis qualitatem. Vndè habemus in *(f)* Statutis, quod in visitatione tenentur Fratres delicta occulta reuelare quoquo modo scita (extra confessionem tamen) sub pœna formalis inobedientiæ, & contrarium asserentes, vel dogmatizantes, & in hoc contumaces, actibus legitimis, & carcere, respectiuè puniuntur. Quæ verò occulta facti sunt, vt puta per Confessionem scita, aut sub secreto naturali reuelata, debent omninò sileri sub pœna sacrilegij, aut peccati mortalis, si sint in re graui, vt dicunt *Doctores*. *(g)*

6. Sed aduertendum, quod in toto hoc Titulo, in quo agitur de Inquisitione, quæ magis vsu venit in Religione, confusa est theoria eorum, quæ spectant ad Inquisitionem generalem paternam, cum ijs, quæ spectant ad eandem iudicialem; & hoc causat non mediocrem confusionem legenti. Ad hoc ergo, quod clarè procedamus, & in re quotidiana necessarias instructiones demus, singillatim de hac generali Inquisitione paterna, & iudiciali, dicemus. Sciendum ergo, quod Prælatus vt Pater procedendo inquirit generaliter de omnibus delictis, & Delinquentibus, vt corrigat per secretas admonitiones, & salubres, medicinalesque pœnitentias, à quibus non datur appellatio, nisi modum excedat, vt alias dictum est. Illa porrò generalis Inquisitio nullam penitùs requirit infamiam, indicia, vel suspicionem delictorum ad hoc, vt Prælatus eam possit instituere, sed hanc præstat ex præscripto iuris communis, & etiam municipalis *(b)* in Visitationibus, quæ fiunt à Generalibus per Visitatores in singulis Prouincijs vnoquoque triennio; & per Prouinciales in Conuentibus bis, vel semel in anno per se, vel Delegatum.

7. Alia autem generalis, & iuridica est, quæ fit à Prælato tanquam Iudice, qui excitatur ab aliquibus indicijs, præsumptionibus, fama confusa, aut relatione alicuius, qui dixit in tali Conuentu, vel Prouincia, multas esse, ac graues transgressiones, & delicta, mouetur ad inquirēdum generaliter *ex officio*, tùm de delictis primò, tùm secundò de Delinquentibus in ordine ad publicam vindictam. Ista porrò vocari debet propriè *Visitatio iudicialis*; perperam enim talis vocatur ea, quæ fit, quando perpetrato, & publicè noto aliquo crimine, & occulto Authore delicti, mouetur Prælatus per se, aut per Delegatum ad inquirendum *ex officio*, de Authore illius delicti; hæc enim vocatur *Inquisitio mixta* primo modo, vt eam vocat *Textus*, & differt à generali per hoc, quod in generali non requiritur crimen certum, nec notitia de illo in mente Iudicis, sed in mixta requiritur: proindè in illa inquiritur generaliter de delictis, & Delinquentibus, & in hac de Delinquentibus tantùm.

8. Licet autem verum sit, quod communiter asseritur, quod ad Inquisitionem generalem nulla requiratur præcedens infamia, vt dicunt *Doctores*; *(i)* tamen hoc non est verum, nisi in Inquisitione generali in foro paterno. Praxis enim omnium Religiosorum est, quod Superiores, imò etiam Episcopi, in suis visitationibus, non procedant vti Iudices, sed vti Patres, nec quærant vindictam criminum, sed puram correctionem morum. Si ergo Prælati, omissa Visitatione paterna, instituunt iudicialem, profectò debent ab aliquo ad hoc

hoc moueri; hoc verò non potest esse nisi aut probabilitas, aut suspicio delictorum commissorum à Visitandis, quæ in mente ipsius nata est, vel ab aliquibus indicijs, aut præsumptionibus; aut confusa relatione Sæcularium, qui dixerunt in tali Conuentu Religiosos non benè viuere; aut à mussitatione Fratrum dicentium, in illo Conuentu Regulam parum seruari. Ista autem succedunt loco infamiæ, à qua Iudex mouetur ad generaliter inquirendum. Quod si quis diceret non posse deueniri ad vllam inquisitionem *ex officio*, nisi præcedente vera Fama, orta non à maleuolis, sed à probis, aliterque factam inquisitionem esse nullam. Responderemus hoc verum esse de Inquisitione speciali; non autem generali: Iura (*l*) enim, quæ requirunt famam præuiam Inquisitioni, loquuntur de speciali, non de generali; & vbi, supposita certitudine delicti, requiritur Delinquens, non verò vbi inquiritur de delicto, & Delinquente: ad hanc enim sufficit quodcunque indicium, præsumptio, aut suspicio, vt optimè aduertit *Passerinus*, (*m*) & confirmatur per *Textum* infra, quod in Inquisitione generali nulla requiritur præcedens infamia. Quia verò, vt supra diximus in hoc *Textu* sunt confusa ea, quæ faciunt ad Inquisitionem generalem paternam, cum ijs, quæ faciunt cum eadem iudiciali; & sunt pariter multa, quæ ambabus conueniunt, explicato iam *Textu* de paterna, tandem explicabimus de iudiciali.

9. Dico ergo, quod commune vtrique Inquisitioni paternæ, & iudiciali est, quòd Iudex *admoneat Subditos, & per sanctam obedientiam præcipiat, vt dicant, quæ Dei gloriam, & candorem Religionis concernunt*, vt dicit *Textus*. Sed speciale in iudiciali est, quod ad eam instituatur *Notarius*, ad effectum scribendi Fratrum depositiones, in hac enim non eas scribit Prælatus, vt in paterna, sed debent scribi formiter per *Notarium*, vt ordinatur in Statutis Ordinis. (*n*) Quia ista est verus processus iudicialis, itavt si Examinati sint aliàs integri, & nullam patiantur exceptionem, & plenè probent delictum, potest, absque alio processu, sententiari Reus, & damnari; vel contra eum transmitti inquisitio; & etiam torqueri, si delictum est semiplenè probatum, & hoc absque vllo nouo processu, neque instituta aliqua Inquisitione speciali contra eum, vt infra dicemus, & tenent *Doctores*, (*o*) quidquid dicat *Bellegrandus*, quem impugnat *Passerinus*, (*p*) sentiens cum alijs: Ad hoc ergo quod acta sint authentica, oportet quod scriptis mandentur per *Notarium*.

10. Oportet ergo quod Prælatus incipiat Visitationem iuridicam per creationem *Notarij*, cuius initij formam dabimus *secunda parte*. Pariter speciale est, quod singulis Visitatis detur iuramentum de veritate dicenda, & hoc est de necessitate, cum enim debeant esse Testes ad probandam vel famam, vel delictum de visu, oportet quod sint iurati; si enim iurati non essent, quomodo probarent Famam, quæ regulariter est fundamentum Inquisitionis specialis, quæ instituitur ex suppositione Famæ probatæ in Inquisitione generali? Pariter in hac speciale est, quod visitati tenentur ad reuelanda ea, quæ *Dei gloriam, & Religionis candorem concernunt dummodò occulta non sint*. Et hic est aduertendum, quod *esse occultum* potest euenire vel respectu Delinquentis tantum, vel respectu tum Delinquentis, tum delicti. Pariter vel potest esse occultum in ordine ad scientiam de visu, licèt sit manifestum de auditu, vel potest esse occultum simpliciter; *vel potest esse occultum in iure, quod licet duobus, vel tribus testibus notum sit, de illo tamen nulla existit infamia*. Si delictum est publicum, & occultus Delinquens, Testis, qui de visu scit Delinquentem tenetur, sub periurio, ipsum Iudici reuelare; ad hoc enim instituitur Inquisitio, vt detegantur, & puniantur criminosi, & esset ista prorsus inutilis, si ex eo, quod vnus, vel duo tantum Testes scirent Delinquentem, & iste respectu aliorum esset occultus, nec adesset infamia, non tenerentur Testes informati ipsum Iudici manifestare. Pariter si sunt Testes, qui audierunt ab ijs, qui sunt informati de visu, debent reuelare, licet enim non probent, tamen aperiunt viam Iudici ad inquirendum in specie, examinando Testes de visu, qui fortè non sunt in illa Familia.

11. Si verò delictum, & Delinquens occultus est respectu totius Familiæ, eo quia nulla est infamia, nec delicti, nec Delinquentis, & Testis non habet notitiam de illis, nisi ab vno de auditu, tunc potest habere locum regula *Textus*, quod nempè ex eo quod occulta sunt Delinquens, & delictum non debet examinatus reuelare. In praxi autem hoc mihi durum videtur.

Quia

Quia licet possit aliquis scire, saltem negatiuè, quod infamia de illis nulla sit, quia non audiuit fratres in præsentia multorum inter se loquentes de tali delicto, & Delinquente; tamen non potest scire, quin singuli Fratres habeant notitiam de illis, quæ famæ æquiualeat (quod frequenter accidit, vt singuli Fratres aliquod delictum sciant, & de eo singuli inter se loquantur secretò tamen, timentes potentiam Delinquentis, si publicè de eo loquerentur) non ergo deobligatus remanet à reuelatione eius, quod nouit quoquo modo, licet de eo non sit infamia. Pariter in Inquisitione delicti nulla requiritur infamia præcedens, vt supra dictum est, ergo licet de eo non sit infamia, tenetur examinatus illud reuelare. Insuper licet iste sciat ab alio, qui & ipse scit de auditu, tamen sternit viam Iudici ad interrogandum alium, & alium, donec perueniat ad Testes de visu, qui probent plenè delictum, & Delinquentem. Amplius, cum instituat Iudex hanc iudicialem generalem Inquisitionem excitatus à confusa fama, aut quærimonia alicuius Sæcularis, patet quod delictum, & Delinquens possint esse diffamata inter Sæculares, licet inter Fratres non vigeat infamia, vt aliquando vidi. Hoc autem per accidens est, ratione cuius non debet impediri reuelatio in hac Inquisitione, instituta ad scienda quoquomodo delicta, & Delinquentes, & ideo ab hac nullus Testis aliàs inhabilis repelli- vt docet post *Boueriū Bistus* (q), & habet *Textus* infra (r). Si tandem Testis scit de visu, vel audiuit ab eo, qui est de visu, absque difficultate tenetur reuelare delictum, & Delinquentem occultum; ob rationes supra datas.

TEXTVS.

§. II. Ideo, nè de speciali persona, vel delicto occulto, in Inquisitione generali perquirat, omnino cauere debet, quod si fecerit; vltra mortalem culpam, quam committit, officio destituendus est, & Subditus quibusuis præceptis adactus, respondere non tenetur; vtpotè non iuridicè interrogatus; ac tandem Inquisitio specialis, quæ super huiusmodi diffamatione fortè institueretur, nulla est eo ipso. Ab hac tamen restrictione Prouinciales excluduntur, ad quos syndicandos destinantur Visitatores, vnde illis integrum erit de Prouincialium regimine in genere, & in specie inquirere nominatim, etiam nulla infamia præcedente; non tamen ad illorum vitam, & mores descendendo, quod etiam de Guardianis fieri debet. Poterunt etiam Visitatores Prouinciarum de suo Prædecessore immediato generaliter inquirere, vt vel hac ratione in suo munere cautiores incedant. Occultum autem in Iure nominatur, quod licet duobus, vel tribus Testibus notum sit, de illo tamen nulla existit infamia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

12. *In generali Inquisitione iudiciali non inquiritur de speciali persona, aut delicto.*
In paterna potest Superior interrogare de aliquo in specie.
In iudiciali si inquirit contra aliquem in specie, Iudex mortaliter peccat.
Et interrogatus Testis non tenetur respondere.
13. *In Visitatione generali paterna potest specialiter inquiri contra Superiores Prouinciales, & Locales.*
In iudiciali generali non potest contra Prælatum inquiri in specie.
Puniendus Superior de malis moribus, quibus Subditos scandalizat.

12. QVia generalis Inquisitio respicit omnia delicta, & omnes personas, *ideo ne de speciali persona, vel delicto occulto in Inquisitione generali perquirat omnino cauere debet Iudex*. Hoc debet accipi in iudiciali, non vero in paterna Inquisitione. Si enim in

familia, quàm Prælatus viſitat, eſt aliquis Religioſus dyſcolus, poſitus in illo Conuentu ad mortificationem, vt mores corrigat, vel ſolitus ſit aliquo vitio, de quo pluries fuit correptus, laborare, poteſt de Superior, abſque vllo ſcrupulo, Fratres interrogare in ſpecie de illo Religioſo, quomodo viuat, & an de vitio ſibi conſueto ſit notatus. In Inquiſitione autem iudiciali non ſic, *quod ſi ſecerit vltra mortalem culpam, quam committit, officio deſtituendus eſt, & ſubditus quibuſuis præceptis adaſtus reſpondere non tenetur, vt potè non iuridicè interrogatus*. Aduertendum ex hoc *Textu*, quod in Inquiſitione iuridica debent fieri interrogationes ſuper ſingulis articulis, in quibus exprimuntur delicta in ſpecie, provt ordinatur infra in *Textu*. *(s)*, Non poteſt autem Iudex quærere ab examinato, an *Caius* contra contenta in tali articulo deliquerit? Vnde enim mouetur Iudex ad inquirendum ſpecialiter contra *Caium*, cum ſupponatur delictum (ſi quod ſit) occultum eſſe, vt propter hoc non ſpecialis, ſed generalis Inquiſitio inſtituatur? Panditur ergo malus animus Iudicis contra *Caium*, & quia, iuris ordine non ſeruato interrogat, non tenetur examinatus reſpondere; & ideo *Inquiſitio ſpecialis, quæ ſuper huiuſmodi diffamatione fortè inſtitueretur nulla eſt, eo ipſo*.

13. *Ab hac tamen reſtrictione Prouinciales excluduntur, ad quos ſyndicandos &c.* Hic diſtinguendum eſt de Inquiſitione paterna, quæ ſtatutis temporibus fit à Viſitatoribus ſuper Prouinciales, & Superiores Locales; & de iudiciali. Quia in prima verum eſt, quod in ſpecie poteſt de ipſis inquiri, ſicut etiam de omni alio Officiali in ſpectantibus ad ſuum Officium. In ſecunda vero non ſic, niſi fieret Inquiſitio iuridica ob malam adminiſtrationem propriorum officiorum ab illis habitam. Sed illa non eſſet Inquiſitio generalis, ſed mixta ſecundo modo, puta ſpecialis quoad Delinquentem, & generalis quo ad delicta. *Non tamen ad illorum vitam, & mores deſcendendo*. Hoc accipiendum eſt de moribus, qui, cum ſecreti ſint, nequeunt malo exemplo nocere. At ſi Prouincialis, aut Localis Superior vita ſua relaxata, ac malis moribus fuit Subditis cauſa ruinæ, quia exemplo Superioris prouocati ad eorum vitia imitanda deflexerunt, vtique de ijs puniendus Prælatus, quia in ſuo Officio deliquit, & proinde de iſtis eſt à Viſitatore inquirendum. Vnde ad rem ſic habet quidam *Canon (t) Paulus dicit Seniorem ne increpaueris. Sed hæc eius regula in eo ſeruanda eſt, cum culpa Senioris exemplo ſuo non trahit ad interitum corda iuniorum. Vbi autem Senior iuuenibus exemplum ad interitum præbet, ibi diſtricta increpatione feriendus eſt. Nam ſcriptum eſt, laqueus iuuenum omnes vos*. Omnis enim publicè peccans, quouis genere vitij, exemplum peccandi cœteris tribuit, & in totam *Eccleſiam* delinquit, & maximè Prælatus, & ideo magis puniendus eſt, vt dicunt Canones *(u)* de ijs ergo inquiri à Iudice, & poteſt, & debet.

T E X T V S.

§. III. Quod ſi de delicto alias occulto per duos, vel tres Teſtes aliquis fuerit conuictus: is non publicè, ſed coram iiſdem Teſtibus ſecreto puniendus eſt, niſi atrox delictum eſſet, cuius correctio cœteris tranſiret in exemplum. Et ſi principalis ipſe in Inquiſitione generali, vel alio quocumque modo, antequam infamia notatus ſit, vel ab Accuſatore præuentus, ſuum crimen Iudici fateatur publicè puniri non poteſt, etiamſi poſtmodum accuſatus eſſet, ſed illi coram Diffinitoribus, vel probatis aliquibus Patribus, ſalutaris pœnitentia imponi debet, ſumpta tamen in ſcriptis ipſius depoſitione, ne relabendi occaſionem ex impunitate arripiat. In generali Inquiſitione etiam inhabiles, & exceptuati admittuntur. Si vnus, aut alter Subditus occultum delictum aperiat imprudens, & ex Inquiſitione generali nulla contra Reum reſultat infamia, Iudex contra ipſum procedere non poteſt, niſi ipſum paternè, & ſecretè admonendo.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

14. *In paterna Inquisitione conuictus per duos Testes de delicto occulto, debet secretò puniri.*
Tripliciter quis potest dici conuictus.
15. Atrox *crimen quod dicatur.*
Omne peccatum mortale publicum in iure canonico vocatur atrox.
Atrox crimen occultum quando publicè puniendum.
16. *Crimen spontè confitens ante accusationem, non potest publicè puniri.*
Confessio debet prouenire à cordis pœnitudine, non à metu accusationis.
17. *Textus expositio iuxta Statuta Reformata.*
Crimen non debet esse cum publico scandalo, vt publica pœna euitetur.
Confessio talis potest fieri coram Superiore Locali.
18. *Prælatus Localis non potest pœnam relaxare, sed spectat ad Prouincialem.*
Testes adhibendi à Prouinciali pro consilio debent esse ijdem, coram quibus confessus est crimen.
Relaxatio pœnæ est pro prima vice tantùm.
19. *Sed hoc est respectu criminis eiusdem speciei.*
20. *In omni Inquisitione generali paterna, & iudiciali, omnes admittuntur.*
21. *In Inquisitione paterna si reueletur à Subdito occultum delictum, & nulla de eo est infamia nequit procedere Superior, vt Iudex.*
In Iudiciali, si delictum est facti permanentis, potest specialiter inquirere.
Si est facti transeuntis non potest.

14. IN hoc *Textu* ex incidenti tractatur de relaxanda aliqualiter pœna criminosis in certis casibus. Dicit ergo *Quod si de delicto aliàs occulto per duos, vel tres Testes aliquis fuerit conuictus*, puta in generali Inquisitione paterna, (in qua tamen, sicut etiam, vniuersaliter, nemo potest esse, & dici conuictus per minorem numerum Testium, quam duorum, qui sint maiores quacumque exceptione) (x) *is non publicè, sed coram ijsdem Testibus secretò puniendus est*. Hoc porrò congruit paternæ charitati, vt occultum crimen occulta pœnitentia vindicetur, & consulatur hoc modo indemnitati animæ, & famæ Subditi delinquentis. Aduertendum tamen, quod *Textus* non dicit absolutè *Conuictus*, sed *per Testes*, & cum in Iure (z) triplici modo quis possit fieri conuictus, nempè per Testes, per indicia, & per Instrumenta, debet accipi *Textus* limitatè ad esse conuictum *per Testes*, & non extendi ad alios modos. Et ratio est, quod indicia, & Instrumenta nequeunt esse secreta; tum quia acta per *Notarium* publica sunt; tum quia etiam Scriptura priuata quantum est ex se publica est, & per accidens est, quod non publicetur id, quod in ea continetur, puta, quia ipsa secretò custoditur; tum quia indicia supponunt publicitatem, aut saltem scientiam delicti in Iudice, & proinde in his fallit ratio secreti criminis, cuius contemplatione iniungitur pœnitentia secreta.

15. *Nisi atrox delictum esset, cuius correctio cæteris transiret in exemplum*. Sed quodnam dicitur *atrox delictum*? Dico, quod secundùm quodnam *Glossam (a)* tale dicitur *magnæ rei furtum, siue damnum; item homicidia, adulteria, & omnia capitalia crimina atrocia dicuntur*. Vnde *Spiegelius, & Caluinus (b)* ait, omnia delicta, quæ sunt publicorum iudiciorum in iure *Ciuili*, posse dici *atrocia*. Cum itaque vt aliàs dictum est, in iure *Canonico*, quilibet possit accusare alium de quodlibet crimine, quod sit peccatum mortale, concludendum est, in iure Canonico posse dici *atrox* omne crimen inuoluens peccatum mortale; ex eo quod omne tale publici iudicij est. Si ergo correctio talis criminis publica *cæteris transiret in exemplum*; atrox crimen occultum non paternè, sed iudicialitèr, non secretò, sed publicè, debet puniri. Sed si cæteri potius occasionem scandali, quam exempli arrepturi essent (vtpotè si esset adulterium, vel fornicario cum persona nobili, & aliàs bonæ famæ, quæ per talem publica punitionem malè audiret apud Fratres, & ipsis scandalo esset) debet fieri correctio secreta, dando secretam, & salutarem pœnitentiam crimini proportionatam. Si verò hoc contingat in Inquisitione iuridica, quod nempè aliquis sit ita conuictus, tunc, vt supra diximus, debet publicè castigari. Quia licèt de tali delicto non adsit Fama, siue infamia in Conuentu, potest tamen esse inter Sæculares; &

hoc verisimile est, cum supponamus institutam esse iuridicam generalem Inquisitionem, ob murmur excitatum inter Sæculares de vita parum exemplari Fratrum illius Conuentus.

16. *Et si principalis ipse*, hoc est Delinquens, *in Inquisitione generali*, tum paterna, tum iudiciali, *vel alio quocumque modo*, puta quouis tempore extra eam, *antequam infamia notatus sit* in specie, quia si est in Visitatione generali iuridica, iam remanet notatus in genere, quia est membrum illius Conuentus, de quo confusa fama Delinquentium, & delictorum audita est; *vel ab Accusatore præuentus, suum crimen Iudici fateatur, publicè puniri non potest, etiamsi postmodum accusatus esset*. Hæc est dispositio municipalis, quæ fundata est in Statutis generalibus (c), & exorbitat à iure communi; licet enim, in hoc, sponte confessus crimen mitius puniatur, vt dicunt *Doctores*, (d) non tamen commutatur ità pœna à publica in secretam. Quia ergo cum iure communi non concordat, licet sit Reo fauorabilis, tamen strictam tantùm recipit interpretationem; & hæc desumitur à tenore *Statuti Salmanticensis*, super quo fundata est *Textus* dispositio, ipsumque ad marginem citat, quod ita habet (e). *Si tamen Frater pœnitens, instigante se spiritu, antequam sit delatus, siue accusatus de crimine, faciem Ministri, coram Testibus in confessione præuenerit, indulgemus &c.* Hic adnotandum, quod mens Statuti, cui cohærenter explicandus est *Textus*, non est, quod publicam pœnam euadat quilibet confitens Prouinciali, coram Testibus, delictum, dummodo hoc sit, antequam *sit delatus*, *vel accusatus*; sed dicit *Frater pœnitens instigante se spiritu &c.* hoc est, si Frater in se reuersus, *& pœnitens* de delicto, & instigatus *à spiritu*, nempè compunctionis ortæ ab amore filiali erga Deũ, crimen suum fassus sit. Quod si aliquis hoc faceret ex metu orto ab accusatione, denunciatione, vel infamia criminis (quæ vicem Accusatoris gerit) imminente, & preueniret apud Prouincialem in sic confitendo, non intraret dispositio Statuti, in mutanda pœna à publica in secretam, licèt aliquam pœnæ diminutionem mereretur. Et hoc apertè habet quædam *Glossa* (f), quæ ait, *cum sponte confesso mitiùs agitur, sed non parcitur sponte confesso, in iure, timore probationum*; & iuxta hanc limitationem, debere accipi omnes *Doctores* tractantes de minuenda pœna sponte confesso, docet *Bossius*: (g) & optimè fauet ratio; si enim hoc vniuersalitèr esset admittendum, quilibet Criminosus sic posset præuenire accusationem, & pœnam euadere, & ita iustitiæ rigor eneruaretur, cum maximo Religionis damno.

17. Apud *Reformatos* autem, sicut strictior est Regulæ obseruantia, ita strictior adhuc facienda est huius *Textus* expositio, quæ debet esse conformis Statutis *Reformationis*, quæ sic habent: *Hauendo alcuno commesso qualche delitto, purche non sia con scandalo publico, e lo confessarà al suo Prelato auanti à testimonij &c. prima, che da altri sia stato preuenuto con accusa, ò denoncia, concedemo, che possano li Prouinciali &c. con conseglio de' medesimi testimonij condonarli le pene &c.* Hic autem adnotandum, quod vbi *Textus*, & *Salmanticensia* loquuntur *de crimine* in genere, & indefinitè, quod in iure æquipollet vniuersali, (b), & ita intelligunt vniuersaliter de omni crimine, *Statutum Reformatum* limitat ad delicta, quæ non sint commissa cum *publico scandalo*, publico quidem publicitate Facti, non Iuris; & hoc rationabiliter, quia tale publicum impossibile est, quod ad Iudicem non perueniat, & sic intrat præsumptio, quod spontanea confessio facta esset ob timorem Accusationis, & ideò commutationem pœnæ minimè mereretur. Aduertendum pariter, quod *Statutum Salmanticense* vult confessionem fieri debere coram *Ministro Prouinciali*, quod etiam innuit *Textus* dicendo *crimen Iudici fateatur*, Iudex enim nequit esse nisi Prouincialis, aut Delegatus à Generali, vel Prouinciali; Statutum autem *Reformatum* vult, quod confessio talis sit coram proprio Prælato, *lo confessarà col suo Prelato*. Et cum etiam Guardiani, vel Præsidentes Conuentuales Prælati sint, vt aliàs dictum est, proculdubio valebit talis confessio facta etiam coram Prælato locali, & duobus Testibus.

18. Verum est, quòd Prælatus localis licet possit sufficere pro validanda tali confessione in ordine ad merendam commutationem pœnæ, non tamen potest eam de facto commutare; sed hoc spectat ad Prouincialem; dicit enim Statutum *Concedemo; che possano li Prouinciali di pienezza di potestà, e di gratia, con conseglio de' medesimi Testimonij condonarli le pene &c.* Vbi

noto,

noto, quod facta confessione spontanea coram Guardiano, & Testibus, & ipsa scriptis mandata, vt ordinat *Textus*, debet Guardianus eam mittere ad Prouincialem, qui postea, congruo tempore, adhibitis in consilio iisdem, qui fuerunt Testes, debet publicam pœnam relaxare, & eidem minus confusibilem imponere. Et in hoc discordat Statutum *Reformatum* à *Textu*, qui sequitur, *sed illi coram Diffinitoribus, vel probatis aliquibus Patribus salutaris pœnitentia imponi debet*, vbi liberum est Prouinciali, vel Diffinitores, vel alios graues Patres in consilio adhibere. Sed hoc parui est momenti. Constans tamen est, quod inter *Reformatos* debent assumi iidem Testes, ex eo quod ab eorum Constitutione, quam omnino seruare debent ad hoc arctantur; & quia secretior euadit correctio, & magis parcitur famæ Delinquentis. Tandem aduerto, quod talis confessio, & pœnæ commutatio licet ex *Textu* absolutè loquente videatur posse fieri toties, quoties quis deliquerit; tamen hoc verum non est, sed semel tantum, & hoc sonant *Salmanticensia*, super quibus fundatur *Textus*, dicunt enim, *Hoc intelligitur de primo Recursu, & semper cum protestatione, quod si relabatur in eadem crimina, de quibus fuerat quietatus, ad statum pristinum reducetur, si de lapsu sufficiens probatio habeatur*. Et hoc idem habent Statuta *Reformata*.

19. Sed quid iuris si semel commisso furto, spontè crimen fassus quis esset, & ei pœna commutata; postea incideret in fornicationem, posset ne denuo euadere pœnam per spontaneam confessionem? Dico quod sic; Quia *Textus* absolutè, & sine restrictione loquitur. Statuta verò vtraque, à quibus hoc limitatur ad primam vicem, loquuntur respectu criminum eiusdem speciei, vt patet legenti. Ergo respectu criminum alterius speciei talis limitatio non est posita, & ita intelligenda sunt de prima vice in omni genere Delictorum; & sic toties, quoties prima vice deliquerit in quolibet genere.

20. *In generali Inquisitione*, tum paterna, tum iudiciali, *etiam inhabiles, & exceptuati admittuntur*: omnes enim debent visitari, omnes interrogari, & proinde admittuntur; non tamen probant, vt Testes sufficientes ad condemnandum, si patiuntur aliquam exceptionem.

21. *Si vnus, aut alter Subditus occultum Delictum aperiat imprudens, & ex Inquisitione generali, nulla contra Reum resultat infamia. Iudex contra ipsum procedere non potest, nisi ipsum paternè, & secretè monendo*. Hoc vniuersaliter in Inquisitione paterna seruari debet. In iudiciali non sic; sed vel est Delictum facti permanentis, & aperiens illud Iudici est Testis de visu; & tunc bene potest Iudex Reum constituere, visitato prius corpore Delicti; quia iste dum imprudens aperuit delictum non fuit Accusator, sed ad plus Denunciator ex officio, quia est iussus à Prælato in genere, vt reuelet delicta, quæ scit; proinde potest esse etiam Testis, vt scribit *Bellegrandus (l)* & si est integer cum constantia corporis Delicti, facit semiplenam probationem. Si Delictum est Facti transeuntis, nec vlla adest infamia, procedere Iudex non potest, vt dicit *Textus*.

TEXTVS.

§.IV. Nulla in generali Inquisitione infamia requiritur. Quod in illa ad Prælatum defertur tanquam ad Patrem, in specialem Inquisitionem deduci non potest, sed solum paternè corripi, etiamsi multi id detulerint (dummodo Patrem, non Iudicem interpellarint) tunc enim esset simul Actor, & Iudex; nisi ex infamia, vt Iudex, procedat ad formandum Processum. Articuli super quos Inquisitio generalis, seu Visitatio instituenda erit sunt illi, qui in Statutis generalibus describuntur, quos Visitator descriptos habere debet, & circà primum, & secundum, & deinceps inquirere. Scripto soli ipsi Visitatores, maximè in Visitatione paterna, nullo alio præsente &c. Subditorum dicta recipiant, præcipuè ea, quæ graues, & vlteriores culpas ostendunt, vt ex ipso postea indicia pro specialibus Inquisitionibus elicere possint.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

22. *In generali Visitatione paterna nulla infamia requiritur.*
In iudiciali requiritur fama confusa.
Prælatus, vt Pater, audiens à multis Delictum fuisse commissum, potest ex officio assumere partes Iudicis.
Ex multorum delatione resultat apud eum fama de Delicto.
23. Interpellare *in Iure quid significet.*
24. *Articuli super quibus instituenda est Inquisitio generalis paterna, & iudicialis.*
25. *In Inquisitione paterna soli Visitatores scribere solent.*
In iudiciali debent adhibere Notarium.

22. NVlla, *in generali Inquisitione* paterna, *infamia requiritur*; sed in iudiciali secus; quomodo enim, & à quo moueri debet Prælatus, qui Visitationem suam paternaliter solitus est instituere iuxta Constitutionum normam, ad eam mutandam in iudicialem, nisi aliquod motiuum habeat indagandi iudicialiter delicta, & ea simili modo puniendi? Non requiritur ergo infamia probata, vt in Inquisitione generali; sed aliqua confusa, vt supra dictum est.

Quod in illa paterna *ad Prælatum defertur tanquam ad Patrem*, à quo sola intendi debet morum correctio, *in specialem Inquisitionem deduci non potest*; quia hæc fit à Prælato Iudice ad vindicanda scelera. *Sed solum paternè corripi* per pœnitentias medicinales; *etiamsi multi id detulerint. Dummodò Patrem, non Iudicem interpellarint, esset enim simul Actor, & Iudex.* Difficilis est iste *Textus*, & si capitur, vt videtur sonare, in se est falsus, & etiam omni iuri est contrarius. Videtur enim hunc sensum habere, quod si Prælatus, vt Pater, audit, etiam à pluribus, aliquod Delictum contra aliquem, non potest contra eum ad specialem Inquisitionem procedere, quia tunc Prælatus esset simul Actor, & Iudex. Sed hæc contradicit clausulæ sequenti, & praxi continuæ, & fundatæ, secundùm quam, si Prælatus audit à multis aliquod crimen sibi paternè delatum, tunc ex officio, fama deferente (ex multiplici nempe audita delatione, fama apud eum resultat) assumit personam Iudicis, & specialiter contra infamatum inquirit. Amplius cum in Inquisitione generali Iudex agat *ex Officio*, bene est Actor, & Iudex, nec vllum sequitur inconueniens; in speciali autem, Fama succedit loco Actoris; & ita non est verum, quod sic specialiter inquirendo Iudex sit *Actor, & Iudex*: falsus est ergo ille sensus. Vt autem tantum inconueniens auertamus à *Textu*, sic debet explicari. *Dummodo Patrem, non Iudicem interpellarint*; Hoc est, si illi, qui visitantur Prælatum *interpellarint*, hoc est insthärint àpud ipsum *vt Patrem*, rogando, vt Fratrem tali Delicto peccantem paternè, & secretò corripiat; tum Prælatus minimè potest inquirere, vt *Iudex*, specialiter, contra Delinquentem. Si verò *interpellarint* vt Iudicem, tunc potest specialiter, inquirere, *tunc enim*, hoc est in tali casu *esset*, hoc est, adesset *simul* Actor, hoc est *& Actor*, nempe ille, vel illi, qui interpellant, *& Iudex* puta Prælatus ipse, quilicet sit in illa generali Inquisitione, vt *Pater*, tamen ex tali interpellatione, ipsi tanquam Iudici facta, euadit Iudex, qui potest, & debet ad instantiam Actoris procedere.

23. Et ne videatur extorta hæc expositio aduertendum, quod *Textus* non inconsultò vtitur hoc verbo *Interpellarint*. *Interpellare* autem in Iure varias recipit significationes; aliquando enim significat *interrumpere*, vt interpellari dicitur possessio per vsurpationem *(m)*; *interpellare* aliquid agentem, vel loquentem, cum ipsum interrumpimus; aliquando importat *rogare quadam instantia*, vt apud Valerium Maximum *(n) Cato rogatus vt socios apud Auunculum iuuaret, constanti vultu, non facturum se, respondit. Iterum deinde, ac sæpius, interpellatus in proposito perstitit*; aliquando significat in *iudicium vocare*, vt *interpellare debitorem*, vt *Budæo* placet; vel *ad Tribunal ire*, vt dicitur in quodam *Digesto (o) Si quis per iniuriam ad Tribunal alicuius me interpellauerit*; vel *postulare iustitiam, & implorare officium Iudicis*; quemadmodum habetur in vna lege Codicis *(p)*. Hoc posito; patet quod in *Textu* non potest accipi *interpellarint* in prima significatione, sic enim nullum sensum faceret ad propositum; oportet ergo, quod accipiatur secundum omnes, aut quamlibet aliarum significationum, omnes enim ad idem tendunt, & ita *interpellarint*, hoc est

est *rogarint cum instantia*, vel *in iudicium vocarint*, vel *postularint iustitiam*, & *Officium* Prælati, vt *Iudicis implorarint*. Et in ideo tali casu ipsi non essent simplices Delatores, aut Denunciatores; sed essent veri *Actores*, qui sic interpellantes Prælatum de Patre Iudicem redderent; & sic bene sequitur quod ibi *esset Actor* interpellans, *& Iudex* interpellatus. In tali ergo casu Prælatus ageret ad Inquisitionem specialem ex instantia Partis. Quod si visitati non interpellant Prælatum, vt Iudicem, sed tantum tamquam Patri reuelant crimen, quod multi sciunt tunc Prælatus *ex infamia* audita, *vt Iudex procedat ad formandum Processum* contra diffamatum, & hoc *ex Officio*.

24. *Articuli, super quos Inquisitio generalis* iudicialis, *seu Visitatio*, quæ est paterna, *instituenda erit, sunt illi, qui in Statutis generalibus* (q) tum Ordinis, tum Reformationis *describuntur*, *quos Visitator descriptos habere debet*, & eisdem respectiuè vti, *& circa primum, & secundum, & deinceps inquirere*.

25. Scripto soli ipsi Visitatores &c. hoc debet accipi de sola Visitatione paterna. In Inquisitione verò generali iudiciali debent vti *Notario* iurato, vt alias dictum est; & hoc expressè repetitur in *Textu* infra (r) quia hæc spectat ad forum contentiosum. *Subditorum dicta recipiant præcipuè ea, quæ graues, & vlteriores*, hoc est grauiores, & grauissimas, *culpas ostendunt; vt ex ipsis* dictis, nempè si in tanto numero sunt, vt famam, siue infamiam de delicto, & Delinquente faciant, *indicia pro specialibus Inquisitionibus elicere possint*, & Processum ex præcedenti infamia legitimum incipere contra Infamatum.

T E X T V S.

§.V. Visitationes autem huiusmodi, vltrà sex menses, conseruare non debent Visitatores, nec tenentur; quod etiam in Statutis Ordinis seruari mandatur in omnibus Processibus, seu Confessionibus Fratrum, & actis Iudicialibus. Itaque semestri elapso, numerando à conclusione Causæ, Causis omnibus iam agitatis, & per finalem sententiam vltimò terminatis, imponitur perpetuum silentium. Ad retinendum verò Delinquentium memoriam, & ad remouenda ex Archiuijs Prouinciarum odiorum, & simultatum semina, quæ ex inspectione Processuum oriri facilè possent, poterunt, ac debent eorundem Delinquentium nomina, causæ, liberationes, vel condemnationes in Libro Prouinciæ notari cum sententijs per extensum manu Secretarij Prouinciæ exaratis, ac etiam ipsæ originales sententiæ Prouincialis, vel Visitatoris, aut Commissarij, & Diffinitorum subscriptione, Sigillique Prouinciæ impressione munitæ fideliter, & ex integro iisdem Archiuijs asseruari.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

26. *Visitationes paternas, vltra sex menses, non tenentur Visitatores conseruare.*
Ex causa possunt.
Processus, & Confessiones, Fratrum, vltra semestre, à fine causæ, non conseruanda.
Confessiones spontaneæ, quo tempore comburendæ.

27. *Memoria Causarum, & originalia sententiarum conseruanda.*

26. **V***Isitationes autem huiusmodi*, nempè paternales, *vltra sex Menses conseruare non debent, nec tenentur Visitatores*, possunt tamen, & multoties expedit; tum vt Visitator aliquando querelatus de partialitate, quare in Capitulo aliquem non promouerit ad dignitates, possit ostensis Visitationibus, Superiori Generali rationem reddere, quare sic illum à Prælaturis elongauerit; tum vt eosdem Supe-

Superiores possit oculariter informare de aliquo Religioso illis Prouinciæ, quem aliquando Generales decepti possent destinare ad munera, ad quæ eius parùm Religiosa conuersatio inhabilitat. *Quod etiam in Statutis Ordinis seruari mandatur in omnibus Processibus, & Confessionibus Fratrum.* Difficultas non leuis est circa *Confessiones Fratrum* post semestre comburendas, quemadmodum de Processibus loquuntur Statuta (*s*). Patet namque quod intelliguntur *spontaneæ* Confessiones, de quibus dictum est paulò ante.(*t*). Si ergo istæ post sex menses debent comburi, vt dicit *Textus*, & quomodo poterit puniri in casu recidiuæ de crimine nouiter admisso, & de Debito misericorditer aliàs dimisso, vt Statuta vtraque (*u*) determinant? Quomodo poterit ex ore proprio conuinci, aut de qualitatibus primi Delicti constare, si spontanea eius Confessio, per quam vtrumque faciliter præstari potest, post sex menses debet tolli? Dico, quod tales Confessiones non debent comburi, sicut & Processus, nisi postquam fuerit conclusum in causa, vt *Textus* sequitur. *Itaque, semestri elapso, numerando à conclusione causæ, causis omnibus iam agitatis, & per finalem sententiam vltimo terminatis imponitur perpetuum silentium.* Causa autem talis Confessionis nunquam est absoluta, nisi casu quo fiat aliud Delictum eiusdem speciei, & ita tum primum, tum secundum Delictum per vnam sententiam punitur; & tunc post sex menses à lata sententia simul cum Processu comburenda est Confessio. Seruanda est ergo talis Confessio, nec, vita durante Confitentis, aboleri potest, nisi adueniat delictum nouum, & de vtroque puniatur. Quia illa Confessio non tollit absolutè pœnam publicam, sed conditionatè tantum, puta si non recidiuet, proinde non totaliter aboletur crimen, sed remanet punitio in suspenso. Si ergo acta iudicialia comburenda sunt *semestri elapso à conclusione causæ*, patet quod Confessiones spontaneæ non sunt tollendæ, nisi modo, & tempore, & casu supra explicato.

27. *Ad retinendum verò Delinquentium memoriam, & ad remouenda &c.* Hæc omnia habentur in Statutis generalibus Ordinis (*x*) in quibus ex Decrtto *Congregationis Romanæ* 1603. Correctum remanet Statutum *Vallisoletanum* ordinans, quod omnes Processus in Archiuio asseruarentur; sed publicæ paci magis prospectum est, ordinando combustionem processuũ, conseruando tamen memoriam substantialium, quæ potest fieri subsequenti forma.

Anno N. Processatus est Fr. N. de tali, vel tali crimine, & ponatur crimen per extensum cum suis qualitatibus substantialibus; *& fuit absolutus, vel condemnatus Mente N. die N. per sequentem sententiam.* Et ponatur sententia per extensum, & subscribatur ab omnibus de corpore Diffinitorij, & Secretario Prouinciæ, apposito Sigillo minori.

T E X T V S.

§. VI. Tenentur omnes, sub culpa violatæ obedientiæ, & pœnis arbitrarijs Delicta notabilia, quæ sciuerunt, iuxta Superiores regulas, Prælatis Visitantibus reuelare; etiam si Fratres crimen antea secretò correxerint, eo vel maximè si per obedientiæ præceptum adacti fuerint; renuentes autem, aut aliter dogmatizantes, in pœnas Statutorum generalium incidisse certum est. Si quis in Visitatione Fratrum defectus non manifestauerit, sed malitiosè, & callidè eos in aliud tempus, cuicumque Ordinis Prælato manifestandos, aut litteras contra quempiam seruauerit, & postea in iudicio, seu Visitatione deduxerit, produxeritque, audiri non debet; sed, eo ipso, actibus legitimis perpetuo priuari, & infamis declarari.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

28. *De huius Textus explicatione remissiuè.*

28. **T***Extus* iste, cum loquatur de criminibus, & pœnis, debebat poni sub titulo *Applicatio*. Ipsum ergo non explicamus hic, sed cum examinamus in Tractatu de Delictis, & Pœnis. quem, Deo dante vulgabimus.

TEXTVS.

§.7. Specialis Inquisitio, quæ ex generali deducitur, nisi infamia præcesserit, per duos saltem Testes legitimos initio processus probata, nullo modo fieri potest, & acta aliter facta nulla sunt; nisi Reus præsens de huiusmodi probatione non excipiat; exceptis sequentibus casibus. Primò, si sint delicta exceptuata, vt læsæ Maiestatis Diuinæ, vel humanæ, Homicidium personæ eminentis; Subornatio in electionibus; Simonia; Sodomia; Sacrilegium cum Monacha, &c. Secundò. Si crimen in iudicio committitur; vt, si Testis falsum deponit; Actor calumniosè agit. Tertiò. Si delictum committitur notoriè coram Iudice, ac Testibus. Tunc enim potest Delinquens oretenùs incontinenti examinari, & condemnari, & hoc incontinenti durat per tres dies. Quartò. Si habeatur confessio iudicialis facta cum iuramento, siuè sit coram Iudice competente, siue non; siue facta ex professo, siue incidenter; siue sit delicti circumstantia, siue aliud distinctum. Ac etiam, si constet in iudicio Iudici per depositiones Testium, (etiam si incidenter) commissum esse crimen: tunc illa notitia, quæ induit rationem ficti Accusatoris infamiam supplet, & aperit viam Iudici ad inquisitionem specialem in alio processu formando, si delictum sit à principali distinctum. Tandem, si quis confessus fuerit crimen extraiudicialiter coram multis, & hæc iactatio per duos Testes contestes probetur. Quintò. Si delictum sit ita euidens, & notorium, quod nulla valeat tergiuersatione celari; vtpotè si fiat coram Conuentu, vel maiori parte illius; etiam si accidat aliquando euidens esse delictum, & ignorari auctorem. Tunc enim sine famæ probatione potest contra Authorem inquiri, non tamen poterit condemnari, nisi duos saltem Testes de criminis patratione deponant. Sextò. Si euidentia adsunt indicia de patrato delicto, & illa congruenter probata sint, vt si factum sit furtum iam notorium, Fur autem ignoratur, inueniantur tamen aliqua apud Fratrem, quæ furtum indicent, poterit Iudex, sine Fama, ad Inquisitionem contra talem Furem deuenire. Item, si de commisso cricrimine adsit in Communitate vehemens suspicio contra aliquem, potest Iudex contra illum specialiter inquirere. In his omnibus casibus sine præcedenti infamia procedi potest. Sicut etiam, dum per Accusationem, Denunciationem, vel Exceptionem inquiritur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

29. *Inquisitio specialis, quid sit.*
Deducitur ex Inquisitione generali.
30. *Quæ deducitur in Inquisitione generali paterna requirit infamiam præcedentem.*
Sufficit ad hoc clamorosa insinuatio.
Differentia inter infamiam, & clamorosam insinuationem.
Probatio infamiæ per Canones est iniuncta.

Si omittatur probatio eius, & Reus non excipiat contra hoc valet processus.

31. *Probatio concludens de Infamia difficilis est.*

Fama non debet esse orta à maleuolis.

Debet esse constans, & durans.

Innocentes multi pereunt ex opinione vulgi.

Inquisitio specialis ex Infamia recessit ab aula.

32. *Instructio pro incipiendo processu ex Fama.*

33. *Praxis instructionis.*

34. *Fama quibus casibus non est necessario probanda.*

Crimina exceptuata, quæ?

Cardinales sunt pars corporis Papæ.

Homicidium Prouincialis, est crimen exceptuatum.

35. *Fama non probanda, si crimen in iudicio committitur.*

Actor non probans, præsumitur calumniari.

36. *Non probanda est fama, si crimen notoriè coram Iudice committitur.*

Reo, negante delictum, commissum coram Iudice, quid agendum?

Incontinenti *intelligitur, durare per tres dies.*

37. *Iudex absque Diffinitorio, potest carcerare Reum, qui coram se deliquit.*

38. *Confessione iudiciali facta de delicto, non est eius fama probanda.*

Dantur plura exempla.

39. *Confessio facta coram Iudice incompetente, non debet esse ex metu tormentorum, vt afficiat Confitentem.*

Vt Iudex competens procedere tunc possit, debet habere acta.

Testis incidenter in iudicio aperiens crimen, reddit illud publicum iuris.

Et hoc etiam si examinetur in iudicio ciuili.

Ex confessione extraiudiciali Reus redditur famosus.

Confessio extraiudicialis facta Iudici non sedenti pro Tribunali, sufficit ad Reum constituendum.

40. *Delictum notorium non requirit probationem Famæ.*

41. *Indicia euidentia delicti vbi sunt, non requiritur probatio Famæ.*

42. *Ad mandatum Generalis absque Fama probata potest iuxta aliquos specialiter inquiri.*

Reprobatur talis opinio.

29. Postquam de Inquisitione generali *Textus* loquutus est aggreditur nunc loqui de speciali, quæ cum *Passerino* potest definiri, (2) quod sit. *Inuestigatio certi delicti, & certi Delinquentis facta à Iudice in ordine ad publicam vindictam*; & in hoc differt à generali, quia hæc est de delicto, & Delinquente incerto, *Specialis* verò est cumulatiuè de certo delicto, & Delinquente; vel de certo delicto, ac incerto Delinquente, quæ est species Inquisitionis mixtæ, vt dictum est, quæ tamen reducitur ad Inquisitionem specialem. Deducitur porrò ista ex Inquisitione generali tum paterna, tum iudiciali, quando scilicet Prælato, vt Patri, vel vt Iudici reuelatur aliquod crimen à multis. Hoc verò potest contingere dupliciter, puta, vel quod reueletur solum delictum; vel reueletur simul Delinquens, & delictum, vt est in delictis facti transeuntis, in quibus non potest dari scientia delicti separata à notitia Delinquentis regulariter.

30. Hoc ergo adnotato dicitur, quod *Specialis Inquisitio, quæ ex generali deducitur, nisi infamia præcesserit, per duos saltem Testes legitimos, initio processus, probata, nullo modo fieri potest, & acta aliter facta nulla sunt. Textus* iste non quadrat, casu quo Inquisitio generalis sit iuridica; cum enim vt alias diximus in ista examinentur Visitati cum iuramento, si plures ex illis deponunt de delicto, & Delinquente de visu, non solùm probant famam, sed etiam formaliter delictum, & Delinquentem; ita vt si sint contestes, & integri, non tantùm sufficiant ad constituendum Reum, sed faciant etiam ad condemnandum. Si verò sint multi, & de auditu, iam fama remanet probata, & securè potest Iudex procedere ad inquirendum specialiter, examinando Testes contra infamatum. Conuenit ergo, quando generalis Inquisitio est in foro paterno, & in ea Prælatus audit vigere aliquod delictum, & hoc à multis intelligit. Tunc licet Visitati nec intendant, nec instent, quod Prælatus procedat, vt Iudex, ipse tamen ex eo, quod ex tot relationibus cognoscit, delictum esse famosum, debet, pro bono Religionis, procedere ad punitionem, vt Iudex. Debet autem processum incipere iuxta formam, quā dabimus in Secunda parte huius Operis,

ris, & duos Testes examinare super Fama, cauendo ab interrogationibus suggestiuis; & etiam, pro Fama probanda assumere debet Religiosos, qui magis sint graues, & informati de auditu, reseruando Testes de visu pro delicto probando. Sciendum autem, quod non arctatur Iudex ad probandam infamiam, sed sufficit, quod probet clamorosam insinuationem. Porrò inter istas hæc est differentia, prout optimè docet *Passerinus*, (a) quod infamia publica est illa, quæ viget in loco, vbi est Iudex, & quæ sibi est per seipsam cognita. *Clamorosa* autem *insinuatio* est Infamia, quæ per se non est Iudici manifesta, sed frequenter illi insinuata. Si ergo, extra actum Visitationis, ipse Iudex in Conuentu, in quo est, in familiaribus colloquijs audit, Fratres loquentes publicè de aliquo delicto commisso in illo, vel alio Conuentu, ista propriè est Infamia. Si verò ad Prouincialem accedant aliqui secretò, dicentes; in tali Conuentu tale delictum accidisse, exaggerãdo scandalum sequutum, vel de illo per litteras repetitas esse informatum, non per modum Denunciationis, sed simplicis relationis, tunc dicitur *clamorosa insinuatio*. Sufficit ergo, quod antequam procedat ad Inquisitionem specialem, Iudex probet vel *infamiam*, vel *clamorosam insinuationem* contra infamatum. Et ista probatio infamiæ ante specialem inquisitionem per multos Canones (b) est ita iniuncta, quod de iure antiquo, si Iudex eam non præmittebat, Inquisitio specialis reddebatur nulla. Sed correctum fuit ius antiquum à *Bonifacio Octauo*, qui in duabus Decretalibus (c) statuit, quod si Iudex specialiter contra aliquem procedendo per Inquisitionem omittit probationem infamiæ, & Reus in principio processus, non opponit hanc exceptionem, processus sit nihilominùs validus. Vndè aduertunt ibidem duæ *Glossæ*, (d) quod talis probatio famæ non est de substantia, nisi Reus excipiat in principio processus, vt etiam subiungit *Textus*. *Nisi Reus præsens de huiusmodi probatione non excipiat.*

31. Quia verò difficillima est probatio veræ Infamiæ, ita vt, ad eam probandam rectè, vix sufficerent Testes, qui essent *Iurisperiti*, vt scripsit *Clarus*, (e) tum quia probare oportet, quod ortum habuerit non à maleuolis, sed à prouidis, & honestis, vt habent *Decretales Innocentij*, & *Calixti*, (f) tum quia fama debet esse constans, solida, & durans apud graues, & probos viros, & non sufficit, quod aliquando fuerit apud malos, leues, & inconsideratos, vt tenuit *Rota*, (g) & ideò Iudex debet attendere causam originis infamiæ, & non tantùm numerum personarum, apud quos viget; & non sufficit considerare, *quod* dicitur, sed *vnde*, *à quibus*, & *qualiter* dicitur, cum certum sit, plures innocentes vulgi opinione perijsse, vt ait *Passerinus*; (h) ideo *Inquisitio specialis* contra Reum per viam infamiæ recessit ab aula, vt dicit *Clarus*, (i) & alij: &, eius vice, Iudices vtuntur *Inquisitione generali*, aut *mixta*.

32. Et quia scio plures inter regulares alioquin doctos, quia in re criminali non sunt versati, super probatione Famæ multùm laborare, ideo totum hoc pro clara instructione, tradam. Sciendum ergo, quod aliud est probata Fama, Reum constituere, & contra eum specialiter inquirere, ipsum examinando, & si accedant alia indicia vltra Famam, etiam torquendo; aliud est, quod Iudex motus à quali rumore, & fama imperfecta, incipiat processum, examinando Testes ad probandum Corpus Delicti, & habendam notitiam Delinquentis, &, habita semiplena probatione, Reum constituere, & ipsum interrogare. In primo casu, profectò iuxta Canones antiquos probari plenè debebat fama; & secundùm modificationem *Bonifacij*, de qua paulò supra dictum est, si Reus, antequam Iudici cum interroganti respondeat, excipiat, quod non constat de aliqua fama contra eum, & Iudex nihilominùs procedat ad vlteriora, processus est nullus, quia fama non est probata. Si autem Iudex habens aliqualem informationem de delicto solo, aut delicto, & Delinquente moueatur ex officio ad sumendas informationes super delicto; examinando Testes de auditu; aut de visu probando Corpus Delicti permanentis per *visum*, & *repertum*, si adhuc remanet eius vestigium; vel per eorum dicta si vestigium nullum est; aut delictum est facti transeuntis; & posteà examinando Testes super Delinquente; & ita informata Curia, & habita, saltem semiplena, probatione, ipsum constituat; tunc nullo modo necessè est, quod Iudex probet aliquam vigere famam de Delicto, & vacuus est labor imperitorum Iudicum in ea probanda. Verùm est, quod in secundo casu, in quo

quo Iudex dicitur procedere vel generaliter, vel mixtè, nunquam debet interrogare, nisi in genere, tum de delicto, & Delinquente, si procedit generaliter, quia delictum probatum non est, sed de eo aliquam relationem audiuit Iudex; si verò procedit mixtè, quia delictum est publicum, debet inquirere in genere de Delinquente, vt supra dicit *Textus*.

33. Et pro maiori instructione imperitorum clarificemus rem exemplo. Audit pluries, & à pluribus extraiudicialiter Prælatus, quod *Caius* furatus est sportam plenam quibusdam rebus ad vsum *Titij*, quæ sporta manebat in deposito in Cella Vicarij Conuentus. Prælatus volens inquirere *ex officio* specialiter per Infamiam, *examinat Lucium*, *& Seium* Testes, qui deponunt, quod in Conuentu est publica vox, & fama de furto commisso à *Caio*, quę fama est orta à *Fabio* viro graui *Magistro Nouitiorum*, & *Sixto* Confessario sene. Examinat Iudex exinde Vicarium, an è Cella sua aliquid fuerit sublatum? Deponit ipse, quod tali tempore sublata fuit ei sporta, quam apud se deposuerat *Titius*; nec fracta fuit ianua, vel sera Cellæ; vnde conijcit asportatam fuisse per fenestram, dum ipse tali tempore, per tres dies, abfuit à Conuentu; & dicit famam publicam esse, quod factum fuerit commissum à *Caio*, qui est solitus furari; & de hoc fuit aliàs pœnitentiatus. In hoc casu esset fama probata tum delicti, tum Delinquentis, & posset Iudex *Caium* inter Reos constitutum examinare, & etiam torquere ratione præsumptionis, quæ militat contra illum, eo quia de furto aliàs punitus fuit, & sic diceretur Iudex ad *Specialem Inquisitionem* venire, probata *infamia*. Sed hodie boni, & periti Iudices non sic faciunt, sed procedunt per Inquisitionem generalem hoc modo. Accedunt ad Conuentum, & examinant vel omnes Fratres; vel aliquos sibi benè visos inquirendo, an aliquod delictum fuerit ibi commissum? Quale Delictum? Quomodo? & quando, & à quo? Habita fama delicti, quod scilicet fuerit surrepta sporta è Cella Vicarij, qui habebat eam in deposito à *Titio*, tali tempore, & esse famam in Conuentu, quod *Caius* fuerit Delinquens; Inquirit Iudex de Corpore delicti, examinat Vicarium, qui deponit; sibi fuisse ablatam sportam, tali tempore, dum fuit absens; & quando redijt, & eam minimè in cella inuenit, se conquestum fuisse, & reperisse papyrum oppansam fenestræ (quàm clausam in discessu reliquerat, & reuersus apertam inuenit) perforatam; quod indicio fuit Furem, perforasse ad immittendam manum, & aperiendam impannatam; & hæc visa fuisse à *Lucio*, & *Seio*, qui viderunt deesse sportam, quam, ante Vicarij discessum, in ipsius cella, viderunt, & pariter impannatam perforatam, quam posteà noua papyro, ad arcendum ventum, aptauit. Examinati isti idem concorditer deponunt, & dicunt famam esse, quod *Caius* fuerit fur, & hoc audiuisse à *Sergio* in specie, & *Fabio*, ac *Sixto*. Hos examinat Iudex, qui de fama, & de visu respectiuè deponunt. Ecce probatum delictum, & Delinquens; & si est vnus tantùm Testis de visu, erit tantùm semiplenè probatum delictum, vt factum à *Caio*. Optimè tum Iudex poterit *Caium* examinare, & etiam torquere, & etiam condemnare, si per integros Testes de visu conuictus est. Nulla ergo in hoc casu necessitas probandi famam. Quod si delicti remanet vestigium, examinato vno Teste, à quo Iudex simpliciter informatur, visitat vestigium illud, & per *visum*, *& repertum* facit constare de Delicto, & post procedit ad inquirendum quis fuerit Delinquens. Si delictum est facti transeuntis, examinando Testes de visu inquirendo delictum, probatum remanet per eorum dicta, tum Delictum, tum Delinquens cum in his regulariter non separentur notitiæ delicti, & Delinquentis; & si delictum non est probatum legitimè, nunquam potest procedere ad Inquisitionem de Delinquente, vt aliàs dictum est. Hæc ergo esset Inquisitio generalis, quia in ea inquiritur de Delinquente, & delicto. Si verò delictum est publicum, vt repertum fractum ostium Sacristiæ, & asportati Calices, & nescitur Fur; Iudex potest procedere per denunciationem, si sibi facta est; vel, supposita extraiudiciali informatione, accedere ad Conuentum, visitare Corpus delicti per *visum*, *& repertum*, Testes examinare super rebus furatis, & sic, probato Corpore delicti, inquirere generaliter de Delinquente; & habita semiplena probatione per Testes, vel indicia, vel præsumptiones, vel coniecturas, iuxta exigentiam delicti, Reum constituere, examinare, &c. Et ista esset *Inquisitio mixta*, vt dictum est.

34. *Exceptis sequentibus casibus*. Primo

mò si sint delicta exceptuata. Hic recensentur casus, in quibus Iudici necessarium non est, famam probare, sed, habita aliquali informatione procedere ad Inquisitionem specialem. Sunt verò primò delicto *exceptuata*, quæ nempè non iudicantur secundùm regulas communes. Hæc porrò crimina sunt ea, de quibus *in iure* Statutum est, vt de ijs inquiri possit, nulla infamia præcedente, vt dicunt multi *Doctores*, (l) vt crimen *læsæ Maiestatis Diuinæ, vel humanæ*, vt Apostasia à fide, Heresis, &c. (m) *homicidij personæ eminentis*; vt Episcopi, & à fortiori Cardinalis, respectu enim Cardinalis est crimen læsæ Maiestatis, cum sint pars corporis Papæ (vt scripsit *Gigas, & Clarus*, (n) sicut & homicidium intimi Consiliarij Principis, (o) respectu autem Episcopi est exceptuatum, ob excellentiam Dignitatis, vt ex *Soto*, & *Sayro* docet *Sgroy*. (p) Quia verò Prouinciales apud nos comparantur Archiepiscopis, & Guardiani Episcopis, & Generales Patriarchis, vel Primatibus, vt aliàs diximus; ideò homicidium de aliquo ex istis esset etiam exceptuatum. *Subornatio in electionibus, Simonia, Sodomia, Sacrilegium in Monacha, &c.* Hæc sunt crimina exceptuata vel ratione immanitatis delicti, vel quia tendunt in perniciem totius Reipublicæ. Vnde formari potest Regula, quod omne crimen atrocissimum, vt parricidium, veneficium, &c. vel tendens primò in perniciem totius Reipublicæ, censeatur sic exceptuatum: vt furtum de publico ærario, grassationes viarum, monopolia dardanariorum ad victualia magis carò vendenda, (q) & similia; quæ per se publico sunt nociua, vt ex *Soto* concludit *Rodericus*. (r)

35. *Secundò. Si crimen in iudicio committitur, vt si Testis falsum deponit*, negando, verbi gratia, fuisse tali tempore in tali loco, dum contrarium per plures contestes, in eodem processu, constat; & potest Testis falsus, non solùm constitui, sed etiam sententiari; *Actor calumniosè agit*, ex hoc enim, quod non probat, calumniari præsumitur, vt dicitur in iure, (s) & ita contra eum, sic Reum in iure præsumptum, inquiritur. Hoc modo, etiam contra *Notarium Criminalem*, qui acta vitiauit procedi potest, crimen quippè in iudicio commisit.

36. *Tertiò. Si delictum committatur notoriè coram Iudice, & Testibus*; vt si in confrontatione Testis cum Reo, ipse Reus Testem percuteret, aut blasphemaret; tunc enim potest Delinquens oretenùs incontinenti examinari, & condemnari, ita sentiunt *Doctores*; (t) Sed si negat in examine se commisisse delictum; Debet conuinci per Testes. At si nullus Testis adest præter *Notarium*, vt est de consuetudine, quando examinatur Testis, vel Reus; Dico, quod licet ipse neget, tamen si *Notarius* crimen (vt debet) in actis scripsit, crimen est plenè probatum; constat enim, & est notorium Iudici, & per instrumentum *Notarij*, facientis tunc plenam fidem, Reus remanet conuictus, & ideò debet Iudex eum condemnare *incontinenti* pronunando sententiam, *& hoc incontinenti durat per tres dies*, & meliùs est, quod Iudex differat, post duos saltem dies, ferre sententiam, ne videatur præcipitata, & sine debita causæ cognitione, quæ ex hoc redditur nulla, vt multi *Canonistæ*, & *Iuristæ* (u) scribunt.

37. Difficultas porrò nascitur in hoc casu, quia apud nos Prouincialis, & à fortiori Delegatus nequit ferre sententiam, nisi cùm consilio, & consensu Diffinitorij, vt dicit *Textus* infra, (x) concorditer cum Statutis. Demus ergo, quod vel Testis, vel Reus, in examine peccet delicto, cui debeatur pœna carceris, vt grauis percussio facta *Notario*, aut Iudici, quomodo poterit Iudex *incontinenti* se solo condemnare ad pœnam debitam, si Diffinitorium haberi non potest intra tres dies, qui veniunt sub nomine *incontinenti*? Respondeo, quod iste casus est exceptus, & non comprehenditur sub generali dispositione, qua ordinatur sententiam ferri debere cum consilio, & voto Diffinitorij. Ratio est, quia tum Statuta, tum *Textus* loquuntur de sententia finali, per quam tota causa terminatur; ista verò esset potiùs interlocutoria, & decretum Iudicis incidens in causa, quàm sententia finalis; nec in hoc periculum est, quod Reus possit grauari, eò quia à tali interlocutoria benè posset condemnatus appellare, eo quia æquiualet diffinitiuę, cum agatur de pœna irretractabili, quæ nequit per diffinitiuam reparari, vt alias dictum est. Vnde si quod grauamen adesset, interposita appellatione posset à *Iudice, à quo* reparari. Verùm est, quod si Reus appellaret, Iudex nihilominùs posset Reum carcerare ad custodiam; cum enim supponamus commisisse

se delictum, cui pro pœna carcer debetur, semper est suspectus de fuga, & ita potest, non obstante appellatione, in carcere custodiri.

38. *Quartò. Si habeatur confessio iudicialis facta cum iuramento, siue sit coram Iudice competente, siue non; siue facta ex professo, siue incidenter; siue sit delicti circumstantia, siue aliud distinctum.* Hæc regula traditur à *Canonistis* (z) communiter, & ad hoc, quod benè intelligatur, ipsam clarificabimus exemplo. *Caius* Regularis confitetur coram Iudice Regulari se vulnerasse *Seium* ad defensionem; qui *Seius* cum esset inimicus *Caij*, ipsum manu armata aggressus est. Interrogatus de causa inimicitiæ; fatetur *Caius*, quod in camera *Seij* nonnullas res furatus est, ex qua causa facti sunt inimici. Tali casu *Caius* confessus est furtum *coram Iudice competente*. Faciamus, quod *Seius* vulneratus sit Laicus Sæcularis, & *Caius* Regularis sit captus, & examinatus per Iudicem Laicum; & idem, quod supra confessus sit. Tunc *Caius* confessus est crimen coram Iudice non competente. In tali ergo casu, siue confessio delicti *facta sit ex professo* (vt est in exemplo allato, quia furtum est causa inimicitiæ, & inimicitia causa percussionis,) *siue incidenter*, vt si *Caius*, narrando factum, diceret, dum redirem noctu, siue ante Solis ortum solus, de domo *Phrinis*, vbi cubaueram, *Seius* manu armata aggressus est me (hæc quidem confessio criminis Apostatiæ nocturnæ, & fornicationis esset ex incidenti, quia nil influit in vulnerationem) *siue sit delicti circumstantia*, vt si *Caius* diceret vulneraui pistoletto vnius palmi (hoc est circumstantia vulnerationis, quæ tamen aliud delictum importat, cum sola delatio talium armorum sit crimen vt suppono,) *siue sit aliud distinctum*; vt est fatendo furtum, quod fuit causa inimicitiæ; in tali inquam casu Iudex competens potest, sine infamia præcedente, specialiter contra *Caium* inquirere.

39. Aduerto autem, quod talis confessio facta coram Iudice, etiam incompetente, non tantùm sufficit ad inquirendum, sed etiam ad torquendum Reum, cum hac tamen limitatione, quod talis confessio non sit facta vi, vel metu tormentorum, vt post multos tenet *Clarus*. (a) Ad hoc vero, quod Iudex competens possit procedere ex confessione facta coram incompetenti, oportet, quod sibi præsententur acta authentica, per quæ probetur confessio facta, vt docet *Abbas:* (b) vel quod per Testes probetur talis confessio, vt fit de extraiudiciali; aliter procedere non potest, quia sibi minimè constaret. *Ac etiam si in iudicio constet Iudici per depositionem Testium, etiam si incidenter, commissum esse crimen, tunc illa notitia, quæ induit rationem fisci Accusatoris, infamiam supplet, & aperit viam Iudici ad Inquisitionem specialem in alio processu formando, si delictum sit à principali distinctum.* Fundatur hæc regula in hoc, quod, per depositionem talis Testis, illud crimen fit publicum iuris, vt aiunt *Doctores:* (c) & regula hæc quadrat, etiam si Testes deponerent in iudicio ciuili, quia ex tali depositione posset Iudex ordiri telam criminalem, vt cum multis docet *Clarus*. (d) *Tandem, si quis confessus sit crimen extraiudicialiter coram multis, & hæc iactatio per duos Testes contestes probetur.* Ratio autem istius est, quod tali confessione sic facta, Delinquens redditur famosus, vt dicunt *Doctores*. (e) Immò si quis Iudici non sedenti pro Tribunali, nec in actu iudicij, sed tanquam personæ priuatæ, extraiudicialiter, delictum aliquod confiteatur, talis confessio, si sit verisimilis, non exorta per vim, & metum, aut emanata calore iracundiæ, aut ebrietatis, sufficit non tantùm ad inquirendum in specie, sed etiam ad torquendum, vt cum alijs dicit *Clarus*, qui testatur de communi. (f)

40. *Quintò. Si delictum sit ità euidens, & notorium, quod nulla possit tergiuersatione celari, vtpotè si fiat coram Conuentu, vel maiori parte illius.* Hoc est notorium facti, de quo aliàs diximus, sicut etiam de notorio iuris, & quomodo sit in eo procedendum. *Etiam si accidat aliquando delictum euidens esse, & ignorari Auctorem. Tunc enim sine famæ probatione*, puta formali, sed tantùm ex alicuius informatione, vel indicio, *potest contra Authorem inquiri.* Sed si nulla esset suspicio, aut indicium contra aliquem, oporteret procedere per inquisitionem mixtam, in qua, supposito citato delicto, inquiritur generaliter contra Delinquentem. *Non tamen poterit condemnari, nisi duo saltem Testes*, puta de visu, ac integri, *de criminis patratione deponant.*

41. *Sextò. Si euidentia adsunt indicia de patrato delicto, & illa congruenter probata sint, vt si factum sit furtum tam notorium,*

Fur

Fur autem ignoretur, inueniantur tamen aliqua apud Fratrem, quæ furtum indicent, poterit Iudex, sine fama, ad Inquisitionem contra talẽ Furem deuenire. Hoc indicium, de quo loquitur *Textus*, non tantùm sufficeret ad inquisitionem specialem, sed etiam ad torturam. vt habetur expressè infra. *(g) Item si de commisso crimine adsit in communitate, vel eius maiori parte vehemens suspicio contra aliquem, potest Iudex contra illum specialiter inquirere*, & non solùm hoc, sed etiam torquere, quia suspicio vehemens nascitur ab indicio graui, vbicumque autem interueniunt, (probato, siue euidente Corpore delicti) indicia grauia, semper est locus torturæ, vt aliàs ex *Textu* demonstrabimus.

42. *In his omnibus casibus sine præcedenti infamia procedi potest. Sicut etiam dum per Accusationem, Denunciationem, vel Exceptionem proceditur.* His addi potest alius casus, nempè si Generalis scriberet Prouinciali, vt specialiter inquireret contra aliquem, quia sibi constat de delicto commisso. Hoc tenet *Sgroi*, cui subscribit *Passerinus* argumento cuiusdam *Glossæ*. *(h)* Sed hoc valde dubium est, & periculosum. Quia aliquando ex falsa relatione potest persuaderi Generalis nimis credulus, & infamari honestus Religiosus, propter formationem processus contra eum incepti, & etiam elongari à Dignitate, quàm suis meritis sperat in Capitulo imminenti, & hoc propter malitiam æmulorum, qui amicitia, & facilitate Generalis abutentes, ipsi imposuerunt somniatum crimen, ad nocendum proximo. Nec *Glossa* illa concludit intentum, quia loquitur de Papa committente contra aliquem inquiri, vnde non potest extendi ad Generalem, qui licet sit Princeps in Religione, non tamen est solutus lege Canonica, vetante inquiri contra non infamatum. Et licet *Glossa* illa hoc extendat ad Episcopos, non est tenenda, quia nititur falso fundamento, *Canones* enim quos citat *(i)* primus expressè loquitur in casu publicæ Accusationis per famam. Secundus loquitur in casu, quo Denunciator constitutus ab Episcopo denunciet, vt patet legenti. Proindè extensio *Glossæ* est impertinens, & ita neque subsistit fundamentum *Sgroi* arguentis à pari ab Episcopis ad Generales. Falsam proindè reputo illam conclusionem.

T E X T V S.

§. VIII. Iuramentum exhibeat Testibus, dum specialiter inquirit, secus acta sunt nulla. Sacerdotibus quidem, tacto pectore, reliquis verò tactis Sacris Scripturis, vt moris est. In hac speciali Inquisitione, ac etiam in omnibus alijs actibus ad contentiosum forum spectantibus (paterno foro excepto) Iudex Secretarium, seu Scribam peritum, & fidelem sibi eligere debet, qui omnia causæ merita in scripta redigat, quem Notarium, ex indulto Apostolico creet, ab eoque iuramentum fidelitatis excipiat, cuius in ipso processu monumentum appareat, vt vel hac ratione legitimus sit processus. Assumere enim duos Assessores ad Testium, & Rei depositiones recipiendas, nec Religioni honorificum, nec causis, vt plurimum, vtile euadit, in quibus silentium maximè commendatur. Nisi hanc assistentiam in repetitione Testium, in tortura, in ratificatione post torturam, vel in aliquo notabili causæ actu, Iudex expedire cognouerit. Ad hæc ad specialem Inquisitionem ex Officio descendi non potest, nisi constito priùs de Corpore delicti, iuxta formam inferiùs assignandam.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

43. *Testi non iurato non creditur.*
Iuramentum Testis, quid importet.
Iuramenta Sacerdotum antiquitùs, quomodo præstabantur.
Clerici non poterant olim adstringi ad iurandum.
Iuramentum de calumnia nunc etiam Episcopis dandum. Sa-

Sacerdotes debent iurare tacto pectore.
Laici iurant tactis Sacris Scripturis.
Iurari potest per tactum rerum Sacrarum.
44. *Creatio Notarij est de substantia iudicij.*
Acta scribi debent per personam publicam.
Si non constet de creatione Notarij, processus potest impugnari vt nullus.
Scriptura Notarij æquiualet duobus Testibus.
Contractus ciuilis requirit præsentiam Testium, vt sit validus.
Creatio Notarij facienda coram Testibus.
45. *Passerinus impugnatur.*
46. *Notario asserenti se iurasse, si desunt Testes, non debet credi.*
In visitatione Corporis Delicti adhibendi sunt Testes.
Instrumentum factum à Notario contra se *valet*, pro se *non valet*.
In omni Prouincia expedit creari Notarios publicos Religiosos.
Conditiones requisitæ in Religioso, vt possit creari Notarius.
Bastardus non dispensatus nequit esse Notarius.
Forma creandi Religiosum Notarium.
48. *Notarij Religiosi possunt authenticare informationes pro ingredientibus Ordinem.*
Authenticare Bullas, & Priuilegia Apostolica.
Item authenticare acta ad Religionem spectantia.
Item inseruire Conseruatoribus in actibus ad defensionem Religionis.
49. *Quare B. Pius V. concessit regularibus creationem Notariorum.*
A proemio colligitur mens Statuentis.
Finis creationis Notariorum Religiosorum.
50. *Conseruatores non obligantur ad sumendos Notarios de Curia Episcopi.*
Neque etiamsi hoc cautum esset in Synodo.
Conseruator nequit mutare Notarium, quem semel elegit, nisi cum causa.
51. *Assessores in iure qui sint.*
Vocantur Consiliarij.
Eos adhibere in Religionibus vtile.
Assistentes in iudicio accire, non decorum, aut vtile euadit.
In causa graui Iudex potest vti Assistentibus.

43. *Iuramentum exhibeat Testibus Iudex dum specialiter inquirit.* Hoc vtique iuri (*l*) consonum est, nec vni enim, nec minimè iurato Testi aliquid in iudicio, in præiudicium alicuius, creditur *quantumcunque Religiosus existat* Testis, vt ait *Honorius Tertius*, (*m*) vnde illud *Satyrici*. (*c*)

Quamuis iurato metuam tibi credere Testi. Prout verò ex quadam *Glossa* (*n*) habetur, quæ plura iura adducit, debent iurare, quod non pretio, amore, odio, timore, aut alio commodo dicent Iudici omnem veritatem, quam sciunt pro vtraque parte, siue interrogati, siue non, & nullam interserent falsitatem; *Secùs acta sunt nulla*. Hoc verò non solùm verùm est in speciali Inquisitione, sed etiam in generali, ac omni alia via iuridica, vt supra diximus. *Sacerdotibus quidem tacto pectore*. Antiquitùs in tanto honore fuit Sacerdotum Dignitas, vt nulla causa, præter quàm, *pro fide recta*, iurare cogerentur, sed ad plus *per sanctam Consecrationem* eorum interrogabantur, vt dicunt multi *Canones*: (*o*) & eorum confessio non debebat esse extorta, sed spontanea; quod priuilegium non iurandi etiam ad simplices Clericos vniuersaliter à *lege Cæsarea* fuit extensum. (*p*) Sed de iure nouo iuramentum, præsertim calumniæ, datur, non tantùm Clericis minoribus, sed etiam Episcopis. (*q*) Verùm quidem est, quod *Sacerdotibus tacto pectore datur* in signum Dignitatis, & reuerentiæ ad distinctionem cæterorum, qui debent iurare *tactis Sacris Scripturis, vt moris est*, & *Nicolaus Papa* (*r*) respondit; possit etiam iurare tacta Cruce, Reliquijs, vel alijs sacris rebus, vt habetur ex quodam *Canone*, (*s*) in quantùm ista sunt relata ad Deum, per quem solùm iurare oportet, vt notat *Abbas*.

44. *In hac speciali Inquisitione, ac etiam in omnibus alijs actibus ad contentiosum forum spectantibus (paterno foro excepto,)* qui debet esse omninò secretus pro nutrienda filiali confidentia Subditi erga Prælatum, *Iudex Secretarium, seu Scribam peritum, & fidelem sibi eligere debet, qui omnia causæ merita in scripta redigat, quem Notarium, ex indulto Apostolico creet; ab eoque iuramentum fidelitatis excipiat*. Promisimus aliàs dare formam creandi *Notarios*, & alia expendere, quæ ad hoc faciunt. Dico ergo, quod creatio legitima *Notarij*, pro scribendis actibus iuridicis, est de substan-

tia

tia iudicij, ita vt processus optimè impugnari possit, tanquam nullus, si non constet de huiusmodi creatione, per actus authenticos. Habemus enim per dispositionem Conciliarem, *(u)* quod omnia acta in iudicio debent scribi per *personam publicam*, qui est *Notarius*, qui est persona publica, vt ex iuribus, quæ citat Additionator *(x)* ad illud Capitulum, euidenter deducitur; in cuius defectu, acta per duos viros idoneos fideliter debent conscribi. Ex quibus probat ibi *Glossa*, quod scriptura *Notarij* æquiualet duobus Testibus, ratione iuramenti fidelitatis, quod ipse præstat in sua creatione. Sequitur ergò, quod ad hoc, quod processus validi sint, oporteat, quod vel per duos scribantur, vel per vnum, qui *Notarius* sit, modo legitimo institutus, & de tali institutione legitimè appareat, aliter *non præsumatur pro processu, nisi quatenus in causa legitimis constiterit documentis*, vt concludit prædicta *Decretalis*. Ratio est, quia acta in tantùm sunt authentica, in quantùm sunt per *Notarium* scripta; & in tantùm *Notarius* est legitimus, in quantùm est legitimè institutus; & in tantùm est legitima institutio, in quantùm est probata, aut probabilis per Testes; non enim talis institutio est quid criminale, sed est actus ciuilis, & habet speciem contractus, in cuius probationem non sufficit scriptura *Tabellionis*, sed requiritur præsentia, & subscriptio Testium, vt dicitur in quodam *Authentico*. *(z)* Sequitur ergo, quod creatio *Notarij* coram Testibus fieri debeat, aliter non constat de eius legalitate, & consequenter non erunt authentica acta processus per eum scripta. Scio quidem plerosque Regulares non esse solitos adhibere Testes, quando creant *Notarium* ad acta scribenda; sed scio etiam maiorem partem processuum esse nullam inter Regulares, quia, vt plurimum, peccant in substantialibus. Hoc non faciunt docti, & cordati Iudices Regulares, quorum plures agnoui, vt enim appareat legitimè de persona *Notarij*, adhibent Testes, dum eum instituunt,

45. Et miror doctissimum *Passerinum* *(a)* dicere esse contra praxim, quod Actuarijs detur iuramentum fidelitatis, & esse tantùm opinionem aliquorum, quod dari debeat (licet ipse posteà consulat, quod bonum est, & magis securum, quod præstent iuramentum,) quia nullus est inter nos Iudex ità imperitus, qui tale iuramentum omittat; & non est bonum tantummodò; sed necessarium; & non spectat ad solemnitatem, sed ad substantiam publici, ac legitimi iudicij. Omittamus, quod in citata *Decretali Conciliari* expresis verbis sancitur, vel de adhibendo *Notario*, (qui proindè est, ac Scriba vel Actuarius iuratus) vel de adhibendis duobus Scriptoribus ad actorum valorem. Oro, quare de substantia iudicij est, quod nemo condemnetur, nisi citatus, conuictus, & defensus? Quare vni Testi quamuis iurato, vel mille non iuratis non creditur, in iudicio ad condemnationem, & hoc de substantia? Profectò, hæc omnia sunt, ne Innocens condemnetur, aut irreparabiliter lædi possit: vndè quidquid per se facit ad Rei tutelã, censeatur esse de substantialibus iudicij. Sed à quonam Reus magis potest lædi, quam ab Actuario, aut falsificando acta, aut reuelando Parti, quæ secretò debent custodiri ante publicationem actorum? Profectò plus potest nocere malus Actuarius, quàm falsus Testis. Si ergo omnia iura volunt, quod Testis sit iuratus ad hoc, vt suum testimonium valeat, ne possit liberè nocere, falsum dicendo, & ideò iuramento vinculatur; & debebit valere scriptura Actuarij non iurati, per quem maius damnum potest euenire Reo? Et hoc non erit substantiale ad processum authenticum?

46. Nec valet vllo modo, quod Actuarius, in principio Processus, dicat, se dedisse iuramentum de munere fideliter exercendo in manu Iudicis: quia ipsi potest dici id, quod dicebant Iudæi contra Dominum Iesum Christum. *Tu testimonium perhibes de te ipso, testimonium tuum verum non est*. Et reuera stupendum est, quod, vt credatur, constare de Corpore Delicti permanentis, cum suis qualitatibus, (quæ, cum permanentia sint, possunt aliunde iustificari) adhibendi tamen sint, præter Iudicem, & *Notarium*, duo Testes, qui etiam examinari debent, vt supra determinatum est, & ex alia parte debeat credi soli *Notario*, & Iudici absque Testibus, quod ipse sit legitime institutus, per exhibitionem iuramenti, quæ est quid facti transeuntis, & quæ nullo modo, quàm per Testes, potest probari. Quod si dicas, quod Corpus Delicti est fundamentum Processus, ideo debet benè substantiari per Testes; & quod Testes iurant coram solo Iudice, & *Notario* apud Nos, & tamen creditur *Notario*

testanti, illos iurasse. Ad primum respondeo, quod etiam totum fundamentum scripturæ authenticæ processus est, quod fuerit scripta per legitimam personam, ergo, ad ipsam probandam talem, requiruntur Testes, vt in probando Corpore, & qualitatibus delicti. Ad secundum, dico, quod non est par ratio, quia *Notarius*, scribens de iuramento Testium, iam supponitur fuisse legitimè institutus, & testatur de facto alieno, ideo plenè probat iuramentum illorum; sed quando testatur se iurasse, non apparet, (si desunt Testes) legitimè de eius institutione; nec solum dictum, vel testimonium Iudicis subscribentis sufficit, sicut non sufficit, quod pronunciauerit, & subscripserit Sententiæ in præsentia *Notarij*, nisi adsint Testes, vt aliàs dicam; & tandem *Notarius* testatur de facto proprio, quod non subsistit; quia licet Instrumentum factum à *Notario* contra seipsum valeat, & probet, sicut si esset rogatum inter Partes, vt dicunt *Baldus*, & *Alexander (b)*; non tamen probat Instrumentum ab ipso factum in fauorem sui, vt scribit *Signorolus*;*(c)* & sic est in casu nostro, in quo, ad fauorem sui, testatur *Notarius* se iurasse.

47. Ex dictis ergo apparet, esse de necessitate, ad hoc, quod constet de legalitate Actorum, quod Iudex Regularis, in principio Processus (si non habet *Notarium* publicum à Prouinciali, siue Generali institutum, iuxta facultatem factam ipsis à *B. Pio Quinto (d)* de qua aliàs diximus) seligat Actuarium idoneum, & in præsentia duorum Testium, qui debent postea subscribere tali actui, det illi iuramentum fidelitatis, iuxta formam, quam damus in *secunda parte* huius Operis. Optimum tamen est, quod quilibet Prouincialis in sua Prouincia habeat huiusmodi *Notarios* publicos, per quos possint authenticari omnes actus publici ad Religionem spectantes, tum intra, tum extra eam. Et vt sciant quomodo in hac graui, & importanti materia se debeant gerere, hæc damus ex *Peyrino (e)*. Primò debent eligi Religiosi, qui sint moribus probati, ac Fide, & Doctrina idonei, vt requirit *Papa* in *Constitutione* prædicta §. 2. proinde ad tale munus non potest assumi bastardus, qui non sit rehabilitatus à Prælato, vt ex *Musto*, *Peyrinus (f)*. Doctrina porrò debet esse non in Philosophicis, & Theologicis, quæ parùm faciunt ad hoc munus, sed in cognitione necessariorum ad validitatem Instrumentorum, & clausularum substantialium, pro quibus videri potest *Nicasius*, *Practica Papiensis*, *Practica Vicecomitis*, & similes Authores, qui de munere *Notarij* scribunt. Secundo debent coram Testibus idoneis, ad hoc specialiter vocatis, genuflexi, ante Prælatum dare iuramentum fidelitatis, quod est de substantia in creando *Notario*, vt scribit *Aldrete (g)*. Forma autem iuramenti potest esse ista. *Ego N. promitto, & iuro Deo Omnipotenti. Sanctiss. D.N. Papæ N. regnanti, & tibi Patri, quod fideliter meum Officium exercebo in omnibus, & per omnia, ad hæc Sancta Dei Euangelia (h)*, quæ debent teneri in manibus Prælati, & tangi à Iurante. Prælatus exinde debet illi porrigere calamum dicendo. *Accipe potestatem notificandi, & intimandi in ista Prouincia quibuscumque Personis, etiam Regibus, mandata, indulta, ac priuilegia Apostolica iuxta Bullam san. mem. B. Pij Papæ V. faciendique publicos actus, & Instrumenta ad nostram Religionem spectantia. In Nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti.* Tertiò debet actus electionis, siue creationis huiusmodi describi in Libro Prouinciæ, in quo registrantur Acta Capitularia hoc modo. *Anno N. mense N. die N. in Conuentu N. ab Adm. R.P. Ministro Prouinciali N. iuxta concessionem B. Pij V. fuit in præsentia N., & N. Testium in debita forma, creatus Notarius Religionis P.N. qui sibi elegit signum infra notatum, pro signo publico sui Tabellionatus*, Et debet subscribere primo Prouincialis, secundo Testes, & tertio *Notarius*, qui signum Tabellionatus sui debet ibi apponere; & hoc fit, vt ex Archiuio Religionis possit, in facti contingentia, docere *Notarius* de legalitate suæ personæ, & Scripturarum. Diploma tandem prædictæ creationis debet condere Prouincialis, & dare *Notario*; vt fit cum Doctoribus, quibus à *Cancellarijs Vniuersitatum* dantur Diplomata, quæ communiter vocantur *Priuilegia Doctoratus*, ad hoc, vt possint in iudicio, in facti contingentia, probare, se Doctores esse, exhibendo talia Priuilegia. Prouincialis ergo debet in tali Diplomate mentionem facere de facultate creandi *Notarios* facta *à B. Pio V*. Prouincialibus Ministris, & quod, in vim illius, creauerint publicum *Notarium*, pro Religione, in forma consueta, & in præsentia N. & N. Testium P.N. virum moribus pro-

probatum, fide, & doctrina præstantem; & debet Sigillum magnum Prouinciæ apponi; & ad maiorem solemnitatem censerem, optimum esse, tale Diploma in membrana, siue pergameno exarare, & Sigillum pendens in cera, vt moris est, appendere. Et qui vult formam per extensum talis Diplomatis habere, adeat *Peyrinum* loco citato. *(i)*

48. Facultas autem huiusmodi *Notariorum* est, non solùm pro negotijs communibus Religionis, sed etiam pro particularibus: vndè possunt authenticare informationes pro ijs, qui debent ingredi Religionem ad præscriptum *Constitutionis Vrbani VIII. (l)*. Possunt authenticare Bullas, & Priuilegia Apostolica, & ea transumptare, quando talis transumptatio conceditur cum subscriptione alicuius *Notarij* publici *(m)*. Possunt etiam intimare, & exequi mandata Apostolica, quæ vulgò vocantur *Monitoria Auditoris Cameræ Apostolicæ*, aliaque emanata à Iudicibus Apostolicis, dummodò tamen concernant interesse suæ Religionis, vt probat *Peyrinus*, *(n)* qui addit, *hoc Priuilegiũ* (quod, me Iudice, est inter magis necessaria pro indemnitate Religionum ab oppressoribus) *est concessum Regularibus ad eos liberandos ab obsidione, qua illos aliquando obsidebant Notarij publici, ne in odium potentiorum sæcularium, inciderent. Quare est multum æstimandum*. Possunt, pariter nedum in ciuilibus, sed etiam in criminalibus quorumcumque Fratrum Acta authenticare, vnde possunt facere attestationem de morte alicuius Fratris, de Professione, receptione ad habitum, de aliqua partita, quæ fit in Libris computorum Conuentus *(o)*, dare copiam authenticam Instrumentorum, quæ sunt in Archiuio Conuentus, & faciunt ad interesse ipsius. Sed quod magis releuat pro Religiosis est, quod *Notarij* isti possunt inseruire in actibus faciendis à *Conseruatoribus* Religionum, ipsas defendendo à manifestis iniurijs, & violentijs, vt dicitur in Iure *(p)*. Multiplici experimento didici in quas angustias aliquando inciderint Regulares, contra quos à Magnatibus facta sunt violentiæ, & eorum *Conseruatores* nequiuerunt, pro suo debito, illos defendere, ex eo quod nullus inuentus est *Notarius*, qui voluerit officium suum impendere, nec prece, nec pretio, ex eo quod omnes potentiam Aduersariorum timebant. Dico ergo, quod in talibus possunt *Notarij* prædicti Regulares validè inseruire.

49. Fundamentum est, quod intentio, & causa motiua *B. Pij V*, in concedenda Superioribus Regularibus facultate *Notarios* creandi, fuit consulere *omnibus incommodis, & necessitatibus Regularium*, prout exprimitur in Proemio Bullę, à quo vt communiter sentiunt Doctores, *(q)* venanda est causa finalis Legislatoris. Dicicerat enim ipse Pontifex, dum esset adhuc in minoribus, vt testatur ibi, §. 1. quanta damna patiantur Religiosi, eo quod *Notarij* publici *intimare, notificare, insinuare recusant, siue non audent* Magnatibus *mandata, concessiones, gratias, priuilegia, & indulta, aliaque rescripta Apostolica*. Vnde dat facultatem Superioribus, Regulares *Notarios* publicos pro negotijs Religionis creandi, qui sic creati, *liberè, quoties requisiti fuerint, omnia, & singula mandata, & priuilegia, concessiones, gratias, & indulta Apostolica, aliaque tàm vniuersalia, quàm particularia* Religionibus *concessa, & emanata rescripta Apostolica*, Magnatibus *notificare, & intimare; ac eosdem monere, & requirere, ac de eisdem omnibus, & singulis publicos, & publica Actus, & Instrumenta, coram Testibus, ad hoc, requisitis, conficere, & stipulari: quibus eadem prorsus fides adhibeatur in iudicio, & extra, ac vbique, ac si per alios quoscumque publicos, & authenticos rogatos Notarios stipulata, confecta, & publicata, & authenticata fuissent*. Constat porrò totam vim, & robur *Conseruatorum* in hoc sisti, puta defendere ab iniurijs manifestis, & violentijs, Regulares suæ tutelæ commissos; hoc verò non aliter fieri potest, nisi Regularium Priuilegia authenticè intimando, monendo, & præcipiendo sic manifestè, contra eorum priuilegia, Iniuriantibus, vt à molestia desistant sub pœna Censurarum; & de talibus Monitorijs publica Instrumenta, ac actus authenticos faciendo; hæc verò omnia *Notarijs* Regularibus conceduntur ex tenore Bullæ, ergo valent in hoc *Conseruatoribus* inseruire, & ad hoc sunt instituti.

50. Quod si dicas supradicta quidem posse, quando à suis Prælatis requiruntur, & iubentur, vt intiment &c. non verò hoc posse ad mandatum *Conseruatorum*, quia isti, cum non habeant Tribunal, obligantur pro actibus suis sumere *Notarios Curiæ Episcopalis*. Respondeo falsum esse, quod *Conseruatores* obligentur ad sumen-

dos *Notarios Curiæ Episcopalis*, quia in libertate ipsorum est, sibi assumere vnum, vel plures *Notarios* sibi bene visos, nec arctantur ad assumendum *Notarium* de Curia Episcopi, etiam si ipse hoc statuisset in Synodo, vel adesset consuetudo illos adhibendi, vt solidè probat *Peyrinus*, cui subscribunt *Cespedes*, & *Passerinus (r)*. Vnde intrepidè concludo, quod *Conseruator*, casu quo reperiat difficultatem in suo *Notario*, quo solet ipse vti, (& quem nec potest, nec debet remouere postquam semel elegerit, nisi ex causa superueniente, per quam mereatur remoueri, vt scribit *Barbosa (s)*, & ex eo *Peyrinus*) nec commodè alium *Notarium* reperit, quia omnes potentiam timent, poterit vti *Notario* Regulari ad hæc instituto, & eius acta erunt Authentica, vt ex citata Bulla apparet. Et miror hoc remedium non subijsse in mentem Doctissimi *Peyrini*, qui ibidem consulit *Conseruatoribus*, assumere duos, qui acta scribant, casu quo Episcopus, & Potestas sæcularis, suis respectiuè *Notarijs* prohibuissent, *Conseruatori* inseruire. Cum securius, & compendiosius sit, *Notario* Regulari vti; Et si *Notarij*, ob metum suorum Superiorum seruire non auderent, difficile esset duos viros idoneos, qui non timerent illos, & Acta scriberent, reperire.

51. Sequitur *Textus, vt vel hac ratione legitimus sit Processus*. Hinc confirmantur, quæ supra dicta sunt, circa iuramentum Actuarij præstandum, de quo constare debet in Processu, ad hoc quod iste legitimus sit; non constat verò legitimè in Processu, nisi præstetur coram Testibus, vt dictum est. *Assessores assumere ad Testium, & Rei depositiones recipiendas, nec Religioni honorificum, nec causis, vt plurimum, vtile euadit, in quibus silentium maximè commendatur*. Accipiuntur hic *Assessores* impropriè pro Assistentibus. *Assessores* enim propriè dicebantur Iurisperiti, qui in publicis, & priuatis iudicijs non modo Romæ, sed etiam in Prouincijs, ab ijs, qui iudicia exercebant, in consilium, constituto Salario publico, adhibebantur, vt ex iure *(t)* deducitur, & istos *Paulus Iureconsultus* vocat *Consiliarios*. Tales adhibere nec Religioni indecorum, nec causis esset inutile, si enim à Iudicibus imperitis tales, qui rem criminalem callerent, adhiberentur, non euaderent tot Processus manci. Adhibere *Assistentes*, verè non est Religioni honorificum, hoc enim argueret in Iudice, aut *Notario*, dubiam fidem, nec est causis vtile, quia ab his solent reuelari, quæ vsque ad tempus sunt tacenda. *Nisi hanc assistentiam in repetitione Testium, in tortura, in ratificatione post torturam, vel in aliquo notabili causæ actu, Iudex expedire cognouerit*; in causa scilicet graui, & ad se liberandum à dicterijs obloquentium factiosorum.

Ad hæc ad specialem Inquisitionem ex officio descendi non potest, nisi constito prius de Corpore Delicti; vt supra dictum est, *iuxta formam inferius assignandam* in secunda Parte.

I. Quæritur. An, ad condemnandum Reum, sufficiant Contestes in Visitatione iuridica, absque institutione Processus specialis distincti?

SVMMARIVM.

52. *Opinio Bellegrandi, quod necessaria, ad condemnandum, sit Inquisitio specialis.*
Contrarium est verius.
Conuictus in Inquisitione generali potest ex ea condemnari.
53. *Respondetur Canoni contrario.*
Processus in specie non requiritur, si delictum est probatum in Inquisitione generali.
54. *Iuridice visitatus, & conuictus de crimine, iterùm debet specialiter examinari.*
Quid agendum ex post.
55. *Si sint plures Carei de eodem delicto, vel separatis, quid agendum?*
56. *Testificantibus reciprocè contra se, in Visitatione generali iuridica, æquè est credendum.*

52. Respondeo. Quod *Bellegrandus, (u)* qui ait, quod Inquisitio specialis est de substantia iudicij, etiam summarij, videtur ad quæstionem hanc respondere negatiuè. Concedit tamen, posse Reum condemnari ex testimonio legitimo Contestium in Inquisitione generali, in qua crimen detectum sit publicum iu-

iuris: aut si, ante Inquisitionem generalem, præcedat infamia (cum hæc suppleat vicem Accusatoris), & sic generalis Inquisitio migret in specialem. Et ita videtur, quod in generali Inquisitione includatur specialis, saltem formaliter distincta, sine qua neminem posse damnari, ipse opinatur. Porrò alij Doctores (x) intrepidè respondent quod sic, & præ cæteris *Abbas*, qui ait, quod ex quo generalis Inquisitio est formata contra certum Collegium, seu certum genus personarum, Inquisitio formata generaliter quoad omnes, est specialis contra singulos, & ideo, qui reperitur culpabilis ex priori tela iudicij, venit puniendus. Et sic videmus practicatum in quadam Decretali (z), per quam punitus fuit, priuatione Beneficij, quidam repertus culpabilis, ex propria confessione in Inquisitione generali.

53. Sed contra prædicta videtur obstare famosa decisio *Innocentij Tertij (a)*, qui interrogatus à Delegatis à se deputatis ad visitandum Capitulum cum Episcopo Valentino, *quid sit statuendum, si contra quempiam per Inquisitionem probatum fuerit tale crimen, quod deponeret Accusatum criminaliter, & conuictum?* Respondit Papa. *Nullum esse pro crimine, super quo nulla laborat infamia, seu clamorosa insinuatio non processerit, propter delicta huiusmodi puniendum*. Ex ista ergo *Decretali* videtur respondendum ad quæstionem negatiuè. Sed hoc non obstante, persistendum est in prima resolutione. Quia Inquisitio generalis, in hoc casu, fuit in foro paterno, & Testes in hac non iurant, vt aduertit ibi *Glossa (b)*, & *Abbas*, & proinde nihil probant. Vnde Testes, vel extraiudicialiter comparebant ad deponendum, & sic ex eorum dictis non poterat deueniri ad condemnandum Reum; vel si deponebant in iudicio cum iuramento, ex eorum dictis non poterat formari Inquisitio, quia deerat infamia, quæ de iure antiquo, deficiente Accusatore, requirebatur, & à fortiori non poterat sequi condemnatio. Sed de iure nouo (c) sublata est solemnitas infamiæ, nisi fiat super ea exceptio à Reo, initio Processus, vt dictum alibi fuit. Et ideo concludendum, quod probato per Contestes delicto in Visitatione iuridica, aut Inquisitione generali, possunt reliqua, ad iudicium spectantia, perfici, absque alio Processu in specie.

54. In tali autem casu, postquam Reus cũ alijs visitatus, & auditus fuit, completo examine Visitandorum, debet iterum examinari in specie super delictis, quæ contra eum probata remanent per Contestes. Ratio est, quia quando simul cum alijs examinatus est, non erat adhuc receptus in numero Reorum; proinde si ipse in suo examine deponit de delictis aliorum; (siue sint alij à Testibus, per quos probatur delictum contra se; siue sint ijdem met,) profectò ipsius testimonium recipiendum est contra alios; sicut & aliorum contra se; non enim ipse adhuc receptus est inter Reos; vndè nulla ratio apparet, quare (cœteris stantibus) debeat Iudex credere alijs contra se, & non sibi contra alios. Probato autem delicto per Testes, si hoc est de permanentibus, cuius adhuc vestigia sunt, visitari debet *per Visum, & repertum*, vt aliàs dictum est; sin minùs probato delicto, & Delinquente, per Testes eosdem, debet denuò examinari Delinquens inter Reos receptus, qui tunc nequit accusare eos, qui sunt contra eum testificati, vt aliàs dictum est; & debent ipsi decerni defensiones. Quia verò copia actorum contra se ipsi authentica dari debet, compulsanda sunt ex Processu totius Visitationis ea, quæ faciunt contra se, non enim tradi debet integra copia Visitationis, cum in ea fortè sint, quæ sunt celanda, & quæ ipsi manifestare nullo modo tenetur Iudex, eo quia non faciunt ad ipsius defensionem, vt infra dicemus. (d)

55. Quid vero iuris si plures sint Corei de eodem delicto, vel multi Rei de delictis separatis? Dico quod Coreis de eodẽm; siue multis Reis de diuersis, dandæ sunt diuersæ copiæ actorum, secundùm quod concernunt suas personas. Vnde si in examine suo vnus Testis deponit de furto *Caij*, de fornicatione *Titij*, de homicidio *Stichi*; ipsorum singulis debent fideliter dari parcellæ pertinentes ad eorum delicta tantùm, & non aliorum; cætera enim nõ faciunt ad sui defensionem, nisi fortè in relatione, seu depositione super delicto alterius, aliquid deponeret Testis, quod posset illi aliquo modo suffragari; & hæc tenetur Iudex diligenter aduertere, & inuigilare ad hoc, quod *Notarius* ex integro det copiam omnium, quę faciunt *contra*, & *pro* illo.

56. Quid autem si *Caius* est Testis de fornicatione contra *Titium*; & iste deponit contra *Caium* de Furto; nec est vlla

alia

alia exceptio, per quam possit ipsorum testimonium infirmari, nisi quod sibi ipsis inuicē contrarij testificantur? Dico, quod ambobus, & eorū testimonijs, cęteris paribus, æque est deferendum; Ratio est, quia ex quò, pręcepto Iudicis, & eorū iuramento, fuerunt adacti ad reuelanda delicta, pręsumitur, ipsos testificasse pro veritate, & integra conscientia, & non ex malo animo, aut inimicitia: vt posset suspicari, si fuissent Accusatores, quorum dicta non faciunt, nisi ad inquirendum, non ad probandum. Proinde vnus contra alium benè probat.

II. Quæritur. An Prælatus possit deuenire ad Inquisitionem iuridicam, ex notitia delictorum habita in Visitatione paterna?

SVMMARIVM.

57. *Finis Visitationis paternæ est morum correctio.*
Superiores sunt canes venatici.
Multi sunt canes muti non latrantes.
58. *Fama consistit etiam in opinione hominum.*
Aliquoties delictum est famosum, licet de eo nihil dicatur,
Ex notitia delictorum paternaliter habita, potest Superior iuridicè inquirere.
Quomodo tunc incipiendus Processus.

57. RESpondeo, Quod finis Visitationis paternæ est morum correctio; & quia multoties punitio iudicialis est medium efficax, ad reformandos mores in ijs, qui alios seuerè punitos viderunt, iuxta illud *Horatij*,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ,

Ideò non minus videtur instituta in Religionibus Visitatio paterna, pro emendandis Subditis, media Inquisitione, & seuera punitione delictorum, & Delinquentiū; quàm paternis exhortationibus, medicinalibusque pœnitentijs. Falluntur proinde ij, qui tam scrupulosi sunt in non procedendo, nisi Infamia delicti precedat, quod quandoque, cum extremo Religionis damno, transgressiones impunitas relinquant, sub hoc specioso titulo, quod iuxta *Canonum* placita, non est procedendum, nisi ad aures Superioris perueniat clamorosa insinuatio. Imo Visitatio est iniuncta ad hoc, vt per eam Prælatus, sicut bonus canis venaticus, Sontes inquirat; alios solo latratu ad fugam vitiorum per correctionem incitando; alios verò Delinquentes tanquam feras morsu, & dentibus pœnarum persequendo. Sed talium canum multi sunt edentuli, nec mordere attentant, & quod peius est, etiam sine voce sunt, nec latrare volunt. Vnde lugebat Propheta exterminium Reipublicæ dicens (e) *Speculatores eius canes muti, non valentes latrare.*

58. Ad hoc ergo, quod ab errore exurgant, & à torpore, & pusillanimitate excutiantur, dico. Quod licet aliquando inter Fratres non habeatur sermo publicus de mala vita, & delictis alicuius, tamen non tollitur, quod delictum ipsius non sit publicum, & famosum. Fama enim non solùm consistit in publico dicto, quod fertur in ore omniū de populo; sed etiam consistit in opinione, quam habet maior pars populi, concorditèr, de aliqua re, vt tenet *Calderinus*, & *Alexander* (f). Si ergò maior pars eorum, qui visitantur, deponunt de delicto alicuius, vt singuli, (quamuis addant de tali delicto nō haberi sermones in publico) tamen delictum est famosum, quia est in opinione maioris partis Conuentus; & si de illo nihil dicitur, hoc euenit, sicut fuit tempore *Christi Domini*, de quo dicit *Euangelista*. (g) *Nemo palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.* Accidit hoc, quando Delinquens est persona potens; vel est amicus Magnatum, & ab illis protectus; à quibus multa væ incurrunt, qui tales lingua vel leuitèr tangere audent. Proindè sciuntur quidem delicta, & de ijs singuli cum aliquo amico secretò inter se colloquuntur; sed de his loqui non audent in publico, ne à Delatoribus referantur tanquam *in legem Iuliam Maiestatis* commisissent. In tali ergo euentu, benè potest Prouincialis, ex officio, inquirere, quia procedit ex infamia, vt supra. (h) Sed melius fiet, instituendo Inquisitionem generalem, aut mixtam hoc modo. Si Delictum reliquit vestigium; visitet primò illud *per visum*, & *repertum*; vt aliàs dictum est. Si non reliquit vestigium, vel quia hoc amplius non apparet; vel quia fuit facti transeuntis, exa-

examinet duos Testes de solo delicto in se, faciendo constare de illo, per testimonium duorum. Exinde procedat ad Inquisitionem Delinquentis, generaliter inquirendo de eo, qui tale delictum commisit.

Caueat autem Iudex, quod depositio, quam habuit à Testibus paternaliter visitatis, est tantummodò excitatiua ipsius ad inquirendum *ex officio*. Proinde in iudicio debet examinare eosdem Testes ex integro, tanquam nihil ab ipsis paternaliter audiuisset. Caueat item ab interrogationibus suggestiuis, in quas facilè est in tali contingentia incidere. Hoc vidi in quodam Processu mihi commisso à *Superiore Generali* in casu appellationis. In eo Iudex fuit ita fatuus, vt post Visitationem paternam instituto Processu contra Superiorem localem cuiusdam Conuentus de dilapidatione eleemosynarum Conuentus, interrogando Testes, hac forma vsus est: *An illa, quæ deposuerant in Visitatione, erant vera nec ne?* Et ipsis affirmantibus, absque alia interrogatione, examen omnium, qui fuerunt quatuordecim, vno mane absoluit; & multas alias ineptias, ac violentias commisit, propter quas, vltra nullitatem Processus, consului, pœnis malorum Iudicum debuisse mulctari.

III. Quæritur. An in Visitatione iuridica possit Iudex seu Ordinarius, seu Delegatus recusari, vt suspectus?

SVMMARIVM.

59. *Superior localis potest, vt suspectum, recusare Prouincialem in Visitatione iuridica.*
Quilibet de Conuentu idem potest.
60. *Recusari potest, in principio Visitationis.*
61. *Fundamenta Resolutionis.*
Quilibet de Collegio potest excipere contra Inquisitionem factam contra Collegium.
62. *Collegium, seu Vniuersitas, est corpus fictum.*
Potest delinquere omittendo, vel committendo.
Et hoc ex determinatione collegialiter facta.
Multi de Collegio licet delinquant, non tamen dicitur delinquere Collegium.
Dum inquiritur contra Collegium, quilibet de Collegio potest excipere contra Iudicem.
Et remanet eius Iurisdictio impedita.
Iurisdictio Iudicis, tali casu, est indiuidua.
63. *Si plures sunt Inquisiti de eodem delicto, Iudex ab vno recusatus, impeditur quo ad omnes.*
Non sic quando plura sunt delicta, & Delinquentes diuersi.

59. Respondeo. Quod alibi (*i*) de hac materia loquendo, docuimus, quod Superiori locali, qui habet metum, se esse grauandum à Prouinciali, cuius est inimicus, licet ipsum recusare, vt Iudicem, in Visitatione iuridica; si enim hoc sibi licet in Inquisitione speciali, quando habet causam legitimam, vt aliàs dictum est; non est cur idem non possit, quando instituit Inquisitionem generalem. Modo quærimus, an hoc liceat cuilibet de Conuentu, qui fortè habet passiuam inimicitiam cum Iudice. Et resolutiuè dico, quod sic. Suppono enim, quod Iudex tàm Ordinarius, quàm Delegatus, ex iuxta causa, recusari possit, vt aliàs abundè probatum remanet. Quod ergo iste recusetur in vno actu Iudicij, plusquam in alio, non variat, aut tollit præsidium innocentiæ, quod cuique competit de iure naturæ, & consistit in recusando, ne sit Iudex ille, qui, cum sit inimicus, nociturus, vel est, vel legitimè præsumitur. Si ergo recusari potest à me, dum inquirit contra me in specie, idem poterit, dum inquirit contra me in genere; tum quia me potest ita grauare, quemadmodum quando procedit in specie; tum quia licet dicatur incipere Inquisitionem contra omnes *vnitim*, tamen eam posteà prosequetur contra singulos *diuisim*; & accidit respectu mei, quod ipse agat contra alios etiam. Vnde sequitur, quod si possum recusare eum, quando agit contra me solum in specie, idem potero, quando aget contra me, & alios, generaliter.

60. Nec tamen cogor expectare, quod ipse incipiat Inquisitionem specialem contra me deductam à generali; tum quia fortè militant contra me Testes, qui coram

ram illo deponere audebunt, quod non deponerent coram alio Iudice: & ita, nulla incœpta Inquisitione speciali, ex sola generali, prosequi ad me condemnandum, vt dictum est; tum quia ita me potest grauare in generali Inquisitione, quod in speciali cogar succumbere. Et per hoc melius est, quod, dum ipse iuridicam Visitationem intimat, fiat recusatio in modo, ac forma, aliàs tradita.

61. Fundamentum huius assertionis est doctrina *Abbatis*, qui in Commentario cuiusdam *Canonis* (l) tradit, quod, formata Inquisitione generali contra certum *Collegium*, potest quilibet de Collegio per se, & singulariter, opponere contra Inquisitionem, quia cuiuslibet singulariter interest, cum agatur de interesse, & pœna cuiusque. Si ergo, post formatam Inquisitionem, quilibet de *Collegio* potest excipere appellando, aut aliter, contra eam agendo, nempè per impugnationem formæ seruatæ, vel per allegationem incompetentiæ Iudicis, & similia; hoc idem poterit ante cœptam Inquisitionem, si quid ei competat contra personam, aut authoritatem Iudicis: non enim aliqua est ratio, quare hoc possit post, & non ante. Si enim à Iure conceditur appellatio post grauamen illatum; conceditur etiam recusatio ratione grauaminis, quod timetur inferendum.

62. Remanet sola difficultas, si per recusationem ab illo vno, remanet impedita iurisdictio, respectu aliorum in Iudice tum Ordinario, tum Delegato. Pro hoc dico. Quod iudicialis Visitatio, siue generalis Inquisitio, aut fit de vno, vel pluribus delictis à Conuentu, (vt *Collegium*, seu *Vniuersitas* est,) commissis; aut de vno delicto tantùm, in quod tamen omnes, vel multi de Conuentu, vt singuli, concurrerunt; aut de multis delictis, de quibus non omnes Fratres, sed diuersi tantùm supponuntur Rei, puta vnus de vno, alius de alio. Hanc distinctionem colligo ex doctrina *Abbatis* (m), qui ait, quod licet *Collegium*, siue *Vniuersitas* non habeat corpus viuens, verum, physicum, quod requiritur ad verè, & physicè delinquendum; tamen habet quoddam corpus morale, quod, per fictionem iuris, potest delinquere, & ita accusari, & puniri, & hoc de delictis tum commissionis, tum omissionis. Et licet reuera illa delicta sint patrata à singulis hominibus *Communitatis*, tamen non fuerunt à singulis, vt singulis, sed singulis, vt omnibus, & sic ab vno, quod resultat ex his omnibus, quod vocatur *Collegium*, *Vniuersitas*, *Communitas &c.* Ad hoc porrò, quod *Vniuersitas* tota dicatur deliquisse vno, vel pluribus delictis, oportet quod hoc fuerit ex determinatione, ac deliberatione *Collegialiter* facta, vt colligitur ex quadam *Glossa* (n) communiter recepta. Si verò singuli de *Vniuersitate* ad vnum, vel plura crimina concurrerunt, etiamsi facerent pulsare Campanam *Communitatis*, aut eleuarent vexillum publicum, non tamen diceretur crimen commissum ab *Vniuersitate*, quia non processit deliberatio; & sicut in primo casu punitur *Vniuersitas*, vt talis est, illa pœna, cuius est capax, ita in secundo casu puniuntur singuli de *Vniuersitate*. Ex hoc ergo deducitur, quod in primo casu, quia vnus est Reus de vno, vel pluribus delictis, qui Reus est ipsa *Vniuersitas*, si contra Iudicem militat exceptio Recusationis, interposita ab vno de illa *Vniuersitate*, remanet impeditus quo ad omnes cœteros. Et ratio est, quia Iurisdictio istius Iudicis est indiuidua: quia est vnus tantùm Reus, puta *Vniuersitas*, & vnum fertur iudicium, & per vnã Sententiam, vt de ratione indiuiduorum in iure scribit *Ludouicus Romanus* (o). Si ergo Iudicis iurisdictio remanet impedita respectu Recusationis ab vno facta, remanet totaliter impedita, & procedere non potest; & si Iudex, non obstante Recusatione procederet, comprehendendo Recusantem, & alios, Processus esset ipso iure nullus, ratione connexitatis, quam in hoc facto habent non Recusantes cum Recusante, vt egregiè scribunt *Castrensis*, *Abbas*, & *Felinus* (p).

63. Pariter si est vnum delictum tantùm, in quo omnes, siue multi, vt singuli, concurrerunt, recusato Iudice ab vno ex illis, impeditur respectu aliorum etiam iurisdictio: si quidem, quia vnum est crimen, & per vnam Sententiam debet terminari iudicium, & Recusans est connexus cum alijs, iurisdictio Iudicis est indiuidua: & ita si per Recusationem infirmatur quo ad vnum, est impedita quo ad omnes. Si autem sunt diuersa, & separata delicta, & Delinquentes; tunc licet remaneat impeditus respectu delicti, ad quod concurrit

rit Recuſans, non tamen reſpectu aliorum. Et ideo in tali caſu debet abſtinere ab Inquiſitione, & omni actu iudiciali contra Recuſantem; ſed contra alios poteſt liberè procedere.

IV. Quæritur. An liberum ſit Prælato, toties quoties voluerit, Viſitationem iuridicam inſtituere?

SVMMARIVM.

64. *Prouinciales poſſunt viſitare toties, quoties voluerint.*
Poteſt iuridicè viſitare quoties expedire iudicauerit.
65. *Conſulitur aliquando viſitatio iuridica.*
Rationes ad hoc.

64. RESpondeo, quod, vt aliàs probauimus, Prouinciales Miniſtri, & alij habentes iuriſdictionem viſitandi, nō ſolùm ſemel, aut bis in anno viſitare poſſunt, ſed toties, quoties expedire iudicauerint. (q) Difficultas ſola eſt, ſi liberum ſit illis, conſuetam Viſitationem Paternalem in iudicialem cōmutare. Dico ergo, quod, vt ſuprà probauimus, ad inquirendum iudicialiter de delictis in generali, nulla requiritur diffamatio, ſed ſufficit quæcumq; ſuſpicio tantùm veriſimilis, aut probabilis. Prout enim optimè aduertit *Paſſerinus*, (r) nullibi inuenitur in iure, quod ad generalem Inquiſitionem delictorum præuia requiratur diffamatio; ſed *Canones*, hanc requirentes, loquuntur de Inquiſitione ſpeciali, contrà certam perſonam. Ad hoc ergo, quod Prælatus ſic valeat mutare paternam Viſitationem in iudicialem, nihil requiritur, ſed hoc poteſt pro libito, quando nempè ipſe, qui benè cognoſcit oues ſuas, poteſt legitimè ſuſpicari, in illo Conuentu eſſe tales transgreſſiones, quibus ſummouendis non par ſit charitatiua monitio Patris, ſed requiratur ſeuera diſtrictio Iudicis.

65. Nec dicendum ex hac nouitate Fratres eſſe turbandos, maximeque conducere Superiori, quietam Prouinciam tenere; attento maximè, quod ex leui ſuſpicione ſi ille ſe mouet, leuem, & de facili credulum ſe prodit; & per viam paternæ Viſitationis poteſt, vt ſupradictum eſt, habere notitiam tranſgreſſionum, & tunc punire. Quià reſpondeo, quod etiam *Achab Rex* impius improperatus eſt *Eliæ*, qui zelabatur honorem Dei, hæc verba (s) *Tu ne es ille, qui conturbas Iſrael?* Reſpondit autem Prooheta, *Non ego turbaui Iſrael, ſed tu, & domus Patris tui, qui dereliquiſtis mandata Domini.* Sic poteſt zelans Prælatus reſpondere: quod nempè turbatio Religionis non eſt à Prælato puniente, ſed à Subdito patrante delicta. Quod ſi iſte turbatur, dum contrà eum inquiritur, ſibi, & malæ ſuæ vitæ, imputet, quod turbetur. Nec, pro conſeruanda pace Prouinciæ, debet Subditos ſontes impunitos dimittere. Quia concordia malorum non eſt pax; *quia, non eſt pax impijs*, ſed bellum contrà Deum. Si pax eſt ſeruanda, ea nempè, quam reliquit Chriſtus, ſeruanda eſt cum iuſtitia. *Iuſtitia enim, & pax oſculatæ ſunt.* Iuſtitia porrò commutatiua in ordine ad Populum duo reſpicit, nempè præmium bonorum, & pœnam malorum; quod ſi hæc Prælatus curabit, veram pacem habebit. Moueri ad omnem relationem, & dare locum cuilibet præoccupanti (vt ſibi imponatur contrà proximum) malè informandi, & præcipitanter moueri ad puniendum, ex ſimplici dicto Referendariorum, (qui, vt in pluribus, loquuntur ad genium, & commodum ſui, non ad zelum, & profectum Religionis) damnabile vitium in Superiore eſt, quod illum leuem, & inconſideratum prodit. Sed ad omnem relationem moueri ad ſuſpicandum malum, & ad procedendum à ſuſpicione ad inueſtigationem veritatis, laudabile eſt; nec hoc eſt indicium leuitatis, ſed teſſera zeli. Quod poſteà æque benè per Viſitationem paternam detegantur delicta, ſicut per iudicialem, hoc falſum eſt. Siquidem, vt in pluribus, illa fit perſunctoriè, & à multis tenetur tanquam, quid cæremoniale, nec mandatum Superioris, de reuelando, credunt obligatorium, & ideò tacent, quæ non tacerent, adacti per iuramentum, in iudiciali. Ideò aliquando iudicialem Viſitationem, præ paterna, Superioribus ſuadeo.

Paſſim autem hanc facere, non conſulo: ſicut aliàs conſului Prælatis, potiùs paternè, quam iudicialiter procedere. Hæc

præscribo, quando ipsis, qui norunt ingenium ouium suarum, est res cum Subditis in malo obfirmatis, nec aliquis per paternas monitiones, profectus est. Si visitat Conuentum, in quo degant huiusmodo farinæ plures, quos scit, ità incorrectos, proteruosque adhuc viuere, Prælatus visitet iudicialiter, quia boni Religiosi de talis dyscolia nihil paternè dicent. Ita enim ratiocinantur. Prælatus scit eos, ac eorum malos mores, nec castigat. Ad quid replicasse, quod ipse nouit, nec emendare curat? Hoc autem non facient timorati Religiosi, quando Superior iuridicè visitabit; Sed strenuè loquentur, & ità Peruersi per punitionem corrigentur.

V. Quæritur. Apud quem remanere debeant acta processus?

SVMMARIVM.

66. *Acta originalia debent remanere penès Scriptorem, seu Notarium.*
Notarij interest, quod acta originalia non vitientur.
67. *Corrigi debet abusus, qui est apud nos, vt Iudex teneat acta originalia.*
Finito processu, acta sunt Prouinciali consignanda.

66. RESpondeo, quod in quadam *Decretali (t)* habetur, quod *acta* cuiusdam causæ *originalia dicebantur, apud Iudices remansisse*; ex quo colligit *Glossa*, quod acta originalia semper remanere debent apud Iudicem, siue Scriptorem. Sed alternatiua ista loquutio *Glossæ*, ex sententia *Abbatis*, debet sic accipi: quod per istam *Decretalem* suppleatur dispositio facta in alia, *(u)* in qua decernitur textualiter, quod *originalia penès Scriptores remaneant*. Ita vt debeat intelligi, quod acta non solùm penès Scriptorem, sed etiam penès Iudicem remanere debeant. Sed ista sententia *Abbatis* non videtur habere fundamentum, quia clarum est, quod non potest esse nisi vnum exemplar originale, aliud verò eius transumptum. Porrò, ex dispositione Conciliari secundæ *Decretalis* citatæ, debet originalia apud Scriptorem seruari; relinquitur ergo, quod apud Iudicem non potest remanere nisi transunptum. Vndè *Abbas* ipse *(x)* alibi dicit, inhærendo sententiæ *Ioannis Andreæ*, quod in *Decretali* primò citata nihil decernitur de iure, sed narratur tantùm, quid de facto, dicendo, quod acta originalia remanserant apud Iudices. Vndè concludendum videtur, quod parum sit curandum de opinione illius *Glossæ*; sed standum esse dispositioni *Textus Conciliaris* adducti, & originalia penès Scriptorem debent remanere. Accedit huic decreto Concilij ratio naturalis, quam innuit *Abbas*, loco proximè citato, & est. Quod si dubitaretur de scriptura *Notarij*, quod nempè fuerit alterata, seù falsificata, teneretur *Notarius* de hoc docere, & rationem reddere: sua ergo interest, vt benè custodiantur acta, vndè, & apud eum debent remanere. Et vt scribit *Io. Andreæ* ibidem citatus, de facto seruatur, quod si *Notarij* sint officiales Episcoporum, Comitum, vel Rectorum Ciuitatum, coguntur, finito officio ipsorum, dimittere acta in camera Officij.

67. Apud nos mos est, quod acta processus conseruentur penès Prouincialem, seu Iudicem. Sed iste bonus vsus non est, tum quia est contrà dispositionem Conciliarem citatam; tum quia periculosa pro Actuario est, si reperiretur in aliqua parte scriptura vitiata: quia ipse deberet de tali vitio rationem reddere; tum quia in casu falsificationis difficile est iudicare, an vitiū fuerit à Iudice, vel à *Notario*, cum in manibus vtriusque processus fuerit; tum, quia facilius est, quod, cum iactura aliquando Fisci, aliquando Rei, falsificetur à Iudice, qui non timet castigari, quia regulariter non habet in Prouincia Iudices suprà se; quam à *Notario*, qui faciliter potest à Iudice deprehendi, & castigari. Debet ergo malus iste vsus mutari, & ad legum normam custodiri processus apud Actuarium, & si Iudex vult ipsum penès se custodire, non debet *Notarius* illi acquiescere, quia est contrà ius; nec potest Iudex eum cogere, quia immineret *Notario* periculum propriæ infamiæ, si fortè corrumperentur acta illa; nec tenetur *Notarius*, cum tali periculo, ipsi obedire. Verùm tamen est, quod, terminata causa, per sententiam finalem, debet *Notarius* Iudici consignare omnia acta, vt, iuxta Statuta in Archiuio reponantur; eo quia *Notarius* tunc officio suo functus est.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.437.col.1.

(x) *Hostien.Summ.Rubr.de Inquisitione. §.Quid sit.*
(z) *Passerin.Trib.Regul.quæst.8. num. 1.*

Pag.437. col.2.

(a) *l.Inter pares, ff.de Re iudicat.l. Arrianus. ff. de Oblig.& act.l. Absentem. ff.de Pæn.*

Pag.438. col.2.

(b) *cap. Qualiter, & Quando. il 2.cap.Inquisitionis.de Accusat.cap.Licet Heli.de Simon.cap.1. de Accus.in 6.l.2.§.Si ex publi. ff. de Adulter. l.penult. ff.de Pub. iudic. l. Congruit. ff. de Off. Præsid.*
(c) *Barbos.in Concil.Trident.sess.4.de Reform.cap. 4.num.11.*
(d) *Oldrad.consil.238.n.2.& cons.178. Raman. cons. 269.per tot. Alex. cons. 37.col. 3.lib.2. apud Tust.litt.I.concl.507. num.1.*

Pag.439. col.1.

(e) *Tit.Inquisitio. §.2.*
(f) *Stat.Vallisolet.cap.10.tit. de Admonit. vers. Et si quis.Orb.Seraph.tom.3. fol.531. col.1. Stat. Gen.Ord.cap.10.§.vnic.num.2.& 3.*
(g) *Nauar.Manual. cap.18.n.52.Syluest.verb Secretum.Sà.eo.verb.Reg.nald.lib. 24.n.106.Molin. tom.4.tract.4.disp.4.Bonacin.de Restit. disp.2. q.2. P. vnic. num.1.*

Pag.439. col.2.

(h) *cap.In singulis.de Stat.Monach. Trid.sess.24.de Reform. cap.3. & sess. 25. de Regul. cap.8 & 20.Stat.Gen.Ord.cap.8.§.47.n.2. Stat. Refor. cap.8.n.32.*
(i) *DD.in cap. Romana. §. Sané. de Cens.in 6.Bict. quæst.11.n.4.Passerin.Trib.Regul. quæst.8.art. 2.num.4.*

Pag.440.col.1.

(l) *cap.Inquisitioni.§.Tertiæ. cap. Qualiter. il 2.de Accus.cap.1.& 2.eo.tit.in 9.*
(m) *Passerin.Trib.Regul.quæst.8.n.13.& 38.*
(n) *Stat.Gen.Ord.cap.10.§.vnic.n.8.*

Pag.440. col.2.

(o) *Portell.par.2.cas.25.Ioseph à S.Maria tract.4. cap.19. & ibi Roderic. Innocent. & Bald.Repert.Inquisit.verb.Testis.§.Item nota. Abb. in cap.Ad petitionem.nu. 2. de Accusat.apud Lezan.Summ.verb.Visitator.n.7.*
(p) *Bellegrand.Tract.2.q.1. apud Passerin. quæst.8. num.59.65.& 68.*

Pag.441. col.2.

(q) *Bouer. Direct. par.1.cap.3.§.7.apud Bict. q.11. num.6.*
(r) *Tit. Inquisitio.§.3.*

Pag.442. col.1.

(s) *Tit.Inquisitio.§.4.*

Pag.442. col.2.

(t) *cap.Paulus. 2.q.7.*
(u) *cap.Sed illud.16.q.2. cap.Præcipuè.11.q.3.cap. Tanta.86.Dist.*

Pag.443.col.1.

(x) *l.Vbi numerus. ff. de Test. cap. In omni. Extrà. eod.tit.*

Pag.443.col.2.

(z) *l.Sciant cuncti. & ibi Bald. Salyceet. C.de Probat.*
(a) *Glos.1.in l. Ad ea, quæ. ff.de Reg.iur.*
(b) *Spiegel.Caluin.in Lexic.verb.Atrocitatem.*

Pag.444.col.1.

(c) *Stat.Salmant.cap.7.vers.Si tamen. Stat.Reform. cap.7.num.11.*
(d) *Bart.in l.1.§.Cum quis latrones.ff.de Quæst. Tiraquell.Foller.Simanc. apud Farinac. q.81.nu. 172.Abb.in cap.At si Clerici. de Iudic.*
(e) *Orb.Seraph.Tom.3.fol.319.col.2.*
(f) *Glos.in cap.De hoc. in verb.Confes.de Simon.*

Pag.444. col.2.

(g) *Bosf Tit.de Respon. à Reo faci. num. 16. apud Bict.q.81.n.21.*
(i) *Stat. Gen.Reform.cap.7.num.11.*
(h) *l. Si pluribus. in princ. ff.de Legat. 1. vbi Bart. num.5.*

Pag.445.col.2.

(l) *Bellegrand. Tract.1.q.13. nu.22. apud Passerin. Trib.Regul.q.9.art.5.n.40.*

Pag.446.col.2.

(m) *l. Seruitutes la 4. ff. de Seruit. l. Si ædes. §.final.ff.de Seru.vrban.præd.l. Non solùm.§. Qui pignor.ff.de Vsurp. & Vsucap. l. Qui fundum. §.Procurator.l. Alienam.ff.Pro empto.l.Qui legatorum.ff.Pro hered.*
(n) *Valer.Maxim.lib.3.*
(o) *l.Iniuriarum. §.Si quis per. ff. de Iniur. & fam. libel.*
(p) *l.Diffamari.C.de Ingen.& manumi.*

Pag.447. col.1.

(q) *Stat.Vallisolet.1593. Salmant. cap. 10. Statut. Gener.Ord.cap.8.§.56. Statut. Reform. cap. 8. num.8.*

Pag.447. col.2.

(r) *Tit.eo.§.8.Stat.Gen.Ord.cap.10.n.8.*

Pag.448. col.1.

(s) *Stat.Vallisolet. 1593. Stat.Gen. Ord.cap.12. §. 23.num.4.*
(t) *Tit.eo. §.3.*
(u) *Stat.Salmant.cap.7. vers.Si tamen. Orb.Seraph. Tom.3.fol.319.Stat.Reform. cap.7.n.11.*

Pag.448.col.2.

(x) *Stat.Gen.Ord.cap.12.§.23. n.5.Congreg. Gener. Raman.1603. vers.Item circa modum Orb.Seraph.Tom.3.fol.590.col.1.Statut.Vallisol.cap. cap.12.Tit.de Archiu.vers.Item processus.*

Pag.450.col.2.

(z) *Passerin.Trib.Regul.qu.8.art.2.n.7.*

Pag.451. col.1.

(a) *Passerin.in cap.1.n. 22.de Accusat.in 6.& Trib. Reg.q.8.n.8.*

(b) cap.

(b) *cap. Cum oporteat. cap. Inquisitionis. cap. Qualiter. il 2. de Accus.*
(c) *cap. 1. & 2. de Accus. in 6.*
(d) *Glos. in cap. 1. & 2. in figur. Cas. in fin. de Accusat. in 6.*
(e) *Clar. quæst. 6. vers. Postremò. n. 18.*
(f) *cap. Qualiter, & quando. il 2. de Accusat. cap. Licet. de Simon.*

Pag. 451. col. 2.

(g) *Rota decis. 264. num. 4. & decis. 315. num. 11. apud Farinac. post Respons. criminal.*
(h) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 8. art. 2. n. 9.*
(i) *Clar. quæst. 6. vers. Successiuè. num. 22. Farinac. quæst. 9. num. 31. & seqq. apud Eiët. quæst. 17. num. 13.*

Pag. 453. col. 1.

(l) *Nauar. de Iudic. num. 44. Sot. de Tegen. secret. Memb. 2. quæst. 61. Serra. 2. 2. q. 67. art. 3. disp. 2. cas. 6. Sanch. Opuscul. lib. 6. cap. 3. n. 19.*
(m) *Felin. in cap. Qualiter. il 2. de Accus. apud Clar. q. 6. vers. Item scias. n. 7.*
(n) *Giga. de Crim. læs. Maiest. fol. 7. q. 5. n. 1. Clar. §. Læsa Maiest. vers. Quæro. n. 4.*
(o) *Paris de Put. de Syndic. fol. 124. n. 14. Afflict. super par. 1. Const. Regn. Rubr. 29. n. 6. Rube. cons. 145. apud Clar. loc. cit. n. 5.*
(p) *Sgroi Lux Prælat. par. 3. cap. 9. §. 13. n. 5.*
(q) *l. Annona. ff. de Extraord. crim.*
(r) *Sot. de Tegen. secr. Memb. 2. q. 4. concl. 3. apud Roderic. tom. 2. q. 5. art. 6. quos dat Passerin. qu. 8. num. 23.*
(s) *cap. Qui non. cap. Si quis Episcopus. 2. quæst. 3. cap. Qui crimen. 2. q. 8.*

Pag. 453. col. 2.

(t) *Nauar. Rubr. de Iudic. n. 88. & in cap. Inter verba. Coroll. 62. num. 281. Clau. Reg. lib. 12. cap. 11. n. 10. apud Passerin. Trib. Regul. quæst. 8. num. 21.*
(u) *Abb. in cap. 2. de Indic. Felin. in cap. Ecclesia S. M. num. 14. de Constit. Bald. cons. 104. lib. 1. & cons. 154. lib. 3. Iason. in l. Iudices. C. de Iudic. Calderin. Ancharan. Oldrad. Gemin. Fulgos. Alex. Imol. Castren. Soccin. apud Tusc. litt. S. concl. 147. n. 1.*
(x) *Tit. Sententia. §. 3. Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6.*

Pag. 454. col. 1.

(z) *DD. in cap. At si Clerici. de Iudic. Sot. de Tegen. secret. Memb. 2. quæst. 6. Banu. 2. 2. q. 70. art. 1. Serra. art. 3. disp. 2. cas. 7. apud Passerin. Trib. Regul. quæst. 3. n. 20.*
(a) *Bero. in cap. At si Clerici. nu. 126. de Iudic. Boer. decis. 60. num. 3. Aufrer. in Repet. Clementin. penult. de Off. Ord. Regul. 3. n. 16. Carauit. sup. Rit. Magn. Cur. 235. n. 16. apud Clar. quæst. 21. vers. Hanc tamen. n. 34. in fin.*

Pag. 454. col. 2.

(b) *Abb. in cap. At si Clerici. n. 12. de Iudic.*
(c) *DD. in l. 2. §. Si public. ff. Ad leg. Iul. de Adult. Nauar. Rubr. de Iudic. num. 87. Bict. quæst. 13. num. 19. Sgroi par. 3. cap. 9. §. 5.*
(d) *Clar. quæst. 19. vers. Vnum tantùm. & quæst. 54. vers. Item si. n. 2.*

(e) *Sot. de Tegend. secret. Memb. 2. q. 61. Serra. 2. 2. q. 67. art. 3. disp. 2.*
(f) *Roman. in l. Si quis in graui. ff. Ad S. C. Syllan. Boer. decis. 90. nu. 8. Foller. Pract. crim. fol. 271. num. 7. apud Clar. quæst. 21. vers. Sed hic cadit. num. 35.*

Pag. 455. col. 1.

(g) *Tit. Indicia. §. 2.*
(h) *Glos. in cap. 2. in verb. Fuerat. de Accusat. lib. 6. Sgroi par. 3. cap. 9. §. 13. n. 1. Passerin. Trib. Regul. quæst. 8. num. 24.*

Pag. 455. col. 2.

(i) *cap. Omnibus. 2. quæst. 5. cap. Sicut olim. de Accusat.*

Pag. 456. col. 2.

(l) *cap. Hortamur. 3. q. 9. cap. Fraternitatis. cap. Nuper. de Test. cap. Si Testes. §. Item iusiurandi. 34. quæst. 3. l. Iusiurandi. C. de Test. Authent. de Test. §. 1.*
(m) *cap. Nuper. iunct. glos. in verb. Nisi. de Test.*
(c) *Iuuenal. Satyr. 5.*
(n) *Glos. in cap. Fraternitatis. in verb. Iuramentis. de Test. cap. Hortamur. 3. quæst. 9. cap. Nullam. 2. quæst. 4. cap. Pura. 3. quæst. 9. Non sanè. 14. qu. 5. cap. Cum dilectus. de Accusat. cap. Licet. il 2. de Test.*
(o) *cap. Sacramentum. cap. Nos. cap. Si quis. 2. qu. 5. cap. 1. 15. q. 6.*
(p) *l. Cum Clericis. C. de Episc. & Cler.*
(q) *cap. In pertractandis. cap. Imperatorum. cap. Cum causam. cap. Cæterum. cap. Cum in causa. de Iuram. calumn. cap. Qualiter, & quando. il 1. §. Formam. de Accusat.*
(r) *Nicola. I. Ad Consult. Bulgar. cap. 67.*
(s) *cap. Tibi. 63. Dist. Glos. in cap. Et si Christus. ubi Abb. num. 6. de Iureiur.*

Pag. 457. col. 1.

(u) *cap. Quoniam. iunct. glos. in vers. Duos viros. de Probat.*
(x) *Add. ad Glos. 3. in cap. Quoniam. de Probat. l. 2. ff. Rem pupill. vel adol. l. final. C. de Sern. Reip. l. 3. C. de Tabular. lib. 10.*
(z) *Authent. de Hæred. & Falcid. §. Sancimus col. 1.*
(a) *Passerin. Prax. caus. iudic. cap. 1. num. 2.*

Pag. 458. col. 1.

(b) *Bald. cons. 43. per tot. lib. 1. Alex. cons. 185. nu. 8. lib. 7.*
(c) *Siguorol. cons. 66. vers. Vnum tantùm. apud Tusc. litt. N. concl. 77. num. 10. & concl. 78. num. 4.*
(d) *B. Pius V. Const. Debitum. Cherubin. Bullar. to. 2. Const. 124. B. Pij V.*
(e) *Peyrin. Ad Const. 9. Pij V. & Formul. litt. N. cap. 6. num. 17.*
(f) *Muss. Form. instrument. cap. 53. apud Peyrin. ad Const. 9. B. Pij V. num. 8. Alex. cons. 80. num. 2. apud Tusc. N. concl. 71. num. 9.*

Pag. 458. col. 2.

(g) *Aldret. de Discipl. Relig. lib. 1. cap. 8. n. 8. & 9. apud Peyrin. loc. cit. num. 9.*
(h) *Speculat. par. 2. de Instrum. edit. §. Restat. nu. 37. Muss. apud Peyrin. loc. cit.*

(i) Pey-

Pag.459. col.1.

(i) *Peyrin. Formul. litt. N. cap. 1.*

(l) *Decret. S.C. de Apost. & Elect. §.80. Peyrin. ad Constit. 9. B. Pij V. num. 4.*

(m) *Lezan. in Mar magu. Seruitar. num. 236. Simon. Barbos. Euerard. Tusc. Quintanaduegn. tract. 3. singul. 6. num. 6. apud Anton. à Spir. Sanct. Directi. Regul. par. 1. tract. 2. disp. 5. num. 236.*

(n) *Peyrin. Formular. loc. cit num. 2.*

(o) *Peyrin. Addit. ad Const. B. Pij V. cap. 6. num. 17.*

(p) *cap. 1. cap. Hac Constitutione. de Off. Delegat in 6. Gregor. XV. Constitut. Sanctissimus.*

Pag.459. col.2.

(q) *Oldrad. cons. 103. Lap. Allegat. 101. num. 24. Bart. Alex. Ancharan. Soccin. Roman. Bald. Barbat. Crauet. apud Tusc. litt. P. conclus. 892. num. 2. & seqq.*

Pag.460. col.1.

(r) *Peyrin. Formul. litt. C. cap. 20. n. 3. Cesped. Dub. 318. num. 12. Passerin. in cap. Hac Constitutione. num. 53. de Offic. Delegat. in 6.*

(s) *Barbos. in cap. Quoniam. num. 4. de Probat. apud Peyrin. loc. cit.*

Pag.460. col.2.

(t) *l. 1. l. Diem functo. l. Consiliari ff. de Assessor. l. 1. C. eod. tit. Cuiac. in Nouell. 44. Dionys. Gothofr. ad l. 1. ff. de Off. Adsessor.*

Pag.460. col.2.

(u) *Bellegrand. tract. 2. quæst. 1.*

Pag.461. col.1.

(x) *Portell. par. 1. cas. 25. Ioseph à S. M. tract. 4. cap. 10. Repertor. Inquisit. verb. Testis. §. Item nota. Lezan. verb Visitator. nu. 7. Passerin. Trib. Regul. quæst. 8. art. 11. num. 58. Abb. in cap. Ad petitionem. num. 2. de Accusat.*

(z) *Per inquisitionem. Extrà de Elect.*

(a) *cap. Inquisitionis. §. Tertiæ. de Accusat.*

(b) *Glos. in d. cap. Inquisitionis. §. Tertiæ. in verb. Solummodò. vbi Abb. num. 2. de Accus.*

(c) *cap. 1. & 2. de Accusat. in 6.*

Pag.461. col.2.

(d) *Tit. Patronus. §. 9.*

Pag.462. col.2.

(e) *Isai. cap. 56. vers. 10.*

(f) *Calderin. cons. 156. aliàs 1. de Probat. & cons. 169. aliàs 3. de Test. Alex. cons. 117. nu. 4. & 5. lib. 4. apud Tusc. litt. F. concl. 63. num. 4.*

(g) *Ioann. cap. 7. vers. 13.*

(h) *Tit. eo. §. 4.*

Pag.463. col.1.

(i) *Tit. Canones. quæst. 2.*

Pag.464. col.1.

(l) *Abb. in cap. Ad petitionem. n. 3. de Accusat.*

(m) *Abb. in cap. Dilectus filius. n. 11. de Simon.*

Pag.464. col.2.

(n) *Glos. in l. Aliud. §. Refertur. ff. de Reg. iur. Bart. in l. Aut facta. ff. de Pœn. Io: And. in cap. Felicis. eo. tit. in 6.*

(o) *Ludouic. Roman. cons. 66. per tot. & cons. 195. vers. Solutio. circ. fin. apud Tusc. litt. I. conclus. 102. num. 37. & 43.*

(p) *Castren. in l. Si ex falsis. C. de Fid. instr. Glos. in cap. Accusatus. §. Eum. in verb. Iudicari. de Hæret. in 6. Abb. in cap. Constitutus. de Rescr. & in cap. Cum inter. de Sent. & re. indic. vbi Felin. num. 6. & 7.*

Pag.465. col.1.

(q) *Lezan. Summ. verb. Visitator.*

(r) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 8. art. 8. num. 38.*

(s) *3. Reg. cap. 18. vers. 17.*

Pag.466. col.1.

(t) *Cap. final. iunct. glos. in verb. Indices. vbi Abb. nu. 2. vers. Nota bene. de Probat.*

(u) *cap. Quoniam de Probat.*

(x) *Abb. in cap. Quoniam contrà. n. 4. vers. Tertiò Io: Andr. de Probat.*

TITV-

TITVLVS DVODECIMVS.

Exceptio.

TEXTVS.

§. I. Hic est vltimus modus procedendi, & potest bifariam iniri, nimirum Ciuiliter, & Criminaliter. Ciuilis Exceptio est, dum repellitur Iudex, Testis, ac Electus, vel Eligendus; contra quos adducuntur inhabilitates, exclusiones, & nil aliud intenditur, nisi ipsorum repulsio à recensitis muneribus, nulla autem ipsorum punitio. Hinc quæcumque talis Exceptio, si probatur, quia Iudex, Testis est inimicus, infamis, &c. tunc repellantur à iudicio, & à testimonio, nulla tamen illis, nec ordinaria, nec extraordinaria pœna imponitur. Pari modo, nec Excipiens talionis pœna plectendus est, si excipiendo non probat, sed sub iudicio, & testimonio talium remaneat. Prætereà sine Excepto præsente, & Excipiente, nullo modo, Iudex potest processum Exceptiuum incipere. Præcipuè, vbi de Electione, & Electo ageretur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Exceptionis diffinitio.*
   Exceptionis plures species ex Hostiensis.
2. *Exceptio est species Accusationis.*
   Diuiditur in Ciuilem, & Criminalem.
   Ciuilis, quæ sit.
   Omnes, qui ad iudicium adhibentur, possunt repelli.
   Pariter contrà assumptos, aut assumendos ad Dignitates potest Excipi.
3. *Ex ciuili Exceptione nulla pœna incurritur.*
   Sed Iudex tenetur ex officio procedere contrà Exceptum ex delicto.
   Probationes pro Exceptione ciuili non sufficiunt ad puniendum criminaliter.
   Neque etiam in causa criminali ciuiliter tractata.
4. *Excipiens non punitur talione, si excipiendo deficit in probatione.*
   Sine Exceptoris, & Excepti præsentia nequit incipi processus Exceptiuus.

Accusatio nequit fieri per Procuratorē.

1. EXCEPTIO potest diffiniri, quod *sit actus iudicialis, per quem aliquis repellitur ab aliquo faciendo, obtinendo, vel possidendo*. Actus iste est oppositio, quam proponit aliquis, siue Reus, siue Actor. Oppositio autem hæc est directa *ad repellendum* aliquam personam à *faciendo aliquod*; puta Iudicem à iudicando; Actorem ab accusando; Testem à testificando; *Notarium* à scribendo; *Peritum*, *Arbitrum*, *Consiliarium* à muneribus suis in aliqua causa; *vel ab obtinendo*, vt quando Exceptio proponitur contrà aliquem ne ad Prælaturam eligatur; vel ab aliquo *possidendo*, quādo, nempè in tempore debito Excipitur contra Electum, vt nō confirmetur, vel post confirmationem, ne Prælaturam adeptam possideat. Exceptionum autem plures sunt species; aliæ enim sunt dilatoriæ; aliæ peremptoriæ; aliæ anomalæ; aliæ perpetuæ; aliæ temporales; aliæ odiosæ; aliæ fauorabiles; aliæ inductæ à rigore iuris; aliæ à naturali æquitate; aliæ sunt in rem; aliæ in personam, & qui eas vult videre adeat *Hostiensem.* (a)

2. Quia

2. Quia verò prædictæ diuisiones parùm faciunt pro nostro foro Regulari, ideò tractabimus tantùm de *Exceptione*, quæ potest nobis competere. *Hic* ergo *est vltimus modo procedendi* in iudicio apud nos; vel enim Iudex procedit *ex officio*, vt in Inquisitione generali, & Denunciatione: vel ad instantiam partis, vt in Accusatione; & Exceptione; quæ tamen optimè reduci posset ad Accusationem, cuius est species. *Potest* verò *bifariam iniri, nimirum Ciuiliter, & Criminaliter*.

Ciuilis Exceptio est dum repellitur Iudex, Testis, &c. Non solùm autem possunt repelli isti, sed etiam omnes, qui ad iudicium adhibentur, puta *Actuarius*, siue *Notarius*; *Peritus* in iudicanda qualitate delicti; *Assessor*, siue *Consiliarius* à Iudice adhibitus; *Coniudices, vt Custos, Diffinitores, &c.* Sicut enim isti omnes recusari possunt, vt aliàs dictum est, ita etiam contra eos potest excipi, quod perindè est. Pariter *Electus, vel Eligendus* ad Prælaturam, Officia, Personatus, in Religione, *contra quos adducuntur inhabilitates*, puta ex defectu scientiæ, peritiæ, ætatis, natalium, &c. *exclusiones*: vt quod est excommunicatus, infamis, inimicus, corruptus, &c. *& nil aliud intenditur, nisi ipsorum repulsio à recensitis muneribus, nulla autem ipsorum punitio*.

3. *Hinc quæcumque talis Exceptio si probatur*, quod nempè *Iudex, vel Testis, Actor*, seu *Accusator, Notarius, Peritus, &c. est inimicus, infamis*, excommunicatus, ignorans, corruptus, subornatus, tunc repelletur Iudex, & Peritus à iudicio ferendo; Notarius à scribendo acta; Consiliarius à consulendo; *& à testimonio* Testis, *nulla tamen illis, nec ordinaria, nec extraordinaria pœna imponitur*. Hoc autem accipiendum est quantùm ex vi exceptionis probatæ, non tamen, quod ex probatione criminis, ratione cuius fit exceptio, Iudex ordinarius non possit procedere contra talem criminosum. Imò tenetur specialiter contra ipsum inquirere *ex officio*; per talem enim probationem in iudicio factam, crimen factum est publicum iuris, ratione cuius tenetur Iudex ordinarius *ex officio* procedere, vt post nonnullos docet *Clarus*, (*b*) & nos aliàs diximus. Verùm tamen est, quod probationes factæ ad probandam Exceptionem ciuilem, non possunt inseruire Iudici, ad procedendum criminaliter, puta deueniendo ad condemnationem, suppositis talibus probationibus in iudicio ciuili; sed tantùm inseruiunt ad inquirendum, & faciendum nouum processum criminalem: quia acta facta in iudicio ciuili non faciunt fidem in criminali, vt *Doctores* (*c*) communiter tenent; & hoc non solùm, quando est causa ciuilis, sed etiam, quando est criminalis, sed ciuiliter tractata. (*d*)

4. *Pari modo nec Excipiens talionis pœna plectendus est, si excipiendo non probat*. cum enim non intenderit pœnam contra Exceptum, æquum est, quod etiam ipse deficiens nullam pœnam subeat, (*e*) *sed sub iudicio, & testimonio talium remaneat*; hoc est, quod subeat *iudicium* illius Iudicis, & testimonia illorum Testium, contra quos exceptionem proposuit. *Præterea sino Excepto*, hoc est, illo contra quem proponitur Exceptio, *præsente, & Excipiente*, siue Exceptore, quod idem est, *nullo modo potest Iudex processum exceptiuum incipere, præcipuè vbi de Electione, & Electo ageretur*. Sic tenet *Rodericus*, (*f*) & ratio esse potest, quia Exceptio, maximè contrà Eligendum, vel Electum, est species Accusationis, in qua requiritur, Accusatorem, & Accusatum præsentes esse Iudici per se, nequeunt enim interuenire per Procuratorem.

TEXTVS.

§. II. Si quis excipit contra Electum, & Exceptionem non probat, pœna arbitraria puniri debet. Si contrà Eligendum, mitiori pœna mulctandus est, vt falsis criminationibus aditus occludatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1 *Exceptor non probans, quâ pœna mulctandus.*

Pœna non debet excedere priuationem vocis passiuæ.

Ratio ad hoc.

Plus punitur deficiens Exceptor contra

tra Electum, quam contra Eligendum.

Punitur tantùm quando obijcit crimen contra Exceptum.

5. EX eo, quod Excipiens contra aliquem, (ad hoc, quod Dignitatem per electionem non obtineat, aut per confirmationem non possideat) est ad modum Accusationis, ideò quemadmodum in Accusatione, si Actor deficit in probando crimen, pœna talionis punitur, vt supra dictum est, ita etiam *si quis excipit contra Electum, & Exceptionem non probet, pœna arbitraria* Iudici *puniri debet.* Arbitrium porrò, in hoc casu, deberet regulari quantum ad hoc, quod scilicet non excederet priuationem vocis passiuæ. Ratio est, quia cum Exceptio sit ad instar Accusationis, sicut in Accusatione deficiens punitur pœna talionis, ita debet fieri in Exceptione; pœna porrò priuationis vocis passiuæ, optimè correspondet: si quidem Exceptio probata ciuiliter non aliud grauamen infert, nisi priuationem Dignitatis obtentæ *initiatiuè* tantùm; puta per solam electionem, & non *completè*, quia hoc fit per confirmationem; & proinde Exceptus damnum pateretur tantùm, ac si voce passiua priuatus esset; vnde & similis pœna, ad plus, danda est Exceptori non probanti. Quia verò plus læditur, qui excluditur à Dignitate, quam consequutus est per electionem, illo, qui tantùm repellitur ab eadem consequenda, ideò disponitur, quod *si contra Eligendum* non probatur Exceptio, *mitoiri pœna mulctandus est* Exceptor, quia minus malum ex Exceptione probata resultasset. *Vt falsis criminibus aditus præcludatur.* Ex hac vltima periodo *Textus* elicitur, quod non semper debet puniri Excipiens, si deficit, sed solùm, quando obijcit contra Exceptum aliquod crimen pro fundamento Exceptionis. Potest enim quis esse irregularis ex defectu, & obijci sibi Exceptio ex hoc capite, vt dicendo, quod est impeditus podagra, surdus, aut epylepticus; vel potest fieri Exceptio ratione ætatis, aut aliorum, quæ nullam sapiunt infamiam, nec politicam, nec legalem. In tali casu Excipiens nullo modo criminaretur Exceptum. Si ergo pœnæ arbitrariæ imponuntur Excipienti non probanti, *vt falsis criminationibus aditus occludatur*, sequitur, quod vbi non est falsa criminatio, nulla debet subiri pœna, & sic concludendum est, quod si sit Exceptio, quæ nullam omninò sapiat famæ iacturam, vt esset Exceptio super ætate, aut infirmitate, nullo modo vitiosa, sed merè naturali, nullam omninò pœnam debet portare Exceptor deficiens.

T E X T V S.

§. III. Criminalis Exeeptio non solùm intendit excludere, sed punire Exclusos de obiectis criminibus, & probatis: & tunc naturam Accusationis induit; vndè Exceptor deficiens puniri debet. Si Ciuilis sit Exceptio, in eodem Processu determinanda est. Si criminalis in alio;

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

6. *Excipientis duplex finis.*
In Exceptione ciuili simplex est finis, in criminali duplex.
Exceptionem criminalem pallians, sub nomine ciuilis, puniendus est, si deficit.
7. *Exceptio criminaliter intentata induit naturam Accusationis.*
8. *Præsumptiones ex quibus finis Exceptoris deprehenditur.*
Plus amatur propria indemnitatas, quàm offensio alterius.
9. *Malignitas quorundam Excipientium.*
Debent isti puniri pœnis Statutorum.
10. *Ciuilis Exceptio terminanda in eodem Processu, in quo proponitur.*
Criminalis requirit alium Processum.
Ratio prædictorum.

6. FInis Excipientis potest esse, aut simplex, aut duplex; simplex qui-

quidem, si solummodo intendit impedire Exceptum ab eo, quod ipse intendit, puta à iudicando, testificando, aut obtinendo Dignitatem, & hæc est ciuilis Exceptio: duplex autem, quando est *criminalis Exceptio*, per quam Excipiens *non solùm intendit excludere* ab ijs, quæ Exclusus intendit, *Sed etiam puniri Exclusos de obiectis criminibus, & probatis*. Hic autem aduertendum, quod Excipientis malitia non debet sibi patrocinari, neque ex illa debet ipse ferre commodum. Potest enim esse, quod Excipiens se declaret, proponere Exceptionem ciuiliter, reuera autem occultet intentionem, per quam, si pateret, redderetur Exceptio criminalis. Hoc quidem est, quando proponit crimen, tanquam fundamentum Exceptionis; quemadmodum si diceret, Iudicem, autem Testem, esse eius inimicum, quia stuprum commisit cum Sorore Excipientis, ob quod, multo tempore, Excipiens tetendit insidias Excepto, vt eum occideret, & sic facti sunt inimici: vel exciperet contra *Caium*, ne eligatur, quia Simoniam commisit cum *Seio*, dando illi pecuniam, ad habendum suum suffragium. Tali casu Excipiens, licet ciuiliter, tamen nocet Excepto, & animum nocendi palliatum habet; sicuti Denunciator; quia crimen Superiori denunciat, dicens ore, se non intendere pœnam Denunciati, quamuis corde concupiscat. Scit enim, quod si Prælatus scit crimen Subditi, tenetur *ex officio*, & in conscientia, contra Criminosum procedere, & hoc modo intentum suum obtinet, puta punitionem Delinquentis, licèt intentionem non prodat. In hoc ergo casu Exceptor deficiens, debet puniri pœna arbitraria, sicut fit cum Denunciatore non probante, vt paulo supra diximus. Et circa hoc aduerto, quod *Abbas* (g) dicit, quod quantumuis, pro fundamento Exceptionis, proponatur crimen, non tamen Exceptio euadit criminalis, si Excipiens non intendit punitionem talis criminis. Sed intentio *Abbatis* non est, nisi probare, quod, in tali casu, Exceptus potest per Procuratorem respondere, vt fit in causis ciuilibus, nec tenetur per se respondere, vt fit in criminalibus. Sed negari non potest, quod apud nos, aliquo modo, seu materialiter, criminalis non sit, cum de crimine agatur; & Excipiens intentionem abscondat, simulans, se tantùm ciuiliter Excipere, sciens, quod Iudex de tali crimine Exceptum puniet, (sicut si ipse punitionem intendisset criminaliter excipiendo;) licet mitiori pœna.

7. Quando verò criminaliter excipit, & duplicem habet intentionem, *tunc naturam Accusationis induit*. At hic subtiliter est distinguendum, vel enim intentio Exclusionis est principalis, & punitionis accessoria; vel vice versa. In primo casu verum est, quod *naturam Accusationis induit*, hoc est, non est formaliter Accusatio, cuius primus finis est punitio; sed similitudinaria, quia in hac Exceptione quæritur etiam pœna Excepti, vt in Accusatione; sed non quæritur pœna primò, sed secundariò; primò enim intenditur ab Excipiente indemnitas, aut propria, aut Reipublicæ; secundariò autem pœna Excepti; & ideò talis Exceptio *habet naturam*, sed non formalitatem *Accusationis*. Quando verò primò intēditur punitio criminis, & ex consequenti Exceptio, tunc est vera Accusatio: à termino enim specificatur motus; vndè si Excipiens primò tendit in punitionē criminosi Excepti, patet, quod hęc est terminus motus accusationis, & eius Exceptio est vera, & formalis accusatio, & nomine tenùs Exceptio; vnde regulanda tunc est ad formam accusationis, inscribendo, & dando libellum, prout fit in vera accusatione. *Vnde Exceptor deficiens puniri debet*. Sed qua pœna? Pœna quidem arbitraria, si Exclusio est primò intenta. Si verò punitio criminis oppositi est principale motiuum, debet esse pœna talionis, quia, in tali casu, Exceptio est vera accusatio. Sed quia difficile est, quod Iudex possit cognoscere, quando nam Exceptor intendit principaliter punitionem criminis, & accessoriè Exclusionem, aut vice versa, ideò dicendum est quales sint, & quæ præsumptiones, per quas alterum istorum concludi potest.

8. Dico ergo, quod in casu, quo Excipiens sit Reus in aliqua causa criminali graui, & nulla sibi suppetat maior defensio, quàm Exceptio personalis contra Iudicem, aut Testem vnum, à quo solo pendet integra probatio delicti, quantumuis Exceptio sit proposita criminaliter, potest præsumi, quod ipse primò, & principaliter sui defensionem intendat, & pœnam alterius consequenter. Ratio est quia naturaliter plus amatur propria indemnitas, quam offensio alterius, hæc enim ad illam ordinatur. Si verò potest alio mo-

do se defendere, & tamen eligit viam accusandi per Exceptionem; vel si nihil ipsi prodest talis Exceptio. (ex eo, quod si excluditur iste Testis, suppetunt alij multi, per quorum testimonia potest conuinci; & si recusat hunc Iudicem, debet nil minus subire iudicium alterius,) & tamen sic criminatur excipiendo; signum est, quod eius principalis intentio est, vt Exceptus puniatur; & sic Excipiens est verus Accusator. Pariter si quis excipit contra *Caium* criminaliter, ne eligatur, aut ne confirmetur, & ipse Excipiens non concurrit ad Dignitatem illam; patet quod principaliter intendit punitionem; si enim intenderet tantummodò illum repellere à Dignitate, exciperet tantùm ciuiliter; tali einm modo sufficienter remanet impeditus in consequenda Dignitate; vnde excipiendo criminaliter, se prodit Accusatorem, & pœna Accusatorum puniri debet, si deficit.

9. Vnum remanet hìc monendum, & est, quod aliquorum Æmulatorum vitium est: indagare defectus illorum, quos æmulantur, & eos seruare in sinu. Appropinquante verò tempore electionis, tales defectus produnt Visitatori, aut Generali, & crimina propalant ad effectum impediendi eum, quem æmulantur, ne eligatur. Ad malignitatem talium puniendam disponit *Textus* supra, (b) quod non audiantur, perpetuò actibus legitimis priuentur, ac sint Infames. Sed ponamus, quod vnus illorum iuridicè, & criminaliter sic excipiat, debet ne audiri? Dico quod non, quia à lege impeditur, quemadmodum repellitur ab accusando, qui per legem accusare prohibetur; & debet Prælatus contra ipsum præcitatas pœnas fulminare irremissibiliter, nisi euidenter probet, se antea nesciuisse talia crimina, quæ contra Exceptum obiectat. Ex alia parte debet Superior *ex officio* inquirere de plano veritatem super talibus, & impedire electionem ne cadat in fauorem Criminosi, cum detrimento Religionis, si ille dicitur culpabilis. Imò tenetur etiam formiter procedere, si tempus suppetit, ne crimina euadant impunita.

10. *Si ciuiliter sit Exceptio in eodem Processu terminanda est*. Aduerto, quod ad reddendam Exceptionem ciuilem, aut criminalem, apud nos, facit non solùm intentio Excipientis expressa in forma, sub qua concipitur libellus Exceptiuus; sed fundamentum, super quo stabilitur Excipiens. Si enim hoc crimen in se sit, quamtumuis Excipiens dicat se ciuiliter excipere, & Exceptum solummodò repellere à iudicando, seu testificando: tamen fit criminalis Exceptio quo ad punitionem (quia Iudex, inter nos, tenetur tale crimen punire) & etiam quo ad modum procedendi. *Quia si ciuilis sit Exceptio, in eodem Processu terminanda est*; quando nempè, non solùm Excipiens tantummodo petit, quod Exceptus repellatur; sed etiam quando fundamentum Exceptionis non est crimen. Vt si peterem *Caium* repelli à testificando contra me, quod blasfemauerim, quia ipse, & frater *Seij*, qui accusauit me; Testes, quos producere debeo ad probandum, quod dico, debent examinari in eodem Processu, qui formatur contra me. Sed si repello *Caium* à testificando, quia est infamis, periurus, &c. tunc, licet ego petam ciuiliter, & sufficiat examinare Testes à me productos super periurio *Caij*, ad effectum illum repellendi; tamen Iudex non potest, ex officio, vt debet, *Caiũ* punire, nisi alium Processum instruat. *Proindè dicit*, *si criminalis in alio*; quia enim in Exceptione criminali peto duo, hoc est. repulsionem, & punitionem Excepti; proindè Testes à me producti, examinati in Processu, qui fit contra me, benè faciunt pro me, ad repellendum Exceptum; Sed si debet ad mei petitionem puniri, alius Processus est necessarius.

T E X T V S.

§. IV. Contra Eligendum, in ipso electionis die, Exceptio non debet admitti; nisi tam in promptu esset probatio, vt breuissimo tempore, expediri posset Exceptio. Criminalis verò nullo modo audienda, sed suis dilationibus agitari debet, vt Exceptor probare, & Reus se tueri valeat.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

11. *Non potest produci Exceptio contra Eligendum ipsa die electionis.*
Potest fieri, si, in breuissimo tempore, posset probari fundamentum Exceptionis.
Tempus breuissimum quodnam dicatur in iure.
Hoc determinare, est arbitrarium Iudici.
Decima pars diei electionis potest vocari tempus breuissimum.

11. QVia debet, & bono Religionis consuli, & indemnitati proximi prouideri, rectè decernitur, quod *contra Eligendum, in ipso electionis die, non debet admitti Exceptio*, nempè ciuilis: quia dum Prælatus, qui est Præses Capituli, debet vacare in dirigenda electione, præsertim Prouincialis, quæ est vni diei artificiali alligata, (*i*) non superest illi tempus ad audienda ea, quæ proponit Excipiens, & in sui defensionem respondet Exceptus; *nisi tam in promptu esset probatio, vt, breuissimo tempore, expediri posset Exceptio.* Hanc probationem non puto possibilem, nisi per productionem instrumenti authentici: vt si fieret Exceptio super ætate, vel natalium qualitate, ad consequendam Prælaturam, & produceretur attestatio Baptismatis legalizata, vel copia Sententiæ authentica, per quam ille redditus esset perpetuò inhabilis. Examinare enim Testes, requirit tempus prolixum, hìc autem assignatur *tempus breuissimum.* Quantum autem tempus possit dici breuissimum, difficile est determinare; quia aliquando in iure vocatur tempus modicum, quod est infra decennium; (*l*) aliquando septennium dicitur modicum; (*m*) aliquando quinquennium; (*n*) aliquando biennium; (*o*) aliquando tempus breue dicitur, quod est intra triginta dies; (*p*) aliquando factum intra tres dies, dicitur factum incontinenti. (*q*) Vnde determinare quodnam tempus sit longum, vel breue, est arbitrarium Iudici, secundùm subiectam materiam, vt tenet quædam *Glossa* (*r*) communiter recepta. Posset dici, quod cum tempus vtile pro electione Capitulari sit dici artificialis, & decima pars alicuius totiùs censeatur modica, & minimè notabilis, ita etiã decima pars diei posset dici tempus breuissimum. Et ità in facti contingentia posset se Prælatus regulare, quod nempè, si contra aliquem, coram se, proponeretur Exceptio, cuius probatio intra duas horas, cum triente, posset absolui, non posset Prælatus Excipientem repellere, prætextu dispositionis huius *Textus*, sed teneretur admittere, quia tempus tale est breuissimum; & si Prælatus nollet exceptionem admittere, & Excipiens appellaret, & protestaretur de nullitate electionis, electio, si caderet fauore Excepti, redderetur nulla, probata Exceptione. *Criminalis verò nullo modo audienda, sed suis dilationibus agitari debet, vt Exceptor probare, & Reus se tueri valeat.*

I. Quæritur. An in Exceptione ciuili dentur defensiones Excepto contra Excipientem?

SVMMARIVM.

12. *Differentia procedendi excipiendo ad defensam, & ad impediendum consecutionem Dignitatis.*
13. *Defensiones debent dari Excepto, si aliquod damnum per exceptionem patitur.*

12. REspondeo. Quod licet in *Textu* complicata sit materia Exceptionis, quæ fit contra Iudicem, Actorem, seu Testes, cum illa, quæ fit ab illo, qui alium à Dignitate repellere intendit; tamen dispar est vtrorumque tum ratio, tum methodus. Ratio quidem est, quod in prima, illa exceptio, quæ proponitur, est à Reo, qui intendit quoquo modo se defendere; & ideo, ante litem contestatam, opponit contra personam Iudicis, aut Actoris; contestata verò (saltem apud Nos, vbi Testes semper examinantur ante rei constitutionem) contra Testes; in secunda verò, exceptio est ab Excipiente, tanquam Actore intendente impedire, siue repellere alium à Dignitate. Methodus item diuersa est, quia in prima proponitur, & terminatur ciuilis exceptio in Processu

cessu eodem; in secunda verò semper fit Processus specialis; vnde procedere per modum Exceptionis, est peculiaris modus contradistinctus contra modum per Accusationem, Denunciationem, & Inquisitionem, vt visum est; cum ex alia parte Exceptio in primo intellectu sit, quid vagum, quod intrat in omni modo procedendi: in omni enim, conceduntur defensiones, quæ, vt plurimùm, consistunt in exceptionibus contra Testes, aut Iudicem inimicum &c. De prima autem aliquid dictum est, quando locuti sumus de conditionibus requisitis in Iudice, ac de eius recusatione; de Accusatore, & quisnam prohibitus sit accusare; & dicemus etiam suo loco de Testibus; hæc enim omnia sunt veræ Exceptiones, quæ contra Iudicem, Actorem, ac Testes proponuntur. De secunda verò tractamus in sequentibus Quæstionibus, quæ maximè possunt vsu venire. Sed quia quæstio hæc potest esse communis in omni genere Exceptionis, ipsam præmittimus.

13. Dico ergo distinguendo: vel Exceptus per huiusmodi exceptionem aliquod damnum patitur, vel nullum. Si aliquod damnum, debent ipsi dari defensiones; si nullum, minimè. Ratio est, quia ad euitandum damnum, siue in persona, siue in re, siue in fama, de iure naturæ, ac scripto, (t) debent dari defensiones, quæ per nullam legem humanam possunt tolli. Supponimus verò, quod Excepto veniat damnum ex proposita exceptione, vnde, ad ipsum fugiendum, admitti debet, ad reprobanda opposita in exceptione, siue per Instrumenta, siue per Testes. Hinc si, Actor prosequens iniuriam suam, accusaret, vt sibi damnum per iniuriam illatum repararetur, Reus verò per Exceptionem repelleret Actorem ab Accusatione, ne causa contra Reum fieret, certè Actor esset damnificatus per Exceptionem, quia remaneret cum illo damno, quod reparare sperauit in iudicio. Hoc videtur pariter in Iudice, a quo est appellatum; Quia si Iudex, *ad quem*, sententiat tantùm super meritis causæ, super qua appellatum est, citare illum non debet, quia de nullo eius damno agitur; si vero agere intendit contra illum, condemnando eum de iustitia malè administrata, tunc debet citari, ad hoc vt se possit defendere, pro vt aliàs fuit dictum; agitur enim de damno suo. Cum itaque in Exceptione, quæ proponitur contra Eligendum, semper interueniat damnum Excepti; tum quia priuatur Dignitate, quam sperat; tum quia patitur iacturam famæ, si fundamentum Exceptionis sapit aliquam turpitudinem; hinc resoluendum, quod quantumuis Exceptio ciuiliter proponatur, semper Excepto Eligendo debent dari defensiones.

II. Quæritur. Quomodo proponenda sit Exceptio contra Eligendum?

SVMMARIVM.

14. *Absentes, & præsentes in iure, qui dicantur.*
Qui vult excipere, quando possit dici præsens.
Exceptio potest proponi per litteras.
Si est ciuilis, potest tractari per Procuratorem.

15. *Forma proponendi exceptionem.*

14. Respondeo. Quod, vt ordinat *Textus* supra, oportet, quod Excipiens, & Exceptus sint præsentes: & hoc non debet accipi de præsentia stricta, siue physica, sed lata, & morali, iuxta quam dicitur esse præsens, qui per multum spatium non distat. Difficile quidem est determinare, quando aliquis possit dici præsens, in ordine ad aliquod agendum, vel consequendum, ob varietatem legum, quæ diuersimodè loquuntur, prout Doctores exponunt. Absentes enim aliquando, vel præsentes dicuntur, qui non sunt, vel sunt in Ciuitate, aut loco seruitij: (u) aliquando qui sunt in alieno, vel proprio Territorio: (x) aliquando qui sunt sub diuerso, vel eodem Præside, vel Ducatu: (z) aliquando qui sunt, vel non, in loco, vbi habent domicilium: (a) ac vndecim modos absentiæ, & ex consequenti etiam præsentiæ, enumerat *Apostillator* ad *Ludouicum Romanum* (b). Quantum autem ad casum nostrum censerem, quod, ad effectum excipiendi contra aliquem, tempore, quo Vocales Capitulares, nec sunt congregati, nec de proximo congregandi, præsens dici possit ille, qui est in Prouincia; si verò sunt de proximo congregandi, quia iam litteræ citatoriæ Capituli emanarunt, præsen-

ſentem dicerem, qui vocatus à Prælato poteſt intra vnam, vel alteram diem, venire; ſi ſunt congregati, vocarem præſentem eum; qui parùm diſtat, & vocatus, eadem die, poteſt comparere. Ducor, quia licet Proceſſus Exceptiuus nequeat incipi, niſi præſente Excipiente, qui libellum Exceptionis Iudici porrigat iuxta formam, de qua infra; & à Iudice etiam interrogetur, vt ſibi plùs pateat fundamentum Exceptionis; tamen poteſt etiam per litteras fieri Exceptio, manifeſtando ſcilicet Prælato intentionem, quam habet excipiendi, & petendo litteras obedientiales adeundi Prælatum ipſum, ad effectum proſequendi Exceptionem: & Prælatus tenetur, pro bono Religionis talem, Excipientem admittere, maximè ſi eſt Religioſus bonus, & timoratus, qui mouetur à zelo honoris Dei, & publicæ vtilitatis; imò, vt habet textualiter *Canon* quidam, (c) ſi Exceptio ſit ciuilis, poteſt fieri etiam per Procuratorem, quia in hac nulla ſit inſcriptio; vnde præſentia Excipientis eſt neceſſaria tantùm in Exceptione Criminali, quæ eſt vera accuſatio, & in ea requiritur inſcriptio. Si Excipiens ſit, vel in Prouincia, vel parùm diſtet à Conuentu, vbi eſt Superior, itavt commodè, & in tempore, quo non impediatur electio, poſſit fieri Proceſſus Exceptiuus, ſequitur, quod debet dici ſufficienter præſens ad effectum intimandi Prælato voluntatem ſuam, & ſic diſponendi præparatoria ad Exceptionem. Quod ſi, vt dicebam, intendit aliquis ciuiliter tantùm procedere, non eſt neceſſaria præſentia eius, ſed hoc poteſt per Procuratorem.

15. Forma porrò Exceptionis debet continere tempus, locum, & perſonam, tum Excipientis, tum Iudicis, ſeu Prælati, coram quo proponitur Fxceptio, tum eius contra quem excipitur. Item fundamentum Exceptionis, vtpotè quod non habeat ætatem requiſitam: quod ſit inhabilis, ex tali crimine commiſſo &c. & exprimi debent omnes circumſtantiæ delicti, propter quod excipere intendit: pariter aſſignare Teſtes, vel producere Inſtrumenta ad probandum. Tandem debet exprimi petitio, quę in ciuili Exceptione verſatur tantùm circa repulſionem à Dignitate conſequenda; in criminali autem addit inſtantiam, vt de crimine obiecto, iuxta leges, puniatur. Debet vltimò Excipiens iurare, quod non animo calumniandi, neque malo zelo, inſtigatur ad taliter excipiendum. Libellus porrò ita conceptus debet Iudici, coram *Notario*, & Teſtibus præſentari, vt ſit in Accuſatione. Dabimus autem *in ſecunda Parte* formam vtriuſque Exceptionis.

III. Quæritur. Quis poſſit excipere contra Eligendum?

SVMMARIVM.

16. *Quilibet non excommunicatus poteſt excipere contra eligendum.*
Inhabilis ad accuſandum admittitur pro intereſſe proprio.
Expedit cuique Religioſo, habere dignos Superiores.

16. Reſpondeo. Quod quilibet de Prouincia, quantumuis inhabilis ad accuſandum, poteſt excipere, tum ciuiliter, tum criminaliter, dummodo excommunicatus non ſit; vt habet *Gloſſa* quædam (d) communiter recepta. Ratio, quam adducit *Innocentius*, quem ibi citat *Abbas*, eſt, quia quilibet quamuis inhabilis, admittitur ad accuſandum, quando proſequitur proprium intereſſe, Subditus verò excipiendo contra eum, qui eſt futurus ſuus Prælatus, proſequitur proprium intereſſe: expedit enim, non ſolùm toti Reipublicæ, ſed cuilibet de ea, habere Prælatum idonenm, & irreprehenſibilem; vndè concluditur per hoc, quod quilibet de Prouincia poteſt excipere contra eligendum in Prouincialem; & quilibet de Conuentu contra eligendum in Prælatum localem. Dicit porrò (e) *Abbas* citans pro ſe *Innocentium*, *Archidiaconum*, & *Ioannem Andreæ*, quod quilibet talis non ſolùm poteſt excipere contra Eligendum, ſed etiam contra Electum, ſiue contra Petentem confirmationem; non ſolùm ex adducta ratione, ſed etiam quia ſicut quilibet admittitur ad defendendum alium, (f) ità etiam, debet admitti quilibet ad defendendam Eccleſiam, nempè per Exceptionem ciuilem, ne malus Prælatus ipſius adminiſtrationem nanciſcatur, & ipſa damnificetur. Et ius publicum conſiſtit maximè in Prælato: & ſingulis Subditis mul-

multum intereſt, vt bonus ſit, & quod hoc intelligatur non ſolùm, quando excipitur ob qualitatem perſonalem Electi, ſed etiam ob defectum, qui interuenit in forma Electionis.

IV. Quæritur. Quænam ſint fundamenta legitimæ Exceptionis contra Eligendum ad Prælaturam?

SVMMARIVM.

Quæ arcent ab Officio Iudicis, impediunt Prælaturas.

18. *Tela iudicialis, ad Exceptionem, quando ſit neceſſaria.*

Vt Exceptus repellatur à Prælatura, ratione delicti, quæ requirantur.

Indicia delicti ad condemnandum debent eſſe probata.

Sententia condemnatoria de crimine, vt afficiat Exceptum, debet tranſiſſe in iudicatum.

Pendente appellatione ſuper priuatione vocis paſſiuæ, priuatus ſic, poteſt eligi.

19. *Appellatio à Cenſuris non eſt ſuſpenſiua ſententiæ.*

Priuatio vocis paſſiuæ non eſt cenſura.

Excommunicatus, etiam poſt appellationem, non poteſt eligi.

Sententia declaratoria Excommunicationis ſuſpenditur per appellationem.

Non ſic Sententia fulminatoria lata ab homine.

Priuatus voce paſſiua per ſententiam, ſi appellat, poteſt eligi.

Diffamatus de crimine apud graues viros, eſt ineligibilis.

Diffamatus remanet, probato crimine, licet appellet à grauamine.

17. RESpondeo. Eſſe omnia ea, quæ enumerauimus, quæ arcent ab officio Iudicis (g), & quia repetere ſuperfluum eſt, ideo ſuperſedemus, & Lectorem ad aliàs recenſita remittimus. Hoc tamen de quolibet tali impedimento, paſſiuam electionem irritante, vniuerſaliter eſt ſciendum: quod ad hoc, quod poſſit impedire electionem, aut confirmationem oportet, quod probetur, per euidentiam, vel Inſtrumenta, vel Teſtes, &, vltra hoc, per Sententiam. Per euidentiam poteſt contingere in permanentibus quæ ſunt ſenſibilia, & perſonæ affixa; vt quod ſit claudus, leproſus, cœcus. Per Inſtrumenta contingere poteſt in tranſeuntibus, vt quod ſit natus tali anno, & per hoc ætatem non habet; quod ſit genitus ex thoro non legitimo; & hæc probentur per atteſtationem Baptiſmalem authenticam; vel quod ſit priuatus voce paſſiua, & ideò inhabilis, & iſtud probatur per exhibitionem copiæ Sententiæ legalizate, per quam priuatus remanſit. Iſta porrò poſſunt in ipſa die electionis proponi, eo quia nullo labore, & tempore breuiſſimo poteſt Iudex cognoſcere veritatem Exceptionis, nec iudiciali indagine opus eſt.

18. Si verò Excipiens proponit crimen, cui ipſo facto ſit adnexa Cenſura, vel pœna canonica; & ratione illius Exceptum ab electione intendit repellere; tunc tela iudicialis inſtituenda eſt, & probatio fieri debet per Teſtes, atque alias probationes, & debet ſequi ſententia Declaratoria Iudicis. Vnde prætextu cuiuſcumque delicti, quantumuis enormis, cui in iure, (etiam cum clauſula *ipſo facto, & abſque vlla Iudicis declaratione*) adnexa ſit Cenſura, & priuatio vocis paſſiuæ, aut inhabilitas, non poteſt repelli, quis ab electione, niſi tria concurrant; primum eſt, quod adſint probationes de delicto; *(b)* & licet indicia aliquando ſufficiant ad condemnandum, tamen hæc debent eſſe probata, & talia, quod Reum conuincant, vt tenuit *Rota (i)*. Secundum eſt, quod Reus citetur, & illi dentur debitæ defenſiones, quia nec inauditus, nec indefenſus damnari poteſt. Tertium, quod ſit ſententiatus, & quod ſententia tranſierit in iudicatum; quia ſi Sententiatus appellat, nõ afficitur ſententiâ, quia ſuſpenditur per appellationem, vt habetur in Iure *(l)*, & pendente appellatione, poteſt inhabilis, ac priuatus voce paſſiua, eligi.

19. Contra hoc videtur eſſe, quod cum à ſententia Excommunicationis, ſicut & aliarum Cenſurarum, appellatio non habeat effectum ſuſpenſiuum, ſed tantùm deuolutiuum, vt Textualiter habent duæ *Decretales (m)*, dicendum conſequenter eſt, quod

quod si aliquis declaretur Excommunicationem incurrisse, (& ex consequenti priuationem vocis), quod per talem appellationem non suspendatur sententia, sed tantùm deuoluatur eius cognitio ad Superiorem; & proinde, non obstante appellatione, ille maneat impeditus. Respondet ad hanc obiectionem *Passerinus*, dicendo, quod inhabilitas, seu priuatio vocis passiuæ non est suspensio, aut censura, quia non tollitur per absolutionem, sed per dispensationem, vt, multis citatis, (*n*) probat; proindè appellatio à sententia priuationis vocis benè suspenditur per appellationem. Sed pace tanti viri, responsum non subsistit. Siquidem priuatio vocis semper est effectus Excommunicationis, vnde manens in hac Censura, post appellationem, non potest vllo modo eligi, vt textualiter habetur in iure (*o*). Si ergo priuatio vocis est simul cum Excommunicatione, vt communiter est, (vt videre est in pœna introducentium Mulieres intra claustra, & multis alijs) tunc per appellationem, sicut non suspenditur Censura, ita nequè eius effectus. Distinguendum ergo est: vel pœna priuationis vocis est nudè apposita pro aliquo delicto, & hæc infligitur per sententiam; in tali casu appellatio suspendit, & sic Priuatus, appellando potest eligi: quia talis priuatio non est Censura, & in hoc casu bene dicit *Passerinus*. Vel priuatio est effectus Excommunicationis, & tunc distinguendum est, vel Excommunicatio est latæ sententię per legem, & sententia Iudicis est tantùm declaratoria, & tunc appellatio suspendit Censuram, & eius effectum; non enim appellatio est à censura, sed à declaratione eius, & ita Sententiatus manet in statu, ac si sententiatus non esset, & potest eligi. Vel Excommunicatio est sententiæ ferendæ, & fertur à Iudice: & appellatio ab ista non suspendit Censuram, nec eius effectum, sed tantùm déuoluit cognitionem ad Iudicem, *ad quem*, qua pendente, sic Excommunicatus, est ineligibilis. Quod si sententia nudæ priuationis feratur à Iudice, & priuatus appellet, eius appellatio, quoad vtrumque effectum subsistit, & eligi potest, tali priuatione minimè obstante.

20. Aduertendum tamen, quod si ex tali sententia ille manet diffamatus de delictis, de quibus sententiatus fuit, apud graues, & probos viros, adhuc, pendente appellatione, eligi non potest ratione infamię, ob quam aliquis ad Dignitates est ineligibilis in vtroque iure (*p*). Et ita, quantumuis ex vi appellationis suspendatur sententia, vt non impediat, quin sic Sententiatùs eligi valeat; tamen ex alio capite, electio manet impedita, si damnatus, remanet notatus infamia, ex eo, quod in iudicio accusatus, & condemnatus est, vt optimè post *Sigismundum de Bononia* obseruat *Passerinus* (*q*). Remanet autem verè diffamatus, si crimen est verè probatum; itavt plenè conuictus, aut confessus sit Reus, & appellet, tantùm ratione grauaminis illati in pœna inflicta per sententiam: non vero quòd impugnetur sententia ipsa, vt non subsistens in declaratione delicti commissi, itavt appareat ex illo publico iuris, inexcusabiliter criminosus, & ita infamis.

V. Quæritur. An Commissarius Visitator possit in actu Capituli excludere aliquem à voce passiua?

SVMMARIVM.

21. *Exclusio facta à Visitatore de aliquo, ne possit eligi, est Exceptio.*
Visitator ex informata conscientia, & sine forma iudiciali, nequit excludere aliquem à Prælatura:
Visitator ex informata conscientia confirmare, vel denegare confirmationem Electo, potest.
22. *Priuatio vocis nequit fieri, nisi per sententiam iudicialem.*
Et hoc à Visitatore cum Diffinitoribus.
Et per mensem ante Capitulum.
Per genus omnis species importatur.
Priuatio genericè sumpta quadrat pro omni specie priuationis.
Vocalis accipitur passiuè, & actiuè.
23. *Reiectus ab electione, vitio personæ, remanet infamis infamia facti.*
Testis semel repulsus à testificando, semper manet repellendus.
Impeditus ad beneficium, remanet ineligibilis.

Reie-

Reiectus, quodammodo fit infamatus infamia iuris.

24. *Statuta, quæ videntur concedere, quod Viſitatores poſſint excludere à voce paſſiua.*

Opinio Sanctori circa idem.

25. *Expoſitio Statutorum, & impugnatio opinionis.*

Dictio legitimè *quid importet.*

26. *Priuationis pœna iudicialiter eſt ferenda.*

Denunciatio fieri non poteſt, ſi crimen probari nequit.

27. *Reſpondetur rationibus Sanctori.*

De proximo accingendus habetur pro accincto.

Excluſus à Prouincialatu grauatur in fama.

28. *Per excluſiones Vocalium plurimum turbantur Prouinciæ.*

29. *Electores non tenentur credere Viſitatori, excludenti aliquem à Prælatura.*

30. *Explicatio Statutorum in contrarium.*

In Delictis notorijs non inſtruitur tela iudicialis.

Modi, quibus poteſt procurare Viſitator ne Indigni eligantur.

Iudex, qui ſcit extraiudicialiter innocentiam Rei, quid agere debeat?

Probatum Reum, vel Innocentem in iudicio, nequit Iudex damnare, aut abſoluere, ex priuata ſcientia.

21. Reſpondeo. Quod, vt Superiori Quæſtione probatum eſt, non poteſt contra aliquem valida Exceptio fieri, niſi legitimè probato fundamento Exceptionis. Et niſi ſententia tranſierit in iudicatum, & ab ea non fuerit legitimè appellatum, nullo modo poteſt Exceptus impediri, quominus eligi valeat. Patet autem, quod excluſio facta à Commiſſario Viſitatore, ne aliquis eligi poſſit in Prouincialem, aut Diffinitorem, eſt vera Exceptio; proinde, reſpondendum eſt, non poſſe Commiſſarium, omiſſa forma iudiciali; talitèr excludere extraiudicialiter, & vt dicitur, *ex informata conſcientia*. Et ita firmat *Paſſerinus* (r): qui addit, quod licèt poſſit Viſitator ex informatione extraiudiciali confirmare, vel denegare confirmationem, vt ex *Abbate*, & alijs, (s) ibidem probat, non tamen idem eſt de electione paſſiua, quia Electionis executio non eſt commiſſa eius arbitrio, & ille, qui eſt in poſſeſſione ſuæ eligibilitatis, non poteſt ea priuari de facto, & non ſeruata via iuris.

22. Alia paritèr ſuppetit ratio, & eſt tum *Decretum Sacræ Congregationis*, tum Statutum (t) ſuper eo fundatum, quo ſic decernitur. *Priuationis pœnam aliquem incurriſſe, ſine Diffinitorio declarari non poſſit: Idem etiam omninò Viſitatores Prouinciarum obſeruare teneantur. Qui omnes Vocalem nullum in Capitulo priuare poſſint, ſed per menſem ante Capitulum ſententiam diffinitiuam ferant, ſub nullitatis pœna.* In qua diſpoſitione duo ſunt notanda, quod priuatio Vocalis nequit fieri, niſi per ſententiam iuridicam; aliud eſt, quod non poteſt fieri in actu Capituli, ſed per menſem antè. Et ita remanet firmata reſolutio negatiua quæſtionis, per eam ſiquidem apparet, non poſſe Viſitatorem ſolum priuare Vocalem, ſed cum Diffinitorio, ex cauſa nempè legitimè probata; & hoc ſaltem per menſem ante Capitulum. Et nè circa intelligentiam talis Statuti incidat ſcrupulus: aduerto, quod dicit *Priuationis pœnam*, quod, cum ſit genericè prolatum, debet intelligi de omni ſpecie priuationis, cum per genus importetur omnis ſpecies ſub eo contenta: (u) & ſic comprehendit priuationem tum Officij; tum vocis actiuæ, & paſſiuæ; tum Actuum legitimorum; tum Officiorum Ordinis, de quibus loquuntur Statuta. (x) Paritèr cū dicitur *priuare Vocalem*, non debet accipi, vt communitèr, & expreſsè, ſumitur pro Vocali ſolo habente vocem actiuam in Capitulo; ſed intelligitur de omni, qui gaudet voce aut actiua, aut paſſiua. *Vocalis* autem denominatur à *voce*, & ſicut hæc dicitur duplicitèr, nempè actiuè, & paſſiuè, ità dupliciter, quis dici poteſt *Vocalis*; actiuè, & paſſiuè, nempè, electiuus, & eligibilis, quia quot modis dicuntur denominatiua, totidem dicuntur denominata. Et cum Statutum loquatur de *Vocali* in genere, debet intelligi de omni Vocali in ſpecie, ita vt nulla ſit omnis ſententia priuationis vocis tum actiuæ, tum paſſiuæ, niſi feratur per menſem ante Capitulum, & cum interuentu Diffinitorij.

23. Quod ſi dicatur, prædicta Statuta loqui de priuatione vocis, quæ, ſecundùm ſe, eſt pœna perpetua, niſi modificetur per ſen-

ſententiam; aut eſt temporalis, quæ afficit priuatum pro ſolo tempore ſuæ durationis: non ſic autem eſſe *Exceptionem*, per quam Exceptus priuatur voce paſſiua hic, & nunc, & pro hac vice tantùm. Contra. Reiectus ab electione vitio perſonæ, remanet infamis infamia facti, ex hac enim repulſione læditur, de facto, fama Repulſi, quia vitium concernens perſonam illam, notat eam, ac ſequitur, vt lepra leproſum; & ſicut Teſtis ſemel repulſus non admittitur ad teſtificandum; ita ſemel exclusus non debet ampliùs eligi. Vnde, ſi Infamatus infamia facti debet ſuſpendi à beneficijs habitis, donec ſe purgauerit, vt habetur in iure, (z) multò magis remanet impeditus, ne ad beneficium poſſit eligi. (a) Imò dico, quod remanet infamatus, etiam quodammodò infamia iuris, talis enim Exceptio à Viſitatore lata, tenet locum ſententiæ in iudicio ſummario, aut notorietatis prolatæ, in qua ferenda, licet non ſeruetur tela iudicialis, tamen producit eundem effectum, quem cauſaret, ſi lata eſſet proceſſu inſtituto. Proindè non afficit pro illo tantùm caſu particularis electionis, ſed facit pro omnibus futuris: indè enim ineligibilis perpetuò redditus eſt, quia infamatus. Vndè quo ad effectum, quem cauſat, eſt vera priuatio vocis paſſiuæ in tota ſua extenſione, quam nullus ſanæ mentis poterit concedere, quod Viſitator ſolus, ex informata conſcientia, abſque Diffinitorio, ferre poſſit, & multo fortiùs, in actu Capituli.

24. Videtur autem contra prædicta militare diſpoſitio aliorum duorum Statutorum. Primum eſt Statutum Generale Ordinis, quod habet *Ad eos* (Viſitatores) *tamen ſpectat, & eiſdem diligenter curandum eſt, ne ad eiuſmodi officia Ordinis promoueantur, aut promoueri poſſint, quos ipſi indignos legitimè iudicauerint.* (b) Aliud eſt Statutum Generale Reformationis. *Non poſſa il Commiſſario dar voto nell'elettione del Miniſtro, e Guardiani, quantunque poſſa eſcludere l'indegni.* Ex iſtis porrò videtur concludendum, in facultate Viſitatoris eſſe, excludere, abſque forma iudicij, illos, quos eſſe indignos cognouerit ex Viſitatione, & ita extraiudicialiter. Huic opinioni adhærere videtur *SanCtorus*, (c) qui ait, legitimationem iudicij circa excluſionem faciendam à Viſitatore de aliquo indigno, non eſſe rigoroſè accipiendam; & ita non requiri plenam probationem per confeſſos proceſſus, & latam ſententiam: quia non agitur de tollendo Officio acquiſito, ſed de impedimento acquirendi, & non proceditur per conteſtationem litis, ſed per ſecretam collationem, quæ infamiam non irrogat. Vnde putat ſufficere, ſi Viſitator oſtendat Viſitationes, à fide dignis acceptas, quia proceſſus Communitatem conturbant.

25. Sed, tanti Viri pace, & ſalua ſemper reuerentia, hæc opinio in praxi periculoſa eſt, quia aperiret viam calumnijs ſecretò malignantium, & potentiam à iure exorbitantem Viſitatoribus concederet; & in terminis iuris tum communis, tum municipalis, eſt falſa. Si enim examinentur verba Statuti videbimus, quod mens ipſius non eſt, vt Viſitator, pro ſuo arbitrio, excludere poſſit, quos excludendos quoquomodo cenſuerit, ſed ait, *quos ipſi indignos legitimè iudicauerint*. Illa autem particula *legitimè*, me iudice, quia ponitur in medio, afficit verbum immediatè præcedens, & ſubſequens, cum quibus æquè concordat, ità vt faciat hunc ſenſum. Viſitatores debere curare ne promoueantur, aut promoueri poſſint illi, quos *legitimè iudicauerint* eſſe *indignos legitimè*. Porrò particula hæc *legitimè* importat idem, ac *omni meliori iudicio*, (d) & adiecta probationi importat veram, & plenam probationem, non autem priuilegiatam, vt docuit *Iaſon*, & *Bartolus*; (e) & vniuerſaliter importat factum, vel dictum, vel quodcumque aliud, quod eſt, vel fit, iuſtè, & ratione legum obſeruata, vt ex pluribus iuribus deducunt *Spiegelius*, & *Caluinus*. (f) Debet ego Commiſſarius excludere eos, quos *legitimè iudicauerit*, hoc eſt ad formam iuris iudicauerit, eſſe *indignos legitimè*, hoc eſt à lege ſancitos (ratione defectus, ſeu delicti) indignos ad officia; & hoc idem in terminis tenet *SanCtorus* loco, quo ſupra, qui firmat, pluribus citatis, (g) quod *legitimè* importat modum iuridicum, & ordinem iuris. Non poteſt autem in noſtra Religione infligi pœna priuationis ſuffragiorum, ſeu vocis actiuæ, vel paſſiuæ, (quæ eſt pœna delictorum grauium, & grauiorum,) niſi ob delicta in Statutis expreſſa, in quibus ſoli Prouinciales, aut Commiſſarij, iuxta *Textum*, (h) ſcriptò procedunt, & quæ per eſſentiales formas iuris probata ſunt. Forma verò iuris eſt, quod Reus non conſtituatur, niſi ſaltem ſemiplenè

probato delicto, nec damnetur, nisi citatus, defensus, conuictus, aut confessus: (i) & vniuersaliter, iuxta *Canones*, (l) nullus damnari potest ad pœnam, nisi probata culpa, & audito Reo, quod est de iure naturæ, ac Diuino. Sic autem priuari voce, & excludi, pœna est, & quidem, secundùm existimationem in Religione, *pœna magna*; non poterit ergo extraiudicialiter infligi à solo Visitatore; aliter iste maiorem haberet authoritatem, quàm Prouincialis, vel Generalis ipse, qui non possunt, sic extraiudicialiter, talem pœnam incutere.

26. Præterea, cum Statuta non loquantur apertè, quod Commissarius, absque instituto processu, excludat aliquem, sed dicat *quos indignos legitimè iudicauerint*, constat mentem suam esse, vt iuxta dispositionem alibi factam se gerat Commissarius, & sic *legitimè* iudicet. Porrò ipsa alibi, (m) ordinant, quod vbi agitur de priuatione, *vel de alicuius condemnatione, id, nisi de maiori partis Diffinitorij consilio, & consensu non fiat*, & huic Statuto cohærenter habet *Textus*. (n) *Declaratoriam sententiam ferre tenetur Iudex in Exceptionibus, declarando aliquem esse habilem, vel inhabilem ad Officia, vel si de Accusato agitur, quod Constitutionem aliquem violauerit, nec ne; quod ex Testium depositionibus, confessionibus proprijs, & defensionibus factis, pendere debebit.* Patet autem, quod exclusio ab aliquo officio, est vera *Exceptio*, & priuatio vocis passiuæ, quæ, respectu alicuius grauis Religiosi, aut Dignitatis acquirendæ, potest esse illi grauior aliqua alia pœna corporali; non poterit ergo ferri a Commissario nisi per sententiam, & cum consilio Diffinitorum, quæ omnia supponunt processum institutum, defensiones, & alia, vt de iure. Vel enim causæ, ob quas Commissarius vult aliquem excludere, fuerunt sibi paternaliter reuelatæ, vel iuridicè; iterumque aut probari possunt, aut non. Si paternè audiuit, & iudicialiter possint probari, aggrediatur Inquisitionem generalem, & iuridicè procedat; quod & facere potest, si iuridicè audiuit. Si probari non possunt, tunc sicut prohibetur fieri denunciatio, iuxtà *D. Antoninum*, (o) ita non debet de ijs fieri inquisitio, sed relinquenda Diuino iudicio, in ordine ad punitionem, vt dicunt multi *Canones*. (p) Quod si Commissarius pro libito, posset ab Officijs excludere, amplum ostium malignitati aperiretur, vt fatetur *Sanctorus* ipse, & ridiculum esset asserere, quod ipse solus extraiudicialiter posset, quod non posset iudicialiter absque Diffinitorio.

27. Nec rationes *Sanctori* in contrarium me mouent, aut alicuius sunt momenti. Quia licet non agatur de priuatione Officij acquisiti, sed tantùm de impedimento acquirendi, tamen hæc duo aliquando parificantur, quando nempè acquirendum est in vltima dispositione. In iure (q) enim de proximo accingendus habetur pro accincto, & sic potentia proxima actui habetur pro actu: & paria sunt latam esse sententiam, & esse conclusum in causa; & proximè condemnandus habetur pro condemnato, & mulier de proximo viro copulanda habetur pro copulata, vt dicunt *Doctores*. Si ergo, in tractatu preuio ad electionem, conclusum est de aliquo eligendo in Prouincialem, iste de proximo est eligendus, & habetur prò electo: proindè paria sunt in eo esse eligendum, & esse electum: & sicut de facto electus, non potest absque processu priuari, ita neque de proximo eligendus excludi, quod idem est, ac priuari. Pariter non afficit, quod hic non procedatur per contestationem litis, sed per secretam collationem, quæ infamiam non irrogat. Quia falsum est, quod infamia non irrogetur, si quis excludatur à Prouincialatu, vt supra dictum est: maximè, si maior pars Prouinciæ ipsum acclamabat; licet enim coram Vocalibus tantùm, & secretò, fiat exclusio, tamen impossibile moraliter est, quod non publicetur, & ita eodem modo grauatur fama taliter exclusi, ac si hoc fuisset per sententiam. Pariter reiectus ab electione ex vitio personæ, redditur ineligibilis vbique, tanquam infamis infamia facti, vt diximus, & multi scribunt. (r) Patet autem, quod talitèr Exclusus esset tantùm ex vitio occulto personæ, vt supponimus, patitur ergo, & grauatur in Fama.

28. Itidem non releuat ratio, quod formales processus communitatem conturbent; proindè posse, sine processu, excludi. Quia magis conturbatur Prouincia per huiusmodi exclusionẽ, quàm si fuisset facta per sententiam iuridicam; tùm enim exclusus, tùm amici eius, putant (& fortè non sine fundamento) Visitatorẽ esse præuentum à Factione contraria, & proindè ex passione, non ex iustitia exclusisse: & ita tumultuantur, Superiores inquietant,

& om-

& omnia versant, quod non fieret, si fuisset, ordine iuris seruato, exclusus.

29. Tandem aduerto, cum eodem *Sanctoro* ibidem; Electores non teneri credere Commissario excludenti aliquem, asserendo esse indignum Prælatura. Quid ergo operabitur exclusio tali tempore, & modo facta? Respondebitur fortè, cum eodem *Sanctoro* ibidem, debere Visitatorem ostendere Patribus Diffinitorij Visitationes. Sed hoc potest prodesse in electione Guardianorum, quæ à solo Diffinitorio fit, sed non in Capitulo Prouinciali, in quo omnes Vocales æquale habent ius, & omnes debent certificari de validitate fundamenti exclusionis, alitèr etiam ipsi non tenentur credere, & sic oportet Visitationes in publico Capitulo legere, & nomina Denunciantium prodere, & singulis Vocalibus ostendere, quod maximè Prouinciam turbaret, pareret, & pararet inimicitias, & remoueret Fratres à reuelandis ijs, quæ fiunt in Prouincia, quæ omnia perniciosissima sunt. Ex his concluditur, opinionem *Sanctori* nec veram, nec tutam esse, & in opposita sententia sunt *Miranda, Castellinus*, & *Passerinus*. (s) Et ita vidi declaratum, in facti contingentia pro Capitulo cuiusdam Prouinciæ, in quo Visitator, in actu electionis, exclusit aliquos, qui nihilominùs fuerunt electi, & decisum fuit, non potuisse Visitatorem tali modo eos excludere, & ipsorum electio valuit.

30. Remanet autem dicendum, quomodo intelligi debeat Statuta supracitata, quę videntur dare facultatem excludendi, ab electione, Visitatoribus absolutè; maximè Statutum Reformatum. Dico ergo, quod facultas Visitatorum in excludendo indignos vel respicit defectus, vel delicta. Defectus vt esse claudum, cæcum, indebitæ ætatis, &c. Delicta, vt esse proprietarium, Simoniacum, Excommunicatum, &c. In casu ergo delicti non potest Commissarius excludere, nisi probato delicto, & Reo defenso, vt abundè probatum est, nisi delictum esset notorium, quo casu, iuxtà *Canones*, (t) non instruitur tela iudicialis, sed fulminatur pœna. Quod, si delictum probari non possit, debet curare, ne indigni promoueantur, persuadendo Electoribus, vt concurrant in alium, qui sibi magis idoneus videtur; dicendo, hunc, ex ijs, quæ audiuit, non esse Religioni profuturum; alios Electores, qui fortè erunt in numero sufficienti, in alium conferre suffragia sua, & votum suum inutiliter in illum impendi: & ita, religiosa sagacitate, impedire, ne indignus eligatur. Quod, si hoc non prodest, & Visitator habet tempus, debet scribere ad Superiores maiores, antequam adueniat tempus electionis, &, absque passione, illos commonere de delictis, ob quæ deberet arceri ab Officijs, & ita malum imminens Religioni anteuertere. Sicut enim Iudex conscius extraiudicialitèr de innocentia alicuius, qui in iudicio probatus est Reus, non debet ipsum condemnare, sed omnes neruos intendere ad ipsum liberandum, informando Superiores de veritate, prout tenent communitèr *Doctores*: (u) ita etiam Visitator informatus de indignitate Eligendi, debet omnibus modis contendere, ne eligatur, scribendo ad Superiores, quantumuis eius delictum probari non possit. Hic est ergo sensus Statutorum, quæ iniungunt Visitatoribus, vt curent ne Indigni eligantur: & modus, quo possunt illos excludere, denegando nempè eis votum suum, & persuadendo Electoribus, ne tales eligant, & omnem lapidem mouendo apud Superiores, vt suprema ipsorum authoritate, malum Religionis impediant; Paritèr, vt per se excludant in defectibus patentibus, ex quibus sunt ineligibiles; itidem, vt inhabiles pronuncient in delictis notorijs; sed in alijs, quæ indigent probatione, quantumuis illa sciant extraiudicialitèr, excipere tamen contra eos non possunt, nisi in forma iudicij, vt probatum est. Sicut enim nequit Iudex pronunciare innocentem, quem ex priuata scientia scit esse criminosum, si iudicialiter apparet innocens, vt concordes in hoc tenent *Iurista, Canonista*, & *Theologi*, (x) ita nec Visitator potest excludere aliquem pro delicto, quod solùm extraiudicialiter scit, nec probatum est, aut notorium; talitèr enim excludere, æquiualet, ac si sententiam priuationis vocis passiuæ contra eum ferret.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.470. col.2.

(a) *Hostieu. Summ. Rubr. de Except. vers. Quæ sit Exceptionum. nu.2.*

Pag.471. col.2.

(b) *Iacob. de Beluis. Pract. Crim. fol. 28. Boss. tit. Quomod.proced.per Except. apud Clar.quæst. 19.vers.Vnum tamen.n.1.& 2.*

(c) *Felin.in cap.At si Clerici.nu.26.de Iudic. Ripa. in l.2. num. 40. C. de Eden. Pract.Conrad.fol. 283.num.10.Villalob.Comm.opin.lit.A. n.47. Diaz Regul.10.*

(d) *Abb.in cap.Per inquisitionem.num.12. de Elect. Bero.in cap. Qualiter. il 2.de Accus. num.87. Apostil.de Angel.de Malef. vers. Et ad querelam. apud Clar.quæst.54. vers. Et hoc quidem. num.3.*

(e) *Speculat.3.par.tit.de Except.num.3.*

(f) *Pract. Crim. Roderic.Tit.10.n.2.*

Pag.473.col.1.

(g) *Abb.in cap.Super his.num.3. vers. Vltimo nota. de Except.*

Pag.474. col.1.

(h) *Tit.Inquisitio.§.6.*

Pag.475.col.1.

(i) *Clement.Exiui.§. Cæterùm.de verb.Significat.*

Pag.475. col.2.

(l) *Glos. final. in Clement. 1. de Reb. Eccl.non alie. Soccin. cons. 32. lib. 1. Paul. de Castr. cons.4. num.3.lib.1.*

(m) *cap.final.Ne Prælat.vic.suas.*

(n) *Hostieu.in cap.vnic.Vt Eccl.benefic.*

(o) *l.Cum Domini.ff.Locat.*

(p) *l.1.§.1.ff.de Itine.actu.priu.*

(q) *Tit.Inquisitio. §.7.*

(r) *Glos.in l.1.§. Quod alt.ff.de Superfic. & in Clement.1.de Reb.Eccl.non.*

Pag.476. col.1.

(t) *l.Vt vim.ff.de Iust.& iur.l.Scientiam.§.4. ff. ad leg.Aquil.Clement. Pastoralis. §. Cæterùm. de Sent. & re iudicat.*

Pag.476. col.2.

(u) *l. Quoties.C.de Legatio.lib.10. Calderin.cons.3. de Constit.in fin.*

(x) *Bart.in l.3. §. 1. ff. de Duo.re. Bald.in l.Sciendum. ff.de Fideiu. Angel. & Glos. in Authent. eod.tit.*

(z) *Alex.cons 89.num.18.lib.5.*

(a) *Paul.de Castr.cons.94.vers.Super eo.lib.1.*

(b) *Apostil.ad Roman. cons.454. num.5. vers.A Ciuitate.*

Pag.477. col.1.

(c) *cap. Super his. de Accusat. cap. Tuæ. de Procurat.*

Pag.477. col.1.

(d) *Glos. in cap. Super. in verb. Accusatione, vbi Abb.num.11.de Accusat.cap. Cum inter. cap. Dilecti. de Except.*

Pag.477.col.2.

(e) *Abb.in cap.Super his.num.21. de Accusat.*

(f) *l.Seruum quoque. §.publicè.ff.de Procurat.*

Pag.478. col.1.

(g) *Tit. Quales. §.1.& seqq.*

Pag.478.col.2.

(h) *Rot.decis.234.par.1.& decis.481.par.2.Recen. apud Passerin. de Elect. Canon. cap.25. quæst. 50.num. 601.*

(i) *Rot.in Firman.Capell.7.Maij 1582.coram Clem. VIII.& 1029. num.2. coram Seraphin. Sigismund.de Bonon.de Elect.Dub.91.num.0.*

(l) *cap.Pastoralis. §. Non autem. de Off.Deleg cap. Venientes.de Iureiur.*

(m) *cap.Ad hæc.de Appell. cap. Is cui. §. final. de Sent.Excomm.in 6.*

Pag.479. col.1.

(n) *Suar.de Relig.d.1.Tract.3.lib.4.cap.61.& Tom. 4.tract.8.lib.2. cap.21. num. 13. & 14. Sigismund.de Elect.Dub.90.n.7.& Dub.93.num.7. apud Passerin.de Elect.cap.25.quæst.50. num. 602.*

(o) *cap.Postulastic.deCler.excom.cap.1.de Rescript. in 6.*

Pag.479. col.2.

(p) *cap.Accedens.de Accus. cap. Accusatum. de Simon.cap.final.de Furt. cap.Infamibus. de Reg. Iur. in 6.l.2.C.de Dignit.lib.12. l.Libertı.ff.ae Off.Adsessor.*

(q) *Sigismund.de Elect.d.Dub.90.num.9. apud Passerin.loc. cit.*

Pag.480.col.1.

(r) *Passerin.de Elect.Canon.cap.25. quæst. 50.num. 603.*

(s) *Panormit.& Felin.in cap.final.de Præsumpt.Garzi.de Benef.par.6.cap.2.n.244.*

Pag.480.col.2.

(t) *Sac.Cong.Regul.27.Maij 1616.Stat. Gen. Ord. cap.8.§.39.num.11.*

(u) *Bald. cons. 239. in princip.lib.1. Dyn.cons.51 num.3.vers. Præterea confirmatio. apud Tusc. litt.G. concl.40.num.4.*

(x) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.1.3.& 4.*

Pag.481.col.1.

(z) *cap.Presbyter.2.q.5.cap.2. cap. Inter. de Purgat.Canon.*

(a) *Glos.in cap.Super eo.in verb.Non vitio. vbi Abb. num.2.de Elect. cap. Testimonium.§.In criminalibus.iunct.Glos.in verb.Opinio.de Test.*

(b) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.56.vers.Et quamuis.circ. fin.Stat.Reformat.cap.8.num.10.*

(c) *Sanctor.Comment.cap.8.Statut.71.vers. Verùmtamen.*

Pag.

Pag.481. col.2.

(d) *Bald.conf. 129.circa med. verf. In contrarium.lib. 5.apud.Tusc.litt.D. concl.305.n.1.*

(e) *Iason.in l.Si quando.col.2.n.9. C.Vnde vi.Bart. conf.159.n.3.verf.Sed quæritur.*

(f) *l.Gracchus.C.Ad leg.Iul de Adulter.Authent.de Hæred.& Falcid.§.Si quis. Caluin.V.Legitimè idem.*

(g) *Glos.& Abb.in cap.Consanguinei. de Sent. & re iudic. Bartoloz. de Clauf. instrum. Clausul.8. glos.6.Seraphin.decis.290.num.2.*

(h) *Tit.Delictorum.§.4.*

Pag.482. col.1.

(i) *Tit. Quam. §.3.*

(l) *cap.Nullus.cap.Nullum.3.q.5.cap.Nos. cap.Iudex. cap.Sicut.cap.Sine.2. q.1. Iul.1. Epist.2. cap.3.*

(m) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.n.32.*

(n) *Tit.Sententia. §.final.*

(o) *S.Antonin.3.par.tit.9. cap.9. cap.Si peccauerit. 2.q.1.cap.Si tantùm.6.q.1.*

(p) *cap.Cum quisque.23.q.4.Cap.Consuluisti. 2.q.5. Innocent.Papa Epist.3.cap.4.*

Pag.482. col.2.

(q) *l.1.§.Sed si vbi. ff. Ad S. C. Syllan. glos.in l.penult.ff.de Test.milit.l.Si Mater.§.ea.ff.de Exec. re.iud. Bald. in l.Error. C.de Iur.& fact.igno. Abb. in cap. Pastoralis. de Except. Salycet.in l.Cum te. C.de Donat.ant.nupt. Iason.in l.Admonendi.in 1.lect.num.55.de Iureiu.apud I.B. Nicola.de Reg.iur.lib.14.fol.219.col.1.*

(r) *Biax Direct.Elect.par-2.cap.5. Cuech.Instit.lib. 4.tit.de Elect.num. 141. Mirand.tom.2.quæst. 23.art.11.Sigismund.de Elect.Dub.96.num.3. Peyrin.de Subdit. qu.1. cap.31.§.8.vers.Dico. apud Passerin.de Elect. cap. 25. quæst.52.num. 634.*

Pag.483. col.1.

(s) *Mirand.Manual.tom.2.q.23.art.22.in fin.Castellin.de Elect.cap.13.n.26.Passerin.eo.tit.cap.2. quæst.4.num.72.*

(t) *cap.Euidentia.de Accus.cap. Manifesta. 2. qu.1. Abb.in cap.Item quis. de Restit.spolia.*

Pag.483. col.2.

(u) *Angel. Abb. Filiue. Rosell. Tolet. apud Mastr. Theol.Moral.disp.6.n.26.Passerin.Trib.Regul. quæst.29.art.2.num.39.Sgroi par.1.cap.3.num. 24.& ibi Sayr.Clau.reg.lib.12.cap.8.n.3.*

(x) *Bart.in l.Illicitus. §.Veritas.ff.de Offic. Prætor. Menoch.de Arbitr.lib.quæst.24.num.3. Turrecrem.in cap.Iudices.3.qu.7. Couarru. Variar. lib.1.n.6.Nauar.Manual.cap.25.num.9.& 10. Soto de Iust.& iur.lib.5.q.4.art.2.D.Tho.2.2. quæst.67.art.2.*

TITV-

TITVLVS DECIMVSTERTIVS.

Indicia.

TEXTVS.

§. I. Indicia sunt maleficiorum signa, ex quibus Iudex contra Delinquentes ad inquirendum mouetur. Hæc vel leuia sunt, vel grauia, vel grauissima; & licet Iudicis prudentiæ horum discrimina, vt plurimum, relinquantur, attamen, vt illius iudicium in re tam controuersa, minùs quam fieri potest, à semita veritatis aberret, per sequentes propositiones Indiciorum materiam explicamus. Indicia leuia sunt, dictum Testis inhabilis; nisi per torturam inhabilitatis maculam abstergat, tunc enim non Indicium, sed testimonium reputabitur. Dictum Socij criminis, quia tunc non est Testis, sed Denunciator, nisi tortura confirmetur, quia tunc facit Indicium graue, & vehemens. Consuetudo delinquendi in eodem crimine bis, teruè secundùm regulam legis *semel malus*; *&c.* nisi probetur, per triennium cum laude vixisse. Physiognomia mala, rubor, pallor, timor, tremor, inconstantia, quæ sæpè solent esse falsa Indicia. Inimicitia non capitalis nimis leuis est; si grauis, & capitalis fuerit, etiam ad capturam Rei sufficit. Fama si originem trahit à viris probis, & honestis, est Indicium ad specialem inquisitionem. Et, si statim ex delicto emerserit à personis fide dignis, sufficit etiam ad torturam. Hæc omnia, & similia dicuntur Indicia leuia, quia solùm sufficiunt ad aperiendam viam Iudici, vt specialiter inquirere possit, non tamen constituere Reum; eo minùs torquere, nisi alijs Indicijs adiuuentur, transeantq; in grauis Indicij naturam.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Diffinitio Indicij in genere.*
Signum triplex, demonstratiuum, rememoratiuum, & pronosticum.
Character, est signum rememoratiuum, & demonstratiuum.
2. *Delicta alia grauia, alia grauissima, alia leuia.*
Doctrina certa de Indicijs nequit dari.
3. *Indicia leuia, quæ sint.*
Testes dicuntur inhabiles multipliciter.
Mulieri de iure ciuili creditur; non sic de Canonico.
Inhabilitas Testium quæ tollatur per torturam?
4. *Dictum socij criminis, est Indicium leue.*
Cum tortura euadit graue.
Consuetudo delinquendi, facit Indicium leue.
Duo actus faciunt consuetudinem, & ad summum tres.
Faciens tria furta, est latro famosus.
Regula semel malus, *quam præsumptionem faciat.*
5. *Physiognomia, rubor, pallor, timor, tremor sunt Indicia leuia.*
Socratis physiognomia mala, & mores casti.
Physigonomia aliquorum bona, & mali mores.
6. *Inimicitia capitalis inducit præsumptionem contra inimicum.*
Sed, ex tali præsumptione sola, nequit aliquis torqueri.
Sed cum adminiculis potest.
In delictis difficilis probationis, nullo alio existente suspecto, quam inimico,

eo, potest hic aliqualiter torqueri.
Inimicitia capitalis facit Indicium ad inquisitionem in specie.
Si meditatur fugam, potest carcerari.
7. *Iudices Laici faciliter decernunt capturam.*
Non sic faciendum à Regularibus.
Inimicitia capitalis, vt apud Nos sufficiat ad capturam, debet esse adminiculata, & probata.
In atrocissimis, sufficit etiam non probata; sed tantùm in opinione communi.
8. *Fama facit Indicium ad specialem inquisitionem.*
Si emerserit à fide dignis, facit ad torturam.
Sed debet esse adminiculata.
Fama, ex se, in criminalibus non probat semiplenè.

1. VIA aliquando Indicia sufficiunt non solùm ad constituendum, sed etiam ad torquendum, & condemnandum Reum, vt dicitur in *Textu* infra, (a) patet, quod dicendo, *Indicia sunt maleficiorum signa, ex quibus Iudex contra Delinquentes ad inquirendum mouetur*, non intendit *Textus* diffinire *Indicium* in genere, sed tantùm in specie, puta *Indicium leue*, quod facit tantùm ad inquirẽdum contra Reum. In genere autem sumptum potest diffiniri, quod sit *Signum demonstratiuum delicti*, vt placuit *Gandino*, & *Bossio*. (b) Cum autem signum diuidatur in rememoratiuum, quod respicit præterita, demonstratiuum, quod attinet ad præsentia, & pronosticum, quod versatur circa futura, vt docet *Subtilium Theologorum Princeps*, (c) videtur, quod *Indicium*, vt hic sumitur, sit potiùs signum rememoratiuum delicti præteriti iam commissi, quam demonstratiuum, vt dicitur. Sed dici potest, quod in ordine ad delictum præteritum verè sit rememoratiuum, sed in ordine ad Delinquentem, sit demonstratiuum, sicut Theologi loquuntur de charactere, qui est signum rememoratiuum Baptismi, vel Ordinationis iam susceptæ; sed demonstratiuum Baptizati, vel Ordinati. Cum ergo possint Indicia referri tùm ad delictum, tum ad Delinquentẽ, vt Iudex moueatur ad inquirendum delictum, non requiruntur Indicia de necessitate, sed sufficit præsumptio, aut suspicio etiam debilis, quæ minorem fidem faciunt quolibet Indicio. At ad inquisitionem contra Delinquentem, suspicio, aut quælibet præsumptio, non sufficit, nisi in casibus, de quibus infra; sed requiruntur Indicia.

2. *Hæc vel leuia sunt, vel grauia, vel grauissima, & licet Iudicis prudentiæ horum discrimina, vt plurimùm, relinquantur, &c.* Optimè dicit, quod arbitrio Iudicis tamquam boni, prudentis, & Deum timentis viri, commissum est, decernere, quale nam Indicium sit hìc, & nunc, quod sibi offertur, quia de ijs nequit dari doctrina certa, vt ait *Clarus*, (d) qui testatur de communi. *Attamen, ne illius iudicium, in re tam controuersa, minùs, quam fieri potest, à semita veritatis aberret, per sequentes propositiones Indiciorum materiam explicabimus.*

3. *Indicia leuia sunt dictum Testis inhabilis, nisi per torturam inhabilitatis maculam abstergat; tunc enim non Indicium, sed testimonium reputabitur.* Testes inhabiles multiplices sunt; alij ratione sexus, vt mulier; alij ratione ætatis, vt pueri; alij ratione vsus rationis, vt amentes; alij ratione criminis, vt infames, excommunicati, &c. alij ratione status, vt viles, pauperes, &c. Dictum ergo, cuiusuis Testis inhabilis est Indicium ad inquirendum. Per torturam autem non tollitur quæuis inhabilitas, vt patet de fatuo, puero, muliere; isti enim nec torqueri possunt ad purgandam inhabilitatem, nec ipsorum testimonio creditur. In foro *Canonico* quidem est speciale de muliere, quia de *Iure Ciuili* ipsius testimonium valet, vt multis probat *Clarus*. (e) Sed inhabilitas, quæ nascitur ratione delicti, aut status, prout infamia, complicitas criminis, vilitas personæ, & similia, benè tollitur per torturam, vt scribit idem. (f)

4. *Dictum Socij criminis, quia tunc non est Testis, sed Denunciator*, & hoc intellige, quando fit in iudicio, secùs si extraiudicialiter, tunc enim non denunciat, sed facit Indicium, solummodò; *nisi tortura confirmetur, quia tunc facit Indicium graue, & vehemens.* Torquetur Socius criminis, quia ratione delicti infamis est, vndè per torturam purgat infamiam, qua purgata, eius dictum sufficit ad constituendum, & etiam torquendum Reum, & aliquando, alijs adminiculis adiunctis, ad condemnandum. *Consuetudo delinquendi in*

in eodem crimine, bis, tertiò, secundùm regulam iuris, Semel malus, &c. Duo actus consuetudinem faciunt *(g)* circa eandem speciem delicti, vel ad summum tres, vnde qui fecit tria furta, dicitur latro famosus, & furcis suspenditur, vt ait *Baldus*. *(h)* Si ergo sumus in delicto notorio, cuius Author ignoratur, si in Conuentu adsit, qui ter de crimine simili punitus, aut diffamatus sit, contra talem potest institui Inquisitio. Regula porrò, quæ ponitur in *Textu, Semel malus, semper præsumitur esse malus*, *(i)* facit præsumptionem *hominis, Facti*, & *Iuris*, sed non vniuersalitèr, sed tantùm in casibus iure cautis; vt in Teste falsò; periuro; contumace, calumniatore, in quibus, vt habet ibi *Glossa*, ex præterito præsumitur circa præsens, & futurum. Proindè, qui falsò semel testatus, aut calumniatus est, præsumitur *de Iure*, adhuc esse falsus, & proindè repellitur eius Testimonium, & in ipso transfertur onus probandi contrarium. Casu autem, quod aliud delictum ab ijs diuersum patratum sit, cuius Author ignoretur; qui semel simile delictũ commisit, non ita præsumitur Reus illius criminis, vt illi incumbat onus probandi, se innocentem; neque facit Indicium ad inquirendum contra ipsum, maximè, si ex post benè vixit, nisi idem crimen bis, vel ter commiserit, vt dictum est.

5. *Physiognomia mala, rubor, pallor, timor, tremor, inconstantia, quæ solent sæpè esse fallacia Indicia.* Optimè dicit supradicta esse Indicia fallacia. *Physiognomia* mala non semper malum indicat, vt patet de Physiognomo, qui, visa imagine *Socratis*, ipsum pædiconem pronunciauit, cum alioquin esset castissimus, ratione malam inclinationem vincente, vt refert *Laertius*. *(l)* Paritèr neque physiognomia bona sanctos arguit mores, vt ait *Satyricus*. *(m)*

Frõtis nulla fides, quis enim nõ vicus abũdat, Tristibus obscænis?

Cætera sunt semper signa æquiuoca, & ad specialiter inquirendum, de se non sufficiunt, intellige regulariter. Aliquando enim sufficiunt, at hoc pendet à Iudicis sagacitate.

6. *Inimicitia non capitalis nimis leuis est; si grauis, & capitalis fuerit etiam ad capturam Rei sufficit.* Inimicitia capitalis inducit præsumptionem contra inimicum, *(n)* licet palàm non se inimicùm profiteatur, *(o)* tamen præsumptio hæc, tanta non est, vt ex ea sola, absque alijs adminiculis, possit quis torqueri, aut multò minùs damnari, vt dicunt *Criminalistæ*. *(p)* Adminicula porrò sunt *mala fama* in specie tali; *minæ* præcedentes; *consuetudo delinquendi* in tali genere criminis, quæ per duos actus similes censetur introducta; aboletur tamen, si probetur Reum per triennium subsequens benè vixisse, vt docet *Bittus*. *(q)* Quando autem delictum occultum est, & difficilis probationis, vt sunt delicta nocturna, & nullus alius appareret suspectus de delicto, poterit, ex sola inimicitia capitali, Reus suspectus aliqualiter torqueri, vt post *Clarum* scribit *Farinacius*. *(r)* Regulariter autem, extra hos casus, sola inimicitia non facit Indicium, nisi ad inquirendum in specie, & ad plus ad decernendam capturam; & si Reus aufugiat, aut fugam meditetur, audito decreto capturæ, tunc potest Reus carcerari, quia inimicitia est adminiculata, vt post *Ondedeum*, *Innocentium*, & *Bossium* vult *Farinacius*. *(s)* *Textus* ergo iste debet intelligi de inimicitia adminiculata, quæ ad capturam sufficit, vel in alio casu supra expresso.

7. Aduertendum autem, quod ad capturam faciliùs deueniunt Iudices Laici, quam debeant deuenire Regulares. Illi enim, aut habita accusatione, seu querela criminali relaxant mandatum de carcerando, vt scribit *Paulus de Castro*, *(t)* aut ad plus, post aliqualem informationem, vt post *Blancum*, & *Angelum* concludit *Clarus*, qui cum *Bossio* testatur de communi praxi. *(u)* Regulares autem non sic; oportet enim, quod Indicia sint legitimè probata per Testes, nec currit ratio in contrarium, quam adducit *Clarus* dicens, quod dum Testes examinantur, Reus aufugit. Religiosi enim alligati voto Obedientiæ, non sunt ita faciles ad fugiendum, vt Sæculares; proindè non est contra ipsos tanta præsumptio fugæ, nisi crimen esset atrocissimum, pro quo deberentur triremes, aut carcer diuturnus, quia militarte contra eos suspicione fugæ, possunt in custodia assecurari. *Inimicitia* ergo *capitalis* adminiculata, probata, sufficit ad capturam, quando crimen atrox est, vt dixi; & in atrocissimis, sufficit, etiam si non sit in iudicio probata, sed sit in omnium opinione, tunc enim non solùm Iudex, sed quiuis Superior, timens fugam Rei suspe-

specti, potest ipsum ad custodiam carcerare.

8. *Fama, si originem trahat à viris probis, & honestis, est Indicium ad specialem inquisitionem*; si tamen probata est per duos Testes, ad minùs, vt suo loco dicemus. (x) *Et si statim ex delicto emerserit à personis fide dignis, & honestis, sufficit etiam ad torturam*. Hoc debet accipi cū grano salis, puta, si Fama probetur orta à Viris grauibus, qui, non ex suspicione propria, sed certò, dixerint, delictum fuisse à tali commissum, eo quod ipsi viderint; & de hoc etiam valdè dubitarem. Quia fama non probat in criminalibus, nec etiam semiplenè, vt ait *Glossa* (z) communiter recepta, & si debet sufficere ad specialiter inquirendum, oportet, quod sit orta à prouidis, & honestis viris, quomodo ergo debet sufficere ad torturam per hoc, quod statim ex delicto emerserit? Non video quomodo iste ortus subitaneus famæ ex delicto possit sibi comparare maius, & tantum robur, vt ad torturam sufficiat. Ideò meliùs, & securiùs dicendum, quod fama talis, adminiculata alijs Indicijs, & præsumptionibus, optimè sufficit ad torturam, vt post *Gratum* tenet *Clarus*, (a) & secundùm hanc modificationem intelligitur *Textus*. *Hæc omnia, &c.* Patet *Textus*.

TEXTVS.

§. II. Indicia grauia sunt. Confessio extraiudicialis, vel facta sine vi, metuue coram Iudice incompetente. Scripturæ manu Rei factæ, vt litteræ amatoriæ. Minæ delictum præcedentes, à viro improbo procedentes, secùs si à probo, alioque excandescente; tunc enim ad inquirendum tantùm sufficiunt. Sequestratio solius cum sola in loco secreto, & suspecto, obscuro, vel obseratis foribus, vel nocturno tempore. Exclamatio puellæ vel pueri, vel Offensi, cum fuga, vel tremore, vel pallore Delinquentis. Variatio, vacillatio, mendacium Rei non stupidi, nec obliuiosi, circa delicti substantiam, non tamen circumstantias. Fuga Rei post delictum, & ante inceptam informationem, vel etiam post, iuncta fama, vel cum fractione carcerum, nisi indebitè detineretur, probat delictum. Inuentio Rei furatæ apud aliquem, nisi probet vnde habuerit, vel sit bonæ famæ, & rem publicè teneat; vel rerum, quæ inuentæ essent loco delicti, vt liber, pallium, gladius, corona, &c. nisi doceat, vnde eas habuerit. Confessio facta in tormentis, & retractata in ratificatione. Hæc omnia Indicia, quæ Præsumptiones, etiam dicuntur, sufficiunt ad inquirendum, & constituendum Reum, & ad illum torquendum, si negauerit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

9. *Indicia grauia, quæ sint.*
Confessio extraiudicialis; est Indicium graue, & quando.
In viro leui, & linguoso, non facit nisi ad inquirendum.
Acta coram Iudice incompetente sunt nulla.
10. *Scripturæ manu Rei factæ, faciunt Indicium graue.*
11. *Minæ præcedentes delictum sunt graue Indicium.*
Minæ, etiam ænigmaticæ.
Delictum commissum post minas, dicitur factum animo deliberato.
Minæ factæ ex iracundia, & indeliberatione, quando faciant indicium leue.
Minæ ex iactantia, aliquandò faciunt ad torturam.
Minæ sufficientes ad torturam, requirunt causam.
12. *Sequestratio solius cum sola, &c. facit Indicium graue.*
Distinguendum est de delicto vel aliundè probato, vel ex sequestratione probando.
Sequestratio sola non probat copulam consummatam, sed tantum attentatā.

Delicto aliundè probato, sequestratio sufficit ad torturam.

13. *Exclamatio offensi, facit Indicium graue.*

In actibus Venereis indicat potiùs crimen attentatum, quàm consummatum.

14. *Variatio, vacillatio, mendacium Rei, facit Indicium graue.*

De bis remissiuè.

15. *Fuga Rei, quando faciat Indicium graue.*

Contrarietas in Textu.

Fuga sola non facit Indicium ad torturam, nisi cum adminiculis.

Fuga post inceptam inquisitionem, non facit Indicium.

16. *Etiam si inquisitio sit tantùm comminata, aut decreta.*

Ad excusandum, ita valet timor, sicut existentia mali.

Fuga è manibus Satellitum, non facit ex se Indicium.

Quæ consistunt in animo probantur iuramento.

In concursu causarum, illa, quæ excludit delictum, vincit includentem delictum.

Fuga adminiculata, & ante inceptam inquisitionem, facit indicium graue.

17. *Fuga, vt præfertur, cum fractura carceris, facit indicium ad torturam.*

Si Reus indebitè detinetur, vel recurrit ad Superiorem, non facit indicium tale.

Clari Sententia impugnatur.

Fugiens è carceribus damnatur, quia contumax.

Comparens spontè post fugam, omnem præsumptionem tollit.

Pœna ob fugam è carcere, est Iudici arbitraria.

18. *Inuentiò Furti apud aliquem, quando sit indicium graue.*

Furem indicare quisquis tenetur.

Vir, etiam bonæ famæ, tenens apud se Furtum, si non vult reuelare Furem, præsumitur Fur.

19. *Res inuentæ in loco delicti, quomodò faciant indicium graue.*

20. *Confessio facta in tormentis, & retractata in ratificatione, est indicium graue.*

Reus ter confitens in tortura, & reuocans confessionem extrà, nequit vlteriùs torqueri.

9. SVbiungit *Textus indicia grauia* ex quibus Reus non tantùm redditur inquisitus, & constitutus, sed etiam tormentis subiectus; & *sunt*. *Confessio extraiudicialis*; si tamen est facta animo serio non iocoso; ab homine, qui non solet se iactare; quemadmodùm faciunt nonnulli thrasones; sed sobriè, & nonnisi vera, ordinariè loquentes; paritèr si in compotatione exhilaratus vino est, quia, *In vino veritas*. Quod si esset homo leuis, linguosus, mentiri solitus, ac iactabundus, non sufficeret ad constituendum, sine alijs indicijs, sed tantùm ad inquirendum. *Vel facta sine vi* tormentorum adhibitorum, *vel metu* adhiberi paratorum, *coram Iudice incompetente*; hæc enim est purè extraiudicialis eo, quia Iudicis incompetentia reddit actum nullum, vtpotè coram non Iudice factum, vt dicunt iura. (*b*)

10. *Scripturæ manu Rei facta*, postquam tamen fuerunt per Peritos recognitæ, vel confrontatæ cum similibus, vt dictum aliàs fuit, (*c*) vt *litteræ amatoriæ* in ordine ad fornicationem, aut adulterium probandum.

11. *Minæ delictum præcedentes à viro improbo procedentes*, & hoc intellige siuè fuerint purè verbales, siue factæ, arrepto instrumento, aut armis ad vulnerandum; siue coram, siue in absentia eius, cui incussæ sunt; siue fuerint expressæ, siue enigmaticæ, vt dicendo, *faciam, vt te pæniteat*. Hæ omnes sufficiunt ad torturam, secuto tamen, paulò post minas, delicto, vt multis adductis probat *Mascardus*, (*d*) qui ait, quod tali casu potest dici delictum commissum animo deliberato. *Secùs si à probo alioquin excandescente*; vel animo præ vehementia doloris exacerbato, vel ex ira commoto; aut prolata ab eo, qui minas exequi solitus non sit; vel quod multum temporis inter minas, & delictum sit interiectū: *tunc enim ad inquirendum tantùm sufficiunt*, & inter leuia indicia reijciuntur, vt cum multis alijs scribit *Bictus*. (*e*) Aduertendum porrò, quod minæ, etiam ob iactantiam prolatæ, & in absentia, à viro alioquin executiuo, vt si diceret *possem talem occidere*; etiam ipsæ sufficiunt ad torquendum, vt ait *Farinacius*, (*f*) qui testatur de communi. Oportet autem, quod omnes minæ ad hoc, quod faciant indicium ad torturam, habeant iustam causam, siue legitimam, ob quam minans illas

pro-

protulerit; vt odium, zelotypia, riualitas, æmulatio, inimicitia; vt, pluribus citatis, scribit idem *Farinacius*. (g)

12. *Sequestratio solius cum sola in loco secreto, & suspecto, obscuro, vel obseratis foribus; vel nocturno tempore.* Ex solitudine, aut secreto, aut obscuritate loci, maximè clausi, & diuersitate sexuum, oriri indicium copulæ graue, *Doctores (b)* affirmant: cum multis, tamen limitationibus, de quibus videri possunt Criminalistæ; & nos dicemus in *Tractatu de Pœnis*. Sed puto esse distinguendum; nempè vel delicto aliunde probato, vel per talia Indicia probando. Primus casus esset, si Puella, Vidua, aut Maritata, cuius Vir iam per annum abest, vtero gerit, aut peperit; tunc probatum est delictum; secundus esset, si nullo alio modo remanet probatum delictum, nisi præsumptiuè, aut de illo habetur suspicio. In primo casu *Sequestratio solius cum sola, in loco secreto, &c.* & maximè si per plures vices, & à pluribus probatur, dicerem sufficere ad torturam; non sic vero in, secundo casu. Ratio est, quia per talia Indicia non potest concludenter probari copula consummata, sed solùm attentata, (i) & proindè suspicionem solam consortij inducit, propter quam, apud Nos, fit tantùm Canonica monitio, vt decernunt Statuta. (l) Quod si sufficeret ad torquendum, à fortiori esset sufficiens ad specialiter inquirendum, quod nullo modo est. Sed in casu, quo alia via esset probatum delictum copulæ iam secutæ, vtique recitata indicia sufficerent ad torturam.

13. *Exclamatio Puellæ, vel Pueri, vel offensi, cum fuga, vel tremore, vel pallore Delinquentis.* Indicia ista in materia sensuali non faciunt præsumptionẽ criminis semper consummati, sed vt in pluribus solùm attentati, nisi esset Puella nondum viripotens, aut Puer tenellus, qui, ad violentiam actus sibi dolorifici exclamarent: in alijs, vt in percussionibus, in rapina, & similibus, frequentiùs Indicia sunt consummati, quam attentati delicti.

14. *Variatio, vacillatio, mendacium Rei non stupidi, ne obliuiosi circa delicti substantiam, non tamen circumstantias.* Quomodo intelligatur Testis, vel Reus *varians, vacillans, aut mendax*, dicemus quando loquemur *de Testibus*; Si ergo Reus interrogatus circa substantiam delicti variet, vacillet, aut mentiatur, optimè facit indicium ad torturam. Si tamen mendacium, vacillatio, &c. sint adminiculata alijs indicijs, aliter nullo modo faciunt indicium ad torturam, vt, pluribus citatis, probat Sgroi. (m)

15. *Fuga Rei post delictum, & ante captam informationem, vel etiam post, iuncta fama, vel cum fractione carcerum, nisi indebitè detineretur, probat delictum.* Textus iste, si accipiatur, vt videtur sonare, est sibimet contrarius, & non concordat cum sententia communi omnium *Iurisperitorum*. Contrarius sibi est, quandoquidem omnia indicia, quæ sunt in hoc paragrapho enumerata, quæ veniunt sub nomine grauium, faciunt, ad plus, semiplenam probationem, & sufficiunt ad torquendum tantùm, vt dicitur in fine paraphrasi: ergo si *fuga Rei, &c.* quæ hic punitur *probat delictum*, non erit indicium graue, sed grauissimum, quod est præsumptio violenta sufficiens ad condemnationem; & sic hic esset contradictio. Est etiam contra sententiam omnium *Doctorum*, & praxim omnium Iudicum. Quia admisso fundamento iuris, (n) quod fuga facit indicium, seu præsumptionem delicti; tamen sola fuga non facit indicium ad torturam, nisi adsint alia adminicula, puta infamia, inimicitia, consuetudo delinquendi, vt, pluribus secum vectis, probat *Farinacius*, (o) & innuit hic *Textus*. Et ita intelligendi sunt alij Scribentes, qui videntur dicere, fugam indicium facere ad torturam, quia semiplenè probat. Imò addunt quamplures *Doctores*, (p) quod si fuga, est post incæptam inquisitionem contra eum, nullum indicium facit, quia potest procedere non à conscientia læsa, sed à sæuitia, aut animositate Iudicis contra eum; aut à timore molestiarum, vel à potentia Aduersarij, vt obseruauit *Gothofredus*. (q) Imò sufficit, quod inquisitio fuerit comminata, aut decreta; vel adsit probabilis timor de ea; aut timor carcerationis de facto: quia ad excusandum, idem operatur timor, quod existentia mali: (r) & multo minus indicium facit fuga de manibus Satellitum; hoc maximè verũ est in illis, quibus valde indecorũ est, carceribus mancipari, vt probat *Farinacius*. (s)

16. Verum tamen est, quod oportet, quod causa fugæ sit iusta, & probabilis: sufficit verò, quod probetur per iuramentum fugitiui; tum quia, circa ea, quæ pendent ex animo Iurantis, statur illius depositioni iura-

iuratæ. (t) Tum quia, vbi concurrunt duę causæ vna inclusiua, altera exclusiua delicti, vincit illa, quæ excludit; & hæc præsumi debet, vt ait *Farinacius*. (u) Et sic ad faciendum tale indicium, oportet, quod sit fuga ante inceptam Inquisitionem, &, prout diximus adminiculata, vt habemus ex *Textu*, & probant multi; (x) licet alij, quos sequitur *Sgroi*, & *Bellegrandus*, qui citat pro se *Farinacium*, (z) teneant, quod sola fuga, cuius nulla subsit causa, ante inquisitionem, semiplenè probet, & faciat indicium ad torturam. Sed *Farinacius* hoc non dicit, vt patet eum legenti, & obseruauit etiam *Passerinus*. (a) Proindè nullo modo sunt audiendi, sed sequendus est *Textus*, qui requirit adiunctam famam delicti, tanquam adminiculum.

17. Ex his ergo habetur, quod fuga, etiam adminiculata, non facit nisi indicium ad torturam, non verò ad probationem delicti; & ita videtur dispositio *Textus* esse insubsistens. Ad hoc verò, quod rationi cohæreat, debet ità accipi, quod *fuga Rei post delictum, & ante cæptam informationem, vel etiam post, iuncta fama, vel cum ractione carcerum*, aut alio quouis adminiculo legitimo, *probat delictum*, non quidem plenè, sed tantùm semiplenè, hoc est, facit indicium ad torturam. *Nisi indebitè detineretur*, puta in carcere; vel legitima causa fugæ adduceretur, puta recursus ad Superiorem ob grauamen iam habitum, imminens, aut probabiliter inferendum; talis enim fuga, causa recursus, habet vim appellationis, vt, ex *Baldo*, probat *Passerinus*. (b) *Et generaliter, quotiescumque, quis ex necessitate, non ex voluntate abijt, dici oportet, ei subueniendum*, vt ait *Vlpianus*. (c) Neque fractio carceris, & fuga, probat plene delictum, ità vt sic fugiens possit sententiari, tamquam conuictus de crimine, vt ex fundamento cuiusdam *Glossæ* tenuit *Clarus*, quem postea multi alij (d) secuti sunt. Quia vt patet legenti, *Glossa* illa dubitatiuè loquitur, & etiam repugnat apertè *textui*. Dicit *Glossa*. *Puniendi sunt*, *Non aperit, qua pœna, sed videtur referre se ad pœnam eius criminis, pro quo erat ibi, vt sic babeatur pro confesso*. *Textus* verò illius legis sic habet. *Et quamuis innocentes ex eo crimine inueniantur, propter, quod impacti sunt in carcere, tamen puniendi sunt*. Non potest, ergo pro confesso haberi Reus de crimine, de quo inuentus est innocens, sed ad plus debet puniri pœna, qua puniretur si esset aliunde confessus; & sic nec ex *textu*, nec ex *Glossa* affirmatiuè, nec ex ratione potest deduci, quod fugiens à carcere habeatur pro confesso de delicto; sed quod debet puniri ea pœna, qua punitus esset, si confessus esset crimen, pro quo fuit detentus. Sed nec etiam hoc verum est, aliter Carceratus, imputatus de homicidio, fugiens à carcere, deberet damnari ad mortem, licet repertus esset innocens: quod est contra rationem, & consuetudinem omnium Iudicum, quibus arbitraria est pœna fugientium à carcere. Si verò praxis totiùs mundi est, quod fugitiuus à carcere sentētietur ad pœnam delicti, pro quo fuit detentus; est, non quia ipse sit factus conuictus, aut confessus, quia fugit, sed quia est contumax, & ideò damnatur, vt talis, quemadmodum ait *Passerinus*: (e) & ideò si ipse spontaneè comparet in iudicio post fugam, delet omnem præsumptionem ab ea ortam. (f) Sed de hoc aliàs dicemus in *Tractatu de Delictis, & pœnis*. Sufficit intereà scire, quod pœna fugitiuorū à carceribus est arbitraria Iudici: (g) & quod fuga non facit nisi indicium ad torturam, vt dictum est.

18. *Inuentio rei furatæ apud aliquem, nisi probet, vnde babuerit, vel sit bonæ famæ, & rem publicè teneat*. Quia enim quisquis indicare tenetur Furem, si à Iudice compellitur, vt, argumento quorumdam iurium, dicunt *Doctores*; (h) ideò si res furto sublata reperitur apud aliquē, hic vel tenetur dicere, vnde habuerit, & ità reuelare Furem; vel ipse præsumitur Fur, & ità, tanquam præsumptus Reus furti, torquetur. Quid autem iuris, si Vir est grauis, & bonæ famæ, de quo furtum rationabiliter præsumi non potest, & ex alia parte, quamuis præcepto adactus, non vult Furē reuelare? Dico quod potest, imò debet compelli per censuras ad reuelandum; aut ipse habendus, & puniendus est tamquam Fur, aut inobediens contumax; vt faciunt Episcopi excommunicantes eos, qui furta, vel Furem, scientes, nolunt reuelare, vt dicit *Abbas*. (i)

19. *Vel rerum* (supple inuentio,) *quæ inuentæ essent loco delicti, vt liber pallium, gladius, &c. nisi doceat, vnde eas babuerit*. *Textus* iste potest habere duplicem sensum, vnus est, quod *res inuentæ essent loco delicti*, hoc est delicti ipsius manifestatiuæ. Ex. gr. occisus est *Caius*, qui anulum cum smaragdo solebat portare; ignoratur

occi-

occisor; & reperitur anulus *Caij* in domo *Seij*; si iste non doceat, à quonam anulum habuerit, est indiciatus ad torturam, maximè si documentum non est legitimum, & militat aliquod aliud indicium. Alius sensus esse potest, *Res inuentæ in loco delicti*. Ex. gr. *Caius* occisus est, & ignoratur Reus: in visitatione cadaueris reperitur cultellus, Officium B.V., pallium, aut aliquid aliud, quod erat *Seij*, ista pari modo facerent simile indicium; sed *Textus* esset corrigendus, & hoc modo legendus. *Vel rerum, quæ inuentæ essent in loco delicti, vt liber, pallium, gladius, &c. nisi doceat, quomodò ibi dimiserit; aut quomodo eas amiserit.*

20. *Confessio facta in tormentis, & retractata in ratificatione.* Si confessio est in tormentis, iam supponitur, quod delictum sit semiplenè probatum, quia sine legitimis Indicijs, ac plenè probatis, non infertur tortura. Ista ergo confessio facta, & retractata habet locum noui Indicij diuersi à præcedentibus, pro quibus fuit tortura irrogata, & datur, vt cogatur Reus persistere in prima confessione iam facta, vt dicunt Iuristæ *(l)*. Quod tamen sano modo intelligendum est. Si enim quis in tormentis positus confiteretur, postea extra locum tormentorum reuocaret confessionem; exindè denuo torqueretur, & pariter reuocaret postea confessionem factam; iterumquè tormentis subijceretur, confiteretur, & confessionem reuocaret iterum; non tamen esset procedendum in infinitum in torquendo, sed si ter ad summum fuerit sic tortus Reus, non potest ampliùs torqueri, & absolui debet cum clausula *rebus sic stantibus, & nouis non superuenientibus Indicijs*, vt scripsit Clarus *(m)*.

Hæc omnia Indicia, quæ præsumptiones etiam dicuntur sufficiunt ad inquirendum specialiter, *& ad constituendum Reum, & ad illum torquendum, si negauerit.*

TEXTVS.

§. III. Indicia grauissima, quæque violenta dicuntur, orta ex maximis, & euidentibus coniecturis quę mouent mentem Iudicis ad certitudinem quandam moralem, quod Reus tale delictum commiserit, nedum sufficiunt ad inquirendum, & constituendum, sed etiam ad condemnandum. Vt si quis nudus cum nuda in eodem lecto deprehendatur, fornicatio præsumitur. Si quis stricto ense, & sanguine conspersο, exeat de domo vnicam ianuam habente, in qua sit Occisus, tanquam homicida condemnari potest; nisi aliqua defensione delictum minuat, quia pœna extraordinaria puniri poterit, exceptis atrocissimis, quæ pœna ordinaria puniri debent.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

21. *Finis, & media Iudicis in fabricando Processu, quæ?*
Indicia violenta, & facientia ad condemnationem.
Alia Indicia sunt demonstratiua, alia persuasiua.
Ex violentis Indicijs sequitur condemnatio.
Non tamen ordinaria, sed extraordinaria.
22. *Exiens cum gladio sanguinolento, vbi reperitur Occisus facit Indicium violentum.*

21. Finis propter quem Iudex instruit Processum, est ad hoc, quod sibi constet, & in mente sua generetur scientia de delicto, aut innocentia eius, contra quem inquirit. Medium porrò, quò talis scientia acquiritur, sunt omnia illa, quæ assumuntur ad probationem delicti, puta Testes, Instrumenta, Scripturæ, Præsumptiones, ac Indicia. Indicia porrò sunt alia, quæ causant tantummodo in Iudice opinionem probabilem delicti, & ista sunt Indicia grauia, de quibus Superiori para-

gra-

grapho dictum est; alia, quæ causant scientiam moralem. Et hic aduertendum, quod non sumus in Philosophicis, vbi accipitur scientia pro notitia certa, & euidentèr deducta ex principijs infallibilibus. Sed accipitur pro notitia hic, & nunc indubitata, licèt huic possit aliquando falsum subesse; *& ista dicuntur, Indicia grauissima, & quæ violenta dicuntur, orta ex maximis, & euidentibus coniecturis, & quæ mouent mentem Iudicis ad certitudinem quandam moralem*, hoc est diminutam, provt explicat *Caramuel,(n) quod Reus tale delictum commiserit, & nedum sufficiunt ad inquirendum, & constituendum, ac torquendum, sed etiam ad condemnandū Reum.* Ista porrò sunt duplicia, vno modo possunt quodammodò dici demonstratiua, alio modo ostensiua, seu persuasiua. Primò modo, vt si mulier videatur lactare filium, esset demonstratio, seu probatio, illam fuisse corruptam; sed ista reuera lato nomine vocantur Indicia, sed verè sunt probationes naturaliter indubitatæ; cum naturaliter mulier, nisi sit corrupta, lac non possit habere in mammillis, saltem in quantitate sufficienti ad lactandum filium. Secundò. *Vt si nudus cum nuda in eodem lecto deprebendatur fornicatio præsumitur*. Et ista est præsumptio ita vehemens, vt delictum esse commissum Iudici persuadeat. Vnde *Alexander Tertius* motus ex hoc, quod quædam mulier nuda, cum Consanguineo viri sui paritèr nudo, in eodem lecto visa est, vt habetur in quodam *Capitulo,(o)* sententiam diuortij proferri mandauerit contra eam. Ex quo *Canone* elicitur, quod ex violenta præsumptione, & probatur carnalis copula, & ad condemnationem deuenitur, vt ait *Summarium, & Glossa* illius Capituli.

22. *Si quis stricto ense, & sanguine conspersō, exeat de domo, vnicam ianuam habente, in qua sit Occisus*; nullusque alius præter Occisum in illa domo reperiatur, à quo potuerit tale maleficium committi; & repertus sit homo de recenti occisus, *tamquam homicida condemnari potest* in pœnam ordinariam; *nisi aliqua defensione delictum minuat*, vt probando, quod tali tempore erat ebrius, aut est furiosus, & habet lucida interualla, seu quando occidit, agebatur rabie; aut occidit illum non dolo, sed armis colludendo, & præter intentum, *quia pœna extraordinaria puniri poterit*; & etiam omnem pœnam posset euadere, si nempè Occisor posset probare, se fuisse manu armata impetitum ab Occiso, & illum occidisse ad sui defensam, cum aliter euadere non posset, vt dicunt communitèr *Iurisperiti (p)*. *Exceptis atrocissimis*, vt est crimen læsæ maiestatis, proditio patriæ &c. *quæ pœna ordinaria puniri debent* ob sui immanitatem.

T E X T V S.

§.IV. Omnia Indicia, cuiuscunque generis sint, nulla reputantur, nisi quodlibet ipsorum, per duos saltem Testes Contestes integros, probata sint. Licet Iudici Indicia inter se copulare, quia Indicia ad inuicem se iuuant. Vnde licet vnum Indicium leue ad torturam non sufficiat, iunctum cum alio sufficit. Vt dictum Vulnerati, & consuetudo delinquendi in eodem genere, faciunt vnum Indicium ad torturam.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

23. *Iudicium est conclusio practica.*
Indicia quælibet debent probari per duos Testes.
Indicia euidentia Iudici non egent probatione.
Indicia aliquando probantur per Testes singulares.
24. *Testes copulantur ad probanda Indicia.*
Sed ad hoc tria requiruntur.
25. *Indicia possunt inter se copulari.*

23. NE Iudex in iudicando decipiatur, principia debent ipsi esse certa; iudicium enim nil aliud est, quam conclusio practica, quam Iudex deducit ex præmissis, quarum prima est maxima legis, vt *omnis fur est puniendus*; minor

nor est particularis sibi certa, quia probata, puta, *Caius est fur*; & ex his concluditur iudicium, nempè *Caius est puniendus*. Quia verò totus labor Iudicis est in inuestigatione argumentorum, quibus minor probatur, ideo ad hoc, quod Iudex reddatur moraliter certus de veritate *minoris*, oportet, quod argumenta, quibus illa probatur, sint etiam ipsa vera, & indubitata. Cum autem inter cætera argumenta iuris etiam recenseantur Indicia, vt visum est, oportet, quod Iudex de ijs sit certus. Optimè ergo ordinat *Textus*, quod *omnia Indicia, cuiuscumque generis sint, nulla reputantur, nisi quodlibet ipsorum, per duos saltem Testes contestes integros, probata sint*. Et hoc concordat cum quadam *Glossa* (q), quam *Iurisperiti* absque contradictione sequuntur. Possunt etiam ipsa Indicia esse Iudici euidentia, vt *vacillatio, mendacium, rubor, pallor, tremor &c.* quæ proprijs oculis obseruat in Reo, & hæc non indigent probatione per Testes, sed sufficit, quod *Notarius*, ad mandatum Iudicis, ipsa describat in Actis. Cum cautela porrò accipiendus est iste *Textus*, non enim vniuersaliter verum est, quod omnia Indicia sint probanda per Contestes; aliquando enim sufficiunt Testes singulares; quando nempè Indicia se adiuuant, & à Iudice copulantur, & sic copulata faciunt ad probationem, vt paulò inferiùs dicam. Sed requiritur probatio Indicij per Contestes, quando Indicium est solum; aut ad plus duo; & talia Indicia faciunt ad complendam, semiplenam probationem, aut ad tantam probationem, quæ faciat ad pœnam extraordinariam; aut ad supplendum defectum Testis, & similia; & ita intelligendus est hic *Textus* requirens probationem omnium Indiciorum per Contestes.

24. Aduertendum autem, quod sicut Indicia inter se copulantur ad probandum delictum; ita etiam Testes possunt inter se copulari ad probandum Indiciū. Sicut enim Testes singulares singularitate adminiculatiua coniunguntur, & faciunt probationem delicti plusquam semiplenam, ita vt possit sic probatus Reus, saltem extraordinaria pœna, puniri, vt multi *Doctores* sentiunt (r), ita & per eandem rationem tales Testes possunt coniungi, & probari Indicium, licèt illi Contestes non essent. Ex.gr. si inueniretur in Sylua Conuentus Frater occisus ictu pistoletti, vt conijcitur ex globo plumbeo extractò è vulnere; indiciatus est autem *Caius*, qui ab vno Teste visus est habere in cella pistolettum; ab alio visus est recepisse à Sæculari puluerem pyrium; ab alio autem Teste visus est habere in armario globulos plumbeos; Profectò isti tres Testes bene coniunguntur ad probandum Indicium contra *Caium*, licèt singulares sint, & minimè Contestes (s). Sed cauendum, quod ad hoc tria debent concurrere; Primum est, quod Testes singulares sint omni exceptione maiores; Secundum, quod Indicia, super quibus deponunt sint proxima delicto; & tertium, quod Indicia sint plura, quam duo; non enim probabile est, quod tot Testes, non suspecti, talia dixissent, nisi Reus culpabilis esset; vt benè aduertit *Farinacius*, & *Mascardus*. (t)

25. *Licet Iudici Indicia inter se copulare, quia Indicia se inuicem iuuant; Vnde licet vnum Indicium leue ad torturam non sufficiat, iunctum cum alio sufficit*, vt dicit *Bartolus* (u). *Vt dictum Vulnerati, & consuetudo delinquendi*, nempè in materia percussionis, *faciunt Indicium ad torturam*.

TEXTVS.

§.V. Item ex dictis alia Indicia elicere, illaque leuia, vel grauia declarare, provt loci, personæ, gradus, conditionis, ætatis, & aliarum moralium circumstantiarum ratio suaserit. Non tamen ad libitum, sed iuris arbitrio consentanea. Sint præterea Indicia in sua classe luce meridiana clariora; certa, non dubia, non æquiuoca; concludentia, & delictum inferentia, ita vt sola confessio Rei deesse videatur. Secùs acta erunt nulla, & Iudex ad famæ restitutionem, & ad omnia damna, tenebitur.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

26. *Ex dictis Rei, & Testium Iudex potest elicere Indicia.*
Arbitrium Iudicis debet conformari iuri.
27. *Indicia debent esse clara?*
Maximè violenta, quæ sufficiunt ad condemnationem.
Iudex non tenetur explicitè ad restitutionem famæ eius, quem grauauit.
Sed restituit, dum Iudex ipse punitur de mala iustitia.

26. NOn potest de Indicijs certa tradi regula, ex eo quod illa, vt plurimum, deducuntur ex circumstantijs singularibus, de quibus scientia non datur; hoc autem potius consistit in prudentia, & acumine Iudicis, cuius solertiæ est, ex circumstantijs ipsis, maturè perpensis, quæ illi debent esse loco materiali Indiciorum, Indicia ipsa deducere. Proinde subiungit *Textus*, *item* licèt Iudici *ex dictis* nempè tum Rei, tum Testium, *alia Indicia elicere*, quæ nempè faciant ad indaganda alia delicta, quæ vel omnia occulta sunt; vel, notis delictis, occulti sunt Delinquentes; & hoc frequenter accidit, vt ex dicto alicuius Testis, ipse se indiciet Reum alterius delicti, cuius Auctor ignorabatur; & ita carcerem ingressus, tanquam Testis, ab eo educatur factus Reus furcis suspendendus. Illaque leuia, vel grauia declarare, provt *loci*, *personæ*, *gradus*, *conditionis*, *ætatis*, sexus temporis, consuetudinis, opificij, *ac aliarum moralium circumstantiarum*, quæ singula recensere prolixum esset, *ratio suaserit*. Licèt vero arbitraria sit Iudici Indiciorum declaratio, puta an grauia, vel leuia sint, & an per ea torquendus Testis, vel Reus necne, *non tamen ad libitum*, *sed iuris arbitrio consentanea esse debent*. Quia arbitrium Iudicis est sicut arbitrium boni viri, vt post *Albericum* testatur *Clarus*, (x), qui se debet regulare secundùm regulas iuris communis, & æquitatem; vnde in tali arbitrio, licet sit remota subtilitas, non tamen est adempta cognitio.

27. *Sint præterea Indicia, in sua classe, luce meridiana clariora, certa, non dubia &c. Textus* hic debet accipi de Indicijs violentis, quæ sufficiunt ad condemnationem; talia enim esse debent ita clara, & delictum ita naturalitèr inferentia, vt, ad perfectam probationem desideretur, sola confessio Rei. *Secùs Acta erunt nulla* ex legitimæ probationis defectu, *& Iudex ad famæ restitutionem*, *& ad omnia damna tenebitur*: non quod Iudex teneatur verbo, aut scripto, famam restituere illi, quem in sententia grauauit, Reum pronunciando, qui talis sufficientèr probatus non est: hoc enim nullo iure cauetur; sed, quia Iudex malè iudicans puniri debet; vt aliàs dictum est; per punitionem Iudicis indebitè grauantis, implicitè restituitur fama Reo grauato; Iudex enim Superior sententians, *malè fuisse iudicatum*, indirectè dicit, Reum contra ius fuisse de illo crimine à Iudice inferiori infamatum. Paritèr Indicia debent esse *clara* ad hoc, quod possint integrare eam probationem, quæ faciat ad constitutionem, vel ad torturam Rei; si enim Iudex constituit Reum, aut torquet, ex Indicijs in sua classe non euidentibus, & claris, Reus grauatur in fama, quando constituitur, & inter Reos recipitur, absque sufficienti legitima probatione; aut grauatur in corpore, dum indebitè torquetur; & sic Iudex, pœnam sibi ex hoc debitam subeundo, implicitè, vt dictum est, Reo famam debet restituere.

I. Quæritur. Quid sit præsumptio, & quotuplex?

SVMMARIVM.

28. *Præsumptio quid sit.*
Iudicium est medium pro concludenda Præsumptione.
29. *Præsumptionis diuisio.*
Præsumptio hominis quæ sit.
Iuris tantùm quæ dicatur.
Iuris, & de iure quæ dicatur.
Qualis conuersatio hominis in adolescentia talis est in iuuentute.
Præsumptio iuris est de re vniuersali.
Et debet esse in iure expressa, aliter non est iuris.
Præsumptio iuris, & de iure quæ?
Excommunicatus in contumaciam ex suspicione Hæresis, post annum damnatur, vt Hæreticus.

Præ-

31. *Præsumptio temeraria quid sit.*
Leuis quando fiat.
Probabilis, seu vehemens quæ sit.
Violenta quando dicatur.
32. *In Præsumptionibus iuris non datur leuitas iuxta Passerinum.*
Apud Nos hoc fallit.

28. Respondeo. Quod Præsumptio *est iudicium probabile formatum à Iudice ex probabilibus, & legitimis coniecturis*: & proinde differt à Scientia, quia hæc importat certitudinem; differt à Suspicione, quia hæc relinquit intellectum indeterminatum: præsumptio verò non sic; quia in ipsa intellectus iudicat de vna parte contradictionis, licèt hoc sit cum formidine de opposito, & proindè conuenit cum opinione. Distinguitur verò præsumptio ab Indicio, sicuti conclusio à medio, Indicium enim est medium, ex quo deducitur per consequentiam certam, vel probabilem, innocentia, vel reatus alicuius, vt ex *Syluestro* scribit *Passerinus* (z).

29. Omissis autem multiplicibus diuisionibus præsumptionis cumulatis per *Hostiensem* (a), afferimus communiores. Diuiditur ergo primò in præsumptionem *hominis*; *iuris tantum*; *& iuris, & de iure.* Præsumptio *hominis* est de facto particulari, *vt hic & nunc*, vt si Iudex præsumat *Caium* esse Furem, quia noctu visus est cum scalis circa domum *Titij*, in qua fuit commissum furtum. *Iuris tantùm* est præsumptio, quam *Legislator* facit, & in lege exprimit: & cum lex respiciat vniuersalia, proinde præsumptio iuris non est de re particulari, sed vniuersali. Ex. gr. Ius præsumit, quod *qualis est conuersatio hominis in adolescentia, talis sit eiusdem in senectute*, vt habet quidam *Canon* (b), & hanc conclusionem deducit Legislator ex Scriptura (c). *Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius*, & alio in loco. *Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea* (d) vel à dicto *Poetæ*.
Quo semel est imbuta recens, seruabit odorē,
Testa diu.
Omnis porrò *præsumptio iuris* debet reperiri in iure *Canonico*, vel *Ciuili* expressa; aliàs talis non est.

30. *Iuris* autem, *& de iure* est *Iudicium legis præsumentis aliquod in specie*, (& in hoc conuenit cum præsumptione iuris) *& insuper statuentis, vt illud pro certo, & comperto, & plenè probato habeatur*, vt docet *Alciatus*, quem multi *Doctores* (e) communiter sequuntur. Ex. gr. decernitur in quadam *Decretali*, (f) quod Excommunicatus propter contumaciam nō respondendi super Hæresi, de qua erat suspectus, post annum damnetur, vt Hæreticus. Hic apparet primò, quod propter suspicionem, quis citatur à Iudice; sed quia post citationem est contumax in comparendo, suspicio transit in præsumptionem vehementem, & ex crimine contumaciæ excommunicatur; quia verò in excommunicatione per annum insordescit, oritur præsumptio violenta per quam condemnatur. Talis ergo præsumptio vehemens est *iuris tantùm*; sed præsumptio violenta euadit *iuris, & de iure*, ex eo quod, supposita illa, fertur à lege condemnatio de crimine præsumpto. Et talium præsumptionum iuris, & de iure multa sunt *Capitula*, & *Leges* passim, quas recensere nostrum non est.

31. Alia diuisio præsumptionis est in temerariam, leuem, vehementem, & violentam. *Temeraria* est, quando apparet coniectura boni, & non mali, & ex tali facto surgit præsumptio, seu suspicio, temeraria, vt docent *Statuta Salmanticensia*. (g) Quale fuit iudicium *Pharisæi*, (h) *Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ, & qualis est Mulier, quæ tangit illum, quia peccatrix est.* Iudicabat enim *Christum* non esse Prophetam, quia à Muliere se tangi permittebat. *Leuis* est, in qua est coniectura parua mali, & magna boni, ex qua consurgit suspicio leuis, & iudicium leue, vt ait *Alensis*, (i) quale videtur fuisse iudicium *Salomonis* 3. *Reg. cap.*2. cum adiudicauit *Adoniam* interfici, quia postulauit sibi dari in Vxorem *Abisag Sunamitidem*. Præsumptio *probabilis*, seu *vehemens* est, quando coniectura in pluribus, & ferè in omnibus signis est mala, & parua sunt signa bona, vt dicitur in *Euangelio*. (l) *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. A fructibus eorum cognoscetis eos.* Fructus dicuntur actus plures, ex quibus sumitur probabilis coniunctura malitiæ, quamuis aliquod signum appareat simplicitatis. *Violenta* est, quando in factis apparet coniectura mali, & non boni; & in qua omnia signa sunt mala, ex quibus oritur in mente iudicium moraliter certum, quod tale crimen sit commissum; qualis fuit præsumptio *Salomonis*

lib.3.Reg.cap.3. quando iudicauit illam eſſe matrem pueri, de quo erat controuerſia, quæ non poterat tolerare, quod ille ſecaretur per medium, ex qua præſumptione ipſe ſententiauit, vt notat quædam *Gloſſa.* (*m*)

32. Notat vero *Paſſerinus*, quod diuiſio præſumptionis in *leuem*, *vehementem*, & *violentam*, eſt reſpectu præſumptionis hominis, non autem præſumptionis iuris, quia præſumptiones iuris ſunt ſemper certæ, & reſpectu illarum non poteſt dari leuitas: attento maximè, quod in iure non habetur, quod talis, vel talis præſumptio ſit leuis, vehemens, aut violenta. (*n*) Sed hoc apud Nos fallit, quandoquidem habemus *Textum* diſtinguentem præſumptiones, iuxta aſſignatam diuiſionem. Vnde hæc quadrat tum in præſumptione ſingulari, quæ eſt hominis, tum in vniuerſali, quæ eſt iuris, vt ſupra dictum eſt.

II. Quæritur. An ex pluribus indicijs leuibus poſſit fieri aliquod graue, & ex pluribus grauibus reddi vnum violentum?

SVMMARIVM.

33. *Ex pluribus Indicijs leuibus fit vnum graue, & ex pluribus grauibus vnum violentum.*
Plures homines conſtituunt Populum.
Apud Populum poteſtas publica.

34. *Fundamentum reſolutionis quæſtionis.*
Indicia nunquam migrant in plenas probationes.
Ex Indicijs, etiam violentis, non damnatur aliquis in pœnam ordinariam.

35. *Caſus practicus pro Indicijs copulandis.*

33. RESpondeo affirmatiuè: ſicut enim, vt ſupra (*o*) ex *Textu* habemus, plura Indicia, ſuper quibus Teſtes ſingulares deponunt, copulari poſſunt ad probandum plenè Indicium, ita & plura Indicia poſſunt coniungi, & ſimul coniuncta progrediuntur vltra illam ſpeciem, in qua quodlibet eorum deberet eſſe; ita vt plura remota, ſingillatim conſiderata, ſint in ſpecie leuiū, ſed coniunctim, ſumpta faciant indicium graue; & pari modo plura grauia vnita integrent vnum violentum, & hæc ſententia eſt communis. (*p*) Nec mirùm videri debet, quod Indicia coniuncta induant ſpeciem, in qua non ſunt ſi conſiderentur ſingillatim, & per ſe; quia quilibet homo de Populo, per ſe ſumptus, eſt homo priuatus; ſi verò omnes priuati copulentur, & integrent *Populum*, atque conſtituant *Vniuerſitatem*, tunc faciunt vnum, apud quem eſt poteſtas publica, vt ex *Connano*, ait *Caluinus.* (*q*) Pari modo eſt in caſu noſtro.

34. Fundatur autem Doctorum reſolutio, in quadam lege *Codicis*, (*r*) in qua *Imperatores Theodoſius*, *Arcadius*, & *Honorius* ſanxerant, quod, ſi aliquis accuſatus de Adulterio accuſationem eluſerit, adducendo, quod Mulier, cum qua frequenter conuerſabatur, erat eius proxima, de qua adulterium præſumi non poterat; poſtmodùm verò nuptiæ ſubſecutæ ſint inter eos, ipſi punirentur, *veluti eſſet conuictum facinus, confeſſumque*. Ex quo deducitur, quod indicium adulterij, quod reſultabat ex frequenti conuerſatione; & fuerat debilitatum per aſſertam proximitatem; iunctum cum alio indicio nuptiarum ſecutarum, (quod & ipſum in ſuo genere erat debile) euaſerat in indicium vehemens, & ſufficiens ad punitionem. Fateor autem, quod ex hac lege videretur poſſe deduci, quod Indicia coniuncta non tantùm euaderent ex leuibus grauia, aut ex his violenta, ſed etiam quod migrarent in plenas probationes, eo quia, in dicta lege, ex talibus indicijs puniuntur Rei, *veluti ſi eſſet facinus commiſſum, confeſſumque*; & in hac ſententia videntur eſſe *Sgroi*; (*s*) qui pro ſe citat *Caualcantum*; & *Albericus* citatus à *Claro*. (*t*) Sed non ſic accipienda eſt lex illa, ac ſi per copulationem duorum indiciorum plenè probetur delictum, & pœna ordinaria irrogetur; etenim, quantumuis Indicia copulata faciant indicium maius, & euadere poſſint in violentum, tamen ſemper continentur intra ſphæram indiciorum, & nunquam migrant in probationes; ſicùt benè aduertit *Paſſerinus*. (*u*) Et quia, ad puniendum delictum pœna ordinaria, requiruntur probationes plenæ; aut ſaltem illa Indicia violenta, ſeu præſumptiones, quas ius vult haberi pro probationibus, eo quod ſint

circa

circa crimina difficilis probationis; ideò per indicium quoduis probatum, non infligitur pœna ordinaria, ſed tantùm extraordinaria, vt vult *Clarus*, quem ſequuntur *Paſſerinus*, & *Bictus*. (x)

35. Quod ſi in lege ſupradicta iubetur, quod Rei puniantur *veluti eſſet conuictum facinus, confeſſumque*, & ſic pœna ordinaria, ideò eſt, quia crimen adulterij eſt difficilis probationis, quod ordinaria pœna punitur ex præſumptione vehementi. Cæterùm in alijs delictis, indicia, quantumuis multa, & copulata, non faciunt probationem ad pœnam ordinariam, ſed tantùm extraordinariam. Et vt clarificemus exemplo rem, quæ frequenter vſu venit, & imperiti poſſint inſtrui; ponamus, quod in aliquo Conuentu ſequutum ſit furtum pecuniæ depoſitæ cum licentia Superioris à Sæculari, quæ pecunia erat in capſula clauſa claue, & aſſeruabatur in cella alicuius Patris grauis, & optimæ famæ; ignoratur porrò Auctor delicti. Prouincialis examinat iudicialiter Fratres, & vnus Teſtis deponit, quod Frater *Rapax* in cella habet aquam vitam moſchatam in quantitate, Chocolatam, fructuſq; ſaccharo conditos, & alia eſculenta, & potulenta pretioſa, quæ, ante illud furtum ſecutum, non habebat; & hic Teſtis eſt integer, ſed ſingularis. Alius Teſtis deponit Fratrem *Rapacem* feciſſe elaborare pro ſe duo paria ſandaliorum extraordinarij valoris, ſudaria linea, & lanea, thecam tabaccariam argenteam, ſiuè horologium portatile, quæ priùs non habebat; & hic pariter Teſtis eſt ſingularis. Tertius Teſtis deponit Fratrem *Rapacem* habere coronas electrinas (*Corone d'ambra.*) ſericas, vel ex alia materia pretioſa, itemque medaleas argenteas, iconulas acu pictas ſerico, & auro, & muliebria iocalia, quę antea ſibi viſa non ſunt. Certè iſta tria ſunt Indicia ſatis remota, & leuia, ſi per ſe, & ſingillatim conſiderentur: tamen copulata faciunt indicium graue; attento maximè, quod omnes deponunt, quod Frater *Rapax* eſt de Familia paupere, & omnes eius Coniuncti ſunt mendici, & ipſe eſt Laicus, qui non ſolet quæſtuare, cum ſit Horculanus Conuentus. Poterit ergo Iudex hæc copulare, & vnum Indicium graue ex his conſtruere. Alius Teſtis deponit vidiſſe Fratrem *Rapacem* attentè conſideraſſe, ac ſi oculis mēſurare voluiſſet altitudinem feneſtræ cellæ, in qua fuit furtum commiſſum; & hic pariter eſt ſingularis. Alius deponit vidiſſe Fratrem *Rapacem* duas ſcalas colligaſſe, vt ex duabus breuibus fieret vna longa, & ab eo interrogatum, quidnam vellet de illis facere? reſpondiſſe, ſe velle quercum altam ramis aliquibus ſpoliare, qui vmbra nocent oleribus, ſed hoc minimè præſtitiſſe: & ſcalæ, quæ priùs fuerunt, vt præfertur colligatæ, ab eadem fuiſſe diſiunctas, ſequuto furto; & pariter hic Teſtis ſingularis eſt. Alius Teſtis deponit, quod Frater *Rapax* conquiſiuit à Fabro ferrario varias claues veteres paruas, & promiſit Fabro, ſe eſſe reſtituturum eas, poſtquam probauerit, an aliqua ipſarum conueniat cum parua ſera, quam ipſe dixit, ſe habere, cum tamen eam in cella non habeat; ſimiliterque eſt ſingularis. Profectò ex his tribus pariter leuibus, & remotis, coniunctis tamen, aliud graue Indicium aſtruitur. Alius Teſtis deponit, quod Frater *Rapax* requiſiuit ab illo, nùm Pater habitans in cella furti, (qui mane diſceſſerat à Conuentu die præcedente noctem, in qua commiſſum eſt furtum) eſſet reuerſurus illa die, an potiùs pernoctare deberet extra Conuentum? ſequè reſpondiſſe, non eſſe reuerſurum, niſi die ſequenti. Alius Teſtis deponit, quod Frater *Rapax* ſummo mane diei, poſt noctem furti, aſſumpto Tertiario, dum adhuc Guardianus dormiret, exijt à Conuentu, præter morem, & ferebat ſportam, quæ videbatur ſatis grauis ex labore, quem oſtendebat in ferendo ad brachium, & vultum habebat ſolito pallidiorem, & in breuiſſimo tempore reuerſus eſt in Conuentu, abſque ſporta. Pater grauis habitator cellæ, deponit nullum ex Fratribus, præter Fratrem *Rapacem*, ſciuiſſe, ſe tenere talem pecuniam depoſitam in capſula, quam ſub lecto abſconſam tenebat; quia cum capſula eſſet ponderoſa, & ipſe debilis, per prædictum Fratrem *Rapacem*, qui eſt robuſtus, eam ibi collocare fecit. Ex his ergo tribus vltimis Indicijs leuibus coniunctis fit tertium Indicium graue. Cum ergo tria facta ſint indicia grauia, liquet, quod ex his tribus grauibus emergit indicium violentum: quod fortius euadit, ſi impannata chartacea feneſtræ, quæ erat clauſa, reperta eſt rupta, & indicat Furem intraſſe per feneſtram. Capſula reperta, eſt aperta claue adulterina; quod apparet ex organis (*incontri*) ſeræ, quæ fuerunt per vim detorta, & capſula proindè nequiuit ampliùs claudi,

di, vt erat; tandemque Frater *Rapax* non habet valde bonam famam Religioſi integri. In hoc caſu non tantùm conſtitui poſſet Reus Frater *Rapax*, & torturari, ſed etiam in pœnam extraordinariam condemnari, ſi per conuenientem torturam Indicia non purgaſſet.

III. Quæritur. Quid, & quantum probent Indicia, iuncta alteri probationi?

SVMMARIVM.

36. *Indiciorum valor Iudici eſt arbitrarius.*
37. *Indicium copulatum probationi, auget eam, iuxta valorem proprium.*
38. *Duo Indicia, ſemiplenè ex ſe ſingillatim probantia, non integrant plenam probationem.*

36. Reſpondeo; quod valor Indiciorum regulariter remittitur Iudicis arbitrio; vt eſt communis Doctorum ſententia. (a) Vnde ipſe arbitrari debet, quando agitur de iudicio facti, an an ex deductis in proceſſu, reſultent Indicia ad Rei conſtitutionem, aut ad torturam, ſiue ad condemnationem. Tamen, vt inſtruatur Iudex aliquo modo de valore Indiciorum ad hoc, quod ipſe poſſit in facti contingentia regulare arbitrium ſuum, in *Textu* ſupra enumerata ſunt Indicia, iuxtà ſuas ſpecies, & ſingulis aſſignatus eſt valor earum in iudicio, quædam enim faciunt tantùm ad inquirendum, *vt leuia*, quædam ad conſtituendum Reum, *vt grauia*, quædam ad inferendam torturam, *vt grauiora* (nempè grauia adminiculata,) quædam tandem ad condemnandum, *vt violenta*.

37. Nũc loquimur de valore probationis Indiciorum, prout vnum vnius ſpeciei coniungitur cum alio alterius ſpeciei. Aduertendum ergo, quod ſi loquimur de copulatione Indicij cum Indicio, iam ſupra probatum eſt, quod ex multis leuibus fit vnum graue, & ex pluribus grauibus vnũ violentum. Sed ſi comparemus Indicium cum probatione alterius ſpeciei, vt, v. gr. Indicium cum depoſitione Teſtis integri, inquirimus modo, quam probationem efficiat? Ad hoc reſolutiuè dico, quod valor Indicij taliter copulati auget valorem probationis, iuxta valorem Indicij per ſe ſpectati. Vndè, ſi Indiciũ ex ſe ſemiplenè probet, iunctum Teſti integro ex ſe ſemiplenè probãti, euadit plena probatio, non quidem ſufficiens ad pœnam ordinariam, ſed extraordinariam tantùm; & ſi Indicium non eſt tale, quod, ſe ſolo, ſemiplenè probet, ſi coniungitur depoſitioni Teſtis ex ſe ſemiplenè probantis, non facit plenam probationem, ſed tantùm reddit magis firmum, & ſecurum eius teſtimonium, & ipſi adminiculatur, faciendo illud pluſquam ſemiplenè probare, vt docet *Paſſerinus*. (a)

38. Non admittendum tamen cenſeo, quod ipſe ibidem dicit, quod duo Indicia iuncta, quorum quodlibet ſemiplenè probet, probent plenè. Quia alia eſt probatio plena, quæ fit aut per facti euidentiam, aut ex notorio probato, aut per dicta conteſtium integrorum, aut per Rei confeſſionem, ab ea, quæ fit per Indicia, quæ quantumuis grauia, aut violenta nunquam probant euidenter, ſed tantùm præſumptiuè. Ad probationem autem plenam, & ſufficientem ad condemnandum in pœnam ordinariam, requiritur, quod fiat aliquo ex quatuor recenſitis modis. Sed Indicia plura ſingillatim ſemiplenè probantia, coniuncta, nunquam plenè probant, quia nunquam egrediuntur ſphęram Indiciorum, vt ſuperiori quæſtione, ex eodem *Paſſerino*, dictum eſt; proinde non faciunt ad pœnam ordinariam. (b)

IV. Quæritur. Quomodo Indicia inter ſe inuicem debilitentur, aut elidantur?

SVMMARIVM.

39. *Indicia inter ſe debilitantur.*
Indicium fortiùs vincit minùs fortè.
40. *Præſumptio iuris vincit præſumptionem hominis.*
Præſumptiones eiuſdem ſpeciei inter ſe comparatæ differunt in valore.
Quæ dicantur regulariter validiores.
Indicia pro Reo aut vincunt, aut labefactant ea, quæ ſunt pro Fiſco.

39. Reſpondetur, quod cum naturale ſit, quod id, quod eſt vali-

validius vincat minùs validum; &, quod fortè est, debilè eneruet, ita etiam Indicium fortius, & validius elidit debilè, & leue sibi contrarium, & hoc absque controuersia deducunt *Iuristæ* ex quodam Digesto, *(c)* in quo *Imperator Antoninus* rescripsit, vt condemnatus in contumacia restitueretur in integrum, quia spontè, coram Iudice, post condemnationem, comparuit. Ex quo elicitur, quod Indicium reatus emergens à non comparitione, eneruatum est à comparitione spontanea, quæ reatus præsumptionem excludit; & ità validius Indicium vincat minùs validum. Sola difficultas est in decidendo quodnam Indicium queat dici magis, aut minùs fortè.

40. Ad hoc dico, quod cum iudicare de Indiciorum valore sit Iudici arbitrarium, vt supra dictum est, etiam eiusdem arbitrio relinquitur, decidere in facti contingentia, quodnam Indicium alio sit fortiùs. Tamen, quia arbitrium Iudicis debet à iure regulari, damus breuiter regulas generales à legibus excerptas, & à *Doctoribus* cumulatas, quibus possit Iudex Regularis, in facto particulari, decernere. Dico ergo, quod præsumptio iuris vincit præsumptionem hominis; comparando verò vnam iuris cum altera pariter iuris; vel vnam hominis cum altera itidem hominis, data cæteroquin inter ipsas paritate, validior est ea, quæ actum valere facit, quam illa, quæ actum inualidat. Secundò. Quæ à substantia prouenit tollit eam, quæ est à solemnitate. Tertiò. Magis benigna euacuat minùs benignam. Quartò. Quæ inhæret iuri communi eneruat eam, quæ innititur speciali. Quintò. Magis verosimilis superat minùs verisimilem. Sextò. Negatiua præfertur affirmatiuæ. Septimò. Quæ fauet animæ, aut tollit absurda, vincit inducentem absurditatem, & animæ nocentem. Octauò. Quæ fauet Reo, præualet ei, quæ proficit Actori. Nonò. Exclusiua delicti præfertur ei, quæ delictum concludit. Decimò. Fauorabilis Reo fortior est illâ, quæ Fisco fauet. Et vniuersaliter Indicia, quæ faciunt pro Reo, licèt non vincant Indicia pro Fisco, tamen illa labefactant, ita vt pro qualitate illorum, vel impediatur totaliter tortura inferenda, aut in parte minuatur, tùm intensiuè, tùm extensiuè. *(d)* Et qui plura de his habere vult, adeat *Menochium*, *Mascardum*, & *alios*, *(e)* qui abundè de his loquuntur.

V. Quæritur. Quodnam Indicium faciat scriptura?

SVMMARIVM.

41. *Delictum in scriptura multipliciter potest esse.*

42. *Scriptura, continens delictum ab ea separatum, facit solum Indicium ad inquirendum.*

Aliquando scriptura probat delictum ab ea separatum.

43. *Scriptura publica continens in se delictum, illud probat.*

Si scriptura non est authentica, non probat delictum.

44. *Scriptura publica continens delictum extra eam consummandum, non probat ipsum.*

45. *Scriptura etiam priuata continens delictum, si per eam probatur Delinquens sufficit ad condemnationem.*

46. *Per scripturam simpliciter non probatur Author illius.*

Recognitio scripturæ per comparationem litterarum, aut per notam manum, absque adminiculis, non facit Indicium ad torturam.

Cum adminiculis, & per Peritos recognita, facit Indicium graue.

47. *Scriptura priuata, continens delictum consummandum extra eam, non facit, nisi ad inquirendum.*

41. Respondeo distinguendo. Vel delictum, quod probari intenditur per scripturam est extra; vel continetur in eademmet scriptura; & hoc dupliciter, puta aut scriptura ipsamet, & ex se, corpus delicti est, aut continet delictũ extrà eam consummandum. Rem exemplis clarifico. Sit aliqua scriptura facta à *Caio*, in qua promittatur solutio centum aureorum *Bertæ*, in compensationem damni sibi illati in occisione *Titij* mariti sui à *Caio* facta; hæc scriptura continet delictum separatum ab ea. Sit secundò libellus famosus factus à *Caio*, & ab eo scriptus contra *Seium*; Scriptura ipsa in se continet, & ipsa est corpus delicti. Sit tertiò scriptura facta à *Caio* promittente centum aureos *Seio*, si occiderit *Titium*; ista continet

net quidem in ſe delictum, conſummandum tamen extra eam. Iterùm diſtinguendum eſt de ſcriptura aut publica, aut priuata.

42. Dico ergo, quod, ſi loquamur de ſcriptura continente delictum ab ea ſeparatum, ſiue ſcriptura ſit priuata, ſiue publica, hoc eſt manu *Notarij* rogati coram Teſtibus facta, iſta non probat delictum, ſed facit tantùm Indicium ad inquirendum, vt Confeſſio extraiudicialis, Accuſatio, aut Denunciatio, & hæc eſt communis ſententia *Iuriſperitorum*, & *Canoniſtarum*, in vtroque iure (*f*) fundata. Aduertendum tamen, quod per inſtrumentum publicum probatur delictum, quando nempè illud eſt authoritate Iudicis, qui priùs iudicialem indaginem inſtituit, factum, nempè copia alicuius ſententiæ à *Notario* publico authenticata, & legalizata, in qua damnatus fuerit iudicialiter aliquis ad pœnam ratione maleficij commiſſi. Sed re vera iſta non eſt propriè probatio delicti, ſiquidem illud ſupponitur iam fuiſſe probatum ante ſententiam; ſed eſt probatio directa pœnæ indictæ, & indirecta delicti. Ampliùs probatur ex ſcriptura authentica delictum ab ea ſeparatum (non quidem formaliter, ſed ex conſequenti; probando) cum ex diuerſis ſcripturis publicis aliqua facta probantur, ex quibus delictum emergit: vt ſi quis eundem agrum priùs *Titio*, & poſteà *Caio* vendidiſſet, & de venditione vtraque eſſent duo diſtincta inſtrumenta publica, per ea enim probaretur crimen Stellionatus, aut falſi, à Vendente commiſſum. (*g*)

43. Si autem ſcriptura in ſe delictum contineat, & publica ſit, & facta cum legali ſolemnitate, tunc delictum plenè probat. (*h*) Vt ſi producatur inſtrumentum vſuram continens, aut alienationem rei Eccleſiaſticæ, ſine debita licentia; aut Statutum contra libertatem Eccleſiæ; aut coniurationem contra Principem, & ſimilia. Dixi autem, ſi ſcriptura ſit facta cum legali ſolemnitate, puta, quod ipſa ſit facta à *Notario* coram Teſtibus idoneis rogato à Contrahentibus, contra quos delictum probari intenditur. Si enim talis ſolemnitas, ad valorem inſtrumenti neceſſaria, non adeſt, minimè per talem ſcripturam probatur delictum, vt plures ſcribunt. (*i*)

44. Quod ſi ſcriptura contineat quidem delictum in ſe, & publica ſit, delictum verò ſit extra eam conſummandum, quid iuris? Caſum hunc puto potiùs metaphyſicum, quam practicabilem. Tamen dabilis eſt. Dico ergo, quod per illam probaretur quidem delictum in ea contentum, dummodò ſcriptura eſſet ſolemniter facta; non autem probaretur delictum extra eam conſummandum. Ex.gr. Si mandans homicidium, ſe obligaret per inſtrumentum authenticum, ſoluere Mandatario certam pecuniam, ſecuto effectu: per exhibitionem talis inſtrumenti probaretur quidem mandatum, & turpis promiſſio præmij occiſionis, non tamen probaretur ex illo homicidium ſequutum. Et ratio eſt, quia ex tali ſcriptura non poteſt probari, quod Mandatarius compleuerit mandatum, cum occiſus potuerit eſſe ab alio, quam à Mandatario. Verum tamen eſt, quod ſi conſtaret de homicidio, & ignoraretur homicida, per talem ſcripturam emergeret, præſumptio, & quidem violenta contra Mandantem, per quam transferretur onus in ipſum probandi, ſe innocentem, & talis præſumptio ſufficeret ad torturam.

45. Si autem ſcriptura eſt priuata, & in ſe delictum continet, vt ſi eſſet aliqua epiſtola amatoria, ad ſtuprum ſollicitans; aut libellus famoſus: aut ad ſeditionem incitans, tunc ſi probatur per eam etiam Auctor ſcripturæ, (vel quia characteres ſunt noti, vel quia Auctor in ea ſe ſubſcripſit) per eam remanet delictum plenè probatum, & ſufficiens ad condemnationem, & in hoc concordant *Doctores*. (*l*)

46. Sola difficultas eſt, quomodo per ea probetur Auctor. Dico ad hoc, quod, per ſcripturam, nullo modo probatur Auctor illius, ſed ad hoc, quod probetur Delinquens, oportet, quod vel ipſe recognoſcat, & confiteatur fuiſſe à ſe ſcriptam; aut per examen Teſtiū, qui viderunt illā ſcribere, ſi tamen deponant de tenore, & contentis in ſcriptura, aliter non plenè probant, vt ſcribit *Guazzinus*: (*m*) aut per examen Teſtium, qui illi ſubſcripſerunt: aut per contumaciam Rei ſcripturam non recognoſcentis. (*n*) Sed re vera iſtæ non ſunt probationes, quæ fiant per ſcripturam ipſam, ſed vel per Rei confeſſionem, vel per Teſtes. Quo verò ad ſcripturam ex ſe, dicunt Auctores, quod non probat, niſi ſit recognita à Teſtibus, habentibus notam manum; vel fiat confrontatio aliarum ſcripturarum, quas con-

conſtet, eſſe ſcriptas manu Rei ſuſpecti, præſumpti, aut prætenſi, cum ſcriptura illa, & ſequatur iudicium Peritorum ſuper tali confrontatione. Tamen recognitionem per Teſtes de nota manu deponentes; aut per Peritos ex comparatione litterarum debiles eſſe, & abſque alijs adminiculis non facere indicium ad torturam, docent *Carena*, *Guazzinus*, *& Bordonus*, (o) quibus ſubſcribo. Ratio, & quidem potiſſima eſt, quia potuit ſcriptura fieri ab alio, qui ità perfectè alterius characteres imitetur, vt decipi poſſit, etiam ille, cuius characterem alius eſt imitatus. Hoc experientialiter vidi in cauſa quadam, in qua conſtitit per legitimas Teſtium depoſitiones, quendam Falſarium, quadam arte particulari, (quam narrare hic non expedit, ne doceam crimina, quæ extirpare contendo) ita perfectè alienam ſcripturam imitari, vt nihil omninò diſcriminis appareret inter legitimam, & adulterinam. Vitiauerat iſte ſubſignationes multas *Regiorum Officialium* maiorum, *Actuariorum*, *Notariorum*, & *Rationalium*; & ſubſignationes falſæ oſtenſæ iudicialiter Officialibus, quorum manu apparebant factæ, primo intuitu, iiſdemmet apparuere legitimæ: ſed, legendo contenta in ſcriptura, quæ ſubſignata erat, deprehenderunt falſificatam fuiſſe ipſorum ſubſignationem; & meo videri, neque plenè de tali falſitate conſtitiſſet, niſi Teſtes, qui viderunt illas falſari, non indicaſſent, etiam modum ab eo adhibitum, cuius veſtigia adhuc remanebant in tali falſificatione, quæ, primo intuitu, non apparebant, ſed diligenter obſeruanti manifeſtè patebant. Falſarius ipſe ſcripſerat epiſtolam nomine alicuius Viri grauis, & eximij, in qua continebatur delictum ab ea ſeparatum conſummandum; & in ea erant oblocutiones de Principe, cuius cauſa, Vir ille grauis multa indebitè paſſus eſt. Recognita à multis falſificata illa Epiſtola per comparationem litterarum, iudicata fuit, eſſe ſcripta ab eo, cuius nomine ſcripta fuerat, & tamen erat falſificata, vt probatum fuit ex poſt per tres Teſtes de viſu, & duos de auditu ex ore Rei. Ex quo caſu diſcant Iudices, nullum Indicium ex ſe ad torturam facere ſcripturam, vt præfertur, recognitam, quia potuit ab aliquo adulterari, ità perfectè, vt quilibet decipi poſſit, quamuis Peritus. Quod ſi vltra ſcripturam ipſam adſint alia Indicia, certè ipſa, vt præfertur, recognita, facit Indicium ſufficiens ad torturam, vt ſcripſit *Souſa*, & *Guazzinus*. (p)

47. Si autem in ſcriptura priuata contineatur delictum ab ea ſeparatum commiſſum, aut committendum, quantumuis probetur, ſcripturam factam eſſe ab eo, qui Reus præſumitur, tamen non probatur per eam delictum, eſt enim ſolummodò, vt Confeſſio extraiudicialis, quæ, ex ſe, facit tantùm Indicium ad inquirendum in ſpecie, & cumulatum cum alijs Indicijs, poteſt facere ad torturam. Et ſic ſentiunt communitèr ſcribentes.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.487. col.1.

(a) *Tit.eo.§.2.& 3.*

(b) *Gandin.tit.de Præſumpt.col.1.Boſſ.tit.de Indic. Io.Caluin.in Lexic. verb.Indicia.*

(c) *Scot.in 4.diſt.1.quæſt.2. verſ. De tertio litt. M. & diſt.6.q.9.verſ. De quarto. litt.F.*

Pag.487. col.2.

(d) *Clar. quæſt.20. num. 1. & ibi Angel. de Malef. verſ.Fama publica. Caſon.Pract. Crim fol.14. num.2.*

(e) *Clar. quæſt.24. verſ. Quæro igitur. num. 2. 3. & 4.*

(f) *Clar.quæſt.25.per tot.*

Pag.488. col.1.

(g) *Io.Bapt. Nicola. de Reg.iur. tom. 1. lib.3.verſ. Duo actus.fol.256.*

(h) *Bald. Conſ.348.in princ.lib.5 apud Tuſc.lit.C. concl.867.*

(i) *cap.Semel iunct.gloſ.de Reg.iur.in 6.*

(l) *Laert.in Vit.Socrat.*

(m) *Iuuenal Satyr.2.*

(n) *l.Inimicitia.ff.de His.qui.vt indign.l.1. §.Præterea. ff. de Quæſt. cap. Cum oporteat. de Accuſat. Menoch. de Præſumpt. lib. 1.quæſt. 89. num.53.*

Pag.488. col.2.

(o) *Innocent.in cap.Cum I.& A.de Sent. & re iud. Felin.in cap. Quoties.notab.4. de Teſt.*

(p) *Clar.quæſt.21.verſ.Inimicitia. Maſcard.de Probat.concluſ.901.num.6. Menoch.de Præſumpt. lib. 1. quæſt. 89. num.51. Farinac. quæſt. 47. num.102. Bellegrand.Tract.6. quæſt.4. num.4. & quæſt. 5. num. 6. apud Paſſerin. Trib.Regul. quæſt.16.art.3.n.66.*

(q) *Bict.*

(q) *Bitt.quæst.66.num.5.*
(r) *Clar.quæst.21.verſ.Inimicitia.Farinac.quæſt.47.num.107.*
(s) *Farinac.d.q.47.n.106.*
(t) *Paul.de Caſtr.conſ.328.num.1.lib.2.*
(u) *Blanc.Angel.de Maleficc. apud Clar.q. 28. verſ. Scias autem.num.2.*

Pag.489.col.1.

(x) *Tit.Fama. §.2.*

Pag.489. col.2.

(z) *Gloſ.in in cap. Veniens, il 1. in verb. Illorum. de Teſt. Bero.in cap. Qualiter, il 2.de Accuſ. Dec.in d.cap.Veniens, num.25. Salycet.in l.Ea quidem. num. 313.ff.de Accuſat. apud Clar.q. 21.num.1.*
(a) *Grat.conſ.57. num. 8. lib.2. cit.à Clar.d.qu.21. num.1.circ.med.*

Pag.490. col.2.

(b) *cap.Atſi Clerici iunct. gloſ. in verb.Non tenet. de Iudic.cap.In primis.2. quæſt.1.cap. Ad audientiam . de Conſuet.l.final. C.Si à non comp. Iud.l.1.§.Hac autem.ff.Quod quis.iur.*
(c) *Tit.Corpus.quæſt.1.num.35.& ſeqq.*
(d) *Alberic. Blanc. Boſſ. Gandin. Menoch.apud Maſcard. de Probat. concluſ. 1057. ſeu 1060. num.5.*
(e) *Bitt.quæſt.69.num.3.& ſeqq.*
(f) *Farinac.quæſt.50.num.7.*

Pag.491. col.1.

(g) *Barc.Bertazz. Caſtrenſ. Foller. Maſcard.apud Farinac.l.cit.num.31.*
(h) *cap. Litteris. & ibi Anchar. Hoſt. & Abb. de Præſumpt.Menoch.de Præſumpt.lib.5.Præſ.41. num.11.Farinac.quæſt.136.num.144.*
(i) *Aymon.conſ.205. num.21. Farinac.quæſt.136. num.166.apud Bitt.quæſt.120.num.16.*
(l) *Statut.Gen.Ord. cap.11. §.1.num.3. Statut.Reform.cap.11.num.2.*

Pag.491. col.2.

(m) *Natta conſ.499.num.7.Grammat. vot.30. Farinac.quæſt.52.*
(n) *Authent.de Exhib.& intr.Re. §.Igitur.Coll.5. Bart.in l.Si quis fugitiuus. §.Sciuti.ff.de Aedilit. edict. Iaſon.in l.Admonendi .ff.de Iureiur. Maſcard.de Probat.lib.2.concluſ.819. num.1. & ſeqq.*
(o) *Curt.iunio.Bertaz. Blanc.Carer. Villalob. Farinac.apud Bitt.quæſt.68.num.3.*
(p) *Angel. Bart.Dec. Felin.Iaſon. Marſil. Roman. apud Maſcard.de Probat. concl. 800. num.13. Blanc. Clar. Menoch. Bertazz. Farinac. quæſt. 48. num. 27. cit. à Bitt. quæſt. 68. num.6.*
(q) *Dionyſ.Gothofred. ad Nonell.53. cap.4. §.Igitur ne , in verb. Liberam. l.1. §. 3. ff. de Eo, per quem .*
(r) *Menoch. de Præſumpt. quæſt. 89. num.39. Maſcard. de Probat. concl. 819. apud Paſſerin. Trib.Regul.q.17.art.6.n.91.*
(s) *Farinac.q.48.n.14.*

Pag.492.col.1.

(t) *Gloſ.§.Alia.Inſtit.de Action.*
(u) *Farinac.d.quæſt.48.n.45.*
(x) *l.vnic. C. de Rapt. virg. l. Lege Cornelia ff.Ad S.C.Syllan.Paul.Ghirland. Correr. apud Farinac.d.quæſt.48.n.5.*
(z) *Sgroi par.5.cap.3. num.41.Bellegrand.Tract.6. quæſt.4.*
(a) *Paſſerin.Trib.Regul.quæſt.17.num.97.*
(b) *Bald.in l.Sed & ſi.ff.Ex qui.cau.maio.apud Paſſerin.loc.cit.num.95.*
(c) *Vlpian. in l. Sed & ſi. §.final. ff.Ex qui.cau. maio.*
(d) *l.In eos. ff.de Cuſto. Reo. vbi gloſ. in verb. Puniendi.Clar.quæſt.21. verſ. Tertiò autem. Menoch.de Arbitr.caſ.305.nu.5.plures DD.apud Farinac.quæſt.30.num.5.*

Pag.492.col.2.

(e) *Paſſerin.Trib.Regul.quæſt.21.art.3.n.37.*
(f) *Farinac.q.48.n.51.& ſeqq.*
(g) *Bitt.quæſt.79. num.26.poſt Farinac. quæſt.30, num.34.*
(h) *l.3.l.Congruit. ff.de Off. Præſid. cap. Qui cum Fure.vbi Hoſtien.& Abb.num.5.de Furt.Bart. in l.Ciuilem.C.eodem tit.*
(i) *Abb.in cap.Qui cum fure.num.5.Extra.de Furt.*

Pag.493. col.2.

(l) *Bart.in l.Vnius.§.Reus.ff.de Quæſt.Blanc.tit.de Indic.num.219.Boſſ.tit.de Tortur. num.34.Simanc. de Hæret.cap.63.n.43.*
(m) *Clar.quæſt.21.verſ.Vlterius quæro. n.36.in fin.*

Pag.494. col.1.

(n) *Io.Caramuel.Pandox.Moral.art.1.*

Pag.494.col.2.

(o) *cap.Litteris. iunct.gloſ.in figur.caſ.de Præſumpt.*
(p) *DD.in l.Vt vim.ff.de Iuſ.& iur. Clar. §.Homicidium.verſ.Excuſatur.num.24.*

Pag.495. col.1.

(q) *Gloſ.in l.final.in verb.Vel indicijs.C.Famil.Erciſc.vbi DD.communiter.Clar.quæſt.22. nu.1. & q.64.num.12.*

Pag.495.col.2.

(r) *Penn.Direct.Inquiſ.par.3.Comm.121.verſ.Hac tamen. Bordon. Prax.Crim. cap.29. num.61. Menoch.de Præſumpt.quæſt.41. n.8. Souſa lib. 2.cap.15.num.23.Bitt.q.44.n.34. Sgroi par.4. cap.5.num.38.Paſſerin.Trib.Regul. q.13. art. 3.num.34.*
(s) *Bitt.quæſt.62. num.8. & 9.Sgroi. par.5.cap.3. num.11.*
(t) *Farinac.q.37.num.38. Maſcard.de Probat. concl. 894.apud Bitt.loc.prox.cit.*
(u) *Bart.in l final. ff.de Quæſt. Berti Pract.Crim. tit.11.cap.6.num.9.*

Pag.396. col.2.

(x) *Alberic.in 3.par.Statut.q.32. apud Clar.qu.31. verſ.Arbitrio.num.9.*

Pag.497. col.1.

(z) *Syluest.verb.Indicium n.1. Paſſerin.Trib. Regul. q.18.art.1.n.3.*
(a) *Hoſtien.Summ.Rubr.de Præſumpt.§.2.*
(b) *cap.Ex ſtudijs. de Præſumpt.*

(c) *Iob*

(c) *Iob cap.26.vers.11.*
(d) *Prouerb.cap.22.vers.6.*

Pag.497.col.2.

(e) *Alciat.de Præsumpt.par.2. n.3. Menoch.eod.tit. lib.1.q.1. Farinac.qu.36.nu.67.apud Passerin. Trib.Regul.quæst.18.art.1.nu.4. & in cap.Inquisitionis. n.38.de Hæret. in 6.*
(f) *cap.Cum contumacia. iunct. glos.de Hæret.in 6.*
(g) *Stat Salmant.cap. 10. vers. Temeraria.Orb.Seraph.tom.3.fol.337.*
(h) *Luc.cap.7.vers 39.*
(i) *Alex.de Ales.Summ.par.3.q.45.Memb.7.*
(l) *Matth.cap.7.vers.16.*

Pag.498. col.1.

(m) *cap.Afferte.vbi Glos.in verb.Date huic.Extra. de Præsumpt.*

Pag.498. col.2.

(n) *Passerin.quæst.18.art.1.n.8.*

Pag.498. col.1.

(o) *Tit.eo.§.4.num.25.*
(p) *Mascard de Probat.concl.1230.n.28.Clar.quæst. 63.vers.Tu scis. Bibl.qu.75.n.2. Sgroi. par.4. cap.5.num.36.*
(q) *Io.Caluin.Lexic.verb.Potestas.*

Pag.498. col.2.

(r) *l.Si quis adulterijs.C.Ad leg.Iul. de Adulter. & Stupr.*
(s) *Sgroi par.4.cap.5.nu.36. vbi Caualc. de Brach. Reg.par.4.num.71.*
(t) *Alberic.inl.2.§.final.n.2.de Excus. Tutor. apud Clar.q.63.vers.Tu scis.*
(u) *Passerin.Trib.Regul.q.18.art.2.n.31.*

Pag. 499. col.1.

(x) *Clar.qu. 63.vers.Tu scis.Passerin.loc.cit. Bibl. q.7.n.2.*

Pag.500. col.1.

(z) *Angel.in l.Milites.C.de Quæst.Marsil.in l.final. nu.4.ff.eo.tit. Clar.qu.64.vers.Hoc autem.Menoch.de Arbitrar.lib.2.cas.270.n.3.*

Pag.500. col.2.

(a) *Passerin.Trib.Regul.q.18.art.2.n.32.*
(b) *Aretin.in cap.Prætereà num.5.de Test.Menoch. lib.5.Præsumpt.45.num.55. apud Sgroi par.5. cap.4.num.23.*

Pag.501. col.1.

(c) *l.Diuus,ff.de In integr.restit.*

Pag.501.col.2.

(d) *Sgroi par.6.cap.2.n.215.*
(e) *Menoch.de Præsumpt. lib.1. qu.29. & 30.& de Arbitr.lib.2.cas.472.Mascard. de Probat.lib. 3.concl.1231.n.11.& seqq.Bibl. q.77.per tot. Sgroi par.6. cap.2. num.110.& seqq.Passerin. Trib.Regul.quæst.18.n.37.*

Pag.502.col.1.

(f) *cap.Cum in Ecclesf.de Maio. & obed.vbi Glos.in verb. Quod non est, & ibi Butr.n.14. Abb.n.1. Bald.n.2.Felin.n.1. l.Instrumenta.l.Exemplo. C.de Probat.Auth.Vt spons.larg. cap.3.l.final. C.de Probat.l.2.ff.de Fid.instr.*
(g) *Bero.Io.Andræ. Farinac.q.84.nu.13.apud Bibl. q.86.n.15.*
(h) *l.Quoniam. ff.de His, qui not.infam.l.In Senatusconsultum, vbi Gothofr. in verb.Chirographum.ff.Ad S.C.Turpill. Cum in Ecclesijs. de Maio.& Obed.Farinac.qu.84.nu.7.apud Passerin.Trib.Regul.q.19.n.3.*
(i) *Boic.in cap.Cum in Ecclesijs.n.11. vbi Zabarel. col.fin.Abb.n.1.& Felin.n.6.de Maio.& Obed.*

Pag.502.col.2.

(l) *Anani.& Felin.in d. cap.Cum in Ecclesijs apud Farinac.q.84. n.19. Genoua de Script. priuat. cap.14.n.4.Carena par.3.tit.4.n.4.Sousa lib.2. cap.22.n.4.quos dat Passerin. loc.prox.cit.n.5. Bibl.q.86.n.13.Sgroi par.5.cap.3.n.17.*
(m) *Guazzin.Defen.20.cap.23.n.9.*
(n) *Scacc.de Iudic.cau.ciuil.lib.2.cap.11.qu.33.nu. n.29 Genoua de Script.priu.qu.14.nu.10.cit. à Passerin.d.q.19.n.7.*

Pag.503. col.1.

(o) *Carena par.3.tit.4. Guazzin. Defen.20.apud Bordon.Pract.Crim.q.51.n.8.& seqq.*

Pag.503. col.2.

(p) *Sousa lib.2.cap.22.n.4.Guazzin.Defen.20. cap. 23.n.5.apud Passerin.Trib.Regul.q.19. n.7.*

TITVLVS DECIMVSQVARTVS.

Fama, Infamia, Clamorosa Insinuatio.

TEXTVS.

§.I. Specialem his Titulum destinamus, quia de eis inter Indicia, accuratior ratio haberi debet. Fama est communis opinio non manifesta, ex suspicione proueniens: Si circa malum, est Infamia, quæ si ad aures Superioris sæpius deferatur, dicitur Clamorosa Insinuatio. Hæc Fama, seu Infamia, quæ viam Inquisitioni pandit, nulla est; si à viris probis, honestis, non maleuolis ortum non habet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Fama, est nomen æquiuocum.*
Fama, vt existimatio virtutis, à Callistrato diffinita.
Fama, vt opinio Populi, diffinita à Bartolo.
Ad Famam constituendam quatuor requiruntur.
Differentia inter Rumorem, & Famam.
2. *Fama duplex est, fundata, & vera.*
Item diuiditur in Famam constantem, & dubiam.
Fama constans adijcit fidem testimonio.
Dubia, ad nihil valet.
3. *Diuiditur adhuc in Famam vehementem, & simplicem.*
Hæc diuisio confunditur cum Superiori.
Fama indifferens est ad bonum, & malum.
4. *Ad inquisitionem generalem quæuis Fama sufficit.*
Ad specialem, requiritur Fama orta à viris probis.

1. DIFFICILE sanè indicium est, quod desumitur à *Fama*, ad sciendum scilicet, nū probet in facti contingentia, nec nè; proinde *specialem Titulum* noster *Textus Famæ* assignat, quia de ea *inter indicia accuratior ratio haberi debet*: nempè ad benè cognoscendum si, & quando, & quantùm probet. Sciendum porrò, quod *Fama* nomen æquiuocum est, vnde variè accipitur; aliquando enim significat existimationem virtutis de aliquo apud Populum, quæ recensetur inter bona fortunæ, & confunditur cum gloria, vnde canebat *Satyricus*. (q)

——Tanto maior Famæ sitis est, quàm
Virtutis; quis enim virtutem amplectitur ipsam
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, titulique cupido.

Aliquando significat Populi opinionem, quæ voce exprimitur, circa aliquem euentum. Primò modo accepta diffinitur à *Callistrato*, (r) quod sit *Dignitatis illæsæ status; legibus, ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro, auctoritate legum, aut minuitur, aut consumitur*: & alio vocabulo dicitur *Existimatio*, & de ea loquuntur multæ leges. (s) Secundò modo accipitur, prout habet *Textus, Communis opinio voce manifesta, ex suspicione proueniens*, quæ est diffinitio tradita à *Bartolo*, (t) quam posteà amplexati sunt cæteri Scribentes. Vt autem optimè adnotauit *Syluester*, (u) quatuor conditiones requiruntur ad Famam constituendam. Primum est, quod sit *opinio*, & proindè excluditur *Scientia*, quæ importat manifestum, siue notorium: & *Suspicio simplex*, quæ est sine adhæsione ad vnam partem. Secundum est, quod sit ex causis probabilibus deducta, alitèr vana est, & temeraria, vt infra dicemus. Tertium est, quod sit voce manifestata. Quartum est,

quod

quod sit manifestata ab omnibus, siue à maiori parte populi, & in hoc differt à *Rumore*. *Fama* enim est à maiori parte viciniæ, *Rumor* verò est à minori; & iste non infamat, secundùm *Ioannem Andreæ, Abbatem*, & *Felinum*. (x)

2. Porrò Fama dupliciter adhuc considerari potest respectu suæ originis; vno modo quandò primus ipsius Auctor habet certitudinem de re diffamata; alio modo, quandò habet tantùm probabilem coniecturam. Explico. *Caius* videt *Seium* oculis proprijs, quando ipse furatus est; & à *Caio* diffamatur furtum ab eo visum, ita vt *Seius* in toto Populo infametur, vt *Fur*. Fama hæc ortum habet à scientia. Si autem *Caius* vidit *Seium* exeuntem de domo, in qua commissum est furtum, hora importuna, & subtùs pallium gestabat aliquod occultatum; & ex post, intellecto furto sequuto, *Caius* suspicatus est, & ex circumstantijs, quas vidit, coniectatus est, *Seium* tunc furatum esse, & ipsum, vt *Furem* euulgat in Populum; Fama hæc ortum habet à probabili coniectura. Ex hoc ergo oritur distinctio Famæ in Famam fundatam, & vanam. Fundata enim est, quæ orta est à scientia facti, siue à probabili coniectura, deducta ex principijs rationabilibus, à viro probo, & prudenti: vana verò, quæ deducta est à principijs, aut debilibus, aut insufficientibus ad concludendum rationabiliter iudicium factum. Fama fundata, quæ ortum habuit à scientia dicitur *verè* non vana, quæ verò nata est ex coniectura probabili, dicitur non vana *præsumptiuè*, vt docuit *Passerinus*. (z) Ampliùs Fama diuiditur in constantem, & dubiam. Constans est, quæ nec ex improbis Auctoribus, neque ex ignotis exoritur, & hæc testimonio fidem adijcit *consentiens enim Fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem*. (a) Dubia verò huic opposita, & hæc nil probat, potiùs enim dicendus est fallax *Rumor*, quam Fama.

3. Insuper distinguunt *Doctores* Famam adhuc in vehementem, & simplicem, & dicunt *vehementem* eam, quæ oritur ex causis verisimilibus, grauibus, & vrgentibus; (b) *Simplicem* autem, quæ ex leuibus, nec multùm concludentibus nascitur. Sed hoc nihil est, & hæc distinctio confunditur cum Superiori: siquidem vehemens Fama, & fundata, perindè sunt, vtraque enim easdem causas exposcit. Fama porrò indifferens est ad bonum, & malum, ita enim dicitur *Famosus Latro*, sicut *Famosus Theologus*, tamen *si est circa malum dicitur Infamia, quæ si ad aures Superioris sæpiùs* (nempè à multis, & multoties) *deferatur, dicitur Clamorosa insinuatio*.

4. *Hæc Fama, seu Infamia, quæ viam Inquisitioni pandit, &c.* Hic aduertendum, quod vel loquimur de Inquisitione generali tùm quo ad crimina, tùm quo ad personas; vel loquimur de Inquisitione speciali contra determinatam personam. In primo casu quæuis Fama, & etiam Rumor, sufficit, vt Iudex Ordinarius generaliter inquirere possit, vt aliàs diximus. Si enim Superior audit, in aliquo Conuentu non seruari Religiosam disciplinam, & multos scandalosè viuere, potest, imò tenetur, generaliter inquirere, nec examinare tenetur conditiones personarum, à quibus audiuit, vt de validitate Famæ deferentis pronunciet. Sed si motus ex Fama, quæ ad eius aures peruenit, vult inquirere in specie contra determinatam personam, oportet, quod perpendat à quibus personis orta est Fama, quia *nulla est, si à viris probis, honestis, non maleuolis ortum non habet*. Et ratio est, quia Fama tali casu fungitur officio Denunciatoris, aut Testis: & sicut Denuntor, & Testis maleuolus, inimicus, & infamis, aut vilis non sufficit; ita etiam Fama à talibus orta: proindè inepta est, adsternendam viam specificæ inquisitioni.

T E X T V S.

§.II. Inde in principio processus constare debet, saltem per duos Testes contestes, quod aliquis sit infamatus de delicto; ijque, cum iuramento, testari debent, se id audiuisse communiter in Conuentu, & expresè interrogari à quibus audiuerint: quos si non nominent, nulla est Famæ probatio. Duabus probationibus oppositis de Fama, bona malæ præualet: sicut etiam si quis per triennium se honestè vixisse probauerit, malam Famam in contrarium extinguet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

5. *Testes contestes, qui sint.*
Licet discordent in accidentalibus, si concordent in substantialibus, sunt contestes.
Quatuor requiruntur ad essendum contestes.

6. *Vt Fama probetur per contestes, quid requiratur.*
Si audierint à viris leuibus, maleuolis, &c. non probatur Fama.

7. *Fama, vt existimatio personæ, quid sit.*
Talis Fama adminiculatur in iudicijs.
Hæc bona præualet ipsi malæ.

8. *Mala Fama tollitur, probando bonam conuersationem à multo tempore.*

5. DIctum est aliàs, quod triplici modo incipitur processus; per Accusationem, Denunciationem, & Inquisitionem; & quod pro primo prærequiritur Accusator, pro secundo Denunciator, & pro tertio Infamia præcedens. Quando igitur per viam specialis Inquisitionis proceditur, *in principio processus debet constare per duos Testes contestes, quod aliquis sit infamatus de delicto.* Testes autem contestes illi dicuntur, qui de eodem facto, loco, tempore personis, & alijs circumstantijs necessarijs, veritatem facti, per sensum externum percepti, in iudicio deponunt: & si sunt tales, quod contra eorum personas nulla militet exceptio, quæ illorum testimonium labefactet, conuincunt Reum, ita vt ad pœnam ordinariam possit damnari; *(c)* & licet discordent in qualitatibus, circumstantijs, & accessorijs remotis, extrinsecis, & impertinentibus, dummodò concordent in substantialibus facti, adhuc dicuntur contestes. *(d)* Quia verò ad hoc, quod sint verè contestes requiruntur quatuor, vt benè scripsit *Lessius, (e)* nempè, quod sint omni exceptione maiores; quod sensu proprio perceperint factum, de quo testificantur; quod deponant de facto vno, & eodem numero; &tandem, quod deponant iurati, ideò subdit *Textus*, quod *ij, cum iuramento, testari debent, se id audiuisse communiter in Conuentu.*

6. Quia verò Testes, vt probent, causam debent reddere sui dicti, non sufficit, quod testificantes de Fama deponant, se communiter audiuisse: etenim *Communitas, (*à qua deducitur dictum *communiter)* persona ficta est, quæ neque loqui potest, neque audiri, nisi quatenùs hic, & ille, & cœteri, ex quibus constat *Communitas*, loquuntur; ideò Testes debent *expressè interrogari à quibus audierint*; & hoc duplici ex causa, tùm vt reddant causam suæ cognitionis propriam, nempè auditum à personis loquentibus; tùm vt Iudex sciat, ex personis nominatis, an Fama, siue Infamia sit vere probata. Quia enim, vt supra dictum est, ad hoc, vt Fama attendatur, & aliquid probet, oportet, quod sit à *viris probis, non maleuolis, &c.* si Iudex videt Testes deponentes de Fama, audiuisse ab improbis, leuibus, æmulis, inimicis, factionarijs, &c. non debet habere Famam pro legaliter probata: & nisi alios Testes melios deponentes super ea examinet, & Famam rectè probet, nequit vlteriùs procedere: & si procedit, & Reus ante litis contestationem excipiat, quod de Fama non constat, Processus euadit nullus, vt infra dicemus. Quod *si non nominent* aliquos, à quibus audierint; aut si nominant, illi sunt leues, inimici, &c. eius, contra quem probatur Fama, *nulla est Famæ probatio*; nec potest vlteriùs procedi, vt dictum est.

7. *Duabus probationibus de Fama, &c.* Hucusque loquutus est, *Textus* de *Fama* accepta pro opinione vulgi circa aliquod factum secutum, aut circa personam, à qua factum illud fuerit. Modo loquitur *de Fama*, prout importat existimationem alicuius personæ, respectu suæ vniuersalis conuersationis; & ità dicitur *homo bonæ, siue integræ Famæ*, qui communiter reputatur iustè viuere; & malæ Famæ si de eo existimatur, quod malus sit, quia mala commisit; & promptum esse ad iterùm eadem, & similia committenda. Talis existimatio, siue mala, siue bona, multùm confert ad rectitudinem iudicij, & adminiculatur indicijs alijs ad probandum pro, & contra Reum, prout bonæ, vel malæ famæ est, vt dicunt *Doctores, (f)* & aliàs suis locis expendemus. Dicit ergo *Textus*, quod *duabus probationibus*, puta inter se contrarijs, *de Fama*, quando, nempè Testes, pro Fisco examinati circà Famam Rei, diuersificant, altero asserente, quod Reus prætensus est bonæ Famæ, testante alio, quod sit

sit Famæ malæ, Fama *bona malæ præualet*, ex eo, quod id, quod fauet Reo, & innocentiæ, magis attenditur, quàm contrarium.

8. Posito autem, quod mala Fama de aliquo probata sit, & hæc adminiculetur indicio taliter, quod illud de se insufficiens ad torturam, iuncta mala Fama, sufficiat ad torquendum; si aduocatus Rei proponat, & probet, quod mala Fama ortum habuit à delictis longo tempore anteà patratis, sed per triennium ex post morigeratè, & honestè vixerit, tollet malam Famam, & ipsam extinguet, & in hoc conueniunt *Doctores* communiter, (g) vt *Textus* concludit.

T E X T V S.

§. III. Clamorosa insinuatio non est necessaria, nisi quando procedendum est contra Prælatùm, Conuentum, & grauissimam aliquam personam. Contra alios, sola Infamia sufficit. Non erit legitimus processus, nisi in illius initio probata sit Fama, non solum delicti, sed etiam Delinquentis, eo casu, quo specialiter contra aliquem inquiratur, nisi Reus, vt alibi dictum est, de nullitate non exceperit. Testes deponentes de Fama tenentur dicere de causa scientiæ Famæ, saltem grossiori modo, declarantes, quid sit Fama. Aliàs depositio non subsistit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

9. *Prælati incurrunt in odium plurimorum.*
Clamorosa insinuatio requiritur, ad inquirendum contra Prælatum.
Eadem requiritur ad inquirendum contra Familiam totam vnius Conuentus.
Pariter requiritur in inquisitione contra grauissimam personam.

10. *Adiectiuum* graue *varias recipit interpretationes.*
Grauis est, qui est bonæ opinionis, & Famæ.
Personæ graues in Ordine, quæ sint.
Non possunt notabili pœnitentia affici, nisi de consensu Patrum Prouinciæ.
Grauissimæ personæ in Religione, quæ dicendæ.

11. *Clamorosa insinuatio non seruata contra prædictos, non inualidat Processum.*

12. *Antiqui Canones annullabant inquisitionem factam, absque infamia probata.*
Hæc nullitas sublata est per Bonifacium Octauum.
Si Reus reclamat in principio Processus, Famam non esse probatam, & Iudex, ea non probata, procedat, Processus est nullus.

13. *Reus ignorans se processari, nequit in principio Processus opponere, de Fama non probata.*
Iudex ex officio eam semper probet.

14. *Testes deponentes de Fama delicti tenentur dicere de causa scientiæ Famæ.*
Et etiam grosso modo dicere, quid sit Fama.

9. QVia, vt optimè aduertit *Abbas*, (b) Prælati incurrunt odium plurimorum, qui frequenter de illis obmurmurant, & mala disseminant, optimè disponit *Textus*, quod licet ad specialiter inquirendum cōtra Subditum sufficiat Fama, siue infamia, & *clamorosa insinuatio non est necessaria*, tamen necessaria est *quando proceditur contra Prælatum*. Et hoc concordat dispositioni famosissimi *Canonis* (i) lati in *Concilio Lateranensi, sub Innocentio Tertio*, in quo textualiter sic habetur. *Licet hoc* (quod, nempè ante Inquisitionem præcedat infamia) *sit obseruandum in Subditis, diligentiùs tamen est obseruandum in Prælatis, qui quasi signum positi sunt ad sagittam. Et ideò Sancti Patres prouidè statuerunt, vt accusatio Prælatorum, non facile admittatur, sed cum super excessibus suis quisquam fuerit infamatus, vt iam clamor* ascen-

ascendat, qui diutiùs, sine scandalo dissimulari non possit, vel sine periculo tolerari, absque dubitationis scrupulo, ad inquirendum, & puniendū eius excessus, non ex odij fomite, sed charitatis procedatur affectu. Hoc autem seruandum est, etiā in inquirendo specialiter cōtra *Conuentum*, nempè Familiā integram vnius Conuentus, si infamata audiretur in Prouincia, quod in ea cum Sęcularium scandalo, non religiosè viueretur. Causa porrò huius dispositionis est, quia inquisitio contra totam Familiam valdè perturbaret Prouinciam; incongruum proindè est, quod ad simplicem Famam institueretur inquisitio, ex qua nihil posset concludi, fortè ex vanitate famæ, & sic frustra Prouincia inquietaretur. Pariter necessaria est clamorosa insinuatio, quando specialiter inquirendum est contra *grauissimam aliquam personam*.

10. Quid porrò veniat nomine *grauissimæ personæ*, sciendum est. Et ad hoc dico, quod hoc adiectiuum *graue* varias recipit explicationes; dicitur enim *homo grauis*, qui ætate talis est, & vocatur *grandæuus*. *Author grauis*, qui in doctrina præcipuus est, & magnæ authoritatis; *Historicus grauis*, cui multum fidei communiter adhibetur; *Senator grauis*, qui in Republica pollet magna existimatione. Scio quidem ex quadam *Glossa*, (*l*) quod *graues dicuntur, qui sunt bonæ opinionis, & Famæ*, sed illa loquitur in materia testimonij ferendi, cum illud *Capitulum* sic textualiter habeat. *Nisi fortè personæ graues extiterint, quibus fides sit meritò adhibenda.* Crederem proindè nullam prædictarū acceptionum intelligendā esse incasu nostro; sed nomine *personæ grauis* in Religione accipi debere eum, qui dignitate, aut Prælatura præclarè functa, in *Ordine* conspicuus est. Proindè *Patres graues* censendi sunt *Ex Prouinciales, Custodes, Diffinitores, Lectores Iubilati*, ac etiam *Lectores Theologi*, qui non possunt, ad Constitutionum generalium (*m*) normam, notabili pœnitentia affici, nisi accedente consensu *Ministri Generalis*, aut maioris partis Patrum Prouinciæ, & sic explicauit etiam *Sanctorus*. (*n*) Cum autem *Textus* habeat *grauissimam personam*, concludendum, est quod hoc superlatiuum importet illam grauitatem, quæ aduenit personæ, quæ suprema officia Ordinaris administrauit, vt sunt *Discreti perpetui Ordinis, vel Familiæ*, qui nempè *Ministri, Vicarij, & Commissarij Generales* fuerunt; vel alij Officiales generales, vt *Procuratores Ordinis, Commissarij Curiæ, siue Diffinitores Generales*.

11. Aduertendum autem, quod necessitas clamorosæ insinuationis, pro ineunda speciali inquisitione contra prædictos, non est ita seuerè accipienda, quod si non seruetur, Processus euadat nullus, quia dispositio *Textus* est merè directiua, nec apponit clausulam irritantem. Proindè, licet non seruaretur, non per hoc rueret inquisitio; sicut etiam non annullatur Processus factus per Inquisitionem, quamtumuis non sit priùs probata Infamia, vt immediatè dicemus.

12. *Non erit legitimus Processus, &c.* sciendum pro intellectu huius *Textus*, quod antiqui *Canones* (*o*) requirebant, ante Inquisitionem specialem in formando processu, quod constaret de infamia Rei, contra quem procedendum erat; ita vt *Canonistæ*, & specialiter *Hostiensis*, assererent, quod ita necessariò requirebatur infamia, quod si Iudex in principio processus eam non probasset, & legitimè de ea per dicta Testium non constasset, processus esset nullus. Sed *Bonifacius Octauus* editis duabus *Decretalibus*, vt notat ibi *Glossa*, (*p*) correxit hanc opinionem, & statuit, quod si Iudex procedendo per Inquisitionem non faciat constare de infamia, & Reus ante sui constitutionem non reclamauerit apud Iudicem (dicendo de nullitate processus, quia infamia non fuit probata) processus per hoc non euadat nullus. Si verò reclamet, & Iudex omittat probare infamiam, non valebit processus, eo quod non est seruata forma in fauorem Rei introducta, vt habet alia *Glossa*. (*q*) Coherenter ergo supradictis *Decretalibus Bonifacij* statuit *Textus*, *quod non erit legitimus processus*, quando scilicet proceditur per viam Inquisitionis specialis, *nisi in illius initio probata sit Fama, non solùm delicti, sed etiam Delinquentis*, hoc autem intelligendum est, si Reus præsens, & sciens se processatū, compareat coram Iudice, & dicat, & protestetur de nullitate processus, si infamia probata priùs non sit. Sed si Reus scit contra se fieri Inquisitionem, & antequam constituatur, aut respondeat Iudici interroganti nullam facit reclamationem, quod infamia non sit probata, processus non redditur nullus, & hoc est, quod subiungit *Textus nisi Reus*, vt

vt alibi dictum est, id sciens, de nullitate non exceperit, tali enim casu, etiam non probata infamia, valet processus.

13. Sed hoc in praxi aliquam patitur difficultatem. Vt plurimùm enim processus, aut secretò fiunt, aut à loco delicti remouentur Rei, ne Testes pro Fisco subornent, aut corrumpant; ampliùsque non potest Reus scire, quantumuis se audiat processatum, an processus inceptus sit per Accusationem, vel per Inquisitionem. Quomodo poterit ergo Reus sibi auxiliari per talem reclamationem? Insuperquè si Reus est simplex, ignorans, & nescit hoc remedium iuris, & quomodo poterit ipso vti? Ex ignorantia ergo sua tantùm incommodi patietur? Ad hæc dico, quod charitatiuus, & Deum timens, Iudex debet, quantùm leges permittunt, consulere indemnitati Rei: proindè debet supplere ipse ad Rei fauorem, quidquid illi deficit ex simplicitate, & ignorantia. Proindè sicut ad reclamationem Rei teneretur Famā in principio probare, & sine legitima probatione, processus esset nullus, ita ex charitate, Iudex semper faciat de Fama constare, & si eam rectè probare non potest, ab Inquisitione desistat, ità enim, & conscientiæ suæ, & proximi imbecillitati prospiciet.

14. *Testes deponentes de Fama*, quod, nempè de tali crimine, & Criminoso publica est Fama in Conuentu, seu vicinia, *tenetur dicere de causa scientiæ Famæ*, non solùm à quibus audierit de tali crimine, vt dictum est, sed etiam, quid sit *Fama*, & quid intelligatur nomine *Famæ*. Hoc autem debent dicere, non quidem subtiliter assignando diffinitionem *Famæ*, *sed saltem grossiori modo declarantes, quid sit Fama. Aliàs depositio non subsistit*, & hoc rationabiliter, quia testarentur de re, quam nesciunt, & ita testimonium illud esset nullum.

I. Quæritur. Quomodo probetur Fama?

SVMMARIVM.

15. *Fama quomodo probetur.*
Fama debet oriri a causa verisimili. à ratione, aut coniectura.
Debet nasci à viris probis, prouidis, & honestis.
Debet esse vniformis in toto populo, & continuata.
Debet esse orta, ante inceptam inquisitionem.
Debet esse nata in loco delicti, & indè sparsa per viciniam.
Oportet, quod Fama non sit procurata, aut affectata, aliàs non probat.

16. *Distinguitur quæstio.*
Fama aliquando gerit vicem Accusatoris, aliquando Testis.
Vt Accusator est, debet esse probata aliqualiter pro inquisitione in specie.
Vt probet tamquam Testis, oportet, quod probetur perfectè.
Reus minùs damnificatur à Fama accusante, quam ab eadem probante.

17. *Ad probandam bonam Famam non requiruntur tot, sicut ad probandam malam.*
Præsumptio stat pro Fama bona.
Præsumitur vnusquisque bonus, nisi probetur malus.
Fama bona perfectè probari debet, si agatur de præiudicio tertij.
Vel si in specie requiratur à Statuto.
Ad probandam Famam bonam non requiruntur Testes totaliter integri.

15. Respondeo, quod, vt supra dictum est, probatur per Testes contestes ad minus duos, qui sint iurati, & deponant, se audisse de tali facto communiter in Conuentu, & signanter à tali, & tali Religioso; & interrogati respondeant, quid sit Fama. Hæc autem data per *Textum* supra, aliquam patiuntur difficultatem, quia omnibus illis positis multa deficiunt, quæ requiruntur ad probationem Famæ. Primò enim requiritur, quod Fama ortum habuerit à causa verisimili, aut coniectura, aut ratione, cum possit esse vox vana, rumorque inanis nihili faciendus; *Vanæ enim voces populi, nec enim vocibus eorū credi oportet, quando, aut Noxium crimine absolui, aut innocentē condemnari, desiderant*; vt ait vna lex Codicis. (r) Secundò: debet Fama probari orta à viris honestis, probis, fide dignis, & non maleuolis, vt præter *Textum* asserunt multi *Canones, & Doctores.* (s) Tertiò: oportet, quod sit vniformis, & eadem in toto Populo, & continuata sit; aliter Fama posterior tollit priorem: & ad tollendam Famam à contestibus probatam, sufficit si alij

alij Testes dicant de delicto illo nihil audiuisse, & si verum esset, quod delictum illud esset publicum, & famosum, non latuisset illos Testes, vt volunt multi *Iuristæ* cumulati per *Farinacium*. *(t)* Quartò requiritur, quod Fama in ciuilibus probetur orta ante motam litem; & in criminalibus, ante inceptū processum, argumento nonnullarum legum. *(u)* Quintò, debet Fama orta probari, & vigere in loco commissi delicti, & indè emanari in viciniam, in Quarterium Ciuitatis, Ciuitatem, vel à Conuentu in Prouinciam, vt ex *Baldo*, *Farinacius*. *(x)* Tandem oportet, quod Fama non sit procurata, & affectata, aliter non probat, & procurantes sunt puniendi, vt probat *Mascardus*. *(z)*

16. Dico igitur, quod distinguenda est quæstio iuxta duplex munus, quod potest præstare Fama. Hæc enim vicem gerit Accusatoris, à quo excitatur Iudex ad inquirendum ex officio, siue specialiter super delicto, & Delinquente; aut vicem gerit Testis probando suo modo, siue adminiculando alia indicia ad probationem criminis. In primò casu, vt sternatur via Iudici ab inquirendum generaliter, sufficit quicumque rumor, nec requiritur iudicialiter probatus, sed satis est extraiudicialiter auditus; ad inquirendum autem specialiter requiruntur ea, quæ ex *Textu* assignauimus; nec requiruntur scrupulosæ conditiones paulò supra recensitæ ad plenè probandam Famam. In secundò autem casu; vt Fama aliquid, præter alia indicia, ex se probet; oportet, quod ipsa sit perfectè probata. Ratio huius diuersitatis est euidens, quia sicut ad accusandum non requiruntur ea, quæ sunt necessaria ad testificandum, (proindè multi admittuntur, vt Accusatores, qui à ferendo testimonio repelluntur) ità non tot conditiones desiderantur in Fama, quæ seruit loco Accusatoris in Inquisitione, sicut ea, quæ succedit in locum Testis in probatione. Præterquamquod, non tantum damnificari potest Reus per primam, sicut per secundam; licet enim vana sit Fama, super qua fit Inquisitio, nihil dāni patitur, Reus quia, vel in principio processus Iudex videt non constare de Fama; & ita non prosequitur; vel, constito de Fama, Testes examinati super delicto non probant, aut eorum dicta reprobantur in defensionibus, & ità Reus est absoluendus in diffinitiua. Sed si Iudex assumit Famam pro adminiculo indiciorum, hæc potest reddere indicia, (ex se insufficientia,) sufficientia ad torquendum, & aliquando ad damnandum: & ità Reus indebitè grauari, nisi talis Fama sit perfectè probata. Vndè requiruntur illius exactiores probationes, quæ sint luce meridiana clariores, vt *Textus* alibi *(a)* dixit.

17. Aduertendum autem, quod non requiruntur probationes ità concludentes ad probandam bonam, sicuti sunt necessariæ ad probandam malam Famam; & ratio est, quia præsumptio stat pro bona Fama: quisquis enim, prout iura sonant, *(b)* præsumitur bonus, nisi probetur malus, & proindè, quia præsumptio stat pro Fama bona, hæc non indiget tot probationibus, sicuti mala. Verum tamen est, quod si agatur de præiudicio tertij; vel in casu quo lex, aut Statutum bonam Famam requirat in specie, ista debet perfectè per Testes probari. *(c)* Non requiritur verò, quod Testes, ad hoc inducti sint omni exceptione maiores, quandoquidem Familiares, Amici, & Consanguinei admittuntur ad illam probandam, vt scribit *Farinacius*. *(d)*

II. Quæritur. Quid operetur contra Reum mala Fama?

SVMMARIVM.

18. *Mala Fama, quid operetur contra Reum.*
Mala Fama circa delictum eiusdem speciei, super quo inquiritur facit præsumptionem iuris.
A diuersis non sumuntur coniecturæ.
Mala Fama de eadem specie delicti, sola non sufficit ad torturam.
Mala Fama alicuius in genere, cum adminiculo, etiam leui, tangente delictum, sufficit ad torturam.

18. Respondeo, quod si mala Fama sit circa delictum eiusdem speciei, de quo fit contra Reum inquisitio, inducit præsumptionem iuris contra ipsum: quia *semel malus semper præsumitur esse malus*; vt ait Regula, *(e)* puta in eodem genere mali, siue delicti: quæ præsumptio, iuxtà *Glossam*, est *hominis*,

nis, facti, & iuris. Verum tamen est, quod, ex mala Fama circa alia delicta specie diuersa, non oritur præsumptio: à diuersis enim coniectura ineptè sumitur. *(f)* An verò præsumptio orta à mala Fama ex se sufficiat ad torturam, diuersæ sunt sententiæ, nam multi, quos citat *Sgroi*, *(g)* volunt, quod in delictis difficilis probationis sola Fama indicium faciat ad torturam, & si illa habet aliquod adminiculum, faciat plenam probationem. Contrarium sentit *Passerinus* *(h)* dicens, quod mala Fama in eadem specie delicti, se sola, non faciat indicium ad torturam: sequeretur enim, quod pro delicto sequuto tempore nocturno, omnes diffamati de alijs homicidijs, possent torqueri. Rationabilis sanè est positio *Passerini*, quam amplector: attento maximè communi *Criminalistarum* principio, quod non potest Reus torqueri, nisi delicto, saltem semiplenè, probato, Fama autem, ex se sola, nullo modo delictum semiplenè probat, vt notum est; & in hac sententia est etiam criminalistarum *Magister Iulius Clarus*, *(i)* qui ait, quod idem tenet *Marsilius*, falsò citatus pro contraria sententia. Non recedo autem à doctrina eiusdem, *(l)* qui scribit, quod si est mala Fama alicuius in genere, puta, quia diffamatus est de alijs delictis, & sic est malæ cōditionis, & Famæ, tunc ex qualibet leui suspicione attingente delictū, de quo agitur, solet Reus tormentis subijci, dūmodo inter delicta, de quibus est ille diffamatus, numeretur etiam delictum in specie, de quo inquiritur; & in hoc casu non est sola Fama, quæ ad torturam faciat, sed adest aliud adminiculum, quod licet leue, tamen, cum Fama, sufficit ad torquendum. Sed de hoc redibit sermo, cum de tortura agemus.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.506.col.2.

(q) *Iuuenal. Satyr.* 10.
(r) *leg. penult. ff. de Var. & extra. cogn.*
(s) *l. Hæ enim. ff. de Susp. tutor. l. Capitalium. §. Ceterum. ff. de Pœna. l. Item quid. §. Si quis libello. ff. de Iniur. l. Non solum. §. final. ff. de Procur. l. Licet. ff. de Verb. sign.*
(t) *Bart. in l. De minore. ff. de Quæst.*
(u) *Syluest. Summ. verb. Fama. 2. num. 2.*

Pag.507. col.1.

(x) *Io. Andr. in cap. Nostra, vers. Ad gradum. de Cohab. Cler. & mul. Abb. in cap. Cum. tua. de Sponsa. Felin. in cap. Qualiter, & quando. il 2. de Accusat.*
(z) *Passerin. Trib. Regul. qu. 16. num. 10.*
(a) *l. Testium. §. Eiusdem. ff. de Test.*

Pag.507. col.2.

(b) *Sgroi. Part. 5. cap. 3. num. 24.*

Pag.508. col.1.

(c) *Deuteronom. cap. 17. vers. 19. Matt. cap. 18. vers. 1. D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 2. ad 2. Farinac. quæst. 63. apud Sgroi. Part. 4. cap. 4. numer. 1. & 2.*
(d) *cap. Dudum. iunct. glos. in verb. Substantia. de Conuers. coniug. Innoc. in cap. 3. de Verb. sign. Alex. Cons. 47. col. 2. lib. 2.*
(e) *Less. de Iust. & iur. lib. 2. cap. 30. Dub. 4. num. 32.*

Pag.508. col.2.

(f) *Abb. in cap. Quia diligenti. in verb. Per contrarium, de Elect. Clar. qu. 2. vers. Sed pone. & q. 60. vers. Quinimò, & ibi Cuman. Cons. 136. n. 3. Rube. de. Fama Reo. n. 9.*

Pag.509. col.2.

(g) *Salycet. in l. Si minorem. num. 2. Cod. de In integr. rest. Gramat. sup. Const. Reg. fol. 142. numer. 7. apud Clar. dict. quæst. 21. versic. Fama sola. eirc. fin.*
(h) *Abb. in cap. Qualiter, & quando. num. 7. il 2. de Accusat.*
(i) *cap. Qualiter, & quandò. il 2. Extra de Accusa.*

Pag.510. col.1.

(l) *Glos. in cap. Licet. il 2. in verb. Persona. Extra de Test.*
(m) *Stat. Gen. Ord. cap. 7 §. 6. nu. 33.*
(n) *Sanctor. Comment. cap. 1. Stat. 4. §. 13.*

Pag.510. col.2.

(o) *cap. Qualiter, & quandò. il 1. & il 2. de Accus. cap. Cum oporteat. cap. Ad petitionem. eo tit.*
(p) *cap. 1. iunct. glos. in verb. Postquam. cap. 2. de Accus. in 6.*
(q) *Glos. in cap. 2. in figur. cas. in fin. de Accus. in. 6.*

Pag.511. col.2.

(r) *l. Decurionum. Cod. de Pœn.*
(s) *cap. Qualiter, & quandò. il 2. cap. Inquisitionis. de Accus. Felin. in cap. Veniens. num. 17. de Test.*

Pag.512. col.1.

(t) *Farinac. qu. 47. nu. 163. & seqq.*
(u) *l. Cum. actum. ff. de Nego. gest.*

 (x) *Bald.*

(x) *Bala. in l. Ea quidem. Cod. de Probat. Farinac. qu.47.n.179.*

(z) *Mascard.de Probat.Concl.748.*

Pag.512.col.2.

(a) *Tit.Indicia. §.final.*

(b) *cap.vnic.de Scrut. in ord. fac. cap. final.de Præsumpt.l.Seruos.ff.de Manum.test.l. Cum Pater. ff. de leg. 2. l. Super. Cod. Qui. milit.non poss. lib.12.*

(c) *Farinac.qu.47,nu.293. apud Passerin. Trib.reg. qu.16.n.44.*

(d) *Farinac.d.q.47.n.306.apud Passerin.loc.cit.*

(e) *cap.semel.iunct.glos.de Reg. iur.lib.6.*

Pag.513.col.1.

(f) *Clar. quæst.21.vers. Fama sola, circ. fin.& ibi Cason.Pract.crim.fol.16.n.5.*

(g) *Sgroi Par.5.cap.3.n.26.*

(h) *Passerin.Trib.Reg.qu.16. n.32.*

Pag.513.col.2.

(i) *Clar.qu.64.vers.Sed pone.*

(l) *Clar.quæst.21.versic.Fama sola.sub fin.*

TITV-

TITVLVS DECIMVSQVINTVS.

Testes.

T E X T V S.

§. I. Quoniam munus Testium publicum est, & ex ipsorum depositionibus totum iudicij robur dependet, vnde indiciorum, & probationum fortitudo dimanat, ideò de Testibus subiungendum est. A testimonio ferendo contra Reum excluduntur omnes, qui accusare non possunt, nisi criminis immanitas, difficilisque probatio aliud suadeant. In quibus etiam casibus exceptis, testificari non possunt ij, qui Iure naturali, vel Diuino, à testificando, excluduntur, vt sunt Hæretici, Apostatæ, in Fide suspecti, publici Criminosi, falsi Testes, Conspiratores, Calumniatores, Infames, Inimici etiam non capitales, etiàm reconciliati, inimicorum Consanguinei vsque ad quartum gradmm, eorumdem nimiùm Familiares, Fautores, Procuratores, Aduocati, Furiosi, Suspecti; (idest, qui omni exceptione maiores non sunt) Excommunicati, nisi priùs absoluantur. Ad defensam autem admitti possunt Testes inhabiles, quorum probationes Iudicis arbitrio remittuntur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Munus publicum, quid sit.*
Munus publicum est Magistratum gerere, Iudicem, aut Testem esse.
Testis potest cogi ad testificandum,
2. *Testes esse non possunt, qui nequeunt accusare.*
Testes inhabiles admittuntur in criminibus exceptis.
Et difficilis probationis.
Crimina immania, quæ sint.
Crimina difficilis probationis, quæ.
Testes inhabiles admittuntur, quando veritas aliter haberi non potest.
Quando dicatur, quod veritas aliter haberi non possit.
Arbitrio Iudicis stat iudicare, quando veritas aliter haberi non possit.
3. *Testes inhabiles de Iure naturæ, de Iure Diuino, & de Iure humano.*
Ius naturæ accipitur pro dictamine rectæ rationis.
Et conuertitur cum iure Gentium.
4. *Testes inhabiles de iure naturæ sunt Surdus, Mutus, Cæcus, Amens, Fatuus, Phreneticus, Ebrius.*
Inimicus, Filius respectu parentum, Vxor contra Maritum, & qui habent interesse in causa, sunt Testes inhabiles naturaliter.
Sed isti non sunt de stricto iure naturæ
5. *Testes inhabiles de Iure Diuino fundamentaliter.*
Omnes publicè peccantes sunt inhabiles de iure Diuino.
6. *Testes inhabiles de Iure humano recensentur.*
7. *Cæcus, Surdus, & Mutus non sunt inhabiles, nisi circa ea, in quibus sunt sensus eorum impediti.*
Auditus magis decipitur, quam visus.
Cæcus deponens de voce non planè probat.
Mutus à natiuitate est etiam surdus.
Mutus aliquando admittitur ad testificandum.
Quæ cautela tunc adhibenda.
8. *Amentes Stolidi Furiosi, Phrenetici, & Ebrij sunt inhabiles ad testificandum.*
Dicunt aliqui, quod facti sanæ mentis possunt testificari.
Probatur talis opinio.

9. *Infantes sunt inhabilis ad testificandum.*
Infans non intelligit, quod agit.
In eo non potest esse delictum.
Infantia est ante septennium.
Non possunt Infantes testificari ex defectu, vsus rationis, & non possunt iurare.
Infantes videntur non scientes fallere.
Testis non iuratus non probat.
10. *Inimicus repellitur à testificando in quacumque causa, etiam priuilegiatissima.*
Inhabilitas ratione inimicitiæ est insanabilis.
Quomodo probetur inimicitia capitalis remissiuè.
Ad probandam inimicitiam, sufficit probatio causæ ipsius.
Et hoc maximè inter Regulares.
11. *Inimicitia capitalis probata, totaliter inhabilitat ad testificandum.*
Inimicus præsumptus, quis dicatur.
12. *Inimicitia præsumpta æqualiter inhabilititat ad testificandum sicut realis.*
Concludentior est probatio per causam, quàm per effectum.
Magis probatur inimicitia per causam, quàm per effectum.
13. *In Iure non datur præsumptio ex præsumptione.*
Opinio Passerini, quod inimicus suspectus non repellatur in totum.
Refellitur.
Quod inimicus sit inhabilis, est præsumptio iuris, & de iure.
Causa inimicitiæ capitalis debet esse magna.
14. *Inimicus ex Factione est inhabilis totaliter aa testificandum.*
Factionum diuersitas, quæ mala pariat.
Factionariorum odium in quos magis inuehatur.
15. *Testis de Vniuersitate, quando non admittatur in causa ciuili.*
In causa criminali Testis de Vniuersitate respuitur.
Reportaturus commodum, vel incommodum non potest esse Testis.
Factionarij componunt Vniuersitatem.
16. *Respondetur obiectis contra supradicta.*
Testis inhabilis repellitur, quia non adest probabilitas, quod sit depositurus verum.
Supradicta quadrant non solùm de Capite factionis, sed de omnibus.
17. *Magis expedit, quod, ex defectu probationum, Reus euadat impunitus, quam quod, ex mala probatione, innocens grauetur.*
Multa crimina reseruanda, vt à Deo puniantur.
18. *Quomodo probetur aliquem esse Factionarium.*
Hanc exceptionem admittere in facto, est Iudici arbitrarium.
Consequuti dignitatem ad satisfactionem alicuius, sunt de illius Factione.
19. *Factionarij aliquando rebellant.*
Probata Factione transfertur in Aduersarium onus probandi rebellionem.
Factionarij aperti sunt, qui subsignant memorialia contra Factionarios oppositos.
Aliæ probationes aperti Factionarij.
20. *Factionarij palliati quomodo agnoscendi.*
Factionarij palliati non sunt Testes integri.
21. *Testes inhabiles de Iure Diuino enumerantur.*
Quando admittantur.
De validitate testimonij illorum remissiuè.
22. *Testes inhabiles de Iure humano enumerantur.*
Isti passim admittendi sunt à Iudice Regulari.

1.
VNVS publicum est, quod publicæ vtilitati operam impendit: & ideò Magistratum gerere, & Iudicem esse, in iure, (*a*) dicuntur munera publica. Cum autem Testes sint instrumenta Iudicis ad habendam veritatem, intersitque Reipublicæ, quod ad ipsius quietem Criminosi pœnis coerceantur, optimè dicit *Textus*, quod *munus Testium publicum est*: ad testificandum enim, præsertim in criminalibus iudicijs, cogi possunt, (*b*) *& ex ipsorum depositionibus totum iudicij robur pendet, vnde indiciorum, & probationum fortitudo dimanat*. Indicia enim, & probationes ini-

nituntur Testium dictis, siquidem, (vt suo loco diximus (c) ex *Textu*,) omnia indicia nulla sunt, *nisi quodlibet ipsorum, per duos saltem Testes contestes integros, probata sint.*

2. Statuitur modo regula, per quam dignoscuntur ij, qui ad dicendum Testimonium non possunt admitti, & est. *A testimonio ferendo contra Reum, excluduntur omnes, qui accusare non possunt*. Qui nam verò sint, qui per leges accusare prohibentur, superiùs, (d) ex *Textu*, dedimus, superfluum porrò est, hic repetere. Patitur tamen hæc regula suas exceptiones, & est, quod in criminibus grauibus, exceptis, & difficilis probationis, Testes, etiam inhabiles, admittuntur; & ideò subiungit *nisi criminis immanitas, difficilisue probatio, aliud suadeant.* Nomine autem criminum immanium veniunt delicta excepta, quæ alias (e) tetigimus; & enumerat *Sgroi*, (f) dicitque esse crimen *Hæresis, læsæ Maiestatis, Simoniæ, Sacrilegij, fraudatæ annonæ, dilapidationis bonorum Ecclesiæ, fraudati census, falsæ monetæ, perduellionis, sortilegij, proditionis patriæ, sodomiæ, bestialitatis, furti famosi*, & hoc pariter dicunt *Gomez*, & *Farinacius*. (g) Delicta porrò difficilis probationis ea sunt, quæ regulariter committi solent occultè, vt sunt *furtum, adulterium, suppositio partus, coniuratio, conspiratio, omnia delicta carnis*, pariterque commissa nocturno tempore. (h) Præter hæc autem admittuntur etiam Testes inhabiles in delictis, quando aliter veritas haberi non potest, quæ autem ista sunt, videndum est. Dico ergo, quod non dicitur crimen, in quo aliter veritas haberi non potest, illud solùm, quod est tale ratione loci, aut temporis, aut facti, quod ordinariè absque Testibus, vel secretò fit; sed etiam illud, ad quod, licet potuerint interuenire alij Testes integri, tamen de facto nullus interuenit præter Testes inhabiles. In his ergo casibus eos admitti communis sententia *Doctorum* est. (i) Et ratio est, quia impossibilitas aliter habendi veritatem, ita est, & militat, quando actu alij non interuenerunt, sicut quando ex natura facti non potuerunt interuenire; proindè, si Iudex admittit Testes inhabiles, in secundo casu, admitti debent pariter etiam in primo. Ampliat autem *Sgroi* hanc regulam, & dicit, quod idem intelligendum est, si Testes alij, qui præsentes erant in loco delicti, non viderint; aut non audierunt; vel modo sunt absentes, & non reuersuri; vel mortui sunt; vel taliter impediti, quod nullo modo possunt haberi; vel non sunt nominati in processu; nec sunt noti Iudici. Et reuera multoties accidit, quod in pleno foro sequatur homicidium, & tamen vnus, aut alter tantùm viderint Homicidam, qui à tergo vulnerauit, cæteris ad alia distractis, sicut euenit in occisione *Henrici Quarti Galliarum Regis*, qui licet esset stipatus militibus, & Seruis, & etiam esset in rheda cum *Duce Espernonio*, tamen cultello fuit occisus à Sicario taliter, quod nullus vidit, quando illum sauciauit: & si Sicarius cultellum abiecisset, & non potiùs eleuasset, se prodens homicidam; non fuisset, qui testari potuisset de Homicida. Hoc pariter euenire potest in crimine, quod per auditum percipitur, vt in verbo contumelioso; licet multi ibi adsint, vbi verbum prolatum fuit, qui ideò non audierunt, (licet audire potuissent,) quia ad aliud intendebant, & hoc passim accidit. Hoc ergo modo deficit Iudici modus habendi veritatem ab alijs, proindè necessitatur eam habere à Testibus inhabilibus. Vndè statuitur regula, quod arbitrio Iudicis stat, determinare casum, quo aliter, quàm per inhabiles, veritas non potest haberi, vt multis citatis concludit *Sgroi*. (h)

3. *In quibus etiam casibus exceptis testificari non possunt ij, qui iure naturali, vel diuino à testificando excluduntur*. *Textus* hic (fateor) si accipiatur, vt videntur sonare verba, apparet contrarius tum vtrique iuri, tum vniuersali consuetudini omnis fori Ecclesiastici, & Laici, in quibus admittuntur ad testificandum in casibus exceptis inhabiles supradicti. Sed talis non est sensus huius *Practicæ*, quam totaliter Sacris Canonibus cohærentem alias (m) demonstrauimus. Sensus ergo ipsius est, quod *testificari*, ita vt eorum testimonium habeat integrum robur in iudicio, *non possunt ij, qui iure naturali, vel diuino à testificando excluduntur*; non autem intendit *testificari*, hoc est examinari, vt Testes. Examinantur enim tales passim, eorum tamen testimonium debile est, & de hoc redibit inferiùs sermo. Quia verò *Textus* non curauit secernere in classes Testes inhabiles de iure naturæ, de iure diuino, & de iure positiuo; nec omnes inhabiles expressit, secernemus eos, vt clariori methodo procedamus, & singillatim enumerabimus. Licet autem difficilè sit expli-

plicare, quo pacto Testis dicatur inhabilis de iure naturæ, & de iure diuino; tamen, sequentes communem loquutionem *Doctorum*, diuidemus Testes in tres classes, puta inhabiles de iure naturæ; de iure diuino; & de iure positiuo humano. Porrò in hoc casu, non puto accipiendum ius naturæ in eo sensu, quo diffinitur à *Iureconsulto*, (n) *Quod natura omnia animalia docuit*: sed quod sit dictamen rectæ rationis docentis, hoc esse faciendum, quod apud omnes Gentes ratione vtentes viget, & ita ab omnibus obseruatur: & hoc vocari potest ius naturale humanum, quandoquidem soli homini ratione vtenti conuenit, & conuertitur cum eo, quod *Vlpianus* (o) *vocat Ius Gentium*, quod tantùm distinguitur, secundùm ipsum, à iure naturæ, in quantùm hoc omnibus animalibus, illud verò soli homini conuenit. Cum ergo, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes præcipuè custodiatur, vt ait *Caius*, (p) hinc est, quod concludi potest, id esse de iure naturali, quod naturalis ratio faciendum dictat, & apud omnes Gentes obseruatur.

4. Hoc posito, dictat ratio naturalis, quod ille, qui ineptus est vel ad cognoscendum per sensum externum aliquod factum; vel caret totaliter vsu rationis ad discernendum bonum à malo, seù actionem licitam ab illicita, non potest iure naturali esse Testis; quomodo enim potest testificari de facto, quod sensu nequit percipere, aut ratione discernere? Tales ergo erunt *Cæci*, *Surdi*, *Amentes*, *Stolidi*, *Fatui*, *Infantes*, *Muti*, *Phrenetici*, & *Ebrij* perfectè, quia omnes isti, ex defectu sensus requisiti ad cognoscendum, vel vsus rationis ad discernendum, sunt totaliter inepti ad testificandum. Inter inhabiles de iure naturæ recensentur etiam *Inimicus*; *Filius respectu Patris*; *Pater respectu filij*; *Vxor contra Maritum*; & *qui habet interesse in causa*. Sed isti reuera non possunt dici de stricto iure naturæ inhabiles, sed tales reddi ex dispositione Legislatorum, qui tales eos declararunt vel ex debito reuerentiali erga eum, contra quem testificari debent; vel ex odio, quo ipsum prosequuntur, ex quibus præsumpserunt, Testes amore, vel odio corruptos, non esse veritatem testificaturos; & ita possent tales dici inhabiles fundamentaliter de iure naturæ, formaliter autem de iure scripto: & in hac classe recensetur etiam Testis *Impubes*, & *Minor*.

5. In secunda autem classe ponuntur inhabiles de iure diuino ad testificandum: porrò hoc ius Diuinum non accipitur pressè, & formalitèr, sed lato modo, & interpretatiuè; non enim habemus in veteri, aut nouo Testamento expressum mandatum, aliquos inhabilitandi ad testimonium ferendum, sed ex nonnullis dictis Scripturæ hoc trahitur per consequentiam; in hac porrò classe ponuntur *Inimici*; *Filij respectu Patris*, & vice versa; *Maritus contra Vxorem*, & vice versa; *Serui contra Dominum*; *Criminosi*, *Periuri*, *Apostatæ à Religione*, *Vsurarij*, *Excommunicati*, *Simoniaci*; & vniuersaliter omnes *publicè peccantes*; & hoc esse de iure Diuino probat *Berti*, (q) qua dicitur in *Psalmo* (r) *Vsquequò facies peccatorum sumitis?* & ibi *Propheta* loquitur ad Iudices; quod quantùm probet intentum, iudicet prudens Lector.

6. Porrò in tertia classe ponuntur illi, qui per leges humanas declarantur inhabiles ad ferendum testimonium; & sunt *inimicorum Descendentes*, *Consanguinei vsque ad quartum gradum*, *Familiares*, *Domestici*, *Amici*; *Accusatores*, & ad eosdem pertinentes (sicut de inimicis dictum est cum Accusator inimicus præsumatur;) *qui aliàs falsum testimonium dixerunt*; *qui non sunt bonæ conuersationis*; *Laici contra Clericos*, & vice versà; *Fœminæ*, *Infames*, *Spurij*, *Iudex* contra ab eo iudicandum; *Aduocatus*, *Procurator*, *Sollicitator*, *negotiorum Gestor* contra principalem aduersarium; *Socius criminis*; & *Tutor* in causa pupilli. De singulis ergo inhabilibus supra recensitis dicendum est.

7. *Cæcus*, *Surdus*, & *Mutus*, isti inhabiles, vt dictum est, de iure naturæ sunt simplicitèr ad ferendum testimonium. Hoc verò debet accipi cum limitatione, puta si testificare debent de ea re, quæ percipi potest per illum solùm sensum, in quo impediti sunt, vt si Cæcus testari deberet de colore, seù Surdus de sono. In alijs porrò ad quæ cognoscenda non habent impedimentum, vtique admittuntur: vt Cæcus audiens, si deponere debet super sono, & Surdus videns super colore. Optimè autem aduertit *Passerinus*, (s) quod inter sensibilia communia magis potest decipi auditus, quam visus, & ideò, si Surdus debet deponere de sono talis rei, de quo certus non est, quod sit talis rei, nisi fal-

saltem rem simul videat, vt de voce *Petri*, de qua Cœcus audiens, non potest esse certus, nisi *Petrum* loquentem, seu clamantem viderit, istius testimonium non plenè probat. Remittitur tamen arbitrio Iudicis iudicare, an ex familiaritate, quam habet Cœcus cum *Petro*, eius vocem certò cognoscere potuerit. Sed etiam hoc patitur difficultatem; dantur enim aliquando voces, ita naturaliter similes; sicut & homines, qui tam perfectè aliorum vocem, & loquelam fingunt, vt quisquis decipi possit. *Mutus* pariter inhabilis naturaliter est, tum quia Mutus à natiuitate pariter Surdus est, nec Iudicis interrogationes percipere potest; tum quia respondere illis nequit. Verumtamen est, quod, vbi aliter veritas haberi non potest, admittitur *Mutus*, & adhibentur illius Familiares, qui per nutus solent illi significare, quod volunt, & debent à *Notario* describi nutus tum interrogantis, tum respondentis; & eorum explicationem à Familiari adhibito (qui prius deberet iurare de vera explicatione nutuum, iuxta consuetudinem eorum inter se taliter loquentium) verbaliter excipere, & fideliter adnotare, idem *Notarius* tenetur. *(t)*

8. *Amentes*, *Stolidi*, *Fatui*, *Furiosi*, *Phrenetici*, *& Ebrij*, pariter iure stricto naturali redduntur inhabiles, & ratio euidentissima est, quia omnes isti mente, & ratione capti sunt, licet in sensibus externis non semper sint impediti; liquet ergo, quod nequeunt perfectè capere Iudicis interrogationem, neque illi responsum pro ratione, & veritate edere. Et licet non desint, qui dicant, *(u)* istos posse in Testes admitti, si facti sanæ mentis, tempore examinis, deponere debēt de eo, quod viderunt, dum essent Amentes, Stolidi, &c. tamen contrarium est tenendum: & ratio potissima est; quod frequentissimè tales mente capti, etiam vitiati sunt in phantasia, & sensu communi: & patet hoc specialiter in phreneticis, & alijs, quibus mos est vnum obiectum pro alio, & lapidem pro pane, sensu vitiato, percipere. Quomodo ergo potest esse certus Iudex, quod illo tempore non esset læsa eorum phantasia, vel sensus communis, ita vt ad mentem postea reuocati legitimè testificari possint de re, quam sensu externo perceperunt? Et ita nec admittenda est sententia *Farinacij*, *& Passerini*, *(x)* qui volunt tales, posse quidem admitti, si ea, de quibus *fatuus*, *&c.* deponit, tempore amentiæ potuerunt cadere sub sensu, & intellectu; cum nulla adesse possit certitudo, quod illo tempore non esset læsus sensus communis, vel phantasia.

9. *Infantes* etiam de iure stricto naturæ inhabiles sunt ad testificandum. Infans autem dicitur, quia fandi, hoc est loquendi impos est, non quod non possit verba proferre, videmus enim infantes etiam bimulos aliquando perfectè loqui, sed quia, vt dicit *Iustinianus (z) Nullum* (infantes) *habent intellectum, nec multùm distant à Furioso, qui non intelligit, quod agit*; & ideò cum rationis incapaces existant, neque in illis cadere potest dolus malus, & consequenter neque delictum, *(a)* & hoc etiam in foro animæ, vt communiter sentiunt *Theologi*. Infantia porrò dicitur prima ætas, quæ in iure statuitur *(b)* esse infra septennium. Et licet in aliquibus malitia suppleat ætatem, & doli capaces sint, eos tamen tales vniuersaliter lex non præsumit, & firmat id, quod communiter, & vt in pluribus accidit, puta, quod infra illud tempus vsus rationis in Infantibus non sit. Pronunciantur porrò inhabiles ad testificādum ex defectu rationis, prout & *Furiosi*; & etiam quia non possunt deponere cum iuramento, *(c)* quia *videntur non scientes fallere*, vt ait *Iureconsultus*, & consequenter neque sciunt, non fallere, veritatem nempè dicendo, dictum autem Testis non iurati inualidatur omni iure. *(d)*

10. *Inimicus* etiam à *Doctoribus (e)* recensetur in classe Testium inhabiliū de iure naturæ, sed quomodo hoc possit intelligi supra tactum est. Sed quidquid sit de hac conclusione, quæ parùm facit pro praxi; certum est, quod apud omnes Iudices, & in quouis foro, *Inimicus* repellitur pro quacumque causa, etiam priuilegiatissima, etiam violatæ Religionis, & læsæ Maiestatis: *(f)* & inhabilitas Testis inimici nunquam est sanabilis, habetque tale impedimentum ad probandum, quale habent supradicti recensiti inhabiles de stricto iure naturæ. Quomodo autem probetur inimicitia capitalis, & quales sint eius causæ sufficientes, tradidimus in *Titulo de Accusatione*, vbi diximus Accusatorem inimicum repelli, nisi propriam iniuriam prosequatur. Hoc solùm, & benè menti tenendum est, quod ad probandam inimicitiam, licet causa ipsius debeat pro-

probari euidenter, (& si probatur coniecturis; & præsumptionibus oportet eas esse in suo genere claras, & concludentes;) tamen non requiritur, quod probetur effectus inimicitiæ, sed sufficit, quod probetur causa: (g) Hoc facit plerumque pro Regularibus, inter quos vigere non possunt inimicitiæ ita patentes, sicut inter Sæculares, quia cum simul conuiuant necessè est, quod in exteriori conuersatione, ne alios scandalizent, ostendant animum beneuolum; & pacatum cum quolibet. Sed in pectore condunt odium, quod suo tempore, & modo secreto promunt. Certè non posset apud Sæculares probari inimicus, qui cum Excipiente de inimicitia viueret in eadem domo, accumberet eidem mensæ, esset Socius in itinere, familiariter cum ipso practicaret, & fabularetur. Hæc verò omnia ex suo instituto præstant Regulares, inter quos tamen, Dæmone tentante, aliquando sunt occultæ inimicitiæ. Ad eas ergo probandas non requiruntur effectus patentes inimicitiæ (puta, quod vnus alium non salutet, quod de eo crimina diffamet, quod ipsi insidias struxerit, &c.) quia hoc modo vix aliqua intra claustra probari posset; sed sufficit causa sufficiens ad causandam illam: qua probata, præsumitur probata inimicitia.

11. Illa porrò, quæ totaliter Testem inhabilitat est inimicitia capitalis (h) concludenter probata. Sed dubium est, an etiam inimicitia præsumpta talis sit censenda, vt præsumptum inimicum totaliter à testificando remoueat. Est sententia communis, quod inimicus præsumptus à testimonio arceatur, (i) sed an hoc sit de iure naturæ; ita vt, in nullo casu possit admitti in Testem non se explicant. Ne ergo laboremus in obscuris, nomine Inimici præsumpti venit ille, cuius inimicitiæ causa legitima probata est, quæ regulariter talis censetur, quod ex ea quisque inimicitiam concipiat. Inimicus verò realis, & verus ille est, qui contra inimicum machinatus est, coniurauit, insidias struxit ad grauiter nocendum, &c. quæ omnia, cum sint effectus ex odio procedentes, probant in eo realem inimicitiam.

12. Hoc explicato, dico: quod inimicitia legitimè præsumpta currit eodem passu cum reali. Ratio est, quia quod probetur in philosophicis effectus per causam, & *à priori*, concludentior est probatio, vtpotè demonstratiua, quàm quod probetur causa per effectum, & *à posteriori* viâ ostensiua. Transferendo igitur ad moralia, concludentior erit probatio inimicitiæ per causam, quàm per effectum eius. Quod si dicas hoc non valere ex eo, quod potuit esse causa quidem inimicitiæ à me data *Petro*, *Petrus* verò, vt bonus vir, & perfectus, mihi ignouerit, & ad consilium *Christi* me offendentem dilexerit, nec factus sit meus inimicus, & ita præsumptio inimicitiæ ex causa, maximè in Religiosis, vacillet: Respondeo, quod ęgrè dantur casus, in quibus censetur communiter aliquis actus esse effectus Inimicitię, ex quo pręsumitur sic agens inimicus, qui talis tamen non est: *Petrus*. *Ex.gr.* optimus, & zelans Religiosus, videt me per malas artes inuadere Prælaturam, & ex meo regimine Religionem grauem damnum passuram, hinc publici boni desiderio, agit cum Electoribus dispositis ad me eligendum, & eos inducit mutare consilium, quia exaggerauit mea vitia, vitam relaxatam, & ineptitudinem ad gubernium, & ita non adipiscor Prælaturam; Si euenit casus, quod *Petrus* debeat testificari contra me, nonne erit legitima probatio inimicitiæ, si ego probem, per artes suas, & acta contra me, mihi sublatam Superioritatem. Certè, quod sic, maximè, si de me solo, & non aliorum me similium, solitus fuit delicta, & relaxationes; exaggerare. Remanetne, in foro fori, per hoc non probata inimicitia ex eo, quod ille effectus, qui regulariter potuit esse effectus odij, & inimicitiæ, processit ex amore publicæ vtilitatis? Non: à pari ergo (si non à fortiori) probata esse debet in eodem foro præsumptiuè inimicitia per causam, licet effectum actu non produxerit, producere autem apta fuit; sicut probata remanet per effectum, qui actu fuit ab alia causa, quam ex inimicitia, dum tamen regulariter præsumitur effectus inimicitiæ.

13. Impugnat hanc resolutionem, & aliquos sic sentientes à se citatos *Passerinus (l)* dicens, quod cum in iure non detur præsumptio ex præsumptione, sequitur, quod non potest totaliter repelli in Testem *Inimicus suspectus*. Quia in tantùm repellitur Inimicus verus, in quantùm præsumitur in grauamen Rei non esse veritatem dicturus; si ergo repellitur Inimicus præsumptus, erit præsumptio ex præsumptione. Sed assumptum *Passerini* intelligitur de præsumptione hominis, aut

aut ad plus de præsumptione iuris, non verò quadrat in casu præsumptionis iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio. Certum est, quod *Spurius* est irregularis, quia lex præsumit illum velle sequi paternam incontinentiam: non tollitur autem quin Spurius præsumptus (ille nempè, qui probatur natus ex Focaria, & in domo Clerici, qui tamen non potest legitimè probari, quod filius illius sit, quia mater in partu mortua est) sit irregularis, & ab altaris ministerio arceatur. Quod ergo inimicus inhabilis sit ad testificandum, est præsumptio iuris, & de iure, quia ex præsumptione, quod sit falsum dicturus, non esse admittendū lex disponit; (m) & proindè non tollitur, quin, ex præsumptione inimicitiæ capitalis, inhabilitetur quis ad testificandum. Verùm est, quod causa præsumptionis debet esse grauis, & apta ad causandam inimicitiam capitalem, sicut & talis debet esse effectus inimicitiæ ad eam probandam, & hæc communis sententia est fundata in ratione. Non enim ex effectu debili argui potest causa validissima, si non *à proposito*, sed *naturaliter* agit; & ita à quacunque leui offensa, non potest concludi in Offensore capitalis inimicitia, contra Offensum. Proindè Iudex circa hoc debet esse valdè circumspectus.

14. Diximus autem supra, (n) recensendo causas capitalis inimicitiæ, quod nulla fortior regularitèr est, quàm diuersitas Factionum, & hoc intra claustra. Scio quidem inter Testes inhabiles connumerari Factionariùm, si debet contra Reum diuersæ Factionis testificari, vt dicunt *Doctores*. (o) An autem talis debeat, velut inimicus verus, in totum repelli, & censeatur inter Testes inhabiles de iure naturæ eo modo, quo talis dicitur *inimicus*, non reperio *Doctorem* expressè dicentem. Tamen absolutè dico, quod sic. Quia, vt constat quotidiana, & deplorabili experientia, & nos aliàs diximus, nulla est intrà Claustra acrior causa inimicitiæ, quàm diuersitas Factionum, præsertim ea, quæ est non ex distinctione Nationis, aut Patriæ, sed ex voluntaria adhærentia Capiti Factionis; ex hac siquidem procedunt omnes actus (contra Factionarios aduersos præsertim egregios) qui timeri possunt à quouis acerrimo inimico clanculùm insidiante. Et aliquando audiui multos in tantam rabiem contra alios exarsisse, vt non tantùm eos per venena sustulerint, sed etiam per Sicarios occidi curauerint. Si ergo Factio ad tantam rabiem Factionarios impellit, vtique isti censendi sunt veri inimici, & proindè totaliter inhabiles. Odium porrò maius in talibus viget contra eos, qui magis virtute, authoritate, & existimatione inter aduersarios eminent, aut qui indolem, & spem præseferunt in Viros magnos esse euasuros. Sicut enim fit in certamine exercituum: robur belli vertitur contra insigniores Duces, ac fortiores milites, quibus stantibus, sunt infractæ aduersariorum vires. Vndè ad eos prosternendos omnes neruos contendunt Aduersarij.

15. Fortiùs conualidatur data conclusio ex hoc, quod Testis de Vniuersitate non admittitur in ciuilibus, quando commodum Vniuersitatis cedit in vtilitatem singulorum; aut agitur de honore, dominio, aut iurisdictione Vniuersitatis, vt dicunt *Iurisperiti*: (p) & in criminalibus vniuersaliter respuitur; sicut etiam, qui ex causa reportaturus est commodum, vel incommodum, non potest in illa esse Testis; (q) esset enim Testis in causa propria, quod dictamini rectæ rationis repugnat. Patet autem, quod in hoc casu sunt Factionarij, ipsi enim vniti in Factione, componunt Vniuersitatem non minùs, ac viuentes sub vno Capite, componunt Collegium (licet illegitimum,) & sub vno Principe constituunt Populum, vt aliàs dictum est. Magnam autem existimationem ducunt, quod Factio sua dominetur in Prouincia, & apud eam sit Officiorum administratio, ex quibus & honorem, & commodum reportant. Pariter hæc vtilitas tāgit commodum singulorum, ij enim, qui de Factione sunt, consequuntur Dignitates, Prælaturas, Officia: habent, (statim ac eam petunt) licentiam euagandi ad recreationem; obtinent commorari in Conuentibus commodioribus de Familia; eximi à functionibus onerosis, ad quas Aduersarij tātùm deputantur, & alia commoda reportant, quibus carent, si eorum Factio à dominatione caderet. Quod ergo tangit vtilitatem suæ Factionis, tangit etiā seipsos, vt singulos, in quos talis vtilitas, ex consequenti, deriuatur. Si ergo agatur de Reo Factionis aduersæ, maximè, si ille in ea est ex principalioribus in authoritate, aut doctrina, vel prodit spem euadendi in Virum, à quo possit sua Factio magis

augeri, & contrària vinci, dico Testem contrariæ Factionis esse totaliter inhabilem, quia causa illius Rei tangit vtilitatem propriæ Factionis, cui adduntur vires ex reatu probato illius, & sic ex labefactatione aduersariæ Factionis; & illa vtilitas ad Testem etiam deriuatur,& ipse, in Causa, in qua habet interesse, Testis euadit, quod omninò est contra rationem naturalem.

16. Nec dicendum contra hoc, quod licet, quæ dicta sunt aliquando, & in aliquibus Factionarijs accidat, non tamen est vniuersaliter verum, cum etiam inter Factionarios adhærentes videantur passim optimi Religiosi, à quibus hoc timeri non potest. Quia etiam inter veros inimicos reperiuntur multi, qui aliter sunt viri probi, & integri, de quibus non potest præsumi, quod sint peieraturi. Non tollitur tamen per hoc, quod lex vniuersaliter non arceat omnes inimicos à ferendo testimonio: quandoquidem spectatur causa, & non effectus inimicitiæ, vt diximus. Ita in casu nostro, licet inter Factionarios multi sint, qui præsumuntur non falsò deposituri, tamen non tollitur, quin in ipsis sit vera causa inimicitiæ, puta Factio; & ita vniuersalitèr esse repellendos. Quia, vt optimè aduertit *Passerinus*, (r) ad hoc, vt lex tanquam inhabiles repulerit Testes aliquos, non fuit necesse, quod præsumpserit deposituros esse falsum; sed sufficit, quod non habeat certam probabilitatem, deposituros esse verum, stante aliqua causa, vt est in casu nostro, vbi Factio est sufficientissima causa non habendi certam probabilitatem, quod ille sit, pro mera veritate, dicturus. Nec vltra replicandum est, supradicta posse contingere in Factionario ex principalibus, qui, fortè pro manutenendo sibi dominio, per debilitationem Factionis aduersæ cum læsione veritatis, Reum grauabit, non verò esse admittenda pro omnibus Factionarijs. Quia quantumuis Factionarius sit gregarius, & non sit in actuali prærogatiua, tamen auctoritatem suæ Factionis æquali modo curat: quia licet sit modicæ virtutis, & tenuis census, tamen non minùs, ac alij maioris meriti, solet promoueri, habilitatus sola tessera Factionis; imò faciliùs, & fœliciùs euehuntur hi inepti præ cæteris, si in tuenda Factione acriores, & adulando genio Principalis studiosiores se gerant. Et quod stupendum est, Laici conuersi ipsi, nescio quo œstro perciti, licet ipsis sint minimè sperandæ Prælaturæ, tamen, si Factioni huiusmodi nomen dedere, pro ea tuenda, & contraria labefactanda, omnem mouent lapidem. Et ita concludendum est, allatam doctrinam esse vniuersaliter practicandam.

17. Dicet aliquis contra hanc resolutionem, quod, stante hac doctrina, penè impossibile, aut saltem difficillimum euadet, probare crimen: quandoquidem in plerisque locis, in quibus huiusmodi Factiones vigent, pauci sunt, qui hac pice non sint coinquinati, & ideò, cum extremo Religionis damno, plerique Criminosi euadent impuniti. Ad hoc respondeo, & magnam difficultatem probandi crimen oriri ex præallegata doctrina profiteor; non tamen per hoc à sententia recedo. Quia, si non potest Reus iudicialitèr conuinci, & ad pœnam ordinariam damnari, suppetunt Superiori multi modi extraiudiciales, quibus, potest sub alio prætextu, de crimine non plenè probato, Nocentem punire; & plus legibus conformè est, & iuri Diuino consonum, quod, ex defectu probationum, nõnulli Rei euadant impuniti, quàm quod vnus Innocens, falso testimonio pressus, condemnetur; maximè eo, quod dicebat *Gratianus*, (s) quod *Sunt quædam, quæ salubri tantùm admonitione sunt corripienda, non corporalibus flagellis animaduertenda, sed eorum vindicta diuino examini tantùm est reseruanda, quando in Delinquentes scilicèt disciplinam exercere non possumus, vel quia non sunt nostri iuris; vel quia illorum crimina, etsi nobis nota sint, tamen legitimis indicijs probari non possunt*. Et ità in data resolutione persisto.

18. Difficultas sola remanere potest, quomodò probari possit aliquem esse Factionarium? Sed ad hoc dico, quod arbitrio, & conscientiæ Iudicis stat, exceptionem contra aliquem, eo quod diuersæ Factionis sit, admittere, vel non. Tamen inter Factionarios alij sunt apertè tales; alij verò non sic. Primi sunt, qui in electionibus insimul conglobantur, & ab vno capite sunt directi, siue hoc sit in Diffinitorio, siue in Capitulis. Multoties enim Antesignani, seu Primipilares Factionis, procurant totis viribus, vt, instante Capitulo fiant Superiores locales ij, qui sibi nomen dederunt, & in eorum verbo iurarunt, & ita in congressu Electionis isti ad nomi-

nominationem illius schedulam electoriam scribunt. Isti sunt apertè Factionarij. Omnes ergo, qui sunt Superiores locales, Diffinitores, Custodes, aut aliquod aliud munus honorificum consequuntur, ad *satisfactionem* (vt vulgo dicitur) Capitis factionis, aperti Factionarij sunt; & probato, quod *Caius* factus sit *Guardianus*, *Diffinitor*, *Lector*, *&c.* ad satisfactionem illius, probatus, remanet Factionarius.

19. Verùm est, quod aliquando tales contra Benefactorem rebellant, & ad oppositam Factionem conuolant. Tali casu, si Reus probaret *Caium*, vtpotè *Guelphum*, esse contra se Testem inhabilē; incumberet Accusatori, vel Fisco, onus probandi, *Caium*, rebellasse à *Guelphis*, & factum esse *Gibellinum*. Paritèr aperti Factionarij sunt, qui insimul cum alijs eiusdem Factionis subscripserunt alicui Memoriali misso ad Superiores contra Factionem contrariam, denunciando, accusando, querelando, &c. siue verè, siue falsò; qui apertè sumunt defensionem Capitis factionis, vel alterius Factionarij famosi, de quo murmuratur; qui obseruant, inuestigant facta Capitis Factionis aduersæ; in malam partem interpretantur, de eo obloquuntur, & quantùm possunt maledicunt; epistolas aut ab alijs ad se, aut à se ad alios, missas intercipiunt, furantur, & vel ad Caput suæ Factionis portant, vel ad Superiores mittunt, & centum huiusmodi.

20. Qui verò (licet Factionarij sint) tales tamen apertè non sunt, sunt, qui Capiti factionis placere gestiunt per insolitos actus reuerentiæ, obsequij, adulando, munerando, & similibus, (omnia enim recensere impossibile est) quibus argui potest internus ipsorum animus, quo personæ, & consequenter Factioni illius adhærere gestiunt. In primis, Factio est perfecta causa, quare tales absolutè repellantur à testimonio, vt diximus; & concludenter probatis indicijs supradictis, siue omnibus, siue aliquibus, apertè Factio remanet probata. In secundis autem arbitrio Iudicis committitur eos admittere nec ne, tamen eorum testimonium exceptionem Factionis patitur, ob quam, si non in totum est repellendus, saltem in parte, ei Fides est minuenda.

21. Sequitur Classis secunda Testium inhabilium de iure, vt aiunt, diuino (sed quomodo accipiendum hoc sit, supra dictum est,) & sunt *Filius contra Patrem*, & vice versa, *Vxor contra Maritum*, & vice versa; pariter *Consanguinei contra Consanguineos*, *Clericus contra Laicum*, & vice versa; *Hæretici*, *Apostatæ*, *Sodomitæ*, *Simoniaci*, *Vsurarij*, *Excommunicati*, *Infideles*, *Calumniatores*, *Periuri*, & vniuersaliter omnes criminosi, quos passim recensent *Doctores, & Criminalistæ.(t)* Verùm tamen est, quod isti non totalitèr inhabilitantur, vt superiores, qui sunt inhabiles, & totaliter reprobati de iure naturæ. Si quidem in causis priuilegiatis, vt *Hæresis*, aut *læsæ Maiestatis Diuinæ*, vel *humanæ*, aut criminibus exceptis, aut difficilis probationis; aut quando aliter veritas non potest haberi, & coguntur ad testificandum, & respectiuè admittuntur. Ex quo confirmatur, quod supra dictum est; hos non esse prohibitos testificari de stricto iure Diuino, quandoquidem non admitterentur ita communiter, sed de iure lato, & interpretatiuè. Et quantùm probent eorum dicta inferiùs recensebimus.

22. Superest tertia classis, quæ est eorum, qui repelluntur de iure humano Ecclesiastico, vel Ciuili, & sunt *Minores*; *Amici*, *Familiares*, *Coniuncti*, *Aduocati*, *Procuratores*, *Sollicitatores Inimici*, *siue Accusatoris*; *Mulieres*, *Infames*, *Pauperes*, *Viles*, *Exercentes artes infames*, vt *Barri*, *Lenones*, *Aleatores*, *Mimi*, *Histriones*, *Socij criminis*, *Spurij*. Et isti pariter in criminibus exceptis passim admittuntur. Sed quia Testes inhabiles de iure positiuo à Iudice Regulari admitti possunt, vt multi scribunt, *(u)* eo quia summariè procedit, & pro nostris Iudicijs non est necessè de singulis dicere, ideò sufficiat eos recensuisse, cum infra dicendum sit, cum qua limitatione admittantur.

TEXTVS.

§. II. Testis falsus est, qui iuratus veritatem negat, vel occultat, vel essentiali a tacet; qui in alium sensum dicta interpretatur; qui depositiones mutilat; qui dubium pro certo affirmat. Qui si in vno essentiali, vel in facto principali falsus

deprehendatur, in omnibus, vt falsus, habendus est: secùs, si in extrinsecis. Falsus autem conuinci poterit vel ex suis dictis, suaque depositione, vel ex alijs Testibus. Quod si vnus ex duobus affirmaret, & alius negaret, neutri credendum erit, & neuter de falso condemnari poterit. Falsum verò deponens ad defensam, pœna extraordinaria puniri debet.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

23. *Testis falsus est, qui veritatem negat.*
Item qui ambiguè loquitur.
Pariter, qui dolosè rationem sui dicti non reddit.
Itidem, qui deponit dubitatiuè.
Prætereà, qui dictum alienum mutilat.
Vel alterius verba in sensum contrarium detorquet.
Quoquomodo vulnerans veritatem, est Testis falsus.

24. *Essentiale delicti, quid dicatur.*
Falsus est, qui falsum dicit circa tempus, & locum delicti.
Falsus in vna qualitate essentiali delicti, est falsus in omnibus.
Falsus est, qui mentitur in re aliquo modo tangente delictum.
Falsitas in modico arguit falsitatem in reliquo.

25. *Mentiens in accidentalibus delicti, qui iurauit respondere ad omnia interrogata, punitur crimine Stellionatus.*
Falsum deponens ex ignorantia non dolosa, non vitiat depositionem.

26. *Testis, quomodo probetur falsus.*
Testis falsus ex subornatione, probari potest, etiam post publicata dicta Testium.
Probatio Testis falsi intentata ciuiliter, vel criminaliter, quæ.
Ad intentatam ciuiliter, vel criminaliter ad pœnam extraordinariam, sufficit probatio præsumptiua.
Ad pœnam ordinariam requiritur probatio plena.

27. *Testibus duobus deponentibus contraria, neutri credendum est.*
Et neuter potest condemnari de falso, & quare?
Ad punitionem falsitatis tria debent concurrere, & quæ?
Deponens falsum ad defensam, extraordinariè puniendus.

Dummodò tertius non lædatur ex falsitate.

23. Agit nunc *Textus* de Teste Falso, qui prout ex iure, (x) deducitur, dicitur esse, qui iuridicè interrogatus mendacium dicit. Proindè optimè habet *Textus*, quod *Testis falsus est, qui iuratus*, nempè iuridicè interrogatus *veritatem negat, vel occultat*: & hoc fit multipliciter, puta, vel dicendo contrarium eius, quod in re est; vel tacendo id, quod *pro*, vel *contra* Reum dicendum erat. Falsus etiam dicitur Testis obscurè, & ambiguè loquens, quia æquiparatur tacenti verum; item, qui dolosè rationem dicti sui non reddit, quia tacet quid spectans ad substantiam sui dicti, ad hoc, quod probet; paritèr, qui dicit se non recordari de eo, quod vel certum est recordari, vel saltem debet verisimiliter recordari; nisi probabiliter non recordetur propter multitudinem negotiorum, vel ex inaduertentia ad factum; itidem, qui deponit dubitatiuè de eo, quod scit; insuper qui testificans de dicto alieno, ipsum aut mutilum, aut detortum ad alium sensum refert; ita vt quoquomodo vulneret veritatem, aut loquendo, aut tacendo in iudicio falsus sit. (z) Et proindè subiungitur *vel essentialia tacet, qui in alium sensum dicta interpretatur, qui depositiones mutilat, qui dubium pro certo affirmat.*

24. *Qui si in vno essentiali, vel in facto principali falsus deprehendatur, in omnibus, vt falsus habendus est.* Essentiale delicti dicitur qualitas augens, vel minuens, aut specificans delictum; vt deponens de Furto, & tacens fuisse factum de loco sacro, esset Testis falsus; quia taceret qualitatem aggrauantem delictum, imò mutantem de specie in speciem. Inter essentialia autem computantur tempus, & locus, quia faciunt ad indiuiduandum delictum; proindè falsum dicens, circa hæc duo, dicitur falsus Testis. (a) Ex hoc ergo, quod in facto principali, aut qualitate essentiali deprehenditur falsus, vniuersa eius depositio vitiatur, & in hoc conueniunt absq; contra-

traditione *Doctores*. *(b)* Ampliatur porrò hæc dispositio, vt falsus Testis quis censeatur, vitiando totam depositionem, non solùm quando falsitas versatur circa prædicta, sed etiam quando falsum dicit super aliquo, quod aliqualiter, & quoquomodo tangit causam, vel ad eam facit, aut ipsi adminiculatur directè, vel indirectè, & hoc siue scienter, siue ignoranter faciat, ita vt sufficiat falsitas in modico, vt arguatur falsitas in reliquis. *(c)*

25. Quod autem subiungit *Textus secùs in extrinsecis*, cum limitatione intelligendum est. Si enim Testis iurauerit de veritate dicenda super tali facto, veritatem autem dixerit in principali, essentialibus, & alijs ad factum quoquomodo spectantibus, & falsitatē dixerit in aliquo merè accidentali, verùm est, quod, vt dicit *Textus*, non vitiatur eius depositio. Sed si Reus iurat respondere veritatem de omnibus, super quibus erit interrogatus, & mentiatur in accidentalibus, licet non annullet suum testimonium circa factum principale, tamen minuit eius integritatem, & fidem; & ipse puniendus est, vt Reus criminis Stellionatus. *(d)* Et ratio est, quam subtiliter explicat *Passerinus*. *(e)* Quia iste reuera periurus non est, quia ipse iurauit dicere veritatem in ijs, de quibus fuerit iuridicè interrogatus; Iudex porrò non habet ius interrogandi de accidentalibus, non facientibus ad causam, & proindè iste non est periurus, & ideò suam depositionem non annullat. Sed qui dicit mendacium, licet non perniciosum, minuit fidem proprio testimonio. Quod autem dictum est paulò supra, quod, siue scienter, siue ignoranter falsum deposuerit super vno, falsus censetur in omnibus; intelligi debet de ignorantia, quam ipse probare non posset, aut nollet, per iuramentum: tunc enim præsumeretur potiùs scienter, quam ignoranter falsum dixisse. *(f)* Quod si probet, non malo dolo, aut scienter, sed merè ignoranter, aut ex obliuione, vel inaduertentia fecisse; non currit Regula, falsus in vno, est falsus in omnibus, vt dicunt *Felinus*, *Baldus*, & alij, *(g)* & hoc potest probare per iuramentum, cui deferre, est Iudici arbitrarium, vt ait *Passerinus*.

26. Prosequitur *Textus* declarare, quomodo Testis probetur esse falsus, subiungens, *Falsus autem conuinci poterit, vel ex suis dictis, suaque depositione, &c.* Si enim in eodem iudicio sibi ipsi contradicit, aut coram vno Iudice contrarium deposuit ei, quod deposuerat sub alio Iudice, de necessitate est periurus, & ita falsus. Secùs autem est, si extraiudicialiter contrarium dixit, quia hoc non potest destruere illud, quod sub iuramento deposuit; verum tamen est, quod cum de necessitate mendacem se ostendat, suo dicto iudiciali fides est diminuenda. Pariter probatur falsus ex dictis aliorum Contestium integrorum. Si enim duo deponant, eum interfuisse tali facto, ipse verò neget, cōuincitur falsus; sicut etiam si probaretur fuisse subornatum promissionibus, aut corruptum pecunia, ad hoc, quod ita deponeret, & hoc probaretur per eos, qui fuerunt præsentes corruptioni. Istud, porrò probari potest, etiam post publicata dicta Testium, vt est manifestum ex quadam *Decretali*. *(h)* Probatio verò Testis falsi vel est ciuiliter, vel criminaliter intentata, hoc est, vel est simpliciter ad destruendam suam depositionem; vel est ad quærendam punitionem de suo crimine. Primò modo sufficit falsitas præsumptiuè probata. *(i)* Sicut enim repellitur Inimicus à testificando, quia præsumitur non vera depositurus; ita repellendus est Testis, qui præsumptiuè probatur falsus. Secundò modo vel agitur ad pœnam extraordinariam, vel ad ordinariam; si primum, sufficit paritèr præsumptiua probatio falsitatis. *(l)* Si verò intenditur punitio ordinaria, requiritur probatio legitima per Testes, vel alia documenta.

27. *Quod si vnus ex duobus affirmaret, alter autem negaret*, puta in eodem iudicio, vt, ex. gr. Si diceret *Caium* occisum à *Titio* fuste impacto in eius ceruicem, alius autem negaret, dicendo *Caium* ex casu ab alto sibi ipsi ceruicem fregisse, *neutri credendum erit*. Tum quia quilibet eorum singularis est; tum quia dictum alterius alius infringit; licet autem de necessitate vnus ex istis falsus sit, cum tamen nesciatur, quis ille sit, puniri non potest; neque ambos punire iustum est, ne Innocens, simul Reo, contra iustitiam, puniatur; & ideò *neuter de falso poterit condemnari*. Sciendum tandem, quod ad hoc, quod falsitas puniatur tria essentialiter requiruntur; puta mutatio veritatis; dolus; & nocumentum alicui illatum: *(m)* & ex defectu vnius ex istis nunquam incurritur pœna ordinaria. Si ergo aliquis falsitatem dicat testificando, non vt alteri noceat, sed vt prosit,

profit, tunc extraordinariè tantùm est puniendus; & ideò concludit *Textus*, *Falsum verò deponens ad defensam, pœna extraordinaria puniri debet*. Quod tamen benè debet intelligi, puta si defensa tantùm intenditur, & falsitas solummodò lædit ius Fisci in puniendo Criminosum. Sed si defendendo vnum, grauaret alium, aliter est dicendum. Si enim *Caius* accusat *Titium* de Furto, *Seius* autem Testis productus à *Caio*, falsum dicit ne *Titius* habeatur vt Reus; vel productus à *Titio* ad sui defensam peierat; certè debet puniri pœna ordinaria, quia læditur *Caius* Accusator, qui si non probat, punietur pœna talionis.

TEXTVS.

§.III. Testis varius est, qui in eodem iudicio circa factum principale, & substantialia, contraria deponit, & variationis causam non adfert. Huius testimonium nullum declaratum est; si contraria in diuersis iudicijs deposuerit, etiam vt falsus, & periurus puniendus est. Si in secundo examine reuocauit primum, secundo standum erit, dummodò id ante triduum fecerit, vt subornationi aditus præcludatur. Si dicta varia concordari possunt à Iudice concordantur. Si in primò dicat *Credo*; in secundò assertiuè deponat, secundum præualet. Si in primò dicat se nihil scire, in secundò de facto deponat, non audiatur. Si extra iudicium negauerit, in iudicio affirmat, credendum est secundo, nisi in primo, cum iuramento negasset, quia tunc vt periurus puniri debet, tanquam positus inter duo iuramenta contraria. Reuocanti extra iudicium, etiam si in mortis articulo, quod in iudicio, cum iuramento, deposuerat, non creditur, sed iuratæ depositioni statur: nisi in articulo mortis, etiam cum iuramento, dictum retractauerit. Quia non est præsumendum velle Religiosum cum tali periurio è vita discedere. Vniuersaliter, Testi vario non creditur, nisi variationis maculam in tormentis absterserit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

28. *Varietas est duplex diuersificatiua, & contraria.*
Testis varius, & contrarius perindè sunt.
Testis contrarius quis?
Testis contrarij testimonium est nullum.
Contrarius in diuersis iudicijs, quorum vnum est inualidum, non vitiat dictum in iudicio legitimo.
Suo dicto tamen fides minuitur.
29. *Testis, si in secundo examine reuocat dictum in primo, statur secundo.*
Sed debet fieri reuocatio intra triduum à primo examine.
Si adest præsumptio fundata, quod Testis fuerit subornatus, reuocatio, nequè intra triduum valet.
Si nulla adest præsumptio subornationis, etiam vltra triduum valet reuocatio.
30. *Testium varietas est concordanda.*
Varietas dictorum eiusdem Testis debet cordari.
Concordia talis non facit nisi ad euadendum periurium.
Testes concordati non sunt omni exceptione maiores.
31. *Testis primò dubitatiuè, & ex post assertiuè, deponentis creditur secundo dicto.*
Si in primo examine negat scire, & in secundo deponit, est periurus.
Si extraiudicialitèr dicit contrarium dicto iudicialiter, statur huic.
Si etiam extraiudicialiter iurauit, est periurus.
32. *Iuramentum extraiudiciale, vt destruat iudiciale, debet esse cum aduertentia.*
33. *Reuocans in articulo mortis dictum in iudicio, quando admittendus.*

34. Testi

34. *Testi vario non creditur, nisi purgata varietate per torturam.*

28. Duplex potest accidere varietas in narratione alicuius facti; vna quidem diuersificatiua, qua scilicet aliquid narratur diuersimodè ab eo, quod aliàs dictum est, non quidem quo ad substantiale aliquod facti pertinens, sed tantùm quo ad merè accidentale: Alia verò contraria, in qua nempè dicitur aliquod substantialiter oppositum priùs dicto. In *Textu* autem hic accipitur in secundo sensu, dum dicitur, quod *Testis varius est, qui in eodem iudicio circa factum principale, & substantialia contraria deponit, & variationis causam non affert*. Testis autem varius, & contrarius perindè sunt, quia non datur varietas Testi nociua, nisi per contrarietatem, & si aliqua distinctio inter eos dari potest, est, quod Varius est, qui in pluribus examinibus contraria deponit absque causa rationabili, & hoc spontè; Contrarius autem est, qui contraria deponit in eodem examine interceptus per interrogationes Iudicis. (n) *Huius testimonium nullum declaratum est*, puta à iure vtroque (o) habetur enim, vt falsus Testis, cuius dicta reprobantur, vt paulò supra dictum est, *si contraria in diuersis iudicijs, &c.* puta in diuersis examinibus, coram eodem, siue alio Iudice, aut in eadem, vel diuersa Causa; & cum hoc, quod iudicia illa sint legitima, puta facta coram Iudice competente. Si enim vnum illorum claudicaret, aut ex incompetentia Iudicis, aut ex defectu iurisdictionis, aut ex alia causa substantialiter ad iudicium legitimum requisita, hoc esset nullum, non diceretur Testis Varius, aut Contrarius ad effectum inualidandi eius depositionem legitimè factam; maximè si illi nota fuit inualiditas iudicij, propter quam eius depositio censetur, vt quid extraiudicialiter dictum. Verum tamen est, quod si in iudicio inualido iurauit veritatem dicere, & nulla amphibologia vsus est mentalitèr, aut vocalitèr, ipse est periurus, & mendax, & testimonio suo minuitur fides in iudicio legitimo. *Et vt falsus, & periurus puniendus est*, iuxta iuris (p) dispositionem.

29. Quia verò contingit aliquando, quod Testis, assignando causam rationabilem suæ variationis, corrigat in secundo examine, quæ dixerat in primo, nec per hoc ipse aut falsus, aut culpabilis reddatur; ideò in tali casu quid à Iudice præstandum sit ordinat *Textus*, subiungens. *Si in secundo examine reuocauit primum, secundo standum erit*: cum hoc tamen, quod ambo examina sint legitima; si enim secũdum haberet aliquam nullitatem, standum esset primo, *dummodò id ante triduum fecerit, vt subornationi aditus præcludatur*. Et hic debet aduerti, quod ideò dictum in secundo examine non semper præualet dictis in primo, quia periculum est, quod Testis corruptus, subornatus, aut territus à Reo depositionem variet. Hoc posito si Iudex vehementem, & fundatam habet præsumptionem, quod Testis fuerit à Reo pecunia, minis, aut precibus corruptus, licèt esset infra triduum minimè deberet credi secundo dicto, sed debet subsistere primum; & ratio est euidens. Si verò Reus est absens, nec ibi habet amicos, qui ad eum iuuandum potuerint Testem corrumpere, & Testis spontè comparet, & pro exoneratione suæ conscientię petit audiri; aut citatus à Iudice in secundo examine retractat primum, dicendo se meliùs recordatum; aut aliam causam legitimam variationis adducendo, deberet præualere secundùm dictum, quantumuis triduum esset expiratum. Quia potiùs mens, quam verba legis sunt attendenda: vnde cum assignatio tridui sit facta ad anteuertendam Testis corruptionem; & in casu simus certi, quod nulla corruptio potuit interuenire, limitatio tridui debet cessare.

30. *Si dicta varia concordari poterunt, concordentur à Iudice*. Quod Testes inter se contrarij debeant concordari ad effectum euitandi periurij, habetur expressè in quadam *Decretali*, (q) vbi notat *Glossa*, quod etiam dicta Euangelistarum, quæ aliquãdo possunt videri inter se contraria, ad concordiam reducuntur. Sed quod dicta eiusdem Testis, quæ sunt inter se contraria concordari à Iudice, pariter debeant est communis opinio *Doctorum*, qui addunt hoc debere fieri, etiam impropriando verba, vel subauditos intellectus, supplendo, addendo, interpretando, &c. (r) Verum tamen est, quod prædicta concordia fit tantùm ad euadendum periurium, vt sonat supradicta *Decretalis*; quia quoad probationem articuli, in criminalibus, Testis concordatus nihil facit: (s) & vbi admittitur concordia inter plures Testes, isti non sunt omni exceptione maiores: nec tantùm valent, quantùm Testes

non

non concordati, vt cum alijs vult *Bordonus Pract. cap. 21. num. 14.*

31. *Si in primo dicat Credo, in secundo assertiuè deponat, secundum praualet.* Ratio huius est, quia varietas ista non est contraria, imò priùs dictum includitur in cluditur in secundo; & hoc magis explicitum habet, quod implicitè clauditur in primo; & par est ratio, si in primo diceret *mibi videtur, si benè recordor, ni fallor*, & similia, quia labilitas memoriæ potuit esse causa dubitatiuè primo deponendi, postea, re melius pensata, & collatis, in meditatione, facti circumstantijs, perfectè in mentem reduci, quod lapsu temporis deperierat, & ita assertiuè deponere in secundo. *Si in prime dicat, se nihil scire, in secundo de facto deponat, non audiatur.* Quia iste est manifestè periurus; & præsumitur à parte corruptus. Si enim primò verè iurauit, quod nihil sciebat; quomodo posteà de facto deponit nisi fuerit instructus? Si verò falsum primo iurauit, periurus est, & ita repellitur. *Si extra iudicium negauit, in iudicio affirmat, credendum est secundo*; quia dictum iudiciale dicto extraiudiciali semper est præferendum; *nisi in primo cum iuramento negasset, quia tunc, vt periurus puniri debet, tanquam positus inter duo iuramenta contraria.*

32. Hic autem aduertendum, quod iuramentum extraiudiciale ad hoc, quod destruat iudiciale, & reddat Testem verè periurum, oportet, vt sit factum cum aduertentia, ita vt iurans aduertat id, super quo iurat, & non potiùs ex vitio loquacitatis, vt faciunt nonnulli, qui aliquod narrantes, seu promittentes, solent frequentissimè inserere *per Deum* fuit ita: *per Deum* faciam ita, quæ videntur iuramenta, & tamen non sunt, vt dicunt *Doctores*, (*t*) quia sic varius nõ est verè periurus. Ad hoc ergo, quod intret dispositio *Textus*, requiritur, quod extraiudicialiter iurans, hoc faciat cum plena aduertentia, ita enim fiet, quod iurans contraria in iudicio periurus sit. Secùs, regulari debet, sicut si tantùm simpliciter, extraiudicialiter fuisset mentitus, quod non annullat in totum, sed in parte solummodo infirmat Testimonium.

33. *Reuocanti extra iudicium, etiamsi in mortis articulo, quod in iudicio cum iuramento deposuerat, non creditur, sed iuratæ depositioni statur, nisi in articulo mortis etiam cum iuramento, retractauerit.* Hæc fuit opinio *Bartoli*, (*u*) quæ communiter est approbata; debet tamen sobriè accipi, pùta, quando in articulo mortis constitutus obiter, & ad subleuandum proximum à molestia Fisci diceret contrarium, negando scilicet, quod *Titius* non fecisset illud crimen. Tali casu vera est sententia illa, & sic accipi debet *Textus*. Sed si Testis morti proximus ex professo dicat, pænitet me, quod falsum deposuerim contra *Titium*, & pro exoneratione meæ conscientiæ, dico; ipsum non commisisse tale crimen, deberet illi credi, licet non iuret. Ratio est, quia in primo casu talis retractatio potest præsumi procurata, & Testis, maximè si est simplex, potuit credere, non facere malum officiosè mentiendo, imò habere meritum subleuando proximum à molestia. Sed in secundo casu apparet manifestè, quod est pro exoneratione conscientiæ suæ, & ipse tenetur pro foro animæ, vt dicit vna *Glossa* (*x*) reuelare crimen suũ, & ex iustitia releuare proximum, quẽ grauauerat suo Testimonio falso; quod si hoc dixit sine iuramento, est, quia non fuit de eo interpellatus, & ipse erat ignorans, nec sciebat, quod, ad integrè resarciendum damnum proximi, hoc requirebatur, & si hoc sciuisset, iurasset. Quod si (vt sequitur *Textus*) *non est præsumendum velle Religiosum, cum tali periurio ex hac vita discedere*; idem dicendum est in casu nostro, in quo præsumi non debet, quod ille velit mori in illo periurio, quo iudicialiter Reum grauauit, ideò eo modo, quo scit, reuocat. Posset etiam *Textus* accipi, quando reuocans dictum moribundus fuisset instatus, vt reuocationem firmaret iuramento, & ille iurare noluisset, quia tunc iuratum dictum non reuocaretur; & appareret reuocationem non esse veram, sed procuratam. Secùs teneo, quod etiam absque iuramento, assertio moribundi, (qui tamen sit mentis compos) omnibus eius dictis præualeat, cum ille punctus sit punctus veritatis, in quo nullus præsumitur esse mentiturus, vt fert commune dictum. *Dico veritatem, ac si essem in puncto mortis.*

34. *Vniuersaliter Testi vario non creditur, nisi variationis maculam in tormentis absterserit*, vt fit in eo, qui contradictoria, seu contraria deponit, qui torquetur ad sciendum, in quo dicto velit persistere, sed de hac materia torturæ. Titulo sequenti dicemus.

TEX-

TEXTVS.

§. IV. Testes in essentialibus discordantes, si adducti pro Reo pares fuerint adductis contra Reum, illi præualent. Si alios numero, vel dignitate, excesserint, ijs credatur: nisi pij, prudentisque Iudicis præsumptio aliud suadeat. Excedentibus his numero, illis dignitate, dignioribus credendum est.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

35. *Testes quando dicantur inter se contrarij.*
Testibus discordantibus, si pares fuerint contra, & pro Reo, istis creditur.
Reo potiùs, quam Actori in dubio est fauendum.
Maiores numero, aut Dignitate minoribus præualent.
Arbitrio Iudicis remittitur fides Testibus adhibenda.
36 *Obiectio ad supradicta.*
Resoluitur.
Testes excedentes Dignitate sunt præferendi excedentibus numero.
Quomodo hoc accipiendum.

35. Postquam *Textus* locutus est de contrarietate Testis vnius in proprijs dictis, ex quo oritur, varietas, modò loquitur de contrarietate, quæ aliquando est inter dicta plurium Testium. Sciendũ autẽ, quod non semper dicuntur inter se contrarij Testes, nisi quando circa facti substantiam inter se pugnant irreconciliabiliter, & tunc necessarium est, quod aliqui illorum sint falsi; vnde Iudex, qui per Testes plures, & firmiores veritatem facti nouit, debet contra eos, qui contrariam depositionem fecerunt, inquirere, & pœna falsi punire, prout scripsit *Bossius.* (a) Ceterùm non dicuntur contrarij Testes, quãdo vnus, plus altero deponit, vt si vnus dicit, quod fuerunt quinque armati, alius dicit duos; ille de vno Socio, alius de duobus deponit; quia minor numerus in maiori continetur; & potuit vnus plùs alio vidisse, aut obseruasse. Pariter, quando deponunt per verba diuersa, quæ tamen eandem substantiam facti important; imò magis probant, quàm si in ijsdem verbis concordarent: viderentur enim, ex condicto testificasse. Item, quando reddunt diuersas causas scientiæ tendentes tamen, ad eundem finem. Similiter quando contrarietas etiam in substantialibus, modica est; aut vnus deponit de facto, loco, & tempore, alius verò de tempore non recordatur. Insuper, quando diuersò modo narrant factum, vt cum vnus dicit *Caium* occidisse *Sempronium* volentem sibi eripere pallium: alius dicit occidisse, quia nolebat illi reddere pileum; aut vnus dicit occidisse ense, alius autem pugione, quia tum causa, tum instrumentum sunt accidentia homicidio; nisi causa, aut arma facerent ad grauitatem, aut leuitatem delicti, quia tunc essent, quid substantiale. Vt si occidisset, quia inuenit eum adulterantem Vxorem suam, quo casu, secundùm iura ciuilia, puniendus non esset; aut occidisset *stiletto*, aut *pistoletto*, quo genere armorum plus graue redditur homicidium. Vniuersaliter autem, quando aliquo modo possunt Testes concordari, nunquam euadunt contrarij. Quando autem concordari minimè possunt, contrarij verè sunt, proinde videndum est; quibus est standũ. Inquit ergo, *Testes in essentialibus discordãtes, si adducti pro Reo pares fuerint adductis contra Reũ, illi præualent;* ratio est, quia Reo potiùs, quàm Actori in dubio fauendum (a) est. Quia verò Testes contrarij, & æquales numero, & Dignitate confundunt probationem, & eam obnubilant, & quod ab illis ædificatur, ab istis destruitur; proindè, fauore Rei, Testes pro eo sunt præferendi. *Si alios numero, vel Dignitate excesserint, ijs credatur.* Comparat modo Testes, vel numero, vel Dignitate excedentes, & dicit si Testes, aut pro, aut contra Reum excesserint alios Testes sibi contrarios numero; pariter si excesserint Dignitate præualere debent excedentes, ità vt maior numerus Testium minorem numerum contrarium Testium; aut excel-

 len-

lentior Dignitas Testium Dignitatem, non ita spectabilem aliorum vincat; & hic comparatur præcisè numerus ad numerum, & Dignitas ad Dignitatem. Ratio autem euidentissima est, quia maioritas, aut in quantitate, aut in qualitate Testium, cæteris paribus, semper debet præualere. Et hoc vtrique iuri cohæret. (b) Limitatur autem hoc cum sequitur, *nisi pij, prudentisque, Iudicis præsũptio aliud suadeat.* Potest enim dari casus, quod Testes, tum numero, tum Dignitate pares cõtrarij sint, Iudex autem extraiudicialiter nouerit, aliquos amicitia, adhærentia, spe, fauore, aut alia de causa, motos, ad sic testificandum: & tunc Iudex, potest præsumere minorem integritatem in istis, & sic illis non credere, vnde circa fidem Testibus adhibendam in hoc casu, arbitrio Iudicij committitur.

36. Sed dices, nonnè supradixit, quod in Testium paritate Iudex debet credere Testibus pro Reo, & quomodo modo dicitur arbitrio suo hoc esse commissum? Respondeo, quod debet intelligi, quando sunt pares in Credibilitate, numero, &c. tum in se, tum in existimatione Iudicis. Quod si iste habet iustum motiuum, præsumendi, aliquos non esse totaliter integros, non solùm, quando sunt pares numero, vel dignitate, sed etiam in imparitate, potest Iudex paucioribus numero, aut inferioribus Dignitate, maiorem fidem dare, quàm alijs, qui ab eo non integri, rationabiliter, præsumuntur, & ista est intentio *Textus*. Subiungit proinde, *Excedentibus bis numero, illis Dignitate, dignioribus credendum est*; & hoc pariter, cum sobrietate intelligendum est, puta si vitæ exemplaritas cohæret Dignitati; si enim Dignitas non habet asseclam integritatem conuersationis, non est, cur maior fides adhibenda sit Prælato dyscolo, per malam vitam dignitatem deturpante, quàm pauperculo Fratri Deũ timenti. Si *Canones* Constitutis in Dignitate maiorem fidem adhibendam dicunt, est quia præsumunt eminentiores cæteris in Superioritate, esse etiam tales in virtutibus moralibus, prout ex natura suæ conditionis obligantur. Sed quando vita statui non correspondet, & magis mentiri paratus est, & solet, Prælatus, quàm Subditus timoratus, magis credendum est isti, quàm illi, cuius suffragari credenditati non debet Dignitas, quam mala vita dehonorat. Profectò Testes contra *Susannam* erant Digniores de Populo, nec dignitas eorum impediuit, quominus essent Testes falsi; sic ergo, si Digniores statu non habent integram, & statui respondentem conuersationem, de dignitate nulla est habenda ratio, vt ipsi Digniores fide censeantur.

TEXTVS.

§. V. Vacillans in dicto Testis est, qui dictum reuocat, vel reuocatum affirmat, dicendo: *Ita est, imò ita, ibi erant, sed non, ibi; hinc eos transeuntes vidi, imò illinc.* Huius depositio nulla est, nisi tortura firmitatem vacillationi contulerit. Semel autem reuocans dictum in examine, vel seipsum declarans, vacillare non perhibetur. Testis, qui in dubio deponit per *forsan*; *mihi videtur*; *non benè recordor, &c.* nihil probat. Si enim à dicto obscuritas per Iudicis prudentiam tolli non potest, omninò excludatur crimen. Deponens de credulitate proxima sensui, & actu, vt oscula, tactus, &c. respectu fornicationis, probat; secùs si de remota, vt si diceret, *Credo adulteratum, quia vidi loquentem cum muliere*. Absolutè loquendo deponens de credulitate non probat.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

37. *Testis vacillans secundum aliquos quis.*
Testis vacillans est qui dictum reuocat; aut reuocatum affirmat.
Testis vacillans, quomodo differat à Vario, & contrario.
Ad vacillationem non sufficit vnica reuocatio.
Testis vacillantis depositio est nulla.

38. *Testis in dubio deponens non probat.*

De-

Depositio obscura, vel incerta, quæ dicatur.
Dictum obscurum vnius Testis recipit interpretationem à dicto alterius.
Interpretatio dicti dubij remittitur Iudici.
Interpretatio debet inclinare in partem benigniorem.
Obscuritas, si non potest tolli, excluditur crimen.
Testis potest pluriès examinari.
39. *Testes illiterati aliquando verba confundunt.*
Testis de credulitate, quid probet, & quando.
Testi de credulitate, fauore Rei, creditur.

37. TEstis vacillantis nomine, penès nonnullos, (c) venit, qui dubitando, timendo, & quasi balbutiendo deponit; & dicunt differre à Teste vario, quia iste contraria deponit in eodem, vel diuersis iudicijs: vacillans autem deponit, cum hæsitatione, quasi sibimet parùm constaret. Longè meliùs *Textus* noster ait, quod *Testis vacillans in dicto est, qui dictum reuocat, vel reuocatum affirmat*, quemadmodum sensit etiam *Auctor Practicæ*, quæ vulgo dicitur *Roderici*. (d) Vacillare enim in hoc casu transsumptum est, & sicut, qui corpore vacillat, siue nutat, nunc ad vnam, nunc ad contrariam partem corpus inclinat, sic Testis vacillans est, qui in dicto suo, hæsitando, deponit, ex post corrigit, exinde correctum reuocat, nec firmè testimonium suum profert: & differt à Vario, & Contrario, non quo ad substantiam, quilibet enim dicta inter se pugnantia deponit; sed quo ad modum: nam alij absque titubatione, & semel, contraria deponunt; vacillans verò modo his contrario; & ex hoc apparet; quod substantia vacillationis non consitit in modo loquelæ trepidantis, sed in sensu verborum sæpiùs mutato, & inconstanti, vt dicendo, *ita est: imò ità. Ibi erant: sed non: Imo ibi. Hinc eos transeuntes vidi: Imò illinc*. Et hic aduertere, oportet, quod, adstabiliendam in Teste vacillationem, non sufficit, quod semel dictum suum reuocet, hoc enim est se corrigere, (e) quod licitum est; sed requiritur, quod sæpiùs hoc faciat, vel dictum jam reuocatum denuò affirmet, vt infra dicitur. *Huius depositio nulla est*, quia censetur falsum dicere, vt habetur expressè in iure, (f) *nisi tortura firmitatem vacillationi contulerit*, talis enim Testis torquendus est, (g) tum vt videatur, in quo dicto firmiter velit persistere, tum vt luat, pœnas periurij. *Semel autem reuocans, vel seipsum declarans, vacillare non perhibetur*, ob rationem supra assignatam.

38. Progreditur modo *Textus* ad assignandas regulas Testium com dubietate, vel obscuritate deponentium, & dicit. *Testis, qui in dubio deponit per forsan; mihi videtur; non benè recordor, &c. nihil probat*. Aduertendum est, quod depositio Testis dicitur *obscura*, quando potest habere plures sensus; *incerta*, verò si nihil concludit de facto, sed tantùm asserit possibile. (h) Hic porrò, vtramque comprehendit *Textus* dicens, quod, *qui in dubio deponit per* hæc verba, nempè *forsan; mihi videtur; non benè recordor; circiter; potest esse; si benè memini; ni fallor; salua veritate; meo iudicio; teneo ita esse*, & similia, quæ recensent Authores, (i) nihil probat, quia dicta Testium debent esse clara, & certa, & debent concludere non de possibili, sed de facto. Verùm tamen est, quod dictum Testis obscurum, aut incertum, aut dubium recipere potest interpretationem ab alio Teste, vel à capitulis articulatis; sensus enim dubius declaratur per dicta aliorum, & recipit declarationem ab articulis, vt tenuit Rota Romana. (l) Committitur proindè Iudici Testium dubiorum explicatio, per alios Testes; indicia; verisimilitudinem; præsumptiones, & alia, per quæ potest tolli dubietas: aduertendo tamen, quod interpretatio debet semper inclinare in partem benigniorem, ad fauorem Rei, & exclusionem delicti, vt iura (m) volunt. *Sed si à dicto obscuritas per Iudicis prudentiam tolli non potest, omninò excludatur crimen*. Ordinatur quidem in vtroque iure, (n) quod Iudex pluries, & quoties opus esse, recta ratio dictauerit, Testes interroget, ad dubietatem, siue obsuritatem tollendam, & veritatem dilucidandam; sed si omni adhibita diligentia, non potest tolli dubietas, vel obscuritas, testimonium nullo modo admittendum est, (o) quia non probat.

39. Modo sequitur loqui de Testibus, qui deponunt de credulitate, puta per verbum *Credo: puto; mihi suadeo, &c.* circa quos, oportet, aduertere, quod Testes, præsertim illiterati, multoties verba con-

fundunt, & vnum pro alio accipiunt. Exemp.grat.dicet aliquis *credo*, *quod Caius occiderit Seium*, & si interrogatus de causa credulitatis, respondet, *Credo*, *quia illum vidi*; in hoc casu iste accipit *credere*, prò *scire*, & ideò tales, sic deponentes non dicuntur Testes de credulitate. Testis ergo de credulitate ille dicitur, qui aliquid asserit à se creditum vltra id, seu consequenter ad id, quod vidit, vel alio sensu percepit. Iste porrò potest induci, ad sic credendum, aut ex antecedente, quod vidit, quod de necessitate, vel ex probabilitate rationabili, vel irrationabili infert consequens. Ex. gr. si vidit *Bertam* lactantem filium; infert de necessitate, quod fuerit corrupta; si vidit *Caium* à tergo sauciatum fugientem, & videt *Seium* sanguinato gladio ipsum insequentem; infert, quod ille ab hoc fuerit vulneratus; & discurrendo. Regula ergo est, quod Testis de credulitate tantam probationē faciat, quantam facit illud indicium, quod sensu percepit; ideò dicit *Textus deponens de credulitate* proxima sensui, & actui, vt oscula, tactus, &c. respectu fornicationis probat. Ratio est, quia huiusmodi indicium est violentum, quod, cum simus in crimine difficilis probationis, à iure (*p*) recipitur tanquam plena probatio. Et sic accipiendum, est de qualibet præsumptione iuris, & etiam de qualibet præsumptione hominis, sed rationabili, & graui, aut violenta. *Secus si de remota: vt si diceret credo adulteratum, quia vidi loquentem, cum Muliere*. Nomine credulitatis remotæ venit hic indicium debile, à quo si mouetur Testis ad credendum, eius Testimonium non probat, sicut nec indicium, à quo hausit credulitatem. *Absolute loquendo, &c.* puta is, qui dicit, *ita credo*, sed interrogatus quare sic credit, nullam causam, aut indicium assignat; non probat: & ratio est, quia iste temerariè, hoc est, nulla motus ratione credit; proindè incredendus redditur. Aduertere autem oportet, quod Testes de credulitate plenè probant ad defensionem Rei, licet sui dicti rationem non reddant, vt cum *Bursato* tenet *Farinacius*. (*q*) Si enim rationem credulitatis teneretur reddere, non esset fauorabilior causa Rei, quam Actoris, vel Fisci, quod tamen est, vt notat *Bictus*. *loc. cit.*

T E X T V S.

§. VI. Nec probant Testes singulares super diuersis delicti circumstantijs deponentes: vt si vnus deponit de vno loco, alius de alio: vnus de vno tempore, alter de altero: vnus de vno habitu, colore, &c. alius de alio. Si enim factum sit iterabile, Testes erunt singulares: si initerabile erunt suspecti de falso. Nisi in his circumstantijs delicti essentia consistat; vt si inquiratur de obligatione ieiunij die Veneris; tunc enim erit falsitas in singularitate. Si Testes sint singulares, quo ad diuersas circumstantias ad idem delictum tendentes; vt si vnus vidit Fratrem cum gladio sanguineo exire de cella; alius vidit, cum eodem currere; alius vidit, &c. tunc non sunt singulares. Item si multi eumdem actum viderunt successiuè, vt per foramen portæ vnus pòst vnum viderunt cubantem cum Muliere, non dicuntur singulares, sed plenè probant. Cœterum Testes singulares non probant, nisi ad inquirendum, & faciunt indicium ad torturam, aut semiplenam probationem, si super facto deponunt, non super indicio.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

40. *Textis singularis, quis sit.*
Quomodo differat à Teste vnico.
Singularitas triplex, adminiculatiua, diuersificatiua, obstatiua.
Quænam sint singulæ istarum.
41. *Testis singularis, quando non probat.*
Singulares in circumstantia accidentali delicti, non dicuntur singulares.
Singulares in delicto iterabili sunt purè singulares.

In

In initerabili, singulares in circumstantia non accidentali delicti, sunt suspecti de falso.

Si in circumstantia substantiali delicti, sunt falsi in singularitate.

42. *Testes singulares plusquam semipleuè probant delictum in genere.*

Testes singulares singulatim probant semiplenè.

Deponentes de pluribus circumstantijs ordinatis ad vnum finem probant.

43. *Furiosum esse aliquem, probatur per Testes singulares.*

44. *Apud nos Testes singulares probant.*

45. *Lex punitiua intendit emendare malitiam habitualem.*

Malus habitus probatur per plures actus singulares.

Secundùm aliquos Testes singulares non probant.

Apud Nos non est verum.

46. *Singularitas adminiculatiua tripliciter contingit.*

Testes singulares in circumstantijs tendentibus ad vnum finem probant, plusquam semiplenè,

Circumstantiæ istæ debent esse continuatæ mor aliter.

Aliquando sic continuantur, quod plenè probant factum.

47. *Testis vnus de visu, & Testis de auditu iuncti, plusquam semipleuè probant.*

48. *Ex circumstantijs facti colligitur ius.*

Probatur totum, si probentur partes regulariter vnitæ.

49. *Testes singulares videntes eundem actum successiuè, probant.*

Testes singulares regulariter non faciunt nisi ad inquirendum.

50. *Testis vnicus non probat nisi semipleuè si est integer.*

Etiam si Testis esset Episcopus, aut Cardinalis.

Testis vnicus probat fauore Rei, non tamen contra Fiscum.

40. Quia materia spectans ad Testes singulares, de quibus loquitur hic *Textus*, vsu frequentissima est, & valde implexa, dedet plenè tractari, ne Iudex minùs Peritus in facti contingentia intricatus remaneat. Sciendum ergo, quod Testis singularis est ille, qui in causa, in qua testificatur contestem non habet, differt autem à Teste vnico in hoc, quod iste solùs est, & nullus alius est, qui delictum viderit, & de eo testificetur; singularis autem est, qui in causa, in qua sunt plures alij Testes, testificatur de aliqua circumstantia, super qua nullus alius deponit, & in hoc conueniunt *Doctores*. (r) Distinguuntur porrò Testes singulares secundùm triplicem singularitatem, nempè *adminiculatiuam*, *diuersificatiuam*, & *obstatiuam*, *Adminiculatiua* est, quando Testes singulares deponunt de diuersis circumstantijs tendentibus ad vnum finem. Exemp. grat. si vnus deponit super crimine de visu; alius verò de auditu; vnus de facto, alius de fama, &c. *Diuersificatiua* est, quando, loquendo de actibus diuersis numero, inducunt diuersitatem in rei substantia. Exemp. gr. si vnus deponat de tractatione nummorum in tali loco, & tempore, alius de alia tractatione in diuersis loco, & tempore. *Obstatiua* est, quando Testis deponit de circumstantia essentiali vnius numero actus; alius verò de circumstantia opposita in eodem actu. Exemp. gr. Si vnus deponeret *Caium* occidisse *Titium* tali die in platea Verbis; alius autem deponeret illum occidisse altero die in agro, vel in domo. Et aduertendum, quod licet Testis alios Testes in sua depositione non citet; & etiam si dicat, quod nullus alius erat præsens, vel vidit, per hoc non dicitur, quod ipse sit singularis, si alij Testes pari modo, & super eisdem circumstantijs testificentur, super quibus ipse deposuit. (s)

41. His suppositis, dicit *Textus*, *Non probant Testes singulares super diuersis delicti circumstantijs deponentes, vt si vnus deponit de vno loco, &c.* Hic loquitur *Textus* de singularitate diuersificatiua, quæ potest contingere, vel circa factum iterabile; vel circa delictum non iterabile; & pariter loquitur de probatione plena sufficiente ad pœnam ordinariam. Dicit ergo, quod *non probant Testes singulares super diuersis delicti circumstantijs*, si nempè faciunt ad substantiam delicti, aut ad ipsum quoquomodò pertinent; si enim essent totaliter accidentales, & ad facti substantiam minimè pertinerent; & maximè, si de illis non essent Testes in specie interrogati, sed ex se deponerent, non essent singulares, dum tamen in facto principali concordarent. Exemp. gr. Si *Caius* deponit *Seium* occidisse *Titium* cultro habente manubrium

brium eburneum; & *Lucius* deponat, quod occidit cultro habente manubrium corneum, aut osseum: & ipsi interrogati non sunt à Iudice de substantia manubrij, sed ex se deposuerunt, isti nõ censendi sunt singulares: quia circumstantia, in qua diuersificant, nihil facit ad substantiam delicti. *Si enim factum est iterabile Testes erunt singulares*. Reddit modo causam positæ conclusionis, & dicit. Si factum sit iterabile, puta si accusatur vnus, quod sit fornicatus, vnus autem Testis deponat tali die, & loco; alius de diuerso loco, & tempore testificetur; certè Testes isti erunt diuersificatiuè singulares, & non probabunt. *Si initerabile, essent suspecti de falso*, posito scilicet, quod diuersitas circumstantiarum, super quibus deponunt, versetur circa eas, quæ non sunt totaliter delicto accidentales: Sed *si in his circumstantijs delicti essentia consistat, vt si inquiratur de obligatione ieiunij in die Veneris*; puta si accusetur quis, quod ieiunium non seruauerit, sed postquam mane prandium sumpsit, de sero cœnauit, vnus porrò Testis deponat hoc fuisse die Iouis, alius verò de Veneris, (in quo apud nos est obligatio ad ieiunium sub mortali) *erit falsitas in singularitate*, isti enim Testes sunt sibi contrarij, & proindè falsi, & singulares singularitate obstatiua, quod perindè est.

41. Hic autem aduertendum est, quod vel probandum est delictum in genere, siue in specie; vel probandum est in indiuiduo. Ex. gr. vnus potest denunciari, quod sit Fur, vel Adulter, aut potest accusari, quod furatus sit pecuniam *Petro*; aut adulteratus sit cum *Berta*. Primo casu probandum est in genere, seu specie; secundo casu probandum est in indiuiduo. Si probandum est in indiuiduo, qui est actus initerabilis, Testes plures singulares singularitate diuersificatiua tantùm probant, quantùm vnus; & si diuersitas est circa essentiam delicti nihil probant, & falsi sunt, vt dictum est. Si verò probandum sit delictum in genere, aut specie, Testes singulares, si sunt omni exceptione maiores, probant delictum; non quidem plenè, sed plusquam semiplenè. (*t*) Quia, si Testes omni exceptione maiores singillatim probant semiplenè, vt omnes *Doctores* fatentur, (*u*) & faciunt indicium ad torturam, & quare coniuncti non debebunt plusquam semiplenè probare? Quod si Testes deponentes de pluribus circumstantijs ad vnum actum tendentibus & dicuntur singulares adminiculatiuè, plenè probant delictum, vt communiter (*x*) tenetur, & dicit *Textus* infrà, profectò probabitur delictum in specie per plures actus indiuiduos, qui omnes tendunt ad speciem constituendam. Et ità si quis accusatur, vt *Inquietus*, *malæ conuersationis*, *Proprietarius*, *Conspirator*, *Murmurator*, *&c.* probabitur certè delictum in specie, si Testes singulares deponant de pluribus actibus tendentibus ad illum finem, seu procedentibus ab eodem principio. Et quidem, si mala fama alicuius, vt quid genericum, probatur per multos Testes singulares, qui à diuersis loco, tempore, ac personis audierunt, non video quomodo pari modo probatum, non dici debeat delictum in specie, aut genere, aut facti iterabilis.

43. Ampliùs, si quis plenè probatur furiosus in genere per solos Testes singulares de pluribus actibus furoris ostensis diuersis loco, & tempore, vt dicunt graues *Authores*, (*z*) quomodo non probabitur Fur in genere ille, contra quem plures Testes deposuerunt de diuersis furtis. Insuper sollicitatio in Confessione probari tantum potest per Testes singulares; & tamen ex istis proceditur ad torturam, & si sollicitatæ sint plusquam quatuor, & spectatæ probitatis, etiam ad condemnationem deuenitur. Scio quidem hanc conclusionem esse valdè controuersam, quando agitur de pœna mortis danda, & pro foris Sæcularibus, vt videre est apud *Pegnam*. (*a*) Sed in foris Regularibus, *ob dicta plurium Testium singularium, facinorosi possunt condemnari, propter animæ salutem, & fauorem Regularis obseruantiæ*, vt ex *Caietano*, *Soto*, *& Roias*, dicit ibidem *Pegna*. (*b*) Et licet videantur loqui de pœnis salutaribus, tamen debent etiam accipi de alijs extraordinarijs, saltẽ ijs quæ magis ad emẽdationem, quàm ad punitionem faciunt.

44. Quantùm tandem ad probationem, quæ fit à Testibus singularibus apud Nos specialis est nostrarum Constitutionum dispositio, per quam decernitur, quod trium Testium singularium, qui etiam patiantur defectum complicitatis, depositiones ad pœnam ordinariam sufficiant; sic enim habent Statuta generalia Ord. (*c*) *Declaratur, & determinatur, quod si appareant duo Testes, licet sint singulares, & socij criminum, deponentes de excessu, super quo infligitur pœna carceris, procedatur contra talem ad inquisitionem veritatis, detinen-*

tinendo eum in domo disciplinæ, cum ieiunio panis, & aquæ ter in hebdomada, & disciplina, ter in hebdomada per mensem, siue ad arbitrium Prælatorum: Et si talis conuinci non potest per propriam cõfessionem, moneatur canonicè: & apparente, postea alio Teste, & Socio criminis procedatur contrà tanquam conuictum. Intelligitur autem Statutum hoc de singularitate adminiculatiua, si crimen est initerabile, vt, ver. gr. Furtum, & Homicidium. Et in hoc sensu cum iure communi concordat; & etiam potest intelligi de singularitate diuersificatiua, si delictum est iterabile, vt fornicatio, proprietas, &c. Et rationabile est tale Statutum, quantumuis enim Testes sint singulares quoad crimen in indiuiduo, non sunt tamen tales respectu criminis in specie: & metaphysica speculatio est, quod probandum sit semper crimen in indiuiduo, non enim, quà tale, præcisè punibile est, sed in quantum est de tali specie. Ex.gr. quod quis fornicetur cum *Berta*, aut cum *Lamia*, ratio indiuidualis nihil confert ad crimen, cum idem sit delictum, siue cum vna, siue cum alia fornicetur. Si ergo vnus Testis deponat, quod verè *Caius* sit fornicatus cum vna; alius cum alia; & tertius cum alia, quantumuis non sit plenè probata fornicatio cũ vlla ex his tribus, tamen est benè probata fornicatio in specie, & vt de tali Reus punibilis est. Et hoc magis patet hoc exẽplo. Accusetur frater Minor de proprietate pecuniæ, vnus deponit die Lunæ vidisse ipsum cum crumena habẽte monetas aureas; alius deponit vidisse eum die Martis cum moneta argentea; tertius deponit vidisse illum eruisse è manica, & expendisse die Mercurij varias species monetarum. Isti profectò cumulabuntur, & plenè probabunt proprietatem in se, esto, quod actus proprietatis minimè sint probati; licet enim tempus sit diuersum, & species monetæ diuersa, hoc nihil est: quia crimen illud habet tractum successiuum, proindè tempus est ipsi accidentale; species monetæ paritèr est accidẽtalis crimini, cum æquè benè sit vnus proprietarius cum auro, sicut cum argento. A pari ergo accidunt fornicationi, in se, tempus, locus, & persona in indiuiduo: proindè licet sint Testes singulares diuersificantes in illis, tamen conueniunt in cõclusione fornicationis in se, quę venit punienda.

45. Quod ampliùs suadetur ex hoc, quod lex intendit per pœnam emendare malum habitum in Criminoso, ad aliorum exemplum; ita vt si quis damnandus est ad pœnam, probanda est malitia in illo, ex qua prodijt delictum, ob quod punibile est. Videamus nunc an malus hic habitus, vel malitia probetur per plures actus. Si probandum esset in tali loco accensum fuisse ignem, & *Aulus* deponit in mane talis diei vidisse fumum erumpentem de tali domo; *Seius* deponit in vespere illius diei fuisse ibi, & tetigisse parietes, qui erant valde calidi; *Caius* deponit die sequenti fuisse in illa domo, & vidisse parietes fumo nigricantes; vtique Testes isti essent singulares, tamen plenè probarent ignem accensum in tali domo; omnes enim illi effectus, nempè fumi, caloris, & nigredinis sunt ab vnica causa. Pari ergo modo, si probetur fornicatio cum *Berta*, & hoc à Teste singulari; ab alio autem adulterium cum *Lelia*; à tertio autem fornicatio cum *Claudia*, probatus erit aliquis fornicarius, illi enim actus omnes sunt ab vno, & eodem principio, & causa mala, puta habitu libidinoso. Vltra hæc, Testes deponentes de circumstantijs singularibus tendentibus ad vnum finem, vt habetur in hoc *Textu*, non habentur singulares, sed coniunguntur ad illud plenè probandum. Quare ergo non debent coniungi multi actus singulares fornicationis, licèt fuerint diuersi ratione personarum, loci, temporis, & modi ad probandam plenè fornicationem in specie? Vtrobique enim par ratio est, & sicut ex multis circumstantijs ordinatis ad vnum finem, (quæ aliquoties, licet rarò, possunt æquiuocè concludere) plenè probatur crimen, quod ab illis indiuiduatur, à fortiori per multas fornicationes, quæ non sunt signa æquiuoca, nec talia vllo modo possunt esse, concludenter debet remanere probata fornicatio in specie, quæ, quà talis, punibilis est. Fateor quidem, quod multi Doctores tenent, quod per Testes singulares non sit plena probatio, vt scribit *Passerinus*, (d) tamen apud Nos non est recedendum ab hac sententia, ob rationes supra datas, quæ meo videri sunt concludentes; & saltem plusquam semiplenam probationem, & sufficientem ad pœnam extraordinariam, in tali casu, esse, firmiter teneo, vt paulò supra dixi.

46. *Si Testes sint singulares, quo ad diuersas circumstantias ad idem delictum tendentes, &c.* Nunc loquitur *Textus* de singula-

gularitate adminiculatiua, quæ tripliciter potest contingere, vel respectu substantiæ alicuius delicti; vel respectu circumstantiarum ad vnum finem tendentium; vel respectu partium alicuius totius. Ex. gr. *Caius* deponit de visu homicidium commissum à *Titio*; & *Seius* deponit de eodem homicidio audito ab ore eiusdem *Titij*. Illi sunt singulares respectu substantiæ delicti. *Caius* vidit *Seium*, dum explodit sclopum,& *Titius* vidit eundem,dum sclopi ictu occidit *Lucium*. Illi sunt singulares in circumstantijs ad eundem finem tendentibus. *Caius* vidit *Seium* furatum ab horreo *Sempronij* modium tritici; alius vidit eundem asportantem saccum tritici; alius aliam mensuram, &c. isti singulares deponunt de partibus componentibus totam quantitatem furti. Dicit ergo *Textus*, *Si Testes sint singulares quo ad diuersas circumstantias ad idem delictum tendentes*, *&c. tunc non sunt singulares*, puta singularitate *diuersificatiua*, sed *adminiculatiua*, & probant non quidem plenè, sed plusquam semiplenè. (e) Subtiliter autem distinguendum est, & à Iudice obseruandum an istæ circumstantiæ sint inter se ita continuatæ, vt vna inferat aliam, & omnes inferant factum. Quia, si ità sunt continuatæ, quod iudicio prudentis viri non possint non concludere factum, dico per Testes singulares plenè probari factum, aliter aut nulli, aut paucissimi darentur contestes. Demus casum, quod probari debeat, quod Chirurgus secuerit venam tali die *Titio*; vnusque Testium, qui erant in camera, vidit Chirurgum parantem fascias pro alligando vulnere; alius vidit eundem educentem de theca lanceolam, alius vidit eundem vitta stringentem brachium; & alius vidit solus quando venam secuit, tribus alijs ad alia diuertentibus; tollereturnè per hoc, quominùs omnes sint contestes de phlebotomia facta, licèt sint singulares circa circumstantias? Minimè; & ratio est, quia illæ sunt taliter continuatæ ordine, & tempore, vt factum omninò probent; quod si probarent tantùm illi contestes, qui viderunt actum præcisissimum, pauci, ne dicam nulli, essent verè contestes. Quod si circumstantiæ non habeant talem continuationem, & licèt inclinent ad probandum factum, tamen inter eas mediat aliquod tempus, per quod discontinuentur; imò ad aliud factum possunt pertinere, vtique fateor, quod plenè non probant Testes singulariter de his deponentes, sed tantùm plusquam semiplenè, vt dictum est; & in hoc multum committitur arbitrio Iudicis in benè ponderanda connexione circumstantiarum.

47. Si verò vnus Testis de visu deponit de delicto, & alius testificatur se idem delictum audiisse de ore Rei, tunc coninnguntur, & cumulantur isti duo Testes, & consurgit plusquam semiplena probatio, quia ex quo vnus Testis de visu semiplenè probat, alius de auditu aliquid addit, & sic sentiunt *Doctores*. (f) Quod si essent duo, vel plures de auditu de ore Rei, & vnus de visu, ex his resultaret proculdubio plena probatio integrata ex duabus semiplenis, vt concludunt ijdem *Doctores*.

48. Tandem Testes adminiculatiuè singulares copulantur ad probandum aliquod totum; sed distinguendum est de toto aut integrali, aut quantitatiuo, seu per aggregationem. Si loquamur de primo summoperè mihi arridet doctrina *Abbatis*, (g) qui dicit, quod Iudex ex *varijs causis facti habet iudicare per iudicium rationis, vel ex eis elicere ius*. Vndè licet aliqui Testes singulares probent propinquitatem, seu gradus consanguinitatis per verba facti, nihil dicendo de parentela, neque de iure ipsius, Iudex, ex illis factis, colligit ius. Ita est in casu nostro, si enim probandum sit aliquod totum, cuius partes regularitèr sunt vnitæ, nec vna earum sine alijs est, certè, illis probatis per Testes singulares, Iudex formare debet iudicium rectum, quod illud totum extiterit. Ex.gr. si probandum est, quod *Caius Sacerdos* Missam dixerit die Dominico, & *Seius* probet vidisse illum ad Altare, legentem Epistolam; alius deponat vidisse illum Hostiam eleuare; alius deponat se vidisse consumere Hostiam, & haurire Calicem, certè per istas probationes singulares adminiculatiuè remanebit probata tota Missa, vt etiam voluit *Innocentius*, (h) & ratio est, quia illæ partes regularitèr sunt vnitæ, vna infert aliam, & ex omnibus totum consurgit. Sed de toto quantitatiuo non censerem eandem esse rationem, nisi illæ partes probarentur pari modo continuatæ. Do exemplum, culpatur *Caius*, quod fuerit furatus *Titio* totum triticum horrei sui, quod erat determinatæ quantitatis; vnus porrò Testis deponit vidisse *Titium* tali die inibi asportasse modium; alius

alius, alio tempore, asportasse alium modium; & alius alium, diuerso tempore; isti Testes singulares nequirent cumulari, quia actus illi sunt tempore discontinuati, nec vna quantitas tritici asportati infert aliam de necessitate, quia sunt separabiles. Si verò vna, & eadem hora successiuè, & continuatè *Caius* visus est ab illo loco, in quo aliud triticum non est, asportare vnum modium; immediatè ab alio Teste alium, & sic donec quantitas asportata integret totam quantitatem tritici; vtique diceretur probatum, non quidem plenè, sed plusquam semiplenè furtum totius tritici, supposito, quod Testes essent vndequaque integri; & si accederet aliquod aliud indicium, euaderet plenè probatum.

49. *Item si multi eundem actum viderint successiuè, &c.* Tali casu non possunt rationabiliter dici Testes singulares, sed sunt verè contestes, quia eundem actum vident, non enim de necessitate est, ad hoc, quod plures sint contestes, quod omnes eodem tempore idem videant, sed si id, quod debet constare per Testes habeat permanentiam, & continuationem, vtique sufficit, quod in diuersis temporibus videatur, & sic illi euadunt verè contestes, & probant plenè, vt cum *Textu* alij (i) scribunt. *Cæterum Testes singulares non probant, nisi ad inquirendum*, puta etiam in specie, & *faciunt indicium ad torturam*, si probatum sit corpus delicti, & ipsi nullam patiantur exceptionem; quia *faciunt semiplenam probationem, si super facto*, puta ipso crimine per sensum suum cognito, *deponunt*; non vero super indicio, & in hoc concordant *Doctores*. (l)

50. Assignauimus supra differentiam inter Testem singularem, & Vnicum; de singulari hucusque dictum est, nunc de Vnico restat dicendum aliquid, cum de hoc nihil habeat *Textus*. Dico ergo, quod de iure tum *Pontificio*, tum *Cæsareo* (& nonnulli tenent, (m) quod etiam de iure Diuino) Testis Vnicus non probat, puta plenè: (n) facit tamen præsumptionem, (o) & si est omni exceptione maior, facit semiplenam probationem. (p) Sequitur hinc, quod neque Iudex, qui potest iudicare, sola facti veritate perspecta, potest vnico Testi fidem adhibere, ad plenariè probandum delictum, quantumuis Testis esset dignus, & in gradu positus conspicuo, vt *Episcopus*, aut *Cardinalis*. (q) Quod autem dictum est, intelligi debet, quando Testis deponit in præiudicium tertij, & criminaliter: sed quando deponit ad defensionem alicuius, si eius probatio non tendit ad destructionem probationum Accusatoris, siue Fisci, tunc probat. Ex. gr. Si *Caius* deponeret *Seium* occidisse quidem *Titium*, sed hoc fuisse ad sui defensionem; vel quod *Titius* mortuus est ex malo regimine victus, non autem ex vulneribus sibi inflictis à *Seio*, quæ non erant mortalia. Hoc casu licet *Caius* esset Testis vnicus, tamen probaret, & *Seius* non posset condemnari, sed ad plùs torqueri, vt cum multis scribit *Farinacius*. (r)

T E X T V S.

§. VII. Testes inhabiles ex pluribus adiuuari possunt, vt dictum Socij Criminis, vel Vulnerati, Sollicitati, Corrupti, quod regulariter facit indicium ad solam inquisitionem, non ad examinandum Reum, vel torquendum (nisi in delictis exceptis, & quæ per solos Socios criminis probari possunt, quia tunc iuratus, & per torturam purgatus, facit semiplenam probationem: & si fuerit adiuuatus per aliud dictum Socij criminis, faciet integram probationem) si habuerit adminiculum alterius indicij, sat erit ad constituendum Reum, etiam in rigoroso examine: & plenè probabit, si alterius integri Testis fuerit testimonio roboratum.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

51. *Testis inhabilis de iure naturæ non potest adiuuari.*

Testes inhabiles, quomodo iuuari possunt.

52. *Socius criminis non recipitur in Testem.*

In nonnullis casibus auditur, & quādo.

Quando interrogandus Socius criminis.

53. *Dictum Socij criminis, quid operetur.*

Cum adminiculis, facit ad inquirendum in specie.

In casibus exceptis, etiam sinè adminiculis, facit ad inquirendum similiter in specie.

Sine adminiculis, regulariter facit ad inquirendum in genere.

54. *Valet pro excu*l*patione Socij, & quomodò.*

55. *Socius criminis debet iurare.*

Et purgare inhabilitatem per torturam.

Si habet alias inhabilitates, non purgatur per torturam.

56. *Adiuuatus à dicto alterius Socij, cum adminiculo, probat ad pœnam extraordinariam.*

57. *Testis quoquomodo inhabilis de iure humano, cum adminiculis, facit ad torturam.*

Iudicare de adminiculis, Iudici est arbitrarium.

Testis inhabilis tortus, cum adminiculis iunctis Testi integro, probat.

58. *Ex quibus causis Testes inhabilitantur.*

Testes inhabiles multis modis sanantur.

Omnes modi non conueniunt omnibus Testibus.

59. *Priuilegium causæ sanat omnes Testes inhabiles.*

Testes inhabiles de iure humano, apud Nos, admittuntur vniuersaliter.

60. *Tortura sanat Testes inhabiles ex delicto.*

Sed oportet, quod delictum, ob quod sunt inhabiles, importet pœnam corporalem.

Excommunicatio etiam occulta, si probatur, excludit à testificando.

Testis inhabilis, causa Excommunicationis, non torquetur, sed absoluitur.

Pauperes, & viles non sunt torquendi.

Infames ex arte peccaminosa sunt torquendi.

61. *Numerus iuuat Testes inhabiles vniuersaliter, sed non suspectos de falso.*

Si numerus est magnus, & Testes aliàs sunt bonæ famæ, sanantur.

62. *Copulatio cum Teste integro sanat inhabilem.*

Aliqui volunt, quod inhabilis, cum Teste integro non plenè probat.

Alij tenent contrarium.

Conciliantur sententiæ.

Testis inhabilis purgatus, si ex se, cum adminiculis, facit semiplenam probationem, iunctus Testi integro, plenè probat.

63. *Dictum Vulnerati facit ad inquirendum, non ad torturam.*

Si essent tres Vulnerati ab vno, probarent ad torturam.

64. *Sollicitatus, si querelat est Accusator, & non probat.*

Si non querelat, & aliàs sit integer, semiplenè probat.

Corruptus consentiens non probat absq; tortura.

Per vim, cum ruptura, item sine tortura, probat.

Sine adminiculis, aut indicijs, non probat ad torturam.

Pubes in causa criminali iurare potest.

65. *Suspectus est Testis nimis citò respondens interrogationi.*

Item nimis morosus; & dubius.

Item si deponit inuerisimilia.

Inuerisimilia, quæ dicantur.

Inuerisimile dicitur ab aliquibus; quod aliquis non recordetur facti recentis.

Tamen in facti contingentia potest accidere.

Suspectus est Testis; qui citat solos mortuos in contestes.

Pariter, qui dicit vidisse de nocte, non reddendo rationem quomodo vidit.

Et adhuc reddendo rationem, non est Testis integer.

Deponens super negatiua non coarctata est suspectus de falso.

Negatiua coarctata, quando, & quomodo est probabilis.

Respondens sermone præmeditato, est suspectus.

Item se ingerens in causa, & spontè comparens.

51. IN *Textu* tangitur modus adiuuandi Testes inhabiles, qui licet multiplex sit, tamen ipsum non specificat nisi dupliciter, puta, quod adiuuentur per adminicula; & per copulationem cum alio Teste integro, ex quo patet, quod non vniuersalitèr, nec taxatiuè, sed exemplari-

pliciter tantùm *Textus* loquatur. Hic autem aduertendum, quod Testes absolutè inhabiles, vt sunt ij, qui tales dicuntur de iure naturæ, vt supra diximus, (s) nunquam, & nullo modo possunt adiuuari, vt habiles euadant; sed habilitari, aliquo modo, possunt alij inhabiles de iure scripto. Dicit ergo, quod *Testes inhabiles* in sensu, quo dictum est, *ex pluribus adiuuari possunt*; possunt enim iuuari à qualitate causæ priuilegiatæ, quæ illos admittat, puta, quia agitur de crimine excepto, difficilis probationis; aut cuius aliter veritas haberi non potest. Pariter iuuantur alijs indicijs, adminiculis, tortura, numero Testium, & copulatione cum Teste integro. Nunc recenset nonnullos ex inhabilibus, & dicit, vt dictum *Socij criminis*, *vel Vulnerati*, *Sollicitati*, *Corrupti* (adde, Excommunicati, Infamis, Minoris, &c. cum alijs, quos supra diximus inhabiles ad testificandum,) *quod regulariter facit indicium ad solam inquisitionem*, puta generalem, non ad constituendum, neque *ad examinandum Reum, vel torquendum*. Sequitur, *nisi in delictis exceptis*, *& quæ per solos Socios*, complices nempè in eodem delicto, *probari possunt*.

52. Quia verò hic tangit de Socio criminis, de quo parùm hucusque dictum est; sciendum, quod Socius criminis in criminalibus non recipitur in Testem, vt sancitur vtroque iure, (t) tum quia ex hoc, quod criminosus est, redditur infamis, & ita inhabilis: tum quia habet interesse in causa, & ad se exonerandum, grauabit Socium. Tamen Socius criminis in tribus casibus auditur, primo, quando delictum de sui natura tale est, quod requirit Socios, vt Conspiratio, Coniuratio, & similia; vel non solet committi sine Socijs, vt grassatio in via, vel furtum multarum rerum, ad quas asportandas multi solent vniri. Secundò, si adsint indicia, quod crimen commissum fuerit cum Socijs. Tertiò, quandò ius disponit Socios esse de consocijs interrogandos. (u) In istis ergo casibus Iudex, ex officio, interrogare debet de Socijs delicti; extra hos casus, Reus de se confessus, non potest de Socijs interrogari: & licet aliquem nominet, vel inculpet, non probat sufficienter ad torturam: neque si examinetur, vt Testis, quia, neque vt Testis, potest examinari, & si examinatur, ei non creditur.

53. Sed quid operatur tale dictum? Respondeo distinguendo dupliciter. Vel sumus in casu excepto, vel non. Paritèr vel adsunt alia adminicula præter dictum ipsius, vel non. Si depositio sit adminiculata alijs indicijs, pro casibus siue exceptis, siue non, valet ad inquirendum in specie; sed si aliud non est indicium, pro casibus non exceptis talis depositio valet ad inquirendum tantùm generaliter, non verò sufficit ad citandum, aut constituendum Reum; pro exceptis autem valet ad inquisitionem specialem, vt commmuniter *Doctores* citati à *Fariuacio*. (x)

54. Valet insuper dictum Socij criminis pro exculpatione Consocij in delicto, quando scilicet Socius criminis non est productus à Reo ad sui defensam. Si enim Reus producit in Testem Socium criminis, qui non est carceratus, sed vel est aggratiatus à Principe, vel se indultauit, dicto istius non creditur, tum quia infamis est; tum quia præsumitur subornatus, aut corruptus. Si verò carceratus est, & à Iudice interrogetur siue ex officio, siue ad partis instantiam, tunc ad exculpationem Rei valet dictum suum; tum quia non potest præsumi in eo falsitas ex corruptione, neque quod velit grauare se, vt alium subleuet; tum quia fauorabilior non debet esse offensio, quam defensio, & ius Fisci, aut Accusatoris, quam Rei; tum quia ad defensam Testes aliàs inhabiles valent, vt dictum est. Verumtamen est, quod si inquisitus est conuictus, dictum Socij criminis non infringit plenam probationem, quæ non tollitur per oppositum indicium. (z) Sed si non est conuictus, sed solùm potest torqueri, dictum Socij valet, vt non torqueatur. Et insuper, si Reus ex præcedentibus indicijs tortus, in tormentis confessus esset crimen; & ex post Socius criminis, ipsum exculparet, & nulla esset præsumptio subornationis; huius dictum faceret, quod Reus minimè posset condemnari, saltem ad pœnam ordinariam: (a) quia vbi confessio redditur inuerisimilis ex contrarijs indicijs, non sufficit ad condemnationem ad pœnam ordinariam. Sed quæ dicta sunt de valore dicti Socij criminis, debent accipi, si inhabilitatem purgauerit per torturam, vt infra dicemus.

55. Sequitur *Textus*, *quia tunc iuratus*, *& per torturam purgatus*, *facit semiplenam probationem*. Quod Socio criminis dãdum sit iuramentũ, vt eius dictum probet

bet perspicuum est; quantumuis enim sit Reus, quo ad se, tamen quo ad alios est Testis, cui sine iuramento non creditur: (b) sed debet pariter torqueri, quia cum ex proprio delicto infamis effectus sit, non debet admitti in Testem sine tortura, (c) quæ maculam tollat. Quando ergo Socius criminis in tortura nominauit aliquem Complicem, priùs spontè debet extra torturam hanc depositionem ratificare, & posteà iterùm leuiter torqueri, vt depositionem in tortura confirmet, & defectum infamiæ purget. (d) Quid autem, si Socius criminis aliàs patiatur inhabilitates, potestne purgare omnes per torturam, ita vt eius dictum semiplenè probet, & faciat indicium ad torturam? Dico, quod non, nisi adsint alia indicia de se sufficientia ad torturam inferendam. (e)

56. *Et si fuerit adiuuatum per aliud dictum alterius Socius criminis faciet integram probationem*. Hic ponitur alius modus, quo iuuari possunt Testes inhabiles; & ad hoc sciendum, quod Testium multitudo adiuuat illorum inhabilitatem, dummodò iurati, & torti sint, & testificentur super substantia facti, & non ad probanda indicia. Loquendo autem de inhabilitate ob complicitatem in crimine, de qua loquitur hic *Textus*, dum dicit, quod eius dictum *adiuuatum per aliud dictum alterius Socij criminis, facit integram probationem*, non accipiendus est, quod illam faciat ad pœnam ordinariam, sed tantùm extraordinariam; & insuper requiritur, quod, ad hanc irrogandam adsint etiã alia adminicula, aliter non faciunt, nisi ad torturam, vt *Doctores* (f) communiter dicunt, sed accedentibus adminiculis sufficit ad pœnam extraordinariam. Si verò Socij criminis essent tres, qui iurati, & torti deponerent contra quartum, facerentne probationem ad pœnam ordinariam? In hoc puncto *Doctores* diuersificantur, opinio autem communior est, quod quando Testes huiusmodi sunt plures, quam duo, qui concordant in substantia, & deponunt verisimilia, purgata inhabilitate per torturam, admissi in casibus à iure permissis, plenè probant, & faciunt ad pœnam ordinariam, maximè, si alijs indicijs eorum dicta sint adminiculata, & hanc opinionem, quam, præter *Farinacium*, (g) multi tenent, puto verissimam, aliter infinita penè delicta, & quidem grauissima, quæ solent in locis remotis committi, vbi adsunt tantùm Socij criminis, qui testificari possunt, euaderent impunita; & praxis Curiarum hanc opinionem sequitur.

57. *Si habuerit adminiculum alterius indicij, sat erit ad constituendum Reum, etiã in rigoroso examine*. Concludit modo sensum, quem longa parenthesi interruperat, & dicit, quod depositio Testis quoquomodo inhabilis de iure humano, si coniunctum habet adminiculum alterius indicij, sufficit ad constituendum, examinandum, & etiam torquendum Reum. Quænam sint autem indicia talia, quæ sufficiunt ad supplendum Testis defectum, committitur Iudicis arbitrio, & in hoc magna indiget prudentia, perspicacitate, & consilio, ne proximum grauet. *Et planè probabit, si alterius integri Testis fuerit testimonio roboratum*. Prout enim ex iure (h) dicunt *Doctores*, Socius criminis, sicut & quiuis alius Testis inhabilis, iunctus cum alio Teste fide digno, facit fidem; & ratio est, quia purgata inhabilitate per torturam, accedente aliquo adminiculo, Testis inhabilis semiplenè probat; pariter Testis, integræ fidei ex se solo probat itidem semiplenè; hinc fit, quod ambo copulati integrant plenam probationem.

58. Quia verò pro verbali explicatione *Textus* locuti sumus tantùm de Socio criminis, & supersunt alij Testes inhabiles, de quorum auxilio nihil dictum est, sicut & de diuersis modis eos iuuandi, ideò ne mancus euadat *Tractatus*, etiam de his loquendum est. Omissis ergo Testibus de iure naturali prorsus inhabilibus, prout diximus, qui nullo modo possunt iuuari; dico, quod Testis iure humano inhabilitantur, vt dicitur in *Digesto*, (i) aut in penã alicuius delicti, vt Socius criminis, Infamis infamia iuris, aut facti, &c. aut ratione reuerentiæ, quam debet erga eos, contra quos deberent testificari; vt Filius respectu Patris, Vxor respectu Mariti, Laicus respectu Clerici, &c. aut ratione suspicionis de falso, vt Suspectus, Amicus, Familiaris, Minor, qui ex incapacitate vsus rationis potest falsum testificari, &c. Multipliciter autẽ habilitantur, & pro habilitatione istorũ plura sunt media; Primum est causę qualitas, puta criminis excepti, difficilis probationis, aut de quo nõ potest aliter haberi veritas. Secundùm est tortura, per quã purgatur aliqua inhabilitas. Tertium est numerus Testiũ. Quartum tandem est copula-

pulatio cum Teste totaliter integro. Sed sciēdum est, quod non omnes isti quatuor modi sanandi Testes, conueniunt vniuersalitèr omnibus inhabilibus, sed vnum vni, alterum alteri. Ex. gr. Si in casu concesso à iure, vt in crimine læsæ Maiestatis, Filius, qui est Testis inhabilis, deberet testificari contra Patrem, ille non esset torquendus, vt euaderet habilis, cum tamen in illa causa esset torquendus Socius criminis, vt talis fieret; vnde apparet, quod inhabilitas in Filio tollitur per priuilegium causæ, quod tamen non sufficit ad habilitandum Socium criminis.

59. Dico ergo, quod primum medium, puta Causa priuilegiata, habilitat omnes Testes, qui sunt de iure humano aliàs inhabiles, & hoc quomodocumque, & qualitercumque, & circa hanc conclusionem nulla est controuersia. Aduerto autem, quod cum apud nos non instituatur inquisitio criminalis regularitèr, nisi quando delicta sunt grauiora, aut grauissima, & proindè excepta; & noster modus procedendi sit summarius, & iuris solemnitates abijciat, retentis solis actibus iudicij, quæ iuris naturalis, & Diuini sunt, sequitur proindè, quod Testes de iure humano inhabiles, qui in alijs Curijs repelluntur, apud Nos admittuntur, seruatis circa eos aliàs à iure præscriptis. Verum est, quod apud Nos non admittuntur in Testes Pater, Frater, Nepos, & Consanguinei vsq; ad quartum gradum, nisi in delicto enormi, & quod aliter non possit probari; nec possumus cogere Filium examinari contra Patrem absque licentia Superioris Generalis; sed hoc est, non quod à priuilegio nobis facto à *Bonifacio Octauo* hoc non possimus; sed quia hoc disponit nostra lex municipalis, vt infra dicemus. *(l)*

60. Secundùm medium conuenit, & requiritur cum omnibus Testibus, qui ex delicto redditi sunt infames, & in pœnam illius sunt inhabiles: oportet porrò, quod delictum importet secundùm se pœnam corporalem, ad hoc, vt tales ita inhabilitentur, vt per torturam debeant purgari. Hoc dico, quia Excommunicatus excommunicatione maiori, sicut etiam Suspectus repellitur à testimonio, *(m)* etiam si Excommunicatiò esset occulta, dummodò probetur: & tamen in casibus exceptis admittitur, & minimè torquetur, sed tantùm absoluitur ad hoc, quod eius testimonium valeat; & tamen Excommunicatio maior est grauissima pœna pro delicto inflicta: sed quia pœna spiritualis est, torturam corporalem ad purgationem non requirit. Sequitur ergo, quod alij Testes inhabiles aut ob reuerentiam debitam ijs, contrà quos debent testificari; aut ex defectu vsus rationis, vt *Pueri*, *Minores*; aut sexus, vt *Mulieres*; aut ex suspicione falsitatis, vt *Amicus*, *Familiaris*, *Fautor*, *&c.* non debent torqueri. Non debent pariter torqueri pauperes, neque viles, qui licèt de iure *(n)* sint inhabiles, non tamen torquentur, dummodò licet paupertate laborent, & viles artes exerceant, sint tamen bonæ famæ, & vitæ honoratæ. Si verò ars, quam exercent non est vtilis Reipublicæ, sed Vilis, & Infamis, vt *Buffonis*, *Mimi*, *Histrionis*, *&c.* torquentur; eorum enim ars, cum sine peccato exerceri non possit, crimen est, ob quod non debent sine tortura admitti; aliæ autem artes viles quidem, sed quæ peccatum non inuoluunt, vt *Cerdonis*, *Veteramentarij*, *Baiuli*, *Mediastini*, *&c.* torturam minimè requirunt, vt dicunt *Doctores*. *(o)*

61. Tertius modus iuuandi Testes inhabiles est numerus; porrò modus iste competit omnibus inhabilibus quacumq; inhabilitate, exceptis ijs, qui repelluntur ob suspicionē falsitatis. Certum est enim, quod si duo, aut tres Filij in casu permisso testificabunt contra Patrem; aut Consanguinei plures contra consanguineum, aut plures Laici contra Clericum, vel plures Minores contra adultum; vel plures Criminosi torti, vt supra dictum est, plenè probabunt. Si autem sint inhabiles ex suspicione falsitatis, vt ingeniosè aduertit *Passerinus* *(p)* ex eorum numero potiùs augetur, quam tollatur, suspicio falsitatis; Si enim omnes laborant hoc vitio, tot crescent motiua indiuidualia suspicionis, quot crescent huiusmodi Testes, quando nempè ipsi vitiosi aliàs sunt, & suspicio falsitatis ipsorum est ex causa turpi, vt subornatione, aut corruptione per pecuniam, amicitia mala, Factione, &c. Ad hoc ergo, quod per numerum repareturinhabilitas Suspecti, requiritur, quod alij Testes non sint affecti simili inhabilitate, sed alia diuersi generis. Verùm est, quod per magnum numerum huiusmodi Suspectorum potest tolli huiusmodi suspicio, & induci præsumptio veritatis: hoc verò est, quando Testes isti essent aliàs bonæ famæ, virtuosæ conuersationis, viri graues

graues aut ætate, aut dignitate, & suspicio orirctur ex causa non mala, vt Consanguinitate, Amicitia virtuosa, &c. tales enim conditiones tollunt præsumptionem falsi, & ita per numerum reparatur eorum inhabilitas.

62. Quartus modus est copulatio cum alio Teste integro. Iste pariter modus conuenit vniuersaliter omnibus Testibus, vbi admittuntur. Sed in hoc puncto variæ sunt *Doctorum* sententiæ, quia nonnulli *(q)* volunt, quod Testis inhabilis, iunctus cum Teste integro, non probet plenè, & ad pœnam ordinariam, sed tantùm plusquam semiplenè, ad torturam, & ad plùs ad pœnam extraordinariam, quia fides Testis integri, quantumuis digni, non potest supplere defectum alterius Testis diminuti. Sed alij, prout supradiximus, tenent contrarium, & volunt, quod plenè, & ad pœnam ordinariam probet. Sed ista discordantia potest vniri ad bonum sensum per hanc regulam, quæ est generalis. Si Testis inhabilis vel per torturam, vel per adminicula ita iuuatur, quod suum dictum semiplenè probet, iunctum cum Teste integro plenè probabit. Ratio euidens est, quia illæ duæ semiplenæ probationes (Testis enim integer ex se semiplenè probat) coniunguntur; & ex his duabus euadit plena probatio; & nescio quomodò ex *Farinacio* afferat *Passerinus*, *(r)* quod duæ semiplenæ probationes non coniunguntur ad pœnam ordinariam, hoc enim est manifestè falsum, quia indicia violenta, quæ ex se sufficiunt ad torturam, & ideò semiplenè probant, optimè coniunguntur cum dicto Testis de visu integri ex se semiplenè probantis, & faciunt ad pœnam ordinariam, & hæc est praxis totius Mundi. Posita ergo regula illa, *Auctores* dicentes, quod Testis inhabilis, iunctus cum integro, non probat ad pęnam ordinariam, debent intelligi, quandò Testis inhabilis non habilitatur in tantùm, quod semiplenè probet, & proindè iunctus cum integro non plenè probat, vt clarum est. Sed adiuuatus in tantùm, quod semiplenè ex parte sui probet, vtique cum integro faciet ad pœnam ordinariam. *Textus* porrò noster expressè suprà hoc habet, & cum ipse apud Nos legem faciat, ita à nostris Iudicibus in facti contingentia est iudicandum.

63. Porrò, quia *Textus* supra locutus est de Vulnerato, Sollicitato, & Corrupto, aliquid de dictis istorum tangendum est; Sciendum ergo, quod omnes isti patiuntur defectus, & non sunt Testes integri, quia sunt Accusatores quodammodò, & Partes; proindè dictum Vulnerati facit tantùm indicium ad inquirendum in specie, nullo modo autem ad torturam; *(s)* proindè indiget admiculo aliorum indiciorum, vt plenè probet, nullo enim alio modo potest sibi subueniri; cum tortura ipsi non competat. Quid si essent duo, vel tres eodem contextu ab vno vulnerati, subuenireturnè istis per numerum, ita vt plenè probarent? Non vidi hucusque *Doctorem* de hoc casu scribentem; sed dicerem, quod non, saltem ad pœnam, sed tantùm ad torturam: quia cum isti habeant interesse in causa, & sint Partes, præsumitur, quod non sint dicturi verum circa probationem doli mali, in quo consistit formalitas delicti; non depositurì enim præsumuntur, quod ipsi aggressi sint eum, qui vulnerauit, & ille hoc fecit ad sui defensam, casu quo reuera ita fuerit; sed quod sint dicturi, quod ille insidiatus sit ipsis, casu pensato, & vulnerauerit. Neque dicerent, quod ipsi illum prouocauerint, sed è contra, dicent, quod absque vlla causa percussit; & præsumptio potiùs est, quod tres vulnerent vnum, quàm vnus tres. Proindè à numero non reparatur eorum inhabilitas absque alijs adminiculis, vndè nec probabunt ad pœnam.

64. Sollicitatus pariter gerit vicem veri Accusatoris, (sicut & Vulneratus) si querelat; & si non querelat, est Testis vnicus, qui absque adminiculis non probat, & neque per torturam sanatur, quia ex passiua sollicitatione, si minimè consensit, non fuit criminosus. Sed si non accusaret, & vocatus esset vt Testis, si cęteris paribus esset integer, certè semiplenè probaret: pręsertim, si ipse non instigauit Accusatorem, nec punitionem Rei intendit. Corruptus verò, vel succubuit voluntariè, & adsunt adminicula fracturæ, & hoc casu debet torqueri, & eius depositio sufficit ad torturam; torquetur verò, quia ex consensu factus est criminosus, & infamis, & ideò per torturam debet maculam purgare. Si verò per vim fuit stupratus, & adest fractura, absque eo, quod torqueatur, probat ad constituendum Reum ad torturam. *(t)* Et ratio est, quia per indicium fracturæ subuenitur suæ inhabilitati. Si verò nullum aliud indicium interuenerit, facit simpli-

simpliciter ad inquisitionem. Aduerto autem, quod corruptus, in hoc casu, debet esse extra annos pubertatis ad hoc, vt probet ad inquisitionem; quia intra illos iurare non potest, & suum dictum absque iuramento nihil operatur; pubes autem iurare potest, & in criminali causa de consuetudine, (vt testatur *Caualcantius (u)* admittitur cum iuramento.

65. Præter hucusque enarratos Testes inhabiles, quorum testimonia reprobantur à iure, & non admittuntur, sunt etiam alij, qui licet admittantur à Iure, tamen debent, vel in totum repelli à Iudice, vel dictis suis fides tantùm diminuta adhiberi, & isti dicuntur suspecti de falso. Suspicio autem non prouenit à qualitate personæ, aut ratione infamiæ, vt periurus; aut retione odij, vt inimicus; aut ratione affectionis, vt amicus; sed à qualitate depositionum; & quia *Auctores* multa de his tradunt, & velle singulorum auctoritates adducere esset labor prolixus, & parùm fructuosus, enumerabo per breues conclusiones casus, in quibus subesse potest suspicio, & qui vult eas videre roboratas testimonio *Doctorum* adeat *Sgroi*, qui in suo docto libro (x) eas auctoritatibus firmat, & nos ab eodem mutuauimus. Dico ergo, quod suspectus est Testis nimis citò respondens, & repentinè loquens, & multò magis, si respondet ante lectum sibi totum articulum, aut completam interrogationem. Secundò Testis in respondendo morosus, præsumitur dubius, & incertus, & vt suspectus reputatur. Tertiò, si deponit inuerisimilia, redditur suspectus de falso, nam in delictis est attendenda verisimilitudo, & articulantes inuerisimilia non audiuntur. Inuerisimilia porrò dicuntur, quæ deuiant à cursu ordinario naturæ, aut moris, vt quod puer octennis stuprauerit; vel quod aperto liberè ostio commissum sit adulterium: cum secundum vires naturæ ille sit inhabilis, & secundùm morem Adulterantes, quantùm possunt, se celent. Inter inuerisimilia ponitur à quibusdam (z) obliuio de re facta, aut visa, aut audita de recenti; & dicitur ab illis Testis inuerisimilia deponere, quando dicit se non recordari de re, quæ de recenti fuit. At hoc non passim admittendum didici ab experientia, quam habeo de me ipso; licet enim non ita labilis sim memoratiuæ, vt in nonnullis obseruaui, tamen aliquando mihi accidit non potuisse recordari post vesperas, quæ mihi successerint mane, & hoc vel quia distractus ad illa non applicaui, aut alia mihi incognita causa. Non nego præter morem esse, quod aliquis tàm citò oblitus sit rei, quam paulò ante vidit, & hoc posse frequentèr esse inuerisimile; tamen potest reuera ita esse, quod aliquis eius rei non recordetur. Proindè magna Iudicis perspicacitate, tali casu, opus est, ad discernendum an verum, an falsum deponat. Quartò. Suspectus est de falso Testis, qui in contestes nominet solos mortuos, quia videtur illos nominare, qui non possunt illum de falsitate redarguere. Quintò. Pariter est suspectus, deponens se vidisse de nocte, non reddens rationem, etiam non interrogatus, quod lumen erat accensum, aut quod Luna lucebat tempore commissi delicti, & ipse erat vicinus. Et dato, quod Testis nocturnus deponat, quod vidit, quia Luna lucebat, & ipse erat vicinus, tamen non est omni exceptione maior, & per consequens non sufficit sine adminiculis ad torquendum, vt multi dicunt. (a) Sextò. Suspectus de falso est Testis, deponens super negatiua non coarctata; imò est manifestè falsus, si deponit super negatiua improbabili, puta non restricta ad certum tempus, locum, ad certas personas, modum, actiones, &c. Sed si deponit super negatiua probabili habente implicitam affirmatiuam non restringens tamen ad certum locum, & ad certas personas est tantùm suspectus de falso, & non probat. Porrò negatiua est probabilis, quando est coarctata, & Testis remouet actum à sensu, dicendo, quod illud non potuisset dici, vel fieri, quia ipse aliter audiuisset, vel vidisset. (b) Septimò. Qui respondet per sermonem præmeditatum (nisi agatur de probandis formalibus verbis) aut respondet vltra interrogata, redditur suspectus; sicut etiam, qui nimis animosè deponit. Octauò. Falsi suspicione laborat Testis, qui se ingerit in causa; aut spontè comparet antè Iudicem; aut procurat, vt citetur ad examen; qui alium ad accusandum induxit, quia se etiam examinare faciet, & similes, de quibus Iudicis arbitrio relinquitur, librare quando, & quanta sit Testis suspicio. Ad detegendam autem in his Testibus

bus falsitatem, licet Iudici illos interrogare de qualitatibus extrinsecis, & impertinentibus, & si in his Testis reperitur falsus, in omnibus redditur falsus, & repellitur, vt multi *Doctores (c)* scribunt.

T E X T V S.

§. VIII. Testis omni exceptione maior, idest, cui nihil potest opponi, quique talis in dubio præsumitur, nisi aliud opponatur, facit semiplenam probationem, & indicium legitimum ad torturam. Testes contestes, idest in omnibus concordantes de loco, tempore, facto, circumstantijs, & si non in omnibus accidentalibus, (ne conspiratio videatur) plenè probant, conuincunt, & condemnant.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

66. *Testis idoneus, & omni exceptione maior idem sunt.*
Testis omni exceptione maior, quis sit.
Testes inhabiles, habilitati, nunquam euadunt omni exceptione maiores, neque apud Nos.
67. *Præsumitur quisque idoneus, nisi contrarium probetur.*
Edictum de testificando est prohibitorium.
Testis idoneus, vt probet ad torturam, quæ requirantur.
Denunciatus de crimine, grauatur in fama.
Exceptio, etiam minima, reddit Testem non omni exceptione maiorem.
68. *Testes contestes, qui dicantur.*
Contestes dicuntur concordantes in substantia, licet discrepent in accessorijs.
69. *Nonnulli volunt esse Contestes, qui in delicto verbali deponunt per æquipollentia.*
Impugnatur hæc opinio.
70. *Circumstantiæ indiuiduantes delictum.*
Testes discordantes in tempore, de actu iterabili, sunt singulares.
De actu initerabili non desinunt esse contestes.
Diuersitas in accidentalibus non vitiat essentiam Contestis.
Casus practicus hoc probans.
71. *Contestes in dubio præsumuntur Testes.*
Eorum dicta sunt concordanda à Iudice, vt euadunt Contestes.
Nonnulla exempla Testium concordandorum.

66. NVnc loquitur *Textus* de Testibus integris, siue idoneis ad probandum delictum, & Reum ad pœnam damnandum, & tractat de Testibus omni exceptione maioribus; & licet nonnulli videatur ponere distinctionem inter Testem idoneum, & omni exceptione maiorem, sicut ponitur inter positiuum, & comparatiuum, tamen in iure idem sunt, vt habet quædam *Glossa*. *(d)* Dicit ergo, quod *Testis omni exceptione maior, idest, cui nihil potest opponi*, puta neque in persona, neque in dictis, siue depositione, siue modo deponendi *facit semiplenam probationem, & legitimum indicium ad torturam. (e)* Et ex hoc cognoscere debent quantum errent, qui putant omnem Religiosum ætate, & dignitate grauem, quique Prælaturis functus est, esse ex his Testem omni exceptione maiorem; quia quantumuis grauis ex Superioritate administrata reddatur, tamen non erit omni exceptione maior, si contra illum excipiatur, quod sit amicus, vel fautor Accusatoris; vel Factionis contrariæ Reo; vel quod non deponat de visu, sed de auditu, & similia, per vnum quorum tollitur, quod maior omni exceptione non sit, quia contra eum aliqua exceptio militat. Aduertendum pariter est, quod licet apud Nos Testes de iure humano inhabiles, tanquam habiles admittantur, vt *Doctores (f)* passim, tamen licet ex priuilegio habilitentur ad hoc, quod possint in iudicio probare, non per hoc redduntur omni exceptione maiores, sicut etiam in alijs *Curijs* non sunt

tales

tales illi, qui cum sint aliàs inhabiles, ratione qualitatis causæ, aut purgata inhabilitate, admittuntur. Ratio est, quia priuilegium concessum fuit fauore Religionis ad hoc, vt Testes, qui in iure communi inhabilitantur, ad se sistendum in iudicio, hoc possent, vt Religio compendiosiùs suas causas expediret; & etiam, quia, vt aliàs dicebam, causæ, quæ apud Nos iudicialiter actitantur, regulariter sunt de criminibus exceptis, in quibus, etiam de iure communi, inhabiles admittuntur; tamen neque priuilegium Religionis, neque priuilegium causæ, ità integrat eorum personas, vt omni exceptione maiores euadant. Et ideò inhabilitates introductæ de iure scripto, etiam faciunt apud Nos, ad excipiendum contra personas Testium.

67. *Quique talis in iudicio præsumitur.* Dicit *Textus*, quod in iudicio quisquis præsumitur esse Testis omni exceptione maior, quia, vt iura (g) dicunt, quisque præsumitur idoneus, nisi contrarium probetur: & cum edictum de Testibus prohibitorium sit, vt habet quædam *Glossa*, (h) sequitur, quod quilibet admittatur, qui non repellitur. Oportet autem, quod, ad hoc, quod probet ad torturam, sit rectè, & legitimè examinatus, puta dato iuramento coram Iudice competente; & quod deponat per visum, vel alium sensum corporeũ de delicto substantialiter, non verò de indicio faciente venire in præsumptionem delicti. (i) Et quantumuis nonnulli asserant, quod quando Reus est bonæ famæ, vnus Testis omni exceptione maior non probet contra eum ad torturam; tamen contrarium est de iure verius: quia, vt optimè aduertit *Bordonus*, (l) statim, ac quis denunciatur, grauatur eius opinio, vt ex iure (m) habetur, & quia eius fama remanet grauata, non potest illi suffragari, sed vincitur à Teste, qui non patitur exceptionem, quantumuis vnicus sit. Verum tamen est, quod oportet, quod iste vnicus nulla prorsùs, quantumuis leui suspicione, seu exceptione laboret, quia quælibet, licet minima macula, tùm in persona, tùm in depositione, aufert ab eo dignitatem Testis omni exceptione maioris, & eius dicta non faciunt tunc semiplenam probationem: (n) & in tali casu oportet, ad hoc, quod Reus possit torqueri, quod, simul cum dicto Testis, concurrat aliud adminiculum, vt vita leuis, mala fama Rei, aut aliud indicium per duos Testes probatum. Vndè benignè interpretando opinionem negantium posse quis torqueri ex dicto vnius Testis, dici potest, ipsos intellexisse de Teste aliquam exceptionem patiente, cuius dictum, sine alijs adminiculis, non sufficit ad torturam.

68. *Testes contestes, idest in omnibus concordantes de loco, tempore, &c.* Dixit hucusque de Teste, qui ad torturam sufficit; modo prosequitur de his, qui sufficiunt ad condemnationem; & dicit *Testes contestes*, puta, qui nullam patiuntur exceptionem in persona, neque in modo deponendi, vt puta animosè, audaciter, aut alia forma, quæ reddat illos suspectos; *in omnibus*, puta substantialibus delicti *concordantes de loco, tempore, circumstantijs*, ex quibus indiuiduatur delictum; *plenè probant* crimen, *conuincunt* Reum, & ipsũ *condemnant*, hoc est sufficiunt ad hoc, quod Iudex possit Reum condemnare, non enim Testes, sed Iudex sententiam condemnatoriam profert, & in hoc conueniunt omnes *Doctores* argumento ducto à Sacra Scriptura. (o) Censentur porrò Contestes, quando conueniunt in substantialibus delicti, licet discrepent in accessorijs extrinsecis, & impertinentibus. Vt, si vnus diceret factum fuisse tempore nubilo, alius autem sereno; aut in cortice verborum, & forma dicendi discrepent, dummodò conueniant in sensu, vt si vnus dixit *Seius* iugulauit *Caium*, alius autem deponat, quod occidit; hoc autem intelligendum est, quando substantia delicti non consistit in verbis, vt in verbali contumelia in alium prolata, & in blasphemia Hæreticali: si enim tunc Testes variant in verbis, & vnus deponat, quod *Caius* in *Seium* dixit, *Tu es Cornutus*; & alius deponat, quod dixerit, *Tu es Infamis*, non dicuntur contestes.

69. Limitatur porrò hoc secundùm nonnullos, (p) qui docent esse contestes eos, qui etiam in delicto verbali deponunt per verba æquipollentia, in quibus tamen, quo ad locutionem vocabuli, non concordant; vt si vnus dicit *Audiui tali loco, & tempore Caium dixisse nullum dari Purgatorium*; alius autem deponit *eodem loco, & tempore audiui eundem dicentem post mortem statim animæ vel sunt Diaboli, vel Dei*: aut si vnus dixit audiuisse, dicentem *Sacras Imagines esse tollendas*. Ego tamen valdè dubitarem de veritate huius asser-

Zzz tio-

tionis. Quia penè impossibile est, (moraliter loquendo,) quod verba sint ita æquipollentia, vt penitùs sint paria, nisi essent scrupulosissimè Synonima. Ex imparitate autem quauis significati verborum grauatur, aut minuitur delictum, quod in verbis consistit, aut per verba enunciatur; & cum grauitas, aut leuitas pertineat ad substantiam moralem delicti, non possunt dici tales Testes perfectè concordantes. Exemplum do, *Caius* accusat *Titium*, quod tali die, in foro, iniuriauit eum; vnus Testis deponit, dixisse, *Tu sei vn Becco*; alius deponit disse, *Tu sei vn'Infame*, isti duo Testes æquipollentes quidem sũt, quandoquidem *Becco*, & *Infame* sunt verba iniuriosa, tamen non sunt isti contestes, quia dicendo *Infame*, dicit genus, quod saluari potest in minima specie infamiæ, puta in exercitio artis Infamis, vt Mimi, & ita delictum iniuriæ esse leuissimum; Sed dicendo *Becco* enunciat speciem illius generis supremam, ex qua grauissimum euadit delictum iniuriosum; cum communiter honesto Viro nulla maior inferatur contumelia, quàm per verbum illud *Becco:* Et hoc etiã quadrat pro delictis occultis, quæ per verba manifestantur, vt in crimine Hæresis; si enim vnus Testis deponit de vna propositione audita, alius autem de alia, quantumuis tendant ad eandem opinionem hæreticam, tamen vna semper est grauior altera, & inducit maiorem suspicionem Hæresis in eo, qui eas protulit, & ita variarent in grauitate. Præterquamquod illæ propositiones auditæ sunt tantùm indicia, quæ probata esse debent indiuidualiter à contestibus, qui tamen hoc non præstant, cum vnus deponat de hac indiuiduali *non dari credo Purgatorium*, & alius de hac, *Missæ non suffragantur mortuis*. Tamen meliori iudicio me remitto.

70. Quia verò tempus, locus, genus armorum, modus, & aliæ circumstantiæ indiuiduant delictum, quod à contestibus indiuidualiter debet probari, hæc regula seruanda est. Si vnus Testis deponat de aliquo istorum, alius autem vel dicat non recordari; aut genus pro specie, vel speciem pro genere dicat; aut parùm discrepent inter se, dicuntur nihilominùs contestes. Exemplum. Vnus dicit. *Seius occidit Caium in angulo maioris plateæ pugione, die Lunæ, Mensis Martij duodecima.* Alius autem deponit, quod *in platea maiori ferro, aut daga, mense, & die, quæ non benè recordatur; vel fuit de Mense Martij, aut Aprilis, salua veritate; aut circa medium Martij ante prandium, &c.* tunc isti non desinunt esse contestes, quia in substantialibus delicti concordant, vnus deponit de specie, in qua saluatur genus, alius de genere non explicando speciem; vel vnus de parte, quæ continetur in toto; alius de toto continente etiam partem, & si aliqua discrepantia est inter eos, est in accidentalibus delicti, & quæ falsitatem, aut singularitatem non inducit. Porrò, quando Testes discordant in tempore, cõsiderandum est, an actus sit iterabilis, vel non, si enim iterabilis est, Testes non sunt cõtestes, sed singulares. (q) Vt si vnus deponat *Caium* fornicatum cum *Berta* mense Maij, alius quod mense Iunij. Si verò actus initerabilis est, licet discordent in tempore, tamen sunt contestes, vt quod *Titius* occiderit *Seium* tali, vel tali mense. Et vniuersalitèr non desinunt esse contestes, qui diuersificant circa modum, tempus, indumenta, & alia accidentia, quæ non tangunt substantiam delicti. Et aduertant Iudices, quod Patroni aliquando faciunt magnam vim in talibus diuersitatibus, ex quibus nituntur probare Testes esse contrarios, & non probare; sed si diuersitas non est circa substantiam facti, de ea non curent: quia aut ex inaduertentia, aut ex alia causa mihi ignota, Testes etiam veridici, & cordati, & graues in accidentalibus discordes sæpè sæpiùs vidi. Rem do redexione dignam. Anno hoc Sanctiss. D.N. INNOCENTIVS XII. fęliciter regnãs perrexit ad Basilicam Lateranensem ad se ponendum in possessione cum solita pompa. Religiosi pœnè omnes huius Conuentus S.Petri in Monte Aureo iuerunt ad videndam functionem. Ad Conuentum reuersos interrogaui, quomodo incedebat Papa equitando, aut quomodo. Vnus dixit, *Vidi eum in Lectica. Minimè*, respõdit alius *Papa erat in Sella gestatoria*. Super hac diuersitate interrogaui plusquam viginti Religiosos, inter quos multi erant graues, & cordati viri; & eorum alij stabant pro *Lectica*, nonnulli pro *Sella gestatoria*. Concordabant tamen omnes, Papam deductum fuisse ad S. Ioannem Lateranensem, & benedictionem dedisse. Ex illa ergo diuersitate tollebatur ne, quod essent illi contestes, & Papam viderint itinerantem, &c? non; & tamen fuit tanta diuersitas in eorum

eorum narratione. Idem ergo potest euenire in narrando factum criminale, vt sit diuersitas in accidentalibus, non tamen in depositione sint Testes falsi, si concordant in substantia facti, nec desinunt per hoc esse contestes.

71. In dubio autem Testes præsumuntur esse contestes, etiam si non nominarent se in contestes, aut dixerint se non recordari de præsentia aliorum. Et Testium dicta, si congruam, & non extortam interpretationem admittant, debet Iudex concordare, vt in contestes euadant. Etità, si vnus deponat, *quod nullus alius erat præsens* (cum tamen alij adfuerint) debet exponi, *quod ipse aduerterit, viderit, aut sciuerit*. Pariter si dicat *Seium, & Caium* interfuisse actui, & illi deponant se de hoc nihil scire; hoc casu non dicuntur contrarij, quia possunt concordari, quod ibi fuerint, & ad eum actum non aduerterint. Insuper, si vnus deponit per verba dubitatiua, est contestis cum alio, qui assertiuè deponit; vt pluribus citatis scribit *Sgroi*. (r) *Et si non in omnibus accidentalibus ne conspiratio videatur*. Potest quidem subesse suspicio conspirationis in Testibus, si perfectissimè in omnibus accidentalibus concordarent, sed sagacitati Iudicis committitur indagare, ex Testium qualitate, an talis conspiratio interueniat. Cæterùm, si etiam in accidentalibus conueniunt, fortiori titulo in contestes euadunt.

TEXTVS.

§.IX. Testis, vt probet, iurare debet, aliàs non iuratus, non facit fidem. Debet citari, vel à Superiore vocari, quia vltroneus admitti non debet. Examen Testium integrum, & cum ijsdem verbis, etiam barbaris, a Notario, vel Scriba excipi, & describi debet, ne dicta Testium diuidantur, nihil addendo, vel minuendo; secùs faciens Scriba pœna falsarij puniendus erit. Interrogatoria suggestiua, quibus in interrogatione Testi responsiones suggerentur, omninò, sub pœna nullitatis processus, vitanda sunt. Illa etiam, quæ incipiunt *ad opportunam Visitatoris interrogationem opportunè interrogatus, &c.* & sine alia interrogatione subiungitur responsio, etiam fugienda sunt; nisi quando, ex contextu sermonis, sola dicti superioris declaratio requiratur. Caueant sub interminatione Diuinæ vindictæ Iudices, ne receptis pro Fisco fauorabilibus, relinquant interrogationes opportunas, vel dicta à Testibus, in fauorem Reorum: omnia enim describi, & interrogari debent, quatenùs cognita veritate, & Reis pœna, & innocentibus liberatio concedatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

72. *Testis, vt probet, debet iurare.*
Non valet depositio, si Testis post eam iuret.
Qui non habet manus, debet iurare per Procuratorem.
Præceptum formale obedientiæ secundùm aliquos, æquiualet iuramento.

73. *Testis debet citari, aut vocari.*
Vltroneus admitti non debet.
Vltronei, quando dici possint Testes.

74. *Testium examen scribendum est à Notario.*
Si crimen est verbale, verba importantia crimen, etiam barbara, debent scribi præcisè.
Notarius augens, aut minuens, depositionis Testis, tenetur de falso.

75. *Interrogatoria suggestiua fugienda.*
Suggestio quotuplex fiat.

76. *Suggestio palliata, quæ?*
Dicitur leno suggestionis.
Suggestio palliata quotupliciter fiat.

77. *Monitum salubre pro Iudicibus.*
Peccant Iudices affectantes partes Fisci, & recusantes, quæ faciunt pro Reo.

72. INcipit nunc *Textus* decernere circa modum, quo se debet gerere Iudex in Testibus examinandis, & dicit,

cit, *quod Testis, vt probet, iurare debet, alias non iuratus non facit fidem*. Quod Testis ante examen iurare debeat, & non iurato, non credatur, habetur in vtroque iure. (s) iuramentum enim substantiale ad iudicium est, & hoc esse de iure Diuino sentiunt multi, vndè etiā Iudex, qui habet facultatem procedendi summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicij, sicut inter Nos, non debet admittere Testes sine iuramento ante examen ad hoc, vt probent. Et licet aliqui voluerint testimonium valere, si Testis præstet iuramentum post factam depositionem, tamen communis sententia, (t) quam canonizat praxis communis, est, quod non valeat; imò toties, quoties examinatur, debet repeti iuramentum, tangendo Sacras Scripturas, vel aliam rem Sacram, & debet tangere manu non pede, aut cubito, vt mos est. Quod autem sit ita necessarium, quod manu tangat, ita vt qui habet manus amputatas, testimonium dicere non possit, quia manu iurare non potest, vt scribit *Barbosa*, & alij, (u) non puto verum. Quia dato quod tactus scripturarum sit de forma substantiali iuramenti ex consuetudine Curiarum, tamen non est, absolutè in se talis, cum possit iurare per sola verba, dicendo: *Iuro per Deum me puram veritatem depositurum*, aut iurare per Procuratorem, vt scribit *Passerinus*. (x) Sequerentur porrò multa absurda, si carens manu, iurare non posset, nequiret enim contractum vllum solemnem inire, in quo iuramentum interuenit, quod falsum est. An verò sufficiat Prælato iubere Testi, vt veritatem dicat sub præcepto formali obedientiæ, & sic valeat eius depositio in iudicio absq; iuramento, negat (z) *Rodericus*, affirmant *Miranda*, *Portellus*, *Bordonus*, *Bellegrandus*, *Passerinus*, & *Rodericus* ipse sibi contrarius. Sed quidquid sit de hoc, iuramentum, debet exquiri à Testibus, sicuti præscribitur in hoc *Textu*.

73. *Debet citari, vel à Superiore vocari, quia vltroneus admitti non debet*. Citare Testes in scriptis solemnitas iuris est, quæ à Nobis non seruatur: sufficit porrò, quod à Superiore per se, aut alium vocetur ad examen. Vltroneus autem Testis admitti non debet. Ponamus autem, quod nullus inuenietur, qui se coram Iudice sistat, apertè petens, examinari in causa: an nè Vltroneus dici debet, qui indirectè examinari procurat, iactando inter Fratres, quod ipse est magis informatus, quam vllus alius; vel si dicat alteri, qui debet examinari, *voca me in contestem*; aut extraiudicialiter dicat, *Si Superior vult scire veritatem, veniat ad me*? Dico, quod sic, quia indicat desiderium ad examinari, & proindè suspectus redditur: nisi zelo iustitiæ hoc quæreret, & tali casu, spectanda est eius probitas vitæ, quod arbitrio Iudicis relinquitur.

74. *Examen Testium integrum, & cum iisdem verbis, etiam barbaris, à Notario, vel Scriba excipi, & describi debet, &c.* Ad hoc aduerto, quod non est necessarium, quod *Notarius* scribat adamussim verba prolata à Teste in proprio idiomate: quandoquidem si Testis illitteratus est, & loqueretur lingua *Bergomensi*, aut *Ianuensi* vernacula, impossibile esset scribere verba, vt pronunciari debent, & ex consequenti legi depositionem: quia characteres abecedarij Italici litteralis non sunt sufficientes ad exprimendas quasdā consonantes, & dypthōgos, quæ in illo idiomate vsitantur. Sufficit ergo, quod *Notarius* germanum sensum verborum Testis in suo idiomate, fideliter, non augendo, aut minuendo, exprimat alij verbis scriptibilibus, & à quolibet intelligibilibus; ne Iudex *ad quem*, in casu appellationis, cogatur adhibere interpretem, vt sensum Testis, barbarè loquentis, explicet. Hoc autem fallit, si crimen consistat in verbis, aut verba præcisa faciant ad crimen, vt in Diffamante, Contumelioso, Blasphemo, vel Consulente, aut Mandante. Tunc enim verba præcisa, quantumuis barbara, meliori modo, quo potest, scribi debent; & ratio est; quia ad Iudicem spectat iudicare de grauitate criminis resultante ex sensu talium verborum, & *Notarius* posset in translatione illorum in aliud idioma, Reum contra ius, & fas aggrauare. Depositionem autem Testis augendo, vel minuendo, *Notarius* varians falsi tenetur, & puniri debet, vt ex iure (a) eliciunt *Doctores*.

75. *Interrogatoria suggestiua, quibus in interrogatione Testi responsiones suggeruntur omninò, sub pœna nullitatis processus vitanda sunt*. Distinguitur communiter suggestio in *apertam*, & *palliatam*, & vtraque vitiat processum. Aperta, autem respectu Testium, de quibus nunc est sermo, pluribus modis fit, (de suggestione autem facta Reo, suo loco dicemus) & sunt. Primò, si Iudex, non præcedentibus indicijs

suffi-

fufficientibus, vt aliàs dictum eft, inquiret contra Reum in fpecie. Ex.gr. *Scis ne, Caium occifum fuiffe à Titio*, cum tamen indicia nulla fint in proceffu contra *Titium*. Secundò, quando, adhuc præexiftentibus indicijs fufficientibus, Iudex fraudibus, mendacijs, ac fictionibus prohibitis, Teftem inducit ad deponendum. Ex. gr. Si Iudex dicat, *Scio, te cum amico tuo dixiffe totum factum Caij, quando occidit Titium*, cum tamen hoc falfum fit. Tertio, quando Iudex, qui poteftatem ad hoc non habet, promitteret Tefti impunitatē, cafu quo effet aliquo modo complex, dummodò circa alios deponat. Quartò, quando Iudex quafi fcierit fubftantiam delicti, interrogat Teftem in fpecie qualitatis. Ex. gr. Si dicat, *quo genere armorum, vel in qua parte corporis Caius percuffit Titium, quando illum occidit?* Quinto, fi Iudex faceret ante examen legi alterius Teftis depofitionem, hoc enim eft, ipfi fuggerere, quid cupiat ab eo deponi. Sextò, fi Iudex interrogat Reum de ijs, quæ funt iuris. Ex. gr. Si dicat *Potuit ne Caius rationabiliter occidere Titium*? Cum Iudex à Tefte debeat quærere, quæ funt facti tantùm, & non ea, quæ funt iuris.

76. Suggeftio autem palliata tangitur in *Textu*, qui fequitur, *Illa etiam, quæ incipiunt, &c.* Debet enim per extenfum defcribi Iudicis interrogatio explicitis verbis facta, & non poni *ad opportunas interrogationes, &c.* in his enim verbis latet æquiuocatio, & hic modus interrogandi dicitur à quibufdam *leno fuggeftionis*. (*b*) Excipitur autem *quando ex contextu fermonis fola dicti fuperioris declaratio requiratur*. Ex. gr. Si Teftis deponat confusè, Iudex autem dicat, *non poffum benè intelligere, quæ dixifti, intricatè enim locutus es, & ego furdafter fum; loquere diftinctè, & vocem eleua*. Ad vitandam autem iftam prolixitatem Notarius fcribat. *Et ad opportunam interrogationem refpondit. Declaro me, quod factum fuit ità, & ita, &c.* Ex ifta porrò refponfione apparet declaratio interrogationis factæ à Iudice, tendentis ad habendam declarationem à Tefte, de dictis à fe confusè; hoc autem vetitum non eft, cum nec vmbram habeat fuggeftionis. Alia fuggeftio palliata eft, dum Iudex, facta interrogatione, quafi extraiudicialitèr loquens cum *Notario*, vel Affiftente, fuggerit ipfi Tefti, vt dicendo, *Caius*, in parte, eft compatibilis, fi occidit *Titium*, quia habuit magnam caufam, hoc faciendi. Tertia paritèr fuggeftio eft, fi Iudex Teftem examinandum faciat loqui cum alio iam examinato, & cum eo conferre; his enim modis fuggerit, vel per fe, vel per alium quid cupiat à Tefte deponi. Ex vna porrò harum interrogationum aut refultante ex ventre proceffus, aut legitimè probata, ruit totus proceffus, vt fancit *Textus*.

77. *Caueant fub interminatione Diuinæ vindictæ Iudices, &c.* Saluberrimum eft hoc monitum Iudicibus quibufdam, qui probro fibi ducunt, fi, cępto contra aliquem proceffu, ipfum non condemnant, quafi officium Iudicis confiftat in fola condemnatione, & non etiam in abfolutione. Proindè, quæ faciunt pro Fifco, vt canes venatici fedulò conquirunt, & libenter audiunt, & quantum poffunt vrgent: quæ verò faciunt ad Rei indemnitatem auerfantur, impugnant, repellunt: & fi non poffunt in totum, in partem mutilant. Peccant ipfi grauiffimè contrà iuftitiam; nam æquales fe debent genere tam pro, quam contra Reum; & in dubijs, arbitria eorum debent dare fauore Reorum, & ad exclufionem delicti potiùs quàm contra, prout etiam faciunt leges, quæ funt promptiores ad abfoluendum, quam ad condemnandum, vt iura (*c*) multa teftantur.

TEXTVS.

§.X. Teftem proteruum, nolentem veritatem fateri, vel irreuerentem, per præcepta, Cenfuras; Carceres, cogat Iudex ad interrogata iuridicè refpondere. Teftis Mutus, Surdus, peregrinæ linguæ, linguæ interrogatur per fcripturam, per nutus, per Interpretes Regulares fi aderint; fin minùs, per deuotos, & peritos Sæculares.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

78. *Testes, qui nolunt examinari, sunt cogendi.*
Testis proteruus, quis dicatur.
Proteruia, quid sit.
Leuitas est defectus constantiæ.
Proteruia est constantiæ excessus.
79. *Testis Proterui exempla.*
80. *Testes Proterui multipliciter cogi possunt ad examen.*
Possunt excommunicari.
Pariter carcerari formaliter.
De quorum consilio carcerari debeant, remissiue.
81. *Mutus, Surdus, peregrinæ linguæ in casu enormissimo examinantur.*
Quomodo examinandi.
Testimonium Muti, Surdi, &c. non est integrum.

78. NVnc agitur de Testibus per pœnas cogendis, ad veritatem deponendam: & quia dupliciter possunt isti deficere, vel renuendo totaliter à Iudice examinari, vel dolosè se gerendo in examine, hic agit *Textus* de primo, & in titulo sequenti tractat de secundo. Dicit ergo, quod Testes, qui nolunt examinari, ad hoc cogi debent, vt dicunt vtraque iura. *(d)* Vocat itaque Textus *Testem proteruum* illum, qui non solùm examinari recusat, sed hoc facit cum petulantia, & spretu; *proteruia* quidem, (vt ex *Io: Bellonio*, ait, *Caluinus in suo Lexico*) *est impudens, & arrogans audacia*, & in *Glossa* cuiusdam Clementinæ *(e)* exponitur pro *credulitate, vel terribilitate*, & ibi adducitur versus.

Improbus est aliquis verbis, factisque proteruus.

Ex quo colligitur proteruum dici, qui non solùm audaci petulantia verborum, sed etiam factis, aliquem impetit, siue ei resistit. *Spiegelius* allegando quandam legem *(f)* dicit proteruos esse, qui *petulantèr agunt*, sed *Gotbofredus* optimè obseruat Textum illius legis esse corruptum, & legendum esse *pectorosi*, & non *proterui*. In alio porrò *Digesto*, *(g) Caius*, tanquam contraria, *Constanti* opponit *Leuem*, & *Proteruum*, puta virtuti, quæ consistit in medio, vitia, quæ sunt extrema per defectum, & excessum; leuitas enim est constantiæ defectus; *proteruitas* autem, seu *proteruia* est virtuosæ constantiæ vitiosus excessus. Constantia porrò, cum sit virtus animi, quæ verbis, & factis proditur, indicat proteruiam etiam & verbis, & factis ostendi.

79. Ex his habemus integrum sensum, quis sit Testis proteruus: & est ille, qui vocatus à Iudice ad examen verbis examinari negat, & monitionibus sibi à Iudice iudicialitèr factis ad hoc, vt coram se ad examen se præsentet, factis etiam resistit non humilitèr se excusando, sed petulantèr, dicendo *nunquam examinabor: non babebis tantam fortem, vt me examines, &c. Nolentem veritatem fateri*, hoc non debet accipi pro negatione veritatis in examine; de hoc enim, vt dixi, alibi habetur, sed accipitur pro denegatione se præsentandi coram Iudice, ad veritatem aperiendam; vel *irreuerentem*, puta, qui non simplicem renitentiam ad examen, negando, prodit, sed hoc facit verbis irreuerentibus, vt dicendo, *Non babebis tantam barbam, vt me examines*? aut dicit Nuncio, quem misit Iudex, ad eum vocandum, *Non veniam pro Iudice, magis quam pro Asino, &c.*

80. Cogi autem debent per *præcepta, Censuras, carceres, &c.* Hoc dicit exemplaritèr non taxatiuè, potest enim vti alijs medijs, vt subtractione obsonij, ieiunijs, flagellatione, sequestratione in cella, & similibus, quæ veniunt nomine tormentorum. Quod vero procedat Iudex per *præcepta*, & *Censuras* congruit iuri, *(b)* in quo sancitur, Ecclesiasticum Iudicem Testes renitentes cogere ad examen debere, per Excommunicationem, quam præcedere debent præcepta monitoria. Quo ad *carceres* verò aduertendum est, quod Iudex noster, siue Delegatus sit, siue Ordinarius, ex se solo nequit in carcerem detrudi facere Testē nolentem examinari; quia carcer esse deberet non ad custodiam, sed formalis: quo casu, Carceratus priuatur caputio, & chorda, & ter in hebdomada se flagellat, & ieiunat, & datur in pœnam delicti suæ renitentiæ contumacis, & etiam in tormentum ad habendam veritatem. Vndè sic carceratus, actibus legitimis priuatus debet remanere: quia talis carcer non est purè tormentum ad veritatem habendam, sed est vera pœna contumaciæ suæ, in non obediendo præcepto Iudicis. Patet autem, quod Iudex, se solo, talem pœnam imponere, neque taliter torquere potest. Dicemus proindè infrà, *(i)* quomodo se debet gerere Iudex, & quorum consilio vti possit

in

in Teste cogendo per carceres. Debet autem Iudex, in facti contingentia, registrare, quod ipse præcepta fecerit tali Testi, vt coram se ad examen veniret, & meliùs etiam esset, si Monitorium, in solita forma, per duos Fratres ipsi faceret intimari scripto, & relationem ab ijs iuratis recipere, quod præsentauerint, &c. totum factum intèr acta referre; formam porrò Monitorij dabimus in Parte secunda.

81. *Testis Mutus, Surdus, peregrinæ linguæ, &c.* Intèr totalitèr inhabiles ad testificandum, supra connumerauimus Mutum: & Surdum, hic tamen *Textus* dat modum ipsos examinandi, sed debet intelligi, quod possit fieri in casu enormissimo, in quò alitèr, quàm per testimonium ipsorum veritas non possit haberi: tunc enim examinari posse, eo modo, quo meliùs erit possibile, scribunt *Doctores*. (l) Ergo *Testis Mutus* interrogari debet per *nutus*. Hic aduertendum, quod Mutus non potest interrogari, nisi grosso modo, & de substantia facti, vt puta de homicidio, quod vidit; sed non de circumstantia, quæ requirat distinctam explicationem tùm in Interrogante, tùm in Respondente; & vltra hoc oporteret adhibere domesticos, seù familiares Muti, qui noscant nutuum significata, & istis dare iuramentum, de fidelitèr exponendo nutus tum interrogando, tum respondendo; & paritèr iuramentum Muto, alitèr nihil probaret. *Surdus* verò interrogari potest per *Scripturam*, sicut etiam Mutus, qui talis non esset à natiuitate, (alitèr enim quomodò scripturam intelligere potuisset discere?) Sed si nec Surdus legere, aut scribere nouit, tunc ad nutus recurrendum est, sicut de Muto dictum est. Testis autem *peregrinæ linguæ* examinandus est per interpretes Religiosos, seu Sæculares, vt dicit *Textus*, quibus tamen etiam deferendum est iuramentum, de fidelitèr interpretando. Horum autem omnium testimonia ratione inhabilitatis, quam patiuntur, non sunt integra, aut omni exceptione maiora.

T E X T V S.

§.XI. In principio examinis Testium notanda sunt Nomen, Patria, Ætas, Religionis tempus, Status, Gradus. Item, si ex Officio assumitur, si à Parte est exhibitus; si super tota causa examinetur, si super aliquo articulo, verbi gratia, primo, secundo, tertio, &c. Si opus sit alios Clericos, siue Religiosos, vel Sæculares examinare, id non fiat sine expressa suorum Superiorum licentia respectiuè, quibus etiam, ex consensu Superiorum prædictorum, initio examinis iuramentum exhiberi debet, aliàs nihil probant. Excipiuntur autem hic grauissimæ personæ Sæcularium omni exceptione maiores, quorum depositionibus, etiam non iuratis, standum esse, rationabile est.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

82. *Examen Testium, quomodo describendum.*
Antiquitas Religionis numeratur à susceptione habitus.

83. *Testis examinatus absque licentia sui Superioris validè deponit.*
Licentia Superioris est accidentalis ad valorem examinis.
Clericus Testis, coram Laico, in causa sanguinis probat.
Testis examinatus non requiritur, quod sit Subditus Iudicis.
Officio concesso, concessa sunt necessaria ad illud.
Iudex Regularis validè examinat Testes Laicos, & Clericos non sibi Subditos, absque licentia suorum Superiorum.

84. *Fallit apud Nos prædicta conclusio.*
Forma actus legalis est seruanda sub pœna nullitatis actus.
Clausula irritans inualidat actum.
Lex concepta verbis negatiuis irritat factum in contrarium.
Testimonia Laicorum, & Clericorum, qui non sunt Subditi Iudicis, data absque licentia suorum Superiorum, apud Nos sunt nulla.

85. *Clau-*

85. *Clausula posita in fine, refertur ad omnia præcedentia.*
Etiam si sit odiosa.
Prouinciales ex vi Regulæ, non habent iurisdictionem fori contentiosi.
Iudex noster debet habere licentiam expressam examinandi Testes non Subditos.
Si Superior denegat licentiam, quid agendum?
86. *Testis non iuratus quamuis dignissimus non probat.*
Iuramentum Testis, secundùm aliquos, est de iure Diuino.
Opinio Passerini circa iuramentum Testium.
87. *Iuramentum promissorium est de iure Diuino, & quomodo.*
Iuramentum Testis est promissorium, & assertorium.
Iuramentum iudiciale est de iure Diuino exemplaritèr.
Deus firmitèr promittendo in Scriptura iurat.
88. *Princeps non potest statuere, quod Testi non iurato credatur iudicialitèr.*
Lex vt sit iusta, debet esse rationabilis.
Nulla ratio suppetit, vt possit tolli iuramentum iudiciale.
Consuetudo tolerata in loco particulari, non facit legem vniuersalem.
89. *Grauissimæ personæ non debent adigi ad iurandum, sed eorum depositio non plenè probat.*
Quomodo dicta eorum excipienda.
Testimonia ipsarum faciunt præsumptionem tantùm.

82. TRadit nunc *Textus* praxim, secundùm quam debet *Notarius* describere examen Testium, quæ etiam debet inseruire pro initio examinis Rei, mutata tantùm appellatione *Testis* in vocabulum *Rei prætensi*. *In principio* ergo *examinis Testium notanda sunt Nomen, Patria*, qua vtimur in Religione nostra abiecto cognomine Familię sæcularis, *ætas*, quæ si præcisè nesciatur, debet describi per *circumcirca*, vel *prout ipse dixit*, *Religionis tempus*, puta à quo habitum sumpsit ab hoc enim, & non à professione mensuratur tempus Religionis, vt sancitur in Statutis; *(m) status*, si est Sacerdos, Clericus, Laicus, Tertiarius; *gradus*, si est Concionator, Lector, Confessarius, Guardianus, &c. *Item, si ex Officio assumitur*, & hoc euenit, quando Iudex ex Officio per viam Inquisitionis tam generalis, quàm specialis procedit; *si à Parte exhibitus est*, & tunc est, quando proceditur per viam Accusationis; aut quando Testis, productus à Patrono, examinari debet ad defensionem Rei; *si super tota causa examinetur*, & tunc est, quando Testis præsentatur, vt informatus super toto negotio; *Si super aliquo articulo, verbi gratia, primo, secundo, tertio, &c.* & hoc euenit, quando Accusator, siue Patronus contra, aut pro Reo præsentauit Iudici articulos probatorios, & ad primum nominauit talem N., & N.; ad secundum N., & N. &c.

83. *Si opus sit alios Clericos, siue Religiosos, vel Sæculares examinare, id non fiat, &c.* Circa verba *Textus*, quæ de se clara sunt nulla est necessaria expositio, tamen vnum singulare circa hoc aduertendum est. Hucusque fui in sententia, Clericum siuè Sæcularem, siuè Religiosum, si absq; licentia sui Superioris iuret, & testimonium ferat coram Iudice, etiam Sæculari, validam depositionem reddere, quia licentia Superioris, requisita ad iurandum, est quid accidentale, & non de substantia testimonij, vt graues *Doctores (n)* affirmant, ita vt, etiam si testificentur in causa sanguinis, coram Iudice Laico, quod per *Sacros Canones* est sibi duplicitèr vetitum tum ratione Iudicis, tum ratione causæ, valeat eorum testimonium, vt scripserunt *Guidopapa, & Diaz. (o)* Ex hoc ergo principio arguebam, quod etiam Iudex Regularis, quantumuis nullam iurisdictionem habeat in illos, tamen validè reciperet iuramentum, & depositionem Clericorum Regularium, siue Sæcularium, siue Laicorum, quantumuis non præmissa licentia suorum Superiorum; tum quia vt dictum est talis licentia ad validitatem testimonij substantialis non est; tum quia ad valorem depositionis sufficit, quod sit iurata, quilibet autem spontaneè iurare potest; (t) tum quia non requiritur, quod Testis examinatus sit Subditus Iudicis; tum quia videtur Regularibus Iudicibus concessa à iure facultas examinandi quosuis Testes, quia cum Prælatis Regularibus sit concessa facultas suos Subditos coercendi iuridicè, & non possit hoc absque Testibus, qui sunt instrumenta iudicij, videtur etiam sibi data licentia examinandi quosuis, qui ad

ad suum iudicium sunt necessarij, quia concesso officio, concessa censentur ea, sine quibus expediri non potest, vt dicitur in iure. *(q)*

84. Tamen ex accurata obseruatione *Textus* coactus sum mutare sententiam, & dicere, quod prima opinio procedit pro alijs Iudicibus Regularibus, qui, licet examinent Testes quosuis sibi non Subditos absque suorum Superiorum licentia, validè recipiunt eorum depositiones, prout etiam sensit *Passerinus*, *(r)* sed quo ad Nos talis depositio nihil probat. Ratio est, quia quando forma, quæ traditur à lege est de substantia actus legalis, ipsa non seruata, actus, redditur ipso iure nullus, vt communitèr scribunt *Doctores*. *(s)* Porrò duplicitèr cognoscitur, quando forma traditur à lege tanquam substantialis; primò est, quando lex apponit clausulam irritantem actum aliter factum; *(t)* Secundò est, quandò lex est concepta verbis negatiuis, & prohibitiuis, & est circa factum, quod alicui non liceret, nisi per legem illam sibi tribueretur facultas agendi; & hoc secundum, vt optimè aduertit *Glossa* cuiusdam *Clementinæ*, *(u)* probatur per duas *Decretales*, in quibus irritatur confirmatio Præsentati, aut Electi ad beneficium, aut Ecclesiam Cathedralem, ex omissione inquisitionis faciendæ à Iudice; vel citationis eius, qui ad Beneficiũ concurrit, quæ confirmatio non licebat sine tali inquisitione, & citatione. Hæc autem duo concurrunt in nostro casu, quia ponitur clausula irritans, *aliàs nihil probant*, ex qua sequitur, quod probatio facta per Testes, vt præfertur, absque suorum Superiorum licentia, nihil est.

85. Nec dicendum, talem clausulam irritantem afficere tantùm verba præcedentia, puta, *quibus etiam ex consensu Superiorum prædictorum, initio examinis iuramentum exhiberi debet, aliàs nihil probant.* Quia clausula posita in fine, refertur ad omnia præcedentia, vt dicunt vtraque iura, & est Textus expressus cuiusdam *Decretalis*: *(x)* & quantumuis sit odiosa, tamen afficit omnia præcedentia, vt docet *Abbas*: *(z)* & cum eodem contextu legis ordinetur, quod pro Clericis, seu Laicis non Subditis, examinandis, requiratur expressa Superiorum suorum licentia; & iuramentum præuium; liquet, quod clausula importat nullitatem actus tum circa licentiam non obtentam, tum circa iuramentum non receptum. Imò dicendum, quod ista clausula afficit principalitèr licentiam non obtentam; quia quod non valeat depositio Testis absque iuramento, iam dixerat supra paragrapho nono. Si ergo nullitas hic expressa afficeret iuramentum non datum, superflua, & otiosa, & futilis esset talis clausula: sed in lege nullum verbum ponitur superfluum, & otiosum, vt notum est; oportet ergo, quod referatur ad licentiam minimè obtentam. Pariter non habent Prouinciales, ex vi Regulæ, coercere Subditos pœnis via iuridica, sed hoc sibi concessum est à Capitulo Generali, quod talem facultatem in solum Ministrum Generalem conferre poterat, sicut Superioribus localibus ademit, & solis Prouincialibus concessit. Porrò talis facultas sibi datur per Statuta Ordinis, quæ, quoad forum iudiciale, restringuntur ad hanc Practicam, quæ est pars iudicialis Statutorum Ordinis, vt diximus iam. Si ergo hæc lex vtitur verbis negatiuis, & prohibitiuis, dicẽdo *Sæculares examinare, &c. id non fiat, sine expressa suorum Superiorum licentia*, liquet, quod ibi non datur facultas sine tali forma, & ea non seruata, Iudex, si procedat, procedet sine facultate, quia aliundè eam non habet, quàm per hanc legem; Iudex autem sine facultate, seu iurisdictione, procedens attentat; & nullum reddit actum. Ex his ergo apparet euidenter, quod si examinandi sint Testes extra Religionem, requiritur *expressa* licentia, & per hoc verbum excluditur licentia tacita, vel interpretatiua; de qua licentia debet apparere in processu, & praxis est, quod Iudex Regularis petat in scriplis à Superiore Testis examinandi, (siue Ecclesiasticus sit, siue Laicus) facultatem, & eam obtentã in actis inserat, vt non sit locus cauillationi Aduocatorum, & de ea expressè obtenta appareat. Quid autem iuris, si, vt multoties accidit, Superior denegaret facultatem, & casus vrgeret? Tunc recurrendum est ad Principem, si Laicus est Superior; vel ad Episcopum, si est Clericus Sæcularis; aut ad Generalem, si est Regularis, & isti tenentur in conscientia facultatem dare, sicut tenetur Iudex Laicus Ecclesiastico Superiori, in casibus iure cautis, brachium suum impendere, vt aliàs diximus. Fora enim se inuicem iuuare debent, & par est ratio de danda facultate Testi ad se examinandum, & concedendo brachium

Aaaa Sæcu-

Sæculare, vtraque enim tendunt ad Rei punitionem.

86. *Excipiuntur autem hic grauissimæ personæ Sæcularium omni exceptione maiores, quarum depositionibus,etiam non iuratis, standum esse rationabile est.* Clara de se est huius *Textus* dispositio, quæ Imperatoriæ legi (*a*) cohæret. Grauem tamen patitur difficultatem, quia, in iure,(*b*) Testis non iuratus, quauis dignitate præfulgeat, non probat in ciuilibus; & multo fortiùs in criminalibus. Ampliùs; iuramentum, vt supra tetigimus, à grauibus *Doctoribus* (*c*) censetur esse de iure diuino,& tanquàm substantiale ad iudicium requiri, ordinatur in *Textu*, (*d*) vbi dicitur, *Secundum* (essentiale iuris)est *quod Testes,tam pro Reo, quàm contra Reum legitimè producti, cum iuramento audiantur, & examinentur*; & in hoc Titulo §. 9. *Testis, vt probet,iurare debet, aliàs non iuratus non facit fidem.* Quomodo ergo potest subsistere dispositio præsentis *Textus*, cum iuri communi aduersetur, nec circa hoc aliquam dispensationem, aut confirmationem Apostolicam habeamus? Scio quidem *Passerinum* contendere, quod iuramentum Testium non est de iure Diuino, (*e*) quia nullibi in Sacra pagina reperitur iniunctum, imo ex pluribus locis Scripturæ habetur,fuisse datam fidem Testibus, absque iuramento; itemque dicere, quod Supremus Pontifex, aut Princeps, seu Statutum ab his confirmatum, possit auferre necessitatem iuramenti;& quod in Austria,Bohemia, & Bauaria Nobiles non comparent personaliter ad perhibendum testimonium, sed sufficit eorum scriptura, & fides,absque corporali iuramento. Scio pariter ipsum concludere, quod in iudicio summarijssimo, vbi proceditur, *sola facti veritate perspecta*, Testis, etiam non iuratus, probat, vt dicit *Bartolus*, & *Maranta*. (*f*) Ex his ergo posset videri, quod cum Nos habeamus priuilegium summarijssimè procedendi, vt aliàs dictum est, subsistat hæc dispositio, quod testimonium *grauissimarum Personarum Sæcularium* valeat absque iuramento.

87. Sed rationes *Passerini* minimè cogunt, si quidem, quod iuramentum promissorium sit de iure diuino (non quidem, quod omnis, qui aliquod promittit sub iuramento promittere debeat; sed quod omne, quod firmiter, & solemniter promittitur, iuramento firmetur.) habemus infinita exempla in Scriptura, quæ piget exscribere, quia passim sunt obuia. Stat autem, quod iuramentum Testis non est simpliciter assertorium, non enim Testis ex se accedit ad ferendum testimonium, sed est etiam promissorium: Iudici enim stipulanti promittit vera respondere, & promissionem iuramento firmat. Quod porrò in iudicio criminali, vbi agitur de discrimine vitæ, aut fortunarum, & actus solemniter fit,teneatur Testis testimoniū firmum dare,& verum dicere,hoc de naturali ratione est,dictante,iuxta obiecti qualitatem, actum esse applicandum. Quod ergo tali actui de se graui, & grauem obligationem inducenti, debeatur iuramentum (iuxta ea, quæ ex sacra pagina obseruamus, quod in grauibus, & firmis promissionibus iuramentum interuenerit,) concluditur esse de iure Dinino exemplariter; quandoquidem etiam, in firma promissione Deum ipsum addidisse iuramentum, habemus. (*g*)

88. Nec, quod Princeps possit per legem, aut Statutum, tollere è medio iuramentum, & ordinare, quod Testibus æque credatur in iudicio sine iuramento, sicut cum eo,pariter admitto. Siquidem ex Sacra Scriptura, & iure Canonico, & Cæsareo habemus, quod iuramentum vsitatum, & legi communi firmatum sit,in testificando, & in solemniter promittendo. Lex porrò Principis, vt iusta sit,rationabilis esse debet.Quæ ratio autem potest Principi suggerere, vt Testi absque iuramento in iudicio credatur? Fortè frequentia periuriorum, quæ audiuntur, inter suos? Sed hæc non cogit, quia maius est damnum, quod potest publico euenire à facilitate mentiendi, quam habebit Testis non iuratus, quàm sit damnum priuato Testi peieranti; nec vllum commodum, aut maior felicitas Subditis potest prouenire à dispensatione iuramenti, eo, quod sibi prouenit à depositione iurata Testis. Sequitur ergo, quod talis lex dispensatiua, vtpotè rationabili fine carens,nulla esset censenda, sibi refragantibus Summorum Pontificum, Conciliorum, ac Imperatorum Decretis. Quod autem in *Austria*, *&c.* ita seruetur, vt præfertur, minimè cogit; tum quia consuetudo tolerata in Regione particulari, non facit legem vniuersalem; tum quia hoc fortè erit in ciuili causa, & proindè non quadrat pro criminali; tum quia si non iurant in iudicio

per-

personaliter, iurabunt fortè per Procuratorem, eum nempè, per quem ad Iudicem mittunt suam attestationem scripto firmatam.

89. Quomodo ergo soluentur difficultates contra *Textus* dispositionem propositæ? Respondeo, quod intentio *Textus* non est, quod depositiones talium personarum non iuratæ plenè probent in iudicio, hoc enim nullo modo ibi habetur, sed dicit eorum *depositionibus non iuratis standum esse rationabile est*. Sensus ergo est, quod à Iudice Regulari tale Magnates, & Personæ egregiæ, non sunt, veluti alij inferiores, cogendi, per imploratam opem suorum Iudicum, sicut de cæteris dictum est, ad ferendum in iudicio testimonium iuratum; quandoquidem isti probro sibi ducere solent, extra causam propriam in criminali iudicio, contra quempiam, testificari. Quod si causa propria est; sunt Testes inepti; si non est, & cogere eos tentetur, nihil proderit, nisi ad causas auersionis contra Religionem procurādas. Iudex enim illorum ipsos arctare ad testificandum non tentabit; & si hoc faciet, incassùm erit. *Rationabile est* ergo, stare eorum *depositionibus non iuratis*, siue oretenus, & familiariter à Iudice exceptis, & ex post à *Notario*, ad dictamen Iudicis, inter acta descriptis; siue in scriptis Iudici transmissis. At probabunt ne plenè, ac si fuissent iuratæ? Minimè, sed facient tantùm præsumptionem quandam, & adminiculum, vt docet *Abbas*; *(b)* & hic est germanus sensus *Textus*.

T E X T V S.

§. XII. Quod sub sigillo secreti, aut consilij, aut auxilij poscendi gratia, quis nouerit, neque denunciare, neque in iudicio tanquam Testis aperire, nisi aliunde sciuerit, valet, ne in damnum publicum secreti commissi cadat; nisi in Reipublicæ, vel alterius, graue præiudicium tale secretum vergeret. Testi, qui causam scientiæ sui dicti ex se, siuè interrogatus non reddit, nullo modo fides adhibenda est, in hoc enim tota vis testimonij consistit. Nominati à Testibus examinandi sunt, si commodè fieri potest. Sin autem, notetur in processu causa, quarè examinati non sint.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

90. *Quod scitur sub sigillo secreti nequit aperiri in iudicio.*
Sigillum secreti naturalis obligat sub mortali.
Reuelans secretum peccat contra iustitiam, & fidelitatem.
Secretum scitum, etiam fraude, celari debet.
Aperiens litteras alterius peccat mortaliter.
In pari causa melior est conditio læsi, quam lædentis.

91. *Secretum, cum detrimento Reipublicæ, non est seruandum.*
Secretum, ad auertendū magnum damnum à proximo, cum paruo detrimento alterius proximi, reuelari potest.

92. *Testis non tenetur dicere veritatem cum graui læsione propria in persona, aut fama.*

93. *Testis non reddens causam scientiæ non probat.*
Deponens, non reddendo rationē, deponit vt pecus.

94. *Nominati à Testibus sunt examinandi.*
Testes ex officio assumpti, qui dicantur.
Nominatus à Teste si non examinatur, describatur in processu causa, ob, quam examinatus non est.

90. HIC *Textus* agit de ijs, qui cogi non possunt ad ferendum testimonium, & licet tantùm loquatur de vno casu, nos alios etiam addemus. Dicit ergo, *quod sub sigillo secreti, aut consilij, &c.* Sigillum secreti naturalis commissi, in re graui, obligat sub mortali. Aut

 enim

enim reuelatio secreti accepti vergit in damnum eius, qui secretum commisit; & sic est contra iustitiam naturalem proximum non lædendi. Aut reuelatio est tantùm contra pactũ sibi appositum ab amico, qui secretum commisit, cum conditione non reuelandi; & sic est contra debitam fidelitatem. Vndè, qui secretum expressà, aut tacita conuentione reticendi sibi commissum, reuelat, is contra fidelitatem, & iustitiam peccat, non minùs, ac si violet fidem in contractu depositi, vt dicunt *Theologi morales*. (b) Sequitur ergo, quod si, absque peccato, hoc nequit reuelare, neque potest, neque debet illud in iudicio deponere, & multò minùs denunciare. Neque vrget iuramentum de veritate dicenda, quia Iudex ius non habet interrogandi de ijs, quæ sub secreto sunt commissa Testi; & iuramentum super re illicitã obligatorium non est. Quod autem hucusque dictum est, quadrat non tantùm de secreto, quod sibi ab amico petente auxilium, aut consilium, aut liberaliter communicante, dictum est; sed etiam de secreto, quod Testis fraude, aut sagacitate aliqua, scire procurauit. Vt si aliquis clauem scrinij sui Amico sideret, iste autem scripturas illius, quæ ibi secretò asseruantur lustraret, & negotia ipsius secreta inibi legeret; vel si litteras alicuius furaretur, & aperiret, (vt consueuit fieri à quibusdam malignis, nebulonibus, qui litteras aliorum venantur, vt inueniant quomodo possint sibi inuisos lædere;) isti inquam non tenentur, neque possunt, sine mortali culpa, pandere, quod ex epistolis, siue secretis scripturis, didicerunt. Et ampliatur doctrina hæc in tantùm, quod si ex reuelatione talis secreti graue damnum immineat proximo, & ex non reuelatione equale, & etiam maius damnum resultaret ipsi Testi, non potest ipse, in præiudicium alterius, sine peccato mortali, reuelare secretum. Ratio autem est, qaia quicumque iniuriam alicui intulerit, tenetur iniuriam tollere, & non continuare, & propagare, alioquin sicut, ab initio peccauit iniuriam inferendo, ita etiam peccabit continuando, & augendo: igitur etiam, qui secreti cognitionem per iniuriam acquisiuit, is tenetur secretum supprimere; manifestando autem continuat, & auget iniuriam, sicuti qui rem alienam per iniuriam abstulit, non potest ea vti, cum Domini detrimento; alioquin continuabit iniuriam, & grauiùs peccabit. Nequè refert, quod in æquali discrimine sit constitutus, quia, in pari causâ melior est conditio iniustè læsi, quam lædentis, ne is ex propria malitia commodum ferat; & ita post *Nauarrum*, & *Molinam* concludit *Paulus Laymau*. (i)

91. *Nisi in Reipublicæ, vel alterius, graue præiudicium tale secretum vergeret, &c.* Quando secretum de re futura, vt v.g. proditio Patriæ, incendium, rebellio, & similia, maximè læsurum est bonum Reipublicæ, doctrina communis est, (l) quod; nullo modo obligat: cum bonum publicum cuicunque priuato sit præferendum Sed quod non sit obligatorium, quando in *alterius*, puta priuati, *graue præiudicium vergeret*, prout dicit *Textus* non ita clarum est. Ponamus enim, quod *Caius* secretò mihi reuelauit, quod occiderit aliquem, & in fortijs Curiæ reperiatur *Titius* culpatus de homicidio, & subeat periculum vitæ, possum ne ego, tuta conscientia, ad soluendum *Titium*, reuelare secretum mihi commissum à *Caio*? Certè, quod non, cum non possim *Titio* opem ferre, sine læsione *Caij*, & vtrorumque bonum, (quia res est inter priuatos) æquale sit. Quomodo ergo intelligendus est *Textus*? Debet intelligi quando, vel nullum, vel modicum præiudicium, ex reuelatione, imminet ei, qui secretum commisit, graue autem damnum resultat alteri, si non reueletur; & in tali casu posse aperiri secretum, etiam in iudicio, censent *Doctores*. (m) Vt in dato casu, si *Caius* potest fugâ suæ indemnitati consulere, possum, ipso monito, vt fugiat, reuelare secretum homicidij mihi commissi, nè *Titius* innocens iniustè puniatur.

92. Præterea non potest cogi Testis ad dicendam veritatem (& ad hoc non tenetur) quando ex sua depositione aliquod graue periculum incurrere rationabiliter timet, vt inimicitia cum persona potente, vel læsio propriæ famæ, aut bonorum (n) quemadmodum etiam iuxta *Bartolum* (o) non tenetur detegere turpitudinem suam. Vndè si nõ potest deponere contra alium, quin prodat peccatum suum, potest iustè reticere veritatem, quia tali casu Iudex non habet ius eum interrogandi, & ita legitimè non interroganti obligationem nõ habet verum respondendi.

93. *Testi, qui causam scientiæ sui dicti, siue ex se, siue interrogatus non reddit nullo* mo-

modo fides est adhibenda. Hoc concordat dispositioni vtriusque iuris, *(p)* debet enim Testis deponere de certa scientia habita per sensum magis negotio congruentem; hoc est per visum si delictum fuerit visibile, siue auditum, si in sono crimen fuit, vt in contumelia illata, minis, blasphemia, & sic per alios sensus discurrendo. Causam autem scientiæ reddit, dum sensationem habitam de crimine testatur; vt *scio, quia vidi, audi, gustaui, &c.* Licet verò multi *Doctores* dicant, quod in aliquibus casibus, (vt in testimonio nocturno; de negatiua; de infamia; notorio; consuetudine; dolo; ebrietate; iracundia, &c.) Testis, qui non reddit ex se causam scientiæ absq; eo, quod de ea interrogetur à Iudice, nihil probet; Tamen *Textus* noster admittit vniuersaliter testimonium Testis, dum modo, aut ex se, aut requisitus à Iudice causam scientiæ reddat; *in hoc enim tota vis testimonij consistit*, vt enim festiuè ait *Baldus*, *(q)* qui sine ratione testatur, deponit, vt pecus, quasi rationem quam, vt homo, afferre debet, non cognoscat.

94. *Nominati à Testibus examinandi sunt, si commode fieri potest*; & tales nominati dicuntur Testes ex officio assumpti, non enim ad partis præsentationem, sed ex officij exigentia. *Sin autem notetur in processu causa, quare examinati non sunt.* Hoc quidem de necessitate non est, sed est optima cautela pro Iudice, ne in casu reuisionis causæ, aut Appellationis, Iudex *ad quem* videns minimè examinatum aliquem, à quo vlteriora indicia, pro, vel contra Reum, haberi poterant, posset culpare, vel vt negligentem, vel vt suspectum Iudicem *à quo*. Huiusmodi autē periculum cessat, si ex processu appareat causa; quare examinati non fuerint.

T E X T V S.

§. XIII. Pater, Frater, Nepos, & Consanguinei, vsque ad quartum gradum examinari non possunt contra Filium, Fratrem, Auunculum, nisi delictum esset enorme, & sine istorum testimonio probari non posset. Quidquid sit, nunquam Pater contra Filium examinari cogatur, nisi de expresso consensu Reuerendissimi Patris Generalis, aut eius locum tenentis. Depositiones Testium eis priùs lectæ subscribantur, vel signo Crucis, si scribere nesciuerint, notentur ab ijsdem Testibus, additis subscriptionibus Iudicis, & Scribæ, qui in principio describat etiam locum, in quo examen instituitur. Si autem ipsi Testes aliquid addi, vel minui, vel declarari iusserint, antequam subscribatur depositio, ex integro apponendum erit per extensum singula adnotando, iuxta formam inferiùs tradendam.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

95. *Pater, Filius, Frater, & Consanguinei nequeunt cogi ad examen contra suos.*
Excipitur si delictum est enorme, & res aliter probari nequit.
Enorme crimen in hoc casu intelligitur de atrocissimis.
Testimonium istorum, quando sit integrum nec ne.
96. *Pater non potest cogi ad deponendum contra Filium, sine licentia Generalis.*
Licentia Generalis sit in scriptis, & est reponenda inter acta.
97. *Neque filius examinari cogitur contra Patrem, sine consensu Generalis.*
98. *Depositiones Testium legi debent à Notario.*
Et subsignentur à Teste saltem signo Crucis.
Et subscribuntur à Iudice.
Si Iudicis subscriptio deesset, adhuc essent validæ.
Locus examinis exprimendus, & quare.
Officia turbarentur, si non distincti essent

essent termini iurisdictionis.

Territorium Iudicis Regularis est Conuentus.

99. *Iudex Regularis de licentia potest exercere iurisdictionem in territorio alieno.*

Licentia debet esse scripta, & actis inserta.

Petita licentia, & ea denegata, valet actus.

100. *Testis si vult depositioni addere, minuere, vel variare, aut declarare eam, ante subsignationem potest.*

De praxi huius remissiuè.

95. IAM supra dictum est Patrem, Filium, Fratrem, &c. inhabiles ad testimonium ferendum, & à legibus repudiari, duplici ex titulo, puta ex obligatione reuerentiæ, quam Filius debet Patri, & Vxor Marito; & etiam ex suspicione falsitatis in testimonio ferendo ratione affectionis naturalis, quæ est inter Consanguineos. In hoc *Textu* habetur, quod ijdem cogi non possunt ad testificandum; & ait *Pater, Frater, Nepos, & Consanguinei vsque ad quartum gradum examinari*, hoc est cogi ad se examinari, *non possunt contra Filium, Fratrem, Auunculum*, sunt enim Testes priuilegiati à iure, vt dicunt *Doctores*. (r) Excipitur autem quando *delictum est enorme, & sine istorum testimonio probari non posset*. Et hic aduertendum, quod *Textus* non loquitur alternatiuè, sed copulatiuè; & sensus est, quod non sufficit, quod delictum enorme sit, aut de eo veritas aliter non possit haberi, sed vtrunque requiritur, puta, & enormitas delicti, & impossibilitas probationis; & benè notandum, quod tales Testes examinare non potest Iudex aliundè, & hæc lex cõcepta est verbis negatiuis, & prohibitiuis puta, *examinari non possunt.* Vndè si sibi datur facultas eos examinandi, est cum hac modificatione, puta enormitatis criminis, & impossibilitatis eius probationis; sequitur proindè, quod non purificatis ambabus conditionibus, Iudex non habet in hoc iurisdictionem, & ita talium depositiones sunt ipso iure nullæ, & nihil operantur, vt in pari casu legis prohibitiuæ diximus supra. (s) Quod porrò dicatur crimen enorme dictum est alibi: (t) sed in hoc casu, non quoduis enorme accipiendum est, sed quod inter enormia grauiora computatur, vt crimen læsæ Maiestatis, proditio patriæ, homicidium, veneficum, & huiusmodi; ratio est, quia magna debet esse causa, vt iura naturæ habeat violare Pater, & contra Filium testificari. In tali autem casu testimonium prædictorum euadit ne integrum? Respondeo, quod si est contra Reum, & ipsi renitentes se ostenderunt ad se examinandos, est integerrimum. Quia suspicio falsitatis, quæ cadit in talibus est, quia præsumuntur ex affectione erga Reum, non vera dicturi ad ipsius fauorem; quod si contra eum deponant, cessat radicitùs præsumptio falsitatis. Dixi autem, si ipsi renitentes se ostenderunt ad se præsentandos ad examen; quia si libenter, & penè vltronei, vocati se præsentent, oritur suspicio falsitatis contra Reum: quia stante naturali affectione, quæ oritur ex consanguinitate, nemo absque magna causa, (quantumuis in delicto contra Rempublicam,) inclinatur ad nocendum Consanguineo; & hæc causa personalis est, puta vel inimicitia contra Consanguineum; vel spes potiendi hæreditate sua; vel riualitas in Magistratu, Officio, Prælatura, & similibus. Si ergo alacritèr, & libenter contra eum testificatur, signum est, ipsum æquo animo non esse ergà Reum, & aliqua passione laborare, ob quam ipsius dictis sit fides minuenda. Hoc autem (sicut etiam iudicare de enormitate criminis, & impossibilitate probationis) arbitrarium est Iudici, qui tamen debet esse benè cautus in pronunciando super talibus, dum decretat examinandum esse Rei Consanguineum, ex eo, quod crimen enorme, & alio modo improbabile sit, ne detur ansa Aduocato impugnandi decretum, vt irrationabile, & depositionem vt nullam, vt sæpè euenit.

96. *Quidquid sit, nunquam Pater, contra Filium examinari cogatur, nisi de expresso consensu Reuerendissimi Patris Generalis, &c.* Amor Patris descendit in Filium, & quod Pater damnum Filio inferat contra totum ius naturæ est. Prodigium obedientiæ erga Deum fuit, quod *Abraham* strinxerit gladium in necem Filij, & magna fuit ipsa causa, nempè expressum mandatum Dei. Magna verò esse debet causa, vt Pater, contra Filium testificando, ipsi noceat, nec vlla potest esse talis, nisi totius Reipublicę bonum; cum enim quisquis ordine naturæ magis teneatur dilige-

re

re se, quàm proximum, etiam Filium; & quisquis,etiam priuatus, sit membrum Reipublicæ; liquet, quod bonum Reipublicæ est bonum sui, qui illius est pars; & sequitur, quod,ex sola contemplatione huius boni, potest postponi bonum Filio volitum. Sed tali, vel simili causa non est contentus *Textus*, sed ait *Quidquid sit*, de cœteris, nempè Fratribus, Nepotibus, consanguineis, &c. *nunquam Pater contra Filium examinari cogatur, nisi* (& notandum est, quod dicit) *de expresso*, & intelligendum etiam patente, & in scriptis, vt de eo inserto in processu appareat, *consensu Reuerendissimi Patris Generalis*; & hoc rationabiliter, tanti ponderis enim casus non est solius Iudicis arbitrio committendus, sed supremi in Religione Iudicis maturitate discutiendus.

97. Sed est ne par ratio de examinando Filio contra Patrem? Dico quod sic, licet enim naturaliter non ita Patrem diligat Filius,sicut hunc Pater,tamen vrgetur Filius præcepto Diuino honorandi Patrē, & non potest Iudex cogere Filium ad transgrediendum hoc mandatum, & esse inhonorum Patri contra eum testificando, & hoc etiam si Pater in hoc consentiat, vt voluit *Decianus:* (u) nisi maxima subsit, & par causa, in qua etiam Pater contra Filium possit examinari. Quod si *Textus* noster de solo Patre contra Filium locutus est,hoc ideò est, quia faciliùs euenire potest, quod Reus sit Filius ingressus Religionem in adolescentia, Patre adhuc superstitè in sæculo; quàm quod,Filio existente in sæculo, Pater grandæuus ad claustra transierit, & Reus sit; vel quod Pater, & Filius ambo Religiosi sint, quod etiam (quantumuis rarò) occidisse legimus. Tamen si casus eueniret, ita requireretur expressus consensus Generalis ad examinandum Filium contra Patrem, sicut vice versa in *Textu* præscribitur.

98. *Depositiones Testium, ijs priùs lectæ,* (x) & si Testis illiteratus est,etiam lingua vernacula explicatæ sibi ab eodem *Notario* esse debent Iudicis interrogationes,quæ latinè scribuntur) *subscribantur, vel signo Crucis, si scribere nesciuerint, notentur ab ijsdem Testibus, additis subscriptionibus Iudicis, & Scribæ*. In Curijs sæcularibus apponitur tantùm subscriptio *Notarij*, fortè quia talis est persona publica, solemniter creata, & ad hoc instituta, vt eius scriptura fidem faciat,quod non est in nostro *Scriba* ad vnam tantùm causam deputato,licet in ea æqualem reportet fidem sicut publicus *Notarius*. Tamen quia *Textus* hoc præscribit, etiam Iudex subsignare debet. Est hoc de solemnitate, & dispositio est merè directiua, ita vt si ex incidenti Iudex depositioni non subscripsisset, non per hoc sua vi careret scriptum testimonium; est etiam solemnitas, quod describatur locus loci, in quo scribitur processus, puta dicendo *in camera prima, cui titulus S. Petrus, sita in dormitorio communi versùs meridiem Conuentus*; Sed debet *Notarius exprimere locum in quo examen instituitur*, puta Conuentum. Ratio huius est, quia Iudex extra territorium suum propriā iurisdictionē coactiuā, validè exercere non potest: debet enim quisque contentus esse sua iurisdictione, quæ finibus territorij sui limitatur,& rerum officia turbarentur, si distinctæ non essent iurisdictiones, & earum termini. (x) Si ergo Iudex Regularis extra territorium suum iurisdictionem vellet exercere interloquendo, examinando,&c. sententiando, actus illi, facti in loco non suo, essent facti absq; iurisdictione, & ita nulliter. Territorium autem Iudicis Regularis est proprius Conuentus, & extra ipsius fines iurisdictionis exercitium habere non potest validè, aut licitè. Ad hoc ergo, vt constet de validitate examinis debet adnotari locus, puta Conuentus, in quo factum fuit; nempè vbi Iudex iurisdictionem suam validè exercet.

99. Verum est; quod si permittatur sibi à Iudice territorij alieni, puta ab Episcopo in sua Diœcesi, aut Superiore in suo Monasterio, actus iudiciales facere; actus illi ex tali permissione essent validi, vt scribit *Paulus de Castro*. (z) Et sic,in facti contingentia,si esset examinandus aliquis Testis Sæcularis, aut in domo sua, quia detinetur infirmitate; aut in Ecclesia, vbi refugiatus ob metum Curiæ habitat, debet Iudex Regularis petere ab Episcopo, vel eius Vicario, facultatem examinandi in territorio suo, & hoc in scriptis, & in processu inserere; ad hoc, vt de validitate examinis, ratione loci, constet. Verum est, quod sufficit petita, licet minimè obtineatur; ad hoc, vt testimonia sint valida. Ratio est, quia ex quadam Clementina (b) habetur, quod Episcopi expulsi possint contra Expulsores procedere in Diœcesi alie-

aliena tribunal erigendo, petita ad hoc Diœcesani licentia, quam si obtinere non possunt, tamen valent, vt præfertur, procedere: Prouinciales autem, vt alias (c) dictum est, comparantur Archiepiscopis, vel ad minus Episcopis. Sequitur ergo, quod ex identitate rationis extenditur ad Prouinciales, & Visitatores dispositio prædictæ Clementinæ latæ pro Episcopis, & ita valeat licentia petita, licet non obtenta; & ex pari ratione, dispositio prædictę Clementinæ extendatur etiam ad Iudices Regulares.

100. *Si autem ipsi Testes aliquid addi, vel minui, vel declarari iusserint, antequam subscribatur depositio, ex integro, apponendum erit per extensum*; hoc est, non debet iam scripta depositio deleri, aut in aliquo alterari, ne videatur à *Notario* alteratum instrumentum criminale, puta processus: sed in fine examinis scribenda *ex integro, & per extensum* est voluntas ipsius Testis; hoc modo, *& lecta præfato N. Testi, vt supra, sibi priùs sua depositione, voluit addere, quod, &c.* vel *voluit delere, quod supra inaduertenter dixit, puta, quod, &c.* vel *voluit se melius declarare circa, &c. proindè dixit, quod, &c.* praxim autem in Parte secunda, Deo dante, describemus.

T E X T V S.

XIV. Ordinem, & peritiam, in examinando Testes Iudex omninò ostendat, non animum captiosum, & fallacem, sed ad veritatem funditùs eruendam accommodatum. Incipiat ab vniuersalioribus, & leuioribus, & non statim ad immediata deueniat. Poterit vti illis circumstantijs, quibus vtuntur Confessarij, nimirum. *Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.* Procuret, vt probationes luce meridiana clariores appareant, quales in criminalibus requiruntur. Ante examen moneat Testem de obligatione, quam habet ad dicendam veritatem, & qualis Deo, Iustitiæ, & Proximo iniuria irrogatur, dum veritas tacetur, & mendacium in iudicio profertur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

101. *Ordinem, & peritiam examinandi habeat Iudex.*
Iudicis peritia in quo consistat.
Sinceritatem debet habere Iudex.
102. *Ordo interrogandi est ab vniuersalibus ad particulare.*
Probationes debent esse clariores luce meridiana.
Claritas testimoniorum dupliciter accipitur.
Dicta Testium debent esse concludentia necessariò.
103. *Testis examinandus priùs monendus.*
Testis falsum dicens semper aliquem lædit.

101. DIximus aliàs multa in Iudice desiderari, ad hoc, vt benè suo munnere fungatur, sed præ cæteris maximè cordi sibi esse debet integritas: non tantùm, vt iustitiam non obliquet corruptus passione aliqua amoris, aut odij, aut auaritiæ; sed etiam, vt veritatem ingeniosa, & licita sagacitate inuestiget, nè innocentem, cum offensione iustitiæ grauet, neue Reum impunitum, cum damno Reipublicæ, dimittat. Ad hoc ergo, quod feliciter in veritatis cognitionem deueniat, *ordinem, & peritiam in examido Testes Iudex omninò ostendat*. De ordine infra prosequitur; *peritiam* verò hic intelligit perfectam intelligentiam muneris sui; ita vt non hæsitanter, non obscurè, aut inuolutè, Testem interroget, sed cum firmitudine, authoritate, & claritate. Testis enim, qui fortè in animo suo, non aperire veritatem, statuerat, maiestate Iudicis confusus mutat consiliũ: & si hærentem Iudicem vidit in interrogando, addit sibi animum in respondendo, non pro veritate, sed pro passione, vel commodo; & si

si Iudex imperitus obscurè interrogat, Testis sagax intricatè deponit. Peritiam ergo ostendat Iudex *non animum captiosum, & fallacem, sed ad veritatem funditùs eruendam accomodatum*. Sinceritas, & veritatis percipiendæ studium, propria ipsi esse debent, & hanc pandere habet interrogando, vt percipiat Testis, Iudicem non affectare aliud, quam veritatem scire; nam si præferat animum capiendi, aut fallendi Testem in verbis, aut æquiuocis ludens, aut mendacia confingens, potest Testis iisdem artibus vti, & Iudicis diligentiam eludere.

102. *Incipiat ab vniuersalioribus, & leuioribus, & non statim ad immediata veniat*. Nunc de ordine interrogandi tractat, & quia examen Testis non est nisi ad habendam scientiam de crimine, oportet proindè procedere in ea illo ordine, quo regulatur intellectus pro acquisitione scientiæ. Teste autem Philosopho, progressus scientiæ, est ab vniuersalibus ad particularia; ita debet esse interrogando, oportet enim incipere à generalioribus, & ab iis ad particularia descendere, non verò statim ad immediata deuenire. *Poterit* verò ad hunc ingressum seruandum *vti iis circumstantiis, quibus vtuntur Confessarii. Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*. Hæc non egent explicatione, cum satis clara sint, potiùs esset dandum exemplum, vt in hac arte Tyrones possent discere. At quia in Secunda Parte dabimus exempla, & formam interrogationis Testium, & Rei, illuc Lectorem remittimus. *Procuret, vt probationes luce meridiana clariores appareant, quales in criminalibus requiruntur*, hoc enim textualiter in iure (*d*) habetur, & est hyperboles, vt notat *Gothofredus*, qui alias multas in iure contentas ibi adducit. Sed sciendum, quod claritas probationis attenditur dupliciter, puta respectu personarum, quæ testificantur, quæ debent esse claræ, vt nulla exceptio ipsas obnubilet; claræ item respectu dictorum, nempè, vt dicant Testes, sic esse, quia facto interuenerunt, quodque illud propriis sensibus perceperunt, & adducendo causas scientiæ, quæ non concludant de possibili, aut coniecturaliter, sed demonstratiuè, & necessariò. (*e*)

103. *Antè tamen moneat Testem de obligatione, quam habet ad dicendam veritatem*, sub mortali enim culpa ipsam aperire tenetur; & *qualis Deo*, quem in Testem iurando vocauit; qualis; item *Iustitiæ* publicæ, & Reipublicæ bono, noxam delinquentium tacendo; qualis pariter *Iudici*, quem mendaciis fallit; qualis tandem *Proximo*, quem grauat, *iniuria irrogatur, dum veritas tacetur, & mendacium in iudicio profertur*. Siue enim Reum grauet, siue non grauet falsò excusando, aut, quod scit tacendo, semper Testis aliquem lædit, puta, vel Deum periurio contemptum; vel Rempublicam, in qua Sontes per eum impuniti euadunt; vel Proximum, quem aggrauat mendacio; & semper sic lædit animam suam, quam peccato vinculat.

I. Quæritur. Quænam sint à Iudice ante receptionem Testium præstanda?

SVMMARIVM.

104. *Quæ sint à Iudice obseruanda ante receptionem Testium.*
Admonitio circa iuramentum.
Testis respondere debet viua voce, & non in scriptis.
Testis præsens potest scribere suam depositionem, & Iudici præsentare.
105. *Testes interrogandi sunt singillatim, & soli, & secretò.*
Examen Testium examinatorum simul est nullum.
Nullus præter Iudicem, & Notarium debet interuenire examini Testium.
Iudex in examinando Testes debet loqui pro Reo.

104. Respondeo; quod præter ea, quæ supra tradita sunt ex *Textu* multa debet præstare Iudex circa Testes, quæ singillatim recensebimus. Primum est, quod in monitione Testis debet illi aperire, quod iuramentum, quod sibi fert, siue exhibet, cadit super veritate dicenda, tàm pro, quàm contra Reum, & proindè est obligatus integraliter dicere, quidquid facit ad illius condemnationem, aut absolutionem. Secundum est, quod Testis deponat viua voce, non verò in scriptis. (*f*) Quandoquidem scriptis attestationibus, licèt iuramento firmatis, quamuis attestans optimæ esset famæ, in iudicio nihil creditur, (*g*) cum sit iudicandum Testibus, non testimoniis. Quod

verò Testis præsens, & interrogatus à Iudice, respondeat scripto ad singulam interrogationem, hoc est de solemnitate, aut apicibus iuris, vt voluit post alios *Fagundez*. (g) Et reuera *Canones*, qui respuunt testimonia in scriptis, debent intelligi de illis Testibus, qui absentes sunt à loco Iudicij, & testimonia sua, siue attestationes ad Iudices mittunt; non verò, quod Testes, coram Iudice interrogati, nequeant scripto respondere. Etenim si Testes sint periti, & docti, audita interrogatione Iudicis, possunt suam depositionem scripto mandare, & Iudici legere, & eam inter acta inserere. (i) Quod si Iudex non sit plenè per eam instructus, potest per nouas interrogationes de circumstantijs plenè edoceri.

105. Tertium est, quod vnusquisque Testis per se & singillatim singulariter interrogetur, & excipiatur. (l) Vndè examen Testium insimul examinatorum est nullum, vt tenuit *Speculator*: (m) & ratio est, quia vnus potest sequi dictum alterius, cuius depositionem audiuit, & ita fieri, cum alio, plenè contestis ad Reum grauandum. Nec alia persona debet interuenire examini, quàm Iudex, & *Notarius*; quia ab eius præsentia posset impediri Testis, aut metu, aut alia de causa, in simpliciter aperienda veritate: vel talis persona, audita depositione vnius, posset alios Testes instruere, cum præiudicio Rei, aut Fisci. Et tandem debet examinare Testes super omni eo, super quo potest Testis reprobari, redarguendo ipsum, & quasi pro Reo loqueretur Iudex, impugnare ipsius dicta, ad hoc, vt Testis magis claram reddat causam dicti sui. Et si videt in dictis ipsius varietatem, aut contrarietatem, super hac redarguat ipsum, vt vel contraria conciliet, vel varietatem concordet; sin minùs cognoscat Iudex, quàm infirma sit fides illi adhibenda.

II. Quæritur. Quænam requiruntur, vt Testes inhabiles possint admitti?

SVMMARIVM.

106. *Testes inhabiles, vt possint admitti, quæ requirantur.*
Testes inhabiles admittuntur ad probandam substantiam delicti, non ad indicia.
Pariter ad probandum indicium violentum.
In Inquisitione possunt adhiberi Testes inhabiles, non in Accusatione.

106. RESpondeo, quod vltra ea, quæ supra diximus, nempè de casibus *exceptis*; de *iuramento*, & de *tortura* danda Testibus inhabilibus; requiritur primò, quod adhibeantur ad comprobandam substantiam delicti, non autem ad probanda adminicula, vt vult *Farinacius*. (n) Si autem sint talia indicia, quæ violentam faciant præsumptionem, puto, quod in his probandis vtiquè possint inhabiles adhiberi si aliter veritas haberi non potest. Ratio est, quia illa à iure habentur loco substantialis ipsius delicti, vt sequestratio in camera clausa, aut cubatio adolescentis, cum puella, quæ probant fornicationem tantum, quantum si visi fuissent actualitèr commisceri; quia sunt violentæ præsumptiones iuris, & de iure. Vndè tales reputantur æquales substantiæ ipsius delicti. Pariter possunt solummodo adhiberi in causa, in qua Iudex ex officio procedit, non verò, quando est per viam Accusationis; (o) Accusator enim siue publicam, siue propriam prosequatur iniuriam debet producere Testes integros. Excipitur tamen crimen Hæresis, ob sui immanitatem, vt scribit *Mascardus*, (p) & eadem ex causa, puto admittendos esse etiam in casu Accusationis de crimine læsæ Maiestatis, saltem in primo capite.

III. Quæritur. Quantùm probent Testes inhabiles?

SVMMARIVM.

107. *Testes inhabiles, quantum probent. Admissi, apud Nos, non faciunt ex se semiplenam probationem.*
Adminiculis iuuandus Testis inhabilis, & quibus.
108. *Duæ causæ, ob quas Socius criminis repellitur.*
Exemplum de Socio criminis.

Res-

107. Respondeo, quod supposito, quod supra diximus, puta, quod apud Nos Testes, quoquomodo inhabiles de iure humano, passim admittantur, & admitti debeant; & quod etiam habeant purgare maculam inhabilitatis per torturam, vt suo loco dicemus; Testes tales deponentes non faciunt ex se semiplenam probationem, sicut faciunt Testes omni exceptione maiores, & hanc sententiam post quandam *Glossam (q)* tenent infiniti penè Doctores. Et sic vnus Testis inhabilis, admissus cum tortura, non facit ex se probationem, quæ sufficiat ad Rei torturam; vnde, ad hoc, quod probet ad torturam, oportet, quod adiuuetur per alia adminicula. Et quænam erunt ista? Dico, quod sunt, non solùm alia indicia, & coniecturæ, sed etiam alij Testes, licèt sint inhabiles, & Socij criminis.

108. Et circa hanc materiam de Socio criminis subtiliter est aduertendum, quod duæ potissimum sunt rationes, ob quas eius testimonium infirmatur. Vna est infamia ratione criminis, alia est suspicio, quæ oritur ex præsumptione falsitatis deponendæ ab eo, vel aggrauando illum, contra quem deponit; vel quia sperat reportare commodum ex hoc, quod alium Coreum in eodem delicto inuoluat; puta, quia iste habet Patronos, seu Amicos potentes, qui vel processum facient sopire; vel Iudicem authoritate, vel muneribus peruertent, vel pœnam minuent. Si ergo secunda causa, quæ potior est, in casu particulari cesset; purgata infamia per torturam, si non euadit plenè integer, profectò magnam robur præ cæteris debet eius testimonium habere; ita vt quoduis aliud, quamuis leue, adminiculum debeat sufficere ad supplendum illum paruum defectum, & reddendum omninò integrum. Do casum gratia claritatis. Accusantur *Caius*, & *Seius* de furto, & ambo sunt gregarij, & pauperes personæ, & in illa regione peregrini, nec habent amicitiam cum aliquo Potenti, à quo vllus ipsorum possit iuuari. *Caius* confitetur de plano delictum, & complicem reuelat *Seium*, quem nullo modo grauat, vtpotè dicendo se fuisse ab illo seductum; aut plùs esse furatum; aut fores domus fregisse, &c. Sed simplicitèr facit de illo crimine Reum. Torquetur *Caius* ad purgandum infamiam, & persistit in eadem confessione; profectò si non redditur plenè ex hoc integer, tamen ex leui quouis adminiculo talis redditur. Supponi autem debet aliquod indicium præcedens, sine quo nequiuit *Caius* interrogari; si ergo tale indicium sit, quod ex se semiplenè probet; & vltra hoc aliud leue, per quod paruus defectus *Caij* suppleri possit, *Caius* euadit integer, & poterit *Seius* complex non tantùm torqueri, sed etiam condemnari, quia ex dicto *Caij*, qui euadit integer ex leui adminiculo sibi adiuncto, semiplena sit probatio; cui addita alia semiplena probatione resultante ex indicio, quod diximus, redditur plena probatio sufficiens ad condemnationem, non quidem ordinariam, sed extraordinariam.

IV. Quæritur. Quantum probent Testes de auditu?

SVMMARIVM.

109. *Testis de auditu, quantum probet.*
Testis de auditu alieno quis.
Testis de auditu proprio probat delictum, quod in sono consistit, vel si res non est auditui improportionata.

110. *Quæ requirantur vt Testis ex auditu personam probet.*
Exempla practica.
Audibile debet habere necessariam consequentiam cum persona delinquente.
Probatio Testis de auditu est Iudici arbitraria.

111. *Testis de auditu alieno, facit indicium.*
Confessio extraiudicialis probata facit indicium ad torturam.
Testis de auditu alterius, qui dixit se vidisse delictum, non probat nisi famam.
Duo Testes de auditu alterius, cum adminiculis, faciunt ad torturam in atrocissimis.
Sed in hoc casu plura requiruntur, & & quæ.

109. Respõdeo distinguẽdo: vel enim loquimur de auditu proprio, per quem Testes delictum perceperunt; vel de auditu ab ore alterius, qui vel delictum dixit se commisisse, vel dixit se delictum vidisse, & dicitur hoc modo Testis

de auditu alieno. Quo ad primum dico, quod si substantia delicti, siue indicij, potest per auditum percipi, imò est obiectum proprium auditus, vt est *Blasphemia, Contumelia in alium prolata*, &c. Testis perfectè probat, sicut Testis de visu probat ea, quæ per visum percipiuntur, & in hoc nulla est inter *Doctores* discrepantia. Paritèr probat, si res, de qua deponit, non est omninò auditui improportionata: vt si media tabula, vel non crasso pariete audiretur, quod duo luderent tabulis, ludo, qui Italicè dicitur *allo Sbaraglino*, aut *Tauola Reale*, vel *Toccatiglio*: Quia, si Testis in camera vicina, & contigua, maximè noctis tempore, percipit auditu strepitum taxillorum, qui agitantur in fritillo, & proijciuntur super tabulam lusoriam; & strepitum calculorum, qui transportantur de loco ad locum; sciatque Testis in illa camera alium non adesse, quam *Caium*, & *Seiũ*, liquet, quod legitimè probat *Caium*, & *Seium* lusisse tabulis; & similiter dicendum est de actu carnali inter Virum, & Mulierem; aut aliter, quando delictum non est omninò auditui improportionatum, vt dicunt communiter *Doctores*. (r)

110. Aduertendum est autem in hoc, quod oportet, quod audibile, (per quod Testis deponit super facto determinatæ personæ, ad hoc vt probet) necessariò inferat tale factum ex se, vel quod habeat aliud adminiculum, per quod coniungatur cum tali facto, vel persona. Ex. gr. Si auditur sonus Tubæ, Campanæ, aut Cytharæ; certè, quia isti tres soni differentes inter se sunt, & vnus nequit esse nisi ab vno instrumento (non enim sonus Campanæ potest à Tuba, aut Cytharæ à Campana esse) si auditur sonus Cytharæ, necessariò infertur Cythara pulsata est. In hoc ergo casu benè probat Testis de auditu; at si idem audibile potest esse à diuersis instrumentis; personis; actibus, &c. requiritur adminiculũ aliquod, puta visus, notitiæ, &c. Exemplum esse potest, si audiatur in Conuentu sonus regulatus Cytharæ, & Testis sciat, quod solus *Caius* reperitur, qui nouit psallere in Cythara, audito sono probatur, quod *Caius* pulsauit Cytharam; & hic interuenit adminiculum notitiæ, puta, quod *Caius* solus Cytharædus est in Conuentu. Paritèr audiuntur duo ludentes in camera, à qua exiens Testis, reliquit ibi solos *Caium*, & *Seium*, nec alium vidit ingressum in cameram, nec potuit ingredi, non visus ab eo; hic probabit, quod *Caius*, & *Seius* luserunt, quia interuenit aliud adminiculum, puta scientiæ; quod nullus alius ibi erat. Oportet ergo, quod Iudex consideret, an audibile habeat necessariam consequentiam, & connexionem cum facto, vel persona ad hoc, vt probetur, quod intenditur, aliter, non probat Testis ex auditu, sed facit pro adminiculo. Et per hoc, si deponit, quod audiuit *Caium* loquentem, vel clamantem, si eum non vidit, aut sciat in illa camera alium non adfuisse, quam *Caium*, non benè probat, licet dicat sibi notam esse vocem, aut clamorem *Caij*: tum quia multi habet vocem similem; tum quia potest vox, & modus loquendi ab alio ita perfectè imitari, vt vnus pro alio accipiatur. Talis autem Testis probatio remittitur arbitrio Iudicis, vt dicunt *Doctores*, (s) & isti Testes non probant plenè; & vnus non sufficit ad interrogandum Reum; & à fortiori ad ipsum torquendum, & paritèr duo minimè sufficiunt ad condemnandum. (t)

111. Testis autem de auditu alieno, si est circa dictum à Reo, puta, quod ipse commisit crimen, non probat delictum, sed tantùm indicium delicti; nam tale dictum Rei est mera confessio extraiudicialis, quæ probata esse debet per duos Testes integros, vt faciat semiplenam probationem sufficientem ad torturam, vt multis citatis probat *Sgroi*. (u) Non tamen plenè delictum probat; attento maximè, quod multi *Thrasones*, & Milites gloriosi, iactant se aliquando fecisse, quod neque somniarunt; sed de hac re alibi dicetur. Si verò est de dicto ab alio, qui delicto interfuit, vel dicitur delicto interfuisse, Testes de auditu alieno nihil probant regularitèr, nisi famam, si de ea examinentur, nec faciunt indicium. Tamen in crimine assassinij, & proindè etiam in alijs atrocissimis, de quibus par est ratio, duo Testes (x) de auditu, concurrentibus alijs adminiculis, sufficiunt ad torturam, cum his conditionibus tamen, primò, vt etiam, interrogati, nominent personas, à quibus audierunt; Secundò, quod hæ personæ habeantur pro viris integris; tertiò, quod sint plures, quam vnus; quartò, quod delictum per sensum proprium perceperint; Quintò, quod audierint ab illis personis ante litem contestatam; Sextò, quod dicant, se credere illud, quod audierunt; vt scribit *Pacianus*.

Quan-

Quando autem illi, à quibus audierunt essent personæ eminentes, integræ, aut iuramento dictum suum confirmassent, Testes duo de auditu debent facere maiorem probationem, quam semiplenam; vndè, concurrentibus alijs grauibus indicijs, credo, quod sufficiant ad condemnationem, saltèm ad pœnam extraordinariam, quia eminentia status, vel interuentus iuramenti in sic dicentibus, debet aliquod plùs operari, quam dictum virorum quidem integræ fidei, non tamen qualificatæ conditionis.

V. Quæritur. Quis sit, & quid agendum cum Teste corrupto?

SVMMARIVM.

112. *Quis sit Testis corruptus.*
Subornatus, & corruptus idem sunt.
Subornatio, quomodo probetur.
Testis ad detegendam conspirationem citatus, fugiens post citationem præsumitur subornatus.

113. *Corrupto vno Teste, censentur corrupti omnes.*
Duo Testes deponentes de subornatione faciunt indicium ad torturam contra Subornantem.
Testis probatus falsus præsumitur subornatus.

112. RESpondeo, quod Testis corruptus idem est cum Teste subornato, & est ille, qui prece, vel pretio falsum deponit, vel deponere est paratus, dicendo contra, aut tacendo, veritatem. Probari autem potest talis, vel per litteras Subornatoris ad eum scriptas; vel per Testes, qui subornationi fuerunt præsentes; sin minùs indicijs, coniecturis, & præsumtionibus. (z) Proindè, si Testis citatus ad detegendam conspirationem, aut subornationem, fugam arripiat, præsumitur falsum dixisse ob subornationem. (a) Sicut etiam si requisitus à Iudice, ad se præsentandum examini, renuat comparere.

113. Cum verò reperitur corruptus aliquis Testis productus à parte, siuè Accusatore, cæteri Testes pariter ab eodem præsentati, præsumuntur corrupti, & nihil probant. (b) Quod, si duo Testes falsum deposuerint, & dixerint, se ideò falsum dixisse, quia ab alio fuere subornati, magna controuersia inter *Doctores* est, an ipsis, vtpotè periuris, sit credendum, & an possit contra Subornantem procedi. Tamen quidquid sit de iure, dicit *Farinacius*, (c) quod de consuetudine faciunt indicium ad torturam, nisi aliquod releuans ad sui exonus adduxerit; imò etiam vnus subornatus, concurrente aliquo adminiculo vrgenti, sufficit ad formandum indicium ad torturam, vt scribit *Iulius Clarus*; (d) debet tamen dictum talium Testium confirmari in tortura. Quandò autem aliquis Testis productus à parte, probatur per legitimas probationes, quod falsum deposuerit, præsumitur subornatus ab eo, qui produxit illum; vndè, si accedit confessio Testis subornati facta in tormentis, & commodum, quod oriebatur ex falsa depositione fauore Subornantis; non solùm oritur indicium ad torturam, sed facit plusquam semiplenam probationem: & ille, qui ipsum produxit, tenetur pœna falsi, etiam sine interrogatione vlla sibi facta à Iudice, *An velit tali Teste vti?* de qua interrogatione loquitur *Clarus*, (e) & alij: & debet fieri, casu, quo aliquod falsum instrumentum in iudicio exhibeatur.

VI. Quæritur. Quid requiratur ad hoc, quod Testis legitimè examinetur?

SVMMARIVM.

114. *Examen legitimum Testium, quæ requirat.*
Non est necessè, quod Iudex sit Superior Actoris, nec Testis.
Requiritur iurisdictio Iudicis in causa.

115. *Examen coram Iudice incompetenti est nullum.*
Acta facta ab Episcopo, siue à Iudice Laico, non probant in iudicio regulari.
Confessio à Regulari de delicto facta coram Episcopo est nulla.

116. *Vt Episcopus possit punire Regularem, quæ requirantur.*
Superior Regularis non tenetur exequi sententiam latam ab Episcopo contra Subditum Regularem.

Iudex

Iudex Delinquentis tenetur exequi sententiam latam à Iudice delicti.

117. *Processus factus à Iudice Laico contra Regularem, valet ad inquirendum in specie.*

Sed non ad torquendum.

118. *Confessio facta à Regulari coram Episcopo censetur extorta per vim, & metum.*

119. *Iudex Regularis, ad quem transmissus est processus contra Subditum suum à Iudice incompetenti, debet nouum processum instruere.*

Episcopus instans apud Superiorem Regularem, vt Subditum suum puniat, est verus Accusator.

Corpus delicti probatum in vno foro, valet pro omnibus.

120. *Corpus delicti, inseparabilis à Delinquente, debet probari à Iudice Regulari, nec valet eius probatio facta ab alio Iudice incompetente.*

Modus incipiendi processum ex actibus à Iudice incompetente transmissis.

Examen factum à Testibus in alio iudicio non est sibi legendum.

Examinis illius lectura esset suggestio.

114. RESpondeo, quod ad legitimum examen Testium requiritur, quod Iudex sit competens; porrò competentia hæc non requirit, quod Iudex sit Superior Actoris, quia Actor potest esse Ecclesiasticus contra Reum, & coram Iudice, ambobus Laicis, nec tamen Iudex tunc in Actorem habet iurisdictionem. Neque requiritur, quod Testis sit Subditus Iudicis, quia, vt supra dictum est, Iudex, etiam Regularis, potest validè examinare Testes Laicos, & Clericos Sæculares, & Regulares Ordinis non sui, qui tamen eius Subditi non sunt. Sufficit ergo, quod Iudex habeat iurisdictionem in causa, quam cognoscit, (*f*) & hoc est, quando Reus prætensus est Subditus illius, & causa non est altiori Tribunali reseruata, vt crimen Hæresis.

115. Sequitur ergo, quod Testium examen coram Iudice incompetente, factum nullum est, nec valet ad damnandum, neq; ad torquendum Reum, sed neque ad inquirendum in specie contra illum, sed est sicut denunciatio, seu querela, vt textualiter habetur in quadam Decretali. (*g*) Vnde oportet, quod Iudex competens nouum processum instruat. Hinc deducitur resolutio casus, qui potest vsu venire, & est, dato, quod Regularis extra claustra delinquat, Episcopus verò, (extra casus, in quibus procedere potest, vt *Delegatus Apostolicus*,) in Curia sua processum instruat, & crimen probet, vtrum Testes, examinati apud Episcopum, probent contra Regularem, vel etiam confessio criminis facta à Reo Regulari coram Episcopo valeat, ità vt Superior Regularis possit, tali processu vti ad sententiandum illum? Et quod dicitur de Episcopo intelligendum, etiam est de Iudice Laico. Et ad hoc resolutiuè dico, quod non, quia Testes illi sunt examinati à Iudice non suo, Iudex enim Laicus, siue Episcopus non habet iurisdictionem in illa causa, quia Reus non est eius Subditus, & proindè nihil probant; neque etiam confessio ipsius Rei ipsi nocet in ordine ad puniri à suo Superiore, vt habet *Textus* expressus supracitatæ *Decretalis*, & ita concludunt *Doctores*. (*b*)

116. Nec facit, quod delictum fuerit commissum extra claustra, & videatur, quod Episcopus vigore *Tridentini* possit illum punire; quia hoc non est absolutè verum; sed tantùm, quando Superior Regularis monitus ab Episcopo, vt puniat, punire negligit, ita enim habet *Concilium* (*i*) *Regularis non Subditus Episcopo, qui intra Claustra Monasterij degit, & extra ea ita notoriè deliquerit, vt Populo scandalo sit, Episcopo instante, à suo Superiore, iuxta tempus ab Episcopo præfigendum, seuerè puniatur, ac de punitione Episcopum certiorem faciat; sin minus à suo Superiore Officio priuetur, & Delinquens ab Episcopo puniri possit.* Ex quibus verbis manifestè apparet, quod ad hoc, quod Episcopus validè possit, in Regularem procedere, quatuor cumulatiuè requiruntur, nempè, quod *notoriè deliquerit*; quod *extra Claustra*; quod *Populo scandalo sit*; & quod *expirauerit tempus, assignatum ab Episcopo ipsius Superiori ad puniendum, & non punierit*. Sequitur ergo, quod si Episcopus, (vt frequenter assolet, maximè contra Regulares, qui sunt pecuniosi, & à quibus nonnulli Officiales Curiæ Episcopalis impinguantur, vt taceat, & sepeliatur processus) contra Regularem procedat, non solùm Testium examen, & etiam Rei confessio, sed omnia acta penitùs nulla sunt. Et si Episcopus processum transmiserit ad Superiorem Regularem, & fortè etiam cum Sententia condemnatoria Rei, non tenetur Superior exe-

exequi Sententiam illam, aut tali processui inniti, quia nulla sunt. Nec valet, quod quis ratione loci, in quo commisit delictum, sortiatur forum Iudicis loci delicti, & Iudex Delinquentis teneatur exequi sententiam ab alio prolatam, vt dicitur in iure. (l) Quia hoc ideò determinatur, quia Iudex Delinquentis abest, & distat aliquando multùm à loco delicti, nec de facili potest se conferre illuc, ad sumendas informationes, quas nihilominùs iudicialiter capere non posset in Diœcesi aliena; Ideò nè delicta impunita remaneant, subuenit ius, vt Episcopus delicti Sententiam ferat, & Episcopus Delinquentis illam exequatur. Non sic autem in casu nostro, quia Superior Regularis est in eodem loco delicti, vbi inquirere potest, & punire, & ita cessat ratio dans ius Episcopo procedendi in alio casu.

117. Quid ergo operari debet processus factus à Iudice incompetenti siuè Ecclesiastico, siue Laico? Dico, quod facit ad hoc; quod Superior Regularis possit deuenire ad inquisitionem specialem contra Subditum suum, quia, ex talis processus publicatione, remanet infamatus, & infamia est sufficienter probata ex ventre illius processus. Sed poterit nè immediatè Reum constituere, & in casu negationis ipsum torquere ex probationibus Testiũ in illo processu examinatorum? Dico, quod non; quia, vt dictum est, tale examen nullum est, proindè nihil probat; ad dandam autem torturam Reo, requiritur saltem semiplena probatio, vt notum est, & Testis, examinatus coram Iudice incompetente, non probat, vt dicunt iura. (m) Nec talibus Testibus debet Iudex Regularis integram fidem dare, vt enim non semel in facti contingentia vidi, vt plurimum sunt falsi, corrupti, & ab ijsdem Curialibus Sæcularibus per suggestiones subornati, vt Reus grauetur, & ab eo ipsi lucrum percipiant in sopiendo processu. Nec pariter faceret ad torturam ipsamet confessio Rei facta coram illo Iudice incompetente, quia nulla est, & per eam nequit Clericus *aliquatenus condemnari*, (n) vt dicit quædam Decretalis: *aliquatenus* autem *condemnaretur*, si ex decreto Iudicis torqueretur.

118. Sed nonnè talis confessio, licet iudicialiter legitima non sit, est saltem extraiudicialiter facta? Debet ergo sufficere ad torturam, quia extraiudicialis confessio ad torturam valet, vt supra diximus. Dico, quod non; quia talis confessio per vim, & metum censetur extorta, & ideò ad torturam non facit, vt dicunt *Canonistæ*. (o) Nullus enim Regularis, nisi vi coactus, coram alieno Iudice se sistit; & si delictum confitetur, hoc facit, vt dimittatur ab illo Tribunali (à quo contra ius vexatur, & scit non posse ab eo puniri) & ad suum legitimum Superiorem remittatur, à quo iustè iudicabitur, & coram quo poterit, sine impensis, tueri se, quod non potuisset in illo Tribunali, propter auaritiam, & cupiditatem Curialium, qui aliquandò non iustitiam sitiunt, sed aurum.

119. Dum igitur neque dicta Testium, neque Rei confessio aliquid valet, debet Iudex Regularis nouum processum incipere per modum denunciationis, Episcopus enim, siue Iudex Laicus, ad ipsum acta coram se transmittens, succedit loco Denunciatoris; imò Episcopus *instans* ad præscriptum *Concilij* est verus Accusator. Corpus autem delicti permanentis, vtpotè homicidium, vulnus, falsum instrumentum, &c. vbi probatur Corpus delicti separatum à Delinquente, potest compulsare Iudex Regularis ab actis alterius; nec est necessè, quod ipse constare faciat de tali corpore; quandoquidem actus ille fuit validus, quia Iudex loci delicti legitimè potest, & debet inquirere de delicto, & de eo facere constare, quia ad illud habet ius, licet non habeat ius ad Delinquentem. Et ità videmus, quod, si occisus est Laicus, & ignoretur Homicida, Iudex Laicus visitat Corpus delicti; Si autem inquirendo reperit Delinquentem esse Clericum, leuat manum à processu, & indicat Curiæ Ecclesiasticæ, quæ tamen vtitur *Viso, & reperto* facto per Iudicem Laicum, supposito, quod occisus à multo tempore sit tumulatus, & noua recognitio fieri nequeat. Et ità Corpus delicti probatum in vno foro, valet pro omnibus foris.

120. Si verò Corpus delicti probari nequit separatum à Delinquente, vt Adulterium, Blasphemia, & similia crimina non relinquentia vestigium post se; probatio delicti facta coram Iudice incompetente, quia de necessitate inuoluit personam, ad quam ius non habet, nulla est, coram Iudice competente; & proindè ipse debet de nouo examinare Testes, & per eos probare, tùm delictum, tum Delinquentem, nouum fabricando processum.

(p) Proin-

(*p*) Proindè incipiendus est processus tanquam per viam Accusationis, præmittendo, quod *Cum D.Iudex N.transmiserit ad eum, quædam acta in suo Tribunali, quæ ibi inseruntur, & incipiunt, &c.& desinunt, &c. ex quibus apparet Fratrem N. esse Reū de delicto, &c. ideò, ad instantiam illius Iudicis procedendo, decreuit ad debitam inquisitionem iudicialem descendere*. Et creato *Notario*, vt diximus aliàs, debet probationem corporis delicti, ex actis sibi præsentatis compulsare, si tamen est delictum relinquens vestigium post se. Si autem non probatur Corpus delicti, nisi probetur simul Delinquens, incipiat examen Testiū, & alia, prout solet in alijs processibus, & prosequatur. Formam autem horum omnium dabimus in Secunda Parte. Debet verò Iudex Testes, habita sui Superioris licentia, vt suo loco diximus, examinare. Et hic aduerto, quod Iudex ad petitionem illorum Testium, & multò minùs spontè sua, non debet illi facere legi suas depositiones in alio examine factas coram Iudice incompetenti; quia licèt hoc possit quādo Testis repetitus petit sibi legi suam primam depositionem, non tamen ità est in hoc casu. Et ratio est, quia Testis fuit in primo examine à Iudice competente interrogatus; & proindè coram eodem repetitus, potest confirmare, quod dixit, & se ad illud remittere. In casu autem nostro examen nullum est, & coram tali Iudice est veluti quid extraiudicialiter dictum; & sicuti, si Iudex ante Testis interrogationem diceret ipsi id, quod extraiudicialiter Iudex ipse audiuisset, euaderet interrogatio eius suggestiua annullans processum, (quia tali modo videretur insinuare Testi quid cupiat, vt ille deponat) ità esset interpretatiua suggestio lectura talis examinis, per quam instrueretur quid dicere deberet: & hoc euaderet multò fortiùs, si spontè Iudex depositionem legi faceret in faciem Testis. Et reuera attenta falsitate Testium, quam experimento didici vigere in aliquibus Tribunalibus Sæcularibus, maximè in casibus similibus, periculosissimum iustitiæ est, talem lecturam sibi facere, quia est quodammodò eos de nouo instruere, vt eandem falsitatem, quam semel deposuerunt instructi, iterùm confirment. Præterquamquod, tollitur in parte modus se defendendi Reo, qui potest illa duo examina inter se confrontare, & inuenta contrarietate excipere contra Testes de falsò, quod non potest euenire, si Testi examen primum legatur, & illud integraliter confirmet, siue se ad illud remittat.

VII. Quæritur. A quo sint Testes examinandi?

SVMMARIVM.

121. *Testes, à quo examinandi.*
Examinari debent à Iudice in causa criminali.
Hoc non est substantiale iuris.
Si, apud Nos, Testes examinentur à Notario, valet processus.
Si Iudex nequit personaliter examinare Testes, quid agendum?
122. *Remissio quid sit, cui, & à quo facienda.*
Litteræ Remissoriales, quæ.
Iudex, cui dantur Remissoriales, potest compelli ad eas exequendas.
Praxis formandi Remissoriales remissiuè.
123. *Litteræ Commissoriales, quando, & cui dandæ.*

123. Respondeo, quod ex quodam *Authentico* (*q*) habetur, quod Testes debent examinari coram *Iudice* in criminalibus: & ibi notat *Gothofredus*, quod non potest fieri Testium examinandorum remissio. Tamen hoc non est iuris substantiale, (*r*) quod patet ex hoc, quod praxis Curiarum contrarium seruat, & Testes passim à *Notarijs* criminalibus, ex *Iudicis* commissione, examinantur. Vnde cum à Nobis non seruanda sint ea, quæ ad iuris substantiam non pertinent, non vitiaretur processus, si Testes à *Notario*, siuè Scriba examinarentur. Vsus tamen *Religionis*, qui & seruandus est, obtinuit, vt à *Iudice* examinentur. Possunt tamen dari casus, in quibus hoc nequeat *Iudex*; si quidem Testes sunt in aliena Prouincia lōginqua, nec possunt de facili haberi, & negotium vrget; aut sunt absentes, infirmi, necessariò occupati, quia concionantur, aut publicè legunt, nec *Iudex* laborans podagra, potest ad eos ire, &c. Quid ergo tunc faciendum?

122. Dico, quod *Iudex* potest vti *Remissione*, aut *Commissione*. Remissio autem non

non est, nisi petitio facta à *Iudice* alteri iurisdictionem habenti extra territorium *Iudicis* petentis. Proindè remissio non fit nisi *Iudici*, siuè *Prælato*, qui iurisdictionem ordinariam habet. Casu quo ergo aliquid sit præstandum per viam iuris, quod non potest fieri à *Iudice*, quia illud negotium præstandum est in alieno territorio, in quo iurisdictionem non habet, iste negotium remittit ad *Iudicem* territorij illius, ab eo præstandum; vt visitatio Corporis delicti, examen Testium, confrontatio scripturarum in Archiuio existentium; compulsatio scripturæ authenticæ à libris publicis, &c. & litteræ, quibus petit, instat, aut rogat *Iudicem* illum, dicuntur *Litteræ Remissoriales*. Quia autem Fora se inuicem iuuare debent, *Iudex* requisitus debet exequi id, de quo ab alio rogatur; & si non exequitur, peccat, & potest compelli, non quidem à Requirente, sed à Superiore Requisiti, & ad instantiam Requirentis, vt scripsit *Passerinus*. (s) Praxis porrò est, quod, si ex.gr. sit examinandus Testis alienæ Prouinciæ, *Iudex* siue Ordinarius sit, siue Delegatus, debet articulos formare, super quibus interrogari debet Testis, formam autem dabimus in secunda Parte; & ipsos sigillatos transmittere ad Prouincialem Superiorem illius Prouinciæ, in qua est Testis, ipsum rogando, vt illum examinet, & authenticam copiam, manu ipsius Testis firmatam, ad se transmittat. Totum autem hoc factum debet in processu registrare, exindè receptum examen in actis inserere.

123. Si autem Testis sit Subditus *Iudicis*, & non potest ille ad se venire, neque iste ad illum ire, illius examen potest committere siue *Notario*, siue alteri Subdito suo, dando illi litteras *Commissoriales*, in quibus detur facultas examinandi talem Testem nominatim, & iniungatur Testi per sanctam obedientiam, vt tali Commissario obediat in spectantibus ad illud examen, & veritatem dicat, pariterque articulos, & interrogatoria Commissario debet dare, vt super ijs Testem examinet; & tandem examen ipsum in actis inserere.

VIII. Quæritur. Quot, & quales Testes, & quoties possit Iudex examinare?

SVMMARIVM.

124. *Quando agitur de crimine publico, cumulatur Inquisitio ex Officio cum ea, quæ fit ad instantiam partis.*
Iudex ex Officio reijcere debet Testes inhabiles ab Accusatore productos.
Accusatorem producentem Testes inhabiles, Iudex ab Accusatione diuertat.
Testes alios, præter productos ab Accusatore, si sunt informati, debet Iudex examinare ex Officio.
Hoc fallit in Delegato ad causam particularem, in qua procedatur per Accusationem.
125. *Testium numerum rescecare debet Iudex.*
Plures quàm duos examinare, ad Reum conuincendum, bonum est.
Numerus Testium, quando dicatur superfluus.
126. *Testes toties, quoties voluerit, potest Iudex examinare.*

124. Respondeo, quod in criminalibus, in quibus agitur de publico bono iustitiæ vindicatiuæ potest cumulari modus procedendi per viam Inquisitionis, & ex Officio, cum Accusatione, siue ad Partis instantiam. Hinc est, quod quando accusatur Religiosus de crimine, esto quod Accusator ex sui parte acceptam iniuriam remittat, & apud Iudicem instet, ne amplius processum continuet, sed Reo parcat: quantumuis Iudici constet Accusatorem, non ex præuaricatione, sed ex bono motu patientiæ, & charitatis, hoc petere, tamen nequit desistere à processu, sed debet ex Officio illum prosequi; vel saltem Reum ad aliorum exemplum aliqua pœna mulctare. Cum ergo Iudex procedens sic per viam Accusationis, simul etiam ex officio procedat, si Accusator aliquos Testes inhabiles sibi præsentet, debet Iudex ex officio illos reijcere. Proindè, quando Accusator libellum Accusationis præsentat Iudici, & instat, vt procedat, & Testes, quos debet examinare producit; si eos videt Iudex manifestè inhabiles, debet, si non ex iustitia, saltem ex charitate, monere Accusatorem, vt desistat, ne cogatur succumbere pœnæ talionis non probando (t) cum tales Testes inhabiles sint, & eos teneatur Iudex ex officio reijcere. Sequitur

Cccc pari-

paritèr ex dato fundamento, quod Iudex tenetur examinare, non tantùm eos Testes, qui sibi proponuntur ab Accusatore, sed etiam alios, quos supponit probabiliter esse de facto informatos: ratio enim ipsius officij est, quaquauersùm documenta conquirere, quibus crimina, si sunt commissa, probentur, ac compescantur ad Reipublicæ vtilitatem. Verumtamen est, quod hoc fallit in *Delegato* ad causam particularem, in qua proceditur per viam Accusationis; quia cum iste ex officio Iudex ordinarius non sit, non habet vndè possit legitimare vocationem Testium, qui nec sunt ab Accusatore producti, nec ab alijs Testibus vocati: ad eum enim tantùm spectat illos examinare, quos Accusator proponit, vt ipsi iustitiam ministret, non verò de delicto per alios inquirere, cum ad eum non spectet crimina castigare. Imò oriretur rationabiliter contra eum præsumptio, quod esset partialis Accusatoris; cum laboraret pro eo in quærendis medijs, quæ ille nesciebat, ad suum intentum probandum.

125. Circa numerum Testium autem sciendum, quod, vt aliàs dictum est, duo Testes totaliter integri plenè probant, & conuincunt: vnde alij regulariter essent superflui. Sed quia multoties Reus proponit exceptiones, quas Iudex nunquam cogitauit, & Testium integritas diminuitur, & crimen non plenè remanet probatur, ideò plures quàm duos examinare debet; præsertim, quando per viam Accusationis inquirit. Licèt enim resecare Testium multitudinem concedatur Iudici summariè procedenti, vt dicitur in vna *Clementina*, (u) tamen debet intelligi de Testibus superfluis, non verò de necessarijs ad probationem. Si ergo aliquos ab Accusatore productos, videt Iudex plenè probare, debet aliquem alium ex ijsdem productis ad superabundantiam examinare; vt si contra aliquem fiat exceptio, illius defectus per alium suppleatur; cęteros autem potest resecare. Sed, si videt non probatum intentum, omnes ab Accusante productos, etiam si essent centum, examinare debet, donec crimen probetur, nec iste numerus, licet magnus, dicitur superabundans; quia tunc tale est, quando duo, vel tres iam benè probassent; & tunc alij sunt verè superflui, & dimittendi.

126. Non restringitur tandèm Iudex ad examinandum Testes vna vice tantùm, sed potest toties, quotiès opus esse iudicauerit, eos examinare.

IX. Quæritur. An, & quando debeat admitti Testis relatiuè respondens?

SVMMARIVM.

127. *Testis relatiuè respondens, quando dicatur.*
Se referens ad primum examen probat.
Primum examen debet legi Testi, si petat.
Remissio ad primum examen, quando fallat.
Quando reexaminatur Testis suspectus de falso, non est illi legendum primum examen.

128. *Remittere se ad dictum alterius non potest Testis.*
Se taliter remittens nihil probat.
Testis non potest se remittere ad scripturam, remissiuè,

127. **R**Espondetur, quod triplici modo potest dici Testis *respondere relatiuè*, puta se referendo, vel ad primum examen, vel ad dictum alterius Testis, vel ad scripturam. De primo modo dico, quod in Testis repetitione, si ille petit sibi legi primum examen, & protestetur, quod *si sibi non legatur, & in hoc secundo deposuerit aliquod contrarium primo, ex nunc pro tunc, secundum dictum corrigit, & vult valere primum, quia tunc magis recordabatur ex memoria recenti facti, de quo modo, ob lapsum temporis, & interiecta negotia, non plenè recordatur*; talis protestatio, & remissio ad primum examen subsistit, & rationabilis est; & petitio facta à Teste, vt primum examen sibi legatur, debet exaudiri, vt habetur ex *Textu* infra. (x) Verum tamen est, quod hoc, puta remissio ad primum examen, fallit in multis casibus, puta quando primum examen est nullum, aut ex incompetentia Iudicis, aut ex iuramento non præstito, vel alia ex causa inualidante depositionem. Pariter, quando denuò examinatur ad hoc, vt habeatur declaratio alicuius dicti in prima depositione. Insuper quando Testis examinatus ab Arbitris repetitur coram Iudice ordinario; siue examinatus in iudicio summario repetendus est in plenario.

Am-

Ampliùs, quando Testis suspectus est, quod fuerit subornatus, aut falsum deposuerit; & in hoc vltimo casu, non solùm non potest se referre ad primum examen, sed etiam Iudex debet illi denegare lecturam illius, ne per illud denuò in falsitate manuteneatur instructus; & tunc non valet eius præmissa protestatio, quod nempè intendit secundùm dictum corrigere, si fuerit contrarium primo: etenim, si Iudex habet fundatum indicium suæ falsitatis, potest legitimè præsumere, talem protestationem esse ad effectum celandi falsitatem, & subornationem; proindè potest illi nullo modo credere, imò magis radicari in præsumptione falsitatis. Supradictas autem limitationes tradunt *Menochius*, & alij apud *Farinacium*. (z)

128. Quantùm ad secundum dico, quod Testis nullo modo potest se remittere ad dictum alterius, sed debet ipse ex se deponere super ijs, quæ proprio sensu percepit, cum omnibus suis qualitatibus de tempore, loco, modo, personis, per extensum, iuxta Iudicis interrogationem. Et licet aliqui dicant, quod possit à *Notario*, antequam examinetur, legi depositio alterius Testis; & ipse possit ad eam se remittere, & illam in totum confirmare; & quod sit iuris solemnitas, quod secundus Testis per extensum examinetur; & quod in aliquibus Curijs ita practicetur; tamen resolutè assero, omnia hæc falsa esse, & malefacta. Quia Testis ita se remittens nihil probat, vt *Doctores*(a) passim scribût. Prætereà, si Iudex vel per se, vel per Notarium suum præueniret responsionem Testis, & diceret *Mihi fuit dictum, quod factum tali, & tali modo fuit, est nè verum*? profectò talis interrogatio esset suggestiua, & totum processum vitiaret. Quare ergo non erit dicenda suggestio lectura examinis alterius Testis, qua potest instrui iste, de quo deponeret? Profectò, si examen illius primi Testis est contrarium Fisco, non esset ita fatuus Iudex, vt vellet, ipsum legi facere secundo Testi, ne ab illo instructus, contra Fiscum deponeret. Si ergo facit legi, quia facit pro Fisco, indicat mentem suam esse, vt etiam secundus Testis pari modo deponat. Et ista non erit suggestio? Et non erit substantiale, sed apex iuris? Quis sanæ mentis hoc concedat? Quod si in aliquibus Curijs hoc practicatur, erit à Iudicibus, qui non crimina, sed pecuniam quærunt; & non veritatem, sed aurum venantur. Sed non ita faciunt Iudices timentes Deum, & puritatem iustitiæ pro delicto affectantes.

Quantùm autem ad tertium dico, quod nullo modo Testis se potest remittere ad scripturam, nisi sicut supra dictum fuit.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.516. col.2.

(a) *l. Quippe. ff.de Iudic.*

(b) *cap.Cum super.cap.Cum contra. de Test. cogen. l.Constitutio.Cod.de Test.glos.in Rubr. de Test. cogen.Ambrosin.Process.informat.lib.1. cap.3. num.1.*

Pag.517. col.1.

(c) *Tit. Indicia.§.1.*

(d) *Tit.Accusatio. §.1.*

(c) *Tit. Accusatio.§.1.*

(f) *Sgroi Par.4.cap.3.n.22.& seqq.*

(g) *Gomez. cap. 12.num. 16. Farinac. quæst. 56. nu.70.*

(h) *Farinac.Mascard.Decian.Crauet.Caputaq.apud Sgroi.Par.4.cap.3.n.24. Sanctor.de Pœn. cap. 8.qu.10. fol.371.*

(i) *Clar.qu.24.vers Sciendum est. Ricc. Decis.Part. 1.Decis.218.n. 12.Granut.Theorem.19.n.14. lib.1.Baiard.ad Clar.qu.24. n.114.apud Sgroi Par.4.cap.3.n.31.*

Pag.517.col.2.

(b) *Plot.in l.Si quando.§.2.num.8.Socin. Cons.136. vol.1 Sforz.Odd.de Restit. in integr. quæst.48. numer.47. Mascard. Conclus. 1403. numer.2. Farinac.qu.62.n.61.apud Sgroi Part.4.cap.3. n.31.circ.med.*

(m) *Tit. Præm.nu.20.*

Pag.518.col.1.

(n) *l.1.§.Ius naturale. ff.de Iust.& iur.*

(o) *cit.l.1.§.Ius gentium.ff.de Iust. & iur.*

(p) *l.Omnes populi.ff.de Iust. & iur.*

Pag.518. col.2.

(q) *Berti Pract.crimin.Tit.6. cap.10.n.35.*

(r) *Psalm.81 .vers.2.*

(s) Passerin. *Trib.Regul.quæst.12. art.5.n.13.*

Pag.519.col.1.

(l) *Bordon.Pract.crim.cap.11.num.9. Speculat.de Test.§.Nunc tractandum. num.18. & 19. Felin.cap.Prætereà. num.5.& cap. Cum causam.*

de Test. Mascard. de Probat. Concl. 278. lib. 1. & Concl. 1958. lib. 3.

(u) *Speculat. de Test. §. 5. n. 34. Mascard. lib. 2. Concl. 828. n. 9.*

(x) *Farinac. quæst. 60. num. 14. Passerin. Trib. Regul. quæst. 12. art. 3. num. 9.*

Pag. 519. col. 2.

(z) *Inst. Tit. 20. lib. 3. §. Sed quod.*

(a) *l. Infans. ff. Ad leg. Corn. de Sicar.*

(b) *l. 8. §. Vbi autem in vnum. Cod. de. Bon. quæ liber. l. 18. Cod. de. Iur. deliber. l. 1. §. Sufficit. ff. de Admin. Tutor.*

(c) *l. Qui iurasse. ff. de Iureiur.*

(d) *cap. Fraternitatis. cap. Intimauit. de Test. l. Sola l. Iusiurandi. C. eo. tit.*

(e) *Bouer. Direct. Par. 2. cap. 20. vers. Primum itaque Passerin. Trib. Reg. q. 12. n. 15. Berti Pract. Tit. 11. cap. 11. n. 6.*

(f) *cap. Per. tuas. il 1. iunct. glos. in verb. Inimicitias. de Simon. Bart. in l. In quæstionibus. ff. Ad leg. Iul. maiest. Direct. Inquis. Par. 3. q. 67. vbi. Penna. Com. 116. Menoch. de Arbitr. Iud. quæst. 28. Berti Tit. 11. cap. 11. num. 6.*

Pag. 520. col. 1.

(g) *Alexand. Conf. 99. n. 2. lib. 1. Feliu. in cap. Cum oportet. Col. 6. de Accusa. Grammat. Conf. 45. n. 12. Farinac. q. 53. nu. 21. apud Sgroi Part. 4. cap. 9. n. 5. & 11.*

(h) *Peregr. Conf. 2. num. 23. vol. 2. Baiard. ad Clar. qu. 24. nu. 8. Guazzin. Defen 19. cap. 16. n. 21. & Defen. 30. cap. 40. num. 15. Giga. de Crim. læs. maiest. lib. 2. Tit. Quam. prob. qu. 2. in fin. apud Sgroi Par. 4. cap. 9. n. 15.*

(i) *Grammat. Conf. 45. num. 18. & alij apud Farinac. quæst. 53. num. 24. Baiard. Quæst. 24. num. 42. Sgroi Part. 4. cap. 9. num. 9. Iason. Conf. 167. num. 8. lib. 4. Marsil. Conf. 15. num. 7. apud Berti Tit. 11. cap. 11. num. 7.*

Pag. 520. col. 2.

(l) *Modern. Bict. Bellegrand. Sgroi. Bordon. apud Passerin. Trib. Regul. q. 12. ar. 6. n. 17.*

Pag. 521. col. 1.

(m) *cap. Cum oportet. cap. Dilectus. de Accusat. cap. Per tuas. il 1. de Simon.*

(n) *Tit. Quales. n. 45.*

(o) *Bart. in l. Vnic. Cod. de Rapt. virg. Royas. Sing. 200. Farinac. quæst. 53. num. 38. Berti. Pract. Tit. 11. cap. 11. num. 33.*

Pag. 521. col. 2.

(p) *Felin. in cap. Insuper. de Test. num. 5. Menoch. de Arbitr. cas. 106. numer. 11. Passerin. quæst. 12. artic. 8. numer. 33. Tusc. litt. T. Conclus. 205. à num. 16.*

(q) *Bald. in l. Dictantibus. num. 4. Cod. de Testam. Bertaz. Conf. 151. num. 4. Mascard. de Probat. lib. 3. Conclus. 1357. num. 1. & 2. apud Bict. quæst. 29. numer. 27.*

Pag. 522. col. 1.

(r) *Passerin. Trib. Regul. qu. 12. Art. 2. n. 6.*

Pag. 522. col. 2.

(s) *§ His itaque respondetur. 23. qu. 4.*

Pag. 523. col. 2.

(t) *Berti Pract. crim. Tit. 6. cap. 10. & Tit. 11. cap. 11. Sgroi Par. 4. cap. 3. num. 20. & seqq. Bict. q. 28. & seqq. Passerin. q. 12. art. 12. Conciol. Resol. Crim. verb. Testes. Resol. 3. 5. 7.*

(u) *Thom. à Iesu de Visit. Regul. Tract. 3. cap. 11. n. 9. Megal. Pract. cap. 13. nu. 15. Menoch. de Arbitr. lib. 1. quæst. 27. Aretin. in 2. Subst. cap. 1 Bouer. Direct. cap. 20. versic. A primò. apud Sgroi Par. 4. cap. 2. n. 1. & cap. 3. n. 1.*

Pag. 524. col. 2.

(x) *l. Nullum. Cod. de Test. & ibi Bald. nu. 3. Notab. 2. Salycet. num. 2. & Io. Andr. numer. 3. Alex. Conf. 152. num. 10. lib. 7. Clar. quæst. 53. versic. Frequentissimè. Sgroi Par. 4. cap. 10. n. 1.*

(z) *Sgroi Par. 4. cap. 10. n. 1.*

(a) *Farinac. quæst 67. num. 140.*

Pag. 525. col. 1.

(b) *DD. in cap Fraternitatis. de Hæret. Bart. in leg. Eos. ff. Ad leg. Corn. de Fals. Clar. qu. 53. num. 9. Gratian. Discept. 797. Tom. 4. n. 26. Grass. de Except. cap. 29. n 18. Barbos. in l. Si ex falsis. n. 3. C. de Transact.*

(c) *Iason. in l. 2. num. 16. Cod. de Secun. tab. Boss. Tit. de Test. n. 31. Natta. Conf. 96. n. 1. Bald. in cap. Non adeò col. 1. de Rescr. apud Sgroi Part. 4. cap. 10. n. 8. in fin.*

(d) *Farinac. quæst. 67. num. 171. Butr. in l. Litis. ff. de Infam. Angel. Conf. 194. col. 2. Marsil. sing. 76. n. 2. Ricc. Decis. 32. n. 5.*

(e) *Passerin. Trib. Regul. qu. 14. Art. 6. n. 73.*

(f) *Farinac. qu. 67. n. 142.*

(g) *Felin. in cap. Fraternitatis. numer. 2. de Hæret. Bald in l. Si ex falsis. num. 15. Cod. de Transact. Farinac. quæst. 67. num. 142. apud Passerin. quæst. 14. num. 69.*

Pag. 525. col. 2.

(h) *cap. Ex tenore. iunct. glos. final. de Test. Ricc. Decis. 284. n. 1. 2. & 3.*

(i) *Aymon. Bald. Monticel. Farinac. q. 67. n. 75. apud Bict. q. 48. n. 4.*

(l) *Bordon. Pract. cap. 34. num. 5. Passerin. quæst. 14. art. 6. num. 64. Sgroi Par. 4. cap. 10. n. 6.*

(m) *Ancharan. Conf. 24. Afflict. Decis. 403. Caualc. de Test. p. 3. num. 68. apud Sgroi Part. 4. cap. 10. num. 7.*

Pag. 527. col. 1.

(n) *arg. cap. Prætereà de Test. cogen. Passerin. Trib. regul. q. 14. art. 3. n. 27.*

(o) *cap. Pura. 3. qu. 9. cap. Quod autem. 23. quæst. 7. cap. Solicitudinem de Appell. cap. licet. de Probat. l. Cum precum. C. de libe. cau. glos. in cap. In nostra de Test.*

(p) l.

(p) l. *Qui falso.ff.de Test.Clar.§.Falsum.vers.Testis qui falsum. Bitt.qu. 47. nu,21.& 22.*

Pag. 527. col. 2.

(q) *cap.Cum tu.iunct.glos.in verb.Benigne. de Test. cap.Antecessor.11.q.3.cap.Quod prædecessor, 8 qu. 1.*

(r) *Abb.in cap.Cum tu.num.4.vers. Idem dic. de Test. Bart.in l.Labeo.ff.de suppl. legit.& in l.1. in princip.ff.de Oper.non.nunc. Farinac. quæst. 66. numer. 118. apud Bitt. quæst.47. num.27 & 28.*

(s) *Felin. in cap. Cum tu, num. 16. de Test. Sgroi Part.4.cap.11.num.23. Passerin. Trib. Regul. quæst. 14. num. 34.*

Pag.528.col.1.

(t) *Thom.Tamburin.in Decal.lib.3.cap.1.§.3.nu.6. Sanch.Summ.lib.3.cap.2.numer. 13. Trullenc. lib.2. cap. 1. Dub. 4. Bonacin. Villalob. apud Leandr.in Decal.Par.2.Tit.1.Disp.3. q.11.*

Pag.528.col.2.

(u) *Bart.in l. Si quis in graui. §. Si qui moriens. ff. Ad S.C.Syllan.Alexand.in l.Sciendum. nu.33. ff.de Verb.oblig.Curt.iuni.in l.1. num.36 ff. Si certum petatur. Plot. in Repet. leg. Si quando. num.651. apud Clar. quæst.53. vers. Secundus est casus.*

(x) *Glos.in cap.Cum causam.in verb.Circumstantijs. vers.Hæc auctoritas. Extra. de Test.*

Pag.529. col.1.

(z) *Boss.Tit.de Fals. num.23.*

Pag.529. col.2.

(a) *l.Fauorabiliores. ff.de Regul.iur.cap. Cum sunt. eo.tit.in 6.*

Pag.530. col.1.

(b) *cap.Testes. 4.qu.3.l.23.ff. de Test.*

Pag.531. col.1.

(c) *Sgroi Par.4.cap.11. num.1. Florian. in l.2.n.2. de Test.Cyrill.Tit.de Test.§.2.col.1.& 2.Boss. Tit.de Tortur.n.16.& 17.Passerin. qu.14.art. 3.num.28.*

(d) *Berti Pract.crim.Tit.11.cap.11.n.77.*

(e) *l.Si ita. ff. de Hæred.instit. l. Stichus la 1.ff. de Manum. Testam.*

Pag. 489. col. 2.

(f) *cap.Cum.Ecclesia.iunct.glos.in vers.Vacillasse.de Cau.poss.Glos.in cap. Si Testes.§. In Testibus. in verb.Vacillant.4.quæst.3.cap.Vt nostrum.Vt Eccl bene.*

(g) *Gloss.in cap. Ille qui in.verb.Vt dum.vers.Alij dicunt.5.quæst.5.Foller.Pract.verb. Testibus } dil.genter. cap.8.num.47. apud. Berti.tit.11. cap.11.n.78.*

(h) *Passerin.Trib.Regul. quæst.14.art.9.n.93.*

(i) *Farinac.quæst.68.num.1.& seqq.Mar.Anton.lib. 3. Resol.1. num.39.& lib.3. Resol.46. num.6. apud Sgroi Part.4.cap.11.num.26.*

(l) *Rot. Roman.Decis.334.num.4.Part.3. Recent.& Decis. 131. num.2.ea. par. apud Sgroi loc.cit. num.27.*

(m) *cap. Cum tu, iunct. glos. in verb. Benignè de Test.cap.Ex litteris. de Probat. cap. Inter. dilectos.de Fid.instr.l.Semper.ff.de Reg. iur.*

(n) *cap.Cum clamor.iunct.glos.in verb.Ità.vers.Dicas. de Test.cap.Cum Ioannes. de Fid. instr. l. Vbicunque. ff.de Inter. in iu. fac.*

(o) *Glos.notab.in cap.In præsentia.in fin.de Probat.*

Pag.532. col.2.

(p) *cap.Prætereà.iunct.glos. in verb. Conscios. de Probat.cap.Tertiò.de Præsumpt.*

(q) *Farinac. quæst. 68. numer. 79. quem dat Bitt. quæst. 49. num. 17.*

Pag.533. col.2.

(r) *Penn.Par.3.Comm.121. vers. Testis verò singularis. Mascard. Concl.856. numer.2.Farinac. quæst.64.num.18.Sousa. lib.2.cap.15. num.6. Passerin.quæst.13.num.16.Bitt.quæst.44.n.2.*

(s) *Alexandr. Cornel. Felin. Ruin. Farinac. apud Bitt. quæst. 44. num. 7.*

Pag.534. col.1.

(t) *D.Thom.2.2.quæst.70.art.2. ad 2. Soto de Iust. quæst.7.art.2. Bert.tit.12.cap.11. n.50.*

(u) *l. Admonendi.ff.de Iureiur. vbi Bart. numer.36. Glos.in l.Bona. Cod. de Reb. cred. & in leg.3. Cod.Ad leg. Iul. Maiest. Gomez. varia. resol. tom.3.cap.12.nu.2.apud.Berti.tit.11.cap.11. num.86.*

Pag.534. col.2.

(x) *Mascard.Marsil.Foller.Farinac.q.64.num.120. apud Bitt.q.44.n.26.*

(z) *Io.Andr. Alex.Boer. Felin. Marant.Ruin.Mascard.de Prob. Concl.727. num.8. & seqq. Farinac. quæst.64. numer.359. apud Bitt.loc.cit. num.10.*

(a) *Penn Comment.121.vers. Subsequitur nunc.*

(b) *Penna loc.cit.vers. Denique hanc sententiam.& ibi Sot.Caietan.in 2.2.q.70. art.2.ad 1. Roias de Hæret. Assert.6.n.146.*

(c) *Statut. Gener.Ordin. cap.7.§.6.numer.39. Cap. Gen.Bononien.1495.Orb. Seraph. tom.3. fol. 136. col. 2. vers. Item declaratur.*

Pag.535. col.2.

(d) *Passerin. Trib.Regul.quæst.13.art.3. num.73.*

Pag.536. col.1.

(e) *Bald.& Dec. in cap. Licet causam. de Probat. Iason.Ripa.Franc.Curt.in l.Admonendi.ff.de Iureiur. Farinac. quæst. 64. numer. 112. apud Bitt. quæst. 44. numer. 16.*

Pag. 536. col.2.

(f) *Caecialup. in leg.Admonendi. num.86. & 92.ff. de Iureiu. Farinac. q.64. num. 323. & seqq. apud.Bitt.loc.cit.n.19.*

(g) *Abb.*

(g) *Abb.in cap. licet. num.12. verſ.Ego ſimpliciter. de Teſt.*

(h) *Innocent.in cap. Qualiter. il 2. de Accuſ.apud Abb.in d.cap.licet.n.11.de Teſt.*

Pag.537. col.1.

(i) *Innocent.& Io.Andr.in d.cap.Qualiter. il 2. de Accuſ.Armill.verb.Teſtis.num.6.Sylu.verb.eo, quæſt.3.apud Berti.tit.11. cap.11.n.53.*

Pag.537.col.2.

(l) *Abb.in cap.Super eo.de Teſt.& in cap.Iuramenta.de Iureiu.Clar.qu.21.verſ.Vnus Teſtis, & qu.52.verſ. Dixi etiam. Graſſ.Deciſ.97.num.5.& Deciſ.171.num.6. apud Berti. loc.citat. num.54.*

(m) *Deci.Conſ.92.num.23.& ſeqq.lib.2.apud.Biſſ. qu.43.nu.4.*

(n) *cap.Licet il 1.de Teſt.l.Iusiurandi. C eo.tit.*

(o) *cap.final.de Iureiur.leg.Theopompus. ff. de Dot. præleg.*

(p) *Lanfranc.de Teſt num.28.Corrad.Pract.§.2. de Offic. Prætor. num.1. fol.112. gloſ.in l.Admonendi.ff.de Iureiur. apud Biſſ.q.43.n.3.*

(q) *Abb.in cap.Cum à nobis.num.1. de Teſt. Io. Ludouic.Comm.opin.Concl.70.Farinac.quæſt.63. n.15.& 66.*

(r) *Farinac. quæſt.63. numer.42. & 43. Guazzin. Defen.29.cap.3.num.12.*

Pag.539.col.1.

(s) *Tit. Teſtes.num.3.& ſeqq.*

(t) *cap. Perſonas. cap.Veniens. de Teſt. cap.1. de Confeſſ.cap.Nemini. 15.quæſt.3. l.Quoties.C. de Teſt.*

(u) *cap.In fidel de Hæret.in 6.cap.p.de Confeſſ.l.final.C.de Malef.& Mathem.l.Si quis.Cod.de Falſ.monet.*

Pag.539.col.2.

(x) *Farinac. quæſt. 23. numer. 123. & 130. Paſſerin.Trib.Regul.quæſt.12.art.14.num.63.*

(z) *l.Diuus. ff.de In integr. reſtit. l.Non ſolum.ff.de Rit.nupt.*

(a) *Paſſerin.Trib.Regul.quæſt.12.art.14.num.62.in fin.*

Pag.540.col.1.

(b) *Marſil. Pract.crim. §.Diligenter.num.62.apud Clar.qu.21.verſ.Quæro nunquid.*

(c) *Boſſ. de Tortur.Teſt.num.3.Clar.quæſt.21. verſ. Quæro nunquid, & quæſt.25. verſ.Item in ſocio.*

(d) *Farinac.quæſt. 43. nu.139. apud Paſſerin.Trib. Reg.q.12.art.14.n.64.*

(e) *Menoch.de Arbitr.Caſ.474.num.54.Clar.quæſt. 24.Farinac.qu.43.n.178. quos dat Paſſerin. d. q.12.art.14. num.67.*

(f) *Chart. Deciſ.91. à num.39. Ciarl.in Guazzin. Grammat. Farinac. Caſtropal. tom.1. tract.4. Diſp.8.punct.15.nu.1. apud Sgroi Par.4.cap. 3.num.40.*

(g) *Farinac.qu.62.nu.385.& Conſ.10. num.1. Peguer.Deciſ.crim.cap.5.nu.38. Cabal.Caſ.185. num.2.Caſtropal.tom.1.tract.4.Diſp.8. punct. 15.§.4.num.1.Dian.Par.4.tract.8.Reſol.123. apud Sgroi Part.4.cap.3.num.41.circ.med.*

Pag.540. col.2.

(h) *l.Si quis ex argent.§.Cogantur.verſ.Quid enim, ff.de Eden.Bald.in l.final.ff.eo.ti. Graſſ. Deciſ. 179.num.128.& ſeqq. Bouer. Direct. Part.2. cap.21.Ricc.Prax.var. Reſol.212.num.4. Menoch. Decian.Maſcard.Foller.apud Sgroi Part. 4. cap.3.n.42.*

(i) *l.3.§.Lege Iul.ff.de Teſt.*

Pag.541. col.1.

(l) *Tit. Teſtes. num.97.*

(m) *cap. Decernimus de Sent. Excomm.in 6.Maſcard.concluſ.705.Farinac quæſt.56. num.242. Ricc.Part.7. Reſol.259. Carena. Part.3. tit.5. num.24. Barboſ. in cap. Veniens. 38. de Teſt. apud Sgroi Part.4.cap.3. num.17.*

Pag.541.col.2.

(n) *cap.Si Teſtes.§.Teſtium.4.q.3.l.3.in princ.ff. de Teſt.*

(o) *Farinac.quæſt.55.num.68. Guazzin. Defen.19. cap.10.num.10.Mirand. quæſt.17. num. 27.& ſeqq.vt citat.Sgroi.Par.4.cap.3.n.13.*

(p) *Paſſerin.Trib.Regul.q.12.art.23.n.143.*

Pag.542.col.1.

(q) *Portel.verb.Teſtes.num.10.Diana.Par.4.tract. 8. Reſol.129. apud Paſſerin. qu. 12. num.145 Farinac.qu.43. numer.167.& qu.62. num.34. Bordon.Pract.crim.cap.8.n.28.*

(r) *Farinac.quæſt.86.num.23. apud Paſſerin. quæſt. 12. art. 23. num. 151.*

Pag.542. col.2.

(s) *Alex.Conſ.24.num.15.& ſeqq.lib.2.& Conſ.1. num.15.& Conſ.14.col.1.lib.3. Gram. Deciſ. 42.num.7.Clar. q.21. num.14.Boſs.tit.de Inquiſ.n.47.Angel.in verb. Quod Index. num.6. Tuſc.litt.I.Concl.96. num.22.*

(t) *Plot.Conſ.50.numer.23.& ſeqq. Tuſc. T.Concl. 196.num.26.apud Sgroi Par.4.cap.3. num3.*

Pag.543.col.1.

(u) *Caualc.de Teſt. Par.1. num.20.apud Sgro. loc. cit.num.1.*

(x) *Sgroi lux Prælat.Par.4.cap.14. per tot.*

(z) *Bald. in l. Presbyteri. notab.4. Cod. de Epiſc.& Cler.Iaſon.in l.Præſcriptione. col.3.C. Si cont. ius, vel vtil.Crauet.Conſ.9.num.9.*

Pag.543.col.2.

(a) *Boſs.tit.de Indic.num.173.Roland.Conſ.3.num. 42.lib.3.Farinac.qu.62.nu.40.Bertazz. Conſ. 316.Ricc.Par.2.Deciſ.63. n.4.*

(b) *Menoch.Præſumpt.55.num.7.lib.2.Pacian.de de Probat. lib.1. cap. 36. num.11. & cap.37. num.16. apud Sgroi Part.4.cap.14. numer.15. & 16.*

Pag-

Pag.544.col.2.

(c) *Boss.tit.de Opp.const.Test. num.137.& de Tort. Test.num.39.Gomez.Var.tom.3. cap.12.n.11. Chart.Decis.crim.28.num.16.& 17.Deci.in cap.licet causam.n.52.de Probat.quos dat Sgroi Part.4. cap.14.num.25.*

(d) *Glos.Inst.de Inutil.stip.§. Item verborum. obligat.Abb.in cap.1.num.5.de Cons.& affin. Berti Pract.crim.tit.11.cap.11. n.85.*

(e) *l.Admonendi.ff.de Iureiu. & ibi Bart. numer.6. Glos.in l.Bonæ fidei Cod.de Reb. credit.& in l.3.Cod.Ad leg.Iul. maiest. Gomez.Var. tom.3. cap. 12. numer. 2. apud Berti tit.11.cap.11. num.86.*

(f) *Abb.in cap. de Cætero. de Test. D. Antonin. 3. Part.tit.6.cap.15.§.6.Sylu.vers. Iudex.Thom. à Iesu Tract.3. cap.11.num.9. Pitigian. in 2. Subst.cap.1.Bouer. Direct. cap.20. apud Sgroi Part. 4. cap. 2. num.1.*

Pag.545.col.1.

(g) *cap.Dudum iunct.glos.in verb. Præsumatur. de Præsumpt.l. Super seruis. Cod. Qui milit. non pos lib.12.*

(h) *Glos.in cap.1.in verb. Idonei. Extrà de Test.*

(i) *Sylu. verb.Indicium. num.3.Angel.eo verb. nu.2. Bartol.in l.Maritus. ff.de quæst. Bald. Consil. 429. lib.3.Sanchez.Opus.lib.6. cap.3.dub.15. num.3.*

(l) *Bordon.Pract.crim.cap.5.n.20. & cap.78.nu.21. apud Sgroi Par.4.cap.2.n.7.*

(m) *cap.final.iunct.glos.in verb. Pendente. de Test. cap.Omnipotens, & ibi glos. in Verb. Nunciantur.de Accusat.*

(n) *Bart.& Alexandr. in leg.1.§. Idem Cornelio.ff. de Quæst. Paris.Consil.16.num.64.& 65.Val. Peguer. Decis. 17. numer. 1. Baiard. ad Clar. quæst. 21. num. 16. apud Sgroi Par. 4. cap. 2. num.14.*

Pag.545.col.2.

(o) *Deuteron.cap.17.vers.19.D.Thom.2.2. qu.70. art.2.Farinac.quæst.63.num,232.Sot. de Iustit. & iur. quæst.7.art.1. Less. eo. tit. lib.2. cap. 30. dub. 4. numer.32. Bert. tit.11. cap.11. num.90.*

(p) *Mascard.de Probat. Concl.856. Carena Part.3. Tit. 6. §. 5. num. 37.*

Pag.546.col.2.

(q) *Ghisler.de Iud. Regul.cap.17.num.52.Tambur. Prax.quæst.13.n.6. Berti. tit.11.cap.11.num. 52.Sgroi Part. 4. cap.4. n.4. Less. de Iustit.& iur.lib.2. cap.30.num.33.*

Pag.547.col.2.

(r) *Sgroi lux.Prælat.Part.4.num.12. & 13.*

Pag.548. col.1.

(s) *cap.Tuis.cap.Nuper.de Test.glos. in cap.sicut de Sent.excomm. l.Iusiurandi C.de Test.Abb.in cap.Cum olim.de Test.Berti.tit.11.c.11. n.94.*

(t) *Salicet.in l.Iusiurandi Cod.de Test.Bald.in cap. Fraternitatis.eo.tit. Abb.in cap. Cæterum.de Iuram. calumn. Felin.in cap.de Testibus.eo.tit. Io.Crot.de Test.Par.7.nu.131.Guazz. Defens. 14.cap.3.nu.4.*

(u) *Barbos. in cap. Fraternitatis. de Test. num.7.8. & 9. Sgroi Part.2. cap.5. numer. 18. Conciol. Resolut. Crimin. verb. Testes quoad exam. Resol. 2.*

(x) *Passerin.Trib.regul.q.11.n.19.Ruland. de Commis.Camer.Imperi.Par.2. lib.2. cap.11. n.52. Carena Par.3. tit.7.nu.6. apud Canciol. Reso. crim.verb.Test.quoad exam. Resol.2. n.17.*

(z) *Roderic.qq.Regul. tom.2. quæst.120. art. vlt.& in Summ.cap.155.num.7. Mirand. Ord. indic. quæst.14. art.8.Bibl.quæst.52.num.13.Bordon. Prax.cap.4.num.20.Bellegrand. tract.3.quæst. 4.num.17.apud.Passerin.Trib.Regul.quæst.11. num.27.*

Pag.548.col.2.

(a) *Glos.in l.Ex cautione. ff.de Pact. Bart. in Auth. si quis. Cod. de Eden.Curt.iun.in l. Singularia. vbi Iason.num.28.ff.Si cert. petat. Clar.§.Falsum.vers.Notarius autem.*

Pag.549.col.1.

(b) *Guazzin.Defen.12. cap.12.num.1. apud Passerin.Trib.Regul.quæst.23. num.57.*

Pag.549.col.2.

(c) *cap.Ossius.de Elect.cap.Veniens.de Sponf. capit. Duabus.de Sortil.cap.loci 35.quæst.9.cap.Baptizari.de Pœn.dist.7.cap.Postquam. cap. Absit. 50.dist.l. Obseruare. ff. de Offic. Præsid. l.Officium. ff. de Rei vindic.*

Pag.550.col.1.

(d) *cap.1.2.& seqq.de Test.cogen.l.Si quando,C.de. Test.*

(e) *Glos. in Clemen. vnic. in verb. Proteruia. de For. comp.*

(f) *l.3.ff.de Aedilit. edict.vbi Dionys.Gothofr.Spiegel.Lexic.verb.Proteruus.*

(g) *l.Si quis venditor. ff.de Aedilit.edict.*

Pag.550.col.2.

(h) *cap.2.cap.Peruenit.il 2.cap.final.de Test.cogen.*

(i) *Tit.Tortura §.4.*

Pag.551.col.1.

(l) *Farinac. Speculat. Bordon.Felin. Mascard. apud Passerin.Trib.Regul.qu.12.art.5.num.14.*

Pag.552. col.1.

(m) *Stat.Tolet.1658.tit.Pro Famil. Vltram.n.16. Orb.Seraph.tom.4.fol.156.col.2. vers. Præcedentia.*

Pag.552. col.2.

(n) *Abb.in cap.1.num.17.de Iuram.calumn.& in cap.Cum nuncius. num.3. & 4. de Test. & ibi Felyn. num.3. Speculat. de Test. §.1. num.36. Barbos. in cap. Testimonium. num.1. can.11. quæst.1. Bellet.tit.de Cleric.test.§.2. num.3.& §.3.*

§. 3. num. 5. apud Passerin. quæst. 11. art. 3. num. 35.

(o) Guido Pap. Decis. 65. in princ. Diaz. Pract. crim. cap. 101. num. 25. Bellet. de Cler. test. §. 2. nu. 8. Passerin. loc. cit. n. 36.

(t) cap. Et si Christus. de Iureiu. cap. Significasti. de Elect.

Pag. 553. col. 1.

(q) l. 2. ff. de Iurisd. omn. Iud.

(r) Passerin. Trib. Regul. quæst. 11. art. 3. num. 39. Farinac. Sanchez. apud Sgroi Part. 4. capit. 1. num. 9.

(s) Molin. tract. 1. Disput. 81. Salas. de leg. Disp. 16. Sect. 9. num. 41. Bonac. eo. tit. Disp. 1. quæst. 1. Punct. 7. §. 5. num. 17. apud Barbos. claus. 40. quos dat Passerin. de Elect. Canon. cap. 9. qu. 5. num. 44.

(t) Felin. in cap. Ex parte de Const. num. 2. Suar. lib. 5. de leg. cap. 31. num. 9. Layman. lib. 1. tract. 4. cap. 16. numer. 7. & 8. apud Passerin. loc. citat. num. 45.

(u) Glos. in Clement. 1. in verb. Inhibentes. de Iure-patr. cap. Provida cap. final. de Elect. in. 6.

(x) cap. Super. eo. de Appell. cap. Apostolus. 32. quæst. 7. l. Item quia §. vltim. ff. de Pact. l. Titia ff. de verb. oblig. l. Quoties. C. Fam. ercisc.

(z) Abb. in cap. Extirpanda. §. Qui verò num. 11. de Praben.

Pag. 554. col. 1.

(a) l. Constitutio. C. de Test.

(b) cap. Tuis. iunct. glos. in verb. Iuramenti. de Test. cap. Nuper. eo tit. cap. Cum olim. l. 1. de Priuil. vbi glos. in verb. Fratrum.

(c) Ripa, & alij apud Farinac. q. 74. n. 59. Guazzin. Defen. 14. cap. 3. n. 10. apud Passerin. Trib. Regul. q. 11. art. 2. n. 14.

(e) Passerin loc. cit. num. 15. & seqq.

(f) Bart. Marant. par. 4. tit. An sit Iud. compet. n. 13. apud Passerin. loc. cit.

(g) Gen. cap. 50. vers. 24. Exod. cap. 13. vers. 5. & 11. & cap. 33. vers. 1. Numer. cap. 11. vers. 12. & cap. 14. vers. 16. 17. & 23.

Pag. 554. col. 2.

(h) Abb. in cap. Cum olim. n. 33. de Dol. & contum.

Pag. 556. col. 1.

(h) Soto de Tegen. secr. Memb. 1. q. 1. conclus. 2. Molin. tr. 4. disp. 5. & 6. Nauar. Manual. cap. 18. n. 62. Paul. Layman. lib. 3. tr. 5. par. 2. cap. 5. num. 10.

Pag. 556. col. 2.

(i) Nauar. Manual. cap. 8. nu. 54. Sot. de Iust. & iur. lib. 5. q. 10. art. 2. Molin. tract. 4. disp. 37. concl. 10. Layman. lib. 3. tr. 3. par. 2. cap. 5. n. 5.

(l) D. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. S. Antonin. par. 3. tit. 17. cap. 22. §. 2. Adrian. in 4. & Quolib. 11. Difficult. 5. Sot. de Tegen. secret. Memb. 2. q. 7. concl. 4. Roderic. qq. Regul. tom. 2. & in Summ. cap. 53. num. 3.

(m) Soto Suar. Nauar. apud Layman. lib. 3. tr. 3. par. 2. cap. 5. n. 2.

(n) Nauar. in cap. Inter verba. n. 799. & in Manual. cap. 25. num. 50. Lugo de Iust. tom. 2. disp. 39. n. 10. Less. lib. 2. cap. 30. apud Sgroi par. 4. cap. 15. num 6.

(o) Bart. in l. 3. n. 3. ff. de Test. Canalc. de Test. par. 4. num. 160.

Pag. 557. col. 1.

(p) cap. Cum causar. vbi glos. in verb. de causis. de Test. cap. Si Testes. §. Solam. 4. q. 3. cap. Si habes. 24. q. 3. Authent. de Test. §. Licet. Coll. 7. l. Solum. C. de Test.

Pag. 557. col. 2.

(q) Bald. in l. Edita. in Repet. Patauin. C. de Eden.

Pag. 558. col. 1.

(r) Farinac. q. 78. à n. 83. & seqq. Guazzin. Defens. 14. cap. 11. n. 9. apud Sgroi. par. 4. cap. 15. n. 3.

(s) Tit. Testes. n. 84.

(t) Tit. Testes. n. 95.

Pag. 559. col. 1.

(u) Decian. Resp. 48. n. 16. volum. 3.

Pag. 559. col. 2.

(x) l. final ff. de Iurisd. omn. Iud. l. Quicunque. C. de Exact. lib. 12. cap. 1. cau. 9. q. 2. cap. Placuit. 7. quæst. 1. Glos. in Clement. vnic. de For. comp. in princip.

(z) Paul. de Castr. cons. 203. num. 2. vers. Respondeo. vol. 1.

(b) Clement. vnic. de For. compet. §. Volumus.

Pag. 560. col. 1.

(c) Tit. Quid. n. 14.

Pag. 561. col. 2.

(d) l. final. C de probat. vbi Gothofr. litt. P.

(e) l. Non hoc. C. Vnde legit. Marsil. Rubr. de Probat. n. 250. Bertaz. cons. 3. n. 16. & cons. 283. num. 6. Guazzin. Defen. 33. cap. 14. nu. 2. apud Sgroi par. 7. cap. 2. n. 15.

(f) cap. Testes. 3. q. 9. cap. Relatum. 5. q. 2. iunct. glos. in verb. Testimonium.

(g) cap. Tua nos. de Cohab. Cler. & mul. l. Solam. cap. de Test. Ricc. Prax. Resol. 401. par. 1.

Pag. 562. col. 1.

(g) Felin. Couarr. Sayr. apud Fagund. in Decal. lib. 8. cap. 40. n. 6.

(i) Felin. in cap. 29. n. 11. vers. Fallit quartò. de Test. Decian. de Probat. lib. 1. cap. 47. n. 80.

(l) cap. Venerabili. iunct. glos. in verb. Examinare. de Test. cap. Inquisitionis. de Accusat. l. Nullum. C. de Test.

Pag. 561. col. 2.

(m) Speculat. tit. de Test. §. Nunc tractandum. vers. Sed pone. Guazzin. Defen. 14. cap. 2. n. 6.

Pag. 562. col. 1.

(n) Farinac. q. 37. n. 18. & 32. & quæst. 62. num. 337. apud Sgroi par. 4. cap. 3. n. 33.

Pag. 562. col. 1.

(o) Baiard. ad Clar. q. 24. n. 122. Grammat. cons. 45. num. 12.

(p) Mascard. de Probat. concl. 857. num. 30. & 31. lib. 2.

Pag. 563. col. 1.

(q) Glos. in l. Etiam Matris. ff. de Probat. Alex. Marsil. Gramm. Roland. Gomez. & alij apud Sgroi. par. 4.

par.4.cap.2.nu 34. verf.Sed contrarium. Conciol.verb.Test.Miscellan.Resol.7. n. 1. & apud eum Gigas Farinac.Caren. & Giurb. Boss.tit. de Indic. & considerat. ant. tort.nu. 150.& ibi Butrigar.Alex. & Bald.in l.Parentes. col.3.C. de Test.

Pag.564. col.1.

(r) Mysinger.in cap.Prætereà.n.50.de Test.vbi Barbos.n.4.Mascard.de Probat. Concl.62. & 452. n.9.Penn.Direct.Inquisit. par. 3.q.72. Postremus,apud Sgroi par.4.cap.6.n.8.

Pag.564. col.2.

(s) cap.Prætereà.vbi Canonist.communiter. de Test. Menoch.de Arbitr.cas.475.nu.19. apud Passerin.Pract.q.14.n.125.

(t) Farinac.q.69.n.183.apud Bist.q.49.n.31. Barbos.in cap.Tam litteris.n.3.de Test.

(u) Sgroi par.5.cap.3.n.20.

(x) Farinac.q.69.n.19.

(a) Pacian.de Probat.lib.1.cap.9. à n.37.ad 42.

Pag.565. col.1.

(z) Gnidopap.cons.73.per tot.Mascard.concl.1340. n.1.Merta decis.117.apud Sgroi par.4.cap.13. num.14.

(a) Iul.Chartar.decis 90.n.45.

Pag.565. col.2.

(b) Ruyn.cons.36.n.9.lib.4.Gnidopap. cons.75. col. 2.in fin.Mascard.concl.1340.n.6. Farinac.qu. 67.n.256.

(c) Farinac.qu.45.n.1.& seqq. Boer.decis.319. n.5. Boss.de Indic.n.159.Thesaur.decis. Forens.15. n.4.lib.1.

(d) Clar.§.Falsum.vers.Subornans.in fin.

(e) Clar.d.§.Falsum.n.25.Guazzin.Defens.28.cap. 14.Canalc.de Brach.Reg. par.6. nu.218.apud Sgroi par.4.cap.13.n.12.

Pag.566. col.1.

(f) Passerin.Trib.Regul.quæst.15.art.1.n.2.

(g) cap.At si Clerici.de Iudic. cap. Ad audientiam. de Consuet.l.final.C.Si non à compet.Iud.

Pag.566. col.2.

(h) Roderic.Compend. Resol.62. n.8. Peyrin. tom.3. cap.2.num.32. Dian.par.3.tract.2.Resol.132. Donat.par.2.tract.13.q.55. Passerin. de Stat. homin.q.189.art.8.n.515.& Trib.Regul.q.15. art.1.n.8.

(i) Conc.Trid.sess.25.cap.14.de Regul.

Pag.567. col.1.

(l) cap.Postulasti.iunct. Glos.in V.Exceptio. de For. compet.cap.final.eo.tit. l.A Diuo. §. In criminibus.ff.de Re iud.

(m) l.final. C. de Test l.3.§. Item Diuus. ff.eo.tit. Butr.in cap.1.n.2.de Test.cogen.

(n) cap.At si Clerici.Extra.de Iudic.

Pag.567. col.2.

(o) Abb.in cap.At si Clerici.n.14. vbi Butr.nu.28. Aret. num.25. & 26.Bero.n.16.de Indic.apud Passerin.de Stat.homin.q.189.art.8.n.516.

Pag.568. col.1.

(p) Ambrosia.tract.de Immunit.Eccl.cap.11.num.2. Farinac.q.2.n.43.Guazzin.Defens.20. cap.9. num.29.apud Passerin.Trib.Regul.q.15.art.1. num.14.

(q) Authent. Apud eloquentissimum. vbi Gothofred. in verb.Iudices.C.de Fid.instr.

Pag.568. col.2.

(r) Bist.q.55.n.21.

Pag.569. col.1.

(s) Passerin.in cap.Romana.§.Contrahentes. à nu. 161.de For.comp.in 6.& Trib.Regul.quæst.15. num.20.in fin.

Pag.569. col.2.

(t) Bellegrand.tract.4.q.3.n.8.apud Passerin. Trib. Regul.q.15.art.6.n.86.

Pag.570. col.2.

(u) Clement.Sæpè.de verb.signif.

(x) Tit.Patronus. §.final.

Pag.571. col.1.

(z) Menoch.de Arbitr. Cas.109. & alij cit. à Farinac.q.66.n.39.& seqq.Passerin. qu.15. art. 7. n.90.Trib.Regul.

Pag.571. col.2.

(a) Butr. Hostien. Zabarell. in cap. Nihil. de Verb. sign.Bofs. Corr. Speculat. Viu. Felin. quos dat Farinac.q.80.n.99.& 103.apud Bist. qu. 53. num.7.

TITVLVS DECIMVS SEXTVS.

Tortura.

TEXTVS.

§. Examen ingreditur tanquàm instrumentum subsidiarium ad eruendam veritatem. Eius nomine intelligitur omne corporis afflictiuum, vt Carcer, Funis, Taxilli, Sibili, Ignis. Et quoniam hæc tormenta Testibus, & Reo, aliquando sunt communia, respiciuntque propalationem veritatis ex ore ipsorum; ideò hìc totam tormentorum materiam coacceruamus. Tormentum Funis non datur nec Testibus, nec Reis, nisi in atrocissimis, & grauissimis delictis superiùs adnotatis, prudentis Iudicis arbitrio, & de consilio Patrum. Tempus huius tormenti spatium vnius horæ non debet excedere; & si, iuxta delicti atrocitatem, Torturam, replicari opus fuerit, ea, vltra tres vices ad summum, replicari non potest: Ita tamen, vt prima vice quadrantem horæ contingat; secunda medietatem; tertia integram horam. Et si prætereà sceleris immanitas exigat Funem quassari debere, id semel bis, aut ter, pro qualibet vice, leuiter tamen, fieri posse conceditur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Ratio procedendi.*
Tortura est remedium eruendæ veritatis.
Tormenta vocantur in iure Quæstiones.
Tortura est omne corporis afflictiuum.
2. *Tormenta funis, Taxillorum, & Sibilorum.*
3. *Tortura etiam est, quæ torquet animum.*
Animum, quæ torqueant?
4. *Torturæ genus adhibere, est Iudici arbitrarium.*
Noua tormenta non excogitet Iudex.
Si ex excessu tormentorum Reus moreretur, Iudex, in dolo, teneretur de homicidio.
Et sine dolo tenetur de culpa.
5. *Quibus casibus possit Iudex nouis tormentis vti.*
Tormentum tamen debet esse securum.
Tormentum per oua inducata calida.
6. *Statutum Religionis pro tormentis dandis.*
Tortura non adhibenda, nisi pro delictis atrocibus, & grauioribus.
Flagellatio non debet excedere spatium duorum Miserere.
Flagellatio, in quibus Prouincij est in vsu.
Non adhibenda vbi non est in vsu.
Laici Sæculares non possunt adhiberi ad torquendos Religiosos, excepto tormento Funis.
7. *Cautela adbibenda circa flagellationẽ.*
Crimen debet esse non quoquomodo atrox, *sed superlatiuè.*
Iudex Regularis potest, ex se, noua tormenta excogitare, non tamen adhibere apud Nos, absque Diffinitorio.
8. *Funis non dandus est Reo, nisi atrocissimi delicti.*
Textus emendandus.
Tortura ita grauis Testi non datur, sicut Reo.
Regularibus mitior Tortura danda, quam Sæcularibus.
9. *Periurium Testis, & contumacia, est eiusdem grauitatis in omnibus delictis.*
Præsumptio maior, aut minor falsitatis in Teste, augere, vel minuere intentionem torturæ debet.
Arbitrium Iudicis regulandum à prudentia.

10. Pru-

10. *Prudentia Iudicis pro ſeligenda Tortura, ad quid debet reſpicere.*

11. *Tortura Funis non poteſt excedere horam.*

Tortura vſque ad tres vices dari poteſt.

Tres vices copulatæ debent integrare horam.

In atrociſſimis datur per horam, & quadrantem.

Torturæ decretæ ſpatium in tria interualla diuidere, eſt arbitrarium Iudici.

12. *Funis quaſſari poteſt in delicto immani.*

Sed debent adeſſe indicia vehementia.

Species Torturæ dependet à ſpecie delicti, & eius intenſio, aut duratio à qualitate indiciorum.

Quaſſatio leuis, quomodo intelligenda.

1. VM antè Torturam debeant Reo defenſiones dari, vt notum eſt, debitus ordo requirebat, vt priùs de Defenſionibus, quàm de Tortura *Textus* tractaret; ſed quia voluit in hoc Titulo totam tractationem Torturæ tradere, cum ipſa ſit communis Teſtibus, & Reo, poſtquam de Teſtibus locutus eſt, aggreditur loqui de Tortura. Dicit ergo, *Tortura examen ingreditur tanquam remedium ſubſidiarium ad eruendam veritatem*, & hoc non tantùm à Reo, ſed etiam à Teſtibus; ſi enim iſti Contrarij, Vacillantes, aut Falſi in dictis ſuis ſint, torqueri debent, vt infra dicemus, ad hoc, vt dent reſponſum ſecundùm veritatem. Pariter, ſi inhabiles ſint ratione infamiæ, torquendi ſunt, vt, purgata per Torturam inhabilitate, euadant integra eorum teſtimonia, & per hæc magis veritas comprobetur. Et ideò in iure (*a*) tormenta dicuntur *Quæſtiones*, quia per ea quæritur de criminis veritate. Sciendum porrò, quod *eius nomine intelligitur omne corporis afflictiuum, vt Carcer; Funis; Taxilli, Sibili; Ignis*; adde Ieiunia, Subtractio obſonij, ſiue vini; Flagellatio; Prohibitio exeundi à Conuentu; Reclufio in cella, & ſimilia.

2. Funis tormentum communiſſimè vſitatur in omnibus Curijs, ſed periculosũ eſt, niſi à peritis detur, qui nouerint benè ligare manus, & poſteà reaptare brachia luxata. Proindè inferiùs cauetur in *Textu*, quod non detur, niſi cum aſſiſtentia *Periti*, & *Medici*. Modus ipſius eſt, ligatis poſt terga manibus, fune trochleę immiſſo, eleuare hominem à terra, itaut pedibus eam non tangat. Taxillorum verò nomine, vt ex *Gothofredo* ſcribit *Sanctorus*, (*b*) veniunt quædam officula, quæ in pedibus pecorum reperiuntur, & ſunt quemadmodùm taxilli luſorij, & duplici ex cauſa taxilli vocantur, puta, quia inſtrumenta illa referunt formam talorum, vt dictum eſt, & etiam quia talis Reorum applicantur; mediante enim quodam inſtrumento ad modum forpicis facto, vt validè conſtringere poſſit, officula illa applicantur talis Patientis, & vocabulo Italico in quibuſdam Curijs vocatur, *la Stangbetta*. Sed *Bittus* dicit, (*c*) quod Taxilli ſunt duo corpora ferrea habentia formam taxillorum, quæ cõcaua ſunt, & applicantur talis pedum, & comprimuntur validè, adhibitâ *Stangbetta*, à qua tormentum hoc nomen ſumpſit; *Stangbetta* verò vocatur Italicè lignum lõgum tres, vel quatuor pedes, & craſſum proportionabiliter, complanatum verò in ea parte, qua debet Taxillos premere. Tortor verò aut manibus vtrimque ligno appoſitis ipſi incumbit, & premit; vel altera extremitate ligni aſſeri innexa, mediante clauicula, (ita quod poſſit quidem eleuari, & deprimi, non tamen ab aſſere dimoueri) alteram premit contra talos; & preſſura hæc violentiſſima eſt, lignum enim illud habet rationem vectis mechanici, per quod vis motrix maximè augetur ad compreſſionem. Taxilli etiam in alijs Curijs ſunt quidam parui cubi ferrei, qui referunt figuram Taxillorum: proindè dicuntur Taxilli; iſti porrò applicantur brachijs vltra metacarpum manus, & loro coriaceo fortitèr conſtinguntur, per quos nerui, qui ſubtenduntur, compreſſi grauem ſentiunt dolorem. *Sibili* dicuntur bacilla longitudinis palmi vnius, & craſſa quantum digitus hominis: ſolent eſſe ferrea, ſed etiam aliquando ſunt è ligno duro, vt buxus, ſiue ilex, læuigato tamen, & polito. Iſta inſeruntur inter digitos manus; medium, nempè, & anularem inter indicem, & medium; & inter anularem, & auricularem; ità vt tres ſibili in manu ſingula ſint, & per eos medius, & anularis digitus comprimatur. Alligantur poſtea in ambabus extremitatibus ſibili, & fortitèr conſtringuntur, & ſic digiti inter-

cepti maximè dolent. Hoc tamen torturæ genus securum est, nec admodùm atrox, proindè fœminis solet applicari. *Ignis* tormentum, & modus, quo dandum est, explicatur paragrapho sequenti.

3. Nomine autem Torturę venire potest non tantùm, quod torquet corpus, sed etiam quod torquet animum. Habet enim animus tortores suos, & frequentèr acriores, quam sint tortores corporis. Torquere autem solet animum conscientia commissi sceleris, vt canebat *Satyricus*. (d)

——— Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, & multo læuior illis
Quas, & Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamantus.
Nocte, dieque suum gestare in pectore Testem.

Torquet paritèr animum apprehensio, quam homo habet ex actu, qui licèt corpus dolore non afficiat, dedecus tamen, & ignominiam parit, ex qua homo aliquando plus patitur, quam si corpore torqueretur, & hoc patet in pœna, quam frequentèr dat Sacrum Fidei Tribunal nonnullis Reis, vt præ foribus Ecclesiæ stent manu Cereum accensum tenendo; in illis, qui infami spectaculo publicè exponuntur, & vulgò dicitur *alla Berlina*; & in *forma pudenda*, secundùm quam alicubi fit cessio bonorum. Si ergo simili modo intra claustra, aliquis Reus in ignominia poneretur, vt si sinè caputio coram Fratribus in Refectorio stare cogeretur, aut signa probationis deferre, & similia, iste reuera, durante illo tempore, diceretur constitutus in Tortura, per quam non in corpore, sed in animo, ex apprehensione ignominiæ, torqueretur.

4. Potest ergo Iudex pro sui arbitrio speciem tormentorum adhibere: (e) consulit tamen, & optimè, *Iulius Clarus*, (f) ne Iudex exquisitis, & periculosis tormentis vtatur, sed ijs tantùm, quibus vti in sua Regione consuetum est; nam, si Reus moreretur in tormentis, & Iudex excessisset aut in modo torquendi, aut in genere inusitato tormenti, & dolus in Iudice probaretur, ipse teneretur de homicidio; & non probato dolo, saltem esset iustitiæ obnoxius pro modo culpæ, vt scripsit *Bartolus*. (g)

5. Verum tamen est, quod si casus atrocissimus sit, & Reus maleficijs sacrilegis adiutus, vt frequētèr euenit, & tormenta consueta sperneret, imò rideret; potest Iudex aliud genus tormenti excogitare, vel tormento in sua regione inusitato vti. Sed aduertere debet, quod tormentum sit securum, vt per illud causetur quidem dolor, dum applicatur, sed, illo amoto, aut nullum remaneat, aut non valde damnosum, Torturæ signum, aut effectus. Et audiui aliquando, quod Genuæ quidam Iudex Regularis procedens in casu atrocissimi assassinij, cum vidisset Reum tormentum Funis, & Ignis (contra quem se munierat sortilegijs, vt supponebatur) spernere; hoc genus tormenti adinuenit. Spoliato Reo, duo oua priùs indurata, & in aqua feruida ad extremum calefacta, inuoluere faciebat in tela linea subtili, & ea subtùs axillas, à quibus prius pilos radere fecerat, Reo applicare, & brachia ad latera comprimere, sicque per spatium vnius *Credo* applicata tenere; exindè amouere, postmodùm alia oua paritèr feruentia apponere. Non sustinuit autem Reus tertiam applicationem, sed crimen confessus est cum Complicibus, & omnes fuerunt ad triremes damnati. Certè exquisitissimum, (& fortè tale, acrius non puto dari saluo corpore) fuit tormentum hoc, & non periculosum, præter enim actualem dolorem, quem causat in actuali applicatione, nihil relinquit in corpore, præter modicam inflammationem, cui facilè potest linimento refrigeranti subueniri; tamen non consulerem eo vti, nisi in casu penitùs simili, puta vltra modum atrocissimo, & quo consueta tormenta non proficerent, quia Reus ostenderet, se ex illis non pati.

6. Pro nostra Religione, circa tormenta danda, habemus Statutum Ordinis, (h) sic sonans, *Tortura pro atrocibus, & grauioribus delictis, dumtaxàt infligenda est. Verùm cum non satis constet, quomodo torquendi sint Fratres delinquentes, decernimus; quod si crimen sit nefandum, Ignis pœna Rei torqueantur: de reliquis verò criminibus suspecti, nudi, & manibus ligati, per tria interualla, flagellis, Superioris arbitrio, diri torqueantur, ac pane, & aqua macerentur. Quod si crimen atrox fuerit, Iudex ad quem cognitio causæ quouis iure pertinet, aliud torturæ genus, arbitrio suo, iuxta qualitatem delicti, excogitare possit.* In hoc autem Statuto aduerto primò non posse adhiberi Torturam nisi pro delictis *atrocibus*, & *gra-*

grauioribus, ijs nempè, quæ per telam iudicialem cognoſcuntur; & in his etiam cautela adhibenda eſt, prout enim dicitur infra in *Textu*, non eſt torquendus Reus in Cauſa, vbi ſi quis condemnaretur, maiorem Tortura pœnam non mereretur: per quæ verba, vt ibi magis explicabitur, non eſt intelligendum, quod nulla adhibeatur Tortura, ſed non talis, quæ adæquet pœnam pro delicto meritam. Aduerto ſecundò, quod per hoc Statutum tanquam Tortura ordinaria ordinatur Flagellatio, quæ ibi deſcribitur, & ponitur etiam à *Chartario*,(*i*) qui determinat hoc tormentum ad ſpatium duorum *Miſerere*. Talis autem Tortura non eſt in vſu in Italia in noſtra Religione, ſaltem in Prouincijs Occidentalibus, licet aliquando vſitetur in Prouincijs Regni, & etiam Vltramontanis, in quibus audio, Vicarium Conuentus ſolitum eſſe manu ſua publicè diſciplinare Fratres paternalitèr punitos. Non eſt ergo practicandum in Prouincijs, in quibus in vſu non eſt huiuſmodi tormentum; ex re enim inſolita, non inueniret Iudex, qui vellet flagellare, ne tanquàm Carnifex à cæteris Religioſis indigitaretur: neque in hoc Iudici parere teneretur cum propria infamia; neque per Laicos Sæculares poſſet adminiſtrari ſimilis Tortura, vt enim ſcribit, & benè, *Sanctorus*,(*l*) dempto tormento Funis, in quo ex *Textu* adhibendi ſunt periti Laici in defectu Religioſorum; nequeunt Laici adhiberi ad torquendos Religioſos, & alitèr facientes incidunt in excommunicationem, vt ibidem addit *Sanctorus*.

7. In locis porrò, vbi tale tormentum in vſu eſt, ſcire oportet, quod tria interualla, quæ præſcribuntur, poſſunt vel vna die dari, (niſi ex prima flagellatione ſtigmata, vel plagæ ex verberum crudelitate eſſent relictæ,) vel in tribus diebus, Iudicis arbitrio. Sed exiſtimo ſatiùs eſſe, ſi Iudex determinet numerum ictuum, quibus torquendus cædi debet, quia interualla, ex frequentia, aut raritate ictuum, poſſunt notabiliter variari; ſicut etiam variari contingit valorem ictuum ex vehementia maiori, vel minori, qua incutiuntur. Aduerto tertiò, quod in caſu, quo crimen *Atrox* non quoquomodo, ſed ſuperlatiuè, (vel ex ſui natura, vt Aſſaſſinium, Homicidium, Conſpiratio in mortem Prælati, &c. vel ex magno ſcandalo, vt in Furto famoſo, defloratione Puellæ non viri potentis, &c.) arbitrarium eſt Iudici, *ad quem cognitio cauſæ quouis iure*, puta ſiue Ordinario, ſiue Delegato *pertinet aliud torturæ genus excogitare*: non tamen ex ſe vllum tormentum dare poteſt, *niſi ex conſilio, & conſenſu Diffinitorij Prouinciæ*. Iudici ergo noſtro ligatæ ſunt manus, ita vt benè poſſit alia tormenta, quàm expreſſa in Statutis, & *Textu*, vel vſitata in Religione excogitare, non tamen poteſt ea adhibere abſque Diffinitorio.

8. *Et quoniam hæc tormenta Teſtibus, & Reo aliquandò ſunt communia, &c.* Reddit modo cauſam, proptèr quam huc congeſſerit totam materiam Torturæ, & circa intelligentiam *Textus* nulla occurrit difficultas. *Tormentum Funis non datur nec Teſtibus, nec Reis niſi in atrociſſimis, & grauiſſimis delictis, &c.* Hic debet aduerti, quod ſenſus iſtius *Textus* non eſt, quod in atrociſſimis, & grauiſſimis, tormentum Funis dari poſſit ità Teſti, ſicut Reo, hoc enim falſum eſt, vt infra probabo, ſed debet intelligi de Reo tantùm atrociſſimi delicti. Vndè puto iniuria Amanuenſis *Textum* fuiſſe corruptum ex appoſitione particulæ *nec*; & ità deberet emendari; *Funis non datur Teſtibus, nec Reis niſi in atrociſſimis, &c.* Expunfiſſem quidem illam, ſed nolui verba *Textus* alterare, ne mihi obijceretur pro piaculo, legem velle emendare, cui impar ſum: attento maximè, quod in omnibus exemplaribus (vitiatis ſuſpicor in primo fonte) talis particula reperitur. Quod autem Teſti non vnquàm apud Nos poſſit dari Tortura Funis, patet ex hoc, quod inter Clericos, neque Teſtibus, neque Reis danda eſt Tortura, ita grauis, ſicut inter Laicos, vt ſcribit *Clarus*,(*m*) poſt *Abbatem*, & *Diaz*; imò inter Regulares minor adhùc Tortura admitti debet, quàm in Curijs Sæcularibus, vt voluit *Berti*,(*n*) qui ſubiungit, non poſſe introduci in Religione genera tormentorum grauia, quæ in vſu non ſint, velut Dei Seruis indecentia.

9. Quod ergo in alijs Curijs Sæcularibus tàm Laicis, quàm Eccleſiaſticis adhibeatur Funis Teſtibus vacillantibus, contrarijs, &c. ſiue ad purgandam infamiam, non ſequitur per hoc, quod dari poſſit Teſti Religioſo. Nec aliquid facit, ad grauitatem criminis in Teſte, atrociſſimum delictum à Reo, de quo quæritur; dato enim, quod Teſtis ſit falſus, aut contumax in reſpondendo, iſte periurium,

aut

aut contumaciam ita grauem committit, quando non vult verum deponere super Fornicatione simplici, sunt super Homicidio proditorio, licet hoc atrocissimum sit; quo pacto ergo potest dari Testi maior Tortura ex eo, quod grauius est delictum super quo testificatur? Certè, suspecto, siuè præsumpto Reo de grauissimo crimine æquum est, quod grauissimum tormentum isti adhibeatur: sed cum omnia periuria, & contumacia in Testibus æqualia in grauitate sint, non est, vndè ipsi possit dari tormentum grauissimum Funis. Verùm quidem est, quod maior, vel minor potest esse suspicio, aut præsumptio falsitatis in Teste, & ad eam purgandam maior, vel minor debeat esse Tortura; sed hæc attendenda est à diuturnitate temporis, quo debet torqueri, non verò à specie tormenti, quod illi debeat dari. Et hoc est *prudentis Iudicis arbitrio*, prout enim diximus supra, Tortura arbitraria Iudici est, non solùm quoad genus tormenti, sed etiam quoad modum, & diuturnitatem Torturæ: appositè verò *Textus* dicit *prudentis* Iudicis arbitrio, quia vt aliàs dictum est, arbitrium Iudicis non est absolutum, sed est legibus, & rationi rectæ vinculatum; non enim dicere potest. *Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas*. (c) Sed prudentiâ regulari debet.

10. Quod si queras quidnam prudentia dictet in decernendis tormentis? Respondeo, quod scopus Iudicis in hoc debet esse, vt efficacior inueniatur modus habendæ veritatis à Reo. Modus porrò efficacior est, in quo adhibetur Tortura magis sensibilis Reo; non enim omnia tormenta omnibus sunt æqualitèr molesta, sed iuxta ætatem, statum, vires, complexionem, exercitia, diuersificantur; ita vt hoc vni graue tormentum sit, quod tamen alteri tale nō est. Lacertoso iuueni, & ampli pectoris, Funis non erit valdè acris, & magis torquebitur fame, & ieiunijs. Vice versa imbecillis homo ad aspectum solùm Funis patietur deliquium, quem tamen nec carcer, nec ieiunia multùm vrgebunt. Debet ergo Iudex qualitatem torquendi benè examinare, & seligere tormentum, quo magis ille impellatur ad veritatem fatendam. Dare autem tormentum Funis apud Nos committitur non tantùm *prudentis Iudicis arbitrio*, sed debet dari, & *de consilio Patrum*, non quidem Prouinciæ, sed Diffinitorij, vt dicit *Textus* infra. (p)

11. *Tempus huius tormenti spatium vnius horæ non debet excedere, &c. Textus* potest ingerere dubietatem ex hoc, quod cum concedat iuxta delicti atrocitatem, replicationem Torturæ vsque ad tres vices, exprimat, quod pro *prima vice quadrantem horæ contingat, secunda medietatem, tertia integram horam*. Dubitari autem potest an hęc tria spatia temporis debeant intelligi copulata moralitèr ad componendum vnum tempus, an verò accipiantur tanquam omninò separata; ita vt prima vice detur Funis per quadrantem horæ; secunda vice per mediam horam; & tertia vice per horam integram? Ad hoc autem dico, quod communis sententia *Criminalistarum (q)* est, quod Tortura Funis non potest dari vltra horam, & raro, & in atrocissimis tantùm per horam, & quadrantem. Et huic sententię conformatur etiam hic *Textus*, dum ordinat, quod tempus huius tormenti non debet horam excedere. Patet autem, quod si tria illa tempora intelligerentur discreta, Reus posset torqueri per septem quadrantes horæ, quia ex illis tribus sic collectis tantùm tempus constituitur. Debet ergo accipi, quod prima vice torqueatur per quadrantem horæ; secunda vice per alium quadrantem, quo computato cum primo quadrante, integratur media hora; vel per mediam horam, continuam independentèr à primo quadrante. Tertia autem vice *per horam*, hoc est per totum illud spatium temporis, quod superest ad constituendam horam, computatis duobus primis spatijs, quibus tortus est. Sciendum proindè, quod benè ponderata grauitate criminis; qualitate indiciorum; & qualitate personæ Rei torquendi, debet Iudex decernere, & qualitatem tormenti, & eius durationem. Arbitrio verò suo stat tempus iam decretum in duas, & ad summum tres partes diuidere, vel vnica vice per totum illud tempus torquere; potest ergo illa tria spatia, prout sibi libuerit, dispescere, puta prima vice per decem minuta horæ; secunda vice viginti minuta, & tertia vice triginta, ex quibus omnibus componitur hora decretæ Torturæ. (r)

12. *Et si præterea sceleris immanitas exigat funem quassari debere, id semel, bis, aut ad summum ter pro qualibet vice, leuitèr tamen, fieri posse conceditur*. Hic aduertendum, quod licet *Textus* videatur concedere quassationem funis, quæ vulgo dici-

dicitur (*tratti di corda*) in causa vbi agitur de scelere immani, hoc tamen non est absolutè verum, nisi concurrant indicia vehementia; duo proindè requiruntur ad hoc, puta qualitas criminis, & probatio indiciorum, nec vnum sine alio valet ad tales quassationes. Ratio est, quia species Torturæ adhibendæ dependet à qualitate delicti, intensio autem, vel duratio pœnæ dependet ab indicijs. Si ergo crimen sit atrocissimum, adhibendus quidem est Funis; sed quod torqueatur per quadrantem, vel per horam integram hoc dependere debet ab indicijs plùs, vel minùs concludentibus delictum; ita vt, licet crimen sit atrocissimum, quo maius nequeat excogitari, si indicium sufficit quidem ad Torturam, sed tamen in sua specie non sit valde vrgens, non potest dari tormentum per horam integram, & multò minùs quassari funis, sed iuxta valorem maiorem, aut minorem indicij, diuturnitas Torturæ est varianda, sicut & eius intensio. Cum verò dicatur in *Textu*, quod funis quassari debet *leuitèr* accipiendum est, quod demissio corporis pendentis à fune non debet esse multum ab alto; aliquando enim vidi inter Laicos tortum eleuari tantùm, quod manus alligatæ tangebant trochleam, & posteà à tortoribus sinebatur Tortus præcipitari per interuallum octo, & etiam decem pedum; nimis immanis est cruciatus hic, *leuitèr* ergo fit quassatio, si ad duos, & ad summum tres pedes eleuatus Reus, per illud interuallum demittatur.

T E X T V S.

§.II. In grauioribus delictis Arctatione, flagellis, ieiunijs, taxillis, vel sibilis Iudices vti permittuntur. Itaut de mendacio, vel de crimine, suspecti nudi, cum solis fœmoralibus, manibus ligati, per tria interualla, flagellis, Superioris arbitrio, dirè torqueri possint; & pane, & aqua macerari, idque bis, vel ter replicari, prout ratio suaserit. Arctatus nesciat Arctationis tempus, in quo ter in hebdomada in pane, & aqua ieiunare debet, & sibi disciplinæ flagella in publico Refectorio infligere vnius *Miserere mei*, *&c.* spatio. Sibili, & Taxilli ad tempus duorum *Miserere*, vel trium *Pater noster* vix extenduntur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

13. *Arctatio species Torturæ antiqua in Ordine.*
Importat trinam flagellationem, & ieiunium in hebdomada.
Carcer non est de formalitate Arctationis.
Statutum Toletanum adulteratum.
14. *Statutum Ordinis, ex quo arguitur, quod Arctatio non importet carcerem.*
Confirmatur ex Statuto Salmantino.
Sanctorus fuit causa errandi Collectori Statutorum.
15. *Ex vsu in Arctatione adhibetur carcer.*
Si Arctatio simplicitèr sit decreta, & Iudex adhibere velit carcerem, potest appellari.
Arctatio, in qua adhibetur carcer, est Arctatio qualificata.
Arctatio præscripta, tanquam pœna, in Statutis, non includit carcerationem.
Iudex quomodo debeat facere decretum de Arctatione importante, etiam carcerem.
16. *Flagellatio Iudicibus permissa.*
Duplicitèr fieri potest.
Flagellatio manu propria, est tormentum leue.
Debet fieri publicè in Refectorio.
17. *Ieiunia facta, vt debent, possunt esse valida Tortura.*
Sed non fiunt vti debet.
18. *Arctatus non debet scire durationem Arctationis.*
Secretum seruandum à Diffinitoribus circa decreta in Diffinitorio.
Diffinitores reuelantes grauia secreta Diffinitorij, peccant mortalitèr.
19. *Iudex circa durationem Arctationis neu*

non tenetur petere consilium à Diffinitorio.

Probatur hæc conclusio,

Interpretatio Statutorum debet lædere ius commune minùs quam possit.

20. *Iudex neque super specie, neque super duratione tormenti, adstringitur ad petendum consilium à Diffinitorio.*

Difficultas contra prædicta.

Satisfit obiectioni.

21. *Ignis adhibetur in delicto innominabili.*

Confirmatur conclusio, quod consilium à Diffinitorio non est petendum nisi circa grauitatem, & leuitatem Torturæ.

13. ARctatio religiosa, & maximè decens Tortura est, & iam à multo tempore in Religione inuecta, de ipsa enim fit mentio in *Statutis Assisiensibus*(s) anni 1526. & paritèr in *Salmantinis*(t) anni 1553. sicut & in *Vallisoletanis* (u) 1593. Verum est, quod in his tribus Statutis pro formalitate Arctationis non præscribitur, nisi triplex ieiunium, & trina flagellatio per integrum *Miserere* in qualibet hebdomada; & licet carcerem supponat, hunc tamen ex se non importat, ait enim *Vallisoletanum* citatum. *Quia in carceribus detentos aliquando etiam torqueri, siue arctari contingit, ideò de Tortura, & Arctatione hic aliqua statuenda sunt.* Et infra. *Declaramus, quod quando in Statutis de Arctatione alicuius mentio fit, Arctatio huiusmodi sic intelligatur (nisi aliter explicetur,) quod singula hebdomada tribus diebus disciplinetur cum Psalmo* Miserere mei Deus, &c. *semel recitato, ac pane, & aqua tantummodò reficiantur.* Ex quibus verbis clarè patet, quod supra dictum est, & carcer nullo modo est de formalitate Arctationis; sed supponit citatum Statutum, Arctandum iam esse in carcere ad custodiam, cui cum adhibenda arctatio sit, decernitur ieiunium, & flagellatio. Quia verò Statuta Generalia *Toletana* sic habēt. (x) *Arctatio est reclusio alicuius in carcere cum chorda, & caputio, quo tempore, ter in hebdomada disciplinabitur, recitando Miserere, &c. & in pane, & aqua ieiunabit.* Videtur, quod de formalitate Arctationis sit carceratio. Sed hoc minimè subsistit, quandoquidem à *Statuto Vallisoletano* vsque ad *Toletanum* 1658. nullum Statutum factum est, in quo sit pro Arctatione decreta carceratio vltra ieiunia, & flagellationes, quæ iam carceratis pro Arctatione in anterioribus Statutis determinata sunt: & Compilator illorum Statutorum de suo cerebro carcerationem addidit, vel eam transcripsit à *Sanctoro*, (z) & ipse carcerationem posuit, nescio quo fundamento: attento maximè, quod in Statuto *Salmantino* (quod à *Toletano* citatur ad marginem) nullo modo habetur mentio de carcere pro Arctatis, sed tantùm de ieiunio, & flagellatione; proindè censeo Statutum hoc *Toletanum* vnum esse ex corruptis, ob quæ corrigenda, iam in duobus Capitulis Generalibus factum est decretum, vt aliàs tetigimus.

14. Et quod supra dictum est magis conualidatur ex hoc, quod in Statutis Generalibus Ordinis (a) habetur, quod si duo Socij criminis deposuerint contra aliquem *procedatur contrà talem ad inquisitionem veritatis, detinendo eum in domo disciplinæ cum ieiunio panis, & aquæ, ter in hebdomada, & disciplina ter in hebdomada per mensem, siuè ad arbitrium Prælatorum.* Patet autem, quod pœna hæc esset vera Arctatio, si de se Arctatio importaret carcerem, tanquam domum disciplinæ, vltra ieiunia, & flagellationes: si hanc ergo intellexisset Statutum non fuisset vsum tali circuitu verborum, sed simplicitèr dixisset *arctetur*, sicut in eodem paragrapho *num.* 21. dicit de frequentāte domum suspectam. Si ergo vltra ieiunia, & flagellationes includit etiam domum disciplinæ, signum est, non voluisse precipere simplicem Arctationem, sed auctam illa circumstantia pœnali Domus disciplinæ; & ex consequenti probatur, quod Arctatio, secundùm se, carcerationem non importat. Et, quod omne remouet dubium in contrarium, est declaratio ipsius Statuti *Salmanticensis*, (b) quod ita sonat. *Declaramus etiam, quod quando in Statutis fit mentio de Arctatione alicuius Fratris, Arctatio huiusmodi sic intelligatur, quod per triduum in qualibet hebdomada Frater talis disciplinetur cum Psalmo* Miserere mei Deus, &c. *semel recitato, & comedat panem dumtaxat, & aquam bibat.* Nulla hic prorsùs mentio de carceratione, quę paritèr in nullo alio Statuto non vitiato reperitur; vndè concludendum, quod Arctatio, de se, carcerationem non importat, & quod citatum Statutum *Toletanum* debet corrigi, & in hoc non attendendum

San-

Sanctorus, qui Collectori Statutorum illorum errandi causa fuit.

15. Sed ad quid hæc scribimus, cum in Religione inualuerit, quod Arctandus carceretur, ieiunet, & se flagellet, &c. & hæc sit praxis omnium Prouinciarum? Dico, quod si Arctatio detur per sententiam interlocutoriam Iudicis, vt Tortura, vtique potest sustineri, quia arbitraria cum sit Iudici Tortura, potest Iudex indicere *Arctationem qualificatam* carceratione. Verùm est, quod si decretum de arctando contineret simpliciter Arctationem, absq; alio addito, puta, si diceret *decreuit esse arctandum per mensem, seu ad sui beneplacitum*, non posset Iudex illum incarcerare; & si ille appellaret de grauamine, appellatio iusta esset, quia Iudex Torturam maiorem vellet inferri eà, quam decreuerit. Nec potest Iudex se tueri, dicendo, se intellexisse etiam carcerationem, dum decreuit Arctationem: quia illam debebat exprimere, cum in Arctatione minimè includatur, & significata vocabulorum non pendeant à sua apprehensione, sed ab institutione legum. Deberet ergo dici in decreto *Arctandum esse in domo disciplinæ per mensem, &c.* & hoc pacto potest sustineri Arctatio qualificata. Sed si Arctatio præscribitur à Statuto tanquam pœna, vt *Frequentanti suspectas domos, &c.* nullo modo suffragatur consuetudo, ita ut talis Arctandus carcerari possit vltra ieiunia, & flagellationes; & ratio est, quia pœnæ statutariæ augeri non possunt, si in Reo cadit præcisè crimen, cui talem pœnam apponit Statutum, vt notum est. Proindè Iudices in decretis Arctationis ponant clausulam illam, *in domo disciplinæ*, si eam intendunt dare, prout in vsu est, & ad veram formam nostrarum legum procedere.

16. Permittuntur etiam nostri Iudices vti *flagellis*; hæc porrò duplici modo sunt afflictiua, puta torquendo corpus in dolore, quem incutiunt, & animum in passione confusibili, quæ à Flagellatis coram tota Communitate sustinetur. Aduertendum porrò, quod flagellatio, vel potest fieri per eundemmet Flagellatum, vt fit in flagellationibus consuetis in Religione ad carnis mortificationem; vel ministerio alieno, de quo paulò supra locuti fuimus. De hac iam dictum est, in Italia, saltem in Prouincijs Occidentalibus, non esse in vsu; prima verò flagellatio valdè debile tormentum est, vt speretur Reus adigendus per illud ad confitendum crimen. Nam quo ad dolorem carnis, non erit Reus ita fatuus, vt velit sibi ipsi, tàm validos ictus impetere, vt ex illis valdè doleat; quo ad confusionem verò, Rei vel sunt homines perfrictæ frontis, & assueti huiusmodi spectaculis; vel flagellationem illam non faciunt in Refectorio coram omnibus, sed in Cellauinaria, vt fit in hac Prouincia Romana, & multis alijs, & ita confusionem euadunt. Concludendum porrò, quod si tormentum hoc debet esse proficuum, conuenit, quod publicè fiat flagellatio, & quando Reus non sit huiusmodi confusionibus solitus.

17. Quo *ad ieiunia*, si fiant, vt debent, valida possunt esse tormenta; sed plerumque hoc fallit; etenim (in magnis saltem Familijs) semper reperitur aliquis amicus Rei, vel alius Frater commiserans, qui Ieiunãti cibum clanculùm suppeditet; vndè licèt iste in Refectorio paululum panis, & aquæ gustet, postmodùm obsonijs, & vino aliundè refocillatur, & ità cruciatum corporeum famis euadit, nec sibi aliud remanet, quàm parua illa confusio publicitatis, quam parum curat, vt dictum est. *De Taxillis* verò, vel *Sibilis*, sicut & de modo flagellationis, de qua dicitur in hoc *Textu*, iam supra dictum est.

18. *Arctatus nesciat Arctationis tempus, &c.* Hic exprimitur tempus durationis supradictorum tormentorum; &, quo ad Arctationem, nullum tempus præfinitur, sed arbitrio Iudicis extendenda relinqitur; & non solùm in *Textu*, sed etiam in omnibus Statutis supracitatis cauetur, quod nullo modo Reo innotescat eius duratio, ne possit, ex illius breuitate iam decreta, confirmari in negatiua, sed anxius, & incertus de sua duratione ad fatendam veritatem compellatur. Verum tamen est, quod oportet vigere fidelitatem in Diffinitoribus, ne reuelent alicui tempus, per quod decreta est Arctatio. Sed hoc rarò vidi obseruatum; etenim semper in Diffinitorio est aliquis vel amicus, vel amicus amicorum Rei, cuius medio, scit Reus suę Torturę durationem; & sic confirmatur in sua obstinatione. Tales quidē Diffinitores peccare mortaliter nulli dubium est, cum violent in re graui secretum à iure præscriptum: sed etiam iuxtà vtraque iura (c) debent puniri. Licet enim iura illa loquantur de reuelante secretum hostibus, tamen extendi debent ad eos, qui secreta Collegij,

aut Senatus reuelant, prout optimè probat *Bossius.(d)* Etenim, si aliquis publicando testamentum secretum viui, incidit in pœnam *legis Corneliæ de Falsis,(e)* pari modo delinquit, qui secreta Senatus pandit; violat enim fidem publicam, & multorum malorum causa est. Legimus porrò Consiliarios appellari in iure, *(f) Silentiarios* ab obligatione silendi secretum, super quo consuluntur. Quod si Diffinitores Senatoribus, aut Consiliarijs comparantur, silentium seruare tenentur de tractatis in Diffinitorio; quod si non seruent, mulctari deberent amissione Dignitatis, sicut *Senator* ille *Casalensis*, qui sententiam in Senatu decretam, & nondum publicatam reuelauit, amisit vitam, truncato capite, ex iussu *Marchionis Montisferrati*, vt ibidem recitat *Bossius*. Vndè, vt consulatur damno iustitiæ, quod ex talium loquacitate oritur, optimum censeo, quod Iudex petat hoc consilium à Diffinitorio, puta, *num Reus sit arctandus, nec nè?* Et habito assensu, inseratur in processu decretum, quod Reus arctetur, nulla facta mentione durationis Arctationis.

19. Insuper neque tenetut Iudex petere à Diffinitorio consilium, neque habere assensum circa durationem Arctationis. Ratio est, quia licet ipse obligetur ad habendum assensum à Diffinitorio, hoc tamen est circa substantiam Torturæ, puta An simus in casu torquendi Reum nec ne? Non verò circa genus, aut circa durationem Torturæ. Quod euidenter demonstro. Quia Iudicis arbitrio, vt supra docuimus, committitur Tortura Reorum; tamen cum res grauis sit, vt aduertit *Sanctorus, (g)* & in ea cautiùs sit procedendum, inter Nos, ex præscripto Constitutionum, habendum est consilium, & assensus Diffinitorij ad illam infligendam. Hoc autem consilium, & assensus non est circa speciem tormenti adhibendi, quia iam ex *Textu* Iudicibus præscribitur quibus generibus tormentorum vti debeant, puta in grauioribus delictis *arctatione, flagellis, &c.* in atrocissimis *Fune*, in crimine nefando *Igne, &c.* neque pariter est circa gradum Torturæ: quia circa *flagellationem* remittitur Iudicis arbitrio, sed limitatur ad tria interualla: circa *Sibilos, & Taxillos*, restringitur ad duo *Miserere*: circa *flagellationem*, in Arctatione ad vnum *Miserere*, circa *Funem* ad horam, &c. Relinquitur ergo, quod cum satis prouisum sit per *Textum* quo genere, & quo gradu Torturæ Iudex debeat vti in casibus, non est vnde circa hoc quæratur consilium; sed tantùm, An simus in casu, quo Torturę genus, & gradus à lege præscriptus, sit adhibendus? Et confirmatur, quia in hoc *Textu* duratio flagellationis non dependet nisi ab arbitrio Iudicis, ait enim *Superioris arbitrio dirè torqueri possint*, ergo, vt iura iuribus concordent, si infra §.3. *Textus*, ait: *Torqueri nullus potest nisi ex consilio, & assensu Diffinitorij* accipiendus est, vt non loquatur de Tortura nisi in genere, puta an sit torquendus Reus; non de qualitate tormenti, aliter in *Textu* esset superfluitas, quæ in lege non est admittenda; quia expressè in *Fune*, puta pro determinata specie illius Torturæ, ponitur requisitio consilij Patrum, & superflueret illa dispositio, si talis petitio, nempè circa genus Torturæ, vniuersalitèr importaretur in hoc *Textu*, puta *Torqueri nullus potest nisi ex consilio, &c.* Paritèr esset contradictio in *Textu*, si circa durationem tormenti petendum esset consilium, quia in flagellatione, vt diximus committitur Tortura *Superioris arbitrio*; non esset autem ipsi arbitraria duratio, si deberet dependere à consilio, & assensu Diffinitorij, cui esset vinculata. Insuper obligatio Iudicis ad habendum assensū Diffinitorij pro inferenda Tortura, est dispositio merè municipalis Constitutionum Ordinis, quibus vulneratur ius commune, quod arbitrio Iudicis committit Torturam Rei. Cum ergo *Textus* non dicat apertè, quod etiam pro decernenda specie Torturæ, aut pro eius duratione huiusmodi assensus habeatur, debet fieri interpretatio de eo habendo super Tortura in genere, An sit danda nec ne? quia interpretatio Statutorum, debet fieri, vt minùs quàm possit, lædat ius commune, vt dicunt *Doctores. (h)*

20. Ex his ergo apparet nullo modo teneri Iudicem ad consulendum Diffinitorium super puncto speciei tormenti dandi, neque eius durationis, sed tantùm, An simus in casu torquendi Reum *grauitèr*, vel *leuitèr* quia eius prudenti arbitrio committitur, seligere speciem Torturæ, quam ipse prudentèr iudicauerit, & decernere pariter eius durationem. Et ita optimè fiet, quod Arctandus *nesciet Arctationis tempus*, vt præscribitur hic. *Sibili, & Taxilli, &c.* iam supra dictum est de his, superfluum porrò est repetere, & *Textus* clarus

clarus est. Sed dices, si Iudex debet petere consilium à Diffinitorio super grauitate, aut leuitate Torturæ, ergo idem erit super duratione Arctationis, duratio enim diuturnior, aut breuior statuit in Arctatione grauitatem, aut leuitatem Torturę? Respondeo; aliud est petere consilium An sinus in casu torquendi *grauitèr*, vel *leuitèr*, & petere An Arctatio debeat durare per tot, vel tot dies? illud enim est quærere in genere, hoc verò est determinare in specie. Illud admitto tanquam à lege requisitum, hoc nego tanquam in praxi præiudiciale iustitiæ. Petat ergo Iudex à Diffinitorio An indicia contra Arctandum militantia censeantur grauia, vel leuia? & decretum sonet, quod arctandus sit *grauitèr*, vel *leuitèr*, & ita satisfiet *Textui*; sed tempus præfinitum reseruet Iudex in pectore, ne ex reuelatione, prout dixi, lædatur causa.

21. *Ob detestationem autem nefandi criminis Reus igne torquendus est, &c.* Circa hunc *Textum* nulla opus est expositione. Aduerto solummodò, quod ex hoc magis confirmatur, quod paulò supra dictum est circa petitionem consilij, & assensus à Diffinitorio in decernenda specie Torturæ. Quia enim in atrocissimis decernit *Textus* adhibendum Funem, & in crimine nefando Ignem, & in cæteris grauioribus delictis permittit arbitrio Iudicis, vti Arctatione, Flagellis, Ieiunijs, &c. liquet, quod species tormenti dependet aut à lege sanciente, aut à Iudicis arbitrio, & non à Diffinitorij consilio. Si enim agatur de atrocissimo crimine, non potest non adhiberi Funis; & si agatur de præpostero coitu, vtendum est Igne, non poterit ergo Diffinitorij consilium esse, nisi An ea sint indicia in processu, vt per ea *leniter*, aut *grauitèr* sit Reus torquendus? non verò circa speciem Torturæ; & idem erit in alijs delictis grauioribus, in quibus vno, vel altero tormento vti, arbitrarium est Iudici, prout diximus.

T E X T V S.

§.III. Torqueri nullus potest, nisi de consilio, & assensu Diffinitorij Prouinciæ, vel si fuerit Commissarius a Reuerendissimo destinatus, cum consilio, & assensu vel eiusdem Diffinitorij, vel (si ratio id suadeat) aliquorum proborum, & Peritorum Patrum. Qui secùs fecerit officio priuandus, vel Generalis arbitrio puniendus venit. Sine causa legitima, & legitimè in actis probata, nec Testes, nec Reus tormentis subijciatur sub pœna Excommunicationis latæ sententiæ in Canone, *Si quis suadente Diabolo, &c.* in Iudicem temerè procedentem, qui etiam officio destituendus, & ad id perpetuò inhabilis declarandus perpetuò erit; reseruata Patri Generali facultate, eundem vlterius puniendi, iuxta temeritatis excessum, & depositio facta in tormentis nulla est, eo ipso.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

22. *Torqueri nemo potest sine assensu Diffinitorij.*

23. *Commissarius destinatus à Cardinali Protectore debet petere etiam ipse consilium à Diffinitorio.*

Praxis nostra ordinata fuit ex mandato Cardinalis Barberini Protectoris.

Commissarius missus à Protectore cum clausula, quod procedat independentèr, *non tenetur ad petendum consilium à Diffinitorio.*

24. *Consilium ad torquendum aliquando petendum ab alijs, quàm à Diffinitorio.*

Quando hoc remissiuè.

Iudex Officio priuandus, si torquet absq; Diffinitorij consilio.

Si non habet Officium quo priuetur, puniendus arbitrio Generalis.

25. *Torqueri nemo potest nisi causa legitimè probata.*

Legitimum in iure quid dicatur.

Causæ legitimæ torquendi Testem, & Reum.

Tortura non potest dari maior pœnâ dandâ pro delicto.

26. *Probatio legitima requiritur ad Torturam.*
Indicia sufficientia ad torquendos Testes, & Reum remissiuè.
Requisita ad legitimam probationem.
27. *Torquentes indebitè excommunicantur.*
Dictio temerè, *quid importet.*
Temerè torquens est, qui malo dolo torquet.
Accusator non punitur, nisi dolo malo accuset.
28. *Dolus malus in Iudice, quomodo probetur.*
Ignorantia affectata æquiparatur dolo, quo ad culpam.
Malè torquens cum opinione probabili effugit pœnas.
29. *Collegium non potest excommunicari.*
Omnes Diffinitores malè torquentes, possunt declarari excommunicati.
Cautela pro Diffinitoribus in subscribendo decretis.
30. *Sola Tortura, quæ fit cum manuum iniectione violenta, si detur temerè, importat excommunicationem.*
31. *Depositio facta in tormentis, malè decretis, est nulla.*
Confessio, etiam sic facta, non valet, neq; vt actus extraiudicialis.

22. Postquam *Textus* locutus est de tormentis in se, prosequitur modo loqui de ijs, quæ debent præcedere tormenta, & dicit, quod *torqueri nullus potest, nisi ex consilio, & assensu Diffinitorij Prouinciæ*, cui tamen non conuenit, nisi prout dictum est, decernere, an reuera indicia talia sunt, vt Reus torqueri debeat: non tamen speciem, aut durationem tormenti adhibendi, cum hæc pendeat aut à nostræ legis præscripto, aut ab arbitrio Iudicis. Supponit autem *Textus* loqui cum Prouincialibus, qui sunt Iudices Ordinarij, & à quibus frequentiùs processus fiunt. Subdit porrò, vel si Iudex *fuerit Commissarius*, puta vel Visitator, vel Delegatus ad Vniuersitatem causarum alicuius Prouinciæ, vel ad aliquam causam particularem *à Reuerendissimo* Ministro, Vicario, aut Commissario Generali *destinatus cum consilio, & assensu vel eiusdem Diffinitorij, &c.*

23 Quid autem, si esset destinatus ab Eminentissimo Protectore, teneretur ne ad hoc consilium petendum? Dico, quod si absque vlla clausula particulari essent conceptæ litteræ patentes Delegationis, & hoc siue esset causa in prima instantia, siue esset in casu appellationis, Delegatus deberet adhibere consilium Diffinitorij, vt præfertur. Ratio est, quia mens Delegantis esset, quod iuxta stylum Religionis, & eius Constitutiones, causa tractaretur; cum deleget eam Religioso viro, & secundùm consuetam praxim per leges nostras statutam; eo vel maximè, quod, vt habetur ex Statutis Reformatis, *(i)* Practica hæc nostra Criminalis composita, & euulgata fuit, *Eminentissimo Protectore Francisco Barberino* ordinante: & cum hoc fecerit nomine Dignitatis, seu Officij, quod gerebat, dici potest *Ordinis Protectorem* eam voluisse, ac in eam consensisse, & ita licet ipse sit solutus talibus legibus, tamen præsumitur, æquitate suadente, velle tum se, tum Delegatum suum illis accommodare. *(l)* Si verò in patentibus suis commissorialibus habeatur, quod, independenter à quouis alio, Delegatus inquirat, procedat, constituat, torqueat, & sententiet; tùnc iste non adstringeretur ad consilium, & assensum Diffinitorij, quia Protector tunc vt Princeps, & de absoluta potestate procederet, & Delegatum suum ab obligatione petendi consilij liberaret.

24. *Vel (si ratio id suadeat) aliquorum proborum, & peritorum Patrum, &c.* Ratio, quæ potest suadere, loco Diffinitorij adhibendum esse consilium *proborum, & peritorum Patrum*, est illa, quam aliàs *(m)* diximus, puta vel imperitia Diffinitorum in re criminali, vel eorundem affectio prò, vel contra Reum; & de hoc consule, quæ ibi adnotauimus. Potest etiam esse alia causa rationabilis, puta distantia Diffinitorij, & difficultas ipsum congregandi, & vrgentia causæ, quæ dilationem non admittit: tunc enim alij Patres, & Peritiex illis, qui sunt in Conuentu illo, vel vicino sunt adhibendi. *Qui secùs fecerit Officio priuandus*, si nempè Iudex Ordinarius est, & proindè in Officio Prouinciali constitutus; vel si Delegatus ille fuerit positus in Officio, aut Prælaturæ, vt Guardianus, vel alio qualificato, vt Lecturæ actualis Theologiæ; *vel Generalis arbitrio*, casu nempè, quo Iudex alio Officio non fungeretur, *puniendus venit.*

25. *Sine causa legitima, & legitimè in actis probata nec Testis, nec Reus tormentis subijciatur.* Duo requirit hic *Textus* ad Tortu-

Torturam, puta *causa legitima*, & *legitima probatio*; causa autem Torturæ legitima est ex multiplici capite. *Legitimè* enim factum dicitur, quod est secundùm leges. *(n)* Vnde dicitur legitima ætas, legitimus Tutor, legitimæ nuptiæ, &c. quæ à legibus præscribuntur. *(o)* Causa ergo legitima torquendi Testem, aut Reum erit, quando aderit aliqua ex ijs, quæ à legibus ordinantur tanquã sufficientes ad Torturam inferendam; puta infamiæ macula, contradictio, varietas, mendacium, falsitas, & similia in Teste, propter quæ debet torqueri. Paritèr, si delictum sit semiplenè probatum; si contra Reum militent indicia grauia; aut pluria leuia coniuncta; aut dictum Testis non integri adminiculatum alio indicio, dicetur adesse causa legitima illum torquendi. Paritèr, si maior pœna corporalis danda esset Reo, si probaretur crimen, eà pœnà, quæ sibi per Torturam infertur. Si enim minor, aut nulla pœna corporalis sibi dari posset, probato crimine, profectò torqueri non potest, vt patet ex *Textu* infra dicente *nec in causa* (tortura infligitur) *vbi si condemnandus veniret, grauiorẽ Torturâ pœnam nõ reciperet.*

26. Requiritur autem etiam legitima probatio, puta per duos saltèm Testes contestes non quidem circa substantiam delicti, quia huiusmodi Testes, si careant omni exceptione, plenè conuincunt Reum, qui, in tali casu, nullo modo torquendus est, vt habetur infra ex *Textu*; sed circa indicia sufficientia ad Torturam. Quę nam autem illa sint inferiùs dicemus tùm pro Testibus, tùm pro Reis torquendis. Insuper, ad hoc, vt sit legitima probatio, requiritur, quod Iudex processerit præcedente Accusatione, Denunciatione, vel Infamia; quod constet de corpore delicti; quod Testes fuerint iurati; & omnia alia, quę, tanquam substantialia, à legibus requiruntur, vt Iudex rectè processisse dicatur.

27. *Sub pœna Excommunicationis latæ sententiæ in Canone, si quis suadente, &c. in Iudicem temerè procedentem.* Hic autem aduertere oportet, quod talis cẽsura, nisi Iudex procedat *temerè*, non afficit. *Temerè* autem *aliquid facere* in iure varia accipit significata, aliquando enim significat *inconsulta facilitate aliquid facere*, vt *temerè ædificare (p)* aliquandò *sine rationis assistentia aliquid operari*; vt *temerè litigare (q)* aliquando *malo dolo quidquam facere*; vt *temerè accusare*. *(r)* Accusator enim vel calumniando, vel præuaricando, vel tergiuersando, semper malo dolo agit. In hac autem vltima acceptione debet intelligi *Textus* de Iudice, ad Torturam *temerè* procedente. Sicut enim non punitur Accusator minimè probans, quod intendit, nisi interuenerit, & probetur dolus malus, vt ait *Marcianus*, *(s)* ita etiam pœnà Excommunicationis non debet percuti Iudex *temerè* torquens, nisi, ex malitia, id fecerit: tùm quia maior Excommunicatio semper supponit peccatum mortale; tùm quia censura illa, iuxta Canonem, fertur in eos, qui Clericum percutiunt *suadente Diabolo*, hoc est ex malitia peccaminosa, quam Diabolus suggerit, vt communitèr omnes *Doctores*.

28. Dolus autem in Iudice probari potest, si contra Reum simultatem, animositatem, aut passionem habuisse conuincatur; paritèr ignorãtia affectata in Iudice dolo æquiparatur: *(t)* vnde Iudex, qui vel non constito de corpore delicti; vel non probatis indicijs; vel probatis quidem, sed remotis, vel leuibus, Reum torqueret, diceretur, esse in dolo; quia clarè transgrederetur leges, si non communes (quas ignorare permittitur,) saltem nostras municipales, quas, ex *Officio*, scire tenetur, & quas sciuisset, si diligentiam adhibuisset, & proindè in lata culpa deprehenditur, ob quam venit puniendus. Verumtamen est, quod si Iudex malè quidem torqueret, sed haberet pro se aliquam opinionem probabilem, quam secutus, Torturam adhibuit, pœnam istam euaderet, quia tunc non *temerè*, hoc est, absque vlla ratione, sed aliqua interueniente, processisset, & in eo minimè probari potest dolus.

29. Sed ponamus, quod Iudex petierit consilium, & assensum Diffinitorij, & in hoc decreta fuerit Tortura contra apertam dispositionem Constitutionum, & fuerit Reùs de facto tortus: totum Diffinitorium declarari ne potest excommunicatum? Respondeo, quod licet totum Collegium, Senatus, Vniuersitas non possit excommunicari, vt habetur ex *Textu* cuiusdam *Decretalis*, *(u)* quia talis Censura continet errorem intolerabilem, nam sæpè contingeret innocentes puniri grauissima pœna, vt dicunt *Doctores*: *(x)* tamen benè potest proferri sententia Excommunicationis contra Collegium, quæ tamen non afficit omnes, & singulos, sed illos tantùm, qui dederunt causam Censuræ.

(*) Sic

(z) Sic ergo in casu: si Iudex appellationis declararet, Reum prætensum fuisse iniquè tortum, & Diffinitorium incurrisse Censuram, deberet accipi talis Censura, quod afficiat illos Diffinitores, qui in Torturam consenserunt, & ita talis sententia declaratoria esset intelligẽda, & valida esset. Sed quo ad praxim esset res valde dubia, & satis intricata. Quia quo ad forum internum certum est, quod soli, qui in Torturam consenserunt ligati sunt, non verò alij Diffinitores; sed quo ad forum externum omnes remanerent comprehensi. Quia ex Statutis (a) Ordinis habetur, quod minor pars Diffinitorij tenetur subscribere decretis maioris partis. Quomodo ergo probari poterit aliquis, se in illam Torturam non consensisse, & proindè non debere percuti anathemate, & Officij priuatione, si decretum Torturæ emanauit, ad normam Statuti, cum subscriptionibus singulorum Diffinitorum? Contineret ergo tunc sententia declaratoria Excommunicationis errorem intolerabilem, quia inuolueret innocentem cum Reo, & ita esset nulla. (b) Tamen dico sententiã valere ex eo, quod in foro fori appareret, omnes, & singulos consensisse, dum decretum calculis omnium, & singulorum, firmatum est, ex ipsorum subscriptionibus, vndè & præsumitur omnes, & singulos, in eam sententiam iuisse. Cum ergo præsumptio militet contra singulos incumbit ei, qui asserit, probare, se non consensisse, sed subsignasse decretum maioris partis, vt pareret Statuto hoc præcipienti; & hoc probare esset valdè difficilè, nisi ipse & ante, & post subsignationem, coram cæteris, fuisset protestatus, se minimè consentire velle, nec consensisse, quantumuis lege adactum fuisse ad subscribendum. Consulo proindè in similibus casibus, Diffinitoribus, vt in subscribendo, apponãt cautelam, hoc modo. *Ego N. Diffinitor confirmo, licet alitèr sentiam, &c.* hoc enim modo, & satisfacit Statuto, & se in tutto ponit subscribentes.

30. Aduerto autem, quod non de omni Torturæ genere accipienda est Excommunicatio Canonis contra malè torquentes; sed de illa Tortura, quæ sequitur ex manuum violenta iniectione in personam priuilegiatam. Proindè, si Iudex indebitè, & temerè iuberet ieiunia, disciplinas, sequestrationem in cella, vel Conuentu, priuationem obsonij, & similia, tanquam Tortura Testi, vel Reo, licet Iudex deberet percelli pœna Statutaria priuationis Officij, non tamen deberet censeri tali Excommunicatione illigatus; & ratio est, quia in tali genere Torturæ nulla est manuum violenta iniectio, ob quam solam Censura incurritur.

31. *Et depositio facta in tormentis, nulla est eo ipso*; vt habetur ex quadam *Glossa*. (c) Videtur tamen, quod licèt actus Torturæ nullus sit, quandoquidem *non esse de iure*, & simplicitèr *non esse*, paria sunt, (d) tamen confessio illa valere deberet tanquam confessio extraiudicialis, quæ valet pro indicio ad Torturam sufficienti. Sed dico, quod neque valet, vt confessio extraiudicialis, quia non censetur spontanea, sed vi Torturæ extorta; & quantumuis etiam esset extra cameram tormentorum, post debitum tempus, ratificata, nec adhuc posset dici spontanea, sed habita per vim, & metum nouæ Torturæ, quæ sibi adhiberetur, si non ratificasset.

T E X T V S.

§.IV. Causæ autem torquendi Testes sunt. Prima si sint inhabiles ad testificandum, puta Infames; Viles personæ; Socij criminis; Vltronei, vel Spontanei, &c. isti abluunt maculam inhabilitatis vi tormentorum. Secunda, Testes varij in substantialibus; negantes in iudicio, quod extra dixerunt. Qui interfuerunt delicto, & negant. Qui veritatem ex malitia nolunt confiteri. Qui de mendacio sunt conuicti. Qui vacillant in suis dictis. Qui, iuridicè interrogati, respondere nolunt: aut Iudicem irrident.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

32. *Tortura, ob quas causas detur Testibus.*

Testes, qui sunt inhabiles ob pœnam criminis sunt torquendi.

33. *Infames sunt torquendi.*

Infamiæ iuris, & facti idem est fundamentum.

34. *In-*

34. *Infamia facti, quæ, & quomodo incurratur.*
Fama est clara notitia cum laude.
Infamiæ diffinitio.
Paucorum dicta non infamant.
35. *Infamia iuris incurritur ob culpam.*
Et culpa debet esse Theologica.
Vidua nubens intra annum luctus fit infamis de iure ciuili.
36. *Ad infamiam iuris requiritur sententia Iudicis.*
37. *Infamia facti tollitur per emendationem vitæ.*
Infames facti quare repellantur à testificando.
38. *Infames iuris repelluntur à testimonio in pœnam.*
Testificari in iudicio, est honor.
Infames iuris honoribus priuantur.
Etiam parte non opponente, repelluntur à testificando.
In testamentis nequeunt esse Testes.
In iudicio summario, vt est iudicium Regularium, nequeunt admitti.
39. *Infamia facti inhabilitat Testes ex solemnitate iuris.*
Tales admitti possunt in iudicio Regulari.
40. *Infamia iuris inhabilitat in totum Testes in iudicio Regulari.*
Ex necessitate multa fiunt, quæ aliter non possunt fieri.
Apud Nos, Infames iuris omninò repellendi à testificando.
41. *Praxis pro adhibendo in Testem Religiosum infamem facti.*
42. *Testes inhabiles non admittuntur ad probanda indicia.*
Neque quando proceditur per Accusationem.
43. *Testis infamis de iure, ex priuilegio causæ admissus, debet torqueri.*
44. *Tortura datur personis vilibus.*
Personæ viles, quæ dicantur.
In exercitio vtili Reipublicæ, licet vile sit, nulla culpa est.
Exercitia non sunt culpanda, sed hominum voluntates.
In singulis artibus reperiuntur Sancti.
Quare leges repulerunt viles à testificando.
45. *Vilitas in Testibus petenda est à moribus.*
Comparatur vilibus, qui est in Dignitate, si malorum morum sit.
Multi ob Dignitatem status licita sibi faciunt flagitia.
Qui viles torquendi.
46. *Socij criminis, sunt torquendi.*
In Curia Romana non torquentur nisi per spatium vnius Credo.
Ligatio, & applicatio ad funem sunt gradus Torturæ.
Ad reuelandos Complices, torquentur vsque ad mediam horam.
Confessio de Consocijs criminis est ratificanda post Torturam.
47. *Socius criminis, indultatus à Principe, adhibitus in Testem, debet torqueri.*
Gratia facta à Principe, non complectitur Torturam in caput alterius.
Generalis potest tollere infamiam inductam iure statutario, non autem importatam per Canones.
48. *Tortura datur Testibus vltroneis.*
Testes vltronei, seu spontanei, qui sint.
Sunt suspecti de inimicitia contra Reum.
Testis vltroneus palliatus in Religione, qui.
Aliquandò potest bono zelo moueri.
Hunc discernere arbitrio Iudicis committitur.
49. *Causæ torquendi Testes habiles.*
Tortura illorum est diuersa à Tortura inhabilium.
Quis Testis varius substantialiter. Remissiuè.
Varietas in duobus iudicijs, quorum vnum sit inualidum non attenditur.
Varius in duobus iudicijs validis est torquendus.
Et puniendus de periurio.
Iterando variationes debet iterùm torqueri, sed non vltrà tres vices.
50. *Vt Testis varius torqueatur plura requiruntur.*
51. *Testis quomodo euadere possit Torturam in varietate.*
Reddens causam congruam variationis, euadit Torturam.
52. *Incontinenti corrigens dictum suum, non censetur variare.*
Correctio facta incontinenti, *quæ dicatur.*
53. *Tortura datur Testi neganti in iudicio, quod dixit extra iudicium.*
Quomodò hic possit euadere Torturam.
54. *Testes, ex malitia nolentes confiteri, sunt torquendi.*

Tales

Tales quando nam cognoscantur.
55. *Testis, quando dicitur conuictus de mendacio.*
Talis torquendus est.
56. *Testes vacillans quis. Remissiuè. Torquendus est.*
57. *Nolentes respondere Iudici, vel eum irridentes, sunt torquendi.*
Testes quomodo cogendi per Censuras, & carceres.
Iudicem spernere, est crimen læsæ Maiestatis.

32. PRosequitur *Textus* causas, propter quas Testes possunt, & debent torqueri, & dicit, quod *causæ torquendi Testes sunt; primæ, si sint inhabiles ad testificandum*; & hic recolenda sunt, quę circa inhabilitatem Testium diximus. Puta, quod alij inhabiles sunt in pœnam criminis commissi, vt *Infames, Periuri, &c.* alij ob defectum, aut naturalem inhabilitatem, vt *Pueri, Infantes, Amentes, Muti, &c.* alij ratione reuerentiæ debitæ ijs, contra quos debent testificari, vt *Filius, & Vxor*, contra *Patrem, & Maritum*. Non tamen omnes, casu quo debeant testificari, torquendi sunt. Regula ergo firma est, quod omnes, qui sunt inhabiles in pœnam criminis sunt torquendi.

33. Et primo veniunt *Infames*, puta infamia iuris, aut facti. Sed de his, de quibus criminalistæ multa, & quidem satis intricatè scribunt, libet aliquid breuitèr, & clarè dicere, & dare, quæ faciunt ad praxim Religionis, vt Iudex noster sciat in casu, quid agendum. Dico ergo, quod infamia facti, & iuris vnum, & idem habent fundamentum, puta delictum, ex quo infamia oritur; differunt tantùm penès modum, iuxta quem incurritur talis infamia; si enim interuenit sententia Iudicis punientis delictum, emergit infamia iuris, ob rationem, quam infra dabo; sin minùs, ex delicto nascitur, iudicio hominum, infamia.

34. Supposita ergo prætacta distinctione infamiæ facti, & iuris, sciendum est, quod infamia facti est, quæ oritur ex vita mala illius, qui diffamatus est tanquam malus homo, & in communi iudicio habetur, vt peruersus, & infamis. Sicut enim *Fama*, vt dicebat *S. Augustinus (e) est clara notitia alicuius cum laude*; ità infamia est obscura opinio cum vituperio; & potest vocari, vt, ex *Syluestro, Passerinus, (f) læsæ Dignitatis qualitas vitâ, & moribus reprobata.* Ad hanc autem incurrendam requiritur, quod sit opinio communis, aut non paucorum, vt expressè habet quidem *Canon (g)* dicens. *Qui* (Iudex) *propter dicta paucorum eum infamatum reputare non debet, cuius apud bonos, & graues læsa opinio non existit*: & ampliùs, quod talis opinio sit non solùm in se concepta, sed forinsecùs expressa, & hoc non à maleuolis, & maledicis, sed à prouidis, & honestis, non semel tantùm, sed *sæpè*, vt habet alia *Decretalis. (b)*

35. Infamia autem iuris, licèt culpam supponat, tamē quia culpa alia est Theologica, alia verò legalis, non æquali modo infamiam infert. Nam, si culpa est merè legalis de iure ciuili, non incurritur infamia de iure Canonico. Quantumuis enim infames de iure Ciuili, censeantur etiam de iure Canonico, vt aliàs diximus, *(i)* tamen intelligendum est, quando ius Ciuile supponit culpam theologicam, aliàs, ius Canonicum non reputat Infames eos, qui culpa legali tantùm sunt obnoxij. Etenim, (vt multa alia omittam) in iure, *(l)* si Mulier intra annum luctus Mariti nubit alteri, tùm ipsa, tùm Pater, qui eam nuptui tradidit, tùm Maritus, efficiuntur infames, iuxtà *Prætoris Edictum*; tamen in iure Canonico, ex tali causa, nulla infamia incurritur. Sequitur ergo, quod infames de iure Ciuili ex sola culpa theologica, sint etiam infames de iure Canonico.

36. Ad incurrendam autem infamiam iuris requiritur sententia Iudicis, vt textualitèr decidit *Gregorius Nonus* in quodam Capitulo: *(m)* nec sufficit notorietas facti, sed requiritur notorietas iuris, quæ fit per sententiam Iudicis: & quamuis in illo Capituio dicatur, *Nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, seu confessionem factam in iure; aut per euidentiam Rei, quæ tergiuersatione aliqua cælari non possit*, & sic videatur, quod euidentia facti notorij æquiualeat sententiæ Iudicis, & infamiam inducat: tamen intelligi debet, quod semper interueniat Iudicis sententia, qui iudicet talem esse puniendum siue ex probatione Testium; siue ex confessione Rei in iudicio; siue ex notorietate facti, in quo vltimo casu interuenire debet, etiam sentētia Iudicis super notorietate, vt aliàs *(n)* diximus, & etiam quod à sententia appellatum non sit, sed transierit in iudicatū, & sue-

& ex ratione infamiæ non effici irregularem, nisi accedat Iudicis sententia, docent promiscuè *Theologi*, & *Canonistæ*. (o)

37. Sequitur ergo ex hoc, quod si infamia facti tollitur per mutationem vitæ, conuersionem,& pœnitentiam,(vt expressè habetur per multos *Canones*, (p) etiam in criminibus, pro quibus in iure infamia per sententiam irrogatur, si ipsa lata non sit,) mutatio vitæ, & posterior bona conuersatio suffragetur, ne talis infamia incurratur. Videndum modo remanet, An infamia iuris per sententiam illata, & infamia facti æqualitèr inhabilitent ad testimonium ferendum? Dico, quod non, sed maior inhabilitas inducitur per primam, quam per secundam; quia Infames ex facto Leges repellunt à testificando, ob rationabilem præsumptionem, & suspicionem falsitatis in suis dictis: iustè siquidem timeri potest, quod, cum sint malæ vitæ, etiam de facili mentientur, & peierabunt; & pecunia, aut promissis corrupti, & subornati falsum deponent; & ad hoc, quod veritas defæcata à falsitatibus Iudici pateat, Lex eiusmodi arcet à testimonio; ita vt talis prohibitio, siuè inhabilitatio sit velut medicina præseruatiua ad sanitatem iudicij.

39. Sed infamia iuris inflicta per Sententiam punientem crimen, cui à iure est adnexa infamia, est vera pœna, quam lex infligit in odium criminis commissi: & proinde illos totalitèr Lex inhabilitat ad actus legitimos, & publicos, quemadmodum est testificari. Testificari enim in iudicio honor est, & dignitas, & hoc priuantur Infames, vt iura (q) volunt. Vnde tales Infames, etiam parte non opponente repelluntur;& ad infringendam vim Testimonij illorum sufficit probare infamiam, etiam post eorum mortem; & in casu, in quo ex necessitate admittantur, etiam cum tortura,eorm dictum non est integræ fidei, nec sanatur totalitèr per torturam, aut excellentiam alterius Contestis; & tandem neque in testamentis potest Infamis de iure admitti in Testem, vt probatur argumento cuiusdam legis. (r)

39. Patet ergo ex dictis, quod prima infamia, nempè facti, in ordine ad inhabilitandos Testes, est solemnitas iuris, & ideo in iudicio Summario, secundùm, quod procedunt Regulares,passim admitti possunt: (s) licet non admittantur,nisi cum suis imperfectionibus, ob quas non plenè probant,nisi iuuentur Contestibus, & alijs adminiculis.

40. Sed secunda non est iuris solemnitas, sed est quid substantiale, non quidem respectu Causæ, in qua debent testificari, sed illius, in qua ipsi sententiati fuerunt: talis enim inhabilitas est pars pœnæ sui delicti, & ad substantiam iuris spectat, quod pœna à iure inflicta subeatur; proindè non possunt tales habilitari ad testificandum, nisi ab eo, cuius est pœnam relaxare; & si tales in crimine læsæ Maiestatis, proditionis Patriæ, & similibus atrocissimis (aut quando alitèr veritas haberi non potest) admittuntur, hoc est, compellente necessitate, ex qua quædam fiunt, quæ aliàs fieri prohibentur; (t) & ad fauorem publicæ vtilitatis, & nèc tunc plenè probant. Sequitur ergo ex hoc, quod tales Infames neque in iudicio Regulari possunt admitti, nisi in casibus, in quibus eos ius commune admittit, quia hoc non est iuris solemnitas, sed substantia, vt post *Bellegrandum* vult etiam *Passerinus*: (u) Et apud Nos, quibus *Textus* noster præscribit, Infames esse repellendos à testimonio, allata doctrina nullam patitur difficultatem.

41. Sola difficultas Iudici remanere potest quomodo intra Claustra iudicari debeat Religiosus infamis,& à testificãdo repelli? Ad hoc ergo, quod doctrinâ allatâ possit Iudex facilitèr vti, clarificemus rem exẽplo. Sit Frater *Dyscolus* indeuotus; fugiens quantùm potest à Choro, & Oratione Mentali; conuersationem Sæcularium, & maximè Fæminarum affectans; somno, & ventri deditus; scandalosus in moribus; in sermonibus mendax, murmurator, contentiosus, contumeliosus, procax, garrulus, impudicus &c. De ijs vitijs suis ex conniuentia Superiorum non fuit punitus; vel si paternè monitus, non tamen emendatus est; sed boni Religiosi eius consortium fugiunt, & Prælati locales, nisi cum difficultate,in suam familiã non admittunt,& communitèr reputatur relaxatus, & malus Frater. Iste reuera est infamis infamia facti. Detur ergo casus, quod *Caius* inculpetur de furto, & Iudex procedat *ex officio*, & quatuor sint Testes informati verisimiliter de delicto, inter quos est Frater *Dyscolus*, potest ne Iudex hunc examinare? Dico, quod potest, sed non debet, quia per alios tres potest informari, & ideo ille debet omitti. Præterquam quod, eius dictum parùm valet, nec probat.

Quod si *Caius*, præsentiens illum esse contra se examinandum, excipiat coram Iudice de infamia illius, quæ vel notoria est, vel *Caius* ad probandam se offert; debet Iudex Testes productos à *Caio* ad probandam infamiam (nisi etiam ipsi infames sint) examinare super fama Fratris *Dyscoli*, & ita, probatâ infamiâ eius, non debet Iudex illum examinare: potest tamen, auditâ exceptione propositâ, illum examinare, dilatâ discussione exceptionis in fine Causæ, vt dicemus infra; (x) vel si *Caius* in suis defensionibus excipit contra Fratrem *Dyscolum* vt infamem, & probet vt supra, testimonium illius nihil valet. Quod si furtum aliundè probari non potest, quam per duos Testes, quorum vnus est Frater *Dyscolus*, Iudex *ex officio* procedens tum potest, tum debet istum examinare; & in casu, quo contra eum vel præuentiuè ad examen, vel in defensionibus, Reus exciperet de infamia; ad hoc, quod purget eam, & eius dictum sanetur, quantum potest, debet torqueri, vt infra dicemus. Quod si Testes, examinati ad probandam infamiam, dicant, se audiuisse de mala eius fama iam à tribus annis; sed ab eo tempore vsque nunc, non audiuisse dici malum de illo, quid iuris? Dico, quod præsumi debet, emendasse per mutationem morum vitam suam, quia vt aliàs (z) diximus, per triennium bonæ vitæ præsumitur emendata mala vita; bona autem vita, maximè intrà claustra, in qua vnus alium obseruat, sufficienter censetur probata, si de eo non dicatur malum; quandoquidem de malis factis semper inter Fratres murmuratur; (& aliquando etiam de bonis apprehensis tanquam malis,) quod si malum dici non est auditum de eo, sicut alias dicebatur, signum est, malum ab ipso patrátum non fuisse, & proindè benè illo tempore vixisse. Neque requiritur hic scrupulosa probatio positiua, quod nempè audierint, quod ipse frequentet Chorum, & Orationem, mortificationes, sit deuotus &c. quia hoc modo aut raro, aut nunquam probaretur bona fama alicuius: etenim de multis benè factis pauci loquuntur; de vno malè facto omnes murmurant, & ad astruendam bonam Religiosi famam, satis, superque est, quod de illo, vt dicebatur de Sancta vidua *Iudith* (a) *Non sit, qui loquatur verbum malum*.

42. Quod si Frater *Dyscolus* adhibendus esset ad probandum non furtum *Caij* in substantia, sed aliquod indicium ad illud, de quo ipse est informatus; etiam si Iudex procedat *ex officio*, ipsum adhibere minimè potest, quia, vt supra dictum est, (b) tales inhabiles, in casibus etiam, in quibus admittuntur, non admittuntur ad probandum indicium delicti, sed substantiam illius tantùm. Et si Accusator *Caij* producit inter cæteros Testes etiam Fratrem *Dyscolum*, cuius infamia est nota Iudici, iste *ex officio* debet illum repellere à testimonio ferendo, quia Accusator debet probare per Testes integros. (c)

43. Si autem Frater *Dyscolus* fuit per Sententiam condemnatus, & non appellauit, sed pœnitentiam subijt, & vt præfertur examinandus sit, siue *ex officio*, siue productus ab Actore (quia iste infamis est de iure) nullo modo examinari potest, & Iudex, etiam parte non opponente, non debet ipsum admittere. Quod si ex priuilegio causæ, per quod omnes Testes de iure inhabiles adiuuantur, vt supra diximus, (d) admitti possit, torquendus est, vt infamiam purget.

44. Torquendæ pariter sunt *viles personæ*, vt *Textus* sequitur. Sed in quo consistat vilitas hæc, quæ torturam in Teste requirit, non ita facile potest determinari. Scio quidem inter viles personas computari eos, qui vilia, & sordida ministeria, & artem exercent, vt *Latrinarum exstercoratores*, *Vespillones*, *Pollinctores*, *Libitinarij*, *Carrucarij*, *Laniones &c.* Non tamen, ratione exercitij quantumuis vilis, talis redditur Testis, vt torqueri ideo debeat. Tortura pœna est, pœna vero sequitur culpam, in exercitio autē Artis, si Reipublicæ vtilis sit, nulla culpa est, & si aliquando in eam exercentibus culpa est, hæc non est, Artis, sed Artificis, vnde dicebat *D. Ioannes Chrisostomus*. *Non sunt culpanda exercitia, sed hominum voluntates*. Vilitas ergo culpabilis nascitur à mala voluntate, non à sordido ministerio; cum in singulis artibus reperiantur Sancti, vt patet ex ijs, quos in quodam Opusculo suo recitat *Theophylus Raynaudus*. Quod si antiquæ leges Testes viles repellendos duxerunt, & non admittendos absque tortura, hoc ideo fuit, quia, vt in pluribus, huiusmodi viles erant tunc homines vitiosi, morumque perditorum, & ideo eorum testimonia manca, & debilia habebantur, nisi fuissent per Torturam roborata.

45. Ideo Iustinianus in quadam *Nouel-*

uella (e) exponens quomodo à Iudice possit tolli dubitatio circa testimonium Testis vilis, ait *Si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari Testium vita, quia inculpabilis, atquè moderata est*; ex quibus verbis vilitatem in Testibus pendere à moribus, & non ab exercitio probatur, & huic cōcordat quoddam *Capitulum* (f) dicens. *Vilissimis comparandus est, nisi præcellat scientiâ, & Sanctitate, qui est honore præstantior*. Sicut ergò, qui præstat honore, ex ignorantia, & malis moribus vilissimus redditur; à contrario, qui vilissimam exercet artem si vitæ sit innocentis debet honoratis comparari. Et reuera ex quotidiana praxi videmus, huiusmodi infimæ plebis homunciones, vt sunt *Baiuli*, *Mediastini*, *Cerdones*, *Agricolæ &c.* timoratam plerumque habere conscientiam, & meliores esse in moribus, quam sint multi Nobiles, diuites, conspicui, ac Magnates, qui sibi omnia licere ad votum, & libidinem ducunt; ita vt in illis in puncto quadret dictum *Satyrici*. (g)

Adscelus, atquè nefas quodcunq; est, purpura ducit.

Cum igitur præsumptio falsitatis in Teste vili oriatur ex mala vita, ille Testis vilis torquendus est, qui insimul est vitiosus, & sic debet intelligi *Textus*. Cæterum si est bonæ conuersationis, & famæ, quamuis artem vilem exerceat, nec de iure torquendus est, nec de consuetudine torquetur, vt dicunt *Doctores*. (h)

46. *Socij criminis* pariter sunt torquendi ad purgandam infamiam illius criminis, in quo Socij sunt. Tortura autem debet esse moderata, puta per spatium vnius mediæ horæ, si atrocissimum est crimen, & adhibetur tormentum funis; & in *Romana Curia*, vt testatur *Guazzinus* (i) non torquentur nisi per spatium vnius *Credo*. Sed hæc ita debent accipi, quod si Socius criminis iam deposuit super Complicibus, ad purgandam infamiam sufficit, quod per spatium vnius *Credo* eleuetur; imo in quibusdam alijs Curijs ligatur tantùm, & funi applicatur, & minimè eleuatur, quia computatur, ligatio & applicatio ad funem inter gradus Torturæ. Si autem ipse confessus est crimen, quod vel absolute, vel difficillimè non potuit absquè Consocijs consummari; tunc ad Socios detegendos torquetur plùs, aut minùs iuxtà indicia: non tamen vltra mediam horam potest perdurare tormentum; vltra quod spatium si protenderetur, diceretur immoderata Tortura, & non noceret Confitenti, nec ab eo nominatis. (l) Et in hoc secundo casu confessio de Consocijs debet ratificari post Torturam illam; in qua confessus est, & denuò debet leuissimè torqueri ad purgandam infamiam: (m) Sed non est necessè, quod post hanc Torturam Socius criminis ratificet confessionem circa Consocios; si tamen fiat, melius erit, sicut etiā si Tortura detur in facie nominati. (n)

47. Aduertendum autem est, quod si Socius criminis esset indultatus à Principe, qui impunitatem illi dedit, vt probaretur delictum, quod alio modo non poterat probari; vel si Reus ante accusationem spontè præueniret faciem Superioris, & fateretur crimen, & ita, iuxta nostra Statuta, paternaliter tantùm esset puniendus; si crimen postea ad iudicium reuocetur, & in eo sint alij Complices, qui Superiorem non præuenerunt, & ideo sint puniendi pœna ordinaria; tali casu indultatus, seu sponte comparens, licet euadat pœnam à iure statutam, non tamen euadere potest Torturam, quæ sibi tanquam Socio criminis debetur, cum gratia non amplectatur Torturam in caput aliorum, vt Criminalistæ (o) dicunt. Hoc autem intelligendum est casu, quo Generalis, qui in Religione est Princeps non dispensasset cum Indultato non solum in pœna, sed etiam in infamia, supplendo omnes alios defectus, (inductos tamen de iure nostro Statutario, non vero Canonico, quia super eo non potest;) & restituisset illum ad sua primæua iura in integrum, ac si delictum illud minimè commisisset.

48. *Vltronei, vel spontanei &c. abluunt maculam inhabilitatis vi tormentorum*. Testes vltronei, siuè spontanei, illi scilicèt, qui nec citati, nec requisiti, vt ait *Decianus*, (p) se Curiæ præsentant, & iactant se esse informatos de facto, super quo inquiritur, meritò sunt suspecti, vt aliàs dictum est: quia isti sic ingerentes se in causa, quæ ipsos non tangit, indicant aliquo motiuo animositatis contra Reum incitari; quæmadmodum de Seruis vltrò deponentibus contra Dominum, præsumit lex: (q) vndè censentur inimici illius, contra quem deponere se offerunt, (r) & sic non probant. Casus porrò hic in Religione potius Metaphysicus est, quàm vt in facti contingentia possit euenire. Nam nullus profectò reperietur, qui, coram Superiore inquirente super delicto, se sistat in actu iudicij,

& examinari instet. Potest benè quidem dari, quod aliquis occultè adeat Superiorem extraiudicialitèr, & se demonstret optimè informatum de toto negotio, & ità incitet Superiorem ad se vocandum ad examen. Sed, hoc dato, quomodo apparebit in processu illum Testem vltroneum esse? Quomodò decernet Iudex torquendum esse, quia vltroneus est? Si Iudex vltroneũ cognouit, & quomodo admisit ad examen, cum, vt suspectus de falso, & de inimicitia, repelli debuisset? Fortè hoc poterit esse ex priuilegio causæ difficilis probationis. Admitto. Sed hic repellitur ob inimicitiam præsumptam, vt dictum est, inimicitia autem, etiam præsumpta, vt aliàs diximus, totaliter, & vniuersaliter Testem respuit; & ità neque in causa priuilegiata admittendus est vltroneus. Tamen, quia potest euenire, quod ob zelum publici boni Religiosus conscientiæ timoratæ se offerat Curiam informare, tali casu potest bene Iudex illum admittere, sed suæ prudentiæ committitur, benè librare qualitates tum Testis, tum Causæ, & iuxta rectum dictamen admittere, vel non. Sed tali casu esset ne ipse torquendus? Dico quod non; quia non esset ipse verè vltroneus, sed esset adactus à desiderio publici boni, qui gerit vicem Iudicis vocantis. Præterquamquod casus hic, vt plurimùm, non potest euenire nisi in contingentia Inquisitionis Generalis, & tunc præceptum Superioris factum omnibus, vt reuelent, gerit vicem citationis. Potest etiam esse in Inquisitione speciali; sed tunc valdè dubitarem ipsum admittere, ratione suspicionis: nisi esset probata persona; vel cum Tortura, vt ordinat *Textus*.

49. *Secunda Testes varij in substantialibus &c.* Prosequitur *Textus* loqui de causis, ob quas Testis aliàs habilis, ad examen citatus, & in eo constitutus, mendacio, vacillatione, seu contrarietate, & similibus dat causam Iudici, vt de veritate Testimonij eius dubitet; vel cum primùm in casu contrarietatis in suis dictis, agnoscit, & ita torquere debeat. Talium autem Tortura longe diuersa est à Tortura Testium inhabilium, de qua est dictum: tum quia illa est pœna criminis extra illud iudicium, in quo deponunt, commissi; hæc vero est ob crimen, in quo deprehenduntur in actu Iudicij eiusdem; tum quia illa debet esse leuissima, vt diximus; hæc autem est magis, vel minus intensa, iuxta grauitatem vacillationis, contrarietatis &c. Quis porrò dicatur Testis in substantialibus varius supradictum est, *(s)* & quod debeat torqueri docent communitèr *Doctores*. *(t)* Varietas autem in substantialibus emergit, vt aliàs tetigimus, quando in illo, & eodem, siue in diuersis Iudicis; siue coram eodem, siue coram alio Iudice, contraria deposuerit, dummodo iudicia sint valida. *(u)* Si enim vnum esset inualidum, & eius inualidita nota esset Testi, non officeret: non enim esset periurus, si in iudicio inualido vsus fuisset æquiuocatione. Cæterùm in diuersis iudicijs validis substantialiter varians, non solum debet torqueri ad videndũ in, quo dicto velit persistere; sed etiam debet puniri de periurio, quod euitare non potest. Quando autem adsunt indicia contra Testem, quod ipse fuerit præsens delicto; vel ex eius confessione, aut ex alijs Contestibus probatur, quod ipse interfuerit illi; vel plenè informatus est de eo, & variat substantialitèr, & torquetur; & in ratificatione post Torturam iterùm variat deponendo contrarium ei, quod iam deposuerat, denuò torqueri potest, imo acriùs, quam prima vice, quia denuò peierasse constat; *(x)* non tamen potest torqueri vltra tres vices.

50. Scire autem oportet, quod ad Torturam Testis, vltra eius variationem, (quæ non debet esse modica, sed magna ad hoc, quod possit torqueri, vt docet *Guazzinus*) requiritur, quod Iudex nequeat aliunde habere cognitionem veritatis, *(z)* & arctetur quodammodo ad habendam quoquomodo scientiam ab isto. Esset enim incongruum torquere hominem absquè necessitate; & si aliundè potest veritatem habere, non debet curare de depositione Testis varij; qui nihil probat prò, nec contra Reum. Requiritur paritèr, quod Iudex sit certus, & in actis constet per Testes, vel indicia indubitata, & probata, aut ex eius confessione, quod ipse interfuerit delicto, vel notitiam integram de eo habeat, vt textualiter habetur in iure: *(a)* est enim contra iustitiam, & æquitatem, quærere per tormenta veritatem super causa ab vno, de quo plenè non constat, quod sit de ea plenè conscius. Requiritur tandem, quod prius constet de corpore delicti contra principalem Reum, aliter non potest ad Torturam Testis deueniri. *(b)*

51. Euadere etiam Torturam potest Testis varius, si ante secundum examen pro-

proteſtetur, quod non intendit in aliquo contradicere primo examini; & ſi variauerit à primo, hoc contingere poſſe ex errore, & obliuione; tamen ſe remittere ad primum, in quo verum depoſuit, & plenè recordabatur de omnibus circumſtantijs facti, de quo memoriam recentem habebat, quæ lapſu temporis defecit; (c) quia tali caſu iſte non proderet malitiam, aut dolum in variatione, ſed eius cauſam rationabilem adduceret. Cautela tamen hæc poteſt prodeſſe quando inter vnum, & aliud examen mediat tempus tale, in quo veriſimilitèr poſſit præſumi obliuio; ſed hæc non eſſet admittenda, quando paruum ſpatium temporis eſſet interiectum inter primum, & aliud examen. Euadit Torturam etiam adducendo cauſam concongruam ſuæ variationis; aut corrigendo ſe.

52. Quia autem *Doctores*, admittendo, quod Teſtis *incontinenti* corrigens dictum ſuum, non cenſetur varius, nec torquetur, ſi cauſam correctionis, quæ Iudici congrua videatur, adducat; (d) variant circa explicationem huiùs dictionis *Incontinenti*; dico, quod iudicare an correctio facta à Teſte ſit *Incontinenti* ſtat arbitrio Iudicis, qui præ oculis habet qualitates Teſtium, temporis interuallum, & omnes circumſtantias, quas debet prudenter librare; in iure enim non reperitur aliquod circa hoc determinatum. (e) Vndè dici poteſt correctio facta *incontinenti*, ſi fiat, vel in ipſo actu reſponſionis: antequam *Notarius* eam ſcribat; vel antequam Teſtis examini ſubſcribat; (ſit enim ipſi, poſtquam audiuit examen, à *Notario* lectum, copia addendi, vel minuendi ſuo teſtimonio id, quod ſibi benè viſum fuerit,) vel antequam diſcedat à præſentia Iudicis; vel antequam cum Reo, aut Rei Procuratore, vel Amicis locutus ſit; vel etiam intra ſpatium tridui, vt ſupra (f) habetur in *Textu*; vel etiam poſt triduum, dum tamen adducat cauſam correctionisità elaram, vt Iudex poſſit eſſe perſuaſus, quod non ex ſubornatione, ſed ex motiuo veritatis dicendæ, & ſuam conſcientiam exonerandi, ſe corrigat, vt aliàs diximus.

53. *Negantes in iudicio, quod extrà dixerunt*. Hoc debet intelligi quando Teſtis conuictus eſt per alios Conteſtes, quod ipſe aliquid dixerit, quod tamen, in iudicio, dixiſſe negat; tali enim caſu ipſe per Teſtes conuincitur, quod illud dixit; & ſi coram Iudice neget, periurus eſt, & Curiam eludere vult, vndè iure meritò torquendus eſt. Quod ſi fateatur illud quidem dixiſſe extraiudicialiter, non tamen verum eſſe illud, quod dixit, tali caſu Torturæ non ſubiicitur, niſi alia adſint indicia, quæ eum, vt mendacem in ijs, quæ deponit, conuincant. Exemplum ſit. *Caius* dixit, coram *Lucio*, & *Titio* ſe interfuiſſe dum *Stichus* occidit *Sempronium*. Interrogatus à Iudice *Caius* an vnquam viderit vllum, qui alium percuſſit, vel occidit. Negat *Caius*. Subinfert Iudex nonnè tu dixiſti, interfuiſſe morti *Sempronij* ſibi illatæ à *Sticho*? Si *Caius* negat, ſe hoc dixiſſe, torqueri debet, quia negat in iudicio, quod extraiudicialiter affirmauit, vt probant conteſtes *Lucius*, & *Titius*. Si verò *Caius* reſpondet. Dixi quidem coram multis, me interfuiſſe homicidio *Sempronij*, ſed verum non eſt, quod interfuerim, ſed ex vanitate illis impoſui. Tali caſu ſi Iudex non habet alia indicia, quod *Caius* præſens fuerit delicto, dimittendus eſt abſquè Tortura, non enim in iudicio deliquit, ſed extraiudicialiter tantùm mentitus eſt. Sed ſi per alia indicia, coniectatur Iudex, quod ipſe verè interfuerit, torqueri poteſt: tunc enim iuncta illa indicia, cum ſua confeſſione extraiudiciali, cumulantur ad eum arguendum, vt iudicialiter mendacem, & ita torquendum, vt ſequitur *Textus Qui interfuerunt delicto, & negant* interfuiſſe; ſuppoſito, quod ſufficientèr ſint conuicti per alios Teſtes, quod reuera interfuerint.

54. *Qui veritatem ex malitia nolunt confiteri*. Hoc accidere poteſt quando, ex modo loquendi ipſorum Teſtium, Iudex optimè coniectat, ipſos benè edoctos eſſe de veritate, quam negant: & dum arificiosè ipſam occultant, produnt malitiam ſuam, qua moti nolunt confiteri, ſed tergiuerſantur, inuoluunt ſermonem, & depoſitionem ancipitem reddunt. Tales, ſi poſt repetitas Iudicis inſtantias, vt abſquè ambagibus, & inuolucris reſpondeant, proſequuntur per verba æquiuoca ſuam depoſitionem, & ſunt Teſtes obſcurè deponentes ex malitia, benè torquendi ſunt; iſti enim ſibi ſcioli Iudicem traducere geſtiunt, eiuſquè authoritatem deludere: expedit proindè tales vulpeculas apprehendere, cum mero dolo procedentes, & non tantùm veritati iniurias, ſed etiam Iudicis contemptrices.

55. Qui

55. *Qui de mendacio sunt conuicti*. Non potest intelligi de mēdacio per Testes probato; quia si Testibus probetur, quod ille extra iudicium dixerit cōtrarium eius, quod deponit in iudicio, potest Testis dicere, se extraiudicialiter ex iactantia, vel vaniloquentia esse mentitum, nec tamen ob hoc poterit torqueri, quia in iudicio minime deliquit, vt paulò supra diximus. Non potest ergo conuinci nisi ex dictis suis, puta quod vel in eodem, vel in diuersis examinibus deposuerit varia, cōtraria, siue contradictoria irreconciliabilia: & factà ipsi instantià, quomodo vna vice taliter, & taliter dixerit, & ex post contraria affirmauerit? non adducit Testis aut causam variationis, aut modum dicta concordandi, puta dixi sic in tali sensu; modo dico sic in tali; sed remanet mutus, & conuictus; vel dissimulata vi redargutionis, quæ ipsi fit, dat verba, & non rationes. Tali ergo casu, de mendacio dicitur conuictus, & torquendus est.

56. *Qui vacillant in suis dictis*. Qui Testes dicantur vacillantes supra diximus, (g) vbi adnotauimus vacillationem, & contrarietatem parùm inter se discrepare. Hic porrò accipitur pro vacillatione propria, quæ contrarietatem importat; non differt enim vacillans à contrario, nisi in hoc, quod contrarius semel dictum contrario dicto destruit, Vacillans autem, vt multipliciter contrarius, semel dictum reuocat, & reuocatum iterum firmat; & proindè non semel, sed sæpius sibi contrarium, & per consequens etiam periurum, se prodit.

57. *Qui iuridicè interroganti respondere nolunt, & Iudicem irrident*. Hoc propriè spectat ad Testes cogendos, de quibus supra (b) aliquid diximus. Sciendum ergo, quod in causa Criminali tam à Iudice Ordinario, quam à Delegato, Testes etiam priuilegiati, quando aliter veritas haberi non potest, sunt cogendi. Verum tamen est, quod prius sunt canonicè monendi, & si monitiones non prosunt, possunt per Censuras compelli, & si nihilominùs nolunt fateri veritatem; aut comparere in iudicio negant, cogendi sunt per carcerationem, (i) vel alias pœnas corporales. Si ergo Testis in iudicio quidem comparet, sed nullo modo Iudici interrogāti vult respondere, factis vt supra monitionibus, potest Iudex ad Censuras procedere; vel, iis omissis, ad Torturam corporalem deuenire, prout magis expediens iudicauerit ad expugnandam testis contumaciam. Multò magis si Testis Iudicem irridet, & spernit, hoc enim proximum sacrilegio est: & si Iudex est Ordinarius, est crimen læsæ Maiestatis, & rebellionem sapit. Iudex enim tenet locum Dei, dum sedet ad iudicandum, & qui spernit Iudicem Deum contemnit; Ordinarius autem Superior, vel Princeps est, vel Principem refert; & qui illi iniurius est, Principi rebellat, & eius Maiestatem, ac publicam potestatem offendit, & perduellionis Reus censetur. Proindè non solum Torturà ad habendam confessionem debet adigi; sed etiam debitis crimini pœnis debet coerceri.

T E X T V S.

§. V. Causæ verò pro quibus Reus torqueri potest sunt. Prima, dictum vnius saltem Testis omni exceptione maioris, qui de facto principali deponat: quæ appellatur semiplena probatio. Secunda, omnia indicia grauia plenè probata, quodlibet perfectum in suo Genere. Tertia duo, vel plura indicia leuia insimul copulata, sese inuicem iuuantia. Quarta, si Reus in tormentis confessus, extra tormenta negauerit; iterum Torturæ subiici poterit, vsque ad tres vices. Quinta, dictum vnius Testis non integri de visu, adminiculatum fama, vel alio indicio leui. Sexta, vnum indicium probabile, licet non certum; vt si inueniretur occisus, cum quo aliquis antea rixatus esset. Septima, extraiudicialis confessio negata postea in iudicio, si sit probata per duos Testes contestes.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

58. *Tortura Reo ex quibus causis detur.*
Testis omni exceptione maior quis sit.
Ex dicto vnius Testis omni exceptione maioris Reus potest torqueri.
59. *Indicium graue probatum facit ad Torturam Rei.*
Indicium graue, quid sit. Remissiue.
Exempla indiciorum grauium.
In foro laico ex quolibet indicio torquetur Reus.
Laici faciliores ad delicta, quam Religiosi.
60. *Plura indicia leuia compulata faciunt ad Torturam.*
Indicia leuia quando nam possint copulari.
Exemplum affertur.
Indicia leuia debent esse copulabilia, & quod se adiuuent.
Plura indicia remota quando faciant ad Torturam.
61. *Testes probantes indicia non requiruntur omne excepione maiores.*
62. *Testes fide digni singulares, probantes plura indicia tendentia ad vnum finem, sufficeunt ad Torturam.*
Sed debet esse Tortura leuis.
63. *Exemplum practicum.*
64. *Negans extra tormenta, quod confessus est in Tortura, est denuò torquendus.*
Causa huius nouæ Torturæ.
65. *Testis non integer adminiculatus indicio leui facit ad Torturam.*
Testes inhabiles contra Criminosos, & malæ vitæ, admittuntur.
66. *Vnum indicium probabile facit ad Torturam.*
67. *Indicium probabile quodnam dicatur.*
Indicium leue cum adminiculo, fit probabile, & sufficit ad Torturam.
68. *Exemplum practicum.*
Arbitrio Iudicis committitur examen indicij probabilis.
69. *Extraiudicialis confessio facit ad Torturam.*
Quæ dicatur talis.
Probata per duos Testes equiualet vni Testi de visu.
70. *Confessio extraiudicialis, vt faciat ad Torturam, plura requirit.*
Iactans se de falso crimine, cum infamatione tertij, est puniendus.
Pœna huius debet esse pro qualitate personæ offensæ.
71. *Ad probandam confessionem extraiudicialem sufficiunt Testes singulares.*
72. *Hæresis suspicio probatur ex pluribus dictis hæreticalibus probatis per Testes singulares.*
73. *Contestis vt quis sit, non requiritur, quod alium Contestem viderit.*
Quare confessus crimen extraiudicialiter, torqueatur.
Iactans falsum crimen commisisse, vt sit punibilis, debet se iactasse in publico.

58. POstquam tractatum est de Tortura Testium, aggreditur modo *Textus* loqui de Tortura *Rei*, & recenset indicia, ob quæ *Reus* potest examini rigoroso subijci; dicit ergo, quod *causæ*, puta indicia, *pro quibus Reus torqueri potest, sunt*; *Prima dictum vnius saltem Testis omni exceptione maioris, qui de facto principali deponat*. Sciendum autem hic, quod cum ante Torturam debeant omninò concedi defensiones, ille dicetur Testis omni exceptione maior, contra cuius personam, dicta, aut modum deponendi, Aduocatus *Rei* nullam omninò exceptionem proposuit in defensionibus pro *Reo*. Quod si contra Testem vrgeat aliqua coniectura, aut alia exceptio, quantumvis leuissima; vt si non deponit verisimilia; vel non fuit ritè examinatus; vel si animosè, affectatè, exaggeratè &c. deponat, vel si non reddit concludentem, & claram rationem dicti sui, non potest dici *Testis omni exceptione maior*, nec facit, se solo indicium ad Torturam, quamuis agatur de crimine excepto, & quantumuis priuilegiato. *(l)* Limitant hoc nonnulli *Doctores* in *Iudice* habēte arbitrium, qui, ex dicto vnius Testis, etiam minùs idonei, etiam recepti parte non citatà, volunt, quod possit *Reum* torquere. *(m)* Apud Nos autem hoc nequit quadrare, quià an *Reus* sit torquendus, nec ne, dependet à iudicio integri *Diffinitorij*. Posset tamen euenire si *Pater Generalis* concederet facultatem alicui à se Delegato ad causam grauissimam, vt procederet independenter à *Diffinitorio*: quod tamen nunquam practicatum audiui.

59. *Secunda. Omnia indicia grauia ple-*

plenè probata: *quodlibet perfectum in suo genere*. Quæ nam dicantur indicia grauia suo loco (*n*) enumerauimus. Dum autem *Textus* dicit *omnia indicia*, non debet accipi collectiuè, sed distributiuè; hoc est, quodlibet ex indicijs, quæ suprà recensita sunt in classe grauium, si est *plenè*, per duos Contestes probatum, *& perfectum in suo genere*, hoc est quod completè possit delictum indiciare; vt verbi causa; si fuisset *sequestratio solius cum sola*, & fuerit per tantum temporis, quod sufficiens fuit ad copulam; *si est variatio, aut vacillatio &c. Rei in examine*: & est non parua, sed magna, & continuata; *si est Scriptura manu Rei facta*; & plenè probata sit tanquam talis, & non adulterata &c. Vnum ergo tale indicium, vt prefertur, est sufficiens ad Torturam. Et licet in foro laico ex vno indicio siue proximo, siue remoto, ex consuetudine, *Reus* torqueatur, vt, multis citatis probat *Iulius Clarus*, (*o*) tamen non ita debet esse intèr Nos, qui ligamur dispositione huius *Textus*, quod ex vno quidem indicio, graui tamen, hoc est proximo circa crimen, *Reus* torqueri possit: nec sufficit vnum indicium remotum hoc est leue, ad torturam inferendam, vt infra videbimus. Et ratio disparitatis, & quidem congrua, est, quia Laici ad delicta sunt faciliores, quàm *Religiosi* tum ratione plurium occasionum, quas præ *Religiosis* illi habent; tum adminiculorum spiritualium ad seruanda *Dei*, & *Ecclesiæ* mandata, quibus carent Laici, & abundant Religiosi intra Claustra; & proindè faciliùs potest præsumi crimen in Laico, quam in Claustrali; vndè & debilius indicium sufficit pro illo, quàm pro isto.

60. *Tertia*. *Duo, vel plura indicia leuia copulata, sese inuicem adiuuantia*. Quæ censeantur indicia leuia, supra (*p*) recensitum est. Hic porrò aduertendum, quod leuia indicia tunc sese adiuuant, quando nascuntur, aut nasci possunt ab eodem delicto, quod indiciant. Exemplum do. Sit commissum delictum furti, cuius author ignoratur: in Conuentu autem sit Frater *Relaxatus*, qui est malæ, famę, indeuotè viuit, crapulator, rixosus, cõtumeliosus, minax; sæpe pænitentiatus nõ pœnituit; & alias fuit de ebrietate scandalosa, & de percussione alterius Fratris iuridicè punitus. Hic sunt plura indicia leuia, puta mala fama, & delicta aliàs commissa; sed hæc non possunt copulari, nec se inuicem iuuant; quia quidnam habet commune percussio, quæ orta est ab irascibili, cum furto, quod nascitur à concupiscibili? Mala fama de vita vitiosa est quodammodo indicium leue genericum, specificari ergo debet ab alio indicio leui, orto ab eodem delicto in specie, ad hoc, quod indiciare possit simile delictum specificum. Quod si vltra malam famam, de qua supra, Frater *Relaxatus* fuit aliàs punitus de furto, & post furtum secutum, visæ sunt in camera ipsius multæ amphoræ vini pretiosi, quod à remotis partibus apportatur, & sine pecunia de facili non habetur, vt vinum Hispanicum, Cretense, Canariense &c. Hæc tria indicia, licet leuia, optimè se adiuuant; quia probabile est, quod ille ebriosus pro comparando vino nouum furtum commiserit, sicut aliàs furatus est. Ad hoc ergo, quod plura leuia sufficiant ad Torturam hæc duo requiruntur, puta quod sint copulabilia, & seinuicem adiuuent, quia ab eodem delicto in specie nascuntur, & simile itidem in specie delictum inferunt; & sic intelligunt *Doctores*, (*q*) quando dicunt, quod plura indicia remota sufficiunt ad Torturam.

61. Sciendum autem, quod indicia siue grauia, siue leuia debent esse plenè probata per duos Testes, vt aliàs dictum est; sed difficultas est, an isti duo Testes debent esse maiores omni exceptione; & in hoc puncto diuisæ sunt opiniones, nonnulli enim affirmant, cum quibus sentit *Farinacius*, & *Miranda*. (*r*) Sed hoc modo aut nunquam, aut rarissimè possent probari indicia, quia quid minimum, quod possit opponi contra Testem, sufficit ad ipsum obnubilandum, ita vt dici nequeat *omni exceptione maior*. Proindè verior est sententia, quod non est necesse, quando aliquod est probandum per plures Testes, quod illi sint *omni exceptione maiores* (*s*) sed sufficiunt, etiam si aliquam exceptionem patiantur, dummodo eorum dicta non essent penitùs nulla; prout si essent Testes inimici, & prorsus inhabiles; aut deponerent sinè Tortura; aut ageretur de condemnatione; aut eorum testimonia eliderentur per dicta aliorum.

62. Dico ampliùs: quod si indicia remota essent plura, quam duo, & de singulis eorum essent Testes singulares spectatæ fidei, & indicia tenderent ad vnum præcisè crimen, deberent cumulari, & ad Torturam

turam sufficere. Ratio est, quia sicut in factis iterabilibus, vt alias diximus, plures, quàm duo Testes singulares probant delictum in specie (vt plura adulteria, & fornicationes, per plures singulares integros attestata, probant violatorem castitatis; & plures actus contrectationis pecuniæ, vt in emptione, ludo, mutuo per tres Testes, etiam singulares, proprietatem probant, quia sunt indicia ab vno, & eodem vitio prodeuntia;) ità si sint tria, aut quatuor indicia leuia, per tres, aut quatuor probos viros singulares probata, tantam fidem debent *Iudici* facere, vt ipse, iure, moueri possit ad habendam veritatem per tormenta. Debent enim talia indicia coniungi; quia supponuntur talia esse, vt ab eodem delicto probabiliter emanent; & coniungi paritèr Testes, quibus si non suffragatur identitas indicij, dat robur integritas fidei, qua pollent; & licet hoc durum, & contra cōmunem videatur, tamen in praxi securum est; tùm quià optimo fundamento fulcitur; tum quia torquere est in Arbitrio *Iudicis*, quod aliquam patitur latitudinem; tùm quia Tortura, hoc casu, deberet esse modica, pro leuitate indiciorum, & in hoc sensu intelligo.

63. Et vt allatam doctrinam clarificemus, exemplo. Sit commissum furtum duorum candelabrorum argenteorum, quæ deposita erant in camera Guardiani à quodam *Benefactore* in aliquo Conuentu tali die, in quo non erant in Conuentu nisi tres senes Sacerdotes spectatæ exemplaritatis; duo Clerici manentes in secundo Nouitiatu, & duo Laici, vnus quidem senex, alius vero iuuenis malæ famæ inter Fratres, quia parùm Religiosè viuit, cæteris Fratribus egressis à Cōuentu ad processionem, aut aliam solemnitatem in Oppido vicino celebrandam. Venit *Prouincialis* ad inquirendum Generaliter de Furto, & probato corpore delicti, descendens ad inquirendum generalitèr de Delinquente, examinat omnes *Fratres* de familia: nullus deponit de substantia delicti, sed plerique dicunt habere suspicionem de Fratre *Relaxato* Laico supradicto; insuper vnus ex Sacerdotibus senibus dixit, sibi fuisse ab eo datam ad bibendum pluribus vicibus aquam vitæ moschatam, pretiosam, cuius habebat magnam amphoram plenam; & hoc post furtum secutum: alius paritèr Sacerdos grauis deponit se vidisse duas coronas pretiosas; vittas sericas, & fœminea iocalia, quæ sibi iactabundè ostendit ille, qui interrogatus ab eo, vnde illas habuerit? dixit. *Ne quæras aliud.* Alius laicus Questuarius probatæ vitæ deponit, se habuisse pluriès socium Fratrem *Relaxatum*, & ab eo Fœminabus, & maximè Puellis, datas esse multotiès vittas sericas; iocalia, Agnus Dei acupictos &c. Et se de hoc sibi correctionem fecisse, sed inutiliter. Tertiarius Conuentus vir simplex, & deuotus interrogatus, An vnquam aliquis Fratrum sibi dederit denarios ad aliquod emendum; vel aliud ad vendendum, & pecuniam ad se deferendam? dicit, quod denarios nunquam accepit a Fratribus, neque ad eos detulit. Sed quod tali die (& est secunda, aut tertia post furtum) Frater *Relaxatus* dedit illi quoddam inuolucrum consutum in petia panni veteris, quod erat crassitiei vnius pugni, sed respectu propriæ molis valdè ponderosum erat: ex quo arguebatur, in eo esse inclusum aliquod metallum; & hoc simul cum Epistola desuper assuta detulisse ad quemdam Militem, cuius nominis non recordatur, sed manebat in tali quarterio Ciuitatis; & ab hoc Milite sibi reuerso, prò recipienda responsione, consignatam fuisse amphoram plenam aqua vitæ optimi odoris, & magnum inuolucrum bene ligatum, sed se nescire quid in eo contineretur; quia non vidit; sed solùm, quod Frater *Relaxatus* soluto funiculo, quo alligatum erat inuolucrum, sibi dedit quoddam reliquiarium osseum, cum crystallis; & sibi commendauit, ne de hoc cum aliquo loqueretur. Ista quatuor indicia certè sunt remota, & per Testes singulares tantùm probata; tamen cumulari, & coniungi debent, & probabilem coniecturam delicti faciunt; & maximè si alia adminicula habentur, puta quod Frater *Relaxatus* est obscuræ stirpis, Coniunctos habens pauperrimos, à quibus nequiuit prædicta habere; & etiam ipse iuterrogatus omnia asserta indicia vniuersaliter negat; incredibile enim, prout inuerisimile est, quod tot boni viri velint mentiri, & iste malæ famæ verum dicat. Vnde ex his indicijs, & adminiculis cumulatis, deueniri ad Torturam posse, non est ambigendum.

64. *Quarta. Si Reus, in tormentis confessus, extrà tormenta negauerit, iterùm Torturæ subijci poterit, vsque ad tres vices.*

Causa propter, quam *Reus* confessus in prima Tortura,& negans delictum in actu ratificationis extra tormentà, denuò torquendus est, non est negatio delicti semel confessi, prout dicit *Sgroi*, (*t*) qui putat, ex reuocatione nouum indicium superuenire, ob quod iterum *Reus* potest torqueri: negatio enim criminis, non adhuc in iudicio plenè probati, non constat *Iudici*, quod sit mendacium, ratione cuius *Reus*, vt mendax,torqueri possit; & ex se negatio dè crimine non est indicium ad crimen. Sed vera causa nouæ Torturæ, prout habet *Clarus* (*u*) est confessio delicti, quæ emanauit in tormentis; hæc enim est nouum indicium separatum ab illis, ob quæ primo tortus fuit; & contrarietas in suis dictis, dum prius confessus est crimen, quod postea negauit. Sed de hac materia iterùm redibit inferiùs sermo.

65. Quinta. *Dictum vnius Testis non integri de visu adminiculatum fama, vel alio indicio leui.* Hoc dicunt *Doctores* (*x*) communitèr, quia contrà Criminosos, malæ vitæ, & malæ famæ, admittuntur etiam inhabiles, non tamèn qui prorsùs inhabiles sunt, vt inimici capitales, & similes &c. Sed,qui alios minores patiuntur defectus; vt puta quod Testis ipse non sit incorruptæ vitæ; quod communiter habetur leuis, verbosus, mendax &c. vel quod est Amicus Inimici capitalis,& similia. Quod autem dicit,*adminiculatū fama*, intelligendum est non de fama delicti illius in specie, quod vulgatum est in Communitate, quia talis fama potest ortum habuisse ab illo, qui se dicit Testem de visu, & ita non esset congruum adminiculum pro iuuanda infirmitates Testis, quia nullum nouum robur sibi addit diuersum ab eo, quod habetur ex simplici ipsius dicto; & hoc, cum, se solo, ad Torturam minime sufficiat, nequè erit sufficiens, additâ tali famâ. Sed accipitur fama pro existimatione mala, quæ communiter habetur de *Reo* indiciato,orta ex malis moribus ipsius, & vigente in iudicio hominum proborum, non maleuolorum &c. Tale enim indicium medetur, & subuenit defectui, quem patitur Testis; vt sicut, se solo, (si esset totalitèr integer,) sufficeret ad torquendum; ita pariter sufficiat patiens defectum, cui subuenitur per illud adminiculum, vel indicium leue.

66. Sexta. *Vnum indicium probabile, licet non certum: vt si inueniretur occisus, cum quo aliquis antea rixatus esset.* Anceps valdè redditur *Textus* iste, quomodo possit dici *indicium probabile*, & quid pro hoc intelligatur. Si quidem omnia indicia de sui natura probabilia sunt, quæ solam præsumptionem delicti inducunt; quod si certa essent,euaderent in probationes, sicut faciunt dicta Testium, qui delictum ipsum perceperunt. Vel ergo iste *Textus* accipiendus est de vno indicio leui, vel de graui, vtraquè enim sunt *probabilia* licet illud minùs, hoc magis. De primo non potest intelligi, quia suprà habetur, quod *duo, vel plura indicia leuia* copulata faciunt ad Torturam; proinde vnum minime sufficit. Nequè de secundo potest accipi, quia iam supra dixerat, quod *omnia indicia grauia* sufficiunt ad Torturam, & futilis, ac superflua esset huiusmodi repetitio in *Textu*, quod non admittitur. Quid ergo venit hic intelligendum, dum ait *vnum indicium probabile*?

67. Dico, quod venit indicium illud, quod est plùsquam leue, & minùs, quàm graue; sicut enim inter veram, & falsam propositionem, datur *propositio probabilis*, quæ potest cum extremis conuenire, ita datur indicium *probabile*, quod est medium inter leue, & graue. Hoc vero non est consideratо indicio in se, sed cum aliquo sibi addito, puta cum adminiculis. Indicium ergo leue, siue remotum, si habet aliquod adminiculum, quo iuuetur, non euadit quidem plenè graue, sed *probabile*. Paritèr indicium graue si copuletur adminiculo contrario, minuitur illi de valore grauitatis, & fit minùs, quàm graue, sed est maius, quam leue, & ita redditur *probabile*. Quod autem vnum indicium leue cum adminiculis sufficiat ad Torturam, dummodo adminicula talia sint, vt *Iudex*, ex qualitate personæ, vel facti, arbitrari, possit, talia esse sufficientia ad corroborandum indicium principale, docent communitèr *Doctores*. (*z*)

68. Et vt rem clarificemus; expendamus exemplum datum in Textu. *Si inueniretur occissus, cum quo aliquis rixatus esset.* Certè si rixa fuit merè verbalis,vel contumeliosa altercatio,quę aliquoties accidit,indicium leue est; & maximè si causa rixæ leuis est, vt aliquādo euenit in disputatione,in qua incalescentes spiritus Disputantium erūpunt in aliquam mordacitatem, quæ aliquoties parturit reciproca impropria. Si

Si autem vnus, ex Condisputantibus, digressus à rixa, se valdè accensum, & offensum à verbis contumeliosis demonstrauit ex contractione, & toruitate vultus, taciturnitate, & in sero illo incænatus, ac sequestratus ab alijs iuit per syluam Conuentus cogitabundus, & mane facto inuentus est, iugulo secto, occisus ille, cum quo rixatus est, adsunt adminicula, quæ indicium illud debile, & leue, eleuant ad gradum probabilitatis; propter quod potest *Reus* suspectus torqueri. Si autem rixans est Sacerdos annosus, & debilis, & causa rixæ grauis, & iste minatus est se velle facere, illum pænitere de verbis contra se prolatis; & inueniatur occisus ille, cum quo rixatus est; porro occisus est baculo, vt apparet ex enormi, percussione facta in musculo temporali, fractione cranij, quassatione brachij &c. Et baculus relictus est ab homicida penès cadauer occisi. Profectò rixa, & secutæ minæ integrant indicium ex se graue; sed senectus, & debilitas virium *Rei* suspecti minuunt de valore indicij; quandoquidem impossibile suppono, quod senex ille tantas vires habeat, quod potuerit baculum illum valde ponderosum tractare, vel ictum tam validum impingere. Non tamen indicium annullat, aut leue facit, quod est de sui natura graue; sed reddit *probabile*, quià potest esse, quod Senex aliquem iuuenem clientem suum induxerit, vt mandatarius effectus sit, in vltionem iniuriæ à se acceptæ. Et ita ex hoc probabili indicio torqueri potest *Reus* suspectus. Porrò metiri in facti contingentia hanc indiciorum probabilitatem arbitrio *Iudicis* committitur. *(a)*

69. *Septima. Extraiudicialis confessio negata postea in iudicio, si sit probata per duos Testes contestes.* Dicitur *Confessio extraiudicialis* illa, quæ fit coram alijs à *Iudice*; vt quando aliquis dicit se fuste *Caiũ* nocte tutudisse, & hoc cum Amicis familiariter loquendo; vel etiam coram *Iudice*, non tamen in loco Iudicij; & si in loco, non tamen in actu Iudicij, puta præsente, & parato ad scribendum *Notario*, & præstito iuramento à Confitente; & si in actu iudicij, non tamen coram *Iudice* competente, vt si *Clericus* coram *Iudice Laico* fornicationem confiteretur; tale enim indicium ex *Iudicis* incompetentia redditur nullum, & dicta in eo redduntur dicta extraiudicialiter. *(b)* Talis ergo *Confessio* *extraiudicialiter facta*, & per Testes probata, æquiparatur vni tali deponenti de visu, & facit semiplenam probationem, & proindè sufficit ad Torturam, & ita post quandam *Glossam*, *(c)* tenent *Doctores* communiter.

70. Ad hoc vero, quod talis *Confessio* sufficiat, plura requiruntur. Primum est, quod *Confessio*, si fuit iudicialiter facta coram Iudice incompetente, emanauerit à *Reo* absque vi, & metu. Licèt enim multi, quos citat, & sequitur *Sgroi*, *(d)* teneant, quod confessio facta coram *Iudice*, cuius acta fuerunt declarata nulla, non sufficiat ad Torturam; tamen contrarium est de Iure verius; quia perindè est, imò fortius, quod acta sint ipso iure nulla, quam quod à *Iudice ad quem* annullentur. Si ergo acta *Iudicis* ipso iure nulla non impediunt, quominus *Confessio* coram eo facta habeat vim extraiudicialis, eandem vim habere debet, si fiat coram *Iudice*, cuius acta sint declarata nulla. Verum est, quod ad hoc, vt illa valeat, itàvt per eam *Iudex* competens possit inferre Torturam, oportet quod non vi tormentorum, aut metu, sed spontè facta fuerit, vt dicebam, & post multos docet *Clarus*. *(e)* Oportet insuper, quod talis *Confessio* non emanauerit in causa ciuili, aut fuerit incidenter facta, sed Iudicium fuerit criminale, & *Reus* ex instituto fassus fuerit crimen. *(f)*

Secundum est, quod talis *Confessio* debet esse verisimilis; emanata non calore iracundiæ, non ioco, non ex iactantia. Vbi tamen aduertendum est, quod si talis *Confessio* sic inuerisimilis, & ex iactantia, lædit aliquo modo tertiam personam, licèt non sufficiat ad Torturam ratione criminis confessi, quod supponitur esse falsum, tamen meretur puniri ob solam iactantiam, & gloriationem; quia delictum per se est talis *Confessio*; provt si aliquis se gloriasset potitum esse Puella, aut Matrona honesta, & hoc *Textualiter* habetur in quadam *Decretali*, *(g)* in qua, pœnâ Suspensionis, punitur quidam Clericus, qui gloriatus fuerat se concubuisse cum Vxore cuiusdam. Pœna autem sibi debita mensurari debet à qualitate iniuriæ, quæ fuit illata, & hæc maior, vel minor euadit, pro varietate conditionis personæ, cui infertur. *(h)*

71. Tertium est, quod, provt dicitur in *Textu*, *Confessio extraiudicialis sit probata* per duos Testes. Sed hic insurgit dif-

ficultas, an scilicet requiratur, quod Testes sint contestes, an sufficiat, quod sint singulares; & in hoc puncto diuisæ sunt opiniones, nam *Marsilius*, *Parisius*, *Follerius*, *Bossius*, *Carerius*, *Viuius*, *Bursatus*, *Villadiego*, *apud Sgroi*, *(i)* volunt quod sint contestes, & his concordat, *Textus* noster; sed *Pegna*, *Mascardus*, *Albertinus*, *Sousa*, *Castropalao*, *Diana*, *Bordonus*, quibus consentit *Sgroi* volunt, quod confessio extraiudicialis probetur etiam Testibus singularibus, quorum singularitas sit adminiculatiua, & dant exemplum de eo, qui vnam, & eandem, vel plures Hæreses diuersis locis, & temporibus dicitur repetijsse, qui proculdubio est torquendus, licet contra eum sint Testes tantùm singulares. *(l)* Et secundæ huic opinioni subscribo, talis enim gloriatio est actus iterabilis, & proinde sibi totaliter accidentalia sunt tempus, & locus, dummodo constet de identitate criminis, siue in indiuiduo, siue in specie. Quod enim vnus modò, dicat *Nullum esse purgatorium*; modò, *Animam desinere esse cum corpore*; modò, *Confessionem esse humanum inuentum*; modò, *Imagines sacras non esse adorandas*, non facit per talem varietatē propositionum, quod ipse non sit de Hæresi suspectus, quia propositiones illæ, quamuis diuersæ, sunt tamen ab vno, & eodem principio, puta ab intellectu, & voluntate deprauata circa mysteria fidei. Si ergo obiecta illarum propositionum, licet inter se ita diuersa, concludunt tamen crimen Hæresis sufficientèr ad Torturam, & quomodo non debent sufficere Testes singulares testantes de eodem crimine extraiudicialiter cōfesso, licet confessio fuerit diuersis loco, & tempore, quæ sunt, respectu delicti, totaliter extrinseca?

72. Et per hoc confirmatur quod aliàs *(m)* diximus de Testibus singularibus circa delicta iterabilia. Quemadmodum enim ex diuersis Hæresibus prolatis sufficienter probatur per plures Testes singulares suspicio Hæresis, ita & per plures Testes de visu, licet singulares, probari poterit crimen iterabile ab vno, & eodem malo habitu procedens. Nec facit contra hæc *Textus*, qui ad probandam *Confessionem extraiudicialem* requirit *duos Testes contestes*; quia debet intelligi de Contestibus circa substantiam delicti, non circa tempus, & locum, quæ delicto accidunt. Puta si quis gloriatus esset concubuisse cum *Berta*; cum alio autem se cognouisse *Claudiam*; cum alio se furatum fuisse &c. in hoc casu Testes essent singulares in substantialibus, nec possent copulari, nisi ad probandum crimen iterabile in specie, vt dictum est. Sed si tali die gloriatus est cum *Paulo* se percussisse *Caium*; Paritèr altera die gloriatus est cum *Petro* se itidem percussisse eundem *Caium*, & eandem confessionem faceret altera die cum *Lucio*, certè isti tres Testes dicuntur substantialitèr contestes, quia conueniunt in persona, crimine, & obiecto, circa quod fuit crimen, licet discrepent in tempore, & loco. Et quidem hic non agitur de probando crimine, sed de probando indicio, & quidem resultante ex facto iterabili, ad quod non requiritur identitas loci, & temporis; vt in probanda mala fama non requiritur, quod Testes asserant, quod eodem loco, & tempore audierint dici malum de illo, sed sufficit, quod audierint licet diuersis loco, tempore, & personis; & tamen licet Testes in hoc casu singulares sint, tamen famam probant, quia conueniunt in substantialibus, in quibus est vera ratio contestium. Et in probando Furioso, Ebrioso, Fanatico &c. Sufficiunt plures Testes singulares deponentes de diuersis actibus, vt aliàs dictum est.

73. Quod fortiùs suadeo ex hoc, quod non requiritur, quod Testis Contestem viderit, quando delictum vidit, ad hoc quod contestis dicatur; si enim vnus est in turri, alius in fenestra, alius in foro, qui viderunt *Caium* occidentem *Seium*, illi tres contestes sunt, licet seipsos mutuò non viderint, nec vnus alium appellet. Si ergo *Caius* se iactet de fornicatione commissa, & talis iactantia sit cum pluribus Testibus, licet vnus Testium alium non viderit, non desinent esse substantialiter Contestes, puta in persona, delicto, & obiecto, circa quod delictum fuit; & hoc modo debet accipi *Textus*. Tandem aduertendum, quod non absque causa dicit Textus *extraiudicialis confessio negata postea in iudicio*. Si enim confessionem neget, de illa, vtpotè per Testes probata, iam est conuictus; militat proindè contra eum grauis præsumptio, quod delictum commiserit, & sic torquetur. Si autem confessionem non neget, sed dicat se ex loquacitate, leuitate, aut iactantia dixisse, Torturam euadit. *(n)* Sed si iactantia lædit tertiam personam, puniendus est de ea

iuxta

iuxta qualitatem personæ, & damni illati, vt supra dictum est. Hoc vero intelligi debet, quando fuit iactantia publica, coram pluribus facta, non secretò, & cum duobus, vel tribus singillatim; & hoc maximè, si iactans illis hoc sub secreto commisit, tunc enim fama illius publicè læsa non fuit.

T E X T V S.

§. VI. Tortura non infligitur Reo, nisi priùs constet de corpore delicti: Nec in causa, vbi si condemnandus veniret, grauiorem Torturà pœnam non reciperet. Conuictus non debet torqueri, cum possit per depositiones Testium condemnari; & nulli vnquam tormen ta applicanda sunt, cum aliundè veritas haberi possit: aliàs incurrantur pœnæ contra malè torquentes superiùs fulminatæ. Nisi ex probationibus aliquid resultaret, quod per confessionem Rei apparere deberet. Et in hoc casu torquendus est cum expressa clausula *sine præiudicio probatorum, & de quibus est conuictus.*

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

74. *Reus non torquendus, nisi constet de corpore delicti.*
Non est incipiendum à tormentis in indagando delicto.
Reus nequit constitui, delicto non semiplenè probato.
75. *Non torquetur Reus, si pœna criminis esset danda minor, quàm Tortura.*
Tortura corporalis non datur in delictis, quæ puniuntur sola priuatione Officij &c.
Si esset danda delicto pœna carceris, potest Reus torqueri.
76. *Si pœna delicti est Iudici arbitraria, non potest dari, apud Nos, tortura corporalis.*
Pœna arbitraria non potest esse corporalis regulariter.
Sed si pœna extraordinaria criminis est corporalis, potest dari Tortura.
Pœna arbitraria potest esse corporalis ex circumstantia aggrauante.
77. *Conuictus non debet torqueri.*
Plures, quàm duo Testes requiruntur ad perfectè conuincendum, & quare?
Conuictus plenè, quare non torquendus.
Torquens conuictum incurrit pœnas malè torquentium.
78. *Conuictus aliquandò potest torqueri, & quibus casibus.*
79. *Torqueri potest conuictus super Complicibus.*
Tortura non debet excedere mediam horam.
80. *Conuictus quando torquetur, apponenda est clausula* sine præiudicio probatorum &c.
Similiter quando torquetur super alio crimine, de quo non est conuictus, nec confessus, & alijs casibus.
81. *Clausula* sine præiudicio &c. *debet poni in decreto Torturæ.*
Ommissio talis clausulæ tolleret pœnam ordinariam.
Confessus crimen potest contra propriã confessionem venire.
Tortura super Complicibus non potest dari vltra mediam horam.

74. HIc agitur de casibus, in quibus Tortura non potest *Reo* inferri, & dicitur, quod *Tortura non infligitur Reo, nisi prius constet de corpore delicti*, & hoc rationabiliter, non est enim, vt *iura* volunt (*o*) ad veritatem criminis indagandam, incipiendum à tormentis, quæ sunt introducta in subsidium, quando cætera argumenta deficiunt. Vndè ità sanxit *Imperator* (*p*) *Oportet Iudices nec in his criminibus, quæ publicorum iudiciorum sunt, ad inuestigationem veritatis à tormentis initium sumere: sed argumentis primum verisimilibus, probabilibusque vti.* Quod si *Reus* iuridicè neque constitui, neque interrogari potest, nisi præcesserit delicti semiplena probatio, (*q*) quæ probationem corporis delicti præsupponit, & quomodo, hoc nondùm probato, poterit ille torqueri?

75. *Nec in causa, vbi si condemnandus veniret, grauiorem Torturà pœnam non reciperet.* Pro delicto enim, pro quo non venit imponenda pœna corporis afflictiua, non est inferenda Tortura, vt dicunt *Doctores*.(r) Et ita pro delictis, quæ puniuntur tantùm priuatione Officiorum, Suffragiorum, aut Actuum legitimorum non potest adhiberi pœna corporalis, vt est Tortura, quia censetur hæc esse grauior, quam pœna delicto debita. Sed si pœna carceris delicto infligitur, benè potest inferri Tortura, (s) quia pœna carceris corporalis est, & successit pœnæ damnationis ad metalla, & æquiparatur pœnæ triremium. Et ideo in omnibus delictis, quibus ex *Iure* nostro *Statutario* pœna carceris infligitur, Tortura dari potest. Sed aduertendum, quod non omne genus Torturæ indiscriminatim; quia *funis* dari nequit, nisi in atrocissimis, sicut & *ignis*, nisi in crimine innominabili, & in grauioribus *Arctatio, Sibili &c.* sicut supra disponitur in *Textu*.

76. Si autem pœna est *Iudici* arbitraria, potest ne vti Tortura? Dico, quod non; Quia, regulariter loquendo, pœna arbitraria est imponenda sine corporis afflictione, vt multi docent;(t) asserendo, non debere excedere pœnam relegationis. Tamen quando *Iudex* deberet imponere pœnam extraordinariam corporalem, arbitrio suo (vt quando danda esset pœna extraordinaria pro conatu ad crimen contra naturam: qui non ordinariè, sed extraordinariè, corporaliter tamen, punitur) vtique Tortura adhiberi potest, pro modo conatus, & pœnæ subeundæ, si confiteatur *Reus* crimen, vt ex *Mastrillo*, (u) scribit *Sgroi*. Pariter si delicto non esset imposita pœna corporalis, (sed, ex circumstantia aggrauante delictum, posset moueri *Iudex* ad arbitrandam pœnam corporalem) posset inferri Tortura, cum hac tamen cautela, quod priùs *Iudex* det *Reo* terminum ad reprobandas tales circumstantias aggrauantes; quod si reprobauerit, non erit locus Torturæ; sin minùs, expirato termino, torqueri poterit, vt ex *Intrigliolo* benè scribit *Sgroi* (x) Exemplum esset, si quis violasset clausuram Monialium animo, & intentione deprauandi Sacram Virginem; ingrediente enim Monasterium non est apposita pœna corporalis, sed ex circumstantia finis, & conatu ad copulam, quæ corporali pœna vindicatur, fit locus *Iudici* ad arbitrandam pœnam corporalem, & sic adhibendam Torturam, seruata tamen supradicta cautela.

77. *Conuictus non debet torqueri, cum possit per depositiones Testium condemnari.* Hoc vero rarissimè contingere potest, nisi essent plures, quam duo Testes integri, & de visu. Ratio est, quia ad hoc, vt per duos Testes possit dici conuictus, & ad pœnam ordinariam condemnari, oportet, quod sint contestes omni exceptione, (quamuis minima) maiores, vt alias dictũ est: hos autem reperire ita difficile est, quod à quodam consummatissimo Criminalista in Romana Curia relatum mihi fuerit, semel tantùm, spatio 40. annorum, quo Forum Criminale frequentauit, vidisse *Reum* per duos contestes, vt præfertur, maiores, fuisse damnatum, quia conuictum. Requiritur proindè, vltra duos, alius similis Testis, qui suppleat defectum leuium exceptionum, quæ ab *Aduocatis* solent dari contra Testes, ad hoc vt *Reus* verè conuictus euadat. Si verò à facti notorietate, numero Testium incorruptorum, aut euidentissima probatione, quæ ex Scripturis authenticis procedit, *Reus* remanet conuictus, torqueri non potest, quia iàm *Iudici* cumulatè probata remanet delicti veritas; proindè anhiberi non potest Tortura, inuenta, in defectum probationum, vt toties dictum fuit; & ideò *nulli vnquam tormenta applicanda sunt, cum aliundè veritas haberi possit.* Et optimè sequitur *Textus*, *aliàs incurrantur pœnæ contra malè torquentes superiùs fulminatæ.* Quia in tantùm Leges permittunt *Iudici* in *Reum*, per tormenta procedere, in quantum sibi alia via non suppetit habendæ veritatis; non purificata ergo hac conditione, si *Iudex* torquet, perindè est ac si torqueret non probato corpore delicti; aut absque sufficientibus indicijs; omnia enim hæc parificantur, quia æqualiter per Leges sunt vetita, & ideò æquali pœna percelluntur.

78. *Nisi ex probationibus aliquid resultaret, quod per confessionem Rei apparere deberet.* Hoc autem multipliciter potest contingere. Puta quando *Reus* conuictus de vno crimine, indiciatus ad Torturam sufficienter est de alio delicto; ex probatione enim imperfecta istius delicti resultaret necessitas Torturæ, ad habendam ab eo confessionem de isto. Pariter si *Reus* in

in suo examine est sibi contrarius in suis dictis; nec per eum concordari potest contrarietas, est manifestè periurus, & torqueri debet super contradictione ad videndum in quo dicto velit persistere; & idem dicendum est, si deponit inuerisimilia, aut vacillet; super inuerisimilitudine enim, & vacillatione torqueri potest. Insuper quando *Reus* habet Complices, & ipse quidem conuictus est per Testes, aut confessus, sed Complices non fuerunt cogniti à Testibus, & ipse non vult eos reuelare; aut quando crimen tale esset, quod absque Complicibus committi nequiuit, & *Reus* non vult illos manifestare.

79. Et circa hoc sciendum est, quòd licet conuictus non possit torqueri in caput suum, torqueri tamen potest ad detegendos socios criminis, & in hoc conueniunt omnes *Doctores*. (z) Verum est, quod plerumque *Iudices* Laici, (licet delictum sit plenè probatum, etiam per Testes de visu,) solent nihilominus adhibere Torturam, non vt ampliùs constet de delicto, sed solùm vt *Reus* fateatur delictum, de quo est conuictus, ne per appellationem suspendatur id, quod fuerit pronunciatum; & hanc consuetudinem, vt à pluribus *Doctoribus* probatam, à se tamen minimè laudatam, refert *Clarus* loco supra citato *vers. Scias autem*. Tamen iste potiùs dicendus est abusus, quàm legitima consuetudo; tendit enim ad priuandum *Reum* remedio appellationis, quod est contra iustitiam. Et apud Nos minimè debet practicari, sed obseruari *Textus*, & non torqueri vllo modo conuictus super delicto iam per Testes probato. Torqueri tamen debet super Complicibus, vt dicebam, sed Tortura debet esse moderata, & non potest excedere mediam horam. (a)

80. *Et in hoc casu torquendus est. cum expressa clausula sine præiudicio probatorum, & de quibus est conuictus.* Non solùm quando *Reus*, vt præfertur, est conuictus, sed etiam in casu, in quo esset cofessus super vno articulo, & esset negatiuus super alio, de quo sufficienter est indiciatus ad Torturam; vel esset conuictus de vno, & non de alio crimine; vel deberet super Complicibus torqueri, quia eos non vult reuelare; vel reuelatis Complicibus, vt ipsius confessio illos afficiat, & grauet ad Torturam, & ipse *Reus* purget infamiam ex reatu contractam, semper inquam inseri debet clausula illa, *Sine præiudicio probatorum, & de quibus est confessus*.

81. Talis autem clausula debet in actis apparere, & solet apponi in ipso decreto Torturæ, & per eam saluatur ius Curiæ, nè plena probatio, quæ iam tenetur, in aliquo lædatur. (b) Quod, si *Iudex* talem protestationem omitteret, & *Reus* tortus esset negatiuus tùm circa Socios, de quibus interrogatur, tùm circa delictum principale, de quo est conuictus; non veniret quidem absoluendus (quia *Iudicis* ignorantia non potest præiudicare Fisco in iure, quod habet ad punitionem ex probationibus: quas habet; aliter esset in potestate *Iudicis* ignorantis, aut corrupti *Reum* culpabilem à pęna liberare per Torturam) tamen quia talis Tortura in fauorē *Rei* aliquid debet operari, *Reus* esset condemnandus tantùm ad pœnam extraordinariam, vt dicunt *Doctores*. (c) Et, si, tali clausula præmissa, *Iudex* interroget super articulo, pro quo torquet; vel super Socijs criminis, *Reus* autem neget non solùm articulum, & Socios, sed etiam delictum principale, de quo est conuictus, aut confessus, *Iudex* non debet admittere talem responsionem, sed instare, vt respondeat ad ea, super quibus interrogatur; & tali negatione non obstante, *Reus* condemnandus est ad pœnam ordinariam, nisi innocentiam suam aliundè probauerit; etiamsi enim confessus fuerit crimen, potest contra suam confessionem venire, & se defendere. (d) Aduertat tandem *Iudex*, quod torquendo pro Complicibus habendis, mediam horam non excedat; si enim excederet, talis excessus operaretur, fauore *Rei*, circa delictum principale, ob quod non posset, nisi tantùm extraordinaria pœna, puniri. (e)

T E X T V S.

§. VII. Cum opus fuerit funis adhibere tormentum, id non debet fieri, nisi peritus assistat, qui liget, & deposito brachia luxata componat, vt vel sic charitati, & iustitiæ consulatur. Quod obseruandum est etiam de assistentia, & iudicio Medi-

Medici, casu quo Tortus, vel Torquendus infirmitates, vel animi deliquia allegaret, vel ante appensionem, vel in fune suspensus. Si enim Reus in tormentis moreretur ex negligentia, vel culpa Iudicis, homicidij is Reus haberetur. Tortura super eodem articulo, nisi clariora indicia superueniant, repeti non potest; nec eodem die, sed diuersis, & separatis. Contra maleficia, quæ aliquando fieri solent à Reis, ne in tormentis confiteantur, vtuntur Iudices probatis cautelis, expoliando illos; alijs vestibus induendo; diligenrer per partes corporis inuestigando, si quid in ore, vel alio loco abscondant; pilos radendo; tormenti genus mutando, & his similibus. Ieiuni, & post factam digestionem torquendi sunt, fune præcipuè: Alia autem tormenta tali diligentia fortasse non indigent.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

82. *Tortura funis quomodo danda.*
Peritus debet assistere, qui ligare nouerit.
Medici assistentia est necessaria.
Iudex fieret irregularis, si Reus moreretur in Tortura insolita.
Non fieret irregularis, si Reus membro debilitaretur.
Debilitatio membri non importat irregularitatem.
Detruncatio membri importat irregularitatem.

83. *Opinio Sanctori circa prædictam irregularitatem.*
Impugnatur.
Non incurritur irregularitas, nisi sit expressa in iure.
Mutilatio fit per separationem membri.
Interficiens, truncans, & membrum debilitans eadem pœna legali tenentur.
Sed non Irregularitate.
Mutilatio non venit nomine debilitationis.
Respondetur ad authoritates adductas à Sanctoro.
Nemo dicitur priuatus membro, quod habet.
Iudex dictans sententiam, per quam aliquis esset debilitandus in aliquo membro non est irregularis.

84. *Super eodem articulo Tortura repeti non potest, nisi ex nouis indicijs.*
Absolutus cum clausula, rebus sic stantibus, *ex nouis indicijs denuò torqueri potest.*
Sed non debent cumulari indicia, quæ iam purgauit.

85. *Ex indicijs valdè vrgentibus, per duas tertias partes horæ, Reus potest torqueri.*
Torqueri acritèr, *est torqueri per integram horam.*
Decretum Torturæ quomodo faciendum.

86. *Tortura in quibus casibus repetenda.*

87. *Vltra tres vices non est repetenda Tortura in eodem delicto; sed in diuersis pluriès, & quomodo.*
Inter vnam, & aliam Torturam completam debent mediare 40. dies.
Repetitio Torturæ non potest fieri in vno die.

88. *Reus torquendus spoliatur.*
Cautelæ aab:bendæ quando Reus tormenta spernit.

89. *Si inueniuntur signa sortilegij malefici, quid faciet Iudex.*

90. *Reus torquendus est ieiunus,*
Aut per septem horas post comestionem.
Iudex aliter faciens, si Reus patitur in tormentis, est puniendus.

91. *Graduum Torturæ diuisio.*
Religiosi mitiùs torquendi, quàm Laici.
Omne corporis afflictiuum, etiam ex apprehensione, est Tortura.

92. *Minæ de torquendo est primus gradus Torturæ.*
Confitens per minas tormenti debet ratificare confessionem.
Conductio ad locum Torturæ est eius secundus gradus.
Camera tormentorum facit ad Torturam.

Rati-

Ratificatio confessionis facienda extra cameram tormentorum.
Spoliatio & ligatura est tertius gradus Torturæ.

82. Agit nunc ex professo *Textus* de methodo, secundùm quã debet dari tormentum Funis, & dicit, quod istud adhiberi non debet, *Nisi Peritus assistat, qui liget, & Deposito brachia luxata componat*, nisi enim strictè, & debito modo ligentur manus, vel effugiunt istæ ligaturam, & cadit, qui suspensus est; vel luxantur, & aut ineptæ redduntur ad ampliùs operandum; aut difficulter, &, nisi extremo cum dolore, iuncturis non reaptantur. Paritèr, si ossa brachiorum, & scapularum, quæ à suspensione corporis proprio loco dimota, & luxata sunt, non statim à Tortura reaccommodentur, potest Tortus remanere vno, vel altero brachio debilitatus sic, quod inhabilis prorsùs reddatur ad motum; & perpetua inhabilitatio membri, quoad vsum, æquiualet illius mutilationi; proindè enim est esse brachijs mutilum, & illa inhabilia ad motum perpetuò habere. *Quod obseruandum est etiam de assistentia, & iudicio Medici, casu, quo Tortus, vel Torquendus infirmitates, vel animi deliquia allegaret.* Si enim Torquendus infirmitates alleget, ob quas torqueri non possit, vt si sit herniosus, aut sibi defluant intestina, &c. de quibus infra dicemus, adhibendus est Chirurgus, vel Medicus, vt visitet, & referat, An de tali infirmitate constet. Paritèr, si tortus animi deliquia pateretur, debet, explorando per pulsationem arteriarum, motum cordis, indagare, num ille verè deficiat, an simulet. *Si enim Reus in tormentis moreretur ex negligentia Iudicis*, puta nõ adhibendo ad Torturam Peritos, vt præscribitur; *vel culpa*, puta, quia nimis sæuijt in torquendo modis insolitis; aut non deponendo à tormento, dum Tortus incæpit deficere, *Iudex homicidij Reus haberetur*: & quidem lata culpa, quia diligentiam à lege iniunctam omisit; & sic fieret, vltra alias pœnas sibi debitas, etiam Irregularis; hoc verò non esset, si ex omissione Peritorum perpetuò debilitatus aliquo membro, (ita vt inutile totaliter sibi redderetur) euaderet Tortus. Licet enim, vt paulò supra diximus, sic debilitatus mutilato æquiparetur; per mutilationem autem membri secutam, etiam præter intentum mandantis, Clericus euadat irregularis, vt habet quædam *Decretalis*, (*f*) tamen, vt ibi habet *Glossa*, non fit irregularis Clericus, nisi sequatur mutilatio formalis, puta detruncatio membri à corpore, & non sufficit debilitatio, quæ est tantùm mutilatio æquiualentèr,

83. Doctissimus *Sanctorus*, (*g*) citando multos, opinatur irregularem fieri Iudicem, si ab eo, vt præfertur, Tortus remaneret cum brachio debilitato, ille enim diceretur mutilator; sicut accipitur mutilatio pro tali debilitatione ad differentiam truncationis, quæ membrum ex toto abscindit; & pro hac sententia citat *Angelum*, qui dat quædam *iura*, *Tabienam*, *Rosellam*, & *Panormitanum*, qui asserit idem esse mutilare, ac debilitare. Sed doctissimi viri, salua reuerentia, sustineri non potest, quia certissimum est, quod nulla irregularitas incurritur, nisi sit in *iure* expressa, (*h*) non reperitur autem in *iure*, quod debilitatio membri inducat irregularitatem, neque veniat nomine mutilationis; nam mutilatio, prout habet quædam *Glossa* notabilis, (*i*) fit per separationem membri, & ex hac optimè inducitur irregularitas, vt multi *Canones* (*l*) sanciunt; & in quodam *Capitulo*, (*m*) ponitur differentia inter interfectionem, truncationem, & membri debilitationem, & licet ibi dicatur, quod, *qui interfecerit, truncauerit, vel membris debilitauerit velut homicida iudicabitur*, tamen hoc debet accipi quantum ad pœnam legalem, & spiritualem, non autem quo ad irregularitatem, vt explicat *Glossa*, cuiusdam *Decretalis*, (*n*) in qua dicitur, quod *teneatur vt homicida*, qui dat potionẽ mulieri ad impediendam conceptionẽ; tenetur enim, vt *homicida* quo ad prædictas pœnas, non verò quo ad irregularitatem. Nec me mouet auctoritas *Angeli* adducta à *Sanctoro*, etenim iura, quæ adducit non cogunt, quia in *l. Idem Ophilius ff. de ædilit. edict.* non habetur, nisi quod qui debilitatus est membro, quominùs eo vti possit etiam post curationem, non videtur sanus, quod concedo; sed nihil hoc facit ad intentum. *Clementina vnica de Homicidio* in Textu nihil habet ad rem, dicit tantùm *Glossa notabilis*, quod occidens, & mutilans æquè incurrunt irregularitatem; sed declarat, quod *Mutilatio fit per separationem membri, & debilitatio est, quando non fit separatio, sed fit corpus debile.* Vnde infertur, quod mutilatio non venit nomine

mine debilitationis, & sic non punitur debilitatio, sicut mutilatio pœna irregularitatis. *Capitulum Quicumque percuti 23.q. vlt.* dicit, quod iudicatur, vt homicida quicunque interficit, truncat, vel membris debilitat; sed iam explicauimus, quod hoc accipitur de pœna legali, aut spirituali, non de irregularitate, vt ex alia *Glossa* probatum est. *Tabiena* pariter citata per *Sanctorum* nihil determinat, sed recitat opinionem *Panormitani*, qui tenet prò, & contrà; *Rosellam*, quæ distinguit, quod si debilitatio est membri occulti non facientis ad decorem non incurritur irregularitas; secùs si est membri, per quod homo deformetur; *Angelum*, qui distinguit inter parum, vel multum debilitatum, dicendo, quod primo casu non incurritur, sed benè in secundo. Et tandem recitat opinionem quorundam dicentium, quod si per debilitationem aliquis impeditur ad recipiendos Ordines, ille, qui debilitauit fit irregularis, secùs minimè. Et hoc vltimum dictum ipse Author impugnat, sed cum quibus sentiat non se declarat; & ita non poterat citari pro vna, vel altera sententia. *Panormitanus* habet quidem, (o) quod mutilatio membri est, quando impeditur officium membri; & quod per mutilationem, sicut & per truncationem inducitur irregularitas; sed dicto primo opponitur *Glossa Clementinæ* vnicę de homicidio, quam citauimus; & dicto secundo opponitur alia *Glossa capituli final de homicid. in 6.* quam dedimus supra. Insuper opponitur dictum ipsius *Panormitani*, qui in *cap.1.n.9. Ne Clerici, vel vouentes*, dicit taliter debilitantem, minimè reddi irregularem; tum quia priuari non dicitur aliquis membro, quod habet, licet illud sit inefficax ad agendum, vt deducitur ex *capite sicut vrgeri 1.q.1.* tum quia membrum debilitatum si non ad vsum, seruit tamen ad complementum corporis; tum quia in pœnis semper est mitior facienda interpretatio. Addo ampliùs, quod omnes prædicti, qui videntur aliter sentire loquuntur de debilitatione, quæ fit ex violenta, & iniusta percussione, quæ longè diuersa est ab ea, quæ sequitur ex Tortura; tum quia hæc sine peccato fit; supponitur enim, quod fit secundùm leges data, licet deficiat in cautela, quam deberet adhibere *Iudex*, tùm quia est præter intentum torquentis, quod sequatur debilitatio, quod non est in percussione. Vnde concludo minimè fieri irregularem tali casu *Iudicem*, etiam si dictaret sententiam, vt *Reus* per tormenta debilitaretur, vt pluribus citatis probat *Leander*. (p)

84. *Tortura super eodem articulo, nisi clariora indicia superueniant, repeti non potest*. Agitur hic de repetitione Torturæ, pro qua sciendum, quod quando indicia non sunt vrgentissima, & indubitata, maximè, quando sunt tantùm sufficientia ad Torturam; semel tantùm, & quidem leuiter, torquendus est *Reus*; quia cum indicia sint debilia, vt supponimus, & tantùm sufficientia ad Torturam, illà semel illatà, purgantur omnia indicia tam pro se, quàm pro Complicibus, & debet *Reus* absolui cum clausula *Rebus sic stantibus, &c.* nec potest ampliùs torqueri nisi noua appareant indicia. (q) Et hoc vult dicere *Textus*, dum ait, quod *Tortura super eodem articulo*, puta crimine, illata scilicèt ex indicijs non multum vrgentibus, sed tantùm sufficientibus ad Torturam, *nisi clariora indicia, superueniant repeti non potest*; hoc est, si causa adhuc pendente vrgentiora indicia appareant, potest torqueri iterum: Sed si causa terminata est, & absolutus *Reus* cum clausula *Rebus sic stantibus, &c.* aut *Reum repertum fuisse minimè punibilem, &c.* superuenientibus clarioribus indicijs iterum poterit torqueri. Sed hìc aduertendum, quod indicia prima, quia per primam Torturam sunt euacuata, non possunt cumulari cum alijs superuenientibus, & denuò super ijsdem torqueri; sed indicia noua talia debent ex se esse, vt per ea simpliciter, ac si alia minimè præcessissent possit noua Tortura institui.

85. Cæterùm, si indicia multùm vrgentia sint, poterit *Iudex* grauitèr, puta vsque ad 40. minuta, hoc est duas tertias partes vnius horæ, ipsum fune torquere; & si vrgentissima, & indubitata fuerint, poterit *acritèr*, hoc est, per horam integram, & in atrocissimo crimine etiam per horam, & quadrantem, cum tribus ad plus quassationibus, vt supra diximus. Tali casu potest tormenti durationem in tria spatia diuidere, & non per hoc dicitur super eodem crimine repetita Tortura, quia nec prima, nec secunda vice fuit complctè tortus, iuxta indiciorum exigentiam. Proindè debet *Iudex* in decreto adnotare, quod *quia Reus fuit leuitèr tortus, puta per decem minuta, vel per quadrantem horæ, & indi-*

iudicia sunt multùm vrgentia, ideò deponi mandauit animo tamen continuandi Torturam tempore congruo, & prout expediens iudicauerit; & tunc poterit sequenti, vel altera die, vt *Iudici* opportunum videbitur torquere, & hoc statuunt communiter *Doctores*. (r)

86. Repetitur pariter Tortura etiam, quando *Reus* confessus, siue conuictus, super principali, rigorosè examinatur super Complicibus, prout paulò supra dictum est. Pariterque, quando confessus in tormentis in ratificatione extra cameram tormentorum negaret, potest repeti Tortura, vt supra diximus. Itidem repetitur Tortura casu, quo *Reus* nollet dare vllo modo responsum, vel interrogatus de vno, respondet de alio, & pluries instatus, & monitus, vt ad interrogata respondeat, taciturnus persistit, vel non respondet ad propositum, vel se fingit dementatum; vel *Iudicem* irridet, tunc enim Tortura datur præcisè cum clausula, *quod datur simpliciter ad habendum ab eo responsum*; quod si in examine posteà est negatiuus, & adsunt indicia contra eum ad Torturam, torqueri iterum poterit pro qualitate indiciorum; & si fatetur in tormentis proprium delictum, in quo habet Complices, & confessionem ratificet, sed interrogatus de Complicibus, non vult reuelare, iterum potest torqueri; & facta, & ratificata confessione super Socijs iterum debet torqueri leuiter ad probandam infamiam, & in caput Sociorum.

87. Nec facit contra hoc illud, quod supra dictum est, quod *Reus* non potest torqueri vltra tres vices; quia debet intelligi de Tortura super eodem delicto, siue indicio, siue causa; sed in casu quatuor essent causæ diuersæ, puta negatio responsionis, negatio delicti, negatio complicum, & infamia, quarum quæuis suam Torturam requirit. Tandem, si indiciatus est *Reus* de pluribus delictis, & de vno adsunt indicia vrgentia, & de alijs indicia minimè sufficientia ad Torturam, potest torqueri pro illo delicto, de quo indiciatus ad Torturam fuit. Quod, si in alijs negatiuus est, & superueniant posteà grauiora indicia, poterit vtique denuò torqueri; sed debent inter primam Torturam completam, & secundam mediare 40. dies, vt dicunt *Doctores*. (s) Et aduertendum, quod repetitio Torturæ non debet fieri vno, & eodem die, sed separatim, & interpolatis diebus, licet fiat super vno delicto. (t)

88. *Contra maleficia, quæ aliquando fieri solent à Reis, ne in tormentis confiteantur, vtuntur Iudices probatis cautelis expoliando illos, & alijs vestibus induendo.* Licet enim antequam *Reus* Torturæ subijciatur spolietur; tamen gratia honestatis relinquuntur illi fœmoralia. Casu ergo, quo *Reus* dormiat, rideat, *Iudici* insultet, ostendens nullum dolorem ex fune sibi incuti; detrahuntur illi fœmoralia, quæ gestat, & nouis cooperitur, in illis enim potuerunt occultari signa sortilegij malefici, quibus stantibus Diabolus impedit ne Torturam sentiat. *Diligenter per partes corporis inuestigando, si quid in ore, vel alio loco abscondant*, puta in naribus, auribus, inter digitos pedum, subtùs vngues manuū, & pedum; & quia multoties signa maleficij inglutiuntur, datur *Reis* aqua tepida ad bibendum, & immissa per vim penna in os, prouocatur illis vomitus, vt euomant, quod deglutierunt; paritèr immittuntur illis clysteres laxatiui, vt aluo subsubducta, si quid fortè per annum in intestinum rectum immiserunt, expellatur; *pilos radendo* etiam, quia multoties maleficij signa consistunt in quibusdam nodis, qui fiunt ex proprijs capillis, aut pilis pubis, aut axillarum, aut pectoris, si multùm pilosi sint *Rei*; *tormenti genus mutando*, plerumque enim talia sortilegia sunt pro vno tantùm genere tormentorum, & præcipuè funis; vnde si hoc non proficit, potest securè *Iudex* tormenti genus mutare, & consueta adhibere, & etiam insolita, citra periculum tamen vitæ *Rei*, adinuenire. Et quia aliquoties neque talia remedia prosunt, quia maleficij signum non consistit in scriptura, aut rebus materialibus, aut characteribus, sed in verbis, alia diligentia adhibenda est. Scribunt nonnulli, quod contra hæc *Iudex* debet *Reum* semper interrogare, & instare, vt respondeat, ne iste possit verba maleficij submurmurare. Sed debilis est talis diligentia, quia potest *Reus* nihil *Iudici* respondere, & verba incantationis suæ secretò proferre. Remedium verum contra hoc est, quod Custos Carceris ex improuiso, & dum *Reus* nescit se debere ad examen duci, ferreas manicas manibus ipsius inijciat, & immissio in os torquendi ligno, cogat eum aperto ore persistere, & statim ad *Iudicem* ducat, & facta sibi interrogatione, tùm

Custos Carceris, siue alius, lignum extrahat, vt respondere possit; & si *Reus* adhuc negatiuus est, antequam *Iudex* iubeat expoliari, ligari, admoueri funi, & eleuari, immittatur denuò lignum in os, ne verba proferre possit; nec sibi tollatur, donec suspensus non fuerit. Ratio est, quia talia verba pronunciari incipiunt in Carcere, dum *Reus* ad bancum iuris vocatur; postea alia pronunciantur dum alligatur; alia dum eleuatur; & alia dum est suspensus; & si omnia suis temporibus non pronunciantur, non prosunt ad intentum. Sunt etiam alia remedia, de quibus possunt videri *Paulus Gryllandus*, *Chartarius*, (u) *Caualcantius*, *Guazzinus*, & alij.

89. Aduertat autem *Iudex*, quod si aut in vestibus, aut in corpore *Rei* inueniret signum euidens talis maleficij diabolici, vt scripturæ cum figuris, aut characteribus suspectis, debet leuare manum à processu, interponendo decretum, *quod quia tale signum suspectum inuenit, decreuit eius notitiam ad Fidei Tribunal deferre*, nec ampliùs procedere in causa, donec *Inquisitor* compleuerit, quæ ad eum spectant circa *Reum*. Iste enim ob hoc nouum crimen puniendus est, (x) & nonnisi ab *Inquisitore*, cuius iudicium intercidit cognitionem alterius delicti.

90. *Ieiuni, & post factam digestionem torquendi sunt, Fune præcipuè, &c.* Et hoc communiter seruari, post multos docet *Clarus*. (z) Sufficiunt autem septem horæ ab vltima comestione, vt vult *Ambrosinus*; & si *Iudex* hoc non seruasset, & Torto accidissent in tormentis symptomata, vomitus violenti, aut periculosa deliquia, deberet à Superiore puniri ex lata culpa; omisisset enim, quod expressè per nostram legem sibi iniungitur, vltra generalem consuetudinem omnium iudicantium. (a)

91. Restat nunc aliquid dicendum de gradibus Torturæ, & in hoc discrepant *Doctores*, nam nonnulli diuidunt Torturam in quinque gradus, quorum primus est minæ de torquendo; secundus conductio ad locum Torturæ; tertius spoliatio, & ligatura; quartus eleuatio; quintus quassatio funis. Alij diuidunt paritèr in quinque, sed differunt à prædictis in assignando eos, dicunt enim, quod primus est spoliatio, ligatio, & funi applicatio; secundus est eleuatio in altum, & detentio per spatium vnius *Miserere*; tertius detentio per duo *Miserere*; quartus detentio per trientem, semissem, vel per integram horam cum vna, vel pluribus quassationibus; quintus alligatio, compedum, vel alterius ponderis ad pedes Suspensi, additis hoc modo quassationibus. (b) Alij diuidunt Torturam in tres gradus, & ita seruari in *Senatu Mediolanensi* testatur *Clarus*, (c) primus est minæ de torquendo, spoliatio, & ligatura; secundus est suspensio, & interrogatio in tormentis; tertio est quassatio ad duos ictus Funis, vltra quos non proceditur. Quidquid sit de Curijs Sæcularibus æquior, & rationabilior est prima diuisio, quam non improbat *Clarus* loco citato, & apud Religiosos practicanda est, cum minor esse debeat Tortura Clericorum, quam Laicorum, vt *Doctores* (d) communitèr affirmant. Ratio est, quia non solùm omne corporis afflictiuum ex sensatione dolorifica, sed etiam ex apprehensione, venit nomine Torturæ; videmus enim, quod ex apprehensione immutatur color in facie, riget, & tremat corpus, eriguntur crines, soluitur aluus, & si longa est, emaciatur corpus; & si fortis est, & vehemens, inducitur mors, & hoc experientialitèr ego vidi in quodam *Patre* graui, integerrimæ vitæ, & magnæ nobilitatis, & famæ, qui cum accusatus fuisset de crimine, cuius erat innocentissimus, & ex præpotentia æmulorum apud *Superiorem Generalem* grauatus fuisset, & contra iustitiam nunquã auditus, apprehendens iacturam suæ existimationis, emaciatus, & fractis viribus decubuit, & absque vlla corporis infirmitate, sed ex solis pathematibus animi, occubuit, hoc testante Medico, qui dicebat in Arte *Galeni* non reperiri remedia pro morbis animi, de quibus incœpit, sed non absoluit librum *Galenus* ipse.

92. Minæ ergo de torquendo, optimè erũt gradus Torturæ, & maximè si illi, quibus fiunt, sint pusillanimes, vt in pluribus sunt Religiosi; ex illis enim incutitur metus, quo mouetur animus, & torquetur corpus, vt ex *Baldo* colligit *Marsilius*, quem refert *Clarus*, (e) qui dicit, quod ita concludunt omnes. Præter quam quod si debet *Reus* ratificare confessionem, quamuis minimè fuerit tortus, sed sibi tantùm incussæ minæ de torquendo, vt expressè habet *Farinacius* (f) clarè conuincitur, quod minæ sunt gradus tormenti, aliàs non requireretur ratificatio. Paritèr conductio

ductio ad locum Torturæ; secundus gradus Torturæ est enim ex apprehensione: & aspectu instrumenti ad torquendum, commouetur animus ad maiorem metum, quàm incussum per minas; ita vt non pauci adducti ad cameram tormentorum ex solo aspectu funis pendentis animo deficiunt; & multi fæmoralia stercorizant, & à consummatis *Iudicibus*, non semel audiui, consultò *Iudices* velle ieiunos, & facta digestione, & egestione constituendos in rigoroso examine, ne coram se tales spurcitias ex metu committant. Præter quàm quod, si ratificatio debet fieri ad bancum iuris, & extra cameram tormentorum, vt omnes *Criminalistæ* affirmant, (g) signum est, quod camera tormentorum etiam inter tormenta computatur. Spoliatio, & ligatura est tertius gradus torturæ; spoliatio enim tum afficit hominem verecundia, & pudore, dum nudus coram multis statuitur; tum afficere potest passione sensibili, si tempus est hybernum, & frigore torquetur corpus. Ligatura autem maximè, si est excessiuè stricta, aut duro Fune, aut cum Taxillis, Tortura, & quidem grauis ex se est, vt dicit *Clarus*, (b) qui testatur quendam Medicum plus passum fuisse in sola ligatura, quam alium in Tortura. Concludo ergo, quod secundùm assignatos gradus, prudens *Iudex Regularis* poterit regulare Torturam pro modo indiciorum.

T E X T V S.

§.VIII. Decretum Torturæ inferendæ non debet fieri, nisi in loco, & actu torturandi, ne Reus à decreto appellet. Præmissa igitur vehementi admonitione, & minis, duci faciat Reum ad locum tormentorum, & funi ligari, & tunc decretum apponat, à quo si appellet, non curet, sed scribi faciat *eum appellasse ad effugienda tormenta*. Omnia, quæ dicit, quæ facit Reus in tormentis, etiam suspiria, Notarius, ad vnum, describere debet in actis. Horologium pulueris suis quadrantibus signatum teneat Iudex, dum torquetur Rens, quod ab omnibus videatur, à Reo autem minimè.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

93. *Decretum Torturæ inferendæ, quo casu fieri debeat in loco, & actu Torturæ.*
Ordo iuris non seruatur, vbi periculum est in mora.
94. *A decreto Torturæ datur appellatio.*
Facta appellatione à decreto Torturæ, Iudex debet suspendere.
A comminatione Torturæ datur Appellatio.
Sententia negans dari Appellationem à decreto Torturæ, est irrationabilis, & periculosa.
95. *Confirmatur ex decreto Sac. Congregationis, & Textus, quod à decreto Torturæ datur Appellatio.*
96. *Consuetudo sine ratione, est vetustas erroris.*
Consuetudo irrationabilis non habet vim.
Statuta Laicorum non faciunt pro Regularibus.
97. *Confirmatur per legem Cæsaream, quod datur Appellatio à decreto Torturæ.*
98. *Ridicula cautela ne quis à decreto Torturæ possit appellare.*
Reijcitur multipliciter.
Appellatio antecedens grauamen sustinetur, si illud est irreparabile per Appellationem subsequentem.
99. *Cautela supradicta continet repugnantia, & denuò impugnatur.*
Ante Torturam ferendum est decretum continens omnia releuantia contra Reum.
100. *Concluditur, quod inter Nos deferendum est Appellationi à decreto Torturæ.*
101. *In Appellatione à decreto Torturæ, debet exprimi causa.*
Quæ causa assignari possit.
102. *Rei torti dicta, & facta sunt scribenda adamussim.*

Ra-

Ratio, ob quam talis descriptio, est facienda.

103. *Horologium pulueris tenendum est, dum datur Tortura.*

93. **T***Extus* iste valdè difficilis est, & multos potest decipere, nisi benè intelligatur, videtur enim prima facie innuere, quod *Iudex* Appellationi à Tortura deferre non debeat, & ex consequenti Appellatio à Tortura non sustineatur, quod falsum est, vt videbimus. Dico ergo, quod *Textus* hic debet accipi non de omni Tortura, vt Flagellatione, Arctatione, Sibilis, &c. sed tantùm de Fune, & in atrocissimo casu, & tali, quod per dispendium temporis causa periclitaretur per fugam *Rei*, Subornationem, Violentiam, &c. Si enim *Iudex*, hoc præuideat *decretum Torturæ inferendæ non debet fieri, nisi in loco, & actu torturandi, ne Reus à decreto appellet*. Etenim in casibus similibus proceditur ex abrupto, & non seruato iuris ordine: in casibus enim, vbi periculum est in mora, non seruatur totaliter ordo iuris, vt dicunt *Doctores*; *(i)* & proindè vtendum est cautelis inusitatis, quæ extra illos casus minimè prodessent; vnde *præmissa monitione, & minis duci faciat Reum, &c.* & sic arte deludere potest *Iudex* violentiam, aut indebita media, quæ possunt iustitiæ præiudicium inferre. Nec aliter exponi potest *Textus* à pijssimis, prudentissimis, & Doctissimis Patribus digestus; tum quia de *Fune* solo apertè loquitur, quem in solis atrocissimis adhibendum præscribit; tùm quia, si vniuersaliter ita intelligeret, sanciret contra rationem, æquitatem, & communem sensum *Doctorum* de hac materia scribentium, quod nullo modo præsumi potest de *Textu* nostro tanta ponderatione, & maturitate digesto.

94. Sciendum ergo, quod optimè datur appellatio à decreto Torturæ, & hoc manifestè conuincitur ex decreto *Sacræ Congregationis Episcoporum* ex oraculo *Vrbani Octaui*, quod refertur à multis. *(l)* Cum enim decretum de torquendo interlocutorium sit, & appellationes ab interlocutoria viderentur sublatæ per *Concilium*, *Sacra Congregatio* declarando mentem *Concilij*, ait: quod optimè datur appellatio ab interlocutoria, quæ vel habet vim diffinitiuæ; vel continet grauamen, quod per diffinitiuam reparari non potest, & sic expressè habet. *Cum à grauamine, quod per diffinitiuam reparari nequit, vt indebitæ carcerationis, vel Torturæ, aut Excommunicationis, etiam comminatæ appellatur, nonnisi visis actis, ex quibus euidenter appareat de grauamine, Appellatio admittatur, aut inhibitio, vel prouisio aliqua concedatur*; & loquitur decretum de *Iudice ad quem*, qui non potest cognoscere de Appellatione, nisi *visis actis*, sed benè vigente effectu Appellationis, qui est suspensio executionis. Et quod facta Appellatione à decreto Torturæ *Iudex* debeat supersedere; & non solùm à decreto, sed etiam à comminatione Torturæ, ex relatione multorum probat *Clarus*, *(m)* qui subiungit hoc non seruari in *Senatu Mediolanensi*, quia ibi sublatæ sunt omnes Appellationes ab interlocutoria in criminalibus, per Municipales constitutiones. Cæterùm à decreto Torturæ Appellationem dari, quando delictum non est semiplenè probatum; aut factis defensionibus non remanet semiplenè probatum, multis citatis *(n)* tenet *Sgroi*, qui ex *Lancellotto*, *Chartario*, *Farinacio*, *Tusco*, & *Scaccia* ampliat etiam ad Appellationem à decreto Torturæ pro responsione affirmatiua, vel negatiua; & etiam à comminatione Torturæ. Hoc idem docet etiam *Bictus*, *(o)* qui citat multos, & dicit, quod, cum agatur de damno irreparabili, interpositâ Appellatione, nihil esse innouandum, & quod confessio extorta pendente Appellatione à decreto Torturæ, est ipso iure nulla; licet inconstans, mutet posteà sententiam in *Praxi*, vt infra videbimus. Hoc pariter multis per eum citatis, docet *Conciolus*, *(p)* qui ait, quod *Iudex* debet interloqui contra *Reum*, *Adesse indicia sufficientia ad Torturam*: ita vt ab eius pronunciatione valeat *Reus* appellare, cum contraria praćtica faciendi dictum decretum secretum, ita vt non liceat *Reo* appellare, omninò impugnetur; Et reuera contra rationem, æquitatem, & leges est, & dat ansam *Iudici* parum timenti *Deum*, & occultè animoso contra *Reum*, propriam rabiem impunè exercendi. Quod euidentissimè demonstro.

95. Ex citato enim decreto *Sacræ Congregationis* habemus expressè Appellationem à decreto Torturæ dari, cum ergo tale decretum vim legis habeat, non est, vnde obseruari non debeat. Quod confirmo ampliùs ex *Textu* ipso supra, *(q)* vbi sic

ſic habet; *Si* (grauamen) *reparari non poteſt, vt accidit in carceratione indebita*, in Tortura, *in Excommunicatione, etiam comminata, Suſpenſione, Interdicto, quæ ſunt damna irreparabilia, vel interlocutoria vim diffinitiuæ haberet, tunc appellationem acceptare tenetur*. Si ergo *Textus*, quē modò exponimus vniuerſaliter acciperetur, aut vniuerſaliter de omni Tortura; aut de Tortura *Funis* in quocunque caſu, in quo adhiberi poteſt; eſſet contradictio irreconciliabilis, quæ nullo modo admitti poteſt; proindè, vt cohæreat exponendus eſt, quod intelligatur tantùm de caſu, in quo regula iuris eſt, regulas iuris non ſeruare ob bonum publicum iuſtitiæ, vt diximus. Præter quam quod ex omnium *Doctorum* (r) conſenſu talis concluſio firmatur, puta, quod à decreto Torturæ appellatio ſuſtinetur.

96. Nec facit contra hoc conſuetudo *Iudicum* Sæcularium, de quibus dicit *Maranta*, relatus per *Clarum*, (s) quod *Solent cauti Iudices non interponere decretum palam de torquendo Reum, ne detur materia appellandi, ſed ducto Reo ad locum Torturæ, ſtatim, cum incipit ligari, ſolent interponere decretum de torquendo, & immediatè torquere*. Quam cautèlam amplexatus eſt *Ambroſinus*, & ex eo tranſcripſit *Bittus*, (t) & etiam imitatus eſt *Author* formularij, quod adnexum eſt *Textui* noſtro; & ab eodem *Ambroſino* mutuatus eſt *Sgroi*, (u) immemor eorum, quæ Capitulo præcedenti *num*.30. ſcripſerat, de Appellatione à decreto Torturæ. Sed quo ad conſuetudinem *Iudicum* Laicorum, hæc Nos minimè mouere debet, quia *Conſuetudo ſine ratione*, vt dicebat *Tertullianus*, *vetuſtas erroris eſt*, & à legibus vocatur potiùs *abuſus*, quàm conſuetudo, quæ rationi, & legibus contraria eſt; & proindè, quæ *iuri* aduerſatur irrationabilis eſt, nec vim obtinet, vt ait quædam *Decretalis*. (x) Non debemus *Pecudum more*, (vt lepidè ſcripſit Seneca) *ſequi antecedentium gregem, pergentes non quò eundum eſt, ſed quò itur*; ſed inquirere, ratione duce, an bona, vel mala conſuetudo ſit. Tribunalia Laica peculiaria habent Priuilegia, Conſtitutiones, & Conſuetudines; & fortè alicubi corruptelas; ſed Statuta pro illis non faciunt vniuerſaliter pro omnibus; in *Senatu Mediolani*, vt ex *Claro* recitauimus, ſublatæ in cauſa criminali ſunt omnes appellationes ab interlocutoria, talis conſtitutio non facit pro Nobis, quibus à *Sac. Congregatione* iniungitur ſuſtētabilis quæcumque Appellatio continens grauamen irreparabile. Conſuetudines, ſi legibus, aut rationi non innituntur, non ſunt extendendæ ad viros Religioſos, qui iuſtitiam à quacumque turpi lucro, & irrationabili ſeueritate alienam adminiſtrant. *Non enim* (vt optimè dixit *Sanctorus*) (z) *amplecti debemus corruptelam aliquorum Tribunalium*.

97. Quod autem talis Conſuetudo non admittendi Appellationem à decreto Torturæ, ſit euidenter contra legem Eccleſiaſticam, iam habemus ex recitato *Decreto Sacræ Congregationis*; ſed etiam expreſsè contra *legem Cæſaream*, quæ (a) ſic habet. *Ante Sententiam appellari poteſt, ſi quæſtionem* (hoc eſt Torturam) *in ciuili negotio habendam Iudex interlocutus ſit; vel in criminali ſi contra leges hoc faciat*. Caſu ergo quo *Iudex*, qui in Tortura decernenda regulare, debet à iure arbitrium ſuum, fatuè pronunciaret eſſe *Reum* torquendum, non conſtito de corpore delicti; aut non ſufficientibus indicijs extantibus; aut ijs plenè per *Aduocatum* euacuatis, nonnè decerneret *contra leges*, quæ ordinant, minimè poſſe *Reum* torqueri, niſi talia præceſſerint? Ergo in talibus caſibus ſuſtineri debet appellatio. Quis autem iudicabit indicia ſufficere, vel eſſe euacuata necnè? *Iudex* iudicat, *ſufficere*; Aduocatus è contrà, ait, *non ſufficere*; nunc *Iudex* pro Fiſco induit rationem partis; proindè *Iudicis ad quem* exquirenda eſt ſententia; aliter vnus, & idem erit *Iudex*, & pars, quod eſt legibus vetitum.

98. Videamus modo, quàm ridicula, & quā irrationabilis ſit hæc cautela. Hoc decretū vel debet intimari *Reo*, vel non. Si nō, ad quid illud ferre, cum poſſit in ſola mente *Iudicis* abſcondi; & iſte ſolùm iubere de facto Torturam? Sed debet omninò fieri, & ſcribi in actis, vt infra dicam. Si ſic, dum incipit legi decretum, vel immediata lecto decreto nonnè poteſt dicere *Reus, Appello*? Tantùm nè temporis in hoc verbulo pronunciando requiritur, vt non poſſit ſufficere pro momento interiecto inter decretum, & Torturam? Quod ampliùs declaro. Quia vel decretum legitur *Reo* iam applicato tormentis, & torqueri incœpto; vel non incœpto torqueri. Si primum, ergo torquetur non præmiſſo decreto, quod eſt contrà ius. Si ſecundum, poteſt, lecto de-

decreto, *Reus* illicò dicere, *Appello*; & tunc dicere, quod non valet Appellatio, quia iàm *Reus* est in tormentis, est cautela ridicula, quæ destruit suppositum, puta, quod ipse, licèt applicatus Torturæ instrumento, tamen adhùc torqueri non cæpit; & quod dicit *Author Formularij*, (b) de quo suprà, nempè *In executione decreti non admittitur Appellatio*, verum est, quandò decretum incœptum est exequi, sed non ante executionem incœptam, vt supponimus. Præter quàm quod si *Aduocatus* prudens præuidens animositatem *Iudicis*, nomine *Rei*, in suis defensionibus anticipatè appellat à decreto quocunque Torturæ, & prouocat ad Superiorem, præuidens irreparabile grauamen futurum, nonnè talis Appellatio sustinenda est? Certè, si grauamen sit irreparabile per Appellationem subsequentem, sustinetur Appellatio interposita ab eo ferendo, vt docet *Passerinus*. (c) Dum autem dicitur, quod tali Appellationi, post decretum de torquendo, deferendum non est, certè, grauamen inferendum in Tortura erit secundùm se irreparabile per Appellationem subsequentem, & ita erit impedibile per Appellationem præcedentem. Et quid tunc proderit cautis *Iudicibus* cautela hæc, quam nec somniauit *Cepolla*?

99. Ostenditur ampliùs, quod apud Nos, talem cautelam inter se pugnantia continere: etiam vt habemus ex *Textu*, & est communis sententia *Iurisperitorum*, Teste *Bitto*, (d) qui multos citat; ante Torturam ferendum est decretum, de torquendo, in quo Iudex *debet Reo repræsentare, & congerere omnia indicia releuantia contra ipsum in actis existentia*; & hoc idem multis paritèr secum vectis probat *Sgroi*, (e) qui subdit, quod, si fuerit illata nullo præcedente decreto *Iudicis*, diceretur indebitè, & nulliter lata; & quod in eo decreto debet declarari, quod deuenitur ad Torturam cum alitèr veritas non possit haberi; & ideò in dubio non habet locum Tortura, licet possit habere locum cum opinione probabili. Probauimus autem suprà, quod minæ de torquendo, adductio ad locum Torturæ, spoliatio, & ligatio sunt tres gradus Torturæ; & dato etiã, quod velimus sequi aliam diuisionem eorum, qui ponunt minas, conductionem ad locum Torturæ spoliationem, & ligationem in primo gradu, profectò confiteri debet, quod alligatus funi *Reus* est in tormentis, in ligatione enim ad funem completur, secundùm hanc opinionem, quam etiam recitat, nec improbat *Sanctorus* ipse (*f*) primus gradus Torturæ. Quomodo ergo potest stare, quod *Reus* primò, iussu *Iudicis*, funi alligetur, & tunc decretum de torquendo apponatur, si funi alligatus iam in Tortura est, & ex consequenti talis Tortura, nempè ligatio, est lata, nullo præuio decreto, & ideò iniusta, & nulla? Quod si dicas decretum respicere nouum gradum Torturæ, qui sequitur; talis responsio puerilis est, tum quia decretum de torquendo debet totalitèr omnem Torturam præcedere; tum quia debet continere vltimum terminum Torturę, vt per mediam horam, &c. quam in tres partes diuidere potest *Iudex*, vt diximus; nec fit nouum decretum de torquendo, quando iam cæpta est Tortura, quæ semel decreta fuit.

100. Concludendum ergo, quod Appellatio à decreto Torturæ sustineri debeat; & hoc debet à *Iudice Reo* intimari, vt si appellare vult, hoc possit; & quod consuetudo *Iudicum* Laicorum, quam impugnauimus, est irrationabilis, & iniusta, & non debet inter Nos habere locum; & quod licet eam videatur amplecti *Textus* noster, hoc non est vniuersaliter intelligendum, sed in casu extraordinario, & atrocissimo, vt suprà exposuimus; & falsò *Textui* huic apposita est citatio *Carauitæ super Ritu* 259. *Magnæ Curiæ*, nam totum contrarium dicit *Carauita*, prout ipsum refert *Iulius Clarus* (g) dicit enim, quod à Tortura datur Appellatio, & *quod ita seruatur, & practicatur quotidiè*. Et qui benè cogitat, videre poterit, quæ absurda, & inconuenientia ex tali consuetudine, possent intra claustra euenire à *Iudice* animoso. Vndè omnino est à Nobis ablegãda.

101. Verùm, est aduertendum, quod cum in appellatione ab interlocutoria exprimi debeat, coram *Iudice à quo*, causa Appellationis, quæ cognosci debet à Iudice *ad quem*, vt aliàs dictum est (h) in appellatione à decreto Torturæ, quod interlocutorium est, debet exprimi causa, ad hoc, vt valeat; sufficit autem dicere *Appello, quia torqueri non debeo ob rationes ab Aduocato meo adductas in meis defensionibus*. Et tunc si *Patronus* adduxit rationes euidenter nihil concludentes, & vt tales à toto *Diffinitorio* iudicatas, talem Appellationem, vt euidenter friuolam, potest reijcere

Iudex,

Iudex, & torquere; & vt cautiùs procedat, poteſt *Aduocatum* Peritum conſulere, vt iudicet, An nullæ ſint *Patroni* rationes; & ſi inualidæ euidentèr iudicentur, poteſt ſecurè ad Torturam deuenire, & non curare ampliùs de Appellatione, vt clarè friuola. Sed ſi rationes *Patroni* pro *Reo* ſint probabiles, deferat appellationi à Tortura, & ſuperſedeat, donec Superior decernat quid agendum. Et ideò, vt diximus, neceſſarium eſt, quod *Iudex* non curatà cautelà, quam impugnauimus, faciat palàm decretum ſuum de torquendo, & Reo intimet, & ſi non appellabit, procedat; ſin minùs ſuperſedeat.

102. *Omnia, quæ dicit, quæ facit Reus in tormentis, &c.* Hoc ab omnibus *Practicantibus* circa materiam criminalem aduertitur, & licèt videatur iuris ſolemnitas, qua omiſſa, non vitiaretur per hoc proceſſus; tamen plurimùm confert Iudici; quia ex multis circumſtantijs, puta Pallore, Sudore, Riſu, Taciturnitate, &c. *Rei* poteſt multa colligere, quæ moueant eius animum ad credendum *Reum* crimen commiſiſſe, vel non; multùm, vel parùm pati in tormentis; & alia, ex quibus *Iudex* reguletur ſecundùm prudentiam in procedendo; ſiuè mutando tormenta; ſiue ad pœnam extraordinariam condemnando; ſiuè dimittendo; & niſi adnotatæ eſſent tales circumſtantiæ, à quibus motus eſt, à *Iudice ad quem*, in caſu Appellationis, poſſet ſyndicari; & hoc rationabilitèr, videretur enim, abſque iuſto motiuo, proceſſiſſe, quod non fieret, ſi talia motiua fuiſſent in proceſſu debitè adnotata.

103. *Horologium pulueris ſuis quadrantibus ſignatum teneat Iudex, dùm torquetur Reus*; meliùs eſt, (vt plerique Iudices criminales Deum timentes conſueſcunt) habere quatuor ampullas horarias, quarum vna integram horam, ſecunda mediam horam, tertia quadrantem, & quarta octauam partem horæ metiatur: etenim fallax eſt diſtinctio extrinſeca ſignata ſuper vitro vnius ampullæ, quia, niſi puluis in ampulla orizontalitèr complanetur, ita vt æqualitèr in ipſa iaceat, nunquàm verè cognoſcitur, quando lapſa ſit quarta, vel media pars horæ: ſi enim puluis ex vna, magis quam ex altera parte attollatur, poteſt vltra, vel citra tempus iuſtum *Reus* torqueri, cum grauamine iuſtitiæ, vel *Rei*. *Quod ab omnibus videatur*, puta Actuario, Medico, Aſſeſſoribus, ſi adſunt, ad hoc, vt videant *Iudicem* cum æquitate procedere; *à Reo autem minimè*; nè videns parùm temporis ſupereſſe ad terminandam Torturam, obfirmetur contra veritatem, & in negatiua perſiſtat.

TEXTVS.

§.IX. Antè Torturam omninò concedendæ ſunt Torquendo copia actorum, & defenſiones, nè ſinè legitima cauſa irretractabile tormentum ſibire cogatur: qui ſecùs fecerit, pœnas contrà malè torquentes fulminatas incurrat. Confeſſio, in tormentis facta, nulla eſt, niſi ſequenti die, a Reo poſito extra vincula, & timores ratificetur. Debiles, & Infirmi, Pueri, Senes, qui ſexageſimum annum attigerint; Patres grauiſſimi, quorum fama plùrimum Religioni confert, torqueri non debent. Si autem caſus atrox adeò, & enormis accideret, vt aliud fieri oporteret, Reuerendiſſimi P.Generalis conſenſus accedat. Tortura Teſtium minor eſſe debet, quam Rei.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

104. *Defenſiones concedendæ antè Torturam.*

105. *Siuè Reus, ſiuè Teſtis ſit torquendus, dandæ ſunt illi defenſiones.* *Et hoc in quocumque genere Torturæ.* *Arctatio eſt vera ſpecies Torturæ.*

106. *Dictio omninò, quid importet.* *Defenſiones ante Torturam dandæ, licèt non petantur.*

107. *Confeſſio in Tortura non valet, niſi ratificata poſt tormenta.* *Ratificatio debet fieri extrà locum, vbi Reus fuit tortus, & extra carcerem.*

Ratificatio post Torturam quo tempore sit facienda, est Iudici arbitrarium.
Quomodo facienda sit ratificatio.
Cautela Iudicis ne Reum confessum ante ratificationem sinat loqui eum aliquo.
Testes adhibere in ratificatione bonum est.

108. *Confessus in tormentis, & negans in ratificatione per tres vices, nequit quarta vice torqueri.*
An talis sit absoluendus, aut condemnandus, variæ opiniones.
Quandò condemnari possit in pœnam extraordinariam.

109. *Quid de eo, qui ter in tormentis promisit confessionem, & extra tormenta noluit confiteri.*

110. *Qui torqueri non possint.*
Debiles, Infirmi, Pueri, Senes sexagenarij nequeunt torqueri.
Non tamen ab omni genere Torturæ sunt immunes debiles, & infirmi.

111. *Senes sexagenarij non sunt torquendi.*
Ætatis annorum 57. gaudent priuilegio Senectutis.
Senectus est morbus.
Pueri torquentur ferula.

112. *Patres grauissimi non torquendi.*
Nobiles non torquebantur, nisi in crimine læsæ Maiestatis.
Nobilitas antiqua nostro æuo maculata.
Constituti in Dignitate non torquentur.
Patres graues, grauiores, & grauissimi, qui dicantur.

113. *In casu atroci, & enormi, cum consensu Generalis, torquentur etiam Patres grauissimi, & alij priuilegiati.*

114. *Testis mitiùs est torquendus, quam Reus.*
Tormentum Funis nunquam dandum est, apud Nos, Testi.

104. CONcedendas esse *Reo* defensiones omninò, etiam si à *Reo* minimè petantur solidè more suo probat *Sanctorus*,(i) & *Simaneba* contra *Chartarium*; addens tunc solùm posse *Reum* torqueri sine defensionibus, quando oblatas noluerit, *vel si intimato sibi decreto de Tortura inferenda, & monito, vt doceat quare torqueri non debeat, neglexerit*; Quibus verbis euidenter improbat praxim torquendi, quam ex *Ambrosino* sequutus est Author *Formularij* adnexi *Textui* nostro, quam paulò suprà impugnauimus; si enim decretum de Tortura inferenda intimari debet, & moneri *Reus*, vt doceat quare torqueri non debeat, vtiquè decretum, quod à *Formulario* præscribitur ferendum, *Reo* Funi applicato, ne ipse appellet, erit totaliter nullum, vt contra iustitiam. Etenim decretum illud de torquendo fieri nō potest antè oblatas defensiones, licèt enim *Iudex* sufficientes possit iudicare informationes pro Fisco ad Torturam, nequit tamen scire exceptiones, quas ferre potest *Reus* ad illas elidendas, proindè non visis defensionibus, non potest pronunciare, quod adhuc vigeant indicia sufficientia ad Torturam. Oportet ergo, quod decretum de torquendo fit post defensiones. Si verò debet *Reo* intimari, *vt doceat quare torqueri non debeat*, vt dicit *Sanctorus*, necessariò sequitur, quod *Reus* debet habere tempus ad dicendum adhuc, contra tale decretum, & consequeuter ad appellandum, & ita non potest ferri decretum illud *Reo* iam Torturæ applicato, & ampliùs appellare non potenti.

105. *Antè Torturam ergo omnino concedendæ sunt Torquendo*(idest illi, qui torqueri debet, siuè *Reus*, siuè Testis, siuè alius sit, vt suo loco dicemus) *copia actorum, & defensiones, ne sine legitima causa irretractabile tormentum subire cogatur*. Aduertendum est hic, quod loquitur *Textus* de Tortura generaliter accepta, & non limitatur ad solum Funem, Taxillos, Sibilos, aut Flagellationem; sed procedit etiam in Carcere ad torturam, Arctatione, Ieiunijs, &c. Et benè aduertant ad hoc *Prælati*; aliquandò enim *Prouinciales* duræ ceruicis, & in sua ignorantia obstinati, decernunt *Arctationem* suo modo intellectam, puta carcerem cum triplicata Flagellatione, & seuero Ieiunio, nullo modo concessâ, imò *Reis* petentibus denegatâ copiâ indiciorum pro defensionibus, dicendo *Arctationem* non esse Torturam; & abusus iste fortè etiam viget in aliquibus *Prouincijs*. Hoc nullo modo fieri potest, & peccant mortaliter *Iudices* itâ facientes, quia *Reum* indefensum Torturæ subijciunt, quod est contra ius Diuinum, & humanum. *Arctatio* enim vera Tortura est, & quidem grauis, & proindè grauioribus delictis adhibita; & spectata qualitate personæ, & diuturnitate durationis ipsius, potest esse gra-

grauior, quàm secreta alligatio ad Funem, quam diximus esse tertium gradum Torturæ per Funem; nemo tamen audebit concedere, quod possit deueniri ad talem alligationem, non præmissis defensionibus. Quia ergo Arctatio *irretractabile tormentum est*, ante eam dandæ sunt defensiones, in quibus potest *Reus* ita eneruare indicia, quæ sunt contrà se, quod non solùm ad *Arctationem* minimè sufficiant, sed etiam, quod, ex capite innocentiæ, sit absoluendus.

106. Et ponderanda est dictio *omninò*, quæ in hoc *Textu* apponitur; talis enim dictio, vt dicit *Felinus*, & alij, (*l*) idem importat, ac dictio *penitùs*, quæ est dictio præcisa, quæ nullam modificationem, seù restrictionem admittit, (*m*) & stat cum affirmatiua omnia comprehendendo, & cum negatiua omnia excludendo, dicitur enim, Illi de populo *omninò* conueniant, idest *quilibet de populo, & singulis, & omnibus comprehensis* conueniat; nullus *omninò* intret; *omnes, & singuli* sint exclusi; & dictio *omninò* comprehendit res, personas, tempus, modum, factum, & omnia, quæ possunt limitare. Dùm ergo dicitur, quod defensiones dandæ *omninò* sunt ante Torturam, intelligendum est, tùm de omnibus *Reis*, tum in omnibus casibus, tùm in omni genere Torturæ, tùm siuè sint petitæ, siuè non petitæ defensiones. Nec est facienda vis in verbo *concedendæ*, ac si videatur dicere *Textus*, quod à Iudice *concedendæ*, si petantur ab eo, qui Torqueri debet; quia pro Torquendo petit lex, quæ iubet, eas esse *concedendas*, hoc est dandas *omninò*, puta illo petente, vel non. *Qui secùs fecerit, &c.* De hoc suprà abundè dictum est.

107. *Confessio in tormentis facta nulla est, nisi sequenti die à Reo posito extra vincula, & timores ratificetur.* Hanc practicam canonizat vniuersalis consensus *Doctorum*, (*n*) sed aduertendum circa hoc, quod licet *Textus* videatur dicere, quod sufficiat, quod *Reus* sit solutus à vinculis, & timore, & die sequenti fiat ratificatio; tamen hoc verum non est, quia si talis ratificatio fieret in loco carceris, licet *Reus* non esset catenis, aut compedibus vinculatus; aut fieret in camera tormentorum, non valeret; debet enim fieri ad bancum iuris, hoc est in illa camera, vbi *Iudex* suum Tribunal erexit, & quod in ea non adsint, aut *Reus* videre non possit, instrumenta torquendi; & non debet esse *Reus* ligatus, sed positus in libertate, cum debita tamen cautela, ne fugiat, puta custodito forinsecùs ostio cameræ à Custode carceris, vel alijs. Paritèr circa tempus, in quo fieri debeat talis ratificatio, sciendum, quod in tantùm vetatur fieri eadem die Torturæ, in quantùm præsumitur, quod adhuc duret in *Reo* dolor sensitiuus ex Tortura adhibita, ob quam talis ratificatio posset aliquo modo censeri non libera, sed facta ex tormenti dolore adhuc perseuerante; ideò communitèr dicitur, quod fieri debeat transacto die naturali, puta spatio 24. horarum à Tortura. Sed licet hoc, vt in pluribus sufficiat, tamen potest dari casus, quod tale tempus adhuc non sufficiat, vtpotè si acris fuit Tortura, tortusque decumbat ex dolore adhuc perseuerante; & & etiam, quod tantùm tempus non sit necessarium, vtpotè, si fuisset leuissima Tortura, vt adductio ad locum, aut spoliatio; tali enim casu, si ratificatio fieret, etiam non transacto integro die, optimè valeret; & ideò prout ex *Bartolo*, & alijs firmat *Clarus*, (*o*) iudicare, quando dolor potuerit in *Reo* cessare, & ratificationem ab eo haberi, est *Iudici* arbitrarium. Ratificatio autem debet esse expressa, ita vt repetat, & in ea confiteatur *Reus*, illud, quod in tormentis deposuit; puta delictum cum omnibus circumstantijs loci, temporis, personæ, modi &c. Complices in mandando, consulendo, adiuuando, &c. & bonum est, si *Iudex* interroget hoc modo; puta *Num recordetur eorum, quæ dixit coram se tali die? Quid dixerit? Quare ita dixerit? An sint vera? An aliorum tormentorum metu ita dicat, &c.* & omnes neruos intendere debet *Iudex*, vt appareat, *Reum* spontè confiteri malefacta sua. Et bona est cautela *Andreæ de Isernia* relata per *Clarum*, (*p*) quod nempè *Reum* confessum in tormentis *Iudex* non sinat loqui cum aliquo, donec ratificauerit confessionem, quia de facili potest instrui, vt eam retractet. Licet verò *Iudices* Laici non soleant Testes adhibere ad actum ratificationis, tamen, cum iste sit actus extremi præiudicij ipsi *Reo*, tutius est, ipsos adhibere, hoc enim modo vindicatur *Iudex* à calumnia, quam impingere sibi possent maleuoli, & etiam *Aduocatus Rei* allegantis contra suam confessionem; putà quod *Iudex* nouis minis, aut suasionibus, aut sub promissione impunitatis, ipsum induxerit; cessant verò omnia hæc,

si Testes adhibeantur. Et tandem ratificationi suæ debet *Reus* se subscribere, & si nescit, signum Crucis apponere.

108. Ponamus autèm, quod *Reus* semèl tortus, & in tormẽtis confessus, renuat ratificare, iterumquè tortus, & paritèr confessus in Tortura, in ratificatione reuocet confessionem, potest nè *Iudex* tandiù torquere donèc confessionem ratificet? Dico, quod vltrà tres vices torqueri non potest, nec debet; nec enim potest quarta vice torqueri, nisi noua superueniat indicia, vt benè docet *Caualcantius*. (q) Si ergo in secunda Tortura confiteatur, & in ratificatione neget, & indicia, sufficient quidèm ad Torturam, sed non sunt valde vrgentia, non potest repeti tertia Tortura, quià confessio facta in secunda Tortura non est indicium diuersi generis à confessione facta in prima Tortura, vt benè, cum *Farinacio*, dicit *Sgroi*. (r) Sed si multum sunt vrgentia indicia potest repeti tertia vice Tortura; & si iterum confiteatur, iterumquè in ratificatione neget, debet relaxari, & absolui cum clausula *ex hactenus deductis non esse probatum punibilem &c.* Et ita sentit *Farinacius*. (s) Sed hæc opinio non placet *Sgroi*, qui ait, quod *Reus*, parùm in Tortura detentus potest, confiteri, exindè negare; & hoc facere bis, & ter, & sic *Iudicem* eludere, & iustitiam frustrari; putat proindè cum *Caballo*, *Guazzino*, & *Caualcantio* (t) debere condemnari ad pœnam extraordinariam. Quia si Reus in Tortura negatiuus, grauatus indicijs indubitatis, non potest euadere pœnam extraordinariam, multò magis ita debet puniri, dum modicam Torturam sustinuit. Mihi in hoc puncto videtur esse distinguendum sic; vel, cum primò fuit tortus, *Reus* perseuerauit in Tortura per tempus quasi completum, iuxtà decretum *Iudicis* de torquendo pro modo indiciorum, vel non. Si sic, & in prima tortura confessus ratificare recusat, in secunda Tortura debet detineri per tantum temporis, quod sufficiat pro complendo tempore, quod debebatut ad integram Torturam, iuxta decretum factum, & etiam pro purgando nouo indicio, nato ex confessione in tormentis facta. Tunc si in hac secunda Tortura perseuerat per tempus debitũ ad complementum torturæ decretæ, & ad euacuandum indicium confessionis, & in fine illius temporis vi tormenti victus fatetur delictum, & postea in ratificatione negat, non potest tertia vice torqueri, quia noua confessio, vt dicit *Sgroi*, non est indicium nouum differens à prima; & indicia, quæ Torturam præcesserant iàm sunt euacuata. Si verò in secunda Tortura modico tempore perseuerans confessus est, & postea in ratificatione negauit; vtiquè proceditur ad tertiam per tantum temporis, quantũ ad perfectam Torturam est necessarium; & si in ea perseueret, & sub fine illius confiteatur, & exindè ratificare renuat, absoluendus est iuxta opinionem *Farinacij*, quià per debitam Torturam omnia indicia sufficienter purgauit. Si autem computatis tribus Torturis non fuit ad exigentiam indiciorum tortus per tempus debitum, tùnc condemnandus est ad pœnam extraordinariam, habita ratione spatij, quod reliquum sibi erat ad purganda plenè indicia. Nam pœna extraordinaria succedit loco Torturæ, per quam purganda erant indicia; vndè si paruum, aut magnum tempus Torturæ supererat ad eam complendam, grauis, aut leuis debet esse, & ad geometricam proportionem, pœna extraordinaria illi correspondens; & sic accipienda est opinio *Sgroi*, & aliorum.

109. Quid autem iuris si *Reus* vix suspensus in aere, clamet *demittite me, & dicam veritatem*, & demissus statim neget delictum? Dico, quod potest iterum eleuari; sicuti etiam, si accideret *Reo* necessitas corporalis, demittitur ad leuandum corpus, quo peracto iterum attollitur, (u) & non potest per hoc dici, quod Tortura eadem die repetatur, sed eadem dicitur continuari. Et si per tres vices hoc faciat? Dico, quod tertia vice quantumùis dicat *Reus demittite, & verum dicam*, potest *Iudex* ipsum compellere, vt dicat dum manet suspensus, & ibi detinere per tempus decreti Torturæ facti; aùt dum incipit confiteri suspensus, habita parte confessionis, potest illum deponere. Sed si confessionem incœptam continuare neget, aut ratificare, potest extraordinariè puniri, vt diximus; si verò postquàm mansit per totum tempus; licèt non perfectè completum, confessus est, exindè neget ratificare, absoluendus est cum clausula supradicta.

110. *Debiles, infirmi, pueri, senes, qui sexagesimum annum attigerunt &c.* Agitur hic de ijs, qui torqueri non possunt,

sunt, & ij sunt in triplici differentia, nempè aut ratione infirmitatis, vt *debiles*, *infirmi &c.* aut ætatis, vt *pueri*, *& senes*; aut dignitatis, vt *Patres grauissimi*. Ad hoc autem sciendum, quod intentio legis in priuilegiando debiles, infirmos, valetudinarios est, non quidem ab omni tormentorum genere liberare, sed ab illis solis, quæ possunt vitæ nocere. Tortura enim citrà vitæ præiudicium adhibenda est, & talis, vt Reus *saluus sit vel innocentiæ, vel supplicio*, vt habet quoddam *Digestum*. (x) Sequitur ergò ex hoc, quod laborantes aliqua infirmitate priuilegientur super eo genere Torturæ, quod sanitati nocere potest, attento illo genere Torturæ. Exempli gratia, si aliquis arthritide laboret vt podagrà, chiragrà, gonagrà, neruorum conuulsione, aut intestinorum defluxu, vel in scrotum, (ob quod, ferreum cingulum, multi portare coguntur,) vel per anum ex relaxatione musculi spynćteridis; iste non potest torqueri Fune, quia ex hoc magis debililarentur nerui, & intestina diffluerent, cum periculo vitæ; similiter ad hydropem tendens, siuè distillationem patiens, ad Arćtationem adigi non debet; ieiunium enim distillationem, & aqua hydropem auget. Prudens ergò *Iudex*, in facti contingentia, debet librare qualitatem ægritudinis, & super hac *Medicum* consulere, & illud genus Torturæ adhibere, quod & inquirendæ veritati, & statui Torquendi congruit. Mens ergo *Textus* non est *debiles &c.* ab omni Tortura eximere, sed ab ea tantùm, per quam possunt notabilitèr lædi, proùt sensit etiam *Sanctorus*. (z)

111. *Senes, qui sexagesimum annum attigerunt*. Consonat hoc tùm iuri, communi, tùm *Doctorum* sententiæ, quam recitat *Clarus*, (a) qui tamen addit, quod ex iussu *Senatus*, attenta complexione robusta, (& fortè moti à grauitate criminis) duo senes torti sunt. Putat autèm *Sanctorus*, (b) quod (quia Religiosi debent mitiores esse Laicis in inferenda Tortura, & nostra ætate complexiones sunt debiliores, & citiùs senescimus, quàm fecerint antiqui,) etiam qui ad quinquagesimum septimum annum peruenerunt, priuilegio senectutis, circa Torturam, frui debeant. At hoc iudicare in facti contingentia arbitrarium *Iudici* est; non licet tamen arbitrium sumere, si Torquendus sexagesimum annum attigerit, quia *Textus* in hoc ligat manus *Iudici*, qui non potest arbitrari contra expressam dispositionem Legis. Non debet autem accipi vniuersalitèr *Textus* de omni Tortura, ita vt Senex nullo genere tormenti torqueri possit; sed tantùm de fune intelligendus est; possunt enim subijci tormentis, quæ pati potest eorum complexio, vt *Arćtatio, Carcer, Flagellatio &c.* (c) Quod si Senex sexagesimum annum excesserit, & decrepitus, & fractis uiribus sit, certè morboso comparandus est; *senectus* enim *ipsa est morbus*, vt dicebat *Cicero*, & in illa ætate senes repuerascunt; censeo proindè cum ipsis agendum sicut cum insanabilitèr ægrotis, & vniuersali cachexia laborantibus; siue cum pueris, qui ex legis præscripto (d) non torquentur, sed *solent tantùm habena, vel ferula cædi*.

112. *Patres grauissimi, quorum fama plurimum Religioni confert, torqueri non debent*. Dispositio huius *Textus* congruit antiquis *Legibus Ciuilibus*, (e) quibus (excepto crimine læsæ *Maiestatis*) cauebatur, nè *Milites*, puta viri nobiles, & conspicui, aut *Decuriones*, tormentis subijcerentur; & licèt hoc apud tribunalia sæcularia minimè obseruetur, eo quia nostris temporibus, vt bene scripsit *Iulius Clarus* (f) corruptus est, ob indigna, & vilia matrimonia, (& addi potest indigna facinora) flos nobilitatis, tamen in nostra Religione talis honor defertur *grauissimis Patribus*, qui ex Supremorum magistratuum administratione, eam dignitatem sunt nacti, vt tali priuilegio fuerint decorandi; & ita sicuti personæ in Dignitate actuali constitutæ torqueri nonpossunt, nequè vti *Rei* contrà seipsos, nequè tanquam *Testes* contra alios, vt ex *Bossio* firmat *Clarus*; (g) sic paritèr torquendi minime sunt *Patres grauissimi*, qui Dignitate habituali potiuntur. Qui nam autem censendi sunt *grauissimi Patres*? Optimè dicit *Sanctorus* contra *Zambellum* (h) non venire *clarissimos Concionatores, Lectores iubilatos*, neque *Exprouinciales* nomine *grauissimorum Patrum*; quia superlatiuum supponit positiuum, & comparatiuum, & si in Statutis sit mentio *Patrum grauium, grauiorum, & grauissimorum*, oportet aliquam inter istos distinctionem militare. *Prælatus* ergo localis potest dici positiuè *grauis*; *Prouincialis* actualis, siuè habitualis, & omnes, qui *Exprouincialibus* comparantur vt *Lectores iubilati*, aut *Emeriti* intre *Re-*

for-

formatos, *Predicatores Clarissimi*, & omnes qui potiuntur *Paternitate Provinciæ* primi ordinis, sicut & *Custodes*, & *Diffinitores actuales* dicuntur *grauiores*. *Grauissimi* proindè erunt, qui *Prælaturas*, siue dignitates *Generales* sunt adepti, & sunt *Discreti*, vel *Patres Ordinis*, & in hoc sensu accipiendus est *Textus*.

113. *Si autem casus adeò atrox, & enormis accideret*, puta aliqua circumstantia conspicuus, vt crimen proprietatis magnum, & scandalosum; furtum rerum notabilium, & cum fractura; copula sacrilega, aut innominabilis; homicidium proditorium, siuè veneficium, vt optimè *Sanctorus* (*i*) ait, *Reuerendissimi Patris Generalis consensus accedat*. Consensus iste prærequiritur ad Torturam, quià cum agatur de actu irretractabili non potest prodesse, si habeatur post Torturam; & debet haberi in Scriptis, & inseri inter acta, ad hoc quod *Iudex* possit iustificare suum modum procedendi. Licet verò videatur, quod consensus *Generalis* requiratur solùm pro torquendis *Patribus grauissimis*, non verò pro debilibus, infirmis, & senibus, tamen accipi debet de omnibus, quia, vt benè dicit *Sanctorus*, (*l*) clausula hæc immediatè apposita modificat omnem dispositionem præcedentem. Intelligendum autem, quod respectu debilium, senum &c. necessaria est licentia pro danda illa Tortura, ad quam sunt impediti ex infirmitate, vel senio, vt dictum est; non vero ad eam, quæ sibi dari potest iuxtà superiùs dicta. Sed respectu *grauissimorum Patrum* de quacumque Tortura intelligendum est, quia motiuum talis prohibitionis est, ne ipsorum *fama*, *quæ plurimùm Religioni confert*, lædatur; læditur autem æquali modo in quouis genere tormenti, quod adhibeatur.

114. *Tortura Testis mitior esse debet, quàm Rei*; hoc autem accipitur non tantùm circa intensionem, & durationem Torturæ, sed etiam circa genus tormenti; proindè inter Nos nullo modo posse, Testi funem adhiberi, censeo. Quià vt habemus supra ex *Textu* (*m*) Funis non datur nisi in atrocissimis; quod autem *Testis* sit varius, contrarius, falsus, periurus &c. & ob id torqueri debeat, eius crimen non est atrocissimum, sed æquale est in omni testimonio, & in quacunquè causa ferendo; nec grauitatem criminis in *Teste*, tacendo veritatem, metiri debemus ex atrocitate criminis in *Reo*. Quod si mihi obijciatur, quod *Textus* habet, *Tormentum funis non datur nèc Testibus, nec Reis, nisi in atrocissimis &c.* Ex quo videtur deduci, quod funis detur etiam *Testibus*. Dico. quod iste intellectus falsus est, & debet accipi sic: Funis non datur *Testi* simpliciter, nec *Reis*, nisi in atrocissimis, vt ibi explicauimus. Et si aliquis adhuc vellet proteruire talem expositionem, vt extortam, calumniando; dico, quod accipi debet de *Reo*, qui est Testis quo ad alios, ità vt hic sit sensus *Textus*. *Tormentum funis* non datur *Reis*, qui debent confiteri crimen, quo ad se, nèc *Testibus*, puta ijsdem *Reis*, qui debent esse *Testes*, quo ad alios Socios criminis detegendos. Nec iuuat contra hoc arguere à consuetudine Tribunalium Sæcularium, in quibus indifferenter Testes, & *Rei* funi subijciuntur; quia negatur paritas inter Nos, & illa; tùm quia pro omni delicto illa funem adhibent, quod Nobis nefas, nisi in atrocissimis; tùm quia funis apud illos est infimum tormentum, quod non est apud Nos; tùm quià Testibus apud illos non adhibetur vigilia, aut ignis ad pedes, quia sunt extrema tormentorum, quæ sunt apud eos in vsu, quæ ideo *Reis* solis adhibent, nec faciunt Testibus communia; funis autem apud Nos est grauissimum tormentorum, quod ideo nequit *Testibus* accommodari.

I. Quæritur. Quomodo per Torturam possint cogi Testes ad testificandum?

SVMMARIVM.

115. *Testis non potest cogi ad testificandum nisi constet de corpore delicti.*
Nequè si est priuilegiatus à iure.
Nequè si per alios æquè benè potest probari delictum.
Nequè si non constet Testem esse informatum.
116. *Testis quandò possit cogi.*
117. *Quæ seruare debet Iudex in Testem cogendo.*

115. RΕspondeo, quod supponi debet, quod priùs constet *Iudici* de corpore delicti; si enim de hoc non constaret, quemadmodum non potest cogi *Reus* ad fatendum delictum, ità pari-

pariter, imò à fortiori, nequit cogi Testis. (n) Hoc verò procedit, quando Testis examinandus esset contrà *Reum*; non vero si esset ad probandum corpus delicti vel permanentis, quod tamen non ampliùs, est (vt cadauer occisi, quod fuit combustum, seù submersum;) vel transeuntis, vt in fornicatione, contumelia &c. quæ post se vestigium non relinquunt, & eodem tempore probatur delictum, & Delinquens. Ampliùs requiritur, quod Testes non sint priuilegiati à iure super testimonio non ferendo, vt Frater contrà Fratrem, Consanguineum &c, vt alias dictum est; (o) vel quod aliter veritas haberi non possit, quàm ex testimonio ipsorum, tali enim casu omnes cogi possunt, vt supra (p) dictum fuit. Insuper prærequiritur, quod in actis appareat probatum, quod ipsi sint verisimilitèr informati, & verisimilitèr possint scire id, de quo sunt interrogandi; aliàs si per tormenta cogerentur, confessio non noceret nec ipsis, nec nominatis ab ipsis, vt scribunt *Doctores*. (q)

116. His præsupositis: si *Testis* vocatus à *Superiore* ad examen, venire ad tribunal recusat; aut sub pretextu colorato, aut manifestè, & expresè denegando, quod examinari non vult; vel compareat quidem, sed iurare non vult; aùt statim ac est coram *Iudice*, dicit *se nihil Scire; nolle se immiscere in tricis Fratrum*, & similia: tunc debet *Iudex* illum monere blandis verbis ad se subijciendum examini, dicendo, quod *testificari in iudicio non est ignominiosum, sed quid honorabile, & ideo hoc honore priuantur infames, qui à Legibus arcentur à Testimonio ferendo*; quod *testificari munus publicum est super, quo nullus dispensari potest, quando aliter veritas nequit haberi*: quod *recusans testificari lædit iustitiam, & commune bonum Religionis, cui plurimum expedit, quod Sontes castigentur*.

117. Quod si, his extraiudicialitèr dictis, minimè proficit, & Testis bis, aut ter vocatus ad tribunal venire recuset; aut, vt præfertur, iurare coram *Iudice* renuat, debet *Iudex* ipsum iudicalitèr monere, vt *Textualiter* habent duæ *Decretales*, (r) vel oretenùs, si præsens est Testis, vel scriptò si venire ad Tribunal recusat. Et aduertat *Iudex*, si est *Ordinarius*, quod non potest, nec debet, talem Testem in *Refectorio* vocare, & ipsi iubere, vt se examini submittat, quia talis locus est locus Tribunalis in foro paterno, monitio autem debet fieri iudicialiter: non debet proindè fieri à *Superiore* vt *Patre*, sed vt *Iudice*, & ideo ad bancum sui iuris, puta in Camera, in qua tribunal erexit, ne Fora confundantur. Formam autem monitionis dabimus in Secunda Parte. Elicitur autem ab alio *Capitulo*, (s) quod non statim, & in prima monitione debet Testi renuenti comminari Excommunicatio, sed Suspensio, vel Interdictum, si non venerit in primo termino assignato; & Excommunicatio si non venerit in secundo, quià, vt bene ibi aduertit *Glossa*, (t) crescente contumacia crescere debet etiam pœna. Factis postea monitionibus, si Testis in contumacia perseueret, debet *Iudex* sententiam Excommunicationis ferre scriptò, & eam publicare affigendo al valuas *Refectorij*, & eius formam dabimus in Secunda Parte. Et si Testis antè latam sententiam Excommunicationis appellet? Si causa expressa in appellatione est vera in *Iure*, & *facto*, aut etiam si sit dubia (prout aliàs de appellatione ab interlocutoria (u) dictum est) sustineri debet, & *Iudex* non potet vltrà procedere, donec à Iudice *ad quem* fuerit pronunciatum. Si est euidenter friuola, aut nullam causam adducit Testis, sed tantum dicit *Appello*, eam spernat *Iudex*, & procedat.

Quod si nec sic Excommunicatus Testis velit obedire, tunc potest *Iudex* procedere ad carcerationem, non quidem se solo, sed adhibito consilio, & consensu *Patrum*, vt aliàs dictum est. (x)

Si vero Iudex sit *Delegatus* à *Prouinciali*, poteritne supradicta? Dico, quod sic; potest enim tùm per Censuras, tum per alia pœnas, (seruatis tamen, quæ dicta sunt de *Ordinario*) Testes compellere, sibi enim censetur collata omnis facultas, sine qua nequit eius iurisdictio commodè explicari, vt dicunt *Doctores*. (z)

II. Quæritur. An dandæ sint defensiones Testibus antè Torturam?

SVMMARIVM.

118. *Quibus casibus dentur defensiones Testi antè Torturam.*
Si debent dari defensiones non traditur illi copia integra actorum.

118. Re-

118. Respondeo cum distinctione, puta vel Testis est torquendus ex contrarietate, vacillatione, & mendacio, quod resultat ex eorum dictis, & apparet ex ventre processus; vel torqueri debet quia falsus, corruptus, vel negat dicere id, de quo constat per Testes, quod sit verisimiliter informatus, ex quo fuit præsens; vel per Torturam debet purgare maculam inhabilitatis. In primo casu non datur Testi copia indiciorum, nec defensiones, quia constat in iudicio causa, ob quam meritò torquendus est, & in hoc sensu intelligendi sunt *Doctores*, (a) qui dicunt, quod Testi torquendo defensiones non dantur. In secundo verò casu, non est deneganda copia indiciorum, & defensio, si petatur; quia potest Testis contra Torturam se defendere, probando, quod tali tempore erat alibi, & non in loco, in quo deponunt alij Testes; vel si ibi fuit, vbi delictum commissum est, non erat in situ, à quo posset videre; vel fuit impeditus ab illis, qui erant antè se; vel fuit distractus loquendo cum alijs; & si Testes dicunt contrarium sunt falsi, & inimici &c. & hoc modo Torturam euadere. (b) Verum est, quod tali casu non datur copia integra actorum, quià hoc posset nocere Fisco, sed tantùm eorum, quæ tangunt personam ipsius Testis. In tertio autẽ casu adhuc est distinguendũ, vel inhabilitas, ob quã torqueri debet, est notoria, aut constat in actis ex ipsius Testis cõfessione; vel est aliunde probata, aut probanda; Si primum, nulla datur ipsi defensio, quia nulla potest sibi competere; si secundum, debet sibi dari copia actorum, & terminus ad deducendum quarè non debeat torqueri, ita, post *Bossium*, *Clarus*, (c) qui tamen dicit hoc non practicari à *Iudicibus* Laicis; quia tamen optimè rationi congruit, debet à Regularibus seruari, ne Testis inauditus irretractabilem pœnam subeat.

III. Quæritur. Quæ seruandà sint in decreto Torturæ Testis?

SVMMARIVM.

119. *In decreto Torturæ Testis, quæ seruanda.*
Causa Torturæ in decreto exprimenda Testis quando præsumatur subornatus.
Arbitrio Iudicis cõmittitur, iudicare, quando Testis sit varius ex se, an ex subornatione.

119. Respondeo, quod, quià Testis torqueri potest ob multas causas, puta infamiam, varietatem, subornationem &c. de quibus suprà (d) dictum est, debet *Iudex* in decreto Torturæ exprimere causam, ob quam torqueri mandat. Et ita si torquetur ratione inhabilitatis ad eam purgandam, debet dicere, quod *attenta inhabilitate Examinati, quæ oritur ex infamia contracta per pœnam sibi iuridicè iniunctam, tali tempore, & de tali delicto, &c. vel ex suspicione amicitiæ cum inimico Rei; vel ex cõplicitate in crimine, &c. ad tollendam omnem maculam inhabilitatis torqueri decernit & ad hunc effectum mandat &c.* (e) Si autem est ratione varietatis, debet dicere, quod *attenta varietate in dictis ipsius Testis, qui in ipsio examine facto sub die tali, vt apparet ex processu folio tali, dixit sic, & sic, & post alias interrogationes dixit sic, & sic: aut in vno examine facto die tali, vt apparet in processu folio tali, dixit sic, & sic; in alio autem examine facto die tali dixit contrarium, puta sic, & sic*: vel *in vno examine deposuit certitudinaliter de tali delicto; & in secundo dixit dubitatiuè: proinde ad delendam omnem maculam periurij, & variationis, & ad effectum sciendi in quo dicto persistat, ideo mandat &c.* Si est autem ratione subornationis, debet pariter exprimere dicta in primo examine, & contrarium assertum in secundo, & addi, quod *cum nullam causam congruam talis variationis adducat, valde credibile est, quod talis Testis fuerit subornatus: ideò ad effectum sciendi à quo fuerit subornatus, ad omnem meliorem finem, citrà præiudicium primi examinis, mandat &c.* Et pro hoc aduertendum, quod si Testis deponat concludenter super delicto, & eius dictum habeat circumstantias verisimiles, aut adminicula, aut dictum alterius Testis; si posteà reuocat primam depositionem, nec causam concludentem talis reuocationis adducit, præsumitur subornatus, vt dicunt *Doctores*. (f) Et ideo standum est primo eius dicto, ob timorem subornationis; & ideo non debet torqueri ad videndum in quo dicto persistat, sed ad sciendum à quibus fuerit subornatus.

Arbi-

Arbitrio autem, & prudentiæ *Iudicis* ſtat conijcere, An Teſtis ex ſe varius ſit; an variet ab alio corruptus ſubornatione. Forma porrò dictorum decretorum ad Torturam dabimus in Secunda Parte per extenſum.

IV. Quæritur. Quæ Tortura apud Regulares poſſit dari Teſtibus?

SVMMARIVM.

120. *Quæ Tortura Teſtibus Regularibus poſſit dari.*
Teſtis Infamis torquetur ſequeſtratione in Cella, ieiunio, & diſciplina.
121. *Teſti Vario quæ Tortura debeatur.*
122. *Teſtis veriſimiliter informatus, negans, torquetur vt Varius.*
123. *Quæ Tortura danda Teſti Contumaci.*
124. *Reus nolens manifeſtare Socios criminis qualiter torquendus.*
125. *Teſtis Contumax carcere, vinculis, & compedibus torqueri debet.*
Si depoſita Contumacia deponit in Tortura, debet ratificare extrà eam.
Aduertentia à Iudice habenda circa Teſtem torquendum.

120. Reſpondeo, quod ſecundùm aliquos *Doctores*, apud Regulares non debet practicari contrà Teſtes Tortura, niſi flagellationis, ieiunij in pane, & aqua, & ſimilia. (g) Sed hoc abſolutè non poteſt vniuerſalitèr intelligi de omnibus Teſtibus; quia iniquum eſt, quod æquali Torturæ ſubiaceant, qui ſunt in crimine inæquales. Dico ergo, quod diſtingui debet de cauſa Torturæ Teſtiũ, ſi enim Teſtis ſit *Infamis*; in foro Laico torqueri ſolet per ſpatium vnius *Credo*, ſiuè ſit ad tollendam maculam infamiæ, ſiuè ad ſuſtinendum in faciem *Rei* dictum ſuum; niſi eſſet talitèr *infamis*, quod *Iudex* rationabiliter duceret, diutiùs eſſe torquendum. (h) Secundùm proportionem ergo talis Torturæ poſſet Teſtis Religioſus affectus *infamia facti*, aut *Iuris* torqueri per recluſionem in propria cella per diem integrum, addito ieiunio panis, & aquæ, & flagellatione (vulgò diſciplina) in publico Refectorio; talis enim pœna proportionatur leui Torturæ, quæ Teſti Infami, in foro Laico adhibetur.

121. Si autem Teſtis ſit *Varius* aut ex ſe, aut ex ſubornatione præſumpta, poteſt per plures dies ſupradicta recluſione, ieiunio, & flagellatione torqueri. Nec contrà hoc valet dicere, quod iſta Tortura nimis leuis eſt reſpectu falſitatis, & periurij commiſſi à Teſte ſic Vario, quod iuxta *Textum* (i) Excommunicatione ipſo facto, & carcere ſemeſtri percellitur. Quia *Textus* loquitur de falſitate probata, quæ fuerit cum dolo, & in damnum tertij; hic verò agitur de ea tantùm præſumpta, quæ potuit eſſe ex defectu memoriæ, & non in damnum tertij, ſed tantum Fiſci, & ideo pœna longè minori aboletur.

122. Si verò Teſtis ſit *veriſimiliter informatus*, & tamen dicat ſe nihil ſcire; in Curia ſæculari torquetur per quadrantem, & quandoque, attenta qualitate facti, per dimidiam horam, (l) Sed inter Nos poteſt torqueri ſicut Teſtis *Varius*. Ratio eſt, quia ſicut varietas Teſtis poteſt oriri ex obliuione, & in ipſo dolus eſt tantùm præſumptus, & non probatus; ita pariter in Teſte *veriſimiliter informato eſt*; quià non omne veriſimile verum eſt, licèt veri habeat ſimilitudinem; & multa ſunt veriſimilia, quæ licèt vt in pluribus vera ſint, tamen in caſibus particularibus ſunt falſa; poteſt ergo eſſe, quod veriſimile videatur *Iudici*, quod Teſtis informatus ſit, & tamen reuera ita non ſit; vnde ſi neget ſe ſcire, verum dicat. Tali ergò caſu dolus abeſt; & ad elidendam contrariam præſumptionem talis Tortura debet ſufficere.

123. Si autem ſit Teſtis, qui per Conteſtes probetur fuiſſe præſens delicto, & hic deneget interfuiſſe, & in negatione perſiſtat, & non habeat, quod Teſtibus opponat; vnde illi maiores euadant omni exceptione; vt plenè conuictus de mendacio in iudicio, ad pœnam ſtatutarinm condemnari poteſt. Et ſi adhuc perſiſtat in negatiua, nec velit deponere, torqueri poteſt tanquam Contumax, vt infrà dicemus quia obſtinatus in non dicendo, quod ſcit, & dicere debet, comparatur Contumaci in non faciendo, quod facere iubetur, & eſt obligatus facere; proindè æquali punitione percutiendus eſt. Si autem contrà Teſtes aliqua adeſt exceptio, per quam iſti non ſint totaliter integri, & ipſe non remaneat conuictus, torqueri poteſt Arctatione, & recluſione in carcere non formali, iuxtà pondus indiciorum contra ſe re-

manentium post suas defensiones, & hoc examinare committitur arbitrio *Iudicis*.

124. Si verò Testis est socius criminis (puta *Reus*, qui torquendus est ad manifestandos Complices, & non vult Complices manifestare; à *Iudice* sæculari torqueri non solet, nec potest, vltra mediam horam, vt dicunt *Criminalistæ*; *(m)* hoc idem erit apud Nos, si sumus in casu tam atroci, quod funis adhibita, vel adhibenda esset *Reo*, pro habenda confessione delicti principalis. Sin minùs adhibenda est media Tortura illius generis, quæ, iuxta *Textum*, adhiberi deberet ipsi, vt *Reo*, ad habendam confessionem, & purganda indicia contra se, secundùm qualitatem delicti. Ratio petitur à paritate; quia sicut media hora Torturæ funis solet dari ad habendos Complices, quod est dimidium Torturæ, quæ possit dari pro habenda confessione delicti; ita apud Nos, ad habendam confessionem super Complicibus, debet dari media pars illius Torturæ, quæ apud Nos danda est, pro confessione delicti principalis. Et sic, si *Reus*, attenta qualitate indiciorum, torquendus decernitur per mediam horam pro confessione criminis; pro habendis Complicibus torqueri potest tantùm per quadrantem. Si vero iam confessus est Complices, & solùm torqueri debet pro abluenda macula infamiæ, tunc leuiter torquendus est, prout supra dictum est de Teste *infami*.

125. Tandèm si Testis nullo modo examinari, aut iurare vult, & Contumax in hoc est; etiam carcere formali, ac vinculis, & compedibus appositis, torqueri potest, donec à contumacia recedat. *(n)* Sicut etiam si nollet suo examini se subscribere; aut nollet respondere affirmatiuè, vel negatiuè, sed per verbum *nescio*, *non recordor*, & similia. Testis autem tortus recedens à contumacia, & deponens in Tortura debet ratificare extra Torturam dicta sua, eo modo, quo de ratificatione confessionis facienda à *Reo* suprà dictum est. Et tandem aduerto, quod dum durat talis Tortura Testis, siue sit Carcer, siue Arctatio, siue sit reclusio in cella cum ieiunio &c. debet *Iudex* eum examinare, & hoc pluries, durante Torturæ tempore, non vero expectare donec totam Torturam subierit; quia hoc esset inutile; dum enim non ampliùs sentit incommodum Torturæ, & scit eam esse terminatam, non mouebitur ad confitendum. Sicut ergo, durante Tortura funis, *Iudex* interrogat, & pluries monet *Reum* tortum, vt fateatur; ita debet pluries hoc facere dum siue *Reus*, siue *Testis* constitutus est in alio genere Tormenti. Et ad hoc punctum benè aduertat *Iudex Regularis*.

V. Quæritur. An vulneratus, qui non vult aperire Iudici à quo vulneratus fuerit, possit torqueri?

SVMMARIVM.

126. *Vulneratus verisimiliter sciens Vulnerantem, & nolens aperire, potest torqueri.*
Quæ Tortura illi danda.
Si dicit se scire Vulnerantem, nec vult indicare eum, torquendus est vt Contumax.

127. *Si verisimiliter ignorat Vulnerantem non est molestandus.*
Si negat se suspicari de aliquo, præsumitur mendax.
Torquendus tunc vt Testis verisimiliter informatus.

126. RESpondeo distinguendo; aut *Iudex* habet pro verisimili, quod Vulneratus sciat certò à quò vulneratùs fuerit, vel non. Si primo modo, puta quià vulnus est factum de die, in loco aperto, & claro, & in parte antica corporis, & armis non missilibus, ita vt verisimile sit, quod Vulnerantem potuerit videre, & tamen ipsum dicere non vult; potest *Iudex* expectare donec ipse à vulnere conualescat, si est graue; vel si non est periculosum, potest Renitentem deponere, subijcere Torturæ, vt dicunt *Doctores*. *(o)* Et in tali casu Tortura potest esse sicut Tortura danda Testi renuenti deponere de re, de qua verisimiliter est informatus; licet enim dictum Vulnerati non probet delictum, & ita ipse non sit Testis ad probandum, tamen valet ad inquisitionem in specie, vt dicit *Clarus*, *(p)* & sic est Testis sufficiens ad inquirendum. Quod si vulneratus dicat, *se quidem scire quis fuerit, qui eum vulnerauit, sed nolle illum manifestare, quia ipsi pro amore Dei ignoscit*, nec

nec vult, eum, ob hoc, moleſtari; &; iuſſus formiter à *Iudice* vt manifeſtet, contumax eſt; tunc poteſt torqueri eo modo, quo torquendus eſt Teſtis Contumax, vt *ſuperiori* Quæſtione dictum eſt. Licet enim talis Vulneratus, ſecundùm mandatum Chriſti, optimè faciat in dimittendo iniuriam priuatam, & in non procurando vindictam; tamen peccat dum impedit iuſtitiam publicam, in cuius præiudicium non poteſt *Reum* occultare; Iudici ergò præcipienti reuelationem tenetur obedire; proinde cum ſit contumax torquendus meritò eſt.

127. Si verò cauſam veriſimilem adducat Vulneratus, ob quam dicat ſe minimè cognouiſſe Aggreſſorem, puta quia vulneratus eſt in parte poſtica corporis; vel armis miſſilibus, puta Saxo, Sclopo, pugione, vel cultro, qui ſibi à longe iaculatus fuit; vel ex improuiſo aggreſſus, eſt ab vno, qui ſtabat tali loco in inſidijs, & illum videre non potuit; vel fuit de nocte, vel in loco obſcuro, & ſimilibus; tunc nullo modo torqueri poteſt. Verum eſt, quod ſi iſte interrogatus an poſſit ſuſpicari à quo vulneratus fuerit, & etiam hoc neget; & *Iudici* aliunde conſtet, quod rixatus eſt, vel habet publicam inimicitiam cum *Caio*; inſurgit præſumptio contra Teſtem, quæ deſtruit veriſimilitudinem allatam pro ignorantia ſua; & iſta præſumptio validior eſt; & ipſe oſtendit ſe mendacem; quia implicitè negat rixam habitam, vel inimicitiam, quam habet cum *Caio*, & negat etiam ſuſpicionem circa Vulnerantem, quæ naturaliſſimè, & rationabiliſſimè oriri in mente ſua debet, quod vulnerari potuerit ab inimico, cum quo antea rixatus ſit. Et tali caſu eſſet torquendus, vt Teſtis negans ea, de quibus veriſimiliter eſt informatus.

VI. Quæritur. An poſſit Iudex Reum indicijs grauatum non torquere, ſed extraordinaria pœna punire?

SVMMARIVM.

128. *Plenè euacuatis indicijs Reus eſt abſoluendus ſimpliciter.*
Si indicia non ſufficiant ad Torturam, abſoluendus eſt cum Clauſula &c.
Opinio Sgroi de Reo inter Regulares.
Reijcitur tanquam in praxi periculoſa.
129. *Variæ opiniones circa Reum torquendum, vel extraordinariè puniendum.*
129. *Arbitrio Iudicis ſtat Reum torquere, vel extraordinariè punire.*
Pœnam extraordinaria magis proficua Reo, quam Tortura.
131. *Reus, qui ſuſtinuit plenam Torturam proportionatam indicijs debet dimitti.*
Sed qui plenè non eſt tortus, poteſt extraordinariè puniri.
Iudex Regularis poteſt abſtinere à Tortura, & Reum extraordinariè punire.
132. *Quando conijcitur Reus ſuſtentaturus eſſe Torturam, melius eſt, extraordinariè punire.*
Indicia eorum, qui poſſunt ſuſtinere Torturam.

128. Reſpondeo, quod, ſi factis ſuis defenſionibus à *Reo*, euacuata totaliter remaneant indicia, quæ contra ipſum militabant, abſoluendus ſimpliciter eſt, nec poteſt vlteriùs de eodem crimine accuſari, vt habent expreſsè iura, (q) quia talis ſententia parit exceptionem Rei iudicatæ. Si verò per defenſiones non remaneant plenè euacuata, ſed tantùm debilitata indicia, ita vt ad Torturam minimè ſufficiant; in foro quidem Laico abſoluitur cum clauſula *rebus ſic ſtantibus &c.* quæ operatur, quod ſi noua, & vrgentiora apparuerint indicia, poteſt contra Reũ denuo procedi, vt poſt *Igneum*, *Didacum*, & *Rebuffum* dicit *Clarus*. (r) Sed in foro regulari dicit *Sgroi* (s) eſſe ſuperſedendum, donec alia indicia ſuperueniant: huius autem concluſionis nullam probationem affert. Ego in oppoſita ſententia ſum; tum quia in Iure Canonico nullibi reperio hoc fuiſſe ſtatutum; vndè non eſt quare à Ciuilibus Legibus debeamus elongari; tùm quia eſſet ampluum iter aperire malignitati, poſſet enim ex maleuolorum inuentione, quis diffamari de aliquo crimine, quod plenè probari non poteſt, nec plenè etiam euacuari indicia; &, ſub pretextu expectandi indicia vrgentiora, teneri cauſa ſuſpenſa, & ita eſſet perpetuò ar-

cere Religiosum ab Officijs, ad quæ, dum manet inquisitus, existimatur communitèr (licèt hoc falsum sit, vt alibi dicimus) ineligibilis. Et apud Nos indubitatum est, quod tali casu, *Reus* absolui debet cum clausula *stantibus prout stant, & nouis non superuenientibus indicijs*, vt determinat *Textus* infra. *(t)*

129. Quæstio autem nostra est, An, casu, quo, factis defensionibus, indicia adhùc remaneant in tanto vigore, quod possit *Reus* torqueri, Iudex (qui penès Nos hoc casu est *Diffinitorium*, cuius arbitratui stat, censere, An Tortura sit danda, nec ne?) pro arbitrio suo possit *Reum* Torturæ subijcere, vel extraordinaria pœna punire, pro arbitrio suo. Distinguunt nonnulli de indicijs semiplenè tantùm probantibus, quæ tamen vrgent; & de indicijs indubitatis, illis scilicèt, quæ ita arctant mentem *Iudicis*, vt alitèr credere non possit; & nonnulli *Doctores* dicunt, quod in primo casu debet *Reus* omninò torqueri; & si ex ætate, aut priuilegio torqueri nequit, est absoluendus. Alij in numero, & auctoritate maiores dicunt esse in arbitrio *Iudicis* torquere, & si torqueri non potest *Reus*, ipsum in pęnam extraordinariam condemnare. Quando autem indicia, sunt indubitata, & commissa religioni, hoc est conscientiæ *Iudicis*, nempè præsumptionē hominis facientia; diuisæ paritèr sunt opiniones; alij dicunt, quod si *Reus* torqueri non potest, debet aut absolui, aut ad pęnam ordinariam condemnari: alij volunt, quod debeat *Reus* ad pœnam extraordinariam, non tamen corporalem condemnari: alij, quod debeat torqueri sine clausula *citrà præiuditium probatorum*: alij dicunt, quod si *Iudex* est supremus *Magistratus*, & sint indicia perfectè indubitata, potest *Reum*, in pœnam ordinariam condemnare, & qui vult has opiniones, cum suis Doctoribus, videre, adeat Sgroi, *(u)* qui eas recitat.

130. Mihi videtur melior sententia eorum, qui dicunt, quod siue indicia sint indubitata, siuè non, in arbitrio Iudicis stet *Reum* torquere, vel ad pœnā extraordinariam condemnare. Et hanc, quam multi *(x)* docent, & ego amplector, consulo practicandam. Quia pœna extraordinaria optimè succedere potest loco tormentorum: tùm quia ità potest affligere sicut Tortura, si non intensiuè, saltem extensiuè; tùm quia potest ad emendationem *Reum* adigere meliùs, quàm Tortura, quam sustinens *Reus* eludit iustitiam, & in malo aliquando, ex Tortura, quam subijt, induratur, videns, quod breui tempore longam pœnam, quam subire debuisset condemnatus, euasit. Nec facit in contrarium, quod, si torqueretur fortè, confiteretur delictum, & posset ordinaria pœna percuti, quod fieri non potest, si ad pœnam extraordinariam damnetur; quia potest etiam esse, quod in Tortura minimè confiteatur, & sic omnem aliam pœnam effugiat, præter illam paruam Torturam, quæ breui transit, nec ad pœnitentiam inducit; quod tamen facit cum meliori Religionis fructu pœna extraordinaria; quæ diutiùs perseueret. Addo, quod torquere per Funem, per Taxillos, Sibilos, &c. valdè commouet *Religionem*, & eam conturbat, cum talia instrumenta tormentorum, sicut etiam Ministri, qui ea adaptare norint, petenda sint à Curia Sæculari, & sic magnam iacturam patitur bona fama *Religionis*, & ideò, contemplatione huius maioris boni, melius est, vt infra condignitatem delicti puniatur extràordinariè *Reus*, quàm cum tanto damno *Religionis*, torquendo, procuretur illud paruum bonum, puta æqualitas pœnę ordinariæ ad grauitatem delicti, quod tamen adhuc in dubio est, cum possit Tortus in negatiua persistere. Insuper, si indicia indubitata sint præsumptione hominis, potest dari pœna extraordinaria, quæ parum deficiat ab ordinaria, quod facilè est in *Religione*, in qua pro crimine quantumuis atrocissimo, pœna mortis dari non potest; & proindè omnes pœnæ ordinariæ sunt citra mortem; & ita si pœna ordinaria esset Carceris, aut Triremium in perpetuum, posset dari eadem ad decem, aut viginti annos, quæ extraordinaria esset, tamen proximè ad ordinariam accederet.

131. Quod si dicatur, quod ad pœnam extraordinariam potest damnari *Reus*, etiā si fuerit negatiuus in Tortura, quando nempè indicia sunt indubitata, vt dicit *Clarus*, *(z)* qui testatur de praxi, & sic cesset ratio non torquendi. Respondeo, quod si ex indubitatis indicijs, torquetur *Reus* Torturà delicto proportionatà, debet dimitti absolutus, quia per tormenta à lege præscripta omnia indicia contra se existentia purgauit; & hoc iuri optimè congruit, & est praxis totius Mundi, vt dicunt *Doctores*: *(a)* etiam, si *Reus* haberet con-

contra se delictum plenè probatum. Et, si aliquando *Supremi Magistratus Reum* valdè facinorosum, qui fuit negatiuus in Tortura, extraordinariâ pœnâ puniunt, est quando non subijt totam Torturam, quæ sibi debebatur, ad exigentiam indiciorum, & ideò per pœnam extraordinariam suppletur reliquum Torturæ, quod sibi debebatur; & in danda pœna extraordinaria, computant Torturam, quam subijt, & ideò minorem dant, quam dedissent, si nullam Torturam *Reus* subijsset. *Iudex* verò *Regularis*, qui Supremus nõ est, si torquet plenè *Reum*, iuxta indicia, & *Reus* est negatiuus, debet eum absoluere cum clausula *non esse repertum culpabilem, aut de iure punibilem*, nec potest extraordinariè punire eũ, qui per tormenta se purgauit. Si vero partem Torturæ subijt, & negauit, potest quidem *Iudex* non ampliùs torquere, sed dare pœnam extraordinariam, sed non tantam, ac si tortus minimè fuisset; Tortura enim habita computari debet in partem pœnæ. Poterit igitur à Tortura totaliter abstinere, & illi pœnam extraordinariam dare indicijs proportionatam, & hoc maximè *Regularibus* congruere multi *(b)* docent.

132. Quod autem dictum hucusque est, maximè practicari debet, quando prudentèr *Iudex* conijcit, quod, attentâ constantiâ *Rei*, ipse etiam in tormentis positus erit negatiuus; Quod concludere facilè poterit, si *Reus* est iuuenis, robustus, ampli pectoris, musculosus, breuis staturæ, & lacertosus; tales enim rident de Fune, & irrident *Iudicem*, & tali casu practicari pœnam extraordinariam, etiam à *Magistratibus* non Supremis, testatur *Farinacius*. *(c)* Natura etiam firma, & animus constans, in *Reo*, spectandus est, respectu cuiusuis generis Torturæ. Si viderit ergo *Iudex* se nihil profecturum esse per Torturam, pœnâ extraordinariâ ad mensuram indiciorum condemnet, quod & *Rei* profectui, & *Religionis* quieti magis congruit.

VII. Quæritur. Quomodo petendus, & dandus sit consensus Diffinitorij pro Tortura inferenda?

SVMMARIVM.

133. *Consensus Diffinitorij pro Tortura, quomodo petendus.*
Siuè Testis, siuè Reus, non potest torqueri sine Diffinitorio.
Lex loquens absolutè intelligitur vniuersaliter.
De omni genere Torturæ Textus intelligendus.
134. *Consensus ad torquendos Testes, potest etiam peti à Patribus probis, & peritis.*
135. *Vota Diffinitorum, seu Patrum, quomodo exquirenda.*
Optimum est exquirere per calculos secretos.
136. *Difficultas in contrarium. Resoluitur.*
137. *Diffinitore absente, substituitur alius ad decernendam Torturam.*
138. *Diffinitorium per litteras potest dari Iudici absenti consilium torquendi.*
Diffinitores singillatim requisiti non possunt consilium torquendi dare.

133. Respondeo, quod à *Iudice* siuè Ordinario, siuè Delegato, etiam si esset Delegatus à *Ministro Generali*, adhiberi debet consilium, & consensus *Diffinitorij*, antequam ipse de Tortura decernat, vt expressè habetur in *Textu* supra: *(d)* & hoc debet intelligi de Tortura tàm *Testis*, quàm *Rei*, quia *Textus* loquitur vniuersalitèr, & absolutè dicendo, *Torqueri nullus potest, nisi ex consilio, & assensu Diffinitorij, &c.* Lex autem absolutè, & vniuersaliter loquens, est absolutè, & vniuersalitèr intelligenda. *(e)* Cum ergo dicat *nullus*, comprehendit vniuersaliter Torquendos siuè *Testes*, siuè *Rei* sint. Comprehendit etiam omne genus Torturæ, quandoquidem dicit indefinitè *Torqueri, &c.* & non specificatiuè, (sicut esset si diceret *Fune, vel Taxillis torqueri, &c.*) proindè debet genericè accipi de quocunque modo, & casu torquendi, quandoquidem lex indistinctè, & indefinitè loquens omnem casum complectitur. *(f)* Debet ergo, *Diffinitorio* simul coacto, processum ostendere, & merita causa proponere; & partes *Diffinitorij* sunt, librare indicia, dicta Testium examinare, adminicula considerare, & cum maturitate, & prudentia omnia digerere.

134. Aduerto autem, quod circa *Te-*

stes

stes torquendos, putarem, posse etiam aliter extendi explicationem *Textus*, quam dedimus supra *num.* 24. circa petitionem cōsensus *Diffinitorij*, & subrogationem aliorum *Patrum* faciendam. Etenim causæ nimis protraherentur, si, dùm *Iudex* Testes examinat, & varios, contrarios, aut contumaces ipsos reperit, & torquere proindè debet, necessitatem semper haberet congregandi *Diffinitorium*, quod, in magnis præsertim *Prouincijs*, valdè incommodum esset congregare tam breui tempore, sicut causa exigit. Dico ergo, quod *Textus* prædictus potest ampliari in hoc casu sic, quod *Iudex*, qui, ex aliqua causa legitima, debet *Reum* torquere, & incommodum sibi est *Diffinitorij consilium*, *& assensum* habere, possit vti consilio, & assensu *aliquorum proborum*, *& peritorum Patrum*, qui sunt in illo Conuentu, vel à proximo Conuentu euocari possunt. Quia dicit *Textus* hoc licere Iudici, *si ratio id suaserit*. Diximus alibi (g) causam esse rationabilem, *si Diffinitores* sint affecti prò, vel contrà *Reum*; aut inexperti in re criminali, nunc addimus rationabilem, etiam causam esse incommoditatem congregandi *Diffinitorium*; & in hoc casu posse *Iudicem* adhibere consilium, & assensum peritorum, qui sibi de facili præsto sunt; sicut etiam, ex eodem motiuo, conceditur in carceratione *Rei* respondere nolentis, vt dicemus infrà. (h)

125. Et quomodò exquirenda sunt vota singulorum, apertè, an secreto? Quod secreta sint, nec constitutionem, nec legem habemus. Quia tamen experientialitèr noui, quid operetur metus, reuerentia, & dependentia in aliquibus, qui, licet diuersa pro ratione sentiant, tamen coguntur inclinare in eam partem, pro qua stat potentior in *Diffinitorio*, nè res suas, & priuatos fines perdant; consulo, quod per calculos secretos fiat. Nec valet dicere hanc esse futilem cautelam, quia vota inquiri incipiunt ab vltimo *Diffinitore*, qui potest, ex hoc, liberè sensum suum aperire. Quia, si res, nullà præuià discussione communitèr factà, expediretur, bona esset adducta ratio. Sed non sic, in hoc casu, fit, nec fieri debet. Debent enim singuli sensum suum aperire, conferre, discutere, ità enim fiet, quod, qui modo sic sentiebat, audita ratione alterius, sensum mutet; ex collatione enim diuersarum rationum dilucidatur difficultas, & frequenter retractatur sententia. Quantumuis ergo suam opinionem quisquis gregarius *Diffinitor* aperuerit, statim ac ille, (*qui est* potentior, & clauum Prouinciæ tenet) loquitur, eius verba, tanquam ex tripode pronunciatum oraculum, excipi debent, nec sine piaculo ipsi contrariari oportet, alitèr de fortunis actum est. Licèt ineptias loquatur, licèt contra ius dicat, *Reum* esse torquendum, tamen obsequi, oportet; alitèr dicetur de te, abijsse in partes, perduellionem in benefactorē commisisse, &c.&c.&c. Conscientiatus ergo, & prudens *Diffinitor*, audita sententia Præpotentis, posset quidem illi non refragari oretenùs, & fingere in eius sensum abijsse, postmodùm in dando calculo secretò consulere secundùm conscientiam, & ità nec suam fortunam religiosam rumpere, nec conscientiam labefactare, cogetur.

126. Sed dices, & quomodò hoc erit practicabile, cum consilium habendum sit non solùm de Tortura in se, sed etiam de eius genere, & gradibus? Respondeo, quod, vt supra (i) dictum est, consilium, & assensus *Diffinitorij* præcisè cadit super hoc puncto, An *Testis*, vel *Reus* torquendus sit? & hoc vel *grauitèr*, *vel leuitèr*; sed decernere de genere, & extensione Torturæ ad *Iudicem* spectat, qui in hoc regulatur à *Textu* determinante species Torturæ pro delictis, vt abūdè alibi probauimus. Proindè facta discussione, & examinatis rationibus pro Fisco, & adductis ab *Aduocato* pro *Reo*, proponi debet solùm *An Reus sit torquendus*? Et post, An *grauitèr*, vel *leuitèr* torqueri debeat? & per calculos secretos albos, & nigros per duas ballottationes, disquisitione facta, res absoluitur, quia, per calculos albos Torturam excludi, & per nigros decerni potest, sicut etiam grauitas, & leuitas. Et, vt aliàs monuimus, (l) aduertendum est, quod in paritate votorum, decernendum est fauore *Rei*, & non dari Tortura; & paritèr, quod *Prouincialis* non debet in hoc casu vllum calculum conferre, quia dum ipse petit consilium, & assensum à *Diffinitorio*, petere debet à cæteris de *Diffinitorio*, & non à se; nemo enim consilium à se petit, cum hoc nihil sit; ideò neque votum consultiuum dat; & si *Iudex* Delegatus est, non debet *Prouincialis* tali casu *Diffinitorium* ingredi, & vt *Iudex* consilium petere; quia *Delegatus* est in locum sui, & idem actus non debet expediri auctoritate ordinaria, & delegata; sed si

Dele-

Delegatus, informatis *Diffinitoribus* de meritis causæ, excederet à *Diffinitorio*, tunc benè potest *Prouincialis* ingredi *Diffinitorium*, & simul cum alijs votum suum consultiuum dare; sic enim faciendo, non se gerit *Prouincialis*, vt *Iudex* petens consilium, nec causam per hoc *Delegato* abstulit, sed vt caput *Diffinitorij* consulit, iuxtà præscriptum *Textus*.

537. Quod si petatur, An, in casu alicuius *Diffinitoris* absentis, debeat fieri substitutio, sicut fit in alijs actibus *Diffinitorialibus*, vt electione Guardianorum, receptione Nouitiorum, &c? Dico, quod sic, quia *Statuta Generalia Ordinis (m)* determinant, quod deficiente aliquo ex *Diffinitoribus* pro actibus *Diffinitorij fiat semper subrogatio*, quæ vt optimè *Sanctorus (n)* ait, est quid vniuersale ad omnes actus, ad quos *Diffinitorium* adhibetur.

138. Si vlteriùs quæratur, An consensus iste, & consilium possit dari per litteras? Respondeo distinguendo. Vel enim quærimus, an *Diffinitorium* vnitum possit per litteras significare *Iudici* siue Ordinario, siue Delegato consilium, & consensum ad Torturam, & dico, quod sic, ducto argumento à quadam *Clementina*, *(o)* in qua determinatur, quod *Inquisitor* nequit, absque consilio, & consensu *Episcopi*, & vice versa, neque *Episcopus*, torquere *Hæreticum*; licet tamen vtrique *suum significare per litteras consilium*, & *consensum*, & ita à pari idem poterit in casu nostro. *(p)* Vel quærimus, an *Diffinitores* separatim, sed singularitèr requisiti, possint talem assensum dare; & dico, quod non. Et ratio est, quia in *Textu* requiritur consilium, & consensus *Diffinitorij*, puta *Collegij Diffinitorum* collegialitèr vnitorum, & aliud est *Collegium*, & aliud singuli de *Collegio*. *(q)* Proindè licèt singuli *Diffinitores* darent assensum suum, non tamen posset dici datus assensus *Diffinitorij*, quia ad hoc requiritur vnio Collegialis.

VIII. Quæritur. An pœnæ latæ contrà malè torquentes intelligendæ sint de quocumque genere, & gradu Torturæ?

SVMMARIVM.

139. *Iudex malè torquens quocunque genere Torturæ incurrit pœnas malè torquentium.*
Ad incurrendam Excommunicationem Canonis sufficit, quod factum contra Clericum, sit cum iniuria.
140. *Carceratio Clerici non legitimè facta inducit Excommunicationem.*
Dummodò interueniat dolus, vel lata culpa.

139. Responsieo cum *Sanctoro* affirmatiuè, *(r)* quia lex, quæ sine distinctione loquitur, & vniuersalitèr, sine distinctione pariter accipienda est, *(s)* & eo maximè, cum eadem sit ratio de omni genere tormentorum, quia omnia corpus torquent, & mentem quatiunt, & sunt remedium inuestigandæ veritatis. *Textus* autem indistinctè, & vniuersalitèr loquitur dicens, *Nec Reus, nec Testis tormentis subijciatur, &c.*

Displicet autem, quod ipse subiungit, nempè, quod hoc intelligi non debet de leuioribus tormentis, & in leuioribus gradibus ipsorum, & specialitèr in *Arctatione*, cum non sit tormentum adeò dolorosum, vnde putat, quod *Iudex* torquens Fune, Taxillis, Verberibus, & igne benè euaderet Excommunicatus, non sic in alijs. Quia ad incurrendam Excommunicationem *Canonis*, non requiritur, quod vis illata *Clerico* sit cum dolore, sed sufficit, quod sit cum iniuria, & dedecore ipsius; vnde si sputo, aqua, vel oleo conspurcet quis *Clericum*, vel teneat frenum equi, cui insidet, ne progrediatur, & hoc cum iniuria *Clerici*, ille manet Excommunicatus, vt disertè habet *Hostiensis*, *(t)* licet nullum dolorem sentiat *Clericus*. Quiuis ergo, quantumuis minimus, gradus Torturæ malè latæ iniuriosus *Clerico* est; iniuriosum enim dicitur omne, quod contra ius fit, quia *omne, quod non iure fit, iniuria fieri dicitur*, vt ait *Vlpianus*. *(u)* Nec dicendum, quod ad incurrendam Censuram *Canonis* requiratur, quod iniuria fiat *suadente Diabolo*, quia vt benè dicit alibi *(x) Sanctorus* ipse, *Iudex cum contrà iustitiam agat, certè, suadente Diabolo, operatur, quia in Iudice lata culpa æquiparatur dolo*.

140. Non satis porrò mirari possum, quomodò asserat, quod *Iudex* malè torquens

quens *Arctatione* censuram euadat, quia non est *tormentum adeò dolorosum*. Quia in sententia *Sanctori* (z) *Arctatio* ex se importat carcerationem (quod tamen minimè verum esse, ex Statutis, supra (a) ostendimus;) Carceratio autem non legitimè facta de *Clerico* inducit Excommunicationem *Canonis*, vt ipse *Sanctorus* multis iuribus, & *Doctoribus* citatis alibi (b) probat; quomodo ergo non erit Excommunicatus *Iudex* arctans non legitimè? Dicendum ergo, quod quocumque genere, & quocunque gradu Torturæ *Iudex* malè torqueat, semper Censuram *Canonis* incurrat, dummodò interueniat *dolus*, vel *lata culpa*, quæ dolo æquiparetur, & in Tortura vis Torto inferatur.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.579.col.1.

(a) *Tit.de Quæst.ff.lib.48.& in Cod.lib.9.tit 41.*

Pag.579.col.2.

(b) *Dionys. Gothofr.in l. Aut facta. §. 8. ff.de Pæn. Sanctor.de Pæn.cap.5.quæst.1. vers.Porrò quid sint.fol.209.*

(c) *Bill. Prax.4.n.127.*

Pag.580.col.1.

(d) *Iuuenal.Satyr.13. vers.193. & inde.*

(e) *l.Quæstionis modum.ff.de Quæst.*

(f) *Clar.q.64.vers.Item debet, Berti. Pract. tit.22. cap.2.num.2.*

(g) *Burt.in l.Quæstionis.n.1.ff.de Quæst.*

Pag.580. col.2.

(h) *Stat.Gener.Ord.cap.7.§.6.n.17.& 18.*

Pag.581.col.1.

(i) *Chartar.de Inter.reo.lib.4.cap.2. n.10.*

(l) *Sanctor.de Pæn.cap.5.qu.2. vers. Respondeo tertiò.fol.29.*

Pag.581.col.2.

(m) *Clar.quæst.64.vers.Sed an Clerici.in fin.Abb.in cap.Cum in contemplatione num.6.de Reg.iur. Diaz Pract.Crim.cap.117.n.5.*

(n) *Berti Pract.Crim.tit.17.cap.5.n.62.vers.Funis.*

Pag.582. col.1.

(o) *Iuuenal.Satyr.6.vers.223.*

(p) *Tit.Tortura. §.3.*

Pag.582. col.2.

(q) *Ghirland.Farinac.qu.38.nu.54.Ambrosin.Burg. Cuman.Guazzin.Defen.30.cap.22.nu.6.apud Bill.quæst.105.num.7.*

(r) *Clar.Foller.Marsil.Bartol.Chartar.Menoch.Farinac.apud Bill.q.103.num.5.Sanctor.de Pæn. cap.5.q.7.vers.Prima vel. fol.231.*

Pag.584. col.1.

(s) *Statut.Assisien.ann.1526. tit. Ordinata hæc.vers. Declaramus, quod quando. Orb. Seraph. tom.3. fol.267.col.1.*

(t) *Statut. Salmant. 1553. cap.7.vers. Declaramus etiam.Orb.Seraph.loc.cit.fol.320.col.2.*

(u) *Stat.Vallisolet.tit.de Tortur. vers. Declaramus autem.Orb.Seraph.loc.cit.fol.469.col.2.*

(x) *Stat.Gener.Ord.cap.7.§.6.n.19.*

Pag.584.col.2.

(z) *Sanctor.de Pæn. cap.5.quæst.1. vers. Respondeo secundò.circ.med.fol.208.*

(a) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.39.*

(b) *Stat.Salmant.cap.7. vers.Declaratur etiam.Orb. Seraph.tom.3.fol.320.*

Pag.585.col.2.

(c) *Text.in l. Si quis aliquot. §.1. ff.de Pæn.Glos.in cap.de Forma.22.q.2.*

Pag.586.col.1.

(d) *Boss.tit.de Carcerat.fideiass.n.30.31.& 32.*

(e) *Text.in l.1.§.Is,qui.ff.Ad leg.Cornel. de Fals.*

(f) *Glos.in Rubr.de Silentiar.C.lib.12.*

(g) *Sanctor.de Pæn.cap.5.quæst.4. vers. Respondeo quintò.fol.224.*

Pag.586. col.2.

(h) *DD.in l.Omnes populi.ff.de Iust. & iur.& in l. final.§.In computatione.C.de Iur.deliber.Mascard.de Gen.Stat.interpr.Concl.12. num.1. & seqq.Cyriac.controu.25. n.13.& controu. 104. n.40.apud Conciol.ad Stat.Eugub.Prælud.n.11.*

Pag.588.col.2.

(i) *Stat.Reform.cap.10.*

(l) *l.Digna vox.C.de Leg. & Constit.*

(m) *Tit.Canones. n.70.*

Pag.589.col.1.

(n) *Authent.de Hæred. & Falcid. §.Si quis autem. l.Gracchus.C.ad l.Iul.de Adult.*

(o) *l.1.C.de Cura.Furio.l.4. C.de Transact.Inst.de Legit.parent.tutel.Inst.de Nupt. in princ. Cai. lib.1.Instit.tit.4.l.19.de Stat.hom.*

(p) *l.7.§.Ex diuerso.ff.de Adquir. rer.dom.*

(q) *Instit. §.Hæc autem. tit. de Pæn.temer.litig.l. Eum quem.ff.de Iudic.*

(r) *l.1.in princ.ff.ad S.C.Turpill.*

Pag.589. col.2.

(s) *l.Accusatorum.§.Sed non.ff.ad S.C.Turpill.*

(t) *cap.vnic.de Ord.ab Episc.Sanctor.de Pæn.cap.1. q.8.vers.Respondeo ex hoc.fol.233.*

(u) *cap.Romanu.de Sent. Excom.in 6.*

(x) *Conaru.Variar.cap.8.n.9.Vasq.tract.de Excom. Dub.17.n.8.Roderic.Sayr. Vgolin.Suar.Filiuc. Reginald.apud Bonacin.de Censur.Disp.1.q.1. punct.4.n.11.*

Pag.590. col.1.

(z) *Suar.de Censur.Disp.5.sect.2.n.2. Alter eod.tit. lib.3.disp.10.cap.6.col.4.Filiuc.tract.11. q.6. cap.5.num.138.*

(a) *Stat.*

(a) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.39.n.10.*
(b) *Vgolin.cap.20.§.final.Suar.de Cenf.difp.3. fect. 7.nu.3.Filiuc.tract.11. cap.3.q.7.Alter.lib.3. difp. 2. cap. 1. verf. Talis fententia. Bonac.de Cenfur.difp.1.q.1.punct.10.n.8.*

Pag.590.col.2.

(c) *Glof.in l.penult.ff.de Quaft. vbi Bart. Farinac. q.37.n.110.Bicl.quaft.104.n.17.*
(d) *l. Quotiens.ff. Qui fatisd.cogan.*

Pag.592.col.1.

(e) *S.Auguft.lib.83.quaft.31.*
(f) *Syluest.verb.Infamia apud Pafterin. de Elect.Canon.cap.25.quaft.45.n.523.*

Pag.592.col.2.

(g) *cap.Inquifitionis. §. Quafiuifti.vbi glof. verf.final.Innoc.n.5.Felin.verf.Tertia nota.Abb.n.6. de Accufat.*
(h) *cap. Qualiter, & quando. il 2. de Accufat. vbi Glof.in verb.Ad inquirendum.cap.Cum in cunctis.11.quaft.3.*
(i) *cap.Infames.§.final.3.q.7.*
(l) *l.1.l.Genero.l.Quid ergo.ff.de His,qui not.inf.*
(m) *cap.final.de Cohab.Cler.& Mul.*
(n) *Tit.Canones.*

Pag.593.col.1.

(o) *Auil.par.7.difp.4. dub.7. Garzia par.7. cap.8. num.66.Layman. lib.1. de Irregular.cap.4.nu. 10.Archid. in cap.final. n.3. dift.25.Turrecremat.in cap.Illi.6. q.1. art.1. Glof.& Innoc.in cap,Teftimonium.de Teft. Abb. in cap. Inquifitionis. num.2. de Accuf.Sylu.Sâ.Suar.Coninch. quos dat Pafferin.de Elect.Canon.cap.25.q.49. num.560.*
(p) *cap.Ferrum. 50. Dift. cap. Nunquam.56.Dift. cap.Si duo.35.q.1.cap.Teftimonium.de Teft.*
(q) *cap.Nulli.3.q.4.cap.Conftitutus.3;q.5.cap.Qui crimen.6. q. 1. cap.Teftimonium.cap.Licet. de Teft.*
(r) *l. Qui teftamento. §. Eum qui. ff. de Teft. apud Pafferin.Trib.Regul.q.12.n.51.*
(s) *cap.Per tuas. de Simon. Abb. in cap. Dilecti.de Iudic.& in cap.de Cætero.de Teft.Thom.à Iefu.tract.3.cap.11.num.9. Megal.Pract.cap.13. num.15.*

Pag.593.col.2.

(t) *l.penult.C.de Hared.l.Item.§.1.ff. Commun.dinid. l. Furem.ff. de Sicar. cap. Ad limina. 30. quaft.1.*
(u) *Bellegrand.tract.3. q.7. num.21.apud Pafferin, Trib.Regul. q.12.n.58.*

Pag.594.col.1.

(x) *Tit.Sententia.n.158.*
(z) *Tit.Pænarum.n.38.*
(a) *Iudit.cap.8.verf.8.*

Pag.594. col.2.

(b) *Farinac.q.37.n.18.& 32.& q.62. n.387. apud Sgroi par.4.cap.3.n.33.verf.Tertiò,quod.*
(c) *Grammat.conf.45.n.12.Baiard.q.24. num.122. Farinac.q.62. num.71.apud Sgroi loc.cit.verf. Quintò, quod.*
(d) *Tit.Teftes.num.51.& feqq.*

Pag.595.col.1.

(e) *Authent.de Teft.§.1.in fin.*
(f) *cap.Vilifsimis.1.q.1.*
(g) *Iuuenal.Satyr.14.verf.187.*
(h) *Caphalu.conf.238.vol.2.Canale.de Teft.par.4. n.93.Farinac.q.57.num.49.Guazz.Defen.19. cap.10.Mirand.q.17.apud Sgroi par.4.,cap.3. n.12.& 13.*
(i) *Guazzin.Defen.19.cap.1.n.14.*

Pag.595.col.2.

(l) *Chartar.de Execut.Sent. cap.2. num.68.Baiard. q.21.n.51.Farinac.conf.10. n.21.& conf. 55. num.13.Intrigliol fing.180.n.18.lib.2.Burg.de Mod.proced.ex abrupt.q.42.n.17. apud Sgroi par.4.cap.3.n.63.*
(m) *Farinac.quaft.43. à num. 137. Caball.caf.33. num.11.Guazzin.Defen.19.cap.14.n.3.*
(n) *Boer.decif.319.n.4.Clar.quaft.21. verf. Quaro nunquid.Vulp.conf.30.n.7. & conf.83. num.8. Apud Sgroi par.4.cap.3.n.63.in fin.*
(o) *Boff.de Indic.n.182.Bertazz. conf. 36. Natta Viu. Coft. Franch. Roland. Thoro. Mafcard. Ricc. Guazzin. apud Sgroi par. 4. cap. 3. num.64.*
(p) *Decian.Refp.48.n.26.vol.3.*
(q) *l.Vnius facinoris. §. Seruo.ff. de Quaft. Gloff. in l.Qua in omnia.in verb.Sufpectus. ff. de In ius vocan.*
(r) *Marfil. conf. 28.num. 11. Sgroi par.4. cap. 14. num.27.*

Pag.596.col.2.

(s) *Tit.Teftes.num.34.*
(t) *Boff.tit.de Tort.Teft. num.27.Burfat. conf.216. num.510. Guazzin. Defenf. 19.cap.6.num.6. apud Sgroi par.4.cap.11.n.2.*
(u) *Ghisler.de Iudic.Regul.cap.17. num. 56. Berti tit.11.cap.11. num.56. Ricc. decif.48.num.1. par 1.Sgroi loc.cit.n.10.*
(x) *Farinac.q.66.num.172.Guazzin.Defen.19.cap. 13.num.6.*
(z) *Bertazz.conf. 153. num.8. Ricc.decif.Archiep. par.2.decif.241.num.2. apud Sgroi par.4. cap. 11.num.16.fub fin.*
(a) *l.Vnius facinoris.§.Teftes. ff.de Quaft. Nouell. 90.cap.5.in fin.*
(b) *Bart.in l.1.§.Quaftionem. ff.de Quaft.Foller.in verb.Capiat. &c.num.38. Brun.de Indic.par. 2.q.4.n.11.Boff.tit.de Tort.Teft.nu.13.*

Pag.597. col.1.

(c) *Seraph. decif.1076. num.1. & 2.Guazzin.Defenf.19.cap.13.num.11. apud Sgroi par.4.cap. 11.num.16.*
(d) *Gabriel.concl.27.lib.7.Tiraquell. de Reo.conu. §.1.glof.5.nu.18.Ricc.decif.57. Cur. Archiep. num.1.par.1.Bertazz.conf.153.n.1. & 7.vol. 1.Guazzin.Defen.19.cap.2.n.3.*

(e) *Capyc.decis.142.n.3.4.& 9.Rot.Genuen.decis.1.num 32.Vulp.Gallic.apud Sgroi.par.4.cap.11.num.9.sub fin.*

(f) *Tit.Testes.§.3.*

Pag.598.col.1.

(g) *Tit.Testes.§.5.num.37.*

Pag.598. col.2.

(h) *Tit.Testes §.10.*

(i) *cap. Super eo.iunct. Glos. in verb. Non cogendi. vbi Hostien. num. 1. & Io: Andr. num.5. de Test. cap. Peruenit. il 2. cod.tit.M.A.Genuen. Prax.cap.19.*

Pag.599. col.2.

(l) *Farinac.quæst. 37.à num.57. & inde. apud Sgroi par.5.cap.3.n.2.*

(m) *Menoch. de Præsumpt. quæst.89. num.13.Boss. tit.de Indic.num.12.Baiard.quæst.64.num.59. Ricc. Caball. Grammat. Gandin. Alex. apud Sgroi loc.cit.num.3.*

Pag.600.col.1.

(n) *Tit. Indicia.§.2.*

(o) *Io: Andr.Alex.Iason.Gramm. Anton. de Canar. Gomez. Alberic. Paris. de Put.Marsil. Afflict. apud Clar.q.64.vers.Sed quæro, quod.*

(p) *Tit.Indicia.§.1.*

Pag.600.col.2.

(q) *Bart.in l.final. num. 9. ff.de Quæst. August. ad Angel verb. Quod fama.num.52. Blanc.de Indic.num.150.Pitigian.Pract. Substan.2. cap.8. Boss. de Indic. num. 30. quos dat Sgroi par.5. cap.3.num.17.*

(r) *Farinac.quæst.37.num. 28. & 29. Mirand. Ord. iud.quæst.26.art.4.concl.3.*

(s) *Bald. cons. 427. lib.5. Cranet. cons.6. num.13. Gramm.Vot.25.num.10.& decis.54. num.51. Ball.var. Resol. lib.1. quæst.5. num.16.Dian. par.4.tract.6.resol.3.Guazzin. Defen.30.cap. 31.num.4.apud Sgroi par.5.cap.3.num.19.*

Pag.602.col.1.

(t) *Sgroi par.6.cap.6.num.17.*

(u) *Clar.quæst.21.vers.Vlterius quæro.*

(x) *Menoch.de Præsumpt.quæst.89.num.9.Farinac. quæst.37.n.65.Ball.varia.lib.1. quæst.10.num. 5. Guazzin. Defen. 30.cap. 30. num.5.Ricc. decis.Cur.Archiep.268.nu.5.par.2. apud Sgroi par.5.cap.3.num.6.*

Pag. 602. col. 2.

(z) *Farinac.quæst.77.num.45.Guazzin.Defens.30. cap. 4. num. 12. & cap. 30. num.7.Mascard. concl.1311. num. 53. Peguer.decis.5.num.33. Ball.var.resol.lib.1. quæst.8.nu.5.citat. à Sgroi par.5.cap.3.num.14.*

Pag.603. col.1.

(a) *Angel.Sylu.Tabien.Armill.verb. Indicium num. 3.Sgroi par.5.cap.3.num.16.& ibi Gregor.Lopez lib.26.tit.1.par.7.vers. Præsumptio.Penn. Direct.par.3.Marsil.Mirand.& alij.*

(b) *Boer. decis 90. num. 3. Roman. cons.8.num.2. Bero.in cap.At si Clerici. num.124. apud Clar. quæst.21.vers.Hanc tamen.*

Pag.603. col.2.

(c) *Gloss.final.in l.Capite.ff.de Adult.Marsil.singul. 310.Felin.in cap.Olim.num.5.de Rescr. Dec. in cap. At si Clerici.num.17.de Iudic.quos dat Clar. d. quæst. 21. vers. Confessio extraiudicialis.*

(d) *Sgroi par.5. cap.3. num. 20. vers.* Limitatur *secundò.*

(e) *Aretin. Dec. apud Boss.tit. de Confess. num. 56. Bero.in cap.At si Clerici num.126.Boer.decis. 90.num.3. Aufrer. in Repetit.Clement.penult. de Off.Ord regul.3.num.16. Carauit. sup. Rit. 235.Magn.Cur.num. 6. cit.à Clar.d.quæst.21. vers.Hanc tamen.*

(f) *Farinac.quæst.82.num.42.Villagut.Pract.Crim. lib.7.tit.de Confess.cap.3. concl. 1. Baiard. ad Clar.quæst.24.num.135.*

(g) *cap. Quam sit.vbi Abb. num.2. Extr. de Exces. Prælat.*

(h) *Menoch. de Arbitr. lib. 2. cas.331.num.2.Mascard.concl.350.num.36.Baiard. quæst.21. nu. 132.Cabal.cas.81. num.9. & seqq. apud Sgroi par.5.cap. 3. num.20.vers.Limitatur nono.*

Pag.604. col.1.

(i) *Sgroi par.5.cap.3. num. 20. vers.Limita vndecimò.& par.6.cap.4.num.14.qui citat Blanc. de Indic.num.368.Granut.Theor.23.num.14.Farinac.cons.34.n.7.& Mysinger. obseru.100.*

(l) *Penn Schol.127.col.6.vers.Quia verò.Mascard. concl.856.num.17. Albertin.de Agnosc. quæst. 25.num.2.Sousa Aphor.lib.2.cap.21. num.21. Castropal. tract. 4. disp. 8.par.9. num.3.& 4. Dian. par. 4. tract. 6.Resol. 12. Bordon.Prax. Crim.cap.63.num.13.apud Sgroi d.par.5.cap. 3.num.20.*

(m) *Tit.Testes.num.40.& seqq.*

Pag.604. col.2.

(n) *Menoch.de Præsumpt.quæst.89. nu.19.Bertazz. cons.396.num.11.Farinac. quæst. 82. num.37. quos sequitur Sgroi par.5.cap.3. num.20.vers. Limitatur nonò.*

Pag.605. col.2.

(o) *l.1.§.1. ff.de Quæst. Paul. I. C. lib.5.Sent.cap. 14.§.1.*

(p) *l.Milite.§.2.C.de Quæst.*

(q) *Marsil.cons.12.num.3. Chartar.de Inter. Reor. lib.1.cap.2.num.3.*

Pag.606. col.1.

(r) *Alberic.in l.Edictum.num.4. ff. de Quæst. Clar. quæst.64.vers.Præterea debet.*

(s) *Diaz Pract.cap.120.vel 140.Chartar. decis.66. num.128.apud Sgroi par.7.cap.3. num.119.*

(t) *Burg.de Mod.proc.ex abrupt.quæst.23. nn.180. & seqq.Honded.cons.98.num.32. Tusc.litt.P. concl.236.num.36.Marsil.Pract. §. Quoniam. n.31.Menoch.de Arbitr.cas.330.n.3.*

(u) *Ma-*

(u) *Mastrill.decis. 295. num. 2.apud Sgroi d.par.7. cap.3.n.120.vers.Fallit tamen.*

(x) *Intrigl.singul.234.lib.1.apud Sgroi loc.cit.*

Pag.607.col.1.

(z) *Clar.quæst.64.vers.Veritas est.& ibi Boss. tit.de Sent.num.70.Gomez cap.13. Delict. num.20. & Alberic. Rubr.de Quæst. post num.9. Sanch. Cons.Moral.lib.6.cap.4.dub.3.num.3.*

(a) *Burg.de Mod.proc. ex abrupt.cap.100.num.55. Farinac.quæst.40.num.27.& quæst.37. n.174. apud Sgroi par.6. cap. 4. num.9. Clar.d.quæst. 64.vers Veritas est.in fin.*

Pag.607. col.2.

(b) *Vulp. cons.4 num.8. lib.1. Chartar.de Execut. sent.cap.2.num.67.Farinac. quæst.21. nu.151. Baiard.quæst.64.num.122.cit.à Sgroi.d.par.5. cap.4.num.2.& 8.*

(c) *Clar.d.quæst.64. vers. Veritas est. Tusc. litt.T. concl.332.n.81.Burg.de Mod.proc. ex abrupt. cap. 100. num. 52. Ambrosin. de Mod. form. proc.lib.6.cap.4. num. 1. Guazzin. Defen.30. cap.9.num.11.*

(d) *Clar.quæst.49.vers.Est igitur. Farinac.quæst.39. n.32.Burg.loc.cit.num.43.apud Sgroi.d.par.6. cap.4.num.6.*

(e) *Farinac.quæst.40.num.27.& quæst.37.num.174. Burg.loc.cit.num.55.*

Pag.609.col.2.

(f) *cap. final. vbi Glos. in figurat.cas. vers. Nam si quis.de Homicid.lib.6.*

(g) *Sanctor.de Pœn.cap.5.quæst.6.fol.229. Cyn.Angel. Sum. vers. Homicidium 5.num. 6. l Item Ophilius. ff de Aedil. edict. Clement. vnic. de Homicid.cap. Quicumque 23. quæst. vlt. Tabiena. verb. Irregularitas,3.num. 27. Rosella. verb. Homicidium. 4. §. 19. Panormit.in cap. Cum illorum.de Sent.Excomm.*

(h) *cap. Is qui de Sent.Excom.in 6.*

(i) *Gloss.in fig. cas. §. Colligo. in Clement. vnic. de Homicid.*

(l) *cap final. de homicid. in 6.Clement. vnic. eo tit.*

(m) *cap. Quicunque percutit.23.q. final.*

(n) *cap. Si aliquis iunct.gloss.Extrà de Homicid.*

Pag.610.col.1.

(o) *Panormit. in cap. Cum illorum num.8.de Sent. Excom.*

Pag.610.col.2.

(p) *Nauar. cap. 27. num.206. vers. Tertiò. Sot. de Iust lib.5.quæst.2.art.1.Concl.3.Couaru.in Clement. Si furiosus. Par.3. num.9. Henriq. lib. lib.14.cap.8.num.4.Tolet.lib.1.cap.27.§.Mutilans. vers.Secundò. Sayr.lib.6.cap.15.num.5. & 6. Aula part.7.Disp.5.Sayr.1.Dub.2.quos dat Leander par.5.Disp.7. quæst.9.*

(q) *Decian.Resp.93.num.117.Volum.2.Menoch.de Arbitr.Cas.351.num.12.Guazzin. Defen.30. cap.40. §. Quæ opinio. Penn. part. 3. Comment.54.Dian. par.4.Tract.6.Resol.16. apud Sgroi par.6 cap.5.num.24.& 25.*

Pag.611.col.1.

(r) *Bartol. in l. Vnius. §. 1. in prim. opposit. ff. de Quæst. Boss.Tit. de Tortur. num.42. Farinac. quæst. 38. num 85. apud. Sgroi Part.6. cap. 5. num. 27. Clar. quæst. 64. vers. vltimo videndum.*

(s) *Sgroi d.par.6.cap.5.num.35.& ibi Ball. Variar. resol.quæst.14.num.1.Burg.de mod.proc.ex abrupt.cap.100.num.157.& 158.*

Pag. 611. col. 2.

(t) *Tusc.Concl.331.num.2.litt.T.Farinac.quæst.38. num. 103. Cauale. de Brach. reg. par. 3. num. 137. in fin. & num.139.*

Pag.612.col.1.

(u) *Paul.Grilland. de quæst. & Tortur. quæst.4. col. penult. num.7. Cauale. de Brach. Reg. Par.3. num.155.& seqq.Chartar. de Inter.Reo.lib.4. cap.1. num.222. Guazzin. Defen.30. cap.43. apud Sgroi d. par.6.cap.5.num.40. circ.med.*

(x) *Cauale.de Brach.Reg. par.3.num.157.Simon de Prat.Cons.105.num.28.*

(z) *Marsil.in l.1.init. num.19.ff. de Quæst. Paris de Put. de Syndic.fol.455. num.11. Pract. Millc. fol. 103. num. 52. apud Clar. quæst. 64. vers. Decreta Tortura.*

(a) *Ambrosin. de Mod.form.proc. lib.5. cap.1.num. 30.Bald. Cons.241. num.8. vol.2. cit. à Sgroi part.6.cap.4.num.29.*

Pag.612.col.2.

(b) *Farinac.quæst.38.à n.40.ad 52.Sgroi par.6.cap. 5.num.42.*

(c) *Clar.quæst.64. vers. Nunc de gradibus.*

(d) *Abb. in cap. Cum in contemplatione. num. 6. de Reg. iur. Diaz. Pract. cap. 117. num.5. Viui. Comm. opin. verb. Clerici non possunt. apud Clar. d.quæst.64.vers.sed an Clerici.*

(e) *Bald.in l. Interpositas circ. fin.C. de Transact. Marsil. in l.p.num.15.ff. de quæst. & in Pract. crim.§. Expedita num.2. Clar. in d. quæst. 64. vers. Nunc de gradibus.*

(f) *Farinac. quæst.62. num.70. apud Sgroi part. 6. cap.6.num.3.*

Pag 613.col.1.

(g) *Boer. Decis. 163. num. 18. Brun. de Indic. & Tort.fol.134. Clar. d. quæst. 64.vers. Cæterum si Reus. Chartar. de Inter.reo.cap.1.num.148. Ambrosin. de Mod. form. proc. lib. 4. cap. 1. Ball. Burg. apud Sgroi d. par.6. cap.6. num.4.*

Pag.613.col.2.

(h) *Clar.cit.quæst.64. vers. Nunc de gradibus circ. fin.*

Pag.614.col.1.

(i) *Bald. in l.Consentaneum,C. Quomod. & quand. Iud.Bartol. in l. Si creditor.ff. de Priuil.credit. Gloss.notab.in l.final.C. de Fer. I.B. Nicola. Regul. iur. Tom.2.fol.24.vers. Fallit.40.*

(l) *Rice.Prax.Resol.402.in 2.edit.Prosp.de August. ad Quarant. V. Archiep.Auct.18.vers.octauo Hieronym.Roderic.Resol.10.num.33. Modern. de Pot.Reg.par.2.cap.1.num.247.& de Suppl.*

ad Sanctis. par. 2. cap. 5. §. 2. num. 4. quos dat Barbos. Coll. in Concil. Sess. 13. cap. 1. num. 13. & seqq. de Reform.

Pag. 614. col. 2.

(m) Gaid. Pap. decis. 74. Marc. Decis. 907. vers. quæritur quartò nu. 7. Carauit. sup. Rit. 259. Magn. Cur. num. 14. Gramm. sup. Capit. Regn. fol. 133. num. 4. apud Clar. quæst. 64. vers. Sed quid agendam.

(n) Sgroi par. 6. cap. 4. num. 30. qui citat. l. 2. C. de Appell. Clar. quæst. 64. vers. Sed quid. Farinac. q. 38. num. 10. Scacc. de Appell. quæst. 17. limit. 47. Memb. 1. num. 147. & de Iudic. lib. p. cap. 97. num. 92. & Caualc. de Test. par. 4. num. 159.

(o) Bist qa est. 104. num. 41. & ibi Bart. Bald. Angel. Alberic. ad l. 2. C. de Appell. & Farinac. quæst. 38 num. 10.

(p) Conciol. a l Statut. Fagub. lib. 4. Rubric. 6. Annot. num. 3. & Resol. crimin. 1. num. 8. V. Appellatio. Batard. quæst. 64. num. 85. Scacc. de Iudic. lib. p. cap. 97. num. 59. Farinac. quæst. 38. num. 22. Guazzin. Defens. 30. cap. 1. num. 9. Setalol. Prax. torquen. Reo. cap. 7. à num. 18.

(q) Tit. Canones. §. 11.

Pag. 615. col. 1.

(r) D. D. ad text. in l. 2. C. de Appell. recip. Gomez. Variar. tom 3 cap 13. num 23. Scacc. de Appell. quæst. 17. limit. 47. nu. 141. Chartar. Pract. lib. 4 cap. 1. num. 70. & 77. Vrs ll. Exam. apa. Concl. 128 num. 599. litt. A. Vermigliol. Conf. 169. num. 9. Ball. Tract. Variar. lib. 2. quæst. 26. num. 2. Lancellot. de Attentat. cap. 12. limit. 1. num. 93. quos dat Conciol. V. Appellatio. Resolut. 1. num. 1. & seqq.

(s) Marant. specul fol. 136. num. 14. Clar. quæst. 64. vers. Sed quid agendam.

(t) Bist Prax. 4. num. 96. Ambros. de Mod. for. proc. lib. 3. cap. 1. num. 26.

(u Sgroi par. 6. cap. 5. num. 2.

(x) Cap. final. iunct. gloss. in V. Rationabilis. Extrà de Consuet.

Pag. 615. col. 2.

(z) Sanctor. de Pœn. cap. 5. quæst. 4. vers. quoniam autem fol. 220.

(a) l. 2 ff. de Appell. recip.

Pag. 616. col. 1.

(b) Formular. post Pract. crim. Tit. Form. torqu. Reum §. 16.

(c) Pafferin. Trib. Regal. quæst. 32. art. vnic. num. 8.

(d) Bist. quæst. 104. num. 38. & 39. & ibi Gomez. Tusc. Guazz. Bartol. Brun. Marsil. Monticel. Personal. Farinac. quæst. 38. num. 7.

(e) Sgroi par. 6. cap. 4. num. 28. qui citat Gomez. Rimin. iunior. Tusc. Burg. Marsil. Cabal. Cyriac. Guazz. Caren. Dian. par. 4. tract. 6. Resolut. final.

Pag. 616. col. 2.

(f) Sanctor. de pœn. cap. 5. quæst. 7. vers. prima vel Tortura. fol. 230.

(g) Clar. quæst. 64. vers. Sed quid agendum.

(h) Tit. Canones. num. 26.

Pag. 618. col. 1.

(i) Sanctor. de pœn. cap. 5. quæst. 4. vers. Respondeo quarto fol. 222 & 223. Simanc. Cathol. inst. Tit. 65. n. 16. Chart. Pract. lib. 4. cap. 1. à num. 161.

Pag. 619. col. 1.

(l) Feliu. in cap. Ex parte. il 2. de Offic. Iud. deleg. Alex. Conf. 13. num. 7. lib. 2. & Conf. 72. num. 10. lib. 6. Alberic. Dictiou. verb. Omninò. Tusc. litt. D. Concl. 322. num. 2. & 11.

(m) Arg. l. final, C. de Nouat. Angel. de Perus. Conf. 31. num. 9. apud. Tusc. l. cit. Concl. 325. num. 1. & 4.

(n) Abb. in cap. Cum in contemplatione. num. 7. de Reg. iur. Boer. decis. 163. num. 17. Brun. de Indic. & tort. Bartol. in l. 1. ff. de Cast. Reo. Marian. Repet. cap. qualiter, & quand. num. 233. il 2. de Accus. apud Clar. quæst. 64. vers. Cæterum si Reus.

Pag. 619. col. 2.

(o) Bart. in l. 1. §. Diuus Seuerus ff. de quæst. Angel. in l. 2. num. 1. C. de Cast. Reo. Simanc. de Haret. cap. 63. num. 42. Anton. de Canar. de Quæst. Memb. 5. num. 7. quos dat Clar. 64. vers. Et circà hanc.

(p) Andreæ. de Isern. sup. par. 1. Constit. Regn. Rubr. 27. col. 6. Paris de Pute. de Syndic. fol. 451. col. 1. num. 1. Clar. d. quæst. 64. vers. Cæterum si Reus.

Pag. 620. col. 1.

(q) Caualc. de Test. par. 4. num. 157. apud Sgroi. part. 6. cap final. in fin.

(r) Farinac. quæst. 38. num. 100. & seqq. cit. à Sgroi. par. 6. cap. 5. num. 17.

(s) Farinac quæst. 38. num. 96. apud Bist. quæst. 106. num. 19.

(t) Caball. Cas. 288. num. 38. Guazz. Defen. 30. cap. 24. in fin. Caualc. de Brach. reg. part. 3. num. 184. quos dat Sgroi part. 6. cap. 5. num. 21.

Pag. 620. col. 2.

(u) Ambrosin. de Mod. for. prot. lib. 4. cap. 8. dat. per Bist. quæst. 106. num. 22.

Pag. 621. col. 1.

(x) l. Quæstionis modum. ff. de Quæst.

(z) Sanctor. de Pœn. cap. 5. quæst. 3. vers. Debiles & infirmi. fol. 212.

(a) l. si quis in graui. §. Ignoscitur. ff. Ad S. C. Syllan. Paul. Grylland. de Diuer. crim. lib. 3. quæst. 6. num. 5. Viui. Comm. opin. V. Senex. apud Clar. quæst. 64. vers. Non etiam.

(b) Sanctor. de Pœn. d. cap. 5. quæst. 3. vers. Senes qui fol. 213.

Pag. 621. col. 2.

(c) Sanctor. loc. cit. vers. Respondeo circa Patres. fol. 216.

(d) l. 1. §. Impuberi. ff. Ad S. C. Syllan. Anani. in cap. 1. num. 10. de Delict. puer. Io. Igne. in l. Excipiuntur. num. 49. ff. Ad S. C. Syllan. apud Clar. quæst. 64. vers. Quæro nunquid.

(e) l. Nul-

(e) *l. Nullus.C. Ad Leg.Iul.maiest.l. Decuriones. l. Milites.C. de quæst.*
(f) *Clar.d.quæst.64.vers. Vlterius quæro.*
(g) *Boss. Tit. de Tortur. Test. num.7. apud Clar. quæst.64.vers. Item quæro.*
(h) *Sanctor. de Pæn.cap. 5. Quæst.3.vers.Patres dignissimi fol.213.& ibi Leo Zambell.Reg.crim. cap.16.num.22.*

Pag.622. col.1.

(i) *Sanctor.loc.cit.vers. Si autem.fol.215.*
(l) *Sanctor. loc.ci,.vers. Si quæras an sit. fol.216.*

Pag.622. col.2.

(m) *Tit.Tortura. §.1.*

Pag.523.col.1.

(n) *Bartol. in l. p. §. Quæstionem ff. de quæst. Foller. Pract. in verb. Capiat. num.28. Boss. Tit. de Tort. Test. num. 43. Guazzin. Defens. 19. cap.1.num.1. apud Sgroi part.4.cap.15.n.2.*
(o) *Tit.Testes. §.13.*
(p) *Tit.Testes. num.115. & seqq.*
(q) *Gramat. Vot.7.num.10.Ruin. Cons.7.num. 32. lib.5. Dec. Cons.189. num. 19. Baiard. quæst. 25. num.32.Bertazz. Cons.114. num.6. Mascard.Concl.153.num.6.Farinac.quæst.79.num. 73.apud Sgroi par.4.cap.15.num.4.*
(r) *cap. super eo.cap.Peruenit.il 2. de Test.cogen.*

Pag.923.col.2.

(s) *cap. Cum super.Extra. de Test.cogen.*
(t) *Gloss. in cap. 2. in verb. Depositionis. de Test. cogen.*
(u) *Tit. Canones.num.26.*
(x) *Tit.Testes.num.80.*
(z) *Guazzin Defen.14.cap.11.num.p. Capell.Tholos. Decis.4. Baiard.quæst.24. num.137. Farinac. Cons.20.num.8. apud. Sgroi. Par. 4. cap. 15.num.11.*

Pag.624. col.1.

(a) *Bart.& Marsil. in l. Vnius.§.Testes.ff.de Quæst. Brun. de Indic.quæst.4.num.22.Gram.Vot.21. num.21. Ruin. Cons.7.num.1. lib.5. Villagut. Pract. lib.8. cap.6. Baiard. quæst. 25. num. 6. Scacc.de Iudic. cap. 100.num. 16. apud Sgroi par 4. cap. 16. num. 7. Clar. quæst. 25. vers. Solet dubitari.*

Pag.624. col.2.

(b) *Honuphr.Camian. apud Farinac.quæst.39. num. 147. cit. à Sgroi. d.par. 4. cap. 16. num.7. in fin.quæst. 101.nu.25. qui dat Foller.& Guazz. Desen.19.cap.15.num.2. Passerin. Tribun. Regul.quæst.19.art.9.num.126.*
(c) *Boss.Tit. de Mandat. ad homicid. post num. 30. apud Clar. quæst.25.in fin.*

Pag.624. col.1.

(d) *Tit. Tortura §.5.*
(e) *Sgroi part.4. cap.3.num.55.*

Pag.624. col.2.

(f) *Roland. à Vall. Cons.73.nu.23. Mascard.Concl. 1340.num.8.Ambrosin. de Mod.for.proc.lib.1. cap.4.num.8.Guazz.Desen.19.cap.2.num.15. apud Sgroi par.4.cap.16.num.3.*

Pag.625.col.1.

(g) *Gomez Variar.Tom.3.cap.13.num. 29.Mirand. Ord.iudic. quæst.17. Art.2.Hieronym.Roderic. Resolut.42.num.19. apud Sgroi par.4. cap.15. num.18.in fin.*
(h) *Sgroi loc cit. qui dat Burg. de mod. proc.ex abrupt.quæst.100.num.127.& 128.*

Pag. 625. col.2.

(i) *Tit. Applicatio. §.11.*
(l) *Burg. de mod. proc. ex abrupt. quæst. 100. num. 129. Carena par. 3. Tit.6.num. 59. Scacc.lib. p.cap.26.num.14.Guazzin.Desen. 19.cap.13. num.2.cit. à Sgroi par.4.cap.15.num.18.*

Pag.626. col.1.

(m) *Chart. de Execut.sent.cap.2. num.68. Farinac. Cons.10.num.21.& Cons.55.num.13.Senogal. de Mod for.Proceß.lib.6.cap.4.num.5. Guazz. Desen. 19. cap. 13. num. 3. apud Sgroi par.4. cap.15.num.18.*

Pag.626. col.2.

(n) *Sgroi par.4.cap.16.§.1.num.9.in fin.*
(o) *Gomez. Tit de Delict.cap.12.num.24. Foller, Pract. canon. cap. 8. vers. Testes diligenter. Guazz D fen.14.cap.11.num.22.*
(p) *Clar.quæst.21. vers. Assertio Vulnerati.*

Pag.627.col.2.

(q) *cap. De his de Accus. l. si cui. §. Iisdem. ff eo. tit. Clar.quæst.57. in princip. & quæst.62.vers. Forma autem.*
(r) *Didac.lib.p.Resol.cap.1. post num.8.Igne Repet. §. Non aliàs. post num. 180. Rebuff. Proem. Const. Franc. gloss.5. num. 118. apud Clar. d. quæst.62.vers. Forma autem.*
(s) *Sgroi par.6.cap.3.num.1.*

Pag.628. col.1.

(t) *Tit.Sententia. §.5.*
(u) *Sgroi loc.cit.num. 3 .& seqq.*
(x) *Gramm.Decis. 42. Clar. quæst. 21. vers. Ego in practica. Ioseph.Ludouic.Concl. 45. vers. Solent etiam. Menoch. de Arbitr. lib. p. cap. 92. num.2. Ciarlin. Controu. 12. num. 13.*

Pag.628.col.2.

(z) *Clar.quæst.64.vers. Illata Reo & ibi Boss. Tit. de Inquisit.num. 30.*
(a) *Alberic.Rubr.C.de Quæst.num.9.Boer.decis.163. num 12.Gramm.Decis.8.num 9. Didac.Pract. quæst.23.fol.167. Cason.Pract. fol.75. num.2. Cepoll.Cons.Crim.32. vers. Nec potest. Marsil. in l. Repeti. num.24.ff. de Quæst. Gomez. cap.13. Delict.num.18. Carer. Pract. fol.171. num.202. Simanc. de Hæret. cap.63. num.36. quos dat Clar.d.quæst.64.vers.Illata.*

Pag.629.col.2.

(b) *Anton. Gomez. Variar. Tom. 3. cap. 13. Berti Pract.crim.Tit.17. cap.5. num.11. Sgroi Par. 6. cap. 3. num. 5. & apud eum Ghisler. Iud. regul.cap.181.num.11.*
(c) *Farinac. quæst.86. num.58. 64. & 66. & Cons. 82. num.4. cit. à Sgroi Par.6.cap.3.num.17.*

(d) Tit.

(d) *Tit. Tortura.* §.3.
(e) *l. De pretio.ff. de Publi. in rem act. Roman. in l. Si verò §. De viro.ff.solut.matr.I.B.Nicola. de Reg. iur. Tom.2.fol. 23. verf. lex generaliter.*
(f) *arg.l.p.§. In infinitum.ff. de legat.præstand.cont. tab.*

Pag.630.col.1.

(g) *Tit.Canones.num.70.*
(h) *Tit.Rens.§.2.*

Pag.630.col.2.

(i) *Tit.Tortura.num.20.*
(l) *Tit.Sententia.num.95.*

Pag.631.col.1.

(m) *Stat.Gen.Ord.cap.8.§.39.num.3.*
(n) *Sanctor.de Pœn.cap.5. Quæst.4.Difficult.2.verf. Respondeo.fol.226.*

Pag.631.col.2.

(o) *Clement.1.§.Verum. in fin.de Hæret.*
(p) *Sanctor. de Pœn. cap. 5. quæst. 4. Difficult. 5. fol.227.*
(q) *cap.Liberti.12.q.2. cap. Si Capitulum de Concess.preb.in 6. Abb. in cap.Bonæ memoriæ num. 18.23. de Elect.*

Pag.631.col.1.

(r) *Sanctor.loc.cit.quæst.8.verf. Resdondeo de omnibus.fol.234.*
(s) *l.Præses.ff.de Off. Præsid.l. Do pretio.ff. de Publi. in rem.act.l. Prospexit ff. Qui, & à quibus.l. Quos prohibet.ff. de Postul.*

Pag.631.col.2.

(t) *Hostien. Rubr. de Excom. verf. Quid si aliquis. num.10.*
(u) *l.p.ff. de Iniur. & fam.libell.*
(x) *Sanctor. de Pœn.cap.4. quæst.6.fol.175.*

Pag.632.col.1.

(z) *Sanctor.loc.cit. quæst.p.verf. Respondeo secundò, fol.134.*
(a) *Tit.Tortura num.13.*

Pag.632.col.2.

(b) *Sanctor.loc.cit.quæst.6.ant.med.fol.175.*

TITV-

TITVLVS DECIMVS SEPTIMVS.

Probationes.

TEXTVS.

§I. Testes singulares plenam Probationem non faciunt, & si sunt omni exceptione maiores, solùm semiplenam, & inchoatam. Duo Testes contestes omni exceptione maiores plenam, & dilucidam Probationem efficiunt, & in pœnam ordinariam condemnant. Probatio euidentissima est, quæ ex priuilegijs, instrumentis, & litteris, cæterisque eius generis eruitur. Probatio euidens est ex Testium dictis, reique euidentia. Probatio minùs euidens est ex probabilibus coniecturis, quæ & Præsumptiones vocantur. Duo indicia grauia æquiparantur Præsumptioni iuris.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Probatio, quid sit.*
Probationis gradus tot sunt, quot media ad Probationem.
Hostiensis assignat nouem media.
Martinus Abbas sex.
Confessio Rei releuat ab onere probandi.
Gradus Probationis sunt quatuor.

2. *Probationem plenam non faciunt Testes singulares.*
Singularitas diuersificatiua non attenditur in Testibus fide dignis.
Testes concordantes in facto, & dubitatiuè deponentes de tempore, non sunt singulares, aut discordes.
Diuersitas temporis non facit singularitatem, quando vna, & eadem res fit in diuersis temporibus, vt ieiunium in Quadragesima, & Aduentu.
Nec quando est parua differentia temporis.

3. *Testes singulares, plures quàm duo, circa delicta eiusdem speciei, probant ad pœnam extraordinariam.*
Et quatuor ad pœnam ordinariam.
Prudentiæ Iudicis committitur dare fidem Testibus.
Debilitas Testium singularium roboratur per numerum.
Per Inductionem multa probantur.

4. *Vt plenè probata sint indicia in suo genere per Testes singulares, quid requiratur.*
Quatuor indicia leuia probata per Testes singulares faciunt vnum graue; & , cum adminiculis, ad Torturam.

5. *Per Testes singulares probatur mala fides.*
Item minæ, & dolus malus.
Pariter Irregularitas.
Insuper animus, seu voluntas alicuius, vt voluntas Nouitij non intendentis profiteri.
Præterea omnia vitia carnalia.
Frequentia actus, Dementia, Simonia, & similia.

6. *Non requiruntur Probationes, ità validæ ad torquendum, sicut ad condemnandum.*
Singula, quæ non prosunt simul collecta iuuant.
Indicia singula probanda per duos Testes sunt, in ordine ad condemnationem, non verò ad Torturam.
Tria indicia leuia, remota, & per Testes singulares probata, sed verisimilia, sufficiunt ad Torturam.
Iudex debet concordare dicta Testium.
D. Augustinus concordauit dicta quatuor Euangelistarum.
Testes singulares, quid probent coniuncti.

7. *Duo Contestes omni exceptione maiores, faciunt plenam Probationem.*
Exceptio, etiam leuissima, impedit integritatem Testis.
Etiam præsumptio ad hoc sufficit.
Vnum adminiculum sanat læsam integrita-

gritatem Testis in ordine ad Torturam.

Prudentia Iudicis summè necessaria in librando vim exceptionis contra Testem, & adminiculi contrà Reum.

8. *Probatio euidentissima, quæ.*

De Probationibus per scripturas, & instrumenta remissiuè.

9. *Probatio euidens, quæ.*

10. *Probatio minùs euidens.*

Præsumptio quid sit. Remissiuè.

11. *Duo indicia grauia æquiparantur præsumptioni iuris.*

Fictio iuris, quæ sit.

Præsumptio iuris, & de iure, quid sit.

Est vocabulum Magistrale.

Præsumptio iuris, quid sit.

12. *Contrà Præsumptionem iuris, & de iure regulariter non admittitur Probatio.*

Opinio Abbatis, impugnatur à Felino.

Præsumptio iuris, & de iure militans contra personam legalissimam, & fide dignam, admittit Probationem contrariam.

13. *Contrà præsumptionem iuris, & de iure in criminalibus admittitur Probatio.*

Debet tamen esse Probatio euidentissima.

Præsumptio iuris non requirit Probationem contrariam, ità validam.

14. *Explicatur Textus.*

Ad excludenda duo indicia grauia requiritur par probatio contraria.

1. IN hoc *Textu* declarantur gradus Probationum; priùs tamen dicendum est, quid sit Probatio; & omissis alijs diffinitionibus, quas passim afferunt *Doctores*, & de quibus inter se dissentiunt, quia insufficientes reperiuntur, amplector eam, quam dat (a) *Abbas*, & est, quod sit *Rei dubiæ in iudicio per legitimos modos facta declaratio*. Quia verò stella à stella, & lumen à lumine differt in claritate, cum vnum plùs, aliud verò minùs, clarum sit; ità etiam vna declaratio est alia clarior, & ex hoc nascuntur gradus maioris, aut minoris virtutis in Probatione. Ista porrò diuersitas sumitur à medijs, quibus fit Probatio, proindè tot possunt constitui gradus, siue species probationis, quot sunt media ad illam. *Hostiensis* (a) enumerat nouem hoc Disticho comprehensas.

Aspectus, sculptum, Testis, notoria scriptum,
Iurans, cōfessus, præsumptio, fama probabūt.

Et *Martinus Abbas*, vt notat *Addens ad Hostiensem* (b) sex tantùm assignat. Sed quia illæ plereque spectant ad causas ciuiles, nec faciunt pro Nobis, qui criminalia tractamus; & etiam quia prædicti inter Probationes recensent Confessionem *Rei*, quæ non est Probatio, imò quid releuans ab onere probandi, vt acutè obseruat *Panormitanus*, (c) ideo cum *Tex.* nostro reducemus eas ad quatuor; puta *euidentē*; *minùs euidentē*; *plenam*, seu *dilucidam*; & *euidentissimā*, de quibus singulis infrà loquemur.

2. Antequam autem assignet *Textus* media, quibus fit plena Probatio, dicit, quod *Testes singulares plenam Probationem non faciunt*. Plena Probatio dicitur illa, quæ sufficit ad inferendam pœnam ordinariam, ex hoc, quod *plenè*, hoc est omni hæsitatione, aut dubio remoto à mente *Iudicis*, ipse persuasus remaneat de Delicto, & Delinquente. *Testes* ergo *Singulares* non plenè probant. Plura circà *Testes Singulares* diximus suprà, (d) sed quia hæc materia plerumque in processibus vsu venit; & si hæc doctrina vniuersaliter, & absque vlla limitatione admitteretur, penè omnes processus, maximè intrà claustra, in fumum abirent, nonnullas limitationes necessarias addendas duco. Dico ergo, quod si *Testes* sint conspicui, graues, & probatæ fidei, nempè si sint *Sacerdotes grandæui*, & vitæ probatæ; siue etiam *Laicus senex* Orationi addictus, timoratæ conscientiæ, & qui communiter inter Fratres habetur pro optimo Religioso, (quibus *Deo* dante abundat *Seraphica Relig.o*,) nihil officit singularitas diuersificatiua, vt dicunt *Doctores*. (e) Singularitas enim tunc non attenditur, ex eo maximè, quia probationes sūt *Iudici* arbitrariæ, & potest illis præbere credulitatem. Hoc autem maximè verificatur, non solū quando agimus de probando delicto in genere, puta, quod aliquis sit Fornicarius, Adulter, Proprietarius, Ebriosus; vt aliàs dixi, & iterùm dicam inferiùs: sed etiam de delicto in indiuiduo verificatur, quandò Testes deponentes super substantia facti concordant, & dubitatiuè loquuntur de tempore, vel de loco, vt dicendo, *Credo, quod fuit de Quadragesima*; *dubito, quod sit de Aduentu, &c.* tunc enim

non

non præſumuntur ſingulares, ſeu diſcordes, (*f*) licet enim magna temporis intercapedo ſit inter Quadrageſimam, & Aduẽtum, tamen, quia apud Nos idem ſeruatur in ambobus tẽporibus ieiunium, poteſt facilè à Teſte, ſine dolo malo, accipi vnum tẽpus pro alio, & hoc non vitiat ſubſtantiam teſtimonij, quando ſubſtantia delicti non dependet à tempore. Sicut etiam, ſi vnus diceret aſſertiuè *fuit de Menſe Maij*, alius autẽ diceret *fuiſſe de Menſe Septẽbris, quandò metitur fœnum*, quia meſſis fœni, quæ fit in vno, aut alio Menſe, (ſaltèm in quibuſdã Regionibus) poteſt dare cauſam errori Teſtis, abſque falſitate malitioſa; & hoc ſemper intelligendum eſt, quando non eſt vis in tempore. (*g*) Et etiam non attenditur ſingularitas Teſtium in tempore, quando vnus deponit de vno tempore, & alius de parùm diſtanti: parua enim diſtantia eſt pro nihilo reputanda; & re vera parùm ſolent curare homines de obſeruantia temporis, cum multoties vnum diem accipiant pro alio, & aliquando etiam Menſẽ pro Menſe; vndè facillimum eſt diuerſificare in tempore; & ob id parum attendenda eſt ſingularitas in tempore, quãndo in eo non ſtat ſubſtantia delicti.

3. Multa autem probant Teſtes ſingulares non ſolùm in tempore, & loco, ſed etiam quando ſunt ſingulares in ſubſtantia facti iterabilis; & proindè in cauſa Hæreſis plures Teſtes diuerſificatiui plurium delictorum, ſub eadem ſpecie, probant ad pœnam extraordinariam, ſi ſunt plures, quam duo, vt ſcribit *Rodericus*, (*h*) & alij: & ſi ſunt quatuor, ſufficiunt ad ordinariam, vt dicunt multi. (*i*) Et hoc firmitèr tenendum eſt in *Religione* pro puniendis nonnullis peruerſis hominibus, qui per plura ſcandala maculant bonam aliorum famam; licet enim hoc, vel illud delictum in indiuiduo non poſſit probari, probant tamen in ſpecie Teſtes ſingulares; & hoc ſufficere debet, data Teſtium integritate. Certè, ſi vnus Teſtis deponit de littera amatoria; alius de muneribus; alius de riſu, & iocis; alius de oſculis; alius de ſequeſtratione; & alius de concubitu cum fœmina, copulantur iſti Teſtes quãuis ſingulares in tempore; & loco, quia conueniunt in indicijs, quæ ſe iuuant; & in perſona; & quare copulandi non ſunt Teſtes de viſu ſingulares, qui deponunt de diuerſis copulis? Nonnè omnia illa delicta probant *Reum* de crimine ſacrilego contrà caſtitatem? Et quare iſte puniri ordinariè non poterit? Dicere, (vt audiui à quibuſdam,) quod non probatur ſpecies, niſi per indiuidua, & ſic, quod nec probetur, quis criminoſus in ſpecie, niſi probetur in indiuiduo; hoc inquam eſt cauillari, & ſcrupuloſas ſubtilitates inuehere in *Religione*, ob quas difficillimè tales mali homines, qui æquali vafritie, & peruerſitate ſe perdunt, & bonorum famam produnt, pœnas debitas euadunt, cum *Religionis* exterminio. Non ſumus in Phyſicis, aut Mathematicis, vbi requiritur demonſtratiua probatio, ſed ſumus in Moralibus, in quibus moralitèr proceditur, & præſumptiuè. Profectò prudentiæ, & arbitrio *Iudicis* committitur fidem dare Teſtibus, vt ex quadam lege (*l*) communiter dicunt *Iuriſperiti*: debet ne ergo prudens *Iudex* credere, quod homo, aliàs malæ famæ, verum dicat negando, & quatuor Religioſi graues, timentes *Deum*, velint mentiri, falſum iurando, & proximum calumniando, cui ſi *læſam* coràm *Iudice* famam non reſtituant de ſua ipſorum ſalute actum eſt? Hoc nullo modo prudenter fieri poteſt. Quare ergo talitèr probatus *Reus* non debebit ordinariè puniri? Quia ſunt ſingulares? Sed ſingularitas hæc, licet ſit in loco, tempore, & perſona, non tamen erit in ſubſtantia ſpecifica delicti, quæ punibilis eſt. Debilitas ſingularitatis roboratur numero Teſtium, & eorundem integritate. In Logicis à ſingularibus non fit illatio, ſed ſi multa aſſumuntur ſingularia, & de cæteris non appareat inſtantia, vtique infertur optima concluſio, vt patet in *Inductione*. Sumus in caſu ergo. Hic Socius *Caij* vidit fornicantem cum *Berta* tali loco, & die, iſte alius Socius vidit eundem fornicantem cum eadem, vel alia fœmina, tali loco, & die; & ſic de duobus alijs Socijs; per inductionem ergo moralem concludimus, ergo *Caius* eſt Fornicarius, & ità pœna ordinaria puniendus.

4. Et quod dico de ſubſtantia delicti adaptandum, eſt etiam indicijs, de quibus eadem eſt ratio. Si enim ſunt ordinata ad vnum ſpecie peccatum, optimè illud indiciant, & ſic ſufficienter indiciatum *Reum* dicere debemus. Sed hìc aduertere oportet, quod ſicut quatuor requiruntur Teſtes de viſu ſingulares circà ſubſtantiam indiuidualem delicti, ità paritèr quatuor indicia requiruntur per quatuor Teſtes ſingulares, vt dicantur plenè probata indicia in ſuo genere, puta leuium, a ut gra-

uium. Et ratio est, quia sicut numerus Testium supplet defectum singularitatis in probanda substantia delicti, ità numerus indiciorum supplere debet eundem defectum in probandis indicijs. Vtpotè, si inueniretur *Caius* occisus pistoletti ictu, & vnus Testis deponit *Seium* rixatum fuisse anteà cum *Caio*; & alius pariter singularis deponit vidisse in camera *Seij* puluerem pyrium; hi duo essent inepti ad indicium probandum; ità vt posset contrà *Seium* deueniri ad specialem inquisitionem. Sed, si alius deponat vidisse *Seium*, qui sibi à Seculari amico dari fecit globulos plumbeos; & alius deponit audiuisse à *Seio* hæc verba, *Caius tot, & tanta mihi faciet, quod aliquando excucullabor*; certè ista quatuor indicia ad idem intentum tendentia constituent probatum vnum indicium graue resultans in valore ex quatuor leuibus, & optimè sufficeret ad inquirendum in specie, & iunctis adminiculis, etiam ad torquendum, vt multi (*m*) scribunt.

5. Paritèr ex ijsdem principijs, puta, quod actus reiterabiles possunt probari per Testes singulares; dicunt plures *Doctores*, (quos plena mani congerit *Sgroi*,) (*n*) quod probantur *Minæ*, quandò nempè sunt repetitæ; *Mala fides*; *Dolus*; *Irregularitas*, non tamen eius causa; (*o*) *Animus*, seu *Voluntas alicuius* (vt protestationes factæ à Nouitio intrà annum Nouitiatus, quod nolebat profiteri;) *Adulterium*, seu *Fornicatio*, aut aliud *vitium carnale*; *Frequentia actus*; *Dementia*, siue *Furor*; *Simonia*; & similia, quæ frequenter vsu veniunt, de ijs nempè eadem currit ratio; & de his vide *Sgroi* loco citato.

6. Aduertendum porrò est, quod non requiruntur Probationes, ità validæ ad torquendum, velut ad condemnandum; proindè ad effectum torquendi, *Testes singulares* coniunguntur; vnde valet illa regula *Singula, quæ non prosunt, simul collecta iuuant*, in ordine scilicet ad Torturam. Nec obstare debet, quod communiter dicitur, puta, quod omne indicium probari debeat per duos Testes; quia hoc verum est in ordine ad condemnationem, non autem ad Torturam, vt explicat *Baiardus*. (*p*) Hæc tamen debent intelligi cum hoc, quod tria concurrant; nempe, quod Testes sint omni exceptione maiores; quod deponant verisimilia; & quod sint plura indicia quam duo; Imò existimat *Caballus*, (*q*) quod etiam si sint duo, vel tria indicia, quantumuis remota, & per *Testes singulares* probata, dummodò sint verisimilia, hæc sufficiant ad Torturam; & dicit, quod si ita non fieret, multi facinorosi impunes euaderent, eo quia difficilè est omnia indicia per duos Testes probare, quod verissimum est, & in praxi seruandum. *Iudex* autem, quantùm potest, debet concordare dicta Testium ad hoc, quod non censeantur singulares, sustentanda enim sunt, & ad concordiam reducenda, vt dicunt *Doctores*, (*r*) non tamen supplendo, quod non dicunt; aut verba impropriando; aut subauditos intellectus inducendo; hoc enim licet fieri possit in ciuilibus, non tamen licet in criminalibus ad *Reum* grauandum: Sed interpretando eorum dicta, ipsa explicando, & dando illis sensum, in quo possint cõuenire, eo modo, quo *D. Augustinus* dicta quatuor *Euangelistarum*, qui in multis videntur singulares diuersificatiuè ad cõcordiam reuocauit, in *lib. de Consensu Euangelistarum*. Concludimus ergo, quod *Testes singulares*, licet singuli ex se non probent plenè indicia, neq; substantiam delicti, tamen coniunguntur, ita vt tres probantes tria indicia, etiam leuia, sufficiant ad Torturam, & etiam sufficiant duo, si indicia sint valdè verisimilia; ad substantiam autem facti iterabilis tres, vt præfertur, singulares, non patientes exceptionem sufficiunt ad pœnam extraordinariam, & quatuor ad pœnam ordinariam. Et licet *Textus* dicere videatur, quod faciant *solam semiplenam Probationem, & inchoatam*; hoc debet accipi in quantùm considerantur vt singuli, non verò in quantùm coniunguntur.

7. *Duo Testes contestes omni exceptione maiores plenam, & dilucidam Probationem efficiunt*. De hoc aliàs (*s*) dictum est; sed circà exceptiones, quæ possunt dari vel personis, vel dictis, vel modo dicendi Testium est aduertendum; Quod quamuis omnis modica exceptio tollat quominùs Testis dici possit omni exceptione maior, imò ad hoc sufficiat etiam leuissima præsumptio, (*t*) tamen in ordine ad torquendum reparatur læsio per adminicula, & integer euadit; ita vt opinio eorum, qui dicunt, quod dictum vnius Testis, sine adminiculis, non faciat indicium ad Torturam, debet accipi de Teste non totaliter integro; sed addito adminiculo, iste sanatur, & optimè facit ad torquendum, vt multi (*u*) scribunt. Et in hoc, summa prudentia opus est *Iudici*, vt benè libret robur exceptionis contrà Testem factæ, &

valo-

valorem adminiculi, per quod debet succurri læsioni Testis. Si enim exceptio esset valida, & grauitèr vulneraret personam, aut dicta Testis; adminiculum verò, aut aliud indicium valdè debile, hoc non posset dare integram vim Testi eneruatam à contraria exceptione, Oportet proindè, quod proportionetur valor indicij valori contrariæ exceptionis. De hoc autem dare firmam regulam, quæ in omni casu quadraret, impossibile est; Vndè Iudicis prudentiæ hoc determinandum relinquitur. Quæ omnia quadrant etiam ex eodem principio Testibus contestibus in ordine ad condemnationem. Si enim contrà eos proponatur exceptio, per quam debilitetur eorum integritas necessaria ad condemnandum ad pœnam ordinariam, adminiculis, & indicijs reparatur; ita vt Probatio pro Fisco facta per tales Testes, & indicia æquiualeant plenæ Probationi, ac si facta à Testibus omni exceptione maioribus fuisset, & sic *in pœnam ordinariam condemnet.*

8. *Probatio euidentissima est, quæ ex priuilegijs, &c. Textus* de se clarus est: Multa quidem dicenda essent circa *Probationes*, quæ fiunt ex instrumentis; Scripturis; Inscriptionibus lapidarijs; & similibus, de quibus tractant *Doctores* passim. (x) Sed quia hæc plerumque faciunt in causa ciuili, ea pertransimus. In criminalibus, quæ Probatio fiat *instrumentis*, & *litteris*: (vt puta *instrumentis* Vsurarijs, aut Simoniacis, nempè continentibus contractus hoc, vel illa prauitate initos; vel *litteris* amatorijs; vel per quas mandatum de patrando scelere datur, vel commissio; vel libellis famosis, &c.) iam supra (z) dictum est, ad quæ Lectorem mittimus. Sed quid intelligit *Textus*, dum ait, *cæterisque eius generis eruitur*? Dico, quod non tantùm veniunt scripturæ; sed ea omnia, quæ permanent, donec à *Iudice* per sensum proprium in iudicio percipi possint; vt puta Cadauer si videatur mēbratim trūcatum; arbor recisa; dirutus paries; combusta domus; cornua sculpta in valuis ad ignominiam; & similia; & talis euidentissima Probatio facit, vt plurimùm, ad corpus delicti comprobandum: ad probandum enim Delinquentem, ità vt nulla suppetat illi defensio, rarissimè contingere posset, nisi in *notorio facti* patenti ipsi *Iudici*, in quo maleficij signum indelebile remaneret.

9. *Probatio euidens est ex Testium dictis reique euidentia.* Hæc interuenit, quando delictum relinquit vestigium post se, & *Iudex* informatus per dicta Testium de facto, quod accidit, per proprium sensum percipit effectum relictum à tali facto; qui effectus ex se ostendit, non potuisse nisi à tali facto prouenire. Exemplum est. Si inquiratur contrà *Caium*, quod vitem in horto truncauerit; & duo Testes dicant vidisse *Caium* truncantem, & accedat *Iudex*, videatque vitem truncatam, ex dicto Testium, & oculari inspectione emergit euidens Probatio; siquidem vitis, sic concisa, est talis effectus, quod non potest esse nisi ex facto hominis.

10. *Probatio minùs euidens est ex probabilibus coniecturis, quæ & præsumptiones vocantur.* Quæ, & quotuplex sit præsumdtio supra (a) dictum est, & per hoc non diutiùs immoramur.

11. *Duo indicia grauia æquiparantur præsumptioni iuris.* Pro dilucidatione istius *Textus* sciendum est; quod aliquando ius disponit statuendo super re tanquam certa, quæ tamen talis non est; imò est falsa, & vt talem eam agnoscit: vt in quadam lege *Codicis (b) Imperator*, sublata actione, quæ vocabatur *Rei vxoriæ*, voluit omnes dotes exigi per *actionem ex stipulatu*, ac si semper in dote constituenda, & tradenda, scripta fuisset stipulatio, quæ tamen scripta non fuit; & ista vocatur *Fictio Iuris*; sicut quando ob delictum *Vniuersitatis* fertur interdictū locale; fingitur enim, quod *Vniuersitas* sit quasi persona particularis, in cuius delicti pœnam fertur Interdictum. Quandoque lex præsumit super re incerta, & deducta ex aliquibus coniecturis; hoc verò contingit dupliciter; primò quando lex præsumit intantùm, quod super illa præsumptione, tanquam firma, & certa aliquid statuit, vt in quadam *Decretali (c)* statuitur, quod si quis carnalitèr cognouerit sponsam de futuro, præsumatur, quod tunc voluerit secum contrahere matrimonium per verba de præsenti; & proindè, si postea contrahat cum alia, hoc secundum matrimonium sit nullum, quia primum præsumitur validum; & hæc vocatur *præsumptio iuris, & de iure*, quod vocabulum, vt notat *Abbas (d)* est Magistrale, hoc est, à *Doctoribus* excogitatum, non verò à iure impositum. Secundò; quandò lex aliquid incertum præsumit quidem, vt certum, non

tamen super eo taliter se fundat, vt aliquid ex suppositione illius determinet, & hæc dicitur *Præsumptio Iuris*.

12. Sciendum autem, quod vt habetur textualitèr in supra citata *Decretali* (e) contrà *præsumptiones iuris, & de iure* nulla admittitur Probatio contraria, quandò scilicet in lege ponitur, quod talis non admittatur. (f) Et quamuis *Abbas* (g) dicat, quod quandocunque ius statuit aliquod, præsupposita aliqua præsumptione, semper intelligatur in iure inserta illa clausula, puta, quod Probatio contraria minimè admittatur, licet ibidem non sit expressa; tamen contrarium est veriùs, vt notat *Felinus* in quinque fallentijs, quas adducit ad eandem *Decretalem*; & dicit *Sebastianus Sapia*, (h) quod si *præsumptio iuris, & de iure* militaret contrà personam legalissimam, & fide dignam, posset admitti Probatio in contrarium, quod, vt quid singulare adnotat ex *Antonio de Butrio*, & *Marsilio*. (i)

13. Et reuera contrà rationem, & dictamen naturale est, quod res, quæ incerta de se est, habeatur pro ità certa, quod contrà eam non possit contrarium probari, ac si certa esset. Admittenda ergo est contrà *præsumptionem iuris, & de iure* (maximè in criminalibus) Probatio. Sed qualis? Certè non alia, nisi quæ est euidentissima. Exemplum sit; concubitus iuuenis cum puella nudi cum nuda, per integram noctem, in eodem lecto, clausa camera, facit præsumptionem copulæ secutæ, quæ est iuris, & de iure, tamen contrà eam optimè potest fieri Probatio contraria, nempè, si vir se ostenderet euiratum per abscissionem totalem genitalium instrumentorum; aut puella per aspectum sui corporis per septem Matronas, vt sancitur in quodam *Capitulo*, (l) probaret se virginem. Pariter contrà *præsumptionem iuris* admittitur vniuersaliter Probatio; sed quia talis præsumptio non reputatur, ita valida, sicut prima, in persuadendo *Iudici*, ideò non requirit, quod Probatio contraria sit euidentissima, sed tamen, quod sit proxima euidentiæ, & habeat talia argumenta, vt præponderent motiuis contrarijs, quæ habet *Iudex*.

14. His ergo adnotatis intelligitur *Textus* dicens, quod *duo indicia grauia*, ex illis nempè, quæ *Textus* ipse enumerauit in classe indiciorum grauium (m) *æquiparantur præsumptioni iuris*, hoc est tantùm probant, quantùm probat *præsumptio iuris*; & sicut ad destruendam hanc requiritur contraria Probatio valida, & concludens, & proxima euidentiæ, vt dictum est, ità etiam ad elidendam Probationem, quæ fit per duo indicia grauia de delicto, requiritur par probatio ad ipsum excludendum.

I. Quæritur. Quantum probent præsumptiones hominis?

SVMMARIVM.

15. *Præsumptiones hominis quantùm probent.*
Regula firma circà præsumptiones hominis non potest dari.
Præsumptiones iuris non habent æqualem valorem.

15. Respondeo, quod vbi ius specialitèr non præsumit aliquod, *Iudex* autem ex aliquibus coniecturis, quæ possunt desumi vel ex permanentibus facti, vel ex dictis Testium, præsumit, quod delictum commissum sit, illa vocatur *præsumptio hominis*, vt aliàs diximus. Quia verò infinita sunt, propè accidentia hic, & nunc, à quibus alio, & alio modo potest persuaderi *Iudex*; non potest dari certa regula, per quam statuatur, quod talis *præsumptio* tantùm, aut tantùm probet, vt dicit *Abbas*, (n) licet impropriissimè dicatur, quod *præsumptio* probet, sunt enim indicia, adminicula, & dicta Testium, quæ probant; *præsumptio* verò est motus animi *Iudicis* inclinati ad hoc credendum à talibus Probationibus. Et ideò arbitrarium *Iudici* est tantam, aut tantam fidem Probationibus adhibere, licet hoc arbitrium ratione debeat regulari, vt sæpiùs dictum est.

Aduerto tamen, quod apud Nos *præsumptiones* multæ, quæ respectu aliorum sunt hominis, respectu nostri *Iudicis* sunt iuris. Ratio est, quia ex quo *Textus* est nobis lex municipalis, omnia indicia, quæ in *Textu* exprimuntur, vt grauia, grauissima, aut leuia, talia debent esse, vt nobis à iure præscripta; & ità omnes tales dici pro nobis debent *præsumptiones iuris*, quia in nostro iure sunt expressæ. Nec tamen sequitur, quod omnes æqualem gradum firmitatis habeant, aut æqua-

æqualem Probationem contrariam requirant; quandoquidem etiam in iure communi nō omnes *præsumptiones iuris* æquales sunt in valore. Sed nonnullæ faciunt tantùm ad hoc, vt *Iudex* possit specialitèr inquirere, aut Canonicè monere, vt deducitur ex quodam *Canone*,(o) in quo sancitur, quod si pluries visus fuerit Clericus iocari, vel confabulari cum muliere, ter moneatur, hoc est *Canonicè*, & nisi post hoc resipiscat, excommunicetur. Aliæ faciunt ad infligendam pœnam extraordinariam, tum quia pluribus innituntur coniecturis, tùm quia de grauiori sunt crimine, vt deducitur ex alio *Capitulo*, (p) in quo quidam *Decanus* ob suspicionem Hæresis, quam contraxerat ex familiari conuersatione cum Hæreticis, suspensus fuit ab Officio, & beneficio, donec *purgationem canonicam* per quartamdecimam manum præstaret. Aliæ tandem faciunt ad pœnam ordinariam, & illæ sunt vehementissimæ, & quæ non admittunt contrariam Probationem, nisi euidentissima sit, vt dictum est.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.640.col.1.

(z) *Abb.Rubric.de Probat.num.1.in fin.*

Pag.640. col.2.

(a) *Host. Summ. Rubr. de Probat.§. Et quot sunt. num.6.*

(b) *Martin.Abb.tit.de Probat. Add.ad Hostien. loc. cit.litt.G.*

(c) *Abb.d.Rubr.de Probat.num.3.in fin.*

(d) *Tit.Testes. num.40.& seqq.*

(e) *Castren.conf.342.col.final.lib.2. Rimin.iun.conf. 7.num.205.lib.1.Decis.Lucen.5. num.13. Decis.Bononien.16. num.16. Menoch. de Arbitr. cas.99.in fin.Farinac.quæst.64.num.30. Caball. cas.193.num.8.apud Sgroi par.4. cap.5.n.23. & 33.*

Pag.641. col.1.

(f) *Crauet. conf. 78.num.9. Petr. de Fideicomm. quæst.12.num.853. Farinac. quæst.64. num.8. cit.à Sgroi loc.cit. num.24.*

(g) *Roman. conf.30. Corn. conf.247. col.8.num.2. Crauet. conf. 153. num.13. apud Sgroi.ibidem num.38.*

(h) *Roderic.tom.2.quæst.9. art. final. Penn. par.3. Comment.121.§. Quoties. Diana par.4.tract. 7.resol.31.Vericell.tract.8. quæst.44. num.17. Petr.ab Angel.cap.14.num.16.& 37.*

(i) *Simanc.Cathol.instit.tit.64. num.77. Caccialup. Repetit. l. Admonendi. ff. de Iuriur. Brun.de Indic.par.1.quæst.2.num.6.Soccin. Hippol.Tiraquell.apud Roderic.tom.2. quæst.9. art.6. Salycet. Albertin. Less. Hurtad. Vericel. Barbos. Sperell. Arragon. apud Sgroi par. 4. cap. 5. num.9.*

Pag.641.col.2.

(l) *l.3.§.Tu magis. ff.de Test. Hippolyt. singul.114. apud Roderic.tom.2.quæst.9.art.6.*

Pag.642.col.1.

(m) *Soccin,Gramm. Blanc.Vulpel.Crauet-Surd.Farinac. Marsil. Caball. Ball. Layman.Albertin. Diana apud Sgroi par.4.cap.5.num.29.*

(n) *Sgroi loc.cit.num.12.& seqq.*

(o) *Francisc.Marc.decis.462. par.1. Mantic. decis. 233.num.1.*

(p) *Boiard.ad Clar.quæst.22.num.3.*

(q) *Caball.cas.193.num.4.*

Pag.642.col.2.

(r) *Bald.in l.de quibus. col.final.ff. de leg.& in cap. Cum dilecti.col.vlt.de Consuet.Bart. in l.2. ff. Si cert. petat. Guid. Pap.singul. 958. num.2. Alexand.conf. 185. num.2. & 6. vol.7. Surd. Gratian. Farinac. & alij apud Sgroi par. 4. cap. 5.num.49.*

(s) *Tit.Testes. §.8.*

(t) *Bart. & Alexand. in l. 1. §. Item. Cornel. ff.de Quæst.Rolan.à Vall.conf.2.num.38.vol.3.Macerat.variar.resol.44. lib. 5. Barbos.in cap. Si Mulier.num.5. Extra.de Probat.*

(u) *Boss.de Iudic.Baiard.quæst.21.num.15.Menoch. de Præsumpt. lib. 1. quæst. 89.num. 11. Sayr. Clau. Reg.lib. 12. cap.21. num.24. Layman. lib.3.tract.6.cap.2.Less.lib.2.cap.30. num.21. quos dat Sgroi par.4. cap. 2.num.11.*

Pag.643.col.1.

(x) *DD.ad Tit.de Fid. instrum. in Decretal. lib.2. tit.22.in Digest.lib.22. tit.4. & in Cod.lib.4. tit.21.*

(z) *Tit.Indicia.num.41.& seqq.*

Pag.643.col.2.

(a) *Tit.Indicia.quæst.1. per tot.*

(b) *l.Vnic.C.de Rei Vxor.act.*

(c) *cap.Is.qui,Extra.de Spons.& Matr.*

(d) *Abb.in cap. Quanto. num.2.de Præsumpt.*

Pag.644. col.1.

(e) *d.cap.Is qui. de Spons.& Matr.*

(f) *cap.Vidua.de Reg. & trans.ad Relig. cap. Insuper. Qui Matr. accu.poss. l. final. C. Ad S. C. Macedon.I.B.Nicola. de Reg. Iur. tom.2. fol. 183.vers.Vbi ius super certo.*

(g) *Abb.*

(g) *Abb.in cap. Quanto. num.2. de Præsumpt. vbi Felin.*

(h) *Sebast. Sapia Add. ad Abb. in d. cap. Quanto. num.2.litt.B.de Præsumpt.*

(i) *Anton.de Butr.in cap.Vidua.de Regul. Marsil. in l.1.§.Si quis vltrò.col.4. vers.Pro quibus facit. ff.de Quæst.*

Pag.644.col.2.

(l) *cap.Proposuisti.de Probat.*

(m) *Tit.Indicia.§.2.*

(n) *Abb.in cap.Quantò.num.3.vers. Ex quibus. de Præsumpt.*

Pag.645.col.1.

(o) *cap.2.de Cohab.Cler.& Mul.*

Pag.645.col.2.

(p) *cap.Inter solicitudines.de Purg.Canon.*

TITV-

TITVLVS DECIMVS OCTAVVS.

Carcer.

TEXTVS.

§.I. Dari non poteſt niſi ad cuſtodiam, vel ad pœnam. Carcerans non ſuſpectum de fuga, non ad Arctationem, & ante Sententiam, in Excommunicationem maiorem eo ipſo incidit, & omnibus actibus legitimis priuandus eſt. Carcer, qui ad Arctationem datur, ſine conſenſu Diffinitorij dari non poteſt; qui etiam Domus diſciplinæ appellatur. Non inhibetur autem Guardianis, vel alijs Superioribus poſſe præcipere alicui ex ſuis Fratribus, ne ex cella exeat, dummodò rationabilis cauſa ſubſiſtat: non enim cella eſt Carcer, nec inibi ſine caputio, & chorda, vt fieri debet in formali Carcere, permanere poſſunt Fratres; nec ſibi flagella diſciplinæ infligere; & in pane, & aqua ieiunare, ſingulis ſaltem ſextis ferijs, cuiuſmodi tenentur formaliter Carcerati facere, niſi id, ad Regularis diſciplinæ exercitium, aliquando præcipiatur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Carcer non datur niſi ad cuſtodiam, vel pœnam.*
   Suſpectus de fuga quando quis reddatur.
   Arctatio qualificata Carcerem importat.
2. *Carcerans ante diffinitiuam, & non ad cuſtodiam, incidit in excommunicationem.*
   Argumentum à contrario *eſt fortiſſimum in Iure.*
   Per argumentum à contrario *ita operatur oppoſitum in oppoſito ſicut propoſitum in propoſito.*
3. *Carcer, qui datur ad Arctationem, non poteſt dari ſine Diffinitorio.*
   Sanctorus ſibi contrarius.
4. *Domus diſciplinæ, quid importet.*
5. *Prouincialis poteſt abſque Diffinitorio mittere ſubditum in Domo diſciplinæ.*
5. *Relatiuum,* qui, quæ, quod *reſtringit, & limitat.*
   Exponitur Textus.
6. *Pater patria poteſtate filium punit.*
   Filium Clericum ad correctionem poteſt percutere.
   Poteſt filium in aliqua camera domus incarcerare.
7. *Carceres priuati ſunt prohibiti.*
   Non autem reſpectu filiorum.
8. *In Superiore cadit poteſtas patria, & iudiciaria.*
9. *Guardiani ſequeſtrare poſſunt Subditum in cella.*
   Priuilegium Nobilitatis conceſſum Marito extenditur ad Vxorem.
   Acceſſorium ſequitur naturam principalis.
10. *Superior Localis quiuis ſequeſtrare poteſt Subditum in cella.*
   De formalitate Carceris eſt recluſio ſub ſera.
   Claudere Subditum ſub ſera nequit Superior localis.
11. *Obſeratio eſt de formalitate carceris.*

1. Tituli huius materiam ſufficientèr tractauimus alibi (*q*) vndè non eſt cur eam hic repetamus: delibabimus proinde ſolam *Textus* explicationem. Dicit ergo, quod *Carcer dari non poteſt, niſi ad cuſtodiam, vel ad pœnam;*

... nario

Ad custodiam quidem tum à *Iudice Ordinario*, & *Delegato*, tùm à *Superiore locali*, aut ab eo, qui in localis Superioris absentia est *primus in Conuentu*, in casibus, in quibus vel *Statuta Ordinis*, vel prudentia dictat dandum esse; puta in custodia *Apostatæ* scandalosi vagantis; aut in *Reo* atrocissimi delicti suspecto rationabiliter in fuga, vt aliàs dictum est. *Ad pœnam* autem à *Iudice* eam decernente per interlocutionem, vt in *Arctatione qualificata*, vt infrà dicam; aut per diffinitiuam, vt in illis delictis, pro quibus pœna carceris indicitur.

2. *Carcerans non suspectum de fuga, &c.* Suspectus de fuga redditur aliquis vel ob qualitatem personæ, vel ob atrocitatem criminis commissi, vt optimè dicit *Sanctorus*, (*a*) vndè si *Reus* prætensus, & inquisitus est iuuenis, sanus, leuis, & indeuotus facilè præsumi potest, quod ad pœnam euadendam effugiat. Hoc verò intelligi debet non vniuersaliter de omni delicto, sed de eo, quod longam, & valdè molestam pœnam exigeret, vt *Carceratio* ad sex Menses, *Triremes*, *&c.* non enim rationabiliter præsumi potest, quod, ad euadendam pœnam non valde grauem, sit *Reus* fugam arrepturus, & maiori vinculo iustitiæ vindicatiuæ semetipsum ligaturus. Vndè potior ratio suspicionis fugæ desumi debet ab enormitate criminis. *Non ad Arctationem, &c.* Intelligenda est hìc *Arctatio qualificata*, illa nempè, quæ ex decreto Iudicis importat non solùm triplex Ieiunium, & Flagellationem in qualibet hebdomada, sed etiam reclusionem in Carcere, *Arctatio* enim simpliciter, & in se, carcerem non importat, vt supra (*b*) ex *Statutis* demonstrauimus. *Et ante sententiam*, puta diffinitiuam, *in Excommunicationem maiorem incidit eo ipso; & omnibus actibus legitimis priuandus est*. Notandum hìc, quod Excommunicatio est latæ sententiæ, quia apponitur clausula *eo ipso*, quæ importat sententiam latam, vt notum est; sed priuatio actuum legitimorum est ferenda. Proindè sententia *Iudicis ad quem*, qui pronunciare deberet super indebita carceratione, deberet esse *declaratoria* de Excommunicatione, & *condemnatoria* in ordine ad priuationem actuum legitimorum. Videtur autem ex hoc *Textu*, quod possit deduci, quod qui carceraret ad *Arctationem* tantùm, Excommunicationem non incurreret per locum à contrario, quod est in iure fortissimum, & per quod tantùm operatur oppositum in opposito, vt propositum in proposito. (*c*) Sed non ita est, quia debet accipi vniuersaliter, & de *Arctatione* etiam non legitimè irrogata. Proindè, qui carceraret minimè seruato essentiali ordine iuris etiam ad *Arctationem* tantùm maneret Excommunicatione ligatus, vt aliàs (*d*) probauimus.

3. *Carcer, qui ad Arctationem datur, sine consensu Diffinitorij dari non potest, qui etiam Domus disciplinæ appellatur*. Hìc aduertendum, quod dupliciter potest intelligi, quod absque *Diffinitorio* carcer dari non possit ad *Arctationem*, puta, ità vt actus aliter factus sit inualidus; vel sit illicitus. Dico ergo, quod, vt aliàs (*e*) abundè probauimus, si absque prædicto consensu *Iudex* carceraret, licet malè faceret, & pœnam incurreret, tamen carceratio esset valida; supposito tamen, quod ex alio capite ipsa esset, essentiali iuris ordine seruato inflicta; Vnde ly *non potest* expressum in hoc *Textu* non importat nullitatem facti in contrarium, eo quia non habet clausulam irritantem. Benè facit actum illicitum, & punibilem, & ob hoc *Iudex* arctans absque *Diffinitorio* aliquem, esset puniendus. Et satis mirari non possum quomodo *Sanctorus*, ita (*f*) scripserit. *Prouincialis potest, & debet sine assistentia, vel consensu Diffinitorij Reum constituere, Carcerare, Torquere vsque ad sententiam diffinitiuam exclusiuè*. Quo fundamento dicat hoc, mihi ignotum est, & incapibile, sibi apertè refragante *Textu* hìc, & alibi, (*g*) & huic dicto contrariantibus ijs, quæ ipse alibi (*h*) docuerat. Quid hìc dicendum? Fuit doctissimus *Sanctorus*; sed homo fuit; & ideò errori obnoxius. Sicut & Nos. Lapsum eius nos adnotamus; dicta nostra censebunt posteri.

4. *Qui etiam Domus disciplinæ appellatur*. Quid propriè veniat nomine *Domus disciplinæ* in *Statutis* expressum non inuenio. Habetur tamen in *Statutis Salmantinis*, (*i*) quod, *si quispiam fecerit aliquid, propter quod pœnam Carceris mereatur sustinere, declaramus, quod Guardianus, vel eorum Vicarij, de consilio Discretorum, possint eum detinere in Domo disciplinæ, ne fugam arripiat, siuè sit de eorum Subditis, siuè non, donec per Ministrum, quid sit agendum de tali, diffinitum fuerit*. Ex hoc autem *Statuto* apertè habetur, quod *Domus disci-*

disciplinæ materialitèr sit Carcer, ex eo quod adhibenda est ad impediendam fugam. Formaliter autem *domus disciplinæ* Carcer non est. Carcer enim, si ad pœnam detur, importat priuationem habitus, ieiunia, flagellationes, & priuationem actuum legitimorum; si ad custodiam, nihil horum infert; sed ad custodiam etiam vincula admittere potest, si securus non est, quod tamen de *Domo disciplinæ* dici non potest. Siracides inuitans ad se homines dicebat. *(l) Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ*. Quem locum *Cornelius (m)* exponens, ait, *Sapientiam æthicam intelligit, vndè vocat eam disciplinam, quæ scilicet vitia castigat, moresque omnes ad virtutem efformat, & componit. Domus* ergo *disciplinæ* dici potest transsumptiuè *Carcer localis*, ipso siquidem in pœnam paternaliter inflicto, religiosi vitia leuia castigantur, moresque in meliùs commutantur, ita vt locus ille fit tanquam Schola moralis virtutis, per quam passionum vitiosi effectus eradicantur, & animi moderatio comparetur. Quandocunque ergo *Prælatus*, vt *Pater*, ad puniendum seuerè, intrà limites fori paterni, *Religiosum* recludit in Carcere ad mortificationem, eum positum in *domo disciplinæ* dicere possumus. Et in tali loco posse *Prælatum*, (*Prouincialem* nempè) Subditum paternè punire nullo præuio processu, nulli dubium est; quia talis pœna nullam irrogat infamiam, & est ad mortificationis exercitium, ad quod iure *Prælaturæ* adstringere potest Subditum; & ad hoc genus pœnitentiæ, tot processibus, vt plurimum infructuosis, omissis, exhortor Superiores, quia sic breuiùs, & securiùs, & cum maiori fructu ad Subditorum emendationem deuenient.

5. Sed dubium est, an *Prouincialis* solus absque *Diffinitorij* consilio posset supra dictam pœnam imponere; & prima facie videtur, quod non, eo quia in hoc *Textu* dicitur, quod *Carcer, qui ad Arctationem datur, qui etiam Domus disciplinæ appellatur, sine consensu Diffinitorij dari non potest*. Sed contrarium puto veriùs, & ità est tenendum; non enim sensus *Textus* est, quod *Carcer*, qui dicitur *Domus disciplinæ*, dari non possit sine consensu *Diffinitorij* vniuersaliter, & in omnibus casibus; sed limitat ad hunc, puta, *qui ad Arctationem datur*, hoc est, *quando ad Arctationem datur*; talis enim locus, & modus reclusionis non datur ad solam *Arctationem*; sed etiam ad custodiam, & etiam ad pœnam; vnde ly *qui* non significare potest, quod Carcer talis Arctationi solùm inseruiat; & ità erit dictu, *qui ad Arctationem datur*, hoc est, *quando ad Arctationem* datur. Dū ergo limitat *Textus* facultatem (quam aliundè, puta à iure communi, habet *Prælatus*) tantùm in casu dandi talem carcerem ad *Arctationem*; non est vndè ad alios casus non expressos talem limitationem extendamus; talis enim restrictio, cum sit correctoria iuris communis, non comprehēdit non expressa, attento maximè, quod in alijs casibus non militat eadem ratio, sicut in *Arctatione*. Quia *Arctatio* species Torturæ est, & à *Superiore, vt Iudice*; & per decretum interlocutorium fertur, & infamiam, quamuis leuem, *Reo* affert; Tortura autem nullo modo apud Nos dari potest, inconsulto *Diffinitorio*, vt aliàs *(n)* diximus; congruum est ergo, quod quando *Domus disciplinæ* danda est, vt pars *Arctationis*, minimè detur sine *Diffinitorio*. Sed custodia *Rei* ne fugiat, committitur *Iudici* absque *Diffinitorio*, si ipse suspectum de fuga, *Reum* iudicat. Pariter paterna correctio moderata est de iure *Prælati*, & est pœna non irrogatiua infamiæ, quæ per decretum non infligitur, nec requirit consensum *Diffinitorij*. Cum igitur sit diuersa ratio punitionis in foro paterno, & *Arctationis* in foro iudiciali, prohibitio ne *domus disciplinæ* detur in *Arctatione* absq; *Diffinitorio*, non potest comprehendere, quod non detur sine eodem in paterna punitione.

6. Liberum ergo erit *Superiori* paternaliter procedenti Subditum in *Domo disciplinæ* recludere, hoc enim sibi datur à patria potestate. Habemus enim in *Codice*, *(o)* quod filium, qui *Pietatem Patri debitam non agnoscit, castigare, iure Patriæ potestatis; non prohibetur Pater*; itemque hunc posse domesticas controuersias leues filiorum eodem iure coercere. Et in *Iure Canonico (p)* facultas datur Patri percutiendi, leuiter tamen, filium Clericum, gratia correctionis. Quod ergo Pater in filios, hoc potest *Prælatus* in Subditos; sicut ergo Pater ad insolentiam compescendam potest ipsum in camera domus sub sera, & vestibus includere, & etiam vinculis alligare (vt legimus factum cum *SERAPHICO PATRIARCHA* nostro ab eius Patre *Petro Bernardono*, qui eum pro-

priæ substantiæ dissipatorem existimabat,) ità & hoc poterit *Prælatus*.

7. Dicetur fortè, assumptum esse falsum, eo quia per quandam *legem Imperatoriam (q)* sancitur, sub pœna criminis læsæ Maiestatis, habere in domo priuatos carceres. Sed dico hoc esse respectu aliorum, ad quos ius patrium non se extendit; vetatur enim ibi vsus carcerum priuatorum, quo Potentes incarcerabant in ergastulis proprios Seruos reos delictorum, quorum cognitio erat de iure publici *Magistratus*; vel etiam priuatos debitores, vt conijcitur ex *Digesto*. *(r)* Procedit etiam quando delictum filij esset atrox: tunc enim minimè licere Patri iure patrio filium, vt decet, punire, sed teneri tradere filium castigandum *Præsidi Prouinciæ* demonstrant duæ leges *Codicis*, quas citauimus paulò suprà. Non quadrat autem oppositio respectu filiorum, qui ex patria potestate ad correctionem domestico carceri manciparentur. Ampliùs. Pater, qui etiam esset publicus *Iudex*, vtique posset iure patrio filium in carcere sui Palatij ex leui delicto ad emendationem recludere; & hoc passim fit à *Feudatarijs* in locis, vbi in *Castello Feudali* habentur Carceres publici, in istis enim vidi non semel filios dyscolos à *Patre Fundatario* inclusos ad correctionem.

8. In tali casu Superior est; cadit enim in ipso duplex potestas, nempè patria, & iudiciaria, & in proprio Conuentu habet publicos Carceres, in quibus Subditos criminosos iudiciaria districtione compescit; & his etiam, in leuibus delictis, potest contrà illos, paterna seueritate animaduertere, vt dictum est.

9. *Non inhibetur autem Guardianis, vel alijs Superioribus posse præcipere, &c.* Videtur ex hoc *Textu* posse deduci argumentum cōtrà superiorem resolutionem; si enim hìc non inhibetur *Guardianis*, ac alijs *Superioribus* iubere Subdito ne exeat è cella, ergo inhibetur ipsum obserare in propria cella, & à fortiori in *Domo disciplinæ*; & sic neque *Superior Prouincialis* poterit absque *Diffinitorio* in *Domo disciplinæ* claudere. Sed non valet talis instantia, siquidem nomine *aliorum Superiorum* non veniunt hìc *Prouinciales*, sed illi tantùm, qui habent potestatem æqualem *Guardianis*, vt sunt omnes *Superiores locales*, siue dicantur *Vicarij in capite*, siue vocentur *Præsidentes*; istis enim tanta facultas in Subditis coercendis inest, quanta *Guardianis*, vt aliàs *(s)* diximus. Ratio est, quia concessio, seu priuilegium nunquam conceditur principaliter vni, & exindè ampliatur ad alios digniores *principali priuilegiato*, sed vel ad æquales, vel ad connexos *principali*, illoque inferiores, vt priuilegium *fori*, & *Canonis* concessum principalitèr *Clerico*, conceditur etiam *Religioso Laico Conuerso*, qui licèt Diuino Cultui sit mancipatus, vt *Clericus*, tamen ratione characteris est longè isto inferior; Et, vt ex iure *(t)* habemus, priuilegium nobilitatis Marito concessum extenditur ad Vxorem, etiam Viduam, quæ meritò inferior est; nec vnquam inuenietur concessio facta alicui, quæ ad eo *Superiores* amplietur; incongruum enim est, quod is, qui in Dignitate est principalis, de perfectione accessorij sui, siue minùs digni participet; cum hoc naturam principalis sequatur. *(u)* Dum ergo *Textus* dat *Guardianis* facultatem iubendi Subdito ne è cella exeat, &c. & illam extendat ad *alios Superiores*, debet intelligi *ad alios*, qui sunt *Guardianis* æquales, vel minùs digni ob aliquam considerationem; licet in munere regendi sint pares; non verò ad *Prouinciales*, qui sunt illis digniores, & ità non concludit oppositio.

10. Conceditur ergò omnibus Superioribus localibus *posse præcipere alicui ex suis Fratribus*, ad eum puniendum de aliquo defectu *nè è cella exeat, dummodo rationabilis causa subsistat*. Notandum hic, quod de ratione formali carceris est obseratio; ità vt Carceratus dicitur, qui ità reclusus est in aliquo loco seris, & vectibus munito, vt egredi nequeat: *(x)* sequitur ergò, quod non dicitur carceratus Subditus iussus à *Guardiano* ne è cella exeat: Sequitur paritèr, quod non potest *Guardianus* ita de foris ostium Cellæ, in qua sequestratus est Subditus, obserare, quominus exire possit, si vellet; hoc enim non conceditur; & talis reclusio esset carceratio in *Domo disciplinæ*, Guardianis minimè permissa. *Dummodo rationabilis causa subsistat*. Quænam possunt esse causæ rationabiles ad hoc? Dico quod possunt esse duplices, puta vel ad anteuertendum malum futurum; vel ad castigandum pro delicto præterito. Primo modo, si duo Fratres rixati essent, & ni fuissent impediti, vnus in alium in surrexisset, posset rationabiliter *Guardianus*

impe-

impedire, ne malum sequeretur, iubendo formaliter, & etiam sub Censuris, vt singuli ad propriam cellam se recipiant, & inde non exeant, donec fuerint animi compositi. Et si alter istorum in rabiem actus, & percitus furore, tanquam amens, nihili faceret præceptum, posset, absque scrupulo, *Guardianus*, non solùm in sua Cella, sed si hæc secura non esset, etiam in carcere Conuentus sub vectibus; & si necessitas exigeret, etiam in vinculis, claudere; & hoc non in pœna inobedientiæ, (cum enim supponamus eum amentē ex furore iracundiæ, non potest censeri maliciosè contumax,) sed ad remedium mali imminentis, & eo modo, quo vincularetur phreneticus. In pœnam autem delicti; vt si esset Frater otiosus, girouagus per Conuentum, & de cella in cellam tanquam *musca* migrans (tales nanquè *Fratres Muscas* vocabat *SERAPHICVS PATRIARCHA* noster,) & pluries monitus non se emendaret, posset optimè *Guardianus*, ad pœnam iniungere, ne è cella exiret, nisi ad Chorum, & Refectorium, talis enim sequestratio optima medicina esset contrà vagationem.

11. *Non enim cella est carcer*, quià vt dicebam de formalitate carceris est obseratio; *nec inibi sine caputio, & chorda, vt fieri debet in formali carcere, permanere possunt Fratres*. Aduertit autem *Sanctorus*, (z) quod si *Prouincialis* iuberet alicui carceratione digno, vt haberet cellam pro carcere, & in ea maneret priuatus forma habitus, ille non incurreret pœnas carceratorum, quià non esset in carcere formali, quià ibi deesset obseratio ad carcerationem necessaria; cui & ego subscribo.

I. Quæritur. An Fratres cooperantes, & consulentes indebitam Carcerationem, excommunicationem incurrerent?

SVMMARIVM.

12. *Cooperans iniustæ Carcerationi est excommunicatus.*

13. *Subditus in dubio Iuris, aut Facti tenetur Prælato obedire.*
Cooperans Carcerationi iniustæ, ad mandatum Superioris, non incurrit Excommunicationem.
Opinio Peyrini, quod non sit obediendum Prælato in dubio cum damno tertij.
Prælato non obediendum in rebus euidenter contrarijs Diuinæ legi.
In dubijs præsumendum est pro Prælato, & obediendum.

14. *Iudex non tenetur ostendere Reo, quæ habet in actis contra se.*

15. *Iniustè cooperans carcerationi iniustæ, in dubio non deposito, mortaliter peccaret.*
Non tamen esset excommunicatus in foro externo.
Cooperans scienter iniustæ Carcerationi, & prodens scientiam de iniustitia, esset excommunicatus etiam pro foro externo.

16. *Consulens iniustam Carcerationem, dolo malo exterius manifestato, esset excommunicatus in foro externo.*

12. Respondeo, quod quo ad scienter cooperantes ad iniustam carcerationem, casus est in *iure* expressus, (a) quod isti ligantur Excommunicatione *Canonis* contrà inijcentes manus violentas in *Clericum*. Difficultas esse potest in casu ignorantiæ, aut dubij. Exempli causa *Prouincialis* iubet Fratribus, vt facto impetu coniiciant in carceres eum, qui iussus migrare in carcerem, ad custodiam, aut pœnam, ire non vult; sed alta voce dicit; *carceratio est iniusta, appellaui iam, & iterum appello, & ad Sedem Apostolicam prouoco; & intimo Excommunicationem omnibus, & singulis, qui mihi vim facient*. Fratres ignorant statum causæ, nec sciunt an Superior iusta præcipiat nec ne; sciunt quidem Superiorem esse aliqualitèr violentum, & animosum contrà Carcerandum; Sed etiam sciunt hunc esse aliqualitèr culpabilem. Tandem adacti iteratis præceptis *Superioris*, vt carcerent, vim inferunt, & incarcerant, & postmodum *Iudex ad quem* pronunciat fuisse illegitimam carcerationem; quærimus an Fratres sint Excommunicati denunciandi?

Dico quod non: & ratio est, quia in dubio tum iuris, tum facti, tum potestatis *Superioris* tenetur, ex vi voti, Subditus *Prælato* obedire. Debet enim Subditus ad mandatum *Prælati* deponere dubium, vt

 di-

dicunt *Doctores*. *(b)* Nec est sequenda in hoc doctrina *Peyrini*, *(c)* & aliorum ab eo citatorum, qui asserunt, obediendum esse in dubio de Prælati potestate, dummodò non vergat in detrimentum tertij; & ex hoc posset inferri, quod siue Testis, siuè *Reus*, si est in dubio, num *Iudex* legitimè interroget, non teneatur ipsi obedire; & pariter dicendum esset, quod subditi, qui iuberentur à Superiore, vt manus auxiliatrices darent ad *Reum* carcerandum, si essent dubij, an esset legitimè talis carcerandus, non tenerentur mandato Superioris obedire, quia carceratio esset in læsionem tertij. Quia si hæc doctrina practicaretur, actum esset de obedientia, & laboriosissima esset vita *Superioris*, si sempèr teneretur ad assignandam rationem siue in iure, siue in facto de eo, quod præcipit, vt dubia Subditorum amoueret. Tenetur quidem Subditus præcepta à Superiore non adimplere, si elarè sint contrà ius naturale, Diuinum, aut Ecclesiasticum; sed in dubijs sempèr debet præsumere benè de Superiore, quod non iubeat nisi licita, iusta, & honesta, & propriam voluntatem illi submittere dubio amoto, *(d)* & ita obedire.

14. Quod si impugnata doctrina esset vera, oporteret, quod *Prælatus* totum statum causæ aperiret coràm Fratribus, vt demonstraret se procedere legitimè, & carcerationem esse iustam; & similiter quod Testes, siue *Reus* videret, quid habeat *Iudex* in processu contrà se, & ad hoc ostendendum teneretur *Iudex*; quod omninò falsum est, & hoc maxime apud *Regulares*, vt, infinitis propè citatis, dicit *Sgroi*, *(e)* & Nos *Titulo sequenti* demonstrabimus.

15. Sequitur ergò, quod Fratres præceptum *Superioris* adimplentes, minimè peccauerunt quantumuis, fuerit de re dubia; & ex consequenti non incurrissent Excommunicationem, quià hæc semper supponit peccatum mortale, vt notum est. Quid autem, si aliquis dubium mentaliter non deposuisset, & dubitans peccare incarcerando, nihilominus incarcerasset? Dico, quod operando cum illo dubio peccauisset quidem, sed non per hoc posset declarari Excommunicatus. Ratio est, quià peccatum suum est mere internum, puta actus intellectus fluctuantis, & voluntatis se peccati periculo exponentis; sed quo ad actum externum, putà carcerationem, nulla est euidentia talis peccati; potuit enim fieri sine tali peccato, putà quando dubium fuisset depositum. Vnde ob talem actum internum non potest ferri sententia declaratoria Excommunicationis; sicut etiam si cooperantes carcerationi scienter iniustæ, licet pro foro interno essent ligati, non tamen pro externo possent declarari Excommunicati, nisi ipsimet confessi essent, se optimè sciuisse eam esse iniustam, tamen ad venandam gratiã, *Prælati* se fuisse cooperatos; quià dolus internus non præsumitur, nisi probetur.

16. Et quod dictum est de cooperantibus, dici etiam potest de consulentibus, vel dolo malo, vel ex ignorantia probabili. Si enim esset dolus pure internus, esset quidem Excommunicati in foro animæ; sed non possent declarari tales, nisi, ex eorummet confessione, dolus eorum probaretur in foro fori, & tunc possent declarari. Omnem verò Censuram euasissent, si ex ignorantia probabili tantùm eam consuluissent. Hoc autem dico de purè consulentibus, non de *Coniudicibus*, vt sunt *Diffinitores*; isti enim licet Censuram nullam incurrant si ex aliquo fundamento probabili carcerationem consuluerint; tamen, si ex ignorantia iuris in eam euidenter iniustam consenserint, proculdubio Censurà innodarentur; tenentur enim scire, & ignorantia eos non saluat, vt aliàs *(f)* dictum fuit.

II. Quæritur. An censeatur declaratus excommunicatus Iudex malè Carcerans per solam sententiam Iudicis ad quem, qui pronunciauit non legitimam fuisse carcerationem?

SVMMARIVM.

17. *Iudex non remanet declaratus excommunicatus ex sola declaratione Carcerationis iniustæ ab eo decretæ.*

Iudex non incurrit pœnas malè iudicantium, nisi ex dolo malo, aut ex ignorantia, quæ dolo comparetur.

Iudex debet citari antequam declaretur incurrisse pœnas malè iudicantium.

18. *Nul-*

18. *Nullus excommunicatus est vitandus nisi nominaliter expressus in sententia.*

17. Respondeo, quod non; quià licet ex natura relatiuorum non possit poni vnum sine alio, & consequenter non possit declarari carceratio iniusta, nisi implicitè saltem, declaretur etiam iniustus *Iudex*, qui carcerauit; tamen hoc non sufficit ad denunciandum, siuè declarandum *Iudicem* Excommunicatum; & ratio est, quià *Iudex* non incurrit pœnas malè Iudicantium nisi peccet aut dolo malo, aut ex ignorantia, quæ dolo æquipararetur, vt aliàs dictum est. Licet ergo cognoscatur, & pronuncietur, carcerationem fuisse iniustam, non sequitur tamen ex consequentia necessaria, quod *Iudex* fuerit formalitèr iniustus, & punibilis indebitè carcerando; quià potuit *Iudex* indebitè quidem carcerasse, sed tamen sine dolo malo, qui tali casu debet cognosci, vt super eo pronuncietur. Et si ex ignorantia peccauit, potuit esse ex ignorantia inculpabili ex eo, quod habet pro se assistentiam rationis, & aliquorum *Doctorum*, qui reddunt eam carcerationem probabiliter debitam: & proindè, ante declaratoriam pœnarum contrà ipsum à iure latarum, debet *Iudex* citari ad dicendum, quare puniri non debeat? vt alibi (g) diximus. Non sufficit ergo pronunciatio super carceratione, quod fuerit indebita, ita vt censeri debeat ex hac *Iudex*, qui malè carcerauit Excommunicatus vitandus.

18. Insuper nullus est Excommunicatus vitandus, nisi fuerit nominatim denunciatus, iuxtà decretum *Concilij Constantiensis*; & quamuis declaretur culpabilis de crimine, cui ipso facto adnexa est Excõmunicatio, nihilominùs vitandus non est, nisi in sententia nominaliter, & expressè dicatur esse vitandus, vt à iure Excommunicatus. Proindè non sufficit pronunciatio super crimine, licet ab eo per necessariam consequentiam deduci possit incursio talis censuræ; & sic si pronunciaretur *Titius Excommunicatus vitandus cum fautoribus suis*, vitari deberet solus *Titius*, non verò *Caius*, & *Seius* fautores illius, quià non sunt declarati nominatim, & expressè, sed implicitè tantum, vt multi *Doctores* (h) affirmant. A fortiori ergò si nulla fiat mentio nominaliter de *Iudice*, qui malè carcerauit; sed simpliciter pronuncietur carcerationem fuisse illegitimam, non est vndè per talem sententiam dici possit *Iudex* nominatim Excommunicatus, & sic vitandus. Et dato etiam quod pronunciaretur hoc modo, putà *Iudicem N. iniustè, & illegitimè carcerasse*, non tamen adhuc esset vitandus, quià est quidem denunciatus criminosus de carceratione indebita; non tamen nominatim Excommunicatus est declaratus: attento maximè, quod pœnam criminis euadere posset, probando exclusionem doli mali, & etiam ignorantiæ non culpabilis, vt dictum fuit.

III. Quæritur. An Prouincialis possit conijcere Subditum in Domo disciplinæ, nullà assignatà causà, quare illi talem pœnitentiam iniungat?

SVMMARIVM.

19. *Scopus pœnitentiæ paternalis est emendatio Subditi.*
Citatio est de iure Diuino.
Pœnitenti assignanda est causa, ob quam pœnitentiatur.
Deus citauit Adam licèt sciret delictum suum.
Vndè natum sit axioma. Defensiones etiam Diabolo esse concedendas.

20. *Pœna non est indicenda ante obiectionem culpæ.*
Sententia condemnatoria debet continere crimen, ob quod fertur pœna.

21. *Prouincialis debet dicere causam, ob quam vult claudere aliquem in Domo disciplinæ.*
Et si non vult dicere, Subditus non tenetur obedire, & potest appellare.
Subditus non tenetur obedire Prælato præcipienti indiscretè.

22. *Prælatus non debet indiscretè credere cuicumque Accusanti proximum.*

23. *Superior localis ante dandam pœnitentiam Subdito debet defectum commissum illi obijcere.*

24. *Loquentes sine licentia Superioris in Capitulo quando pœnitentiandi.*
Statutum Toletanum vitiatum.
Loquens cum humilitate ad sui defensio-

sionem in Capitulo non meretur pœnam.

19. Respondeo, quod vt aliàs dictum est, (*i*) Scopus pœnitentiæ, quæ paternaliter infligitur, est emendatio Subditi; non potest verò quis emendari de crimine, nisi ipsum agnoscat vt tale, ipsumque detestetur, & ampliùs non peccandi propositum concipiat. Diximus pariter alibi (*l*) citationem *Rei* esse de iure Diuino ad hoc, vt possit se tueri, & hoc non tantùm procedere in foro iudiciali, sed etiam in paterno. Ex his duobus fundamentis apparet necessarium simpliciter esse, quod illi, qui castigandus est, aperiatur delictum suum, ad hoc vt sciens, quod ob illum punitur, ex punitione doleat, illud detestetur, & se emendet. Et quantumuis hoc possit sibi aperiri, peractâ pœnitentiâ, tamen iniquum est, aliquem inauditum castigare; & quamuis euidens sit *Iudici* crimen, quod negari à *Reo* non possit, adhuc tamen citandus est, ad dicendum, quare puniri non debeat. Erat enim nota *Deo* inobedientia primorum Parentum, & seductio Serpentis: & tamen ante condemnationem eos citauit; *Adam vbi es*? Ostendens Iudicibus, omnimodè citandum esse *Reum* ad se tuendū; & quià *Deus* ibi citauit etiam Serpentem, fortè ex hoc ortum habuit commune dictum Criminalistarum, quod *Nec etiam Diabolo deneganda sunt defensiones*.

20. Pariter; nunquam indicenda est alicui pœna, nisi ante exprimatur culpa, ob quam indicitur; hinc habemus in *Genesi* (*m*) *Quià fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animantia. Super pectus tuum gradieris*. Pariter *Deus* quandò voluit punire *Moysen*, & *Aron* per sententiam, quà ipsos prohibuit ab ingressu terræ promissionis, eorum delictum obiecit dicens (*n*) *Quià non credidistis mihi, vt sanctificaretis me hodie coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis*. Similiter *Iosue*, quandò protulit sententiam contrà *Achan* ait, (*o*) *Quià turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac*; Et vniuersaliter omnis Sententia condemnatoria continere bebet expressè crimen, cuius causa, iniungitur pœna, vt habetur in *Textu* (*p*) infrà, & dicunt *Doctores*. Licet ergò hoc fit in foro iudiciali, tamen debet suo modo seruari in paterno, in quo substantialia iudicij seruanda sunt; putà citatio Rei, & obiectio criminis, defensio, & condemnatio; nec in hoc alia differentia esse debet, nisi quod Sententia iudicialiter in scriptis, paternaliter verò, oretenùs tantùm, est proferenda.

21. Patet ergò ex his, quod ante reclusionem in *Domo disciplinæ*, debet *Prouincialis* dicere causam, nempè crimen, ob quod talem pœnam iniungit; nec sufficit, quod dicat Carcerando, quod suo tempore sciet; non enim obligatur *Reus* obedire *Superiori* talem pœnam præcipienti, & nolenti aperire causam illius, vt benè probat *Peyrinus*. (*q*) Vndè si appellet à tali præcepto, est valida appellatio. Licet enim à correctionibus Regularibus non detur, vt alibi (*r*) diximus, bene datur tamen ab excessu pœnæ; & etiam non tenetur Subditus obedire *Prælato iniustè*, vel *indiscretè* præcipienti, vt deducitur ex quadam *Decretali*. (*s*) Patet autem, quod *Domus disciplinæ*, licet non sit carcer formalis, nec iuridicè pariens infamiam; est tamen carcer materialis, & bonam famam minuit in *Religione*, vnde dici potest, quod sit maxima pœnarum, quas *Prælati* paternaliter possint infligere; & contingit circà hanc excessum fieri, ratione cuius, appellatio, etiam à correctionibus regularibus, sustineatur: attento etiam quod *Prælatus* ità nolens assignare causam procederet *indiscretè*, & sic *iniustè*. *Indiscretè* quidem, quià causam debet discernere, eamque examinare; quod fit, non solùm, quæ ab Accusatoribus audiuit excipiendo; sed etiam quæ à *Reo* adduci possunt in sui defensionem inuestigando; & ità discernere, quid nam magis veritati innitatur; Referendarij ne delatio, an *Rei* excusatio. Si ergò, (vt plerumque cum fatuis *Prælatis* euenit, vna tantùm parte audita, eaque etiam minimè examinata, num scilicet zelo, num passione moueatur ad accusandum,) *Superior* procedat ad punitionem; *indiscretè* agit, & consequenter *iniustè*; tenetur enim ex iustitia sequi veritatem in iudicando, quod præstare non potest, nisi eam sciat, & scire nequit, nisi etiam à *Reo* inquirat, quæ habet pro se. Vnde sequitur, quod Subditus non obligatur ad obediendum, & ita potest appellare.

22. Et quod dictum est de obligatione

ne *Prælati* ad aperiendam Subdito causam, ob quam eum pœnitentiare intendit, quadrat pro omni pœnitentia vniuersaliter; non enim, vt aliàs monuimus, debet *Prælatus* omni verbo, nec omni spiritui Referendariorum credere, sed *probare spiritus si ex Deo sint*; nùm scilicèt moueantur ex *charitate*, quæ *Deus est*; num loquantur *veritatem*, quæ *Christus est*. Nec hoc etiam sufficit, sed debet etiam à Subdito inculpato eius excusationem audire; poterit enim talem reddere, vt meritò pœna vel nulla, vel diminuta illi debeatur. Non intelligo tamen obligare *Superiores* ad aperiendam causam in publico, si causa esset turpis, aut tertium læderet; hæc enim tegere, & sub alio titulo colorato defectuosum punire, prudentis est. Sed tali casu, secretò vocandus, antè pœnitentiam, est Subditus, & ipsi aperienda accusatio, vt eam diluendi facultatem habeat, quod si præstare non poterit, non habebit vndè de pœnitentia inflicta conqueratur.

23. Et quæ dicta sunt de *Prouinciali*, debent paritèr intelligi de *Superiore locali*; non enim potest, antè apertum delictum Pœnitentiando, illi pœnam quantumuis paternam indicere, & eo maximè si excederet aliquantum consuetas pœnitentias, quæ famam non lædunt. Vt exempli gratia. Si Sacerdoti iuberet. *Vade ad te disciplinandum, & posteà causam scies*. Hoc nullo modo potest, sed tenetur crimen, seù defectum illi obijcere, vt *Reus* possit se defendere, vel illum negando absolutè, si non fecit; vel allegando qualitatem, seù circumstantiam, ob quam vel nullitèr, vel diminutè esset pœnitentiandus. Vnde si pœnitentiandus instet, vt *Guardianus* causam aperiat; & *Guardianus* firmus in propositio suo nolit manifestare, non tenetur Subditus obedire; quià irrationabiliter *Guardianus* præcipit.

24. Nec dicendum contrà hæc, quod per *Statuta Ordinis (t)* puniri debent, *qui in recognoscendis culpis sinè licentia loquuntur*; quod si puniri debent, concluditur, quod sic loquendo peccent, & ità licitè loqui non possint. Quia *Statutum* debet intelligi sic, quod ius naturale non lædat, contrà quod disponere nullus potest. De iure autem naturæ defensio est, & hanc tollere mens Statuti non fuit. Benè voluit impedire ne maiestas *Superioris* lædatur à Subdito, qui *Superiori* increpanti, & reprehendenti respondeat, verba verbis reddendo, & faciendo apud cæteros Fratres *Superioris* authoritatem contemptibilem. Sed si subditus humili modo dicat *Rogo te Pater, vt aperias mibi causam, ob quam vis me pœnitentiare, non enim de crimine aliquo mibi conscius sum, & si peccaui pœnitentiam non recuso*, non contrauenit Statuto; quandoquidem taliter loquendi *licentiam* habet à lege naturalis defensionis, nec in tali casu requiritur *licentia* data à Superiore ipso. Quod si in Statutis *Toletanis* habetur *Non habita priùs licentia*, per quæ verba videatur, quod *licentia* loquendi semper danda sit à *Guardiano*, non debet hoc attendi, est enim vnum ex Statutis vitiatis, quià in *Statuto Capituli Romani* 1625. ibi ad marginem citato, habetur sic *sinè licentia loquuntur*, licentia vero fit Subdito loquendi, vt præfertur, à lege naturali. Proindè non est necessarium eam petere à *Superiore*. Si petatur, bonum est. Si non petatur, necessarium non est. Quid enim, si respondeat *Superior*, (vt faciunt nonnulli fatui, & furiosi) *Taceas, iubeo per Sanctam obedientiam, taceas. Vade ad faciendam disciplinam*? Remanere debet Subditus inauditus, & indefensus? Minimè. Humiliter ergo, & ex solo animo se defendendi, non verò *Superiorem* contemnendi, dicat prout suprà habetur; & si *Superior* nolit causam dicere, neque Subditus tenetur irrationabiliter obedire; debet enim esse obedientiæ *Rationabile obsequium*, vt dicit *Apostolus*. (u)

Tandem aduerto quod contra suppositum Quæstionis videtur tenere *Sanctorus de Pœn.c.4.quæst.p.fol.* 136. qui scribit, quod Domus disciplinæ sit pars Arctationis; vndè infert, quod quemadmodum Prouincialis absque Diffinitorio nequit Arctationem infligere; ità nequeat pariter, se solo, Subditum in domo disciplinæ claudere. Sed salua viri reuerentia falsum est assumptum. Siquidem ex Statutis, vt aliàs demonstrauimus, Arctatio carcerationem non importat, sed ieiunium, & flagellationem; proindè Domus disciplinæ non est eius pars; vnde consequentia non tenet. Ampliùs; ieiunium, & flagellatio ter in hebdomada, quæ sunt vera Arctatio, si adhibeantur tanquam Tortura ad inuestigandum Delictum, & habendam confessionem, non possunt dari absque Diffinitorio; sed non sequitur, quod Prouincialis ne-

nequeat paterne se solo illa infligere in pœnam cõmissi criminis. Ità, dato etiam, quod domus disciplinæ essèt pars Arctationis, non tamen sequitur, quod dari non possit à Prouinciali, si eam det non vt Torturam iudicialem, sed vt pœnam paternam.

Citationes Titulis præcedentis.

Pag.647.col.2.

(q) *Tit. Pænarum.§.4. & à num.80.vsque ad 104.*

Pag.648.col.1.

(a) *Sanctor. de Pæn.cap.4.vers. Circa XX.fol.159.*

(b) *Tit. Tortura. num.13.*

Pag.648.col.2.

(c) *l.Sicut,C.de Repud. hæred. cap. quanquam. vbi DD. de Cens. in 6.Castillion. Cons.19. num.2.*

(d) *Tit. Tortura.num.139.*

(e) *Tit. Pænarum.num.89.*

(f) *Sanctor. de Pæn. cap.5 quæst.4. Difficult.1.vers. respondeo affirmatiuè. fol.226.*

(g) *Tit. Tortura.§.3.*

(h) *Sanctor. de Pæn. cap. 5. quæst. 4. Difficul. vers. Respondeo quinto. fol.224.*

(i) *Stat.Salmant. cap.7. vers. Si quispiam. Orb. Seraph.3.fol.320.c.2.*

Pag.649. col.1.

(l) *Ecclis.cap.51.vers.31.*

(m) *Cornel. à lapid. in Ecclis.d. cap.51.vers.31.*

Pag.649. col.2.

(n) *Tit. Tortura. §.3.*

(o) *l.si filius.l. Congruentius.C.de Patr.pot.*

(p) *cap. Cum voluntate. §. final. Extra. de sent. Excom.*

Pag.650. col.1.

(q) *l.p. C.de Priu.carc. abol.*

(r) *l. Succuritur.ff. Ex qui.cau. maio.l. Priuatos. C. de Epi.aud.*

Pag.650. col.2.

(s) *Tit. Delictorum. num.41.*

(t) *l.Mulieres. C. de Dignit.lib.12.l. Fæminæ.ff. de Senator.l.Filij. §. Senatores.ff. Ad municip.*

(u) *cap.Accessorium. de Reg.iur.in 6.l.final.§. Lucius ff. de Condict. indeb.Bald.in l. Iis.§. Mancipia ff. solut. matr. cap. Si super. de Off. Iud. delegat.lib.6.*

(x) *Sanctor.de Pæn.cap.4.in princip.fol.132.& 133.*

Pag.651.col.2.

(z) *Sanctor.loc.cit.sub.init.fol.133.*

(a) *cap. Mulieres. §.1.iunct.gloss. in verb. Auctoritate de Sent. Excom.*

Pag.652.col.1.

(b) *Sanchez lib. 6. Decalog. cap. 3. num. 3. Vasq. Aragon.Henriq.Less.apud Dian.Par.4.Tract.3. Resol.9.cit.ab Anton. à Sp.Sanc.Direct.Regul. Tract.3. Disp.6.num.126.*

(c) *Peyrin. de Subd.cap.7.quæst.1.vers.Obediendum igitur.*

(d) *Bordon.Resolut.58.num.46.Tom.2. Tambur.de Iur.Abb. Tom.2. Disp. 21. quæst.12. num. 5. apud Anton. à Sp.Sanc.Tract.3.Disp.6.n.118.*

(e) *Sgroi Par.5.cap.5.num.9.*

Pag.652. col.2.

(f) *Tit. Quales.num.60.Tit.Pænarum.num.95.*

Pag.653.col.1.

(g) *Tit.Canones.num. 51.*

Pag.953.col.2.

(h) *Sanch.lib.2.Summ. cap.9.num.4. & apud eum Nauar.in cap. Quando de Consecr. Dist.1. & Grass. decis. Par.1. lib.4. cap. 11. Hurtad. de Excom.Disp.3. Difficult.3. vers. Addimus.Filiucc.Tract.13.cap.4.quæst.5. & 6.Baun. de Cens.Tract.1. quæst.13. Alter.eo. tit. Tom. 1. lib.1.Disp.6.cap.2.Bonac.eo.tit.Disp.2.quæst. 2.Pun.1. §.1.num.2. Reginal.lib. p. num.118. Viuald. Machad. Dian. Castrapal. quos dat. Leand.Par.4.Tract.2. Disp.2.quæst.8.*

Pag.654.col.1.

(i) *Tit.Delictorum.num.6.*

(l) *Tit. Canones.num.97.*

(m) *Genes.cap.3.vers.14.*

(n) *Numer.cap.20.vers.12.*

(o) *Iosue.cap.7.vers.25.*

(p) *Tit.Sententia.§.6.Bald. in l.final.C. de leg. Alberic.in l.Properandum.§.Illo.C.de Iudic.August.ad Angel. de Malef. verb. Et quid nobis. apud Sgroi Par.7.cap.12.num.4.*

Pag.654. col.2.

(q) *Peyrin.de Subd.quæst.1.cap.13.per tot.*

(r) *Tit.Canones.num.42.*

(s) *cap.Solicitudinem.§. Si verò. de Appell.*

Pag.651.col.1.

(t) *Stat.Gen.Ord.cap.1.§.vnic.num.7.Cap.Gen.Roman.1625.Tit.pro Cesmont.famil. vers. Renouatur.Orb.Seraph.Tom.4.fol.6.col.2.*

Pag.655. col.2.

(u) *Roman.cap.12.vers.1.*

TITVLVS

TITVLVS DECIMVS NONVS.

Reus.

TEXTVS.

§. I. Reus non dicitur, nisi contrà quem indicia, probationesque laborant, nec antequàm ad iudicium vocetur per citationem. Itaquè captis informationibus per suprà recensitos modos procedendi, quæ sufficientes sint ad Rei constitutionem; Reus ipse citandus est per Epistolam, vel per verbale præceptum Iudicis siuè per se, siuè per inrernuncios; contrà enim non citatum nulla est Sententia.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Reus quis dicatur, & quando.*
Reatus dari potest ex triplici capite.
2. *Reus complete dicitur post litis contestationem.*
Lis quandò dicatur contestata. Remissiuè.
3. *Ordo procedendi.*
In epistola, per quam citatur Reus, non debet exprimi delictum.
Reus congruentiùs citatur per internuncium.
Reus si citatus non vult comparere, quid agendum.
4. *Si Reus auocandus ab alio Conuentu non vult comparere, quid agendum.*
5. *Sententia contrà citatum est nulla.*
Etiam si summariè procedatur.

1. VCVSQVE *Textus* locutus est de ijs, quæ spectāt ad personas *Actoris, Iudicis*, & *Testium*, & ad ordinem procedendi: nunc prosequitur tractare de persona *Rei*, & dicit, quod *Reus non dicitur, nisi, contrà quem indicia, probationesque laborant, nec antequam ad iudicium vocetur per citationem*. Benè dicit quod *Reus non dicitur*, hoc est in iudicio talis non nominatur, non autem dicit *Reus non est nisi &c.* quià crimen reitatem inducit, & statim ac delictum quis commisit, Reus est; *Reus* tamen in iudicio *non dicitur, nisi contrà quem indicia, probationesque laborant*. Notandum hic quod tripliciter potest dari alicui Reatus, putà ex solis indicijs, si nempè talia sint, quæ, se solis, faciant semiplenam probationem, vt suo loco (a) diximus: ex solis probationibus, quando nempè Testes deponunt super substantia delicti, & semiplenè probant: & ex indicijs, & probationibus simul; quando scilicet vnus Testis non integer, & ideò ex se non probans semiplenè, iungitur cum indicijs, & ità sufficit ad *Reum* in iudicio constituendum.

2. Aduertendum autem hic est, quod *Textus* loquitur *initiatiuè*; hoc est, quod Reus *incipit* dici contra quem militant indicia, & probationes; non dicitur tamen *complete*, nisi quando lis est cum illo contestata, quod fit quando, *Iudice* interrogante, *Reus* incipit respondere: ex responsione quippè *Rei* coram *Iudice* lis dicitur contestari, vt aliàs explicauimus. (b)

3. *Itaquè captis informationibus*, nempè post visitatum corpus delicti facti permanētis; vel examinatis Testibus ad faciēdū constare de Fama, si in causa proceditur per viam Inquisitionis specialis; examinatis pariter Testibus super substantia delicti, indicijs, & adminiculis, quæ possunt facere ad instruendum *Iudicem* super delicto, iuxta *suprà recensitos modos procedendi*, scilicet, vel ad *instantiam partis*, puta *excipiendo*; *querelando*; *accusando*; aut *denunciando*; vel *ex Officio*, vt est per viam Inquisitionis, de quibus omnibus suo loco, (c) dictum fuit: *quæ sufficientes sint*

ad Rei constitutionem, idest saltem probent semiplenè, vt enim toties dictum est, nisi præcesserit ad minùs semiplenè probatum delictum, non potest constitui aliquis in iudicio tanquā *Reus*, *Reus ipse citandus* est *per Epistolam*. Aduertat hic *Iudex*, quod non debet, nec expedit in epistola aliquo modo insinuare, quod ipse tanquam *Reus* vocetur ad constitutum, fortè enim aufugiet; sed scribere debet, quod *in quadam causa, quam agitat, indiget eius persona, & ideò veniat*; & hoc, quandò *Iudex* est *Delegatus*; quod si sit *Prouincialis*, potest sibi significare, vt statim ad se veniat ob nonnulla negotia, quæ habet secum communicanda. *(d) Vel per verbale præceptum Iudicis siuè per se, siue per internuncios*. Incongruum, ac indecorum officio est, quod *Iudex* personaliter accedat ad *Reum* citandum. Casu ergò, quo *Iudex* manens in camera sui tribunalis, videret Reum pertranseuntem per dormitorium, aut per claustrum, posset *per verbale præceptum, per se, citare*. Sed congruentiùs hoc fit *per internuncios*. Quid autem iuris si ex eo, quod *Commissarius* est *Iudex*, *Reus* citatus respōderet *se nolle ad eum ire, nec coràm eo comparere*; *& illum in aliquo recognoscere non velle*? Posset tali casu *Delegatus*, si suas litteras patentes legi in Refectorio non fecit, cum duobus Testibus *Reum* conuenire, sibique litteras suæ commissionis ostendere, ad ipsum certiorandum de sua iurisdictione. Sed melius est, Fratres per sonum campanæ, vt moris est, capitulariter congregare, suas litteras legi publicè facere, & in processu adnotare talem lecturam, apponendo causam, quarè iudicauerit expediens, talem publicationem, vsquè ad illud tempus, differre. Et licet *Reus* minimè interfuerit in Refectorio, tamen, quià sufficienter publicatæ sunt Commissoriales, remanet fundata iurisdictio *Delegati*, ita vt *Reus* nequeat contrà eius personam excipere, tanquam carentem iurisdictione ad citandum. Tum si *Reus*, verbaliter vocatus, adhuc comparere recuset, debet citari in scriptis, formamque citationis in *Secunda Parte* dabimus. Debent autē duo trāsumpta illius citationis fieri, & per Internuncium vnum illorum intimari *Reo*; eoque sic relicto in manu Rei, debet Internuncius facere Actuario relationem, quod *transumptum citationis, quam præsentat, ad eius mandatum*, *N. Reo intimauit in sua camera, aut alibi &c.* Relationem autem debet *Notarius* scripto excipere, & citationis libellum in processu inserere, ac iuramentum ab Internuncio recipere, quod nempè citationem, vt dixit, fidelitèr intimauit, & de his omnibus formam dabimus in *Secunda Parte*.

4. Quid autem, si *Reus*, vocatus per Epistolam *Delegati* ab alio Conuentu, venire nollet, asserendo se non agnoscere illum tanquam *Superiorem*? Posset *Delegatus* ad Conuentum, in quo moratur *Reus* accedere, & publicare, vt dictum est, suam Commissionem. Sed quià non debet *Iudex* trahi à *Reo*, immò hic trahendus est ad tribunal *Iudicis*; ideò debet *Iudex* transumptum authenticum manu *Notarij* sui firmatum, & munitum sigillo Conuentus, in quo est *Iudex*, mittere ad *Guardianum* Conuentus, in quo est *Reus*, simul cum transumpto citationis, vt præfertur, & iubere *Guardiano*, vt eam citationem intimet, & de tali intimatione coram Testibus facta relationem ad se transmittat, quam in processu debet inserere.

5. *Contrà enim non citatum nulla est quæcunque sententia*. Citatio enim de iure naturæ, & diuino est, nec ab vllo tolli potest; & hoc quantumuis in causa Summariè, & de plano procedatur, vt textualiter dicitur in *Clementina*. *(e)* Proindè si omittatur, tum Sententia, tū acta antè Sententiā, & post examen Testium, sunt nulla.

TEXTVS.

§. II. Si Reus sit de fuga suspectus poterit, etiam antè citationem, carcerari: *Sicut* etiam si citatus, & interrogatus negauit: quod de consilio Patrum, & peritorum in Ordine fieri oportet, ne bonum Religiosi nomen per Carcerationem corrumpatur. Antè omnia aduertat Iudex ne in Reorum captura Sæcularibus scandalum ingeratur; nisi summum aliquod scelus, & publicum commissum esset,

esset, quo scandalum sæcularium esset inferius, in quo eius conscientia oneratur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

6. *Reus de fuga suspectus potest antè citationem carcerari*

Suspicio fugæ vndè desumenda. Remissiuè.

Non suspectus de fuga, potest aliquandò carcerari.

Reus suspectus de fuga, subornatione, aut impedimento Testium potest ad custodiam carcerari, etiam non semiplenè probato reatu.

Arbitrarium est Iudici carcerare ad custodiam.

Etiam ex informatione extraiudiciali.

Sed hoc in atrocissimo delicto tantùm.

Carceratio in dubio præsumitur iusta.

Carcerans ad custodiam ex suspicione rationabili non incurrit Censuram.

7. *Carcerari potest Reus si denegat respondere Iudici.*

8. *Reus carcerandus est ad custodiam de consilio Patrum Peritorum.*

Patres Periti consulendi ad carcerationem ad custodiam qui.

In decreto Carcerationis ad custodiam, quæ seruanda.

Ex causa omitti potest petitio consilij ad Carcerationem.

Reorum captura facienda absquè scandalo Sæcularium.

6. PRæmittit modò *Textus*, quid faciendum sit à *Iudice* antequam *Reus* examinetur; proindè *si sit de fuga suspectus poterit antè citationem carcerari*. Diximus alias (g) quibus in casibus possit dici aliquis *suspectus de fuga*, nempè vel ratione personæ *Rei*, qui aliàs aufugit; aut si est iuuenis, parum timoratus, audax &c. vel ratione atrocitatis delicti, cui pœna corporalis grauis sit imponenda. Sed potest dari alius casus, in quo *Reus* sit carcerandus ad custodiam, nec tamen sit de fuga suspectus; & est. Si *Reus* esset homo validus viribus, & percutere solitus, & Testes sibi ab eo metuerent: si contrà ipsum deponerent, aut si esset in Religione potens, & magnæ authoritatis, & legitima esset suspicio, quod manens in libertate Testes deterreret, aut corrumperet; & delictum atrocissimum esset, posset tali casu carcerari, etiam antequam delictum sit semiplenè probatum. (h) Aduertendum autem, quod captura *Rei* suspecti, vel de fuga, vel de subornatione, vel impedimento Testium non præexigit probationem semiplenam delicti, sed sufficit, quod simus in casu atrocissimo, & quod *Iudici* talitèr qualiter constet de *Reo*; ità vt rationabiliter suspectus *Iudici* reddatur, quod aut fugiet, aut Testes impediet, si liber relinquatur. Vndè habemus ex *Textu* (i) quod *nominatus à vulnerato, si sit de fuga suspectus poterit ad custodiam antè informationes detrudi in carcerem*; & tamen dictum vulnerati est tantùm indicium leue, quod debet copulari cum alio, ad hoc, quod sufficiat ad Torturam, vt alibi (l) habetur. Est ergò in arbitrio *Iudicis* deuenire ad capturam, ex leuissima etiam suspicione, vt post *Clarum* dicit *Baiardus*, (m) & etiam absquè vlla informatione iudiciali, sed tantùm notitia extraiudicialitèr habita, vt plures (n) docent. Et carceratio in dubio sempèr præsumitur fuisse iusta, *Iudexquè* talitèr ad custodiam carcerans, ex rationabili suspicione, nullam Censuram incurrit, vt ex *Mar. Anton*; & *Alphons. de Leon. Scribit Sgroi*. (o) Cum sobrietate tamen accipienda sunt supradicta, puta, quod non in quouis crimine, & quomodolibet suspectus, vt præfertur, apud *Iudicem*, possit custodiæ demandari, sed requiritur crimen atrocissimum, vt homicidium, veneficium &c. cuius impunitas vergeret in graue damnum Religiosæ Reipublicæ; Aliter *Iudex* animosus in *Reum* posset in quouis casu, ex leui suspicione ipsum carcerare, & eius famam lædere, quod non decet.

7. *Sicut etiam, si citatus, & interrogatus negàuerit*. Hoc non debet accipi de negatione criminis, ac si *Reus*, ideò posset carcerari, quia negat commisisse delictum; quia Carcer hìc (cessante suspicione fugæ) non daretur ad custodiam, sed vel ad Torturam, vel ad pœnam; si ad Torturam, de hac suo loco locutus est *Textus*, & hic superflueret, quod non admittitur; prætcrquamquod ad Torturam non deueni-

tur, nisi post defensiones, & hic loquitur de primo constituto *Rei*. Si ad pœnam, clarum est, quod non datur nisi post sententiam. Non loquitur ergo de negatione commissi criminis; sed de negatione responsionis; puta si Iudici, *interrogatus, negauerit* respondere, aut totaliter tacendo; vel non respondendo ad interrogata, & ità *Iudicem* frustrando; tunc enim, vt aliàs (o) dictum est de Testibus, potest *Reum* cogere per tormenta, & carcerem ad respondendum.

8. *Quod de consilio Patrum, & Peritorum in Ordine fieri oportet, ne bonum Religiosi nomen per Carcerationem corrumpatur.* Hoc consulunt plerique *Scribentes*, (p) de re *Regulari:* Carcer enim, licet de iure non infamet, nisi datus in pœnam pro delicto; malum tamen nomen parit in *Religione*, licet ergo, vt dicebamus, ex suspicione, & indicio, etiam leui, de delicto, possit *Iudex* arbitrari carcerationem, tamen arbitrium debet esse rationabile, & prudentiale, & suspicio non temeraria, sed ratione fulta, Optimè ergo ordinatur, quod res tanti ponderis non committatur soli *Iudici*, qui aliquoties, inconsideratè procedendo, posset irreparabiliter *Reum* grauare, sed *fiat de consilio Patrum, & Peritorum in Ordine.* Sed quinam erunt isti Patres consulendi? Fortè *Diffinitorium*, vt fit in Tortura *Reo* inferenda? Non, sed seniores, aut doctiores in re criminali, qui possint commodè haberi, puta in eodem Conuentu. Cum ijs ergo communicare habet *Iudex* fundamentum suæ suspicionis de fuga *Rei*, vel impedimento, quod timetur ponendum esse ab eo Testibus; & ità cum ipsis Patribus de carceratione decernere. Et aduertat *Iudex*, quod in decreto Carcerationis exprimat causam, propter quam suspicetur de *Reo*; hæc enim est, quid facti, à quo debet apparere ius carcerandi: Et pariter in eodem decreto apponat, quod ad simplicem custodiam carcerare intendit, ne *Reus* infamiam subeat, vt cautè monet *Bouerius*. (q) Quod, si *Iudex* non habeat in Conuentu copiam *Peritorum*; nec possit faciliter eos habere ab alio Conuentu; aut periculum esset in mora; vel illi, qui sunt in Conuentu, sunt amici *Rei*, à quibus iste commonefiet de voluntate *Iudicis*, & fortè fugiet, aut armabitur ad resistendum ne carceretur, aut aliud inconueniens sequi poterit; optimè poterit *Iudex*, ex se solo, capturam decernere; consilij enim adhibendi ratio in his casibus cessat, & quod dicitur in hoc *Textu* est ad dandam rectitudinem, non verò valorem actui. Aduertat tamen *Iudex*, quod si ex recitatis causis, se solo, incarceret, vt præfertur, debet adnotare in processu causam, ob quam omisit petere consilium à *Patribus Peritis*; hoc enim est quid facti, ex quo colligi debet ius, quod habuit *Iudex* ad ità procedendum.

9. *Antè omnia aduertat Iudex, ne in Reorum captura Sæcularibus scandalum ingeratur*; quemadmodùm esset, si, adhibito Sæculari brachio, fieret, *nisi summum aliquod scelus, & publicum commissum esset, quo scandalum Sæcularium esset inferius*; tali enim casu scandalum esset passiuum, non verò actiuum, quia ex punitione Delinquentium magis ædificari, quam scandalizari de *Religione* debent Sæculares. Recolenda sunt ad hoc illa, quæ alibi (r) scripsimus de inuocatione brachij Sæcularis ad carcerandum Contumacem, quæ quadrant ad hunc *Textum*.

T E X T V S.

§.III. Non est constituendus Reus, nisi in informatione constet, Delictum esse semiplenè probatum, vel adesse æquipollentia indicia. Secùs agens Iudex mortalitèr peccabit, & Reus respondere non tenebitur, quia non interrogatur iuris ordine seruato.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

10. *Reus non constituendus ante semiplenam probationem delicti.*

Indicia æquipollentia semiplenæ probationi sunt indicia grauia.

11. *Enumerantur modi omnes, quibus delictum redditur semiplenè probatum.*

12. *Reus*

12. *Reus non tenetur respondere Iudici, si Delictum non est prius semiplenè probatum.*
Et Iudex mortalitèr peccat.
Non sunt desumenda arma de domo Rei.

10. TRaditur hic aliud à *Iudice* considerandum, antequam ad *Rei* interrogationem descendat; & dicitur, quod *non est constituendus Reus, nisi in informatione constet delictum esse semiplenè probatum*. Fuit opinio *Petri de Angelis,(s)* quod apud *Regulares* ad constituendum *Reum*, maior probatio, quàm semiplena requiratur; sed talis opinio non subsistit, tum quia in hoc cæteris Clericis parificantur *Regulares*, vt communiter sentiunt *(t) Doctores*, tum quia non maiorem semiplena probationem *Textus* hic requirit. *Vel adesse æquipollentia indicia*; hæc sunt indicia grauia, quæ suo loco recensuimus; sicut enim semiplena probatio facta per vnum Testem omni exceptione maiorem, vel per duos non integros deponentes de substantia delicti sufficit; ità pariter sufficit indicium graue, quod probatum per duos Testes, æquipolleat tali probationi. Et licet passim in hoc opere recensuerimus casus, in quibus dicitur delictum esse semiplenè probatum; libet tamen ad maiorem commoditatem *Iudicis* omnes illos hic congerere.

11. Semiplenè ergo probatum delictũ reddit. 1. Testis vnus omni exceptione maior deponens super substantia delicti.

2. Vnus Testis non omni exceptione maior, si concurrat cum eo Fama, vel aliud adminiculum; vel si deponat contrà Criminosum, & malæ vitæ.

3. Duo Testes minores viginti annis deponentes de visu super substantia delicti.

4. Vnus Testis pubertatem egressus, hoc est maior 14. annis; vel proximus pubertati, vt duodecim, vel tredecim annorum, si concurrant alia adminicula, vel præsumptiones.

5. Dictum Pueri, Puellæ, siue Mulieris per vim compressæ, cum adminiculo, si tamen Mulier sit bonæ famæ, & Accusatus sit mali nominis aliundè. *(u)*

6. Duo Testes infames deponentes super delicto, & purgata infamia per Torturam; sicquè duæ Meretrices; aut duo Pueri stuprati; aut duo Socij criminis.

7. Duo Testes singulares, quamuis non integri, si deponant super diuersis delictis eiusdem speciei iterabilibus tamen, vt super duobus furtis, Fornicationibus, Blasphemijs, &c.

8. Duo Testes singulares deponentes de diuersis indicijs ordinatis ad idem crimen.

9. Vnum indicium proximum, & immediatum de ipso delicto probatum per vnum Testem omni exceptione maiorem, etiam non concurrentibus alijs adminiculis.

10. Vnum indicium remotum probatum per duos Testes cum adminiculis, quæ, considerata qualitate personæ, seu facti, corroborent indicium.

11. Vnum indicium remotum valdè conferens ad delictum, quamuis illud immediatè non attingat, probatum per duos Testes.

12. Duo indicia leuia sufficientèr probata per Testes, etiam non totaliter integros.

13. Confessio extraiudicialis facta à Reo de delicto.

14. Fama de delicto vehemens apud probos, & graues concurrente alio adminiculo.

15. Fama de delicto in specie, iuncta mala fama in genere, puta opinione populi, qui reputat Reum esse malæ vitæ.

16. Suspectum consortium plenè probatum per duos Testes in ordine ad inquirendum super copula.

17. Fuga Rei ante incœptam inquisitionem super delicto.

18. Fuga meditata, sed impedita, & antè inquisitionem probata legitimè.

19. Præstans auxilium fugæ, si quis legitimè probetur, præsumitur complex delicti.

20. Inimicitia grauis, seu capitalis, iuncta cum aliquo adminiculo, & probata legitimè.

21. Minæ factæ ab eo, qui solitus est eas exequi.

22. Res furata inuenta apud aliquem, qui non docet, vndè eam habuerit. Quæ omnia congerit *Sgroi*. *(x)*

12. *Secus agens Iudex mortalitèr peccabit, & Reus respondere non tenebitur, quia non interrogatur seruato iuris ordine*. Non enim sunt desumenda arma, nempè probationes de domo *Rei*, vt dicitur in quadam *lege*; *(z)* vndè *Reus* sic interrogatus quan-

quantumuis confiteretur delictum, & in confessione perseueraret, & iuramento eam firmaret, & ex nouis indicijs superuenientibus roboraretur, tamen ex tali confessione non posset vllo modo condemnari, vt dicunt *Doctores*. *(a)*

TEXTVS.

§. IV. Ex capitulis ab informatione offensiua emergentibus Reus, ordine aliquo, & adhortatione præmissa, ac præstito iuramento, est interrogandus, monendusque in genere, quod delictum, de quo interrogabitur, est talitèr in actis probatum; vt & Iudex illum legitimè constituere, & Reus veridicè respondere teneatur; & si opus fuerit, legi faciat illi vrgentiora indicia, quæ eundem obligent ad respondendum. De Socijs criminum non interrogetur, nisi delictum sine Socijs committi non potuit. Et si Reus aliquem nominauerit, dum de eo interrogari non debuit, eius dictum ad Torturam indicium non facit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

13. *Reus, quomodò examinandus.*
Informatio offensiua, quæ.
14. *Reus adhortandus est antè examen.*
Adhortatio, in quo consistat.
Monitio facienda Testi, quæ sit.
15. *Iudex non tenetur ostendere acta Reo antè examen.*
16. *Iuramentum de veritate dandum Reo.*
Nemo cogendus ad detegendam propriam turpitudinem.
Iuramentum dandum Testibus introductum est ex consuetudine.
Non est tamen hæc vsque quaque laudabilis.
17. *Ordo interrogandi Reum.*
Traduntur regulæ pro interrogando Reo
Patres graduati, qui sunt Rei, examinari debent cum honore, & quomodo.
Iudex Reo constanti debet ostendere vultum terribilem.
Iudex cum Reo docto, aut malitioso, quomodò se geret.
Iudex non debet excandescere in Reum.
Nec debet esse ità mollis, vt eum Reus spernat.
Interrogationes sunt perturbandæ, & quomodò.
Reus quomodo redarguendus à Iudice.
Iudex non debet Reo auferre suas defensiones, interrogando de ijs, quæ ad eas faciunt.
Suggestiuè Reum interrogare non debet Iudex.
Quandò dicatur Iudex suggestiuè interrogare.
Suggestiua interrogatio reddit processum nullum.
Etiam si Reus esset confessus delictum.
Suggestiua interrogatio facta Testi vitiat processum.
18. *Reus conuictus per Contestes integros quomodò interrogandus.*
Iudex quandò possit interrogare de Socijs criminis.
19. *Iudex debet obseruare omnes mutationes, seu motus Rei.*
Et ab eo quærere causam illorum.
20. *Iudex debet Reum interrogare solùm de ijs, quæ sunt facti.*
Non debet quærere à Reo ea, quæ spectant ad Peritos.
Nec acceptare responsionem, quæ tangit ius, non autem factum.
21. *Dum Reus incipit confiteri, continuet Iudex examen.*
Iudex debet interrogare Reum de circumstantijs delicti.
22. *Reus, & Testis potest examinari toties, quoties Iudex opportunum iudicat.*
Reus nesciat tempus, quo debet examinari.
Reus examinandus est in libertate.
Sed si est aliquo modo suspectus de fuga, aut violentia in Iudicem adhibenda est cautela.
23. *Reus nolens præcisè respondere est torquendus.*
Reus si petit dilationem ad respondendum, non debet concedi.

24. *Reus*

24. *Reus si se remittit ad dicta in alio examine: quid agendum?*
Iudex potest cogere Reum ad respondendum de nouo per extensum.
Arbitrio Iudicis stat, vt legatur Reo examen aliàs factum.
Disparitas Rei, & Testis circà hoc.
Iudex habens suspicionem de Teste vt falso, ipsi petenti lecturam sui primi examinis potest negare.

25. *Quid si Reus protestetur velle stare primis dictis, quamuis dicat contraria ex post, lapsu memoriæ.*
Cautela Sgroi impugnatur.

26. *Iudex in quibus casibus potest interrogare Reum de Socijs criminis.*
De illis interrogandum in genere, & quomodò.

27. *Reus ex se pandens Socium criminis non facit indicium ad Torturam.*
Cum quibus adminiculis ad eam faciat.

13. IN hoc *Textu* dantur *Iudici* instructiones necessariæ ad *Reũ* legitimè, & fructuosè interrogandum. Dicit ergo, quod *ex Capitulis*, puta articulis, *ab informatione offensiua*, idest à processu vsque ad illud tempus fabricato, (qui dicitur *informatio offensiua*, quia ex visitatione corporis delicti, depositione Testium, productione scripturarum *informatur Iudex*, & *offenditur Reus*, contrà quem supradicta militant) *emergentibus*, Reus debet interrogari. Porrò *Capitula* hæc sunt indicia, & adminicula per Testes probata. Exempli gratia. Si fiat processus de Furto facto de nocte in Sacristia, *Iudex* ex dictis Testium elicit hæc indicia, quod *Caius* Fur suspectus, visus est illa nocte ascendere scalas dormitorij absque calepodijs, raptim præter suum morem ire: quod nonnullas claues veteres biduo ante furtum secutum sibi à fabro ferrario commodari fecit: quod visa sunt in eius camera linteola subtilia valdè similia ijs, quæ furata sunt, quæ priùs non habebat: quod in alio Conuentu aliàs furatus est: quod est malæ famæ apud *Religiosos*, & ideò difficilitèr inuenit *Guardianum*, qui in sua Familia ipsum acceptet, &c. Omnia hæc indicia ergo vocantur hic *Capitula*, super quibus debet *Reus* interrogari.

14. *Reus ordine aliquo, & adhortatione præmissa, ac præstito iuramento, interrogandus, &c.* Priùs debet *Iudex* adhortari *Reum*; monere de statu causæ; dare illi iuramentum, & tandem interrogare. Adhortatio autem esse debet de obligatione, quã habet quiuis dicendi veritatem; quàm graue peccatum sit periurium; quod per spõtaneam confessionem *Reus* sibi pœnas minuit; & similibus, quibus facilitetur animus *Rei* ad fatendum crimen. Monitio esse debet de causæ suæ statu, *quod delictum, de quo interrogabitur, est talitèr in actis probatum, vt Iudex illum legitimè constituere, & Reus veridicè respondere teneatur* sub reatu peccati mortalis, vt infrà dicetur; & *si opus fuerit*, puta, si Reus dicat se nolle illi credere, & quod in processu contrà eum non possunt esse indicia, quia scit in conscientia se esse innocentem; *legi faciat illi vrgentiora indicia, quæ eundem obligent ad respondendum*.

15. Quid autem iuris, si *Reus*, *tali* lectura minimè contentus, vellet ipse lustrare processum, aut petat copiam indiciorum, & inquisitionis contrà eum factæ; tenetur ne *Iudex* hoc concedere? Dico, quod non, & fatuus esset *Iudex*, qui hoc faceret; quantumuis enim de iure posset forsitan sustineri, *Iudicem* ad hoc præstandum obligari, vt opinatus est *Ferrarius*, (b) tamen de consuetudine, quæ est optima legum Interpres, contrarium seruatur, vt post *Follerium*, *Conradum*, & *Iodocum* docet *Clarus*, (c) & reuera si sciret *Reus*, quæ constant contrà se in processu, optimè se præparare ad respondendum posset, & per suas responsiones euacuare indicia, & omnes processus in fumum resoluerentur.

16. Post hæc, datur *Reo* iuramentum de veritate dicenda. Sed quo iure introductum est tale iuramentum, cum regula iuris sit, (d) quod nemo cogi debet ad detegendum propriam turpitudinem? Dico, quod pro nobis introductum est authoritate *Textus* istius, in quo hoc iuramentum præscribitur; pro alijs verò *Iudicibus* nulla adest *lex Canonica*, aut *Ciuilis*, quam viderim, per quam statuatur, quod in causa criminali obligetur *Reus* iurare contrà se; sed adest tantùm opinio *Bartoli*, quem secutus est *Baldus*, (e) & cæteri *Doctores*; & sic per consuetudinem introductam fuit canonizata. Talem tamen consuetudinem non probat *Clarus* (f) cui & ego subscribo, cum ad nihil inseruiat, nisi ad committenda peccata, & *Deum* offendendum tot periurijs. Nonnè enim crede-

re-

non debet *Reo* auferre suas defensiones: puta interrogando de ijs, quæ ad sui defensionem adducere potest; vt esset interrogando an *Caius* à se percussus, obierit ex vulnere; an *Seius* sit ipsius inimicus; an *Lucius* sit integræ fidei, &c. ista enim ad defensionem *Rei* facere possunt, articulando, quod *Caius* obijt ex mala cura, non ex vulnere; *Seius* est inimicus suus; & *Lucius* vir solitus mentiri. Vnde sic priuare *Reum* defensionibus, per tales interrogationes, dicit *Signorolus* (quem alij (m) sequuntur) esse *quid Diabolicum*, & quod confessio taliter habita non nocet Confitenti.

Octaua est; quod non interrogetur *Reus* suggestiuè *apertè*; vt si interrogaretur, an occiderit *Caium*, an fornicatus sit cum *Berta*; nec *palliatè*, vt fit quandò in processu non apparet qualis fuerit *Iudicis* interrogatio, sed ponitur, *ad opportunas interrogationes*; sed debet registrari interrogatio ex integro, clara, non obscura, non æquiuoca, aliter censetur *suggestiua*; & debet esse super delicto in genere, *quis percusserit Caium*; an *rixam cum eo habuerit*; an *scandalum alicui per actus lasciuos dederit, &c.* & vniuersaliter *Reus* est interrogandus in genere, per circuitum, & interrogationes remotas, & à longè, ità vt nequeat, conijcere, quò velit eum *Iudex* ducere, quia hoc modo solet *Reus* multa concedere, quæ sibi existimat non nocere, quibus posteà concessis, cogitur fateri, quæ negare vult; nam ex oratione sparsa colliguntur argumenta, quæ per se concessa, putat *Reus*, se non aggrauare, sed postea simul collecta ipsum perducunt vel ad fatendum crimen, vel superioribus ab eo dictis repugnare. Et quando *Iudex* interrogat per circumstantias delicti siue in genere, siue in specie, tanquam *Reus* fuerit confessus delictum ipsum, semper dicitur *suggestiuè* interrogare. Vt puta, si interrogaretur sic, *an percusserit Caium ferro, vel ligno; in capite, an in brachio, &c.* Porrò suggestio sic facta reddit processum *ipso iure* nullum; & confessio *Rei* taliter habita ipsi non nocet, & omnia inde secuta sunt nulla, vt communiter dicunt *Doctores*. (n) Et quæ dicta sunt de *Reo suggestiuè* interrogato quadrant etiam de *Teste*, quia eo modo, quo per suggestionem decipitur *Reus*, decipitur etiam *Testis*, vt ait *Bardonus*. (o)

18. Nona est, quod interrogari debet *Reus*, plenè conuictus per Contestes integros, diuerso modo à *Reo* semiplenè tantùm probato; non debet enim interrogari dubitatiuè, puta an aliquod delictum commiserit, quia hoc modo reuocaretur à *Iudice* in dubium id, quod ipse debet habere pro certo; sed debet interrogari sic, cur tale delictum commiserit? & si de Socijs criminis *Iudex* habuit indicia, quærere potest, qui fuerint Socij, Complices, Auxiliatores, vel Fautores, &c. (p)

19. Decima est, quod *Iudex* fixos, & intentos oculos in *Reum* teneat, dum ipsum examinat, & obseruet, si tremat, pallescat, sudet, suspiret, lacrymetur; & tunc ipsum interroget super causa illorum symptomatum; item si titubet, aut hæreat in respondendo: tardus sit, meditatiuè loquatur, & tunc eum vrgeat, & stringat interrogationibus. Et omnia adnotare faciat in processu.

20. Vndecima est, & benè obseruanda, quod *Iudex* non debet quærere à *Reo*, neque ab eo acceptare responsiones, quæ concernunt *ius*, & non *factum*; vnde fatua est interrogatio, *an occiderit*; *an venenauerit*, sed debet interrogare *an percusserit, an propinauerit, &c.* Pariter non debet recipere hanc responsionem à Reo, *sum innocens*; *fiet mihi iniustitia, si condemnabor, &c.* quia vt benè dicit *Chartarius*, (q) tales responsiones, sicut & interrogationes, respiciunt ius, de quo ad *Iudicem* spectat iudicare, & purum factum à *Reo* quærere, & ab eodem habere. Sicut etiam non interrogare de ijs, quæ spectant ad iudicium Peritorum, puta *an vulnus fuerit mortale, &c.* Sed simpliciter super facto.

21. Duodecima est, quod si *Reus* incipiat delictum fateri, prosequatur *Iudex* examen, donec confessionem completam fecerit, nec lassetur ob longitudinem examinis, quia *Reus* in illo puncto est dispositus ad confitendum, & si detur sibi tempus recogitandi de se, mutabit fortè sententiam. Habita verò confessione delicti, interroget de omnibus circumstantijs illius, puta loci, temporis, occasionis, instrumentorum, modi, finis, causæ, Complicum, &c. & hoc ad se plenè informandum, & colligendum ab ijs, an delictum fuerit verè commissum, & hoc ex circumstantijs rationabilibus, & persuasiuis.

22. Et sciant *Iudices Regulares* falsam esse imaginationem aliquorum, qui, putant *Reum* non posse constitui vltrà tres

Pppp vi-

vices, ita vt putent, actum esse de Causa, nisi *Reus* in tertio saltem constituto confiteatur; est enim liberum *Iudici* toties, quoties voluerit tum *Testes*, tum *Reos* examinare; & quandò magis opportunum iudicauerit. Bona verò cautela *Iudicum* est, vt *Reus* nesciat quando debeat examinari, ne tempus habeat præmeditandi, & se muniendi aduersùs interrogationes, quas sibi putat esse verisimiliter faciendas; sed ex improuiso, & quasi ex abrupto, simulando etiam, se hoc non esse præmeditatum, examinet; & hoc pariet speratum fructum confessionis, & non semel expertùs sum. Caueat etiam *Iudex*, quod etiamsi *Reus* in libertate, regulariter loquendo, debeat examinari; ità vt, si est carceratus, excarcerari debeat, ad se sistendum coram *Iudice*, vt multi dicunt; (r) tamen bona cautelà est, si *Reus* est homo fortis, facinorosus, & perditæ vitæ (de quo rationabiliter timeri possit, quod aut fugiat, aut *Iudici* insultet) quod antequam de Carcere educatur manicis ferreis immittantur manus, & etiam funi cinctorio validè alligentur, ne possit de facili solui, & sic assecuratus, ad examen ducatur.

23. Quid autem iuris, si *Reus* vel nolit, penitùs *Iudici* respondere; aut respondeat per verba dubia, puta *non scio*; *non recordor*, *&c.*? Respondet cum *Baldo Clarus*, (s) quod debet torqueri ad habendum responsum simpliciter per verba assertiua, & de facto. Et hoc verum est, & practicari debet à *Iudice* nostro, qui præmissis monitionibus, quemadmodùm de Teste renuente respondere aliàs (t) dictum est, debet torqueri, requisito priùs assensu *Diffinitorij*, aut *Patrum Peritorum*. Et si petat dilationem ad respondendum, debet ne illi concedi? Dico, quod non; quia in criminalibus non datur *Reo* tempus ad deliberandum, vt ex *Salyceto*, *Paulo de Castro*, & alijs docet *Clarus*. (u)

24. Si autem in secundo, vel alijs constitutis se remittat ad ea, quæ priùs dixit, & interrogatus de nouo super re, de qua aliàs respondit, non vult de nouo respondere, sed dicit, *de hoc aliàs respondi*; *quod dixi dixi*; *me remitto ad ea, quæ scripta sunt*, quid agendum? Respondeo, quod multi multa dicunt, sed æquior præ cæteris mihi videtur opinio *Baldi*, & *Simancæ*, (x) qui dicunt, quod potest, cogi ad respondendum de nouo per extensum: & dicit *Menochius*, & alij, (z) quod si *Reus* petat sibi legi examen suum aliàs factum, non obligatur *Iudex* ad hoc, sed in arbitrio suo est concedere, vel negare, quod sibi legatur. Quia ad quid nouam interrogationem facit *Iudex*? Certè non ad alium finem, nisi ad experiendum, si in data responsione *Reus* dixit verum; quia si hoc est, eodem modo habet, dicere in secunda responsione. Quod si hæc primæ contrarietur, detegitur *Reus* periurus, cum sit inter duo iuramenta contraria, & ità inuoluitur in suo sermone, & cogitur veritatem fateri. Si ergo *Reus* persistit in remittendo se ad dicta, signum est, quod hoc facit solùm ad euadendam contradictionem, & eludendum *Iudicem*; poterit ergo, cogi, vt aliam responsionem de nouo det. Nec tenetur *Iudex*, legi, facere suum examen, hoc enim esset ipsum de nouo instruere, ne sibi nunc contradicat. Et dispar est ratio de *Reo*, & de *Teste*, huic enim petenti, vt examen aliàs factum sibi legatur, annui debet; quia verisimiliter potest præsumi, quod, cum agatur de facto alieno, non ità firmiter recordetur, & ad refricandam memoriam, talis lectura sibi permittitur in fauorem Fisci; licet hoc etiam posset, sibi denegare *Iudex* ad detegendam falsitatem. Sed *Reus*, de cuius re agitur, non præsumitur, quod recordari non possit de facto proprio, ideò ad memoriæ consulendum, non potest indigere illa lectura; vnde optimè negari à *Iudice* potest, tanquàm res veritati semper periculosa.

25. Et si *Reus* videns non sibi concedi lecturam prædictam, instatus, vt simpliciter, & de nouo, non autem remissiuè respondeat, ità protestetur, *Dico, vt nunc mihi videtur; quod si constabit me aliàs aliter dixisse, meam hanc responsionem reuoco, & sto in primis dictis, quia meliùs tunc recordabar*: debet ne Iudex illam admittere? Circà hoc dubium, nonnulli dicunt protestationem esse admittendam; alij negant; alij dicunt hoc esse *Iudici* arbitrarium; alij dicunt scribendam quidem in actis, sed de ea non considerandum, nisi prout de iure, & *Sgroi*, (a) relatis alijs opinionibus dicit, quod si non agatur de facto recenti, Iudex potest eam admittere cum hac protestatione, *quatenùs secunda depositio nullo modo sit contraria primæ*. Sed certè cautela hæc ridicula est; per eam enim protestatur *Iudex* velle stare primo dicto *Rei*; Si ergò primo dicto stare, vult,

ad

ad quid nouam interrogationem inutilitèr facit? Si nouam ergò facit, signum est, quod primum dictum *Iudici* non quadrat, & aliam responsionem magis veritati congruentem quærit; sed si eam habet in secundo examine, certè, quià contrariatur primæ, non acceptabitur à *Iudice*, qui protestatus est non acceptare secundum dictum, si primo contrarietur. Dico ergò, quod debet quidem *Iudex* protestationem *Rei* registrare, sed debet decernere, quod non admittit, *nisi prout de iure &c.* Quià si secunda depositio est magis verisimilis, & magis cohæret dictis Testium, standum est huic, & non primæ; si vice versa, de iure est, quod stetur primæ.

26. *De Socis criminum non interrogetur, nisi delictum sinè socijs committi non potuit.* Huiusmodi sunt Subornationes; igæ; Conspirationes factæ in electionibus; vel contrà *Prælatum*; Furtum multarum rerum, quæ ab vno solo asportari non potuerunt, & similia. Et tali casu *Iudex* debet interrogare in genere, vt dicendo, *Tu solus nequiuisti, scire, nec facere hoc; quis docuit; consiliatus fuit; auxilium dedit &c.* & ità semper generalitèr inquirendo. Paritèr si adsint indicia, quod alij erant cum eo, sed non fuerunt cogniti à Testibus, licèt crimen ex se Complices non requirat, potest *Iudex* quærere de Complicibus interrogãdo generalitèr prædicto modo. Si verò indicia adsint contrà certas personas, de illis in specie potest interrogare *Iudex*, sed semper meliùs erit ad fugiendum periculum suggestionis, quod interroget in genere de Complicibus.

27. *Et si Reus aliquem nominauerit dum de eo interrogari non debuit, eius dictum ad Torturam indicium non facit.* Sola enim depositio Socij criminis, (quià præsumitur, quod ad se exonerandum alios grauabit; & quià etiam ex crimine infamis est) etiam in criminibus exceptis minimè sufficit ad Torturam sine alijs adminiculis, vt dicunt Doctores. *(b)* Adminicula porro possunt esse Inimicitia Nominati cum Occiso; familiaritas, & secreta allocutio Nominati cum Nominante; fuga Nominati; fama contrà eundem, & similia.

T E X T V S.

§. V. Impunitatem nulli promittere fas est, sinè expressa Reuerendissimi Patris Generalis licentia: & confessio, aliter extorta, Reo non nocet, quo ad condemnationem; sed solum facit indicium ad Torturam.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

28. TAngitur in hoc *Textu* materia impunitatis, quæ à *Iudice* aliquando conceditur. Et quià hæc potest multiplicitèr accidere, ideò ad illustrandum *Textum* expedit omnes casus examinare. Dico ergò, quod aliquandò accidit, quod delictum atrocissimum sit commissum, quod non potuit ab vno solo con-

consummari, & de eo nullum potest haberi indicium nec proximum, nec remotum. Porrò *Prælatus* ad obuiandum damno publici boni, promittit per edictum impunitatem Reuelanti, quantumuis sit Complex; & hoc aliquando generalitèr cuicunque ex Complicibus; aliquandò apposita reseruatione; *dummodò non sit Reus principalis principalissimus*. Exempli gratia, in quadam camera Conuentus, Nobilis Benefactor deposuit multam supellectilem pretiosam in vestibus sericis; pannis lineis; argento; auro; & pecunia; cuius cellæ clauem habet Nobilis ille penes se. Reperitur autem adulterina claue apertum ostium; scrinia rupta, & omnia asportata; tale autem furtum ab vno solo non potuit committi; & in illo Conuentu omnes habentur boni *Religiosi*, nec potest suspicio cadere magis super vno, quam super altero. *Prouincialis*, visitato corpore delicti, inquirit generalitèr, nullumque indicium venari potest; publicat Monitorium sub pœna Excommunicationis, vt qui eos scit, Fures reuelet; aut saltèm vbi sint res furto sublatæ. Expirat tẽpus vtile assignatum in Monitorio, & nullo comparente procedit ad anathematismũ solemnẽ, modo aliàs (c) tradito; & nec sic proficit. Sed quià extremum periculum imminet *Religioni*, quià furtum publicabitur à Nobili, qui reuersus, inuenien sque sua bona surrepta, aget contrà *Religionem*, & de ea scandalizabuntur Sæculares, & illa pessimè habebitur; publicat edictum, in quo promittit impunitatem cuilibet ex Complicibus absolutè, vel cum reseruatione, puta *dummodò non sit principalis principalissimus*. Aliquandò delictum occultum ità est, quod de eo indicium haberi non potest; corpus tamen delicti patet; pro detegendo autem illo non tam vrgens militat ratio publicæ vtilitatis, sicut in primo casu; vt si inuentus esset trucidatus Frater in Conuentu, in quo nullus erat, qui cum Occiso rixam, simultatem, aut inimicitiã habuisset; vnus porrò ex Complicibus comparet secretò coram *Prouinciali*, & stipulatur cum eo Reuelationem delinquentium, dummodò Reuelanti detur impunitas; & *Prouincialis* impunitatem ei promittit. Aliquandò promittitur vni ex *Reis* impunitas, dummodò reuelet; quià aliundè non possunt haberi indicia vrgentiora. Vt in primo casu, si leue indicium, & minimè sufficiens ad inquirendum in specie, adesset contrà tres, qui ex illo minimè possent constitui. Aliquandò promitti potest impunitas *Reo constituto*, & sub spe impunitatis allici, ad confitendum delictum.

29. *Textus* ergò noster loquitur de impunitate secundum quartum casum hic suprà expressum. Et sciendum est, quod nullus inferior à *Principe* potest *Reis* impunitatem concedere argumento cuiusdam *Legis*; (d) ille enim solus, qui dispensare super lege potest, valet pœnam legibus sancitam tẽperare, aut totalitèr remittere. Ex facultate porrò sibi indulta à *Principe* (si eã habet) potest *Iudex* inferior ex iusta causa, impunitatem largiri. Hoc ergò supposito tanquam certo; si *Iudex Reo* alicui impunitatem promittit, vel vt crimen confiteatur; vel vt Complices detegat, & *Iudex* habet facultatem indultandi *Reos* sibi benè visos, confessio delicti, facta à *Reo*, non potest, illi præiudicare, quià *Iudex* tenetur in conscientia impunitatem sibi promissam seruare; promissio enim acceptata sub conditione, hac adimpletà, transit in absolutam, & nedum ex fidelitate, sed etiam ex iustitia debet adimpleri; vt dicunt *Doctores*. (e)

30. Difficultas autem est, quandò *Iudex* non habet facultatem concedendi impunitatem, & tamen sub promissione ipsius inducit *Reum* ad confitendum, an confessio præiudicet *Reo*, ita vt, non obstante impunitate promissà, possit ad pœnam condemnari? Nonnulli *Doctores* (f) voluerunt, posse *Reum* ex tali confessione damnari; *Iudici* enim delictum patet, & ipse nequit contrà leges crimen impunitum dimittere. Alij verò sustinent, quod in vim dictæ confessionis condemnare non potest, vt multis citatis vult *Farinacius*. (g) *Passerinus* (h) dicit, quod durum est dicere, quod stante tali promisso possit *Reus* damnari; paritèr durum est, quod *Iudex* impunitum dimittat, cum ad hoc facultatem non habeat; putat ergò, quod debet prosequi iudicium per legitimas probationes; & si per eas non potest concludi delictum, *Reus* dimittatur, quià non est sufficientèr probatus delinquens. At hæc cautela minimè prodest, quià supponimus, quod *Iudex* ideò promittit impunitatem, quià nullo modo potest indicia habere. Quomodo ergò per legitimas probationes poterit procedere? Certè non per alia indicia, quam per ea, quæ hausit à con-

à confessione facta sub tali promissione. Si ergò per talia indicia probatur delictum, licèt non damnetur *Reus de directo* ex sua confessione, damnabitur tamèn *ex consequenti*, quod perindè est; vndè si durum illud videtur, durum paritèr videtur hoc.

31. Consultissimè ergò *Textus* noster decernit, quod *impunitatem nulli* Iudici ordinario, seù delegato Reo *promittere fas est, sine expressa Reuerendissimi Patris Generalis licentia*. *Generalis* enim inter nos *Princeps* est, vt aliàs *(i)* docuimus; vndè ille solus potest concedere impunitatem: & *de licentia* eius, non quidem tacita, præsumpta, aut interpretatiua, sed *expressa* alij *Iudices* inferiores. Quod si *Iudex*, absquè tali facultate eam promittat ad crimen detegendum, seù Complices; seruanda quidem est promissa impunitas, *& confessio aliàs*, hoc est per promissionem impunitatis, *facta* absquè tali licentia obtenta, *non nocet Reo quo ad condemnationem*; & hoc rationabilissimè; quià *Iudex* tali casu loco *Principis* est, & fidem publicam spondet; & licèt ad hoc facultatem non habeat, & malè faciat, non tamen ex malè facto *Iudicis* debet damnificari *Reus*; cum ex alieno delicto nullus debeat iure puniri; nec debet *Reus* inquirere, num *Iudex* facultatem habeat, impunitatem promittendi, tum quià non tenetur *Reus* iura scire; tùm quià legitimè præsumit, quod *Iudex*, qui alijs iustitiā administrat, in semetipso ius seruet, & nō faciat nisi quæ potest; & quod eo authore fit, legitimè fiat: præsumptio enim semper est in fauorem *Superioris*. Si ergò fides publica oppignorata est, nullo modo frangi potest neque à *Principe*, neque à tenente locum *Principis*; fides enim publica est de iure gentium primæuo, & sic de iure naturali, & semper continet bonum, & æquum, & *Princeps* fidem non seruans priuaretur commercio hominum, & conuictus Ciuilis destrueretur, quod est summè malum, vt scribit *Paulus de Castro*, & *Cagnolus*. *(l)* Hinc est, quod in quadam *Lege Codicis (m)* minores, qui ex gratia *Principis* pronunciati sunt maiores, & contraxerunt, non possunt, ad irritandos contractus, petere restitutionem in integrum, *ne hi, qui cum eis contrahunt, Principali authoritate circumscripti esse videantur*; & ità publica fides data à *Principe*, qui illos pronunciauit maiores, fit elusoria. Et in tantum extendunt *Doctores (n)* obligationem seruandi publicam fidem, vt dicant, quod *Princeps* tenetur omninò eam seruare Bannito, & Hosti, cui fecit gratiam, vel dedit saluum conductum, etiam si sit in casu, quo non debuisset, vel non potuisset via iuris.

32. *Sed solum facit indicium ad Torturam*; eo quià talis confessio; ex eo quod nulla est in ordine ad condemnandum, non potest esse iudicialis, quamuis coram *Iudice* facta; sed non potest in tantum annullari, quod non valeat saltem, vt confessio facta, & retractata; debet ergò vt talis ad Torturam indicium facere. Et hic adnotare libet prudentiam, qua dispositio *Textus* maturata est; cum enim videret æqualitèr periculosas opiniones contrarias *Doctorum*, nempè eorum, qui dicebant non præiudicare *Reo*, sed absolui debere; & eorum qui docebant Reum debere puniri, non obstante impunitate promissà; *Textus* mediat sanciendo, quod *Reus* non puniatur pœna delicti, ne impunitas promissa violetur; sed nec euadat totaliter absolutus, sed quod torqueatur, ac si esset indiciatus ex confessione facta (nempè in tormentis) & posteà retractata in ratificatione.

T E X T V S.

§. VI. Reus legitimè interrogatus sub mortali culpa (à qua, nisi dicat veritatem, in foro pœnitentiæ absolui non possit) tenetur de plano respondere ad mentem Iudicis interrogantis: & renuens respondere habendus est pro confesso, & pro tali est condemnandus, vel torqueri debet. Quo casu non dentur illi defensiones, quià non torquetur pro delicto, sed pro habenda responsione, apposita clausula *circà præiudicium de quibus est conuictus, & confessus*.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

33. *Reus tenetur respondere veritatem Iudici eum legitimè interroganti.*
Nec potest vti restrictione mentali; aut æquiuocatione.
34. *Difficultas ex verbis Textus.*
Nemo tenetur mendacium reuocare in damnum sui; nisi maius damnum Proximo, quàm sibi, aduenirет.
35. *Reus negans veritatem in iudicio, si persistit in periurio, non potest absolui.*
36. *Reus renuens respondere sine causa, habetur pro confesso.*
Causæ ob quas Reus non tenetur Iudici respondere,
37. *Renuens respondere, condemnari potest ad pœnam extraordinariam.*
Sed melius est, quod torqueatur.
38. *Defensiones sine copia actorum sunt concedendæ Reo, qui torqueri debet, quià respondere renuit.*
Exemplum ad hoc.
39. *Si causæ ob quas Reus respondere renuit sunt dubiæ, Iudex debet eas spernere.*
40. *Obiectio, & solutio contrà prædicta.*
Clausula apponenda, si Reus debet torqueri, ex renitentia ad respondendum.
Iudex non debet tunc interrogare super delicto, sed super obstinatione in non respondendo.

33. NVnc agitur de obligatione *Rei*, & dicitur, quod *legitimè interrogatus*, hoc est præcedente probatione corporis delicti, & indicijs contrà eum semiplenè probantibus, & à legitimo *Iudice* habente facultatem, *sub mortali culpa &c. tenetur de plano*, hoc est clarè, absque ambagibus, amphibologijs &c. *respondere secundùm mentem Iudicis interrogantis*; & hoc communiter statuunt *Theologi Morales*: (o) & neque æquiuocare potest, aut vti restrictione mentali, vt ex Propositio 26. & 27. ex damnatis ab *Innocentio Vndecimo* probatur; debet enim respondere *secundùm mentem Iudicis* sibi manifestatam in interrogatione sibi facta.

34. *A quo nisi dicat veritatem in foro penitentiæ absolui non possit.* Textus iste nonnullis visus est scandalosus, nimis durus, & contrà rationem naturalem; posito enim, quod quis in iudicio negauerit crimen, quod si confessus esset, sibi deberentur Triremes, vel carcer perpetuus; nequibit ergò absolui sacramentaliter à periurio commisso in iudicio, nisi coram *Iudice* compareat, & crimen fateatur? Certè hoc nullo iure cauetur, & irrationabilis prorsùs esset dispositio *Textus*, sibi repugnante naturali ratione. Posito enim tanquam certo, quod nullus peccare debeat pro saluanda vita corporis, & sic nec *Reus*, ad euadendam mortem, possit licitè in iudicio mentiri; non tamen tenetur mendacium reuocare, nisi fuerit cum graui offensione Proximi dictum, & ex reuocatione tali non sibi immineat maius damnum, quàm Proximo eueniat ex mendacio. (p) Quomodò ergò non poterit *Reus*, vt præfertur, absolui, *nisi dicat veritatem*, reuocato mendacio, si in eo non lædatur tertius, sed solum sibi profit?

35. Dico quod quadraret facta oppositio, si ità deberet accipi *Textus*; hoc autem nullo modo est; sed debet intelligi, quod durante periurio, & animo peierandi, negando veritatem, ad quam obligatur, nequit, *nisi dicat veritatem, in foro pænitentiæ absolui*. Exemplum sit. Examinatur semel *Reus*, & veritatem in iudicio negauit; si iste vult confiteri sacramentaliter peccata sua, & absolutionem recipere, debet de periurio commisso dolere, & proponere, quod si de nouo examinabitur, dicet veritatem. Sed confitendo periurium commissum, & retinendo animum peierandi etiam in futuro examine, incapax absolutionis est; quià cum habeat actualiter animum peccandi, non est dispositus ad recipiendam absolutionem, vt notum est; & hic est verus sensus *Textus*.

36. *Et renuens respondere sine rationabili causa, habendus est pro confesso.* Plures sunt rationabiles causæ ob quas interrogatus *Reus* potest non respondere; putà si recusauit *Iudicem* tanquam suspectum, vel incompetentem: (q) si *Reus* sit febre oppressus, vel aliquo repentino morbo; vel est iusto impedimento detentus: (r) Si *Iudex* non vult sibi aperire statum causæ suæ legendo aliquas depositiones Testium contrà se, vt præscribitur in *Textu*, & ità dubitet an *Iudex* legitimè interroget: (s) Si tandem *Reus* scit *Iudicem* minimè constare fecisse de corpore delicti; vel recepisse

se accusationem, aut depositiones à personis de iure prohibitis accusare, vel testificari. Et ratio est, quià tunc *Iudex* legitimè non interrogat, & sic minimè respondere tenetur.

37. *Et pro tali condemnandus est, vel torqueri debet*. Difficultas hic est, ad quam pœnam sit condemnandus iste, qui pro confesso habetur. Nonnulli *Doctores* (t) dicunt, quod cum habeatur pro confesso, condemnari debet ad pœnam ordinariam, & fundant dictum suum super quam lege, (u) quæ ait, *Qui omninò non respondet, contumax est; contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in solidum conueniatur, quemadmodum si negasset: quià Prætorem contemnere videtur*. Sed ista lex loquitur in causa pecuniaria, & Ciuili, vndè non potest extendi ad causam criminalem. Vndè alij (x) dicunt hoc intelligendum esse in delictis leuibus, pro quibus non potest imponi pœna corporalis; sed non in grauioribus; quià tali casu esset imponenda pœna extraordinaria. Hæc secunda sententia verior est, magis enim innititur æquitati. Ponamus enim, quod inquisitus de homicidio venefico; & alius de simplici furto æque coram *Iudice* nollent respondere; certè crimen æquale committerent in non respondendo: si ergò ille ad Triremes, & iste ad priuationem actuum legitimorum iuxtà *Textum* (z) deberent damnari, profectò idem crimen diuersis pœnis vindicaretur. Nec dicendum, quod per fictionem iuris habentur *pro confessis*, & istà obstinationis in non respondendo grauitas varietur iuxtà grauitatem criminum, de quibus sunt confessi. Quia cum *Textus* dicat simpliciter *pro tali condemnandus est*, nec exprimat qua pœna, ordinaria, an extraordinaria, debet accipi de extraordinaria; tum quià in pœnis mitior interpretatio semper est facienda; tum quià confessio illius potest esse qualificata sic, quod pœnam nisi extraordinariam non mereatur. Sed quia *Textus* loquitur alternatiuè, puta vel quod condemnetur, vel quod torqueatur, meliùs est quod, (vt diximus de Teste) (a) *Iudex* Tortura vtatur. Si verò *Reus* esset plenè conuictus per Testes, concedo, quod posset in pœnam ordinariam condemnari; hoc verò non esset ex sua ficta confessione, in non respondendo, sed ex legitima probatione per Testes facta.

38. *Quo casu non dentur illi defensiones, quià non torquetur pro delicto, sed pro habenda responsione*. Sed si renuit respondere ex rationabili causa antequam torqueatur debent ne illi dari defensiones? Et videtur, quod sic, quià *Textus* alibi habet (b) *Ante Torturam omninò concedendæ sunt torquendo copia actorum, & defensiones*; & dicit *Sgroi* (c) quod post trinam monitionem factam, potest dari terminus ad se defendendum. Ex alia parte non debet *Iudex* concedere copiam actorum *Reo*, antequàm constituatur, vt suprà (d) dictum est, iuxtà praxim totius mundi. Quid ergò faciendum? Dico, quod defensiones summariè, & breuitèr sunt illi concedende absque copia vlla actorum, & eas potest *Reus*, vel oretenus repræsentando, & per Notarium scribendo, vel in scriptis porrigendo, facere. Tunc *Iudex* vel legitimam videt causam à *Reo* adductam tum in iure, tum in facto; & sic torquere non potest, sed debet remouere obstaculum, quod impedit, quo minus legitimè interroget, quod si hoc nequit, debet ab incœptis desistere. Exempli gratia, si *Reus* dicat *Nolo respondere, quià te recuso in Iudicem; quià es mihi suspectus ex tali causa*; vel *quià de corpore delicti nullo modo constat; aut constare fecisti &c.* istæ sunt causæ rationabiles ex iure; si ergò in facto etiam ità sint, puta quod causa adducta recusationis subsistat, aut dubia sit, debet *Iudex* vel non procedere ampliùs, vel supersedere, & per Arbitros electos, vt aliàs diximus, (e) pronunciari; vel si de corpore delicti non fecit constare, debet errorem corrigere, supplendo, quæ omisit, & Testes denuò examinando, quià primum examen nullum fuit ex tali defectu. Si verò non rationabiles euidenter sunt causæ adductæ à *Reo*, putà aut in iure, aut in facto; vt si diceret *nolo respondere, quià nolo te in Iudicem, quià iuuenis es*; vel *quià de corpore delicti non constat*, & tamen in processu *Iudex* de eo constare fecit; clarum est, quod de eo non debet curare; sed per carceres, & vincula, post Censuras latas, vt diximus, procedere potest.

39. Si autem dubiæ sint, vt si diceret *Reus*, *Non habes tot indicia contrà me, quæ semiplenè probent* (dubias autem voco causas, quæ iudicio *Iudicis* arbitrantis sunt sufficientes ad *Reum* constituendum, sed iudicio, aut prætensione *Rei* non sunt tales) *Iudex* potest istas spernere, & procedere ad torquendum. Ratio est, quia vali-

validitas indiciorum pendet, vt diximus, ab arbitrio *Iudicis*, & licèt hoc debeat regulari à iure, tamen, vt notum est, ius habet amplitudinem, & sufficit *Iudici* habere pro se probabilitatem, & quod arbitrium suum non apertè contrarietur iuri. Iudicare ergo de validitate indiciorum sui iuris est, quod non potest tolli à prætensione *Rei*, qui contrarium sentit. *Reus* insupèr tenetur credere *Iudici* asserenti, quod sufficientia indicia habet; nec potest prætendere, nisi quod sibi legantur vrgentiora indicia. Quod ampliùs patet, quià semper est saluum ius *Reo*, si indicia minimè sunt sufficientia, contrà ea excipiendi in defensionibus post examen suũ, & nihil sibi præiudicat in subdendo se examini. Ampliùs potest se saluare indemnem, protestando de nullitate, si non præcesserint in processu, quæ de iure præcedere debent, puta legitima, & sufficientia indicia &c. si ergò his omissis cauillatur circà hæc, signum est, quod vult redimere tempus, & protelare iudicium, & ideò *Iudex* potest eius cauillos spernere, & ad cogendum ipsum ad responsionem per supradicta procedere.

40. Quod si dicatur contrà hæc, quod *copia actorum* debet *omninò concedi*, sicut dicit *Textus* supracitatus. Respondeo, quod *Textus* intelligit, quòd dentur post examen ad faciendas defensiones antè Torturam, nullo autem modo intelligit de casu nostro. Ratio est, quià mens *Textus* est, quod non lædatur ius *Rei*, quod habet ad se defendendum, ne cogatur ex dictis Testium, & indicijs, subire tormentum irretractabile, contrà quæ legitimè potest excipere; & nulla esset exceptio facta post tormentum, quod iam subijsset; nec tamen vult *Textus*, quod lædatur ius Fisci, & inferatur præiudicium Causæ vltrà id, quod dè iure debetur *Reo* ad se tuendum; porrò periclitaretur Causa si ante examen *Reo* panderentur acta; & ex his denegatis nullum damnum patitur *Reus*, quià omnes exceptiones, quas potest facere ante examen, sunt sibi saluæ etiam post; attento maximè, quod ad abundantem cautelam, potest præmittere protestationem, vt dictum est, per quam fortificantur omnes exceptiones, quas potest dare contrà *Iudicem*, Accusatorem, & Testes. Ampliùs, sufficienter traditur copia actorum à *Iudice*, dum legere coram *Reo* facit vrgentiora indicia; non enim ad alium finem iubetur dari *Reo* copia actorum, nisi ad hoc, quod *Reus* informetur de statu causæ; porrò informatio talis sufficienter fit per talem lecturam; nec in hoc casu obligatur *Iudex* ad dandam copiam in scriptis.

41. *Apposita clausula citrà præiudiciũ, de quibus est conuictus, & confessus*. Tortura enim *Rei* semper debilitat valorem indiciorum contrà ipsum; & si torqueretur absquè eo, quod *Iudex* protestaretur, *se minimè torquere ad habendam confessionem de delicto*, sed decerneret absolutè esse torquendum; posset dicere *Reus*, quod tortus fuisset super tota causa; & sic, sustinendo in tormentis, minueretur valor probationum in contrarium vel in totum, vel in partem. Ad saluanda ergo integra iura Fisci debet protestari se *non torquere ad eruendam veritatem*, *sed ad habendum à Reo responsum* (vel *precisum*. Si Reus tergiuersatur per verba *non recordor*; *potest esse*; *mihi videtur &c.* vel *absolutè* si non vult omninò respondere) vt dicit *Scaccia*, & *Guazzinus*, (*f*) *& hoc circà præiudicium de quibus est conuictus, & confessus*. Et in hoc casu non debet *Iudex* interrogare *Reum* super delicto, sed tantùm, An velit ab ostinatione desistere, & præcisè respondere?

T E X T V S.

§. VII. Reus citatus; & non comparens post necessarias dilationes, declarandus est contumax, & ad pœnam ordinariam condemnandus, à qua releuari possit, si voluntariè se præsentet. Interrogatoria tàm Reorum, quam Testium vulgari idiomate fieri poterunt, secundum consuetudinem. Quæ autem ex Officio Iudicis fiunt, latino sermone scribenda sunt.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

42. *Reus citatus, nec comparens declarandus est contumax.*
Vt aliquis sit vere contumax, quid requiritur.
Non tenetur Reus citatus comparere in loco sibi non tuto.
43. *Textus accipitur de Reo, qui fugit ante, vel post inquisitionem.*
Reus absens citatur per edictum.
Vt Edictum dicatur sufficienter publicatum, quid requiritur.
44. *Dilationes necessariæ ante contumaciæ declarationem, quæ?*
Contumacia, quando sit accusanda.
Contumax adhuc citandus ad sententiam.
45. *Absens de iure condemnari non potest.*
De consuetudine contumax condemnatur ad pœnam ordinariam.
46. *Contumax se præsentans voluntariè Iudici quomodo releuetur à pœna.*
Restitutio in integrum fit ex causa metus.
Arbitrarium Iudici est declarare, an causa contumaciæ fuerit iusta.
47. *Si contumax capiatur, quid agendum?*
Ex clementia Iudicis potest admitti ad defensiones.
48. *Interrogatoria Rei, & Testium lingua vernacula fiant.*
Sed possunt latinè scribi in processu.
Acta iudicialia latinè scribenda.

42. POstquam tractauit de contumacia in non respondendo coram *Iudice*, loquitur modo *Textus* de *Reo*, qui citatus non comparet. Dicit ergo, quod *Reus citatus, & non comparens post necessarias dilationes, declarandus est contumax*. Potest autem hic *Textus* dupliciter accipi; nempè si *Reus* sit in Conuentu, & citatus comparere coram *Iudice* recuset; aut si sit in *Prouincia*, & ab alio Conuentu vocatus per epistolam *Iudicis* venire renuat; vel si *Reus* fugitiuus sit, & non compareat post legitimas citationes factas. Quià verò iam de contumacia *Rei* respectu citationis supra *(g)* diximus; & respectu denegatæ responsionis superiori paragrapho dictum est; diximusque esse cogendum per Censuras, carceres, & tormenta ad respondendum; eadem prorsus est ratio procedendi casu, quo *Reus*, vel in *Conuentu*, vel in *Prouincia* existens, citatus, esset contumax in comparendo; deberet enim censurari; & postmodum carcerari, & sic cogi ad se sistendum in iudicio. Vnum autem aduertere libet, & est, quod ad hoc, quod aliquis possit dici verè contumax, oportet, quod nullam afferat causam legitimam, ob quam possit non obedire *Iudici*. Quod si causam pro se legitimam habeat, sicut obedire non tenetur, ità neque contumax est, si non obediat. Vt si iam *Iudicem* recusasset ex causa legitima, vel dubia in facto, vt aliàs *(b)* dictum est, & *Iudex*, irrationabilitèr non deferens recusationi processisset ad vlteriora, & sic citasset; non posset *Iudex* ad Censuram, neque ad carcerationem deuenire, quia nullo modo ille esset contumax. Paritèr si vocaretur ad Conuentum, in quo *Reus* habet inimicos; & *Reus* responderet citationi, se nolle ire ad illum Conuentum, quia ibi habet inimicos; & locus sibi tutus non est (vt argumento cuiusdam Canonis *(i)* facere potest) vel quià non potest, sine periculo vitæ ob mutationem aeris ex consilio Medici, aut ex alia causa rationabili.

43. Relinquitur ergò *Textus* intelligendus de *Reo*, qui fugā arripuit siuè ante, siuè post cęptā inquisitionem, qui *citatus, & non comparens post necessarias dilationes declarandus est contumax*. Sed quomodò citari potest, si nescitur vbi sit? Dico, quod citari debet per affixionem libelli citatorij ad cameram, in quā manebat, antequam fugisset; vel per edictum, vt dicunt iura. *(l)* Ad rationem autem edicti, vt publicatum dicatur, sufficit quod affigatur in loco publico *Conuentus*, puta ad valuas Refectorij; in parte quidem postica, vt à solis Fratribus legi possit, non verò à Sæcularibus, qui fortè de hoc scandalizarentur. Melius tamen erit, si antequam affigatur, legatur ab *Actuario* in plena *Communitate Fratrum*, quia hoc modo solemniùs publicatur, & de tali publicatione, & affixione debet constare in processu. In edicto autem exprimi debet nomen *Iudicis*, nomen *Rei*, causa super qua citatur, tempus congruum, intrà quod citatus possit comparere, & locum, ad quem venire debet, & formam eius dabimus, in *Secunda Parte*.

44. Si autem quæras, *quæ dilationes*

sint necessariæ. Dico, quod si scit *Iudex* locum, vbi manet *Reus*, qui distat per octo, vel decem dietas, &c., debet assignare tempus congruum, intrà quod possit *Reus*, commodè commonefieri ab Amicis dè tali citatione, & etiam venire ad præsentiam *Iudicis*: &, vltra hoc etiam tres dies naturales, quæ sunt dilationes, quæ communitèr assignantur, quandò *Reus* est in *Conuentu*, vel parùm distat. Ratio est, quia irrationabiliter citaret *Iudex* ad comparendum in duabus eum, quê scit abesse per sex dietas. Pariterque in libello debent apponi tres termini; qui correspondeant monitioni canonicæ; adhoc quod *Reus* tempus habeat recogitandi de se, &, ex consideratione Censurarum, & aliarum pœnarũ in citatione comminatarum, resilire possit ab inobedientia, & venire. Si verò nescitur vbi sit; arbitrarium *Iudici* est, tempus assignare. Melius tamen est, quod *Iudex* det tempus abundans, & longum, ne *Reus* possit conqueri de breuitate, & excusationem prætendere. Elapsô autem tempore assignato, & Reo non comparente, debet accusari contumacia: hoc autem fit declarando *Reum* esse contumacem ex eo, quod intrà tempus assignatum minimè comparuit. Ex post citari eodem modo debet ad videndum concludi in causa, & sententiandum, iuxtà sibi comminata in prima prima citatione. Et omnium supradictorum formulas dabimus in *Secunda Parte*.

45. *Et ad pœnam ordinariam condemnandus*. Aduertendum, quod, de iure communi, nullus absens damnari potest, vt dicunt multæ *Leges*. (m) Sed ex communi consuetudine, vt dicit *Clarus* (n) antiqua iura non seruantur; & ità si aliquis inquisitus de crimine citetur, &, expirato peremptorio termino non compareat, bannitur, addita conditione, quod si deuenerit in fortijs iustitiæ punietur morte, vel alia pœna, quæ conuenit delicto, ac si illud fuisset confessus; per fictionem enim iuris, contumax fugiens habetur pro confesso. Sequendo autem communem consuetudinem ordinat *Textus*, quod talitèr contumax condemnetur ad pœnam ordinariam criminis, de quo est inquisitus.

46. *A qua releuari possit si voluntariè se præsentat*. Non tamen intelligendum est, quod ex sola voluntaria præsentatione releuetur à pœna, quandò scilicet per Testes est conuictus; quia tunc reportaret commodum ex delicto suo. Nequè etiam releuatur in totum si contrà eum fuerunt indicia sufficientia ad torturam, vel ad pœnam extraordinariam. Sed releuatio consistit in hoc, quod executio Sententiæ suspenditur, & ipse admittitur ad defensiones post examen suum, & in integrum restituitur in statu, in quo fuit quando citatus est: Et hoc sibi indulgetur ex voluntaria præsentatione, per quam cessat contumacia; qui enim ante *Iudicem* se sistit, non ampliùs contumax est; meretur porrò in integrum restitui: quia potest adducere pro causa suæ fugæ non conscientiam criminis, sed metum Accusatoris potentis apud *Iudicem*; aut *Iudicem* ipsum, quem inimicum esse sciebat, sed talem in iudicio probare non poterat; causà autem metus, restitutionem in integrum fieri, volunt *iura*: (o) sicut & alias causas adducere potest, quæ arbitrio *Iudicis* committuntur iudicandæ, an legitimæ fuerint ad fugam, vt dicitur in *Digestis*. (p)

47. Sed quid iuris, si non volontariè se præsentet, sed per vim capiatur? Dico; quod de rigore iuris posset cogi ad pœnam, quia iàm Sententia fuit prolata, & expirato termino vtili ad appellandũ, iam res transijt in iudicatum. Sed ex indulgentià *Iudicis* potest audiri; & exploratà causà suæ fugæ, si legitimam inuenerit, potest *Superior* in integrum restituere, & ad defensiones admittere.

48. *Interrogatoria tàm Reorum, quàm Testium vulgari idiomate fieri poterunt secundùm consuetudinem*. Consuetudo est, quod latinè scribantur in processu; sed *Reis*, aut Testibus, linguà vernaculà fiant; vtrumque tamen facultatiuum *Iudici* est circà scripturam interrogatoriorum; sed circà significationem eorum *Reo*, & Testibus oretenùs faciendam, necessarium est, quod natiuo idiomate fiant, quantumuis barbaro, ad hoc, vt Interrogatus sciat plenè vim interrogationis. *Quæ autem ex Officio Iudicis fiunt*, puta visitatio corporis delicti, decreta, sententiæ interlocutoriæ, &c. *Latino sermone scribenda sunt*, ad dignitatem, nempè Officij, quod debet cum maiestate geri; non verò ad valorem actorum; si enim vulgariter essent descripta, non per hoc nullus esset processus.

TEX-

T E X T V S.

§.VIII. Confessus dicitur Reus, qui proprio ore dixit se tale crimen commisisse: dummodò id timore, metu, tædio non fecerit: quia si Stultus, vel Ebrius confessus fuerit, eius confessio nulla est. Reo, etiam confesso, dari debent defensiones, quibus reuocare potest confessionem, probando contrariam euidentiam facti; vel factam per errorem: Confessus spontè mitiùs puniendus erit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

49. *Reus confessus quis dicatur.*
Confessio Rei plenè probat delictum.
Confessio duplex coacta, & spontanea.
Confessio spontanea non indiget ratificatione.
Confessio spontanea, vt sufficiat ad condemnationem; quæ requirat.
Confessio debet esse verisimilis, aliàs non nocet.
Item debet esse clara, & assertiua; & facta per verbum Credo, *non sufficit ad condemnationem ad pœnam ordinariam.*
Causa delicti exprimi debet aliàs confessio non nocet.
Causam delicti nolens dicere, torqueri debet.
Confessio delicti incidentèr facta non importat pœnam nisi extraordinariam; nisi Reus sit famosus, aut crimen atrocissimum, aut confessio facta coram Principe.
Confessio Rei, vt illi noceat, debet esse circà factum, & non circà ius, aut quid dependens à iudicio alterius.

50. *Confessio Rei debet esse de delicto, & etiam de eius qualitate, vt noceat Confitenti.*
Item debet esse libera, non facta timore, metu, tædio, aut subornatione.
Historia cuiusdam Magistri.

51. *Causæ, ob quas confessio redditur nulla.*

52. *Reo etiam confesso concedendæ defensiones.*
Mortem, ex tædio vitæ, multi sibi consciscunt.
Confessio Rei tollitur per probationem demonstratiuam contrariam.
Euidentia facti vincit contrariam probationem plenam.

53. *Confessio erronea, siue facta per errorem, potest reuocari.*
Errantis nulla est voluntas, seu consensus.
Confessio erronea etiam post Sententiam potest reuocari.
Etiam iurata, & ratificata.
Falsum nunquàm potest præiudicare vero.
Patronus, quomodo articulare debeat pro reuocanda confessione Clientuli.

54. *Causæ erroris in confessione sunt proponendæ in specie.*
Iuramento probantur, quæ latent animo.
Causæ erroris in confessione probantur, etiam verisimilitudine.

55. *Multa dicuntur ab Auctoribus circà probationem causæ erroris.*

56. *Demonstratur esse inutile de causis erroris disquirere.*
Iudex debet esse facilis in admittendis causis erroris.

57. *Facti euidentia ad destruendam contrariam confessionem, quæ sit, & sufficiat.*

58. *Confessus spontè mitiùs puniendus.*
Confessus spontè, quis possit dici.
Opinio Abbatis.
Opinio Farinacij.

59. *Forum Regulare debet esse mitiùs Sæculari.*
Spontè factum est voluntariè factum.
Factum coactè, est factum etiam voluntariè.
Spontanea est confessio, etiam ex metu tormentorum, & quomodò.

60. *Oppositio, & solutio contrà prædicta.*
Voluntas aut libera est, aut voluntas dicenda non est.

61. *Spontaneum, & coactum in genere moris, quod dicatur.*

62. *Confitens Sacramentalitèr peccata ex metu Inferni, spontè confitetur.*
Confessio delictorum, etiam ex metu tor-

tormenti, est spontanea.

63. *Respondetur contrarijs dictis Doctorum.*

64. *Arbitrio Iudicis minuitur pœna Reo spontè confesso.*

49. DEfinit modo *Textus Reum* confessum, & dicit, quod *confessus dicitur Reus, qui proprio ore dixit*, coram *Iudice*, & ad ipsius interrogationem, *se tale crimen commisisse*. Aduertendum autem est, quod ex confessione *Reorum* plenè probantur omnia delicta, vt *iura (q)* volunt. Et ideò dicunt communitèr omnes *Criminalistæ*, quod nullæ sunt partes *Iudicis* in Confessum, nisi in condemnando. Confessio autem duplex est *Spontanea*, & *Coacta*. De *Coacta* aliquid dictum est suprà, *(r)* est enim ea, quæ fit vi, aut metu tormentorum, & aliquid etiam infra dicemus. *Spontanea* autem est huic opposita; Porrò hæc, ad hoc, vt valeat ad condemnandum, nulla indiget ratificatione, *(s)* vt voluit *Clarus*, quem omnes communiter sequuntur. Non tamen statim, ac *Reus* est confessus, potest condemnari, sed multa requiruntur: Debent enim primò sibi dari suæ defensiones, vt dicit *Textus* paulò infrà. Secundò oportet, quod confessio sit probabilis, & verisimilis, quandò enim ei resistunt indicia probabilia innocentiæ, non nocet Confitenti: sicut etiam quandò *Reus* interrogatus à *Iudice* de loco delicti, & tempore, vtraque ignorat, talis enim confessio deficit in verisimilitudine, vt dicunt *Doctores*. *(t)* Tertiò necessarium est, quod confessio sit certa, & clara, sicut habetur ex *Digestis*, *(u)* aliàs non præiudicat Confitenti; vt est confessio per verbum *Credo, potest esse, &c.* ex hac enim nequit *Reus* ordinaria pœna puniri, sed ad plùs extraordinaria; aut debet torqueri. Quartò. Oportet, quod *Reus* in cōfessione, ad hoc, vt ista valeat, exprimat causam commissi delicti; vndè dicunt *Doctores*, *(x)* quod ad hoc, quod afficiat, necessarium est, quod *Reus* dicat, quare delictum commiserit; & si nolit dicere, debet super hoc præcisè torqueri. Quintò. Oportet, quod sit de crimine, super quo principaliter inquiritur, vel saltem sit illi adnexum. Sequitur proindè, quod qui fatetur crimen incidenter, nempè dum agitur de alia causa, (vt si quis impediretur in iudicio ciuili ne *Bertam* duceret, quia adulteratus fuit cum eius Sorore, & hic adulterium confiteretur; vel sibi opponeretur per viam exceptionis, vt si contrà Accusatorem adduceretur crimen, ob quod ab accusando repelletur, & Accusator crimen fateretur) non potest, per talem confessionem, pœna ordinaria puniri de crimine confessato, sed tantùm extraordinaria, vt textualiter habet quædam *Decretalis*. *(z)* Et etiam in causa criminali, si accusatus de homicidio incidenter confiteretur furtum, quod tamen nullam connexionem habet cum homicidio, confessio de furto non noceret, nisi in eodem iudicio habuisset terminum defensorium, & non euacuasset confessionem. *(a)* Fallit tamen ista conclusio, si *Reus* esset famosus; vel in casu atrocissimo, vt Assassinij, magni Furti, fraudatæ Annonæ; aut si *Iudex* esset *Princeps*; iste enim, sine nouo processu, potest punire confessum incidenter: *(b)* & ratio est, quia mala fama succedit loco Accusatoris; enormitas criminis reddit illud exceptum à modo ordinario iudicij; & *Princeps* ex informata conscientia punire potest. Sextò. Requiritur, quod id, quod *Reus* confitetur, habuerit dependentiam à facto, & voluntate eius, vt illi noceat, non verò, quod pendeat à dispositione iuris; aut à iudicio alieno; aut ab alio casu; & ideò, qui confitetur dedisse mandatum de occidendo, quandò fuit solùm consilium, quod tamen ipse vocat, (ex ignorantia) *mandatum*; aut, si fateatur esse culpabilem, aut punibilem, non sibi præiudicat, quia hæc pendent à iure, & ad *Iudicem* spectat hæc iudicare ex facto. Similiter confessio, quod *Caius* obijt ex vulnere, aut ex potione sibi data à *Reo*, non nocet Confitenti; quia iudicare an quis mortuus sit ex veneno spectat ad Peritum; sicut etiam an obierit ex vulnere, mori enim potuit ex malo regimine, nisi, statim ac percussus fuit, mortuus cecidisset. *(c)*

50. Vltimò. Necessarium est, ad hoc, vt noceat confessio, quod sit non tantùm super substantia, sed etiam super qualitate delicti; & ideò si quis Accusatus, quod proditoriè occiderit, si confitetur simpliciter, quod occiderit, non confessus, est crimen, de quo accusatus est, quia non exprimitur qualitas homicidij, puta, quod fuerit proditoriè factum. *(d)* Vt ergo confessio officiat *Reo*, oportet, quod omnia supradicta obseruentur; & insuper, quod *id*, puta confessio, *timore*, *metu*, *tædio* non

non fuerit; *timore* quidem tormentorum; *metu* reuerentiali Iudicis; *tædio* longæ carcerationis; adde etiam spe promissæ impunitatis; & *Subornatione*, quæ contingere tunc potest, quando *Reus* est vilis, & verus Delinquens est persona potens, & hic subornat *Reum*, vt in se assumat delictum, & illud confiteatur, spondens, quòd ob hoc non condemnabitur, sed sua authoritate liberabitur, & vltrà hoc alias remunerationes obtinebit. Et hoc vidi in praxi in casu, in quo *Conuersum* cuiusdam *Ordinis* defendi. Iste enim confessus fuerat, quandam mulierem noctu introduxisse in *Monasterium*; sed ad hanc confessionem fuit inductus à quodam *Magistro* graui, qui crimen reuera patrauerat. Testes viderant Mulierem exijsse à cameris *Magistri*, & Accusatio fuerat instituta contrà *Magistrũ*. *Magister* fuit negatiuus circa se; sed dixit, quod talis Mulier potuit, fuisse introducta à suo *Conuerso*, qui dormiebat in vna ex suis cameris. Constitutus *Conuersus* subornatus à *Magistro*, qui promiserat illi maria, & montes, confessus est; quo habito, *Magister* se credens in tuto, more Fratrum, nihil de illo curabat, nec stetit promissis. Vndè irritatus *Conuersus* retractauit confessionem, allegauit *Subornationem*, pro qua aderant indicia vrgentissima, militabant alia multa adminicula, & probata est confessio extraiudicialis *Magistri*, qui in compotatione vino exhilaratus dixit, quod factum fuerat; & ità *Conuersum* liberaui, & cecidit *Magister* in foueam, quam fecit.

51. *Quia, si Stultus, vel Ebrius*, adde seductus spe; turbatus ex aspectu *Iudicis*; aut alia ex causa, &c. *Confessus fuerit*, *eius confessio nulla est*; & ità nullo modo nocet.

52. *Reo etiam confesso dari debent defensiones, quibus reuocare potest confessionem, probando contrariam euidentiam facti.* Nulla maior existit probatio criminis, quam confessio *Rei*; tamen hæc non est probatio demonstratiua, sed præsumptiua tantùm, deducta nempè ex hoc principio, quod Contrà dictamen naturale est, quod aliquis sciens, & volens sibi ipsi noceat. Præsumptio hæc verificatur infallibiliter quando confessio est de crimine, cui debetur omninò mors; non enim præsumi potest, quod aliquis velit mentiri contrà propriam vitam, quam præ omnibus creatis naturaliter diligit. Tamen etiam hoc, non raro fallit, vt enim ex quibusdam *legibus (e)* elicitur, plures sunt, qui vitæ criminosæ tædio; vel ad euadendam mortem infamem; vel ad fugienda vlteriora tormenta, veneno, vel laqueo se è viuis sustulerunt; & multi etiam innocentes ad se liberandos à cruciatu tormentorum confessi sunt crimina, & patibulo vitam finierunt. Dum ergo probatio veritatis per confessionem *Rei* demonstratiua non est, dictat ratio, quod contrariam probationem admittat, & ideò *Reo*, *etiam confesso*, *dari debent defensiones*, *quibus reuocare potest confessionem*. Quia verò inter præsumptiuas probationes fortissima est illa, quæ fit per confessionem *Rei*, ista nequit expugnari per aliam similis speciei, sed oportet, quod vincatur à probatione demonstratiua, *probando contrariam euidentiam facti*; hoc est probando contrarium per euidentiam facti. Hoc autem est priuilegium notitiæ sensitiuæ; perceptio enim per sensum corrigit intellectum; & plus probare potest Rusticus demonstrando ad oculum, quam *Aristoteles* subtilissimè ratiocinando. Voluit iste, quod sub zona torrida non possent animalia viuere, ex nimio calore Solis eiaculantis ad eam partem Terræ radios perpendiculariter; sed falsum esse assertum *Philosophi* probantis per rationes, quæ videntur intellectui demonstratiuæ, ad oculum ostenderunt Nautæ, expertes alioquin Philosophiæ, dum sub tali zona repererunt vastissima Regna summa aeris temperie, & fælicitate donata. Si ergo *Reus* potest probare per euidentiam facti contrarium eius, quod confessus est, cessat omnis effectus confessionis contrà se. Porrò non tantùm probationem præsumptiuam expugnat euidentia facti, sed etiam probationem plenam, & dilucidam, qualis est facta per contestes omni exceptione maiores, vt suprà dicit *(f) Textus*. Si enim non solùm duo, sed mille Testes contestes, & integri probassent *Caium* occidisse *Seium*, si *Caius* statuat coram *Iudice Seium* viuentem, destruet contrariam probationem, sicut fecit *D. Athanasius*, qui conuictus per multos contestes *Arrianos*, quod *Arsenium* occidisset, ducto *Arsenio* viuo in conspectu *Concilij*, quod *Tyri* celebrabatur, crimen obiectum diluit. Paritèr, si *Reus* confessus esset se puellam vitiasse, suam confessionem destrueret ad oculum ostendendo se non habere necessaria instru-

f

ſtrumenta ad tale crimen; & hoc aut naturaliter; aut ex ſectione illorum.

53 *Vel factam per errorem, &c.* Confeſſio facta per errorem, quæ à Doctoribus vocatur erronea, poteſt ſemper reuocari ante Sententiam; & hoc rationabiliter: cum enim errantis nulla ſit voluntas, & conſenſus, vt *iura (g)* dicunt, meritò reuocanda venit confeſſio, quæ ex quo erronea fuit, inuoluntaria cenſetur. Error autem hic accipitur largo vocabulo, nempè pro omni eo, quod fuit in cauſa, quare confeſſio non innixa veritati facti emanauerit. Licet autem in quadam *lege (h) Imperator* dicat, quod *error facti nec dum finito negotio nemini nocet*; quia nempè reuocari poteſt; ſed *cauſa deciſa velamento tali non inſtauratur*; & videatur ex hoc, quod confeſſio erronea poſt latam Sententiam non poſſit reuocari; tamen etiam poſt Sententiam latam reuocari poteſt, petita reſtitutione in integrum, vt dicunt *Doctores*, *(i)* quam tamen impetrare à *Principe* oportet. Vniuerſaliter ergo confeſſio erronea, quamuis fuerit iuramento roborata; etiam pluries geminata, ratificata, & iurata; & etiam in cauſa Appellationis, poteſt reuocari, *(l)* & ratio fundamentalis eſt, quia falſum nunquàm poteſt præiudicare verò, & ſic omnis confeſſio in iudicio ſiue criminali, ſiue ciuili, facta per errorem, reuocari, poteſt, vt communiter ſentiunt *Iuriſperiti*. *(m)* Caſu ergo, quo Patronus Clientulum ſuum, qui confeſſus eſt crimen, velit defendere per reuocationem confeſſionis, debet dicere, quod *Principalis ſuus, ſi confeſſus eſt crimen, de quo imputatur in actis; & etiam pluries ratificauit, & iuramento confirmauit, tamen errauit, & ſe erraſſe dicit, & proteſtatur; & ſe offert probare errorem ſuæ confeſſionis. Pro cauſa vero erroris dicit confeſſum fuiſſe, quia mens erat turbata; vel non ſana; vel quia ignorabat quid diceret; vel quia inaduertenter confeſſus fuit; vel quia fuit perſuaſus à Iudice ſub promiſſione impunitatis, vel quia inductus eſt ab eo, qui verè eſt Reus delicti, vt in ſe aſſumeret reatum, vel quia ob infirmitatem, aut ebrietatem non erat in bono ſenſu, vel quia benè non recordabatur, quia factum fuit à multo tempore; vel quia territus eſt à maieſtate Iudicis; vel quia metuebat torqueri. Inſuper ſe offert probare rem alitèr ſe habere, & ſe non feciſſe tale delictum, quia &c.*

54. Hic autem aduertendum eſt, quod non ſufficit, quod Patronus proponat cauſas erroris in genere; ſed oportet eas eſſe in ſpecie: cum enim probandæ ſint, & non detur probatio, niſi in ſpecie, etiam ſpecificatæ debent proponi. Sed, ſi cauſæ ſint in ſolo animo latentes, & quomodo eas probabit *Reus*? Dico, quod ea, quæ in animo reconduntur, probantur per iuramentum, vt patet in iuramento Calumniæ, Malitiæ, &c. Si ergo proponat *Reus* pro cauſa confeſſionis ſuæ metum, ſpem, obliuionem, & ſimilia, quæ latent in animo, debet probare iuramento. Inſuper probatur etiam cauſa per veriſimilitudinem, quæ licèt ſit imperfecta probatio, tamen in hoc caſu ſufficere debet. Ratio eſt, quia propoſitio talis cauſæ in nullo lædit ius Fiſci, ſed eſt tantùm quid dilatorium in reſpectu iudicij, aut executionis, ſi Sententia lata ſit: robur autem conſiſtit in probatione contraria confeſſioni, cuius onus in ſe aſſumit *Reus*. Proindè *Iudex* debet eſſe facilis in admittendo cauſas erroneæ confeſſionis propoſitas à *Reo*; non enim per talem admiſſionem præiudicatur Fiſco, quia remanet probandum contrarium confeſſioni formitèr, in quo *Reus* plenè concludere debet. Admiſsâ autem causâ erroris, debet *Iudex* admittere capitula probatoria, quibus intendit *Reus* oſtendere contrarium propriæ confeſſioni; & debet aſſignare *Reo* tempus congruum ad capitula probanda.

55. Scio plures *Doctores*, quos confarcinat *Sgroi (n)* multa dicere circa probationem cauſæ erroris, & etiam ipſius erroris, cuius ratione dicitur confeſſio erronea; & dicunt quod cauſa erroris probanda eſt, etiam ſi confeſſio reſpiciat factum proprium Confitentis; & probatur per Teſtes, & non ſufficit tortura; & ſufficiunt præſumptiones fauore *Rei*; & quod cauſæ erroris faciliùs admittuntur in Ruſticis, imperitis, & rudibus; ſed ſi cauſa erroris fuit metus debet eſſe talis, quod cadat in virum conſtantem, & ſi non probetur error in termino præfixo, valet confeſſio; & alia multa, quæ ibi poſſunt videri.

56. Sed meo iudicio, inutile prorſus eſt laborare tantum in probanda tum cauſa erroris, tum errore ipſo; quia etiam ſi probaretur error per Teſtes, aut per indicia, coniecturas, aut præſumptiones, quas in hoc caſu ſufficere vult *Bartolus*, *(o)* tamen in nullo releuaretur *Reus* ad euadendam

dam

dam penam. Ratio est, quia non per hoc quod probauit se confessum fuisse per errorem, sequitur quod delictum non commiserit; potest enim optimè stare, quod timore tormentorum confessus sit delictū, quod vere fecit: & ita stat confessio erronea cum delicto vero. Ex quo ergo quod confessus est; per probationem confessionis erroneæ non eneruat totaliter vim confessionis, sed tantùm probat, quod ex errore confessus est aliquid, quod confiteri non volebat, aut quia crimen non commisit; aut quia pœnam non subire (vt naturale est) desiderabat. Docendo ergò de errore non est elisa eius confessio sic, quod ad destruendas probationes contrarias sufficiant præsumptiones, aut dicta Testium, quæ satisfecissent, si ipse non fuisset confessus; sed debet probare contrarium confessioni *per euidentiam facti*, vt habet *Textus*; & ita, quod confessus sit per errorem, vel non, parum facit pro *Reo*, quia semper incumbit sibi onus probandi *per euidentiam facti*, quod ipse non commisit delictum. Sequitur ergò ex hoc, quod non debet *Iudex* esse durus in admittenda causa erroris, & etiam errore ipso. Admittat. Quid tum? Adhuc in termino statuto debet *Reus* euidenter probare se non fecisse delictum; quod si *euidentèr* non probet, vt vult noster *Textus*, sua confessio non censetur erronea, sed vera; vt ait *Farinacius (p)* & ita ad pœnam ordinariam nil minùs condemnandus erit.

57. Quod autem dicitur de facti euidentia, non ita presse accipiendum est, quod restringatur ad solum illud, quod cadere possit sub sensum *Iudicis*, vt puta si ex confessione dictus fuisset *Caius* occisus, & *Caius* viuus coram *Iudice* sisteretur; hoc enim modo sola delicta facti permanentis possent elidi; sed euidens probatio accipi etiam potest illa, quæ ex euidenti, & necessaria consequentia deduci potest. Exempli gratia. Confessus est *Caius* se occidisse *Seium* tali die *Mediolani*; confessionem verò ex metu tormentorum erroneam reuocando, probat se tali die mansisse *Romæ*, & probatio plena est; certè hæc euidens erit ex necessaria, & ineuitabili consequentia; si enim probatur tunc fuisse *Romæ*, ergò impossibile, quod fuerit *Mediolani*; pariter si probet *Seium* occisum à *Titio*; consequentia necessaria est, quod non fuerit occisus à se; quia factum est initerabile. Verum est, quod oportet, quod Testes probantes contrarium confessioni totaliter sint integri, & non habet *Reus* ampliùs priuilegium, quod habebat, nempè quod Testes ad fauorem sui etiam diminuti admittantur. Ratio est, quia per confessionem sibi præiudicauit, & assumpsit in se onus probandi contrarium euidentèr; vndè non possunt admitti ad hoc Testes defectiui. Et hæc non repugnant illis, quæ paulò suprà diximus, docendo, quod confessio erronea expugnatur per sensibilem euidentiam facti contrariam; quia non intelleximus tantum de illa, sed exemplificauimus; constante alioquin, quod per plenam probationem per integros Testes, modo, quo dictum est, reuocetur.

58. *Confessus spontè mitiùs puniendus erit*. Difficultas circà hunc Textum est ad determinandum quisnam dici possit spontè confessus. Opinio fuit cuiusdam *Glossæ*, (q) quam sequutus est *Abbas*, & *Marianus*, quod nempè non dicatur *spontè confessus*, nisi qui confitetur coram *Iudice* antequàm accusatus, aut inquisitus sit; vndè vult quod qui confitetur timore probationū non mereatur, quod sibi pœna minuatur, quia omnia iura parem pœnam irrogant Confessis, sicuti Conuictis, & sic talis non potest dici *confessus spontè*, quia ex confessione spontanea essent sibi minuendæ pœnæ, vt vtraque *iura* volunt (r). Sed hæc opinio nimis dura est, timor enim probationum hoc modo æquivaleret actuali torturæ, quandoquidem ex hac illata fit, quod Confitens non *spontè*, sed vi tormenti adactus dicatur. *Farinacius* autem, & *Berous (f)* mitigant hanc sententiam, volentes quod *spontè confessus* sit etiam ille, qui licèt accusatus, aut inquisitus, in primo examine, nulla præcedente negatione, delictum fatetur; vel etiam post negationem statim confitetur, dummodò ex illa negatione Accusator, seu *Iudex* non fuerint adstricti necessitate probandi contrarium. Sed si neget in principio, & *Iudex* aperiat sibi statum causæ suæ, vnde torqueri metuat, si confiteatur, non dicatur *confessus spontè*.

59. Sed etiam secunda hæc opinio scabrosa est, & apud Nos minimè practicabilis, eo quod in nostro foro mitiùs, quam in foris sæcularibus sit agendum. Dico ergò quod *spontè* dicitur fieri, quod *propria voluntate*, sit argumento ciusdam *legis*

gis (t), vndè *spontaneè* factum opponitur facto *coactè*. Licèt verò factum *coactè* non desinat esse voluntarium, vt *iura (u)* docent; tamen voluntarium simpliciter non est, sed habet admixtum inuoluntarium; illud nempè, à quo eogitur: vt patet de proijciente merces in mari ob imminens naufragium. Hinc est quod quamuis dicatur voluntarium tam id, quod fit *coactè*, quam quod fit *spontè*, tamen non eodem modo voluntaria sunt. Aduertendum autem, quod licet metus tormentorum possit aliquo modo minuere de ratione *spontaneitatis*; vndè ad effectum quod confessio non dicatur facta *spontaneè* sufficiat quod sit facta metu tormentorum, vt nos supra diximus, & vniuersalitèr docent *Iurisperiti*; tamen hoc censerem esse accipiendum in fauorem *Rei*; & interpretari *spontaneum* in sui strictissima significatione, vt *Reus* habeat vndè possit confessionem reuocare, allegando, non *spontaneam* fuisse, quia fuit à metu *coacta*. Sed ad fauorem iterùm ipsius *Rei*, dico, quod cum eo mitiùs est agendum in confessione *spontanea*, quæ tamen non desinit lato modo esse *spontanea*, quantumuis fuerit ex metu tormentorum.

60. Dicetur ad hæc, quod mihi contradico asserendo confessionē ex metu tormentorum *spontaneam*, & non *spontaneam*; sed cessat contradictio ex distinctione *spōtanei strictè*; & *largè* capti, ità vt primò dicatur reuocabilis confessio facta metu; quia non est *spontanea* stricto modo; & eadem confessio reddit *Reum* mitiùs punibilem, quia est *spontanea* largo modo. Et ad hæc magis stabilienda aduerto, quod differentia inter *spontaneum*, & *coactum*, respectu voluntatis in ordine ad actus suos, accipitur moraliter, hoc est diminutè, & non physicè; non enim circa illos voluntas se habet, vt alia potentia actiua potest circà actionem suam considerari vt agens *naturalitèr*, & *violentèr*; ità vt primo modo agat ex sua natiua facultate; secundo autem modo moueatur ad agendum à principio extrinseco contrà naturalem ipsius inclinationem. Si enim agere voluntatis *spontè* compareatur actioni potentiæ agentis *naturalitèr*, & agere illius *coactè* corresponderet illi agenti *violentèr*, actus voluntatis *coactæ* non esset voluntarius, quia non liber; & de ratione voluntatis ità est libertas, vt sine hac, voluntas esse non possit, dicente *D. Augustino*, *quod Voluntas aut libera est voluntas dicenda non est*.

61. Sequitur ergo ex his, quod accipiendo *spontaneum*; & coactum in genere moris, illud potest dici à voluntate *spontanea*, quod est ab ea seipsam determinante, quantumuis ab obiecto extrinseco moueatur ad sic volendum; illud verò dicatur esse ab eadem *coacta*, quod licèt ab ea se determinante sit, tamen est mota ab obiecto externo physicè inferēte vim sensui, & ex colligatione naturali animæ cum corpore, quodammodo violentata. Exemplum sit in confessione extorta per metum; & alia extorta per vim tormentorum. Ambæ quidem istæ confessiones voluntariæ sunt; prima tamèn spontanea potest dici, quia licet sit ab obiecto externo, (puta tormentis apprehensis) mota voluntas, tamen motio illa cum sit moralis, & proindè in comparatione physicæ longè debilior, non tollit, quin voluntas *spontè* agere dici possit. Non sic est confessio ex vi tormentorum, quia hæc physicè mouent corpus ad dolorem, &, ex colligatione voluntatis cum sensu, extorquent ab ea confessionem, vndè in hoc dicatur voluntas *non spontè* agere.

62. Et hoc patet in foro animæ; si enim ex peccato commisso quis apprehendit tormenta Inferni, si peccatum Sacerdoti non confiteatur, & ex illa apprehensione confiteatur; non tollitur quin eius confessio sit, & possit dici spontanea, licèt ab illa apprehensione sit mota voluntas, quæ nollet, quantum est ex se, reuelare turpitudinem suam. Non esset autem spontanea si ad crimen idem confitendum adigeretur vel per tormenta, vel quia repertus est in fragranti, vel alio modo coactus. Sumus ergò in casu; quod quamuis metu probationum, aut tormentorum dè futuro, *Reus* confiteatur possit dici *spontè* confessus; *non spontè* autem si adhibentur tormenta.

63. Nec contrà hoc facit, quod ab omnibus *Doctoribus* dicatur, quod minæ de torquendo, & metus torturæ connumerentur intèr gradus tormentorum, & reddunt confessionem tali pacto extortam à *Iudice*, non *spontè* factam à *Reo*; Concedimus enim quod possit dici non facta *spontè* in stricta significatione, prout diximus; non vero in lata, quæ sufficiat pro pœna mitiganda. Et reuera in praxi quo modo poterit scire *Iudex Reum*, moueri metu tormentorum ad confiten-

ten-

tendum, cum metus sit quid latens in animo? Ex tremore, inquies, sudore, pallore &c. sed hæc sunt signa æquiuoca, quia prouenire possunt à sola præsentia Iudicis. Posset ergò semper dici, quod *Reus* nunquàm confessus *spontè* in iudicio esset, quia semper metus torturæ interuenit; & sic futilis euaderet dispositio huius *Textus* ordinantis pœnæ mitigationem pro casu nunquam dabili, quod esset ridiculũ.

64. Dico ergò quod *spontè confessus* dicitur non solùm ille, qui interrogatus in primo examine statim delictum confitetur; sed etiam ille qui in primo examine, aut secundo negauit, & post admonitiones à *Iudice* factas tandem confitetur, quia admonitiones illæ, etiam si haberent implicitam comminationem torturæ, non tollunt in totum, licet minuant *spontaneitatem*. Si verò etiam in tertio examine incipiat negare, & protestetur *Iudex* se illicò decreturum torturam, & *Reus* confiteatur, tunc potest dici confessio non spontanea, sed ex metu torturæ; quia quantumuis non sit illata, tamen de proximo est inferenda; & in iure sicut habetur pro accincto de proximo accingendus, ità haberi debet pro torto de proximo torquendus; & quantumuis sensus adhuc non crucietur per tormenta, torquetur tamen sufficientèr ex vehementi apprehensione tormenti proximi; & eo maximè si videret *Reus* organa ad torquendum parata. *Reo* autem *spontè*, vt præfertur, *confitenti* minui debet pœna ordinaria arbitrio *Iudicis*. *(x)*

T E X T V S.

§. IX. Reus repertus excommunicatus priùs absolui debet, quam vlteriùs examinetur, ad effectum se sistendi in iudicio; quo elapso, in eandem excommunicationem reincidit, à qua iterùm absolui debet, vt celebrare possit. Nisi is, qui iudicat, sit suus Superior Ordinarius, qui semèl illum completè absoluat.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

65. *Reus repertus excommunicatus debet absolui.*
Dupliciter potest detegi excõmunicatus.
66. *Forma absoluendi iudicialitèr ab Excommunicatione.*
Renuens absolui, etiam inuitus est absoluendus.
67. *Excommunicatus non potest in iudicio agere; sed potest se defendere.*
Absolutio, quæ datur Reo excommunicato non est ad validitatem actorum.
Excommunicatus validè potest conueniri, & se defendere in iudicio.
Reus excommunicatus, si antè examen non absolueretur, nil minus processus esset validus.
68. *Reus absolutus ante examen in eandem Excommunicationem incidit.*
Reus excommunicatus absolui debet totiès, quotiès examinatur.
69. *Absolutus à Censura in iudicio, debet iterum absolui, vt possit celebrare.*
Prouincialis potest absoluere completè, & quomodò.
70. *Absolutus ab Excommunicatione in foro animæ, adbuc (si probetur plenè Reus) debet absolui in foro fori.*
71. *Praxis prò decreto absolutionis ab Excommunicatione.*

65. PRO intelligentia huius *Textus*, sciendum, quod potest esse *Reus repertus excommunicatus*, vel antè ipsius constitutum, vel in ipso constituto. Primo modo esset si Testes deposuissent *Reum* percusisse Religiosum, & hoc vel plenè, vel semiplenè esset probatum. Secundo modo si *Reus* constitutus in principio examinis confiteretur non quidem substantiam delicti, sed aliquam qualitatem, cui tamen ex se, & independenter à delicto esset adnexa Excommunicatio. Vt si *Caius* accusaretur, quod Sacram Virginem vitiasset, ille autem confiteretur quidem ob curiositatem ingressum fuisse in Clausuram Monialium, non tamen facinus sibi impictum commisisse: hoc siquidem casu repertus esset *Reus* excommunicatus ob ingressum in Clausuram. Dicit ergò, quod *Reus repertus excommunicatus*, puta siuè ob probationem Testium, siuè ex confessione sua, *priùs absolui debet, quam vlterius examinetur ad* esse-

effectum se sistendi in iudicio.

66. Absolutionis autem forma non ea est, quam præscribit *Rituale Romanum*(z) quandò solemnitèr quis absoluitur ab Excommunicatione, puta denudando humeros Absoluendi genuflexi, & leuitèr eum percutiendo, dum recitatur Psalmus *Miserere &c.* sed sufficit dicere *Absoluo te ab excommunicatione.* Ratio est, quia in absolutione à Censuris, quæ datur ad cautelam, illa solemnitas est minimè requisita. (a) Et quamuis *Reus* prætenderet nullam incurrisse Censuram, & renueret absolui non genuflectendo, imò semper contrarium protestando, nil minùs tenet absolutio, eo quia est actus iurisdictionis, quæ etiam in inuitum exercetur.

67. Quod autem dicitur, quod hæc absolutio detur *ac effectum se sistendi in iudicio*, debet accipi, non quo ad *necessitatem*, ità vt sine illa absolutione iudicium esset nullum; sed quo ad *securitatem*. Ratio est quia licet Excommunicatus non possit in iudicio agere, patrocinari, & testificari, vt textualitèr habet quædam *Decretalis (b)*, benè tamen in eodem potest se defendere, vt dicit *Glossa* illius *Decretalis.* Quandò autem *Reus* constituitur à *Iudice*, est ad finem audiendi ab eo principaliter rationes, quas pro se adducere potest ne puniatur; licèt minùs principalitèr sit, ab eodem habere scientiam de delicto per sui met confessionem; quia quandò *Reus* per Testes conuictus constituitur, *Iudex* plenam scientiam habet de delicto; vndè si interrogat (vt de necessitate debet) ad aliud esse non potest, nisi ad habendum ab eo, quidquid ad sui tutelam facere potest. Sequitur ergo ex hoc, quod *Reus* excommunicatus potest validè in iudicio conueniri, & potest ipse se defendere, vt dicunt *Doctores*; (c) & ex consequenti nulla præuia indiget absolutione *necessariò*; sed tantum *ad bene esse*, & ad *securitatem*: maximè cum non defuerint nonnulli (d) contrarium sentientes. Hinc fit, quod si *Iudex* talem absolutionem omitteret, non posset ex hoc processus impugnari.

68. *Quo elapso in eandem Excommunicationem reincidit.* Cum enim absolutio tali casu non tollat affatim Censuram, sed tantùm suspendat eius effectum eo tempore, quo *Reus* actualitèr est in iudicio, *eo elapso*, effectus Censuræ non ampliùs remanet suspensus; & ideò sine noua sententia, aut delicto, iterùm ligat; & sic *in eandem* numero *Excommunicationem reincidit.* Ex hoc habetur, quod non sufficit, quod *Reus* semel, hoc est, in *primo* examine absoluatur, sed totiès, quotiès constituitur. Quia cum, elapso iudicio, remaneat excommunicatus, comparens in alio Iudicio iterùm absolui debet; licet vt dicebam, hoc non fit de necessitate.

69. *A qua iterum absolui debet vt celebrare possit.* Cum enim elapso iudicio incidat in eandem Excommunicationem, ad hoc *vt celebrare possit*, indiget noua absolutione, quæ Censuram tollat; eo quia illa, quæ in iudicio data est, Censuram tantùm suspendit, vt dictum est. *Nisi is, qui iudicat, sit suus Supperior Ordinarius, qui semel illum completè absoluat.* Circa hoc sciendū est, quod ad tollendam Censuram non requiritur de necessitate actus Sacramentalis Confessionis, potest enim extrà eum tolli ab eo, qui habet authoritatem; quemadmodum enim Superior extrà Confessionem potest Subditum ligare, ità etiam extrà eam potest soluere. (e) Aduertendum paritèr est, quod *Iudex*, qui simul sit *Superior Ordinarius*, putà *Prouincialis*, potest *Reum* absoluere vel totaliter Censuram auferendo, vel absoluendo ad simplicem effectum se sistendi in iudicio. Vult ergò dicere *Textus*, si *Iudex* est *Superior Ordinarius*, & absoluit *Reum* simplicitèr dicendo *Absoluo te ab Excommunicatione*, ille reuera manet absolutus completè; quia verba absolutionis sunt simplicitèr, & absquè vlla limitatione prolata; & per ea apparet quod intentio Superioris fuit simplicitèr absoluendi *Reum*, qui proindè completè manet absolutus. Si verò limitet absolutionem præmittendo in actis, quod *absoluit Reum ab Excommunicatione ad effectum tantùm standi in iudicio, & non alitèr &c.* vel si eo absoluendo dicat *Absoluo te, pro nunc, ab Excommunicatione iuxtà nostram Praxim*; seù *cum reincidentia*, liquet, quod, post iudicium, noua indigeret absolutione, per quam completè Censura tollatur.

70. Sed ponamus casum, quod *Superior Reum simpliciter* absolueret ab Excommunicatione; & per eius confessionem remaneat, ex post, delictum plenè probatum, debet ne iste denuò absolui à *Prælato*, publicè adhibitis solemnitatibus ab *Ecclesia* præscriptis? Dico, quod sic; & ità est Praxis. Et in hoc casu sciendum, quod absolutio priùs data fuit tantùm pro foro

animæ;

animæ; porrò in absolutione secunda non tollitur vinculum Censuræ pro foro animæ, quia nullum habet, sed pro foro fori tantùm, in quo manebat.

71. Tandèm pro Praxi Iudicum, aduerto, quod in descriptione primi cõstituti de *Reo*, qui per Testium dicta deprehensus est excommunicatus sic debet apponi; *Die &c. Mensis &c. Anni &c. coràm A.R.P. Prouinciali &c. & me Actuario constitutus fuit personalitèr P. F. N. Sacerdos &c. principalis quo ad se, & Testis quo ad alios, qui fuit ab A. R. P. absolutus ab Excommunicatione ad cautelam pro delicto, de quo imputatur, & ad effectum se sistendi in iudicio, & non aliàs, nec alitèr; & cum reincidentia &c. & delato ei iuramento, prout iurauit.* Si verò in progressu examinis deprehendat eum excommunicatum, vt diximus, sic debet adnotari. *Et quia A. R. P. Prouincialis aduertit prædictum N. Reum incurrisse in Excommunicatione ob tale delictum, &c. quod ore propro confessus est; ipsum absoluit pro nunc, & ad effectum legitimè prosequendi iudicium, & non alitèr &c. & cum reicidentia &c.*

I. Quæritur. An Reus à Decreto carcerationis possit appellare?

SVMMARIVM.

72. *A Decreto carcerationis ad pœnam datur appellatio.*
Appellans autem, si est in custodia, non per hoc liberatur à custodia.
73. *Appellatione interposita nihil innouandum.*
Non habetur in corpore iuris, quod non detur appellatio à Decreto carcerationis ad custodiam.
74. *A Decreto carcerationis ad custodiam ex consuetudine nõ datur appellatio.*
75. *Nisi in atrocissimis, ex leui suspicione, non potest quis carcerari ad custodiam.*

72. Respondeo, quod, vt aliàs (*f*) visum est, carcer vel datur in custodiam, vel infligitur in pœnam. Quandò autem datur in pœnam est carcer formalis, importans priuationem formæ habitus, & actuum legitimorum, eo quia parit infamiam; & non infligitur nisi probato delicto; & per Sententiam finalem; & nulli dubiũ est, quod à tali carceratione sustinetur appellatio quoad vtrũq; effectum, suspensiuum, nempè & deuolutiuum. Sed quo ad suspensiuum est aduertendum, quod si *Reus* fuisset carceratus ad custodiam, & tandem sententiatus ad carcerem formalem, & ille appellaret, non tamen appellatio eius suspenderet carcerationem ad custodiam; nec deberet per hoc educi, & mitti ad *Iudicem* cum copia actorum; sed suspendenda esset tantùm executio carcerationis formalis, manente tamèn eo in carcere ad custodiam. Et ratio est, quia suspicio fugæ, ratione cuius carceratus est, non cessat, ex eo, quod ipse sententiatus est, imò augetur; & eo maximè, si carceratio formalis esset data per longum tempus, puta per sex menses aut annum. Et sic, durante suspicione, debet durare eius remedium, nempè carceratio ad custodiam.

73. Sed loquendo de Decreto carcerationis ad custodiam dicit *Clarus*, (*g*) quod de iure videretur dicendum, quod appellatio à tali Decreto deberet sustineri, quia vt *ex iure* habetur (*h*) appellatione interposita nihil innouari debet; nec in corpore iuris habetur, quod non sustineatur appellatio à carceratione. Et apud Nos fortior vrget ratio; quia ex carceratione, quantumuis ad custodiam, in Religione læditur fama, si non iuridicè, saltem ciuilitèr; semper enim dicitur de tali, quod fuerit Carceratus, & ità malè audit apud cæteros, qui minimè distinguunt intèr carcerem formalem, & ad custodiam; & putant ambos æquali modo famam lædere. Non videtur autem vlla ràtio cogens, quare non deberet, deferri tali appellationi, quæ aliquando est cum grauamine irreparabili, & iniusto.

74. Tamèn contrarium est verius de consuetudine, vt dicunt *Doctores* (*i*) & ità practicatur in omnibus Curijs; & hoc quidem rationabile est; Si enim Carcerandus appellans deberet relaxari, frustrà essent carceres, qui principalitèr ad *Reorum* custodiam conditi sunt; & infiniti *Rei* euaderent impuniti, si hoc esset in casu. Patrato enim delicto, maximè si est ex atrocibus, fugam arriperent, & iudicium eluderent. Nec dicitur *Iudex*, qui delinquentem carcerari, iubet, aliquid innouare contrà eum, sed potiùs videtur assecurare ius publicum, quod habetur contrà *Reum*.

75. Verùm tamen est, quod, ex quo carceratio est ità *Religioso* ignominiosa, debet esse *Iudex Regularis* valdè circumspectus in ea decernenda; & non tam leuiter moueri ad opinandam suspicionem fugæ, nisi delictum sit ex atrocioribus, & suspicio sit fundata in qualitatibus personæ Delinquentis, vt aliàs diximus. *(l)*

II. Quæritur. An Prouincialis, cum Diffinitorio, possit promittere impunitatem Reó reuclanti Coreos?

SVMMARIVM.

76. *Impunitas quibus casibus concedatur.*
77. *Ex causa necessitatis receditur à dispositione generali.*
Ex necessitate aliquandò aliquis obligatur inuitus ad vendendas res suas.
Locupletari nemo debet cum iniuria alterius.
In iudicio nemo agere potest pro alio, nisi sit eius Procurator.
Vsucapionis ius quomodò introductum.
Reus absens, potest defendi à quolibet etiam sine eius mãdato procuratorio.
Defensores Militiæ, & publici Latrones possunt à quolibet impunè occidi.
78. *Impunitas quibus casibus concedi possit à Diffinitorio, inconsulto Generali.*
Quod conceditur ratione periculi, hoc cessante, non est concedendum.
Arbitrium concessum tempore belli, non censetur concessum tempore pacis.
79. *Ratum nequit haberi ab alio id, quod suo nomine gestum non est.*
Ratificatio est confirmatio actus, vt facta tempore ipsius actus.
Impunitatem à Diffinitorio datam nequit Generalis ratificare, si suo nomine data non fuit.
Impunitas expedit, quod detur à Diffinitorio nomine Generalis.
Ratificatio, vt idem est, quod approbatio, valet etiam in actu, qui non fuit factus nomine ratificantis.
Sub spe ratihabitionis multa tenent, quæ sine ea fieri non possunt.
Per ratihabitionem approbatiuam confirmatur, quod primò fuit inutile.
80. *Impunitatem absque Generali, & Diffinitorio aliquandò potest concedere solus Prouincialis.*

76. Respondeo, quod quemadmodùm suprà *(m)* dictum est, quadruplicitèr potest contingere casus concedendæ impunitatis, primò quandò nullum indicium haberi potest de delicto, & maximè vrget necessitas publici boni; Secundò in pari casu, sed non tanta est vrgentia boni publici; Tertiò, quandò adsunt aliqua indicia ità remota, quod non sufficiunt ad inquirendum in specie; Quartò, quandò ad habendam *Rei* confessionem ipsi promittitur impunitas. Supposito ergo, quod *Prouincialis* ex se *Reo* impunitatem non potest promittere, nec concedere inconsultò *Generali*, quærimus an *Diffinitorium* hoc possit?

77. Pro responsione notandum, quod ex causa necessitatis receditur à generali dispositione, *(n)* vndè licet generalis dispositio sit, quod nullus res suas vendere teneatur, tamen ratione necessitatis obligatur à lege *(o)* ad vendendum ea, quæ sunt alijs necessaria, & hoc ratione publicæ vtilitatis, quæ in causa est, vt à regulis iuris recedatur. Regula enim iuris est *neminem locupletari cum iactura alterius, (p)* & paritèr *neminem in iudicio agere posse, nisi procuratorio nomine*; tamen ob publicam vtilitatem, vt habet *Textus (q)* ne scilicet quorundam rerum dominia in incerto essent; & vt vult *Dionysius Gothofredus* finis litibus imponeretur, introducta est de iure ciuili *vsucapio*, per quam, ex possessione diuturna, res aliena mobilis fit illius, qui eam possidet. Paritèr absque mãdato speciali eius, contrà quem agitur, in iudicio, quilibet absens, in causa tum ciuili, tum criminali defendi potest, & hoc suadente æquitate publici boni, vt *iura (r)* dicunt. Hinc fit, quod quamuis in *Principe* solo resideat ius vitæ, ac necis, tamen, hoc poscente publica vtilitate, contrà Desertores, publicosque Latrones animaduertendi, eosque occidendi facultas conceditur *(s)* cuicunque, vndè scripsit *Tertullianus in Apologetico. In Reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est.*

78. Cum ergo sumus in casu, in quo pu-

publicum *Religionis* bonum, maximè poteſt periclitari, & periculum eſt in mora, nec conſuli poteſt *Generalis*; rationabiliſſimum eſt, quod iuri derogetur, & à *Diſfinitorio* impunitas concedatur tum in primò, tum in tertiò caſu, ex ſuprà recenſitis, quandò nempè nullum penitùs, aut non ſufficiens habetur indicium *Reorum* conſtituendorum. Sed reſpectu ſecundi, quandò nempè non eſt tam vrgens neceſſitas publicæ vtilitatis, & poteſt differri vindicta, & inquiſitio *Rei*, cenſeo non poſſe *Diffinitorium* impunitatem concedere; & ratio eſt, quia ceſſat illud ratione, cuius diſpenſatur in lege, puta periculum imminens publicæ iacturæ; Porrò notum eſt, quod illud, quod, ratione periculi, aliàs indebitum, conceditur, ceſſat, ceſſante periculo: & ideò arbitrium conceſſum tempore diſcordiæ exerceri non poteſt tempore pacis, vt docuit *Baldus*, *Iaſon*; & *Salycetus*, (t) & ità facultas, quàm diximus competere *Diffinitorio* ex cauſa publici damni, quod non patitur dilationem, non poteſt cenſeri licita, quandò tanta vrgentia non eſt, & cum tempore non expirat via ad remedium. Quod ſi in ſecundo caſu minimè licet, multò minùs licebit in quarto, in quo minor adhuc cauſa diſpenſationis apparet, & receſſus à lege præſcripta.

79. Ad hæc accedit, quod, ex præſumpta licentia *Generalis*, *Diffinitorium* hoc poteſt rationabilitèr facere; & eo maximè, ſi impunitatem non proprio nomine, ſed nomine *Generalis* indulgeret. Et ad hoc ſciendum eſt, quod firma regula iuris eſt, quod ***non poteſt ratum haberi ab aliquo id, quod nomine ſuo geſtum non eſt***, (u) & hoc etiam ſi negotium pertineat ad eum, qui debet ratificare, ſiue habere ratum; quia ratificatio propria hoc requirit, quod nèpè actus, qui ratificatur ſit factus nomine Ratificantis, quia eſt quædam confirmatio, ſeu conualidatio, vt tunc, & de tempore actus confirmati, vt dicunt *Doctores*. (x) Ad hoc ergo, vt valeat, legitimè, *Diffinitorium* præſumere de ratihabitione *Generalis*, oportet, quod nomine ipſius illam concedat, quandoquidem, ex poſt facto, non poſſet *Generalis* illam ratificare, ſi nomine ſuo conceſſa non fuiſſet. Quantumuis verò exiſtimem licere *Diffinitorio* ob rationem publicæ vtilitatis, vt diximus, impunitatem concedere; tamen ad ſecuriùs procedendum cenſerem, quod deberet concedi nomine *Generalis*, tum quia hoc modo magis defertur ipſius authoritati; tum quia poteſt actum tunc ſuo nomine geſtum propria ratihabitione firmiùs conualidare. Verum non abnuerim, quod ſi *ratificatio* largè ſumatur, & idem ſonet, quod *Approbatio*, valet etiam in eo actu, qui non eſt factus nomine Ratificantis, vt ſcribit *Zabarella*; (z) & quod ſub ſpe talis ratificationis, ex iuſto motiuo, aliquid ſine expreſſa licentia, & validè, & licitè fiat, (quod tamen ſine ea fieri non poteſt,) patet manifeſtè ex quodam *Capitulo*, (a) vbi habetur, quod licet ſine licentia proprij *Epiſcopi* nullus Clericus debeat ordinari, tamen *S. Epiphanius* ordinauit nonnullos Clericos Subditos *S. Ioannis Chryſoſtomi*, quia, vt aduertit ibi *Gloſſa*, motus ab vtilitate *Eccleſiæ*, & ſub ſpe ratihabitionis, fuit; ex quo deducit ibi *Gloſſa* argumentum, quod ***per ratihabitionem approbatiuam confirmetur, quod primò fuit inutile.***

80. Non deſinam tamen adnotare, quod ſupradictæ rationes quadrant etiam pro ſolo *Prouinciali*; æquè enim eſt interdictum *Diffinitorio* impunitatem concedere abſque expreſſa licentia *Generalis*, ſicut *Prouinciali*: tum quia eam concedere ſpectat ad ſolum *Principem*; tum quia maiorem authoritatem non habet *Diffinitorium*, quàm *Prouincialis*, niſi in caſibus noſtro iure cautis. Sequitur ergo, quod ſi illam concedere, neceſſitate publici boni vrgente, poteſt *Diffinitorium*, idem in pari caſu poterit *Prouincialis*: & hoc maximè, ſi eſſemus in anguſtia temporis, in quo non tam facilè poſſet adunari *Diffinitorium*. Tamen, ſi commodè poteſt, conſulo adhibendum aſſenſum *Diffinitorij*. Formam porrò promittendi impunitatem, dabimus in Secunda *Parte*.

III. Quæritur. An ex confeſſione qualificata poſſit Reus condemnari?

SVMMARIVM.

81. *Confeſſio qualificata, quid ſit, & quotuplex.*

82. *Confeſſio qualificata de factis prohibitis in parte fauorabili Fiſco acceptatur, & in alia parte reijcitur.*

83. *Qualitas, à quibus poſſit modificari confeſſio.*

Con-

Confitens factum, & negans qualitatem, quæ reddit factum criminale, non probata aliundè qualitate, nequit damnari.

84. *Confitens factum prohibitum, tenetur probare diſpenſationem, per quam illud fuit licitum.*

Confitens factum licitum, non tenetur probare qualitatem, cum qua eſt licitum.

85. *Negatiua ſimplex, ſeu vaga eſt improbabilis.*

Negatiua coarctata loco, & tempore eſt probabilis.

Regulariter Subditus, qui exijt à Conuentu, non tenetur probare habuiſſe licentiam exeundi.

86. *Non obligatus ad probandam licentiam obtentam, neque tenetur ad dicendum vbi, & quandò eam obtinuerit.*

Negatiua, etiam vaga, probanda eſt ab eo, qui ſe fundat in illa.

87. *Negatiua, etiam coarctata, non eſt de facili articulanda, quia eſt difficilis probationis.*

Præſumptiones, ex quibus transfertur in eos, qui exierunt à Conuentu, onus probandi ſe obtinuiſſe licentiam à Superiore.

Præſumptiones, ob quas Guardianus, tenetur probare, ſe non dediſſe alicui licentiam exeundi.

Guardianus, ſi declaret aliquos fuiſſe Apoſtatas, in caſu, quo ipſi incumbat probare, eos non obtinuiſſe licentiam exeundi, quandò, & quomodò puniendus.

Hiſtoria duæ de Guardiano aſſerente quendam Subditum eſſe Apoſtatam ex non obtenta licentia exeundi.

88. *Confitens delictum tenetur probare qualitatē, per quam illud minuitur.*

89. *Qualitas minuens delictum, ſi eſt veriſimilis, probatur etiam per præſumptiones.*

90. *Confitenti qualificatè, quandò danda ſit pœna ordinaria.*

Ad pœnam ordinariam requiruntur probationes clariores luce meridiana.

Iudex ſententians ex præſumptione, etiam vehementi, debet temperare pœnam ordinariam.

81. Respondeo; & pro intelligentia faciliori priùs explico quid veniet nomine *Confeſſionis qualificatæ*. Dico ergo, quod Confeſſio dicitur qualificata, quandò *Reus* ſubſtantiam facti quidem confitetur, ſed eam modificat apponendo qualitatem, qua vel delictum redderetur nullum, vel pœna delicti eſſet minuenda. Exemplum ſit, ſi *Caius* accuſetur de Furto pallij facto in domo *Petri*; & ille confiteretur aſportaſſe quidem pallium, ſed hoc fuiſſe cum voluntate *Petri*; qui illud ipſi rogatus commodauerat. Hoc caſu aſportatio, quæ ſine voluntate *Petri* eſſet furtiua; interueniente aſſenſu ipſius, ceſſat eſſe delictum; & ſic qualitas modificans Confeſſionem, transfert factum à delicto ad non delictum. Paritèr, ſi *Caius* accuſatur, quod percuſſerit *Petrum*, & ille fateatur percuſſiſſe quidem, ſed ab eo fuiſſe prouocatum iniurijs, & minis, qualitas hæc non tolleret quidem delictum, ſed minorationem pęnæ importaret. Quęrimus ergo, an *Reus* confitens delictum cum aliqua qualitate poſſit abſolutè condemnari.

82. Circà hoc ſciendum eſt, quod quandò ſumus in factis prohibitis, quæ contrà ſe habent præſumptionem iuris, Confeſſio qualificata in parte acceptatur, & in parte non; vnde, ſi *Reus* non probet qualitatem, condemnandus eſt in pęnam ordinariam, vt volunt *Doctores*. *(b)* Exempli gratia. Si *Seius* confitetur, ſe occidiſſe *Caium*, ſed ad ſui defenſionem: Fiſcus acceptat, quod facit pro ſe, puta homicidium; ſed reijcit qualitatem, hoc eſt, quod factum fuerit ad propriam defenſionem; vndè niſi hanc probauerit, erit in pœnam ordinariam condemnandus. Quia verò circà hoc non deſunt diuerſæ *Doctorum* ſententiæ, claritatis gratia ſeparatim conſiderabimus qualitates, quibus poteſt modificari Confeſſio, caſuſque omnes expendemus.

83. Dico ergo ergo primò, quod quandò factum non eſt in ſe malum, ſed ex qualitate adiuncta fit delictum; ſi *Reus* confitetur factum, & qualitatem negat non diuiditur Confeſſio, & Fiſcus non poteſt procedere contra *Reum*, niſi probata qualitate, quam iſte negat; & ratio euidentiſſima eſt, quia ad Fiſcum ſpectat probare delictum; quia ergo ratio delicti conſiſtit in qualitate, ad illum paritèr ſpectabit probare qualitatem, Exempli gratia. Si accu-

accuſatur *Caius* comediſſe carnes in die Veneris, & iſte confitetur carnes comediſſe, non tamen fuiſſe in die Veneris; ſpectat tunc ad Fiſcum probare qualitatem, quæ conſiſtit in tempore, & à quo dependet ratio delicti.

84. Et hic aduertendum eſt, quod aliquandò factum eſt prohibitum abſolutè per legem: & ſi interuenit conſenſus *Superioris* deſinit eſſe delictum; aliquandò autem eſt conceſſum, ſed cum aliqua qualitate, qua non ſeruata factum redditur criminale. Exempli gratia, comedere carnes tempore ieiunij eſt abſolutè prohibitum, ſed cum diſpenſatione *Superioris* non eſt delictum. Et exire è *Conuentu* eſt conceſſum, ſed cum hoc, quod petatur benedictio à *Superiore*. Si ergo ſumus in primo caſu, & *Caius* confitetur tempore ieiunij comediſſe carnes, ſed de diſpenſatione *Superioris*; diuiniditur confeſſio; & tenetur *Caius* probare diſpenſationem ſibi conceſſam; & ratio eſt, quia, ex prohibitione, talis comeſtio eſt ex ſe mala, & contrà ſe habet præſumptionem iuris, quæ transfert in *Reum* onus probandi diſpenſationem, per quam delictum tollitur. Si autem ſumus in ſecundo, & accuſetur *Caius* de Apoſtaſia, quia exiuit à Conuentu ſine licentia, & *Caius* conſiteatur exiſſe quidem, ſed cum licentia, tenetur Accuſator, ſeu Fiſcus probare non habuiſſe licentiam, aliter minime probatur delictum, quia conſiſtit in negatione talis licentiæ, quam *Actor* tenetur probare.

85. Nec contrà hoc facit regula, quod *qui dicit probare debet*; & quod negatiua probabilis non eſt, vndè deducitur ex his, quod *Reus*: qui dicit ſe habuiſſe licentiam exeundi, teneatur hoc probare; nec *Actor*, ſeu Fiſcus obligetur ad probandam negationem. Quia ille, *qui dicit* in hoc caſu *Actor* eſt, ſeu Fiſcus, qui dicit *Caium* crimino ſum, quia exijt abſque licentia; ipſius ergo eſt probare negationem licentię, quia in eo ſtat ratio delicti; non enim contrà *Reum* eſt præſumptio; nec *Reus* tenetur probare delictum illud non fuiſſe, ex petita licentia exeundi; ſed *Actoris*, ſeu Fiſci eſt probare delictum reſultans ex negatione licentiæ. Et licet negatiua mera, & ſimplex ſit improbabilis, (c) tamen probabilis redditur, ſi loco, & tempore coarctetur. (d) Putat proindè *Paſſerinus* (e) teneri in tali caſu *Reum* dicere *Iudici* tempus, & locum, quo licentiam exeundi obtinuit, vt poſſit probari negatiua contraria coarctata ad tempus, & locum.

86. Sed tanti viri pace, hoc minimè admiſerim; non enim tenetur *Reus* tali caſu, (ſi nulla militat contrà eum præſumptio) probare ſe licentiam exeundi habuiſſe, & ex conſequenti, ſi non tenetur docere de licentia, neque tenebitur docere de loco, & tempore illius. Ratio eſt, quia ſpectat ad *Actorem*, ſeu Fiſcum probare crimen; ſi ergo ratio criminis conſiſtit in negatiua, eam probare debet; & quod improbabilis ſit, quia vaga, hoc nihil eſt; quandoquidem etiam negatiua vaga probanda eſt ab eo, qui ſe fundat in illa; generale enim eſt, quod onus probandi negatiuam qualis qualis ſit, incumbit ei, qui ſe firmat in illa, vt iura, & *Doctores* (f) ſcribunt. Et ſibi imputet Accuſator, ſi ſe fundat in re improbabili. Quod ſi, ex non probabilitate negatiuæ, non probatum, & non probabile redditur delictum, ſequitur, quod ex eo neque conſtituendus, neque citandus venit *Reus*; & conſequenter neque cogi iudicialiter poteſt, ad dicendum vbi, & quandò licentiam obtinuerit.

87. Quia verò ex hac doctrina, quæ tamen veriſſima eſt, poſſet valdè lædi publicum *Religionis* bonum, ex eo quod multi, qui ſine alicuius *Religioſi* probati aſſiſtentia, & comitatu, extrà Conuentum à *Superiore* prudenti non dimittuntur, poſſent, aſſumpto ſimilis farinæ Socio, extrà Conuentum ire, & etiam limites quæſtuationis vagari, nullà obtentà licentià, & impuniti euadere, cum non poſſet probare *Superior* ſe minimè licentiam conceſſiſſe; ideò, quid in caſu tali faciendum à *Iudice* ſit, dicendum eſt. Dico ergo; quod cum ſimus in caſu difficilis probationis, vtendum eſt præſumptionibus, & coniecturis. Nec mirandum, quod vocem caſum hunc probationis difficilis; quia, vt dictum eſt, *Reo* non incumbit probare, quod exierit cum licentia; ſed negatiua licentiæ probanda eſt à *Prælato*; negatiua autem, quantumuis coarctata, difficilis probationis eſt in tantùm, quod *Crauetta* (g) ſcribat ab ea articulanda *cauendum eſſe, ſicut ab igne*; à fortiori ergo difficillima erit probatio negatiuæ vagæ, ſicut in caſu; ſequitur igitur, quod procedendum eſt per præſumptiones. Si ergo *Superior* ſit vir grauis ætate, & moribus, & ſtatim ac animaduertit illos exijſſe à Conuentu conqueſtus eſt

est cum alijs *Religiosis*, quod, non habitâ licentiâ, exierint; & *Superior* non est Factionis contrariæ ipsis, aut aliàs contrà illos animosus: insuper constat aliquandò denegasse illis licentiam exeundi ob nimiam frequentiam; nec vnquam permisisse illos associatos sic exire; sed alios Comites ipsis assignasse: insuper illos esse leues, immorigeratos, mali nominis, &c. certè ex his præsumptionibus transfertur in eos onus probandi, vt scribit *Calderinus*; (b) Sicut ergo probatio, cessãte concursu præsumptionum, incumbebat *Superiori*; ità vigentibus tot præsumptionibus contrà illos, in eos transfertur onus probandi, se licentiam obtinuisse; quod si non probent, sunt puniendi. Si verò præsumptiones sunt pro illis; quia *Guardianus* eos inuisos habet ex priuata simultate; vel est inimicus ex contraria Factione; & est leuis; mentiri solitus; aut furiosus; obliuiosus, qui datæ licentiæ non reminisci potuit, quia de alijs rebus similiter accidit, &c. porrò *Religiosi* sunt integræ famæ, nec de ipsis dicitur, aut suspicatur malum, &c. *Guardiano* non est credendum: imò si ipse præcipitasset declarationem Apostasiæ deberet ipse puniri, & officio priuari. Et duo exempla audiui in hac materia. *Guardianus* enim cuiusdam Conuentus, omnimodè volebat denunciare Apostatam quendam Sacerdotem sibi inuisum, qui post Vesperas cum Socio extra Conuentum, habita licentia, abierat. Asseueranter dicebat *Guardianus* se licentiam non dedisse, & furibundus præstolabatur reditum illius, protestando se statim velle, *Capitulo locali conuocato*, ab Apostasia absoluere. Redijt ille, & confutauit *Guardianum* assignando tempus, & locum loci, vbi licentiam petijt, ex quibus recordatus est, *Guardianus* se eam dedisse. Et quid iuris, si recordatus de ea non fuisset? Nil minus; constabat enim de animositate cõtrà eum, leuitate; & furia *Guardiani* præcipitis, inconsiderati, & mentiri soliti. Alius casus similis euenit paucis ab hinc mensibus. Lector quidam Theologus, qui erat etiam *Diffinitor* exijt cum licentia *Guardiani* in serò ob vrgens negotium cuiusdam Magnatis; *Guardianus* autem factionis diuersæ, coacto *Capitulo* denunciauit illum cum Socio Apostatam, asserendo licentiam non dedisse. Redit *Diffinitor*, quem *Guardianus* relegat in cella & carcerat Socium. Deducitur res ad forum contentiosum; & *Diffinitor* probat per Testes, sibi concessam licentiam; ad quod tamen probandum ille non tenebatur, vt suprà diximus: puniendus priuatione erat *Guardianus*; Sed quid actum sit ignoro.

88. Dico secundò, quod si confessio est de re, quæ ex se delictum est, & qualitas adiecta à *Reo* non constituit delictum, sed illud in parte excusat, & pœnam minorat, confessio diuiditur vt suprà dicebam. Et ratio est, quia ex quo *Reus* confessus est substantiam delicti, habet præsumptionem doli mali contrà se; proindè Fiscus acceptat confessionem delicti in substantia, & non tenetur admittere qualitatem, vndè incumbit *Reo* obligatio illam probandi. Scio quidèm *Doctores* circà hoc multa dicere distinguendo quandò confessio incipit ab affirmatiua, vel negatiua; quandò *Reus* incipit confessionem sub conditione, vel absolutè; quandò confessio in eadem structura verborum, vel diuersa, importat delictum, & qualitatem; quandò qualitas adiuncta est immediatè, vel ex interuallo post delictum confessatum &c. Sed quia omnia hæc sunt subtilitates cauillosæ potiùs, quam fundatæ, & ad praxim nostram non facientes, dico, quod siuè incipiat confessio ab affirmatiua, siuè à negatiua, siue sit in vna, vel diuersa, structura verborum; siue incontinenti, siue ex interuallo, semper Inquisito competit defensio, in qua, ad se releuandum, probare debet qualitatem à se assertam. Et ratio euidentissima est, si enim *Reus* potest dicere contrà propriam confessionem absolutè factam, vt suprà visum est, & quarè non debet admitti ad dicendum contra eandem qualificatam? Siue ergò *Iudex* diuidat confessionem, siuè non, *Reo* semper conuenit, probare qualitatem appositam confessioni. (i)

89. Aduertendum autem hic est, quod *Reus* non adstringitur ad strictam probationem qualitatis, quandò qualitas adiuncta habet probabilitatem, siue verisimilitudinem; vt si quis confiteatur se cognouisse quidem mulierem, sed fuisse ab ea illectum blanditijs ad fornicationem, & constat aliundè de vita inhonesta illius; vel occidit *Caium*, qui insidiabatur vitæ suæ ex publica inimicitia. Quia sicuti malus dolus, quæ est qualitas pro Fisco contrà *Reum* probatur præsumptiuè; ità paritèr tolli debet per præsumptionem

ptionem contrariam. Verùm est, quod in facti contigentia debet accuratè perpendi valor præsumptionis, & considerari, an talis sit, vt contrariam præsumptionem Fisci valeat expugnare.

90. Dico tertiò, quod quo ad pœnam, quæ debetur Reo qualificatè confitenti distinguendum est. Vel est conuictus de delicto, & etiam de qualitate contraria illi, quam ipse asserit; vel de delicto solo. Exempli gratia fatetur *Reus* se occidisse *Caium* ad sui defensionem. Porrò Testes integri probauerunt non tantùm homicidium, sed etiam quod *Caius* inermis, dum iret per viam suam à tergò vulneratus est; in hoc casu probatur delictum, & qualitas contraria qualitati per *Reum* assertę, puta quod ad defensionem occiderit. Et in hoc casu verum est, quod non attenditur qualitas adducta à *Reo*; quia sicut conuictus est de delicto, & ad pœnam ordinariam damnari poterat, quantumuis illud negasset; ità etiam conuictus est de qualitate contraria, vndè per dictum suum in nullo releuatur. Si verò conuictus est de delicto tantùm, & ipse proponit qualitatem; adhuc distinguendum est; aut enim qualitas à se adducta nullo modo, nequè præsumptiuè, neque verisimilitèr probatur; vel aliquo modo. Si primum, dico, quod ad pœnam ordinariam debet damnari; quia ex quo qualitas à se adducta non probatur, perindè est ac si nullam adduxisset: in iure enim par ratio habetur de ijs, quæ non sunt, & ijs, quæ non apparent. Si secundum, dico, quod non est locus pœnæ ordinariæ, sed extraordinariæ, & ratio euidentissima est, quam tradit *Abbas*, (l) quia ad inferendam pœnam ordinariam requiruntur de iure (m) probationes luce meridiana clariores; vndè quandò *Iudex* procedit ex pręsumptione, licèt vehementi, debet temperare sententiam suam, & extraordinariè punire, vt scribit *Innocentius*. (n) Quia ergò *Iudex* hic non habet nisi præsumptionem pro Fisco, quæ labefactatur per qualitatem contrariam *Rei* confessi, (quæ si non totaliter, tamen aliqualitèr probata est, vt supponimus) liquet, quod ordinariæ pœnæ locus non est.

Si autem *Reus* non est conuictus de crimine; sed contrà eum sunt indicia, & præsumptiones tantùm, & confitetur delictum, sed cum qualitate; à fortiori dicendum est, quod probata aliqualiter qualitate pœnam ordinariam euadit. Et ratio est, quia licèt confessio delicti sanet defectum probationis plenæ pro Fisco; tamen quia absoluta non est, sed modificata per qualitatem aliqualiter probatam, ideò non induit rationem perfectæ probationis, & ideò pœnam ordinariam non meretur.

IV. Quæritur. An confessio Rei validet processum nullum?

SVMMARIVM.

91. Confessio Rei quas nullitates processus sanet.
Defectus iurisdictionis in Iudice non sanatur per confessionem Rei.
Confessio purè spontanea in strictissima significatione nequit dari in iudicio, & quare.
Iuramentum est tortura spiritualis.
Omnis confessio emanata post iuramentum non potest dici purè spontanea.

92. Processus, in quo constituitur Reus sine indicijs præcedentibus, non sanatur per confessionem Rei.
Confessio Rei antè sufficientia indicia potest esse sine fraude Iudicis, & cum ea.
Confessio Rei quandò dicatur esse cum fraude Iudicis, & non valere.

93. Confessio Rei non validat processum, in quo non constitit de corpore delicti antè illius constitutum.
Sententia non conualescit ex nouis probationibus, quæ post eam emergunt.

94. Confessio Rei non sanat processum nullum ex iuramento Testibus non dato.
Confessio Rei sanat inquisitionem factam, fama non probata.
Item si Notarius non dedit iuramentum de fidelitate.
Item si ordo iudicialis fuerit præposteratus.
Item si non sit seruata forma præcedendi assignata in Textu.

95. Confessio Rei non sanat processum vt valeat ad pœnam ordinariam; & quare.

 91. Respon-

91. Respondeo, quod nullitas actorum ex multiplici capipite potest esse; quia verò non omnes nullitates sanat confessio, ideò de illis singillatim dicendum est.

Dico ergò, quod prima nullitas processus est ex defectu *Iudicis*, puta quia non habet iurisdictionem in causa,(o) non potest enim aliquid dici iudicatum ab eo, qui iudicandi non habet potestatem. Hanc autem nullitatē non sanat *confessio* quamuis fuerit *spontè emanata*, vt communitèr dicunt *Doctores*. (p) Illa enim iudicialis non est, quia facta coram eo, qui non est *Iudex*, cum careat iurisdictione. Verùm habenda est tanquam extraiudicialis, dummodò esset purè spontanea; & sufficit ad *Reum* torquendum in alio iudicio, quod legitimum sit, vt alias (q) dictum est. Sed non iudico, quod *purè spontanea* in strictissima significatione possit dari in iudicio contrà Reum, quæ illi noceat; quia antè interrogationem datur Reo iuramentum, hoc autem est quædam spiritualis tortura, vt ex *Couaruuia* acutè obseruat *Lessius* (r) apud *Sgroi*, & proindè nequit *Reo* deferri iuramentum, nisi semiplena probatio præcesserit, quæ etiam ad veram torturam corporalem sufficiat. Sequitur ergò, quod omnis confessio, post iuramentum emanata, erit non spontanea, sed per torturam saltem spiritualem extorta.

92. Alia nullitas est, quandò processus est incæptus, & constitutus *Reus* sinè legitimis indicijs præcedentibus, vt dicitur in *Textu* supra. (s) Et communitèr dicunt *Doctores*, quod hæc nullitas non tollitur per confessionem spontaneam. Sed hìc optimè aduertit *Passerinus* (t) quod duplicitèr potest accidere, quod confessio emanet ante legitima indicia, vno modo sinè fraude, & iniustitia; alio modo cum ea. Primum potest contingere in Inquisitione generali. Exempli gratia rumor peruenit ad aures *Prouincialis*, quod in aliquo Conuentu malè viuitur, & plura scandala in genere audiuntur. *Prouincialis* incipit Inquisitionem generalem, & interrogatus *Caius* an scierit, aliqua delicta contrà *Regulam* ibi fuisse commissa? Respondet, quod sic. Instatus à *Iudice* vt delicta prodat, dicit, Mulierem fuisse introductam in Monasterium; Furtum fuisse commissum in Sacristia; & Tertiarium fuisse percussum in capite. Interrogatus de Delinquentibus, dicit *Seium* introduxisse Mulierem; & *Lucium* furatum fuisse. Interrogatus quisnam Tertiarium percusserit, post aliqualem renitentiam fatetur se fuisse percussorem. In hoc casu nulla præcessissent indicia in specie contrà *Caium*, & Confessio esset habita sine *Iudicis* fraude, & iniustitia; & proindè valida esset absquè vlteriori probatione. Sed tunc habetur cum fraude, quandò constituitur *Reus* de aliquo delicto in specie, de quo tamen non præcedit semiplena probatio, & hæc reuera non sanat processum laborantem tali nullitate, vt dicunt *Doctores*. (u)

93. Alia nullitas est, si antè *Rei* constitutionem non constet de corpore delicti probato aut per *visum*, & *repertum*, aut per Testes integros, vt aliàs (x) dictum est; & ista nullitas processus non validatur per confessionem, vt habet expressè *Textus* ibidem. Et dicunt *Doctores* (z) quod etiam si post Sententiam de corpore delicti plenè constaret, nihilominùs talis nullitas non tolleretur, eo quia sententia ex nouis probationibus non conualescit.

94. Alia nullitas est, si Testes non deposuerint cum iuramento; si *Iudex* non fecerit constare de infamia dum procedit per viam Inquisitionis; si *Notarius* non iurauerit de fidelitate, si *ordo iudicialis* sit præposteratus; si non sint seruata quæ præscribuntur in *Textu* quo ad formam procedēdi &c. Et de his dicunt *Doctores* (a) quod per confessionem reparatur processus nullus ex causa ipsarum. Sed hoc in Testibus deponentibus absque iuramento non admitto. Quia paulò supra dictum est, quod confessio emanata non præuijs legitimis indicijs non validat processum nullum, porrò indicia non tantum debent esse legitima, sed etiam legitimè in actis probata, vt alibi (b) habet *Textus*, nequeunt autem esse legitimè probata si Testes non sunt iurati; sequitur ergò, quod si Testes non iurauerunt, etiam eorum dicta non sint legitimè probata, & & processus fabricatus ex istis perindè est ac sine legitimis indicijs constructus, cum pària sint non factum, & factum non legitimè. Concluditur ergo, quod talis nullitas per confessionem non validatur.

95. Sciendum tamen est, quod confessio non sanat taliter processum, vt ad pœnam ordinariam possit *Iudex* deuenire; sed tantùm extraordinariā infligere, (c) Ra-

(c) Ratio autem est, quia ad hoc quod confessio sanet processum nullum, oportet, quod sit *sponte emanata*, quod si sit iniustè extorta (ex quacunque causa id sit, vt benè dicit *Passerinus*, (d) quia talis confessio est ex se inualida & nulla) non potest vincere defectum processus. Quia verò cum sponte confessis mitiùs agendum est, vt suprà (e) diximus; ideò pœna ordinaria irrogari non potest.

V. Quæritur. An & quomodò in iudicio Regulari facienda sit Recognitio, & Confrontatio Rei cum Testibus?

SVMMARIVM.

96. *Recognitio, & Confrontatio Testium quomodò differant.*
Confrontatio Testis cum Reo quid sit, & quandò fiat.
97. *Recognitio Rei est necessariò facienda quandò Testis non nouit Reum, nisi de visu.*
Non est necessaria Recognitio, quandò exprimitur à Teste circumstantia, quæ conuenit soli Reo.
98. *Recognitio Rei quandò sit necessaria antè constitutum Rei.*
99. *Testis examinandus est de omnibus circumstantijs corporalibus Rei antè eius Recognitionem.*
100. *In Recognitione Rei facienda à Teste, quæ sint seruanda.*
101. *Cautela tradita à Sgroi pro Recognitione Rei inter Regulares.*
Vana esse ostenditur.
102. *Confrontatio Rei cum Testibus est arbitraria Iudici.*
Non tenetur Iudex ad petitionem Rei decernere Confrontationem eius cũ Testibus.
Iudex si vult potest compellere Testes ad Confrontationem cum Reo.
103. *Confrontatio Complicis cum Complice practicatur.*
104. *Confrontatio Complicis cum Complice debet fieri ante traditionem copiæ actorum.*
105. *Testes cum Reo sunt confrontandi singillatim.*
106. *In Confrontatione seruanda sunt omnia, quæ sunt seruata in primo examine.*
107. *Forma Confrontationis faciendæ.*
108. *Testis torquendus dicitur tortus in faciem Rei, si Iudex præsente Reo decernit, quod Testis maneat sequestratus in camera; ieiunet; vel se disciplinet.*
Complex confessus in crimine non atrocissimo, & in Arctatione, quomodo torquendus in faciem Rei.
109. *Confrontatio Rei in tortura facienda cum Testibus.*
110. *Diuersæ sententiæ Doctorum circa repetitionem Testium post Confrontationem.*
111. *Repetitio Testium post confrontationem Rei cum ipsis quandò facienda.*
112. *Arbitrarium Iudici est repetere Testes post confrontationem.*
113. *Cautela Sgroi pro confrontatione Rei inter Regulares.*
114. *Fundamentum illius cautelæ est falsum.*
Et cautela est reprehensibilis, & quare.
Confrontatio Rei cum Testibus non est facienda, nisi cum magna cautela, & ex grandi necessitate.

96. RΕspondeo, quod differentia est inter *Recognitionem Confrontationem*, & est, quod *Recognitio* est quandò *Reus* ostenditur Testi, qui illum cognoscit de visu tantùm, sed nomen eius, aut alias conditiones ignorat; & *Recognitio* fieri potest, ita vt *Reus* visus à Teste, non videat, vice versa, Testem. *Confrontatio* verò fit quandò Testis plenè nouit *Reum*, sed iste est negatiuus; statuitur porrò *Reus* coram Teste, ita vt vnus alium reciprocè videat, & dicitur *Confrontatio* quasi comparatio frontis cum fronte, puta Testis, & Rei.

97. Dicitur ergo primò, quod recognitio *Rei* facienda est necessariò, quandò Testis non nouit *Reum* nisi de visu (f) debet enim constare in iudicio plenè de persona Delinquentis per probationes claras, & euidentes, non autem æquiuocas, aut dubias; patet autem, quod omnia Signa, quæ adducit Testis de persona *Rei* sibi non noti ex nomine, vt si dicat eum talis *staturæ*, *capillorum*, *barbæ &c.*) sunt signa æquiuoca cum possint de alio verificari; necessaria proindè est sensitiua, & ocula-

ocularis recognitio coram *Iudice* facta. Verum tamen est, quod si in *Reo* aliqua esset qualitas, quæ sibi soli conueniret, & Testis super ipsa deponeret, non requireretur vlterior recognitio, quia satis indiuiduata remaneret *Iudici* persona *Rei*. Vt si in Conuentu vnus tantùm esset Frater, qui esset Claudus, aut Luscus, aut Gibbosus, aut esset talis Patriæ, & Testis deponeret de tali vnica circumstantia, dicendo, *Frater de Roma*; *vel ille, qui est claudus, &c.* Sicut enim ex nomine indiuiduatur, quia sibi soli conuenit; ità indiuidualiter exprimitur per circumstantiam, quam supponimus alteri non posse conuenire.

98. Recognitio autem hæc fieri debet antequam *Reus* constituatur, si vnus tantùm est Testis de visu, & hic *Reum* ex nomine non nouit. Et ratio est, quia ad *Reum* constituendum oportet, quod sit saltèm semiplenè probatus Delinquens, tali casu autem non esset probatus talis, quia Testis præcisè non deposuisset de persona. Si autem per alium Testem constet de persona *Rei*, potest iste constitui, & post constitutum fieri recognitio ipsius ab alio Teste, ad plenè probandum, & conuincendum eum.

99. Porrò antè recognitionem, debet diligenter examinari Testis de omnibus circumstantijs corporalibus *Rei*, & etiam de qualitate indumentorum, & posteà exhiberi debet *Reus* in habitu suo consueto, vt faciliùs recognoscatur, vt monent *Doctores*. (g)

100. Non adducitur autem coram *Iudice Reus* solus. Sed simul cum quatuor, aut pluribus alijs; nec debet esse ligatus, aut aliud signum habere, à quo possit inter alios tanquàm *Reus* dignosci; quia videretur *Iudex* indicare Testi quisnam esset *Reus*; & talis recognitio, & depositio sub ea, videretur fuisse facta suggestiuè, & cum fraude *Iudicis*; proindè tales cautelæ sunt adhibendæ. (h) Ordinatis porrò in directum *Reo*, & cæteris, interrogari debet Testis, *An benè videat illos omnes*; *an inter eos sit ille, de quo deposuit?* & si affirmet, iubeatur, *vt illum manu tangat*. Quod si Testis tangit alium, quàm *Reum*; aut dicat ibi enim non videre, aut non esse illum, de quo deposuit; depositio anteà facta non afficeret *Reum*, imò potiùs excusaret. Sed quia tali casu posset Testis esse subornatus; debet eum *Iudex* interrogationibus, & redarguationibus fatigare, vt subornationem detegere, aut Testem de falso conuincere, & punire possit.

101. Debet autem aduerti, quod si recognitio fiat ante litem contestatam, in decreto recognitionis non debet *Iudex* dare titulum *Rei* illi, de quo facienda est recognitio; talis enim adhuc dici non potest, quia nondum probatus est semiplenè delinquens, & ideò in numero Reorum nondùm potest recipi, aut nominari. Cautelam autem in recognitione pro *Regularibus* tradit *Sgroi*, (i) & est, quod *Reus* simul cum alijs ponatur in aliqua camera clausa, & Testis ipsum videat per rimulas ostij, ad hoc, quod *Reus* non videat, neque sciat Testem, qui deposuit contrà illum; & *Ratio* est, quia nomina Testium inter *Regulares* non sunt publicanda. Sed hoc fundamentum ruit ex his, quæ *Titulo* sequenti dicemus, quandoquidem non est absolutè verum, quod nomina Testium non sint *Reo* publicanda; vndè sequitur, quod neque talis cautela est inter *Regulares* necessaria.

102. Sed loquendo de *Confrontatione Rei* cum Testibus diuersa ratio habenda est, quia hæc non est necessaria ad validitatem processus, sed est *Iudici* arbitraria, vt communiter dicunt *Doctores*. (l) Imò in tantùm est arbitraria ipsi, vt quantumuis *Reus* instet cum ipsis confrontari, non tenetur *Iudex* condescendere petitioni, nisi expediens iudicauerit. (m) Et expediens, minimè est, quandò *Reus* est persona potens, aut constans animo, &c. & Testes humiles, & pusillanimes, qui timebunt stare contrà faciem Potentis, à quo sibi mala metuent; vndè periculum est, quod, cum damno Fisci, confessionem reuocabunt. Verum tamen ex alia parte est, quod, si *Iudex* iudicauerit, confrontationem indagini veritatis esse profuturam, potest compellere Testes renuentes ad confrontationem; sicut enim cogi possunt ad testificandum; ità etiam ad confrontandum. (n) Et opportunum hoc potest esse, quandò adest aliqua suspicio falsitatis in Teste, qui in *Rei* absentia plura dicit, quæ cum sint falsa, non audebit sustinere in præsentia.

103. Distinguendum autem est inter Testes *simpliciter*; & *Testes quoad alios*, sed *Reos* quo ad se. Nàm Testes *simpliciter* non sunt confrontandi, nisi prout diximus; sed quandò sunt Socij criminis, & vnus confitetur, alius verò negat delictum, debent

bent confrontari ad hoc, quod *Reus*, qui negat, confundatur, & moueatur ad dicendam veritatem; sed hæc confrontatio potiùs dicenda est Complicis cum Complice, quam Testis cum *Reo*, & hoc communiter practicatur. *(o)*

104. Huiusmodi autem confrontatio fieri non potest, nisi post *Rei* constitutum; & ratio est; quia ad hoc fit, vt ipse recedat à negatiua, & delictum confiteatur: *(p)* & fieri debet antequam dentur *Reo* termini, & copia Actorum ad se defendendum; vel loqui possit cum iisdem Testibus, vel *Aduocato*, ne ab isto instruatur. Quia cum confrontatio fiat ad expugnandam obstinationem Rei negatiui, est pars examinis non rigorosi, quod debet in totum præcedere examen rigorosum, quod fit in Tortura; porrò inter vnum, & aliud examen mediat defensio, ad quam cum sit necessaria copia actorum, hæc non traditur, nisi completo examine non rigoroso; sequitur proindè, quod ante traditionem actorum fieri debeat *Confrontatio*.

105. Quod si plures sunt Testes, qui debent cum *Reo* confrontari, non debent omnes simul adduci, sed singillatim, & vnusquisque per se; quia sicut vnusquisque Testis seorsìm, & secretò deponit; ità etiam tali modo debet confrontari. *(q)* Verùm tamen est, quod si essent tres, vel quatuor Complices, quorum vnus esset negatiuus, & alij essent in confessis; possent simul omnes confrontari. Meliùs tamen est, quod separatim fiat, nec vnus Testis audiat alterius depositionem.

106. Regula verò firma est, quod in *Confrontatione* facienda seruari debent ea omnia, quæ seruata sunt in primo examine; *(r)* & ratio est, quia *Confrontatio* habet vim repetitionis Testium, quam excusat; *(s)* in repetitione autem *seruanda sunt omnia, quæ in primo examine, ac si examinati non fuissent*, vt habet *Textus Titulo sequenti §.finali*. Sequitur proindè, quod debent de nouo iurare præsente *Reo*, & hoc antequam deponant; & etiam torqueri. Si torquendi sunt ad purgandam infamiam; & si sunt Socij criminis, qui deposuerunt in tormentis, debent in faciem, & in caput *Rei* iterùm torqueri, & ratificare confessionem post Torturam. *(t)*

107. Modus autem, & ordo *Confrontationis* est, quod *Iudex*, monito *Reo*, vt dicat veritatem, si persistat in negatiua, mandet introduci Testem, & statui in faciem *Rei*, & interroget eos vnum post alium, *si se inuicem recognoscant?* Et post, dato illi priùs iuramento, interroget Testem *num vera sint, quæ de illo præsente deposuit?* exindè iubeat, vt ea recenseat; & hoc habito, faciat sibi legi per extensum suam depositionem; qua lecta, interroget *An ea, quæ in examine deposuit sint vera, & velit ea ratificare, & approbare in faciem Rei?* & habita responsione affirmatiua, conuersus ad *Reum*, interroget *quid ad prædicta respondeat?* Cui neganti Testis à Iudice interrogatus replicet *se dixisse veritatem*; & vtroque persistente in suo dicto, si Testi nulla adhibenda est Tortura, illum licentiet; & prosequatur examen *Rei*. Si verò torquendus est ad purgandā inhabilitatem, vel quia est Socius criminis, torqueatur, & post Torturam ratificet, quæ deposuit, & illum tandem dimittat. Formam autem horum omnium dabimus in *Secunda Parte* huius Operis.

108. Difficultas verò est circa Torturam Testis inhabilis inter Nos. Diximus enim, quod Testi simpliciter non est adhibenda Tortura funis: & quod inhabilitatis, seu infamiæ macula purgatur per reclusionem in camera, Ieiunium, siue Flagellationem. Quomodo ergo torquebit *Iudex* Testem inhabilem in facie ipsius *Rei*? Dico, quod sufficere debet nouum decretum *Iudicis*, *(vt Testis sit per diem sequestratus in camera; aut ieiunet,)* factum in præsentia *Rei*. Vel potest *Iudex* iubere Testi, vt se disciplinet in præsentia *Rei*; sic enim dicetur tortus coram eo, attento maximè, quod Tortura omnis est *Iudici* arbitraria, & ad implendam dispositionem legum, sufficit, quod aliquo modo Testis torqueatur. Et hoc pariter fieri potest, quandò Testis esset Complex in crimine non atrocissimo, pro quo data fuisset ipsi Arctatio, & in Arctatione fuisset confessus; tunc enim, cum deberet in confrontatione torqueri, & in Tortura dictum confirmare, & illud ratificare, hoc totum posset, se disciplinando ad mandatum *Iudicis*, & omnia peragere, ac si adhiberetur Tortura funis.

109. Aliquandò autem in crimine atrocissimo expedit *Reum* in tormentis cum Teste confrontare; tali autem casu non debent Testes se extendere circà qualitates, & substantiam delicti; nec legere debet *Actuarius* per extensum totum examen eorum, sed solùm in ea parte, in

qua

qua est contrarietas; hoc autem fit ne *Reus* ipse instruatur super dictis qualitatibus, & circumstantijs, & posteà fateatur delictum, quasi per suggestionem dictorum Testium cum eo confrontatorũ. *(u)*

110. Quia verò per confrontationem Testium cum *Reo* habentur à *Reo* Testes pro ritè examinatis, & repetitis, dubium, & quidem graue est, an talis confrontatio impediat nouam repetitionem Testium super interrogatorijs dandis à *Reo* ad sui defensionem, si *Reus* eam petat. In hoc puncto diuisæ sunt *Doctorum* sententiæ: nonnulli enim *(z)* tenent, quod non fit concedenda à *Iudice* noua Repetitio, quia confrontatio est loco repetitionis, & quod per talem repetitionem frequenter inuoluuntur Testes, & destruuntur processus; & tandem quod de consuetudine non conceditur. Sed alij *(a)* sunt in opposita sententia, & dicunt, quod licet Confrontatio suppleat defectum citationis, quæ fieri debebat *Reo* antequàm Testes reciperentur, non supplet tamen defectum interrogatoriorum, quæ danda sunt per eundem *Reum*; & quod ad tutelam *Rei* nunquàm potest resultare idem effectus à *Confrontatione*, qui à *Repetitione* super interrogatorijs ab *Aduocato*, & *Procuratore* confectis resultare potest; & proindè *Iudices* timentes *Deum* hoc admittunt.

111. In hac controuersia responderem cum distinctione, per quam puto ad concordiam posse reduci has duas opiniones. Distinctio est, quod vel sumus in casu, in quo *Iudex* dubitat de veracitate Testium, vel aliquod motiuum dubitandi habet; vel sumus in casu, in quo dubitari potest, quod Testes simplices per subtilitates *Aduocatorum* positas in interrogatorijs possint inuolui; vel corrumpi, vel subornari, vel alio modo destrui processus. In primo casu vera est opinio illorum, qui dicunt repetitionem esse concedendam; detegere enim falsitatem Testium est ad præsidium *Rei*, ad cuius defensionem omnis via legitima concedenda est. Si enim *Reus* est rudis, vel pusillanimis, vel tardus in loquendo, & Testis sit verbosus, constans corde, & astutus, non potest ille facere huic, & maximè in anfractu iudicij, & *confrontatione*, illas interrogationes, quas animo pacato (& cum assistentia *Aduocati* facere) & per quas falsitas Testis potest detegi. Debet ergo in tali contingentia concedi noua Testium repetitio.

112. Si verò sumus in alio casu, ne *Reus* impunitus euadat per destructionem processus, vera est sententia aliorum, qui negant talem repetitionem concedendam; quia, vt dicit *Clarus*, *(b)* Sæpè numero præbent occasionem subuersionis processui per subornationes, aut alias vias. Ideò arbitratui, & conscientiæ *Iudicis* stat, benè considerata omni circumstantia causæ, & qualitate *Rei*, & Testium, & verisimilitudine facti, concedere, vel negare huiusmodi repetitionem.

113. Vltimò dicendum est, an in iudicio *Regulari* debeat fieri Testium cum *Reo* confrontatio. *Sgroi (c)* dicit, quod quia inter *Regulares* non publicantur regulariter nomina Testium, non debet fieri confrontatio; nisi inter Complices; si verò in aliquo casu fieri debet, *Iudex* hac cautela, (quam dicit hausisse à *Follerio*) vti poterit; nempè, vt interroget, *An cognoscat talem, & talem, &c.* & multos nominet, inter quos nominet etiam Testem confrontandum; & *An habeat eos pro viris probis, viridicis, & amicis? &c.* Quibus habitis adducere faciat Testem, quem confrontet. Sed Testes Sæculares, si ipsi patiantur se confrontari cum *Reo*, possunt coram *Reo* sisti, quia in illis cessat ratio publicationis nominis, quæ pro Testibus *Religiosis* quadrat.

114. At ratio fundamentalis adducta ad prohibitionem Confrontationis intrà claustra non subsistit; vt enim *Titulo* sequenti dicemus, non est verum vniuersaliter, quod nomina Testium non publicentur; ruit proindè consequentia. Cautela autem illa reprehensibilis est, eo quia non debet vllo modo *Iudex* præcludere viam *Reo* se defendendi, vt esset in casu, quia posset *Reus*, non recogitando de illo, admittere, quod sit vir probus, & amicus, eo quia inter alios eiusdem conditionis nominari illum audit; & sic sibi adimere viam excipiendi contrà eum de improbitate, & inimicitia. Ideò dico, quod sicuti *Iudici* Sæculari arbitrarium est ad Confrontationem deuenire; ità pariter arbitrarium *Regulari* est, vt *Passerinus (d)* dicit; Et *Authòr Formularij* post nostrum *Textum* idem supponit, eo quia dat formam talis *Confrontationis*. *(e)* Verùm tamen est, quod nisi ex magna necessitate, & cum magna cautela; Confrontatio facienda non est, ne causa præcipitetur.

Cita-

Citationes Tituli præcedentis.

Pag.657.col.2.

(a) *Tit.de Indic.num.34.& inde.*
(b) *Tit. Quam. num.13.*
(c) *Tit. Quam. Tit. Accusatio. Tit. Denunciatio. Tit.Inquisitio. Tit.Exceptio.*

Pag.658.col.1.

(d) *Bouer.Director.par.2.cap.34.*

Pag.658. col.2.

(e) *Clement.Sæpè. de Verb.signif.*

Pag.659.col.1.

(g *Tit.Pœnarum.num.89.*

Pag.659.col.2.

(h) *Farinac.quæst.27.num.125.M.A.Genuen.Prax. Archiep.cap.34.unm.4.& cap.28.num.4.in 2. edit.apud Sgroi par.4.cap.17.n.5.*
(i) *Tit.Corpus. §.3.*
(l) *Tit.Indicia.§.4.*
(m) *Clar.quæst.28. verf.Scias autem.& ibi Baiard. num.11.*
(n) *Caren.par.3.tit.2.nu.20. & 21. Bouer. Direct. par.1.§.Si Reus.Ghisler.de Iud. Regul.cap.18. num. 64. Farinac. Pitigian. apud Sgroi par.4. cap.17.num.6.*
(o) *Mar.Antonin.variar. lib.1.resol-102. Chartar. decis.66.num.21. Alphonf.de Leon. de Censur. Recoll.2.num.869.*

Pag.660.col.1.

(o) *Tit.Testes.num.78.*
(p) *Mafcard.Ord.iudic.quæst.16.art.4. Bertl. Pract. tit.16.cap.vnic.Bouer. Direct. par.2. cap.34. verf.Cum verò. Ghisler. de Indic. Regul. cap. 18.num.64.apud Sgroi par.4.cap.17. num.12. Peyrin.de Subd.quæst.1.cap.13.*

Pag.660. col.2.

(q) *Bouer. Direct.par.2.cap.34.verf.Cum verò.*
(r) *Tit. Delictorum. num.35. & indè.*

Pag.661. col.1.

(s) *Petr.ab Angel.tract.Iudic.cap.24.num.6.*
(t) *Sgroi par.5.cap.2.num.18. & ibi Megal. Prax. Crim.cap.14.Ponn. par. 3. Comm.110.Salzed. ad Diaz.cap.125.litt.A.Carer. par.2.tract.1. num.115.Dian.par.4.tract.6.resol.36.*
(u) *Boss.Marsil.Plot. Bertaz.Farinac.Peguer.Treuisan.Ricc. apud Sgroi. loc.cit. cap.3. num.7. in fin.*

Pag.661.col.2.

(x) *Sgroi par.5.cap.3.à num.2.ad 58.*
(z) *l.De minore.§.Nec debet.ff.de Quæst.*

Pag.662.col.2.

(a) *Bursat.conf.201.nu.25.Farinac. quæst.37. num. 110.Bald.tract.var.lib.1.quæst.4. Sgroi par.5. cap.2.num.7.*

Pag.663.col.2.

(b) *Ferrar.Pract.Papien.inform.Inquisit.verb. Fama publica.num.3.*

(c) *Foller.Pract.fol.165.num.9.Conrad. eod.tit.fol. 255.limit.6.Iodoc.eod.tit.fol.24.num.18.quos dat Clar. quæst.45. verf.Sed quæro.*
(d) *l.Alias.ff.de Iureiur.Dec.in l.final. post num.6. C.de Eden. apud Clar.d. quæst.45. verf. Sed quæro.*
(e) *Bort.in l.Inter omnes.§.Rectè.iu fin.de Furt.& in l.1.post nu.6.C.de Iuram. calum. vbi Bald. num.8.*
(f) *Clar.d.quæst.45.verf.Sed quæro.*

Pag.664.col.1.

(g) *Chartar.de Inter.Reo.lib.2.cap.3.Scace. de Iudic.lib.1.cap.86.num.19.*
(h) *Authent. de Mandat. Princip. cap. 5. §.Talem verò.Coll.3.*
(i) *Bald.in l.final.C.de Test.Specul.tit.de Test.§.Eodem.de Interrogat. verf. Et nota. Chartar. de Inter.Reo.lib.2.cap.3. nu.5. apud Sgroi par.5. cap.5.num.34.*

Pag.664. col.2.

(l) *l.Obseruandum, ff.de Offic. Præsid. Gloss.in cap. Nullam.in verb.Authoritas.18.q.2.*

Pag.667. col.1.

(m) *Signorol.conf.163.num.5. Peguer. Pract.Crim. cap.12.§.15.Tusc.litt.C. concl.676. num.13. 14.& 15.Sgroi par.5.cap.5.num.19.*
(n) *Farinac.quæst.43.num.132.& quæst.83. nu.84. Scacc.de Indic.cap.86. num.7.& 40. Burg. de Mod.proc. ex abrup.quæst.100.num.82.& 83. Guazz.Defen.20.cap.13.n.11.l. 1.§. Qui ad. ff.de Quæst.*
(o) *Bordon.Pract.crim. cap.68.per tot.Sgroi par.5. num.52.*

Pag.667.col.2.

(p) *Caualc.de Brach.Reg.par.3. num.25. Sgroi loc. cit.num.54.*
(q) *Chartar.de Inter.reo.lib.2.cap.2.num.19.*

Pag.668.col.1.

(r) *Foller.Pract.verb.Fiat contestatio.num.1. & 3. Spatar.de Mod.corrig. Regul.tract.9. cap. 15. num.15.Roderic.Compend. resol.44. num. 14. Bouer.Direct.par.2.cap.35.verf.Delicto.Sgroi loc.cit.num.31.*
(s) *Bald.in l.Accusationem.post num.11.verf. Super hoc. Qui accus.non pos. apud Clar. quæst.45. verf.Sed pone.*
(t) *Tit.Testes. num.78.& indè.*
(u) *Salycet.in Auth.Offeratur.num.6.& ibi Paul.de Castr.num.5.& 11.C.de lit.cont.Conrad.Pract. fol.32.post num.5.Amadæ.de Syndic.num.184. apud Clar.d.quæst.45.verf.Sed hic quæro.*
(x) *Bald. in l.final. in fin. C. de Test. Simanc. Inst. tit.94.num. 24. apud Sgroi par. 5. cap. 5.num.41.*

(z) Me-

(z) *Menoch.de Arbitr.caſ.109.num.12. Chartar.de Inter.reo.cap.2.num. 86.Scacc.de Iudic. lib. 1. cap.86.num. 48.apud Sgroi loc.cit.*

Pag.668.col.2.

(a) *Sgroi par.5.cap.5.num.42.circ.fin.*

Pag.669.col.2.

(b) *Salyect in l.final.C.de Accuſat. col. vlt. Hippolit.in l.1.in §.Diuus Antoninus.ff. de quaſt. & ſingul. 209. apud Boſſ. tit. de Indic. ant. tort. num.149.*

Pag.670.col.1.

(c) *Tit.Pœnarum.num.173.*

Pag.670. col.2.

(d) *l.1.C.de Abolit.*

(e) *Boſſ.Tit.de Confeſſ.Reo.num.55.Farinac. quaſt. 81.num.281.Sanch.lib.6.conſil.cap.3.num.35. Lug.de Iuſt. & iur. tom.2. diſp.37. num. 180. apud Paſſerin.Trib.Reg.quaſt.23.num.31.*

(f *Archidiac.& Domiaic.in cap.Vtilem.22. quaſt. 2.Marian. Soccin. in cap. Qualiter.il 2. num. 974.de Accuſ.apud.Farinac.quaſt.81.nu.278. & 279.*

(g) *Farinac.d.quaſt.81. num.276. qui citat Marſil. Caren.Couar.Menoch.Guazz.defen.20.cap.24. num.1.apud Paſſerin.quaſt. 23. num.31.Trib. Regul.*

(h) *Paſſerin.loc.cit.num.36.*

Pag.671. col.1.

(i) *Tit. Quid.num.29.*

Pag.671. col.2.

(l) *Paul.de Caſtr.conſ.318 col.penult. verſ. Iis non obſtantibus. lib.1.Cagnol.Epiſt.de Bon.Princip. regim. num. 91. apud Tuſc. litt.F. concl.335. num.2 & concl. 336.num.1.*

(m *l.1.C.de His.qui ven.ætat.impetr.*

(n) *Menoch. de Arbitr. caſ. 336. num. 27. & 33. Bald.conſ.490.circ.fin.lib.1.Signorol.conſ.102. num.6.apud Tuſc.d.litt.F.concl.336.num.6.*

Pag.672. col.1.

(o) *D.Thom.2.2.quaſt.69.art.1.Beia.par.1.caſ.32. Nauar. Manual. cap.25. num.52. apud Bonacin.de leg.diſp.10. q.3. P. 2.n.6.*

Pag.672.col.2.

(p) *Petr.Nauar. lib.4.cap.4. num. 46. Azor.par.3. lib 4.cap.39. diffic.4. Molin. diſp.784.num.2. verſ.Sicut.apud Bonac. de Reſtit.diſp. 1.quaſt. final.pun.1.num.13.*

(q) *Bart.in l.de Actate.§. Qui tacuit.ff. de Inter.in iur.fac. Blanc.in l.final.ff.de Quaſt.*

(r) *Guazzin.defen.20.cap.16.num.10.*

(s) *Sayr.Clau.Reg. lib.12. cap. 16. num. 18.& 21. Salzed. ad Diaz cap. 129. verſ. Illud verò. Thom. à Ieſu de Viſit.Regul. Tract. 3. cap.3. num.10.Leſſ.lib.2.cap.31.dub.3. num.10.apud Sgroi par.9.cap.5.num.15.*

Pag.673.col.1.

(t) *Chartar.Caſon.Triuiſan.Scaccia apud Sgroi par. 5.cap.5.num.16.*

(u) *l. De Aetate.§. Qui tacuit.ff. de Inter. in iur. fac.*

(x) *Scacc.de Iudic.lib. 1. cap.86. num.49. Burg.de Mod. proc. ex abrup. cap. 100. num. 136.& 138.Guazzin. defen. 20. cap.17. num.1.& 6. apud Sgroi par. 5.cap.5.num.16.*

(z) *Tit.Applicatio.§.19.& §.41.*

(a) *Tit.Teſtes. n.78.*

Pag.673.col.2.

(b) *Tit.Tortura.§.9.*

(c) *Sgroi loc.cit.num.18.*

(d *Tit. Reus.num.15.*

(e) *Tit. Quid.num.38.*

Pag.674.col.2.

(f) *Scacc.de Iud.lib.1. cap.86. num.4. verſ. Et aduertat. Guazzin.defen.20.cap.17. num.5.apud Sgroi par.5.cap.5.num. 17.*

Pag.975.col.1.

(g) *Tit.Reus.num.3.*

Pag.675.col.2.

(h) *Tit.Canones.num.19.*

(i) *cap.Statutum.§.Cum.verò.iunct. Gloſs. in verb. Non audens. de Reſcr.in 6.*

(l) *cap.Cauſam quæ.iunct.Gloſs.in verb.Ad domum. de Dol.& contum.cap.final.eo.tit. cap.final. de Eo,qui mitt.in poſſ.*

Pag.676. col.1.

(m) *l.Abſentem. §. Aduerſus contumacem. & ibi Gloſs.& DD.ff.de Pœn.l. Abſentem. C. de Accuſat.l.1.ff.de Requir.re.vel abſ.*

(n) *Clar.quaſt.44.verſ.Sed hodie.*

Pag.676.col.2.

(o) *l.2.l.Metus. ff.Ex qui.cau.màio.*

(p) *l.1. §. final. l. Sed & ſi.§. vlt.ff.Ex quibus cauſ. maio.*

Pag.678. col.1.

(q) *cap.1.Iunct. Gloſs.in verb. Confeſſum. cap.Primates. cap.Iudex.2.quaſt.1.cap. At ſi Cleric. iunct.Gloſſ. in verb. In iure.de Iudic. l.Si confeſſus ff de Cuſt.Reo. l.Proinde. la 2.ff.Ad leg. Aquil.l.Qui ſententiam.C.de Pœn.*

(r) *Tit.Tortura. num.92.& 107.*

(s) *Clar.quaſt.65.verſ.Sed quæro.*

(t) *Boſſ.tit.de Confeſs.num.46. Maſcard.de Probat. concl.384.num.4. Menoch.de Arbitr.lib.2.caſ. 269.num.3 & 6.Surd.Bertazz. Peregrin.Merlin.apud Sgroi par.5.cap.7.num.10.*

(u) *l.Iulianus. l.Certum.l final.ff.de Confeſs.*

(x) *Chartar. de Inter reo. lib. 4. cap.11. num.31. Ambroſin.de Mod.for proc.lib.4. cap.2. num.5. Foller. pract. verb. Et ſi confirmabuntur. num. 114.apud Sgroi loc.cit.num.18.*

Pag.678.col.2.

(z) *cap.1.§.Cæterùm.iunct. Gloſſ. in verb.Cæterum. Extra.de Except.*

(a) *Franc.deciſ.240.num.13.lib.2.Baiard.quaſt.19. num.13. Ball.Variar.lib.2.quaſt.13.num.6.*

(b) *Sgroi par.5.cap.7.num.18.in fin. & ibi Felin.in cap.1.*

cap.1. num.16. de Except. Farinac. Vrsil. Tusc. Ball. Bursat. Clar. & Scac.

(c) Sgroi loc. cit. num.20. & 21.

(d) Methesill. singul.33. Caball. cas.56. num.154. Baiard. quæst.55. num.43.

Pag.679. col.2.

(e) l. final. §. Si quis. ff. de Bon. eo. qui ant. l. Libero. rum. §. Non solent. ff. de His; qui not. inf. l. 34. §. Militia. ff. de Test. milit.

(f) Tit. Probationes. num.7.

Pag.689. col.1.

(g) l. Cum testamentum. l. Non ideircò. C. de Iur. & fac. ignor.

(h) l. Error. C. de Iur. & fac. ignor.

(i) Alexand. conf.80. num.14. vers. Imò etiam. lib.2. Roman. conf.390. num.2. vers. Et hinc est. Butr. in cap. Ex parte. in fin. de Confess. apud Tusc. litt. C. concl.649. num.5.15. & 28.

(l) Caball. cas.186. num.3. Farinac. quæst.81. num.9. 327. & 328. Centoln. Add. ad Farinac. cons. 16. A. apud Sgroi par.5. cap.7. num.28.

(m) Bart. in l. Non fatetur. ff. de Confess. Angel. cons. 386. col. 2. vers. Nec obstat. Crauet. de Antiq. temp fol.62. num 64. & seqq. Curt. senior. cons. 69. num.8. Paris. consil. final. num.30. lib.1. apud Tusc. d. concl.649. num.40. & 41. litt. C.

Pag.680. col.2.

(n) Sgroi par.5. cap.7. num.29.

(o) Bart. in l. Non fatetur. num.10. ff. de Confess.

Pag.681. col.1.

(p) Farinac. quæst. 81. num.337. apud Sgroi par.5. cap.7. num.29.

Pag.681. col.2.

(q) Gloss. in summ.15. quæst. final. Abb. in cap. De hoc num. 8. de Simon.

(r) cap. Præsbyterum cap de his 50. dist. cap. Si quis Præsbyter. 16. quæst. 5. l.1. & ibi Gloss. & DD. C. Quæ appell. non recip.

(s) Farinac. quæst.8. num.177. Bero. in cap. At si Clerici num.93. de Indic. apud Sgroi parte 5. cap.7. num.36.

Pag.682. col.1.

(t) l. Qui conditioni C. de His qui spon. pub. mun. lib. 10. l.9 ff. Ad Sen. Cons. Trebell.

(u) l. Si mulier §. Si metu ff. Quod met. cau. gest. l.22. de Ritnupt l.85. ff de Acquir. hæred.

Pag.683. col.2.

(x) Guazzin. Defen. 33. Bero. in cap. At si Clerici num.40. de Iudic. Farinac. quæst.81. num.155. apud Sgroi par.5. cap.7. num.36.

Pag.684. col.1.

(z) Ritual. Roman. part.1. de Sacr. Pænit. in princip. fol. mihi 47.

(a) Nauar. in cap.1. de Pænit. dist.6. num.66. Peyrin. Formul. litt. A. cap.1. num.8.

(b) cap. Decernimus de Senten. Excom. in 6. & ibi Gloss. in v. Agendo.

(c) Sayr. de Cens. lib.2. cap.8. num.20. Suar. eo tit. disp.16. sect.4. num.6. Filiuc. tract.12. cap.7. quæst.5. num.181. Conineb. disp.24. dub.11. num.116. Alter. de Censur. disp.3. cap.2. apud Bonacin. de Censur. disp.2. quæst.2. Punct.7. Prop.2. num.8.

(d) Auila de Cens. disp.7. init. dub.2. Vgolin. tab.2. cap.16. §.8. apud Bonacin. loc. cit.

Pag.684. col.2.

(e) Vasq. Suar. Filliuc. Alter. apud Bonacin. l. cit. disput.1. quæst.3. punct.6. prop.2. num.7.

Pag.685. col.1.

(f) Tit. carcer. num.1.

Pag.685. col.2.

(g) Clar. quæst.46. vers. Sed quid si Reus.

(h) cap. Pastoralis §. Præterea de offic. Iudic. Deleg. cap. Dilectus il 2. §. final. de Refer. Hostien. summ. Rubr. de appell. §. Quis sit effectus num.13.

(i) Guid. Pap. decis. 235. Marc. decis. 915. apud Clar. quæst. 46. vers. Sed quid. Bouer. direct. par.2. cap.34. §. Citatione itaque fol.203. Portel. v. Carcer. Piasec. Prax. par.2. cap.4. nn.10. Barbos. summ. Bullar. verb. Carceratio apud Sgroi par.4. cap.17. num.17.

Pag.686. col.1.

(m) Tit. Reus num.28.

Pag.686. col.2.

(l) Tit. Indicia num.7.

(n) Bart. in leg. Si quis maior §. Vtrum ff. Ad S.C. Syllan. I. B. Nicola Reg. iur. tom.2. fol.97. vers. Necessitatis causa.

(o) leg. venditor §. final ff Commun. præd.

(p) leg. Non debet.74 ff. de Reg. iur. l. Nemo 123. eo tit. l. Nam hoc ff. de cond. indeb.

(q) l.1. ff. de Vsucap. vbi Dionys. Gothofr. litt. C.

(r) leg. Seruum §. Publicè ff. de Procurat. lib.3. C. de Accusat.

(s) lib.1. & 2. C. quand. lic. vni. sin. Iud.

Pag.687. col.1.

(t) Bald. & Salycet. in l.1. C. de Naut. fæno. Iason. in l.1. vers. Et circa hoc ff. de off. ei cui mand. I. B. Nicola Reg. iur. tom.1. fol.128. vers. Causa arbitriorum.

(u) cap. Cum ad sedem de Rest. spol. cap. Ratum de Reg. iur. in 6.

(x) Dyn. in dicto cap. Ratum de Reg. iur. Bartol. in leg. si pupilli §. Si ego ff. de Neg. gest. & in leg.1. §. Sed cum quis ff. de Vi, & vi arm. Dec. cons.672. num 6. Alex. cons.146. num.15. lib.5. apud Tusc. litt. R. concl.10. num.3. & 5.

Pag.687. col.2.

(z) Zabarell. consil. 44. num.3. vers. Quod ratificatio.

(a) cap. Lugdunensis 9. quæst. 2. vbi Gloss. 1. & 2. Gloss. in cap. Ratum vers. Pro declaratione de Reg. iur. in 6.

Pag. 688. col. 2.

(b) Bart. in l. Aurelius §. Idem quæsiuit. num. 2. ff. de Lib. legat. Iason in l. Vt vim. num. 13. ff. de Iust. & iur. Boss. tit. de Confess. post nu. 19. Menchiac. Thom. Ferrar. Carer. Boer. Alciat. Bero, apud Clar. quæst. 55. vers. Posset quoque.

Pag. 689. col. 1.

(c) cap. Cum Ecclesia §. Nos igitur de Cau. poss. l. Actor. C. de probat. Clar. quæst. 52. vers. Scias autem.

(d) Bart. in leg. 1. §. Hoc interdicto il 1. num. 8. ff. de itin. act. priu. Bald. Angel. Dec. Clar. Aretin. apud Tusc. litt. N. concl. 30. num. 49.

(e) Passerin. Trib. Regul. quæst. 23. num. 42.

Pag. 689. col. 2.

(f) Text. in l. Si quis C. de Fabricen. lib. 10. l. Hoc iure l. Ita stipulatus, vbi DD. ff. de Verb. obl. Iason. Alex. Afflict. Corn. Crauet. Castren. Bar. apud Tusc. litt. P. concl. 769.

(g) Crauet. conf. 544 num. 13. apud Tusc. litt. N. Concl. 30. num. 17.

Pag. 690. col. 1.

(h) Calderin. conf. 164. alias quæst. de probat. apud Tusc. litt. P. concl. 769. num. 9.

Pag. 690. col. 2.

(i) Felin. & DD. in cap. Cum dilecti de Accus. Mascard. concl. 867. nu. 2. lib. 2. Farinac. quæst. 81. nu. 122. 124. & 126. Guazz. defen. 32. cap. 35. num. 5. & 6. apud Passerin. Trib. Regul. qu. 23. art. 4. num. 44.

Pag. 691. col. 2.

(l) Abb. in cap. Auditis num. 32. de Rest. in integr.

(m) l. Sciant. cuncti C. de probat. l. Qui sententiam C. de Pæn. cap. Sciant. 2. quæst. 7.

(n) Innocent. in cap. Quia verisimile de præsumpt. cap. Litteras eod. tit. Abb. in cap. Tertio loco, & in cap. In præsentia de Prob.

Pag. 692. col. 1.

(o) leg. 1. §. Hac autem ff. Quod quis iur. Guazz. defen. 1. cap. 1. num. 1. Farinac. conf. 4. num. 4. apud Bict. quæst. 88. num. 2. & quæst. 156. num. 2.

(p) Caren. part. 3. tit. 8. num. 23. Guazzin. defen. 32. cap. 26. num. 3. apud Sgroi par. 5. cap. 7. num. 6. Passerin. Trib. Regul. quæst. 23. num. 26. Bict. quæst. 88. num. 3.

(q) Tit. Tortur. num. 70. tit. Indicia num. 9.

(r) Less. de Iust. & iur. lib. cap. 2. dub. 32. Reginald. Prax. lib. 2. cap. 42. apud Sgroi par. 5. cap. 2. num. 15.

(s) Tit. Quam §. 3. & tit. Reus §. 2.

(t) Passerin. Trib. Regul. quæst. 23. art. 3. num. 28.

Pag. 692. col. 2.

(u) Alex. consil. 127. num. 2. lib. 4. Viui. Comm. opin. verb. Confessio Ball. variar. tit. de Quæst. quæst. 20. num. 16. apud Sgroi par. 5. cap. 7. num. 8.

(x) Tit. Corpus §. 1. num. 2.

(z) Bocr. decis. 259. Baiard. quæst. 66. num. 9. Guazz. Defen. 4. cap. 1. num. 21. Bict. quæst. 89. num. 3.

(a) Innocen. in cap. Qualiter il 2. de accus. num. 7. Bar. in leg. Si confessus ff de Cust. Reo Farinac. quæst. 81. num. 66. 68. & 73. Valasc. Barbos. apud Sgroi par. 5. cap. 7. num. 6.

(b) Tit. Tortura §. 3. & num. 26.

Pag. 693. col. 1.

(c) Franc. in cap. final. num. 5. 6. & 8. de Accus. in 6. Farinac. quæst. 81. num. 75. 81. & 91. apud Passerin. quæst. 23. num. 31. Sgroi par. 5. cap. 7. num. 6. vers. Limitatur tertiò.

(d) Passerin. Trib. Regul. quæst. 23. art. 3. num. 35.

Pag. 693. col. 2.

(e) Tit. Reus num. 58.

(f) Milla præct. crim. in Gloss. Commissos num. 5. litt. B. apud Clar. quæst. 45. vers. Sed in proposito Scacc. de Iudic. lib. 1. cap. 86. nu. 53. apud Sgroi par. 5. cap. 8. num. 10.

Pag. 694. col. 1.

(g) Bald. in cap. Causam de Test. Chartar. de inter reo lib. 3. cap. 3. num. 31. Canalc. de Test. par. 5. num. 207. apud Sgroi loc. cit. num. 11.

(h) Clar. quæst. 45. vers. Sed in proposito. in fin. Bonaccurs. comm. opin lib. 5. Guazzin. defen. 20. cap. 20. num. 1. 2. & 3.

Pag. 694. col. 2.

(i) Sgroi par. 5. cap. 8. num. 15.

(l) Clar. quæst. 45. vers. Sed in proposito. Sgroi loc. cit. num. 1. in fin. & apud eum Scacc. de Iudic. cap. 86. num. 153. Bict. quæst. 82. num. 2. & cum eo Guazzin. defen. 20 cap. 19. num. 1. Passerin. quæst. 23. art. 2. num. 16. in fin.

(m) Farinac. quæst. 72. num. 139. Guazzin. defen. 20. cap. 19. num. 10. & 11. apud Bict. d. quæst. 82. num 3.

(n) Bict. loc. cit. num. 4. & ibi Baiard. Chartar. & Guazzin. Sgroi par. 5. cap. 8. num. 9. & cum eo Clar. & Scacc. de Iudic. lib. 1. cap. 86. num. 58.

Pag. 695. col. 1.

(o) Penn. 3. par. Schol. 129. quæst. 67. Chartar. de Inter reo. par. 3. cap. 1. num. 92. M. A. Genuen. Prax. Archiep. cap. 84. num. 6. apud Sgroi par. 5. cap. 8. num. 5.

(p) Scacc. de Iudic. lib. 1. cap. 86. num. 54. Guazzin. defens. 20. cap. 19. num. 13. apud Sgroi par. 5. cap. 8. num. 8.

(q) Bict. quæst. 82. num. 12. & apud eum Chartar. Ambrosin. Scacc. Guazzin. defens. 20. cap. 20. num. 4.

(r) Clar.

(r) *Clar.quæst.45.verf.Cæterum.Sgroi par.5.cap.8. num.18.& cum eo Honded. & Farinac. Bist. d.quæst.82.num.10.*

(s) *Bist.loc.cit.num.13. & ibi Afflict. Farinac. Baiard.Guazzin.defen.20.cap.21.n.1.*

(t) *Boss.de Indic.& Tort.num.151. Scacc.de Iudic. lib.1.cap. 86. num. 67. Caball. resol.cas.185. num.4.apud Sgroi par.5.cap.8.n.16.*

Pag.696.col.1.

(u) *Soccin.in cap. Qualiter.il 2.num.950.de Accus. Farinac.quæst.72.num.139.Guazzin.defen.20. cap.20.num.9.apud Sgroi loc.cit.num.10.*

(z) *Afflict.sup. Const.Regn. lib.2. Rubr.10.num.15. & lib.1. rubr.27. num.6. Vulp.cons. 68. Bertaz.cons.70. num. 3. vol. 2. Baiard. quæst.45, num.63.apud Sgroi.par.5.cap.8.num.21.*

(a) *Honded. cons. 101.num.28. Farinac. quæst.72. num.144.Guazz.defen.20.cap.21. num.3. Genuen. Prax.cap.34. num.15. Senogall. de Mod. for.proc.lib.2.cap.9.nu.35. & seqq.apud Sgroi loc.cit.*

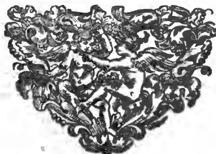
Pag.696. col.2.

(b) *Clar.quæst.54.verf. Quartus casus in fin.*

(c) *Sgroi par.5.cap.8.num.6.& 16.*

(d) *Passerin.Trib. Regul. quæst. 23. art.2. num.16. in fin.*

(e) *Tit.Forma const.vel exam.Rc. §.5.*

TITVLVS VIGESIMVS.

Patronus. Defensiones.

TEXTVS.

§.I. Cum Defensiones sint de iure naturæ, eæque vix benè fieri possint sine Patrono, qui Rei apud Iudicem causam agat, & ex actis ad illius defensionem Exceptiones excerpat, Defensionesque componat; ideò nullus vnquàm condemnari poterit, nisi ei Defensiones, cum competenti termino trium, vel etiam quatuor dilationum, cum spatio trium, vel plurium dierum pro qualibet, ad arbitrium Iudicis, & iustam Rei petitionem, assignetur: etiam si conuictus, vel confessus sit; nisi in casu, quo confessus spontè illas renunciaret: quæ renunciatio ità libenter acceptari non debet; & eo minùs suaderi; sed acceptata eam vim sortitur, ac si Reus nihil habuerit, quod pro sua defensione adduceret.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

1. *Ratio dispositionis Textus.*
2. *Defensiones sunt de iure naturæ.*
Non possunt tolli usque à Papa, aut Imperatore.
Defensiones denegatæ reddunt Sententiam nullam.
Etiam si Reus esset confessus delictum.
Defensiones debentur etiam condemnatis in contumacia antequam pœnas subeant.
Etiam in notorijs delictis.
Defensiouum priuilegia. Remissiuè.
3. *Patronus quis olim fuerit.*
Patroni munus ab antiquo quodnam fuerit.
Patroni ex post dicti sunt Oratores, & Aduocati.
Patroni munus apud Nos quis sit.
4. *Patronus debet esse vir grauis ætate, & auctoritate.*
Patronus fraudulentus in Clientulum poterat impunè occidi.
Patronus debet iurare, se fidelitèr defensurum Clientulum suum.
In Tribunali fidei hoc practicatur.
Deberet vsitari etiam apud Nos.
5. *Patronus debet pro Reo proponere Exceptiones, & Defensiones.*
6. *Defensiones ante torturam omninò dandæ.*
7. *Dilationes dandæ vltra terminos assignatos pro defensione.*
Termini Defensionum assignati quomodò computandi.
Historia cuiusdam Iudicis circà terminos Defensionum assignatos.
8. *Iudex, quæ perpendere debeat pro assignando termino congruo Defensiones.*
Dilationes, & termini Defensionum sunt Iudici arbitrij.
Reus iustè petens prorogationem terminorum debet exaudiri.
Causæ ob quas Reus potest petere prorogationem termini.
Ex causa rationabili, etiam vltrà quatuor dilationes, debet Iudex Reo petenti prorogare terminum.
9. *Defensiones debentur Reo etiam conuicto, aut confesso.*
Etiam si ipse eas non petat.
Copia actorum ante torturam danda, etiam Reo non petente.
Defensionibus nequit Reus renunciare in delictis, pro quibus imponitur pœna corporalis.
Iudex non debet facilitèr acceptare renunciationem Defensionum.
Expedit, vt Iudex, ex officio, alicui committat, vt Reum defendat.
10. *Iudex statuat Reo terminum ad se defendendum, quamuis iste renunciauerit Defensionibus.*
Si termini Defensionis non sint assignati Reus

Reus dicitur oppressus, & Sententia est nulla.

Rota Lucensis annullauit duos processus, in quibus non fuerant assignati termini defensorij.

11. *Assignatio termini defensorij debet præcedere quamcumque renunciationem, quæ possit fieri à Reo.*

Acceptata renunciatione Defensionum, Iudex ante Torturam, vel Sententiam debet pati terminum assignatum Defensionibus labi.

1. IN hoc *Titulo* comprehenditur tota materia spectans ad *defensionem Rei*, & quia hæc dupliciter contingit, puta ante torturam *Rei*, & etiam ante Sententiam, debebat in duobus locis collocari, puta ante Torturam, & ante Sententiam; sed *Textus* studens breuitati, & attento quod quæ conueniunt defensioni ante Torturam, quadrant eidem ante Sententiam, sub vno *Titulo* omnia comprehendit, sicut fatit etiam in materia *Appellationis*, & *Recusationis* ob earum affinitatem.

2. Dicit ergo, quod *cum defensionet sint de iure naturæ*, non possunt per legem humanam vllo modo tolli; & sic nec à *Papa*, neque ab *Imperatore* impediri, (*a*) & dato quod in aliquo casu mandaret *Princeps*, quod defensiones non darentur, deberet intelligi de modo ciuili; puta per traditionem copiæ actorum, deputationem *Procuratoris*, aut *Aduocati*; assignationem termini ad se defendendum; non autem, quæ debentur modo naturali; puta obiectante *Iudice* crimen, & eius probationes; & diluente *Reo* per suas responsiones, quæ sunt sibi opposita. In tantum vero est debita *Reo* defensio, vt ea denegata, etiam si *Reus* esset confessus, nulla sint omnia post eam secuta, etiam sua ipsius confessio, & est absoluendus, vt volunt *Doctores*. (*b*) Non solùm autem ijs, qui in iudicio sunt siue confessi, siue non, dandæ veniunt defensiones, sed etiam illis, qui condemnati in contumaciam cadunt in fortijs Curiæ; istis enim debet præfigi terminus ad assignandam causam, quare Sententia in eos lata non debeat executioni mandari; quia possunt per eos allegari multa, quæ executionem impediant, & etiam fortè adduci probationes, quæ innocentiam probent; attento maximè, quod contumax probatur tantùm præsumptiuè *Reus*, (dummodo per Testes, aut alia indicia conuictus non sit,) vnde potest præsumptiones elidere, & se probare innocentem; & ità in hac sententia contra *Bartolum*, & alios citatos per *Clarum*, tenent multi, quos citat *Baiardus*. (*c*) Quæ omnia extenduntur etiam in *notoriè delinquente*, ipsi enim etiam debentur defensiones; in quibus alleget, quare condemnari non debeat. Quia quantumuis non possit se probare innocentem, cum delictum notorium sit, vt supponimus; tamen potest aliquid probare, propter quod pœnam ordinariam effugiat, vt dicit *Sgroi* cum alijs. (*d*) Plura proindè sunt defensionis priuilegia de quibus diffusè agit *Guazzinus* per totam defensionem 29.

3. *Eæque vix benè fieri possint sine Patrono. Patroni* nomen antiquissimum est, vt enim ex *Seruio* refert *Gothofredus*, (*e*) *Romulus* in legibus duodecim Tabularum illud inseruit scribens, *Patronus si Clienti fraudem fecerit, sacer esto*. Munus autem *Patroni* erat Clientem suum defendere; cum enim *Romulus Patritijs* commendasset defensionem Plebis, quisquis è plebe sibi eligebat virum *Patritium* in *Patronum*, qui pro Cliente respondebat de iure, cuius iste rudis, & ignarus erat; pro absente negotia gerebat; aderat pro eo in iudicijs, & omnem vim Accusatorum sustinebat; vt ex *Plauto* obseruat *Caluinus*. (*f*) Quia vero *Patroni*, ex lege *Romuli*, Clientum causis adesse, & eas defendere cogebantur; ideò *Oratores*, & *Aduocati* causarum quoque *Patroni* ex post dicti sunt, licet *Asconius* inter illos discrimen assignet dicens, *Oratores dici Patronos, Aduocatos verò vocari Iurisperitos*. *Textus* ergo noster nomine *Patroni* intelligit eum, quem *Reus* ad sui defensionem sibi eligit, huius enim munus est pro *Reo* ante *Iudicem* stare, & ad illius indemnitatem proponere, respondere, allegare, petere, appellare, & ex se omnia præstare, quæ in foris Sæcularibus faciunt causarum *Sollicitatores, Procuratores*, & *Aduocati*.

4. Deducitur autem ex his, quod sicuti *Patroni* eligebantur inter *Patritios*, & debebant iura callere, vt damnum à Clientulo suo possent auertere, eius iura proponen-

ponendo, cum quadam personali dignitate; ita, & inter nos eligi debent in *Patronos Religiosi* graues, doctrina præstantes, & authoritate pollentes. Quemadmodum autem fidelitas inter *Patronum*, & Clientem ità erat requisita, vt, ex lege duodecim *Tabularum*, quam suprà citauimus, *Patronus* in Clientem fraudolentus *Sacer* esset, hoc est, vt *Caluinus*, (g) explicat, *vt Diti Sacrum, eum interficere cuilibet liberum fuisset*; ità fidelitatem erga *Reum* Clientem suum debet seruare *Religiosus Patronus*; ità, vt nihil diligentiæ, aut studij debeat remittere pro saluando, intrà iuris terminos tamen, eo, qui suæ fidei se committit. Scio inter *leges Imperiales* vnam (h) esse, in qua sancitur, quod *Patroni*, *Sacrosanctis Euangelijs tactis iuramentum præstent, quod omni quidem virtute sua, omnique ope, quod verum, & iustum existimauerint, Clientibus suis inferre procurabunt*. Æquissima quidem lex, quæ in *Tribunali fidei* practicatur, (i) & quæ fortè aliquandò necessaria esset; non rarò enim inueniuntur *Patroni*, qui ne fortunas suas perdant, processus nullitate laborantes dissimulant, *Iudicibus* placere cupientes, & Clientes suos contra ius, & fas puniri sinunt.

5. Patroni ergo officium est, vt *Rei apud Iudicem causam agat, & ex actis, ad illius Defensionē, Exceptiones excerpat, defensionesque componat*. Nobilior defendendi modus est, ex processu offensiuo deducere argumenta, per quæ *Reus* defendatur; nō tamen omnes exceptiones, quæ adduci possunt pendent ex actis processus offensiui; quandoquidem ex alijs etiam, quæ in illo non sunt, petuntur; & in tali casu proponuntur à *Patrono* articuli probatorij, super quibus aliquandò repetendi sunt Testes priùs in offensiuo examinati, & aliquandò alij Testes à *Reo* producti, & iste vocatur *Processus defensiuus*. *Exceptiones* autem, de quibus loquitur *Textus*, sunt, quæ adducuntur ad destruendum processum, & fiunt vel contrà dicta Testium demonstrando ipsa non esse concludentia, inuerisimilia, intrà se pugnantia, (& hæc est omnium exceptionum nobilissima;) vel contrà personam *Iudicis*; aut Testium, qui sunt Inimici, Infames &c. vel contrà modum substantialem legaliter procedendi &c. de quibus infrà dicemus.

6. *Ideò nullus condemnari poterit*, puta ad aliquam pœnam, quamuis minimam, nec ordinariam, nec extraordinariam, *nisi ei defensiones cum competenti termino trium, vel etiam quatuor dilationum cum spatio trium, vel plurium dierum pro qualibet, ad arbitrium Iudicis, & iustam Rei petitionem priùs assignetur*. Hic aduertendum est, quod licet videatur *Textus* loqui de defensionibus, quæ dantur antè Sententiam, eo quod dicit *nullus condemnari possit &c.* tamen intelligendum est etiam de illis, quæ dantur ante decretum Torturæ, quod lato vocabulo venit sub nomine *condemnationis*. Antè torturam enim necessariò debent concedi termini defensorij, vt vltra *Textum* dicunt *iura*, & *Doctores*, (l) & istos esse de iure naturæ scribunt *Afflictus*, & *Scaccia*: (m) sed debet intelligi, quod sint de *iure naturæ* in quantum talis est defensio, quæ in eis fit; non verò in quantum sunt tres in numero cum dilationibus &c. hoc enim modo sunt *de iure ciuili*.

7. Porrò, quod hic dicitur de dilationibus *cum spatio trium, vel plurium dierum ad arbitrium Iudicis, & iustam Rei petitionem*, debet accipi in terminis habilibus; puta, postquam ille, qui à *Reo* postulatus est in *Patronum*, acceptauit munus, & ipsi consignata fuit copia actorum; tunc enim incipit currere terminus à *Iudice* assignatus *Reo* ad producenda omnia, quæ ad sui defensionem faciunt. Hoc scribo, quia aliquando vidi, quod à *Reo* fuerat postulatus in *Patronum* quidam, qui erat Superior cuiusdam Monasterij, & distabat à loco iudicij per duas dietas. *Iudex* annuit postulationi, & consignauit *Reo* copiam actorum sigillatam, cum termino trium dierum ad præsentandas defensiones. Perrexit *Reus* ad *Patronum*, & biduo expirante, ad eum peruenit. Patronus, acceptato munere, & aperto processu satis longo, misit nuncium ad *Iudicem* cum petitione dilationis, prout de iure. Nuncius peruenit ad *Iudicem* quinta die post consignatam copiam, & decretum factum de consignandis defensionibus termino tridui: videns autem *Iudex* expirasse duos dies vltrà terminum assignatum reiecit petitionem *Patroni*, & decreuit non esse ampliùs *Reum* audiendum, quia tempus vtile sibi assignatum iam expirauerat. Profectò fatuus fuit *Iudex* iste, & de eius fatuitate participauit *Diffinitorium*, quod pendens totaliter ab eo, adhe-

adhesit voto *Prouincialis*, qui sententiauit; & quod peius fuit, non intimata citatione *Reo*, qui manebat apud *Patronum*. Sed deuoluta causa per appellationem, conclamatum fuit *Romæ* contrà alininam ignorantiam *Iudicis*, & reuocata Sententia.

8. Debet ergo perpendere *Iudex* magnitudinem causæ, multitudinem Testium, difficultatem habendi libros, quibus indiget in tali contingentia *Patronus*, & congruum tempus assignare. Licèt enim hoc committatur *arbitrio Iudicis*, tamen hoc non potest esse qualecunque, sed debet regulari à ratione. Quomodò enim poterit dici sufficiens triduum ad præsentandas defensiones, si processus est tantus, vt triduum ad eius lecturam minimè sufficiat? Oportet ergo, quod *Iudex* det terminum congruum, & potiùs abundantem, quam deficientem; (nisi fortè aliquod periculum in mora interueniret,) ne videatur affectare, quod *Rei* defensiones angustentur. Ampliusque hoc non regulatur simpliciter ad *arbitrium Iudicis*, sed etiam ad *iustam Rei petitionem*; *iusta* autem petitio *Rei* esset, vt congruæ dilationes sibi concederentur, si ab alio Conuentu afferri deberent libri necessarij, qui in illo Conuentu non sunt; Si *Patronus* loqui debet necessariò cum alijs Testibus, antequam articulos probatorios conficiat; si debet videre corpus, aut locum delicti, vt ex eo possit deducere argumenta ad defensam, locus autem distat; si dum *Patronus* incipit defensiones laboret dolore capitis, vel febre, vel alio publico, & necessario negotio est impeditus &c. vel debet videre copiam alicuius actus publici aliò habendam, & similia. Quod si *Reus* dilationes petat, etiam vltra quatuor, & rationabilem causam adducat, propter quam apparet, quod ipse non est in mora dolosa; debet omninò *Iudex* eas concedere, & si denegat; potest *Reus* appellare; & *si Iudex* ad vlteriora procedit, nulliter agit, denegat enim *Reo* id, quod ad sui defensionem facit, quod nullo modo negare potest.

9. *Etiamsi Reus conuictus, & confessus sit*. Loquitur nunc de defensionibus ante Sententiam, non ante torturam, eo quia *conuictus*, & multò minùs *confessus*, torqueri non potest, vt alibi, (n) dicit *Textus*; quia tortura datur in defectum probationum in ordine ad condemnationem; *conuictus* autem ex solis dictis Testium condemnari potest; & *confessus* nulla vlteriori indiget probatione. *Etiam si ipse Reus non petat*. Controuersia est inter *Doctores* an *Reo* petenti copiam indiciorum ad defensiones *Iudex* teneatur illam dare; & nonulli affirmant, alij negant. *Clarus*, (o) concordando opiniones dicit, quod ante torturam non datur copia actorum, nisi *Reus* petat; sed ante Sententiam etiam *Reo* minimè petente concedi debet. Sed noster *Textus* determinat, quod semper, etiam non petente *Reo*, detur, cum talis petitio sit solùm solemnitas iuris, quæ apud Nos non curatur. *Nisi in casu, quo confessus spontè illas renunciaret*. Notandum ad hoc, quod in delictis, in quibus imponitur pœna corporis afflictiua, non potest *Reus* suis defensionibus renunciare, vt dicunt *Doctores*, (p) post quandam *Glossam*; tamen quia quilibet potest fauori suo renunciare, si quis spontè, sciens sibi nullum superesse præsidium, & volens citiùs expediri, defensionibus renunciet, Iudex *non ità libenter renunciationem acceptare debet*; sed instare, vt se defendat, & meliùs erit, si *Iudex* ex officio committat alicui *Religioso* idoneo, vt defensiones illi faciat, vt est praxis *Sacri Tribunalis fidei*. Quod si hoc non præstet *Iudex*, nec *Reus* se defendat; non debet, statim ac iste defensionibus renunciauit, proferri Sententia, sed expectare debet, donec tempus assignatum pro defensionibus expiret. (q)

10. Sequitur ex his, quod *eo minùs suaderi à Iudice* debet *Reo* renunciatio defensionis. Et benè aduertat *Iudex Regularis*, quod quantumuis *Reus* profiteatur se defensionibus renunciare, tamen ille debet omnimodè *ex officio* statuere terminum ad se defendendum; & hoc est essentiale; quia si talis terminus non sit assignatus, *Reus* dicetur oppressus, & Sententia euadet nulla, vt post *Marsilium* scribunt multi: (r) & *Rota Lucensis* annullauit duos processus ex hoc capite, nempè quod terminus defensionum non fuerat assignatus. Assignato autem termino defensionum, sciendum est, quod cum agatur de fauore *Rei*, dies termini non computantur in termino; & sic, si *Iudex* assignet tres dies vtiles, euadent quinque, intrà quos poterit *Reus* se defendere. (s)

11. Sed fortè dicetur, quod ex dictis videtur sequi, quod nullo modo possit *Iudex* renunciationem defensionum acceptare,

ptare, quod est contrà *Textum*, qui subiungit, quod renunciatione *acceptatà eam vim sortitur, ac si Reus nihil habuerit, quod pro sua defensione adduceret*. Si enim *Iudex* renunciationem acceptet, quid faciet assignatio termini? Sed ad hoc dico, quod assignatio termini defensionum debet præcedere quamcunque renunciationem, quæ à *Reo* fieri possit. Ponamus enim quod *Reus* extraiudicialiter dixerit *Iudici* se nolle vllas defensiones facere, sed ipsius pietati se remittere; tamen iudicialitèr debet primò *Iudex*, terminum defensionum assignare; & si *Reus*, sibi facta intimatione decreti, iudicialitèr dicat se renunciare defensionibus, *Iudex* vel potest eas committere alicui ex officio, (quod diximus tutius esse,) vel potest renunciationem acceptare, vt dicit *Textus*; tamen debet, pati, labi terminum assignatum; antequam torturam decernat, aut finaliter sententiet. Et ita nulla est contradictio.

TEXTVS.

§.II. Vt commodiùs, & tutiùs possit Reus suas defensiones facere, ei (etiam si non petatur) assignandus est à Iudice Patronus, seu Procurator, qui sit vnus ex nostris Fratribus, quantum fieri poterit in hac professione peritus, siue in Conuentu, in quo est Reus, siue ex alio auocandus, qui Patronus nominari regulariter debet à Reo ipso, & sic nominatus omninò concedi. Nominatus autem, nisi rationabilem in contrarium causam adducat, Patroni munus recusare non poterit, sub pœnis Superioris arbitrio reseruatis. Acceptato verò à Patrono officio, à Iudice, sine euidenti, & notabili causa in processu describenda, amoueri, & impediri non poterit; quòd item seruandum est à Superioribus siue Prouincialibus, siue Localibus, quatenùs ipsum alijs publicis, vel priuatis Conuentus officijs non impediant, & à causæ studio, ac terminatione deducant; vt præcipuè possit, quoties voluerit, Reum alloqui, & cum illo tractare, sine impedimento, etiam extrà carceres posito, in cella aliqua, vel per Conuentum in carcere dimisso, nisi aliter delicti ratio suaserit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

12. *Reus potest sibi defensiones facere.*
Et tunc concedenda sibi sunt omnia, quæ eius Patrono concedenda essent.
Debet sibi tunc concedi Procurator.

13. *Patroni, aut Procuratoris assignatio quomodo facienda Reo.*

14. *Patronus debet esse vnus ex Fratribus nostris.*
Si non reperitur in Conuentu est vocandus ex alio.

15. *In causa grauissima Reo petente, Patronum ex aliena Prouincia, hic debet concedi.*
Patronum non idoneum habere, & nullum habere perindè est.
Paria sunt habere filium inhabilem ad succedendum, & non habere.
Paria sunt non legitimè facere aliquid, & non facere.
Patronum confidentem debet habere Reus.
Ægrotum oportet esse fidentem Medico.
Ad Degradationem à vicinis Prouincijs olim accersebantur sex Episcopi.

16. *Prouincialis tenetur Subditum suum licentiare, vt Patronus possit esse Rei, qui ex alia Prouincia illum nominauit.*

17. *Nominatus à Reo in Patronum nequit recusare munus.*
Causæ ob quas se excusare potest.

18. *Patronus, acceptato officio, non potest, nisi ex causa, amoueri.*
Causæ amotionis, quæ possint esse.

19. *Causa amotionis Patroni debet esse euidens, & notabilis.*
Et debet describi in processu.
Patronus potest agere contrà Iudicem, si eum amouet ex causa improbabili.

20. *Patrono danda est omnis commoditas ad defensam Rei.*
21. *Reus ponitur ad largam, dum defenditur.*

12. Agit nunc *Textus* de *Patroni* persona, & officio; & aduerto, quod nullo iure prohibetur *Reus* sibi ipsi defensiones texere, & scripto mandatas *Iudici* præsentare; & tali casu *Reo* ipsi concedenda sunt omnia, quæ ordinat hic *Textus*, præstanda esse *Patrono*; puta commoditas, copia librorum, allocutio cum Testibus, siuè alijs, qui sibi possunt prodesse consilio, aut doctrina, vt cum *Aduocato* aliquo sæculari deuoto, vt dicit *Textus* paragrapho sequenti: & casu quo *Reus* esset in carcere detentus, & vellet ipse suas defensiones facere; sibi esset assignandus in *Procuratorem Religiosus* grauis, quem ille peteret, vt posset pro eo coram *Iudice* comparere, & alia præstare quæ nequit ipse in carcere detentus. Sed quia non omnes *Rei* docti sunt, prouidit Lex, vt pro ipsis staret *Patronus* iuris peritus, qui illos tueatur.

13. *Vt ergo commodiùs, & tutiùs possit Reus suas defensiones facere, ei, (etiamsi non petatur) assignandus est à Iudice Patronus*, nempè casu quo *Reus*, nolit sibi fidere; *seu Procurator*; puta casu, quo *Reus* ipse velit se, ex se, defendere, nequeat autem præstare ea, quæ ad hoc sunt necessaria, quia vel carcere, seù intrà claustra detinetur, vel infirmitate est impeditus. Porrò aduertendum est, quod assignatio *Patroni*, quæ præscribitur facienda à *Iudice*, non intelligitur quod debeat esse in indiuiduo, puta dicendo *assigno tibi P. N. in Patronum*, quia debet nominari à *Reo* ipso, & eligi ille, quem sibi vult, & ipsi omninò *sic nominatus concedi*, vt habet *Textus* infrà, sed assignatio debet esse in genere, vt dicendo *elige tibi Patronum, quem vis*; & quia hoc præstatur ex officio *Iudicis*, ideò *etiam si non petatur* à Reo, tamen assignandus est.

14. *Qui sit vnus ex nostris Fratribus quantum fieri potest in hac professione peritus; siuè in Conuentu, in quo est, siue ex alio auocandus*. Consonat æquitati hic *Textus*, vt potè idemnitati *Rei*, & bonæ famæ *Religionis* prospiciens, ne scilicet ex notitia criminis, quæ vageretur extra claustra, minuatur; & cohæret alibi dictis. (t) Difficultas autem hic oriri potest, ex hoc quod præscribitur, *si Reus Patronum* idoneum, cui se committat, non habet *in Conuentu, in quo est; ex alio sit auocandus*. Potest enim euenire casus, quod non solum *in Conuentu*, sed etiam *in Prouincia*, in qua est *Reus*, non reperiatur *Religiosus*, in quo ità confidat *Reus*, vt velit ei patrocinium suæ causæ committere. In tali ergo contingentia, quid agendum? Casum hunc frequenter vidi, non quod *in Prouincijs* non sint viri habiles ad tale munus; sed quia munus *Patroni* periculosum est, cum plerumque *Superiores*, qui processus fabricantur, ægerrimè ferant impugnari eorum acta, & annullari; & cum nequeant in *Reos* defensos pro libito animaduertere, contra Defensores non rarò feruntur, & sic isti fortunas suas perdunt; vndè non facile *Reus* bonum Defensorem nancisci potest, quia pauci inueniuntur, qui velint agonizare pro iustitia, & vt proximum tueantur, se *Superiorum* inuidiæ exponere. Præterquamquod non rarò potentia *Iudicis* suspectum reddit quemcumque de *Prouincia*, iusteque timet *Reus*, nè ille, quem vocat in *Patronum*, vt aucupetur *Superioris* beneuolentiam, remissiùs agat in officio suo, nec se defendat, vt debet.

15. Dico, quod si agatur de causa grauissima, vt Triremium, Carcerationis longæ, grauis Torturæ, Infamiæ &c.; *Reusque* petat *Patronum* ex aliena *Prouincia*, debet *Iudex* illum concedere. Ratio est, quia cotrarium non inuenitur in *Textu*, aut *Statutis Ordinis* sancitum; imò in hoc *Textu* videtur non obscurè ità firmatum: dicit enim, quod *Patronus siue ex Conuentu, in quo Reus est, siue ex alio, auocandus est*. Dum ergo non dicit, quod auocandus sit ex alio Conuentu eiusdem *Prouinciæ*, sed indefinitè loquitur, liquet, quod ita accipiendus est *Textus*, vt loquatur de alio Conuentu siue alterius, siue eiusdem *Prouinciæ*. Et re vera hoc non solum æquitati, sed etiam iustitiæ congruit; quia quod *Reus* defendatur de iure naturæ est, sequitur ergo, quod si ex se ineptus est ad defensionem sui, de eodem iure erit quod sibi *Patronus* idoneus detur. Ex natura ergo tum officii, tum actus, quem præstare debet *Patronus* requiritur, quod iste talis sit, quod possit perfectè præstare, quæ sunt sui muneris; quod si talis non sit, & cogatur *Reus Patronum*, quem non perfectè suo munere debere

fungi, credit, acceptare; perindè est ac si nullum *Patronum* haberet; sicut enim paria sunt non habere filium aptum ad succedendum iuxtà dispositionem successionis, & non habere vllum filium; paria itidemque sunt, aliquid minùs perfectè, aut minùs legitimè facere, & simpliciter non facere, vt dicunt *Doctores*, (u) ità paria erunt *Patronum* non idoneum, qui minùs legitimam defensionem præstabit, habere, & simpliciter neminem habere. Quod fortiùs suadetur ex hoc, quod si de facto nullus idoneus daretur in *Prouincia*, vt euenire potest in *Prouincijs* paruis, teneretur, in conscientia, *Iudex*, *ex officio*, ad *Rei* idemnitatem, ex aliena *Prouincia Patronum* accire, sicut, ex dispositione *Statutorum*, (x) si non habet Lectores idoneos in sua *Prouincia*, obligatur ad petendum à *Generali*, vt ex alijs *Prouincijs* habiles ad docendum transmittat; ergo idem erit casu, quo *Reus* nullum reputet idoneum siuè ex defectu peritiæ in re criminali, siue ex iusto metu, ne ille, ob proprium interesse, strenuè, vt debet, non se gerat ad sui defensionem. Sicut enim, (vt dicebat *Auicennas*) *Oportet ægrum esse fidentem Medico*, (z) vt illi vitam suam tutò possit committere; non minùs Clientulus sibi confidentem habere debet *Patronum*, cui famam, fortunas, & vitam etiam suam suam committat; & proindè ordinatur in *Textu*, quod *Iudex omninò* concedat sibi illum, quem ipse nominauerit, tanquam illum cui fidit. Quemadmodum ergo defectus scientiæ in *Religiosis* vnius *Prouinciæ* obligaret *Iudicem* ad prouidendum *Reum de Patrono*, vocando ex aliena; ità defectus confidentiæ in *Reo* erga eosdem eandem inducet obligationem. Et quidem si, ad *Rei* defensam, ex alia *Prouincia* examinandus esset Testis, vocandus omninò esset; vel dandæ ad suum *Superiorem* litteræ Remissoriales vt illum examinaret; & quare ergo vocandus ex eadem non erit *Patronus*, si *Reus* non habet in propria *Prouincia* confidentem? Et profectò videmus, quod per *Sacros Canones* (a) decretum olim fuerat, quod si contra Clericum ageretur criminaliter de delicto importante Degradationem ab Ordine, conuocandi erant *Episcopi* à vicinis *Prouincijs* ad Concilium. Et hoc non ex alia causa, nisi vt in præsidium *Rei* ipse iudicaretur à pluribus, de quorum sententia dubitari non potuisset, & non ab vno tantùm *Iudice*; & rationem assignat *Canon* dicens *Nam multi sunt, qui in discussos potestate tyrannica, non authoritate Canonica damnant; & sicut nonnullos gratia fauoris sublimant, ita quosdam odio, inuidiaque permoti humiliant, & ad leuem opinionis auram condemnant*. Proindè in Degradationis sententia, secundum veteres *Canones* (b) sex ad minus *Episcopi* conuocandi erant; Et licet ex post *Concilium Tridentinum* (c) indulserit, quod loco *Episcoporum* adhibeantur tot *Abbates mitrati*; tamen isti sunt veri *Iudices*, & *Assessores*, & ipsorum suffragio standum est, vt post *Gemin.* & *Syluestrum* resoluit *Suarez*: (d) nec sunt simpliciter adhibiti ad solemnitatem, vt putauit *Aldrete*: (e) etenim, in tantùm per *Canones* decreti sunt *Episcopi* ad degradationem, in quantum vt causa grauis, ob quam facienda est Degradatio ab illis iudicaretur, vt ex supracitato *Canone* retulimus; vndè patet, quod illi erãt veri *Iudices*; & cum à *Tridentino* in eorum locum suffecti sit *Abbates*, liquet quod isti sint veri *Iudices*, nec ex variatione personæ mutatum est officium, aut potestas. Ex hoc igitur patet intentum nostrum; si enim ad *Rei* indemnitatem à suis *Prouincijs* vocabantur *Episcopi*, vt *Iudices* essent, nec sinerent ipsum iniustè damnari, æquũ pariter est, vt in causa grauissima ab alia *Prouincia* vocetur *Patronus*, qui eum defendendo ab iniusta sententia assecuret. Teneo ergo, quod omninò concedi debet *Patronus*, qui petitur à *Reo*, siuè à propria, siuè ex aliena *Prouincia*; & si *Iudex* nolit concedere, posse *Reum* tanquam super grauamine sibi illato, appellare, & debere appellationem tanquam legitimã admitti. Excipio tamen à supradictis, si *Reus* non ab aliqua ex *Prouincijs* conterminis, sed ab alia maximè remota *Patronum* nominaret, absque vlla legitima causa *Iudici* ipsi assignanda; & eo maximè si Causa non esset vrgentissima, aut periculum esset in mora, aut immineret celebratio *Capituli &c.* signum enim esset, quod *Reus* vellet redimere tempus, & talem *Patronum* à se deligi non ex necessitate defensionis, sed ex alio indirecto motiuo; & tunc non est eius petitioni deferendum, sed compellendus est, vt ex viciniori aliqua *Prouincia* alium nominet.

16. Sed tenetur ne *Prouincialis* alterius *Prouinciæ* Subditum suum, electum à *Reo*, vt præfertur, in *Patronum* licentiare, vt

re, vt possit *Reum* adire, & ab eo informari de pertinentibus ad causam suam? Dico quod sic. ¹ Ratio est, quia *Textus* absolutè, & indefinitè loquens dicit, quod *debet, à Reo ipso nominatus, omninò concedi*; dum ergò non dicit, quod debeat concedi à *Iudice*, sed dicit absolutè *omninò concedi* intelligendum est, quod debeat concedi, tum a *Iudice* Causæ, tum ab alijs *Superioribus*, qui hac lege ligantur. Fora enim, & maximè *Religionis*, debent se inuicem iuuare; & sicut *Prouincialis* alterius *Prouinciæ* teneretur pro expeditione alicuius Causæ proprium Subditum examinare ex Remissione sibi facta à *Iudice* causæ; aut illum ad se mittere, vt ab eo posset examinari; ità pariter si à se peteret aliquem ex suis à *Reo* nominatum in *Patronum*.

17. *Nominatus autem, nisi rationabilem in contrarium causam adducat, Patroni munus recusare non poterit, sub pœnis Superioris arbitrio reseruatis*. Et quæ nam sunt causæ istæ? Multæ possunt esse; puta impedimentum publici officij, vt Concionum, Lecturæ, assiduæ Confessionis, quæ cum publicæ vtilitatis sint, nequeunt ob priuatum bonum prudenter omitti; corporis infirma valetudo; conscientia propriæ inhabilitatis in re criminali; siuè natura pauida; mens scrupulis agitata; periculum incurrendi iuuidiam *Iudicis* potentis, & religiosam fortunam perdendi; & plures aliæ, quas prudentia suggerit.

18. *Acceptato verò à Patrono Officio, à Iudice sine euidenti, & notabili causa in processu describenda, amoueri, & impediri non possit*. Causa *euidens*, & *notabilis* in hoc loco accipienda est ea, quæ manifesta ex se est, & cùm hoc, est grauis siue in bonum, siue in malum. Exemplũ esse potest si *Patronus* acceptato munere, & cœptis defensionibus, pro totius *Religionis* bono mittendus esset ad *Principem*, apud quem diutiùs commorari esset necesse, pro magno aliquo negotio tractando. Viceuersà si euidenter constaret *Iudici Patronum*, pacta pecunia cum *Reo* conueniſse de hoc defendendo, & promisisse, se auctoritate, officijs, precibus, aut alia via subornaturũ Testem à se dependentem vt reuocet aliquo modo dicta contra *Reum* in fauorem Fisci. Tali casu potest *Iudex* remouere *Patronum*, licet incœpto patrocinio.

19. Sed si causa talis remotionis esset turpis, & infamatoria ipsi *Patrono*, & à *Iudice* tantùm extraiudicialiter scita, nec iudicialiter probari posset, esset ne locus remotioni? Dico, quod non; quia causa debet esse *euidens*, & *notabilis* copulatiuè vt habet *Textus*, & debet in processu describi; si ergo tantum extraiudicialiter sciatur, & probari nequeat, *euidens* non est; euidentia enim resultat vel ex natura facti ad sensum, vel ex probatione per Testes, & instrumenta, quæ cum desint, vt supponitur, non poterit dici causa *euidens*; & si Iudex imprudens talem causam vt præfertur, non probabilem in processu describeret, & prætenderet ex ea amouere *Patronum*, posset hic agere contra *Iudicem* actione iniuriarum, & ipsum inter angustias conijcere.

20. *Quod item seruandum est à Superioribus siue Prouincialibus, siuè localibus, quatenus ipsum alijs publicis, vel priuatis Conuentus officijs non impediant, & à causæ studio, ac terminatione deducant*. Fauore *Rei* omnia hæc conceduntur, vt *Patrono* suo nihil desit, quod ad sui defensam conducat. Debet autem hic accipi, quod *Patronus*, ex acceptato munere, non solùm eximatur à communibus functionibus, sed etiam quod ei facienda sit omnis commoditas exeundi è Conuentu, ad videndos libros legales, qui in Conuentu non sint, & de facili haberi non possint; & omnia alia subministranda sint, quæ ad perfectionem officij sui conducunt. Proindè si petit à *Iudice* facultatem eundi ad alium Conuentum, vt ibi videat locum, siuè corpus delicti; aut informetur à Sæcularibus circà aliquod factum; aut Scripturam à publico Archiuio compulset; aut aliquem Testem ab alio Conuentu vocet &c. omnia indulgere *Iudex* debet; & si deneget iniustè petitam facultatem, potest conqueri de grauamine, quod suo Clientulo infertur, & nomine suo appellare, & causam ad superius Tribunal deducere.

21. *Præcipuè possit quotiès voluerit Reum alloqui, & cum illo tractare sine impedimento, etiam extrà carceres posito in cella aliqua, vel per Conuentum in carcere dimisso*. Quandò faciendæ sunt defensiones, *Reus* debet poni *ad largam*; scilicèt non in secretis, aut strictis carceribus, sed in carcere communi, & spatioso, vt possit loqui liberè cum *Aduocatis*, & *Procuratoribus*, prout est praxis Criminalistarum. Sed in Religionibus, in quibus, vt plurimùm, vnus tantùm carcer est, hoc nequit practicari. Vsus proindè obtinuit, quod, *Reo*

Vuuu 2 detento

detento in eodem carcere, in quo positus est ad custodiam, perseueret; sed illi detur facultas libera loquendi totiès, quotiès voluerit cum *Patrono* suo. Hoc autem dico si casus est grauissimus, ob quem inducatur vehemens suspicio fugæ. Cæterum potest vel in aliquam cellam clausam transferri, vel per Conuentum dimitti, vt dicit *Textus*. Porrò hoc *Iudicis* arbitrio committitur.

TEXTVS.

§. III. In grauissima aliqua causa, cui Triremium, Carceris, Torturæ, Infamiæ, vel similium, pœna imponenda esset, poterit Patronus peritum aliquem, deuotum, ac secretum Sæcularem adire pro consilio; cui etiam processus copiam ostendere valebit, & illius ope Exceptiones conficere, Defensionesque instruere. Qua ratione poterunt Iudices in casu grauissimo, præsentibus Decisionibus, ac Statutis Ordinis non comprehenso, deputare aliquem præstantem, & peritum Aduocatum sæcularem, à quo secreti iuramentum exigant, cuius consilio, & voto in difficilioribus Causæ punctis procedant. Teneanturque Iudices huius electionis, seu deputationis in processu mentionem facere, & votorum, quæ dabuntur, originalia in eodem processu registrare, à quibus non possunt, tuta conscientia, integraque iustitia, resilire. His duobus casibus exceptis, tam Patronus, quàm Iudex, qui ad Sæculares Fratrum causas, pro consilio, vel auxilio, quoquomodò detulerint, reuelationis secretorum Ordinis pœnas incurrisse, Statuta declarant.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

22. *Consilium ab Aduocato sæculari quibus casibus sit petendum à Iudice vel Patrono.*
Causa grauissima quæ dici possit.
23. *Carceris semestris pœna indicat causam grauissimam; sed non minor semestri.*
Tortura Funis, & Ignis reddit Causam grauissimam.
Crimen nefandum morte plectendum iure Cæsareo.
24. *Copia actorum, ostendenda Aduocato Consiliario.*
Patronus nequit aperire qualitates turpes Iudicis, Accusatoris, aut Testium pro excipiendo contra eos.
Quid agendum quandò ex turpis causæ exceptione saluari posset Reus?
25. *Si Peritus de re criminali reperitur in Religione, nequit Patronus petere consilium ab Aduocato Sæculari.*
Causa dispensationis cessante, cessat dispensatio.
26. *Consilium ab Abuocato Sæculari quibus in casibus, & ad quid petendum à Iudice.*
27. *Iuramentum petendum à Consiliario Aduocato.*
Potest tamen omitti, recommendato tantùm silentio.
28. *Consiliarij electio, & eius votum originale inserendum in processu.*
Consiliarius verus Assessor.
Consilium non tenetur sequi, qui tenetur petere.
Iudex in iudicando tenetur sequi, consilium Assessoris.
Laicus potest esse Assessor in causa Ecclesiastica.
Iudex adhibens Assessorem, quia studere non vult, peccat mortaliter.
29. *Iudex Regularis ex sola necessitate potest petere consilium ab Aduocato, sicut & Patronus.*
30. *Consiliarius si det euidenter consilium malum, Iudex non debet illud sequi.*
Iudex debet iudicare secundùm iura, & conscientiam suam.
Consilium, vt tale sit, debet esse consonum iuri.
Consilium malum est deceptio, & non consilium.
31. *Debet Iudex recensere in processu consilium Aduocati, quod tamen non sequi vult.*

32. *Iudex,*

32. *Iudex, & Patronus, qui Religionis Causas deferunt Saecularibus, quandò incurrant poenas Reuelantium secreta Ordinis.*
Praetextus quid sit.
Reus petens consilium ob veram iniustitiam factam, vel faciendum, non est Reuelator secretorum Ordinis.

22. IN hoc *Textu* salubriter prouidetur nè aut *Reus* ob imperitiam *Patroni*, vltrà debitum, succumbat; aut iustitia ob difficultatem causae periclitetur. Fit ergo tum *Patrono*, tum *Iudici* facultas petendi Consilium, vt quilibet munere suo perfectè fungatur. Dicit ergo, *In grauissima aliqua causa, cui Triremium, Carceris, Infamiae, vel similium poena imponenda esset, poterit Patronus peritum aliquem deuotum, ac secretum Saecularem adire pro consilio.* Aduerto, hic determinari, quaenam inter Nos dicatur *Causa grauissima*, & est ea, in qua *Reo*, ad normam *Statutorum Ordinis*, imponitur *grauissima poena*, puta *Triremium* siuè perpetuò, siuè ad tempus, sicut etiam *Carceris, Torturae, Infamiae, vel similium*, puta *Expulsionis ab Ordine, perpetuae Priuationis Officiorũ Ordinis; perpetuae Priuationis caputij &c.* Sed circa *Carceres*, & *Torturam*, puto, quod vniuersaliter accipienda non sint. Verum enim est, quod poena carceris formalis, licet pro breui tempore, priuationẽ actuum legitimorum post se relinquit, vt patet in poena Apostasiae leuissimae; tamen contra rationem est, quod omne crimen, cui carceris poena imponitur, dicatur *grauissima Causa*, quia etiam graduationes dantur inter illa delicta, quibus talis poena datur, & incongruum est, quod omne tale indifferenter titulo *grauissimae Causae* nominetur, cum inter superlatiua in eodem genere excessus non detur. Paritèr nomine torturae venit *quodcumque corporis afflictiuum*, vt dicit *Textus*, (a) & sic *Arctatio, Domus disciplinae, Ieiunium, Flagellatio*, dicuntur *Tortura*, & ex praescripto *Textus*, (b) *in grauioribus delictis* adhibentur; non poterit ergo dici *grauissima Causa* omnis illa, in qua *Tortura* cuiusuis generis irrogatur.

23. Dico ergo, quod respectu *Carceris grauissima causa* debet dici illa, in qua imponitur *Carcer* ad minus *semestris*, vt est in *Falsario deponente in iudicio*; *Fabricatore Libelli famosi*, *Fornicatore pro prima vice*, vt habet *Textus*, (c) talia enim crimina, re vera, grauissima sunt ob grauissimam iniuriam, quam proximo inferunt, & maximum damnum, quod *Religiosis* infertur, eius quietem perturbando, & bonam famam prodendo. Caeterum *Carcer* minor semestri non debet dici *Causa grauissima* cum detur pro delictis, quae in se grauissima non sunt, vt patet in *Vsurpante per iocum verba Scripturae*; *Proferente obscaena verba*; *Praelatum Conuiciante*; *sudarijs lineis Vtente*; *Equitante, seu Quadrigante &c.* quibus ex praescripto *Textus* (d) *Carcer* minor semestri imponitur. Pari modo *Tortura*, quae reddit *grauissimam Causam*, dicenda solùm est Funis, & Ignis. Tormentum enim Funis non datur *nisi in atrocissimis, & grauissimis delictis.* (e) Ignis autem adhibetur in crimine innominabili, quod à *Lege Ciuili* (f) vltimo supplicio vindicatur.

24. *Cui etiam processus copiam ostendere valebit, & illius ope Exceptiones conficere, Defensionesque instruere.* Aduerto hic, quod *exceptiones* aliquando possunt fieri contrà personas aut *Iudicis*, aut Testium, ex causa turpi. Tali casu, licet ne *Patrono* reuelare *Perito Consiliario* qualitates turpes *Iudicis*, vel Testium, à quibus *exceptiones* deducat? Dico quod non; & si hoc faceret, peccaret mortaliter, & incurreret in Casum reseruatum, quia proderet peccatum mortale alicuius particularis, per quod detrimentum fieret *Religioni*. (g) Sed si per talem exceptionem potest indemnis conseruari Clientulus suus, ad cuius defensionem in conscientia tenetur, videtur ex hoc capite, quod possèt *Consiliario* talem causam aperire. Sed dico quod non; potest enim saluare vtrumque indemnem hoc modo. Puta petendo consilium in tertia persona, vt dicendo *Si eueniret casus, quod siuè Iudex, siue Testis aliquod commisset crimen, ob quod ipso facto incurreretur Excommunicatio, & priuatio Officij cum inhabilitate, & hoc posset quidèm concludenter probari, nondum autem deductum esset ad Forum contentiosum; aut aliquis Testis infamis esset, ex lata sententia Iudicis; quomodo posset Patronus validam exceptionem proponere?* Tali pacto nec persona panditur, nec crimen; & aequè benè *Consiliarius* possèt *Patronum* informare de modo se gerendi.

25. Aduerto autem, quod si intra claustra habet *Patronus Religiosum* expertum,

tum, à quo æquè benè possit consilium habere, sicut à *Consiliario Sæculari*, censeo, quod non possit tuta conscientia ad Sæcularem recurrere. Ratio est, quia, necessitate vrgente, multa licent, quæ fieri non possunt, illa non interueniente; pariterque facultas hîc indulta, petendi consilium à sæculari, est mera dispensatio Statuti, in quo sedulè inuigilat *Religio*, ne eius defectus extra claustra diuulgentur. Dispensat autem, ne, ex defectu peritiæ in *Patrono*, lædatur *Reus*, & hoc ex necessitate, quia nempè consilium æquè bonum supponit haberi non posse intra claustra. Si ergò cessat talis necessitas; cessat ratio dispensationis, & sic etiam dispensatio, vt *iura* (b) volunt.

26. *Qua ratione*, ex eodem nempè principio, (puta quod ex mala administratione iustitiæ non lædatur propter *Iudicum* imperitiam in re criminali ius *Religionis*, aut *Rei*) *poterunt Iudices in casu grauissimo præsentibus Decisionibus, & Statutis Ordinis non comprehenso, deputare aliquem præstantem, & Peritum Sæcularem, à quo secreti iuramentum exigant; cuius consilio, & voto in difficilioribus Causæ punctis procedant*. *Casus grauissimi*, qui nec in *Textu*, nec in *Statutis Ordinis* reperiuntur, concernere possunt non methodum procedendi, quia de omnibus delictis per indaginem judicialem inuestigandis eadem est Regula per *Textum* abundè data; nempe quod procedatur *per Inquisitionem* ex officio, aut ad instantiam partis *per Accusationem, Denunciationem; vel Exceptionem*; sed tantum tangit pœnas infligendas, quia non reperiuntur taxatæ à *Constitutionibus Ordinis*. Licet autem *Textus* (i) potestatem faciat *Iudici* eas eruendi *ex Sacris Canonibus, & probatis legibus, ac consuetudinibus, prout ratio suaserit*; tutiùs tamen est, tali casu, procedere cum consilio alicus, qui maiorem habeat peritiam in Legibus *Pontificia*, & *Cæsarea*, de quibus, intrà claustra Peritos reperire, rarum est. Paritèr indigentia consilij in huiusmodi casibus arduis est in probatione Corporis delicti, qua non perfectè subsistente, ruit totus processus; & in facti contingentia, benè ad hoc punctum aduertant *Iudices*, & non expectent petere consilium in expeditione causæ, quæ post longos labores, ex non benè probato corpore delicti, corruat; & sic *Serò sapiant Phryges*. Difficultas paritèr esse potest in iudicando, an per Defensiones sint totaliter; aut in quo gradu, infirmata indicia contraria; an supersit locus Torturæ; & in quo gradu; & quomodo danda; & in his omnibus petendum est consilium *Aduocati*.

27. Circà exactionem autem iuramenti ab *Aduocato* dandi, de tenendo secretò, aliqua difficultas est, quia Viro graui videtur aliquando inuri iniuria, petendo ab eo iuramentum de secreto custodiendo, ac si de leuitate esset de suspectus, nec sibi, nisi iurato, fidere aliquis posset. Si ergo à talibus iuramentum secreti peteretur, de facili petentibus succensebunt; nec, etiam rogati, consilium dabunt. Puto ergo æquum non esse indiscriminatim, & à quouis, tale iuramentum petere; sed cum Viris cordatis, & magnæ grauitatis sufficere, quod *Iudex* dicat, *Se, sub sigillo secreti naturalis, tale negotium reuelare*. Sicut enim cum grauissimis personis dispensatur in iuramento assertorio, *quorum depositionibus etiam non iuratis standum esse rationabile est*, vt habet alibi (l) *Textus*; ita pariter dicendum est de iuramento secreti, quod est promissorium: & satis prouisum erit indemnitati famæ *Religionis*, si, sub naturalis sigilli secreto, illis negotium aperiatur.

28. *Teneanturque Iudices huius electionis, seu deputationis in processu mentionem facere: & votorum, quæ dabuntur originalia in eodem processu registrare, à quibus non possunt, tuta conscientia, integraque iustitia, resilire*. Ex hoc *Textu* videtur deduci, quod *Aduocatus Sæcularis*, de quo hìc tractatur sit potiùs *Assessor*, quàm simplex *Consiliarius*, ex quo *Iudex* tenetur eius consilium sequi; vt enim deducitur ex *iure*, (m) & notat *Abbas*, licet quis à lege, vel Statuto obligetur ad petendum consilium in aliquo casu, non tamen tenetur consilium sequi. Quia verò ordinat *Textus*, quod *tuta conscientia, & integra iustitia resilire* non possunt *Iudices* à consilio periti *Aduocati*, liquet, quod hìc non potest censeri simplex *Consiliarius*, sed verus *Assessor*, vt enim ex *Angelo*, & *Baldo* probat *Antonius Franciscus Addeus* ad *Abbatem*, (n) *Iudex* in iudicando tenetur sequi consilium *Assessoris*; vndè cum hìc præscribatur, quod *Iudex* non recedat à consilio *Aduocati Sæcularis*, iste re vera dicendus erit *Assessor*. Quod autem Laicus possit assumi in *Assessorem* à *Iudice*

Ecclesiastico dubium non est, vt *Canonistæ* (o) testantur, & expressè deducitur ex quadam *Decretali*, (p) ex qua textualiter habetur quoddam notabile, & est, quod *Iudicis conscientiæ remittitur Assessorem in causa adhibere*; hoc enim non quomodolibet fieri potest, sed quandò adest necessitas, quia nempè *Iudex*, etiam post longum studium, nequit causæ merita, ex se ipso, discutere. Quod si iste negligens est, & non vult studere, & in subsidium ignorantiæ suæ accersit *Assessorem* peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in causa ciuili, vt disertè ibi habet *Glossa* (q) quia grauat Partes in expensis, cum debeat ab istis dari salarium *Assessori*.

29. Quadrat autem doctrina hæc etiā in *Iudice Regulari*, & Causa criminali; ita vt non possit, tuta conscientia, iste petere consilium ab *Aduocato*, nisi in casu, quo, etiam post adhibitam diligentiam, ipse, in conscientia, scit, se ineptum ad iudicandum, & rectè procedendum. Ratio est, quia sicut læditur in causa ciuili ius Partium, quæ sentiunt damnum ex salario dando *Assessori*, sic in causa criminali læditur *Religio*, cuius fama patitur detrimentum, dum reuelanda est *Assessori* turpitudo *Rei*, quæ maculat *Religionem*. Nec circa hoc suffragatur dispositio *Textus*; quia, vt dicebam, est merè dispensatiua, & supponit causam necessariam, & alio modo insuperabilem. Et quod dico de *Iudice*, etiam intelligo de *Patrono*, de quo est eadem ratio.

30. Non parua dubitatio emergit ex hoc, quod ordinat *Textus*, quod à voto *Consiliarij*, seu veriùs *Assessoris*, *Iudices non possunt, tuta conscientia, integraque iustitia, resilire*. Dato enim, quod prece, vel pretio corruptus *Assessor* votum iniustum daret, num posset *Iudex*, tuta conscientia, iuxta illud interlocutoriè, vel finaliter sententiare, quantumuis iniustitiam voti cognosceret? In hac difficultate discordant *Innocentius*, & *Hostiensis*, ille enim allegando quandam *legem* (r) vult, quod cum *Arbiter* non possit ligari, vt sententiet secundum consilium tertij, ità neque *Iudex*; proindè si Statutum dicat, quod sententia feratur à *Iudice* iuxta votum *Consiliarij*, non tenetur illud de necessitate sequi *Iudex*, qui iudicare debet secundùm ius. Vndè sequitur, quod si videt votum esse contra Leges, non tenetur *Iudex* illud sequi. *Hostiensis* contrarium sentit, & dicit, quod ex quo ordinatur à lege, quod *Iudex* sententiet iuxtà votum *Consiliarij*, votum illud succedit loco Legis; & sic sententiando secundùm illud, sententiat iuxta legem; vnde si videt votum iniustum, debet conscientiam contrarìam deponere, & se voto *Consiliarij* conformare. In hac difficultate melior est sententia *Abbatis*, & aliorum, vt ipse refert, (s) qui amplectuntur dictum *Innocentij*. *Iudex* enim habet iudicare secundum iura, & conscientiam, suam, (t) & hac repugnante, contra eius dictamen iudicando, peccat, dum clarè nouit, Leges Sententiæ suæ refragari. Nec valet fundamentum *Hostiensis*, quod nempè votum *Consiliarij* loco Legis succedat, & ita consilium eius vigorem Legis habeat. Quia hoc verum est quando consilium iuri, & rationi congruit; quia vt aliquod possit verè vocari consilium, oportet, quod illud sit iustum, vt vult *Bartolus*, & alij. (u) Lex ergo ordinans, quod *Iudex* sequatur consilium *Assessoris*, intelligit de consilio iusto. Consilium verò euidenter malum est deceptio, aut peruersio, & non consilium. Et ita resoluendum, quod non aliter accipiendus est *Textus*; & si votum *Assessoris* est iniustum, aut tale Iudicibus videtur, non est sequendum.

31. Sed dices, tenetur ne, tali casu, *Iudex* adnotare in processu votum *Assessoris*, quod tamen non vult sequi? Dico quod sic; & hoc, tum quia à *Textu* præscribitur, quod votum tale, quale est, in processu inseratur; tum vt si Causa ad alium *Iudicem* deuoluatur per Appellationem, possit iste cognoscere bonam rationem, quam habuit *Iudex à quo* recedendi à voto palàm iniusto: de facili enim, si *Assessor* corruptus est, votum dabit iniustum ad fauorem *Rei* consulendo, quod non sit locus Torturæ, aut pœnæ; proindè si, relicto voto, *Iudex* aliud contra *Reum* decernet, poterit *Reus* appellare ex eo, quod ille, ad præscriptum *Textus*, sententiam *Assessoris* non sequatur, & ita ad maius Tribunal deuoluetur.

32. *His duobus casibus exceptis, tam Patronus, quam Iudex, qui ad Sæculares Fratrum causas pro consilio, vel auxilio quoquomodo detulerint, reuelationis secretorum Ordinis pœnam incurrisse Statuta declarant*. *Textus* iste, qui videtur afficere tantum *Patronum*, & *Iudicem*, quadrat etiam

etiam pro omnibus alijs, qui (fortè ex amicitia volentes *Reum* iuuare) ad Sæculares recurrerent pro consilio, aut auxilio: eadem enim ratio est. Ad incurrendam verò pœnam sic Recurrentibus debitam, (quæ est priuatio actuum legitimorum) oportet, quod Recurrens aperiat in indiuiduo tum crimen, tum personam, tum *Religionem*. Euaderet autem pœnam, si ei, à quo consilium petit, figuraret casum in genere, dicendo, *Si in aliqua Religione, in qua est talis lex, reperiretur aliquis, qui tali modo imputaretur, deliquisse: & Iudex taliter procederet, quo pacto posset Reus iuuari?* Ratio est, quia tali pacto non reuelaret secretum *Ordinis*, cum ipsum, nec *Iudicem*, aut *Reum* specificet; licet posset ille, à quo consilium petitur, suspicari, quod de propria *Religione* loquatur.

33. Licet verò ex hoc *Textu* non videatur interdictum *Reo*, in causa propria Consilium quærere, quia loquitur tantum de *Patrono*, & *Iudice*; & cum sit lex pœnalis, quæ ampliationem non patitur, non est extendenda ad illum, de quo ratio est diuersa. Tamen hoc idem prohibetur in *Textu* alibi, (x) vbi habetur. *Ad Sæcularium Aduocatos, Procuratores, Iudices, & Tribunalia quæcunque, prætextu iniustitiæ sibi factæ, siue pro consilio, siue pro fauore Recurrens, actibus letimis priuandus est*. Vbi notandum est, quod non punitur, qui simpliciter recurrit pro *consilio &c.* Sed qui recurrit *prætextu iniustitiæ sibi factæ*. Illud autem, quod fit *sub prætextu*, fit ex falsa causa; *prætextus* enim, vt explicat *Caluinus*, (z) dicitur *Color quæsitus*, & *prætexere*, à quo deriuat *prætextus*, vt obseruat *Budæus* sumitur translatè pro *obtendere*; hoc est velare, aut obnubilare veritatem. Si ergo aliquis fingit *prætextum* sibi factę iniustitiæ, & adit Sæcularem pro consilio, committit in hanc legē, quia nō habet causam veram, sed coloratam, & proindè licitè recurrere nō potest. Sed si causa vera est, & sibi realitèr iniustitia fit, & sic recurrit, non facit contra legē, quia non recurrit sub *prætextu*, sed ex vera causa; quod autem prohibitum est ex causa falsa, non censetur prohibitum ex vera: Consonat autem iuri naturæ, se contrà iustitiam, impetitum defendere; & tali iuri naturali contraire, mens Statuti non fuit, nulla enim euaderet eius dispositio ex notis iuribus. Et quod dicitur de iniustitia, facta, intelligitur etiam de facienda. Si ergo *Reus* probabiliter iudicat, in causa sua sibi imminere periculum iniustitiæ ex imperitia, aut animositate *Iudicis*, vel *Actoris*; poterit, tuta conscientia, & impunè, ad Sæculares recurrere pro Consilio (dummodò tamen non habeat intra Claustra domestica æque Peritum, aut confidentem, à quo valeat illud habere;) & multò fortiùs si casum proponeret in genere, modo, quo paulò suprà dictum est.

T E X T V S.

§. IV. Reis processus copia ex integro, & gratis assignanda est, nisi aliqua, breuitatis causa relinquerentur, quæ ad defensionem non facerent. Nomina verò Accusatorum, & Testium nullo modo Reis, vel petentibus, vel non petentibus publicanda sunt, nisi vbi, & quandò, eorum iudicio, in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis, iustitia periclitaretur. Nàm eo casu si Reus petat Accusantium, & Testium nomina sibi notificari debere, non est ei denegandum. Poterit tamen Iudex ea vti cautela, vt Testium nomina à depositionibus separata assignet. Meliùs etiam futurum credimus, si in casu, quo innocentia detrimentum pateretur, ex suppressione nominum Actoris, & Testium, quod Iudex in sua aula ostendat processum Patrono, vel Procuratori Rei, eumque diligenter lustrari faciat, imposito præcepto, & exacto iuramento de seruando secreto circa talium nominum publicationem. Remittitur tamen pio, & prudenti Iudici alterutrum Reis exhibere, prout timor Dei, fraterna charitas, & iustitiæ defensio suaserit.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

34. *Copia actorum ex integro assignanda Reo.*
Delicti non traditi in copia actorum nulla ratio habetur in sententia.
35. *Dictio* gratis, *quid importet.*
Iudex, etiam Reo non petente, debet tradere copiam actorum.
36. *Nomina Accusatoris, & Testium quando tradenda Reo.*
37. *Copia eorum omnium, quæ possunt Reum grauare, ipsi est tradenda.*
Omnis actus iuridicus debet esse communis Reo, & Fisco.
Nomina Testium faciunt ad defensionem Rei;
38. *Inimicitia inhabilitat Testes in quacunque causa, etiam priuilegiatissima.*
Scire nomen Testis spectat ad naturalem defensionem.
39. *Responsio ad allatam doctrinam.*
40. *Dictio* vsquequaque *quid significet.*
41. *Exponitur* cap. Qualitèr, & quando il 2. de Accusat.
42. *Sequitur expositio eiusdem Capituli.*
Quando inter Regulares agitur de crimine ciuilitèr, non sunt seruandi apices iuris.
43. *Examinatur* cap. Per tuas de Simon.
44. *In causis Regularibus quando sit seruandus ordo iuris.*
45. *Altera obiectio ex* cap. final. de Hæret. in 6.
46. *Causa quare in Tribunali Fidei non dentur nomina Testium.*
Bonum publicum præferendum commodo priuato.
Ob Hæresim plurima Regna conflagrarunt.
47. *Mala, quæ euenirent causæ fidei ex reuelatione nominis Testium.*
48. *Conclusio prædictorum.*
49. *Alia causa, ob quam statuitur, ne pandantur nomina Testium in Tribunali Fidei.*
50. *Destruitur altera illatio contra prædicta.*
51. *Concluditur, quòd inter Regulares in Causis grauibus sunt danda nomina Testium.*
52. *Explicatur noster Textus.*
Nomina Testium non pandenda in Visitationibus.
53. *Exponuntur statuta Salmanticen. & Vallisoletan.*
54. *Confirmatur expositio eorundem Statutorum.*
55. *Exponitur aliud Statutum Vallisoletanum.*
56. *Confirmatur expositio.*
57. *Exemplum practicum.*
58. *Concluditur, quòd in Causis grauibus sint danda nomina Testium.*
59. *Iudex non tenetur dare nomina Testium, nisi ea Reus petat.*
60. *Nomina Testium danda separata à depositionibus.*
Sed aliquando hoc non iuuat.
61. *Cautela ne Reus patiatur detrimentum ex tacitis nominibus Testium.*
62. *Refellitur vt inutilis.*

34. DEterminatur hic forma, secundùm quam copia processus debet *Reo* participari: & primò dicit, *Reis processus copia ex integro, & gratis assignanda est*. Et sunt notandæ illæ duæ dictiones, puta *ex integro, & gratis*. Debent enim *Reo* dari omnia acta, & indicia, quæ possunt, etiam in minimo, *Reum* grauare, vel iuuare; etiamsi procedatur per viam *Inquisitionis*; etiam si *Reus* esset conuictus; aliàs potest protestare, quod de non exhibitis in copia nulla habetur ratio, vt pluribus citatis probat Sgroi. *(a)*

35. Sed assignanda est etiam copia *gratis*. Dictio autem hæc varias recipit interpretationes. *Gratis* aliquando accipitur, vt contra distinguitur *pro pretio*; ità vt *gratis* factum quod fit *absque pretio*, vt ex *Cicerone pro Roscio* obseruat *Caluinus*. *(b)* Vnde dicebat *Christus in Euangelio*. *(c) Gratis accepistis, gratis date*; & in hoc sensu loquuntur multi *Canones*. *(d)* Aliquando accipitur pro *sine merito*, vt post quandam *Glossam* dicit *Albericus*: *(e)* & in hac acceptione dicit *Apostolus (f) Iustificati gratis per gratiam ipsius*; hoc est absque vllo merito. Aliquando significat *sine causa*, & ità intelligitur in *Psalmo (g)* dicente *Expugnauerunt me gratis, & Principes persecuti sunt me gratis*. Tandem accipitur pro *sine taxatione, pactione, aut petitione*, vt habetur ex quadam *Decretali*. *(h)* In casu nostro non accipi potest in primo sensu, futilis enim esset dispositio *Textus* pro nostra *Religione*, in qua nullum inter-

Xxxx ue-

uenire potest pretium, cum ab ea longè sit omnis contractus pecuniarius. Secundus, & tertius non possunt quadrare ad propositum. Relinquitur ergo, quod accipiatur quarto modo, & facit hunc sensum, nempè quod copia processus assignanda sit *gratis*, hoc est absq; vlla *Rei* petitione, sed *ex Iudicis officio*. Sicut enim *Iudex* tenetur assignare terminum defensionis, *etiam si ipse Reus non petat*, vt dicitur suprà, (*i*) ità etiam debet tali modo assignare copiam processus, & in hoc puncto concordant *Criminalistæ*. (*l*)

36. *Nomina verò Accusatorum, & Testium nullo modo Reis vel petentibus, vel non petentibus, publicanda sunt, nisi vbi, & quando, eorum iudicio, in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis, iustitia periclitaretur*. *Textum* hunc à plerisque nimis amplè accipi, sæpius obseruaui. Et vniuersaliter illum interpretari de omni causa indifferenter, & in quocunque Iudicio Regulari, aduerto. Scio me ire contrà torrentem *Doctorum Regularium*, quorum Cathalogum (non satis fideliter tamen) recitat *Sgroi*, (*m*) tamen soliditati rationis, magis quam *Doctorum* numero fidens, ostendo, quod *nomina Accusatoris, & Testium*, etiam inter *Regulares*, *Reis* petentibus danda sunt; postmodum sensum *Textus* cohærenter explicabimus.

37. Fundamentum est; quia *Iudex* debet *Reo* tradere copiam eorum omnium, quæ possunt ipsum grauare, vel defendere, etiam si procedatur per viam *Inquisitionis*, (*n*) quia aliàs auferrentur *Reo* Defensiones: & omnis actus iuridicus debet esse communis vtrique parti; puta *Reo*, & *Fisco*. Et quidquid facit directè, aut indirectè, ad sui defensionem concedi debet *Reo* de iure naturæ, cum de iure eodem defensio sit; ruunt proindè processus, in quibus impeditur *Reus* in ijs, quæ ad sui tutelam facere possunt, & hæc est maxima communiter recepta. Stat autem quod cognitio indiuidualis personæ *Testium* facit ad defensionem *Rei*; & hoc conuincitur ex famosa *Decretali*, (*o*) in qua textualiter habetur sic, *Exponenda sunt ei* (nempè Reo) *illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, vt facultatem habeat defendendi seipsum: & non solùm dicta, sed etiam nomina ipsa Testium sunt ei, (vt quid, & à quo sit dictum appareat,) publicanda*. Ex hac manifeste apparet *nomen Testis*, per quod indiuiduatur eius persona, spectare ad *Rei* defensiones non minùs, quàm cognitio distincta articulorum, de quibus accusatur, cum ambo hæc duo, puta notitia articulorum, & nominis Testium præcipiantur, vt facultatem habeat *Reus* defendendi seipsum.

38. Præterquamquod legitima exceptio, quæ contrà dicta Testium opponi potest ad *Rei* defensionem est *Inimicitia*, quæ Testem de iure naturæ inhabilitat, & eius dictum annullat in quacunque Causa etiam priuilegiatissima, etiam in crimine læsæ Maiestatis Diuinæ, aut humanæ, & in causa Fidei, qua nulla potior; (*p*) pariter validissima defensio ad conuincendum Testem de falso, est, probare, eum non fuisse præsentem, & in loco, vbi deposuit vidisse delictum, quia tali tempore probatur illum fuisse alibi, & distantem valdè à loco delicti. Sed si *Reus* nescit in indiuiduo per nomen personam Testis, priuatur his duabus exceptionibus, quæ omnium sunt validissimæ. Sequitur ergo, quod scire nomen Testis spectat ad naturalem *Rei* defensionem, & ideò per nullum hominis præceptum, aut legem posse tolli; imò per suprà citatam *Decretalem Conciliarem* esse vniuersaliter *Iudicibus* præceptum.

39. Respondebitur ad hoc, quod citata *Decretalis* non debet intelligi de personis, & causis *Regularium*, vt habetur ex *Textu*, & *glossa* illius *Decretalis* in fine, & concorditer scribunt omnes *Canonistæ*, & rerum *Regularium Scriptores* communiter; & proindè reuelatio nominis Testium, quæ ibi pro Sæcularibus præscribitur, non est seruanda in Regularium iudicijs; & hoc est vnicum, & vniuersale brochardicum, quo indiscriminatim vtuntur *Authores*.

40. Sed quantum irrationabiliter, & contrà mentem illius *Canonis*, illum extendant *Authores* ex duplici motiuo ostendo. Primum est, quod non dicit *Canon*, quod cum personis *Regularibus* ordo iudicialis ibi præscriptus *vniuersaliter*, & *absolutè* non seruetur, sed ait *Hunc ordinem circa Regulares personas non credimus vsquequaque seruandum*; vbi notanda, est illa particula *vsquequaque*, quæ modificat dispositionem. Porrò dictio ista duplicem sensum habet; significat enim *vniuersaliter pro omni tempore, & casu*, & in hoc sensu in quadam lege dixit *Marcellus Iureconsultus*, (*q*) *Adgnato Furiosi non vsque-*

vsquequaque (hoc est, non *semper* & in *omni casu*, vt explicant *Prateius*, & *Caluinus* in *Lexico*) *competit rerum alienatio*, *sed quatenus negotiorum exigit administratio*. Significat etiam *simpliciter*, & *sine vlla distinctione*, vt textualiter habetur in alio *Digesto* (r) sic sonante *Diligenter animaduertendum est*, *ne quod dicitur*, *Damna post mortem Testatoris illata ad solum Hæredem respicere*; *vsquequaque*, *& sine ulla distinctione recipitur*. Si ergo dicit *Canon* ordinem procedendi in eo præscriptum pro *Regularibus* non esse seruandum *vsquequaque* non dicit esse seruandum *sine vlla distinctione*; sed cum aliqua; & *non semper*, & *in omni casu*, sed in aliquibus.

41. Videamus nunc, quæ distinctio interuenire hic possit. Plura in *Canone* illo disponuntur, inter quæ cadit hæc distinctio; quod alia sunt de iure naturæ, vt *Rei citatio*, & *defensio*; alia sunt de iure Diuino, vt modus procedendi per viam *Accusationis*, *Denunciationis*, aut *Inquisitionis*; alia sunt de iure humano introducta, vt *Exceptiones* nonnullæ, *dilationes prolixæ*, *inscriptio libelli accusatorij*, *&c.* Clarum autem est, quod mens *Canonis*, non est, quod cum *Regularibus* non seruentur ea, quæ iure naturali, vel diuino sunt stabilita; ergo si ait non seruanda alia, hæc erunt, quæ de iure scripto humano sancita sunt, & vocantur solemnitates, & iuris apices, à quibus *Regulares*, absoluuntur; & vniuersalitèr ex hoc *Canone Conciliari* deducunt *Canonistæ* hanc Conclusionē *Religiosos ad iuris solemnitates non teneri*. Porrò defensio de iure naturæ est; & ad defensionē spectare scientiam induiudualem personæ Testium, quæ per eorum nomē habetur, ex duplici fundamento, demonstrauimus paulò suprà; sequitur ergo, quod in hoc *Canone* non præscribitur, quod inter *Regulares* nomina Testium non aperiantur *Reo*; imò quod ex eodem conuincatur esse danda.

42. Insuper non dicit *Canon*, quod *vniuersaliter* cum *Regularibus* ordo ibi datus non obseruetur, sed quod *non vsquequaque*, puta *in omni casu* seruetur; ergo in aliquo casu etiam cum *Regularibus* est seruandus. Videamus nunc quis sit casus, in quo putat *Canon*, non esse seruandum. Mens ipsius apparet manifesta ex vltimis verbis, quæ sic habent. *Hunc tamen ordinem circa Regulares Personas non credimus vsquequaquè obseruandum, quæ, cum causa requirit, faciliùs, & liberiùs à suis possunt administrationibus amoueri*. Ex hoc ergo quod causa motiua sic statuendi fuit, quia *Regulares faciliùs*, *& liberiùs possunt à suis administrationibus amoueri*, quam Clerici Sæculares (qui proprietariam, & perpetuam habent Beneficiorum administrationem, *Regulares* verò purè ministerialem, & temporalem, & ex hoc oritur facilitas in istis, & difficultas amotionis in illis, non maior dignitas istorum, quam illorum, vt ineptissimè adnotat ibi *glossa Bernardi*) sequitur quod ordo ille procedendi non seruetur nisi in illis casibus, in quibus agitur in iudicio ad puram *amotionem* ab administratione, puta in causa criminali quidem, sed tamen ciuiliter tractata.

43. Et ne videar somniare, & sensum de proprio cerebro alienum à mente *Canonis* huius excogitare, concordiam alterius *Decretalis*, quæ communiter allegatur, affero, & est *cap. Per tuas extrà de Simonia*. In hoc capitulo, quod summatur, *Esse glossam capituli præcedentis*, (s) recitatur, quod *Pomposianus Abbas* accusatus à *Monachis de Simonia*, ad sui defensionem, contrà Testes proposuerat exceptiones de Conspiratione, Inimicitia, Furto, & Adulterio; *Papa* autem dicit, quod exceptiones de Inimicitia, & Conspiratione Testium probandas ab *Abbate* admiserat; *cæteras autem exceptiones*, *vt Furti*, *& Adulterij* duxit repellendas; & subiungit. *Tales igitur contrà talem taliter duximus admittendos* (cum tamen infames ob crimen furti, & adulterij essent, vt notat *glossa*, (t) & ideò de iure admitti non deberent) *non secundùm rigorem iuris*, *sed secundùm temperantiam æquitatis*, *cum ageretur non criminaliter*, *& vt deponeretur ab Ordine*: *sed ciuiliter*, *vt ab administratione amoueretur*. Ecce ergo, quod *Papa* in causa personæ Regularis non processit quidem iuxtà *rigorem iuris*, hoc est iuxta omnem modum procedendi à iure præscriptum; & quare hoc? Reddit Textus rationem dicens, *cum ageretur non criminaliter*, *sed ciuiliter*; ergo per argumentum à contrario, quod in iure est fortissimum, si causa *criminaliter* fuisset tractata, oportuisset procedere de *rigore iuris*, & Testes à iure reprobatos non admittere. Et quis non videt, hic apertè declarari, quod Causæ criminales *Regularium* respuunt rigorem, & ordinem iuris, quando tamen ciuiliter

tractentur, vt fuit Causa *Pomposiani*, qui fuit quidem accusatus de crimine *Simoniæ*, non tamen criminaliter, sed ciuiliter, cum tantùm ageretur de eius amotione ab administratione? Velle verò inferre, ergo cum *Regularibus* non est seruandus ordo iuris *vniuersaliter*, & cum agitur tam criminaliter, quàm ciuiliter, est consequentia ineptissima, & irrationabilis, & aliena à mente illius *Canonis*.

44. Ex hucusque deductis ergo apparet nullo modo in citata *Decretali* prescribi, quod *Reis Regularibus* non prodantur nomina Testium; imò potiùs contrarium ordinari; & ordinem iudicialem rigorosum non esse seruandum; non quidem *vniuersaliter*, & in omni casu, sed solùm cum causa *ciuiliter* tractatur, & magnum damnum *Reo* non imminet.

45. Contrà prædicta, & maximè contra id, quod suprà dictum est, quod scire nomen Testis facit maximè ad Rei defensionem, quæ cum sit de iure naturæ contrà eam non potest aliquid ab homine statui; facit *Capitulum finale de Hæreticis in Sexto*, in quo ordinatur, quod nomina Accusatorum, Denunciatorum, & Testium in causa Fidei *Reis* non manifestentur. Ex hoc argui potest primò, non esse verum, quod manifestatio nominis Testium pertineat ad rationem defensionis de iure naturæ debitæ, cum contrà hoc à *Pontifice* statuatur in citato *Capitulo*. Secundò, quod sicut in *Causa Fidei* nomina Testium non produntur, sic etiam, pro bono pacis, inter *Religiosos* debere seruari.

46. At hoc nihil cogit. Et dico primo, quod in rigore iuris ordo iste procedendi suppressis nominibus Testium videtur truncatus; quod dicere non auderem, nisi me ad hoc licentiasset *Franciscus Pegna*, (a) qui ità de hoc puncto scribit. *Quoniam verò legitimæ defensionis ordo ob suppressam nominum, & cognominum Testium publicationem quodammodò videtur truncatus in hoc crimine, propterea Inquisitores vitam, & mores Testium, ac Delatorum diligenter debent inuestigare*. Licuit tamen *Pontifici* hoc statuere (licet propalatio nominis Testium ad naturalem defensionem spectet) ex duplici motiuo; quorum primum in iure naturali fundatur, & est, quod bonum publicum naturaliter cuicunque priuatorum commodo à *Principe* est preferendum, (b) & cum *Religio* sit de iure naturæ; bonum *Religionis* cuicunque naturali bono creaturam respiciente est anteponendum. Debet ergo *Princeps* præ omnibus bonis, ac commodis priuatorum, prouidere *Reipublicæ* puritatem veræ *Religionis*, præ omnibus commodis, quæ priuato cuilibet possent competere, & hoc naturali ratione dictante. Si ergo nomina Accusatorum, & Testium *Reis* (maximè potentibus,) panderentur, *Religionis* puritas maximam pateretur iacturam, retardarentur enim homines à denunciandis iis, qui opinionibus hæreticis veram fidem labefactant, & ex corruptione *Religionis* supremum periculum non solum spirituale, sed & corporale toti *Reipublicæ* immineret. Quantum enim mali, non tantùm animabus, sed etiam temporali felicitati inuehatur per Hęreses abundè declarant tot Hæreticorum myriades in infernum delapsæ; & florentissima Regna deuastata per direptiones, & bella ab Hæreticis contra Orthodoxos atrocissimè gesta, vt patet ex Hæresi Arianorum, Albigensium, Lutherana, & Caluiniana, per quas respectiuè Anglia, Francia, Germania tota, imò tota Europa, & magna pars Aphricæ, & Asiæ sacrilegiis, cædibus, incendiis, direptionibus conflagrarunt.

47. Quod verò ex reuelatione nominis Testium maximum incommodum veræ *Religioni* sequeretur, patet ex duplici causa. Prima est potentia *Rei*, per quam siue Accusator, siue Testis sibi metueret, nec Hæreticos potentes detegeret, timens ab illis aut mortem, aut alia incommoda pati, & sic impunè laterent tales peruersi, qui facillimè alios peruertunt. Et hæc fuit vnica ratio, à qua motus *Bonifacius Octauus* prædictam condidit *Decretalem*. Statuit proindè ibidē, quod *cessante periculo prædicto, Accusatorum, & Testium nomina (prout in aliis fit iudiciis) publicentur*. Alia causa est, quod plerique viri honestè nati probro sibi ducunt, contrà alios criminalem accusationem instituere, audirentur enim ab aliis tanquàm Delatores, & in cœterorum opinione Infames; Paritèr refugiunt, tanquam sit res parùm honorifica contrà quemuis criminaliter testificari; vndè soli viles, & gregarii, hoc metu soluti, accusarent, & testificarētur, & hoc cum damno Fidei; quia talium dicta, licet in *Sacro Tribunali* recipiantur, sunt tamen infirmæ fidei. Si ergo nomina talium propalarentur, ex proprii honoris præstituta læsione, ab accusando, & testifican-

ficando retardarentur. Et hæc fortè fuit causa, qua motus *Paulus Quartus* (licèt eam minimè exprimat) vniuersaliter statuit, quod nomina Testium occultarentur in suo *Breui* (z) ad *Inquisitorem Auenionen.* à quo manauit apud omnes *Inquisitores* stylus eiusdem praxis nunquàm talia nomina aperiendi: quia, vt scribit *Pegna*, (a) *Perpetuò id periculum adesse putatur*; & certè non ex alio capite, quàm ex secundo recensito.

48. Ex dictis ergo patet, potuisse *Pontificem* priuare *Reum* beneficio huiusmodi defensionis, qui deriuat ex propalatione nominis Testium, licet defensio ad ius naturæ spectet; cum de iure naturæ sit, maius bonum totius *Christianæ Reipublicæ* priuato cuicumque minori bono anteferendum.

49. Secundum motiuum est; quod defensionem, quam sibi posset *Reus* struere, ex habita notitia nominis Testium, faciunt *Inquisitores ex Officio*. Prout enim statuitur in *Concilio Biterrensi* relato per *Pegnam*, (b) *Inquisitores* accuratissimis diligentijs vtuntur in discernendis Testium moribus, & qualitatibus, & præcipuè in inuestigando, an inter *Reum*, & istos intercesserit lis, simultas, inimicitia, &c. & hac detecta, de ipsorum testimonijs non curant; vel tanquam debilia admittunt; & de multiplici cautela, ad hoc inuestigandum, *Inquisitores* instruit *Eymericus*. (c) Potuit ergo iure merito *Pontifex* occultationem nominis Testium præcipere, cum in nullo *Reus* lædatur circà proprias defensiones, eo quia *ex Officio Iudex* inquirit ea, quæ ad propriam tutelam *Reus* potest proponere.

50. Quantùm autem ad secundam illationem suprà factam, nempè, quod sicut pro nègotio Fidei tuendo potuit *Papa* præcipere; quod nomina Testium supprimerentur; ità pro manutenenda quiete, & pace inter *Regulares* potuit ordinari idem. Dico, quod consequentia non tenet. Tùm quia non currit paritas inter Fidem, cuius puritas præ omnibus zelanda est; & quietem inter *Religiosos*, quæ Fide pura longè est inferior; ideò quod præstatur fauore maioris boni consequendi, non est concedendum pro minori bono, cum tanta exorbitantia iuris. Tum quia, vt dicebamus, pro venandis ijs, quæ ad propriam defensionem ex qualitate Testium potest *Reus* adducere, maximè adlaborant *Inquisitores*; quod tamen non præstant communitèr *Iudices Regulares*, qui indiscriminatim Testes *Religiosos* solent admittere, & iure defensionis sibi debito *Rei* tali pacto priuarentur contrà iustitiam. Tum tertiò, quia contrà id, quod textualitèr consulit *Innocentius Tertius* in quadam *Decretali*(d) *Per leue compendium ad graue dispendium* veniretur. Pro assequenda enim quiete in *Religione*, quod est *leue compendium*, (hoc est beneficium,) veniremus ad *graue dispendium*; Siquidem sterneretur hoc modo via malignitati; quisque enim homo malus, sciens eius nomen non posse prodi, posset falsum testimonium dicere, & innocentiam *Rei* inuisi opprimere, & hoc impunè, cum non posset de falsò argui, & impugnari, cum nesciatur quis sit, & hoc modo *Religio* fieret de Schola perfectionis Conuentus malignantium. Nec multùm prodest priuato *Religioso* hæc pax, cum tanto ipsius periculo procurata; quandoquidèm si inuisum habet Fratrem, qui contrà se testificatus est, non cogitur tamen, maximè, apud Nos, sub eodem tecto secùm habitare, quia in alium Conuentum facilitèr migrat; & longè maior est perturbatio in *Religione*, quæ oritur ex diuersitate Factionum, cui tamen non obruiatur, quàm ea, quæ ex Testium reuelatione posset oriri. Addo suspiciones, & iudicia temeraria, quæ frequenter fiunt à *Reis* ignorantibus quinam contrà ipsos deposuerint, & odia, quæ contrà quamplures in ipsis oriuntur; quæ omnia cessarent, & respectiuè minorarentur, si ipsis esset notum nomen *Accusatoris*, & *Testium*.

51. Ex hucusque ergo demonstratis concludendum est in causis criminalitèr tractatis, in quibus corporales, & infamatoriæ pœnæ imponuntur, *Reis* petentibus danda esse nomina Testium, etiã inter *Regulares*, prout multi senserunt; (e) & cum hoc pertineat ad maximum robur defensionis, quæ est de iure naturæ debita; non potestà *Statuto*, aut *Constitutione* aliqua tolli, & si *Pontifex* hoc fecit in causa Fidei, hoc fuit ex naturali principio procurandi maximum bonum *Reipublicæ*, etiam cum iactura minoris boni particularis, prout benè ponderauit *Passerinus*. (f) Et inanis prorsùs est ratio vnica, quam *Authores* contrariæ sententiæ assignant, puta, quod non sunt danda nomina Testium, vt periculum imminens ipsis à *eo* poten-

potente effugiatur, & pax *Religiosa* conseruetur; etenim, vt dicit *Rodericus*, (g) qui cum *Segura de Aualos*, *Auila*, & *Azeuedo* nobiscum sentit, *Periculum, quod Testibus euenire possit, longè leuius est audaciâ, quam, ex subticendis dictis, & nominibus eorum, prædicti Testes sumere possunt, ad falsè, confusè, temerèque deponendum*.

52. Coherentèr ergo ad hucusque dicta accipiendus est *Textus* noster. Dum igitur dicit *Nomina Accusatorum, & Testium nullo modo Reis vel petentibus, vel non petentibus publicanda sunt*, intelligi debet, quandò agitur de crimine ad instantiam partis ciuilitèr, vt in causa *Pomposiani Abbatis* agebatur, vt diximus suprà; vt in Furto, aut Dilapidatione bonorum Cōuentus, & non intenditur, nisi restitutio rei ablatæ; vel quando quis accusatur de crimine per modum Exceptionis ad impediendam illius Electionem, aut Confirmationem, & similibus in casibus, in quibus ab *Accusatore* non pęna *Rei*, sed eius emendatio, vel resarcitio damni purè intenditur. Et vniuersalitèr in Visitationibus; in quibus deferuntur Fratrum crimina *Superiori, vt Patri, nullo modo* nomina Accusatoris, & Testium publicanda sunt, & hoc quidem saluberrimum est; alitèr enim impediretur vberrimus fructus, qui ad profectum *Religiosorum* colligitur à Visitationibus. Pauci enim essent, qui Fratrum defectus manifestarent, si eorum nomina non celarentur; sibi enim timerent vel persecutiones, si Accusatus esset potens; vel titulum *Referendarij*, siuè *Articulantis*, qui communitèr existimatur ignominiosus, ex cuius causa à cœteris Fratribus habetur vt malignus, & cauetur; licèt hoc quandoque immeritò sit, quando nempè *Religiosus* ex vero zelo mouetur ad denunciandum; & hoc arguitur ex incontaminata Denunciantis vita; & si per fraternam correctionem proximi emendationem procurauit: aut saltem de ijs defectibus *Superiorem Localem* priùs monuit, & eo conniuente ad Prouincialem in Visitatione detulit.

53. Quod autem hæc sit vera intelligentia *Textus*, euidentèr colligitur ex hoc, quod ipse ad marginem citat *Statutum Vallisoletanum*, à quo sumptam indicat talem dispositionem. Porrò in hoc renouatur *Salmanticense*, (h) in quo disponitur, quod *Minister* non reuelet nomina *Accusatoris*, & Testium; *nisi de criminе Accusati, in sua Accusatione petierint à suo Superiore sibi Accusantis, & Testium nomina reuelari*. *Vallisoletanum* autem (i) idem determinat, sed tantùm addit causam motiuam Statuti dicens: *Hoc quidem, vt pax, & concordia inter Fratres constantiùs conseruetur, & scandalorum pericula cautiùs euitari possint*. Clarum autem est, quod hęc duo motiua interueniunt in Visitationibus, quia rari sunt casus, in quibus procedatur iudicialiter, nec multùm, (vt euenit in rarò contingentibus) lædi posset concordia, & pax *Prouinciæ*, dato etiam, quod nomina *Accusatorum*, & *Testium* proderentur; & rarissimè, & ferè nunquàm per viam veræ *Accusationis* criminalis proceditur. Paritèr per processum iuridicum non *euitantur scandalorum pericula*, sed puniuntur scandala iàm secuta. Dum ergo vult *Statutum*, quod nomina non pandantur ob dicta duo motiua, colligitur, quod loquatur de Visitationibus, quæ saltèm semel in anno regularitèr fiunt; & sanè turbaretur *Prouinciæ* concordia, & pax, si nomina Accusantium, hoc est Denunciantium passìm proderentur. Et quia pericula scandalorum, quæ in Visitationibus aperiuntur non euitarentur tam facilè, si Fratres retardarentur ad accusandum, & testificandum ex reuelatione nominis Accusatoris, ideò, vt via facilis præueniendi scandala pateat *Prælato* adamussìm informato de eorum periculis, suppressio nominis Accusatorum, & Testium iubetur pro ijs, quæ deferentur *Prælato in Visitatione*.

54. Et confirmatur ex alia ratione, quia omnia, quæ ad modum procedendi criminalitèr spectant, Statuta prædicta tradunt in Capitulo septimo, in quo per 41. titulos tota materia Criminalis traditur; in Capite autem decimo, vbi de Visitationibus paternis loquitur, prædicta dispositio sancitur; ex quo manifestè deducitur eam posuisse tanquam quid spectans ad materiam *Visitationis*, in qua nomina Accusantium non esse prodenda definit.

55. Verum est, quod etiam in citato Capitulo septimo eadem Statuta, (l) loquendo de modo procedēdi iuridicè, habēt sic. *Ad pacem autem inter Fratres conseruandam ordinamus, vt nullo modo Prælati Testium, vel Accusantium nomina Reis manifestent, quamuis etiam ad instantiam, & punitionem procedant*. Quo loco aduertere libet duo; primum est, quod cum nihil super-

superfluum, futile, & inutiliter repetitum poni debeat in lege, aut Statuto; in *Vallisoletano* autem prædicto bis reperiatur citata dispositio; puta *cap.7.* & *cap.10.* sequitur de necessitate, quod non debeat accipi vniformitèr, & pro eodem, ne idem inutilitèr, & superfluè dicatur repetitum. Vndè oportet, quod in *capitulo decimo* accipiatur pro *Visitationibus*, de quibus ibidem tractat, vt diximus; in *capitulo* autem *septimo*, vbi agitur de ordine iudiciali, idem statuat esse seruandum in Accusatione, quæ iudicialitèr datur. Aliud obseruandum est, quod cum in ordine iudiciali causa criminalis tractari possit, vel ciuilitèr, vel criminalitèr, vt aliàs dictum est, Statutum hoc loquatur de iudicio ciuilitèr intentato, non autem criminalitèr instituto, vt paulò suprà loquendo de sensu *Textus* exposuimus.

56. Quod autem ità voluerit Statutum prædictum, conuincitur ex ijs, quæ subiungit, quæ ità sonant, *Nisi vbi, & quandò, eorum iudicio, in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis, iustitia periclitaretur. Nam eo casu, si Reus petat, & Accusantium, & Testium nomina sibi notificari debere, non est ei denegandum.* Vbi aduerto, quod nunquam potest *periclitari iustitia*, nisi quando iniustum damnum, siue pœna alicui infertur, quod in iudicio euenire nequit, nisi agatur criminalitèr, & ad pœnam. Cæterùm licet agatur de crimine, si agitur ciuilitèr, puta ad resarcitionem damni, aut emendationem, non potest periclitari iustitia; quæ vt habet *Statutum* idem, periclitatur *in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis* criminalitèr intentata. Et quod habetur in citato *Statuto* corroborat hanc expositionem. Dicit enim, *nisi vbi, & quandò, eorum* (Prælatorum) *iudicio, in oppositione alicuius, &c.* Et pro captu horum verborum aduerto, quod *Prælatus*, coram quo aliquis accusatur de crimine ciuilitèr, debet causam ciuiliter expedire ad instantiam partis; exindè *ex Officio*, si iudicat opportunum, potest, & etiam aliquando debet crimen debita pœna vindicare. Sensus ergo Statuti est, quando, *Prælatorum iudicio*, Causa, *in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis*, criminalitèr tractanda est, & ob hoc *iustitia periclitaretur*, *nomina Accusatoris, &c.* sunt danda.

57. Et vt rem clarificemus exemplo. *Caius* Religiosus grauis, & famæ incontaminatæ accusat *Seium*, quod Libellum famosum contrà se composuerit, & sparserit, & Accusator ciuiliter agens non intendit, nisi quod sibi fama ablata restituatur à *Seio* oretenùs, vel scripto. Instituitur processus; examinatur *Lucius*, & *Stichus*, qui concludenter probant delictum; *Seius* autem est in negatiua; *Iudex* dat copiam actorum suppresso nomine, & tacitis conditionibus Accusatoris, & Testium; *Seius* petit sibi dari nomina illorum; *Iudex* teneturnè illa dare? Non; quia agitur ciuiliter, & *Seius* non potest sententiari nisi iuxtà petitionem *Caij*, puta, quod famam resarciat; nec aliquam infamiam ob hoc incurrit *Seius*, nec respectu sui iustitia periclitatur. Potest enim absque sui infamia famam resarcire *Caio*, & se indemnem conseruare, publicè oretenùs, vel scriptò, manifestando, *se fuisse inculpatum de conditione Libelli, sed verum non esse, quod ipse Auctor fuerit; & si fuisset, dixisset falsa, & à veritate aliena, quia agnoscit, & protestatur, & iurat Caium esse virum integrum, &c. & qui sparsit de illo talia esse mendacem, impostorem, infamem, &c.* Si autem Prælatus posteà vellet *Seium* ad pœnam Statutariam damnare; quia *iustitia* posset *periclitari*, tunc, si *Seius* petat nomina Testium, sunt illi omninò concedenda.

58. Et hoc est, quod significatur per illa verba *eorum iudicio*, si enim ad exigentiam boni publici, exemplum aliorum, & dignam punitionem *Rei*, iudicauerint *Prælati* delictum esse criminaliter vindicandum pœnà *Statutarià*, quæ infamiam parit, danda sunt omninò nomina. Et quia rari, imò ferè nulli sunt casus, in quibus in *Religione* agatur de crimine *ciuiliter*; sed vt plurimum agatur *criminaliter*, siue sit per viam Inquisitionis, siue ad instantiam partis, ideò semper danda sunt nomina Testium. Et hanc fuisse mentem Statuti testatur *Rodericus (m)* scribens. *Vndè in ordinationibus Toletanis nostræ Sacræ Religionis Statutum est, vt in causis grauibus nomina Testium publicentur.*

59. In sensu ergo Statutorum explicato intelligendus est *Textus*, & sic in Visitationibus, aut quandò agitur de crimine ciuiliter, *nomina Accusatorum*, Denunciantium, & *Testium* nullo modo Reis *vel petentibus, vel non petentibus publicanda sunt. Nisi vbi, & quando eorum* (Prælatorum) *iudicio*; puta quandò Prælatus

latus iudicat crimen non ciuiliter, sed criminaliter esse puniendum, *in oppositione alicuius grauis, & infamatorij criminis iustitia periclitaretur*; quia nempè ex defectu necessariæ defensionis, orto ex occultatione nominis Testium, posset *Reus* infamatoriâ pœnâ iniustè grauari. *Nam eo casu, si Reus petat Accusantium, & Testium nomina sibi notificari debere, non est ei denegandum*. Non enim tali casu tenetur *Iudex* ex officio dare nomina Testium, sed tantum si *Reus* petat, vt docuit *Clarus*. (n)

60. *Poterit tamen Iudex ea vti cautela, vt Testium nomina à depositionibus separata assignet*. Hoc potest fieri si *Reus* excipere intenderet contra personalem qualitatem Testium, vt dicendo esse Inimicum, Conspiratorem, Periurum, Infamem, Suspectum &c. Sed si intendit probare falsitatem dicti Testis ex aliquo facto, non suffragatur *Reo* reuelatio nominum taliter facta. E g. examinati sunt contrà *Caium Titius, Stichus, & Leo*, duo deponunt, quod interfuerunt dum *Caius* occidit *Seium* tali tempore, & loco, & vnus deponit se audiuisse *Caium* se iactantem de tali homicidio. Dat *Iudex* nomina separata à depositionibus, sed quia *Reus* vult probare, quod *Titius* tali die aberat longè à loco delicti; & proindè non potest testificari de visu, nescit autem *Caius*, an *Titius* sit vnus ex illis, qui testificati sunt de visu, parum iuuat habere nomina tradita separatim à depositionibus; & per hoc si denuò petit, vt sibi dentur coniuncta, dari omninò debent. Similem cautelam proponit pro Tribunali Fidei *Eymericus*, & eam reijcit tam quàm illam, quæ non potest *Reo multùm prodesse, & Deponentibus multum obesse*, ob rationes, quas ibi affert. (o)

61. *Melius etiam futurum credimus, si in casu quo innocentia detrimentum pateretur*; hoc est posset pati, eo quia agitur criminaliter de delicto, *ex suppressione nominum Actoris, & Testium*, quod Iudex *in sua aula ostendat processum Patrono, vel Procuratori Rei, eumque diligenter lustrare faciat, imposito præcepto, & exacto iuramento de seruando secreto &c.* Textus iste debet intelligi cum conditione, quod *Reus* contentus sit de tali ostensione secreta facta Patrono, aut *Procuratori* suo. Sed si non est de ea contentus, debent dari illi omninò nomina.

62. Quia cautela hæc aliquando est impossibilis, & semper inutilis *Reo*, potest enim *Reus* de re criminali doctus velle sibi defensiones facere, & tali casu nullum habet *Patronum*, cum sibiipsi *Patronus* sit. Tali ergo casu non poterit hęc cautela practicari, sed sibi reuelanda de necessitate sunt nomina. Dices. Tunc ostendenda erunt *Procuratori*; sed quid tunc *Reo* proderunt, cum *Procurator* non poterit *Reo* ea reuelare? Præterea quomodo poterit *Reus* ex secreta reuelatione facta *Patrono*, vel *Procuratori* iuuari, si Inimicitia, aut Conspiratio, aut Absentia à loco delicti, quas contrà Testes potest proponere *Reus*, sunt sibi soli notæ, licet habeat argumenta, per quæ eas probare possit, sibi autem nomina, & dicta illorum à *Patrono*, seu *Procuratore* aperiri non poterunt?

T E X T V S.

§. V. Defensiones non sunt concedendæ, nisi in Decreto apponatur, quod *Testes examinari habeantur pro legitimè receptis, & examinatis, sinè præiudicio vlterioris processus, & examinis*; quod intelligi semper debet, etiam si expresè non apponatur. Nisi Reus confessus fuerit; quia confessione processum legitimauit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

63. *Testes in Curijs Sæcularibus examinandi sunt Reo citato.*

64. *Reus apud Nos debet habere Testes iam receptos pro ritè examinatis, antequam sibi tradatur copia actorum.*

65. *Clausula, quod* Testes examinati habeantur pro ritè receptis &c. *omissa non vitiat processum.*

66. *Confessio Rei reddit Testes contrà eum Examinatos legitimè receptos.*

63. PRO

63. PRO intellectu *Textus* sciendum est, quod, (vt aliàs diximus) in Curijs Sæcularibus Testes examinati pro informatione, ad hoc vt possint *Reum* afficere, debent iterum examinari, ipso *Reo* ad hoc citato, aliter non potest hic, ex depositionibus illorum iam factis in informatiuo, aut sententiari, aut torqueri; & hæc est communis sententia recitata per *Clarum*, & alios, quos ipse allegat. (*p*) Sed si *Reus* habeat Testes pro ritè, & rectè examinatis, tunc eorum depositiones iam factæ conualidantur, & habentur tanquam si fuissent examinati, *Reo* ipso citato. (*q*) Hinc est, quod *Iudices* sæculares, in traditione copiæ actorum, semper inserunt hanc clausulam, puta, quod *Reus babet pro ritè, & rectè examinatis Testes assumptos pro informatione Curiæ*; & absque tali clausula copiam non indulgerent. Tamen *Procurator* Rei, pro indemnitate Clientuli sui, protestatur, quod tales Testes pro rectè examinatis recipit, *Saluo tamen sibi iure repetendi eosdem super articulis, per eum producendis, & saluis exceptionibus contra personas, & eorum dicta*.

64. Inhærendo ergo huic stylo Curiarum, dicit Textus, quod *defensiones non sunt concedendæ, nisi in decreto*, (per quod ordinat *Iudex*, quod in termino Statuto *Reus* producat, quæ allegare intendit ad suam defensionem; & ad hunc effectum sibi tradatur copia actorum) *apponatur, quod Testes examinati babeantur*, ab eodem Reo *pro legitimè receptis, & examinatis*. Quia verò *Regularibus Reis* nondum sunt, tali casu, assignati *Procuratores*; nec possunt ipsi facere, vt faciunt Sæculares, qui statim ac in fortijs Curiæ deueniunt, sibi quærunt *Procuratores, & Aduocatos*; pariterque, vt in pluribus, *Rei* ipsi sunt ignari rerum criminalium; ideò *Textus* ordinat, quod *Iudex ex officio* suppleat, ad indemnitatem *Rei*, id, quod ab istius *Procuratore* peti, posset; puta reseruationem articulandi, repetendi, & excipiendi contra Testes. Ideò subiungit; *sinè præiudicio vlterioris processus*, puta defensiui, faciendi ad *Rei* instantiam, in quo contra personas Testium aliquod probare, potest, per quod nullum reddatur eorum Testimonium &c. *& examinis*, in quo nempè Testes repetantur super articulis à *Reo* producendis. Quod magis clarificatur in *Formulario*, quod adnectitur post *Textum*; vbi dicitur. *Mandat copiam actorum sibi dari sinè nominibus, & cognominibus Testium, habitis tamen ab ipso Testibus Curiæ pro ritè, & rectè receptis, & legitimè examinatis, saluis exceptionibus, & repetitione &c.* (*r*)

65. Quia tamen (vt aliàs (*s*) demonstrauimus) Testium examen, parte citata, est solemnitas, non verò quid substantiale iuris, à qua *Regulares* sunt absoluti; ideo talis clausula (puta, *quod Testes examinati babeantur pro legitimè receptis &c.*) si omitteretur, non vitiaretur per hoc processus, & validum esset nihilominus examen, factum parte etiam non citata; absque eo quod necessarium esset, quod per talem clausulam esset à *Reo* validatum. Et ideo subdit Textus, *quod intelligi semper debet, etiam si expressè non apponatur*; hoc est, quod talis clausula validatoria examinis Testium, semper intelligatur apposita in Decreto, quantumuis expressè apposita non sit; quia siuè *Reus Regularis* validet examen Testium, siue non, hoc validum redditur à iure nostro, quod non requirit ad valorem Testium, quod isti examinentur, parte citata.

66. *Nisi Reus confessus fuerit*: *quia confessione processum legitimauit*. Hoc dicit ex abundanti; & sensus est, quod *Reus* debet habere expressè Testes pro legitimè receptis, & processum informatiuum factum à *Iudice* antè ipsius constitutum legitimum; & de ista declaratione à *Reo* facienda debet apparere in processu, puta in casu, quo *Reus* delictum negauerit; sed si *confessus fuerit*, non est necessaria prædicta declaratio; *quia confessione processum* priùs factum, & informationem captam, ipso non citato, *legitimauit*.

T E X T V S.

§. VI. Articulos impertinentes, qui nec directè, nec indirectè Causæ adminiculantur: item infamatorios; (dummodò necessarij omninò non essent ad defensiones) Iudex prorsùs recipere non debet: sed alios reijcere; alios corrigere; pro charita-

tis zelo, & iustitiæ complemento: correctionis causas apponendo. Legitimos verò, & necessarios recipere tenetur: eorum præsentationis, tituli, receptionis, reiectionis, & temporis seriem in actis adnorando. Delictum occultum in Exceptionibus publicans non est audiendus: & crimen apponens, quod probare non possit, talionis pœna mulctandus est, & Iudicem suspectum allegans iniuriarum actione tenetur ipse Patronus.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

67. *Intentio Textus.*
68. *Articuli ad fauorem Rei probandi sunt per Testes à se productos.*
Interrogatoria formata à Patrono, & facienda Testibus, debent concernere solam declarationem depositionis, factæ ab ipsis.
Testes examinati pro Fisco possunt ad petitionem Patroni examinari pro Reo.
Exemplum pro prædictis.
69. *Articuli impertinentes pro interrogationibus formatis à Patrono qui.*
Articuli impertinentes pro defensionibus Rei qui nam dicantur.
Defensio Rei est etiam infirmatio Testium, & probatio qualitatis, ob quam pœna delicti est minuenda.
Articuli purè informatorij, & non necessarij ad causam sunt resecandi à Iudice.
70. *Articuli omninò necessarij ad defensam qui sint.*
71. *Articulos tum interrogatorios, tum defensorios formatos à Patrono Iudex debet aut reijcere, aut corrigere.*
Praxis ad hoc.
Articulos euidenter tantùm impertinentes potest reijcere Iudex: sed dubios debet admittere.
72. *Articulum dubium si Iudex reijciat, & Patronus à reiectione appellet, sustinetur appellatio.*
73. *Delictum quotupliciter dicatur occultum.*
Delictum occultum Testis publicans in defensione, quandò non sit audiendus.
74. *Difficultas ex Textu resoluitur.*
Reus, non probans delictum oppositum Testi, quandò mulctetur pœna talionis.
Vt Reus, non probans delictum oppositum Testi, euadat pœnam talionis, non requiritur quod plenè probet crimen obiectum.
Exceptor est magis priuilegiatus, quam Accusator.
Exceptor non præsumitur quod habeat animum iniuriandi proximum.
Exceptor quam cautelam seruare debeat excipiendo.
75. *Patronus, allegans Iudicem suspectum absque causa legitima, tenetur actione iniuriarum.*
76. *Actio iniuriarum criminaliter officio Iudicis irrogat pœnam extraordinariam.*
Officialis cognoscit de offensa sibi facta, ratione Officij.
Iudex allegatus suspectus sine legitima causa debet abstinere ab irroganda pœna ei, qui sic allegauit, sed hæc debet infligi à Iudice ad quem.

67. PRO plena intelligentia *Textus*, sciendum est, quod *Patronus*, ad defensionem Clientuli sui, potest *Iudici* articulos præsentare, quibus dicta Testium contrà ipsum infirmentur. Hi porrò articuli duplicis generis sunt; alij enim sunt, super quibus instat *Patronus*, quod repetantur plures, aut omnes Testes, priùs pro Fisco examinati; alij sunt, qui probandi sunt per alios Testes, quos producit examinandos ad fauorem Clientuli. Quia verò *Textus* de omnibus articulis indifferentèr loquitur, explicandus est de singulis generibus recitatis.

68. Dicit ergo, quod Iudex resecare debet *articulos impertinentes*. Ad hoc sciendum, quod articuli, qui quasi indirectè fiunt defensiones *Rei*, non debent admitti à *Iudice* intet interrogatoria, quæ proponuntur à *Patrono*, ad hoc, vt super ijs Testes repetantur. Quæ enim faciunt ad defensionem, debent capitulari, & probari ab ipso *Reo* per Testes à se productos, non autem per examinatos ad fauorem Fisci. (*t*) Interrogatoria autem, quæ præsentantur pro Testium repetitione, debent purè concer-

concernere declarationem eorum, quæ Testes pro Fisco deposuerunt; quod si aliud contineant, quod tendat ad destructionem acquisitorum Fisco, aut ad impugnationem personarum, aut dictorum à Testibus, aut nullo modo faciunt ad declarationem depositionum iam factarum, hoc debet à *Iudice* resecari, eo modo, quo inferiùs dicemus. Non nego tamen, quod si, ad probandos aliquos articulos, *Patronus* indiget aliquibus Testibus, qui priùs ad fauorem Fisci examinati sunt, qui articuli non sunt directè, aut indirectè, contrà eorum depositiones; tales Testes, sic à parte productos, tenetur Iudex, examinare, & articulos propositos admittere. E. g. contrà me examinatus est *Caius*, *Seius*, *Lucius*, & *Titius*, quorum duo primi deponunt contra me de visu; alio duo deponunt super indicijs; propono *Iudici* hunc articulum, quod *Caius*, & *Seius* sunt mei inimici capitales, & ad hoc probandum produco *Lucium*, & *Titium*, qui sciut causam, & actus inimicitiæ; *Iudex* tenetur ipsos super hoc examinare; non quidem recipiendo hunc articulum inter interrogatoria, in repetitione Testium facienda, quia tendit ad defensam *Rei*, & destructionem acquisitorum Fisco, vt dictum est: sed à parte, inter articulos probatorios, qui producuntur ad *Rei* defensionem.

69. Respectu ergo interrogatoriorum pro Testium repetitione, *articuli impertinentes* sunt, qui non tendunt ad puram declarationem depositionum iam factarum; vel eam directè, nec indirectè concernunt. Respectu autem Capitulorum, quæ proponuntur probanda vt *Reus* defendatur, *articuli impertinentes sunt, qui nec directè, nec indirectè causæ adminiculantur*, & hos pariter admittere *Iudex* non debet. *Item infamatorios (dummodo necessarij omninò non essent ad defensiones.)* Hic aduertendum est, quod defensio *Rei* non tantùm ea est, per quam *Reus* prætensus probatur innocens, & totaliter pœnam euadit, sed est etiam illa, per quam minuitur reatus, vel pœna *Reo* danda, vel probatio contrà ipsum facta. E. g. si probo, quod Clientulus meus, qui conuictus est percussisse *Caium* fuste, fuit prouocatus à *Caio*, aut fecit ad sui defensionem, licet non seruato moderamine, minuo grauitatem delicti, & consequenter etiam pœnæ; & ista vocatur defensio. Pariter si probo *Seium* qui est vnus ex Contestibus contra Clientulum meum, & à Fisco receptus est vt integer, probo, inquam, quod est periurus, & de periurio punitus, aut aliter est infamis; hoc tendit ad defensionem, quia labefactatur eius testimonium, & Clientulus meus, qui censebatur à Fisco per Contestes integros conuictus, & sic ad pœnam ordinariam damnandus, probata tali exceptione, non est ampliùs conuictus, quia vnus ex Contestibus non amplius est integer; &ità pœnam ordinariam euadit; vndè talis articulus exceptiuus facit ad necessariam defensam, Dicit ergo *Textus*, quod *Iudex* resecare tenetur articulos *infamatorios*, hoc est purè infamatorios, *& si necessarij omninò non essent ad defensiones*.

70. Sed quinam *necessarij omninò ad defensiones* dicendi sunt. Dico, quod sunt illi, quibus probatis, reprobatur siuè in toto, siue in parte depositio Testis. E. g. si propono inimicitiam probandam inter me, & *Caium* ortam ex causa quantumuis turpi, & infamatoria ipsi *Caio*, profectò debeo probare causam, quæ licet infamatoria sit, non potest tamen à *Iudice* vllo modo repelli, quia *omninò necessaria est ad meam defensionem*; illa enim probata, reprobatur in totum Testimonium *Caij*, vt inimici. Item si propono probandum Caium esse aut *de iure*, aut *de facto* infamem; pariter admitti debet hic articulus, quia facit ad defensionem, cum, probata infamia, minuatur fides dicto suo, & non euadant, per hoc, contra me plenæ probationes.

71. *Sed alios reijcere, alios corrigere pro charitatis zelo, & iustitiæ complemento, correctionis causas apponendo.* Hoc debet accipi tum de interrogatorijs pro Testium repetitione, tum de articulis exceptorijs contrà eorundem personas, & dicta. Si ergo aliquem articulum, seu interrogatorium obseruet *Iudex*, quod admitti non debet; hoc vel in totum reijciat, vel corrigat, vt *Textus*, ordinat, adnotando causas reiectionis. Et pro praxi, sciendum quod *Patronus* debet nomine *Rei* comparere coram *Iudice*, & petere ab eodem Testium repetitionem, & eodem contextu præsentare in scriptis interrogatoria, super quibus vult Testes reexaminari. *Iudex* autem debet eos admittere cum clausula *si, & in quantum &c.* Postmodum debet illa examinare an sint in totum admittenda, an corrigenda, vel reijcienda; & in mar-

in margine eorundem adnotare sic, *hoc reijcitur*, *quia non tendit ad declarationem dictorum*; *hoc non admittitur*, *quia est impertinens*; *hoc corrigitur*, *quia est curiosum. &c.* Sed quia potest euenire, quod libellus porrectus à *Patrono* non habeat tantum marginis, vt commodè possit scribi in ea correctio, vel reiectio; melius est, quod *Iudex*, post Decretum receptionis, apponat aliud Decretum reiectionis, aut correctionis illorum, & formulam dabimus in *Secunda Parte*. Aduertendum autem, quod *Iudex* non potest reijcere nisi illa quæ euidenter sunt *impertinentia*, *iniuriosa &c.* In dubio autem an talia sint nec ne, debent ab eo admitti, vt scribit *Riccius*. (u)

72. Repetitis Testibus, debet Iudex tradere Patrono copiam repetitionis, ad hoc, quod ex illa possit fauore *Rei*, aliquod argumentum desumere, si quod sit. Ex post debet idem *Patronus* præsentare *Iudici* articulos probatorios, quibus personas, vel dicta Testium impugnet, & Testes assignare, quibus probet ea, quæ in articulis capitulauit. Respectu ergo istorum articulorum intrat dispositio istius *Textus*; & si aliquos inuenerit *impertinentes*, *qui nec directè*, *nec indirectè causæ adminiculentur*; *aut infamatorios*, *& qui necessarij omninò non sint*; debet Iudex *corrigere*, *vel reijcere*: *legitimos verò*, *& necessarios*, adde etiam dubios, *recipere tenetur*. Quod si aliquem non euidenter impertinentem *Iudex* reijceret, & *Patronus* instaret admitti, & *Iudex* persisteret in reiectione, potest *Patronus*, nomine *Rei*, appellare tanquam à grauamine; & appellatio sustinetur (x) quia Decretum reiectionis est vera Sententia interlocutoria, quæ habet vim diffinitiuæ, à qua sustinetur Appellatio, vt aliàs dictum fuit. *Eorum præsentationis*, *tituli*, *receptionis*, *reiectionis*, *correctionis*, *temporis seriem in actis adnotando*. Et horum omnium formulas dabimus in *Secunda Parte*.

73. *Delictum occultum in exceptionibus publicans non est audiendus*. Pro intelligentia huius *Textus*, aduertendum est, quod delictum potest dici *occultum*, vel quia non est deductum ad Forum contentiosum; vel quia licet à duobus, aut tribus sciatur, non tamen est de eo sparsus rumor in populo; vel quia vni tantùm notum est. Pàriter aduertendum est, quod in *Exceptionibus* potest opponi Testibus delictum, vel quod purè ipsum infamet, aut lædat in existimatione; vel quod minuat fidem Testi, qui per hoc non est ampliùs integer. Iuxtà factam ergo distinctionem explicandus est *Textus*. Dicit ergo, quod *publicans delictum occultum*, illud nempè, quod ab vno tantum scitur, & probari non potest, siuè illud delictum tendat ad minuendam fidem Testi, siue non, *nullo modo est audiendus*. Pariter *publicans delictum occultum*, puta quod licet possit probari per duos, vel tres, qui illud sciunt, tamen nec est deductum ad Forum contentiosum, nec de eo est fama in Populo; & ampliùs non facit ad minuendam fidem Testi, sed purè ad eius infamiam, aut læsionem existimationis *non est audiendus*. Sed si est *occultum*, vel quia non est deductum in iudicium; vel quia de eo non est infamia, tamen per Testes probari potest, & probatio delicti illius affert commodum *Reo*, qui tali pacto infirmat dicta Testium, non debet reijci vllo modo, sed admitti ad probationem, quia facit ad eius defensionem.

74. Quod si *Reus* crimen oppositum Testi *probare non possit*, *talionis pœna mulctandus est*. Non leuem difficultatem parit hic *Textus*, ex eo quod alibi (z) habet quod. *Si quis excipit contra Electum, & Exceptionem non probat debet puniri pœna arbitraria*. Hic verò vult, quod *Reus*, qui excipiendo contra Testem obiecit sibi crimen, quod non probauit, *talionis pœna* puniri debeat. Difficultas autem stat in hoc, quod minùs redditur punibilis *Reus*, qui ad sui defensam obijcit crimen Testi, quam ille, qui Exceptionem ex crimine obijcit electo; quia nullum commodum personale, & tali Exceptione sibi obuenit, à quo potuit rationabiliter moueri ad excipiendum; & ex alia parte *Reus* sic excipiendo sui indemnitatem procurat. Sequitur ergo quod pœna *Rei*, qui in probatione criminis obiecti Testi deficit, non debet esse maior quàm pœna Excipientis contrà Electum, & deficientis in probatione? & sic ille non sit puniendus *pœna talionis*, vt dicit *Textus* hic, sed pœna minori arbitraria. Ad hoc dico, recolendo ea, quæ alias (a) diximus, quod Exceptio potest esse intentata, aut ciuiliter, aut criminaliter, de qua distinctione vide ibi; & Exceptio proposita criminaliter est vera Accusatio aut, induit naturam Accusationis; & si Exceptor in probatione ipsius deficit,

ficit, puniri debet vt Accusator, qui non probauit. Simili ergo sensu accipiendus est *Textus* iste, puta, quod si *Reus* probare non potest crimen, quod obiecit Testi, contrà quem sic excipit criminaliter, tunc reuera talionis pœna mulctandus est; etenim est tunc tanquam verus *Accusator*, quia principaliter intendit punitionem Testis de delicto sibi obiecto. Sed si opponit crimen ciuiliter, & non probat illud, non debet incurrere nisi pœnam arbitrariam, quia non induit personam *Accusatoris*, sed puri *Exceptoris*, qui primo intendit propriam defensionem. Et hoc modo est rationabilissima dispositio *Textus*. Hic autem aduertendum est, quod non requiritur plena probatio, ad hoc, quod *Reus* euadat pœnam talionis, sufficit enim quod probet *per vnum Testem omni exceptione maiorem*; *vel infamiam*; *uel id se audiuisse à fide dignis*. Ratio est, quia vt suprà (*b*) habet *Textus Accusator* semiplenè probans aliquo ex recensitis modis effugit pænam talionis; ergo à fortiori debet *Reus* excipiens tali priuilegio frui; maius est enim priuilegium *Exceptoris*, quam *Accusatoris*; quia prohibitus accusare, non prohibetur excipere; quod si *Accusator* semiplenè probans non punitur, vt calumniator; multò magis hoc debet esse de *Exceptore*. Præterquamquod magis intendit damnum tertij *Accusator*, quam *Exceptor*; quia ille primò intendit publicam vindictam contrà Accusatum; non sic *Exceptor*, quia intendit primò, & principaliter tuitionem suam; & excipiendo non præsumitur, quod habeat animum iniuriandi proximum, vt dicit *Cumanus*; (*c*) quod si in hac procuranda indirectè lædit tertium, hoc est occasionaliter, & præter intentum. Talionis autem pœna inuecta est in vltionem contrà illum, qui proximo per calumniam nocere tentat; si ergo *Accusator* tentans nocere proximo euadit talionem, si probat semiplenè; à fortiori debet illum effugere *Exceptor*, qui non proximo nocere, sed se defendere excipiendo curat; & eo maximè si protestetur (vt debet) quod *si tale crimen obijcit, protestatur, hoc facere citra animum iniuriandi*, *aut nocendi*, *sed se tantùm defendendi*. (*d*)

75. *Iudicem suspectum sine legitima causa allegans iniuriarum actione tenetur ipse Patronus*. Non loquitur *Textus* de recusatione *Iudicis*, quæ fit à *Reo*, de qua alias, (*e*) abundè locuti sumus; sed de illa, quæ à *Patrono*. Contingere enim potest, vt multoties euenit, quod *Iudex*, animosus in *Reum*, deneget ad ipsius fauorem, quæ concedere, si non de rigore iuris, saltem de rationabili æquitate, debet; & hoc modo prodit se iniquo animo contrà illum esse; ex quo *Patronus* ipse ansam allegandi *Iudicem*, vt suspectum, arripit. Dicit ergo, quod *Iudicem suspectum, sine legitima causa, allegans iniuriarum actione tenetur ipse Patronus*. Et aduertendum, quod dicit sine *legitima causa*. Si enim causam legitimam habet, non prohibetur, vt ad Clientis sui defensionem, illum suspectum alleget. Et quænam erunt *legitimæ causæ*? Dico, esse eas omnes, ex quibus *Iudex* potest recusari vt suspectus, de quibus alias (*f*) diximus; & vltra has, si *Iudex* denegat ad fauorem *Rei* ea, quæ de rigore iuris, & de æquitate concedere tenetur; vt traditio completa copiæ actorum; & nominum Testium; admissio articulorum; seu interrogatorium; concessio dilationum &c. Et quis iudicare debet an causæ sint legitimæ? Dico, quod hoc spectat ad *Iudicem ad quem*, allegationem enim suspicionis subsequitur Appellatio, cuius causas iudicare, an legitimæ sint, spectat ad *Iudicem ad quem*.

76. Sed quænam erit hæc actio iniuriarum, & ad quem spectat pœnam decernere? Dico, quod, vt habetur ex *Institutionibus* (*g*) quando de iniuria agitur *criminalitèr, officio Iudicis, extraordinaria pœna irrogatur*. Proindè arbitrarium *Iudici* erit, congruam pœnam prò illata iniuria decernere, vt dicunt *Doctores*. (*b*) Et ad quem nam spectat punire, ad *Iudicem ad quem*, an *à quo*? Videretur respondendum, quod *Iudex à quo* posset tali casu pœnam debitam iniuriæ sibi illatæ infligere; quia talis iniuria facta est sibi ratione Officij, & vt persona publica; communis autem conclusio *Doctorum* est (*i*) quod officialis potest cognoscere de offensa sibi facta ratione Officij. Valdè mihi tamen arridet sententia *Clari*, (*l*) qui ait prædictam Conclusionem veram esse, quando pœna debita ob talem offensam esset à lege sancita; non tamen quando est *Iudici* arbitraria; ex ira enim posset aliquando à rectitudine æquitatis recedere, & pœnam delicto maiorem infligere. Dicit proindè cum *Baldo*, & *Paride de Puteo*, (*m*) consuetudinem Magnatum esse alijs com-

committere vindicandam pœnis offensam sibi factam, licet ipsi punire possent. Cum igitur arbitraria sit pœna debita iniuriæ factæ *Iudici*, qui allegatus est suspectus, absque causa legitima, censerem meliùs esse, quod *Prouincialis* (qui *Iudex* ordinarius est) cęteris de *Diffinitorio* committeret iudicare, de pœna *Patrono* taliter se iniurianti debita.

TEXTVS.

§.VII. Testes adducti ad defensam patienter sufferri debent, & completè audiri, & diligentèr obseruari quomodo deponant; Si super negatiua simplici, vel coarctata loco, & tempore, testificentur: Si dicti scientiæ causam afferant: Si falsum, vel probabilia dicant. Circa quos, Regulas de Testibus traditas, obseruare tenentur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

77. *Priuilegia defensionis sunt multa.*
Testibus ad defensam magis creditur, quam ad offensam.
Laicis ad defensam plùs creditur, quàm Clericis ad offensam.
Mulierum testimonio ad defensam plus creditur, quàm Virorum ad offensam.
Testes ad defensam admittuntur etiam inhabiles.

78. *Iudex debet esse fauorabilis erga Testes productos ad defensam.*
Iudex, quouis modo impediens Testes, dicentes ad fauorem Rei, potest recusari, vt suspectus.

79. *Testes ad defensam debent patienter audiri.*
Testes ad defensam debent diligenter obseruari in sua depositione.

80. *Alia obseruanda circa depositiones Testium ad defensam.*

81. *Iudex quomodò se gerat in detegenda falsitate Testium ad defensam.*

77. DEfensionis multa sunt priuilegia; cum enim leges magis sint inclinatæ ad absoluendum, quam ad condemnandum, magis, ex consequenti tendunt ad exclusionem delicti, quàm ad illius conclusionem. Hinc fit, quod cæteris paribus, plus sunt priuilegiati Testes ad defensam, qui faciunt ad destructionem delicti, quam ad offensam, qui probationi criminis laborant. Vnde dicunt *Doctores*, quod defensio est magis fauorabilis, quàm offensio; licèt Testes ad offensam sint maioris conditionis, quam Testes ad defensam, tamen magis creditur istis contra crimen, quàm illis pro crimine, vt post quandam *Glossam* scribit *Innocentius*, & alij. (n) Ideo si duo Clerici testificentur probando adulterium, & duo Laici dicant non fuisse commissum, magis defertur testimonio Laicorum, quàm Clericorum. Et licet numerus Testium pro delicto sit maior, quàm eorum, qui sunt contrà delictum, magis credendum est istis; quam illis; & plus creditur Testimonio Mulierum ad defensam, quam Virorum ad offensam. (o) Admittuntur proindè ad defensionem Testes etiam, non idonei, qui ad probationem criminis non admitterentur; vt domesticus pro domestico; Frater pro Fratre, (p) & ad probandam innocentiam non requiruntur Testes omni exceptione maiores, sed etiam inhabiles admittuntur, vt, pluribus citatis, probat *Sgroi*. (q)

78. Cohærenter ergo ad hæc, *Iudex Regularis*, salua iustitia, debet fauorabilem se præbere *Reo* in recipiendo Testes ad propriam defensiones productos. Vnde præscribit *Textus*, quod *Testes adducti ad defensam patienter sufferri debent, & completè audiri*. Non enim tutum *Iudici* est, se durum illis ostendere, aut iracundum, quasi ægre ferat, quod illorum Testimonium destruat delictum, in quo probando ipse multum insudauit. Si enim talem se exhibeat *Iudex*, & nolit recipere integra dicta Testium, illa decurtet, obtruncet, aut reprehendat, quia multa dicunt pro *Reo*; aut illos iniuriet; dicat *esse falsos* aut deterreat, vt non liberè deponant; in summa, si aliquo modo minuat libertatem Testi, ne dicat fauore *Rei*, potest legitimè *Patronus* ipsum suspicari esse Clienti suo, vltrà fas, contrarium; & ex hoc

hoc capite illum recusare, ad *Superiorem Iudicem* prouocando.

79. *Patienter ergo sufferri debent* Testes, *& completè audiri*; examinandi enim sunt sicuti Testes ad offensam, & eorum dicta integraliter debent scribi; sicut enim ad probandum delictum debent examinari super omnibus circumstantijs facti, ità ad probationem articulorum productorum ad fauorem *Rei*, pari modo, interrogandi sunt, vt concludenter probatum remaneat id, quod *Patronus* intendit. Licet verò fauore *Rei* motus *Iudex* debeat diligenter inquirere de ijs, quæ ad sui defensionem faciunt; non tamen omittere debet, manutenere contrà *Reum* iura Fisci; proindè ad tuenda illa, quæ Fisco sunt acquisita, debent Testes *diligenter obseruari quomodo deponant*, puta si animosè; nimis propensè ad *Rei* fauorem; si se *Iudices* volunt ostendere interpretando factum *Rei* ad illius defensionem, & testificando vltra ea, quæ sensu perceperunt; & sic, si se demonstrent instructos à parte, vel subornatos, aut corruptos, aut promptos ad dicendum contrà veritatem, vt *Reo* prosint.

80. Pariter obseruandum est si deponant *super negatiua simplici*; vt dicendo simplicitèr, quod *Reus delictum sibi oppositum non commiserit*; vel *coarctata loco, & tempore* puta dicendo, quod *tali hora, & loco Reus prætensus erat absens à loco delicti, & multùm distabat; & proindè non potuit delictum esse ab illo commissum. Si dicti scientiæ causam afferant*. Quantum ad hoc, sciendum est, quòd cum Testes, qui non reddunt causam dicti, nihil probent, vt aliàs dictum est, illi qui examinantur ad defensam etiam, eam reddere tenentur. Verum est. quod cum fauorabilior sit causa defensionis, vt dictum est, assignatio causæ ad defensam non requiritur quod probet ità concludenter, sicut requiritur ad offensam; & in hoc sensu accipiendi sunt *Doctores*, (r) qui dicunt, quod Testes ad defensam probant, quamuis non reddant causam sui dicti; debet enim intelligi de causa completè concludente, quam si illi non adducant, sed aliqualem tantùm assignent, tamen probant.

81. *Si falsum, vel probabilia dicant*. Falsitas de qua hic agitur principaliter attendi debet à contradictione, quam deprehendit *Iudex* in dictis Testium: & ad hanc euincendam opus est illi sagacitate, quæ potissimum consistere debet in hoc, quod scilicet *Iudex* non sit contentus eos examinare super nudis articulis probatorijs propositis ab *Aduocato*, siue *Patrono*; sed diligenter interroget super singulis circumstantijs facti; & hoc sibi licet, etiam si ea, de quibus interrogat, videantur superflua, & parùm pertinere ad substantiam facti, de quo inquirit. Ratio est, quia *Iudici* licitum est suspicari Testes illos à parte productos ad *Rei* defensam, non esse veritatem sincerè dicturos. Sicut ergo licet *Iudici* cum Testibus suspectis de falso vti tali cautela, vt alias dictum est, ità licitum erit in hoc casu, de quo eadem est ratio. Talis autem modus examinandi proprius est, pro detegenda falsitate. Si quidem Testes corrupti, aut subornati benè se possunt præparare ad respondendum *Iudici* interroganti super facti substantia, & circumstantijs magis principalibus; sed super alijs non sic; Et ideò cum cogantur respondere ex tempore, & non possint præmeditatos fuisse, moraliter impossibile est, quod non deponant aliqua, per quæ falsitas eorum detegatur. *Circa quos regulas de Testibus traditas obseruare tenentur*; puta quod examinentur præuio iuramento; quod eorum dicta scribantur; quod interrogentur de facto, & non de spectantibus ad ius; non fiant interrogationes suggestiuæ &c.

T E X T V S.

§. VIII. Exceptiones elici poterunt ab ætate Rei; à defectu doli; à præscriptione commissi delicti; à Testibus falsè, variè, vacillantèr, animosè deponentibus. Ab indicijs; præsumptionibus; coniecturis; à confessione inualida, extorta, extra-iudiciali. A corpore delicti non probato; à mentis obfuscatione; à calore iracundiæ; à prouocatione; ab ebrietate; à confessione spontanea; à dignitate personæ; à non seruato iuris ordine, à multitudine committentium delictum; & ab

alij

alijs similibus locis, quæ pro Rei defensione facere poterunt; adducendo quæ adduci debent, cum modestia Religiosos decente.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

82. *Defensiones circa, quæ possint versari; & à quibus locis desumendæ.*
83. *Minor 25. anni debet mitius puniri etiam in atrocissimis.*
In Religione ex minori ætate maius censetur delictum.
84. *Prouectior in Religione grauius reddit delictum.*
85. *Pœna iuuenibus delinquentibus quare non minoranda.*
86. *Aetas prouecta facit ad minorationem pœnæ.*
Senes mitius sunt puniendi.
Senes repuerascunt, & aliquando ob simplicitatem non puniuntur.
Senes nequeunt corporaliter torqueri.
Senectus quot annos requirat.
Senex mente, & viribus validus, debet torqueri, & puniri, non attenta ætate.
87. *Delictum dolosum, & culposum quid.*
88. *Pœna ordinaria non habet locum in delicto, in quo non est dolus.*
In homicidio culpa lata non æquiparatur dolo.
Lata culpa non æquiualet dolo, quando Lex pœnam differentem imponit delicto culposo, quàm doloso.
89. *Dolus non præsumitur, nisi probetur.*
Dolus quomodo probetur.
90. *Doli defectus quomodò, possit deduci.*
91. *Præscriptio delictorum quæ, quomodò, & quanto tempore fiat.*
92. *Delicta carnis quinquennio præscribuntur.*
Adulterium cum incestu, vt præscribatur, requirit 20. annos.
Fornicatio simplex præscribitur triennio.
Actio de dolo præscribitur biennio.
Actio iniuriarum præscribitur per annum.
93. *Non præscribuntur enormia crimina nonnulla; puta*
Crimen Læsæ Maiestatis.
Hæresis.
Parricidium.
Homicidium Sacerdotis.
Assassinium.
Falsa moneta.
Simonia.
Abortus animatus.
Partus suppositus.
Coitus nefandus, bestialis, aut sacrilegus.
Crimen falsi præscribitur spatio 20. annorum.
Falso instrumento scientèr vtens, committit crimen falsi.
94. *Delicta apud Nos, quo spatio præscribantur quo ad denunciationem paternam.*
95. *Denunciatio paterna est magis priuilegiata, quàm iudicialis.*
Delicta præscripta pro denunciatione, paterna sunt identidem pro iudiciali.
Delicta præscripta pro denunciatione possunt puniri per Inquisitionem.
96. *De Defensione ex falsitate Testium. Remissiuè.*
97. *Probatio pro Reo, & pro Fisco, si sunt pares, vincit, quæ est pro Reo.*
Iura sunt promptiora ad absoluendum, quàm ad condemnandum.
Probatio per Testes, quæ dicatur validior.
98. *Testes etiam inhabiles ad defensionem admittuntur, & qui.*
Quare admittantur.
Testis de credulitate ad defensam admittitur, maximè reddita causa credulitatis.
Testibus asserentibus delictum fuisse animo deliberato; & alijs asserentibus contrà, istis creditur.
99. *Declaratur quomodò intelligatur, quod Testes inhabiles non admittuntur contrà Fiscum.*
Testis inhabilis admittitur ad probanda adminicula pro Reo.
100. *Testes inhabiles iuncti cum Teste integro plenè probant ad defensam.*
Confessio Socij criminis non potest diuidi in ea parte, quæ ipsum Confitentem non tangit, sed facit ad innocentiam Corei.
101. *Delictum non præsumitur, & vt excludatur, omnis rationabilis interpretatio facienda est.*
Actus, qui potest esse delictum, vel non deli-

delictum, semper interpretandus est pro non delicto.

Probatio dubia, & possibilis facta à Reo obfuscat præsumptionem claram Actoris.

102. *Verba, quæ possunt habere duos intellectus, præsumenda sunt in bonum, & non in malum.*

Consilium, quod potuit dari bonum, aut malum, præsumitur, quod fuerit datum bonum.

Præsumptionibus contrarijs æqualibus existentibus, subsistit ea, quæ excludit delictum.

Præsumptio generalis vincitur à speciali.

Præsumptio pro non delicto, licet debilis, cumulata cum generali vincit generalem contrariam, quæ stat pro delicto.

Actus prohibitus iure naturali, Diuino, & Gentium semper præsumitur malus; non autem si est prohibitus solo iure humano.

103. *Præsumptiones sunt magis pro Reo, quam contrà.*

104. *De confessione inualida, extorta, extraiudiciali. Remissiuè.*

105. *De Corpore Delicti non probato. Remissiuè.*

106. *Obfuscatio mentis, vndè possit prouenire.*

Potest deriuare à furore, amore, somnolentia, vino, insania, & dolore.

Furor, & insania excusant à delicto.

Furiosum fati infælicitas excusat à pœna.

Furiosus dicitur pati, non facere iniuriam.

Furiosus factus post delictum, non potest puniri de delicto facto ante furorem.

107. *Delinquens ex furore iracundiæ an sit punibilis.*

Sententia Iasonis negantis.

Sententia Abbatis antiqui dicentis, debere mitiùs puniri.

Sententia Clari distinguentis de ira nata ex causa iusta, vel iniusta.

Delinquens, ex iracundia nata ex iusta causa, non est punibilis; ex iniusta causa, mitiùs puniendus.

Ebrius ex facto alterius, delinquendo, non est punibilis.

Ebrius ex intemperantia delinquens, punitur de culpa, & non de dolo.

108. *Delinquens ex iracundia, quandò sit impunibilis.*

Iracundia, quæ mentem non alienat, non excusat totaliter delictum.

Dolor iustus temperationem pœnæ meretur.

Ira magna, ex causa iusta, excludit dolum, sed non culpam.

109. *Mentis alienatio ex furore quomodò probetur.*

110. *Delinquens ex iracundia cum interuallo an puniendus.*

Opinio Carerij.

Exploditur à Farinacio.

Pater occidens Filiam, interpositis horis post occisum Adulterum, dicitur incontinenti occidisse.

In aliquo casu particulari, delinquens ex interuallo in iracundia, potest mitiùs puiniri.

111. *Mentis alienatio ex amore, Ebrietate, Somnolentia, Mania, Spasmo, & similibus eodem modo consideranda, vt ex furore iracundiæ.*

112. *Prouocatus verbis, aut factis delinquens mitiùs punitur.*

Caput rixæ est, qui prouocat, non qui primò percutit.

Caput rixæ dicitur Princeps culpæ, & est magis puniendus.

113. *De Confessione spontanea. Remissiuè.*

114. *Dignitas personæ ex triplici capite oritur.*

Nobilitas natalium est dignitas ascititia.

Nobiles quare non suspendio, sed decollatione puniantur.

115. *Dignitas personæ desumitur à muneribus functis, & ex ijs fit persona priuilegiata.*

Benemeriti de Religione mitiùs sunt puniendi.

116. *Artifex excellens vtilis Reipublicæ mitiùs puniendus.*

Senatus ante Sententiam potest moderare pœnam; sed post eam, solus Princeps.

Diffinitorium potest minuere pœnam in sententiando, sed non post Sententiam, sed hoc spectat ad Generalem.

117. *De iuris ordine. Remissiuè.*

De Defensionibus, quæ sumi possunt ex non seruato iuris ordine; Remissiuè.

118. *Pœna minuitur ex multitudine Delinquentium, & quare.*

Vt scandalum vitetur multitudini, est parcendum.

Inter Nos, quomodo debeat multitudo puniri absque scandalo.
119. *Narratio quædam apocrypha Antonij Concioli.*
120. *Demonstratur falsa ex inuerisimilitudine.*
Testes deponentes non verisimilia non probant.
Inquisitio specialis non potest institui contrà Capitulum, nisi delictum sit patratum, communicato consilio capitulariter.
Inuerisimilia multa in narratione prædicta.
121. *Doctori afferenti conclusiones iuris creditur, non verò, si recitat Historias.*
122. *Carpitur Marianus Socinus, qui prior talem fabellam scripsit.*
123. *Proponuntur loci, ex quibus potest Patronus excogitare defensiones.*
124. *Patronus potest obijcere delicta Testibus ad infirmanda testimonia eorum.*
125. *Si Reus nullo modo iuuatur ex obiectione delicti facta Testibus, peccatur contrà charitatem.*
Non se tuetur inculpatè, qui proximo plùs nocet, quàm sibi prosit.
Patronus potest obijcere delicta Accusatori, & Iudici ad tutelam sui Clientuli.
Si Reus ab alijs Testibus est conuictus, peccat contrà charitatem obijciendo delictum Testi.
126. *Ignorantia inuincibilis, & etiam probabilis, quandò quis non tenetur maiorem diligentiam adhibere, vt sciat, excusat.*
Credulitas etiam leuis, temeraria, bestialis, & iniusta (dummodò non sit cum dolo) minuit pœnam.
Credulitas iniusta non excusat à temeritate, & culpa lata.
Ignorans grauitatem delicti, aut Censuram illi adnexam mitiùs puniendus.
Ignorantia, in quibus præsumi possit.
Ignorantia, quomodo probetur.
127. *Metus grauis, aut vis minuit in operante aliquid de voluntario.*
Delinquens ex metu, aut vi, extraordinariè est puniendus.
128. *Delinquens publicè magis puniendus, quàm si peccet occultè.*
Delinquens sine scandalo proximi minùs peccat.
129. *Incertitudo Delinquentis quotupliciter contingat.*
Si duo se percutiant, & nescitur quis fuerit prouocator, ambo puniuntur extraordinariè.
Committentes delictum ex condicto æqualitèr puniendi.
Voluntas non exitus spectatur in maleficijs.
Hortans alios ad maleficium puniendus pœna ordinaria.
Si reperitur occisus vno vulnere, qui fuit impetitus à multis, non ex condicto, & nemine hortante, Delinquentes extraordinariè tantùm puniuntur.
130. *Delicta detecta per Inquisitionem mitiùs punienda, quàm per Accusationem, de iure.*
Sed de consuetudine non seruatur.
131. *Iudicatus in vno, non debet iudicari in alio Tribunali.*
In delictis mixti fori non punitus sufficienter à Iudice, qui præuenit, potest ab alio ad complementum pœnæ puniri.
132. *Prouincialis non potest inquirere de delicto à suo Subdito commisso extrà suam Prouinciam.*
Delinquens sortitur forum loci, in quo deliquit.
Prouincialis non potest cognoscere an pœna sufficiens data fuerit suo Subdito, qui deliquit extrà Prouinciam.
Prouincialis tenetur exequi Sententiam ab alio Prouinciali latam contrà illius Subditum, qui extrà suam Prouinciam deliquit.
133. *Regularis punitus ab Episcopo, qui de facto eum sententiauit, quia nulliter sententiatus, potest de iure nouitèr puniri.*
Sed de naturali æquitate, debet tantùm irrogari sibi complementum pœnæ correspondentis delicto.
134. *Reus absolutus cum clausula* rebus sic stantibus, &c. *ex nouis indicijs potest denuò molestari.*
Indicia noua superuenientia, debent esse specie diuersa ab antiquis.
Debent paritèr esse grauia, & ex se sufficientia ad Torturam, vt causa possit reassumi.
135. *Qualitas noua, ob quam Reus absolutus, potest denuò molestari, debet spe-*

specie diuersificare delictum, de quo fuit absolutus.

136\. *Reus absolutus ex præuaricatione Accusatoris, aut corruptione Testis, vel Iudicis, potest denuò puniri.*

Iudex, qui causam Rei absoluti vult reassumere, debet priùs probare præuaricationem, aut corruptionem, ob quam fuit absolutus.

Iudex, qui non potest procedere, nisi sub conditione, debet, ante omnia, probare conditionem.

137\. *Attentans pudicitiam alterius, si vis interueniat, iuxtà legem Ciuilem, quandò possit impunè occidi.*

Occidens attentantem pudicitiam, absq; moderamine inculpatæ tutelæ, extraordinariè puniendus.

Delinquens ex causa honoris mitiùs est puniendus.

138\. *Delinquens ex errore mitiùs punitur.*

Error duplex. In facto, & in persona.

Occidens ex errore dispensatur ab Episcopo super Irregularitate in foro interno.

Prælati Prouinciales, & Locales possunt dispensare super irregularitate ex homicidio per errorem.

139\. *Delinquens ex errore in persona extraordinariè punitur.*

Lata culpa in criminalibus non æquiparatur dolo.

140\. *Delinquens ex imprudentia extraordinariè punitur.*

Quotupliciter ex imprudentia quis possit delinquere.

141\. *Ex crimine priuato, si resultet publica vtilitas, Delinquens nulliter, aut extraordinariè puniendus.*

142\. *Patronus modestiam, & reuerentiam erga Iudicem, Accusatorem, & Testes seruare debet.*

82\. COmpendiosissimè tradit modò *Textus* locos, à quibus potest *Patronus* argumenta ducere ad defensionem *Rei*. Et dicit, quod *Exceptiones*, nempè rationes illæ, quibus *Patronus* nititur probare delictum non fuisse commissum; vel non fuisse delictum, vel non fuisse patratum à *Reo*; vel hunc non esse culpabilem; vel non ordinariè punibilem, &c. *elici poterunt ab ætate Rei*.

83\. Quantùm ad ætatem; distinguunt *Doctores* de Infante, & Impubere proximo pubertati, vel non. Item de eo, an sit doli capax, vel non; an delictum sit Dolosum, vel Culposum tantùm; an fuerit in committendo, siue in omittendo; & varias super his firmant conclusiones, quas qui videre desiderat, adeat *Clarum*, (a) & alios *Criminalistas*. Sed quia hæc non faciunt ad causas *Regularium*, qui omnes egressi sunt pubertatem, dicamus, quod nàm suffragium possit recipere *Reus Religiosus* ab ætate. Dico ergo, quod minor annis vigintiquinque, secundùm *Iura*, (b) & *Doctores*, debet mitiùs puniri. Ex naturali enim æquitate, vt ait *Vlpianus* (c) procedit, quod fragile, & infirmum ætatis consilium aliquam in *Iudice* miserationem nanciscatur. Et hæc conclusio locum habet, etiam in atrocissimis delictis; vndè etiam in crimine Falsæ monetæ, & læsæ Maiestatis, Minores non puniuntur pœna ordinaria, & maximè mortis, inconsulto *Principe*. (d) Hæc quidem in Foris Sæcularibus. An verò hæc locum debeant, habere intrà claustra, difficilè est determinare. Ex consuetudine enim *Religionis* nunquam audiui, quod ratione ætatis, sit diminuta pęna à *Statutis* lata. Imò videtur, quod grauior euadat defectus; & crimen augeatur ex minori ætate. Si enim Clericus in minoribus constitutus fugiat Apostata, aut alium quemuis defectum committat, peior solet audiri apud Fratres, quàm si ab alio prouectiori fuisset commissum delictum. Exaggerant proindè nonnulli factum, ac si, ratione minoris ætatis, maius reddatur crimen.

84\. Sed profectò hoc non satis mirari possum, tanquàm nulla ratione suffultum; imò contrarium, ex recta ratione debet deduci. Profectò *Religio* Schola perfectionis est; quantùm ergo aliquis in tali Schola diutiùs conuersatus fuerit, prouectior in virtute, & perfectione euasisse debet. Ergo culpabilior esse conuincitur vitiosus defectus in illo, qui annosior in *Religione* est; quàm in eo, qui vix emensus est tyrocinium, & ex grauitate Delinquentis aggrauari debet delictum. Vndè & dicebat *Satyricus*. (e)

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò qui peccat maior habetur.

Proindè falsa est communis hæc imaginatio, quæ, vt grauiora, existimat crimina in Adolescente Religioso, quam in eo, qui anti-

antiquior est; non enim tempus insumptum pro acquirenda perfectione, licentiam debet tribuere delinquendi, & ità neque potest minorare delictum.

85. Dico ergo, quod licet, respectu ætatis minoris, minùs euadat delictum in in Adolescente, quam in Viro, tamen non debet ratione illius intrà claustra vllo modo minorari pœna. Crimina enim aut nullo modo, aut mitiùs, quàm par sit, punita, ansam præbent amplius delinquendi; & iuuenes ex leuitate punitionis audaciores redderentur ad peccandum. Quantumuis ergo in illis leuius possit censeri delictum, non tamen ideò leuior debet incurri pœna, vt validiori conatu initia peccandi reprimantur; & ratione optimi huius finis non minoratur, ex laudabili consuetudine, quæ, attento solummodo crimine, deberet alleuiari. Non sunt quidē maiores in Iuuene defectus, quam in Sene, sed vice versa; tamen acrius exaggeratur in illo, quàm in hoc, tum quia ratione status pœna quæuis Seniori inflicta grauior redditur, quàm Iuueni, & ità parificantur in grauitate punitio, & culpa; tum quia vrgentius remedium requirit iuuentus, quæ peccare incipit, & ad delicta potest assuescere, quam ætas consistens, quæ in delictum aliquod lapsa est, nec tam faciliter in similia labi potest. Non negauerim tamen in aliquo casu rationem habendam esse de inconsiderata ratione illius, qui ex defectu ætatis imprudenter, magis quam dolosè, peccauit, & cum hoc mitiùs agi potest, quàm cum eo, qui ex mera, & consummata malitia deliquit; hoc tamen *Iudicis* arbitrio committitur, qui in facti contingentia prudenti discretione debet delicti modum, & pœnam congruam librare.

86. Ætas etiam prouecta facit ad minorationem pœnæ, vt enim habetur ex vtroq; *Iure (f)* cum Senibus mitiùs agendum est, quàm cum iuuenibus. Sed circa hoc duo consideranda sunt, puta defectus rationis, & imbecillitas virium. Valdè enim Senes & Decrepiti aliquandò fiunt simplicissimi, & vt fert commune adagium *repuerascunt*. Si ergo aliquis in delictum ex tali defectu lapsus sit, non debet puniri, quia tanquam puer doli incapax censetur; legimus proindè in quodam Capitulo (g) quod *B. Gregorius* impunitum dimisit *Ianuarium Episcopum*, qui messem alterius exarauerat, & terminos agri eradicauerat, ad ipsum sic scribens. *Et quidem pœnæ sententia in te fuerat iaculanda: sed quia simplicitatem tuam cum senectute nouimus, interim tacemus.* Defectus etiam virium spectandus est; proinde neque corporaliter torqueri, neque longis ieiunijs aut diuturnis carceribus macerari possunt Senes. Senectus autem incipit à quinquagesimo vsque ad septuagesimum annum, vt ex *Menochio* obseruat *Farinacius (b)* licet communiter Sexagenarius censeatur, qui sexagesimum annū compleuit. Quod si aliquis annosus quidem sit, sed mente polleat, & viribus validus sit, nihil sibi per ætatem suffragari debet, si delinquat, sed ad normam legis puniri debet; grauius enim ex illa ætate, quæ plùs cæteris debet esse moderata, redditur crimen, vt cum *Deciano* adnotat *Passerinus. (i)*

87. *A defectu Doli.* Pro explicatione sciendum est, quod delictum diuiditur in *Dolosum*, & *Culposum*, puta in commissum ex *Dolo*; & ex *Culpa*. Hic vero accipitur *Culpa* Legalis, non autem *Theologica*, & accipitur pro ea quæ quidem peccatum est, sed est vel ex negligentia, vel ex ignorantia, vel ex inconsideratione, aut qualitercumque, non tamen ex scientia, & malitia. (l) *Dolus* autem accipitur pro scientia, & voluntate mala, sine qua delictum non consummatur. Exemplum est in homicidio facto ab eo, qui occidit hominē volens occidere feram; & ab eo, qui sciens, & volens inimicum interficit. In primo ergo casu dicitur homicidium *Culposum*, quia, qui occidit, non adhibuit diligentiam, an in loco esset homo, qui vulnerari potuisset vice feræ: in secundò autem casu, dicitur *Dolosum*, quia commissum cum plena aduertentia, & voluntate.

88. Dicitur ergo, quod vbi in malè facto non interuenit *Dolus*, & malitia, sed tantum *Culpa* ex negligentia, aut inaduertentia, non est locus pœnæ ordinariæ, sed tantùm extraordinariæ, & pro modo culpæ, vt ex *Iure vtroque* elicitur. (m) *Dolus*, enim, prout eleganter scripsit *Bossius*, (n) est anima delicti, & consequenter etiam ordinariæ pœnæ, qui illud consequitur. Et hæc conclusio, quæ debet itelligi etiam de quocumque male facto, quantumuis enormi, & atrocissimo, est communis omnium *Doctorum*. (o) Proindè si *Patronus* in defensione Clientis sui probat, quod non deliquerit ex *Dolo*, & malitia, sed tantum ex *Culpa*; vel ordinariam pœnam minuit,

minuit, (si culpa lata non sit, quæ Dolo æquiparetur, quod tamen in omnibus delictis non verificatur; vt in homicidio, vt textualiter habet quædam, *Lex (p)* & in alijs, in quibus Lex pro lata culpa non infligit eandem pœnam, quam infert pro Dolo; vt benè obseruat*(q) Passerinus*:) vel nullam omninò pœnam admittit, si culpa lata non sit, sed leuissima tantùm, aut leuis.

89. Difficultas solummodo est in probando, quod *Dolus* in facto non interuenerit. Adhoc dico, quod *Dolus* non præsumitur, nisi probetur, vt scripsit *Abbas.(r)* Quia vero est difficilis probationis, cum sit quid latens in animo, ideo probatur indicijs, coniecturis, & præsumptionibus, prout in multis locis idem *Abbas (s)* testatur. Porrò *Dolus* præsumitur ex actu de se malo, qui sine *Dolo* non potest committi; vt omnia delictà carnis; falsa moneta; proprietas; furtum, & similia. Pariter ex qualitate personæ malo assuetæ. Item si quis deficit in eo, ad quod ex officio tenetur, vt si Custos Carceris in custodia deficiat. Insuper ex actione à personis suspectis, vel in loco, aut tempore suspecto; ex Mendacio, Violentia, Inobedientia; ex breuitate temporis, quandò quis vnico actu omnia tractare, aut peragere voluerit; ex insolita, & abundantiori cautela; ex actu clam, & in abscondito facto; ex læsione enormi; ex actu, qui agenti non prodest, & alteri tantum nocet; ab inuerisimili; à vericundia, rubore, pallore, animi angustia, & similibus, de quibus scribunt *Auctores* passim.*(t)* Licèt autem probatio doli debeat esse clara, & non præsumptiua, vt videtur deduci ex quadam *Lege Codicis(u)* tamen debet intelligi, quod non probetur per præsumptiones leues, & indicia dubia, sed bene probatur *ex indicijs perspicuis*, vt textualiter habet Lex prædicta. Quæ autem talia sint, arbitrio *Iudicis* pronunciare, committitur. *(x)*

90. Similitèr præsumitur pro non dolo ex qualitate personæ, quæ est bonæ famæ, vel est Minor; Ex defectu causæ, quia ex tali actu nullum commodum agenti euenire potuit; ex actu à iure permisso, licet non cum tali circumstantia; ex causa tuendi se, vel sua iura, aut obediendi mandato Superioris; ex necessitate Officij sui; ex ignorantia; ex temporis interuallo; ex eo quod actum fuit contra personam beneuolam, & amicam agenti; ex credulitate Operantis, credentis, se licitè operari; ex breuitate temporis, ob quam non affluit spatium deliberandi; ex actu coram multis facto; & similibus. *(z)* Concurrentibus autem indicijs Doli, & non Doli, pronunciandum est semper pro non Dolo; dummodò indicia Doli vrgentia non sint; leuia autem pro non Dolo.

91. *A præscriptione commissi delicti*. Pro hac Exceptione aduertendum est, quod *Præscriptione* tolluntur delicta tum quo ad pœnam pro ipsis infligendam; tum quo ad Accusationem, quæ de ipsis fieri potest. *Præscriptio* autem diuersa in tempore est, iuxta varietatem delictorum; si quidem alia longiori, alia breuiori tempore præscribuntur. Vniuersaliter omnia delicta præscribuntur spatio viginti annorum completorum à die criminis consummati, vt habetur in *Codice*, *(a)* & in hoc non dissentit *Ius Canonicum*; ità vt neque per viam *Accusationis*, neque *ex Officio*, post dictum tempus, possit *Iudex* procedere. *(b)* Potest autem per Statutum municipale abbreuiari idem tempus, ità vt minori spatio delicta remaneant præscripta, vt post nonnullos firmat *Bittus (c)*

92. Sed considerando delicta iuxta species, sciendum est, quod crimen Adulterij, Stupri, Dehorationis, Incestus, Lenocinij, & similia delicta carnis, de quibus loquitur *Lex Iulia de Adulterijs*, quinquennio præscribuntur, vt textualiter *(d)* habetur in *Iure Ciuili*. Si autem cùm Adulterio concurrat Incestus requiritur præscriptio viginti annorum, vt obseruat *Guazzinus*, *(e)* quia longè grauiùs, ex duplici deformitate, euadit crimen. Simplex Fornicatio triennio præscribitur; *(f)* actio de Dolo præscribitur biennio; *(g)* sicut spatio vnius anni absumitur tempus vtile in actione Iniuriarum, vt textualiter sancitur in *Codice*. *(h)*

93. Quæ autem dicta sunt de præscriptione delictorum, quadrant pro delictis grauioribus quidem, & etiam grauissimis quibusdam, non tamen pro omnibus; etenim nullo tempore ratione suæ enormitatis præscribuntur infrascripta, puta crimen læsæ Maiestatis; Hæresis; Parricidij, siue realis, vt Patris carnalis, siue similitudinarij, vt Sacerdotis. Assassinij; Falsæ Monetæ; Simoniæ; Abortus animati; Suppositi partus; Coitus nefandi; bestialis; aut Sacrilegi, & similia, vt passim *Doctores (i)* affir-

affirmant. Difficultas solùm est de crimine Falsi an sit ex illis, contra quos non præscribitur, vt potè enormissimum; nec defuerunt, qui volunt, quod nunquam, aut nisi spatio 30. annorum, præscribatur. Verior tamen, & communior sententia est, quod hos præscribatur spatio 20. annorum, vt post alios scribit *Passerinus*. (l) Aduertendum tamen, quod si quis fabricatus est instrumentum falsum, & producat ipsum, volens eo vti, incidit in pœnam falsi, etiam si præscripserit contrà crimen falsæ fabricationis; non quia per talem productionem interrumpatur præscriptio, vt opinatur *Passerinus*; sed quia in productione, & vsu talis instrumenti committit nouum crimen falsi. Etenim qui falso instrumento scienter vtitur, dicitur committere falsum, vt dicit quædam *lex Codicis*. (m)

94. De iure autem Statuario nostro reperio abbreuiatum tempus præscriptionis delictorum, non quidem quo ad viam per *Inquisitionem*; sed per *Accusationem*. Etenim in *Statutis Generalibus Ordinis*, (n) puniuntur, vt Conspiratores, & perpetua priuatione actuum legitimorum, qui in Visitatione ordinaria tacent *Prouinciali* aliquod proximi delictum, quod postmodum in proximitate *Capituli Visitatori* deferunt, aut ad alios *Prælatos* referunt. Ex hoc porrò Statuto saluberrimo ad obuiandum malignantium fraudibus sub larua zeli proximo nocentibus, deduco, quod sciens delictum Fratris, & in prima Visitatione illud *Prælato* non aperit, absque legitima causa taciturnitatis; non potest in alia Visitatione illud denunciare, vel *Ministro*, vel *Visitatori*; aliter pœna prædicta punitur; & hoc quidem rationabite est; cum enim talis denunciatio tendat ad Fratris emendationem, si crimen longo tempore tacet, & Fratrem in malo relinquit, & posteaquam emendatus est, illud prodit, manifestè probat, quod nō reuelat ex zelo charitatis ad emendationem; sed malitia liuoris ad nocendum. Vnde meritò punitur, *vt publicæ tranquillitatis, quietis, & pacis perturbator; alienæ famæ insidiator, & inuisor; ac fraternæ charitatis impugnator*, (o) vt dicit *Statutum*. Apparet ergò ex hoc, quod quo ad *Accusationem*, seu *Denunciationem* paternam, delicta Fratrum præscribuntur per *Visitationem*; qua peracta, Delinquentes ampliùs accusari non possunt.

95. Deducitur porrò ex hoc, quod nec denunciari, nec accusari iudicialiter, transacto eo tempore, Frater possit. Ratio est, quia maiora sunt priuilegia *Denunciationis* paternæ (tum quia hæc omnes obligat; tùm quia etiam inhabiles admittit; tum quia numerum Testium non requirit, tum quia sine iuramento procedit; tum quia pœnam grauem non intendit) quam sint Accusationis iuridicæ. Si ergo magis priuilegiata Accusatio talis non permittitur; à fortiori permitti non debet minùs priuilegiata. Et sic si aliquis accusare iudicialiter intendit alium de delicto, super quo transit *Visitatio*, & maximè repetita, & illud antea sibi erat notum, tàlis debet repelli ab Accusatione, & puniri; & hoc modo per *Visitationem* in ordine ad Accusationem delicta præscribuntur. Non tamen sequitur per hoc, quod si de delicto, super quo anni aliquot transierunt, oriatur infamia, non possit *Prælatus* inquirere, si tempus præscriptionis delictorum, de quo suprà diximus, non effluxerit.

96. *A Testibus falsè, variè, vacillantèr, animosè deponentibus*. Defensio, quæ petitur ex hoc capite est firmissima; quia verò de Testibus *falsis, varijs, vacillantibus*, abundè dictum est, ex ijs, quæ alibi (p) scripsimus, *Patronus* poterit argumenta deducere ad defensionem Clientis.

97. *Ab indicijs præsumptionibus, coniecturis*. De indicijs, ac præsumptionibus sub suis *Titulis* locuti sumus. Tamen circa hanc materiam, quæ vsu frequentior est, sciendum; quod ad defensionem *Rei* sufficit, qnod probationes Fisci vel obfuscentur, vel vincantur à probationibus *Rei*. Quod si Fiscus probauit plenè crimen, & probatio *Rei* pro sua innocentia est tantum semiplena, obfuscatur tantùm, sed non tollitur ius Fisci; vnde *Reus* non consequi debet tunc absolutionem, sed tantùm diminutionem pęne ordinariæ, & mutatio eius in extraordinariam. Si validior est probatio pro *Reo*, hic venit absoluendus; & si pares pro Fisco, & pro *Reo* sunt probationes, ità vt dubia euadat probatio Fisci ex oppositione alterius, pro *Reo* est pronunciandum, vt *iura* (q) volunt, quæ promptiora sunt ad absoluendum, quàm ad condemnandum. Cum verò probationes fiant per Testes, & per indicia, ex quibus præsumptiones oriuntur; hinc est quod respectu probationis

per Testes, illa dicetur validior, quæ habet Testes maiores in numero; aut dignitate; aut credenditate; qui deponant de facto, cum scientia, causa scientiæ, claris verbis, cum verisimilitudine; & exceptionem in persona, modo dicendi, vel dictis, non patiuntur. Et hæc omnia considerata in Testibus pro Fisco, vel pro *Reo* faciunt probationem contrariam vincentem, vel non, iuxtà robur Testium, & eorundem dictorum.

98. Melior tamen, vt superiori paragrapho dicebam, est conditio *Rei* quam Fisci circa Testes; proindè ad fauorem *Rei* admittuntur etiam inhabiles, (non quidem illa inhabilitate, quæ est in pœnam alicuius delicti, de qua *(r)* aliàs locuti sumus, nam tales perpetuò repelluntur in pœnam criminis,) *(s)* sed de illa, quæ oritur ex suspicione falsitatis. Et ratio est, quia Lex in processu offensiuo eos reijcit fauore innocentiæ ad euitandum periculum damnandi innocentem ex falsis probationibus; vndè, & eadem ratione admitti debent in processu defensiuo, ne innocentia pereat ex defectu probationis. Proindè admittuntur eorum testimonia *de credulitate*, & probant, maximè si reddant rationem credulitatis, quam etiam ex fama reddere possunt, vt post *Mascardum*, *& Guazzinum* vult *Passerinus*. *(t)* Pariter vbi Testes ad offensam deponunt delictum fuisse factum animo deliberato; si Testes ad defensam deponunt id factum fuisse casu, vel ad sui defensionem, istis magis creditur; *(u)* & eo maximè si ex facto inuincibiliter non conuincitur dolus.

99. Communiter autem dicitur, *(x)* quod Testes inhabiles non admittuntur in defensione, si producantur ad reprobandos Testes Fisci, sed hoc, vt optimè aduertit *Guazzinus (z)* debet, intelligi, quando inducerentur contrà Testes Fisci ad illos puniendos de falso, sed benè admittuntur ad effectum repellendi eos, & infirmanda delicta eorum. Licet autem Testes inhabiles non admittantur pro Fisco ad probanda adminicula contrà *Reum*, tamen admittuntur ad ea probanda pro *Reo*, vt e.g. quod talis examinatus est inimicus *Rei*; fautor, aut occultus amicus *Accusatoris*. Quia fauorabilior est causa *Rei* quam Fisci; tùm quia si adminicula faciunt ad defensam, ad ea probanda admittuntur ij, qui ad defensiones alias debent admitti. Et quamuis hoc videatur limitandum in casu, quo *Iudex* procedat *ex officio*, & non ad querelam; tamen contrarium est veriùs, quia magis priuilegiata est defensio, quam offensio, quod non esset si eisdem legibus adstringeretur.

100. Licet verò tales Testes, inhabiles etiam, ad defensam admittantur cum suis imperfectionibus; tamen coniuncti cum Testibus integris conualidantur, & robur accipiunt; ità vt duo sic inhabiles cumulati cum integro reddunt probationem plenam; ex copulatione enim cum Teste integro, & superabundantia alterius Testis defectiui, sanatur debilitas alterius. Et hoc modo dicta duorum Sociorum criminis, simul cum altero Teste integro, plenè probant innocentiam. Et Fiscus non potest diuidere confessionem Socij criminis in ea parte, quæ Confitentem non tangit; sed debet eam admittere vt cantat; & sic, etiam in eo, quod facit ad innocentiam *Corei* prætensi. *(a)*

101. Pari modo, sicut hucusque dictum est de probatione, quæ fit fauore *Rei* per Testes, dicendum est de ea, quæ fit per Indicia, & Præsumptiones, de quibus specialiter loquitur hic *Textus*. Et ad hoc sciendum est, quod generalissima regula est, quod delictum nunquam præsumitur, *(b)* & ideò ad ipsum excludendum omnis rationabilis interpretatio facienda est. Hinc fit, quod actus, qui ex sui natura potest sonare tam delictum, quam non delictum, interpretari semper debet pro non delicto; & respectu diuersi temporis, aut loci potest euadere licitus, vel illicitus, præsumendus est, quod factus sit tempore, licito. *(c)* Et quamuis aliqui sentiant, quod hoc accipi non debeat in ijs, quæ regulariter sunt prohibita, licet aliquo tempore, & loco reddantur licita, tamen etiam de istis accipi debet regula, vndè probata causa, ob quam licite fieri potuerint, debent præsumi fuisse licita; & sic probando, quod erat in necessitate quando furatus est; aut fuit ab alio aggressus quando occidit, debet præsumi, quod ad tutelã sui talem occiderit; aut ad sustentationem furatus sit, & sic licitè; prout enim probat *Farinacius (d)* in criminalibus probatio dubia, & possibilis facta à *Reo* obfuscat præsumptionem claram *Actoris*.

102. Ità etiam verba, quæ habere possunt multos intellectus, præsumi debent pro bono, & non pro malo, quantumuis essent aliqualiter impropriãda; & consilium

lium præsumitur in dubio datum ad bonum magis, quàm ad malum. *(e)* Concurrentibus porrò duabus præsumptionibus contrarijs æqualis valoris, subsistit ea, quæ stat pro non delicto. Si verò pro non delicto adest præsumptio generalis; & pro delicto specialis, præsumitur pro delicto: quia præsumptio generalis vincitur à speciali argumento cuiusdam *Legis*. *(f)* Sed concurrente cũ generali alia speciali præsumptione pro non delicto, licet ex se hæc debilis sit, tamen cumulata cum generali vincit contrariam pro delicto. *(g)* Licet autem quando actus de sua natura est malus præsumatur vniuersaliter pro delicto, *(h)* tamen hoc debet limitari ad actum prohibitum iure Naturali, Diuino, aut Gentium, non verò extendi ad eium, qui iure positiuo tantum prohibetur, in hoc enim non præsumitur delictum, vt ex *Alciato* docet *Farinacius*. *(i)*

103 Et his ergo omnibus concluditur: *præsumptiones* omnes magis *Reo*, quàm Fisco prodesse, debere: & nunquam delictum esse sufficienter probatum *præsumptionibus*, nisi quando pro *Reo* nulla militat contraria *præsumptio*; quod si aliqua sit, quæ validior, aut saltem equaliter valida sit cum ea, quæ stat pro delicto, illa hanc vincit; aut saltem hanc attenuat, & debilitat, si illa debilior sit. Quæ omnia tamen intelligenda sunt de *præsumotionibus iuris* tantnm, aut *hominis*, non verò *iuris, & de iure*, quia contra has *probatio* non datur (nisi euidentissima,) & à fortiori nec *præsumptio*.

104. *A confessione inualida, excorta, extraiudiciali*. De *Reo* confesso, & de multis causis, & quibus confessionem reuocare potest, diximus abundè suprà, *(l)* vnde remittimus Lectorem ad ibi dicta; à quibus poterit ducere argumenta ad defensionem *Rei* facientia.

105. *A corpore delicti non probato*. Validissima hæc est exceptio; prout enim multoties dictum est, Corpore delicti non probato, ruit totaliter processus. Quia verò de probatione eius suo loco, *(m)* sufficienter diximus, hìc inutiliter non repetimus.

106. *A mentis obfuscatione*. *Mentis obfuscatio* à pluribus causis prouenire potest puta à Furore, Insania, Amore, Somnolentia, Vino, Phrenesi, dolore vehementissimo, & similibus pathematibus animi, aut corporis; alteratis siquidem, siue ex calore, vt in ira, siue ex frigiditate humida membranis cerebri, vt in somnolentia; non potest homo liberè ratiocinari, vnde & mens, seu ratio remanet obfuscata. Quantum ergo ad *Furorẽ*, siue *Insaniam*, si inest homini antè commissum delictum, (& hoc siue continuè, siue per interualla,) & tempore commissi delicti erat actualiter Furiosus, nullam penitus pœnam *Reus* meretur, & est *Textus* expressus in quodam *Digesto*; *(n)* *Furiosum enim fati infelicitas excusat à pœna*, ideoque *non facere, sed pati iniuriam dicitur*, vt *iura* volunt. *(o)* Si verò post delictum commissum in furorem, aut amentiam inciderit siue sit sententiatus ad pœnam, siue non, nullo modo potest puniri de his, quæ ante furorem gessit, vt post *Baldum*, & *Iasonem* communiter sentiunt *Doctores* cumulati per *Clarum*. *(p)*

107. Quod si perturbatio mentis fuerit ad tempus, vt in efferuescentia iracundiæ, iuxtà *Iasonem*, *(q)* qui testatur de communi; non est *Reus* aliqualiter punibilis; vel iuxtà *Abbatem antiquum*, quem omnes *Doctores* sequuntur, vt dicit *Grammaticus*, *(r)* mitiùs debet puniri. Sed *Clarus* prædictos referens *(s)* dicit, quod si ira nascitur ex iusta causa, vt Maritus, qui ex impetu iræ occidit Vxorem repertam in adulterio, minus debet puniri. Si verò non nascitur ex iusta causa, in nihilo releuatur, & citat *Menchiacam*, *(t)* qui dicit esse opinionem communem. (Sed hanc doctrinam *Clari* non simpliciter admittendam esse, patet ex hoc, quod nihil facit ad delictum augendum, vel minuendum iusta, aut non, causa iracudiæ, dummodò hæc talis, & tanta sit, vt mentem totaliter ad tempus alienet. Hòc videmus in Ebrio totaliter; si enim delinquit ebietate orta absque sua culpa, vt si inebriatus est à *Sociis*, qui ipso inscio in vino miscuerunt sal, ipse immunis est à dolo, & culpa, vt *Clarus* ipse fatetur. *(u)* Si verò ex gulositate vino inebriatus est, eius delictum dicitur culposum tantùm, & extraordinariè debet puniri. Pari ergo modo dicendum est de Delinquente in iracundia; Si enim ex iusta causa irascitur, culpa vacat irascendo, & ità delinquẽdo nec etiam culpabilis est; Si vero irascitur ex iniusta causa, culpabilis est in causa, & consequenter culposus est in delicto, & sic punibilis euadit de *culpa*, & non *de dolo*.

108. Meliùs ergo dicitur si distinguatur

tur de iracundiæ gradibus. Si enim iracundia talis, & tanta ſit, vt homo, licet ad tempus, dementetur; ſi ex iuſto motiuo quis eſt taliter iratus, omnem omnino pœnam euadere debet ſic delinquens. (x) Ratio eſt, quia in tali delicto nec *dolus*, nec *culpa* interueniunt; *dolus* quidem, quia mens per iracundiam eſt alienata; *culpa* etiam quia ex eodem motiuo non potuit eſſe aduertentia in delicto, & cauſa iuſta iracundiæ culpam excludit etiam à cauſa delicti. Quod ſi in Amēte ex furore Lunatico, aut phrenetico hoc admittitur, & quare hoc non admittetur in Amente ex iracundia, cum eadem in omnibus militet ratio; puta mentis alienatio? Si autem iracundia tanta non eſt, quæ mentem opprimat, ſed tantùm alteret, tunc verum eſt, quod non euadit totaliter pœnam, ſed tantùm in partem, vnde, & puniri mitiùs debet; talis enim iracundia alterans mentem comparatur iuſto dolori, qui iuxtà *Leges*, (z) temperationem pœnæ meretur; ſicut etiam, qui, concepta ira mentem vincente, ex cauſa iniuſta, delinquit; iſte enim in *culpa* eſt, vnde, & delictum eius ſi non doloſum, tamen culpoſum redditur, & ſic extraordinariè punibile. Et in hoc ſenſu accipiendi ſunt *Doctores*, quando dicunt, *Delinquens ex furore iræ mitiùs punitur; ſed non impunè dimittitur*; qui intelligendi ſunt de ira, quæ non eſt tanta, vt rationem vincat; ſed ſi vincit, omnem *dolum*, & *culpam* tollit, ſi iuſta fuerit ira; vel ſaltem *dolum* ſi iniuſta, & ſic etiam intellexit *Paſſerinus*. (a)

109. Sed difficilè eſt, prout idem dicit, probare iracundiam fuiſſe talem, vt mentem uicerit; quia quæ latent animo difficulter probantur. Tamen eo modo, quo probatur Amentia, & Furor; puta ex coniecturis, eodem modo poterit probari mentis alienatio. ex furore iracundiæ. Et ità ſi antequam delictum commiſit, ex altercatione verbali cum Inimico habita, tanta efferbuit ira, vt manus, ſeu labia ſibi morderet; pugnos ſibi in facie, ſeu alapas impingeret, caput contrà parietem iactaret; ſanguinem ſpueret; indumenta propria laceraret; vaſa quæque ad terram elideret; vultu immutato; oculis ardentibus, ore ſpumante apparuerit; Amicum, aut Propinquum volentem impedire rixam, æque ac Inimicum, indifferenter percutere attentarit; talis proculdubio dici poſſet, ex iracundia, mēte fuiſſe alienatum.

110. Quid autem iuris ſi non incontinenti, dum actualiter ſe actum in furorem prodidit, ſed ex internallo deliquit, poteſt ne ſe hac exceptione tueri? Hoc voluit *Carerius*; (b) Sed de tali extenſione dubitat *Farinacius*, (c) nec immeritò: quiſquis enim poſſet taliter ſe excuſare, & impunè delinquere. Inuenio quidem, quod quædam *Lex* (d) ſancit, quod ſi Pater *interpoſitis horis* (poſtquàm occidit Adulterum cum Filia deprehenſum, hàc interim elapſa) Filiam apprehenderit, & occiderit, *incontinenti videtur occidiſſe*; & ſic pœnam legis *Corneliæ* euadit: & hoc aliunde non poteſt eſſe, niſi ex *continuatione animi* ira iuſta concitati, vt obſeruat ibi *Dionyſius Gothofredus*. Ex quo videtur poſſe deduci, quod alienatus ex furore, etiam ex interuallo, poſt aliquot horas, poſſet impunè delinquere. Sed hoc non eſt admittendum generaliter; talis enim Lex ſpecialiter diſponens de *Patre* eſt ampliatiua patriæ poteſtatis in filios, & correctoria iuris communis vetantis vti vi priuata; vndè non eſt extendenda, nec trahenda in argumentum, ſeu conſequentiam. Verum eſt, quod, ſpectata iuſta cauſa iræ, facilitate naturæ in Delinquente, & parua intercapedine temporis interiecti, in aliquo caſu particulari, poſſet iudicari, mentis alienationem vſque ad illud tempus perduraſſe. Hoc tamen non eſt vniuerſaliter accipiendum; quantumuis non abnuerim, poſſe ex hoc capite pœnæ diminutionem aliqualiter à *Patrono* pretendi; quod præſtare tamen, prudenti *Iudici* arbitrarium eſſe, cenſerem.

111. Quæ autem dicta ſunt de mentis alienatione ex ira, pari gradu intelligenda ſunt etiam de *Amore* (qui eſt ſpecies *furoris*, vt ait *Plato in Phædro*,) Phreneſi; Ebrietate perfecta; Somnolentia, Mania, Spaſmo, & cæteris ſymptomatibus, per quę vel totaliter, (licet ad tempus,) poſſunt mentem alienare, vel eam plùs, aut minùs obfuſcare; iuxtà enim facti exigentiam, poteſt ex ijs pœnę vel abolitionem, vel diminutionem *Patronus* prætendere.

112. *A prouocatione*. Prouocatus verbis, aut facto iniurioſo, delinquens à pœna ordinaria excuſatur, & minùs punitur; indulgendum enim eſt ei, qui prouocatus vlciſcitur: (e) & Auctor, ſiue Caput, rixæ qui ſemper eſt in culpa, eſt ille, non qui concitatus ab ira incipit percutere, ſed qui verbis, aut facto ad iram prouocat, & ac-

accendit; & ille vocatur Princeps culpæ, vt dicunt *Doctores*, (*f*) & iste magis debet puniri, tanquam qui in causa est delicti alterius.

113. *A Confessione spontanea*. Cum spontè Confitentibus mitiùs esse agendum habet alibi *Textus*, (*g*) vbi explanauimus, quo casu dici possit, aliquis *spontè confessus*, itaut pœnam ordinariam euadat.

114. *A Dignitate personæ*. Personæ dignitas ex triplici capite potest prouenire; nempè à Dignitate Maiorum, à muneribus, & magistratibus functis; & ab excellentia artis vtilis *Reipublicæ*. Prima quidem satis infirma Dignitas est, & ascititia; & licet in mundo de ea maxima habeatur ratio, reuera tamen nulla habenda esset. Quid enim prodesse natalium nobilitas iure debet vitioso, & delinquenti Nobili, si hic per vitia generis claritatem dedecorat. Vnde *Satyricus* cecinit. (*h*)

Squallentes traducit auos, emptorq; veneni.
Frangenda miseram funestat imagine gentē.
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria: Nobilitas sola est, atq; vnica virtus.

Crederem proindè; quod si, apud omnes Nationes, Nobiles criminosi, non suspendio, aut alia morte infami, sed decapitatione solent plecti, hoc non esse contemplatione Delinquentium, sed aliorum eiusdem stirpis, ne, ex infamia talis mortis, eorum claritas natalium maculetur.

115. Aliæ verò duæ reale habent fundamentum, in personali excellentia stabilitum. Et proindè priuilegiatos à *iure* (*i*) legimus eos, qui apud *Rempublicam* pluribus stipendijs, aut muneribus meruerunt; & eos, qui excellentiâ professionis eidem prodesse possunt. Pari modo est in Religione nostra, in qua *Discreti Ordinis*, nempè, qui *Generales Ministri*, *Vicarij*, aut *Commissarij* fuerunt, vnum tantùm *Superiorem* supra se habent; alijsque priuilegijs fruuntur. *Exprouinciales Ministri*, *Vicarij*, alijque gaudentes priuilegio *Paternitatis Prouinciæ*, inconsultis alijs *Patribus*, notabili pœnitentia nequeunt affici; aliasque prærogatiuas habent. Isti ergo benemeriti de *Religione*, si aliquandò, ex infirmitate humana, delinquunt, mitiùs, quàm pœna ordinaria, puniri debent, vt habet quædam *Glossa* (*l*) communiter recepta.

116. Similiter *insignis Artifex* Reipublicæ Religiosæ vtilis, Chirurgus, Pictor, Scriptor, ex motiuo excellentiæ, meretur diminutionem pœnæ, vt ait alia *Glossa*, (*m*) quam pariter omnes amplectuntur. Et circa hoc aduertendum est, quod *Senatus*, qui tenet locum *Principis*, ante Sententiam benè potest pœnam temperare; sed lata Sententia, pro moderatione, adeundus est de necessitate *Princeps*; vt coherenter ad *Legem* (*n*) quandam scribit *Clarus*. Cum verò *Diffinitorium* apud Nos sit sicuti *Senatus*, *Generalis* autem *Princeps*; in facti contingentia, poterit *Diffinitorium* ante Sententiam pœnam temperare, illa autem lata, pro eadem mitiganda, debet exquiri placitum *Generalis*.

117. *A non seruato Iuris ordine*. Iuris ordo duplex est, vt aliàs fuit dictum, nempè essentialis, & accidentalis; & de his abundè locuti fuimus sub proprio *Titulo*, (*o*) & proindè hic non repetimus. Peti autem possunt multipliciter argumenta à *Iuris ordine non seruato*; puta ab incompetentia *Iudicis*, quæ oriri potest, vel ex qualitate personali obquam recusatur; vel ex defectu iurisdictionis, quia excedit modum commissionis; vel ex modo procedendi, quia processit, non præcedente querela, aut infamia; vel post legitimam Appellationem interpositam processit in Causa; vel quia Appellationi validæ non detulit; vel quia de corpore delicti priùs constare, non fecit; vel quia Testes absq; iuramento recepit; vel quia eos suggestionibus subornauit; vel quia necessarias dilationes *Reo* denegauit, & centum huiusmodi, quibus non seruatis corruit processus, cum illa sint de essentia iuris. Sed quia sparsim ad exigentiam materiæ de illis in toto hoc Opusculo locuti fuimus, non est vndè inutiliter, crambem eandem recoquendo, repetamus. Sagacis proindè, & ingeniosi *Patroni* erit, in suis locis ea venari, quæ ad sui Clientis tutelam profutura iudicabit.

118. *A multitudine committentium delictum*. Ratione multitudinis Delinquentium pœnas mitigari oportere, ex multis *Canonibus* (*p*) habemus. Talis autem temperatio pœnarum ex duplici motiuo oritur. Primum est, ne tanta hominum strages fiat, argumento cuiusdam *legis*. (*q*) Aliud est scandalum, quod, ex tantæ multitudinis punitione, oriri potest, vt disertè habet *Glossa* (*r*) quæ, vt dicit *Igneus* relatus à *Claro*, communiter approbatur. Sequitur ergo, quod cessantibus motiuis su-

pra-

prædictis; multitudo peccantium non meretur diminutionem; imò augmentum pœnæ; vt cæteri deterreantur; vt fecit *Moyses* cum populo idololatra, (s) & *Filij Israel* cum vniuersa *Tribu Beniamin*. Apud nos prima ratio cessat, nullum enim crimen in *Religione* est, quod morte plectatur; nunquam ergo dabilis est casus, vt multitudini sit parcendum, ratione stragis: scandalum quidem nasci potest ex multitudine Delinquentium, qui iugum obedientiæ possent excutere, ad pœnas fugiendas. Consultum tunc est parcere multitudini, non quidem perpetuò, sed ad tempus; vsque dum Delinquentes diuidantur; & in varios Conuentus dissipentur; & ita diuisi, absque periculo, possint debitas pœnas dare. Scandalum etiam potest esse ex parte Sæcularium, si nempè Criminosi omnes essent in vno Conuentu & simul omnes ab eo remouerentur; ex subitanea enim, & vniuersali amotione, ansam accipiunt Sæculares inquirendi de causa, quam tandem sciunt, cum damno *Religionis*, cuius vulnera deteguntur. Proindè, dictat prudentia, paulatim eos remouere, & quæsito specioso prætextu, ne scandalum Sæcularibus ingeratur. Cæterùm multitudo Reorum apud Nos non debet pœnam minuere, expedit enim omnes Sontes, pro bono Religionis, ad normam Legum coercere. Verum est, quod si in multitudine, vt assolet, aliqui sint Delinquentes principales, qui suasionibus, aut malo consilio, alios induxerunt ad delindum, isti præ cæteris puniendi sunt; & cum alijs potest mitiùs agi, vt adnotat *Clarus*. (t)

119. Occasione autem huius Conclusionis, dissimulare non possum vnum, quod refertur ab *Antonio Conciolo*, quod cum sit contra honorem *Seraphici Ordinis*, sub quo milito, non debet à me præteriri, quin illud diluam, *Matremq*; meam *Religionem* defendam. Iste ergo *Auctor* in suis *Resolutionibus Criminalibus*, *Verbo Pœna*. *Resol.* 10. *num.* 2. ex occasione huius Conclusionis, puta, quod *Multitudini in delictis, præcipuè capitalibus, est parcendum*: postquam citauit (licet non satis fideliter) nonnullos *Canones*, & *Doctores* firmantes dictam Conclusionem, subiungit. *Quidquid alias fuerit D. Rosus Florentinus, qui in Ciuitate Veronæ inquisiuit Fratres S. Francisci, eo quod ob auaritiam interfecerant quendam Cremonensem eorum Hospitem; & omnes illos, numero quinquaginta, suspendi iussit ab eorum Olitore minùs culpabili, vt refert Boss. in Pract. in tit. de Off. corrupt. pec. n.* 36. *Hæc Conciolus.* Antequam autem ad hæc, pro dignitate respondeam, aduerto, hunc *Auctorem* non citasse *Bossium* ad confirmandam Conclusionem, quam posuerat; neque ex adducta narratione illam corroborari, imò ex ea impugnari; ex quo deducere facilè est, illum non ex studio docendi, sed ex desiderio carpendi *Franciscanum Sodalitium*, Historiam (fabulosam tamen, vt ostendemus) suis scriptis inseruisse. Modesto, ingenuoque Scriptore res satis indigna, Muscarum naturâ, venari partem, in qua pomum læsum est, vt pascatur marcore. Veniâ donari posset, si ad robur sui dicti, (licet ex indirecto Proximum pulsaret) aliquid recitasset; sed vt diametraliter noceret *Religioso Cœtui*, referre, quod indirectè assertam à se doctrinam destruit, nec cordati, nec prudentis viri est; nec doctrinam prodit, sed liuorem.

120. Hoc obiter notato, dico; falsam omninò esse recitatam narrationem, quod non solùm deducitur ex hoc, quod nullus *Veronensium Rerum Scriptor*, aut *Classicus Historicus*, hoc vllo modo narrat; sed etiã quia ab illis, qui non æquo animo in *Franciscanam Familiam*, omnes illius næuos siue reales, siue affictos diligentissimè peruestigarunt, vt suis Annalibus insererent, de casu ità notabili, & ad infamandam impetitam *Religionem* idoneo, nullam mentionem fecerunt. Quià verò argumentum hoc negatiuum est, dicet aliquis, quod non probet; sed in nostro casu benè probat. Etenim *Bossius*, à quo transcripsit *Conciolus*, hoc recitat ex *Mariano Socino in cap. Qualiter, & quando il* 2. *de Accusatione in secundo articulo principali*; *Socinus* autem citato loco sub *num.* 43. scribit, illud Factum fuisse ità memorabile, vt vsq; ad sua tempora transierit, & ad vulgare prouerbium ex eo deductum sit hoc dicterium. *Quid facies Rosse? suspendes ne illos?* scribebat autem *Socinus ad annum* 1435. vt recitat ipsemet in *cap. Qualiter. il* 1. *num.* 15. *de Accusat.* Si ergo Factum hoc verum fuisset, & in prouerbium abijsset, (tanquam res apud omnes vulgata, notabilis, & memoria digna) ab aliquo ex *Historicis*, saltem *Veronensibus* fuisset relata. Si ergo hoc non est, & tanquam res ab omnibus scita, non fuit consequenter ignorata à *Scri-*

ptoribus memorabilium illius Ciuitatis, & de illa mentionem non fecerunt, signum est, illos fabulosam eam reputasse, & proindè in suis veris Historijs non recitasse. Falsitas autem huius narrationis emergit ab inuerisimilitudine. Trita enim Cõclusio iuris est, quod verisimilitudo ita necessaria sit narrationi ad hoc, quod credatur, quod Testes deponentes non verisimilia non probent, quinimò sint suspecti de falso. (*u*) Videamus nunc, an verisimilis sit talis narratio. Suppono primò, quod inquisitio facta à *Iudice* in specie contra totum *Conuentum* illorum *Fratrum*, ideò fuerit, quia *Fratres* omnes *Capitulariter* congregati, & communicato consilio decreuerint occidere illum *Cremonensem*; aliter non potuisset Inquisitio contrà totum Conuentum in specie institui; prout ibidem dicunt *Bossius*, & *Marianus Socinus*. (*x*) Quomodò autem verisimile est, quod *Superior* (esto, quod fuisset homo diabolicus) capitulariter congregasset Fratres omnes Conuentus ad hoc, quod tale homicidium consummaretur? Certè, si ex auaritia surripiendi bona Hospitis *Superior* (sine quo non congregatur *Capitulum*) tale facinus suasit, eàdem impellente, bona illius sibi applicare, si non totaliter, saltem in maiori parte procurasset; & sic eos solos Socios criminis adhibuisset, qui ad illud simpliciter necessarij fuissent, ne, auctis Socijs, in distributione spolij eius pars minoraretur. Quomodò ergo *Fratres omnes* congregauit, & cum illis omnibus consilium communicauit? Forte ad occidendum illum omnes erant necessarij? Prætereà inter omnes illos, non repertus est saltem vnus bonus, qui tali consilio non adhæsisset? Nullus fuit Senex, timens *Deum*, qui à tanto facinore non adhorruisset, ita vt omnes suspensi fuerint, quia æqualiter homicidium consuluerint, decreuerint, consummauerint? Vltra hæc, Hortulanus, *qui repertus est minùs culpabilis*, vel erat *Religiosus*, & de corpore Capituli (apud *Franciscanos* enim etiam *Laici Conuersi* vocem habent in *Capitulo Conuentuali*, & proindè suffragantur pro admittendo ad professionem) vel non. Si sic, aut interuenerat *Capitulo*, in quo decreta fuit occisio; & ita æquè fuit culpabilis cum cæteris, vel non fuit in *Capitulo*, sed fuit cooperatus homicidio; & ita fuit in culpa æquali cum reliquis; vel simpliciter post occisionem data illi fuit cappa Occisi; & ita nullo modo in culpa fuit; Si autem Hortulanus erat Sæcularis, nec *Capitulo* potuit interesse; si interuenit cum cæteris ad occisionem, æqualiter cum *Fratribus* fuit *Reus*; si non interuenit, sed cappa fuit illi ab occisoribus data, nullo reatu affectus fuit. *Quomodo ergo Hortulanus minùs culpabilis repertus fuit*? Insuper in *Ciuitate Veronæ*, quæ in amplitudine, & populi numerositate, est inter maiores *Italiæ*, nullus alius erat Carnifex, vt proindè necessum fuerit, vt ab Hortulano *Fratres* suspenderentur? Prætereà, quàm iurisdictionem poterat habere *PrætorRossus Florentinus* in Ecclesiasticos, vt fama deferente, specialem inquisitionem contra Conuentum instituisset? Si fama vigebat sufficiens ad inquirendum, & quomodo *Iudex Ecclesiasticus* non processit? Potuit ne *Episcopus* dissimulare tantam iniuriam factam immunitati *Ecclesiasticæ*, vt Censuris illaqueatum non declarauerit *Prætorem*, & ità nullitatem in suis actibus? nullus ne erat inter illos fratres *Sacerdos*, qui antequam morti dederetur, degradari, ad normam sacrorum *Canonum* deberet? Et poterat ab *Episcopo* degradari Sacerdos ex solo processu instituto per *Iudicem Laicum*? Et quis prudens Vir admiserit, tamquam veram, fabellam, quæ tot inuerisimilibus laborat?

121. Respondebitur fortè quod inuerisimile nõ concludit falsitatem de necessè, sed inducit tantum suspicionem fasitatis; vndè licèt talis narratio sit inuerisimilis, tamen non sit censenda falsa, cum eam referat *Doctor Classicus*, vt est *Marianus Socinus*. Sed ad hæc dico, quod vbi adest vnum tantùm inuerisimile, viget suspicio de falso, sed quando adsunt tot inuerisimilia complicata, suspicio simplex falsitatis transit in vehementissimam præsumptionem illius, quæ in tantum æquiualet probationi, vt incumbat afferenti onus probandi contrarium. Quomodo autem probabitur? Fortè quia *Auctor Classicus* hoc refert? Minimè: quando quidem *Socinus* auctoritatem facere potest, vt *Canonista*, non vt *Historicus*; & trita est conclusio *Doctorum*, quod Doctor fidem meretur, donec per Conclusiones Iuris ratiocinatur, sed non quando se gerit *Historicum*: nam oporteret sibi credi absque iuramento, & per simplicem scripturam, quod non debet. Vnde (*z*) *Doctori* afferenti de consuetudine, quod sic, vel sic vi-

sic vigeat, credendum non est, vt tradunt *Corneus, Decius, & Purpuratus.(a)* & rationem reddit *Aretinus(b)* qui hanc conclusionem dicit communem, quia duo specialia inducerentur; puta, quod *sine iuramento, & perscripturam* admitteretur testificatus. Quod si ipsi non creditur asserenti de consuetudine, quæ habet tractum successiuum, & de qua potest plenè informari; sequitur quod multo minus ei debeat credi circà factum instantaneum particulare; & multo fortiùs dum testatur de facto, quod dicitur, successisse in partibus valdè distantibus à loco, in quo ipse scribit; non enim de tali facto potuit ocularither informari, sed ex relatione aliorum, qui plerumque vendunt falsa pro veris. Posset quidem sibi aliqualiter credi si ipse asseret hoc, vt rem à se visam, vel ab *Historico Classico* scriptam; aut saltem ab alijs Testibus, de visu, fide dignis, sibi relatam. At nullum istorũ est; sed hoc reducit *ad vulgare prouerbium. Quid facies Rosse? suspendes ne illos?* Ex quo patet hanc esse anilem fabellam, similem alijs, quas Vetulæ, præcipue rurales, noctu vigilantes ad focum pueris narrant circa alia prouerbia Italica vulgaria, vt *La Merla ha passato il Pò. Non è più il tempo, che Berta filaua. Per vn punto Martin perdè la cappa &c.* quæ vt explicent, centum narrationes ineptas, varias, & fabulosas attexunt, quibus pueri imbuti, eas credunt veras, & in virilitate dicunt, se eas ab antiquis accepisse, & hoc modo fabula, ab antiquitate probata, euadit in historiam.

122. Sed quod pueris imponatur condonandum est ætati, & simplicitati; quod vero cordatus Vir tales ineptias recipiat, & non examinata narratione, si cohærere possit rationi, & verisimilitudini, illam vt veram recipiat, & scriptis mandet, res prorsùs est indigna non dico *Doctore Classico*, sed etiam viro prudenti. Tolerabile tamen hoc fuit in *Mariano Socino*, qui vixit in seculo rudiori, & simpliciori, in quo ab *Auctoribus* passim recipiebantur & tamquam vera scribebantur quædam fabulosa, quæ modo ab *Auctoribus modernis* emunctæ naris exsibilarentur, vt patet in narratiuis *Petri Bercorij, Bellouacensis.* & aliorum, quos tædet recitare. Sed hoc supportabile non est in *Conciolo*, qui ad nostra tempora scripsit. Nec dubium est si rem rationabiliter examinasset, illum talia minimè fuisse scripturum; sed præuenta ratione à studio pungendi *Regulare Institutum*, scripsit, non quod verum crediderit, sed quod ad suæ passionis indulgentiam idoneum, licet ineptè, existimauit.

123. *Et ab alijs similibus locis, quæ pro Rei defensione facere poterunt.* Multa sunt loca defensionis non tacta in *Textu*; & ideò quæ sunt potiora libabimus; vt *Patronus* possit excitari ad inuestiganda ea in alijs *Auctoribus* ad profectum Clientis.

124. Primus locus est *Exceptio contra personas Testium*. Iam supra dictum est de defectu *Testium falsè, variè, vacillanter, & animosè deponentium.* Nunc dicendum de criminibus, quæ possunt objici Testibus ad elidendum, siue infirmandum eorum Testimonium. Dico ergo quod si verisimiliter speretur aliqualiter *Reum*, ex hoc esse iuuandum, potest *Patronus* objicere Testibus eorum delicta, quamuis grauia, & occulta, dummodò in iudicio sint probabilia. Et ratio est, quia *Reus* habet ius se iustè tuendi, detegendo autem delictum Testis, contra quem excipit, ipsum, vel in totum, vel in partem repellit, vim diminuit probationum contra se, potior redditur eius Causa, & sic iuuatur. Imputet ergo sibi Testis, si eius turpitudo detegitur; conscius enim de ea debebat non testificari, & si coactus examinatus est; *Reus* sibi iniuriam non facit, dum eius proprium crimen objicit, cum principaliter defensionem intendat, licet indirectè, & occasionatiuè damnum Testi emergat.

125. Verum tamen est, quod si oppositio criminum vel nullo modo iuuaret *Reum*, vel maius esset damnum, quod sequeretur Testi ex tali crimine sibi obiecto, quàm quod accidit *Reo*, hic contra Charitatem, & contra Iustitiam peccaret, tum quia reuelat absq; proprio profectu turpitudinem proximi, tum quia non seruaretur, inculpata tutela, dum proximo plus noceret, quàm sibi prodesset; & hoc maximè si alius sibi suppeteret modus propriæ defensionis; vt *multi(b)* dicũt. Sed his deficientibus potest *Reus* crimina Testibus opponere, & eos vel in toto repellere, vel aliqualiter infirmare. Et quod dicitur de Testibus dicitur etiam de *Accusatore*, & *Iudice*, si enim istis objici potest, & probari delictum, per quod ab Accusatione, aut à iudicando, respectiuè, repellantur, potest *Patronus* illud securè, & tuta conscientia proponere. Quid verò si per alios

Testes

Testes remanet nihilominùs *Reus* de crimine conuictus; potest ne alicui Testi crimen tale opponere? Dico, quod non; sed peccat contrà Charitatem; sicut qui impetitus à multis ad mortem, quam non posset euadere, vnum, vel alterum occideret, non enim inculpatè se tueretur illos duos sic occidendo, cum nihilominus ab alijs necandus remaneat. *(d)*

126. Secundus est *ignorantia*, Hæc enim non solum si est rigorosè *inuincibilis*, sed etiam *probabilis* (quando quis non tenetur maiorem adhibere diligentiam, vt sciat) excusat; prout diffusè probat *(e)* *Passerinus*. Et etiam si sit crassa (dummodò tamen excludat dolum,) semper excusat à pœna ordinaria. Itaque credulitas operantis, putantis se licitè agere, etiamsi sit leuis; temeraria, bestialis, & iniusta, (dummodo dolum excludat) minuit pœnam. Iniusta tamen credulitas non excludit à temeritate, & lata culpa. *(f)* Et ita committens delictum ignorans eius grauitatem; aut Censuram illi adnexam, mitius debes puniri. Et hoc potest faciliùs præsumi in Laico rudi illiterato, vel Clerico iuuene, aut etiam Sacerdote parum docto. Probatur autem ignorantia præsumptionibus, coniecturis, & etiam iuramento allegantis eam, prout post quandam *Glossam (g)* multi scribunt.

127. Tertius est *metus, aut vis*. Et pro hoc sciendum, quod metus, si est cadens in virum constantem, & incussus est ab eo, qui solitus est minas exequi, licet non causet inuoluntarium simpliciter, tamen minuit aliqualiter de voluntario. Proindè, qui delinquit ex tali metu, incurrit pœnam, non tamen ordinariam, sed extra ordinariam, vt iura volunt. Si ergo aliquis ad delinquendum inductus tali pacto fuit, ex hoc loco, ei potest subueniri, vt pœnà tantùm extraordinarià puniatur. *(h)*

128. Quartus est; *si delictum est factum clam*. Et ad hoc sciendum, quod in ijs quę semper illicita sunt, si quis aliquod tale committat, & hoc patenter, & palam, magis debet puniri, quàm ille, qui in occultò delinquit. Et ratio est, quia ille peccat quodammodò ex contempu Legis, quam transgredi publicè, non veretur. Si verò peccat quidem, sed omnem adhibet diligentiam, vt peccatum occultet, ostendit aliqualiter reuerentiam erga Legem, &, proximum non scandalizando, minùs peccat; vnde etiam sibi pœna minorari debet, vt ex *Gomez* docet *Clarus*. *(i)*

129. Quintus est, *incertitudo Delinquentis*. Et circa hoc est aduertendum, quod dupliciter potest contingere: vno modo, quando duo tantùm sunt, qui se inuicem percusserunt, nec adest Testis per quem possit probari, quisnam fuerit Prouocator, aut Aggressor. Secundo modo quando plures sunt qui ad idem delictum concurrerunt, nescitur verò à quo fuerit consummatum; consummatio vero ab vno solo fuit, vt vnum vulnus occiso inflictum. In primo casu dicit quædam *Glossa* *(l)* quod ambo essent absoluendi; satius est enim, quod Nocens euadat pęnam quàm quod Innocens puniatur. Sed quia prouocatio passiua non tollit delictum, licet illud minuat, ideo contra illam *Glossam* tenent *Doctores*; *(m)* & quia constat, quod ambo percusserunt, ambo sunt extraordinaria pęna puniẽdi, vt benè concludit *Clarus*. *(n)* In secundo casu distinguẽdum est; si enim omnes ex condicto illud maleficium sunt aggressi, omnes ordinaria pœna sunt puniendi; quia eodem animo omnes accesserunt, & in *maleficijs voluntas spectatur non exitus*, vt textualiter habet quædam *Lex*: *(o)* proindè omnes puniendi sunt, vt principales; si verò vnus alios ad maleficium hortatus est, ille habendus est pro authore maleficij, & ordinaria pęna percutiendus, vt expressè habetur in *Codice*. *(p)* Si verò non ex condicto, nec aliquo hortante, sed rixà incidenter ortà, inflictum fuit vulnus, & mors secuta, omnes absoluuntur à pęna ordinaria, & extraordinaria tantùm debent puniri, vt dicunt *multi*. *(q)*

130. Sextus est; *processus per viam Inquisitionis*. Sciendum adhoc, quod in *Iure Ciuili* siue agatur per viam *Accusationis*, siuè *Querelæ*, siue agatur per *Inquisitionem ex Officio* semper, & æquali modo *Reus* conuictus, seu confessus pœnà ordinaria punitur; sed in *Iure Canonico* mitiùs agitur in pœna danda quandò proceditur *per Inquisitionem*, quàm quando agitur per *Accusationem*, vt ex quodam *Canone*, *(r)* eliciunt *Doctores*. Verum est, quod si *Reus* confiteatur delictum; aut hoc sit notorium, pœna ordinaria puniri debet, vt ex *Innocentio*. docet *Abbas*. *(s)* Hoc quidem verificatur *de Iure*; de consuetudine autem contrarium seruatur, nunquam enim vidi, quod ex hoc motiuo pœna *Reis* sit di-

sit dimunuta. Puto proinde, hanc exceptionem parùm posse *Reum* iuuare.

131. Septimus est: *si causa aliàs fuit iudicatà*. Pro hoc est aduertendum, quod Regula generalis, in *vtroque Iure (t)* fundata, est, quod semel iudicatus in eodem, vel pluribus Tribunalibus non potest vlteriori iudicio subdi; cum enim neque *Deus iudicet bis in idipsum*, non est vndè ex eodem crimine, idem bis percellatur. Habet tamen Regula hęc suas exceptiones. Vna est, quod in delictis mixti Fori si *Reus* non est sufficienter punitus ab illo *Iudice* qui præuenit, potest ab alio *Iudice* vsque ad pœnam condignam puniri. *(u)* Hæc autem exceptio multas patitur limitationes quas prætereo; quia non possunt quadrare apud nos, apud quos tales Causæ non dantur. Potest benè euenire casus quod *Prouincialis* puniat Aduenam, qui in sua *Prouincia* deliquit; vel quod *Episcopus* in casu sibi minimè permisso à *Constitutionibus Conciliaribus*, siuè *Apostolicis*, sed de facto, *Religiosum*, qui extrà Claustra crimen committit, in proprio carcere ieiunijs, aut carceratione punierit. In istis ergo casibus *Religiosus* punitus reuersus ad suam *Prouinciam*, aut ab *Episcopo* resignatus *Religioni*, potest ne puniri à suo *Prælato* ordinario ex hoc motiuo, quod non fuerit ad normam *Statutorum* plenè castigatus?

132. Quantum ad primum Casum dico quod Prouincialis proprius, non potest de crimine extra suam Prouinciam commisso inquirere contra Subditum ad propria reuersum; respectu enim talis delicti, eius *Superior* non est; Quisque enim sortitur Forum loci, vbi delinquit. *(x)* Proindè nequit Prouincialis cognoscere an Subditus pœuà conuenienti ab alio *Prouincialis* nec nè sit punitus: tum quia non habet imperium par in parem; tum quia nequit scire causam, ob quam *Prouincialis*, qui iudicauit, pœnas temperauerit, cum ex accidentibus, & circumstãtijs Causæ, arbitrarium sit *Iudici*, pęnas à Lege taxatas minuere. Sequitur ex hoc, quod si *Iudex* sententiauerit *Religiosum* Aduenam, qui intra fines iurisdictionis illius deliquit ad aliquam pœnam, vt carceris; & illum miserit ad propriam Prouinciam, vt in ea pœnam adimpleat; & copiam Sententiæ transmiserit ad *Prouincialem* Delinquentis; tenetur *Prouincialis* iste executioni demandare talem Sententiam, nec potest cognoscere de ea, an sit iusta, vel non; aut si pœna congrua data sit pro tali delicto nec ne: est enim *Commissarius* in hoc casu, & merus executor illius Prouincialis, qui iudicauit, & circa hoc est Textus expressus cuiusdam *Decretalis*. *(z)*

133. Quantum autem ad secundum, de rigore iuris loquendo nihil deberet *Reo* suffragari, quod fuerit condemnatus ab Episcopo, & punitus extra casus, in quibus ille de iure potest procedere contra *Regulares*, vt *Delegatus Apostolicus*; cum enim nullum ius habeat *Episcopus* in *Regulares*, tali casu, vt suppono; acta iudicialia contra *Religiosum* sunt nulla; & perinde est, ac si iste à *Iudice Laico* sententiatus, & punitus esset; & sic etiam pęna, quam subijt, vt potè non legitimè irrogata, non posset impedire, quin *Superior* proprius cognosceret de crimine, & ad legum præscripta puniret. Sed de rationabili æquitate aliter esset dicendum. Constito enim *Superiori Regulari* per legitima documenta, quod eius Subditus deliquisset, & minùs fuisset punitus eo, quod per *Statuta* ordinetur, potest pęnam, quam subijt, computare, & iniungere id, quod ei deficit ad legalem pęnam, implendam. *(a)* Ratio est, quia licet pęna non fuerit irrogata ab habente authoritatem, tamen eam *Reus* quoquomodò subijt: & sicut qui deberet centũ, si per vim, aut extra iudicialiter coactus fuit soluere quadraginta, non potest à *Iudice* cogi nisi ad soluendũ sexaginta, quæ supersunt ad debitum, ità, qui tantam pœnam debebat pro delicto, non debet cogi per *Iudicem* nisi ad eam, quæ superest iam solutæ, licet modo non legali.

134. Alia exceptio est, *Si Reus non fuit absolutus ex capite innocentiæ*, sed tantùm ab obseruatione iudicij, cum clausula, *ex hactenus deductis*; vel *Rebus sic stantibus*, vel *non esse repertum*, *aut probatum culpabilem*, *nec de iure punibilem*. Tali enim casu, aut ab eodem, aut ab alio *Iudice*, ex nouis superuenientibus indicijs, potest molestari, vt dicunt *Doctores*. *(b)* Verum est, quod indicia, quæ debent superuenire, non debent, esse de illis, quæ in processu iam extabant; sed debent, esse diuersa; quia super primis iam purgatis, etiam si meliùs probarentur, non potest fieri fundamentum; quia tunc non dicitur superuenire nouum indicium, sed noua probatio indicij veteris; noua etenim indicia sunt, quæ differunt à veteribus specie,

cie, vel substantia; vt si prima indicia erant de fama, vel de inimicitia, posteà superueniat Testis de visu, & similia, vt *Criminalistæ* declarant. (c) Pariterque indicia superuenientia debent ex se esse grauia, & sufficientia ad torturam, aliter nihil valent ad reassumendam Causam iam iudicatam. (d)

135. Alia itidem exceptio est, si postquam *Reus* fuit absolutus, proponeretur noua Causa, quæ diuersificaret delictum specie; vt si quis inquisitus de Furto, & esset absolutus, postea accusaretur de Furto sacrilego. Non obstante, etenim absolutione habita, potest iterum molestari; cum enim qualitas transferat delictum de specie in speciem, non potest dici quod inquiratur super eodem, sed diuerso delicto. Oportet proinde, quod noua qualitas diuersificet delictum specie; quod si non diuersificet, sed tantùm aggrauet, non potest denuò molestari, vt multi tradunt. (e)

136. Insuper alia exceptio est, si *Reus* est malè absolutus, puta quia *Accusator* præuaricauerit; vel Testes fuere subornati, aut si *Iudex* muneribus, pecunia, precibus, aut alio modo fuit corruptus, ità vt *Reum*, aut totaliter absoluerit; aut pœnam, longe minorem debita, illi intulerit: tali enim casu *Iudex* successor potest denuò de delicto inquirere, & legalem pœnam infligere. (f) Sed in hoc casu aduertendum est, quod *Iudex*, qui vult de criminibus denuò cognoscere, ante omnia probare debet quod *Accusator*, *Testis*, aut *Iudex* defecerit præuaricando, colludendo, aut malitiosè pronunciando; antequam de crimine cognoscat. Prout enim, & benè, aduerit *Passerinus*, (g) qui non potest agere, nisi sub conditione, antequam agat, oportet, quod probet conditionem impletam fuisse; cum ergo non possit *Iudex* cognoscere de crimine iam iudicato, nisi in casu quod non benè fuerit absolutus *Reus*, aut minùs, quàm debuit, pœnitentiatus; de necessitate debet priùs probare malam absolutionem, quam crimen denuò recognoscat.

137. Octauus est *Causa honoris*, si enim aliquis attentat pudicitiam alterius, maximè si intercedat vis, potest ille ad hoc impunè occidi; & est *Text. in Iure*, expressus: (h) hoc etiam si vis sit attentata non in persona propria solùm, sed etiam in persona coniuncta consanguinitate, aut parentela. Hoc autem sano modo debet accipi, puta si occisio sit cum moderamine tutelæ inculpatæ, ità vt nequeat impediri Stuprum nisi per mortem Aggressoris. Alitèr occidens teneretur, si non de dolo, saltem de culpa, & ita esset extraordinariè puniendus. *Causa autem honoris*, posset etiam extendi ad alios casus, in quibus honor proprius, vel suorum labefactatur; si enim aliquis maledictis, scommatibus, improperijs vituperaret Personam, Coniunctos, Familiam, *Religionem*, aut *Patriam*, aut *Nationem* alterius, & audiens lacessitus à verbis iniuriosis, vt sui, & suorum honorem tueretur, Maledicum percuteret; deberet hic pœnam extraordinariam solam subire, tum quia hæc esset defensio, licet non inculpata; tum quia esset verè prouocatus, ob quam causam debet mitiùs puniri, vt dictũ supra fuit. (i)

138. Nonus est *Error*, aut *in facto*, aut *in persona*; *in facto* quidem quando volens solùm percutere, & vim repellere, sauciat, & occidit; Hìc enim non tenetur pœnà ordinarià, eo quia voluntariè non occidit, & proindè est casus dispensabilis ab *Episcopo* iuxta dispositionem *Tridentini*, vt scribit *Riccius*; (l) & consequenter etiam à *Prælatis Regularibus* habentibus iurisdictionem quasi Episcopalem, vt *Ministri Prouinciales*, & etiam *Prælati locales*, vt scribunt multi, quos recitat *Barbosa*. (m) Porrò dispensatio hæc circa irregularitatem ex homicidio non voluntario contractam, respicit solùm forum internum, vt apertè loquitur *Concilium*.

139. *Error* autem *in persona* est, si volens percutere, aut occidere Inimicum, occidit casualiter alium, puta Mediatorem, vel Comitem Inimici, aut casu prætereuntem; non tenetur enim sic percutiens, vel occidens, pœna ordinaria, sed extraordinaria: quia non potest dici in dolo ad alium, nisi quo ad Inimicum, quem tamen non occidit; quo ad alium verò inuoluntarius fuit, licèt fuerit in lata culpa, quæ tamen in criminalibus dolo non æquiparatur; & est *Textus in Iure* (m) expressus: proindè tantùm pœnà extraordinarià puniri potest, vt dicunt. *Doctores* (o)

140. Decimus est *Imprudentia*. Ista etiam excusat Delinquentem à pœna ordinaria, vt multi scribunt. (p) Potest autem contingere hæc multipliciter, puta in danda opera rei licitæ, vel illicitæ. Vt coquus,

coquus, qui parato arsenico, vt mures occideret, *Imprudenter* chartam, in qua illud asseruabat, posuit in theca, aut Pixide, in qua conseruantur aromata comestibilia; & putans accipere saccharum ad condiendum obsonium, imprudenter posuit arsenicum ex quo Frater venenatus obijt. Iste reuera nullam pœnam mereretur, quia non est in dolo, nec in Culpa, nisi ad plus leui: parando enim Arsenicum pro muribus, operam dedit rei licitæ. Si autem, vt Fratri ludicram insidiam strueret (vulgò *burla*,) ponendo in vino radicem Solatri furiosi, (vt comestionem impediret) excessisset in dosi, ita, vt, qui bibit vinum taliter medicatum, graue damnum passus est, ex venenosa qualitate Solatri, esset quidem puniendus, licet ex imprudentia deliquisset; fuisset enim in culpa, dando operam rei illicitæ; & ob hanc causam extraordinariè esset castigandus.

141. Vltimus est *publica vtilitas*. Si enim sit Attentans aliquod delictum, & ex eo, licet inuoluntariè, resultet Reipublicæ aliqua notabilis vtilitas, debet iste, pro delicto attentato, aut etiam consummato; nullam pœnam subire, aut saltem extraordinariam tantùm. Vt si volens furari nummos alicuius, eius scrinium frangat, & reperit ibi litteras, in quibus agitur de proditione *Patriæ*; quam auertit, deferendo litteras *Magistratui*; talis non debet pro furto ordinaria pęna, & forte nulla, percelli: (*p*) bonum enim resultans *Reipublicæ* debet compensare malum intentatum contra priuatam personam: Et sic noctu Exiens à *Monasterio* ad fornicandum, si deprehendit Fures, qui parati sunt *Ecclesiam* depredari, & vociferatur, & damnum publicum auertit, egressionis nocturnæ ordinariam pęnam debet euadere; & de similibus idem est dicendum, vbi, ex priuato delicto bonum *Reipublicæ*, licet incidenter, adueniat.

142. *Adducendo, quæ adduci debent cum modestia Religiosos decente*. Quanta modestia præstanda sit ab *Aduocatis*, & *Patronis*, tum respectu *Iudicis*, tum in ordine ad *Actorem* elegantissimè expressit *Imperator* his verbis. (*q*) *Ante omnia Aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non, vltrà quàm litium poscit vtilitas, in licentiam conuinciandi, & maledicendi temeritatem prorumpant. Agant quod causa desiderat; temperent se ab iniuria. Nam si quis adeò procax fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis suæ imminutionem patietur. Nec enim conniuentia commodanda est, vt quisquam, negotio derelicto, in Aduersarij sui contumeliam, aut palam pergat, aut subdolè*. Cohęrenter ergo ad hanc Legem ordinat *Textus*, vt *Patroni*, in Causis defendendis, modestiam Religiosam omninò seruent, nec mordacibus verbis *Accusatorem* proscindant; aut Satyricis dicacitatibus *Iudicem* pungant. Et hoc saluberrimè quidem sancitum est; nam ex huiusmodi iurgijs animi excitantur, & non rarò Causa excidunt *Patroni*, dum nimis procaciter, & vltrà modestiam, iura Clientis tueri tentant.

T E X T V S.

§. IX. Copia Processus, in quo multi inquisiti sunt, & non omnes constituti; sed aliqui ipsorum Contumaces, non debet dari, nisi priùs Socij in contumaciam condemnati fuerint. Et tunc Sociorum nomina non describantur.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

143. *Processus in quo multi sunt Inquisiti, quomodò terminandus.*
144. *Rei Contumaces prius sententiandi antequàm copia actorum detur Reo, qui est in fortijs.*
145. *Nomina Sociorum danda Reis, si aliqua defensio ex ijs desumi potest.*
146. *Difficultas circa danda nomina Testium in generali Visitatione iuridica.*
147. *Resolutio difficultatis.*

143. PRO intellectu huius Textus sciendum est, quod quando in eodem Processu agitur contra plures Complices, debent simul omnes expediri, nisi aliquis eorum alio peculiari delicto detineretur, quod Processum separatum

ratum exquireret, antequam ergò aliquis ipsorum torqueatur, debent omnes constitui, & examinari, & perduci Processus ad terminum, vt omnibus possint communicari acta, ad effectum se defendendi. Et ratio est, quia si copia actorum alicui ex ipsis communicaretur, alijs non dum constitutis, periculum esset, ne, cum damno Fisci, ipsi scirent indicia, quæ in Processu sunt contra se, & in examine illa faciliter eliderent. Oportet ergo, quod omnes, examinati sint, antequam copia actorum alicui communicetur.

144. Quod si plures Complices quidem sint, sed vnus, aut alter in fortijs Curiæ reperiatur, cæteris fugitiuis, & Contumacibus, intrat tunc dispositio huius *Textus* dicentis, quod *Copia Processus non debet dari, nisi prius Socij in contumaciam condemnati fuerint*. Debent ergo Socij citari per Edictum, affigendo Libellum citationis ad valuas Refectorij Conuentus, in quo degebant, priusquam fugam arriperent; aut Conuentus principalis, vbi est residentia Curiæ; cum debita assignatione temporis congrui ad comparendum; quo elapso, & accusatà contumacià, debet contrà ipsos ferri Sententia, iuxtà exigentiam delicti. De forma autem in hoc seruanda tractabimus in *Secunda Parte*. Et hæc est Praxis communis omnium (r) Curiarum.

145. *Et tunc Sociorum nomina non describuntur*. Hoc debet intelligi cum grano salis; puta, quod nomina Sociorum nullo modo dentur, quando nulla prorsùs defensio possèt ex illis elici fauore *Rei*. At si talia nomina, vel in minimo, possunt *Reo* suffragari, debent in copia inseri, & non solùm nomina, sed etiam omnia acta, quæ ad eos pertinent; vt multi scribunt, (s) Quia autem non potest scire *Iudex* an. *Reus* ex nominibus, & actis tangentibus Socios, sibi possit aliquam defensionem parare; melius fiet, si copia actorum integraliter detur; attento maximè, quod ex hoc, quod sunt Contumaces, stat præsumptio, quod ipsi sint magis culpabiles, quam *Reus*. Debet ergo iste habere documentum authenticum Contumaciæ eorum, qua se possit in parte tueri. Præterquam quod, nullum prorsùs damnum Fisco potest euenire ex tali publicatione, eo quia ipsi iam condemnati sunt. Si quod damni posset ipsi aduenire, esset, quia, ex illis actis, posset *Reus* aliqualiter destruere intentionem Fisci contrà se; sed, ex hoc capite, non possunt ea denegari, quia hoc spectat ad *Rei* defensionem, quæ nullo modo potest tolli, aut minui. Ideo assertiuè dico, quod debent omnia integrita liter dari, ne iustitia lædatur.

146. Sed demus, quod in Visitatione generali iuridica plures sint *Rei* de diuersis delictis connexis, aut inconnexis; & tales conuicti per legitimos Testes in eadem Visitatione sint, ita, vt necessarium non sit, vllam aliam specialem Inquisitionem instituere, & velit *Iudex* deuenire ad expeditionem Causæ contrà vnum, vel alterum; debet ne concedere integraliter copiam totius Visitationis?

147. Distinguo casum. Si agatur de delictis connexis, non potest, vt dictum est, *Iudex* vnum expedire, quin omnes *Coreos* pariter expediat; & debet reducere acta ad terminum, in quo omnibus Socijs criminis æqualiter possit tradi integraliter copia actorum; & si aliquis eorum fugitiuus est, debet prius sententiari, vt contumax, vt ordinat hic *Textus*. Si autem delicta sint inconnexa; debet tradi tantùm copia eorum, quæ tangunt Causam illius, qui debet expediri. Cum enim alia delicta separata sint, non est vndè *Reus*, ex notia illorum, possit sibi defensiones parare; vnde nec conqueri potest, quod sibi dentur decurtata. Quod si *Iudex*, *Deum* timens, videt ex illis posse *Reum* se, aliquomodo, tueri; non debet quidem acta integra illi dare; quia posset damnificare Fiscum, reuelando indicia militantia contra Reos alios, qui possunt, habita tali notitia, ipsius intentionem eludere; sed debet sustinere, aliosque Socios constituere, donec omnibus possit tutò integra copia dari, & omnes pariter expediri, vt de delictis connexis dictum est.

TEXTVS

TEXTVS.

§. X. Petentibus Reis repetitionem Testium, annui debet, dummodo Contumaces non extiterint, & delictum confessi non fuerint. In repetitione autem seruanda sunt omnia, quæ in primo examine; ac si examinati non fuissent; etiam si opus esset, replicare Torturam in Teste inhabili. Quod si Testis repetitus petat, sibi legi suam primam depositionem; legenda est per extensum, vt lapsui memoriæ consulatur; & si Reus Articulos producat, super quibus instat, Testes, qui repetuntur, specialiter interrogari; recipi, vel non recipi, Iudicis stat arbitratui. Hæc autem repetitio tum à Iudice ad se Testes vocante, tum à Delegato ad alium Conuentum destinato; tum per Commissionales litteras ad aliquem probatum Patrem, qui Testes repetat, transmissas, fieri potest.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

148. *Repetitio Testium quandò sit solemnitas, vel essentiale Iuris.*
Eam si petat Reus debet Iudex concedere.

149. *Repetitio Testium ad Rei defensam concedi debet, etiamsi Reus Contumax, aut confessus esset.*

150. *Testes, nolentes repeti ad instantiam Rei, sunt suspecti de falso, & eorum dicta non probant.*

151. *In repetitione Testium seruanda omnia, quæ in primo examine.*
Tortura de nouo adhiberi debet Testi inhabili, qui repetitur.

152. *Repetitio Testium, ad petitionem Rei, debet fieri, etiam nullis interrogatorijs propositis à Patrono.*

153. *Iudex quæ considerare debeat in repetitione Testium.*
Examen primum quando legendum, aut non, Testi, qui repetitur.

154. *Si timeatur, Testem fuisse subornatum, legendum est ei suum primum examen, etiam eo non petente.*

155. *Si Patronus suspicetur* Testem *repetendum esse falsum, & ille instet apud Iudicem, ne examen sibi legat, Iudex tenetur non legere.*

156. *Articulos à Patrono productos quando possit Iudex recipere, vel non.*

157. *Difficultas circa Textum proponitur.*

158. *Testis in repetitione examinandus est, ac si nunquam examinatus fuisset.*
Replicare Torturam Testi repetito, solemnitas est.

159. *Testis repetitus debet prius examinari ex integro super facto, exindè super interrogatorijs productis à Patrono.*

160. *Testium repetitio potest fieri à Iudice per se, vel per Delegatum.*

161. *Delegatus quando possit subdelegare repetitionem Testium.*

162. *Commissionales litteræ pro Testibus repetendis quando dandæ.*
Litteræ Subsidiales, seu Remissoriæ, siue Commissionales quæ.

163. *Commissionales litteræ extra Prouinciam dirigendæ sunt Prouincialibus, & quare.*

164. *Iudex quando debeat ire ad Testes examinandos.*

148. Loquitur nunc *Textus* de repetitione *Testium* facienda ad instantiam partis; licet enim, vt aliàs (*t*) probauimus, *Repetitio Testium*, citata parte, solemnitas Iuris sit, tamen hoc intelligi debet, prout talis *Repetitio* concernit valorem primi examinis eorum; in Foris enim Sæcularibus primum examen Testium non probat, nisi repetantur, sed hoc spectat ad solemnitatem; & ideò apud Nos; qui apices Iuris non curamus, non habet locum; & Testes in primo examine benè probant. Prout verò *Repetitio Testium* potest suffragari *Reo*, qui ex ea potest aliquam defensionem sibi parare, non est solemnitas, sed essentiale Iuris, ad quod tenetur Iudex instatus à *Reo*. Vnde dicit *Textus*, quod, *petentibus Reis repetitionem Testium, annui debet*; itaut si hanc denegaret *Iudex*, posset *Reus* appellare de grauamine, & causa deuolui; contra ius enim, & fas, priuaretur *Reus* præsidio, quod potest sibi, ex tali *Repetitione*, parare; & si *Iudex* vlteriùs procederet, attentaret.

(t) ... 21.

149. *Dummodo contumaces non extiterint, & delictum confessi non fuerint.* Aduertendum, quod dispositio huius *Textus* non est obligatoria, neque essentialiter spectans ad telam iudicialem, sed tantùm de solemnitate, quæ apud nos curanda non est; quod euidenter demonstro. Nàm in tantum, *Reo* existente contumace, aut confesso, non conceditur illi *Testium repetitio*, vt dicit *Clarus*, (u) in quantum, quod, per fictionem iuris, Contumax habetur pro confesso, & per confessionem validantur dicta Testium, quæ nihil valebant ante litem contestatam. Quod autem ista nihil sic valeant, sed debeatur *repetitio*, solemnitas est, vt diximus, ergo pariter solemnitas erit, quod per contumaciam *Rei*, siue confessionem validentur. Apud nos ergo cum *repetitio Testium* non sit ad dandum valorem primis suis dictis, & tamen per nostrum *Textum* facienda ordinetur; sequitur, quod sit quid spectant ad *Rei* defensionem, & ita nullo modo impedibilis, aut deneganda. Quantumuis enim *Reus* Contumax sit, dum se præsentat (petita restitutione in integrum, quæ non potest sibi denegari à *Iudice*, cui legitima adducatur causa, quare citatus non comparuerit in tempore assignato) non debent sibi denegari defensiones; etiam si confessus fuerit, vt supra (x) ordinat *Textus*. Sequitur ergo, quod ipse etiam existente Contumace, aut confesso, nil minùs debeatur *repetitio Testium*, si petatur, quia spectat ad defensam. *Textus* autem iste sic denegans *repetitionem Reo* Contumaci, & confesso, hoc sancit in ordine ad *repetitionem* pro danda validitate Testibus iam examinatis; & verum est, quod si *repetitio* fiat, seu petatur ad hunc finem, non debet concedi *Reo* Contumaci, aut confesso, esset enim tunc futilis, quia per confessionem veram, aut fictam, iam validatum est Testium examen. Sed si *repetitio* petitur ad defensam, vt apud Nos semper fit, in quocumque casu concedenda est. Nec alium sensum potest habere *Textus*, vt iustitiæ, & veritati cohæreat.

150 Quid autem iuris, si Testes semel examinati renuerent, repeti, asserentes, se non ampliùs recordari de facto, super quo deposuerunt? Dico, quod si hoc eueniret, aut nollent Testes respondere super Interrogatorijs per *Reum* productis, & à *Iudice* approbatis, & admissis, redderentur suspecti de falso, nec vllo modo danda esset illis fides in eo, super quo deposuerunt, & deberent haberi tamquam non examinati, vt multi (z) docent. Imò si Testis citatus ad se repetendum se occultet, aut fugiat; non solùm censetur falsa eius prima depositio, sed potest formari Inquisitio super eius subornatione, & ipse potest puniri de falso, vt multi *Criminalistæ* (a) scribunt.

151. *In repetitione autem seruanda sunt omnia, quæ in primo examine, ac si examinati non fuissent: etiam si opus esset replicare torturam in Teste inhabili*. Diximus supra de Articulis, qui possunt à *Patrono* proponi, vt super ijs Testes, in *repetitione*, interrogentur; diximusque eos non debere tendere ad destructionem acquisitorum Fisco, sed ad puram declarationem, & maiorem claritatem eorum, quæ iam deposuerunt. Modo sciendum est, quod *repetitio Testium* peti potest à *Patrono*, quãtumuis articulos nullos proponat, vt super ijs interrogentur Testes repetendi. Ita vt *repetitio Testium*, & examen super articulis, duæ res distinctæ sint; & quantumuis secunda non possit esse sine prima, tamen hæc potest esse sine illa. Casu ergo quo *Patronus* suspicari possit, quod Testes falsum deposuerint ex subornatione, aut alia de causa; ad detegendam eorum falsitatem, nulla facta Articulorum propositione, potest petere à *Iudice*, vt Testes absolutè repetat. Ex hoc ergo fundamento ordinat *Textus, quod in repetitione, seruãda sunt omnia, quæ in primo examine, ac si examinati non fuissent.* Quorsùm enim superuacuus hic labor; cum faciliùs posset res expediri, interrogando eos, *An aliàs fuerint examinati? An recordentur eorum, quæ deposuerunt? &c.* & lecta, ad eorundẽ petionem, sua depositione, eam denuò ratificando? Certè hoc non est ad dandum valorem ipsorum testimonio, ac si primum iam factum non valeret, quandoquidem apud Nos, primum benè valet. Nulla ergo alia causa esse potest, nisi vt, hoc modo, possit detegi falsitas ipsorum, si quæ fuit, in primis dictis. Si enim in aliquo essentiali sint mentiti, narrabunt factum diuerso modo, quàm primo deposuerunt; si verò idem in substantia dixerint, quantumuis varient in aliqua circumstantia non essentiali ob lapsum memoriæ, signum est, quod non sint mentiti.

152. Verum est, quod magna circumspectione opus est *Iudici* in hoc facto ad hoc; ne vel *Reo*, vel iustitiæ præiudicet. Sicut enim potest, ex repetitione Testium, iuuari *Reus* deprehendo eos falsos; ità potest præiudicari iustitiæ, in eadem repetitione, casu, quo Testes repetendi essent à Parte subornati, vt prima dicta reuocarent, aut contraria deponerent. *Iudex* ergo timorem *Dei*, cuius locum in iudicando tenet, sibi ante oculos statuat, & omni passione spoliatus, & benè maturatis circumstantijs facti, ac Personarum, quantum sibi licet, perpendat, num Testes falsa deposuerint *Reum* grauando, num falsa sint deposituri, quia subornati suspicentur. In primo casu, expedit absolutè Testes repetere, & integraliter, ac si nunquam fuissent examinati, vt vult *Textus*; & si ipsi petant, ante examen sibi legi depositiones suas, non debet *Iudex* eas concedere: cum enim repetantur, vt suppono, Testes ad eorum falsitatem detegendam, ex varietate, & contradictione examinum, quæ potest oriri à mendacio; si præuiè legeretur sibi suum examen, denuò informarentur, vt possent in secundo eadem dicere, quæ in primo, absque contradictione. Et si se excusarent, quod ob lapsum temporis non recordantur omnium, ideò volunt suum examen audire; nec sic debet, annuere Iudex, sed instare, vt respondeant ad interrogata, & dicant substantiam facti, si non plenè recordentur circumstantiarum: non enim verisimile est, quod obliti sint facti, super quo examinati fuerunt; per examen enim refricatur memoria, & profundiùs imprimitur, ità vt, saltem substantia facti, nisi post tempus valdè longum, non possit excidere. Proinde si pertinaciter instent super tali lectura, & renuant respondere, illà non præmissà; aut dicent quod penitùs de illo facto non recordantur, nisi audiant, quod iam deposuerunt, redduntur suspectissimi de falso, dum timent respondere aliquid, ne in contradictione deprehendantur.

153. Si vero dubitet *Iudex* de subornatione facta à Parte, non solum ijs petentibus, sed etiam non petentibus, legi sibi debet eorum primum examen, etiam antequam in specie interrogentur. Et ratio est, quia subornatio est ad hoc, vt contraria iam dictis deponant. Vnde, ex tali lectura, non potest Testis reportare commodum iuxtà mentem Subornantis; immò ex tali lectura impeditur, ne dicat iuxta sibi instillata à Subornatore; cum enim audierit, quæ deposuit, non audebit contraria deponere; & si deponit, potest de facili à *Iudice* redargui sic; *Quomodo nunc ità dicis, cum aliàs sic dixeris?* & si contradictionem non conciliet, aut causam rationabilem variationis non adducat, proditur tunc falsus; & tanquam talis punitur.

154. Et cohærenter ad hæc debet accipi *Textus*, dum subdit *quod si Testis repetitus petat sibi legi suam primam depositionem, legenda est per extensum*: nempè casu quo *Iudex* suspicetur Testem esse subornatum; imò in tali casu, etiam, eo non petente, legi debet, ex ratione suprà assignata. Casu verò, quod timeatur falsitas in primo examine, non est Testi prælegenda eius depositio, vt falsitas detegi possit. Talis enim lectura arbitrio *Iudicis* facienda committitur, iuxtà causæ opportunitatem.

155. Sed si suspicio falsitatis non cadit in mentem *Iudicis*, sed solius *Patroni*, debet ne *Iudex*, ad petitionem *Patroni* instantis, ne talis lectura Testibus fiat, illis eam denegare? Dico quod sic. Et ratio est, quia teneter *Iudex* omnia *Patrono* concedere, quæ aliquo modo, & absque læsione iustitiæ, faciunt ad *Rei* defensionem. Hinc tenetur, integram copiam actorum, cum expressis nominibus *Accusatoris*, & Testium dare; dilationes opportunas concedere; articulos probatorios recipere; Testes repetere; & alios ad defensionem productos examinare; in summa, omnia præstare, quæ aliqualiter ad exculpationem *Rei* conducunt. Cum igitur denegatio talis lecturæ, quæ non est aliundè debita, sed *Iudici* arbitraria, faciat ad *Rei* defensionem, detegendo falsitatem Testium, debet *Iudex Patrono* petenti acquiescere, & eam seruare.

156. *Et si Reus Articulos producat, super quibus instet Testes, qui repetuntur, interrogari; recipi, vel non recipi, Iudicis stat arbitratui*. *Textus* iste est repetitio eius, quod supra *(b)* dixit, circà receptionem, & admissionem Articulorum à *Iudice* faciendam; & cohærenter ad ea intelligendus est ne sequatur contradictio. Dixerat ergo suprà, quod *Iudex* debet Articulos impertinentes, & infamatorios, & ad defensionem non facientes, prorsùs reijcere; alios

alios verò corrigere; legitimos autem tenetur, admittere. Modò dicit, quod ipsius arbitrio committitur Articulos à *Reo* productos, ad hoc, quod super ijs Testes specialiter examinentur, *recipi, vel non recipi*. Hoc non debet accipi de Articulis legitimis, quia istos recipere non est arbitrarium *Iudici*, sed omninò debet eos admittere. Nec debet intelligi de impertinentibus, & infamatorijs, quia obligatur ad hos reijciendos. Accipitur ergo de alijs, qui sunt dubij an faciant ad defensam nec ne; & ita istos *recipi, vel non*, arbitrarium est *Iudici*. Porrò arbitrium hoc, sicut etiam omne aliud, debet *Iudex* regulare secundùm ius, non secundùm placitum; si ergo *Iudex* habet probabilem rationem pro, vel contrà articulum, de eo admittendo, vel non, potest in hoc arbitrari, & interloqui, vt sibi melius videtur. Tamen si *Patronus* replicet contrà *Iudicem*, allegando rationem, quare debeat admitti Articulus; ex conflictu rationum Articulus induit rationem dubij. Et cum dubia in fauorem *Rei* debeant decidi, tenetur tunc *Iudex* ipsum admittere; sicut suprà (c) diximus, Articulos dubios esse admittendos à *Iudice*. Quod si iste, manens in sua sententia, decernat, non esse admittendos, potest *Patronus* ab hac interlocutoria, quæ habet vim diffinitiuæ, appellare, iuxtà aliàs (d) tradita.

157. Difficultas autem potest esse in eo, quod hic habet *Textus*, dum ait Testes sic esse, *in repetitione*, examinandos, ac si nunquam examinati fuissent *etiam si opus esset replicare Torturam in Teste inhabili*: cum enim, vt docet *Clarus*, (e) hoc integrum examen, & replicatio Torturę in Teste inhabili ideò fiat in Foris sæcularibus, *quia Tortura, & omne id, quod fuit agitatum ante litis contestationem, non habetur in consideratione, quo ad præiudicium ipsius Rei*; apud Nos verò, vt iam diximus, acta cum Testibus, etiam ante litem contestatã, valeant ad *Reum* afficiendum; videtur ex consequenti, quod non sit necessarium examen Testis repetendi ex integro facere, vt præfertur; neque Torturam replicare in ipso inhabili.

158. Ad hæc dico; quod integritas examinis fit (vt iam diximus) apud Nos, non ad validanda prima dicta Testis, cum sint ex se sufficienter valida; sed quia talis integritas facit ad *Rei* defensionem. Et ideò hæc adamussim est seruanda, nec potest omitti à *Iudice* interpellato super ea; itaut si omittat eam, & *Patronus* appellet, deferẽdum sit Appellationi; & si, ea spreta, *Iudex* procederet, acta essent nulla. Non sic autem est in *replicatione Torturæ* Testis inhabilis, quia hæc nihil prorsùs facit ad *Rei* defensionem, sed ad habilitationem suæ personæ, quæ cum aliàs fuerit, vt suppono, torta in primo examine, sufficiẽter est habilitata ad validè deponendũ. Sicut enim Testis inhabilis, licet pluries examinetur in eadem causa, ad purgandam tamen inhabilitatem, non torquetur toties, quoties examinatur, sed sufficit vna Tortura pro omnibus examinibus; ita, ex quo in primo examine, legitimè apud Nos facto, tortus sufficienter fuit, Tortura talis valet, etiam pro secundo, quod non est, nisi replicatio primi. Et proindè si de nouo torqueatur, vt dicit *Textus*, seruabitur iuris solemnitas; hæc tamen nullo modo est necessaria, & proindè, si omittatur, non vitiatur processus.

159. Alia difficultas est, An petita per *Patronum repetitione Testium*, & præsentatis interrogatorijs specialiter faciendis, debeat *Iudex* primò integraliter, vt ordinat *Textus* repetere Testes, & posteà super interrogatorijs examinare, an vice versa. Ad hoc dicit *Sgroi*, post alios (f) à se citatos, quod debet fieri repetitio priùs super interrogatorijs *Rei*, & posteà super primo examine à Testibus facto; & in hanc sententiam abijt etiam *Passerinus* in sua *Praxi*, (g) in qua vestigijs *Sgroi* insistit. Ego verò, salua tantorum Virorum reuerentia, in opposita sum sententia, & dico priùs esse Testes ex integro examinandos; & posteà esse interrogandos super Articulis propositis. Ducor; quia cum *repetitio Testium* petatur à *Patrono* ad detegendam falsitatem, de qua sunt apud eum suspecti, interrogatio priùs facta super Articulis destrueret intentionem *Patroni*; quia per talem interrogationem refricatur memoria Testis ad recordandum de eo eo, quod priùs deposuerat, cuius faciliter potuit esse oblitus, si ex mendacio dixisset. Præterea, si in *repetitione Testis* debet ità interrogari, *ac si nunquam examinatus fuisset*, *vt Clarus* (h) etiam testatur; & quis non videt, quod interrogatio priùs facta super Articulis supponit Testem fuisse aliàs examinatum; & ità non repeti, ac si aliàs non fuisset examinatus? Insuper, si Interrogatoria non concernunt

nunt nisi declarationem eorum, quæ in primo examine deposuit, vt suprà docuimus, & quomodò præmitti debet declaratio, quæ concernit *modum*; antequam dicatur substantia facti, in quo consistit *res*? Nec dicendum, quod substantia facti sit præmissa, & proindè benè possit interrogari de *modo*. Etenim depositio priùs facta, est *Patrono* suspecta de falso; & ad hanc conuincendam, petitur repetitio; qua facta, interrogatio super Articulo, ordinata ad illius maiorem declarationem, potest inuoluere Testem, si mentitus est; & sic maximè inseruire ad præsidium *Rei*. Proindè concludo, quod priùs debent Testes ex integro repeti, & facta repetitione, super Articulis propositis interrogari.

160. *Hæc autem repetitio tum à Iudice ad se Testes vocante, tum à Delegato ad alium Conuentum destinato; tum per Commissionales litteras ad aliquem probatum Patrem, qui Testes repetat, transmissas, fieri potest*. Sententia fuit *Clari*, (q) quod Testes ad defensam recipiantur ab ipsismet *Iudicibus*, nec examen eorum alteri committatur, *quia eo casu maior subest fraudis suspicio*; & sic cum Testes examinati pro Fisco repetantur ad fauorem, & defensam *Rei*, videretur dicendum, quod eorum *repetitio* alteri non debeat à *Iudice* committi. Tamen, quod talis *repetitio* committi alteri possit ex *Carauita*, qui testatur de consuetudine, docet alibi (r) idem *Clarus*. Hinc *Textus* cohærenter ad hanc sententiem disponit, quod *fieri potest repetitio tum à Iudice*, puta Ordinario *ad se Testes vocante*; *tum à Delegato ad alium Conuentum destinato*, præcisè ad hanc *repetitionem* faciendam.

161. Sed si *Iudex* Causæ *Delegatus* est, poteritne subdelegare alium ad recipiendam talem *repetitionem*? Respondeo, quod, vt aliàs diximus, (s) *Delegatus* potest subdelegare aliquem articulum Causæ sibi commissæ, qui tamen iurisdictionem non requirat, vt ibi declarauimus. Si ergo examinandi essent in *repetitione* Testes, qui sine repugnantia examinari se permitterent, & sine difficultate iuramentum præstarent, posset quidem talis *Repetitio* subdelegari, ex eo quod, hoc nullam requirit iurisdictionem. Sed si essent refractarij ad examen, & deberent cogi per iuris remedia ad illud subeundum; cum sic cogere, iurisdictionem requirat, non posset fieri subdelegatio.

162. Quadrant autem supradicta in casu, quo Testes repetendi sint in eadem *Prouincia*, in qua est *Iudex* siue *Ordinarius*, siue *Delegatus*; sed si Testes essent in alia *Prouincia*, & *Iudici* non subiecti, quid agendum? Respondeo, quod tunc intrat vltima dispositio huius *Textus*, nempè, quod fiat per *Commissionales litteras ad aliquem probatum Patrem, qui Testes repetat*. Et hæc non fundantur in iure, sed in consuetudine. Et enim in *Codice* (t) textualiter habetur, quod in *criminalibus*, *Testes apud Iudicem repræsentandi sunt*, vbi adnotat *Gothofredus*, quod remissio examinationis Testium fieri non debeat; sed de consuetudine seruatur, quod si Testes reperiantur extrà Territorium *Iudicis*, iste concedit litteras Subsidiales, siue Remissorias, (quæ & vocantur *Commissionales*) pro eis examinandis, illi *Iudici*, in cuius Territorio ipsi Testes reperiuntur; de qua consuetudine testantur plures relati per *Clarum*. (o) Et istas debet *Iudex*, scribere ad *Prouincialem* eius *Prouinciæ*, in qua sunt Testes, & illi committere *repetitionem* eorum; Formam autem talium litterarum dabimus suo loco in *Secunda Parte* huius Operis. Et *Prouincialis* acceptas litteras Commissionales tenetur exequi fideliter, sicut de *iure* (p) tenetur exequi Sententiam ab alio *Prouinciali* latam contrà Subditum proprium, qui in Territorio alterius *Prouincialis* deliquit, vt supra (q) dictum fuit.

163. Sed dices, quod non requiratur, quod *litteræ Commissionales* dirigantur *Prouinciali*, eo quia dicit *Textus*, quod possunt mitti *ad aliquem Probatum Patrem*; ergo non est necessè, quod mittantur ad *Prouincialem*. Respondeo, quod *Textus* loquitur quando Testes sunt in *Prouincia Iudicis*, tunc enim in facultate *Ordinarij* est, mittere *Delegatum* ad alium Conuentum, vt Testes repetat, vel *Commissoriales litteras ad Patrem probatum*, puta commorantem in Conuentu, vbi est Testis, mittere. Cæterùm tales *Commissionales* extrà *Prouinciam* propriam, non potest alicui dirigere, nisi Superiori Ordinario; & ratio est, quia non Subditis nequit iurisdictionem suam delegare; & si Testes essent cogendi, Deputatus (qui aliundè non haberet iurisdictionem in Testem repetendum) nequiret, illum cogere, & ita incassùm esset Commissio. Oportet proindè, quod sit in *Prouinciali*, qui auctori-

tate

tate Ordinaria sua possit Testem cogere, casu quo renuat subijci examini.

164. Tandem aduertendum, quod non solùm in *repetitione*, sed etiam in quocumque alio examine, personæ, quæ aliquo iusto impedimento sunt præpeditæ, vt Mulieres honestæ; Infirmi, debiles, vel in sæculo Spectabiles, non debent vocari ante *Iudicem Regularem*, qui, memor humilitatis suæ professioni conuenientis, debet potiùs rogando, quam iubendo, eas ad examen inducere. Ideò ad earum domos debet accedere, & ab ijs, quæ ad suum intentum faciunt, modestè exquirere, vt ex *Carauita*, qui testatur de consuetudine in *Iudice Laico*, docet *Clarus*. (r)

I. Quæritur. Quomodò Patronus se gerere debeat in patrocinando suo Clientulo?

SVMMARIVM.

165. *Patronus quomodò se geret in patrocinando Clientulo.*
Patronus corrumpens Iudicem, aut Testes tenetur pœna falsi.
Non potest consulere Reo, vt mentiatur; aut malam causam fouere contrà tertium.
Potest per subterfugia decipere Aduocatum Fisci.
Potest decipere Aduocatum Partis aduersæ facientem litẽ ciuilem iniustã.
166. *Reus debet reuelare, cum sinceritate, Patrono veritatem facti.*
Medico, Confessario, & Aduocato nunquam mentiendum.
Reus potest agere contrà Patronum, qui, ex dolo, malè eum defendit, & potest Causam instaurare.
Patronus, dolosè malè defendens Reum, est Præuaricator, & Infamis, & extraordinariè punitur.
167. *Patronus sciens à Reo delictum à se commissum, non potest articulare, illud non fuisse commissum.*
168. *Spoliatio processus quomodò facienda à Patrono.*
exemplum practicum.
169. *Ex defectu iurisdictionis nullus est processus.*
170. *Primus, & potior locus defensionis est articulare, quod crimen non fuerit commissum.*
Argumenta ad hoc probandum vndè possunt deduci.
171. *Alius locus est probare, quod Reus licitè fuerit.*
172. *Alius locus est, quod factum non sit de iure punibile.*
Probationes ad hoc vndè eruendæ.
173. *Alius locus est excipiendo contrà probationes, quæ sunt in processu.*
Tripliciter possunt impugnari Testes.
174. *Alius locus est impugnando formam processus.*
Argumenta per quæ processus destruitur.
175. *Alius locus est excipiendo contrà Iudicem.*
Quomodo probari possint Exceptiones in Iudicem.
176. *Interrogatoria articulanda à Patrono ad Testes repetendos.*
177. *Patronus potest appellare, si Iudex non repetierit Testes super Articulis propositis.*
178. *Articuli defensorij proponendi à Patrono.*
Patronus quando debeat producere Testes ad probationem Articulorum.
179. *In componendis Defensionibus, quæ curanda à Patrono.*
180. *Reus, &, ipsius nomine, Patronus, potest instare, ne Diffinitor suspectus interueniat Sententiæ.*
Appellari potest à decreto Prouincialis, nolentis excludere Diffinitorem suspectum.
181. *Alius locus defensorius est, vt Reus confessus veniat contra suam confessionem.*
Vltimus locus est articulare, quod Reus non meretur pœnam ordinariam.
182. *Patronus citandus, cum Reo, ad Sententiam diffinitiuam.*
Obseruanda tunc à Patrono si Sententia sit iusta, licet seuera.
183. *Patronus quid facere debeat, si videt Sententiam iniustam.*

165. RESpondeo, quod *Patronus* tenetur sub graui obligatione iustitiæ, & fidelitatis, nullo labori parcere, vt Clientulum suum, quoquomodo defendat, reatum, & pœnam aut totaliter, aut partialiter ab illo remouendo, & hoc per modos licitos, & iuris regulas, non autem per illicitos, vt deprauando muneribus *Iudicem*, corrumpendoque Testes pecunia; si enim tali pacto conaretur præsidium afferre Clienti, *Pa-*

tronus

tronus euaderet in *Reum*, teneretur enim pœna falsi, vt ex *iure* elicitur. (*s*) Vnde nec debet, nec potest, nisi sub peccato, instruere *Reum*, vt mentiatur; etiam si ageretur de pœna sanguinis, prout scribunt *Doctores*, (*t*) & multò minùs articulare aliquod falsum, & scienter malam Causam fouere, cum damno tertij. Verùm est, quod per subterfugia, aut iuris subtilitates potest *Aduocatum Fisci* decipere, ad tollendam, vel minuendam pœnam suo Clienti; vt deducitur ex quibusdam *Glossis*. (*u*) Licèt enim decipere, solùm tunc liceat *Aduocatum* partis aduersæ, quando iste tuetur Causam ciuilem iniustam, vt, post quandam *Glossam*, docet *Iason*; (*x*) tamen idem in hoc casu posse fieri, clarū est, dum agitur criminaliter contrà *Aduocatum Fisci*. Etenim compertum est, quod *Reus* nullo iure tenetur voluntariè pœnam, suo delicto debitam, subire, nisi per Sententiam *Iudicis*; & ea lata, potest, licitè fugere, vt pœnam euadat; hoc enim reducitur ad licitam defensionem, naturali iure permissam. Licet etiam Satellites, se Insequentes ad capturam, decipere, mutando vestes, capillitium, idioma, &c. *Patronus* verò, defendendo *Reum*, vtitur iure ipsius *Rei* ad illum tuendum. Sicut ergo, si *Reus* esset doctus, posset allegando iura pro se (licet apparenter tantùm concludentia) decipere *Aduocatum Fisci*, quemadmodùm Satellites eludere valet; itá etiam *Patronus* sagax potest iura colorata adducere pro *Reo*, & *Aduocatum Fisci*, & *Iudicem* ipsum non satis doctum reddere persuasum, vt Clienti suo aut nulla, aut diminuta pœna detur. Licita ergo semper est defensio parata per *Patronum* contrà *Fiscum*, dummodò non mentiatur circa factum, aut falsos Articulos, vel falsos Testes, aut instrumenta non producat; aut, ex defensione sui Clientis, damnum non resultet tertio; talis enim tuitio est simpliciter *Reo* fauorabilis, nullius læsiua, & à legibus permissa.

166. Acceptato ergo munere *Patroni*, sincerè sciat à *Reo*, an reuera innocens sit; an verò delictum commiserit secundùm omnes suas circumstantias, de quibus accusatus, vel inquisitus est. Et circà hoc aduertant *Rei*, quod veritatem facti; quam *Iudici* occultarunt, debent confidenter *Patrono* reuelare. Plures enim à Causa exciderunt, quia proprio *Patrono* sunt mentiti; si enim sciuissent realitatem facti, ex alijs principijs Defensiones instituissent, quæ aliqualiter profecissent; & quia ipsi à *Reo* decepti sunt circa factum, *Rei* decipiētes, sese Deceptos repererunt, ex eo quod corruerunt Defensiones suæ falsò fundamento innixæ. Optimè proindè monet prouerbium Italicum, quod *Medico*, *Confessario*, & *Aduocato nunquam est mentiendum*. Si *Reus* ergo vel est totaliter innocens, vel non deliquit cum ea qualitate, per quam delictum aggrauatur, *Patronus Deum*, & iustitiam sibi præ oculis statuat, omnes neruos ingenij, & studij ad tutandam innocentiam intendat; non parcat vigilijs, & labori; *Accusatoris*, aut *Iudicis* potentiam non reformidet, sed constans corde, & intrepidus, Clientulum tueatur. Et si inuidiam *Iudicis*, (qui processum suum destrnctum videns, contra *Patronum* fremet) subibit, & religiosæ fortunæ ob hoc damna patietur, & persecutiones experietur, reminiscatur dicti *Saluatoris*. (*z*) *Beati*, *qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. Quod si, vt gratiam *Iudicis* aucupetur, Causam susceptam perfunctoriè egerit ex negligentia, ex leui, siue irrationabili motiuo, aut ex malitia; & permiserit *Iudicem* animosum contrà *Reum*, ad suæ passionis libidinem debacchari, nullo, aut debili præsidio dato suo Clienti, *Patronus* subibit crimen *Præuaricatoris*, & Cliens malè ab isto defensus potest contrà hunc agere; & etiam instaurare causam deperditam ex dolosa negligentia *Patroni*, vt textualiter habet vna *Lex Codicis*: (*a*) & venit *Patronus præuaricator* puniendus pœna extraordinaria, (*b*) & redditur Infamis, vt *ex Iure* deducit *Bossius*, (*c*) qui testatur *Aduocatum* quendam, publicatis bonis, exilio temporali fuisse punitum, ob tale crimen.

167. Si autem *Reus* fatetur commisisse crimen, *Aduocatus* non potest, tuta conscientia, articulare *Crimen non fuisse à Cliente commissum*, neque super tali fundamento suas defensiones struere; cum enim sciat, delictum re vera ab illo patratum (rationabilissimum enim est *Reo* contrà se dicenti credere) mendacium non solum assereret, sed etiam assertum probaret, & mendacia mendacijs cumulando, animam suam illaquearet; & cum simus in re graui, in qua etiam interuenit publicæ iustitiæ læsio, *Patronus* peccaret graCcccc uiter

uiter, tali pacto falsum proponendo. Sed vt opem ferat *Reo* per modos licitos, debet articulare, quod *crimen non est legitimè probatum, & proinde absoluendus est Reus ab obseruatione iudicij*; hoc enim pacto non proponit aliquod falsum, & nihil minùs Clienti fert suppetias.

168. Aggediatur tum lecturam Processus, & attentè obseruet, ipsum compilando, nec parcat calamo; & talis compilatio, quod vulgò dicitur *Spoliatio Processus*, aperit viam, per quam facillimè componi possunt Defensiones. Hæc porrò debet ità fieri, vt primò adnotetur delicti corpus cum omni sua qualitate essentiali, tempore, loco, circumstantijs. Tum probatio Corporis delicti per Testes, aut per famam, aut per *Visum*, & *Repertum*. Indè legantur Testium depositiones, & fideliter & compendiosè scribatur quidquid dicant singuli Testes circà singulum Articulum delicti: Et ad maiorem claritatem demus exemplum. Sit *Titius* inquisitus de furto cum fractura Ostij Sacristiæ. *Patronus* recepta copia actorum ipsam compendiat sic. *Furtum de Calice, Pixide, & Claui Tabernaculi argentea probatur per examen Testis N. qui dicit sic, & sic fol. tali. Præterea per depositionem Testis N., qui dicit sic, & sic fol. tali*. Et punctualiter scribantur dicta Testium, in quibus consistit vis probationis. *Visum est, & repertum factum à Iudice, ex quo apparet talis, aut talis circumstantia. fol. tali. Examen Testium adhibitorum ad visitationem Corporis delicti continet hoc & hoc. fol. tali*. Examen *Periti*, qui adhibitus est ad iudicandum de Corpore delicti, casu quo ex se non sit euidens; debet pariter adnotari, signato folio Processus, vt suprà. *Indicia contrà Titium sunt. Quod in serò talis diei visus sit, surripere paruam securim ab officina Fabri Lignarij, & eam abscondere sub pallio. Testis N. probat hoc fol. tali per hæc verba &c. Testis N. probet idem. fol. tali per hæc dicta &c. Vel Testis singularis est N. qui fol. tali dicit ita &c. Aliud indicium est, quod præter morem suum visus est absque calepodijs post horam noctis circuire Claustrum propè Sacristiam &c*. Pari modo scribantur exactè testimonia Testium probantium tale inditium. *Tertium indicium est, quod Titius summo mane die sequentis visus est exisse, cum pallio, per ianuam Ecclesiæ, & commoraſſe in atrio, & plateâ Ecclesiæ, & locutum fuisse cum puero, (cui dedit vnum Agnus Dei) ad aures, & statim puer cucurrit ad Ciuitatem, seù Villam, à qua festinanter venit quidam Miles, cui Titius paritèr locutus est ad aures, & dedit illi sportam, quam gestabat sub pallio, & Miles velociter discessit*. Similiter scribantur dicta Testium probantium tale indicium. *Quartum indicium est, quod Titius est malæ famæ; quod in tali, & tali Conuentu, in quo ipse morabatur commissa sunt alia furta, quorum Auctor ex publica voce, & fama, creditus est ipse; & ideo Superiores locales cum difficultate recipiunt ipsum in sua familia &c*. Et pari modo recenseantur omnia dicta Testium spectantia ad quemlibet articulum indicialem.

169. His diligenter adnotatis seligendi sunt loci, ex quibus deduci possint Articuli defensorij. Et adhoc sciendum, quod plerique scribentes indicant locum defensionis primum ab *Incompetentia Iudicis*, existimantes, quod, ad destruendum Processum, omnium exceptionum validissima sit defectus Iurisdictionis in *Iudice*, qua probata, in totum, & irreparabiliter ruit Processus. (d) Et ità etiam discurrunt de alijs nullitatibus, quæ eueniunt ex non seruata forma essentiali iuris. Sed si bene res examinetur, patebit, quod defensio hæc satis debilis est; & ad protelandum tantummodo iudicium excogitata. Posito enim quod *Iudex*, aut absque authoritate, aut modo illegitimo processerit; si Reus verè commisisse delictum probetur, poterit ab alio *Iudice* nouus Processus instrui, & defectus, commissi in constructione prioris, reparari.

170. Dico ergo, quod, primus locus veræ defensionis est, quod *Reus non commiserit vllo modo delictum*. Hoc autem probari potest, vel per absentiam *Rei* tali tempore elongati à loco delicti per tantam distantiam, quod non fuerit possibile fuisse ibi, vbi delictum commissum fuit. Secundò per probationes, quod delictum fuerit commissum ab alio. Tertiò quod *Reus* nullam potuit habere causam committendi tale delictum. Quartò quod non est verisimile, quod ipse tale crimen patrate potuerit. Quintò, quod *Reus* prætensus est Vir *Religiosissimus*, optimæ famę, de quo nullus vnquam locutus est malum. Et sagacis *Patroni* est cogitare probationes, per quas probari possit Articulus, quem proposuerit, iuxta facti exigentiam.

171. Huic loco proximus est probare, quod

quod *Reus* licitè fecerit id quod sibi, vt delictum, imputatur. Primò, quia percussit ad sui defensam; aut quod prouocatus fuerit &c. Secundo si fugit à Conuentu fuit ad habendum recursum ad *Superiores*; aut quia ibi periclitabatur eius vita ob capitalem inimicitiam alicuius, qui ei minatus fuit. Tertiò si furatus est, fuit ad prouidendum sibi de indumentis, aut alijs necessarijs, quæ non potuit habere à *Superiore* frustrà, & sæpius rogato; vndè de de iure naturæ potuit sibi prouidere de necessarjs ad vitæ sustentationem. Quartò quia defuit qualitas illa, in qua consistit formalitas delicti, qua non subsistente, actio non est criminalis. Quintò, quia defuit dolus, aut adfuit credulitas probabilis, iuxtà quàm credidit potuisse facere id, quod fecit. Et ità in omnibus delictis (quæ singulariter recensere laboriosum esset) ratiocinandum est, vt possit *Patronus* formalitatem delicti excludere.

172. Sequitur alius locus; & est demonstrando, quod factum non sit de iure punibile. Primò quia commissum fuit ex inaduertentia; aut mentis alienatione, ex insania, ebrietate, dolore, furore, amore, ira, somnolentia, & alijs de quibus suprà. (*e*) Secundò quia fuit de hoc aliàs inquisitus, & absolutus; & indicia noua non sunt specie differentia ab antiquis; aut ex se minimè probantia ad Torturam; vel fuit semel pœnitentiatus, licèt cum indulgentia *Superioris*. Tertiò, quià delictum iam est præscriptum, & *Accusator* non potuit illud deferre *Iudici*; & *Iudex* non potuit super eo procedere per viam Accusationis. Quartò, quia delictum non est clarè & concludenter probatum; vel quia Testes non iurarunt; vel quià Corpus delicti non remanet iustificatum; vel ob alios defectus, qui sunt in dictis Testium, de quibus infrà.

173. Alius locus est ab exceptione contrà probationes existentes in Processu. Hæc autem exceptio potest oriri, vel à dictis, vel à modo dicendi, vel à persona Testium. Primus modus excipiendi est cæteris validior, & in hoc strenuè, & diligenter debet adlaborare *Patronus*. Primò ponderando dicta Testium an sint concludentia de necessitate delictum. Secundò si reddant causam scientiæ dicti sui. Tertiò si specificent qualitatem, in qua consistit formalitas delicti. Quartò si concordet Testis cum Teste in substantialibus loco, tempore, modo, persona, occasione, numero; aut si ità concordent etiam verbaliter, vt possit præsumi subornatio &c. Quintò si in dictis adest varietas, vacillatio, inuerisimilitudo &c. Secundus modus etiam validus est excipiendo contra modum dicendi Testium; puta si deponat cum animositate; si plus dicat in responsione, quam contineatur interrogatione; si extendatur ad interpretationem mentis *Rei*, vltrà id, quod merè vidit in facto; si respondeat de iure, & non de facto simplici; si se extendit ad coniectandum delictum, de quo, vt certò, deponit ex actione, quæ ex se inuincibiliter non infert delictum; & alia huiusmodi, quæ in modo depositionis Testium possunt obseruari. Tertius modus est, excipiendo contrà personas Testium; puta quod sit Inimicus; seu Amicus, Familiaris, Coniunctus *Accusatoris*, aut Inimici capitalis; quod sit malæ famæ, leuis, solitus mentiri; quod pluries extraiudicialiter, cum iuramento, dixit contrarium ei, quod in Processu deposuit; quod aliàs fuerit conuictus de periurio; quod sit Infamis, Excommunicatus; inhabilis ad testificandum; quod tempore, quo dicitur commissum fuisse delictum, ipse Testis erat ebrius; & alia huiusmodi, quæ reddunt Testem, aut totaliter inhabilem, aut saltem testimonio suo vires adimunt.

174. Vlterior locus est excipiendo contrà formam Processus, vt potè in substantialibus defectiuam, & proindè nullam; hoc autem potest contingere multipliciter. Primò si non fuerit probatum ante omnia Corpus delicti. Secundò, si transmissa fuerit inquisitio, siuè constitutus *Reus* non præcedenti semiplena probatione. Tertio si Testes non fuerunt examinati præuio iuramento, aut sinè licentia sui *Superioris*. Quartò, si *Iudex* suggestiuè interrogauit. Quintò, si non constet, quod legitimè creatus sit *Notarius* à *Iudice*, iuxta dicta suo loco. (*f*)

175. Suppetit alius locus exceptiuus & est contrà Personam, siue modum procedendi *Iudicis*. Hoc autem contingit plurifariàm. Primò, si *Iudex* est Inimicus *Rei*, vel amicus *Accusatoris*, Familiaris, Coniunctus, aut habens interesse cum eo, vel cum alio, qui fuit offensus; aut est contrariæ Factionis, aut est riualis in concursu ad *Prælaturam*; aut si est præcipitosus, ignorans; aut aliàs grauauit *Reum*;

aut ostendit malum animum contra illum. Secundò, si processit absque debita facultate, inquirendo de aliquo delicto vltra terminos suæ Delegationis. Tertiò si, interrogandò Testes, aut *Reum*, animositatem contrà illum ostendit, quod deprehenditur ex interrogationibus cauillosis, impertinentibus, suggestiuis; ex iracundia, seu minis, quas fecit Testibus quia non deposuerunt contrà *Reum*, prout ille desiderare, præseferebat. Quartò, si denegauit competentes dilationes ad *Rei* fauorem; aut compescuit Testes, qui pro eo volebant deponere, & illos, vt falsos increpauit, & terruit.

176. Quæ autem hucusque dicta sunt quadrāt tàm pro Defensionibus, quæ fiunt ante Torturam, quàm pro illis, quæ fiunt antè Sententiam. Prosequendo verò methodum, qua se debet gerere *Patronus*, dico, quod benè ponderatis actis, & selectis locis opportunioribus, debet articulare Interrogatoria facienda Testibus repetendis, si speràt ex ilis se esse reportaturum aliquod argumentum defensorium. Et quià, vt suo loco, (*g*) diximus, Interrogatoria prædicta non debent continere nisi puram declarationem illorum, quæ Testes deposuerūt in primo examine, multus & ingeniosus debet esse *Patronus* in excogitando interrogationes, quæ præseferant quidem declarationem primi dicti, sed reuera inuoluant Testem (qui fortè falsus est) aut vt sibi contradicat, aut cadat in attestationem inuerisimilem; vnde corruat eius testimonium.

177. Formatis Articulis, debet eos præsentare *Iudici* coram *Notario*, & debent esse subscripti ab eodem *Patrono*, & inserti in actis. Facta Testium repetitione, & eius copia tradita *Patrono*, debet iste obseruare an *Iudex* Testes repetierit iuxtà singula interrogatoria; si aliquod ommissum, expunctum, & vltrà fas correctum viderit, & hoc putauerit *Patronus* maximè conducere ad *Rei* defensionem; debet comparere coram *Iudice*, & sibi dare in scriptis Libellum à se subsignatum, in quo instet repeti Testes super tali Interrogatorio; & si *Iudex* in eo non admittendo perstiterit, in eodem Libello appellet à *Iudice*, tamquam indebitè grauante *Reum*, non admisso tali, aut tali Interrogatorio, quod de iure debuit admitti; & Libelli prędicti formulam dabimus in *Secunda Parte*. Prędicta autem Appellatio debet sustineri.

178. Habita autem copia repetitionis Testium, *Patronus* debet formare Articulos defensorios excogitatos iuxta locos communes, quos paulò suprà insinuauimus, & ipsos à se subsignatos *Iudici* præsentare, & in actis debent inseri, iuxtà formulam, quam dabimus in *Seunda Parte*. Porrò probationes Articulorum, vel possunt deduci ex Processu offensiuo iam formato, vel debent constare per dicta aliorum Testium examinandorum. Si primum, benè quidem. Si secundùm, debet *Patronus* cuicunque Articulo proposito assignare Testes, per quos ille probetur. Examen autem horum Testium, & probationes per Scripturas, aut Instrumenta, quas *Patronus* deducit ad defensionem *Rei*, vocatur *Processus defensiuus*, in quo *Iudex* tenetur seruare ea omnia, quæ seruauit in examinando Testes contra *Reum*; & horum omnium Copiam tenetur *Iudex Patrono* communicare. Quod si *Iudex* aut indebitè Articulum aliquem reijciat; aut Testes repellat, impediat, terreat, aut quouis modo defensionibus *Rei* obicem ponat, potest *Patronus* appellare, prout suprà dictum est de Articulis interrogatorijs, & appellatio erit legitima.

179. Habita copia Processus defensiui, & ab eo erutis argumentis, quæ faciunt ad intentum, componat *Patronus* Defensiones, in quibus affectanda est claritas, & quantùm fieri potest, etiam breuitas. Præmisso illarum argumento, & Articulis, descendat ad rationes; in quibus ordinandis aduertat, optimum esse, minùs validas initio proponere; post acres; & vltimò fortissimas ad expugnandos animos *Iudicum* idoneas. Si sufficientes, & demonstratiuas habeat, omittat suasiuas, & probabiles; nam istarum permixtio obtundit quodammodò valorem illarum. Non sit superfluus in multiplicandis rationibus, quæ tædium legenti afferunt, & non in copia verborum, sed in neruo argumentorum confidendum est. Caueat citationes *Doctorum* multiplicare; sed citato vno, aut altero Textu Legali, cum vno, vel duobus *Auctoribus Classicis*, pertranseat. In citando autem *Textus Canonicos*, aut *Ciuiles*, sicut etiam alios *Doctores*, non fidat citationibus repertis apud *Auctores*, frequentissimè enim se deceptum inueniet, cum iactura suæ famæ, ac si *Iudicibus* imponere tentauerit: sed confrontet cum *Textu* citationes; & si eorum copiam

piam non habet, simul cum citatione afferat *Auctorem*, apud quem illam reperit, sic scribendo; *Text. in l. aut cap. tali; Bartol. vel Abb. in l. aut cap. tali, prout eum referri Auctor talis, tali &c.* Ita enim fiet, quod si falsa, vt frequentissimè accidit, reperietur citatio, non ipse, sed *Auctor* quem citat, habebitur in culpa falsæ citationis.

180. Completis, & præsentatis Defensionibus à se subsignatis, si *Reus* suspectos habet aliquos ex *Diffinitoribus*; nomine ipsius, potest *Patronus* instare apud *Prouincialem*, ne illi, qui *Reo* sunt suspecti, admittantur in *Diffinitorio* ad iudicandum in Causa illa. Potest etiam *Reus* per se comparere coram *Iudice*, & *Notario*, & siuè oretenus, siuè scripto instare, ne admittantur ad iudicandum ij, quos, vt suspectos, allegat. Et quia hæc est vera *Recusatio*, *Iudicis*, seruanda sunt illa omnia, quæ diximus de *Recusatione Iudicis* suo loco. (b) Verum est, quod ad probandam causam recusationis, quæ omninò exprimi debet in Libello, in quo suspecti alleganturm, non sunt eligendi *Arbitri*, coràm quibus causa prædicta probetur; sed probatio debet fieri coràm eodem met *Iudice*, puta Prouinciali, examinando Testes, quos *Reus* produxerit, nisi causa adducta esset ita euidens, vt probatione non indigeret: sicut si vnus ex *Diffinitoribus* esset coniunctus consanguinitate, parentela, familiaritate cum *Accusatore*; aut Offenso, aut Inimico capitali *Rei*. Et *Iudex* debet pronunciare, *An sit assentiendum Reo petenti, aut non*; & si pronuntiet non esse excludendos illos, quos, vt suspectos, recusauit *Reus*, potest iste appellare à tali interlocutoria, cum habeat vim diffinitiuæ, vt aliàs dictum est. (i) Formam autem talis Recusationis dabimus in *Secunda Parte*.

181. Omnia dicta hucusque quadrant pro Defensione *Rei*, tum antè Torturam, tum antè Sententiam. Si verò simus in casu quod *Reus* torquendus non sit, vel quià conuictus; vel quià confessus est; vel quia torquendum *Iudex* expedire non iudicauerit; suppetunt *Patrono* alij loci defensorij ex quibus potest *Reo* suffragari. Vnus est casu quo *Reus* sit confessus. Potest autem tunc articulare; Confessionem *Rei* fuisse, erroneam, adducendo aliquam Causam ex ijs, quas enumerauimus suo loco, (l) propter quas potest *Reus* contrà propriam Confessionem venire. Aliùs locus est, articulando, quod ob tale delictum non meretur pœnam ordinariam, sed tantùm extraordinariam; & iste est postremus locus, per quem possit *Patronus* suo Clientulo patrocinari.

182. Quia verò ad Sententiam diffinitiuam citandus cum *Reo* est, etiam *Patronus*; statuat iste sibi *Deum* præ oculis, & videat si Sententia sit iusta, licet aliquantulum rigorosa; vel si est euidenter iniusta, aut nimis grauatoria. Si primum; consulat *Reo*, vt patienter pœnam subeat, & cum humilitate, satisfaciat iustitiæ. Vt plurimùm sibi probro ducunt *Patroni*, si suos Clientes, quaquauersùm non reddant à pœna totaliter immunes; hinc omnia versant, vt hoc consequantur contra ius, & fas. Hoc malum est, & *Religiosæ Reipublicæ*, & animabus proprijs damnosum; non enim debent aut Articulos scienter falsos proponere, aut indirectas vias inuestigare, vt culpæ obnoxium reddant pœnæ expertem; & si hoc faciunt, lædunt publicum iustitiæ bonum; quod impediunt; *Religionem*, & *Superiores* conturbant, quibus manus alligantur, ne Criminosos castigent; & seipsos etiam peccatis illigant, vt diximus in principio Quæstionis. Omnia hæc inconuenientia ideò incurrunt nonnulli *Patroni*, quia aberrant à verò scopo, ob quem à iure eorum munus fuit excogitatum. Finis fuit, ne Innocens condemnetur, neue ignorans, aut simplex à *Iudice* animoso, *vltrà* fas, *præter*, aut *contrà* iuris regulas grauetur. Hunc ergo finem solùm sibi statuere, debet *Patronus*, dum suscipit patrocinium alicuius; proindè si cognoscit Clientulum verè deliquisse, & *Iudicem* legaliter in sententiando processisse; non debet nisi suadere Clienti, vt humeros colligat, & si peccauit, pœnas delicti luat. Si enim sibi indebitè persuadeat, vt contrà Sententiam appellet à *Iudice*, qui benè sententiauit; lædit *Patronus* malo consilio animam suam. Appellatio enim redditur iniuriosa *Prælato* tamquàm iniustè sententiauerit; turbulentias, & inquietitudines in *Prouincia* suscitat, & nutrit; *Reum*, vltrà fas, à pœna liberando, relinquit de peccato incorrectum, in culpa contumacem, ad noua delicta animatum, & de victoria contrà *Superiores* iactabundum. Tandemque pro *Reo* nil proficit, quandoquidem, cognita à *Iudice ad quem* iniu-

iniustitia Appellationis datam Sententiam confirmat, & ad normam Constitutionum illi pœnam duplicat. Totum ergo, quod licitè, & tuta conscientia, potest *Patronus* suadere Clienti suo, (quem verè *Reum* nouit delicti, super quo molestatur,) antequàm deueniatur ad Sententiam, aut ad Torturam, est, vt sibi suadeat, deuenire ad *compositionem* cum *Prælato*, de qua aliàs. (*m*) Hoc enim modo nec læditur iustitia, nec infamatoria pœna à *Reo* subitur, & sibi in parte suffragatur.

183. Si autem euidenter pateat Sententia iniusta, siue nulla, eo quia continet errorem intolerabilem, & Clientem enormiter grauat; tunc suggerat *Reo Appellationem*; quam tamen, sicut & omnia acta coram *Iudice*, debet proonere modestis, & Religiosis verbis, quæ reuerentiam debitam ergà *Superiorē* præseferant; ostendantque non ex ceruicositate, aut pruritu altercandi cum eo, Appellationem oriri, sed ex pura necessitate defensionis, naturali iure permissæ.

II. Quæritur quomodo pro parte Fisci responsio sit formanda defensionibus Patroni?

SUMMARIUM.

184. *Fiscus est bursa Prrincipis.*
Fiscus apud Regulares improprijssimè dicitur.
Causæ Fiscales quæ dicantur.
Causæ Criminales Capitales sunt Fiscales, & quare.
Aduocatus Fiscalis propriè in Religionibus non datur.

185. *Fiscus, & Fiscalis Aduocatus in quo sensu dicantur inter Regulares.*
Quare introductus in Iudicijs Regularium Aduocatus Fiscalis.
Aduocatus Fiscalis induit personam Actoris, dum Iudex procedit ex Officio.

186. *Difficultas contrà prædicta resoluitur.*

187. *Iudex non debet componere responsiones ad Defensiones Patroni.*
Incommoda quæ ex hoc sequuntur.
Naturale est, vt quisquis plùs æstimet sua quàm aliena.

188. *Aduocatus Fiscalis solam Iustitiam præ oculis habere debet.*
Deputatio Aduocati Fiscalis debet fieri per Decretum Iudicis.

189. *Responsio ad Defensiones Patroni quomodò formanda à Fiscali.*

190. *Quæ curanda à Fiscali in formanda responsione.*

191. *Responsio Fiscalis est Patrono communicanda antè Sententiam.*

192. *Patronus debet replicare contrà responsiones Fiscalis.*

184. Respondeo, quod apud Nos, & omnes alios *Regulares* improprijssimè dicitur vigere *Fiscum*, nomine cuius agit *Aduocatus*, qui contrà *Reum* agit; dum ipsius Defensiones impugnat. Etenim *Fiscus* nihil aliud est, nisi *bursa Principis*, de qua festiuè scribit *Bossius*, (*n*) quod *prius fuit crumena, quæ paulatim creuit in saccum, & ità intumuit, vt euaserit in domum, quæ dicitur ærarium, & Camera Principis*. *Aduocatus* porrò *Fisci* non agit, nisi quando causa Ciuilis est, & in ea agitur de interesse *Principis*; & in criminali iudicio pariter agit, quandò, ratione delicti, bona Delinquentis adiudicantur *Fisco*, & dicuntur esse *confiscata*. Cæterum Fiscales Causæ non sunt, vbi tractatur principaliter de crimine, & persona Delinquentis, etiam si tractetur de interesse *Fisci*; sed sunt vbi tractatur de bonis, vt deducitur ex *iure*. (*o*) Concedo quidem, quod etiam causæ criminales Capitales vocantur *causæ Fiscales*, vt probatur ex alia *Lege Glossata*, (*p*) hoc autem est quandò competit Confiscatio bonorum ratione delicti; quod si hæc cessaret ex aliqua dispositione Statutaria (vt est in pluribus locis, in quibus non habet *Princeps* ius confiscandi) causa illa non esset vllo modo Fiscalis. Ex his ergò apparet manifestè, quod apud *Regulares*, & maximè apud Nos, qui paupertatem strictissimam, tum in communi, tum in particulari, præ cæteris omnibus *Religionibus*, profitemur, nullus potest esse *Fiscus*; & consequenter nulla Causa Criminalis valet esse Fiscalis, cum *Regularis Reus* nullum habeat proprium peculium, quod, ratione delicti, debeat *Religionis Fisco* applicari. Sequitur ergo, quod si *Fiscus* in Religione non est, neque pariter poterit dari

dari *Procurator*, nec *Aduocatus Fiscalis*.

185. Quià tamen in Sæcularibus Foris in quacumque Causa, ex inolita consuetudine, interuenit *Fiscalis Aduocatus*, seu *Procurator*, qui contrà *Reum* agit, ad horum imitationem, introductus est in *Religione Fiscalis*, qui partes Iustitiæ vindicatiuè sustinet; proindè quidquid facit contrà *Reum* procurando vindictam delicti, de quo est culpabilis, dicitur translatiuè de *Ratione*, siuè *Iure Fisci*; & ille, qui talia iura proponit vocatur *Fiscalis*. Et re vera incongruum est, quod *Prælatus*, qui est *Iudex*, sit contrà *Reum*, dum magis ad ipsum spectat esse pro *Reo*; necessarium proindè est, ne *Prælatus* idem sit simul *Iudex*, & pars, siuè *Actor*, quod, quādò ille procedit *ex Officio* interueniat vnus, qui, nomine iustitiæ publicæ, induat personam *Actoris*; instet pro vindicta debita delicto, & rationes, quas, ad hanc effugiendam producit *Patronus Rei*, aut soluat, aut debilitet, ad hoc, quod ex rationum conflictu, hinc indè ventilatâ Causâ, clarior euadat iustitia, siuè prò; siuè contrà *Reum*, & maiori securitate procedat *Iudex* ad absolutionem, seu condemnationem. Quandò proceditur per Accusationem criminaliter, superfluit Officium *Fiscalis*, quià *Accusator*, siuè eius *Patronus* ad sustinendam actionem respondet ad iura allata pro *Reo*; non sic autem si procedatur per Accusationem, siuè Exceptionem ciuiliter, tractetur tamen de delicto publico; nec quandò *Iudex ex Officio* procedit, si quidem tunc deficit, qui *Reo* contrarietur, & Causa Iustitiæ publicæ, absque Tutore, remaneret destituta; non enim spectat ad *Superiorem*, qui est *Iudex*, & debet esse inter Litigatores indifferens, partem Iustitiæ publicæ suscipere patrocinandam; & sic iudicium exerceri inter duas personas tantùm, nempè *Iudicem*, & *Reum*; debuit proindè introduci *Fiscalis*, qui contrà *Reum* ageret.

186. Nec contrà hæc obstat, quod si *Iudex* procedit *ex Officio*, tunc benè se gerit tanquam pars, siuè *Actor* contrà *Reum*, cum inquirat de delicto nemine Accusante; nec tamen per hoc vllum sequitur inconueniens; ità paritèr bene posset *Iudex* ex se, nullo adhibito *Fiscali*, ad rationes allegatas pro *Reo* respondere, & & illa infringere. Quia falsum est, quod, quandò *Iudex ex Officio* procedit, nullus *Accusator* interueniat. Si enim procedit per Denunciationem, *Denunciator* habet rationem *Accusatoris*, & ideò non potest esse Testis; (q) si procedit per Inquisitionem *Fama* succedit, & induit, per fictionem iuris, personam pariter *Accusatoris*, & inquirit tantùm super facto, & de veritate. Quandò autem deuenitur ad quid iuris contrà *Reum*, succedit Denuncianti, Qureelanti, aut Famæ *Fiscalis Promotor*, *Procurator*, seu *Aduocatus*, qui tuetur Iustitiæ, seu *Reipublicæ* partes contrà *Reum*. Et ità optimè congruit rationi, quod in *Religione*, in criminalibus iudicijs *Fiscalis Promotor* interueniat.

187. Respondeo secundò, quod vsus apud multos obtinuit, quod *Iudices* ipsi (si tamen docti sunt) forment responsiones ad argumenta *Patroni* producta ad fauorem *Rei*; aut saltem committant hoc negotium alicui Viro docto, sed in primis intimo, & partiali *Superioris* ipsius, siue *Iudicis*. Hæc autem praxis vtroque modo damnabilis est, & specialiter primo modo. Etenim humanæ infirmitatis est, ità considerare, quæ nostra sunt, ità diligere, ità cæteris præferre, vt aliorum meliora spernamus, nostra deteriora, vt à cæteris suspicienda existimemus. Hoc naturale cuique est; & si Asinus sedebit Iudex in contentione de pulchritudine corporis inter pullum Equinum, aut Asellum; aut inter hunc, & Lusciniam de vocis suauitate, iudicabit profectò Asinus ad fauorem filij sui, qui sibi, & membris venustior, & voce iucundior apparebit, & hoc non alia ex causa, nisi quia Asellus ab ipso genitus est. Nec aliter euenit in casu nostro de partu mentis, ac de fetu ventris. *Iudex* enim, maximè si proprij ingenij philautia laborat, rationes quas mente, calamo obstentricante, parturiuit ad eneruandas *Patroni* defensiones, ità æstimat, tanquam oracula ex tripode, siue legum medullam, quibus nulla possit dari responsio; quamuis sint ineptiæ pueriles, aut verba sonantia tantùm, neruo solidæ veritatis destituta. Hinc fit, vt quamuis argumenta *Patroni* sint fundata, &, nec in minimo, labefactata per responsionem suam; tamen, passione intellectum obfuscante, non videt *Iudex* veritatem, dum à se dicta præualere putat, quæ verè non præualent, & ità in sententiando errat. Et licet in *Diffinitorio* alij *Coniudices* sint, qui possint verum discernere, tamen hoc non prodest, quia si *Diffinitor* ob proprium

prium interesse est coniunctus cum *Prouinciali*, ne sua perdat, non contrariabitur, sed cum eo sentiet. Aliter contentiones nascentur in congressu, pugnabit enim *Prouincialis* pro lucubratione sua, quasi pro aris, & focis.

188. Pariter si obnoxius *Prouinciali* responsiones formandas, & officium *Aduocati Fiscalis* suscipiet, alium finem non habebit nisi existimationem illius in structura processus sartam, tectamque conseruare; non veritatem, & iustitiam tueri; & ità munere suo fungetur, non desiderio publici boni, sed commodi priuati. Hine, vt huic adlaboret, rationes, seu responsiones cauillosas; impertinentes, leues, & sophisticas cõfinget, quæ cum plausu legentur à *Iudice*, maximè, si sint, vt assolet, adulationis lenocinio comptæ, & nullæ iudicabuntur rationes *Patroni* ad fauorem *Rei*, quantumuis sint solidæ, & fundatæ; & sic pari modo rectitudo iustitiæ præuertetur. Vt ergo omnia, quæ puritatem Iudicij maculare occasionaliter possunt, anteuertantur; *Iudex Deum* timens integrum, doctum, & *Deum* timentem *Religiosum*, & qui placere hominibus non studeat, seligat, & huic officium *Aduocati Fiscalis* demandet; ità enim fiet, vt proponantur ab eo illæ solæ responsiones, quæ soliditati iustitiæ, & veritatis innituntur. Deputatio autem talis expedit, quod fiat decreto *Iudicis*, & de ea appareat in processu, & eius formam dabimus in *Secunda Parte*.

189. *Aduocatus* autem *Fiscalis* in responsione sua contrà *Reum*, quo ad modum, eadem præstare, debet, quæ superiori Quæstione diximus de *Patrono*, puta affectare claritatem, breuitatem, & fidelitatem, & ordinem in proponendis Articulis, citandis *Textibus*, & *Doctorum* auctoritatibus, & distribuendis argumentis. Quo verò ad rem, duo pręstare debet, nempè vrgere ea, quæ ex ventre processus, apparent, & maximè faciunt contra *Reum*; & enodare argumenta adducta à *Patrono* in fauorem *Rei*. Dixi, quæ apparent ex ventre processus; non enim aut potest, aut debet *Fiscalis* alia proponere, quæ in processu non habentur; quia illa erunt tanquam extraiudicialiter dicta, & sic non probata; proindè non habenda in consideratione. Excipiuntur verò ea, quæ sunt euidentia, & notoria, hæc enim potest proponere tanquam certa, & quæ nulla egent probatione; sed si aliquod habet, per quod possit *Reus* vrgeri, & de eo non appareat aliquid in processu, debet *Fiscalis* instare apud *Iudicem*, vt examinet ad fauorem *Fisci* tales, aut tales Testes, per quos probare intendit talem, aut talem Articulum; & in hoc *Fiscalis* se geret adamussim eo modo, quem dedimus supra, docendo quomodo debeat *Patronus* Articulos probatorios pro *Reo Iudici* proponere, & Testes exhibere.

190. Quia verò coguntur *Patroni* dissimulare argumenta, quæ magis arctant *Reum*, & ad quæ non potest responderi, & illa intacta relinquere; illa debet *Fiscalis* maximè proponere, & vim eorum expendere; & in hoc puncto multus esse debet, & magis instare; hic enim, vt plurimum viget neruus eorum, quæ pro iustitia contrà *Reum* faciunt. Pro responsione verò ad rationes *Patroni* curet primò *Fiscalis* confrontare *Iura*, & *Doctores* ab eo allegatos, & labori in hoc non parcat, & frequentissimè inueniet allegata, aut ex integro ficta, aut deprauata, aut perperàm intellecta, aut ad alium sensum ab *Auctoribus* tradita. Si hæc minimè reperit, & *Doctores* inuenerit re vera loquentes, prout refert *Patronus*, debet *Fiscalis* vti distinctionibus (si potest) ad conciliandas cum à se propositis authoritates *Doctorum*; sin minùs dicat conclusionem *Patroni* non esse iu *Iure* certam, sed probabilem tantùm, cum habeat *Doctores* illam impugnantes, quos citabit, & eorum fundamenta quantùm poterit fortificabit; viceuersa demonstrando infirma, debilia, & non concludentia iura *Doctorum*, qui in contrarium citati fuerunt à *Patrono*. Et ità vel fundamenta contraria, vel saltem Aduersarij rationes, quæ videbantur demonstratiuæ, apparebunt tantùm probabiles, & erit in arbitrio *Iudicis* cum securitate iudicare, & amplecti opinionem, quam maluerit. Si agatur à *Patrono* de nullitate processus ex aliquo defectu, siue excessu commisso à *Iudice* in fabricatione, potest recurrere ad illas limitationes, quæ passim ab *Auctoribus* referuntur, tractando de nullitatibus processuum ex forma non seruata, & ex alijs capitibus; & illas compendiosè, vltrà plures alios, recenset *Philippus de Bictis* in sua *Epitome quæst. 156. per totam*, quæ cuicumque obuia est; & tandem curabit non studio contentionis, sed desiderio veritatis adducta à *Pa-*

trono

trono siue in totum, siue in partem eneruare.

191. Composita responsione, & præsentata *Iudici*, debet hæc omninò communicari *Patrono Rei*, vt si habet quid dicendum pro eo, adducat. Et circa hoc mala viget consuetudo, & verus abusus; etenim, vt plurimum, talis responsio *Diffinitoribus* tantùm ostenditur, & *Patronum* latet. Hoc verò iniustum est, & periculosum. Quia remedia pro *Reo*, si non maiora, saltem debent esse proportionabiliter æqualia ijs, quæ sunt contrà eum; & iura magis inclinant ad fauorem, quam ad offensam *Rei*. Patet autem, quod hoc modo non sunt æqualia, imò potior est conditio *Fisci*, quam *Rei*: etenim *Fiscus* duplicem actionem habet contrà *Reum*, prima est, quando ad eius offensam Testes examinat, ipsumque, ex probationibus habitis, *Reum* constituit; secunda est, quanquando *Fiscalis*, respondendo ad defensiones *Patroni*, illum nouiter impugnat: *Reus* autem semel tantùm se tuetur; quia licet in examine suo possit se tueri aliqualiter, tamen defensio illa, vtpotè consistens circa factum non probatum, est nullius valoris, & vera est Defensio, quæ sibi paratur à *Patrono*, quæ ex iure, & facto probato eruitur; & hæc est vna vice tantùm asserta. Non ergo æqualis, sed longè deterior, tali pacto, euadit conditio *Rei*, quod absurdum est. Periculosus insuper est modus iste. Etenim somniata iura, & falsas auctoritates potest allegare *Fiscalis*, vt *Patrono* respondeat, & hoc modo imponere *Iudicibus*, qui vt plurimum contenti eo, quod vident scriptum, in illo quiescunt, nec veritatem allegatorum in fonte quærunt; & ex hoc summè potest periclitari iustitia, reputantibus *Iudicibus* prostratas defensiones *Patroni* per responsionem *Fiscalis*, quod tamen nullo modo erit, vendente hoc falsa, pro veris.

192. Nè igitur talia incommoda sequantur, debet omninò communicare *Iudex Patrono* responsiones *Fiscalis*, vt contrà eas replicet vel scripto, vel oretenùs coram toto *Diffinitorio*; sed expedit, quod hoc fiat scripto (compendiosè tamen, ne vltrà conuenientiam actus iudiciales dilatentur,) quia commodiùs est cuique *Diffinitori*, ante Sētentiam, vtrorumque iura perpendere, & rationes examinare, vt iustam Sententiam consulere possint. Quod si in causa ciuili *Actor*, & in causa criminali *Accusator*, vt aliàs dicemus (r) respondet ad ea, quæ *Reus* adducit pro se; & *Reus* replicat contrà *Actorem*, vel *Accusatorem*, pari modo hoc fieri debet contrà *Aduocatum Fisci*, qui, vt diximus, personam *Actoris* sustinet pro iustitia publica.

Citationes Tituli præcedentis.

Pag. 703. col. 1.

(a) *Farinac. quæst. 125. num. 72. Guazz. defen. 29. cap. 4. num. 2. apud Bict. tract. 8. num. 5.*
(b) *Angel. Marsil. Farinac. apud Guazzin. loc. cit. num. 3.*

Pag. 703. col. 2.

(c) *Bart. Angel. Carer. Gramm. Marsil. apud Clar. quæst. 96. vers. Quaro nunquid. Salycet. Scacc. quos dat Baiard. quæst. 96. num. 6.*
(d) *Sgroi par. 7. cap. 1. nu. 7. & ibi Caualc. de Brach. Reg. & Conrad. Pract. tit. de Mod. proced. ant. diffinit. num. 3.*
(e) *Dionys. Gothofred. Fragmen. 12. Tabular. tit. 26. Seru. ad Aeneid. lib. 6. vers. 609. & 610.*
(f) *Caluin. Lexic. vers. Patronos primum.*

Pag. 704. col. 1.

(g) *Caluin. Lexic. loc. cit.*
(h) *l. Rem non. §. Patroni. C. de Iudic.*
(i) *Penn. Direct. Inquisit. par. 3. Comm. 28. §. Dandus est autem.*

Pag. 704. col. 2.

(l) *Tit. Tortura. §. 9. l. Vnius. §. Cognitū. ff. de Quæst. Gomez de Delict. cap. 13. num. 33. Farinac. qu. 38. num. 3. & quæst. 39. num. 3. Clar. quæst. 59. init. Sgroi par. 6. cap. 1. num. 7. & 10.*
(m) *Afflict. decis. 591. num. 2. & seqq. Scacc. de Iudic. lib. 1. cap. 9. num. 88.*

Pag. 705. col. 1.

(n) *Tit. Tortura. §. 6.*

Pag. 705. col. 2.

(o) *Clar. quæst. 49. vers. Sed nunquid.*
(p) *Glos. in l. Non tantùm in verb. Acquescit. ff. de Appell. & relat. Farinac. quæst. 39. num. 51. Guazzin. defen. 27. cap. 1. num. 1. Ricc. Prax. for. Eccl. resol. 6. num. 4. Sgroi par. 6. cap. 1. n. 31.*
(q) *Guazzin. defen. 27. cap. 1. num. 2.*
(r) *Marsil. in l. Vnius. §. Cogniturum. num. 25. ff. de Quæst. Clar. quæst. 64. vers. Sin autem. Chartar. de Inter. reo. lib. 4. cap. 1. num. 155. Magon. Decis. Lucen. 31. num. 22. apud Sgroi par. 7. cap. 1. num. 8.*
(s) *Iason. in l. 1. num. 10. ff. Si quis caut. in iud.*

Pag. 707. col. 1.

(t) *Tit. Quam. §. 3.*

Pag.708. col.1.

(u) *Castren.consf.201.col.2.lib.1. & consf. 246. col. final.versf.Breuiter.eo.lib. Lap.Alleg.82. iuit. Imol.consf. 110.in princ.Roman. consf.163. nu. 2.apud Tusc.litt.P.concl.85, num.3, & concl. 87.num.1.3.& 11.*

(x) *Stat.Reformat.cap.5.num.14.*

(z) *Helmont. Tumul. Pest. tit. Cuius gen. sit pest, paul.post med.fol.m.147.col.1.*

(a) *Concil. 2. Hispalen. cap.6. relat. in cap. Sexta actione,15.q.7.vbi Glos.in verb.Absque.*

Pag.708.col.2.

(b) *cap.Felix 15.q.7.cap.Degradatio.de Pœn.in 6. Glos. 1 in cap. Si quis Præsbiter, de Cler. Excom.minist.*

(c) *Concil.Trident sess.13.cap.4.de Reform.*

(d) *Suar. de Censur. disp. 30 sect. 1.num.20. apud Barbos.Collect.in concil sess.13. cap.4. de Reform.*

(e) *Aldret.de Relig. discip. lib. 2.cap. 17.num.15. apud Barbos.loc.cit.*

Pag.711. col.1.

(a) *Tit.Tortura.§.1.*

(b) *Tit.Tortura. §.2.*

Pag.711.col.2.

(c) *Tit.Applicatio.§.9. 15.& 36.*

(d) *Tit. Applicatio. §.3.6.9.26. & 28.*

(e) *Tit.Tortura.§.1.*

(f) *l.Cum vir.C.Ad l.Iul.de Adult.*

(g) *Sanctor.Comment.cap.7.Stat.5.versf.Nota 3.detriment.fol.mihi 393.*

Pag.712. col.1.

(h) *cap.Priscis.& ibi Archidiac.& Dominic. versf. Quæro an ista.55.dist.cap. Cenomanensem.56. Dist.cap.Monachus,67.Dist. Glos.in cap. Post translationem. in verb. Cessante. de Renunc. I.B. Nicola, Regul. iur. tom.1. lib.3.fol.133. versf.Causa dispensationis.*

(i) *Tit.Applicatio. §.60.*

Pag.712.col.2.

(l) *Tit.Testes.§.11.*

(m) *cap.Cum inveteri.de Elect. cap. Cum olim. de Arbitr. Abb.in cap.Non potest. nu.21.de Sent. & re iudic.*

(n) *Angel.consf.269.Add.ad Abbat. in cap.Decernimus num.13.do Iudic.*

Pag.713.col.1.

(o) *Host.& Abb.in d.cap.Decernimus. num.13. de Iudic.Io.Andr.in cap. Contingit.de Arbitr.*

(p) *cap.Statutum.§. Assessores.de Rescr.in 6.*

(q) *Glos.in figur.cas.in cap. Statutum. §.Assessores, de Rescr.in 6.*

(r) *l.Item si vnus. §.Idem Pomponius.ff.de Arbitr.*

Pag.713.col.2.

(s) *Abb. in cap.Si pro debilitate.num.8.de Off. Iud. Delegat.*

(t) *cap.Cum æterni.de Sent.& re indicat.*

(u) *Bart.in l.Titium.§.Si plures. ff.de Admin.tuto. Anani. consf.186. & 188. apud Sebast. Sapia Add.ad Abbat.in cap.:, in fin.de Off. Delegat.*

Pag.714. col.1.

(x) *Tit.Applicatio.§.49.*

Pag.714. col.2.

(z) *Io.Caluin.Lexic.verb.Prætextus.*

Pag.715.col.2.

(a) *Gabriel. Bertaz. Scacc. Clar. Baiard. Canalc. Guazzin. Farinac. apud Sgroi par. 6. cap. 1. num.10.*

(b) *Caluin.Lexic.verb.Gratis.*

(c) *Matth. cap.10.versf.8.*

(d) *cap.Emendari.cap.Dictum.1.q.1. cap. Qui recte.11.q.3.*

(e) *Glos.in cap.Statutum.§.Insuper.in verb.Gratis. de Resc. vbi Archidiac. in 6. in Add. Alberic. Dictionar.eo.verb.*

(f) *Roman.cap.3.versf.24.*

(g) *Psalm.118.versf.3.& 161.*

(h) *cap.Dilectus.il 2.in fin.iunct.Glos.in verb.Gratis.de Simon.cap.Tua nos.eo.tit.*

Pag.716. col.1.

(i) *Tit.Patronus.§.1.*

(l) *Guazzin defen.24.cap.2.n.3.& 5.Marsil.Pract. crim.versf.Nunc videnl. num.4.Cland. ad Bertazz. consf. 30. litt. A. versf.Secundò ampliat, apud Sgroi par.6.cap.1.num.10.*

(m) *Hostien. Pax. Gutier. Mirand. Portel.Suar.de S.Iulian.Manc.Sanch. Ioseph de S.M.Thom. à Iesu.Lug.Pellizz.Lezan. Roderic. Bouer.Ant. à Spir. Sanct. Berti apud Sgroi par. 6. cap.1. num.14.*

(n) *Clar.quæst.49.versf.Et hæc.Paris.consf.2. n.155. lib.3.Baiard.quæst.49.nu.6. Canalc.de Brub. Reg par.3.num.45.Guazz.defen.24.cap.3.nu. 4.apud Bi... q.90.n.8.*

(o) *cap. Qualiter. & quando. il 2.§. Debet.de Accusat.*

Pag.716.col.2.

(p) *cap.Per tuas.de Simon. Bart.in l.In quæstion ff. Ad l.eg. Iul. Maiest. Marsil. consf.20.num.27. Crauet. Roland. Grammat. Paris. apud Berti Pract.crim.tit.11.cap.11.num.5.& 6.*

(q) *l.Ab adgnatis.ff.de Cura.furi.*

Pag.717.col.1.

(r) *l.In ratione.la 2.§.Rursus.ff.Ad l.Falcid.*

Pag.717.col.2.

(s) *cap.Licet Heli.Extra. de Simon.*

(t) *Glos.in cap.Tua nos. in verb. Duximus. de Simon.*

Pag.718. col.1.

(a) *Penn.Commen. 123. versf. Quoniam verò. Direct.Inquis.par.3.q.75.*

(b) *Authent.de Non alien.cap.9. §.Oportet. coll.2. Authent. de Restit.& ea, quæ par. 11. versf. cap.1.§.Sancimus.coll.4.*

Pag.

Pag.719. col.1.

(z) *Paul. IV. Constit. Cum sicut.1. Nouemb.1561. in litt. diuers. Pontific. post Repert. Inquisit.*

(a) *Penn. Direct. Inquis. par.3. quæst.75. Comm.124. vers. Tametsi.*

(b) *Conc il. Biterren. cap.10. apud Peun. Comment. 29. §. Sextus modus. par.3. Direct. Inquis.*

(c) *Direct. Inquis. par.3. tit. Mod. sex trad. cap. proc. fol. mihi 449.*

Pag.719. col.2.

(d) *cap. Qualiter, & quando. §. Ad corrigendos. il 2. de Accusat.*

(e) *Villagut. lib.2. cap.2. concl.4. Megal. Pract. crim. cap.9. num.15. Ghisler. de Iudic. Regular. cap. 11. num.24. apud Sgroi par.6. cap.2. num.14. Passerin. Trib. Regul. quæst.25. art.2. n.29.*

(f) *Passerin. loc. cit. num.28.*

Pag.720. col.1.

(g) *Roderic. tom.2. quæst. 16. art.1. in fin. & ibi Segura de Aualos. Auil. & Azeued.*

(h) *Statut. Salmant. 1553. cap. 10. vers. Districtè per obedientiam. Orb. Seraph. tom. 3. fol.339. col.1.*

Pag.720. col.2.

(i) *Statut. Vallisolet. cap.10. §. Illud præterea. Orb. Seraph. tom.3. fol.532.*

(l) *Statut. Vallisolet. cap.7. tit. de Pœn. in gen. §. Ad pacem.*

Pag.721. col.2.

(m) *Roderic. tom.2. quæst.16. art.1. in fin.*

Pag.722. col.1.

(n) *Clar. quæst.49. vers. Et hæc quidem.*

Pag.722. col.2.

(o) *Direct. Inquisit. par.3. tit. Modi sex traden. & c. vers. Iste modus.*

Pag.723. col.1.

(p) *Clar. quæst. 11. vers. Item quæro, & ibi Blanc. Pract. fol.5. num.33. Gomez Delict. cap.12. num.18. Butr. in cap. Qualiter, & quando. §. Debet. num.40. il 2. de Accusat. Clar. quæst.45. vers. Cæterùm. & apud eum Card. Alexand. in cap. de Accusat. col.39. cau.2. q.8.*

(q) *Capyc. decis.74. Baiard. d. quæst.45. num.75. & quæst.49. num.38. Chartar. de Inter. Reo. lib.3. cap.2. num.70. apud Sgroi par.6. cap. 1. nu.16.*

Pag.723. col.2.

(r) *Formular. tit. Form. torquen.*

(s) *Tit. Quam. quæst.2. per tot.*

Pag.724. col.2.

(t) *Caualcan. de Test. par.5. num.169. Guazz. Defen.25. cap.1. num.12. apud Sgroi par.6. cap.1. num.28.*

Pag.726. col.1.

(u) *Ricc. decis.280. num.3. apud Sgroi loc. cit. n.29.*

(x) *Caball. cas.50. num.2. Guazz. Defen.25. cap.11. num.13. Sgroi loc. cit. num.25.*

Pag.726. col.2.

(z) *Tit. Exceptio. §.2.*

(a) *Tit. Exceptio. num.6.7. & seqq.*

Pag.727. col.1.

(b) *Tit. Accusatio. §.4.*

(c) *Cuman. cons. 74. apud Tusc. litt. I. concl.160. num.5.*

(d) *Clar. quæst.53. vers. Caueant tamen.*

Pag.727. col.2.

(e) *Tit. Canones. §.2.*

(f) *Tit. Canones. num.72.115. & 129. & tit. Quales. num.43. & seqq. & 49.*

(g) *Inst. tit. de Iniur. §. In summa. lib.4.*

(h) *Clar. §. Iniuria. vers. Sed quæro. Roman. cons.97. in fin. Menoch. de Arbitr. cas.242. num. 5. & seqq.*

(i) *Alberic. in l. Senatusconsulto. num.3. de Off. Præf. Alex. cons.13. num.10. vers. Sexto præsuppono. lib.6. Roland. cons.48. n.7. lib.2. quos dat Clar. quæst.35. vers. Solet etiam.*

(l) *Clar. d. qu.35. loc. cit.*

(m) *Bald. in l.1. C. Vnde vi. Paris de Pute. de Syndic. fol.275. num.5. & fol.335. n.4.*

Pag.728. col.2.

(n) *Glos. in cap. Clerici.81. Dist. Innoc. in cap. Dudum. il 2. de Elect. Boss. tit. de Fauor. defens. un. 2. Caualc. de Test. par.2. num.166. apud Sgroi par.6. cap.2. num.42.*

(o) *Caualc. de Test. par.1. num.64. & par.2. nu.178. & par.3. num.151. apud Sgroi loc. cit. num.46. & 49.*

(p) *Iason. in l. Vt vim. col.2. ff. de Iust. & iur. Crauet. Grammat. Gomez. Gabriel. Honded. Mascard. Farinac. Roland. Guazz. apud Sgroi loc. citat. num.53.*

(q) *Mazzol. Mascard. Viui. Gabriel. Crauet. Gomez. Boss. Gramm. Honded. Clar. Baiard. Bertaz. Farinac. quos dat Sgroi par.6. cap.2. nu.58.*

Pag.729. col.2.

(r) *Clar. quæst.53. vers. Præterea dixi in fin. Honded. cons.100. num. 34. vol.1. Farinac. quæst. 69. num. 59. & quæst.70. num.18. apud Sgroi loc. cit. num.61.*

Pag.733. col.2.

(a) *Clar. quæst.60. init. Abb. & alij DD. in tit de delict. puer. Hostien. in summ. eod. tit.*

(b) *l. Auxilium §. In delictis ff. de minor. Gramm. decis.23. nu.12. Plaza lib.1. delict. cap.32. nu.12. apud Clar. quæst.60. init.*

(c) *l.1. in princip. ff. de Minor.*

(d) *Farinac. quæst.92. num.108. Guazz. in. defen.33. cap.17. num.1. apud Passerin. quæst.28. art.2. num.28.*

(e) *Iuuenal. Satyr.8.*

Pag.734. col.1.

(f) *l.2. ff. de Term. mot gloss. in l. Ferè in omnibus ff. de Reg. iur. cap. Fraternitatis 34. dist. cap. Hoc sit 26. quæst.7.*

 (g) *cap.*

(g) *cap.Tanta 86.dist.*

Pag.734. col.2.

(h) *Menoch.de arbitr.lib.2.caſ.59. num.1. Farinac. quæſt.92.num.12.*

(i) *Decian lib.1.cap.48. & lib.5.cap.37. apud Paſſerin.Trib.reg quæſt.28.num.24.*

(l) *Syluestr.ſumm.verb.Culpa.num.4.apud Paſſerin. loc.cit.num.5.*

(m) *l.1.§.Diuus Adrianus l.penult.ff.ad leg.Cornel. de Sicar. cap.Continebatur cap. Suſcepimus de homicid.*

(n) *Boſſ.tit.de Defen.Reo cir.fin. apud Sgroi par.7. cap.2.num.24.*

(o) *Paſſerin.quæſt.28.num.8.& ibi Gig.de Crim.læſ. Maieſt. lib.1. quæſt.67. Guazz. defen.33. cap. 18.num.1.Farinac.quæſt.87.num.10. & quæſt. 117.num.18.Sgroi par.7.cap.2.num.80.*

Pag.735.col.1.

(p) *l.in lege ff.ad leg.Corn.de Sicar.*

(q) *Paſſerin. Trib.regul quæſt.28.num.14.*

(r) *Abb.in cap.Si autem num.4.de Præſcr.& in cap. Nihil num.5.de Elect.*

(s) *Abb.in cap.Paſtoralis n.9. de Cau.poſſ.& propr. & in cap.vnic. num.13.de Commod.& in cap. Bona num.2.de Depoſ.*

(t) *Farinac.quæſt.89.à num.70. & ſeqq. apud Bict. quæſt.135.num.12.Tuſc.litt.D. concl.574. per totam.*

(u) *l.Dolum C.de dolo malo.*

(x) *Bict.quæſt.135.num.10.& ibi Corn.& Farinac. quæſt.89.num.25.*

Pag.735.col.2.

(z) *Bellegrand. tract. 4. quæſt.18. num. 11. apud Paſſerin. quæſt. 28. num.21. Bict. quæſt. 135. num.11.*

(a) *l. Quærela C.Ad leg.Cornel.de Falſ.*

(b) *Clar.quæſt.51.init.& ibi Abb.in cap.Cum haberet num.4.de Eo qui dux.in matr.*

(c) *Bict.quæſt.94.num.8.*

(d) *l.Mariti §. Sex menſium ff. ad leg.Iul. de adult. l.Quærela C.ad leg. Cornel.de falſ. & ibi Gothofr.litt.E.*

(e) *Guazzin.defen.2.cap.2.num.46.& 47.*

(f) *Guazzin.loc.cit.num.53.*

(g) *Bict.quæſt.94.num.9.*

(h) *l. Si non conuicij C.de Iniur. l.17.§.6. in fin. ff. eod.tit.*

(i) *Paſſerin.quæſt.26.art.9.num.113.*

Pag.736.col.1.

(l) *Paſſerin.loc.cit.& ibi Farinac. quæſt.10. num.4. & Guazzin.defen.2.cap.2.num.19.*

(m) *l.Maiorem C.ad leg.Cornel.de falſ.Clar.§.Falſum verſ.Vtens falſo.*

(n) *Stat.Gen.Ord.cap.7.§.6.num.34. Valliſolet.tit. de Fratr.defect.*

(o) *Congreg.Gen.Neapol.1590.cap.34. Stat.Valliſolet.1593. tit. de Fratr. defect. Orb.Seraph. tom.3.fol.391.& 476.*

Pag.736.col.2.

(p) *Tit.Teſtes à num.23.& inde.*

(q) *l.Abſentem l.Si Præſes l.Interpretationem ff. de pœnis cap.Ex litteris de probat.*

Pag.737. col.1.

(r) *Tit.Teſtes num.3.& ſeqq.& num.58.*

(s) *Paſſerin.trib.Regul.quæſt.26.num.95.*

(t) *Maſcard. de probat. lib.1. concl. 459. num. 1. Guazzin.defen.29.num.11.apud Paſſerin. loco citato.*

(u) *Maſcard.concl.597.num.16.*

(x) *Baiard.ad Clar.quæſt.24.num.129.Guazzin.defen.29. cap.3. num.6. apud Paſſerin. quæſt.26. num.93.*

(z) *Guazzin.defen.29.cap.3.num.6.*

Pag.737 col.2.

(a) *Farinac.conſil.66.num.15.Guazzin.loc.cit.nu.9. apud Paſſerin.loc.cit.num.94.*

(b) *l. Quoties §. Qui dolo ff. de Probat. l. Dolum ff.de dol.I.B.Nicola.Regul.iur. tom.2. fol.184. col.2.*

(c) *Abb. in cap. Auditis num.17. de Præſumpt. vbi Felin. num.13. Menoch. eod. tit. præſumpt.2. num.10.& præſumpt.3. num.49.& 119.Farinac. quæſt.81.num.6. apud Paſſerin. quæſt. 26. num.85.*

(d) *Farinac.quæſt.81.num.8.apud Paſſerin.loc.cit.*

Pag.738. col.1.

(e) *Felin.in cap.Auditis num.33.de Præſumpt.Maſcard.concl.1003.num.7.& 17.*

(f) *l.Cum de indebito ff.de Probat.*

(g) *Maſcard.concl.1214.num.16.Farinac.quæſt.85. num.24.apud Paſſerin.quæſt.26.num.87.*

(h) *Felin.in cap.In præſentia num.13.de probat.Maſcard.concl.494. num.4.& concl.1003. nu.21. & 61.apud Paſſerin.loc.cit.*

(i) *Farinac.quæſt.85.num.40.*

(l) *Tit.Reus §.8.à num.53.& inde.*

(m) *Tit. Corpus per totum.*

Pag.738. col.2.

(n) *l.Infans ff.ad leg.Cornel.de Sicar.*

(o) *l.3.§.Sanè ff de iniur.cap.Illud.15.qu.1. Dionyſ. Gothofr.ad l.12.ff.ad leg.Cornel.de Sicar.*

(p) *Bald.in l. Furioſum circ.fin.C.Qui teſt. fac.poſſ. Iaſon.in l.Ex facto num.30.ff.de vulg.& pup. ſubſt.& in l.Si ſeruum num.7. ff ſi ex nox. cau. aga.apud Clar.quæſt.60.verſ.Item quæro.*

(q) *Iaſon. in l. Si duo §. Si quis iurauerit il 1. poſt num.1.ff.de Iureiur.apud Clar.loc.cit.*

(r) *Abb. antiq. in cap. 2. de Maled. Gramm. ſuper Conſt.Reg.fol.113.*

(s) *Clar.quæſt.60.verſ.Eſt etiam ira.*

(t) *Menchiac.controu.illuſtr.cap.18.num.29.*

(u) *Clar.dict.quæſt.60.verſ.Præterea quæro.*

Pag.739. col.1.

(x) *Dec.in l. Quidquid num.4.de Reg.iur. Bertazz. conſ.crim.44.lib.1.apud Tuſc.litt.I.concl.161. num.44.*

(z) *l.Grat-*

(z) *l. Gracchus C. ad leg. Iul. de adult. l.Si adulterinm §.Imperator ff. eod. tit. cap.Si verò il 1. iunct. gloss.in verb.Turpiter de sent. excom.*
(a) *Passeriu.trib.Regul.quaest.28.art.2.num.39.*

Pag.739.col.2.

(b) *Carer. tract. de homicid.§.7.num.6. apud Sgroi par.7.cap.2. num.57. vers.Et limitatur.*
(c) *Farinac. quaest.91.nu.5.apud Passerin. quaest.28. num.38.*
(d) *l. Quod ait §.final.ff.ad leg.Iul.de adult.vbi Gothofr.litt.G.*
(e) *arg.l.1.§.Cùm arietes ff.Si quadr.paup.fec.dica. Specul.dit.de Accus.vers.Quid si vocaui.Abb. in cap. Dilecti num.17. in fin.de Except.& in ca.1.num.2.de Iniur. & damn.*

Pag.740.col.1.

(f) *Bald. in l.Si ex plagis §.Tabernarius ff. Ad leg. Aquil. & cons.145. col.1. lib.1. Marsil.singul. 108.num.11.Farinac.cons.35. num.13. & 14. & quaest.125. num.7. apud Sgroi par.7.cap.2. num.45.vers.Prouocatus.*
(g) *Tit.Reus § 8.in fin.*
(h) *Iuuenal.Satyr.8.vers.18.*
(i) *l.Non omnes ff.de re milit.l.Ad bestias ff.de poen. l.penult.ff.Ad leg.Cornel.de Sicar.*
(l) *Gloss. in §.Planè in verb. Ob meritum. Instit. de iur.natur. Grammat. cons.29. num. 40. vers. Quod maximè apud Clar.quaest.60.vers.Vtilis etiam.Passerin.quaest.28.art.2.num.58.*

Pag.704. col.2.

(m) *Gloss.in l. Et si securior in verb. Certis ration. C.Ex qui cau.infam.Cepoll.cons.crim.36. circ. fin.apud Clar.loc.cit.vers.Item prodest.*
(n) *l. Ad bestias ff. de poen. Clar. d. quaest.60. vers. Pariter etiam.*
(o) *Tit. Quam per tot.*
(p) *l.Vt constitueretur 50. dist. cap. Commessationes 44. dist.cap. Ordinationes 9.quaest.1. cap. Non potest 23.quaest.4.cap.4.de temp.ord.cap. Latores iuncta gloss. in verb.Multitudinem de Cler. Excom.min.*
(q) *l. Qui eadem ff. Ad leg.Cornel.de Sicar. Clar. quaest.60.vers.Allegatur.*
(r) *Gloss.in cap.Latores in verb. Multitudinem de Cler. excom. min. Ignae.in l.1. §. Hoc rescriptum num.13 ff.Ad S.C.Syllan.*

Pag.741.col.1.

(s) *Exod.cap.32.Iudic.cap.20.*
(t) *Clar.d.quaest.60.vers.Allegatur etiam.*

Pag.742. col.1.

(u) *Abb in cap. Quia verisimile de Praesumpt. vbi Felin.col.2.Dec.consil.684.in fin. & cons.596. num. 8.& cons.94 col.2.vers.in dictis, & cons. 315.num.8. Aretin.in cap.Tertio loco col.3. de Probat.quos citat Boss.tit.de oppos. cont. Test. num.94.*
(x) *Boss.tit.de Offic.corru.pec.num.36.Marian.Sociu. in cap. Qualiter, & quando num.42. il 2. de Accusat.*

Pag.742. col.2.

(z) *Dec.cons.402.num.15.Purpurat.cons.315.num. 11.& seqq.Farinac.quaest.45.num.24.*

Pag.743.col.1.

(a) *Cornel.cons.83.num.9.lib.1.Dec.cons.402.num. 15. & cons. 284. in fin. Purpurat. cons.315. num.11.& 15.*
(b) *Aretin.cons.132.num.2.apud Tusc. litt. D. conclus. 558. num. 8.*

Pag.743.col.2.

(h) *Molin. tom.5. disp.43. num.3. Card. de Lug.de Iust.disp.40.sect.2.nu.22. Bann.2.2. quaest.70. art.3.Serra quaest.69. art.2.disp.1.Sauch.lib.6. summ.cap.3.num.20. apud Passeriu. quaest.26. artic. 7. num. 98. & 99.*

Pag.744.col.1.

(d) *Passerin.trib.Regul.d.quaest.26.art.7. num.100. & ibi Lug.de iust.& iur.disp.40. num.24.*
(e) *Passeriu. in cap. Vt animarum quaest.1. art.5. de const.in 6.*
(f) *Farinac. quaest.90. num.56. & 58. Bellegrand. tract.4. quaest.18. num.12. apud Passerin.Trib. Regul.quaest.28.num.48.*
(g) *Gloss. in cap. Si verò il 2. in verb. Propria de sent.Excom.Nauar.cons.1.de constit.num.6. & 7. p. edit.Couaru. lib.2.Varia cap.19. num.1. Abb.in cap.Innotuit.num.22.de elect.Mascard. Rota Tabien. Fagna. Rube. Sanch. Passerin.in cap.Vt animarum num.499.de constit. in 6.*
(h) *cap. Sacris de Iis quae vi metu.cau.l. Seruus vbi Bald.& Salycet C. Ad leg.Iul.de vi public.Couaru.in 4. decret.par.2.cap.3.§.4. num.7. Menoch.de Arbit.lib.2.cas.154.num.1.*

Pag. 744. col.2.

(i) *Clar. quaest.60. vers.Sed an forte, & ibi Gomez in §.Ex maleficijs num.21.Instit de action.*
(l) *Gloss.in l.1.§.Cum arietes in verb.Sibi ff.Si quad. paup.fec.dica.*
(m) *Bald.in l.1.§.Cum arietes vers.Quaeritur ff.Si quadr. paup. Augustin. ad Angel. de Malef. in verb.Et dictus Titius post num.37.*
(n) *Clar.quaest.60.vers.Vidi ego in fin.*
(o) *l.Diuus ff.Ad leg.Cornel.de Sicar.*
(p) *l. Quoniam C.Ad leg.Iul.de vi publ.*
(q) *Natta cons. 240. num.9. Boss. tit. de homicid. num.26. gloss. in l.Item Mela §. Sed si plures in verb. Percusserint ff. Ad l. Aquil. Roland. cons.63.num.10.lib.2.Alciat.de Praesumpt. Regul.3.praesumpt.44.num.4. apud. Clar. §.Homicidium vers.Alia etiam.*
(r) *cap.Qualiter, & quando il 2. iunct. gloss.1. vbi DD.de Accusat.*
(s) *Innocent. & Abb. in d. cap. Qualiter, & quando num. 20. de Accusat.*

Pag.

Pag.745.col.1.

(t) cap.de his de accusat.l.Qui de crimine C.eod.tit. l.Pro portione C.De except.l.Sepulcri ff.De sepul.viol.

(u) Marant.de Inquisit.num.40.Clar.quæst.57.vers. Sed quæro.

(x) cap.At si Clerici vbi Abb.num.22.de Iudic.cap. final. de For. compet.

Pag.745.col.2.

(z) cap. Postulasti iunct. gloss. in verb. Executio de For.comp.arg.l.A Diuo §.In criminibus ff. De re iudic.

(a) Passerin.Trib.Regul.quæst.26.art.11. num.140.

(b) Boss.de senc.num.65. Clar.quæst.47.num.3. Couaru.Varia lib.1.cap.1. num.8. Cabal. cas.93. num.8. Guazz. defen.2. cap.7. num.7. & 9. Giurb. cons.53. num. 31. Sperell. decis. 134. num. 65. part. 2.

Pag.746.col.1.

(c) Guid.de Suzar.de indic.& tort.num.57.Brun.de indic.par.2.quæst.5. num.63. Guazz. defen.2. cap.7.num.18.Caball.cas.43.num.43.

(d) Boss.de sent.num.61. Clar.quæst.46. vers. Pariter etiam Tobi.Non.cons.103. num.5. Guazz. defen.6. cap.4. num. 20. apud Conciol. Resol. crim.verb.Absolutio resol. 1.num.4.

(e) Anton. Gomez variar. tom.3.cap.1. num. 27. Foller. par.3. cap.35. Farinac.quæst.4.num.4. Eugen.cons.64.per tot.lib.1.Decian.lib.3.cap. 30. num.16.apud Conciol.loc.cit.num.5.

(f) Boss. Clar. Gomez.Farinac. Guazz.Cabal. Decian.apud Giurb.cons.53.num.32.Sperel decis. 173.num.8.par.2.

(g) Passerin.Trib.Regul.quæst.26.art.11.num.138.

(h) l.1.§.Item Diuus ff.ad leg.Corn.de Sicar. Clar. §. Homicidium num.26. Baiard. §. Sodomia num.15. Ricc. decis.106. num. 5. par.2. apud Sgroi par.7.cap.2.num.31.

Pag.746. col.2.

(l) Ricc. decis.117. par.4. Concil. Trident. sess.24. cap.6. de Reform.Cabal. de omn.gen. homicid. num.232.apud.Sgroi par.7.cap.2.num.45.

(m) Barbos.in Trident.sess.24.de Refor.cap.6.nu.7. vers.Superiores etiam.

(n) l.In lege ff.Ad leg.Corn.de Sicar.vbi Gothofred. litt.X.l.1.§.Diuus ff.eod.tit.

(o) Gomez Variar.tom.3. cap.3. num.15.Clar. §. Homicidium num. 3. & quæst.84. in princip. Menoch.de Arbitr.cas.324.num.1.& 12. Farinac.quæst.126.num.42.apud Conciol.verb.Homicidium resol.3.num.3.& resol.10.num.3.

(p) Alex. cons.140.vol.2.Dec.in l.Inferri ff.de Reg. iur. Nouell. tract. ad defens. num.71.Capoll. cons.13.nu.21.& cons.33. per tot.Sgroi par.7. cap.2.num.68.

Pag.747.col.1.

(p) Baiard ad Clar.quæst.60.num.99.Farinac. apud Passerin.quæst.38.num.28.

Pag.747.col.2.

(q) l. Quisquis C. de Postul.

Pag.748.col.1.

(r) Clar.quæst.49. vers.Sed pone, & ibi Boss. tit. de sent.num. 85. & tit. de delict. num. 46. Sgroi par.6.cap.1.nu.12.& ibi Cabal.cas.75.nu.11. Caualc.de Test.par.4.num.157.Chartar. de Interrog.Reo par.4.cap.2.num.72.

(s) Baiard. ad Clar. quæst.49. num. 31. Farinac. quæst.39. num.157. Chartar. de interrog. Reo par.4.cap.2.num.73.Genuen.cap.28. num.11. apud Sgroi par.6.cap.1.num.12.

Pag.749. col.2.

(t) Tit. Quam à num.13.& inde.

Pag. 750. col. 1.

(u) Clar.quæst.45.vers.Cæterum si post med.

(x) Tit. Patronus §. 1.

Pag.750.col.2.

(z) Dec.in leg.Is apud num.75.C.de Eden. Guazz. defen.25. cap.1. num.12. & defen. 24. cap. 8. num.6. Bursat. cons.357. num.11. vol.4.apud Sgroi par.6.cap.1.num.26.

(a) Baiard.quæst.45.nu.40.Boss.tit.de Falso n.163. Farinac. quæst. 78. num.135. Cabal. cas.55. num.2.Caluin.de Æquit.lib.2. cap. 189. nu.35. apud Conciol.verb.Test.Miscell.resol.2.num.1, & 2.

Pag.751.col.2.

(b) Tit. Patronus §. 6.

Pag.752.col.1.

(c) Tit. Patronus num.69. & inde.

(d) Tit.Canones num.67. & inde.

(e) Clar.quæst.45.vers.Cæterum si Reus.

Pag.752.col.2.

(f) Sgroi par.6.cap.1.num.27.& ibi Ambrosin. de Mod.for.proc.lib.3.cap.2.nu.1.Bursat.cons.20. num.65. lib.1. & cons.311. num.4. lib.3. & cons.201. num.41. lib.2. Honded. cons. 101. num.28.vol.1.Cabal.cas.269.num.19.Guazz. defen.25.cap.1.num.11.

(g) Passerin.Trib.Regul.cap.7.num.166.

(h) Clar.quæst.45.vers.Cæterum si Reus.

Pag.753.col.1.

(q) Clar.quæst.26.in princip.

(r) Clar.quæst.45.vers.Cæterùm si Reus, paulò post med.

(s) Tit. Quid num. 130.

Pag.753.col.2.

(t) Authen.apud eloquentissimum C. de Fid.instr.vbi Gothofr.litt.D.

(o) cap.Constitutus de fideiuss.& ibi Io: Andr. Butr. & Anchanran. relat. per August. ad Angel. de Malef. verb. Qui Iudex Cauauit. super Rit. 157.Magn.Cur.num.7.Socin.iun. Bald. Anani. Curt.

Curt sen. Grammat. Afflict. Boss. apud Clar. quæst.26.vers.Sed quæro.
(p) *cap.Postulasti de For.comp.*
(q) *Tit. Patronus num. 132.*

Pag.754.col.2.
(r) *Clar.quæst.26. vers. Et aduerte, & ibi Carauit. sup.Rit.155.Magn.Cur.num.2.& seqq.*

Pag.755.col.1.
(s) *l.1.ff.de Fals.l.Iubemus C.de Probat.l.final. C.de Fid. instrum. Conciol.vers. Subornatio resol.1. num.1.*
(t) *Boss.tit.de resp.à Reo fac.num.18. & apud eum Abb.& DD.in cap.1.de Test.cogen. D.Thom. 2.2.quæst.69.art.1.& 2.Alberic. verb.Mendacium gloss.13.dist.in summ.*
(u) *Gloss. in cap. final. in verb. Insidijs 23.quæst.2. arg.gloss.in cap.Vtilem.22.quæst.2.*
(x) *Gloss.in cap.Cupientes in verb.Malignantium de Elect.in 6.Iason.in l.Cum proponat C.de Pact. & in l.Si rem ff.de Præscript.*

Pag.755.col.2.
(z) *Matt.cap.5.vers.10.*
(a) *l.1.C.de Adnoc.diu.Iudici.*
(b) *l.2.& l.penult.ff.ad S.C.Turpill. Cuiac. obseru. lib.6.cap.vlt.apud Dionys.Gothofr.ad l.Si Patronum litt.F.C.de Aduoc.diu.Iudici.*
(c) *l.Athletas §.Præuaricator ff. de His,qui not.inf. Boss.tit.de Præuaricat.calum.& tergiu.num.2.*

Pag.756.col.2.
(d) *l.1. §.Hæc autem ff.Quod quis iur. Ancharan. Carauit. Decian. Guazzin. defen. 1. cap. 1. num.1. Farinac. cons.4. apud Bitt. quæst.88. num.2.*

Pag.757.col.1.
(e) *Tit.Patronus num.106. & seqq.*

Pag.757.col.2.
(f) *Tit.Inquisitio num. 44.*

Pag.758.col.1.
(g) *Tit. Patronus num.68.*

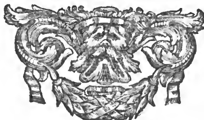
Pag.759. col.1.
(h) *Tit. Quales num.43. & seqq. & tit. Canonce num. 7.*
(i) *Tit.Canones num.26.*
(l) *Tit. Reus num. 53.*

Pag.760.col.1.
(m) *Tit.Sententia num.122. & seqq.*

Pag.760.col.2.
(n) *Boss.tit.de Fisc.& ei priuil.num.1.*
(o) *l.1. C. Vbi cau. Fisc. Boss.Tit.Si adu. rem ind. rest.post.num.14.*
(p) *l.1.iunct.gloss.final.ff.de Iur.Fisc.*

Pag.461.col.2.
(q) *cap.1.p.4.quæst.3.cap.Forus §.In omni.de Verb. sign.Boss.tit.de Denunciat.num.2.*

Pag.763.col.2.
(r) *Tit.Sententia num.6.*

TITVLVS

TITVLVS VLTIMVS.

Sententia.

TEXTVS.

§.I. Sermo est de Sententia finali, qua vel absoluitur, vel condemnatur Reus; vel declaratur incidisse, vel non incidisse, in pœnas Statutarias, & Canonicas; Interlocutoria enim, quia est ante finem Causæ, suum locum habet in formatione Processus, & vocari potiùs poterit Decretum Iudicis, in processu Causæ interpositum.

SVMMARIVM.

COMMENTARIVS.

1. *Sententia finalis, quid sit.*
2. *Diuisio Sententiæ.*
   Interlocutoria, quæ, & quare sic vocetur.
   Aliæ species assignatæ ab Abbate reducuntur ad Interlocutoriam.
3. *Sententia Diffinitiua, & interlocutoria, quomodò differunt inter se.*
   Sententia Diffinitiua requirit ordinem Iudicialem, sed non Interlocutoria.
   Diffinita inferens condemnationem, si transijt in iudicatum, infamat.
   Et non potest reuocari à Iudice, qui eam tulit, sed Interlocutoria est reuocabilis, & quando.
4. *Sententia Diffinitiua duplici modo fertur.*
   Pœnæ sunt arbitrariæ Iudici.
   Pœna à Statuto lata nequit augeri, vel minui, quandò.
   Sententia Decretoria, & Declaratoria, quæ.
   Reus potest appellare à pœna lata per Sententiam Decretoriam, non verò per Declaratoriam, & quare.
5. *Interlocutoria, potiùs est decretum Iudicis, quàm Sententia.*

1. TRactatur in hoc Titulo de *Sententia* finali, per quam absoluitur Causa, & *Iudex* Officio suo perfunctus redditur. *Sententia* porrò diffinitur ab *Abbate*, (a) quod sit *Diffinitio iudicialis controuersiæ finem imponens*, prout ex *Iure* (b) deducitur; terminatur enim, per eam, iurgantium; siue litigantium controuersiæ. Et quantumuis videatur, quod hæc non quadret nisi pro Causa ciuili, in qua partes litigantes habent inter se controuersiam; tamen conuenit etiam Causæ criminali. Si enim proceditur in ea per Accusationem; *Actor* litem mouet contrà *Reum*; si *Iudex* ex *Officio* procedit, *Fiscus*, qui est persona ficta, non minùs contrà *Reum* litigat; & *Iudex*, ex *Officio* procedens, dicitur moueri, & agere ad instantiam *Fisci*. Vndè etiam in Causa criminali lis contestatur contrà *Reum*, prout fit in ciuili; & *Iudex*, sententiando diffinit, seu dirimit, controuersiam motam contrà *Reum*, ipsum absoluendo, seu condemnando.

2. Diuiditur autem *Sententia* secundùm *Hostiensem*: (c) in duas species, nempè *Interlocutoriam*, & *Diffinitiuam*. *Interlocutoria* dicitur eo, quod inter principium, & finem Causæ fertur; vel quia Iudex *inter* partes *loquendo*, sine solemnitate scripturæ, pronunciat. Vel dicitur *Interlocutoria* ad differentiam *Diffinitiuæ*; quia cum hæc imponat finem negotio principali, & solemniter in scriptis feratur, & retractari non possit; illa imponit finem exceptionibus, siue quæstionibus emergentibus; fertur sine scriptura *Iudicis*, & ex causa potest ab eodem retractari; vndè respectu Diffinitiuæ, est quædam simplex locutio super dubijs propositis inter partes. *Abbas* autem cum alijs *Doctoribus* communiter aliam speciem assignat; nempè *Interlocutoriam habentem vim diffinitiuæ*, & est illa, quæ non imponit finem Causæ, sed alicui Articulo inciden-

dendi in Causa, super quo tamen vlterior Sententia non fertur; ideò dicitur *habere vim diffinitiuæ*, quia Articulum illum totaliter diffinit. Sed hæc species reducitur ad *Interlocutoriam*, eo quia inter principium, & finem Causæ fertur. Reperitur alia, quæ dicitur *quasi diffinitiua*, vt est Sententia lata super possessorio, quæ non est integraliter diffinitiua, quia, durante adhuc Causa litis, intentatur, post talem Sententiã petitorium, vt tangitur in quadam *Glossa*. (d) Alia pariter assignatur species ab alia *Glossa*, (e) & vocatur *Sententia præcepti*, & est, quando *Iudex ex Officio*, aut ad instantiam Partis aliquid faciendum præcipit. Sed de his parum curamus; tum quia non faciunt ad rem nostram; tum quia sunt modi tantùm *Sententiæ interlocutoriæ*, quia feruntur cœpta, & nondum terminata lite.

3. Differunt autem istæ duæ species *Sententiæ* in multis. Primò, quia à *diffinitiua* quacumque datur Appellatio, & nulla de necessitate exprimenda est causa Appellationis, & per solam appellationem suspenditur, & finitur iurisdictio *Iudicis*, absque vlla inhibitione *Superioris*. Ab *interlocutoria* autem non potest appellari, nisi contineat grauamen irreparabile per *diffinitiuam*; aut habeat vim *diffinitiuæ*, prout aliàs dictum est; & debet proponi coram *Iudice à quo* causa legitima appellationis; & per eam sopitur tantùm iurisdictio in *Iudice*, donec de validitate appellationis cognoscatur. Secundò, quia *diffinitiua* requirit de necessitate ordinem iudicialem præcedentem; & quod facta sit litis contestatio; *interlocutoria* verò non sic, vt dicunt *Doctores*. (f) Tertiò declaratus criminosus, de aliquo crimine inducente infamiam, in *diffinitiua* redditur infamis, dummodò *Sententia* transierit in iudicatum (g) per *interlocutoriam* verò nemo redditur infamis. (h) Quartò *diffinitiua* de necessitate debet ferri in scriptis, vt infrà dicetur; *interlocutoria* istud non requirit. (i) Quintò, *diffinitiua* postquam lata est, & publicata vt debet, non potest ampliùs à *Iudice* reuocari, eo quia per probationem *Sententiæ* functus est officio suo; (l) *Interlocutoria* verò reuocari ab eodem *Iudice* potest, etiam sine causa, inuitis, & contradicentibus partibus, & etiam post interpositam appellationem; dummodò tamen talis *interlocutoria* non habeat vim *diffinitiuæ*; nec vbi fuerit executioni demandata; nec post decem dies ab ipsa lata, vel postquam fuerit à *Iudice ad quem* facta inhibitio, ne *Iudex à quo* ampliùs procedat, vt, multis, more suo, cumulatis, probat *Sgroi par.7.cap.9. à num.* 12. Aliæ sunt differentiæ minoris momentis, quæ passim à *Doctoribus* traduntur; & qui eas vult adeat *Cardinalem Tuscum litt.S.concl.*113.*per totam*.

4. In nostro autem *Textu sermo est de Sententia finali, qua uel absoluitur, vel condemnatur Reus, vel declaratur incidisse, vel non incidisse in pœnas Statutarias, & Canonicas*. Pro huius declaratione, sciendum quod *Sententia diffinitiua* duplici modo potest ferri à *Iudice*; Vno modo quando, probato crimine, cum aliqua circumstantia augente, aut minuente grauitatem delicti, *Iudex* pœnam, à lege pro tali delicto taxatam, vel moderatur, vel auget. Et hæc Sententia fertur pro *Iudicis* arbitrio regulato à ratione, & æquitate; atque in hoc casu verificatur id, quod dicunt *Criminalistæ*, (m) quod pœnæ sunt *Iudici* arbitrariæ, quia in delictis, vt plurimum, sunt aliquæ circumstantiæ, ob quas *Iudex* arbitrari potest augendo, vel minuendo pœnam à lege taxatam. Alio modo est, quando Lex disponit, quod qui fecerit hoc, vel illud delictum, ipso facto, talem Censuram, aut pœnam incurrat; & tunc arbitrarium *Iudici* non est pœnam illam vllo modo moderare, vel augere; sicut etiam quando *Reus* committit delictum, cui apposita est pœna à Statuto; tunc enim pœnam Statuariam præcisam debet infligere, prout habet *Textus* suprà. (n) In primo ergo casu vocatur *Sententia Decretoria*, si quidem decernit *Iudex* pœnam *Reo* applicandam; in secundo verò vocatur *Declaratoria*, tunc enim simpliciter declarat *Reum* esse in casu, vt sibi pœna iam per legem inflicta adhibeatur. *Declaratoria* etiam est, quando *Reum* ab imputatione criminis absoluit; declarat enim vel esse innocentem, vel non esse repertum culpabilem, aut de iure punibilem. Porrò sciendum, quod quando *Sẽtentia* est *Decretoria*, & ad arbitrium *Iudicis* lata, potest *Reus* appellare à *Sententia* tamquam inferente grauamen. Quando verò est *Declaratoria* pœnę à *Statuto* latæ, tunc non potest appellari à pœnà lata, tanquam nimis graui, *Lex* enim, seu *Statutum* neminem grauat; sed benè appellatur à *Iudice* tanquam malè declarante, & pœ-

nam legis in illo casu applicante, vt expressè *Textus* habet alibi. (o)

5. *Interlucutoria enim, quia est ante finem Causæ suum locum habet in formatione Processus, & vocari potiùs potest Decretum Iudicis in progressu causæ interpositum.* Dicit quod in hoc *Titulo* tractare intendit de *Sententia diffinitiua* tantùm, quia *Interlocutoria vocari potiùs decretum Iudicis* debet, & de talibus decretis suo loco, & tempore faciendis, supra sparsim in toto *Textu* locutus est.

TEXTVS.

§. II Si Processus fabricatus est ad instantiam Partis, antè Sententiam citetur Actor, & moneatur, si aliquid aliud est ab illo dicendum contrà Processum defensiuum, & assignetur illi terminus. Quod seruandum est etiam cum Reo, vt sciat se condemnandum, nisi aliud in sui defensionem adducat. Si Processus defensiuus euacuauit Processum offensiuum; assignare debet Iudex terminum Accusatori, in eodem Processu, ad allegandum, quare non debet de calumnia condemnari. Quod si non probauerit, pœnâ talionis, vt dictum est, erit puniendus. Si autem probauerit, vel plenè, vel semiplenè, vt suprà determinatum est, siue per Testes, siue per confessionem Rei, siue per indicia, & præsumptiones; Reus iuxtà mensuram delicti, & modum probationis, ad pœnam ordinariam, vel extraordinariam condemnandus erit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

6. *Actor citandus antè Sententiam quando processum fuit per Accusationem.*

Copia actorum, si petatur ab Accusatore, est illi tradenda, & quando.

7. *Carpitur abusus Iudicum respondentium pro Fisco ad rationes Patroni.*

Responsio Aduocati Fiscalis ad iura Rei communicanda Patrono.

8. *Accusatori non probanti assignandus est terminus, ad se tuendum, antequam condemnetur vt calumniator.*

Processus defensiuus qui dicatur.

Processus offensiuus quis sit.

Accusator non probans præsumitur calumniari.

Iuramentum de calumnia non vincit vim præsumptionis contrariæ.

Accusator non probans fit Reus.

9. *Calumnia præsumpta ex accusatione multipliciter euaditur.*

Diffamatio de delicto saluat à calumnia Accusatorem, si tamen prosequitur propriam iniuriam.

10. *Accusator senteutiandus est de calumnia in eodem processu contra Accusatum fabricato.*

Sententia eadem potest continere absolutionem Accusati, & condemnationem Calumniatoris.

11. *Accusatore probante Reus condemnandus.*

6. Tractat nunc *Textus* de ijs, quę facienda sunt ante Sententiam, quando processum est per viam *Accusationis*, & dicit, quod *si Processus fabricatus est ad instantiam Partis, ante Sententiam citetur Actor, & moneatur, si aliquid aliud est ab ipsô deduceudum contrà Processum defensiuum, & assignetur illi terminus.* Quantum ad hoc sciendum est, quod in Accusatione, quando copia Processus datur *Reo*, vt se possit defendere, si *Accusator* eam petat, debet etiam ipsi dari, vt docet *Clarus.* (p) *Ratio* est, quia ità agitur de interesse *Accusatoris*, sicuti *Rei*; ille enim si non probat crimen, cui se inscripsit, puniendus est, vt Calumniator. Proinde debet illi dari copia omnium actorum tam pro *Fisco*, quàm pro *Reo*, vt possit scire, an sufficienter probatum sit intentum, an nouas probationes debeat subministrare, vt in probatione non succumbat. Supposito ergo, quod acta sint *Accusatori* communicata debet, vt ordinat *Textus*, citari ad dicendum, An aliud habeat deducendum

dum

dum contrà *Reum*; aut opponendum contrà ipsius defensiones. Quod si *Accusator* contrà defensiones *Rei* opponat, aut alias probationes contrà eundem producat, debet etiam citari *Reus*, vt replicet contrà rationes *Accusatoris*, vel eius probationes impugnet, ideò subiungit *Textus quod seruandum est etiam cum Reo, vt sciat se esse condemnandum, nisi aliud in sui defensionem adducat*. Et ex hoc habetur, quod semper, vltimo loco, fit immediatè antè Sententiam *Reus* audiendus. Et hoc rationabilissimum est; cum enim præcedant ea, quæ faciunt contrà ipsum, puta Accusatio, aut Inquisitio, & probationes; debent sequi, quæ faciunt pro ipso, puta Defensiones. Quod si contra Defensiones opponit *Accusator*, debet semper fieri locus *Reo* replicandi contrà illius oppositiones, vt aliàs (q) diximus.

7. Et in hoc peccant communiter *Iudices Regulares*, saltem apud Nos. Factis enim, & à *Patrono* præsentatis *Iudici* defensionibus, solet hic, committere alicui vt assumat partes *Fisci*, & respondeat rationibus adductis pro *Reo*; & non rarò *Iudex* ipse hoc per se præstat, & gerendo se pro *Fiscali*, de *Iudice* fit pars, & multoties cum præiudicio *Rei*; ex eo quod *Iudex* præocupatus à propria opinione meliores existimat rationes à se adductas contrà *Patronum*, quàm probationes istius ad fauorem *Rei*; cum re vera aliter sit, & contrà fas *Reum* in Sententia grauat, prout Tit. præcedenti diximus. Ex post, nulla vlteriori citatione facta *Reo*, proceditur ad Sententiam. Talis practica militat de directo contrà hunc *Textum*, qui disertè ordinat, quod, citato *Accusatore*, ad dicendum si quid habet vltrà iam dictà contrà *Reum*, citari debeat ex post ipsemet *Reus* ad replicandum. Si deest *Accusator*, quià processum fuit *per Inquisitionem*, ille, qui pro Fisco respondet Patrono, gerit munus *Accusatoris*, debet ergo tradi *Patrono* copia allegationis, quam fecit *Aduocatus* pro *Fisco*, & debet, expectari, donec Patronus replicet contra illius allegationem; ità vt, vt diximus, vltimo loco, & immediatè antè Sententiam, audiatur *Patronus Rei*. Corrigenda proindè est talis practica. Et aduertant *Patroni* causarum ad hoc punctum, & si ipsis communicata non est allegatio facta pro *Fisco*, protestentur de nullitate Sententiæ, ex eo quod lata erit, non plenè productis Defensionibus pro *Reo*; nempe ijs, quæ ad ipsius fauorem replicare potuit contrà *Fiscum*. Vndè conuincitur, quod hæc citatio *Rei*, siuè *Patroni* ad contradicendum *Accusatori*, aut *Fisco*, est substantiale ad iudicium, eo quià est pars Defensionis, quæ spectat ad eius substantiam, vt notum est.

8. *Si processus defensiuus euacuauit Processum offensiuum, assignare, debet Iudex terminum Accusatori, in eodem Processu, ad allegandum, quarè non debeat de calumnia condemnari*. Nomine *Processus defensiui*, veniunt ea omnia, quæ facit *Iudex* ad petitionem *Patroni*, & in fauorem *Rei*; ità vt Testium repetitio; eorundem examen super interrogatorijs productis; probationes Articulorum à *Patrono* propositorum, & omnia alia acta ad defensam *Rei* vocantur *Processus defensiuus*, sicuti *Offensiuus*, dicitur omne id, quod facit *Iudex* contrà *Reum*; vt visitatio Corporis delicti; Inquisitio specialis, probationes per indicia, præsumptiones, instrumenta, Testes, & omnia alia, quæ militant contrà personam *Rei*. Dicit ergo, quod si *Processus defensiuus euacuauit Processum offensiuum*; puta quia ostendit *Patronus*, quod crimen nullo modo probatum est; & hoc vel quia dicta Testium non concludunt; vel quia personæ Testium non sunt legitimæ; vel quia probationes factæ fauore *Rei* totaliter vincunt indicia contraria; *assignare debet Iudex terminum Accusatori, in eodem Processu, ad allegandum, quare non debeat de calumnia condènari*. *Accusator* non probans præsumitur calumniari, vt habet quædam *Glossa*, nec (r) illi suffragatur, quod, in porrectione Libelli Accusatorij, iurauerit de calumnia; quia tale iuramentum non vincit vim præsumptionis contrariæ, puta quod accusando calumniatus sit, quia non probauit, vt *Doctores* (s) communiter tenent. Ex hoc ergo, quod præsumitur calumniator, de *Accusatore*, factus est *Reus*; & ideò, quia condemnari non potest indefensus, citari debet, vt possit producere rationes, ob quas euadat pœnas contrà Calumniantes, vt post *Bartolum* docent alij. (t)

9. Aduertendum autem est, quod calumnia, quam incurrit *Accusator* ex hoc solo motiuo, quod non probat, non est calumnia vera, sed tantùm præsumpta; hæc autem multis modis potest euadi. Primò si *Accusator* semiplenè probauit, vt ha-

vt habet *Textus* supra Titulo de *Accusatione* §. 4. Secundò si accusatus est diffamatus de delicto, & *Accusator* probat diffamationem. Sed hoc sobriè accipiendum est; puta si *Accusator* accuset de crimine tangente se, vel suos; quod si accuset de alio ad se nihil pertinente, nihil suffragatur *Accusatori* non probanti, quod de tali Crimine adsit infamia, vt *Felinus*, & *Menochius* (u) scribunt. Tertiò si *Accusator* deceptus est à Testibus, qui promiserunt, in iudicio deponere, & posteà nihil dixerunt. Quartò, si probat se audiuisse à Viris fide dignis; hoc verò debet accipi cum limitatione data in secundo Casu, puta quod *Accusator* suam, aut suorum iniuriam prosequatur. Quintò, si probauit per Testes, qui fuerunt reiecti ob eorum inhabilitatem personalem, quam *Accusator* ignorabat. Sextò, si *Accusator* desistit ab Accusatione, aut eam reuocat, antequàm *Reus* citetur. Et aliæ sunt causæ excusantes à Calumnia, de quibus videri possunt *Doctores*. (x)

10. Non est autem opus, quod *Iudex* instruat nouum Processum, vt deueniat ad Sententiam contrà *Accusatorem*, qui non probauit. Dicit enim *Textus*, quod hoc fieri debet *in eodem Processu*. Et practica est, prout, alijs citatis, habet *Clarus*; (z) quod *Iudex* prius statuat *Accusatori* terminum ad allegandum, quare non debeat de calumnia condemnari, & vbi nihil deducat, quod releuet, illum poterit in vna, & eadem Sententia condemnare; ità vt primò declaretur absolutus ex capite Innocentiæ ille, qui fuit Accusatus, & eodem contextu pronuncietur mulctandus tali pœna *Accusator* qui non probauit.

11. *Si autem probauerit, vel plenè, vel semiplenè, vt suprà determinatum est; siuè per confessionem Rei; siuè per indicia, & præsumptiones, Reus iuxtà mensuram delicti, & modum probationis, ad pœnam ordinariam*, puta si plenè, & per Testes, instrumenta, aut confessionem probatum erit, vel *extraordinariam*, si semiplenè tantùm, aut per præsumptiones fuerit probatum, condemnandus erit.

T E X T V S.

§. III. Nullum sententiare poterit Iudex siue Ordinarius, siue Delegatus, nisi priùs probè cognitis Causæ meritis, indicijsque discussis, cum Consilio, & voto Diffinitorum Prouinciæ; vel (si Visitator fuerit) Peritorum, & grauium Patrum, si Diffinitores, ex vrgente causa, necessum fuerit excludere. Sententia, quæcumque illa sit, omninò ex Processu dependeat, quæ si ex deductis iustificari non poterit, declaranda erit iniusta, subijciquè debet Iudex pœnis, contrà malos Iudices fulminatis; ac etiam, qui iuris ordinem non seruauerint.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

12. *Sententia festinanter lata est nulla, & quomodò.*
Sententia non ferenda, nisi cognitis meritis causæ.
13. *Diffinitores debent sub mortali nosse merita causæ.*
Consiliarius ex Officio, sub mortali, debet habere peritiam rei, de qua dat Consilium.
14. *De exclusione Diffinitorum à sententiando remissiuè.*
15. *Sententia debet dependere à Processu, & continere delictum in specie.*
16. *Diuersæ opiniones an debeat in Sententia exprimi causa quarè pœna augeatur, aut minuatur.*
17. *Dictio* omninò *quid significet.*
In Sententia diffinitiua criminali debet exprimi causa pœnæ, quæ infligitur.
18. *Iudex ex causa potest alterare pœnam Statutariam.*
Et causa alterationis debet cohærere delicto.
19. *Iudex augens pœnam Legis sinè causa, tenetur in Syndicatu.*
Iudex, minuens sinè causa penam Legis, fit Infamis, & tenetur ad pœnam quam debuit imponere.
20. *Periculosum est, quod Iudex augeat pœnam, non expressa causa, in Sententia.*

21. *Exerci-*

21. *Ex reiteratione delicti potest augeri pœna.*
22. *Sententia, quæ ex deductis in Processu nequit iustificari, declaranda est iniusta.*
23. *Iudex quandò mulctandus pœnis malè iudicantium.*
24. *Iudex non puniendus, nisi malè iudicet ex malo Dolo.*
Ignorantia quo casu possit dici voluntaria, & dolosa.
25. *Casus in quibus proditur Iudex malè iudicans malo Dolo.*
26. *Iudex puniendus ob malum iudicium latum, debet citari.*

12. AD validitatem Sententię necessaria est cognitio Causæ; licèt enim Causa tractetur summariè, quemadmodum fiunt omnia iudicia *Regularium*, si Sententia est lata festinanter, aut in tam breui tempore, vt Iudex merita Causæ perpendere non potuerit, est ipso iure nulla, nec sustinetur per clausulam *sola facti veritate inspecta*, vt dicunt Doctores. *(a)* Hinc est, quod *Textus* ordinat, quod *nullum sententiare poterit Iudex, siuè Ordinarius, siuè Delegatus, nisi priùs probè cognitis Causæ meritis, indicijsque discussis*, nempe vt maturè perpendatur, quæ nam sint indicia, & probationes, quæ vincant, nempè, an *pro*, an *contra Reum*.

13. *Cum Consilio, & voto Diffinitorum Prouinciæ.* Diximus alibi *(b) Diffinitores* esse *Coniudices* Ordinarios simul cum *Prouinciali*; & debere Causas iudicare; ex hoc ergo *Textu* conuincitur obligatio singulorum de *Corpore Diffinitorij* ad examinanda merita Causæ, quam debent iudicare, non contenti simpliciter adhærere, vel non, iudicio *Prouincialis*, aut alterius. Etenim omnes æqualiter *Iudices* sunt; & æqualis valoris sunt inter se singulorum vota; si ergo obligat *Textus Iudicem*, quemlibet ad plenam cognitionem Causæ, quæ debet dirimi per Sententiam, quilibet de *Diffinitorio* circa hoc æqualem habebit obligationem, quæ, cum sit de *Regrani*, ligat sub mortali. Quòd si Sententia datur à *Prouinciali cum Consilio, & voto Diffinitorum Prouinciæ*; ad huc magis euidenter apparet prædicta obligatio, qui enim debet *ex Officio* consiliari, & non secundùm placitum, sed secundùm ius, vt muneri satisfaciat, tenetur omnem adhibere diligentiam, vt det Consilium rectum. Quòd si malum Consilium dat, quia peritiam benè consiliandi non habet, debet Officio renunciare; & si malè Consilium dedit, quia culpabiliter negligens fuit in perquirendo, quid iura velint, circà factum, super quo consiliatus est, peccat mortaliter, & tenetur ad resarciendum damnum tertij, vt docet *Abbas*. *(c)*

14. *Vel (si Visitator fuerit) Peritorum, & grauium Patrum, si Diffinitores ex vrgente causa necessum fuit excludere.* Consonat hic *Textus* dispositioni *Statutorum Generalium Ordinis*, & *Reformationis*. *(d)* Et non limitatur ad *Visitatores*, sed extenditur etiam ad *Prouinciales*, prout suprà *Titulo Canones* §. 13. innuit *Textus*. Dicendum hic esset quinam, & quales esse debeant *Patres Periti, & graues*, de quibus mentionem facit, & quæ sit dicenda *Causa vrgens*, ad hoc vt omissis *Diffinitoribus* alij substituantur; sed quià de his alibi copiosè tractauimus, *(e)* illuc Lectorem remittimus.

15. *Sententia, quæcumque illa sit omninò ex Processu dependeat.* Multa ponderatione indiget hic *Textus*, dum ordinat, quod omnis Sententia *dependeat ex Processu*, & hoc non simpliciter, sed *omninò*. Aduertendum ergo, quod dependentia, de qua loquitur consistit in hoc, nempè, quod in Sententia contineatur delictum expressum in specie, *(f)* cum omnibus suis circumstantijs aggrauantibus, aut diminuentibus, & hoc quidem necessarium esse scribunt communiter *Doctores*. *(g)* Ratio autem est, quia cum pœna debeat culpæ proportionari, ex quo est eiusdem reordinatiua; in *Sententia* autem præscribatur pœna luenda per *Reum*; sequitur, quod in eadem exprimenda sit culpa, vt clarè appareat de rationabilitate *Sententiæ*,

16. Sed dictio illa *omninò* non otiosè ponitur cum nihil superfluere debeat in *Lege*, aut *Statuto*, sed aliquid operari. Dicendum ergo quid significet hic. Sciẽdum igitur, quod controuersia est inter *Criminalistas*, an *Iudex* teneantur in *Sententia* esprimere causam, quarè pœnam augeat, aut minuat, recedendo à pœna ordinaria legis: *Farinacius*, & multi alij citati à *Bitto* *(h)* putauerunt quod non. Et se fundant in duobus capitulis *(i)* quorum primum ità communiter summatur, *Sententiæ sinè Causæ expres-*

sione

Sane lata tenet. (l) Alij autem (m) tenent quod omnimodè obligetur *Iudex* ad exprimendam causam. *Abbas* referens conflictum *Doctorum*, super hoc puncto tenet, quod *Sententia* sine expressione causæ sustineatur, *Clarus* autem (n) *Criminalistarum Coriphæus* postquam dixit, quod super hoc *Articulo magna est Doctorū altercatio* nihil decidit, sed se restringit ad practicam, quę *Mediolani* seruatur; & est, quod non apponitur in Sententia Causa condemnationis, nisi casu, quo aliquis damnandus veniret in contumaciam. Alibi autem (o) ex *Iacobo de Beluisō* recitat teneri *Iudicem* in *Sententia*, exprimere Causam, quarè pœnam Legis minuat, licèt ipse velit, quod sufficiat dicere; *Ex iustis causis animum nostrum mouentibus*; Et hanc dicit esse opinionem communem, vt testatur Menchiaca.

17. In hac celebri controuersia *Textus* noster stat cum secunda Sententia; dum vult, quod *Sententia omninò ex Processu dependeat*. Dictio enim *omninò*, importat idem, quod *omnimodè*, vt vult *Bartolus* relatus à *Tusco*, (p) & facit hunc sensum, quod *omnimodè*, & in *omni* sui *parte* Sententia dependeat à Processu, & per ipsum iustificetur, & hoc siuè in genere pœnę, siuè eiusdem augumento, aut diminutione. Et rationabilissimè inductus est *Textus* ad sic determinandum. Etenim tum *Canones*, tum *Doctores* adducti, qui volunt contrarium, loquuntur de *Sententia* in Causa Ciuili, quæ non facit ad rem pro criminali. Habemus enim in quadam *Decretali* (q) textualiter, quod *Iudex* Sententiam *Excommunicationis ferens Causam Excommunicationis expressè conscribat, propter quam Excommunicatio profertur*. Ex quo deduci facilè potest, quod cum talis Sententia sit criminalis, eadem causæ expressio in qualibet Sententia criminali est facienda. Et licèt, ibi *Glossa* (r) dicat, quod in diffinitiuis non est necessè exprimgre causam, vt habetur ex *Cap. Sicut nobis. de Sent. & re iudicat*; quod tamen, ex illo Textu, seruandum est in Sententia Excommunicationis. Nihilominus debet accipi de *Diffinitiuis Ciuilibus*, cum Capitulum illud loquatur de Sententia lata in Causa Ciuili; & in toto corpore iuris non inuenietur *Textus*, qui loquatur de *Diffinitiua Criminali*, nisi iste, qui cum ordinet causam pœnæ esse exprimendam, idem debet accipi de omnibus.

Concordat porrò huic dispositioni *Lex Imperatoria* (s) quæ sancit; quod si, ob culpam *Patronorum*, lis protrahatur, crimen eorum *Iudex* puniat, condemnando eos in pœnam pecuniariam, ipso videlicet, *Iudice in sua Sententia hoc ipsum manifestante, quod per Patronos Causarum dilatio facta est*. Et alia *Lex* cuiusdam *Digesti* (t) ordinat, quod si *Iudex* in pœnam delicti *ignominiosè* dimittit Militem à militia, ipsum spolians cingulo, debet exprimere, *Ignominiæ causa se mittere*. Ex quibus Legibus euidenter deducitur causam pœnæ in Sententia Criminali esse exprimendam.

18. Et reuera incapibile est hoc, quod teneatur *Iudex* exprimere in *Sententia* crimen, propter quod *Reum* condemnat, non verò teneatur, exprimere causam quare pœnam augeat, vel minuat, cum ab eodem crimine dependeat iusta pœnæ diminutio, siuè augumentum. In confesso quidem est apud omnes ferè *Doctores* (u) quod ex causa possit *Iudex* alterare pœnam à *Statuto*, aut Lege latam, quod tamen sinè causa non potest; imo docet *Clarus*, quod, quo ad minores *Magistratus*, necessarium sit, quod causa augmenti; aut diminutionis cohęreat delicto, non autem sit illi extrinseca. Si ergo substantia delicti propter quam species pęnę decernitur, exprimitur in Sententia, & quare exprimi pariter non debebit causa alterationis eiusdem pœnæ, cum talis esse debeat, vt delicto cohæreat, & illi non sit extrinseca?

19. Addendum his rationibus est periculum, cui se exponit *Iudex* sententians, casu quo appellet *Reus*. Notum enim est; quod *Iudex* augens, sinè causa, pœnam à Lege latam, committit in Legem, & tenetur in Syndicatu, pœna enim non debet esse maior delicto. (x) Pariter minnens, simili modo, pęnam efficitur Infamis, & tenetur ad pęnam, quam imponere debebat *Reo*, vt habent duo Textus in *iure* (z) *Cæsareo*, quibus consonat Scriptura; 3. *Reg. cap.* 20. *Quia dimisisti Virum dignum morte, erit anima tua pro anima eius*. Si ergo non apponatur in *Sententia*, nec ex ventre Processus appareat causa, ob quam *Iudex à quo* auxit, vel minuit pęnam, *Iudex appellationis* iudicare contra eum poterit, *benè appellatum, & malè pronunciatum*, ex eo quod voluntariè, & sinè causa appareat, latam fuisse ab eo Sententiam, quantumuis iustum motiuum potuerit habere, recedendi à pęna Legis ordinaria.

20. Tan-

20. Tandem experientia Magistra didici, valdè periculosum intra Claustra esse, quod *Iudex* pęnas possit augere, tacita causa specifica illius augmenti, & apposita simpliciter Clausula, *Dignis de Causis animum nostrum mouentibus*. Non raro enim *Iudices* ex motiuo *Factionum* animosi in *Reos* sunt, & eos, vltra fas, pęnis grauant; &, pallio illius clausulæ, in eos deseuiunt, quod non possunt facere, si tenentur ad exprimendum causam, quare augent pœnam, & quod de tali causa, vt potè coherente delicto, in Processu appareat. Saluberrimè ergo disponit *Textus omninò* exprimendam esse tale causam; & si non apponatur, annullanda erit *Sententia*, vt potè deficiens in forma substantiali hìc præscripta.

21. Quod si quæras, ex qua causa possit *Iudex* recedere à pęna Statutaria ipsam augendo; dico, quod pęna potest augeri ob eiusdem delicti reiterationem, respectu cuius binus actus sufficit, vt volunt *Doctores:(a)*& à fortiori si esset solitus delinquere. Et aduerti, debet; quod de tali reiteratione oportet, quod appareat in Processu, aut simus in *Notorio*, aut *publico Iuris*; puta per Sententiam aliàs datam. Et proindè quandò solent interrogari Testes, *Quam opinionem; aut famam habeat Reus apud Fratres?* facilè est curare, quod ipsi deponant, *Quod malè audiat, quia fuit aliàs de eodem delicto in specie castigatus*. De causis autem minuendi pœnas *Titulo* Superiori dictum est. Illæ enim quas adducere potest *Patronus* ad prætendendam mitigationem pœnæ, possunt inseruire *Iudici* ad Sententiam temperandam,

22. *Quæ si ex deductis iustificari non poterit, declaranda erit iniusta*. Confirmatur hoc, quod suprà dictum est, circà expressionem causæ, ob quam Sententia fertur, & dicit, quod *si ex deductis*, hoc est in Processu probatis, *iustificari, non poterit*, idest non appareat, aut possit probari, quod ideò talis pœna lata est, quia tale delictum commisit; & quod taliter est aucta, vel diminuta, quia ex eodem Processu apparet, quod *Reus* solitus est, delinquere; aut aliàs est vitæ malæ; aut ex prouocatione, ira, fragilitate, inaduertentia deliquit, *declaranda* à *Iudice ad quem* erit iniusta, & ideò rescindenda. Tangendum hic esset quænam præstare debeat *Iudex* Appellationis; sed de hoc inferiùs dicemus.

23. *Subijcique debet Iudex pœnis contrà malos Iudices fulminatis*. Saluberrima dispositio ad frænandam in aliquibus animositatem contrà *Reos*, aut alios Innocentes sibi inuisos, & indebitè grauatos. Sed parùm vsu practicata, Plurimos vidi Processus pessimè fabricatos, Sententiasque circumscriptas, tanquam inexcusabiliter iniustas, nec vnquam vidi *Iudicem* punitum ad præscriptum huius *Textus*. Ex quo fit, quod impuniti *Prouinciales*, qui sunt *Ordinarij Iudices* audaciores redduntur, cum, circa hoc, peccare possint, securi de impunitate. O vtinam *Superiores Generales* hoc aduerterent; si enim in facti contingentia malè iudicantes *Prouinciales*, & eorum *Diffinitoria* punirent ad normam huius *Textus*, non tantæ emergerent turbationes, ex malè administrata Iustitia; nec publicæ potestatis vsus priuatæ passionis fieret minister, vt frequenter euenit.

24. Aduertendum autem hìc est, quod *Iudex* malè iudicans non debet puniri ordinaria pœna malè iudicantium, nisi peccauerit ex dolo. Verum est, quod lata culpa æquiparatur dolo, hoc tamen in criminalibus non verificatur, vt aliàs diximus, nisi lata culpa esset ex causa dolosa, sicut esset si *Iudex* malè iudicasset ex ignorantia quidem, sed dolosa, quia nec ipse voluit studere, vt sciret quid de Iure, in Causa, quam iudicauit; nec voluit aliorum consilium petere, vel saniori sententiæ adhærere. Tunc enim, licet ignorantiam prætenderet, & hac se tueri, vellet, tamen Dolum proderet, licet hic non posset aliundè probari. Cum nec ipse studere voluerit; nec Doctorum hominum consilium amplecti, signum esset proindè quod voluntariè in ignorantia permansit, & ità Dolosè deliquit.

25. Demus ergo Casum, qui frequenter accidit, quod declaretur aliqua Sententia iniustè lata. Si ille, qui appellauit, probet concludenter coram *Iudice ad quem*, quod *Iudex à quo* dixit antè prolationem Sententiæ, quod volebat, quod *Reus* sibi pœnas daret de iniuria sibi facta; aut se volle de eo vlcisci; aut velle illum ità impedire ad Dignitates consequendas, vt ad eas nequè spem habere posset, & similia; iam probatur verus Dolus, & ordinaria pœna malè iudicantium debet percelli. Pariter si probetur *Iudicem à quo* esse ignorantem de re criminali, & in illa Causa ne-

sa neminem consuluisse; imò nequè voluisse, acquiescere saniori consilio vnius, aut alterius de *Diffinitorio*, sed peruicaciter, & nulla alia adducta ratione, nisi hac, *sic volo*, perstitisse in propria sententia, & ità iudicasse; certè non potest se excusare per ignorantiam, quia hæc voluntaria fuit, & dolosa, Si verò peccauit ex ignorantia culposa, quia scire debet ea, quæ sunt sui muneris, extraordinaria pœna puniendus est. Et quod dico dè *Prouinciali*, dico pari modo, dè *Diffinitoribus*, qui & ipsi *Iudices* sunt.

26. Verum aduertendum est, quod, vt aliàs (*b*) diximus, si procedendum est ad pœnam contrà male iudicantes, debent ipsi priùs citari, & audiri, ne castigentur indefensi; sicut etiam qui Iuris ordinem non seruauerint.

TEXTVS.

§. IV. Solemnitates illas, quod Sententia sedendo, de die, eàque non feriata; præsente Parte, & alia huius generis (& si bonum sit quantum fieri potest obseruari) de essentia tamen iudicij non esse, certissimum est; vndè ad libitum Iudicum remittuntuntur. Debet autem Sententia in scriptis ferri, manu Iudicis, & Diffinitorum, ac Testium rogatorum firmata, in publico Refectorio, vel saltem publicè in Diffinitorio, ijsdem præsentibus, vel à Iudice, vel à Scriba legi, qui de de tali publicatione in Processu testimonium faciat.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

27. *Iudex Regularis non tenetur seruare solemnitates iuris.*
28. *Iudex Regularis si seruat solemnitates iuris, bonum est.*
29. *Substantialia iuris circà Sententiam.* *Sententia debet ferri in scriptis, & quarè.*
30. *Prouincialis, & Diffinitores debent subscribere Sententiæ.* *Iudex Chiragra impeditus potest alteri committere, vt nomine suo subscribat Sententiæ.* *Sententia proferenda coram Testibus ad hoc rogatis.*
31. *Sententia vbi publicanda.* *Publicè factum est factum coràm Testibus.*
32. *Diffinitores debent esse præsentes in publicatione Sententiæ.* *Si maior pars Diffinitorij interuenit, valet publicatio Sententiæ.* *Electio facta à maiore parte Collegij valet, licet alij ad eam vocati non interuenerint.* *Sententia debet ferri, Reo presente, vel sibi intimari.*
33. *Sententia priùs est scribenda, quàm pronuncianda.* *Si primo pronuncietur, posteà scribatur est nulla.* *Sententia si intimetur Reo, debet sibi legi ab Actuario coràm Testibus.* *De iure Iudex debet legere ipse Sententiam.* *Episcopi ex priuilegio possunt per aliū pronunciare Sententiam.* *De consuetudine Iudex per Actuarium promulgat Sententiam.*
34. *Sententiæ publicatio adnotanda in Processu.*
35. *Sententia debet ferri in termino citationis, & lata ante, aut post, est nulla.*
36. *Sententia debet esse certa respectu personæ Iudicis, & Rei, delicti, & pœnæ.* *Certitudo ex parte Iudicis, & Rei, quarè requiratur in Sententia.*
37. *Certitudo delicti quarè exprimenda in Sententia.*
38. *Pœna debet delicto æqualis esse.* *Pœna debet esse specificata in Sententia.* *Sententia continens pœnam alternatiuam, Rei arbitrio, est nulla.*
39. *Sententia ferenda est per verbum temporis præsentis, & non per gerundium.*

27. MVltoties in hoc Opere diximus *Iudices Regulares* à solemnitatibus legalibus esse absolutos tum à iure

à iure communi, tum ex priuilegio, (c) quod non solùm circa causæ actitationem, sed etiam in Sententia ferenda est intelligendum. Dicit proindè *Textus*, quod *solemnitates illas*, quæ scilicet in ordinarijs Foris Secularium, ex præscripto Legum, obseruantur, & sunt, *quod Sententia sedendo, de die, eaque non feriata, præsente parte, & alia huius generis; & si bonum sit, quantùm fieri poterit obseruari; de essentia tamen iudicij non esse, certissimum est. Vndè ad libitum Iudicum remittuntur.*

28. Ex hoc *Textu* elicitur comprobatio resolutionis, quam aliàs (d) dedimus; nempè, quod si *Iudex Regularis* in suo processu apices iuris curaret, non esset reprehendendus, ex eo quod hìc dicitur, quod *bonum sit, quantùm fieri poterit, obseruare solemnitates iuris*. Aliæ sunt solemnitates, quas *Iudices* Sæculares seruant, quæ non sunt in hoc *Textu* recensitæ; sed quia ad rem nostram non faciunt, eas non apponimus.

29. *Debet autem Sententia in scriptis ferri*. Loquitur hìc de substantialibus ad Sententiam requisitis, quibus non seruatis, Sententia est nulla. Dicit ergo primò, quod *debet Sententia in scriptis ferri*. Non defuerunt, qui tenerent, scripturam *Sententiæ* non spectare ad substantiam iudicij, sed contrarium est apertè diffinitum in *Iure Canonico*, (e) in quo habetur necessitas scribendi Sententiam, dum recensitis apicibus, qui non debent obseruari in causis Summarijs, ait *Clemens, Sententiam verò diffinitiuam in scriptis, prout magis sibi placuerit stans, vel sedens, proferat*; ex quo apparet, quod scriptura Sententiæ non est solemnitas, cum inter solemnitates non recenseatur, sed reponatur inter seruanda de iure. Et *Glossa* quædam, (f) in qua recensentur trigintaquatuor casus in quibus requiritur Scriptura, inter cæteros enumerat Sententiam diffinitiuam. Et quidquid posset esse de *Sententia Ciuili*, certum est, quod in *Criminali* omninò necessaria est; ex eo quod in quadam *Decretali*, (g) ex qua habetur in *Iure Canonico*, (prout suprà dixi,) forma seruanda in *Sententia criminali*, ordinatur, quod Iudex eam *in scriptis proferat*. Et hoc ex ratione quam tangit quædam *Glossa*, (h) quæ ait: *Noluit ergo scripturam, quæ in Sententijs, requiritur in his causis prætermitti, ne per id contingeret occultari veritatem propalatam, & in iudicio diffinitam.* Præterquamquod, si Sententia non ferretur in scriptis tollerentur *Reo* defensiones, vt contrà *Menochium* scripsit *Muscatellus*; & in hoc concordant multi *Doctores* (i) vltra *Textum* quem debemus sequi.

30. *Manu Iudicis, & Diffinitorum, ac Testium rogatorum firmata*. Hoc est secundùm substantiale, quod Sententiæ subscribant Iudices, & Testes, & licet fortè non reperiatur in iure sancitum, vt de necessitate Iudex subscribat, tamen hoc est ex nostra lege municipali cautum, & seruari debet, sicut in omnibus alijs Tribunalibus seruatur. (l) Quid autem iuris; si *Iudex*, aut alius ex *Diffinitoribus* esset Chiragra impeditus, nec scribere valeret, vt frequenter mihi accidit? Dico, quod quædam *Glossa* (m) habet, quod si *Iudex* excœcaretur, & non posset Sententiam legere, deberet per alium facere legi. Pari modo dicendum est in casu proposito; posset enim, cæteris audientibus, committere alteri, vt nomine suo subscriberet, & valeret Sententia. Testes autem adhibentur; vt sententia dicatur publicata; & sufficiunt duo Testes, nec requiruntur tres, vt fit in alijs Tribunalibus. Quia adhibere duos; est necessitas, sed tres est solemnitas, vt dicit *Bictus*, (n) qui ex *Guazzino*, ait in Tribunalibus Vrbis duos tantũ adhiberi.

31. *In publico Refectorio, vel saltem publicè, in Diffinitorio. Refectorium*, siue locus *Capituli* est, vbi *Prælatus* ordinariè solet, tamquàm *Pater*, Fratres corrigere, & salutaribus pœnitentijs mortificare: decet ergo maximè, vt ibi etiam, erigat suum Tribunal sicut *Iudex*, & ibi Sententiam solemniter ferat. Licet ergo *Textus* mentionem faciat de *Refectorio* tantùm, debet etiam accipi de *Capitulo*, ambo siquidem sunt loca publica, & ad publicandam Sententiam, maximè idonea. *Diffinitorium* porrò hìc accipitur pro Aula, in qua actualiter sunt congregati *Patres Diffinitorij*; non enim aliquis locus est determinatus in Monasterio ad hoc; sed congregantur, vt plurimum, in camera *Prouincialis*, vel alia ab ipso ad hoc specialiter deputata. Dicitur autem *publicè* in *Diffinitorio*, si fiat valuis apertis, & coram Testibus; ad faciendum enim quid *publicè* publicitate iuris, non requiritur, quod ab omnibus, seu maiori parte sciatur, se quod possit sciri, & coram Testibus fiat. (o) Et cum valuæ apertæ sint, itaut quisuis ingredi possit, ad audiendum si vult, licet non in-

teruenient vltrà *Iudices*, & *Actuarium*, nisi duo Testes, dicetur Sententia publicè lata.

32. *Iisdem præsentibus*. Requiritur etiam de necessitate præsentia *Diffinitorum* dum Sententia fertur, nec sufficit eos subscripsisse. Ratio est, quià omnes, & singuli sunt æqualiter *Iudices*. Sicut ergo nulla esset publicatio Sententiæ facta à *Notario* coram Testibus, si *Iudex* ibi non esset præsens; ità pariter, si desunt illi de *Diffinitorio*, qui pariter *Iudices* sunt. Censerem autem, quod si vnus, aut duo non essent præsentes, nil minùs publicatio valeret; ex eo, quod adhuc maior pars interueniret, à qua actus validus redderetur: sicut sustinetur electio facta à maiori parte *Collegij*, (p) licet omne non interueniant. Requiritur etiam præsentia *Rei*, quando commodè potest haberi, vel saltem illi debet intimari, (q) & hoc, alternatiuè, est de substantia. Ad quid enim citari debet *Reus*, (& hoc de substantia Iudicij est,) vt habetur ex *Textu*, (r) nisi vt audiat Sententiam, vel illi saltem intimetur, vt habeat tempus ad appellandum ad sui defensionem? Imò dum, loco citato, habet *Textus*, quod *absens, nisi contumax non condemnetur*, videtur velle, quod, extrà casum contumaciæ, requiratur ad publicationem Sententiæ præsentia *Rei*. Sed hoc accipiendum est, si commodè possit fieri. Si enim *Reus* atrocissimi delicti detineretur in carceribus, & prudentia dictaret, non esse extrahendum, ratione periculi fugæ, posset quidem legi, & promulgari Sententia in *Diffinitorio*, & posteà ab *Actuario*, in Testium præsentia *Reo* in carceribus intimari.

33. *Vel à Iudice, vel à Scriba legi*. Hìc aduertendum est, quod de substantia Sententiæ est, quod priùs scriptis mandetur, quàm quod ore proferatur. Quod si priùs oretenùs pronunciaretur, exindè scriberetur, esset ipso iure nulla, vt habetur textualiter *in iure*. (s) Insuper necessaria est lectura in scriptis, ità vt si scriberetur tantùm, non autem legeretur scriptura per extensum, euaderet nulla. (t) Vndè, si *Reus* non esset præsens publicationi, & deberet Sententia per *Actuarium* sibi intimari, oporteret, quod iste in faciem ipsius *Rei* eã coram Testibus legeret, vt est praxis totius mundi, sicut dicit post alios *Augustinus ad Angelum de Maleficijs*. (u) Nec sufficeret dicere, *ecce Sententia lata contra te, lege eam*. De iure autem vtroq; prout adnotat *Clarus*, (x) est, quod à *Iudice* ipso legatur, aliter declaratur ipso iure nulla; & tantùm *Episcopi* ex priuilegio *Bonifacij Octaui* (z) poterant, ratione dignitatis, eam per alium legere. Sed ex consuetudine *Iudicum*, prout dicit *Ioan. Andreæ*, relatus ab *Adden.* ad *Glossam* illius *Capituli*, (a) contrarium inductum est, & eam per *Actuarium* legere faciunt. *Textus* noster proindè alterutrum relinquit *Iudicis* arbitrio.

34. *Qui de publicatione in processu testimonium faciat*. Ad hoc, quod *Sententia Reum* afficiat necessarium est, quod in processu appareat, quod seruata sint omnia substantialia supradicta, & quæ adhuc dicemus; itaut, si diceretur, quod fuit *lata*, & *lecta*, & non adnotaretur, quod fuit *publicata*, redderetur nulla, prout dicit *Bartolus* relatus à *Tusco*. (b) Stylus autem communis est, quod tenor Sententiæ terminetur per hanc clausulam *lata, lecta, & publicata fuit die N. in Conuentu N. in aula Diffinitorij præsentibus R.A.P.N. Ministro Prouinciali, & RR. PP. N. Custode, N. & N. Diffinitoribus, & coram Testibus infrascriptis, ad hoc specialiter vocatis*. Et hoc modo satisfit menti Legum, dum apparet, seruata fuisse omnia substantialia, ad valorem Sententiæ pertinentia.

35. Aliud substantiale *Sententiæ* est, quod publicetur in termino citationis, hoc est die illa, pro qua citatur *Reus* ad videndum pronunciari *Sententiam* in Causa, de qua est inquisitus. (c) Sequitur proindè, quod si fuerit lata ante, vel post, redditur nulla, vt dicunt *Doctores*. (d)

36. Insuper necessarium est, quod *Sententia* sit certa. Hæc certitudo autem attenditur à multis, putà à parte *Iudicis*; à parte *Rei*; à parte *Delicti*, & à parte *Pœnæ*. Quo ad *Iudicem* attenditur certitudo, si apponatur in *Sententia* nomen *Iudicis*, & *Collegarum*, qui, vt *Coniudices*, ad illam ferendam concurrunt. (e) Proindè, si exprimeretur in ea solùm nomen Officij, & non personæ, vt si diceretur, *Nos Prouincialis Minister Prouinciæ N. de consilio nostrorum Diffinitorum, &c.* non valeret; Quia esset Sententia incerta ex parte Personæ *Iudicis*. Quo ad *Reum* ibidem est certitudo necessaria in *Sententia*, ità vt ità exprimatur nomen *Rei*, vt vnus non accipi possit pro alio; si enim esset ambigua, & posset

possèt quadrare diuersis, possèt aliquando nocere Innocenti. Dato enim, quod *Reus* contumax esset de grauissimo, & atrocissimo crimine; & pro habendo *Reo* Superior *Generalis* copiam *Sententiæ* ad omnes *Prouincias* mitteret, ordinando, quod vbicumque *Reus* deueniret, carceraretur: potest dari casus, quod alius (de quo interpretari, possèt *Sententia* ambigua circà personam *Rei*;) innocenter carceraretur; aut quod futuris temporibus exemplar illius *Sententiæ* latæ contrà vnum produceretur contrà alium Innocentem, ad excipiendum contrà illum in aliquo casu; quod euenisse in alia *Religione*, à Viro fide digno accepi. Proindè in *Sacro Tribunali* stylus est, quod persona *Rei* indiuiduetur per nomen tum proprium, tum Patris, itidem Patriæ, artis, professionis, ætatis, ità vt impossibile moraliter sit, quod accipi possit vnus *Reus* pro alio.

37. Quo ad *Crimen* etiam debet esse certitudo; puta, quod tale, aut tale delictum, cum tali, aut tali circumstantia augente, vel minuente, fuerit ab eo commissum. Et licet hoc possit liquidari ex processu, non tamen sufficit, sed est exprimendum in Sententia. Ratio est, quia ex processu apparent quidem indicia, & probationes; tamen incertum est, an per illa concludenter remaneat probatum delictum; proindè necessaria est pronunciatio *Sententiæ*, quæ definit, probationes esse sufficientes ad constantiam delicti. Proindè debet apponere *Iudex*, quod *Reus* vel grauiter indiciatus, aut conuictus, aut confessus sit de delicto, tali, vel tali. *(f)*

38. Quo ad *Pœnam* tandem debet esse certitudo, & hoc vt pœna correspondeat præcisè delicto, nec sit maior, aut minor, quàm à Lege imponatur; non enim debet *Iudex* esse aut seuerior, aut mitior lege: quod si commissum, præcisè delictum sit, absque qualitate augente, aut minuente, præcisa etiam debet ferri pœna, quæ à *Statuto*, pro tali delicto, imponitur; aliter *Sententia* neque in toto, neque in parte est valida, vt dicunt *Doctores*. *(g)* Non tollitur autem quin *Iudex* ex causa possit pœnam Statutariam alterare augendo, aut minuendo ad exigentiam eorum, quæ delictum circumstent, vt suprà dictum fuit. Aduerto autem, quod licet à *Doctoribus* sustineatur, quod *Iudex* possit in Sententia ità dicere, *condemnamus eum in pœnis expressis in Statutis pro tali delicto*; tunc enim pœna certa est, quia exprimitur in Lege; tamen meliùs est, quod specificetur pœna illa; quia *Reus*, aliquando rudis, nescit quid dicant *Statuta*, nec consequenter scire potest eius grauitatem; vndè moueatur ad appellandum, aut non. Attenditur etiam certitudo *pœnæ*, vt non apponatur *alternatiuè*, arbitrio *Rei*, subeūda; vt si diceret Iudex, *condemnamus eum ad carcerem per mensem; aut ad portandum caputium probationis per annum*. Talis enim *Sententia*, ratione incertitudinis pœnæ, esset nulla: alternatiua enim nullum membrum suorum alternatiuorum infert præcisè, vt scribit *Ægidius Bellamere*; *(b)* & ità nullàm subire *Reus* teneretur.

39. Vltimum tandem substantiale est, quod Sententia feratur per verbum præsentis temporis, & non per gerundium. Non enim valet dicere, *pronunciamus esse condemnandum, vel esse puniendum tali pœna*. Talis enim est pronūciatio de *quod iuris*; non autem de *quod facti*; Sententia autem *Iudicis*, retenta ratione iuris in mente eius, debet explicare solùm quid circa *Reum* faciendum sit. Proindè dicere debet, *Absoluo*, *Condemno*, aut *Declaro*. *(i)* Gerundia autem, vt *Condemnandum*, *Absoluendum*, *Declarandum*, non valent, prout sentit *Bartolus*, *(l)* quem magis communiter cæteri *Doctores* sequuntur. Vsus proindè *Iudicum* obtinuit, quod post gerundium apponunt verbum præsentis temporis ad tollendum omnem scrupulum; & sic rem explicant, *dicimus esse condemnandum in tali pœna, prout in illam condemnamus, &c.* Et hoc esse ab omnibus practicandum consulit *Guazzinus*, *(m)* cui etiam Nos adhæremus.

T E X T V S.

§. V. Reum acceptare Sententiam, non est necessarium; quinimò, si intra tempus Canonicum non appellauerit, eum acceptasse pro certo haberi debet. Hanc praxim in sententiando obseruare debet Iudex, atque à pœnis recensitis resilire

non poterit, vt supra cautum est. Qui, perfectè indicia euacuauerunt, & etiam innocentiam ostenderunt, simpliciter, & diffinitiuè absolui debent; ità vt per superuenientia postmodum indicia à Iudice ampliùs molestari non possint. Qui autem se quidem defenderunt, purgaruntque ab indicijs, non quidem vehementibus, sed plusquàm leuibus, vel si vehementia fuere, Tortura mediante, purgarunt; vndè nec in pœnam extraordinariam condemnari potuerunt, absoluendi sunt; sed cum clausula *Stantibus*, *prout stant*, *& nouis non superuenientibus indicijs*, quæ si superueniant, poterit iterùm Iudex, contrà illos procedere.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

40. *Reus, quod acceptet Sententiam non est necessariam.*
Si Reus in tempore præscripto non appellauit, habetur pro acceptante Sententiam.
Appellatio de iure antiquo debebat fieri intra tres dies à Sententia lata.
De iure nouo fit intra decem dies.
Dies vtiles ad appellandum, computantur à tempore Sententiæ intimatæ.
41. *Patronus est citandus ad publicationem, siue intimationem Sententiæ.*
42. *Extraneus quiuis potest, de iure, appellare pro Reo.*
Clericus appellare potest pro Laico, etiam in causa sanguinis.
43. *Substantialia iuris in ferenda Sententia sunt obseruanda.*
44. *Reus, qui perfectè euacuauit indicia, debet absolui simpliciter.*
45. *Indicia, quomodo dicantur perfectè euacuata.*
Innocentia probatur perfectè perfectione reali, & æstimatiua.
46. *Absolui* diffinitiuè, *&* simpliciter, *quid importet.*
Dictio simpliciter, *quid significet.*
Modus duplex est, declaratiuus, & restrictiuus.
Conditio duplex Declaratiua, & Restrictiua.
47. *Modi Declaratiui, aut Restrictiui in ferenda Sententia.*
48. *Diffinire, quid sit.*
Absolutus simpliciter de crimine, nequit ampliùs super eo molestari.
49. *Innocens præsumptiuè non absoluendus vt Innocens realiter.*
Qui euacuauerit indicia, absque Tortura, non debet sententiari, vt ille, qui fuit tortus.
Absolutus per Sententiam præsumitur absolutus ex delicto non probato, nisi aliter in ea exprimatur.
50. *Ab indicijs se defendere, quis dicatur.*
Indicia quando sint euacuata perfectè.
Purgare se ab indicijs, quid sit, & quando.
Iuramento purgabantur indicia in purgatione Canonica.
Purgatio Canonica non est ampliùs in vsu.
51. *Indicium plusquàm leue, & minus quàm graue vincitur à ratione contraria licet debili.*
52. *Reus tortus iuxtà valorem indiciorum debet absolui cum clausula,* Rebus sic stantibus, &c.

40. CVM *Iudicis* iurisdictio exerceatur, etiam in inuitum, ipsius Sententia afficit *Reum*, quantumuis iste apertum consensum non exprimat. Dicit ergo *Textus*, quod ad hoc, quod Sententia *Reum* obliget ad pœnam, *Reum acceptare Sententiam non est necessarium*. Proindè, si *Reus*, ex abundanti, humiliter reatum suum agnoscens, patienter Sententiam pœnalem acceptet, & acceptationem verbis profiteatur, poterit ab *Actuario* adnotari in processu, quod, audita à *Reo* Sententia, humiliter acquieuit, & eam acceptauit; sed necessarium minimè est, quod talem verbalem acceptationem exprimat. *Quia si intrà tempus canonicum non appellauerit, eum acceptasse pro certo haberi debet*. Tempus, quod hic vocatur *Canonicum*, est spatium in iure assignatum, intrà quod potest *Reus* appellare; & de iure antiquo erat duorum, aut ad plus trium dierum, (*n*) sed de iure nouo ampliatum est ad decem, vt ex quadam *Nouella*, (*o*) quæ est etiam in

Iure

Iure Ecclesiastico canonizata, habetur; & *Textus* etiam dicit alibi. *(p)* Isti porrò dies mensurandi sunt, non quidem à momento Sententiæ probatæ; sed à tempore intimationis illius factæ *Reo*, sicut habetur ex loco citato *Textus*. Proindè, si *Reus* præsens non est, quandò profertur, & publicatur Sententia, decem dies incipiunt currere, quandò ipsa intimatur *Reo*, prout suprà dictum est.

41. Aduerto autem, quod sicuti citandus ad audiendam Sententiam non solùm est *Reus*, sed etiam *Patronus*, (vt est praxis continuata omnium Tribunalium,) ità etiam, quando intimatur *Reo* absenti à loco iudicij, debet eius *Patronus* præsens esse, vt possit *Reo* consulere, quid faciendum sibi sit, an acquiescendum Sententiæ, an appellandum. Hoc autem non est de substantia iuris, ità vt nulla redderetur intimatio *Reo* facta, nisi *Patronus* esset præsens, sed est de æquitate; posset enim *Reo* ignoranti, (quod sibi non sunt nisi decem dies vtiles ad appellandum,) oriri præiudicium ex hoc, quod, dum commonefacit *Patronum* absentem de tenore Sententiæ, & ab eo accipit responsum, quid facere debeat, tempus fatale expiret, nec, cum grauamine proprio, ampliùs appellare, possit. Appellando autem, non tenetur *Reus* vllam causam Appellationis à Sententia diffinitiua exprimere; sicut tenetur appellando ab intelocutoria, vt aliàs *(q)* docuimus; & prolatà Sententià *Iudex* officio suo functus est, vnde nec potest à *Reo* quærere causam, quare appellet? Sed hoc spectat ad *Iudicem ad quem*.

42. Ponamus autem, quod dum promulgatur à *Iudice* Sententia, præsens sit Amicus *Rei*, qui appellet; vel alius, qui Amicus, aut Coniunctus eius nō sit, & iste appellet aut nomine *Rei*, aut proprio, esset ne Appellationi deferendum? Dico quod sic, & est *Textus in iure (r)* expressus, in quo habetur, quod quiuis de populo siue Necessarius, siue Coniūctus *Rei*, vel non, siue nomine *Rei*, siue proprio, *Reo* etiam renuente, & contradicente, & Sententiam subire volente, appellare à Sententia Criminali potest; & tunc debet differri supplicium, donec causa à *Iudice* Appellationis cognoscatur. Et hoc ità verum est, quod etiam *Clericus* in causa sanguinis potest appellare à Sententia lata in Laicum, hoc enim est ad defensionem, quæ statui Clericali non repugnat, vt habet *glossa* quædam *(s)* communiter recepta. Puto tamen quod licet hæc Conclusio in puncto *iuris* sit vera, non tamen ad praxim sit reducenda. Vnde si *Reus* minimè appellaret, & *Iudex*, non deferendo appellationi interpositæ ab extraneo, Sententiam exqueretur, non esset ob hoc puniendus.

43. *Hanc praxim in sententiando obseruare debet Iudex*, & sub pena nullitatis, nōn recedere à substantialibus requisitis ad Sententiam, vt suprà enumerauimus; *atque à pœnis recensitis resilire non poterit vt suprà cautum est*. Puta quando delictum non habet adnexas circumstantias aggrauantes, aut minuentes; tunc enim à pœna Statutaria recedere nō licet; sed si adsint tales circumstantiæ, arbitrari poterit circa augumentum, vel decrementum pœnæ legalis, vt diximus.

44. *Qui perfectè indicia euacuauerunt, & suam innocentiam ostenderunt, simpliciter, & diffinitiuè absolui debent*. Agit nunc *Textus* de tenore, quo à *Iudice* concipienda, & postmodum proferenda est Sententia, & dicit; quod illi, qui *perfectè indicia euacuarunt debent absolui*. Hic primò videndum est, quomodo possint dici indicia perfectè euacuata. Ad hoc dico, quod iudicare de hoc, stat in arbitrio *Iudicis*: sicut enim ipsi arbitrarium est, decernere de valore probationum contrà *Reum*, arbitrarium pariter erit determinare de validitate exceptionum ab eodem factarum. Quia vero *Iudicis* arbitriū est regulandum à ratione, & non à placito, tangēdæ sunt rationes, per quas *Reus* potest dici *perfectè*, vel non, indicia euacuasse. Dico ergo, quod si *Reus* plenè probet, quod ipse non est culpabilis in Facto, plenè, & perfectè indicia contraria euacuat; si vero probet tantùm, quod ipse non est punibilis de iure, non sunt perfectè euacuata indicia. Primum verò contingere potest multipliciter, puta si demonstraretur, quod delictum non fuit commissum, vt si diceretur *Caius* occisus; & probaretur *Caium* viuere; vel quod non fuit commissum à se, quia probatur occisum fuisse à *Seio*; vel quod non potuit committi à se; quia probatur fuisse per multam distantiam absentem à loco delicti; vel quod iustè fecerit; quia probatur occidisse ad defensam cum pleno moderamine tutelæ inculpatæ; vel quod non potuit committi à se, quia nullam causam potuit habere delinquendi, & nemo delinquit

quit ex solo amore delicti; in summa, probatio, per quam remouetur culpa à *Reo*, perfectè elidit indicia contraria, & probat *Reum* innocentem; & hoc maximè consistit in probando, quod Corpus delicti non constat; quia si nullum delictum est, ex necessaria consequentia, neque aliquis Delinquens erit; aut in remouenda potentia ab actu per rationem intrinsecam, vt si culparetur *Caius* grauidam fecisse *Bertam*, & *Caius* probaret, per euidentiam, se non habere testiculos; ex quo impossibile redditur, se illã reddidisse prægnantem; aut in probanda impotentia per causam extrinsecam; vt quando probatur distantia tanta suppositi Delinquentis à loco delicti, vt ab eo patrari non potuerit; aut in probando, (in delicto non iterabili; & commisso ab vno) quod illud fuit commissum ab alio, vnde sequitur, quod non à se.

45. Pariter probata redditur innocentia non quidem *perfectè perfectione reali*, sed *perfectione æstimatiua*, quando expugnata sunt à *Reo* totaliter indicia, quæ constabant contra se; hoc vero dupliciter contingit. Vno modo quando sunt contraria indicia, & illa, quæ sunt pro *Reo*, vincunt, aut saltem in valore æqualia sunt ijs, quæ sunt contrà *eum*; tunc enim stante æqualitate indiciorum interse pugnantium, potiora semper sunt illa, quæ faciunt pro *Reo*, & ad eius fauorem est pronunciandum, vt aliàs diximus. Alio modo, quando Exceptiones, factæ contrà omnes Testes, eos totaliter reprobant, & annullant; vt si probarentur plenè omnes Testes esse Inimicos; aut Periuros. Ratio dictorum est, quia in hoc casu non probatur, aut delictum vllum non fuisse, aut Inquisitum non deliquisse; sed remanet simpliciter non probatum fuisse Delinquentem, & hoc tali modo, quod nulla contrà eum militet probatio. Non sequitur autem *Caius* nullo modo probatur *Reus*, ergo est Innocens verè; quia potest stare, quod non probari possit, quod delictum commiserit, cum hoc, quod verè, & realiter illud commiserit. Si ergo nulla prorsùs remanet probatio contra Inquisitum, ipse euacuauit indicia *perfectè*; non quidẽ *perfectione* reali, quia ab Exceptionibus suis non resultat probata eius innocentia, sed *perfectione æstimatiua*, quia probauit tantùm, quod nullæ sunt probationes contra se. Sequitur ergo ex hoc quod ipse pronunciandus est absolutus ex capite *innocentiæ*, non quidem *Realis*; quia non probauit se verè innocentem; sed *innocentiæ præsumptæ*; quia quisquis præsumitur innocens, si non probetur *Reus*.

46. *Et suam innocentiam ostenderunt.* Ex dictis apparet, quod duplici modo potest quis se innocentem ostendere. Vno modo *realiter*, probando scilicet, quod ipse *realiter* delictum non commisit; alio modo *præsumptiuè*; quia nempè nullo modo probatur *Reus*; & ideo præsumendus est Innocens; siue ergo primo, siue secundo modo *Reus* probet, semper (licet non æqualiter) suam innocentiam ostendit. Et tunc *simpliciter, & diffinitiuè absolui debet*; & pronunciari, quod ipse absoluitur. Obseruandæ autem sunt illæ duæ particulæ *simpliciter, & diffinitiuè*. Et sciendum est, quod *simpliciter* idem significat, quod *sine modificatione*, (t) siue *determinatione*. Modus autem, qui potest apponi, & per quem aliquod dictum potest *modificari*, duplex est; vnus quidem *declaratiuus*, alius verò *restrictiuus*; sicut etiam conditio apposita alicui, quod sub ea præcipitur, alia est, quæ inest actui de natura ipsius actus, & hæc est purè *declaratiua* præcepti, nec tollit quin præceptum sit *simpliciter* latum; (u) alia verò est modificatiua, & restrictiua. Exemplum est si ab *Ordinario* causa committatur alicui *Delegato* cum hac clausula *diligenter inquirendo*; iste esset quidem *modus*, & *conditio* apposita in Cõmissione, sed esset purè declaratiua, quia *diligens inquisitio* est de natura actus, qui committitur; si autem esset clausula hæc, *summariè procedendo*; aut *per se ipsum solùm Testes recipiendo*; aut *eam inter octo dies terminando*, & similia; talis clausula esset modificatiua restringendo, quia restringeretur iurisdictio commissa, ad certum modum, ad propriam personam, & ad determinatum tempus procedendi. Et in primo casu clausula apposita non tolleret quin commissio esset facta *simpliciter*; sed in secundo diceretur *limitata* ad modum, aut personam, aut tempus.

47. Dum ergo dicit, quod *Reus* absolui debet *simpliciter* intelligitur, quod nullus in Sententia apponi debet modus, qui absolutionem restringat; vt si diceret *pro nunc* absoluimus; *vel stantibus prout stant*; *vel ab obseruatione iudicij*. Si verò apponatur hæc; *veritate facti perspecta* absoluimus; vel *matura deliberatione facta &c.*

Non

Non tollitur per has clausulas, quod *simpliciter* non absoluatur; quia veritatem facti perspicere, & maturè deliberare in ferenda Sententia, sunt conditiones requisitæ, ex natura actus sententiandi. Per priores verò clausulas restringitur absolutio per tempus, & modum, quibus variatis, absolutio non subsistit, sed vlteriori Inquisitioni remanet obnoxia.

48. Ex prædicta particula *simpliciter* sequitur, quod absolutio taliter data, etiam dicatur data *diffinitiuè*. *Diffinire* antem in *iure* (x) est, aliquid statuere, hoc est *stabiliter* determinare; Vnde *diffinitiuè* absolutus dicitur absolutus *stabiliter*, & firmè, vt non possit amplius molestari; & hoc est, quod subdit, *ità vt per superuenientia indicia à Iudice amplius molestari* non possit. In vtroque enim iure (z) cautum est, vt semel absolutus à crimine, ampliùs de eo molestari non possit.

49. Hic tamen notandum est, quod, qui probat se Innocentem *præsumptiuè* tantùm, non debet absolui ità *simpliciter*, & *diffinitiuè*, sicut ille qui ostendit se Innocentem *realiter*. Etenim cum in probanda innocentia sint dispares, non debent in Sententia esse pares; & pari modo non debet sententiari ille qui totaliter in defensionibus indicia euacuauit excipiendo contrà Testes, ità vt neque locus fuerit Torturæ, cum illo qui tortus perstitit in negatiua, & sic purgatis indicijs, absolui debet ab vlteriori pœna. Optimum proindè est, quod, si Inquisitus plenè probauit se Innocentem *realiter*, in Sententia apponatur hæc clausula, *ex capite innocentiæ*; aut *tamquam innocentem absoluimus*. Si verò ostendit se Innocentem *præsumptiuè* tantùm, ponatur simpliciter verbum *absoluimus*. Et ratio est quia sic satisfit dispositioni *Textus* ordinantis, quod *simpliciter* absoluatur; & verbum illud sic absolutè probatum, licet possit accipi, quod *absoluatur* tam *pro Innocente* ex delicto non commisso, quàm pro tali ex delicto non probato; tamen semper præsumitur, quod absolutus sit ex delicto non probato, vt dicunt *Doctores*. (a) Nec placet in hoc opinio *Clari*, (b) neque praxis *Mediolanensis*, quod in Sententia semper apponatur clausula *Stantibus rebus pro vt stant*; quando nempe non probata est innocentia realis. Incongruum enim est, quod pari modo sententietur *Reus* qui plenè euacuauit indicia, cum eo, qui non plenè euacuauit, sed aliquod remansit, licet non sufficiens ad torturam: & *Reus* non tortus, sicuti tortus; & qui plenè euacuauit indicia per rationes, cum illo, qui ea purgauit per tormenta. Et ita tres euadent modi absoluendi; puta *tanquam Innocentem absoluimus*; pro realiter Innocente. *Absoluimus* simpliciter; pro Innocente *præsumptiuè*; & *absoluimus stantibus pro vt stant*; pro *Reo* non probato punibili de iure.

50. *Qui autem se quidem defenderunt, purgaruntquè ab indicijs*. Agit nunc de tenore Sententiæ dandæ ijs, qui se *defenderunt, purgaruntque ab indicijs*. Et hìc aduertendum, quod aliud est *se defendere* ab indicijs, aliudque *se purgare*. Defenditur enim quis ab indicio, probando indicium contrarium illud vincens, vel æqualis valoris; item per rationem *demonstrando*, quod indicium, quod deponitur à Testibus, est totaliter inuerisimile, vel habet circumstantias inter se pugnantes; aut *excipiendo*, quod indicium illud non asseritur nisi ab vno Teste, nec ab alijs indicijs iuuatur. Quandocumque ergo *Reus* hoc modo eneruat indicia, dicitur *se defendere*. Differt autem ista defensio ab illa, in qua *Reus perfectè indicia euacuat*; quia perfectè euacuans indicia ità adequatè illa expugnat, vt in mente *Iudicis* nulla rationabiliter remaneat opinio, quod delictum commiserit; sed se *defendens* ab indicijs eneruat quidem ea in tantùm, vt nullus locus sit pœnæ ordinariæ, aut extraordinariæ; licet in mente *Iudicis* aliqua suspicio remaneat de patrato delicto; quæ tamen ad nullam condemnationem sufficit. *Purgare* autem se ab indicijs tunc est, quando post adducta à *Reo* ad defendendum se ab indicijs, restat adhuc in mente *Iudicis* suspicio de delicto ex hoc, quod valor probationum contrà *Reum* non est totaliter deletus. Fit autem purgatio per tormenta, quorum intensio, & extensio, & species pendet ab arbitrio *Iudicis*, qualitate criminis, & exigentia indiciorum, quæ plùs, vel minùs valent. Fit etiam per iuramentum, vt in probandis, aut reprobandis ijs, quæ in solo animo consistunt; vel etiam in supplementum integræ probationis ad defensam; sicut antiquitùs per iuramentum solemne purgabatur Infamia de crimine in *purgatione Canonica*, (c) quæ ampliùs non est in vsu. Sed quia iuramentum est species torturæ, vt aliàs dictum est, concludendum est, quod purgatio

gatio ab indicijs fit per torturam, quæ loco iuramenti successit.

51. Et notandum, quod dicit *ab indicijs non quidem vehementibus, sed plusquam leuibus*. Hoc porrò intelligi, debet, vt referatur ad eos, *qui se defendunt*; & sensus est, quod si est aliquod indicium plusquàm leue, & minùs, quàm graue (*vehemens* enim, & *graue* indicium perindè est,) eo quia ad torturam non sufficit, obligat *Reum* tantummodò ad se defendendum aliqua ratione contraria, licet debilis sit, & hæc sufficere debet, quandoquidem debile etiam est indicium contrarium, vtpotè ad torturam minimè sufficiens.

52. *Vel si vehementia fuere, tortura mediante, purgarunt, vnde nec in pœnam extraordinariam condemnari potuerunt.* Iam quando locuti sumus de Indicijs, & Tortura, diximus quomodo, & quando ex indicijs grauibus locus Torturæ fit; & quando, vltrà Torturam, possit *Reus* in pœnam extraordinariam condemnari. Nunc dicit, quod casu, quo ex grauibus indicijs aliquis ità tortus sit, quod gradus Torturæ fuerit ità adæquatus valori indiciorum, quod hæc sint per eam purgata, & per hoc non remaneat aliquis locus condemnandi *Reum*, neque *in pœnam extraordinariam*, absoluendus est, per Sententiam quidem absolutoriam; non tamen *simpliciter* absoluendo, quemadmodum fit in absoluendo repertum Innocentem *realiter*, aut *præsumptiuè*, vt dictum est, *sed cum clausula stantibus prout stant, & nouis non superuenientibus indicijs*, puta non eiusdem speciei, cum iam purgatis, sed diuersæ, vt aliàs *(d)* dictum est; quæ si superueniant, poterit *Iudex* contra ipsos procedere, tàm per viam Accusationis, quàm per Inquisitionem ex officio.

TEXTVS.

§. VI. In Sententia tenetur Iudex delictum recensere per extensum, vt ex illa Delinquentes cognosci possint, & ipsorum memoria conseruari. Si Iudex certò, & euidenter sciuerit, & si Reum, (Testibus conuictum) esse innocentem, ad illum liberandum, omnes neruos intendat, nec innocentiam opprimi patiatur: etiamsi, opus esset ad Superiorem Iudicem causam remittere; vel se illa exonerare; monito priùs Superiore de conspiratione Testium: dummodo id, sine maximo incommodo, & periculo facere possit.

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

53. *In Sententia absolutoria non est necessarium, quod per extensum recenseatur delictum.*
Clausula per extensum *quomodo intelligenda.*

54. *Processus originales non conseruandi vltrà semestre ab vltimatione causæ.*
Sententiæ originales conseruandæ in libro Prouinciæ.

55. *Scire euidenter, & certò, per solum sensum, pro statu isto, potest homo.*
Quod Iudex sciat certò, & euidenter Reum probatum culpabilem esse Innocetem, est casus metaphysicus.

56. *Iudex certus de innocentia Rei conuicti per Testes quid agere debeat.*

57. *Iudex an possit condemnare conuictum per Testes de Reatu, quem scit esse Innocentem.*
Variæ sententiæ Doctorum.
Iudex certò sciens innocentiam conuicti per Testes de delicto, quo casu debeat eum absoluere.

53. POstquam *Textus* de Sententia *absolutoria* locutus est, tractat breuissimè, more suo, de *condemnatoria*. Supposito igitur, quod *Reus* in suis Defensionibus neque in toto, neque in parte euacuauerit indicia, ità vt locus sit pœnæ *ordinariæ*; vel, euacuatis in parte indicijs, adhuc supersint alia tanti valoris, quæ sufficiant ad pœnam *extraordinariam*; *condemnatoria* Sententia contra eum ferenda est. Et dicit *Textus*, quod *in Sententia condemnatoria* ferenda, (in *absolutoria* enim minimè est necessarium, cessat enim in ea ratio motiua, puta conseruatio

uatio

uatio memoriæ delicti; supponitur enim non fuisse commissum à Sententiato) *tenetur Iudex delictum recensere per extensum*. Et hic aduertendum ad clausulam *per extensum*; cuius sensus est, non quod delictum describatur, cum tota prolixitate, qua in Processu enarratur, hoc enim incongruum, sicut & superfluum esset; sed *per extensum*, ità nulla omittatur circumstantia delicti, quæ faciat ad reatus augmentum, aut decrementum. Et ratio est, quia mens *Textus* est, vt fiat talis descriptio, ad hoc, quod futuris temporibus sciri, ex Sententia, possit reatus Sententiati: Iustum ergo est, quod in ea describantur omnes circumstantiæ delicti, facientes ad eius leuitatem, vel grauitatem, ne plùs, vel minùs æquo grauatus remaneat. Et ex hoc Textu confirmatum remanet, quod adnotauimus suprà (e) puta quod *Iudex* debet ponere in Sententia causam propter quam auget, vel minuit pœnam Statutariam. Quia causa alterandæ pœnæ, vt diximus, est diuersitas circumstantiarum delicti; si ergo istæ describendæ sunt in Sententia, ex consequenti recensentur motiua *Iudicis*, ob quæ à pœna ordinaria recedit.

54. *Vt ex illa Delinquentes cognosci possint*; nempè vt, tali descriptione *per extensum* facta, possit apparere gradus malitiæ, qualis, & quantus fuerit in delicto commisso, & qualificari reatus; ex hoc enim iustificatur *Sententia*; cum enim in ea appareat qualitas quæuis commissi criminis, resultat ex eàdem iustitia pœnæ latæ per *Iudicem*. Et *ipsorum memoria conseruari*. Apud Nos, vt diximus aliàs, (f) non possunt Processus criminales conseruari vltrà semestre à terminatione Causæ, sed tantùm *Sententiæ Originales* conseruantur in Libro ad hoc deputato, vt possit inseruire in casu *Expulsionis* ab Ordine, aut Exceptionis contrà eum, repellendo ipsum, aut à testimonio ferendo, aut ab adipiscenda Dignitate. Vt ergo, ex Sententia, qualitas criminis innotescat, necessaria est ipsius descriptio, compendiaria quidem, sed *per extensum* quo ad circumstantias.

55. *Si Iudex certò, & euidenter sciuerit Reum (& si Testibus conuictum) esse Innocentem*. Casum hunc, de quo *Textus* loquitur, Metaphysicum potiùs existimo, quàm practicabilem. Et enim si *Iudex* debet *scire certò, & euidenter innocentiam Rei*, oportet quod proprio sensu perceperit delictum patratum ab alio, ex quo sequitur, quod eodem modo sciat innocentiam Rei; *sciri enim certò, & euidenter* nihil in particulari potest, pro statu isto, ab homine, nisi per euidentiam ad sensum, quæ est potissima notitiarum, quas circà particularia potest habere anima coniuncta corpori, vt, ex *Augustino*, Subtilissimus Magister (g) docet. Hæc autem notitia non potest aduenire *Iudici*, post quàm *Reus* inquisitus est de crimine; antè Inquisitionem enim priùs debet constare de delicto patrato, & si *Iudex* habet scientiam certam, & euidentem, de innocentia *Rei*, (vel quia vidit alium, qui commisit delictum, vel quia vidit *Reum* fuisse absentem à loco delicti,) sequitur, quod habet scientiam de innocentia *Rei*, antequam iste accusetur. Si ergo scit eum esse Innocentem, debet repellere Accusationem, nec Processum incipere; & si *Accusator* persistit, prouocando ad *Superiorem*; potest Iudex, persistere in reiectione Accusationis, & scribere veritatem facti ad *Superiorem Generalem*, à quo non cogetur, (stante eius informatione) Accusationem recipere. Ergo, cum tali scientia, præcedente Processum, non potest dari, quod *Reus* conuictus sit in iudicio per Testes, ex eo quod, ex tali scientia, impeditur fabricatio Processus. Sed neque talis scientia potest, aduenire *Iudici* post cœptam Inquisitionem; quia si est ex relatione aliquorum; ista non est scientia certa; testimonium enim quorumuis fide dignissimorum, licet faciat probationem legitimam in iudicio, tamen non causat *Iudici* scientiam euidentem: prætorquamquod posset *Iudex* per istos Testes, vt potè magis fide dignos, destruere dicta contrariorum, & ità non posset remanere *Reus* conuictus, vt casus supponit. Si verò est euidentia ex sensu, vt si conuictus quis esset de stupro, & constaret *Iudici* per proprium visum, quod Inquisitus aut careret instrumento, aut totaliter esset inhabilis ad congrediendum, posset, ex probatione euidenti contraria, destrui quoduis testimonium, & ità non remaneret conuictus. Vnde concluditur, Casum talem, in praxi, non esse dabilem.

56. Sed data hypothesi in praxi aliàs non dabili; dicit *Textus*; *Iudex ad illum liberandum omnes neruos intendat*. In hoc puncto omnes *Theologi*, & *Canonistæ* conueniunt. *Ne enim innocentiam opprimi*

patiatur debet ad Superiorem Iudicem Causam remittere, vel se illa exonerare, monito priùs Superiori Iudice de conspiratione Testium; Difficultas autem est in eo quod subiungit, *dummodò id sine maximo incommodo, & periculo facere possit*. Non video enim quod nam incommodum, aut periculum vnquam nasci possit *Iudici* ex eo, quod se à iudicando exoneret, & causam ad *Superiorem* referat, cum, sic faciendo, in nullam Legem committat. Dico ergo, quod clausula hæc non respicit enarratam diligentiam faciendam à *Iudice*, ne damnet Innocentem, sed respicit decisionem vlterioris quæstionis, quæ à *Theologis Moralibus*, & *Canonistis* communiter in Casu fit; & est, An debeat *Iudex* liberare, quem certò scit Innocentem, in iudicio tamen plenè probatum *Reum*, si cogitur ad Sententiandum, vel quià ob nimiam distantiam nequit ad *Superiorem* remittere Causam; vel quià *Superior* non vult eam acceptare, & iniungit *Iudici*, vt illam terminet, & *Accusator*, qui plenè probauit, instet vt sententiet?

57. In hac autem tres sunt Sententiæ, vt refert *Mastrius*. (d) Prima est nonnullorum, inter quos est, ex Scotistis, *Vulpes*, & *Mastrius* ipse, qui dicunt, quod nullo modo potest *Iudex* condemnare eum, quem scit esse Innocentem. Secunda est *D. Thomæ* (e) & aliorum, inter quos ex nostris sunt *Astesanus*, & *Poncius*; qui volunt, *Iudicem* teneri ad pronunciandum iuxtà allegata, & probata; & ad illum condemnandum. Tertia est aliorum, qui distinguunt de pœna capitali, & de pecuniaria; & dicunt, quod damnare non posset Innocentem ad pœnam mortis, siuè mutilationis, sed benè ad penam pecuniariam. *Textus* ergo noster per hanc vltimam Clausulam, implicitè distinguendo, determinat quæstionem, & dicit. Aut *Iudex* liberando eum, quem, ex priuata scientia, scit esse Innocentem incurrit *maximum incommodum*, *& periculum*; vel *id sinè maximo incommodo, & periculo facere potest*. Si hoc secundum est, sequenda est prima Sententia, puta, quod nullo modo ipsum condemnet, imò absolutum pronunciet; tum quia contrà Iustitiam est, quod condemnet, quem iustum scit, tum quià nullum incommodum, aut *Reipublicæ*, aut sibi imminet. *Si autem maximum incommodum*, *& periculum* imminet sibi, quia infamiam subibit, si liberat illum, qui in iudicio probatus est *Reus*, & tanquam *Iudex*, qui malè iudicauit, priuabitur *Officio*; & aliàs pœnas latas contrà malè iudicantes incurret; tunc sequi potest secundam sententiam, & illum ad normam Iuris, secundùm probata condemnare. Et rationabile, hoc est, tum quia non tenetur cum tanto damno proprio, proximum iuuare; tum quia in sententiando, vt persona publica, non debet vti notitia priuata; tum quià nihil ad vtilitatem Sententiati proficiet, & sibi soli tantùm nocebit. Etenim *Accusator*, videns illum iudicasse contrà plenas probationes à se factas, appellabit ad *Iudicem Superiorem*, qui tenetur stare probationi iudicialiter factæ, non verò informationi extraiudiciali habitæ à *Iudice* inferiori; (maximè si *Accusator* ad *Superiorem* scripserit, *Iudicem* ex animositate, quam habet contrà se, & partialitate erga *Reum*, contrà ius, sententiasse) & ità iudicabit contrà conuictum per Testes; & sic iste in nullo releuabitur, & *Iudex* damnificabitur. Concludendum proindè; quod *Iudex* coactus, tali casu, sententiare, non cogitur se abdicare ab Officio, & detrimentum pati; neque contrà ea, quæ sibi in iudicio constant Sententiare, cum hoc *sinè maximo incommodo, & periculo sui*, facere non possit.

T E X T V S.

§. VII. Si Reus pœnæ Statutariæ capax non fuerit, potest Iudex aliam illi similem imponere, ex praxi Religionis, vel ex Sacris Canonibus elicitam. Declaratoriam Sententiam ferre tenetur Iudex in Exceptionibus, declarando aliquem esse habilem, vel inhabilem ad Officia. Vel cum de Accusato agitur, quod Constitutionem aliquam violauerit, nec ne. Quod ex Testium depositionibus, confessionibus proprijs, & Defensionibus factis pendere debebit.

COM-

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

58. *Pœna Statutaria, siuè ordinaria, vt infligatur, quid requiratur.*
Pœnæ commutatio quandò facienda.
Pœna, in quam fit commutatio, debet esse proportionabilis commutatæ.
Lex Ciuilis pœnalis habet locum etiam in personis Ecclesiasticis, si deficit ius Canonicum, aut illi non contradicat.
Studium Iuris Ciuilis, quo sensu, Religiosis vetitum.
Studium Iuris Canonici, & Ciuilis conducit bono Regimini Prælatorum.
59. *Sententia declaratoria ferenda in Exceptionibus.*
Sententia Decretoria, & Declaratoria quomodò differant.
60. *Sententia Declaratoria* simpliciter, & secundum quid *quæ dicenda.*
61. *Sententia Declaratoria semper est necessaria, licet in Lege sit clausula* absque declaratione.
Clausula absq; declaratione *intelligitur de declaratione pœnæ, non culpæ.*
Censuræ latæ ipso facto, *in Foro interno, incurruntur, etiamantè declarationem.*
62. *Sententia Declaratoria debet semper ferri, citata parte, etiam in iudicio summarissimo, & facto notorio.*
Apostata prætensus, antequam declaretur talis, si est præsens, debet citari.
63. *Appellatio à Sententia declaratoria suspendit Censuras, & pœnas.*
64. *Declaratoria Sententia in Exceptione Ciuili, & Criminali diuersa.*
65. *Sententia, qua declaratur transgressio Statuti, est Declaratoria secundum quid.*
66. *Sententia non fertur, nisi in grauissimis transgressionibus Statutorum.*

58. SI *Reus pœnæ Statutariæ capax non fuerit &c.* Sciẽdũ est, quod ad hoc, quod *Reus* debeat precisè puniri pœna Statutaria, necessarium est, quod in Reatu verificentur omnes qualitates in *Statuto* expressæ; aliquà enim ipsarum deficiente, non est locus pœnæ *Statuti*, quæ dicitur *Ordinaria*; sed minori, quæ vocatur *Extraordinaria*, vt dicunt *Doctores*. (*l*) Dicit ergo *Textus*, quod si *Reus* pœnæ Statutariæ non est capax, *potest Iudex aliam illi similem imponere*. Hoc congruit æquitati, & ità communiter statuunt *Iurisperiti*; (*m*) vnde dicit *Clarus*, quod condemnatus in amputatione dexteræ, si hæc esset arida, aut ea careret, & per hoc subire pœnam *Statuti* non posset, puniri deberet pœna commutata. Pro nobis autem frequenter contingunt Casus, quandò pœnæ iniunctæ delictis sunt incorporales, vt Priuationes Officiorum *Ordinis*, Actuum legitimorum, Vocis actiuæ, & passiuæ, *Officij*, seu *Prælaturæ*; si enim delinquens sit Laicus conuersus, ex tali pœna, nullum incommodum reportaret. Oportet ergo, vt, loco ipsius, succedat alia, per quam affligatur; sed debet esse *similis*, puta geometricè, siue proportionaliter correspondens in grauitate illi, quæ commutatur. Hoc autem relinquitur prudentiæ *Iudicis*, qui debet eam venari; *Ex praxi Religionis*, *vel ex Sacris Canonibus*, adde etiam ex *Lege Ciuili*; quia *Lex Ciuilis* pœnalis, generaliter loquens, habet locum, etiam in *Ecclesiasticis* rebus, aut Personis, si *Canones* desint, aut ei non contradicant, vt firmat Abbas. (*n*) Et licet studium Legum Ciuilium in *vtroque iure* (*o*) reperiatur *Religiosis* interdictum, tamen; vt optimè obseruat Abbas, (*p*) quia multùm confert Doctrinæ Theologicæ Morali, & etiam Sacrorum Canonum intelligentiæ, non censetur interdictum, si priuatim fiat, & in propria Cella; iura verò allegata prohibent studium publicum Legum sæcularium, exeundo nempè à Claustro, ad finem eas audiendi, vel legendi in *Academijs sæcularibus*. Optimum autem est *Religioso Prælato* notitiam habere, non tantùm *Constitutionum* sui *Ordinis*, sed etiam *Iuris Canonici*, & *Ciuilis*; plurimùm enim vtrumquè bono regimini *Religiosorum* conducit.

59. *Declaratoriam Sententiam ferre tenetur Iudex in Exceptionibus, declarando, aliquem esse habilem, vel inhabilem ad Officia*. Postquam *Textus* locutus est de Sententia *Decretoria*, qua vel absoluitur, vel condemnatur *Reus*; nunc tractat de *Declaratoria*, per quam pariter potest *Reus* condemnari, aut absolui. Aduertendum autem, quod hæc est differentia inter *Decretoriam*, & *Declaratoriam*, quod *Decretoria*, ex suppositione facti iam in Processu probati, principaliter decernit circa Ius, puta quid agendum: hoc est quæ pœna sit su-

beunda à *Reo*, vel si nulla subeunda est, ob tale factum. *Declaratoria* autem principaliter versatur circa factum, puta, declarando, An in tali facto commiserit in Legem nec ne? & licet in ea contineatur illa pœna, quæ subeunda est à *Reo*, tamen hoc non est principaliter, sed ex consequenti; & talis pœna non decernitur à *Iudice*, sed iam est lata à Lege; & in *Declaratoria* nullum arbitrium potest *Iudex* habere, circà pœnam augendam, aut minuendam; sicut habet in *Decretoria*, vt supra dictum est.

60. *Declaratoria* autem duplici modo contingere potest; vno modo quando pœna, licet à *Lege*, seu *Statuto*, iam lata sit, est tamen adhuc per *Reum* subeunda; alio modo, quando pœnam, iam à *Statuto* latam, *Reus* subiuit à puncto commissi delicti; non tamen hoc in Foro Fori notum est. In primo casu vocari potest *Declaratoria secundum quid*, etenim, quamvis principaliter declaret factum, tamen inuoluit etiam pœnam ex facto subeundam, eam explicat, & decernit, vt exempli gratia si in Sententia dicatur, *Visis &c. declaramus Caium in crimen Proprietatis, grauis incidisse, & proindè subire pœnas, in Statutis, latas contrà Proprietarios debere: puta Carcerationem per mensem, & priuationem Actuum legitimorum, prout ad illam condemnamus eum &c.* In secundo autem casu est, Declaratoria *purè*, & *simpliciter*; vt quando quis declaratur ex tali facto incurrisse Excommunicationem, & priuationem Officij latam in *Statuto*, cum clausula *ipso facto*; quemadmodum est, de introducente Fœminas ad malum finem intrà Claustra. Et ratio est, quia à puncto commissi delicti, talis Censura, & pœna iam ligauit Delinquentem, & sola desideratur declaratio tam delicti commissi, quàm pœnæ incursæ pro foro externo: & Iudex nihil decernit faciendum à Reo cum iam pœnam subierit.

61. Porrò aduertendum, quod Sententia Declaratoria semper est necessaria, licet in Iure, aut Constitutione apponatur quod talis, aut talis pœna incurratur, absquè vlla Iudicis declaratione; talis enim clausula debet intelligi de Declaratione pœnæ, non verò de Declaratione culpæ: hæc enim semper ferri debet, vt sciatur, quod illud delictum, pro quo talis pena debetur, fuit verè commissum. *(q)* Distinguendum autem adhuc est de Censuris, & de pœnis latis *ipso facto*, & *absquè Iudicis declaratione*; siquidem istæ in Foro interno, incurruntur, etiamsi nulla adhuc fuerit lata declaratio; proindè qui commisit delictum, cui *ipso facto* sit adnexa Excommunicatio, si celebret cum tali Censura, efficitur irregularis. *(r)* Pro foro autem externo neque Censuræ, neque pœnæ spirituales incurruntur, nisi Sententia declaratoria præcesserit. Hinc fit, quod *Prælatus*, qui commisit crimen, cui est adnexa Excommunicatio, & priuatio Officij, tenetur quidem non celebrare, nisi absolutionem procuret, & si celebrat in Excommunicatione redditur irregularis, vt dictum est; non tenetur tamen se in publico, vt Excommunicatum gerere, aut Officio renunciare, licet in conscientia eo priuatus sit, statim, ac delictum commisit: *(s)*

62. Non potest autem vlla Sententia Declaratoria ferri, nisi citata parte, ad dicendum, quarè non debeat fieri declaratio; & hoc non solum in iudicio summario, sed etiam summarijssimo, & etiam in facto notorio. *(t)* Hinc sequitur, quod si aliquis Apostasiam commisisset, & antequàm declaretur Excommunicatus à *Superiore*, vt solet, reuerteretur in Conuentum, non posset *Superior* vllo modo ipsum declarare Apostatam, nisi priùs eum citaret, ad dicendum, quarè declarari non debeat Apostata, & Excommunicatus. Et si omissa citatione, sententiaret, Sententia esset nulla, quia citatio ad Sententiam est de necessitate, vt diximus, & ea non seruata, euadit actus nullus. Quod si ex consuetudine, in Religione, Apostatæ declarantur tales, nulla præmissa citatione, hoc ideò est, quia sunt fugitiui, & nescitur vbi sint, nec citari queunt; nec expedit eos citare ad modum absentium; quia nimis protelaretur, in expectando termino. Sed si essent præsentes omninò essent citandi.

63. Lata autem Declaratoria, potest ab ea appellari; & Appellatio suspendit tum Censuras, tum pœnas. *(u)* Ex quo sequitur, quod, interposita appellatione, in foro externo, habetur pro non Excommunicato; & ipse potest durare in exercitio Ordinis, & Iurisdictionis, & acta ab eo, ex vi publicæ potestatis, vel Iurisdictionis, tàm in spiritualibus, quàm in temporalibus, valent. *(x)* Quod autem dictum est, de Censuris, & pœnis latis *ipso facto* à Lege, seu

seu *Constitutione*, accipi debet, etiam de eisdem latis ab homine per modum præcepti. Vt si *Prouincialis* præciperet, & scripto mandaret præceptum, Ne quis, sub pęna Excommunicationis, ipso facto incurrenda, & Carceris conuentualis per annum, arma teneret in Camera; & quis esset deprehensus habere arma, deberet tali modo declarari Excommunicatus &c. Et omnia alia seruari, quæ supra dicta sunt circà Sententiam Declaratoriam pęnarum latarum à iure.

64. Hoc supposito dicit, *quod declaratoriam Sententiam ferre tenetur Iudex in Exceptionibus, declarando aliquem esse habilem ad Officia*. Et sensus est, quod quandò fit aliqua Causa per modum *Exceptionis*, ad hoc, vt aliquis non possit obtinere *Prælaturam*, ad quam aspirat, de quo modo procedendi sub proprio Titulo (z) abundè dictum fuit; *Iudex tenetur ferre Sententiam Declaratoriam, declarando aliquem esse habilem, vel inhabilem ad Officia*. Hæc Sententia est Declaratoria *purè, & simpliciter*, nihil enim faciendum à *Reo Iudex* decernit; sed declarat simpliciter factum, puta Statum, seu conditiones *Rei*, per quas redditur habilis, vel non, ad *Prælaturas*. Licet enim probatum fuisset in Processu exceptiuo delictum, ob quod redditur inhabilis, non tamen posset, ob tale crimen, *Iudex Reum* punire, si *Exceptio* esset tantum ciuiliter proposita, vt, ex Textu, (*a*) alibi habetur; & proindè cum in illa Sententia nihil faciendum *Iudex* decernat, sed purè declaret, dicetur illa *Sententia Declaratoria simpliciter*. In *Exceptione* autem criminaliter intentata, de qua alibi (*b*) dictum fuit, non sic est; nam in ea decernitur pœna subeunda, propter delictum commissum; & ex eodem declaratur inhabilitas ad Officia consequenda.

Quæ autem dicta sunt de *Exceptione* in ordine ad consequendas Dignitates, accipi pariter debent, de ea, quæ fit contrà Testes, & alios, eos repellendo à iudicio. Verum est, quod Sententia, quam in illis casibus fert *Iudex*, non est *Diffinitiua*, quia terminum causæ non imponit; sed est *Interlocutoria*, habens tamen vim *Diffinitiuæ*, quia articulum causæ incidentem diffinit.

65. *Vel cum de Accusato agitur, quod Constitutionem aliquam violauerit, nec ne*. Hic tractat de Sententia *Declaratoria secundum quid*; & dicit, quod si aliquis accusatur de transgressione alicuius *Constitutionis*, seu *Statuti*, in Diffinitiua debet *Iudex* declarare, quod *Constitutionem violauerit, nec ne*. Ratio est; quia cum Regulariter in *Statutis* decreta sit pœna danda contrafacienti, non est, vndè *Iudex* pœnam dandam pro delicto decernat; sufficit proindè, quod declaret contrauentum fuisse *Statuto*, & esse in casu, quod *Reo* Statutaria pœna debeatur, puta talis, aut talis. Quià verò in tenore Sententiæ subiungitur condemnatio actualis in talem pœnam, ex hoc Decreto fit, quod Sententia, quæ secundùm se esset *purè Declaratoria*, euadat talis *secundùm quid*.

66. *Quod ex Testium depositionibus, confessionibus proprijs, & defensionibus factis, pendere debebit*. Supponit hìc, quod non de quacumque violatione *Constitutionum* quarumuis feratur Sententia in scriptis. Etenim, iuxtà alibi dicta, in grauioribus, & grauissimis delictis tantùm proceditur *scripto*; vndè sequitur, quod neque Sententia scripto feratur, nisi in trasgressione *Constitutionis*, continente grauissimum delictum; ideò dicit, quod talis Sententia, vt potè iuridicè lata, debebit pendere ex depositionibus Testium, confessione, & defensionibus *Rei*.

I. Quæritur, quæ sint consideranda à Iudice antè prolationem Sententiæ?

SVMMARIVM.

67. *Iudex quæ debet considerare antè Sententiam.*
Reus, vt damnetur ad pœnam ordinariam, debet esse confessus, aut conuictus.
Conuictus quomodò quis dicatur.
Testes si patiantur exceptionem, licet minimam, non sunt Comestes.
68. *Denunciator voluntarius non potest esse Testis.*
Denunciator voluntarius, & Denunciator ex Officio quis.
69. *Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur.*
70. *Denunciator qui per alium denunciauit, non potest esse Testis.*
Iudex quomodo deteget Denunciatorem, qui per alium denunciauit.

71. De-

71. *Denunciatores omnes inter Regulares sunt voluntarij.*
Cautela Iudicis, & Patroni in Denunciationibus.
72. *Conuictus plenè puniendus est, pœna ordinaria, si proceditur per Accusationem.*
Quandò proceditur per Inquisitionem, datur pœna minor quam ordinaria; & quarè.
73. *In Casu notorio, procedente Iudice ex Officio, Reus punitur pœna ordinaria.*
Et etiam, quando Reus est conuictus per plures, quàm duos Testes.
74. *Reus quando dicatur conuictus per scripturas.*
Instrumentum publicum, continens delictum, conuincit Reum; & probat ex se delictum.
75. *Pœna ordinaria dari non potest ex indicijs solis, etiam violentis.*
76. *Indicia debent esse integra, vt faciant ad pœnam extraordinariam.*
77. *Indicia plusquàm indubitata quæ dicantur.*
Ex indicijs plusquàm indubitatis, infligitur pœna ordinaria.
Probatio datur contrà indicia indubitata.
78. *Duo indicia indubitata, cum vno Teste integro, faciunt ad pœnam ordinariam.*
Duo Testes non totaliter defectiui, cum cum vno indicio indubitato, probant ad pœnam ordinariam.
79 *Multa indicia grauia faciunt vnum indubitatum.*
80. *Pœna extrardinaria extenditur etiam ad corporalem.*
81. *Pœna ordinaria, & extraordinaria quæ.*
Pœnæ pecuniariæ apud Regulares quæ pœna succedat.
Pœna Priuationis Officiorum Ordinis correspondet confiscationi bonorum Inter Laicos.
82. *Iudex quomodo se debet regulare in danda pœna extraordinaria.*
Ad pœnam ordinariam pro crimine falsæ monetæ, non sufficit probatio præsumptiua, sed requiritur concludens.
83. *Pœna homicidij est mors.*
Pœna debet esse eo minor, quo culpa magis recedit à Dolo.
84. *Pœna corporalis succedit in locum defectus pecuniæ.*
85. *Pœna extraordinaria, quæ sit maior quàm ordinaria, quomodò regulanda.*
Circumstantiæ grauantes delictum quæ.
Pœna augenda, maximè, est ob reiterationem culpæ.
Reiteratio culpæ aliquandò transfert pœnam pæcuniariam in corporalem.
Ob frequentiam Delinquentium augeri potest pœna.
Ille solus Iudex, qui potest edicto pœnam statuere, potest augere pœnam, ob frequentiam Delinquentium.
86. *Iudex mitiorem pœnam extraodinariam imponere debet, si indicia faciant plusquam semiplenam probationem, & nolit Torturam adhiberet.*
Opinio Passerini explosa.
Tortura est pœna, & in quo differat à pœna lata per diffinitiuam.
Pœna extraordinaria infligi potest, omissa Tortura.
87. *Reus negatiuus in Tortura, illata ex indicijs grauibus, debet absolui, cum Clausula.*
Tortus ex indicijs indubitatis potest adhuc condemnari extraordinariè, sed non pœna corporali.
88. *Reus absoluendus cum Clausula; si indicia sint ità infirmata, vt non remaneat locus Torturæ.*
Reus non semiplenè conuictus, ita vt, non sit locus Torturæ, est absoluendus.
89. *Opinio Sgroi, & Passerini, quod, qui non est probatus semiplenè Reus, non debet nec torqueri, nec absolui.*
Demonstratur prædicta opinio falsa.
Condemnatio vbi non non habet locum, debet habere locum absolutio.
Probatur illam opinionem esse iniustam Reo.
Reus habet ius ad absolutionem, quando non vigent indicia ad condemnationem.
Laicus Reus absolutus, quia indicia contra eum non sufficiunt ad Torturam, cogitur præstare Fideiussionem de parendo iuri.
Religiosus non potest obligari ad dandam Fideiussionem.
90. *Opinio supradicta impugnatur, vt periculosa, & turbatiua Religionis.*
Prouincialis non potest differre punitiones, vsque ad Aduentum Visitatoris.
Com-

Commissarij Visitatores non debent differre punitiones Reorum, vsque ad Aduentum Generalis.

91. *Prouincialis non potest sepelire Processum inceptum; sed tenetur sententiare, & hoc sub mortali.*

Ex qua causa possit Prouincialis terminationem Processus differre.

67. Respondeo; quod, quia Sententia tendere debet ad absolutionem, vel condemnationem, vt supra visum est; partes *Iudicis*, antè Sententiam, esse debent, in benèlibrandis probationibus pro *Fisco*, & Exceptionibus pro *Reo*. Et ad hoc vt ipse sciat, quandò absoluere, aut quando condemnare debeat, & ad quam pœnam, ordinariam nempè, aut extraordinariam, sequentia tradimus.

Dico ergo *primò*, quod, ad condemnandum *Reum* ad pœnam ordinariam, de necessitate requiritur, quod *Reus* sit Confessus, vel Conuictus; vel vtrumque sit. Quia verò de Confesso, nulla difficultas potest *Iudicem* fatigare ad cognoscendum An *Reus* sit Confessus nec ne, cum hoc cuique Processum legenti obuium sit; dicemus solùm quandò *Reus* possit dici Conuictus. Sciendum ergo, quod nemo potest dici plenè Conuictus, nisi per duos saltem Testes Cōtestes, omni exceptione maiores, delictum sit probatum. (c) Et recolendum est, quod alias, suo loco, diximus de Contestibus qui sint, & quales, & obseruandum quod nullam penitùs, quamuis minimam exceptionem patiantur, aliter non sunt dicendi omni exceptione maiores. (d) Sequitur proindè, quod omnes illi, qui regulariter Testes esse non possunt, de quibus sub proprio *Titulo* diximus, si examinentur, vel quia agatur de crimine excepto, vel quia veritas aliter non possit haberi, quantumuis plenè Contestes sint, non tamen per hos dicitur *Reus* Conuictus, ex eo quod, exceptiones militantes contra eos, eorum fidem reddunt diminutam.

68. Sed hìc occurrit dubium, quod frequenter vsu venit; & est. Si dè aliquo crimine, de quo nulla est infamia, duo essent Contestes; & horum vnus (sciens, quod si ipse denunciaret remaneret imperfecta probatio eo, quod alios Testes producere non posset, quàm illum, qui secum vidit delictū) alteri Fratri crimen reuelaret, (& fortè inimico Delinquentis) ad hoc, quod ipse accusaret, aut denunciaret illum, & ità plenè possit reddi probatum delictum; vtrum, tali casu, possit dici *Reus* ab his Contestibus, plenè Conuictus? Pro hoc aduertendum est, quod Denunciator voluntarius, non potest esse Testis, neque examinari in Causa, in qua est Denunciator, nisi ad benè informandum *Iudicem* de circumstantijs facti, super quo denunciauit. Alia enim est ratio *Denunciatoris ex Officio*, vt est Consul, Syndicus, Antianus (aut quocumque nomine vocetur is, qui debet ex officio crimina publica ad *Iudicem* deferre) à *Denunciatore voluntario*. Etenim ille, vt publicus Officialis, secundùm publicam conscientiam, denunciare, & secundùm priuatam scientiam testificari, potest. (e) Et licet hæc conclusio non admittatur ab Abbate (f) ex optimo sanè fundamento, nempè quia tales Officiales *veniunt puniendi, nisi probent denuntiata, vndè, vt euitarent pœnam, de facili deuiarent à veritate*; & cum contrà eos militet præsumptio falsi, non debent admitti in numerum Testium, tamen, quia tales communiter admittuntur, & examinantur tanquam Testes, potest dici, quod tanquam Testes aliquid probent; sed tamen sunt fidei diminutæ, ratione præsumptionis contra eos, de qua dictum est. Sed *Denunciator voluntarius*, nomine tantùm differt ab Accusatore, & proindè non admittendus est, vt Testis, sicut nec Accusator, vt iura (g) volunt,

69. Pariter aduertendum est, quod, cum qui per alium facit, per se ipsum facere videatur, (h) ille, qui sic alteri reuelat delictum, vt præfertur, est verus *Denunciator voluntarius*, qui per alium tali pacto denunciat. Nam quo fine occultum delictum Proximi, quod tegere charitatiuè debebat alteri aperuit? Si fuit, vt hoc modo eius notitia deueniret ad *Superiorem*, ad hoc vt peccantem corrigeret, debuit, ille non reuelare alteri, ad quem non spectat emendare peccantem, sed *Superiori*, cuius proprium munus est. Si ergo hoc non fecit, sed aperuit crimen alteri, quem sciebat habere simultatem cum Delinquente, signum est, quod ipse affectauit non correptionem, sed punitionem, quam cum videret non posse, ex se, importare, si ipse denunciasset, alterum summisit, siue instigauit, saltem facto, si non verbis, ad denunciandum: & ità iste est, verus *Denunciator*, licet per alium denunciationem procurauerit.

70. Se.

70. Sequitur ergo ex his, quod, quantumvis à *Reo* nulla fieret contra talem Testem, denunciantem per alium, vel minima exceptio, (fortè quia nescit *Reus* occultum liuorem, quem ille habet contrà se;) quantumuis alius Testis plenè concordaret, & integrè probaretur ab his duobus Contestibus delictum, tamen ab istis non esset *Reus* dicendus Conuictus. Et ratio manifestissima est, quia Testis ille est *verus*, & *voluntarius Denunciator*, licet denunciauerit per alium; nec alia habenda est ratio (in ordine ad probandum) testimonij ipsius, quàm de Denunciatione facta ab eo, quem ipse instruxit; & sicut hæc non probat, sed instruit *Iudicem*, ità pariter & illa. Quemadmodum enim, cum non apparet apertus Denunciator, siuè Accusator, (& processus incipitur per, *Deuenit ad aures*) primus Testis, qui reperitur examinatus, habetur pro Accusatore, & non probat, *(i)* ità nec probare debet dictum istius, quia verus *Denunciator* est; licet in iudicio non appareat apertus, sed palliatus sub nomine alterius, per quem Denunciationem curauit. Pro praxi autem, vt talis *Denunciator*, qui per alium denunciauit, à *Iudice* cognoscatur, aduerti, debet; quod in examine eius, qui Denunciationem defert, debet *Iudex* insistere, vt dicat, *A quo nam sciat Denunciatum taliter deliquisse? Qua occasione dixerit, & quo fine? &c.* Et ex his cognoscet *Iudex* animum eius, qui per alium sic denunciauit, & eius testimonio maiorem fidem non debet dare eâ, quæ sibi permittitur à iure.

71. Inter *Regulares*, autem omnes *Denunciantes* sunt *voluntarij*, prout benè dicunt *Philippus de Bictis*, & *Eliseus de Belgrandis*. *(l)* Et licèt *Passerinus (m)* arguat hoc dictum tanquam erroneum, eo quia, cum *Regulares* adstringantur præcepto obedientiæ, facto à *Visitatoribus*, ad denunciandum Criminosos, *Denunciatores* non sunt *voluntarij*, sed *necessarij*; tamen verissima est, conclusio. Etenim præceptum *Superioris* obligat ad denunciandum sibi, vt *Patri*, vt paternè possit emendare. Si ergo Subditus eligit Denunciationem iudicialem, omissâ paterna, hoc voluntariè facit, nec ad hoc vllo præcepto adstringitur. Caueat ergo *Iudex Regularis Deum* timens in huiusmodi casibus; ipse enim tenetur in conscientia, fauore Rei, supplere ea, quæ Aduocatus ex ignorantia, aut inaduertentia omittit, vt textualiter disponit vna Lex Codicis. *(n)*

Potest ergo dari Casus, vt *Reus*, & consequenter *Patronus* eius ignoret liuorem, quem habet contrà se ille Testis, qui per alium facit denunciare, & ità nullam Exceptionem habeat contrà eum, ita vt euadat integer. Sed quod non facit *Aduocatus*, vel *Patronus* debet facere *Iudex*; debet enim exquirere à tali *Teste*; *Quarè reuelauit occultum crimen Fratris, & contra charitatem, illi, cui non debebat? Quarè ad Superiorem, si nolebat vt Iudicem, saltem vt Patrem non detulit? An optaret quod crimen illud occultum maneret? Quare ergo ipsum non tacuit? An sciret animositatem, quam habet contra Reum ille, cui reuelauit crimen?* Et alia huiusmodi, ex quibus proditur animus illius Testis. Hoc verò sic detecto, nulla habenda est ratio testimonij illius, nihil enim probat, & ità per dictum illsius, & alterius Contestis, non remanet *Reus* Conuictus. Et ad hanc doctrinam benè aduertant etiam *Patroni*; & casu quo *Iudex* non præstiterit diligentiam, quam diximus; in repetitione Testium facienda, articulent suprà datas interrogationes, & alias excogitent, quæ faciant ad punctum detegendi animum, quem habuit Testis instigando alium ad denunciandum; & ità saluabit Clientem suum an dicatur conuictus à Contestibus.

72. Sed qua pœna puniendus venit Conuictus per solos Testes non autem Cõfessus? Distinguendum est. Vel enim processum est per viam *Accusationis*, vel per viam *Inquisitionis*. Si primò modo *Reus* Conuictus à Contestibus totaliter integris puniendus est pœna ordinaria. Si verò secundo modo, inter Nos, qui sequimur dispositionem *Canonicam*, mitiùs, quam sit pęna ordinaria puniendus est; quandoquidem leuiori pęna percellendus est, iuxta *Canones Reus inquisitus*, quam *accusatus*, cum tamen in *Iure Ciuili* pari pęna castigetur Conuictus sicuti Confessus, tum in *Accusatione*, tum in *Inquisitione*. *(o)* Et ratio diuersitatis esse potest, quia *Accusator* habet ius contrà *Reum* (maximè, si ille Causam suam prosequitur) vt ad præscriptum legis plenè satisfaciat; & *Iudex* non potest de illa pœna remittere, quin tangat ius *Accusatoris*, cui detrahere non licet, cum ille plenè præstiterit id, ad quod se obligauit, puta probationem per Contestes; & proindè illi etiam debetur plena satisfa-

ſatisfactio, quæ conſiſtit in ſubeunda plenè ordinaria pęna legis. In *Inquiſitione* verò, quia *Iudex* ex Officio procedit, habet plenum arbitrium mitigandi pęnas; & cum leges *Canonicæ* mitiores ſint, quam *Ciuiles*; & *Iudex*, ex Officio procedens, agat nomine *Eccleſiæ*, quæ eſt pia Mater; hinc eſt, quod de ordinaria pęna minuit, & mitiorem imponit. Accedit alia conſideratio, & eſt, quod rarò euenit, quod dentur conteſtes ità integri, vt nec minimum defectum patiantur, proindè plenè conuictus per Teſtes, vt iura volunt, non poteſt dici *Reus*. Hinc eſt, quod ſi ore proprio non eſt confeſſus delictum, nunquam aut rarò ad pœnam ordinariam condemnandus ſit. Hæc autem conſideratio militat tam in Foro Laico, quam Eccleſiaſtico.

73. Excipiendus autem eſt ab hucuſq; dictis caſus Notorij criminis: quantumuis enim *Reus* negaret, probata notorietate, condemnandus eſſet in pœnam ordinariam, etiam ſecundùm *Ius Canonicum*, vt argumento cuiuſdam *Capituli* probat *Abbas* ſequens *Innocentium*. (*p*) Quod pariter dicendum eſt, ſi *Reus* eſſet conuictus per plures, quam per duos Teſtes conteſtes; tum quia Teſtium multitudo induceret quodammodò rationem notorietatis; tum quia illorum numerus ſupplet aliquem defectum, quem poſſunt pati duo conteſtes. Hinc eſt, quod ſtante pleniſſima probatione, deberet ad pœnam ordinariam damnari, nihil ſibi ſuffragante negatione, quæ verè procedere tunc à proteruia credenda eſt.

74. Sed poteſt ne dici *Reus* conuictus per inſtrumenta, ſcripturas, & ſimilia? Dico, quod ſic, quandò nempè in ſcriptura, ſiue inſtrumento cõtinetur delictum; & tunc eſt, quandò inſtrumentum eſt publicum, & confectum de voluntate partium, quia tunc delictum, per illud ſolùm, probatur, & *Reus* eſt conuictus; (*q*) vt eſſet inſtrumentum in quo contineretur Vſura; ſiue alienatio bonorum *Eccleſiæ*; ſiue quantum ad Nos, Contractus emptionis, ſiue venditionis factæ à *Guardiano* nomine proprio, vel Conuentus, abſque interuentu *Syndici Apoſtolici*; vel Locationis Prati, ſeu Syluæ Conuentus: ex quibus contractibus *Guardianus* remaneret conuictus de Proprietate; & ſimilia: & in talibus caſibus non eſt neceſsè examinare, nec *Notarium*, nec Teſtes, qui interfuerunt contractui, inſtrumentum enim cum publicum ſit, & authenticùm, vt ſuppono, probat ſeipſum, & delictum in eo contentum. (*r*) Si verò ſcriptura priuata eſt continens delictum, non conuincit ex ſe *Reum*, ſed debet probari per Teſtes ſcriptura, quod fuerit à *Reo* facta, eo modò, quo aliàs (*s*) dictum eſt.

75. *Dico ſecundò*; quod ſi deſint Teſtes conteſtes de delicto ipſo, examinare *Iudex* debet, An adſint indicia de delicto, quorum quodlibet per duos Teſtes ſit plenè probatum, vt *Textus* alibi (*t*) ordinat. Ad hoc autem ſciendum eſt, quod indicia alia ſunt violenta, ſiue indubitata; alia grauia, ſeu vehementia; alia leuia; vt ſuo loco diximus. Spectatis ergo indicijs per ſe, quantumuis indubitatis, aut violentis, non poteſt ex ijs deueniri ad pœnam ordinariam, ſed tantùm extraordinariam, vt communiter ſentiunt *Doctores*; (*u*) quos plena manu congerit *Antonius Conciolus*. Et ratio eſt, quia quando proceditur ex præſumptionibus, non eſt locus pœnæ ordinariæ; probatio enim per præſumptiones eſt longè minor probatione per Teſtes; vndè non eſt, vt poſſit eadem pœna puniri delictum probatum per Teſtes, & per præſumptiones. Probatio autem per indicia, vt patet, eſt probatio præſumptiua, & non realis. Scio quidem in aliquibus locis receptum eſſe conſuetudine, quod ex indicijs indubitatis deueniatur ad pœnam ordinariam, vt in *Senatu Mediolanenſi*; *Sabaudo*, & *Dolano*; nec non in *Regno Neapolitano*, vt teſtatur *Capycius Latro*; (*x*) quod etiam pro Tribunalibus ſupremis tantùm admittit *Carena*. Tamen non eſt *in Religione* recedendum à ſuperiori Concluſione, quæ veriſſima eſt, & communiter recepta, & omninò ſequenda à Tribunalibus, vt ſcribit *Giurba*. (*z*)

76. Aduertendum tamen, quod ad condemnationem, etiam ad pœnam extraordinariam, non ſufficit, quod indicia indubitata ſint per Teſtes integros probata; ſed requiritur, quod probationes ad defenſam non elidant, neque in toto, neque in parte præſumptiones inductas per indicia, ſed ipſæ maneant integræ in toto ſuo robore. Et ratio eſt, quia per probationem contrariam indicium amittit naturam indubitati, dubitabilem enim ipſũ reddit probatio contraria, quæ licet ſit minoris valoris, quàm indicium, tamen ipſum obnubilat, & infirmat, vt poſt multos ſcribit *Farinacius*, & *Guazzinus*. (*a*)

77. Dantur tamen aliquandò in facti contingentia nonnulla indicia, quæ vocantur plusquam indubitata; & tunc est, quandò plura sunt indicia, quorum quodlibet est ex se violentum, & vnum coadiuuat aliud, vt post multos docet *Raynaldus*; (b) vt fuit in casu; quem ipse narrat, in quo quidam sclopo alium occidit, & à loco explosionis visus est fugere ipse solus, & habere sclopum præ manibus, ipsum in fuga reaptando, & aderat dictum Vulnerati, qui deposuit fuisse sauciatum ab eo, qui fugit, & vltra hæc confessio extraiudicialis ipsius *Rei*. In casu ergo, quod talia indicia plusquam indubitata interueniant, posse *Reum* etiam ad pœnam ordinariam deueniri plurium *Doctorum*, (c) & quidem vera, sententia est, & de ea intellexerunt, qui scripserunt ex indicijs indubitatis, (ijs nempè, qui cogunt mentem *Iudicis* ad credendum, sine hæsitatione, delictum esse commissum,) posse *Iudicem* ad pœnam ordinariam deuenire. Et ratio est, quam benè expendit *Petrus Barbosa*, (d) quia in quadam lege *Codicis* (e) *Testes idonei*, (nempè contestes omni exceptione maiores;) *apertissima documenta*, (puta scripturæ authenticæ probantes factum,) & *indicia ad probationem indubitata* æquiparantur. Si ergo tum Testes, tum instrumenta probant ad pœnam ordinariam, idem erit *de indicijs*, non quoquomodo, sed ad *probationem indubitatis*, ijs nempè, qui arctant *Iudicem* ad credendum non minùs firmiter, quam Testibus, & vocantur *indicia plusquàm indubitata*. Nec releuat dicere, quod in iudicandis talibus indicijs, seu iudicando, per talia, vel ex talibus indicijs, Facto, possit *Iudex* falli; quia optimè respondet citatus *Barbosa*, quod non minùs falli potest à Testibus, qui appareant integri, licet in veritate tales non sint, & tamen probatio per contestes est à iure, & à consuetudine, tanquàm certa, approbata. Nec in rebus humanis requiritur semper certitudo euidentiæ, maximè in iudicando, aliter sola delicta facta coram *Iudice* vindicarentur; sed sufficit certitudo fidei in rationabilitate fundatæ, qua, sine dubitatione, quæ faciat hæsitare intellectum, hic assentit; quod etiam tenet *Passerinus*. (f) Aduertit autem (post nonnullos, quos citat) *Conciolus*, (g) quod contra ista indicia indubitata datur probatio, per quæ possint elidi, quandoque enim interueniunt accidentia in casibus, quæ communiter delictum indubitatè concludunt, quod tamen re vera nō interuenit; & exemplificatur de aliquo, qui, videns Amicum ab inuasore aggressum currit, vt ei subueniat; intereà aggressor ense aggressum occidit, & ibi relicto ense aufugit; superuenit interim Amicus, & sublato ense, aggressorem fugientem persequitur; obuiant intereà multi; qui hunc currentem cum gladio euaginato, & sanguinolento vident; reperiunt cadauer adhuc calidum, & examinati deponunt vidisse talem cum ense sanguinolento fugientem à loco homicidij, ex quibus consurgit indicium indubitatum ipsum fuisse occisorem, qui tamen, re vera, non fuit. Sed hoc non negamus; concedimus enim dari probationes, (quæ tamen esse debent euidentissimæ) contra talia indicia. Sed loquimur de indicijs, quæ sunt indubitata, & plusquàm indubitata, & talia remanent etiam post probationes contrarias à *Reo* factas.

78. Si autem spectemus indicia indubitata vnita cum Teste integro, dico, quod si sunt indicia indubitata ad minùs duo, cum vno Teste integro, aut duo Testes, licet non totaliter integri, cum vno indicio tali, potest deueniri ad pœnam ordinariam; si verò est vnum tantùm indicium tale cum vno Teste integro, non est locus, nisi pœnæ extraordinariæ. (h) Ratio dictorum est, quia licet vnum indicium indubitatum ex se semiplenè probet in ordine ad' Torturam, non tamen semiplenè probat ad condemnationem ordinariam, est enim minor probatio per indicium, quàm per Testem. Vndè quantumuis coniungatur Testis integer, cum indicio, non exurgit ex his plena probatio, ad pœnam ordinariam sufficiens. Si autem sint duo indicia indubitata, vnum supplet defectum alterius: sicut etiam si duo Testes sint non totaliter integri, vnum sanat debilitatem alterius; & sic vnita duo talia indicia cum Teste integro; aut duo Testes non totaliter defectiui, cum vno indicio indubitato, faciunt probationem sufficientem ad pœnam ordinariam.

79. Hic autem recolendum est, quod aliàs (i) diximus, puta, quod sicut plura indicia leuia se coadiuuantia faciunt vnū indicium graue, ità copulantur multa grauia ad eundem finem tendentia ad constituendum vnum, vel plura indicia violenta, siue indubitata. Vnde in facti con-

contingentia, examinare debet *Iudex* an tot indicia grauia ſint probatâ, vt ex his reſultare poſſint vnum, aut multa indubitata. Pariterque obſeruanda ſunt adminicula, quibus roborantur indicia, hæc enim aliquandò ità augent indicijs vim, vt non tantùm ad Torturam, ſed etiam ad condemnationem poſſint ſufficere. Et benè attendenda ſunt, quæ circa hoc ſcripſimus in *Titulo de Indicijs*.

80. *Dico tertiò*,quod,conſiderata qualitate probationis per Teſtes, vel per indicia, ſi locus eſt pœnæ ordinariæ,benè quidem,ſi verò extraordinariæ tantùm,oportet librare, quod genus, vel quis gradus pœnæ delicto debeatur, ne Sententia *Reum* vltrà iuſtitiam lædat. Pro hoc aduertendum eſt, quod controuerſia eſt inter *Doctores*, an pœna extraordinaria poſſit extendi ad *pœnam corporalem*. Et fuerunt aliqui, (*l*) qui reſponderunt negatiuè, volentes, quod pœna extraordinaria debeat eſſe pecuniaria, vel ad plùs Exilij; intelligendo pro *pœna corporali* illam, quæ eſt corporis afflictiua, & ſenſibiliter torquet. Sed ſententiam hanc, vt à veritate alienam,vltrà alios *Doctores*(*m*)arguit conſuetudo omnium Tribunalium, in quibus tanquam pœnæ extraordinariæ dantur Fuſtigatio,tractus Funis,& Triremes, quæ ſunt corporis afflictiua, caſu, quo locus non ſit pœnæ ordinariæ mortis. Verum tamen eſt, quod cum Nobilibus, & pecunioſis, pœnæ extraordinariæ non prætergrediuntur burſam.

81. Quia verò apud *Regulares* nulla eſt pœna mortis, nec pœna pecuniaria, (cum quilibet,ex vi voti ſubſtantialis cuiuſuis *Regulæ*, nempè paupertatis, nihil proprij poſſidere poſſit,) aliter regulanda eſt pœna ordinaria,& extraordinaria apud Nos, quàm apud Sæculares Clericos, vel Laicos. Dico ergo, quod pœnæ mortis ſuccedit,apud Nos,damnatio ad Triremes, vel ad Carceres formales perpetuò; & iſta vocatur *ordinaria pœna*, ſi eſt in *Statutis* pro aliquo delicto ſancita. Quia verò proprium *Religioſi* peculium eſt bona ipſius fama, & exiſtimatio; *pœna extraordinaria*, hoc eſt citrà mortem, erit omne id, per quod minuitur hæc,ſicut ex ſolutione pecuniæ minuitur cenſus familiaris Delinquenti in ſæculo. Verum eſt, quod talis pœna, ſi ordinetur in *Statutis* pro aliquo crimine, reſpectu illius erit *pœna ordinaria*,quemadmodum etiam in *Statutis* Laicorum pœna pecuniaria ordinaria eſt, ſi pro aliquo delicto ſancita ſit; & hæc, quia ordinaria, infligitur (ſi eſt decreta ex *Statuto*) pro delicto, pro quo in iure communi ſit ſancita pœna corporalis. (*n*) Extraordinaria autem pœna eſt dicenda omnis illa, quæ minor eſt ea, quæ impoſita eſt à *Statutis*, & hoc ſiue ſiſtendo in eodem genere pœnæ, puta ſi eſt corporalis, vel non;ſiue exorbitando de genere in genus. Ex.gr. Monetarum Adulteratores, vt dicitur ſupra (*o*) puniuntur ordinariè perpetuis Triremibus; ſi ergo in aliquo caſu, ex imperfecta probatione,tali pœnæ non ſit locus; extraordinaria poteſt eſſe damnatio ad Triremes ad tempus,ſeu Carceratio formalis, ſiue alia minor ad exigentiam delicti, & arbitrium *Iudicis*, & hoc ſiue corporalis ſit, vt Flagellationes, ieiunia, ſiue non corporalis, vt Priuatio vocis, Actuum legitimorum, *Prælaturæ*, ſiue *Officiorum Ordinis*. Sicut autem pœnæ mortis correſpondet apud Nos perpetuus carcer, aut remigatio; ità pœnæ pecuniariæ ſuccedit priuatio *Prælaturæ*, Vocis, aut actuũ Legitimorum,per quam *Religioſus* cenſus, puta bona exiſtimatio, diminuitur. Quemadmodùm verò per confiſcationem omnium bonorum, quæ eſt maxima inter pœnas pecuniarias,Sæcularis ſpoliatur totaliter patrimonio ſuo; ità apud Nos *priuatio Officiorum Ordinis*, per quam *Religioſus* cenſum ſuum totaliter amittit, comparari debet cum confiſcatione.

82. His prælibatis de pœna extraordinaria, dicamus quomodo debeat *Iudex* regulare arbitrium ſuum in illis temperandis. Dico igitur, quod diminutio pœnæ oriri poteſt, vel ex defectu perfectæ probationis ſubſtantiæ delicti; vel ex qualitate minuente malitiam delicti; vel ex qualitate perſonæ Delinquentis. In primo caſu, dico, quod pœna extraordinaria debet contineri in genere pœnæ ordinariæ; puta, ſi hæc corporalis eſt, corporalis etiam eſſe debet pœna extraordinaria ſiue in eadem ſpecie cum ordinaria, ſiue in æquiualenti. Ex. gr. *Caius* adulterinam monetam expendit, & ad querelam illius, cui data fuit in ſolutionem alicuius debiti; & ad infamiam, quod *Caius* ſit Monetarius,formatur Inquiſitio. In viſitatione Cellæ reperitur Clibanus, Follis, Crucibula, Incus, malleus, carbo, forcipes, maſſa Alchimiæ, & cuneus non

tamen illius monetæ, quam expendit, sed alterius, cuius aliqua quantitas pariter est reperta; Testesque deponunt audiuisse frequenter ictus validos mallei percutientis, *Caio* solo in Cella clauso, & aperire nolente. In hoc casu dicetur delictum non perfectè probatum quo ad pœnam ordinariam; quia licet hoc sit difficilis probationis; vt ex iure deducitur, & proindè probetur coniecturis, (*p*) tamen, quo ad condemnationem ad pœnam ordinariam, pro tali crimine, non sufficit probatio præsumptiua, sed debet esse concludens. (*q*) Quæ pœna ergo extraordinaria isti deberetur? Certè, quia ex prædictis est violentissima præsumptio, cui parùm deest de probatione perfecta, deberetur pęna Triremium non perpetua; Et hæc esset pœna extraordinaria; aut si ratione ætatis, infirmitatis, aut Dignitatis talis pęna non conueniret, deberetur carcer formalis; & pęnarum dictarum diuturnitas deberet mensurari ex maioritate, aut minoritate indiciorum, intra speciem tamen indubitabilium.

83. Si verò, ex defectu qualitatis minuentis malitiam delicti, sit mutanda pęna ordinaria in extraordinariam, tunc ista benè potest extendi extra genus, & speciem pęnæ ordinariæ, & reduci ad aliam, puta a corporali ad non corporalem. Vt si aliquis, dum erat Ebrius, occidisset, aut vulnerasset ad mortem, non debet puniri pęna ordinaria homicidarum, quæ de iure communi (*r*) est mors; sed pęna extraordinaria; & hæc aliquando est corporalis, vt Triremium; aliquando non, vt pecuniaria, & varietas ista pęnarum variatur pro modo culpæ, vt benè dicit *Clarus*. (*s*) Et obseruandum semper est, quod eo minor debet esse pęna, quo magis culpa recedit à dolo.

84. Si tandem ex conditione personæ, vtpotè ætatis, infirmitatis, aut Dignitatis sit danda pęna extraordinaria, attendenda est grauitas delicti comparata qualitati personali; & si hæc proportionabiliter illam vincit potest mutari pœna de genere ad genus, & de corporali ad non corporalem. Sin minùs, non fit mutatio de genere ad genus. Ex. gr. Si aliquis *Pater Ordinis* actu, vel habitu, lapsus sit in fornicationem, ratione dignitatis, sibi minuenda esset pęna carceris semestris, & danda priuatio actuum legitimorum ad tempus; ratio est, quia considerata ipsius Dignitate, ipsa est ex excellentioribus, quæ sint in *Religione*; Fornicatio verò non est ex atrocioribus inter crimina. Si verò est probatus *Reus* homicidij appensati, & ideò ad triremes mittendus; pęna extraordinaria non debet egredi genus pęnæ corporalis; & proindè tradendus esset Carceri formali perpetuò, aut ad longum tempus. Quod si mutāda est pęna Statutaria, ex eo quod persona illius capax non est, quemadmodum Laicus Conuersus, cui dari nequit priuatio Officiorum Ordinis; tunc mutari benè potest pœna non corporalis ad corporalem, puta flagellationis, ieiuniorum, & etiam carceris formalis. Et ratio est, quia pęna corporalis succedit in locum pęnæ pecuniariæ; quando hæc solui non potest; (*t*) vndè vulgatum illud, *qui non habet in ære, luat in corpore*. Diximus autem suprà, quod Priuationes Suffragij, aut Actuum legitimorum sunt pęnę pecuniarię *Religiosis*; & cum istas non possit Conuersus luere, optimè in locum istius succedere debet pęna corporalis.

85. Quia verò extraordinaria pęna datur etiam maior, quàm sit ordinaria data per Legem; videndum est ex quibus causis moueri debeat *Iudex*, ad ordinariam augendam. Dico ergo, quod delictum, sistendo etiam in specie sua, potest à circumstantijs grauari, sicut & minui. (*u*) Circumstantiæ autem sunt grauantes vel ratione modi; vt si aliquis non solùm occideret hominem, sed cadauer membratim obtruncaret; vel ratione scandali secuti; vt si Frater in publico Foro Fratrem percussisset; vel ratione temporis, vt si in die *Parasceues* scortatus esset in lupanari; vel ratione reiterationis eiusdem, aut multiplicationis aliorum delictorum. Interueniente autem vna ex his causis (& maximè vltima, quæ secundùm *Doctores est* potissima causa pęnarum augendarum (*x*) ità vt scribat *Farinacius*, (*z*) quod, ratione reiterationis delicti, pęna pecuniaria determinata à *Statuto*, potest augeri, etiam ad pęnam corporalem) *Iudex* potest, tuta iustitia, pęnam ordinariam augmentare. Alia est etiam ratio augendæ pęnæ, quæ est separata à delicto, & hæc est, quando viget multitudo Delinquentium, per quos, ex frequentia talis delicti, vltra modum, conturbatur *Respublica*, & maximam iacturam bonæ famæ patitur *Religio*. Tunc ad deterrendos cæteros, ne tale delictum committant, potest, de iure,

pęna

pęna augeri. Verumtamen est, quod non faciendum est hoc, nisi à *Iudice*, qui possit aliàs, per modum edicti, pęnam Statutariam augere pro tali delicto, vt possunt facere *Prouinciales* in sua *Prouincia*; quandoquidem sic pęnam augere, ex multiplicitate Delinquentium, spectat ad illum solum, qui potest, per modum *Statuti*, *Edicti*, siue *Præcepti*, pęnas criminibus præfigere; vt de *Principe*, in ordine ad hunc casum, scribit *Menochius*. (*a*)

86. Si autem indicia ità remaneant debilitata, vt ex violentis, & indubitatis redacta sint ad qualitatem grauium tantùm: & plura sint, iuncta cum vno Teste integro, aut adminiculato, ità vt euadat probatio delicti plusquam semiplena, & locus sit Torturæ, *Iudex* autem, ex dictis aliàs, (*b*) arbitretur, meliùs esse, omissa Tortura, deuenire ad pęnam extraordinariam, debet eam adhuc mitiorem imponere, quàm illa sit, de qua hucusque locuti fuimus. Et ratio est; quia cum debilior sit in hoc casu probatio, quàm in superioribus casibus, leuior etiam comparatiuè debet esse pęna in hoc casu iniungenda. Nec audiendus est *Passerinus*, (*c*) qui longo discursu nititur probare, quod *Reus*, etiam *Regularis* sit omninò torquendus, casu quo non adsit plena probatio ad condemnationem sufficiens, sed tantùm ad Torturam. Quia fundamentum ipsius non cogit. Est autem hoc. Quod omnia iura volunt, quod *Reus* non puniatur nisi conuictus, vel confessus; vndè sequitur, quod cum aliquis talis non sit, torqueri omninò debeat ad habendam confessionem; & si non est locus Torturæ ex causa aliqua, nempè ætatis, vel infirmitatis debeat absolui, vt nonnulli (*d*) volunt, quos ipse citat. Et enim retorqueo argumentum, & dico, quod Tortura est pęna; & hoc negari non potest cum sit corporis afflictiua; & non differt à pęna condemnatoria, nisi, quia hæc infligitur per Sententiam finalem, & illa per interlocutoriam. Si ergo ad pęnam, vt quis damnetur, requiritur plena probatio, sequitur, quod hæc requeretur, etiam ad Torturam; & sic non probato delicto non erit *Reus* torquendus, quod est absurdum, & oppositum suæ conclusioni. Quod si dicas, quod requiritur probatio plena ad decernendam pęnam in Sententia finali, & de ea intelligitur propositio illa. Respondeo, quod est voluntariè dictum; nulla enim est disparitas inter pęnam inflictam per Sententiam finalem, & interlocutoriam, nisi quod per istam non finitur lis criminalis contestata, & per illam terminatur; cæterum vtraque est cum cognitione causæ, vtraque est à *Iudice*; vtraque decreta per Leges; vtraque affligit corpus; vtraque requirit præcedentes probationes. Si ergo ex probatione non plena potest infligi Tortura, ex eadem poterit infligi pęna extraordinaria, quæ aliquando est mitior quam Tortura; & sicut per Torturam purgantur indicia delicti non plenè probati, ità per pęnam extraordinariam eadem purgari possunt. Proindè non est à nostra sententia recedendum; attento maximè, quod multi *Rei*, qui torqueri non possunt, & tamen habent contrà se sufficientes probationes ad pęnam, Torturam euaderent, omninò impuniti, si condemnari non possent extraordinariè; quod esset graue absurdum, & *Religioni* valdè perniciosum.

87. *Dico quartò*, quod si *Reus* tortus fuerit, & perstiterit in negatiua, debet *Iudex* considerare, an tortus fuerit ex indicijs grauibus, & etiam plùs, quàm grauibus, aut ex indicijs violentis ad condemnationem in pęnam ordinariam sufficientibus. Si primò, Sententia debet esse absolutoria cum clausula *rebus sic stantibus*, quemadmodum supra dictum est, (*e*) ex hoc enim, quod talia indicia sunt sufficienter purgata per Torturam; non est locus pœnæ vlteriori. Si verò indicia fuerunt indubitata, potest adhuc *Reus* in Sententia condemnari in aliquam pœnam extraordinariam. Et ratio est, quia talia indicia æquiparantur quasi probationi per Testes, & si sunt plusquam duo, æqualia illi reputantur, ob quod, (vt modò dixi) potest per hæc ad pœnam ordinariam deueniri. Sicut ergo conuictus per Testes, si torquetur, (vt fit in aliquibus Tribunaliqus, in quibus *Reus* conuictus non damnatur, nisi etiam sit confessus,) & persistat in tormentis negatiuus, non absoluitur, sed damnatur ad pœnam extraordinariam; ità pariter Tortus super indicijs violentis, si sustinet, debet damnari ad aliquam pœnam extraordinariam, non quidem tentam, quanta fuisset, si tortus non esset, sed longè minorem; & nullo modo debet esse corporalis, vt post Farinacium volunt multi. (*f*)

88. *Dico* tandem, *quintò*, quod si indicia in Dafensionibus sint infirmata taliter,

ter, quod non remaneat locus Torturę; nec tamen sint plenè euacuata, debet *Reus* absolui cum clausula *Rebus sic stantibus &c.* & ratio est, quia communis est *Doctorum* opinio, de qua post *Iasnem* testatur *Clarus.(g)* quod vbi *Reus* non est semiplenè conuictus, ità vt torqueri possit, est absoluendus cum clausula *Rebus &c.* & hæc sententia est canonizata à praxi omnium Tribunalium. Perindè autem est, quod indicia ità sint eneruata per contrarias probationes in Defensionibus, ità, vt nõ sufficiant ad torturam; ac si talia fuissent ante Defensiones, quod minimè suffecissent neque ad torquendum, neque ad *Reum* constituendum; ergo sicuti, tali casu, non esset *Reus* inquietandus, neque citandus, ità pariter est dimittendus absolutus in hoc casu. Et re vera si benè consideretur res, nihil penitùs releuat quod pro Fisco aduenerint tales probationes, quæ fuerũt reputatæ à *Iudice* sufficientes ad torturam; quia si illæ debilitentur à *Reo* taliter, quod ampliùs non sufficiant; est sicut, si à principio processus comparuissent, & non fuissent sufficientes, vt ex ijs posset *Reus* constitui, & multò minùs torqueri: Defensio enim, quæ debilitat indicia ponit *Reum* in statu, ac si sola debilia indicia contra eum existissent; & proindè, post Defensiones, debet pronunciari non punibilis, sicut talis fuisset iudicandus ante Defensiones ex debilitate indiciorum, ob quam constitui minimè potuisset.

89. Contrà hanc resolutionem in iure, & ratione fundatam est sententia Sgroi, quam approbat Passerinus, *(b)* qui vult, quod *inter Regulares, quando crimen non est semiplenè probatum, non potest Reus, nec torqueri, nec absolui: quia vbi non potest locum habere condemnatio, nec potest locum habere absolutio. Debet ergo processus incompletus conseruari per aliquod tempus, ad videndum, si potest compleri per alias superuenientes probationes, vel indicia: & non superuenientibus indicijs, facientibus saltem in totum semiplenam probationem, debet processus amoueri ab Archiuio*; hæc Sgroi. Sed ista opinio, salua reuerentia tantorum virorum est in se falsa; *Reo* iniusta; & in praxi periculosa. *Falsam* dico, quia falsum est fundamentum, cui innititur, puta, *quod vbi non potest locum habere condemnatio, nec locum potest habere absolutio*; quia est totum oppositum, puta, quod vbi non potest locum habere condemnatio, ibi debet esse absolutio; quælibet enim lis aut ciuilis, aut criminalis debet per Sententiam dirimi, in Sententia autem contineri debet de necessitate, aut condemnatio, aut absolutio, nec datur medium, nec ambæ, vtpote immediatè contrariæ, possunt eidem inesse; sequitur ergo, quod si in Causa non est locus condemnationi, Sententia debet continere absolutionem, aliter posset dici, quod quando aliquis se probat verè innocentem, non posset absolui, quia in Causa sua non esset locus condemnationi, quod est fatuum. Est pariter *Reo* iniusta cũ per eã irreparabiliter grauetur; etenim quandò incipitur processus contrà *Religiosum*, incipit fama eius deteriorari apud *Fratres*, nec potest ipsa reparari, nisi per Sententiam absoluatur. Quod si processus maneat in suspenso per aliquod tempus, & post ab Archiuio remoueatur, semper grauata remanet eius existimatio. Habet autẽ *Reus* ius ad Sententiã pro absolutione, quando non adsunt sufficientia indicia ad condemnationẽ, sicut Fiscus ad condemnationem quando *Reus* ex suis Defensionibus, non affert sufficientes probationes ad absolutionem; pari enim passu ambulant iura Fisci ad condemnandum, sicut iura *Rei* ad absoluendum; & ideò sicut *Iudex* potest præfigere tempus congruum *Reo* ad se tuendum; ità potest instare *Reus*, vt, intra tempus conueniens, *Iudex* causam expediat; & hoc si *Iudex* denegat, *Reum* vltrà fas grauat, & appellare potest; proindè instante *Reo* (in casu nostro) vt absoluatur absolui debet, vt vult etiam *Passerinus*. *(i)* Nec inferioris conditionis, sed melioris debent esse *Religiosi*, quàm Laici, vt ibidem idem *Passerinus* dicit; sed Laici absoluuntur in citato casu, & ad plùs astringuntur ad dandam fideiussionem de *stando, & parendo iuri, & se præsentando toties, quoties &c.* vt ait Carauita: *(l)* Ergo debent absolui etiam ipsi, & non habent obligationem dandi fideiussionem, ex eo, quod satis fideiusserunt per Votum obedientiæ, quo sunt vinculati, & semper sunt prompti ad parendum, & comparendum in iudicio.

90. Tandem est in praxi *periculosa*, & *Religionis* maximè turbatiua. Etenim si *Prouincialis*, qui (vt plurimùm) vult sibi Successorem compositum ad proprium genium ad *Prouincialatum* euehere, & obseruet aliquem concurrentem, qui forte vincet in *Capitulo*; facilè posset per adhæren-

ren-

rentes suos, arrepta aliqua occasione, infamiam delicti de illo euulgare, & processum incipere, ipsum constituere, & Defensiones decernere. Sub prætextu autem expectandi vlteriora indicia, posset processum in Archiuio ponere, & inter Fratres vulgare, quod cum sit sub *Iudice* nequit ad *Prouincialatum* concurrere; & ità Innocenti, aut saltem inculpabili, nocere, vel impunibilem insensibiliter punire. Licet enim simpliciter inquisitus; aut etiam condemnatus (dūmodo appellauerit) possit nihilominus eligi, (dummodò non maneat infamatus apud graues viros; vt aliàs (*m*) probauimus,) tamen, apud Fratres, viget contraria opinio, licet falsa, & credunt ineligibilem esse eum, qui quoquomodo sub Iudice est; & ideò non darent tali casu suffragium illi, quod aliàs dedissent. Salubriter porrò *Statuta Generalia Ordinis* (*n*) cauerunt, quod *Ministri Prouinciales* punitiones non differant vsque ad aduentum *Generalium*, aut *Commissarij Visitatoris in Prouincia*. (Et licet in talibus Statutis non fiat mentio de Commissarijs, tamen hoc habetur in *Statutis Congregationis Romanæ anno* 1575. (*o*) quæ inserta fuerunt in *Vallisoletanis*, (*p*) à quibus ad marginem *Romana* prædicta citantur, *Statutum* verò prædictum Ordinis, ex *Vallisoletanis*, ibi ad limbum assignatis, extractum fuit; quapropter ad normam *Statuti* genuini, & primogenij esset *Statutum* illud reducendum.) Ratio autem talis dispositionis est, tum ne Subditi in malo insordescant impuniti; tum vt obuietur huiusmodi artificijs malitiæ, quibus mali homines aliquando iustitiam, publicamque potestatem, priuatę, & iniustæ suæ ipsorum passioni seruire, faciunt.

91. Debent ergo *Prouinciales* processus inceptos quantò citiùs terminare, nec differre in longum, sinè legitima causa, possūt differre eorum terminationem; aut eos interminatos sepelire; sed omnino tenentur sententiare absoluendo, aut condemnando; & teneo, quod ipsi obligentur sub mortali, ad sententiandum; quia, incipiendo processum, *Reus* grauatur in fama, & non potest hęc reparari nisi per Sententiam, casu quo non reperiatur de iure punibilis: ad hoc ergo, ex iustitia, *Iudex* obligatur. Non nego tamen, quod si *Iudex* expectat Testes longinquos, qui breui aduenturi sunt; vel eorum testimonia recepta ab alio *Superiore* ad quem literas commissionales misit ad eos examinandos, possit differre complementum processus, donec illa peruenerint. Sed relinquere processum imperfectum sub spe indiciorum incertorum, si fortè euenerint, nullo modo potest, vt probatum est,

II. Quæritur. Quomodò regulanda sit Sententia, quando Diffinitores diuersa opinantur?

COMMENTARIVS.

SVMMARIVM.

92. *Sententia quomodo regulanda quando Diffinitores diuerso modo opinantur.*

Sententia plurium Iudicum quando præualeat.

Sententia fauorabilior Reo præualet in causa criminali.

In Causa ciuili, & Causa non priuilegiata, præualet Sententia fauorabilior Reo, si vota sint æqualia.

Iudices Delegati si sint numero pares, diuersa opinando, nulla Sententia præualet, sed res deferenda est ad Delegantem.

Idem dicendum est si Iudices sint Compromissarij, aut Arbitri.

93. *Prouincialis in paritate votorum non habet decisiuum in causis criminalibus.*

94. *Iudex, habens Consiliarios participes in officio iudicandi, debet sententiare iuxta vota illorum, aliter Sententia est nulla.*

Præses in Collegio Iudicum non debet aperire votum suum, sed sententiare iuxta votum maioris partis Coniudicum.

95. *Pœna minima est inferenda, quando plures Iudices diuersas pœnas opinantur.*

Diffinitores si abeunt in varias sententias, quænam præferenda in sententiando.

96. *Prouincialis quid possit agere, si videt Diffinitores conglobatos ad fauendum, contra ius, Reo?*

Diffi-

Diffinitores quid possint agere, si Prouincialis ceruicosus vult, contra ius, Reum grauare, vel absoluere.

Appellatio extraiudicialis à grauamine futuro sistinetur.

In appellatione extraiudiciali adducenda est causa.

Diffinitor vnus quomodò possit iustè solus iniustam Sententiam impedire.

97. *Soluitur obiectio.*

98. *Quæ dicuntur de Sententia diffinitiua, quadrant etiam pro interlocutoria habente vim diffinitiuè, si nullum sequitur absurdum.*

92. RESpondeo. Quod quando plures sunt *Iudices*, qui in duas tantùm sententias diuiduntur, standum est sententiæ plurium, & hoc siue *Iudices* sint *Ordinarij*, siue *Delegati*, siue *Compromissarij*, vt sunt *Arbitri*; vt expressè habetur ex vtroque iure. (*q*) Quod si sint numero pares, vt ordinariè euenit in *Diffinitorio in Prouincijs Citramontanis*, in quibus sex tantùm *Vocales* interueniunt, illa sententia tenet, quæ est *Reo* fauorabilior, & hoc in criminali causa absolutè; in causa verò ciuili tenet sententia pro *Reo* nisi causa esset priuilegiata, aut fauorabilis, vt pro *Matrimonio*, *Dote*, *Libertate*, *Ecclesia*, *Sacramento &c.* vt dicunt leges (*r*) Hoc verò debet intelligi si *Iudices* sunt *Ordinarij*, sicut sunt omnes de *Diffinitorio*. Si enim essent *Delegati* neutra sententia valeret, sed res referenda esset ad delegantem, & est Textus in iure (*s*) expressus: sicut pariter nulla sententia præualere deberet, si *Iudices* essent *Compromissarij*, siue *Arbitri*; & prædictæ Conclusiones sunt decisæ per textum cuiusdam Decretalis. (*t*)

93. Difficultas autem est in hoc casu, an *Prouincialis*, vti *Præses in Collegio Iudicum*, possit adhibere votum decisiuum, sicut facit in Electionibus, quæ fiunt per ballotationes vbi ipse, ex Statutis, (*u*) in paritate votorum pro libito decidit. Et dico, quod in hoc casu nullum habet votum decisiuum. Et ratio euidentissima est ex duplici principio; primum est, quod in paritate votorum, Lex iam decidit, quod fauendum sit *Reo*, vt suprà dictum est; non potest ergo *Prouincialis* voto suo decisiuo, decisionem legis immutare. Aliud est, quod *Custos*, & *Diffinitores*, qui sunt impares in numero, sunt *Consiliarij Prouincialis* in sententiando, licet omnes sint *Iudices Ordinarij* respectu *Rei*, dicitur enim in *Statutis* (*x*) *Ordinis*, quod *Prouinciales* sententiare non possunt nisi de maioris partis *Diffinitorij consilio*, & *consensu*, quod etiam repetitur in *Textu*; (*z*) & per hoc ipse tenetur sequi maiorem partem Consulentium. Vnde casus non potest dari saltem in *Prouincijs Citramontanis*, quod vota in *Diffinitorio* in sententiando sint paria. Et enim ex hoc principio sequitur, quod cum *Prouincialis* incipiat exquirere consilium ab vltimo *Diffinitore*, vsq; ad *Custodem* progrediendo, dum videt tres vno modo, & duos alio modo opinari, ipse tenetur adhærere sententię trium, qui sunt plures, & sic euadent quatuor, & duo, & hoc modo nunquam euadent tres, & tres; & sic nunquam erit paritas, nec erit occasio vtendi voto decisiuo.

94. Dicetur ad hæc, quod hoc modo *Prouincialis* nullum haberet arbitrium in sententiando, alligatus enim esset consilio *Diffinitorum* quorum pluralitatem sequi teneretur. Respondeo concedendo conclusionem illatam; etenim licet *Prouincialis*, vt *Iudex Principalis*, imò *Præses Iudicum* sententiet, tamen sententia sua, ex decreto *Statutorum*, vinculata est consilio plurium ex *Diffinitoribus*; & sicut sententiare non potest contra leges, ità non potest sentire contra votum plurium, cui *Statuto* alligata est sententia ipsius; ita vt si recedit à voto plurium Consulentium, sententia eius nulla est, & eo magis, quod *Consiliarij* sunt participes in officio iudicandi, vt notat *Baldus*. (*a*) Imò si volumus adhærere *Caballo*, (*b*) cum *Prouincialis* sit *Præses* in *Diffinitorio*, in Causa criminali non debet aperire votum suum, sed simpliciter sententiare secundùm votum maioris partis *Diffinitorum*. In *Prouincijs* verò *Vltramontanis*, in quibus ingreditur *Diffinitorium Ex-Prouincialis* immediatus, ex quo fit quod sex sint *Consiliarij*, qui possunt in duas æquales partes diuidi; siue etiam in *Citramontanis* in quibus est, vel *Discretus*, vel *Pater Ordinis*, vltrà consuetos de corpore *Diffinitorij*; vel quando abest *Custos*, & remanent tantùm quatuor *Diffinitores*, idem poterit euenire, nempè quod vota opinantium contraria sint parca. Quid agendum tali casu? Dico, quod debet *Prouincialis* adhærere consilio, quod stat pro *Reo*. Et ratio est, quia in paritate votorum, vt suprà dictum est, semper sententiare debet pro *Reo*.

95. Si

95. Si verò vota *Diffinitorum* in diuersa abeunt, & vnus sentit pro absolutione, duo pro condemnatione ad talem pęnam, & duo ad pœnam maiorem; tali casu quid agendum? Ad hoc dico, quod communis sententia *Doctorum (c)* est, quod quando sunt diuersi *Iudices*, & vnus arbitratur in pœnam decem, alius octo, alius sex annorum, debet infligi pœna minima: & ratio est, quia in minimo numero omnes conueniunt; cum enim minimus numerus contineatur in maiori, *Iudex* qui vult maiorem numerum infligere; vult etiam minorem in eo contentum; & ità cum omnes vel explicitè, vel implicitè in minori conueniant, minor pœna est danda. Quod ergo dicitur de maioritate, & minoritate extensiua, quadrat etiam de eadem intensiua: sicut enim minor numerus continetur in maiori, ità minor pœna intensiua continebitur in maiori; vnde qui censet deberi *Reo* pęnam Triremium, censet à fortiori eidem pœnam Carceris, quæ affligit quidem corpus, non tamen tantum, quantum Triremes. Si ergo sint quinque in *Diffinitorio*, & vnus opinetur *Reum* absoluendum, duo condemnandum ad Carceres, & duo ad triremes, liquet, quod præualere debet sententia eorum, qui volunt condemnationem, quia in ea conueniunt quatuor. Sed quia duo volunt Carcerem, & duo Triremes, danda est pœna Carceris; tum quia in ea omnes conueniunt, (cum ij etiam, qui censent maiorem pœnam nempè Triremes, ex consequenti minorem etiam puta Carcerem velint) tum quia, vt dicebamus, in pari causa, *Reo* potiùs est fauendum; & ità minor pœna imponenda. Quod si essent tres, qui censerent Triremes, & duo Carceres, perfectò Triremes deberent dari, quia ibi maior numerus Consulentium vincit minorem; Regula autem suprà data vera est, quando singuli *Iudices* diuersa arbitrantur, & non est, vndè vincat sententia vnius, vel alterius; & cum par sit causa omnium, recurritur ad id, in quo conueniunt, puta numerum minorem, & *Reo* magis fauorabilem. Sed quando numerus Consulentium vincit, illa sententia est sequenda; cui maior pars adstipulatur.

96. Quia verò dari potest casus quod duo, vel plures *Diffinitores* conglobati ad fauendum *Reo* factionario suo, contra iustitiam, opinentur pro eo absolutionem, & pœnam longè minorem delicto, si *Prouincialis*, rectitudinem iudicij volens, intendit pro debito punire, non potest, cum alligatus sit consilio eorum, qui aut saluare *Reum* volunt, aut indebitè pęnam minuere; quomodo ergo se geret tunc *Prouincialis*, vt iustitiæ satisfiat? In hoc casu remedium prudentiale adhibeat *Prouincialis*, & sit. Ostenso processu singulis de *Diffinitorio*, requirat à singulis separatim sententiam suam; & si dicant, se iudicare *Reum* absoluendum, aut leuiter puniendum, *Prouincialis* opponat rationes, quibus sententiam illorum impugnet, & expugnet. Si illi abeunt persuasi in sententiam rectam, benè quidem; sin minùs; scribat totum negotium ad *Superiorem Generalem*; à quo ordinem habebit, vt, illis omissis, alios substituat ad sententiandum. Et licet hoc possit ex se, vt aliàs *(d)* diximus, tamen cum minori turbatione hoc præstabit, si ostendet se habere talem ordinem à *Superiori Generali*; & ità periculum iniustitiæ anteuertet. Non minùs faciendum est à *Diffinitoribus*, si *Prouincialis*, plus æquo aut contrarius, aut fauorabilis *Reo*, nollet consilia, & rationes fundatas eorum audire, sed ceruicosa obstinatione in sua sententia permanere; debent enim, præmissa protestatione de nullitate, Sententiæ non subscribere, & suas rationes ad *Generalem* referre, summariando Processum, & merita causæ, & producendo rationes *Prouinciali* adductas. Et talis protestatio, & appellatio facit, quod si *Prouincialis* obstinatus in sua opinione sẽtentiet, Sententia est ipso iure nulla; talis enim Appellatio, (quę extraiudicialis est) à futuro iniusto grauamine sustinetur; extraiudicialiter enim à grauamine inferendo appellari potest, vt ex iure *(e)* deducitur. Quia verò in Appellatione extraiudiciali debet adduci causa rationabilis, vt dicit Abbas, *(f)* ne euadat friuola, & reijcienda, *Diffinitores* protestantes, & subindè appellantes, adducant aliquam rationem in iure fundatam, ob quam non debeat ferri Sententia, eo modo, quo intendit eam ferre *Prouincialis*, vltra fas absoluendo, vel condemnando. Et licet grauamen nullum *Diffinitoribus* inferatur, & videatur ob hoc, non posse ipsos à tali Sententia ferenda appellare; tamen grauamen inferendum tangit bonum *Reipublicæ*, cui interest, ne Innocentes damnentur, neuè Sontes citrà, vel vltrà fas puniantur; & ratione publici boni, licet cuique appella-

re. Præterquamquod, cum teneantur *Diffinitores* Sententiæ subscribere, si illa esset notoriè iniusta, deberent subire pœnas malè iudicantium, vt alibi dicitur, & ità grauarentur periculo, cui se exponerent, punitionis, ex Sententia iniustè lata; proinde grauamen futurum, à quo sic appellant, etiam ipsos tangit. Et quod dico de pluribus *Diffinitoribus*, dico etiam de vno solo, qui zelans, quod iustum est, potest hac via, se solo, impedire Sententiam iniustam ferendam.

97. Nec facit contrà hoc, quod in *Statutis* (g) decernatur, quod minor pars *Diffinitorum* tenetur subscribere sententiæ maioris partis, & proindè vnus solus non possit alijs contraire. Quia statutū intelligendum est de sententijs meri arbitrij, & beneplaciti, & non de illis, quæ regulandæ sunt ex iure scripto. Proindè si Sententia est euidenter iniusta, non tenetur illi subscribere; nec talis est mens *Statuti*. Alibi diximus debere quidem *Diffinitorem* Sententiæ subscribere, vt *Statuto* satisfaciat; sed si ille aliter sentit, posse in subsignatione addere hanc clausulam, *quanquam aliter sentiam*; hoc autem præscripsimus, vt *Diffinitor* se ponat in tuto à pœnis *Iudicum* malè iudicantium. Sed si velit zelo bono ductus Sententiam iniustam impedire, ne demandetur executioni, potest suprà dato remedio vti. Verum est, quod hoc non est necessarium, nisi casu, quo *Reum*, de iure condemnandum, alij tentarent absoluere, quia si Sententia esset iniusta ratione grauaminis facti *Reo*, satiùs esset, quod *Diffinitor* in subsignatione se muniret clausula supradicta, *quanquam aliter &c.* & post latam Sententiam *Reus* appellaret; hoc enim fieret, cum minori commotione in *Diffinitorio*.

98. Quæ autem dicta sunt hucusque de Sententia *diffinitiua*, debent pariter accipi de Sententia *interlocutoria habente vim diffinitiuæ*; sicut est Sententia de *Reo* torquendo nec ne. Vndè si *Diffinitores* in diuersas abeunt opiniones, debet res regulari, sicut hucusq; de Sententia diffinitiua locuti sumus. Et ad hoc probandum facit optima doctrina Abbatis, (h) qui ait, quod quando agitur de Sententia, & nulla sequitur absurditas, accipitur tam de Sententia interlocutoria, quam de diffinitiua, vt habetur expressè ex *glossa (i)* cuiusdam *Clementinæ*. Et hoc maximè si agatur de Sentētia interlocutoria, quæ obtineat vim diffinitiuæ, vel in qua agatur de *Re* magni præiudicij. (l) Cum igitur nulla in nostro casu sequatur absurditas, imò maxima sit conuenientia ex hoc, quod votum, & consilium *Diffinitorum* ita requiritur in Sententiando interlocutoriè ad Torturam, sicut diffinitiuè; & Sentētia ad Torturam, vtpotè irreparabilis per diffinitiuam fit de Re magni præiudicij, sequitur, quod ea omnia, quæ debent, vel possunt facere *Diffinitores* in diffinitiua, quadrant etiam de interlocutoria ad Torturam.

III. Quæritur. An, & quando liceat appellare à Sententia Diffinitiua.

SVMMARIVM.

99. *Appellare quando liceat à Sententia diffinitiua.*

100. *Datur Appellatio in quauis causa seu ciuili, seu criminali.*
Leges odiosæ non recipiunt strictam interpretationem.
Clausula appellatione remota, *quomodo accipitur, & quid operetur.*
Iudex non potest exequi Sententiam, quam tulit, si de facto admisit Appellationem, quam de iure non debuit admittere.

101. *Appellatio in quibus casibus denegetur.*
Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum pari passu ambulant.
Appellatio Censuram non suspendit.
Appellatio à declaratoria Censuræ ipsam suspendit.
Appellatio à Censura lata ab homine eam non suspendit.

102. *Suspensio, & Interdictum aliquando sunt puræ pœnæ, & quando.*
Suspensus simpliciter, est suspensus ab Officio, vsu Ordinum, & administratione dependente ab Ordine, sed non à cæteris.
Appellatio à Suspensione, & Interdicto, si sunt pœnæ, datur, etiam quo ad suspensiuum.

103. *Appellatio suspensiua datur à Censura ferenda.*
Celebrans bona fide, post Appellationem à Censura, non incurrit Irregularitatem, licet Appellatio declaretur nulla.

Ap-

Appellans à Censura ferenda debet adducere causam Appellationis.

104. *Appellans debet probare, se prius appellasse, si Iudex processit ad Excommunicationem post Appellationem.*

Appellatio interposita, & Sententia Excommunicationis, si appareant latæ eodem die, præsumitur, quod præcesserit Excommunicatio.

Appellatio suspendit Censuram latam sub hac forma, ipso facto, si in tali tempore Apppellans aliquod fecerit, vel non fecerit.

99. RESpondeo; quod circa *Appellationem* multa dicta sunt in Commentario Tituli tertij huius Opusculi, quæ possunt ibi videri, in hac Quæstione tamen nonnulla tangemus, quæ faciunt ex professo ad *Appellationem* à Sententia diffinitiua, cum ibi tractauerimus de *Appellatione*, promiscuè, nempè tum ab interlocutoria, tum à diffinitiua.

100. Dico ergo, quod licet in foro *Canonico* Appellatio ab interlocutoria vetita sit, quibusdam casibus exceptis, de quibus alias; (m) tamen à Sententia diffinitiua, in omni Foro, in Causa tũ criminali, tum ciuili, regulariter datur *appellatio* iuxtà textum in iure (n) expressum; & hoc siue Sententia sit decretoria, siue declaratoria. Sunt autem multi casus in iure, in quibus *appellatio* est interdicta, & quia leges prohibentes, *appellationem* sunt odiosæ, ideò non admittunt nisi strictam interpretationem, vt dicunt *Doctores*. (o) Sciendum autem, quod quando in iure communi pro aliquo casu prohibetur *appellatio*; & quando in Commissionibus demandatis ab *Apostolica Sede* inferitur clausula *Appellatione remota*, non accipitur vniuersaliter de omni, & quacumque *Appellatione*, sed tantùm de *Appellatione* friuola, non autem de legitima, & rationabiliter facta, vt post quandam *glossam* (p) communiter scribunt *Doctores*. Porrò effectus istius clausulæ est, quod *Appellatio*, quæuis à diffinitiua non sortitur effectum suspensiuum, sed tantùm deuolutiuum; ità vt si, in quibus *Appellatio* est remota, ipsa interponatur, per eam deuoluitur quidem Causa ad *Iudicem ad quem*, non tamen suspenditur iurisdictio *Iudicis à quo*, quominùs Sententiam exequatur. Quod si antequam ipsam exequutioni demandet, *Iudex ad quē* ipsi inhibeat, ne Sententiã exequatur, eius iurisdictio remanet impedita, donec de validitate *Appellationis* cognoscatur. (q) In casu autem, quo appellatio de iure non sit admittenda, si à *Iudice*, de facto, admitteretur, etiam ex ignorantia sui iuris, nõ potest ampliùs Sententiam exequtioni demandare; & ratio est, quia, ex quo *Appellationem* admisit, à se iam abdicauit iurisdictionem, quæ sibi competebat, vigore talis clausulæ, & ità causa integraliter deuoluta remanet ad *Superiorem*, vt multi (r) scribunt.

101. Denegatur autem *Appellatio* in multis casibus, de quibus loquitur *Textus* suprà, (s) & Nos ibi explicauimus. Sed vltrà illa, quæ ibi exprimuntur; non datur *Appellatio* à Suspensione, & Interdicto, quæ sunt Censuræ. Et pro hac materia benè intelligenda sciendum est; quod, vt habetur ex quędam *Decretali*, (t) Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum pari passu ambulant, & ab ipsis non datur appellatio quantùm ad effectum suspensiuum, sed tantùm quo ad deuolutiuum. Quod si Censuræ prædictæ reperiantur latæ in iure, cum clausula *ipso facto*, *Iudex* autem ferat Sententiam declaratoriam super aliquo facto, declarando, e.g. quod *Caius* commisit tale crimen, ob quod est Excommunicatus, Suspensus, siue Interdictus, si *Caius* appellat à tali Censura, nihil agit, quia manet ea innodatus, quantumuis causa deuoluatur ad *Iudicem* Superiorem. Si verò appellet à Sententia declaratoria, prætendens *Iudicem à quo* malè declarasse, appellatio sustinetur, etiam quo ad suspensiuum, & ratio est quia tunc appellatio non cadit super Censura, à qua vetitum est appellare, sed cadit super Sententia declaratoria, à qua non est prohibita appellatio. Sicque in facti contingentia *Prælatus* declaratus Excommunicatus, siue Suspensus ab Ordine, & iurisdictione, appellans potest omnia exercere, prout antè talem Sententiam faciebat. (u) Si verò Censuræ tales ferantur ab homine per Sẽtentiam decretoriã, & ab illis, siue à Sententia appelletur, non suspendũtur Censuræ, sed ab ijs, manet vinculatus Appellans, & eius appellatio nihil operatur nisi deuolutionem causæ ad *Iudicem Superiorem*.

102. Porrò aduertendum est, quod Suspensio, & Interdictum aliquando sunt Censuræ, aliquando puræ pœnæ. Censuræ sunt, quando tanquam medicinæ adhibentur, ad remouendum aliquem à con-

tumacia; seu aliquid fieri iubetur, sub interminatione talium pœnarum, vt explicat Sanchez. (x) Sed quando ob delictum commissum, cui non adnectitur talis Censura, fertur Suspensio, aut Interdictum, tunc sunt pura pœna. Hoc adnotato. A Suspensione, & Interdicto, quæ sunt Censuræ, si quis appellat, non suspendit effectum talium Censurarum, vt paulò suprà dictum est. Et sic Suspensus simpliciter, cẽsetur Suspensus ab Officio, & vsu Ordinũ, ac etiam à iurisdictione, illa scilicet, quę depẽdet ab Ordine, vt post multos scribit Sgroi. (z) Non autẽ est suspensus ab vsu superioris potestatis, & per consequens potest præcipere in virtute *Sanctæ Obedientiæ*, & Subditi tenentur obedire; ipsos punire; administrationem *Conuentus*, & locum *Superioris* tenere, vt scribit *Bordonus*: (a) & ratio est, quia hæc non dependent ab Ordine. Quod si *Superior Prælatum* inferiorem suspenderet non tantum ab Officio vniuersaliter, sed etiam à quacunque administratione; sic Suspẽsus nullum ex supradictis posset. A Suspensione autem, & Interdicto, quæ feruntur in pœnam, datur appellatio etiam quoad effectum suspensiuum, vt dicunt *Doctores*. (b) Et ratio est, quia, vt dicebam paulò suprà, leges prohibentes appellationem sunt odiosæ; & ideo debent strictè interpretari, & non extendi vltrà id, quod sonant. In *Decretali* autem illa, (c) in qua prohibetur, quo ad suspensiuum, Appellatio à Suspensione, & Interdicto, fit apertè mentio de Suspensione ab *officio, & ab ingressu Ecclesiæ*, quæ sunt verè Censuræ; non verò de alijs Suspensionibus, quæ sunt puræ pœnæ, vt suspensio à *Prælatura*, à *Guardianatu*, & cæteris Officijs, quæ ab Ordine non dependent, quia in istis appellatio suspensiua sustinetur, vt optimè ponderat Rodericus; (d) & alij.

103. Licet verò non sustineatur Appellatio suspensiua à Censuris latis à iure, vel ab homine, vt dictum est, valet tamen ab ea ferenda, si post comminationem, seu preceptum factum sub pœna Censurę, inponatur appellatio, antequam Sententia Censuræ fulminetur. Etenim talis appellatio suspendit iurisdictionem *Iudicis*; qui si, contempta appellatione, procedit ex post ad Sententiam, ipsa est nulla. (e) Vnde si Sacerdos post talem appellationem celebret, & *Iudex*, post appellationem Sententiam Censuræ tulerit, ille nullam Irregularitatem incurrit; etiamsi appellatio ex post à *Iudice ad quem* declaretur inualida, dummodo bona fide Appellans crediderit suam appellationem valere, vt ex iure (f) deducitur. Hæc autem locum habent non solùm quando *Iudex* procedit iudicialiter, sed etiam extraiudicialiter; appellatio enim siuè facta in iudicio, siuè extrà, semper ligat manus *Iudici*, vt procedere nõ possit, & de hoc est *Textus* in quadam Decretali. (g) Verum est, quod talis appellatio, cum interponatur à futuro grauamine, habet rationem appellationis ab interlocutoria, in qua iuxtà *Canones*, (b) vt alibi diximus, debet afferri rationabilis causa appellationis. Si ergo in facti contingentia Appellans, aut nullam omninò, aut euidenter friuolam causam appellationis adduceret, *Iudex* potest eam spernere, vt de appellationibus manifestè friuolis, (i) suo loco diximus; & securè ad vlteriora procedere. Sed si causam proba bilem suæ appellationis adduxerit, debet *Iudex* omninò illi deferre.

104. Aduertendum autem, quod si *Iudex* Censuram tulerit, *Reus* autem dicat illam fuisse latam post appellationem interpositam, & proinde esse nullam; incumbit *Reo* onus probandi, se appellasse ante Sententiam latam; quia in dubio pręsumitur, quod Excommunicatio præcesserit. (l) Et si appareant fuisse in eadem die, præsumitur, quod Excommunicatio fuerit lata antè appellationem, vt dicit *Alterius*. (m) Hæc autem locum habent, quando *Iudex* minatur se Censuram laturum, si *Reus* præcepto sibi facto non paruerit intrà tempus assignatum. Quid autem iuris si Sententiam de presẽnti ferat, apposita conditione? Exempli gratia si dicat, Si *infrà triduum non feceris hoc, ex nunc pro tunc excommunico te*? Dico, quod si interponatur appellatio antequam tempus præfixum expiret, Censura ex nulla. Ratio est, quia in Censuris non est locus fictioni iuris, ità vt quando *Iudex*, post expiratum tempus assignatum, declarat illum Excommunicatum, fingi possit, quod Cẽsura lata retrotrahatur; sed Censura lata censetur, quando expirauit tempus. Et re vera, quando finito tempore assignato, sententiat *Iudex* pro Censura, talis Sententia, vel est declaratoria Censuræ iam incursæ, vel est fulminatoria. Si declaratoria, oportet, quod qui declaratur Excommunicatus iam ligatus sit Censura, sed

ſed hoc non quia, durante tempore aſſignato ad parendum, ligatus non erat, & interponendo appellationem ſe ligari impediuit; non poteſt ergo declarari Excommunicatus. Sed neque fulminari contrà eum Cenſura, quia, ex appellatione, iuriſdictio *Iudicis* remanet impedita. Et ità cum nec declaratoria, nec fulminatoria poſſit eſſe Sententia, ſequitur, quod erit nulla, & ità concludunt *Doctores* poſt *Textum* cuiuſdam *Decretalis*. (*n*)

IV. Quæritur. Quos effectus pariat appellatio?

SVMMARIVM.

105. *Appellatio quos effectus pariat.*
Appellatio à diffinitiua deuoluit cum principali etiam acceſſorium.
106. *Appellatio eximit à iuriſdictione Iudicis à quo in omnibus ſpectantibus ad Cauſam, ſuper qua eſt appellatum.*
Iudex à quo fuit appellatum poteſt recuſari vt ſuſpectus.
In notorijs quando liceat appellare, vel non.
Appellatio reducit Cauſam ad tempus litis conteſtatæ.
Teſtes noui poſſunt produci, quoties mutatur Cauſa, vel Inſtantia, vel vel Iudex.
Appellatio eſt introducta ad tollendum grauamen, & ſupplendum omiſſa.

105. Reſpondeo, quod primus effectus eſt, quod Cauſa, in qua eſt appellatum à diffinitiua deuoluitur ex integro ad *Iudicem ad quem*; & dico *ex integro*, quandoquidem deuoluit non tantum negotium principale, ſed etiam omne aliud acceſſorium, (*o*) dummodo intrà tempus à iure aſſignatum *appellatio* interpoſita ſit, nempè infrà decem dies à lata Sententia. Et per eam eximitur Appellans à iuriſdictione illius *Iudicis*, quo ad cognitionem illius Cauſæ, & concernentium ad eam; non verò quo ad executionem ſententiæ ſuæ, caſu quo *appellatio*, (vtpotè in aliquo caſu prohibita,) non habeat niſi effectum deuolutiuum; durat enim adhuc iuriſdictio *Iudicis*, qui vt ſuprà dictum eſt, poterit, non obſtante appellatione, demandare executioni Sententiam, dummodò non fuerit inhibitus à *Iudice ad quem*.

106. Secundus effectus eſt, quod per *Appellationem* ſuſpenditur iuriſdictio *Iudicis* in tantum, quod, quo ad illam Cauſam, & omnia ad eam ſpectantia, Appellans eximitur à iuriſdictione illius. (*p*) Dico autem *quo ad illam Cauſam*, & *ad ſpectantia ad eam*; nam in cæteris non eximitur; & ideò *Religioſus* appellans à ſuo *Prælato Prouinciali*, aut *Locali*, non tenetur quidem in Cauſa, ob quam appellauit, obedire illi, ſed in cæteris ab ea ſeparatis non remanet ordinaria iuriſdictio *Superioris* impedita, vt dicunt *Doctores* (*q*) poſt textum in *iure* expreſſum. Verum eſt hoc, quod ſi aliqua cauſa noua ſuperueniat, & *Iudex* ordinariam iuriſdictionem velit exercere, in eum procedendo, poteſt *Reus* recuſare *Superiorem*, vt ſuſpectum in illa, & omni alia Cauſa iudiciali ad eum ſpectante, ex hoc motiuo, quod *ipſe ab illo appellauit*: nec *Iudex*, poteſt, tali caſu, ampliùs in eum procedere, & eſt textus apertus in quadam *Decretali*. (*r*) Et licet ibi videantur excipi delicta notoria, in quibus, ſicut non admittitur appellatio, (*s*) ità nec recuſatio; & ob hoc videatur dicendum, quod in caſu notorio nouo, poſt appellationem, *Iudex* quantumuis recuſatus, poſſit procedere; tamen hoc debet accipi, quando pœna debita tali delicto eſt in *Statuto* taxata; tunc enim cum nullum poſſit *Reo* fieri grauamen, non eſt, vnde, ex ſuſpicione grauaminis, *Iudex* recuſetur. Sed vbi pœna eſt *Iudici* arbitraria, vt aliàs diximus, (*t*) etiam in caſu notorij ſuſtinetur *Appellatio*.

107. Tertius effectus eſt, quod, interpoſita *Appellatione*, Cauſa reducitur ad tempus litis conteſtatæ. Ex hoc ſequitur, quod *Reus* poteſt ad ſui defenſionem producere coram *Iudice ad quem* nouos Arriculos dependentes à prioribus iàm productis coram *Iudice à quo*, & nouos Teſtes ſuper illis examinandos præſentare, alios Teſtes de nouo ſuperinducere, aut Teſtes, iam examinatos ſuper ijſdem, nouis interrogationibus propoſitis, ad maiorem delucidationem veritatis repetere. Et quanquam, circa hanc concluſionem, varient ſententiæ *Doctorum*, tamen melior eſt opinio eorum, qui dicunt, quod quotieſcumque mutatur *Cauſa*, vel *Inſtantia*, vel *Iudex*, admittitur productio nouorum Teſtium

ſtium ſuper articulis iam præſentatis non obſtat ne timore ſubornationis, quam doctrinam poſt *Baldum*, *Cynum*, *Fulgoſum*, & *Myſingerum* amplectitur *Sgroi.* (u) Quod ſi noui Teſtes, ergo à fortiori ad defenſionem innocentiæ poterunt proponi noui Articuli, & ad detegendam veritatem noua Interrogatoria. Et quidquid ſit in Cauſa ciuili, tamen in Cauſa criminali, quæ eſt maioris importantiæ, fauore *Rei*, hoc debet admitti: attento maximè, quod appellatio introducta eſt non tantùm ad tollendum grauamen, ſed etiam ad ſupplenda, fauore *Rei*, illa, quæ omiſſa ſunt ex ignorantia, aut inaduertentia *Rei*, ſiuè *Patroni*, vt poſt *Francum*, *Marantam*, & *Scacciam* docet *Biſius*. (x) Verum tamen eſt, quod non poſſunt declinatoriæ, & dilatoriæ exceptiones, prout poterant tempore litis conteſtatæ à principio, (z) opponi, ſed tantum peremptoriæ, & per quas Cauſa terminatur.

Addunt nonnulli alios effectus appellationis, puta reuocationem attentatorum poſt eam, & caſſationem Sententiæ *Iudicis à quo*. Sed iſti non ſunt effectus appellationis, ſed Sententiæ *Iudicis ad quem*, proindè illos omittimus, quia non faciunt ad hunc locum.

V. Quæritur. Quomodò facienda ſit appellatio à diffinitiua?

SVMMARIVM.

108. *Appellatio à diffinitiua quomodo facienda.*
Quinque neceſſariò requiſita ad Appellationem.
109. *Scriptura non eſt neceſſaria in appellatione à diffinitiua.*
Bonum tamen eſt appellare ſcripto, quare, & quomodo.
Appellatio coram honeſtis viris, ſiue per edictum, quomodo facienda.
110. *Multa alia ſpectantia ad Appellationem omittuntur, & quare.*

108. Reſpondeo, quod de iure communi, prout in *Digeſtis* (a) habetur, concipi debet libellus *Appellationis*, & *Iudici* exhiberi, debetque continere tria, nempè *nomen Appellantis*; *& aduerſus quem, & à qua Sententia, appellat*. Et ex hoc colligunt *Doctores*, quod quinque ſint de ſubſtantia *appellationis*, nempè tria hæc commemorata; & dies in qua interponitur, vt appareat quod in tempore legitimo appellauit; & tandem quintũ, quod omnia comprehendit, & eſt, quod *appellatio* in ſcriptis porrigatur. (b)

109. Sed ſcripturam non eſſe de ſubſtantia *Appellationis* taliter, quod aliter facta non valeat, manifeſtè probatur ex quadam *Lege* (c) vbi *Iureconſultus*, ait, *ſi apud acta quis appellauit, ſatis erit, ſi dicat, Appello*: ex quo apparet, quod valida eſt *Appellatio* etiam oretenùs facta, non eſt ideò neceſſè, quod in ſcriptis fiat. Sequitur proindè, quod ſcriptura ſit in appellatione ſolemnitas; vnde *Regulares*, qui ſummariè in Cauſis procedunt, non tenentur in facti contingentia *Appellationem* ſcriptam proponere. Sed quia bonum eſt ſeruare quantùm cõmodè fieri poteſt etiam ſolemnitates iuris, conſulo proindè, quod ſcriptis mandetur; attento maximè eo, quod, vt habet *D. Thomas* (d) ea, quæ verbo tenùs dicuntur, non redacta in ſcriptis, facilè à memoria dilabuntur; & ſine ſcriptura *Appellatio* ex actis non appareret. Vndè ad hoc, quod Appellans aliquod præiudicium ſubire non poſſit ex hoc, quod non conſtaret de *Appellatione* in tempore congruo interpoſita, ſtatim, ac Sententia eſt pronunciata, & ſibi ab Actuario intimata, dicat *Appello*, & ſcribere faciat in actis, quod *ipſe appellauit coram Iudice, & iiſdem Teſtibus, qui ad publicationem Sententiæ fuerunt adhibiti*. Quod ſi fortè *Reus*, vel eius *Patronus* velint recogitare de ſententia, & conſulere; An meliùs ſit, pro minori inquietudine, illi acquieſcere; An verò appellare; & tandem hoc ſecundum decreuerint; concipiat *Patronus* Libellum modeſtis verbis, in quo recitet in compendio Sententiam intimatam, & dicat ſe *ab illo Iudice appellare ad maius Tribunal, & adhuc maius ſicut à lege, & à Conſtitutionibus Ordinis eſt ſibi permiſſum, & præfinitum*. Formam porrò talis Libelli dabimus in *Secunda Parte*. Ex poſt, adeat vel *Iudicem*, vel *Notarium*, & in præſentia Teſtium ad hoc ſpecialiter vocatorum, Libellum appellationis præſentet; & ad omnem bonum finem, & ne fortaſſis ex malitia *Notarij* poſſet *Appellatio* aut diſſimulari, aut fingi, facta non in tempore debito, conſulo, quod duo

duo exemplaria, subsignata etiam à Testibus, habeat *Reus*, & vnum præsentet, & aliud apud se retineat, & in actu præsentationis, coram se, faciat ambo subsignari à *Notario*, testante fuisse appellationem præsentatam. Quod si *Iudicis* præsentia haberi non possit, aut quia discessit ab illo Conuentu; aut quia clausus maneat in camera, & audientiam deneget, aut ob metum reuerentialem; nec pariter haberi possit *Actuarius* Causæ, sufficit appellare coram honestis Personis, siue per Edictum, vt aliàs dictum fuit. (e)

110. Multa alia tractant *Doctores* de *Appellatione* respectu *Iudicis ad quem*; & causis ob quas appellatur; & de *Appellatione* alternatiua, & de nominibus Appellantis, & *Iudicis à quo*, & ad quem appellatur; sed quia sunt subtilitates, de quibus in Tribunalibus sæcularibus, & Causis ciuilibus curatur, non verò faciunt in criminalibus, neq; prò Foro *Regulari*, vbi Acta tractantur cum simplicitate; ideò de illis non curamus.

VI. Quæritur. Ad quem Iudicem spectet executio Sententiæ?

SVMMARIVM.

111. *Executio Sententiæ ad quem Iudicem spectet.*
Iudex, qui vltimo sententiauit diffinitiuè, exequitur Sententiam.
112. *Appellatione deserta, Iudex à quo appellatum est, exequitur Sententiam.*
Appellatione deserta, Iudex ad quem *desinit esse Iudex.*
113. *Iudex* ad quem, *si non cognita iudicialiter Causa, ipsam extraiudicialiter remittit ad Iudicem* à quo, *quid agendum?*
114. *Executio Sententiæ interlocutoriæ spectat ad Iudicem*, à quo *malè appellatum fuit super ea.*
115. *Executio Sententiæ extraiudicialis spectat ad Iudicem*, à quo *malè appellatum est.*
116. *Prælati maiores quomodò se gerent in Appellatione interposita super pœnitentijs extraiudicialiter iniunctis ab inferioribus.*
117. *Delegatus*, à quo *fuit malè appellatum super diffinitiua, non exequitur eam.*
118. *De executione Sententiæ remissiuè.*

111. Respondeo distinguẽdo dupliciter, primò de *Sententia interlocutoria*, & *diffinitiua*; secundò de *Iudice Ordinario*, & *Delegato*. Quantùm ad primum dico, quòd Regula generalis est, quod *Iudex*, qui tulit vltimam *Sententiam diffinitiuam* debet eam exequi; & sic, si *Iudex* appellationis, siue *ad quem* cognoscit de meritis Causæ, & sententiauerit confirmando, siue infirmando Sententiam *Iudicis à quo*, ille debet Sententiam suam exequi; & ratio est, quia *Iudex à quo*, quando pronunciauit, & *Reus* appellauit, ille functus est officio suo, & ius, quod habebat ad executionem Sententiæ, deuolutum est ad *Iudicem ad quem*. (f) Similiter, si nulla post *Sententiam* secuta est *Appellatio* infra decem dies, *Iudex*, qui sententiauit, habet integrum ius *Sententiam* exequendi. (g) Et circa hoc non est difficultas.

112. Sed si *Reus* appellauerit quidem, sed tamen non fuerit, ex culpa sua, prosecutus appellationem intrà tempus statutum à iure, aut sibi præfinitum à *Iudice à quo*, vndè dicatur Appellatio deserta; executio *Sententiæ* spectat ad *Iudicem à quo*; & ratio est, quia, deserta Appellatione, *Iudex ad quem* non est ampliùs *Iudex*; habet enim ius cognoscendi de Causa appellata intrà tempus determinatum, sed eo expirato, desinit esse *Iudex*, & eius Sententia euadit nulla, vt post quandam *Glossam* dicunt *Doctores*. (h) Cum ergo iste iurisdictione careat, consolidata remanet iurisdictio *Iudicis à quo*, & ad eum reuertitur executio *Sententiæ* datæ, & est *Textus* in quadam *lege Codicis* (i) præcisus.

113. Quid autem, si *Iudex ad quem*, perfunctoriè lustratis meritis Causæ; aut ipsis minimè visis, sed ex informatione aliorum, quibus reuisionem demandauit, nullam Sententiam proferret, sed extraiudicialiter remitteret Appellantem ad *Iudicem à quo*? Casus hic frequenter accidit, quando *Prouincialis* est, potens apud *Curiam Generalis*, & *Reus*, pauperculus est, vel positus in oculis alicuius de *Curia*. Deputari enim ad reuisionem curantur *Consultores* ad genium compositi, repræsentatur *Reus* homo turbidus, ceruicosus,

ſus, inquietans *Prouinciam*; & quod miſericordia eſt, talium non miſereri; & ita *Generalis* perſuaſus, abſque figura Iudicij, remittit *Reum* puniendum à *Prouinciali*, iuxtà datam à ſe *Sententiam*. Dico, quod *Generalis* tenetur in conſcientia merita cauſæ diſcutere, & iudicialiter ſententiare; nec poteſt per extraiudicialem ordinationem Cauſam remittere. Et ratio eſt, quia licet *Generalis* ſit Supremus in *Religione*, non tamen eſt ſupremus abſolutè, ab illo enim datur *Apellatio* ad *Cardinalem Protectorem*, & ad *Apoſtolicam Sedem*. Iuxtà ordinem ergo iudicialem procedere, debet, ex eo quod etiam ipſe legibus alligatus eſt. Quantumuis enim ſuper *Statutis* aliquando diſpenſare poſſit, non tamen ſuper ijs, quæ per Leges communes ordinata ſunt. *Iudex* autem appellationis, vt infrà ſuo loco probabimus, tenetur plenè cognoſcere merita Cauſæ, ne *Rei* vltrà fas grauentur, aut iuſtitiæ præiudicetur. Si ergo hęc nõ attendens *Generalis*, extraiudicialiter Cauſam remitteret ad primum *Iudicem*, vt Sententiam exequeretur, poſſet *Reus* appellare ad *Protectorem*, *Sac. Congregationem*, & *Papam*; & Appellatio facta ad *Generalem* nullo modo deberet computari in numero trium Appellationum, quæ à iure, iuxtà alibi *(l)* dicta, conceduntur. Quia *Generalis*, ex eo quod non ſententiauit, non functus eſt Officio *Iudicis*, ſed interpretatiuè abdicauit à ſe cognitionem Cauſæ, quæ proindè non ad inferiorem, ſed ad *Superiorem Iudicem* deuoluta eſt, ac ſi ad *Generalem* minimè fuiſſet appellatum.

114. Si autem loquamur de *Sententia interlocutoria*, ob quam aliquid præſtandum ſit à *Reo*, vel circà *Reum*; vt eſt decretum Torturæ; ſi *Iudex* Appellationis confirmat Sententiam *Iudicis à quo*, debet *Iudex ad quem* remittere *Reum* ad *Iudicem*, qui eſt interlocutus, vt textualiter habet quædam *Decretalis*. *(m)* Et ratio potiſſima eſt, quia, per *Appellationem ab interlocutoria*, non eſt abdicata totaliter iuriſdictio *Iudicis à quo*, ſed eſt tantùm ſuſpenſa; *Appellatio* enim *ab interlocutoria* non cadit ſuper omnibus meritis Cauſæ, ſed tantùm ſuper vno Articulo, & ſuſpenditur per eam iuriſdictio *Iudicis* prioris, & deuoluitur ad *Iudicem ad quem* præciſè in puncto tangente id, ſuper quo appellatum fuit; & ità ſuper reliquis meritis, non adhuc diſcuſſis, *Iudex à quo* vi-uam habet iurſdictionem ſuam; & ideò cum circà hæc iſte non ſit functus officio ſuo, ſi cognoſcatur à *Iudice ad quem*, & pronuncietur, quod benè ſit ille interlocutus, & *Reus* malè appellauerit, debet reuerti cauſa ad illum, tum vt iuſtam Sententiam, quam interlocutus eſt exequatur; tum vt, circà reliquos Articulos Cauſæ adhuc indiſcuſſos, iuriſdictionem ſuam, qua, niſi ob culpam ſpoliari non poteſt, exequatur. Verum eſt, quod ſi inueniatur, quod ſit malè interlocutus, tota Cauſa deuoluta remanet ad *Iudicem ad quem*, vt aliàs *(n)* diximus; tamen hoc non eſt ex eo, quod per appellationem ab interlocutoria *Iudex à quo* iuriſdictionē in Cauſa amiſerit; ſed quia ipsà ſpoliatur ex poſt; tum in pœnam grauaminis illati in interlocutoria; tum ex præſumptione, quod ſicut grauauit in vno, ſit etiam in cæteris grauaturus.

115. Quæ autem dicta ſunt de executione *Sententiæ interlocutoriæ* iudicialis, accipienda pariter ſunt de *Sententia diffinitiua* extraiudiciali; vt eſt de pœnitentia paternaliter iniuncta à *Prælato inferiori*, à qua Subditus, ſe prætendens exceſſiuè grauatum, appellauit. Interlocutoria enim iudicialis, & diffinitiua extraiudicialis pari paſſu ambulant ex eo, quod de iure *Canonico* in *Appellatione* vtriuſq; cauſa grauaminis adducenda eſt, (vt aliàs dictum eſt,) coram *Iudice à quo*, aliter Appellationi non eſt deferendum. Quod autem in condemnatione extraiudiciali cauſa reuertatur ad *Iudicem à quo*, ſi Appellatio cognoſcatur non fuiſſe ſuper cōdemnatione iniuſta, probatur manifeſtè ex *Textu* cuiuſdā *Decretalis*, *(o)* in qua ordinatur cuidā *Archiepiſcopo*, quod Appellationē ab *Epiſcopo* nō admittat, antequàm ſibi *conſtiterit eam vel à grauamine*, *vel iniuſta condemnatione porrectā*, *alioquin ad Epiſcopi audientiam remittat Appellantes*. Stat autem, quod ſi à diffinitiua iudiciali appelletur, & à *Iudice* appellationis Sententia confirmetur, executio illius ſpectat ad *Iudicem ad quem*, vt paulò ſuprà dictum eſt; & præter quandam *Gloſſam (p)* tenet *Abbas*, qui teſtatur de communi. *Textus* ergo citatæ *Decretalis* non poteſt accipi de *condemnatione iniuſta* iudiciali, quia non remittendus eſſet Appellans ad *Iudicem à quo*, vt hic ordinatur; præterquamquod in eadem *Decretali* habetur, quod Appellantes *remittantur ad au-*

audientiam Episcopi, à quo appellauerunt, post diffinitiuam autem iudicialem non remanet vlterior audientia præstanda in Causa, sed mera executio Sententiæ. Concluditur ergo, quod *iniusta condemnatio*, de qua loquitur *Decretalis* prædicta, est extraiudicialiter lata; & ita probatum remanet, quod Sententia condemnatoria extraiudicialis, super qua reperitur Appellatio indebitè interposita, exequenda est à *Iudice à quo* fuit appellatum. Scio quidem *Abbatem* aliter exponere supradictam *Decretalem*; sed suprapòsita interpretatio mihi germanissima videtur, ex eo quod illa *Decretalis* loquitur indistinctè, & *Clerici* ibi appellantes ità potuerunt prouocare in condemnatione lata ab *Episcopo* in *Visitatione*, vbi proceditur paternè, & extraiudicialiter; sicut appellare in Sententia iudiciali; & in hac non reuertitur causa ad primum *Iudicem*, cum ad hoc repugnet ratio, & lex; reuertitur tamen in illa, vt in citata *Decretali* disponitur.

116. Patet ergo ex supradictis, quæ praxis tenenda sit à *Superiore maiori* quãdo appellant Subditi à pœnitentijs impositis à *Prælatis inferioribus*; & reperitur, quod *Appellatio* est irrationabilis. Debent enim *Prælati maiores* remittere Appellantes ad eum *à quo* malè appellauerunt, vt ille exequatur Sententiam suam, & taliter Appellantibus indebitè pœna dupliceetur iuxtà *Textum* alibi. Quod si *Iudex Superior* hoc non facit, sed velit ipse (vt moris est) punire, lædit ius *Prælati* inferioris, ad quem, ex dispositione *Tridentini*, (q) pertinet cognitio Causarum in prima instantia; vt est in casu; licet enim appellatum sit, tamen quia Appellatio iudicata est insubsistens, Causa reuertitur ad primæua iura; & Causæ extraiudiciales in Foro paterno spectant ad *Prælatos inferiores* immediatos Subdito, vt notum est, & *Concilium* loquitur de Causis omnibus indifferenter ciuilibus, criminalibus, mixtis siue magni, siue parui momenti, vt dicunt *Doctores*, (r) & intelligitur etiam de *Ordinarijs* habentibus iurisdictionẽ quasi *Episcopalem*, vt sunt *Prælati Regulares* locales, & *Prouinciales* respectu suorum Subditorum. Vndè si *Prælatus* inferior, læsus in suo iure, recurrit ad *Generalem*, debet audiri, & Subditus remittendus est penitentiandus ab illo, licet penitentiam executus esset coram *Iudice ad quem*; quia non fuit legitimè ab illo punitus, & resarciri debet ius læsum *Prælati* inferioris, & deberet seuerè corrigi *Superior*, qui læsit, & ordinem iustitiæ interturbauit.

117. Prædicta verò accipienda sunt de *Iudice Ordinario*: de *Delegato* autem diuersa est ratio: Siquidem iste non potest exequi Sententiam suam, vt dicunt *Doctores*; (s) & ratio est, quia cum non habeat iurisdictionem nisi per delegationem, lata ab ipso Sententia, iam Officium absoluit, & Officium expirauit, non est proindè, vndè possit Sententiam exequi.

110. Multa alia conglomerant hìc *Auctores* circà *Executorem* Sententiæ, an scilicet possit ab *Executore* appellari; an merus *Executor* possit executioni mandare Sententiam iniustam; & multa alia. Sed quia ad praxim nostram parùm hæc faciunt ipsa omittimus, & qui vult de hac materia videre, adeat *Canonistas* scribentes *ad cap. Pastoralis. §. Quia verò cum Gloss. in verb. Et si sciat. de Appellat.* qui abundè de hoc tractant.

VII. Quæritur. An possit super delictis fieri transactio?

SVMMARIVM.

119. *Transactio an possit fieri super delictis.*
120. *Transactio quid.*
121. *Transactio de Iure Ciuilli fit in quibusdam criminibus.*
Vitam suam pretio redimere quisquis potest.
Transactio non fit in delictis, in quibus non infligitur mors, aut mutilatio.
Super Adulterio non potest fieri transactio.
Super crimine falsi potest transigi.
De consuetudine transactio inter Offensum, & Offensorem super omni crimine fit.
De Iure Canonico vera transactio super nullo crimine fieri potest, & quare.
122. *Transactio fit inter Querelantem, & Querelatum.*
Transactio inter Reum, & Fiscum quare, & quando fiat, & vocatur Compositiò.
Compositio criminalis inuecta est de iure nouo.

Illam introducere in Religione conducit ad bonum regimen.
Illius boni effectus.

123. *Compositio criminalis quando, & quomodo facienda.*
Debet esse completus Processus informatiuus, vt compositio subsistat.
Fieri tamen aliquandò potest ante factas à Reo defensiones.

124. *Compositio, vt subsistat, Reus non debet esse confessus, aut conuictus.*
Sed si Reus potest venire contrà propriam confessionem, & probare; aut validè contrà Testes excipere, valet compositio.

125. *Compositio super atrocissimis delictis nequit fieri, inconsultò Generali.*
Delicta atrocissima in Iure Canonico, quæ sint.
Delicta, ob quæ Ecclesiastici traduntur Curiæ Sæculari.
Hæreticus Clericus traditur Curiæ Sæculari.
Item Falsificator literarum Apostolicarum.
Item conspirantes in mortem Episcopi.
Conspirantes in mortem Prælati Prouincialis, aut localis damnandi ad Triremes.
Assassini traduntur brachio Sæculari.
Clerici Sodomiam excercentes relaxantur potestati Sæculari.
Item Missam celebrantes, aut Sacramentaliter absoluentes, cum non sint Sacerdotes.
Item falsificantes quoquomodo, vel tondentes monetas.
Superiores Regulares nequeunt cognoscere de crimine Falsæ monetæ.
Regulares Monetarij falsi iudicantur à Legatis Apostolicis, seu ab Episcopis.

126. *Compositio criminalis, quandò proceditur per Accusationem, fieri non potest, nisi de consensu Accusatoris.*
Pater, absque filio, potest remittere iniuriam filio factam ab extraneo, non verò à domestico.
Superior Regularis potest remittere iniuriam, factam ab extraneo suo Subdito, absque istius consensu, non verò, si est facta ab alio Subdito.

127. *Reus debet ipse petere à Iudice Compositionem.*
Patronus quandò possit suadere Reo, vt petat Compositionem.

128. *Reus confitens spontè coram Iudice delictum, facit illud publicum iuris.*
Libellus quo petitur Compositio, quomodò concipiendus.
Compositio petenda, & concedenda est à Diffinitorio.

130. *Reus per Compositionem non redditur Infamis ex delicto.*
Probatur quoad infamiam iuris.
Probatur eadem conclusio quoad infamiam facti.

131. *Acceptans Carcerem formalem ex Compositione, incurrit priuationem actuum legitimorum.*
Qui vult antecedens, vult necessariò consequens.

132. *Reus potest reuocare petitionem Compositionis.*
Reus potest reuocare propriam responsionem ad interrogata à partibus.
Donatio bonorum ex causa reuocatur.
Confessionem factam per errorem, si illam sequitur pœna, Reus potest reuocare.
Restitutio in integrum ex causa iusta, datur maiori vigintiquinque annis.
Reus petens restitutionem in integrum, debet à Iudice restitui.

133. *Duo Dubia proposita.*
PetitioCompositionis non facit indiciū, nec adminiculum contrà Reum.
Petitio veniæ de delicto videtur eius implicita confessio.
Petitio veniæ auget indicia ad Torturam, etiam si fiat Iudici extraiudicialiter.
Præsumptio temeraria non grat at Reum.

134. *Indicia noua post Compositionem, si superueniant, Reus non potest molestari.*
Pacta licita, facta sine dolo malo, sunt seruanda.
Compositio habet rationem pacti.
Fides publica data est seruanda.
Compositio magis expedit Reo, quàm si subiret per Sententiam pœnam minorem delicto, vel absolueretur cum clausula Rebus &c.

119. Respondeo, quod sicut scribunt *Doctores (t)* post *Hostiensem*, & *Abbatem*, transactio est de *Re dubia*, & *lite incerta, non gratuita pactio*, & dicitur de *Re dubia*, quia si in lite detegeretur calumnia certa, non valeret transactio:

ctio: dicitur *& lite incerta*, quia' si lis esset certa ex pronunciatione Senteutię diffinitiuæ, à qua non fuisset appellatum, & *Transactio* fieret contrà Sententiam, illa esset nulla: dicitur tandem *non gratuita pactio*; quia quilibet litigantium aliquid remittit de suo iure, vt *Transactio* sequatur. Exemplum do pro imperitis. Litigat *Seius* contrà *Caium*, ille petit centum aureos, de quibus vult probare *Caium* sibi debitorem; *Caius* negat, & dicit se nihil debere; iura hinc indè sunt dubia, incerta, & confusa; conueniunt litigantes inter se, vt *Caius* det *Seio* quinquaginta, & cedat omni, & cuicumque iuri, quod prętendit habere aduersus se, & taceat perpetuò lis, hæc ergo *pactio*, seu conuentio facta, non gratuitò, sed mediante tali pecunia, vocatur *Transactio quasi actionis transitio*, siue cessatio, vt explicat *Abbas*.

120. In causis porrò ciuilibus passim talis conuentio fit ad lites terminandas, quandò dubius est tam *Actor*, quam *Reus* de suo iure, & de ea extat titulus in vtroque *Iure*. (u) Sed de hac nihil ad Nos, qui criminalia tractamus. Difficultas sola est an in causa criminali possit fieri *Transactio*. Et resolutiuè dico, quod, loquendo de *Iure Ciuili*, fit *Transactio* in criminalibus, non tamen in omnibus, vt ex quadam *Lege Codicis* (x) habetur; transigitur enim super omnibus criminalibus, in quibus imponenda venit pœna sanguinis, vel mortis, excepto crimine Adulterij; non potest verò transigi vbi imponenda venit pœna minor, dempto crimine Falsi, vndè habentur versus.

Sanguinis, & capitis metuens de crimine pœnam.
Transige, si placeat. Non transiget vllus Adulter.
Si capitis pœnam metuas sine sanguine, frustra
Transiges: interdum de crimine transige Falsi.

121. Ratio autem huius diuersitatis est, quod quilibet quoquomodo, & pretio interueniente potest sanguinem, & vitam suam redimere; (z) & ideò, si crimen, de quo accusatur, puniendum est mutilatione, aut morte, potest cum *Accusatore*, pecunia interueniente, transigere; neque tamen hoc modo transigens censetur delictum fateri; nec de tali crimine inquiri contrà ipsum potest, si transactio facta est audito *Fisco*, & authoritate *Iudicis* interueniente. Quandò autem crimina mortem non merentur, & super his transigitur, *Transactio* non valet, quia, interueniente pretio, præsumitur, quod *Reus* delictum confessus sit, argumento quarundam *legum*. (a) In his autem casibus benè potest fieri ab *Accusatore* gratuita pactio, vel remissio, vt iura dicunt, (b) non tamen erit transactio, quia hæc, vt diximus suprà, est *pactio non gratuita*. Tamen hodie de cõsuetudine super omni, & quocunque crimine inter Offensum, & Offensorem, si accusatio non est instituta, & incœpta inquisitio, transigitur, & valet *Transactio*, vt docet *Clarus*. (c) In iure autem *Canonico* super nullo crimine potest fieri vera *Transactio*, ex eo quod pro nullo pœna mutilationis, aut mortis, à *Canonibus* infligitur; benè tamen fieri potest pactio gratuita, vt docet *Hostiensis*. (d)

122. Quæ autem hucusque dicta sunt quadrant de *Transactione*, quæ fit inter eum, qui iniuriam accepit, & iniuriantem, ne ille Accusationem in iudicio instituat, neuè istè puniatur pro crimine. Sed aliud reperitur genus *Transactionis* quæ initiur inter *Fiscum*, & *Reum*. Cum enim in publicis criminibus *Fiscus* habeat Ius contrà *Reum*, & hic obligatus sit ad pœnam pro crimine; quandò iura hinc indè confusa sunt, & non potest *Fiscus* plenè probare crimen, nequè *Reus* innocentiam, ex condicto transigunt super crimine; & *Reus* pœnam subit longè minorem, ea, quæ probato crimine, sibi deberetur; & hæc *Transactio* vocatur *Compositio*; quæ tamen in veteri *Iure* expressè non reperitur, & inuecta est, de iure municipali nouo. Hæc passim fit in Tribunalibus, & vt plurimum cum abusu; *Rei* enim de criminibus, quantumuis grauissimis, si pecuniosi sint, auro redimunt vitam, quam in manibus Carnificis terminare, deberent. Moderatus autem talium *Compositionum* vsus, si fiat cum debitis conditionibus, quas infrà dabimus, laudabilis est ob multas causas, quæ consideranti obuiæ sunt. Optimum proindè est, eam inter *Regulares* inuehere, etenim per eam, vt optimè dicit *Bittus* (e) citiùs, suauiùs, & cum minori perturbatione *Religionis*, & molestia *Superioris*, & Subditi, Causæ expediuntur, lites criminales terminantur; præcluditur via appellationibus, & recursibus ad Sæculares; non molestantur *Generales*; *Reus* non remanet

totaliter impunitus; æquo animo, ac libenti pœnitentiam subit, & maior euadit spes emendationis; vndè ex hac multa commoda aduenient *Iudici*, qui ad laborem vltimandi probationes non obligatur; multa obueniunt *Reo*, qui Torturam, pœnam ordinariam, & infamiam ex hac effugit; & multa resultant *Religioni*, quæ inquietudine non affligitur, & emendatione peccantium recreatur. Restat ergo, vt dicamus, quandò, & quomodò tales Compositiones fieri debeant.

123. Dico ergo, quod primò debet esse completus Processus informatiuus, nempè, vt Testes pro *Fisco*, sint examinati, & producta etiam iura *Rei* in Defensionibus, aliàs Compositio est illicita. (*f*) Ratio est, quia *Compositio* hæc est quædam *Transactio*, quæ tunc licita est, quandò est, super re dubia, vt dictum est. Non potest autem *Iudex* scire, an dubia euasura sit probatio criminis, quam ex Officio tota diligentia procurare, debet, nisi Testes pro *Fisco* examinet, & *Reum* pariter audiat, & videat negotium esse dubium ex conflictu rationum hinc indè. Oportet ergò, quod Processus informatiuus sit completus. Verum est, quod hoc posset, etiam esse, licet adhuc *Reus* non se defendisset, si *Iudex* scit de facili *Reum* esse adducturum probationes, quæ obfuscabunt dicta Testium, vel contra eorum personas potest proponere Exceptiones, in quarum probatione interueniet magnus labor, commotio fratrum, & scriptura; tunc enim pariter causa euadit dubia, & incerta in euentu.

124. Secundò non oportet quod Reus sit confessus, aut conuictus, aut vtrumque; aliter *Compositio* nulla est, vt dicunt Doctores. (*g*) Quia, tali casu *Iudex*, qui non est Princeps, tenetur pœnam à lege taxatam imponere; præter quàm quod res, in illo casu, non est neque dubia *de Iure*, neque incerta *de Facto*; vndè non est locus *Compositioni*. Si tamen contrà propriam confessionem velletvenireReus, & probabiliter scit Iudex illum esse probaturum, posset fieri Compositio: tunc enim res desinit esse certa. Similiter si contra Testes, à quibus videtur conuictus potest excipere, & Iudex habet probabilitatem, quod taliter probabit, quod euadet non plenè conuictus; quia sicut, tali casu, potest dari pœna extraordinaria commissa arbitrio Iudicis; ità poterit fieri *Compositio* in qua pœnam conuentam *Reus* subeat.

125. Tertiò non debet, aut potest fieri *Compositio* super atrocissimis delictis, nisi consulto *Generali* siquidem, vt probat *Farinacius quæst. 5. num. 5.* in delictis similibus sinè consilio, & mandato *Principis* Compositio non valet; talium enim delictorum cognitio peculiaris est *Principis*, & respectu eorum quæuis, etiam minima, relaxatio pœnæ, est sibi reseruata. In *Compositione* verò aliqua pœnæ debendæ diminutio fit, & ideò sine *Principe* non potest. Quod si obiter quæras, quæ nam atrocissima censeri debeant in *Iure Canonico* delicta; dico esse ea, pro quibus de *Iure Canonico Ecclesiastici* veniunt degradandi, & per Curiam Sæcularem morti corporali tradendi, & sunt primò *Hæresis* vt habetur textualiter in duabus *Decretalibus*. (*h*) Secundò *Falsificatio Literarum Apostolicarum*, vt ordinatur in quodam Capitulo. (*i*) Tertiò est, *conspiratio in necem proprij Episcopi*, (*l*) & cum *Guardiani*, & à fortiori *Prouinciales* apud Nos, *Episcopalem* habeant iurisdictionem, conspirantes in vitam istorum (sequuta tamen morte) essent degradandi, & Curiæ Sæculari tradendi de iure, licet hoc non fiat ex consuetudine, sed ad perpetuas Triremes condemnentur. Quartò est, *Assassinium* vt sanxit *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi.* (*m*) Quintò ponitur ab aliquibus (*n*) incorrigibilitas in Clerico, argumento *Cap. Cum non ab homine. Extrà de Iudic.* Sed Re vera *Capitulum* illud, sicut nec precedens, quod quarto loco recensuimus, non dicunt apertè, quod Clerici ob talia crimina tradantur Curiæ Sæculari morte plectendi; sed in hoc *Capitulo* dicitur, quod comprimantur per potestatem sæcularem, *ità quod eis deputetur exilium, vel alia legitima pœna inferatur*, & in *Decretali Innocentij*, ordinatur, quod Rei de crimine Assassinij *Excommunicationis, & Depositionis à Dignitate, honore, Ordine, & Beneficio incurrant Sententias ipso facto*. De *iure* autem *Ecclesiastico* nouo, puta *Constitutionibus Pontificum, Sodomiam exercentes*, puta non qui semel, aut bis in crimen innominabile, ex fragilitate lapsi sunt, sed qui talis vitij consuetudinem habent, degradati, Curiæ Sæculari morte plectendi traduntur, ex *Constitutione* (*o*) *B. Pij V.* Pariter *Missam celebrantes*, vel Sacramentum Pœnitentiæ administrantes, cum adhuc Sacerdotes non sint, Curiæ

pariter

pariter Laicæ traduntur præuia degradatione, vt sanxit Clemens VIII. (p) Et tandem *fabricantes, tondentes, tingentes, seu quouis modo adulterantes monetas aureas, siuè argenteas* Ecclesiastici, similiter degradati, tradendi sunt Sæculari potestati vltimo supplicio afficiendi, vt dispoſuit Vrbanus VIII. (q) Et de hoc crimine nequeunt *Superiores Regulares* cognoscere, sed vel *Apostolici Legati* in Prouincijs, vbi sunt; vel *Ordinarij* locorum, vbi Legati non sunt, priuatiuè quo ad cæteros, procedunt, vt habetur ex citata *Constitutione*, (r) quæ tamen de *Italia* tantum loquitur, vndè in *Insulis* adiacentibus, & extrà eam, locum non habet.

126. Quartò. Si Processus est per viam Accusationis, ob offensam *Accusatori* factam, nequit fieri *Compositio*, nisi satisfacta parte offensa, ipsaque consentiente, & liberè, ac expressè concordata, vt ex quadam *Lege* (s) dicunt *Doctores*; & ratio est, quia *Accusator* habet ius contra *Reum*, vt sibi per *Iudicem* integra pœna, decreta à Lege, interrogetur; & completè *Accusatori* satisfiat pro iniuria illata. Et licet in *iure* (t) *Pater* possit remittere iniuriam factam Filiofamilias non exempto à patria potestate, *Religiosi* autem sint veluti Filijfamilias, & *Superior* tanquam *Pater*, & ex hoc videretur, quod, absque consensu *Accusatoris* offensi, *Superior* posset iniuriam à Subdito acceptam remittere; tamen hoc est respectu Offensoris, aut iniuriantis extranei, non verò domestici; (u) proindè debet interuenire in Compositione consensus Offensi, & satisfactio sibi competens.

127. Quintò. Dico, quod ad *Reum* pertinet Libellum exhibere *Iudici* ad hoc, quod *Compositio* fieri, possit. Licet enim *Iudex* gratum habeat, vt fiat *Compositio*, tamen ipse non debet ostendere animum suum; imò, ac si claras delicti probationes haberet de delicto in Processu, debet, præseferre rigorem, ac velle ad exactam dispositionem *Statutorum* Delinquentem castigare, vt ex hoc, magis sibi reformidans, *Reus* facilius disponatur ad se submittendum pœnæ, quæ in *Compositione* dabitur. *Patronus* verò si extraiudicialiter scit *Reum* verè esse innocentem, tenetur in conscientia totis viribus adlaborare ad sui defensionem, neque illi consulere Compositionem; si autem illum *Reum* esse verè scit, & ob malam structuram processus posset ipse eximere illum ab omni pœna, satiùs esset ad fauorem *Regularis Disciplinæ* dissimulare probationes, quibus posset Processum destruere, & ipsum saluare; & consulere illi, vt ad *Compositionem* veniat & ità per aliquam pœnam iustitiæ, in parte, satisfiat.

128. In Libello autem non debet *Reus* fateri se commisisse delictum, de quo est Inquisitus. Si enim sic fateretur delictum fieret publicum iuris, quia coram *Iudice* confiteretur, (x) & ex hoc posset pęna ordinaria percelli; quia non posset ampliùs, impugnare confessionem, & delictum negare. (z) Sed debet dicere; quod, *licet delictum tale non fecerit, tamen ad exercitium patientiæ, & in pœnam aliarum suarum imperfectionum, paratus est pœnitentiam sibi iniungendam humiliter subire*; & formam talis libelli dabimus in *Secunda Parte*. Libellus autem debet dari toti *Diffinitorio* ad quod, lustrato Processu, spectat acceptare illum, & decernere, an sit concedenda Compositio, & taxare pœnam *Reo* dandam; Decretum enim, in quo acceptatur libellus, & pœna decernitur, & Processus terminatur, est loco Sententiæ diffinitiuæ, & ità à toto *Diffinitorio* faciendum est; & etiam in libro *Prouinciæ*, in quo registrantur Sententiæ criminales, debet scribi, cum narratiua delicti, de quo fuit *Reus* imputatus, & eius formam suo loco dabimus.

129. Dubium nunc remanet, an ex *Compositione* facta à *Reo* super aliquo delicto, ipse maneat infamatus, ac si per Sententiam fuisset declaratus, deliquisse, & punitus fuisset? Respondeo quod non. Et ratio est, qaia si infamia deberet oriri ex Compositione, deberet esse aut *iuris*, aut *facti*, vt patet ex diuisione infamiæ, quæ communiter à *Doctoribus* fit, de qua aliàs diximus; neutra autem potest esse. Quia quo ad infamiam iuris ipsa non incurritur nisi per Sententiam *Iudicis* declarantis, delictum fuisse, malo dolo, commissum, & hoc non ex probatione coniecturali, & præsumptiua, sed euidenti, & plena. (a) In *Compositione* autem *Iudex* dum pœnam à *Componendo* subeundam decernit, in Decreto nihil tangit de delicto, declarando, an fuerit perpetratum nec ne; sed ipsum relinquit in suo statu; & tantùm ordinat, quod, iuxtà petita à *Componente*, imponatur Causæ silentium, & tali pœnæ *Reus* prætensus succumbat. Sequitur

tur ergo, quod nullam infamiam iuris ex Compositione incurrat *Componens*.

130. Sed neque sibi ex hoc aduenit vlla *Infamia facti* maior illa, qua laborabat antè *Compositionem*. Licet enim regulariter ex *Compositione* oriatur præsumptio, quod petens illam sit delinquens, (si enim esset innocens, fatuus esset, se pœnæ submittere,) tamen ista præsumptio non est vniuersaliter fundata in ratione;, & licet possit habere verisimilitudinem, non tamen habet semper veritatem. Quia sicut in contumacia aliquis semper præsumitur *Reus* delicti, de quo imputatur, qui tamen sæpissimè *Reus* non est, quia fugit, non ex eo quod sit in dolo, sed vel ab ira *Principis*; vel ab inimicitia *Iudicis*, vel à potentia *Actoris*; ità est in casu nostro. Licet enim videatur posse præsumi culpabilis, qui ad *Compositionem* deuenit cum *Iudice*; tamen frequentissimè esse potest, quod hoc non sit ex culpa, sed ad se eximendum à molestia, & perturbatione Processus; ad quietè viuendum; vel ad euadendam maiorem pœnam: quia licet sit aliqualiter culpabilis, ex potentia tamen *Aduersarij*, & debilitate *Patroni*, timet ne probetur, aut iudicetur plenè, dolo malo deliquisse, & sic ad pœnam ordinariam condemnetur. Non habet ergo talis infamia facti pro se, nisi præsumptionem fallibilem, quæ apud viros cordatos, & prudentes non censebitur semper fundata. Vnde concludendum est, quod nulla infamia facti ex Compositione resultet.

131. Sed insurgit aliud dubium, & est. Dato quod aliquis in Compositione acquiesceret carceri formali, an iste contraheret priuationem actuum legitimorum; & consequenter redderetur infamis? Et dico quod sic, & ratio est, quia, ex dispositione *Textus*, (*b*) priuatio actuum legitimorum includitur in pœna carceris formalis; dum ergo *Reus*, ex condicto, acquiescit pœnæ carceris, subijcitur etiam pœnæ priuationis actuum legitimorum; qui enim vult antecedens, vult etiam consequens necessariò ad illud; (*c*) priuatio autem actuum legitimorum est necessarium consequens ad carcerationem, & proindè hanc acceptans acceptat etiam illam. Quod si dicatur quod taliter priuatus redditur infamis, & proindè à testificando repellitur; & supra dictum est, quod ex *Compositione* non incurritur infamia. Respondeo, quod non incurritur illa infamia, quæ generaliter afficit Sententiatum, ex delicto commisso, & declarato; & illa infamia est, quid genericum, siuè læsio existimationis in genere, quæ contrahitur ex Sententia *Iudicis*, declarantis illum sic criminosum; in *Compositione* verò non fertur Sententia declaratoria de crimine commisso; & ex consequenti non incurritur infamia prout diximus. Sed infamia, quæ contrahitur ex carcere formali, est infamia specifica, quæ aduenit subeunti talem pœnam, quæ secum talem irregularitatem legalem importat. Hinc est, quod hæc incurritur non ratione Sententiæ *Iudicis*, sed ratione penitentiæ, cui *Componens* se subijcit. Et ideo benè stat, quod in *Compositione*, quà talis est, nulla incurratur infamia generica, cum hoc quod subeatur infamia specifica ex pena voluntariè assumpta illam importante.

132. Demus verò quod *Reus* petat Compositionem, ex eo, quod spes illi data est, quod talis pœna tantùm sibi dabitur; & ex post videt, sibi dari penam diuersam specie, aut duplo maiorem ea, quæ sibi fuit insinuata; potest ne tali casu reuocare petitionem *Compositionis*, & restitui in integrum, ac si eam minimè petijsset? Dico quod sic, quia sicut potest, reuocare responsionem ad interrogata à partibus, siuè affirmatiua, siuè negatiua sit, (*d*) & etiam Confessionem factam per errorem, maximè quandò ex eà incidit in penam; (*e*) ità etiam potest reuocare oblationem ad penam subeundam, & maximè ex causa, quia deceptus est, in eo, quod sibi insinuatum fuit. Quod si donatio bonorum facta, vel ab aliquo qui caret prole, vel à Matre filijs, reuocatur iuxtà iura; (*f*) ob prolem superuenientem; aut ex causa ingratitudinis non præuisæ; reuocari pariter poterit talis oblatio ex superueniente causa, quæ si fuisset ab illo, preuisa, saltem in eo gradu, in quo datur, minimè in eam consensisset. Quamobrem sicut datur ex iusta causa restitutio in integrum etiam maiori vigintique annis, (*g*) idem debebit esse de *Reo* in casu nostro; habet enim Causam iustam, puta graue damnum, & detrimentum penæ, ob quod petere iuste restitutionem in integrum potest, secundum *Leges*: (*h*) attento maximè quod nullius ius læditur ipsum restituendo; ex eo enim quod res adhuc integra est, *Fiscus* habet plenum illud ius, quod habebat contrà *Reum* antè Compositionem.

sitionem. Si ergo mutando consilium, prout de iure potest, (i) petit à *Iudice* rescissionem *Compositionis*, allegando quod inconsideratè egit, & cum sit certus de innocentia sua, vult potiùs in iudicio stare, quàm pęnæ vlli subiacere: debet ab ipso exaudiri, & in integrum restitui, vt vult quædam Lex, (l) eo quia petit ex iusta Causa.

133. Quia verò negari non potest, quod aliqua præsumptio de culpa, aut saltem adminiculum, contrà *Reum* prætensum, ex *Compositione* ab illo petita, non oriatur (si enim se ad minorem pęnam exhibet, signum est, quod maiorem reformidat, & hoc non ex alia Causa, nisi quia sentit se culpabilem) aliud dubium exurgit, & est, An talis petitio faciat nouum indicium contrà *Reum*? Declaro rem exemplo. Denunciatur *Caius Reus* de furto, & contrà eum sunt indicia, quæ minimè sufficiunt ad Torturam, sufficerent autem si illis adiungeretur aliquod adminiculum aut præsumptio. Petit *Caius* Compositionem in scriptis, & *Iudex* eam denegat; dubium est an ista petitio *Compositionis*, quæ, vt diximus, aliquam præsumptionem facit contra *Caium*, possit copulari cum præcedentibus indicijs, & ità torqueri? Respondent *Doctores* (m) resolutiuè quod non; quia petitio illa intelligitur facta sub conditione si fiat, vt petitur; vel ad arbitrium boni viri gratia prestetur, & quod aliàs non noceat; proindè nihil noui præiudiciale ipsi petenti accidere potest ex supplicatione *Compositionis*, nec *Iudex* ex ea vlterius grauare *Reum* valet. Sed meo videri ista ratio parum concludit, nam etiam *Reus* petens veniam delicti conditionaliter petit, & ad arbitrium viri boni sibi gratiam concedi, & quod talis petitio sibi non noceat, non tamen per hoc tollitur quin, ex venia petita, *Reus* non videatur fateri delictum, (vt ex *Gigante*, docet *Clarus*, (n) & ex illa confessione facta coram *Iudice*, etiam extraiudicialiter, non emergat nouum indicium ad Torturam prout alibi (o) multis pro se adductis probat idem *Clarus*. Dico proindè quod ratio prædictæ conclusionis, in qua conuenio cum dictis *Doctoribus* est, quia præsumptio, qua *Reus* grauetur, debet esse legitima, & rationabilis, & non voluntaria, aliter qualibet præsumptio etiam temeraria *Reum* grauaret, quod nullo modo est verum, prout aliàs diximus. Dum ergo Reus in libello pro obtinenda Compositione negat delictum absolutè, non intendit illud vllo modo confiteri; nec talis petitio est factum contrarium tali intentioni, siuè protestationi: etenim factum illud tum est separabile, tum est separatum, à tali protestatione, quandoquidem assignat causam, quarè petat, nempè, vt molestiam, vel perturbationem, quæ suæ quieti accidit ex lite criminali, euadat, quod optimè stat cum negatione delicti tum explicita, tum implicita. Sequitur ergo, quod ex illa petitione non potest oriri legitima, & rationabilis presumptio; & si qua oritur, temeraria est; præsumptio autem temeraria in nullo potest *Reum* grauare, & sic neque *Iudex*, ex petitione *Compositionis* facta, valet aliquid indicium, aut adminiculum nouum habere.

134. Ponamus autem, quod facta *Compositione*, & completa penitentia, appareant noua indicia, per quæ possit plenè probari delictum, super quo facta est, *Compositio*, poterit ne contra *Reum* procedi? Respondent communiter Doctores (p) quod pro eodem delicto non potest *Reus*, vllo modo inquietari, neque etiam ex superuenientibus indicijs, Testibus, & probationibus molestari. Absurdum enim est, quod delicta semel per *Compositionem* purgata, & dimissa, iterum examini iudiciali submittantur. Ratio autem euidentissima est; quia enim pacta, quæ, nec dolo malo, neque contra Leges fiunt, seruanda sunt, vt ex vtroque iure (q) habetur; *Compositio* autem, de qua loquimur, species pacti est, in qua *Reus* paciscitur cum *Iudice* de pęna subeunda; *Iudex* autem cum *Reo* de criminis Inquisitione sepelienda; æquitas naturalis postulat, vt id quod *Iudex* promisit, & in pacti conditione venit, seruetur, cum *Reus* ex parte sua irretractabiliter præstiterit id, ad quod se pacto obligauit. Accedit, quod *Iudex* Compositionem admittens, agit non, vt persona priuata, sed publica; & fidem non priuatam, sed publicam oppignorat cum *Reo*; fides autem publica, & maximè data non refragantibus Legibus, omninò seruanda est, vt dicunt *Doctores*, (r) & ratio suadet. Debet ergo, iuxtà fidem datam, perpetuò manere sepultum crimen, nec reuocandum ad iudicium ex qualibet causa de nouo adueniente; & in hoc melior euadit conditio *Rei*, qui ad *Compositionem*

tionem deuenit, quàm si pœnam, quantumuis minorem, per Sententiam diffinitiuam subiret, aut etiam si absolueretur cum clausula *Rebus sic stantibus*, *&c.* Ex his enim semper viuit cum periculo, quod de nouo indicia concludentia aduenìant, & Causa renouetur, & ad pœnam legis damnetur; at si per *Compositionem* delictum sopiuit, securus est, quod ampliùs non molestabitur. Et hæc est optima ratio, per quam possunt faciliter induci *Rei Religiosi* ad se componendum, & eximi *Superiores* à molestia Processuum, qui tot turbationes intrà Claustra parturiunt.

VIII. Quæritur. Quomodò se geret Iudex pœnas infligendo per Sententiam?

SVMMARIVM.

135. *Iudex, Sententiam ferendo, quomodò procedet.*

136. *Iudex, quomodo Regulare debet arbitria sua in concursu contrariarum rationum.*
Opinio magis probabilis eligi debet à Iudice.
Opinionem minùs probabilem etiam sequi potest Iudex.

137. *Probabilitas duplex, circa ius, & circa factum, & quæ.*
Sententia aliquorum, qui dicunt, quod Iudex debet sequi opinionem probabiliorem circà factum.
Impugnatur.
Probabilitas nascitur ex præsumptionibus hinc indè.
Probationes criminis debent esse claræ.

138. *Opinionem minùs probabilem potest sequi Iudex, dum tamen sit Reo fauorabilis.*

139. *Iudex an possit pœnam minuere post Sententiam diffinitiuam.*
Iudex quiuis, etiam Delegatus, potest Sententiam interlocutoriam retractare.
Delegatus Iudex nequit Sententiam diffinitiuam alterare.

140. *Iudex Ordinarius Sententiam diffinitiuam latam nequit immutare.*
Leges Ciuiles in defectu Canonum obligant etiam Clericos.
Iudex Ordinarius suam Sententiam diffinitiuam potest declarare, & quomodo.

141. *Episcopi, quomodo moderent pœnas latas per Sententiam.*
Clausula per quam saluatur ius Episcopis moderandi pœnas.

142. *Minister Prouincialis nō potest moderare pœnas inflictas per Sententiam.*
Si vult minuere, debet recurrere ad Generalem.

143. *Clausula apponenda in Sententia, vt pœnæ latæ possint mitigari.*

135. RESpondeo, quod, vt aliàs dictum est, si *Reus* probatus est præcisè culpabilis de delicto, pro quo simpliciter, & absolutè reperitur lata pœna in Constitutionibus, simpliciter, & absolutè ad eam condemnari debet, nullo autem modo ipsam augere, vel minuere *Iudex* potest. (*s*) Si autem crimen non habet pœnam à *Statutis* taxatam, & eam venari oportet ex *Sacris Canonibuss*, & *probatis legibus*; vt alibi (*t*) habet *Textus*; Vel si delictum est cum aliqua circumstantia augente, vel minuente; arbitria sua debet temperare *Iudex*; quæ tamen non debent, dependere à pura ipsius voluntate; sed debent regulari per rationem, vt multoties in hoc *Opusculo* dictum est.

136. Difficultas modo est, quomodò arbitria sua Regulare debeat *Iudex*, quando circà aliquod factum non reperit legem certam, sed ad rationes, aut auctoritates *Doctorum* recurrere, de necessitate, debet, & reperit, prout contingit in omni casu dubitabili, rationes hinc indè pugnantes; & inter se contrarias opiniones *Doctorum*? Et ad hoc dico, quod in sententiando *Reum* siue ad absolutionem, siue ad condemnationem ad talem, vel talem pęnam, debet *Iudex* sequi communem, & magìs probabilem opinionem; vt communiter Scribentes docēt. (*a*) Tamen verū est, quod relicta opinione magis probabili, minùs probabilem sequi potest; & ratio est, quia *Iudex* tunc non agit temerè, nec imprudenter, sed operatur cum fundamento illius rationis, à quo redditur probabilis opinio illa; si enim rationabili fundamento hæc eslēt destituta, nullo modo redderetur probabilis, cum opinio reddatur probabilis potiùs à fundamento rationis, quàm ab auctoritate *Doctorum*; & hanc doctrinam multi graues *Doctores* (*b*) asserunt.

137. Aduertendum tamen, quod probabilitas potest esse aut circà *Ius*, aut circà

cà *Factum*; hoc est an, vel quomodo tale crimen sit puniendum de iure: aut quomodò ex tali indicio, & tali deduci possit crimen, vel non. Distinguunt ergo nonnulli *Doctores*, & dicunt, quod si loquamur de probabilitate circà *Ius*, potest *Iudex* amplecti opinionem minùs probabilem; sed loquendo de probabilitate circà *Factum, Iudex* teneatur sequi, quod probabiliùs est, & in hac Sententia sunt multi. *(c)* Hæc tamen conclusio non plenè mihi satisfacit. Quia, vt aliàs diximus, quando sunt duæ præsumptiones contrariæ, magìs debet præualere illa, quæ est fauorabilior, & exclusiua delicti, quam opposita; nisi vna longè aliam excederet in specie, puta comparando leuem cum graui; aut hanc cum violenta, vel indubitata. In casu autem nostro, probabilitates contrariæ circà *Factum* nascuntur ex contrarijs præsumptionibus. Sequitur ergo, quod sicut vincere debet præsumptio, quæ stat pro *Reo*, & pro non delicto, ità vincere debet probabilitas, quæ in illa fundatur, & hanc *Iudex* amplecti. Proindè non est vniuersaliter vera talis conclusio, sed tantùm potest habere locum, quando maior probabilitas fundatur in præsumptione validiori secundùm speciem. Accedit, quod sententiando circà *Factum*, & declarando aliquem *Reum* criminis, super quo fuit inquisitum, requiruntur probationes certæ, claræ, dilucidæ, *imò luce meridiana clariores*, vt ait *Textus*, *(d)* & non sufficiunt coniecturæ, & præsumptiones, ex quibus oritur probabilitas. Sequitur proindè, quod maiorem probabilitatem, quæ delictum infert, non debeat sequi *Iudex Reum* declarando, imò viceuersa.

138. Cum hoc autem, quod (loquendo de probabilitate circa *Ius* in pœna inferenda,) possit *Iudex* sequi opinionem minùs probabilem, vt diximus, aduertendum est, quod hoc *Iudici* liceat, quandò minor probabilitas, quàm vult sequi, vergat in fauorem *Rei*, vt dicunt *Doctores*. *(e)* Proindè teneretur in Syndicatu, si, omissa probabiliori, quæ minorem pœnam infert, vellet sequi minùs probabilem, maiorem pœnam infligendo; ostenderet enim hoc modo animositatem, & fortè crudelitatem contrà *Reum*, & non ex motiuo iustitiæ, & charitatis processisse; & faceret contrà monitum *Seraphici Patris*, qui voluit, quod in pœnitentia Fratribus peccantibus imponenda ità se gerant, vt *cum misericordia illis iniungant pœnitentiam*, *(f)* quod non facerent, si seueriorem minùs probabilem opinionem amplecterentur.

139. Dubium autem hìc nasci potest, an possit *Iudex* in Sententia quidem rigorosam pœnam iniungere, vt *Reum* terreat, & alios à peccando magis elonget seueritate punitionis, quam vident inflictam; ad ostendendam autem clementiam, & misericordiam in executionem illam minuat? Ad hoc resolutiuè dico; quod decisio huius dubij pendet ab illa quæstione, an *Iudex* Sententiam, quam tulit, reuocare, aut moderare, possit. Et circà hoc distinguendum est dupliciter; puta de Sententia *Interlocutoria*; & *Diffinitiua*; & de *Iudice* Ordinario, siue *Delegato*. Quantùm ad *Interlocutoriam*, dico, quod quilibet *Iudex*, etiam Delegatus ad vnam tantùm causam, suam Sententiam *Interlocutoriam* potest pro libito reuocare, *(g)* cum enim per hanc lis non terminetur, nec per eam adhuc sit functus Officio *Iudicis* habet potestatem mutandi decretum suum, corrigendo, reformando, siue retractando ipsum, iuxtà dictum, *Sapientis est aliquandò mutare consilium*. Sed loquendo de *Diffinitiua*, aliter est dicendum; Quia, quoad *Iudicem Delegatum*, certissimum est, quod ipse nullo modo potest Sententiam semel latam retractare, neque modificare, & circa hoc habemus apertam dispositionem *Textus* in vtroq; iure. *(h)*

140. Quo verò ad *Iudicem Ordinarium*, dicendum est, quod etiam ipse de *Iure Ciuili* Sententiam semel latam, & pœnam in ea inflictam moderare, aut reuocare, aut minuere non potest, vt habetur ex duobus *Digestis*. *(i)* Et quia in *Iure Canonico* non habemus circà hoc legem contrariam *Iuri Ciuili*, videtur concludendum, quod neque *Ordinarius Ecclesiasticus* possit Sententiam *Diffinitiuè* latam quomodolibet immutare, sed debeat eam punctualiter exequi. *Leges* enim *Ciuiles*, in defectu *Iuris Canonici*, saltem quo ad vim directiuam, obligant, eo quod *Papa* eas approbauit, & approbando quasi *Iura Canonica* reddidit, *(l)* si contrà eas nihil statuit. Verùm est, quod *Iudex Ordinarius*, si tulit Sententiam ipso iure nullam, & *Reus* excipiat de nullitate, potest illam reformare, reuocare, & aliam con-

trariam de nouo ferre, vt dicunt *Doctores.* (m) Potest etiam ipsam semel tantùm declarare, dummodò ex declaratione non alteretur addendo, aut minuendo, sed purè sensum Sententiæ dilucidando. (n) Tamen ipsam nullo modo immutare; aut pœnam in ea latam relaxare potest, vt multi tenent. (o)

141. Et quamuis soleant nonnulli *Episcopi* pœnas semel latas relaxare, aut minuere; hoc tamen non est de *Iure Communi*, sed de inueterata consuetudine particulari suorum Tribunalium, ob quod talis praxis non potest vniuersaliter, & ad omnes extendi. Præterquamquod Sententiæ *Episcopales* feruntur, vt plurimum à *Vicarijs Episcoporum* inserta salutari Clausula (*salua moderatione, & commutatione Illustrissimi, & Reuerendissimi Episcopi*) per quam vt dicunt *Doctores* (p) saluatur ius *Episcopo*, pœnas, à Vicario per Sententiam latas, moderandi; vt optimè concludit *Philippus de Bictis.* (q)

142. Ex supradictis ergo infertur, quod Ministri Prouinciales, nullo modo possunt relaxare pœnas latas à *Diffinitorio* per Sententiam absolutè latam, aut eas vllo modo moderare, sed illas debent, exequi secundùm totalem ipsarum extensionem. Et hoc magis verificatur, si pœnæ sint à *Statuto* latæ, & simus in casu, in quo delictum sit perfectè consummatum, & non adsit qualitas diminutiua pœnæ; notum enim est, quod *Prouinciales* nequeant illam minuere, neque in Sententia ferenda, vt expressè habet *Textus* alibi; (r) vndè sequitur à fortiori, quod neque post eam latam. De alijs etiam auctis, siue diminutis, iuxtà qualitates circumstantes delictum, pariter probatum est, quod non possint; absoluto enim Officio iudicandi per Sententiam, quæ ab integro *Diffinitorio* lata fuit, nequit *Prouincialis* solus, qui in auctoritate minor est *Diffinitorio*, illam minuere. Quia aut hoc faceret, vt *Iudex*, aut vt *Pater*: primum non potest, quia sicut solus in iudicando non est, neque solus administrare ea, quæ *Iudicis* sunt, potest, nisi in præparatorijs iudicij. Sed neque, vt *Pater*, cum potestas paterna turbare, aut impedire non debeat, quæ per iudiciariam potestatẽ sunt diffinita. Vndè, si ex rationabili causa iudicet *Prouincialis*, minuendam esse intensiuè, vel extensiuè pœnam latam, necessarium est, quod scribat ad *Generalem*, cuius sola auctoritate illa potest temperari.

143. Optimum proindè est (si *Diffinitorium* iudicat esse expediens, in casu aliquo posse, mitigari pœnam, si Delinquens signa dederit veræ mortificationis, & pœnitentiæ) apponere clausulam salutarem hoc modo, *reseruando Patri Ministro Prouinciali, siue integro Diffinitorio facultatem dictam pœnam moderandi, sicut sibi meliùs in Domino videbitur expedire*; & per hanc poterit saluari ius penè minuẽdæ, quod est in *Iudice* ante Sententiam.

IX. Quæritur. Quæ agenda sint à Iudice ad quem appellatur?

SVMMARIVM.

144. *Iudex* ad quem *quid agere debeat in reuisione Causæ.*
Iudices Appellationis in diuersis casibus dantur.
145. *Iudex Appellationis ab interlocutoria non potest se immiscere in Causa nisi receptis actis.*
Debet priùs cognoscere an Articulus sit appellabilis.
Exemplum de Articulis appellabilibus.
146. *Debet pronunciare super Articulo appellabili, & quare.*
147. *Iudex* ad quem *debet acta sua authentica facere.*
Iudices Appellationis, si ex commissione plures sint, quid agendum.
Commissa Causa commissa sunt omnia ad eam necessaria.
148. *Iudex* à quo, *si malè detulit Appellationi, Causa ad eum non reuertitur.*
Sed arbitrarium est Iudici ad quem *ilam sibi remittere.*
Cautela seruanda à Iudice in Appellatione admittenda.
149. *Si Reus appellans est carceratus, & Iudices Appellationis non recipiunt acta, quid facere possint.*
150. *Reus appellare in scriptis pro sua cautela debet, & duplex exemplar Appellationis formare, & vnum eorum, apud se retinere.*
151. *Articulo appellabili dubio, pronunciandum est pro Reo.*
152. *Articulus appellabilis debet subsistere*

re

rè in facto, aliàs appellatio non sustinetur.

153. *Casus, in quibus absq; vlteriori probatione, sed ex sola Appellatione, Causa deuoluitur ad Iudicem* ad quem.

Ordo Ecclesiasticus non perturbandus.

154. *Alius casus, in quo sufficit Appellatio absque probatione.*

Negatiua vaga est improbabilis.

155. *Causa grauaminis ex præsumptione iuris probata nō eget alia probatione.*

156. *Oblatio probationis super exceptione legitima reiecta, eximit Appellantem ab onere probandi.*

Cautela adhibenda ab eo, qui Iudicem recusat, est, vt offerat Iudici probationem causæ Appellationis.

157. *Exceptiones contra datam doctrinam.*

158. *Iudex si examinet Testem, contrà quem est proposita exceptio, cum oblatione probationis, non inualidat Processum.*

Arbitraria est Iudici receptio probationum exceptiuarum contrà Testem ante, vel post eius examen.

159. *Testes non requiruntur omni exceptione maiores in probanda causa Appellationis, sed admittuntur etiā inhabiles, & singulares.*

Appellationis causa semiplenè probata, Appellatio iudicanda est subsistens.

160. *Attentata post Appellationem ab interlocutoria reuocantur statim, ac pronunciatum est, Appellationem fuisse validam.*

Iudex ad quem, *quando inhibere possit Iudici* à quo, *ne aliquid innouet.*

161. *Iurisdictio Iudicis* à quo *impeditur tantùm in Causa, super qua appellatum est, non in cæteris.*

Attentata propriè, quæ sint.

162. *Difficultas circà prædicta.*

Iudex ad quem, *antequàm carcerationem reuocet, quid agere debet.*

163. *Iudices Appellationis ex commissione Generalis possunt per Censuras agere contrà Prouinciales.*

164. *Iudices Appellationis à diffinitiua, quæ curare debeant.*

Religio erit relaxata, si Criminosi non puniuntur.

165. *Processus, si deprehendatur defectiuus, sed Reus verè culpabilis, quid agendum.*

166. *Reus coràm Iudice* ad quem *nouas probationes potest producere.*

Iudex Appellationis, quæ possit.

167. *Sententia quomodò, & quandò reformanda à Iudice* ad quem.

144. Respondeo, quod iuxtà *Textum*, & consuetudinem *Religionis* apud Nos, *Iudices* Appellationis, (hoc est ij ad *quos* causa deuoluitur, interposita legitima Appellatione prout suprà dictum est) sunt in multiplici differentia, iuxtà differentiam casuum, in quibus potest Appellatio interponi. Si quidem appellari potest ab indebita reiectione recusationis factæ à *Reo* de persona Iudicis. Pariter appellari potest à decreto, seu Sententia interlocutoria habente vim diffinitiuæ; aut continente grauamen non reparabile in Sententia finali, vt Appellatio à decreto Torturæ. Tandem appellari potest à Sententia diffinitiua. In primo casu *Iudices* Appellationis sunt *Arbitri*, electi iuxtà superiùs (*s*) dicta; in secundo, & tertio casu, de iure est *Superior. Ordinarius* immediatus *Iudici à quo* appellatur; & ità si iste est Delegatus à *Prouinciali*, aut *Generali*, *Iudex* Appellationis est *Prouincialis*, siue *Generalis* respectiuè, si verò est *Ordinarius*, aut habens iurisdictionem tanquam *Ordinarius*, vt est *Commissarius Visitator Prouinciæ*, *Iudex ad quem* Appellatio deuoluitur, est *Superior Generalis*. Tamen consuetudo *Religionis* est, quod Appellatio ab interlocutoria à *Generalibus* committatur in partibus, in quibus fit Causa, aliquibus doctis, & grauibus viris de *Prouincia* contigua; & hoc prudenter, ne si fortè Appellatio non iudicetur subsistens, cogatur *Reus* longum iter facere, eundo ad *Generalem*, & redeundo ad *Iudicem à quo*, cui spectat Causæ prosecutio. De Appellatione verò à diffinitiua, vt plurimùm cognoscunt *Generales* ipsi; licet & hoc possint alteri committere, vt aliquandò factum est, ex iuxtà causa.

145. Dicendum ergo pro maiori claritate est id, quod præstare debet vnusquisque ex prædictis, vt in facti contingentia sciant quomodò se gerere debeant. Quo ad *Arbitros*, cum suo loco (*t*) tradiderimus, quæ ab ipsis facienda sunt, non est vndè hic inutiliter repetamus. Quo verò ad *Iudicem* Appellationis ab interlocutoria siue Ordinarius sit, siue Delegatus,

tus, iuxta dicta paulò suprà, sciendum est; quod ipse nullo modo potest se immiscere in Causâ, nisi priùs acta coram *Iudice à quo* receperit, vt suprà habet *Textus*, (*u*) & Nos diximus. Habitis igitur, & lustratis actis, debet, primò examinare Articulum, super quo est appellatum; & quia ex dispositione *Tridentini*, vt aliàs (*x*) dictum est, sublata remanet facultas appellandi ab interlocutoria, nisi contineat grauamen irreparabile per diffinitiuam; aut nisi Decretum, seu Sententia ipsa habeat vim diffinitiuę; ideò ante omnia examinare, debet *an Articulus sit de altero istorum*; quod si tale non fuerit, debet, reijci Appellans, ad primum *Iudicem*. Et quia pro imperitis scribo, demus exemplum. *Caius Reus* excipit contrà *Seium* Testem de inimicitia, propter quā eius testimonium in totum annullatur. Factis à *Caio* probationibus, pronunciat Iudex; *non constare de inimicitia prætensa*. Appellat *Caius* ab hac Sententia; & valet; quia licet sit interlocutoria, tamen habet vim diffinitiuæ, eo quia super illo Articulo non est ampliùs pronunciandum. Similiter, dum fit Processus contrà *Caium* decernit *Iudex*, quod *ipse vadat de Familia in tali Conuentu*, in quo manet *Seius* eius inimicus, qui malè ab illo tractabitur; vel *quod maneat in cella*; vel *quod neminem alloquatur*; vel *quod non scribat ad aliquem pro consilio, &c.* adiuncta pœna, si contrafecerit, & *Caius* appellat ab hoc præcepto *Iudicis*, valet Appellatio; quia grauamen, quo se prætendit *Caius* premi contra ius, non potest, reparari in diffinitiua.

146. Viso ergo, quod interlocutoria talis est, quod potuerit ab illa validè appellari, debet *Iudex* Appellationis aggredi receptionem probationum, quas *Reus* præstare tenetur; priùs tamen pronunciato super validitate Appellationis. Ratio est, quia *Iudex ad quem* nullo modo potest se immiscere, cognoscendo de causa Appellationis, si sit valida, nec ne, neque inhibere *Iudici à quo*, ne ampliùs procedat, nisi priùs pronunciauerit, *Validam esse Appellationem ipsam*, (spectata nempè natura ipsius, puta quod fuit interposita super Articulo continente grauamen irreparabile in diffinitiua; vel habuit vim diffinitiuæ, vt dictum est,) licet nesciat adhuc, an rationes quas habet *Reus* ad appellandum subsistant in facto, nec ne. Et hoc habetur textualiter in duabus *Decretalibus*, (*z*) & rationi congruit; quia in tantùm Causa deuoluitur ad *Iudicem ad quem*, in quantùm Appellatio potuit fieri; & determinare, quod ista potuit, fieri, spectat ad eundem *Iudicem ad quem*, qui, pronunciando, facit Causam suam, & ad eam fundat propriam iurisdictionem. Oportet ergo, quod super validitate Appellationis pronunciet.

147. Et quia *Iudex ad quem* acta sua authentica reddere debet; oportet, quod Processum suum instituat eo modo, quo de Processu informatiuo hucusq; dictum est in hoc Opusculo; puta creando *Notarium* modo præscripto, faciendo decreta de procedendo, &c. Et quia, vt diximus Causa Appellationis aliquandò committitur duobus, vel tribus viris grauibus, non insolidum, itaut, si vnus absit, alij possint procedere sine cæteris; ideò acta fieri debent nomine omnium, & *Notarius* pariter creari ab omnibus; & licet de creatione *Notarij* nihil dicatvr in literis Commissionalibus, tamen hoc debet intelligi, commissa enim Causa commissa pariter sunt ea, sine quibus nequit illa expediri. (*a*) Receptis ergo *Literis Commissionalibus* sic incipi debet Processus. *In nomine Domini, &c. Cum à Reuerendissimo P. N. Generali Ministro, &c. missæ sint literæ tenoris sequentis, &c.* (& registrentur, & in Processu inserantur,) *RR. PP. NN. commissionem sibi demandatam, vt par est, exequi volentes, coram se congregatos vocare fecerunt P. N. &c. & in præsentia N. & N. Testium ad hoc specialiter adhibitorum, ab ipso iuramentum fidelitatis exegerunt, & Notarium creauerunt, vt in causa sibi demandata legaliter inseruiat. Acta sunt hæc anno, mense, die, & loco, &c.* Et post apertis actis ad se transmissis considerent, an Appellatio ab interlocutoria sit ex specie illarum, quæ, prout dictum est, veniunt admittendæ. Quod si repererint ipsam admittendam non esse, declarent, *Appellationem illam non esse sustinendam, & proindè Appellantem se remittere ad suum Iudicem, vt ab eo Causa cognoscatur*; & formam decreti dabimus in *Secunda Parte* suo loco.

148. Quid autem, si *Iudex à quo* Appellationem ipsam admiserit, quæ tamen non admittendam fuisse, iudicetur? Dico, quod tali casu *Iudex à quo* suam iurisdictionem à se abdicauit; & ideò quantumuis non fuerit Appellatio legitima, tamen

Cau-

Causa ad eum non reuertitur, vt textualiter habent duæ *Decretales*. (*b*) Et hoc rationabiliter, quia enim malè detulit Appellationi, cui non debuit, ex tali reatu, excludi debet ab honore iudicandi, vt dicit *Glossa*. (*c*) Sequitur ergo, quod de necessitate, Causa non debet, reuerti ad ipsum, vt iura (*d*) volunt. Arbitrarium tamen est *Iudici ad quem*, si vult, ad priorem *Iudicem* causam remittere, vt dicit alia *Glossa*. (*e*) Et ideò *Doctores* (*f*) dicunt, quod cauti *Iudices*, à quibus appellatur, decretum super Appellatione interposita concipiunt per verba negatiua, apposita clausula salutari, puta dicendo, *non admittimus*, *nisi si*, *& in quantum erit de iure admittenda*. Et ratio est, quia talis clausula præseruat *Iudicem*, qui se declarat, velle, concedere id, quod de iure debet, & hoc modo non potest dici *Reus* iniustè grauatus; nec tamen admittit Appellationem, & ex consequenti non abdicat à se iurisdictionem; vndè sequitur, quod si *Iudex ad quem* declarat, *Appellationem non esse legitimam* Causa, pleno iure, & ipso facto, ad ipsum reuertitur.

149. Sed quia multoties *Iudices* obfirmati in suo sensu, reijciunt tanquam friuolas Appellationes, quæ sunt legitimæ, aut saltem dubiæ, & procedunt ad vlteriora, & si *Reus* non vult mandatis suis parere, eum tanquàm contumacem carcerant, aut alijs pœnis afficiunt, & *Reus* interim scribit ad *Superiorem Generalem*, & iste Causam Appellationis delegat; dicendum est quomodò procedent in hoc casu Delegati cum ad eos nondum peruenerint Acta, sed tantùm simplex Epistola. Dico, quod ex Epistola illa possunt Delegati cognoscere de validitate Appellationis, & declarare, an esset illi à *Iudice* deferendum nec ne. Et ratio est, quia Sententia hæc prima, & præliminaris Processus faciendi à Delegatis, pendet à solo dicto ipsius Appellantis, qui proponit ipsis *an Appellatio tali modo facta sit admittenda, nec ne*? Est enim pura quæstio *Iuris*, & Sententia Delegatorum pronunciantium super ea est merè declaratoria *de Iure*. Et necessarium non est, quod ad hoc audiatur *Iudex à quo*; neque acta lustrentur, quia nullum præiudicium adhuc fit illi, ex tali declaratoria, non enim per hanc aliquid decernunt, aut Causam ad se deuoluunt; quia oportet, quod Appellans probet, quod *de Facto* taliter appellauit, & quod fuit intrà tempus à *Iure* Statutum, ad hoc, quod Delegati possint, inhibere *Iudici à quo*, ne procedat, & examinare probationes super *Facto*; & hoc, antequam acta recipiant, non possunt, aggredi, vt dictum est suprà.

150. Cum verò possit *Iudex* malæ conscientiæ negare Appellationem fuisse interpositam, (& de facto ordinauisse, quod inter acta non reciperetur tanquam friuola;) vel quod fuerit facta post decem dies à facto decreto interlocutorio, (quod probare, potest ex actis à se vitiatis,) optima cautela pro *Reis* est, quod appellent in scriptis, iuxtà id, quod statuitur in quadam *Decretali*, (*g*) & duo exemplaria habeant subsignata à se, & duobus Testibus, in quorum præsentia vnum *Iudici* porrigant, & aliud subsignatum, etiam à *Notario* Causæ, ad hoc rogato, apud se conseruent ad omnem bonum euentum: & si *Notarius* noluerit, illud subsignare, faciant fidem ijdemmet Testes, in calce eiusdem Libelli, quod ille, rogatus ab Appellante, noluit subscribere. Si enim *Iudex* Appellationi non deferat, poterit, scribere ad *Generalem*, & exemplar Appellationis interpositæ insimul ad eum mittere per quod probabitur Appellatio facta in tempore congruo. Et in tali casu, possent Delegati decernere, Causam esse ad se deuolutam, licet ad eos nondùm acta peruenerint; quia, per tale exemplar subsignatum à Testibus, sufficienter probatur Appellatio interposita.

151. Notandum tandem, pro instructione *Iudicis ad quem*, siue *Delegatorum*, quod si in examine Appellationis Sententia est dubia, debent isti pronunciare pro *Reo*, vt habet *Textus* suprà (*h*) concordando cum quadam *Glossa*. (*i*) Et ità si vnus est *Iudex ad quem*, & videat controuersum esse apud *Doctores*, *an tali speciei Appellationis sit deferendum necnè*, debet, declarare pro *Reo*; & si plures sint *Delegati*, quorum aliqui opinentur sustinendam esse Appellationem, & aliqui non; semper præualere debet illi, qui dicūt sustinendā, licet tantùm vnus esset, quàm ceteri, qui dicunt contrarium, quamuis multi; & ratio est, quia in conflictu rationum, & opinionum, res est dubia, & ideò decidenda pro *Reo*. Nec debet ad hoc facere numerus Opinantium contrarium, quia potest esse, quod melior sit ratio vnius, quā aliorum, licet multi sint; & in sustinenda Appella-

pellatione non poteſt eſſe læſio iuſtitiæ, ſicut eſſet in Sententia Abſolutoria, vel Condemnatoria; quia ſi *Reus* inueniatur in facto principali culpabilis, poterit benè ab ipſis puniri, licet eius Appellatio iudicata fuerit ſubſiſtens. Proindè, ſi deberent, diffinitiuè pronunciare abſoluendum, ſeu condemnandum, maior numerus debet, ſine dubio, vincere; ſed non ſic in declarando ſuper Appellatione; attento maximè, quod nulla læſio fit *Iudici à quo* ex hoc, quod Appellatio iudicetur legitima. Quia ſi Appellans deficit in probatione Cauſæ, hæc ad eum reuertitur; & ex iudicio ſuo nullum lucrum reportat.

152. Quia vero non ſufficit ad hoc, quod ſuſtineatur Appellatio, quod ipſa *de Iure* talis ſit, cui debeat, deferri, niſi etiam probetur, quod talis ſit *in Facto*; puta, quia ſubſiſtunt Cauſæ aſſignatæ ab Appellante coram *Iudice à quo*(*l*) aliàs non poſſet, dici iuſtificata Appellatio; ideò debent *Iudices Delegati* recipere probationes, ſiue per Teſtes, ſiue per inſtrumenta, quas tenetur facere *Reus*. Vt ex.gr. ſi exceptio non admiſſa à *Iudice à quo*, fuerit contrà Teſtem, *quod ſit Inimicus, Periurus, Infamis, &c.* Et ſuper non admiſſione fuerit Appellatum; tenetur *Reus* adducere probationes coram *Iudice ad quem*, quibus conſtare faciat, quod Teſtis eſt talis, qualem dixit excipiendo.

153. Sciendum tamen, quod in multis caſibus ad nullam probationem obligatur Appellans, ſed, ex ſola Appellatione interpoſita, Cauſa remanet deuoluta ad *Iudicem, ad quem*. Primus eſt, quando quis appellat à *Recuſatione reiecta*; ex hoc enim, quod *Recuſatus* proceſſit in Cauſa principali, iuſtificata cenſetur Appellatio ex facto ipſo *Iudicis*, qui procedendo videtur grauare *Reum*; non tollitur tamen per hoc, quod *Reus* non teneatur probare coram *Iudice ad quem* cauſas legitimas Recuſationis, quas ex præſcripto *Textus*, vbi alibi(*m*) dictum eſt, tenetur, proponere coram *Iudice* recuſato, & probare coram *Arbitris*. Et in hoc non conſentio opinioni *Sgroi*, qui citans pro ſe *Franch.* & *Cardinalem Alexandrinum* (*n*) docet Appellationem à reiectione Recuſationis, *valere, licet aliter poſteà in Appellatione non probetur, Cauſas Recuſationis eſſe veras; & non fuerit oblata probatio, quia Recuſans Iudicem, non tenetur probationes facere coram eo.* Quia licet non teneatur *Reus* facere probationes coram *Iudice recuſato*, non tollitur per hoc, quin hoc facere debeat coram *Arbitris*, qui ſunt veri *Iudices*, vel coram *Iudice ad quem* appellat, qui ſuccedit loco *Arbitrorum*. Et ratio eſt clara ex abſurdo, quod ſequeretur; ſi enim ex cauſa friuola recuſaretur *Iudex*, qui, ea ſpreta, ad vlteriora procederet, & *Reus* appellaret, & non teneretur ad probandas Cauſas Recuſationis, eſſet in facultate cuiuſuis *Rei* recuſare *Iudicem* ex quauis cauſa, etiam debili, aut ficta, quæ ſemper ſubſiſteret, ex eo, quod non teneretur ad eam probandam; & ſic ex ſola voluntate Recuſantis, & Appellantis confunderentur iuriſdictiones, *Iudex inferior* ſpoliaretur proprio iure, & ad illius arbitrium Cauſa ad alium *Iudicem* deuolueretur, quod eſt *Ordinem Eccleſiaſticum* contrà *Canones* (*o*) perturbare.

154. Secundus caſus eſt, *quandò grauamen illatum non ſubiacet probationi*, & eſt, quando conſiſtit in negatione vaga, non coarctata loco, & tempore; cum enim iſta non ſit probabilis, vt dicunt *Doctores* poſt *Iura*, (*p*) ſequitur, quod neque Appellans tenetur ad eam. Exemplum eſt, ſi *Reus* peteret inducias ad deliberandum, aut probandum; aut copiam Sententiæ, vel Decreti, & *Iudex* denegaret, concedere, & ſuper denegatione fieret Appellatio. Tamen non diſpenſatur *Reus* in probatione eius, quod probare poteſt; nempè, quod ipſe petijt à *Iudice* hoc, vel illud; aliter ſequeretur abſurdum ſimile ſuperiùs dicto, puta, quod poſſet *Reus*, fingere ſe petijſſe, & ſibi fuiſſe denegatum, & ideò ſe appellaſſe, cum tamen in actis, vel alio modo nihil probaretur de petitione, & ſic poſſet ad ſui libitum deuoluere, contrà fas, cauſam ad alium *Iudicem*.

155. Tertius caſus eſt, *quandò cauſa grauaminis probatur, per ſolas allegationes Iuris*, abſque alia probatione Facti; aut ſi appareat ex præſumptione *Iuris*, vt dicunt *Doctores*. (*q*) Vt, exempli gratia, ſi quis appellaret à Decreto Torturæ; aut ſequeſtrationis in camera; & grauamen eſſet notorium; quia notorium ſiue *Iuris*, ſiue *Facti* releuat ab onere probandi, ſed ſufficit, illud proponere, tanquàm notorium.

156. Quartus caſus eſt, *quandò Appellans propoſuit Exceptionem, quæ apparet legitima, & eodem contextu offert Iudici à quo probationem ipſius Exceptionis*; in tali enim

enim casu, vt optimè aduertit *Glossa* cuiusdam *Decretalis* (r) apparet manifestum grauamen *Iudicis*. Quia enim proposita est Exceptio non manifestè friuola, sed probabiliter legitima, & insimul oblata probatio, tollitur *Iudici* omnis præsumptio, quam posset legitimè habere, de falsitate Exceptionis propositæ; & debet recipere probationes oblatas, ad se certificandum de veritate Exceptionis. Si ergo, non acceptata oblatione, ad vlteriora vult procedere, grauat *Reum*, qui proindè appellat legitimè, & eius grauamen, cum appareat ex facto, non indiget vlteriori proqatione ad hoc, quod Causa remaneat deuoluta. Aduertendum est tamen, vt monet *Abbas*, (s) quod oblatio probationis iustificat Appellationem quo ad deuolutionem Causæ dumtaxat, non verò, vt Exceptio censeatur probata in præiudicium partis aduersæ, (puta *Actoris*, si proceditur per viam accusationis) aut Causæ principalis, si procedatur *ex Officiò*; quia iniquitas *Iudicis* non debet aut nocere tertio, aut præiudicium afferre iustitiæ. Et ideò oblatio probationis operatur solùm hoc, quod Appellatio deuoluit Causam ad *Iudicem ad quem*, nec tenetur iste illam remittere ad primum *Iudicem*, casu quo Exceptio proposita non probetur. Magnum tamen commodum affert *Reo* appellanti talis oblatio; vt euadat è manu *Iudicis*, de quo parum fidit. Oblata enim probatione Exceptionis, & ea reiecta, appellando, eripit sibi Causam, & ad alium deuoluit. Et hæc optima est cautela pro eo, qui *Iudicem* suspectum recusat; vt eodem contextu probationem Exceptionis offerat, vt, ea denegata, appellari possit, & ita Causa deuoluatur; & hoc est benè menti tenendum.

157. Iste tamen quartus casus limitatur multipliciter; & est, quod Appellatio à non admissione probationum oblatarum non deuoluit Causam, quando admissio Exceptionis, siue probationis est arbitraria *Iudici*; & quandò probatio, quantumuis fieret, esset tamen inutiliter facta; & quando opponeretur Exceptio notoriè iniusta; & quando si retractetur grauamen, ob quod fuit appellatum, res rediret in pristinum statum, si non probaretur veritas ipsius exceptionis; & quando Appellatio fit coram honestis viris, & non coram *Iudice*; vel quandò fit *Iudici*, sed tamen extraiudicialiter; & quando offertur probatio contrà euidentiam *Rei*, & similia, quæ reducuntur ad hanc vnicam rationem fundamentalem, puta, quod *Iudex* non recipit probationem oblatam, quam tenetur recipere ad se certificandum de veritate Exceptionis, & proindè grauat *Reum*. In supradictis autem limitationibus quas *Doctores*, (t) assignant, ratio assertionis reducitur ad hoc fundamentum, nempè quod in casibus, in quibus limitatur regula supra adducta, *Iudex* non grauat *Reum*, probationem oblatam non recipiendo, quia ipsam non tenetur admittere, quia est ipsi arbitraria; aut inutilis; aut ab eo ignorata, quia coram se non est facta; aut facta extrà iudicium; aut impossibilis, quia contrà euidentiam *Rei*.

158. Vnum autem frequenter practicabile, & vsu veniens est, quod si aliquis excipit contrà Testem, antequam examinari incipiatur, vel terminetur, & offert *Iudici* probationem Exceptionis incontinenti; *Iudex* autem, non obstante Exceptione proposita, examen illius Testis incipiat, aut perficiat, & *Reus* appellet, protestando de nullitate, non tamen remanet Causa deuoluta ad *Iudicem ad quem* ex eo, quod *Iudex à quo* probationem non recepit, nec detulit Exceptioni. Ratio autem est, quia in hoc casu *Iudex à quo* non grauat *Reum*; etenim arbitrarium *Iudici* est reseruare Exceptiones, quæ requirunt iudicialem indaginem ad merita Causæ, vel ad eius finem: licet enim in quodam *Autentico* habeatur, (u) quod in Causa Criminali non recipiantur testimonia ante examen Exceptionum factarum contrà Testes; tamen si Testes excepti examinantur, & differtur receptio probationum in fine Causæ, puta in Defensionibus, non vitiatur Processus, ex tali enim testimonio dato per Testem exceptum nullum damnum aduenit *Reo*; quia vel Exceptiones probantur legitimè, vel non; si sic, testimonium datum nihil valet contrà *Reum*, & sic non grauatur. Si non; exceptio proposita à *Reo* est, ac si minimè facta fuisset, & *Reus* nullum incommodum recipit, ex eo, quod receptum sit testimonium ante receptionem probationum, quæ nullæ sunt. Est ergo, vt dicebam, arbitraria *Iudici* receptio probationum exceptiuarum ante, vel post examen Testis, & ità *ex Iure* deducunt *Doctores*. (x) Et cum non teneatur *Iudex* de necessitate

sitate ad eas recipiendas ante examen, *Reus* non grauatur, & sic in eius Appellatione non apparet de grauamine sibi facto, proindè neque Causa deuoluitur ex sola interpositione Appellationis.

159. Cognita igitur validitate Appellationis, & pronuntiato de eius legitimitate, debet *Iudex ad quem* aggredi examen causarum adductarum à *Reo*, ob quas appellauit; & istas si potest *Reus* iustificare ex actis, benè quidem; sit minùs oportet, quod probet per Testes, & instrumenta. Quod si requiras an Testes sint necessarij omni exceptione maiores, & probatio plena eo modo, quo probari, debent delicta ad condemnandum? Respondeo quod non, & ratio est, quia talis probatio spectat ad defensionem *Rei*, vnde & gaudet priuilegio Defensionis; quemadmodum ergo ad defensam admittuntur Testes, qui patiuntur defectus, qui, tamen ad offensam non admitterentur, (vt aliàs dictum est;) & in ea Testes singulares probant fauore *Rei*, (qui tamen contrà *Reum* non probarent,) ità etiam debet, esse in probatione causarum appellationis. Proindè non requiritur, quod probatio euadat plena ad rigorem, sed sufficit semiplena. Et ratio petitur ex Textu supra, (z) vbi ait; *Dubia Appellationis existente Sententia, in Rei fauorem Iudex inclinare tenetur*. Et aduertendum, quod hic loquitur indefinitè, & proindè de omni *Iudice*, qui debet pronunciare super validitate Appellationis, vnde hoc loco non veniunt tantùm *Iudices*, qui debent cognoscere de Appellatione ab interlocutoria, vel diffinitiua, sed etiam *Arbitri*: ipsi enim veri *Iudices* sunt, & Recusatio, de qua cognoscunt, habet vim Appellationis, quo ad suspensionem Iurisdictionis in *Iudice recusato*: Aduerto ampliùs, quod hic *Textus* indifferenter loquens de *Sententia appellationis*, accipiendus est, non solum in determinando, *An Appellatio sit legitima de iure*; sed etiam, *an sit subsistens in facto* ex vera causa. Hoc adnotato, dico, quod ex probatione semiplena super causis appellationis, Sententia euadit dubia, si enim plena esset, Sententia appellationis esset certa, vt patet; si ergo *dubia Appellationis existente Sententia* debet pronunciari pro *Reo*, ità debebit fieri si *Reus* semiplenè probat causam Appellationis. Et ità pronunciandum est *Appellationem subsistere*, semiplenè probatà eius causà in facto.

160. Cognitis ergo causis Appellationis, & pronuntiato, quod ipsa subsistat, (& in *Secunda Parte* dabimus formam Decreti, quod debet fieri) debet *Iudex à quo* reuocare grauamen illatum *Reo*, quod habet tractum successiuum, quantumuis ab interlocutoria, per quam illatum est grauamen illud, non fuisset ex post appellatum à *Reo*. Exemplum est. *Reus* recusat *Iudicem*, vt sibi suspectum ob intimam amicitiam, & familiaritatem, quam habet cum *Accusatore*; *Iudex* reijcit, vt friuolam, illam Recusationem; appellat *Reus*; *Iudex* spreta ad huc Appellatione, prosequitur in Causa, & decernit *Reum*, tanquam suspectum de fuga, esse carceri mancipandum ad custodiam, & *Reus* ab hac interlocutoria non appellat, sed transit in iudicatum. Dico ergo, quod cognita à *Iudice ad quem* veritate causarum Appellationis, debet iste reuocare grauamen carcerationis, licet iuterlocutoria, per quam illatum fuit, transierit in iudicatum & debet iubere, vt *Reus* excarceretur. Et ratio est, quia carceratio illa Decreta post Appellationem est attentata, cum enim appellatum fuerit à reiectione Recusationis, & cognita sit legitima *in Iure, & Facto* Appellatio, per eam suspensa fuit *Iudicis à quo* iurisdictio; & proindè non poterat aliquid noui decernere in præiudicium *Rei*; vndè cum *Iudex ad quem* pronunciat *benè fuisse Appellatum*, implicitè declarat, nullam esse Sententiam interlocutoriam de carcerando latam post Appellationem, & ideò illam reuocat. Attentata autem post Appellationem ab interlocutoria esse reuocanda, statim, ac pronunciatum est, de validitate Appellationis, docent communiter Scribentes. (a) Imò essent reuocanda etiam antè Sententiam super validitate Appellationis, si *Iudex ad quem*, pronunciato super Appellatione, quod fuerit legitima de iure, inhibuisset *Iudici à quo*, ne aliquid innouaret, & iste, non obstante inhibitione, processisset ad aliquod grauamen contrà *Reum*, carcerando ipsum. Inhibere autem potest *Iudex ad quem Iudici à quo*, ne aliquid noui procedat, quando ex cognitione Appellationis, quod fuerit legitima de Iure, Causa remanet deuoluta ad *Iudicem ad quem*, qui proindè incipit cognoscere de veritate Causæ Appellationis in *Facto*; (b) Et ratio est, quia tunc fundata remanet eius iurisdictio in Causa, & *Reus* factus est subiectus

subiectus

biectus Foro suo, vndè potest decernere, ne aliquid noui fiat contra illum, & sic inhibere.

161. Sobriè tamen accipiendum est, hoc dictum circa inhibitionem faciendam, & attentata reuocanda; non enim per Appellationem interpositam suspenditur in *Iudice à quo* iurisdictio in *Reum* totaliter, sed tantùm quo ad Causam illam, & adnexa, connexa, & tangentia illam; in cæteris verò non læditur. Et ideò si *Reus* appellauit à *Superiore Locali*, aut *Prouinciali*, esto, quod isti non possint cognoscere de Causa, super qua fuit Appellatum, nec grauare, iubere, inhibere, aut quid decernere contrà *Reum*, in re tangente illam Causam, tamen non impediuntur, quin disponant in cæteris de *Reo*, sicut de cæteris eorum Subditis; & ità si nouo delicto peccat, possunt ipsum punire; atque illi præcipere in non tangentibus Causam, sicut cæteris *Religiosis*. Similiter innouata post Appellationem à *Iudice à quo*, quæ veniunt nomine attentatorum, sunt ea solummodò, quæ formaliter, vel reductiuè spectant ad Causam, super qua fuit appellatum; & hæc tantùm reuocare potest *Iudex ad quem*, vt dicunt *Doctores*. (c) Et ratio est, quia *Iudex ad quem*, per deuolutionem Causæ ad ipsum, non acquirit vniuersaliter iurisdictionem in *Reum*, sed tantùm in negotijs tangentibus Causam deuolutam. Excipiuntur autem attentata noua, quæ sunt notoriè iniusta, &, vt dicit *Francus*; (d) præsumuntur processisse, ex malo animo *Iudicis* contrà illum, qui appellauit, cum iniusta notoriè sint, & ità ad Appellationis negotium aliquo modò reducuntur.

162. Difficultas autem esse potest circà id, quod supra dictum est, de reuocatione Carcerationis factæ post Appellationem. Quia ex *Textu* habemus, quod (e) *Iudex à quo* potest *Reum* de fuga suspectum in Carcere detinere, donec acta ad *Iudicem ad quem* transmittantur, & iste de Appellatione cognoscat. Non poterit ergo *Iudex ad quem* reuocare talem Carcerationem tanquàm attentatam, ex ea potissimum ratione, quod Arbitrarium *Iudici* est, decernere, quandò *Reus*, sit suspectus de fuga, & ob hoc in custodia ipsum assecurare. Ad hoc dico, quod *Iudex ad quem*, ità debet ex æquitate procedere, vt ne *Reus*, vltra fas, grauetur, neuè vltrà fas, ex Appellatione, reportet commodum cum læsione iustitiæ. Si delictum atrocissimum sit, profectò *Reus* optimo iure in custodia detinetur, dato quod concurrant cætera, quæ diximus aliàs, (f) requiri ad hoc, quod aliquis ità possit iustè carcerari. Et in hoc casu, non debet *Iudex ad quem* reuocare Carcerationem factam à *Iudice à quo* post interpositam Appellationem, cum potuerint post eam sibi extraiudicialiter aduenisse indicia talia, quod rationabiliter iudicauerit custodiendum. Antequam ergo carcerationem, vt attentatam reuocet, sciat à *Iudice à quo* motiua, ob quæ carcerauit; quod si ea fuerint verisimilia, & vrgentia, non debet reuocare Carcerationem, quia ipsa iustificata est. Si verò motiua adducta à *Iudice à quo* videat esse debilia, inuerisimilia, mendicata, & cum exaggeratione expressa, cognoscat esse falsa, & excogitata ab ipso ad se vindicandum aliquomodo de *Reo*, ob Appellationem interiectam. Tunc mandet, vt ipso facto excarceretur *Reus*; sicut etiam quandò delictum, aut *Reus* est talis, quod fuga non possit rationabiliter præsumi; tunc enim Carceratio est, iniusta; *Iudex* enim *à quo*, non rationabiliter regulauit arbitrium suum, vt facere tenetur. (g)

163. Quid autem, si *Iudices* Appellationis essent *Delegati à Generali*, & ad mandatum istorum *Prouincialis*, à quo appellatum est, nollet excarcerare, aut alia attentata reuocare? Dico, quod tali casu *Delegati* possent procedere contra *Prouincialem* ipsum suspendendo, & etiam Excommunicando; cum enim sint veri *Iudices*, possunt per Censuras compescere omnes, qui suam iurisdictionem impediunt, vt textualiter habent multi *Canones*. (h) Consultiùs autem fieret, si *Delegati* recurrerent ad *Generalem*, qui deberet non solum iubere, vt *Prouincialis* exequeretur mandata *Delegatorum*, sed etiam ipsum pœna Suspensionis ab Officio, per aliquod tẽpus, punire, ad exemplum aliorum, ne authoritas *Delegatorum* contemnatur, quæ ipsissima est, cum authoritate *Generalis* delegantis.

164. Reuocatis attentatis, si quæ sunt, examinari debet à *Iudice ad quem* Causa principalis, & in hoc puncto pares sunt, & eodem modo procedere debent *Iudices* Appellationis tam ab interlocutoria, quã à diffinitiua. Primò obseruari, debet, An sit seruatus essentialis ordo iuris in *Tex-*

tu præscriptus; & si aliqua nullitas interuenit, ob quam Processus nihil omninò valeat, pronunciandum est, *non legitimè probari delictum*. At debet ne pro hoc absolui *Reus*? Hic est punctus ex magis importantibus, qui fortè sint in *Religione*. Reuisores nempè Processuum deputati à *Generalibus*, vt plurimum, moti precibus *Reorum*, aut Amicorum, videntes processus laborentes nullitate, in eorum structura ex inexperientia *Iudicis* in criminalibus, dant votum suum quod *Processus est nullus, ideo Reus debet absolui*. Sed hoc est maximum inconueniens in *Religionibus* quod, ex defectu vnius, impunita remaneant delicta alterius, & ex ignorantia Iudicis immunis à pœna euadat *Reus*; ex hoc enim, quod magna pars *Reorum* impunita hoc modo remaneret, grauissimum damnum incurrerent *Religiones*, quę ob hoc possent reputari relaxatæ, vt scribit *D. Bonauentura*. (i)

165. Quid igitur faciendum? De iure deberet nouus instrui Processus, & formiter probato delicto, *Reus* condemnari ad pœnam ordinariam. Sed hoc esset in continua perturbatione tenere *Prouincias*, & totam *Religionem* commouere, cum maxima iactura. Intret ergo *Zelus* boni publici copulatus *Iustitiæ*, & totum dirigatur ab *æquitate*. Vult *Zelus* in Sontes extento brachio animaduertere; vult *Iustitia* ne *Reus*, nisi per iuris regulas, puniatur; istæ deficiunt in casu, & ità *Iustitia* nullam pęnam decernit; sed delictum re vera fuit commissum, & ideò vult *Zelus* integram vindictam. Inter hæc extrema mediet *æquitas*, quæ nequè nullam pœnam decernat, vt vult *iustitia*; neque totam, vt vult *zelus*, sed extraordinariam, quæ tamen proximè ad ordinariam accedat. Dicamus ergo quomodo *æquitas* consilium. Reuisorum debeat moderari. Nullitas reperta in Processu, aut lædit formaliter *veritatem* probationis delicti, vel non. Si reperitur, quod Testes sint subornati, aut suggestiuè interrogati, aut suspecti; aut singulares in facto non iterabili; aut varij essentialiter; aut non concludentes; in summa, si per dicta Testium non probatur concludenter delictum, tunc nullitas vulnerat *veritatem* probationis. Tali casu suadet *æquitas*, quod *Reus* absoluatur cum clausula, *Rebus sic stantibus*. Si verò nullitas non tangit *veritatem* probationis, sed tantùm offendit ordinem essentialem iuris: vt quod antè omnia non fecerit *Iudex* constare de corpore delicti; quod processerit absque Accusatione, Denunciatione, siuè Infamia præcedente; quod constituerit *Reum*, nondum semiplenè probatum culpabilem; quod omiserit iuramentum Testium; quod Sententiam aliqua nullitate laborantem protulerit, & similia: dum tamen de Corpore delicti, & de Delinquente per probationes constat; debent consulere *Generali*, quod extraiudicialiter ipsum puniat aliqua pœna extraordinaria, licet in Sententia absoluendus veniat ab obseruatione iudicij. Ratio dictorum est, quià ex quo Processus laborat nullitate, de iure absolui debet ex illo Processu *Reus*; vnde si in Sententia condemnaretur ad pœnam, etiam extraordinariam, posset iterum appellare ad *Eminentissimum Protectorem*, aut *Sacram Congregationem*, nec Appellatio potest impediri. Videns porrò *Iudex ad quem* latam fuisse Sententiam Condemnatoriam, ex Processu nullo, pronunciaret, *benè appellatum*, & *malè fuisse iudicatum*; & ità duplex damnum emergeret, puta Impunitas *Rei*, cum incommodo *Religionis*, & mala opinio de *Superiore Generali*, tanquam iniustè iudicauerit. Melius ergo est, quod in Sententia iudiciali *Reus* dimittatur absolutus; sed in prouisione extraiudiciali aliquam pœnam subeat, quam, ex suprema in Ordine potestate, *Generalis* potest iniungere, nulla reddita Causa, quarè sic pœnitentiet, sed ex motiuo conscientiæ suæ beneuiso.

166. Si verò videatur, quod nullus defectus in ordine procedendi adsit, examinandæ sunt probationes ex indicijs, Testibus, præsumptionibus, & instrumentis. Quod si eas concludentes delictum, & delinquentem reperiat, citandus est, *Reus*, & eius *Patronus* ad dicendum contra Sententiam, & proponendas Causas Appellationis. Si *Reus* intendit, ex solis actis satis iustificari suam Appellationem, poterit tunc *Iudex ad quem pronunciare malè fuisse appellatum*, & *benè iudicatum*; & sic priorem Sententiam confirmare. Si verò velit, vlteriores probationes adducere ad sui indemnitatem, super reatu sibi dato in actis, sicut potest facere, vt dicunt *Doctores*; (l) recipiendæ sunt; & si quidem illæ vincant, aut in totum, aut in partem probationes contrarias, absoluendus est, aut reformanda est, pœna sibi indicta

inflicta in priori Sententia iuxta valorem nouarum probationum cumulatarum cum Prioribus. Et sciendum ad hoc, quod *Iudex* Appellationis errores, excessus, aut defectus *Iudicis à quo* emendare, & corrigere tum potest, tum tenetur; & ita potest *Reum* à priore *Iudice* non sufficienter condemnatum, ad maiorem pœnam sententiare; aut condemnatum absoluere; non tortum torquere; relaxatum carcerare, in summa, omnia facere, ad quæ primus *Iudex* tenebatur; *(m)* succedit enim in locum ipsius. Verum est, quod non potest cognoscere, nisi de eo, de quo cognouit primus *Iudex*, quia habet iurisdictionem per deuolutionem circà ea, quæ versantur in prima instantia; ideò non potest cognoscere de Articulo nouo, & non dependente à prima Causa; super eo enim, cum non fuerit cognitus à primo *Iudice*, non fuit nec benè, nec malè pronunciatum; & ideò ad ipsum, non extenditur Appellatio, & consequenter neque Causæ deuolutio, vt communiter dicunt. *(n) Doctores*.

167. Si verò excessus fuerit repertus in prima Sententia circa pœnam; aut fuerit defectus, quia *Reus* non sufficienter, aut ad normam Legis punitus est, debet Sententiam ipsam reformare, aut augere. Cum enim Appellatio restituat *Reum* in statu in quo fuit, ante litem contestatam, liberum *Iudici* Appellationis est, merita Causæ ex integro librare, & sententiare perindè, ac si *Reus* non fuisset Sententiatus. Debet tàmen quantum fieri potest, deferre honorem, & reuerentiam *Iudici à quo*, ne contemptibilis euadat apud Subditos, & cæteri ansam accipiant ipsi insultandi; vt prudenter monet *Bictus*. *(o)* Proindè fauore *Prælati*, & *Regularis Disciplinæ* omnia arbitria sunt illi danda, nec est circumscribenda eius Sententia, nisi appareat manifesta iniustitia. Viceuersa, si reperit Iudicem ius, & fas confudisse, & diuinas, humanasque Leges violasse, vt contra innocentem Fraterculum, sibi inuisum ad libidinem sæuiret, & publica vsus fuerit potestate ad satisfaciendum priuatę passioni; nouerit tunc *Prælatus*, sui muneris esse, ad leuamen Subditi oppressi omnes neruos suæ authoritatis intendere; & non solùm dilaceratam Ouem è faucibus Lupi eripere, sed Lupum ipsum dentibus exarmare, ne vlteriùs sæuire possit. Habemus Leges contrà *Iudices* malè iudicantes; secundùm istas debet *Iudex* malo dolo, malè iudicans puniri; & Officio priuari, & alijs pœnis affici, de quibus alias in hoc Opusculo dictum fuit. Hoc potest *Iudex ad quem* siuè *ex Officio*, siuè ad instantiam *Rei*, absoluti ex capite innocentiæ, præstare, & vtinam fieret. Verum tamen est, quod ad hoc debet *Iudex à quo* citari, vt possit dicere, quare pœnis malè iudicantium non sit percellendus, vt suprà dictum fuit. Et hæc, quæ subiecta volumus iudicio, & correctioni *Sanctæ Matris Ecclesiæ*, sufficiant pro *Prima Parte*, huius Opusculi ad laudem *Dei*, & *Domini N. Iesu Christi*, & *Immaculatæ* ipsius *Matris*, ac *Sancti Angeli Custodis*, in cuius Festo laborem hunc, ex obedientia susceptum, absoluimus.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

Citationes Tituli Præcedentis.

Pag.770. col.1.

(a) *Abb. in Rubr. de Sent. & re iudic. num. 4.*

Pag.770. col.2.

(b) *l. 1. ff. de Sent. cap. Iurgantium. Extra, eod. tit.*

(c) *Hostien. Summ. Rubr. de Sent. §. Quot eius. num. 2.*

Pag.771. col.1.

(d) *Gloss. in cap. Consultationibus. de Offic. Iudic. Delegat.*

(e) *Gloss. in Summ. 2. q. 1.*

(f) *Angel. Conf. 114. Fulgos. Conf. 136. Butr. cons. 6. apud Tusc. litt. S. Concl. 113. nu. 4. & 11.*

(g) *l. 1. §. Qui in iudicio ff. de His, qui not. infam. l. Infamem. ff. de Pub. indic.*

(h) *Marant. Specul. Part. 6. num. 4. apud Sgroi par. 7. cap. 9. num. 12.*

(i) *Bald. cons. 348. num. 4. lib. 4. Corn. cons. 262. num. 2. lib. 4. apud. Tusc. litt. S. Concl. 113. num. 2.*

(l) *l. Quod iussit. ff. de Ille. Re. iudic. cap. 1. eo. tit lib. 6. Ricc. par. 2. Decis. 273. in fin.*

Pag.771. col.2.

(m) *Clar quæst. 85. V. Vlterius quæro. Tiraquel de Pœn. temper. in Præfat. num. 1. & 2. Gail. de Pac. publ. lib. 2. cap. 9. num. 22. Guazz. Defens. 33. cap. 17. nu. 1. Giurb. cons. 12. nu. 9. Farinac. Capic. latr. apud. Conciol. V. Pena. resol. 11. num. prim. & resol. 13. num. 1.*

(n) *Tit. Pœnarum § final.*

Pag. 772. col. 1.

(o) *Tit. Canones §. 8.*

Pag. 772. col. 2.

(p) *Clar. quæst. 49. verf. Dandu est.*

Pag. 773. col. 1.

(q) *Tit. Patronus num. 191. & 192.*

Pag. 773. col. 2.

(r) *Gloss. in cap. 2. in verb. Calumniandi de Calumn. Abb. in cap. Calumniam num. 2. de Pœn. Card. Alexand. in cap. Qui non verf. Sed an præsumatur 2. quæst. 1. & in cap. Si quenquam §. Notandum num. sept. 2. quæst. 3. Villalob. comm. opin. litt. C. num. 2. apud Clar. quæst. 62. verf. Dixi.*

(s) *Abb. in d. cap. Calumniam num. 4. de Pœn. Alex. in l. Properandum §. Sin autem vitu num. 21. C. de Iudic. Afflict. 2. Par. Const. Regn. rubr. 13. num. 9. & rubr. 61. num. 5. Salycet. in l. Qui crimen. num. 14. C. qui accu. poss.*

(t) *Bart in l. p. in princip. ff ad S.C. Turpill. & in l. Athletas §. Calumniator num. 6. ff. de His, qui not. infam. Clar. quæst. 62. nu 9. Boss. tit. de Accus. num. 9. apud Sgroi par. 3. cap. 1. num. 14.*

Pag. 774 col. 1.

(u) *Felin. in cap. 2. num. 3. de Calumn. Menoch. de arbitr. cas. 321. num. 29. in fin. Sgroi loc. cit. num. 12.*

(x) *Farinac. quæst. 16. à num. 41. Menoch. de arbitr. cas. 321. à num. 19. Guazzin. defen. 3. cap. 13.*

Pag. 774. col. 2.

(z) *Clar. quæst. 62. verf. Sed quaro, & ibi Salycet. in l. 1. num. 3. C. de Calumn. & Bart. in l. Athletas num. 6. ff. de His, qui not. in.*

Pag. 775. col. 1.

(a) *Guazzin. defen. 35. cap. 21. per tot. Ofasc. decis. 1. num. 1. Vant. de Nullit sent. def. proc. num. 53. Caball. cas. 286. num. 42. Afinar. in Prax. §. 3. cap. 26. nu. 1. Lancell. de Attent. par. 3. cap. 23. num. 35. Menoch. de Arbitr. lib. 1. quæst. 42. apud Sgroi par. 2. cap. 1. num. 31. & par. 7. cap. 12. num. 11.*

(b) *Tit. Canones num. 72. & seqq.*

Pag. 775. col. 2.

(c) *Abb. in cap. Sicut dignum num. 15. de Homicid. & in cap. Aduersus num. 20. de Immunit. Eccl. Bonac. de leg. disp. 10. quæst. 3. punct. 4. num. 3.*

(d) *Stat. Gen. Vallisolet. 1593. Stat. Gen. Reform. cap. 8. num. 9.*

(e) *Tit. Canones num. 70. & 72.*

(f) *Tit. Sententia §. 7.*

(g) *Sgroi par. 7. cap. 12. num. 4. & ibi Murant. par. 6. num. 47. Alberic. in l. Repetundarum, §. Illo C. de Indic. Augustin. ad Angel. de Malef. verb. Et quia nobis num. 4.*

(h) *Farinac. quæst. 17. num. 62. & seqq. Natta cons. 415. num. 31. Ghirlu. Menoch. Tiraquell. Vasq. Bartol. Bald. Felin. Alex. Boss. tit. de sent. num. 36. apud Bist. quæst. 145. num. 7.*

(i) *cap. Sicut de Sent. & re iudic. cap. Cum Bertholdus eodem titulo.*

Pag. 776. col. 1.

(l) *Abb. in d. cap. Sicut de Sent. & re indic.*

(m) *Augustin. ad Angel. de Malef. in verb. Et quia nobis num. 4. Foller. Pract. Rubr. de Pœn. nu. 88. Bald. in cap. Sicut de sent. & re. apud Sgroi par. 7. cap. 12. num. 4. circ. fin. Alberic. in l. properandum §. Illo num. 3. C. de Iudic.*

(n) *Clar. quæst. 93. verf. Fuit aliquando.*

(o) *Clar. quæst. 85. verf. Vlteriùs quæro, Iacob. de Belnis. Pract. crim. fol. 46. rubr. de fug. Reo num. 62. Menchiac. controu. illustr. cap. 14. num. 5.*

(p) *Bart. in l. Gracè §. Illud num. 2. ff. de Fideiuss. apud Tusc. litt. D. concl. 322. num. 4.*

(q) *cap. 1. de Sent. Excomm. lib. 6.*

(r) *Gloss. in cap. 1. in verb. Causam. de Sent. Excomm. in 6.*

Pag. 776. col. 2.

(s) *l. Properandum §. Illo C. de Iudic.*

(t) *l. Quod ait §. Ignominiosa ff. de His, qui not. infam.*

(u) *Aretin. in cap. Qualiter, & quando il. 2. nu. 24. de Accusat. Diduc. lib. 2. Resol. cap. 9. num. 8. Plazu lib. 1. Delict. cap. 33. num. 5. Dec. in cap. de Causis num. 19. de offic. Deleg. Menchiac. controu. illustr. cap. 14. num. 4. Blanc. pract. fol. 73. num. 71. apud Clar. quæst. 85. verf. Vlteriùs quaro.*

(x) *l. Rescriptum ff. de His qui, vt indign. Giurb. Cons. 83. in fin. Tusc. litt. P. conclus. 211. nu. 1. Guazz. defen. 33. cap. 4. num. 3. Barbos. Axiom. 181. num. 3. apud Coneiol. verb. Pœna resol. 14. num. 2.*

(z) *l. Seruos C. ad leg. Iul. de vi pub. l. 3. in fin. C. Ne sanct. bapt. iter.*

Pag. 777. col. 1.

(a) *Farinac. quæst. 23. nu. 16. Chartar. dceis. crim. 11. num. 13. Caualc. de Brachio. Reg. par. 4. nu. 102. Sanch. lib. 6. Decal. cap. 10. num. 11. & 12. apud Sgroi par. 7. cap. 3. num. 111. ant. fin.*

Pag. 778. col. 2.

(b) *Tit. Carcer. num. 17.*

Pag. 779. col. 1.

(c) *cap. Qualiter, & quando il 2. in fin. de Accusat cap. Licet Heli. de Simon. Bonif. VIII. Ad augend.*

(d) *Tit. Quum quæst final.*

(e) *cap. final iunct. gloss. in verb. Definitiua de sent. & re iud. in 6. Clement. Sæpè iunct. gloss. in verb. In scriptis de verb. sign.*

(f) *Gloss. in cap. 1. §. Postquam in verb. In scriptis de Cens. in 6.*

(g) *cap. 1. §. Quisquis iunct. gloss. in verb. In scriptis de sent. Excom. in 6.*

(h) *Gloss.*

(h) *Gloss.in Clement.Sæpè §.Verum in verb.In scriptis de verb.sign.*

Pag.770.col.2.

(i) *Menoch.de Præsumpt.lib.1. quæst.60. Muscatell. par.7 gloss.Condemnando num.22.Abb.in cap. Albertus num.2.in fin.de Test.Marant.specul. par.4. dist.9. num.37. Geminian. in cap.final. col.4.in fin.de sent.& re iudic. Petr.Stell. in l. Nec quicquam §.Vbi decreti num.29.ff. de off. Proconf Franc.in cap.final.col.penult. de re iudic.in 6.apud Sgroi par.2.cap.5.num.51.*

(l) *Vant.de Nullit.desect.process.nu.76.Sgroi par.7. cap.12.num.4.*

(m) *Gloss.in cap.final.in verb. Proferri de sent. & re iudicat.in 6.*

(n) *Bill. quæst.145. num.8. & ibi Guazzin. defen. 35.cap.9.num.6.*

(o) *Arg. cap.1. de Postul.vbi gloss. in verb. Publicè cap.Causam de del.& contum.l.4. §.Toties ff. de Damn.inf.Abb. cons.99. num.1. lib.1. apud Tusc.litt.P.concl.967.num.3.*

Pag.780.col.1.

(p) *Abb.in cap.Ecclesia vestra num.6.de elect.*

(q) *Gloss in cap. Concertationi in verb. Sciuerit. de Appellat.in 6. Lancellott. de Attent. cap. 12. num.158.apud Sgroi par.2.cap.5.num.49.*

(r) *Tit.Quam §.3.*

(s) *l. Statutis C. de Sent. ex peric.recit.cap. final.de sent.& re iudic. in 6. Vant. de Null. def. proc. num.69.Baiard.quæst.93.num.7.Cabal.cas.33. num.5.apud Sgroi loc.cit.num.48.*

(t) *Sgroi par.7. cap.12. num.2. & ibi Bart. in l.1. notab.1.C.de sent.ex perie.recit.Scacc. de sent. gloss.12.num.1.& 2.*

(u) *August.ad Angel.de Malef.verb.Qui Iudex, & ibi Angel.in l.penult.§. Ad crimen. col.3.ff. de Pub.iudic.& Bald.in l.Reos C.de Accus. Sgroi loc.cit.num.8.*

Pag.780.col.2.

(x) *l.2.C.de Sent.ex peric.recit. cap.final. §.Sententia de sent.& re iud.in 6.Clar.quæst.93.init.*

(z) *cap.Et si sententia de sent.& re iudic.in 6.*

(a) *Gloss.in cap. final. in Addit. in verb. Necesse de sent.& re iudic.in 6.*

(b) *Bart.in l.final.C.de Sent.apud Tusc.litt.S.concl. 133.num.18.*

(c) *l.2.& 3.C.de Sent. ex peric. recit. cap. final. de sent.& re iudic.in 6.*

(d) *Sgroi par.2.cap.5.num.49.& ibi Marant.par.6. tit.de sent. num.88. Bill. quæst. 144. & apud eum Gabriel. & Guazzin. defens.39. cap. 10. num.2.*

(e) *Passerin.Trib.Regul.quæst.29.art.3.nu.60. Sgroi par.7.cap.12.num.4.*

Pag.781.col.1.

(f) *Berti pract.crim.tit.24.cap.4.num.8. Sgroi par. 7. cap.12.num.4. Passerin. quæst.29. num.60. Vant.de Nullit.def.iurisd. num.93. Canalc. de Branch. Reg.par.4.num.285.vers.Et videns.*

(g) *Clar. quæst.93. vers. Quæro, & ibi Baiard. num.11. Bill. quæst.144. num.6. & apud eum Farinac.quæst.11. num.62. Guazz. defens.35. cap.14.num.7.& Scacc.de Iudic.lib.1. cap.12. num.96.*

Pag.781.col.2.

(h) *Ægid. Bellamer. cons.33. num.27. apud Tusc. litt.A.concl.315.num.4.*

(i) *Muscatell.Prax.par.7.gloss.condemnando nu.59. Guazz. defen.35. cap.17. num.8. Bill. quæst. 144.num.8.*

(l) *Bartol.in l.1.C.Si aduers.libert.*

(m) *Guazzin.Defens.35.cap.17.num.2.*

Pag.782.col.2.

(n) *l.1.§.Biduum ff. Quando appell.sit.& intr.*

(o) *Authent.de Appell. & intr. cap.Anteriorum 2. quæst.6.Nouell.23.*

Pag.783. col.1.

(p) *Tit.Canones §.5.*

(q) *Tit.Canones num.32.*

(r) *l.Non tantùm ff.de Appell.& rela.*

Pag.783.col.2.

(s) *Gloss. in l.Addictos in verb. Quibus C. de Epi. aud.August.ad Angel.de malef in verb.Præsente num.5. apud Clar. quæst.94. vers. Sed an etiam.*

Pag.784. col.2.

(t) *Abb.in cap.1.num.3.de Scrutin. in ord.fac.Tusc. litt.S. concl.256. num.1. & ibi Castren. cons. 293.init.lib.1.*

(u) *Alex.in l.Gallus §. Quidem rectè in 2. notab.ff. de lib.& posth.Add.ad Alberic. Diction. vers. Simpliciter conuenire.*

Pag.785.col.1.

(x) *l.14.ff.de diuers.tempor. l.4. §.Puto ff. de Hæred.inst.l.5. §.Concessa ff. de Dona int. vir. & vxo.Caluin lexic.vers.Definire.*

(z) *text.in cap.de His de accusat. l.Si cui §.Iisdem ff. eo tit. Angel. de Malef. in vers. Et ad querelam num.90.Clar.quæst.57.init.*

(a) *August.ad Angel. in vers.Et ad querelam nu.88. vers.An autem Villalpand.sup.leg.22.cap.50. num.5.in fin.apud Clar.quæst.57.vers. Sed hic quæro.*

(b) *Clar.loc.cit.*

Pag.785. col.2.

(c) *Tit.de Purgat.Canon.lib.5.*

Pag.786.col.2.

(d) *Tit.Patronus num.134.*

Pag.787.col.1.

(e) *Tit.sententia num.15.& inde.*

(f) *Tit.Inquisitio num.26.*

Pag.787.col.2.

(g) *August.lib.15.de Trinit.cap.12.Scot.in P.dist.3. quæst.4.*

quæst. 4. §. Primò istæ rationes verf. Quod antem A.6.

Pag.788. col.1.

(d) *Mastr.Theol.moral.disp.6.quæst.2.art.1.nn.25.*

(e) *D.Thom.2.2.quæst.67.art.2.Astesan.summ.lib.1. tit.18.art.10.Ponci.disp.59.art.3.*

Pag.789. col.1.

(l) *Io: Andreæ in cap.1.de homicid.in 6.Tort. conf. vlt.num. L. inter consil. Anton. de Butr. apud Clar. quæst.85. verf. Vbi agitur, & §. Assassinium sub init.*

Pag.789.col.2.

(m) *Bald.in l.Nouerint num.5.C.Vt intr.cert temp. Auani. in cap.1.num.2. de calumn. Castren. in auth.Sed nouo num.4.C.de seru.fug.apud Clar. quæst.69.verf.Sed quid.& quæst.85.in fin.*

(n) *Abb. in cap. Ecclesia S.M. il 1. num.4. Vt lit. pend.cap.leges 10.dist.*

(o) *l.Repetita l.Placet C.de Epi. & Cler. cap. Non magnopere cap.Super innst gloss.in verb. Leges Né Cler.vel Monach.*

(p) *Abb.in cap. Super specula num.17. Ne Cler. vel Monach.*

Pag.790. col.1.

(q) *Couaru. in cap. Alma mater par.2. cap. 6. §.8. num.10. Graff. decis. lib. 2. cap.11. num. 41. Sanch. in Decal. lib.6. cap.17. num.39. apud Peyrin. ad const. 6. Iul.II. §. 3. num.9. Sgroi par.7.cap.9.num.5.*

Pag.790.col.2.

(r) *Ricc. Prax. Resol. 27. apud Sgroi par.7. cap.9. num.10.in fin.*

(s) *Peyrin.ad const.6.Iul.II.num.19.*

(t) *Gloss.in Clement.præsenti in verb. Constiterit de cens.Ripa in l.Is cui bonis num.27.ff. de verb. oblig Dec.in cap.Reprehensibilis num.2. de appel.Clar.quæst.31.verf.Item adde.*

(u) *Felin.in cap.Cum non ab homine num.12.de Iudic.& in cap.2.num.4.de Sponsal. Dec. in cap. Reprehensibilis num. 21. de appell. M.A. Genuen.Prax.cap.28.num.1.& 2.*

(x) *Innocen.& Abb. cit. à Felin.in cap. Rodulphus num.43. de Rescr. apud Sgroi par.7. cap.9. num.10.*

Pag. 791. col.1.

(z) *Tit.Exceptio per tot.*

(a) *Tit.Exceptio §.1.num.3.*

(b) *Tit.Exceptio §.3.*

Pag.793. col.1.

(c) *Clar.quæst.46.verf.Debes etiam Farinac. quæst. 63.num.240.Guazz.defen.33. cap.14. num.5. Giurb.conf.71.num.2.Tusc.Zuffi.Crispol.apud Conciol.verf.Testium Miscell.Resol.9. num.2.*

(d) *Surd.conf.129.num.40. lib.1. Vermigliol. conf. 144.num.10.Dian.summ.verb. Inquisitor. quo ad tortur.num.110. Crispol. cas. militar. 14. num.2.Conciol.loc.cit.num.3.*

Pag.793.col.2.

(e) *Boss.Tit.de Denunciat.num.2. Augast.ad Angel. de Malef. verf. Nec non ad denunc. num. 21. Bald.in cap.In omni de Test.*

(f) *Abb.in d.cap.In omni num.4.de Test.*

(g) *cap. p.4. quæst.3. cap.Forus §.In omni de verb. sign.*

(h) *l.1.§.Ante penult.ff. Quar. rer. act. l.Nam seruius §.final ff.de Negot.gest. l.Eum in fin. C. de Vsur.*

Pag.794.col.1.

(i) *Bertazz.conf.251.num.103.lib.3. Dec.Guazz. Andreol.Capyc. Latr.apud Conciol. verb. Accusat.resol.10.& in controu. Forens. alleg.89. num.40.& alleg.05.num.4.& alleg.99.num.6.*

(l) *Bist.quæst.20.num.90.Bellegrand.tract.1.qu.13. num.22.*

(m) *Passerin.trib.regul.quæst.29.in princip.*

Pag.794.col.2.

(n) *l.vnic.Vt quæ des.Adu.Iud.suppl.*

(o) *Abb.in cap. At si Clerici num.34.de Iudic. & in cap. Qualiter, & quando il 2. num.20. de accus.Sgroi par.7.cap.2.num.20.Farinac.qu.81. num.2.verf.Nihilominus apud Bist. quæst.86. num.5.Menoch. de arbitr. cas.194. apud Passerin.quæst.24.art.1.num.3.*

Pag.795.col.1.

(p) *cap. Cum non ab homine de Iudic. Innoc. apud Abb.in cap.24. num.20. verf. Secunda limitatio de accusat.*

(q) *Clar.quæst.54.verf.Hoc tamen intellige.*

Pag.795.col.2.

(r) *Scacc.de Iudic.quæst.63.num.4.& 5.apud Sgroi par.7.cap.2.num.23.*

(s) *Tit.Indicia quæst.5.*

(t) *Tit.Indicia §.4.*

(u) *Gomez. variar.tom.3.cap.3.nu.45.Clar.qu.20. verf. Scias tamen Mascard. de probat. concl. 1223.num.30.Facbin. controu. iur. lib.1. cap. 29.Caualt.comm.cont.comm.quæst.337.num.2. Crissol. Surd. Andreol. Guazz. Scacc. Cyriac. Vermigliol. Sperel. Baldell. Grasset. apud Conciol.verb.Indicium resol.3.num.1.*

(x) *Capyc.Latr.decis.163. num.4.& 40. par.2. Caren.de off.Inquisit.par.2.tit.12. num.263.*

(z) *Giurb.conf.43.num.23.*

(a) *Farinac.quæst.86.num.102.& seqq. Guazz. defen.33. cap.14. num.16. & ibi Bero. conf. 19. num.2.Bursat.conf.89.nu.2.Decian. conf.110. num.48.lib.2.Mascard. de probat. concl.1224. per tot.*

Pag.796.col.1.

(b) *Io: Domin.Raynald.Syntax.rer.crim.to.1. cap.7. §.1.nu.60.& ibi Ciarlin.controu.12. nu.9. Capyc.Latr.decis.163.num.45. Seuerin. Farinac. & Mut. ad Capit. Regn. Sicil. tom.3. cap.51. num. 187.*

(c) *Bald.in l. final. num.2. C. de Probat. & in l. Si quis adulter C.ad leg.Iul. de adult.Abb.in cap. Accedens.num.6.de accus.Felin. in cap. Afferte num.6.*

num. 6. de Præsumpt. Boss. Gomez. Gabriel. Mascard. apud Sgroi part. 9. cap. 3. num. 12.
(d) *Petr. Barbos. par. 1. l. 2. .n princip. ff. Solut. Matr. ℣. Sed quamuit. num. 86.*
(e) *l. Sciant cuncti. C. de Probat.*
(f) *Passerin quæst. 29. num. 10. In fin.*
(g) *Conciol. V. Indicium resol. 2. nu. 8. & apud eum. Cason. Pract. tit. de Indic. Tract. 15. num. 4. & 5. Less. de Iust. lib. 3. cap. 29. n. 169. Sanchez cons. lib. 3. cap. vnic. Vgolin. Tab. 12. nu. 14. Bal. del. de Iust. & iur. tom. 1. lib. 4. disp. 15. n. 10. Grasset. de Necc proditor. §. 29. num. 212.*

Pag. 796. col. 2.

(h) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 29. art. 1. num. 11.*
(i) *Tit. indicia. num. 33.*

Pag. 797. col. 1.

(l) *Clar. quæst. 20. Menoch. de arbitr. cas. 279. Gomez. Magorr. & alij apud Farinac. quæst. 86. nu. 113 Guazz. defens. 34. cap. 14. num. 15. Bict. quæst. 104. num. 36. apud Passerin. quæst. 20. num. 13.*
(m) *Farinac. quæst. 86. num. 115. Mascard. Concl. 1280. num. 20. Clar. quæst. 20. ℣. Scias tamen. Menoch. de Præsumpt. lib. p. quæst. 97. num. 17. quos dat. Passerin. loc. cit.*

Pag. 797. col. 2.

(n) *Bursat. cons. 94. num. 4. lib. p. Baiard. ad quæst. 85. in ℣. Adde quod. Guazz. de pace quæst. 35. nu. 8. & defens. 33. cap. 19. num. 2. Cabal. cas. 2. n. 1. Ginrb. cons. 25. n. 6. apud. Conciol. V. Pœna Resol 1. num. 6.*
(o) *Tit. Pœnarum. §. 55.*

Pag. 798. col. 1.

(p) *l. p. C. de Fals. mone. Decian. lib. 7. cap. 24. n. 10. Farinac. quæst. 114. num. 50. Capyc. latr. decis. 179. num. 32.*
(q) *Conciol. V. Moneta. resol. 1. num. 5. & ibi Grat. cons. 151. num. 29. lib. 2. Cephalu. cons. 230. num. 20. Vermigliol. cons. 218. num. 2. & Gargiar. cons. 67. num. 4. lib. 2.*
(r) *l. 3. Cod. ad. leg. Cornel de Sicar. Boss. tit. de Homicid. num. 109.*
(s) *Clar. §. H(micidium. ℣. Culpa dicitur, & quæst. 84. init.*

Pag. 798. col. 2.

(t) *ca. Finem iunct. Gloss. in V. Et si soluendo. de Dol. & contuma. cap. Si quis 14. quæst. 6. l. fin. ff. de In ius voca. l. Quicunque. C. de Ser. fug.*
(u) *Farinac. quæst. 17. num. 8. & 12. Bal. tract. crim. lib. 5. Prælud. 1. num. 14. apud Conciol. V. Pœna Resol. 13. num. 1.*
(x) *Conciol. V. co. Resol. 11. num. 5. & ibi Gramm. decis. 36. num. 7. Cabal. cas. 19. in fin. & cas. 99. num. 60. Federic. resol. 44. in fin. Paul. Rubede Valid. legal. cap. 35. num. 56.*
(z) *Farinac. quæst. 23. num. 2. & cons. 15. num. 9. lib. p. apud Conciol. loc. cit. num. 4.*

Pag. 799. col. 1.

(a) *Menoch. de Arbitr. cas. 575. num. 3. quem dat. Conciol. loc. cit. num. 2.*
(b) *Tit. Tortura num. 130.*
(c) *Passerin. Trib. Regul. quæst. 29. à num. 19. ad 22.*
(d) *Marsil. Rubr. de Probat. num. 237. Sarmient. Select. lib. 1. Decian. cons. 175. Auendagn. litt. P. ℣. Præsumptio. Pasqualig. decis. 216. num. 13. apud Passerin. loc. cit. num. 18.*

Pag. 799. col. 2.

(e) *Tit. Sententia num. 52.*
(f) *Farinac. quæst. 40. num. 15. Guazzin. defen. 30. cap. 40. Bellegrand. tract. 9. quæst. 4. num. 11. Passerin. quæst. 29. num. 29.*

Pag. 800. col. 1.

(g) *Iason. in l. Non est nouum. num. 5. C. de eden. Villalob. Comm. opin. litt. A. apud. Clar. quæst. 62. init.*
(h) *Sgroi par. 7. cap. 9. num. 2. Passerin. quæst. 29. num. 2.*

Pag. 800. col. 2.

(i) *Passerin. loc. cit.*
(l) *Carauit. sup. Rit. Magn. Cur. 248. num. 18. apud Clar. quæst. 62. ℣. Forma autem.*

Pag. 801. col. 1.

(m) *Tit. Exceptio. num. 20.*
(n) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 47. num. 4.*
(o) *Congr. Gen. Roman. 1575. Orb. Seradb. Tom. 3. fol. 359. col. 1. ℣. Non differantur.*
(p) *Statut. Vallisolet. cap. 7. tit. de Punit. non differ.*

Pag. 802. col. 1.

(q) *cap. Si Episcopus 31. quæst. 3. cap. Ei qui §. Idem si plures iunct. Gloss in V. Iudices 2. q. 6. cap. 1. & 2. dist. 65. l. Duo ex tribus ff. de Re iudicat. l. idem si ff. de Arbitr. l. Diem. §. Si plures. ff. co.*
(r) *l. inter pares. ff. de re iud. l. In eo. l. Cum per ff. de Reg. iur.*
(s) *l. Duo Indices. vbi Gothofr. litt. E. ff. de Re indic.*
(t) *cap. final. de Sent. & re iudic.*
(u) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 36. num. 8.*

Pag. 802. col. 2.

(x) *Stat. Gen. Ord. cap. 7. §. 6. num. 32.*
(z) *Tit. Sententia. §. 3.*
(a) *Bald. in Rubr. de Instit. action. sub num. 5. apud Tusc. litt. C. conclus. 770. num. 7.*
(b) *Caball. cas. 119. num. 5. 8. & 9. apud Sgroi par. 7. cap. 11. num. 2.*

Pag. 803. col. 1.

(c) *Cuiac. lib. 12. Obseru. cap. 16. Cabal. cas. 119. num. 22. Mastril. decis. 183. Ricc. Prax. for. Eccl. resol. 393. apud Sgroi loc. cit. num. 4.*

Pag. 803. col. 2.

(d) *Tit. Canones. §. 13.*
(e) *cap. Considerauimus. cap. Cum nobis. de Elect. cap. Vt circa. & ibi Franc. notab. 2. de Elect. in 6. cap. Bone & ibi Abb. num. 9. & 10. de Appell.*
(f) *Abb. in cap. Considerauimus de Elect.*

Pag. 804.

Pag. 804. col. 1.

(g) *Stat. Gen. Ord. cap. 8. §. 39. num. 10.*

Pag. 804. col. 2.

(h) *Abb. in Causam il p. num. 3. de Offic. Iud. deleg.*

(i) *Gloss. in Clem. p. in V. Sententia de Sent. & iudic.*

(l) *Paul. de Castr. in l. Pomponius num. 9. de Re iudic. Caball. Cas. 119. nu. 37. apud Sgroi par. 7. cap. 11. num. 10.*

Pag. 805. col. 1.

(m) *Tit. Canones. num. 26.*

(n) *l. litigatoribus. l. Et in maioribus. C. de Appell. & consult.*

(o) *Surd. Decis. 102. num. p. Barbos. in cap. Vt debitus. num. 13. de Appell.*

(p) *Menoch. de Arbitr. cas. 197. num. 2. Lancell. de Attent. p. 2. cap. 17. limic. 8. num. 42. Farin. Marches. Scacc. Gratian. Cened. Sanch. Dian. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 52.*

Pag. 805. col. 2.

(q) *Abb. in cap. Inter. num. 3. de Sent. & re iudic. & in cap. super num. 4. de off. Deleg. Scacc. de Appell. Quæst. 16. limit. 1. nu. 105. Contar. in l. Vnic. num. 16. C. de Momen. poss. apud Bill. quæst. 154. num. 13. & 14.*

(r) *Ricciul. de Iur. person. lib. 4. cap. 64. num. 15. Sanchez Oper. Moral. lib. 3. cap. vnic. dub. 15. num. 1. & dub. 32. num. 228. Hurtad. Gomez. Gabriel. Mar. Autonin. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 53.*

(s) *Tit. Canones. §. 11.*

(t) *cap. Is cui de Sent. excom. in 6.*

(u) *Abb. in cap. 2. num. 6. vt lite pendente. Franc. Franc. in cap. ad hæc num. 1. in fin. de Appell. Scacc. eo tit. quæst. 3. num. 72. Lancell. de Attent. par. 2. cap. 12. limit. 16. num. 6. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 4. & 5.*

Pag. 806. col. 1.

(x) *Sanch. Opusc. Moral. lib. 3. cap. vnic. dub. 32. num. 255.*

(z) *Sgroi par. 8. cap. 2. num. 8. & ibi Bonacin. Sayr. de Censur. lib 4. cap. 5. Castropal. eo tit. disp. 4. P. 5. §. 1. Layman. de Suspens. cap. 1. Coroll. 4.*

(a) *Bordon. de Profess. Relig. cap. 23. num. 49. & 50.*

(b) *Panormit. in cap. Ad hæc num. 1. de Appell. Spathar. de mod. corrig. Regul. par. 4. Tract. 10. cap. vlt. apud Peyrin. de Subdit. quæst. 1. cap. 20. V. Respondeo.*

(c) *cap. Is cui de de Sent. Excom. in 6.*

(d) *Roderic. tom. 1. qu. 29. art. vlt.; Suar. de Cens. disp. 25. sect. p. Lezana V. Suspensio num. 6. Scacc. Couarr. Lanell. Barbos. Donat. Portell. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 7.*

(e) *cap. 1. de Appell. Sanch. Opusc. Moral. lib. 3. cap. vnic. num. 217. Ricciul. de Iur. personar. lib. 4 cap. 64. num. 37. Vulp. Prax. for. Eccl. cap. 1. num. 20. apud Sgroi loc. cit. num. 27.*

Pag. 806. col. 2.

(f) *cap. Ad præsentiam cap. Dilectus de Appellat. cap. 2. iunct. Gloss. in V. In Officijs de Sentent. Excomm. in 6.*

(g) *cap. Cum sit de Appell. arg. cap. Dilecti il 2. eod. tit.*

(h) *cap. Vt debitus. cap. Cum speciali de Appell.*

(i) *Tit. Canones. §. 11.*

(l) *Bellamer, Decis. 91. Prax. Archiep. Neapol. cap. 1 num. 6. Sayr. de Censur. lib. 1. cap. 16. num. 30. Bonac. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 29.*

(m) *Alter. de Censur. lib. 3. disp. 5. cap. 5. V. Quid si Appellatio.*

Pag. 807. col. 2.

(n) *cap. Præterea vbi glos. 40. de Appell. Sgroi par 8. cap. 2. num. 33. & ibi Chartar. decis. 34. num. 15. Hurtad. de Censur. in comm. nu. 107. Genuen. prax. cap. 22. num. 2. V. Declara septimò. Borell. Summ. decis. tom. 2. tit. 33. num. 890. Vgolin. de Censur. Tab. 1. cap. 13. §. 18. num. 10. Diana par. 5. tract. 9. resol. 64.*

Pag. 807. col. 1.

(o) *Scacc. de Appell. quæst. 3. num. 13.*

(p) *l. Præcipimus §. In his. C. de Appell.*

Pag. 807. col. 2.

(q) *cap. Preterea 22. de Appell. cap. Cum teneamur eo. tit. Barbos. in cap. Proposuit. num. 1. & 2. eo tit. Lancellot. de Attent. par. 2. cap. 12. in Præfat. num. 109. Scacc. de Appell. quæst. 3. num. 46. Portel. V. Appellare in Addit. nu. 11 Lezan eo. verb. num. 16.*

(r) *cap. Proposuit 24. de Appell.*

(s) *cap. Cum sit de Appell. cap. Consuluit eo. tit.*

(t) *Tit. Canones. num. 59.*

Pag. 808. col. 1.

(u) *l. Si hanc §. Si qua. C. de Temp. ord. & ibi Bald. Cyn. & Fulgos. Mysinger. Cent. 1. Obseru. 41. apud Sgroi par. 8. cap. 2. num. 57.*

Pag. 808. col. 2.

(x) *Franc. Marant: & Scacc. de Appell. q: 3. n: 1: Bill: tract. 13. n: 3: in fin: antè q: 146.*

(z) *Franc. in cap. Per tuas. num. 1. & 2. de Appell.*

Pag. 808. col: 1:

(a) *l. 1. §. final. l. Scio quæsitum ff. de Appell. & Relat.*

(b) *Bart. in l. p. §. final. init. & ibi Gothofr. litt. X. de Appell. Scacc. de Appell. quæst. 4. num. 39. Angel. Franc. Lancellot. apud Bill. qu. 146. num. 2.*

(c) *l. Sed. eiff. de Appellat. & relat.*

Pag. 868. col. 2.

(d) *D. Thom. 2. 2. quæst. 68. art. 2. in corp.*

Pag. 809. col. 2.

(e) *Tit. Canones. num. 13. & seqq.*

Pag. 809. col. 2.

(f) *Rebuff. tract. de Sent. execut. art. 7. Gloss. 9. num. 5. Scacc. de Appell. quæst. 11. num. 162. apud Sgroi par. 8. cap. final. in princip. Gloss. in cap. Pastoralis §. Præterea in V. Discussa de Appell.*

(g) *Franc. in cap. Romana. §. final. num. 3. V. An alij de Appell. in 6.*

(h) *Gloss. in cap. Properandum. vbi DD. & Iason. num. 6.*

num. 6. C. de Iudic. Io. de Amic. consf. 32. num. 9. Bero.consf. 101. num. 7. vol. 1. Marant. Specul.par.5.num. 58. Vant.de Nullit. defect. iur. ord. num. 115. ℣. vndecimo apud Surd. consf. 139. num. 13.

(i) *l.fin.§.Illud etiam.C.de Temp. Appell. l. Partum §. Qui prouocauit. ff. de Pact. l.A. Diuo Pio. ff. de Re iudic. Abb. in cap. Pastoralis §. Præterea.num. 6. ℣. Quartus casus.de Offic. Iud. Delegat.*

Pag. 810. col. 1.

(l) *Tit.Canones. §.11.*

(m) *Cap.cum Ecclesia.Extra de Appell.*

Pag. 810. col. 2.

(n) *Tit. Canones.num. 65.*

(o) *Cap. Cum in Ecclesia de Appell.*

(p) *Gloss. in cap.Pastoralis. §. Præterea. in V. Discussa de Appell. Abb.in cap. Cum in Ecclesia. num. 6. eo tit.*

Pag. 811. col. 1.

(q) *Concil.Trident. Sess. 24. num. 20. de Refor.*

Pag. 811. col. 2.

(r) *Francisc.Monald.consf.96.per tot.par.2.Felician de Vega in cap.Venerabilis.20. num.16.de Iudic.apud Barbos.Collect.in Concil.Sess.24. cap. 20. num.5.de Reform.*

(s) *Marches. Marant.Scace.de Appell.quæst.11. numer.177.apud Bict.quæst.157.num.13.*

Pag. 812. col. 2.

(t) *Hostien.Summ.rubr.deTransact.§. Quid sit Abb. Rubr.eo.tit.l.5.ff.de Transact. l.Transactio. C. eo.tit.*

Pag. 813. col. 1.

(u) *Tit.de Transact.in Decretal. lib.1.tit.36. in ff. lib.2.tit.15.& in Cod lib.2.tit.4.*

(x) *l. Transigere.C.de Transact.*

(z) *arg.l.p ff.de Bon.eo.qui ant.sent.*

Pag. 813. col. 2.

(a) *l.In omnibus ff.de Præuar.l. Quoniam.l. Athletæ ff.de His qui not..*

(b) *l.In Fisci ff.de Iur.fin.l. Qui cætu.§.final ff. Ad leg.Iul.De vi publ.l.furti §. Pactus. ff. de His qui not inf.*

(c) *Clar.quæst.58.℣.Sed punctut.*

(d) *Hostien.summ.Rubr.de Transact.§.Super quibus In fin.*

(e) *Bict. quæst.94.num.52.*

Pag. 814. col. 1.

(f) *Paris.de Put.de Syndicat V.Compositio cap. 1. num.5.Farinac.quæst.5.num.5. Guazzin. Defens.34. cap.1. num.2.apud Bict. quæst. 94. num. 57.*

(g) *Farinac.d.quæst.5.Guazz. loc.cit.Paris de Put. loc.cit.apud Bict.quæst.94.num.58.*

Pag. 814. col. 2.

(h) *cap. Ad abolendum. §. Præsenti. de Hæret.cap. Excommunicamus. §. Damnati. eo. tit.*

(i) *cap. Ad falsariorum. Extra de Crim. fals.*

(l) *cap. Si quis Sacerdotum.11.quæst.1.*

(m) *cap.p. de homicid.in 6.*

(n) *Fagnan.in cap. Cum non ab homine. num.69. & seqq. Raynald. Syntax. rer. crim. tom.1.cap.1. §.14.num.28.fol.161.*

(o) *B.Pius V. Const.72.Horrendum.Tert. cal.sept. 1568.*

Pag. 815. col. 1.

(p) *Clem.VIII. Const.81. Et si alias. 1. Decemb. 1601.*

(q) *Vrban.VIII. Const. In suprema. Idib. Nouemb. 1627.*

(r) *d. Const. In suprema. §. Et cognitionem .*

(s) *l.final.§.2.ff. Ad S.C. Turpil.Guazz. Defens.34. cap.3. per tot. Farinac. d. quæst.5. num.11. apud Bict.quæst. 94.num.54.*

(t) *l Sed si vnius.§.Filiofamilias ff.de Iniur.*

(u) *Arri.in l.1.C.de Bon.matern fol.587.apud Clar. quæst.58.℣. Quæro nunquid.*

Pag. 815. col. 2.

(x) *arg.cap.final.Extra de Temp.ordin.*

(z) *Crauet. Farinac. Baiard.Gram. Vermigl. Blanc. Mascard. Decian.apud Conciol.V.Confessio. Resol.9. num.6.& 7.*

(a) *Passerin.Trib.Regul.quæst.12.art.13.num.48.*

Pag. 816. col. 1.

(b) *Tit.Pœnarum §.4.*

(c) *l.2.ff.de Iurisd. omn. Iud. l.Illud. ff. de acquir. hered.*

Pag. 816. col 2.

(d) *Gloss. in cap. Cum in positionibus in V.. Iusta causa de Iureiur.in 6.Tusc.Concl.320. num.4. & 5. litt. R.*

(e) *Ludouic. Roman.consf.59.num.13.& 14. & consf. 70.num.6.℣.secundò quia .*

(f) *l.Si vnquam. l.His solis.Autheut. Quod mater. C.de Reuoc.donat.*

(g) *l.p.ff.Ex qui.cau.maio. Bart.in l.Cum filius §. In hac ff. de Verb.oblig.*

(h) *l.Et fiuè.l.Sciendum.ff.Ex qui.cau.maio.*

Pag. 817. col. 1.

(i) *arg. Autheut.de Nupt.§.1. cap.Fraternitatis. de de Frigid. cap.Certè.12.quæst.1.*

(m) *Baiard.quæst.49. num.68. vbi Adden. Franc. Marc. & Guiot. apud Bict. quæst. 94. num. penult.*

(n) *Clar.quæst.49.℣.final.& ibi Gigas de Crim.læs. Maie.quæst.23.num.3.fol.112.*

(o) *Roman.in l.Si quis in graui. §.1.ff.Ad S. C. Syllan.Boer. decis.90. num.80. Foller.Pract.fol. 271. num.7. apud Clar.quæst.21. ℣. Sed hic cadit.*

Pag. 817. col. 2.

(p) *Paris de Pute. de Syndic.V. Compositio. cap. 4. & 5. Guazz.defens.34. cap.5.num.2.Farinac. quæst.5. Ghisl. de relax. carcerat.tit. de pœn. compos.quæst.6. per tot. apud Bict. quæst.94. num. 47. & 49.*

(q) *cap.p. iunct. Gloss.1.de Pact.c.Puella in fin.20. quæst.*

qu.1. cap.Innocens.22. quęst. 4. cap. Eleutherius.18. quæst.2. l.1. l.Iurisgentium.ff.dePact.

(r) Dec.in l.Ea est ff. de Reg.iur.Zabarel.in cap.1. num.2.de Off.Ordin.Pedemont.decis.101.nu.6. apud Tusc. litt.F.concl.336.num.23.& 29.

Pag.818.col.2.

(s) Tit.Pœnarum §.final.

(t) Tit.Pœnarum §.60.

(a) D.D.in cap.final.de Constit.Azor.Becan. Filiuc Malder.Portel.Layman.Tanner.Villalob.apud Dian.par.2.tract.13.resol.3.Sanch. Decal. lib. p.cap.9.num.37. Menoch.de Arbitr.lib.2.cas. 339.num.21.apud Bict.quæst.143.nu.1.

(b) Aragon.Medina Petr. Ledesm. Salas.Salon.Sayr. apud Sanch.lib.1.Decalog.cap.9. num.46.

Pag.819. col.1.

(c) Valent. in 2.2. quæst.6.pun.3. Sayr.Claui.Reg. lib.1. cap.9. num.13. Bonaci.de leg. disp.2. quæst.4.pun.9. num.14. Dian. par.2. tract.13. Resol.3.Vers.Dico.

(d) Tit.Iudicia §.final.

(e) Sayr.Clau.Reg.lib.1.cap.11.nu.13.Salon.in 2. 2. quæst.63. art.4. contr.2.concl.2.Dian.par.3.in Addit,2.resol.13.apud Bict.qu.143.num.17.

Pag.819.col.2.

(f) Regul.Minor.cap.7.

(g) l. Iussit. ff. de re iudicat. Guazzin. defens.35. cap.18.num.1.

(h) Text.in cap.Inlitteris de Off.Deleg. l. Iudex ff. de re iudicat.

(i) l.1. §. final. iunct.Gloss.in verb.Restituere ff.de quæst.l.Moris ff.de pœn.

(l) arg. cap.de Capitulis 10.dist.

Pag.820.col.1.

(m) l.Iudex vbi Gloss.Bart & Alex.ff.de re iudic. Menoch.de Arbitr.lib.p.quæst.62.num.2. Scac. de Appell.quæst.19. Remed.1. concl.6.nu.109. apud Bict.quæst.155. num.6.

(n) arg. l. Ab executore vbi Bart. ff. de Appell. Guazzin.defens.35.cap.18.num.1.

(o) Genuen.prax.cap.58.seu 57.fine in alia impress. cap.48.ex Diaz.in Prax.ver. In exilium Foller.in verb. Et si committi num. 123. quos dat Bict.quæst:134:num.10:vers:Precitata.

(p) Bald:in Auth: Interdicimus C: de Epi:& Cler: Felin:in cap: Qualiter & quando il 2:de Accu:

(q) Bict:quest:134:num:10:

Pag.820.col.2.

(r) Tit:Pœnarum §:final:

Pag.821.col.2.

(s) Tit.Canones.§.2.& num.38.

(t) Tit. Canones.à num.121.

Pag.822. col.1.

(u) Tit.Canones.§.6.

(x) Tit.Canones. num.26.

Pag.822.col.2.

(z) cap. Romana §.Si vero.iunct.Gloss. in V.Totaliter vbi Innoc.& Hosti.de Appell.in 6. cap.dilectus il 2.vbi Gloss.final.Extrà de Rescr.

(a) l Cui iurisdictio. l.final. ff. de Off. ei. cui.mand.

Pag.823. col.1.

(b) cap.Cum Appellationibus.de Appell.in 6. cap. Vt debitus. Extra eo.tit.

(c) Gloss.in d. cap.Cum appellation.in V. Deferens. de Appell.in 6.l.p.C.Vbi Senator.vel Clariss.

(d) l.Si ab hostibus.ff: Solut. matr. l.Tres fratres.ff. de Pact.

(e) Gloss. in d. cap. Cum appellationibus.in V. Remittenda.de Appell.in 6.

(f) Benintegu. Zabarell. Franc. apud Sgroi par.8. cap.7.num.13.

Pag.823.col.2.

(g) Tex. in cap. Cordi nobis de Appell.in 6.

(h) Tit. Canones. 7.

(i) Gloss.in cap.Vt debitus. in V.Ex rationabili. Extra de Appell.

Pag.824. col.1.

(l) cap.Interposita vbi Butr. num.1.5.& 10. Abb. num.2.Dec.num.1. de Appell. Salgad. de Reg. protect.part.4.cap.7.num.15.Franc.in cap. Vt debitus.num.1.℣.Tertiò tene menti.apud Sgroi par.8.cap.7.num.17.circ.med.

(m) Tit:Canones.num. 9.

(n) Sgroi Par.8.cap.7.num.18.& ibi Franc.loc.cit. num.2.& Card.Alexandrin.in cap.Vt debitus. num.3.Fallent.2.de Appell.

Pag.824.col.2.

(o) cap.Peruenit 11.quæst.1.in fin.

(p) cap.Cum Ecclesia Sutrina. §. Nos igitur.de Cau. poss.l.Actor.C.de probat.Oldrad.cons.244. numer.21.& Cons.254. num.14.apud Tusc. litt. N.Concl.30.num.1. Clar. quæst.52. ℣. Scias autem.

(q) Franc.in cap.Vt debitus.num.3.vbi Dec. num.2. Card.Alexand. num.3. Fallent.4.de Appell. apud Sgroi par. 8. cap.7.num.20.

Pag.825.col.1.

(r) cap. Interpositæ. iunct. Gloss.in V. Nisi hoc de Appellat.

(s) Abb.in d.cap.Interpositæ. post.num.6. ℣. Vnum tamen.de Appell.

Pag.825.col.2.

(t) Franc Card.Alexandrin.& Dec.apud Sgroi par. 8.cap.7.num.23.& seqq. Abb.loc.cit.nu.5.

(u) Authent.de Test.§.Si verò quis.

(x) l. In hac. §.Ibidem ff.Ad exhiben. Gloss. in cap. Ex parte in V. Infames. 7. de Test. Franc. Card. Alexand. Scacc.& Ricc. apud Sgroi loc. cit.num.23.

Pag.826.col.1.

(z) Tit. Canones.§.7.

Pag.826.col.2.

(a) Couarn.Pract.cap.24.init.Ricc. Collect. 1745. Barbos.in cap.Non solum.num.7.de Appellat. in 6.

(b) Sgroi par.8. cap.7. num.8. & ibi Lancell.de Attent.par.2.cap.30.num.138.& 139.Rota Decis. 68.

cis. 68. alias 762. in antiq. & decis. 38. alias 412. in non. de Appell.

Pag. 827. col. 1:

(c) *Bellacom. Comm. opin. tom. 2. lib. 7. tit. 21. num. 183. Barbos. loc. sup. cit. num. 6.*

(d) *Franc. in cap. Sollicitudinem. num. 3. & 4. de Appell.*

(e) *Tit. Canones. §. 6.*

Pag: 827. col: 2:

(f) *Tit. Pœnarum. num. 79.*

(g) *Dec. in l. p. C. de seru fugit. apud Roman. cons. 376. num. 7. Alex. cons. 33. num. 3. lib. p. Soccin. inn. cons. 49. num. 16. lib. 2. Crauet. cons. 612. num. 11. Menoch. cons. 69. num. 4. & 5. apud Tusc. litt. A. concl. 470. num. 2. 3. & 5.*

(h) *cap. Praeterea. cap. Significasti. cap. Prudentiam cap. Suspicionis. de Offic. Deleg. cap. Tam litteris de Test.*

Pag: 828: col: 1.

(i) *D. Bonauent. lib. de Sex alis Seraph.*

Pag: 828: col: 2:

(l) *Ancharan. Felin. Maraut. Marsil. Franc. Scacc. Guazzin. Ceuall. apud Bict. quaest. 152. num. 7.*

Pog: 829: col: 1:

(m) *Scacc. Farinacc. Guazzin. quos dat Bict. loc. citat. num. 21.*

(n) *Bart. in l. p. in fin. sub num. 3. C. Si adu. lib. Put. decis. 184. num. 4. & 5. lib. 2. Afflict. decis. 155. num. 3. Bald. in l. Per hanc num. 10. ♰. Quaero ergo ff. de Temp. & repar. Appell. apud Sgroi par. 8. cap. 7. num. 3:*

Pag: 829: col: 2:

(o) *Bict. quaest. 152. num. 24.*

INDEX

INDEX

Copiosissimus Rerum, & Verborum, quæ in hoc Opere continentur.

A

B

C

Cau-

C on-

Cri-

fieri

E

F

Falsum

Incen-

Infamia

L

iuſta

N

O

P

Teni-

Sententia notificanda est Ordinario, quandò expellitur per eam quis à Religione; & eam non potest examinare Ordinarius. *Tit.Pœnarum.n.157.& 159.p.311.* Sententia Excommunicationis est tradenda Reo in scriptis. *ibi. n.167. p.315.* Debet fieri Reo præsente, aut ipsi cotā Testibus intimari ab Actuario, qui eā legat. *Tit.Sententia n.32.& 33. p.780.*

T

Tor-

V

LAVS DEO.

LECTORI BENEVOLO.

LYnceis quamuis oculis homo ſit prædirus, homo tamen eſt, erroribus obnoxius. Multi errores in hoc Opere imprimendo irrepſere, qui vigilantiam Correctionis effugerunt magis principales hic corrigendos ſubijcimus; reliquos à Te emendandos relinquimus.

Pag.4.col.2.lin.15.*ſus*.lege *sùs*. P.7.c.2.l.49.*Relionem* l.*Religionem*.P.15.c.1.l.42.*Miaiſter*.l.*Miniſter*. P.25.c.1.l.9.ante *Diſcant* ponatur numerus marginalis 43.P.28.c.2. l.11.*curam* l. *curare*. P. 37. c. 1. l. 35.numerus marginalis 89.l.80. P. 38. c. 1.l. 16. num.85. l.81.P.77.c.1.l.26.*inteligibiles*.l.*ineligibiles*.P.79.c.2.l.46.*Pralatum* l.*Pralaturam*.P.83.c.1.l.18.antè *Dixi* pon.num. marginal.42.P.83.c.2.l.46.*probiuſuè* l.*propiùſuè*.P.90.c.1.l.51.num.39.l.59.P.91.c.2.l.8. *potentiales* adde *ſunt*.P.92.c.1.l.1.*de Iudice* l.*à Iudice*.P.98.c.1.l.40.*Paridi*.l.*Pariſio*.P.101.c.2. l.16. *Reicitatione* l.*Rei citatione*.P.105.c.1.l.5.*Accuſationis*.l.*Recuſationis*.P.105.c.8.l.40. *de neceſſitate adhibentur Arbitri,qui*.l.*ſi adhibeatur Arbitri,hi*.P.126.c.2.l.47.poſt *Baldus* adde(x).P.135. c.1. l.38. *nequè* l.*nequit*.P.135.c.2.l.49.*valent*.l.*valeant*.P.136.c.1.l.43.*debet ter*.l.*Debet ſemel*.P.143.c.2.l.3.*pene* l.*penè*.P.143.c.2.l.24.num.83.l.85.P.143.c.2.l.30. *valde*. l.*vel de*. P.144. c.1. l.16. *verba*. l. *verbera*. P.147.c.1.l.21.*inferiorem*. l.*inferiorum*. P.149. c.2. l.20. ante *Reſpondeo*. pon. num.marginal.91. P.151.c.2.l.27.*euidens,Sit*.l.*euideas ſit*.P.152.c.1.l.48.*nollet*.l.*nollent*.P.152.c.2.l.47.*Officioter*.l.*Officio ter*. P.156.c.2.l.3.*fora* l.*foro*.P.156.c.2.l.45.*mittantur*.l.*mittentur*.P.157.c.2.l. 8.*reiteraret*. l. *reiterare*. P. 161.c.2.l.36.*Generalis* l.*Generales*.P.161.c.2.l.36.*qud* l.*quia*.P.173.c.1.l.20. *cauſatur*.l.*caſſatur*.P.205.c.1.l.36.*poſt*.l.*poteſt*.P.209.c.2.l.32.*nolit Index,praſeatia*.l.*nolit;Iudex praſentiâ*. P.215. c.2.l.42.*ſaltem*.l.*ſalutem* P.216.c.2.l.27.*Pralatum*.l.*Pralaturam*.P.217.c.1. l.6.*rationbaili* l.*rationabili*.P.217.c.2.l.37.*eſte*.l.*iſte*.P.223.c.1.l.45.ante *Plures*.pon.num.marginal.3.P.228.c.1.l.41.poſt (b) adde,*& Laico committitur Cauſa Clerici in quodam Canone*(b). P.230. c.2.l.28.poſt *Lezana*.adde (z) P.230.c.1.l.38.num.37.l.17.P.234.c.1.l.54.*eorda*.l.*eborda*.P.237.c.2.l.5. *duos*. l.*quos*. P. 237. c.2.l.5. *Dyſcolus*.l.*Dyſeolus*.P.240.c.2.l.19.ante *Quod autem* pon.numer.marginal.28.P.241.c.1. l.52.num.28.l.29.P.249.c.20.poſt *Sanctorus* adde(d) P.250.c.1.l.53.*Iopez*.l.*Lopez*.P.275.c.2.l.4. num.86.l.89.P.272.c.2.l.39.*de* l.*ad*.P.276.c.1.l.23. poſt *vno loco* adde (p). P.300. c.2.l.42. poſt *Carmelitanis* adde (t). P.568.c.1.l.53.num.123.l.121.P.626.c.2.l. 3.num.115. l.125. P.630. c.1. l.34.num.125.l.135.P.651.c.2.l.50.antè *Dico* pon.numer.margin.13.

R E G E S T V M.

§ §§ §§§ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqq Rrrr Ssss Tttt Vuuu Xxxx Yyyy Zzzz.

Aaaaa Bbbbb Ccccc Ddddd Eeeee Fffff Ggggg Hhhhh Iiiii Kkkkk Lllll Mmmmm Nnnnn Ooooo Ppppp Qqqqq Rrrrr Sssss Ttttt.

Omnes ſunt duerniones, excepto Mmmm, qui ſunt terniones.

ROMÆ MDCXCIII.

Typis Ioannis Iacobi Komarek Bohemi apud S. Angelum Cuſtodem.

SVPERIORVM PERMISSV.